

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1563) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS,
AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGU-
LARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICAN-
TIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET HÆRUM, QUO CONSULTO, QUIQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO,
IN QUOLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS
OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A
PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTAN-
TIS, PRÆTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SERIECANTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOAD PRIMAM SERIEM VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STAT. MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLE-
CTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA DERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM
TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. UTRAQUE VIGESIMA QUARTA
DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE
LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRÆTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EM-
PTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272
PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRÆTIA, ÆQUARUNT. ATTAMEN, SI QUI EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM
COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCÆ LATINÆ VERGAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL
PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONNUM ERIGIBUS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ LATINÆ TOMUS LVIII.

S. HILARUS PAPA, S. SIMPLICIUS PAPA, S. LUPUS TRECENSIS, S. EUPHRONIUS EDUENSIS, RURICIUS
LEMOVICENSIS, VICTOR VITENSIS, SIDONIUS APOLLINARIS, S. PERPETUUS TURON., CERREALIS,
S. EUGENIUS CARTHAGINENSIS, FAUSTUS RHEGIENSIS, S. FELIX III, GENNADIUS MASSILIENSIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRONGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

BR
60
.M4
t.58
cop.2

APR 13 1974
JOHN DEWITT

SÆCULUM V. ANNI 461-492.

SANCTORUM
HILARI, SIMPLICII,
FELICIS III,
ROMANORUM PONTIFICUM,
VICTORIS VITENSIS, SIDONII APOLLINARIS,
GENNADII,
PRESBYTERI MASSILIENSIS,
OPERA OMNIA,

NUNC PRIMUM CURA QUA PAR ERAT EMENDATA,

AD ERUDITISSIMAS LUCUBRATIONES MANSI, GALLANDII, JACOBI SIRMONDI, EDMUNDI MARTENE,
STEPHANI BALUZII, ALBERTI FABRICII ATQUE MARGARINI DE LA BIGNE
PERQUAM DILIGENTER COLLATA ET EXPRESSA :

INTERMISCENTUR

S. LUPI, S. EUPHRONII, S. PERPETUI, S. EUGENII, S. FAUSTI,
RURICII ET CEREALIS,
VARIARUM SEDIUM EPISCOPORUM,
SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT UNIVERSA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

TOMUS UNICUS.

VENIT & FRANCIS GALLIIS.

EXCUBEATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
EN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1862

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LVIII CONTINEANTUR.

	S. HILARUS PAPA.	
Epistolæ et Decreta.		col. 11
	S. SIMPLICIUS PAPA.	
Epistolæ.		31
	SS. LUPUS ET EUPHRONIUS.	
Epistolæ.		63
	RURICIUS.	
Epistolarum libri duo.		67
	VICTOR VITENSIS.	
Historia persecutionis Vandalicæ, cum Ruinarti commentario.		125
	SIDONIUS APOLLINARIS.	
Epistolæ et Carmina.		435
	S. PERPETUUS.	
Testamentum.		753
	CEREALIS.	
Libellus contra Maximinum Arianum.		757
	S. EDGENIUS CARTHAGINENSIS.	
Professio fidei episcoporum Africæ a S. Eugenio redacta.		769
Excerptum ex Gregorio Turonensi de S. Eugenio et aliis confessoribus.		769
Epistola S. Eugenio ad cives suos.		769
	S. FAUSTUS RHEGIENSIS.	
De Gratia et libero Arbitrio libri duo.		783
Epistolæ.		835
Sermones.		869
	S. FELIX III.	
Epistolæ, Tractatus et Decretum.		889-979
	GENNADIUS MASSILIENSIS.	
Liber de Ecclesiasticis Dogmatibus.		979
Liber de Scriptoribus ecclesiasticis.		1053

S. HILARUS PAPA.

PROLEGOMENA.

VITA HILARI PAPÆ.

(Ex libro Pontificali.)

^a Hilarus, natione Sardus, ex patre Crispino [*Crispiano*], ^a sedit annos sex, menses tres, dies 10. Ille fecit decretalem, et per universum Orientem ^a sparsit [*lege direxit*], et epistolas de fide catholica, confirmans tres synodos Nicænam, Ephesinam, et Chalcedonensem, ^b et tomum sancti archiepiscopi Leonis. Et damnavit Eutychem et Nestorium, et omnes eorum sequaces, et omnes hæreses, confirmans damnationem [*lege dominationem. Ita et Luc.*] et principatum sanctæ sedis catholicæ et apostolicæ. Hic ^a fecit constitutum de Ecclesia in basilica ad Sanctam Mariam, consulatu Basilisci et Hermenerici, XVI kalendas Decembres. Hic fecit oratoria tria in basilicæ Constantinianæ baptisterio, sancti Joannis Baptistæ, et sancti Joannis evangelistæ, et sanctæ crucis, omnia ex argento et lapidibus pretiosis. Confessionem ^c autem sancti Joannis Baptistæ fecit ex argento, pensantem libras 400 et crucem auream. Et confessionem sancti Joannis evangelistæ fecit ex argento, pensantem libras 400 et crucem auream. Et in ambobus oratoriis januas æreas argento clusas. In oratorio vero sanctæ Crucis fecit confessionem, ubi ^d lignum

^a posuit dominicum, et crucem auream cum gemmis, pensantem pondo librarum 20. In confessione fecit januas ex argento, pensantes lib. 50; supra confessionem arcum aureum, qui pensat libras 4 quem portant columnæ onychinæ: et eo loci stat agnus aureus, qui pensat libras duas. Coronam auream ante confessionem. Pharum cum delphinis, pensantem libras quinque. Lampades aureas 4 pensantes libras duas. Nympheum et triporticum ante oratorium sanctæ Crucis, ubi sunt columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur ^e Hecatonpenta. Lacus et ^f conchas cithariacas duas, cum columnis porphyreticis ^g soratis [*lege perforatis*], aquam fundentes. Et in medio lacum porphyreticum cum concha ^h raita [*lege cithariaca*] in medio, aquam fundente, circumdata et a dextris et a sinistris in medio cancellis æreis et columnis, cum fastigis et epistylis undique ornatis ex musivo, et columnis Aquitanicis, et tripolitibus et porphyreticis. Ante confessionem beati Joannis posuit coronam argenteam, pensantem libras 20. Pharum cantharum, pensantem libras 25. Item ad sanctum Joannem intra sanctum fontem lucernam auream cum nixis [*lege lychnis*

^a Cod. 490 Lucensis, *exsparsit*.

^b Idem cod., *vel tomum sancti episcopi*.

^c In eodem cod. *deest autem et inferius deest fecit*.

^d Idem cod., *agnum*.

^e Idem cod., *Exatonpentaicas*.

^f Idem cod., *concas triatas*.

^g Idem cod., *ralatis*.

^h Idem cod., *ralata*.

^a Post interregnum septem fere mensium, pridie idus Novembris anni 461, qui est Leonis imperatoris quintus, Hilarus natione Sardus, olim diaconus, et in conciliabulo Ephesino legatione functus, in locum sancti Leonis subrogatus fuit. Initio pontificatus ea quæ tribus œcumenicis conciliis contra Arianam, Nestorianam et Eutychanam hæresim decreta fuerunt confirmavit, novum paschalem cyclum annorum quingentorum quadraginta duorum per Victorium Aquitanum ejus facultatis tum facile principem, Genadio et Mariano Scoto auctoribus, fieri curavit: *Anthemium imperatorem Occidentis*, inquit Gelasius epist. 11 ad Dardan., cum *Philothheus Macedonianus, ejus sam firmitate suffultus, nova conciliabula divisarum sectarum in urbem inducere vellet, apud beatum Petrum apo toluum palam ne id fieret, clara voce constrinxit, in tantum, ut non ea faciendum cum interpositione juramenti idem imperator promitteret*. Hujus temporibus Constantinopoli, cuidam pictori Christum forma Jovis pingere conanti, manus exaruit: post facinorosus et delicti confessionem, Genadius episcopus Constantinopolitanus eum sanavit. *Cedrenus in Compend.*

Daniel Stylita sanctitate et miraculis celeberrimus claruit, qui precibus suis, ut referunt acta ejusdem, Leoni imperatori ex Verina conjuge prolem masculam obtinuit et urbis Constantinopolitanæ incendium quadriduanum exstinxit. Qua fortuna Hilarus insidiis Dioscori Alexandrini et latrocinio Ephesino elapsus, post legationem peractam Romam venerit, quidvo egerit, diximus supra in notis epistolæ illius, quam Hilarus adhuc diaconus ad Pulcheriam Augustam hæc de re conscripsit. *SEV. BINIUS*. — Vide quæ de hæc epistola notavimus ad calcem columnæ sequentis. *EDR.*

^a Quarto idus Septembris anni Christi nati 467, qui est Leonis 11 imperii, Hilarus vita ac pontificatu defunctus, sedit annis sex, mensibus decem, minus duobus diebus. Constabit verum esse quod dixi, si initium et finem pontificatus consideres. *SEV. BINIUS*.

^a Id est decretum synodale. Hoc autem decretum, de quo loquitur auctor Pontificalis Anastasius, latum fuit in concilio Romano sub Hilaro celebrato anno Domini 465, qui pontificatus Hilari quintus annus est. *SEV. BINIUS*.

mixis] luminum 10 pensantem lib. 5. Cervos argenteos tres fundentes aquam, pensantes singulos libras 30. Turrim argenteam cum delphinis, pensantem lib. 60. Columbam auream, pensantem libras duas. In basilica Constantiniana a cantharos argenteos, pendentes ante altare 10, pensantes singulos libras 20. Scyphum aureum pensantem lib. 6. Alium scyphum aureum, pensantem lib. 5. Calices aureos 5 pensantes singulos libras singulas [lege duas]. Scyphos argenteos 5 pensantes singulos libras 10. Calices ministeriales 10 pensantes singulos libras 2. Amas argenteas 5 pensantes singulas libras 10. Ad beatum Petrum apostolum scyphum aureum, pensantem libras 5. Alium scyphum aureum cum gemmis prasinis et hyacinthinis, pensantem libras 4. Calices argenteos ministeriales 10 pensantes singulos libras 2. Amas argenteas 2 pensantes singulas libras 8. Pharos cantharos argenteos b 14 pensantes singulos libras c 3. Ad beatum d apostolum scyphum aureum, pensantem libras 5. Scyphos argenteos 4 pensantes singulos libras 6. Calices ministeriales 10 pensantes singulos libras duas. Amas argenteas duas, pensantes singulas libras 10. Ad beatum Laurentium martyrem scyphum aureum cum gemmis prasinis et hyacinthinis, pensantem lib. 4. Lucernam auream nixorum [lege lychnorium] 10 pensantem lib. 5. Scyphum aureum purissimum, pensantem lib. 5. Lampades aureas 2 pensantes libras singulas. Pharum cantharum aureum,

A pensantem libras duas. Turrim argenteam cum delphinis, pensantem libras 25. Scyphos argenteos tres, pensantes libras 24. Calices ministeriales 12 pensantes libras 2. Altare argenteum, pensans lib. 40. Lampades argenteas 10 pensantes libras 20. Amas argenteas duas, pensantes singulas libras 10. In basilica beati Laurentii martyris, pharos cantharos argenteos decem, pensantes libras e 10. Cantharos aereos viginti sex. Ministeria ad baptismum sive ad poenitentiam argentea, pensantia libras decem. Pharos aereos 50. In urbe Roma constituit f ministeriales qui circumirent constitutas stationes. Scyphum aureum g ansatum vel stationarium, pensantem libras octo. Scyphos per titulos viginti quinque, pensantes libras 10. Amas argenteas 23 pensantes h libras 10. Calices ministeriales 50 pensantes singulos libras 2. Hæc omnia in basilica Constantiniana, vel ad Sanctam Mariam constituta recondidit. Hic fecit monasteria ad sanctum Laurentium, et balneum, i et prætorium j sancto Laurentio. Fecit autem oratorium sancti Stephani in baptisterio Lateranensi. Fecit autem et bibliothecas duas in eodem loco. k Ad Lunam vero monasterium in urbe construxit. Hic fecit ordinationem unam in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros viginti quinque, diacones l quinque, episcopos per diversa loca viginti duos. Qui etiam sepultus est ad sanctum Laurentium in crypta, juxta corpus beati Sixti. Et cessavit episcopatus dies decem.

a Idem cod., Phara canthara.

b Idem cod., xxiv.

c Idem cod., v.

d Idem cod., Paulum apostolum scyphum aureum pensantem lib. v, alium scyphum aureum cum gemmis pensantem lib. v. Scyphos argenteos, etc.

e Idem cod., lx.

f Idem cod., ministeria.

g Idem cod., ansatum, vel deest.

h Idem cod. addit singulas.

i Idem cod. addit et aliud sub ære.

j In eodem cod. deest S. Laurentio, et sequentia usque ad bibliothecas.

k Idem cod., Item monasterium intra urbem Romam ad Lunam.

l Idem cod., vi.

EPISTOLÆ HILARI PAPÆ.

1 EPISTOLA

HILARI DIACONI SACRÆ ROMANÆ ECCLESIÆ, ET SANCTI LEONIS PAPÆ LEGATI, AD PULCHERIAM AUGUSTAM.

De Ephesino conciliabulo, factionibus Dioscori, et fuga sua.

Gloriosissimæ et piissimæ Pulcheriæ Augustæ Hilarius diaconus.

Studium mihi fuisse, etc.

(Hanc epistolam, quæ est XLVI inter Leoninas, exscriptam reperies Patrologiæ nostræ tom. LIV, col. 837.)

a Cod. Luc., 129, quædam quæ.

1 Epistolæ Hilari papæ collatæ sunt cum tribus exemplaribus, quæ epistolas omnes continebant : Pi-

D

EPISTOLA I.

HILARI PAPÆ AD EPISCOPOS TARRACONENSES. DE SYNODALI DECRETO.

Flavio Basilisco et Hermimerico viris clarissimis consulis.

I.

Quoniam religiosus, sancto Spiritu congregante, conventus hortatur, ut a quæcunque pro disciplina ecclesiastica necessaria sunt, cura diligentiore tractemus : si placet, fratres, ea quæ ad ordinationum

thæano, Arelatensi et Lirinensi; postrema etiam cum aliis duobus, quorum alterum Corbeiensi monasterii,

tenorem pertinent, juxta divinæ legis præcepta et Nicænorum canonum constituta, ita adjuvante Domino in omne ævum mansura solidemus, ut nulli fas sit sine status sui periculo vel divinas constitutiones, vel apostolicæ sedis decreta temerare: quia nos, qui potissimè sacerdotis administramus officia, talium transgressionum culpa respiciet, si in causis Dei desides fuerimus inventi: quia meminimus, quod timere debemus, qualiter comminetur Dominus negligentia sacerdotum, siquidem reatu majore delinquit, qui potiori honore perfuitur: et graviora facti vitia peccatorum, sublimitas dignitatum.

II.

Cavendum ergo imprimis est, ne ad sacros gradus, sicut gestis prioribus ante præscriptum est, quisquam, qui uxorem non virginem duxit, aspiret. Repellendus est etiam quisque, qui in secundæ uxoris nuptias contra apostolica præcepta convenit.

III.

Lascii quoque litterarum, necnon et aliqua membrorum damna perpessi, et hi qui ex poenitentibus sunt [ex poenitentes sunt], ad sacros ordines aspirare non audeant. Quisquis talium consecrator extiterit, factum suum dissolvat.

IV.

Sed et quod quis commisit illicite, aut a decessoribus suis invenit admissum, si proprium periculum vult vitare, damnabit: nos enim in nullo volumus severitatem ultionis exercere. Sed qui in causis Dei vel contumacia, vel in aliquo excessu deliquerit, aut ipsæ quod perperam fecit abolere noluerit: in se, quidquid in alium [alio] non resecatit [resecuerit], inveniet. Quod ut deinceps possit tenacius custodiri, si placet, sententias, causas et subscriptiones proprias omnes commendate [commodate], ut synodali judicio auditus [aditus] claudatur illicitis [illicitis].

Ab universis episcopis et presbyteris acclamatum est: Exaudi Christe, Hilario vita: dictum est sexies. Hæc et confirmamus, et hæc docemus: dictum est octies. Hæc tenenda sunt, hæc servanda sunt: dictum est quinquies. Doctrinæ vestræ gratias agimus: dictum est decies. Ista ut in perpetuum serventur, roga-

^a Cod. Luc. 129, *proscriptum*.

^b Cod. Luc., *ipse dissolvat*.

^c Cod. Luc., *commodate*.

^d Cod. Luc., *Domnum*.

alterum S. Remigii Remensis. Et supersunt tamen non paucæ quæ emendatorum codicum operi desiderant.

Tum ad verba hæc epistolæ 8: *Et retro ante positum*. Ita et Lirinensis: sed magis aridet, quod ex alterius libri vestigiis eruitur: *et retro omne propositum*. JAC. SIMONDS. — *Hæc vir ille diligentissimus omissa cum aliis nonnullis in editione regii.*

¹ Dionys., *quater*. HARD.

² Lupus, et Harduinus, *legati aut testamenti jure*.

³ Hæc epistola lecta est in concilio Romano anno Domini 465 Romæ celebrato, de quo infra. Dum legeretur, Patres suas sententias acclamando et interloquendo addiderunt. Hæc igitur loco placuit eam ex Cresconio et manuscripto Vaticano ad verbum collocare, sicut a Tarraconensibus ad sedem apostolicam

mus: dictum est quindécies. Ista per sanctum Petrum, ut in perpetuum serventur optamus: dictum est octies. Hæc præsumptio nunquam fiat: dictum est decies. Qui hæc violaverit, in se inveniet. dictum est septies. Et factæ silentio, Hilarius episcopus dixit:

V.

Præterea, fratres, nova et inaudita (sicut ad nos missis de Hispaniis epistolis, sub certa relatione pervenit) in quibusdam locis perversitatum semina subinde nascuntur. Denique nonnulli episcopatum, qui non nisi meritis præcedentibus datur, non divinum munus, sed hæreditarium putant esse compendium: et credunt, sicut res caducas atque mortales, ita sacerdotium, velut legali [legatorio] aut testamentario jure, posse dimitti. Nam plerique sacerdotes in mortis confinio constituti, in locum suum feruntur alios designatis nominibus subrogare: ut scilicet non legitima expectetur electio, sed defuncti gratificatio pro populi habeatur [præbeatur] assensu. Quod quam grave sit, æstimate, atque ideo, si placet, etiam hanc licentiam generaliter de ecclesiis auferamus, ne (quod turpe dictum est) homini quisquam putet deberi, quod Dei est.

Ut autem quod ad nos prolatum [perlatum] est, ad vestram etiam possit pervenire notitiam, Hispanorum fratrum et coepiscoporum nostrorum scripta legantur. Paulus notarius recitavit.

^b Additur in ms. Justelli: Et statutum est ne quid ultra hujusmodi a sacerdotibus præsumatur.

EPISTOLA

TARRACONENSIIUM EPISCOPORUM AD HILARUM PAPAM.

De ordinatione episcopi per Silvanum Calaguritanum episcopum contra Patrum regulas et Nicænos canones facta apud Romanum pontificem conqueruntur, eumque consulunt, quid in hoc casu facere, aut qua ratione abusibus ejusmodi occurrere debeant.

Domino beatissimo, et apostolica reverentia a nobis in Christo colendo papæ Hilario, Ascanius episcopus, et universi episcopi Tarraconensis provincie.

^a Etiamsi nulla exstaret [diceret] necessitas ecclesiasticæ disciplinæ, expetendum re vera nobis fuerat

^a Cod. Luc., *in Deo serventur*.

^f Cod. Luc., *non sine*.

^g Cod. Luc., *legati aut testamenti jure*.

^h Hoc additamentum in cod. Luc. deest.

scripta et directa fuerat. In synodo Romana cum oppositis acclamationibus, interlocutionibus, et sententiis Patrum excusa habetur. Utroque itaque ponenda fuit: ut quas illa ex Patrum sententiis interpositis additiones accepisset, facile constare posset. Et quanquam barbaricus furor Gothorum Hispaniarum Ecclesiis prope omnes devastantium, vigorem ecclesiasticæ disciplinæ in Hispaniis relaxasset, Tarraconensem tamen provinciam custodem legum et canonum permansisse, Romanum pontificem observasse, omnes controversias ad eundem velut ad supremum judicem et pastorem Ecclesiæ detulisse, hæc epistola manifesto satis indicat. SEV. BINIUS.

^b In mss. fere semper *Hilarius* scribitur. HARDUINUS.

^c Hæc epistolas Hilari cum tribus mss. contulit

illud privilegium sedis vestræ, quo susceptis regni A clavibus post resurrectionem Salvatoris, per totum orbem beatissimi Petri singularis prædicatio universorum illuminationi prospexit: cujus vicarii principatus sicut eminent, ita metuendus est ab omnibus, et amandus. Proinde nos Deum in vobis penitus adorantes, cui sine querela servitis, ad fidem recurrimus apostolico ore laudatam, inde responsa quærentes, unde nihil errore, nihil præsumptione, sed pontificali totum deliberatione præcipitur.

Cum hæc ita se habeant, est tamen inter nos falsus frater, cujus præsumptionem sicut diutius tacere non licuit, ita et loqui futuri iudicii necessitas imperavit. Silvanus quidam episcopus Calaguræ in ultima parte nostræ provinciæ constitutus, divinationes [ordinationes] sibi indebitas usurpando, humilitatem D nostram ad hoc usque perduxit, ut contra ejus vanissimam superstitionem sedis vestræ unicum remedium flagitemus. Hic namque jam ante septem aut octo amplius annos, postponens Patrum regulas, et vestra instituta despiciens, nullis precibus populis episcopum ordinavit: cujus præproperum factum exultantes fraterna et pacifica voce admonitione sanari, profecit in pejus. Denique contra venustatem canonum, contra synodi constituta, aliter fratris nostri presbyterum, spiritu tantum præsumptionis accensus, in eodem loco, qui illi fuerat destinatus, cui invito et repugnanti imposuerat manus, et qui nostro jam cœtui fuerat aggregatus episcopum fecit. Hinc factum est, ut de ejus miserrima temeritate ad nos C Cæsaraugustanæ urbis episcopus frater noster referret, ejus diligentia et sollicitudo admodum prospexerat, si in aliquo profuisset. Siquidem cunctis in vicinia positus episcopis, ne se schismatico adjuverent, frequentissime contradixit: sed obstinatione damnabili tantum, quod erat illicitum, et quod nobis pudor est dicere, non erubuit solus ille committere.

Proinde quia his præsumptionibus, quæ unitatem dividunt, quæ schisma faciunt, velocius debet occurri: quæsumus sedem vestram, ut quid super hac parte observare velitis, apostolicis affatibus instruamur: quatenus fraternitate collecta, prolatis in medium venerandæ synodi constitutis, contra rebellionis spiritum vestra auctoritate subnixi, quid oporteat de ordinatore et de ordinato fieri, intellige e, Deo D adjuvante, possimus. Erit profecto vester triumphus, si apostolatus vestri temporibus, quod sancti Petri cathedra obtinet, catholica audiat Ecclesia, si novella zizaniorum semina fuerint extirpata. Et sub-

Sirmondus: postremam etiam cum aliis duobus. Hic sunt Pithæaneus, Arel., Lirin., Corb., Rem. Hardinus etiam eum collectione Dionysii ms. unde emendatioribus damus.

Hanc epistolam (quæ prioris jamdudum scriptæ mentionem facit, adeoque tempore posterior est), priori illi Tarraconensium postponi hoc loco: putavi enim gratius fore ad veritatem rei gestæ facilius perspicendam, si, quæ prius acta sunt, prior loco enarrantur et collocentur. In concilio Romano hæc primo

scripto. Orantem pro nobis sanctum apostolatam vestrum juxta ævo divina conservet æternitas.

EPISTOLA

TARRACONENSIVM EPISCOPORVM AD HILARVM PAPAM.

De tissimo, et apostolica reverentia a nobis in Christo colendo papæ Hilario, Ascanio; et universi episcopi Tarraconensis provinciæ.

Quam curam apostolatus vester de provinciarum suarum sacerdotibus geret, filio nostro illustri Vincentio, duce provinciæ nostræ, referente cognovimus: cujus impulsu votum nostrum in ausum scribendi prona devotione surrexit. Ergo provinciali litterario sermone debita coronæ vestræ obsequia deferentes, his quæsumus, ut dignatione, qua cæteros, etiam humilitatem nostram in orationibus vestris in mente habere dignemini, beatissime et apostolica reverentia in Christo a nobis colende pater: illud specialius deprecantes, ut factum nostrum, quod tam voto pene omnis provinciæ, quam exemplo vetustatis in notitiam vestram defertur, perpensis assertionibus nostris, roborare dignemini. Episcopus Barcinonensium civitatis sanctus Nundinarius sortem explevit conditionis humanæ. Ille episcopo venerabili fratri nostro Irenæo, quem ipse antea in diocesi sua nobis volentibus constituerat, derelinquens ei, quod potuit habere paupertas, supremæ voluntatis arbitrio, in locum suum ut substitueretur, optavit: sed defuncti iudicium in ejus meritum non vacillat. Siquidem C omnis clerus et plebs ejusdem civitatis, et optimi et plurimi provinciales, ut idem ejus locum observaret, a nobis speraverunt, dato consensu. Nos cogitantes defuncti iudicium, et probantes ejus vitam, et eorum nobilitatem atque multitudinem, qui petebant, simul et utilitatem Ecclesiæ memoratæ, optimum duximus, ut tanto sacerdoti, qui ad divina migraverat, non minori meriti substitueretur antistes, præsertim cum Ecclesia illius municipii, in qua ante fuerat ordinatus, semper hujus civitatis Ecclesiæ fuisse diocesis constet. Ergo suppliciter precamur apostolatam vestram, ut humilitatis nostræ decretum, quod juste a nobis videtur factum, vestra auctoritate firmetis. Jamdudum sane questi fueramus litteris nostris de præsumptione Silvani episcopi: et miramur, quod nulla apostolatus vestri responsa suscepimus. Nunc hæc eadem suggerentes, petimus, ut quid super his rebus observandum sit, apostolicis sermonibus nos dignemini informare. Et ne forsitan per negligentiam portitoris, aut per longinqui itineris difficultatem,

loco recitata, primo ordine merito collocata fuit. Acclamationes episcoporum lectioni hujus epistolæ interpositas infra designabimus in prædico concilio Romano. Memoratu digna duo continet. Unum, quod ad Romanam sedem tantum pertineat dispensare in iis, quæ contra canones præsumpta sunt: alterum, quod nullius concilii provincialis tanta est auctoritas, ut inconsulta sede apostolica id præstare potuerit. Sev. B. Ius.

humilitatis nostræ ad vos scripta non potuerint ex hoc negotio pervenire, etiam suggestionem nostram maluimus iterare. *Et subscriptio:* Orantem pro nobis sanctam apostolatam vestram jugi ævo divina conservet æternitas nobis omnibus et Ecclesiæ suæ, domine vere [venerande] noster et apostolice papa.

EPISTOLA II.

HILARI PAPÆ AD ASCANIUM ET RELIQUOS TARRACONENSIS PROVINCIÆ EPISCOPOS.

- I. Ut nullus sine consensu episcopi metropolitani episcopus ordinetur.
- II. Ut nullus episcoporum, relicta propria Ecclesia, ad aliam transeat.
- III. Ut Irenæus remotus a Barcinonensi Ecclesia, ad propriam revertatur.
- IV. De removendis episcopis qui illicite ordinati sunt, et ne in una Ecclesia duo episcopi habeantur.
- V. De damnatione Irenæi, si ad suam Ecclesiam non revertatur.

Hilarus episcopus Ascanio et universis episcopis Tarracoenensis provinciæ.

Postquam litteras vestre dilectionis accepimus, quibus præsumptiones Silvani episcopi Calagurensium Ecclesiæ retundi petistis, et rursus Barcinonensium queritis nimis illicita vota firmari: honoratorum et possessorum Turiassonensium, Calcantesium, Calaguritanorum, Virgiliensium, Triciensium, Legionensium et Civitatisium, cum subscriptionibus diversorum, litteras nobis constat ingestas: per quas id quod de Silvano querela vestra depromperat, excusabant. Sed reprehensione justissima eorum pariter ^b justa allegatio non carebat; quia præter conscientiam metropolitani, fratris et conspiscopi nostri Ascanii, nonnullis civitatibus ordinato: claruit sacerdotes. ^a Unde, quoniam quidquid ab alterutra parte est indicatum, omni videmus perversitate confusum, temporum necessitate perspecta, hæc ratione decernimus ad veniam pertinere quod gestum est, ut nihil deinceps contra præcepta beati apostoli, nihil contra Nicænorum canonum constitutum contetur.

I.

Hoc autem primum, juxta eorundem Patrum regulas, volumus custodiri, ut nullus præter notitiam

^a Cod. Luc., *Cascatensium, Calogorritanorum, Varenegensium, Tritientium, Leviensium, et Derovicensium civitatum.*

^b Cod. Luc., *ista.*

^c Cod. Luc., *Inde.*

^d Cod. Luc., *suam.*

^a Dionys. *Varegentium, Tritientium, Leviensium, et Verovicensium civitatis.* HARD.

^b Per natalem diem pontificis Hilari intellige diem ordinationis sive electionis, quo in summum pontificem electus et assumptus fuit. Solemnis enim hoc tempore consuetudo erat, ut plures episcopi singulis annis Romanæ convenirent, magna cum solemnitate celebraturi illum diem, quo episcopus Romanæ Ecclesiæ ad summi pontificatus culmen assumptus fuit. Sanctus Leo aliquos sermones de sua ordinatione, sive anniversario die assumptionis suæ ad fastigium et culmen summi pontificatus habuit. Huc faciunt ea quæ sanctus Augustinus habet de die natali Aurelii

atque consensum fratris Ascanii metropolitani aliquatenus consecratur antistes; quia hoc vetus ordo tenuit, hoc trecentorum decem et octo sanctorum Patrum definivit auctoritas; cui quisquis obvias tenderit manus, eorum se consortio fatetur indignum, quorum præceptionibus resultarit.

II.

In quorum contumeliam a superbo spiritu etiam pars illa contemnitur, qua velatur [cavetur], ne quis, relicta Ecclesia sua, ad alteram transire præsumat. Quod nimis improbe conniventibus, et (ut doleatur gravius) vobis asserentibus, Irenæus episcopus conatur admittere, qui [quod] nostra auctoritate roborari cupiis, quos maxime de rebus illicitis magna indignatione probatis accendi. Lectis ergo in conventu fratrum, quos natalis mei festivitas congregat, litteris vestris, quæ de ordinandis episcopis secundum statuta canonum vel prædecessorum meorum decreta sunt, prolata sententia, gestorum, quæ pariter direximus, tenore dicetis.

III.

Unde remoto ab Ecclesia Barcinonensi, atque ad sua remisso Irenæo episcopo, sedatis per sacerdotalem ^a modestiam voluntatibus, quæ per ignorantiam ecclesiasticarum legum desiderant, quod non licet, obtinere: talis profinus de clero proprio Barcinonensibus episcopus ordinetur, qualem te præcipue, frater Ascani, oporteat eligere, et deceat consecrare: ne si ^f similiter forte factum fuerit, non sine objurgatione tui maxime nominis retundat [retundatur] nostra præceptio, quod in injuriam Dei, a quo specialiter sacerdotalium est gratia dignitatum, didicerimus admissum. Nec episcopalis honor hæreditarium jus putetur, quod [qui] nobis sola Dei nostri benignitate Christi [abest a cod. Just.] confertur.

IV.

Ordinatos ergo nunc episcopos (*licet dum te*) qui, ^e licet te ignorante prorecti sunt, cum suis auctoribus ^b meruerunt submoveri) hæc ratione firmamus, si nec viduarum [viduæ] maritus fuerit quisquam, ^f et in unius virginis nuptias ac vota convenerit, sicut et legalia constituta præcipiunt, dicendo: *Sacerdos virginem*

^a Cod. Luc., *sententiam.*

^f Cod. Luc., *aliter.*

^e Cod. Luc., *licet nunc te.*

^b Cod. Luc., *meruerint.*

^c Cod. Luc. addit: *nec secundæ conjugis, sed in unius, etc.*

episcopi Carthaginensi, sermone trigesimo secundo de verbis Domini, in fine, deque anniversario die ordinationis suæ, homilia 24 et 25. Quomodo hoc idem nonnulli auctoritate Paulini epistola decima sexta ad Delphinum confirmant, non video. Loquitur enim de solemnibus illa et antiquissima consuetudine, qua solebant fideles, nulla habita ratione eorum ætatis, ad natalem diem sanctorum apostolorum Petri et Pauli concurrere: de qua egimus supra in notis epistolæ illius præambularis concilii Chalcedonensis, quam Gallus Placidia scripsit ad Pulcheriam Augustam. Vide Baronium anno 465, num. 47. SEV. BIXIUS.

uxorem accipiat, non viduam, non repudiatam (Levit. XXI; Ezech. XLIV) : secundum quod etiam beatus apostolus Paulus, magister gentium, de his qui fieri desiderant sacerdotes, propria institutione non tacuit, dicens : Unius uxoris virum (I Tim. III). Cujus sane tenore sententiæ ita informati esse debetis, fratres carissimi, ut inter cætera quæ cavenda sunt, hæc studeatis præcipue custodire, quæ cognoscitis ante universa mandari. In quibus etiam prospiciendum [perspiciendum] est, ne duo simul sint in una Ecclesia sacerdotes : nec litterarum ignarus, aut carens aliqua parte membrorum, vel etiam ex pœnitentibus [expœnitens] aliquis ad sacrum ministerium prorsus sinatur accedere. Nec tantum puteitis petitiones valere populorum, ut cum his parere cupitis, voluntatem Dei nostri, qui nos peccare prohibet, deseratis. Cujus indignatio ex hoc gravius commovetur, quia benignitas ejus, dum fiunt illicita per eos qui sunt interpretes placationis, offenditur.

V.

Ut autem omnia secundum hæc quæ scripsimus, corrigantur, præsentibus litteris, Trajano subdiacono nostro veniente, direximus. Quod si Irenæus episcopus ad Ecclesiam suam, deposito improbitatis ambitu, redire neglexerit, quod ei non iudicio, sed humanitate præstabitur, removendum se ab episcopali consortio esse cognoscat. Deus incolumes vos custodiat, fratres carissimi. Data tertio calendas Januarii (an. Dom. 495), Basilisco et Herminero viris clarissimis consulibus.

* EPISTOLA III.

HILARI PAPÆ AD ASCANIAM TARRACONENSE EPISCOPUM PRIVATIVIM SCRIPTA : ESTQUE EJUSDEM ARGUMENTI CUM EPISTOLA PRÆCEDENTE.

Dilectissimo fratri Ascanio Hilarus episcopus.

Divinæ circa nos gratiæ memores esse debemus, qui nos per dignationis suæ misericordiam [gratiam] ob hoc ad fastigium sacerdotale provexit, ut mandatis ipsius inhærentes, et in quadam sacerdotii [sacerdotum] ejus specula constituti, prohibeamus illicita, et sequenda doceamus. Unde directis per Trajanum subdiaconum nostrum litteris admonemus, ut quæ male sunt facta, corrigantur. Et miramur admodum dilectionem tuam Barcinonensium petitiones non solum nulla auctoritate retulisse, verum etiam, directis ad nos litteris, consummationem [consensionem] : ita

* Cod. Luc., custodiri.

* Hujus plurimumque aliarum epistolarum pontificiarum idem et commune esse exordium, patebit facile, si prima Zephyrini, et tertia Fabiani, cum hac tertia Hilari : item si tertia sancti Leonis cum secunda Pelagii conferantur. SEV. BINIUS.

* Epistola hæc scripta fuit ea occasione : Auxaniensis episcopus per obreptionem impetraverat, ut Ebredu-nensis provincia suo episcopatu quoad jurisdictionem ecclesiasticam subijceretur. Quod cum in præjudicium Ingenii Ebredu-nensis episcopi, Alpium Maritimarum metropolitani, auctoritate apostolica concessum esset, ad instantiam et querelam ejusdem Ingenii, Leontio,

et cod. Just.] pravi desiderii postulasse, adhibendo in epistolarum proœmio concilii mentionem : tanquam culpæ minuenter excessus per multitudinem imperitorum [impetitorum. Forte petitorum], cum si etiam sub significatione [subsignationem] unusquisque sui nominis tecum pariter retulisset, et subscriptiones proprias factas [fratres] singulis commo-dassent [commendassent], dilectionem tamen tuam rei, de qua [quæ] displicet, summa tangebatur : quia pro loco et honore tibi debito, cæteri sacerdotes docendi fuerant, non sequendi. Unde sicut in generalibus litteris indicavi, Irenæus ad propriam revertatur Ecclesiam, et Barcinonensibus de suo clero protinus consecretur antistes, cui tamen statuta canonum et apostolica præcepta concordent. Et licet hi qui præter notitiam atque consensum tuæ dilectionis ordinati sunt sacerdotes, cum suis debuerint auctoribus submoveri : ne quid tamen in tanta necessitate decernamus austerum, eos qui episcopi facti sunt, ita volumus permanere, ut in apostolicis præceptionibus et statutis sanctorum Patrum non reperiantur obnoxii, ac deinceps nihil, quod contra disciplinam ecclesiasticam veniat sicut hactenus factum est perpetretur. Tuæ sollicitudinis est, frater carissime, omnia debita tibi auctoritate tueri, et illicitis non modo non præbere assensum, sed etiam cuncta, quæ contra regulam facta repereris, coercere : atque ante omnia, quæ sola unitate [humanitate] decernimus, Irenæum ad Ecclesiam suam redire compelle. Ad quam sponte potius redire [remeari] debet, si a sacerdotali consortio non [deest negatio in cod. Just., eademque superflua] metuit separari. Nec unius Ecclesiæ duo esse permittantur antistites, quod opportunius supradicti subdiaconi fieri delegamus instantia, quem etiam pro conservanda Ecclesiæ disciplina, commeari ad Hispanias, dispositionis nostræ fecit auctoritas. Deus autem incolumem te custodiat, frater carissime.

* EPISTOLA IV.

HILARI PAPÆ AD LEONTIUM, VERANUM ET VICTURUM EPISCOPOS.

Delegat illis Ingenii et Auxanii episcoporum controversiam, statuitque, ut Cemelensis civitas et Nicæense castellum ad unius episcopi regimen revertantur.

Dilectissimis fratribus Leontio, Verano, et Victuro episcopis, Hilarus papa.

Movemur ratione justitiæ, quæ licet ab omnibus

Verano et Victuro causæ inquisitionem et instaurationem jurium Ebredu-nensis metropolitani delegavit. Adversus illos qui insana cupiditate laborant, ut suæ diœcesis fines dilatent, auream et notatu dignissimam sententiam addidit hæc : *Expectatio fructus nostri ministerii non in latitudine regionum, sed in acquisitione ponitur animarum.* Baron. anno 465, num. 27. SEV. BINIUS.

* Etiam hic nulla mentio fiat cuius Ecclesiæ Leontius episcopus fuerit, dubium tamen nullum est For-Juliensem episcopum fuisse, quem Hilarus Arelatensis in funebri oratione de sancto Honorato epi copo

qui recta sapiunt, debeat custodiri, tum præcipue Domini sacerdotibus non est temere negligentia, quorum cæteros informari convenit institutis. Frater igitur et coepiscopus noster Ingenus Ebredunensis, Alpium maritimarum provinciæ metropolitani semper honore subnixus in præjudicium suum, sicut annexa declarant, quædam nos, petente fratre et coepiscopo nostro Auxanio, statuisse commemorat, quæ universis in hac eadem causa defensionibus contrairent. Siquidem relationibus in nostro iudicio recensitis, quas frater et coepiscopus noster Veranus ad sanctæ memoriæ decessorem meum cum cæteris provinciæ sacerdotibus misit, et apostolicæ sedis, quæ tunc directa fuerat, responsione patefacta manifestum est, nihil postea debuisse tentari, nec ad injuriam synodaliæ regularum quidquam per obreptionem, quæ proximè facta est, oportere constitui. Nam licet et hoc etiam quod a nobis est elicium censeatur infirmum, quia et ipsum insinuatum est exsequi noluisse qui meruit; tamen ne odio vel gratia moveamur, quæ in causarum disceptationibus esse non debet, ita vestræ caritati cognitionem annexæ querimonix delegamus, ut nihil adversum venerandos canones, nihil contra sanctæ memoriæ decessoris mei iudicium valeat, quidquid obreptum nobis esse constiterit. * Nolumus namque, fratres carissimi, ecclesiarum privilegia, quæ semper sunt servanda, confundi: nec in alterius provinciæ sacerdotis alterum jus habere permittimus: quia per hoc non minus in sanctorum traditionum delinquitur sanctiones, quam in injuriarum ipsius Domini prosilitor, cujus expectatio fractus nostri ministerii non in latitudine regionum, sed in acquisitione ponitur animarum. Habeat itaque pontificium frater et coepiscopus noster Ingenus provinciæ suæ, de cujus dudum ab apostolica sede est illicita cessione culpatus: et custodiitis omnibus, quæ super ecclesiis Cemelenensis civitatis, vel castelli Nicaensi, sicut diximus, sanctæ memoriæ decessoris mei definit auctoritas, nihil ecclesiarum juri noceat, quod in altera memoratarum a prædicto fratre, ad excludendam cupiditatem, quemadmodum perhibuit, ambitionis alienæ, proxime est episcopus consecratus: sed statutæ correctionis forma perma-

prædecessore summis laudibus extulit, et ad quem Sidonii Apollinaris litteræ scriptæ reperiuntur, cujusque sanctus Leo meminit in epistola 89 ad episcopos Galliæ Viennensis. Baronius prædicto loco. Sev. Binius.

* Hoc exemplo constat, aures summorum pontificum falsis ac sinistris accusationibus et relationibus persæpe operari, adeo ut bonos atque innocentes quandoque ex malis informationibus condemnent ac opprimant. Nemo ergo miretur, quod sanctus Leo Hilarum Arelatensem, Hilarus pontifex Mamertum Viennensem, episcopos sanctitate celeberrimos acerbè exagitarint: cum et in his quæ contentiosiora sunt, facillimum sit sub specie recti unumquemque decipere. Sev. Binius.

† De privilegiis ecclesiarum antiquius concessis nihil innovandum esse non tantum decretis constitutum fuit. *Privilegia*, inquit lib. 12, cap. de Sacrosancta Ecclesia, quæ generalibus constitutionibus universis ec-

neat, ut ad unius antis itis regimen prædicta loca revertantur, quæ in duos dividi non decuit sacerdotes. Deus vos incolumes custodiat, fratres carissimi.

* EPISTOLA V.

HILARI PAPÆ AD LEONTIUM EPISCOPUM ARELATENSEM.
De episcopatus sui primordiis.

Dilectissimo fratri Leontio, Hilarus papa.

Quantum reverentiæ in spiritu Dei, qui subditos sibi inhabitat sacerdotes, beato Petro apostolo et sedi ipsius deferatur, omnibus arbitror esse perceptum, quibus paternarum traditionum incorrupta custodia est. Quos cum volumus de nostræ ordinationis primordiis gratulari, opera quæ in nos divinæ pietatis dignatio ostendit, sanctitati tuæ duximus indicanda: ut ipse primum pro eo quem nobis invicem semper impendimus, præstante Domino, læteris affectu: deinde ut dispositione tuæ fraternitatis omnibus per universam provinciæ fratribus et sacerdotibus innotescat, quod humilitatem meam dextera Domini visitare dignata sit, et nihil apostolicæ sedis regimen non pro suæ gratiæ abundantissima largitate commiserit. Proinde, frater carissime, quod sanctitati tuæ præsentem sermone patefecimus, in omnium fratrum, quemadmodum diximus, notitiam deferre dignaberis ut supplicaturî Domino nostro Jesu Christo, sicut exultationis gaudia, ita profutura universali Ecclesiæ orationum suarum nobis vota conjungant. Deus te incolumem custodiat, frater carissime. Data VIII kalendas Februarias (anno Christi 462), D. N. Severo Augusto consule.

EPISTOLA

LEONTII ARELAT. EPISCOPI AD HILARUM PAPAM.

Gratulatur Hilaro pontificatum: rogatque, ut Arelatensis Ecclesiæ jura tueatur.

Quod Leonem sancti simum prædecessorem tuum mors abstulerit contra hæreses invigilantem, et locum in agro Domini, heu! nimis fruticans eradicantem, dolemus: quod de tua sanctitate reparaverit, gratulamur. Nam gaudet filius de honore matris: et cum Ecclesia Romana sit omnium mater, fuit nobis gaudendum, quod in tanta consternatione rerum,

clesiis orthodoxæ religionis retro principes præstiterunt, firma et illibata in perpetuum decernimus custodiri. Omnes sanctiones, quæ contra canones ecclesiasticos intervenit gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, suo robore et firmitate vacuatas esse præcipimus, etc. Quid de privilegiis inviolabiliter custodiendis senserit sanctus Leo, ex ejusdem epistolæ 53, 54, 55, 89, 109, cognoscere licet. Sev. Binius.

* Hæc epistola circularis est et encyclica, ex more et consuetudine de novi pontificis creatione ad omnes Ecclesias transmissa. Hæc ejusdem argumenti, eorumdemque verborum ad Leontium scripta, exstat in veteri codice Arelatensis Ecclesiæ, unde cum sequentibus omnibus acceptæ, ab illustrissimo cardinale Baroniò prius in lucem emissæ inveniuntur. Sev. Binius.

† Hanc Leontii epistolam primus edidit Dacherius in Spicil. tom. V, nunc III, pag. 302.

et infirmitate sæcutorum super eam te erexerit, ut A iudices populos in æquitate, et gentes in terra dirigas. Unde cum nobis nuntius ille per Concordium Ecclesiæ nostræ diaconum, qui tunc præsens erat cum sanctitas tua ad id honoris fastigatum culmen evecta est, relatus est, gratias Deo nostro reddidimus, et te decrevimus quam primum hac humilitatis nostræ epistola salutare: ut et sic affectus, qui inter tuam sanctitatem et nos jamdiu coaluit, in Domino corroboraretur, et de cætero augeatur cum debita reverentia, qua decet filios patrem prosequi. Benedictus itaque qui venit in nomine Domini. Jam fortiter sanctitati tuæ insudandum, et anhelandum est, ut quod sanctissimus Leo papa incepit, ad terminabilem perducas limitem, et cum exercitu Gedeonis per tubas in ore fortium crepantes, et per lampades in robusta manu agitates et ventilatas, maledictos muros Jericho jam toties anathematizatos et quassatos sanctitas tua faciat prosternere. Cæterum cum Ecclesia nostra Arelatensis semper ab apostolica sede amplis favoribus et privilegiis fuerit decorata; rogamus sanctitatem tuam ut per eam nihil nobis decedat, sed potius augeatur, ut et collaborare tecum in vinea Domini Dei Sabaoth valeamus, et invidorum conatus infringero: quos, si non esset auctoritas reprimens, certum est de die in diem grassaturos in pejus, quia malitia qua nos oderunt, ascendit semper. Dat. Severo Aug. cos.

EPISTOLA VI.

HILARI PAPÆ AD LEONTIUM.

Respondet ad litteras Leontii, quas scripserat cum præcedentem Hilarij epistolam nondum accepisset.

Dilectissimo fratri Leontio Hilarus papa.

Dilectioni meæ, quæ circa Ecclesias Gallicanas, omnesque in eis Domini sacerdotes, etiam in inferiori gradu positos, abundat, multum accedit augmenti, quod per virum spectabilem Pappolum filium nostrum sermonis tui ad me sunt delata principia. Ex quo tamen conjicio, paginam meam, quam dudum de episcopatus mei primordiis nisi, necdum traditam tibi fuisse cum scriberes: de qua utique non siluisses, nisi perlatorum aliqua causa tardasset. Unde quod et consuetudo poscebat et caritas, jam pridem me executum fuisse significo, et hoc ipsis litterarum exemplaribus, quæ direxi, plenius nosse vos cupio; ut officio fraterno in nullo intelligatis fuisse me desidem, et ita vicissim frequentandis studeamus alloquiis, ut vicem nobis communis præsentis scribendi cura compenset, frater carissime. Affectus itaque tui gratiam perire non passus es, quod ei sollicitudini intentum te esse cognosco, ut custodiendi paternorum canonum regulis studere me cupias. Quo desiderio nihil concipi salubrius potest, quam ut in una Ecclesia, cui oportet nec maculæ aliquid inesse, nec rugæ, una sit in omnibus observatio disciplinæ. Cui si aliquid eruditionis aut correptionis addendum est, rectissime per vestram diligentiam consuletur, si quemadmodum es dignatus

scribere, tam instructa ad nos fuerit persona directa, quæ inquisitionem nostram plene ex omnibus possit instruere. Spondeo enim, quantum gratia Dei donat ut spondeam, hoc me ad universalem sacerdotum Domini concordiam provisorum, ut omnes non sua audeant quærere, sed quæ sunt Christi studeant obtinere. Deus te incolumem custodiat, frater carissime.

EPISTOLA VII.

HILARI PAPÆ AD LEONTIUM.

Monet ut relationem mittat de Herme, qui Ecclesiæ Narbonensis episcopatum temere usurpasse dicebatur.

Dilectissimo fratri Leontio Hilarus papa.

Miramur fraternitatem tuam ita legis catholicæ B immemorem esse, ut quæque iniqua, et contra Patrum nostrorum statuta, in provincia quæ ad monarchiam tuam pertinet, si ipse aut non vis, aut non potes, etiam nec nos silentii tui taciturnitate permittas corrigere. Siquidem quod et rumore cognovimus, et quantum diligenter a diacono Joanne, qui a magifico viro filio nostro Friderico litteris suis nobis insinuatus est, requisivimus, quod iniquissima usurpatione quidam Hermes episcopatum civitatis Narbonensis execrabili temeritate præsumperit. Quam rem decuerat sanctitatem tuam ut nobis in vestigio indicaret. Qua de re, frater carissime, monemus, ut si fides adhibeatur assertis, seposita excusatione, ad nos tam tuæ dilectionis, quam fratrum nostrorum, aut per portitorem litterarum, aut per quem ipsi C elegeritis, subscriptam manuum vestrarum relationem transmittatis; ut quod definire possimus recurrenti pagina possitis agnoscere. Deus te incolumem custodiat, frater carissime. Data III nonas Novembris (anno Chr. circ. 462).

EPISTOLA VIII.

HILARI PAPÆ AD EPISCOPOS DIVERSARUM PROVINCIARUM GALLIÆ.

I. Hermen Narbonensi Ecclesiæ præsidere ita permittit, ut ordinandorum episcoporum careat potestate.

II. Ut concilium quotannis fiant ex quibus provinciis poterunt, et a Leontio convoentur.

III. Ut sine metropolitani litteris episcopi in aliam provinciam non proficiantur. Quod si eas impetrare non poterunt, causam discutiet episcopus Arelatensis.

IV. De parochiis Ecclesiæ Arelatensis, quas repetebat Leontius, iudicium ad episcopos remittit.

V. Ut prædia ecclesiastica non alienentur, nisi apud concilium alienationis causa prius doceatur.

Dilectissimis fratribus episcopis provinciæ Viennensis, Lugdunensis, Narbonensis primæ et secundæ, et Alpium Pœninarum [Pœninarum], Hilarus episcopus.

Quamquam notitiam dilectionis vestræ quanta vel qualia in Narbonensi ac Biterrensi Ecclesia dudum sint admissa non lateant, et præsumptiois improbitas ad nos usque perveniens procul dubio regionibus manifesta sit Gallicanis, apostolicæ tamen sollicitudinis interest culpas in nostro deprehensas examine non tacere; ne per incongruum silentium cum iniqua agentibus habere videamur conniventia portionem.

Olim igitur urbium præsides prædictarum sanctæ memoriarum decessori meo non minus quam nobis, etiam tunc attulerunt doloris, illicitis petitionibus audendo prosequi, quod vix apud patientiam nostram sola necessitas potuit deploratione leniri. Quibus enim, sicut etiam vos probatis, factum constat exemplis, et qua non objurgatione dignissimum est, quod sanctorum Patrum decretis, et ipsis repugnat canonum institutis? cum ideo se frater jam et coepiscopus noster Hermes a Narbonensi Ecclesia credidit jure suscipi, quia indigne a Biterrensibus, quibus ordinatus est, dicebat excludi. Qui si vere hoc in se factum doleret, et legitimo remedio subvenire propriæ scisset injuriæ, vindictam magis debuit sperare perperis, quam veniam perpetratis. Denique si nunc saltem communi omnium Domini sacerdotum utatur animo, si imitetur exemplum, si ad hæc quæ ecclesiasticæ quietis contemplatione utcunque sopita sunt, oculis cordis intendat, et pro totius Ecclesiæ pace, vel fide, quæ sunt multipliciter errata consideret: nihil est profecto quod non etiam ipse reprehendat, et erubescat sibi annui quod in altero laudabiliter improbari. Scimus enim, et jamdiu de memorati fratris conversatione nihil habemus ambiguum, cum antea actæ vitæ ipsius cursum, et retro antepositum [*omne propositum*] nostro revolventes animo, hos illum, quos in eo arguimus, incurrisse potius, quam fecisse, æstimamus excessus. De quibus præsentis fratrum numero concilio, et ex diversis provinciis ad diem natalis nostri in honorem beati Petri apostoli per Dei gratiam congregato, præsentibus fratribus et coepiscopis nostris Fausto et Auxanio, atque agentibus plurimis, quæ vigorem respiciunt auctoritatemque judicii, id a nobis pacis est amore constitutum, ut in sententia, quam sub adversione utriusque legationis inde directæ, Christo Domino nostro inspirantia, protulimus, neque caritas evangelicæ indulgentiæ, neque apostolicæ virga defuerit disciplinæ. Namque in totum nec remittere nos fecit indulgentia, nec affectio coercere.

I. Ei qui nunc Ecclesiæ Narbonensi præsidere permittitur, ordinandorum episcoporum, ob hæc quæ prave facta sunt, sustulimus potestatem, quam ita ad fratrem et coepiscopum nostrum Constantium Ueticæ Ecclesiæ antistitem, quia ævo honoris primas esse dicitur, pertinere censuimus, ut si superstate Herme episcopo defunctus fuerit, illum hæc cura respiciat, quem repererit episcopalis ordo primatem. Herme autem episcopo deficiente, faciendum mos antistitum Narbonensi mox reddatur Ecclesiæ, quem non civitas, sed causa præsumptionis amisit. Unde vestræ fraternitatis in Domino sincera dilectio, sollicitudinem pastoralis curæ in suis sedibus partita nobiscum, commissarum sibi Ecclesiarum diligentiam vigilanter exercent, et eorum taliter quæ in Narbonensi provincia emersere, meminerit, ut detestetur factum potius quam sumat exemplum. Quod ita deinceps esse nolumus, sicut novimus, non fuisse. Itaque, fratres carissimi, necessariis studiis est agen-

dum, ne error, quem juvante Christo Domino nostro nuper abolevimus, aut in similes, aut in novos unquam prodire possit excessus. Quod utique non aliter poterit præcaveri, nisi statuta venerandorum canonum in faciendis conventibus, quos hactenus omitti fecit certa necessitas, exsequamur: in quibus possint, pro emergentium necessitate causarum, ad ecclesiasticæ observantiam disciplinæ, et quæ secus facta fuerint, corrigi, et sequenda constitui.

II. Per annos itaque singulos, ex provinciis quibus potuerit, congregari, habeatur episcopale concilium: ita ut opportunis locis atque temporibus, secundum dispositionem fratris et coepiscopi nostri Leontii, cui sollicitudinem in congregandis fratribus delegavimus, metropolitanis per litteras ejus admonitis, celebretur: ut si quid usquam vel in ordinandis episcopis, vel presbyteris, aut cujuslibet loci clericis faciendis, contra præcepta apostolica reperitur admissum; aut in eorum conversatione quippiam reprobatum, communi omnium auctoritate resecetur. In ea præcipue celebritate conveniatur, quæ præsentis Christo Domino nostro, et veneranda sit sanctis, et formidanda perversis. Nec cuiquam licebit a regulis evagari, quas sibi juxta canonum definitiones unita fraternitas in commune præfixerit: cum imminente quotannis examine ita singuli actus suos dirigent, ut his discussio iudicii optari magis debeat, quam timeri. In dirimendis sane gravioribus causis, et quæ illic non potuerint terminari, apostolicæ sedis sententia consulatur.

III. Illud etiam non possumus præterire, quod sollicitudine diligentiore curandum sit, ne præter metropolitanorum suorum litteras aliqui ad quamlibet provinciam audeant proficisci: quod etiam in omni genere officii clericalis per singulas debet Ecclesias custodiri. Quibus econtrario hac ratione prospicimus, ut si hoc impetrare per aliquam non meruerint simultatem, cum duobus metropolitanis provincialium, quæ congruæ sunt, Arelatensis episcopus cuncta discutens, pro causæ qualitate observanda constituat: nec in injuriam alterius alienum clericum suscipi præter testimonium proprii antistitis secundum canonum statuta præcipiet. Singuli autem fratres, universique cognoscant parendum esse præsentibus constitutis, quibus etiam communitio nostra denuntiat in eos Christi Domini nostri iudicium minime defuturum, qui declinando superba rebellione conventus, conscientia suæ testimonio confutantur sacerdotialis innocentia fiduciam non habere.

IV. Præterea ejusdem fratris libellus oblatus est nobis, quo perhibet parochias Arelatensis Ecclesiæ a prædecessore suo Hilario in alios (quod non licuit) fuisse translatas, petens illas pristino juri nostra auctoritate restitui. Sed moderaminis apostolici memores, fraternitati vestræ querelam ipsius remisimus audiendam: ut in vestro conventu ea quæ a nobis sperata sunt, allegentur, et quæ ecclesiasticis regulis congruunt, decernantur.

V. Simul etiam super hoc universam fraternitatem

volumus esse commonitam, ne prædia, quæ neque A deserta, neque damnosa sunt, et ad Ecclesiam pertinent, ex quibus plurimorum consuevit necessitatibus subveniri, aliquo jure in alterum transferantur, nisi prius apud concilium alienationis ipsius causa debeat, ut quid fieri debeat, communi omnium deliberatione tractetur. Deus vos incolumes custodiat, fratres carissimi. Data III nonas Decembris (anno Chr. 470 ¹), GL. P. Severo Augusto consule.

EPÍSTOLA IX.

HILARI PAPÆ AD LEONTIUM.

De Mamerto episcopo, qui extra suos fines Deensibus episcopum ordinavit, ut illius causam in synodo examinet.

Dilectissimo fratri Leontio Hilarus.

Qualiter contra sedis apostolicæ veniens constituta, sacerdotalem modestiam Mamertus episcopus Viennensis excesserit, dilectionis tuæ debuimus relatione cognoscere, ut ausibus talibus maturum et iuxta ecclesiasticarum ordinem regularum congruum iudicium proferremus. Quantum enim filii nostri, viri illustres, magistri militum Gunduici sermone est indicatum, prædictus episcopus invitis Deensibus, et qui ad ecclesiarum ejus numerum, quem ei apostolicæ sedis deputavit auctoritas, sicut in scriniis nostris legimus, minime pertinebant, hostili more, ut dicitur, occupans civitatem, episcopum consecrare præsumpsit. In quo, frater carissime, si ita est, quam multiplex culpa sit, pronuntiare possumus, nisi iudicii ut diximus, et moderatio nobis esset, et ordo servandus. Atque ideo memor sollicitudinis, quam dilectioni tuæ scis esse commissam, quidquid nunc ad notitiam nostram brevi insinuatione delatum est, in conventu synodali, qui secundum statuta nostra annis singulis te sibi præsentante est congregandus, discutere quæ sunt acta debebis, et a prædicto rationem facti sui sub universo cœtu fraternitatis exigere, ac deinde omnium litteris nostræ intimare notitiæ: ut quod sancto Spiritu dictante est faciendum, ad comprimendos conatus illicitos ordinemus. Deus te incolumem custodiat, frater carissime. Data VI idus Octobris (anno Chr. 463), Basilio viro clarissimo consule.

EPÍSTOLA X.

HILARI PAPÆ AD EPISCOPOS DIVERSARUM PROVINCIARUM GALLIÆ.

Ne quisquam suos terminos transcendat, et ut concilia quotannis Leontii episcopi opera convocentur.

Dilectissimis fratribus episcopis provinciæ Viennensis, Lugdunensis, Narbonensis primæ et secundæ, Alpinae, Hilarus episcopus.

Etsi meminerimus fraternitatem vestram ea quæ sunt a nobis statuta retinere, nec aliquid ex his dissimulare quæ scripsimus: ut scilicet pro disciplina ecclesiastica, et pro causis quas inter Domini sacerdotes oboriri plerumque non dubium est synodalia

¹ Anno Christi 470 e vivis jam excesserant et anno Christi 462.

quotannis concilia, quorum maxime in fratre et coepiscopo nostro Leontio Arelatensis Ecclesiæ sacerdote summam placuit esse, celebrentur; nec aliud fieri posse credamus quam quod pro communis Domini domo nostra ordinatio vobis placitura constituit: tamen repetitis litteris eadem nunc quoque observanda decernimus; præcipue cum gravissima Viennensis civitatis episcopus involvatur offensa, in injuriam fratris et coepiscopi nostri Leontii Deensibus antistitem consecrando. De cujus facto vindictæ congruæ sententiam differentes, relationi fratrum quæ interim fuerant visa respondimus. Sed quoniam tanti excessus majorem nobis sollicitudinis materiam detulerunt, hæc ad universam caritatem etiam per fratrem et coepiscopum nostrum Antonium scripta direximus, quibus admonita communis omnium sollicitudo procuret, ne quisquam fratrum in alterius propturus injuriam, transcendat terminos a venerandis Patribus constitutos. Unde omnia quæ a nobis sunt per fratres et coepiscopos nostros Faustum et Auxanium definita roborantes, congregationes annuas, ordinante fratre et coepiscopo nostro Leontio, admonitis metropolitanis, quod sæpe dicendum est, in locis celebrare dignemini, ad quæ conveniendi nulla sit cuiquam commendantium difficultas. Cui diligentia etiam provisio adhibenda est, ut opportunitas quemadmodum locorum, ita constituantur et temporum: ut inexcusabilior quisquis tam necessarium et salubre constitutum nostrum negligendum putaret, appareat, fratres carissimi. Illius autem confirmationem, quem Viennensis episcopus alienum, et ad se minime pertinentem, graviter ordinare præsumpsit, fratris et coepiscopi nostri Leontii reliquimus voluntati; quem confidimus non præter humanitatem pensare quæ justa sunt. Deus vos incolumes custodiat, fratres carissimi.

EPÍSTOLA XI.

HILARI PAPÆ AD EPISCOPOS QUI DE MAMERTI CAUSA IN SYNODO COGNORANT.

Præceptum Hilari papæ de Ecclesia Deense, ubi episcopus indebite a Viennensi episcopo ordinatus est.

- I. *Ut per Veranum episcopum moveatur Mamertus ut ab ordinationibus indebitis, ordinis sui et privilegiorum periculo, in posterum absteineat.*
- II. *Ut qui Deensibus a Mamerto consecratus est, Leontii Arelatensis episcopi, a quo consecrari debuit, arbitrio confirmetur.*

Dilectissimis fratribus, Victuro, Ingenuo, Ydatio, Eustasio, Fonteio, Viventio, Eulalio, Verano, Fausto, Auxanio, Proculo, Ausonio, Paulo, Memoriali, Cœlestio, Projecto, Eutropio, Avitiano, Urso, et Leontio, Hilarus.

Sollicitis admodum nobis, et ex his quæ proxima ad nos relatio certa detulerat, multa exspectatione suspensis, litteræ dilectionis vestræ, fratre et coepiscopo nostro Antonio, quem dignum tanta legatione probamus interpretem, deferente, sunt traditæ, quæ nos ipsis contextus sui contristavere principiis. Nam

Hilarus papa et Severus Augustus, qui consul fuit

qui requiescere sollicitudinem nostram, et magnam ex parte relevari in his quæ a sanctæ memoriæ decessore meo de Viennensi episcopo præfixa sunt, credebamus, evidenti assertione cognovimus, et non sine dolore miramur, definitiones illas a Mamerto episcopo nunc potuisse transcendere, per quas Ecclesiæ privilegium probat acquiri; cum præcipue fratris et coepiscopi nostri Leontii moderatio formam continentis præbere debuerit ambienti: aut si spiritu æmulationis inflatus, eum (quod non oportuit) arbitratus est negligendum; decessoris sui saltem instructus exemplo, illius imitaretur temperantiam, cujus honore perfungitur, nec transgrediendo violaret, quod jam nunc, nisi patientiæ moderamina teneremus, posset amittere. Cui unquam profuit mens rebellis? aut quem superbiæ non inclinavit elatio? Altior est humilitatis gratia, cui paupertate spiritus ad præmium promissæ beatitudinis iter regni cœlestis aperitur. Nec perfunctorium prævaricator existimet ease quod fecit, si eruditus doctrinis ecclesiasticis, quid uterque mereatur agnosci: cum alter secundum prophetiam vocem in medio domus habitare prohibetur; alter respiciente se Deo semper junctus asseritur, cujus consolatione salvatur. Possent venerabilium veterum multa replicari, quæ juxta veritatem dicta demonstrantur; sed ab eadem causa, quæ se ut loqueremur, ingessit, recentiora sunt exempla sumenda. Nam dignitatem Viennensis Ecclesiæ Mamertus episcopus Arelatensis antistitis quondam transgressione crevisse, et pro corrigendis quæ perperam gerebantur, inviolabili postea definitione compositum, ne alter inglorius, alter in totum veteri honore per vitium præcessoris reperiretur exutus. Sicut ergo et vestræ dilectionis relatio, et fratris et

coepiscopi nostri Antonii insinuatio reseravit, claret prædictum privilegia certis conclusa terminis vel e perdere plus volendo, qui abusus fratris et sacerdotis Leontii moderantia, Deensibus contra fas episcopum, etiamsi est meritis, non timuit consecrare. In quo factum ejus convenerat sic resolvi, ut juxta eorum quæ perpetrata sunt qualitatem, non sine jactura proprii ordinis, etiam illum a sacerdotali consortio submoventer cereret, quem creavit indebite, quemque indignissime fecisse convincitur, correptum juxta ultione sentiret, ne conceptæ audaciæ incastigata temeritas licentiæ se peperisse putaret exemplum. Verum ad Ecclesiarum quietem tantæ transgressionis vulnera, memores apostolicæ sapientiæ, curari volumus ante fomentis, ut corporis nostri membrum forte sanandum in integritatem pristinam per mitiora medicamenta revocetur, nec credatur negligi quod interim non monetur abscindi. Prævia mendendi semper austeritatis est lenitas, nec omnis ferro statim culpa compositur, aut inexplorato vel quod facile prodesse possit offertur. Nunc enim temporis opportunitas, nunc languentis necessitas, nunc medicinæ ipsius et modus est quærendus et qualitas; ut omnis per sapientiam facta in vitiis reprimendis sollicitudo curantis gaudeat reparatione quod salvat, nec careat moderatione quod resecat. His igitur vestra fraternitas graviter prudenterque perpensis, talia apud nos dissimulari posse non æstimet, in quorum se maxime contumeliam, qui non immerito pulsatur, erexit. Fratri enim nostro Leontio nihil constituti a sanctæ memoriæ decessore meo juris potuit abrogari, nihil valuit, quod honori ejus debetur, auferri: quia Christianorum quoque principum lege decretum est, ut quidquid Ecclesiis earumque rectoribus, pro quiete

¹ Mamertus, alias Mamercus, sanctissimæ vitæ et beatissimi obitus Viennensis episcopus, qui usum sacram litaniarum antiquitus editum, disciplinæ solutione, cultus remissione neglectum in Gallis tempore Valentiniani tertii imperatoris, anno Christi 452, ut scribit Ado Viennensis, restituit, triduoque ante Ascensionem suo exemplo et experimento utilissimo, eas quæ rogationes appellatæ sunt, et nunc ab universa Ecclesia receptæ, celebravit. Has a Mamerto non primum in Gallis fuisse institutas, sed tantum magno cum fervore ad terræmotus, incendii, aliarumque cladum pericula avertenda reformatas, post Adonem, testatur Sidonius libro quinto, epistola quarta ad Aprum his verbis: *Harum rogationum solemnitate primus Mamertus pater et pontifex reverendissimo exemplo, utilissimo experimento invenit. Erant quidem prius (quod salva fidei pace sit dictum) vagæ, sepe, infrequentesque, atque (sic dixeris) oscitabundæ supplicationes, quæ semper interpellantium prandiorum obicibus hebetabantur: ad quas, ut nihil amplius dicam, figulo pariter et hortulano non oportuit convenire. In his autem, quas supra jatus summus sacerdos et protulit pari er et contulit, jejuna. ur, oratur, psallitur, et fleur, etc.*

Unde patet sanctum Mamertum episcopum non tam instituisse quam resituisse sacras rogationes, easque in meliorem formam reduxisse. Harum enim rogationum triduanarum ante Ascensionem Domini celebrari solitarum sanctus Augustinus multis annis Mamerto anterior meminit sermone 175, de Tempore, in vigilia Ascensionis: *Scire debemus, inquit, et intelligere, fratres carissimi, quia dies compunctionis et*

penitentis celebramus, etc. Et circa finem: *Nullus sibi de industria aliquas occupationes inquireat, per quas se de Ecclesiæ conventu subducat. Sine dubio peccatorum suorum vulnera diligit qui in istis tribus diebus jejunando, orando et psallendo medicamenta sibi spiritualia non inquirat.* Litanias vero et processiones temporibus sancti Gregorii Thaumaturgi et Terulliani scripto bæculo in Ecclesiâ usurpatæ fuisse, patet ex epistola Pasili de exegesi tertia ad Neocæsarienses, et Terullianus libro secundo ad Juxerem. Item ex iis quæ dixi supra in notis canonis decimi septimi concilii Leonici. Vidæ quæ hæc de re proluxa scribit Baronius Annæ 175, num. 14 et sequentibus, et in notis Martyrologii 25 Aprilis, verbo *Litaniis*.

Hunc Mamertum Viennenses anniversaria festivitate colunt undecimo Maii. Qualis quantusque fuerit, Sidonii Apollinaris, qui eum novit, eoque familiarissime usus fuit, epistola undecima lib. 19 et prima lib. 77 indicat: Alcimus Avitus, secundus post eum Viennensis episcopus, in homilia quam de rogationibus habuit; Gregorius Turonensis Hist. Franc., lib. 11, cap. 34, etc. Quod itaque adversus hunc Mamertum sanctitate insignem Hilarius pontifex hac epistola, adeo vehementer insurrexit, non est mirum. Quis nesciat sæpe accidere ut falsis accusationibus et subreptionibus aures pontificum replerantur, et cum putant agere quod justum appareat, innocentem exagitant.

Quod accidit Leoni pontifici sanctissimo in causa Hilarii Arelatensis, qui epistola 89, acerrime innocentem perstrinxit, idem ex obreptione Hilario pontifici in causa Mamerti accidisse potuit. Sev. Bixius.

omnium Domini sacerdotum, atque ipsius observantia disciplina, in auferendis confusionibus apostolicæ sedis antistes suo pronuntiasset examine, veneranter accipi, tenaciterque servari, cum suis plebibus caritas vestra cognosceret: nec unquam possent convelli quæ ac sacerdotali ecclesiastica præceptione fulcirentur et regia. Unde, fratres carissimi, præsumptionem prædicti, quæ in fratris et coepiscopi nostri Leontii processit injuriam, ita convenit tolerari, dignæ nunc interim ultionis immunem, ut si transgressor remediis abutitur satisfactionis et veniæ, nec culpam præsentis excessus curandam futuræ observantiæ sedulitate promittit, redeunte querimonia, eo privilegia Viennensis Ecclesiæ ad Arelatensem antistitem transferantur exemplo, quo migraverit principio.

I. Unde nostræ moderationis nomen tenentes, ad Veranum fratrem et coepiscopum nostrum scripta direximus, ut prædictum ex nostra delegatione conveniat, quatenus quid de eo retulerit agnoscat: quia onerosum esse non debet, delinquentem fratrem

A de propriis excessibus increpare, quibus præceptum constat frequenter ignoscere. Necesse est autem, si nullum correctionis ejus indicium sumpserimus (quod illa est professione retinendum, qua definitionem sedis apostolicæ periculo ordinis sui semper conservandam sine ulla deinceps transgressione testetur), ad Arelatensem Ecclesiam easdem quatuor civitates, quarum non fuit aut non fuerit Mamertus episcopus ordinatione contentus, esse revocandas. Quod etiam tunc oportebit fieri, si ullus unquam post eum, quem nunc caritate corripimus, et ulterius ab illicitis confidimus abstinere, præsumptionis hujus imitator extiterit.

II. De hoc sane, qui licet indebite, Deensibus cognoscitur ordinatus, justitiæ ratione censuimus, ut sacerdotium ejus fratris et coepiscopi nostri Leontii confirmetur arbitrio, a quo rite debuit consecrari. Deus vos custodiat, fratres carissimi, ævo longiore. Data sexto calendas Martias (anno Chr. 464), P. C. Basilii viri clarissimi consulis.

DECRETA HILARI PAPÆ.

DECRETUM

HILARI PAPÆ JUXTA GRATIANUM, QUOD IN PRIORIBUS NON PONITUR.

Corpus Christi insimilis portionibus singuli totum accipiant.

Ubi pars est corporis, est et totum. Eadem ratio est in corpore Domini, quæ in manna, quod in ejus figura præcessit. De quo dicitur: *Qui plus collegerat, non habuit amplius, neque qui minus paraverat, habuit mi-*

^a Exstat et in Burchard. lib. x, cap. 55, apud quem posita verba sic lego, *usquequo corrigatur. MANSI.*

nus (*Exod. xvi*). Non enim est quantitas visibilis in hoc æstimanda mysterio, sed virtus sacramenti spiritualis.

ALIUD DECRETUM

EJUSDEM, EX CODICE LIBRORUM SEXDECIM, CAP. 19 DE CONTENTIOSIS.

Si quis videtur contra ius esse, dicente Apostolo, nos talem consuetudinem non habemus, sed neque Ecclesia Dei (1 Cor. ii): si quis facit, noletur, usquequo se corrigat.

ANNO DOMINI CCCLXVII.

SIMPLICIUS PAPA.

APPLAUDIT

PROLEGOMENON.

DE VITA

VITA SIMPLICII PAPÆ.

(Ex libro Pontificali.)

(a) Simplicius natione Tiburtinus, ex patre Castino, D illic dedicavit basilicam S. Stephani in Cælio monte in urbe Roma, et (c) basilicam beati apostoli Andrea

(b) sedit annos quindecim mensem unum dies septem.
(a) Cum post obitum Hilari decem diebus sedes vacasset, anno Christi 467, qui est Leonis imperatoris Orientalis II, vigesimo die Septembris creatus est pontifex Simplicius Tiburtinus Castini filius. Hujus temporibus totus ferme Christianus orbis sub hæreticorum principum dominio constitutus fuit, nullusque penitus rex catholicus alicui saltem exiguæ provinciæ dominabatur. Etenim post Anthemium, Olybrium, Glycerium et Augustulum Occidentis imperatores occisos vel relegatos, Odoacer Eruolorum rex Arianus juxta vaticinium sancti Severini, Noricorum et vicinarum gentium apostoli miraculis

clarissimi, Italiam totumque Occidentale imperium suo dominio subjecit, tituloque imperatoris, purpura et regalibus indumentis abjectis, regio tantum nomine usurpato, deinceps tenuit. Gallias cum Hispania Ariani Gothi obtinuerunt. Dirus catholicorum persecutor Arianus et tyrannus Genserius universæ Africae imperavit. In Oriente post obitum Leonis, Zeno imperator Eutychianus simulata perlidia acerbissimum se Ecclesie impugnatorem præbuit. Petrum Fullonem Acemetarum monachum, et Timotheum Ælurum sacrilegum Alexandrinæ Ecclesiæ invasorem, quos ob hæresim et seditionem Leo imperator

juxta basilicam Sanctæ Mariæ, et aliam basilicam S. A Stephani juxta basilicam Sancti Laurentii, et aliam basilicam intra urbem Romam juxta palatium Licinianum, beatæ martyris Bibianæ, ubi corpus ejus re-

justissimo judicio in exilium relegarat, Zeno Imperator impius non tantum ab exilio revocavit, verum etiam Martyrio Antiocheno, et Timotheo Alexandrino, præsulibus sanctissimis et catholicis inde ejectis, monachos sacrilegos et apostatas iisdem, non sine magno totius Ecclesiæ periculo ac dispendio, subrogavit. Ad hæc non parum perturbationis addidit Acacii Constantinopolitani violenta ambitio, qua conatus est diu desideratam sedis Constantinopolitanæ prærogativam per imperatorem a Simplicio extorquere, quam sub prædecessoribus pontificibus duobus aliquoties frustra expetiverat. Inter has maris procellas ventorumque turbulentas agitationes, barbaricos inter furores et Arianorum procaciam cum potentia conjunctam, deploratissimis hæc temporibus, Simplicius pontifex, omnium Christianorum principum præsidio destitutus, eadem auctoritate et libertate qua semper antea prædecessores, in cathedra Petri consedit. Ambitioni præsulis Acacii, teste Gelasio epistola undecima ad episcopos Dardaniæ, restitit: Timotheum Ælurum sede Alexandrina eiecit: imperatori Zenoni concilium universale exigenti contradixit, eumque post editam fidei confessionem in communionem Ecclesiæ recepti, ea lege ut se catholice fidei defensorem præberet, Fulloneque impiissimum Antiochenæ sedis detentorem urbe et episcopatu eieceret. De rebus Alexandrinis, prout ipse pro sua universorum sollicitudine petierat, ab Acacio per litteras certior redditur: nimirum, quod Timotheus Ælurus Alexandrinæ Ecclesiæ invasor sibi ipsi mortem hausto veneno intulisset, et Timotheus catholicus in sedem, unde ejectus fuerat, restitutus esset. Cum ex Alexandrinæ Ecclesiæ legatis (quos Timotheus episcopus Romam miserat ad postulandam veniam, ob id quod Eutyelianorum timore perterritus Dioscorum ad altare nominasset) Simplicius pontifex intellexisset Petrum Moggi Alexandrinæ sedis quondam invasorem, postquam inde ejectus fuisset, in civitate latere, ibique multos seducere, mandavit Acacio, ut ejusdem Moggi relegationem apud imperatorem urgeat; missumque ad se libellum pœnitentiæ eorum qui a fide catholica per Eutyelianos principes et antisites seducti fuerant, approbat, iisque absolutiorem ab hæresi soli apostolicæ sedi reservatam paterno affectu impendit. Unde quid aliquid colligas, nisi quod Simplicius pontifex eam cathedram occupavit, quæ auctore Deo altissimo supra firmam petram ita est ædificata, ut adversus eam nulla hominum inferorumque potentia prævalere possit? Quas turbas invasores duarum sedium patriarchalium Petrus Cnaphus, Timotheus Ælurus et Petrus Moggi in Ecclesia concitarint, ex novis epistolarum Simplicii patet, Zeno imperator qua ratione imperium adeptus, postque Basilicæ tyrannidem restitutus, qualisve in Deum et religionem fuerit ibidem detur. Memorabile est, quod hoc tempore accidisse refert Nicephorus lib. xv, cap. 12, nimirum duobus episcopis concertantibus, uno Ariano, altero catholico, Arianum a catholico provocatum esse ad testimonium per ignem; recusante Ariano, catholicum per ignem illesum transisse, et ex igne disputasse. Sev. Bixius.

(b) Annis quindecim mensibus quinque et diebus decem sedisse, initium pontificatus et obitus Simplicii ostendunt. Principio enim mensis Martii, anno Domini 483 defunctum esse, constat ex epistola Felicis successoris ejusdem. Sev. Bixius.

(c) Hæc basilica in monte Esquilino olim erecta, hoc tempore penitus diruta jacet. Apud Platina unum ejusdem monumentum conservatum exstat his ver-

ba quiescit. Hic(d) constituit ad sanctum Petrum apostolum, et ad sanctum Paulum apostolum, et ad sanctum Laurentium martyrem, hebdomadas ut presbyteri manerent ibi propter pœnitentes et baptismum,

his: *Hoc autem in templo hæc carmina legisse memini musivo opere descripta:*

Hæc tibi mens valide decrovit prædica, Christe.

Cui testator opus detulit ille suæ.

Simpliciusque papa sacris celestibus aptans,

Effecit vere muneri esse tui.

Ne quod apostolici deesset limina nobis,

Martyris Andree nomina composuit.

Utitur hæc hæres titulis ecclesie justis,

Succedensque domo mystici jura locat.

Plebs devota, veni, perque hæc commercia disce,

Terreno censu regna superna peti.

Hæc ex Platina. Sev. Bixius.

(d) Constituit ut propter ingruentem populum presbyteri per vices hebdomadales in designatis ecclesiis præstentur, semperque ad confessionis peccatorum audiendas, et ad reliqua sacramenta pro necessitate fidelium dispensanda parati adsint. Qui hoc munus peragebant, dicti sunt hebdomadarii, ideo quod alii aliis per vices succederent. Unde manifestum est sacramentalem peccatorum confessionem a Christo Domino institutam, a prioribus sæculis ferusque frequentatam fuisse. Quod novantes nostri temporis aiunt, Nectarium Constantinopolitanum episcopum cum presbytero pœnitentiaro, ejusve munere et officio, sacramentalem peccatorum confessionem susulisse, ridiculum est. Nihil enim ad substantialem usum hujus sacramenti pertinens Nectarius sustulit, sed tantum vel abstulit, vel moderatus est illum ritum, quo publica peccata per libellum confessionis pœnitentiam presbytero oblaturi recensebantur, atque ab eodem illa quæ majus scandalum generabant, publice recitabantur, prout ille pro sua prudentia necessarium esse justificabat. Quoniam igitur hujus occasione scandalum illud, quod de diacono et muliere quadam referunt Socrates et Sozomenus, obortum fuerat, hanc consuetudinem et ritum publice pœnitentiæ Nectarius sustulit. Et quoad hoc, eum multi alii episcopi fortasse imitari sunt: quamvis non defuerint, qui graviter tulerunt antiquam illam et honestam consuetudinem, et ad frenandos peccatores utilissimam, abrogatam esse. Poterat enim hac in re pro diversitate locorum et temporum esse diversitas judiciorum absque errore. Quocirca cum Socrates libro quinto, cap. decimo nono, et Sozomenus libro sexto, capite decimo sexto, referunt, *unumquemque relictum esse consilio animi sui*, etc., si illud Socrates Novatianus hostisque pœnitentiæ, et Sozomenus, teste Gregorio libro sexto, epistola 195, frequenter mentiri solitus, malitiose non addiderunt, exponendum est id factum fuisse, non ad excludendam confessionem, sed publicam illam satisfactionem et consultationem presbyteri pœnitentiarum: atque hoc modo uniuscujusque libertati relictum fuisse, ut confiteretur cui vellet sacerdoti jurisdictionem habenti, et juxta illum præscriptum peracta pœnitentia ad sacra mysteria accederet. Ita Bellarminus lib. iii de Pœnitentiâ cap. 14, Suarez tom. IV, disp. 17, sect. 2, num. 30 et sequentibus. Illustrissimus cardinalis Baronius tom. I, anno Domini 58, totam hanc historiam, quasi a Socrate, Novatiano, et Sozomene mendace conficta sit, omnino fere rejicere videtur. Quod cum citra difficultates graviores sustineri non possit, placet magis id quod supra dixi. Vide notas concilii Lædiceni. Sev. Bixius.

(a) regionem tertiam [de regione prima] ad sanctum Laurentium, regionem primam ad sanctum Paulum, regionem sextam vel septimam ad sanctum Petrum. (b) Sub bujus episcopatu venit relatio de Græcia ab Acacio Constantinopolitano episcopo, et affirmavit Petrum Alexandrinæ urbis Eutylianistam hæreticum, facta petitione ab Acacio episcopo, chirographo ejus constructa. Eodem tempore fuit Ecclesia prima, ^a hoc est, sedis apostolicæ executrix. Tunc Simplicius præsul hoc audiens, damnavit Petrum Alexandrinum, de quo Acacius innumerabilia crimina affirmabat: ita tamen, ut pœnitentiæ reservaret tempus. Eodem tempore rescripsit Timotheus

^a Cod. Luc., hoc est prima sedes apostolica executrix.

(a) Ex septem regionibus Urbis, Eruli qui Ecclesiæ catholicæ non communicabant, utpote quod Ariani essent, tres occupabant. Unde factum est quod Simplicius pontifex quatuor tantum regionibus pœnitentiarior, eosque hebdomadarios presbyteros posuerit. Ita Romanæ Ecclesiæ auctoritas atque majestas ef-

fusus, et Acacius, dicentes, quod etiam in morte Proteri catholici Petrus esset permixtus. Tunc archiepiscopus Simplicius dissimulans, nunquam rescripsit Acacio; sed damnavit Petrum, expectans tempus pœnitentiæ. Hic fecit in ecclesia Romana scyplum aureum, pensantem libras 5, cauitharos argenteos ad beatum Petrum 16, pensantes singulos lib. 12. Hic fecit ordinationes in urbe Roma tres per mensem Decembrem et Februarium, presbyteros quinquaginta octo, diacones undecim, episcopos per diversa loca numero ^b triginta sex [82]. Hic sepultus est in basilica Beati Petri apostoli, vi nonas Martii, et cessavit episcopatus dies ^c 6.

^b Cod. Luc., LXXVIII.

^c Cod. Luc., VII.

fulsit, quantumvis Occidentalis orbis Romani imperatores defecissent, barbarumque Ariani in Italia principatum obtinerent. SKV. BINUS.

(b) Harum rerum enarrationem prolixiorē vide in notis epistolarum. SEV. BINUS.

EPISTOLÆ SIMPLICII PAPÆ.

¹ EPISTOLA I.

SIMPLICII PAPÆ AD ZENONEM [RECTIUS HISPALENSEM] HISPALENSEM EPISCOPIUM.

De commissa illi vice sedis in omnibus Hispaniarum Ecclesiis. Hispalensem episcopum virum optimum sedis apostolicæ vicarium constituit.

Dilectissimo fratri Zenoni Simplicius.

Plurimorum relatu comperimus dilectionem tuam fervore Spiritus sancti ita te Ecclesiæ gubernatorem existere, ut naufragii detrimenta, Deo auctore, non sentiat. Talibus idcirco gloriantes iudiciis, congruum duximus vicaria sedis nostræ te auctoritate fulciri, cujus vigore munitus, apostolicæ institutionis decreta, vel sanctorum terminos Patrum, nullo modo transgredi permittas: quoniam digna honoris remuneratione cumulandus est per quem in his regionibus divinus crescere innotuit cultus. Deus te incolumem custodiat, frater carissime.

EPISTOLA II.

SIMPLICII PAPÆ AD JOANNEM RAVENNATEM EPISCOPIUM.

Reprehendit Joannem quod Gregorium adhibita vi episcopum ordinasset; cui ut Mutinensem Ecclesiam, nullam causam cum Joanne habiturus, gubernet, præcipit.

Simplicius episcopus Joanni episcopo Ravennati.

Si quis esset intuitus ecclesiasticæ disciplinæ, vel si quid apud te sacerdotalis modestiæ teneretur,

^a Cod. Luc., gestum.

¹ Hæc epistola magnum et vigilantissimum Simplicii papæ studium ostendit, quod sub gladio Eru-
lorum existens, non præterniserit sollicitudinem exter-
narum Ecclesiarum, quæ longius posite, sub Go-
thica servitute gemebant. Observandum quod, sicut
hoc loco Zenonem Hispalensem Ecclesiarum Hispa-

nunquam plectibiles perpetrarentur excessus: a qui-
bus si nullo te paternarum regularum poteras conti-
nere præcepto, saltem sanctæ memoriæ prædecesso-
ris tui fueras revocandus exemplo. Qui cum minus deli-
quisset faciendo presbyterum invitum, senserat tamen
dignum pro tali usurpatione iudicium. Ubi ista didicisti,
que in fratrem et coepiscopum nostrum Gregorium non electione, sed
invidia perpetrasti, quem inexcusabili violentia pertrahi ad te
passus es, atque vexari, ut ei honorem tantum non per animi tranquillitatem,
sed per amentiam (sicut dicendum est) irrogares? Neque enim talia
potuissent fieri sanitate consilii. Nolumus exaggerare quod ^a dignum est,
ne cogamur iudicare quod dignum. Nam privilegium meretur
amittere qui permissa sibi abutitur potestate. Sed una nos ratio
facit esse sententiæ mollioris, quam maluimus te, fratre et
coepiscopo nostro Projecto referente, cognoscere, non nostris
litteris propter opprobrium publicare. Nam scandalum, cujus auctor
cognosceris, ita moderatio nostra comescuit, ut frater et
coepiscopus meus Gregorius (quem non provectum constat esse,
sed pulsum) nullam causam (sicut petiit) tecum habiturus,
Mutinensem gubernet Ecclesiam, et contubernium spiritale
[speciale], quod sortiri non oportebat invitum, non recuset
ampli. Cui si quid negotii forsitan emerserit, nostrum ^b ex [ab] eo
vel contra eum petatur examen.

^b Cod. Luc., ab eo.

nicarum vicarium constituit, ita alibi Acacio Constantinopolitano
in Orientalibus Ecclesiis moderandis vices suas delegaverit. Idque
factum ideo ut is cui totius Ecclesiæ cura a Deo commissa fuit,
nulla in re officio suo defuisse videretur. SEV. BINUS.

Necessitatibus etiam, quas (faciente te) compellitur sustinere, hac definitione ^a consulemus, ut refuso prædio, quod ante annum ^b sibi datum esse commemorat, atque ad Ecclesiam Ravennatem reverso, possessio in Bononiensi triginta solidorum reddituum [reditus] liberorum sine dubitatione tradatur in diem scilicet vitæ ejus, salvo proprietatis jure Ravennatis Ecclesiæ, ad quam post prædicti obitum revertetur. Quod si non fuerit nostris paritum constitutis, quid post transgressionem maneat contumacem, ipse perpendis. Denuntiamus autem, quod si post hac quidquam tale præsumperis, et aliquem seu episcopum seu presbyterum, seu diaconum, invitum facere forte credideris, ordinationes tibi Ravennatis Ecclesiæ vel Æmiliensis noveris auferendas. Data ^c tertio calendæ Junii (anno Domini 482), Severino viro clarissimo consule.

EPISTOLA III

SIMPLICII PAPÆ AD FLORENTIUM, EQUITIUM ET SEVERUM EPISCOPOS.

Gaudentius Aufiniensis episcopus, ob illicitas ordinationes factas, munere sacerdotali et triplici parte reddituum ecclesie privatur.

Simplicius episcopus, Florentio, Equitio et Severo episcopis.

Relatio nos vestræ dilectionis instruxit, et gestorum series plenius intimavit, Gaudentium Aufiniensis [Burch., *Offiniensis*] Ecclesiæ sacerdotem, contra statuta canonum ac nostra præcepta, ordinationes illicitas perpetrasse, quarum illi totam penitus auferri præcipimus potestatem. Scripsimus enim ad Severum fratrem et cœpiscopum nostrum, ut (si necesse fuerit) ipse in supradicta Ecclesia, consideratis Patrum regnulis, hoc fungatur officio, quo ille abusus esse convictus est: ita ut hi qui illicite ab eodem sunt proveci, ab ecclesiasticis ministeriis sint remoti. Simul etiam de redditibus Ecclesiæ vel oblatione fidelium, quid deceat nescienti, nihil licere permittat, sed sola ei ex his quarta [una] portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis, et erogationi peregrinorum et pauperum profuturæ, ab Onagro [a *Bonagro*] presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur; ^d ultima inter se clericis pro singulorum meritis dividatur. At vero ministeria ecclesiæ quæ alienata comperimus, reparare præsumptor, D

^a Cod. Luc. ita et prima manu; sed altera æque antiqua emendat: *consulimus*.

^b Cod. Luc., *ibi*.

^c Cod. Luc., *quarto calendæ Junii*.

¹ Et Basilisco, non Zenoni scriptam a Simplicio hanc epistolam probat Pagius ad an. Ch. 476, n. 11 et seqq.

² Cum Simplicius ea fidelissima relatione monachorum Constantinopolitanæ Ecclesiæ accepisset Timotheum Ælurum, scelestissimum Alexandrinæ Ecclesiæ invasorem, non solum ab exilio solutum fuisse, sed etiam libere Constantinopoli morari, ibique vires omnes pro hæresi propaganda insumere, hanc epistolam ad Zenonem Augustum, cujus patrocinio ipse clanculo fovebatur, scripsit: adjungit patentem ad Acacium episcopum scriptam hac de re

A prædicti fratris compellatur instantia, ^e cui etiam hoc specialiter præcipimus imminere, ut tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodo vindicasse, restituat. Data decimo tertio (xiv) calendarum Decembrium (anno Domini 475), post consulatum Leonis Augusti.

EPISTOLA IV

SIMPLICII PAPÆ AD ZENONEM.

Rogat ut Timotheum Ælurum, qui Alexandrinam sedem iterum occupare, et clam Constantinopoli suas hæreses disseminare conabatur, regia potestate colibeat.

Zenoni Augusto [Basilisco in cod. Virdunensi ¹]
Simplicius episcopus.

Cuperem quidem, quantum ad meæ spectat devotionis arbitrium, qua principes Christianos jugi veneratione suscipio, debita pietati vestræ continuis officia deferre colloquii. Sed cum ad hujus intentionis augmentum etiam sacræ cura religionis accedat, ratio mihi negotii potioris incumbit, ut simul honorificentiam vobis prona mente persolvam, et causas fideliter insinuem: quia me ad utramque vel dicata trahit clementiæ vestræ semper affectio, vel respectus ordinis mei et apostolici moderaminis sollicitudo compellit.

Functus igitur, gloriosissime ac clementissime filii imperator Auguste, munere salutandi, quæ in Ecclesiis Orientis per hæreticorum latrocinia recidiva rursus dicuntur scandala concitari, nec debeo silere, nec possum. Nam sicut in meam notitiam ferventium pro fide catholica detulerunt scripta ² monachorum, comperi Timotheum parricidam, qui Ægyptiacæ pridem vastator Ecclesiæ in morem Cain (ut lectio divina [Gen. iv] testatur) ejectus a facie Dei, hoc est, ab Ecclesiæ dignitate seclusus, et jam per deserta vagus, sceleratæ conscientiæ diu tormenta passurus, in exilium proprii erroris abductus est, resumptis pristini furoris incendiis conflasse nihilominus agmina perditorum, et Alexandrinæ urbis Ecclesiam, quam sacerdotali prius sanguine cruentavit, ipsum denuo nunc cruentum depulsione legitimi pervasisse pontificis: ut cui illa relegationis humilias injicere debuere ex iis quæ impie gesserat, aculeum pœnitendi, nutriendi potius otia tri-

^d Cod. Luc., *ultimam clerici... dividant*.

^e Manus æque antiqua in margine addit hæc verba in textum ad locum a me signatum revocanda: *et quæ abstulit restituere cogatur, cui, etc.*

epistolam, eidem Zenoni offerendam, ea quidem intentione, ne in transversum ab hæreticis penitus ageretur. Et quantum uni imperatori omnis mali origo tribui deberet, utpote qui sacrilegum invasorem Ecclesiæ ab exilio cum honore revocasset, tamen ipsi culpam ascribere prudentissime dissimulat, ut ad pœnitentiam agendam commotum, faciat patrati sceleris destructorem.

In consularem notam inendum irrepsit: nam loco *Armati*, qui hoc anno, prout emendatioribus fasti testantur, cum Basilisco consulatum agebat, positum est nomen Augusti. SEV. BINIUS.

buisse videatur atrocioris insanie : quo procul dubio Cain ipso longe detestabilior approbatur. Ille siquidem a perpetrato semel facinore damnatus abstinuit, hic profecti ad crimina majora post pœnam.

Nec eo tamen scelerum fine contentus, Constantinopolitanam insuper urbem, recti semper dogmatis amore flagrantem (ne quid intemperatum populator humanæ salutis omitteret) fertur audacter ingressus, et a suæ consortibus pravitatis libenter audisse soli Christo debitam vocem, qua plane non in nomine Domini venire benedictus, sed divini culminis usurpator evidenter est monstratus Antichristus : qui cum etiam a communione catholica tam laudabiliter esset exclusus, per quorundam privatas domos, respersis humano sanguine manibus, non divina sacrificia, sed sacrilegia celebrasse memoratur, in quo utique non est ejus firmata susceptio, sed consciorum divulgata proditio, cum eodem de illa iniquitatis sede, nisi respiscant, omnimode casuros, quam sicut diabolus pater ejus, Altissimo similem se faciens, æternum sibi perfidus construere non desinit ad ruinam.

Hæc, venerabilis imperator, cum horreat animus vel a tanto gladiatore fuisse tentata, maximo tamen (fateor) stupore detineor, sub vestræ pietatis aspectibus potuisse committi. Quis enim devotam semper Deo clementiæ vestræ mentem, et orthodoxis deditam regulis, aut ignoret, aut ambigat? quippe qui supernæ dispositione providentiæ, sicut pro utilitate publica augustæ memoriæ Marciani pariter et Leonis eruditi virtutibus, sic eorum sitis etiam ad catholicam veritatem sensibus instituti : nec cuiquam omnino sit dubium, pietatem tuam illorum esse fidei sequacem, quorum es successor imperii. Quæ cum de vestræ tranquillitatis animo certa ab omnibus teneantur et fixa, absit ut temporibus vestris divini culus integritas, et antiquius roborata fidei catholicæ putetur interpellanda sinceritas.

Respicite, quæso, ad divina beneficia; et quæ sint vobis collata perpendite; atque ut hæc prospera valeant permanere, propitiandum esse censete auctorem muneris, non lædendum. Inter quaslibet enim occupationes publicas a religioso principe magnopere procurandum est, quod ejus protegit principatum : et præferenda cunctis rebus est cœlestis observantiæ rectitudo, sine qua recte nulla consistunt. Suppetunt affatim clementiæ tuæ (si in palatii sui requiri mandet archivis) cum nostrorum coeuentia definitione majorum documenta copiosa. Neque enim conscientiam vestram latere credendum est, quæ per cunctas provincias Orientis ex imperii vestri arce diffusa sunt : illa scilicet quæ vel ad augustæ memoriæ Marciani, nihilominus et Leonis, vel ad Chalcedonensis concilii beatæ recordationis prædecessor meus Leo consultata direxit : quibus ita plene atque dilucide sacramentum dominicæ incarnationis exposuit, ut non modo catholicis, sed ne Christianus quidem valeat nuncupari, quisquis illic et redemptio- nis suæ causas non evidenter agnoscat.

Certe ut facilis vobis necessaria non desit instructio, earundem exemplaria litterarum ad fratrem et coepiscopum nostrum Acacium nisi vestris sensibus, offerenda. Hæc igitur pietas tua si recensere dignetur, vel quæ totius Orientis episcopi de hujus prædicationis consensione rescripserint, aspiciet profecto examinata diligenter, et veraciter promulgata, atque ideo pestiferæ falsitatis ambagibus nequaquam debere pulsari. Quia revera quæ de Scripturarum fonte purissimo sincera perspicuaque manarunt, nullis agitari nebulosæ versutiæ poterunt argumentis. Perstat enim in successoribus suis hæc et eadem apostolicæ norma doctrinæ; cui Dominus totius curam ovillis injunxit, cui se usque ad finem sæculi minime defuturam, cui portas inferi nunquam prevalituras esse promisit; cuius sententia quæ ligentur in terris, solvi testatus est non posse nec in cœlo (*Matth. xvi*).

Quapropter clementiam vestram, cui mea vice propensus frater et coepiscopus meus Acacius supplicabit, precor atque obsecro, ut imitatores facti tantorum et talium prædecessorum, nefandæ præsumptionis operarios catholico pectore respicientes, regia censeatis potestate cohiberi. *Quisquis aliud (sicut prædixit Apostolus) præterquam quod accepimus, seminare molitur, anathema sit (Galat. i)*. Nullus ad aures vestras perniciosis mentibus subrependi (*Al. subripiendi*) pandatur accessus : nulla retractandi quidpiam de veteribus constitutis fiducia concedatur. Quia (sicut sæpius iterandum est) quod apostolicis manibus cum Ecclesiæ universalis assensu acie meruit evangelistæ factis ascinditi, vigorem sumere non potest renascendi : nec in dominicæ vitis fructivam (*fructiferam*) valet redire propaginem, quod igni deputatum constat æterno.

Si hæresum denique machinamenta cunciarum ecclesiasticis prostrata decretis nunquam sinuntur oppugnatione elisa reparari certamina : ante omnia autem quæso, ut beati Marci evangelistæ sedes (*Alexandrinam loquor Ecclesiam*) a cruentissimi prædionis incubatione liberata, catholico reformetur antititi, libertatemque suam pariter recipiat et quietem. At vero impius parricida, qui divinis simul est reus legibus et humanis, reductus eodem quo jure fuerat ante detrusus, ab innocentium nece retrahatur animarum; procul a regno pietatis vestræ funesti capitis venena discedant : quæ quoniam salutiferæ prædicationis auribus obturatis, medicamentis verba capere nequiverunt, ab humani conventus abducta pernicie, in virulentia suæ congrua solitudine contabescant : quo magis B. Petri apostoli voce, qualiscunque sedis ejus minister, obtestor, ut inimicos antiquæ fidei non sinas impune grassari, qui vestros optatis habere subjectos; ut veræ confessionis pacem cunctas Domini servare decernatis Ecclesias, qui orbem vestri imperii desideratis tenere pacatum; et unicam spem salutis, quæ genus hominum ad regna cœlestia vitamque perducit æternam, nulla patiamini parte violari, qui placatum Deum vel regno vestro

enpitis, vel salutis. Data quarto idus ¹ Januarias A (anno Chr. 476), Basilisco Augusto [*Armato coss.*] consule.

¹ EPISTOLA V.

SIMPLICII PAPÆ AD ACACIUM.

Scribit Acacio, ut omni conatu obsistat Timotheo ne concilium universale, quod ille apud imperatorem agebat, habeatur.

Simplicius papa Acacio episcopo Constantino-
politano.

Quantum presbyterorum et ex diversis monasteriis Domino servientium monachorum relatione patefactum est, Ecclesiam Domini rursus diabolus inquietat; ita ut excluso Alexandrino sacerdote, hæreticus, atque ab universitate damnatus, eundem locum de quo palus fuerat occupasse dicatur; insuper, quibusdam faventibus, Constantinopolim ausum fuisse contendere, ut civitas Christianorum principum circa fidei catholicæ veritatem devotione præcellens, et Christiana plebs in defensione religionis attenta, hæreticorum pravitate, quæ jam fuerat sopita, turbetur. Sed misericordia Dei, cujus est causa, non defuit, ut Timotheus, qui ab universali Ecclesia sacerdotalibus sententiis et imperialibus constitutis juste fuerat segregatus [*Al. jure est segregatus*], ad Ecclesiam tuæ dilectionis, vel ad fidelium domorum limina non permitteretur accedere. Quem conventus novos pro se didicimus comminari, resolvi existimantem quod de se universalis decrevit auctoritas. Unde quia sanctæ memoriæ prædecessorum nostrorum existente doctrina, contra quam nefas est disputare, quisquis C recte sapere videtur, novis assertionibus non indiget edoceri, sed plana atque perfecta sunt omnia quibus potest vel deceptus ab hæreticis erudiri, vel in vinea Domini plantandus institui, implorata fide clementissimi principis vocem faciendæ synodi fac respui, nec sit apud aures imperatoris Christiani pigra suggestio; quia salus ejus et regni ipsius Christus est fortitudo.

Ergo cum prædictis presbyteris ac monachis oportune pietati ejus nostro quoque nomine supplicat, et legationem hanc pro nobis quoque clementiæ ipsius, ne quid subrepatur [*Al. subripiatur*], insinuat: omnium pariter precibus instruat, ne per occupationes publicas quieti ecclesiasticæ aliquas inimicus moliat: insidias: integritati suæ Alexandrinam reddi D præstet Ecclesiam, et beati Marci evangelistæ sede hostem parricidamque propellat; et qualiter catholicæ fidei teneatur integritas, in penetrabilibus aulae suæ dignanter inquirat: quæ ne aliqua forsitan fidei æmulatorum fraude vitentur, licet in ecclesiæ tuæ possint scriniis inveniri, tamen exemplaria misimus, quæ pietati ipsius præparabis [*Al. properabis*] offerri.

¹ Legendum: IV nonas Jun., sicut et in sequenti: V idus Jun., et in septima: III id Jun., ut suspicabatur Bollandus ad diem 2 mensis Martii, ubi de S. Simplicio agit. Vide Pagium ad an. Ch. 476, n. 14.

² Hæc est illa epistola ad Acacium scripta quam pontifex patentem et nondum obsignatam cum præcedente epistola misit ad imperatorem illo fine et ar-

Nota namque et omnibus illis potestatibus celebrata, quæ sanctæ memoriæ prædecessor meus Leo ad consultationem augustæ recordationis Leonis scripserit, et quam veneranter accepta sint, recognoscant: appareat sic (ut confidimus) ejus imitator fidei, cujus, propitiante Deo, dignior est successor imperii; sibi scriptum æstimet, quidquid ante se principibus pia est traditum lectione. Illa est namque perennitas, regni que per seriem propaganda posteritas, si in successore reperitur, quod a prædecessore descendit.

Hortor ergo, frater carissime, ut modis omnibus faciendæ synodi perversorum conatibus resistatur; quæ non alias semper indicta est, nisi cum aliquid in pravis sensibus novum, aut in assertionem dogmatum emersit ambiguum: ut in commune tractantibus, si quæ esset obscuritas, sacerdotalis deliberationis illuminaret auctoritas: sicut primum Arii, ac deinde Nestorii, postremum Dioscori atque Eutychetis fieri coegit impietas. Et (quod misericordia Christi Dei nostri salvatoris avertat!) intinandum est abominabile esse contra sententias totius orbis Domini sacerdotum et principum utriusque rectorum, damnatos reos restituere, reduci exules, relegatos in causa nefariæ conjunctionis absolvi. Itaque (quod sæpe repetendum est) hæc omnia clementissimis auribus suppliciter intimato. Veniet procul dubio Deus in adiutorium vestrum, in cujus manu cor regis esse retinens constitutum potestatis suæ nesciat [*Al. nescit*] aliunde principium. Data quinto idus Januarii [*Al. VI cal. Februarias*].

¹ EPISTOLA VI.

SIMPLICII PAPÆ AD ACACIUM.

Commendat Acacium quod Timotheo Elwo nulla ecclesia Constantinopoli patuerit, hortaturque eundem ut imperatorem moneat ne Chalcedonensis concilii statuta violari permittat.

Simplicius episcopus Acacio episcopo Constantino-
politano.

Cum filii nostri illustri vir Latinus patricius et spectabilis Maducius pro legatione publica mitterentur, negligere non potuimus quod omni intentione curamus. Proxime namque cum presbyterorum et monachorum de Timotheo olim ab universali Ecclesia separato querela venisset, tam Christianissime D principi quam dilectioni tuæ scripsimus, ut modis omnibus resistere quid hæreticorum contra Chalcedonense concilium moliat, audacia, frater carissime; et dilectionis tuæ laudando constantiam, multum nobis, imo ipsi Domino placere memoravimus, quod damnatum hominem non solum fidei, sed etiam parricidii causa, nullam Constantinopoli ecclesiam introire permiseris. Quod nunc iterum commoneamus

gumento quo supra dixi. SEV. BINUS

¹ Hanc epistolam aliasque nonnullas ejusdem argumenti, occasione publicæ legationis quam misit Odoacer ad Zenonem, Acacio scripsit. Ex Vaticano codice acceptam, primumque tomo I Epistolarum Romanorum pontificum excusam, huc transtulimus cum sequentibus. SEV. BINUS.

ut cum ad dilectionem tuam eadem scripta pervenerint, imo etiam donec veniant, apud Christianissimum principem etiam nostro nomine agere suppliciter atque insinuare non desinas, ut quæ toties et bene statuta sunt, nulla obreptione violentur: quia regni ejus certum et singulare est firmamentum, vero atque æterno regi congregatorum in causa fidei divino spiritu sacerdotum illæsum conservare concilium.

EPISTOLA VII.

SIMPLICII PAPÆ AD PRESBYTEROS ET ARCHIMANDRITAS
CONSTANTINOPOLITANOS.

Clericorum ac monachorum Constantinopoli degentium fidei constantiam commendat, cum Timotheum ad communionem non admisserint; illumque, ut sæpe damnatum, ostendit non audiendum.

Simplicius episcopus presbyteris et archimandriis apud Constantinopolim constitutis.

Per filium nostrum laudabilem virum Epiphanium litteris vestræ dilectionis serius quam voluistis accepistis, magno sumus dolore permoti, quod illic intra Ecclesiam Dei scandalorum rec diva nascuntur incendia; ubi totius [Al. toties] auctoritate apostolica sedis, et sententia synodi universalis extincta sunt. Cui namque in toto terrarum orbe cum perversitate dogmatum nefandorum Nestorii, Eutychetis, Dioscorique damnatio; cui Timothei rursus Alexandrinæ Ecclesiæ pervasoris non est nota dejectio? Testis est antehic Ephesinum, testis est recens Chalcedonense concilium, quod quisquis desiderat retractari, in numero fidelium pronuntiat se non haberi; cum prædictorum talis impietas auctoribus et principibus Christianis, non solum ab Ecclesiæ corpore, verum a cœtu omnium exiliis segregata diversis, unitæ sententiæ damnatione percussa est. De quorum nihil est nunc errore dicendum; quia post traditionem tantorum Domini sacerdotum, qui longe ante nos in universa mundi parte has quoque hæreses evicerunt, beatæ recordationis prædecessor noster Leo multiplici sermone doctrinæ, quid catholica veritatis sequatur integritas, quid detestetur, asseruit. Hac eruditione fundata, non contentione opus est, ut adhuc tanquam de dubiis judicetur. Sed sicut dilectionem vestram gaudemus facere, firmis contra dejectos state vestigiis: nec vos adversarius terreat, aut tardam putetis desper venire victoriam. Cadere didicit qui resultat. Breviter hæc ad consultationem, imo etiam consolationem vestræ scripsimus caritati; volentes aliquos, quemadmodum cupitis, pro causæ

Cum Zeno imperator scelestissimum Timotheum ab exilio quo illum Leo imperator multaverat, posthabitis omnium catholicorum votis, spretisque sanctissimi pontificis Leonis piis admonitionibus, revocasset, et contra ipsum Christum Dominum in urbem introduxisset, accidit justo Dei iudicio, ut Basiliscus flagellum Dei et virga furoris Domini ad Zenonem puniendum, imperium invaserit, eoque in exilium, unde execrandum hæreticum revocaverat, fugato, illud anno uno et sex mensibus tenuerit. Quibus evolutis, Zeno per huiusmodi vexationem nonnihil melior redditus, precibus et intercessione

necessitate dirigere, nisi ad omnem plenitudinem, non jam defendendæ, quæ solidæ [forte *solide*] jacta est, fidei, sed repellendis hæreticis atque damnatis illa sufficerent, quæ etiam ad sanctæ memoriæ Flaviani, atque ad sanctam Chalcedonensem synodum, vel ad augustæ recordationis Marcianum ac Leonem, beatæ memoriæ antecessorem meum scripti se retinetis, atque totius Orientis episcopi scriptis ad principem tunc Leonem propriis intumunt. Unde insolubile esse non dubium est, quod vel ante decreverunt in unum convenientes tot Domini sacerdotes, vel quod singuli per suas Ecclesias constituti, eadem nihilominus sentientes, diversis quid vocibus, sed una mente dixerunt, damnantes eorum execrabiliū auctores pariter et sequaces. Quapropter inter tot formas, quæ erectæ sunt, prædicandi, non assertionem nova, sed constantiam nitendum est. Jam probatum est, quid (Domino vos juvante) profecerint labores vestri, Deo placitus fructus ostendit, quando ejus domum vos obsistentibus latroni introire non licuit, qui nonnullis occurrentibus sibi, latentes adhuc forsitan sui similes publicavit, non enim junguntur bona pessimis, recta perversis; nec possunt salutaria coire cum noxiis: quia luci communitio nulla cum tenebris, nec infideli portio cum fidei. Unde necessario damnatorum comitantur exitum, qui talium delegere consortium; nisi forte resipiscentibus animis, et maxime qui nuper decepti sunt, videntes in quæ abrupta sunt ducti, ad splendorem veræ fidei discussa conferant se nube mendacii. Quod apostolice sedis pietate ut provenire possit optamus, quia vitam in Domini voluntatem cognoscimus, ad christianissimum quoque principem, vel ad fratrem et coepiscopum nostrum Acacium competentia simul scripta direximus, cujus accusandum silentium non putamus, quia scientes fidem probatissimi sacerdotis, certum tenemus suum non esse quod tacuit. Ut autem plenius dilectio vestra cognoscat nostrarum, quas ad Christianissimum principem misimus, seriem litterarum, exemplaria, internuntio quem misistis releunte, direximus. Data III idus Januarii, consule suprascripto.

EPISTOLA VIII

SIMPLICII AD ZENONEM IMPERATOREM.

Gratulatur ei de recuperato imperio, hortaturque ut Alexandrinum episcopum sedi suæ restituat, et Leonis, et Chalcedonensis concilii decreta servari faciat.

Simplicius episcopus Zenoni Augusto.

Inter opera divinæ providentiæ, quæ pia semper

sanctæ protomartyris Theclæ, devicto tyranno ad fauces imperii rediit, scriptaque statim ad pontificem Simplicium epistola, orthodoxæ fidei catholice professionem integerrimam edidit. Quam cum pontifex magno cum gaudio accepisset, hanc illi gratulatoriam epistolam reddidit, qua de recuperato per Dei gratiam imperio ei congratulatur, et ut, amoto violento invasore Timotheo, verum Alexandrinæ Ecclesiæ antistitem exulantem sedi suæ restituat, hortatur. Invasor sedis, cognito zelo imperatoris, non expectans sententiam iudicis, optavit tibi mortem, inquit Liberatus capite decimo sexto, et istud perse-

et justa sunt, nostris quoque temporibus eloqui potentias Domini vix qualibet humana lingua sufficiat. Quis etenim valeat vel cogitatione complecti, vel voce depromere, quod in ipso utriusque rei laborantis articulo et votis publicis religionis sanctæ reddidit vos quieti, nisi quod tanti consideratione miraculi clamandum est cum propheta: *Hæc est mutatio dexteræ excelsi (Psal. lxxvi)*, quæ exaltantes semetipsos potenter humiliat, et humiliantes se clementer exultat? In quibus etiam si dispensationis supernæ sagacius mensura libretur, profecto evidenter apparet, ideo perfidorum irrepsisse perniciem, ut fides clementiæ tuæ etiam inter adversa probaretur; quantoque magis rebus urgeri crederetur infestis, tanto clarius vestra magnanimitas immineret: atque ob hoc mansuetudinis vestræ de Constantinopolitana urbe provenisse discessum, ut universorum desideris expetiti, gloria majore rediretis; ut ex contrariorum periculis, quod in vobis esset cunctis utile nosceretur. Davidicæ nimirum illius virtutis exemplo, qua singulari patientia cedens paululum furoribus parricidæ, continuo victoriam populorum precibus imploratus præstantiore fastigio est reversus in regnum. Lætare igitur, venerabilis imperator, eos fuisse tuos hostes qui exstiterunt Divinitatis inimici; atque gaude cum Ecclesia laborasse, et cum fidei catholicæ libertate imperium restitutum, atque ut in omnibus doceas causam tibi cum Deo esse communem, cujus ope viriliter fretus insiste; ut per quem publicos incubatores subegit, Ecclesiæ quoque depellat tyrannos. Sicut enim pietas vestra merito recteque confidit, illo nos tempore nihil aliud Deum nostrum suppliciter implorasse, quam ut nobis Romani imperii præsules quales nunc loquimur, redderentur; ita expectari cernis, ut hujusmodi vos esse ipsorum actuum qualitate monstretis. Respicite, quæso, augustæ memoriæ Marciani atque Leonis omni mundo conspicuam catholicam devotione constantiam; et salubri consideratione perpendite, cum in eodem loco stare nequiverint qui ab eorum rectitudine deviarunt, successorem regni potestatis legitimum, ac divinitus attributum eum fore sine dubio, qui illorum fidei perstiterit imitator. Debes, gloriosissime et clementissime filii imperator, augustæ memoriæ tantorum virorum taliumque reverentiam, debes vices muneribus Dei. Ille te ad istorum reduxit imperium: tu Deo istis similem redde famulatum. Et quia hæc beato Apostolo docente nos Petro me nuper humilitate prædicante, refutata sunt, a casuris, Deo fautore, proficiant in regni soliditate mansuris. Equidem litteris quas vestra clementia destinavit, pignus immensum venerandæ religiosiatis accipiens, et ingenti gratulatione respiro, et omnino non ambigo mentem vestram in rebus divinis gestu-

* In cod. vetustiss. Frisingensi sæc., ut alibi annotavi, VIII, hæc epistola ita enuntiatur: *Incip. exemplum epistolæ quem (sic) misit Acacius ad sanctæ*

veranter orans, ab humana vita hausto veneno solutus est. Ita in semetipsum justo Dei judicio vindex scele-

ram longe potiora quam cupio: sed mei memor officii, in hanc partem clementiam tuam ideo prolixiore hortor alloquio, quia imperii tui pariter et salutis affectu, illis te causi inhærere semper exopto, quibus solis et præsentis regni stabilitas custoditur: et æterni gloria comparatur. Unde ante omnia precor, ut Alexandrinam Ecclesiam non minus a funesto quam ab hæretico pervasore clementiæ vestræ dispositionibus liberatam, catholico ac legitimo restitui censeatis antistiti; eisque etiam quos temeritate diabolica diversis ecclesiis ordinasse perhibetur ejectionis, rectæ fidei subrogari constituatis episcopos: ut sicut rempublicam vestram a tyrannica dominatione purgastis, ita ubique Ecclesiam Dei ab hæreticorum atrociniis atque contagiis exuatis; nec id potius prævalere patiamini, quod iniquitas temporum, et eos quos non solum vestro imperio, sed et in Deum quoque rebellis spiritus concitavit; quam quod tot tantique pontifices, et cum egregiis orthodoxis, ac pontificibus universalis Ecclesiæ decrevit assensus. Chalcedonensis synodi constituta, vel ea quæ beatæ memoriæ prædecessor meus Leo apostolica eruditione perdocuit, intemera vigere jubeatis; quia nec ullo modo retractari potest quod illorum definitione scriptum est, nec ullatenus recipi totiens uno undique ore damnatus. Ipsa est quippe, sicut experti estis, catholica fides, quæ potentes de sede læsa deposuit, et exaltandos humiles cu tota servavit. Quare satis agendum est pietati tuæ, ut qui hujus tibi auctor est doni, sit ipse etiam propagator. **C** Data octavo [al. septimo] idus Octobris (anno Chr. 477) post consulatum Basilisci et Armatii.

EPISTOLA

ACACII AD SIMPLICIUM PAPAM^a.

Simplicium de Alexandrinæ Ecclesiæ statu certiores facit, scribens ob Timothei hæretici mortem, Petri Moggi ejusdem Ecclesiæ perturbatoris fugam, pacem Ecclesiæ redditam esse, ac Timotheum suæ sedi restitutum.

Domino beatissimo sancto patri archiepiscopo [patriarchæ episcopo] Simplicio Acacius.

Sollicitudinem omnium Ecclesiarum, secundum Apostolum (II Cor. xi), circumferentes, nos indesinenter hortamini, quamvis sponte vigilantes ac præcurrentes: sed vos divinum zelum solito [divino zelo sollicitos] demonstratis, statum Alexandrinæ Ecclesiæ certius requirentes; ut pro perenni canonibus suscipiatis laborem, piissimo stillantes sudore pro his, sicut semper est approbatum. Sed Christus Dominus noster, qui diligentibus se in bonum cooperatur (Rom. viii), nostris cogitationibus insidens, et unam nobis in his mentem atque eandem pro gloria sua esse cognoscens, omnem victoriam ipse perfecit, consortes nos cum tranquillissimo principe faciens,

memoriæ Simplicium papam Romanæ urbis, ubi damnatum retulit Petrum Alexandrinum.

rum suorum insurrexit, cui imperatores qui præcesserunt inique admodum ignoverant. Sev. Binius.

et Timotheum quidem decessorem, spirantem procellas, et ecclesiasticam tranquillitatem (sicut apparuit) conturbantem, vitæ subduxit humanæ, dicens ei: *Tace et obmutescere* (*Marc. iv*). Petrum quoque, qui ab Alexandria more similiter [*similis*] procellæ surrexerat, dissipavit, atque in æternam fugam (sancto Spiritu flante) convertit, unum et ipsum de his qui olim fuerant damnati. Sicut enim in nostris archivis [*conclitiis*] inventum est, et de vestris scribiis [*strenue*], si dignamini requirere, poteritis agnoscere quæ in tempore de eodem subsequa, ab Alexandrino episcopo Romam ad alterutrum sint relata. Qui Petrus noctis existens filius, et operum diei lucentium alienus apparens, omnino tenebras ad latrocinium peragendum congruas, earum cooperator inveniens media nocte, adhuc jacente cadavere illius qui paternos canones subverterat, insepulto, subrepsit in sedem [*surripuit sedem*], sicut ipse arbitratus est, uno et solo præsentem, et eo qui consors illius insistebat insanæ, ita ut propter hoc majoribus suppliciis subderetur: nec quod sperabat effectum est. Sed ille quidem de se ex parte vel minima iudicans, nusquam penitus omnino comparuit. Timotheus autem paternorum canonum custos, qui Davidicæ mansuetudinis exemplo subditur, et usque in finem patiens, atque potestati propriæ restitutus a Christo, propriæ sedis honore lætatur: et spiritalium filiorum voces accipiens, gratiam curationis expectat multiplicato in se honore a Christo principe sacerdotum: propter quem et tolerantia coronam sibi merito religavit. Attentius igitur oret vestra beatitudo et pro Christianissimo imperatore, et pro nobis ipsis. Nihil enim prætermittitur eorum quæ ad custodiam ecclesiasticæ respiciunt disciplinæ. Universam fraternitatem quæ vobiscum est in Christo, et ego et qui mecum sunt, salutamus. *Et alia manu*. In Domino conserveris, sanctissime et beatissime pater [*ora pro nobis, justissime pater*].

EPISTOLA IX.

SIMPLICII PAPÆ AD ACACIUM.

Gratulatur Timotheum Alexandriæ episcopum catholicam suam Ecclesiam fuisse restitutum.

Simplicius episcopus Acacio episcopo Constantino-politano.

Quam sit efficax supplicantium Domino per-eve-rantia sacerdotum, et quam jucundo gratuletur affectu, studium quod defensionis fidei sinceris mentibus exhibetur, litteris tuæ dilectionis agnoscitur, quando post tanta certamina, quibus Dei misericordia in causa propriæ religionis famulos et ministros sue constituens potestati, probatissimos sibi fecit esse victores, siquidem Alexandria Ecclesia divino tandem iudicio liberata, in consortium communium nos advocans gaudiorum, eum qui ab hæretico fugatus fuerat, ad ejus sedem rediisse testaris. Unde animis exsultantibus ad universalis Ecclesiæ quietem, Christo Deo nostro pro salute primum fidelissimi principis supplicamus, cui pro devotione, qua unctos autem sacerdotum, pietas hæc divina conce-

dit, quæ nos liberos pro populis Christianis a quo omnipotentiam cælestem præstat interpretes. Sicut ergo in reditu fratris et coepiscopi nostri Timothei gratulamur, ita eum commovente dilectione tua cupimus irreprehensibilem reperiri: quia meministi hoc, eum jamdudum fidelis præsulis non habuisse constantiam, quando ei, ut damnati Dioscori nomen inter altaria recitaretur, extortum est. Data tertio idus Martii (*anno Chr. 478*), Illo viro clarissimo consule.

EPISTOLA X.

SIMPLICII PAPÆ AD ZENONEM IMPERATOREM.

Gratias agit Timotheum Alexandriæ Ecclesiæ restitutum, eumque rogat ut Petrum ejusdem Ecclesiæ perturbatorem expelli jubeat.

Simplicius episcopus Zenoni Augusto.

Per Petrum virum spectabilem comitem Pacidæ nobilissimæ feminæ olim divinorum exultatione mixterum, triumphalis in Domino regni vestri gloria dilatatur, cum universalis Ecclesiæ gaudio mediocritatis meæ litteras obtulisse meminimus; nec inter universos catholicæ fidei sacerdotes opera Domini nostri vel solus potui tacere, vel primus: quia secundum beatum Paulum apostolum (*II Cor. xii*), Ecclesiarum omnium curam sustinens, mihi summam gaudi de reddita pro clementia vestra earum quiete specialiter vindicavi, quod vos Divinitatis auxilio, dejectis religionis et regni hostibus, meruerimus habere victores, et in uno eodemque proventu, Christo in nobis ubique vincente, et cultus veræ fidei, et status est reparatus imperii: quod utrumque ideo fuerat (diabolo se ad tempus interserente) turbatum, ut alterutrius adversariis dissipatis, præconia ferent majora vincentis; unde tam præclaræ fructum virtutis adeptus cum lætitia universalis Ecclesiæ nunc quoque: sine cessatione facio; tacere non possum gratias sine dubio perennes quod antiquæ veræque fidei in fratre et coepiscopo meo Timotheo Alexandriam Ecclesiam reddidistis, cujus ad me nuper litteræ commoentes, expulsa profanitate Eutychetis atque Dioscori damnatorum, ad regendos orthodoxos beati Petri et evangelistæ Marci sedem (quod ante compertum est) se recepisse commemoravit; incitans nos volentes, ut hæc ipsa pietatis vestris sensibus referremus. Ut ergo tranquillitas vestri perpetua et fixa sit regni, quietem quam cunctis in memorata Ecclesia præstitistis, pervigili protectione custodite: et quod juvante vos Domino pro innocentiū fecistis salute animarum, religiosiore studio et diligentia attentiore protegit: quia non minoris est gloriæ quod condideris servare quam concedere [*condere*]; et omnibus est probatum, tantum vobis divini favoris impensum, quantum Christianæ religioni a vestra pietate est sedulitatis exhibitum. Et quamvis in omni parte regni sui profutura divina cultui providentia vestra non desisteret curis publicis tranquillitatem Ecclesiæ præferre, precor tamen ut quod per nos serio postulat, imo quod ipsi specialius supplicamus, Petrum Alexandriam

Ecclesiæ pervasorem, et ob hoc jure damnatum, quia moliri quædam latens in Alexandria (sicut ad nos scriptum est) civitate contra hæc quæ a vobis sunt statuta, memoratur, ad exteriora transferri piissima præceptione jubeatis, ne aliquos modicæ fidei (quod facere perhibetur) inficiat, et ad perversitatis suæ instrumenta traducat. Longe sint ab innocentibus pernicioosa contagia, ut per vos intra Domini gregis ovile sit sinceritas, quam sola tenere potest imperialis auctoritas.

EPISTOLA XI.

SIMPLICII PAPÆ AD ACACIUM.

Scribit Timotheum Alexandriæ catholicum episcopum a se veniam petiisse, quod Dioscori nomen inter altaria timore ductus recitasset, et se ad imperatorem litteras dedisse ut Petrum dictæ Ecclesiæ perturbatorem procul arceat.

Simplicius episcopus Acacio Constantino, olitano episcopo.

Quantos et quam uberes fructus constantiæ fidei, et devotarum circa religionem catholicam mentium semper habeat fortitudo, labor tuæ dilectionis et eorum qui pariter repente diabolo jandudum turbantur, ostendit. Nam cum Christi inimicus et regni Christiani semper anam mox casurus invaderet, atque impia persecutione fideles Domini plebemque concuteret, oratione atque vigiliis sacrilega tentamenti superavit, et se victoria cœlestis eo usque porrexit, ut regressu religiosissimi principis, Ecclesiæ quoque Alexandrinæ catholicis redderetur antistes, de quo mox cum exultatione divinæ gratiæ gaudia nostra contulimus, et mutuis nos litteris fecimus gratulari. Et licet lætitiæ p̄suis nunquam sui defuerit plenitudo, tamen frater et coepiscopus noster Timotheus persecutione probabilior factus, pristini non inmemor instituti per fratrem et coepiscopum Isalam, et filios nostros Nilum presbyterum, et Martyrium diaconum Alexandriæ Ecclesiæ solemnia scripta direxit, quibus et illud quod ante perterritus de Dioscori nomine fecerat, se destruxisse memoravit, et remissionem ipsius erroris expetiit, nosque de quiete fecit Ecclesiæ gratulari, expertus erga se quantum nobiscum tua caritas videt, quod in eo tunc reprehendimus non inultum et reconciliatum sibi, nunc divinæ miserationis affectum, frater carissime, memoratis in urbe, quæ mox venerant, constitutis occasionem filii nostri Petri, viri spectabilis comitis, quasi ex sententia proficiscentis amplexi, tam nostro proposito, quam petitione fratris et coepiscopi nostri Timothei, legatorumque ipsius precibus, id ipsum ad tuam volumus pervenire notitiam, ut etiam nunc communium feres particeps gaudiorum, et in prædictæ Ecclesiæ tranquillitate (quemadmodum diximus) laboris tui nobiscum carperes fructum, et christianissimo et clementissimo principi nostras litteras offerens, super hac etiam re, ut et ipse quoque devotionis et fidei propriæ donis, se Deo protegente, lætetur, atque insistente caritate tua acrioribus studiis catholicæ religionis salutaria scripta mittendo munire dignetur Ecclesias, ne (sicut experti

sumus) in aliqua religione [forte regione] antiquus ille serpens toties excisi capitis virus effundat, et inficiendi aliquos occasionem (quod absit) rursus inveniat, provida præceptorum suæ pietatis ordinatione disponat religiosis, et sicut evidentiùs approbavit Deo, se commendantibus legibus sanciat, ne vel in tenebris delitescant, et improvisi ambulantes in luce percussant, et his quos in fide pauperes esse reperit (quod propheta testatur) insidiatur ut rapiat. Petrum maxime, qui nonnullarum domorum, sique similium latebris confoveatur; et quem zelo fidei ab episcopatu constituit suboveri, in exteriores terras abjici, sicut et nos pietati ejus scripsimus, ad ecclesiasticam pacem speciali præceptione decernat: quia rursus asseritur aliqua contra dispositionem fidei ipsius sine cessatione moliri. Quia igitur hæc opportunitate peractoris fidissimi nos oportuit indicare, et specialius admonere, hortamur ut cum internuntius remeare cœperit, vel si qua forsitan altera occasio reperietur, quamprimum nos facias certiores, et curam nostram sublevare deproperes. Ut autem perfecto gaudio gauderemus, idem frater et coepiscopus noster Timotheus exemplum libelli satisfactionis eorum quos a catholicæ fidei veritate Timotheus et Petrus utrique damnati, damnationis terrore traduxerant, veniam postulantes, ad nos pariter destinavit, sacerdotali pietate lapsis subvenire desiderans: quod divinæ miserationis intuitu, quæ neminem vult perire, refutabile non putamus.

EPISTOLA XIII.

SIMPLICII PAPÆ AD ZENONEM IMPERATOREM.

Hortatur ut Timotheum Alexandriæ Ecclesiæ sua opera restitutum protegat, et ut Petrum ejusdem Ecclesiæ perturbatorem longius expelli jubeat.

Simplicius episcopus Zenoni Augusto.

Proxime quidem cum ad Urbem frater et coepiscopus mediocritatis meæ Timotheus Alexandriæ urbis antistes novato more misisset, victoriam vestræ fidei in ejus restitutione cognov. Pietate enim vestra fulta Divinitatis auxilio, et imperii tranquillitas, et catholicæ religionis splendorem suum, scandalorum nube discussa, recepit integritas: de quo me gratias post Deum clementiæ vestræ egisse reminiscor, et nunc quoque cultum vestro regno debitum silere non potui, ne quodammodo viderer ingratus, si vobis qualibet opportunitate vel imperii vel Ecclesiarum laudare desisterem tot triumphos. Exhibens ergo debitiæ venerationis officium, precor ut studiosius circa universos rectæ fidei sacerdotes, et maxime circa Alexandrinum episcopum, cujus certaminis et testes fuistis et iudices, protectoris impendatis auxilium, et decernatis piissimis constitutis Petrum sedis ipsius pervasorem (cui nec in diaconatu suus potuit ordo constare) longius a tam præclara civitate relegari, ne infirmiores [forte infirmioris] fidei aliquos forte seducat, et in eadem Ecclesia (quod absit) quæ sospitibus scandala rursus exagitet. Probastis in corpore illum vobis dexteræ suæ dedisse præsidium, qui ad totius orbis gaudium, et in Ecclesia universalis ex-

sultationem in vestra clementia Romanum servat A imperium. Data x kalendas Novembris (anno Chr. 478), Viro clarissimo consule.

¹ EPISTOLA XIII.

SIMPLICII PAPÆ AD ACACIUM.

Eadem quæ in superiori epistola.

Simplicius episcopus, Acacio episcopo Constantino-

politano.

Proxime quidem dilectioni tuæ, petentibus his qui ad nos a fratre et coepiscopo nostro Timotheo Alexandrinæ Ecclesiæ antistite directi fuerant, commune gaudium litteris indicavi, et de fructu piissimi operis, quod catholicus memoratæ Ecclesiæ sacerdos est restitutus, pariter nos gaudere memoravi: quod nunc quoque significare properavimus, ut agnosceres gaudia silentium non amare. Unde semper exultans, et orationum communium cupiens vota sociari, hortor, frater carissime, ut rebus per clementissimum et Christianissimum principem Deo auctore compositis, diligentia sollicitudo non desit: sed Petrus ab indebito sibi honore dejectus, in Alexandria regione non sinatur habitare, sed procul extra terminos patriæ, sicut etiam nos poposcimus, frequenti eum postules suggesti ne relegari; ne quos imperitorum pravitatis suæ persuasione seducat, et a catholice tramite veritatis avertat. Quidquid autem de religiosissimo impetrabis imperio, cura tuæ dilectionis ad meam notitiam faciat pervenire, et nos actuum ad custodiam evangelicæ doctrinæ pertinentium det esse consortes. Data xvi kalendas Novembris (anno Chr. 478), Illo viro clarissimo consule.

EPISTOLA XIV.

SIMPLICII PAPÆ AD ZENONEM IMPERATOREM.

Laudat imperatoris sollicitudinem in his puniendis qui Antiochiæ in episcoporum cædes conspiraverunt. Dolet suam ad Acacium litteras executioni non fuisse mandatas, et Antiochenæ Ecclesiæ antistitis electionem, Nicæni concilii non observato decreto, factam approbat.

Simplicius episcopus, Zenoni Augusto.

De Ecclesia Antiochena venerandos mihi semper vestræ pietatis apices gavisus accepi, quibus ingenito vobis studio catholice religionis post defensionem fidei, quæ vos servat ac custodit, impietatis audaciam et facinora apud Antiochiam perpetrata coercita reperimus. Exultantes vobis inesse animum fidelissimi sacerdotis et principis, ut imperialis auctoritas et juncta Christianæ devotioni acceptabilior Deo fieret, et appareret integritas, cum hi qui in episcoporum necesse sacrilega cæde versati sunt, di-

¹ Timotheus Alexandrinus episcopus in sedem restitutus tres hosce legatos, Iam episcopum, Nilum presbyterum et Martyrium diaconum, ex more antiquo ad Romanum pontificem ablegavit, veniam rogans delicti sui illius quo, gladii Eutychianorum coactus, contra constitutiones Leonis papæ, nomen Dioscori apud altare recitavit. Et quanquam id monitus fecisset, non leve tamen facinus illud in tanto pontifice videri poterat. Insuper eadem legatione notum fecit Petrum Mogum Alexandrinæ sedis invasorem, qui fugam captasse videbatur, in civitate latu-

gnis jubentur perire supplicii: in quo et quieti Ecclesiæ et vestro consuletis imperio, quia vindicata Dei contumelia ulciscens est gratiæ, et conciliatur his divini favoris auxilium, quorum cura sacrilegium non reliquerit impunitum. Sed ut loquar fiducialiter principi Christiano, si præteritarum litterarum quas de Petri aliorumque nomine jamdudum ad fratrem et coepiscopum meum Acacium scripsisse memini, ordo teneretur, ad hoc non potuit pervenire; quod iure nunc meruit vindicare. Mandaveram namque ut facta suggestione pietati vestræ, prædictus, ut et ceteri qui per occasionem tyrannicæ dominationis invaserant Ecclesias Dei, extra metas vestri pellerentur imperii, ne pestiferis sensibus quibusque simplicioribus ore sacrilego virus infunderent, et verbis impiis contra fidem orthodoxam innocentiores animas sauciarent; quod tum apparet, cum minus ista curantur, et levia esse creduntur; actum est, ut (quemadmodum perhibetis) inter altaria, non jam plebs persuasionibus eorum, sed ipsi quoque præsules et prædicatores fidei perirent funestis gladiis sacerdotes. Unde si quæ aliæ reliquiæ sub vestro reperuntur imperio, eas vel nunc in exteriores terras jubete propelli, ne qua deinceps in eo sit necessitas et causa supplicii; quia melius est aditum obtruxisse quam pœnam exegisse peccati. Et quoniam seditiones Antiochenas religiosissimo proposito sedandas non aliter existimastis, nisi præter præjudicium venerandi illius concilii Nicæni apud Constantinopolim iisdem petentibus ordinaretur antistes, quod in ejus tantummodo persona sic memorastis assumptum, ut deinceps secundum definitiones Patrum Orientali synodo creatio Antiocheni pontificis reservetur, nec haberi loco vultis injuriæ, quod dissensionis gratia factum est auferendæ. Tenet hanc pietatis vestræ beatus Petrus apostolus sponsonem, et Christianissimi fidelissimique principis mentem in hæc verba jurass, quod posthac in Antiochena urbe veteri more servato a comprovincialibus suis episcopis ordinetur, ne quod nunc frater et coepiscopus meus Acacius vobis est jubentibus exsecutus, in usum posteritatis veniat et statuta Patrum, quæ præcipue præstastis illæsa, confundat. Unde quæ a vobis amore quietis sancte et religiose sunt ordinata, reprehare non possumus, ne status Antiochenæ Ecclesiæ sub nostra dubitatione videatur ambiguus, præcipue cum is qui legitur ordinatus, testimonio clementiæ vestræ, et tanta sit prædicatione subnixus, ut in eo præter horum vulnere dolore posito possimus et Ecclesiæ quæ illum meruit, gloriari. Hæc repensis sermonibus et

tare, et secreto rem agere, seducentem multos, et cladem illius Ecclesiæ graviter procurare: adeoque necessarium videri ut ad hæc pericula tollenda, longius in exsilium pelleretur. His acceptis scribit imperatori et Acacio episcopo Simplicius papa, petens hoc sedulo curari ut quamprimum homo scelestus longius in exsilium detradatur: ideo in primis, quod episcopum Alexandriae ageret, quem necdum diaconum ordinatum esse constaret. Vide Baronium anno 478, num. 9 et sequentibus. Sev. Binius.

enerationis officio respondere curavi, ut tantas hæreticorum fraudes et facinora divinis et sæcularibus legibus persequenda, quæ sæpius probatis esse tam noxia, de memoria et conversatione hominum jubeatis auferri, quorum impietatis nulla, quantum videtis, potest auctoritate compesci. Data x kalendas Julias (anno Chr. 479) post consulatum Illi viri clarissimi.

EPISTOLA XV.

SIMPLICII PAPÆ AD ACACIUM.

Eadem quæ et in superiori.

Simplicii episcopus Acacio episcopo Constantinopolitano.

Clementissimi principis litteris, tuæque dilectionis, de sacrilega et funestissima cæde, quæ apud Antiochiam facta est, sauciatus et nimium affectus mœrore, respondeo, astruens, si quæ jamdudum de Petro et aliis complicitibus eorum scripseram, et ut pietati ejus cum cæteris, qui aderant, fratribus suggerere postularam, ut optaverat, ordinatum fuisset, hæreticorum temeritas ad tantum facinus non veniret; ne [forte nec] aliqui. necessitatis existeret, ut non aliter prædictæ subveniretur Ecclesie, nisi ut aliquid de jure ejus curatio ipsa minueret. Quamvis enim profecerit ad quietem, quod Christianissimi principis jussione, vel sine præjudicio canonum a tua caritate fuerit Antiochenus episcopus ordinatus: tamen non est sine invidia factum, cujus cavendum deinceps etiam ille testatur, qui præcepit, exemplum. In quo pietatis ejus gratias dignum est nos referre: quoniam ita gloriæ suæ moderatus est potestatem, ut fidelissima devotione Patrum regalis submittere quæ juberet, nec in auctoritatem recipi quod sequenti constituit ætate prohiberi; ut scilicet in hac tantummodo persona, quam jussu ejus et studio quietis Antiochensibus, non tua usurpatione, antistitem consecrasti, quod factum est necessitate, sufficeret. In quo tuæ dile-

¹ Auctore et impulsore Petro Cnaphæo, quem Zeno imperator ab ipso throno dejectum, in Antiochena Ecclesia nimis inconsulte degere versarique permisit, Eutychiiani ibidem novas turbationes eruentes in seditiones vicissim concitarunt. Nam cum Stephanus, orthodoxus episcopus, una cum suis in magna ecclesia sacram synaxim solemniter celebraret, Petri Cnaphæi omnium hominum perditissimi soboles Eutychiiani, confecto agmine, exertis gladiis furentes ingressi, in Dei sacerdotes sævientes, eosdem sævissime trucidarunt, sanctissimumque ipsum antistitem Stephanum, in quem potissimum majore odio æstuabant, et ira incensi corripiebant ad necem, usque atrocissimis tormentis confecerunt. De quo ex Joanne Rhetore suorum temporum accuratissimo scriptore Evagrius lib. III, cap. 10, hæc scribit: *Petro Ecclesie Antiochenæ exturbato, Stephanus illius sedem cepit, quam triennio in hunc usque annum tenuit. Hunc, subdit, Antiocheni calamis ad similitudinem hastarum præcutis, ut scribit Joannes Rhetor, confecerunt. Corpus ejusdem in Orontem amnem projectum fuisse, ex eodem Joanne scribit Nicephorus lib. XV, cap. 18. Postquam vero Zeno imperator, missis Antiochiam militibus ultoribus, de sacrilegis homicidis debitas pœnas sumpsisset, jussit ut Antiochenus futurus episcopus Constantinopoli eligeretur; idque ideo ut paci et quieti ejus civitatis prospiceret: timebatur enim obducta cicatrix in ulcus vicissim eruptura, si*

ationis non irrationalilem cognoscimus fuisse famulatum: quia Ecclesiarum jura respiciens, diu te non immerito suspendisse testaris, ne videreris ambire quod tanto principi, et in tam gravi causa non poteras abnegare. Quapropter, frater carissime, institutorum veterum, quæ in te sunt probata, non immemor, sicut veniale judicare non pervides quod tibi certum est imperatum, ita ipse dans honorem patribus, labora ne necessitas sit ulla faciendi quod optas nunc satisfactione purgari.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI.

Ad an. Christi 479, num. 2 et seqq.

Hæ duæ proxime allatæ epistolæ Baronio omnibusque suasere Stephanum seniore episcopum Antiochenum, anno 479, ab hæreticis interfectum fuisse, et in ejus locum imperatoris jussu Stephanum juniorem Constantinopoli ab Acacio ordinatum. Verum vulgaris hæc opinio falsa est, et in subscriptione prioris epistolæ Simplicii papæ ad Zenonem loco, post consulatum Illi V. C. legendum est, post consulatum Placidi V. C., ideoque ea epistola data anno 482, cum Placidius an. 481 consulatum gesserit. De fide enim prioribus nominis Placidi litteris facile fuit librario errare, et loco Placidi legere Illi; eo magis quo epistolæ 12 et 13 quæ eam præcedunt, data sunt Illo V. C. consule, anno sc. 475. Hæ duæ igitur epistolæ Simplicii, in quibus mentio de cæde episcopi Antiocheni, ejus nomine suppresso, pertinent ad an. 482, eæque non de Stephano seniori, sed de Stephano juniore intelligendæ. Hic enim ab hæreticis interfectus, et neuter ab Acacio ordinatus, sed Callendio, qui Stephano juniore successit, ut ad an. 482 monstrabo. Quod vero ex Baronio ait Binius: novo et inusitato exemplo episcopum Antiochenum Constantinopoli ordinatum fuisse, corrumpit ex iis quæ ad an. 449 diximus. Ibi enim ostendimus Maximum ep. Antiochenum Constantinopoli ab Anatolio consecratum. In Evagrii verbis a Bino post Baronium relatis illa, quam triennio in hunc usque annum tenuit, neque in editione Christophorsoni, neque in editione Valesii leguntur. Ea igitur errare typographi Baronii verba ab Evagrii textu diverso caractere non distinguuntur: ita edita. Evagrius enim durationem sedis Stephani non memorat, et tamen hic Binius, alique lo-

de antistite deligendo Antiochiæ conitilla haberentur. Electus est Constantinopoli Stephanus junior. Sed cum id præter regulas e clestiasiticas et antiquam Antiochenæ Ecclesie consuetudinem accidisset, utpote quæ non nisi in concilio omnium Syriæ episcoporum Antiochenum episcopum ordinare sole-ret, Zeno imperator litteras ad pontificem scripsit, quibus ea quæ gesta erant a Romano pontifice rata haberentur. Pontifex respondit se factam ordinationem libenter ratam habiturum, modo exemplum hoc extraordinarium posteris nihil præjudicii afferat, idque imperator juramento promittat. Ita novo et pror-us inaudito exemplo contigit, ut qui a totius Syriæ episcopis ordinari sole-ret antistes Antiochenus, agente imperatore, et ratum habente pontifice Romano, Stephanus junior ab Acacio Constantinopolitano episcopo ordinatus fuerit. Accidit etiam hac occasione, quod sicut latens humor malus, cum a natura in cutem transmittitur, levi confricatione pruritus mordacior excitatur; ita plane ambitio primatus quæ in Acacio hactenus latuit, hoc facto magis magisque incensa, appetitum primatus illi vehementiorem ingessit, usque adeo ut famis, seu potius explendæ rabiei causa, custodita canonum claustra ruperit, et vincula catholicæ communionis fregerit, et se suosque posteros præcipites dederit, ut infra suo loco dicemus. Vide Baronium anno 479, num. 1 et 2. SEV. BINIUS.

cum illum integrum Evagrio ascribunt, quod monendum duxi, ne in posterum locus ille lucum faciat. (Lege Pagium ad an. Christi 482, num. 3 et seqq. ubi plura de his Simplicii epistolis, de cæde Stephani non senioris, sed junioris; et de solo Calendione ab Acacio Constantinopoli ordinato.)

† EPISTOLA XVI.

SIMPLICII PAPÆ AD EUMDEM.

Calendionis Antiocheni episcopi electionem confirmat.

Simplicius episcopus Acacio episcopo Constantinopolitano.

Antiocheni exordium sacerdotis qua ratione fuerit serius indicatum, quamvis minime nos latere poterit, tamen et ipse vel synodus ipsius indicavit. Quod sicut non optavimus fieri, ita faciles excusationi, quam necessitas fecit, existimus: quia quod voluntarium non est vocari non potest in reatum. Et ideo per fratrem et coepiscopum nostrum Anastasium, qui ex prædicta regione directus est, litteris quoque tuæ dilectionis acceptis, alterni vicissitudinem sermonis tuæ reddidimus charitati, necessario fratris et coepiscopi nostri Calendionis sacerdotium gremio apostolicæ sedis amplexi, in consortium nostrum per gratiam Christi Dei nostri tantæ urbis antistitem collegii unione numeramus. Miramur autem nihil nos de statu Antiochenæ Ecclesiæ te instruente didicisse, quem nunc ita habere se comperimus, ut improbi per occasionem obitus sanctæ memoriæ Timothei eandem Ecclesiam conentur habere captivam. Unde agendum est dilectioni tuæ cum clementissimo principe, ne convellatur sub ejus imperio, quod tyranni temporibus potuit obtineri. Data idibus Julii [anno Chr. 482], Severino viro clarissimo consule.

† EPISTOLA XVII.

SIMPLICII PAPÆ AD EUMDEM.

Conqueritur una cum imperatoris litteris ab eo litteras non accepisse, et imperatorem, Petrum hæreticum in Alexandria episcopum petere, dum ipse paratus esset

Anno Redemptoris nostri 482, sub consulatu Severini, Stephanus junior Antiochenus episcopus tertio anno sedis suæ ex hac vita migravit: collectaque ibidem synodo vicinorum episcoporum, electus est in ejus locum Calendion episcopus, qui, ut testatur Evagrius lib. III, capite 10, omnes se convenientes induxit ut tum hæretico Timotheo, tum litteris Basilisci generatim ad omnes scriptis, anathema dicerent: quique Zenonis permissu, magni illius Eustathii Antiocheni episcopi, de quo in notis Nicæni concilii supra egimus, sacras reliquias Antiochiam transtulit. Ad hunc in sede Antiochena confirmandum esse missum Anastasium episcopum, eumque Calendionis electi confirmationem ab apostolica sede impetrasse Semplicius papa Acacio Constantinopolitano renuntiat. Quid post hæc Acacio? Calendionem criminis læsæ majestatis reum, a quo episcopatu indignum esse denuntiat; tum quod factiosis quibusdam, ut ait Evagrius, contra Zenonem adhæsi-set; tum etiam quod nomen ejusdem Zenonis et diptychis absulisset. Gelasius epist. 11 ad Dardanios. Ita qui confessorem Eustathium in nomine confessoris recepit, sustinendo exsilium confessionis gloriam est consecutus. Post mortem Calendionem, subdit Evagrius cap. 16 prædicti libri, Petrus Fullo cognomento Cnaphæus, qui ante Calendionem et Stephanum episcopus fuit Antiochiæ, perperam sedem recuperavit: eaque per vim et doluum

A Joannem confirmare: demum precatur ut imperatorem moneat, ne hæretico jam damnato favere velit.

Simplicius episcopus Acacio episcopo Constantinopolitano.

Miramur pariter et dolemus, ita in tuæ dilectionis animo dissimulatam lacerare [latitare] curam caritatis et fidei, ut cum christianissimus imperator pietatis et religionis instinctu affandi me, et de causis ecclesiasticis constellendi, fideles atque solertes interuentios destinaret, ipse et alterne gratiæ et vigilantia pastoralis oblitus, nec alloqui nos volueris, nec de his quæ ad catholicæ veritatis custodiam pertinebant duxeris instruendos: atque ideo, frater carissime, quæ non immerito cernis libera affectione culpari, potiore diligentia repensando, cognosce proinde delegatum tibi munus impendens, sensus tuos prudenter attolle, et pro tuendis Chalcedonensis synodi constitutis vehementer invigila, ne per negligentiam desidiamque nostram subrepatur gregibus Domini lethale dispendium [Al. *suspensum*]. Nuper ab Ægyptia synodo, quæ et numero plurima, et fidei catholicæ esset communiione suffulta, atque ab ipso omni propemodum clero Alexandrinæ sedis ad nos ex more relatio missa patefecit, sanctæ memoriæ fratrem quemdam [quondam] et coepiscopum nostrum obiisse Timotheum, inque ejus vicem consona fidelium voluntate Joannem, cui ad sacerdotium constare crederentur omnia, subrogatum, ut nihil omnino restare videbatur, nisi ut Deo nostro gratias agentibus nobis atque gaudentibus, ut sine strepitu, quod catholicis in defuncti ministerium successisset antistes, apostolicæ quoque molerationis assensu votivam sumeret firmitatem: cum ecce secundum consuetudinem militalia disponenti tranquillissimi principis scripta sunt reddita, quibus memoratum tanquam perjurii reum, quod fraternitati quoque tuæ non esse diceretur incognitum, sacerdotio perhiberet indignum. Illico retraxi pedem, et meam revocavi super ejus confirma-

vicissim occupata, Theopaschitarum hæresim sæpe damnatam palam non tantum promulgavit, sed ipsi etiam sanctissimæ Trinitati in trisagio hymno tantum ascripsit, verbo et opere docens, non unam tantum personam, sed totam sacrosanctam Trinitatem passam esse. Unde quam vehementer Orientalis Ecclesiæ turbata fuerit infra dicitur. Vide Baronium anno 482, num. 2, 3. Sev. BINIUS.

Timotheus Alexandrinus episcopus catholicus anno 492 diem obiit, cum sedisset annos 23. Liberatus cap. 16. Ab episcopis Ægypti in unum coeuntibus communi consensu Joannes homo orthodoxus in locum ejusdem subrogatus fuit. Mi-sa est legatio quæ electionis confirmationem peteret. Hujus legationis relatu cum statum Antiochenæ Ecclesiæ pontifex cognovisset, eumque Acacio subdole et malitiose subticisset, sequentem illi epistolam 17 scripsit, qua eum non immerito redarguit quod de rebus tanti momenti nihil scrip-isset, cum ex credito sibi vicari præfecturæ sedis apostolicæ officio illud facere debuisset.

Qua occasione hæc epistola scripta sit dixi supra in notis epistolæ decimæ sextæ verbis sanctæ memoriæ Timothei. Subrogatum in locum Timothei Joannem Zeno imperator impulsu Acacii episcopum amovit, eique nefandum illum Petrum Moggum ante dejectum hæreticum substituit, eo prætextu quod

tione sententiam, ne quid contra tantum ac tale testimonium præpropere fecisse judicaret. Sed illud me non mediocriter fecit attonitum, quod iisdem litteris suis Petrum, qui hæreticorum socius dudum existisse probetur et princeps, quod conscientiam dilectionis tuæ meminimus non latere, instructionesque ipsas quibus fuerit confutatus, nosse confidimus, quemque etiam dubium non sit adhuc extra communionem durare catholicam, sæpeque nos de eodem ex illa urbe pellendo scripsisse sit certum, ad præfatæ Ecclesiæ regimen existimet provehendum: cumque promittat rectæ fidei definitionibus convenire, a cuius utique (sicut superius dixi) consortio tam degit extraneus, quam ab ejus communione discretus est, ad quam si nunc redire contendit, nisi per satisfactionem Christianis regulis compertentem non potest introire, ac perinde [proinde] non ad fastigium sacerdotalis dignitatis accedere; sed medelæ, quæ post pœnitentiam præstanda est, consequenter aptari animæ suæ cupiens reconciliatus auxilium, non gradum summi honoris affectans, qui diu convincitur fuisse perversus, ne per speciem remeantis non remedium sinceræ salvationis inquirat, sed facultatem propagandæ pravitatis inveniat. Quo facto non hunc magis ab errore detrahimus, quam perniciem fidelibus irrogamus, eoque modo Chalcedonensis synodi statuta violantes, aditum sæva copulatione grassandi in Ecclesiam lupis rapacibus aperimus. Denique ab eisdem ipsis, cum quibus olim a catholica participatione divisus est, pontifex dicitur postulari: ut satis evidenter appareat non eos rectam fidem velle, sed in præsulè proprio nefandi dogmatis quærere potestatem; neque inter ipsos et veraciter sentientes pax inde possit sæda generari, unde hæreticarum mentium crescit funesta damnatio, et catholicorum succedit miseranda captivitas. Tantis igitur malis atque periculis pro sacerdotii qualitate, et catholicæ prædicationis intuitu, ut qua potes ratione sapienter obsistas, maximis undique rebus astringeris: nec dilectioni tuæ fas est id sepius operari, quod ad animæ tuæ causam, honoris æstimationisque respectum non dubitas pertinere. Opportunitatibus ergo repertis, clementissimi principis voluntatem incessabiliter pro fide catholica supplicando, et ab his sedulo revocare quæ nociva sunt dogmati Christiano, et secundum hæc quæ mandamus, informa: crebro, inque eam partem quæ amica sit veritati, potius instare non desinas, et (ut sanctum Timotheum venerandus apostolus Paulus instituit) opportune, importune, obsecrando, insinuando exponendoque nullatenus allegare cessabis, et nobis

perjurus esset Joannes: utpote qui jurasset non futurum ut pateretur se aliquando in Alexandria episcopum eligi. Vide Baronium anno 482, num. 11 et 12. Sev. Binius.

¹ Epistola Simplicii papæ qua respondet Zenoni imperatori petenti Alexandrinæ Ecclesiæ ex nece Timotheo illata vacanti præfici Petrum Moggum, rejecto Joanne quem sibi Alexandria Ecclesia elegerat, epistola hæc, inquam, lucusque latuit eruditos,

A subinde quæ gerantur, quæve gerenda sint, veraciter indicare, ut creditorum tibi met dispensatione dominica talentorum in hac multiplicatione fidelis servus ostendaris, si non tantum in Ecclesia cui præses, sed ubicunque potueris, pro unitate catholica et pro paternis definitionibus suadere non renuas. Data idibus Juliis (anno Chr. 482), Severino viro clarissimo consule.

² FRAGMENTUM EPISTOLÆ

SIMPLICII PAPÆ AD ZENONEM.

Incipit epistola sanctæ memoriæ Simplicii papæ ad Zenonem imperatorem.

Inter cætera et ad locum.

Sed jam veniamus ad eos quorum unum a pontificio Alexandrinæ Ecclesiæ secludendum, alterum huic præficiendum tranquillitatis tuæ scripta pronuntiant, ac primo, si placet persona Petri, meritum expendamus. Nimirum hic est complex parricidæ [forte parricidii] Timothei, et exilio sempiterno vestra quoque jussione dignissimus. Illic contra veritatem militantium socius semper, et doctor. Hic, de quo Alexandrina urbe pellendo sæpe me litteris rogasse non dubium est; qui si esset rectæ fidei, in catholica utique communione mansisset. Quod si ad eam nuper emendandus accedit hoc ipsum diu retenti confutatur erroris, quam tamen emendationem si vel nunc sincera mente perquireret, satisfactionem consequenter afferret: non expetit [forte exspectat] dignitatem, qui post pœnitentiam indulgentia dignus est, non honore. Absit ut ejus saluti si respicit, invidiam; complector, hortor et gaudeo, gloriosissime imperator; sed diu pravitatis vulnere sauciato medicinæ venia competit, non potestatis. Tunc enim religionis poterit nuncupari, si perversitate damnata ad sanam fidem remeare prælegerit. Alioquin manifestus est eum non curationem proprii desiderare languoris, sed ambire fastigium, quo perfidiæ suæ viris miseris animantibus confidentius licentiusque diffundat, et de superiore loco multo violentius inservitutum catholicam redigat libertatem. Quæso deinde qui ejus propectui suffragentur, et eos audio esse archimandritas, et monachos, vel si qui sunt alii qui sese a communione catholica separaverunt. Horum ergo testimonium comprobandum est, quorum admittenda persona, quibus sanæ fidei et conscientiæ causa non suppetit, et qui cum eodem [eodem] pari tenentur errore. *Finis.*

quamvis de petitione hac a Zenone facta moniti fuerunt ex e, istola Simplicii ad Acacium. Hanc vero, quamvis non integram, dedit nobis insperato vetustissimus cod. Frisingensis, quem in usum hujus editionis consuluit P. Frobenius Forster Benedictinus prior et bibliothecarius S. Emmerami Ratisbonæ. Ex hac vero nihil discimus supra id quod jam innotuerat, Simplicium scilicet obsequi imperatori recusasse. JOAN. DOM. MANSI.

EPISTOLA XVIII.

SIMPLICII AD EUMDEM.

Mirari se ait Acacium de Alexandrinæ Ecclesiæ vexationibus nequaquam se monuisse; hortatur autem ut imperatori insinuet ut eidem Ecclesiæ pax optata reddatur.

Dilectissimo fratri Acacio Simplicius.

Cogitationum feriis non habemus: nec enim quiescere nos causa permittit, quam si relinquamus, apud Christum Dominum nostrum, cuius interest, excusabiles [forte *ineexcusabiles*] sumus. Et mirum est dilectionem tuam tot emensis temporibus, et tot opportunitatibus inde venientibus, nil nos de Alexandrina Ecclesia, quæ tam graviter quatitur, instruere voluisse; cum monere te nec increpatio nostra destiterit, ut participata sollicitudine, litteras meas apud Christianissimum et clementissimum principem presentibus tuæ dilectionis prosequeris alloquiis, et instituti veteris memor, in orthodoxorum defensionem nobiscum sic semper incumberes, ne quisquam nostrum, Christiana plebe percunte, reatum deditiois incurrat, et mercenarius potius videatur esse quam pastor. Unde hortamur dilectionem tuam ut opportune atque importune piis auribus insinuare non desinat, quatenus remotis scandalis quæ in Alexandrinam Ecclesiam recidivis ausibus irruerunt, pax optata reddatur, et celeriter vigilantia tuæ profectus, posthabitis difficultatibus, inducatur. Data octavo idus Novembris, Severino consule, *directa per Restitutum.*

EPISTOLA

SIMPLICII AD EUMDEM.

A Luca Holsteinio Romæ edita.

Dilectissimo fratri Acacio Simplicius.

Litteris tuæ dilectionis, quas per filium nostrum Epiphanium diaconum probatæ fidei direxisti, ea quæ strictim religiosissimi viri filii nostri presbyteri, archimandritæ cum monachis vel ante scripserant, latius indicasti, et prolixo quidem volumine, sed sermone necessario retulisti; ut quid vel Constantinopoli, vel in aliis regionibus ab hæreticis gestum diceremus: ac singula quæ contra ecclesiasticas regulas, et contra ipsam catholicam fidem ubicunque commissa sunt, ante nostros oculos collocasti; quatenus videatur quo etiam remedio subveniretur Ecclesiis, quibus vim sub occasione tyrannicæ dominationis, et per absentiam Christianissimi principis perniciosus latro et recidivus invasor Alexandrinæ Ecclesiæ lapsus exsiliis irrogavit. Unde unicum post Deum, qui Ecclesiam et rempublicam consolatione mirabili visitavit, etiamsi hoc fieri minime postulasses, clementissimi imperatoris auxilium duximus implorandum; ut pro omnibus quæ regno ejus Dominus tribuit, ne ulterius in orbe terrarum, quas subditas

¹ Perbreves hasce et aculeatas litteras postremas ad Acacium dedit Simplicius, quibus illum adversus hæreticos ad prælium evocare conatur; sed frustra, utpote qui transfuga factus in castris adversariorum militet, sollicitæque apud imperatorem agat, ut duo

A suo cognoscit imperio, Ecclesiæ Dei ab hæreticorum contagione et pravitate violentur, sed doctrinæ diabolicæ præceptione pietatis ipsius præstentur immunes. Ut ii qui sibi crediderint sacerdotale ministerium damnati hinc præsumptione conferri, promulgata imperiali constitutione etiam a conventu hominum segregandi jubeantur excludi: quatenus his submotis, atque in solitudinis perpetua relegatione damnatis, antistes catholici deceptis vel reddantur Ecclesiis, vel creentur. In quo nec nostræ preces apud religiosissimum principem, nec dilectionis tuæ suggestio, aut tantorum fratrum nostrorum, quos advenisse Constantinopolim reperimus, imploratio sacerdotum, aut supplicatio monachorum laborare poterit. Quin quidquid ad integritatem catholicæ fidei pertinet, in qua Ecclesiarum est constituta securitas regressu pietatis suæ, Domino se ubique prosequente omnium præveniens vota restituit. Et apud mentem Christianissimam facilis est impetrandi gratia, ubi religionis est causa. Sicut ergo litteris nostris, ita tuæ dilectionis, vel omnium fratrum qui se ad documenta fidei suæ Christianissimi principis præsentare conspectui, suggestionis repetendum est, ut Timotheus cum sequacibus suis ad irremediabile dirigatur exsilium. Cum quo Paulus ab Ephesina Ecclesia, et Petrus ab Antiochena civitate depulsus, atque omnes qui ab eo se, vel ab his quos illicite fecerat, æstimant episcopos ordinatos, eadem debent lege percelli. De Antonio autem, qui eorum quos contra Ecclesiam tyrannos miserat, antesignanus existens, sicut scriptum est (*Psal. viii, 3*), inimicus et defensor apparuit. De Joanne quodam Constantinopolitano, qui ab hæreticis Apamenum sacerdotium, quod ei, qui presbyter aliunde fuerat, vel a catholicis sumere non licebat, se hæreticum publicavit, et quod in se perperam factum est improprie retorsit in auctorem; expellens ab Antiochia Petrum pervasorem ipsius, eandem Ecclesiam ipse pervasit, sub anathemate a Christianorum consortio, vel ipsa appellatione removemus: nec unquam his satisfactionis patefaciendus est locus. Quia sicut Judæus inter apostolos, ita isti inter ministros Dei subdola et diabolici spiritus fraude latuerunt. De Christiani quoque populi fide et devotione gaudentes, profectum ejus et multiplicationem Deo jugiter supplicantes expetimus: ut in timore atque amore Domini perseverans, et numero augeri, et cælesti mereatur protectione muniri. In quo maxime gloriamur, et Deo nostro gratulabimur complacere, quia pastoralem respicit fructum, religiosi ovilis augmentum. Diu autem fratres et coepiscopos nostros apud Constantinopolim non convenit demorari: nunc præcipue, cum propter concussionem persecutionis quæ mota fuerat, sollicitæ atque attonitæ sunt in suprascrip-

venati colubri, truculentæ bestia et faces hæreticorum, Cnapheus et Moggus Antiochenæ et Alexandrinæ sedi obtrudantur, legitimeque possessores Calcedion et Joannes episcopi inde expellantur. Sev. Binus.

Ecclesiis civitates : ne aliquis dubius rationis et trepidus mentis expectet novi aliquid post Chalcedonense concilium contra definitiones ipsius retractari : quia per universum mundum insolubili observatione retinetur, quod a sacerdotum universitate est constitutum ; et sicut apparuit cœlestis titiens ultionis assertione firmatum. Unde divino iudicio reluctatur quisquis ejusdem venerabilis definita concilii post tot divinæ indignationis exempla non sequitur.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI
ad an. Christi 477, num. 12 et 13.

Holstenius in Collectione Romana publicavit epistolam Simplicii papæ ad Acacium Constantinopol. episcopum quæ sine die et consule est, quamque Labbeus tom. IV Concil., pag. 1039, post omnes Simplicii epistolas male collocavit. Cum enim eam scripserit *Simplicius*, paulo postquam accepit ab Acacio vim, quæ illata fuerat Ecclesiis, sub occasione tyrannicæ dominationis, et per absentiam Christianissimi principis ; et ipso tempore, quo Ælurus adhuc vivebat, quem cum sequacibus suis ad irremediabile exsilium dirigi, a Zenone imp. petendum esse dicit, apparet eam epistolam in futura Collectione conciliorum immediate collocandam esse post epistolam 8 Simplicii ad Zenonem imp. datam viii idus Octob. post consulatum Basilisci et Armati, qua Simplicius gratulatur imperatori de recuperato imperio ; cum post illam in eadem collectione concil. sequatur epistola Acacii ad Simplicium, qua ei Timothei Æluri mortem significat, quæ adhuc Simplicium latebat, cum Epistolam ab Holsenio editam ad Acacium

A scripsit. Ex ea intelligimus Acacium monuisse Simplicium de synodo a se apud Constantinopolim indicta. Ait enim Simplicius : *Unde unicum post Deum, qui Ecclesiam et rempublicam consolatione mirabili visitavit, etiamsi hoc fieri minime postulasses, clementissimi imperatoris auxilium duximus implorandum, ut pro omnibus quæ regno ejus Dominus tribuit, ne ulterius in orbe terrarum, quas subditas suo cognoscit imperio, Ecclesiæ Dei ab hæreticorum contagione et pravitate violentur, sed doctrinæ diabolicæ præceptione pietatis ipsius præstentur immunes. Ut ii qui sibi crediderint sacerdotale ministerium damnati hominis præsumptione conferrî, promulgata imperiali constitutione, etiam a conventu hominum segregati, jubeantur excludi: quatenus his submotis, atque in solitudinis perpetua relegatione damnatis, antistites catholici deceptis vel reddantur Ecclesiis, vel creentur. In quo nec nostræ preces apud religioissimum principem, nec dilectionis tuæ suggestio, aut tantorum fratrum nostrorum, quod advenisse Constantinopolim reperimus, imploratio sacerdotum, aut supplicatio monachorum laborare poterit.*

B Imploraverat autem imperatoris auxilium Simplicius in epistola ad Zenonem viii idus Octob. post consulatum Basilisci et Armati, ideoque Holsteniana epistola prioribus mensibus anni insequentis data. In illa enim, quam an. 477 viii idus Octob. scripsit Simplicius, ait : *Unde ante omnia precor, ut Alexandrinam Ecclesiam non minus a funes'io, quam ab hæretico pervasore clementiæ vestræ dispositionibus liberatam, catholico et legitimo restitui censeatis antistitiisque etiam, quos temeritate diabolica diversis ordinasse perhibetur, ejectis, relecta si ei subrogari consuetudinis episcopos, etc.*

ANNO DOMINI CCCLXXIX.

S. LUPUS TRECENSIS

ET

S. EUPHRONIUS EDUENSIS.

NOTITIA

IN SANCTUM LUPUM EPISCOPUM TRECENSEM.

(Ex Bibl. Galland.)

* Sanctus Lupus Tricassinus episcopus, vir plane admirandus, magnam sui nominis celebritatem posteris reliquit, ut ex veterum de eo testimoniis satis intelligimus. Eucherus enim Lugdunensis de solitudine Lirinensi verba faciens (a) : *Hæc, inquit, habuit reverendi nominis Lupum, qui nobis illum ex tribu Benjamin lupum (Paulum apostolum) retulit. Sed unus præ cæteris audiendus Sidonius, qui eundem Lupum compellans, hæc scribit (b) : Tu Pater Patrum et episcopus episcoporum, et alter sæculi tui Jacobus,*

C *de quadam specula caritatis, nec de inferiore Hierusalem, tota Ecclesiæ Dei nostri membra superinspicis : dignus qui omnes consolens infirmos, quique merito ab omnibus consularis. Alibi autem eum vocat (c) facile principem pontificum Gallicanorum, suæ tam professionis magistrum quam dignitatis auctorem. Quin est, inquit (d), primus omnium toto, qua patet, orbe pontificum, cujus prærogativæ subjicitur, cujus censuræ attremis etiam turba collegii, in cujus gravitatis comparationem ipsa etiam grandævorum corda puerascunt*

(a) Euch. epist. ad Hilar., § 42, Bibl. PP. Lugd. tom. VI, pag. 866 b.

(b) Sidon. lib. vi, epist. 4, pag. 995 b, tom. I

opp. Sirmoud. edit. Paris.

(c) Id. lib. vii, epist. 3, pag. 1041 c, ibid.

(d) Id. lib. vi, epist. 4, pag. 996 b, ibid.

Verbo, est Lupus Sidonio (a), *norma morum, colu-
mina virtutum, vera, quia sancta, dulcedo*. Hæc et alia
hujusmodi complura de præsule nostro Trecensi
Arvernorum antistes.

2° Neque solum egregiis p̄tatis ac integritatis
dotibus quæ pontificem deceant, sed etiam doctrina
et eruditione reliquis antecellentem sanctum Lupum
prædicat idem Sidonius. Primum enim Arbogastem
comitem, qui sibi enodandas proposuerat varias e sa-
cris Scripturis petitas quæstiones, ad ipsum Trecen-
sem episcopum remisit, testatus (b) quod illius do-
ctrinæ abundantiam eventilandæ nec ejus consultatio suf-
ficeret. Deinde vero ad eundem sanctum pontificem
scribens (c) : *Mihi, ait, rigor censuræ tuæ in litteris
æque ut moribus est ambifariam contremiscendus*. Ve-
rum ex eo potissimum intelligimus quanta sapientiæ
laude claruerit sanctus Lupus, quod anno 429 vix
exactis in episcopatu duobus annis, a Patribus Gal-
licanis in magna synodo congregatis legatus in Bri-
tanniam adversus Pelagianos una cum sancto Ger-
mano Antisiodorensi episcopo fuerit omnium suffra-
giis destinatus. Qua de legatione pluribus ven. Beda (d) :
ejusdemque legationis historiam fuse persequitur No-
risius (e), ac post eum Tillemontius (f) et alii. Dixi-
mus Lupum in Ecclesia Trecensi regenda biennio
exacto, in Britanniam missum fuisse anno 429, ne-
que enim viris doctis (g) probatur Pagii sententia,
qui ex Sidonii epistola ubi ait (h), Lupum in *aposto-
lica sede novem jam exegisse quinquennia*, existimat
præsulem Arvernensem per quinquennalia imperii
Cæsarei supputationem iniisse, adeoque Lupi ordi-
nationem anno 428 illigandam esse definit (i). No-
risius itaque ac Tillemontius locis citatis Baronium
assectati (j), sanctum Lupum ordinatum fuisse anno

A 427, in Britanniam vero legatum anno 429 statuunt.
Qui postquam in Tricassino præsulatu ipsos quinquaginta
duos annos explesset, anno demum 479 plenius
dierum in cœlum ex hac vita migravit (k).

3° Magni hujus Trecensis pontificis qui fuit exi-
mium Ecclesiæ Gallicanæ decus, ejusque immensa
præconia memoriæ commendavit Sidonius Apollina-
ris, duæ tan um epistolæ superant; quarum alteram
edidit Sirmundus (l), unde in conciliorum collectionem
deinceps transiit (m); alteram Acherius in Spicile-
gio (n). Et priorem quidem post annum 443 scripsit
sanctus Lupus suo et sancti Euphronii Augustodu-
nensis episcopi nomine ad Talasium episcopum An-
degarvensem, qui utrumque præsulem consuluerat de
tribus capitulis: nimirum *de vigiliis natalis Domini*,
B *Epiphaniæ et Paschæ; de bigamis; et de iis qui con-
jugati assumuntur*. Posteriorem vero nostro Trecensis
antistes Sidonio inscripsit, qua illi episcopatum Cla-
romontanum gratulatur. Hanc autem epistolam scrip-
sisse sanctus Lupus perhibetur desinente anno 471,
episcopatus ejus 45, scilicet *post novem jam decursa
quinquennia in apostolica sede*, ut ait ipse Sidonius in
litteris quas eidem sancto præsuli rescripsit (o). De
utraque porro epistola Tillemontium (p) atque auctores
Historiæ litterariæ Gallicæ (q) consulere præstat. At
vero de posteriore viri eruditi verba hic exscribere
libet (r): « Qui hanc epistolam legerit, fallor, inquit,
nisi mecum impense doleat jacturam tot aliarum,
quas ab eo (Lupo) scriptas fuisse colligimus ex Sido-
nio; dum illum facit Ecclesiarum omnium in rebus
dubiis consiliarium, in adversis consolatorem. Juvat
tamen vel sæmel loquentem audivisse Sanctum, ut
inde penitus ejus indolem spiritumque noverimus. »

(a) Sidon. *ibid.*, pag. 997 c.

(b) *Id.* lib. IV, ep. st. 17, pag. 953 c. *ibid.*

(c) *Id.* lib. IX, epist. 11, pag. 1105 c. *ibid.*

(d) Bed. *Hist. eccl.* lib. I, cap. 17.

(e) Noris. *Hist. Pelag.* lib. II, cap. 5, pagg. 301
seqq., opp. tom. I.

(f) Tillem. tom. XV, pagg. 15 seqq.

(g) *Id.* tom. XVI, pag. 123, not. 1, et pag. 750,
not. 6 in S. Sidon.

(h) Sidon. lib. VI, epist. 1, pag. 997 a, opp. Sir-
mond. tom. I.

(i) Pagii. *Prolegom. ad dissert. Hypat.*, § 51, et
ad ann. 428, § 23, item ad ann. 472, § 5.

(j) Baron. ad ann. 472, §§ 14 et 15.

(k) Bolland. *Act. SS.* tom. VII Julii in comment.
de S. Lupo num. 45 et 82, pagg. 59, 67.

(l) Sirmond. *Concil. Gall.* tom. I, pag. 122.

(m) *Concil.* tom. V, pag. 71, edit. Ven. Labb.

(n) Acher. *Spicil.* tom. V, pag. 579, sive nov.
edit. tom. III, pag. 302.

(o) Sidon. lib. VI, epist. 1, pagg. 997 a, tom. I
opp. Sirm. cit.

(p) Tillem. tom. XVI, pagg. 135 seqq.

(q) *Hist. littér. de la France*, tom. II, pagg. 490
seqq.

(r) Bosch. ad *Act. SS.* tom. VII Julii, pag. 67,
num. 82.

SS. LUPI ET EUPHRONII EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

LUPUS DOMNO PAPÆ SIDONIO.

Gratias ago Domino Deo nostro Jesu Christo per
Spiritu sanctum, qui te, carissime frater, in hac
generali titubatione et pressura dilectissimæ sponsæ
Ecclesiæ suæ, ad ejus sustentationem et consolati-
onem in sacerdotem vocavit, ut sis lucerna in Is-
rael, et sicut ambitiosos honores mundanæ militiæ

cum summa laude exsecutus es, ita militiæ cœlestis
operosa munia et humilia ministeria ipso adjuvante
Christo alacriter percurras, nec retro ad aratrum
applicata manu, pigritantium agricolarum more oc-
ulos convertas. Tu imperatorius apices per gloriosis-
simas affinitates proxime consecutus es; tu trabales
ornatus splendidasque præfecturas, et quidquid ir-
requieta desideriorum series sibi beatius in sæculo
potest fingere, honorificus et inter streperos plausus

exercuisti. Mutatus est ordo, et in domo Domini A

apicem attigisti, qui non in exuberanti mundani fastus fulgore, sed in maxime infima mentis depressione, et humili resupinati cordis abjectione pertractandus est. Qui olim conabaribus natalium decora additis honoribus superare, nec credebas homini sufficere, si cæteris par esset, et pares non transgrederetur, in eum statum devenisti, in quo licet superior nulli te debes superiorem reputare; minime subditorum tuorum suppositus, eo plus eris honoratior, quo te humilitas Christi accinget, et eorum plantas osculaberis, supra quorum capita pedes tuos olim collocare dedignaberis. Iste profecto jam tibi labor incumbit, ut sis omnium servus, qui videbaris omnium dominus, et aliis incurveris, qui cæteros conculcabas, non quia eras superbus, sed quia dignitatum præteritarum majestate, ne dicam vanitate, tantum tibi cæteros antecedendum erat, quantum tibi modo præ cæteris est recedendum. Fac ergo ut nunc ingenium transferas ad divina, qui tantum valuisti ad humana. Colligant plebes tuæ ex ore tuo spinas de capite Crucifixi, qui ex verbis tuis colligebant rosas de pompa mundiali; et capiant de eloquio sacerdotis verba disciplinæ cœlestis, qui capiebant de eloquio dominantis normam disciplinæ civilis. Ego quidem qui te tantum amavi cum sequebaris ariditatem sæculi, quæ mensura putas jam amare sequentem ulertatem cœli? Jam delibor, et insans est resolutio mea, sed non putavero resolvi, qui licet solutus, in te vivam, et te in Ecclesia relinquam. Gaudeo exui, postquam Ecclesiam induisti, C et te induit Ecclesia. Macte amicitia vetuste, sed fraternitate recens. Supprimit postremus titulus antiquos, nihil est quod hodie velim de præterita meminisse dilectione, quando moderna dignitatis et firmiorem facit esse caritatem et tenacitatem. O si Deus vellet ut te amplecterer! sed in spiritu perficio quod non possum in corpore, et præsentem Christo non amplius reipublicæ præfectum veneror et osculor, sed Ecclesiæ, qui mihi filius ætate, dignitate frater, et meritis pater est. Ora pro me, ut in Domino consummatus, opus quod injunxit consummem, et in eo tandem impleam tempora quæ restant, qui tot et tanta (v. e. mihi!) his quæ non debui, implevi, sed apud Dominum misericordia. Memor esto mei. D

¹ Hujus etiam epistolæ tempus incertum est, nisi quod Talasii novi, ut apparet, episcopi admonere nomen videtur, ut non multo post Andegavense concilium, in quo episcopus ordinatus est, ad eum missam credamus. Præter varia ejus exemplaria, quæ in manus nostras venerunt, animadvertimus ejusdem fieri mentionem in antiqua collectione canonum, quæ est in bibliotheca S. Germani Parisiensis. JAC. SIMONDI. — Talasii episcopi consultationi de tribus capitulis respondent. Primum de vigiliis Natalis Domini, Ephiphaniæ, et Paschæ, quo ritu celebrandæ sint. Tum de inferioribus clericis, quibus uxores ducere licet, utrum secundas nuptias inire possint. Quæ in re pati quidem Ecclesiam docent, ut ostiarii alias uxores ducant, et bigami fiant: exorcistas vero et subdiaconos a secundis nuptiis penitus excludere. Cæterum in Ecclesia a Tricassina exorcistas

1 EPISTOLA II.

SANCTORUM EPISCOPORUM LUPI TRICASSINI ET EUPHRONII AUGUSTODUNENSIS, AD TALASII EPISCOPUM ANDEGAVENSEM.

De solemnitatibus, et de bigamis clericis, et iis qui conjugati assumuntur.

Domino sancto et in Christo cultu atque honore venerando beatissimo fratri Talasio episcopo, Lupus et Euphronius episcopi pariter positi.

Commonitorium quod per subdiaconum Arcontium missum fuerat, inspeximus: ad quod sanctitati tuæ, sicut poposcisti, respondere curavimus. Vigilia natalis Domini longe alio more, quam Paschæ vigilia, celebranda: quia hic nativitatis lectiones legendæ sunt, illic autem passionis. Epiphaniæ quoque solemnitas habet suam specialem cultum. Quæ vigiliæ vel maxime, aut perpete nocte, aut certe in matutinum vergente, curandæ sunt: paschalis autem vigilia a vespere raro in matutinum usque perducitur. Deinde in vigilia Paschæ diversorum librorum lectiones sunt recensendæ, quæ totæ habeant aliquid de præfiguratione, aut vaticinio passionis: antedicta autem vigilia, prout visum fuerit; inter psallendum et legendum, sive de prophetis, sive de Novo Testamento, quod quisque voluerit, non legali, sed voluntaria lectione præsumet. De clericis vero bigamis, usque ad ostiarios Ecclesia permittit et patitur: et quam quis sacerdotum regulam pro districtione sua assumpserit, jure custodiet. Exorcistas vero, aut subdiaconos, a secundis nuptiis penitus excludit. Generationem vero filiorum ab his, quos conjugatos assumimus, melius e-set, si fieri possit, arceri: quos melius est non assumi, quam de his postea sub diversa sensuum varietate certari: cum melius sit omnes disceptationum causas excludi, ut qui non vult in clericatu generari, non constituat in altario conjugatos. Hæc pro consuetudine Ecclesiarum nostrarum, quarum una est regula, paginæ hujus sermone texuimus. Si quid vero pro honore Domini potest districtio accrescere, et si imitari non possumus, pro Domini honore laudabimus. Nam jam Ecclesiæ obsequiis aggregatos ad secundas nuptias transire non patimur: quos, postquam assumpti fuerint, etiam a primis penitus arcemus; exorcistas duntaxat, atque subdiaconos. In Augustodunensi autem Ecclesia, vel ostiarius in D imo officio constitutus, si uxorem aliam acceperit,

postquam in clericum assumptus est, etiam a primis nuptiis arceri: in Augustodunensi, ostiarios a secundis. Postremo subdiaconos pacem inter se dare in sacrario debere, non in altario. Exstat hæc epistola in variis codicibus antiquis, citaturque in pervetusta collectione canonum S. Germani Parisiensis. JAC. SIMONDI.

² Lupi Tricassini episcopi apud omnes clarissima est memoria: Euphronii Augustodunensis ex Sidonio, Gregorio Turon. et ex Idatio qui alteram ejus epistolam commemorat in Chronico anni CCCCLII: *Diebus, inquit, insequentis Paschæ visa quædam in cælo, regionibus Galitarum; epistola de his Euphronii Augustodunensis episcopi ad Agrippinum comitem facta evidenter ostendit.* De Talasio Andegavensi dictum est ad synodum Andegavensem, in qua ordinatus est. JAC. SIMONDI.

ab officio penitus abdicatur. Subdiaconos autem ad pacem inter se in sacrario oportet accedere: in altario autem, non nisi dum porrigunt pallas diacono, aut suscipiunt quod refertur; ad pacem autem nequaquam eis permissum est. Si autem illius amentiae fuerit, vel exorcista, vel subdiaconus, vel etiam,

A sicut supra memoratum est, ostiarius, ut secundis se nuptiis illigari, non solum ab officio, sed etiam a communione penitus arcetur.

(Habe; infra nonnullas Ruricii et Sidonii Rhegiensis epistolas ad Lupum Trecentensem scriptas.)

ANNO DOMINI CCCCLXXX.

RURICIUS.

JACOBI BASNAGII IN RURICIUM OBSERVATIO.

Ruricius Senior dictus, ut distingueretur ab ejus nepote cognomine et Lemovicensi episcopo, ex illusterrima Aniciorum prosapia ortus erat. Sæculo primum fuit addictus, ut testatur Faustus (*Epist.* 6), ipsi amicissimus, qui de illius conversione ita lætandus exsultat: *Post hujus vitæ jactationes ad portum religionis, proram salutis. Excelsi manu gubernante, convertit: post umbras seducentium vanitatum et inlusiones transvolantium somniorum, mansura et solida concupivit, et despecto tandem sæculo infelici, artem ejus magnam rapuit.* Iberiam uxorem duxerat. Ex ea liberos non suscepisse videtur. Clericus factus, ad Lemovicensem episcopatum promotus est, qui tum magno non habebatur in pretio. Ideo tamen se contemni non patiebatur Ruricius. *Nobis, inquebat, auctoritatem demere non debet urbis humilitas. Siquidem multo melius multoque eminentius est, civitatem de sacerdote, quam sacerdotem de civitate noscere* (*Epist.* 32, lib. II). Aiunt in illo episcopatu post Martialem vicesimum quartum fuisse successorem. Sed inter fabulas amandari debet ille Martialis tum apud Burdegalenses, tum apud Lemovicenses episcopus. Monet quidem amicum Celsum, *ut ad solemnitatem sanctorum cum sorore veniat* (*Epist.* 114, lib. II): unde quis forsitan conciat, sanctorum, quorum solemnia celebrabantur apud Lemovices, unum fuisse Martialem. Vera est conjectura! Sed præterea sanctos antiquos qui nunquam exstiterunt, aut saltem de quibus fabulosa multa narrantur, coli, quis hodierno die miretur? De ipso Ruricio, qui notior nobis debuit esse, ferunt, in communi Lemovicæ cœmeterio monasterium in honorem sancti Augustini erexisse,

B ibique institutis canonicis regularibus fuisse sepultum, quæ omnia a vero sunt aliena. Illud certissimum est, Ruricium Fausto, Leontio, Æonio, Sidonio, quin imo ipsi Cæsario, celeberrimis tunc temporis Galliarum episcopis, fuisse amicissimum, ut ex ipsius epistolis patet. Per senectutem vix aerum ferre potuit: per hiemem paulo robustior, æstivis diebus in hospitio et locis frigidis consuetudinariam infirmitatem superare vix poterat. Ideo a concilio Agathensi absuit: illud ægre passus est Cæsarius, a quo fuerat invitatus. Quin imo Sedatus, Nemausensis episcopus, hac in re Cæsario manus dedit. Querelas vel injuriam repulit Ruricius, litteras Cæsarii ad se tardissime venisse significans, *nec tamen debuisse tardius commoneri, qui fortasse merebatur ambiri.* Obiit paulo post illud concilium. Aiunt bibliothecæ Patrum editores attigisse annum 499. Sed cum concilium Agathense sub Cæsario convocatum fuerit an. 506, ulterius multo vitam produxisse Ruricium constat. Polito stylo, ut sæcula ferebant, scriptæ sunt ejus epistolæ; paucissima tamen quæ vel ad dogmata, vel ad illorum temporum historiam pertineant, possis excerpere; pleræque enim sunt officiosæ epistolæ, vel consolatorie, vel ad pietatem fugamque sæculi adhortatorie. Observavit Balusius, ipsi morem fuisse meliores scriptores perlegere, ipsorumque verba sibi propria facere; idque probat variis argumentis ex geminis, quas tum edebat, Sulpitii Severi epistolis (*Miscell. tom. I, præf.*), ex quibus utique hausisse aliqua, indicto nomine, videtur Ruricius; et revera aliqua sunt similia, ita ut plagii reus esse videatur cœterioris, quod verba et voces tantum usurpaverit.

RURICII EPISCOPI EPISTOLÆ.

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

Domino suo peculiari in Christo, Domino patrono Fausto episcopo Ruricius.

Olim te, domine mi venerande, ac beatissime sa-

cerdos, fama celeberrima prædicante cognovi. Olim desiderio pii amoris infuso, illis te, quibus scribere dignaris, oculis cordis intueor; sed nihilominus etiam corporeis videre festino; si quo modo possim, inter-

redentibus vobis, peccatorum meorum vincula dirumpere, acceptisque columbæ illius pennis (*Ps. lrv, 7*), a venantium laqueis evolare (*Ps. xc, 3*), et vobiscum positus in dominica lege requiescere; ut siffm, quam opuscula vestra legendo concepi, ipso præsentem, unde illa manarunt, uberius hauriens restinguerem; ut caritatis igniculum, quem in tepidis animæ dormientis favillis ferventibus suscitastis, prolatis de condensa scripturarum pabulis, vivax flamma roboraret, quæ eloquio sancti oris accensa, more sibi solito, in pectore peccatoris vim naturæ potentis exereret, calefaciendo frigida, inluminando tenebrosa, et spinas criminum consumendo. Adhæsit, doctor eximie, anima mea post te. Me autem adjuvent orationes tuæ, ut possim, terrenis actibus spretis, celestibus inhiare. Quia corpus, quod corrumpitur, aggravat animam (*Sap. ix, 15*), ut inclinare autem suam ad oracula divina non possit (*Ps. xlv, 11*), ut domum patris oblivio obediens, quæ vocantis imperio de terra sua et cognatione discedat (*Gen. xii, 1*) atque illam, quæ ei demonstratur, potius concupiscat. Non enim adhuc valet pusillitas nostra metum obnoxia conditionis expellere, et caritati perfectæ purgata corda reserare, ut relinquentes præsentia, petamus æterna; ejectaque ancilla (*Gen. xxi, 10*), hæreditatem paternam liberi possimus adipisci. Quamobrem spero, domine mi, ut pro me indesinenter oretis, et quoties dignati fueritis ariditatem terræ meæ eloquentiæ vestræ imbre perfundere, non mihi, sicut nunc fecistis, et adhuc meæ infirmitatis ignari, delicatos et dulces cibos, sed austeriores, et ægritudini meæ congruos suggeratis; quia non excediunt stulto deliciae; postmodum proditoribus meis censorium præbeatis assensum, qui more humani ingenii, affectu nimio præpediti, a veritate iudicii declinantes, incurrun pro amore mendacium. Sane nec vereatur sanctitas vestra, ne vulneribus meis gratior sit foventis dextera, quam secantis. Quia ea nec me posse curari, et tamen graviter computruisse, Domino dante, jam sentio. Et ideo eligo, ut me justus misericordiæ increpatione corripiat, quam caput meum oleum peccatoris impinguet (*Ps. cxl, 5*). Supplici itaque prece depono, ut de illo thesauro penetratium vestrorum, unde nova et vetera proferre consuevistis (*Matth. xiii, 52*), periti: simi utpote medici, qui languentium innumeras et varias ægritudines quotidie, gratia Dei adjuvante, sanatis, languori quoque meo, quæ convenire cognoscitis, medicamenta mittatis.

EPISTOLA II.

*Domino suo, peculiari in Christo Domino patrono,
Fausto episcopo Ruricius.*

Ita me hactenus impia negligentia et negligens impietas possederunt, ut quid, domine mi, in me potissimum accusem, nesciam; et quid in me primum excusum, non inveniam. Si enim argumentationem aliquam ad excusandas excusationes in peccatis exhibere tentavero (*Ps. cxl, 4*), adjiciam

* Juvenis fuit qui litteras amabat. Illum virum

A peccato, sine iudicii recordatione, peccatum; ut dupplici atque majori delicto ipse me premam, ut qui tarditatis reus sum, esse incipiam falsitatis: et ab humana usque injuria crimen extendam ad æternam: nunc tantum exspectans de segnitæ noxa sententiam; divinæ vero pro mendacii ultione subjiciar. Præsertim cum vera confessio indulgentiam, et falsa excusatio mereatur offensam. Malo itaque tam simplici confessione quam supplici veniam petere, quam peccata geminare. Habes ergo, pater optime, pastor egregie, meam culpæ meæ spontaneam confessionem. Habes et in discipuli errore, quod e rrigas; et in oviculæ languore, quod sanes. Potestatisque et iudicii tui est, utrum velis ulceris mei putredinem ferri rigore rescindere, an medicamentorum lenitate curare. Ego tamen utram elegeritis curationem amplectar intrepidus; nec paternæ ictum dexterae declinabo; dummodo portionem promissæ hæreditatis adipiscar. Neque attendam quæ mihi pœna sit in flagello, sed quam habeam in testamento. Melius enim mihi est flere super patre, quam ut ablicer contemptus a patre. Quia parentum pietas distringit, ut corrigat; non perseverat, ut puniat, nec tantum ei mœroris infert arrogantia superbientis, quantum gaudium fert humilitas contentis. Sic ille Evangelii indulgentissimus pater filium, præcepta substantiæ decoctorem, læto suscepit amplexu, promptior gaudere de reditu, quam imputare de lapsu (*Luc. xv*). Denique non exprobrantur facinora, non luxuria, non egestas; sola conversi reversio omnia damna compensat. Quia major fuit procul dubio patri facultas redditus, quam rerum facultas. Itaque abscessio reum fecerat, regressio fecit insontem. Ea misericordia sufficit hæredi. Quin etiam paternæ clementiæ venia sola non sufficit, quod ulnis fovet, quod gratia permulcet; nisi et munera larga multiplicet. Dat anulum ne rursus a patre, perfidia duce, discedat. Calceamenta dat pedibus, quo facilius ardui itineris aspera et dura contemnat. Dat et ipsam primam quam perdiderat stolam, ut quem a morte receperat, pristina immortalitate donaret. Datur etiam ipse juniiori vitulus reverso, qui seniori agnus datus fuerat de Ægypto profecturo. Quia ipse educit ex Ægypto pater. Tantum parentis imitare tantus fidem. Trade peccatoribus adjutorium, præsta conantibus remissionem, intercessionem largire, contentique filio non solum ipse veniam tribue, sed ipse veniam deprecare; ut quem in peregrina patria appellas liberum, in propria possis videre liberatum. Et qui per se amisit dominicam liberalitatem, per te mereatur consequi libertatem, nec a vestro separetur solatio, qui sequestratur præmio.

EPISTOLA III.

Derinctissimo Filio semperque magnifico a Hesperio Ruricius.

Scribendi mihi ad unanimitatem tuam aditum,

magnificum, Gemmam litterarum et amicorum ap-

quem obstruxerat imperitia, patefecit affectus et illa A
 dominatrix omnium pietas, per quam flectuntur rigida, saxea molliuntur, sedantur tumida, leniuntur aspera, tumescunt lenia, mitescunt aspera, sæviant mitia, accenduntur placida, acuantur bruta, dominantur barbara, immania placantur. Etiam in me opus suum peragens, os elingue reservavit, producens me ex tutissimo silentii recessu ad publicum formidandumque iudicium et invitatio vestri nova subire compellit. Scilicet, ut qui hactenus illam sententiam secutus antiquam, qua dicitur: Sæpenumero præstare tacere, quam dicere; inscientiam meam maluerim verecundiæ taciturnitate legere, quam impudenter incondito sermone proferre, non tam consuetudinis meæ immemor, quam rusticitatis oblitus, quasi ex Arione in Orpheum repente mutatus, velim B
 disertissimis auribus tuis ore garrulo non tam officiosus quam injuriosus existere. Dum et ignota per tento, et insueta præsumo. Sed dabitis, ut reor, veniam venienti ex necessitudine necessariæ necessitatis. Quia quod dilectio in mortalium mentibus naturali potestate sibi vindicet, conscium mutæ passionis pectus agnoscit. Ergo in excusationi diutius immorantes, ita paginam dilatemus, ut non solum tibi non exhibeat sermo incomptior, verum etiam copia inordinata fastidium; jam in vocem pietatis erumpimus, et desideriorum verba ructamus, commendantes tibi pignus nostrum, depositum tuum, cujus nos susceptione cepisti. Tibi enim spem posteritatis meæ; tibi solatium vitæ præsentis, et levamen, si divinitas annuerit, futuræ; tibi uni omnia C
 mea vota commisi. Te a elicitorem et formatorem lapillorum nobilium, et rimatorem auri, te repertorem aquæ latentis elegi, qui scriis abstrusas lapidibus gomas propriæ reddere generositati; quæ utique in tanta re in confusione amitterent nobilitatem, si iudicem non haberent. Aurum quoque, arenis vilibus mixtum, nisi artificis solertia lavetur aquis, ignibus eliquetur, nec splendorem poterit retinere nec meritum. Septas etiam aquarum manantium venas, et obductum terra fluenti alveum, nisi diligentius eruderaverit appetitoris industria, laticis unda non fluat. Ita et tenerorum adhuc acies sensuum ignorantia nubilo, quasi crassitate scabrosæ rubiginis obsessa, nisi assidua doctoris lima purgetur, nequit sponte clarescere. Tuum ergo nunc, tuum est, D
 in his omnibus et opinionibus tuis, et nostro pariter respondere iudicio, ne aut tu præsumpsisse illicite, aut nos inconsiderate elegisse videamur.

pellabat Sidonius, ep. l. iv, ep. 22. Ad eum sæpius scripsit Ruricius, ut patet ex epist. 3, 4, 5, ipsi inscriptis. BARN.

* Ita expresse ms. novato vocabulo et non inelegante sensu ab *eliciendo*, sicut Jupiter ab *eliciendis* fulminibus dicebatur *Elicius*, Ovid. in *Fast.*:

*Elicium cælo te, Jupiter: unde minores
 Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.*

Nisi malis legere: *licitatorem*, quod non placet;

EPIST. IV.

Devinctissimo filio semperque magnifico Hesperio Ruricius.

Recepi apices unanimiæ tuæ, tam gratia quam eloquentia; tam amore pariter quam lepore; tam sale quam melle respersas. In quibus nec dulcedini deesset aliquid, nec sapor. Qui cum omni dictionis et rationis arte præemineant, solo tamen a se discrepare videntur iudicio. Dum enim paginula meæ, non laudi aptæ, sed vituperationi ineptia rusticitatis aptatæ, majora meritis tribuere festinas, et sequeris vel declamationis cursum, vel diligentis affectum; a norma recti iudicii declinasti. Ad quam rem ego perfectionem non ignorantia vitio, sed spontaneo arbitror descendisse consilio, triplici ex causa: ut in tenui materia et acumen ingenii, et oris facundiam, et affluentiam sermonis ostenderes. Sicuti in jejuno atque otioso cespite magis strenuitas cultoris apparet, cum aut rebellionem glebarum tenacium repetita sæpius impressione vomeris domat, aut ariditatem nimiam stercoris aspersione fecundat, ut fructuum copiam, quam soli natura negat, industria producat; ita et tu egestatem epistolæ meæ eloquentiæ tuæ ubertate ditasti, ut possit esse, si eam suppresseris, te loquente, laudabilis; si vero protuleris, incutiat et mihi de falsa laude, et tibi de iudicii errore verecundiam. Et idcirco, quia imperitiam meam tui pudoris opus esse voluisti, cave ne, præconio tuo nobis non respondentibus, tua periclitetur electio. Itaque, si quid mihi credis, si quid utriusque consulis, indignum memora, oblivione dignis innum vovumen absconde, si vis et me ad arbitrium tuum oratoris famam et te probati iudicis obtinere personam.

EPIST. V.

Devinctissimo filio semperque magnifico Hesperio Ruricius.

Sponderas, fili carissime, ut mihi aliquos de ramusculo quem ex amaritudine in domesticum saporum vertendum transferendumque suscepas, flosculos destinares, quorum odore cognoscerem quam spem spei gerere deberem; utrumnam ipsi flores germina, aut rursus ipsa germina fructus sui qualitate promitterent, iidemque iterum fructus utrum possiat te excoquente mitescere, et dulci eloquentiæ verbo audientium corda satiare. Quod quia nescio quam ob causam facere distulisti, opportunum vos admonendi tempus inveni, quo in harmonia mundi universa animantia bruta pariter, et elingua, incedentia, volantia, atque reptilia, suis quæque modis, suis sibilis, suisque quæque vocibus, etsi sono dissono, aut ore

vel: *elucidatorem*, quod malim. Hæc *Canisius*.—Malis, ni fallor, laudantur illi versus Ovidii. Non ideo dicebatur *Jupiter Elicius*, quod fulminibus vibraret et eliceret, sed quod e cælo *elici* se pateretur. Cum enim Jupiter in gratiam Numæ desiderantis scire quomodo fulmen piari posset, e cælis in terras transmeasset, *Elicius* dicebatur. Sic etiam *Hesperius Elicitor lapillorum* dicebatur, quod gemmas et terra vel lapidibus educeret. BARN.

diverso, pari tamen affectu, quasi uno concentu in laudem proprii auctoris erumpunt, et potentiam, quam promere nequeunt, sentire se produunt. Hoc namque tempore cuncti orbis species rediviva reparatur. Et quidquid in eo situ squalidum, frigore turbidum, glacie concretum, nuditate deforme, ariditate præmortuum hactenus fuit, ad instar resurrectionis emergit; ut discat humana fragilitas de visibilibus invisibilia, et de præsentibus futura cognoscere, et spem venturæ melioris ætatis, deposita desperatione, percipiat. Nunc etiam tellus sterili rigore conclusas, quasi virili semine hoc verno tempore concepto, occultis maritata meatibus, venas laxat ad partum. Et hinc quod deliciis suave, quod esui dulce, quod usui utile, quod victui necessarium, quod visui jucundum, quod olfactui gratum, quod tactui blandum, omne producit. Siquidem hæc est illa temperies, quæ mundi nascentis materiam, quasi adhuc in incubulis teneram in gremio quodam clementissimæ altricis complexu nutrit; ne substantiam nullo labore duratam aut æstivus fervor exureret, aut hiemalis algor extingueret, aut ventorum flabra portarent. Habet itaque susceptus tuus convenientissimum tempus, quo animi socordia tandem aliquando a deposita, hebetudinem cordis exacuat. Et si inter homines declamare non potest, saltem inter pecudes clamare, aut inter volucres garrere festinet.

EPIST. VI.

Domino sancto et piissimo Patri Nepotiano presbytero Ruricius.

Codices quos sanctitas vestra transmisit accepi, eloquentia claros, scientia perfectos, doctrina probos, fidei puritate perspicuos; qui sacrorum testimoniorum ubertate locupletes, auctoritate præstantes, luce fulgentes, facile et fidelium mentes illuminent, et infidelium errores detegant atque vincant. Quorum ego gustu admodum tenui pellectus potius quam reffectus, ad satietatem propter sollicitudines sæculi pervenire non potui. Sicut enim stomachus cum febrim ardore decoquitur, dulces sibi ante cibos nec oblatos ore recipit, nec requirit ablatos; ita et animus mundanis anxietatibus curisque confectus, spiritales dapes nec desiderat absentes, nec carpit appositas, nec sentit infusas. Quæ cum ita se in me habeant, vos tamen et pii parentis probastis affectum, et solliciti magistri ministerium, et seduli medici implestis officium, ut tali tædio laboranti medicamenta congrua mitteretis. Quibus et propter negligentiam meam ego non valeo consequi sospitatem. Vos tamen percipietis a justo repensatore mercedem, qui etiam pro ingratis grates benevolas referre consuevit. Horum ego præfatorum codicum unum, sicut jussistis, retinui, alium remisit, quem S. Hilarii Pictavæ urbis antistitis esse noveritis. Quod quia præceperatis, indicare curavi. Hunc vero retentum permittitis transferre; disposui, ut quod memoriæ

^a Ms. in margine *detestata*.

^b Ms., *pinguine*.

A commendare non possimus, saltem vel paginis mandare curemus.

EPIST. VII.

Domino suo peculiariter in Christo patrono Bassulo episcopo Ruricius.

Quam me diligere sancta pietas, et pia sanctitas vestra dignetur multimodo probatis affectu, dum legenda transmittitis, et neglecta corrigitis, dilectionem diligendo provocatis; et quod prædicatis verbis, docetis exemplis. Sed quoniam semen vestrum in terra sterili et dumosa non proficit, utpote quæ sensibus supercrescentibus suffocatur, ne sicut infructuosam illam ficulneam me jubeat Dominus vineæ, quam tanto tempore nequidquam expectat, abscindi; vos severiorem sententiam orando differte, donec doctrinæ vestræ ^b pinguedine tanquam terræ amaritudo infructuosa dulcescat. Sed quoniam plus sunt apud me delicta quam verba, nec possum facta expiare sermonibus, obsequium saltem epistolare dependo, et librum, quem præstiteratis, me remisisse significo. Alium, qui identidem vestris usibus nunc necessarius non est, spero per portitorem harum remitti. Jubeatis simul quod si propitio Deo ad solemnitatem sanctorum gurdone abituri sitis, recurrentibus scire faciatis.

EPIST. VIII.

Domino suo peculiari in Christo Domino patrono e Sionio episcopo Ruricius.

Prædicantibus vobis, sæpius audisse me recolo, nullatenus ab iniquitatibus nos posse purgari, nisi fuerimus crimina nostra, conscientia compungente, confessi. Quis enim, non dicam consequi, sed vel querere queat indulgentiam, nisi deplorationi confessionem erroris adjungat? Quia error indulgentiam, non indulgentia requirit errorem. Quod ego valde serum esse cognoscens, facinus meum nuper admissum, pietati vestræ indicare non distuli. Ne quod modo prodente me spectat ad veniam, tacente postmodum pertineret ad culpam. Sed jam ipsum dolum proferimus in medium. Furti me vobis reum statui, et depositum vestrum me, ignorantibus vobis, illicite præsumpsisse pronuntio. Quod ut tamen committerem, occasionem perpetrandi facinoris vos dedistis, aut tentantes cupidum, aut indoctum erudire cupientes. Codicem namque, quem de fratre meo Leontio me recipere jusseratis, transtulisse me fateor. Quod si probatis, ^d ignoscite; si imputatis, agnoscite. Quia confessioni querela sociatur. Nam primum ut eum lgerem voluntas inpulit. Deinde ille ut transferretur extorsit. Nam cum de dapibus ipsius adhuc pauca libassem, taliter me gustu illecebrosi saporis illexit, ut primi quodammodo parentis imitator, Domino repente contempto, ad satietatem studerim pervenire; magisque consilium suadentis quam imperium dominantis audierim. Nam ut omnia pectoris mei arcana manifestem, videbar mihi libri ipsius

^e Fuit Arvernorum episc., isque celeberrimus. BASN.

^d Forte *agnoscite*; si imputatis *ignoscite*.

verba adhortantis audire : Quid cessas, ingrate, quid dubitas? Nosti erga te communis Domini voluntatem, quam diversis occasionibus te eliminare contendat, quam tibi etiam invito spiritales cibos soleat bonus pastor ingerere. Mihi crede, plus tibi, si distuleris, quam transtuleris imputabit. Quia studiosis favere, non invidere consuevit. His et talibus silentio alloquitis in vincula ejus me voluntarius pariter et coactus sponte conieci, ad exemplandum eum festinus accessi, Quem nescio utrum, sicut est, transcriptum an paratum reddere debeam in vestro pendet arbitrio. Ego tamen libens multam quam intuleritis, excipiam; quia remedium meum vestrum credo esse decretum, et sententiam vestram medelam ducere esse, non poenam.

EPIST. IX.

Domino peculiari in Christo Domino patrono Sidonio Ruricius.

Ita me recens prædicatio, et antiqua dilectio vestrae pietatis illexit, ut audeam auribus vestris ineptiis meis facere sæpius injuriam; dum vestram, quantum sterili ingeniolo conceditur, attingere cupio disciplinam. Quam etsi assequi grande est, atque difficile, sequi tamen pulchrum est atque sublime. Quoniam suorum rerum non adeptio tantum, sed etiam imitatio ipsa jucunda est. Quia nunquam fere aliquis ejus rei portione ad integrum caret, ad quam scandere ac pervenire contenderit. Desidero itaque, domine mi, desidero, inquam, tuis cibis refici, tuo fonteolari, tuis repleti dapibus, tuis epulis saginari: quas si quis, distribuentibus vobis, non summo ore libaverit, sed totis animæ visceribus appetens conviva sorbuerit, atque intimo pectoris postmodum easdem ruminaturus absconderit; incipiet assiduis ructationibus in laudem Domini omnipotentis erumpere; refertus corde, ore jejunos. dum satur esurit, et saturatur esuriens; magis in regeneratione saturandus. Nec deesse poterit cibus, cujus pascuus in verbo est. Ut ego harum deliciarum particeps esse merear vestris patrocinis obtinete, mihi que supra mensuram virium contententi auxiliares accedite, simulque et ab ovili vobis credito non inveniar alienus. Orate, errantemque ovem a pascuis sæculi ad caulas dominicas reportate; quia confido quod intercessionibus vestris fieri possit agnus, qui vester meruerit esse discipulus.

EPIST. X.

Domino, pectori suo, Lupo, a Ruricius.

Accepi litteras magnanimitatis tuæ, quibus excusare dignaris quod ut me rarius eloquentiæ tuæ rore respergas bajuli faciat inopia; simulque etiam indicas te mirari cur, cum mihi eorum frequentia suppetat, verborum quoque copia compita non desit, vobis scribere sæpius detrectem. Quod vos per ironiam, ut est leporis vestri facundia, jactasse non

A ambigo. Cum et vos abundetis tabellariis, et me sciatis laborare egestate sermonis, ac sterilitate exilis ingenii, velut æstivis mensibus arentis venæ cursum sudare, non fluere. Addidistis etiam, sicut Achilli Patroclum, aut Herculi Theseum, vel Theseo Pyri-thoum, ita vos mihi debere sociari. In his fabulis factisque majorum non prærogativam personarum, sed comparisonem debemus dilectionis accipere; ut amicorum recolentes nomina, sequamur exempla; et eorum in nos vocabula transferentes, merita conferamus; atque ex ipsorum gestis magnifica quæque et honesta carpentes, vitæ nostræ utiliter coaptemus; et serviamus nobis in caritate candida, non adulatione fucata. Studeamusque quod in amicitiiis illorum poetarum falsitas linxit, in nobis animorum B veritas peragat; ut dum imitari videmur an iqua, relinquamus imitanda; et seniorum facta laudantes, laudemur a posteris. Hæc ergo, domine mi, flamma pectoris mei, persuasioni tuæ, quam conscientiæ meæ amplius credens, gerulo festinante, breviter cursimque dictavi: quæ peritua tua et probitas tua, si amici verecundiæ consulti, aut celare debebit, aut emendare curabit.

EPIST. XI.

Domino sublimi semperque magnifico fratri Fredaro Ruricius.

Quoniam amœnitati nemoris vestri etiam deserti nostri ineptias voluistis adjungi, transnisi, sicut injunxistis, abietum plantas, non specie, sed proceritate placituras; non fructibus, sed sui peregrinatione C mirabiles; non usu aptas, sed amœnitate jucundas. Quippe quæ cum coaluerint crassitudine umbrarum b Cevenarum frigus c Oceanis in æstatibus præbituræ. Et hoc inter illas præclarissimas diversæ generis arbores, tam decore quam utilitate præstantes, opulentas onere, distinctas flore, odore fragrantas. Illis enim industria vestra contulit, quod soli natura non protulit. Nam ut ruborem rosarum, liliorum candorem, lauri perpetuum virorem, et alia hujuscemodi, similia vilibus prætermittam (quia sæpe per abundantiam pretio villescunt, et facit copia quotidiana fastidium) illic etiam graminum, germinum, frutetorum peregrinæ collatæ sunt suavitates, visui usuique vernantes. Sed quid illic primum laudandum sit, aut mirandum, ubi etiam temporis intemperies temperatur? Siquidem inibi torridæ fervor ætatis tam umbrarum quam undarum rigore depellitur. Hiemis vero in tantum non sentitur asperitas, ut intra eadem potius tepor aeris, et cantus avium, veris reddat effigiem. Sed quid ego inmemor imperiæ meæ, paupere sermone, mi domine, ruris vestri divitiis, delicias describere, aut enarrare contendo, ad cujus laudem etiam ingenia majora succumberent? Date itaque impudentiæ meæ veniam, quam extorsistis, qui ut auribus vestris verborum existere dignati vestra me compellit. Confidens quod epistola longior

^a Fuit episcopus Tricassinus.

^b Vox corrupta.

^c Vox corrupta.

vobis, dominis meis, si displiceret affatu, placeret affecta. Cum intellexeritis eam non pro eloquentiæ lepore, sed pro vestro amore copiosam; simulque, quia sciebam sublimitatem vestram in amicis vestris plus reprehendere taciturnitatis verecundiam, quam loquacem familiaritatis audaciam.

EPIST. XII.

Domino pectoris sui Celso Ruricius.

Trepido in præconium vestrum os elingue reserare, cui scio jure etiam ingenia majora succumbere. Quid enim primum de affectionis aut dignationis vestræ laude commemorem? qui omnes mihi ruris, a moris, et, quod his omnibus majus est, caritatis delicias contulistis, aut certe, si quid horum defuit, deputandum tempori, non vobis est imputandum. Nam totum apud vos, quod carum pectus, quod habuit clarum mundus, inveni. Nulla me penitus jocunditate fraudastis; quin etiam desiderabile mihi hospitoli mei desertum vestra vicinitate fecistis. Et ideo me magis finitimum vobis esse congaudeo, quia non ex toto mafus est, qui bonis jungitur. Sed ne exhibeat vobis ipsa ineptia sui longior sermo fastidium, salve largissimum dico; et vitrarium, sicut jussistis, me destinasse significo: cujus opus nitore, non fragilitate oportet imitetur, ut dilectio, quæ nobis a parentibus relicta, magistro tradita, vitæ communiōne, firmata est secundis, elimetur adversis, nulla penitus turbinum procella frangatur. Nam sicut auri atque argenti pretiosa sinceritas, si æris, aut plumbi, vel cujuslibet alterius materiæ vilioris fuerit admixtione corrupta, nisi ignium examinatione purgatur, nec splendorem naturalem poterit habere, nec sonum. Nam nec visus claritatem, nec tinnitum reddit auditui, magisque raucum resonat, si feriat, et stridulum. Hanc ergo sententiam, non meam, sed Domini, frater optime, contuentes pariter et sequentes, ita vitam nostram medio cursu, gubernatore ipso Domino, temperemus, ut cum serenitas arrideat, prosperior flatus invitet, mare placidum blandiatur; scientes tamen illam æquoris subjecti planitiem ad instar montium repente consurgere; neque in altum navein nostram patiamur impelli; ubi eam aut tempestas solvat, aut unda demergat.

EPIST. XIII.

Domino pectoris sui Celso Ruricius.

Recepi apices germanitatis tuæ, qui mihi non parum scrupuli reulerunt. Vereor enim ne secus de litteris meis quam a me missæ sunt censueritis. Et ideo quasi temerariæ præsumptionis memores videamini, dum ut pro vobis orei, ac sæpius commoneam, postulatis. Egone, frater optime, castigare vos audeam, qui me nequeo castigare? Egone vos, qui me sæculi adhuc in turbinibus tanquam in maris æstibus

a Forte oris.

b Deest verbum.

c Forte committere.

d Forte Fertura.

e Is fuit Arelatensis episcopus. Lites quasdam

A cymba instabili fluctuantem, quasi jam de sublimiori specula vel eminentiori colle respiciatis? Egone vos, qui ad portum veniæ per penitentiam indulgentiam, Domino gubernatore? b Non ego penitus, frater dilecto, sic scripsi, ut mihi aliquid blandiens, vos improbo dente morderem, nec ut vos læderem; sed mihi epistolæ familiaritate vincirem. Nam si bene consideretis, votorum sunt illa verba, non actuum; et optantis potius quam momentis. Quia non quid ageremus, sed qualiter vellem ut viveremus, exposui. Cæterum si actus vitæ meæ præeritæ præsentisque discutias, pudebit te, intimo et secretissimo fratre teste, ferre, quoniam non puduit Deo te c promittere, pro quibus facinoribus meis spero vos potius Domino supplicetis, ut quos in hoc sæculo amicitiarum et propinquitatis voluit esse consortes, in futuro honorum jubeat esso participes.

EPIST. XIV.

Domino pectoris sui Celso Ruricius.

Equum qualem jusseras destinavi, mansuetudine placidum, membris validum, firmum robore, forma præstantem, d factura compositum, animis temperatum, nec præproperum scilicet velocitate, nec pigrum: cui frenus et stimulus sit sedentis arbitrium, cui ad evehendam onus, et velle suppetat et posse; ita ut nec cedat superposito, nec deponat impositum. His itaque, sicut oportuit intimis, salutatione prælata, pollicitatione dispensa, promissa deprecimus, ut ad solemnitatem sanctorum ad nos, Deo propitio, una cum sorore venire dignemini, honorem patronis, fratribus effectum, gratiam populis præstituri.

EPIST. XV

Domino suo, peculiari in Christo Domino patrono, Eonio episcopo Ruricius.

Agnito transitu sancto, et venerabilis apud me recordationis domini mei decessoris vestri Leontii, animo et mente confusus diu multumque tristatus sum quod et impediens peccatis meis, tanto antistiti occurrere non merueram, et tali essem parente privatus. Cujus etsi exterioris hominis non fruebar aspectu, interioris tamen gratia delectabar, et mentis acie jugiter adhærebam; per quem et in quo mihi præsens quodammodo et cernebatur obtutu, et audiebatur affectu, et palpabatur tactu, et tenebatur amplexu. Siquidem cari nullo se melius loco quam in corde, caritatis ipsius sede, conspiciant. Unde et amplius desiderabam oculis videre carnalibus, quem ita spiritalibus intuebar. Sed dolori meo consolationem ea quæ prius tribuerant, solatium ipsius merita dederunt. Quia confido quod quem paterna pietate dilexit, et sedula intercessione custodiat. Sed hæc sanctitati vestræ quasi vobiscum colloquens, atque a vobis mæroris ipsius levamen requirens, dictante

cum Hilario Leonis successore habuit, dein a pontifice Romano concessa sunt illi vicariatus jura, quibus inscio pontifice uti tentaverat. De illo Leontio sæpius Ruricius l. II, ep. 59, et ep. 41, 48. BASN.

dilectione, retulerim. Nunc vero, ut dicere institueram, accensione ipsius domini mei et apostolatus vestri ordinatione comperta, ad officium vestrum mittere cogitabam. Sed muneribus vestris humilitatis meae prævenistis obsequium : quæ mihi majorem scribeudi fiduciam contulerunt, quia præsumo quod quem liberalitate feceritis dignum, ab animis vestris non habeatis alienum. Et ideo sicut dictis intellexi, quoniam tanti habere dignamini, sospitationem beatitudinis vestræ per litteras uberem dico; simulque peculiari prece deosco eo mecum agere tanto habeatis affectu, ut dominum Leontium præmisisse, et commutasse potius quam perdidisse cognoscam.

EPIST. XVI.

Domino venerabili, admirabili, et sanctis omnibus æquiparando, fratri Sidonio Videnti, Ruricius.

Olim te, frater carissime, fama celeberrima prædicante, cognovi, et in sede caritatis illis quibus ipse melius terrena despicias, et celestia divinaque consideras, oculis mentis aspexi: unde ipsius nomen ascripsi, cujus munere donatum esse te vidi. Et ideo dum te in speculo cordis diligenter, et pulchritudinem interioris hominis tui vehementer admiror, ad desiderandum animi mei viscera concitasti, quæ in tantum affectum tuum meracissima dilectione commota sunt, ut quem spiritalibus oculis contempler, etiam carnalibus cernere concupiscam. Quamobrem, salve in Christo Domino plurimum, dicens specialius, quæso, ut una cum domno meo episcopo, quem ad nos venturum pro sua dignatione confido, vobis, ad humilitatem nostram visitandam, faciatis injuriam, ut possimus in unum positi fructum de nostra invicem carpere præsentia; dum sciscitantis intentio fit respondentis eruditio; et mutuis quodammodo profectus discentis efficitur, et docentis. Pax, pax, pax.

EPIST. XVII.

Domno animæ suæ, et totis in Christo Domino dilectionis visceribus excolendo Pomerio abbati Ruricius episcopus.

Scriptum est, sicut ipsi melius nostis, *Mihi vindictam, ego retribuam*, dicit Dominus. (*Deut. xxxii, 35; Rom. xii, 19*). Jam vos mihi si quid imputatis ignoscite, quia sciatis Dominum vindicasse. Tam aviis nos esse itineribus noveritis, in tam abditas solitudines inductos, ut eas retexere animus horreat, mens refugiat, sermo non queat. Incurrimus namque semitam obstructam ramis, spatio constrictam, spinis hirtam, stirpibus clausam, obsitam sentibus, situ asperam, saxorum aggeribus impeditam, radicum connexionem constratam, cæno voraginosam, ut in tam variis tamque multiplicibus malis non esset simplex forma periculi; dum caballorum pedes radicum virtus detinet, et soli putredo non sustinet; montibus vero ita in sublime porrectam, et vallibus in profunda demersam, ut nos per

* Fuit ille presbyter dilectissimus Ruricio, cujus ore usus est Eparchius, ut litteras commendatitias

A undosum mare, excitantibus ventorum sævientium flabris, erepto ab oculis nostris nebulis ac nubibus die, iter agere crederemus. Quia etiamsi mundo radius solis illuxit, ad nos, præ densitate nemoris splendor ipsius, et calor pervenire non valuit, dum nos ita per iter infelicium felicium proceritas premit, et sic inundatio roris aspergit, ut contracti frigore, vel coacti apricitatem ignis plurimis diebus cynocaumatis quærimus. Sed cum ad locum, ad quem tendebat intentio pervenissemus, vallati aquis atque madefacti, siti ocepimus depirare. Quia cum esset, ut diximus, rigor in aere, erat tamen tepor in fonte, odor in flumine, ardor in campo, æstus in castro; et ut brevi sermone universa concludam, per talem viam nos iter egisse cognoscite, per quam nec ad paradysum, non dicam ad exsilium ire quisquam desideret. Quapropter quia hæc omnia Dominus noster et me incurrere, et vos jussit evadere; peccata mea a vestris meritis etiam visibili itinere discernens; et vos qui arcta et laboriosa spiritaliter pergitis via, istas non incideretis angustias, et nos qui lata et spatiosa, retrorsum semper respicientes incedimus, hujus incurrimus injurias. Orate Dominum, cui omnia possibile consistemur, ut etsi per diversum iter, ad unam nos tamen urbem faciat convenire; in quam nos misericordia potest inferre, vos merita.

EPIST. XVIII.

Dulcissimo et unanimo filio a Omacio Ruricius episcopus.

C Ut per Venerium dulcedini tuæ non scriberem, non negligentiae, nec imputationis alicujus, sed occupationis fuisse cognosce. Unde has per Amelium dedi, quibus salve plurimum dico, et ut propositi tui semper reminiscaris, commoneo. Nec animum tuum jam Deo dicatum aut a cœpto itinere blandior visus avocet, aut modulior corrumpat auditus, aut dulcior gustus inficiat, aut mollior sollicitet tactus, aut suavior odoratus illiciat, et per fenestras corporis mors intromittatur ad animam. Sed neque stimulam tenens, contra Domini sententiam retro respicias, ut directum lineæ sulcus amittat: quin potius ita in eum, cui te, ipso inspirante, vovisti, omnibus sensibus inhies, et corde defixus adhæreas, ut cum te vel una præfatorum vitiorum illex forma pulsaverit, fide firma, et divina meditatione munitum pectus adire non possit. Et quamlibet in turbis positus esse videaris, intrans in cubiculum cordis tui clauso ostio tuo, Dominum orare non desinas (*Matth. vi, 6*), ut qui videt in occulto, dicat tibi, sicut sancto Moysi vociferanti ad se non voce, sed corde, dicebat: *Quid clamas ad me (Exod. xiv, 15)*? Et spero ut in talibus orationibus etiam mei meminisse digneris, et citius te ad nos, etiam si inter nos reducit affectus, desiderium dulcissimæ et saluberrimæ quietis adducat.

ad Aprunculum obtineret. Vide inferius l. ii, ep. 27, et 56. BAN.

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA PRIMA.

Domnis sublimissimis et in Christo Domino devinctissimis fratribus^a Namacio et Cerauniæ Ruricius.

Antiqui sapientes amicos duos unam animam habere dixerunt: quod valde verum esse prædico, proboque. Nam postquam a vestra germanitate discessi, divisum esse me sentio, partemque ineam vobiscum resedisse cognosco. Nec absentibus vobis integer esse mihi videor. Et cum me in me non inveniam, apud vos me, ad vos reversus, inquiri, atque ibidem, quantum me jubes reliquisse, tantum vestri mecum abstulisse conspicio. Et ita priusquam fiat, annuente Domino, pignorum nostrorum votiva conjunctio animorum inter nos facta jam divisio, quæ^b divino amplectenda magis est diligentibus, quam vitanda; per quam fit in cordibus eorum caritatis integræ sincera transfusio; cujus ego vinculis colligatum a vobis esse me gaudeo, et talibus catenis vinctus exsulto, obstringique me earum nexibus magis cupio quam resolvi. Quibus et vos constrictos esse confido. Redeuntibus itaque vestris salve largissimum dico, et ex omnibus gratias agens derelinquo quæ ad præconium nostrum pertinent. Idcirco me siluisse significo, quia in propriis laudibus, sicut dicitur, est odiosa jactantia; vestra enim laus mea facta est; et ideo, ut dixi, de magnanimitate vestra tacere melius duxi; quia quidquid de vobis dixerò, mihi videor contulisse.

EPIST. II.

Domnis sublimissimis et in Christo Domino devinctissimis fratribus Namacio et Cerauniæ Ruricius.

Inter reliquas grates, quæ a me vobis jure referendæ sunt, præsentia ac visione patroni communis domni Postumini ingentes gratias ago, quod hospitalium vestrum fecistis ipsius orationibus illustrari. Quia dum vobis exhibet fidem, nobis tribuit benedictionem; et licet fuerit vigilantissimus inspector, importunissimus exactor, districtissimus exsecutor, levia tamen hæc omnia gratia vestra et sanctitatis suæ ponderatione pensavimus; quia sicut scriptum est: *Caritas omnia sustinet, caritas nunquam excidit* (I Cor. xiii, 7), præsertim cum hoc, quod visus exigere, nobis eum credimus Dei beneficio contulisse. Itaque eo^c propria civitate remeante, non quia necessariæ essent, sed quia voluit, dedi, quibus individuae germanitati vestræ salve largissimum desiderans

^a Fuit *Namacius*, ni fallor, idem cum *Namacio* ad quem scripsit *Sidonius Apollinaris*, in Aquitania secunda degens. Vir doctus, qui in castris inter excubiales curas litteris incubuit. Ubi vacabat a militia et pugnis maritimis adversus Saxones illa littora infestantes, venationi fuit deditus, solusque canes venaticos apris movendis aptos habuit, dives procul dubio, utpote qui tum venaretur tum ædificaret. *Cerauniam* habuit conjugem, ad quam sæpius, ut ad

A dico. Iter meum, vestrumque conspectum mente prævenio, atque omnia, sicut jussistis, et dignum ac debitum fuit, inspecta, tradita, firmata significo. Nec vereor quod debeat animos vestros vel aliquantisper offendere, quod unum vocabulum de libello dotis vident esse subtractum; cum hoc quod deest numero, non solum compensatum, sed etiam auctum agnoscitis in merito.

EPIST. III.

Domnis sublimibus et in Christo Domino devinctissimis fratribus Namacio et Cerauniæ Ruricius.

Quam graviter sim de luctu vestro nuntii atrocitate percussus, facilius vos pro mutuo potestis amore conjicere, quam ego possim litteris intimare. Quia animus nimio mœreore confectus, quod horret recollere, renuit expèdite. Doleo, fratres devinctissimi, tam acerbo casui vestro, et toto corde compatio. Nam etsi ad præsens a vobis separatus sum corpore, tamen semper mente conjungor, et dum a vobis animo non recedo, plancibus vestris interesse me credo. Quia secundum divinam sententiam quod patitur unum membrum, omnia membra compatiuntur in corpore. Nos enim non solum fide concorporamur in Christo, sed etiam filiorum conjunctione connectimur. Unde etiam si curarum tanta intemperies permisisset, ad solandos vos, pro epistolis ipse venissem. Sed quid facimus, fratres optimi, quod divinæ resistere jussioni, sicut virtute non possumus, ita nec voluntate debemus, et omni advigilantia præcavere ne dum dulcia nobis pignora nimio dolore deflemus, blasphemii, aut quodammodo injuriosi videamur in Domino; et gravius animam nostram auctor ipsius meritis inventa occasione confodiat, quam carorum amissione percussit. Ideo in omni avaritudine vel dolore ad illum nobis refugiendum est, et ad illum omnes casus nostri toto corde referendi, qui sanat vulneratos, qui relevat cæstos, qui consolatur afflictos. Et illa sententia sancti Job omnino dicenda est: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita et factum est, sit nomen Domini benedictum* (Job i, 21). Hæc ergo, Domini pectoris mei, scribere vobis idcirco præsumpsi, ut dolorem communem, quem sciebam, quod verbis meis mitigare non poteram, vel divinis eloquiis utcumque moderarer. Et vere non minimum potestis capere de Christi voluntate solatium, quod quatenus

illum, scribit Ruricius noster. Illis Nata fuit, quæ juvenis obiit, ut patet ex epistola Ruricii tertia. Fuit alter *Namacius* post obitum Rustici Arvernorum episcopus, a nostro distinguendus. *Basn.*

^b Forte *divisio*.

^c Ms., *propria divinitate*. Sed vocula *di* est deleta. An *propria de civitate*, an *propriam in civitatem* legendum.

ipsam immaturus manebat interitus, talem eum est dignatus assumere, qualium regnum dixit esse cœlorum (*Matth. xix, 14*); ut et patrum haberetis ex filio, et minus doleretis amissum, quem a Domino videbatis assumptum.

EPIST. IV.

Dominis sublimibus et in Christo Domino devinctissimis fratribus Namacio et Ceraunice Ruricius.

Sæpius, carissimi fratres, propter communis luctus acerbissimum casum vobis scribere, aut ad vos venire disposui, sed semper me et ab itineris proeluctu infirmitas corporis, et ab epistolari officio nimius dolor cordis retraxit. Nam si quando ad scribendum animum conatus sum intendere, statim sensus horruit, mens refugit; et ita mihi pro sermonibus semper fletus occurrit; ut prius paginam lacrymarum imbrem perfunderem, quam stylo pingere, sicut dixit ille paternam indicans de filii amissione pietatem:

*Bis conatus erat casus effingere in auro;
Bis patriæ cecidere manus.*

Vel quod potius a me dicitur: Quoniam *negabat consolari anima mea (Psal. lxxvi, 3)*. Haud injuria. Perdidi enim filiam, quam et me suscepisse, et vos genuisse gratulabar, perdidi vitæ solatium, posteritatis spem, decus familiæ, cordis gaudium, lumen oculorum. Nec simplici sum orbitate percussus. Nam cum filia et fratres amici, quorum me solabar affectu, quorum me conjunctione jactabam. Disruptum est, fratres carissimi, vinculum germanitatis nostræ, ablatum nobis est pignus mutuae caritatis. Heu mihi, fratres optimi, dum depositum vestrum cuius me traditione ceperatis, amitto, una vos perdidit. Et ideo in unius necessitudinis gradu, complurium mihi necessitudinum solatia sublata suspiro. Solam tamen patriam, quæ mihi per ipsam acquisita fuerat, non amittam, qui hanc mihi potissimum terram quam illa corpore suo occupavit, patriam iudicabo. Sed quo immemor officii, memor gratiæ, dolore impellente, progredior? et tempore aliquatenus vulnus obductum, rediviva recordatione, tanquam nova sectione rescindo? et qui consolari vos potius per divina promissa cupiebam, consolationem ipse non capio. Causas tamen vobis recidivi huius doloris exponam. Utique enim animus mœrore confectus recipere consolationem apostolica exhortatione jam ceperat, quæ ait: *Nolo vos, fratres, ignorare de dormientibus, ne contristemini, sicut cæteri, qui spem non habent (I Thess. iv, 13)*. Sed ubi infelix noster communis adventi, et eum sine ea, qua prius splendebat, gemma conspexi, per quam mihi et acceptior esse solebat, et gratior, et quasi ornamento proprio spoliatus mihi et indecorus apparuit. Novit ille, fratres carissimi, qui cordium occulta rimatur, quod ita mihi dolor repente geminatus est, et ita mihi per singulos dies de tanta indole illius, et istius desolatione affectus duplicatus est luctus, ut nec hunc aspicere, nec illius meminisse sine lacrymis queam; et propheticum illud

sæpius dicam: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum (Jerem. ix, 1)*? Sed ille populi sui peccata desolebat; ego vero propria, quæ et me et vos pondere suo et numerositate presserunt; ego ut illius mortem, et meam vitam, illam defunctam, et me superstitem plangam. Longe aliud tibi, venerabilis soror, quasi de nostris meritis præsumebas, cum tantum tibi, nimia caritate decepta, de nostris orationibus, me refellente, promitteres, ut domum tuam nostra intercessione salvandam, et filiam per me, ut ita dicam, fore crederes immortalē. Sed cito apparuerunt merita mea, quæ me irremediabili vulnere sauciarent, et te secus quam oportuerat de peccatore credentem, tanti pignoris orbitate percuterent. Vel nunc certe, in Christo Domino venerabilis soror, et te falsa credidisse, et me vera dixisse cognosces. Sed nimium diu, immemores præceptorum cœlestium, humano dolori præbimus assensum. Ad divina nobis præcepta redeundum est; ne ita plangamus corpore mortuam, ut ipsi corde moriamur. Descendentes ergo paululum de præsentibus, rursus futura cogitemus; ut quos infirmant præsentia, futura corroborent. Nos debemus, fratres carissimi, illam ferre conditionem humanæ fragilitatis, quam et prophetæ, et apostoli, et sancti justique omnes, vel, quod majus est, omnium Dominus noster suscipere dignatus est. Deplorare (sed magis Deo gratias agere et gaudere) non convenit, quod filiam, qualem quidem voluimus, quam Divis qui dederat promisit, habuimus; et quidem mutavimus, non perdidimus; sed ad Christum, ipso iubente, præmisimus. Habere enim filios generalis est beneficii; bonos vero habere specialis est præmii. Sicut vivere commune est omnium; bene vero vivere et bene descendere de hac vita paucorum est; non tamen naturæ conditione, sed culpæ; nec divina præscriptione, sed propria voluntate. Et ideo non turbetur cor nostrum, nec filiam pro amissione, sed pro desiderio desileamus: nec ut dominicis promissis increduli, aut præcepti oblitii esse videamur. Fleant liberos suos, qui spem resurrectionis habere non possunt; quam eis perfidia sua adimit, non divina sententia. Fleant mortui mortuos suos, quod in perpetuum æstimant interisse. Illi nullam mœroris sui habeant requiem, qui non credunt esse requiem mortuorum. Nobis vero, quibus et spes et portio Christus est, spes in terra morientium, portio in regione vivorum; quibus mors ista non naturæ, sed vitæ præsentis est finis; quia eam in melius credimus esse reparandam, juxta Apostoli sententiam: *Cum corruptibile hoc induerit incorruptionem (I Cor. xv, 54)*; cum propheta dicendum est: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino visum est, ita factum, sit nomen Domini benedictum (Job. i, 21)*. Quia tenenda est in tentatione poenitentia, ne cogat aut ore aut corde delinquere.

Fletus itaque vestros fides prompta detergat; quia credimus caros nostros vitam non tam perdere quam mutare; relinquere sæculum cernimus et luctibus plenum, et ad regionem beatitudinis festinare; exire

de peregrinatione laboriosa, et ad quietis patriam A pervenire. Unde et propheta dicit: *Educ de carcere animam meam ad constendum nomini tuo* (Psal. cxli, 8). Crede mihi, fratres carissimi, quia illa jam de sua quiete secunda, de nostra est salute sollicita; quæ si nobiscum posset miscere colloquia, hoc diceret: Nolite, pii parentes, nolite me flere; nec ingrati tam benigno Domino placentibus nimis dilectionis existere. Esto, habuerit tempore meæ arcisionis hoc pietas, jam debet dolorem ve-trum fides cum tempore temperare. Quia etsi vobis mortua sum, Deo vivo. Aut nunquid vos magis potestis amare quam Dominus, qui me fecit? qui me donavit vita, emit, redemit, quia voluit; et quando voluit pro sua pietate suscepit. Aut quod magis d. loris vestri potestis habere solatium, quam quod Dominus B noster unicum Filium suum pro nobis est tradere dignatus ad mortem? Et cum Filius Dei secundum carnem mori voluerit, homo tam acerbe debet conditionem humanæ sortis excipere? Quamobrem, piissimi parentes, vestra potius peccata desite, et de satisfactione vestrorum criminum cogitate; ut si me in Christo diligitis (quia me vere diligere non potestis, nisi in Domino diligatis) in sinum patriarchæ venire mereamini, ubi Dominus pro innocentie meæ [forte suæ] puritate, et pro sua pietate constituit, quia misericordia ejus melior est super vita (Psal. lxxi, 4). Ut ibidem non falsis, sed veris; non temporalibus, sed æternis gaudiis pariter exultare possumus. Talibus oportet, ut vos, optimi fratres, et his similibus præceptis ac [sponsionibus] sponsibus C dominicis consolemur. Quia sicut apud Dominum futura jam facta sunt, ita fidelis catholicus promissa cœlestia, quæ tempore suo implenda confidit, debet etiam quodammodo habere præsentia, spe præcipere possidere fide, operibus obtinere. Hæc enim sunt quæ nobis exhibent in mœroribus solatium, in contrariis fiduciam, in prosperis moderationem; ne aut extollamur secundis, aut cedamus adversis, aut tristibus consumamur. Hæc ergo, fratres carissimi, transmittenda vobis ad communem quamdam consolationem, non sine magno animi dolore dictavi. Nec me paulo latius protrahere sermonem affluentia verborum compulsi, sed æstus animorum; ut desiderium, quod recordatio accenderat, commemoratio diutina crebra leniret; et in hoc etiam parem gratiam erga D communem filiam comprobemus, et sicut nos ejus vita devinzerat, ita ejus memoria in eadem dilectione custodiat.

EPIST. V.

Domno sublimi et in Christo Domino devinctissimo fratri Namacio Ruricius.

Qui occasionem scribendi pro necessitudinis jure perquirimus oblatam, prætermittere non debemus; ut reddat nobis quamdam præsentie portionem

^a Locus corruptus.

^b In castello Ruthenorum montibus cincto altare, immo ecclesiam construxerat, eo tempore quo vix alius audebat vetustas sarcire; ad eam consecrandam Sido-

ormo meditatus, qui emittitur, et non amittitur; tribuitur, et habetur; videtur discedere, nec recedit; a me dirigitur, a te suscipitur; a me scribitur, a te legitur; nec tamen dividitur, cum quasi divisus integer utriusque corde teneatur. Quia verbi more divini traditur, et non egreditur; confertur indigenti, et non auferitur auctori; accipientis lucrum, sine dispendio largientis; ditius inopem, nec attenuans possessorem.

EPIST. VI.

Domno suo et peculiari in Christo Domino patrono Cronopio episcopo Ruricius episcopus.

In ordinando grege dominico, vel regendo, inter speculatores atque præpositos non præsumptio debet esse, sed ratio; et de custodia sollicitudo, non de pervasione contentio: ne mercenariorum subeant notam, dum pastorum non tenent disciplinam; et inveniantur, sicut Apostolus dicit, non Christi gloriam affectare, sed propriam (1 The. ii, 6); dum malunt ab hominibus percipere laudem, quam a Domino expectare mercedem; præsentis appetitores lucri, et præmii contemptores æterni. Unde, sicut idem Apostolus (Rom. xii) docet, si pacifica ad opus sanctum congregatione concordet, si sine simulatione diligentes, si cum sollicitudine ministrantes, si unius capitis membra sumus, corporis unanimiter debemus esse rectores. Quia caulæ gregis dominici possunt esse numerositate multæ, non fidei varietate diversæ. Ut, sicut ipse Dominus prænuntiare dignatus est, non nobis per invidiam dissidentibus, et per dissensionem gregem dominicum dividentibus, multiplex per nos schisma procedat, sed magis per unitatem doctrinæ simplices oves dominicas congregantibus, fiat in nobis unus grex, et unus pastor (Joan. x, 16), qui sicut est rex regum, et Dominus dominantium, sacerdos sacerdotum, et pontifex pontificum; ita intelligatur et pastor esse pastorum. Quamobrem studio caritatis, non cupiditatis, [forte cum his] has ad sanctitatem vestram presbyterum meum pro diœcesi Gemiliacensi, unde jam pridem vobis scripseram, destinavi; ne si tacuissem negligentie deputaretur, non concordie. Rationi ^a irrationabilis vides cœsisse non pauci, ut si agnoscitis vera esse quæ dico, aut justa quæ repeto; nec me injuriam diutius, nec vos inquietudinem diutius sustinere patiamini.

EPIST. VII.

Domno sublimi semperque magnifico fratri Elasio Ruricius ^b episcopus.

Ita propitio Deo operum tuorum fama percrebuit, ut omnes in laboribus constituti commendari se germanitati vestræ omni precum ambitione deprecant. Quia fatigationem suam apud vos effectum habere non dubitant. Unde etiam portitor harum, nomine Ulfila, quem mihi ^c Fratretrius presbyter suis litteris commendavit, ad vos commendatitias postulavit, quas ei

nium invitavit, ut patet ex ejus ep. 15, l. iv, alii eum Eriphium, male, ni fallor, appellant. BASN.

^c Vel Fratretrius.

et pro iussione divina, et pro iussione mutua libenter A indulsi. Quibus individuae caritati vestrae salve plurimum dico, et praefatum pro affectione germana, non pro pontificali auctoritate commendare praesumpsi. Quia in peccatore amittit dignitatem; cui honor indebitus oneri est potius quam honori. Quod licet vobis placere pro nostra devotione confidam, tamen si quid nobis veri vel vicarii amoris impenditis, spero condoleatis potius quam gaudeatis. Quia indignum me, et penitus non merentem non attollit res tanta, sed deprimit.

EPIST. VIII.

Domino sancto et apostolico et mihi praeceteris in Christo Domino cultu affectuque peculiariter excolendo, patrono et papae Aenio a Ruricius episcopus.

Quotiensque [forte quotiescunque] quicumque sanctos aut apostolicos viros quos misericordiae opera, operum merita, meritorum vita commendat, atque omnium virtutum fama disseminat, ærumnarum mole depressi coguntur expetere, dum litterarum quaerunt labori suo, beneficium conferunt desiderio nostro. Et cum sit illorum labor noster dolor, sit tamen per officii collationem eorum necessitas quodammodo caritas nostra, qua dum ipsorum acquiescimus petitioni, nostrae satisfacimus voluntati, et ita fit ut egestas petentis sit largientis utilitas. Fratri itaque et compresbytero nostro, Possessori nomine, b quo pius est potius, quam facultate; quia quod habuit pro fratris redemptione profudit, factus est possessor paradisi, dum proprietatis sæculi desinit esse possessor. Ad apostolatam vestrum commendatitias postulanti libenter indulsi. Cujus necessitatem si dignatur plenius sanctitas vestra cognoscere, epistolam quam ad humilitatem meam frater noster Eumerius episcopus pro ipsum direxit, tanti habeat recensere; et illico agnoscat qualiter ipsi debeat et pro consuetudine consulere, et pro caritate mutua condolare. Qui ut fratrem ab hostibus redderet liberum, se creditorum maluit esse captivum, et ut ille crudelissima morte non privaretur vita, ipse extorris est factus e patria.

Sancti apostoli Pauli sententiam c constituentes, qua Romanis scribens ait: *Nolo vos ignorare, fratres, quia saepe proposui venire ad vos, sed prohibitus sum usque adhuc (Rom. 1. 13)*; et nos dicere pudore instigante compellimur; Crebrius volumus ad sincerissimam pietatem vestram scripta dirigere, sed prohibiti sumus usque nunc; prohibente nimirum illo qui bonae voluntati consuevit semper obsistere, invidens scilicet profectui nostro, et affectui vestro; affectui nostro et profectui vestro. Profectui nostro et affectui vestro; quia doctrina vestra eruditio nostra est, et epistola nostra consolatio desiderii vestri est; et rursus profectui vestro et affectui nostro;

quia eruditio nostra merces vestra est; d et tempora collatio desiderii vestri, vestri est sermonis affectus. Ita enim paucis diebus, quos mihi vere et paucos et brevissimos vester fecit affectus, dum contemplatione vestra non solum satiari noster nequit, verum etiam videndo magis exardescit intuitus; cum nos et desiderarem praesentes, et ad hoc coram positos quaereremus; sensus nostros fonte purissimo benigni pectoris irrigastis, ut quamlibet nulla deinde sancti oris munera pretiosa perciperem, praesentiam tamen vestram intra mentis meae arcana possideam, et effigiem vestram in speculo mei cordis intuear, quam illa tua caritas perfecta depinxit, ut nullius aetatis oblivione possit deleri; quia jugi recordatione momentis singulis innovatur. Illic enim vobiscum ex consuetudine pietatis vestrae secretius colloquor. Illi etiam de vitae melioris institutione pertracto. Illic vos labiis mentis exosculor, et manibus cordis amplector. Quo fit, ut vera dilectio, quae in visceribus meis viva vultus vestrifiguratione nutritur et igniculo caritatis accenditur, amoris vestri vicissitudinem mihi repromittat, et animus meus mihi animi vestri fidei iussor assistat; dum quantum mihi de vobis praesumere debeam, consciunt mutuae dilectionis pectus interrogo. Unde scribendi mihi aditu orationibus vestris tandem aliquando reserato, hanc salutationem defero, et intercessionem peccatorum requiro. Illud speciali prece deposcens, ut misericordiam Dei nostri assiduis petitionibus flagitetis omnibus delictis meis, atque omnibus, opitulantiibus vobis consuetudinaria clementia et copiosa bonitate, delictis, etsi non ad idem praemium, saltem ad eundem nos portum qui tibus jubeat pervenire; ut quatenus hic propter spatia interjecta terrarum oculis corporis saepius nos videre non possumus, vel ibidem de mutua praesentia gaudeamus; ut quando vobis a justo Iudice retribuatur corona meritorum, mihi a piissimo redemptore, et advocato perfectissimo e commissorum venia non negetur. Ipse ante iudicium peccatoris agere dignetur causam, ne in iudicio puniat culpam, quia novit quippe omnipotens nec in bonitate clementiae iudicii perdere veritatem, nec iudicii severitate clementiae amittere bonitatem. Et ideo per ineffabilem misericordiae ac virtutis operationem vobis praestare dignetur, ut quos hic veritate conjunxit, illic habitatione non separet; promissionem vestram recolens peculiariter rogo, ut fratrem Pomerium sanctitas vestra non solum non retineat, verum etiam ad nos venire compellat, partemque suam nobis in dividuum utriusque transmittat. Nec eum a vobis discedere, si ad me accesserit, iudicetis, quia et vos hic inveniet in me, et cum eo vos, residente corpore, ut confidimus, corde venietis. Sed et inde non parvum fructum habere poteritis, si rusticitas nostra doctrina ipsius aliquid in Dei timore profecerit.

a Leg. Aenio, qui fuit eo tempore Arelatensis episcopus, et ut aiunt, vicarius pontificis Romani per Gallias. BASN.

b Ms. vitiose, quod prius est.

c Prius erat in ms. contuenter.

d Et semper consolatio desiderii nostri, vestri est sermonis affectus.

e Ms. omissorum, forte omissorum.

EPIST. IX.

Downo animæ suæ et in Christo Domino visceribus excolendo Pomerio abbati Ruricius episcopus.

Sapientes sæculi amicos duos unam animam habere dixerunt, quod ego etiam ecclesiastico testimonio verum esse confirmo, quod ait: *Credentium autem erat anima et cor unum* (Act. iv, 32). Unum utique caritate, non numero; et fidei simplicitate, non singularitate personæ. Hoc ergo prædico proboque; nam ex quo a vestra unanimitate discessi, divisum esse me sentio, partemque meam vobiscum reseedisse cognosco. Nec absentibus vobis, integrum esse me credo; et cum me in me non inveniam, apud vos me ad vos regressus inquiri; atque ibidem quantum mei vobis reliquisse, tantum vestri mecum abstulisse conspicio. Et omnipotenti Deo gratias super tam admirabili facto ejus refero, quod ita generali tribuere dispensatione dignatus est, ut inter eos quos locorum intervalla discriminant, liber ac nullis conclusus absententiæ legibus animus commearat; nihilque esset tam impenetrabile, quod mentis aspectibus non pateret; sed per cordis intuitum inde se invicem cari, gratia intercurrente, conspicerent, ubi caritas ipsa consistit. Et ideo salutem plenissime erga me, quantum propria mente conjicio, pietati vestræ deferens, omni precum ambitione deposco; si nobis parem repensatis affectum, si simili caritate nos diligitis, si aliquid in visceribus vestris amor noster operatur, si usque ad medullas cordis vestri dilectio nostra pervenit, si ita vos pro me, quam me pro vobis dulcedine potestatis edomuit, ut imprio ipsius nec possitis resistere, nec velitis; ad desiderantem fratrem desiderans quantocius venire festinabo, beneficio et promissum soluturus debitum, et mutuum mitigaturus affectum. Quia coram positi æqualem vobis gratiam de nostra contemplatione et colloctione præstabimus, tantumque, si ut diligetis, diligis, a me retribuatur caritati tuæ, quantum tu meæ ipse detuleris. Nec sane inveniendæ fætigationem poteris formidare. Quia, ut ille dixit, vicit iter durum pietas. Et juxta Apostolum nostrum: *Caritas omnia sustinet* (I Cor. xiii, 7), quæ nec quærit quæ sua sunt, nec unquam novit excedere. Opportune etiam desideranti viatori autumnalis temporis congruit cum caritate temperies, si eam tamen præteritæ ætatis fervor accendat, non advenientis hiemis algor exstinguat.

EPIST. X.

Item epistola domni Ruricii.

Relectis litteris meis, fortasse miraberis, quod venerationi tuæ fratri scripserim; cum hoc nec ætati nostræ conveniat, nec honori. Quia sicut me major es natu, ita minor es gradu. Et ideo si ad tuam, Deo propitio, longævitatem aut ad nostram respexissemus administrationem, aut Patri scribere debueraimus aut filio. Sed quia et S. Joannes apostolus in epistola (I cap. 1) sua unis eisdemque, et patribus, et juvenibus scribit, et pueris, dicens: Scribo vobis, patres, quia cognovistis eum qui ab initio est. Scribo vobis,

A juvenes, quia vicistis malignum. Scribo vobis, pueri, quia cognovistis Patrem. Qua discretionem verborum non ætatem exterioris hominis, sed qualitatem interioris assignat. In quantum etiam in Dei cognitione ac dilectione proficimus, patres sine dubio nuncupamur. In quantum vero contra adversarium, qui *tantumquam leo circuit, quærens quem devoret* (I Pet. v, 8), viriliter dimicamus, juvenes esse cognoscimur. In quantum vero socordix desidiaque committimur, et ad incedendam mandatorum viam fidei infirmitate deficiamus, atque ad contuenda ac peragenda præcepta divina a sæcularium actuum intentione quasi e somno signiores assurgimus, rectissime puerorum levitate censemur. Unde et apostolus Paulus ita commovet negligentem: *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et continges Christum, sive illuminabit te Christus* (Ephes. v, 14) Nam et Dominus in Evangelio, cum ei a circumstantibus diceretur: *Eccæ mater tua, et fratres tui quærunt te, volentes videre te* (Matth. xii, 47), ita respondit. Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei? Et ostendens apostolos, sequentes se, Nonne hi, qui faciunt voluntatem Patris mei? Mater enim Christi dici possumus, quando Christum corde gestamus. Nam et S. Maria, quæ et virgo concepit, virgo peperit, virgo permansit, Dominum nostrum non complexu virili, sed fide maritante concepit. Fratres vero ipsius efficiamur, quando ita vitam nostram omni virtutum genere disponimus, fulcimus, ornamus, ut hæredes Dei esse possimus, et cohæredes Christi (Rom. viii, 17). Cui enim dubium, quod si hæredes Dei Patris efficiamur, rectissime et fratres Christi dici, ipso adoptante, poterimus? qui nos plasnavit ut suos, redemit ut alienos; elegit ut servos, ascivit ut filios. Plasmavit enim nos potestate, redimit passione; præscientia asciscit in gratia. Nos tamen filii per adoptionem, ille solus filius per naturam; qui ut nos ad eandem qua excideramus beatitudinem revocaret, cum penitus non desiderit esse quod erat, voluit tamen esse quod non erat, ut verbum caro fieret. Et dum Creator in creaturæ humilitate descendit, ad Creatoris sublimitatem creatura conscendit. Quo fit ut humanitati divina communicent. Et divinitati humana participant, secundum illud Apostoli: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu repertus ut homo. Humiliavit seipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et inferorum, et omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (Philip. ii, 6). Unde et ad Corinthios idem doctor scribens ait: *Itaque nos neminem novimus secundum carnem; etsi cognovimus enim Christum secundum carnem; sed nunc jam non novimus* (II Cor. v, 16). Quia cessante in eo infirmitate corporea, totus creditur in virtute divina. Et ideo juxta eundem apostolum, quoniam omnes in Christo unum

sumus (*Galat.* III, 28), fratres rectissime nuncupamur, quia nos et unus uterus sacri fontis effudit, et eadem ubera matris Ecclesiae, spiritu vivificante, lactarunt simul. Ideo, frater, scripsi, quia et Deo propitio a saeculi actibus ad aeternam beatitudinem te animam convertisse cognovi, et imitorem illius Evangelici negotiatoris effectum, qui venditis omnibus suis comparavit pretiosissimam margaritam; vel illius, qui reperto in agro thesauro, distractis, quae habebat, universis, agrum ipsum laudabili cupiditate mercatus est (*Matth.* XIII, 44); non alienae possessionis importunus inbiator, sed propriae facultatis providus distributor, caritatem, utpote sincerissimam, retinens corde perfecto; non ut parcius venderet, sed ut largius feneraret. Super quo facto gaudeo, et Deo gratias ago, quod secundum divitias bonitatis suae atque virtutis, per inestimabilem misericordiam suam proremodum, ut ita dixerim, contra sententiam suam venire dignatur. Quia cum ipse dixerit, difficile eos qui pecunias habent, regnum adipisci posse caelorum. Ecce te et his dignavit in saeculo, et provehere festinat in regno. Sed tamen idem Dominus continuo rigorem prioris hujusmodi sententiae, quam apostoli vehementius formidabant, misericordiae suae moderamine temperavit, dicens: Quod impossibile esset in se hominibus per naturam, possibile Deo in eis esse per gratiam: quod in te, cui operi ut totis usque impendiis pronus incumbas, pro affectu mutuae caritatis admoneo, ut ita fabricae turris illius, quam Dominus in Evangelio construi praecipit, strenuus aedificator insistas, ut adversarii tui habeant potius de eius perfectione quod doleant, quam de intermissione, quod rideant.

EPIST. XI.

Domino sublimi semperque magnifico fratri Praesidio Ruricii episcopus.

Plerique dum me apud individuum mihi sublimitatem vestram non vitae merito, sed amicitiarum privilegio multum posse confidunt, commendatitias a nobis, quibus vobis excusentur, inquirunt; quas eis pro officii nostri necessitate negare non possumus; non praesumptionis audacia, sed ministerii disciplina. Dum et illis praesentis vitae solatia, et vobis providere desideramus aeternae; ut et illi per patientiam vestram reserventur ad poenitentiam; et vos per misericordiam perveniatis ad veniam. Sicut dicit Scriptura: *Quia iudicium sine misericordia erit illi qui non fecerit misericordiam* (*Jac.* II, 13). Quia qui dixit: *Dimitte et dimittitur vobis* (*Luc.* VI, 38), procul dubio, quem viderit hic facere quod praecipit, in futuro restituet quod promisit. Nobis enim illius veritas praesto est; illi fides nostra non desit. Unde manifestissime potestis advertere absolutionem miserorum vestrorum, esse indulgentiam peccatorum; et hoc vestris conferendum precibus, quod vos praestiteritis alienis; juxta ipsius in Evangelio sententiam: *Quo iudicio iudicaveritis, iudicabitur de vobis* (*Matth.*

A VII, 2). Ideoque pro Urso et Lupicino, qui ad me, quasi vobis peculiariter, sicut superius dixi, caritatis jure devinctum, pro criminum suorum intercessione venerunt, precator accedo; ut primum Deo, deinde nobis hoc quod commiserunt donare digneris et a inferi; nec nos de eorum damnatione confundas, qui se absolutos esse cum ad humilitatem meam deducti sunt, crediderunt.

EPIST. XII.

In saeculo istius adversis ac diversis tempestatibus fluctuantem te ratem ad portum salutis tandem aliquando, Domino gubernante, applicuisse congaudeo. In cuius fida ac tranquilla statione compositus, aetate ipsius perfidi, et iniqui, et amari ridebis. Deinceps non timebis de quibus parum formidinis, ita multum gaudii habere jam poteris, quod eos vel retro derelictos respicis, vel in celsiori specula constitutus despicias, et te evasisse miraris. Superest ut clavo manum inserens, astra semper intentus aspicias, et ita coeptae navigationi velum pandas, ne te aut in altum vehementior flatus excutiat, aut in vicina littoribus saxa collidat. Neque etiam, juxta sententiam Domini Salvatoris, jam stivam tenens aratri retrorsum, clamoribus Sodomae collabentis percitus, forte respiciens Loth imiteris uxorem (*Gen.* XIX, 26). Aut de Aegypto jam profectus, et fluctus Rubri maris dextra laevaque pendentes (*Exod.* XVI, 4), tantum tibi ferentes auxilium, et persequentibus te parantes exitium, Domino viam tuam et praeparante et illuminante, transgressus, et eremi arduum iter arripiens, ollae carniarum recorderis, aut coepas, quae in modum corporaliarum voluptatum ipsa sui qualitate corrupta noscuntur, et fetida, nec usu grata, nec odore suaavia, nec stabilitate mansura; quidquid in hoc saeculo mulcet auditu, mollescit tactu, lenocinatur aspectu, blanditur ut capiat, famulatur ut teneat, illicit ut occidat. Nam quancunque capere volueris voluptatem, permanet quod puniat, praeterit quod delectat; dulcedo fugitiva pertransit, conscientia damnatura vel damnanda subsistit. Inde etiam dicit Salomon: *Lingua meretricis mel stillat; in novissimis autem diebus amariorem felle invenies eam* (*Prov.* V, 3). Quod tamen nihilominus et ipse cum praedixisset, incurrit. Et ideo vide quod malum sit, frater carissime, quod dum detestatur, admittitur; dum refugitur, vix vitatur. Unde et tu, sicut dicit Scriptura, *Omni custodia serva cor tuum* (*Prov.* IV, 23), et discute conscientiam tuam, ne unde exisse videris aspectu, haereas affectu: Sed dicas potius Domino cum propheta: *Adhaesit anima mea post te, me autem suscepit dextera tua* (*Psal.* LXII, 9). Vel illud etiam: *Mihi autem adherere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam* (*Psal.* LXXII, 28). Ut quanto labore, quantaque instantia militasti saeculo, servias Deo; dicente Apostolo, vel monente: *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestrae. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire*

^a Vox mendosa.

immunditiæ et iniquitati: ita nunc exhibete membra vestra servite justitiæ in sanctificationem. Cum enim eratis peccati, liberi eratis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. (Rom. vi, 19). Patientia, frater carissime, non nomine est suscipienda, sed opere; non ore tantummodo agenda, sed corde. Verum est, quod sicut utroque, hoc est, interiore et exteriori homine delinquimus, ita et utroque pœnitere debemus; ut, sicut dicit idem apostolus: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit in salutem*: ita gemitus cor nostrum conscientia componente concipiat, ut eos os nostrum per confessionem confusionis effundat. Quinquagesimus vero psalmus, qui pœnitentiæ dicatus pariter et remissioni, die noctuque cum rugitu fletuque cantetur, ut vere et salubriter dici possit: *Rugiebam a gemitu cordis mei* (Psal. xxxvi, 9). Et: *Iniquitates meas ego agnosco* (Psal. l, 5). Et: *Delictum meum contra me est semper* (Ibid.). Vel illud etiam: *Quoniam iniquitatem meam ego pronuntio et cogitabo pro peccato meo* (Psal. xxxvii, 19). Hic enim ante nos peccata nostra esse debent, ut in æternum contra nos esse non possint. Quia ita legitur in prophetis: *Dicitu prior iniquitates tuas, ut justificeris* (Isai. xlvi, 26). A quo priores dicturi sumus iniquitates nostras coram Domino vel prolaturi? nisi diabolo utique, qui delictorum et inceptor est et delator: Ipse enim ut peccemus instigat, ipse cum peccaverimus, accusat; ut ideo in confessione criminum a nobis præveniat in sæculo, ne contra nos habeat quod proferat in futuro.

EPIST. XIII.

Beatissimis et in Christo venerabilibus fratribus Fœdamio et Vilico presbyteris Ruricius episcopus.

Quamlibet litteras fraternitatis vestræ per subdiaconem Continuum non perciperem, tamen has ego æ per ipsum ad vos affectu instigante direxi; ut et desiderio satisfacerem, et scribendi aditum prius, prior utpote, patefacere, ne in posterum locus relinqueretur excusationi; et res voluntatis, diffidentiae et verecundiæ esse diceretur. Salutem itaque in Christo Domino plurimam dico beatitudini vestræ, et spero, ut me, sicut decet ecclesiasticos viros, non labiis, sed corde diligatis; et de me caritate sincera in alloquio pristina dicere præsumatis. Quia si illa fuis-et vera, permaneret; et si fuisset mutata, mutata non fuerat. A cuius tamen fuerit parte mutata, et conscientia nostræ noverint, et conscientiarum cognitor sine assertore cognoscit; quem ego testem adhibeo professioni meæ: nec de initio simulatis me esse culpabilem, nec in corde meo quidquid actum est dictumve resedisse, quia scio nobis ab

A æterno et vero Iudice dictum, quod nisi ex corde diniserimus fratribus, nobis dimitti non debeat. Habebis itaque sponsonem meam, reddite mihi fidem vestram. Quia in epistola mea procul dubio vinculum quod elegeritis habetis: aut caritatis, quod salubriter constringat et custodiat; aut perfidiæ, quod culpabiliter innectat et perdat. Nec mihi aliquid de iudice prioris temporis imputetis, quia definitionis meæ est, in comitiis servare concordiam, et in iudiciis tenere censuram. Illud etiam peculiariter gaudeo, quod vos in integram domini et fratris mei familiaritatem rediisse cognovi. Superest ut quod illis in bono tribuit gratia, vestra in Domino custodiat insequilla.

EPIST. XIV.

Dominae venerabili et in Christo Domino magnificanda filia Ceraunia et Ruricius episcopus.

Ut pictorem vobis antea non transmitterem hæc refecit; quia adventu novi iudicis te occupatam esse credidi, atque ita deterritam, ut de his rebus cogitare non possis. Sed quæ Deo propositio vos et litteris et relatione vestrorum ex sententia agere ac valere cognovi, salutatione prælata, pictorem, quamlibet hic esset occupatus, cum discipulo destinavi; quia malni meæ detrahere necessitati, unde vestræ satisfacerem petitioni. Sed quia et propositum vestrum et nostrum poscit officium, his venerationem vestram paucis monere præsumpsi, ut opere illius ad agendam pœnitentiam, et nova novi hominis vestimenta sumenda capias exemplum, quo facilius in te Adam vetustus interest, et vivificator exurgat; quemadmodum ille parietes variis colorum fucis multimoda arte depingit, ita vos animam vestram, quæ est templum Dei, diversis virtutum generibus excolatis, ut vere de spiritali domo vestra spiritaliter cum propheta dicere possitis: *Domine, dilexi decorem habitationis tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ* (Psal. xxv, 8; Act. vii, 48). Quia secundum ipsius Domini nostri sententiam, *Non in manu factis habitat Deus* (Act. xvii, 24), nec in tabernaculis viri beneplacitum ei; sed beneplacitum est ei super timentes se, et in eo qui sperat in misericordia. Et ipse iterum nos per prophetam docere dignatur: *Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum: quam mihi sedem ædificabitis, aut quis erit locus requietionis meæ, nonne hæc omnia fecit manus mea? aut super quem alium respiciam, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos* (Isai. lxvi, 1). Et ipse in Evangelio Dominus clamat: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. xi, 28), et reliqua quæ sequuntur. Et ideo, in Christo Domino carissima soror ac filia, pristinae conversationis ambitione deposita, humilitatem debes cordis induere, misericordiam indigentibus fenerare, castitatem non solum corporis, sed animæ procurare;

^a Fuerunt presbyteri dioceseos Lemovicensis, qui cum Ruricio eorum episcopo lites prius habuerunt. BASS.

^b Forte subdiaconem Continuum.

^c Hoc est alia.

^d Vox mendosa; forte insequilla.

^e De ea superius epist. I, lib. I.

^f Forte res fecit.

quod adjuvante Domino ut acquirere valeas pariter et custodire, jejunandum est sæpius, et semper orandum, quia Adam paradisi et custos delegatur et colonus (*Gen. ii, 15*), scilicet ut haberet operandi materiam libertas arbitrii et quod orationum obtinisset industria, parcitatis abstinentia custodiret. Sed quoniam neglexit sibi servare jejunium, per concupiscentiam vetitam amisit et vitam et immortalitatem. Sub ^a Hierobabel muros Hierusalem reversi ad captivitatem reparabant, cum eis esse contra alienigenas pro eorumdem murorum restauratione certamen, operabantur dextra, et sinistra pugnabant (*II Esdræ iv, 17*): scilicet scutum fidei læva contra adversarios prætententes, et dextra bonorum operum tanquam lapidum compositorum mœnia construentes, sed et ipsi viri qui ædificabant cum prophetis suis, super lumbos cincti operabantur, quod et Dominus in Evangelio observare nos præcipit dicens: *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ vestræ ardentes* (*Luc. xii, 35*): præcinctus est lumbis, cujus caro castitati militat, et non libidini; et mens illius tanquam ardens lucerna præfulget, quam præceptis suis Christus accendit. Quia hæc omnia secundum Apostolum in figura nostri facta sunt (*I Cor. x, 6*); scire nos convenit, quod quandiu sæculi actibus fuimus occupati, tanquam Babylonii et regi eorum captivi a Judæa producti in hostium regione servivimus, unde per pœnitentiam ad patriam, hoc est, ad cœlestem Hierusalem matrem omnium fidelium revertentes, debemus omni virtutum genere reparare collapsa, sarcire discissa, delere præterita, cavere præsentia, parare ventura; ut per benignitatem Domini a pristina peccatorum captivitate distracti, non Babyloniorum regi, sed Regi cœlorum Christo in Hierusalem, quæque congregationi sanctorum ædificatur civitas, serviamus. Et idcirco faciem nostram debemus, magis lacrymis rigare, quam lavacris, ut dicere cum propheta possimus: *Quia cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam* (*Psal. ci, 10*). Debemus corpus nostrum indefessis vigiliis et continuis edomare jejuniis, ut verum exercentes inter animam carnemque iudicium, non caro dominetur spiritui, sed spiritui caro victa deserviat. Cujus rei exemplum nobis Dominus, dum per angelum ad Agar Saræ ancillam loquitur, dedit, quæ dominam suam deserere malperat quam audere, dicens ei: *Revertere et esto subdita dominæ tuæ* (*Gen. xvi, 9*). Ut his laboribus omnibus et bonis operibus dedita possis esse et conversatione perfecta, et confessione devota, et in regno patris tui illius de quo Dominus in Evangelio dicit: *Nolite vobis vocare patrem super terram, unus enim est pater vester* (*Matth. xxiii, 9*); secundum nomen tuum in illa beatorum turba vera splendere Ceraunia, et vocabuli tui auctor existere: de quo splendore operum Dominus dicit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et magnificent, non vos,*

^a Zorobabel.

sed *Patrem vestrum, qui in cœlis est* (*Matth. v, 16*). Cujus est et ut detur, et omne quod datur. Quia juxta Apostolum: *Omne datum bonum a sursum de Patre luminum descendit, a quo et voluntas tribuitur, et præstatur effectus. Quia pœnitentia non nomine tantum obtinenda, sed actu est exsequenda. Pœnitentia non est nomen otiosum, quæ ex qualitate operis possidet laboriosa vocabulum. Non enim potest pœnitens dici, qui pœnitenda committit, sed ille qui præterita peccata vel maculas humilitate cordis, subjectione corporis, bonorum operum sedulitate, assiduitate orationum, continuatione gemituum, pectoris contusione, lacrymarum profusione detegit [detergit]; ut possit dicere cum propheta: *Ne memineras iniquitates nostras antiquas* (*Psal. lxxviii, 8*), utique non quotidianas. Et illud: *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum* (*Psal. vi, 7*). Et: *Lacrymis meis stratum meum rigabo* (*Ibid.*). Et iterum: *Rugiebam a gemitu cordis mei* (*Psal. xxxviii, 9*). Et iterum: *Quoniam iniquitates meas ego pronuntio et cogitabo pro peccato meo* (*Ibid.*, 19). Sint ideo hic crimina nostra ante nos, et contra nos, ut in die iudicii esse non possint, et illud etiam hic positi cum fiducia dicere mereamur: *Delictum meum ego cognosco, et injustitias meas non operui* (*Psal. xxxi, 5*). Dixi, pronuntiabo adversus me et injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei. Certum est quod in quantum tibi de priori conversatione displicueris, in tantum Domino placebis, et in quantum tibi placueris, illi sine dubio displicebis, qui dicit: *Quoniam dissipat ossa hominum sibi placentium* (*Psal. cxl, 7*). Et ideo tanquam severissimi censors culpas nostras in nos ipsi districtius vindicemus, et ipsi nobis per diversos corporis cruciatus tortores quodammodo existamus et iudices; et in illo justæ examinationis tempore non habeat in nos Regis sententia, quod damnet, quos jam hic castigationis vitæ disciplina correxit, quia justus et misericors iudex bis non iudicat in idipsum, hoc est, ei se exhibet mitem, quem invenerit hic esse præ peccatorum satisfactione crudelem; illi benignum, quem in hac vita cognoverit sibi fuisse districtum; secundum illud evangelicum: *Qui perdidit animam propter me, inveniet eam* (*Matth. x, 38*). Vel illud: *Beati qui nunc lugetis, quia ridebitis* (*Luc. vi, 21*). Breve est enim omne quod in hoc mundo agitur, sive bonum, sive malum, sicut experimentis Dominus aut promisit aut voluit jam probari. Et idcirco ad sustinendas pro Dei amore pressuras constantes esse debemus. Quia si ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia subsequitur (*Psal. xxix, 6*). Itaque nunc seramus in lacrymis, quod tunc metemus in gaudiis (*Psal. cxxv, 6*). Hæc pauca ad confortandam fidem vestram pro exhortationis solatio dicta sufficiunt, quæ licet ipse non faciam, tamen ut et vos agatis exhortor. Scio enim exhortationi positam esse mercedem; quia legimus:*

Flere cum flentibus (Rom. xii, 15). Et ne forte tu in A
 iudicio diceres : *Quæsiui qui simul mecum contrista-*
retur, et non fuit, et consolantes me, et non inveni
(Psal. lxxviii, 21). Perfectiora vero atque maiora in
 Scripturis divinis, unde ista decerpta sunt, instru-
 menta perquire, si vis aut cœpta perficere, aut ad
 pollicita pervenire. Dabit tibi laliter quærenti Domi-
 nus scientiam pariter et virtutem, ut et lecta intelli-
 gas, et intellecta custodias. Nam pater orphanorum
 et arbiter viduarum cum te de se tantum sperare
 compererit, et pupillis tuis tribuet paterna pietate
 præsidium, et te remuneratione iudicis perducet ad
 præmium.

EPIST. XV.

Domino sancto et apostolico ac mihi præ cæteris in
Christo Domino cultu affectuque peculiarius exco-
*lendo patrono et papæ * Æonio episcopo Ruricius*
episcopus.

Ante paucum tempus litteras vestræ sanctitatis
 accepi, quibus etiam de inofficiositate tanti habuistis
 affectuosius commonere, dicentis : Nihil caritate
 præstantius. Quod ego valde verum esse confirmo,
 et secundum Apostolum, illam caritatem dico esse
 perfectam et sublimem, quæ de corde puro, et con-
 scientia bona, et fide non ficta procedit (I Tim. i, 5),
 quæ, juxta eundem Apostolum, *patiens est, benigna*
est, quæ non inflatur, non æmular, non quærit
quæ sua sunt, non gaudet super iniquitate, congaudet
autem veritati, omnia credit, omnia sperat (I Cor.
 xiii, 4 seq.). Et inde est, quod nunquam cadet.
 Patiens est, quia contra tentationes sæculi vel pro-
 cellas in Deum defixa perstat immobilis; benigna
 est, quia proximorum profectibus delectatur; non
 inflatur, quia non superbit humili; non æmular, quia
 invidere nescit æquali; non quærit quæ sua
 sunt, dum juxta Domini sententiam sibi etiam mini-
 mos anteponit, et aliorum commoda suis mercatur
 incommodis; non gaudet super iniquitate, quia læ-
 tari nisi fratrum prosperitate non novit; congaudet
 autem veritati, quia amicis sincera, non fucata dile-
 ctione veneratur, nec falsa adulatione subsannat,
 sed vero honore concelebrat. Omnia credit, quia in
 divinis mandatis promissisque confidit, et ideo omnia
 speravit, quia pro minimis magna, pro caducis
 perpetua, pro temporalibus æterna sibi retribuenda
 non ambigit. Nunquam cadit; quia humilitas habere
 non potest casum, cum habeat semper ascensum,
 et cum jugiter excelsa meditetur, habitare tamen
 in sublimibus non præsumit; cum conversatio ejus
 habeatur in cœlis, ipsa tamen videtur adhærere ter-
 renis; excelsa opera mente dejecta habens, unde
 gloriatur in Domino, nec tamen extollitur in sæculo.
 Hæc quia jussisti scribere, non pro eruditione nostra,
 sed pro dignatione vestra, præsumpsi. Vestrum vero
 est nos edocere verbis, et ad hanc eandem caritatem
 provocare semper exemplis. Quia dilectio, quæ ante
 cognitionem mutuo inter absentes epistolario in-

choata sermone semper et fota est, debet augeri
 corporali visione, non minuui, et crescere intuitu,
 quæ cœpit affatu.

EPIST. XVI.

Domino sublimi semperque magnifico fratri Turencio
Ruricius episcopus.

Exigit solliciti cordis affectus, ut imperitioris
 promatur affatus: nec erubescit rusticitatis oppro-
 brium, dummodo imp'eat caritatis imperium. Sicut
 sanctus apostolus dicit: *Perfecta caritas foras mittit*
timorem (I Joan. iv, 18). Quia longe melius est
 proximum diligere sincere quam prædicare perfecte.
 Siquidem multo plures inventuntur in mundo elo-
 quentiæ lepore præditi quam dilectionis vigore per-
 fecti. Quia sicut quod bonum est rarum est, ita ar-
 duum quod æternum. Proclivis namque, juxta Do-
 mini sententiam, et tuta via est quæ præcipitat in
 gebennam; arctior vero et difficilior quæ sublimat
 ad gloriam. Quæ causa? nisi quia illa multi gradiuntur,
 hac pauci; et ideo imminente jam præsentis ævi
 termino, et senii die usquequaque vicino, sicut nos
 etiam docet casaries detonsa, vel convenit, ne in ve-
 teribus annis juvenilia facta meditemur, atque in
 confecto corpore, et corde decrepito adolescentiæ
 regnet cupido, de qua iudicii tempore in illo tremendo
 æternæ dispensationis examine, quando ille omnium
 mortalium testis et iudex non solum merita ponde-
 raturus et facta, verum etiam verba est discussurus
 et vota, juxta pollicitationem suam, aquæ frigidæ
 præbitioni daturus est præmium (Math. x, 41), aliis
 de otiosi verbi levitate supplicium; reos nos etsi non
 de perpetrati facinoris voluptate, saltem de concu-
 piscentiæ voluntate constituat. Quia *qui viderit mu-*
lierem ad concupiscendum, jam mœchatus est eam in
corde suo (Math. v, 28). Quod et de rebus omnibus
 aliis similiter observare nos convenit, ut singulis
 appetentiæ partibus imbecillis hujus corporis ampu-
 tatis talibus membris, sic debiles, et tamen integri,
 potius introeamus in regnum, quam salvi, et tamen
 perdit, in æternum projiciamur incendium. His om-
 nibus salubriter pertractatis et rite perspectis, dum
 tribuuntur induciæ, declinemus a malo, et bonum
 incesanter operemur (Gal. vi, 10); obliviscamur
 præterita, contemnamus præsentia, futura cupiamus,
 obliviscamur in factis, recordemur in conscientiis, ut
 omne peccatum nobis moriatur in vita, vivat in pœ-
 nitentia: nunc seminemus in fletu, quod postmodum
 metamus in gaudio. Quia tempus hujus vitæ tempus
 est operis, dies vero retributionis tempus est messis,
 quando sine dubio hoc unicuique apparebit in ger-
 mine, quod nunc spargit in semine. Sicut ait quidam
 sanctorum: *Respondet mihi cras justitia mea* (Gen.
 xxx, 33). Cras utique diem resurrectionis appellans.
 Hæc vos, fratres optimi, non pontificali auctoritate,
 sed fraterna pietate fidenter scribere unanimi
 vestræ, caritate dictante, præsumpsimus, qui ut vo-
 bis vel circa vos non dictatoris ingenium, sed ger-

* Episcopus fuit Arelatensis de quo epist. 8. Basv.

mani probaremus affectum. Salutem itaque dicens, **A** rogo, sicut promittere dignati estis, librum nobis S. Augustini de *Civitate Dei* per portitorem harum sine dilatione mittatis. Cujus dum nos lectione ædificatis in terris, vobis ejusdem civitatis habitacula præparetis in cœlis, ad quam tamen aliter pervenire non possumus, nisi caritatis gradibus conscendamus. Quia ipsa est eminentior via, quæ vos et in hac positos sociat Deo, et de posita perducit ad Deum. De qua etiam propheta testatur: *Ambulant de virtute in virtutem; videbitur Deus deorum in Sion* (*Psal. lxxxiii, 8*). Quamobrem hic collyrio bonorum operum oculos cordis acuamus, ut illic Deum videre possimus. Quia secundum Evangelium, *Beati mundo corde, quoniam Deum videbunt* (*Matth. v, 8*). Ac proinde oportet hic interioris hominis præparetur intuitus, ut illic non **B** hebetentur obtutus.

EPIST. XVII.

Domino sancto ac beatissimo et mihi peculiari cultu affectuque specialiter excolendo papæ^a Sedato episcopo Ruricius episcopus.

Culpatis me sæpius, et crebrius imputatis, quod individuae mihi in Christo Domini beatitudini vestrae hucusque non scripserim. Utinam sic esset facultas faciendi, sicut est voluntas scribendi, et caritas, quæ corde concipitur, ore promatur. Sed ubi deest effatus, silet affectus, et intra latebras pectoris contenta est sui conscientia, se non esse in dilectione culpabilem, etiam in officiorum redhibitione se non cernit æqualem. Quia confidit, quod sicut ipsa amorem fratris in se sui conjectione persentiat, ita et diligens frater eum similiter possit ex sua dilectione cognoscere. Quia nulla re melius aliorum cordium secreta, quam arcanorum nostrorum contemplatione metimur. Tantum enim nos caritate diligimus. Parui itaque petitioni vestrae, parui jussioni, ut qualibuscumque sermonibus contexta vobis scripta transmitterem; quæ vos, si nos simpliciter, ut confido, diligitis, aut confestim delebitis, ne quod vobis cordi est, aliis incipiat esse despectui; quia non æquali judicio amor audit, et odium: aut certe vobis tantum relegenda servabitur, ut quoties in vobis videndi nos caritatis ignis exarsit, desiderium vestrum eorum colloquio temperetis. Quin etiam ut amoris nostri circa vos sinceritatem plenius nosceretis, injuriam inferre præsumpsimus. Quia certi sumus quod non tam diserta cupiunt audire, quam fortia; non tam voluptuosa, quam vera. Quapropter credimus quod pietati vestrae nec longitudo paginae nostræ afferat satietatem, nec rusticus sermo fastidium; scientes quod quanto nos amplius ruminaveritis, tanto esuriatis ardentius.

^a Fuit ille Nemausensis episcopus, ad quem sæpius scripsit Ruricius. *Basn.*

^b Alias, *recurre.*

^c Fuere plures Rustici eo tempore. Annalium Massiliensium scriptor Rusticum sibi fluxit Massiliensem episcopum, qui fuit forsitan Narbonæ, Narbonensis autem secundas in his Galliarum provinciis, post episcopum Arelatensem, partes tenebat. Est illius

EPIST. XVIII.

Sancto Ruricius cliens patrono.

*Sedato, monitis parens paternis,
Grates concinit, et referri salutem.
Quem blandis precibus rogat, timendo,
Ne fors displiceat levis camæna,
Tanti judicio minor magistri.
Hoc tu luminibus libens^b reversa,
Hoc sanctis manibus frequens revolve,
Hoc tu dum relegis, mei memento,
Me semper recolat, canatque lingua,
Et mens me tenet, sopor retinet,
Me semper recinat tuum labellum.
Hos tu visceribus piis reconde.
Hos lecto residens, viamque carpens,
Hos inter calices, foro recumbens,
Et parcas epulas cibosque dulces,
Antro pectoris et medulla cordis
Inclusos recita, canente mente,
Sic nos et mutuos videre vultus,
Et vivis tribuat referre verbis,
Quæ nunc intima pectoris fatigant,
Largitor Deus omnium bonorum,
Christus cum Patre sempiterno regnans
Sancto Spiritui dignantes hymnos.
*Finiant versus.**

EPIST. XIX.

Domino individuo semperque magnifico filio^c Rustico Ruricius episcopus.

Inquietudinem mihi ab aliis, et vobis a me facit amicitia communis. Quia qui me apud vos, non dico multum, sed omnia posse confidunt, ad ecclesiolam nostram pro sua securitate confugiunt. Quorum non possum non et condolere gemitibus, et precibus obedire, ut pro ipsorum quidem reatu, sed et pro vestro pariter profectu, potestati vestrae attentius supplicem. Nec mireris quod dixi illorum reatum ad vestrum pertinere profectum. Siquidem illorum indulgentia vestra sit venia. Sicut et inopium indigentia, largientium esse noscitur copia. Hoc enim nobis retribuetur in judicio, quod præstiterimus in sæculo; dicente ipso Domino: *Dimittite, et dimittetur vobis, date et dabitur vobis* (*Luc. vi, 38*). Et iterum: *Si dimiseritis hominibus, et Pater vester dimittet vobis peccata vestra* (*Matth. vi, 14*). Unde evidenter agnoscimus Deum nostrum sententiam suam in nostra posuisse censura: qui precum nostrarum misericors et justus auditor potestati suæ de nostra lenitate præscripsit; ut in eos quodammodo non haberet jus severitatis, quæ hic avidos non per-pexerit ultionis. Quia quod ipse est, hoc et nos esse desiderat. Misericors est; misericordes quærit dicens: *Estote perfecti, sicut et Pater vester perfectus est* (*Matth. v, 48*). Quotidie veniam peccantibus et supplicantibus tribuit; ideo et indulgentiam a peccatoribus poscit. Unde et oratione dominica ipsius dicimus doctrina: *Dimitte nobis debita*

Narbonensis episcopi ad Eucherium, epistola a *Sirmundo* edita. Sed is, qui jam episcopus ab anno 450 obierat procul dubio, cum scriberet Ruricius, episcopus non nisi an. 470. Fuit alter Ruricius, vir illustris Burdigalensis, quem solo nomine Rusticum appellat Sidonius: *Solo nomine Rusticum video*. Hic fuit ad quem scripsit Ruricius epistolas 19 et 53 hujus libri. *Basn.*

nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (*Matth.* VI, 12). Quibus verbis durissimis nos vinculis illigamus, nisi quod pollicemur implemus: qui et per prophetam sic dicit: *Homo homini tenet iram, et a Domino querit medelam* (*Eccli.* xxviii, 3). Quapropter pro Baxone, qui ad ecclesiam^a usercæ confugit, intercessor accedo; sperans ut primum pro Dei timore, deinde pro nostra intercessione ipsi parcere digneris. Cujus absolute et in nobis tollere confusionem, et vobis potestis comparare mercedem.

EPIST. XX.

^a *Ruricius episcopus Capilluto filio salutem.*

Ingrata mihi est frequentior ægritudo vestra; quæ mihi etiam videtur esse commonitio divina, qua mavult Dominus noster pro sua pietate largissima peccatores castigare quam perdere; ut quos annorum suorum a-tas longæva non^b convenit, vel convinctat infirmitas, ut deponant sæculi byssum, et sumant Ecclesiæ vestimentum, quod est cilicium, contritionis indicium. *Quia cor contritum et humiliatum Deus non spernit* (*Ps.* L, 19). Ille enim vadit ad cælum, qui se collidit ad solum. *Quia qui se exultat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur* (*Matth.* xxiii, 12). Unde et dicit pœnitens ille perfectus: *Adhæsit pavimento anima mea, Domine, vivifica me secundum verbum tuum* (*Ps.* cxviii, 25). Quid est, secundum verbum tuum, nisi secundum promissionem tuam? quod qui coram te peccata sua deflerit, compunctus in mundo, tu eum perducis in regno, ubi possit deinceps cantare securus: *Audivit Dominus, et misertus est mihi: Dominus factus est adjutor meus. Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, et præcinzisti me lætitia* (*Psal.* xxix, 12). Unde suadeo pietati vestræ, ut quod cogitastis, celerius, Deo adjuvante, faciatis. Quia mors non tardat, ipso Domino dicente: *Ne tarderis converti ad Deum, nec differas de die in diem* (*Eccli.* v, 8). Subito enim venit ira ejus et in tempore vindictæ disperdet te. Ideoque dum tempus habemus, convertamur ad Dominum, ut non cum hoc mundo damnemur. Quia sine dubio illi misericors Deus suum præstat auxilium, quem circa præcepta sua cernit attentum.

EPIST. XXI.

Ruricius episcopus Eufrosio^c episcopo.

Gratias ago sincerissimæ in Christo Domino germanitati vestræ, quod perlato tædio ad vos nostro, confesum nos litteris vestris visitare tanti habuistis; qui dum infirmitatis nostræ sollicitudinem geritis, sanitatem vestri pectoris approbatis. Quia sicut ipsi melius nostis, *Finis præcepti est caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (*I Tim.* I, 5). Et qui visitat infirmum in dilectione firmatur. Unde peculiari spero, ut quem requiritis affatibus, orationibus adjuvetis. Redeuntibus itaque gerulis litte-

^a Forte *Ecclesiæ viscera* vel *uterum*, — Nisi malis legere *Userchæ*, nomen geographicum. Edit.

^b Forte *convincit* vel *correxit*.

^c Fuit ille Arvernorum episcopus duodecimus,

rarum reddo mutuum sospitationis officium et sicut ad vos rumor pervenit, sufficienter me secundum miserationem divinam, non secundum merita mea tribulatum esse significo. Quia ipse qui cibatur lacrymis in minima mensura (*Psal.* lxxix, 6), castigationi, juxta pietatem suam, pro imbecillitate nostra, modum statuit, ne infirmitas nostra in manus suæ correptione defecerit. Ideoque propitia miseratione sua jam commodiorem esse me nuntio; consolationem vobis vestri mœroris pagina deferente transmittens, ut qui estis laboribus nostris pro caritate compatiens, sitis lætitiæ in Dei nomine de recepta incomlitate participes, ipsius lectione dispono. Ora pro me.

EPIST. XXII.

B Domino devinctissimo semperque magnifico Vero Ruricius episcopus.

Relectis litteris pietatis vestræ, Deo gratias egi, quod vos prius revaluisse, quam infirmatos esse earum relatione cognovi. Quod vobis tam frequenter accidere, propitio potius Deo quam offenso, confido. *Quia quem diligit Dominus corripit* (*Prov.* iii, 12). Castigat autem omnem filium quem recipit (*Hebr.* xii, 6). In divina itaque vos disciplina susceptos sedula admonitio et mitis ostendit. Quia paterna elementia mavult per multimoda incommoda negligentem corrigere filium, quam punire peccantem; mavult nutantem ac dubium ad servitium suum habentis piæ moderationis atrahere, quam errabundum et per sæculi præcipitia lapsantem acriter verberare coercere.

C Ipse est enim indulgentissimus paterfamilias, qui animam suam ponit pro ovibus suis. Ipse est bonus pater, qui ovem perditam ad causas dominicas mavult propriis humeris reportare sollicitus, quam stimulis urgentibus revocare districtos. Ipse est pater pius, qui male prodigo filio, et præceptæ substantiæ deoctori, ad se vel sero redeunti non solum crimina anteriora non imputat, verum etiam præmia amissa multiplicat, dum ulnis fovet, oculis permulcet, muneribus ditat, doctrina confirmat, non tantum ad ejus indignatus abscessum, quantum lætatus ad reditum (*Luc.* xv). Ipse enim horum omnium nominum in se effectus affectusque suscepit, ut sicut dicit Apostolus, multifarie multisque modis (*Hebr.* I, 1) nos erudiret verbis, instrueret disciplinis, provocaret beneficiis, informaret exemplis, reconciliaret prece, redimeret passione, vivificaret morte, immortalitate donaret, justificaret resurrectione, ascensione portaret. Et reconciliatos per sanguinem suum, in eam, a qua excideramus, Patris gratiam reformaret. *Ipse enim est apud Patrem propitiatio nostra* (*Joan.* II, 2), sine cessatione suggerens pietati suæ: *Pater, non solum pro his rogo, sed pro his qui credituri sunt in me per verbum illorum* (*Joan.* xvii, 9). *Pater, volo, ubi ego sum, et ipsi sint mecum* (*Ibid.* 24). *Pater,*

Aprunculi successor. Divionensem sedem jam ante occupaverat, ibique Quintianum Gothorum insidias fugientem humaniter recepit. Et in episcopatu Arvernorum successit Apollinaris Sidonii filius. BASN.

ignosce illis, nesciunt enim quid faciunt (Luc. xxiii, 34). A
Ipse nobis quotidie per apostolum suum clamat : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt ; qui enim diligit mundum, non est caritas Patris in eo. Quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ humanæ, quæ non est de Patre, sed de mundo est. Et mundus transiit, et concupiscentia ejus. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, sicut et Deus manet in æternum (1 Joan. ii, 16 seq.).* Ipse in Evangelio blanditiis invitât, muneribus provocat, adhortatione sollicitat, dicens : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis (Matth. xi, 28), et reliqua.* Ut quasi jugum salutaribus subdentes colla præceptis, salutari suo libertatis et misericordiæ curru subjungamur, et ideo auderemus revocantem sequi, audire clamantem, blandientem modo non spernere ; ne sentiamus postmodum judicantem : quo judicio ? Sicut ipse in Evangelio præmonere et docere dignatus est : *Cum in majestatis suæ sede consideret (Matth. xix, 28),* quando non solum merita ponderaturus et facta, verum etiam verba est discussurus et vota. Quem hic nunc viderit salutaria sua præcepta negligere, et admonitiones suas saluberrimas superba mente contemnere, non solum cum stultis a janua regni cælestis excludet (*Matth. xxv, 3*), verum etiam partem ipsius cum infidelibus deputabit ; ut cum quibus habet in sæculo societatem, cum iisdem in æternum habeat portionem (*Luc. xii, 46*).

EPIST. XXIII.

Filio Constantio a Ruricius episcopus.

Quamlibet Baccho, symphoniis, et diversis musicis, nec non etiam et puellarum choris te deditum esse cognoverim, tamen quia bonum est ab his, dum pervalde ferret adolescentia, aliquoties respirare, et magis Domino vacare, quam Libero, parentibus quoque operam dare, quam cantibus ; moneo ut crastino, quod erit quarta feria, Brivæ temporius tamen, quod te facturum minime credo, mihi jejunos occurras.

a Constantium, quem ut sæculo nimis deditum increpat hic Ruricius, quique magis Libero vacabat quam Domino, nec diebus festis jejunos aderat templo, laudavit sæpius Sidonius. Fuit vir singularis ingenii, quique eloquentia sua Romanis partibus multum profuit. Fuit eminens poeta sacræ litteraturæ studiosus, erat autem Lugdunensis presbyter maleque episcopus dicitur ab Isidoro. Vitam S. Germani scripsit eleganti stylo. Est altera ad eum Ruricii epistola numero 42. Basx.

b Videtur esse scripta ad eundem Constantium.

c Forte Janum.

d Forte portioni vel personæ.

e Forte quibus.

f Apollinaris fuit filius celeberrimi Arvernorum episcopi filius. Hunc laudavit Ruricius tanquam patris vestigiis inhærentem : *Cujus vos esse filios, non solum generositate prospiciat, verum etiam et eloquentiæ flore, et omni virtutum genere comprobatis.* Laudaverat filium pater ; nos tamen natum degenerem mox sumus prolaturi. Victorium ducem in Italiam secutus, eo oc-

b EPIST. XXIV.

Aliud mihi, Deo teste promiseras, quod ipsum deberes colere, non e Januum ; cujus criminis etiam me vis esse consortem, ut ego ad hunc errorem colendum delicias subministrarem, et oleum incendio superfundam. Quod neutro nostrum noveris expedire. Sed dicis fortasse, Pollicitus es. Quo ore a me promissa perquiris, cum tu sacramenta violaveris ? Unde dabis veniam meæ promissioni, quandiu te huic servire cognovero d parsioni. Ne confirmare videamur pactum, cujus reprehendimus faciem ; et simul scandalo, e cujus esse debemus exemplo.

EPIST. XXV.

Ruricius Apollinari suo salutem t.

Quia nostri curam semper gerere pro mutua caritate dignamini, indico sollicitæ pietati et piæ sollicitudini vestræ, nos non parvum quidem, sed, Deo propitio, voluptuosum, a vobis reversum, sumpsisse negotium, quod nobis plurimum prodesse possit, si aut intentionem intellectus, aut intellectum sequeretur ingenium. Sine causa enim solis ortum cæcus expectat. Ille quidem videntibus semper exoritur ; non cernentibus vero jubar ipsius, quasi nubibus semper operitur. f Sollium enim nostrum domum patremque communem, quem transcribendum sublimitati vestræ dedisse me dixeram, legendum recepi. Cujus lectio sicut mihi antiquum restaurat affectum, ita præ obscuritate dictorum non accendit ingenium. Quamlibet ipsum post tam longi temporis spatium caritatis igniculum scintillis suis inter oblivionis favillas utcuque relucens, nonnunquam et suspiriosis fleibus excitemus, et interdum dulcibus nobis fletibus irrigemus ; quo tamen illo imbre perfusus quanto magis incenditur, tanto magis incenditur ; quia per lacrymarum copiam desideriorum atque affectuum crescit flamma, non deficit. Hunc ergo, si Dominus piæ definitioni vestræ tribuet, ut fautor, effectum, vobis præsentibus percensere festino et effici dicipulus de magistro. Quia non me pudet etiam in hac ætate, nec piget discipuli arripere industriam, dummodo affecta ætate artis consequar disciplinam.

ciso, apud Mediolanum relegatus est : rediit Arvernam profugus. Deinde Vocladensi prælio adfuit, ibi ipsum cum maximo Arvernorum populo corruisse D asserit Savaro. Sed iterum evasit Apollinaris. Placidinam habuit uxorem : illa vero cum sedem Arvernorum obita Eufrasii vacare audiret, electum qua Quintianum, ipsum adiit supplicans ut Apollinaris episcopatu Arvernorum gauderet. Cessit precibus Placidinæ Quintianus. Apollinaris vero oblati regi muneribus in episcopatu successit, quo abuteus quatuor mensibus migravit ad sæculum. Vixit igitur Apollinaris post Vocladense prælium, contra quam asserit Savaro. Fuitque filius degener qui oblati regi muneribus sedem a parente occupatam tenuit, eaque abusus est. Filium habuit Arcadium, cujus ingavia Arvernia fuit devastata. Mater Placidina et soror patris Alcima comprehensæ apud Cadurcum urbem, rubeus ablatis exsilio sunt condemnatæ, ipse vero Arcadius, celeris auctor, Bituriges petiit (*Greg. Tur., l. iii, c. 12*). Sic degeneres heroum filii. Basx.

g Sidonium intelligit, quem Solium alii vocant.

Prius enim quilibet debet discere quam docere. Quia prae-propere doctoris usurpat supercilium, nisi discipuli susceperit ante famulatum. Quid enim justius quam ut ipse sis paterni interpretis eloquii, qui universa quae ille conscripsit, non tam de codicis membrana, quam de cordis potes pagina proferre? Cujus vos esse filios non solum generositate prosapiae, verum etiam et eloquentiae flore, et omni virtutum genere comprobatis: quae bona vobis non tam doctrina contulit, quam natura. Quia rivus de fonte prorumpens licet fluendo proficiat, et plenitudinem currando conquirat, auctori tamen unde sumit vocabulum, debet et meritum. Quem si divina clementia usque ad hoc tempus superesse voluisset, sicut jam tum de vestra imitatione laetabatur, ita nunc de perfectione ganderet; cum spem ad rem cerneris pervenisse; nec sibi invideret aequalem, quem optaverat esse meliorem.

EPIST. XXVI.

Quamlibet per diaconem Justum non meruerim litteras benigni pectoris et facundioris accipere, quibus et erudiretur ingenium, et desiderium pasceret. Ego tamen, qui malo affectuosus rusticus, quam urbanus impius judicari, scribendi opportunitatem mihi perire non passus sum; utpote qui mihi nollem, non dicam occasionem scribendi, sed nec videndi vos, unius saltem horae spatium deperire. Ideoque salve plurimum dico, et rogo ut sine communi detrimento, et utriusque compendio, nos semper, opportunitate porrecta, litteris vestris illustrare dignemini. Quia quod nobis in affectu impenditis, non expenditis; quod tribuitis, non amittitis; et quod nobis in charta transmittitis, vobiscum in corde retinetis.

EPIST. XXVII.

Ruricius Ommacio suo salutem.

Sic a pietate vestra discessi, quod a vobis penitus non recessi. In eadem vos parte hominis interioris exhibui, in qua vobis remansi. Scio quia ibidem remansi, unde me nec insidiator antiquus potuit, neque recens consiliator [conciator] excludere. Unde etiam sententia illius vos sapientissimi Salomonis admo-neo: *Fili, ne derelinquas amicum antiquum, novus enim non erit similis illi. Vinum novum amicus novus; reterascet, et cum suavitate bibes illud (Ecl. ix, 14).* Et ideo nos veterascamus in amicitia, et de die in diem affectibus innovemur. Quod si amicus relinquendus non est, quanto magis pater, qui erudit, qui nutrit, qui adjuvante Domino ad sacerdotium usque perduxit: cui fortasse etiam juxta divinam misericordiam lucis istius debetur usura! Sed haec ego beatitudini tuae scribo, non quasi aliquid imputans, aut exprobrans, sed ut filio carissimo, quem sine ullo nervo cupio in hoc mundo impietatis incedere, et purum atque immaculatum in illo die iudicii co-

ram Deo, et angelis ejus, ac congregatione carnis totius apparere. Saluto itaque unanimitatem tuam, et rogo ut pro me orare digneris, simulque cum opportunum vobis fuerit, nos tanti habeatis visitare. Vale.

EPIST. XXVIII.

Ruricius Eufrasio a suo salutem.

Miror sanctitatem vestram post tantorum et talium virorum judicia potius quam rescripta incitiae meae quassisse sententiam. Quod vos magis pro necessitudine quam necessitate fecisse conjicio; ne ejus tanti habeatis praecipuum in animo tenere cultum, videre-minim in negotio praetermississe consensus. Unde gratias ago individuae mihi in Christo germanitati vestrae, quod ita de nobis praesumere et judicare dignamini, ut nihil habeamus aut in caritatis simplicitate subdolum, aut in veritatis puritate fucatum. Reddo itaque debitum unanimitatis officium, et de causa qua mihi scribere dignati estis, idem me quod et fratres nostros sentire significo. Sed quid facto opus sit, vel quid mihi potissimum fieri debere videatur, per diaconem vestrum verbo fideliter intima-vi, quia.... m. fuit litteris indicare. Ora pro me.

EPIST. XXIX.

Ruricius Eracliano suo salutem.

Qui se reum de officio esse cognoscit, prius supplicare debet quam audeat salutare. Quia sicut importune occurritur imputanti, ita opportune remittitur contenti. Et ideo nos nostram in palam pro-duximus noxam, ut facilius pervenire possimus ad veniam. Quia non relinquatur locus imputationi, cum aditus patuerit deploranti, secundum illam sententiam: Dic tu prior iniquitates tuas, ut justificeris. Non enim praevalebit accusantis invidia, ubi humilitas praecesserit supplicantis. Quamobrem nos si jam excusando diluimus culpam, veniamus ad causam. Salutem ergo tantam dicimus pietati vestrae, quantum potest affectus intelligere, et non potest sermo proferre; quantum sentire possumus, et non valeamus exponere; quantum potest interioris mens desiderio calefacta concipere, et non potest lingua exterioris asserere. Unde gratias agentes ipsius caritatis auctori, qui eam in cordibus vestris est dignatus inserere, oremus ut praecipuum sua largitatio munus in nobis custodire semper, et jugiter dignetur augere. Quia juxta Apostolum ipsa est eminentior via quae ducit ad vitam. Quod superest, specialiter quaeso, ut communi patrono nobis quotidie supplicetis. Quia, sicut legitis, multum valet oratio justis assidua. Et sicut ipse Dominus noster in Evangelio dicit de illo qui tres panes ab amico suo noctis tempore, importune quidem, sed salubriter, quod improbitati praestitum fuerit insistentis, quod negabatur amicitia flagitantis. Reliqua per portitorem verbo mandavi, quae longum fuit litteris indicare. Unde sicut principium epi-

^a De eo ad epist. 20.

^b Fortè largitio.

stolæ continet, rogo ut pro tarditate veniam dare a dignemini. Vale.

EPIST. XXX.

Ruricius episcopus Capilluto filio salutem.

Gratias ago pietati vestræ quod me consulere de a civitatis ordinatione dignamini; cum vobis sufficere, Deo propitio, satis abundeque possitis. Et ideo quia quod vobis et fratribus vestris placet, nobis displicere non debet. Bene facitis, ut hominem quem communis consensus elegit, ordinetis. Sed admonete illum ut veritati studeat, non falsitati; paci, non perditioni; disciplinæ, non discordiæ; utilitati publicæ, non privatæ cupiditati; justitiæ, non rapinæ. Tueatur bonos, emendet reos: miseros non faciat, sed defendat. Corrigrat sotes, custodiat innocentes; ut ita agens magis futuro possit placere iudicio quam B presenti.

EPIST. XXXI.

Domino illustri semperque magnifico filio b Agricolæ Ruricius episcopus.

Relectis litteris sublimitatis vestræ, gratias Deo egi quod vos prius revaluisse ordinatione ipsius, quam infirmatos esse cognovi, et nobis anxietatem tolleret, et vobis redderet sospitatem. Quam tamen infirmitatem vobis clementer illatam, propitio potius quam irato ipso Domino nostro, pro solita ejus pietate, conjicio. Sic enim legimus, quod corripiat Dominus quem diligit; diligit autem omnem filium quem recipit (*Hebr. xii, 6*). Quod etiam in vobis, quantum audio, re probatur; ut ordinatis affectibus vestris, suum vobis insinaret affectum, et habitu animoque mutato, jugum vobis suæ lenitatis imponeret, ut salutari currui suo colla subdentes, dum mandatorum suorum leve onus evehitis, peccatorum gravem sarcinam deponatis. Hæc est enim mutatio dexteræ Excelsi, dum de peccatoribus justos, de extraneis domesticos, amicos sibi facere dignatur ex servis. Superest nunc conversionem quam protulistis in veste, probetis in corde; et hæc commutatio inter indumentum vestrum habeatur et animum; ut sicut ille sub candidis vestibus habuit lucisque

a Hæc vox, ut putè, corrupta est.

b Fuit Agricola vir illustris, Aviti imperatoris filius, Bedicii frater, qui tum comes magisterque militum Arvernorum multa in urbis defensione adversus Gothos gesserat; illius sororem Papiam illam uxorem duxerat Sidonius Apollinaris, ut patet ex ep. l. ii, ep. 12. BAS.

c Scripserat ad Ruricium Cæsarius ut concilio ex universa Gothorum ditione Agathæ convocato præsens adesset. Habetur ejus epistolæ inter epistolas Fausti, superius editas (*Vide inf. 2*). Celeberrimum fuit illud concilium, in quo Galliarum primatem se gerebat episcopus Arelatensis, qui concilia convocabat illisque præerat. Autumat vir eruditissimus Baluzius hanc dignitatem Cæsario auctoritate pontificali fuisse de mandata et sancitam. Sed eo tempore, anno scilicet 506, Symmachus Romanæ sedis præsul, jura prius Leonio Arelatensi episcopo concessa penitus abrogaverat, constitutionem Leonis magni a se restitutam confirmaverat, asserens levem inconstantemque animum pontifici non convenire; verum

negredinem, ita nunc sub pullis vestibus operum luce candescat. Peccator enim qua die conversus ingemuerit, tunc salvus erit. Dummodo juxta sancti Pauli apostoli sententiam, sicut exhibuimus hactenus corpora nostra servire sæculo, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibeamus membra nostra servire justitiæ in sanctificationem (*Rom. vi, 13*). Nec simus quasi timentes Deum, aliud sermonibus prætendentes, aliud habentes in moribus; aliud ostendentes in vestibus, aliud actibus comprobantes ne nos mordeat sermo ille Dominicus, sub vestitu ovium luporum rabiem contegentes. Quia oculus ille divinus, sicut scriptum est, omni loco bonos speculatur et malos. Sine dubio, quem ad se integro corde transire conspexerit, ipse in cor illius jugi habitatione descendet, ut eo habitatore non careat, cui se præparavit habitaculum. Gratias itaque Domino nostro super tam inenarrabili ejus bonitate in communde referamus, qui mavult servos monere quam perdere; corrigere, quam punire; et pro usura brevis vitæ perpetua regna donare. Quod superest, saluto plurimum, et ancillam vestram vobis peculiari insinuatione commendo: quamlibet hoc salva vestra pietate non egeat; ut quo eam suscipere tanti habuistis affectu, semper foveatis, Indultuque largitate divina utrosque nos sibi paravit obnoxios; vos avos faciens sua fecunditate, nos proavos. Domnam filiam meam desiderio et honore, quo dignum est, sospito. Oh cujus, si facultas esset ambulandi, erat voluntas promptissima vos visendi; ut quam interioribus C oculis pro affinitatis ipsius conjunctione jugi recordatione conspiciamus, exterioribus cerneremus. Opto bene agas.

EPIST. XXXII.

Domino sancto et apostolico, omnique a me honore et amore specialius colendo fratri Cæsario c episcopo Ruricius.

Frater et compresbyter noster Capillutus dupliciter hac vice nobis gratus apparuit, dum et ipse nobis jam diu desideratus occurrit, et quandam vestri præsentiam nobis per vestras litteras representat.

equidem, abrogata illa jura denuo instaurasse Symmachum ipsique Cæsario utenda concessisse. Sed effluerunt anni octo a concilio Agathensi ad vicariatus Arelatensis restitutionem. Propria igitur nisi auctoritate contemptoque Romani præsulis edicto, concilium Agathense convocans Cæsarius ad Ruricium ut adesset scripserat. Renuit Ruricius, eo quod non satis firma valetudine uteretur, sed potius eo quod se a Cæsario despectum crederet; aberant etiam plerique e provincia Viennensi, qui, quamvis Alarico subditi, coram Arelatensi præsule fasces demittere nolebant, et propria jura a Symmacho recens confirmata venditabant. Iratus eorum absentia Cæsarius legem sanxit qua ferebatur ut si metropolitans episcopus ad provinciales epistolæ direxerit, in quibus eos aut ad ordinationem summi pontificis, aut ad synodum invitet, *postpositis omnibus, excepta gravi infirmitate corporis, aut præceptione regia, ad constitutam diem adesse non differant*. Hoc decretum a concilio latum, tum etiam Cæsarii querelæ de Ruricii absentia, huic epistolæ dederunt occasionem. BAS.

Quo redeunte has reddere procuravi, quibus debitum beatitudini vestrae rependo caritatis officium. Quod vero scribitis, cur ad synodum, sicut colloquio habuit nostra, non venerim, fecit hoc infirmitas, non voluntas. Ipsi enim recolere potestis quam fessum me Burdigalia [forte *Burdigali*] videritis; et hoc hyeme, quando esse soleo fortior solito. Quia aëstivis diebus etiam in hospio meo, et locis frigidis, ipsam consuetudinariam infirmitatem sustentare vix valeo; ne dicam, quod illos cœtus [aëstus] regionis illius ferre quiverim, si venissem. Unde magis spero ut pro me orare dignemini, et ad tempus aliud, quod intumatis, si Deus vitam cesserit, venire vultis, nobis per hominem vestrum maturius indicetis. Quia litteras vestras ad me modo tardissime venisse significo. Quia etsi non pro dignitate, vel pro ætate, non debemus tardius quam alii commoneri, qui fortasse (ut minus prudens dicam) merebamur ambiri. Quia si aliis nomen urbium præstat auctoritas, nobis auctoritatem demere non debet urbis humilitas. Siquidem multo melius, multoque eminentius est, civitatem de sacerdote, quam sacerdotem de civitate noscere.

EPIST. XXXIII.

Domino sancto et apostolico mihiq̄ in Christo Domino speciali cultu affectuq̄ cœteris præferendo patrono Sedato episcopo Ruricius episcopus.

Dum scribendi vobis omnis pectoris mei animus vos sitiens occasionem frequenter inquit, aliquando diuturna meditatione pertractans reperit idoneum portitorem, per quem et silentia longe dirumpere, et sibi spirituales delicias postulare, oris vestri cupiens rore respergi. De qua, credo, siti sanctus Psalmista dicebat: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi (Psal. cxlii, 6)*. Illa nimirum aqua ariditatem corporis sui restinguere sobria ebrietate desiderans, de qua Dominus noster in Evangelio ciamare dignatur: *Si quis sitit, veniat et bibat. Fumina enim aquæ vivæ de ventre ejus fluunt (Joan. vii, 38)*. Hanc aquam Samaritanæ etiam idem Dominus offerebat, hoc est, Ecclesiae ex gentibus congregandæ dicens: *Aqua quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam (Joan. iv)*. Hanc aquam si quis fidelis non gustu tantum summo tenuis ore libaverit, sed totis animæ visceribus appetens conviva sorbuerit, protinus in laudem Domini omnipotentis erumpit; et hoc incipit ructare quod biberit; sicut beatissimus evangelista atque discipulus, qui super pectus Domini recumbere meruit, mysteria regni cœlestis audivit, et in illam vocem quam ante nullus audierat, clamavit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1)*. Hoc erat illud Verbum, quod sine tempore a Patre genitum, in tempore creatur ex matre, ut creator fieret; ut esse possit humanitatis quædam portio, divinitatis totius plenitudo; et plenitudinem humanitatis portio ipsa humanitatis sua passione redimeret; dum imago invisibilis Dei, forma

A fit servi; ut possit impassibilis pati, incomprehensibilis capi, immortalis mori, qui mortem occumbendo perimeret, ut vitam resurgendo repararet. Sed quid ego oblitus mei, avidus tui, quasi de hujusmodi rebus tecum colloquens, et inde in desiderium tui vehementius perardescens, restinguere sitim meam velut quodam dilectionis rivulo festinans, inscrutabilia et inaccessa pertentans, quid loquar, qui loquar, cui loquar non considero. Sed dabit, ut confido, veniam pietas, quam committit affectus. Quia caritas omnia sustinet. Salve itaque plurimum dico individuo mihi pectori vestro, et rogo ut pro me incessanter orare dignemini, simulque etiam partem corporis mei, per quam vobis has trado, peculiari insinuatione commendo, ut in illis, quam me diligatis integre comprobetis. Quos vobis esse arbitror fore cariore, quia meam vobis secum deferant portionem. Quibus quidquid dignati fueritis dilectionis impendere, nobis vos conferre cognoscite. *Quia si, juxta sanctum Apostolum, minus membrum majori in dolore compatitur, et majus procul dubio in minoris prosperitate lætatur (I Cor. xii, 26)*. Et ita demum fit, ut omnibus usquequaque membris in pace et quiete compositis, caput, totius corporis rector ut pote et dominator, exsulet. In quo capite omnia membra jubentur aspicere, dicente propheta: *Sapientis oculi in capite ejus (Eccl. ii, 14)*. Quod alius propheta evidenter exponit dicens: *Oculi mei semper ad Dominum, quia ipse evellit de laqueo pedes meos (Psal. cxiv, 15)*. Et iterum: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlo (Psal. cxxii, 1)*. Erigamus itaque oculos cordis nostri ad Christum et in mundi istius nocte manus nostras operibus fructuosas extollamus ad Dominum, et ipse caput nostrum esse dignetur, et nos adhærere capiti nostro, ut illa corporis sui membra esse mereamur, ut de hoc sæculo discedentes, tanquam exitu Israel de Ægypto dicere redemptori nostro possimus: *Adhæsit post te anima mea; me autem suscepit dextera tua (Psal. lxxii, 9)*. Cum ea diebus se noctibus fuerit in corporis hujus careere meditata, unde non confundatur ad vota. Ora pro me.

EPIST. XXXIV.

Domino sancto et apostolico mihiq̄ in Domino speciali cultu affectuq̄ cœteris præferendo patrono Sedato episcopo Ruricius episcopus.

Per arcistrum [archiatrum] Palladium litteras fecundi cordis et faciundi oris accepi, quæ nos ad visionem mutuam voto pectoris invitabant. Sed quid facimus, quod desideris animorum nostrorum diversa membrorum resistit infirmitas? dum vos nimietate robusti, nos tenuitate exesi corporis impedimur: dum vos alieni, et quatuor pedes ferre nequeunt ponderosos; me etiam proprii et duo sustinere præ defectione vix possunt. Quo fit ut implere communia vota nequeamus. Ego enim (testis est Dominus) quod si valuissem, ad synodum conductam omni aviditate venissem. Sed mea disposita itineris voluntate necessitas imbecillitatis inhibuit. Quia aeres [acrem] regionis illius

præsertim hoc tempore ferre non poteram : quod et vos ita credere confido, et pravos ad aliud derivare non dubito. His itaque sufficienter, ut potuimus, indicatis, salutatione animi desideranter impensa, si dignum ducitis, transmissi vobis caballum, qualem vobis sciebam esse necessarium, mansuetudine placidum, membris validum, firmum robore, forma præstantem, factura compositum, animis temperatum, scilicet nec tarditate pigrum, nec velocitate præproperum, cui frenus ac stimulus sit sedentis arbitrium, cui ad evehendum onus et velle suppetat pariter et posse : ita ut nec cedat superpositio nec deponat impositum. Superest ut rescripto, quomodo vobis placeat, indicetis. Quamlibet ita de individuo mihi corde præsumam, quod vobis etiam mala a me commissa, non dicam transmissa complaceant. Tanta est enim integri vis amoris ut in amicum [forte amico] nil displiceat, cum magis malum displicere debeat. Et hinc illud est, quod iudicia hominum aut amore præpediantur, aut odio ut recta non proferantur. Vos vero, quos nec odium exasperat, nec inflammât invidia, et jocos nostros libenter accipite, et de sospitate vestra vel actibus affluenter instruite, ut dum vos diutius legimus, copiosius imbuamur. Ora pro me.

EPIST. XXXV.

Domno sancto et apostolico, mihi in Christo Domino specialiter excolendo, fratri Cæsario a episcopo, Ruricius episcopus.

Qui occasiones scribendi nobis invicem pro mutua caritate inquirimus, oblatas prætermittere non debemus; ut conferat nobis quamdam præsentis portio- nem sermo mediator [forte mediator]; qui emittitur, nec amittitur; tribuitur, et habetur; videtur discedere, nec recedit; a me dirigitur, a te suscipitur; a me scribitur, a te legitur, nec tamen dividitur; cum quasi divisus, integer tamen utriusque corde teneatur. Quia verbi more divini traditur, et non egreditur; confertur indigenti, et non aufertur auctori; accipientis lucrum sine dispendio largientis; ditans inopem, nec attenuans possessorem. Ideoque veniente illo nepote meo dulcissimo Parthemio has per ipsum dare non distuli; ut et meam præsentiam vobis litteris exhiberem, et ipsam pariter commendarem: cui quidquid dignati fueritis dilectionis impendere, nobis vos præsentare noveritis. Simulque etiam peculiarius rogo ut pro me ipsisque pignoribus nostris incessanter oretis, nec impediatur affectum amorum nostrorum spatia interjecta regionum; quia qui in Domino, qui præsens est ubique, se diligunt, non cre-

^a De eo superius.

^b Fuit vir nobilis Parthemius, qui postea vixit apud Theodebertum Austrasiæ regem in gratia, sed cum tributa præter leges exegisset, mortuo rege, in populi odium et pericula maxima incidit. Papianilla fuit eius uxor, quam cum amico Ausanio peremerat. Stimulus conscientis compunctus, in arca inclusus a populo Treveris repertus est. Sputis perunctus, pugnis cæsus, vinctis post tergum manibus ad co-

A dendi sunt disparati corpore, cum pariter in eo mento jungantur. Ora pro me.

EPIST. XXXVI.

Ruricius episcopus dulcissimis nepotibus b Parthemio et Papianilla.

Postquam pietas vestra discessit, dimidium esse me sentio; quia maximam mei partem, hoc est, interiorem hominem, residente corpore, vobiscum ambulasse cognosco, ita tamen quod et vos in pectore meo, quod hic remansit, manere conspicio. Saluto itaque dulcedinem vestram, et ut verborum meorum memores sitis admoneo, quia certum est vos juxta Salomonis sententiam posse in bonis Deo dirigente proficere, si seniorum consilia et amor habeantur et usui apto bene agatis.

EPIST. XXXVII.

Ruricius episcopus fratri c Pet....

Quia obedientia sacrificii autefertur, idcirco rusticitatem meam malo proderè quam perdere caritatem: *Scientia enim instat, caritas*, ut ipsi melius nostis, *ædificat* (I Cor. viii, 1). Quamobrem quia jussistis ut vos per singulas occasiones et de meis actibus facerem certiores, et desiderium vestrum, quod mihi non meo merito, sed generali et insita vobis dilectione dependitis, alloquio temperarem; me quidem Deo propitio fottorem, sed heu! plenum et omne hospitium nostrum diversis incommodis laborare significo. Peculiaris rogo attentius Domino supplicetis, ut qui nobis incoluitatem vestris orationibus reddidistis, et his opem ac medelam diviniæ misericordiæ intercessionis vestræ patrociniò confertis. Ora pro me.

EPIST. XXXVIII.

Domini sublimibus et magnificis filiis Eudymio et Melantia; Ruricius episcopus.

Quam gravis mihi orbitatis vestræ sit luctus testis est pectoris mei conscius Deus; quod verbis sublimitati vestræ indicare non possum. Nam ita animum meum doloris vestri passio sauciavit, ac si unum de propriis affectibus [forte affinis] perdidissem, quia me vobis proximum et quodammodo consanguineum bene mecum agendo fecistis. Atque ideo quia labores et angustias nostras frequenter in vobis pro vestra dignatione suscipitis, justum est et nos vestris, cum acciderint, participare mæroribus. Si enim juxta Apostoli (I Cor. xii, 26) sententiam, unius corporis membra sibi invicem compatiuntur et condolent, decet nos quoque, eorum incommoda sæpe per-

lumnam lapidibus obrutus est. Fuit altera Papianilla eodem tempore, sed Aviti imperatoris filia, ab ea quam cum conjugè laudat hic Ruricius tanquam dimidium animæ suæ, diversissima. Autonitus forsitan stupes talem virum, qualis fuit ille Parthemius, laudari ab episcopo; at episcopus homo est, et nihil humani a se alienum putat. BAN.

^c Hæc vox in ms. ita expressa est ut nescias an legendum sit *Petro* an *Petræ*. an *Petuli*.

cipiamus. Dolemus itaque casui vestro, et planctibus A
vestris interesse nos credimus. Sed quid facimus
domini filii? Equidem voluntati divinæ resistere nec
possumus nec debemus, et omni sollicitudine præ-
cavere, ne dum dulcia nobis pignora nimio dolore
dessemus, blasphemii quidem et injuriosi inveniamur
in Domino, et gravior animas nostras auctor ipsius
mortis, inventa occasione, confodiat, quam carorum
amissione percussit. Ideoque in omni amaritudine
vel dolore ad Deum nobis est refugiendum, et ad
illum omnes casus nostri toto corde referendi, qui
sanat vulneratos, qui relevat mœstos, qui consolatur
afflictos. Et illa sancti Job sententia omnino dicenda
est: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino
placuit, ita factum est; sit nomen Domini benedictum*
(Job 1, 21). Et ille hoc quando dicebat, decem filios B
cum omni facultate perdiderat: Nec tamen blasphe-
mare aut damno aut dolore compulsus est. Sicut
dicit Scriptura: *In omnibus quæ accidebant ei, nihil
peccavit labiis Job* (Job 11, 21). Quod ego et pietati
vestræ scribere pro mutua caritate præsumpsi, ut
dolorem animorum vestrorum, quem litteris meis
mitigare non poteram, vel divinis eloquiis utcumque
moderarer. Et vere, si mihi quasi vestro creditis
cordi, non minimum potestis capere de Christi Do-
mini voluntate solatium, quod quatenus immaturus
manebat interitus, talem eum dignatus est assumere,
qualium regnum docet esse cœlorum; ut et patronum
haberetis ex filio, et minus doleretis amissum, quem
a Domino videbatis assumptum. Opto bene agat's.

EPIST. XXXIX.

*Domino sancto et apostolico in Christo Domino cultu
affectuque specialius excolendo patrono Victorino
[Victorino] episcopo Ruricius episcopus.*

Frater et compresbyter noster Capillutus, licet
apices vestros nobis non detulerit in charta relegen-
da, tamen totius [forte potius] exhibuit in corde
conscriptos: unde eos nec fur auferre, nec violentus
eripere, nec imber eluere, nec vetustas possit abo-
lere dum mihi fidelis admodum vestri pectoris con-
sors et deditissimus delator sæpius inculcat, et dul-
cius, qualiter me et quam assidua dilectione de me
ruminetis. Non quod in me sit unde caritatis vestræ
pascere possitis esuriem, qui solidos et nunquam
perituros cibos et accipere soliti estis et dare; sed
quando fortior esca defuerit, tenuitatem nostram pro
lactis poculo sorbeat, ut desiderium pii cordis et

puri alimento innocentiam temperetis. Nec mirum est
hoc tamen in vestra virtute miraculum, ut diligatis
venerantes vos, qui odientes amare consuevistis.
Siquidem et ad augendam circa nos caritatem ves-
tram, duo lumina nostra detinetis, Aurelianum dico
atque Leontium: pro quorum spe et consummatione
rogo ut indesinenter divinæ misericordiæ, sicut vos
confido facere, supplicetis, et cum illis iterum pro
nobis semper oretis; quia fiducialiter credo, quod
profectioni vestræ, et illorum insipientiæ, pro ipsa
adhuc teneritudine, a nutritore Domino nil negetur.
Salutem itaque uberem dico pietati vestræ, quantum
potest promere oris affectus, non quantum cordis
poscit affectus. Et rogo ut præfatos dulcissimos sti-
mulus pectoris mei nostro nomine sospitetis; nos-
que, quotiescunque se opportunitas porrexerit por-
toris, benedictionis vestræ imbribus irrigetis. O a
pro me.

EPIST. XL.

Ruricius episcopus a Apollinari b suo salutem.

Affectus sublimitatis vestræ in visceribus nostris
violentus exactor est, et amoris vestro me potius
quam pudori meo servire compellit; dum non con-
siderat, quo sermone, qua pagina; tantum vestris
imperii obsequamur. Cogitis enim nos auribus pe-
ritiæ vestræ verbis rusticis injuriam frequenter in-
ferre, dum apices nostros sæpius vultis accipere:
pareo voluntati vestræ, pareo jussioni. Malo enim
de meipso tibi magis quam mihi credere. Quia pie-
tatis, non potestatis est, quod jubetis. Et ideo, quæ
displicuerint emendabit procul dubio potius quam
prodetis. Siquidem nihil est imperiosius caritate; cui
quæque toto corde se dedit, libenter et vincula
illius impacta patietur, et onera illata portabit, dum
præcipientis imperium non invitatus excipit, sed de-
votus exercet. Præstabit itaque divina misericordi-
dia ut tumultibus temporis hujus, vel necessitatibus,
aut dilatis in perpetuum, aut parumper oppressis,
citius fructus c nos faciat de nostra carpere præsen-
tia, ut desideria, quæ incitantur affectibus, aspectibus
mitigentur. Finit.

EPIST. XLI.

*Domino devinctissimo et mihi omni honore venerabilii
fratri d Leontio Ruricius.*

Gratias ago, quod et nostri curam gerere, et novitate
D olerum, quæ libenter habere nos nostis, nos rescire
tanti habuistis; quod et consuetudini præstatis pari-

dubio Foro-Julienensis Leontius eo tempore Sidonii et
Ruricii; coævus vero fuit Leontius Arelatensis qui
Ravenno successit. Leontius Foro-Julienensis circa an-
num 446 obiit; non is igitur esse potuit cujus exitum
deslet Ruricius episcopus ab anno 470. Errat
tripliciter Savaro qui Leontium Foro-Julienensem eum
esse putaret cui Sidonius, item Faustus scripsere,
quique subscripsit epistolæ Fausti ad Luciferum pres-
byterum, idque in concilio Lugdunen-si. 1º Is quem
laudat Faustus, fuit Arelatensis, cui commissus Gal-
liarum vicariatus. 2º Nescio quid sibi velit Savaro,
ubi toties Luciferum presbyterum inculcat. Non fuit
Lucifer adversus quem tela sua vibravit Faustus;
sed Lucidus, injuria in Luciferum, hominem igno-

^a Ms., Apollinari.

^b De eo ad epi. t. 25.

^c *Legit vos, vel nos faciat de vestra.*

^d Fuit ille Leontius Arelatensis episcopus; quam-
vis enim de ipsius obitu tacuerit superius Ruricius,
id solum probat illius epistolam secundum seriem
temporum non esse dispositas. Fuit quidem alter
Leontius Foro-Julienensis episcopus, cui concilia Gal-
licana convocandi jus concessit Leo Magnus, ut Gal-
lorum animos Hilario Arelatensi addictos facilius
avocaret. Sed is Leontius fuit jam provecetæ ætatis
anno 445, ut testatur ipse Leo. Hunc Leontium au-
tomavit Baronius eundem esse ac illum cui epistolam
Sidonii et Ruricii sunt directæ; sed obierat procul

ter et amori. Idenque redeunte puero vestro, reddo reciprocum sospitationis officium; et ut de suscepto, Deo pro; itio, officio indesinenter cogitetis admoneo. Quia Deus non iulium boni operis, sed finem requirere comprobatur, dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22). Præstabit, ut credimus, misericordia ipsius, ut qui poenitendi vobis animum inspirare dignatus est, ipse vobis et in agendo virtutem, et in consummatione plenam tribuat pro sua miseratione remissionem, qui solus potest et sanare corrupta, et reparare collapsa, et delere commissa, et abdere præterita, conservare præsentia, et donare ventura. Finit.

EPIST. XLII.

Ruricius ad dominum Constantium.

De deliciis transmissis gratias ago, et quantum indicastis, tantum me utrarumque avium suscepisse significo; simulque etiam per pueros ipsos, qui nobis hæc detulerunt, tergus aprunum me pietati tuæ indico transmisisse; ut dum nos volatilia quæ transmisisti deliciamur, tu bipede de quadrupede facto satieris. Cujus tamen malo carne, quam vita capiaris quia qui semper de secularibus cogitat, et jugiter terrena meditatur, huic animanti Scriptura divina merito comparatur. Quia de omnibus animalibus solus homo sublimis creatus est, et effectus, ut auctorem suum semper cælo intentus aspiat, non mundalia opera solo incessabiliter defixus exerceat.

EPIST. XLIII.

*Ad dominum Ambrosium * episcopum Ruricius episcopus.*

Apostolica præcepta nos commonent ut a quibus divina percipimus, eis terrena præbeamus, quod nos vel in hac duntaxat parte servantes, pro cælestibus opulis, quas nobis et sermone vivo, et patrum tractatibus ministratis, legumina marina transmisimus. Per hæc nil nos habere proprium comprobantes; siquidem et a divinis bonis sumus, quæ vos tribuitis, peregrini, et nos peregrina transmittimus. Itaque quia nos a marinis cælestibus exulare, et solis terrenis sedibus incubare cognoscimus, a vobis specialius postulamus, ut hæc aliena a nobis libenter accipere, et vestra nobis dignemini frequenter impendere. Illud sit affectionis, hoc ministerii; illud doctrinæ præstatur, hoc gratiæ.

EPIST. XLIV.

Ad dominum Hispanum Ruricii episcopi.

Ago gratias quod dum nobis dona nomine, re spolia transmittitis, pietatem vestram erga me sincerissimam comprobatis, qua nos amplius quam deliciis delectamur. Siquidem inde esuriam corporis compescemus, hinc cordis: inde ventri transitorium porrigimus pastum: hinc vero animo mansurum præbemus affectum. Proinde tam amori quam muneris vestro gratias repensantes, reciprocis pietatum tum, transmūtatus. 3° Denique Arelatensi concilio, cui præfuit Leontius, subscripsit; absuisse autem videtur a concilio Lugdunensi, quod unicum tamen indicat Savaro. Cum Leontio Arelatensi non modo episcopis Gallicanis sed etiam Hilario pontifici fre-

vestram plurimum sospitamus. Et quia de nostra dignaris esse salute sollicitus, juxta vota pietatis vestræ me valere significo, simulque deposco, ubi sanctum pascha facturi sitis, me recurrentibus instruatis. Finit.

EPIST. XLV.

Ruricii episcopi ad presbyterum Albinum.

Ubi ad me communis luctus nuntii rumore pervenit, quod tamen miratus sum, quod non hoc prius ex germanitatis vestræ relatione cognovi, ipse ad vos requirendos continuo venissem, nisi me dierum horum reverentia retardasset. Has transmisi, quibus spero, ut me excusatum habere dignemini, et filiam nostram, quam audio se vehementer affligere, ad vicem meam, tam ex ratione quam ex vestra auctoritate consolemini, quod Dominus noster de servo suo, et quando voluit, et quod voluit, fecit. Et ideo contra voluntatem Domini venire videbitur, cui displicet divina præceptio: utique divina; quia animam nostram ille solus, cum voluerit, ex corpore potest educere, qui fudit in corpore. Et idcirco luctus iste nimius, qui videtur esse pietatis, magis ex diaboli consilio quam ex pietate descendit; ut cum dolor consolationis impatiens querelis suis Deum impietatis exprobrat, qui præmisit Filium per humanam conditionem, per incredulitatem animam perdat. Plangunt mortui mortuos suos, quos resurrecturos esse non credunt, qui animam cum carne restimant interire, quibus nulla de beatitudine animæ, nulla de corporis restauratione fiducia est. Nos vero, qui spem resurrectionis habemus in Christo, qui animas nostras, juxta pollicitationem ipsius Domini, in sanctorum finibus credimus collocari; ad ipsum nos corde et orationibus conferamus; et consolationi de ipsius promissione capiamus, quod credentes in se secum vivere faciat. Nec ullus apud eum nisi infidelis mortuus judicetur. Et ita plangunt nostros, sicut Scriptura nos edocet, temperemus, dicens: *Luctus sapientis septem diebus, impii vero omnes dies viæ suæ* (Eccli. xxii, 13). Sicut scimus illum mortuum corpore, anima vero pro innocentia sua Deo vivere; ita nos viventes corpore, corde moriamur. Finit.

EPIST. XLVI.

Ruricii episcopi ad Taurencium.

D Ago gratias promptissimæ in Domino devotioni, et sincerissimæ erga me caritati vestræ, quæ divinæ bonitatis imitatrix, id quod me sibi prospicit supplicandum, priusquam rogetur, et nostrum præoccupare benevolentia sua festinat officium; dum non solum custodire, verum etiam augere in istum sibi gessit [ingessit] affectum, quem idcirco beneficiis anticipando lætificat, quia ad modicum contristare formidat. Et ideo mavult offerre tacenti gratiam, quam præstare poscenti: sciens procul dubio, plus esse in eo meriti quens fuit litterarum commercium. Habentur illæ epistolæ Concil. l. iv. Basæ.

* De eo Sidonius l. ix, ep. 6. Suspicatur Savaro fuisse illum Senonensem episcopum cui successit Agrætius. Basæ.

quod spontanea benignitate defertur, quam quod a precibus indulgetur. Siquidem horum unum non nisi necessitate datur necessitudini; aliud vero sæpe etiam precatoris sedulæ dimittitur improbitati (*Luc. xi, 8*). Unde sæpe reciprocum dicens, de pietatis vestræ promissione securus, puellam vestram in rem directis pueris vestris, consignasse significo: cui confido quod juxta pollicitationem vestram, non solum veniam, sed etiam gratiam pro nostra intercessione tribuatis.

EPIST. XLVII.

Ruricius domino venerabili fratri a Joanni.

^b Manus communis susceptus, quod voluntarie facere debuerat, fecit nunc necessitate compulsus, ut ad venerationem tuam commendatitias flagitaret, et se gratiæ tuæ, etsi propter negligentiam suam de præterito ingratus, per insinuationem nostram nunc tamen gratificandus ingereret. Cujus petitioni ideo promptius acquievi, quia credidi, sicut et confido, vos petitioni meæ libenter annuere. Unde salutatione depensa spero, ut ipsum pro intercessione nostra recipere tanti habeatis. Et quia hoc, quod debuit, reddidit, usuras illi solidorum ipsorum, non tantum pro precibus nostris, quantum pro divinis præceptis donare digneris. Quod pro conversatione vestra, qua vos, Deo propitio, per dies singulos audio proficere, sine dubitatione præstetis. Quia ipse nostis, quod ille regnum Dei lætitia et gratulatione percipiet, et in montem Domini glorificatus ascendet, qui pecuniæ suæ usuram non in præsentem sæculo a proximo suo exegerit, sed a Domino expectaverit in futuro; nec per dolosa beneficia laqueos laborantibus injicit insolubilium debitorum, sed illius est fenerator et creditor, qui dicit: date, et dabitur vobis, et qua mensura mensi fueritis, ea remetietur vobis. Infidelis utique et iniquus est etiam sibi, qui hoc quod elegit concupiscendum, non vult habere perpetuum. Quamvis enim quicumque multa condant, multa congregent, et infinita diversis nundinationibus acquirant, mendicus de hoc mundo discedet, nisi de rebus suis portionem suam ad æternam beatitudinem ante præmiserit, dicente Domino per prophetam: *Ne timueritis, cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quia non cum*

^a Duo fuere tunc temporis in Galliis viri cognominæ, prior professor fuit grammatices, alter vero in episcopum Cabilonensem a Patente electus. Hic est ad quem scribit Ruricius, quemque fratrem appellavit. Hic Joannes *humanitate insignis*, inquit Sidonius, lector primum fuerat et ea ratione minister altaris ab infantia. Deinde archidiaconus factus, in eo munere plurimos annos ob industriam detentus est; tandem secundi ordinis sacerdos factus, cum episcopi labascentem in Ecclesia Cabilonensi disciplinam restaurare vellent, episcopus, nihil tale cogitans, ut aiunt, electus est. BASN.

^b Hæc vox ita litteris M et A implexis contracta est ut desperem legere, divinandum igitur. Forte *Amicus*.

^c Sæpius ad eum scripsit Ruricius, ut patet ex epistolis 54, 55 et 56. Ad eum pertinere Aprum,

morietur recipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus ejus (Ps. XLVIII, 17). Et iterum: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes divitiarum manibus suis (Ps. LXXV, 6)*. Qui si benigni essent animæ suæ, illi potius bona sua crederent, qui et idoneus fidejussor est pauperum, et largissimus redditor usurarum. Non ergo cupidus sis, frater carissime, nunc recipere in duplo; quod Dominus redditurum se tibi promittit in centuplum, unde nec a tinea poteris pertimescere exterminium, nec a fure formidare dispendium (*Math. xix, 29*). Quia ipse Dominus noster munerum suorum et largitor et custos est. Fuit.

EPIST. XLVIII.

Aprunculo e episcopo Ruricius episcopus:

Exegit mutui amoris affectus ad individuum mihi sanctitatem vestram sola ex causa litteras destinare, etiamsi non se occasio opportuna porrexerit. Unde per hominem filii mei Leontii has ad apostolaum vestrum dedi, quibus sospitatione prælata, quam ex sententia, Deo favente, valeatis, inquiri. Quia ipsi nostis incolumitatem vestram nostram esse lætitanam; sperans ut, redeunte præfato, nos reddatis de vestris actibus, propitia Divinitate, securos, quos videt esse de prosperitate sollicitos.

EPIST. XLIX.

Ruricius episcopus Ceraunias salutem.

De sincerissima, qua nos pro benignitate animi tui, non pro nostris meritis dignaris excolere in Domino, caritate confidens, securus has ad venerationem tuam direxi, quibus in Domino ac Deo nostro salutem uberem dicens, specialiter rogo ut ea quæ per servum vestrum Amandum verbo ^d speravi, si possibile est, nobis sine dilatione præstare dignemini. Quia hæc res et nos relevare potest, et vobis nullum potest afferre dispendium; quod ego pro beneficio maximo computabo. Iterum in quo jusseritis, vel usus exegerit, vicem reciproci obsequii repensare contendam.

EPIST. L.

Ruricius episcopus Censurio e episcopo salutem.

Litteras sanctitatis vestræ, etsi per occasionem, accepisse me gratulor. Non enim interest utrum ex necessitate aut ex voluntate, dummodo inter se invicem qui se diligunt colloquantur, et quos corpore lo-

matre Arverna itidem natum dixit Baronius an. 484, l. vi, 427. An intellexit annalista Aprum esse eundem ac Aprunculum, vel ipsius fratrem? Neutrum verum est. Aprunculus non fuit Arvernus. Lingonum in Burgundionibus sedem tenuit, sed Arianorum fugiens insidias Arvernorum episcopus, post mortem Sidonii fuit electus. Ab eo autem toto cælo differt Aper sive Asper, qui nequaquam fuit episcopus. Illius parentes vide enumeratos apud Sidonium l. iv, ep. 21, 959 op. Sirmond. BASN.

^d Forte *significavi*.

^e Fuit ille Antissiodorensis episcopus, appellatur a Sidonio *Censorius*, attamen presbyter, qui ejus nomine vitam S. Germani inscripsit, sic habet: *Domino beatissimo et mihi apostolico honore venerabili Censurio papæ Constantius peccator*. Sic Ruricius noster. BASN.

corum intervalla discriminant, animorum ac sensuum colloquia fida jungant. Quia hoc nobis generale vel maximum virtus diu jactæ pietatis indulsit, ut qui nos aspectu carnali non possumus contueri, spirituali cernamus obtutu. Unde redeunte gerulo litterarum has, sicut innoxistis, reddere procuravi, ut et sollicitudini vestræ et mutæ caritati pariter responderem. Salve itaque apostolatui vestro plurimum dependo, et hoc quod apicibus mearum testimonio voluistis agnoscere, utrum Sindilla porcos suos, prudente Fœdamio perdidisset; noveritis me apud homines meos, ubi fuerunt, diligenter perquisisse. Sed sicut ante jam noveram magis et istos laborem faciente ^a paci Sindillæ perpressos esse, et ipsum porcos suos per perversitatem suam, dum de adversa parte esse se jactat, amisisse cognovi. Cæterum præfatum Fœdamium illi in nullo culpabilem. Nam quod pertulit, nulli nisi debet et omnibus imputare. In qua causa, quantum ego contemplationi vestri, ut homines vestri, aut a custodia liberarentur, aut porcos vestros reciperent, laboraverim, ipsis jam referentibus, plenius potnitis agnoscere; quod propterea necesse non fuit litteris indicare. Vestrum est hominem verum juste ab hujus calumniæ objectione defendere, qua meum injuste scriptis agnoscitis sustinere.

EPIST. LI.

Ruricius episcopus Stephano suo salutem.

Ita me paucissimis diebus ad cultum suum pietas vestræ sanctitatis illexit, ut cum vos, Deo propitio, corde detineam, et oculis mentis intuear; tamen semper affectu instigante perquiram. Quia scilicet breve videtur omne quod dulce est; ita inexplebile est omne, quod carne [*carum*] est. Et omnipotenti Deo gratias super tam admirabili dono ejus, quod ita generaliter servis suis tribuere ineffabili dispensatione dignatus est, ut hi qui disparantur corpore, animis jungerentur; neque esset aliquid tam longinquum difficile quod mentium obtutibus obviaret. Sed per cordis intuitum ibi se invicem diligentes caritatis contemplatione conspicerent, ubi caritas ipsa consistit. Quo fit ut devinctio vestra, quæ in visceribus meis jugi recordatione, dum quouidie renovatur, augetur, amoris vestri mihi vicissitudinem repromittat, animus meus mihi animorum vestrorum fidejussor assistat, dum tantum sibi audet de vestra dilectione præsumere, quantum vobis concepiscit impendere. Salutem itaque beatitudini vestræ plurimam dico, et rogo, incessanter communi Domino supplicetis, ut secundum divitias bonitatis suæ atque virtutis, cui omnia possibilis constemur, ut si in hoc sæculo nos propter vitæ iustus turbédines ac procellas, et regionum intervalla sæpius videre non possumus, vel ad illam urbem quæ ædificatur ut civitas (*Psal. cxxi, 3*), faciat convenire, ad quam nos misericordia Domini poterit perferre, vos merita.

^a Locus corruptus.

^b De eo superius ad epist. 19.

EPIST. LII.

Ruricius episcopus Præsidio filio salutem.

Plerumque [*Plerique*] dum me apud individuum mihi sublimitatem vestram non vitæ merito, sed anicitiarum privilegio multum posse confidunt, commendatitias a nobis quibus vobis excusentur, inquirunt: quas eis pro officii nostri necessitate negare non possumus; non præsumptionis audacia, sed ministerii disciplina, dum et illis præsentis vitæ solatium, et vobis providere desideramus æternæ. Ut et illi per patientiam vestram reserventur ad penitentiam; et vos per misericordiam perveniat ad veniam, sicut dicit Scriptura: *Quia judicium sine misericordia erit qui non fecerit misericordiam* (*Jac. ii, 13*). Quia dixit: *Dimittite, et dimittitur vobis* (*Luc. vi, 37*). Procul dubio quem viderit hic facere quod præcipit, in futuro ei restituet quod promisit. Nobis enim illius veritas præsto est, si illi fides nostra non desit. Unde manifestissime potestis advertere absolutionem miserorum vestrorum esse indulgentiam peccatorum; et hoc vestris conferendum precibus, quod vos præstatis alienis, juxta ipsius in Evangelio sententiam: *Quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis* (*Matth. vii, 2*). Idemque pro Urso et Lupo, qui ad me, quasi vobis peculiarius, sicut superius dixi, caritatis jure devinctum, pro criminum suorum intercessione venerunt, precator accedo; ut primum Deo, deinde nobis hoc, quod commiserunt, donare digneris; nec nos de eorum damnatione confundas, qui se jam tum absolutos esse, quando ad humilitatem meam deducti sunt, crediderunt.

EPIST. LIII.

Ruricius episcopus Rustico ^b filio salutem.

Extra affectum consuetudinarium et probatum et humanitatem nobis dignaris impendere, dum usibus tuis detrahis, quod nostris largiaris expensis. Quia piero vestro referente cognovi, quod piscationis in viscera pro parte Visera nobis jusseras delicias ministrare. Unde salutatione depensa, gratias ago plurimas, exorans divinam misericordiam ut pro honore quem nobis pro ipsius timore dependitis, et præsentium rerum vobis conferat felicitatem, et beatitudinem tribuat futurorum. Finit.

EPIST. LIV

Ruricius Aprunculo ^a episcopo salutem.

Sicut litteras sanctitatis vestræ per virum venerabilem Elogium cum gratulatione suscepi, ita has, eodem redeunte, libenter emisi. Quibus apostolatui vestro debitum deponendo [*dependo*] sospitationis officium, simulque deposco ut pro nobis orare dignemini, et id a communi Domino peculiarius postulare, ut jam tandem aliquando in unum venire, et nos videre mereamur; ut caritas, quæ secundam sententiam dominicam in pectoribus nostris per absentiam quod peris est [*forte longi temporis*], refrixit per

^a De eo superius ad epist. 48.

præsentiam iterum in sospitis cineribus suscitetur, et vivis vocibus, quasi nobis flatibus veteris amoris redivivum repararetur incendium: quod amore atque virtute ignis illius, quem Dominus misit in terram (*Luc. XII, 49*), et spinas negligentiae nostrae atque desidia, vi naturae potentis exurat, tenebras dormientis cordis illuminet.

EPIST. LV.

Item alia Ruricii ad ipsum episcopum.

Assiduitas ^a supplicatum supplet in nobis gratiae communis officium, ut hoc quod facere debeamus super mutuae dilectionis affectum, facimus per externae necessitatis imperium; dum alienae tribuimus petitioni, quod propriae debere nos cognoscimus caritati. Ut haec litterarum necessitudo esset ex voluntate necessitudinis jocunda nova calamitate deplorantis extorta. Tamen quia spontaneam scribendi negligentiam gratiam, saltem praetermittere non debemus ingestam. Ideoque per fratrem et compresbyterum nostrum Maxentium, quem nobis frater ^b episcopus Iusius commendavit, dedi, quibus sospitatione depensa, ipsum apostolatui vestro, secundum quod postulavit, insinuo; quia illic notos et amicos habere se dicit, qui eum beatitudini vestrae possint in praesenti plenius intimare, quorum testimonio possit credi, quod assertioni ipsius fortasse non creditur.

EPIST. LVI.

Item ad ipsum.

Filii nostri Omacius et Eparchius ad me litteras plenas lacrymis et deploratione miserunt, specialiter deprecantes ut apud sanctitatem vestram pro ignorantiae ipsius filii nostri Eparchii intercessor existerem; confidentes quod pro amore mutuo nihil nobis negare deberetis. Idemque presbyterum nostrum Fusebiolum ad pietatem vestram in hac causa direxi. Per quem saluto plurimum, et rogo ut praefato, sicut de et, sufficienter admonito, indulgentiam errori illius dare pro nostra ^c supplicatione minime iniqua. Sicut in defensione peccati stulte atque infideliter perdurant culpa, donec agnoscat reatum ^d (non) debet relaxari, ita agnitio peccati debet conferre veniam confidenti. Remedium est enim mali confessio non simulata delicti; nec ultioni publicae relinquatur locus, ubi reus conscientia torquente punitur.

EPIST. LVII.

Item alia Ruricii ad ipsum.

Ante diem quam litteras vestrae sanctitatis acceperim, compresbyterum meum, sicut ipso referente poteritis agnoscere, ad germanitatem vestram in eadem qua mihi scripsistis causa direxeram. Et quia mihi non solum ipse filius noster Eparchius, sed etiam frater suus flebiliter per litteras supplicarunt, apostolatui vestri precator accederem. Qui et confessione culpae, et deprecatione veniae, et consanguinitatis affectu compulsus, indulsi. Quia vos mihi super hac re scripturos esse non credidi. Sed quia humilitatem

A meam dignati estis, pro ea quae inter nos est, proptio Deo, caritate, consulere, et nobis utrum justa esset vestra districtio, meis potissimum apicibus indicarem; sciat Dominus noster quod ego factum vestrum et probo, et collando, et vehementer admiror. Quia dum uni indisperto pro admonitionem gladii spirituale [forte *spiritualis*] pro reddenda salute intulistis dolorem, multis contulistis languentibus sanitatem. Multi etenim in Ecclesia qui curari nequeunt verbo, sanantur exemplo. Superest, severitatem misericordia consequatur, ut recipiatis lenitate patris, quem corripuistis auctoritate pontificis. Et juxta illum evangelicum (*Luc. xv, 30*), invocantes quem nos per omnia et sequi et oportet imitari, qui filio paternae substantiae decoctori, et facinus confidenti non solum veniam clementer impertit, verum etiam pristinam gratiam libenter indulgit; et nos condoleamus lapsa, subveniamus attrito, amplectamur reversum, laetemur inventum. Quod et apostolatium vestrum propterea fecisse certus sum, ut paululum instruantem filium excluderetis a matre, ut eum ipsi post modicum restitueretis incolunem; et eum contristaretis ad tempus, de quo gaudere concipiscitis in aeternum.

EPIST. LVIII.

Ruricius episcopus filio Severo salutem.

Negligentiam nostram atque pigritiam dum vos excusatis, arguitis, et nos beneficiis et officiis vestris agnoscimus debitores. Sed scio hoc sincero amore, quo nos diligitis, facere atque perfecto; quia parum est caritati vestrae, quod nobis tribuistis, dum totos vos nobis et quotidie impendere desideratis. Sed nobis satis superque sufficeret benevolentia, ^e quam prompti animi et assiduitas deesset obsequii. Unde salutatione depensa, gratias ago uberrimae pietati vestrae, quod erga me bonae memoriae patris vestri non solum retinetis, sed etiam vicistis affectum.

EPIST. LIX.

Ruricius episcopus filio Sthorachio salutem.

Ago atque habeo uberes gratias pietati vestrae, quod nos negligentiam famulorum nostrorum scire fecistis, dum subvectionem congruam, quam nobis callidus subtraxerat inimicus, benignus subministravit affectus. Quem idcirco nobis Dominus hoc ad tempus permisit inferre, ut et nostram patientiam per injuriam, et vestram erga nos caritatem per compatientiam comprobaret, ac sine dubio facultatis nostrae vobis lucrum operis per beneficium dilectionis afferret.

EPIST. LX.

Ruricius episcopus filio Vittameno.

Familiares nos vobis facit vestra dignatio, dum hoc quod a nobis libenter offertur, a vobis grater accipitur. Siquidem illud munus acceptabile probatur et dulce, quod non magnitudo insinuaverit, sed commendavit affectio. Quae res facit, ut ad persolvendum vobis spontaneae devotionis obsequium, etiam id ha-

^a Forte *supplicatum* vel *supplicantium*.

^b Ms., *episcopi*.

^c Ms., *supplicationem iniqua*.

^d Haec vox abest in ms.

^e *Prompti animi, quanquam assiduitas, etc.*

beamus in votis, quod non habemus in verba [verbis]. Itaque salutatione depensa, quia centum pera [pira] sublimitati vestræ, alia centum fliæ meæ destinare præsumpsi. Quæ si fortasse displicuerint saporis gustu, placebunt, ut confidimus, transmittentis affectu.

EPIST. LXI.

Ruricius episcopus fratri a Namacio.

Saluto plurimum, et spero ut si secundo crastino non potueris, vel tertia feria ad nos venire digneris. Quia desiderio tuæ caritatis accensi, et nos dicimus cum propheta: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Defecit spiritus meus. Ne avertas faciem tuam* (Psal. cxlii, 6, 7). Ne moreris adventum, ut pectoris nostri, quod parvi temporis solatio suscitasti, exstinguatis incendium. Finit.

EPIST. LXII.

Ruricius episcopus filio Vittameno.

Gratias ago dignantissimæ erga me sublimitati vestræ, quod nos de actibus atque incolumitate vestra, quos nostis, Deo propitio, pro amicitiarum jure sollicitos, facitis litterarum sedulitate securos. Unde his reciprocum reddo nobilitati vestræ salutationis officium, et me has de Decaniaco ad vos dedisse significo, neamque vobis favore divinitatis, quam b vobis placere confido, indicans sospitatem. Præstabit Dominus ut citius hinc regressus vestris merear obtutibus præsentari. Ut cujus benignitate vestra incitatis desideria, visione sollicitetis affectum.

EPIST. LXIII.

Ruricius episcopus fratri Claro episcopo.

Apostolatu vestro pro ea quam mihi non pro meis meritis, sed pro benevolentia animorum vestrorum impenditis, caritate, non dicam vicem non possum repensare beneficiis, sed nec tantas gratias quantas meremini, sermonibus explicare. Impendo tamen per litteras debitum sospitationis officium, partemque

a De eo ad primum librum.

b Ms., vos.

c Fuit Turonensis episcopus, Perpetui successor, postea a Warige Gothorum rege in Hispaniam rele-

gatus, eo quod in Gothorum suspicionem incidisset: autumabant scilicet eum Franci favere. De eo vide plura apud Gregor. Turon. I, 226, lib. x, 31. BARN.

pectoris mei, in quo affectum vestri aviditate suscepi, paginæ colloctione tran-mitto; simulque deprecor ut communi Domino supplicetis ut citius nos faciat fructum de nostra capere præsentia; quosque suæ inspirationis instinctu connexuit, vultum etiam mutua visione conjungat; ut desiderium in nobis quod accendit affatus, restinguat obtutus. De columnis vero gratias ago; et, sicut jussistis, quia modo propter imminem hyemem vehicula illo dirigere non possum, post sanctum Pascha, propitia Divinitate transmittam. De minoribus vero sicut verbo mandastis, si inveniri possunt, mihi vel decem necessarias esse significo. Sed si Dominus prospera universa concesserit, antequam vehicula dirigam ad vos hominem destinabo.

EPIST. LXIV.

Ruricius episcopus fratri Volusiano c episcopo.

Ita quod pejus est, caritatem antiquam, et insitam nobis, partim (quoniam confitendum est) negligentia nostra, partim necessitate temporis, partim corporis infirmitate faciente, longa delebit oblivio, ut penitus immemores nostri facti non solum vos nullis officiis, sed nec litteris requiramus. Miror nobilitatem tuam quasi filium ad me litteras destinare, cum sine ullo respectu religionis aut propinquitatis tibi injuriæ nostræ sic placeant, ut eas vindicare non velis. Unde nisi existimationem personæ meæ, aut officii cogitassetem, portitorem litterarum tuarum talem ad te miseram, quales homines meos non matrona vestra, sed domina procaz et effrenata nimium perduxit; cujus mores si tu tanto tempore cum famæ tuæ diminutione, aut voluntarie aut necessitate supportas, alios noveris nec velle ferre, nec esse contentos. Nam quod scribis, te metu hostium hebetem factum: timere hostem non debet extraneum qui consuevit sustinere domesticum.

gatus, eo quod in Gothorum suspicionem incidisset: autumabant scilicet eum Franci favere. De eo vide plura apud Gregor. Turon. I, 226, lib. x, 31. BARN.

EPITAPHIUM

RURICIORUM EPISCOPORUM CIVITATIS LEMOVICINÆ.

(Ex Venanti Fortunati lib. iv, carm. 5.)

Invida mors, rapido quamvis miniteris hiatu,
Non tamen in sanctos jura tenere vales.
Nam postquam remeans domuit fera tartara Christus,
Iustorum meritis sub pede victa jaces.
Ilic sacra pontificum, toto radiantia mundo,
Membra sepulcra tegunt; spiritus astra colit.
Ruricii gemini flores quibus Anniciorum,
Juncta parentali culmine Roma fuit.
Accumulante gradus prænomine, sanguine nexi,
Exsultant pariter hinc anus, inde nepos.

D Tempore quisque suo fundans pia templa patroni,
Iste Augustini, condidit ille Petri.
Hic probus, ille pius; hic serius, ille serenus,
Certantes pariter quis sibi major erit.
Plurima pauperibus tribuentes divite censu,
Miserunt cælos, quas sequerentur opes.
Quos spargente manu redimentes crimina mundi,
Inter apostolicos credimus esse choros.
Felices qui sic de nobilitate fugaci
Mercati, in cælis jura senatus habent.

ANNO DOMINI CCCCLXXXI.

VICTOR VITENSIS.

PROLEGOMENA.

EPISTOLA DEDICATORIA.

Josephus Bertinelli Joanni archiepiscopo Minotto Othobono, episcopo Patavino.

Parum ego prudenter, ne dicam temere fecisse videar rerum quibusdam non satis justis æstimatoribus, qui tibi, amplissimo antistes, viro omnium humanissimo ponam ante oculos et persecutorum humanitatem omnem exuentium crudele spectaculum, et immanissimæ persecutionis imaginem. Refugit enim animus non modo intueri, sed etiam reformidat dicere quæcunque exhibet Historia nostra, sanctissimorum nempe omnis ætatis ac status hominum carnificinam, dolores, vulnera, equuleos, mortes ac mortium genera intolerabilia; reformidat dicere barbarorum ubique sævientium crudelitatem, episcoporum, sacerdotum, aliorumque infinitum numerum ita pro nomine Jesu constanter firmiterque patientium, ut tortor ipse prius ac tormenta viderentur defessa, quam qui ea passi sunt, licet eo usque cruciati fuerint, ut quo minus haberent virium ad perferendum, eo vim magis tormentorum et cruciatuum acerbiter sentirent. Verum hujusmodi athletas Christi, tales ac tantos religionis nostræ auctores et magistros, liceat tibi pontificali auctoritate gravissimo si non oculis aspicere, animo certe et cogitatione complecti; liceatque mihi dignitatis ac virtutis tuæ præconium facere meditati, quorum nomina sunt scripta in cælis, eorum memoriam annalium monumentis commendatam nomini tuo consecrare. Quos igitur non vidisti, vides tamen qui et quales postulent patrocinium tuum; vides quam dignum sit generoso principe porrigere afflictis dexteram, atque opis indigentibus opitulari; quam dignum optimo episcopo episcopos sibi similes, sacerdotes ministrosque sacros pro Christi fide perpressos, benigne suscipere; quam dignum denique humano pectore miserabilium misereri hominum, laborantibus succurrere, et præsidium petentibus nihil negare. Hæc cum videas non ego cædes, non verbera, non secures, non vincula, non reliqua suppliciorum genera propono oculis; sed quæ mutæ caritatis ac benevolentiae exempla nobis passim occurrunt in hac Historia; atque eo propono libentius, non tam quod omnia te digna sint, quam quod majorem eorum partem moribus tuis exprimere videre. Utinam vero is ego essem, ut, tu qui sis et quantus semper fueris, cum satis videam admirerque maxime, satis etiam quæ tua sunt non modo dicere, sed dignis celebrare laudibus dicendo possem! Sed cum persequi omnia non queam (quis enim omnia persequatur ejus qui non honoris nomen, sed honorem adeptus sit?), patere æquo animo, me bene multa præterire consulto, quæ in medio posita et cernunt omnes et mirifice laudant. Dicant alii nobilitatem generis, vetustatem familiæ, patriæ inclytæ et parentum decora, cognationes, majorum nomina, quæque ab iis præclarissime gesta sunt; ea tu quamvis tuorum sint atque magna, respicis tamen tanquam aliena, neque quidquam tuum putas nisi quod virtus fecit tuum. Dicant alii, te Alexandro VIII pontifici maximo nepotem esse, te Petro Othobono cardinali amplissimo consobrinam, te a Benedicto XIII pontifice optimo designatum episcopum; magna quidem ista sunt, singularia prope, atque adeo tua; sed non ea sunt quæ dici a nemine satis possint. Dicat quæcunque facis Patavina celeberrima civitas, bonarum artium sedes ac magistra, cui præes, dicat seminarium istud litterarum tuum juventuti instituendæ aptissimum, quod tu splendori pristino restituendum suscepisti; majora equidem ista censemus, et majoribus etiam digna laudibus; at nos nec quodcunque in te laudabile est proponere nobis volumus, nec aliis demonstrare nisi quidquid est maximum. Maximas autem esse ducimus easdemque admirabiles virtutes animi, quæ solæ tuæ sunt, quæ tibi

cum aliis non communes, quæque licet commendari ab omnibus nequeant, sunt tamen omnium commendatione dignissimæ. Ac primo quidem sese offert in Deum pietas ac religio ista tam Deo cara, tamque episcopi propria, tum excelsa indoles, suavitas morum et integritas, in omnes benignitas, atque naturæ tuæ accommodata caritas et beneficentia, tum præ cæteris, quæ maximæ singulæ, et laudandæ sunt, summa illa modestia, qua et præstas aliis, et te laudari non sinis. Ad nos igitur quod attinet, qui nimium timidi quam prudentes parum videri malumus, ne alicujus gratiam assentatiuncula quadam aucupari dicamur, summæ omnium virtuti tuæ morem gerimus, atque universo laudationis genere supersedemus. Qui tamen non patimur testimonium aliquod observantiæ nostræ publicum desiderari, Historiam hanc, mole quidem parvam, re autem ipsa magnam, teque dignam offerimus amplitudini tuæ, rogamusque ut quaecunque sit munusculum probes nostrum, neque despicias condonantis animum, qui cui multum debeat, et multum dare non possit, satis esse autumat, si ei plurimum debere velit. Tu interim, antistes optime, et virtute magis ac meritis quam dignitate ac laudibus clare, qui divino videris munere donatus Ecclesiæ tuæ, de ea perge, ut facis, laboribus ac vigiliis bene mereri, gregum tuorum innumerabilium incolumitati consulere, et perpetua clementiæ tuæ relinquere monumenta ad Christi Redemptoris æternam laudem.

P. FR. CHIFFLETII

ELUCIDATIONES IN VICTOREM VITENSEM,

In notis nostris ad opera Fulgentii Ferrandi Carthaginensis Ecclesiæ diaconi, non una se dedit occasio de Victore hoc, ejusque Historia quædam prælibandi, quæ nunc operæ pretium est accuratius prosequi. De libro primum dicam, tum de auctore, ut causam ex effectis investigemus.

CAPUT PRIMUM.

Operis inscriptio.

Titulus ante omnia operi præfigendus : quem haud satis distincte concipiunt plerique, *De Persecutione Vandalica*. Nam et Geiserici extra Africam, in Hispania, in Italia, Dalmatia, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Lucania, Epiro Veteri sive Hellada, persecutio fuit, ut initio primi libri asserit Victor : unde non dubium relinquitur quin opus suum ipse inscripserit *Historiam persecutionis Africanæ*, quem titulum præfert in ms. codice Cartusianæ Portarum. At quoniam per tempora S. Fulgentii Ruspensis episcopi, orthodoxos quoque in Africa vexavit Trasamundus, nobis, qui his omnibus calamitatibus superstites sumus, Victoris lucubratione hæc, et tempore et loco ita circumscribenda est, ut sit *Historia persecutionis Africanæ sub Geiserico et Hunerico Vandalorum regibus*.

CAPUT II.

Ejus pars est Notitia episcoporum Africanæ.

Quod Notitiam episcoporum Africanæ, qui Carthaginensem convenire a rege Hunerico jussi sunt (quam anonymam edidit Sirmundus), idem ipse Victor vel conscripserit, vel saltem a forensi tabulario descriptam operi suo inseruerit, apparet primum ex ipsa ratione argumenti. Cum enim in ea Notitia non sola episcoporum ac sedium nomina recenseantur, sed et in contextu, et ad calcem adnotetur quid cuique

acciderit, quot fugerint, quot perierint, quot et quo relegati sint; hæc nemo negaverit ad eum pertinuisse, qui totam ejus historiam persecutionis describendam susceperat. Apparet deinde ex veteri codice Sanctæ Mariæ Laudunensis, in quo ea Notitia (ut ipse refert Sirmundus) sequebatur Rationem fidei ab Eugenio Carthaginensi, aliisque episcopis oblatam Hunerico regi; adeoque descriptioni persecutionis Africanæ implexa et illigata erat. Apparet denique ex ms. codice, ex quo Abrahamus Ortelius in Thesaurio geographico civitatum Africanæ nomina ex eadem ipsa Notitia deprompta, passim episcopo Victori ascribit.

CAPUT III.

Libri Fidei quis auctor.

Liber Fidei, Historiæ persecutionis Africanæ illigatus, dubium est a quonam fuerit conscriptus. Victori ipsi, cujus est reliquum opus, ascribunt plerique: alii Eugenio Carthaginensi episcopo, secuti Gennadium in Catalogo, cap. 94, ubi hæc habet: *Eugenius Carthaginis Africanæ civitatis episcopus, et confessor publicus petitus a Chunerico Vandalorum rege, catholicæ fidei expositionem, et maxime verbi omissionem proprietatem disserere; cum consensu omnium Africanæ, et Mauritanicæ, et Sardinicæ, atque Corsicæ episcoporum et confessorum qui in catholica permanserunt, composuit librum Fidei sanctarum Scripturarum sententiis communitum, et per collegas confessionis suæ porrexit*. Porro Victor in fine libri secundi catholicis omnibus Africanæ episcopis eum tribuere videtur, cum ait: *Quod ante nostri providentes, libellum de Fide conscripserant, satis decenter sufficienterque conscriptum, dicentes: Si nostram fidem cognoscere desideratis, hæc est veritas quam tenemus*. In

codice cartusiae Sanctae Trinitatis prope Divionem, A præcellens, ejus jussu Victor anno Christi 487 persecutionis Africanæ Historiam scripsit.

CAPUT VI.

Operis in 5 libros partito:

Quod spectat ad divisionem hujus Historiæ, incertum est an eam Victor in plures libros partitus sit. Imo cum nulla appareant hujus divisionis vestigia, nulla in ipso textu plurium librorum mentio, nullæ transitiones, nullæ extra totius operis principium et finem vel prologorum, vel epilogorum formæ, verisimilius est eam Historiam ex mente auctoris (ut fere vetustiores aliæ solent) uno tenore decurrisse: divisiones porro factas esse a recentioribus, nunc in pauciores partes, nunc in plures, pro genio cujusque atque arbitrio. Itaque cum vulgatæ editiones pleræque tres libros exhibeant, sex omnino reperimus in codice ms. cartusiae Portarum: sed hæc ratione distinctos, ut idem sit utrobique liber primus; at liber secundus vulgatus in duos, tertius in tres subdividatur. Ad finem libri IV post illa verba: *Data sub die sexto calendas Martius, Carthagini*, sequuntur hæc non auctoris, sed recentioris librarii assumpta: *Hæc est lex, hoc præceptum iniquissimi regis et Deo odibilis Honorici, filii Geiserici, quam adversus piorum gentem veluti draco bino ore sibilans edidit. Sed jam tempus est ut in quarto hoc libello finem narrationis*

facere debeamus: quia indignum et indecens est, ut sub tyrannica colloctione sermo divinus subjaceat. Auditum ergo petimus ab auditoribus libenter accommodari, cum principium libri quinti in eorum sonuerit auribus: quoniam magna et miranda martyrum certamina nos confidimus narraturos, præstante ipso Jesu Christo Domino, qui laureis mirifice sanctos coronat suos. Explicit liber quartus. Incipit liber quintus. Ad finem vero libri quinti, post illa verba: *Et Maximus monachus, et Septimus monachus*, hæc subjiciuntur: *Sed licet horum gloriosissimorum martyrum, in præsentem non quiverimus explanare admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilem multitudinem martyrum; in fine tamen hujus operis nostri promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos. Nunc ergo hujus libelli quinti narrationis nostræ hic finis sit. Explicit liber quintus. Incipit liber sextus.* [Ex illo jam tempore crudelius Arianorum episcopi, etc. Ad finem denique libri sexti, post illa verba, *simili morte perit*, ita concludit librarius: *Explicit liber sextus. Incipit Passio Sanctorum superius promissa, qui apud Carthaginem passi sunt.*] *Prædicaturus triumphos*, etc. Illi sunt ex codice Portarum *ἐπιλογοί*; non auctoris ipsius, sed antiquarii, seu medio ævo interpolatoris; quos operis partibus a se constitutis quasi limites posuit. Mihi partium proportionem, et lectoris commodum spectanti, media fere via incedere placuit, eamque Historiam quinque in libros partiri; quorum primi argumentum erit: *Geiserici Vandalorum regis Africana persecutio*; secundi: *Initia persecutionis Hunerici Vandalorum regis*; tertii: *Professio fidei catholicorum episcoporum Hunerico regi oblata*; quarti: *Hunerici regis sævitia in episcopos orthodoxos, cum*

CAPUT IV.

Tempus conscriptæ Historiæ annus Christi 487.

Tempus quo hæc Historia conscripta est indicavit auctor ipso operis initio, *sexagesimum annum* ex quo Vandali in Africam ex Hispania trajecerant. Porro hic transitus cum a Prospero in Chronico notetur Hierio et Ardabure consulibus, hoc est, anno æræ Christianæ 427, ad hunc numerum addito sexagenario, prodibit hujus operis elaborati annus 487.

CAPUT V.

Cui nuncupatus hic liber. Ætas Diadochi episcopi Photices in Epiro Veteri.

Cui liber hic nuncupatus fuerit conijcere licet ex Victoris præfatione. Nam is quicumque est, *historiam texere cogitabat*, cui Africanam persecutionem illigaret: tantæque erat vel auctoritatis, vel dignitatis, ut ejus *jubentis imperio, obedientiæ cervicem submittere se profiteretur episcopus Victor*: qui cum Constantinopoli scriberet, vix alius occurrit cui tantum deferre honoris vel potuerit, vel debuerit, ab Acacio qui tum in vivis erat, patriarcha Constantinopolitano. Illam enim sedem iste obtinuit annis septemdecim, ex anno Christi 471 in 488, secundum auctores probatissimos Historiæ Byzantinæ. Addit Victor, sicut Timotheus et Lucas Pauli apostoli, sic et istum beati episcopi Diadochi fuisse discipulum. *Omne inquit, datum optimum et omne donum perfectum cælius accepisti: eruditus a tanto pontifice, totoque laudis genere prædicando beato Diadocho, cujus ut astra lucentia exstant quamplurima catholici dogmatis monimenta dictorum. Et sat est tibi ut æquipares doctrinam doctoris; quia satis est discipulo ut sit quomodo magister ejus.* Fuit hic Diadochus episcopus Photices in Epiro Veteri, ut testatur Photius in Myriobiblo, codice 201, qui et rursus ejusdem meminit cod. 231. Asceticum ejus librum centum capitum, a Francisco Turriano Latine redditum habet Bibliotheca Patrum: quo ex opere caput aliquod citat Maximus monachus, qui Heraclio imperante floruit, *Patrem Diadochum causa honoris eum appellans.* Cum autem hactenus obscura fuerit Diadochi ætas, ex hoc certe Victoris loco habemus, circa medium quinti post Christum sæculi illum claruisse; ut eo nimirum magistro usus fuerit vir ille dignitate

horum catalogo; quinti: *Crudelitas regis Hunerici in ceteros catholicos*. Subjiciuntur per modum appendicis, acta 7 monachorum martyrum Caspensis territorii, quorum auctorem quoque Victorem episcopum facit *codex Portarum*, et beatus Rhenanus, accuratus scriptor, qui in hujus operis editione, ad finem horum actorum, Historiæ Victoris episcopi finem adnotavit. Sane hæc acta cum in omnibus quæ videre nobis licuit Victoris exemplaribus, tum cisis, tum manuscriptis, Historiam persecutionis Africanæ ab eo conscriptam excipiant, frustra alius queritur eorum auctor, qui cum horum martyrum in historiæ cursu paucis verbis jam meminisset, potuit ad ipsorum res gestas fusius enarrandas animum adjicere, præsertim quod in eorum tormentis et tyranni sævitiæ, et martyrum ingentes animi, et divina erga illos providentiæ solito clarius enituiteset.

CAPUT VII.

Victor fuit episcopus Vitensis.

De Victoris episcopatu multorum hactenus opinio fuit, Uticensem fuisse in provincia proconsulari; quod nos in Ferrando nostro haud inanibus argumentis improbavimus. Scio Victoris Uticensis episcopi mentionem esse in collatione prima Carthaginiensi, numero 128, P. C. Varanis, anno Christo 411. Sed hic nihil pertinet ad Hunerici regis tempora. Scribens autem Victor episcopus Historiam persecutionis Africanæ, anno sexagesimo ex quo in Africam Vandali de Hispania trajecerant, hoc est, anno æræ Christianæ 487, in Notitia provinciæ proconsularis meminit Florentini Uticensis episcopi, tribus quatuorve ante annis ab Hunerico rege in Corsicam relegati: ubi tum detinebatur cum aliis ad sex et quadraginta extorribus episcopis, quando Historiam hanc suam scribebat Victor: quem si quis Florentino Uticensi jam tum fortasse mortuo suffectum objiciat; næ ille parem prudens æstimator videbitur tam iniquorum temporum, per quæ dispersis quaquaversum Ecclesiarum omnium Africanarum ovilibus; ac eorum vel enecatis pastoribus, vel procul a patria amandatis, vix eis spiritum ducere, nedum gregibus suis invigilare, aut episcopis morte sublatis successores ordinare integrum fuerit. Quam certum est autem nunquam Uticensem fuisse Victorem hunc. tam est indubitatum Vitensem fuisse episcopum: quæ provinciæ Byzacenæ civitas cum ignota esse: recentioribus librariis, illi mendum in antiquis exemplaribus suspicati, ac vocum delusi affinitate, Uticensem pro Vitensi reposuerunt. In codice cartusie Portarum ms. bonæ notæ, ipso operis initio legi: *Incipit prologus in Historia persecutionis Africanæ edita a sancto Victore patriæ Vitensis episcopo*: ac postmodum incidi in hujus Historiæ editionem Parisiensem anni 1541, typis Galeoti Pratensis, a Beato Rhenano curatam, in qua post præfationem, *Quondam veteres, etc.*, sequitur inscriptio: *Historia persecutionis Africanæ provinciæ, temporibus Geiserici et Hunerici regum Vandalorum, auctore sancto Victore episcopo Vitensi*. Ut jam minime dubium sit quin

A ipse in Byzacenorum episcoporum serie de se scripserit; *Victor Vitensis, non occurrit*: certo nimium Dei consilio reservatus, haud secus ac Virgilius ille, cruenti prælii

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor,
ut Jiræ illius persecutionis historiam posterorum
memoriæ commendaret.

CAPUT VIII.

Scriptus Constantinopoli.

Hanc porro scripsit, ut reor, Constantinopoli. Non enim diu in Africa latere potuisset, ac tot quæsitorum fugere oculos, qui latebras omnes scrutabantur, ut catholicorum, ac præsertim episcoporum neminem ab Ariana sævitiæ immunem relinquerent. Opinor ergo illum mutato habitu, Constantinopolim evasisse B in comitatu Uranii legati Zenonis imperatoris, quem libro v testem profert, crudelitatis Carthagine in orthodoxos spectante illo exercitæ. *Sed qui hoc, inquit, fabulosum putat, Uranium Zenonis legatum interroget, cujus in præsentia præcipue gesta sunt; illa scilicet causa, quia veniens Carthaginem, sese pro defensione Ecclesiarum catholicarum venisse jactabat. Et ut illi ostenderet tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est ascendendo ad palatium et descendendo transire: ad opprobrium videlicet reipublicæ ipsius, et nostri jam deficientis temporis sæcem.* Et paulo superius, cum eorum meminisset qui linguis radicitus abscissis, expedite nihilominus loquebantur, subdit: *Sed si quis incredulus esse valuerit, C pergat nunc Constantinopolim; et ibi reperiet unum de illis, subdiaconem Reparatum, sermones politos sine ulla offensione loquentem: ob quam causam venerabilis nimum in palatio Zenonis imperatoris habetur, et præcipue regina mira eum reverentia veneratur.* Ecce, lectores suos invitat, vel præsentem, ut Uranium legatum Constantinopoli in aula Imperatoris consulant; vel absentem, ut Constantinopolim pergant, ibi persecutionis Africanæ seriem cognituri: vix, aut nulla ratione facturus, si non ipse tum ibidem mansionem haberet. Cum igitur ad calcem Notitiæ episcoporum Africanorum ita colligit: *Corsica relegati 46, Hic relegati numero 302, posterior numerus de Constantinopolim ablegatis accipiendus est.*

CAPUT IX.

Fuit primas provinciæ Byzacenæ.

D Hunc ipsum Victorem Vitensem episcopum censui primatem postmodum fuisse provinciæ suæ Byzacenæ, cujus est mentio in Vita S. Fulgentii, ab eo in episcopum Ruspensem ordinari jussi. Nec vanis indicibus. Nam (ut ad Ferrandum pluribus explicuimus) in Africa, extra provinciam proconsularem cujus caput Carthago, vagæ erant ac desultoriæ primæ sedes, et seniore eujusque provinciæ episcopum sequebantur: seniore, inquam, non ætate, sed promotione sive ordinatione; qui idcirco senis appellatione designari solebat; adeo ut promiscue aut senex, aut suæ provinciæ primas, aut primæ sedis episcopus nuncuparetur. Jam sic ratiocinor: Notitia

Byzacena tres omnino Victores episcopos repræsentat : *Nareus* tertio decimo loco, *Vitensis* sexto et quadagesimo, primo et centesimo *Gauvaritanum*. Christi anno 487, quo scribebat Victor Vitensis, decem jam sublatis erant ex episcopis Byzacenis, iique (ut verosimilius) seniores atque infirmiores : qui si primi decem fuerunt, quos recenset Notitia; ex eo Victor Nareus in reliqua episcoporum serie tertium locum, Vitensis trigesimum sextum, Gauvaritanus primum et nonagesimum obtinuit. Jam vero, satis constat, Victoris primatis Byzaceni mandato Fulgentium Ruspensibus ordinatum episcopum anno Christi 507, vicesimo anno post 487. Per hos igitur viginti annos longe est probabilis obisse ex episcopis Byzacenis quinque et triginta qui Victori Vitensi, quam duos tantum qui Narensi aut omnino nonaginta qui Victori Gauvaritano decedere potuissent. Qua ratiocinatione conjicio, eundem esse Victorem Vitensem episcopum a quo persecutionis Africanæ descripta est Historia, qui et viginti post annis fuit primas Byzacenus.

CAPUT X.

Chronologica Geiserici et Hunerici regnorum periodus.

Carthagine potitur Geisericus, Theodosio XVII et Festo *cos.* ex Prospero et Marcellino in Chronicis, hoc est, anno Christi 439. Idem refert Idatius anno Placidii Valentini, seu Theodosii Junioris monarchiæ 15. Nec aberrat fragmentum Augustanum quod edidit Henricus Canisius post Chronicon Tironis, tomo V Lect. antiquæ, pag. 161, occupatam a Geiserico Carthaginem notans, P. C. Theodosii XVII et Festi : cum hæc formula enuntiandi consulatus, eundem sensum habeat cum illa vulgata qua usi sunt Prosper et Marcellinus, uti ostendimus in Notis nostris ad vitam S. Fulgentii, auctore Ferrando. Quod ergo apud Victorem legitur, lib. 1 de Persecutione Africana, captam a Geiserico Romam, regni ejus anno 15, de annis completis accipiendum est. Romam enim occupavit Geisericus Valentiniano VIII et Anthemio *cos.*, hoc est, anno Christi 455, ex Prospero, Marcellino et aliis chronographis : et quidem haud multo post Maximum pridie idus Junias a suis occisus. Hic erat annus regni Geiserici quintus decimus exactus, et labens decimus sextus. Diem etiam captæ Carthaginis exprimunt iidem, Prosper, Idatius, et auctor fragmenti Augustani, xiv kalendas Novembris; ut mendi suspicio sit apud Marcellinum, ubi legitur x kalendas. Ex ea die Victor Vitensis ad finem libri 1 numerat regni Geiserici annos 37 et menses tres; quibus in fragmento Augustano adduntur dies sex. Si a 19 Octobris anni 439 numeres annos, 57 menses tres tricenarios, et dies sex, conjicies Geiserici obitum in annum 477, diem mensis Januarii 13. Hinc porro adde cum Victore Vitensi, regni Hunerici annos 7, menses 10 tricenarios, et insuper ex fragmento Augustano dies 18; videbis illum interiisse anno regni sui octavo pene completo Christi 484, die 6 Decembris.

CAPUT XI.

Hunerici persecutionis tempus, ejuque edictorum adversus catholicos; inter quæ ominosa solis defectio media intercessit.

Hunericum cruentam bestiam docet nos Victor libro 11 sæviisse qua in Manichæos, qua in suos Arianos per quinque annos vel amplius : inde porro conversum ejus furorem in orthodoxos. Idem libro v multis describit famem ac luem quæ Africam depopulatæ sunt, saltem ab æstate anni octavi Hunerici, Christi 484. Qua sæviante clade, cessavit persecutio catholicorum ab Arianis, quos fecerat communis calamitas de sua ipsorum salute sollicitos; tunc enim rex ipse Hunericus (ut ait Victor), *suis provinciis et domibus singulos revocari jussit*. Cum igitur Hunericus octavo regni sui anno ad finem vergente interierit, vel hinc licet colligere, ejus in catholicos persecutionem haud multum supra duos annos solidos tenuisse; nempe toto anno regni septimo, cum parte anni sexti, et parte octavi. Nunc reddenda sunt suis temporibus duo ejus edicta, quorum prius fuit de omnibus Africæ episcopis Carthaginem convocandis ad kalendas Februarias anni 8 Hunerici regis, Christi 484. Posterius de claudendis ecclesiis, datum Februario anni ejusdem 484. Prius quidem anno regni Hunerici 8, Christi 483, die Ascensionis dominicæ promulgatum est, ex libro secundo. Ex die autem promulgationis emendanda est dies edicto subscripta, xiii kalendas Junias, hoc est, Maii mensis 20. Nam eo anno incidit Pascha in 10 Aprilis, Ascensio in 19 Maii. Quomodo ergo publice in ecclesia lectum est edictum 19, si tantum postridie, nempe die Maii 20 datum confectumque est? Putamus igitur datum ipsa die Ascensionis, xiv kalendas Junias, vel certe biduo ante, hoc est xvi kalendas; ut numerus xiii pro xiv vel xvi irreperit, facili nota v in 11 transmutatione. Ab eo vero tempore ad kalendas Februarias anni 484 fluxerunt novem fere solidi menses. Unde vox *novem* ex editione Coloniensi, et ex codice Portarum a nobis haud timide restituta est in locum edicti posterioris, hactenus in vulgatis corruptum, qui sic se habet : *Postmodum universos constat fuisse commonitos, spatio temporis prerogato mensium novem novæque contentionis (si quid ad eorum proposita posset aptari), ut ad kalendas Februarias anni octavi regni nostri, sine metu aliquo convenirent*. Datum est autem edictum hoc posterius quod libro quarto continetur, vi kalendas Martias, adeoque ipso intercalari die anni 484 bissextilis; cujus diei infelix esse omen majorum opinio fuit, vel teste Valentiniano, qui anno 364 proximo post bissextilem die apud Nicæam imperator levatus est, cum bissextilem ipsum quasi ominosum declinasset, ut scribit Ammianus libro xxvi.

Sed et per ea tempora ominosum solis deliquium memorat Gregorius Turonensis lib. 11 Hist. Franc. cap. 3 : *Tunc, inquit, et sol teter apparuit, ita ut vix ab eo pars vel tertia eluceret*. Credo namque pro tantis sceleribus et effusione sanguinis innocens.

Quod novilunium eclipticum inter barbarica duo illa edicta medium fuit, cum evenerit die mensis Januarii 14, et potuit spectari Carthagine, horis antemeridianis, ut tabulæ astronomicæ nos docent.

CAPUT XII.

Duo legati Zenonis imperatoris ad Hunericum, Reginus anno 483, Hunerici 7; Uranius anno 484, ejusdem regis octavo.

De Uranio nulla est dubitatio: hic enim (ut refert Victor libro v) cum ad defensionem Ecclesiarum catholicarum se venisse jactasset, Hunericus, ut ei illuderet contumaciusque insultaret, in illis plateis vel vicis plures tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est ascendendo ad palatium et descendendo transire. At de Regino haud ita consentiunt codices. Rhenani editio Parisiensis anni 1541, et fere recentiores aliæ sic habent: *Nam die Ascensionis Domini, legatus Zenonis imperatoris, regina præsentente legendum in media ecclesia episcopo Eugenio dirigit præceptum*, etc. Sed age: quomodo sui muneris putavit esse imperatoris legatus, ut Hunerici tyranni hoc edictum Eugenio episcopo in media ecclesia legendum dirigeret, quod ad domini sui rem nihil faceret, quinimo ejus studiis maxime adversaretur? Ergo hunc locum sic refert editio Coloniensis anni 1535: *Nam die Ascensionis Domini, legato Zenonis imperatoris rege non præsentente legendum media ecclesia episcopo Eugenio direxit præceptum*, etc. Nutat quoque hæc lectio, quæ edictum et legato Zenonis et episcopo Eugenio directum significat, obs. ure, ne dicam inepte. Sic ergo hunc locum nitide reddimus ex codice cartusisæ Portarum: *Nam die Ascensionis Domini, legato Zenonis imperatoris Regino præsentente, legendum*, etc. An hic ipse sit Reginus comes ad quem est Ferrandi diaconi liber de septem Regulis innocentis, in medio relinquo, cum id neque negare ausim, neque affirmare.

CAPUT XIII.

Carthaginenses episcopi a Victore memorati, Quodvult-deus, Deogratias, Thomas, Eugenius.

Ex hoc numero Thomam exclusit Baronius, secutus recentiores Victoris editiones, quæ lib. i sic habent pleræque: *Ordinator quondam memorati sacerdotis (nempe episcopi Deogratias) nomine Thomas, dum variis ab eis insidiis sæpius arctaretur, quodam tempore venerabilem senem in publica facie catomis ceciderunt*. At in codice Portarum (cui consentiens est quoad hoc editio Coloniensis anni 1535) sic legi: *Ordinator quidam in sacerdotium nomine Thomas. Qui dum variis, etc.* Vides hic censeri Carthaginiensem episcopum Thomam, nec immerito. Amabo enim, si Deogratias episcopum ordinavit Thomas, ipse ergo episcopus fuit. Si fuit episcopus, quomodo non ejus sedem appellavit Victor, ut in aliis solet? Ad hæc, si Thomas cum aliis duobus episcopis secundum antiquos canones episcopum Deogratias consecravit, quomodo solitarie ejus ordinator diceretur? Denique, ordinato ante triennium episcopo Deogratias, quomodo extra propriam sedem contra canones tan-

A diu Carthagine restitisset? Placet ergo lectio codicis Portarum, et editionis Coloniensis vetustæ, quæ hunc habet episcopum Carthaginiensem, episcopo Deogratias proxime defuncto subrogatum. Quod vero mox addit Victor: *Unde factum est ut post obitum episcopi Carthaginiensis*, etc., de ipsius Thomæ obitu intelligendum putamus; sive ille in catomi supplicio animam exhalarit, sive ei fuerit aliquantulum superstes. Hinc licet distinguere apud Victorem episcopos Carthaginienses omnino quatuor. Primus fuit Quodvulteus, Neapolim relegatus anno 439, statim post captam a Geisericis Carthagine. Illo mortuo in exilio, anno (ut videtur) 452, die 26 Octobris, egit Valentinianus imp. apud Geisericum, ut post eum ordinaretur Carthaginiensis episcopus nomine Deogratias. Is captivos a Geisericis ex Italia in Africam abductos, paterno complexus affectu, tandem senio et laboribus confectus, obiit in obsequiis captivorum Romanorum, 22 Martii, anno 456, cum annis tribus præfuisset. Mox post eum ordinatus Thomas, ipso sui episcopatus exordio, Arianorum nequitia tormentis enecatus est. Exinde per annos 24 Carthago sine episcopo fuit, donec Zenone et Placidia Olybrii relicta Augustis poscentibus, passus est Hunericus Eugenium Carthagine ordinari episcopum, anno (ut videtur) 480; qui haud multo post, Hunerici persecutionis pondus sustinuit, fuitque illi diu superstes.

CAPUT XIV.

Thomas senex venerabilis, catomo seu catomis cæsus.

C Vulgati recentiores lib. i: *Venerabilem senem in publica facie catomis ceciderunt*. Codex Portarum, *catomo*: editio Colon. 1535, *catomos* mendose. *Catomo* et *catomis* adverbialiter usurpari, ultro concesserim Rosweydo in Martyrologium Adonis, 15 Junii, et Lacerdæ in Adversariis sacris. At cum lego in actis Babylæ martyris, 24 Januarii: *Iratus vero Numerianus jussit tres infantes levari in catomo: et priori dari duodecim plagas, secundo autem novem, tertio vero septem*; intelligo *catomum* eo loco nominaliter accipi; nec de ipso supplicii genere, sed de loco, vel potius de machina sive instrumento supplicii; puta, columna, patibulo, seu trabe, lignove ad quod verberandi atollunt vel suspendi solerent ad excipienda humeris verbera. *Catomari* jussa est S. Eulalia Emeritensis; et in theatro *catomidiari* decoctores sanxit Adrianus ex Ælio Spartiano. *Catomaro* ergo, seu *catomidiare* est, κατά τῶν ὤμων τῶν πτεν, ad scapulas verberare. Hoc ex etymo indubitatum, sed de modo ac de re ipsa ambiguum est. Nam citati Rosweyodus et Lacerda *catomo* seu *catomis* cædi vel suspendi putant esse, capite deorsum de alicujus humeris suspensum verberari. Consentiant Baronius in notis ad Romanum Martyrologium, 15 Junii, B. et post eum Bollandus sive Enschenius, 12 Febr. in notis ad acta S. Eulaliæ v. m. Barcinonensis, C.; nisi quod in eo pœnæ genere rectum corporis statum agnoscunt; adeo ut *catomis* aliquem cædere hoc sit, quod ludimagistri solent, ad alicujus humeros per

brachia appensis pueris, in eorum nates infligere verbera. Nititur hæc sententia duobus Martyrologiorum locis, nempe 15 Junii et 18 Novembris, ubi qui catomo vel catomis cæsi seu suspensi memorantur, Vitus et Barula, pneri sunt. Numquid et in pueris censebitur Thomas ille episcopus jam senio gravis, et Eulalia Emeritensis martyr, quia catomati, seu catomo cæsi leguntur? Gravioris, inquires, ignominie hoc fuit, senes interdum, aut in dignitate constitutos viros, aut etiam feminas puerorum more verberari. Quid porro Adrianus imperator? tunc illud sanxisse dixeris, ut decoretibus de aliorum humeris per manus pedesve suspensis, in theatro, in omnium oculis verbera ad nates infligerentur? Hæc ego adduci non possum ut credam, absque solido et manifesto antiquitatis testimonio, cum ad manum sit harum vocum quem supra posui planissimus sensus, tum ex etymo, tum ex omnium gentium usu; ut nimirum hoc sit catomis cædi, seu catomari, aut catomidiari, quod humeris seu scapulis verbera excipere. Qui porro sic cædendi erant, cum alligati, levati aut suspensi fuisse leguntur, cave hic alicujus humeros cogites ad quos illi manibus aut pedibus appenderentur (quod quibusdam in locis ad puerorum castigationem fieri solet); sed columnam cogita, ut in Christi flagellatione: aut patibulum seu trabem ligneam, ut in Antoninæ virginis martyrio, quam (apud Metaphrastem) *jussit Festus suspendi et verberari. Cumque e ligno esset deposita*, etc. Miramur autem pueros castigandi morem pene momentaneum, paucisque in locis usu receptum, a viris eruditissimis in orbis Romani prætoria induci; ubi martyres, tyrannorum et carnificum furore tandem tamque atrociter virgis ac flagris concidebantur, ut nonnunquam (licet adversus Romanas leges) animam cum sanguine in eo tormento profunderent.

CAPUT XV.

De confessoribus quibus Hunerici jussu cum linguæ radicitus excisæ fuissent, expeditè nihilominus loquebantur.

Victor libro IV: Rex Hunericus, inquit, *Comitem quemdam cum iracundia dirigens, præcepit ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas eis et manus dexteris radicitus abscidisset. Quod cum factum fuisset, Spiritu sancto præstante, ita locuti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, et ibi reperiet unum de illis, subdiaconem Reparatum, sermones politos sine ulla offensione loquentem; ob quam causam venerabilis nimium in palatio Zenonis imperatoris habetur, et præcipue regina mira eum reverentia veneratur.* Hos confessores fuisse numero sexaginta Græci referunt in suo Menologio et in Menæis. Non fuisse autem omnes episcopos ostendit Victor, Reparatum subdiaconum in eorum serie reponens. Aeneas Gazæus in Theophrasto, tertia post supplicium die id illis beneficii divinitus collatum ait. non ut linguas reciperent, sed ut absque linguis, articula-

tius quam unquam antea quod vellent eloquerentur. *Ego vero, inquit, putabam fieri non posse ut tibi cæci carens tibiis artis suæ specimen ullum daret; itemque citharædus destitutus cithara musicam artem eam exerceret. At novum hoc spectaculum cogit me sententiam illam mutare, etc. Ipse ego vos viros vidi, et loquentes audivi; et vocem adeo articulatam esse posse miratus sum. Instrumentum vocis inquirebam, et auribus non credens, oculis judicandi munus remisit; atque ore aperto, linguam totam radicitus vulsam vidi. Eosdem a se visos Byzantii, atque auditos testatur Procopus lib. I de Bello Vandalico. Marcellinus quoque in Chronico, Theodorico et Venantio coss. (hoc est anno æræ Christianæ 484): Denique, ait, ex hoc fidelium contubernio aliquantos ego religiosissimos viros, præcis linguis, manibus truncatis, apud Byzantium integra voce conspexi loquentes. Justinianus ipse imperator in constitutione de officio præfecti prætorio Africae (lib. I Cod., tit. 27): Vidimus, inquit, venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis pænas suas miserabiliter loquebantur. S. Gregorius Magnus lib. III Dialogorum, cap. 32, illos ex Africa profugos, ad Constantinopolitanam urbem venisse asserit, et de miraculo accepisse ab oculatis ipsis testibus cum in eam Orientalis imperii metropolim missus esset apocrisiarius, quod ad annum 583 refert Baronius numero 12. Victor Tununensis in Chronico, Zenone Aug. consule (alieno licet loco): Quos confessores, inquit, quod linguis abscissis perfecte ad finem usque locuti sunt, urbs regia attestatur, ubi eorum corpora jacent. Tum ad finem Chronici, anno 40 imperii Justiniani: Theodorus Cæbarsusitanus episcopus, defensor trium capitulorum, exilio ad urbem regiam, eo mense et die quo Justinianus moritur; et juxta confessores quibus Ugnericus Vandalorum rex linguas absciderat, sepelitur. Quod ergo in Menæis et in Menologio hi leguntur, per omnes ditionis Romanæ oras fuisse dispersi, vel accipe de transitu, cum essent in itinere seu terrestri, seu maritimo priusquam Constantinopolim pervenirent; vel fortasse de eorum nonnullis qui miraculum suum circumtulērunt. Nam ex iis plerosque Constantinopoli degisse, vitamque ibidem exegisse, non sinunt dubitare auctores citati.*

Ex his sexaginta confessoribus fuisse Vigilium Tapsensem seu Tapsitanum episcopum conjectura est, quod et memoretur ultimo loco inter episcopos provinciæ Byzacænæ, qui Carthaginem ab Hunerico evocati convenerunt; et scripserit Constantinopoli, ut a nobis probatum est; totque et tales libros scripserit, seu dictaverit, quot et quales nemo (quod sciamus) ex omni ejus collegarum numero. Unde oppido verisimile est fuisse illum *ἐκ τῶν λογιωτάτων* (ut habent Menæa) qui ad id supplicii sunt delecti, ut linguis ac dextris multarentur, ne verbo scriptove hæresim oppugnarent. Verum hæc, ut dixi, conjectura est, cum in tanto scriptorum silentio qui nomina singulorum non expresserunt, supra conjecturam nihil mihi affulgeat.

Ex his sexaginta confessoribus unus fuit (ut habent

cum Menologio Menea, et Gregorius Magnus citato A (o) qui prolapsus in carnis flagitium, divinam a se vel ratiam repulit, ut non posset exinde quidquam loqui. De duobus idipsum narrat Procopius, haud absque erroris aut mendacii suspicione. Cæterum vel hinc aestimare licet quam ardua sit virtus castitas; et illa Cypriani, sive Origenis verba replicare libro de Singularitate clericorum, haud longe ab initio: *Mors per sem nam adhuc usque grassatur. Mentior, si non videmus exinde interitus plurimorum. Quanti et quales episcopi, et clerici simul et laici, post confessionum victoriarumque calcata certamina, post magalia et signa vel mirabilia usquevagante monstrata, noscuntur cum his omnibus naufragasse, cum volunt in navi fragili navigare! Quantos leones domuit una muliebris infirmitas delicata; quæ cum sit vilis et misera, de magnis B efficit prædam!*

CAPUT XVI.

Victor episcopus Vitensis an sanctus vindicatus.

Restat quæstio haud levis momenti, de Victoris nostri apotheosi; de qua hoc tantum dico, nullo me sat firmo antiquitatis testimonio fulcire illam posse. Scio in antiquis aliquot codicibus tribui opus de persecutione Africana sancto Victori episcopo; sed hic titulus a librariis est, penes quos nulla est auctoritas, sanctorum canonum quemquam inscribendi. Mea quidem conjectura est, illum vitam sancte exegisse in Sardinia, cum esset primas Byzacenus; atque ibidem sepultum esse inter tot alios heroes, vel advenas, vel indigenas, de quibus multa collegit Jacobus Pintus in opere de Christo crucifixo, lib. III, tit. 4, loco 12. Verum per initia octavi post Christum sæculi, et anno Christi 720 (ut existimat Pintus), Sardiniam devastantibus Sarracenis, ita turbati sunt tot sanctorum tumuli, ut maximæ illorum partis nulla restent certa vestigia, adeoque nec Victoris Vitensis; nec ulla sunt (quod sciam) veterum Martyrologia, aut Ecclesiarum antiquæ tabulæ quæ de illo sanctorum fastis ascripto fidem faciant. Petrus episcopus Equilinus in catalogo sanctorum lib. IV, cap. 70, *Victor*, inquit, *Carthaginensium episcopus floruit tempore Anastasii imperatoris: qui præclarus virtutibus et doctrina fuit. Adversus Arianos composuit librum unum. De pænitentia librum unum, in quo vivendi regulam pænitentibus juxta Scripturarum auctoritatem instituit. Ad Basilium quemdam super mortem consolatorium C librum unum, spe resurrectionis perfectum, et instructione munitum. Homilias etiam quæ a fratribus salutis propriæ sollicitis, in libris digestæ servantur. Qui et XII kalendas Maii carnis debitum solvit.* Retulit ista Petrus ex Gennadio, cap. 77, sed parum sincere; nam Victorem pro Cartennensi Mauritanæ Casariensis episcopo scripsit Carthaginensem; et floruisse dicit tempore Anastasii imperatoris, cum ad superiora Geiserici Vandalorum regis tempora esset referendus. Gennadium ipsum audi: *Victor*, ait, *Cartennæ Mau-*

ritaniæ civilis episcopus scripsit adversus Arianos librum unum et longum, quem Geiserico regi Vandalorum per suos audiendum obtulit, sicut ex præmio libri ipsius didici. Scripsit et de pænitentia publica librum, in quo et regulam vivendi pænitentibus juxta Scripturarum auctoritatem statuit: et ad Basilium quemdam super mortem filii consolatorium libellum, spe resurrectionis perfecta instructione munitum. Homilias etiam composuit multas, quas a fratribus salutis propriæ sollicitis, in libris digestas servari cognovi. Hæc Gennadius. Quod vero Petrus Equilinus ad XII kalendas Maias ejus obitum adnotavit, hausit fortasse ex tabulis Calaritans, quæ ea ipsa die Victorem quemdam memorant ibi depositum. Ex hoc fonte turbido (Petri, inquam, Equilini testimonio) multiplex in recentiores manavit hallucinatio. Etenim Maurolicus abbas Siculus eadem die Aprilis vigesima sic habet in suo martyrologio: *Item Victoris Carthaginensis episcopi, viri doctissimi, tempore Anastasii imperatoris.* Petrus Galesinius Victorem hunc ex Carthaginensi Uticensem sibi finxit; sic enim ait ad eandem diem Aprilis 20: *Utica in Africa, S. Victoris episcopi et confessoris.* Dubitavit Philippus Ferrarius quam se in partem verteret; utrumque enim hunc auctorem citans in catalogo generali sanctorum qui non sunt in Martyrologio Romano, Victorem neque Carthaginensem cum Maurolico, neque cum Galesinio Uticensem, sed in Africa episcopum dixit; utriusque concursus, et neutrius erroris subscribens. *In Africa* (inquit die 20 Aprilis) *S. Victoris episcopi.* At Baronius hanc Scyllam declinare nisus, haud satis vitavit Charybdim; ad diem mensis Augusti 23: *Utica in Africa*, inquit, *beati Victoris episcopi;* a quo et conscriptam Historiam Vandalicæ in Africa persecutionis affirmat in notis; de quo tamen Victore mirum est nec verbum fieri aspiciam apud Bedam, Usuardum, Adonem, Rabanum Maurum, aliosque antiquos. Tantum in Usuardo edito Colonix ad annum 1521, ea die Augusti 23, sic lego: *Cenomanis Victoris episcopi et confessoris;* cum tamen Victoris seu Victorii Cenomanensis meminerint alia Martyrologia ad kalendas Septembris. In hoc igitur totius antiquitatis silentio, sacræ Rituum congregationi expendendum relinquimus, num Victor seu Vitensis, sive Uticensis episcopus, auctor operis de Persecutione Africana sub Geiserico et Hunerico Vandalorum regibus, rite vindicatus, et in sanctorum canonem relatus censi possit.

CAPUT XVII.

Variantes aliquot lectiones ex codice ms. carthusiæ Portarum, ad Victoris Vitensis episcopi opus de Persecutione Africana.

(Hanc variantum lectionum descriptionem consulto omitimus utpote lectori minime desiderabilem, cui textum Ruinartianæ editionis emendatissimum in hac nostra editione exhibebimus. EDIT.)

PRÆFATIO SIRMONDI

In historiam Vandalicæ persecutionis.

I. Inter innumeras fere barbaras nationes quæ labente sæculo quarto aut quinto ineunte, in Romanum orbem, ac potissimum in imperii Occidentalis provincias inundarunt, nulla sane Vandalorum gentem sævitia et inhumanitate superavit. Id prædicant vetera quæque istorum temporum quæ supersunt monumenta, atque, ut de rebus potissimum ecclesiasticis loquar, Fasti sacri, qui cum vix unum aut alterum martyrem sub aliis Barbaris passum commemorent, complures simul, et quidem frequenter, sub Vandalorum gravissimis persecutionibus occubuisse passim testantur. In Vandalis quippe nativa feritas, hærescos perfidia gentilium superstitionibus permista, insatiabilis rapacitas, aliaque ejusmodi vitia ita concurrebant, ut nulla apud eos esset aut sexus infirmioris, aut imbecillioris ætatis commiscratio, nulla erga res aut personas sacras religio. Verum barbaricus iste furor, qui multos martyres cælo intulit, idem ipse in causa est cur nihil fere de iisdem martyribus certum habeamus; quippe cum ferro, flamma atque rapinis omnia vastarent, nullam de rebus suis scribendi, imo ne respirandi quidem facultatem relinquebant iis qui ex illis procellis reliqui erant. Sed etsi qui forte aliqua in litteras retulerint, hæc omnia in istis tumultibus, et urbium provinciarumque frequentibus excidiis perierunt. Qui vero postea de rebus istis commentarios ediderunt, negotia civilia tractare, aut expeditiones militares commendare, quam de Martyrum triumphis data opera disserere maluerunt, uti de Procopio aliisque nonnullis auctoribus patet, quorum opera ad nos usque pervenerunt. Unum habemus hoc de argumento Victoris Vitensis aureum plane opusculum de persecutione Africana, sub Genserico et Hunerico excitata: quanquam et ipse pauca ex multis, neque ipse dissimulat, refert, utpote qui narrationem suam ad solam Africam coarctat, quamvis ad longe plures provincias, et tredecim omnino computat, persecutionem Genserici pervasisse fateatur. Vix tamen quidquam aliud ex iis rebus, præter ea quæ ab isto auctore referuntur, rescire nobis licet. Verum et id ipsum operis ejus pretium auget, nostramque excitare diligentiam debet ad sacras illas sanctionis antiquitatis reliquias colligendas, quæ quo rariores, eo pretiosiores censi debent. Quanquam pudor est profanos auctores adeo sollicitos ac diligentes in bellicis rebus, præclarisque heroum suorum facinoribus commemorandis fuisse; nostros vero adeo incurios ac negligentem in sanctorum præclaris pro fide certaminibus posteritati mandandis: quibus tamen nihil efficacius est ad accendendum in nobis divini amoris fervorem. Et quidem si dulce et decorum est pro patriæ aut reipublicæ causa mori, longe majori laude dignum

A est pro Dei causa decertare, aut pro veræ fidei defensione pugnantem fortiter occumbere; nec ferendum est ut minori loco apud Christianos, qui pro Christi fide propugnanda decertarunt habeantur, quam qui pro terreno regno, aut adipiscendo, aut tuendo, curas suas omnes posuerint.

II. Nobis itaque in hoc opusculo propositum est de præclaris illis viris potissimum agere qui in Vandalorum, gentis Arianorum erroribus addictissimæ, persecutionibus exagitati, aut effuso sanguine martyrii coronam adepti sunt, aut saltem gloria confessionis protuenda Christi Domini divinitate claruerunt. Verum cum civilis et ecclesiastica historia ita sese invicem adjuvent, ut vix de una aliquid sine alterius subsidio dici possit, nobis subinde necessitas incumbit de Imperii vicissitudinibus ac de illis principibus qui tunc temporis imperarunt, vel breviter agere: tum ut una quæque res suo loco ac tempore dicatur, tum quia civiles ejusmodi vicissitudines, quæ Vandalorum irruptionibus occasionem præbuerunt, locum etiam dederint excitandis istis persecutionibus, quas describendas et pro modulo illustrandas aggredimur. Complectitur autem hæc historia totum illud tempus quod a prima Vandalorum in Gallias impressione effluxit, usque ad extinctum eorum in Africa imperium, id est annos circiter centum viginti et octo; siquidem anno 406 Vandali ex patria sua effusi, post varias fortunas usque ad annum Christi 534 Africam obtinuerunt, quo tandem anno sub Justiniano Augusto Belisario duce pulsi sunt. Duas autem in partestantum hunc libellum tribuimus. Prior Victoris Vitensis opus egregium cum variis codicibus accurate collatum, aliaque nonnulla monumenta complectitur, quæ subsequentibus notis et observationibus illustrare conati sumus. Altera vero pars historiam totam hujus persecutionis ita continenter scriptam exhibet, ut interdum nonnulla interserantur vetera scripta, sed quæ historiæ filum minime interrumpunt.

III. Primum itaque in priori parte locum obtinet Victoris Vitensis episcopi de Persecutione Vandalica opusculum, quo nullum fere illustrius in tota antiquitate monumentum, utiliusve aut efficacius, tum ad inflammandum in fidelium pectoribus et animis Christianæ religionis studium ac fervorem, tum ad confirmanda sacræ doctrinæ dogmata, tum denique ad revincendos hæreticos, tam veteres quam recentiores. Hinc est quod ubi primum lucem aspexit, opportunum imprimis visum est ad retundendas novatorum calumnias, qui catholicæ Ecclesiæ doctrinam novitatis nomine criminabantur. In hoc enim opere laudantur incruenti sacrificii divina mysteria et sacri ritus; hic invenire licet corporis et sanguinis Christi

sacramentum, poenitentiae munus et reconciliationis indulgentiam sacerdotum ministerio concessam, ad quos peccata solvere ex Christi institutione pertinet: hic baptismatis unitas maxime commendatur, hic fontis baptismalis sacrae benedictiones laudatae, solennes ritus in defunctorum fidelium exsequiis usitati memorantur. Basilicae in sanctorum honorem Deo consecratae, sanctorum in caelis regnantium invocatio, Romanae Ecclesiae primatus, virgines Deo sacrae, aliaeque ejusmodi bene multa passim occurrunt; quae eo certiora sunt traditionis antiquae indicia, quod ab isto auctore nulla data opera, et absque ulla affectationis specie prolata fuerint. Visum est etiam idem opus magni momenti ad compescendum eorumque haereticorum furorem; proposito exemplo Vandalarum, ne ipsos rebus sacris violandis imitari viderentur. Certe ea fuit mens beati Rhenani, cujus opera primo in lucem prodit: *Africanam*, inquit in admonitione praevia, *Victoris Historiam vel in hoc perlegisse proderit, quod vix aliud exemplum ad deterrendum a religionis sectis sit efficacius, quod ibi sub oculos ponatur, quam dira atque infanda Christiani in Christianos perpetraverint, dum Barbari suo in Romanos odio morem gerentes, religionis praetextu in illos saeviunt*. Hinc tam frequentes deinceps fuere ejus editiones, tum in Germania, tum in Gallia, in quibus provinciis haereticorum furor maxime grassabatur.

IV. Porro hujus Historiae auctorem fuisse episcopum quemdam Africanum, nomine Victorem, nul us unquam in dubium revocavit; at de ejus sede non nisi fuit omnium sententia. Libri quippe editi, alii Victorem Uticensem, alii Vitensem praefereunt; praevalluisse tamen videbatur, etiam apud viros eruditos, eorum opinio qui Uticensem appellabant, cum Utica civitas omnibus notior esset quam Vitensis, quam nemo fere noverat. Verum postea quam ex notitia Africana compertum fuit Victorem episcopum Vitensem Vandalicæ persecutionis temporibus in Africa floruisse, quæ tempestate Uticensis episcopus, non Victor, sed Florentinus dicebatur, ut ex eadem notitia patet, tunc nemo non assensus est Victorem, praecelari hujus auctorem operis, Vitensem esse appellandum. Neque dixeris Florentino Uticensi in exilio apud Corsicam defuncto Victorem forte fuisse substitutum, qui hanc historiam descripserit. Istæ enim meræ sunt conjecturae quæ codicum mss. auctoritati praevalere nequaquam possunt, praesertim cum episcopis tunc defunctis nullos alios in his tumultibus fuisse substitutos constare videatur. Porro qui Victorem Uticensem pro Vitensi intruserunt, id commiserunt ex ignoratione sedis Vitensis, cujus loco Uticensem sibi notam substituerunt, mendum in antiquis exemplaribus irrepsisse suspicati; sed eadem vocum affinitate qua alios delusos fuisse existimabant, sese ipsi deluserunt. Merito itaque a Petro Francisco Chiffletio S. J. presbytero, Victori Vitensi episcopo, tanquam suo vero ac legitimo auctori, Historia Africae persecutionis restituta est.

A Quam quidem vii eruditi sententiam, non modo amplectimur, sed adeo certis et indubitatis argumentis propugnari posse censemus, ut neminem ei unquam in posterum esse refragaturum arbitremur. Id enim exigit a nobis omnium codicum mss. unanimis consensus, quorum ne unus quidem, ex iis saltem qui hactenus visi sunt, Victorem Uticensem istius operis auctorem praefert. Nos quatuor omnino invenimus in quibus hæc Historia habetur integra; ex iis tres Victoris patriæ Vitensis episcopi nomen diserte et non semel repræsentant, in quarto autem Victor episcopus simpliciter dicitur, nulla sedis ipsius facta mentione. His consentit codex ms. carthusiæ Portarum, antiquus et optimæ notæ, qui, testante Chiffletio, hunc titulum praefert: *Prologus in Historia persecutionis Africanæ, edita a sancto Victore patriæ Vitensis episcopo*. Eundem auctorem episcopum Vitensem, non Uticensem diserte appellari in codice ms. bibliothecæ Vaticanæ monet Lucas Holstenius in animadversis ad Martyrologium Romanum ad diem x calendæ Septembris. Denique beatus Rhenanus, qui primus anno 1535 hanc historiam typis mandavit, quod ex uno saltem ms. codice factum fuisse fatendum est, Victori eam Vitensi tribuit; quod sane ei non accidisset, si illius codex Uticensis notissimæ in Africa urbis titulo fuisset insignitus. Unde inferre licet. codices ex Italia, Germania et Gallia in hoc unum consentire, ut Victor iste Vitensis, non Uticensis dicatur.

V. Primus omnium qui sincerum hujus operis titulum corruptum, videtur fuisse Reinhardus Lorichius. Hic quippe anno 1537 Coloniae eandem Historiam sub *Victoris patriæ Uticensis* nomine evulgavit, a *tinæarum injuria, quibus arrodi videbatur*, ut ipse loquitur, vindicatam. Et quamvis anno 1541 Rhenani editio Parisiis apud Galeotum Pratensem, iterum sub Victoris Vitensis nomine recusa fuerit; cum tamen ejusdem hoc ipso anno altera Lorichii editio, sub Victoris Uticensis nomine, pariter facta fuisset Basilæ apud Westhemerum, placeretque cunctis bella illa, ut ipsis videbatur, restitutum; inde factum est ut subsequentes editiones omnes, sive in Gallia, sive in Germania, aut in aliis regionibus, Victoris Uticensis nomen prætulert. An vero id proprio Marte, aut ex codicis alicujus vitio id commiserit Lorichius, mihi sane incertum est: quamvis probabile videatur codicem ipsius cæteris similem fuisse, idque inde conjicio, quod hunc auctorem *Victorem patriæ Uticensis episcopum* appellet, ut cæteri nostrum *Victorem patriæ Vitensis*. Et quidem patriæ vox diœcesi alicui integræ melius quam urbi nobilissimæ, qualis erat Utica, competere videtur. Victorem enim patriæ Vitensis episcopum dictum fuisse facile crediderim, quod cum in illius diœcesi nulla esset urbs, totius alicujus parvæ regionis episcopus dicebatur. Sic in Marmarica toti provinciæ unus episcopus præerat, in qua cum non esset civitas admodum celebris, quæ cæterarum caput esse mereretur, episcopus nunc hic, nunc illic sedem habens, totius regionis episcopus

appellabatur. Sed opus non est Injus rei exempla extra Africæ limites mutuari, cum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, inter ceteros Petres Byzacenos subscripserit Candidus gratia Dei episcopus patriæ Dicensis. Nec mirum videri episcopos sine civitate fuisse, cum certum sit in Africa eorum complures in villis et fundis et per agros institutos fuisse, ut sibi invicem exprobravere Aurelius catholicus, et Primianus Donatista, Carthaginenses episcopi, in Collatione Carthag. cap. 181 et 182, cogunt. 1.

VI. Verum Vitensis sedis obscuritatem in nostro Victore primatus dignitate compensatam fuisse contendit Chiffletius, qui cap. 9 opusculi in eundem auctorem eum ipsum esse censet Victorem provinciæ Byzacenæ primatem, quo concedente Fulgentius in Ruspensis Ecclesiæ thronum erectus est, ut narrat ipsius Fulgentii Vitæ scriptor cap. 16. Id ut probet vir eruditus, observat in Notitia Africana tres solummodo Victores inter Patres Byzacenos haberi, quarum prior, Victor scilicet Narensis episcopus, decimo tertio loco recensetur; Victor Gauvaritanus nonagesimo primo, ac denique noster Vitensis, qui locum trigesimum sextum in ea obtinet. At æque insolens videtur Chiffletio affirmare episcopos nonaginta, aut solummodo duodecim, viginti annorum spatio interisse, hincque rem verè omnino similem esse putat, Victorem Byzacenæ suæ provinciæ primatum obtinuisse. Id vero si admittatur, Confessionis titulum ipsi deberi fatendum est, non solum quod sub Hunerico cum cæteris fuerit exagitatus, aut certe quod Trasamundi violentia e sede fuerit abreptus, sed etiam quod exsul pro Christi fide e vivis excesserit. Victorem enim Byzacenæ primatem in Fulgentii Vita laudatum, quisquis deum fuerit, exsulem obisse colligitur, quod eo tempore quo, pace Ecclesiæ restituta, episcopis in sedes suas redire licuit, non Victor, sed Liberatus Byzacenæ provinciæ primatum obtineret.

VII. Majoris fortasse momenti esse nonnullis videbitur alia quæstio quam idem Chiffletius movet, utrum scilicet Victor hujus Historiæ scriptor inter sanctos aliquando relatus fuerit, aut publico aliquo cultu donatus. Ipsum certe iis sanctis confessoribus qui sub Hunerici tyranni persecutione pro fidei catholice defensione decertarunt, annumerari debere nemo, ut puto, inficiabitur. Quin et in veteribus codicibus mss. *sanctus Victor* passim appellatur. Sed hæc erat veterum formula, qua hic titulus auctoribus ecclesiasticis, maxime episcopis, tribuebatur. Magis ad rem pertinet quod ea de re in hodierno Martyrologio Romano legitur, ubi die 23 mensis Augusti hæc habentur: *Utica in Africa beati Victoris episcopi*; quem Victorem Baronius in notis ad hunc locum monet eum ipsum esse qui ob scriptam Vandalicæ persecutionis historiam celebris est. At Lucas Holstælius in animadversis ad Martyrologium Romanum, hæc verba a recentioribus addita fuisse jure conqueritur, quæ re ipsa nusquam in antiquis codicibus re-

A perire licet. Primus, qui Victoris istius nomen in Fastis sacris acribendi occasionem præbuit, videtur fuisse Petrus de Natalibus, ut conjicit Chiffletius. Hic enim die 20 Aprilis Victorem episcopum Carthaginensem laudat, quem ait sanctitate et doctrina sub Anastasio imperatore floruisse, eique omnia opuscula attribuit quæ Gennadius in catalogo, cap. 77, a Victore Cartennensi episcopo edita commemorat. Maurilicus abbas Petrum secutus, eadem die Victorem Carthaginensem episcopum, virum doctissimum, qui sub Anastasio imperatore claruit, celebrat, omisso operum catalogo. Petrus Galesinius paulo aliter habet, nempe *Utica in Africa sancti Victoris episcopi et confessoris*, atque in annotationibus complures laudat Victores Africanos, quibus id elogium competere possit. At Ferrarius in catalogo generali sanctorum, qui in Martyrologio Romano non habentur, habet solummodo, *In Africa sancti Victoris episcopi*, quem tamen in notis monet alium non esse a Victore Uticensi, qui historiam persecutionis Vandalicæ conscripsit. Ex quibus omnibus patet obscuram apud antiquos fuisse Victoris nostri memoriam, nec unquam nomen ipsius in Fastis sacris locum habuisse, quod ei cum aliis compluribus viris sanctitate et doctrina celeberrimis commune est. Nec licet nobis ex incertis prorsus et dubiis monumentis Victori nostro nomen conciliare, qui solidas verasque laudes ob tam egregium opus a se editum meretur, cujus præclaras virtutes, ut loquuntur doctores Colonienses qui Bibliothecæ Patrum editionem procurarunt, pietatem, eruditionem, religionis zelum ad vivum expressas hoc in ejus opere cernere licet.

VIII. Quærent item nonnulli quo tempore vel quantum in regione constitutus Victor hanc historiam conscripserit. Priori quæstioni facere satis difficile non est, cum ipsemet Victor se anno, postquam Vandalii in Africam ingressi fuerant, sexagesimo scripsisse testetur, qui sane annus est vulgaris æræ 487, cum certum sit Vandalos anno 427, Hiverio II et Ardaburo consulibus, in Africam ex Hispania trajecisse. Verum non ita facilis est alterius quæstionis solutio. Victorem Constantinopoli de persecutione Vandalica scripsisse Chiffletius infert ex duobus ejusdem Historiæ locis. Primus habetur libro v, num. 7, ubi Victor post descriptos varios cruciatus quibus affliciebantur orthodoxi, hæc subjungit: *Sed qui hoc fabulosum putat, Uranium Zenonis legatum interroget, etc.* Locus alter ex eodem libro desumptus est num. 6, ubi de Tipasitanis confessoribus, qui absque lingua loquebantur, agens, subjicit: *Si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, etc.* Quibus verbis, inquit Chiffletius, Victor Constantinopoli agens præsentibus lectores invitavit ut Uranium in aula versantem interrogent, absentes vero in urbem ut veniant, totam persecutionis seriem cognituri. Hincque infert illos antistites qui ad calcem Notitiæ Africanæ, *hic relegati* dicuntur, Constantinopoli exulasse. Sed hanc opinionem Cotelerius tomo III Monumentorum Ecclesiæ Græcæ, in notis ad vitam sau-

cti S. bae improbat, quod minus recte illi antistites Constantinopolim *relegati* dicerentur. *Potuit*, inquit, *Hunericus, rex Vandalorum, episcopos catholicos relegare in varia loca ditionis suae, potuit e regno suo expellere, potuit Constantinopolim mittere, sed ejusmodi missio nequaquam relegatio censenda est.* Unde infert vir eruditus probabilius esse Victorem in veteri Epiro, quae regio Vandalis subjecta erat, exulantem conscripsisse historiam suam, quae etiam fuerit occasio opus suum nuncupandi Diadocho, qui in eadem provincia episcopus fuisse dicitur. Verum si conjecturis uti licet, mihi verisimilius videtur Victorem in Africa historiam suam exarasse. Multa quippe habet passim quibus innuit se in exteris regionibus non versatum fuisse cum hanc scriberet. Qui vero *hic relegati* in Notitia dicuntur, ii ipsi mihi videntur esse *de quibus, testante Fulgentii Vitae auctore cap. 4, Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam propriam peregrinationis incommodum sustinerent.* Talis fuit Faustus Praesidensis episcopus, qui ut ibidem dicitur, *non longe a sua cathedra relegari jussus fuerat.* Id de Victore nostro potius quam de caeteris facile crediderim, quod ad conventum Carthaginensem non occurrerit, proindeque ei facilius fuerit Arianorum manus evadere. Invitat autem Victor lectores ut Uranium interrogent, tunc fortasse adhuc in Africa agentem; cum vero alios ut pergant Constantinopolim admonet, se, ut quidem mihi videtur, in ea urbe non versari aperte declarat.

IX. Multo minus probabilis est ejusdem Chiffletii opinio, sentientis Victorem, quem Constantinopoli scripsisse praemittit, historiam suam vix alteri quam Acacio Constantinopolitano nuncupare aut potuisse, aut debuisse. Id enim ut credamus vetat summa in sedem apostolicam reverentia qua tunc temporis tenebantur episcopi Africani, cum e contrario gravissima inter Romanum pontificem et Acacium Constantinopolitanum intercederent dissidia, quae tandem in apertum schisma eruperunt. Certe in concilio Carthaginensi quod statim post restitutam Ecclesiae Africanae libertatem convocaverat Reparatus, contestati sunt ejusdem Ecclesiae Patres se nihil admissuros, nisi *consuetudo, aut Ecclesiae Romanae definitio proderetur.* Jam initio tyrannidis Vandalicae in Africa Capreolus Carthaginensis antistes in epistola ad Patres concilii Ephesini eos adhortatur ut errores quos repullulantes apostolicae sedis auctoritas, sacerdotumque in unum consonans sententia oppresserat, *secunda disputatione* non agitent. Et quidem Byzaceni patres in Sardinia exules a Joanne et Venerio interrogati quid de gratia et libero arbitrio sit sentiendum, id discendum esse respondent ex capitulis in quibus continetur *quid Romana, hoc est catholica, sequatur et servet Ecclesia.* Sed magis ad rem nostram facit quod auctor Vitae sancti Fulgentii narrat capite 12 et 15; nempe cum idem Fulgentius *ad ultimam Thebaida regionis eremum* pergere animo destinasset vitae perfectionis desiderio, Eulalium Syracusanum

A episcopum et Rufinianum exulem ex Africa episcopum ipsum a proposito revocasse; quod scilicet monachos ibi degentes *a communione beati Petri perfida dissensio separaret.* Vide infra notam 3 in Victorem Vitensem pag. 61, 62.

X. Haec Victoris Historia ea complectitur quae Vandali adversus orthodoxos commiserere ab ipso eorum ingressu usque ad Hunerici mortem; ita tamen ut multa ab eo auctore praetermissa sint, sive quod non satis ipsi fuerint nota, sive quod ea potissimum quae sub Hunerici persecutione testis oculatus viderat referre statuisset. Hinc saepius innuit se ex pluribus pauca selegisse, multa quae a se fuisse ommissa, non solum quae in exteris regionibus contigerant, sed etiam ex iis quae in variis Africae regionibus pertulerant orthodoxi. Generalem vero in tota Africa sub Hunerico persecutionem adversus catholicos commotam fuisse diserte tradit Victor, potissimum libro v, quam cladem ad exteras etiam nationes pertigisse Genserici temporibus ex eodem auctore constat, qui sub libri primi finem tredecim omnino provincias extra Africam recenset quae dira ejusmodi tempestate exagratæ fuerant.

XI. Quod attinet ad hujus Historiae divisionem, non liquet an eam auctor ipse plures in libros fuerit partitus. Si primum librum excipias, qui in omnibus tam editis quam mss. codicibus ad Genserici mortem desinit, tot sunt variae istius operis divisiones quot fere occurrunt codices mss. Tres in libros, praeter passionem sanctorum monachorum, dividitur in vulgatis editionibus; at quinque aut sex libros exhibent codices mss. et quidem qui varie in variis incipiunt; Chiffletius vero totum opus quinque in libros, prout sibi melius visum est, distinxit, cujus vestigiis consulto inhæsimus ob publicum commodum, quod haec divisio jam receptissima sit apud eruditos.

XII. Quærun nonnulli an fidei professio quae tertium Historiae Victoris librum constituit, reipsa huic auctori tribuenda sit. Certe Gennadius in catalogo ipsius auctorem facit Eugenium Carthaginensem episcopum, sive quod revera ab ipso edita fuerit, sive quod ejus jussu Victor, seu quivis alius eam condiderit, aut tandem quod cum ipse caeterorum omnium primas esset et praecipuus totius Africae antistes, ejus sedi et dignitati datum fuerit, quod ab alio quopiam nomine omnium factum fuerat. Omnibus simul Africanis episcopis tribuitur in vetustissimo codice ms. Ecclesiae Laudunensis, ubi sub hoc titulo habetur: *Incipit libellus episcoporum catholicorum ad Unericum regem Vandalorum datum.* Tum, *Regali imperio, etc.,* ut in Victoris Historia; ipsique subjungitur Notitia Ecclesiae Africanæ, a Sirmundo primum edita, quam postea Chiffletius Victoris Historiae inseruit. Porro eadem fidei professio sub Victoris nomine seorsim edita habetur in Bibliotheca Patrum, unde ansam sumpserunt nonnulli qui catalogos scriptorum ecclesiasticorum texere, novum inducendi Victorem, hujus libelli auctorem, quem aliqui Victorem Cartennæ episcopum fuisse existimarunt, quod iste apud Genna-

dum in catalogo cap. 77 *adversus Arianos librum unum longum* conscripsisse memoretur. At illi advertere debuerant Victoris Cartennensis librum Genserico oblatum fuisse, ut se ex præfatione didicisse testatur ipsemet Genuadius loco laudato; quem proinde alium esse a fidei libello qui in Victoris Historia habetur, fatendum est. Cæteram Victor eodem modo fidei professionem Historiæ suæ inserere potuit quo Huerici edicta.

XIII. Superest ut dicamus de vetustis exemplaribus ad quæ hanc nostram Victoris editionem emendavimus. Codices mss. in quibus integra Victoris Vitensis Historia habetur, omnino quatuor habuimus: tres scilicet ex bibliotheca Colbertina, quos pro suo more et consueta erga litteras benevolentia, exhibuit nobis V. C. Stephanus Baluzius; quartum vero ex monasterio Benedictino Sancti Martini a Campis ordinis Cluniacensis. Ex Colbertinis antiquior sæculo nono aut sequenti scriptus videtur, secundus paulo recentior est; tertius vero nonnisi annos quingentos videtur præferre, sed qui manu accurata et diligenti exaratus est, in cujus paginarum marginibus variæ ex alio aliquo codice lectiones habentur, ita ut hic codex pro duobus merito censendus sit. Codex denique Sancti Martini a Campis, qui olim monasterii Crespiacensis fuit, ab annis item ferme quingentis videtur scriptus. Consuluimus etiam varias lectiones codicis bonæ notæ, ut asserit Chiffletius, carthusiæ Portarum, quas idem ipse vir eruditus in notis ad Victorem nobis suppeditavit. At præter hos codices, alios idem tres habuimus, in quibus, dempto priori libro, Victoris nostri Historia integra habetur sub Passionis sancti Eugenii titulo. Unus ex his est RR. PP. Fuliensium monasterii Sancti Bernardi in hac urbe Parisiaca, alter in nostra Sancti Germani a Pratis bibliotheca asservatur, uterque ab annis circiter 500 conscriptus. Sed uno sæculo recentior videtur tertius ex his codicibus, qui est monasterii nostri Sancti Cornelii Compendiæ. Præterea fidei professionem, id est tertium Victoris Historiæ librum, et Notitiam Ecclesiæ Africanæ contulimus cum vetustissimo et optimæ notæ codice ms. ecclesiæ cathedralis Sanctæ Mariæ Laudunensis, qui ab annis minimum octingentis exaratus est.

XIV. Editiones vero ejusdem auctoris, quas videre licuit, hæ sunt: Primo quidem cæteris omnibus antiquiorem consulimus, a beato Rhenano procuratam Basileæ anno 1535, quo ex officina Frobeniana Victor noster Vitensis, inter alios historiæ ecclesiasticæ auctores, primum in lucem prodit. Eadem auctorum collectio Parisiis iterum excusa est ann. 1541, typis Galeoti Præsentis. At eo temporis intervallo quod inter utramque editionem effluxit, hæc eadem Victoris Historia Colonia Agrippinæ anno 1537, a Reinardo Lorichio Hadamario typis mandata est, et quidem ex codice ms. uti videtur, siquidem in epistola dedicatoria, hanc historiam a linearum, quibus arrodi videbatur, injuria se vindicasse profitetur. Altera ejusdem

A Lorichii editio Basileæ prodit anno 1541, typis Bartholomæi Westhemeri. In qua item urbe anno 1535 ex Henrici Petri officina prodit nova sacrarum auctorum collectio sub Orthodoxyographiæ nomine, in qua, inter alia sacræ antiquitatis monumenta, habentur Victoris nostri libri tres de Persecutione Vandalica, cum passione sanctorum septem monachorum. Cæterum anno 1569 novam item Victoris editionem Parisiis curavit vir de re litteraria bene meritus, Franciscus Balduinus, celeberrimus jurisconsultus, qui primus omnium hanc Historiam commentariis illustravit. Paulo post, anno scilicet 1576, Margarinus Bignius Parisiis edidit Bibliothecam sanctorum Patrum, quæ iterum anno 1589 in eadem urbe excusa est, et in utraque locum habet noster Victor; sicut et in Coloniensium editione, et in aliis ejusmodi sanctorum Patrum operum collectionibus, quæ deinceps in lucem prodierunt. Quæ omnes editiones sub Victoris Uticensis nomine vulgatæ sunt præter duas beati Rhenani, in quibus Victor Vitensis episcopus appellatur. Sed verum titulum asseruit Petrus Franciscus Chiffletius in jam laudata editione, quam anno 1664 Divione fieri curavit. Cæterum, ne ii qui Latine ignorant tam eximii operis lectione frustrarentur, in vernaculam linguam non semel translatum est. Et primo quidem Gallicè prodit sæculo præcedenti, anno scilicet 1563, opera Francisci Belforestii, Parisiis apud Gabrielem Buon; et anno 1664 altera in eadem urbe, ab illustrissimo Arnaldo Andillio procurata. Ad hæc Anglice edita est anno 1605. Harum vero omnium ad nostram Victoris Historiæ editionem adornandam usi sumus, collatis inter sese tam mss. quam editis codicibus, quorum varias lectiones suo loco exhibebimus. Hæc de Victoris Vitensis Historia præmittere visum est. De his vero quæ spectant ad cætera monumenta, quæ in isto volumine continentur, fusiùs hic disserere supervacaneum foret, cum sua unicuique opusculo præmissa admonitio id abunde doceat. Sed tamen ut totius Historiæ Vandalicæ seriem sub uno, ut ita dicam, oculi conspectu lector habere possit, post eorum quæ hic continentur syllabum, chronologicum indicem exhibemus, in quo singula quæque istius Historiæ capita singulis annis quibus contigisse vulgo existimantur consignavimus. Si quid vero, in eo quidquid a me in toto hujus Historiæ decursu peccatum fuerit, benigne accipiat lector, et meum saltem in re tam præclara, sed fere neglecta, conatum æqui bonique consulat, animo reputans, nec mihi sinceri aut veri studium, nec diligentiam, sed eruditionem argumento parem aliquando defuisse, quam ab aliis eruditioribus suppleri optamus. Cæterum hæc Vandalicæ persecutionis Historia pars erat totius Historiæ persecutionum ab Ariani tum Imperatoribus, tum etiam Barbaris excitarum, quam paratam habebamus; cujus aliam partem, siquidem piis et eruditis viris non displicentem intellexerimus, cum tempus erit magis opportunum, typis mandare curabimus.

DISSERTATIO

IN VICTOREM VITENSEM CUM NOVA IPSIUS VITA,

Gallice adornante D. Liron.

ARTICLE PREMIER. — *De Victor de Vite et de son Histoire : pourquoi la vie de cet auteur a été inconnue jusqu'à présent.*

Entre les historiens qui ont laissé à la postérité quelque partie de ce qui s'est passé dans l'Eglise de Dieu, il y en a très-peu qui nous aient appris des actions plus mémorables que celui qui a écrit l'histoire de la persécution que les Vandales excitèrent contre les catholiques d'Afrique dans le cinquième siècle, depuis l'an 437 jusqu'à l'an 484 (a). Quoique l'auteur d'un ouvrage si excellent méritât d'être extrêmement célèbre dans tous les siècles qui l'ont suivi, il est pourtant vrai de dire qu'il n'a point été beaucoup connu. Ceux qui ont fait des catalogues des écrivains ecclésiastiques, Gennade de Marseille, qui vivait de son temps et qui a parlé de saint Eugène de Carthage; saint Isidore de Séville, saint Ildephonse de Tolède, Honoré, prêtre d'Autun, Sigebert de Gemblours, Henri de Gand, et l'abbé Trithème, n'ont point parlé de Victor : de sorte que si ceux qui ont dressé des martyrologes dans le neuvième siècle, ne l'avaient cité en quelques occasions, on peut dire qu'un si grave historien et un ouvrage si utile à l'Eglise seraient demeurés presque entièrement inconnus jusqu'au seizième siècle.

Ce fut l'an 1555 que Rhenanus, homme savant, fit imprimer pour la première fois chez Froben l'histoire de la persécution des Vandales sous le nom de son véritable auteur, je veux dire de Victor, évêque de Vite. Mais il arriva (comme si l'on avait conjuré dans tous les temps, pour obscurcir la mémoire de ce pieux historien) que Loriclius la publia deux ans après à Cologne, sous le nom de Victor d'Utique; et quoique l'on eût réimprimé à Paris, l'an 1541, l'édition de Rhenanus avec le nom de Victor de Vite, celle de Loriclius ayant aussi paru pour la seconde fois à Bâle la même année, tout le monde depuis ce temps-là a attribué l'histoire de la persécution des Vandales à Victor d'Utique, dont le nom se trouve dans toutes les éditions qui ont été faites depuis l'année 1541, jusqu'à ce qu'enfin le P. Pierre François Chifflet, savant jésuite, la rendit à son véritable auteur l'an 1664, en quoi il a été suivi par dom Thierry Ruinat, bénédictin, à l'érudition de qui nous sommes redevables de la plupart de ces faits.

Depuis l'édition de Rhenanus jusqu'à celle du P. Chifflet, on connaissait assez peu Victor de Vite, et ceux (b) qui avaient parlé de lui n'en avaient dit que très-peu de chose. Mais le P. Chifflet, en lui rendant son ouvrage, crut devoir aussi rechercher ce

(a) On la renouvela plusieurs fois depuis, mais avec moins de violence.

A qui regardait sa personne, et entreprit d'éclaircir des faits qui étaient demeurés jusque-là dans l'obscurité. On ne saurait révoquer en doute l'érudition du P. Chifflet; et comme il est certain qu'il a rendu un service considérable au public par son travail, aussi ne pense-t-on point à le priver des justes louanges qu'il mérite. Il faut avouer néanmoins qu'il a trop donné à ses conjectures, et que faute d'avoir assez examiné le texte de son auteur, il en a fait un homme assez différent du véritable Victor de Vite. Ceux qui ont écrit après lui ont été obligés de l'abandonner sur quelques faits; mais ils ne l'ont pas encore assez épuré : et nous croyons que les uns et les autres se sont tellement éloignés de la vérité, que lorsque l'on compare l'histoire de Victor avec la Vie qu'on lui a faite, on trouve deux hommes qui ne se ressemblent presque en rien, comme il sera facile de juger, en comparant l'ouvrage de M. Baillet, qui a écrit le dernier sur cette matière, avec la nouvelle Vie que nous donnons au public.

Si l'on demande d'où vient que tant de personnes habiles se sont trompées sur le sujet de Victor, il est facile d'en découvrir les raisons. La première est, que nous n'avons aucun ancien auteur qui ait parlé de lui, qui nous ait marqué ses qualités et les principales circonstances de sa vie. Ainsi, n'ayant point de guide pour se conduire en ce qui regarde cet historien, chacun a parlé de lui comme il a pu, et selon l'application qu'il a apportée dans la lecture de son ouvrage.

C 2° On aurait pu remédier à cet inconvénient, en examinant avec beaucoup de soin et d'attention ce que Victor dit de lui-même dans son Histoire; mais la vérité nous oblige de reconnaître que l'on s'est comporté avec trop de négligence sur une chose si importante.

3° Enfin la source de presque toutes les fautes que l'on a faites dans la Vie de Victor est qu'on l'a confondu avec son prédécesseur qui portait le même nom, dont il est fait mention dans le catalogue des évêques d'Afrique qui vinrent à Carthage par le commandement du roi Huneric, l'an 484, pour conférer avec les évêques Ariens. On n'a pas vu que l'on ne pouvait accorder l'histoire de Victor avec ce catalogue, et faute d'avoir distingué Victor de Vite, dont il est parlé dans ce monument, de celui qui a composé l'histoire de la persécution, on a tout brouillé et tout confondu, comme nous espérons le faire voir fort clairement dans la suite.

(b) Les théologiens de Cologne, Balduin, Vossius, etc.

ART. 2. — *Etat de la question.*

Il s'agit donc de savoir quel est ce Victor qui a écrit l'Histoire de la persécution des Vandales. Ceux qui ont examiné cette matière avant nous, avouent qu'on a attribué longtemps cet ouvrage à Victor évêque d'Utique, ville célèbre de la province proconsulaire; mais dans la suite, lorsque l'on eut appris par la Notice de l'Eglise d'Afrique, que Victor, évêque de Vite dans la Byzacène, vivait pendant la persécution des Vandales, et que dans le même temps ce n'était pas Victor, mais Florentin qui gouvernait l'Eglise d'Utique, pour lors tout le monde est convenu que l'auteur de l'Histoire de cette persécution devait être appelé Victor de Vite. On trouve aussi plusieurs manuscrits qui donnent à Victor la qualité d'évêque de Vite; et de tout cela on a conclu que Victor dont il est parlé dans la Notice d'Afrique et Victor l'historien étaient la même personne.

Dans le dessein que nous avons de donner une nouvelle Vie de cet écrivain ecclésiastique, nous nous sommes trouvés obligés d'examiner avec soin cette matière; et nous avons reconnu que l'auteur de l'Histoire de la persécution des Vandales s'appelait effectivement Victor, et qu'il a été évêque de Vite, parce que tous les manuscrits ne nous permettent pas d'en douter. Mais nous sommes obligés de prendre une autre route pour le reste; et nous espérons montrer très-clairement que Victor qui a écrit l'Histoire de la persécution des Vandales n'a point été évêque pendant toute la vie du roi Huneric, qui mourut l'an 484; mais que s'il a été honoré de cette dignité, comme nous le croyons, il ne l'a reçue que sous le règne de Guntabond, successeur de Huneric, et apparemment l'an 487, lorsque saint Eugène, évêque de Carthage, fut rétabli dans son Eglise: d'où il s'ensuit que Victor l'historien n'est point cet évêque dont il est dit dans la Notice d'Afrique qu'il ne se trouva pas présent, ou qu'il ne vint pas à la conférence de Carthage.

Nous nous éloignons donc de ceux qui ont écrit sur cet auteur en trois points importants, dont tout le reste dépend absolument: 1° en ce que nous soutenons que tout ce que Victor l'historien a fait pendant la vie de Genseric et de Huneric, il l'a fait n'étant point encore évêque, mais seulement clerc et apparemment prêtre de l'Eglise de Carthage; 2° en ce que nous prétendons que ce n'est point celui dont il est parlé dans la Notice d'Afrique; 3° enfin nous soutenons encore qu'il n'a point été exilé par Huneric. Ces trois points ont tant de rapport l'un avec l'autre, qu'il suffit de bien prouver le premier pour ne point douter des deux autres. Nous ne laisserons pourtant pas de démontrer le troisième en particulier, afin qu'il ne reste aucune difficulté sur tout cela.

ART. 3. — *Premier point: que Victor de Vite, hisorien ecclésiastique, n'a point été fait évêque avant l'an 487.*

Ce que nous allons prouver n'étant pas connu de tout le monde, il est à propos de supposer d'abord certains faits évidents, qui seront comme le fon-

dement de ce que nous avons à dire, et qui donneront beaucoup de jour à toutes nos preuves; c'est pourquoi nous prions les lecteurs, particulièrement ceux qui voudront juger de cette dispute, de les avoir toujours devant les yeux.

1. Tout le monde convient qu'entre les tyrans qui ont affligé l'Eglise catholique, il n'y en a peut-être jamais eu de plus cruel et de plus exécrationnable que Huneric, fils de Genseric, roi des Vandales en Afrique. Ce prince était encore fourbe et rusé; de sorte que, ces deux mauvaises qualités étant jointes ensemble, il prit des moyens capables de ruiner la foi catholique dans toute l'Afrique, si Dieu ne l'eût soutenue par sa toute-puissance.

2. Depuis l'an 457 ou 459 que Genseric commença à persécuter ouvertement les catholiques, jusqu'à l'an 484 que son fils et successeur Huneric mourut, l'Eglise d'Afrique fut presque toujours dans la désolation, affligée, opprimée, ravagée. Il n'y eut point de conciles ni d'assemblées d'évêques. On empêchait souvent d'ordonner des successeurs à ceux qui étaient morts, et ceux qui restaient, vivaient dans la crainte et la douleur. Genseric défendit aux fidèles de s'assembler dans les églises, et Huneric les ferma tout à fait et en chassa tous les évêques.

3. On ne peut point douter que chaque évêque, dans des temps si tristes et si déplorables, ne fût obligé à une continuelle résidence, d'autant plus que les évêques et les clercs ariens, appuyés de toute la puissance du roi, tournaient sans cesse autour des troupeaux, cherchant à dévorer quelques brebis, car, outre l'impiété arienne, ils rebaptisaient tous ceux qu'ils pouvaient séduire; que chaque évêque ne soit demeuré dans son Eglise, à moins qu'il n'en ait été tiré par force; et que les peuples mêmes ne les eussent empêchés de s'absenter. On en voit une preuve dans ce que dit Victor du B. Cyprien, évêque d'Unizibire, qui se fût joint volontiers aux 4976 confesseurs, si on le lui eût permis.

4. En conséquence de cela, on ne voit aucun évêque hors de son diocèse dans toute l'Histoire de Victor, à moins qu'il n'en ait été enlevé par violence.

5. On divise maintenant l'Histoire de Victor en cinq livres: le premier contient la persécution de Genseric, les quatre autres décrivent celle de son fils Huneric. La profession de foi des évêques catholiques qui fut présentée à Carthage au roi Huneric remplit tout le troisième. Dans les suivants l'auteur continue sa narration. Je suppose, ce qui paraît évident à tous ceux qui liront cette Histoire, que Victor y a suivi l'ordre des temps: non pas qu'il ait fait un journal; mais je dis qu'il n'a point confondu la suite des faits généraux, qu'il n'a point attribué à Genseric ce qui a été fait par Huneric, qu'il a décrit avant la conférence de Carthage ce qui s'est passé avant cette conférence, et que ce qu'il rapporte ensuite est effectivement arrivé après cette conférence, et non devant, etc.

6. Pour ce qui est de la personne de Victor en

particulier, on verra qu'il a été témoin oculaire des principaux faits qu'il rapporte dans son histoire, et qu'il a eu par conséquent beaucoup de part dans les affaires de l'Eglise. Il ne parle jamais de lui au singulier, mais toujours au pluriel, en quoi il a peut-être voulu imiter saint Luc. Ainsi, lorsque Victor se sert de cette manière de parler : *Nous allâmes, nous dîmes*, etc., on doit conclure qu'il était présent; et lorsqu'il ne s'en sert pas, il est hors de doute qu'il ne rapporte que ce qu'il a entendu et appris des autres.

7. Huneric commença à régner l'an 477. En 481 il permit qu'on ordonnât un évêque à Carthage, qui fut saint Eugène; et cette ordination fut suivie bientôt après de la persécution. L'an 483 la persécution augmenta d'une étrange manière; et pour faire encore plus de mal, Huneric indiqua et ordonna la conférence de Carthage. L'an 484 la conférence se fit: Huneric continua la persécution qui s'étendit par toute l'Afrique, et il mourut malheureusement. C'est par sa mort que Victor finit son Histoire.

Tout cela supposé, nous allons faire voir que Victor n'a été fait évêque qu'après l'an 484, sous le règne de Guntabond, successeur du roi Huneric.

La première preuve qui se présente est tirée du second livre de Victor. L'an 481 l'empereur Zénon et Placidie, fille de Valentinien III, écrivirent au roi Huneric, et le prièrent de permettre que l'on ordonnât un évêque à Carthage. Huneric envoya Alexandre, ambassadeur de Zénon, à l'Eglise des catholiques, et le fit accompagner de son secrétaire nommé Vitarit, qui fit lire publiquement la permission du roi. Cela se passa le 18 de juin, ou, selon quelques éditions, le 19 de mai, en présence de Victor, dont voici les termes: « Cet édit ayant été lu à toute l'Eglise en notre présence, nous commençâmes à gémir et à dire tout bas que l'on cherchait les moyens de nous persécuter. Il est certain, c'est une chose connue, que nous parlâmes en ces termes à l'ambassadeur: « Si cela est ainsi, et si l'on met des conditions si dangereuses, cette Eglise aime mieux n'avoir point d'évêque. Jésus-Christ, qui a daigné la gouverner jusqu'à présent, la gouvernera encore. » Mais l'ambassadeur ne voulut pas recevoir cette remontrance; et en même temps le peuple prit feu pour avoir un évêque; il jetait des cris insupportables que l'on ne pouvait arrêter par aucune raison. »

1° On ne voit pas bien pourquoi un évêque de la Byzacène, ce qu'on suppose qu'était Victor, serait venu à Carthage dans un temps où l'on n'avait pas affaire de lui. L'Eglise était gouvernée par les prêtres, selon l'ancienne pratique de l'Eglise.

2° Cette permission du roi Huneric fut apportée dans l'Eglise, lorsque l'on n'y pensait pas; ainsi il n'y avait pas de raison particulière de faire venir des évêques de dehors, encore moins d'une province différente de celle de Carthage.

3° On voit par la narration de Victor que le clergé, qui pénétrait les mauvaises intentions du roi Vandale, aima mieux que l'Eglise de Carthage demeurât dans l'état où elle était depuis 24 ans, c'est-à-dire sans évêque, que d'en avoir un à des conditions qui allaient infailliblement causer une violente persécution; ce qui ne manqua pas d'arriver aussitôt après. Mais le peuple, incapable de ces réflexions, voulut absolument avoir un évêque, et on ne put pas l'empêcher. Si l'on considère le style de Victor, ce fut lui qui parla à l'ambassadeur Alexandre; ce qui fait déjà voir que Victor était membre du clergé de Carthage; car un évêque particulier d'une province différente de la proconsulaire où était Carthage, n'aurait pas, ce semble, parlé ainsi.

4° L'admirable peinture que Victor fait des vertus et des grandes qualités d'Eugène qui fut élu, et le détail où il entre sur cela, confirment beaucoup cette pensée. En effet il particularise si exactement toutes choses, qu'il est difficile qu'on ne se persuade qu'il a voulu peindre au naturel son propre évêque, en ce qu'il dit de saint Eugène.

Voici une seconde preuve. Victor, ayant décrit les vertus et la conduite de saint Eugène, dit que les évêques ariens, et particulièrement Cyrila, en conçurent une jalousie et une envie effroyable; de sorte qu'ils le calomniaient tous les jours. Ils prièrent le roi de défendre à Eugène de s'asseoir sur le trône épiscopal et de prêcher le peuple selon la coutume. Ce prince fit encore davantage à l'instigation de ses pasteurs: il fit dire à saint Eugène que sa volonté était qu'il empêchât d'entrer dans l'église des catholiques tous ceux qui portaient l'habit des Vandales. Notre auteur ajoute que l'évêque répondit que la maison de Dieu est ouverte à tout le monde, que personne ne peut rejeter ceux qui veulent y entrer; qu'Eugène dit cela, à cause qu'il y avait une grande multitude de *nos catholiques* qui se servaient de l'habit des Vandales, parce qu'ils avaient des emplois dans la maison du roi. Ces termes, *nos catholiques*, conviennent beaucoup mieux à un prêtre de l'Eglise de Carthage qu'à un évêque d'une autre province.

1° Huneric, après cette réponse, mit des bourreaux à la porte de l'église, qui avec un instrument fait exprès arrachaient la peau de la tête à tous ceux qui y entraient avec l'habit des barbares. Victor dit qu'il en connaissait plusieurs qui avaient souffert ce traitement inhumain, et qu'il n'en savait aucun de ceux-là qui se fût pour lors éloigné du droit chemin. Il est visible qu'un évêque de la Byzacène, province différente de la Proconsulaire, n'aurait pas pu parler de cette manière, sous le règne du cruel Huneric; au lieu que cela convient parfaitement à un prêtre de Carthage, qui avait une parfaite connaissance des personnes et des prévarications qui étaient arrivées depuis. Car ce mot *tunc, pour lors*, marque assez que plusieurs tombèrent dans la suite. Or il n'y a qu'un témoin oculaire qui ait pu connaître tant de per-

sonnes à Carthage. On verra plus bas pourquoi nous jugeons que Victor était prêtre plutôt que diacre.

2° Victor ayant ainsi marqué les commencements de la persécution de Huneric décrit exactement les cruautés qu'il exerça contre ses frères et ses neveux, qu'il entreprit de faire tous mourir pour faire tomber la couronne des Vandales sur la tête de son fils et de sa postérité. Pour entendre cela, il faut savoir que Genseric son père, avait ordonné par une loi que le plus âgé de ses petits-fils et de ses descendants régnerait toujours à l'exclusion des autres. Huneric alla même plus loin : car, voyant que le patriarche de sa religion, nommé Jocundus, était extrêmement aimé et estimé dans la maison de son frère Théodoric, il fit brûler tout vif cet évêque au milieu de Carthage, tout le peuple étant présent, devant les degrés de la grande place neuve. Ce ne sont pas seulement ces particularités qui font voir que c'est une personne de Carthage qui écrit, ce qui suit est encore plus remarquable. Victor était présent, sinon à cette exécution impie, au moins à Carthage. Voici ses paroles : « Nous considérâmes dans cette impiété criminelle les maux qui allaient tomber sur nous ; et nous nous disions tous les uns aux autres : Peut-on espérer que celui qui est si cruel envers son propre évêque épargnera notre religion ou nos personnes ? » Voilà donc Victor à Carthage, lorsque saint Eugène en était évêque, et qu'il n'y avait aucune nécessité ni aucune raison apparente qu'un évêque d'une autre province s'y rendit, surtout si l'on considère que la persécution était déjà assez allumée. Voyez les faits 2, 3 et 4.

3° Huneric s'étant défait de tous ceux qu'il craignait, et croyant avoir ainsi établi le royaume des Vandales dans sa famille, tourna toute sa fureur contre l'Église catholique. Dieu fit connaître cette grande persécution avant qu'elle arrivât par plusieurs visions miraculeuses. Environ deux ans avant qu'elle commençât, une personne de Carthage vit dans une vision l'église de Fauste, où s'assemblaient les catholiques, avec tous ses ornements et dans tout son éclat. Un moment après, les cierges et les lampes furent éteintes, une obscurité surprenante succéda à la lumière, une poanteur horrible se fit sentir, et l'église ne parut plus dans son premier état. Cette vision fut rapportée à saint Eugène en présence de Victor. Le voilà donc encore à Carthage ; et c'est la troisième fois que nous l'y voyons, et par conséquent c'est un fort préjugé, pour ne rien dire de plus, que Victor n'était pas évêque dans une province différente de la Proconsulaire, telle qu'était la Byzacène, mais seulement prêtre de Carthage, et qu'il demeurait dans cette ville.

Il faut encore remarquer que de sept visions qu'il rapporte cinq furent vues par des catholiques de Carthage, et les deux autres par deux évêques de la province Proconsulaire, dont l'évêque de Carthage était le métropolitain particulier.

4° Le tyran Huneric augmenta le feu de la persé-

cution, en condamnant à l'exil 4976 évêques, prêtres, diacres et autres membres de l'Église, qu'il envoya dans le désert par le ministère des Maures. Tous ces confesseurs furent assemblés à Sicca et à Lara, villes de la Proconsulaire, pour être livrés aux Maures. Un de ces confesseurs était le B. Félix d'Abbir, ville de la même province, qui était évêque depuis 44 ans, et paralytique. Victor était présent ; il faut l'entendre parler : « Après avoir beaucoup pensé que ce bon vieillard ne pouvait pas être transporté sur un animal, nous fîmes demander au roi par ses officiers que puisque Félix allait bientôt mourir, il commandât que cet évêque demeurât au moins à Carthage. » Et dans la suite Victor parle encore en ces termes : « L'ayant lié de travers sur un méchant cheval, nous le portions pendant tout le chemin, comme une pièce de bois. »

Victor était donc présent en personne. Voyez le sixième fait. Tout ceci se passa dans la province Proconsulaire. Or qui pourra comprendre qu'un évêque de la Byzacène se soit toujours trouvé partout à point nommé ? Cela ne peut s'accorder avec les faits que nous avons supposés.

Ce qui suit doit être pesé avec soin. Il est dit qu'on assembla tous les confesseurs dans les villes de Sicca et de Lara ; que deux comtes y étant venus, commencèrent à parler aux confesseurs avec des paroles douces et engageantes, etc. ; que ceux-ci s'écrièrent tous à haute voix : Nous sommes chrétiens, nous sommes catholiques, etc. ; qu'on les renferma dans une dure prison, où néanmoins ils étaient assez au large. « On nous permettait, » ajoute Victor, « d'y entrer, d'y faire l'exhortation aux frères, et de célébrer les divins mystères ». On doit inférer de cet endroit trois choses importantes :

La première, que Victor n'était pas du nombre des confesseurs ; il se distingue d'eux très nettement dans toute cette narration ; il était libre. La seconde, que Victor était prêtre ; enfin qu'il n'est point vraisemblable qu'un évêque eût quitté son diocèse en ce temps-là, puisque ce que fit Victor dans cette importante occasion pouvait être exécuté par un prêtre ou même par un diacre ; la liberté qu'il avait pour agir, ce qu'il fit en particulier pour le B. Félix d'Abbir, les grosses sommes qu'il portait : tout cela fait voir que Victor demeurait à Carthage, qu'il avait des amis à la cour du roi Huneric, et que saint Eugène l'avait envoyé avec de l'argent, afin qu'il accompagnât les saints confesseurs jusqu'au lieu de leur exil, pour avoir soin de leurs nécessités spirituelles et corporelles, et examiner ce qui se passerait. La suite confirmera tout cela.

Au reste, ce n'est pas sans raison que je dis qu'un évêque n'aurait pas pu quitter alors son diocèse. Car outre la raison que nous en avons marquée, le nombre de ceux qu'on conduisait en exil était déjà fort grand et très-préjudiciable aux peuples catholiques. Victor nous décrit les plaintes que les fidèles faisaient en voyant passer les confesseurs, de ce

qu'ils n'auraient personne pour baptiser les enfants, pour lier les pécheurs et délier les pénitents, pour enterrer les morts et offrir le divin sacrifice. L'exemple du saint évêque Cyprien d'Unizibire le fait encore voir. Il consola les confesseurs, leur témoignant à tous une affection également pieuse et tendre. Il était prêt à donner sa vie pour ses frères, et à se livrer volontairement aux mêmes peines; mais on ne le lui permit pas. Enfin Victor, rapportant la foi admirable de cette vieille femme qui se joignit aux confesseurs avec son petit-fils qui était encore enfant, dit qu'il la reprit de ce qu'elle agissait à contre-temps et contre la prudence, en se joignant à une compagnie d'hommes, et s'unissant, sans y être obligé, à l'armée de Jésus-Christ. On voit par tous ces faits qu'un évêque n'aurait pas dû abandonner son diocèse dans cette occasion; mais les soins de Victor conviennent admirablement à un prêtre de Carthage député par saint Eugène.

7° Dans le n. 8, Victor rapporte ce qui regarde en particulier le B. Félix, évêque d'Abbir, dont nous venons de parler; et dans le n. 9, il décrit ce qui arriva dans les villes de Sicca et de Lara, où tous les confesseurs furent rassemblés pour être livrés aux Maures qui devaient les conduire dans le désert. Il est fort vraisemblable que ce qui est dit de Félix d'Abbir dans le n. 8 se passa à Carthage, où cet évêque avait été conduit d'abord. Ces paroles de Victor : *Suggestissimus ut a suis rex peteretur, ut saltem eum prope mariturum Carthagini esse juberet, quia ad exilium nulla posset ratione perducere*. Ces paroles, dis-je, font assez voir que Félix et Victor étaient à Carthage, où le roi demeurait. Car il n'eût pas été facile à Victor, s'il eût été à Sicca ou à Lara, d'écrire à la cour pour obtenir la grâce qu'il demandait; au lieu qu'il n'était pas difficile de faire parler au prince par quelques Vandales qui étaient favorables aux catholiques, ou par des catholiques de la maison du roi, pour obtenir si peu de chose. Enfin si Félix et Victor avaient été à Sicca ou à Lara, Victor aurait sans doute fait réflexion que le roi aurait pu répondre que si l'on pouvait faire transporter Félix à Carthage, on pouvait le transporter aussi facilement dans le désert. Ainsi nous voyons Victor à Carthage pour la quatrième fois.

8° Quoi qu'il en soit, les 4976 confesseurs furent rassemblés de divers endroits à Sicca et à Lara, et Victor les accompagna dans tout le voyage jusqu'au désert, qui était le lieu de leur exil: *Dum iter ageremus cum Dei exercitu comitantes*. Mais avant que d'aller plus loin, nous ne devons pas oublier une remarque considérable. Nous avons dit que la prison des confesseurs ne fut pas si étroite au commencement, et qu'on permettait à Victor d'y entrer. Mais les deux comtes envoyés par le roi n'ayant pu corrompre personne par leurs fausses caresses et leurs promesses, on mit les saints dans des lieux étroits et affreux où ils ne pouvaient presque pas remuer. On leur refusa même la consolation d'être visités. Ce

A que Victor en dit dans le n. 10 est effroyable. Il ajoute: « A la fin néanmoins, ayant donné de grands présents aux Maures, on nous laissa entrer avec peine et en secret, pendant que les Vandales étaient endormis. » On voit en cela la charité inépuisable de saint Eugène, dont Victor dit que les aumônes paraissaient incroyables.

9° Victor accompagna les saints, comme nous avons déjà dit, jusqu'au désert. Cela paraît par toute sa narration, et principalement par ces paroles: *Nous ne pûmes pas compter tous ceux qui moururent en chemin, parce que le nombre en fut trop grand*. Ayant fini cette matière au n. 12, il dit dans le suivant, que Huneric songea à faire encore pis contre l'Eglise de Dieu, afin de perdre tout le corps, après avoir déchiré quelques membres. Car le jour de l'Ascension, le comte Reginon, ambassadeur de l'empereur Zénon, étant présent, il envoya une ordonnance pour être lue à l'évêque Eugène au milieu de l'église, et les courriers en portèrent en même temps des copies dans toute l'Afrique. Huneric ordonnait dans cet édit à tous les évêques catholiques, laissant à part toute excuse fondée sur la crainte, de venir à Carthage le premier jour de février de l'année suivante, afin d'y conférer avec ses évêques, et prouver par les Ecritures la foi qu'ils défendaient. L'édit est daté du 20 de mai l'an 483. Volci ce que Victor ajoute à cela: *Cognoscentes igitur qui aderamus, simulque legentes, contritum est extemplo cor nostrum, et contenebrati sunt oculi nostri*. Nous qui étions présents, ayant lu cet ordre, notre cœur fut brisé de douleur, etc. Et ensuite: On délibéra sur ce qu'on avait à faire, et l'on ne trouva point d'autre remède à un mal si pressant que de présenter une requête, etc.

On voit par là que Victor ayant conduit les confesseurs jusqu'au lieu de leur exil, où il ne pouvait plus leur rendre service, il retourna promptement à Carthage, et qu'il y était présent le 20 de mai de l'année 483. Cette conduite est toute naturelle et convient très-bien à un prêtre de l'Eglise de Carthage, et non à un évêque de la Byzacène, qui aurait dû au moins retourner dans son diocèse après ce service rendu aux confesseurs. Voilà donc la cinquième fois que nous trouvons Victor à Carthage, ou plutôt il y demeurait toujours, si les ordres de son évêque ne l'obligeaient de s'en absenter pour le service de l'Eglise.

10° Tout ce que nous avons dit jusqu'à présent faisant voir que Victor a souvent parlé de lui-même, il serait fort étrange, s'il avait été évêque de Vite, qu'il n'eût point dit qu'il était évêque; et il est comme impossible qu'il n'eût du moins marqué son épiscopat. Il serait fort étonnant que cet auteur, qui nous assure que Huneric, après la conférence de Carthage, excita une persécution si générale dans toutes les provinces de l'Afrique, qu'il n'y avait ni lieu ni maison qui en aient été exempts; il serait, dis-je, étonnant que Victor ne nous eût pas dit un seul mot de ce qui se passa dans son diocèse.

11° Victor ne rapporte que quelques faits particu-

liers et choisis parmi tout ce qui s'est passé dans les différentes provinces d'Afrique, au lieu qu'il en dit beaucoup davantage de la province Proconsulaire dont Carthage était métropole. Mais pour ce qui est de la ville même de Carthage, notre auteur a fait une histoire très-complète et très exacte de tout ce qui s'y est passé de mémorable sous les règnes de Genserik et de Huneric. Il entre dans un si beau détail des grandes actions des saints évêques Deogratias et Eugène; tous les faits y sont si bien circonstanciés, les personnes nommées par leur nom, et tout ce qui sert à rendre une histoire authentique y est si marqué, qu'il n'y a personne qui ne juge que cela n'a pu venir que d'un témoin oculaire qui faisait sa demeure à Carthage, et qui avait une parfaite connaissance des lieux, des personnes et des moindres circonstances.

12° Enfin voici un fait qui suffit seul pour démontrer invinciblement ce que nous prétendons. Après la conférence prétendue, Huneric dépouilla tous les évêques qui avaient été assemblés à Carthage de leurs Eglises, de leurs maisons et de leurs biens; ensuite il leur fit enlever tout ce qu'ils avaient apporté à Carthage, et les fit chasser hors de la ville; de sorte qu'ils n'avaient plus que les habits qui les couvraient. Victor dit que dans cet état si déplorable, les saints évêques prirent un très-sage parti, qui fut de ne se point retirer. On en peut voir les raisons dans notre historien, qui rapporte ensuite la fourberie dont Huneric se servit pour perdre ces hommes de Dieu; et la fin de cette intrigue diabolique fut que ceux des évêques qui avaient promis de faire le serment que ce méchant prince avait demandé reçurent commandement de ne voir jamais leurs villes et leurs Eglises; ils furent relégués, et on leur donna des champs pour les cultiver comme des laboureurs et des fermiers, à condition qu'ils ne feroient aucun exercice de religion ni de leur ministère. A l'égard des autres qui n'avaient pas voulu jurer, ils furent bannis dans l'île de Corse pour y couper des bois. Tout cela fut exécuté avec autant de rigueur que d'exactitude. Voilà donc tous les évêques d'Afrique en exil, les uns dans l'île de Corse, et les autres hors de leurs diocèses, dans des campagnes, réduits à labourer et cultiver la terre. Cependant dans le grand feu de cette cruelle persécution, lorsque tous les évêques étaient bannis, nous trouvons encore notre Victor à Carthage. C'est lui qui nous l'apprend. Il assure dans le liv. v, n. 9, que l'évêque Eugène étant déjà dans le lieu de son exil, les Vandales attaquèrent son clergé composé de 500 personnes. Ces barbares firent souffrir à tous ces pieux ecclésiastiques la faim et les fouets, et les envoyèrent ensuite en exil. On ne voit point que Victor ait eu part à cette persécution, parce que probablement il n'était pas pour lors à Carthage; mais il y retourna peu de temps après: car il écrit ensuite dans le n. 14 qu'il fut témoin (*Nobis videntibus*), et qu'il vit une violence que les Vandales exercèrent sur un enfant de qualité. Car

A ils l'enlevèrent à ses parents par le commandement de leur patriarche Cyrila, et le rebaptisèrent par force. Après ce témoignage de Victor, que nous trouvons encore à Carthage après l'exil de tous les évêques d'Afrique, il est évident qu'il n'était point évêque, mais seulement prêtre de l'Eglise de Carthage. Ainsi nous croyons avoir très-bien prouvé le premier point, qui est que Victor n'était pas encore évêque lorsque Huneric mourut, après la conférence de Carthage l'an 484. Ceux qui voudront soutenir l'opinion vulgaire seront obligés de faire voir que tout ce que nous avons dit est sans fondement.

ART. 4. — *Second point : que Victor l'historien est différent de Victor, évêque de Vite, dont la Notice d'Afrique fait mention.*

B Nous aurons bientôt terminé le second point, qui est que notre Victor l'historien n'est point le Victor, évêque de Vite, dont il est parlé dans la notice ou catalogue des évêques d'Afrique. Car si Victor l'historien n'était pas évêque l'an 484, comme nous croyons l'avoir démontré, c'est une conséquence nécessaire qu'il n'était pas évêque de Vite, et qu'ainsi ce n'est pas lui qui est marqué dans la notice. Cela ne souffre pas de réplique.

Je ne puis m'empêcher d'ajouter ici une remarque: c'est que Victor, dans le récit de la conférence, lorsqu'il parle des évêques, se sert toujours de la troisième personne du pluriel, *les évêques, nos évêques*, par où il se distingue d'eux. Après avoir rapporté la profession de foi, lorsqu'il reprend sa narration et qu'il raconte ce qu'elle produisit, il se sert de la première personne du pluriel: d'où on peut inférer qu'il était présent à Carthage et à la conférence. Cela paraît d'autant plus probable, qu'après avoir rapporté l'édit du roi, lorsqu'il décrit les mauvais traitements que ce prince fit souffrir aux évêques qui étaient venus à Carthage, il quitte la première personne et reprend la troisième. Ainsi on ne peut douter qu'il ne se distingue d'eux, quoique présent. Or, selon la notice, Victor de Vite ne vint pas à Carthage. Donc Victor l'historien qui était à Carthage est différent de Victor, évêque de Vite, dont la notice fait mention.

ART. 5. — *Troisième point : que Victor l'historien n'a point été exilé par Huneric.*

D C'est ici que la négligence de ceux qui ont écrit sur notre Victor paraît évidemment. On jugera si je me trompe.

1° Presque toutes les remarques que nous avons faites sur le premier point retombent dans celui-ci. Nous avons fait voir que l'an 481 Victor était à Carthage le 18 du mois de juin, lorsque le roi Huneric envoya permission aux catholiques d'élire un évêque; qu'il y était encore quelque temps après, lorsque ce prince cruel fit brûler tout vif son patriarche Jocunde; que Victor était dans la même ville, lorsque Dieu fit connaître par des visions la persécution future. Nous l'y avons trouvé encore lorsque l'on fit parler au roi pour le B. Félix, évêque d'Albair.

Du moins il est constant qu'il accompagna, l'an 483, l'armée des confesseurs jusqu'au lieu de leur exil, étant lui-même libre, agissant et travaillant pour les secourir dans toutes leurs nécessités spirituelles et corporelles. Enfin Victor était encore à Carthage le 20 de mai 483, lorsque Huneric envoya à saint Eugène son édit pour la conférence de Carthage, qu'il assigna au premier de février de l'année suivante. De tous ces faits je conclus que Victor n'a point été exilé avant le 20 de mai 483.

2° Depuis le 20 mai de l'an 483, jour que Huneric signa son édit pour la conférence, jusqu'au premier jour de février de l'année suivante, que les évêques catholiques se trouvèrent tous à Carthage, on n'envoya plus aucun évêque en exil. Il y a de l'apparence que les exilés furent rappelés et qu'ils retournèrent dans leurs Eglises en conséquence de l'édit du roi. Du moins ne peut-on pas nier que tous les évêques, même les bannis, ne soient venus à la conférence : car,

1° Huneric ordonne par son édit à tous les évêques catholiques d'Afrique de venir à Carthage pour y prouver leur foi par les Ecritures. Il n'en excepte aucun, non pas même les exilés : *Omnes Carthaginem veniat* : et Victor parle ainsi : *Conveniunt non solum universæ Africæ, verum etiam insularum multarum episcopi*.

2° Huneric insinue assez par ces paroles : *Omissa omni excusatione formidinis*, que l'exil cessait.

3° Victor fait voir clairement que l'intention de Huneric était que tous les évêques sans exception vissent à Carthage, parce que ce prince fourbe avait inventé ce moyen pour ruiner la religion catholique ; ce qu'il jugeait ne pouvoir exécuter qu'en exterminant tous les évêques : *Ut qui membra aliqua absciderat totum laniando perderet corpus*.

4° Nous voyons en effet que Félix d'Abbir, qui était un des 4976 exilés, se trouve dans la Notice d'Afrique, c'est-à-dire dans le catalogue des évêques qui vinrent selon l'ordre du roi à la conférence de Carthage l'année suivante. Il en est de même de Présidius de Suffétule et de Donatien.

5° Il se trouva à cette conférence 466 évêques catholiques, ou 458, si l'on en retranche 8 de Sardaigne et des îles voisines. Or du temps de saint Augustin, lorsque l'empereur Honorius permit la grande conférence de Carthage contre les donatistes, il n'y avait que 470 évêchés et 406 évêques catholiques. On doit donc inférer que tous les évêques d'Afrique se trouvèrent à Carthage l'an 484, puisque leur nombre est aussi grand et même plus grand que sous l'empire d'Honorius.

Il doit donc demeurer pour constant que tous les évêques d'Afrique se trouvèrent à la conférence de Carthage en l'an 484 ; qu'ainsi ceux qui avaient été exilés furent rappelés. Que depuis la publication de

(a) Nous croyons qu'il faut lire à la fin de l'édit de Huneric, *sub die vi calendas Maias*, au lieu de *Martias*, puisque la profession de foi des évêques ca-

tholiques qui a précédé cet édit fut datée, *sub die xii calendarum Maiarum*.

A l'édit jusqu'à l'assemblée des évêques, Huneric n'en exila aucun ; et que puisque Victor n'a point été exilé avant l'édit, comme nous l'avons prouvé, il ne l'a point été non plus avant la conférence, ou le premier février de l'an 484.

3° Enfin, pour ce qui est du temps que les évêques demeurèrent à Carthage, on ne saurait raisonnablement douter que Victor n'y ait aussi été présent, tant il décrit exactement toutes les inhumanités de Huneric. Ajoutez à cela ce que nous avons remarqué dans l'article précédent.

4° Lorsque tous les évêques eurent été dépouillés de leurs Eglises et de tous leurs biens, et exilés les uns dans l'île de Corse, et les autres en divers lieux de l'Afrique, sans qu'aucun eût échappé à la cruelle exactitude des Vandales, Huneric excita une persécution générale dans toute l'Afrique, en sorte qu'il ne demeura dans ce grand pays ni lieu ni maison qui ne fussent remplis de pleurs et de gémissements. On n'épargna ni âge ni sexe, excepté ceux qui succombèrent à la violence des bourreaux. Or pendant cette effroyable persécution, qui commença apparemment à la fin d'avril (a) de l'an 484, et qui dura jusqu'à la mort de Huneric, Victor demeurait à Carthage.

Nous en avons une preuve sans réplique dans le livre v (n. 14) de son Histoire, où il rapporte une violence qui fut faite dans cette ville à un enfant d'environ 7 ans, par le commandement de Cyrila, dont il dit qu'il fut témoin, *videntibus nobis*. Cette preuve est si forte et si évidente, qu'il est inutile de s'y arrêter plus longtemps.

On peut encore remarquer que Victor, ayant souvent parlé de lui-même dans plusieurs endroits de son ouvrage, on ne voit pas pour quelle raison il aurait voulu nous cacher la grâce qu'il aurait reçue de Dieu, s'il avait été chassé de son Eglise et exilé pour la foi. Il est donc évident que Victor n'a rien souffert en sa personne pendant le règne de Huneric, et que Dieu le conserva libre, pour rendre aux fidèles persécutés, tous les services dont ils avaient besoin, et pour écrire et laisser à la postérité tant de grands combats des saints martyrs et confesseurs d'Afrique, qui sans lui seraient demeurés dans l'oubli.

Tout ce que j'ai dit jusqu'ici paraît si clair, si bien fondé sur la narration de Victor, et si bien lié, que je ne vois pas qu'on puisse y opposer rien de solide. Je crois néanmoins qu'il ne sera pas inutile d'aller au-devant d'une objection que pourraient peut-être me faire ceux qui soutiennent que Victor a écrit son Histoire dans son exil. Vous prétendez, me diront-ils, que Victor était prêtre de Carthage et qu'il était dans cette ville pendant et après la conférence. Or Victor nous apprend qu'après la conférence de Carthage, saint Eugène, évêque de cette ville, étant déjà dans le lieu de son bannissement, les Vandales attaquèrent aussi tous les clercs de son

tholiques qui a précédé cet édit fut datée, *sub die xii calendarum Maiarum*.

Eglise, qu'ils les firent battre de verges et de bâtons, qu'ils leur firent souffrir une cruelle faim, et qu'ils envoyèrent tous ces généreux ecclésiastiques en exil, dans des lieux fort éloignés. Il faut donc conclure que Victor a eu part à ces souffrances et à l'exil.

Je réponds à cela : 1° que, tout ce que j'ai avancé étant suffisamment prouvé, je ne suis pas obligé et que l'on n'a pas même droit de demander que je prouve toutes les circonstances qui peuvent en dépendre. La raison de cela est que l'on peut former des difficultés contre les faits les plus certains, lorsque ceux qui les ont rapportés n'ont pas voulu en faire le détail. Je dis toutefois :

2° Que Victor ne se servant point de la première personne, lorsqu'il décrit la persécution que souffrit le clergé de Carthage, comme il a coutume de faire lorsqu'il parle des choses où il a eu part, et ne disant rien du tout qui puisse donner lieu de croire qu'il ait souffert avec les autres ecclésiastiques, on a droit de supposer qu'il n'a point eu part à cette persécution. Voyez le sixième fait.

3° C'est même après la narration de tous ces faits et de l'exil des ecclésiastiques, que Victor nous assure, n. 14, qu'il était présent à Carthage, lorsqu'on rebaptisa par force cet enfant dont nous avons parlé. Voyez le cinquième fait. C'est pourquoi, comme nous voyons dans toute la suite de son Histoire que Victor était souvent employé dans les affaires les plus importantes de l'Eglise, et qu'il a fait pour cela plusieurs voyages, il est fort probable, ou qu'il suivit saint Eugène, son évêque, pour prendre soin de lui et voir ce qui se passait, ce que la manière dont il décrit les souffrances de ce saint confesseur peut autoriser beaucoup, ou qu'il fut chargé de quelque commission pour l'utilité des Eglises, qui étaient alors dans une affliction incroyable, après la perte de leurs pasteurs. De sorte que Victor ayant été obligé de s'absenter de Carthage, il ne put y retourner qu'après le bannissement du clergé, sa présence y étant pour lors absolument nécessaire. Tout cela est fort probable en soi et s'accorde aussi très-bien avec la narration de Victor. Ainsi il n'en faut pas davantage pour répondre à la difficulté.

ART. 6. — *Que l'on ne peut accorder la Notice d'Afrique et l'autorité des manuscrits avec l'Histoire de la persécution des Vandales, qu'en admettant deux Victor évêques de Vite.*

Nous croyons avoir bien prouvé ce que nous avons promis : savoir que Victor l'historien n'était point évêque lorsque Huneric mourut sur la fin de l'année 484 ; 2° qu'il n'est point le Victor évêque de Vite dont il est parlé dans la Notice d'Afrique ; 3° qu'il n'a point été exilé par Huneric.

Cela étant ainsi, il n'est point vrai, comme on l'a écrit, que Victor l'historien fût fait évêque de Vite vers la fin du règne de Genserich. Il n'est point vrai qu'il ait eu grande part à la persécution de Huneric, qui le chassa de son siège. Il n'est point vrai que Huneric l'a relégué l'an 483, lorsqu'il fit publier un

édit pour ordonner à tous les évêques catholiques de toute l'Afrique de se trouver à Carthage pour entrer en conférence avec ceux de sa secte. Tous ces faits demeurent sans aucun fondement.

Mais, dira-t-on, que deviendra l'autorité de la Notice d'Afrique, qui nous apprend que Victor, évêque de Vite, ne se trouva pas à la conférence de Carthage ? Et que deviendra aussi l'autorité des manuscrits qui nous obligent de croire que Victor, évêque de Vite, a composé l'Histoire de la persécution des Vandales ?

Nous répondons à cela que nous recevons également l'une et l'autre autorité ; mais que nous prenons garde seulement à ne pas confondre deux hommes différents, comme ont fait ceux qui ont écrit avant nous sur cette matière. Car ayant prouvé clairement, par l'Histoire de la persécution des Vandales, que Victor qui en est l'auteur n'a point été évêque jusqu'à la mort de Huneric ; et d'ailleurs la Notice d'Afrique faisant foi qu'il y avait un évêque de Vite en Afrique pendant la vie de Huneric ; enfin l'autorité de tous les manuscrits ne nous laissant point lieu de douter que Victor, évêque de Vite en Afrique, ne soit auteur de l'Histoire de la persécution des Vandales, il s'ensuit que cet historien est différent de Victor évêque de Vite dont la Notice fait mention ; il s'ensuit que l'on ne saurait accorder ensemble la Notice et l'Histoire, qu'en distinguant deux Victor, évêques de Vite.

Nous disons donc qu'il y avait effectivement en Afrique l'an 484 un évêque de Vite nommé Victor : c'est ce que la Notice nous apprend ; que tous les évêques d'Afrique ayant été obligés de venir à Carthage pour la cause de la foi, et tous y étant venus, à la réserve de deux évêques de la province Byzacène, Victor de Vite et Possidius de Massimane, on doit inférer que ces deux évêques moururent en ce temps-là ou fort peu de temps après. Il n'y a que cette raison qui les en ait pu empêcher, puisque, comme nous avons dit, Huneric rappela même d'exil les évêques catholiques, afin qu'ils vissent à la conférence. Mais après la mort de ce roi barbare, qui arriva vers la fin de l'année 484, Guntabond ayant rappelé d'exil saint Eugène, évêque de Carthage, et donné quelque paix à l'Eglise, on doit présumer que Victor l'historien fut élu évêque de Vite l'an 487, puisque les manuscrits s'accordent tous à lui donner le nom de Victor et la qualité d'évêque de Vite. On voit par là que nous conservons à chaque monument toute son autorité, que par ce moyen la contrariété qui se trouve entre la Notice d'Afrique et l'Histoire de Victor cesse entièrement ; au lieu que dans l'opinion qu'on a suivie jusqu'à présent on ne peut pas concilier ces deux monuments authentiques, comme il résulte de tout ce que nous avons dit dans les articles 3, 4 et 5.

Si quelqu'un regarde comme une chose extraordinaire qu'un homme nommé Victor ait succédé à un autre Victor, que celui-là sache, 1° que le nom de

Victor était si commun en Afrique, qu'il y avait 50 évêques qui le portaient dans cette province l'an 411, et qu'il s'en trouve plus de 20 dans la Notice dont nous parlons, c'est-à-dire qui vivaient l'an 484.

2° Quand le nom de Victor aurait été moins commun, cette raison serait tout à fait faible et ne mériterait pas d'être objectée, puisqu'on trouve des hommes qui ont porté des noms peu ordinaires, qui se sont néanmoins succédé dans une même Eglise. On pourrait en produire un grand nombre d'exemples : en voici deux qui suffiront. Le nom d'Epictète est assurément bien plus extraordinaire et beaucoup moins commun que celui de Victor ; et toutefois nous trouvons Epictète, évêque de Centum-Celles ou Civita-Yecchia, qui assista au premier concile d'Arles l'an 314, et un autre Epictète, son successeur, qui se signala sous Constance par son impiété, ayant été un des chefs des Ariens dans l'Occident. Dans la ville de Pudentiane en Numidie il y avait eu un évêque catholique nommé Memmianus. Celui-ci étant mort, on ordonna en sa place un autre évêque qui se nommait aussi Memmianus : c'est ce que nous apprenons des actes de la grande conférence de Carthage. Ainsi, pour revenir à notre sujet, le premier Victor, évêque de Vite, est celui dont il est fait mention dans la Notice ; le second et son successeur est le pieux historien de la persécution des Vandales, conformément aux manuscrits. Examinons maintenant en peu de mots si les autres faits que l'on a avancés dans la vie de Victor sont mieux fondés que ceux que nous venons de détruire.

ART. 7. — *De quelques autres faits qu'on attribue sans fondement à Victor l'historien.*

Les trois points que nous avons examinés ci-dessus étant donc certains, il s'ensuit,

1° Que l'on s'est trompé, lorsque l'on a dit que Victor avait écrit son Histoire dans son exil, soit à Constantinople, selon le P. Chifflet ; soit dans l'ancienne Epire, suivant M. Cotelier. Ainsi, conformément à notre troisième point, il faut reconnaître avec le R. P. Ruinart, bénédictin, et M. Baillet, que Victor n'est point sorti d'Afrique : mais il faut les abandonner eux-mêmes, en ce qu'ils supposent que Victor était en exil en quelque lieu de l'Afrique. Car outre qu'il ne dit rien d'où on le puisse inférer avec quelque vraisemblance, nous trouvons qu'il était à Carthage après l'exil de tous les évêques d'Afrique et du clergé de Carthage.

2° Il n'y a point de vraisemblance, à ce qu'a écrit le P. Chifflet, que Victor a dédié son Histoire à Acace, évêque de Constantinople ; ni à la pensée de M. Cotelier, qui a cru que cet ouvrage a été adressé à Diadochus, évêque dans l'ancienne Epire. Tout cela est sans fondement.

3° Victor n'ayant été ordonné évêque qu'après la paix de l'Eglise sous Guntabond, c'est-à-dire probablement l'an 487, il ne peut pas avoir été primat de la province Byzacène vingt ans après. Ainsi ce n'est point notre Victor dont il est parlé dans la Vie de

A saint Fulgence, évêque de Ruspé. Or ce point étant sans fondement, pour ne rien dire de plus, tout ce que l'on a bâti dessus devient encore plus incertain, savoir : que notre Victor souffrit beaucoup dans la persécution de Thrasamond, successeur de Guntabond ; que ce prince le fit prendre prisonnier dans son Eglise, et amener dans les prisons de Carthage ; que Victor envoya commission étant en chemin aux évêques de la Byzacène de consacrer S. Fulgence, évêque de Ruspé ; qu'après un an de prison il fut exilé dans l'île de Sardaigne, et qu'il y mourut confesseur l'an 510, ou selon d'autres l'an 512. Nous croirons tout cela quand on nous en aura donné des preuves. Cela regarde un autre Victor, et non celui de Vite.

B 4° Le R. P. Ruinart a eu raison de rejeter ce que quelques-uns prétendent que Victor a été mis entre les saints. On dit que ceux qui ont mis les premiers le nom de S. Victor d'Utique dans les martyrologes ont eu intention de faire cet honneur à la mémoire de celui qui a fait l'histoire. Mais ces auteurs, qui sont Galesius, Baronius et Ferrarius, étant très-modernes, et n'étant point fondés sur les manuscrits des martyrologes, ni sur aucun auteur ancien, on ne doit pas avoir égard à leur intention. Ainsi le plus sûr est de s'en tenir sur ce point à la réflexion du P. Ruinart. Ce qui est d'autant plus nécessaire, que Pierre Natal, qui est peut-être le premier qui a donné lieu au culte de Victor, a voulu parler d'un autre Victor, évêque de Cartienne en Afrique.

C 5° M. Baillet n'a pas eu raison, ce me semble, de rejeter ce que dit le même bénédictin, que Vite était plutôt un canton qu'une ville, et n'a pas dû croire que c'était une ville, parce qu'elle est marquée dans les cartes dressées sur la Notice des Eglises d'Afrique : car cette Notice ne nous apprenant point si Vite est un pays ou une ville, ceux qui ont dressé ces cartes n'ont pas dû faire une ville de Vite, s'ils n'en ont eu quelque autre autorité que la Notice, ce que l'on ne nous apprend point. Ce que dit Victor de S. Papinien, qu'il appelle évêque de notre cité, le prouverait bien mieux ; mais l'autorité des manuscrits de Victor, où il est qualifié évêque du pays ou canton de Vite (*Patriæ Vitensis*), nous fait croire qu'il parle de la ville de sa naissance, et non de celle dont il était évêque.

D 6° Si l'on demande enfin ce que nous pensons de l'auteur du troisième livre, qui contient la profession de foi des évêques d'Afrique qui fut présentée au roi Huneric, nous répondons que Gennade de Marseille, auteur contemporain, l'attribue à saint Eugène de Carthage ; le manuscrit de Laon, à tous les évêques d'Afrique ; et les Bibliothèques des Peres, à notre Victor ; Victor lui-même l'attribue à tous les évêques. Mais la manière dont il s'exprime, étant trop vague, nous donne lieu de croire que les évêques formèrent ce projet lorsqu'ils furent tous assemblés à Carthage, et qu'il fut exécuté par saint Eugène, notre Victor et quelques autres ecclésiastiques de Carthage. Aussi Victor l'appelle-t-il, *notre livre*. Et quoi

que je ne m'arrête pas à cette expression, on peut pourtant croire probablement que sa modestie l'a porté à s'en servir, pour mieux cacher la part qu'il a eue à cette pièce. Après avoir examiné les difficultés qui regardent la personne de notre pieux historien, il est temps de recueillir ce qu'il nous a appris

A de lui-même, et de décrire la suite de sa vie. Nous y avons fait joindre celle qui a été composée par feu M. Baillet, afin que les lecteurs puissent voir d'un coup d'œil en quoi nous différons de ce savant critique et des autres.

VIE DE VICTOR,

ÉVÊQUE DE VITE EN AFRIQUE, HISTORIEN ECCLÉSIASTIQUE.

Victor était Africain (*Liv. v, n. 1*), mais nous ne savons pas en quelle ville ni en quelle province il a pris naissance. Quelques-uns ont cru pouvoir inférer d'un endroit de son Histoire qu'il était de Péradamie, ville de la Byzacène. Ils n'ont pourtant pas osé insister sur l'expression de Victor. En effet on pourrait dire par la même raison, qu'il était de Tamalluma dans la même province (*Liv. 1, n. 1*), et même de Carthage (*Liv. 1, n. 14*), puisqu'il appelle notre Armogaste ce saint confesseur qui vivait à Carthage dans la maison de Théodoric, fils du roi Genseric, et qui y mourut.

Ce qu'il y a donc de probable est que Victor est né dans une ville qui avait le titre de cité, dont saint Papinien était évêque l'an 430, dans le temps que les Vandales mirent le siège devant la ville d'Hippone (*Liv. 1, n. 3*). Ce fut pour lors, dit Victor, que le vénérable Papinien, évêque de notre cité, eut tout le corps brûlé avec des lames de fer toutes rouges. Si le concile de Thélepte ou de Telle n'est point supposé, on y voit que Papinien était évêque dans la province Byzacène l'an 418 (*Conc. tom. II, col. 157*). Ainsi il est apparemment le même que celui dont parle Victor. Quand il dit donc que Papinien était évêque de sa ville ou de sa cité, nous l'entendons de la ville de sa naissance, et non de celle dont il était évêque. Ce n'est pas que Victor ne fût peut-être déjà évêque lorsqu'il écrivait ceci ; mais Vite, dont il a été évêque, n'étant pas une cité, puisqu'il n'en est parlé dans aucun monument, et que les manuscrits de Victor l'appellent un canton ou un petit pays (*Ruin. præf. § 4 et 5*), il est nécessaire, et nous nous croyons obligés d'entendre cette expression de la ville où il avait pris naissance, plutôt que de celle qu'il gouvernait en qualité d'évêque.

Victor décrit si particulièrement tout ce qui s'est passé de mémorable à Carthage depuis que Genseric, roi des Vandales, se fut emparé de cette grande ville, l'an 439 (*Hist. persec. Vand., passim*), il marque et nomme si exactement tous les lieux où les actions se sont passées dans la ville et aux environs ; on l'y trouve si souvent pendant le règne de Huneric ; il y connaissait un si grand nombre de personnes ; enfin il entre dans un si grand détail de tout ce qui est

B arrivé dans l'Eglise de Carthage, qu'il n'y a point lieu de douter qu'il n'y ait passé la plus grande partie de sa vie.

Nous croyons qu'il fut prêtre de cette célèbre Eglise, dont le clergé était composé de 500 personnes, ou même davantage. Il apprit l'histoire admirable des saints martyrs Martinien, Saturien, de leurs deux frères, et de l'illustre vierge Maxime, de la bouche de celui-là même qui les avait gardés en prison, et du B. Fauste, évêque de Buronitie. Maxime vivait encore l'an 487, apparemment dans la province proconsulaire, où elle gouvernait un grand nombre de vierges, et Victor la connaissait très-bien (*Liv. II, n. 9; liv. v, n. 9; liv. 1, n. 10; liv. 1, n. 11; liv. 1, n. 4*).

Genseric, ayant renouvelé la persécution, envoya un certain Proculus dans la province proconsulaire, pour contraindre les évêques à lui livrer les vaisseaux sacrés et les livres des Eglises (*Liv. 1, n. 12*). Ce fut dans ce temps-là que S. Valérien, évêque d'Abbenza, s'étant opposé généreusement à cette profanation, fut chassé hors de la ville, avec défense à toutes sortes de personnes de lui donner retraite ni dans leurs maisons, ni dans leurs champs ; de sorte que ce vénérable vieillard, âgé de plus de quatre-vingts ans, demeura longtemps dans le grand chemin, dépourvu de tout, exposé à toutes les injures des saisons. Victor dit qu'il eut le bonheur de le saluer dans ce cruel exil. Il parle de cette action avec un grand sentiment de piété et d'humilité. Cela arriva, comme nous croyons, après la mort de S. Deogratias, évêque de Carthage, qui mourut l'an 457 (*Liv. 1, n. 8*).

Victor avait aussi connu particulièrement les illustres confesseurs Armogaste, Archinime et Satur, qui demeurèrent à Carthage, où ils confessèrent la foi catholique, et résistèrent avec une force admirable aux promesses et aux cruautés du roi Genseric et de ses enfants, Huneric et Théodoric (*Liv. 1, n. 14, 15, 16*) ; on ne saurait lire ce qu'en écrit Victor qu'on ne se sente obligé de reconnaître qu'il vivait à Carthage dès le temps de Genseric.

Ce prince étant mort l'an 477, après avoir régné trente-sept ans et trois mois en Afrique depuis la prise de Carthage, Huneric, son fils aîné, lui succéda. Ce prince, si fameux par ses cruautés détestables,

bles, se comporta d'abord avec assez de douceur et de modération envers les catholiques (*Liv. II, n. 4*), jusque-là qu'il souffrit qu'ils s'assemblassent publiquement dans les églises, ce que Genserik avait défendu. Il permit même, à la prière de Placidie, sa belle-sœur, veuve d'Olybre et de l'empereur Zénon, que l'Eglise de Carthage, qui n'avait point eu d'évêque depuis vingt-quatre ans, en élût un librement et le fit ordonner. Mais Huneric, sous cette apparence d'humanité, commença à faire connaître aux catholiques ce qu'il méditait contre eux. Il envoya à l'Eglise de Carthage Alexandre, ambassadeur de Zénon, afin que le peuple choisît en sa présence un évêque qui fût digne de ce rang ; mais il le fit accompagner de son secrétaire nommé Vitarit, qui portait un édit pour être lu publiquement. Le roi déclarait par cet édit qu'il permettait que l'église de Carthage se fit ordonner quel évêque elle voudrait, mais à condition que les évêques ariens qui étaient à Constantinople et dans les provinces de l'Orient auraient la liberté dans leurs églises, sur un ordre de Zénon, de prêcher et d'instruire le peuple en quelles langues ils voudraient et de suivre la loi chrétienne (c'est-à-dire les dogmes des ariens) ; que si cela ne s'exécutait pas à leur égard, l'évêque qui serait ordonné à Carthage, et ses clercs, et les autres évêques avec leurs clercs qui étaient dans toutes les provinces d'Afrique seraient envoyés chez les Maures.

Cet édit ayant été lu le 18 de juin, ou, selon quelques éditions, le 19 de mai l'an 481, à toute l'Eglise assemblée, Victor qui était aussi présent, commença à gémir et à se plaindre, parce qu'il paraissait que l'on cherchait des prétextes pour persécuter et accabler les catholiques ; c'est pourquoi ce généreux ministre de Jésus-Christ déclara publiquement à l'ambassadeur Alexandre que si cela était ainsi, et si l'on permettait à des conditions si dangereuses que l'Eglise de Carthage eût un évêque, elle aimait mieux n'en point avoir ; que Jésus-Christ, qui avait toujours daigné la gouverner, la gouvernerait encore. Telle fut la générosité de Victor, qui crut, en qualité d'un des principaux membres du clergé, devoir faire connaître le véritable avantage des Eglises d'Afrique, et en particulier de celle de Carthage ; mais sa remontrance fut inutile, l'ambassadeur Alexandre n'y fit point attention, et ne s'en mit point en peine ; d'ailleurs le peuple, qui voulait avoir un évêque, jeta des cris insupportables, en sorte qu'on ne put pas l'apaiser par un autre moyen. Eugène fut donc élu. C'était un homme saint et agréable à Dieu, dont la vertu était si éclatante, que les Vandales mêmes le respectaient. Si son ordination combla de joie tous les fidèles de l'Eglise de Carthage, sa réputation excita bientôt l'envie des évêques ariens, et particulièrement de Cyrila, un des principaux d'entre eux, de sorte qu'ils l'accablaient tous les jours de nouvelles calomnies. Ils portèrent le roi à lui ordonner de ne point s'asseoir sur le trône épiscopal, et de ne point instruire le peuple selon la

A coutume. Le roi voulut ensuite que le saint évêque défendit l'entrée de l'église à tous ceux qui portaient l'habit des Vandales. Mais Eugène ayant répondu que la maison de Dieu était ouverte à tout le monde, Huneric commença la persécution en attaquant ceux qui portaient l'habit de sa nation, parce qu'ils avaient des emplois dans sa maison. On leur arrachait toute la peau de la tête avec les cheveux (*Liv. II, n. 4*). Plusieurs en moururent ; d'autres perdirent les deux yeux. On traînait les femmes en cet état dans toutes les places de la ville pour les montrer à tout le monde, et joindre la confusion à la cruauté ; mais, malgré ces mauvais traitements, Victor assure qu'il en connaissait un grand nombre, et qu'aucun de tous ces illustres catholiques ne s'éloigna en aucune chose du droit chemin de la vérité.

Huneric avait un violent désir de laisser le royaume à ses enfants (*Liv. II, n. 5*), contre la constitution de son père Genserik, qui avait ordonné que ce serait le plus âgé de ses petits-fils et de ses descendants qui succéderait toujours à la couronne (*Procop. lib. I Hist. Vandal.*). Ce prince cruel, pour venir à bout de son dessein, commença à persécuter ouvertement son frère Théodorice et ses enfants, aussi bien que ceux de son frère Genton ; et, parce que le premier de ses évêques, que les Vandales appelaient patriarche, nommé Jocunde, était très-honoré et aimé dans la maison de son frère, dont les enfants auraient pu obtenir le royaume par le suffrage et le crédit de ce prélat, Huneric le fit brûler tout vif au milieu de Carthage en présence de tout le peuple. Victor fut témoin de cette impiété criminelle, et, considérant dans cette action les maux qui allaient fondre sur les catholiques, il avoue qu'ils se disaient les uns aux autres, qu'un prince qui était si cruel envers son évêque, n'était pas pour épargner la religion catholique et ceux qui en faisaient profession. Cela se passa l'an 481, deux ans avant le grand feu de la persécution (*Liv. II, n. 6*), que Dieu fit connaître par plusieurs visions et plusieurs signes dont il honora plusieurs saints personnages, afin que ses serviteurs ne fussent pas surpris et eussent le temps de se fortifier contre tant de maux.

Victor, toujours attentif sur les biens et les maux de l'Eglise, recueillit exactement ces visions, en ayant appris plusieurs de la bouche de ceux qui en avaient été favorisés. La première même fut rapportée en sa présence au saint évêque Eugène. Nous marquerons ici celle de l'évêque Quintien, parce que Victor en a donné l'explication. Ce saint prélat était assis sur une haute montagne, d'où il voyait dans la plaine un troupeau de brebis, dont la multitude était innombrable. Au milieu de ce grand troupeau il y avait deux chaudières sur le feu ; il y avait aussi des bouchers qui tuaient les brebis et qui jetaient leurs chairs dans l'eau bouillante, et par ce moyen tout ce grand troupeau fut détruit et consommé. Victor dit que ces deux chaudières marquaient les

deux villes de Sicca et de Lara, où l'on assembla d'abord cette grande multitude de confesseurs qui furent envoyés en exil dans les déserts de l'Afrique, ou qu'elles signifiaient le roi Huneric et Cyrila, son évêque, qui fut le principal auteur de la persécution, selon Victor (*Liv. II, n. 18*).

Huneric tenta plusieurs moyens très-criminels pour avoir occasion d'exciter une persécution publique et générale dans toute l'Afrique (*Liv. II, n. 7*); mais, n'ayant pu y réussir ni déshonorer l'Eglise de Jésus-Christ, il leva le masque, et ayant fait ramasser 4976 évêques, prêtres, diacres et autres membres de l'Eglise, il les envoya en exil dans le désert. Entre ces saints confesseurs il y en avait plusieurs affligés de la goutte, et d'autres que le grand âge avait privés de la vue. Entre ceux-là éclatait le B. Félix, évêque d'Abbir, ville de la Proconsulaire, qui étant tombé dans une violente paralysie, ne sentait plus rien et ne parlait plus du tout. Notre Victor se trouva fort embarrassé d'un tel accident, et ayant considéré qu'il était impossible de transporter le saint vieillard sur un cheval, il s'adressa à quelques Vandales de la cour qui prièrent le roi d'ordonner que, puisque Félix allait bientôt mourir, il pût au moins demeurer à Carthage, d'autant qu'on ne pouvait en aucune manière le conduire au lieu de l'exil. Mais le tyran leur répondit avec fureur : « S'il ne peut pas se tenir à cheval, qu'on l'attache avec des cordes à des bœufs indomptés pour le traîner où j'ai commandé. » Victor fut donc obligé de lier le vénérable évêque de travers sur un méchant cheval, et de le faire porter pendant tout le chemin comme une pièce de bois. Tous ces saints confesseurs furent assemblés dans les villes de Sicca et de Lara, où les Maures avaient ordre de se rendre, parce que l'on devait leur y livrer les saints pour les conduire dans le désert. C'était une vaste solitude, remplie d'une si grande quantité d'animaux vénéreux et de scorpions (*Liv. II, n. 12*), que ce que l'on en disait paraissait incroyable à ceux qui ne le savaient pas. Il y avait même quelques-unes de ces bêtes qui empoisonnaient de leur souffle ceux qui en étaient fort éloignés. Telle était la demeure qu'Huneric avait destinée aux confesseurs.

Pendant qu'ils étaient dans les deux villes que nous avons marquées, le roi y envoya deux comtes (*Ibid.*, n. 9) qui tâchèrent, par de belles paroles et des promesses, de corrompre les serviteurs de Jésus-Christ; mais ce fut fort inutilement, car tous ces saints n'y répondirent qu'en renouvelant à haute voix leur confession de foi. C'est pourquoi on les enferma dans une fâcheuse prison, où ils étaient néanmoins assez au large. Victor même, que nous croyons avoir été député et envoyé par saint Eugène de Carthage, son évêque, avec des sommes considérables d'argent pour secourir les confesseurs en tout ce qu'il pourrait, jusqu'à ce qu'ils fussent arrivés au lieu de leur exil, Victor, dis-je, eut permission d'y entrer,

de prêcher et exhorter les frères, et d'y célébrer les divins mystères (*Liv. II, n. 9, 10*).

Les Vandales persécuteurs n'ayant donc pu corrompre personne, non pas même un seul enfant, recherchèrent les lieux les plus étroits et les plus affreux pour y enfermer l'armée du Seigneur. On refusa aux confesseurs toute sorte de consolation, et on ne permit à personne de les visiter. Pour rendre les gardes plus exacts et plus cruels, on les frappa à coups de bâton, et on les tourmenta beaucoup. On jeta les confesseurs de Jésus-Christ les uns sur les autres comme des sauterelles; et, comme ils ne pouvaient sortir pour les nécessités naturelles, ils firent de leur étroite demeure un lieu d'horreur qui était plus insupportable que les plus affreux supplices. Dans cette extrémité, Victor ne perdit point courage : il donna un jour, pendant que les Vandales dormaient, de grands présents aux Maures, qui lui permirent à peine d'entrer en secret dans ce lieu, où il enfonça dans l'ordure jusqu'aux genoux. Le pieux Victor s'est contenté de nous exposer en deux mots ce qu'il fit pour les saints confesseurs en cette occasion importante; car, aussitôt après, les Maures leur commandèrent à tous avec de grands cris de se préparer au voyage qu'ils devaient faire (*Liv. II, n. 10*).

Ces barbares traitèrent les saints avec une extrême cruauté : ils les forçaient de courir en leur jetant des pierres et les perçant avec la pointe de leurs lances. Lorsque les vieillards et les personnes délicates furent hors d'état de pouvoir marcher, ces hommes sans pitié les lièrent par les pieds et les traînèrent parmi les pierres, jusqu'à ce qu'ils eussent rendu l'esprit. Le nombre de ceux qui moururent de la sorte fut si grand, que Victor ne put pas les compter (*Liv. II, n. 11, 12*).

Il eut pourtant dans cette triste occasion un grand sujet d'édification qu'il ne faut pas oublier ici. Pendant ce voyage, qui fit tant de martyrs, Victor, accompagnant cette grande armée de confesseurs, vit un jour une pauvre femme âgée qui portait un sac et quelques habits; elle tenait par la main un petit enfant qu'elle consolait en lui disant : Courez, mon seigneur, voyez-vous comment tous ces saints marchent avec joie et se hâtent d'arriver à la couronne? Victor la reprit de ce qu'elle agissait à contre-temps et contre les règles de la prudence, de se joindre à une compagnie d'hommes, et de s'unir aux confesseurs. Elle lui répondit : « Bénissez, bénissez-moi, et priez pour moi aussi bien que pour cet enfant, mon petit-fils; car quoique pécheresse, je suis fille de l'ancien évêque de la ville de Zura. » Cette ville de la province Proconsulaire étant très-éloignée du lieu où les confesseurs étaient pour lors, Victor lui répliqua : « Pourquoi marchez-vous dans une si grande pauvreté, et quelle raison avez-vous de venir ici de si loin? » Cette pieuse femme lui répondit : « Je m'en vais en exil avec ce petit enfant, votre serviteur, de peur que l'ennemi ne le trouve seul et ne le tire de la voie de la vérité pour le précipiter dans

la mort. » A ces paroles, Victor, les yeux baignés de larmes, ne put rien dire autre chose, sinon que la volonté de Dieu s'accomplit. Les plus vigoureux des confesseurs étant arrivés dans le désert, Victor, qui s'était acquitté de sa commission, et qui ne pouvait plus rien faire pour ces saints, se rendit promptement à Carthage auprès de son évêque, S. Eugène (*Liv. II, n. 9, 12*).

Cependant Huneric méditait quelque chose de plus horrible contre l'Église, que ce que nous venons de rapporter; et après avoir attaqué quelques membres, il résolut de perdre tout le corps. Le jour que l'Église célèbre la fête de l'Ascension de Notre-Seigneur, il envoya à l'évêque Eugène un édit pour être lu au milieu de l'église, en présence du comte Régin, ambassadeur de l'empereur Zénon. Régin était catholique, et nous avons encore les lettres que saint Fulgence (*Epist. 18*) et Ferrand, diacre de Carthage, lui écrivirent longtemps après pour répondre à ses questions. Pendant que l'on portait l'édit du roi à l'église de Carthage, les courriers partirent en diligence pour en porter des copies à tous les évêques catholiques qui étaient dans toutes les provinces d'Afrique et dans les îles de Sardaigne, de Majorque, de Minorque et d'Yvica, qui obéissaient aux Vandales. Le tyran ordonnait par cet édit à tous les évêques, sans exception, de venir à Carthage le premier jour de février de l'année suivante pour rendre compte de leur foi, ou pour en conférer et disputer avec les évêques ariens (*Liv. II, n. 13*).

Victor, qui était présent à la lecture de cet édit, eut le cœur brisé de douleur, et ne put retenir ses larmes. Il crut que Huneric disant qu'il ne voulait pas qu'il y eût de scandale dans les provinces que Dieu lui avait accordées, il avait marqué fort clairement qu'il ne voulait point qu'il y eût de catholiques dans son royaume. On délibéra sur ce qu'il y avait à faire, et l'on ne trouva point de meilleur remède à un si grand mal, que de présenter une requête au nom d'Eugène, évêque de Carthage; mais Huneric, qui avait pris résolution de perdre les catholiques, n'y eut aucun égard (*Liv. II, n. 14*).

Le premier jour de février de l'année 484, les évêques d'Afrique se trouvèrent à Carthage au nombre de 466 ou environ, accablés de douleur et de tristesse. Notre Victor n'oublie rien de ce qui se passa de considérable dans cette triste conjoncture; et comme les évêques avaient demandé que le peuple fût présent à la conférence, il est au moins probable que Victor, qui était à Carthage l'année précédente, et que nous y trouverons encore après la conférence pendant la persécution, assista aussi à cette assemblée. Le patriarche des Vandales, Cyrila, qui avait excité cet incendie, et qui ne se sentait pas capable de soutenir le choc des catholiques, employa l'artifice, les mensonges, les calomnies et la violence pour rompre la conférence et pour ne point entrer en matière, en quoi il ne réussit que trop heureusement, parce que Huneric se conduisait uniquement par ses conseils.

Mais les évêques catholiques, qui avaient prévu tout cela, avaient aussi dressé une longue profession de leur foi, qu'ils envoyèrent au roi par quatre évêques, le 20 d'avril. Ce livre fut composé à Carthage depuis l'arrivée des évêques; et ainsi on peut croire qu'il fut écrit par S. Eugène, notre Victor et quelques autres (*Liv. II, n. 13; liv. IV, n. 1*).

Je ne rapporterai pas ici les suites affreuses de cette prétendue conférence, et la cruauté plus que barbare que le roi vandale exerça contre un si grand nombre d'évêques. Il suffit de dire qu'ils furent tous enfin exilés, les uns dans l'île de Corse, et les autres en différents endroits de l'Afrique; mais tous hors de leurs Eglises. Après quoi ce prince inhumain envoya des hommes semblables à lui dans toutes les provinces, qui n'épargnèrent que ceux qui succombèrent à leurs violences. Il n'y eut ni lieu, ni maison qui fût exempt de la persécution; les pleurs et les gémissements se firent entendre partout. Victor, qui était prêtre de Carthage, demeura dans cette ville pour soutenir les fidèles: car ce fut là que la violence de la persécution fut plus grande, à cause de la présence du roi et de son patriarche. Le pieux historien, qui ne décrit que quelques faits particuliers arrivés dans les provinces, n'omet rien de ce qui se passa devant ses yeux dans la capitale de l'Afrique. Il fut témoin de la violence que Cyrila fit exercer contre un enfant d'environ sept ans, fils d'une dame de qualité; lequel ce prélat fit rebaptiser par force (*Liv. IV, n. 5; liv. V, n. 1, 4*).

Dieu, ayant purifié son Eglise par cette effroyable persécution, jeta enfin au feu les verges dont il s'était servi pour la châtier. Il ne tomba pas une seule goutte d'eau dans l'Afrique, et la famine fut si grande, que cette vaste province en fut dépeuplée, et les Vandales ne souffrirent pas moins que les naturels du pays. Enfin le malheureux Huneric, après sept ans et dix mois de règne, alla recevoir les châtimens qui étaient dus à son impiété. Il mourut mangé par les vers (*Liv. V, n. 14*).

Guntabond, fils de son frère Genton, lui succéda conformément à la loi de Genserik, car il était le plus âgé des princes de la maison royale. Guntabond fut assez favorable aux catholiques; il rappela d'exil S. Eugène, évêque de Carthage, et, dans la troisième année de son règne, qui était l'an 487, il fit rendre aux catholiques de Carthage le cimetière de Saint-Agilée martyr, comme nous l'apprenons d'un ancien auteur et très-exact, qui a continué la chronique de Prosper. Ce fut vers le même temps que S. Eugène, étant de retour à Carthage, ordonna, comme nous croyons, notre Victor, évêque de Vite, à la place d'un autre Victor qui était mort trois ans auparavant: c'est ce que nous jugeons devoir inférer des manuscrits de l'Histoire de Victor, qui lui donnent tous la qualité d'évêque de Vite.

Le bon évêque crut que Dieu, qui avait permis qu'il fût témoin d'une si cruelle persécution, l'avait conservé afin qu'il en écrivit l'histoire pour l'édification

te l'Eglise et l'instruction des siècles suivants. Il entreprit ce travail à la prière d'un de ses amis, dont le nom ne nous est pas connu, l'an 487 de Jésus-Christ, 60 ans depuis l'entrée des Vandales en Afrique (*Vict. in prologo; lib. 1, n. 1*).

Ce que nous venons de rapporter des actions de Victor fait voir que, quoiqu'il ne paraisse pas avoir rien souffert en sa personne, il a pourtant eu beaucoup de part à tout ce qui s'est passé sous Huneric, et qu'il n'y avait peut-être personne dans toute l'Afrique qui ait été mieux informé que lui de toutes les particularités de cette célèbre persécution des Vandales, dont il a laissé la mémoire à la postérité. Nous l'avons divisée en cinq livres, quoiqu'il n'y ait pas de preuve que cette division soit de son auteur. Elle est écrite d'un style simple, mais fort touchant, et les couleurs en sont très-vives. On a raison de la regarder comme l'un des monuments les plus considérables qui nous soient restés, non-seulement de l'Eglise d'Afrique, mais même de toute l'antiquité chrétienne.

Nous ne trouvons plus rien de notre Victor depuis l'an 457, parce que nous ne croyons pas que ce que l'on en dit soit fondé, ni que ce soit lui dont il est parlé dans la Vie de S. Fulgence, évêque de Ruspe. Ceux qui liront avec attention ce que nous avons

A rapporté de Victor trouveront sans doute qu'il y a de grands rapports entre la vie de S. Luc et la sienne. Il n'a pas été aussi connu qu'il méritait de l'être, comme nous l'avons remarqué dans la Dissertation. Le prologue même qu'il a mis à la tête de son histoire est si corrompu, qu'il n'est pas possible d'en tirer aucun fait certain. Mais les auteurs des martyrologes se sont beaucoup servis de son ouvrage. Son nom ne se trouve pas dans les anciens manuscrits des martyrologes. Pierre Galesinius semble être le premier qui l'a mis dans le sien, sous le nom de Victor d'Utique, et de là il est passé dans le Romain. Mais s'il est vrai que ce soit Pierre Natal qui a donné lieu à cette addition, lorsque sur le 20 d'avril il a fait mention de Victor, évêque de Carthage, quoiqu'il ait voulu parler de Victor, évêque de Cartenne, on voit assez que le culte de notre Victor de Vite n'a aucun fondement dans l'antiquité. Il y a bien d'autres saints personnages qui ne se trouvent pas marqués dans les fastes de l'Eglise : et, après tout, on ne saurait lire l'Histoire de Victor, que l'on n'y reconnaisse sa foi, sa charité, sa piété singulière, son zèle pour la religion et le salut des âmes, son humilité et ses autres vertus, qui, jointes à sa science, lui donnent un rang considérable parmi les grands hommes qui ont édifié et instruit l'Eglise de Dieu.

VIE DE SAINT VICTOR,

EVÊQUE DE VITE EN AFRIQUE, CONFESSEUR,

Par M. Baillet, prêtre.

1. Le Martyrologe romain nous propose parmi les saints dont l'Eglise honore la mémoire le 23 d'août, un saint Victor, évêque d'Utique en Afrique. Sur cela Baronius a cru que ce saint n'était autre que l'auteur célèbre de l'Histoire de la persécution de l'Eglise d'Afrique sous les Vandales, parce qu'il était, comme presque tout le monde de son temps, dans l'opinion de ceux qui ont fait cet auteur évêque d'Utique. S'il était vrai que saint Victor eût été effectivement évêque d'Utique, qui était une ville de la province Proconsulaire fort connue dans l'antiquité, nous serions obligés de reconnaître qu'il serait tout différent de Victor auteur de l'Histoire de la persécution. Mais, parce qu'il paraît que ceux qui ont mis les premiers le nom de saint Victor d'Utique dans les martyrologes ont eu intention de faire cet honneur à la mémoire de celui qui a composé l'Histoire, on voit qu'il s'agit ici de Victor qui fut évêque, non pas d'Utique, mais de Vite dans la province Byzacène. Quelques-uns ont écrit que Vite était plutôt le nom d'un canton que celui d'aucune ville de cette province. Mais les cartes dressées sur la Notice des Eglises d'Afrique marquent nettement une ville de

Ce nom dans la Byzacène, qui étoit au levant et au midi de la province Proconsulaire, à quelques lieues de Ruspe, d'où saint Fulgence fut évêque. Victor fut fait évêque de Vite vers la fin du règne de Genseric, premier roi des Vandales en Afrique, qui mourut l'an 477; il eut grande part à la persécution que le roi Huneric, fils et successeur de ce prince, renouvela contre l'Eglise catholique. Comme il se rendit zélé défenseur de la foi orthodoxe touchant la divinité de Jésus-Christ contre les ariens, il fut aussi du nombre de ceux qu'Huneric chassa de leurs sièges pour ce sujet. Il paraît qu'il était déjà relégué l'an 484, lorsque ce prince fit un édit portant ordre à tous les évêques catholiques de toute l'Afrique de se trouver à Carthage, pour entrer en conférence avec ceux de sa secte (a).

D On ne sait point assurément quel fut le lieu de son bannissement. Quelques-uns (b) ont cru que c'était la ville de Constantinople, non pas qu'elle lui eût été prescrite par le persécuteur, mais persuadés que Victor l'avait choisie comme un lieu de refuge où il espérait de vivre en paix sous la protection de l'empereur Zénon. D'autres (c) ont conjecturé que c'était dans un endroit

(a) Catal. episc. Afr., t. IV Conc.; Schelst. de Eccl. Afr., p. 292 et seq.

(b) Chiff. ed. Vict., G. Cav, Bibl. eccl.

(c) Cotelier, tom. III, mon. gr. ad Vit. S. Sabbæ Ruib. edit. Vict.

de l'ancienne Epire. Mais il n'y a point d'apparence qu'il soit sorti de l'Afrique, et s'il en eût été éloigné, il n'aurait pu être aussi exactement informé qu'il le fut des particularités de la persécution dont il voulut laisser la mémoire à la postérité. Il en écrit l'histoire l'an 487, durant son exil. Nous l'avons en cinq livres; elle est en style simple, mais fort touchant, et les couleurs en sont très-vives. Nous la regardons comme l'un des monuments les plus considérables de l'Eglise d'Afrique qui nous soient restés.

II. Huneric était mort dès le 13 décembre de l'an 484, auquel il avait fait périr une partie des évêques catholiques, et relégué l'autre dans l'île de Corse. Il eut pour successeur Gondebad ou Guntabond son neveu, qui donna une espèce de paix à l'Eglise, en laissant ralentir la persécution. Mais ce fut une paix de petite durée, et le repos dont l'indulgence de ce prince fit jouir les prélats catholiques revenus de leur exil, durant les premières années de son règne, fut souvent troublé par les efforts des évêques ariens, qui cherchaient continuellement à leur nuire. Guntabond eut néanmoins le courage de résister aux sollicitations de ceux de sa secte, et de rappeler même de l'exil le reste des évêques catholiques; mais lorsqu'il semblait faire espérer une bonne paix à l'Eglise d'Afrique, il fut enlevé du monde après douze ans de règne, par une maladie qui lui fit laisser la couronne à son frère Thrasamond. Ce nouveau roi, obsédé par les évêques de sa secte, rappela les tristes temps de son oncle Huneric, et, quoiqu'il fût moins cruel, il n'en donna guère moins d'exercice aux évêques catholiques, qui avaient du zèle pour conserver la pureté de la foi parmi leurs peuples. On ne peut douter que saint Victor ne fût du nombre de ceux qui eurent le plus à souffrir, principalement depuis que s'étant vu le métropolitain ou primate de la province Byzacène, il se trouvait comme chargé d'une inspection générale sur les pasteurs et sur les troupeaux. Thrasamond, pour saper l'Eglise catholique par ses fondements, donna un édit vers l'an 504, par lequel il dé-

fendait d'ordonner des évêques en la place de ceux qui mouraient. N'ayant pu se faire obéir avec toute son autorité, il en fit amasser jusqu'à deux cents qu'il relégué dans l'île de Sardaigne. Nous ne savons point ce qui put porter ce prince à épargner saint Victor pour cette fois. Mais deux ans après, ayant appris qu'il ne faisait point difficulté d'ordonner des évêques pour les églises catholiques qui en manquaient, malgré sa défense, il entra dans une telle colère contre lui, qu'il l'envoya prendre prisonnier, et le fit amener dans les prisons de Carthage. Comme il était en chemin, les députés de la ville de Ruspe vinrent s'adresser encore à lui comme au métropolitain de la province, demandant saint Fulgence pour leur évêque. Il n'allégué pour s'excuser ni les ordres du roi, ni les chaînes qui lui liaient les mains, ni la présence menaçante des gardes qui l'obsédaient : rien ne l'empêcha de donner aux députés de la ville de Ruspe la satisfaction qu'ils demandaient, et il envoya une commission secrète aux évêques voisins pour sacrer Fulgence. Il fut regardé à Carthage comme le principal objet de la haine des évêques ariens. Et Thrasamond, toujours irrité du mépris qu'il avait fait de ses ordres, le bannit après un an de prison, et l'envoya en Sardaigne avec beaucoup d'autres confesseurs de la foi catholique. Il mourut dans cet exil, vers l'an 510, selon quelques-uns, ou l'an 512 selon d'autres, peu de temps après que saint Fulgence, banni pour la même cause, fut arrivé dans le même lieu.

Victor, connu dans tous les temps de l'Eglise par l'Histoire qu'il a écrite, demeura longtemps inconnu aux fidèles qui font profession de ne connaître les saints que par leur culte. En effet, son nom ne paraît dans aucun des anciens martyrologes. On prétend que le premier qui en a parlé est Pierre Natal, qui l'a mis dans son catalogue au 20 d'avril; d'autres l'ont reculé au lendemain, comme on le voit dans le Martyrologe germanique de Canisius. Nous ne savons point ce qui a obligé les compilateurs du Martyrologe romain à le marquer au 23 d'août.

HISTORIA PERSECUTIONIS AFRICÆ PROVINCIÆ.

N. B. In editione Sirmondiana notæ post textum separatim editæ sunt : nos lectoris commoditati consulentes sub textum revocavimus. Paginationem vero notarum, sicut in Sirmondo habetur, crassiori caractere expressimus, ut Index analyticus non sine fructu postea recudatur. EBR.

PROLOGUS.

I Quondam veteres ob studium sapientiæ enucleare atque sciscitari assidue minime desistebant, quæ forte, vel qualia, prospere vel secus, provinciis, locis aut regionibus evenissent, de quibus vel in quibus exacuentes stylum ingenii sui, redolente magi-

61 * Sic Orthodoxographia, Lorichius vero, *Historiæ calathos*, etc. Cæteri fere codices manuscripti et editi, *exacuentes stylum ingenii sui*, atque *redolentes magisterii flores ignaris historiarum calathos*, etc. Codex

D sterii flore, ignaris * historiarum calathos offerrent gratuito munere propinatos, dabantque operam ut nequaquam lateret in totum, quod in parte fuerat gestum. Sed illi fastu mundialis amoris inflati, gloriam elationis suæ longe lateque gestiebant laudabiliter diffamari. At vero venerabilitas studii tui, hi-

santi Martini a Campis *redolentes magisterii flores ignaris*, etc., ut supra. Paulo aliter editio beati Rhenani, in quibus exacuerent ... *flores ignaris historiæ alacriter offerrent*.

storiam texere ^a jubens. inquit, simili quidem fervore, dispari tamen amore; et ² illi ut laudarentur in sæculo, ipse ut præclarus appareas in futuro, et dicas: *In Domino laudabitur anima mea; audiant manus et lætentur* (Psal. xxxiii, 3). Poteris, inquis, ut voles, quia omne datum optimum, et omne donum perfectum cœlitus accepisti, eruditus a tanto pontifice, totoque laudis genere prædicando beato Diadocho ^b, cujus, ut astra lucentia exstant quamplurima catholici dogmatis monumenta dictorum. Et sat est tibi ut æquipares doctrinam doctoris; quia est satis discipulo, ut sit quomodo magister ejus. Alium

^a Sic Orthodox. et Lorichius. Cæteri vero codices manuscripti et editi habent, *cupiens, inquit*, etc., quæ duo vocabula si retineantur, ista præfatio videbitur esse potius alterius cujuspiam Victorem nostrum alloquentis, quam Victoris ipsius Historiæ auctoris. Sic et infra iidem codices habent, *Poteris, ut voluisti*, omissa voce *inquis*. Sed quocumque tandem modo is locus exponatur, fatendum est præfationem hanc ita verborum ambagibus esse involutam, ut difficile sit verum illius auctoris sensum assequi, quod in causa est, cur eam depravatam esse, vel ex scriptorum negligentia, vel ex alia quam ignoramus causa, suspicemur.

^b Sic cum uno e manuscriptis tribus bibliothecæ Colbertinæ, ad quos historiam hanc contulimus, habent editiones beati Rhenani et Chiffletii. Colbertinus alter habet, *Diadocho*. Cæteri, *Diacono*. Porro Chiffletius, qui ut rem certam supponit Victorem nostrum Constantinopoli agentem persecutionis Vandalicæ Historiam conscripsisse, infert statim eam Acacio Constantinopolitano patriarchæ fuisse ab eo *nuncupatam*: cum, inquit, *vix alius occurreret, cui Victor tantum deferre honoris vel potuerit vel debuerit*. Tum gradum faciens, *Diadochum* hic memoratum, quem hunc ipsum esse Diadochum episcopum Photices in Epiro veteri a Photio in Bibliotheca laudatum censet, facit Acacii Constantinopolitani magistrum, ut ei quæ in hac præfatione habentur possint aptari. Cujus etiam Diadochi ætatem ex hoc Victoris loco, antea obscuram se deprehendisse ait. At hæc non nisi divinando scripsit vir eruditus. Victorem, cum Historiam scriberet, Constantinopoli non degisse jam

A video Timotheum, ab incubulis infantix sacris literis eruditum: nec non inter alios sublimem atque expeditum Lucam, arte medicum, apostoli Pauli gentium doctoris discipulum. Ego namque jubentis imperio obedientix cervicem submittebam, quæ obvennerunt in partibus Africæ, debacchantibus Arianis, sensim breviterque indicare tentabo, et quasi rusticus operarius defatigatis ulnis, aurum colligam de antris occultis, speciem vero adhuc sordentem atque confusam, non cunctabor artificis judicio igni examinandam contradere, qui monetarios possit solidos [*al. picturare*] efformare.

alias diximus, nec sane probabile est hunc auctorem, qui tam præclara de Romani pontificis auctoritate habet, historiam suam nuncupasse Acacio, qui adeo tunc adversus Ecclesiam Romanam excandescerat. Scripta quippe est hæc ⁶² Illi: *ria* anno 487, quo tempore ferebant maxime inter Felix papam et Acacium Constantinopolitanum gravissima discidia. Atque paulo post Acacius ipse e vivis excessit a Romanæ Ecclesiæ communione segregatus; indeque natum schisma inter utramque Ecclesiam, Orientalem scilicet et Occidentalem, quod tandiu perseveravit. Haud magis certum est Acacium Diadochi antistitis discipulum fuisse, quem ex præfecto orphanorum hospitii ad sedem Constantinopolitanam evectum fuisse scribit Evagrius. Nec scio an Acacio congruant, quæ in ista præfatione Victor attribuit ei, cui opus suum nuncupavit. *Alium video*, inquit, *Timotheum*, etc., *atque Lucam arte medicum, apostoli Pauli doctoris gentium discipulum*, et alia quæ hic repetere non juvat. Hæc tamen paulo fusiùs prosecutus sum, ut Victorem nostrum, quem Acacii schismatici communione pollutum incaute dixit Chiffletius, ab hac labe vindicarem. Cæterum etsi affirmare non ausim, *Diadochum* hic memoratum, Photicensem episcopum fuisse, id tamen a verosimili multo non esse alienum, ulro fateor, maxime cum his temporibus Diadochum in Epiro Veteri episcopum habeamus, qui nempe sub *Didaci* nomine, inter alios ejus provinciæ antistites, subscripsit epistolæ ad imperatorem Leonem datæ; quæ habetur in concilio Chalcedonensi, parte III, cap. 51.

LIBER PRIMUS.

GEISERICI VANDALORUM REGIS IN AFRICA PERSECUTIO.

31. Vandalorum ingressus in Africam.—Sexagesimus nunc, ut clarum est, agitur annus (*an.* 487) ex quo populus ille crudelis ac sævus Vandalicæ gentis Africæ miserabilis [*al. miserabiles*] attigit fines, transvadans facili transitu per angustias maris, qua inter Hispaniam Africamque æquor hoc magnum et spatiosum, bisseis millibus angusto se limite coarctavit. Transiens igitur quantitas universa, calliditate Geiserici ducis, ut famam terribilem suæ faceret gentis, illico statuit omnem multitudinem numerari, quam huic luci ad illam usque diem nterus pro-

uderat ventris. Qui reperti sunt senes, juvenes, parvuli, servi vel domini, octoginta millia numerati. Qua opinione divulgata, usque in hodiernum a nescientibus armatorum ^a tantus numerus æstimatur, cum sit nunc exiguus et infirmus. Invenientes igitur pacatam quietamque provinciam, speciositatem totius terræ florentis, quaquaversum, impietatis agminibus impetebant [*al. impendebant*], devastando depopulabantur, incendio atque homicidiis totum exterminantes. Sed nec arbustis fructiferis omnimode [*al. omnino*] parcebant; ne forte quos antra montium,

^a Procopius libro I de Bello Vandalico observat, a Geiserico Vandalos et Alanos sub ducibus non minus 80, quos Millen præfectos vocabat, locis opportunis in præsidii locatos fuisse; quod nomen lucum omnibus fecit, cum nemo non crederet eos, qui sic ap-

pellabantur, hominibus revera mille fuisse præpositos. Unde *quanquam*, ut prosequitur ille auctor, *non plus quam quinquaginta millium esset exercitus utriusque gentis, octoginta tamen millium nomen fecerat ac speciem.*

aut prærupta terrarum, vel seclusa quæque occulta-
verant, post eorum transitum illis pabulis nutriendur;
et sic eadem, atque iterum tali crudelitate furentibus,
ab eorum contagione nullus remansit locus immunis.
Præsertim in ecclesiis, basilicisque sanctorum,
cœmeteriis vel monasteriis sceleratius sæviebant,
ut majoribus incendiis domos orationis magis quam
urbes, cunctaque oppida concremarent. Ubi forte
venerabilis aulæ clausas repererant portas, certatim
ictibus dextralium, aditum reserabant, ut recte tunc
diceretur: *Quasi in silva lignorum, securibus
consciderunt januas ejus in idipsum; in securi et
ascia dejecerunt eam. Incenderunt igni sanctuarium
tuum in terra; polluerunt tabernaculum nominis tui*
(*Psal. LXXV, 6, 7*).

¶ II. Eorum sævitia.— Quanti tunc ab eis præclari
pontifices et nobiles sacerdotes diversis pœnarum
generibus extincti sunt, ut traderent si quid auri vel
argenti a proprium, vel ecclesiasticum haberent! Et
dum quæ erant, urgentibus pœnis facilius proderentur,
iterum crudelibus tormentis oblatores urgebant,
autumantes quædam partem, non totum esse oblatum;
et quanto plus dabatur, tanto amplius quempiam
habere credebant. Aliis palorum vecibus ora reserantes;
fetidum cœnum ob confessionem pecuniæ faucibus
ingerebant; nonnullos in frontibus et libiis, nervis
remugientibus torquendo cruciabant. Plerisque aquam
marinam, aliis acetum, amurcam, liquamenque et
alia multa atque crudelia, tanquam utribus imbutis
ori apposita, sine misericordia porrigebant. Non
infirmior sexus, non consideratio nobilitatis, non
reverentia sacerdotalis, crudeles animos mitigabat:
quinimo ibi exaggerabatur ira furoris, ubi honorem
conspexerant dignitatis. Quantis sacerdotibus,
quantisque illustribus onera ingentia, uti camelis
vel aliis generibus jumentorum imposuerint,

* Nota hic bona ecclesiastica a cæteris, quæ etiam a clericis possidebantur, distingui. Vide codicem canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 32, sive canonem 49 concilii tertii Carthaginensis.

^b Colb. 4 cum Chiffi. addit, *viris*. Illustris titulus erat magnæ dignitatis, qui præfectus prætorio, quæstoribus, etc., tribuebatur. De hoc plura videsis apud Cangium in Glossario.

^c Editorum aliquot lectionem retinimus. Colb. 4 habet *hostibus*. Cæteri, *nullam sibi misericordiam*, etc., præter Colb. alterum, in quo deest *sibi*.

^d Colb. 3 et Chiffi., *Aliis*. Quidam editi, *Alii parvulum pedibus*, etc. Infra vero pro *forte Sion*, Lorichius habet, *porta Sion*.

^e Editi tres, *sicut ibi Carthagineo dignam theatrum ædem*, etc. Et infra *Cœlestis*; Colb. 2, *quam Cœlestem vocabant*. Porro celebre fuit apud Afros *Cœlestis* idolum, de quo Tertullianus 63 in Apologetico, Ambrosius contra Symmachum, et plura Salvianus libro viii de Gubernatione Dei. De hoc templo et de Memoriarum æde, hic quoque memorata, plura habet Baronius Annalium tomo v Sacrorum, seu potius abominationum Cœlestis deæ spurcitiis, detestatur Augustinus lib. ii de Civitate Dei, cap. 26. Viam Cœlestis *Vandalica manu eversam* memorat auctor libri de Promissionibus et prædictionibus Dei, part. 2, promissione 38 impleta, qui inter sancti Prosperi opera editus est. Templum Cœlestis, quod huic viæ nomen dede-

nequeo narrare; quos stimulis ferreis ad ambulandum urgebant, quorum nonnulli sub fascibus miserabiliter animas emisere. Senilis maturitas atque veneranda canities, quæ cæsariem capitis ut lanam candidam dealbarat, nullam sibi ab hospitibus misericordiam vindicabat. Sed etiam parvulos ab uberrimis maternis rapiens barbarus furor, insontem infantiam allidebat ad terram. Alii e regione pedes tenentes, a meatu prorsus naturali usque ad arcem capitis dissipabant, quando tunc forte Sion captiva cantabat: Dixit inimicus incendere fines meos, interficere infantes meos, et parvulos meos se elisurum ad terram (IV Reg. viii, 12).

III. Ædificia subvertunt.— In ædificiis nonnullis magnarum ædium, vel domorum, ubi ministerium ignis minus valuerat, tectis admodum [Colb. dissipatis] despiciatis, pulchritudinem parietum solo æquabant; ut nunc antiqua illa speciositas civitatum, nec [al. quæ] quia fuerit prorsus appareat. Sed et urbes quamplurimæ, aut raris, aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam et hodie si quæ supersunt, subinde desolantur, sicut in Carthagine odii causa, theatra, ædem Memoriarum, et viam quæ Cœlestis vocabatur, funditus deleverunt. Et ut de necessariis loquar, basilicam [Colb. 21, majorum] majorem, ubi corpora sanctarum martyrum Perpetuæ atque Felicitatis sepulta sunt, Celerinæ vel Scillitanorum, et alias quas non destruxerant, suæ religioni licentia tyrannica manciparunt. Ubi vero munitiones aliquæ videbantur, quas hostilitas barbarici furoris oppugnare nequiret, congregatis in circuitu castrorum innumerabilibus turbis, gladiis feralibus cruciabant; ut putrefactis cadaveribus, quos adire non poterant arcente murorum defensione, corporum liquescentium enecarent fetore. Quanti et quam numerosi tunc ab eis cruciati sunt sacerdotes, explicare quis poterit?

rat describit idem auctor his verbis: *Apud Africanam Carthagine Cœlestis inesse ferebant templum nimis amplum, omnium deorum suorum ædibus vallatum, Cujus platea lithostrata pavimento, ac pretiosis columnis et mœnibus decorata, prope in duobus fere millibus passuum protendebatur*. Subjungit deinde quo pacto templum illud, ab Aurelio episcopo Carthaginensi purgatum, vero Deo consecratum fuerit: cui rei præsentem se fuisse auctor ille asseverat, quem ea de re fusius disserentem consulere potest, qui plura cupit discere. Variæ illæ deorum ædes sub Constantio Augusto et Placidia, Valentiniiani tertii parentibus, destructæ fuerunt, *insistente Urso tribuno*, quarum locus in agrum conversus est in *mortuorum sepulturam*, ut laudatus auctor narrat.

^f Colb. 2, *Celerini*. Celerinæ basilicam memorat Augustinus sermone 174. De Celerina martyre et ejus nepote Celerino agit Cyprianus epistola 39 edit. Oxonii, alias 34. Scillitanorum vero martyrum, de quibus hic Victor, acta protulimus inter Acta martyrum sincera, ad annum 200, pag. 75, et passionem sanctarum Perpetuæ et Felicitatis ad annum 202, pag. 81. Scillitani autem martyres sic dicti sunt a Scillitana, proconsularis provinciæ urbe, cujus episcopus *Pariator*, synodice ejusdem provinciæ antistitum subscripsit, ut videre est in concilio Lateranensi sub sancto Martino, Actione 2.

Tunc enim et nostræ civitatis venerabilis ^a Papinianus, antistes, candentis ferri laminis toto adustus est corpore. Similiter et ^b Mansuetus Uricitanus, in porta incensus est Fornitana. Qua tempestate Hipporegium obsessa est civitas, quam omni laude dignus beatus Augustinus, librorum multorum confector, pontifex gubernabat. Tunc illud eloquentiæ quod ubertim per omnes campos Ecclesiæ decurrebat, ipso metu siccatum est flumen, atque dulcedo suavitalis dulcius propinata, in amaritudinem absinthii versa est, ut Davidicum præconium conveniret: *Dum consideret peccator adversum me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis* (Psal. xxxviii, 2, 3). Usque ad illud tempus **5** ducentos jam triginta et duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, vel expositione totius Psalterii, et Evangeliorum, atque tractatibus popularibus, quos Græci homilias vocant, quorum numerum comprehendere satis impossibile est ^c.

^a Sic editi 4. At cod. Portarum habet *Pampinius*; Colb. 1, *Pampianus*; Colb. alter, *Pampinianus*. Orthodox. et Lorichius cum Martin. et Colb. tertio, *Pampinias*, quod nomen uterque codex etiam in titulo capiti præfixo exhibet. Hujus, quem *Papinum* appellat, et *Mansueti episcoporum*, memoriam recolat vetus kalendarium in sanctuario Capuano Michaelis monachi, die 28 Novembris, qua item die in vulgatis martyrologiis festivitas eorum celebratur. Ex his vero Usuardus et Ado priorem *Papinium* appellant. Florus *Papyrium*. Quo item die plures alios, qui passim in Victoris historia laudantur, simul in unum Ado conjungit. Cujus verba hic referre juvabit, sic quippe habet post relatum sanctorum *Papinii* et *Mansueti* martyrium sub Genserici persecutione: *Quo tempore etiam alii sancti episcopi, videlicet Quodvultdeus Carthaginensis, Valerianus, Urbanus, Crescens, et qui vocabatur Habedeum, et Eustachius, Crescentianus, et Cresconius, et Felix, et Hortolanus, et Florentianus, propter eandem prædicationis veritatem, gravissimo damnati exsilio, in confessione pietatis cursum vite sue consummaverunt.* Hæc Ado de sanctis illis confessoribus, de quibus suis locis singillatim agemus.

^b Sic Colb. 1 cum edit. Chiffi. Balduin., etc. At Colb. alter cum Mart., *Viricitanus*; Colb. tertius cum Orthodox. Lorichio et aliis edit., *Juricitanus*. Sed hanc sedem reperire non licuit. Uricitana occurrit tum in lad. Cyprianico, tum in Notitia Africana in provincia proconsulari, cujus episcopus ibi dicitur *Quintianus*, quo loco Harduinus in notis ad cap. 4, **64** lib. v Plinii, legendum esse censet *Quintianus Uricitanus*, cujus nominis duas in Africa urbes fuisse certum est, vel ex Plinii loco laudato, ubi ait: *Ucitanæ duo sunt, majus et minus.* Et *Octavianus episcopus Ucimajus* interfuit collationi Carthaginensi cognitione 1, cap. 133. Tripolitanus episcopus *Ecclesie Ucitanæ* subscripsit. Synodice Proconsularium actione 2 concilii Lateranensis. Tamen in indice Cyprianico edit. Oxon. recensetur inter alias urbes Africæ, *Urci*, sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Porro hic sanctus antistes in *porta incensus Fornitana* dicitur; quibus verbis, ut quidem mihi videtur, designatur Carthaginis porta, qua via erat ad urbem Furnitanam. Si tamen de iis loquatur Victor, quæ ante captam Carthaginem contigere, hæc de ipsa urbe Furnitana accipienda erunt. Cujus loci *Florentinus episcopus Furnitanus* ex Donatistarum secta interfuit collationi Carthag. cap. 198. Et *Simeon episcopus plebis Furnitanæ* subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio; qui idem Bonifacius apud *Furnos* ecclesiam consecrasset dicitur in Vita sancti

A IV. *Carthaginis excidium.* — Quid multa? Post has truces impietatis insanias, ipsam urbem maximam Carthaginem Geisericus tenuit et intravit; et antiquam illam ingenuam ac nobilem libertatem ^d in servitutem redegit. Nam et senatorum urbis non parvam multitudinem captivavit. Et inde proposuit decretum, ut unusquisque auri, argenti, gemmarum, vestimentorumque pretiosorum quodcumque haberet [*al. offerret*] afferret; et ita in brevi avitas atque paternas opes tali industria absulit rapax. Disponens quoque singulas quasque provincias, sibi *Pyzaenam* Abaritanam, atque *Getuliam*, et partem Numidiæ reservavit; exercitui vero *Zeugitanam* vel proconsularem funiculo hæreditatis divisit; **B** *Valentiniano* adhuc imperatore reliquis, licet jam exterminatas, provincias defendente; post cujus mortem, totius Africæ ambitum obtinuit, necnon et insulas maximas, *Sardiniam*, *Siciliam*, *Corsicam*, ^e *Ebusum*, *Majoricam*, *Minoricam* et alias multas su-

Fulgentii, cap. 29. Denique his omnibus antiquior fuit *Geminus a Furnis*, qui pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num. 59.

^c In Colb. 1, qui annorum est circiter 700, interseruntur hic sex versus sub Epitaphii titulo, quos etsi nostri Victoris esse non existimemus, huc tamen referre visum est.

EPITAPHIUM S. AUGUSTINI.

Hic posuit cineres genitrix castissima prolis,
Augustine, tui altera lux meriti.
Qui servans pacis cœlestia jura sacerdos,
Commissos populos moribus instituit.
Gratia vos manet, gestorum laude coronat.
Virtutum mater felicior sobolis.

Paulo post, pro his verbis, *truces impietatis insanias*, Colb. 1 cum edito uno habet, *trucis impietates insanias*.

^d Gensericus Carthaginem cepit die 19 Octobris anno 439, qua de re fusius agimus in Commentario nostro historico cap. 5, infra. De hujus vero urbis potentia et variis officariis plura habet *Salvianus* lib. vii de Gubernatione Dei, ubi observat, Carthagine, sicut et Romæ, senatum variasque dignitates fuisse institutas, retentis etiam iisdem nominibus, quæ Romæ in usu erant. *Universa*, inquit, *penitus, quibus in toto mundo disciplina reipublicæ vel procuratur, vel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta... illic copie militares, et regentes militiam potestates, illic honor proconsularis, illic quotidianus judex et rector, quantum ad nomen quidem proconsul, sed quantum ad potentiam consul; illic denique omnes rerum dispensatores et differentes inter se tam gradu, quam vocabulo dignitates.*

^e Colb. 1 et Mart. *Efesum*. Orthodox., *Rhenan.* et *Lorichius* hanc vocem omittunt. *Ebusum* insula est maris Mediterranei, cujus episcopus, *Opilio de Ebuso* recensetur infra in Notitia Africana omnium postremus. Inde patet eam quoque insulam Vandalis in Africa remnantibus subjectam fuisse, proindeque immerito hic eam in aliquot editionibus omitti. Vide autem quæ de ea aliisque locis hic a Victore memoratis, observamus infra in notis ad Notitiam Africanam. **65** De *Odoacro* autem Herulorum rege, qui a Genserico Siciliam sub tributi debito hic dicitur accepisse, nihil observandum occurrit, cum ejus gesta ex vulgatis passim auctoribus nota sint. Primus est ex barbaris qui, extincto Occidentali Imperio, in Italia regis nomen obtinuit. Enn secutus est *Theodoricus Magnus* qui *Ostrothorum* regnum in Italia instituit.

perbia sibi consueta defen. t. Quarum unam illarum, A id est, Siciliam, Odoacro Italiae regi postmodum tributario jure concessit; ex qua ei Odoacer singulis quibusque temporibus, ut domino tributa dependit, aliquam tamen sibi reservans partem. Præterea præcipere nequaquam cunctatus est Vandalis ut episcopos atque laicos nobiles de suis ecclesiis [al. et locis] et sedibus nudos penitus effugarent. Quod si optione proposita exire tardarent, servi perpetuo remanerent. Quod etiam in plurimis factum est, multos enim episcopos, et laicos, claros atque honoratos viros, servos esse novimus Vandalorum.

V. *Clerum pellit.* — Tunc vero memoratæ urbis episcopum, id est, Carthaginis, Deo et hominibus manifestum, nomine ^a Quodvultdeum, et maximam B turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque exspoliatos expelli præcepit. Quos Deus miseratione bonitatis suæ, prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem. Senatorum atque ^b honoratorum multitudinem, primo exsilio crudeli contrivit, postea transmarinas in partes projecit. Pulso namque episcopo, ut præfatus sumus, cum clero venerabili, illico ecclesiam nomine ^c Restituti, in qua semper episcopi commanebant, suæ religioni mancipavit, atque universas quæ intra muros fuerant civitatis, cum suis divitiis abstulit. Sed etiam foris muros quascunque voluit occupavit, et præcipue duas egregias et amplas sancti martyris Cypriani: unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus, qui locus Mappalia vocitur. C Quis vero sustineat atque possit sine lacrymis recordari, dum præciperet nostrorum corpora defunctorum, sine solemnitate hymnorum, cum silentio ad sepulturam perducere? Addit adhuc, ut et pars clericorum quæ remanserat, pœnali [al. exitio tradere-

tur] exsilio truderetur. Et dum ista fierent, qui su- pererant magni sacerdotes atque insignes viri memoratarum provinciarum quas dividerat Vandalis, cogitaverunt supplicandi gratia regem adire. Qui dum, ut moris est, ad Maxilitanum littus exisset, quod Lugula vulgi consuetudine vocitur, a missis jam ecclesiis et rebus occurrere ^d ausi sunt; supplicantes ut ad consolandum populum Dei, saltem habitandi facultas, Vandalis jam dominantibus, G concederetur. Quibus ille per internuntium rabido ore respondisse fertur. Decrevi ego de nomine et genere vestro nullum dimittere, et vos audeis talia postulare! Quos etiam vicino mari voluit eadem hora demergere, nisi a suis diu ne hoc faceret rogaretur. Recedentes igitur illi, tristitia et mœrore confecti, cœperunt qualiter poterant, et ubi poterant, ablatis ecclesiis divina mysteria celebrare. Subinde autem crescente opibus regno, major cœpit et superbia propagari.

VI. *Sebastiani fides.* — Referam autem factum quod ipso gestum est tempore. Fuit comes quidam ^e Sebastianus, famosi illius gener comitis Bonifacii, acer consilio, et strenuus in bello; cujus Geisericius, sicut consilia necessaria habebat, ita et præsentiam formidabat. Cupiens autem illum extinguere, occasionem mortis de religione quæsit. Cogitavit rex ut præsentibus episcopis atque domesticis suis, Sebastianum taliter conveniret. Sebastiane, inquit, scio quia fideliter nobis adhærere jurasti, cujus veritatem sacramenti labores tui vigilantiaque demonstrant. Sed ut nobis connexa semper jugisque maneat amicitia tua, hoc placuit præsentibus sacerdotibus nostris, ut ejus efficiaris cultor religionis quam et nos et noster populus veneramus. Cui Sebastianus, rem inveniens miram multisque necessariam, pro tempore acute respondit: Quæso, domine rex, ut nunc unus panis mundissimus ac [al. similagineus] similaceus afferatur.

^a Ejus memoria celebratur die 26 Octobris. Eum cæteris conjunxit Ado die 28 Novembris, ut diximus supra (Col. 183, not. ^a). De eo plura habes infra in commentario historico, cap. 9.

^b Tres, inquit Cangius in Glossario, *Honoratorum gradus occurrunt apud auctores, illustrium, clarissimum, et spectabilium.* De his plura vide apud hunc auctorem.

^c De hac basilica vide Baronium ad annum 397. In ea nonnullæ habitæ sunt synodi, ut videre est passim in codice canonum Ecclesiæ Africanæ. De duobus vero infra memoratis, in honorem sancti Cypriani erectis, diximus in admonitione ad ejusdem sancti acta num. 17, in Actis martyrum sinceris pag. 203. Quo autem pacto in catholicorum potestate sub Belisario redierit ex iis una, quam Ariani violarant, fusius exponit Procopius libro II de Bello Vandalico, qua de re nos etiam disseremus infra in Commentario historico, cap. 12.

^d Colb. 2 et Mart. cum Orthodox. Rhenano, Lorichio et aliis, *visi sunt.* Colb. tertius, *usi sunt supplicationibus.* Et paulo infra, *quibus . . . respondisse fertur.* Colb. 1 et edit. 1 habent *probat.* Colb. alter, Mart. et Orthod. cum Rhenano et Lorich., *quibus dicit rex: Decrevi,* etc. Porro *Maxilitanum littus*, hic a Victore memoratum, a *Maxilitana* proconsularis provinciæ urbe, sic dictum fuisse putat Ortellius; *Ligulara* vero sic appellatam interpretatur, quod esse

terra angusta admodum et longa, quæ in mare exporrecta, linguæ exertæ formam repræsentare videretur. Similia enim loca Cæsar in libro III de Bello Gallico *Lingulas*, seu, ut aliæ editiones habent, *Lingulas* appellat. Sed postea *ligulæ* nomen ita invaluit, ut Martialis grammaticus irrideat, qui *lingulæ* vocabulum retinere affectabant, cum jam apud ipsos etiam senatores et equites ita obsolevisset, ut non aliter quam *ligulæ*, aut pronuntiaretur, aut scriberetur.

^e Lorichius, *familiaris illius.* De Sebastiano plura habent Idacius et Prosper in Chronicis. Ipsius autem memoria exstat in Martyrologio Gallice edito Leodii anno 2024, ut testantur Bollandiani ad diem 27 Maii, Alibi vero nusquam reperitur inter sanctos locatus; nisi forte is ipse fuisse dicatur *Sivastianus martyr*, qui in veteri calendario Carthagineusi die XII cal. Februarii recolitur. At is dies est natalis magni Sebastiani, cujus memoria in tota catholica Ecclesia celebris semper fuit. Porro comparatio baptismatis cum pane, quam hic adhibuisse dicitur Sebastianus, habetur in breviario fidei adversus Arianos, quod a Sirmondo cum aliis opusculis anno 1650 Parisiis editum est. Unde conjicere licet libellum hunc Vandalis in Africa regnantibus scriptum fuisse, ut eo tanquam enchiridio adversus Arianos catholici uterentur. De Bonifacio autem, *Comite famoso*, cujus Sebastianus gener hic dicitur, plura in Commentario historico capite 3 dicturi sumus.

Qui cum ignorasset Geisericus Sebastiani victoriam, illico jussit afferri. Apprehendens itaque Sebastianus mundissimum panem, ita effatus est: Hic panis ut ad tantum decorem splendoris veniret, quo mensæ regis necessarius haberetur, discussa spuria fufuris, ex massa similaginis conspersus, per aquam transivit et ignem: idcirco et aspectu clarus, et esu suavis habetur. Ita et ego mola catholicæ matris commolitus, et cribro examinationis ut similia munda purgatus, rigatus sum aqua baptismatis, et igne sancti Spiritus coctus. Et ut hic panis de furno, ita et ego per officia sacramentorum divinatorum, artifice Deo, de fonte mundus ascendi. Sed fiat, si velis, quod ipse propono. Iste panis confringatur in frusta, madidetur aqua, et iterum conspergatur, mittaturque in furnum: si melior exierit, faciam quod horaris. Quam propositionem Geisericus cum omnibus qui aderant cum audisset, ita ligatus est, ut se solvere omnino non posset; [Al. quem alio] quare alius generis argumento postea bellicosum virum occidit.

VII. *Persecutio gravis.* — Et ut ad id redeamus unde digressi sumus, terret præceptis feralibus, ut

* Ea voce missæ sacrificium designatur, in quo vere Christum immolari semper credidit Ecclesia catholica. Loricus habet: *usquequaque orandi vel immolandi.*

^b Sic. codd. tam editi quam mss. Ex istis tamen duo Colbertini in margine aliter habent: **66** prior, *Episcopus Eqatame*; alter *Equitanæ*. Christianus Lupus in dissertatione de appellationibus Ecclesiæ Africanæ, cap. 2, legendum hic esse censet *Mauritanæ civitatis*: quam opinionem improbat v. c. Baluzius, quod nulla ejus nominis civitas in Africa uspiam compareat. Baronius vero ad annum 443, pro *Aquitaniæ* repositit *Assuritanæ*. Erat autem *Assura* in proconsulari; sed hujus provinciæ metropolis, tum civilis tum ecclesiastica sola erat Carthago, ut omnibus notum est. In aliis autem provinciis, qui erant episcopus ordinatione senior obtinebat primatum, nulla civitatum facta distinctione, cui tamen *primatis* aut *metropolitani* nomen assumere non licebat, sed dicebatur *episcopus primæ sedis*, aut *senex*, seu *senior*; qua de re inter viros eruditos jam nulla videtur esse controversia, quamvis antea aliter nonnullis visum fuisset. Hæc vero ecclesiastica dispositio non vetabat quin provinciæ singulæ civiles suas metropoles haberent. Iis præmissis, insolens hic videtur, quod *Crescens* appelletur *metropolitanus*. An Victor in exteris degens provinciis, eorum cum quibus agebat loquendi modum adhibuit? Certe in concilio Ephesino Caprolum Carthaginensem episcopum Patres *metropolitanum* appellaverunt. Et quidem Ferrandus, ut jam Chiffletius observavit, Africanis primatibus attribuit quæcumque de metropolitanis in veterum conciliorum canonibus statuta fuerant. Sed nec peregrinum omnino fuit apud Afros *metropolitani* nomen; eo quippe utitur Augustinus initio libri de gestis cum Emerito episcopo Casariensi Donatista, ubi *Deuterium* episcopum catholicum ejusdem urbis, *metropolitanum Casariensem* appellat. Jam vero quænam sit illa sedes *Aquitana*, nobis non liquet. In indice urbium Africæ operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, memoratur *Aquitana*, quæ dicitur fuisse incertæ provinciæ, Plores erant in Africa *Aquenses episcopi*. Ex iis unus fuit et *Mauritania Casariensis*, cujus sedem hic designari censet vir eruditus Stephanus Baluzius, in notis ad caput 135 collationis Carthagin. De ea vero in notis ad notitiam prætera dicemus num. 23, de episcopis hujus provinciæ.

A in medio Vandalorum nostri nullatenus respirarent, neque usquam orandi aut ^a immolandi concederetur gementibus locus; ut manifeste tunc prophetiæ vaticinium compleretur: *Non est in hoc tempore princeps, aut propheta, vel dux, neque locus ad sacrificandum nomini tuo* (Dan. iii, 38). Nam et diversæ calumniæ non deerant quotidie, etiam illis sacerdotibus qui in his regionibus versabantur, quæ regis palatio tributa pendebant. Et si forsitan quispiam, ut moris est, dum Dei populum admoneret, Pharaonem, Nabuchodonosor, Holofernem, aut aliquem similem nominasset, objiciebatur illi quod in personam regis ista dixisset, et statim exsilio trudebatur. Hoc enim persecutionis genus agebatur, hic aperte, alibi occulte, ut piorum nomen talibus insidiis interiret. B Qua de re plurimos sacerdotum tunc novimus relegatos, sicut Urbanum Girbensem, Crescentem metropolitanum ^b Aquitanæ civitatis, qui centum viginti **7** præerat episcopis, Habetdeum Teudalensem, Eustratium [al. Sufetanum] Suffectanum; et Tripolitanos duos, ^c Vices Sabratenum; et Cresconium

^c Colb. 2, Martin. Port. et Orthod., *Vices Sabratenum*. Colb. tertius, *Bricis Sambratenum*. Legendum forte *Vincen em Sabratenum*. Certe ex compluribus Notitiæ locis patet in scribendis ejusmodi nominibus sæpius litteram *n* omissam fuisse, sic ibi *Cresces* pro *Crescens* non semel legitur. Ado sanctos antistites recensens in martyrologio die 28 Novembris, qui sub Gensericō pulsati fuerant in exsiliū, inter *Eustrathium*, quem *Eustachium* appellat, et *Cresconium*, locat *Crescentianum*, qui forte is ipse est qui hic memoratur. Nam alias *Crescentianus* non innotuit Victor. Et quidem eo ordine recenset. *Crescentianum* Ado, quo in Victore *Vices Sabratenum* habetur. Sane dubium mihi non est quin hoc loco episcopus simul cum sede sua designetur; hic nempe Victor alios recensens antistites, eos cum suis ipsorum sedibus nominat; deinde in codd. mss. hæc vox in duas partes dividitur. Idem postulat etiam hujus loci contextus, ubi memorantur duo episcopi provinciæ Tripolitaniæ, *Sabratenus* nempe, uti videtur, et *Oensis*. *Sabrata* vero et *Oea* notissimæ sunt istius provinciæ urbes, in Notitia Africana et in collatione Carthaginensi memoratæ. Ex quibus liquet audiendum non esse Baronium, qui in notis ad diem 28 Novembris Martyrologii Romani, quo die antistitum hic a Victore memoratorum festum recolitur Florentianum, quem infra cum Hortolano Victor memorat lib. iv, cap. 4. *Vicesabratenum* episcopum appellat, eumque **67** sicut et *Cresconium* (quamvis is e in Notitia Africæ *Oensis* episcopus diserte dicitur, quod, et ipse ibidem scribit Baronius), a duobus episcopis Tripolitanis hic recensitis distinguit, quos quidem Tripolitanos putat esse *Crescentianum* et *Hortolanum* hic ab Adone laudatos. Cæterum pro *Cresconium Oensem*, codex Portarum cum Rhenani editione habet *Cresconium Eensem*. Certe in mss. codicibus urbs ista sæpius *Eea*, aut *Ea* dicitur. Colb. 1 et Mart. habent *Meensem*; Colb. alter *Ulicensem* Colb. 3 *Censoriensem*; Loricus et aliquot editi *Nicensem*. Tamen *Cresconium Oensem*, in Notitia Africæ inter Patres Tripolitanos memoratum, hic designari extra dubium est. De utraque hac urbe, *Sabrata* scilicet et *Oea*, vide notias in Notitiam Africæ, ubi de Tripolitanis episcopis, num. 2 et 4. Porro *Felicem Adumetinæ civitatis episcopum*, hic a Victore laudatum, cum cæteris recolunt Ado et Martyrologium Romanum, die 28 Novembris.

Onsem; et Adumetinae civitatis Felicem episcopum, ob hoc quod suscepisset quemdam Johannem monachum transmarinum; sed et alios multos, quos longum est et enarrare. Quibus tamen in exsilio positus dum obitus obvenisset, non licebat alios eorum civitatibus ordinari episcopos. Inter hæc tamen Dei populus in fide consistens, ut examen apum cereas ædificans mansiones, crescendo melleis fidei ^a calculis firmabatur; ut impleretur illa sententia: *Quanto magis eos affligebant, tanto magis multiplicabantur, et invalescebant nimis* (Exod. 1, 12).

VIII. *Deo gratias virtutes.* — Post hæc factum est, supplicante Valentiano Augusto, Carthaginensi Ecclesie post longum silentium desolationis, episcopum ordinari nomine Deo gratias: cujus si nitatur quisquam quas per illum virtutes Dominus fecerit, paulatim [*al. excurrare*] excutere, aut incipient verba deficere quam ille aliquid valeat explicare. Illo igitur episcopo constituto factum est, peccatis urgentibus, ut urbem illam quondam nobilissimam atque famosissimam quinto decimo regni sui anno Geisericus caperet Romam (an. 455); et simul exinde regem multorum divitiis cum populis captivavit. Quæ dum multitudo captivorum Africanum attingeret litus, dividitibus Vandalis et Mauris ingentem populi quantitatem, ut moris est barbaris, mariti ab uxoribus, et liberi a parentibus separabantur. Statim satagit vir Deo plenus et carus, universa ministerii vasa aurea vel argentea distrabere, et libertatem de servitute barbarica liberare, et ut conjugia fœderata manerent, et pignora genitoribus redde-

^a Sic Colb. 1 et editi tres. At Orthodox. et Loriclius, *claviculis*. Chifflet., *caliculis*. Paulo ante, ut *examen*, e.c. Loriclius habet, ut *examina apum cereas ædificantia*, etc.

^b Orthod. cum Loricchio et versione gallica Belforestii, *Fausti et Varii*. Colb. 1, *ampas*, quæ in nomine *Fausti erant constructæ, et Novarum*. Et paulo inferius, pro *cum lectulis*, Loriclius habet, *eorum lectulis*. Porro celebris erat apud Carthaginem Fausti ecclesia, in qua aliquot Africanæ Ecclesie synodi celebratæ sunt. In ea sanctus Augustinus sermonem habuit 122, ubi etiam ordinatus fuit Deo gratias sanctissimus antistes, cujus hic præclaras virtutes commemorat Victor. Tunc enim erat primaria, et præcipua Catholicorum ecclesia apud Carthaginem, cum basilicam Restitutam Ariani, ut supra dictum est, occupassent. In ipsa etiam baptismales fontes erant, quod patet ex ipso Victore infra lib. 2, num. 17. Quin, et compluribus sanctorum martyrum reliquiis ditatam fuisse discimus ex antiquis martyrologiis Adonis, Usuardi, etc., ubi idibus Julii hæc habentur: *In Africa, civitate Carthagine, natalis sanctorum Catulini diaconi, et reliquorum martyrum, qui requiescunt in basilica Fausti*. Pro *Fausti*, vetus martyrologium sancto Hieronymo vulgo attributum, habet *sanctæ Faustæ*. Sed, ut jam a viris eruditissimis non semel observatum est, apud veteres frequenter occurrunt istæ litterarum mutationes. Cæterum *Catulinus* hic memoratus, is ipse est absque dubio de quo Augustinus habuit sermonem qui *per Natalem Catulini* inscribitur. Ejus item memoria celebris est in calendario Carthaginensi, idibus Julii. Denique post receptam a Justiniano imperatore Africam, Reparatus Carthaginensis antistes in basilica Fausti sedem restituit episcopalem, ut in Commentario historico dicemus cap. 12. *Basilica Novarum* hic memorata, ea ipsa

rentur. Et quia loca nulla sufficiebant ad capessendam multitudinem tantam, basilicas duas nominatas et amplas, ^b *Fausti*, et *Novarum*, cum lectulis atque straminibus deputavit, decernens per singulos dies quantum quis pro merito acciperet. Et quia plerosque [*al. mansio*] insuetudo navigii et crudelitas captivitatibus affligerat, non parvus inter eos numerus fuerat ægrotorum, quos ille beatus antistes, ut nutrix pia, per momenta singula cum [*al. vice medici*] medicis circumibat; sequentibus cibis, ut inspecta vena, quid cui opus esset, illo præsentè daretur. Sed nec nocturnis horis ab hoc opere misericordie feriabatur; sed pergebat excurrens per singulos lectos, sciscitans qualiter quisque se haberet. Ita se huic tradiderat [*Colb. 1, omni*] omnino labori, ut nec defessis membris, nec cariosæ jam senectuti parceret. Quare livore Ariani succensi, dolis eum quamplurimis voluerunt sæpius enecare. Quod credo, prævidens Dominus, cito passerem suum de manibus accipitrum vultu liberare. Cujus exitum ita ^c Urbici captivi planxerunt, ut tunc se putarent magis tradi manibus Barbarorum quando ille perrexit ad cœlum. Functus est autem sacerdotio annis tribus. Cujus amore et desiderio populus intentus potuerat membra digni corporis rapere, nisi consilio prudenti, dum ^d pro more orationi vacatur, nesciente multitudine sepeliretur.

IX. *Thomas confessor.* — Et quia tacendum semper non est de impietatibus hæreticorum, nec verendum poterit esse quod ad laudem proficit patientis; ordinatus quondam sacerdos nomine ^e *Thomas*, dum

videtur esse quam Augustinus in breviculo collationis diei tertie, c. 13, n. 15, *basilicam Novorum* appellat.

^e Sic Optatus libro primo adversus Parmeniarum, Zephyrinum Romanum pontificem, *urbicum episcopum* appellat. Et idem Optatus *urbicam commemorationem* dicit lib. II. Vide Cypriani epist. 43, al. 40. Cæterum pro *urbici*, edit. Loriclii habet *urbis*.

^d Sic Loriclius, Orthod. et Belfor. At Chifflet. habet *dum moræ vacatur*; Rhenan. *dum avocatur*. Porro sanctus Deo gratias ordinatus fuerat Etio et Studio consulibus, id est anno 454, in basilica Fausti. Ejus festivitas celebratur in Martyrologio Romano die 22 Martii, et in calendario Carthaginensi nonis Januar.

^e Lis est inter auctores an *Thomas* hic memoratus in episcoporum 68 Carthaginensium catalogo locum habere debeat. Et quidem cum nusquam alias ejus mentio habeatur, res est ex hoc Victoris loco finienda. Quare omnium quos videre licuit codicum lectiones proferam, ut quisque, prout sibi melius visum fuerit, ea de re judicium ferat. Chiffletius et, ut ipse testatur, codex cartusius Portarum habent: *Ordinatur quidam in sacerdotio nomine Thomas, qui dum*, etc. Orthod. et versio Belfor., *Ordinatur quidam sacerdotio*, etc. Edit. Rhenani Baldوينi et Bibliothecæ Patrum, *Ordinator quondam memorati sacerdotis*, etc.: quam lectionem ut germanam propugnat Baronius. Porro in Orthodoxographia et aliquot editis, post hæc verba, *Ordinator..... nomine Thomas*, resumitur, *Thomas venerabilis episcopus, dum*, etc.: quæ verba ex margine, uti in mss. Colb. 1 et Martin. habentur, in textum videntur translata fuisse. Hinc etiam Loriclius sic habet: *Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas*. Tum titulus capituli sequentis *Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas*. Deinde capitulum sic incipit: *Thomas episcopus venerabilis, dum variis*, etc. Porro lectionem duorum codicum Colber-

variis ab eis insidiis sæpius arctaretur, quodam tempore venerabilem senem in [al. publica] publico foris catomis ceciderunt. Quod ille non ad opprobrium, sed ad mercedem computans gloriæ suæ, in Domino lætabatur. Unde factum est ut post obitum episcopi **S** Carthaginiis, Zeugitanæ et Proconsulari provinciæ episcopos interdiceret ordinandos, quorum erat numerus centum sexaginta quatuor. Qui paulatim deficientes, nunc, si vel ipsi superant, tres tantum esse videntur: Vincentius ^a Gigitanus, Paulus ^b Sinaritanus, vere merito et nomine Paulus; et alius Quintianus, qui nunc persecutionem fugiens, apud ^c Edessam Macedoniæ civitatem commanet peregrinus.

X. Maxima et alii martyres et confessores. — ^d Sed etiam tunc martyres quamplurimi fuisse probantur. Confessorum autem ingens et plurima multitudo, ex quibus aliquos narrare tentabo. Erant tunc servi cujusdam Vandali: fuit autem hic Vandalus de illis, quos Millenarios vocant, ^e Martinianus, Saturianus, et eorum duo germani; erat et quadam conserva eorum egregia Christi ancilla nomine Maxima, corpore simul et [al. mente] corde decora. Et quia Martinianus armifactor erat, et domino suo satis videbatur acceptus, et Maxima universæ domui dominabatur, credidit Vandalus, ut fideles sibi magis memoratos faceret famulos, Martinianum Maximamque conjugali consortio sociare. Martinianus adolescentulorum sæcularium more conjugium affectabat; Maximaque, jam Deo sacrata, humanas nuptias refulabat. At ubi ventum est ut cubiculi adirentur secreta silentia, et Martinianus nesciens quid de illo decreverat Deus, maritali fiducia quasi cum conjugere cuperet cubitare, viva voce ei memorata famula Christi respondit: Christo ego, ^o Martiniane frater,

tinorum selegimus, cui pene conformis est ea quæ in Colb. tertio et in codice sancti Martini habetur, ubi *ordinatur quondam sacerdotio*, etc., quod cæteris videatur textui conformior. Et quidem hoc me potissimum movet, ut Thomæ nomen ex Carthaginensium substitutum catalogo expungam, quod nulla ipsius memoria in vetustissimo calendario Carthaginensi habeatur, in quo tamen cæteri istorum temporum Carthaginenses episcopi accurate recensentur. Et quidem in eo non solum *Aurelius*, *Capreolus*, aut *Deogratias*, qui in Africa e vivis excesserunt, sed et *Quotvultus* et *Eugenius*, in externis licet provinciis fato functi memorantur. Deinde Ado sanctos episcopos qui sub Geiserici persecutione passi fuerant, recensens ex Victoris historia, *Thomam* hunc omisit.

^a *Orthod.* et *Lorichius* habent *Vigitanus*. In Notitia Africæ occurrit *Vincentius Ziggeris* in proconsulari, quem hunc ipsum esse qui hic memoratur, putat eruditus Baluzius in notis ad cap. 128 collationis Carthaginensis, ubi inter Catholicos antistites recensetur *Quadratus episcopus plebis Gigitanæ*. Videsis infra (Col. 288) notam 41 in episcopos provinciæ proconsularis qui in Notitia habentur. Porro sedem hic a Victore memoratam esse *Gegetu*, quæ ultra Naraggaram versus Numidiam sita est in tabulis Peutingerianis, censet Norisius in censura notarum Garnerii in *Marium Mercatorem*. Hinc anonymus Ravennas lib. III, num. 6, *Gegetu* collocat in Numidia. Inter episcopos Mauritanicæ Sitifensis num. 43 in Notitia Africana recensetur *Constantinus Gigitanus*. Sed hic aliquem antisti-

A membra mei corporis dedicavi, nec possum humanum sortiri conjugium, habens jam caelestem et verum sponsum. Sed dabo consilium. Si velis, poteris et ipse tibi præstare, dum licet, ut cui ego concupivi nubere, delecteris et ipse servire. Ita factum est, Domino procurante, ut obediens Virgini etiam adolescens suam animam lucraretur. Nesciente igitur Vandalo spiritalis secreti commercium, compunctus atque mutatus Martinianus, etiam suis fratribus persuasit ut thesaurum quem invenerat haberent, ut pote germani, communem. Conversus itaque cum tribus fratribus suis, Dei quoque puella comitante, nocte clam egredientes, ^f Tabraceno monasterio, cui præerat tunc nobilis pastor Andreas, sociantur. Illa vero haud procul monasterium incoluit puellarum. Sciscitante igitur barbaro inquisitionibus et muneribus crebris, quod gestum erat celari non potuit. Inveniens itaque jam non sua, sed Christi mancipia, conjicit in vinculis, et variis tormentis Dei famulos insectatur; agens cum eis non tantum ut pariter miscerentur, sed, quod gravius est, per rebaptizationis cœcenum, fidei suæ ornamenta turparent. Pervenit hoc ipsum usque ad notitiam Geiserici regis, qui præcepit ut tandiu implacabilis herus servos affligeret, quandiu illius succumberent voluntati. Jubet in modum serarum fustes robustos veluti palmatos cum stirpibus fieri, qui [Colb. 1, quatientes] quatientibus tergis non solum ossa confringerent, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remanerent. Qui dum sanguis efflueret, et dissipatis carnibus viscera nudarentur, sequenti die, Christo medente, semper incolumes reddebantur. Hoc sæpius ac multo factum est tempore, [Mart. ut] et nulla plagarum vestigia videbantur, sancto Spiritu subinde curante. Post hoc ^g arctantur maxime dura custodia, compedeque cru-

tem e proconsularibus a Victore indicari extra dubium est.

^b Sic Colb. 2 cum Rhenano et aliis editis. At Mart. et Colb. 1 habent *Sitaritanus*. Edit. 2 *Sitaritanus*. Nostræ lectionis veritas ex Notitia Africana confirmatur, ubi inter episcopos provinciæ proconsularis, num. 3, *Paulus Sinaritanus*, uti ex cod. Laudunensi restitimus, occurrit. Vide notas in eum Notitiæ locum.

^c *Lorichius*, *Adessam*. *Ædessa* porro urbs est Macedoniæ in *Æmathia*, quæ vulgo *Vodena* appellatur. In Notitia Africæ inter Episcopos proconsularis recensetur *Quintianus Urcianus*, qui fortassis is ipso est *Quintianus* quem hic Victor noster laudat.

^d Sic Colb. 1. Cæteri, *Sed etiam martyria quamplurimu esse... ex quibus aliqua*, etc.

^e *Orthod.*, **69** *Maturianus*; *Lorichius*, *Maurianus*; sed inferius semper scribit *Maturianus*. Colb. 1 sequentem appellat *Saturnianum*. Martyrologia vetera *Adonis*, *Usuardi*, *Flori*, etc. die 16 Octobris habent *Martianus et Satyrinus*. De Millenario vero hic memoratis, jam supra diximus ex Procopio (*Ad imam col. 181, n. 2*).

^f *Tabraca* urbs est nota apud antiquos auctores, inter Proconsularem et Numidiam, in hodierno Algerii regno sita, cujus episcopus *Victoricus a Thabraca* sententiam dixit num. 25 in concilio Carthag. sub sancto Cypriano; et *Husticianus* collationi Carthagin. adfuit, cum Clarentio ejus adversario ex parte Donati Cognit. 1, cap. 125 et 187.

^g Sic restitimus ex duobus mss., uno scilicet Col-

deli extenduntur, quibus eum Dei servorum visitantium non deesset frequentia videntibus cunctis ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo. Miraculum **9** hoc et voce omnium celebratur, et nobis ille ad quem custodia pertinebat, cum sacramento testatus est ita fuisse.

XI. *Martyrium complent.* — At ubi Vandalus virtutem neglexit cognoscere divinam, coepit in domo ejus vindicatrix ira grassari. Moritur ipse simul et filii; familiae atque animalium, quaecunque optima erant, pariter intereunt. Remanens itaque domina vidua, marito, filiis, et substantia destituta, servos Christi cognato regis [al. Sesacni] Sersaoni gratia muneris offert. Qui cum eos, utpote oblatos, cum gratulatione nimia suscepisset, filios et domesticos ejus sanctorum merito male coepit daemone variis motibus agitare. Ex ordine ille cognatus, ut gestum erat, suggerit regi. Decernit statim rex cuidam gentili regi Maurorum cui nomen inerat [a. Capsum] Capsur, religandos debere transmitti. Maximam vero Christi famulam confusus et victus a propriae voluntati dimisit; quae nunc superest virgo, mater multarum virginum Dei, nobis etiam nequaquam ignota. Pervenientes autem traduntur memorato regi Maurorum, commentanti in parte eremi quae dicitur Capra-Picta. Videntes igitur Christi discipuli multa apud gentiles illicita sacriliciorum sacrilegia, coeperunt praedicatione et conversatione sua ad cognitionem Domini Dei nostri barbaros invitare; et tali modo ingentem multitudinem gentilium barbarorum Christo Domino lucraverunt, ubi antea a nullo fama Christiani nominis fuerat divulgata. Tunc deinde cogitant quid fereat,

bertino, et altero Martin., quibus conformis est versio Belforestii. Alii vero codices, quasi uni Maximae id miraculum contigisset, sic habent: *Post hoc arctatur Maxima dura custodia, cuspidaeque crudeli extenditur, cui cum, etc.*, pro *cuspidae*. Aliqui habent *semper*. Porro nostra lectio confirmatur ex Usuardo, Adone et Notkero, qui compendium martyrii sanctorum Maximae et sociorum ex Victoris narratione texuere in suis martyrologiis, die 16 Octobris. Adonis verba haec sunt: *Sanctorum martyrum Martiani et Satyriani cum duobus eorum fratribus, et egregiae Christi ancillae Maximae virginis. Qui... nodosis sustibus cæsi, et usque ad ossa lamati, cum multo tempore talia paterentur, sequenti die semper incolumes reddebantur. Post etiam dura carceris custodia damnati, cum fuissent arctati in nervum, mira Dei virtute, ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo, etc.*

^a Sic duo mss. Colbertini cum Loricchio. Caeteri habent *propria voluntate*. Nostram lectionem confirmat Ado, qui loco in nota superiori laudato, Maximae martyrium ex Victore sic prosequitur: *Ad quod miraculum, Maxima Christi famula, suae libertati dimissa, mater postmodum multarum virginum Dei effecta, etc.*

^b Sic etiam habet Rhenanus, nisi quod pro *construitur* habet *constituitur*. Colb. 4, *Expletum est cum gaudio quod petebatur. Ordinatur pontifex, etc.* Sic fere habet alter Colb. Sed Loricchius. *Expletur gaudio ob id quod petebatur pontifex Dei. Construitur ecclesia, etc.*

^c Chiffletius et alii tres editi, qui cum e vicino currentibus Mauris, sese mutuo conspicerent. Vale, etc. Sic etiam legitur videtur Ado, qui loco jam laudato sic habet: *Vicino currentibus indomitibus equis, vale sibi, etc.*, nihil dicens de Maurorum planctu. Sed et

ut ager jam cultus et ingraminatus vomere praedicationis evangelicum susciperet semen, et imbre sacri baptismatis rigaretur. Mittunt legatos per itinera distenta deserti; pervenit tandem ad civitatem Romanam; rogatur episcopus ut presbyterum ac ministros credenti populo destinaret. ^b Explet cum gaudio quod petebatur pontifex; Dei construitur ecclesia, baptizatur simul multitudo maxima barbarorum, et de lupis grex secundus multiplicatur agnorum. Hoc Geiserico relatione sua renuntiat Capsur. De qua resurgens invidia jubet famulos Dei ligatis pedibus post terga currentium quadrigarum, inter spinosa loca silvarum pariter interire; ut ducta atque reducta dumosis lignorum aculeis innocentium corpora carperentur, ita deligati, ut exitum suum invicem perviderent. ^c Qui cum victi, currentibus indomitibus equis, plangentibus Mauris, sese mutuo conspicerent, vale sibi in angusto fugae unusquisque ita dicebat: *Frater, ora pro me; implevit Deus desiderium nostrum. Taliter pervenit ad regnum caelorum. Itaque orando atque psallendo, gaudentibus angelis pias animas emisere. Ubi usque in hodiernum diem non desinit ingentia mirabilia Jesus Christus Dominus noster operari. Nam nobis beatus quondam ^d Faustus Buronitanus episcopus attestatus est caecam quamdam mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat praesens.*

XII. *Persecutio fit actor.* — Accenditur post haec adversus Dei Ecclesiam Geisericus. Mittit Proculum quemdam in provinciam Zeugitanam, qui coarctaret ad tradendum ministeria divina, vel libros cunctos, Domini sacerdotes, ut primo armis nudaret, et ita facillius inermes hostis collidus captivaret. ^e Quibus

pro *plangentibus Mauris*, aliqui codices habent, *plaudentibus Mauris*. Utraque lectio ferri potest. Nam barbari illi, vel quod, ut supra dictum est, ad fidem essent conversi, vel naturali omnibus hominibus commiseratione, ut alias saepius in martyrum agonibus evenit, agre poterant videre homines tam atroci supplicio afflictos, maxime quod illud adeo patienter ferrent martyres. Plaudere etiam poterant pra gaudio quo affici solebant homines cruentorum spectaculorum certaminumque avidissimi. Porro quatuor horum fratrum simul et Maximae festivitatem celebrant vulgata martyrologia die 16 Octobris, quibus in nonnullis martyrologiis alii 270 martyres adjunguntur, sed qui in alia persecutione passi fuerunt.

^d Mart. Orth. et Loricchius, *Faustinus*. Major est difficultas de ipsius sedis nomine. Omnes fere habent **70** *Buronitanus*. Legendum forte *Buconitanus*. In collat. Carthag. cap. 498 adfuit, *Donatus episcopus Bucconiensis* ex parte Donatistarum. Bucconia autem urbs erat Numidiae; nam inter hujus provinciae episcopos recensetur in Notitia Africana *Vitalianus Bucconiensis*. Anonymus Ravennas inter urbes Mauritaniae, quam *Gaditanam* appellat, lib. III, num. 41, turrem Buconis memorat. An ex ea *Buconitanus* dictus est episcopus? Porro Colb. 2, Loricchius et alii habent *Burtinitanus*. Adfuit in collat. Carthaginensi capite 133 *Donatus episcopus plebis Burtitan.*, quam urbem incertae provinciae fuisse dicit Morisius in censura Garnerii, quamvis eam ad proconularem pertinuisse suspicetur, eamque ipsam esse cujus episcopus *Cresciturus Busitanus* subscriptis synodicae in concilio sancti Martini actione 2. Sed hic episcopus aliquein e Mauritania indicare, uti videtur, Victor voluit.

^e Loricchius, *Quis non vosset condolare clamantibus.*

se non posse tradere clamantibus sacerdotibus, ipsi rapaci manu cuncta depopulabantur, atque de palliis altaris, proh nefas! camisias sibi et femoralia faciebant. Qui tamen Proculus, hujus rei exsecutor, frustatim sibi comedens linguam, in brevi turpissima consumptus est morte. Tunc etiam sanctus Valerianus^a Abbenzæ civitatis episcopus, dum viriliter 10 sacramenta divina ne traderet dimicasset, foras civitatem singularis jussu est pelli; et ita præceptum est, ut nullus eum neque in domo, neque in agro dimitteret habitare: qui in strata publica multo tempore [et nudo] nudus jacuit sub aere. Annorum autem^b erat plus octoginta, quem nos tunc indigni in tali exilio meruimus salutare.

XIII. *Lectoris, etc., martyrium.* — Quodam tempore Paschalis solemnitas agebatur; et dum in quodam loco, qui Regia vocatur, ob diei Paschalis honorem nostri sibi met clausam ecclesiam reserarent, comperiunt Ariani. Statim quidam presbyter eorum^c Adduit nomine, congregata secum armorum manu, ad expugnandam turbam accendit innocentium. Introeunt evaginatis spathis, arma corripunt; alii quoque tecta conscendunt, et per fenestras ecclesiæ sagittas spargunt. Et tunc forte audiente et canente populo Dei, lector unus in pulpito sistens alleluiaicum melos canebat. Quo tempore sagitta in gutture percussus, cadente de manibus codice, mortuus post^d cecidit. Nam et alii quamplurimi sagittis et jacu-

etc. Et infra, *Ipsi rapaci.* Rhenan. et aliquot editi, *Ipsæ, etc.*, in numero singulari. Et infra pro *palliis*, C Mart. et Chifflet. habent *pallia*.

^a Sic habent mss. 3 et 2 editi, ubi *Habensæ*. Loricibus, *Habensæ*. Colb. 2, *Abense*. Rhenan. Chifflet. et alii, *Abensis*. In Collat. Carthag. cap. 153, inter Catholicos antistites memoratur *Fortunatus episcopus plebis Abbenzensis*, qui nullum sibi adversarium Donatistam habebat. Capite autem 198 inter Donatistas fuit *Lucius episcopus Habensis*. Porro *Valeriani* hic memorati festum vulgata martyrologia Adonis, Usardi et aliorum recolunt die 15 Decembris. *Valerianam* item cum aliis episcopis Africanis qui sub Genserico rege fuerunt exagitati, memorant Ado et Martyrologium Romanum die 28 Novembris, quem unum et eundem cum priori esse putat Baronius in notis ad eam diem; idque certum videtur. *Sancti Valeriani episcopi et sanctorum Eustachii et sociorum* festivitatem memorat kalendarium vetus in sanctuario Capuano Michaelis monachi, die 15 Decembris; qua item die in altero kalendario, ab eodem auctore relato, memorantur *Eustratius et socii martyres*. Is est ipse *Eustratius* de quo supra Victor num. 7. *Valeriani* corpus cum sancti Augustini reliquiis, ut putant, in Italiam allatum, asservatur Rodobii, quod oppidum est diocesis Vercellensis, ut observat Ferrerius in historia episcoporum Vercellensium.

^b Sic mss. omnes et editi quos videre licuit, præter Chiffletium, qui habet 70. Nobiscum etiam consentiunt Usuardus, Ado, etc., in martyrologiis die 15 Decembris.

^c Mart., Loric. et editi 3, *Reia*. Duplex urbs est in indice urbium operibus sancti Cypriani præfixo, *Regum* dicta. In Notitia Africæ recensetur inter episcopos Mauritanicæ Cæsariensis *Victor Regiensis*; et in Numidia *Fortunius Regianensis*.

^d Editi 4, *Andiot*; et 1, *Andiut*; Loricibus, *Adiut*; Colb. 1, *Anduit*. Et in infra Chifflet. cum Loricchio, *congregatam a maiorum manum*, etc.

^e Hujus lectoris et ceterorum hic memoratorum

lis in medio crepidinis altaris probantur occisi. Nam qui gladiis tunc interempti non sunt, postea pœnis atriti, regio jussu omnes pene necati sunt, præsertim maturioris ætatis. Alibi namque, sicut Tinuzudæ^f contigit, in magalibus vicis Ammonicæ, vel aliis in locis, tempore quo sacramenta Dei populo porrigebantur, introeuntes maximo cum furore, corpus Christi et sanguinem pavimento sparserunt, et illud pollutis pedibus calcaverunt.

XIV. *Res mira.* — Ipse enim Geisericus præceperat, ita persuadentibus episcopis suis, ut intra aulam suam, filiorumque suorum, non nisi Ariani per diversa ministeria ponerentur. Inter alios ventum est tunc ad Armogastem nostrum. Cujus cum diu ac sæpius tibias torquendo tumentibus constringerent^g chordis, et frontem, in qua Christus vexillum suæ fixerat crucis, rugatam^h magis quam aratam discindentes atque mugientes ostenderent, nervi ut fila araneorum, sancto cœlum respiciente, crepabant. At ubi tortores nervicas chordas disruptas esse viderunt, allatis crebrius fortioribus chordis atque cannabibus, illo nihil aliud nisi Christi nomen invocante, illa omnia evanescebant. Sed et capite deorsum dum ad unum penderet pedem, dormire quasi super lectum plumis stratum, omnibus videbatur. Quem cumⁱ Theodericus regis filius, qui ejus dominus erat, pœnis non valentibus, capite truncari jussisset, a suo prohibetur Jocundo presbytero, dicente sibi:

festum recolit Martyrologium Romanum die 5 Aprilis.

^f Mirum est quantam in hujus loci nomine scribendo variant codices tam mss. quam editi. Lectionem Colb. 1 retinimus; alias hic exhibere visum est, ut quisque quam meliorem putaverit eligat. Editi complures, *Sicut Thunazudæ contigit, et Galibus vico Ammonicæ*; Orthod. et Loricibus, in *Tumiruda contigit Galbis. Vico, vel aliis, etc.* Codex Martin., *Tinuzuda contigit, 71 et Galbus vicum Ammoe. Carthus. Port., Tinuzudæ contigit et Galbis vico Ammonicæ. Colb. alter, Tinuzuda contigit Galbus, etc.* Colb. tertius, *Tunuzada... vicum, etc.* Apud Plinium libro IV, cap. 5, recensetur oppidum. *Thunudisense*. Ptolemæo *Thunusada*. In collatione Carthag., cap. 201, occurrit inter Donatistas *Victorianus episcopus Tunusidensis*. Est et in tabulis Peutingerianis *Thunu*. Quid vero hac voce *Galibus*, aut *Galbus*, aliisque sequentibus designetur, divinare non licet. Magalia autem apud Afros erant villæ, seu pauperum et pastorum tuguria. De his Virgilius *Æneid.* 1:

Miratur molem Æneas Magalia quondam.

Ammoniam vero aliam ignoro, præter eam Libyæ partem in qua potissimum Jupiter Ammon colebatur; sed quæ huic loco non congruit. Legendum forte, in *magalibus vicis Ammonis*. Ptolemæus quippe lib. IV, cap. 3, memorans civitates quæ inter duas Syrtis erant, recenset *Ammonis*.

^g Colb. 1 et edit. 4, *magisque exaratam, descendentes atque mugientes extensi sunt nervi, et ut fila, etc.* Colb. alter et Mart., *rugam magisque exaratam... ostenderunt nervi*. Et infra pro *cannabibus*, Loricibus habet *caballinis*.

^h Duo mss., *Theudericus*. Alii, *Theaerichus* seu *Theodorichus*. Dicitur a Procopio libro 1 Historiæ Vandal., *Theodorus*, et absque liberis defunctus. Vide infra (Col. 205, n. 2). Loricibus semper, *Thederychus*, semel *Dederychus*. Id nomen, quod apud Septentrionales populos regibus et principibus familiare erat, eorum lingua, *Teuderich*, id est *populus pollens*, dicebatur.

Poteris eum diversis afflictionibus interficere. Nam si gladio peremeris, incipient enim Romani martyrem prædicare. Tunc Theodericus in Byzacenam provinciam ad fodiendas eum condemnat scrobes. Postea quasi ad majus opprobrium, haud procul Carthagine, ubi ab omnibus videretur, eum pastorem præcepit esse vaccarum. Inter hæc, dum, Domino revelante, dormitionis suæ proximum cerneret diem, advocat quemdam Felicem, venerabilem Christianum, procuratorem domus filii regis, qui Armogastem ut apostolum venerabatur; dicitque illi: Tempus meæ resolutionis advenit. Obsecro te per fidem quam utriusque tenemus, ut sub hac illice, me sepelire digneris, redditurus [al. Domino] Deo nostro, nisi feceris, rationem. Non quod ille curaret ubi aut qualiter suum sepeliretur corpus; sed ut illud demonstraretur quod servo suo revelaverat [al. Deus] Christus. Respondit Felix, et dixit: Absit a nobis, confessor venerabilis; sed sepeliam te in una basilicarum cum triumpho et gratia quam mereris. Cui beatus Armogastes: Non, sed **II** quod dixi facturum es. Ille timens Dei hominem contristare, veraciter quod jussertat promisit se esse facturum. Statim intra paucissimos dies comes bonæ confessionis de hac vita migravit. Festinavit igitur Felix sibi delegatum sub arbore fodere sepulcrum. Cui cum intexæ radices et soliditas aridæ telluris moram facerent, et labore angeretur quod tardius sancti membra corporis humarentur, tandem abscissis radicibus multo altius terram cavans, conspicit sarcofagum splendidissimi marmoris præparatum, qualem forte nullus omnino habuit regum.

XV. *Archimimus confessor.* — Sed nec quemdam Archimimum nomine, Masculanum, debeo præter-

* Romanorum nomine Catholicos fuisse designatos, tum ab hæreticis ipsis, ut in hoc loco, tum etiam a catholicis auctoribus probat multis exemplis noster Mabillonius in præfatione ad Liturgiam Gallicanam. His adjuvatus est Theodosius Junior Augustus in epistola ad Acacium aliosque episcopos et anachoretas, quæ in concilio Ephesino refertur, ubi eos adhortatur ut sese *probatos Romanæ religionis sacerdotes* exhibeant. Vide Baronium tomo v Annal. ad ann. 402 et 432. Is autem mos potissimum invaluit, cum barbari Arianae sectæ addicti Romani Imperii provincias devastarunt. Vide infra (Col. 235, n. b).

^b Sic Mart. Orth. et Lorichius. Alii, *sub siliquæ arbore*, etc.

* Ex hac voce occasio sumpta est Armogastem in Romano Martyrologio *comitem* appellandi, die 29 Martii, quasi vir iste sanctus *comitatus* dignitate aliquando fuerit insignitus. At fallax si voces illæ, *comes bonæ confessionis*, aliud hic signent quam *in aut cum bona confessione*. Unde Ado, Usuardus aliique veteres martyrologorum scriptores, qui hac ipa 29 Martii die festum ejusdem sancti confessoris duorumque sequentium, *Archimimi* scilicet et *Saturi*, seu *Satyr*, recolunt, nihil habent de hac *comitis* dignitate.

^d Chiff., *Archimimum*, nomine *Masculum*, quasi nomen proprium hujus confessoris *Mascula*, qui micæ arti præfectus fuisset. At unus Colb. omnium vetustior, et Mart. cum Lorichio et Orthodox. habent *Archimimum*, qui et sic appellatur in Adonis martyrologio edito, atque in tribus vetustis manuscriptis, cui etiam consentit Florus. Apud Usuardum vero, cujus

ire; qui cum multis insidiis premeretur ut catholicam amitteret fidem, ipse eum rex postea blandiundo affatibus secularibus invitabat, promittens multis eum [al. deliciis] divitiis cumulandum, si voluntati ejus auditum facilem commodasset. Qui cum fortis atque invictus in fide maneret, jubet eum subire sententiam capitalem; ita tamen callidus occulte præcipiens, ut si in illa hora vibrantis gladii pertimesceret ictum, magis eum occideret, ne martyrem gloriosum fecisset; si autem fortem in confessione conspiceret, a gladio temperaret. Sed ille ut columna immobilis Christo solidante fortis effectus, confessor revertitur gloriosus. Etsi martyrem invidus hostis noluit facere, confessorem tamen nostrum non potuit violare.

XVI. *Saturi fides.* — Novimus et alium ea tempestate nomine Saturnum: qui, cum lucidum esset membrum Ecclesie Christi, et pravitatem Arianorum libertate catholica frequenter argueret (fuit hic procurator domus Hunerici), convenitur, accusante *Maurivado* quodam diacono, quem Hunericus infaustus singulariter honorabat, ut fieret Satarus Arianus. Promittuntur honores et divitiæ multæ si faceret, præparantur supplicia diræ si nollet: hac optione proposita, ut si regalibus jussibus non obediret, primo facta discussione, et ante amissa domo vel substantia, distractis omnibus mancipiis ac filiis, uxor ejus, ipso præsentem, camelario in conjugium traderetur. Quod ille plenus Deo magis ut velociter proveniret, impios provocabat. Ob quam causam uxor ejus inducias visa est ab his qui exsequebantur, nesciente marito, petisse. Accedit ad maritum alia Eva consilio magistrata serpentis (*Gen. iii*). Sed ille Adam non fuit, qui illecebrosa [al. vitæ] vitæ ar-

autographum penes nos habemus, legitur *Archimimus*; quam lectionem exhibent quatuor item alia martyrologia, a Bollandianis die 29 Martii laudata. *Codex Colbertinus* secundus, *Archimimum*. Notkerus autem in martyrologio **72** quod a Canisio tonio VI antiquæ lectionis vulgatum est, habet *Archimimus*. Quæ lectio est etiam codicis tertii Colbertinæ bibliothecæ, sed omnium recentioris. Martyrologium Leodiense *Argimimum* eum appellat. Jam vero exemplar vetustum a Baronio laudatum habet *Masculanum*. Cui suffragantur mss. 2 Colb. et edit. Rhenani, Balduini, Bignii et Colon., ubi legitur *Masculan*. Martin. habet *Masculum*. Lorichius Orthodox. et Sur. *Archimimum nomine, Masculinum*, et Belfor. vertit *Masculin*. E quibus omnibus liquet nomen hujus confessoris proprium fuisse *Archimimum* aut *Archimimus*, Masculum vero, quæ urbs fuit in Numidia celebris, ejus patriam. De qua urbe plura habes in notis ad episcopos Numidiæ, qui in Notitia recensentur num. 94. Et quidem ex omnibus martyrologiis a me supra laudatis, quæ hunc sanctum simul cum Armogaste et Saturo die 29 Martii commemorant, ne unicum quidem *Masculæ* meminit, omnes econtrario *Archimimum* laudant; quod nempe istorum Fastorum scriptoribus persuasum fuerit, hac voce *Masculan*, non confessorum ipsum, sed ejus patriam designari. Hinc emendandi recentiores, qui *Masculum*, professione *archimimum*, incaute in fastos sacros invexere.

* Mart., *Maurivado*. Orthodox. et Lorichius, *Maurivano*. Legendum forte *Varimado*. Vide Commentarium historicum cap. 4.

boris poma contingeret : quia non indigens, sed Satorus vocabatur, [al. satiat] saturatus ab ubertate domus Dei, et torrente deliciarum ejus potatus. Advenit mulier ad locum ubi maritus singularis orabat, conscissis vestibus, crineque soluto, secum comitantibus filiis, ^a unamque infantulam, quæ tunc lactabatur manibus gestans; quam nescientis projiciens ad pedes mariti, etiam ipsa suis genua complectitur ulnis, sibilans vociferatione draconis : Miserere mei, dulcissime, simul et tui; miserere communibus liberis, quos conspicis ipse. Non subjaceant conditioni servili, quos claros prosapia reddidit generis nostri. Non subjiciar ego indigno et turpi conjugio vivente marito, quæ mihi semper inter cœvas plaudebam de Saturo meo. Cognoscit Deus quia invitus facturus es hoc, quod forte voluntarie aliquanti fecerunt. Cui ille Job sancti voce respondit : *Tanquam una ex insipientibus mulieribus loqueris (Job II, 10)*. Formidarem, mulier, si sola esses hujus vitæ amara dulcedo. Artificio, conjux, diaboli ministras. Si ditigeres maritum, nunquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. [al. Detrahant] Distrahant filios, separent **12** uxorem, auferant substantiam; mei Domini

^a Mart., *unumque parvulum, qui, etc.*, in genere masculino. Sic fere Loriclius, *unaque infantulum, qui, etc.*

^b Orthodox. solummodo et Loriclius cum versione Gallica Belforestii Venetiam hic recensent. Et pro

A ego, securus de promissis, verba tenebo : *Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus (Luc. XIV, 26)*. Quid ultra? Discedente muliere cum filiis refutata, confortatur Satorus ad coronam, discutitur, exspoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur, interdicatur ei prodeundi accessus. Totum ei tulerunt, stolam tamen baptismatis auferre ei non potuerunt.

XVII. *Geiserici persecutionis conclusio.* — Post hæc Geisericus ecclesiam Carthaginis claudi præcepit, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca, quia episcopus non erat, presbyteris et ministris. Quæ vix reserata est Zenone principe supplicante per patricium Severum; et sic universi ab exsilio redierunt. Quæ vero in Hispania, in Italia, Dalmatia, B Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Bruttii, ^b Venetia, Lucania, Epiro Veteri, vel Hellada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter [al. lugenda] lugendo narrabunt. Sed jam persecutionis nostræ, a Geiserico quanto sublimiter, tanto crudeliter gestæ, iste sit finis. Duravit autem in regno annis triginta septem et mensibus tribus.

his verbis. *Epiro Veteri, vel Hellada*, Loriclius habet *Epiro, Hellade*. Vocula veteri omittitur quoque in editione Rhenani. De morte Genserici vide Commentarium historicum capitul. 7.

LIBER SECUNDUS.

INITIA PERSECUTIONIS HUNERICI.

I. *Hunerici initia.* — Mortuo igitur Geiserico, C Hunericus major filius patri succedit. Qui in primordio regni, ut habet subtilitas Barbarorum, cepti mitius et moderatius agere, et maxime circa religionem nostram : ut etiam ubi antea sub rege Geiserico [al. prædicatum] præjudicatum fuerat ne spiritales fierent conventus, conventicula concurrerent populorum. Et ut se religiosum ostenderet, ^b statuit sollicitius requirendos hæreticos Manichæos; ex quibus multos incendit, plurimos autem distraxit navibus transmarinis : quos pene omnes Manichæos suæ religionis invenit, et præcipue presbyteros et diaconos, Arianæ hæreseos. Unde magis erubescens, amplius in illos exarsit. De quibus repertus est unus, nomine [al. Dementianus] Clementianus, monachus illorum,

^a Codices mss. Sancti Germani a Pratis, Sancti Cornelii compendiensis, et monasterii Sancti Bernardi R. R. P. P. Fuliensium Parisiensium habent *Nandicus*. Orthodox. et Loriclius, *Hunericus Nundicus*.

^b Orthod. et Loriclius, *sollicitius jubet esse requirendos*. Mart. et Comp., *sollicitius requirebat*. Infra pro *distraxit*, aliqui habent *destruxit*. Loriclius vero *deduxit*.

^c Hæc vox deest in Mart., Germ. et Ful., qui infra habent *Videbat... qua cupiditate*. Loriclius vero sic habet, *propter quod magis memoratus tyrannus ludebat in uno displicens quia, etc.*

scriptum habens in femore : *Manichæus discipulus Christi Jesu*. Propter quod magis ^a laudabiliter memoratus tyrannus videbatur : in uno displicens, quia cupiditati insatiabili vehementius inhiabat, et provincias regni sui variis calumniis atque indictionibus onerabat; ut de illo præcipue diceretur : ^d Rex egens magnus est calumniator. Dedit autem licentiam, Zenone imperatore, atque ^e Placidia relicta Olybrii rogantibus, ut Carthaginensis Ecclesia sibi quem vellet episcopum ordinaret, quæ jam per viginti quatuor **13** annos tali ornamento fuerat destituta.

II. *Permittit episcopi ordinationem.* — Mittit ergo tunc ad ecclesiam Alexandrum illustrem, hujusmodi legationem ferentem, ut in præsentia ejus catholicus populus dignum sibi peteret sacerdotem, destinans

^d Colb. 2, Germ., Ful. et Comp. cum Loricchio, *Rex egens redditus, etc.* Mart. et Colb. 1, *magnos est calumniatus*. Orth. et Loriclius, *magna calamitas est*. Porro apud mediæ ætatis auctores hæc vox, *calumniare*, seu *calumniari*, idem significat **73** ac licem intentare, seu pro aliqua repetenda in jus vocare. Videbis Glossarium Congianum.

^e Hæc erat Eudoxiæ Hunerici uxoris soror, quæ simul cum ipsa earumque matre a Genserico, Roma capta, in Africam abducta fuerat. De his plura in Commentario historico capite 6. Pro *Placidia* Loriclius semper habet *Placida*.

quoque per notarium suum, nomine [edit., Vitared] A
 Vitarit, edictum quod publice legeretur, hunc conti-
 nens modum : « Jussit vobis dominus noster [al. di-
 cere] dici, quia imperator Zenon, et nobilissima Pla-
 cidia, per Alexandrum virum illustrem scripserunt,
 petentes ut Ecclesia Carthagini religionis vestrae
 proprium episcopum habeat. Hoc fieri praecipit;
 atque eis rescripsit, vel legatis ab eis directis dici
 jussit, ut sicut petierunt vobis episcopum quem vo-
 lueritis ordinetis; sub eo tenore, ut nostrae religionis
 episcopi qui apud Constantinopolim sunt et per alias
 provincias Orientis, ex ejus praepo:io liberum arbi-
 trium habeant in Ecclesiis suis, quibus voluerint
 linguis populo a tractare, et legem Christianam
 colere : quemadmodum vos hic, vel in aliis ecclesiis,
 quae in provinciis Africanis constitutae sunt, liberum
 arbitrium [al. habebitis] habetis, in ecclesiis vestris
 missas agere, vel tractare, et quae legis vestrae sunt,
 quemadmodum vultis, facere. Nam si hoc circa eos
 non fuerit [al. reservatum] observatum, tam episco-
 pus qui ordinatus fuerit quam clerici, sed et alii
 episcopi cum clericis suis, qui in Africanis provinciis
 sunt, jubebuntur inter Mauros mitti. » Quod edictum
 dunt nobis praesentibus, quarto decimo calendarum
 [edit. II, Juniarum] Juliarum universae Ecclesiae legere-
 tur, gemere coepimus mussitantes, eo quod meditantibus
 dolos malorum esset futura persecutio praeparata.
 Et ita legato dixisse probamur : « Si ita est, inter-
 positis his conditionibus periculosis, haec Ecclesia
 episcopum non delectatur habere. [al. Gubernet]
 Gubernat eam Christus, qui semper dignatus est C
 gubernare. » Quam suggestionem legatus accipere
 neglexit. Simul et populus, ut tunc fieret, ut ignis
 exarsit, cujus erat clamor intolerabilis, qui nulla
 posset ratione sedari.

III. *Eugenii virtutes.* — Ordinato itaque episcopo
 Eugenio, viro sancto Deoque accepto, sublimis nata
 est laetitia, et gaudium cumulatam est Ecclesiae Dei.
 Exsultat multitudo catholica sub barbara domina-
 tione, de ordinatione pontificis reparati. Nam maxi-
 mus numerus juvenum atque adolescentularum,
 sibimet in commune congaudens, attestabatur quod
 nunquam vidisset episcopum in throno sedentem.
 Porro ille vir Dei, sacerdos Eugenius coepit per
 conversationem operum bonorum venerabilis et re-
 verendus haberi, etiam ab eis qui foris sunt; et ita D
 esse omnibus gratus, ut, si fas esset, animam suam
 pro eodem universos ponere delectaret. Eleemosynas
 quoque tales per eum Dominus dignatus est facere,
 ut incredibile videatur tanta eum impendere, ubi
 Ecclesia, totum barbaris tenentibus, nec unius
 nummi habere cognoscitur facultatem. Humilitatem
 in illo, caritatem, pietatem divinitus condonatum, si
 quisquam incipiat laudare, non poterit explicare.

* Hac voce veteres exprimebant instructiones seu
 adhortationes ad populum, quas Graeci vulgo homi-
 lias dicebant, ut ipsemet Victor supra exposuit li-
 bro I, num. 3, ubi inter alia sancti Augustini opera
 tractatus populares quos Graeci homilias vocant, me-
 morat.

Pecuniam apud eum nunquam mansisse probatur,
 nisi forte tali hora offerretur, quando jam sol diei
 explicans cursum, nocturnis tenebris ordinem daret
 et locum. Tantum [al. additur sibi] reservabat quan-
 tum diei sufficeret, non quantum cupiditas expe-
 tisset, Deo nostro subinde quotidie ingenta et majora
 donante. Sed cum fama ejus esset ubique celebris
 atque manifesta, coeperunt exinde Arianorum epi-
 scopi invidia gravi torqueri, quotidianis, et praecipue
 b Cyrila, eum calumniis insectantes. Quid plurimum?
 Suggesterunt regi de illo ut suum nequaquam sederet
 thronum, neque ad Dei populum verbum faceret I
 consuetum. Deinde (ut) quoscumque mares vel femi-
 nas in habitu barbaro incedentes in ecclesia conspi-
 ceret, prohiberet. Ille respondit ut decuit. Dominus
 Dei omnibus patet, intrantes nullus poterit repellere.
 Maxime quia ingens fuerat multitudo nostrorum ca-
 tholicorum, in habitu illorum incedentium, ob hoc
 quod domui regiae serviebant.

IV. *Persecutionis initia.* — At ubi ab homine Dei
 tale responsum accepit, statuit in portis ecclesiae
 collocari tortores : qui videntes feminam vel mascu-
 lum in specie suae gentis ambulantes, illico palis
 minoribus dentatis jactis in capite, crinibusque in
 eisdem colligatis, ac vehementius stringentes, simul
 cum capillis omnem pelliculam capitis auferbant.
 Nonnulli autem, dum hoc fieret, statim oculos ami-
 serunt, alii ipso dolore defuncti sunt. Mulieres vero
 post hanc poenam, capitis pelle nudatis praecone
 praecunte per plateas, ad ostensionem totius civitatis
 ducebantur. Quod sibi magis quae patiebantur, lu-
 crum maximum computabant. Quorum nos plurimos
 novimus, nec scimus aliquem eorum tunc, etiam
 poenis urgentibus, a recto itinere destitisse. At ubi
 isto modo fidei infringere non valuit [al. ullum]
 murum, cogitat ut nostrae religionis homines in aula
 ejus constituti, neque annonis, neque stipendiis soli-
 tis potirentur. Addidit quoque et laboribus eos con-
 terere rusticanis. Dirigit viros ingenuos et admodum
 delicatos ad campum Uticensem, ut sub ardentis
 solis incendio, cespites messium desecarent. Ubi
 omnes cum gaudio pergentes, in Domino laetabantur.
 In quorum contubernio quidam fuit aridam habens
 manum, quae per annos quamplurimos nullum ei
 praestiterat obsequium. Qui cum veraciter excusaret
 se operari non posse, magis violenter jussus est
 pergere. Sed ubi ad locum ventum est, et praesertim
 pro eo orando ingemuerunt omnes, pietate divina
 illa arida incolumis confessori restituta est manus.
 Hinc jam Hunerici persecutio doloris atque parturi-
 tionis nostrae sumpsit initium.

V. *Hunericus in suos saevit.* — Ipse autem qui sese
 jam dudum omnibus lenem ostenderat, desiderans
 post obitum suum filii, quod e non contigit, regnum

b Sic ut plurimum scribitur. Alii *Gyrila*, aut *Cy-
 rileas*, aliqui etiam *Cyrillus*; et sic infra quotiescum-
 que nomen istud occurrit. De hoc semel monuisse
 sufficiat.

c Nondum revera contigerat, cum hanc Historiam
 scriberet Victor, anno scilicet 487; sed postea tamen

statuere, Theodericum fratrem filiosque ejus, a Gen-
tonisque fratris nihilominus filios crudeliter cœpit
insequi. Quorum nullum dimitteret, nisi ei mors
desiderii sui voluntatem auerret. Primo sciens
uxorem Theoderici fratris astutam, credo, ne forte
maritum aut majorem filium, [al. qui] quia prudens
et sapiens videbatur, consiliis acrioribus adversus
tyrannum armaret, crimine imposito, gladio eam
interfici jubet. Postquam occiditur, et ille filius [al.
magnis] magnus litteris institutus, cui secundum
constitutionem b Geiserici, eo quod major omnibus
esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur.
Accenditur adhuc crudelius aliquid perpetrare.
Astute vulgo in media civitate pro gradibus plateæ
novæ, episcopum suæ religionis, nomine Jocundum,
quem c patriarcham vocabant, præcepit incendio
concremari, ob hoc quod in domo Theoderici ger-
mani regis acceptissimus habebatur; cujus forte
suffragio memorata domus regnum poterat obtinere.
In quo impietatis æelere futurum nobis adesse
propeximus malum, aientes invicem singuli nobis:
Qui in suo ita crudelis effectus est sacerdote, quando
nostræ religioni, vel nobis parciturus est iste? Tunc
et Gentonis majorem filium, nomine Godagis, cum
uxore, abque solatio servi aut ancillæ crudeli exsilio
delegavit. Fratrem vero Theodericum, post occisionem
uxoris et filii, nudum atque destitutum similiter
relegavit. Post cujus mortem filium qui supererat,
infantulum, duasque filias 15 ejus adultas, impositas
asinis, longius affligendo projecit. Sed et comites
quamplurimos et nobiles gentis suæ objectionibus
falsis insectans, ob hoc quod germano suo faverent,
alios incendit, alios gladio jugulavit; imitator exi-
stens Geiserici patris, qui sui fratris uxorem ligato
pondere lapidum, in d Amsagam fluvium Cirtensem
famosum, jactando demersit, et post necem matris,
etiam filios interfecit. Sed et multos ei Geisericus

contigit, quando defunctis Guntamundo et Trasa-
mundo, Hildericus, Humerici ex Eudoxia filius, re-
gnum obtinuit, pacemque reddidit Ecclesiæ Africa-
cæ, ut fusius dicemus in Commentario historico
capite 12.

a Alii scribunt *Gentunis*. *Orthod.*, *Genzonis*. Sic eum
quoque appellat Procopius libro I de Bello Vandalico,
ubi semel et iterum memoratur, eratque secundus
Geiserici filius. At fallitur iste auctor, qui loco lau-
dato *Theodorum*, sic quippe Theodericum appellat,
postremum natu ex Geiserici filii, *neutrius sexus li-
beris relictis*, ante mortem patris *vitam explevisse*
scribit. Ex hoc quippe Victoris loco patet Theoderi-
cum ejusque filios post Geiserici mortem fuisse su-
perstitos, quos Humericus adeo crudeliter afflixit.

b Ille testamento præceperat, inquit Procopius
libro I Hist. Vandal., ut semper qui ex suis posteris
prior omnium esset ætate, regnum obtineret, exclu-
sis etiam ejus qui antea regnavisset filiis, si aliquos
haberet agnatos seniores. Hinc Humerico, non Hil-
dericus ejus filius, sed Guntamundus, deinde Trasa-
mundus primo successere, postea Hildericus. Gilimer
primus hanc legem violare aggressus est, suo damn-
o, uti dicemus in Commentario historico, fusiusque ex-
ponit Procopius in libris duobus de Bello Vandalico.

c Familiare fuit apud istos aliosque barbaros præ-
cipuum gentis suæ episcopum patriarcham nuncu-

A pater moriens sacramento interposito commendave-
rat: quos ille inmemor fidei, et sacramenti violator,
diversis pœnis et incendiis trucidavit. Nam Heldi-
cum quemdam, quem pater ejus præpositum fece-
rat regni, jam veteranum atque annosum, cum de-
decore capite truncavit; ejusque uxorem cum alia,
nomine e Theucaria, in medio civitatis incendit.
Quarum corpora per vicos et plateas trahi mandavit,
quæ tota die jacentia, rogatus a suis episcopis vix
vespere sepeliri concessit. Camut namque Heldici
fratrem, quia ad ecclesiam eorum confugerat, occi-
dere non potuit; quem tamen in loco latinarum
[Lor., obscuro] obscuro conclusit, multoque eum ibi
tempore degere statuit. Postea cum caprario quo-
dam et rustico, ad faciendas scrobes vineis profutur-
as condemnavit: quos etiam duodecies per annum,
id est, per singulos menses, flagellis crudelibus dis-
sipabat; vix modico aquæ, cibariique panis concessio.
Hoc per quinque vel amplius perpassi sunt annos;
quibus hæc supplicia proficere poterant ad æternam
mercedem, si catholici fuissent, et fidei suæ merito
ista perferrent. Sed ideo istud silere nequivimus, ut
impietas regis etiam in suis minime sileretur; qui
non solum episcopum suum Jocundum, ut superius
demonstravimus, flammis adussit, sed et presbyteros
et diaconos suos, id est Arianos, quamplurimos
incendit, nec non et bestiis mancipavit.

VI. *Visiones ante persecutionem.* — Amputatis igitur
in brevi omnibus quos timebat, et solidans s b,
ut putabat, regnum, quod breve futurum erat et ca-
ducum, omni ex parte c otiosus atque securus, uni-
versa tela furoris in persecutiones Ecclesiæ catholi-
cæ, rugiens sicut leo, convertit. Ante persecutionis
tamen tempestatem, multis præeuntibus visionibus
et signis, imminens demonstratum fuerat malum.
Nam ferme ante biennium quam fieret, vidit quidam
e Fausti ecclesiam solito in ornatu fulgentem, cereis

pare. Hinc natum in nonnullis regionibus, quas ali-
quando illi coluere, patriarchæ nomen, quod etiam
posteri Ecclesiæ catholice reconciliati retinuerunt.
Vide hac de re fuse et erudite disserentem Ludovicum
Thomassinum Oratorii Gallicani presbyterum, l.
lib. I novæ et antiquæ Ecclesiæ Disciplinæ, parte 1,
cap. 21, Latinæ editionis.

d Sic legendum. Alii, *Ausagam*. Flavius ille nunc
patria lingua dicitur *Suffegmar*, qui Africam propriam
a Mauritania separat. Ob ejus fortassis magnitudinem
in Colb. 2 et in edit. Rhenani *famosus* cognominatur,
alii tamen dicitur *setulosus* aut *feculosus*. Pliinius,
Pomponius Mela aliique auctores, qui hunc fluvium
memorant, nusquam sic eum appellavere.

e Hæc in mss. Mart., Germ. et Ful. dicitur *The-
varica*, apud *Orthod.* et *Lorichium*, *Themaria*. Sic
Heldicum, alii *Heidicum* appellant, et *Camut* ejus
fratrem, quidam dicunt *Ganuth*. *Lorichius*, *Caniat*
Eildici fratrem, etc.

f Mart., Ful. et Germ., otiosus. Alii, *breve fuerat*
et caducum, omni ex parte otiosus, etc.

g Tres Colb., Mart., *Orthod.*, *Bald.*, *Lor.*, et
Surius, sic habent, *fulgentem*; et dum *lætaretur tanti*
fulgoris candore, cereis quoque fulgentibus, palliisque
velaminum, ac lampadibus rutilantem, subito, etc. Et
paulo infra: *Omnisque illa albatorum turba*, etc. Po-
sumus ex 4 mss. Mart., Germ., Ful., et Colb. I. A.

quoque fulgentibus, palliorumque velamine ac lampadibus rutilantem. Et dum lætaretur candore tanti fulgoris, subito, ait, luminis illius concupiscibilis exstinctus est fulgor, ac tenebris succedentibus adversarius naribus natus est fetor: omnisque illa albatum turba, expellentibus quibusdam Æthiopibus minata est foras: ob hoc jugiter lamentans, quod eam in claritate pristina nequaquam viderit iterum restitutam. Nam visionem istam nobis presentibus sancto retulit Eugenio. Vidit et quidam presbyter ipsam Fausti basilicam refertam turbis innumerabilium populorum, et post paululum evacuatam, et repletam porcorum multitudine atque caprarum. Item alius vidit aream triticeam ventilationi paratam, granis adhuc ventilatoris iudicio necdum a palea separatis: et dum ingentis massæ, licet confusæ, magnitudinem miraretur, subito ecce turbo veniens tempestatis, sonivago flatu cœpit adventum suum surgente pulvere demonstrare. Cujus impetu palea illa omnis omnino volavit, remanentibus granis. Post hæc venit quidam procerus, splendido vultu, habituque nitido fulgens, qui cœpit grana vacua macilenta atque similitagini reproba purgando projicere. Quæ diu **16** examinans, vix magnitudinem illius massæ, licet probatæ, ad acervum tamen perduxit exiguum. Item alius ait: Stabat quidam præcelsus super montem, qui ^a Ziquensis dicitur, et clamabat dextera levaque: *Migrate, migrate*. Alius conspexit rugiente cœlo atque turbato sulphureas ^b nubes, ingentes lapides jaculari: qui lapides dum cecidissent in terram, plus accendebantur, et majoribus flammis ardebant, atque intrantes in penetrabilia domorum, quos invenerunt incendebant. Qui autem vidit, ait, quia cum se in quodam cubiculo abscondisset, miseratione divina ad eum flamma non potuit pervenire: reor ut illud propheticum completeretur: *Claude ostium tuum, et ^c abscondere aliquantulum, donec transeat ira Dei (Isai.*

Colb. alter pro *albatum* habet *oblatorum*. Chiff., Bald., Sur., et Rhenan., cum Colb. tertio, *beatorum Lorichius abbatum*. De Fausti ecclesia supra egimus nota 25 (Col. 191, n. ^b).

^a Memoratur civitas Ziquensium in Africa, in epistola Constantini Magni ad Probianum, sicut et in Purgatione Cæciliani. Cæterum Lorichius habet, *supra montem Domini, qui Ziquensis, etc.*

^b Colb. 2, Ful., Germ., Mart., Rhenan., Orth., et Sur., habent *nubes quæ ingentes cæperunt lapides, etc.* Colb., 1, *Sulphureas ingentesque nubes, etc.* Lorichius, *turbatas sulphureas nubes, quæ ingentes cæperunt, etc.*

^c Colb. 2 et Rhenan., *absconde te pusillum, etc.*

^d Hunc Colb. 1 et editi 2 *Quintinianum* appellant; quem Siccensem episcopum fuisse censet Bar-nius in notis ad Martyrologium Romanum die 23 Maii, ubi cum sanctis *Lucio et Juliano* in persecutione Vandalaria passus dicitur. Sed de his inferius plura dicemus, ubi de persecutione Guntabundi, in Commentario historico capite 10.

^e Sic Colb. 2, Germ., Port., Mart., cum Orthod. et Lorichio. Sed Colb. 1 et Ful., post *Larensem* addunt *Laribus*. At Colb. 1, Rhenan., Chiff., Bign., Bald. et Sur., *ollas, sicca Veneria, et Laribus, duas, etc.* Sunt autem Sicca Veneria et Lares civitates duæ olim episcopales in Africa proconsulari. Prioris episcopus subscripsit epistolæ synodice Patrum ejusdem

A xxvi, 20). Vidit et venerabilis Paulus episcopus arborem usque ad cœlos ramis florentibus extensam, quæ etiam dilatione sua omnem [*al. dicit* pene] pene Africam opacabat. Et cum universi ejus magnitudine et speciositate gauderent: ecce subito, inquit, venit asinus violentus, qui defricans cervicem suam super robur radicem ejus, impulsu suo cum ingenti sonitu illam mirabilem arborem elisit ad terram. Sed et Quintianus ^d honorabilis episcopus vidit se super quemdam montem stare, de quo conspiciebat gregem innumerabilium ovium [*al. additur* suarum], et in medio gregis duæ erant ollæ nimium bullientes. Aderant autem ovium occisores, qui earum carnes ollis bullientibus demergebant. Et cum ita fieret, omnis illa magnitudo gregis consumpta est. Reor ego illas duas ollas, ^e Siccensem et Larensem duas esse civitates, in quibus multitudo prima fuerat congregata, et a quibus incendium initium sumpsit; aut Hunericum regem, et Cyrilam episcopum ejus. Sed de multis visionibus, quia brevitati consulendum fuit, hæc dixisse sufficiat.

VII. *Persecutio gravis*. — Quid ultra? Censet primo tyrannus jussione terribili, ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sæpe Arianum fecisset. Quorum ingenis numerus vigore invicto, ne fidem perderet, militiam temporalem abiecit. Quos postea domibus projectos, omni-que substantia expositos, in insulas Siciliam et Sardiniam relegavit. ^f Quin etiam statuere per totam Africam festinavit, ut nostrorum episcoporum defunctorum fiscus sibi substantiam vindicaret. Qui autem defuncto succedere poterat, non ante ordinaretur, nisi fisco regali quingentos solidos obtulisset. Sed hoc ædificium, ubi construere [*Lor., visus*] nisus est diabolus, statim illud destruere dignatus est Christus. Suggesterunt ei domestici sui, dicentes: Si istud firmaverit præceptio vestra, nostri episcopi, qui sunt

provinciæ ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, quæ læta est in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, ubi Candidus Siccensis. Et adfuit conc. Carthag. anno 525 Vitulus episcopus plebis Larenensis. Ex utraque item urbe episcopi, tum catholici, tum Donatistæ, collationi Carthag. interfuerunt. In ea quippe *Fortunatianus episcopus Ecclesie catholice Siccensis* sæpe interlocutus est, et cap. t. 159 subscripsit. *Paulus* vero ejus adversarius: cap. 198, inter alios Donatistas recensitus est. *Victorius* autem *Larenensis episcopus* cum *Honorato* ejus adversario cap. 131 comparuit, et *Honoratus* iterum cap. 197. Adfuit et Restitutus episcopus Laritensis Donatista cap. 208. De harum urbium situ erudite disserit Henricus Norisius in Observationibus adversus Joannem Garnerium, quas consule. Denique in concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam pro hæreticis rebaptizandis tulit *Castus a Sicca* num. 28. Eam urbem notam reddidit famosa Urbanum inter et Apiarium controversia. Hilarense oppidum, et Siccense memorat Augustinus epistola 229. An vero Paulus et Quintianus, hic a Victore memorati, harum urbium episcopi fuerint, incertum est, cum id Victor reticeat, nec hæc duæ sedes in Africæ Notitia habeantur.

^f Sic Orth. et Lorichius. At Mart., Germ. et Ful., *Quod etiam*. Cæteri, *quodam tempore statuere, etc.*

in partibus Thraciæ et aliis regionibus constituti, pejora incipient pati. Præcepit deinde sacras virgines congregari, dirigens Vandalos cum suæ gentis obstetricibus ad inspicienda et contractanda contra jura verecundiæ verecunda pudoris, ubi nec matres aderant, nec aliqua catholicarum matronarum. Quas [al. cruciantes] torquentes gravi suspendio, atque ingentia pondera pedibus colligantes, laminasque ferri ignitas dorso, ventri, mamillis et lateribus apponebant. Quibus inter supplicia dicebatur: Dicite quoniam episcopi vobiscum concumbunt, et clerici vestri; quarum acerbitate poenarum plurimas tunc scimus extinctas. Aliæ quæ remanserunt, cutibus arescentibus factæ sunt curvæ. Nitebantur enim semitam invenire per cujus aditum, publicam, sicut fecit, faceret persecutionem. Et ita faciens, nullo modo investigare potuit quomodo Christi Ecclesiam macularet.

17 VIII. Fideles in exsilium puls. — Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando episcopos, presbyteros, diaconos et alia Ecclesiæ membra, id est, quatuor millia nongentos^b septuaginta sex, ad exsilium eremi destinavit? in quibus erant podagrici quam plurimi, alii propter ætatem annosam lumine temporali privati. In quorum erat numero beatus Felix^c Abbiritanus episcopus, habens jam in episcopatu quadraginta quatuor annos, qui paralysis morbo percussus, nec sentiebat quidquam, nec penitus loquebatur. De quo nos maxime cogitantes quod non posset jumento portari, suggestimus ut a suis rex peteretur, ut saltem eum prope moriturum Carthagini esse juberet, quia ad exsilium nulla posset ratione perducere. Quibus ita fertur tyrannus cum furore dixisse: Si animali sedere non potest, jungantur boves indomiti, qui eum colligatum funibus trahendo perducant quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdoneum vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus.

IX. Mira fides mulierculæ. — Congregantur uni-

^a Colb. 1, Mart. et Orth. cum Loricchio, ad inspicendum, et contractandum contra jus verecundiæ et pudoris, ubi, etc. Harum virginum memoriam recollit Martyrologium Romanum 75 die 16 Decembris.

^b Sic Col. 2, Mart., Germ., Ful., Port., Loricchius, et Orthod., cum Martyrologiis Adonis, Usuardi, Notkeri, etc. At Colb. 1, Rhenan., Surlus, Bald. Belfor. cum Baronio in Martyrologio Romano, Sexaginta sex. Chiff. et Bign. Sexaginta quatuor.

^c Sic Colb. 3, Orthod. et Loricch., quibus accedunt Mart., Ful. et Germ., ubi, Abbiritanus. Port., Harbiritanus. At Chiff. edit., Abderitanus. Rhenan., Surl. et alii editi, Abdiritanus. Porro in Africa urbs duplex fuit Abbir dicta; quarum altera Abbir Major dicebatur. Utriusque episcopus collationi Carthaginensi adfuit, Felix scilicet episcopus Abbir Major cap. 133, ubi nullus ibi fuisse Donatista dicitur; et cap. 215, Annibonius catholicus episcopus Abbiriensis. Concilio autem Carthaginensi anno 419 subscripsit Candidus episcopus Germaniæ, qui alias ibidem simpliciter Abbiritanus dicitur, ejus scilicet urbis, ni fallor, cujus successus ab Abbir-Germaniciana habetur in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num 16. Ab his urbibus diversa omnino erat Abdera seu Abzera, cujus episcopus Fructuosus memoratur in collat. Carthag.

A versi in Siccensem et Larensem civitates, ut illuc occurrentes Mauri, sibi traditus ad eremum perducerent. Supervenientes igitur comites duo subtilitate damnabili, blandis sermonibus cum Dei confessoribus agere cœperunt: Quid vobis, inquit, videtur, ut ita pertinaces sitis, et domini nostri præcepta minime obtemperetis, qui esse poteritis in conspectu regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem? Statim illis ingenti vociferatione clamantibus, et dicentibus: Christiani sumus, catholici sumus: Trinitatem unum Deum inviolabiliter confitemur, includuntur graviore quidem, sed adhuc latiori custodia; ubi nobis copia dabatur introire; et verbum admonitionis fratribus facere, et divina mysteria celebrare. Ibi et infantuli fuere quamplurimi, [Lor., qui] quos genitricibus materno sequebantur affectu,^d aliæ gaudentes, aliæ tristes, aliæ retrahentes; aliæ gaudebant se martyres peperisse, aliæ moliendo, diluvio rebaptizationis nitebantur a confessione fidei revocare. Nullum tamen tunc nec blandimenta vicebant, nec carnalis pietas aliquem inclinavit ad terram. Nam quædam tunc quid fecerit anus, breviter referre delectat. Dum iter ageremus cum Dei exercitu comitantes, et forte magis noctibus promoveremus propter solis ardorem, conspicimus mulierculam sacculum, et alia vestimenta portantem, manu infantulum unum tenentem, atque his sermonibus consolantem: Curre, domine meus. Vides universos sanctos quomodo pergunt, et festinant hilares ad coronam? Quam nos cum increparemus, quod importuna videretur, aut viris pro sexu jungi, aut exercitui Christi sociari, respondit: Benedicite, benedicite, et orate pro me, et pro isto parvulo nepote meo; quia, etsi peccatrix, filia sum quondam^e Zuritanæ civitatis episcopi. Cui nos: Et quare ita abjecte ambulas, vel qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris? Quæ respondit: Cum hoc parvulo servo vestro ad exsilium pergo, ne inveniat eum solum inimicus, et a via veritatis revocet ad

cap. 128. Porro Felix hic a Victore laudatus, is ipse esse videtur, qui in Notitia Africana inter proconulares episcopos num. 2 Abaritanus dicitur, qua de re vide notas in Notitiam. Ejus et cæterorum hic laudatorum memoriam recollunt vulgata martyrologia die 12 Octobris, Græci vero 7 Septembris.

^d Loricchius et Rhenan. non habent aliæ tristes. Et infra, moliendo. Colb. 1, moriendos. Rhenan., Surl., Bign. et Bald., morituros.

^e Germ., Ful., et Orthod. cum Loricchio, Zuritanæ. Mart. Zurinatæ. Colb. 1, Turitanæ; Surl., Quiritanæ. In Indice Oxoniensi jam laudato Zura incerta provincie dicitur. At ex collatione Carthaginensi discimus eam ex proconsulari fuisse. Etenim cum Quintus, ut vulgata editiones habent, nam v. c. Baluzius habet Qui supra, pro Paulino Zurensi litteras nesciente, qui præsens aderat, se subscripsisse fuisse testatus in collatione Carthag. cap. 133, Paulinusque ipse, catholicus episcopus, se habere unitatem professus fuisset, Habet deus diaconus Primiani episcopi Carthaginensis partis Donati, dicit: Presbyter est illic noster. Diæcesis nostra est. Recensetur et eodem capite collationis, ut jam diximus n. 39, Donatus episcopus plebis Zuritanæ.

mortem. Ad hæc verba repleti lacrymis nihil dicere avaluimus, nisi ut voluntas Dei fieret.

X. *Carceris incommoda.* — Sed ubi adversarius, qui jam forte dicebat : *Partibor spolia, replebo animum meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea* (Exod. xv, 9), nullum potuit [al. aucupari] occupare; inquit angusta et teterrima loca, in quorum conclavibus Dei exercitum coarctaret. Tunc eis etiam visitationis humanæ negata est **18** consolatio. Puniantur et custodes fustibus, et graviter affliguntur; jactantur confessores Christi super invicem, a gustia coarctante, unus super alium, ut agmina locustarum, et, ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione, secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat; ^a sed locum stercoreis et urinæ urgente necessitate, ibidem faciebant, **B** et ille tunc fetor et horror universa poenarum genera superaret: ad quos aliquando dato ingenti munere Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admissi sumus intrare. Qui introeuntes, veluti in gurgite luti, usque ad genua cœpimus mergi; illud tunc Hieremie videntes fuisse completum: *Qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercorea sua* (Thren. iv, 5). Quid multa? præcepti sunt undique perstridentibus Mauris, ad iter ubi destinati fuerant præparari.

XI. *Itineris incommoda.* — Exeuntes itaque die dominica, linita habentes stercoreibus vestimenta, facies simul et capita, a Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exultatione Domino decantantes: *Hæc est gloria omnibus sanctis ejus* (Psal. cmlx, 9). Aderat enim ibi tunc beatus pontifex Cyprianus ^b Unzibirensis episcopus, consolator egregius, qui singulos pio et paterno fovebat affectu, non sine fluminibus currentium lacrymarum: paratus pro fratris animam ponere, et se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare; qui totum quid habuit, egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit: quærebat enim occasionem qualiter confessoribus sociaretur, ipse animo et virtute confessor. Qui postea per multos agones et squalores carceris, ad exilium quod desiderabat, cum exultatione perrexit. Quantæ et tunc multitudines de diversis regionibus, et civitatibus, ad visendos Dei martyres occurrerint populorum, testantur viæ vel semitæ: quæ cum agmina venientium nequaquam caperent, per vertices montium et concava vallium concurrentes turbæ fidelium inestimabiles descendebant, cereos

manibus gestantes, suosque infantulos vestigiis martyrum projicientes, ista voce clamabant: Quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? Quibus nos baptizaturi sunt parvulos fontibus aquæ perennis? qui nobis poenitentia: [al. manus] munus collaturi sunt, et reconciliationis indulgentia, obstrictos peccatorum vinculis, soluturi? quia vobis dictum est: *Quæcunque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis* (Matth. xviii, 18). Qui nos solemnibus orationibus sepulturi sunt morientes? aut a quibus divini sacrificii ritus exhibendus est consuetus? vobiscum et nos libeat pergere, si liceret, ut tali modo filios a patribus nulla necessitas separaret. In his vocibus ^c vel lacrymis, et laudibus nullus jam pergere admissus est consolator; sed arcebatnr multitudo ad currendum, ut ubi ^d cannava erat præparata, laboriosam caperet mansionem. Qui cum senes deficerent, et alii forte, etsi juvenes, delicati corpore, cœperunt hastiliis cuspidibus ad currendum, et lapidibus tundi: unde magis deficientes, amplius lassabantur.

XII. *Sævitia in confessores.* — Post vero imperatum est Mauris ut eos qui ambulare non poterant, ligatis pedibus, velut cadavera animalium mortuorum, traherent per dura et aspera lapidum loca, ubi primo vestimenta, postea membra singula carpebantur. Quibus per gladios acutos petrarum [al. hic... alibi] huic caput contrebatur, alii latera findebantur, et ita inter trahentium manus spiritum exhalabant. Quorum numerum nequaquam valuimus colligere, multitudine coercente; exaltatur tamen per totum **19** aggerem publicum vilis sepultura sanctorum, loquentibus tumulis. Reliqui habiliores ad solitudinis loca perveniunt, in quibus [Colb. 4, colligati] collocati, hordeum ad vescendum ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venenatorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis videatur, quæ solo flatu etiam procul positus veneni virus infundit. Ab scorpione enim percussum, nullum dicunt aliquando evasisse. Quorum feritas virulenta usque ad præsens tempus, Christo defendente, nullum servorum ejus nocuisse docetur. Sed cum illic aluntur hordeaceis granis, postea et hoc ablatum est: quasi non posset Deus qui pluerat patribus manna, ^e pascere et nunc tali exilio mancipatos. **D**

XIII. *Regis edictum.* — Cogitat acriora adversus

^a Chiffi. cum aliquot editis et mss. ratio non sinebat loci; sed stercoreis, etc. Colb. 2, Rheuan. et Bald., Loci, sed stercorea et urinam. Et infra, dantes ingentia, etc. Chiffi. et alii, dato ingenti munere. Loriculus, dando ingentia munera, etc.

^b Aliquot mss., Unzibilinensis. Loriculus, Unzibilinensis. Porro Cyprianus hic memoratus, idem ipse est qui in Notitia Africana inter Byzacenæ episcopos recensetur. De qua urbe vide notas in Byzacenæ urbes n. 41. Ejus, sicut et aliorum supra memoratorum, festum recolunt vulgata martyrologia die 12 Octobris.

^c Hæc duo verba vel lacrymis desunt in Mart.,

Loric. et Orthod. In aliis vero ista desunt, et laudibus.

^d Chiffi. cannava. Mart., Colb. 4, Ful. et Germ., ubi tunc navis erat, etc. Orth. et Loriculus, Ubi tunc Mauris erat præparata laboriosam caperemus mansionem. Cæterum hæc vox cannava, apud medicos ætatis auctores designat cellam vinariam, aut similem locum subterraneum, **76** quem Gallice appellamus *une cave*, quod huic loco optime congruit. Vide Glossar. Caugianum.

^e Pro et nunc Loriculus habet etiam. Colb. 4, pascere et nunc familiam suam. His igitur tali exilio mancipatis, cogitat, etc.

Ecclesiam Dei, ut qui membra aliqua absciderat, A tantum laniando perderet corpus. Nam die Ascensionis Domini, legato Zenonis imperatoris a Regino presente, legendum in media ecclesia episcopo Eugenio dirigit præceptum, tali tenore conscriptum: quod etiam universæ Africæ [al. veredis] veredariis currentibus destinavit.

HUNERICI REGIS PRÆCEPTUM.

Eugenio Carthaginensi, cæterisque episcopis catholicis per universam Africam constitutis, directum, ut ad fidei suæ reddendam rationem Carthaginem veniant.

« Rex Hunerix Vandalorum et Alanorum, universis episcopis omousianis.

« Non semel, sed sæpius constat esse prohibitum, ut in sortibus Vandalorum sacerdotes vestri conventus minime celebrarent, ne sua seductione animas subverterent Christianas. Quam rem spernentes plurimi, nunc reperti sunt contra interdictum missas in sortibus Vandalorum egisse; asserentes se integram regulam Christianæ ac veræ fidei tenere. Et quia in provinciis a Deo nobis concessis scandalum esse nolumus, ideo Dei providentia, cum consensu sanctorum episcoporum nostrorum hoc nos statuisse cognoscite, ut ad diem calendarum ^b Februariarum proxime futurarum, omissa omni excusatione formidinis, omnes Carthaginem veniatis, ut de ratione fidei cum nostris venerabilibus episcopis possitis inire conflictum; et fidem omousianorum, quam defenditis, de [al. diversis] divinis Scripturis proprie approbetis, quæ possit agnosci si integram fidem teneatis. C Hujus autem edicti tenorem universis [al. coepiscopis] episcopis tuis per universam Africam constitutis direximus. Data sub die decimo tertio calendæ Junias, anno septimo regni Hunerici. »

XIV. Cognoscentes igitur qui aderamus, simulque legentes, contritum est extemplo cor nostrum, et contenebrati sunt oculi nostri; et vere tunc dies festi nostri conversi sunt in luctum, et cantica in lamentationem, dum edicti tenor indicaret futuræ persecutionis furorē; et præsertim ubi dixit: *In provinciis a Deo nobis concessis scandalum esse nolumus*: ^c quasi diceret: In provinciis nostris catholicos esse nolumus. Tractatum est quid fieret. Nullum invenit re-

medium imminens calamitas, nisi ut a sancto Eugenio rationabilis, si cor barbarum molliretur, suggerenda daretur, tali textu conscripta.

SANCTI EUGENII RESPONSO.

20 *Suggerenda Hunerico regi data ab Eugenio episcopo Carthaginensi, ut ad collationem de communis fidei causa habendam etiam transmarini episcopi vocentur.*

« Quoties animæ vel vitæ æternæ ac fidei Christianæ causa tractatur, intrepide (sicut regalis providentia compromisit) necesse est ut quod competit suggeratur. Nuper potestas regia per [al. Witaredum] Witarit notarium parvitatem meam admonere dignata est; qui ^d nobis de merito ac religione fidei, præceptum ejus in ecclesia præsentē clero et plebe recensuit. Ex cujus tenore cognovimus ad omnes coepiscopos meos præceptum regium similiter emanasse, ut die constituta pro disputatione fidei veniatur, quod nos venerabiliter accepisse angustissimus. Cui præfato notario humilitas mea suggestit, debere etiam transmarinarum omnium partium, qui nobiscum sunt in una religione vel communione consortes, agnoscere; quia ubique regno ejus obtemperant universi: maxime quod totius mundi sit causa, non specialis provinciarum Africanarum tantummodo. Et quia secundo responso suggerendam me promisi oblatorum, merito suppliciter [al. precor] peto magnificentiam idam, ut ad domini et clementissimi regis aures memoratam suggestionem meam perfere digneris; quo ejus clementia dignanter agnoscat, nos disputationem legis, cum Dei adjutorio nullatenus declinare vel fugere; sed sine universitatis assensu, nos non debere asserendæ fidei nostræ causas assumere. Quod petimus ut benignitate, qua tantus est, et justitia sapientiæ suæ dignetur annuere. Data ab Eugenio episcopo Ecclesiæ catholicæ Carthaginis. »

XV. *Rejicitur.* — Sed cum hæc suggestio a beato Eugenio offerretur, ille qui jam conceperat doerem, urgebatur iniquitatem gravius parturire; et ita sancto viro Eugenio episcopo per ^e Cubadum præpositum regni sui mandasse videtur: Subde mihi universum orbem terrarum, ut sub potestate mea totus mundus redigatur, et facio, o Eugeni, quod dicis. Ad quod beatus Eugenius respondit ut [al. decuit] potuit: Quod rationem, inquit, non habet, dici non de-

^a Mart., Fulg., Germ., cum Orthod., Sur., Loricchio, et Belfor., *rege non*. Colb. 1, *rege nostro*. Bign. et Bahl., *regina*. Rhenan., *legatus.... regina præsentē*, etc. Certe Eudoxia, Valentiniani filia Romæ capta Hunerico nupsit; sed jam auferat Constantinopolim, ut refert Zonaras. Eam cum marito annis sexdecim vixisse tradit Nicephorus lib. xv Histor., cap. 12: unde retinendam esse lectionem vulgatam censemus. Etenim Reginus comes potuit tunc in Africa fuisse legatus. Eum nempe Afris probe notum fuisse patet, quod postea in Orientis partibus constitutus, quæstiones aliquot beato Fulgentio solvendas proposuit, quibus ille respondit epist. 18; et post Fulgentii mortem Ferrandus diaconus, ut ejusdem Ferrandi opusculum de hoc argumento testatur. Illud editum est a Chiffletio cum cæteris ejusdem auctoris operibus, Divione, anno 1649.

^b Colb. 2, Ful., Germ., Mart., Loricchius, et Orth.,

D *Januariarum*; qui tamen infra habent *Februariarum*. Et infra pro *Junias* Germ., Ful., et Orth., habent *Julias*. Mart., in *cul. Julias*.

^c *Quasi diceret: In provinciis nostris, catholicos esse nolumus.* Hæc desunt in Colbert. 1, Mart., Germ., Loricchio, et Orthod. Et infra, ubi ex Colb. 1 posuimus, nisi ut a sancto, etc. Plerique editi habent nisi a sancto, etc. Cæteri fere mss. cum Orth. et Loricchio, *Tunc sancto Eugenio rationabilis causa visa est si cor barbarum moliretur, suggerendo, si legenda daretur tali textu epistola conscripta.*

^d Colb. 2, Ful., Germ., Mart., Port., et Orthod. cum Loricchio, *nobis merito religionis ac fidei*. Colb. tertius, *de merito religionis fidei ejus præceptum.*

^e Colb. 1, cum aliquot editis, *Obadum*; Colb. alter, *Obadum*, et sic infra. Paulo ante, *iniquitatem gravius parturire*. Loricchius, *ut iniquitatem gravius parturiret.*

buit. Sic est hoc quomodo si dicatur homini, ut per aera feratur et volitet, quod moris non est humanæ naturæ. Dixi enim, si nostram fidem, quæ una et vera fides est, potestas regis agnoscere desiderat, mittat ad amicos suos: scribam et ego fratribus meis, ut veniant coepiscopi mei, qui vobis nobiscum communem fidem nostram valeant demonstrare, et præcipue Ecclesia Romana, quæ^a caput est omnium Ecclesiarum. Ad hæc Cubadus: Ergo tu, et dominus meus rex, similes estis? Eugenius episcopus dixit: Ego similis regi non sum; sed dixi: Si veram cognoscere desiderat fidem, scribat amicis suis, ut dirigant nostros catholicos episcopos; et ego scribo coepiscopis meis, quia catholicæ fidei universæ una est causa. Hoc agebat Eugenius, non quo l deessent in Africa qui adversariorum objecta refellerent, sed ut illi venissent, qui alieni ab eorum dominatu, majorem fiduciam libertatis haberent, pariterque oppressionis nostræ calumnias universis terris et populis nuntiarent.

XVI. *In episcopos sævitia.*— Ille autem qui necebat dolos, audire noluit rationem, agens argumentationibus crebris, ut quoscumque episcoporum audierat eruditus, variis insectationibus ageret. Jam ad exsilium^b Vibianen^c secundo Donatianum impositis centum quinquaginta fustibus miserat episcopum, **21** necnon et Sufetulensem Præsidium, virum satis acutum. Tunc et venerabiles Mansuetum, Germanum, Fusculum, et multos alios fustigavit. Dum hæc geruntur, imperat ut cum nostræ religioni viris illorum mensam nullus communem haberet, neque cum catholicis omnino vescerentur. Quæ res non ipsis aliquod præstitit beneficium, sed nobis maximum contulit lucrum. Nam si sermo eorum, dicente Apostolo,

^a Sic olim Cyprianus Romanam Ecclesiam principalem appellabat, epist. 59 edit. Oxon., alias 55, quem imitati sunt a'ii Africani Patres. Optatus lib. II adversus Armenianum, Augustinus passim, et alii. Vide Mabillonii nostri præfationem in Liturgiam Gallicanam. Cæterum Julius papa in epistola ad Orientales episcopos conqueritur se ab iis ad concilium advocatum non fuisse. Vide Sozomen. lib. III Hist. eccles., cap. 10. Fulgentius et cæteri episcopi exsules in Sardinia, epistola 15 ad Venerium et Joannem, laudant Hormisdæ pontificis Romani verba, ut ostendant de gratia omnibus esse tenendum, quid Romana, inquit, id est, catholica sentit et servat Ecclesia.

^b Sic editi fere omnes, nisi quod habent *Vibianensem*. Colb. 1 *Vibianense secundum*. Sicut et Mart., Ful. et Germ.: sed qui infra pro *episcopum* habent *episcopos*, quasi secundi nomine, episcopus hic quidam a Victore designaretur Donatiano sociatus. Similiter Orthod. et Loriclius habent: *Vibianense, secundum, Donatianum impositis centum... episcopos; et sub fetulense præsidium verum, acutum*, etc. Sed hæc lectiones mendosissimæ sunt. Unicum quippe hic tantummodo designari Donatianum episcopum, liquet ex vetustis martyrologiis Usuardi, Adonis, et Noikeri, in quibus die 6 Septembris solus *Donatianus* cum infra recensitis celebratur his verbis: **77** *Sanctorum Donatiani, Præsidi, Mansueti, Germani et Fusculi, qui*, etc., quo item die in Romano Martyrologio memorantur. Porro in Notitia Africana quatuor Donatianos episcopos invenio; *Veselianum* scilicet et *Teglanensem* in Numidia, *Eliensem* in Byzacena, et *Uzi-*

quanto magis communis mensa ciborum poterit inquinare, cum dicat idem Apostolus: cum nefariis nec cibum habere communem (*I Cor. v, 11*)?

XVII. *Ingens miraculum.*— Sed cum ignis jam persecutionis accenderetur, et flamma infestantis ubique regis arderet, ostendit Deus noster quoddam miraculum per servum suum fidelem Eugenium, quod præterire non debeo. Fuit in eadem civitate, id est Carthagine, quidam cæcus civibus civitatique notissimus, nomine Felix. Hic visitatur a Domino, diciturque ei nocte per visum, ^c dies enim Epiphaniarum illucescebat: Surge, vade ad servum meum Eugenium episcopum, et dices ei, quia ego te ad illum direxi. Et illa hora qua benedicit fontem, ut baptizentur accedentes ad fidem, conlingit oculos suos, et aperientur, et videbis lumen. Qui tali visione commotus, putans se, quomodo assolet, deludi per somnium, surgere noluit cæcus. Sed cum iterum urgeretur in somnum, similiter ut ad Eugenium pergeret, compellitur. Rursus negligit, tertioque festinanter et graviter increpatur. Excitat puerum qui ei solitus erat manum porrigere. Pergit veloci agilitate ad Fausti basilicam; orat, et veniens cum ingentibus lacrymis, suggerit cuidam^d subdiacono nomine Peregrino ut eum episcopo nuntiaret, indicans se habere aliquod secreti genus intimandum. Audiens episcopus jussit hominem introire. Jam enim ob celebritatem festivitatis, hymni nocturni per totam ecclesiam canente populo concrepabant. Indicat cæcus antistiti ordinem visionis suæ, dicitque illi: Non te dimittam nisi mihi, sicut a Domino jussus es, reddideris oculos meos. Cui sanctus Eugenius: Recede a me, frater; peccator sum et indignus, et super omnes homines delinquens, ut pote, et qui in hæc tempora servatus sum. Ille autem tenens genua

madensem in Mauritania Cæsariensi. Præsidium autem hic laudatus, is ipse est qui dicitur *Sufetulensis* in Notitia Africana inter episcopos Byzacenæ, sicut et *Mansuetus Afuseniensis* et *Germanus Peradamensis*, in eadem provincia. At *Fusculum* reperire non licuit, nisi forte fuerit *Filtiosus Aggaritanus*, in eadem Byzacena provincia memoratus. Certe pro *Fusculus* in Usuardi autographo habetur *Fulcolus*.

^c In Colb. 1, annorum circiter 800, eadem manu quo textus ipse scriptum est in margine: *Nota quod in die sacra Epiphaniarum apud antiquos baptismus fieret*. Idem habet in capituli titulo editio Loriclii, excepta hac vocula, *nota*. Hanc vero consuetudinem improbant Siricius papa in epistola ad Himerium Tarraconensem episcopum, et sanctus Leo in epist. 16 edit. Quesnellianæ, ad Siciliæ episcopos, quibus postea alii pontifices, et in variis provinciis synodi adhaeserunt. Alii tamen in a'iiis provinciis servabatur consuetudo, quod de Africa certum est. Idem in Orientalibus provinciis observatum fuisse liquet tum ex Græcorum Euchologio, tum ex Prato spirituali Joannis Moschi cap. 171, apud Cotelerium tomo II Monumentorum Ecclesie Græcæ, ubi refertur sacrum fontem singulis annis in Vico quodam, die festo Theophaniorum sponte sudare solitum fuisse, ut ex ea aqua baptismus conficeretur.

^d Editi, *Diacono*. Priorem lectionem prætulimus, quæ videtur istorum temporum disciplinæ magis esse conformis. Subdiaconi quippe extra sacrarium stabant, ex concilio Laodiceno.

ejus, aliud non dicebat, nisi illud quod jam dixerat: A Sicut jussum est redde mihi oculos meos. Attendens quoque Eugenius inverecundam credulitatem, et quia jam tempus urgebat, perguit cum eo, comitante officio clericorum ad fontem. Ubi fixis genibus cum ingenti gemitu, pulsans singultibus caelum, crispantem benedixit alveum fontis, et cum completa surrexisset oratione, ita caeco respondit: Jam tibi dixi, frater Felix, peccator homo ego sum; sed qui te visitare dignatus est, praestet tibi Dominus secundum fidem tuam, et aperiat oculos tuos. Simulque vexillo crucis consignat oculos ejus. Statim caecus visum, Domino reddente, recepit. Quem secum, quousque universi baptizarentur, ibi detinuit a ob hoc, ne tanto miraculo populus excitatus, virum contereret qui receperat lumen. Fit postea manifestum Ecclesiae universae. Procedit ad altare cum Eugenio, sicut moris est, qui fuerat caecus, suae salutis oblationem Domino redditurus. Quam episcopus accipiens altari imposit. Fit strepitus, gaudium b provocante, irrevocabilis populorum. Statim nuntius perguit ad tyrannum. Rapitur Felix, inquiritur ab eo quid factum sit, 22 qualiterque receperit lumen. Dicit ille ex ordinetotum, dicuntque Arianorum episcopi: Hoc Eugenius per maleficia fecit. Et quia oppressi confusione lumen non poterant nubilare, eo quod Felix universae civitati manifestus esset et notus; tamen volebant eum, si fas esset, necare, quomodo Judaei suscitatum Lazarum cupiebant occidere (Joan. xii, 10).

XVIII. *Lætus martyr.* — Appropinquabat jam futurus dies ille calumniosus calendarum Februariarum, ab eodem statutus. Conveniunt non solum universae Africae, verum etiam insularum multarum episcopi, afflictione et mœrore confecti. Fit silentium diebus multis, quousque peritos quosque et doctissimos viros [al. exinde superaret] interim separaret, calumniis appositis enecandos. Nam unum ex ipso

choro doctorum nomine c Lætum, strenuum atque doctissimum virum, post diuturnos carceris squalores incendio concremavit, aestimans tali exemplo timorem incutiens, reliquos se elisurum. Tandem venit ad disputationis conflictum, ad locum scilicet quem delegerant adversarii. Evitantes igitur nostri vociferationis tumultus, ne forte postmodum Ariani dicerent, quod eos nostrorum oppresserit multitudo, deligunt de se nostri qui pro omnibus responderent decem. Collocat sibi Cyrila cum suis satellitibus in loco excelso superbissimum thronum astantibus [al. nobis] nostris. Dixeruntque nostri episcopi: d Illa semper est grata collatio, ubi superba non dominatur potestatis elatio; sed ex consensu communi venit, ut cognitoribus discernentibus, partibus agentibus, quod verum est agnoscat. Nunc autem quis erit cognitor, quis examinatus, ut librae justitiae aut bene prolata confirmet, aut prave assumpta refellat? Et cum talia et alia dicerent, notarius regis respondit: Patriarcha e Cyrila dixit. Ad quod superbe et illicite sibi nomen usurpatum nostri detestati dixerunt: Legatur nobis quo concedente istud sibi nomen Cyrila assumpsit. Et exinde strepitum concitantes, calumniari adversarii coeperunt. Et quia hoc nostri petierant ut saltem, si examinare non licebat, prudenti multitudini vel exspectare liceret: jubentur universi filii catholicae Ecclesiae qui aderant, centenis fustibus [al. caedi] tundi. Tunc clamare coepit beatus [Lor., Eusebius] Eugenius: Videat Deus vim quam patimur, cognoscat afflictionem et persecutionem quam a persecutoribus sustinemus. Conversique nostri, Cyrila dixerunt: Propone quod disponis. Cyrila dixit: Nescio Latine [Colb. 1 addit loqui]. Nostri episcopi dixerunt: Semper te Latine esse locutum manifestum novimus; modo excusari non debes, praesertim quia tu hujus rei incendium suscitasti. Et videns catholicos episcopos ad conflictum magis suis e-

a Loricus sic habet: *Ob hoc tantum miraculum populus excitatus, comprimere virum qui receperat lumen coeperunt. Fit postea, etc.*

b Alii, *metan e aut comitante. Colb. 1, mediante. Orthod. et Loricus, provocante inestimabilis, etc.*

c Hic fuit episcopus Neptitanus in Byzacena, ut ex Notitia patet. Idem testatur Victor Tunnonensis in Chronico, et Isidorus in Historia brevi Vandalorum, aera 504. Ejus memoriam simul cum supra recensitis confessoribus celebrant vulgata Martyrologia die 6 Septembris. Victor tamen Tunnonensis in Chronico laudato eum die xii calendae Octobris glorioso martyrio coronatum fuisse asseverat, Zenone Augusto consule. Ejusdem sancti viri apparitione bellum adversus Vandalos a Justiniano imperatore susceptum fuisse scribit jam laudatus Isidorus, aera 560. Ad quod tamen fuisse incitatum adhortationibus episcopi cujusdam, qui Dei monitu ex Oriente Constantinopolim venerat, asserit Procopius libro 1 de Bello Vandalico. Paulo infra *aestimans tali exemplo timorem incutiens, etc. Colb. 1, aestimans quod..... timorem excitaret. Mart., Ful., Germ., Sur., Orthod. et Loricus, quod.... timorem incuteret reliquis et læsuram.*

d Alii habent, *Illo est semper tractanda locutio, ubi, etc. Et infra, Cognitoribus discernentibus. Aliquot mss. et editi, decernentibus. Porro cognitores dicebantur qui recognoscendis episcoporum sententiis committe-*

bantur. De his Augustinus in breviculo collationis. Plura vero habet Morinus lib. 1 Exercitationum ecclesiasticarum cap. 20. Eorum mentio passim in conciliorum actis habetur, ex quibus facile quisvis eorum officium dignoscere 78 potest. Et infra, *prolata confirmet, etc. Ful. et Mart., confirmet, aut probra assumpta refellant. Germ., confirmet aut probra, etc. Orthod. et Loricus, improbe assumpta refellat.*

e Hunc locum restituimus ex mss. Colb. 1 et Port. Interpellarunt quippe catholici, cum haec verba, *Patriarcha Cyrila dixit*, Notarius pronuntiaret. Ferre enim non poterant, ut ille Cyrilam nuncuparet patriarcham, unde sermonis ipsius filium interrompere. Colb. alter, Rhevan., Chiff., Bald., et Bign., ommissa una linea. *Cyrila dixit: Legatur, etc. Alii habent Sur., Orthod., Loricus, et cum eis Bald. in prolegomenis, scilicet, Patriarcha Cyrila dixit, aliquos vestrum superbe et illicite sibi nomen catholicorum usurpasse. Nostri testati dixerunt: Legatur, etc.* Sed ni fallor, vocem *Catholicorum* absque ms. posuerunt, quod alias sensus videretur eis esse nullus. Nam Ful. et Germ., qui hanc lectionem habent, pro *catholicorum* habent *patriarchae*, et Colb. tertius cum Comp. neutram. Porro familiare erat, ut jam supra observavimus, apud istos aliosque barbaros, precipuum gentis suae episcopum *patriarcham* nuncupare.

paratos, omnino volebat audientiam diversis cavillationibus declinare. Quod ante nostri prævidentes, libellum de fide conscripserant, satis decenter suffi-

A cienterque conscriptum, dicentes : Si nostram fidem cognoscere desideratis, hæc est veritas quam tenemus.

* Sic habet Lorichius. At alii mss. et ed. omnino audientiam.... declinavit.

LIBER TERTIUS.

PROFESSIO FIDEI CATHOLICORUM EPISCOPORUM HUNERICO REGI OBLATA.

23 I. *Unitas substantiæ Dei.* — Regali imperio fidei catholice, quam tenemus, præcipimur reddere rationem, ideoque aggredimur pro nostrarum virium mediocritate, divino fulti ^a adjutorio, quæ credimus vel prædicamus breviter intimare. Primum igitur de unitate substantiæ Patris et ^b Filii, quod Græci ὁμοούσιον dicunt, exponendum nobis esse cognoscimus. Patrem ergo, et Filium, et Spiritum sanctum ita in unitate Deitatis profitemur; ut et Patrem ^c in suæ proprietate personæ subsistere, et Filium nihilominus in propria exstare persona, atque Spiritum sanctum personæ suæ proprietatem retinere fideli confessione fateamur. Non eundem asserentes Patrem quem Filium, neque Filium confidentes qui Pater sit, aut Spiritus sanctus; neque ita Spiritum sanctum accipimus, ut aut Pater sit aut Filius; sed ingenitum Patrem, et de Patre [al. natum] genitum Filium, et de Patre et ^d Filio procedentem Spiritum sanctum, unius credimus esse substantiæ [Lor., et] vel essentiæ: quia ingeniti Patris et geniti Filii et procedentis Spiritus sancti una est deitas, tres vero personarum proprietates. Et quia contra hanc catholicam vel apostolicam fidem exorta hæresis novitatem quandam induxerat, asserens Filium non [al. ex] de Patris substantia [al. natum] genitum, sed ex nullis exstantibus, id est ex nihilo substituisse: ad hanc impietatis professionem, quæ contra fidem emerserat, refellendam et penitus abolendam, ὁμοούσιον sermo Græcus positus est, quod interpretatur unius substantiæ vel essentiæ, significans Filium non ex [al. nullis] ullis exstantibus, nec ex alia substantia, sed de Patre natum esse. Qui vero putat ὁμοούσιον auferendum, ex nihilo vult asserere Filium exstitisse. Sed ex nihilo non est, ex Patre sine dubio est, et recte ὁμοούσιον, id est unius cum Patre substantiæ, Filius est.

^a Cod. Laudunensis et alii, *auxilio*. Mart., Comp., Lor., et Orth., *fidem quam credimus*.

^b Colb. 1 addit manu recenti *et Spiritus sancti*.

^c Sic Mart., Germ., Ful., et Chiff. At Colb. 1, Comp., Lorichius, et Orthod., pro suæ habent sua. Colb. alter, et Laud. cum Bald., Rhenan. et Bign., *sua proprietatis persona*. Sic et Colb. tertius in margine, qui in textu habet, *sua propria Deitatis persona*.

^d Hæc particula deest in Laud. et in editione Rhenani. At in C. lb. 1 alia manu scripta est. Et in recapitulatione infra num. 21 non habetur. Exstat tamen in cæteris mss. et editis.

* Laud. addit. *mæe*. Infra autem in Comp. et apud Lorichium sic habetur: *Qui cum sit splendor et figura substantiæ ejus et substantiam noluerunt audire hæretici. Dixit alius propheta: Non audierunt vocem, etc.* Vox hæretici deest in Comp. Porro in Colb. unius margine hæc verba habentur: *In Jeremia secundum*

II. *Probatur ex Scripturis.* — Ex Patre autem esse, id est unius cum Patre substantiæ, his testimoniis approbatur, Apostolo dicente: *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis suæ* (Hebr. 1, 3). Et iterum ipse Deus Pater incredulorum perfidiam objurgans, qui prædicantis per prophetas Filii vocem in sua substantia manentem audire noluerunt, **24** dixit: *Non audierunt vocem substantiæ* (Jer. 1x, 10), quam vocem substantiæ [edit. cum tam] contemptam terribili contestatione increpans, ad eundem prophetam loquitur, dicens: *Super montes accipite planctum, et super semitas deserti luctum, quia defecerunt, eo quod non sint homines; non audierunt vocem substantiæ a volatilibus cæli usque ad pecora* (Ibid.). Et rursus eos qui a professione unius substantiæ declinantes, in eadem fidei substantia stare noluerunt, increpat dicens: *Si stetit in substantia mea, avertissem utique eos a via sua mala, et a proximis cogitationibus suis* (Jerem. XIII, 22). Et iterum non extra substantiam Patris Filium confidentum, sed in eadem ^f fideli oculo contuendum apertissime declaratur, dum dicitur per prophetam: *Quis stetit in substantia Domini, et vidit, et audivit verbum ejus* (Ibid., 18)? Patris ergo substantiam Filium esse propheticis jam olim designatum est oraculis, dicente Salomone: *Substantiam enim et dulcedinem tuam, quam in filios habes ostendebas* (Sap. xvi, 21), quam in figura et imagine panis cælestis populo Israel cælitus apparet profluxisse. Quod ipse Dominus in Evangelio exposuit, dicens: *Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo* (Joan. vi, 32); se utique panem ipse [Lor., defluens] designans, cum dicit: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi* (Ibid. 41). De quo etiam propheta David dicit: *Pa-*

LXX *Interpres*. Quod est verum. Cæterum pro *super montes*, etc., Lorichius, et alii habent, *super montem accipe planctum*, et pro *semitas*, aliqui, *semitas*.

^f Laud. et Colb. 2, *Fideliter mentis oculo*. Rhenan., *fideli mente mentis oculis*. Ful. Germ. et Orthod., *fideli mente*. Colb. tertius, *fideli mente*. Lorichius, *fideli mente*.

^g Hujus loci et aliorum, qui hic habentur, egregias habes expositiones in libro seu Responsione **79** sancti Fulgentii ad decem Arianorum objectiones, in responsione scilicet ad quartam eorum objectionem. Cæterum Colb. 1, Mart., Ful., Germ., et Orth., cum Lorichio, habent in *Filio*. Et infra, pro *quam in*, etc., Orth. et Lorichius, *quia in*. Colb. 1, *qui in*, ut quæ sequuntur de Filio possint intelligi. Et quidem exigere videtur sensus illorum Patrum ut legatur in *Filio*.

um angelorum manducavit homo (Psal. LXXVII, 25). A

III. *Pater et Filius sunt æquales.*—Namque ut adhuc evidentius Patris et Filii substantiæ unitas, et a divinitatis æqualitas ostendatur, ipse in Evangelio dicit: *Ego in Patre, et Pater in me est. Et: Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 38, 30). Quod non ad unitatem tantummodo voluntatis, sed ad unam referatur eandemque substantiam, quia non dixit: Ego et Pater unum volumus; sed, *unum sumus*. Ex eo enim quod sunt, non ex eo tantum quod volunt, paternæ unitatis declaratur assertio. Item Joannes evangelista dicit: *Propterea ergo quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (Joan. v, 18). Quod utique non ad Judæos est [al. potius] penitus referendum, quia evangelista veraciter dixit de Filio, quia æqualem Deo se faciebat. Item in eodem Evangelio scriptum est: *Quæcumque Pater facit, eadem et Filius facit similiter* (Ibid., 19). Et, *sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, ita et Filius quos vult vivificavit* (Ibid., 21). Item, *ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem* (Ibid., 23). Æqualis enim honor non nisi æqualibus exhibetur. Item ibi Filius ad Patrem dicit: *Omnia mea tua sunt, et tua mea* (Joan. xvii, 10). Item, *Philippe, qui me videt, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem* (Joan. xiv, 9)? Ille non dixisset, nisi Patri per omnia fuisset æqualis. Item ipse Dominus dixit: *Creditis in Deum, et in me credite* (Ibid., 1). Et adhuc ut unitatem æqualitatis demonstraret, ait: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare* (Math. xi, 27). Et sicut Filius cui vult revelat Patrem, ita et Pater revelat Filium, sicut ipse Petro ait confitenti eum Christum Filium Dei vivi esse: *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est* (Math. xvi, 17). Et iterum Filius dicit: *Nemo venit ad Patrem nisi per me* (Joan. xiv, 6). Et, *Nemo venit ad me, nisi Pater meus, qui misit me, attraxerit eum* (Joan. vi, 44).^b Unde claret æqualitas Patris et Filii, cum ad se invicem credentes adducunt. Item dicit: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis, et amodo nostis eum, et vidistis eum* (Joan. xiv, 7).

IV. *Duas in Christo naturæ.* — Verum quia duas in Filio profiteamur esse naturas, id est Deum verum et hominem verum, 25 corpus et animam habentem: quidquid de e excellenti sublimitatis potentia de eo referunt Scripturæ, admirandæ ejus divinitati tribuendum sentimus: et quidquid infra honorem cælestis potentie de eodem humiliter enarratur, non verbo Dei, sed homini reputamus assumpto. Secundum divinitatem ergo est hoc quod superius diximus, ubi

^a Rhenan., et Divinitas æqualitas. Colb. 1, Divinitas ostendatur æqualis. Et infra, *Ego in Patre*, etc., Chiff., Bign. et Bald. cum Colb. 1, Rhenano, habent solummodo, *Ego et Pater unum sumus*. Laud., *Ego in Patre... Ego enim et Pater*, etc.

^b Mart., Colb. 1, Ful., Germ., Rhenan., Loricarius, et Orthod., *Unde claret æqualitatem Patris et Filii ad*

ait: *Ego et Pater unum sumus*; et: *Qui videt me videt et Patrem*; et: *Omnia quæcumque Pater facit, eadem facit Filius similiter*; vel cætera quæ superius continentur. Illa vero quæ de eo secundum hominem referuntur, ista sunt: *Pater major me est* (Joan. xiv, 28). Et: *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me* (Joan. vi, 38). Et, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste* (Math. xxvi, 39). Vel cum de cruce dixit: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti* (Math. xxvii, 46)? Et iterum ex persona Filii propheta dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu* (Psal. xxi, 11); vel cum *minor angelis* (Psal. viii, 6) indicatur, et quam plura his similia, quæ studio brevilitatis non inserimus. Filius ergo Dei nullis conditionum necessitatibus obstrictus, sed libera divinitatis potentia, ita quæ nostra sunt mirabili pietate assumpsit, ut a suis quæ divina sunt, omnino non destiterit: quia Divinitas nec augmentum admittit, nec patitur detrimentum. Unde gratias agimus eidem [Comp., Deo] Domino nostro Jesu Christo, qui propter nos et propter nostram salutem de cælo descendit, sua passione nos redemit, sua morte vivificavit, sua ascensione glorificavit, qui sedens ad dexteram Patris venturus est judicare vivos et mortuos, justis æternæ vitæ præmia largiturus, impiis atque incredulis merita supplicia redditurus.

V. *Generatio Filii.* — Profitemur itaque Patrem de seipso, hoc est de eo quod ipse est, sempiternæ atque ineffabiliter Filium gennisse; Filium non extrinsecus, [al. vel] non ex nihilo, non ex alia subjacente materia, sed ex Deo natum esse. Et qui de Deo natus est, non aliud est quam id quod Pater est, et idcirco unius substantiæ est: quia veritas nativitatis diversitatem non admittit generis. Nam si alterius a Patre substantiæ est, aut verus Filius non est, aut, quod nefas est dicere, degener natus est. Est enim verus Filius, sicut ait Joannes: *Ut simus in vero Filio ejus* (I Joan. v, 20). Non est etiam degeuer, quia Deus verus de Deo natus est vero, sicut idem Joannes evangelista exsequitur, dicens: *Hic est Deus verus et vita æterna* (Ibid.). Et ipse Dominus in Evangelio: *Ego sum*, inquit, *via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Ergo si aliunde substantiam non habet, de Patre habet; si de Patre habet, unius est substantiæ cum Patre. Sed si unius substantiæ non est, ergo non de Patre, sed aliunde est: quoniam unde est, inde substantiam habeat necesse est. Omnia enim ex nihilo, Filius vero de Patre. De duobus eligat quisque quod velit, aut det ei substantiam de Patre, aut fateatur ex nihilo substitisse.

VI. *Solvitur objectio.* — Sed propheticum forsitan objicitur testimonium: *Generationem ejus quis enarrabit* (Isai. LIII, 8)? Cum [al. ergo] ego non dixi-

se invicem credentes adducere.

^c Mart., Germ., Comp., Ful., et Orthod., excellentis. Colb. 1, excellentius. Loricarius, excellentis sublimitatis potentie, etc., Et infra admirandæ, etc. Mart., Germ., Comp., Loricarius., et Ful., ad memrandam ejus divinitatem.

rim : Euarra mihi modum vel qualitatem divinæ genera-
 tionis, et tanti secreti ærcanum humanis verbis enun-
 tia, quoniam unde natus sit, non quemadmodum
 natus sit requisivi. Divina enim generatio inenarra-
 bilis est, non ignorabilis. Nam usque adeo non est
 ignorabilis, id est non ignoratur unde sit, ut et Pa-
 ter de seipso genuisse, et Filius de Patre se natum
 sæpissime protestetur, quod nullus omnino ambigit
 Christianus, sicut in Evangelio demonstratur, ipso
 Filio dicente : *Qui autem non credit, jam judicatus
 est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei (Joan.
 III, 14).* Item Joannes evangelista dicit : **26** *Et vidi-
 mus gloriam ejus, gloriam tanquam Unigeniti a Patre
 (Joan. I, 14).* Ergo professionem nostram brevi ser-
 mone concludimus. [Laud., Sicut] Si vere de Patre
 natus est, unius substantiæ est, et [al. vere] verus
 Filius est; sed si unius substantiæ non est, nec verus
 Filius est; et si verus Filius non est, nec verus Deus
 est. Aut si verus Deus est, et tamen de Patris sub-
 stantia non est, ingenuus ergo et ipse est. Sed quia
 ingenuus non est, factura ergo est, ut [al., putetur]
 putatur, aliunde subsistens, si de Patris substantia
 non est. Sed absit hoc ita credere. Nos enim unius
 substantiæ cum Patre Filium profiteremur, detestantes
 Sabellianam hæresim, quæ ita sanctam Trinitatem
 confundit, ut eundem dicat esse Patrem quem Fi-
 lium, eundemque credat esse Spiritum sanctum,
 non servans tres in unitate personas.

VII. *Ingeniit et geniti eadem substantia.* — Sed for-
 sitan objicitur : Cum ingenuus Pater sit, genitus
 Filius, non fieri posse unam eandemque substan-
 tiam geniti atque ingenui : cum utique si sicut inge-
 nitus Pater est, ingenuus esset Filius, tunc magis
 diversa posset esse substantia, quia unusquisque a
 seipso subsistens communem substantiam cum altero
 non haberet. Cum vero ingenuus Pater de seipso, id
 est de eo quod ipse est, ^a si quid illud est aut dici
 potest (imo quia ut est dici omnino non potest),
 Filium generavit, apparet unam esse gignentis geni-
 tique substantiam, quia Deum de Deo, lumen de lu-
 mine Filium esse veraciter profiteremur. Nam lucem
 esse Patrem Joannes apostolus testis est, dicens :
*Quia Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ (I
 Joan. I, 54).* Item de Filio ait : *Et vita erat lux ho-
 minum, et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non
 comprehenderunt (Joan. I, 4, 5).* Et infra : *Erat lu-
 men verum, quod illuminat omnem hominem venientem
 in hunc mundum (Ibid., 9).* Unde apparet Patrem et
 Filium unius esse substantiæ, dum lucis et luminis
 diversa non potest esse substantia ejus, scilicet quæ
 de se gignit, et quæ ^b de se gignente existit. Deni-
 que ne aliquis inter Patrem et Filium diversitatem
 naturalis luminis introducat, ideo Apostolus de eo-

A dem Filio dicit : *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura
 substantiæ ejus (Hebr. I, 3) : in quo evidentius et
 coæternus Patri, et inseparabilis a Patre, et unius
 cum eo esse substantiæ perdocetur, dum luci splen-
 dor semper est coæternus, dum splendor a [al. luce]
 lumine nunquam est separatus, dum splendor a luce
 e natura vel substantia nunquam potest esse diver-
 sus. Qui enim splendor lucis est, idem et Dei Patris
 virtus est : sempiternus ergo propter virtutis æter-
 nitatem, inseparabilis propter claritudinis unitatem.
 Et hoc est quod nos fideliter profiteremur, Filium de
 Patris substantia natum; sicut ipse Pater Deus aper-
 tissimum perhibet testimonium. Qui ut de sua inef-
 fabilis naturæ substantia proprium se Filium ge-
 nuisse monstraret, ad instruendam fragilitatis nostræ
 B imperitiam, ut nos ex visibilibus ad invisibilia eri-
 geret, terrenæ nativitatis vocabulum ad divinæ gene-
 rationis traxit exemplum, dicens : *Ex utero ante
 luciferum genui te (Ps. cix, 3).* Quid clarius, quid
 luculentius effari Divinitas dignaretur? Quibus indi-
 ciis, quibus existentium rerum exemplis proprieta-
 tem generationis potuit intimare, quam ut per uteri
 appellationem proprietatem ^d genitricis ostenderet?
 non quia corporeis compositus est membris, aut ali-
 quibus artuum lineamentis distinctus; sed quia nos
 aliter veritatem divinæ generationis auditu mentis per-
 cipere non possemus, nisi humani uteri provocaremur
 vocabulo, ut ambigi ultra non posset, de Dei substantia
 natum esse, quem constat ex Patris utero exstitisse.*

27 VIII. Indivisa Dei substantia. — Credentes ergo
 C Deum Patrem de sua substantia impassibiliter Filium
 generasse, non dicimus ipsam substantiam aut divi-
 sam esse in Filio, aut diminutionem pertulisse in
 Patre; et per hoc passionis potuisse vitio subjacere.
 Absit enim a nobis, ut talia vel opinemur, vel cogi-
 temus, vel credamus de Deo : quia nos perfectum
 Patrem, perfectum Filium sine sui diminutione, sine
 aliqua derivatione, sine omni omnino passionis infir-
 mitate genuisse fideliter profiteremur. Nam qui objicit
 Deo, quod si de seipso genuit, divisionis vitium per-
 tulit, potest dicere quia et laborem sensit, quando
 universa condidit, et ob hoc die septima ab omni
 opere suo requievit. Sed nec in generando de seipso
 passionem vel diminutionem aliquam sensit, nec in
 condendo universa fatigationem aliquam pertulit.
 D Namque ut evidentiis nobis divinæ generationis im-
 passibilitas ^e demonstraretur, Deum ex Deo lumen
 [Lor., de] ex lumine Filium profitendum accepimus.
 Si ergo in efficientia visibilis ac mundani luminis tale
 aliquid invenitur, ut lumine ex lumine sumpto, et
 per quamdam generationis nativitatem exorto, ipsa
 luminis origo, quæ ex se lumen aliud dedit, nec mi-
 nuï, nec ullum omnino detrimentum ministrati ex se

^a Lorichius, *Si quidem illud aut dici potest, imo
 quia ut dici omnino non potest, etc.* Rhen. ut nostra
 edit., nisi quod pro omnino habet omnia.

^b In plerisque deest se. Lorichius habet de gignente
 constat.

^c Colb. 1. naturalis substantiæ. Mart. et Orth. cum

Lorichio, *natura ac substantia. Comp., splendor a luce
 ac substantia. Rhenan., natura substantiæ.*

^d Omnes mss., præter Colb. 1 et Port., *generationis,*
 sicut et editiones veteres Rhenani et Lorichii.

^e Laud., Colb. 2, Rhenan., Lorichius et Orth.,
 insinuaretur.

luminis perpeti [*Rhen. contingat*] potuit : quanto A
rectius et melius de divini et ineffabilis luminis natura credendum est, quod ex seipsa lumen generans, minui omnino non potuit? Unde æqualis est Patri Filius non natus ex tempore, sed gignenti coæternus, sicut splendor ab igne genitus, gignenti manifestatur æquævus. Hæc de Patris et Filii æqualitate, vel de substantiæ unitate, quantum brevitatis ratio sivit, dixisse sufficiat.

IX. *Spiritus sanctus est Patri et Filio consubstantialis.* — Superest ut aliquid de Spiritu sancto, quem Patri ac Filio consubstantialem credimus, coæqualem et coæternum dicamus, et testimoniis approbemus. Licet enim hæc veneranda Trinitas personis ac nominibus distincta sit, non tamen ob hoc a se atque a sua æternitate discrepare credenda est; sed manens ante sæcula divinitas in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, vere ac proprie creditur, nec dividi nostris interpretationibus potest, nec rursus versa in unam personam Trinitas ipsa confundi. Hæc fides plena, hæc nostra credulitas est. Idcirco deos nec æstimari patimur, nec vocari; sed unum Deum in prædictis personis ac nominibus consistemus. Inenarrabilis enim Divinitas, non ut concludi aut apprehendi velut vocabulis posset, intra nomina personasque se præstitit: sed ut id quod erat esse nosceretur, intelligentiam sui ex parte, quam capere humanæ mentis angustie prævalebant, credentibus dedit, propheta dicente : *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isai. vii, 9, scz. LXX*). Una est ergo Trinitatis deitas, et in hujus vocabuli appellatione significatio est unius substantiæ, non unius personæ. Ad quam rem fidelibus comprobendam in testimonium sui Divinitas ipsa multis et creberrimis contestationibus semper adfuit. Liceat ergo brevitatis compendio ex multis pauca preferre, quoniam [*al. vere*] vera probatio majestatis, tametsi habet pluralitatem testimoniorum, pluralitate tamen non indiget, quoniam credenti pauca sufficiunt.

X. *Scripturis probatur.* — Primum igitur de Veteris Testamenti libris postmodum etiam Novi, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum unius docebimus esse substantiæ, libro Genesis sic inchoante : *In principio fecit Deus cælum et terram ; terra autem erat invisibilis, et incomposita, et tenebræ erant super abyssum, et Spiritus Dei ferebatur super aquas* (*Gen. 1, 1, 2*). [*al., ille qui*] Ille principium qui Judæis quis esset interrogantibus dixit : *Principium, qui et loquor vobis* (*Joan.*

viii, 25). 28 Superferebatur autem Spiritus Dei super aquas, utpote creator, virtute potentiæ suæ continens creaturam : ut ex his viva omnia produceretur, ipse rudibus ^b elementi signis propria fomenta præstaret, et jam tunc mysterio emicante baptismatis virtutem sanctificationis liquoris natura perciperet, [*al. primamque*] primaque ad vitam corpora animata produceret, David proinde Deo aspirante, testatur : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal. xxxii, 6*). Vide quam plena sit brevitatis, et quam clare in sacramentum ^c unitatis recurrit. Patrem in *Domino*, in *Verbi* significatione Filium ponens; Spiritum sanctum Altissimi ex ore nuncupavit. Et ne vocis editio acciperetur in *Verbo*, cælis per eum asserit esse firmatos. Ne autem status ^d in *Spiritu* putaretur, cælestis in eo virtutis plenitudinem demonstravit. Nam ubi *virtus*, ubi necesse est persona subsistens; ubi *omnis*, non ablata a Patre et Filio, sed consummata significatur in Spiritu sancto : non ut solus habeat quod in Patre et Filio est, sed ut totum habeat cum utroque.

XI. *Tres personæ in uno nomine.* — Et iterum cum de vocatione gentium Dominus loqueretur, intra unum Divinitatis nomen (Patrem, Filium et) Spiritum sanctum prædicans, ait : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (*Matth. xxviii, 19*). Et iterum cælestia Corinthiis prædicans Apostolus, hæc subdidit : *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et caritas Dei, et communicatio sancti Spiritus cum omnibus vobis* (*I. Cor. xiii, 25*). Et ut apertius in hac Trinitate unitatem substantiæ fateamur, illud etiam nobis est intuendum, quomodo Deus, cum de mundi et hominis creatione disponderet, sacramentum Trinitatis ostenderit, dicens : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Gen. 1, 26*). Cum dicit *nostram*, ostendit utique non unius; cum vero *imaginem et similitudinem*, ^e profert æqualitatem, distinctiones personarum insinuat; ut in eodem opere sit Trinitatis aperta cognitio, in quo nec pluralitas [*al. causa*] cassa est, nec similitudo dissentiens, dum et consequentia sic loquuntur : *Et dixit Deus, et fecit Deus, et benedixit Deus* (*Gen. 1*). Et necesse est ut creationis totius auctor Deus unus sit. Quam fidei rationem antiqua denique per Moysen benedictio pandit, et comprobat, qua benedicere populum sacramento trinæ invocationis jubetur. Ait enim Deus ad Moysen : *Sic benedicetis populum meum, et ego benedicam illos : Benedi-*

^a Hic locus est secundum versionem Septuaginta, ubi οὐδὲ μὴ συνῆρε : Vulgata, non permanebitis. Cæterum ut plurimum textus Scripturæ proferuntur hic ex versione LXX, plerumque nec istius versionis sunt, nec Vulgatæ, ut conferenti patebit. Sic et loca Novi Testamenti quandoque textui Græco sunt conformia, aliquando nostræ Vulgatæ, nonnunquam neutri quod hic semel monuisse satis sit.

^b Sic ex codd. Port. et Laud. simul junctis legendum esse censuimus. Nam Laud. habet *elementi signis fomenta*. Port., *elementis propria fomenta*. Cæteri omnes mss. et editi : *ipse rudibus elementis; ignis propria fomenta præstaret*.

^c Colb. 4, Mart. et Orth. cum Lorichio, in *sacramento unitas recurrit*. Quin et paulo ante, pro *plena brevitatis*, Lorichius habet, *plana brevitatis*.

^d Laud. Mart. et Orth., in *spiritum reputetur*. Retinenda tamen nostra lectio. Tribus enim istis vocibus, *Domini, Verbo, et Spiritu*, in psalmo laudatis, tres Trinitatis sanctissimæ personas expressas fuisse sanctissimi confessores ostendunt.

^e Plures mss. cum editis aliquot, *similitudinem profert, æqualitatem distinctionis personarum insinuat*. Et infra, *similitudo dissentiens*, Laud. habet *dissimilitudo dissentiens*.

cat te Dominus et custodiat te. Illuminet Dominus faciem suam super te, et misereatur tui. Attollat Dominus faciem suam super te, et det tibi pacem (Num. vi, 23 seq.). Quod hoc ipsum propheta David confirmat, dicens: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, et metuant eum omnes fines terræ* (Psal. lxxvi, 8). Quam Trinitatis unitatem supernæ angelorum virtutes [ms. 2, in uno] hymno venerantur, et ter numero, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus, sabaoth (Isai. vi, 3), indesinenti canente ore, in unius fastigium dominationis gloriam ejus exaltant. Quod ut adhuc apertius fidelium sensibus incutatur, cœlestium mysteriorum conscium producimus Paulum. Ait enim: *Divisiones autem donationum sunt, idem autem Spiritus; et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus; et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus* (I Cor. xii, 4 seq.), etc. Et certe has divisionum differentiarum pro qualitate ac merito participantium Spiritum sanctum^a docuit operari, cum ipsarum gratiarum differentias partiretur, in ultimis intulit dicens: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult* (Ibid., 11). Unde nullus ambiguitati relinquitur locus, quin **29** clareat Spiritum sanctum et Deum esse, et suæ voluntatis auctorem, qui cuncta operari, et secundum propriæ voluntatis arbitrium divinæ dispensationis donari largiri apertissime demonstratur. Quia ubi voluntaria gratiarum distributio prædicatur, non potest videri conditio servitutis: in creatura enim servitius intelligenda est, in Trinitate vero dominatio ac libertas. Et ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre et Filio Spiritum sanctum doceamus, Joannis evangelistæ testimonio comprobatur. Ait namque: *Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et^b hi tres unum sunt* (I Joan. v, 7). ^c Nunquid, ait, tres in differenti æqualitate sejuncti, aut quibuslibet diversitatum gradibus

A longo separationis intervallo divisi? sed tres, inquit, unum sunt.

XII. *Creatio ipsis est communis.* — Ut autem adhuc magis magisque sancti Spiritus cum Patre et Filio una [Lor., dignitas] divinitas in creandis rebus omnibus demonstretur, habes creatorem Spiritum sanctum in libro Job: *Spiritus, inquit, divinus est, qui fecit me; et Spiritus Omnipotentis qui docet me* (Job xxxiii, 24). Et David dicit: *Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ* (Psal. ciii, 30). Si creatio et renovatio per Spiritum erit, sine dubio et principium creationis sine Spiritu non fuit. Post creationem igitur ostendimus, quia vivificat etiam Spiritus sanctus, sicut Pater et Filius. Equidem de persona Patris refert Apostolus: *Testor in conspectu Dei, qui vivificat omnia* (I Tim. vi, 15). Vitam vero dat Christus. *Oves, inquit, meæ vocem meam audiunt, et ego vitam æternam do illis* (Joan. x, 27, 28). Vivificamur vero a Spiritu sancto, ipso dicente Domino: *Spiritus est qui vivificat* (Joan. vi, 64). Ecce una vivificatio Patris et Filii et Spiritus sancti aperte demonstrata est.

XIII. *Præscientia.* — Præscientiam rerum omnium in Deo esse, et occultorum cognitionem, licet nemo Christianus ignoret, tamen ex Danielis libro monstrandum est. *Deus, inquit, qui occultorum cognitor es, qui præsciens es omnium antequam nascantur* (Dan. xiii, 42). Hæc eadem præscientia in Christo esse, sicut refert Evangelista: *Ab initio autem sciebat Jesus quis esset eum traditurus, vel qui essent non [al. de se non] credentes in eum* (Joan. vi, 65). Quod sit autem occultorum cognitor, ex hoc manifestum est, cum obscura consilia Judæorum traducens dicebat: *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris* (Matth. ix, 4)? Similiter præscire omnia Spiritum sanctum, ipse manifestavit dicens ad apostolos: *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnia, et ventura annuntiabit vobis* (Joan. xiii, 16). Qui ventura annuntiare perhi-

^a Chiffi. et alii, *docens*. Lorchius vero habet, *docuit operari, et ut sic ipsarum gratiarum, etc.*

^b In cod. Colb. annorum circiter 700 hæc habetur observatio in margine: *Nota in epistola beati Joannis ita legendum.* Cæterum hæc verba, *Tres sunt qui, etc.*, que in nonnullis sacrorum Bibliorum codicibus translatorum infidelitate excidisse conqueritur sanctus Hieronymus, vel quisvis alius auctor qui sub hujus **30** sancti doctoris nomine prologum editit in epistolas canonicas, religiosius in codicibus Africanis conservata fuisse patet ex hoc loco, ubi Patres Africani in unum congregati pro emittenda fidei professione ea adhibuerunt. Nec unquam ea de re reclamasse legimus Arianos, qui regali tunc potentia freti, nihil non poterant adversus catholicos. Quin et Fulgentius paulo post in libro contra Arianos sub finem, eundem locum adducit, non solum tanquam e Scriptura sumptum, sed et quem a beato Cypriano laudatum fuisse ait, sub testimonii ex Scriptura nomine: *Cyprianus, inquit, hæc testimonia de Scripturis insevit. Dicit Dominus: Ego, etc.* Et iterum: *De Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est; et tres unum sunt.* Cyprianus autem eum laudavit tum in libro de Unitate Ecclesiæ, tum in epistola ad Jubajanum. Licet

rum eundem locum laudat Fulgentius in libro de Trinitate, et in alio adversus Pintam episcopum Ariannum scripto: quanquam istius auctorem alium a Fulgentio fuisse, ipsi tamen æqualem, ceuseant viri eruditi. Vide Mabillonii appendixem 2 ad Liturgiam Gallicanam, pag. cclxvi. Tamen Augustinus libro ii contra Maximinum, cap. 22, num. 3, ubi hæc verba ex beati Joannis epistola, *Tres unum sunt, discutiit, codice usus fuisse videtur in quo testimonium istud Patris, etc., expressum non erat. Idem dicendum de Facundo Herimianensi libro 1 pro defensione trium capitulorum. Sed opus istud Facundus extra Africam Constantinopoli degens conscripsit. Mirum est autem, quod in nonnullis etiam vetustissimis bibliorum codicibus mss. præfigatur prologus supra laudatus epistolis canonicis, et quidem sub sancti Hieronymi nomine, et tamen in textu versiculus ille omissus sit. Sed hanc controversiam accuratius discutendam relinquimus sodalibus nostris, qui Hieronymi operibus recensendis operam navant.*

^c Alii codices habent in differenti æqualitate. Lorchius indifferentiæ qualitate. Rhenanus, indifferenti æqualitate.

belur, præscire omnia non dubitatur : quia ipse scrutatur altitudines Dei, et novit omnia quæ in Deo sunt, sicut memorat Paulus, dicens : *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines Dei* (I Cor. ii, 10). Item in eodem loco : *Sicut nemo scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus ejus qui in ipso est ; ita nemo scit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei* (Ibid., 11).

XIV. *Potentia sancti Spiritus.* — Ad intelligendam vero potentiam Spiritus sancti, pauca de terribilibus proferamus. Vendiderat possessionem, ut scriptum est in Actibus apostolorum (Cap. v, 2). suppressa parte pecuniæ dolosus discipulus, reliquum pro toto ante pedes ponens apostolorum, offendit Spiritum sanctum, quem putabat se latere. Sed quid ad eum dixit continuo beatus Petrus ? *Anania, quare Satanas replenit cor tuum ut mentireris Spiritui sancto* (Ibid., 3) ? Et infra : *Non es mentitus hominibus, sed Deo* (Ibid., 4). Atque ita percussus virtute ejus, cui mentiri voluerat, exspiravit. Quid hic vult beatus Petrus intelligi Spiritum sanctum ? Utique clarum est, cum dicit, *Non mentitus es hominibus, sed Deo*. Manifestum est ergo, quoniam qui mentitur Spiritui sancto, Deo mentitur : et qui credit in Spiritum sanctum, credit in Deum. Tale aliquid, imo fortius quiddam Dominus in Evangelio ostendit, dicens : *Unne peccatum et blasphemia remittetur hominibus : qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro* (Matth. xii, 31, 32).^b Ecce terribili sententia irreversibile dicitur peccatum ei qui in Spiritum sanctum blasphemaverit. [al. Comparat] Compara huic sententiæ illud quod scriptum est in libro^c Regnorum : *Si peccando peccaverit vir in virum, orabunt pro eo : si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo* (I Reg. ii, 25) ? Si ergo blasphemare in Spiritum sanctum, et peccare in Deum simile, id est, inexpiable crimen est, jam quantus sit Spiritus sanctus unusquisque cognoscit.

XV. *Præsentia Dei ubique.* — Deus quod ubique sit præsens et impleat omnia, ore discimus^d Jeremiæ : *Ego, inquit, Deus approximans, et non de longinquo : si absconditus fuerit homo in absconditis, ergo ego non videbo eum ? Nonne cælum et terram ego impleo* (Jer. xxxiii, 23, 24) ? Quid autem de sua ubique præsentia Salvator in Evangelio dicit ? *Ubique, ait, fuerint duo vel tres collecti in nomine meo, ibi et ego sum in medio eorum* (Matth. xviii, 20). De Spiritu adæque sancto, quod adsit ubique, dicit propheta ex persona Dei : *Ego in vobis, et Spiritus meus stet in medio vestrum* (Ezech. xxxvi, 27). Et Salomon

^a Colb. 1, *Scrutator est altitudinis.*

^b Ful., Germ., Colb. 1, Orthod., Loricinus, etc., *Ecce terribilis sententia ! Irreversibile, etc.*

^c Afri sæpius hunc titulum libris Regum attribuerunt, ut patet ex Tertulliano lib. ii contra Marcionem, beato Augustino passim, concilio iii Carthaginiensi, etc. Quin et sanctus Cyprianus, Græca voce plerumque libros *Basileion* appellat. Idem faciunt etiam nonnulli ex aliis provinciis Patres, quod tamen improbare videtur sanctus Hieronymus in prologo

Ait : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis* (Sap. i, 7). Item David dicit : *Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam ? Si ascendero in cælum, tu illic es ; si descendero^e in infernum ades ; si sumpsero pennas meas in directum, et habitavero in extremis maris : etenim illic manus tua deducet me, et continebit me dextera tua* (Psal. cxxxviii, 7 seq.).

XVI. Habitat Deus in sanctis suis secundum promissionem qua dixerat : *Habitabo in illis* (II Cor. vi, 16). Quod vero Dominus Jesus dicit in Evangelio : *Manete in me et ego in vobis* (Joan. xv, 4), probat hoc Paulus dicens : *An nescitis quia Jesus Christus est in vobis* (II Cor. xiii, 5) ? Hoc autem totum in Spiritus habitatione adimpletur, sicut memorat Joannes : *Ex hoc, inquit, scimus quia in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis* (I Joan. iv, 13). Similiter et Paulus : *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* (I Cor. iii, 16) ? Et iterum dicit : *Glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi, 20). Quem Deum ? utique^f Spiritum sanctum, cujus templum esse videmur.

XVII. Nam quod arguat Pater, arguat Filius, arguat Spiritus sanctus ita probandum est. In psalmo quadragesimo nono legitur : *Peccatori autem dicit Deus : Quare tu enarfas justitiam meam, et assumis testamentum meum per os tuum* (Psal. xlix, 16) ? Et infra : *Arguam te, et statuam [Laud. ante] contra faciem tuam* (Ibid., 21). David similiter orans dicit ad Christum : *Domine, ne in ira tua arguas me* (Psal. vi, 2) ; quia ipse venturus est arguere omnem carnem. Quid vero de Spiritu sancto Salvator in Evangelio dicit ? *Cum venerit, inquit, Paraclitus, ille arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio* (Joan. xvi, 8). Hoc prævidens David clamabat ad Dominum : *Quo ibo a Spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam* (Psal. cxxxviii, 7) ?

XVIII. Nam et quod bonus sit Pater, bonus Filius, bonus Spiritus sanctus, sic probatur. Dicit propheta : *Bonus es tu, Domine, et in bonitate tua doce me justificationes tuas* (Psal. cxviii, 68). De se autem ipse Unigenitus : *Ego sum pastor bonus* (Joan. x, 11). De Spiritu æque sancto David in psalmo dicit ad Dominum : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram [Laud., viam] rectam* (Psal. cxlii, 11).

XIX. Quis autem dignitatem illam Spiritus sancti possit tacere ? Antiqui enim prophete clamabant : *Hæc dicit Dominus*. Hanc vocem Christus adveniens in³¹ suam personam revocavit, dicens : *Ego autem dico vobis* (Matth. v, 22). Novi autem prophete quid [al.

Galeato. Et quidem Loricinus hic legit, *Regum*.

^d Plures mss. et veteres editi habent *Esaiæ*. Hic tamen locus est ex Jeremia desumptus.

^e Colb. 1 et Loricinus, *ad infernum*. Et infra, *Si sumpsero*. Laudun., *Si recipiam*. Pro in directum Colb. 1, *diluculo* : pro extremis, Colb. alter, *extremo* ; pro continebit, Ful., Germ., et Loricinus, *tenebit*.

^f Colb. 1, *Spiritus sanctum vocat, cujus templum esse debemus*.

qui] clamabant? sicut propheta Agabus in Actibus apostolorum: *Hæc dicit Spiritus sanctus* (Act. xxi, 11). Et Paulus ad Timotheum: *Spiritus*, inquit, *manifeste dicit* (I Tim. iv, 1). Quæ vox omnino demonstrat indifferentiam Trinitatis. Et Paulus quidem dicit se a Deo Patre et Christo vocatum fuisse et missum: *Paulus*, inquit, *apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum*, [Laud., ad.] *et Deum Patrem* (Gal. i, 1). In Actibus autem apostolorum legitur quod a Spiritu sancto sit segregatus et missus. Sic enim scriptum est: *Hæc dicit Spiritus sanctus: Segrega me Barnabam et Saulum in opus quo vocavi eos* (Act. xiii, 2). Et paulo post: *Ipsi*, inquit, *missi a Spiritu sancto descendunt Seleuciam* (Ibid., 4). Item in eodem libro: *Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus constituit episcopos* (Act. xx, 28).

XX. *Paracliti nomen commune.* — Ne quis autem Spiritum sanctum, quia Paraclitus dictus est, contemptibile aliquid existimet. Paraclitus enim advocatus est, vel potius consolator secundum Latinam linguam, quæ appellatio etiam Filio Dei communis est, sicut dicit Joannes: *Hæc inquit, scribo vobis ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, Paraclitum habemus apud Patrem Jesum Christum justum* (I Joan. ii, 1). Nam et ipse Dominus cum dicit ad apostolos, *Alterum Paraclitum mittet vobis Pater* (Joan. xiv, 16), sine dubio cum dicit *alterum Paraclitum*, se quoque Paraclitum manifestat. Sed neque a Patre hoc nomen Paracliti alienum est. Beneficentiæ enim nomen est, non naturæ. Denique ad Corinthios Paulus ita scribit: *Benedictus Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus omnis consolationis, qui nos consolatur* (II Cor. i, 34). Et cum consolator dicitur Pater, consolator Filius, consolator etiam Spiritus sanctus, una tamen nobis consolatio a Trinitate præstatur; sicut et una remissio peccatorum, Apostolo affirmante: *Abluti*, inquit, *estis et justificati, et sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri* (I Cor. vi, 11). Possemus plura adhuc de divinis Scripturis proferre testimonia, quæ juxta baptismi sacramentum Trinitatem unius gloriæ, operationis ac potentiae manifestant: sed quia ex his plenus est sapientium intellectus, multa præterivimus studio brevittatis.

XXI. *Recapitulatio.* — Faciamus ergo recapitulationem dictorum nostrorum. Si de Patre procedit Spiritus sanctus, si liberat, si Dominus est et sanctificat, si creat cum Patre et Filio et vivificat, si præscientiam habet cum Patre et Filio, si ubique est et implet omnia, si habitat in electis, si arguit mun-

dum, si judicat, si bonus et rectus est, si de eo clamatur: *Hæc dicit Spiritus sanctus*; si prophetas constituit, si apostolos mittit, si episcopos præficit, si consolator est, si cuncta dispensat prout vult, si abluat et justificat, si tentatores suos interficit; si is qui eum blasphemaverit non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro, quod utique Deo proprium est: hæc cum ita sint, cur de eo dubitatur, quod Deus sit, cum eum operum magnitudo quod est ipse manifestet? Non utique alienus est a Patris et Filii majestate, qui non est ab operum virtute alienus. Frustra illi nomen divinitatis negatur, cujus potestas non potest abnegari. Frustra prohibeor eum cum Patre et Filio venerari, quem exigor cum Patre et Filio confiteri. Si ille mihi cum Patre et Filio confert remissionem peccatorum, confert sanctificationem et vitam perpetuam, ingratus sum nimis et impiissimus, si ei cum Patre et Filio non refero gloriam, **32** aut si non est cum Patre colendus et Filio, ergo nec confitendus est in baptismo. Si autem omnimodo confitendus est secundum dictum Domini, et traditionem apostolorum, ne simplena sit fides, quis me poterit ab ejus cultu prohibere? In quem enim credere jubeor, ei etiam debeo supplicare. Adorabo ergo Patrem, adorabo et Filium, adorabo et Spiritum sanctum, una eademque veneratione. Quod si quis durum hoc putat, audiat quomodo David ad culturam Dei fideles hortatur: *Adorate*, inquit, *scabellum pedum ejus* (Psal. cxviii, 5). Si religionis est adorare scabellum pedum ejus, quanto magis religiosum si ejus Spiritus adoretur? Ille utique Spiritus, quem beatus Petrus in tanta sublimitate prædicavit, dicens: *Spiritu sancto misso de cælis, in quem concupiscunt angeli prospicere* (I Petr. i, 12). Si angeli eum cupiunt aspicere, quanto magis nos homines mortales eum despiciere non debemus, ne forte et nobis dicatur, sicut dictum est ad Judæos: *Vos semper Spiritui sancto resististis, sicut et patres vestri* (Act. vii, 51).

XXII. Quod si hæc tanta et talia non inclinant animum ad venerandum Spiritum sanctum, accipite adhuc aliquid fortius. Sic enim Paulus instruit prophetas Ecclesiæ, in quibus utique et per quos Spiritus sanctus loquebatur: *Si*, inquit, *omnes prophetaverint, intret autem aliquis infidelis, aut idiota, convincitur ab omnibus, examinatur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifesta [al. sunt] funt: et tunc cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quia vere Deus in vobis est* (I Cor. xiv, 24, 25). Et utique in eis Spiritus sanctus est, qui prophetant. Si ergo infideles cadunt in faciem, et adorant Spiritum sanctum perterriti, et consentunt [Lor., victi] inviti: quanto magis fide-

^a Vulgata, *Advocatum*, quod idem est. Græcus enim textus habet, *Παράκλητον*, a qua voce *Paraclitus*, etiam per litteram *i* breviter ut aiunt enuntiatam, derivari potest, ut pluribus probat V. C. Joannes Baptista Thiers, in singulari de hac voce dissertatione.

^b Quia in baptismo dicitur, *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, **81** quibus verbis unitas Trinitatis exprimitur.

^c Sic Germ., Ful., Colb. 1, Lorichius et Orthodox. At ceteri habent, *Deus non sit, cum operum magnitudine, quod est ipse manifestet.*

^d Lorichius, non denegemus eum. Et inferius, *Spiritu sancto resististis*. In Scripturæ textu habetur *resististis*. Tamen in breviario Ildæi apud Sirmundum, sicut et hic, legitur *resististis*; quare vocem hanc, quæ in editis et mss. habetur, retinimus.

libus expedit ut voluntarie et ex affectu adorent Spiritum sanctum? Adoratur autem Spiritus sanctus, non quasi separatim more gentilium, sicut nec Filius separatim adoratur, quia in dextera Patris est; ^a sed cum adoramus Patrem, credimus nos et Filium et Spiritum sanctum adorare: quia et cum Filium invocamus, Patrem nos credimus invocare, et cum Patrem rogamus, a Filio nos exaudiri confidimus, sicut Ipse Dominus dixit: *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, ego faciam, ut honorificetur Pater in Filio* (Joan. xiv, 13). Et si Spiritus sanctus adoratur, ille utique adoratur cujus est Spiritus. Illud autem nullus ignorat, quia divinæ majestati nec addi quidquam, nec minui humanis supplicationibus potest: [Lor. sic] sed unusquisque secundum propositum voluntatis suæ, aut gloriam sibi acquirit fideliter venerando, aut confusionem perpetuam pertinaciter resistendo. Certum est enim quia superbia et ^b contemptio damnat, honorificentia vero fructum devotionis exspectat. Quare autem fideles non honorificent integre Trinitatem, ad quam se pertinere confidunt, cujus nomine se renatos, cujus servos se nominari gloriantur? Nam sicut [al. ad nomen] a nomine Dei Patris homines Dei appellantur, ut Helias homo Dei dictus est, ut Moyses homo Dei appellatus est; sic a Christo Christiani nuncupamur, sic etiam a Spiritu spirituales appellamur. Si igitur vocetur quis homo Dei, et non sit Christianus, nihil est;

^a Lorichius brevis sic habet, *sed cum adoramus Patrem, credimus invocare Spiritum sanctum; et cum Patrem rogamus, a Filio nos exaudiri confidimus, etc.*

^b Sic Mart.; quæ utique lectio videtur cæteris preferenda, quæ habent, *contentio*. Lorichii editio eandem nostram lectionem confirmat, habet quippe, *contemptus*.

^c Inter Missarum solemnia tum Græci, tum Latini, hymnum hunc cantare semper consueverunt, quod cum nonnulli in Gallis extra missas publicas negligerent, statuit synodus Vasensis anno 529, can. 3. *ut in omnibus missis, sive matutinis, sive quadragesimalibus, vel quæ in commemorationibus defunctorum fiunt, semper eo ordine quo ad missas publicas diceretur. De variis istis missis videsis Mabillonium lib. 1 de Liturgia Gallicana, cap. 6, vel de iis fusius disserentem pæ memorizæ cardinalem Bona lib. 1 Rerum Liturgic., cap. 13 et sequentibus. Cave autem ne confundas hunc hymnum, quem Græci ἐκείνιον seu triumphalem appellant, de quo Isaias cap. vi, et Joannes in Apocalypsi cap. iv, cum eo quem iidem εὐχαρίστησιον dicunt; quemque illi sæpius, Latini vero semel in anno, feria scilicet sexta Parasæves, cantare solent. Sanctus Deus, sanctus, fortis, etc. De his consule nostrum Hugonem Menardum in notis ad sacramentarium Gregorianum, pag. 40, de his rebus fuse et erudite disserentem.*

A qui si Christianus vocetur, et non fuerit spiritalis, nec sibi satis de salute confidat.

XXIII. Sit ergo nobis secundum salutaris baptismi confessionem fides integra Trinitatis, sit una devotio pietatis: nec more gentilium potestatum diversitates opinemur, aut creaturam quantum ad deitatem in Trinitate suspicemus. Sed nec Judæorum scandalo moveamur, qui Filium Dei ³³ negant, qui Spiritum sanctum non adorant; sed potius perfectam Trinitatem adorantes et magnificantes, sicut ^e in mysteriorum ore nostro dicimus, ita conscientia teneamus, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth*. Ter dicentes *Sanctus* unam omnipotentiam constitemur, quia una est religio, una glorificatio Trinitatis, ut audiamus ab Apostolo, sicut audierunt Corinthii: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et dilectio Dei, et communicatio Spiritus sancti cum omnibus vobis* (II Cor. xiii, 13). Hæc est fides nostra, evangelicis et apostolicis traditionibus atque ^d auctoritate firmata, et omnium quæ in mundo sunt catholicarum ecclesiarum societate fundata, in qua nos per gratiam Dei omnipotentis permanere usque ad finem vitæ hujus confidimus et speramus.

Explicit libellus directus sub die [al. xvii] xii calendarum Maiarum per Januarium ^e Zattarensem, Villaticum a Casis-Medianis episcopos Numidiæ, et Bonifacium Foratianensem, et Bonifacium ^f Gratianensem episcopos provinciæ Byzacenæ.

^d Desunt hæc duo verba, *auctoritate firmata*, in Colb. 2, Orthoi. Rhenan. et Lorichio.

^e Plerique mss., *Zattarensem*. Colb. 1, *Zaitarensem*. In Notitia Africana in ms. Laud. dicitur *Jacterensis*. Vide quæ in notis ad ipsam Notitiam observamus de hac urbe. Porro Lorichius pro *Januarium* habet *Je- nuarium*.

^f Colb. 1, Rhenan., et Bald., *Gatianensem*. Port. et Orth. cum Lorichio, *Gazanensem*. Colb. alter, Mart., Ful., et Germ., *Gazanensem*. In collat. Carthag., cap. 198. inter episcopos Donatistas recenseatur *Victor episcopus Gratianensis*. Porro licet alii tres episcopi hic memorati recenseantur in Notitia Africana, ibi tamen desideratur *Bonifacii* hujus *Gratianensis* nomen: quod sane mirum est. Nisi is ipse sit cujus primo loco memorati nomen excidit; tuncque pro *Vassinassensis*, ut ibi habetur, legendum esset *Gratianensis*. Et quidem Petrus abbas in concilio Carthaginensi sub Bonifacio, meminit *Bonifacii Gratianensis episcopi primæ sedis provinciæ Byzacenæ*, ad quem recurreret absente episcopo Carthaginensi, cui monasterium ejus nullo medio subjectum erat. Bonifacius tamen, qui huic libello fidei subscripsit, non videtur fuisse primas, cum post Bonifacium Foratianensem subscripserit, qui quidem Bonifacius Foratianensis in Notitia Africæ, inter Patres Byzacenos ^d sexagesimus octavus memoratur.

LIBER QUARTUS.

HUNERICI SÆVITIA IN EPISCOPOS CATHOLICOS.

I. *Arianorum calumniæ*. — Qui [al. cunque] cum noster libellus legeretur, oblatum veritatis lumen nequaquam sufferre cæcis oculis potuerunt insanientes, vocibus infrementes, graviterque ferentes, quare nos nomine nostro catholicos dixerimus. Statimque

mentientes suggerunt regi de nobis, eo quod strepitum fecerimus, audientiam fugientes, qui eodem hora accensus et credens mendacium, fessinavit facere quod volebat. Et jam conscriptum decretum habens, et occulte cum eodem decreto per diversas provincias

suos homines dirigens, episcopis Carthagine positis, a se conflictui paratos astruerent, primo die a venerabilibus episcopis nostris eis videtur esse propositum, ut *ἡμεῖς*, sicut moniti erant, ex divinis Scripturis proprie approbarent: aut certe quod a mille^e et quot excurrunt, pontificibus de toto orbe in Ariminensi concilio, vel apud Seleuciam amputatum est, prædamarent. Quod nequaquam facere voluerunt, universa ad seditionem per se^d concitato populo revocantes. Quinimo et secunda die, dum eis mandarem ut de eadem fide, sicuti propositum fuerat, responderent: hoc videntur assumpsisse ad temeritatem transactam, ut seditione et clamoribus omnia perturbantes, ad conflictum facerent inimice perveniri.

II. Edictum Hunerici regis adversus catholicos.

Rex Hunerix Vandalorum et Alanorum, universis populis nostro regno subjectis:

Triumphalis majestatis et regis probatur **34** esse virtutis mala in auctores consilia retorquere. Quisquis enim aliquid pravitatis invenerit, sibi imputet quod incurrit. In qua re nutum divini iudicii clementia nostra secuta est, quod quibusque personis, prout eorum facta meruerint, seu bona, seu forte talibus^a contraria, dum facit expendi, simul etiam provenit compensari. Itaque his provocantibus qui contra præceptionem inelyta recordationis patris nostri, vel mansuetudinis nostræ crediderint esse renitendum, censuram severitatis assumimus. Auctoritatibus enim cunctis populis fecimus innotesci, ut in sortibus Vandalorum nullos conventus omousiani sacerdotes assumerent, nec aliquid mysteriorum, quæ magis polluunt, sibi vindicarent: quod cum videremus esse neglectum, et plurimos esse repertos dicentes se integram fidei regulam retinere, postmodum universos constat fuisse commonitos, spatio temporis prærogato mensium novem,^b novæque contentionis (si quid ad eorum proposita posset aptari), ut ad calendæ Februariæ anni octavi regni nostri, sine metu aliquo convenirent. Qui dum huc ad Carthaginensem confluerent civitatem, post mortem temporis præstituti, aliam quoque dilationem aliquantulum dierum dedisse cognoscimur. Et dum

32^a Loriclius et Orthod., *secuta, personis prout eorum facta... contraria decrevit. Itaque, etc.* Et infra, Orth., *Præceptioni.* Colb. 1, Bald. Rhen., et Bigu., *qui præceptionem... esse temendam.* Chiff. et alii, *mendose, qui præceptionem... retinendam.*

^b Colb. 1 et Mart., *novem, quæ contentionis si quid ab eorum proposito possit.* Alii mss. ut in editis: *sed pro novæque habent novæ quæ; et Orth. pro contentionis habet contentiones.* Loriclius sic habet: *fidei regulam custodire vel retinere, universos constat fuisse commonitos ad spatia temporis prorogata mensium novem. Quæ contentionis si quid... possit aptari, ad calendæ scilicet Februariæ, etc.*

^c Modus loquendi apud Afros usitatus, ut patet ex Optato lib. 1 contra Parmenianum, Augustino lib. vii de Baptismo, cap. 7, quibus verbis, *plus minus, vel potius et amplius,* significatur. Porro a mille circiter episcopis dogma catholicorum damnatum fuisse in Ariminensi concilio, seu apud Seleuciam, dicit hic tyrannus: quanquam ipsomet Athanasio attestante, haud plures quam quadringenti Ariminum, Seleuciam vero centum et sexaginta convenerint. Sed Ariani postquam partim callidis artibus, partim vi catholicos antistes ad suas partes inclinassent, aliquot ex seipsis delogerunt, qui per urbes provincias-

se conflictui paratos astruerent, primo die a venerabilibus episcopis nostris eis videtur esse propositum, ut *ἡμεῖς*, sicut moniti erant, ex divinis Scripturis proprie approbarent: aut certe quod a mille^e et quot excurrunt, pontificibus de toto orbe in Ariminensi concilio, vel apud Seleuciam amputatum est, prædamarent. Quod nequaquam facere voluerunt, universa ad seditionem per se^d concitato populo revocantes. Quinimo et secunda die, dum eis mandarem ut de eadem fide, sicuti propositum fuerat, responderent: hoc videntur assumpsisse ad temeritatem transactam, ut seditione et clamoribus omnia perturbantes, ad conflictum facerent inimice perveniri.

^e Quibus provocantibus, statuimus ut eorum ecclesie clauderentur, hac illis conditione præscripta, ut tandiu essent clausæ quoadiu [at. mallent] nollet ad conflictum propositum pervenire. Quod ea obstinatione facere voluerunt, quam pravis videntur assumpsisse consiliis. Adeo in hos est necessarium ac justissimum retorquere, quod ipsarum legum continentia demonstrat, quas inductis secum in errore imperatoribus^f diversorum temporum tunc contigit promulgari. Quorum illud videtur tenere conceptio, ut nulla exceptis institutionis suæ antistitibus ecclesia pateret; nulli liceret ali aut convictus agere, aut exercere conventus; nec ecclesias aut in urbibus, aut in quibusdam parvissimis locis, penitus obtinere neque construere; sed præsumpta fisci juribus jungerentur; sed etiam et eorum patrimonia, ecclesiis suæ fidei sociata, suis antistitibus provenirent; nec^g commendi ad quæcunque loca talibus licentia pateret, sed extorres omnibus urbibus redderentur et locis; nec baptismatis haberent omnino aliquam facultatem, aut forte de religione disputandi, et nullam ordinandi haberent licentiam, sive episcopos, sive præbyteros, vel alios quos ad clerum pertinere contingeret, proposita severitate vindictæ, ut tam hi qui se paterentur hujusmodi honores accipere, quam etiam ipsi ordinatores denis libris auri singuli

que cursitando, episcopos qui absentes fuerant, ad subsignanda illorum dogmata coegerunt. Utraque autem illa synodus anno 359 coacta fuit, jubente Constantio Augusto, qui Occidentales Ariminum, Orientales vero Seleuciam Isauriæ urbem convenire mandaverat.

^d Sic Oth. Cæteri, *concitati populi.*

^e Colb. 2, Chiff., Bald., Rhenan., et Bigu., *Hoc reverenter assumpserunt temeritate transacta.* Mart., Ful., Germ., Comp., Loriclius, et Orth., *Hoc videntur assumpsisse temeritate transacta.*

^f Chiff., etc., *Quibus hoc provocantibus.* Rhen., *Quibus hoc provocantes.*

^g Alii, *imperatoribus diversis.* Port., *quas inductos secum in errorem imperatores diversorum temporum promulgare tunc contigit.* Leges quæ hic laudantur, ut plurimum habentur in Codice Theodosiano lib. xvi, tit. 5, capitibus multis, quarum epitomen proferit hic Vandalus. Cæterum paulo infra, pro *conceptio*, Orth. et Loriclius habent *contestio*. Et pro *exceptis*, Rhen. et Chiff. *superexceptis.*

^h Hunc locum ex Loricchio et Orthod. restitavimus. Colb., *nec veniendi ad, etc.* Cæteri mss. et editi, *mendose, commemorare quæcunque, etc.*

multarentur, eo adjecto, ut nullus eis locus esset vel auditus supplicandi, sed etiam ^a si qua specialia meruissent, minime praevalerent: et si in hac pernicie perdurarent, de proprio solo ablati in exilium ³⁵ sub [al. prosecutione] persecutione idonea mitterentur. In populos quoque praefati imperatores similiter sentientes, quod eis nec donandi libertas, nec testandi, aut capiendi, vel ab aliis relictum penitus [al. subjacere] jus esset; non fideicommissi nomine, non legati, non donationibus, aut relictione quae mortis causa appellatur, vel quolibet codicillo, aliisque forsitan scripturis, ita ut etiam qui in suis palatiis militarent, condemnationi gravissimae pro dignitatis merito facerent subjectos, ut omni honoris privilegio expoliati infamiam incurrerent, et publico crimini hujusmodi personae se cognoscerent esse subjectas; officialibus etiam judicum diversorum tricena argenti pondo poena proposita: quam si quinque vicibus in errore perdurantibus contigisset inferre, tum demum tales convicti, atque subjugati verberibus, in exilium mitterentur. Deinde codices universos sacerdotum, quos persequerentur, praeeperant ignibus tradi. Quod de libris hujusmodi, quibus sibi nominis illius errorem persuasit iniquitas, praecipimus sciendam. Haec enim, ut dictum est, pro singulis quibusque personis illi observanda praeeperant, ut illustres singulatum auri pondo quinquagena darent, spectabiles auri pondo quadragena, senatores auri pondo tricena, populares auri pondo vicena, sacerdotes auri pondo tricena, decuriones auri pondo [al. ter quina] quina, negotiatores auri pondo quina, plebei auri pondo quina, circumcelliones ^c argenti pondo dena. Et si qui forte in hac pernicie permanerent, confiscatis omnibus rebus suis, exilio multarentur. Ordines autem civitatum, sed et procuratores et conductores possessionum tali poena jubebantur affligere, ut si forte tales celare deligerent, et minime publicassent, et [al. tantos in...] retentos iudicio non facerent presentari, ipsi tenerentur ad poenam; conductoribus etiam regalium praediorum hac multa proposita, ut quantum domui regiae inferrent, tantum etiam fisco, poenae nomine, cogerentur exsolvere. Id generaliter in omnibus conductoribus vel possessoribus, qui in eadem superstitione crediderint perdurandum, constituerunt observari. De iudicibus etiam qui huic rei instantissime non imminabant, poena proscriptiois et sanguinis supplicio punirentur. Sed et

^a Comp., Si quae minuisse vellent, minime, etc. Loriclius. Si qua minus minime praevalerent.

³⁵ Colb. 2. Mart., Ful., Germ., Loriclius, et Orthod., ommissa linea: *Illustres singillatim auri pondo quadragena, populares, etc.* Pro *singillatim* Loriclius habet *singuli*. In Colb. tertio, Comp. et Loricchio non recensentur etiam senatores, et negotiatores. Colb. 1, Rhenan., Loriclius, et Bald., pro *sacerdotes* habent *sacerdotales*, et Rhen. non recenset negotiatores.

^c Sic Colb. 1, Ful., Germ., Comp., Loriclius, et Orth. Alii, auri. Nostra lectio melior: non enim isti dena auri solvissent, prioribus quina tantummodo solventibus.

^d Rhenan., mali. Orth. cum Loricchio, *malis persuasos ignis*. Colb. 2, et Comp., *malis persuasus ignis*.

A de primatibus officiorum tres numero punirentur, aliis viginti librarum auri condemnatione multandis.

Quare his necesse est constitutionibus obligari omnesianos omnes, quos hujusmodi ^d malae persuasionis constat tenuisse et tenere materiam. Quos ab omnibus supradictis abstinere decernimus, in prosecutionem venturibus per ordines cunctarum urbium; sed etiam iudices qui superioribus neglectis dira supplicia diversis non intulisse monstrantur. Omnes ergo supradictae fidei *δημοσίων* erroribus implicatos, quae cuncto praedamnata est concilio tantorum numero sacerdotum, universis rebus praedictis, et contractibus praecipimus abstinere, quod nihil sibi noverint esse permissum; sed universos similis poena maneat et astringat, si ad veram religionem, quam veneramur et colimus, intra diem calendarum Juniarum anni octavi regni nostri, conversi non fuerint. Diem autem praestitutum ideo pietas nostra constituit, ut praedamnantibus errorem indulgentia non negetur, et obstinatos animos supplicia digna coerceant. Qui autem in eodem errore permanserint, seu domus nostrae occupati militia, seu forsitan diversis civilibus necessitatibusque praepositi, ³⁶ pro gradibus suis descriptas superius multarum illationes cogantur excipere, nihil valituris quae forsitan per subreptionem quemquam talium contigit promereri. In privatas etiam, vel cujuscunque gradus et loci personas hoc nostra promulgatio praecipit observandum, quod circa tales supradictis legibus videbatur expressum ut poenis congruis subderentur. Iudices autem provinciarum quod statutum est negligentes exsequi, superiori poena, quae talibus est praescripta, constituimus obligandos.

Veris autem majestatis divinae cultoribus, id est sacerdotibus nostris, ecclesiis universas, vel totius cleri nominis supradicti quibuscunque terris et regionibus constitutis, quae, propitia Divinitate, imperii nostri regimine possidentur, una cum rebus quae ad easdem pertinent, hoc decreto statuimus debere proficere; non dubitantes plus alimoniae inopum proficere, quod sacrosanctis pontificibus ^e juste collatum est. Hanc ergo legem, e fonte justitiae profluentem, cunctis praecipimus innotescere, quatinus nullus sibi ignotum esse quod praecipuum est possit obtendere.

D Optavimus vos bene valere. Data sub die vi kalendas Martias, f Carthagine. »

Et inferius, ab omnibus, etc. Comp., Loriclius, et Rhenanus, ab hominibus. Ful., Germ., Colb. 1, et Orthod., hominibus... obtinere. Et pro *diversis non intulisse*, Colb. 1, Mart. Comp. et Orthod., *adversis intulisse*.

^e Id quoque, Imperatorum exemplis male usus Humericus decrevit, quod pro catholicis adversus Donatistas juste factum fuisse probat non semel Augustinus, potissimum tractatu 6 in Joannem, numer. 25, libro II contra Peilianum, cap. 58 et seq.

^f Hic in ms. Colb. num. 1746, ab annis circiter 700 scripto, adjicitur sequens lemma, quod etsi Victoris nostri esse nobis non videatur, huc tamen referre operae pretium erit. *Hæc est lex, hoc praecipuum iniquissimi regis et Deo odibilis Humerici, filii*

III. *Savitia in episcopos catholicos.* — Post hæc A edicta feralia veneno ^a toxicata transversa, jubet cunctos episcopos qui Carthagine fuerant congregati, quorum jam ecclesias, domos et substantiam ceperat, in hospitibus quibus erant exspoliari, et exspoliatos foras muros propelli. Non animal, non servus, non mutanda quæ ferebant vestimenta penitus dimittuntur. Addens adhuc ut nullus quempiam illorum hospitio reciperet, aut alimoniam præstaret. Qui autem hoc miserationis causa facere tentasset, cum universa domo sua incendio cremaretur. Sapienter tunc etiam projecti episcopi fecerunt, ut, licet mendicantes, exinde non abirent: quia si recederent, ^b non tantum violenter omnino revocarentur, sed et mentirentur eos, sicut mentiti sunt, fugisse confictum; maxime quia ubi reverterentur, jam nequaquam fuerat ecclesiis substantia vel domibus occupatis. Dum ergo gementes in circuitu murorum nudo sub aere jacerent, factum est ut rex impius ad piscinas exisset, cui universi occurrere maluerunt, dicentes: Ut quid taliter affligimur? pro quibus malis forte commissis ista perpetuamur? Si ad disputationem congregati sumus, quare exspoliatur, quare traducimur, quare differimur, et sine ecclesiis, et domibus nostris foras civitatem fame et nuditate laborantes, mediis stercoreibus volumur? Quos ille torvis oculis respiciens, priusquam suggestionem eorum audisset, jussit super eos cum sessoribus equos dimitti ut tali violentia possent non solum conteri, verum etiam enecari. Quorum tunc multi contriti sunt, et præcipue senes et infirmi.

IV. *Dolo circumveniuntur.* — Tunc deinde jubentur C ad quemdam locum, qui dicitur ædes Memoriae, illi viri Dei occurrere, fraudem sibi nescientes aptatam. Ubi cum venissent, charta eis ostenditur involuta, diciturque illis ista subtilitate serpentis: Dominus noster rex Hunericus, licet doleat quod fueritis contemptores, et adhuc ejus voluntati obedire tardetis, ut ejus efficiamini religionis cuius est ipse, nunc tamen bonum de vobis cogitavit. Si juraveritis ita ut quod ista charta continet faciatis, dimittet vos ecclesiis et domibus vestris. Ad quod universi episcopi responderunt: Semper dicimus, et diximus, et di-

Geiserici, quam adversus piorum gentem, veluti draco bino ore sibilans, edidit. Sed jam tempus est ut in quarto hoc libello finem narrationis facere debeamus; quia indignum et indecens est ut sub tyrannica colloca-tione sermo subiaceat divinus. Auditum ergo petimus ab auditoribus libenter accommodari, cum principium libri quinti in eorum sonuerit auribus, quoniam magna D et miranda martyrum certamina confidimus narratura, præstante ipso Jesu Christo, qui laureis mirifice sanctos coronat suos, amen. Tum habet. Incipit liber quintus. Post hæc, etc.

^a Alii not mss. et editi, *toxicata transverso*. Ceterum Cyprianus *edicta persecutionis feralia* appellat epist. 52 ad Antonianum, quæ nunc est ed. t. Oxon. 55. *Feralia edicta* memorat quoque auctor Passionis septem monachorum martyrum, superius a nobis relatæ.

^b Orthodoxi et Loricarius, *numquam omnino revocantur*. Et infra, *maxime quia ubi, etc.* Loricarius et alii, *maxime quia non reverterentur. Jam neque ulla erat Ecclesie substantia, vel omnibus occupatis.*

^c Colb. 2 et Ful., *Hortalanus*. Alii sine aspira-

cturi sumus: Christiani sumus, 37 episcopi sanus, apostolicam fidem unam et veram tenemus. Factoque post confessionem fidei silentio modico, illi qui a rege fuerant destinati festinabant extorquere episcopis sacramentum. Tunc beati viri Hortulanus et Florentianus episcopi pro omnibus et cum omnibus dixerunt: Nunquid animalia nos irrationabilia sumus, ut nescientes quid charta contineat facile aut tenere juremus? Acceleraverunt quoque illi a rege destinati scripturæ eis propalare tenorem, qui hujusmodi sermonibus fuerat coloratus. Sic enim calumniosæ series continebat. Jurate, si post obitum domini nostri regis, ejus filium Hilderich desideretis esse regem, vel si nullus vestrum ad regiones transmarinas epistolæ diriget: quia si sacramentum hujus rei dederitis, B restituet vos ecclesiis vestris. Cogitavit tunc multorum pia simplicitas, etiam contra prohibitionem divinam, sacramentum dare, ne Dei populus in posterum diceret, quod vitio sacerdotum, qui jurare noluerunt, non fuerint ecclesiæ restitutæ. Alii quoque astutiores episcopi, sentientes dolum fraudis, nequaquam jurare voluerunt, dicentes prohibitum fuisse evangelica auctoritate, ipso Domino dicente, *Non jurabitis in toto* (Matth. v, 34). Quibus ministri regis: Secedant in parte, inquit, qui jurare disponunt. Qui cum secederent, notariis scribentibus quid quisque diceret, et de qua civitate fuisset exceptum est. Similiter factum est et de illis qui minime juraverunt. Statimque pars utraque custodi e mancipatur.

V. *In exilium trudentur.* — Postmodum vero fraus quæ celabatur apparuit. Jurantibus itaque dictum est: ^d Quia contra præceptum Evangelii jurare voluistis, jussit rex ut civitates atque ecclesias vestras nunquam videatis, sed relegati, coloniam jure ad excolendum agros accipiatis: ita tamen ut non psallatis, neque oretis, aut ad legendum codicem in manibus gestetis; non baptizetis, neque ordinetis, aut aliquem reconciliare præsumatis. Similiter non jurantibus, aiunt: Quia regnum filii domini nostri non optatis, idcirco jurare noluistis. Ob quam causam jussi es is in Corsicanam insulam relegari, ut ligna profutura navibus dominicis incidatis ^e.

tionem, *Ortulanus*. Fuit autem episcopus *B.nesensis* in Byzacena, ut ex Notitia patet. *Florentianus* vero sic dicitur in Colb. 2, Ful., Mart., Port., Orth., Loric., et Belf.; sicut et in Notitia Africæ, ubi episcopus *Midilensis* in Numidia appellatur. Colb. tertius cum aliquot editis, *Florentinianus*. Is porro simul cum Hortulano accensetur apud Adonem; et in Romano Martyrologio, aliis confessoribus Africanis supra memoratis, die 28 Novembris; de quibus vide supra notam 11 et 23 (Coll. 185. n. ^a, et 190. n. ^c). Porro hoc loco in aliquot mss. codicibus et editis interseruntur multa quæ ex superius relato Hunerici edicto detracta sunt, quæ suo loco, ut alii codices habent, et ordo rerum gestarum postulat, retulimus.

^d Sic Loricarius. At Chiff., et alii, *Quare contra... voluistis? Jussit rex, etc.* Alii, *pro qua re jussit, etc.* 84. Et infra, *colonatus jure, etc.* Comp. et Loricarius, *colonias jure ad excolendum agrum accipiatis.*

^e Ille Chiffletius Notitiam Ecclesiæ Africanæ inseruit, quam visum est potius seorsim postmodum proferre.

38 LIBER QUINTUS.

PERSECUTIO GENERALIS HUNERICI ADVERSUS OMNES ORTHODOXOS.

1. *Persecutio generalis.* — Addidit itaque ^a bestia A illa, sanguinem sitiens innocentum, episcopis necdum adhuc in exilium directis, per universas Africanæ terrarum provincias, uno tempore tortores crudelissimos destinare, et nulla remansisset domus et locus ubi non fuisset [al. ululatus] ejulatus et luctus, ut nulli ætati, nulli parceretur sexui, nisi illis qui eorum succumberent voluntati. Hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus concremabant. Mulieres vero et præcipue nobiles, contra jura naturæ, nudas omnino in facie publica cruciabant. Ex quibus unam nostram Dionysiam cursim ac breviter nominabo. Cum viderent eam non solum audacem esse, sed etiam matris cæteris pulchriorem, ipsam primo nisi sunt fustibus exspoliatam appetere. ^b Quæ cum pateretur, diceretque de Domino suo secunda: Qualiter libet cruciate, verecunda tamen membra nolite nudare; amplius illi magis furentes, celsiori loco vestimentis exutam constituunt, spectaculum eam omnibus facientes. Quæ inter ictus virgarum, dum rivuli sanguinis toto jam corpore fluitarent, libera voce dicebat: Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa laus mea est; et quia erat Scripturarum divinarum scientia plena, ætatis arctata pœnis, et ipsa jam martyr, alios ad martyrium confortabat. Quæ suo sancto exemplo pene universam suam patriam liberavit. Quæ cum suum unicum filium, ædmodum adhuc teneræ ætatis et delicatum, timore pœnarum formidolosum conspiceret, verberans eum

^a Bestiæ nomen persecutoribus tribuit passim Lactantius in libro de Mortibus Persecutorum. Ita Neronem *malam bestiam* appellat num. 2. De Diocletiano ejusque collegis dicit num. 16. *Tres acerbissimæ bestiæ sæviebant*, etc. Hoc autem optime persecutoribus congruere probat idem auctor lib. v Divinarum Institutionum, cap. 41. De his plura Baluzius in notis ad cap. 19 prædicit libelli.

^b Comp., *Quæ cum peteret, diceretque: De Deo sum secunda*, etc. Rhen. ut editi alij, nisi quod pro *pateretur*, habet *peteret*. Paulo ante, *nisi sunt... appetere*. Loricinus habet *jussi sunt... aptare*.

^c Unicum Germanum, episcopum scilicet Peradamensem in Byzacena, representat Notitia Africae, de quo superius mentio facta est. Si is est ipse qui hic memoratur, colligere possumus Victorem nostrum patriam Peradamensem fuisse, ex his scilicet verbis: *Unam nostram Dionysiam*, etc. Et quidem de Dionysia aliisque martyribus hic memoratis, tanquam de sibi magis notis loquitur. Tamen infra, num. 14, *Habedem nostrum episcopum* appellat. Porro horum omnium martyrum memoriam simul recolunt vulgata Latinorum martyrologia die 6 Decembris; Græci vero die sequenti. Usuardus sic habet: *In Africa sanctarum Dionysie, Dative, Leontie, et religiosi viri nomine Tertii, Emiliani: Bonifacii, cum aliis tribus, qui omnes, etc.* In Martyrologio Romano his Usuardi verbis adjicitur separatim: *Ibidem sancti Majorici, filii sanctæ Dionysie, qui, etc.* Et die sequenti: *Tuburbi sancti Servi martyris, qui, etc.* At Ado trium ab Usua illo designatorum nomina recenset, et *Servilii, et Victricis, et Majorici*. Ex quibus verbis liquet tres illos, quorum Usuardus tacuit nomina, fuisse Majoricum filium sanctæ Dionysie; Ser-

nutibus oculorum, et increpans auctoritate veterum, ita confortavit, ut matre multo fortior redderetur. Cui inter crudelia verbera constituto ita dicebat: *Memento, filii mi, quia in nomine Trinitatis in matre Ecclesia catholica baptizati sumus. Non perdamus indumentum nostræ salutis, ne veniens invitator vestem non inveniat nuptialem, et dicat ministris: Mitite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, et aridorum dentium (Matth. xxii, 13).* Illa, filii, pœna timenda est quæ nunquam finitur; illa desideranda vita quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis, velociter martyrem fecit. Venerabilis vero adolescens, Majoricus nomine, in certamine confessionis spiritum reddens, cursum palmiferum consummavit; amplexansque illa hostiam suam, quantum potuit vocibus **39** Domino gratias agens, ad gaudium spei futuræ, in sua domo maluit sepelire; ut quotiens super sepulcrum ejus Trinitati preces effundit, alienam se a filio nunquam esse confidat. Quamvis igitur per eam in illa civitate, ut præfati sumus, acquisiti sint Deo, longum est enarrare. Nam et ejus germana, nomine Dative, atque Leontia filia sancti Germani episcopi, cognataque Dative, venerabilis Emilii medicus, religiosus quoque Tertius Trinitatis confessione præclarus, vel Sibidensis Bonifacius quanta pertulerint, qualibusque cruciatibus evisceratae, vel eviscerati sint, qui valet ex ordine dicat.

II. *Servi passio.* — ^d Servus quocumque Tuburbitanæ civitatis majoris, generosus et nobilis vir, pro Christum Tuburbitanum, et Victoriam inferius memorandam, qui proinde, excepta Victoria, his in Baronii martyrologio commemorantur. Porro *Emilium*, quem alii *Emetium* dicunt, ab Usuardo et Adone *Emilianus* appellatur. Paulo infra, *Sibidensis*. Urbem hanc reperire non licuit. Forte legendum *Sicilibensis*. Hæc enim, ut observat Norisius, utrumque Tuburbum oblique respiciebat, a majori M. P. 18 distans. Cujus episcopus ex parte Donati, *Quadratianus* nomine, collationi Carthagi, interfuit cap. 198. Est et urbs *Cilibensis* cujus *Terullus* episcopus item Donatista in eadem collatione recensitus fuit cap. 206. *Zubedi fundum in territorio Fussalensi* memorat Augustinus libro xxii de Civitate Dei, cap. 8.

85 ^d Variat in omnibus codicibus loci hujus lectio. Chiffletianam retinimus, quam exhibent etiam Bign., Rhenan. et Bald., nisi quod, pro *Servus*, habent *Servi*. Port., Ful., Germ., Orth., Sur., et Loricinus, *servus quoque Tuburbitanæ civitatis Majoris, generosi et nobilis viri*, etc. Sic et Colb. 1; sed pro *Majoris* habet *majoris*; et Comp. *Majoricus*. Colb. alter ut Chiffletius, nisi quod habet *generosi et nobilis viri*. Colb. tertius in margine prima manu habet *Majori mart*. Porro erat in Africa duplex civitas *Tuburbium* dicta, *majus* scilicet et *minus*. Et quidem unicum ex hoc Victoris loco martyrem, qui *Servus* dicebatur, agnoscent laudata superius martyrologia; quamvis reverentiores aliqui vocem *majoris*, quæ ad *Tuburbii* revocari debet, pro confessoris nomine accipientes, alterum martyrem nomine *Majorum* excogitaverunt. De alio item martyre, hujus *Servi* occasione, Tiburi in Italia confecto agemus in Commentario nostro historico, cap. 6.

sto quas pertulit quis explicet pœnas? Qui post cædes innumerabilium sustium, trochleis frequentibus elevatus, dum ^a tota præ urbe penderet, hunc in sublime tollentes, ictu celeri dimissis iterum funibus cœnnabinis, super silices platearum pondere corporis veniens, ut lapis super lapides corruerat. Sed et sæpius tractum, et lapidibus acutissimis defricatum, [al. ut] et catibus separatis, pelles corporis lateribus dorsoque videres et [al. ventre] ventri pendere. Iste jam temporibus Geiserici non valde dissimilia pertulerat, ne amici cujusdam sui secreta nudaret: quanto magis nunc, ut [al. sua] suæ fidei sacramenta muniret? Et si homini gratis fideliter exhibuit fidem, quantum debuit illi, qui redditurus est pro fide mercedem?

III. *Victoria fortitudo.* — In civitate vero ^b Culusitana non valeo quæ gesta sunt nuntiare, quia et ipsam quantitatem martyrum vel etiam confessorum impossibile est homini supputare. Ubi quædam matrona, auctrix sui nominis Victoria, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, a marito jam perditio filiis præsentibus taliter rogabatur: Quid pateris conjunx? Si me despicias, vel horum miserere quos genuisti, impia, parvulorum. Quare oblivisceris uteri tui, et pro nihilo ducis quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fecerunt? Respice, quæso, filios ac maritum, et regis jussionis implere festina præceptum, ut et imminetia adhuc tormenta lucreris, simul et nihili doneris et liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandimenta, ^c affectum multo altius elevans a terra, mundum cum suis desideriis contemnebat. Quam cum jam continuatione suspendii avulsis humeris,

^a Sic Colb. 1 et edit. duo. Alii omnes, *totam per urbem*: quæ lectio confirmari potest ex sequentibus verbis, ubi sanctus martyr *super silices platearum cornuisse* dicitur. Deducebatur forte ex platea in plateam. Infra, Comp., pro *dimissis*, habet *dimissus*.

^b Urbs est in Proconsulari, cujus *Emilianus* episcopus in Notitia recensetur. De qua urbe plura habes in notis ad Notitiam infra.

^c Colb. 1 et Orth. cum Lorichio, *aspectum oculorum multo*. Colb. alter, *affectu multo altius elevata*.

^d Hoc nomine intelligendus hic, ut puto, est magistratus aliquis a rege institutus, qui jus diceret, veluti umbra quædam Romanorum proconsulum in Africa. Victorianum simul cum duobus germanis infra laudatis celebrant vulgata martyrologia die 25 Martii. His interserit Galesinius *Verolum* et alios, de quibus infra agemus in Commentario historico cap. 10. De his Bollandiani 21 Februarii et 23 Martii; quo item die in vetusto calendario Capuano, quod Michael monachus publici juris legit in sanctuario Capuano, festivitas indicatur *sancti Victoriani et sociorum ejus martyrum*. Porro Victoriani ejus de quo hic agimus reliquias aliquot se habere gloriantur Leodienses, ut testatur Saussey in martyrologio Gallicano die 23 Martii. Adrumetum porro celebris erat urbs in Africa, Byzacenæ provincæ caput, cujus Felix episcopus supra lib. 1, num. 7, a Victore memoratur. Plura de hac urbe congerere inutile esset. Famosi fuere sancti Augustini temporibus Adrumetini monachi, ob notas de Gratia et Prædestinatione con-

A etiam qui cruciabant conspicerent mortuam, deposuerunt prorsus omni parte exanimatam. Quæ postea retulit quamdam sibi virginem astitisse, atque tetigisse membra singula, et illico fuisse sanatam.

IV. *Victoriani martyris fides.* — Qualiter autem Adrumetinæ civitatis civem Victorianum, tunc ^d proconsulem Carthagini, prædicem, nescio, deficientibus verbis. Quo in Africæ partibus nullus ditior fuit, qui etiam apud impium regem pro rebus semper sibi commissis fidelissimus habebatur. Mandatur ei a rege familiariter, diciturque quod eum habiturus esset præ omnibus ^e domesticum, si ejus præcepto facilem commodasset assensum. Sed ille vir Dei missis ad se tale dedit cum fiducia magna responsum: Securus ego sum de Christo Deo et Domino meo. Hæc regi dicatis: Subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum. Si consentire, frustra sum in Ecclesia catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset, ^f 40 et aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita ^g facerem ut ad modicum atque temporaliter gloriarer, et ingratus existerem ei qui suam fidem mihi contulit, [al. creditori] Creatori. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum, et quantis eum afflixit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.

V. *Fratres duo confessores.* — Apud ^h Tambalensem quoque civitatem gesta quis queat certamina martyrum explicare? Ubi duo germani fratres Aquis-Regensis civitatis, sibi securi de Domino invicem ⁱ juraverunt ut rogarent tortores ut una pœna parique supplicio torquerentur. Et dum primo suspendio, molibus lapidum pedibus alligatis, tota die penderent, unus illorum petivit se deponi, et sibi inducias

troversias, quorum gratia sanctus doctor aliquot opuscula edidit. Denique hanc urbem, *Sissam Nigram* aliquando appellatam fuisse observat Oxoniensis operum sancti Cypriani editionis auctor, in notis ad concilium Carthag., num. 3.

^e Hæc vox deest in Colb. 2, Mart., Lorich., Orth., Rhen., etc. At Colb. 1 habet *quod eum carum præ omnibus haberet*. Et infra, *securus ego*, etc. Sic Lorichius. Cæteri, *securus de Deo.... Dico quæ regi*, etc. Mart. et Comp., *Hæc regi*, etc.

^f Colb. 2 cum editis aliquot, *fecissem ad modicum... gloriari*.

^g Mart., Colb. et Orth., *Tambalensem*. Colb. alter, *Tambianensem*. Ful. et Germ., *Tambudensem*. Apud Augustinum libro VII contra Donatistas, cap. 44, memoratur *Secundinus episcopus a Tambais*, qui in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num. 80, dicitur *martyr Secundianus a Thambais*. In Notitia Africæ inter Byzacenos Patres recensetur ^h *Servusdei Tambaitanus*. De hac urbe et Aquis Regensi, hic quoque memorata, vide notas in Notitiâ Africæ.

ⁱ Ful., *intraverunt*. Rhenan., Chiff. et alii editi, *juraverunt et rogaverunt*. Paulo infra exponitur quale fuerat eorum juramentum, cum eorum alter ad fratrem titubantem dixit: *Super corpus et sanguinem Christi juravimus*. Jam sub sæculi tertii medium Novatianus schismaticus suos quare cogebat *super corpus et sanguinem Christi* quod nunquam ad Cornelii pontificis partes transirent.

dari. Cui frater alius, metuens ne fidem negaret, de A suspendio clamabat: Noli, noli, frater; non ita juravimus Christo. Accusabo te cum ante thronum ejus terribilem venerimus: quia super corpus ejus et sanguinem juravimus ut pro eo [Lor., simul] invicem patiamur. Ista dicens et alia multa, confortavit germanum ad praelium passionis, qui clamans ingenti voce dicebat: [al. Adicite] Adigete supplicii quibus vultis, et poenis Christianos arcata crudelibus: quod frater meus facturus est, hoc ego etiam ago. Quantis jam laminis ignitis adusti sunt, qualibus unguis exarati, quibus cruciatibus torti, res ipsa docet, quod eos ipsi tortores a sua facie projecerunt, dicentes: Istos imitatur universus populus, ut nullus ad nostram religionem penitus convertatur; et prae- B cipue quia nulli livores, nulla poenarum vestigia in eis penitus videbantur.

VI. *Mira fides Typasensium. Ingens miraculum.* — In a Typasensi vero quod gestum est Mauritania majoris civitate ad laudem Dei insinuare festinemus. Dum suae civitati Arianum episcopum ex notario b Cyrilae ad perdendas animas ordinatum vidissent, omnis simul civitas eversione navali de proximo ad Hispaniam confugit, relictis paucissimis qui aditum non invenerant navigandi. Quos Arianorum episcopus primo blandimentis, postea minis compellere cepit, ut eos faceret Arianos. Sed fortes in Domino permanentes, non solum suadentis insaniam irriserunt, verum etiam publice mysteria divina in domo una congregati celebrare coeperunt. Quod ille cog- C noscens, relationem occulte Carthagineum adversus eos direxit. Quae cum regi innotuisset, comitem quendam cum iracundia dirigens, praecipit ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas eis et manus dexteras radicitus abscidisset. Quod cum factum fuisset, Spiritu sancto praestante, ita lo- ruti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, et ibi reperiet unum de illis, subdiaconem Reparatum, sermones politos sine ulla of- fensione e loquentem. Ob quam causam venerabilis nimium in palatio Zenonis imperatoris habetur, et praecipue regina mira eum reverentia veneratur.

VII. *Vandali in suos saeviant.* — Sed quis congruo sermone possit exsequi aut coacervare diversitates poenarum quas ex jussu regis sui, etiam ipsi Vandali a suos homines exercuerunt? In ipsa quoque quae gestae sunt Carthagine, si nitatur scriptor singillatim astruere, etiam sine ornatu sermonis, nec ipsa no-

mina tormentorum poterit edicere. Quae res d hodie- que posita in promptu demonstrat. Alios sine mani- bus, alios sine oculis, alios absque pedibus, alios truncos naribus auribusque intendas, 41 aliosque videas nimio suspendio spatulis [al. scapulis] evulsis, caput, quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum, dum jugiter in altis [al. sedibus] aedibus suspendio cruciantes, impulsionem manuum fustibus agitatis, per vacuum aerem huc atque illic faciebant vagari pendentes. Qui nonnunquam disrup- tis funibus de illa altitudine suspensionis, ictu va- lido corruentes, plurimi arcem cerebri cum oculis auiserunt: alii contractis ossibus spiritum continuo reaididerunt, alii post paulum exhalaverunt. Sed qui hoc fabulosum putat, e Uranium Zenonis legatum interroget, in cujus praesentia praecipue gesta sunt; illa scilicet causa, quia veniens Carthagineum sese pro defensione ecclesiarum catholicarum venisse ja- ctabat. Et ut illi ostenderet tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures torturas et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est ascen- dendo ad palatium et descendendo transire: ad opprobrium videlicet ipsius reipublicae, et nostri jam deficientis temporis laetem.

VIII. *Matronae exsulantis constantia.* — Tunc igitur et quaedam uxor cujusdam cellaritae regis nomine f Dagila, quae temporibus Geiserici multoties jam confessor exsulata, matrona nobilis ac delicata, flagellis et fustibus omnino debilitata, exsilio arido et invio relegatur, ubi nullus hominum forte consolati- C onis gratia veniendi haberet accessum, relinquens cum gaudio domum, maritum simul et [al. filium] filios. Cui postea oblatum esse dicitur, ut in mitiorem eremum translata, frueretur, si vellet, solatio socio- rum. Illa vero ingens sibi adesse credens gaudium, ubi nullus humanus esset consolantis affectus, ne fieret supplicavit.

IX. *Cleri Carthaginensis certamina. Muritae egre- gium facinus.* — Tunc etiam Eugenio pastore jam in exsilio constituto, universus clerus Ecclesiae Cartha- ginis caede inediaque maceratur, e fere quingenti vel amplius. Inter quos quamplurimi erant lectores infan- tuli, qui gaudentes in Domino, procul exsilio crudeli- tudinantur. Sed libertatem tunc, cum media urbe cae- derentur [al. Muritae] Muritae diaconi caeteris libe- riorem tacere non debeo. Fuit quidam b Elpidoforus nomine, nimium crudelis et ferus, cui fuerat delega- tum membra confessorum Christi supplicis grassanti- bus laniare. Hic dudum fuerat apud nos in ecclesia

* In Africae Notitia memoratur inter episcopos Mauritaniae Caesariensis Reparatus Tipasitanus. Est et alia Typasa in Numidia, cujus episcopus Rusticus in eadem Notitia recensetur. De utraque agimus in notis ad Notitiam Africae.

b Rhenan. et Chiff. cum aliquot mss. et editis, Cyrilam. Orth. et Lorichius, ex notario aulae ad.

c De confessoribus absque lingua loquentibus plura dicemus in Commentario historico cap. 7.

d Lorichius, hodie cuique proposita in promptu dem nstratur.

e Germ., Ful., Mart., Comp., et Colb. 1, Anium.

Orth. et Lorichius, Aviam.

f Colb. 1, Comp. et Port., cellarii regis nomine Dagilli, qui. Orth. et Lorich., Dagili, Ful., Germ., Mart., Colb. alter, et Belfor., Dagilium, qui, etc.; ita ut maritus etiam aliquando confessor fuerit.

g Horum omnium simul cum Eugenio, Muritta et Salutari, memoriam celebrant martyrologia vulgata die 13 Julii. Murittam aliquot item martyrologia singillatim memorant die 24 Martii.

h Colb. 1 et Port., Elpidoforus. Orthod. Lorichius. Elpidoforus.

Fausti baptizatus, quem venerabilis Muriita diaconus de alveo fontis susceperat generatum. Post vero dum apostataret, tantæ exstitit feritatis adversus Ecclesiam Dei, ut superior omnibus executor persecutionis fuisset inventus. Quid multa? Dum primo presbyteri supplicii macerandi ordine citarentur, post archidiaconum Salutarem, aptatur penis memoratus Muriita. Fuit enim secundus in officio ministrorum. Quia cum Elpidoforo sedente et fremente, honorabilis senior cœpisset extendi, priusquam [Lor., cruciaretur] exueretur, clam forte nescientibus cunctis, illa, quibus eum suscipiens de fonte dudum texerat, sabana bajulabat. Quibus ventilatis, simulque in ostentione cunctis extentis, in his verbis loqui exorsus, totam ad fletum et lacrymas commovisse dicitur civitatem. Hæc sunt linteana, Elpidofore minister erroris, quæ te accusabunt, cum majestas venerit judicantis. Custodientur diligentia mea ad testimonium tuæ perditionis, ad demergendum te in abyssum putei sulphurantis. Hæc te, infelix, immaculatum cinxerunt de fonte surgentem : hæc te, miserime, acrius persequentur, flammantem gehennam cum cœperis possidere : quia induisti te maledictionem sicut vestimentum, sciens atque amittens veri baptismatis et fidei sacramentum. Quid facturus es, miser, cum servi Patrisfamilias ad cœnam regiam congregare cœperint invitatos? Tunc te aliquando vocatum, terribiliter indignatus exutum stola rex conspiciens nuptiali, dicit tibi : *Amice, quomodo huc venisti vestem non habens nuptialem* (Matth. xxii, 12 seq.)? Non video quod contuli, non agnosco quod dedisti. Perdidisti militiæ chlamydem quam in tutela virgineorum membrorum decem mensibus texui, et tendicula crucis extendens aqua mundavi, et purpura mei sanguinis decoravi. Non conspicio cultum signaculi mei, characterem non video Trinitatis. Talis in erasse non poterit epulis meis. Ligate eum manibus, et pedibus suis, funiculis, quia se ipse voluntarie separare voluit a catholicis dudum fratribus suis. Ipse funes extendit continuatos in laqueum, quibus et semetipsum vinxit; et alios, ne ad istud venirent convivium, impedivit. Juxta semitam multis scandalum posuit, quem nunc cum rubore perpetuo et dedecore sempiterno de convivio meo projecit. Hæc et

^a Hæc voce lintea designari, vel ex hoc Victoris loco, colligere licet. Consentiant fere omnes glossariorum scriptores apud eruditum Cangium in Glossario, ubi a Græcis mutuata dicitur. Eadem voce usus est non semel Gregorius Magnus, potissimum Dialogorum libro iv, cap. 55, ubi homini e lalneo exeunti *sabana* præparata fuisse refert. Et lib. iii, cap. 17, homo *sabano* constrictus sepultus fuit. In collat. Carthaginiensi cognitione 2, cap. 53, *cumque intra sabanum volumen*, etc. Plura occurrunt passim hujus rei exempla. Vide Bolland. in vitam sancti Zozimi, die 24 Januarii.

^b Sic Loriculus. Alii, in *tela virgineorum*, etc. Aliqui post *membrorum* addunt *gestatus*. Sic et pro *tendicula*, Sur. et Bign. habent *tendiculas crucis*, quas *exvidens*. Colb. 1, post *crucis*, addit *manus*. Et intra, pro *cultum*, Ful., Germ., Comp., et Orthod.,

alia Muriita dicente, igne conscientie ante ignem æternum obmutescens Elpidoforus torrebatur.

X. *Clerici in exilium trasi.*—Parantes itaque universi dorsa sua verberibus, alacres ad exilium pergunt. Quibus adhuc in itinere longioris viæ constitutis, destinantur, episcopis Ariatorum suggerentibus, homines immisericordes ac violenti, ut illud quod eis forte miseratio Christiana victui contulerat profuturum, crudeliter auferretur : quando unusquisque eorum libentius forte cantabat : *Nudus exivi de utero matris mee* (Job 1, 21), nudum etiam me oportet ad exilium pergere, quia Dominus novit esurientibus cibum porrigere, et in deserto vestire. Vandali namque duo sub Geiserico sæpius facti confessores, comitante matre, contemptis omnibus divitiis suis, cum

B eisdem clericis ad exilium perrexerunt. De multitudine autem pergentium confessorum, id est Ecclesie Carthaginiensis clericorum, suggerente quodam electore Theucario perditio, quos ille noverat vocales strenuos atque aptos modulis cantilenæ, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse cum catholicis esset, tunc discipulos habuit. Statim illo suggerente, sub festinatione viro dimituntur, et vi barbarici furoris bisseus numerus puerorum de itinere revocatur. Segregantur corpore, non spiritu a grege sanctorum, qui timentes præcipitium, cum suspiriis lacrynarum, ne divellerentur constringebant manibus genua sociorum, quos violentia tamen hæretica, minacibus separans gladii, Carthaginiem revocavit. Sed dum cum eis, quasi cum tali ætate [*al. pterique non*] jam blanditiis ageretur, superiores suis inventi sunt annis, et ne obdormirent in morte, lucernam sibi evangelici luminis accenderunt. Indignantur ob hoc graviter Ariani, et se speratos a pueris erubescunt. Unde accensi subditum fustibus jubent; quos jam ante paucissimos dies variis verberibus dissipaverant. Imprimuntur vulneribus vulnera, et rursum poenâ restaurata recrudescit. Factum est, Domino confortante, ut nec ætas minor deficeret in dolore [*al. sed*], et magis animus cresceret roboratus in fide quos nunc Carthago miro colit affectu, et quasi duodecim apostolorum chorum conspiciat puerorum. Una degunt, simul vescuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur. Illis diebus et duo negotiatores, Frumentius, et alius

D cum Loricchio, habent *vultum*. Sur., Bign., Colb. 1, et Rhen., *non conspiciunt oculi mei characterem*.

^c Colb. 1 habet, *Parantes itaque universi, dorsa sua verberibus habentes repleta, alacres*, etc.

^d In editis legitur *ex lectore*; videtur tamen legendum esse *electore* uno vocabulo, ut ostenditur hunc olim Ecclesie lectorem, postea apostatam spurcisimum fuisse. Pro *Theucario*, Lor. ch. et Orth. habent *Theucario*, Bign. *Theucariae*. Apud Bollandianos die 24 Martii *Theutorico*. Mart. *Theucario perditio*.

^e Colb. 1, paulo fusius : *et alius similiter ejus equivocus Frumentius dicebatur, ipsius ejusdem urbis Carthaginiensis, uno vocabulo, pariterque grati simul egregio*, etc. Port. habet quoque hæc verba : *Ipsius ejusdem 87 urbis Carthaginiensis*. Eorum memoriam vulgata martyrologia celebrant die 25 Martii.

Fruentius ejusdem urbis egregio martyrio coronati sunt. Tunc et septem fratres, non natura sed gratia, simul in monasterio 43 commanentes, confessionis certamine expleto, immarcescibilem pervenerunt ad coronam, id est Liberatus abbas, Bonifacius diaconus, Servus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Rogatus monachus, Septimus monachus et Maximus monachus.

XI. *Antonii sævitia in sanctum Eugenium.* — Nam illo tempore crudelius Arianorum episcopi, presbyteri et clerici, quam rex et Vandali, sæviebant. Nam ad persequendum ipsi cum suis clericis ubique gladiis accincti currebant; sicut quidam episcopus, inter illos cæteris crudelior, Antonius nomine; qui tam nefaria et incredibilia in nostros exercuit, ut narrari non queant. Fuit iste in quadam civitate proxima eremo, quæ Tripolitanae provinciae vicinatur, qui, ut bestia insatiabilis, catholicorum sitiens sanguinem, huc illucque ad rapiendum [*Rhen.*, fugientes] rugiens excurrerebat. Nam impius Humericus sciens Antonii terocitatem, in [*al. ipsius*] ipsis eremi partibus voluit sanctum Eugenium ^b relegari. Quem cum custodiendum Antonius accepisset, ita eum arctiori custodia cinxit, ut nullam ad eum introire permitteret: insuper variis insidiarum atque poenarum suppliciis cogitabat eum extinguere. Sed Eugenius sanctus, dum nostræ persecutionis defleret incommoda, et asperitate cilicii senile attereret corpus, nudamque super humum cubitans stratum [*al. sacris*] sacci sui rigaret imbribus lacrymarum, aliquando sensit infestum paralysis morbum. Quo [*al. nuntio*] nuntiato, in gaudia conversus Arianus, perguit festinus ad cubile [*ms. 44, exsili*] exsili hominis Dei; et cum videret, urgente passione, verum pontificem balbutientia verba producere, cogitavit simul extinguere quem superesse nolebat. Præcepit ut acetum asperum nimisque acerrimum quaereretur; quod cum fuisset allatum venerabilis senis recusantibus et

volentibus faucibus ingerebat. Nam si communis Dominus, qui ad hoc venerat ut potaret, cum gustasset noluit bibere, quanto magis iste servus et confessor fidelis omnino nollet, nisi hæretica feritas ingessisset? Ex quo aceto præsertim illi passioni noxio morbus accepit augmentum. Cui pietas Christi misericorditer subveniens postea sanum ^c exhibuit.

XII. *In sanctum Habeldeum.* — ^d Alium autem nostrum episcopum Habeldeum similiter relegatum Tamallumensi civitate, in qua Antonius fuerat, quantum potuit infestare res ipsa demonstrat. Nam cum diversis eum persecutionibus affligeret, nec posset eum facere Arianum, videretque Christi militem semper in confessione constantem, promiserat suis, dicens: Nisi eum nostræ fecero religionis, non [*al. sum*] sit Antonius. At ubi in sua promissione minor inventus est, suggerente sibi diabolo cogitat aliud. Pedibus manibusque ligatis, vinculis ingentibus arctat episcopum, oreque obturato ne lingua clamaret, aquam corpori, ut putabat, rebaptizationis spargit: quasi valeret conscientiam ligare cum corpore, aut non ibi adesset qui audit gemitus compeditorum, et cordis secreta rimatur: vel superare posset aqua mendax tantæ voluntatis propositum, quod jam homo Dei ^e metantibus lacrymis miserat legatum in cælum. Exiit statim vinculis virum, et tali, quasi gaudens, prosequitur voce: Ecce jam, frater Habeldeum, noster Christianus effectus es; quid ultra facere poteris nisi ut voluntati consentias regis? Cui Habeldeum: *Illæ est, impie Antoni, mortis damnatio, ubi voluntatis tenetur assensio.* Ego fidei meæ tenax, vocibus confitens crebris, quod credo et credidi, clamando defendi. Sed et ^f postea quam catenis vinxisti, et oris januam oppilasti, in prætorio cordis violentiæ meæ, subscriptibus angelis, gesta confeci, et lectitanda imperatori meo transmissi.

XIII. *Arianorum violentiæ.* — Erat quidem gene-

^a Codex Port., *Servius... Septimus*. Horum porro sanctorum martyrum passionem retulimus supra pagina 99, ad calcem Historiæ Victoris Vitenſis (*Vide infra col. 265*), quo loco plura de illis observavimus; potissimum de additione quæ in codicibus duobus manuscriptis habetur, uno scilicet carthusiæ Portarum, et altero bibliothecæ Colbertinæ, num. 1746. Colbertinus itaque, quem vidimus, post horum martyrum recensita nomina, sic habet: *Sed licet horum gloriosissimorum martyrum in præsentii non quiverimus plenius explanare imitanda vel admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilem multitudinem martyrum; in fine tamen hujus operis nostri, promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos. Nunc ergo hujus libelli quinti narrationis nostræ hic finis est.* Incipit autem liber sextus in isto codice sic: *Ex illo jam tempore crudelius, etc.*

^b Eugenius Tamallenum relegatus fuisse dicitur in Notitia Africana. Nullum autem urbis nomen in tota Notitia occurrit quod propius ad istud accedat quam Tamalluma, quo etiam Habeldeus exsulasse infra dicitur. Duplex autem erat Tamalluma, una in Byzacena, altera in Mauritania Sitifensi. Erat et Turris Tamallumæ, cujus episcopus collationi Carthag. interfuit. Hanc vero eandem esse ac Tamallumam Byzacenæ censet cruditus Baluzius. De his locis agimus in notis ad Notitiam Africanam. Porro ex Vi-

ctoris contextu patet Antonium Tamallumæ, uni scilicet ex his urbibus, præfectum fuisse. Pene omiseram munere in Colb. 1 hic haberi, *eremo Tamalbiensi*.

^c Illic in Colb. 4, n. 3119, margine ista habentur: *Qui venerabilis vir per multas tribulationes, multasque patientiæ coronas, ad ultimum in idus Julii in pace quievit. Prædicandi vero Salutaris archidiaconus, et Muritta secundus in officio ministrorum, tertio jam confessores erecti, gloriôsæ in Christo perseverantiæ titulo illustrati sunt.* De Eugenio et sociis seorsim agemus in Commentario historico, cap. 8.

^d Aliquot mss. et editi: *Alio autem nostro episcopo Habeldeum relegato... infestari, etc.* Comp. pro Habeldeum habet apud eum; illum tamen infra Habeldeum appellat, et pro Tamallumensi habet Adlumenſis. Habeldeus in Africâ Notitia Tamallumensis in Byzacena episcopus dicitur, qui proinde ex urbe Tamallumæ in Byzacena Tamallumam Mauritanicam relegatus fuit.

^e Colb. 1 et Port., *micantibus*. Mart., Comp., Loricarius, et Orth., *mittentibus*. Et infra: *Ecce, etc.* Colb. 1, Comp. et Mart., *Ecclesiæ jam, frater Habeldeum, nostræ Christianus, etc.* in cod. autem Comp. et edit. Loricarii desunt hæc verba: *Quid ultra, etc.* usque ad Cui, etc.

ralis ista violentia tyrannorum. Nam Vandali pro hac re ubique erant destinati, ut transeuntes itinera sacerdotibus suis adducerent jugulandos. [Al. ac] At ubi eos fallacis aquæ gladio peremissent, indicium eis perditionis scriptura teste tradebant, ne alibi simili violentia traherentur; quia non licebat sive negotiatoribus, sive privatis alicubi transire, nisi descriptam characteris iudicio suam miseri ostenderent mortem. Quod per revelationem servo suo Joanni olim jam ostenderat Christus, ubi dicit: *Nulli licebit aliquid emere vel vendere, nisi qui habuerit characterem bestiarum in fronte sua et in manu sua* (Apoc. xiii, 16, 17). Nam et episcopi atque presbyteri illorum, cum armorum manu nocturnis temporibus vicos et oppida circuibant, et sic despiciatis postibus januarum, aquam gladiumque gestantes animarum prædones intrabant: et quos domi repperant, alios forte in lectulis soporatos imbre igneo atque fulmineo respergentes, dæmonea vociferatione Christianos suos ipsi pariter vocitabant, ut ^a ludum potius suæ hæreseos, quam aliquam religionem ostenderent. In quo minus capaces et ignari impletum in se pollutionis sacrilegium [al. imputabant] putabant: prudentiores vero nihil sibi, quod nolentibus atque dormientibus ingestum est, obesse gaudebant. Nam et multi eadem hora cinerem capitis suis iniecerunt, alii sese, vel quia factum est, cilicio lugubri texerunt, nonnulli cœno fetido linierunt, et lintamina violenter imposita per flamma considerunt, atque in latrinas fetidaque loca manu fidei projecerunt.

XIV. *Egregium mulieris factum.* — ^b Tali violentia, nobis videntibus, in Carthagine filius cujusdam nobilis, annorum circiter septem, jussu Cyrillæ a parentibus separatus est, matre sine verecundia matronali, solutis crinibus, post raptores tota urbe corrente, infantulo clamante ut poterat: Christianus sum, Christianus sum, ^c Christianus sum. Cui, Trinitatem in his ternis vocibus declarantem, os obturantes, insontem infantiam in suum gurgitem demerserunt. Ita de filiis medici venerabilis ^d Liberati factum esse probatur. Nam cum ex jussu regis cum uxore et liberis ad exilium mitti juberetur, cogitavit

^a Mss. fere omnes et editi: *Ludum prorsus suæ hæreseos magis quam*, etc. Comp. tamen habet *potius*. Loriclius, *Ludum potius suæ hæreseos aquam, quam*, etc.

^b Colb. 4 et Port., *Talis violentia... Carthagine facta est: Filius*, etc.

^c Ful., Germ., Comp., Colb. 4, Port., et Mart., *per sanctum Stephanum Christianus sum*. Nemo nescit sanctum Stephanum tunc temporis in Africa celebratum fuisse, ob miracula quæ per ejus sacras reliquias ex Palestina allatas, crebrius in ea provincia fiebant. Augustinus de iis passim agit, potissimum in libro de Civitate Dei. Quæ autem sequuntur, *Cui*, etc., ex Port. et Colb. 4 descripsimus; alii vero cum editis tantummodo habent, *cui et os obturantes*.

^d Hujus sancti, atque uxoris illius et filiorum memoriam celebrant Galesinius et alii quot martyrologia die 23 Martii; qua die de his quoque agunt Bollandiani. Inferius autem, *Nam cum*, etc., aliter habentur in cod. Comp.; ubi, *Nam cum jussu... parvulos suos filios separari non posse et per pietatis affectum virtu-*

tem, etc. A impietas Ariana a parentibus filios parvulos separare, ut posset per pietatis affectum etiam virtutem prosternere genitorum. Disjunguntur ergo a parentibus tenera pignora filiorum. Cumque vellet Liberatus lacrymas emittere, auctoritate usoria increpatur, et in ipso mente exitus sui illico lacrymæ siccaverunt. Ait enim ei conjux: [al. Et] En propter filios, Liberate, perditurus es animam tuam? Computa eos non fuisse natos; nam et ipsos omnino vindicaturus est Christus. Nonne vides eos clamantes, et dicentes, Christiani sumus? Sed hæc mulier quid in conspectu judicum egerit taceadum non est. Nam cum ipsa et maritus, licet seorsum, carceris custodia tenerentur, ita ut se penitus non viderent, mandatur meliori, diciturque illi: Solve jam duritiam tuam. Ecce vir tuus paruit imperio regis, et voster factus est Christianus. B Aitque illa: Videam illum, et faciam ego quod voluerit Deus. Educta igitur de carcere, invenit virum suum stantem, cum ingenti multitudine, pro [al. tribunali] tribunalibus connexum, et verum æstimans quod fixerat inimici, iniecta manu apprehendens oram vestimentorum ejus ⁴⁵ gutteri proximam, videntibus omnibus suffocabat eum, dicens: Perdite, et reprobe, gratiæ Dei et misericordiæ ejus indigne, quare voluisti ad medicum gloriari, et in æternum perire? Quid tibi proderit aurum? quid argentum? Nunquid liberabunt te de camino gehennæ? Dixit et alia multa. Cui maritus respondit: Quid pateris, mulier? quid tibi videtur, aut quid forte de me audire potuisti? Ego in nomine Christi ^c Catholicus permaneo, nec amittere potero aliquando quod teneo. [Al. ubi] Tunc hæretici mendacii sui conscii, et detecti, fallaciam suam colorare minime potuerunt.

XV. *Confessores in desertis mortui.* — Et quia superius de violentia immanitatis eorum breviter diximus, hanc plurimi metuentes, alii in speluncis, alii in desertis locis viri vel femine, nullo sibi conscio sese claudabant: et ibidem, nulla succurrente sustentatione ciborum, fame vel frigore victi, contritum et contribulatum spiritum exhalabant, [al. per] inter hæc afflictionis incommoda, in violatæ secum fidei securitatem portantes. Sic enim ^f Cresconius pro-

tem, etc.

^e Catholicum nomen veræ fidei cultoribus semper adhæsisse, contra nitentibus frustra hæreticis, patet ex variis sanctorum Patrum, atque Historiæ ecclesiasticæ scriptorum locis; Lactantio lib. iv, cap. 30; Augustino passim; Socrate, qui et Novatianus a catholicis discernit, etc. In catholice Ecclesiæ gremio, inquit Augustinus contra epistolam Manichæi, cap. 4, *me tenet ipsum nomen catholicæ, quod non sine causa inter multas hæreses sic ista Ecclesia obtinuit, ut cum omnes hæretici se catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel donum unius ostendere*.

^f Eum cum supra recensitis memorant vetera aliquot martyrologia apud Bollandianos die 23 Martii. Pro *Mizentine* Port. habet *Mizentanæ*. Colb. 2, Mart., Ful., et Germ., *Mizentanæ*. Colb. tertius, *Mitentanæ*. Orih., Loric. et B.-ll., *Miritanæ*. De civitate autem Ziguensium jam supra egimus (*Supra col. 237, n. 1*). Cæterum mss. Port., Colb. 4, Mart., Germ., et Ful..

abyter Mizentina civitatis in spelunca Ziquensis A montis repertus est, putrescente jam solutus cada- vere.

XVI. Et quia de sancto Habetdeum præfati jam sumus, pergit tunc ad Carthaginem, adire censuit nefarium regem, ut conscientiam suam quam semper familiarem a Trinitatis [al. habuit] habuerat et amicum, etiam hominibus faceret manifestam. Nec eum retinere potuit Antonius propter verecundiam suam. Offert impiissimo regi libellum in hac similitudine verborum. Quid quæso jam cum projectis habetis? Quid cum eis quos exsilio relegastis, quotidie dimittatis? Abstulistis substantias; ecclesiis, patria, domibusque privastis. Sola anima remansit, quam captivare contenditis. O tempora! o mores! universus hæc mundus intelligit, et ipse qui persequitur videt. Si fides dicitur quam tenetis, quid veræ fidei membra tantis persecutionibus agitatis? Quid vobis cum exsilio nostro, quid vobis cum egenis in hoc sæculo, quærum est vita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum eis quos abjecistis a facie omnium populorum. Dum hæc et his similia pontifex Dei dixisset, sceleratus tyrannus hoc ei mandasse perhibetur: Vade ad episcopos nostros, et quod tibi dixerint sequere, quia ipsi hujus rei habere noscuntur per omnia potestatem. Sed neque Antonium hæc res ab insania potuit revocare, scientem magis imperio regis ob hoc multum posse placere. Habetdeum vero episcopus gaudens bono conscientie suæ ad locum exsilii maluit remeare.

XVII. *Fames valida.* — Ea tempestate facta est incredibilis fames, et cœpit Africam totam una depopulatione vastare. Nullus tunc adfuit imber, nulla prorsus gutta de cœlo profluxit. Nec frustra, sed vero et justo judicio Dei, ut ubi, persequentibus Arianis, cœnosi gurgitis aqua [al. et ignis] ignis et sulphuris bulliebat, indulgentiæ cœlestis, quæ semper a fluciter aderat, pluvia negaretur. Lurida remanserat terræ facies omnis. Non vitis tegebatur astate pampineis opacata virgultis, non sata resper- sa vultus cespitum viridabant: non olea semper viridis, foliisque repleta [al. jucundi] jucundis decoris sui consuetum tegmen habebat: non pomorum virgulta, maritante tellure, gemmas produserant florum, postea fructus, ut assolent, [al. edituræ] reddideras. Tristia fuere tetraque omnia, et par pestilentie clades Africam confuderat omnem. Non hominibus, non jumentis germinantis herbæ ediderat tellus omnino virorem. Aruerant dudum 46 curren- tium impetu præcipiti alvei fluminum, fontiumque crispantes perennitate subtracta pariter siccitæ erant venæ. Oves et boves universi, insuper et pecora campi, simulque bestie silvarum, inedia consumente,

nusquam penitus viscebantur. Et ubi forte graminio- sus cespes humida tunc in valle locatus, pallentem potius quam virentem nascentis feni cœperat pro- ferre colorem, illico urens et igneus flatus aderat, totum torrendo desiccans, quia [al. pulverea] pul- verulenta tempestas aride sub aere decoquens cun- cta, omnem nebulaverat locum. Nullum gestum est tempore illo commercium: nullum cespitem terræ, juvenis trahentibus, scindens vertit aratrum; quia nec boves suberant, nec b^a rastra omnino remanse- rant. Inter hæc omnia autem mala, et rusticorum manus alia interierat, et subinde quæ forte super- erat, jam sepulturam quærebat. Et quia, urgente famis incommodo, neque commercia, ut fati sumus, pro consuetudine, neque cultura reddebatur debita terris; juvenum, senum, adolescentium, atque ado- lescentularum, pnerorum vel etiam puellarum agmina simul et funera, ubi poterant, quomodo poterant, passim diffundebantur, circumeuntes oppida, vicos vel singulas urbes. Conversi enim in arcum pravum et perversum (*Psal.* LXXVII, 57), atque irritantes Deum ad aquas contradictionis (*Psal.* CV, 32), famem patiebantur ut canes (*Psal.* LVIII, 7, 15), non ut comederent panem, sed ut infensam sentirent, quam negaverant, Trinitatem. Alii diffusi per campos, alii secreta silvarum petebant; antiquas radices herba- rum, vel quisquilias aliquas requirentes. Nonnulli, cum domo interentur egredi, in ipso limine corruen- tes, catervatim fame debellante cadebant; stratiæ vero vel semitæ cadaveribus repletæ, exhalantium fetore mortuorum, gradientes vivos omni ex parte necabant. Nec deerant quotidie ubique expirantium funera, et non erat virtus, quæ miserationis impen- deret sepulturam. Neque enim sufficiebant ad sepe- liendum vivi, fame dominante, et ipsi post paululum morituri. Cupiebant singuli libertatem suam filio- rumque suorum perpetuæ servituti redigere, et non poterant invenire. Montes et colles, plateæ civita- tum, viæ vel semitæ unum omnibus fecerant ubique sepulcrum, quibus inedia depascens denegaverat vic- tum. Vandali autem ipsi, quos et prius frequentia multarum provinciarum spolia, et [*Colb.* 4, recentia] reteutio Africæ primo fecerant divites, majore inopia torquebantur. Et quanto sibi videbantur servorum aggestione superbi, tanto amplius deficiebant fame torquente defecti. Nullus filium, nullus conjugem, nullus proprium tenuit servum: sed exiens unus- quisque, non ubi voluit sed ubi valuit, aut statim defecit, aut nunquam omnino rediit. Urgebatur etiam tunc infelix multitudo ad ipsam urbem Carthagin- um congregari. Et dum illuc catervatim adhuc animata cadavera confluerent, ubi rex inferendarum mortium vidit strages, pelli urbe omnes illico jubet, ne conta-

cum edit. Orth. et Belf., habent *Quixitana*: quæ lectio, si vera est, hic *Quiza* aut *Quida* Mauritaniæ Cæsariensis civitas indicatur, cujus loci episcopus, *Tiberianus* dicitur, secundo loco inter istius provinciæ episcopos, in *Notitia* memoratur. De qua urbe plura inferius observabimus in notis ad *Notitiam*.

^a Comp. et Rhen., *Trinitas*. Lorchius, *divinitas*. Et intra pro *verecundiam*, *Colb.* 4 habet *iracundiam*.

^b Sic optime *Ful.* At *Colb.* 4 et *Orth.* cum *Lorichio*, *aratra*. *Colb.* alter, mendose, *astra*; alii, *castra*.

gio deficientium, commune pararet etiam ^a exercitui A
ejus sepulcrum. Suis ergo provinciis et domibus sin-
gulos imperat revocari. Sed nec orant qui reverten-
rentur, dum quisque utique sepulcrum suam in vultu
portaret. Et idcirco forte major rebaptizatorum per-
ditio potuit provenire, quia dum promittitur ab Aria-
nis præsentis transactio vitæ, nec illud obvenit, et
mors sequens prima secundam prævenit. In tantum
igitur sibi devastans vindicavit fames dominium, ut
loca nonnulla et admodum populosa, habitatoribus
extinctis, alto nunc silentio, **47** parietibus solis
exstantibus, conquiescant.

XVIII. *Barbarorum mores.* — Sed quid ego jam
immoror in hoc quod explicare non queo? Nam et
si nunc supere-sent, vel eis fari de talibus licuisset,
et Tullianæ eloquentiæ fluvius siccaretur, et Sal-
lustius elinguis omnimodis remaneret. Et, ut alienos
indignos rei tantæ præteream, si Cæsariensis sur-
geret Eusebius ad hoc opus idoneus, aut ejus trans-
lator Græcæ facundiæ, [*Lor.*, Latinæque] Latinisque
floribus Rufinus ornatus: et quid multa? non Am-
brosius, non Hieronymus, nec ipse noster sufficeret
Angu-
tinus. *Audite hæc, omnes gentes; auribus per-
cipite, omnes qui habitatis orbem, quique terrigenæ,
et filii hominum, simul in unum dives et pauper*
(*Psal.* XLVIII, 1). Nonnulli qui barbaros diligitis, et
eos in condemnationem vestram aliquando laudatis,
discutite nomen, et intelligite mores. Nunquid alio
proprio nomine vocitari poterant, nisi ut barbari
dicerentur; ferocitatis utique, crudelitatis et terro-
ris vocabulum possidentes? Quos quantiscunque mun-
eribus foveris, quantiscunque delinieris obsequiis?
illi aliud nesciunt, nisi invidere ^b Romanis: et
quantum ad eorum atinet voluntatem, semper cu-
piunt splendorem et genus Romani nominis obnubi-
lare, nec ullum Romanorum omnino desiderant vi-
vere. Et ubi adhuc noscuntur parcere subjectis, ad
utendum servitiis illorum parant; nam nullum di-
lexerunt aliquando Romanorum. Si disputare nite-
batur nobiscum de fide barbara ferocitas, et hæresis
Ariana rationabiliter disputaret. Sed quando [*al.* tenet]
tenet rationem, quæ a Patre Deo Deum Filium
separat Salvatorem? Quare dolis et calumniis ege-
runt, et velut spiritus tempestatis, procella sui fu-
roris totum subvertere voluerunt? Si disputatio ne-
cessaria fuerat episcopalis, quare suspendia, quare ^D
ignes, quare ungulæ simul et cruces? Quare Aria-
norum serpentina proles contra innocentes genera

^a Lorichius, *pararet etiam suis, sibi quoque sepul-*
crum.

^b Post varias barbarorum irruptiones, cum in ple-
risque imperii, potissimum Occidentalis, provinciis,
barbari simul et antiqui populi, quos olim Romani
subjugaverant, permixti es-sent, mos invaluit ut isti
Romani, alii Barbari appellarentur, ita ut nulla Bar-
bari vocabulo ulli irrog-aretur injuria, quod e contra-
rio honori ducebant ii, qui nonquam Romanorum
jugo fuerant subditi. Unde Theodoricus, Ostrogotho-
rum in Italia rex, leges pro barbaris, id est suæ gen-
tis hominibus, et pro Romanis, antiquis scilicet Italiæ
incolis, tulit. Plura ea de re exempla Vide si vacat.

talita tormentorum invenit, qualia nec ipse ^c Me-
zentius exquisivit? Dimicavit contra innocentiam
cupiditas furoris, et ^d avaritiæ crudelitas, ut et ani-
mas perderet, et substantiam harpagaret. Si collatio
desiderabatur, quare rapinæ rerum alienarum, non
tantum sacerdotum, verum etiam omnium laicorum?
Sed illi exspoliati lætati sunt, et rapinam rerum
suarum cum gaudio susceperunt.

XIX. Adsit jam quæso omnis ætas, omnis sexus,
omnisque conditio. Adsit, obsecro, omnis turba cat-
holicæ nominis: quæ gremio materno toto orbe ge-
statur, quæ sola germanum commodare novit affe-
ctum, quæ didicit a Paulo magistro et gaudentibus
collæteri, et cum lugentibus lamentari (*Rom.* XII,
15). Conveniant simul ad domum nostri doloris, et
paribus oculis fundamus flumina lacrymarum, quia
causæ et fidei nostræ unum est negotium. Nullum
volo ad condolendum mecum hæreticum convenire,
qui forte addere concupiscit super dolorem vulnerum
meorum (*Psal.* LXXVII, 27), et gratulatur quotidie
malis meis (*Psal.* XXXIV, 26). Nolo, nolo ego ex-
traneum, sed fratrem quæro affectum: nolo ali-
quem filiorum alienorum, quorum os locutum est
vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis
(*Psal.* CXLIII, 8): quia filii alieni semper mentiti
sunt mihi, qui inveteraverunt et claudicaverunt a
semitis suis (*Psal.* XVII, 46). Isti dicunt mihi quo-
tidie: *Ubi est Deus tuus* (*Psal.* XLI, 4)? dum affligi-
tur populus pretioso Agni sanguine comparatus. Intec
quorum opprobria ego ad flagella paratus (*Psal.*
C XXXVII, 18), cantare non desisto Domino flagellanti:
Move a me flagella tua (*Psal.* XXXVIII, 14), quia
ego defeci, non a fortitudine manus tuæ, sed a
persecutione hæresis Arianiæ. Adveniant igitur nunc
omnes qui mecum angustæ **48** viæ carpunt iter, et
propter verba laborum Dei custodiunt vias duras
(*Psal.* XVI, 4), et videant si est dolor, sicut dolor meus.
Quoniam vindemiatus sum in die furoris Domini
(*Thren.* I, 12), *aperuerunt super me os suum omnes*
inimici mei, sibilaverunt et fremuerunt dentibus; dire-
runt: Devorabimus eam. In ista est dies quam ex-
spectabamus: invenimus, vidimus (*Thren.* II, 16). Ade-
stote, angeli Dei mei, qui nunquam deestis constitui
in ministerio vestro, propter eos qui hæreditatem
capessuri sunt æternæ salutis (*Hebr.* I, 14), et
videte Africam totam, dudum tantarum ecclesiarum
cuneis fultam, nunc ab omnibus desolatam; tantis
ordinibus sacerdotum ornati, modo sedentem vi-

apud Hadrianum Valesium libro VI Rerum Francica-
rum circa medium, et jam de hac re aliquid diximus
supra (*Col.* 199, n. 4).

^c Hic fuit Tyrrhenorum rex, ob summam in deos
et homines impietatem famosus. Cum vero a suis
pulsus e regno fuisset, Turno adversus Æneam bel-
lum gerenti adhæsit, in quo ab eodem Ænea fuit oc-
census, ut narrat Virgilius Æneidos libro X. Meminit
et Plinius lib. XIV, cap. 41, Mezentii Etruriæ regis a
Yarrone memorati, quem Rutulis adversus Latinos
sub vini mercede auxilium tulisse refert.

^d Sic Comp.; alii, *avaritiæ crudelitatis*. Idem Comp.
cum Lorichio, pro *harpagaret* habet *arripere*.

dum et abjectam. ^a Sacerdotes ejus et seniores in desertis locis et insulis defecerunt, querendo sibi escas ad manducandum, et non inveniunt (*Thren.* 1, 19). Considerate et videte quia Sion civitas Dei nunciata facta est vilis, facta quasi polluta menstruis inter inimicos suos (*Thren.* 1, 11, 17). Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus, quia vidit gentes invadere, et ingredi atria sua, de quibus praeceperas ne introirent ecclesiam tuam (*Thren.* 1, 10). Vix ejus lugent, eo quod nemo conveniat in die festo. Egressus est a facie ejus omnis decor et deliciae (*Thren.* 1, 4, 6): didicerunt vias a peras ambulare virgines ejus, et juvenes ejus, in anlis educati monasteriorum, abierunt in captivitatem Maurorum; dum lapides [at. sancti] sanctuarii ejus disperguntur, non tantum in capitibus omnium platearum (*Thren.* 1, 1), sed etiam in locis squalidis metallorum. Dicite Deo nostro susceptori ejus, habentes fluctuans supplicandi, quoniam tribulatur, et venter illius turbatus est a fletu ejus (*Thren.* 1, 20); quia sedit inter gentes, et requiem non invenit, nec est qui consoletur eam (*Thren.* 1, 2, 5). Quæsitit a ^b Patribus Orientis qui simul contristaretur, et non fuit; consolantem, et non invenit: dum manducat et in esca sua fel, et in siti sua potaretur aceto (*Ps.* LVIII, 21, 22), sponsi et Domini sui passiones imitando, qui idcirco passus est pro ea, ut sequatur vestigia ejus (*1 Pet.* II, 21).

XX. *Auctor sanctos invocat.* — Deprecamini, sanctissimi patriarchæ, de quorum stirpe generis nata est quæ nunc laborat in terris. Orate, sancti prophetæ, cognoscentes afflictam quam antea vaticinante præconio cecinistis. Estote, apostoli, suffragatores ejus quam ut aggregaretis, universum orbem, as-

⁸⁹ His verbis Victor episcopos et presbyteros, uti videtur, designat. Sacerdotis nomen frequentius olim episcopis quam presbyteris tribuebatur, ut videre est in Glossario Cangiano, et passim apud auctores antiquos. Sic auctor Vitæ sancti Fulgentii sanctum hunc virum a Fausto episcopo presbyterum fuisse ordinatum his verbis exprimit: *Repente eum sacerdos consecrat presbyterum.* Tamen, et quidem ipsis prioribus Ecclesiæ sæculis, sacerdotis nomen presbyteris tributum est in Africa, ut videre est apud Cyprianum epistola 67, alias 68. Imo Optatus lib. 1 diaconos in tertio sacerdotio constitutos dicit: episcopos primo, presbyteros secundo sacerdotii gradu concludens. Quin et apud Afros, primates sæpius vocabantur *senes*, quod nomen a iis etiam episcopis nonnunquam tribuebant, ut oberrat Cangius in Glossario. Cæterum hæc verba et sequentia fere omnia ex Threnis seu Lamentationibus Jeremiæ sumpta sunt.

^b Colb. 1 et Mart., *partibus.* Et fortassis melius. Nam, ut infra dicemus in Commentario historico, sæpius imperatores, potissimum Orientis, Africanam e barbarorum manibus eripere conati sunt; sed incassum usque ad Justiniani tempora. Africanos autem ab episcopis Orientalibus auxilium poposcisse nusquam legimus.

^c Non quippe populi solum, sed et ipsæ oves, id est populorum pastores beati Petri cura commissæ sunt. Ambrosius lib. x in Lucam, num. 176, tres fidelium ordines Petro commendatos fuisse testatur, primo quidem *agnos*, secunda vice, *oviculas*, tertio denique *oves*. Unie conjiciunt nonnulli in textu Joannis pro voce *προβάτια*, quæ secundo loco legitur, olim scriptum fuisse *πρόβατα*. Hæc tamen lectio nullo

cedente in vobis Domino, ut equi velocissimi cursitastis. Præcipue tu, beate Petre, quare siles ^a pro ovibus et agnis a communi magno Domino magna tibi cautela et sollicitudine commendatis (*Joan.* XXI, 15 seq.)? Tu sancte Paule gentium magister, qui ab Hierusalem usque ad Illyricum prædicasti Evangelium Dei (*Rom.* XV, 19), cognosce quid Vandali faciunt et Ariani, et filii tui genuunt lugendo captivi. ^d Tu Petri germone, et non in passione dispar, gloriose Andrea, qui interpretaris virilis, quoniam viriliter certasti, considera gemitum Africani populi, et non displiceat tibi, sed interveni pro nobis ad Deum. Universique ingeni-scite sancti simul pro nobis ^e apostoli. Sed scimus quia indignum est vobis pro nobis orare; quia ista quæ eveniunt nobis, non ad probationem, quomodo sanctis, sed malis meritis supplicia debebantur. Sed et pro malis orate jam filiis, quia et Christus oravit etiam pro inimicis Judæis (*Luc.* XXIII, 34). Sufficiant castigationi quæ juste illata sunt nobis, et jam jamque delinquentibus venia postuletur; dicaturque Angelo percutienti: Sufficit, jam cohibe manum tuam (*1 Paral.* XXI, 15). Quis ignorat hæc nobis probrorum nostrorum scelera procurasse, aberrantibus a mandatis Dei, et in lege ejus nolentibus ambulare (*Psal.* LXXVII, 10)? Sed prostrati rogamus, ut non spernatis vestros miseros ^f peccatores, per eum qui vos ad apostolicum ^g culmen provexit humiles pisces.

XXI. Tenuit sceleratissimus Hunericus dominationem regni annis septem, mensibus decem, meritum suorum ^e mortem consummans. Nam putrefactus et ebulliens vermium, non corpus, sed partes corporis ejus videntur esse sepultæ. ^b Sicut ille

codice ms. nititur, saltem cognito, ut patet tum ex editione Regia, tum ex Oxoniensi. Cæterum tres illos gradus interpretantur nonnulli, populos, presbyteros et episcopos. Ideo enim, ut ait ibidem Ambrosius num. 175, *quia solus proficitur ex omnibus, Petrus, omnibus antefertur.* De cura omnium beato Petro commissæ, plura habet Bernardus lib. II de Consideratione, cap. 8.

^d Hæc verba usque ad *universique*, desunt in mss. Colb. 1, Mart., Ful., Germ., et in editis Sur., Bald., Bign., Orth., et Belfor. Tamen erga sanctum Andream singulari devotione affectos fuisse Africanos colligi potest ex veteri calendario Carthaginensis Ecclesiæ, in quo ex apostolis solus *Andreas*, qui ibi *apostolus et martyr* dicitur, cum Jacobo, præter forte apostolorum principes, celebratur.

^e Huc referendum quod de Afris habet Salvianus in libris de Gubernatione Dei, potissimum lib. VII et VIII, ubi eorum depravatissimos mores, ac præsertim luxuriam, spectaculorum aviditatem, hominum Deo sacratorum contemptum aliæque id genus vitæ, quibus illi in sese ipsos Dei vindictam commoverunt, egregie describit ac deplorat.

^f Legendum forte *peccatores*. Porro Colb. 1. Port., Germ., Ful., et Chiffi. habent, *peccatores, ut illum pro nobis deprecari dignemini qui vos, etc.*

^g Lor. habet *morte consummans*. Et infra soli Comp., Orth., et Lorichius habent *putrefactus*. Cæteri mss. et editi, *putrefactum*.

^b Hunc locum sic ope Orthod. et Lorichii restituumus. In cæteris nullus sensus apparet. Singulorum tamen codicum lectio, es repræsentare libet, ut quisque ea de re possit judicium ferre, ut sibi placuerit. **90** Editiones Rhenani, Chiffi., Sur. Bign., et Bald.,

legis datæ transgressor rex quondam ut asinus sepultus est, ita iste in brevi simili morte perit.

sic habent: *Sed et ille legis dator, et transversor, ex Donatianorum hæresi ad eos veniens, quondam Nicasius in brevi simili morte perit.* Colb. 1. *legis datæ transversor, etc.* Port., *transgressor* Colb. alter et Mart., *legis datæ transgressor rex Donatianorum hæresium ad eos veniens quondam Ucasius, etc.* S. c. et Ful. cum Germ., qui pro Donatianorum habent Donatistarum. Comp., *legis datæ transversor rex Donatistarum hæresium, etc.*, ut alii. Colb. tertius, adhuc mendosius, *sed ille lege data et transversor rex donatio eorum, etc.* Observandum quod pro Nicasius miss. habeant Ucasius aut Utasius, quod nostræ restitutioni favet, sic enim habent pro ut asinus. Porro in hoc loco, eo modo quo a nobis restitutus est, audivit Victor ad id quod refertur Jeremias cap. 22, ubi propheta versu

19, Joachim regi Judæ prædicit quod ob scelera quibus involvabatur sepultura asini foret sepultus, pultus est, ita iste in brevi simili morte perit. *Infans factus et projectus extra portas Jerusalem.* Hanc vero infantiam Hunerici mortem describit Victor Tunnonensis, et ex eo sanctus Isidorus in Chronico æra 501, referentes ipsum inter innumerabiles impietatum suarum strages quas in catholicos exercuerat, octavo regni anno, ut Arius poter ejus, interioribus cunctis effusus miserabiliter vitam finisse. Idem, uti videsur, innuit Gregorius Turouensis antistes, qui lib. II de Gestis Francorum, cap. 3, narrat hunc regem a dæmone correptum sese propriis morsibus dilaniasse: *qua, inquit, in rabie vitam amittit, cum paulo ante sol teter omnino visus fuisset, quod sub finem anni 486 contigit.*

APPENDIX PRIMA,

SIVE

OPUSCULUM VICTORI VITENSI PROBABILITER ATTRIBUTUM.

ADMONITIO.

1. Hanc beatorum monachorum Passionem Victoris Vitensis Historiæ subjungimus, universos quotquot videre licuit codices manuscriptorum et editos secuti, in quibus omnibus utrumque opus simul conjungitur. Et quidem in miss. codicibus plerisque hæc Passio sub quarti aut quinti libri Victoris Historiæ titulo habetur, ita ut dubium esse non possit quin iis qui hos codices descripserunt persuasum fuerit hanc Passionem germanum fuisse fecim ipsiusmet Victoris episcopi qui persecutionem Africanam tam pio fidelique calamo descripsit. Quam et in uno codice Colbertino, numero scilicet 905 historiæ Victorinæ ita conjungitur ista Passio, absque ullo titulo aut divisionis nota, ut legentibus videatur esse unius et ejusdem narrationis series. Omnes vero clausulam *Explicit*, quæ in manuscriptis codicibus post singula quæque opuscula apponi solet, nonnisi post hanc Passionem repræsentant; sub hac vel alia simili in aliis forma, *Explicit Historia persecutionis Africanæ per beatum Victorem, etc.* Illis adde quod in altero Colbertino codice, numero 3119, in quo, uti jam a nobis observatum est in præfatione, varix aliquot alterius codicis lectiones repræsentantur in margine, post Victoris Historiam statim subsequatur memorata Passio, hunc præ se ferens titulum: *Libellus ejusdem de Passionibus, etc.* 50 In Colbertino vero tertio, num. scilicet 1746, verba hæc iidem in margine et reg. one tituli addita sunt, *Prosequitur plene martyrium septem monachorum, sicut promiserat supra, etc.* At codex manuscriptorum carthusiæ Portarum, ut observat Petrus Franc. Chiffletius, in ipso Passionis titulo id ipsum exprimit, sub his verbis: *Incipit Passio sanctorum superius promissa, qui apud Carthaginem passi sunt.* Locus vero in quo hanc Passionis narrationem promisit Victor, alius non est ab eo lenitate, quod in laudato Colbertino codice tertio insertum, infra in notis ad Victorem Vitensem, integrum suo loco preferemus, quod quidem et in codice Portarum, ut idem Chiffletius observat, habetur in hæc verba: *Sed licet horum gloriosissimorum martyrum in præsentem non quiverimus explanare admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilem multitudinem martyrum, in fine tamen hujus operis nostri promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos.* Hæc illi codices, quæ etsi a Victore non putemus fuisse scripta, de iis tamen lectorem monere necessarium duximus.

2. Pene omiseram Adonem Viennensem archiepiscopum, et post eum Nolkerum monachum Sancti Galli, eorundem sanctorum monachorum martyrii narrationem Victori item nostro attribuisse, ut patet ex ipsiusmet Passionis compendio, quod ex hac ipsa quam exhibemus narratione verbo tenuis excerptum, Victori Africano episcopo; qui persecutionem Vandalicam descripsit, attribuunt. Sed eorum verba proferre juvabit. Sic quippe habent in suis martyrologiis ad diem 17 Augusti: *Apud Africam, natale sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servi et Rustici subdiaconorum, Rogati et Septimii monachorum, et Maximi pueri, qui persecutione Vandalica jussu crudelissimi atque impiissimi regis Hunerici, de territorio Capsensis civitatis, ex habitaculo monasterii abstracti, atque ad urbem Carthaginem perducti sunt. Ubi pro confessione catholice fidei et unici baptismatis defensione, primo carcerali custodiæ mancipati, et crudelibus ferri ponderibus arctati, tenebrosis deputati sunt locis. Ubi cum die ac nocte Christianum populum in fidei constantia 51 roborassent, jussit tyrannus furore succensus, navem lignorum manipulis adimpleri, atque omnes pariter alligatos, in pelago, igne supposito, adcremari. Cum autem pro voluntate infandi regis vel crudelium ministrorum, exiens eorum manibus, et pedibus elatis, lignis ignis fuisset injectus, statim imperio divino, videntibus cunctis, extinctus est: et dum sæpius renovaretur, iterum atque iterum extinguebantur globi flammarum. Unde magis tyrannus furore simul et pudore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, et ita singulos in modum canum, cerebris comminutis, perimere. Sicque apertis cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt. Corpora eorum in mare jactata, sub eadem hora illæsa littoribus reddita, a Christi in populo reverenter sublata, præunte clero, cum hymnis solemnibus condita sunt in monasterio contiguo basilicæ quæ dicitur Celerinæ. Scribit beatus Victor Africanus episcopus in Historia ejusdem Vandalicæ persecutionis, quam et ipse cum cæteris sustinuit, et fideli atque illustri stylo digessit.*

3. Hæc fusius referre visum est, prout in illis auctoribus habentur, ut clarum sit jam nono sæculo persuasum fuisse viris historiæ sacræ studiosis, Victorem nostrum hujus sanctorum monachorum Passionis fuisse auctorem. Idem confirmari posset ex loquendi modis qui iidem in utroque opusculo passim occurrunt, styli similitudine, aliisque ejusmodi argumentis, quæ unicuique vel parum attendenti obvia sunt. Sed hæc fusius persequi non vacat; præsertim cum etsi non fuerit undequaque certum an idem prorsus fuerit Historiæ et

Passionis auct'or, nemo tamen, ut quidem existimo, iustificari potest, et istam ab antiquissimo, et quidem Victori, si is ipse non sit, æquali auctore descriptam fuisse: quod vel ex ipsius lectione quivis facile deprehendere potest.

4. Tempus quo sancti martyres illi coronati fuerunt, satis indicat Passionis auctor cum eos anno Hunerici regis septimo martyrii palmam adeptos fuisse refert. Cum enim Hunericus anno 484 excesserit e vita, completo fere octavo regni sui anno, mors eorum anno præcedenti, scilicet 485, consignanda est. Quo autem die martyrium illi compleverint 52 non satis inter se conveniunt auctores. Actis nempe si credamus, sexto nonas Julii, id est secunda ejusdem mensis die, passi fuerunt; eorum vero memoriam martyrologia recentiora simul et antiqua die 17 Augusti celebrant. Sed Passionis auctoritas videtur præferenda martyrologiis, quæ fortassis festivum horum martyrum diem mutaverunt, ob aliquam eorum sacrarum reliquiarum translationem, quod alias sæpius contigit.

5. Quonam tandem in loco, aut apprehensi fuerint, aut mortem subierint, non est opus ut hic fusius inquiramus, cum ex ipsa eorum Passione constet eos e monasterio territorii Capsensis in Byzacena, ubi vitam monasticam ducebant, Carthaginem adductos fuisse, ibique martyrio coronatos. Sed occasione *Capsensis* civitatis, in cujus vicinia eos commemoratos fuisse narrat Passionis auctor, mihi in mentem venit eos fortassis ipsos martyres esse qui in vetustissimo calendario Africano *Capitani martyres* celebrantur. Certe eruditissimus vir Joannes Mabillonius, qui e ms. codice calendarium istud eruit, et primus edidit, suspiciatur pro *Capitanorum* legendum esse *Capitanorum*; observatque in epistola 63 Cypriani, ubi editi habent *Capsensem*, manuscriptos codices habuisse *Capensem*. Et quidem mirum videretur hos sanctos martyres, quos adeo apud Carthaginem celebres fuisse certum est, nullum in calendario illo, quod circa eorum martyrii tempus concinnatum fuisse probat idem vir eruditus, locum habuisse. Hæc tamen nonnisi conjectando proferimus, quod nempe aliæ item sint civitates Africæ quibus æque *Capitanorum* nomen attribui possit. Habemus quippe in Notitia Africana Felicem episcopum Carpitanum ex proconsulari, ut nihil dicam de *Primo Caprensi*, ex Mauritania. Quin et *Tacape*, Tripolitanae provinciae nota civitas, in variis Ptolemæi editionibus et codicibus manuscriptis, excepto uno Palestino, dicitur *Cape*. Accedit quod martyres nostri die 2 Julii passi in actis dicuntur, quorum tamen memoriam, uti diximus, vulgata martyrologia die 17 Augusti recolunt. At *Capitanorum* 53 festivitatis neutro ex his die sed... *idus novembri* consignatur in calendario Africano.

6. Cæterum hanc martyrum Passionis narrationem tanti fecit Loricinus, ut eam Victoris Historiæ præmittendam esse duxerit, quamvis in codice quo usu fuerat constitueret quartum ejusdem Historiæ librum; quod se fecisse testatur ob duas potissimum rationes, primo nempe quod eorum martyrum mentio fiat in Victoris Historia, ut, cum hoc lector pervenerit, jam sit de eorum gloriosis certaminibus instructus. Et quidem est veluti brevis et perspicua sævitæ qua in catholicos exarsere Ariani expositio, unde magis placet altera ejus ratio, qua se eam Historiæ præmississe dicit, *ut vel unica lecta pagina, statim accipiat lector specimen constantiæ qua fortes Christi martyres in historia sequenti mortem oppetere maluerunt quam a Christo revelli*. Eam porro ad totidem codices manuscriptos et editos contulimus, quot Historiam Victoris, eos nempe in quibus Victoris Historia integra continebatur, manuscriptos scilicet Colbertinos tres et unum Sancti Martini a Campis, præter carthusianum Portarum. De his autem et vetustis editis superfluum foret hic agere, cum nihil dicendum occurrat præter ea quæ in præfatione ad Victorem observavimus.

54 PASSIO LIBERATI ET SOCIORUM.

(Ad codices mss. et veteres editiones collata.)

I. Prædicaturus triumphos Martyrum beatorum, ad enarranda quæ gesta sunt auxilium exosco divinum, ut qui illis præstitit superandi victoriam, mihi indigno et immerito quantulacunque verborum porrigat ornamenta. Tunc etenim valebo quæ desiderata sunt indicare, si ipsi dignentur pro me misero Domino supplere.

II. *Persecutio gravis in Africa.* — Septimus namque agebatur annis crudelissimi atque impiissimi regis Hunerici, et ecce antiquus hostis, veteruosus utique anguis, [al. trisulci] trisulcæ linguæ venena vibrans, Cyrila quodam Ar.omanita: um episcopo ministro nus est; subvertens et obtinens animum regis cruenti, ut ita suaderet non posse eum pacatum atque lo. grævum obtinere regnum, nisi nomen perderet innocentum. Qui tamen Dei iudicio post non multos dies turpissima morte præventus scatens vermibus expiravit. Insectarii cepit ore cruento omnem catholicorum multitudine, quæ per totam provinciam Africanam, in modum (sicut prædictum est Abrahæ patriarchæ [Gen. xxii, 17]) arenæ maris fuerat multiplicata, ut eam reprobationis sauciaret machæa, atque stolum illam singularis et puri baptismatis, quam Christus vino carnis suæ purificans, prelo exprimens crucis fœderat dealbatam, terræ nigredinis turparet illuvie sordulenta. Accipiens quoque tyrannus, ut erat a dubilibus et ferus, serpentinam suggestionem, feralibus

edictis uno tempore totam cœpit Africam commovere. Primo sacerdotum et ministrorum copiosissimam et maximam turbam, et in longinquas et extremas regiones exsilio crudeli detrusit. Quibus h. his æcutum genus frumenti, quod iumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente furfuris cortice lorcatum, pro miseratione dari præcepit. Post vero, crescente impietatis insania, etiam hoc auferrî crudelissimum imperavit. Post modicum quoque temporis, universas simul ecclesias, præjudicatis venerabilibus portis, cæmentis ingentibus claudi mandavit. Universa namque monasteria virorum vel puellarum sanctarum gentilibus, id est, Mauris, cum habitatoribus donari præcepit. Unus fuit omnibus ejulatus, unus pro Christo moriendi integer et plenus affectus. Paria correbant flumina lacrymarum; quia e permiserat Dominus e. bari eos pane lacrymarum, et potari eos in lacrymis in mensura, aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca iuhians eadè veribus mortuis pars aliqua perennium 55 corvorum, major est tamen in honore Trinitatis numerus felicum columbarum. Quanti nobiles et optimi viri, ampli et lati cespitis d. dominici terram cum cœlo commutaverunt, et simul corpus cum substantia tradiderunt; atque delicatæ et nobilissimæ seminæ, contra verecundiam naturæ, spectante vulgo virgins cæcæ, variisque tormentis

* Codices 2 Colb., *doc. bilis*, quibus favent editi Orthodoxographiæ et Loricini, ubi, *docilis*. Codex Portarum habet *nocibilis*. Paulo inferius, *uno tempore*: aliquot editi habent *pro tempore*.

b Colb. 1, *b. sac. um*. Et infra pro *solis* quidam ha-

bent *solum*.

c Colb. 2 cum Orthodox. et Loricio, *promiserat*.

d Sic Rhevanus. Alii, *Domini*. Colb. 1, *cespites Domini*.

eruciate, [al. victriçia] victoriæ tropæa portarunt? Quanti infantuli iridentes edicta feralia ante mundum contempserunt quam in illecebrosam ejus semitam introirent?

III. *Monachi septem apprehensi.* — Tunc apprehensi sunt et septem fratres quantum pertinet ad concordiam dominicæ servitutis, in monasterio habitantes in unum: quia bonus est et jucundum habitare fratres in unum: id est Bonifacius diaconus, a Servus subdiaconus, Rusticus subdiaconus, Liberatus abbas, Rogatus monachus, Septimus monachus, et Maximus monachus, in numero scilicet Machabæorum germanorum, quos una mater Ecclesia catholica genuerat, et per viscera fontis æterni salubriter pepererat, de territorio b Capsensis civitatis, cui præfuit sanctus Vindemialis sacerdos egregius, et Christi fidelis antistes. Quibus attractis ad urbem Carthaginensem, primo eis illecebrosi blandimentis serpens voluit sibilare, promittens honores caducos, et divitias ingentium voluptatum; nec non et regis amicitiam, vel alia multa, quæ solent insipientium animas, aucupante diabolo, visco mundiali captare. Sed hæc omnia Christi milites ac si contagia respuerunt, clamantes uno ore: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Nec poterit in nobis, adjuvante Domino, iterari, quod in sancto Evangelio semel præceptum est dari: qui semel lotus est, non habet necesse iterum lavari, quia mundus est lotus. Facite quod vultis, inferte poenas corporibus nostris. Melius est temporalia ad modicum sufferre supplicia quam æterna [al. pati] pendere et subire tormenta. Habete quæ promittitis, cum ipsis divitiis post paululum perituri. Nobis vero nullus de postibus frontium valebit evellere, e quod in uno baptismo artifex Trinitas dignata est titulare.

IV. *In carcerem traduntur.* — Quil multa? Dum tali constantia divinitus munirentur, jussi sunt carcerali custodiæ mancipari, et ita crudelius d onerati ferri ponderibus, tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio arideret lenitatis. Sed populus memoratæ urbis, in Domino semper fidelis, dato munere carcerariis, die ac nocte Christi martyres frequentabat, et ita ab eis doctrina et virtute fidei roborabatur, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione perferre cuperent, et capulo persequentis [al. facile] facilia supponerent colla. Hoc autem tyrannicas pervenit ad aures, qui ebrietate furoris accensus, jubet eos adhuc inauditis suppliciis adigi, et majoribus vinculis onerari, navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus alligatis in medio pelago igne supposito concremar.

V. *Eorum fortitudo.* — Eductisque illis de custodia, multitudo populi Dei, bellatores Trinitatis quasi agnos innocuos ad victimam deducebat, et rigentium pondera catenarum, quasi quædam monilia pervidebat, quia non fuerunt illa vincula, sed ornamenta. Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus pla-

tearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Votiva nobis hæc dies est et omni solemnitate festivior. Ecce 56 nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutus, quando pro fide Domini Dei nostri perferimus præparatum supplicium, ne amittamus acquisitæ fidei indumentum. Sed et populis publica voce e clamabant: Ne timeatis, o populi Dei, neque formidetis minas atque terrores præsentium tribulationum: sed potius morianur pro Christo, quomodo et ipse mortuus est pro nobis, redimens nos f pretio sui sanguinis salutaris. Unum tamen vehementer conatu, qui inter eos infantulus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum a sanctorum consortio separare, dicentes: Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniant, et audi consilium nostrum, ut possis invenire vitæ remedium, et tanti regis adire palatium. Tunc ille, aetate quidem puerili, senili tamen maturitate, clamabat: Nemo me [Lor., separet] separat a sancto patre meo Liberato abbate, et fratribus meis, qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me et futuram gloriam invenire. Nolite putare quia positis seducere pueritiam meam; simul nos Dominus septem voluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero felicium Machabæorum, ita etiam septenus nostræ congregationis numerus nullum inveniet detrimentum. Nam si negavero eum, et ipse negabit me; quoniam ab ipso dictum est: Qui me negaverit coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis; et qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui est in cælis.

VI. *Palmam assequuntur.* — Perducti itaque cum festinatione ad navale supplicium, pro voluntate infandi regis vel crudelium ministrorum, extensis manibus et pedibus, e clavati potius feruntur quam ligati. Quo dum lignis fuisset lignis injectus, statim imperio divino videntibus cunctis extinctus est: et dum sæpius renovaretur nutriendibus pabulis, iterum atque iterum b exstinguebatur rogo globo flammarum. Et cum exinde magis tyrannus furor simul esset et rubore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, et ita singulos in modum canum cerebris comminutis exstingui. Qui tali genere mortis debitum spiritum feliciter Domino reddiderunt: nec expaverunt lignis quantibus mortificari, quibus semper fuit omnis spes in ligno. Sed cum in mari venerabilia corpora jactarentur, illico, quod contra naturam est æquoris, eadem hæc illæsa corpora pelagus littori reddere maturavit; nec ausum fuit, ut moris est, triduanâ dilatione in profundo retinere, ne præcepto dominico minime paruisset. Ad quod miraculi genus et ipse tyrannus, licet impœnitens, ut fertur, expavit. Gaudens autem quæ aderat multitudo, corpora sanctorum martyrum diligentibus tradidit sepulture, præeunte clero venerabili Carthaginensis Ecclesiæ. Ubi etiam

* Port. et Notkerus in martyrologio, *Servius*; Orthod. cum Loricchio, *Serus*. Et infra, pro *Septimus*, Colb. 4 et Port. cum Notkero habent *Sepiminus*. Ado vero legit *Septimius*. Porro in recensendis horum martyrum nominibus, *Liberatus* nominatur post eos qui sacris initiati erant, ob Ordinis reverentiam. Postea statutum est ut abbates sacris essent ordinibus insigniti. Observa item eos qui aliquo ordine insigniti erant, omisso monachi nomine, hic titulo suæ dignitatis fuisse designatos, quæ erat veterum consuetudo. Hinc sanctus Hieronymus, Beda venerabilis, alique viri sancti, presbyteri solummodo passim appellantur, quos tamen vere monachos fuisse constat. Unde Gennadius cap. 59, *Leporius adhuc monachus, postea presbyter*, etc.

b Hæc urbs in Byzacena sita erat, de qua, et *Vindemialis* beatisimo pontifice, plura habes in notis ad

Notitiam infra inter Byzacenos, num. 60 (col. 325).

c Colb. 4, Loricch. et Orth., quos in uno, etc. Alii, quod in.... Trinitatis dignatus est, etc. Nonnulli pro quod habent qui.

d Aliquot codices habent *arctati*. Et quidem sic legit Ado, qui in hujus Passionis compendio sic habet: *crudelibus ferri ponderibus arctati*, etc.

e Alii habent, *sed et populus publica voce clamabat*.

f Loricchius habet, *pretioso sanguine salutaris*.

g Colb. 4 cum Chiffleuo, *clavatis potius feruntur quam ligatis*. At Loricchius cum Orthodox., *elevati potius feruntur quam ligari*. Ado habet, *manibus extensis, et pedibus elevatis, lignis*, etc.

h Duo Colb. cum Martin., *extinguebantur rogi globo flammarum*. Loricch. et Orthod., *ignei globi flammarum*. Chiff. et alii, *extinguebantur globi flammarum*: quod idem habet Ado.

et prædicandi diacones, tertio jam confessores effecti, A Salutaris et Maritæ, geruli reliquiarum adfuerunt.

VII. Humatæ sunt igitur cum hymnis solemnibus lipsanæ beatæ sanctorum in monasterio a Biguræ, contiguo basilicæ quæ dicitur Celerinæ. Et sic in

a Sic et Ado in martyrologio. Tamen Colb. 2, Port., Lorch. et Orthod., non habent *Biguræ*; et pro *continuo*, Colb. duo, Port., Martin. cum Bignio, Rhenano

confessione Trinitatis beatissimi martyres passi sunt, et speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfeceerunt: cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

et Balduino, habent *continuo*. Basilicam Celerinæ memorat item Victor lib. 1, num. 3; et de ea vide notam 10 in eundem auctorem, supra col.

APPENDIX SECUNDA

SIVE

OPUSCULA VICTORI VITENSI PERPERAM ATTRIBUTA.

ADMONITIO IN HOMILIAM SEQUEMTEM.

57 Homiliam sequentem de beato martyre Cypriano, quæ in codicibus manuscriptis duobus vetustis, uno relicta bibliothecæ Colbertinæ et altero monasterii Sancti Martini a Campis, habetur post relatam a nobis sanctorum septem monachorum Passionem, huc etiam proferre visum est; quod etsi fortassis Victoris nostri non fuerit, ejus tamen est ætatis, nec indigna est omnino quæ ipsi attribuat. Porro Cyprianum singulari animi devotione coluerunt semper Afri, apud quos hujus sancti martyris festività adeo celebris erat, ut dies qua recolabatur simpliciter *Cyprianea*, attestante Procopio libro 1 de Bello Vandalico, appellaretur; quod etiam nomen nautæ, ut idem auctor affirmat, ad procellas quæ circa id tempus per singulos annos oriri solebant, transferant. Inter tot autem immania facinora quæ a Vandalis post captam Carthaginem commissa fuerant, id potissimum abhorrebant catholici, quod præclarissimam ecclesiam quæ ipso in maris litore in ejusdem sancti martyris honorem constructa erat, sub Hunerici principatu invasissent Ariani, ubi, pulsus inde catholicis sacerdotibus, nefario suo ritu sacra peragebant.

2. Id cum ægre admodum ferrent veræ fidei cultores, sanctus Cyprianus, ut ex publica fama acceperat Procopius, qui id ipsum refert in libro 11 de Bello Vandalico, sapius noctu iis qui in fide orthodoxa constanter perseverabant, per visum apparebat, eos ad patientiam adhortandi gratia, pollicens sese tandem aliquando, idque brevi, adversus fidei hostes vindictarum; atque eo temporis intervallo, cum nempe maxime persecuti sæviret, præsentis homiliæ auctor sermonem habuit, ut ex ejus lectione patebit. Et quidem paulo post rei eventus beati martyris pollicitationum veritatem comprobavit, ut idem scribit Procopius, qui relictis gestis præsens aderat. Etenim cum Belisarius Justiniano imperante circa sancti martyris festivitatis tempus in Africam appulisset, recta Carthaginem petiit, atque in ipso natalis Cyprianici pervigilio, Ariani qui templum, ut jam diximus, ipsi dictum, ea qua potuerant magnificentia adornarant, audita Vandalorum strage, lugam statim arripere, sicque catholici recuperato beati martyris templo, festivitatem ejus cum ingenti gaudio celebraverunt. Sed de hac re fusius, Deo dante, agendum erit inferius in nostro Commentario historico capite 12.

HOMILIA DE S. CYPRIANO EPISC. ET MARTYRE.

58 I. Hodie nos solitum deferre sermonem beati B Cypriani natalitia festa compellunt. Quis enim possit tanti martyris silere virtutes, tacere gloriam, merita non referre, nisi forte qui nunc meritoris ejus propriæ seculis amissionem persequuntur. Non ille victoriarum suarum modo agit in cælestibus sic triumphos coronarum suarum [nec] supernis infulus sic potitur, ut non famulati populi, dispersi cleri, fugati sacerdotii, perditæ castitatis, violati pudoris, polluti sanctuarii, altaris profanati grande vulnus cum ipsa viscerum suorum captivitate deploret. Ipse est qui et ante lapsos et ruinas suorum tali debet affectu, dicens: *Et nos cum prostratis fratribus prostravit affectus*. Anxietas populum, pastor gregem, parens [Colb. pariens] patriam, martyr fidem non sine magno dolore perquiri. Exstingueretur barbarus, quia civis habetur extinctus; nec teneret altaria perfidus, a quibus fidei locus lugetur exclusus, vel ex parte solaretur ipse martyrum solitudo, cui utique obsecutus decerat, si devotus non insultabat, sacrilegus non instabat illorum. Hæc diximus, fratres, ut probaremus iterum pati martyrem, iterum martyrem tormenta sentire, verum pro omnibus carniçes sustinere, qui pro se et de se, post tantas palmas fuerat jam securus; tunc semel cæsus capite, nunc quotidie propriis punitur in membris, et quorum lætatur obsequis, eorum fletibus nunc tenetur ascriptus.

II. Sed in his omnibus, fratres, erigamur ad Dominum, qui jacemus ex nobis; nec desperationis exstinguamur incommodo, qui spei sumus remediis Christo vivificante salvati. Beatus Cyprianus in Deo et cum Deo liber est, qui captivus habetur in nobis; et in supernis regnat, qui in terris hostibus videtur addictus. Adest sibi, nec nobis deest; pro peccatoribus apud justum judicem justus patronus^b assistit, apud pium regem innocens advocatus exorat. Dicit Domino: Domine, quare tradidisti adversariis domum tuam, inimicis hæreditatem tuam? cur profanis sancta, cur munda polluta, et cur lupis agnos? Cur tradit bestii gregem, pastorum Principem pastor audacter appellat; cur Rex exercitum sic devotum hostiis subjecerit diioni, dux strenuus convenienter inquit; cur perfidis addixerit sic fideles, sacerdos in martyrio probatus inclamat. At etiam corporis sui causas dicendo: Domine, cur membra quæ te sic confessa sunt passus es captivari? cur testem sanguinis, quem tanto sublimaveras honore, tanto respectui reliquisti, ad postremum et de nobis et de nostris, quæ [Mart. quia] tua 59 sunt omnia fac sicut vis. Ubi est nomen tuum, ubi est gloria tua, ubi est virtus tua? Hæc dicendo gentes quæ te ut nos invaderent blasphemaverunt. Exsurge: quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas usque in finem. Redde tibi tuam gloriam, terram tuam tuis redde,

^a Sic quippe loquitur Cyprianus initio libri de Lapsis: *In prostratis fratribus, et me postulat affectus*.

^b Cod. Mart., *existit*. Colb., *pium judicem vel regem*.

redde meis ossa mea; ut te triumphante, et hostes Astes, qui hoc eodem die passus in tali causa socium tui parent, et nos in sedibus nostris nostro ordine non relinquunt, non desit in tali postulatione col-gaudemus.

III. Adest et sanctus Cornelius Romæ urbis anti-

ADMONITIO IN NOTITIAM AFRICANAM.

62 I. Episcoporum catholicorum qui pro fidei suæ ratione reddenda, præcepto Hunerici regis Vandalorum Armini Carthaginem convenerant, catalogum, sub *Notitiæ provinciarum et civitatum Africæ* titulo, ex antiquo manuscripto codice cathedralis Ecclesiæ Laudunensis primus omnium publici juris fecit vir ob antiquitatis sacræ studium et summam eruditionem clarissimus, Jacobus Sirmondus societas Jesu presbyter. Verum cum in eo codice fidei libello, qui tertium Victoris Vitensis Historiæ librum constituit, Notitia ista subjungeretur, Petrus Franciscus Chiffletius ex eadem societate ansam inde accepit, eam integram Victoris Historiæ, in nova hujus auctoris editione, quam procuravit, in-erendi, tribus potissimum, ut ipse ait in opusculo Elucidationum in Victorem, capite 2, ad id faciendum rationibus inductus. Primo scilicet, quod, ut jam diximus, Notitia hæc fidei professioni quæ apud Victorem habetur, subjecta in codice Laudunensi fuerit. Deinde quod non solum episcoporum aut civitatum nomina ibi nude recensentur, sed etiam monuerit auctor qui eam collegit, quid cuique antistitum acciderit, quinam scilicet perierint ex iis in itinere, aut remanserint, quive effugerint, aliaque ejusmodi peculiariter observata fuerint, quæ colligere debuerat is qui persecutionis historiam integram describendi provinciam in se suscepisset. Denique Abrahamus Ortelius, qui in Thesuro Geographico sæpe sæpius ex manuscripto codice hanc Notitiam laudat, eam passim Victori Uticensi tribuit.

2. Verum licet ultro fateamur Notitiam Africanam, prout a Sirmondo edita est, ac in codice ms. Laudunensi habetur, ad Vandalicæ persecutiois historiam pertinere; non statim tamen inferendum esse putamus eam a Victore adoptatam fuisse, præsertim cum alia monumenta ad idem argumentum pertinentia existisse certum sit, quæ tamen suæ Historiæ non inseruit iste auctor, qui multa de martyrum et confessorum præclaris actionibus se prætermisisse non semel fatetur. Sed et eorundem 63 martyrum *passiones* aliquas laudat Gregorius Turonensis libro II Historiæ Francorum, quas tamen non habet Victor, ut nihil de præclara Eugenii Carthaginensis epistola, ab eodem Gregorio nobis servata, dicam, quam Eugenius suis scripserat in exilium perrecturus, ut eos ad constanter in fide perseverandum adhortaretur, qua proinde nihil magis ad persecutionis Vandalicæ historiam pertinebat. Omisit tamen eam Victor; qua ratione, nobis divinare non licet; sicut neque de aliis rebus, quæ ex libera hominum voluntate pendent, rationem reddere tenentur. Sufficit enim nobis ut eam Notitiam seorsim a Victoris Historiæ proferamus, quod in nullo prorsus manuscripto codice, saltem ex iis qui hactenus nobis sunt noti, Victoris Historiæ inserta habetur. Nec multum nos movet quod Abraham Ortelius hanc Notitiam sæpius sub *Victoris Uticensis* nomine laudaverit. Verisimile quippe est eam in codice Halleri, a quo Ortelius illam acceperat, subjunctam fuisse fidei libello, ut in codice Laudunensi; quem quidem libellum cum Victorinæ Historiæ partem esse deprehendisset Ortelius, totum simul *Fragmentam Victoris* appellavit. Eodem pacto Victorem dixit *Uticensem*, quod nempe in editis eum sic nominatum legisset.

3. Verum ut sit ea de re quæ sane magni momenti esse mihi non videtur, manuscriptis codicibus, virorum eruditorum consilio, inhasimus; nobisque multo magis animo fuit tam pretiosi monumenti diligentem et accuratam editionem procurare, quam rescire an revera Victor ipsum suæ Historiæ inseruerit necne. Quare cum jam ab aliquot annis in Campania profectus, Lauduno transirem, gavisus sum hanc occasionem opportunam me nactum fuisse inspiciendi coram ipsum codicem manuscriptum, cujus rei cum mihi ab humanissimis hujus urbis insignis Ecclesiæ canonici copia facta fuisset, Sirmondi editionem cum manuscripto, qui optimæ notæ est, et ab annis ad minus octingentis diligenti et accurata manu descriptus, sedulo contuli, variasque lectiones annotavi, quas inferius in notis referemus. Ut vero nihil a me desideraretur ex iis quæ in mea potestate fuissent, Abrahami Ortelii Thesaurum Geographicum, ab eo recognitum et auctum Antuerpiæ anno 1596 evolvi; atque civitatum Africanarum nomina quæ in ea editione ex Fragmento Victoris Uticensis manuscripto passim laudantur collegi; quæ cum simul cum Notitia a Sirmondo edita contulisset, deprehendi quibusnam in locis convenirent, aut inter sese discreparent codices illi duo, de quibus rebus lectorem suo loco monere curabo. Fragmentum porro illud sæpius sub *Halleri codicis* nomine laudamus, quod hoc ipsum a viro clarissimo Ludovico Hallero ab Harlesteyn, sacræ antiquitatis studiosissimo, se accepisse passim Ortelius profiteatur.

4. Unum superest de quo lectorem monitum velim, priusquam 64 Notitia exhibeatur, quod scilicet post pleraque episcoporum qui in hac Notitia recensentur nomina, Sirmondus has litteras *per*. appuserit; quamvis in manuscripto codice hæc habeantur *prbt.* aut in aliquibus *pbr.* ita ut in istis vocabulis litteræ *b* per medium ut plurimum sciet. Sirmondi restitutio *i*, au: potius conjecturæ favet codex ipse manuscriptus Laudunensis, in quo post recensita seorsim omnium confessorum nomina, quantus fuerit eorum numerus exponit, exindeque quot ex eorum numero *perierint*, quotve *permanserint*, aut in exsilio abierint indicat. Sicque litteras illas, quæ post episcoporum aliquot nomina habentur, nihil aliud significasse probabile est, quam hos ipsos qui tali vocula a cæteris discernuntur, in via perisse; sicut et eos qui in Corsicam relegati, aut fuga elapsi erant, his vocibus *Corsica*, aut *frg.* designati inveniuntur. Deinde verisimile non est his litteris presbyteros, quod aliquando suspicabar, designari. Non enim presbyteri ad conventum illum venire jussi fuerant; nec tot occurrissent, qui pro suis episcopis comparerent, idque non impune tulisset tyrannus. Accedit quod nonnunquam etiam post eorum nomina, qui priores recensentur, hæc vocula occurrat. Verum licet hæc omnia momenta ad mutandam codicis lectionem Sirmondum inducere potuissent, visum est tamen melius rem prout in manuscripto habetur exhibere, relinquens ea de re, cuique prout voluerit, liberum judicandi arbitrium. Et quidem non semel deprehendi iisdem litteris in aliquot manuscriptis presbyteros fuisse designatos, quod potissimum observari in cod. ms. Bibliothecæ Colbertinæ num. 3281, ab annis circiter octingentis scripto, et in altero ejusdem bibliothecæ annorum 600, num. 401, quamvis in isto sæpius his litteris *pbr.* vox presbyter scribitur. Plura de hac re proferre superfluum esset. Fortassis aliquando codex aliquis occurreret cujus opera difficultas hæc elevari poterit.

5. Denique numerus episcoporum qui summatim in ejusdem Notitiæ fine repetitur, non congruit cum eo

qui deprehenditur eisdem episcopos seorsim enumerando. Qua in re etiam manuscripti lectionem servavimus, cum fieri potuerit ut aliquot nomina e Notitia exciderint. Ne tamen hoc aliquibus incommodum videatur, quod alius numerus in singulorum enumeratione habeatur, et alius in iis simul collectis, retenta manuscripti lectione, Sirmondi restitutiones inter ansulas apponi curavimus. Sic et titulum ab eodem viro docto huic monumento inpositum, *Notitia scilicet provinciarum*, etc., ei qui in manuscripto habetur, *Incipiunt nomina*, etc., præmisimus.

NOTITIA

PROVINCiarUM ET CIVITATUM AFRICÆ.

55 INCIPIENT NOMINA EPISCOPORUM CATHOLICORUM DIVERSARUM PROVINCiarUM QUI CARTHAGINE EX PRÆCEPTO REGALI VENERUNT PRO REDDENDA RATIONE FIDEI, DIE CALEND. FEBRUARIAS, ANNO SEXTO REGIS HUNERICI.

Nomina episcoporum provinciarum proconsularis, vel qui in exsilium missi sunt.

Eugenius Carthaginiensis, Tamalleni.
 Felix Abaritanus, exsilium.
 Paulus Sinnarensis, exsilium.
 Felix Piensis, Corsica exsilium.
 Marianus Hippzaritensis, ut supra.
 Pascasius Gunelensis, ut supra.
 Sacconius Uzialensis, ut supra.
 Bonifacius Membrositanus, fung.
 Gulosus Beneventensis, Corsica.
 Reparatus Utimmirensis, ut supra.
 Pastinatus Puppitanus, ut supra.
 Reparatus Puppianensis.
 Fortunatianus Araditanus, Corsica.
 Deumhabet Thelensis, Corsica.
 Liberatus Mullitanus, ut supra.
 Mannucius Duassedemai.
 Hirundinus Missuensis, Corsica.
 Jona Lapidensis, ut supra.
 Peregrinus Assuritanus, in exsilium hic.
 Quintianus Urcitanus.
 Cresconius Tennonensis, prbt.
 Florentinus Uticensis, Corsica.
 Pascasius Migirpensis, ut supra.
 Carissimus Gispensis, in exsilium.
 Gaius Uzitensis, prbt.
 Exitiosus Verensis, Corsica.
 Cresces Cicsitanus, in exsilium.
 Bonifacius Bolitanus, Corsica.
 Felix Carpitanus, ut supra.
 Carcadius Maxulitanus, ut supra.
 Cyprianus Bonustensis.
 Dalmatius Tinnisensis, Corsica.
 Æmilianus Culsitanus, Corsica.
 Felix Bullensis, prbt.
 Clementinus Neapolitanus, Corsica.
 Felix Curbitanus, ut supra.
 Deuterius Simminensis, ut supra.
 Aurelius Clipiensis, ut supra.
 Coronius Meglapolitanus, ut supra.
 Benenatus Timidensis, ut supra.
 Vincentus Ziggensis, in exsilium.
56 Florentius Seminensis, Corsica.
 Honoratus Tagaratensis, prbt.
 Vindemius Altuburitanus, in exsilium.
 Cyprianus Cellensis, in exsilium.
 Augustus Uzippartanus, in exsilium.
 Cassosus Ausanensis, hic.
 Maximinus Marggaritanus h.c.
 Felix Muzuensis.
 Joannes Bullensium regio.
 Cresciturus Titulitanus.
 Benenatus Tuburbitensis.
 Victor Eudalensis.
 Pascasius Tulanensis.
 Sunt numero 54.

Nomina episcoporum provinciarum Numidiæ.

Felix Berceritanus.
 Argentius Gazafulensis, prbt.
 Quodvultdeus Calamensis.
 Honoratus Castellanus.
 Leontius Burcensis.
 Firmianus Centurionensis, prbt.
 Rufinianus Vadensis.
 Paulus Nibensis, prbt.
 Martialis Girensis.
 Victor Caiculitanus.
 Cresconius Amporensis.
 Adeodatus Fesseitanus, prbt.
 Vitalianus Bocconiensis.
 Dumvirialis Damatcorensis, prbt.
 Donatus Ausuccurensis.
 Palladius Idicirensis, prbt.
 Gaudentius Putiensis.
 Victor Suggitanus.
 Benenatus Lamviritanus.
 Timotheus Tagurensis.
 Melior Fossalensis, Nam.
 Frumentius Tubusicensis.
 Felix Lamsortensis.
 Abundius Tididitanus prbt.
 Valentianus Montensis, prbt.
 Adeodatus Nobabarbarenensis.
 Adeodatus Idassensis.
 Florentius Nobagermaniensis.
 Villaticus de Casis Medianensis.
 Eusebius Susicæziensis.
 Victorinus de Noba Cæsaris.
 Vitalianus Vazaritanus.
 Junior Tigillabensis.
 Vigilus Kessanensis, prbt.
 Leporius Augurensis.
 Pascentius Octabensis.
 Petrus Madensis.
 Felix Matharensis, prbt.
 Florentius Centenariensis.
 Felix Gibbensis, prbt.
 Florentianus Midilensis.
 Fluminus Tabudensis.
 Optantius Casensicalanensis.
 Peregrinus Puentianensis, prbt.
 Felix Nobasparensis, prbt.
 Felicianus Metensis.
 Dominicus Cæsariensis, prbt.
 Candidus Nobasinensis, prbt.
 Quodvultdeus Cælianensis, Nam.
 Jaguarus Jacterensis.
 Victorianus de Castello Tituliano.
 Fructuosus de Giru Marcelli.
 Cresconius Tharasensis.
 Maximus Sillitanus, prbt.
 Vigilus Hizirzadensis, prbt.
 Victor Municipensis.
 Servus Arsicaritanus.
 Felix Casemigrensensis.
 Donatianus Vasellitanus.
 Pudentius Madaurensis.

Donatus Rust'cianensis.
 Donatus Villadegensis.
 Cresces Buffadensis, prbt.
 Adeodatus Sistrionianensis, prbt.
 Rusticus Tipasensis.
 Simplicius Vibilitanus.
 Stephanus Sinitensis.
 Pascentius Cethaquensca.
 Donatus Teglatensis.
 Cresconius Zabensis.
 Antonianus Mustitanus.
 Reparatus Tubuniensis.
 Anastasius Aquenobensis.
 Victorinus Brabrensis, prbt.
 Felix Tebestinus.
 Dominus Moxoritannus, metallo.
 Secundus Tamogaziensis, prbt.
 Victorinus Legiensis.
 Quodvultdeus Respectensis.
57 Januarius Velesitanus.
 Benenatus Mazacensis, prbt.
 Donatus Logurensis, prbt.
 Victor Circensis, prbt.
 Pardalius Macomadiensis.
 Januarius Legensis, prbt.
 Quodvultdeus ad Turres Concordi.
 Maximus Lamfuensis, prbt.
 Marcellinus Vagrautensis.
 Domnicosus Tigisitanus.
 Donatus Gilbensis.
 Fortunius Regianensis, prbt.
 Donatus Silensis.
 Victor Gaudiabensis.
 Januarianus Marculitanus.
 Januarius-Centuriensis.
 Felix Suabensis.
 Crescentianus Germaniensis.
 Annibonius Vadesitanus.
 Januarius Gaurianensis, prbt.
 Fortunatianus Naratcatensis.
 Maximus Lamiggigensis.
 Felix Garbensis, prbt.
 Julius Vagarmelitanus.
 Ponticanus Formensis, prbt.
 Victor de Turres Ammeniarum.
 Servus Belesasensis.
 Honoratus Fatensis.
 Mentor Formensis.
 Peregrinus Muliensis.
 Gedalius Ospitensis.
 Fulgentius Vagadensis, prbt.
 Secundinus Lamasuensis.
 Crescentius Tacaretensis.
 Benenatus Milevitanus.
 Quodvultdeus Ullitanus.
 Proficius Seleucianensis, prbt.
 Proficius Vadensis, prbt.
 Januarius Tagastensis, prbt.
 Donatus Maximianensis.
 Adeodatus Zaradtensis, prbt.
 Felicianus de Guru-Tarasi.
 Cardelus Lamiggigensis.
 Flabianus Vicopacensis.
 Sunt numero 125 *.

Nomina episcoporum provinciae Byzacena.

Vassinasensis *.
 Et Aquis.
 Liberatus prbt. Amudarsensis.
 Mansuetus Afuleniensis.
 Pascasius Septimunicensis.
 Hortulanus Benefensis.
 Victorinus Ancusensis.
 Eubodius Mulditanus.
 Terentianus Tubulbacensis.
 Rogatianus Vaventinianensis.

A

Bonifacius Masclianensis.
 Victorinus Seberianensis.
 Victor Narensis.
 Leontius Decorianensis.
 Servusdei Tambeitanus.
 Lætus Neptitanus.
 Felix Cnstrensis, prbt.
 Flabianus Bulelianensis.
 Decimus Theuzitanus.
 Serbandus Putiensis.
 Restitutus Thagamutensis.
 Præsidus Sufetulensis, in exsilium.
 Eustratius Sufetanus.
 Secundinus Garrianensis, prbt.
 Præfectianus Abaradirensis, prbt.
 Sabinius Octabiensis.
 Adelfius Mactaritanus.
 Restitutus Aquiabensis.
 Antacius Medianensis.

B

Mensius Turrensis.
 Filtiosus Aggaritanus.
 Fastidiosus Egnatiensis.
 Germanus Peradamien-is.
 Donatus Ermianensis.
 Pascasius Tenitanus.
 Dominus Tarazensis.
 Hilarinus Trofinianensis.
 Fortunatianus Leptiminensis.
 Honoratus Tagaritanus.
 Albinus Octabensis.
 Aurelius Feradimaiensis.
 Felix Crepedulensis.
 Cyprianus Unzibirensis.
 Innocentius Muzucensis.
 Possidius Massimanensis. non occurrit.
 Victor Vitensis, non occurrit.
 Victorinus Scebatianensis.
 Adeodatus Pederodianensis.
 Athenius Circinitanus.
 Florentinus Tuziritanus.
 Vindicianus Marazianensis.
 Adelfius Mattaritanus.
 Adeodatus Præcausensis.
 Restitutus Aquis Albensium.
 Felix Irpinianensis.
 Victorinus Usulensis.
 Habetdeus Tamauillmensis.
 Concordius Cululitanus.
 Servus Menefesitanus.
 Quintianus Casulis Carlanensis.
 Restitutus Acolitanus.

C

58 Vindemialis Capsensis.
 Quodvultdeus Durensis, prbt.
 Heliodorus Cufrutensis.
 Marcellinus Tasbalten-is.
 Fortunatianus Cilitanus.
 Honoratus Tiziensis.
 Bonifacius Foratianensis.
 Servus Arsuritanus.
 Felix Forontonianensis.
 Succensianus Febianensis.
 Julianus Vararitanus.
 Bonifacius Frontonianensis.
 Secundianus Mimianensis, in exsilium.
 Donatus Boanensis.
 Bonifacius Maraguenensis.
 Pirasus Nationensis.
 Fausus Præsidensis.
 Rusticus Tectitanus.
 Primianus Gurgaitensis.
 Bonifacius Filacensis.

D

Honoratus Tziensis.
 Bonifacius Foratianensis.
 Servus Arsuritanus.
 Felix Forontonianensis.
 Succensianus Febianensis.
 Julianus Vararitanus.
 Bonifacius Frontonianensis.
 Secundianus Mimianensis, in exsilium.
 Donatus Boanensis.
 Bonifacius Maraguenensis.
 Pirasus Nationensis.
 Fausus Præsidensis.
 Rusticus Tectitanus.
 Primianus Gurgaitensis.
 Bonifacius Filacensis.
 Honoratus Macrianensis, prbt.
 Frumentius Teleptensis.
 Honorius Oppennensis.
 Fortunatianus Tagarbalensis.
 Simplicius Carcabacensis.
 Donatus Rufinianensis.

Liberatus Aquarum Regiarum, prbt.
 Victorianus Quæstorianensis.
 Rufinianus Victorianensis.
 Maximus Gummitanus.
 Peregrinus Materianensis.
 Fortunatus Mozoteoitanus.
 Pacatus Vicoateriensis.
 Proficius Sublectinus.
 Satorius Irensensis.
 Mangentius Tiqualtensis.
 Villaticus Ausegerensis.
 Cresconius Temoniærensensis, prbt.
 Paulus Turreblandinus, prbt.
 Restitutus Segermitanus, in exsilium.
 Victor Gauvaritanus.
 Donatianus Eliensis.
 Stephanus Ruslensis.
 Vinitor Talaptulensis.
 Hortensius Autentesis.
 Tertullus Juncensis.
 Eusebius Jubaltanensis, prbt.
 Servitius Unricopolitanus.
 Donatus Aggaritanus.
 Vigilus Tapsitanus.

Sunt numero 117 *.

Et cathedræ quæ episcopos non habuerunt.

Madassuma.

Dionysiana.

Sulianis.

Orroea Cœlia.

Cunculiana.

Ticibus.

Sunt numero 6 *.

Nomina episcoporum Mauritanie Cæsariensis.

Glorinus Juacensis.
 Teberianus Quidiensis.
 Victor Sufaritanus.
 Syrus Corniulanensis.
 Lucius Itensis.
 Honoratus Timicitanus.
 Donatus Nobicensis, prbt.
 Patera Milianensis.
 Reparatus Girumontensis.
 Avus Altabensis.
 Donatus Panatoriensis.
 Martialis Columpnatensis.
 Subdatius Suardensis.
 Subitanus Idensis, prbt.
 Donatus Tifiltensis.
 Felicianus Idensis.
 Onesimus Fidolomensis.
 Victor Taborentensis.
 Verecundus Nobenensis.
 Stephanus Zucabiaritanus.
 Apocorius Cæsariensis.
 Felix Rusubiritanus.
 Donatus Subbaritanus.
 Januarius Aquensis.
 Martianus Murutagensis, prbt.
 Claudius Vagalitanus.
 Passianus Tigisitanus.
 Saio Fallabensis.
 Donatus Usinadensis.
 Paulus Flumenzeritanus.
 Nicetius Castellominoritanus.
 Restitutus Florianensis.
 Mensius Alamiliensis.
 Maxentius Tigamibenensis, prbt.
 Urbanus Amaurensis, prbt.
 Cresces Sestensis, prbt.
 Donatus Ternamuncensis.
 Fortis Caputcellensis.
 Januarius Nasbincensis, prbt.
 Palladius Bacanariensis.
 Balens Villenobensis.

A

Passinatus Masuccabensis, prbt.
 Longinus Pamaricensis.
 59 Honorius Benepotensis.
 Burco Vardinissensis, prbt.
 Felix Ambiensis.
 Æmilius Mediensis.
 Arator Catulensis.
 Cæcilius Minnensis.
 Lucidus Cartennitanus.
 Victor Regiensis.
 Rogatianus Vannidensis, prbt.
 Primus Caprensis.
 Metcun Rusuccuritanus.
 Rufus Sfasferiensis.
 Eusebius Obbitanus.
 Securus Timidanensis.
 Donatus Frontensis.
 Victor Icositanus.

B

Quodvultdeus Tablensis, prbt.
 Restutus Lapiidensis, prbt.
 Donatus Vancariensis.
 Bonifacius Ruguniensis.
 Benantius Oppidonebensis, prbt.
 Mattasius Castellijabaritanus.
 Felix Aquisirensis.
 Victor Caltadiensis, prbt.
 Cresces Tigabitanus.
 Idonius Rusaditanus.
 Celianus Reperitanus.
 Ingenuus Ubabensis.
 Petrus Oboritanus.

C

Faustus Castraseberianensis.
 Vitalis Castranobensis.
 Petrus Castelanus, prbt.
 Quintasius Mutecitanus.
 Paulinus Rubicariensis.
 Pascasius Mammillensis.
 Tacanus Albulensis.
 Emptacius Siccesitanus.
 Talasius Gratinopolitanus.
 Victor Manaccenseritanus, prbt.
 Pannonius Bitensis.
 Felix Flenucleiensis, prbt.
 Campanus Bidensis.
 Valentinus Castelli Mediani.
 Romanus Sufaritanus.
 Secundus Maurianensis.
 Reparatus Bulturiensis.
 Lucius Maturbensis, prbt.
 Cæcilius Balianensis.
 Rogatus Sereddelitanus.
 Mingin Nobensis, prbt.
 Reparatus Castelli Tatroportensis.
 Philo Arsinnaritanus.

D

Vassinus Elfantariensis, prbt.
 Patera Catabitanus.
 Vincemalus Baparensis.
 Reparatus Tipasitanus, prbt.
 Romanus Tamadensis, prbt.
 Victor Vancariensis.
 Maddanius Murconensis.
 Crispinus Tabadcarensis.
 Quodvultdeus Summulensis, prbt.
 David Tadamatensis.
 Candidianus Catrensis, prbt.
 Reparatus Cissitanus.
 Pæquarius Tasaccurensis, prbt.
 Quintus Tabuniensis, prbt.
 Maximus Tuscamiensis.
 Auxilius Gunugitanus, prbt.
 Reparatus Sitenis.
 Saturninus Vissalsensis, prbt.
 Felix Maxitensis, prbt.
 Caius Adsinnadensis, prbt.
 Cresces Satafensis, prbt.
 Saturninus Sertensis, prbt.
 Victor Numidensis, prbt.

Cerealis Castelloripensis.
Lucius Tamazucensis.

Sunt numero 120.

Et cathedræ quæ episcopus non habuerunt :

Majucensis.
Nabalensis.
Tubunensis.
Maurensis.
Tingariensis.
Uboritanus.

Sunt numero 6 *.

Nomina episcoporum provinciae Mauritanie Sitifensis.

Rufinus Tamallumensis.
Donatus Sitifensis.
Maximus Coviensis.
Domitianus Igligitanus.
Honorius Aquæ Albensis.
Festus Satafensis.
Victor Horrensis.
Maximus Thugusubditanus.
Victor Jeraftanus.
Vadius Lesuitanus.
Pacatus Equizotensis.
Felix Castellanus, prbt.
Constantius Cegitanus,
Victor Eminentianensis.
Saturnius Sociensis, prbt.
Jacobus Lemelefensis.
Cresciturus Cellensis, prbt.
Emeritus Macrensis, prbt.

60 * Redux Nobalicianensis.

Argentius Zallatensis.
Vindemius Lemfoctensis.
Abus Ficensis.
Restutus Macrianensis, prbt.
Vitalis Assafensis.
Victor Flumenpiscensis.
Inventinus Maronanensis,
Romanus Molicunzensis.
Victorinus Serteitanus, prbt.
Montanus Cedamusensis.
Clemens Thamagristensis.
Adeodatus Pribatensis.
Rogatus Parteniensis.

* Columnæ sequentes usque ad 90 inter notas textui *Historiæ* subjectas requirendæ sunt, a nostræ editionis columnæ 179 ad col. 259. Novem autem quæ supersunt ut ad 99 perveniatur, indicem *Scripturæ*

A

Vilaticus Mozotensis.
Honoratus Tamascaniensis, prbt.
Justus Acufidensis, prbt.
Æmilius Asvorenixtensis.
Uzulus Thuccensis.
Aufidius Soristensis.
Victorinus Perdicensis.
Possessor Zabensis.
Pascasius Salditanus.
Flavianus Vamallensis.

Sunt numero 44 *.

Nomina episcoporum provinciae Tripolitanae.

Calipides Leptimagnensis.
Leo Sabratensis.
Faustius Kirbitanus.
Cresconius Oensis.
Servilius Tacapitanus.

Sunt numero 5 *.

B

Nomina episcoporum insulae Sardiniae.

Lucifer Calaritanus.
Martinius de Foru Trojani.
Bonifacius de Sanafer.
Macarius de Minorica.
Vitalis Sulcitanus.
Felix de Turrilbus.
Illias de Majorica.
Opilio de Euuso.

Sunt numero 8 *.

Ac sic sunt omnes episcopi diversarum provinciarum numero 466 *.

Ex quibus perierunt numero 88, id est :

De proconsulari numero 3 [4].

De provincia Numidiæ numero 33 [31].

[De provincia Byzacena numero 10.]

De provincia Mauritanie Cæsariensis numero 32.

[De provincia Mauritanie Sitifensis numero 8.]

Permanserunt numero 478 [378].

Corsica relegati numero 46.

Hic relegati numero 302.

Fugerunt numero 28.

Passus numero 1.

Confessor numero 1.

sacræ continent, quem de more prætermittimus, *Indicem Scripturæ generalem* in universam Patrologiam postea edituri. Confer observationem nostram, col. supra citata 179 ante prologum positam. Edit.

NOTÆ ET OBSERVATIONES IN NOTITIAM ECCLESIAE AFRICANÆ.

99 Notitiam Africanæ Ecclesiæ, superius a nobis editam, ad manuscriptos codices conferre non satis esse visum est, nisi ea quoque notis et observationibus illustraretur, ne nuda urbium oppidorumve nomina lectoribus exhiberemus. Quapropter rem nemini ingratam me facturum esse existimavi, si quæcumque ex antiquis monumentis tam sacris quam profanis colligere licuit huc proferrem, ad illustrandam Africanæ geographiam sacram. Ilunc vero laborem eo libentiori animo suscepi, quo nemo hactenus id operis aggressus est; tametsi non modo semel et iterum, sed sæpius recusa fuerit Notitia Africana, ex quo, ab eruditissimo viro Jacobo Sirmundo e tenebris eruta, primam lucem aspexit. Id quidem sperare fecerat libri titulus, quem sub *Ecclesiæ Africanæ* nom ne ab aliquot annis evulgavit vir clarissimus Emmanuel Scholestratus; sed alio cogitationem vertit, nec de episcopalis Africæ urbibus illustrandis quidquam curasse visus est.

Rem porro arduam, viribusque imparem meis a me susceptam fuisse, etsi ante opus tentatum urbi non satis fuisset persuasum, sane in ipso operis decursu omnino expertus sum, adeoque incunctanter inceptum laborem abjecissem, nisi hunc virorum erudi-

torum qui de Africanis urbibus egere, commentarii relevassent. Et quidem cum ex hominum doctorum dissidiis semper aliquod reipublicæ literariæ commodum accedat; id mihi contigisse non distitit ex controversia quæ orta est inter eruditos viros Joannem Garnerium et societate Jesu presbyterum, et Henricum de Noris Augustinæ familiæ bibliothecæ Vaticanæ nuper a beatissimo pontifice Innocentio XII præfectum. Hac enim occasione dum Norisius Garnerii notas in inscriptiōnes epistolarum synodaliū, quæ inter Augustinianas tunc erant 90 et 91 jam vero in nova editione Benedictina num. 175 et 176 habentur, severius vexat, multa non minus erudito quam subtili calamo de Africanis urbibus, abstrusa prius et multis ambagibus involuta, explicuit et detexit. Haud minus utiles mihi fuisse eruditæ observationes et notæ, quibus vir clarissimus Stephanus Baluzius collationem Carthaginensem, in tomo primo novæ Collectionis Conciliorum a se editam, illustravit. Alios viros eruditos qui mihi subsidio fuere, cum sese opportuna obtulerit occasio, suo loco absque grati animi testificatione abire non permittam.

Cæterum hic lectorem monitum velim me, si quando plus æquo conjecturis indulgere videar, id semper in

primis attendisse, ut in referendis urbium, oppidorum aut certe ipsorum hominum nominibus, ea semper, prout in manuscriptis codicibus aut saltem in editis habentur repræsentarem: ratus unius litteræ mutatione res aliquando ita perturbari, ut urbs una ex provincia in **100** alteram provinciam transferatur aut certe una conlelletur ex duabus, aut aliter dividatur in duas, aliaque id genus incommoda orientur, quos in scotos viros etiam erudites aliquando, incautos impregisse diffiteri non possumus. Sic, ut alia exempla prætermittam, Victor noster ex Vitensi factus est episcopus Uticensis, ex Byzacena in proconsularem provinciam translatus, et ex humili forte vico aut oppido cui præerat, in celebris Romanorum colonie sedem erectus. Certe, quamvis hæc cautela in omnibus rebus adhibenda sit, religiosius tamen in describendis urbibus Africanis tenenda est; quippe cum, ut ait Plinius initio libri quinti, *populorum vel oppidorum Africæ nomina vel maxime sint ineffabilia, præterquam ipsorum linguis*; ex prænotationis similitudine, quæ in aliena lingua reperitur, vix ac ne vix quidem aliquid certi erui potest.

ANNO SEXTO. Sic habet codex ms. ecclesie Laudunensis, sed mendose. Certum quippe est ex Victore cæterisque antiquis scriptoribus, edictum pro episcoporum conventu, mense Februario anni sequentis apud Carthaginem habendo, datum fuisse xiii calend. Junias, anno 7 regni Hunericæ. Unde merito emendavit Chiffletius 8 pro sexto.

AD PROVINCIAM PROCONSULAREM.

1. EUGENIUS CARTHAGINIENSIS, TAMALLENI. De Eugenio illustrissimo Christi confesore multa habes apud Victorem Vitensem libro II et sequentibus, et adhuc plura inferius in nostro Commentario historico, capite 8. De Carthagine vero, quam Solinus Polyhistoris capite 30, *alterum post Romam orbis terrarum decus appellat*, plura congerere superfluum esset. Nam, ut Sallustii in libro de Bello Jugurthino verbis utar, *de Carthagine silere melius puto quam pauca dicere*. Ejus excidium paucis exponit Victor noster libro I; de quo plura dicemus in Commentario nostro cap. 5. Locum autem hic *Tamallenum* appellati, quo Eugenius exsulatus est, situm describit Victor, libro V, num. II, quem *Tamallunensem civitatem* fuisse numero sequenti indicat, de qua urbe fusius agemus infra, ubi de Tamallunensi episcopo, inter Byzacenos num. 55.

2. FELIX ABRITANUS. Is ipse videtur esse qui apud Victorem libro II, num. 8, *Felix Abritanus* appellatur, in quem locum plura de urbe *Abbir* observavimus nota 79 (*Supra col. 209, n. c.*). *Abritanam* tamen provinciam memorat idem Victor lib. I, num. 4; et quidem a proconsulari diversam. Etenim ibidem *Abaritanam*, aliasque provincias sibi reservasse dicitur Gensericus, exercitui suo *Zeugitana seu proconsulari* dimissa. Et Plinius libro XVI, cap. 36, Arundinem *piscaoriam Abaritanam ex Africa*, tanquam cæteris præstantiorem laudat, *Castellum Abaritanum* laudat Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi; sed cum *Abaritanam* urbem ex eodem Victore iste auctor memoret, non unum et eundem locum his vocibus soluit designare. Haud tamen improbabile est *Aboritana* hic in Notitia pro *Abaritanis* legendum esse. Habemus nempe *Aboram* urbem in Africa, quam ad proconsularem provinciam **101** pertinuisse certum est ex epistola synodica ejusdem provincie episcoporum ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi contra Monothelitas sub sancto Martino, actione seu secretario 2. Huic enim subscripsit *Felix episcopus sanctæ ecclesie Aborensis*. Præterea Carthaginensi Collationi anno 411 in Donatistarum causa habitæ, cognitione I, cap. 133, interfuit *Trifolius episcopus Aborensis* catholicus. Denique apud Plinium lib. V, cap. 4, *Aboriense oppidum* memoratur.

3. PAULUS SINNARENSIS. Hic episcopus laudatur a Victore lib. I, num. 9, ubi se eius varie in variis codicibus scribi ut, ut observavimus in nota 30 (*Col.*

A 194, n. b). *Sinnarensis* vero restituius ex codice Laudunensi, nam alias ed it habebat *Sinuarensis*. Nostra autem lectio confirmatur ex concilio quinto generali, cui subscripsit *Victor episcopus municipii Sinua, provincie proconsularis*. Ad utramque lectionem fieri potest ea quæ habetur in Collatione Carthag., ubi cap. 133 inter catholicos antistites recensetur *Stephanus episcopus plebis Sinnuaritensis*. Aliqui tamen editi habent *Sinnuaritensis*, et paulo post *Ad Sinuar.* Licet vetus codex, ut testatur vir eruditus Stephanus Baluzius, habeat *Ad Sinnar.*; de qua voce vide infra inter Mauritanie Cesarientis urbes, num. 115.

4. PIENSIS. Hunc locum ex Halleri codice reperiri non licuit apud Ortelium. Legendum fortassis *Picensis*. Etenim in Tabulis Peutingerianis *Picus* memoratur. Habetur etiam inter proconsularis provincie episcopos qui synodice supra n. 21 laudate subscripserunt, *Felix episcopus Pariansis*, an hoc revocandus? Apud Polybium memoratur locus *Priou* dictus, ubi Hamilear Carthaginiensium dux Spendium aliosque rebelles fudit et cepit.

5. HIPPAZARTENSIS. Mirum est quantum variant auctores in hujus verbi nomine describendo, non solum diversi, sed etiam quandoque unus et idem. Apud Ptolemæum lib. IV, cap. 3, *Ἰππων* ἀεὶφόρος appellatur quam urbem sic a Græcis nominari observat Plinius libro V, cap. 4, *propter aquarum irrigua*. Eodem cognomine designatur apud Pomponium Melam lib. I de Situ orbis, cap. 7; idque jur., ut probat Vossius in notis ad hunc Pomponii locum, contra Salmasium, qui id inficiari ausus est contra omnium fere scriptorum fidem. Eadem porro civitas *Hippozarrhutus* dicitur ab Antonino, et in Tabulis Peutingerianis *Ippone Diarito*. Apud anonymum Ravennensem geographum, quem e Regiæ Bibliothecæ codice ms. edidit noster dominus Placidus Porcheron, lib. III, num. 6, appellatur *Hippone Zareton*, et lib. V, num. 5 *Yppone Zarestum*. Denique *Uticensium*, et *Hippocritarum civitates* Carthagini vicinas passim laudat Polybius libro II Historiarum. Haud minus variant nomina ecclesiastica quam profana. In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis num. 72, sententiam tulit martyr *Petrus ab Ippone Diarrito*, cujus objectionem solvit Augustinus lib. VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 35, ubi eodem nomine civitas ista designatur, quanquam in editis aliquot, et in omnibus manuscriptis, ut nostri in novæ hujus sancti operum editione observarunt, habeatur, *Hippone Zarito*. Ipse tamen Augustinus lib. XVI de Civitate Dei, cap. 8, *Hippone Diarrhitum* appellat. Epistolæ synodice proconsularium antistitum in concilio Lateranensi subscripsit *Donatus gratia D. i episcopus sanctæ ecclesie Ipponizartensis*. Ejusdem loci episcopus ex parte Donatistarum, nomine *Victor*, in Collatione Carthaginensi cap. 133, ubi unus e custodibus cartharum constituitur, **102** appellatur absque addito *episcopus Hipponiensis*. Sed cap. 179 dicitur *episcopus Hipponensis Diarrytorum*; et idem cap. 139 jam dictus fuerat adversarius *Florentini episcopi ecclesie catholice Hippensis Zaritorenensis*, sive, ut emendat clarissimus vir Stephanus Baluzius, *Hipponensium Zaritorum*. Ex varia autem hujus nomenclaturæ scribendi ratione apud auctores antiquos, liquet omnino, quod jam non semel a viris eruditis observatum est, litteras *z* et *d* seu *di* promiscue ab illis adhibitas fuisse. Quod compluribus exemplis, si necessarium esset, facile posset comprobari. Ea de re consule si lubet Justellum in cap. 78 codicis Ecclesie Africanae, Norisium Historiæ Pelagianae libro II, cap. 3, et in observationibus adversus Garnerii notas, Baluzium passim in notis ad Collationem Carthaginensem, potissimum in cap. 139, tomo I Collectionis novæ Conciliorum, et in cap. 6 Lactantii de Mortibus persecutorum; Joannem Hardainum in notis ad Plinium; Garnerium, Chiffletium, aliosque passim auctores, quos fusius recensere non vacat. Denique etsi neme

nescial alium præter hunc *Hipponem* fuisse cognomento *Regium*, cui nempe præfuit Augustinus; non tamen erit inutile hic observasse, utramque hanc urbem a Strabone libro xvii *Hipponem Regium* fuisse appellatam. De utraque Solinus in Polyhistoro cap. 50, *Hipponem, Regium postea dictum, item Hipponem alterum, de interfrente freto, Durrhiton nuncupatum nobilissima oppida equites Græci condiderunt.*

6. GUNELENSIS. Codex Halleri apud Ortelium, *Gumelmensis*, urbs sub utroque nomine æque mihi ignota.

7. UZALENSIS. Sic uterque codex ms. Editi autem habent *Uzalensis*, et quidem melius: Celebris est apud Augustinum epistolæ 33 et alibi passim *Erodianus Uzalensis episcopus*, quem laudant omnia fere istius ævi sacra monumenta. Hunc vero miratur Baluzius inter alios episcopos, qui Collationi Carthaginensi anno 411, interfuerunt, non fuisse recensitum; cum ex adverso *Felix* ejusdem urbis episcopus, cap. 204, inter Donatistas comparuerit. Evodii nomen, quod in laudatæ Collationis, cognitione 3, cap. 141, depravatum fuerat ex codice ms. restituit idem Baluzius, ubi antea *Emædion*, seu *Ennodio* legebatur. *Mustulus episcopus*, item *Uzalensis*, subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio. *Uzala* situm designat Augustinus lib. xxii de Civitate Dei, cap. 8, ubi urbem hanc Uticæ colonie proximam fuisse testatur. *Uzakitanum oppidum Latinum* appellat Plinius lib. v, cap. 4.

8. MEMBROSITANUS. Codex Halleri apud Ortelium, *Membresitanus*. *Memblosa* et *Membresa*, seu potius *Membressa*, duæ sunt ejusdem fere nominis urbes in Africa, a se invicem diversæ, ut invicte probat adversus Garnerium Henricus Norisius, in animadversionibus ad ejusdem Garnerii notas in Marium Mercatorem. Et quidem in Collatione Carthag., cap. 133, memoratur *Theasius episcopus plebis Memblositanæ*, qui unitatem Ecclesie catholice apud se haberi testificatus est. Licet paulo antea recensitus fuisset *Gennadius episcopus plebis Membresitanæ catholice*, cui ex parte Donati cap. 198 opponitur *Restitutus*. Fateor hunc Restitutum in vulgatis editionibus *episcopum plebis Siningitensis* appellari, sed mendose, ut animadvertit eruditus Baluzius, qui eo loci verba aliquot inter ansulas adiecit, ut duos Restitutos, hic ex errore librariorum in unum conflatos, restitueret: unum scilicet Donatistam, Gennadii Membressitani adversarium, alterum vero catholicum, Siningitensem episcopum. Et quidem ille *Restitutus* alius non est ab eo *Restituto* qui 103 fervente inter Donatistis ischi smate in locum *Salvi Membresitani* fuerat ordinatus, ut narrat Augustinus epistola 108 novæ editionis. *Salvius* autem ille in famosa Bagajensi synodo anno 504 damnatus fuerat; de quo passim Augustinus in libris adversus Donatistas, ubi varias ejus fortunas describit. Utramque vero urbem, *Membressa* nempe et *Memblosam*, memorat, ni fallor, anonymus Ravenensis, apud quem libro iii, num. 3, habetur *Membrisca*, et numero sequenti *Membrone*. Hæ sunt etiam, ut puto, in Tabulis Pentingerianis *Membrissa* et *Membrone*. Jam vero cum *Bonifacius*, hic in Notitia memoratus, in codice Laudunensi et in editis *Membrositanus* appelletur, quæ vox tam ex *Memblosa* quam ex *Membressa* deduci potest, quod utrobique unica solummodo littera mutanda sit: incertum relinquatur cuiam ex duabus istis urbibus ille antistes præfuerit. Baluzius quidem *Gennadium Membresitanum* episcopum, et paulo post *Theasium Memblositanum* in notis ad cap. 133 Collationis Carthaginensis, provincie proconsularis antistitibus, ex Notitia, ut ait, Africanam accenset. Sed cum in ipsa Notitia unicus occurrat episcopus *Membrositanus*, alteruter solummodo debebat ex hoc argumento Proconsularibus attribui, quamvis utramque hanc urbem ad proconsularem provinciam pertinuisse inficiari nolum. Verum si accurate descriptæ fuerint schedæ, quas ex codice Halleri Ortelius acceperat, in quibus *Membresitanus* habetur; Bonifacium Membressitanum

A fuisse episcopum potius crediderim quam Memblositanum. Nec obstat quod nonnulli Membressam ad Numidiam pertinuisse existimaverint: cum *Victorem episcopum ecclesie Membresitanæ* habeamus qui inter cæteros proconsularis provincie episcopos, synodice jam laudatæ subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, et *Paschasius Membresitanus* item episcopus interfuerit synodi Carthaginensi sub Bonifacio, anno 525. Quin et *Membresa*, ut in codice Halleri, cum unica s scribitur in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, in quo pro rebaptizandis hæreticis *confessor Lucius a Membresa* sententiam dixit. Eiusdem urbis, quam *Membressam* appellat, meminit Procopius libro ii de Bello Vandalico, ubi eam Carthagine *trecentis et quinquaginta stadiis* distitisse scribit. Ipsam vero in Numidia et proconsularis finibus sitam fuisse ex Antonio liquet.

9. BENEVENTENSIS. Sic codex ms. Laudunensis cum vulgatis editionibus. Codex tamen Halleri apud Ortelium habet *Benentensis*. Unde suspicatur eruditus Baluzius in notis ad caput 128 Collationis Carthaginensis, *Beneventensem* seu *Benentensem* urbem, hic in Notitia memoratam, eam ipsam esse cui præerat *Adeodatus episcopus plebis Benecennensis*, inter catholicos antistes in Collationis capite laudato recensitus. Jam antea Garnerius *Benecennensis* pro *Benentensis* legentium esse censuratur; sed hæc sententia Henrico Norisio non placuit, qui ea de causa Garnerium redarguit in censura adversus ipsius notas in inscriptionem epistolæ synodice Carthaginensis concilii. Contendit quippe Norisius Benecennam et Beneventum duas fuisse in Africa urbes omnino diversas: quarum priorem ex Collatione Carthaginensi notam fuisse dicit; alteram vero non solum in Notitia, sed etiam in percelebri concilio Arelatensi quod anno 414 celebratum fuit, memorari. Et quidem huic synodo, inter alios antistes qui cum Cæcilio Carthaginensi ex Africa convenerant, subscripsit *Anastasio episcopus de civitate Beneventina*.

10. UTIMIRENSIS. In Collatione Carthag., cap. 126, memoratur *Severus episcopus plebis Utimari*: 104 an huc revocandus? Porro sæpe laudatus Baluzius pro *Utimirense* legendum censet *Utiminense*; cui loco præfuisse putat *Octavium episcopum plebis Utimrensensis*, in Collatione cap. 133 memoratum. Huic sententiæ favet codex Halleri, in quo pro *Utimirense*, ut observavit Ortelius, legitur *Utiminense*. Sed forte non advertit vir eruditus urbem Utimirensem hic in Notitia memoratam, jam ab eo cum *Utmensi* conjunctam fuisse. Nam cap. 126 dictæ Collationis, ubi antea legebatur *Timianus episcopus plebis Utinensis*, cum *Felice* ejus adversario, pro *Utinensis* restituit *Utmensis*, eo quod inferius capite scilicet 133, *Isaac episcopus Utinensis* catholicus cum *Feliciano* Donatista recenseretur; et in notis ad hunc locum insert *Utmam* ad proconsularem provinciam pertinuisse, quod episcopus in Notitia vulgata *Utimirense* dictus, in codice Halleri, quo usus est Ortelius, *Utiminensis* appellatus, occurrit. Verum cum hæc quasi subdubitando ille dixerit, nihil aliud volumisse videtur quam suas conjecturas in medium proferre, ut quisque postea, quod sibi melius visum fuerit, amplecti possit. Cæterum Leo Allatius, et Henricus Norisius, duas urbes *Utinas* in Africa admittunt, ex quibus alterutra cum aspiratione *Uthina* scribi debet. Deinde veteres Collationis editiones *Octavium episcopum plebis*, non *Utiminensis*, sed *Utmunensis* appellant; et cap. 198 *Bonifacius* ejus ex parte Donati adversarius, *Utmunensis episcopus* dicitur. Præferenda tamen videtur Baluzii lectio que habet *Utiminensis*.

11. PUPPITANUS. In Collatione Carthaginensi cap. 126 inter Patres catholicos recensitus fuit *Pannonius episcopus plebis Puppitanæ*. Et *Fortunatus episcopus plebis Puppitanæ* interfuit Carthaginensi synodo que sub Bonifacio anno 525 celebrata fuit. Primus omnium epistole synodice proconsularium, sapius jam me-

morata, subscripsit *Gulosus episcopus Puppitanus*. Sc et in plerisque aliis conciliis et monumentis ecclesiasticis passim occurrit episcopus *Puppitanus*, aut *ecclesie Puppitanæ*. Tamen Antoninus urbem hanc *Puput* in Itinerario appellat. Dicitur in Tabulis Peutingerianis *Pudput*. Anonymus Ravennas lib. v, num. 5, habet *Pulpu*; quam lectionem confirmat noster Placidus Porcheron ex Prisciani libro sexto de Partibus orationis, ubi hæc Titi Livii verba ex libro cxi, ut observat Ortelius, deperdito, laudat iste auctor. *Et ipse circa Pulpud oram tuebatur*.

12. REPARATUS PUPPIANENSIS. Is ipse dedicavit monasterium in Byzacena provincia, pro cuius a-serenda libertate Petrus abbas tantopere desudavit in concilio Carthaginiensi sub Bonifacio; cui concilio subscripsit Reparatus successor *Gaudiosus episcopus plebis Puppianensis*. Huc quoque revocandus est *Bonifacius episcopus Pappianensis*, qui synodice proconsularium anti-titum in concilio Lateranensi sub sancto Martino lectæ subscripsit. His omnibus antiquior fuit *Victor senex Puppianensis*, laudatus in concilio Carthaginiensi sub Aurelio anno 397, cujus concilii canones in codice Ecclesie Africanæ referuntur a Justello pag. 346. In concilio autem quod sub Genethlio in eadem urbe habitum fuit, *Victor Puppitanensis* dicitur in quibusdam codicibus, in aliis vero *Puppianensis*. Vide tom. II Concil. editionis Labbei, col. 1158 et 1828.

13. ARADITANUS. Sic uterque codex ms. cum editis. Hunc Ortelius sic dictum fuisse suspicatur ab *Aradi Sardinia*, quam, inquit, insulam *Victor sub Aradi diœcesis* computat. Sed fallitur vir eruditus. Sardinia quidem episcopi tunc temporis ex Africana diœcesi erant, sed inferius seorsim recensentur; nec unquam ad proconsularem 105 provinciam pertinent. Concilio Carthaginiensi sub Bonifacio anno 525 habitæ adfuit *Emilianus episcopus plebis Araditanæ*. Occurrunt passim in Orientalibus synodis episcopi *Aadi*, sed isti ex Phœnicia fuerunt.

14. TULENSIS. Eidem urbi præfuit *Bonifacius episcopus Telenis*, qui epistola synodice, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ, inter antistites proconsularis provincie subscripsit. *Natalicus episcopus Telenis* Donatista interfuit concilio Cabarsussitano; jam quippe inter omnes viros eruditos constat sic istud concilium appellari debere, quod antea editi *Cavernæ* dicebant, cujus occasione confluerant nonnulli *Cavernas Susis*, locum Carthagini propinquum. De hac re vide Baluzium in nova Canonum Collectione, col. 95 et 256, aliosque passim auctores. Cæterum *Felix Telenis* ex eadem Donatistarum secta Collatione Carthag. interfuit cap. 208; quo ex loco Baluzius argumentum deducit ad probandum *Telam* et *Zelam* duas fuisse in Africa urbes a se invicem diversas. Nam in eadem Collatione cap. 136, *Natalicus* Donatista adversarius esse dicitur *Donatiini episcopi plebis Zellensis* catholici; et rursus cap. 163 idem *Natalicus episcopus Zellensis* inter Donatistas comparuit. In hac itaque sententia dicendum est *Felicem* successisse *Natalico*, qui Cabarsussitanæ synodo subscripsit, a quo diversus fuerit *Natalicus* qui hic in Collatione memoratur. Denique celebris est synodus *Telenis* sive *Zellensis*, ad controversias de ejus sinceritate aut falsitate hoc sæculo commotas.

15. MELITANUS. Interfuit Collationi Carthaginiensi cap. 153 *Candorius episcopus plebis Mullinæ*, cum *Murcellino* Donatista suo adversario, qui et cap. 198 memoratur. *Segetius* ejusdem urbis antistes, post restitutum Ecclesie Africanæ pacem, subscripsit synodo Carthaginiensi sub Bonifacio habitæ anno 525.

16. DUAS-EDENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Garnerius legit *Duassendimni*. Sed ex proprio nomine. Nec felicis censuit ea voce *Dionysianum* urbem designari, cum infra inter Byzacene provincie urbes, quæ episcopis erant destitute, memoretur *Lionusianæ*. Notissimus vero in observati- nibus adver-

sus eundem Garnerium hic designari putat sedem *Assenensalem*, cujus episcopus ex parte Donati *Fortunatianus Assenensalis*, seu potius, ut habet editio Baluziana, a *Senensalis* interfuit Collationi Carthag. cap. 201. Et in concilio Carthaginiensi sub Bonifacio, inter proconsulares recensetur *Patronianus Senensalis*, et in synodo Lateranensi sub sancto Martino *Julianus Senepalitanarum*, quibus vocibus eandem urbem designari censet vir eruditus. Verum rem, ut quidem multi videtur post Hostenium acutè tetigit Baluzius, in emendandis veteribus monumentis sagacissimus, qui hic legendum esse monet *Duas Senensal.*, id est *duarum Senensalensium*. Sic *Julianus* supra memoratus, in laudato Lateranensi concilio subscripsit proconsularium epistolæ synodice ad Paulum Constantinopolitanum datæ, sub hac formula, *Julianus episcopus sanctæ Ecclesie duarum Senepalitanarum*, seu potius, *Senensalitanarum*. Duplex igitur era, uti videtur, locus ejusdem nominis, unicum habens episcopum, qui hac de causa quandoque *Senensalitanus* dicebatur, alias vero *duarum Senensalitanarum*, ut hic in Notitia, aliquando etiam a *Senensalis*, uti supra observavimus ex Collatione Carthaginiensi. Alia porro fuit ejusdem pene nominis urbs in proconsulari, cui præfuit *Felix Seneslitanus*, in concilio Carthaginiensi sub Genethlio memoratus. De quo et Gratianus loquitur 16 q, 1 c. *Felix*, uti monet Baluzius in notis ad cap. 201 Collationis Carthag., occasione 106 *Cresconii episcopi Silemsis*, ex Donatistarum secta, qui ibidem memoratur.

17. MISSUENSIS. *Missuam* memorant Antoninus in Itinerario, et anonymus Ravennas lib. v. At Tabulæ Peutinger., Plin. lib. v, cap. 4, et alii auctores hanc urbem *Misuum* appellant, Ptolemæus vero *Nisuam*. *Missuam Carthaginiensem navale* appellat Procopius l. b. II de Bello Vandalico. *Servusdei episcopus Missuensis* subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525. Habetur et inferius num. 49 *Muzua*.

18. LAPDENSIS. Ejusdem loci videtur fuisse *Rufinus episcopus Lapidensis* ex parte Donati in Collatione cap. 198 memoratus. *Victor* item *Lapdensis* episcopus interfuit concilio Carthaginiensi sub Bonifacio. Et infra inter antistites Mauritanie Cæsariensis, *Restitutus Lapidensis episcopus*, num. 61.

19. ASSURITANUS. In concilio Carthaginiensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num. 68 *confessor Victor ab Assuris*. Et idem Cyprianus *Epicteto fratri*, id est episcopo, nihil fallor, et *plebi apud Assuras consistenti* scripsit epistolam, quæ est in nova editione num. 65. Eidem urbi præfuit *Evangelus episcopus Ecclesie Assuritanæ*, in concilio Carthaginiensi sub Aurelio memoratus in codice canonum Ecclesie Africanæ, apud Justellum pag. 346, qui et adfuit Collationi Carthag. cap. 120. Porro *Prætextatus episcopus Assuritanus* Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano anno 393, et anno sequenti in Bagaiensi synodo et sede sua dejectus est. *Rogati*, quem iidem Donatistæ Prætextato subro-gaverant, meminit sanctus Augustinus libro III contra Cresconium, cap. 56, cui postea ad unitatem catholicam converso, ut idem sanctus doctor narrat in libro de Gestis cum Emerito num. 9, Circumcelliones manus et linguam præciderunt. *Assuras* hanc semel memorat Antoninus in Itinerario; quam urbem *Assurus* Ptolemæus appellat, Tabulæ Peutingerianæ *Assures*. Eandem porro urbem esse oppidum *Azuritanum*, seu, ut alii codices habent, *Absuritanum*, a Plinio lib. v, cap. 4, laudatum, vult Harduinus, cui favet synodica proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino: ipsi enim subscripsit *Victorius episcopus Ecclesie Azuritane*. Tamen præter *Evangelum Assuritanum* episcopum, quem supra diximus in Collatione Carthaginiensi inter catholicos comparuisse, cap. 120, *Victor episcopus Azureis* catholicus interlocutus est capite 187. Sed nodum hunc solvit Baluzius, qui observat *Victorem* istum, cognitione 2, cap. 15, *Ajurensis* episcopi: opum appellari. Et quidem

cum cap. 187 laudato Victor affirmet se in urbe Rotariensi ecclesiam habere, ad Numidiam videtur pertinuisse. *Felix* quippe a *Rotario*, apud Optatum libro 1 memoratus, ex Numidis erat. Vide infra *Servium Arsuritanum* inter Byzacenæ provinciae episcopos, num. 67.

20. URCITANUS. Codex Halleri apud Ortelium habet *Urcitanus*. Et apud Victorem libro 1, num. 3, laudatur *Mansuetus Urcitanus*, qui jubente Genserico rege in porta incensus est *Fornitana*: cujus occasione plura de hac urbe observavimus in nota ad hunc locum (Col. 185, n. b). Ejusdem urbis episcopum fuisse censet Baluzius *Bonifacium Urcitanum*, qui ex Donati parte Collationi Carthaginiensi interfuit, cap. 187.

21. TENNONENSIS. *Optatus episcopus Tonnonensis* subscripsit concilio Carthaginiensi sub Bonifacio, anno 525, sed celebrior fuit *Victor* ejusdem urbis antistes, Chronici quod sub ejus nomine vulgatum est auctor. Is pro trium capitulorum defensione cum aliis Africanis episcopis, imperante Justiniano, exilium aliaque graviora incommoda pertulit, ut ipsemet in laudato Chronico attestatur.

107 22. URICENSIS. *Urbes Utica et Carthago*, inquit Pomponius Mela libro 1, cap. 7, *ambæ inclytæ, ambæ a Phœnicibus conditæ: illa fato Catonis insignis, hæc suo. Uticam altera veluti Africæ claustra appellat Florus* libro IV, cap. 2. *Morte Catonis nobilem* Plinius libro V, cap. 4, quam haud procul Carthagine distitisse ex Antonini Itinerario, Tabulis Peutingerianis, Polybio, aliisque auctoribus facile colligi potest. *Victor episcopus Uricensis* cum *Gedatio* Donatista ipsius adversario interfuit Collationi Carthaginiensi, capite 128. Plura de hac urbe, apud sacros simul et profanos scriptores celebri, congerere superfluum esset.

23. MIGIRPENSIS. In concilio Carthaginiensi sub sancto Cypriano, secundus pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit *Primus a Migirpa*, seu potius, ut observat editor Oxoniensis, *Felix eo nomine primus a Migirpa*; non enim aliter quam *Felix a Migirpa* ab Augustino appellatur, præsertim libro VI de Baptismo contra Donatistas, cap. 6, ubi illius objectiones solvit. Videtur quæ ad hunc locum nostri in notis observarunt. *Victor episcopus plebis Migirpensis* catholicus cum *Glorioso* suo adversario comparuit in Collatione Carthaginiensi, cap. 126. Sed et idem *Gloriosus* iterum, cap. 198, inter Donatistas recensitus fuit. Habemus et *Titum* seu *Tutum Migirpensem episcopum*, qui concilio Carthaginiensi sub Aurelio interfuit anno 397, apud Justellum in codice canonum Ecclesiæ Africanæ, pag. 346.

24. GISIPENSIS. In Collatione Carthaginiensi, cap. 253, recensitus fuit inter catholicos Patres *Januarius episcopus Ecclesiæ Gisipensis majoris*, qui nullum adversus se Donatistam habebat. An vero ex hoc loco colligi possit duas fuisse in Africa civitates, quarum una *Majoris* additamento ab altera discerneretur, affirmare non ausim; præsertim quod nullum ejus rei argumentum in monumentis antiquis mihi occurrat. *Hedemtus Gisipensis* interfuit concilio Carthaginiensi sub Bonifacio anno 525 celebrato; et epistolæ synodali proconsularium Patrum ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ, subscripsit *Mellosus episcopus Ecclesiæ Gisipensis*. Cave autem ne *Gisipensem* urbem cum *Ginesitensi* confundas cum *Garnerio*, qui gravem inde Norisii censuram incurrit.

25. UZITENSIS. Norisii hic legendum putat *Ucitisensis*, ab *Uci* urbe, quæ duplex erat ejus nominis in Africa, ut ex Plinio observavimus in nota 12 ad Victorem Vitensem (Col. 185, n. b). Erat tamen in Africa oppidum *Uzita* dictum, quod laudat *Hirtius* in libro de Bello Africano, et *Dio Cassius* lib. XLIII. At oppidum istud ad Byzacenam pertinuisse contendit *Norisius*, idque ex ipsius *Hirtii* verbis posse evinci putat. Ibi enim *Uzita* dicitur a portu *Leptis Parvæ millia sex passuum* abfuisse *Leptis* autem erat in Byzacena

A supra *Adrumetum* versus *Tripolim* millia passuum decem et octo, ut testatur *Antoninus* in Itinerario, proindeque longius a proconsulari dissita quam ut ei provinciae attribui possit. Huic etiam sententiæ favet *Ptolemæus*, qui libro IV, cap. 3, inter urbes quæ sub *Adrumeto* erant, *Uzitam* commemorat. Quis autem nescit *Adrumetum* ad Byzacenam pertinuisse? Cæterum *Baluzius* *Uzitiensi* huic urbi in Notitia recensitæ præfuisse putat *Paulum episcopum plebis Uzittanensis*, qui in Collatione Carthaginiensi cap. 128 cum aliis catholicis Patribus comparuit.

26. EXITIOSUS VERENSIS. Editi *Exitiosus*. Porro huic sedi suspicatur *Baluzius* præfuisse *Vitalem episcopum Ucrensem*, qui in Collatione Carthaginiensi cap. 208 inter Donatistas memoratur. Certe in Collationis editionibus quæ Baluzianam præcesserunt, *Vitalis* iste, non *Ucrensis* appellatur, 108 sed *Virensis*. Et quidem in Tabulis Peutingerianis habetur *Veri*, quem locum anonymus *Ravennas* libro III, num. 5, *Verim* nominat. *Quodvultdeus episcopus Verensis* subscripsit concilio Carthaginiensi anno 419 sub Aurelio; sed his antiquior est *Vitalis episcopus de civitate Verensium*, qui cum *Cæciliano* aliisque antistitibus ad concilium Arelatense primum ex Africa advenit.

27. CRESCENS CICSITANUS. Editi *Crescens*. In collatione Carthaginiensi cap. 209 inter Donatistas comparuit *Flavosus episcopus Cissitanus*; cum jam paulo superius, cap. scilicet 206, *Quodvultdeus episcopus Cessitanus* ex eadem secta recensitus fuisset, qui tamen *Quodvultdeus* in aliis editionibus, quæ scilicet Baluzianam præcesserunt, *Cissitanus*, et in Labbeana cap. 207 *Cessitanus* appellabatur. Alteruter fortassis ex his duobus *Cicsitanam* sedem hic in Notitia memoratam occupavit. An vero alter ad Mauritaniam, in qua provincia etiam *Cissitana* civitas infra num. 107 habetur, pertinuisset, incertum est. Suspicatur *Baluzius* *Flavosum* in *Quodvultdei*, qui in itinere defunctus fuerat, locum a Donatistis substitutum fuisse, quod tamen, etiam ipsimet *Baluzius* difficile videtur, ob hoc potissimum quod amborum istorum episcoporum nomina, uno et eodem die in Collatione recitata fuerint, nihil ad *Flavosum Cissitani episcopi* nomen dicentibus catholicis, qui paulo ante, cum *Quodvultdeus* jam defunctus recenseretur, gravem controversiam ea occasione adversus Donatistas commoverant. Cæterum in concilio Carthaginiensi sub Grato laudatur *Elpidoforus Cuisitanus*, qui hæc posse evocari, nisi aliunde eo loci *Cuiculitanus* legi debere nobis constaret. Vide infra inter *Numidas* num. 10.

28. BOLITANUS. *Ptolemæus* inter alias urbes quas libro IV, cap. 3, sub *Carthagine* fuisse commemorat, *Vol* secundam recenset. Huic præfuit *Crispulus episcopus Ecclesiæ Volitanæ*, qui cum *Quodvultdeo* Donatista ipsius adversario, Collationi Carthaginiensi interfuit cap. 128. *Quodvultdeus* item comparuit cap. 208, in quem locum U. C. *Stephanus Baluzius* emendat quæ ad caput 128 de *Volitana* plebe dixerat, quam scilicet eo loci cum *Volis* Mauritanicæ Tingitanæ populis lapsu calami confuderat. Monet idem vir eruditus in caput 155 *Volitanam* urbem a *Valitana* distinguendam esse. Cæterum Notitiæ lectio confirmari potest ex *Vita* sancti *Ambrosii*, capite ultimo, ubi *Paulinus Murratum episcopum Bolitanum* laudat. *Bolitanos* Martyres in Africa celebres fuisse ex Augustino patet, qui in eorum natali die sermonem habuit in basilica *Gratiani*. Is est sermo 13 de Verbis Apostoli. *Sanctorum Volitanorum* memoria celebratur in vetustissimo Carthaginiensi calendario, die xvi calend. Novembris.

29. CARPITANUS. *Carpis* a *Ptolemæo* memoratur lib. IV, cap. 3. Hanc urbem *Plinius* appellat *Carpi*. *Carpos* vero memorat *Optatus Milevitanus* libro II adversus *Parmentianum*. *Secundinus a Carpis* censuit hæreticos esse rebaptizandos, in concilio Carthaginiensi sub sancto *Cypriano* num. 24, cui respondet sanctus *Augustinus* libro VI de Baptismo contra Do-

natistas, cap. 34. *Antónius episcopus plebis Carpitanae*, a nam suo adversario ex parte Donati, nomine *Veratiano*, recensitus est in Collatione Carthaginensi cap. 126. Idem *Veratianus* cap. 225 inter custodes tabularum ex secta Donatistarum computatus est. *Pentadius Antonii successor, episcopus Ecclesie Carpitanae* subscripsit concilio Carthaginiensi quod sub Aurelio anno 419 celebratum fuit. *Venerius* item Carpitanus episcopus sæculo sequenti concilio Carthaginensi sub Bonifacio interfuit. Denique inter alios proconsularis provinciæ episcopos 109 qui synodica subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2 memoratur *Bassus episcopus Ecclesie Capitanæ*.

30. **MAXULITANUS.** *Maxulam* habent Tabulæ *Pentingerianæ*. *Ptolemæus* vero lib. IV, cap. 3, *Maxulam* commemorat, et paulo inferius inter eas urbes quæ sub Carthagine erant, *Maxulam Veterem* omnium primam recenset. *Maxulam coloniam* appellat *Plinius* libro V, cap. 4. Porro in concilio Carthaginensi sub *Genethlio Numidius Massyllitanus* memoratur capitulo 6, quod est in codice *Africanæ Ecclesie* cap. 8. At in Collatione Carthaginensi capite 112, comparuit item *Numidius episcopus Ecclesie catholice Mazulitanæ*, simul cum *Felice* ipsius adversario ex secta Donatistarum. Denique alius *Numidius* ejusdem urbis antistes concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno 525 subscripsit. *Sanctorum Mazulitanorum* festivitas in veteri calendario Carthaginensi celebratur die XI *cal. Augusti*. De his duos habemus sancti Augustini sermones, qui de sanctis martyribus *Massyllitanis* inscribuntur.

31. **BONUSTENSIS.** Inter catholicos Patres qui ad Collationem Carthaginensem convenere, memoratur capite 133 *Rufinianus episcopus Bonustensis*.

32. **TINNISSENSIS.** In Tabulis *Pentingerianis* occurrit *Tansa*, fortassis pro *Tunisa*. *Tunisam* et *Tunizam* memorat anonymus *Ravennas* libro III, num. 6; *Ptolemæus* lib. IV, cap. 3, *Thinisam* laudat, et inter urbes quæ sub Carthagine erant *Therisam* et *Uthinam*. Præcedenti autem capite jam *Tenissam* memoraverat, sed in *Cæsariensi Mauritania*. *Tunes* celebris est apud *Polybium*, cujus situm libro XIV describit his verbis: *Tunes Carthagine abest stadia ferme 120..... ex omni ferme parte Carthaginis potest conspici*. Hanc urbem ex Carthaginis ruinis crevisse verisimile est, etiam nunc regni, seu potius republicæ ipsi cognominis caput. *Sexiltianus Tuniensis* seu *Tuniensis episcopus*, vices egit *Primosi episcopi Carthaginis* in concilio V generali. Suspicitur *Baluzius Tinnisensi urbi*, hic in *Notitia* memoratæ, præfuisse *Valerium episcopum plebis Utinensis*, in Collatione Carthaginensi capite 126 inter *Orthodoxos Patres* recensitum. Editiones tamen quæ *Baluzianam* præcessere habent *Utinensis*. Sed hæc varietas lectionis viri eruditi sententiæ non adversatur, siquidem et codex *Halleri* in *Notitia* pro *Tinnisensis* habebat *Tinicensis*, ut ex *Ortelio* colligitur, qui *Tiniciam* ex *Victore* ms. codicis *Halleri* laudat. Cæterum in jam laudata Collatione capite 180 inter *Donatistas* comparuit *Colonicus episcopus Thinisensis*, ubi *Baluzius* legendum esse censet *Thinisensis*. Sed hanc sedem ad *Numidiam* revocari debere arbitratur cum *Baronio*. Denique in concilio Carthaginensi sub sancto *Cypriano* inter rebaptizantes num. 29 sententiam pronuntiavit *confessor Venantius a Tinsa*, cujus objectionem solvit *Augustinus* libro VII de *Baptismo* contra *Donatistas*, capit. 43.

33. **CULSITANUS**, seu potius *Culusitanus*. *Nicasius* quippe *Culusitanus* memoratur in concilio Carthaginensi sub *Grato*. Celebris fuit *Vincentius episcopus Ecclesie Culusitanæ*, qui fuit unus e septem catholicis episcopis qui in Collatione Carthaginensi electi sunt pro tuenda Ecclesia catholice causa adversus schismaticos *Donatistas*; recensitus quoque inter cæteros Patres cap. 158. Idem antistes interfuit concilio Carthaginensi sub Aurelio quod anno 519 celebratum fuit, ut patet tum ex editione *Labbeaus*, tum

etiam ex codice canonum Ecclesie Africanæ. Is idem ipse est qui a *Paulino* laudatur in *Vita* sancti *Ambrosii* capite ultimo, quamvis ibi in eitis *episcopus Colossitanus* appelletur, contra 110 omnium fere mss. coll. fidem, qui, ut testantur nostri in nova sancti hujus doctoris operum editione, habent *Culusitanus*, quod tamen nec ipsi emendaverunt. Sæculo sequenti *Marcianus episcopus plebis Culusitanæ* interfuit concilio Carthaginensi sub *Bonifacio* anno 525. Denique synodica episcoporum proconsularium quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2 recitata fuit, subscripsit *Petrus gratia Dei episcopus Ecclesie Culcitanensis*. Urbem tamen *Culucitanam* a *Culusitana* distinguendam esse contendit *Norisius* adversus *Garnerium*. Nam *Antoninus* in *Itinerario*, et *Tabulæ Pentingerianæ Culucitanæ* in media *Numidia* locant, cum tamen certum sit ex omnibus testimoniis quæ supra laudavimus *Culusitam* ad proconsularem pertinuisse. *Culuciam* memorat anonymus *Ravennas* libro V, num. 4. Nec immorari licet refellendo alteri *Garnerii* errato, qui eandem *Culusitanam* urbem cum *Curobitensi* confundit. Ex his quippe quæ inferius de *Curubi* dicemus num. 36, patebit has omnino diversas fuisse. Denique *Culusitanam civitatem* laudat *Victor Vitensis* libro V, num. 3, in qua tot martyres ac confessores sub *Vandalica* persecutione floruerunt, ut impossibile fuerit eos homini supputare. Præcæteris laudat *Victoriam* matronam illustrem.

34. **BULLENSIS.** *Confessor Therapius a Bulla* tulit sententiam adversus hæreticorum baptismam in concilio Carthaginensi sub sancto *Cypriano*, num. 64; cuius argumento respondet *Augustinus* libro VII de *Baptismo* contra *Donatistas*, cap. 25. Huc forte revocandus quoque est *Victor Bulnensis* qui synodali epistolæ proconsularis provinciæ episcoporum jam sæpius laudatæ subscripsit, ut videre est in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. *Bulæ campum* semel et iterum memorat *Pocopius* libro I de *Bello Vandalico*, qui erat in itinere versu *Numidiam*. *Campi Bullensis* meminit quoque sanctus *Augustinus* epistola 65. Vide inferius num. 50, **BULLENSIS REGIO**.

35. **NEAPOLITANUS.** Omnium postremus *Junius a Neapoli* pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit in concilio Carthaginensi sub sancto *Cypriano*. *Fortunatianus Neapolitanus episcopus* subscripsit concilio Carthaginensi quod anno 419 sub Aurelio celebratum fuit; idemque interfuit Collationi Carthaginensi capite 126 cum *Ampelio* *Donatista* ipsius adversario; qui *Ampelius* iterum capite 206 inter ejusdem sectæ episcopos recensitus est. De hac urbe agunt *Ilirius* in libro de *Bello Africano*, *Pomponius Mela*, alique auctores, quam *Tabulæ Pentingerianæ* mediam fere inter *Clypeam* et *Putput* locant. Consentit *Antoninus* in *Itinerario*, ubi *Putput*, *Curubis*, *Neapolis*, *Clypea*. Cæterum *Ptolemæus Neapolim coloniam* appellat, *Liberunt Oppidum* *Plinius*. Aliæ erant in aliis provinciis urbes *Neapolis* dictæ.

36. **CURBITANUS.** Huic lectioni favet jam non semel laudata synodica proconsularis provinciæ episcoporum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino approbata, cui subscripsit *Benenatus gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesie Curbitanæ*. Frequentius tamen veteres *Curubim* scribebant. In Collatione Carthaginensi cap. 198 inter *Donatistas* recensitus fuit *Victor episcopus Curubitanus*. Aduit et concilio Carthaginensi sub *Bonifacio* anno 525 *Peregrinus episcopus Ecclesie Curubitanæ*. Eadem civitas *Curubis* a sancto *Augustino* appellatur libro XXII de *Civitate Dei*, cap. 2. Sacris scriptoribus profani consentiunt *Plinius*, *Antoninus* in *Itinerario*, anonymus *Ravennas* libro V, numer. 5. *Curubim* tamen, seu, ut habet codex *Palatinus*, *Curubim* appellat *Ptolemæus* libro IV, cap. 3. Post *Norisii* in 111 *Garnerium*, censuram nemo erit, opinor, in posterum qui hanc urbem cum *Culusitana* confundat.

37. **SIMMINENSIS.** In codice Halleri *Simminiensis*. A. Apud anonymum Ravennensem libro v, num. 5, occurrit *Simmina*, quam urbem eandem esse putat noster Placidus Porcheron cum *Sinuama*, quæ libro III, num. 5, apud eundem auctorem memoratur. Opinatur Baluzius hic in Notitia scriptum fuisse *Simminensis*, et inferius num. 42, *Seminensis* pro *Simitensis*, quod in Collatione Carthaginensi cap. 126 interfuerit inter Patres catholicos *Benenatus episcopus Ecclesie Simitensis*; et alter *Benenatus episcopus Ecclesie Simitensis* subscripserit cum aliis proconsularis provincie Patribus synodice jam sæpius laudatæ, quæ approbata fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Sane varii modi, quibus variis in locis civitas hæc scribitur, ansam præbent conjecturis indolgenti. *Uppidum Simituense* memorat Plinius lib. v, cap. 4. Antonino dicitur *Simitu*. In concilio Carthaginensi editionis Labbeanæ, quod anno 419 sub Aurelio celebratum est, interfuit *Adeodatus Simituensis*, seu *Simitensis*, seu *Simitethensis*, qui in codice canonum ecclesiasticorum ex Dionysio Exiguo apud Justellum col. 169, et in codice canonum Ecclesie Africanæ col. 396, dicitur *Adeodatus Simidicus*, seu ut habet textus græcus, *Συμδιδιχτης*. Cave tamen ne unam et eandem urbem esse existimes *Simitu* et *Simidicam*. Duas enim esse omnino diversas probat Norisius in observationibus adversus Garnerium, jam sæpe laudatis. Et quidem id facile evinci potest ex Collatione Carthaginensi, ubi cap. 126 *Benenatus Simitensis* jam memoratus, testatur nec *alium secum* episcopum, nec *hereticos* sibi adversarios habere. Et cap. 135 item inter catholicos recensitus est *Adeodatus episcopus plebis Simidicensis*, qui pariter unitate catholica gaudebat. Hinc collige aut in subscriptionibus Labbeanis restituendum esse *Simidicensis* pro *Simitensis*, aut certe *Adeodatium* in isto Carthaginensi concilio memoratum, alium prorsus esse ab *Adeodato Simidicensi*, in Collatione cap. 135 laudato, qui *Benenato* successerit, ut vult Norisius. Vide infra num. 42, ubi de *Seminensi* episcopo agemus.

38. **CLIPPIENSIS.** Eodem modo scribitur nomen *Stephani episcopi Ecclesie Clippiensis*, qui subscripsit synodice proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. Et *Crescens Clippiensis episcopus* interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno 525. Tabulæ Peutingianæ habent etiam *Clypeis*. Sæpius tamen veteres scribebant *Clypeam* aut *Clypeam*. Sic quippe habent Ptolemæus libro IV, cap. 3; Cæsar libro II de Bello civili; Ilirtius libro de Bello Africano; Plinius, Antoninus in Itinerario, Pomponus Mela, Solinus, Polybius, et alii passim auctores. Ejus rei rationem reddit Situliticus lib. I, quod nempe in clypei modum esset extracta. Collationi Carthaginensi interfuit *Laodicius episcopus plebis Clypiensis*, qui cap. 135 cum *Geminio* suo adversario memoratus est. *Geminio* iterum cap. 198 cum cæteris Donatistis comparuit. Hæc urbs prima omnium Africanarum in Romanorum potestatem devenit sub Regulo, ut observat Polybius libro I Historiarum, Florus libro II Historiæ Romanæ, cap. 2. Herculem in ea cum Anthæo Afrorum rege decertasse veteres putabant, ut refert Procopius libro II de Bello Vandalico. De Anthæo autem plura habent fabulæ, sed quæ hic recensere non vacat.

39. **MEGLAPOLITANUS.** Sic legendum esse compluribus exemplis probat Norisius, qui Garnerium reprehendit quod *Megalopolitanus* absque ullius codicis auctoritate scripserit. 112 Codex Halleri apud Ortelium habet *Megapolis*; sed pro Norisio stat codex Laudanensis annorum 800. Et quidem licet in Labbeana Conciliorum editione capite 153 Collationis Carthaginensis memoretur *Romanus episcopus plebis Megapolitanæ*, in editione tamen Albaspinici habetur *Megapolitanæ*, cui lecti respondere veterem codicem manuscriptum monuit Baluzius in nota ad hunc locum. Editio Papirii Massoni habet *Negapolitanæ*. Cæterum nostræ lectioni favet etiam synodalis epistola ex concilio

Lateranensi sub sancto Martino jam sæpius laudata, cui inter provincie proconsularis episcopos subscripsit *Reparatus episcopus Ecclesie Megapolitanæ*.

40. **TIMIDENSIS.** *Felix episcopus Ecclesie Timidensis* recensetur inter episcopos proconsularis qui synodice subscripserunt eodem Concilio act. 2, et *Timidensium martyrum* memoria celebris olim fuit in Africa, ut ex vetusto calendario Carthaginensi patet, in quo 11 calend. Junii sanctorum *Timidensium* festivitas memoratur. Hæc eadem urbs est quæ vulgo *Timida Regia* dicebatur, ejus episcopum *Faustum confessorem* laudat Augustinus libro VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 22, qui longe antea in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano pro hæreticis rebaptizandis num. 58 sententiam dixerat. *Restitutus episcopus Timidensium Regiorum* subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525. Porro huic etiam urbi præfuisse *Januarium episcopum plebis Tunudensis*, qui in Collatione Carthag. cap. 120 memoratur, censuerunt aliqui viri eruditi: contra quos insurgit Norisius in observationibus adversus Garnerii notas, qui sedem Tunudensem a *Thunu* ex Tabulis Peutingianis, aut a *Tunuba* ex Ptolemaicis, aut certe ab oppido *Tunudiensi*, quod Plinius lib. V, cap. 4, in proconsulari locat, potius esse repetendam censet. *Tunudensis* repositus Baluzius in notis ad hunc Collationis locum, quod *Victorlanus* Donatista, qui ibi Januarii adversarius dicitur, infra cap. 201 ejusdem Collationis appelletur *episcopus Tunusudensis*. *Thunusdam* memorat Ptolemæus lib. IV, cap. 3. Sed de urbe Tunusudensis plura diximus in nota 46 ad Victorem Vitensem (Col. 198, n. 1). Porro id viros eruditos impulerat ut hic *Tunusudensis* pro *Timidensis* scriptum fuisse censuerint, quod veteres Collationis editiones haberent *Timidensis*, quod mendum etiam viro erudito, qui sancti Cypriani Oxoniensem novissimam editionem curavit, fucum fecit.

41. **VINCIGENSIS.** In Collatione Carthag. cap. 197 inter Donatistas comparuit *Donatus episcopus Zicensis*, quo nomine sedem *Ziggensem* hic in Notitia memoratam designari putat V. C. Baluzius in notis ad hunc Collationis locum; ibique reprehendit Holstenium, qui *Zensem* hanc urbem cum Siccensi eandem esse putavit, cum alias *Paulus Siccensis* episcopus ex Donatistis cap. sequenti memoretur. Et quidem *Fortunatianus Siccensis Catholicus episcopus* cap. 139 proficitur ita unitatem catholicam in urbe sua haberi, ut episcopus Donatista qui ibi morabatur, vix nomine notus esset. Cæterum *Vincentium*, qui hic in Notitia *Ziggensis* episcopus dicitur, eum ipsum esse censet Baluzius, qui apud Victorem Vitensem lib. I, num. 9, appellatur episcopus *Gigianus*, de quo vide notam 29 in hunc auctorem (Col. 195, n. 2). Sed eo pacto urbs *Zicensis*, seu, ut vult Baluzius, *Ziggensis* in Collatione memorata, alia erit ab ista *Ziggensis* de qua agimus, quam tamen eandem cum *Gegitana* esse dicit. Nam in Collatione *Quadratus episcopus plebis Gegitanæ* catholicus cap. 128 proficitur nunquam in sua urbe ullum fuisse Donatistarum episcopum; 113 proindeque *Donatus Zicensis*, qui, uti diximus cap. 197 inter Donatistas adfuit, adversarius ejus esse non poterat. Denique in Antonini Itinerario inter Carthaginem et Tuburbum Minus locatur *Cigisa*. Et Anonymus Ravennensis memorat lib. III, num. 6, *Gegite* inter urbes quæ in proconsulari et Numidia finibus jacent. *Candidus episcopus Siccensis* subscripsit synodice proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. Sed iste fortassis *Siccæ Veneriæ* episcopus fuit, quæ civitas ut plurimum *Sicca* absque ullo addito dicebatur. De hac vide notam 75 in Victorem Vitensem (Col. 207, n. 2).

42. **SEMINENSIS.** Hic *Seminensis* et supra *Simminensis* pro *Simitensis* scriptum fuisse censet Baluzius. Adfuit tamen, ut ipsemet fatetur, concilio Carthagin. sub Bonifacio anno 525 *Januaris episcopus Siminensis*, qui et alias scribitur *Simminensis*. Vide supra num. 37.

43. **TACARATENSIS.** In Collatione Carthag. cap. 128 memoratur *Lucius episcopus civitatis Tagaratensis*, cum Quinto ipse adversario, qui iterum inter Donatistas recensitus fuit cap. 208. Ortelius ex ms. Halleri *Tagarantem* urbem in proconsulari memorat. Habemus inferius inter Numidiæ anti-lites num. 112 *Crescentium Tacaratensem*.

44. **ALTUBURITANUS.** S.c. ms. Laudun. Codex vero Halleri, *Altuburitanus*. At editi *Altuburitanus*. Nostram lectionem firmant Tabulæ Peuting. et veteres quique geographi. In Collat. Carthag. cap. 123 inter catholicos recensetur *Basilus episcopus plebis Altuburitanæ*, cum *Augustali* ex parte Donatarum, qui cap. 197 iterum memoratur. Ex eadem secta *Victor episcopus Altuburitanus* concilio Cabarsussitano interfuit. At catholicus fuit *Constantinus episcopus Ecclesie Altoburitanæ*, qui synodice proconsularium subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Eadem urbs, ni fallor, memoratur in Antonini Itinerario, ubi *Alticeuros* locus occurrit medius fere inter Carthaginim et Cirtam.

45. **CELLENSIS.** Occurrit infra inter Patres Mauritanie Sitifensis num. 17 *Cresciturus Cellensis*. Ad alterutra urbem referendus est *Honorius episcopus plebis Cellensis*, qui interfuit Collationi Carthag. cap. 126 cum *Casto* Donatista, qui et cap. 187 memoratur.

46. **UZIPPARITANUS.** In Tabulis Peutingianis habetur *Uzippira*, et in Collatione Carthag. cap. 131 recensetur *Marianus episcopus Uzipparitanorum*. Nostram tamen lectionem confirmant alia vetera instrumenta; nam concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525 adfuit *Sementius Uzipparensis*.

47. **AUSANENSIS.** Sic codex uterque ms. cum editis. Legendum forte *Ausafensis*. Nam concilio Cabarsussitano anno 593 inter alios Donatistas subscripsit *Salvius Ausafensis episcopus*, qui anno sequenti in synodo Bagaicensi e sua sede dejectus fuit. Et quidem iste Salvius in editione Labbeana *Ausacensis*, seu, ut in margine habetur, *Ausanensis* appellatur. Ipsum tamen ad Sitifensem provinciam pertinuisse verisimilius est, ubi *Assafa*; de qua urbe vide infra SITIFENSES, num. 24.

48. **NARAGGARITANUS.** Sic codex Laudun. cum editis. Scribendum tamen absque dubio *Naraggarritanus*. Et quidem Halleri codex apud Ortelium habet *Naraggarritanus*, quam tamen urbem auctor iste incauta Numidiæ attribuit. Porro *Naraggara* civitas est ex Ptolemæo, Antonino, Tabulis Peutingianis, aliisque auctoribus nota, cujus episcopus ex Donatarum secta, nomine *Faustinus*, in Collatione Carthag. cap. 208 memoratur. Concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525 subscripsisse legitur *Victorinus episcopus plebis Naraggarritanæ*, pro *Naraggarritanæ*. 114 Inter alios proconsularis provincie Patres, qui sæpius jam laudatæ epistolæ synodali subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, occurrit *Beneatus gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesie Naraggarritanæ*. Denique Polybius libro 15 Historiarum *ἡ πόλις Μάρραρον* memorat in Africa, quem locum Casaubonus vertit simul et interpretatur *Margarum, sive Nadagarum*. Sane iste Polybii locus nostræ favet lectioni, cum alias litteram *M* pro *N* librariorum incurria irrep isse nobis visum fuisset.

49. **MUZENSIS.** In Collatione Carthaginensi capite 123 comparuit *Rufinianus episcopus plebis Muzensis*, qui professus est unitatem catholicam se habere. Is est ipse Rufinianus, ut monet eruditus Baluzius, qui concilio Carthaginensi sub Aurelio anno 419 interfuit; quanquam ipsius sedis nomen varie in variis codicibus, tam editis quam manuscriptis, scriptum reperitur. Nam in Labbeana editione tomo II Conciliorum, col. 1603 et 1605, dicitur *Rufinianus Muzentis*, seu *Mustensis*; col. autem 1670 *Rufinus episcopus Ecclesie Mazensis* appellatur. Apud Justellum in codice canonum Ecclesie Africanæ primo, col. 36, dicitur *Rufinianus Muzcentis*; at postea, scilicet in

concilii subscriptionibus, col. 599, *Rufianus Mazensis* appellatur, et in alio codice, ut monet idem Justellus, *Rufinianus episcopus Mazensis*: certius codex habet *Mugensis*. In collatione autem Dionysii Exigui apud eundem, col. 169, dicitur *Rufinianus Muzubensis*. Porro etsi in tanta lectionum varietate genuina lectio non facile discerni possit, cæteris tamen potior nobis videtur ea quæ *Rufinianum* appellat *Muzense* episcopum. Certum quippe est aliquem et proconsularibus episcopis hic recenseri. At *Muzcentis* sedes ad Byzacenam pertinebat, de qua et de *Muzulensi*, infra inter istius provincie episcopos num. 42 dicitur. *Mustensis* vero ad Numidiam, ut ex Antonini Itinerario aliisque auctoribus certum est, et *Antonianus Mustitanus* infra inter Numidas num. 71 recensetur. Et quidem licet fuerit in proconsulari urbs *Mustensis* dicta, a *Muzensi* distingui debet, ut ex Collatione certum est. *Rufinianus* quippe *Muzentis* ibi, ut jam diximus, testatus est se unitatem catholicam habere. Et *Victorianus Mustitanus*, quem *Norsius* contendit ex proconsulari fuisse, duos habebat adversus se episcopos Donatistas. Vide infra NUMIDIANOS num. 71. *Mazensis* vero, *Mazensis*, aut *Mugensis*, seu *Muzulensis*, aut *Muzubensis* urbes ex aliis monumentis nobis notæ non sunt. *Madensem* quidem in Notitia habemus, sed ex Numidia num. 37. Denique concilio Cabarsussitano subscripsit *Latinus Mugensis*, at e qua fuerit provincia nos latet; et quidem *Rusticianus Mutigenis*, de quo agit sermo sub nomine sancti Augustini in fine tomi IX edit. *Benedictinæ* e Numidia videtur fuisse. Denique omnes codices Græci, sive in concilii prologo, sive in subscriptionibus, constanter habent *Ῥουφιανὸς Μουζουενταίωνος*, unico excepto qui semel habet, *Μαζένοιος*. Sed hæc fortassis fusius quam res postulabat.

50. **BULLENSIUM REGIO.** Legendum est *Bullensium Regionum*. Cujus loci antistes aliquando simpliciter *Bullensis episcopus* dicebatur, ut ex Collatione Carthaginensi patet, ubi capite 208 inter Donatistas recensetur *Felix episcopus Bullensis*, qui tamen antea cap. 135 dictus fuerat adversarius *Dominici episcopi plebis Bullensium Regionum*. In concilio Carthaginensi sub Genethlio memoratur *Epigonius episcopus Bullensium Regionum*, ut emendatum est ex codice ms. Lucae Holstenii; nam antea legebatur *Bullensium Regionum*, ut videre est in tomo II. Conciliorum Labbeanæ edit., col. 1161, 115 et in appendice col. 1830. *Bullam Regiam* memorant Antoninus in Itinerario, Tabulæ Peutingianæ, et Plinius libro v, cap. 3, qui eam *liberum oppidum* appellat. Eadem est, ni fallor, quam Ptolemæus *Bullarum* appellat libro iv, cap. 3, ubi hanc urbem sub *Legione Augusti* 3 constitutam fuisse memorat. Et fortassis pro *Bullerensis* legendum est *Bullariensis* in subscriptionibus synodice proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino, ubi *Mellosus episcopus Bullerensis* occurrit.

51. **TITULITANUS.** Inter Donatistas qui in Collatione Carthaginensi capite 202 comparuere, memoratur *Victor episcopus Titulitanus*, qui jam capite 126 dictus fuerat adversarius *Cresconii episcopi plebis Tituli*. Unde conjicimus urbem hanc *Titulum* fuisse appellatam. *Victorinus de Castello-Tituliano* infra inter Numidas habetur num. 51.

52. **TUBURBITENSIS.** Duplex erat in Africa, ut sciunt omnes, urbs *Tuburbium* dicta, quæ *Majoris*, aut *Minoris* additamento distinguebantur. Utraque tamen promiscue *Tuburbium* simpliciter quandoque dicebatur, quod ex Collatione Carthaginensi patet. In ea quippe cap. 203, *Maximinus* Donatista *episcopus Tuburbitanus* dicitur, qui antea, capite scilicet 135 adversarius *Victoris episcopi Tuburbitanorum Minorum* fuerat appellatus. Sic *Rufinianus episcopus Tuburbitanus* item Donatista sine addito capite 201 memoratur, qui adversarius erat *Cypriani episcopi plebis Tuburbitanorum Majorum* catholici, ut patet ex capite 135, ubi dicitur *Rufinus*. Alterutrius episcopi

fuere *Sedatus a Tuburbo*, qui in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano inter rebaptizantes sedit, locutusque est num. 18; et *Fausus episcopus de civitate Tuburbitana*, unus ex Africanis antistitibus qui cum Ceciliano Carthago, ad concilium Arelatense primum convenere, ut ex ejusdem synodi subscriptionibus patet. *Tuburbim coloniam* habet Plinius libro v, cap. 4. *Tuburbovini* inter Bullani Regiam et Cigisam locat Antoninus in Itinerario. Utriusque vero situm exhibent Tabule Peutingerianæ. *Tuburbo* memorat Ptolemæus: alios auctores ornato. Eadem fortassis urbi præfuit *Germunus*, qui synodice proconsularium subserpsisse dicitur in concilio Lateranensi sub sancto Martino, ubi *episcopus sancte Ecclesie Ciunturbo* appellatur, forte pro *civ. m.* id est civitatis Majoris, aut *Minoris Tuburbii*; sane episcopatum sedium nomina in hac epistola ut plurimum sunt depravata. Servum illustrem confessorem *Tuburbitanæ civitatis majoris* laudat Victor noster lib. 165 num. 2, de quo vide notam ad eundem locum (Col. 242, n^o). *Tuburbitanas martyres* celebrat vetus calendarium Carthaginense in *cal. Augusti*; quod nomen aliqui celeberrimis martyribus Felici et Perpetuæ attribuerunt. Alii vero Maximæ et aliis ejus consortibus. De his erudite noster Joannes Mabillonius in notis ad prædictum calendarium, quam quidem questionem nos quoque agitavimus in Admonitione ad Passionem sanctarum Perpetuæ et Felicitatis in Actis Martyrum sinceris, pag. 81. Vide et page 495.

53. EUDALENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Mallin tamen legitur cum viris eruditis, Stephano Baluzo in notis ad Collationem Carthag. et Joanne Harquino in notis ad Plinium, *Theudalensis*. Certe Victor Vitensis libro i, num. 7, laudat *Habedæum episcopum Theudalensem* a Genserico relegatum: de quo vide Byzacenos, num. 55. Collationi Carthag. cap. 126 adfuit *Urbanus episcopus plebis Theudalensis*. Eudalam tamen a Theudala distinguit Carolus a Sancto Paulo in Geographia sacra, sed ex hoc Notitiæ loco. **116** *Theudale* memoratur a Ptolemæo lib. iv, cap. 3, quod a Plinio lib. v, cap. 4, *immense oppidum* appellatur.

54. TULANENSIS. Non habetur apud Ortelium. In concilio Carthag. sub Grato adfuit *Metus Taccanensis*: an hic revocandus? In alio cod. vocatur *Cauensis*. Sed ejusmodi conjectationibus hæerere non vacat.

Porro hic quinquaginta tantummodo et quatuor episcopi in provinciâ proconsulari memorantur, quamvis longe plures in ista provincia olim fuisse certum sit. Sed populus in varias regiones dispersis, *urbes quamplurimæ*, ut ait noster Victor lib. i, num. 3, *aut variis, aut nullis habitatoribus incolebantur*. Certe numerum eorum centum sexaginta quatuor fuisse idem auctor asseverat num. 9 libri laudati, cum post *De gratias Carthaginensis episcopi obitum* Genserici *Zeugitanæ et proconsulari provinciæ episcopus interdixit ordinandos*. Synodice epistola isti provinciæ episcoporum ad Paulum patriarcham Constantinopolitanum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2, sexaginta et octo Patres subscripsisse memorantur. Nec tamen ibi aut Carthaginis, aut complurium aliarum urbium, quæ hic in Notitiâ habentur, recensentur episcopi.

AD PROVINCIAM NUMIDIÆ.

1. BECCERITANUS. Codex Halleri, *Becerritanus*. Eisdem sedi præfuisse censet V. C. Baluzius *Fortunatum episcopum Veseritanum*, qui in Collatione Carthag. cap. 187 inter Donatistas recensetur. Ortelius tamen et Carolus a Sancto Paulo *Veseritanam* urbem in Collatione memoratam eam esse putant quæ a Ptolemæo *Ὀδισσάρη* dicitur, in Mauritania. Inter Numidiæ civitates quæ in Notitiâ Leonis Sapientis, de qua infra n. 3 habentur, occurrit *Κάστρον Βιδερα*, seu *Castrum Bideze*, ut vertitur in editione Beveregiana; at Goaris versio habet *Castra Vetera*.

2. GAZAUFULENSIS. Sic dicitur apud Antonium, ubi *Gazaufula*. Adversus hæreticorum baptismum in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano sententiam protulit num. 76 *martyr Salvianus a Gazaufula*; cuius objectionem solvit Augustinus libro vii de Baptismo contra Donatistas, capite 40. *Gazophyla* appellat Procopius lib. ii de Bello Vandalico, quem locum *bidui iter a Constantina* distitisse scribit. *Gazaufala* habetur in Tabulis Peutingerianis.

3. CALAMENSIS. Memoratur frequenter urbs ista apud Augustinum, utpote: quæ non longe ab Hippone regiensi distabat, ex libro xxii de Civitate Dei, cap. 8. Idem sanctus doctor *Megalium Calamensem* episcopum, tunc temporis Numidiæ primarem, passim laudat, a quo ad episcopalis dignitatis apicem se evectum fuisse professus est in Collatione Carthaginensi, cognitione 3, cap. 247. Idem refert Possidius Megalii post Crescentianum in Calamensi sede successor; qui Collationi Carthaginensi inter Patres catholicos capite 159 comparuit, cum jam antea capto 55 cum aliis sex episcopis pro tuenda adversus Donatistas Ecclesiæ causa fuisset electus. Celebris est idem antistes ob vitam Augustini a se litteris mandatam, quo nomine inter scriptores sacros locum jure adeptus est. Crispinum habuit adversarium ex Donatarum secta, ab Augustino passim **117** memoratum, qui paulo ante Collationem defunctus est, ut in ea testificatus est Petilianus capite 159 jam laudato. *Donatus Calamensis* episcopus ex eadem secta apud Opatium libro i inter traditores recensetur qui Circensi synodo sub Secundo primatè Tigrisitano adfuerant. Cæterum celebris adhuc erat Calamensis civitas sæculo nono exunte, utpote: quæ prima recensetur inter ceteras Numidiæ urbes in Notitiâ, quæ imperante Leone Sapiente conscripta fuit. Hanc Notitiâ omnium primus Græce et Latine edidit Carolus a Sancto Paulo, sed mutilam, ad conuerit Guillemmus Beveregius, qui eandem ex codice ms. bibliothecæ Bodleianæ Oxoniæ integram typi Scheltonianis publici juris fecit anno 1672, in adnotationibus ad canones concilii Trullani tomo II Synodici seu Pandectarum Canonum apostolorum, etc. Sed immerito vir ille, alias eruditus, catholicis, quos pro more hæreticorum papistas appellat, prave fidei crimen impingit, eis exprobrans hanc Notitiâ in eorum codicibus aut corruptam fuisse, aut saltem ab illis haud fideliter editam; atque factum fuisse dicit in gratiam Romanorum pontificum, propterea quod in ea longe plures episcopatus Constantinopolitano quam Romano patriarchæ subjecti enumerarentur, et fines illi præscriberentur, qui dominium et potestatem in totum Christianum orbem sibi arroganter vindicant: quasi vero Romanæ Ecclesiæ pontificum prærogativæ, ex majori aut minori episcoporum numero qui ei, ut aiunt, patriarchico jure subjiuntur, repeti debeant; et non potius ex primatu Petro supra ceteros apostolos, a Christo concesso, quem ad ejus sedis successores transmissum fuisse perpetua ac constanti traditione semper credidit, uti etiam nunc credit Ecclesia catholica; docuere sancti Patres, Græci simul et Latini, agnoscebantque Græci ipsi eo tempore quo ab eis Notitiâ hæc descripta fuit; in cuius initio Patriarcharum ordo ita dispositus habetur, ut primum locum obtineat Romanus pontifex. Denique non erat quod Beveregius adversus catholicos adeo commoveretur, cum inulto antequam scriberet tempore, eadem Notitiâ, integra prorsus et insecta, a viro catholico et erudito, Jacobo scilicet Goare e familia sancti Dominici, edita fuisset anno 1648 in appendice ad Codicum Cæropalatem, qui unus est ex auctoribus qui in percelebri Byzantinæ Hæstoria scriptorum collectione typis regis Luitævi Parisiorum editi sunt. Sed his diutius immorari non vacat. Ipsam vero Notitiâ in posterum laudabimus sub *Leonis Notitiæ* nomine, cuius ut variz editiones discerni possint, earum alteram Jacobi Goaris, alteram vero Beveregii, aut, ut jam a viris eruditis passim laudatur, Notitiâ Bodleianam

appelabimus. *Basili Armeni Notitia* a nonnullis etiam dicta fuit, quod in Beveregiana editione Matthæus quidam Armenus se eam descripsisse progressus fuerit.

4. CASTELLANUS. Inter Donatistas qui ad Collationem Carthaginensem convenerunt, memoratur cap. 180 *Severinus Castellanus episcopus*. Sed incertum est utrum hic ex Numidiis fuerit, cum alia in aliis Africae provinciis urbes passim occurrant *Castellum* dictæ. Vide infra inter Mauritanie Cæsariensis urbes num. 75, et inter Sitifenses num. 12. *Castellum* locum minutissimum, in quo Jugurthæ Numidarum regis divitiæ asservabantur, describit Salustus in libro de Bello Jugurthino, quod tandem a Caio Mario consule expugnatum fuit. Idem est, ni fallor, oppidum quod *Castellum in montis loco munito locatum* appellat Hirtius de Bello Africo, in quod *Juba frumentum aliisque ad bellum gerendum necessaria congesserat*. In *Notitia Leonis imperatoris a Goare 118 edita, Castellum* inter Numidiæ civitates memoratur. Græcus tamen textus habet *καταβάρι*, in editione Beveregii *καταμαγαι*, Latine *Castamagæ*.

5. BURCENSIS. Codex Halleri *Bursensis*. *Burcam* a Ptolemæo memoratam editor Oxoniensis novæ editionis operum sancti Cypriani non aliam esse censet a *Burch*, cujus episcopus *Quietus* sententiam num. 27 dixit in concilio rebaptizantium sub sancto Cypriano. Sic quoque *Quietus* appellatur apud Augustinum libro vi de Baptismo contra Donatistas, cap. 34, ubi sanctus doctor illius argumenta refellit. Et quidem a *Buruc* deduci potuit *Burucensis*. Tamen in Collatione Carthag. cap. 201 memoratur inter Donatistas *Lucianus episcopus Burugitensis*.

6. CENTURIONENSIS. Uterque codex ms. habet *Centurionensis*. Editorum lectionem retinimus, quæ veteribus monumentis magis consentanea est. Nam in Collatione Carthaginensi cap. 202 inter Donatistas recensitus fuit *Januarius episcopus Centurionensis*. Apud Optatum lib. 1 memorantur *Felix a Rotario et Nabor a Centurion*. Codex ms. archimonasterii Remigiani apud Remos habet *Felix a Ratorio, et Nabor a Centurionis*; quæ verba eodem quoque modo habentur in altero cod. ms. monasterii nostri sancti Theoderici prope eandem Remorum urbem; sed pro *Ratorio* legendum est *Rotario*, ut habet codex ms. Sancti Germani a Pratis. Ex his autem Optati verbis emendandus est actorum Cirtensis synodi locus, qui apud Augustinum libro iii contra Cresconium laudatur cap. 27, ubi *Secundus* primas dixit *Felici a Rotaria Centurioni*, etc.; quæ lectio eodem modo depravata habebatur in veteribus Optati editionibus. Duas autem urbes his verbis designari tum apud Optatum, tum apud Augustinum, confirmatur ex Collatione Carthaginensi, ubi præter episcopum Centurionensem, uti diximus, cap. 202 memoratum, cap. 187 inter Donatistas occurrit *Victor episcopus Rotariensis*. Quin et Centurionensis hujus episcopi occasione liceat mihi illustrare locum ex passione sanctorum Jacobi et Mariani, quam inter acta martyrum sincera et selecta ad annum circiter 259 protuli. Ibi autem num. 5 *Centurionum et Cirtensium magistratus* in auxilium advocati fuisse dicuntur a Stationario, qui sanctos martyres cruciabat: quo loco Henschenius pro *Centurionum* repositur *centuriarum*, quasi alias nullus esset sensus. Ego vero veterum codicum lectionem retinui; sed mihi non venit in mentem hac voce *Centurionum* alicujus urbis nomen signari, quod tamen jam omnibus perspicuum esse debet. Quin et ex eodem actorum loco Centurionensis urbis situm discimus, cum ibi haud procul Cirta seu Constantina, urbe celebri, et *Mugis*, quæ erat ejusdem Cirtensis *colonia suburbana vicinitas*, eam distitisse laudata acta testentur num. 2 et seqq.

7. VADENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Duas hujus nominis urbes in Numidiâ fuisse vel ex hac ipsa *Notitia* colligitur: nam præter *Rufinianum Vadensem* hic memoratum, habetur inferius num. 117

A *Proficius Vadensis*. Porro Norisius in observationibus adversus Garnerium, *Vadensis* et *Vagensis* nomine idem significari existimat. Cujus sententia confirmari potest ex *Notitia Leonis Augusti*, in qua inter urbes Numidiæ episcopales Græcus textus recenset Βάγης, quæ in editione Jacobi Goaris Latine dicitur *Vada*. In Beveregiana autem *Bages*. In eadem editione Beveregiana memoratur ibidem num. 6 Βάδης, Latine *Bades*; et num. sequenti *Meleum*. At in Goaris editione ambas istæ urbes in unam conflantur, quæ Græce Βάδος μηλιός, Latine vero *Vagarmelita*, appellatur. In concilio Carthaginensi 119 sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulerunt numero 15 *Dativus a Badis*, et num. 30 *Liboas a Vaga*; et sic quoque appellantur a sancto Augustino, qui eorum objectiones solvit, prioris quidem libro 6 de Baptismo contra Donatistas, cap. 22; alterius vero eodem libro cap. 37, et libro iii, cap. 6. Concilio Carthaginensi sub Grato interfuit *Cresceus Vagensis*, seu, ut habet exemplar Vaticanum, *Bagensis episcopus*. In Collatione autem

B Carthaginensi cap. 180 inter Donatistas comparuit *Pancratius episcopus Badiensis*, quem Baluzius censet adversarium fuisse *Potentii episcopi Bladiensis*, capite 121 inter catholicos recensiti; putaque vir eruditus his vocibus *Badiensis* aut *Bladiensis* Vadensem urbem hic in *Notitia* memoratam designari. Sed in eadem Carthaginensi Collatione cap. 215 duo episcopi Vagenses catholici memorantur *Ampelius* et *Primulus*, quorum cum in Numidiam, alterum Vagensem appellari debere censisset Garnerius, a Norisio reprehensus est, quod certum sit duas fuisse hujus nominis urbes in Africa ex Plinio lib. v, cap. 4. Consentit Ptolemæus, qui primam libro iv, cap. 2, in Mauritania Cæsariensi, alteram vero in Numidiâ locat, quam nempe *sub Cirtensibus* fuisse scribit capite sequenti. Prioris situs ex Tabulis Ptingerianis discitur. *Badam* in Mauritania Gaditana habet anonymus Ravennas libro iii, num. 14. Sed etiam si duas non essent in Africa urbes *Vaga* dictæ, nihil tamen hic in Collatione esset emendandum; cum unica solummodo urbs *Vaga* hoc loco designetur, quæ duos simul habebat catholicos episcopos, *Ampelium* scilicet, qui a catholicis fuerat electus et ordinatus, et *Primulum*, cui, cum antea fuisset in ea urbe Donatistarum episcopus, ad unitatem catholicam converso, episcopalis honor et locus reservatus fuerat, ut ipse *Ampelius* testificatus est in eadem Collatione cap. 176, ubi affirmat ex eo tempore unitatem catholicam semper in *Vagensi Ecclesia* integram inviolatamque perseverasse. Quare alterius urbis fuisse dicendus est *Privatus Vagensis episcopus* in eadem Collatione cap. 177 inter Donatistas memoratus. Et quidem iste cap. præcedenti *episcopus Ausagensis* dictus fuerat. Hincque infert Norisius *Vagan* fuisse urbem unam in Africa, quæ Ausagæ cognomen habuerit. Imo cum et cap. 179 duas fuisse *Auzaggas* dicatur, unam cui *Januarius*, alteram cui *Privatus* ex Donatistis præfuerunt, quatuor in Africa *Vagas* fuisse colligit vir eruditus. Verum *Ausaggam* non nisi ex errore pronuntiationis pro *Vaga* hic acceptam fuisse acute observavit eruditus Baluzius in notis ad ejusdem Collationis caput 176. Quippe cum *Notarius* recitasset *Privatus episcopus Ausagensis*, seu, ut veteres manuscripti habent, et uti videtur, sicut pronuntiabant *Afri, Ausvagensis*; *Ampelius*, qui *Vagensis* episcopus erat, non audita priori syllaba, putavit Vagensem urbem suam recenseri, statimque interlocutus est in sua civitate perfectam unitatem esse. Unde cum de sua ipsius civitate non fieri mentionem postea intellexisset, controversia illico sopita est. Norisio tamen favet, quod non semel postea *Privatus* simpliciter *Vagensis episcopus* in eadem Collatione nominatus occurrat. Cæterum ibidem cap. centesimo trigesimo quinto memoratur *Valentinus episcopus Vaiensis* ex catholicis, et cap. centesimo octuagesimo sexto *Quintasius* ejusdem loci ex Donatistarum secta; sed utroque Baluzius repositit *Vaianensis*. Vide ejus notas

in cap. 55. et alias ibi laudatas. Nihil attexo de Bagaja, quam celebrem adeo reddiderunt, tum Bagaiensis Donatistarum famosa pseudo synodus, tum Donatus Bagaiensis, quem uti martyrem iidem Donatistae adeo impense **120** colebant, de quo Optatus plura habet lib. III. Sed haec urbs illustrior evasit ob inmania supplicia, quibus in Maximianum ejusdem loci catholicum antistitem Donatistae severunt. Haec fusius exponit sanctus Augustinus epistola 85. num. 26 et seqq., qui passim eundem sanctum confessorum laudat; illius autem memoria celebratur in Martyrologio Romano die 3 Octobris, in quem diem vide Baronii notas: ibi quippe illustrissimus cardinalis plura de isto egregio confessore concessit. Ceterum Donatianus Bagaiensis episcopus, sed Donatista, adfuit etiam Collationi Carthag. cap. 176, sicut et *Felix a Bagai* concilii rebaptizantium sub sancto Cypriano num. 42. Ex his autem omnibus quae protulimus, quis facile intelligere potest quam difficile sit inter tot ambages aliquid certi de istarum civitatum nominibus statuere. Vagae in Numidia provincia urbis situm discimus ex actis sancti Mammarii sociorumque martyrum, quae ex celebri bibliotheca principalis monasterii Benedictini Sancti Gaii apud Helvetios eruta, tomo IV Veterum Analectorum a domino Joanne Mabillonio edita sunt. Ibi Mammarius apud *Vagensem civitatem* in Numidia apprehensus dicitur, non longe a Lambese, altera ejusdem provinciae nota civitate, a quibus etiam laud procul distitisse *Tamugadim*, *Tigisim* et *Boseth* cognomento *Anforariam* ex eisdem actis colligitur. Mibi lere exciderat monere in vetustissimo Carthaginiensi kalendario IV kalendas *Novembris Vagenses* martyres celebrari, quos sibi ignotos esse fatetur idem Mabillonius. Sed suspicari fortasse quis posset eos esse Mammarium sociosque ejus, quorum acta modo laudabamus. Licet enim in civitate Boseth fuerint consummati, Mammarius tamen, qui omnium erat veluti pater et praecipuus, apud *Vagam* primus omnium comprehensus fuit, indeque per varias urbes cum aliis circumductus; omnes apud *Vagam* interrogati sunt et in carcere reclusi a comite; unde tandem ad Anulinum missi, qui erat in civitate Boseth, *Vagenses* dici extunc potuerunt, quod nomen etiam ad posterum transmissum est. Ut sit, *Mammarii* et sociorum ejus memoriam, quam ubique ignotam esse existimaverat idem vir eruditus, deprehendimus celebrem esse in Lotharingia, ut testis est Andreas Saussayus Tullensium in eadem provincia antistes, qui in martyrologii Gallicani supplemento haec habet pag. 1151: *Quarto idus Junii. In Lotharingia natalis sancti Mammarii et sociorum martyrum, quos in una confessione summe Deitatis persistentes, ferus persecutor trucidavit. Quae optime cum actis Mabillonianis congruunt, in quibus etiam iidem martyres hora sexta IV idus Junii passi dicuntur. Porro Notkerus die 14 Martii inter alios Africanos martyres Mammarium recenset; sed nec sociorum nomina, nec dies ejus festivus cum actis componi possunt. De istis vide Bollandianos ad eandem 14 Martii diem.*

8. NIBENSIS. Suspicatur V. C. Baluzius huic eidem sedi praefuisse Justum episcopum Nicibensem, qui inter Donatistas Collationi Carthag. adfuit cap. 201. Memoratur in eadem Collatione cap. 197 *Quodvultdeus Nebbitanus*, de quo inter Byzacenos infra num. 14, ubi de Laeto Neptitano. Ortelius autem in Thesuro Geographico pro *Nibensis* legendum esse putat *Nobensis*. Attamen non editi solum, cum codice Laudunensi, sed ipse etiam Halleri codex *Nibensis* habet, ut ipsemet Ortelius attestatur. Vide infra inter episcopos Mauritaniae Caesariensis num. 91. *Nobas Fusciani* in Numidia habent Peutingeri Tabulae.

9. GIRENSIS. Ejusdem loci, ut quidem censet Baluzius, fuit *Lucianus episcopus Ecclesiae Girensis* in Collatione Carthag., cap. 125, **121** quam urbem suspicatur Carolus a Sane o Paulo esse *Gurram* in Tabulis Peutingeriensis memoratam. Certe non una urbs fuit

A in Africa cui nomen erat *Giru*. Sic infra num. 52 *Giru Marcelli*, num. 121 *Giru Tarasi*; et in Mauritania Caesariensi num. 9 *Girumontensis*.

10. CUICULITANUS. Memoratur in Collatione Carth. cap. 121 *Cresconius episcopus Ecclesiae Cuiculitanae* catholicus, qui testatus est adversarium suum e corpore exivisse. *Elpidoforus episcopus Cuiculitanae provinciae Numidiae* laudatur in concilio Carthaginiensi sub Bonifacio, ex altera synodo sub Grato habita: indeque emendanda istius synodi utraque editio tomo II Conc. Labb., ubi col. 717, cap. 11, *Elpidoforus Cuizitanus*, seu *Chuzitanus*, aut *Cuicalitanus*; et col. 1825, ex cod. Vaticano *Cuicalitanus* nominatur. *Crescus* seu *Cresconius episcopus Cuiculi* subscripsit concilio v generali. Sed his omnibus antiquior est *Pudentianus a Cuiculi*, qui pro rebaptizandis haereticis sententiam tulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 71, cujus objectionem ex responsionibus quas ad aliorum rationes jam fecerat, solvit Augustinus libro VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 55. Hujus urbis mentio haecur in Antonini Itinerario.

11. AMPHORENSIS. In Collatione Carthag. cap. 193 inter Donatistas recensitus fuit *Servatus episcopus Amphorensis*, quem hunc ipsum esse putat Norisius qui cap. 121 *Donati episcopi Ecclesiae Anburnensis* adversarius dicitur. *Anburam* et *Amporam* seu *Amphoram* unam et eandem esse urbem praeter Norisium, asserunt etiam viri eruditi Joannes Garnerius in notis ad Marium Mercatorum, et Stephanus Baluzius in notis ad Collationem Carthag.; qui loco laudato pro *Anburnensi*, legit *Amburnensi*, mone: quae frequentes esse in ms. codicibus litteratur *p* et *b*, aut *o* et *u* permutationes. Hinc non audiendus Lucas Holstenius, qui pro *Anburnensi* legendum esse putat *Abberensis*.

12. FESSEITANUS. Sic codex ms. uterque cum editis. Hunc locum legenti primum in mentem venit *Fezza* urbs his temporibus in hodierna Barbaria celebris, cum regno sibi cognomine; quam putant esse *Volubilem* urbem a Ptolemaeo, Antonino, aliisque antiquis memoratam. At *Volubilis*, totumque *Fezzanum* regnum ad eam Africae partem spectat quae olim Mauritania Tingitana appellabatur, et ipsa urbs *Fezza* in maris littore versus Hispaniam sita est, proudeque longe distans a Numidia, ad quam *Fesseitana* urbs haec memorata atinebat.

13. BOCCONIENSIS. In Collatione Carthag. cap. 198 inter Donatistas occurrit *Donatus episcopus Bucconiensis*, haud dubie huc revocandus.

14. DAMACORENSIS. Legendum, admonente erudito Baluzio, *Bamacorensis*, vel *Vamacorensis*, cujus loci *Cassianus episcopus* adfuit Collationi Carthag. cap. 128 cum *Donato* ipsius adversario. Mirum autem eidem Baluzio videtur quod *Donatus* cap. 137 ejusdem Collationis dixerit nullum sese adversarium habere in plebe sua, nisi solum *Absalonem*, cum, inquit vir eruditus in notis ad hunc locum, *Cassianus* cap. 128 *episcopus Bamacorensis catholicus nominatus sit, et a Donato agnitus*. Sed fallor si *Donatus* nomine *Absalonis* hic alium voluerit designare praeter ipsummet *Cassianum*, quem *Absalonem* appellat, id est filium rebellem, quod, cum antea ejus presbyter Donatista fuisset, ad unitatem catholicam conversus eidem ac ipsae ecclesiae a catholicis praefectus fuerit. Unde *Donatus* ca; it. 128 ait: *Agnosco illum Cassianum, presbyter meus fuit*. Et cap. 187, cum idem *Donatus* dixisset, **122** *Nullum habeo adversarium nisi Absalonem*, Amelius Macomadiensis catholicus episcopus subjunxit: *Hic est episcopus praesens Cassianus*. Porro hujus episcopi occasione locum concilii Carthaginiensis sub sancto Cypriano habiti corruptum emendat idem Baluzius, quod jam editor Oxoniensis subodoratus fuerat. Qui enim ibi *Felix ab Amaccura* aut *Anachorra* in vulgatis editionibus trigesimus octavus sententiam dixit, a *Bamacura* appellari debet. Eodem modo emendandum est istius urbis nomen apud Augustinum libro VI de Baptismo

contra Donatistas, cap. 40, ubi sanctus doctor ejusdem Felicis objectionem solvit. Denique Plinius lib. v, cap. 4, memorat *Vamucures* civitatem, quam eam ipsam esse de qua hic agimus idem Baluzius existimat. Aliud tamen videtur Joanni Harduino, quos auctores tu, si lubet, consule. Non enim decet inter tantos viros me iudicem interponere.

15. AUSCURRENSIS. Sic uterque codex ms. et editi. Dissimulare non licet quod *Felix ab Amacurra*, num. præcedenti ex Cypriano et Augustino memoratus, in plerisque Augustini codicibus mss. et editis dicitur *Felix ab Accura* aut *Acura*, ex quo *Auscurrensis*, seu *Auscurrensis* deduci potuisse nonnulli fortassis existimabunt.

16. IDICRENSIS. In vulgatis editionibus Carthaginensis Collationis cap. 128 *Marcianus* recensetur *episcopus Idierensis* dictus, et in editione Massoniana *Idurensis*, cui opponitur *Martialis* Donatista. Sed error est scriptoris. Nam idem *Martialis* cap. 187 in omnibus editis dicitur *Idicrensis*: quin et in Baluziana editione, quæ omnium est castigatissima, utrobique dicitur *Idicrensis*. Sic et apud Optatum lib. II *Felix* Donatista in ms. codice Remigiano dicitur *Edicrensis*, et paulo post *Idicrensis*. Hujus autem Felicis nefaria facinora fusius prosequitur Optatus libro laudato. *Idicram* memorat Antoninus in Itinerario.

17. PUTIENSIS. Chiffletius habet *Puriensis*, sed mendose. Nam Sironodus, ex quo Notitiam hanc exscripsit, diserte habet *Putiensis*, sicut et codex ms. ecclesiæ Laudunensis; Ortelius vero ex Halleri codice *Putiensis*, et *Putientis*. Infra inter Byzacænæ provinciæ civitates iterum habetur *Putiensis* num. 13. Porro in Collatione Carthaginensi cap. 204 inter Donatistas comparuit *Felix episcopus Putiensis*, quem eundem esse Felicem censet Baluzius, qui cap. 153 ejusdem Collationis adversarius dicitur *Ambibii episcopi catholici plebis P. sitensis*. Quin et capite 149 memoratur item ex Donatistarum secta *Florianus episcopus plebis Putiziensis*, seu, ut addit idem Baluzius in notis ad hunc Collationis locum, *Putiensis in provincia Byzacena, ut patet ex Notitia*. Verum etsi daretur *Putiensis* et *Pisitensis*, seu *Putizien-sis* nominibus, Puteam urbem promiscue in Collatione designatam fuisse, haud tamen assentiri possum Felicem Putiensem capite 204 memoratum, hunc ipsum esse Felicem qui cap. 153 dictus fuerat adversarius *Ambibii Pisitensis*. Felix quippe *Putiensis* Collationi præens adfuit, accessit, mandavit, et subscripsit. At *Felix Ambibii adversarius*, teste *Valentiniano* diacono Donatista capite 153 absuit a Collatione, litterisque executorias misit senectutis causa. Quin et *Ambibium Pisitensem*, de quo hic agimus, ex proconsulari provincia fuisse censet eruditus vir *Henricus Norisius* in observationibus adversus *Garnerium*, eundemque præfuisse putat *Pisitane civitati*, quæ libro primo de *Miraculis sancti Stephani*, sub nomine *Evodu Uzalensis*, cap. 15, memoratur. Ab ea itaque alia erat *Pisi a* seu *Pisida*, quam in confinio provinciarum *Tripolitanae* et *Byzacænæ* sitam fuisse probat eruditus *Baluzius* ex *Tabulis Peutingerianis*, 123 ubi inter *Puteam Byzacænæ urbem*, et *Sabratam* in *Tripolitana Pisida* locata est. Unde cum nec *Pisida* *Norisii*, utque quam in proconsulari sitam fuisse dicit; nec etiam *Baluziana Pisida* seu *Pisida*, quam nempe in *Byzacænæ* et *Tripolitanae* finibus locat, *Putiensi urbi*, hic in *Notitia* memoratæ, possint aptari: aliundeque idem vir eruditus *Putiziensem Florianum* ad *Byzacenam* revocaverit; superest ut solus *Felix*, qui capite ducentesimo quarto Collationis inter Donatistas memoratur, *Putiensis Numidiæ urbi*, de qua hic agimus, præfuisse dici possit.

18. SUGGITANUS. Memoratur in collatione Carthaginensi capite 209 *Cresconius episcopus Sigitanus*, ex Donatistarum secta, huc fortassis revocandus. Adfuit eidem Collationi cap. 187 *Paschasius episcopus Tuggen* is item Donatista, sed istam eruditus *Baluzius*

A censet præfuisse *municipio Togæ*, cujus loci *Victor episcopus* inter proconsularis provinciæ *Patres* subscripsit *synodicæ* in concilio *Lateranensi* sub *sancto Martino* laudatæ, actione 2. Porro erat in *Numidia* urbs *Sugus* dicta, quæ forte hic in *Notitia* designatur. Eam non semel *Antoninus* in *Itinerario* memorat, quæ a *Citensi* et *lonia* provinciæ metropoli 25 millia passuum distabat. Sigus dicitur in *Tabulis Peutingerianis*.

19. LAMVIRITANUS. Sic codex *Laudunensis*. Ortelius ex *Halleri* codice, *Jamviritanus*. Sed in nonnullis mss. codicibus litteræ *L* et *J* nisi ex sensu vix distinguui possunt. Editi, *Lambirritanus*. In *Collatione Carthaginensi* capite ducentesimo sexto, *Crescentianus episcopus Latambirinus* Donatista palam professus est apud se non haberi traditores: sic illi schismatici catholicos appellabant. Anonymus *Ravennas* libro tertio, num. 6, inter *Numidiæ civitates* recenset *Lambrese et Lambrid'n*. Habetur et in *Tabulis Peutingerianis* *Lambridi*. Erat in eadem provincia *Lambese* civitas, passim apud veteres memorata. Quin et duo episcopi, a *Lambese* dicti, habentur inter rebaptizantes in concilio *Carthaginensi* sub *sancto Cypriano* editionis *Oxonien-sis*, sed mendose. Vide infra num. 112. Omitto *Felicem Lambiensem episcopum* Donatistam, de quo plura in *Collatione* cap. 201.

20. TAGORENSIS, seu *Tagorensis*, ut videtur. Duplex autem erat *Tagora*. Nam in *Collatione Carthag.* cap. 153 memoratur *Posthumianus episcopus plebis Tagorensis*, qui unitatem se habere profiteretur; et cap. 143 *Restitutus episcopus* item catholicus *Tagorensis* recensetur, qui erat custos tabularum. Unam ex his in *Numidia* fuisse vel ex hoc *Notitiæ* loco patet: quod item ex *Antonini Itinerario* eo legitur, sicut et ex *epistola* 59 *sancti Augustini*, ubi *Xantippus episcopus Tagorensis* de *Numidiæ primatu* cum *Victorino* contendisse memoratur, quamvis in nova *sancti Augustini operum* editione, *Xantippus* iste dicitur episcopus *Tagosensis*; quam sedem a *Tagora* diversam fuisse suspicatur *Norisius* libro II *Historiæ Pelag.*, cap. 8. Et quidem, ut nostri observantur in notis ad laudatam epistolam, omnes fere mss. hunc episcopum *Tagosensem* appellant: unus habet *Tagorensis*. *Lovanien-ses* *Tagastensis* reposerunt pro *Tagosensis*, sed mendose, ut viri eruditi jam non semel monere; et mendosius *Justellus* in *canonem* 86 *Collectionis Africanæ* putat reponendum esse *Constantiensis*. *Tagoram* e duabus unam *Norisius* in animadversionibus adversus *Garnerium* in proconsulari locat ex *Tabulis Peutingerianis*, ubi *Tagora* seu *Tachora*; quæ tamen d. s. i. n. g. u. i. debet a *Tagora* cujus episcopus tum ex catholicis, tum ex parte Donati habetur in *Collatione*, ut ex iis patet quæ diximus in nota 43 (*Col.* 189) ad proconsulares in actis 124 *sanctæ Crispinæ*, quæ ex 2 mss. codicibus *sancti Theoderici* prope *Remos* inter acta *martyrum* sincera protulimus, celeberrima isthæc *martyr* dicitur *Thagarensis*, ab *Anuino* proconsule vexata, et in *Colonia Thebestina*, quæ sane ad *Numidiam* pertinebat, mortem passa.

21. FOSSALENSIS. Sic mss.; at editi, *Fussalensis*. Celebris est in *Africanæ* historiis *Antonii Fussalensis* causa, quam fusius *Cælestino* papæ *Augustinus* exponit *epistola* 209, ubi hanc urbem ab *Hipponensi* quadraginta tantum millibus abesse scribit, quamque ad parociam *Hipponensis* *Ecclesiæ* aliquandiu pertinuisse ibidem testatur. *Miracula* ibidem *sancti Stephani* meritis edita narrat idem *sanctus doctor* lib. XXI de *Civitate Dei*, cap. 8.

22. TUBURSICENSIS. Sic uterque codex ms.; at editi habent *Tubursicensis*. Et quidem *Tubursicum* memorat *Antoninus* in *Itinerario*. Dicitur a *Plinio* libro v, cap. 4, *Tuburnicense oppidum*. Meminit *Augustinus* *epistola* 44 *Fortunii Tubursici episcopi*, ex secta Donatistarum. In codice canonum *Ecclesiæ Africanæ*, capite 100, laudatur *civitas Thubursicensis* in *Numidia*, ibique agit de *Maurentio episcopo*, quem eidem

Ecclesie præfuisse discimus ex Collatione Carthaginiensi, capite 143, ubi *Maurentius episcopus Ecclesie Tubursicensis* comprehensus dicitur, cum *Januar* o ipsius ex secta Donatistarum adversario; *Januar*us item recensetur capite 201, ibique *episcopus* appellatur de *Tubursico Numidiarum*, ut urbs ista distinguitur a *Tubursico Buræ*, cujus antistes *Servusdei episcopus plebis Tubursicæ Buræ* habetur in eadem Collatione, cap. 121. Is ipse est quem Augustinus lib. III contra Cresconum, capite 43, *Seruum* episcopum catholicum a *Tubursicubure* appellat. Hanc vero Ecclesiam ad Proconsularem pertinuisse probatur ex concilio Carthaginiensi sub Bonifacio, cui inter cæteros istius provincie episcopus subscripsit *Reparatus episcopus Tubursicuburensis*. Buram autem Tubursici agnomen solummodo fuisse constat ex Collatione; nam Donatus capite 121 adversarius *Servidei Tubursici Buræ* dicitur, et capite 207 simpliciter *episcopus Thubursicensis*, ut iam adversus Garnerium observavit Norisius. Familiare autem erat Afris voces duas sic in unum conjunctas efferre, ita infra episcopus Leptiminensis, etc.

23. LAMSORTENSIS. Codex Halleri apud Ortellium habet *Jamsortensis*; retinet tamen est vulgata lectio. Etenim Collationi Carthaginiensi capite 149 interfuit *Antonianus episcopus Lamsortensis* Donatista, qui iterum sub *Antonii* nomine recensetur cap. 163, ubi nullum sibi adversantem catholicum habuisse palam professus est. De Antoniano Lamsortensi plura habet Norisius adversus Garnerium. Fallitur tamen vir eruditus cum ait Antonianum hunc nomen *Antonium* dictum fuisse; at jure Garnerium reprehendit, qui hunc pessimum Donatistam pro catholico episcopo intruserat. Cæterum *Florentius episcopus* catholicus *Lamsortensis* subscripsit concilio Carthaginiensi sub Bonifacio anno 525. Inter episcopos Mauritanie Sitifensis infra num. 21 habetur *Vindemius Lemfoctensis*.

24. TISIDITANUS. Codex Halleri, *Tiditanus*. In Collatione Carthag. cap. 135 inter catholicos recensitus fuit *Lampadius episcopus plebis Tisiditensis* cum *Donato* ipsius adversario, ut restituit Baluzius ex capite 198, ubi inter Donatistas comparuit *Donatus episcopus Tisiditanus*. Jam vero Garnerius ex Notitia emendandum esse Collationis textum contendit; e contrario autem Norisius ex Collatione emendari debere Notitiam asserat; proinde ne hic reponendum esse *Tisiditanus*. Rem in medio relinquit Baluzius; et quidem 125 satis est quod uterque unam et eandem esse urbem consentiant. Favet Norisio Salustius, qui *Tisidium* describit in libro de Bello Jugurthino, cap. 62. At pro Garnerio stare videtur Notitia Leonis imp. superioris memorata: in qua ex Latina Gogaris editio, inter Numidicæ civitates recensetur *Tididita*, quæ Græce appellatur *Τίτιδος* S. d. editio Beveregii Græce et Latine habet *Τίτιδος*.

25. MONTENSIS. Eidem, uti videtur, urbi præfuit *Donatianus episcopus Montenus*, qui in er catholicos antistites memoratur in Collatione Carthag. cap. 121. In Tabulis Peutingerianis occurrit *Monte*.

26. NOBAGERMANENSIS, seu *Nova Barbarensis*, ut habet codex Halleri.

27. IDASSENSIS. Codex Halleri, *Idacensis*. *Rogatianus episcopus Idusensis* Donatista Collationi Carthag. cap. 182 comparuit; quo ex loco hanc urbem non longe Macomadia abfuisse colligimus. Nam cum Rogatianus nullum adversum se catholicum episcopum habere professus fuisset, Aurelius episcopus Macomadiensis interlocutus est se ibi presbyterum Florentinum habere, donec huic sedi episcopum ordinaretur.

28. NOBAGERMANENSIS. Codex Halleri habet *Nobagermonensis*, id est *Nova Germania*, sic dicta, ut a *Germania* civitate distinguitur, de qua inferius num. 97. *Seniores Novæ Germaniæ* semel et iterum memorantur in codice canonum Ecclesie Africanæ, cap. 190. *Confessor Jambus a Germaniciana* in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus eidem civitati

A præfuit, si hujus sancti operum editori Oxoniensi credamus. At potius revocari debet ad *Germaniam* infra memoratam num. 97, ut ibi dicemus.

29. VILLATICUS ET CASIS MEDIANENSIS. Unus fuit ex episcopis qui libellum fidei Hunericæ regi obtulerunt, ut ex libro III Victoris Vitensis patet, supra p. 33 (Col. 234). Pro *Januario episcopo plebis Casarum Medianensium* subscripsit Honorius e, iscopus in Collatione Carthag. cap. 135. Comparuit tamen *Januar*us, et declaravit se habere ex parte Donati adversarium nomine *Emilianum*, qui *Emilianus* recensitus est inter Donatistas capite 198, ibique *episcopus Casensium Medianensium* appellatur. Inter episcopos Byzacenos infra num. 27. h. betur *Antacius Medianensis*.

30. SUSICAZIENSIS. Ortelius ex codice ms. Halleri laudat *locum Susicaziensem*.

31. DE NOBA CÆSARIS. Hanc urbem eandem fuisse cum *Vico Cæsaris* putat Oxoniensis operum sancti Cypriani editor, in notis ad concilium Carthag. sub sancto Cypriano, num. 23; ubi sententiam dixit *Januar*us a *vico Cæsaris*. Pamelius tamen eo loco *Vici Cæsaris* nomine *Jol.* sive *Julianam Cæsaream* in Mauritania designari scribit.

32. VAZARITANUS. Interfuit Collationi Carthag. cap. 188 *Culipodius episcopus Vazaritanus* inter Donatistas, qui cap. 129 dictus fuerat adversarius *Adrodati episcopi plebis Bazaritanæ*. Quam urbem cum *Vararitia* Byzacene urbe de qua inferius, n. 70. incaute confundit vir alias perquam eruditus. *Loci Vazaritani* mentio fit in capite 54 codicis canonum Ecclesie Africanæ. Sed is locus ad proconsularem pertinuisse videtur. Nam in Epigonius Bullensium Regionum episcopus conqueritur adversus Julianum, quod clericum a se baptizatum, et in Mappaliensi Ecclesia lectorem constitutum, Julianus diaconum tamen ordinasset, ea specie quod *loci Vazaritani* civis esset; atque in sui patrociniū Victoris Puppianensis ordinatione anti-quissimi auctoritatem adducit. Epigonius autem et Victor Puppianensis ex proconsularibus erant. Sed tamen cum ibi non 126 dicatur cujusnam provincie fuerit Julianus, Bullensium vero diocesis Numidicæ fuerit contermina, nil impedit quominus Julianus Numida dicatur, contra quem in concilio coram totius Africæ primate Epigonius querelas detulit. Habentur in Tabulis Peutingerianis *Vatari* et *Bararus*.

33. TIGILLANENSIS. *Donatus episcopus Tigillabensis* ex parte Donati adfuit Collationi Carthag. cap. 215, qui jam antea, cap. scilicet 133, dictus fuerat adversarius *Regini episcopi Tigillavensis*.

34. RESSANENSIS. Ejusdem loci fuit *Octavianus episcopus plebis Resnanensis*, qui unum tatem catholicum se habere professus est in Collatione Carthag. cap. 126. Conquestus tamen est *Verissimus Tacaratensis episcopus* Donatista cap. 121 quatuor episcopos in sua plebe a catholicis fuisse ordinator, inter quos *Octavianum* recenset, quem Baluzius eum ipsum fuisse existimat, qui *Resnanensis* s. cap. 126 dicitur.

35. AUGURENSIS. Huic procul dubio urbi præfuit *Montanus* in Collatione Carthag. cap. 126 memoratus, ubi dicitur *episcopus Ecclesie cath.*, id est catholice, *Auguritanæ*, quem vulgatæ editiones, ultima duo verbi in unum constantes, *Cathauguritanensis Ecclesie* episcopum appellaverant, ut monet Baluzius in notis ad hunc Collationis locum. *Audurus fundus* ab Augustino memoratur lib. XII de Civit. Dei, cap. 8.

36. OCTAVENSIS. Inter Patres Byzacene provincie num. 38 habetur *Albinus Octabensis*, et num. 24 *Sabinicus Octabensis*. Neutrum tamen ex his habet Orteius ex codice Halleri, quamvis *Octavum* urbem a iis auctoribus commemoraret. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam dixit num. 78 *Victor ab Octavo*. Apud Optatum lib. III memoratur *locus Octavensis*, in quo Circumcellionum plurimi occisi fuerunt.

37. MADENSIS. Sic ms. et editi. *Limitis Madensis* meminit Liber Notitiarum imp. rii sect. 55.

38. MATHARENSIS. Interfuit Collationi Carthag. cap. 120 *Honoratus Matharensis episcopus* catholice, qui

nullum contra se habebat episcopum Donatistam. A

59. CENTENARIENSIS. *Cresconius episcopus Centenariensis* in Collatione Carthaginiensi inter Patres catholicos recensitus est cap. 133, quamvis infirmitate corporis præceditus adesse non potuerit. *Centenarius* recenset anonymus Ravennensis lib. III, n. 6. Ad *Centenarium* habent Tabulæ Peutingerianæ segmento I et 2.

40. GILBENSIS. Est et infra num. 90 *Donatus Gilbensis*. Unde conjici potest duas fuisse hujus nominis urbes in Numidia. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes septimus sententiam dixit *Lucius a Castro Galba*. In quem locum observat editor Oxoniensis, *Galba et Gilba* idem signari, ejusque nominis urbes duas fuisse, quarum altera *Castri* additamentis distinguebatur. In Collatione Carthag. cap. 201 inter Donatistas recensitus fuit *Victor episcopus Gibbensis*. Apud Victorem Vit. lib. I, num. 7, laudatur *Urbanus Girbensis*, qui forte ad alteram ex his urbibus revocandus est. Non enim erat ex Tripolitana, ubi etiam habetur episcopus *Girbitanus*. Nam Victor ibi *Urbanus*, scilicet *Girbensem*, a Tripolitaniis discernit. Et sane in concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525, præter *Vincenium Girbitanum* ex Tripolitana occurrit *Donatus episcopus plebis Geruitanæ*.

41. MIDILENSIS. *Confessor et Martyr. Jader a Midila* adfuit concilio Carthaginiensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis, ejus objectionem solvit Augustinus libro VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 9. Eidem urbi præfuisse censuerat Baluzius *Serenianum*, qui in Collatione Carthag. 127 cap. 142 episcopus *Miditensis* appellatur. Sed huic errorem emendavit in nota ad cap. 194, et ad calcem tomi I Novæ Collectionis Conciliorum, col. 1591. *Midilem* tamen episcopum habemus in eadem Collatione, *Julianum* scilicet, episcopum *Midilem* Donatistam, pro quo ob infirmitatem absente, *Rufinus presbyter* comparuit, et subscripsit cap. 142.

42. TABUDESIS. Huic urbi præfuit *Victorinus episcopus plebis Tabudensis*, uti restituit Baluzius in Collatione Carthag. cap. 133. Ibi enim antea legebatur *Tabudesenensis*. Certe paulo post ipsemet Victorinus se *Tabudensem* episcopum dicit, et cap. 202 *Argutus* adversarius ejus ex Donatistarum secta, episcopus *Tabudensis* appellatur. *Thabudeos* habent Tabulæ Peutingerianæ. *Paulus episcopus Tabucensis* inter proconsularis provinciæ episcopos subscripsit synodicæ quæ lecta fuit in concilio Lateranensi, sub sancto Martino, actione 2.

43. CASIENSIS - CALANENSIS. In Collatione Carthag. cap. 133 *Fortunatus* dicitur episcopus loci *Casensis Calanensis*. Porro *Casæ Calanæ* civitas memoratur in Notitia Leonis imperatoris a Goare edita, quæ tamen in editione Beveregii dicitur *Cascula*. Et quique utrobique Græcus textus habet *Κασκάλια*, omissione scilicet ultimarum utriusque vocule syllabarum.

44. PUDENTIANENSIS. Sic uterque ms. cum editis. Legendum tamen absque dubio *Pudentianensis*. Nam in Collatione Carthag. cap. 201 memoratur *Cresconius episcopus Pudentianensis* ex parte Donati. Et Gregorius Magnus epistola 33, lib. II, indictione 10, meminit *Maziniæ Ecclesiæ Pudentianæ in Numidia consti uæ episcopi*, qui cum pecunia corruptus fuisset, episcopum Donatistam in sua ipsius civitate ordinari permiserat.

45. NOBASPARSIS. Codex Halleri *Nobaspartensis*. Tam in paulo ante Ortelius memorat *Novam Sparsam*; et *Novæ Sparsæ* meminit Antoninus in Itinerario, ex quo patet hanc urbem hand procul a Sitifi sitam fuisse.

46. METENSIS. Eidem urbi præfuit *Gratianus episcopus plebis Metensis* in Collatione Carthag. cap. 126, ut ex veteri codice ms. emendavit Baluzius, cum antea *Metenensis* legeretur: quæ emendatio ex hoc firmatur quod *Fortunatianus*, qui cap. 126 dicitur adversarius Gratiani, cap. 187 in aliis quoque editionibus *Metensis episcopus* appelletur. Apud anonymum Ravennensem libro V, num. 6, habetur *Mata*.

47. CÆSARIENSIS. Urbem Cæsariensem in Numidia fuisse colligi potest ex sancti Maximiliani actis, quæ inter alia martyrum acta sincera edidimus supra. Ibi autem memoratur *Præpositus Cæsariensis* qui adfuit coram Dione proconsule in foro apud Tevestem. Thebeste autem, ut omnibus notum est, ad Numidiam pertinebat. Cæterum in Collatione Carthag., præter *Deuterium episcopum Cæsariensem* in Mauritania, qui cap. 143 cum *Emerito* ex parte Donati memoratur, occurrit cap. 188 *Cresconius episcopus Cæsariensis* Donatista; qui tamen videtur fuisse ex Mauritania Sitifensi. Nam cap. 189 *Novatus episcopus catholicus Sitifensis presbyterum catholicum* in ea urbe haberi testatur, fusiusque exponit quanta mala ibi Donatistæ patraverint.

48. NOVASINENSIS. In Collatione Carthag. cap. 121 recensetur inter catholicos *Restitutus episcopus plebis Novasinnensis*, cum *Felice* ipsius adversario ex parte Donati; sed et iste inter Donatistas cap. 187 et 208 iterum memoratur.

49. CÆLIANENSIS. Sic ms. uterque cum editis.

50. JANUARIUS JACTERENSIS. Sic uterque codex ms. Editi 128 autem habent *Zactarensis*, quæ lectio videtur es et alteri præferenda, non solum quod *Zactara* urbs sit Numidiæ notissima, verum etiam quod ex episcopis quatuor, qui fidei professionis libellum Hunerico regi obtulerunt, unus fuerit *Januarius Zattarensis* et Numidia, ut testatur Victor Vitensis libro III, pag. 33 (*nobis col. 234*); de quo vide notam 139 (*Col. 234, n. **), ubi pro *Zattarensis* aliqui codices mss. habent *Zatterensis*. In Collatione Carthag. cap. 128 inter Patres catholicos recensitus fuit *Licentius episcopus plebis Zattarensis*. *Felix* item *Zactarensis episcopus legatus Numidiæ* interfuit concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525, et alteri in eadem urbe sub Reparato archiepiscopo anno 534. Habemus etiam *Cresconium episcopum Zattarensis provinciæ Numidiæ*, qui adfuit concilio v generali, ut videtur est apud Baluzium tomo I novæ Collectionis Conciliorum, col. 1498. Si tamen aliquis *Jacterensem* episcopum, qui hic in Notitia juxta manuscriptorum codices memoratur, a *Januario Zattarensi*, qui libellum fidei Hunerico obtulit, voluerit distinguere, suam ipsius sententiam poterit Bonifacii Gratianensis exemplo tueri, qui licet a *Victore* fuerit recensitus inter eos qui eundem libellum regi obtulerunt, nusquam tamen in Notitia comparerit. Deinde *Januarius Zactarensis*, qui libellum fidei obtulit, antiquior erat *Villatico Casæ Medianensi*, cui a *Victore* loco laudato præponitur; et tamen hic in Notitia *Januarius* num. 50 recensetur, cum jam prius, num. scilicet 29, *Villatici* nomen fuerit descriptum.

51. DE CASTELLO TITULI. Codex Halleri *Castello Titulitano*. Huic sedi aliquando præfuisse *Cresconium episcopum plebis Tituli* inter catholicos Collationis Carthag. cap. 126 memoratum, censuit *Joannes Garnerius*. Sed ea de re a *Norisio* reprehensus est. Nam *Victor*, qui ibidem *Cresconii* adversarius dicitur, cap. 202 appellatur episcopus *Titulitanus*. *Titulitanus* autem episcopus ex proconsularibus erat, ut vidimus supra inter istius provinciæ episcopos num. 51.

52. DE GIRO MARCELLI. Ortelius ex Halleri codice habet *Giga Marcellæ*. Locus sub utroque nomine mihi æque ignotus. Huic fortassis præfuit *Lucidus episcopus Marcellianensis*, qui in Collatione Carthag. cap. 133 inter Donatistas comparuit. Adfuit et concilio Carthag. sub sancto Cypriano *Julianus a Marcelliana*, qui apud Augustinum libro VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 30, in editis nonnullis et ple-risque inss. a *Marcellina* appellatur.

53. THARASENSIS. Infra inter Patres Byzacenos occurrit num. 32 *Dominus Tharasensis*. Ortelius laudat ex codice Halleri urbem *Tarazensem*, a *Victore Uticensi* laudatam; sed provinciam non indicat. Adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano *Zozimus a Tharassa*; ejus objectioni respondet Augustinus lib. VII de Baptismo contra Donatistas cap. 20.

54. SILLITANUS. Eidem urbi præfuit *Faustinus episcopus plebis Sillitanæ*, qui Collatione Carthag. cap. 128 cum *Possidonio* suo adversario comparuit. Et hunc quidem Possidonium Baluzius non distinguit a *Possidio Sillitensi*, seu, ut ipse legit, *Silitensi*, qui cap. 197 inter Donatistas recensetur. Porro idem vir eruditus *Spullactium episcopum Ecclesiæ Scillitanæ* cum Donato ipsius adversario cap. 143 ejusdem Collationis memoratum, Numidiæ quoque ascribit, ex Notitia, ut ait; quamquam in Notitia Scillitanus episcopus nusquam, Sillitanus vero semel tantummodo habetur. Quin et Scillitanam urbem ad proconsularem pertinuisse patet ex epistola synodica ejusdem provinciæ episcoporum ad Paulum Constantinopolitanum scripta, quæ in concilio Lateranensi 129 sub sancto Martino actione 2 recitata est: cui inter alios, ut jam in Notis ad Victorem observavimus, *Pariator episcopus sanctæ Ecclesiæ Scillitanæ* subscripsit. His adde Speratum, aliosque martyres, sub Scillitanorum nomine celeberrimos, apud Carthaginem proconsuli oblatos, ac ab eo damnatos martyrium impetivisse, ut ex eorum actis patet, quæ inter acta martyrum sincera edidimus pag. 77. Fatendum tamen est in Leonis Augusti Notitia inter Numidiæ civitates haberi Σκίλην, quæ in Goaris versione dicitur *Scilita*. At divisiones provinciarum tunc temporis fuisse mutatas, vel ex eo patet, quod Carthago ibi sub Byzacena statuitur.

55. HIZI ZADENSIS. Sic uterque codex et editi. Ejusdem loci fuit, ut censet Baluzius, *Felix episcopus Izirianensis*, in Collatione Carthag. cap. 155 memoratus. Sed an Notitia ex Collatione, aut Collatio ex Notitia sit emendanda, incertum est.

56. MUNICIPALIS. Nescio quo pacto Joanni Garnerio, viro erudito, exciderit, ut urbem hanc cum Moptensi Silitensis provinciæ municipio confunderet. *Mopta* enim, seu potius *Mopti*, non alia ratione *municipi*, iam dicitur, quam quod non esse *colonia*, seu, ut loquuntur, *urbs latio donata*, sed quæ vivebat lege municipali, ut observat eruditus Norisius. Hinc *Felix Donatista* qui cap. 143 Collationis Carthag. adversarius *Leonis episcopi municipii Moptensis* dicitur, postea cap. 180 inter Donatistas *episcopus Moptensis* absque ullo addito appellatur.

57. ARSICARITANUS. Sic editi et mss.

58. CASENNIGRENSIS. Codex Halleri *Cassenigrensis*. Nemini notus non est famosus *Donatus a Casis Nigris*, præcipuus Donatistarum nascentium antesignanus, et a quo illi, ut pterisque viris eruditissimis placet, nomen assumpsere. Inter omnes Donatistas in Collatione Carthag. cap. 149 prior recensetur *Januarinus episcopus Casensium Nigrisium*.

59. VASELITANUS. Codex Halleri *Vesolitanus*. Scribendum absque dubio *Vegelesitanus*. Dux fuerunt hujus nominis urbes in Africa. Nam in Collatione Carthag. cap. 135 memoratur *Reginus episcopus Ecclesiæ Vegelesitanæ* cum *Gavino* Donatista ipsius adversario; et antea cap. scilicet 153 jam recensens fuerat inter catholicos *Privatianus episcopus plebis Vegelesitanæ*. Unam ex illis ad Numidiam spectasse certum est tum ex hoc Notitiæ loco, tum ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui pro se et pro Januario Masculitano subscripsit *Januarinus episcopus Vegelesitanus provinciæ Numidiæ*. Ea ipsa procul dubio urbs est *Megecela*, quam prope Maculam Antoninus in Itinerario locat. *Privatus Vegelesitanus episcopus* adfuit concilio Carthagineni sub Grato; et *Vigisilitanam plebem* laudat Augustinus epistola 64 quod episcopum in penario Africæ concilio exauctoratum suscipere constanter renuisset. *Vegelesæ* item in Numidia *possessionis*, ubi Marcus famosus Donatista, et alii ejusdem sectæ a Macarianis, ut ipsi aiebant, male habiti sunt, mentio est in ejusdem Marculi passione, quam edidit noster Mabillonius tomo IV Analectorum, quamquam ibi habetur *Vagelesæ*, sed in cod. ms. Corbeiensis, ad quem hanc passionem contulimus, legitur *Vegelese*. Alter in vero *Vegelese-*

lam ad Byzacenam pertinuisse probat eruditus Baluzius, ex Antonini Itinerario, in quo *Vegelesa*, seu *Vegezsalla* inter Amudarsum, Autentum, Sufetulam, et Menegem, seu Menesem Byzacenæ urbes statuitur. Id ipsum confirmat ex Collatione, ubi Privatianus supra laudatus fateatur se episcopum Cillitanum Donatistam adversarium habere; et quidem Donatus Cillitanus accedens agnovit Privatianum, et testatus est *Vegelesam* 130 ex sua fuisse diocesi. At Cillitana civitas ad Byzacenam pertinebat, inquit Baluzius, quod vel ex ipsa Notitia certum est; siquidem inter istius provinciæ Patres infra num. 64 *Fortunatianus episcopus Cillitanus* memoratur. Verum ibi ostendimus duas admitti posse Cillitanas urbes, quarum prout una ad Byzacenam pertinere potuit, altera vero ad alteram provinciam, Numidiam scilicet, si utramque *Vegelesam* ad Numidiam pertinuisse aliunde probari possit. Et quidem si *Januarinus Vegelesitanus* infra num. 20 recensitus alteri *Vegelesæ* præfuerit, duæ admittendæ erunt istius nominis in Africa urbes. Nec obstat Antonini locus supra laudatus, ex eo nempe, uti observavit Norisius, nihil aliud deduci potest quam *Vegelesam* in Byzacii et Numidiæ confinio si am fuisse.

60. MADAURENSIS. Urbs ob Apuleii natale celebris, sed multo felicior quod in ea Augustinus litteras didicerit, ut ipsemet testatur libro II Confessionum, cap. 3. Vide et ejusdem epistolam 252. Martyres Madaurenses idem sanctus doctor vindicat adversus Maximum grammaticum epistola 17. *Madurum* sub legione Augusti 3 locat Ptolemæus libro IV, cap. 5. *Antigonus episcopus* Madaurensis adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Collationi vero Carthaginensi cap. 126 *Placatinus episcopus catholicus plebis Madaurensis* comparuit cum *Donato* ipsius adversario ex *Donatistarum* secta. Porro in notis ad hunc Collationis locum monet et probat eruditus Baluzius immerito nonnullos Madaurum urbem cum Quidia confudisse.

61. RUSTICIANENSIS. *Leontius episcopus Rusticanensis* Donatista in Collatione Carthag. cap. 198 comparuit, nullumque contra se adversarium habere professus est. *Rustici* habent Tabulæ Pevingerianæ. *Macomadia Rusticana* inferius memoratur in num. 84.

62. VILLAREGIENSIS. Sic codex noster ms. Legendum *Villaregensis*; ejus loci *Felix episcopus* cum *Victore* Donatista suo adversario interfuit Collationi Carthag., cap. 128 edit. Baluzianæ. Iterum cap. 207 memoratur idem *Vitor* inter Donatistas. Et cap. 48 et 77 codicis canonum Ecclesiæ Africanæ *Cresconius Villaregensis* in Numidia episcopum reprehenditur, quod propria sede relicta, Tubiensem Ecclesiam invasisset. *Candidum Villaregiensem episcopum*, cui ex Donatista facto catholico honor episcopalis servatus est, laudat Augustinus libro II contra Cresconium Donatistam, cap. 10.

63. BUFFAURENSIS. Suspicitur V. C. Stephanus Baluzius hunc loci episcopum fuisse *Hilarum*, qui in Collatione Carthag. cap. 120 *episcopus Ecclesiæ Bosetanæ*, seu, ut aliæ editiones habent, *Boset* dicitur. Sed melius forte ibi legetur *Boset*. Nec obstat quod inferius cap. 126 recensetur *Palatinus episcopus Bosetensis*, cum *Felice* ipsius adversario, qui *Vosetanus* cap. 202 dicitur. Nam *Palatinus* ex proconsularibus erat, ut inferi idem Baluzius ex epistola proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2 relata, qui subscripsit *Cresciturus episcopus Ecclesiæ Bositanæ*, seu, ut habet cod. ms. Belvacensis, *Bositanæ*. At habemus aliam civitatem *Boseth* in Numidia ex actis sanctorum Mammarii et sociorum, a nostro Joanne Mabillonio tomo IV Analectorum vulgaris; in quibus civitas ista ter memoratur: prima vice dicitur *civitas Boseth Anfortiaria*, secundo *civitas Boseth*, tertio denique *civitas Boseth Amphoriaria*. Quam urbem ad Numidiam pertinuisse colligimus ex eo quod prædicti martyres per varias Numidiæ civitates, scilicet *Vagam*, *Lambescim*, *Tamugadinum* et *Tigisiu-*

circumacti, ab ipsis tandem *Numidiæ militibus Bosteth* perducti sunt, ubi martyrium consummavere.

64. SISTRONIANENSIS. Sic editi ei mss.

65. TIPASENSIS. Habetur infra inter episcopos Mauritanie Cæsariensis num. 99 *Reparatus Tipasitanus*. Tipasam in Numidia memorant Tabulæ Peutingeria-næ, Antoninus in Itinerario, et anonymus Ravennas libro 11, num. 6. *Firmus episcopus Ecclesiæ Tipasensis*, Numidiæ provinciæ *legatus*, subscripsit concilio Carthaginiensi sub Bonifacio anno 525. Item, vel illius nominis simul et sedis successor, *Firmus episcopus Tipason Africanæ provinciæ adfuit concilio v generali*.

66. TIBILITANUS. Codex Halleri apud Ortulium *Tiblitanus*. Huic urbi præfuisse *Donatum Tisilitanum episcopum*, qui in Collatione Carthag. cap. 121 inter catholicos recensitus est, contendit Joannes Garnierus. At contra insurgunt viri eruditi Henricus Norisius, et Stephanus Baluzius, Tibilitanam urbem a Tisilitana distinguendam esse invicte probantes ex hoc ipso Collationis loco, quem pro sua sententia saluberrima protulerat Garnierus. Nam ibi Donatus Tisilitanus nullum habere adversus se Donatistam episcopum palam professus est, nemine reclamante. Et tamen capit. 197 *Sallustius episcopus Tibilitanus* inter Donatistas comparuit, qui et ipse nullum contra se catholicum episcopum habere asseveravit. Cæterum *Florentius episcopus Tisiliensis* adfuit concilio Carthaginiensi sub Bonifacio anno 525. Sed gravior est difficultas an Tibilitana civitas hic memorata ab Apollonio Tibilitanis distingui debeat. *Marinus ab Aquis Tibilitanis* Donatista occurrit apud Optatum libro 1, scilicet ipse qui synodo Cirtensi inter alios Donatistas traditores interfuit, ut ex ejusdem concilii actis narrat Augustinus libro III contra Creconium Donatistam, cap. 27. Et idem Augustinus libro XXII de Civitate Dei, cap. 8, refert miraculum quod apud *Aquas Tibilitanas* in memoria sancti Stephani contigerat sub Proculo ejusdem loci episcopo. *Tibilli* habet anonymus Ravennas, sed non memorat Aquas Tibilitanas; cum tamen *Tibilim* habeant Tabulæ Peutingeria-næ, simul et *Aquas Tibilitanas*, facile crediderim duas fuisse civitates a sese invicem diversas.

67. SMITENSIS. Testatur Possidius in Indiculo sermonem *Sinitii* contra Donatistas a beato Augustino habitum fuisse. In Collatione Carthag. cap. 202 *Creconius episcopus Sinitensis* ex parte Donati comparuit. Erat prope Hipponensem urbem *Castellum Smitense* ex Augustino lib. XXII de Civitate Dei, cap. 8. Vido ejusdem epistolam 105, num. 4, ubi de Marcellino ejusdem loci episcopo agitur, cujus nomen ex Collationis Carthaginiensis gestis excidisse suspicatur Baluzius. *Sinitu* coloniam habent Tabulæ Peutingeria-næ.

68. CETHAQUENSUSCA. Monet eruditus Baluzius monstruosum istud nomen ex eo natum esse quod, cum in veteri exemplari scriptum esset *Cetha-quensis*, studiosus aliquis advertens primam hujus nominis syllabam mutandam esse in *ca*, duas has litteras in margine apposuerit, quas posteri excipitiores simul cum priori lectione conjungentes, fecerunt *Cetha-quensuaca*. Inde infert *Pascertium*, hic in Notitia memoratum, inde urbi præfuisse ac *Bonifacium*, qui in Collatione Carthag. cap. 143 *episcopus Ecclesiæ Cithaquensis* dicitur. Ibidem *Speratus* Donatista Bonifacii adversarius, sicut et inferius cap. 202 recensetur. Denique sanctus Augustinus de *Paulo et Bonifacio episcopis Cathaquensibus* agit epist. 96 et seq. editio-nis Benedictinæ.

69. TEGULATENSIS, aut *Tegulatensis*, cujus loci *Donatus episcopus* Donatista interfuit Collationi Carthag. cap. 198. Mirum autem est hunc Donatum a Carolo a Sancto **132** Paulo Fulvienti episcopis Sardinie accesseri, in qua insula Tegulam locat inter Sulchi et Nuram, in Geographia sacra. *Teglata* habetur in Tabulis Peutingeria-nis segmento 3.

70. ZABENSIS. Hunc memorat quoque codex Halle-

ri. Fuit et in Mauritania Sitifensi *Zabensis* urbs, cujus antistes inter istius provinciæ episcopos num. 40 recensetur. Alterutrius fuit *Lucius episcopus Zabensis* ex parte Donati, qui Collationi Carthag. cap. 198 interfuit. In Notitia jam laudata a Goare edita, sub provincia Byzacena, quæ urbes aliquot et proconsulari, Numidia et Byzacena complectitur, occurrit *Zabi*, quæ in editione Beveregiana appellatur *Subiba*, et utrobique Græce habetur *Σούββα*. Holstenius putat hanc esse *Zanam* urbem regiam.

71. MUSTITANUS. Memoratur in Collatione Carthag. cap. 121 *Victorianus episcopus plebis Mustitanæ*, qui ibidem duos adversarios Donatistas se habere conqueritur, *Felicianum*, nempe *Mustitanum*, et *Donatum Turensem*. De his agit Augustinus in breviculo collationis primæ diei, cap. 12. Verum hos episcopos et proconsularibus fuisse contentit Henricus Norisius in observationibus adversus Garnierum, qua in provincia Mustensei et Turensem urbes invenit. Priorem quidem ex epistola synodica Patrum provinciæ proconsularis, quæ laudata est in concilio Laterani, sub sancto Martino actione 2, cui inter alios subscripsit *Januarius misericordia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Mustitanæ*. Et quidem *Felicianus* in Collatione cap. 122 interrogatus fuit an communionem haberet cum Primiano, qui scilicet erat ex Donati secta episcopus Carthaginiensis, proindeque ex proconsulari, quauquam, ut nihil dissimulemus, non ibi de provincia agebatur, sed de schismate quod inter ipsos Donatistas ortum fuerat, aliis Primiano, alii vero Maximiano adhærentibus. Ille *Felicianus* ex iis unus erat qui anno 393 concilio Cabarsussi ano interfuerat, et anno sequenti in synodo Bagaiensi fuerat condemnatus. *Mustitanorum* simul et *Assuritanorum* mentio frequenter apud Augustinum occurrit in libris contra Donatistas. Assuritani autem ad proconsularem pertinebant, ut supra vidimus (Col. 282). *Musti* ex Antonini Itinerario in utriusque provinciæ proconsularis scilicet et Numidiæ confinio sita erat. Eadem est, ut fallor, quæ *Mubsi* dicitur in Tabulis Peutingeria-nis. *Muste vicum inter duas Syrtis* memorat Ptolemæus lib. IV, cap. 3. Porro *Thurris* Siciliæ proxima in Tabulis Peutingeria-nis, eidem proconsulari provinciæ attributa videtur. Sed de hac urbe iterum agemus infra, ubi de Byzacenis num. 28. Verum etsi non isit Mustitanam in proconsulari provincia urbem admiserit, haud tamen inficiatur aliam ejusdem nominis in Numidia quoque existisse, cujus episcopus ex Donatistarum secta, nomine *Cresconius*, Collationi Carthag. cap. 206 interfuit, ubi dicitur episcopus *Musti*. At admissa hac sententiâ, rejicienda erit Baluzii emendatio, qui *Musertitanus* ibi pro *Musti* posuit. Sed id, ut vir eruditus ipse monet, ex conjectura, fatetur quippe vetus exemplar, simul cum omnibus editis *Musti* habere. Vide infra Mauritaniæ Cæsariensis episcopus num. 76.

72. TUBUNIENSIS. Sic scribendum esse hujus urbis nomen monet Norisius in Animadversionibus contra Garnierum, quamvis in Collatione Carthag. cap. 121 habeatur *Cresconius episcopus Ecclesiæ Tubiniensis*. Cave autem ne urbem hanc cum Tubiensi in Mauritania Cæsariensi confundas. Diversas enim esse vel ex eo evinci potest, quod præter *Cresconium* supra memoratum et *Proasium* adversarium ipsius, comparerit in eadem collatione cap. 153 *Felix episcopus Tubinensis*, **133** et ipse catholicus. *Tubunam* tamen urbem in Mauritania Cæsariensi existisse certum est. Et inferius in hac ipsa Notitia *Tubuna* inter sedes istius provinciæ, quæ et episcopos non habebant, recensetur. *Nemesianus a Thubunis* quinquies inter rebaptizantes sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano; cujus objectiones fusius refellit Augustinus lib. VI de Baptismo contra Donatistas, cap. 12. Apud *Tubunas* colloquium habuerat Augustinus cum Bonifacio comite, qui tunc cuperebat dimissis rebus omnibus vitam monasticam amplecti, hocque ipsi ad deteriora lapso in memoriam revocavit.

Augustinus epistola 220. Cæterum Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi ms. *Tubaniam in Numidia locum* memorat. Sed *Tubaniam* pro *Tubuniam* lapsu calami huc iriiepsit.

73. AQUÆNOBENSIS. *Felicianus episcopus Aquæno-* *rensis* inter Donatistas comparuit in Collatione Carthag. cap. 198.

74. BABRENSIS. Sic quoque codex Halleri apud Ortelium.

75. TEBESTINUS. Celeberrima fuit *colonia Thebestina*, quam martyrio præclaro illustravit beata Crispina, cujus acta ex duplici ms. codice monasterii nostri Sancti Theoderici prope Remos protulimus inter acta martyrum sincera ad annum 304, pag. 494. *Lucius a Thebeste* in concilio Carthaginiensi sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulit num. 31; cui respondet Augustinus libro vi de Baptismo contra Donatistas, cap. 38. *Romulus Thebestensis* adfuit concilio Carthaginiensi sub Grato. Carthaginiensi autem Collationi cap. 121 interfuit *Urbicus episcopus plebis Thebestinæ* catholicus cum *Perseverantio* illius adversario, iterum cap. 180 inter Donatistas recensio, ubi *episcopus Tevestinus* appellatur, sub quo nomine Cabarsussit uno concilio jam antea subcripserat. *Quin et synodum Thebestinam* Donatarum memorat Orlatus libro ii. *Thebeste* dicitur a Ptolemyo lib. iv, cap. 3, sicut et in Antonini Itinerario, atque in Tabulis Peutingerianis. Plura de hac urbe ex antiquis scriptoribus congerere superfluum esset. Sex dierum itinere Carthaginiensi ab urbe distitisse asseverat Procopius lib. ii de Bello Vandalico. Ibi, ut refert idem auctor, Romani cum Mauris iniere prælium, in quo Salomon, quem Justinianus imperator Africæ præfecerat, occisus fuit. Denique in Notitia Bodleiana inter Numidia: urbes memoratur *Tebete*. Sed Goaris editio Latina habet *Telepte*, Græce autem *Τελεπτε*.

76. MOXORITANUS. Sic codex Laudun. cum editis; codex tamen Halleri apud Ortelium habet *Moxoritanus*.

77. TAMOGAZIENSIS. Thamogada seu, ut alii scribunt, Tamugada, celebris inter cæteras Numidiæ urbes fuit, de qua plura congegit V. C. Stephanus Baluzius in Notis ad Acta purgationis Cæciliani, tomo II Miscellaneorum, pag. 480. *Novatus a Tamugade* in concilio Carthaginiensi sub sancto Cypriano, num. 4, hæreticos esse rebaptizandos censuit, cujus objectionem refellit sanctus Augustinus libro vi de Baptismo contra Donatistas, cap. 11. Duo fuere ejusdem urbis episcopi ex Donatarum secta celebres, *Oplatus* scilicet, a beato Augustino passim memoratus, cujus Donatistæ natiuita celebrabant; et *Gaudentius*, quem iidem schismatici cum aliis sex suæ sectæ episcopis delegerant ut causam communem contra catholicos in collatione propugnarent; in qua simul cum *Faustinianno episcopo plebis Thamogadensis* catholico comparuit cap. 128. Duos libros contra eundem Gaudentium conscripsit sanctus Augustinus, qui habentur tom. IX edit. Benedictinæ. *Tamogadi* habent Tabulæ Peutingerianæ, *Tamugadi* in Antonini Itinerario; sic quoque appellatur in actis sancti Mammarii 134 jam a nobis laudatis, in quibus dicitur urbem istam haud longe a civitatibus Vaga, Lambese et Tigisi remotam fuisse. Eversa fuit a Mauris, ut testatur Procopus lib. ii de Bello Vandalico, sed brevi postea restaurata fuisse colligitur ex eodem auctore, qui paulo inferius copiam frugum maximam in ea extitisse scribit.

78. LEGIENSIS. Infra num. 85 memoratur *Januarius Legensis*. Et ex Collatione Carthag. colligimus duplicem in Africa fuisse Legensem urbem. Nam cap. 121 *Dacianus episcopus plebis Legensis* catholicus affirmavit nullum se habere Donatistam adversarium. Capite vero 187 *Cresconius episcopus Legensis* ex parte Donati, adversarium nec se habere, nec unquam habuisse professus est. Fortassis in alterutra Collationis loco *Legiensis* pro *Legensis* legendum est; aut certe in Notitia utrobique *Legensis* scribi debet. Porro dicitur

A cesim Legensem, cui præerat Dacianus, ex Tacarantensi distractam fuisse existimat Baluzius in notis ad cap. 121 Collationis.

79. RESPECTENSIS. Sic mss. et editi.

80. VALESITANUS. Sic mss. et editi. Vide quæ supra observavimus de *Vesilitano* num. 59. Habetur in Tabulis Peutingerianis *Veseli*, segmento 3.

81. MAZACENSIS. *Apronianus episcopus Ecclesiæ catholice Mazacensis* mandato, cui per absentiam non subscripserat, consensum præbuit in collatione Carthag. cap. 215.

82. LUGURENSIS. Sic ms. Laudun. cum editis. At codex ms. apud Ortelium habet, *Jugurensis*.

83. CIRCENSIS. Sic codex ms. uterque. Editi vero habent *Cirtensis*. Et quidem nullus alias in hac Notitia *Cirtæ*, seu *Constantinæ* episcopus memoratur, quæ tamen erat provinciæ *metropolis*, ut appellatur in codice canonum Ecclesiæ Africanæ, cap. 86. In vetusta Antonini Itinerarii editione Lugdunensi, pro *Cirta* fere semper *Circa* habetur. Epistolam Augustini 150 *Circensibus* pro *Cirtensibus* inscriptam fuisse monet Pamelius in notis ad concilium Rebaptizantium sub sancto Cypriano; ubi complura refert exempla ex quibus liquet sæpius *Circa* pro *Cirta* in veteribus monumentis scriptum fuisse, quod tamen ex liberiorum solummodo errore provenisse nemo inficiabitur. Et quidem in epistola laudata, quæ nunc est 114, *Cirtensibus* emendatum est. Non licuit tamen hic manuscriptorum lectionem mutare, cum alia multa in eadem Notitia occurrant alias urbes ignotæ, et e contrario nonnullæ alias notissimæ omittantur; fortassis quod tunc excisæ jacerent, ut Adrumetum, Hipporegius, etc. Certe in proconsulari quinquaginta tantummodo et quatuor episcopales civitates Notitia exhibet, et tamen Victor Vitensis libro i, num. 9, affirmat eo tempore quo Vandali in Africam transiissent, episcopos in proconsulari centum sexaginta quatuor fuisse. Cæterum inter eos antistites qui concilio Chalcedonensi interfuerunt, memoratur *Abramius episcopus Cirtensis*. Sed ille, uti videtur, ex Afris non erat. Magis ad rem pertinet *Rufinus Principalis Cirtensis*, in epistola 159, alias 158, memoratus ab Augustino; quamvis enim nostri *Cirtensis* responderint, monuerunt tamen in codicibus mss. 3 totidemque editis *Circensis* haberi.

84. PARDALIUS MACOMADIENSIS. Is ipse est *Pardalius* episcopus, uti videtur, qui Romano concilio cum tribus aliis Africanis episcopis interfuit anno 487. Tres porro hujus nominis urbes in Africa distinguit Henricus Norisius, quarum situs ex Antonino facile colligi potest. Priorem quippe in Numidia locat M. M. P. LIII *Cirta* distantem; alteram in Tabulis Peutingerianis *Macomades Minores* appellatam, statuit inter 135 *Thaballam* et *Thenas* Byzacenæ provinciæ civitates, et paulo post inter *Thenas* et *Villas Vicum*, tum *Tacapas*, unde istam in Byzacenæ et Tripolitanae confinio sitam fuisse discimus, quod etiam patet ex Plinii lib. v, cap. 4, ubi Byzacii urbes commemorans, habet *Rhuspina*, *Thapsus*. *Inde Thenas*, *Macomades*, *Tacape*, *Subrata*. Urbes hic recensitæ ante Macomades ex Byzacena erant; quæ vero postea sequuntur ex Tripolitana. Hinc *Lines Macomadiensis* in Notitia imperii Occidentalis ponitur sub custodia ducis *Tripolitani*. Tertio denique urbs *Macomades Syrtis* in itinere a Lepiti Magna Alexandriam occurrit, proinde omnino diversa ab iis quas supra commemoravimus. Porro in Collatione Carthaginiensi sæpius interlocutus est Aurelius episcopus Ecclesiæ Macomadiensis, et comparuit inter Paures catholicos, cap. 116, cum suo adversario ex parte Donati *Saturnino*. Illum vero ex Numidia fuisse patet ex cap. 182, ubi se presbyterum habere testatus est in urbe *Idassensi*, dum illic episcopus ordinaretur. Idem enim ad Numidiam pertinebat, ut ex hac ipsa Notitia certum est. Ad Byzacenam itaque referenda est altera Macomadia, quæ in eadem Collatione memoratur. Nam Macomadiam duplicem in Numidia solus execu-

gitavit Garnerius absque ullo auctoris, sive antiqui A Victor Suggitanus. Erat tamen in Mauritania Cæsariensi Siga colonia apud Ptolemæum libro v, cap. 2, quam Antoninus Sigan municipium appellat; ex qua fortassis nonnulli Cresconium appellatum fuisse Siggitanum opinabuntur.

85. LUGENSIS. Vide supra Legien is num. 78. In codice Halleri non habetur.

86. AD TURRES CONCORDI. Apud Ortelium ex cod. Halleri dicitur *Tarris Concordie*.

87. LAMFUENSIS. Ortelius ex Halleri codice habet *Jamfuensis*. In codice Laudunensi quem vidimus, ita reformata est prima littera, ut *Jamfuensis* æque ac *Lamfuensis* legi possit. Pro vulgata editorum lectione stat Collatio Carthaginensis, in qua capite 133 inter catholicos Patres recensitus est *Safargius episcopus plebis Lamfuensis*. Quin et concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno 525 subscriptis *Pontius episcopus plebis Lamfuensis*. Dubitat autem V. C. Stephanus Baluzius an *Lamfoctene oppidum* ab Ammiano Marcelino lib. xxix laudatum, idem fuerit cum hac Lamfuensi urbe. Sed hunc scrupulum amovebimus in notis ad Sitifenses episcopos num. 21, ubi *Lemfoctenam* urbem ex codicibus mss. restituimus.

88. VAGRAUTENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis.

89. TIGISITANUS. Hujus urbis situm discimus ex actis sancti Mammarii, jam non semel laudatis, ex quibus *Vagam*, *Lambesem*, locum qui dicitur, *Ad Centum Arbores*, *Tamugadim*, *Tigisim* et *Boseth* a sese invicem haud longius distitisse colligi potest. *Tigisim* Numidiæ urbem memorat Procopius libro ii de Bello Vandalico. Celebris est in Donatistarum historia Secundus Tigisitanus Numidiæ primas tempore persecutionis, qui synodo Cirtensi præfuit. De eo Optatus libro i adversus Parmenianum, Augustinus epistola 43 ad Glorium 136 et alios, quæ antea erat 162, et passim in libris contra Donatistas. Plura de eodem habebantur in cognitione 3 Collationis Carthag. cap. 157 et seqq., ut patet ex indice quem eruditus Baluzius tomo I Novæ Collectionis Conciliorum edidit. Sed ipsa gesta excidere, quæ tamen aliquatenus suppleri possunt ex ejusdem Collationis Breviculo sancti Augustini, in quo multa de Secundo Tigisitano cap. 13 et seqq. Collationis diei 3 habentur. Porro duæ erant in Africa urbes *Tigisis* dictæ. Nam infra inter Mauritaniam Cæsariensis Patres num. 27 *Passitanus Tigisitanus* memoratur. *Tigisi* et *Thigisi*, præter *Thiges*, habentur in Tabulis Peutingerianis. Et quidem in Collatione Carthaginensi præter *Sollemnam episcopum plebis Tigisitanæ* catholicum, et *Paschasium* Donatistam illius adversarium cap. 135 memorato, recensitus est cap. 219 *Gaudentius episcopus loci Tigisitani* ex Donatistarum secta; pro quo, cum ex infirmitate in itinere remansisset, subscripsit *Cresconius episcopus Sigitanus*. Quinam vero ex istis Numidiæ tribuendus sit incertum est. Baluzius Sollemnium Numidiam fuisse infert, quod Restitutus, qui, inquit, *alius esse non potest quam Novamniensis* in Numidia episcopus, pro eo subscripserit. At pro Gaudentio Cresconius Sigitanus subscripsit. Sigtus autem erat in Numidia M. P. xxv Cirta distans, ut ex Antonini itinerario certum est, et ex Tabulis Peutingerianis, ubi segmento 2 Tigisi media habetur inter Sigtus et Cirtani, segmento 3 memoratur *Siguesæ*. Quin et supra num. 18 recensitus est

90. GILBENSIS. Jam recensitus fuit supra num. 40 *Felix Gibbensis*: ubi plura de hac urbe diximus.

91. REGIANENSIS. Hunc quoque memorat Ortelius ex Victore. Sirmondus nudum nomen exhibet; at in Laudunensi ms. codice additur *prbt.* ut ad pleraque aliorum nomina. Gregorius Magnus libro x, epist. 32, scribit ad Columbum Numidiæ episcopum occasione *Paulini* cujusdam *Regensis episcopi*, qui apud sanctissimum pontificem accusatus fuerat. Hunc vero *Regienensi* Ecclesiæ præfuisse crediderim potius quam *Regieni*, infra in Mauritania Cæsariensi n. 51 recensite, quod de episcopo ex Numidia provincia Gregorius eo loci agere videatur. Vide Sitif. num. 57.

92. SILENSIS. Huc revocari posse *Saturnum Sitensem* episcopum Donatistam cap. 197 Collationis memoratum, suspicatur Baluzius. At Sitenis episcopus ad Mauritaniam Cæsariensem pertinebat, qui inter istius provincie episcopos num. 112 inferius habetur.

93. GAUDIABENSIS. Sic editi et mss. In Collatione cap. 201 inter Donatistas recensitus est *Saturninus episcopus Gazabianensis*. *Claudi* in Numidia habet Antonini itinerarium.

94. MARCULITANUS. Legendum puto *Masculitanus*. Codicis tamen utriusque ms. lectionem mutare non licuit. Et quidem in indice geographico operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, præter *Masculam*, habetur quoque *Marculi* in Numidia, sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Ceterum *Mascula* urbs erat in Numidia omnibus nota, cui præerat tempore Collationis Carthag. *Malchus episcopus plebis Masculitanæ*, qui in ea reconsetur cum *Vitali* ipsius adversario cap. 128 et 204. Et longe antea concilio Carthag. sub sancto Cypriano interfuerat *confessor Clarus a Mascula*. *Januarius* item *Masculitanus episcopus* subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno xxv. *Donatus Masculitanus* 137 Donatista memoratur non semel ab Optato lib. i, et ab Augustino libro iii contra Cresconium ex actis synodi Cirtensis, cui ille cum aliis traditoribus ex eadem secta intererat. Archimimus *Masculanum* laudat *Victor Vitensis* libro i, num. 43. De quo vide notam 52 (Col. 499, n. d).

95. CENTURIENSIS. Memoratur in codice canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 87 *Quotvultdeus episcopus Centuriensis*, is ipse, ni fallor, qui in Collatione Carthaginensi cap. 126 inter catholicos recensitus est, cum *Cresconio* illius adversario ex parte Donati. Testis est Procopius libro ii de Bello Vandalico castel- *lulum Centurie* dictum, in Numidia vastitisse.

96. SUABENSIS. Sic editi ex codice Laudunensi. Codex Halleri habet *Suavensis*, quod idem est. *Livius episcopus plebis Suavensis* catholicus adfuit Collationi Carthag. cap. 153, quem male Garnerius *Suavensem* appellavit, ut eum *Sugunensem* episcopum faceret: qua de re a Norisio reprehensus est.

97. GERMANIENSIS. Anonymus Ravennensis lib. iii, num. 6, meminit urbis *Germani*, et in Tabulis Peutingerianis habetur *Ad Germani*. Supra num. 28 recensitus est *Florentius Noba Germaniensis*; cui loco *Innocentium episcopum Ecclesiæ Germaniensis* catholicum, in Collatione Carthaginensi memoratum, præfuisse putat auctor editionis Oxoniensis operum sancti Cypriani, qui et *confessorem Jambum a Germaniana* unum e rebaptizantibus qui concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano interfuerunt, eidem loco tribuit: quos tamen ad hanc Germaniensem urbem, de qua hic agimus, revocari debere verisimile est. Sed et fallitur idem vir eruditus attribuisse *Germanianam*, ut ait, *novam* Byzacenæ provincie, cum ex hac ipsa Notitia certum sit tum *Germaniam* Novam, tum alteram quæ simpliciter *Germania* dice-

batur, ad Numidiam pertinuisse. Germanicianam tamen in Byzacena admittere videtur Antoninus in itinerario. *Germanicianenses* ad curam Numidiæ pertinentis testatur Augustinus, qui ipse Numida erat, epistola 251. Porro in concilio Carthaginiensi sub Aurelio anno 419 in codice canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 133 subscripsit *Candidus episcopus Germanianæ*. Sed iste episcopus fuit *Abbis Germanicianæ*. Nam in altero codice, ut monet Justellus, vocatur *episcopus Ecclesiæ Abirinensis Germanicianorum Ecclesiæ*, et in ejusdem concilii prologo dicitur *Candidus Abbiritanus*. In editione autem Labbeana tomo II Concil., col. 1603, *Abbiritanus*, seu *Abderitanus*, et col. 1605 *Abbiritanus*, alias *Germicianorum*. Utrique vero inter proconsularis provinciæ episcopus iste recensetur. Huic urbi præfuit *Successus ab Abbir Germaniana* in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus num. 16. Vide notam in Victorem Vitensem supra pag. 75 (Col. 209, n. °).

98. VADESITANUS. Sic codex uterque ms. cum editis. Huic urbi, ut opinatur V. C. Baluzius, præfuit *Cresconius episcopus Baesitanus* ex Donatistis in Collat. Carthag. cap. 201 memoratus, quem eundem esse cenet *Crescovium* qui cap. 126 adversarius dicitur *Fortun. li. epi. cpi* catholici *Ecclesiæ Undesitanæ*; quare idem vir eruditus ibi emendavit *Vadesitanæ*.

99. GAURIANENSIS. Sic scribitur in utroque ms. col. et editis. Apud Ptolemæum libro IV, cap. 2, memoratur *Garra*; et intra in Byzacena num. 22 memoratur *Secundus Gaurianensis*.

100. NARACATENSIS. Codex Halleri *Naracatensis*. Nostra lectio firmatur ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui subscripsit *Columbus episcopus ple. is Naracatensis*.

101. LAMIGGIGENSIS. Sic ms. codex, Laudun. At editi habent *Lamiggensis*. Melior est nostra **138** lectio, quamvis inferius iterum habeatur episcopus *Lamiggensis*. Duas quippe hujus nominis urbes in Africa fuisse ex Collatione Carthag. patet, ubi cap. 133 *Innocentius Lamiggensis* recensetur cum *Juniano* Donatista ipsius adversario, qui et iterum comparuit cap. 293. Et cap. 187 memoratur *Reargentius episcopus Lamiggensis* Donatista, qui profertur se nullum habere adversarium. Ex hac lectione restituta solvitur scrupulus eruditi Baluzii, qui in notis ad hoc 187 Collationis capit., suspicatur pro *Lamiggensis* ibi debere legi *Lamiggensis*. Sic quoque in recentioribus catalogis, in quos inducta est *Lamiggiza*, restitui debet *Lamiggiga*. Ceterum in cod. Halleri, ut refert Ortelius, una earum civitatum dicitur *Lamigginensis*, altera *Jamigginensis*. Vide Greg. M. lib. I, ep. 82, ubi *Argentius Lamiggensis*.

102. GARBENSIS. Adfuit Collationi Carthag. cap. 209 *Felix Garbensis* celebris Donatista, qui in vulgatis Optati Milevitani episcopi editionibus libro I appellatur *Garbiensis* aut *Gabriensis*, et in 2 mss. codicibus, uno scilicet sancti Remigii Remensis, et altero sancti Theodori prope eandem urbem, *Gardensis*, in tertio, qui est Sancti Germani a Pratis, *Gabrensis* dicitur. At Victor ab isdem Donatistis Romam missus ut ibi eorum sectæ episcopatum teneret, in iisdem Optati editionibus libro II *Garbiensis* dicitur, in laudatis mss. *Garbensis* appellatur. *Victor a Garbe* dicitur in actis synodi Cirtensis apud Augustinum libro III contra Cresconium, cap. 27.

103. VAGARMELITANUS. Codex Halleri *Vagarmelitanus*. Scribendum est *Magarmelitanus*, ut recte monet Baluzius in notis ad cap. 126 Collationis Carthag., ubi *Secundus episcopus plebis Magarmelitanæ* recensitus fuit cum *Feli e ipsius* adversario, qui et cap. 293 inter Donatistas adfuit. Secundus vero hic in Collatione memoratus is ipse est, ni fallor, qui Leporii libello emendationis per Sirmonium edito, subscripsit his verbis: *Secundus episcopus Ecclesiæ Aquensis sive Megarmitanæ*, et in epistola que ea occasione ad episcopos Gallicanos scripta fuit, *Secundinus* appel-

latur. In Notitia vero quæ sub Leone Sapiente conscripta est, habetur inter Numidiæ civitates *Vagarmelita* in editione Goaris; Græcus tamen textus habet *Βάδος Μηλίων*; quem locum editio Beveregii in duas urbes distinguit *Βάδος* et *Μηλίων*; Latine *Bados* et *Meleum*, quæ num. 6 et 7 recensentur.

104. FORMENSIS. Inferius num. 108 iterum *Formensis* episcopus habetur. Alterutrus fuit *Justus Formensis* episcopus Donatista, pro quo ægrotante subscripsit *Martialis Idicrensis* in Collatione Carthag. cap. 209. Idem dicendum de *Urbano Formensi* episcopo Donatista, de quo Optatus lib. II.

105. DE TURRES ARMENIARUM. Aliis, ut monet Carolus a Sancto Paulo in Geographia sacra, de *Turres Armeniarum*. Codex Halleri habet *Turris Samnæriarum*.

106. BALESASENSIS. Codex Halleri *Balesasensis*. Eandem urbem esse suspicatur Baluzius cujus antistes in Collatione Carthag. cap. 126 *Advodatus episcopus Belalitisensis* inter catholicos Patres recensitus fuit.

107. FATENSIS. Ortelius memorat *Faccensem* in Mauritania Sitifensi locum episcopalem ex Victore Uticensi. Verum nullus istius nominis infra inter hujus provinciæ antistes recensetur.

108. FORMENSIS. Jam supra num. 104 recensitus est *Ponticanus Formensis*.

109. MULIENSIS. Hunc quoque memorat codex Halleri apud Ortelium. Subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio *Marianus episcopus municipii Tulliensis* ex Numidia legatus. Jam supra observavimus concilio Cabarsussitano subscripsisse *Latinus Mugiensis episcopus* ex **139** Donatistarum secta. *Milia* habetur in Tabulis Pentingerianis.

110. OSPITENSIS, seu, ut videretur, *Hospitensis*. Nam in Collatione Carthag. occurrit *Benenatus episcopus plebis Hospitensis* catholicus; qui cum cap. 133 affirmas et nullum alium in suo loco episcopum esse, *Lucullus episcopus Donatista dixit: Persecutio semper me fugavit*; et cap. 198 idem *Lucullus episcopus ab Hospitiis* duos adversus se habere catholicos professus est, quorum unus modo fuerat ordinatus, quod scilicet, cum forte Lucullus ab Hospitiis fugatus, sese recepisset in aliquod oppidum ejusdem diocesis, ibi et catholici episcopum ordinaverint, qui ei resisteret. Ceterum Carolus a Sancto Paulo hic in Notitia pro *Ospitensis* legendum esse putat *Ospinensis*, laudatque *Leonem episcopum Ospinensem* in concilio VII Carthag. memoratum; sed idem auctor, ubi de Mauritania Cæariensis agit, in ea provincia locat *Oppinum*, a Ptolemæo libro IV, cap. 1, memoratum, eique loco præfuisse ait *Leonem Oppini* episcopum, qui concilio Carthag. VII subscripsit. Unicus vero Leo Oppini subscripsit huic synodo, et quidem ex Tingitana, ut dicemus infra ubi de Byzacenis num. 82, et in Sitifensibus num. 33, ad verbum MOZOTENSIS.

111. VACADENSIS. Codex Halleri, *Vagradensis*. Ejusdem forte loci fuit *Donatus episcopus Vagratensis* in Collatione Carthag. inter Donatistas cap. 180 memoratus. Ceterum *Bagrada* celebris est Africae fluvius, qui urbem cognominem habebat, ubi Romanorum legatos a Carthaginensibus contra jus gentium comprehensos fuisse scribit Livius. *Bagradas* urbem et *Bagradam* fluvium memorat anonymus Raveennensis lib. III, num. 6. Placet eorum sententia qui Vagradensem urbem hic memoratam, Bagaiense oppidum esse censent, ad id in Donatistarum historia famosum. De quo plura habes supra num. 7 (Col. 293).

112. LAMASUENSIS. Hæc urbs in Tabulis Pentingerianis dicitur *Lamasuba*, ab Antonino in Itinerario *Lamasba*. Utramque lectionem admittit Collatio Carthag., ubi cap. 128 *Avitus episcopus plebis Lamasuensis* memoratur cum *Januario* ipsius adversario, qui cap. 187 *Lamasubensis* dicitur. *Pusillus* ejusdem urbis episcopus interfuit concilio Carthaginiensi sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis, cujus objectionem solvit Augustinus libro VII de Baptismo contra

Donatistas, cap. 39. Hic tamen in editione Oronensi A dieitur *Pusillus a Lambæa*; sed errore, ut arbitror, amanuensium: etenim priores editiones simul cum Augustino habent a *Lambæa*, et quidem in eadem synodo num. 6 jam memoratus fuerat *Januarius a Lambæa*.

113. **TACARATENSIS.** Nescio quo pacto Holstenius et Harduinus in notis ad Plinium lib. v, cap. 3, hunc episcopum sic a *Tacatua* urbe dictum fuisse scripserunt. Erat quippe Tacarata urbs in Numidia, cujus diocesis adeo ampla erat, ut *Verissimus*, illius urbis ex parte Donati episcopus, in Collatione Carthag. cap. 121 conquestus fuerit quod in sua diocesi catholici quatuor episcopos constituerent. Ex his ibidem *Aspidius episcopus plebis Tacaratensis* recensetur. Cæteros fuisse *Daiarum* Legensem, *Octavianum Resianensem* et *Fortunatum Casensem* Calanenem, qui Collationi interfuerunt, viri eruditi existimant. *Verissimus* quippe loco laudato quatuor sibi adversantes catholicos recensuit. Sed oppidorum in quibus crant constituti nomina non retulit. Porro non inusitatas Tacatuum urbem in Numidia, et quidem celebrem fuisse, quam Ptolemæus libro iv, cap. 3; Antoninus in Itinerario; Plinius lib. v, cap. 3; anonymus Ravennas, et Tabulæ Peutingerianæ laudant. Eandem inter Rusicadam et Hipponem Regium sitam fuisse ex Antonini Itinerario colligimus. Habemus et Tacaratam ab his 140 diversam, de qua inter proconsulares num. 45 Taguram in Numidia num. 20, et Tagaratam in Byzacena num. 37.

114. **MILEVITANUS.** Illustrem hanc sedem fecit Optatus Milevitanus episcopus, cujus libros ad Parmenianum de schismate Donatistarum sæpius excusos nemo non novit. Nomen ejus in martyrologio Romano die 4 Junii inter sanctos confessores inscriptum est. Complures in eadem urbe habitæ sunt synodi, inter quas celebris est ea quæ anno 416 in Pelagianorum causa habita fuit: cujus synodialis epistola ad Innocentium papam inter Augustinianas epistolas existat num. 176; eamque confirmavit idem pontifex ibidem epistolis 182 et 183 editionis Benedictinæ. Adeodatus episcopus Milevitanus et Donatistarum secta cum aliis sex episcopis electus est ad agendam suæ sectæ causam contra catholicos in Collatione Carthaginensi, in qua sæpius interlocutus est. *Severus* vero, ejusdem urbis episcopus catholicus, paulo antea e vivis excesserat, ut dicitur cap. 215. *Mileum* habet Antoninus in Itinerario; *Mileu coloniam* Tabulæ Peutingerianæ, et in synodo Cirtensi Secundus primas Purpurium a Limata objurgavit, quod duos sororis suæ filios occidisset et Milei, quam urbem a Milevi distinguit Carolus a Sancto Paulo; sed alii viri eruditi refragantur.

115. **ULLITANUS.** Codex Halleri apud Ortelium habet *Vallitanus*, forte pro *Vallitanus*, ut censet Holstenius in annotationibus ad Carolum a Sancto Paulo. Et quidem *Bonifacius episcopus plebis Vallitanæ* inter catholicos Patres in Collatione Carthaginensi capite 135 recensitus est. Victorii Garbensis, Donatistarum Romano episcopo, ut ipsi aiebant, *Bonifacius Vallitanus* successit, apud Optatum libro ii. At *Vallim* in proconsulari Antoninus et Tabulæ Peutingerianæ locant. Certe in concilio Carthag. sub Bonifacio subscripsit *Restitutus episcopus plebis Vallitanæ*. Sed in eadem synodo memorantur *Restitutus Viltensis* et *Porpirtus Vullensis*, quorum fortassis alteruter huc esset revocandus, si a Numidia esset.

116. **SELEUCIANENSIS.** Ortelius ex codice Halleri habet *Seleucianensis*. In Collatione Carthag. cap. 121 comparatur *Terentius episcopus Seleucianensis* catholicus, cum *Messiano* Donatista ipsius adversario, qui iterum cap. 206 memoratur; ita tamen ut in editione Papiri Massoni cap. 121 habetur *Solencianensis*, et cap. 206 *Seleucianensis*, ex quo fortassis ultimo loco Ortelius nomen-hujus urbis exscripsit, nam Collationem Carthag. simul cum Victore ms. laudat.

117. **VAPENSIS.** Plura de hac urbe diximus supra num. 7.

118. **TAGASTENSIS.** Codex Halleri apud Ortelium, *Tagartensis*. Celebris et fortunata civitas, quæ magno Augustino ortum præbuit, et *Alpium* ejusdem Augustini amicum habuit antistitem. Iste variis Africanæ Ecclesiæ conciliis interfuit, passimque in Collatione Carthaginensi interlocutus est, in qua unus e septem fuit episcopis qui pro tuenda Ecclesiæ catholicæ causa adversus schismaticos electi fuerant. Firmi Tagastensis episcopi constantiam laudat idem Augustinus libro de Mendacio, cap. 15, quod nec mentiri voluerit, nec tormentis etiam atrocissimis unquam adigi potuerit ad hominem quem occultaverat prodendum. Celebratur ejus memoria in martyrologio Romano die 31 Julii. Plura vero de Tagasta proferre supervacaneum esset. In Antonini Itinerario inter Hipponem Regium et Naraggaram media locatur.

119. **MAXIMIANENSIS.** Codex Halleri, *Maximinensis*. Petrus abbas in concilio Carthag. anno 525 sub Bonifacio, pro tuenda monasterii sui libertate exemplum attulit *Baccensis monasterii*, quod licet *Maximianensi Ecclesiæ vicinum* fuerit, ad consolationem tamen 141 primatis provincie Byzacenæ se conferebat. *Maximianenses* memorat Liberatus primas Byzacenæ in epist. ad Bonifacium Carthag. in concilio Juncensi. Hanc vero urbem a Ruspensi hand procul abfuisse colligitur ex Vita sancti Fulgentii cap. 29, ubi sanctus ille pontifex ob compressas finitimarum plebium rixas laudatur, et potissimum quod *Maximianensis animositatem plebis, quæ ordinatum sibi episcopum recipere volebat*, sedaverit. Synodice Patrum provincie Byzacenæ quæ lecta est in concilio lateran. sub sancto Martino actione 2 inter alios, subscripsit *Bonifacius episcopus sanctæ Ecclesiæ Justinii et Maximianensis*.

120. **ZARADTANSIS.** Sic uterque codex ms., editi vero *Zaradensis*. Laudat Baluzius concilium Carthag. anni 525, sed ibi subscripsit *episcopus Zactarensis*. At in collatione Carthag. cap. 128 recensitus fuit *Cresconius episcopus plebis Zaradensis*, cum Rogato ipsius adversario, qui et cap. 203 inter Donatistas comparuit. Apud Ptolemæum memoratur *Zaratha*, quam inter Mauritanie urbes recenset. Huic loco magis convenit *Zarat* urbs in Numidia, quam nempe prope *Lambæam* locat Antoninus in Itinerario.

121. **DE GIRU TARAZI.** Hanc urbem apud Ortelium ex codice Halleri reperire non licuit.

122. **LAMIGIGENSIS.** De hac sede actum est supra num. 101.

123. **VICOPACENSIS.** Hujus oppidi nomen est, nō fallor, *Vicus Pacis*. Cod. Halleri habet *Vicuspacensis*. Adfuit Collationi Carthag. cap. 143 *Aterius episcopus plebis Vicensis*, cum *Urbano* episcopo Donatista, qui cap. 206 episcopus *Vicensis* dicitur, nec tamen sese alterutrum noverant. His locis insuspiciatur Baluzius *Vicopacensis* episcopum designari, quamvis, ut ipsemet prosequitur, aliæ sint urbes in Africa vicinæ. Melius huc revocatur *Florentianus Vicopacensis* ex Numidia legatus in concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno 525 qui et ibi dicitur *Vicopacensis*.

124. **SUNT NUMERO 125.** Tamen nonnisi 123 recensentur; nonnulli fortasse per amanuensium incuriant excidere.

AD PROVINCIAM BYZACENAM.

* **VASSINASSENSIS ET AQVIS.** Hæc verba in editis referuntur post aliquot puncta, veluti si quod prius erat in codice legi non potuisset. At nos ea retulimus eo prorsus modo quo in ms. Laudunensi habentur, in quo nihil omnino deitum aut lacerum apparet, relinquentes unicuique quid ea de re voluerit judicandi libertatem. Vix tamen dubium esse potest quin his vocibus duæ sedes designatæ aliquando fuerint. Porro Ortelius citat *Africæ locum episcopalem nomine Vassitanum*, ex *Victore Uticensi*, qui alias in Notitia non occurrit. Concilio Chalcedonensi act. 15 subscripsit *Valerianus Bassianensis* ex Africa.

1. AMUDARSSENSIS. Sirmondus sic habet: *Liberatus Amudarsensis, per.* At in eod. ms. Laudunensi sic habetur, *Liberatus prb. Amudarsensis.* In Collatione Carthag. editionis Massoni hæc leguntur cap. 126: *Maius episcopus Plenius Amudarsensis;* aliæ edit., *Amudarsensis;* quem locum Baluzius sic emendavit, *Maius episcopus plebis Amudarsensis;* ejusdem scilicet urbis quæ hic in Notitia memoratur. Et quidem nota 142 est apud veteres *Amudarsa,* quam, ut idem vir eruditus observat, Ptolemæus et veteres Itinerarii Antonini editiones *Amurdasam* appellant. Bertii editio Antonini *Amudarsam* habet.

2. MANSUETUS APUFENIENSIS. Sic codex uterque ms. cum editis. Is autem Mansuetus ipse videtur esse quem Victor Vitensis laudat libro II, num. 16: de quo vide notam supra 93 (Col. 213, n. b).

3. SEPTIMUNICIENSIS. Sicciti et mss. *Septimuniciam* memorat Antoninus in Itinerario. Et Ferrandus aliquot refert concilii Septimunicensis canones in Breviatione.

4. BENEFENSIS. Urbis hujus situm discimus ex cap. 14 Vitæ sancti Fulgentii, ubi laudatur monasterium *Vicensi,* seu, ut habent alii codices, *Juncensi proximum litori,* *Benefensi* autem maxima ex parte contiguum, in quod se-e Fulgentius recepit, quod ibi rigidi propositi disciplina ant quo servaretur. Concilio Cabarsussitano Donatistarum subscripsit *Guntasius Benefensis episcopus.* Collationi autem Carthag. cap. 133 adfuit *Emilianus episcopus Ecclesie Benefensis* catholicus, eo ipso die quo *Mazimianus* illius adversarius defunctus est, ut ibidem et cap. 198 Donatistæ affirmarunt.

5. ANCUSSENSIS. Eiusdem loci episcopus fuit ex Donatistarum secta *Donatus episcopus Ancusensis,* in Collatione Carthag. cap. 208 memoratus, quem eundem Donatum esse putat Baluzius qui cap. 126 *Gududi episcopi Aniusensis* seu *Aniusensis* adversarius in vulgatis editionibus dicitur. Hinc ipse pro *Aniusensis* reponit *Ancusensis.*

6. MIDIDITANUS. Is est forte qui in cod. Halleri *Medilitanus* dicitur. In Collatione Carthag. cap. 208 inter Donatistas recensetur *Liberalis episcopus Mididiensis;* pro quo suspicatur Baluzius legendum esse *Mididiensis.* Sic et in Vita sancti Fulgentii cap. 12, ubi in editis memoratur civitas *Ididi,* monet idem vir eruditus in antiquo cod. ms. Colbertino haberi *Mididi.* Porro in Collatione Carthaginensi cap. 142 memoratur *Serenianus episcopus Miditensis,* quem fortassis nonnulli huc revocari posse censebunt. Pertinebat enim iste ad Byzacenam provinciam. Nam cum sese habere catholicam unitatem professus fuisset, *Peregrinus Sufetanus episcopus* Donatista interlocutus est: *Presbyterum illic habeo Victorem; diæcesis mea est.* Sufetam autem ex Byzacena fuisse nemo inficiari potest, memoratur quippe infra num. 21.

7. TUBULBACENSIS. Codex Halleri, *Tubolbacensis.* Nostra lectio potior. Etenim in Collatione Carthag. cap. 126 memoratur *Junarius episcopus* catholicus plebis *Tubulbacensis.*

8. VALENTINIANENSIS, seu *Valentinianensis* Etenim epistolæ synodice concilii Byzaceni ad Constantinum Augustum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino acione seu secretario 2 lecta fuit, inter alios subscripsit ultimus *Rodibaldus gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesie Valentinianensis.* In codice Halleri memoratur episcopus *Vadaciniensis in Africa.*

9. MASCLIANENSIS. Codex Halleri, si bene legit Ortelius, habet *Masclianensis.* *Masclianus* memorat Antoninus in Itinerario. Collationi Carthag. cap. 208 interfuit *Plutianus episcopus Masclianensis* Donatista, in quem locum observat eruditus Baluzius concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes adfuisse *Julianum a Masclianis.* Sed hunc invenire non licuit in editis, nec eum memorat Augustinus in libris de Baptismo contra Donatistas, in quibus antistitum qui concilio isti interfuerunt objectiones singulatim refellit. Et quidem fallor si Julianus iste

a Baluzio memoratus alius sit a *Juliano a Marcelliana,* qui apud Cyprianum et Augustinum memoratur, 143 ut diximus nota 52 in Numidas. Neque dicas Marcellianam et Masclianam eandem urbem fuisse. Nam in Collatione Carthagin. cap. 133 *Lucidus episcopus plebis Marcellianensis et Basitensis,* at apud se catholicam unitatem haberi, et tamen, ut mox dicebamus, *Plutianus episcopus Masclianensis* Donatista cap. 208 comparuit. Errore item librorum *Numidius,* qui in concilio Carthag. sub Genethlio memoratur, *Masclianianus* appellatus est tomo II Concil. edit. Labb., col. 1160; nam ille episcopus fuit *Masyllitanus,* ut ex ejusdem tomi appendice, ubi concilium istud ex cod. Vaticano correctum habetur, et ex capite octavo codicis canonum Ecclesie Africanæ patet.

10. SEBERIANENSIS. Sic editi simul et mss.

11. NAREN-*is.* *Naram* memorat Antoninus in Itinerario. Et *Januarius episcopus Narensis* ex Donatistarum secta interfuit Collationi Carthag. cap. 206.

12. DECORIANENSIS. Urbis hujus nomen unica littera aliter scribitur in synodica Patrum Byzacenorum ad Constantinum imperatorem contra Monothelitas, quæ recitata est et approbata in concilio Lateranensi sub sancto Martino acione seu secretario 2, cui inter alios subscripsit *Paschasius misericordia Dei episcopus nactæ Ecclesie Detorianensis.*

13. TAMBEITANUS. *Tambeiensis* civitatem memorat Victor Vitensis lib. v, num. 5. *Martyr Scundianus a Thambeis* adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 80, cujus objectionem solvit Augustinus libro VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 44. *Gemelius episcopus a Tambeis* cum cæteris Donatistæ sectæ episcopis subscripsit concilio Cabarsussitano. Denique in Collatione Carthaginensi capite 198 *Faustinus* item Donatista, *episcopus Tambeiensis* comparuit: qui is ipse procal dubio est qui cap. 128 *Sopatri episcopi plebis Tambeiensis* catholici adversarius appellatur. Huic ibi eruditus Baluzius *Tambeiensis* restituit.

14. LETUS NEPTITANUS. Huic est celebris martyr quem laudat Victor Vitensis libro II, numero 18; de quo plura diximus nota 98 (Supra col. 217, n. c). *Nepte* ab anonymo Ravennensi memoratur libro III, num. 5. Eidem vero urbi præfuisse suspicatur Baluzius *Quodvultdeum episcopum Neptitanum,* qui in Collatione Carthaginensi capite 197 inter Donatistas recensitus fuit.

15. CASTRENSIS. Codex Halleri, *Custensis.* Editi, *Castrensis.* Lectionem cod. ms. Laudunensi retinere visum est, dum mutandi ratio suppetat. *Castra* habetur in Tabulis Peutingerianis, sed extra Byzacenam.

16. FLABIANUS BULELIANENSIS. Editi habent *Flavianus Bubelianensis,* ex quibus, uti videtur, index operibus sancti Cypriani præfixus memorat *Bubeliam;* quam habet quoque Ortelius ex Halleri codice. *Buliam* oppidum Africæ interioris idem auctor memorat a Cornelio Balbo expugnatum, cujus rei testem laudat Plinium. At Plinius libro v, cap. 5, inter oppida quorum simulacra Cornelius Balbus in triumphum duxit, *Bulubam* recenset et *Bubrium nationem.*

17. THEUZITANUS, seu *Theuditanus.* Familiaris quippe erat, ut jam observavimus, apud Afros litterarum z et d permutatio. Plinius lib. v, cap. 4, in et alia oppida libera *Theudensis* memorat. Cæterum codex Halleri habet *Zeusitanus.*

18. SERRANDUS PUTIENSIS. Editi, *Servandus.* De urbe Putensi plura habes supra, pag. 122 (Col. 297, num. 17), ubi de *Gaudentio Putiensi* inter Numidas num. 17. Is adde apud anonymum Ravennensem 144 lib. III, num. 5. *Putea,* et *Ad Putea* inter Africanas civitates recenseri. *Puteam* recenset Ptolemæus inter urbes quæ sub *Adrumeto* constitutæ erant, proinde huc revocandam.

19. THACAMUTENSIS. Huic loco præfuit *Milicus episcopus, plebis Tagamutensis,* inter catholicos antistites, in Collatione Carth. cap. 126 memoratus. Quam ur-

bem cum Tadamatensi, infra inter Mauritaniz Cæsar-
iensis urbes num. 105 recensita, eandem esse dixit
Baluzius.

20. PÆSIDIIUS SUFETULENSIS. Laudatur hic antistes
apud Victorem Vitensem libro II, num. 16, et in
nota in hunc locum (Col. 215, n. b). *Privatianus*
a *Sufetula* sedit in concilio Carth. sub sancto Cy-
priano inter rebaptizantes num. 49. Et *Jocundus*
episcopus plebis *Sufetulensis*, cum *Titiano* ipsius ad-
versario Collationi Carthag. interfuit cap. 127. *Titia-
nus* item inter Donatistas comparuit cap. 208. Quin
et idem *Jocundus* legatus fuit provinciæ Byzacenzæ ad
concilium Carth. anno 419, ut ex eadem synodo et
ex codice canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 127 disci-
mus. Concilium *Sufetulense* laudat Ferrandus cap. 2.
Sufetulam denique memorat Antoninus in Itinerario.

21. EUSTRATIUS SUFETANUS. Codex ms. habet *Eustra-
sius*. Lectionem tamen vulgatam retinimus, quod eam
confirmet ipse *Victor Vitensis* lib. I, num. 7, pag. 7,
ubi *Eustratius* laudatur. Dicitur tamen *Eustachius* ab
Adone, sicut et in Martyrologio Romano, die 28 No-
vembri. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano,
num. 20, sententiam tulit *Privatus a Sufibus*; cui et
Privatiano Sufetulensi, num. præcedenti memorato,
respondet Augustinus libro VI de Baptismo contra
Donatistas, cap. 26 et 27. In Collatione Carthag.
cap. 142, cum nominatus fuisset *Serenianus episcopus*
Miditensis, statim *Peregrinus* Donatista episcopus
Sufetanus, qui et sic cap. 187 appellatur, interlocu-
tus est asserens hunc locum e sua esse diocesi, ubi
presbyterum nomine *Victorem* habebat. Capite autem
215 *Maximinus Sufetanus*, aut, ut aliæ editiones ha-
bent, *Sufetus* episcopus, inter catholicos qui nondum
subscriperant occurrit. Cæterum *Sufi* memoratur
in Antonini Itinerario. In synodo *Saphetana* beatus
Fulgentius Patres supplex oravit ut Quodvultideo
episcopo prior supra seipsum locus concederetur, ut
in ejus Vita narratur cap. 29. *Suffectanos martyres*
seviginta memorat Augustinus epistola 50, quos
hujus oppidi incolæ ob contractum *Herculis* simila-
rum trucklarant. Horum memoriam celebrat Marty-
rologium Romanum die 30 Augusti.

22. GARRIANENSIS. Ortelius ex codice Halleri habet
Garrensis, quæ lectio favet sententiæ editoris Oxo-
niensis operum sancti Cypriani, qui putat *Victorem*
a *Gor* in concilio rebaptizantium num. 40 memora-
tum, ad urbem istam *Garrianensem* posse revocari.
Garrhani habet *Ptolemæus* lib. IV, cap. 2; sed inter
Mauritaniz civitates. Porro V. C. *Stephanus* Balu-
zium hic legendum esse censet *Gattianensis*, quod in
Collatione Carthaginensi cap. 198 recensitus fuerit
Victor episcopus Gattianensis Donatista; et ex episco-
pis quatuor qui fidei professionem *Hunerico* regi ob-
tulerint apud *Victorem Vitensem* sub finem libri III
unus fuerit *Bonifacius Gattianensis*. Sed hæc sententia
id habet incommodi, quod episcopus *Gattianensis*,
qui libellum fidei *Hunerico* porrexit, apud *Victorem*
dicatur *Bonifacius*; *Garrianensis* vero antistes hic in
Notitia memoratus dicitur *Secundinus*. Nec facile
quis sibi persuadeat *Secundinum* tunc *Bonifacio* suc-
cessorem datum fuisse cum Notitia hæc fuit scripta.
Nam, ut vel ex titulo patet, episcopi in ea recensentur
qui ad conventum Carthaginensem jussu 145
Hunerici regis convenerant; deinde *Secundinus* ex
antiquioribus erat, utpote qui ex centum et septem
viginti sum saltem *secundus* erat. Si tamen alieni V. C.
Baluzii sententia magis placuerit eidem quoque sedi
præfuisse dicendus erit *Januarius gratia Dei episcopus*
sanctæ Ecclesiæ Gattianensis, qui synodice *Byzaceno-
rum* Patrum subscripsit in concilio Lateranensi sub
sancto Martino actione 2. Vide notas in *Victor*,
pag. 81.

23. ABRADIRENSIS. *Abradiram* Africae episcopatum
habet *Ortellus* ex codice Halleri.

24. SABINICUS OCTABENSIS. Editi, *Sabinianus*. Vide
Numidas n. 36, ubi *Pascenius Octabensis*.

A 25. MACTARITANUS. In concilio Carthag. sub san-
cto Cypriano inter rebaptizantes *Marcus a Mactari*
sententiam dixit num. 38; cujus objectionem fusius
refellit Augustinus lib. VII de Baptismo contra Don-
atistas, cap. 2. In Collatione autem Carthaginensi cap.
202 inter Donatistas recensitus fuit *Comparator episcopus*
Mactaritanus. Denique *Plinius* lib. V, cap. 4, inter
oppida libera computat *Matterense*, quod idem esse
ac *Mactaritanum* censuit vir eruditus *Joannes Hardui-
nus*. Sed fortassis *Matterense* quod, ut fatetur *Har-
duinus*, præferunt omnes codices, melius *Matturitano*
oppido inferius num. 50 recensito, quam *Mactari-
tano* congrueret.

26. AQUIABENSIS. Cod. ms. Laudun. habet solum-
modo *Aquiaben*. Inter Donatistas qui concilio *Cabar-
susitano* subscripsere fuit *Januarius Aquenensis*
episcopus.

27. ANTACIUS MEDIANENSIS. Editi habent *Autacius*.
Donatus episcopus a Medianis Zabuniorum inter Don-
atistas recensitus fuit in Collatione Carthag. cap.
202. Sed ad Mauritaniam Sitifensem pertinuisse vi-
detur. Nam ibi *Novatus episcopus Ecclesiæ catholice*
Sitifis se presbyterum in ea urbe supra mortui epi-
scopi catholici corpus ordinasse professus est, qui Ec-
clesiam hanc regeret, donec ibi quamprimum epi-
scopus consecraretur. Cæterum infra inter episco-
pos Mauritaniz Cæsariensis num. 86 habetur *Valen-
tinus episcopus Castellii Melioni*, quem locum apud
Ammaniam Marcellinum memorari censet *Hadrianus*
Valesius, ut ibi dicemus.

28. TURRENSIS. In Collatione Carthag. cap. 121 me-
moratur *Maximianus episcopus plebis Turenensis* catho-
licus, qui nullum se habere adversarium Donatistam
declaravit. Tamen cap. 197 inter Donatistas compa-
ruit *Pascasius episcopus Turenensis*, quem lapsi me-
moræ *Baluzius* *Numidis* ex Notitia attribuit. Nam in
Notitia *Turenensis* unicus hic inter *Byacenos*, nullus
vero in *Numidia* recensetur. Non tamen aulemus in-
ficiari *Turensem episcopum* unum in *Numidia* fuisse.

C Nam *Donatus Turenensis*, et *Felicianus Mustitanus* ad-
versarii dicuntur *Victoriani episcopi plebis Musti-
tanæ* catholici, in Collatione Carthag. cap. 121. *Musti-
tana* autem civitas ad *Numidiam* pertinebat, aut
certe ad proconsularem, ut supra a nobis expositum
est in notis ad *Numidas* num. 71. Unde *Donatus* iste
tertiæ *Turenis* a duabus supra recensitis diversæ
præerat. Tres itaque ex Collatione habemus *Turreses*
episcopos in Africa, et quidem ex diversis provinciis.
Ex his unum ad *Byzacenam* pertinuisse, vel ex hoc
Notitiæ loco quem illustramus, certum est. Secun-
dum ad *Sitifensem Mauritaniam* revocat *Baluzius* ex
Notitia *Bodleiana*, in qua inter Mauritaniz secundæ
civitates recensetur *Turris*, seu, ut *Goaris* editio ha-
bet, *Tures*. Sed, ni fallor, *Turris* ista quæ in *Bod-
leiana* Notitia memoratur, extra Africanam erat, adeo-
que non potest ad *Sitifensem provinciam* revocari.
Ea enim est quæ inter *Sardiniz insulæ* urbes infra
num. 6 recensetur; quod ex ipsamet *Bodleiana* 146

D Notitia evinci potest, ubi cum *Turri Calaris metropo-
lis*, et *Sulci*, quæ certo certius ad *Sardiniam* pertine-
bant, recensentur. Nec in ista Notitia Mauritaniz
secundæ nomine intelligi debet *Mauritania Sitifensis*,
cum ipsa *Sitifis* extra illam provinciam recensetur,
scilicet in *Numidia*. Sicut nec quæ *Mauritania prima*
hic appellatur, fuit *Mauritania Cæsariensis*, cum sola
urbs *Khiconorura*, seu potius ut in editione *Goaris* et
in utriusque textu Græco *Rino-orurum* recensetur. Alia
denique *Turenensis* urbs fuit, quæ ex *Mustitana* diocesi
a Donatistis avulsa fuerat; quæque ut ad proconsu-
larem, aut ad *Numidiam*, uti diximus, revocari de-
bet. Isti videtur præfuisse *Samfucius episcopus plebis*
Turenensis, de quo Augustinus agit epist. 34 et 83.
Denique lectorem monitum velim *Turrensem* aut
Turensem episcopum promiscue in auctoribus scrip-
tum reperiri, quod multis argumentis evinci posset.
Unicum exemplum sufficit, *Donati* scilicet, qui in

Collatione Carthag. cap. 121 *Turensis* dicitur episcopus, et in Breviculo ejusdem Collationis apud Augustinum die 4, cap. 12, *Turrensis*.

29. AGGARITANUS. Iterum infra num. 108 occurrit *Aggaritana civitas*. Alterutri præfuit *Æmilianus episcopus Aggeritensis*, qui inter catholicos antistites in Collatione Carthag. cap. 126 comparuit cum Candorio suo ex Donatistarum secta adversario. *Candorius* item memoratur capp. 149 et 163. *Agar oppidum* in Byzacena memorat Hirtius in libro de Bello Africano. *Aggar* habetur in Tabulis Peutingerianis, a qua non procul sita cernitur *Aggar Setnepe*, tum *Agarsel*; et juxta priorem *Aggar* visitur *Aggersel*, qui tamen locus in proconsulari videtur situs fuisse. Porro apud Plinium lib. v, cap. 4, inter oppida libera recensetur *Acharitanum*, seu, ut alii codices habent, *Accaritanum*; quo nomine V. C. Joannes Harduinus indicari censet *Aggaritanam* civitatem, cui præfuit *Donatus*, in Notitia memoratam. Ea est ipsa quæ inferius num. 108 habetur. Ad alterutram Plinii locum revocari posse ultro fatetur; sed quam e duabus Plinius indicare voluerit, divinare non licet.

30. EGNATIENSIS. Sic uterque ms. cum editis. Hanc urbem nusquam reperire licuit.

31. GERMANUS PERADAMIENSIS. Is ipse est qui laudatur apud Victorem Vitensem libro II, num. 16. De quo vide notam 93 (Col. 215, n. b). Eadem urbs est, ni fallor, quam Hirtius *Paradam* appellat in libro de Bello Africano, ubi miserabilem illius sortem describit. Porro Lucas Holstenius suspicatur hanc urbem esse Ferradam Minus, cui præfuit *Felicianus episcopus plebis Feraditanæ Minoris*, in Collatione Carth. cap. 153 inter catholicos memoratus.

32. HERMIANENSIS. Celebrem hanc Ecclesiam fecit *Facundus Hermianensis*, qui duodecim libros pro trium Capitolorum defensione ad imperatorem Justinianum scripsit. *Benadus episcopus Hermianensis* su scriptis synodicæ Patrum Byzacenorum in concilio Lateran. sub sancto Martino, act. 2. Hanc autem urbem sæpius scribitur cum aspiratione, ut ex allatis exemplis patet, et ex Collatione Carthag. cap. 153, ubi *Secundinus episcopus plebis Hermianensis* occurrit cum *Maximiano* ipsius adversario. Iste tamen *Maximianus* in veteribus editionibus cap. 187 dicitur *Ermianensis*. Procopius lib. I de Bello Vandalico *Hermionem* Byzacii locum commemorat.

33. TENITANUS. Codex Halleri, *Tevitanus*. *Thenas* cum aspiratione scribit Plinius lib. v, cap. 4; Antoninus in Itinerario, et anonymus Ravennas lib. III, qui lib. v habet *Thænas*. Sic apud Gruterum pag. 363, ubi *Mercurialis Thenit*, memoratur. Ptolemæus scribit *Thæna*. Concilium *Thenit*, num laudat 147 *Ferandus* in Breviatione canonum. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam tulit inter rebaptizantes num. 29 *Euchratius a Thenis*. Et in synodo Lateran. sub sancto Martino, act. 2, lecta fuit epistola synodica episcoporum Byzacenæ provinciæ, cui inter alios subscripsit *Felix episcopus civitatis Theniis*. In Collatione tamen Carthag. cap. 153 scribitur *Lutonium episcopus Ecclesiæ Tenitanæ*, cujus adversarius cap. 201 *Securus episcopus urbis Tenitanæ* appellatur. Denique Pontianus episcopus *Tenitanus* memoratur in Vita sancti Fulgentii cap. 29.

34. TARAZENSIS. Eidem fortassis urbi præfuit *Secundus episcopus sanctæ Ecclesiæ Tagasensis*, qui synodicæ Byzacenorum sæpius laudatæ subscripsit in concilio Lateran. sub sancto Martino: quæ tamen sedes melius forte congrueret oppido, *Tagestensi*, seu, ut alii codices habent, *Tagesensi*, quod Plinius inter oppida libera Africæ recenset lib. v, cap. 4. Sed eidem synodicæ subscripsit *Theodorus episcopus Ecclesiæ Tamazent*; et Lucas Holstenius laudat *Stephanum Taracensem* ex eadem epistola, qui in editis dicitur *Taraqensis*. Porro recensitus est supra inter Numidas num. 53 *Cresconius Tharasensis*.

35. TRIFINIANENSIS. Collationi Carthag. cap. 153 inter catholicos antistites interfuit *Probanus episco-*

pus plebis Trofimianensis; quam lectionem alteri præfert Lucas Holstenius.

36. LEPTIMINENSIS. Codex Halleri *Leptimiensis*, id est *Leptis Minoris*; Ptolemæo *Λεπτις Μικρά*, Antonino *Leptis Minor*; anonymo Ravennensi post Tabulas Peutingerianas, *Lepte Minus*. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit *Demetrius a Leptimino*, num. 36. Et collationi Carthag. cap. 121 interfuit *Romanus episcopus plebis Leptiminensis* cum *Victorino* ejus adversario, qui et cap. 187 inter Donatistas comparuit, ubi mendose in editionibus Baluzianam antecedentibus *episcopus Eptiminensis* appellatur. Hanc vero urbem, *Leptim* absque addito aliqui nominarunt, ut *Pomponius Mela*, qui libro I de Situ orbis. cap. 7, in Africa minori *Leptim* recenset, et paulo post *Leptim alteram*. Sic omnino Plinius, qui tamen post vocem *alteram* addit, quæ vocatur *Magna*. *Hipponem*, *Adrime um*, *Leptim*, aliasque urbes in ora mariuma a Phœnicibus conditas fuisse dicit Sallustius lib. de Bello Jugurthino; *liberam civitatem Leptim* appellat Hirtius de Bello Africano; *Λεπτίμ* Polybius sub finem libri: Historiarum; *Leptim* urbem memorat Titus Livius libro xxxiv, in ora Syriis Minoris sitam, quam adeo potenter fuisse dicit, ut *singula in dies talenta vectigal Carthaginensibus* daret. Hanc fuisse *Leptim* magnam verisimilius est. Contrariæ tamen opinioni favet, quod ipsum *Massanissa Numidicæ* rex ad regnum suum pertinere contenderet. Denique in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2, synodicæ Patrum Byzacenorum subscripsit *Crispianus gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ civitatis Leptis*. De *Lepti Magna* dicitur ubi de Tripolitania, num. 1.

37. TAGARIATANUS. Sic codex ms. Laudum. Editi habent *Tegariatenus*. Erat in proconsulari *Tagarata*, ut in nota 44 ad illius provinciæ episcopos vidimus. Erat in Africa *Tagora*, seu *Tagura* duplex, de quibus vide notam 20 ad Numidas. Denique erat et *Tacarata* in eadem provincia, de qua num. 115. De *Tagariata* autem seu *Tegarieta* nihil dicendum occurrit, nisi quod in Collatione Carthag. cap. 201 ex Donatibus adfuerit *Felix episcopus Tagariatenus*: an ejusdem loci? Ortelius ex ms. cod. Halleri *Tagaritanum* oppidum memorat, quod fortassis ad hunc locum pertinet. Et Ptolemæus inter urbes quæ sub *Adrumeto* erant, *Targarum* recenset, proindeque in Byzaceno.

148 38. OCTAIENSIS. Vide inter Numidas num. 56.

39. FERADAMIENSIS. Ejusdem urbis fuit *Vicentianus episcopus plebis Feraditanæ Majoris* in Collatione Carthag. cap. 126 memoratus. Alia erat *Feraditana, Minor* dicitur ex cap. 153 ejusdem Collationis: ubi occurrit *Felicianus episcopus plebis Feraditanæ Minoris*, et in utraque civitate unitas erat catholica. Vide supra num. 31.

40. CREPEDULENSIS. In Collatione Carthag. cap. 153 memoratur inter catholicos antistites *Barbarianus episcopus Crepedulensis*. Notitiæ lectionem confirmat synodica Patrum Byzacenorum in concilio Lateran. sub sancto Martino, act. 2, cui subscripsit *Spes gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Crepedulensis*. Scriptum erat, ubi videtur, *episcopus S. E. Crepedulensis*, id est *sanctæ Ecclesiæ*, etc.; quæ exscriptor simul conjunxit, et verba *sanctæ Ecclesiæ* iterum alius fortassis postea addidit, quod in omnibus aliis subscriptionibus haberentur.

41. CYPRIANUS UNZIBIRENSIS. Is ipse est qui apud Victorem lib. II, num. 11, laudatur, de quo vide in eundem locum notam 83 (Col. 211, n. b). Synodicæ Patrum Byzacenorum in concilio Lateran. jam sæpius laudatæ subscripsit *Donatus misericordia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Unisirensis*. Eidem item urbi præfuisse ex parte Donati *Maximinum episcopum Uzabirensium* in Collatione Carthag. cap. 201 recensitum, opinatur Baluzius in notis ad eum locum; ubi et hanc urbem a Ptolemæo *Ὀζλιζιβίρραν* dictam fuisse movet. Occurrit et apud Plinium lib. v, cap. 4, inter oppida libera Africæ. *Ulusubritanum*.

42. MUZUCENSIS. Reprehenditur a Norisio Joannes Garnerius quod *Maxensem, Muzuensem et Muzucensem* Africæ urbes confuiderit. Alias vero idem auctor *Muzulensem* a *Muzucensem* non satis distinxit, ut cum eodem Norisio Baluzius monet in cap. 153 Collationis Carthag. De his confer quæ supra observavimus in nota 49 ad episcopos provincie proconsularis. Porro in ipsa Collatione cap. 153 memoratur *Restitutus episcopus plebis Muzucensis* cum *Idazio* ipsius adversario, qui iterum cap. 206 comparuit. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam dixit pro rebaptizandis hæreticis num. 34 *Januarius Muzulensis*, ubi in cod. Corbeiensi, ut observat Rigaltius, legitur a *Muzucha*, Holstenius e vetustissimo ms. contendit legendum esse *Muzuca*, ut refert Baluzius, qui et ipse asserit in cod. Colbertino legi *Modulensis*. *Muzulensis* habet Augustinus lib. vi de Baptismo contra Donatistas, cap. 41, ubi Januarii objectionem solvit. *Muzulam*, ut observat editor Oxoniensis, exhibent Tabulæ Peutingerianæ. Plinius inter majores civitates quæ nationes dici possent lib. v, cap. 4, *Misulanus*, seu, ut alii codices habent, *Musulanus* memorat. A Tacito lib. ii Annalium *Muzulanorum valida gens et solitudinibus Africæ propinqua* dicitur. Florus vero lib. iii, cap. 1, *Mulucham urbem* habet.

43. MASSIMIANENSIS. Id est *Maximianensis*, ut monet V. C. Lucas Holstenius. Unde hic revocandum esse putat Bonifacium episcopum *Ecclesiæ Justinii ac Maximianensis*, qui inter alios Byzacenienses Patres synodice subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Certe littera *x* sæpius in *ss* mutatur, unde *Muzulitanus* episcopus ex proconsulari sæpius dicitur *Massylianus*. Habetur inter Numidas num. 119 episcopus *Maximianensis*.

44. VICTOR VITENSIS. Librorum de Persecutione Africana auctor, de quo et ipsius sede plura diximus in nostra præfatione, quæ hic repetere superfluum fuerit.

45. SCEBATIANENSIS. Sic uterque codex ms. Editi habent *Sebastianensis*.

149 46. PEDERODIANENSIS. Sic habent mss. codices et editi.

47. CIRCITANUS. Codex Halleri, *Circitanus*. Hoc nomine insulam *Circinam* designari putat Chiffletius, in quam sanctus Fulgentius paulo ante mortem recessit, ut in ipsius Vita narratur cap. 29. *Cercinnam insulam* ejusque incolæ Cercinnates, non semel memorat Hirtius; et Ptolemæus *Cercinam insulam et civitatem* inter insulas quæ Africæ adjacent recenset; et Polybius *Cercinam Africæ insulam* memorat libro iii. Sita dicitur *inter Siciliam et Africam* in Antonini Itinerario maritimo, a *Tacapis distans stadia 622*. Eandem haud longe ab *Acylla* et *Thapso* remotam fuisse colligitur ex *Tito Livio* lib. xxxiii.

48. FLORENTINUS TUZIRITANUS. Editi, *Florentius*. Ex *Ptol. mæi* libro iv, capite 3, tres habemus sub *Adrumeto* civitate, proindeque in Byzacena provincia urbes, quæ, licet nomine aliquatenus conveniant, a se tamen invicem sunt distinguendæ, priusquam de Tuziritana sede hic memorata aliquid scribamus. Hæ sunt *Turzo*, *Tisurus*, et *Thysdrus*; a quibus etiam distingui debet *Thurusa* in proconsulari, et fortasse *Tuzurus* in Arzugitana. De omnibus istis urbibus singillatim agendum, quod earum duas, vel etiam tres aliquando nonnulli in unam conflarint. V. C. Joannes Harduinus in notis ad *Ilinium* opinatur *Tusdritanum*, quod inter *oppida libera* recenset Plinius lib. v, cap. 4, idem esse ac Tuziritanam urbem, hic in Notitia memoratam. Deinde gradum faciens, Aptum, qui in Collatione Carthaginiensi cap. 187 *Tuzuritanus episcopus* dicitur, ad idem quoque Tusdritanum oppidum revocat. Verum etsi nonnullis forte videretur *Florentium Tuziritanum* æque ad *Thusdrum* ac ad *Tisurum* revocari posse, cum litteræ *d* et *z* apud Afros promiscue usurpari solent; nemo tamen inflicari potest aliam fuisse urbem Tuziritanam, cui Aptus præerat, a Tuziritana quam Tusdritanam fuisse censet Har-

duinus; Idque duobus argumentis evinci potest ex Collatione Carthaginiensi petitis, in qua Tusdritanus episcopus a Tuzuritano aperte distinguitur. Aptus nempe *Tuzuritanus* ab Harduino memoratus is est ipse qui cap. 187 inter Donatistas comparuit, et jam cap. 120 dictus fuerat adversarius *Asselici episcopi* catholici *Ecclesiæ Tuzuritanæ*. Proin leque alius est qui in ipsa Collatione cap. 206 habetur inter Donatistas episcopus *Tusdritanus*, nomine *Honoratus*. Quin et ejusdem urbis episcopum catholicum detexit vir perspicacissimus Baluzius. Nam capite 122 ejusdem Collationis memoratur inter Patres orthodoxos *Navigius episcopus Dydritanus*, pro quo *Tusdritanus* reponendum esse monuit vir eruditus, quod *Honoratus* qui ipsius *Navigii* ex Donatistarum secta adversarius ibi dicitur esse, is ipse sit quem *Tusdritanum* cap. 207 appellatum fuisse diximus. Alterum argumentum suppeditat nobis idem Baluzius, quod nempe Tuziritana seu Tusdritana civitas hic memorata, non ejusdem provincie fuerit ac Tuziritana quæ Aptum habuit episcopum. Certe Thusdrum, nemine dissentiente, ad Byzacenam pertinebat, quod ex Antonini Itinerario haud procul ab Adrumeto, Lepti Minore et Usulis situm fuisse novimus. At Aptus erat ex Arzugitana provincia, ut ipsemet Asselicus cap. 208 Collationis declarat his verbis: *Sub justificatione omnipotentis Dei... dico nos sic esse de Arzugibus profectos die tertio calendarum Maiarum*. Arzugitana autem Tripolitane provincie pars erat, aut certe ipsi contigua, ut patet ex cap. 49 codicis canonum *Ecclesiæ Africane*, ubi *In Tripoli forte et in Arzuge interjacere videntur barbaræ gentes*. Et quidem licet Byzacena contermina fuerit, Thusdrum in altera Byzacena 150 parte versus proconsularem sita erat, ut ex Antonino vidimus. Quin et Thusdrum nemo unquam extra Byzaceniæ locavit. Oppidum *Tisdræ* memorat Hirtius in libro de Bello Africo; et synodice inter cæteros Byzaceniæ provincie episcopos subscripsit *Benerius episcopus Ecclesiæ Turditanæ*. Θυστρος est Hierodiano lib. vii.

Porro præter hos omnes habemus item *Turuzitanæ plebis episcopum*, nomine *Serotinum*, in Collatione Carthag. cap. 153 inter catholicos memoratum, quem cum *Thurze* aut *Turzo* in Byzacena urbi, supra a nobis ex Ptolemæo laudatæ, præfuisse scripsisset Garnerius, a Norisio reprehensus est quod a *Thurza Thurustanus* minus recte declinaretur, putatque hunc antistitem potiori jure ad proconsulares esse revocandum. Nam cum ipse Serotinus nullum adversus se Donatistam habere dixisset, reposuit Habetdeum diaconus Primiani Carthaginensis: *Presbyter illic est Catus*. At certum est, ipsomet Norisio fatente, Habetdeum aliquando, etiam cum de aliis provinciis ageretur, fuisse interlocutum. Cæterum *Thusurus* in proconsulari et Byzaceniæ finibus exhibent Tabulæ Peutingerianæ, et *Helpidius Tusdritanus* episcopus Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano anno 393.

49. MARAZIANENSIS. *Marazianam* appellat Antoninus in Itinerario. Ejusdem, ut puto, loci fuit *Felix a Marrazana*, qui adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes num. 46. In Collatione Carthag. cap. 133 recensitus fuit *Eunomius episcopus plebis Marazanensis*, cujus adversarius *Hubeldeus* ex Donatistarum secta ibidem multum conqueritur, quod nec ipse nec ejus præcessor unquam fuerint in civitatem admissi, ad quam tamen ordinati fuerant. Marazanense concilium laudat Ferrandus in Brevi-tione canonum. Huic item urbi præfuisse censet Lucas Holstenius *Saturinum episcopum Ecclesiæ Marticanensis*, qui cum aliis Patribus Byzaceniæ provincie subscripsit synodice in concilio Lateran. sub sancto Martino, act. 2.

50. MATTARITANUS. In collatione Carthag. cap. 133 memoratur *Cultastus episcopus plebis Mataritanæ*, qui unitatem se habere professus est. Vide supra *Mactaritanus*, num. 25. *Marcus a Martari* ex Carthaginiensi concilio apud Augustinum memoratus, in libro vii

de Baptismo contra Donatistas, cap. 2, ut diximus supr. num. 25, in plerisque Augustini codicibus mss. dicitur a *Mattari*. Pinius lib. v, cap. 4, habet *oppidum Matterense*, pro quo Hermolaus *Mudaurense* obtrusit, contra omnium mss. fidem, ut conqueritur Harduinus, nota 47: quam lectionem alii incaute adoptaverunt. Eidem urbi præfuit, ut cenet Holstenius, Victor Martyritanus episcopus Afer, qui apud Cassiodorum libro de Divinis Institutionibus, cap. 29, Cassiani Collationes expurgasse dicitur. Certe mss. codices, ut noster Joannes Garetius observavit in nova hujus auctoris operum editione, habent *Martiritanus*. Aeditio Parisiensis anni 1529 Martyritanum quidem habet in textu, sed in margine laudat codiceum qui habebat *Mattaritanus*.

51. PRÆCAUSENSIS. Sic mss. et editi. Suspicatur Holstenius huc posse revocari monasterium *Præcisu* in concilio Carthag. sub Bonifacio memoratum occasione immunitatis quam monasterio suo asserere conabatur Petrus abbas. Ex ejusdem tamen abbatis libello supplicii monasterium *Præcisu* intra Lepi Minoris diocesis fines situm fuisse colligi potest. Vide infra num. 92.

52. AQUISALBENSIIUM. Inter Donatistas *Januarius episcopus Aquæ Albensis* adfuit Collationi Carthag. cap. 197. At incertum est an isti urbi præfuerit, aut alteri ejusdem nominis inferiori in Mauritania Sitifensi recensitæ numero quinto.

53. IERPINIANENSIS. Paulo aliter scribitur in Collatione Carthag. cap. 133, ubi *Barbarus episcopus plebis Hierpinianensis*, editioni Labbeanæ *Hierpinianensis*, inter orthodoxos Patres recensetur.

54. USULENSIS. *Cassianus Usulensis* episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub Grato; et *Theodorus Usulensis* famosus Donatista, de quo passim Augustinus in libris contra Cresconium agit, concilio Cabarsusitano subscripsit anno 395, atque anno sequenti in Bagaiensi synodo condemnatus est. Is vero in codice ms. Colbertinæ bibliothecæ, ut monet Baluzius, *Usulensis* dicitur, quamvis Usulensem urbem ab Uculensi diversam fuisse certum videatur. Et enim in Collatione Carthag. cap. 126 comparuit *Privatus episcopus plebis Usulensis* e catholicorum numero, et cap. 128 *Cericius episcopus plebis Uculensis* item catholicus memoratur, qui uni a e catholice apud se haberi professus est. Hunc verò a proconsulari fuisse discimus ex synodica epistola istius provincie Patrum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino lecta fuit, cui *Crisconius episcopus Ecclesie Uculensis* subscripsisse legitur. Synodice Byzacenorum quæ in eodem Lateranensi concilio laudata fuit, subscripsit *Laurentius episcopus civitatis Usilibis*, huc forte revocandus. Sedit inter episcopos concilii Carthag. sub sancto Cypriano confessor *Irenæus ab Ufulis*, quem Usulensem episcopum fuisse censet operum sancti Cypriani editor Oxoniensis: et quidem jam antea Lovanenses apud Augustinum libro vi de Baptismo contra Donatistas, ubi sanctus doctor argumenta Irenæi pro rebaptizandis hæreticis solvit, pro *Ufulis* ediderant *Usulis*. Sed hunc locum ad manuscriptorum fidem nostri restituerunt. *Ὀὐλίδα* a Ptolemæo memoratur, Antonius inter Tusdrum et Thenas *Usu'um civitatem* locat. *Ustylad* dicitur ab anonymo Ravenanensi lib. iii. num. 5, et iterum lib. v, num. 5. Denique in Tabulis Peutingeriæ media inter Ruspem et Taparuram *Municipium Usilibis* statuitur. Cave autem ne *Zellen* em urbem cum *Usilibis* confundas. Illas vero diversas esse vel ex eo evinci potest, quod in Collatione Carthaginensi præter Usulensem et Uculensem episcopos supra laudatos, habeatur cap. 134 *Donatianus episcopus plebis Zellensis* catholicus, cum *Natalico* ipsius adversario, qui iterum inter Donatistas cap. 163 memoratur.

55. HABETUDUS TAMALLUMENSIS. Duæ solum erant in Africa urbes *Tamalluma* dicte. Nam infra *Rufinus Tamallumensis* primus inter Mauritanie Sitifensis episcopos recensetur. In Collatione Carthag. cap. 127

A memoratur *Gregorius episcopus Tamallumensis*, pro quo V. C. Baluzius posuit *Tamallensis*, et quidem recte, nam *Lucius* Donatista, qui ibidem Gregorii adversarius dicitur, cap. 208 nominatur *episcopus Tamallensis*. Præter hunc cap. 123 occurrit *Subratius episcopus plebis Turre Tamallumensis* cum Jurata ipsius adversario, qui iterum comparuit inter Donatistas cap. 208. Baluzius censet *Gregorium* cap. 127 memoratum, fuisse episcopum Tamallumæ in Sitifensi provincia; Tamallumam vero hic in Notitia memoratam aliam non fuisse a Turre Tamallumensi, cui *Subratius* præfuit, apud quam etiam Eugenium episcopum Carthaginensem fuisse relegatum putat. Certe Turrem Tamallumam in Byzacena existisse nemo inficari potest, nam inter alios provincie Byzacene episcopos qui synodice ad imperatorem Constantinum scriptæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, subscripserunt, habetur *Pentadius episcopus sanctæ Ecclesie Turrium Tamulus*, seu *Turrium Tama'*, ut ex codice ms. Bellovacensis Ecclesie emendat idem Baluzius. *Tamallumensis Ecclesie plebes* invaserat *Vincentius 152 Girbitanus*, ex consilio Juncensi: unde conjicitur hanc urbem in extremis Byzacene partibus fuisse sitam versus Tripolitanam, ad quam Girma pertinebat. Et quidem in limite Tripolitano Turrem Tamalleni sitam fuisse docet Antonius in Itinerario, ubi hic titulus occurrit: *Iter quod limitem Tripolitanum per turrem Tamalleni a Tacapsi Leptim Magnam ducit*. Tum recensens oppida: *A Tacapsi ad Aquas. Agartabas, Turrem Tamalleni, Ad Templum*, etc. Porro *Tama'leni* nomen, hic ab Antonino usurpatum, Baluzii sententiam confirmat, Eugenium apud Turrem Tamallumæ exulasse scribentis. Eugenius quippe in Notitia *Tamallenum* relegatus dicitur. Si tamen Turris Tamallumæ a Tamallumensi Byzacene civitate non distinguitur, Habetudeus hic in Notitia memoratus alius esse dicendus est ab Habetdeo, quem Victor libro v, num. 12, laudat; nam ipse in propriam suam civitatem relegatus fuisset, quod nemo facile admitterit. Nullus tamen præter istum Habetdeus in Notitia occurrit. Nec dicendum Victorem loco laudato loqui de Habetide Theudalensi, quem jam libro i, num. 7, laudaverat. Iste enim, nisi omnem prorsus temporum ordinem perturbaverit Victor, jam defunctus erat, siquidem Victor Theudalensis, ut pro *Eudalensis* legendum censet ipse Baluzius, in Notitia recensetur inter proconsularis provincie episcopos. Fortassis *Turris Tamallumæ* aut *Tamalleni* a Tamallumensi civitate Byzaceni distinguenda est, quod innuere videtur Victor, Antonium fuisse dicens *in civitate proxima eremo*, et statim subjungens *Eugenium in ipsis eremi partibus fuisse relegatum*; numero tamen sequenti *Habetdeum similiter relegatum in civitate ipsa Tamallumensi* scribit; quæ verba ideo de Tamalluma Byzacene in Tamallumam Mauritanie Sitifensis infra recensitam interpretatus sum, not. 188, in Victoris Historiam (*Col.* 250, n. 4), quod tamen a Victoris sensu videtur alienum. Nam de Tamalluma loquitur, quæ vicina erat Tripolitane provincie; at Tripolitana inter et Mauritaniam Sitifensem interjacebant Byzacena et Numidia. Has difficultates sagacioribus solvendas relinquo.

56. CULULITANUS. Forte hic revocandus est *Restitutus episcopus plebis Sululitana* inter catholicos recensitus in Collatione Carthag. cap. 135. Vide infra num. 93. Eandem urbem esse *Chullabi*, cujus antistes *Aurelius* concilio Carthag. sub sancto Cypriano adfuit, putat editor Oxoniensis. *Calulito* recenset Procopius libro vi de *Edificiis Justiniani* inter urbes Mediterraneas Byzacene quas hic imperator adversus Mauros munierat. In Notitia Bodleiana a V. C. Guillelmo Beveregio edita, inter provincie Byzacene urbes occurrit num. 12 *Cotules*, Græce *Κολούδες*, quo nomine Cululitanam civitatem hic memoratam designari patet ex ejusdem Notitiæ editione a Goare procurata, ubi habetur Latine *Caluli*, quanquam Græcus textus præferat *Κουλούδες*.

57. **MENESESSITANUS.** In Collatione Carthag. cap. 135 memoratur *Mensurius episcopus plebis Medessitanæ*, vulgari litteræ *n* in *d* mutatione. Nostra autem lectio confirmatur ex Procopo lib. II de Bello Vandalico, capite 23; ubi *Meneses* in Byzacio urbem memorat. *Menegeem* habet Antoninus in Itinerario, inter *Vergersallam* et *Thevesten* sitam.

58. **CASÆLIS CARIANENSIS.** Huic urbi præfuit, ut putat V. C. Baluzius, *Silvanus episcopus Carianensis* in Collatione Carthag. cap. 126 memoratus. Ibi tamen Holstenius legit *Cartanensis*, ut *Cartennam* urbem inveniret, sed perperam. *Casulam* memorat Antoninus, in proconsulari provincia sitam. In alterutra ex istis urbibus, studiosus quidam contulit codicem ms. operum sancti Hilarii, 153 incunte sæculo sexto, ut apparet ex veteri inscriptione, quam ex eodem codice delineatam dominus Joannes Mabillonius in libro *V* de Re diplomatica, pag. 355, retulit. *Contuli in nomine Domini Jesu Christi apud Kasulis constitutus, anno quarto decimo Trasamundi regis.* Porro idem Mabillonius et D. Michael Germanus in Itinere Italico, pag. 145, testantur se Romæ vilidse pretiosum istud sacræ antiquitatis monumentum, ab annis fere mille et ducentis, id est medio circiter sæculo antequam conferretur, scriptum: quod in bibliotheca Vaticanæ ecclesiæ propria asservatur.

59. **ACOLITANUS.** Scribitur quandoque cum aspiratione *Achola*. Sic Ptolemæus lib. IV, cap. 3. Strabo lib. XVII *Acholam* inter civitates liberas recenset: quam *Tabulæ Peutingerianæ* inter *Tapsum* et *Russum* locant. *Quintus episcopus Acolitanus* synodicæ Byzacenorum subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. *Acolam* recenset anonymus Ravennas lib. V, num. 5. Hanc esse *Acillam* ab *Hirtio* memoratam putant Holstenius in notis ad *Carolum a Sancto Paulo*, et *Harduinus* in notis ad *Plinii lib. V, cap. 4*; ubi *oppidum Acolitanum* inter libera recensetur. Sed ea de re subdubitat *Ortelius* in *Theatro geographico*. Holstenio et *Harduino* favere videtur *Titus Livius*, qui lib. XXXIII *Acyllam* haud longe a *Thapso* et a *Cercina* insula fuisse scribit. *Thapsus* autem in *Byzacena* erat, et ad eandem provinciam revocabatur *Cercina*, ut patet ex hac ipsa *Notitia*, supra num. 47. Unde *Sonnius* et *Glareanus* in notis ad hunc *Livii* locum *Acholam* et *Acyllam* eandem esse urbem asservierunt. Eiusdem loci cives fuisse *Aquilitanos*, apud *Gruterum* dicitur, cum *Leptitanis* et *Usallitanis* junctos censet idem Holstenius.

60. **VINDÉMIALIS CAPSÆNSIS.** De hoc sanctissimo antistite plura dicentur in *Commentario historico* cap. 8, præter ea quæ habentur in *Passione sanctorum monachorum* qui in *Capsen* territorio commorabantur, supr. pag. 55 (*nobis col.* 263). Porro hic pro *Capsensis*, codex ms. habet *Cabsensis*, sed idem est. *Capsa* vero urbs celebris fuit, quam *Ptolemæus* lib. IV, cap. 3, inter urbes sub *Adrumeto* constituit asserens. *Munitam* fuisse ex eo patet quod in ea *Jugurthæ* regis thesauri, teste *Strabone* lib. XVII, asservarentur. De eadem urbe *Sallustius* in libro de Bello *Jugurthino* scribit: *Erat inter ingentes solitudines oppidum magnum atque valens nomine Capsa: ipsius excidium postea describit, sicut et Florus* lib. III, cap. 1, *Plinius* vero lib. V, cap. 4, *Cyprianos* memorat ex his qui non civitates tantum, sed præterque etiam nationes jure dici possunt. *Capsam coloniam* habent *Peutingerianæ Tabulæ*. *Capsensis civitatis* meminit sanctus *Cyprianus* ep. 56 ad *Fortunatum* alioque episcopos. Et in concilio Carthag. sub eodem *Cypriano* inter rebaptizantes sedit num. 69 *Donatulus a Capsæ*. *Fortunatianus Capsitanus* adluit concilio Carthag. sub *Grato*. Et inter *Donatistas* concilio *Cabarsussitano* anno 393 subscripsit *Quintianus Capsensis*. In Collatione autem Carthaginensi *Fortunatus episcopus plebis Capsensis* occurrit cap. 126 cum *Celere* *Donatista* ipsius adversario, qui et cap. 206 memoratur. Nescio autem quo pacto cap. 208 *Donatianus episcopus item Capsensis*

A *Donatista* habeatur in eadem Collatione, de qua re tamen nemo est interlocutus. Denique *Capsis* habetur in *Notitia Leonis imperatoris* tum apud *Guillelmum Beveregium*, tum in editione *Jacobi Goaris*.

61. **DURENSIS.** In Collatione Carthag. cap. 197 inter *Donatistas* memoratur *Antonianus episcopus Durenensis*, et cap. sequenti *Bebianus episcopus Dusenensis*, qui et cap. 197 *Paschasius episcopus 154 Dusiianus*, omnis ex *Donati* parte. An aliquis ex his *Durenensis* fuerit alii divinabunt.

62. **CUSFRUTENSIS.** Codex *Halleri Cusfratensis*. Lectio nostra alteri præferenda est. Nam *Felicianus episcopus plebis Cusfrutensis* adfuit concilio Carthag. anno 403, qui et *Collatoni* Carthag. cap. 128 inter episcopos catholicos recensitus est.

63. **TASBALTENENSIS, seu Tavasaliensis.** Huc qui Collationis gesta exscribere, *v* in *f* muta *o*, quod eundem redderet sonum, posuerunt *Julianus episcopus plebis Tasfaltensis*, qui cap. 128 inter catholicos recensitus est. Nostra lectio confirmatur ex concilio Carthag. sub sancto *Cypriano* editionis *Oxonienensis*, in quo pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num. 35 *Adelfus a Thasbalte*; cui *Augustinus* respondit in libro VI de *Baptismo* contra *Donatistas*, cap. 42; ubi nonnulli codices habent a *Thasvalte*, sicut et *Cypriani* editiones a *Pamelio* et a *Rigaltio* procuratæ. *Aspirationem* addit quoque codex *Halleri* apud *Ortelium*, ubi *Thasbaltensis* legitur. *Antoninus* in *Itinerario Tabaltam* memorat in er urbes *Byzacenæ*. Et *Innocentius Thebaltensis* inter cæteros *Donati* sectæ episcopos subscripsit concilio *Cabarsussitano* anno 393.

64. **CILLITANUS.** Eiusdem loci fuisse videtur *Tertiolus episcopus plebis Cillitanæ* in Collatione Carthag. cap. 128 recensitus, cum *Donato* ipsius adversario, cap. 187 iterum inter *Donatistas* memorato. At *Privatianus episcopus Vegeselianus* catholicus cap. 153 ait se habere adversarium *Donatum episcopum Cillitanum*, qui *Donatus* ibidem ait *Vegeselum* suæ esse dioceseos, sequè ibi presbyteros habere; unde infert V. C. Baluzius *Vegeselum* in *Byzacio* urbem admittendam esse. Fieri tamen potuit ut *Donatus Cillitanus*, *Tertioli* adversarius, alius fuerit a *Donato Cillitano*, quem suum adversarium appellavit *Privatianus Vegeselianus*: atque eo pacto duæ admittendæ essent *Cillitanæ* urbes. Cæterum inter *Patres Byzacenos* qui synodicæ subscriperunt in concilio *Lateranensi* sub sancto *Martino*, occurrit *Fortunius episcopus Cellensis*, forte pro *Cilensis*. *Cellas Piceninas* in *Byzacenæ* et *Tripolitani* confinio habet *Antoninus*, qui paulo post *Cellas vicum* memorat, utraque a *Tapea M. P. xxx* distabat. Idem forte locus est sub duplici nomine. Memorat idem auctor *Cilio* in *Byzacena*.

65. **TIZIENSIS.** Censet V. C. *Stephanus Baluzius* urbi huic præfuisse *Aptum episcopum plebis Tiziensis* qui Collationi Carthag. inter catholicos cap. 120 interfuit. Tamen in notis ad caput 126, in quo item inter catholicos occurrit *Paschasius episcopus plebis Tizienensis*, monet *Honoratum episcopum Tiziensem* in *Notitia* haberi. Tum laudat *Augustinum*, qui lib. contra *Donatistas* post Collationem cap. 22 meminit urbis *Tizicæ*, quam in proconsulari locari innuit. Unde alii judicandum relinquunt, an *Tizica* sit eadem urbs ac *Tujuca*. Sane in eiusmodi dubiis satius est ea quæ in auctoribus antiquis habentur, in medium proferre, suspensa interim sententia. Vide *Maurit. Cesar* num. 27.

66. **BONIFACIUS FORATIANENSIS.** Codex ms. *Laudun., Fortianensis*. *Halleri* vero, *Forianensis*. Vulgatam tamen lectionem retinimus, quæ conformis est *Victori Viteni*, apud quem *Bonifacius*, unus scilicet ex quatuor episcopis qui fidei professionem *Hunerico regi* obtulere, *Foratianensis* in omnibus tam editis quam manuscriptis appellatur. Hinc non rari subito *Foratianam* in indice sancti *Cypriani* operibus præfixo incertæ provincie sedibus annumerari.

67. **SERVIVS ARSURITANUS.** Sic codex ms. Laudunensis. Editi vero, *Servus*. V. C. Joannes Harduinus in notis ad Plinium l. v. 155 c. 4, hic in Notitia scribendum esse censet *Apsiritanus*, ut inveniat *Abziritanus*, cujus loci *Fructuosus* episcopus Collationi Carthaginiensi interfuit cap. 128. At urbs Abziritana ad proconsularem pertinebat; eadem enim est quæ Abdera alias dicitur. Abdera autem Carthagine constitutam dicit Ptolemæus lib. iv, cap. 3; *Abderitanam* vero et *Abziritanam* eandem esse urbem probatur non solum quod litteræ *d* et *z* promiscue passim ad eandem rem designandam assumantur, ut alias ipse Harduinus probat, sed etiam ex concilio Carthag. sub Genethio, ubi *Victor* in editis et aliquot mss. *Abziritanus* dicitur, in aliis vero *Abderitanus*, ut observant viri eruditi Norisius et Baluzius, quod etiam in Concilio Romano Labbeana editione in margine notatum est. Cave tamen ne *Abderitanam* seu *Abziritanam* urbem cum *Abbiritana* confundas, eas enim esse omnino diversas probat Norisius adversus Garnerium. Præter has Plinius meminit etiam oppidi *Azuritani*, quo nomine *Assuras* designari monet idem Harduinus. De ista urbe plura diximus, ubi de proconsularibus num. 19. Cæterum in indice sancti Cypriani operibus præfixo, *Arzuri* in Byzacena locatur, sed forte ex hoc Notitiæ loco. Non est autem contemnenda Caroli a Sancto Paulo conjectura, qui in Geographia sacra putat hujus *Arsuritanæ* urbis episcopum fuisse Bonifacium, qui synodice patrum Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, laudatæ, sic subscripsisse reperitur: *Bonifacius gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Sauritanæ. Sassura Vicus* habetur in Tabulis Peutingerianis.

68. **FORONTIANENSIS.** Codex Halleri apud Ortelium, *Ferontianensis*. Infra num. 71 habetur *Bonifacius Frontonianensis*.

69. **FELIANENSIS.** Haud dubium quoniam eidem sedi præfuerit *Sallustius episcopus sanctæ Ecclesiæ Rebinensis*, qui cum aliis Byzacenis Patribus synodice subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2. Synodicam ex hoc Notitiæ loco emendam esse putat Holstenius.

70. **VARARITANUS.** Distinguenda est hæc sedes a *Vazar-tana* Numidiæ urbe, de qua in notis ad istius provincie episcopos num. 52 egimus. Et quidem in Tabulis Peutingerianis habetur in Byzacena *Bararus municipium*; et inter urbes quas sub *Adrumeto* fuisse scribit Ptolemæus, occurrit *Cararus*.

71. **FRONTONIANENSIS.** Codex Halleri *Frotonianensis*. Habet supra num. 68 *Forontianensis*.

72. **MIMIANENSIS.** Codex Halleri, *M. minensis*. Huic forte potius quam ad Marazanam revocandus esset *Saturinus episcopus sanctæ Ecclesiæ Miricianensis*, recensitus inter Byzacene antistites qui synodice subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2. Certe corrupta pleraque urbium nomina in hujus epistolæ subscriptionibus, me audaciorem faciunt in conjectando quam alias par esset.

73. **BOANENSIS.** Ejusdem loci, ut suspicatur eruditus Baluzius, fuit *Januarius episcopus Ecclesiæ Banensis*, qui synodice ad Constantinum Augustum inter alios patres Byzacenos subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. Adfuit etiam Collationi Carthag. cap. 126 inter catholicos *Victor episcopus plebis Bahannensis*, quæ eadem fuisse videtur cum Boanensi. *Beianum Bicianensem* Donatistam ex Maximianistis in synodo *Baguiensi* exvictorum huc quoque revocat eruditus vir Lucas Holstenius.

74. **MARAGUENSIS.** Codex Halleri, *Maraguensis*. Ejusdem forte loci fuit *Stephanus episcopus 156 sanctæ Ecclesiæ Taraquensis*, qui synodice inter Patres Byzacenos subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. Quænam autem lectio sit præferenda incertum est; tametsi mendosiores sunt in synodica subscriptione quam in Notitia. Cæterum

A in synodica pro *Taraquensis* Holstenius legit *Taracensis*, ut diximus supra numero 34.

75. **NATIONENSIS.** *Faustinus episcopus Nationensis* inter Donatistas memoratur in Collatione Carthag. cap. 208.

76. **FAUSTUS PRÆSIDIENSIS.** Iste *Faustus* ipse idem videtur esse qui non procul a sua sede in exilio agens, monasterio præfuit in quod sese beatus Fulgentius recepit, ut in ipsius Vita narratur cap. 4. De eo plura habes infra in Commentario historico cap. 41. *Leontius episcopus Præsidensis* inter Donatistas recensitus est in Collatione Carthag. cap. 208. Præsidium non semel occurrit in Tabulis Peutingerianis, sed ut plurimum per modum adjuncti, ut sunt *Municipium, colonia*, etc. Segmento 1 habetur *Præsidium*, et segm. 4 *Præsidio*.

77. **TETCITANUS.** Sic duo mss. et editi. In Notitia Imperii sub dispositione ducis Tripolitaneæ habetur *Præpositus limis Teuchitani*.

B 78. **GURGITENSIS.** Sic uterque codex ms. cum editis; forte legendum *Gurgitensis*. Etenim in concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num. 74 *Felix a Gurgitibus*, qui et eodem modo appellatur a sancto Augustino lib. vii de Baptismo contra Donatistas, cap. 38, ubi sanctus doctor istius antistitis objectionem solvit.

79. **FILACENSIS.** Hanc urbem apud Ortelium reperire non licuit, quod forte in codice Halleri desset.

80. **MACRIANENSIS.** Ejusdem loci fuisse *Ferocem episcopum plebis Macrianensis majoris* in Collatione Carthag. cap. 125 memoratum, censet Baluzius, quam tamen urbem lapsu memorie Numidiæ a tribuit ex Notitia. In ea quippe Macrianensium duo tantum episcopi habentur, unus in Byzacena de quo agimus, alter vero in Mauritania Siffensi num. 23. Porro ex Collatione tres hujus nominis urbes fuisse in Africa colligimus ex totidem scilicet episcopis catholicis Macrianensibus qui in ea laudantur. E enim præter *Ferocem* supra laudatum, et ipsius ex parte Donati adversarium nomine *Pomponium*, in Cabarsussitana synodo memoratum, *Silvanus* cap. 133 memoratur, qui profliciter nullum habere adversum se Donatistam; et cap. 215 inter episcopos catholicos, qui antea non comparuerant, sed postea subscripsere, occurrit *Felix episcopus Macrianensis*. Recte tamen eruditus Baluzius monet ex numero episcoporum etiam unius communionis qui eodem loco præfuisse dicuntur, non statim inferendum esse totidem fuisse ejusdem nominis urbes quot occurrunt episcopi; quandoque enim duo erant catholici episcopi in una et eadem urbe: quod contingebat potissimum cum aliquis Donatista ad Ecclesiæ catholicæ unitatem accessisset. Huic enim et nomen, et locus episcopi relinquatur, ut patet ex Ampelio et Primulo episcopis Vagenibus in cap. 176 Collationis Carthag. memoratis, de quibus diximus supra ubi de episcopo *Vadensi* inter Numidas num. 7. Porro *Silvanus episcopus plebis Macrianensis* supra memoratus, concilio Carthag. anno 403 subscripsit. Concilium Macrianense laudat Ferrandus in Breviatione canonum.

D 81. **TELEPTENSIS.** In ea civitate natus est sanctus Fulgentius, *Julianus a Telepte* sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. Et *Donatianus episcopus Ecclesiæ Teleptensis* cum *Bellicio* ipsius adversario Donatista 157 interfuit Collationi Carthag. cap. 121. *Bellicius* iterum cap. 198 memoratur. Tamen cap. 208 rursus inter Donatistas comparuit *Datianus episcopus Teleptensis*, quod Baluzius hæreticorum impudentiæ tribuendum esse censet, qui falsos episcopos intrudebant, nisi mendum aliquid in hunc locum irrep erit. Fortasse legendum est *Teleptulensis* seu *Talaptensis*. Istius quippe nominis antistes occurrit infra num. 105. Cæterum *Donatianus Teleptensis episcopus primæ sedis Byzacene* passim in conciliis memoratur. D: *Talapta* et *Telepte* in Notitia Leonis imperatoris memoratis vide infra num. 103. *Teleptem* urbem in Byzacena

mediterraneam munit Justinianus Augustus, ex Procopio lib. vi de Edificiis.

82. OPPENNENSIS. Editi habent *Openuensis*, et codex Halleri apud Ortelium *Opemiensis*. Index geographicus operibus sancti Cypriani præfixus, nostræ lectioni ex codice Laudun. conformis, memorat *Oppenna*. *Leo Uspinensis*, seu *Opinensis* apud Labbeum tomo II Concil., coll. 1603 et 1605, concilio Carthaginensi sub Aurelio anno 419 subscripsit. Sed iste episcopus erat e Mauritania Tingitana, ut dicemus infra num. 33 ad Sitifenses. *Oppinum* nempe, seu, ut habet codex Palatinus, *Opinum* inter Mauritaniam Tingitanæ oppida recenset Ptolemæus lib. iv, cap. 1.

85. TAGARBALENSIS. Codex Halleri, *Targabolensis*. In Antonini itinerario inter Tacapem et Turrem Tamalleni in limite Tripolitano occurrit *Agarlatas*.

84. CARCABIANENSIS. Concilio Cabarsussensi inter alios Donatistas anno 395 subscripsit *Victorianus Carcabianensis episcopus*, qui anno sequenti in Bagaiensi synodo, vigente gravi inter Donatistas schismate, a sede sua dejectus fuit. De illo agit Augustinus epistola 108, et passim in libris contra Cresconium Donatistam, sicut et in sermone 2 in psalmum 36. *Donatianus* Victoriani successor ex eadem secta interfuit Collationi Carthag. cap. 201.

85. RUFINIANENSIS. Codex Halleri *Ruffianensis*. Eiusdem loci fuit *Marianus episcopus plebis Rufinianensis*, ut restituit Stephanus Baluzius, in Collatione Carthag. cap. 128 memoratus. Cum enim, ut idem vir eruditus monet, in codice scriptum esset *Marianus episcopus plebis Rufinianus*, aut forte *Rufinianus*, putavit Pithæus voce *Rufinianus* quempiam episcopum designari, aliquidque ab exscriptore fuisse omissum; unde sic edidit; *episc. plebis..... Rufinianus*. *Idem dicit*, etc. Sane in editione Papirii Massoni, unicum est punctum post vocem plebis, ex quo inferri potest nihil in manuscriptis detritum fuisse.

86. AQUARUM REGIARUM. In cap. 126 Collationis Carthag. inter catholicos antistites recensitus fuit *Mazimianus episcopus Aquensium Regionum*, qui *alium episcopum in patria sua non haberi* professus est. Is ipse legatus provincie Byzacene interfuit concilio Carthag. vii sub Aurelio, ubi in edit. Labbeana *episcopus Aquæ Regiensis*; in codice autem canonum Ecclesie Africane cap. 127 et 133 dicitur solummodo *Mazimianus Aquensis*; licet in aliis codd. mss., ut monet Justellus, dicatur *Aquensis Regionum, legatus provincie Byzacene*. Sed utrobique in textu Græco habetur *Ἀκρωγισιωῶτος*. *Aquas Regias* appellant Tabulæ Peutingerianæ et Antonianæ in itinerario. Eandem urbem laudat Victor Viensis lib. v, num. 5.

87. QUÆSTORIANENSIS. Codex Halleri apud Ortelium, *Quæstorianensis*, sine diplithongo. Inter Patres Byzacene provincie qui synodicam scripserunt ad Constantinum Augustum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, habetur *Beatus Stephanus Spesindeo 158 misericordia Dei episcopus sancte Ecclesie Quæstorianensis*.

88. RUFINIUS VICTORIANENSIS. Is ipse est, ni fallor, quem ex Africa profugum, in insula Siciliæ vicina monasticam vitam agentem consuluit sanctus Fulgentius, ut narratur in ejusdem sancti viri Vita cap. 13, quam consule. Porro *Saturninus a Victoriana* pro iterando hæreticorum baptismo sententiam tulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num. 51; cujus argumento respondet Augustinus lib. vii de Baptismo contra Donatistas, cap. 15. *Getulicus Victorianensis episcopus* subscripsit concilio Cabarsussitano inter Donatistas. Cujus etiam sectæ fuit *Saturninus episcopus Victorianensis*, in Collatione Carthag. cap. 201 memoratus. *Restitutum Victorianensem* laudat Augustinus epist. 405, quem ex Donati schismate ad unitatem catholicam conversum schismatici variis pœnis exagitaverunt. Alia fuit *Victoriana villa* de qua idem Augustinus lib. xxii de Civitate Dei, cap. 8. Ab utraque autem diversa fuit *Victoria* a Ptolemæo recensita inter Mauritanie Cæsariensis urbes, lib. iv, cap. 2.

89. GUMMITANUS. In Collatione Carthag. cap. 215 inter episcopos catholicos qui non subscripserant, et postea comparuerunt, memoratur *Joannes Gummitanus episcopus*. Sæculo undecimo cum ob barbarorum illuvies quinque solummodo superessent in Africa episcopi, unus ex iis erat *Gummitanus*, qui forte cum esset cæteris ætate senior, primatis Africæ nomen et honorem ambiebat contra Carthaginensis Ecclesie privilegia, cujus conatus retardavit Leo nonus papa epistolis 3 et 4. Haud dubium quin ejusdem urbis fuerit *Stephanus episcopus Ecclesie civitatis Gummasis*, qui cum aliis Byzacene provincie episcopis synodicam scripsit ad Constantinum Augustum, quæ exstat in Concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2. Huc quoque revocat V. C. Stephanus Baluzius *Sabnianum episcopum plebis Gummenartarum*, qui concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno 525 interfuit et subscripsit.

90. MATERIANENSIS. Sic quoque in Halleri ms. dicitur, Ortelio teste.

91. MOZOTCORITANUS. Sic uterque codex ms., at in editis legitur *Morotheoritanus*. In indice operibus sancti Cypriani præfixo occurrit *Morothei* in Byzacena.

92. VICOATERIENSIS. Sic etiam subscripsit synodica Byzacenorum Patrum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, *Ebasius episcopus sancte Ecclesie Vico Ateriensi*. Et Perus abbas in concilio Carthag. anno 525, sub Bonifacio, pro tuendo monasterii sui immunitate adversus Liberatum Byzacene provincie primatem, exemplum profert *monasterii Præcisu*, quod licet in medio *Leptiminensis Ecclesie* positum esset, prætermisso episcopo vicino, *Vicoateriensis Ecclesie episcopi in longinquo positi consolationem* habebat. *Rogatianus* vero Donatista in collatione Carthag. cap. 198 dicitur *episcopus a Vico Ateri*.

93. SUBLECTINUS. Sic et in anonymo Ravennensi scribitur *Sublecte*, lib. scilicet iii, num. 5, et lib. v, num. 5. Tamen sæpius cum duplici *I* occurrit apud veteres. Tabulæ Peutingerianæ habent *Sullecii*. *Martianus Sullectinus* Donatista in synodo Bagaiensi ab aliis Donatistis condemnatus est, anno 394, ut refertur in collectione Conciliorum Baluziana col. 98. Idem testatur sanctus Augustinus passim in libris iii et iv contra Cresconium, *Restitutum* episcopum plebis Sulullitanæ, in Collatione Carthag. cap. 135 inter Catholicos memoratum, huc revocat Holsienius, sicut et *Hilarum Sulullanum* Donatistam, qui cap. 201 comparuit. Hoc tamen de alterutro dici non potest, cum *Restitutum 159* unitatem catholicam se habere professus fuerit. Isum e Mauritaniam fuisse verisimilius videtur Baluzio, quom ad urbem Cululitanam, supra num. 56 recensitam, revocari posse suspicari sumus. Cæterum habemus ex Procopio, libro i de Bello Vandalico, *Syllectum martium oppidum*, in quod primum appulit Belizarius Africanus a Vandalis vindicaturus, cum antea loci antistitem cum primoribus urbis sibi conciliasset. Quin et ex hoc loco ejus situm discimus; nam Romani exinde per Leptin et Adrumetum Grassam pervenere, postea Decimum, qui locus septuaginta prope stadia Carthagine aberat.

94. IRENSIS. Franciscus Chiffletius vir eruditus, in notis ad Ferrandum hic legendum esse censet *Idrensis*, cujus loci, inquit, episcopus Collationi Carthag. interfuit. Habetur quidem in Collatione cap. 128 *Marcianus episcopus Idierensis*, qui in veteribus editionibus dicitur *Idierensis*, et in ea quam Papirius Massonus vulgavit, *Idurensis*. Sed iste ad Numidiam pertinebat; de quo egimus in notis ad illius provincie episcopos num. 16. Verisimilius est *Irensem* urbem eandem esse ac Irinensem, ut putat Carolus a Sancto Paulo ex Fuliensi episcopo abrinicensi, cujus antistes in Collatione Carthag. cap. 215 inter episcopos catholicos qui initio Collationis non subscripserant, recensetur, appellaturque *Tertullianus episcopus Irenensis*. Certe iste ad Byzacenam pertinebat, nam

in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione A 2, synodica cum aliis Patribus Byzacen's subscriptis *Theodorus humilis episcopus sanctae Ecclesiae Hirtinensis*.

95. TIGUALTENSIS. Ejusdem loci, ut opinatur Baluzius post Holstenium, fuit *Asmunius*, seu, ut veteres editiones habent, *Somnius Tigualensis*, in Collatione Carthag. cap. 126 memoratus; qui conquestus est duos in sua diocesi a Donatistis ordinatos fuisse episcopos, *Gaianum* nempe et *Privatum*. E quibus *Gaianus* eodem capite, et infra cap. 186 comparuit, quique antea jam interfuerat concilio Cabarsussitano anno 393. *Alpuius* tamen Tagastensis episcopus catholicus in Numidia pro *Asmunio* interlocutus est; sed exinde non inferendum est quod fuerint ejusdem provinciae.

96. AUZGERENSIS. Memoratur in collatione Carthag. cap. 208 *Donatus episcopus Auzgerensis, Donatista*.

97. TEMONIANENSIS. Legendum absque dubio *Temonianensis*; nam Collationi Carthag. cap. 126 recensetur inter catholicos *Cresconius episcopus plebis Temonianensis*, quem hunc ipsum esse *Cresconium*, qui in codice canonum Africanæ Ecclesiae, cap. 127, memoratur, censet Baluzius. *Victorinus episcopus Ecclesiae Temonianensis* subscripsit synodicæ Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2.

98. TURREBLANDINUS. Ejusdem urbis episcopus Donatista memoratur in Collatione Carthaginensi cap. 208, ubi *Maximinus episcopus Turreblandensis*, seu, ut veteres habebant editiones, *Turreblansis*. Paulo aliter in concilio Lateranensi sub sancto Martino synodica Patrum Byzacenorum subscribit *Datianus episcopus sanctae Ecclesiae Turreblandis*, Græce *Τουρπλάνδης*. Ortelius ex Victore ms. codicis Halleri habet *Turris Blandini*, et *Turris Blansis*.

99. RESTITUTUS SEGERMITANUS. Codex Laudunensis *Restutus*. Alius *Restitutus episcopus Segernitanus* Donatista interfuit Collationi Carthaginensi cap. 198, qui jam comparuerat cap. 126, cum *Felix episcopus plebis Segernitensis* catholicus recenseretur. Inter rebaptizantes sententiam dixit *Nicomedes a Segernis*, num. 9, in concilio Carthag. sub sancto Cypriano; cui respondit Augustinus 160 libro vi de Baptismo contra Donatistas, cap. 16.

100. GAUARITANUS. Codex Halleri, *Gauaritanus*. Collationi Carthag. cap. 128 interfuit *Rogatus episcopus Gaugaritanus*, qui ex Donatistis ad unitatem catholicam transierat.

101. ELIENSIS. Sic etiam scribitur in Collatione Carthagin., ubi cap. 126 memoratur *Fuacinullus episcopus plebis Eliensis*. Apud anonymum Ravennensem libro iii, num. v habetur *Elie*, sicut et in aliquot codicibus mss. Itinerarii Antonini, quamvis editi habeant *Elices*, ut monet noster Placidus Porcheron in notis ad hunc anonymi locum, ubi laudat Tabulas Peutingerianas, quæ habent *Éliæ*. Inter Patres Byzacenos qui synodicæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ subscripserunt, occurrit *Constantinus episcopus sanctae Ecclesiae Heliensis*.

102. RUSPENSIS. Sic codex Laudun. At Ortelius ex Halleri codice habet *Rufensis*. Editi *Ruspensis*. Codicis ms. Laudun. lectionem retinimus, quamvis editorum lectio melior videatur. Hæc autem varietas non est nisi penes scribendi modum. Etenim litteræ *ph.* simul, aut sola littera *p* indifferenter olim adhibebantur, ut *Trophæa* pro *Tropæa*. *Typhus* pro *Typus*, et alia ejusmodi *Ph.* vero et *f* juxta nostrum pronuntiandi modum idem sonant, inde ex *Ruspensis* scriptum est *Ruspensis*; et postmodum *Rufensis* et dictum et scriptum est. Jam vero nemo est in Historia ecclesiastica ita hospes qui Ruspensem civitatem ignoret, celebrem in primis ob magnum Fulgentium, sanctitate vitæ, gloria confessionis, et scriptis illustrem: de quo plura dicemus in Commentario historico, potissimum c. pp. 11 et 12. *Julianus episcopus*

sanctae Ecclesiae Ruspensis subcripsit synodica: Patrum provinciae Byzacenæ quæ lecta est in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2. Porro *Ruspina* a *Ruspe* non distinguit Joannes Harduinus nota 13 in librum v Plinii, cum magna, inquit, apud se non sit unius *Ptolæmi* auctoritas, qui eas lib. iv, cap. iii, diversas facit, cum tamen alii auctores nonnisi alteram laudent. At pace viri eruditi, utramque Tabulæ Peutingerianæ representant, sicut et anonymus Ravennas lib. v. Alterutrum fuit *Secundus episcopus Ecclesiae Ruspitensis*, qui inter catholicos cap. 121 collationis Carthag. recensetur: quem incaute omnino Garnerius Numidis attribuit ut adversus illum probat Henricus Norisius. *Ruspina* celebris est in Historiæ Romanæ scriptoribus qui bellum a Cæsare gestum in Africa describere, Hirtio, Dione, Cassio, etc.

103. TALAPTULENSIS. Codex Halleri, *Taleptulensis*. *Stephanus episcopus sanctae Ecclesiae Talaptulensis*, cum aliis Byzacen's Patribus subscriptis synodicæ ad Constantinum Augustum quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, an vero hic *Stephanus* huic sedi potius quam *Teleptensi* attribuendus sit, alii judicabunt. Idem dicendum de *Datiano Teleptensi* in Collatione Carthag. memorato de quo supra n. m. 81. Sic et in Notitia *Leontis* imp. editionis Beveregianæ memoratur *Taleptes*, quæ in editione Goaris dicitur *Talopta*. Et utrobique Græcus textus habet *Ταλίπτης*, Paulo inferius inter Numidicæ urbes occurrit *Telepte* apud Goarem, sed vide: ur esse potius *Thebeste*, ut diximus supra num. 75 de Numidis.

104. AUTENTENSIS. Codex Halleri, *Auteniensis*, pro *Autentensis*. *Autentum* in Byzacena locat Antoninus in Itinerario. *Oplatus episcopus sanctae Ecclesiae Autentensis*, cum aliis ejusdem provinciae episcopis subscripsit synodicæ laudatæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2.

105. JUNCENSIS. Adfuit Collationi 161 Carthag. cap. 187 inter Donatistas *Valentinianus episcopus Juncensis*, ut ex veteri codice ms. restituit V. C. Baluzius, cum antea haberetur *Inucensis*. Posteriorem tamen hunc lectionem retineri debere censet Henricus Norisius in censura Garnerii, *Juncensem* et *Inucensem* urbes distinguens, quarum priorem in Byzacena, alteram vero, cui præerat Valentinianus, in proconsulari locat. *Inuca* habetur in Tabulis Peutingerianis haud procul a Majori Tuburbo, quam prope urbem Carthaginem locat Antoninus in Itinerario, ubi *Unuca* dicitur, media inter Vallem et Carthaginem ipsam. Consentit anonyuus Ravennas lib. iii, num. 5. *Junces* in Notitia Bodleiana inter *Byzacienas* urbes memoratur, quæ in Goaris editione *Juca* dicitur. Græcus textus habet *Γούγκη*. Celebris fuit synodus Juncensis sub Liberato Byzacenæ provincie primæ anno 524 ineunte, id est, Hilderici regis primo, e qua legati ad concilium Carthaginense, sub Bonifacio anno sequenti habendum missi fuerunt. Ejusdem synodi canonem refert Ferrandus diaconus in sua canonum Breviatione num. 26. In ea item synodo, quamvis editi quidam habeant *Vincensi*, sed mendose, ut monet viri eruditi (codex noster annorum 800 habet *Juncensi*), sanctus Fulgentius Quodulvide episcopo prælatus est; cui tamen locum cessit paulo post in concilio Sufetano, ut narrat ejusdem sancti Vitæ auctor cap. 29. Huic fortassis urbi præfuit Numidius, qui inter alios Byzacenæ provincie episcopos synodicæ ad Constantinum Augustum datæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, subscripsisse legitur in hunc modum: *Numidius humilis episcopus sanctae Ecclesiae Susianæ Juncis*. Holstenius suspicatur Græce scriptum fuisse *Σουγίανης Γούγκης*, quod hujus loci Ecclesia Sapientie divinæ fuerit dicata. Sed hoc divinare est. Pene omiseram monasterium quod in beati Fulgentii Vita memoratur cap. 14, *Juncensi littori proximum*, ut dierte habet codex sancti Germani jam laudatus, et *Benefensis contiguum*. Cæterum inter Mauritaniæ Casariensis

Patres primus omnium infra *Glorinus Juncensis* habetur.

106. **JUBALTIANENSIS.** Collationi Carthaginiensi cap. 128 interfuit *Geta episcopus plebis Jubaltianensis*, qui ipse est Geta, ut cense. V. C. Baluzius, qui legatus fuit ex provincia Byzacena ad concilium Carthag. anno 405, ut refertur in codice canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 90. Eidem viro docto et Holstenio ultro assentior existimantibus ejusdem loci episcopum fuisse *Restatum* seu *Restitutum*, qui dicitur *episcopus sanctæ Ecclesiæ Subeclidiensis*, vel, ut habet codex ms. Ecclesiæ B Ilovacensis, *Jubaldiensis*, in subscriptionibus synodice Byzacenorum antistitum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2.

107. **SERVITIUS UNURICOPOLITANUS.** Editi habent *Servilius*. Codex Halleri *Unorecopolitanus*.

108. **AGGARITANUS.** Supra num. 29 habetur *Filtios Aggaritanus*; quo loco nonnulla de urbe Aggaritana observavimus. Sane duas urbes *Aggar* dicitas, exhibet index operibus sancti Cypriani præfixus; unam in Byzacena, alteram in proconsulari. Sed uterque *Aggaritanus* antistes in hac Notitia ex Byzacenis fuit.

109. **VIGILIUS TAPSENSIS.** Celebris scriptor, cujus opera edidit et illustravit vir eruditus Petrus Franciscus Chiffletius e societate Jesu presbyter, qui multa de eodem antistite et de ipsius operibus scitu digna observavit, cum antea paulo obscura esset ejus memoria, ut patet ex Bellarmino in libro de Scriporibus ecclesiasticis ad annum 495, et Labbeo in dissertatione historica de eodem argumento. Excursari non potest Casimirus 162 Oudinus, qui post Vigili editionem Chiffletianam, ipsum anno 560 floruisse scripsit in supplemento Bellarmini. Porro urbis istius nomen sæpius apud auctores cum aspiratione scriptum occurrit. *Thapsam* nempe habent Ptolemæus, Titus Livius lib. xix et xxxiii, et Lucius Florus libro iv Historiæ Rom., cap. 4. *Thapsum oppidum maritimum* appellant Hirtius libro de Bello Africo, et Plinius libro v, cap. 4. *Capsum* tamen habent Tabulæ Peutingerianæ, Eptome libri cxiv Titi Livii deperditi, et anonymus Ravennas. Celebre autem fuit istud oppidum ob fugam Jubæ regis cæterorumque Julii Cæsaris hostium, qua occasione sinum ejus egregie describit Dio Cassius libro xliii Historiarum Romanarum.

SUNT NUMERO 107. Sic codex Laudunensis et Sirmundi editio. Chiffletius tamen posuit 111, quod præter 109 antistites qui hic recensentur, sint etiam duo quorum nomina initio videntur excidisse.

110. **MADASSUMA.** Codex Halleri *Madassumma*. Apud Antoninum in Itinerario dicitur *Mardarsuma*. Huic urbi pro Donatistis præfuit *Primulianus episcopus Mandasummitanus*, in Collatione Carthaginiensi cap. 187 memoratus, qui et videtur interfuisse concilio Cabarsussitano, nam inter eos qui subscribere habent *Primulianus episcopus*, cujus sedes non designatur. Notitia Leonis imperatoris a Goare edita inter Byzacenas civitates memorat *Madassumma*. Græcus tamen textus ibidem, sicut Latina simul et Græca editio Beveragiana habet *Madassoussa*.

111. **DIONYSIANA.** Codex Halleri, *Donisiana*. *Confessor Pomponius a Dionysiana* pro rebaptizandis hæreticis sententiam protulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num. 48; cujus objectionem solvit Augustinus l. b. vii de Baptismo contra Donatistas, cap. 12. *Fortunatus* item *Dionysianensis episcopus* cum aliis Donatistis subscripsit concilio Cabarsussitano anno 395. *Victor* ex eadem secta, *episcopus* item *Dionysianensis*, recensitus est in Collatione Carthag. cap. 198: sed non comparuit, quod tunc ægrotaret, ut testatus est Primianus episcopus Carthagiensis Donatista.

112. **SULIANUS.** Codex Halleri, *Sulianæ*. Huc fortassis revocandus est *Urbanus episcopus Sulitanus*, qui inter Donatistas comparuit in Collatione Carthag. cap. 201. At Holstenius *Sulianis* locum hunc

A esse putat qui in Antonii Itinerario dicitur *Silvani*.

113. **ORREA CÆLIA.** Eadem linea cum præcedenti urbe in codice manuscripto legitur, interposito aliquo spatio, cum tamen alias singulæ urbes singulas lineas occupent, quin et in fine, quasi duæ non essent urbes, habetur. *Sunt numero 5.* Porro hujus urbis nomen sæpius scribitur cum aspiratione apud veteres, ut in editione Sirmondi. Dicitur ab Antonino *Horrea Cælia vicus Byzacena*. Concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes adfuit num. 67 *Tenax ab Horreicæliæ*; quo etiam modo scribitur apud Augustinum lib. vii de Baptismo contra Donatistas, cap. 31, ubi sanctus doctor Tenacis objectionem solvit. In prioribus editionibus Collationis Carthag. cap. 201 inter Donatistas recensetur *Januarius episcopus Haran cellensis*, sed legendum est, ut restituit eruditus Baluzius, *Horreæ Cæliensis*. Denique *Hilarinus episcopus Orreocæliensis*, synodo Carthagin. sub Aurelio anno 419 *legatus provincie Byzacena interfuit*; qui in codice canonum Ecclesiæ Africanæ post cap. 127 dicitur *Hilarianus episcopus Horreocellorum*, in alio codice *Horreicæliensis*, ut monet Justellus: Græce autem Ὁρρεοκæλιων, et in subscriptionibus *Horreocellensis*, Græce Ὁρρεοκæλιος.

114. **CUNCULIANA.** Huic procul dubio 163 urbi præfuit *Januarius episcopus plebis Cenculianensis*, inter catholicos Patres in Collatione Carth. cap. 128 memoratus, quem Baluzius lapsu calami Numidicæ attribuit. In Notitia a Goare edita sub Byzacena provincia memoratur *Cenculiana*; Græcus textus habet *Κανβακλειος*; quam vocem in duas dividit Notitia Bodleiana a Beveregio edita, duasque urbes commemorat Latine *Campsu et Cileos*; Græce autem *Χαμψία et Χίλως*.

115. **TICIBUS.** Eodem modo appellatur in synodica Patrum Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, cui inter alios subscribit *Romulus episcopus sanctæ Ecclesiæ civitatis Ticibus*. *Tices* in Getulia memorat anonymus Ravennas lib. iii, num. 9. *Ticenam* urbem habet Ptolemæus; et in Collatione Carthag. cap. 121, *Gallus episcopus Ticensis* inter catholicos comparuit. Si tamen Ticensi urbi præfuerit *Candidus patriæ Dicensis episcopus*, qui laudatæ Byzacenorum synodice subscripsit, Ticensis civitas a Ticibus erit distinguenda, alias duæ ejusdem urbis episcopi synodice subscripsissent, quod nemo facile admissurus est.

AD PROVINCIAM MAURITANIÆ CÆSARIENSIS.

1. **JUNCENSIS.** Vide quæ supra diximus de *Juncensi* episcopo, inter Byzacenos num. 105.

2. **TEBERIANUS QUIDIENSIS.** Editi, *Tiberianus*. Hanc urbem Ortelius ex Victore Uticensi ms. laudat, sed in Numidia, quod lapsu memoria contigisse crediderim. *Quidam* vero et *Quiziam*, seu *Quizam* eandem urbem esse diversis nominibus appellatam nemo potest inficari, cum litteræ d et z ab Afris indifferenter adhiberentur, ut jam non semel monuimus; idque speciatim de hac urbe evinci potest ex Collatione Carthagin. cap. 145, ubi cum *Priscus episcopus Ecclesiæ Quidiensis* inter catholicos Patres recensitus attestatus fuisset, converso cum suis parentibus ad unitatem catholicam eo qui sibi adversabatur episcopo Donatista, nullum superesse in sua civitate ex ista secta schismaticum, interlocutus est Honoratus Donatista, et dixit: *Episcopus noster Quiziciensis succubuit in persecutione*, ut emendavit eruditus Baluzius; nam antea ibi legebatur: *Episcopus noster qui Zicensibus succubuit in persecutione*. Porro hæc urbs apud Plinium lib. v, cap. 2, dicitur *Quizia Xenitana, peregrinorum oppidum*; quibus vocibus eadem urbs triplici lingua designatur. *Quizia* nempe dicta est a Mauris, inquit Harduinus; *Xenitana* vero a peregrinis qui eam condidere: *Ξένος* enim Græce peregrinum sonat, quod sequentibus verbis Plinius Latine exposuit. Cæterum varias ipsi varii auctores dignitates tribuunt, ut idem observat vir eruditus; nam a Pom-

ponio Mela lib. 1, cap. 6, *castellum* dicitur; *municipium* ab Antonino in Itinerario; et *colonia* a Ptolemæo lib. iv, cap. 2, ubi *Buitza*; et ex codice Palatino *Cuiza* appellatur. Porro vir clarissimus qui operam sancti Cypriani novam editionem Oxonii procuravit, suspicatur *Secundinum* a *Cedias*, qui undecimus inter re-baptizantes in concilio Carthag. sub sancto Cypriano locutus est, Quidiensis urbi præfuisse, ita ut *Cedias* pro *Quidias* scriptum sit. At si hæc conjectura admittatur, jam duæ Quidiæ urbes recipiendæ erunt; nam præter Priscum jam laudatum, qui in Collatione Carthagin. cap. 143, 164 ut diximus, affirmavit se adversarium tunc non habere, quod et Donatistæ fassi sunt, occurrit cap. 163 *Fortis episcopus Cediensis* ex Donati parte, qui nullum contra se catholicum habere protestatus est. *Secundinus* vero concilii Cypriani et iam apud Augustinum lib. vi de Baptismo contra Donatistas, a *Cedias* dicitur, ubi sanctus doctor ejus objectioni respondet, pro qua tamen voce mss. duo, ut nostri in nova editione observant, habent a *Cezas*, alii plures a *Chezaz*. Sic fere Pamelius in Notis ad Cyprianum. Sed hæc lectionum varietas difficultatem non solvit.

3. *SUFARITANUS*. Inferius num. 87 iterum recitatur episcopus *Sufaritanus*. In codice tamen Halleri semel *Sufaritanus* occurrit, nam alter *Sufaritanus* dicitur. Cæterum si nostra lectio admittatur, aut duas fuisse hujus nominis urbes in hac provincia dicendum erit, aut certe duos in una civitate fuisse catholicos antistites, ex quibus alter fortassis e schismate ad unitatem conversus, locum et dignitatem episcopi retinebat. Eidem porro Ecclesiæ præerat tempore Collationis Carth., ut censet eruditus Baluzius, *Reparatus episcopus plebis Sufasaritanæ*, qui inter catholicos antistites comparuit cap. 135. Quin et cap. 188, ubi antea legebatur *Reparatus episcopus Ecclesiæ catholicæ Sifaitensis*, qui interlocutus est, idem Baluzius repositi *Sufasaritanæ*. Cæterum in Antonini Itinerario semel et iterum inter Mauritaniam urbes memoratur *Sufasar*, quæ civitas ab anonymo Ravennensi *Sufasa* dicitur. In Notitia Leonis imperatoris a Goare edita inter Mauritaniam secundæ urbes locum habet *Suffara*, sed quæ in editione Beveregiana *Senaphas* appellatur. Vide inferius in provincia Sardinia: *SONASTER*, num. 3.

4. *CORNICULANENSIS*. Sic editi codices simul et mss. *Corniclanus* meminit anonymus Ravennensis lib. iii, num. 4; sed in *Mauritania quæ dicitur Cyrenensis*. Habetur iterum lib. v, num. 6; cujus situm ex *Tabulis Peutingerianis* melius discas.

5. *ITENSIS*. Nihil occurrit de hac urbe. *Tertullus Abitensis episcopus* inter Donatistas sedit in concilio Cabarsussitano; sed revocari potius debet ad proconsularem, in qua provincia apud Antoninum *Abita* locatur. Quam urbem Ptolemæus inter illas quæ sub *legione Augusta tertia* erant, recenset.

6. *TIMICITANUS*. Interfuit Collationi Carthag. cap. 135 *Victor episcopus plebis Timicitanæ*, qui habebat adversarium e Donatistis *Optatum*, ibidem et inferius cap. 197 memoratum. Plinius lib. v, cap. 2, *Timici* inter civitates memorat; Ptolemæus lib. iv, cap. 2, *Timice* cum aliis Mauritaniam Cæsariensis urbibus recenset, et cap. sequenti occurrit item *Timica* inter ea loca quæ sub *legione Augusti tertia* erant.

7. *NOBICENSIS*. Sic quoque appellatur in codice Halleri, pro *Novicensi*, ut putat Ortelius.

8. *MILIANENSIS*. Eidem procul dubio urbi præfuit *Victor episcopus plebis Malianensis*, qui recensitus est in Collatione Carthag. cap. 135, cum *Nestorio* Donatista ipsius adversario, qui et iterum inter alios sectæ suæ episcopos cap. 208 comparuit. *Mallianam* habet Antoninus in Itinerario inter Sufasar et Tigavas Castra Mauritaniam Cæsariensis urbes. *Tivaga* habet editio Bertii, sed mendum est librarii. Scripsit Augustinus epistolam, quæ est in nova editione 236, alias 74, ad Deuterium episcopum occasione *Victorini* cujusdam *subdiaconi Mallianensis* ex Mauchæorum secta.

9. *GIRUMONTENSIS*. Codex Halleri, *Girumentensis*.
10. *ALTABENSIS*. Sic mss. et editi. Antoninus, *Altabama* in Numidia locat. Notitia Leonis Sapientis inter ejusdem provinciæ civitates, in Latina Goaris editione, habet *Altaba*; Græcus vero *Ἀλαβόου*. In 165 *Bodleiana* vero Græce et Latine locus iste *Leradas* appellatur. In Collatione Carthag. memoratur episcopus *Assabensis*; de quo vide infra inter Sitifenses num. 24.

11. *PANATORIENSIS*. Suspiciatur eruditus Baluzius ejusdem loci fuisse *Pelagium episcopum Vanarionensem*, qui inter Donatistas cap. 187 Collationis Carthag. recensetur, ubi proficitur se adversarium non habere. Certe pro *Panatoriensis* scriptum forte erat *Banatoriensis*, litteræ *v* b et *v* indifferenter pro alterutra apud veteres adhibebantur.

12. *COLUMNATENSIS*. Liber Notitiarum Imperii sect. 54 memorat *Præpositum Limitis Columnatensis*; exscriptor addidit litteram *p*, ut nonnulli scribebant. *Dompnus* pro *Domnus*.

13. *SUCARDENSIS*. In Collatione Carthag. cap. 135 recitatum fuit nomen *Pompeiani episcopi Sucardensis* catholici, pro quo, cum ægrotaret, respondit Alypius. Ipsius quoque adversarius *Donatus Sucardensis* agrotabat, ut testatus est Marinius Donatista cap. 210.

14. *IDENSIS*. Ortelius ex Victore, ubi vocat, *Uticensi*, Idense in Mauritania Cæsariensi episcopum memorat. At non dicit utrum semel aut bis in Halleri codice ms. urbs ista recensita fuerit. Vide infra num. 16. Hanc suspiciatur Holstenius esse *Ididi* oppidum in vita sancti Fulgentii memoratum. Sed *Miidi* habet ut codices duo mss., Colbertinus scilicet unus et alter Sancti Germani a Pratis ab annis 800 conscriptus: quæ urbs erat in Byzacena, supra col. 000.

15. *TITILTENSIS*, Sic editi et mss. Huc revocandum esse suspiciatur Holstenius *Donatum episcopum Tisititanum*, qui in Collatione Carthag. 121 inter catholicos Patres recensitus fuit. De quo supra col. 000.

16. *IDENSIS*. Jam supra num. 14 recensitus est *Sucbitanus Idensis*, et num. 5 *Lucius Itensis*.

17. *FIDOLOMENSIS*. Sic habetur in mss. et editis.

18. *TABORENTENSIS*. In Collatione Carthaginensi cap. 115 *Marinus*, seu *Martinus Ecclesiæ catholicæ Taborensis* comparuisse legitur cum Victore ipsius adversario, qui et iterum cap. 201 inter sectæ suæ episcopos recensitus est. At V. C. Baluzius hunc ex provincia proconsulari fuisse probat duobus argumentis. Primo, quod inter alios Istius provinciæ antistites qui epistolæ synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, relatæ subscripserunt, occurrit *Constantius gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Taborensis*. Altero, quod cum cap. 126 ejusdem collationis *Felix episcopus plebis Visitensis* dixisset se adversarium non habere, *Victor episcopus civitatis Taborensis*, ille scilicet Donatista qui supra memoratus est, dicit: *Proxime recessit. Ego ibi intervenio*, id est, ut idem Baluzius interpretatur, a paucis diebus obiit, ego plebis ejus curam gerat. At *Visitensis* Ecclesiæ ad proconsularem pertinebat; nam *Valentinianus episcopus plebis Visicensis* epistolæ synodicæ proconsularium laudatæ subscripsit. *Visitensem* autem a *Visicensi* Ecclesia non distinguit vir eruditus. Unde, si vera sit ejus sententia, alia *Taborentensis* Ecclesiæ quæ in Mauritania fuerit, quærenda est, cui præfuerit noster Victor hic in Notitia laudatus.

19. *VERECUNDUS NOBENSIS*. *Verendum Nobensem* habet quoque codex Halleri, teste Ortelio. Vide infra num. 95, ubi *Mingin* item *Nobensis*. Alterutrius episcopus fuit *Felix episcopus Novensis* catholicus, in Collatione Carthag. cap. 215 memoratus. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro iterando hæreticorum baptismo sententiam tulit num. 60 *Rogatianus a Nova*; cujus objectioni respondet Augustinus libro vii contra Donatistas, cap. 24. Habentur in 166 Africa plures ejus nominis urbes, sed cum aliquo ad-

ditio, ut *Nova Sparsa, Nova Cæsaris*, etc.; de quibus suis locis dicendum. Ad *Novas* habet Antoninus in Itinerario, haud procul ab *Oppido Novo*, infra num. 67 in hac ipsa provincia memorato.

20. ZUCABARITANUS. In Collatione Carthag. cap. 135 inter catholicos Patres recensitus est *Maximianus episcopus plebis Zugabbaritanæ*, qui in prioribus editionibus ante Baluzianam *Suboabburitanis* mendose dicebatur. At sic emendavit eruditus Baluzius, quod *Germanus*, qui hic Maximiani adversarius ex Donatistarum secta dicitur, cap. 182 dicitur *episcopus Zugabbaritanus* nominetur. Veteres Plinii editiones lib. v, cap. 2, *Succubar* memorabant, quem locum Joannes Harduinus ex omnibus manuscriptis, uti ait, emendavit, habetque *Succabar*, quæ urbs ibi dicitur *Colonia Augusta*. Sic quoque appellatur in Theodoro Golstii pag. 238. Ammianus vero lib. xxxi *municipium Sugabbaritanum* memorat *monti Transcellensi adclive*. Ptolemæus lib. iv, cap. 2, habet ex cod. Palatino apud Bertium *Zuchabari*. Editi antea habebant *Buchambari*. Huic urbi *Fortunatum a Tucchabari*, qui inter rebaptizantes in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num. 17, adfuit, præfuisse arbitratur Pamelius in notis ad sanctum Cyprianum, sed perperam. Nam *Stephanus episcopus Tuccabariensis*. inter proconsoles habetur qui synodice subscripserunt in concilio Lateran. sub sancto Martino, act. 2.

21. CÆSARIENSIS, urbs totius provinciæ nobilior, ex qua dicta est Mauritania Cæsariensis. Paucis verbis elogium ejus absolvit Plinius lib. v, cap. 2. *Oppidum ibi celeberrimum Cæsarea, antea vocitatum Jol, Jubbæ regia, a divo Claudio colonia jure donata ejusdem jussu deductis veteranis*. Dicitur a Ptolemæo lib. iv, cap. 4, *Jol Cæsarea*; ab Antonino *Cæsarea Colonia*; a Pomponio Mela lib. i, cap. 6, *Jol ad mare aliquando ignobilis, nunc quia Jubbæ regio fuit, et quod Cæsarea vocitatur illustris*. Bocchi quoque regiam fuisse contendit Solinus. Prius, inquit cap. 28, *Bocchi regia, postmodum Jubbæ indulgentia populi Romani dono data*. Dicitur a Procopio *μεγάλη και πολυάθροπος εκ παλαιού ούσα*. Cæteros profanos omitto qui plura de hac urbe congesserunt; quæ hodie superest, ut multis placet, sub Algerii nomine, celebris regni cognominis caput: quam tamen opinionem Samson alijque geographi eruditi rejiciunt. Olim civilis erat totius provinciæ metropolis, quod nomen ad ejus quoque episcopum transtulit sanctus Augustinus, qui, ut jam alias observavimus, *Deuterium episcopum metropolitani Cæsariensem* appellat initio libri de Gestis cum Emerito Cæsariensi Donatistarum episcopo. Porro hic Emeritus unus et septem fuit episcopis quos Donatistæ pro suæ causæ defensione agenda in Collatione Carthaginensi elegerant, qui passim in ea interlocutus legitur. Idem præsens erat cum totius provinciæ episcopis et universa plebe, quando Augustinus sermonem habuit apud Cæsaream, quem totum, ut ipsemet Augustinus refert libro II Retractionum cap. 51, *non inveniens quid responderet, Emeritus tanquam mutus audit*. At vero, *Denteris* ejusdem urbis catholicus episcopus in eadem Collatione unus fuit et custodibus tabularum: simulque comparuerunt et sese invicem agnovērunt cap. 143. Cæterum ex hoc Notitiæ loco falsi convincitur eorum opinio qui putabant eos Africæ primates, etiam in aliis a proconsulari provinciis, pro sedium suarum dignitate, non vero secundum ordinationis tempus fuisse constitutos: quæ opinatio jam ab omnibus explosa est.

22. RUSIBARITANUS. *Rusubus* apud Orteium ex Victore Uticensi nis. memoratur. Ptolemæus habet lib. iv, cap. 3, *Rusicibar*, vide infra 167 num. 77. *Rusippim municipium* exhibent Tabulæ Peutingerianæ.

23. SUBBARITANUS. Codex Halleri, *Subarritanus*. Ptolemæus lib. iv, cap. 1, memorat inter Tingitanæ civitates *Subur*, ex qua *Maximianum* in Collatione Carthag. *episcopum Suburitanum* dictum fuisse scribit Carolus a Sancto Paulo. At *Maximianus Suburitanus* nullus est in Collatione Carthag. Nam Maximia-

nus, qui cap. 135 *Suboabburitanus* dicitur in editionibus Baluzianam antecedentibus, non *Suburitanus*, neque *Subbaritanus*, sed *Zugabbaritanus*, appellari debet, uti emendavit Baluzius. Vide supra num. 20. *Martyrum Suburbitarum* mentio habebatur in sermone 32 sancti Augustini a Sirmundo edito, qui est novæ editionis 345. De quibus vide admonitionem nostram in passionem sanciarum martyrum Perpetuæ et Felicitatis, num. 3, in Actis Martyrum sinceris, pag. 82.

24. AQUENSIS. Complures erant hujus nominis urbes in Africa, etiam præter eas quæ aliquo additamento distinguebantur. Secundus, qui Leporij libello subscripsit, sese *Ecclesiæ Aquensis, sive Megaritanæ* episcopum appellat; sed hic erat ex Numidis, ut diximus in notis ad ejus provinciæ episcopos num. 103. Adfuit Collationi Carthag. cap. 208 *Victorinianus episcopus Aquensis* ex Donatistarum secta, quem ad Arzugitanam provinciam pertinuisse colligitur ex eodem Collationis loco, ubi *Asselicus episcopus catholicus municipii Tusurritani* interlocutus se de *Arzugibus die III calendarum Maiarum profectum fuisse*, ac Victorinianum in via Donatistarum factione fuisse ordinatum. Recensetur et cap. 498 item ex Donatistis *Cresconius episcopus Aquensis*; sed Numidis istum accenseri debere facile colligi potest ex eodem loco, nam cum ibi Cresconius *traditorem* se non habere dixisset, interlocutus est Aurelius episcopus catholicus Macomadæ, et dixit: *Habemus hic presbyterum, nam et episcopus ibi fuit, modo defunctus est, et in loco ejus necdum est ordinatus*. Aurelium autem Macomadæ Numidicæ episcopum fuisse probavimus supra in notis ad istius provinciæ episcopos num. 84. Sed præter hos omnes habemus adhuc episcopum Aquensem ex Collatione, qui, ut videtur, hujusce Aquensis Mauritaniæ urbis episcopus fuit. Is est *Hilpidius episcopus plebis Aquensis* qui cum *Reparato* suo adversario cap. 135 recensitus est; qui *Reparatus* iterum inter Donatistas cap. 197 comparuit. *Aquas* inter Sufasar et ipsam Cæsaream habet Antoninus in Itinerario, cui loco videtur Aquensis episcopus hic memoratus præfuisse. Cæterum V. C. Stephanus Baluzius urbem Aquensem hic laudatam eam ipsam esse censet *civitatem Aquitanæ* cujus Crescen. in libro I Historiæ Victoris Vitensis, numero 7 *Metropolitanus* fuisse dicitur. Qua de re plura diximus in notis ad hunc Victoris locum, num. 22. Certe *Aquitani* ab *Aquis* in Gallia dicti sunt, ut observat Joannes Harduinus in libro IV Plinii, cap. 49, qui ideo indifferenter *Aquenses* et *Aquitani*, ut vult Baluzius, dicebantur. Baluzio etiam favet, quod Crescens *centum et viginti episcopis* præfuisse dicatur: totidem enim Mauritaniæ Cæsariensis antistites habentur in Notitia, præter et alias sedes, quæ tunc temporis episcopos non habebant.

25. MURUSTAGENSIS. Sic mss. et editi.

26. VAGALITANUS. Eidem urbi præfuit ex parte Donati *Miggin episcopus Vagalitanus* in Collatione Carthaginensi cap. 208 recensitus. *Vagal* inter Mauritaniæ oppida memorat Antoninus in Itinerario.

27. TIGISITANUS. Jam vidimus inter Numidiæ episcopos num. 89 *Tisigitanum* episcopum, quo loco retulimus ea quæ de utraque urbe 168 cognomine colligere licuit: quæ consulas. Ortelius *Tigisitanum* memorat et *Tigistanum* ex Victore, ut loquitur, Uticensi. *Tigis* inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes habet Ptolemæus libro IV, cap. 2. *Tigisim* anonymus Ravennas lib. III, num. 8. *Aptum Tigiensem* in Collatione Carthaginensi cap. 120 episcopum catholicum huc revocari debere censet Lucas Holstenius. Hunc tamen Tiziensi in Byzacena civitati præfuisse ait Baluzius, ut diximus num. 65 inter Byzacenos.

28. FALLABENSIS. Hanc urbem non memorat Ortelius, quod in fragmento Halleri fortassis non habetur.

29. USINADENSIS. Codex Halleri, *Usidanensis*.

30. FLUMENZERITANUS. Sic editi et mss.

31. CASTELLONORITANUS. Hunc non habet Ortelius ex Halleri fragmento.

32. RESTITUTUS FLORIANENSIS. Sic editi; codex Laudunensis habet *Restutus*: quæ varia lectio sæpius in hac Notitia contingit. Ptolemæus libro IV, cap. 2, inter Mauritanicæ Cæsariensis urbes memora: *Phlorgyam*; Græcus textus habet *φλωρύτα*; ex qua dubio procul *Phlorgyanensis* seu *Florianensis* vox derivata est.

33. ALAMILIAREN-*IS*. Sic hujus loci nomen Ortelius ex Victore scribit, ac si ex duobus vocibus fuerit compositum, scilicet *Ala-Miliariensis*. Et quidem non semel in Notitia Imperii *Ala Miliaria*, seu *Ala Miliariensis* habetur; atque exinde fortassis urbs ista nomen sortita est, ut a Germanis *Germania*.

34. TIGAMIBENENSIS. Codex Halleri, *Tiganibemen-sis*.

35. AMAURENSIS. Sic editi et mss. Anonymus Ravennas inter urbes quæ ad *aliam partem Mauritanicæ Sitfensis* sunt, *Anabu Mune*. id est municipium memorat ex quo forte *Amauensis*, tum *Amaurensis* vox deducta est.

36. SESTENSIS. Sic mss. simul et editi; et infra num. 117 habetur *Sertensis*. Porro Ortelius suspicatur hic esse legendum *Septensis*, quamvis nihil afferat de urbe *Septensi*, quæ tamen notissima est. Septium sic appellatum fuisse refert Procopius libro I de Bello Vandalico, quod juxta illam urbem septem tumuli attollerentur, a qua alteram Herculis columnam haud procul sitam fuisse scribit: quod idem sere repetit libro II. Testis est idem Procopius libro VI de *Ædificiis*, cap. 7, castrum istud post expulsos ex Africa Vandalos a Justiniano Augusto restauratum fuisse, quo jubente exstructum est ibi templum in *Deiparæ Virginis honorem*. In Notitia Bodleiana semel et iterum memoratur *Septium* inter Mauritanicæ secundæ urbes, ubi tres istius provinciæ priores civitates sic exhibentur: primo quidem *Septium* simpliciter; altera vice *Septium ad partem Thenissi*; tertio denique loco habetur *Spanias*, cui conformis est textus Græcus ibidem relatus. At in Goaris editione omnia hæc unico articulo concluduntur. Græce quidem sic: *Ἰσπύον τῆς τῶ μέγος Ἰσπανίας*; Latina autem versio hæc habet, *Benepota in parte Hispaniæ*.

37. TERNAMUNENSIS. Ejusdem loci fuit ex parte Donatistarum *Sarmentium episcopus Ternamunensis*, in Collatione Carthag. cap. 180 memoratus in Ba'uzana editione; nam alia habent, et quidem cap. 179, *Cernamunensis*, et Massoniana *Cerramunensis*. Ea est dubio procul civitas quæ ab Antonino dicitur *Tarnamusa Castra*; unde infert Baluzius hic in Notitia legendum esse *Ternamunensis* pro *Ternamunensis*: quin et in Notis ad laudatum Collationis locum fusius, et quidem pro more suo erudite, disserit de variis litterarum mutationibus quæ occurrere solent in veteribus monumentis, potissimum Africanis.

38. CAPUTCILLENSIS. Memoratur ab Antonino in Itinerario, ubi *Caput Cila* dicitur. Et in Notitia Imperii sect. 54, *Præpositus 169 limitis Caput Cillensis* notatur sub dispositione ducis Mauritanicæ Cæsariensis.

39. NASBINCENSIS. Codex Halleri apud Ortelium, *Narbincensis*.

40. BACANARIENSIS. Sic habet uterque ms. simul cum editis.

41. BALLENS VILLENOBENSIS. Sic codex ms. Laudun. At editi, *Valens*. Codex Halleri, *Baleus*. Nam Ortelius ait in Victore mentionem fieri *Balei Villenobensis*.

42. MASUCCABENSIS. Sic Laudun. et editi; unica littera aliter codex Halleri apud Ortelium, *Masuccabensis*.

43. PAMARIENSIS. Hunc quoque laudat Ortelius ex Victore. *Palmariam insulam* habet Antonius in Itinerario maritimo sitam inter Africam et Sardiniam.

44. BENEPO TENTIS. Sic uterque ms. et editi. Supra num. 36 vidimus in Notitia Leonis imperatoris

A recenseri inter Mauritanicæ secundæ civitates *Benepotam*.

45. VARDIMISENSIS. Huc revocandus est *Victor episcopus plebis Bartimisiensis*, qui inter catholicos antisites recensitus fuit in Collatione Carthag. cap. 135.

46. AMBIENSIS. Maximus martyr in aliquot codicibus mss. passus dicitur apud *Ambiensem provinciam*, ut observavimus in admonitione ad ejusdem sancti acta, n. 2, in Actis Mart. sincer., pag. 143.

47. MEDIENSIS. Hunc non memorat Ortelius ex Halleri codice. Ad *Medias* habent Tabulæ Pentingerianæ segmento tertio, sed, ni fallor, extra Mauritaniam.

48. CATULENSIS. Sic mss. et editi. *Casnam*, ut jam observavimus, memorat Antoninus in Itinerario. Sed quando hic locus haud procul Carthagine aberat, huc revocari non potest. Cerealis episcopus Afer, qui librum adversus Arianos edidisse dicitur apud Gennadium cap. 96, *episcopus Castulensis* appellatur ab anonymo auctore antiquo de 12 scriptoribus ecclesiasticis apud Miræum. Vide infra num. 119.

49. MINNENSIS. Codex Halleri, *Minuensis*. Conc. Carth. sub Bonifacio subscripsit *Secundinus episcopus plebis Minensis, provinciæ Mauritanicæ*, et quidem *Cæsariensis*, ut patet ex Bonifacii epistola ibi relata, ubi dicitur *Secundus*. Minam semel habet Antoninus in Itinerario, et alias *Minnam*. Alia est *Minna Villa Marsi*, ab eodem auctore prope Leptim Magnam designata.

50. CARTENNITANUS. Hanc sedem illustravit *Victor Cartennæ Mauritanicæ civitatis episcopus*, ut loquitur Gennadius in libro de scriptoribus ecclesiasticis, qui scripsit *adversus Arianos librum unum longum, quem Genserico regi per suos audiendum obtulit*, etc. Porro variant codices in istius auctoris nomine describendo: dicitur quippe *Victor Carthenæ* in codice ms. monasterii Fiscamnensis; in nostro autem vetustissimo appellatur *Maurus Cartennæ*. Quod vero ille pietatem et Scripturarum scientiam simul cum ardore fidei conjunxerit testis est Gennadius, qui alia ipsius opuscula ibidem commendat. Ex his est *Libellus consolatorius ad Basilium quemdam de morte filii*, quem hunc ipsum esse existimant viri eruditi, qui sub titulo de *Consolatione in adversis* inter opera sancti Basilii Magni in nonnullis editis habetur. Scripsit præterea librum de *Pœnitentia Publicani*, aut potius de *Pœnitentia publica*, ut habet nostrum Gennadii exemplar jam laudatum, quod ab annis circiter centum supra mille exaratum est. In codice Fiscamnensi annorum circiter 600 dicitur de *Pœnitentia* sine ullo additamento, qui fortasse verus est titulus. Nam in Appendice operum sancti Ambrosii editus est liber de *Pœnitentia*, cujus auctor sese ipse *Victorem* appellat, eumque esse censent viri eruditi, quem Gennadius loco laudato commemorat. In codice tamen Sorbonico opus istud sub sancti Ambrosii nomine habetur, sed perperam. Perique 170 autem viri eruditi ipsum Victori Tunnonensi episcopo tribuendum esse existimant, quod in uno codice majoris ecclesiæ Remensis, et in altero Herivallensis monasterii, istum præ se ferat titulum, *Incipit liber sancti Victoris de Lapsis Tonensis episcopi, historiographi*. Codex vero Remensis optimæ notæ ab annis saltem 800 conscriptus est, quem Hincmarus archiepiscopus huic ecclesiæ donavit, ut non semel in ipso codice indicatur. Titulus autem supra laudatus prima manu descriptus est. Porro *Rusticum Cartennitanum* episcopum catholicum sanctus Augustinus memorat in titulo libri de Gestis cum Emerito Cæsariensi episcopo Donatista. Famosus est *Rogatus episcopus Cartennensis*, qui in Donatistarum schismate factionis Rogatistarum nomen dedit. Successit ei *Vincentius*, cujus epistolam confutat Augustinus epistola 93, quæ merito inter libros locum obtinere posset. *Cartennus* memorat Ptolemæus libro III, cap. 2, et Antoninus in Itinerario. *Cartennam* habet Pomponius Mela, seu

Carthannam oppidum, ut ex mss. codicibus monuit Isaac Vossius. Eandem urbem *Coloniæ Augusti* titulo donatam fuisse refert Plinius libro v, cap. 2. Calendarium Carthaginense vetustissimum die iv nonus Februarii sanctorum Cartheriensium memoriam recolat, in quorum die festo sermonem habuit Augustinus, per *Natale Cartheriensium* inscriptum, ut testatur Possidius Indiculi cap. 9; quos quidem martyres suspicatur noster Mabilonius, tomo III Analectorum, pag. 421, ad Cartennam Mauritanie civitatem posse revocari. Viri eruditi conjecturæ favet locus codicis Fuscannensis supra memoratus. Jam supra monuimus in notis ad Byzacenos, num. 58, Carthannensem et Cartennensem, duas in Africa urbes episcopales ab altero viro erudito in unam fuisse confatas, quod jam antea Holstenius fecerat.

51. REGIENSIS. Apud Victorem Vitensium libro 1, num. 13, memoratur locus quidam nomine *Regia*, in quo Ariani armata manu ecclesiam violarunt, quemdamque lectorem in pulpito canentem inter alios sagitta confoderunt. Duplex autem urbs est in indice Cypriani operibus præfixo *Regium* dicta, quarum altera Mauritanie attribuitur. Ea fortassis est quæ in Antonini Itinerario *Ad Regias*. Vide Numidas num. 91, ubi episcopus REGIENSIS.

52. VANNDIENSIS. Sic uterque codex ms. Editi autem *Vannidensis*.

53. CAPRENSIS. Eremum *Caprapicta* dictam memorat ipse Victor Vitensis. An ex ea, aut certe ex aliquo oppido ipsi cognomine episcopi Caprensis nomen accepit? Certe nova ecclesia in hac regione excitata memoratur apud laudatum auctorem libro 1, num. 11.

54. METCUM RESUGGURITANUS. Editi *Metcur*. Eidem urbi præfuit *Fortunatus episcopus plebis Rusuccurritanæ* catholicus, qui in Collatione Carthag. cap. 155 recensitus est cum *Optato* illius adversario, iterum inter Donatistas cap. 176 memorato. Huc etiam revocandus est *Nicellus Rusrrens*, aut *Rusurrianensis*, *Mauritanie Cæsariensis legatus* ad concilium Carthag. anno 419 sub Aurelio, ut refertur in codice Africanæ Ecclesie. Et quidem lectio Labbeana magis nobis favet, ubi habetur *Nivellus Ruscurritanis*, et in margine *Rusuccurrensis*, vel *Rusocorensis*, tomo II, col. 1603 et 1605. Cæterum Plinius lib. v, cap. 2, ait *Rusucurium civitate honoratum fuisse a Claudio*. *Coloniæ* appellant Antoninus in Itinerario, et Tabulæ Peutingerianæ. Ab aliis item auctoribus memoratur, apud Ptolemæum lib. IV, cap. 2, *Rusucorre* dicta.

55. SPASFRIENSIS. Sic uterque ms. cum editis.

56. OBBITANUS. In Collatione Carthag. cap. 195 inter Donatistas comparuit **171** *Felicissimus episcopus Obbensis*. Interfuit etiam concilio quinto generali *Valerianus episcopus Obbæ*, Africanæ provincie, ut habetur in nova conciliorum Collectione Baluziana; in editione Labbeana dicitur *provincia proconsularis*, et in margine *Africanæ*. Sed his omnibus antiquior est *Paulus confessor ab Obba*, qui in concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro baptismo hæreticorum iterando sententiam dixit num. 47. Aliquot mss. et editi habent a *Bobba*, quo etiam modo legitur apud Augustinum lib. VII contra Donatistas, cap. 11; quam lectionem editor Oxoniensis operum sancti Cypriani confirmari posse ait ex Plinio, qui, ut ipse in notis refert, in *Mauritania a Lixa 40 M. P. in mediterraneo Augusti Coloniæ Bobbam collocat*.

57. TIMIDANENSIS. Codex Halleri, *Timidianensis*.

58. FRONTENSIS. Sic scribitur in utroque codice et in editis.

59. ICOBITANUS. Sic disertè habet codex ms. Laudunensis. Editi vero mendose *Leositanus*. Et quidem nemo non novit *Icosium*, celeberrimam apud scriptores tum sacros tum profanos urbem quæ Coloniæ nomine et privilegiis gaudebat. Eam a Vespasiano donatam Latio fuisse scribit Plinius lib. v, cap. 2. Hanc memorat Ptolemæus, Pomponius-Mela, Antoninus, Ammianus Marcellinus lib. XXX, anonymus Ravennas,

et alii passim. Nomen ipsi et originem tribuisse viginti Herculis socios narrat Solinus in Polyhistoro cap. 28, cum nempe *Hercule illac transeunte*, ut ille auctor habet, *viginti ab ejus conitatu descivissent, locum deliquit, jacunt mania; ac ne quis inposito a se nomine privatim gloriaretur, de condentium numero urbi nomen datum est*. Exora quippe Græce, *viginti* Latine sonat. Ejuſdem urbis episcopus fuit *Laurentius Icositanus*, *Legatus Mauritanie Cæsariensis* ad concilium Carthag. anno 419 sub Aurelio habitum, ut memoratur in codice Africanæ Ecclesie. *Crescens* vero item *Icositanus episcopus*, sed ex Donatistarum sec a, interfuit Collationi Carthag. cap. 197. Ex his patet expungendam esse ex urbium Africanarum catalogo *Leositam*, quam ex hac Notitiæ lectione mendosa nonnulli invexerant.

60. TABLENSIS. Eidem forte urbi præfuit ex Donatistis *Urbanus episcopus Talensis* in Collatione cap. 198 memoratus. Huc Holstenius revocat *liniæm Tablaccensem* in Notitia Imperii memoratum.

61. RESTITUS LAPIDENSIS. Et hic editi habent *Restitutus*. *Laudiam* memorat Ptolemæus lib. IV, cap. 2, ubi de Mauritanie urbibus agit: quæ tamen vox melius *Lapdensis*, seu, ut in quibusdam codicibus legitur, *Labdensis* urbi competeret, cujus episcopus supra inter proconsulares num. 18 recensetur, ut impediret provinciarum distantia.

62. VONCARIENSIS. Memoratur in Collatione Carthag. cap. 208. *Felix episcopus Boncarensis* ex Donatistarum secta, quo nomine absque dubio *Voncariensis* civitas hic memorata designatur.

63. RUSGUNIENSIS. Mirum est quam varie hujus urbis nomen apud varios auctores, imo apud eosdem in variis codicibus, scriptum reperiat, uti fuse disse- riteruditus Baluzius in notis ad caput 180 Collationis Carthaginensis, occasione vocis *Ternamusensis*. Porro *Numerianus Rusguniensis* episcopus, unus e legatis Mauritanie Cæsariensis, adfuit concilio Carthag. sub Aurelio anno 419. Eadem civitas memoratur in Antonini Itinerario *Coloniæ* nomine donata, ubi, sicut et apud anonymum Ravennatem lib. III et V dicitur *Rusguniæ*. Hanc Harduinus putat esse *Coloniæ Augusti Rusconias* a Plinio lib. v, cap. 2, memoratam. Dicitur a Ptolemæo *Rustonium*: et quidem in indice Cypriani operibus præfixo *Rustonio* et **172** *Rusgonia* idem significari dicitur.

64. BENANTIUS OPPIDONEBENSIS. Sic codex ms. Laudunensis. Editi autem, *Venantius*. Ortellus vero ex Halleri codice, *Benantius oppidonobensis*, quo nomine designatur *Oppidum Norum*, de quo Plinius libro v, cap. 2; Antoninus in Itinerario; anonymus Ravennas et alii, quibus adjungendus est Ptolemæus libro IV, cap. 2; ubi *Ἰππιδωνεύς*, Latine *Oppidoncum*, quod *Coloniæ* titulo ibi insignitur, sicut et apud Antoninum.

65. CASTELLI JABARITANUS. Illud est forte *Castellum Aboritanum*, quod ex Victore Uticensi laudat Ortelius in Thesaurò geographico, qui alias ex eodem *Aboritanum episcopum in Mauritania Cæsariensi* memorat. Vide infra num. 72.

66. AQUISIRENSIS. Huic, ut verisimile est, loco sexta Donatistarum præfuit *Honoratus episcopus Aquisirensis*, in Collatione Carthag. cap. 188, memoratus.

67. CALTADRIENSIS. Sic mss. et editi.

68. TIGABITANUS. Inter catholicos antistites quos initio libri de Gestis cum Emerito recenset Augustinus, occurrit *Palladius Tigabitanus episcopus*. Eidem sedi paulo post præfuit Honoratus, ad quem egregiam epistolam scripsit idem sanctus Augustinus, novæ editionis 228, in qua susus deserit an liceat pastoribus, fervente persecutione, plebes proprias deserere. Hanc epistolam fere integram refert Possidius in Vita sancti Augustini. In codice canonum Ecclesie Africanæ cap. 97 mentio fit *civitatis Thiganensis* in Mauritania, cui, uti videtur, præerat *Primosus*; et quidem ms. codex, ut movet Holstenius, habet *Ti-*

gavensis, Græcus textus in ed. tis τῆς Θρυαβενωσίας πῶδαως. Apud Ptolemæum lib. iv, cap. 2, dicitur *Tigava*; codex Palatinus habet *Pigava*. Civitas *Tigava* memoratur a Plinio lib. v, cap. 2. *Tigavias* laudat Animianus Marcellinus lib. xxix, cap. 5. Porro duplicem nominis istius locum in Mauritania fuisse ex Antonini Itinerario patet, ubi *Tigavas municipium*, *Oppidum Novum colonia*, *Tigava castra*. Tamen editio Bertii habet *Tivagas castra*.

69. **RUSADITANUS.** Legendum putat Harduinus *Rusadiranus*, sen potius *Rusadiritanus*, quod ex Plinio lib. v, cap. 2, in Mauritania Tingitana *Rusadir oppidum et portus* habeatur. Dicitur *Rusadder colonia* apud Antoninum in Itinerario, a Ptolemæo vero lib. iv, cap. 1, Ρυσάδιον. Et Pomponius Mela *Rusadir et Sigam parvas urbes* in Mauritania Tingitana recenset, cum alias, inquit, nihil sit in hac provincia memoratu dignum. Verum, ni fallor, *Rusaditanus* episcopus hic in notitia recensitus sic dictus fuit a Rusazo. Erat autem *Rusazus colonia Augusti*, quam paulo inferius ipse Plinius in Mauritania Cæsariensi recenset. Dicitur ab Antonino *Rusazus municipium*, a quo sicut et a Ptolemæo libro iv, cap. 2, in eadem provincia locatur. Et quidem præter loci situm, favet etiam nobis Afrorum familiaris scribendi ratio, qui, ut ex ipso Harduino aliisque viris eruditissimis jam non semel observatum est, litteras *d* et *z* indifferenter adhibebant; ita ut *Rusazus* et *Rusadus* idem sint.

70. **REPERITANUS.** *Oppidum Reperitanum* ex Victore habet Ortelius. Anonymus Ravennas lib. iii, num. 8, *Reperitanam* urbem memorat in Mauritania Cæsariensi, pro qua noster Placidus Porcheron suspicatur legendum esse *Reperitana*.

71. **UBADENSIS.** *Ubadam* in Mauritania Cæsariensi memorat Ortelius ex Victore Uticensi. Habetur et *Ubata* in Africa propria ex Ptolemæo, quam urbem sub *Adrumeto* fuisse dicit lib. iv, cap. 3; quæ proinde ad Byzacenam revocari debet. *Ubas castellum* habetur in Tabulis Peutingerianis, sed in Numidia, 173 ut quidem mihi videtur. Porro *Ubadam* eandem urbem esse cum *Baba* a Ptolemæo et Stephano memorata censet Holstenius.

72. **OBORITANUS.** Inter hujus provincie sedes, quæ inferius episcopi tunc non habuisse dicuntur, quando Africa episcopi Carthaginem mandato regis convenire jussi sunt, numeratur loco 6 *Oboritana*. Ex compluribus autem urbibus quas ex Victore Uticensi memorat Ortelius, una est cui præfuit *Auboritanus episcopus in Mauritania Cæsariensi*, quem iste auctor ab urbe *Aubureum* dicta sic appellatum fuisse putat. Ego vero hac voce nullum alium a *Petro Oboritano*, hic in Notitia memorato, designari existimo. Nec obstat quod ex eodem Victore *Oboritana* urbem memoret ipse Ortelius, cum infra, ut mox dicebamus, altera ejusdem nominis sedes habeatur.

73. **CASTRASEBERIANENSIS.** *Castrorum Seberianensis* mentionem ex Victore facit Ortelius.

74. **CASTRANOBOENSIS.** Codex Halleri, *Castronobensis*. Ea est urbs quam Antoninus in Itinerario *Castra Nova* appellat. Ejusdem nominis urbem memorat anonymus Ravennensis in Tingitana lib. iii, n. 9.

75. **CASTELLANUS.** Hanc sedem aliis plerisque hujus provincie urbibus notiore fecit *Voconius Castellani Mauritania oppidi episcopus*, qui a Gennadio inter scriptores ecclesiasticos in Catalogo cap. 78 computatur, ibique laudatur quod præter ea quæ contra Judæos, Arianos, aliosque Ecclesie inimicos scripsit, ediderit etiam *Sacramentorum egregium volumen*. Hic antistes, ut Miræus observat, ab Honorio et Trithemio dicitur *Buconius*, quam lectionem habet quoque vetus exemplar Gennadii ex bibliotheca Fiscannensi. In nostro autem vetustissimo codice dicitur *Vuconius*. De Cereali Castellano, qui etiam inter scriptores ecclesiasticos locum meruit, vide infra num. 119. Porro in Collatione Carthag. cap. 180 *Severinus episcopus Castellanus* ex Donatistarum secta recensitus est, quem se nescire ait Baluzius in nota ad hunc

A locum, an e Numidia fuerit aut e Mauritania Cæsariensi. Tamen supra, ad cap. scilicet 135 ejusdem Collationis, ubi *Severinus episcopus* Donatista testimonium reddit in negotio quod ad Cæsarienses spectabat, eum Castellatum in Mauritania episcopum fuisse fassus est. *Castellum* inter Mauritanie Cæsariensis urbes memorat anonymus Ravennensis lib. iii, n. 8.

76. **MUTECITANUS.** In Carthaginensi Collatione cap. 133 memoratur *Leontius episcopus plebis Musertitanæ*, pro quo suspicatur V. C. Baluzius legendum esse *Mutecitanæ*. Et quidem Ortelius in Thesuro geographico *Mutecitanum* urbem ex Collatione Carthag. laudat, quam tamen nusquam reperire mihi licuit. Idem auctor paulo inferius *Mutecitanum Limitem in Mauritania Cæsariensi* laudans ex libro Notitiæ, ubi habetur sect. 54, monet in codice membranæo pro *Mutecitani* haberi *Muticitiani*. Porro cum *Leontius* supra ex Collatione laudatus ibidem nullum se habere Donatistam adversarium asseverasset, Habet deus diaconus respondit *Cresconium* modo fuisse pro ea urbe ordinatum. Unde insert Baluzius *Cresconium* Donatistam qui inferius cap. 206 *episcopus Mustitanus* dicitur, ipsum esse *Cresconium* quem Habet deus memoraverat; ac proinde, ibi pro *Mustitanus* reponendum esse *Musertitanus*, quod et fecit. Sed, ut supra diximus in notis ad episcopos Numidie num. 71, et ad Byzacenos num. 28, Henricus Norisius contendit *Cresconium* tum vere *Mustitanum* in Numidia episcopum fuisse, duasque ejus nominis urbes in Africa existisse scribit, quarum altera ad proconsularem, altera vero ad Numidiam spectabat. Denique in calendario Carthaginensi vii id. Octobris sit memoria *sancti Quintasi*, quem hunc ipsum 174 esse *Quintasum* suspicavit domus Joannes Mabilionius, qui hic in Notitia *Mutecitanus* episcopus dicitur. At in vulgato martyrologio Hieronymiano, ut idem vir eruditus observat, eadem die inter alios Afros recitatur *Quintasus*. In isto autem martyrologio pauciores e recentioribus sanctis occurrunt prima manu descripti.

77. **RUBICARIENSIS.** Sic et codex Halleri. In Carthag. Collatione, cap. 197, inter Donatistas *Constantius episcopus Rubicariensis* comparuit, quem ad Mauritaniam Cæsariensem pertinuisse ex Notitia se colligere ait Baluzius. In Notitia vero *Rusubricariensis* episcopus nusquam habetur, nisi eo nomine *Rubicariensem* urbem, de qua hic agimus, aut certe *Rusubricitanam*, superius num. 22 recensitam, designare voluerit vir eruditus. *Subicarensis castellum* in Mauritania situm memorat Ammianus Marcellinus lib. xxix, cap. 5, quod ab hoc *Rusubricariensi* seu *Rubicariensi* oppido aliud non esse verisimillimum est. Certe cl. vir Hadrianus Valesius, cui Baluzius se ultro assentiri profitetur, eo loci apud Ammianum *Rusubicarensis* legi oportere suspicatur. Si tamen Notitiæ lectio, quæ *Rubicariensis* habet, melior fuerit, potius retinenda erit vulgata Ammiani lectio, cum proprius *Rubicariensis* vox ad *Subicarensis* accedat quam ad *Rusubricariensis*. Porro *Rusubricari* habet Antonius in Itinerario, *Rusubeser* Ptolemæus libro iv, cap. 2, et *Rusiciber* cap. sequenti. In Tabulis Peutingeri *Rusubricari*.

78. **MAMMILLENSIS.** *Victor episcopus Mammillensis*, cum *Sereniano* suo adversario cap. 208 item memorato, adfuit Collationi Carthag. cap. 135. An huc revocari posset *Mamma regio*, in qua Maurorum principes castra habuisse dicuntur apud Procopium lib. ii de Bello Vandalico, alii judicabunt. Videtur tamen ad Byzacenam pertinuisse: et quidem Mammillam Byzacenam urbem mediterraneam habet idem auctor libro vi de Edificiis, cap. 6. *Mamillam* inter Byzacene civitates memorat Notitia Leonis imperatoris apud Goarem, sed Græcus textus habet *Μαμίδα*; editio autem Bodleiana Græce et Latine *Μαμίδα*.

79. **ALBULENSIS.** Sic habet uterque codex ms. cum editis. Hæc urbs ad *Albulam* in Antonini Itinerario

appellatur. *Albulas* in Mauritania Sitifensi memorat Anonymus Ravennas lib. III, num. 8.

80. **SICCESITANUS.** Sic editi cum utroque codice ms. Nomen istud a *Sicca* Veneria celebri urbe derivari putat Ortelius. At fallitur; nam in Collatione Carthag. præter *Fortunatum* episcopum catholicum *Siccensem* sæpius memoratum, et *Paulum* ipsius ex parte Donati adversarium, ut diximus in Notis ad episcopos provinciæ proconsularis num. 41, inter Donatistas comp.ruit *Martinus episcopus Sicesitanus*, cap. 197. Adde quod *Siccam* nemo hactenus Mauritaniæ attribuerit. Melius forte a *Sicelia* Mauritaniæ urbe, quæ juxta Dionem Xiphilini, Macrini, imperatoris patria fuit, *Sicelitanus* diceretur, indeque *Sicesitanus*.

81. **GRATIANOPOLITANUS.** Hac in urbe sedit *Publicinus episcopus Gratianopolitanæ plebis*, in Collatione Carthaginensi cum *Deuterio*, Donatista ipsius adversario, cap. 135 memoratus. Altera ejusdem nominis urbs fuit cui *Philadelphus episcopus Gratianopolitanus* præerat, tempore concilii Ephesini, qui inter alios ejusdem synodi Patres subscripsisse invenitur.

82. **MACCENSERITANUS.** Sic etiam habet codex Halleri.

83. **BITENSIS.** *Tertullus Abitensis episcopus* subscripsit concilio Cabarsussitano, ut jam diximus supra num. 5.

84. **FLENUCLETENSIS.** Hic apud Ortelium ex Halleri codice non habetur.

175 85. **BIDENSIS.** Hanc urbem a *Vindensi* distinguendam non esse censet Baluzius in notis ad cap. 208 Collationis Carthag., ubi inter Donatistas occurrit *Reparatus episcopus Vindensis*. At Bidensis episcopus hic memoratus, sic dicitur a Bid, urbe et colonia, quam Ptolemæus libro IV, cap. 2, inter Mauritaniæ Cæsariensis civitates commemorat. In Notitia Imperii sectione 54 habetur *Limes Bidensis* sub dispositione duci Mauritaniæ Cæsariensis. *Biddam municipium* in Mauritania Cæsariensi locat anonymus Ravennas lib. III, num. 8. Ab his distinguenda est Bina, cujus episcopus, *Faustinus Binensis* Donatista, concilio Cabarsussitano subscripsit; et ex catholicis *Victor episcopus plebis Vinensis* in Collatione Carthag. cap. 128 recensitus est. Hanc enim urbem ad proconsularem pertinuisse patet ex synodica istius provinciæ episcoporum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, cui subscripsit *Fructuosus Vinensis episcopus*; et ex concilio Carthag. anni 525, ubi refertur Bonifatii epistola ad quosdam proconsularis provinciæ antistites, inter quos memoratur *Cresconius Binensis*. Quin et illius situm discimus ex Antonini itinerario, ubi media locatur inter Carthaginem et Putpal.

86. **VALENTINUS CASTELLI MENDIANI.** Hunc ipsum esse censet Mabillonius noster qui in calendario Carthaginensi idibus Novembris recollitur. Porro jam supra inter episcopos provinciæ Byzacænæ num. 27 habetur *Antiacus Medianensis*. Apud Ammianum Marcellinum libro XXIX, cap. 5, mentio occurrit *Monimenti nomine Mediani*, quod ad Mauritaniam Cæsariensem revocari posse censet Valesius. Et quidem Marcellini narratio ferre non potest, ut hunc locum de *Mediano* Byzacænæ urbe interpretemur.

87. **SUFARITANUS.** Jam supra num. 3, *Sufaritanus* episcopus recensitus est, ubi nonnulla observavimus de hac urbe. Cæterum, ut jam illi monuimus, in codice Halleri alter eorum *Susaritanus* dicitur. Sed Ortelius, qui hujus manuscripti lectiones nobis servavit, non monet quidem ex his duobus *Susaritanus*, aut *Sufaritanus* dictus fuerit.

88. **MAURIANENSIS.** Sic quoque scribitur apud Ortelium ex ms. Halleri. Huc *Mallianam* urbem revocari posse censet Holstenius, de qua plura diximus supra num. 8.

89. **BELTURIENSIS.** Sic ms. uterque et editi.

90. **MATURBENSIS.** *Maturbum* memorat Ortelius ex Victore.

91. **BALIANENSIS.** Adjecit Sirmundus voculam *per*;

nihil tamen habet codex ms. Concilio Cabarsussitano anno 393 habito subscripsit inter cæteros Donatistas *Pancratius Balianensis episcopus*; quam urbem a Baianensi distinguendam esse infert eruditus Baluzius, quod anno sequenti in famosa Bagaiensi synodo *Beianus Baianensis* cum aliis nonnullis et sede sua fuerit dejectus. Certe in laudato Cabarsussitano concilio adfuit quoque *Donatus episcopus Belianensis*; quibus vocibus diversas urbes designari certum est, nisi quis affirmare voluerit in una atque eadem urbe complures simul unius Donatarum sectæ episcopos fuisse, quod nemo facile sibi persuadet.

92. **SEREDDELITANUS.** Hunc quoque ex Victore Ortelius laudat.

93. **NOBENSIS.** Jam supra num. 49 habetur *Verecundus Nobensis*. Et quidem in codice Halleri duplex urbs *Nobensis* memoratur, quarum episcopi fuero *Verecundus* et *Paulus*, ut testatur Ortelius. *Verecundus* autem, ut jam diximus, supra recensitus est; at alter tum in editis, tum in codice Laudunensi *Mingiu* dicitur. Quod nomen apud Afros inusitatum non erat, ut compluribus exemplis probare difficile non esset. Unde vereor ne Nobensem urbem cum Nibensi confuderit Ortelius. Etenim inter episcopos 176 Numidiæ supra num. 8 habetur *Paulus Nibensis*. Nibensem autem ex manuscripto Halleri laudat idem Ortelius, sed statim monet legendum fortassis esse *Nobensem*; inde conjicio Ortelium id quod prius subdubitando dixerat, postmodum affirmate scripsisse.

94. **CASTELLI TATROPORTENSIS.** Hunc apud Ortelium ex Halleri codice reperire non licuit.

95. **ARSINARIITANUS.** Sic uterque codex ms. quævis editi habeant *Arsinuaritanus*, sed mendose. Etenim Plinius lib. V, cap. 2, *Arsennariam* memorat *oppidum Latinorum*, quod a Ptolemæo lib. IV, cap. 2, *Arsenaria colonia* dicitur, ab Antonino et ab anonymo Ravennensi *Arsenaria*. Eandem urbem *Arsinam* appellat Pomponius Mela lib. I de Situ orbis, cap. 6; quam Isaac Vossius in hunc Melæ locum, vulgo *Arsenarium* dici observat. In Collatione Carthag. cap. 133, mentio fit *Adsinnar*; sed hic locus revocari debet ad urbem Sinnaritanam, ut supra diximus in notis ad episcopos provinciæ proconsularis, num. 3.

96. **VASSINUS ELEFANTARIENSIS.** Editi, *Vassinus*. Concilio Cabarsussitano anno 393 subscripsit *Miggin ab Elefantaria episcopus* Donatista, qui anno sequenti in Bagalensi concilio exactoratus fuit. De eodem Augustinus passim agit in libris III et IV contra Cresconium. Occurrit in Tabulis Peutingerianis *Elefantaria*, sed in proconsulari, ut videtur, non procul ab Utica. Et quidem duas hujus nominis in Africa urbes fuisse indicat anonymus Ravennensis, qui *Elefantariam* inter Numidiæ sive proconsularis urbes habet lib. III, num. 6. Et postea, num. 8, recensens Mauritaniæ Cæsariensis oppida, *Helephantariam* memorat.

97. **CATABITANUS.** Sic mss. cum editis.

98. **VINCEMALUS BAPARENSIS.** Codex Laudunensis *Vincemalos*. Ptolemæus lib. IV, cap. 2, inter Mauritaniæ Cæsariensis civitates memorat *Vabar*, ex qua *Vabarensis*, et inde fortassis Baparensis urbs dicta est.

99. **TIPASITANUS.** Jam supra inter Numidiæ episcopos num. 65, recensitus fuit *Rusticus Tipasensis*. Apud *Thipasam Cæsariensis Mauritaniæ civitatem*, teste Optato lib. II, *Urbanus Formensis*, et *Felix Idicensis, duæ faculæ incensæ livoribus*, alique Donatistæ nihil non adversus catholicos ausi fuerunt. *Lacerati sunt viri, tractæ sunt matronæ, infantes necati, abacti sunt partus*. Quin et, ut paulo inferius Optatus narrat, iidem episcopi, quod horrendum est, *jusserunt eucharistiam canibus fundi*; sed isti statim *accensi rabie, ipsos dominos suos, quasi latrones sancti corporis reos, dente vindice lanaverunt. Ampulla vero sancti chrismatis, quam per fenestram projecerant, angelica manu subvecta, inter saxa illæsa consedit*.

Ejusdem urbis civium fidem egregiam laudat Victor Vitensis lib. v, num. 6. Cæterum urbem hanc memorat Ptolemæus, lib. iv, cap. 2. Occurrit et in Antonini Itinerario *coloniæ* titulo decorata. *Latio data* dicitur a Plinio lib. v, cap. 2. *Tipasa* errore, ni fallor, librariorum, pro *Tipasa* legitur apud Ammianum Marcellinum lib. xxix, c. 5.

100. TAMADENSIS. Sic codex Halleri. At editi cum cod. Laudunensi *Tamadempsis*. Fluvium *Tamundam* memorat Pomponius Mela lib. i, cap. 5. Eundem fluvium simul cum urbe sibi cognomine laudat Plinius lib. v, cap. 2, quam Carolus a Sancto Paulo *Tanudam* appellari debere censet post Ortelium, cujus episcopus *Donatus Tanudatensis* inter Donatistas Collationi Carthag. cap. 197 interfuit. Sed hic locus videtur a nostra *Tamuda* differre. Et quidem editi habent *Donatus Tanudatensis*.

101. VONCARIANENSIS. Supra jam recensitus est *Voncariensis* num. 62, et uterque habetur etiam in codice Halleri.

177 102. MURCONENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Tamen in Collatione Carthag. cap. 135 *Aurilius episcopus plebis Nurconensis* inter catholicos antistites comparuit, qui se ex Mauritania Cæsariensi fuisse indicavit.

103. TABACARENENSIS. Codex Halleri, *Tababcarenensis*. Paulo item aliter scribitur in Collatione Carthag. cap. 135, ubi *Victor episcopus plebis Tabacarenensis*, et *Marcianus* ejus ex parte Donati adversarius recensentur.

104. SUMMULENSIS. Codex Halleri, *Sumulensis*. Notus est *Silvanus episcopus Summensis* seu *Zummensis*, sed hic erat ex Numidia, cujus provincie primas fuit passimque apud Augustinum dicitur *Senex Silvanus*. Vide epist. 141. Iluc revocari posse locum *Subbulensem*, ab Optato Milevitano lib. iii memoratum, existimat Holstenius. Sed id ex conjectura, Optatus noster ms., ut editi, habet *loco Subbulensi*.

105. TADAMATENSIS. Codex Halleri, *Tadamensis*: quæ lectio non faveat sententiæ V. C. Baluzii, qui Tadamatensi oppido præfuisse censet *Milicium episcopum plebis Tagamatensis*, in Collatione Carthag. cap. 126 inter catholicos memoratum. Vide supra Byzacenos num. 19.

106. CATRENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. Movit tamen Carolus a Sancto Paulo legere *Castrensis*, quod apud Antoninum locus *Castra* dictus memoratur, qui item habetur in Tabulis Peutingerianis. Non tamen leveit, ex sola conjectura, manuscriptorum simul et editorum lectionem mutare.

107. CISSITANUS. Ptolemæo *κισσος*. Tabulæ Peutingerianæ habent *Cissi municipium*; una litterula aliter Antoninus in Itinerario *Cisi municipium*. Huc absque dubio revocandus est *Flavosus episcopus Cissitanus*, qui in Collatione Carthaginensi cap. 207 inter Donatistas recensitus fuit. De isto et Quodvultdeo, qui etiam aliquando dicitur episcopus Cissitanus, vide supra proconsulares num. 27.

108. TABACCURENSIS. Sic uterque codex. Apud Antoninum in Itinerario *Tasagora* inter Mauritanie majores urbes memoratur, quam ab hac *Tasaccurensis* aliam non esse arbitramur.

109. TABUNIENSIS. Hunc quoque Ortelius ex Victore habet. *Thabenenses* memorat Hirtius in *extrema regni Jubæ regione maritima locatos*; sed quos ad Mauritaniam Stufensem pertinuisse fusc et erudite probat Henricus Norisius.

110. TUSCAMIENSIS. Codex Halleri habet *Tuscanensis*.

111. GUNUGITANUS. Editi, *Gunagitanus*. Codex vero Halleri, *Gunaitanus*. Melior tamen nostra lectio, quæ est codicis Laudunensis. Nam coloniam Augusti *Gunugi* memorat Plinius lib. v, cap. 2. Habetur item in Itinerario Antonini et apud anonymum Ravennatem lib. iii et v, ubi *Gunugus*.

112. SITENSIS. Hujus loci fuit *Saturnus episcopus Sitensis* Donatista, in Collatione Carthag. cap. 198

memoratus. Hinc levanda Baluzii suspicio, qui Saturnum hunc *Silensi* in Numidia urbi præfuisse in notis ad hunc Collationis locum innuit.

113. VISSALSENSIS. Codex Halleri, *Vissalensis*. *Vissalta* habetur in Tabulis Peutingerianis, sed in Numidia.

114. MAXITENSIS. Sic et codex Halleri apud Ortelium, qui ex Trogo *Hiarbam Maxitanorum regem* laudat. *Maxices* passim laudat Ammianus Marcellinus libro xxix.

115. ADSINNADENSIS. Editi, *Adsinuadensis*. In Indice Cypriano habetur *Adsinuada*. An Cyprianus Donatista, qui memoratur in cap. 133 Collationis, huc sit revocandus, incertum est, quod locus in editis et mss. sit ita corruptus, ut nullum sensum pati possit. Sic habet: *Cyprianus dicitur episcopus qui 173 illuc interfuit Adsinuar*, seu, ut mss. habent, *Adsinuar*. Vide Baluzii notam in hunc locum.

116. SATAFENSIS. Infra inter Sitifenses num. 6 habetur *Festus Satafensis*. Alterutrius loci fuit *Adeodatus episcopus plebis Satafensis*, qui Collationi Carthag. cap. 128, comparuit cum *Urbano* ipsius adversario, inter Donatistas iterum, cap. 187, recensito. *Salaphitanum* oppidum memorat Plinius libro v, cap. 4, quod sibi ignotum esse fateretur Harduinus: quare varias conjectationes proponit, ex quibus una est qua suspicatur legi posse *Sataphitanum*, ut eo pacto locus iste intelligi possit de Satafensi urbe, quæ in hæc Notitia memoratur. *Donatum Salicinensem* in Mauritania Cæsariensi episcopum, ex Novati secta ad unitatem catholicam conversum, laudat sanctus Leo Magnus papa epist. 4, alias 87, quem Satafensem fuisse contendit Lucas Holstenius, quod et in vetustissimo codice ms. Vaticano num. 1342 appelleretur *episcopus Satafensis*.

117. SERTENSIS. Sic uterque codex ms. cum editis. In Collatione Carthaginensi capite 135 memoratur *Proculus episcopus plebis loci Sertensis*, quem locum eundem esse ac Sertensem, hic in Notitia memoratum, censet V. C. Baluzius. Præter hunc duo item occurrunt in Collatione episcopi, *Zertenses* dicti: nempe *Gaudentius episcopus Zertensis* ex parte Donati, cap. 187 recensitus, qui nonnisi presbyterum ex catholicis adversarium habebat, et cap. 201 iterum inter Donatistas *Salustius episcopus Zertensis* comparuit. Alteruter forte ex proconsulari erat: nam inter hujus provincie antistites synodice ad Paulum Constantinopolitanum scriptæ subscripsit *Florentius gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Zertensis*. An vero alter e Mauritania fuerit incertum est. Certe neuter ex istis Proculi adversarius erat, siquidem ipse loco laudato se unitatem habere professus est. Quinimo, si vera sit lectio epistolæ 141 sancti Augustini, erat item in Numidia urbs *Zerta*, quæ Zertensi concilio adversus Donatistas habito in Numidia nomen dedit.

118. NUMIDENSIS. Ejusdem urbis *Januarius episcopus Numidensis* ex parte Donatistarum Collationi Carthag. interfuit cap. 188, qui se ex Mauritania Cæsariensi fuisse professus est. Eandem sedem a sua diœcesi excisam fuisse ibidem conquestus est *Reparatus episcopus Ecclesiæ catholice Sifaitensis*, sive, ut emendat Baluzius, *Sufasaritanæ*. Cæterum Ortelius ex ms. Halleri laudat episcopum *Nuoidensem* ex Victore ms., quo nomine, ut puto, *Numidensis* intelligendus est.

119. CEREALIS CASTELLO RIPENSIS. *Castellum Ripense* ex codice Halleri memorat Ortelius. Lucas Holstenius in annotationibus ad Carolum a Sancto Paulo putat Cerealem hic memoratum hunc ipsum esse *Cerealem episcopum Afrum* quem Gennadius inter scriptores ecclesiasticos laudat in Catalogo cap. 96, ob libellum quem contra Maximinum episcopum Arianum conscripsit. Opusculum istud habentis in Bibliotheca Patrum, ubi auctor sese ipsum *Cerealem Castellorum episcopum* appellat, cui proinde potius fides est habenda quam scriptori anonymo de 12 scri-

ptoribus ecclesiasticis, aut aliis posteriorum temporum auctoribus, qui illum *Castulensem* aut *Castalensem* episcopum scribant. Gennadius sedis ipsius nomen non retulit. Scripsit eo tempore quo Vandali capta Carthagine in Africa regnabant.

120. TAMAZZENSIS. Codex Halleri, *Tamazensis*. Tamazensem tamen episcopum, ab Ortelio ex Victore Uticensi laudatum, Byzacenzæ attribuit Carolus a Sancto Paulo, quod ejusdem provinciæ episcoporum synodiæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudato, subscripserit *Theodorus episcopus 179 Tamazensis*. At inter Byzacenos nullus est Tamazensis episcopus ex hac Notitia. Forte huic loco præfuit *Dacianus episcopus Tamicensis*, inter Donatistas in Collatione Carthag. cap. 163 memoratus. Iste enim non erat *Timicensis*, de qua urbe supra num. 6.

121. MAJUCENSIS. Sic etiam Ortelius ex Victore, ut ait Uticensi.

122. NABALENSIS. Hæc est secunda cathedra ex iis quæ tunc episcopos non habebant. Tamen Ortelius ait in codice Halleri *Nabalensis episcopi* mentionem fieri, sed lapsus, uti videtur, memoriæ. *Nabudes* Mauritaniz Cæsariensis gentem memorat Plinius.

123. TUBUNENSIS. Vide quæ de hac urbe diximus in notis ad episcopos Numidiæ numero 72. Inter Mauritaniz Cæsariensis urbes recenset et Ptolemæus *Thubunam* lib. iv, cap. 2. Anonymus Ravennensis lib. iii, num. 8, *Tubonis*.

124. MAURENSIS. Sic editi et mss. Forte eidem loco præfuit ex Donatistarum secta *Crescentianus Marrensis*, aut, ut alii habent, *Murensis*, qui concilio Cabarsusitano subscripsit. *Maurum* recenset Anonymus Ravennas lib. iii, num. 11, inter civitates Mauritaniz, quam *Gaditanam* appellat.

125. TINGARIENSIS. Sic et Ortelius ex Victore.

126. OBORITANUS. Jam supra num. 72 Oboritanus episcopus recensitus est. Quem locum consule.

NUM. 3. Hoc lemma deest in editis. Ex eo autem patet, exscriptorem ejusmodi numeris versus seu lineas, non vero civitatum numerum designare voluisse. Unde licet evidens sit sex civitates hic recenseri, cum tamen duæ in unaquaque linea haberentur, appositum est num. 3.

AD PROVINCIAM MAURITANIÆ SITIFENSIS.

1. TAMALLUMENSIS. *Tamullumam* ex Victore, ut appellat, Uticensi memorat Ortelius in Thesuro geographico, ubi ait in Mauritania Cæsariensi ex Tabulis Peutingerijs haberi *Tamannunam* aut *Tamaunnam*. Et quidem ibi legitur *Tamannuna municipium, et castellum*. Cæterum inter Byzacenzæ urbes supra memoratas num. 55 habetur item episcopus *Tamallemensis*, quo loco plura de his urbibus diximus.

2. SITIFENSIS. Nota est hæc civitas vel ex eo quod toti provinciæ nomen dederit. *Novatus* Sitifensis antistes laudatur ab Augustino epist. 229, sub ipsius vitæ finem scripta; suæ provinciæ legatus adfuit concilio Carthag. anno 419, et non semel in Collatione Carthag. interlocutus est, in qua cap. 143 cum *Marciano* suo adversario comparuit. *Optatus* item *Sitifensis* laudatur in epistola Bonifacii Carthaginensis concil. tom. IV, col. 1633. *Optatus episcopus* in epistola 185 sancti Augustini memoratus, aut non fuit *Sitifensis episcopus*, aut inter duos *Novatus* sedit. *Sitifis colonia* dicitur a Ptolemæo lib. iv, cap. 2. *Sitifis* passim in Antonini Itinerario occurrit. Alios auctores prætermitto. Cæterum sub Numidiæ provincia, in Notitia Leonis imperatoris a Goare edita occurrit *Sitiphi*, quanquam Græcus textus ibidem, et Græcus simulque Latinus in Bevegerii editione habeat *Σίτφης*.

3. COVIENSIS. Nihil de hac urbe habet Ortelius. Hanc esse *Coba municipium* ab Antonino memoratum facile crediderim. Ad Sitifensem 180 quippe provinciæ istud oppidum pertinuisse Antoninus ipse indicat in Itinerario, ubi *Coba* inter *Saldim* et *Igilgillum* notas Sitifensis provinciæ civitates locatur.

A *Choba municipium* habent quoque Tabule Peutingeriæ, quibus consentit Anonymus Ravennas, qui libro iii, num. 6. *Choba mune*. id est *municipium*, inter alia Mauritaniz loca recenset.

4. ICGITANUS. Codex Halleri, *Igilitanus*. Scribendum abque dubio *Igilgitanus*. Celebris quippe est *colonia Igilgiti*, quam laudant Ptolemæus, Plinius libro v, cap. 2, et anonymus Ravennas. Habetur quoque in Tabulis Peutingerijs, in Antonini Itinerario, etc. Notitiæ tamen lectioni favet Ammianus Marcellinus libro xxix, cap. 5, ubi *Sitifensis Mauritaniz littus* memorat, quod appellant accolæ *Igilgitanum*. Codices tamen mss. quos laudat Valesius habebant *Gilgitanum*; et in Sitifensi provincia fuit urbs *Gegitana*, cujus antistes infra habetur num. 13. Denique in Collatione Carthag. cap. 121 recte isitus fuit inter Patres orthodoxos *Urbicoanus episcopus plebis Egvilgitianæ*, quo loco viri eruditi censent legendum *Igilgitanæ*.

B 5. AQUÆALBENSIS. *Aquæ Albensium loci episcopalis in Mauritania Sitifensi* ex Victore *Uticensi* laudat Ortelius. Jam supra inter Patres Byzacenzæ provinciæ numero 52 recensitus est episcopus *Aquis Albensium*; ubi Januarii episcopi *Aquæ Albensis* et *Donatistæ*, in Collatione Carthag. cap. 197 memorati, fecimus mentionem.

6. SATAFENSIS. Jam supra inter Mauritaniz Cæsariensis Patres num. 116 memoratus fuit *Cresces Satafensis*. Satafensem hanc posteriorem in Antonini Itinerario memorari ex loci situ patet, nam auctor ille *Satafi* inter Sitifensem et Ficensem urbes locat.

7. HORRENSIS. Eandem sedem memorari in Collatione Carthag. cap. 198 censeo *Baluzius*, ubi inter Donatistas comparuit *Cresconius episcopus ab Horrea Aninicensi*, cum *Horrea*, quæ *Cælia* cognominabatur, ab Byzacenam pertinuerit. Sed erat item *Horrea* urbs in proconsulari, nam inter hujus provinciæ episcopos qui synodiæ ad Paulum Constantinopolitanum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act. 2, subscriperunt, occurrit *Donatus episcopus Orreensis*, ut ex codice Bellovacensi restituit *Baluzius*, nam editi habent *Ortensis*. Certe anonymus Ravennas lib. iii, num. 7, et lib. v, num. 4, *Horream* in Sitifensi memorat, et aliam ejusdem nominis lib. iii, num. 4, mediani inter proconsularis et Byzacenzæ urbes, quæ videntur in Tabulis Peutingerijs indicari; ubi prior *Ad Horrea Orbita*, altera vero *Musiubio Horreta* appellatur. Denique concilio Carthagin. sub Bonifacio subscripsit *Auus episcopus plebis Horreensis*. Sed *Horream* Sitifensem perspicue habemus in Antonini Itinerario designatam, ubi inter Sitifim et Tubusubtum locata dicitur, *M. P. 18* a priore distans.

C 8. THUGUSUBDITANUS. Sic editi cum utroque col. ms. *Harduinus* tamen in notis ad Plinii lib. v, cap. 2, monet legendum esse *Tubusubditanus*. *Maximam Tubusubditanum* ex hac ipsa Notitia laudat *Valesius* in notis ad *Ammianum Marcellinum*. Et quidem in Notitia provinciarum sectione 20 habetur *Prepositus limitis Tubusubditani*. Veteres tamen *Tubusubptum* scribebant. Sic *Ptolemæus* lib. iv, cap. 2; *Plinius* loco laudato, Antoninus in Itinerario, *Ammianus Marcellinus* lib. xxix, cap. 5, et alii. Anonymus Ravennas habet lib. iii *Tubusubros*. In Collatione Carthag. cap. 187 memorat *Florentinus episcopus a Tubusubptu* Donatista, in quem locum censet *Baluzius*, eandem urbem in Tabulis Peutingerijs appellari *Subuttata 181* quæ haud procul *Leptimagna* ubi indicatur. At *Tubusubpti* situm discimus ex Antonini Itinerario, ubi semel et iterum prope *Saldas* locatum memoratur, ab ista civitate *M. P. 18* distans. Certe apud *Ammianum* loco laudato *Tubasuntum oppidum Ferrato contiguum monti* dicitur. Mons autem *Ferratus*, ut ex Peutingerijs Tabulis patet, a *Russucuro* colonia *Saldas* que pertinebat.

D 9. JERAFITANUS. Codex Halleri, *Gerafitanus*.

10. LEUITANUS. Ex Donatistis Collatione Carthag.

cap. 198 adfuit *Romanus episcopus Lesmitanus*. Medio itinere Saldas et Sitifim *Lesbi* habetur in Antonini Itinerario, M. P. xxv a Tubusupto distans.

11. **EQUIZOTENSIS**. Codex Halleri, *Equotensis*. Tabulæ Peutingianæ *Equetheto*. In Collatione Carthag. cap. 201, memoratur *Victor episcopus Equizetensis* Donatista. Priores Baluziana editiones habent *Equizetensis*: quibus verbis eandem urbem designari nemo inficiabitur.

12. **CASTELLANUS**. Castellum nomen familiare erat apud Afros. De isto singulare nihil dicendum occurrit. Vide supra Numidas num. 4, et Cæsariensis num. 75. Sed assentiri non licet Ho'stenio, qui putat Castellum istud idem esse cum Castello Mauritaniæ Cæsariensis civitate, supra inter istius provinciæ urbes recensito num. 75.

13. **GIGITANUS**. In Collatione Carthag. cap. 128 habetur *Quadratus episcopus plebis Gigitanæ* inter catholicos. Sed incertum est an ex Sitifensibus fuerit. Vide notam 29 in Victorem Vitensem (*Supra col. 193, n. **) et 41 in proconsulares (*Supra col. 288*).

14. **EMINENTIANENSIS**. Haud improbabilis est eorum opinio qui in Collatione Carthag. cap. 208 locum hunc corruptum: *Marctianus episcopus Eminentius episcopus in itinere remansit; Felix Novasinnensis subscripsit pro eo*. Sic sanari posse putant: *Marctianus episcopus Eminentianensis in itinere remansit*, etc. Porro Marctianus et Felix hic memorati e Donatistarum secta erant.

15. **SOCIENSIS**. Hunc ex Victore ms. Mauritaniæ Cæsariensi tribuit Ortelius, sed lapsu memoriæ, ni fallor.

16. **LEMELEFENSIS**. Sic codex ms. uterque cum editis. Dubitat Ortelius num ista urbs ea fuerit quæ ab Optato lib. II dicitur *Lemellense castellum*. Id innuit loci situs, nam Januarius Flumenpiscensis et Felix Diabensis Donatistæ episcopi, qui illuc cucurrisse dicuntur, ex Sitifensi provincia erant. Lemellensem episcopum catholicum nomine *Primosum* ibidem laudat Optatus, qui ejusdem urbis ecclesiam a Donatistis violatam fuisse refert; qua occasione *diaconi plurimi cum altare defenderent cruentati sunt*, et ex iis duo, *Primus scilicet et Donatus*, occisi fuere; quorum memoria die 9 Februarii in Martyrologio Romano recollitur.

17. **CELLENSIS**. Vide supra inter proconsulares num. 45, ubi habetur *Cyprianus Cellensis*. *Cellas* in Sitifensi memorat Antoninus in Itinerario, ubi hæc urbs media inter Perdiven et Macri visitur.

18. **MACRENSIS**. Interfuit Collationi Carthagin. cap. 208 *Maximus episcopus Macrensis* Donatista. *Macri*, ut mox dicebamus, prope *Cellas* in Antonini Itinerario habetur. *Magri* habent Tabulæ Peutingianæ.

19. **NOBALICIANENSIS**. Sic quoque appellatur in ms. Halleri. Urbis nomen videtur fuisse *Nova-Liciana*.

20. **ZALLATENSIS**. Sic mss. et editi. Memoratur apud Ptolemæum *Z'apa*, sed inter urbes quæ sub Adumeto erant, proindeque ad Byzacenam pertinens.

21. **ZAMFOCTENSIS**. Sic uterque 182 codex ms. At editi habent *Lamfactensis*; ex quo fortassis loco Index Cypriani operibus præfixus *Lamfactam* exhibet. Nostra autem lectio confirmatur ex Ammiano Marcelino libro XXIX. cap. 5, ubi *Lamfoctense oppidum inter Tyndensium et Massinensium gentes* positum memoratur. Porro si ista restitutio nota Valesio fuisset, Lamfoctense oppidum Ammiani hoc ipsum esse quod hic in Notitia habetur, ultro asseverasset, quod non nisi subdubitando proferre ausus est. Sic et Baluzius suspicatus non fuisset Lamfoctense oppidum Ammiani idem esse cum Lamfoctensi Byzacenæ urbe, de qua supra col. pag. 135 (*Col. 309, num. 87*).

22. **FICENSIS**. *Felix episcopus Ficensis* catholicus comparuit in Collatione Carthag. cap. 215. In Tabulis Peutingianis memoratur *Ad Ficum*; qui locus in Antonini Itinerario inter *Satafam* et *Igilgilium* situs dicitur.

25. **RESTUTUS MACRIANENSIS**. Editi, *Restitutus*. Erat

item in Byzacena civitas *Macrianensis*, cujus episcopus num. 80 inter illius provinciæ antistites recensitus est supra pag. 136 (*Nobis col. 328*): quem locum consule. Porro *Macrianensem* in Sitifensi Mauritania episcopum agnoscit codex Halleri, teste Ortelio, qui de Byzaceno nihil habet. *Deuterii Macrianensis* episcopi ex Donati secta meminit Augustinus epist. 93, quem ex Mauritania fuisse innuit.

24. **ASSAFENSIS**. Sic codex uterque cum editis. In Collatione Carthag. cap. 128 memoratur *Sextilius episcopus plebis Assabensis* cum *Martiano* Donatista, qui et sic cap. 198 appellatur. *Asava* seu *Ad Sava* municipium habetur in Antonini Itinerario, et in Tabulis Peutingianis. Eidem forte urbi præerat tempore sancti Cypriani *Lucius ab Asafa*, qui in concilio Carthag. num. 73 hæreticos rebaptizandos esse censuit. Cujus objectioni respondet Augustinus lib. VII de Baptismo contra Donatistas, cap. 37, *Salvius Asafensis* episcopus Donatista subscripsit synodo Caharsussitanæ anno 395, et anno sequenti in concilio Bagaiensi fuit exactoratus. De quo passim Augustinus agit in libris contra Cresconium Donatistam. Vide *Ausanensem* inter proconsulares, num. 47.

25. **FLUMENPISCENSIS**. In Collatione Carthag. cap. 205 inter Donatistas comparuit *Victor episcopus Flumenpiscensis*. Exinde viri eruditi censuerunt apud Optatum libro II, ubi memoratur *Januarius Flamen Pistensis*, legi debere *Flumenpiscensis*. Quod certum esse ex tribus mss. codicibus nobis constat, uno scilicet monasterii Remigiani apud Remos, altero ex monasterio Sancti Theoderici prope eandem urbem; tertio denique nostræ bibliothecæ Sancti Germani a Pratis.

26. **INVENTINUS MARONANENSIS**. Editi, *Juventinus Marovanensis*. Codex Halleri apud Ortelium, *Maronensis*. Quænam vero ex istis lectio sit præferenda divinare non licet.

27. **MOLICUNENSIS**. Sic codex Laudunensis. Ortelius vero ex Halleri codice. *Molicuntensis*. At editi habent *Melicbuzensis*, et ex iis, ni fallor, index Cyprianicus *Melicbuzam recenset*.

28. **SERTEITANUS**. Sic uterque codex ms. Editi vero, *Serticitanus*. Nostra lectio firmatur ex Collatione Carthag., ubi cap. 80 memoratur *Maximianus Serticitanus episcopus* Donatista; capite vero 215, *Felix Serticitanus episcopus catholicus pedem dolere* dicitur, quanquam iste in prioribus editionibus *Sertertensis* aut *Sertirtensis* appelletur.

29. **CIDAMUSENSIS**. Sic uterque ms.; sed editi habent *Cadamusensis*. Index Cyprianicus memorat *Cidamum*. Procopius libro VI de *Ædificiis* memorat urbem *Cidamam* a Mauris inhabitatam, sed in 183 limite Tripolitano. *Cydamum* habet Plinius lib. V, cap. 5, e regione *Sabratæ*, proindeque in Tripolitana. Cæterum lectio nostra favet erudito Baluzio, qui suspicatur legendum esse *Ceramusensem*; cujus loci *Severianus episcopus Ceramunensis* catholicus Collationi Carth. interfuit cap. 133. De hac re fuse disserentem Baluzium consule in notis ad laudatum Collationis locum.

30. **THAMAGRISTENSIS**. In cod. Halleri scribitur absque aspiratione *Tamagristsensis*. Sic habetur in Collatione Carthag. cap. 128, ubi *Primulus episcopus plebis Tamagristsensis* catholicus memoratur cum *Saturnino* Donatista ipsius adversario, iterum cap. 197 recensito.

31. **PRIVATENSIS**. *Privatum* locum episcopalem ex Victore laudat Ortelius *Villam Magnam* et *Villam Privatam* habet Antoninus, sed in Tripolitana. *Cyprianus episcopus Villæ Magnensis* subscripsit synodicæ proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino.

32. **PARTENIENSIS**. Sic quoque scribitur apud Ortelium ex Victore.

33. **MOZOTENSIS**. Sic mss. et editi. Ea est absque dubio civitas quæ alias *Mocitensis* aut *Moptensis* dicitur. *Mopti municipium* habetur in Tabulis Peutinge-

rianis, quod occasionem præbuit Garnerio urbem istam cum municipio Numidiæ civitate confundendi; quam ob rem Norisii censuram incurrit. In Collat. Carth. cap. 143 inter Patres catholicos recensitus est *Leo Moptensis episcopus*, qui Felicem ex Donati parte adversarium habebat; et idem *Felix* cap. 180 inter Donatistas comparuit. Porro is idem est Leo qui provinciæ Sitifensis legatus adluit concilio Carthag. sub Aurelio anno 419, quanquam in editis non semel confunditur cum Leone Oppinensi episcopo, qui ad eandem synodum e Mauritaniam Tingitana legatus missus fuerat. Et quidem *Leonem Moptensem* diserte habet textus latinus codicis Ecclesiæ Africanæ, tum in concilii præfatione, tum in subscriptionibus. In subscriptionibus autem græcis *Λεως αλτο Μοπτα* (sic); sed in præfatione *Λεων Ορτυνηταξος* dicitur. In Labbeana editione tomo II Concil. col. 1603, duo pariter Leones occurrunt: uterque dictus *legatus Mauritanie Tingitanæ vel Sitifensis*; ibique posterioris sedes non indicatur, at prior dicitur *episcopus Oppinensis*, et in margine adnotatur: *Al. Moptensis*, quasi his duobus vocibus unica urbs indicaretur. Sed cum certi simus Opinum et Moptum duas fuisse civitates ab invicem diversas, et *legatum Tingitanæ aut Sitifensis* simul unum et eundem episcopum non fuisse; haud dubitamus quin ex his duobus Leonibus, unus Opinensis ex Tingitana legatus Mauritanie majoris legatus fuerit, de quo inter Byzacenos num. 82, et alter Mociensis et Sitifensi provincia. Hæc forte evidentius patebunt, si aliquando occurrat codex emendatior.

34. TAMASCANIENSIS. Ejusdem procul dubio loci fuit *Donatus episcopus Tamascaniensis* ex secta Donatistarum, in Collatione Carthag. cap. 197 memoratus. *Tamascani municipium* exhibent Tabulæ Peutingerianæ.

35. ACUFIDENSIS. *Acufidam* ex ms. Halleri laudat Ortelius.

36. ASVOREMIXTENSIS. Sic codex uterque ms. Editi autem, *Asvoremilitensis*. Hinc in indice Cypriano, *Asvoremita*. Carolus a Sancto Paulo laudat codicem ms. in quo legitur *Asvoremixtens* s. Sed hoc est forte librarii erratum. Nec puto alium codicem ab Halleriano, quem Ortelius laudat, Carolo a Sancto Paulo visum fuisse.

37. TUCCENSIS. Sæpius absque aspiratione scribitur *Tucca*. Quatuor vero hujus nominis urbes in Africa fuisse probat Norisius in Censura adversus Garnerium. Sitifensis, de qua hic agimus, situm accurate describit Plinius lib. v cap. 2, his verbis: **184** *Oppidum Tucca impositum mari et flumini Ampsage*. Ampsaga autem Numidiâ a Mauritaniam Sitifensi separabat. Hinc Tabulæ Peutingerianæ habent, *Tucca fines Mauritanie et Africæ*; et anonymus Ravennas lib. III, num. 6, *Civitas Tucca, quæ juxta mare magnum dividit Numidiam et Mauritaniam Sitifensiam*. Alia erat *Tucca*, cognomento *Terebinthina*, quam in extremis provinciæ proconsularis et Byzacene finibus existisse indicat Antonini Itinerarium. Concilio Carthag. sub sancto Cypriano duo adfuerunt episcopi Tuccenses, nempe *confessor Saturninus a Tucca*, num. 52, et *Honoratus a Tucca*, num. 77, præter *Fortunatum a Tuccabori*, num. 47 memoratum; quo nomine Tuccam Terebinthinam designari putat editor Oxoniensis. Et quidem episcopus Tuccaboritanus erat ex proconsulari, ut diximus nota 20 de Mauritaniam Cæsariensi. Recentior erat episcopus *Tuccensis*, aut *Tuccensis*, in Numidia, cui tempore Collationis Carthag. præerat *Sabinus episcopus catholicus*; nam ibi cap. 65 et 130 *Adeodatus episcopus Milevitanus* Donatista conquestus est oppidum istud a sua diocesi fuisse avulsam. *Tuccam* in Numidia nova memorat Ptolemæus lib. IV cap. 3, et aliam sub *Legione Augusta 5*. Huc revocat Holstenius *Paulinum Tuggensem* in Numidia episcopum, de quo Gregorius Magnus lib. X, epist. 32, agit. Sed iste *Paulinus Tuccensis* dicitur, imo, nec forte *Tuggensis*.

In editione Gossanvillæ idem Paulinus dicitur episcopus *Tegensis civitatis*, ex plerisque mss. ut ista auctor observat; alii codices cum editis *Tegensis*; apud Labbeum tomo V Conciliorum *Regensis*, ut diximus in notis ad Numidas num. 91. Laudat idem Holstenius *Metum Tuccanensem* ex concilio Carthag. sub Grato: sed iste *Taccanensis* aut *Cannensis* dicitur in vulgatis editionibus. Vide proconsulares num. 54. Habemus item *Tuccam Castellum*, quod in proconsulari a Justiniano imperatore ædificatum est, ut refert Procopius lib. VI de *Ædificiis*. Denique *Tuccam* inter Mauritanie secundæ civitates exhibet *Notitia Leonis imperatoris a Goare edita*. Græcus tamen textus habet *Χάστρον Τούζα*, cui editio Beveregiana conformis est, ubi Græce et Latine dicitur *Castrum Tutar*.

38. SURISTENSIS. Sic editi simul et mss.

39. PERDICENSIS. Antoninus in Itinerario *Perdicem* memorat inter *Zarat* et ipsam *Sitifim*, ab ista M. P. 25 distitam. *Silvanus episcopus plebis Perdicensis* Collationi Carthag. adfuit cap. 124 cum *Rogato* Donatista ipsius adversario, qui et iterum comparuit cap. 187. *Silvanus* legatus provinciæ Mauritanie Sitifensis in concilio Carthag. anno 303 memoratur, quem hunc ipsum esse censet Holstenius qui in Collatione Perdicensis episcopus dicitur.

40. ZABENSIS. Jam hujus nominis civitas recensita est in Numidia num. 70. *Sabi* memorat Antonini Itinerarium inter oppida *Macri* et *Aras*, quorum prius supra num. 18 habetur. Hujus urbis episcopus fuit *Felix Diabensis*, cum *Januario Flumenpiscensi*, apud Optatum lib. II memoratus. Licet enim in editis, imo et in codicibus mss. Remigiano et Sancti Theoderici appelletur *Diabensis*, codex noster Sancti Germani a Pratis diserte habet *Zabensis*. Et certe norunt omnes litteras *di* et *z* apud *Afros* indifferenter sumptas fuisse. An ad hanc quoque sedem, aut ad *Zabensem* Numidiæ urbem revocandus etiam sit *Fidentius episcopus Dianensis* Donatista qui Collationi Carthag. cap. 198 adfuit, incertum mihi est. *Dianam* quippe in Numidia existisse ex Itinerario Antonini certum est, quam urbem Baluzius commemorat in notis ad eundem Collationis locum. *Zeben regionem, cui caput Sitiphis*, **185** memorat Procopius lib. II de Bello Vandalico, quæ forte ab hac Zabensi civitate nomen habuit.

41. SALBITANUS. Hæc sedes ex Halleri codice non habetur apud Ortelium, qui tamen *Saldas coloniam* laudat ex Ptolemæo, ubi lib. IV, cap. 2, inter Mauritanie Cæsariensis civitates memoratur. Eodem *colonie* titulo donatur in Tabulis Peutingeri, et in Antonini Itinerario. *Colonia Augusti Salde* appellat Plinius libro V, cap. 2. *Donatum episcopum Sayensem*, cap. 126 Collationis Carthag. memoratum huc revocari posse suspicatur Holstenius. *Donatus Saiensis* dicitur in editione Baluzii, et quidem forte pro *Suensis*, uti ille existimat, quod *Maximus episcopus Suensis* inter proconsulares subscripserit Synodice in concilio Lateranensi sub sancto Martino.

42. VAMALLENSIS. Sic mss. et editi. Huc revocari posset oppidum Gemmellense, ni ab omnibus Numidiæ tribueretur. Quippe cum litteræ *V* et *G* sæpe sæpius pro eadem re signanda adhibeantur apud veteres, pro *Gemellensis* scribi potuisset *Vemellensis*. Sane in Sitifensi Mauritanie et Numidiæ finibus *Gemellas* urbem sitam fuisse colligitur ex Antonini Itinerario, ubi media inter Novam Sparsam, quæ ad Numidiam pertinebat, et ipsam Sitifim locatur, ab ista M. P. 25 distans, quod et articulo sequenti repetitur; ubi sita est inter Novam Petram et eamdem Sitifim. An vero alia sit quæ inter Thebesten Numidiæ urbem et Capsam Byzacene paulo inferius in eodem Itinerario recensetur, aliis judicandum relinquo. *Littæus a Gemellis* fuit unus et rebaptizantibus in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, num. 82, et apud sanctum Augustinum libro VII de Baptismo contra Donatistas.

Num. 44. Et tamen 43 solummodo recensentur: A aliquot fortassis nomina excidere.

AD PROVINCIAM TRIPOLITANAM.

1. LEPTIMAGNENSIS. Leptis Magna urbs est apud veteres notissima, quæ Tripolitanae provinciae civilis metropolis erat. Magna dicebatur, quod altera *Leptis* civitas Minor scilicet dicta, in Africa haberetur; de qua egimus inter Byzacenas num. 36. *Leptis Magna*, inquit editur Oxoniensis operum sancti Cypriani in notis ad concilium rebaptizantium, erat urbs Tripolitanae ex tribus urbibus *Taphri*, *Abrotano*, et *Lepti Magna confata*, quæ nuuatius est ex Julii Solini Polyhistore, ubi capite 30 hæc habentur: *Tripolim Achari lingua sua signant de trium urbium numero Taphra, Abrotani, Leptis Magnæ*. At quod de provincia seu regione dixit Solinus, id ita Oxoniensis editor interpretatus est, quasi de ipsa urbe dictum fuisset. Porro Harduinus in notis ad Plinii librum v, c. 4, aliter refert Solini verba. *Tripolim*, inquit, *Achari lingua sua signant de trium urbium numero, Oea, Sabrata, Leptis Magnæ*. Plinius tamen loco laudato littus inter duas Syrtis describens, ait: *Ibi civitas Oensis, Cynips fluvius ac regio. Oppida Neapolis, Gaphara, Abrotanum, Leptis altera, quæ cognominatur Magna*. Sed Harduinus fatetur in notis fusionibus, num. 14, omnes libros pro *Gaphara* habere *Taphra*; se tamen *Gaphara* posuisse ex Ptolemæo, 186 quod nullum, inquit, sit in tota Africa oppidum quod *Taphra* vocetur. Verum nec ille Ptolemæum secutus est: iste enim habet *Garapha portus* libro iv, cap. 3. Paulo etiam aliter habet Scylax, ipso attestante Harduino; nempe *Τράφαρα πόλις*. Ubi vides Harduinum *Taphram* urbem, quam Solinus et Plinius deserte habebant, sustulisse, ut *Gapharam* induceret, etiam reclamantibus, quos in sui patrocinium adduxit, Syllace et Ptolemæo. Cæterum Ptolemæus loco laudato, præter portum *Garapha* supra memoratum, *Neapolim, Tripolim*, et ex Palatino codice *Leptim Magnum*, unius urbis tria nomina commemorat. Tripolitana civitas etiam nunc celebris est cum regno sibi cognomine in Africa, vulgo dicta *Tripoli di Barbaria*. *Leptim Magnam* non semel habet Antoninus in Itinerario, cuius episcopus *Dioga* in concilio Carth. sub sancto Cypriano memoratur, et *Victorinus episcopus Leptimagnensis* Donatista subscripsit concil. Cabarsussitano anno 393. *Salvianus* ejusdem urbis item ex Donatistarum secta episcopus, Collationi Carth. adfuit cap. 208, ubi *Leptitanus* simpliciter episcopus dicitur. Lepti autem Magnæ ipsum præfuisse ex eo colligimus, quod *Victorinus* Donatista *Leptimagnensis* episcopus in eadem Collatione habeatur, ut diximus num. 36 ad Byzacenas. Ammianus Marcellinus libro xxix, cap. 6, eandem etiam urbem *Leptim* sine addito appellat. *Leptim Magnam, Tripolim et Pentapolim* memorat Procopius libro ii de Bello Vandalico. Leptim fuisse patriam Severi Augusti testatur Aurelius Victor: quod de Lepti Magna intelligendum esse discimus ex lib. vi Procopii de *Ædificiis*.

2. SABRATENSIS. Sabratam laudant Ptolemæus libro iv cap. 3; Antoninus in Itinerario, Tabulæ Peutingerianæ, Plinius libro v, cap. 4, et alii. *Sabratam* appellat Procopius lib. vi de *Ædificiis*. *Nados episcopus Sabratensis* catholicus interfuit Collationi Carthaginensi cap. 133; ubi dixit: *E diverso habui, sed modo non habeo*. Adversarium scilicet habuerat *Donatum*, qui cum aliis Donatistis Cabarsussitano concilio subscripserat anno 393, et anno sequenti in Bagaiensi synodo fuerat exauctoratus. De hoc passim Augustinus in libris contra Cresconium. *Pomposius* episcopus Sabratensis erat tempore sancti Cypriani, ut dicemus infra num. 4. Denique *Vices Sabratenus* habetur apud Victorem libro i, num. 7 de quo plura diximus in nota 23 ad eundem auctorem (*Supra* col. 190, n. c).

3. GIRBITANUS. In Concilio Carthag. sub sancto Cy-

priano *Monnulus a G. rba* rebaptizandos esse hæreticos probare conatus est num. 10; cujus objectiones confutat Augustinus libro vi de Baptismo contra Donatistas, cap. 17. *Proculus Girbitanus episcopus* Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano, et ex eadem secta in Collatione Carthagin. cap. 199 recensitus est *Evasius episcopus Girbitanus*, quem hunc ipsum Evasium esse censet Baluzius, qui cap. 126 adversarius dicitur *Quodvultdei episcopi Girritensis*, seu, ut ipse legit, *Girbitani*. Sæculo sequenti, anno scilicet 525, concilio Carthag. sub Bonifacio adfuit *Vincentius episcopus plebis Gervianæ seu Girbitanæ, provinciae Tripolitanae legatus*. Item in concilio Juncei anno præcedenti accusatus fuerat *plebes Tamallumensis Ecclesiae* invasisse, ut patet ex ejusdem synodi titulo apud Labbeum tomo iv concil., col. 1627, et ex Bonifacii Carthaginensis episcopi epistola, ibidem col. 1644. Vide Numidas num. 40. Porro *Girba* episcopalis sedes fuisse dicitur *insula Lotophagites*, quam urbem Ptolemæus libro iv, cap. 3, *Gerram* appellat. *Girbam insulam* habet Antoninus in Itinerario maritimo. *Girbam, Tipasam* et alia loca in insula representant Tabulæ Peutingerianæ. Denique in Notitia Imperii sect. 42 memoratur *procurator Baphii Girbitani, 187 provincie Tripolitanae*. Gallus et Volusianus in *insula Menynge, quæ nunc Girba est*, imperatores creati dicuntur in Epitome Sexti Aurelii Victoris.

4. CRESCONIUS OENSIS. Hunc ipsum a Genserico in exsilium relegatum fuisse scribit noster Victor Vitensis libro i, num. 7. Sed mirum est quam varii sint auctores in hujus urbis nomine scribendo, quod tamen codicum exscriptoribus tribuere malim, ut patet ex his quæ in nota 23 ad laudatum Victoris locum observavimus (*Supra* col. 901, n. c). *Oeam* habet Antoninus in Itinerario, *Heoam* Ptolemæus lib. iv, cap. 3. Dicitur a Plinio *urbs Oensis*. Agrum *Oensem* in Tripolitana provincia memorat Ammianus Marcellinus libro xxix, cap. 6. Statuam *apud Coenses* habuisse dicitur Apuleius in epistola 178, alias 5, Augustini ad Marcellinum; sed *Oenses* legi debet, quod non solum ex duobus mss. qui ita habent, sed ex ipso etiam Augustini contextu probatur. Nam post hanc vocem sequitur, *ex qua civitate uxorem habebat*: Pudentilla autem Apuleii uxor, ipso Apuleio teste in Apologia, *Oensis* erat, ut observavit Hadrianus Valesius in notis ad Ammian. Marcellin. Cæterum *Oeam* seu *Eam* passim laudat Augustinus, varie in variis codicibus mss. scriptam, ut a nostris observatum est. Porro *Natalis* ab *Oea* tam pro se quam pro suis comprovincialibus *Pompcio Subratensi* et *Dioga Leptimagnensi* locatus est in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. Rationes quas pro rebaptizandis hæreticis atulit, confutat Augustinus libro 7 de Baptismo contra Donatistas, cap. 47. *Marinianus episcopus ab Oea* ex parte Donati interfuit Collationi Carthag. cap. 201.

5. TACAPITANUS. *Tacape* memorat Ptolemæus lib. iv, cap. 3, ex codice Palatino: alii habent *Cape*. Dicitur in Tabulis Peutingerianis *Colonia Tacape*, et *Tacapas Coloniam* appellat Antoninus in Itinerario; Plinius vero libro v, cap. 4, *Tacape* simpliciter. De hac quoque Procopius lib. vi de *Ædificiis*. *Dulcius episcopus plebis Tacapitanæ* catholicus interfuit Collationi Carthag. cap. 133, qui *Felicem* adversarium habebat ex Donatistarum secta: sed iste infirmitate præpeditus comparere non potuit. Porro ex hoc Collationis loco, ut monet Baluzius, nota fit sedes *Dulcicii* episcopi, qui in concilio Carthag. anni 303 Tripolitanae provinciae legatus dicitur. *Gains* ejusdem urbis episcopus, et provinciae suæ legatus subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno 525, qui tamen in conciliis actis *Gallus* appellatur.

6. Num. 5. Non plures erant in hac provincia Aurelii temporibus antistites; nam cum in concilio Carthaginensi Honoratus et Urbanus episcopi petiissent ut synodus statueret ne episcoporum ordinationes non nisi a duodecim episcopis celebrarentur, respon-

dit Aurelius formam antiquam servari debere, ut non minus quam tres sufficiant: alias rem futuram valde incommodam iis qui Tripolitnam incolebant, cum in ea provincia, ut asseritur, episcopi sint tantummodo quinque.

188 AD PROVINCIAM SARDINIÆ.

NOMINA episcoporum insulæ Sardinia. Addendum est et vicinarum insularum, quarum episcopi hic Sardinia attribuantur, quod Calarim, præcipuam illius insulæ urbem, metropolim haberent. Cæterum Justinianus præfecto prætorio Africa septem provincias assignavit, e quarum numero ultima *Sardinia* appellatur, Cod., tit. 27, constit. 1.

1. **LUCIFER CALARITANUS.** Bona simul et mala fama celebris est alius Lucifer Calaritanus episcopus, qui post innumeros pro Christi divinitate propugnanda superatos labores exsiliaque durissima, carceres et graviora incommoda pro causa Ecclesiæ, sub Constantio imperatore Ariano perpressa, tandem schismati occasione aut saltem nomen tribuit. An vero hæc labe talis fuerit, ut exinde nomen ipsius e sanctorum confessorum catalogo expungi debeat, gravis est, potissimum inter recentiores, controversia. Luciferi sanctitatem ex Calaritanæ Ecclesiæ traditione et ex antiquis ædibus sacris quæ sub eius nomine passim in Sardinia habentur, tueri conatur Ambrosius Machinus ejusdem urbis archiepiscopus, cujus sententiam amplexus est eruditus vir Daniel Papebrochius die 20 Maii Bosslandiani, quo die Luciferi Calaritani nomen in sacris Fastis scriptum legitur. At Luciferum, quem uti sanctum colunt Sardi, hunc ipsum esse suspicatur Natalis Alexander sæculo IV, art. 13, quem sub Vandalica persecutione ab Hunerico rege exagitatum hic Notitia Africana commemorat. Verum cum hæc opinio nulla præter conjecturam fundamento stabiliri possit, eam quasi inanem rejicit Papebrochius, multo plures et graviores esse affirmans pro asserendo prioris Luciferi sanctitate rationes, quam pro admittendo hujus posterioris, alias vix noti, cultu publico. Cæterum de Calarensi urbe, aut illius episcopis, plura ex antiquis monumentis congerere non valet. Adhuc sæculo nono Sardinia ad Africam pertinebat, ut ex Notitia Leonis Sapientis patet, in qua Calaris metropolis inter civitates Mauritanicæ secundæ computatur, *sub gloriosissimo Africa Epasco* constituta. Græcus textus habet *Ἰσπαλοῦς*; unde in editione Beveregii vertitur *Caralus*. Perique veteres *Caralim* scribunt, Antoninus, Hieronimus, Tabulæ Peutingeri, etc.

2. **DE FORO TROJANI.** Editi habent *de Foro Trojani*. Retinimus tamen codicis ms. lectionem. Quamvis enim urbs ista notior sit sub *Fori Trojani* nomine, aliquot tamen codices, ut monet Ortelius, passim habent *Forum Trojani*. Hanc urbem muris cinxit Justinianus Augustus, ut refert Procopius lib. VI de *Edificiis*.

3. **DE SANAFER.** Hunc locum in Notitia Leonis imperatoris editionis Beveregianæ memorari existimamus, ubi inter alias civitates Mauritanicæ secundæ, quæ Sardiniam vicinasque insulas complectitur, recensetur *Sanaphus* num. 10, sicque dicitur etiam Græcæ. Goaris tamen editio habet *Suffara*, Græcæ *Σουμάρα*.

4. **DE MINORICA.** Una est ex 189 Balearibus insulis, a Majorica stadiis 600 dissita, ut habet Antonini Itinerarium maritimum. Habemus Severi hujus insulæ episcopi epistolam de miraculis sancti Stephani, quæ edita est in appendice tom. VII operum sancti Augustini editionis Benedictinæ. Ex hac porro epistola discimus duo in ea insula oppida fuisse, quæ unicuique solummodo habebant episcopum. Inter episcopales sedes quæ sub Mauritanicæ secundæ provincia habentur in Notitia Leonis imperatoris a Goare

A edita, memoratur Minorica, quæ Græcæ dicitur *Μίνωρα νῆσος*. Eodem modo Græcæ scribitur in Beveregiana editione: at Latine *Menyca insula* pro *Minorica* vertitur.

5. **SULCITANUS.** Sulcitanos memorat Plinius libro III, cap. 7. Pomponius Mela libro II de Situ orbis, cap. 7 ait, *Urbium antiquissimæ Calaris et Sulchi*, etc. *Sulchi* item memoratur in Notitia Leonis superius laudata, et quidem eodem modo in utraque editione Latine et Græcæ. *Sulci* memorat Antoninus in Itinerario. *Sulci* dicitur in Tabulis Peutingerianis. Celebratur passim apud auctores. Sulcitana sedes *Villam*, sive *Vallim Ecclesiæ* primo translata fuit, qua postmodum penitus extincta, diœcesis Sulcitana Calaritanæ Ecclesiæ adjuvata est.

6. **DE TURRIBUS.** Ad *Turrim* inter Sardinia oppida memorat Antoninus in Itinerario. *Turrim Libysonis* Plinius habet libro III, cap. 7, quæ Ptolemæo libro III, cap. 3, est *Turris Byssonis*. Anonymus Ravennas insulas quæ Sicilia vicinæ sunt sic recenset: *Turribus, Sibirorum, Cuniculari, Ficaria*, etc. *Turribus* habent Tabulæ Peutingerianæ inter Caralim et Nubam. Complures ibi martyres pro Christo passos martyrologia vulgata passim commemorant. Hanc quoque civitatem inter Mauritanicæ secundæ urbes computat Notitia Leonis imperatoris, in utraque editione. Archiepiscopali postmodum dignitate aucta fuit, quæ Sassarim tandem translata est.

7. **DE MAJORICA.** Insula sic dicta quod e duabus Balearibus sit major. Africa Epasco adhuc parebat tempore Leonis sapientis, ut ex Notitia sæpius laudata patet, ubi inter civitates quæ Mauritanicæ secundæ tunc erant attributæ, recensetur *Majorica insula* in Goaris editione, ubi Græcæ habetur *Μαζοῦρηνα νῆσος*. Græcus autem textus Beveregianæ editionis mutata prima littera habet *Ναζοῦρηνα νῆσος*, et ibi vertitur *Najurica insula*. Baleares autem insulæ postea a Mauris Hispanias devastantibus occupatæ sunt, qui ibi regnum ex istis duabus insulis, et Ebuso instituerunt, quod usque ad sæculi decimi tertii medium perseveravit. Unde Majoricæ regni nomen datum est. Sed anno 1252 Jacobo Arragoniæ rex, pulsus inde Mauris, easdem insulas regno suo adjecit. Et tunc apud Majoricam episcopalis sedes simul cum Christiana religione restituta fuit, cujus antistes Tarraconensi metropolitano primum subjectus, postmodum Valentia ad dignitatem archiepiscopalem evecta, inter Valentini metropolitani suffraganeos computatus est.

8. **DE EBUSO.** Ebusus insula Mediterranei maris; una est ex duabus Pytiensis, prope Majoricam sita, quam Hispani vernacula lingua *Ivica* appellant. Procopius libro I de Bello Vandalico scribit, *Interno in mari Ebusam videri, veluti in ejus vestibulo, septem probe dierum navigari ab Oceani illapsu, juxta quam Majoricam et Minoricam fuisse dicit*. Libro autem II tres easdem insulas *ab Oceani faucibus non ita multum distitisse* refert. *Ebusus* in Itinerario maritimo Antoninus commemorat. De eadem insula loquitur noster Victor libro I, num. 5. Singulare autem est hujus insulæ privilegium, ut uno ore omnes historici prædicant, quod in ea nullum animal **190** venenatum aut gigni possit, aut aliunde allatum enutriti.

9. **ET SIC FIUNT...** NUMERO 466. Non tamen memorantur plusquam 461, nisi addantur duo Numidæ, ut diximus supra pag. 141 (*Col. 314, num. 124*), et aliquot Byzasseni, quorum fortassis nomina exciderunt. Vide pp. 141 et 57 (*Nobis Coll. 314 et 271*). Cæterorum vero numerorum quivis facile emendabit errata, quæ vel ex librorum incuria, vel alia occasione irrepererunt. Cæterum, ut jam monuimus, codicis Laujunensis lectiones accurate descripsimus; quæ vero Sirmondus emendavit, retulimus inter ansulas.

APPENDIX TERTIA,

SIVE

TH. RUINARTI COMMENTARIUS HISTORICUS

DE

PERSECUTIONE VANDALICA.

193 Quamvis ex Victoris Vitensis Historia, quam modo exhibuimus, præcipua quæque Vandalicæ persecutionis capita haurienda sint, rem tamen nemini ingrati nos esse facturos arbitrati sumus, si ea quæ passim in probatis et vetustis auctoribus de eodem argumento occurrunt, hic in unum congerantur, ut hoc subsidio non solum ea quæ forte a Victore paulo strictius narrata fuerunt, fusius exponantur, sed ut ipsa etiam quæ ab eodem auctore fuerunt omissa, quatenus in tanta rerum ac temporum longinquitate licet, quocumque modo a nobis suppleri possint. Et quidem cum Arianicæ in Africa per Vandalos persecutionis describendæ provincia nobis obtigerit, nobis non licuit quidquam prætermittere, quod ad tam nobilem historiæ ecclesiasticæ portionem illustrandam conducere videretur. Verum ut absque ulla confusione narratio procedat, visum est operæ pretium eam in aliquot capita partiri.

CAPUT PRIMUM.

Vandalorum in Gallias irruptio.

1. Non una est auctorum de Vandalorum origine sententia. Hi, teste Procopio, libro 1 de Bello Vandalico, Gothicæ nationis portio, Arii placitis, sicut et cæteræ nationes barbaræ, additi, ad Mæotidem olim sedes habuere: quibus ob rem necessariarum penuriam dimissis, ascita secum Alanorum gente, primum in eas regiones quæ circa Rhenum sitæ sunt, tunc a Francis possessas, irrupere; tum paulo post simul cum aliis feris et barbaris nationibus in varias imperii Romani provincias ingressi, eas penitus devastarunt. At Hadrianus Valesius initio libri in Rerum Francicarum mirum sibi videri ait, hanc de Vandalorum origine opinionem cuiquam potuisse probari, quam nimirum omnium antiquorum testimoniis plane oppositam esse **194** contendit: cum, ut ipse ait, Vandalos, quos alii Vindilos, alii Vandilos, alii Vandalios appellant, Pliinius Secundus inter genera Germanorum quinque; Tacitus inter antiquas Germanicæ gentes numeret: cumque Dio Cassius in libro LXXII, Julius Capitolinus, Eutropius, Tabula Theodosiana, ac Hieronymus, eos Marcomanis et Quadis Germanorum populis confines circa Danubium et Albis caput ponant. Sed idem auctor postea innuit Procopii sententiam, Salviani, Sidonii, aliorumque scriptorum auctoritate confirmari posse: unde cum isti iis temporibus floruerint quibus Vandali in variis imperii Romani provinciis adhuc grassabantur, hanc opinionem de posteriorum saltem Vandalorum origine tunc receptissimam fuisse nemo diffiteri potest.

2. Hos omnes barbaros Stiliconis perfidia evocatos fuisse affirmant veteres simul et recentiores historici, quorum opera ad imperium Eucherio filio suo conciliandum uti volebat: atque ita perfidus ille, inquit Paulus Orosius sub libri VII fine, ut unum puerum purpura indueret, totius generis humani sanguinem dedit. Porro Vandalorum conatibus primi obstitere Franci; quos, viginti ex illis ferme millibus ferro peremptis, Godigiseloque eorum rege occiso, usque ad interuentionem delevisent, nisi Alanis ad Vandalorum auxilium accurrentibus, ipsi postmodum Fran i fugati fuissent. Inde Vandali simul cum Alanis conjuncti, substituto in Godigiseli locum Gunderico ejus filio, Rhenum transiere, et Gallias, quas Stilico

A præsiidiis destituerat, invaserunt. Id Arcadio vi et Probo consulibus, sub anni scilicet 406 finem et sequentis initium, contigisse tradunt nonnulli veteres historicorum scriptores, Prosper, Cassiodorus, etc.; quam tamen cladem biennio post, Basso et Philippo consulibus, duobus scilicet annis antequam Roma ab Alarico Gothorum rege caperetur, alii cum Paulo Orosio et Marcellino comite evenisse volunt. In hoc autem consentiunt omnes, ea tempestate Gallias primo, tum Hispanias, ac tandem Africanas provincias exagatas fuisse: quæ clades eo atrociores fuere, quo ipsi qui eas inferebant, animis efferrationes erant. Etenim præter eam quam invehit hæretica fraus crudelitatem, nulla naturali lenitate, nullo urbanitatis succo Vandalorum mores, uti apud Romanos, erant conditi.

3. Qua vero sævitia, quove furore in Gallias primo irruerint, describit testis omni exceptione major, sanctus Hieronymus in epistola ad Agerruchiam, ubi sic loquitur: *Præsentium miseriarum pauca percurram. Innumerabiles et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quados, Vandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruli, Saxonas, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda respublica! hostes Pannonii vastarunt. Etenim Assur venit cum illis. Deinde recensens nobiliores Galliarum civitates quæ ea occasione excisæ aut direptæ fuerunt, sic prosequitur: Magontiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti, Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ; extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ. Argentoratus translatus in Germaniam. Aquitanicæ, Novemque populorum, Lugdunensis et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta, quas et ipsas fors gladius et intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut **195** huc usque non rueret, sancti episcopi Exuperii merita præstiterunt. Alias in Silliconem invehit idem sanctus Hieronymus, quem semibarbarum proditorem appellat, quod nempe ille e Vandalorum gente originem ducens ad primas imperii dignitates evectus, nostris, inquit, contra nos opibus armasset inimicos. In epistola ad Heliodorum de eju modi barbarorum incursionibus loquens, matronas nobiles et virgines Dei ludibrio habitas, episcopos captos, presbyteros et diversos clericorum gradus interfectos, ecclesias eversas, equos ad altaria stabulatos, martyrum effossas reliquias, et alia similia commemorat, quibus Romanus orbis jam ante urbis Romæ excidium fuerat obrutus.*

4. Easdem vero Galliarum calamitates deplorat Salvianus presbyter Massiliensis, qui et ipse rebus gestis præsens aderat. Sic enim inter alia de iis qui urbium excidia evaserant, loquitur libro VI, de Gubernatione Dei: *Omnis civitas busum erat, malis et post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat: cum id quod in excidio evaserat morti, post excidium non superasset calamitati. Alios enim impressa altius vulnera longis mortibus necabant, alios ambustos hostium flammis, etiam post flammam pœna torquebat. Alii interibant fame, alii nuditate; alii tabescentes, alii rigentes; ac sic in unum exitum mortis per diversa moriendi genera corruerant. Et quid plura? excidium unius*

urbis affligebantur quoque alix civitates. Jacebant siquidem passim, quod ipse vidi atque sustinui, utriusque sexus cadavera nuda, lacera, urbis oculos incestantia, aribus canibusque laniata : lues erat videntium felor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur ; ac sic etiam qui excidiis supradictæ urbis non interfuerant, mala alieni excidii perfererant. Nec ea putandum est a Salviano more oratorio dicta fuisse cum exaggeratione, ut populos ad pœnitentiam provocaret, cum ea omnia quæ nobis supersunt istorum temporum monumenta idem prorsus attestentur. Hujus rei testem locupletissimum adducimus auctorem libri de Providentia divina, qui sub sancti Prosperi nomine vulgatus est. Illic autem extrema quæque in his cladibus Gallos pertulisse affirmat in ejusdem opusculi prologo, ubi patriæ suæ, quas præ oculis habebat, calamitates deplorat. Nullam urbem, nullum oppidum ; non castella aut arces, imo nec ipsos agros excidium evasisse ait, uno verbo :

Si totus Gallos sese effudisset in agros
Oceanus, vastis plus supereset aquis.

Nec minus in homines quam in urbes sævitum fuisse scribit idem auctor ; nulli ut sexui aut ætati barbari parentes, obvios quosque trucidarent.

Nec querar extinctam nullo discrimine plebem :

Mors quoque primorum cesset ab invidia.

Quid pueri insontes ? quid commiseræ puellæ,

Nulla quibus dederat crimina vita brevis ?

Quare templa Dei licuit populariter igni ?

Cur violata sacri vasa ministerii ?

Non honor innuptas devotæ virginitalis,

Nec textit viduas religionis amor.

Ipsi desertis qui vitam ducere in antris,

Suerant laudantes nocte dieque Deum,

Non aliam subiere necem, quam quisque profanus :

Idem turbo bonos sustulit aique malos.

Nulla sacerdotes reverentia nominis alui

Discrevit miseri supplicii populi.

Sic duri cæsi flagris, sic igne perusti ;

Inclusæ vinculis sic gemuere manus.

196 5. His calamitatibus decennio integro Gallias afflictatas fuisse laudatus auctor testatur, quod tamen de Gothis potissimum intelligi debet. Vandalos autem cæterosque barbaros eorum socios aliquandiu in Galliis substituisse tradit Paulus Orosius libro vii, cap. 40, quod Pyrenæi jugis præpediti fuerint, ne cito in Hispanias pertingerent. *Excitate per Silicium*, inquit, *gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his alix Francos proterant, Rhenum transeant, Gallias invadunt, directoque impetu ad Pyrenæum usque perveniunt ; cujus obice ad tempus repulsa, per circumjacentes provincias refunduntur.* Laudat præcipue idem auctor Didymum et Verinianum fratres duos nobiles atque locupletes, qui cum servis suis aliisque quos tumultuatum collegerant, rusticis militibus, Honorio principi fide servata, Hispanias non solum a Constantino tyranno, sed etiam a barbarorum incursionibus, quandiu vixere tutati sunt ; sed isti interea per Gallias diffusi, omnia ferro flammaque depopulabantur.

6. Porro cum istæ nationes barbaræ Ariana labe infectæ, aut variis gentilium superstitionibus adhuc addictæ essent, non minus animarum quam corporum salutem insidiabantur ; nec dubium est quin his temporibus ob fidei integritatem servandam multi ex nostris Gallis graviora perpassi fuerint supplicia. Et quidem licet nemo de his rebus singulares commentarios, saltem qui ad nos usque pervenerint, ediderit, nonnulla tamen adhuc tum in historiis, tum in Fastis ecclesiasticis vestigia supersunt, ex quibus facile colligitur, et frequenter tunc temporis, et illustrata fuisse complurium sanctorum martyria. Huc certe revocari possunt quæ supra ex prologo libri de Providentia divina retulimus num. 4. Celebrat autem Ecclesia Remensis die 14 Decembris beatissimi Nicasii pontificis sui festum, qui cum virgine Eutropiæ ipsius sorore, Florentio diacono et Jocundo lectore in ipso

A ecclesiæ limine martyrium gloriosum fecit ; qua item occasione complures omnis sexus, ætatis et conditionis barbarorum manibus occubuerunt. Quorum moriem, etsi nonnulli ad Attilæ Hunnorum regis tempora referre conentur ; cum scilicet post annos circiter 43 Remorum urbæ ab eodem rege iterum expugnata fuisse dicitur : manet tamen inconcussa nobilis istius Ecclesiæ traditio, quæ Nirasium cæterosque ejus socios martyres a Vandalis fuisse interemptos constanter aseverat ; quam quidem traditionem jam sæculo nono et decimo pro antiqua habitam fuisse ex Hincmaro et Flodoardo colligi potest. Quin, et cum innumeræ fere barbaræ nationes istis temporibus Gallias invadarint, mirum non est quod alii Vandalos, alii Hunnos, aut Alanos ejusmodi cladum fecerint auctores. Cæterum barbari per varia Remorum ditionis loca discurrerent, quos forte irabebant obvios interficiebant : e quorum numero nonnulli, qui postea miraculis claruerunt, martyrum titulo condecorati sunt. Ex his est Aderius in Chaniaco vico passus, cujus reliquiæ sub Gervasio pontifice sæculo undecimo miraculis detectæ, magna postmodum in veneratione a circumstantibus populis habitæ fuerunt. Celebrior fuit Oriculus, cum duabus sororibus suis Oricula et Basilica interemptus apud Sindunum Dulcomensis pagi vicum ; quorum sacra corpora ob bellorum tumultus in urbem allata, in perelebri archimonasterio Remigiano religiosissime asservantur. Colitur apud Attrebatas Diogenes, quem aiunt a Romano pontifice directum, et beato Nicasio primum istorum populorum antisitem **197** consecratum, in communi Galliæ Belgiæ clade trucidatum fuisse. At nulla hanc in rem habentur veterum testimonia, ut observavit Bollandiani tomo I, Februarii die 6, in præmissis ad sancti Vedasti vitam. Eadem quoque tempestate involutum fuisse Veromanduorum Augustam nonnulli tradiderunt ; at Laudunum seu, ut veteres scribunt, Lugdunum cladatum, a barbaris oppugnatum quidem fuisse, sed miime expugnatum, testis est auctor antiquus libri de Vita sanctæ Salbergæ.

B

7. Eamdem quam Remorum civitas sortem altera Belgiæ metropolis, Augusta scilicet Trevirorum, experta est : quam etsi non recensuerit Hieronymus loco laudato inter præcipuas Galliarum civitates quæ tunc a barbaris directæ fuerunt, communem tamen hanc cladem pertulisse extra dubium videtur, cum, teste Salviano initio libri vi de Gubernatione Dei, in istis barbarorum incursionibus usque quater directæ et eversa fuerit. Id diserte asserit vetus auctor, qui primorum istius urbis episcoporum gesta descripsit, in vita sancti Materni. Et quidem in hac ipsa Vandalorum irruptione, de qua nunc agimus, Valentinum Trevirensem episcopum barbarorum gladio occubuisse tradit Andreas Saussayus in martyrologio Gallicano die 16 Julii ; qua item die Valentini Trevirensis episcopi memoria in Romano Martyrologio celebratur, sed absque ulla de ipsius mortis tempore aut aliis circumstantiis facta mentione. Nec Valentini meminit Browerus, qui Trevirenses Annales conscripsit, in quibus tamen multa de Vandalis habet.

C

8. Post Belgarum regionum devastationem, totum etiam corpus omnium Galliarum, ut loquitur Salvianus libro vii, *Vandalorum incendio exarsit.* Et quidem in varias earum provincias diffusi, quo furore apud Belgas sævierant, in cæteris quoque regionibus de hacchati sunt. Bisuntini, Maxime Sequanorum provincia gens præcipua, Antidium episcopum et martyrem a Vandalis occisum celebrant die 17 Junii. In Pseuduno castro apud Aduos in prima Lugdunensi, ut probat noster Mabillonius in sæculi quarti Benedictini parte ii, pag. 494, passi sunt Florentinus et Hilarius martyres, die 27 Septembris in vulgatis martyrologiis celebrati ; quos nonnulli ex nominis similitudine decepti apud Sedunum, quod nunc est Valesiæ superioris caput, martyrium complexisso arbitrati sunt. At Pseudunum diserte habent vetera

D

martyrologii Usuardi exemplaria nos. ipsumque A autographum quod penes nos habemus. Quin et in vetustissimo codice ms. monasterii Remigiani apud Remos, ab annis circiter 800 scripto, habetur passio integra eorundem martyrum, in qua apud Pseudonum castrum in finibus Aduorum martyrii coronam adepti fuisse dicuntur. Ad eandem quoque persecutionem revocant Constantienses, secundæ Lugdunensis populi, Heterium martyrem die 16 Julii, quem in insula Gersuo occisum tradit Saussayus in martyrologio Gallicano. Idem auctor alios quoque trecentos sexaginta sex martyres, quos eadem persecutio in Vastinensi quartæ Lugdunensis pago per celebri sustulit, die 26 Decembris commemorat. Quin et Praterius episcopus Autisiodorensis ipsa consecrationis suæ die a barbaris urbem suam devastantibus martyrio coronatus est, ex vetustissimis Autisiodorensium Annalibus, inquit Papirius Massonus in Historia calamitatum Galliæ; quo loco barbaros ibi memoratos non alios a Vandalis fuisse censet. His etiam adju- B gendus est Desiderius 198 Lingonensium episcopus, quem cum innumera cleri et populi sui multitudine interemptum a Vandalis fuisse tradunt, cujus festivitas die 23 Maii in Fastis Ecclesiæ recolitur. Passi quoque iisdem temporibus dicuntur Valerius Desiderii archidiaconus, et Prudentius martyres, quorum martyrologium Gallicanum, prioris quidem die 22 Octobris, alterius vero 6 ejusdem mensis festum commemorat. Desiderii episcopi item a Vandalis occisi celebris est memoria apud Genuenses Liguriæ populos, teste Ferrario in Catalogo generali sanctorum Italiæ die 23 Maii. Sed is ipse est qui a Lingonensibus celebratur, ut videre est apud Bollaudianos die 23 Maii. Quin et eundem ipsum etiam esse suspicor quem Saussayus die 19 ejusdem mensis, et alii etiam cum illo auctores apud Carnotenses passum commemorant. Huc etiam revocari forsitan debet Ausonius martyr Engolismensis; quamvis enim vulgo sub rege Chroco Valeriani temporibus martyr occubuisse dicatur; quæ tamen de eo narrantur, videntur melius hisce temporibus congruere. Apud Arceyas Trecentis diocesis oppidum, die 16 Augusti recolitur festum sancti BALSEMI, quem pariter aiunt sub Vandalis martyrio coronatum. Sed si vera sit hæc traditio, alius iste dicendus est a Balsemio sancti Basoli nepote; cum constet Basolum diu post hanc persecutionem, Ægidii scilicet archiepiscopi temporibus, Remos accessisse.

9. Alii denique martyres aliis in locis venerationi habentur, quos sub Vandalis martyrio coronatos passim ferunt, sed de quibus fusius agere non vacat. Et quidem ex iis nonnulli sub Chroco rege, quem imperatoris Valeriani temporibus in Gallias irrupisse volunt, passi dicuntur; quamvis non desint qui et hæc Chroci tempora simul cum istis de quibus agimus Vandalorum persecutionibus commisceant. Istorum quippe temporum monumenta tot rebus dubiis et incertis, imo et quandoque certissime falsis permista sunt, ut vix illis, maxime quæ ad chronologiam spectant, adhiberi possit tota fides. Neminem tamen inficiari posse existimo, eos sanctos, quos unanimi omni consensu Vandalorum gladiis occubuisse profanæ simul et sacræ veteres historiæ referunt, ad hæc de qua agimus persecutionem ut plurimum esse revocandos. Nec obstat quod eorum plerique sub Vandalis adhuc gentiliū superstitionibus addictis passi memorentur; cum certum sit has nationes barbaras, etiam postquam Christianæ religioni nomen dederunt, diutius aliquot paganorum superstitiones retinuisse. Quin et plerosque ex illis adhuc gentium erroribus tunc temporis fuisse detentos dubium non est. Sed ad alia transeundum; jam quippe de istis paulo fusius quam par erat egimus, quantum ea omittere fas non fuit quæ ad nostræ gentis martyres nonnihil illustrandos conferre poterant.

CAPUT II.

Hispaniæ a Vandalis occupatæ et oppressæ.

1. Direptis Galliis, Vandali in Hispanias ingressi, eas pariter ferro et flamma depopulati sunt. Acti namque, ut loquitur Orosius lib. vii, cap. 28, magnis eruentisque discursibus, graves rebus atque hominibus vastationes intulere. Quod contigisse scribit idem auctor, cum post Didymi et Veriniani fratrum necem, Honoriaci, sic vocabantur barbari quidam in militia societatem a Romanis allecti, quibus 199 Pyrenæorum custodia a Constante Constantini tyranni filio tradita fuerat, aditu patefacto, cunctas gentes, quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis immiserunt, ut exinde majorem et ipsi prædandi licentiam haberent. Hispanias a Vandalis occupatas fuisse Honorio viii et Theodosio iii consulis, id est æræ Christianæ anno 409, testis est Prosper in Chronico, cum Cassiodoro et aliis. Consentit Idatius in Fastis consularibus; in Chronico autem non consules solum aut æram ex quibus annus colligi potest, sed ipsum etiam diem quo ista calamitas patriæ suæ contigerat, exprimit his verbis: *Alani, et Vandali, et Suevi Hispanias ingressi æra 447, alii iv calendas, alii iii Idus Octobris memorant, die 4. tertia feria, Honorio viii et Theodosio Arcadii filio iii consulis.*

2. Eo autem furore quo in Galliis sævierant Vandali, Hispanias aggressi sunt. Quod uno verbo exponit Salvianus, illorum temporum scriptor disertissimus, cum libro vii de Gubernatione Dei iisdem flammis quibus arserant Galli, Hispanos etiam arisse refert. Sed has calamitates paulo fusius exponit Idatius Lemicensis in Gallæcia episcopus, qui rebus gestis ut plurimum præsens adfuit. Sic quippe inter alia habet: *De bacchantibus per Hispanias barbaris, et sæviæ nihilominus pestilentie malo, opes et conditam in urbibus substantiam tyrannicus exactor diripit, et miles exhausti; famæ dira grassatur, adeo ut humanæ carnes ab humano genere vi famis fuerint devoratae; matres quoque necatis vel coctis per se natorum sanorum sint pastæ corporibus. Bestiæ occisorum gladio, fame, pestilentia, cadaveribus assuetæ, quosque hominum fortiores interimunt, eorumque carnibus pastæ passim in humani generis efferantur interitum. Et quidem sanctus Augustinus ab Honorato Thigavensi episcopo interrogatus quid in barbarorum irruptione pastoribus ecclesiarum agendum esset, exemplum Hispanorum antistitum iis verbis proponit, ex quibus colligere licet magnas tunc temporis in Hispania clades contigisse. Etenim urbes penitus eversas, et populos in captivitate abductos, aliasque ejusmodi calamitates commemorat. Ita enim, inquit sanctus doctor in epistola ad eum quem laudavimus Honoratum, novæ editionis 228, alias 180, quidam sancti episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim preceptis, partim obsidione consumptis, partim captivitate dispersis; sed multo plures, illie manentibus propter quos manerent, sub eorumdem periculis densitate manserunt.*

3. Dinturniore vero in Hispaniis Vandalorum moram fuisse nemo ambigit. Siquidem illi devictis Romanorum copiis sub Godigisto duce, uti narrat Procopius libro i de Bello Vandalico, sed scribendum est Gunderico, in Hispaniis consederunt. Romanos sub Castino magistro militum a barbaris in Hispania devictos fuisse Honorio iii et Theodosio x consulis, id est æræ Christianæ anno 422, cum Bonifacium civitatem a societate belli rejecisset, ex Prosperi Chronico discimus, cui Cassiodorus et Idatius suffragantur. Ejusdem barbarorum in Romanos victoriæ meminit Salvianus libro vii de Gubernatione Dei, ubi non semel observat Hispanos a Vandalis, id est ab infirmis, ut ipse vocat, et ignavissimis hostibus fuisse devictos et plane subacto, Deo sic disponente ut vel sic agnoscentes plagam cælestis manus de præteritis penitentiam agerent. Cæterum subversis, inquit

Idatius in **200** Chronico, memorata *plagarum gra-*
uisione Hispaniæ provinciis, barbari ad pacem incen-
dam Domino miserante conversi sunt, quod altero post
 eorum in Hispaniis ingressum anno contigisse scri-
 bit. Conditiones vero quibus Romani post tot clades
 in Hispaniis residui Vandalorum servituti mancipati
 fuerint Paulus Orosius libro vii, cap. 28, fusius ex-
 ponit. A barbari Hispaniarum provincias inter sese
 sorte dividentes, Gallaciæ, ut scribit Idatius, Van-
 dali et Suevi occupaverunt; Alani Lusitaniam et Car-
 thaginensem provinciam; Vandali, cognomento Si-
 lingi, Bæticam; Hispani, qui in castellis et civitatibus
 communem cladem evaserant, barbarorum per diver-
 sas provincias dominantium imperio omnino sub-
 jectis. Quin et Hugo Grotius in prolegomenis ad
 Historias Vandalorum, Gothorum, etc., in ipso Andalusie
 Hispaniarum provinciæ nomine, imperii Van-
 dalici vestigia superesse apud Hispaniam asseverat,
 quam nempe regionem olim *Vandalusiam*, seu Van-
 dalico idiomate *Wandaloth*, ab istis barbaris appella-
 tam fuisse contendit. Laudat autem Paulus Orosius
 loco laudato barbaros, quod post initum fœdus ita
 miles facti fuerint, ut eos tot cladibus Hispanias af-
 fectisse pœniteret, et quidam invenirentur Romani,
 qui sub Vandalorum dominio *pauperem libertatem*
 habere mallent, *quam inter Romanos tributariam sol-*
situdinem sustinere. Sed quam brevis pax illa fuit,
 si tamen unquam fuisse dicenda est. Quam enim pa-
 cem barbari cum aliis habuissent, a quibus natura,
 moribus et religione adeo erant alieni, qui nec eam
 inter sese unquam habere potuerunt?

4. Varios bellorum tumultus quibus tunc temporis
 Hispaniæ exagitatae fuerunt, describere ad nostrum
 non pertinet institutum: sed intactam prætermittere
 non licet gravissimam persecutionem quam adversus
 orthodoxos in Hispania eo tempore fuisse commotam
 asseverat Gregorius Turonensis antistes libro ii
 Historiæ Francorum, cap. 2: in hoc tamen falsus, quod
 regem sub quo illam fuisse excitatam scribit, appel-
 lat *Trasimundum*. Sed hoc nomine Gensericum ab eo
 semper designatum fuisse ex narrationis serie et
 potissimum ex capite sequenti facile colligitur, ubi
 successorem Trasimundi *Honoricum* nominatum scri-
 bit. Quod qua ratione contigerit, parum interest fu-
 sius inquirere; sed persecutionem illam acerbissimam
 fuisse patet, ex eo quod tyrannus, attestante
 eodem Gregorio, orthodoxos per totam Hispaniam,
 ut Africanæ perfidiæ consentirent, tormentis ac diversis
 mortibus impelleret.

5. At idem auctor loco laudato narrat nobilis cuius-
 dam puellæ martyrii, quod huc ipsius verbis re-
 ferre visum est. *Factum est, inquit, ut puella quæ-*
dam religiosa, prædives opibus, et secundum sæculi
dignitatem nobilitate senatoria florens, et, quod his
omnibus est nobilitas, fide catholica pollens, Deoque
omnipotenti irreprehensibiliter serviens, ad hanc quæ-
sitionem adduceretur. Cumque regis fuisset oblata con-
spectibus, cepit eam primum ad rebaptizandum blandis
sermonibus illicere. Quæ cum venenosum ejus jaculum
fidei parma propelleret, præcipit rex facultates ejus au-
ferri quæ jam mente possidebat regna paradisi, deinde
explicitis applicatam sine spe præsentis vitæ torqueri.
Quid plura? post multas quæstiones, post ablatos ter-
renorum divitiarum thesauros, cum ad hoc frangi non
posset ut beatam scinderet Trinitatem, ad rebaptizan-
dum invita deducitur. Cumque in illud cœnosam lava-
cium vi cogeretur immergi, ac proclamaret: Patrem
*cum Filio ac Spiritum **201** sanctum unius credo esse*
substantiæ essentiæque: digno aquas unguine cunctas
insecit, id est fluxu ventris aspergit. Ex hinc ad legiti-
mam deducta quæstionem, post eculeos, post flumias et
ungulas, Christi Domino capitis decisione sacratur.
 Hæc Gregorius, quæ procul dubio ex vetustioribus
 monumentis excerptæ sunt. Idque conjicere licet ex
 legitime quæstionis voce, quam vetus auctor Hispanus
 passionis sancti Vincentii, alique scriptores antiqui
 qui martyrum agones describere, ad designandum

quæstionem cæteri sæviorem adhibuerunt. Hoc au-
 tem potissimum ægre ferimus, quod sacræ istius
 Virginis nomen Gregorius reticuerit. Ipsam quidem
 Vincentiam appellant vulgati auctores Hispani apud
 Tamayum Salazarem in martyrologio Hispanico die
 15 Martii, sed ex Dextro, id est suppositio, et nullius
 prorsus fidei auctore; quam aiunt anno 421 Cauriæ
 martyrium consummasse. Ejus tamen festivitatem
 die 16 Maii commemorat Higuera. Cæterum Cauria
 civitas est Lusitanie haud ignobilis, episcopatus se-
 des, Emeritensi olim, nunc vero Compostellanæ me-
 tropoli subjecta. Verum etsi cætera quæ ab illis
 auctoribus de Vincentia proferuntur, utcumque tole-
 rari possent, nullo tamen pacto componi potest an-
 nus ab iis assignatus cum Gunderici successore,
 quem persecutionis istius auctorem Gregorius indi-
 cat. Idatius nempe Gunderici mortem ad quartum
 Valentiniiani imperatoris annum revocat, quam uno
 scilicet anno contigisse scribit, antequam Gensericus
 ejus successor in Africam transmitteret; sed non
 ante annum 428 aut saltem 427 Vandalos in Africam
 ingressos fuisse dixerit; proindeque ista virgo ante
 annum 427 aut 426 passa dici non potest.

6. Cæterum ad eandem quoque Vandalorum in
 Hispaniis persecutionem Victoriæ cujusdam viduæ
 martyrium revocarem, quam idem Tamayus Horei
 in Hispania sub Vandalis coronatam fuisse commemo-
 rat die 17 Novembris, si aliquem hujus rei vadem
 haberemus præter idem Dextri nebulonis pseudo-
 chronicum, ejusque propugnatores, ut ne dicam illu-
 stratores: sed cum nevinem præter hunc falsum
 testem proferat Tamayus, ullam ipsi fidem adhibere
 nobis religio est. Hic porro erant Hispaniarum etatus,
 cum Vandali post Baleares insulas devastatas, ut lo-
 quitur Idatius in Chronico, eversamque Carthaginæ
 Spartariam, tum Hispalim, nobilissimas urbes, uno
 verbo *post Hispanias penitus deprædatas* in Africam
 a Bonifacio comite acclti sunt, ea occasione quam
 sequenti capite exposuimus.

CAPUT III.

Vandalorum in Africam ingressus.

1. Quæ causa fuerit Vandalorum in Africam ad-
 ventus, Procopii verbis exponendum est, qui libro i
 Historiæ Vandalicæ his verbis rem narrat: *Africæ*
calamitas sic event. Duo Romani duces erant, Ætius
et Bonifacius, validi ambo, bellique rerum peritia se-
cundi ætatis suæ nemini. His emulatus circa civilis
regimen intercedebant. Cæterum tanta erat animi magni-
tudo, virtutesque aliæ, ut si quis utrumvis Romanorum
ultimum dicat, a vero non sit abiturus. Ita omnis Ro-
mana laus in illos duos confuserat. Horum alterum,
Bonifacium Placidia, hæc erat imperatoris Valenti-
niani mater, Constantii relicta, Theodosii magni
*filia, **202** et Honorii soror, quæ filii nomine imper-*
ium administrabat, toti præfecit Africæ. Dolebat id
Ætio, sed minime displicere sibi rem ostendebat. Non-
dum enim in apertum odia proruperant, sed sub persona
amicitiæ tegebantur. Profectum jam in Africam Bonifa-
cium criminari apud Placidiam Ætius cepit ut regni
appetivorem, et ipsi et imperatori Africam erepturum.
Neque rem exploratu difficilem. Si enim Romam Boni-
facium vocaret, non venturum. Hæc ut audiit femina,
laudatum Ætii consilium sequitur. At occuparat jam
Ætius clam scribere Bonifacio matrem imperatoris in-
sidiis ipsius in exitium struere: ejus rei indicium præ-
dixit, fore ut sine causa subito revocaretur. Hæc erant
quæ litteris ipsius continerentur. Quibus nequitiam
spretis Bonifacius, simul aderant qui ipsum ad imper-
atorem accerent, negavit se aut imperatori aut matri
ejus parituum, Ætii monita silentio premens. His
Placidia intellectis tam Ætium fidsimum principi
credidit, quam suspectum habuit Bonifacium. Hic vero
nec parem se imperatoris potentie sentiens, nec salutem
sperans si Romam proficereur, consulare cepit
quomodo Vandalos sibi adjungeret, qui Africæ propin-
quam Hispaniam obtinebant. Mortuo ibi Godigislo,

fili successerant duo, natus justa matrefamilias Gontharis, Gizerichus aliter genitus, quorum ille ætate et ingenio socors, alter vero ad bella plurimum exercitus et solertiæ eximius. Missis igitur in Hispaniam Bonifacius de amicorum numero potissimis cum ambobus Godigisli filius æquum inivit sælus, ut cuique ipsorum tertia pars Africæ cederet; quod si quis bello impetretur, commune periculum esset. Hæc pacti, Vandali fretum ad Gades transeverunt in Africam venire.

2. Ex hac autem Procopii narratione colligi potest Bonifacium, vivente adhuc Gunderico, socius cum Vandalis inivisse, quamvis illi nonnisi post ipsius mortem in Africam transfretarint. Nec ab ea sententia alienus videtur fuisse Idatius, qui in Chronico, ad primum Valentiniani imperatoris annum, refert Vandalos post directas Hispanias Mauritaniam invasisse; deinde quarto Valentiniani anno Gunderici mortem consignat; ac denique anno sequenti observat Vandalos sub Genserico rege, relictis Hispaniis, in Africam transmisisse. Quin et Gunderici mortem in Hispania funestam fuisse narrat Idatius, auctor qui in hac parte omni exceptione major videtur, et ex eo sanctus Isidorus in brevi Vandalorum historia. Aiunt quippe illi auctores Gundericum, capta Hispaniensi urbe, omnia sibi licere autumantem, in civitatis basilicam, quam sancto Vincentio sacram fuisse Isidorus Grotii et Rodericus affirmant, manus irreverenter immisisse, propter quod a celis divina manu punitum fuisse, statimque in ipsis templi foribus a dæmone correptum et miserabiliter exagitatum animam exhalasse scribunt. Alii tamen, ut se ab ipsis Vandalis accepisse testatur Procopius, Guntharium, sic ille Gundericum appellare solet, Genserici fratris sui dolis occisum fuisse memorabant. At, ut ut sit ea de re, communis est omnium sententia Vandalos sub Genserico duce Africam occupasse, nec ea de re quisquam, ut puto, inficiari potest.

3. Hic autem mirari subit, Idatium, qui semel et iterum Vandalorum Africæ invasionem commemorat, nihil de Bonifacio hac occasione dixisse. At Prosper, qui Bonifacii defectionem narrat, ipsi simul et Romanis adversus eum bellum gerentibus barbararum nationum in Africam ingressum attribuit. Exinde, inquit, gentibus quæ navibus uti nesciebant, **203** dum a concertantibus in auxilium vocantur, mare pervium factum est... *Gens Vandalorum ab Hispania in Africam transit.* Idem habet auctor Historiæ miscellæ, quæ vulgo sub Pauli diaconi nomine circumfertur. Sed paulo inferius culpam omnem in solum Bonifacium rejicit. *Bonifacius vero, inquit lib. xiv, sentiens se non posse tuto Africam tenere, cernensque periculum instare; in perniciem reipublicæ effervescente, Vandalorum Alanorumque gentem cum Genserico suo rege ab Hispaniis evocatos Africæ intronisit, qui cunctam pene Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime devastantes, catholicam insuper fidem Ariana impietate subvertere.* His accedit Jornaudes de rebus Geticis cap. 53, ubi refert Gizerichum regem Vandalorum a Bonifacio, ut in Africam veniret, fuisse invitatum, cum in Valentiniani Augusti offensam incurrens, non aliter quam reipublicæ malo vindicare se potuisset. Vandalos a Gothis ex Hispania pulsos in Africam transmisisse Hierio et Ardabure consulibus scribit Cassiodorus in Chronico.

4. Verum etsi illi auctores nullam penitus facinoriam quo Ætius Augustam simul et Bonifacium delusit, mentionem fecerint, non tamen hanc historiam a Procopio aut conflictam fuisse, aut ex falso rumore acceptam inferendum esse putamus. Imo, si paulo accuratius ea quæ ab Idatio aut a Prospero ea occasione referuntur discutere lubet, aliquot forsitan istius rei vestigia reperiantur in eorum verbis, ex quibus veritatem expiscari licebit. Prosper nempe Bonifacium bellum *publico nomine* illatum fuisse ait, non solummodo quod ejus *intra Africam potentia gloriaque augetur*, sed etiam *quia ad Italiam venire ubi fuerat. Illum vero invitum ab imperatoris obsequio*

defecisse vel ex eo patet quod in ipso belli initio ad Romanorum partes redierit, ubi sese prima obtulit occasio; imo, ut narrat Idatius, in *æmulationem Ætii de Africa per Placidiam evocatus in Italiam, ad palatium rediit*; et statim amoto Ætio, magister militum factus est; resque eo tandem devenere, ut aperto prælio Bonifacius et Ætius in sese invicem dimicerent, idque Placidie Augustæ instinctu, si Marcellino comiti credamus; quæ sane omnia Procopii narrationem egregie confirmant: nam, uti ex Procopio infra dicturi sumus, Placidia tandem, cognitis Ætii fraudibus, erga Bonifacium semper se benevolentem præbuit.

5. At licet Bonifacii inimicorum peccatam voluntatem excusare animus non sit, cum tamen sui ipsius culpa ejusmodi struendis adversus se calumniis occasionem præbuisse fatendum est. Quippe cum defuncta priore conjuge sua, alteram ex Vandalorum gente duxisset, et æmulis eum calumniandi ansam, et imperatoribus mala de ipso suspicandi locum præbuit. Id forsitan ipsi etiam vitio vertebatur, quod Castinum magistrum militum in Hispania adversus Vandalos moventem, ob privatas quasdam similitudines, ante aliquot annos dimisisset, indeque res Romanorum infelicem habuissent exitum. Quam vero male audierit etiam apud amicos Bonifacium, occasione nuptiarum, quas ut diximus, cum uxore Vandolica contraxerat, discimus ex sancto Augustino, qui alias ejus virtutes tantopere commendaverat. Ipsum enim ob id facinus graviter reprehendit sanctissimus antistes epistola novæ editionis 220, ubi conquiretur quod licet uxorem istam, nonnisi post ejuratam Arianorum sectam, et emissam fidei catholice professionem, sibi conjunxisset, exinde **204** tamen Ariani adeo in ejus domo prævaluerant, ut filiam ex ea, ut quidem videtur, susceptam Arianorum ritu baptizari obtinuisset: quin et *niai*, inquit, *fama falsa fuerit, quædam ancilla Deo dicata* per eosdem hæreticos rebaptizata fuerunt. Hæc Augustinus, qui amicitiam, quam olim cum Bonifacio habuerat, memor, eum priusquam Vandalos in Africam introduxisset, ad meliorem frugem reducere conabatur. Id etiam sanctum virum maxime angebat, quod populi ex extremis Africæ partibus barbari, qui nunquam Romanorum armis subijci potuerant, occasionem opportunam nacti, in Romanorum provincias effusi essent, easque penitus devastarent: ex quibus rebus, tum Ecclesiæ, tum etiam reipublicæ innumera prope modum incommoda consequerantur. Sed hæc omnia nonnisi levia quædam gravissimarum calamitatum quæ paulo post contigerunt præludia fuere.

6. Bonifacius itaque, qui Ætii proditio e Romani imperii publicus hostis dictus fuerat, cum bellum adversus se indictum sustineret propriis viribus non posset, pacto cum Vandalis inito, eos in sui ipsius et reipublicæ exitum in Africam accessivum. Illos ex omni ætate et conditione octoginta hominum millia numero tunc fuisse scribit Victor Vitensis libro 1, num. 4. Cumque eo animo venissent ut extinctis aut penitus servituti redactis incolis, in ea provincia figerent sedes, universa penitus depopulabantur, nec ætati, nec sexui parentes. Et quidem Idatius Vandalos *omnes simul cum eorum familiis* in Mauritaniam et Africam, relictis Hispaniis, transmisisse observat, quod mense Maio, Olympiade ccccii, anno 5 Valentiniani iii, contigisse scribit. Sed certior videtur consul nota quæ in Prospero Chronico habetur, ubi Gensericus rex Vandalorum ex Hispania in Africam transisse dicitur, Hierio et Ardabure consulibus, id est æræ vulgaris anno 427.

7. Cum vero Africa tot tantisque tumultibus ageretur, quæ quidem omnia in Bonifacii rejiciebantur rebellionem; qui Romæ erant familiares ipsius et antiqui amici, quibusque nota olim fuerant hominis morum probitas et animi virtus, persuadere sibi non poterant tantum virum regnandi cupidine abreptum a Romano imperio defecisse. Quare communi cum Placidia Augusta consilio, quidam ex illis, uti narrat

Procopius libro laudato, Carthaginem proficiscuntur, rem propius exploraturi. Ibi collocuti cum Bonifacio, visis etiam fraudulentis Ætli litteris, reque uti erat omnino comperta, citissime in Italiam revertuntur, universam rerum seriem, quove artificio subornata fuerat ista proditio, Augustæ atque etiam cæteris Bonifici necessariis retulit. Omnia Ætli fraudibus contigisse tunc primum intellexit Placidia, cuius tamen cum potentiam reformidaret, ejusque opus haberet industria ad sustentandas imperii vacillantibus vires, factum dissimulavit. Sed omni negotii cæmitis Bonificii amicis declarato, eos obtestata est ut Bonificium in imperatoris fidem et obsequium revocare modis omnibus conarentur, sese ipsam gravi jurejurando obstringens nunquam ei pro defectione nocituram. Et quidem, ni fallor, huc revocari debet Darii comitis in Africam adventus; cui gratulatur sanctus Augustinus epistola 229 quod in Africam missus fuerit pacis, absque pugna, aut sanguinis effusione, conciliandæ causæ. Qui enim pugnant, inquit ad illum sanctus antistes, *si boni sunt, pacem, sed per sanguinem* 205 *querunt; tu autem nec cujusquam sanguis quereretur missus es.* Nec spe sua frustratus est Darius; nam, ni prosequitur Procopius, et rerum gestarum series satis probat, Augustæ amicorumque precibus libentis animo paruit Bonificium, statimque societatis cum Barbaris inite poenitentia ductus, quæ peribus, qua promissis eos interpellavit, ut in Hispanias reverterentur. Quod cum illi facere præfracte detrectarent, bello aperto dimicatum est. At cum in eo Bonificus comes simul cum Aspre Orientalium copiarum duce victus atque fugatus a barbaris fuisset, tota pene Africa in Vandalorum potestatem devenit.

8. Rem porro plane admirabilem ea occasione contigisse Marciano, qui postea imperator fuit, narrat Procopius, quam hic referre libet. Is tum Asparis domesticus, cum aliis multis Romanorum a Vandalis in prælio captus fuerat. Cum vero quadam die subditi inter alios captivos dormiret Marcianus, Gensericus vili aquilam alis extensis super eum volitantem, ne ab æstu fervescente aliquid pateretur incommodi. Rediligenter perpensa, conjectit barbarus Marcianum aliquando ad imperii fasces perventurum; quare eam librum abire permisit jurejurando obligatum nunquam se adversus Vandalorum gentem militaturam. Unde, inquit idem auctor, ille *Theodosio postea mortuo ad imperium proventus, optimum se cætera principem præstitit; at res Africæ quales invenerat reliquit.* Eandem historiam habet Evagrius scholasticus libro II Historiæ ecclesiasticæ, cap. 4, sed quam ex Procopio de cæpsit. Marcianum tamen, ut *imperatorem decebat*, commotum adversus Vandalos ad bellum se parasse asseverat Theodorus Lector lib. 1, cum scilicet ea didicisset quæ Gensericus in excidio urbis Romæ adversus Augustas patraverat; re tamen infecta et vivis excessit.

9. At Gensericus, fugato Bonifacio, more barbarorum victoria abutens, cuncta simul, sacra scilicet et profana, in Africanis provinciis devastabat; idque tanta cum atrocitate, ut et ipsi barbari ad crudelius quam innata eorum feritas soleret, cum Afris agendum, occultis quadam vi sese stimulatatos faterentur. Id testatur Salvianus libro VII de Gubernatione Dei. *Ille utique cælestis manus, inquit, quæ eos, Vandalos scilicet, ad puniendam Hispanorum flagitia illic traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique futebantur non suum esse quod facerent, agi enim se divino jussu ac perurgeri. Ex quo intelligi potest quanta sint mala nostra, ad quos vastandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inviti.* Idem innuit Jornandes de rebus Geticis cap. 33, scribens *Gizerichum* in Africa ad divinitatem, *ut fertur, accepta potestate diu, regnasse.* Idem auctor Genserici corporis habitum moresque animi et ingenium egregie repræsentat loco laudato, cuius verba huc proferre juvenit; neque enim cuiquam ingratum fore existimo

A hominis adeo famosi imaginem veris ac nativi coloribus depictam aspirere. *Erat, inquit, Gizerichus Romanorum clade in Urbe notissimus, statura mediocris, et equi casu claudicans, animo profundus, ærmonarum, luxuriæ contemptor; iru turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes providentissimus, semina contentionum jacere, odia miscere paratus.* Eunem Idatius atque Isidorus locis superius a me laudatis, ex fide catholica apostatam effectum in Arianam transiisse perfidiam, ut aliquorum relatio habet, observant; quod an sit verum, divinare non licet. Certe Vandalis hæresi Arianae, quam a Gothis popularibus suis hauserant, addictissimus fuisse ex Procopio jam supra diximus: cui Salvianus passim, atque 206 auctores consentiunt.

10. Quisnam vero tunc fuerit Africae status, ex Possidio discendum est, in Vita sancti Augustini, suæ patriæ calamitates his verbis deplorante capite 28: *Divina, inquit, voluntate et potestate provenit ut manus ingens diversis telis armata et bellis exercitata innumantium gentium Vandalorum et Alanorum, commixtam secum habens Gothorum gentem, aliarumque diversarum personas, ex Hispaniæ partibus transmarinis, navibus Africæ influxisset et irruisset, universaque per loca Mauritaniarum, etiam ad alias nostras transiens provincias et regiones, omni sævienti crudelitate et atrocitate, cuncta quæ potuit exspoliatione, cædibus, dirersisque tormentis, incendiis aliisque innumerabilibus et infandis malis depopulata est; nulli sexui, nulli parcens ætati, nec ipsis Dei sacerdotibus vel ministris, nec ipsis ecclesiarum ornamentis, seu instrumentis vel ædificiis.* Et paulo inferius: *Videbat ille homo Dei, sanctus Augustinus, civitates excidio perditas, pariterque cum ædificiis villarum habitantes, alios hostili nece extinctos, alios effugatos atque dispersos; ecclesias sacerdotibus ac ministris destitutas, Virginesque sacras, et quosque continentes ubique dissipatos; et in his alios tormentis defecisse, alios gladio interemptos esse, alios in captivitate perdita animi et corporis integritate ac fidei, malo more ac duro hostibus deservire; hymnos Dei et laudes de ecclesiis deperisse; ædificia ecclesiarum quamplurimis locis ignibus concremata, solemnia quæ Deo debentur de propriis locis desisse sacrificia, sacramenta divina vel non quæri, vel quærenti qui tradat non facile reperiri; in ipsas montium silvas et cavernas petrarum, et speluncas confugientes, vel ad quasque munitiones, alics fuisse expugnatos, et interfectos, alios ita necessariis sustentaculis evolutos atque privatos, ut fame contabescerent, ipsosque ecclesiarum præpositos et clericos, qui forte Dei beneficio vel eos non incurrerant, vel incurrentes evaserant, rebus omnibus exspoliatos atque nudatos, egentissimos mendicare; nec eis omnibus ad omnia quibus fulciendi essent subveniri posse: vix tres superstites ex innumerabilibus ecclesiis, hoc est Carthaginensem, Hipponensem et Cirtensem, quæ Dei beneficio excisæ non sunt, et earum permanent civitates, et divino et humano fultæ præsidio; licet post ejus obitum urbs Hipponensis incolis destituta ab hostibus fuerit concremata.* Hæc ille de Vandalorum invasione, qui Hipponem, uti paulo inferius narrat, quatuordecim mensium spatio obsessam tenuerunt, defuncto Augustino tertio ejusdem obsidionis mense, Theodosio XII et Valentiniano III consulibus, id est anno æræ Christianæ 430, die v kalendas Septembris, cum annos vixisset 75 menses 9 dies 15.

11. Cæterum hanc Africanæ regionis cladem accurate ac sincere a Possidio fuisse descriptam confirmari potest ex Capreoli Carthaginensis antistitis epistola excusatoria ad Ephesinæ synodi generalis Patres, qua nec ipsum, nec ex Africanis episcopis quemquam ad eam synodum occurrere potuisse asseverat, ob miserimum totius Africae statum, cum nequidem intra Africae limites, ut ea de re tractarent, in unum convenire ipsis licuisset. *Omnis, inquit, hac tempestate viæ aditus præclusus est. Etenim effusa hostium multitudo, et ingens ubique provinciarum vastatio, quæ incolia partim extinctis, partim in fugam actis, absolutam*

desolationis speciem, quoque versum longe lateque porrigitur, oculis offert, promptam illam cœcundam jaculationem ademit. Laudarunt Cyrillus ac cum eo universi Patres Capreoli in servanda fidei integritate sollicitudine, cuius epistolam nihil aliud spirantem quam *ut expurgata novitate*, inquit Vincentius 207 Lirinensis in secundo commonitorio, *antiquitas defenderetur*, publicis synodi geatis inseri mandavit Cyrillus Alexandrinus, synodi præses, actione 1; ob idque Bessula Capreoli diaconus inter Patres concilio interfuit. Aliam item ejusdem Capreoli epistolam adversus Nestorianos ad Vitalem et Constantium, seu potius Tonantium, Hispanos, e codice ms. monasterii Herivalloensis erutam primus integram edidit Jacobus Sirmondus, quæ postea sæpius recusa est. Denique Capreoli cum sancti titulo, quem ipsi etiam Vincentius loco laudat tribuit, memoria in veteri Carthaginensis ecclesiæ calendario, ... *cal. Agusti recollitur*, quod hic observare visum est, cum non omnes alii antistes in isto calendario designati hac sanctitatis nota honorentur.

CAPUT IV.

Geneserici Vandalorum regis persecutionis initia.

1. Cum inclinatis imperii rebus Valentinianus imper esset ad compescendos Vandalorum conatus, pax cum illis per Trigetium legatum eo pacto sancita est, ut una Africa portio barbaris relinqueretur, altera sub potestate Romanorum permanente. Alteram pacis hujus conditionem memorat Procopius lib. 1 Historiæ Vandalicæ, quod scilicet Genesericus annuum Valentiniano imperatori tributum penderet, dato ei in obsidem Himerico filio; quem tamen postmodum, firmata inter utrumque amicitia, Valentinianum ad patrem remisisse idem auctor asseverat. Hæc omnia sacramento confirmata fuisse scribit Isidorus in Vandalorum Brevis Historia æra 467. Sed locum et tempus initii fœderis signat Prosper in Chronico, hanc pacem Hippone in idus Februarii factam fuisse scribens, Theodosio xv et Valentiniano iv consulibus, id est, æræ vulgaris anno 455, quod et ex Cassiodori Chronico confirmatur.

2. Verum si pacis hujus beneficio orthodoxi qui sub Romanorum ditissime remanserant, utcumque securi a barbarorum insultibus fuere, gravior inde adversus illos qui Vandalis subjecti fuerunt exorta est tempestas; quos nempe Genesericus vi aperta ad Ariarum hæresim pertrahere conatus est. Persecutionem hanc altero post initum sædus anno consignat Prosper sub Ætio ii et Sigisvulto consulibus, anno scilicet 457, ubi hæc habet: *Gezerichus rex Vandalorum intra habitationis suæ limites volens catholicam fidem Ariana impietate subvertere, quosdam nostrorum episcopos catenus persecutus est, ut eos privatos jure basilicarum suarum etiam civitatibus pelleret, cum ipsorum constantia nullis superbissimi regis terroribus cederet.* Horum antistitem tres recensentur in editione Chronici Prosperi Labeana tomo I Bibliothecæ novæ, pag. 51, quorum nomina in cæteris desiderantur. Ii sunt Possidius, Novatus et Severianus, qui ibidem dicuntur cæteris fuisse clariore. Quinam vero fuerint illi præsules, divinare non licet. Celebres tunc fuere Possidius Calamensis in Numidia antistes, ob vitam sancti Augustini ab eo editam nemini ignotus, et Novatus, Sitifensis in Mauritania cognomine episcopus, qui Collationi Carthaginensi in causa Donatistarum adfuerunt, et concilio Carthaginensi adversus Pelagianos sub Aurelio episcopo subscriperunt. Certe Novatum Sitifensem adhuc superstitem fuisse sub Augustini vitæ finem ex ejusdem sancti viri epistola 229 ad Darium comitem superius laudata certum est.

208 3. At vero non solum adversus episcopos hanc persecutionem commotam fuisse patet ex iis quæ idem Prosper de Arcadio ejusque sociis subjungit, quos diversis pœnis exagitatos martyrio tandem glorioso vitam finisse idem auctor testatur. Is ipse est Arcadius, ad quem pro fide orthodoxa exulantem

A exstat epistola Antonini Constantinæ episcopi, qua eum ad martyrium fortiter pro fidei catholicæ defensione subeundum adhortatur; quam quidem epistolam diversam esse ab ea quæ a Gennadio tribuitur Honorato Constantinæ episcopo, suspicatus est Baronius ad annum Christi 447, propterea quod in editis sub Antonini nomine vulgata sit. Idem Utulus Auberto Miræo sucum fecit in Aucuario scriptorum ecclesiasticorum, capite 114, ubi recenset Antouinum Constantiniensem episcopum, qui scripsit epistolam consolatoriam ad Arcadium actum in exilium a Geneserico Vandalorum rege, etc., quasi alius esset ab Honorato quem Gennadius in Catalogo commemorat. Eum tamen unum et eundem fuisse jam consentiunt viri eruditi, qui Antoninus Honoratus appellatur. Omnem sane dubitandi locum tollit antiquus codex manuscriptorum bibliothecæ nostræ Sancti Germaui a Pratis, ab annis circiter centum supra mille caractere Merovingico seu Franco-Gallico conscriptus, in quo Gennadii Catalogus Hieronymiani subjungitur; atque in eo auctor illius de qua agimus epistolæ, sine ulla falsi suspitione Honoratus Antoninus dicitur. Sic quippe habet numero 225, qui capiti 96 editionis Miræi respondet: *Honoratus Antoninus Constantiæ civitatis episcopus scripsit ad Arcadium, qui pro confessione fidei catholicæ in Africa partibus a Geneserico rege missus exsulabat, epistolam ad labores pro Christo ferendos cohortatoriam, et exemplis præsentibus, et Scripturarum relationibus roboratam; et quod confessionis fidei perseverantia non solum purgat peccata, sed et meritum procurat martyrii.* Ibi tamen pro Constantiæ legendum est Constantinæ, quod nomen ista civitas habuit a Constantino Magno, cum alias Ciria appellaretur. Etiam nunc sub eodem Constantinæ nomine celebrem esse scribit vir de re litteraria optime meritus Gisbertus Cuperus, in notis ad Lactantii libram de Moribus persecutorum ad cap. 43, ubi eversionem æri incisam exhibet, curiosisque observationibus illustrat.

C 4. Porro Antoninus successisse videtur Fortunato ejusdem Constantinæ civitatis antistiti, qui anno 411 Collationi Carthaginensi inter catholicos et donatistas habitæ interfuit, et anno 416 synodo Milevitanæ. Sed quo anno in Cirtensis ecclesiæ thronum conscenderit mihi plane incertum est. Solius ejus epistolæ ad Arcadium meminere tum Gennadius, tum Honorius Augustodunensis; sed etsi brevior sit, ea est tamen quæ suo auctori locum inter ecclesiasticos scriptores jure merito acquisierit, quod nemo qui eam legerit inficiabitur. Vix enim aliud reperire est in isto sæculo scriptum quod magis priorum temporum venam, apostolicumque vigorem spiret: quare hanc exhibere hic integrum visum est operæ pretium, maxime quod ad martyrium Vandalicæ persecutionis historiam plane pertineat.

EPISTOLA COHORTATORIA.

HONORATI ANTONINI CONSTANTINÆ EPISCOPI
ad Arcadium pro fide exulantem.

(Hanc epistolam dedimus Patrol. tom. L, col. 567.)

212 5. His Honorati litteris excitatus Arcadius, gloriosum agone, quem pro fide orthodoxa exulans jam inceperat, pretiosio sine consummarit. Contemptis nempe quibus affluēbat ingentibus divitiis, rejectaque ea quæ ipsi offerebatur, et qua adeo antea valuerat, regis amicitia, imo et pro nibilo ducens, conjugis affectum, post superata forti animo diversa tormentorum genera, quibus ejus constantia tentata fuit, gloriosa tandem morte pro Christo illustre martyrium complevit cum tribus aliis suis contribulibus, ut refert Prosper in Chronico his verbis. *Ætio ii et Sigisvulto consulibus*, id est, secundum nostrum computandi modum, anno 437, per idem tempus quatuor Hispani viri, Arcadius, Probus, Paschasius et Eutychianus, dudum apud Genesericum merito sapientiæ ac fidelis obsequii cari clarique habebantur; quos rex ut

copulatiores sibi faceret, in Arianam perfidiam transire praecepit. Sed illi hoc facinus constantissime respuentes, exciatio in rabidissimam iram barbaro, primum proscripti, deinde in exsilium acti, tum atrocissimis suppliciis execrati, ad postremum diversis mortibus interempti illustri martyrio mirabiliter occubuerunt. His subjungit idem auctor Paulilli pueri catholici certamen, qui maluit ex aulico ditissimo vile pro Christi nomine mancipium fieri, quam ejurare fidei catholice professionem. Puer autem, inquit, Paulillus nomine, frater Eutychiani et Paschasii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum regi acceptus, cum a professione atque amore catholice fidei nullis minis deturberi posset, festibus diu cæsus, et ad infamam servitutem damnatus est: ideo, ut apparet, non interfectus, ne de superata sævitia impii regis etiam ætus illa gloriaretur.

6. Horum sanctorum memoriam celebrant veterum simul et recentiorum martyrologiorum scriptores, ex quibus Ado locum Prosperi integrum martyrologio suo inseruit ad diem 13 Novembris, quod et postea in Romano quoque Martyrologio factum est. At Usuardus solum ea retulit quæ ad quatuor priores attingunt, nihil de Paulillo commemorans, sicut nec Florus, in cujus martyrologio iidem sancti pariter recensentur, sed die præcedenti. Ibi etiam, sicut et in Cæsiana Prosperi Chronici editione, qui inter ipsos quartus sub nomine Eutychiani recensetur, appellatur *Eutychius*. Eorumdem Christi martyrum festivitatem, veluti suorum concivium, celebrant Hispaniæ scriptores. Et merito quidem. Eos enim Hispanos fuisse, vel ex Prosperi loco quem supra descripsimus constat. Plura præ cæteris habet de iis Tamayus Sa'azar in martyrologio Hispanico, ubi eorum acta ad diem 13 Novembris ex variis auctoribus consarcinavit. Quin et ibi epitaphium eorum sepulcro, uti refert, inscriptum laudat, in quo Arcadius Toleti, cæteri Salmantica nati dicuntur, vocanturque martyrum Vandalicæ persecutionis in Africa primitiæ. Postremum hunc titulum eis esse debitum, ex epistola Honorati Antonini, quam supra 213 retulimus, nemo potest inficiari. Ibi enim Arcadium sic Honoratus alloquitur num. 5: *Signifer es Christi, in acie primus ambulans. Si tu cecideris, ab aliorum morte non eris immunis*, etc. Sed quæ præterea de istis martyribus ex recentioribus narrat idem auctor, nemo facile admittit absque aliquo vade certioris fidei.

7. Cæterum multo plures hæc tempestate martyres et confessores pro Christi asserenda divinitate in Africa decertasse auctores laudati innuunt, quamvis paucorum solummodo nomina brevitalis studio recensuerint. Nec etiam defuere sanctissimi præsules, qui sese veluti muros æreos pro domus Domini defensione Genserici conatibus opponerent: ex quorum numero aliquot laudat Gennadius in catalogo scriptorum ecclesiasticorum qui, accepto calamo, fidei catholice veritatem contra Arianos scriptis egregie propugnant. Celebris inter alios fuit Victor Cartennæ in Mauritania episcopus, qui librum a se adversus Arianos editum ipsimet regi Genserico offerri curavit, ut se didicisse testatur Gennadius cap. 77 ex ejusdem libri prologo. De hoc vide supra pag. 469 (*Nobis col. 340, num. 50*). Ad idem quoque procul dubio tempus revocari debet breviarium fidei adversus eosdem Arianos conscriptum, quod cum aliis quatuor veterum auctorum opusculis edidit Jacobus Sirmundus anno 1630. Et quidem jam supra observavimus in nota 20 ad Victorem Viteusem (*Supra col. 188, n. e*), Sebastianum comitem a Genserico sollicitatum ut patriam religionem abnegaret, ex isto brevuario responsum hausisse quæ tyranni conatus irritos fecit. Iisdem temporibus prodiit in lucem *Liber seu Declaratio quorumque locorum de Trinitate contra Vârîmodum Arianæ sectæ diaconum*, quodquidem opus editum est in Bibliotheca Patrum, ubi ipsius auctor in præfatione operi præfixa se apud Neapolim Campaniæ urbem constitutum scripsisse testatur eo tempore quo *Ariani de infidelium regum gloriabantur superbia*: quem librum, veluti armarium

A instructissimum, catholicis contra Arianos proponit, ut exinde quid hæreticorum cavillationibus respondeant, haurire possint, cum ab iis impeterentur. Inno Varimadus diaconus Arianos, adversus quem liber iste scriptus est, non alius videtur esse, uti suspicatur Sirmundus in præfatione ad opuscula quinque dogmatica superius laudata, quam Marivadus diaconus, quem, teste ipsomet Victore Viteni lib. 1, num. 46, adhuc vivente Genserico Ilunericus *singulariter honorabat*. Porro ejusdem operis auctorem facit Petrus Franciscus Chiffletius Vigilius Tapensem episcopum, in opusculo 2 de Vindictis hujus Africani episcopi elucubrationum, quod etiam hoc nomine edidit in libros tres distributum. Sed refragantur codices mss., qui, ipsomet attestante Chiffletio, idem opus Idatio episcopo tribuunt. Chiffletii opinionem impugnat V. C. Joseph Antelmius in dissertatione quam nuper edidit de symboli Athanasiani auctore, sect. 2. Verum etsi persuasum nobis sit Idatium episcopum hujus operis auctorem, nequaquam esse Idatium Clarium episcopum Hispanum, qui Theodosii Magni temporibus ob accusatum Priscillianum hæreticum celebris fuit, ut perique ex recentioribus nominum similitudine decepti arbitrati sunt; non tamen inficiari possumus ipsum alteri Idatio, Lemicæ scilicet in Gallæcia episcopo, ascribi posse, quem Genserici temporibus floruisse constat, cum Vandali Hispania relicta in Africam transfretarunt. Et quidem ipsemet in Chronico, quod ad tertium usque 214 imperatoris Anthemii annum perduxit, se rebus gestis quæ narrat præsentem ut plurimum fuisse passim testatur.

8. Paulo post istud tempus, cum scilicet Carthaginem jam Gensericus invasisset, Cerealis Ca tellensis episcopus librum adversus Maximinum Arianæ sectæ episcopum conscripsit, qui exstat in Bibliotheca Patrum, laudaturque a Gennadio cap. 66. Idem Cerealis in Notitia Africana recensetur inter Mauritanicæ Cæsariensis episcopos, qui Ilunericus regis mandato Carthaginem convenerunt pro reddenda fidei sæ ratione, de quo supra diximus pag. 179. Floruit in eadem provincia Voconius Castellanus, seu, ut habet nostrum vetus exemplar, *Castallanæ Mauritanicæ urbis episcopus*, cujus varia opuscula recenset Gennadius cap. 78. Vide supra col. 173 (*Nobis col. 343, num. 75*). Denique *grandi opinione celebris* apud eundem auctorem, cap. 75, dicitur *Asclepius Afer in docendo ræ tempore*, qui etiam adversus Arianos sicut et contra Donatistas multa scripsisse memoratur. Sed illius sedis nomen varie varii codices scribunt, ita tamen ut nullus a corruptione videatur immunis. Editi habent, *Asclepius Afer in Bagaiensi territorio vici non grandis episcopus*; nostrum vero Gennadii exemplar vetustissimum habet, *in Gabaensi territorio Vicinigrantis*, etc.; alia manu, non tamen adeo antiqua, *Vicine civitatis*. Priorem tamen lectionem confirmat codex Fiseamensis, ut monuit me noster dominus Guillelmus *Fillasre*, ubi in *Navigensi territorio Vicinigrantis episcopus* dicitur. Honorius cap. 72 eundem simpliciter in *Baiensi territorio episcopum* appellat. Et quidem hic forte nomen alicujus vici designatur. Episcopos enim *in villis et in fundis, et per agros* in Africa fuisse nemo nescit, quod ex Collocatione Carthaginensi cap. 181 et 182, aliisque vetustis monumentis absque magno negotio probari posset. Sed his diutius immorari non vacat. Cæteros vero auctores qui subsequentibus temporibus florere prætermitto, inter quos enituit potissimum beatus Fulgentius, de quo plura suo loco dicturi sumus.

CAPUT V

Gensericus capta Carthagine in ipsius cives sævit.

1. Gensericus, de cujus fide ob pacem sacramentum, uti diximus, confirmatam, securus videbatur imperator, videns Romanis alio detentis, eas urbes quæ sibi ipsi non parebant, se haud magno negotio invasurum, repentino impetu Carthaginem advolans, eam suo subiecit imperio, ratus, capta totius Africae urbe

præcipua, cum senatum virosque nobiles in sua haberet potestate, fore ut nulli deinceps sibi resistendo pares essent. At tanta cum sævilia in istius miserimæ urbis cives exarsit, ut nisi omnes fere istius ævi auctores testes eorum quæ hac occasione Gensericus patravit haberemus, omnem prorsus fidelem excedere viderentur. Item aliorum verbis exponere juvat, ne quis forte me celeberrimæ civitatis calamitates exaggerasse existat. Sic itaque de hoc excidio loquitur Prosper in Chronico: *Theodosio xvii et Festo consultus, id est æræ vulgaris anno 439, Ætio rebus quæ in Galliis componebantur intento, Gensericus, de cujus amicitia nihil metuebatur, xiv kalendas Novembris Carthaginem dolo pacis invadit, omnesque opes ejus, excruciatu diversorum tormentorum genere civibus, in jus suum vertit; nec ab ecclesiarum despoliatione abstinens, quas et sacris vasibus exinanitas et sacerdotum administratione privatas, non jam divini cultus loca, sed suorum 215 jussit esse habitacula; in universum captivi populi ordinem sævus, sed præcipue nobilitati et religioni indensus, ut non discerneret hominibus magis an Deo bellum intulisset. Hanc autem captivitatem Carthago subiit anno postquam Romana esse cœperat 585. Eadem habet Isidorus in Historia Vandalorum æra 467. Ille violata sacramenti religione Carthaginem dolo pacis invadit, etc., ut Prosper; quibus addit: *Arianam pestilentiam per totam Africam inromittit, sacerdotes ecclesiæ pellit, martyres plurimos efficit; et, juxta prophetiam Danielis, demutatis mysteriis sanctorum ecclesias Christi hostibus tradidit. Quæ ultima verba ex Idatii Chronico mutuata est. Diem vero notat Marcellinus comes x kalendas Novembris, quo assedit Carthaginem a Gensericis occupatam fuisse. At præferenda est Prosperi et Idatii auctoritas.**

2. De Africanarum provinciarum ipsiusque Carthaginis excidio plura habet Salvianus Massiliensis presbyter in libro de Gubernatione Dei, quorum sextus et duo sequentes fere sunt toti de hoc argumento. Has vero calamitates divinæ severitati tribuendas non esse, dicit idem auctor, sed Afrorum scelere deputandas, qui Vandalos gravi, antequam illuc pergerent, ac longa iniquitate traxerant. Eorumdem Afrorum vitia et depravatos mores ita exaggerat, ut nullum apud ipsos bonum, sed totum malum fuisse asservere non dubitet, quod nempe *exclusa naturæ originalis sinceritate, aliam, quodammodo in his naturam vitia fecissent. Eorum potissimum impudicitiam insectatur libro vii. At libro sequenti in eos maxime invehit, quod nulla in servos Dei, potissimum monachos, sanctos Dei appellat, reverentia tenerentur, quos contra irridebant, maledicebant, detestabantur, insectabantur, ea omnia in illos pene facientes quæ in Salvatore nostrum Judæorum impietas ante fecit quam ad effusionem ipsam divini sanguinis perveniret. Tum paulo post subiungit: *Inter Africæ civitates, et maxime intra Carthaginis muros, palliatum et pallidum, et recisus comarum fluentium jubeis usque ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus quam infidelis sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut, etc., ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia et maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, et detestantibus ridentium sibilis quasi taureis cædebat, vere, ut si quis ca inscius rerum fieri videret non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Hæc et alia plura Salvianus more suo populos ad prænitentiam provocandi desiderio abreptus. Sed de hac Carthaginis clade consulendus est potissimum Victor Vitensis libro primo: ex quo discimus Quodvultdeum Carthaginis episcopum cum maxima cleri sui parte, vetustæ navi impositum ut undis absorberentur, Neapolim Campaniæ feliciter appulisse. De isto agemus infra cap. 9.**

3. Cæterum quo nobiliores erant Carthaginensis urbis cives, eo miserrabilior fuit illorum casus. Cum

A enim timeret Gensericus ne, si illi vel modicum quid ex pristina auctoritate retineret, aliquando sibi infensiores essent futuri, universos qui aliqua dignitate pollebant, vel generis nobilitate cæteris præstantiores utinamque videbantur, bonis omnibus spoliatos trans mare navigare compulit, nisi maluissent ad viliorum mancipiorum conditionem redigi. Priorem sortem beati Fulgentii avum 216 passum fuisse discimus ex ejusdem sancti vita, cap. 1, ubi Gordianus, sic enim appellabatur, ex senatorum Carthaginensium numero impositam peregrinationem libenti animo suscepisse dicitur, volens saltem, facultatibus perditis, non perdere libertatem.

4. Aliorum quorundam fortunam docent nos Theodoriti epistole, qui e patria profugi, post pergratas varias Orientis provincias in Syriam usque pertigerunt. Celebris inter cæteros fuit Cœlestiacus, aut, ut aliæ editiones habent, Cœlestianus quidam, quem idem Theodoritus Appellioni commendat ejus epistola 29; in qua Carthaginensium vices deplorans, egregie urbis istius cladem describit. Quæ Carthaginense, inquit, passi sunt, Æschyli et Sophoclis tragædiæ egerent, atque horum quoque linguam fortasse vinceret malorum magnitudo. Illa enim a Romanis ipsis quondam vix capti, imo quæ cum maxima Roma de principatu sæpe certarat, eamque in summum discrimen adduxerat, ludibrium modo facta est barbarorum. Et qui celeberrimam ejus curiam ornabant, orbe toto nunc errant, vitam ex hospitalium hominum manibus sustentantes, vitamque spectantibus lacrymas, et rerum humanarum instabilitatem volubilitatemque declarant. Alios equidem ridenti complures inde profectos, et timui: nescio enim, quod ait Scriptura (Prov. xxvii, 1), quid superventura pariat dies. Tum Appellioni Cœlestiacum speciali affectu commendat, qui magnum ex calamitatibus quibus afflictabatur faciebat in pietate proventum. Veneror autem, inquit, in primis præstantissimum et magnificentissimum Cœlestiacum, qui et calamitatem æquo fert animo, et felicitatis mutationem in occasionem vertit philosophiæ, universorumque Rectorem laudat, et hoc conducere arbitratur, quod ille aut fieri jussit, aut ne feret non prohibuit. Ineffabilis namque est divinæ Providentiæ ratio. Hunc una cum uxore ac filiis peregrinantem Abrahamitica benevolentia excipiat magnificentia tua. De animi enim tui magnitudine confusus hospites istos introduco, et liberalem dexteram tuam ostendo.

5. Extant apud eundem Theodoritum varii litteræ ad episcopos nonnullos, aliosque viros nobiles datæ de eodem argumento, in quibus laudat summam Cœlestiaci in his calamitatibus perferendis patientiam. Paupertatem autem, inquit epistola 34 ad Patricium comitem, facile ita fert, quomodo pauci divitias. Utitur etiam hac occasione piissimum autem et rerum humanarum fragilitatem ob oculos poneret eorum ad quos scribebat. Sic ad Stasimum comitem et primatem loquitur epistola 35: *Expono magnificentiæ tuæ patriam illi (Cœlestiaci) esse omnibus cunctis decontatam Libyam, civitatem vero spectatissimam Carthaginem, tribum et familiam in senatu clarissimam, tum opes magnas, et supra quam opus erat affluentem. Verum hæc omnia fabula nunc sunt, et rebus destituta narratio.... Talis nimirum est hominum felicitas, etc. Eadem ferme repetit in epistola 30 ad Avium Sophistam, et in epistola 32 ad Theodistum Beroæ episcopum. Sed observatione digna sunt quæ de eodem Cœlestiaci scribit ad Donnum Antiocheum episcopum, epistola 31. Præstantissimo, inquit, et magnificentissimo Cœlestiaci patria quidem celeberrima Carthago, genus vero quod illa fuit spectabile. At nunc ex ea pulsus exteris oras peragravit, et Dei amantium manum circumspicit. Habet præterea onus necessarium, quod illi curas auget, uxorem et filios et famulos, quorum causa pluribus eget impensis. Ego vero illius animum admiratus sum. Sic enim quasi secundis ventis ferretur, gubernatorem laudat, et gravem tempestatem nihili 217 facit. Pietatem namque ex calamitate sua*

luc atus est, felicissimamque hunc illi fructum in felicitas attulit. Nam dum prospera fortuna uteretur, hujusmodi sermones non admittebat: illa vero spoliatus, simul abiecit impietatem, et pietatis diritias nunc possidet, quarum gratia adversitatem istam contemnit. Hæc paulo fusius referre visum est, ut exinde pateat calamitates et vitæ hujus miserias ut plurimum illis esse pernecessarias qui salutis suæ consulere volunt, cum alias divitiis et honoribus affluentibus ne de ea quidem cogitare in mentem veniat.

6. Sed et alios quoque Africanos cives et patria exortos, litteris suis commendare curavit idem Theodorus. Exstat ex iis una, numero scilicet 52, ad Itham Edessæ episcopum, sicut et sequens ad Sophronium episcopum Constantinæ, in quibus episcopum quendam ex Africa ob barbarorum crudelitatem profugum, nomine Cyprianum, eorum pietati committit. Sed hic omittere non licet quod ejusdem Africanæ persecutionis occasione scribit idem Theodorus epistola 70, ad Eustathium Ægarum antistitem, pro Maria nobili puella, quæ in communi patriæ clade in servam vendita, in Syriam usque pervenerat. Res est ipsius verbis exponenda, quæ interpretatione non indigent. *Tragedia dignum est quod de Maria nobilissima narratur. Hæc enim, ut ipsa refert, et alii quidam testati sunt, filia est magnificentissimi Eudæmonis, sed in illa calamitate quæ Africam invasit, avitam libertatem amisit, et mancipata et servituti. Mercatores vero eam a barbaris emptam populis quibusdam nostris vendiderunt. Vendita porro est una cum ipsa et puella, ipsius olim famula domestica. Itaque acerbum servitutis jugum pariter ducebant ancilla et domina. Ceterum discrimen ignorare famula novit, nec oblita est pristinæ dominationis, sed benevolentiam in calamitate reservavit, et post communiam dominorum famulatum, famulabatur etiam illi quæ conserva putabatur, pedes ablucens, lectulum sternens, et reliqua similiter officia procurans. Res ad emporum notitiam pervenit: inde vulgata per urbem hujus libertas, et probitas ancillæ. Quæ cum didicissent qui apud nos degunt milites fidelissimi, ego enim tunc aberam, pretio emptoribus restitui, illam a servitute vindicarunt. Ego vero post reditum, et de calamitatis causa, et de laudabili militum studio certior factus, illis quidem fausta precatus sum: nobilissimam vero puellam quidam et religiosissimis diaconis [Al. edit. piissimæ cuidam diaconissæ] commendari, et annonam illi affatim præberi jussi. Jam decem elapsi menses erant, cum patrem audiens adhuc vivere, magistratumque gerere in Occidente, redire ad illum, ut par erat, concupivit. Et cum affirmarent nonnulli ad nudinas quæ apud vos nunc aguntur complures ab Occidente mercatores venturos, postulavit ut cum litteris meis proficisceretur. Hæc ego de causa epistolam scripsi, pietatem tuam obtulans ut generosæ stirpis curam gerat, et religione predicto cupiam jubeat, ut cum naviculariis et gubernatoribus, mercatoribusque agat, et fidem eam viris committat, qui patri restituere queant. Prorsus enim lucrum ingens referent, qui filiam ad patrem præter spem omnem humanam perduxerint. Hæc Theodorus ad episcopum Ægarum, quæ civitas olim erat episcopalis sedes sub Anazarbensi metropoli, in extrema Ciliciæ parte, ad quam negotiatores ex diversis orbis partibus solebant convenire.*

7. Huic vero historiæ aliam adjungit Baronius Julię ejusdem virginis, quæ non solum, sicut Maria, post captam a Vandalis 218 Carthaginem pariter in Syriam abducta et vendita fuit, sed præterea servitutum, aliasque calamitates glorioso tandem martyrio complectitur. Hæc est Julia virgo celebris cujus agoneum idem Baronius ex Adonis martyrologio, seu potius ut ipsemet observat in notis ad Martyrologium Romanum, ex Adonis appendice profert ad annum 440.

^a Cod. Remig., *inocultus tantæ martyris impendatur Ferte, nullus cultus tantæ martyri, etc.*

^b Capo Corso, promontorium in Corsicæ insula

A Nos vero ejus passionis gesta integra ex codice manuscripto, quem cum Bollandiana editione contulimus, nacti, ea operæ pretium duximus hic exhibere. Quamvis enim non ab iis scripta fuerint qui rebus gestis præsentibus adfuerunt, non tamen iis deneganda omnino fides qui res prout eas a patribus suis acceperant, absque ullis fictionum additamentis posteritati mandare saterunt. Nec quemquam movere debet quod in his Julia a paganis deorum sacrificia curantibus passa dicatur. Non enim adeo erant extirpati tunc temporis gentiles, ut in locis sætem dissitis sacrificia consueta plane omiserint. Et quidem sæculo sequenti sanctus pater Benedictus, attestante Gregorio Magno libro II Dialogorum, cap. 8, ethnicos prope Casinum montem demorantes ad fidem adduxit, eorumque delubrum Apollinis sacrum, silvamque eorum superstitioni dicatam, quæ adhuc supererant, plane evertit ac destruxit. Quin et Cyrus, homo gentilis, eo ipso tempore quo Carthaginem invaserunt Vandalis, primas Romani imperii dignitates obtinebat, qui et altero post captam hanc urbem anno consul renuntiatus fuit. Non multum postea Marcellianus, et ipse ethnicus, dux Romani exercitus adversus Gensericum cum Heracliano constitutus fuit sub Leone imperatore. Sed quid externa querere exempla opus est? cum ex sancto Gregorio constet adhuc suo tempore gentiles plurimos fuisse in Corsica insula, ubi ipsa Julia passa dicitur. Is enim lib. VII, indict. 4, epistola 2, Petro Corsicæ episcopo gratulatur quod gentilium conversioni procurandæ sollicitè incumberet, quorum multos ejus opera ab idolorum cultu jam revocatos fuisse testatur. Porro sanctæ Julię virginis et martyris memoria celebris est in martyrologiis tum antiquis tum recentioribus, quæ ejus festum diem 22 Maii recolunt. Hæc item die memoratur a Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, ubi ait Juliam apud Bonifacium Corsicæ oppidum fuisse occisam. Sacrum vero ipsius corpus in insula Gorona remansit usque ad annum 765, quo a Desiderio Longobardorum rege Brixiam translatum est, ubi in monasterio Benedictino, a se Ansæ uxoris suæ suasionibus magnificentissime constructo pro Angelberga eorum filia, collocatum fuit, ibique hæcenus summa populi devotione celebratur.

PASSIO

SANCTE JULIÆ VIRGINIS ET MARTYRIS

(Ex cod. ms. archimonasterii Remigii S. Remensis cum edit. coll.)

219 INCIPIT PROLOGUS.

I. Scriptum est, fratres carissimi: Narrabunt ea filii sui, ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur quæcunque operatus est Deus in sanctis suis (Psal. LXXVII, 6 et seq.). Illis namque diebus, requirentibus nobis a senioribus qualis fuit vita sanctæ martyris Julię, vel quod tropæum ejus passionis obtinuerit palma [Bull., palmam] martyrii, hoc nobis plena fide gestorum retulerunt sibi a parentibus suis ita fuisse relatum: quod nos idem posteritati qualicunque paginula, non tam elegantia sermonis quam simplicitate fidelissima, lectoribus credimus transmittendum, ne fortasse senescente fide, in occultis tantæ martyris passio impendatur, quæ a b capite Corsicæ effusione sanguinis in amore Domini nostri Jesu Christi totam provinciam consecravit.

INCIPIT PASSIO.

II. In tempore illo cum civitas Carthago capta fuisset, tunc beata Julia ex ea captiva dueta est, atque sortito in servitium pervenit cuiusdam viri nomine

finibus versus Italiam. Tota nunc insula subest Genuensium dominio

Eusebii. Sed venerabilis martyr apostolicum observabat præceptum. Serviebat domino carnali, non quasi ad oculum serviens, sed tanquam Deo omni imperio ^a sublimi subdita (*Ephes. vi, 6; Col. iii, 22*) famulabatur. Et licet ^b paganus fuisset dominus ejus, admirabatur tantam ejus servitii virtutem: propter quod etiam in aliquo venerabatur constantiam ejusdem religionis. At ubi expleto servitio famulatus sui requies ei data fuisset, aut lectioni vacabat, aut orationibus insistebat. Igitur cum se cibi contritione in amorem Dei [*Boll.*, affligeret] affligeret, nullatenus a domino suo nec blandimentis, nec monitionibus, vel unius diei, ut fertur, jejuniis potuit relaxari, nisi solum Resurrectionis ^c dominicæ diei. Pallebat vultus ejus jejunio, sed fides firma durabat: arescebant membra afflictione, sed mens cælo intenta verbis Dei quotidie pascabatur; pallebat violis abstinentiæ, [*Fortè* athescebat] ardescebat lilii castitatis.

III. Itaque dominus ejus carnalis Eusebius, civis Syriæ Palæstinæ, ad Gallias cum pretiosissimis mercimoniis properans, inopinantibus nobis, quod pretiosum habuit Capite Corsicæ reliquit. Igitur cum ibidem fortissimis remigiis navim suam anchoris sisterent, vident **220** eminus ritus sacrificiorum ibidem a paganis impendi. Statim præceps Eusebius cum suis omnibus ad sacrificandum descendit. Eadem vero die taurum dæmonibus suis immolabant. Interea cum illi crapulis bacchantur, sancta vero Julia propter illorum errorem de imo pectoris alta suspiria protraheret, nuntiatum est Felici ^d a satellitibus suis, in navi esse puellam quæ cultum deorum irrideret. Alloquitur Eusebium filius serpentis, dicens: Quare non omnes qui tecum sunt, ad cultum deorum nostrorum descenderunt? Prætoræ audio ibi esse puellam quæ nomina deorum nostrorum deridet. Ad hæc Eusebius respondit: Puellam quam dicis, nullo modo a cultu vel superstitione Christianorum amovere prævalui, neque sub interminatione ad nostram religionem adducere potui; et nisi mihi fidelissimo servitio famulatus sui necessaria esset, jam eam penitus afficerem. Tunc Felix Saxo dixit ad eum: Aut eam diis nostris vota solvere compelle, aut certe dabo tibi de meis quatuor [*Cod. Rom.*, ancillis] ancillas, quæ tibi plauerint meliores; aut pretium quod taxatum fuerit, tantum da mihi eam. Ad hæc Eusebius respondit: Si mihi integrum censum tuum dare volueris, non poterit ad ejusdem meritum servitii comparari.

IV. Tunc habito consilio venenatissimus serpens convivium præparavit, ubi Eusebium poculis crapulatus, alto somno sopitus est. Statim genitalium turba furens navim conscenderunt, atque exinde sanctam Juliam ad litus deposuerunt. Tunc Felix Saxo dixit ad eam: Sacrifica diis, puella: ego pro te doming

^a *Boll.*, imperio subdita publice famulabatur.

^b Papebrochius censet reponi debere *Arianus*, aut *Saracenus*. At tota passionis series exigit ut legatur paganus.

^c His verbis qualibet dominicæ dies intellige, ut in plerisque sequioris ævi auctoribus. Vide epistolam 11 S. Leonis editionis Quesnelianæ quæ est ad *Dioscorum Alexandrinum*.

^d *Cod. Bodec.* apud *Boll.*, addit, qui major erat inter turbas immolantium. In Adonis appendice dicitur princeps quod forte præcipuus esset loci illius. Infra dicitur *Felix Saxo*, forte *Sago*, a *Sagoua* Corsicæ urbe nunc diruta, ut suspicatur Papebrochius. Apud *Ferrarium* in Catalogo sanctorum Italiæ dicitur *Felix Tribunus*.

^e Lectionem *cod. Bodecensis* retinimus. Florentinus et Remig. habent, *Cumque laxasset claustra sepulcri subjecta meritis, ex ore ejus columba rajido petiit astra volutu. Ibidem, etc.*

^f *Cod. Remig.* addit, quæ nunc vulgo *Gorgona* dicitur. Est autem inter Corsicam insulam et oram Tusciæ sita. olim *Pisaurorum*, nunc, sicut et Pisa

A tuo quantum petierit dabo, et nexum tuæ conditionis absolvo. Sancta vero Julia respondit: Libertas mea Christi servitium est, cui ego quotidie pura mente deservio. Cæterum istum vestrum errorem non solum non venero, verum etiam et detestor. Tunc Felix Saxo jubet eam alapis cædi. Sancta vero Julia ait: Si Dominus meus Jesus Christus propter me sputa et alapas in facie accepit, quare non ego [*Fortè* propter ipsum] propter me ipsam alapis cædar, et pro sputis lacrymis meis maxillæ meæ rigentur? Iterum sævissimus draco jussit eam crinibus torqueri. Venerabilis Dei martyr torquetur, flagellatur. Illa vero in confessione sua clamabat: illum confiteor qui propter me flagellis cæsus est: nam si Dominus meus propter me spinis est coronatus, et tropæum crucis suscepit, quare non ego per molliam capillorum meorum, et per ejus vexillum fidei sustinam hujus passionis certamina, ut merear pervenire ad martyrii palmam?

V. Itaque festinus draco, ne sævitæ suæ damna pateretur, statim jussit sanctam Christi famulam in patibulo crucis imponi; et expergefatto Eusebio ibidem maxima perdomuit carnis certamina victrix ultima. Cumque ille soporis frena laxasset, sancta illa anima carne soluta, martyrii palma roseata, ad astra cælorum lætum cum angelis petit volatum, ibidem in thalamo crucis dotalia sua, astantibus angelis, plena fide confessionis recitavit, et sanguinis sui effusione subscripsit: atque per eos divina dispensatione in insula Margaritæ ^f nuntiatum **221** est sanctorum congregationi monachorum. Quicquid festim navim conscenderunt, et levantes vela, præstante sibi vento solatiu, subito pervenerunt in Capite Corsicæ, et requirentes ita invenerunt, sicut eis ab angelis fuerat revelatum. Qui cum omni reverentia deponentes corpus sanctæ martyris Christi de cruce, posuerunt eam in navi, et levantes vela navigaverunt sub omni celeritate regredientes præstante sibi vento s.

VI. Tunc obviaverunt eis monachi cum navi de insula quæ dicitur ^g Capraria, præstante sibi vento magnum solatiu; et mirati sunt quod contra venti fortitudinem in modum volucrum vela plena iter suum agerent. Qui accedentes et diligentissime requirentes, quæ virtus Dei esset in navi, exposuerunt eis omnia per ordinem sicut gesta fuerant, et postulantes ab eis reliquiarum benedictionem impetraverunt et regressi sunt in sua. Illi autem pervenerunt in insulam Gorgonensem, et deponentes corpus ejus de navi, et condientes eam aromatibus posuerunt in monumento cum gaudio magno. Gesta autem sunt hæc xi calendæ Junii. In quo loco florent orationes sanctorum ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen

ipsa, magno Etruriæ duci subdita. De Gorgonæ insulæ monachis Gregorius Magnus in lib. 1, epist. 50.

^g *Cod. Bo 1.*, prospero vento pervenerunt ad monasterium suum, etc.

^h Insula Capraria media est inter Corsicam et Gorgonam, Hujusce insulæ monachos ob conversationem sanctam laudat Augustinus epist. 48 ad Eudoxium eorum abbatem data. Masececi adversus fratrem suum Gildonem in Africa rebellantem pugnatorem, noctes in orationibus cum Caprariæ insulæ monachis transegit; quin et eorum aliquot secum in Africam duxit, ut ipse armis, illi vero precibus pugnarent. Post noctem in hymnis et orationibus pervigilem transactam munius ipsis celestium sacramentorum myteriæ prælium iniit, atque cum parva militum manu ingentem rebellium exercitum in fugam verit, ut narrat Paulus Orosius, auctor illorum temporum, lib. vii, cap. 95. Monachos Etrusci mari insularum a Fabiola visitatos fuisse scribit Hieronymus in ejusdem Fabiolæ epitaphio. Vide Baronium et auctores ab eo laudatos ad annum 598. Cæterum codex *Bodec.* nihil habet de hoc Caprariæ monachorum occursu.

CAPUT VI.

Genesericus Romam invadit, variasque imperii provincias devastat.

1. Cum Genesericus capta Carthagine nihil sibi in Africa metuendum esse sciret, Siciliam aggressus est, idque eodem anno quo Carthaginem invaserat, ut scribit auctor Chronici Paschalis; sed eam irruptionem cum Idatio, Prospero et Cassiodoro, anno sequenti potius consignandam esse censent viri eruditi, Valentiniano scilicet Augusto v et Anatolio consulibus, id est anno vulgaris æræ 440. Hæc est procul dubio patriæ suæ calamitas, quam Paschasinus Lilybætanus in Sicilia episcopus deplorat in epistola ad Leonem Magnum pontificem, in qua nuditatem et animæ ærumnas, *amariissima captivitate faciente*, se incurrisse conqueritur. Et quidem gravem fuisse istam Siciliæ calamitatem ex aliis quoque auctoribus qui ea de re scripserunt, colligi potest. Testatur quippe Isidorus in brevi Vandalorum Historia, æra 467, Genesericum, direpta omni Sicilia, etiam Panormum, totius insulæ caput, obsidione cinxisse. Id vero hausit ex Idatii episcopi Chronico, qui gravem ea occasione persecutionem adversus catholicos in eadem provincia a barbaro rege cominotam fuisse scribit, instigante scilicet Maximino Arianæ sectæ fautore, quod ab orthodoxis antistitibus paulo antea fuisset eundemnatus. Hæc sunt Idatii verba: *Genesericus Siciliam deprædatus, Panormum diu obsedit: qui damnati a catholicis episcopis Maximi, apud Ciliam Arianorum 222 ducis, adversum catholicos præcipitur insinuat, ut eos quoque pacto in impietatem cogeret Ariamam: nonnullis declinantibus, aliquantulum durantes in catholica fide consummavere martyrium*. Eam tamen provinciam, sicut et Brutios, Genesericum invadere nunquam potuisse testatur Theodoricus rex Gothorum, apud Cassiodorum lib. 1 Variarum, epist. 4, quod eas Cassiodorus avus fortiter tutatus fuisset.

2. Totus itaque huic expeditioni incumbebat Genesericus, *Siciliam*, inquit Prosper in Chronico, et post eum Cassiodorus, *graviter affligens*, cum coemptum opus, audito Sebastiani comitis in Africam adventu, interrupt: veritus quippe ne tantus vir sibi absenti aliqua negotia faceretur, statim Carthaginem rediit. Verum nihil aliud Sebastianum quam salutem propriam consulere fuga quæret. Hic enim post Bonifacii, cuius filiam duxerat, mortem, socero suo substitutus, paulo post Ætio locum cedere coactus fuerat, a quo statim et palatio, ut Idatius scribit, expulsus est. Elapsus deinde aliis mot annis *exsul et profugus*, eodem Idatio teste, *ad palatium Orientis navigavit*, exindeque simili fortuna fugatus, ad *Theodoridem*, sic ille Theodoricum appellat, Gothorum regem confugit; ac tandem in Africam ad Vandalos transiens, post aliquod temporis intervallum, confictis adversus eum calumniis, Geneserici jussu apud Carthaginem occisus est. Quæ omnia variis in locis ab Idatio commemorata, suo articulo Marcellinus comes concludit, ad annum 435. Prosper vero ejus ex Hispania in Africam adventum anno 440 consignat. Laudanda autem in ipso pessimum est summa ejus in conservanda orthodoxæ fidei puritate constantia, de qua Victor Vitensis lib. 1, num. 6; unde occasione sumperunt nonnulli ipsius nomen in fastis ecclesiasticis inscribendi, ut diximus nota 20 ad Victorem (*Supracol. 188, n. c.*).

3. Cum autem hæc in Africa et Sicilia gererentur, Theodosius Augustus, comparata ingenti classe, adversus Vandalos bellum movit, sed infelici exitu, ut Prosper refert ad annum 441, quo Cyrus consulatum gerebat. Ariobinda nempe et alii duces, quos imperator classi præfecerat, *negotium longis cunctationibus differentes, Sicilia magis oneri quam Africæ præsidio fuerunt*. Quin et cum anno sequenti, Dioscoro scilicet et Eudoxio consulibus, Hunni sub Attila rege in Thraciam et Illyricum ingressi, has provincias depopularentur, Theodosius exercitum revocare coactus est quem in Vandalos direxerat. An vero istam

A in Orientales provincias irruptionem proprio motu suscepit Attila, aut certe a Geneserico, viro callidissimo, ad id fuerit pecunia instigatus, ut nonnulli volunt, incertum est.

4. Cæterum Valentinianus omni spe Carthagine imperio vindicandæ frustratus, tertio postquam a Vandalis capta fuerat anno, Dioscoro et Eudoxio consulibus, id est anno 442, pacem cum Geneserico renovavit, *Africa*, ut refert Prosper, et cum eo Cassiodorus, et alii, *certis spatiis inter utrumque divisa*, Byzacenam, Tripolitaniam, et provinciam quæ proconsularis dicebatur, barbaris dimisit imperator, relictis Mauritania utraque Cæsariensis scilicet et Sitifensi, Numidia, et ea regione quæ veteris olim Mauritaniæ pars erat postea sub Tingitanæ nomine cognita, sed quæ ad Hispaniarum dioccesim pertinebat. Numidiæ partem adiecit Victor Vitensis libro 1, num. 4, ubi Byzacenam, Abaritanam, atque Getuliam, et partem Numidiæ Genesericum 223 sibi reservasse scribit, data exercitui proconsulari seu Zeugitana, *Cæteras, inquit, provincias licet exterminatas Valentiniano adhuc defendente*. Hic porro in memoriam revocare juvat Leonis, rebus gestis plus quàm nomine Magni, Romani pontificis, pro Ecclesia Dei sibi commissa summam sollicitudinem, qui veritus ne inter tantos bellorum tumultus, quibus agitabatur Africa, ecclesiasticæ discipline vigor aliquod dispendium pateretur, pacis obtentu, quam inter imperatorem et Genesericum confirmatam fuisse mox dicebamus, opportunam esse censuit occasionem mittendi in istas regiones legati, qui vice sua rebus omnibus provideret. *Potentium episcopum*, ad id opus a beato pontifice electum fuisse, atque in Africam transmississe discimus ex ipsius epistola ad episcopos per Mauritaniam Cæsariensem constitutos data, quæ in prioribus editionibus ordine 87, in Quesnelliana vero editione omnium prima est. In ea vero epistola reprehendit vigilantissimus pontifex Mauritaniæ episcopos, quod vel ob temporum perturbationes, aut ambientium præsumptiones, aut certe ob populares tumultus indulgentiores facti, indignos aliquot ad pastorale fastigium evexissent; quos ex ordine dejici imperavit, servata tamen ea moderatione quam temporis acerbissimi necessitas exigerat. Ibidem præscribit quid *sanctulus Dei quæ integritatem pudoris in oppressione barbarica perdididerant, faciendum esset*. Concilio Chalcedonensi, quod durante hæc tranquillitate contra Eutychetem habitum est anno 451, nonnulli ex Africanis episcopis adfuerunt. Ex his duo, scilicet *Valerianus Bassianensis*, et alter *Bassianus Afrus*, subscribere actione 16. Jam antea actione 6 memorati fuerant *Aurelius episcopus Adrumetinus*, et *Rusticianus episcopus Africanus*.

5. Respirabant itaque paululum in altera Africa parte veræ fidei cultores, qui sub Valentiniani ditione remanserant. At qui Geneserici subiacebant imperio, extrema quæque patiebantur, ut vix quidem iis tuto respirare liceret, ut fusius narrat Victor Vitensis lib. 1, num. 7. Non minus in suos sævit tyrannus, cum optimates quosdam e suis vitæ suæ insidiatos fuisse intellexisset. Iam, ut aliorum præveniret coactus, quos ad idem audendum, data occasione, pronos fore suspicabatur, plurimos variis supplicii veratō interrim jussit. Et *iam malis*, inquit Prosper ad annum 442, quo consulis erant Dioscorus et Eudoxius, *regis suspicio exitio fuit, ut hæc sui cura plus virium perderet quam si bello superaretur*.

6. Valuit tamen aliquid apud regem barbarum Valentiniani Augusti nomen, quo nempe supplicante, ut loquitur Victor Vitensis lib. 1, num. 8, *Carthaginensi Ecclesiæ post longum silentium desolationis episcopum ordinari tyrannus permisit*, annis scilicet circiter tredecim postquam Quodvuldens navi vetustæ impositus in exsilium pulsus fuerat. Ad hæc dignitatem evehctus est Deogratias, vir sanctissimus, cujus egregias virtutes, et potissimum summam adversus eos qui ex urbe Roma in Africam captivi do-

portati fuerant, caritatem pluribus laudat Victor noster libro laudato, num. 8. Ejus inaugurationis diem et annum, imo et ipsum locum notavit auctor Chronici, quod ex ms. codice Augustano sub titronis Prosperi nomine publici juris fecit Canisius tomo I Antiquæ Lætionis. Sic ibi legitur: *Ætio et Studio consulibus*, id est juxta nostrum vulgarem numerandi modum, anno 454, *Carthagine ordinatur episcopus Deogratias in basilica 224 Fausti, die dominico, viii kalendas Novembris*; quem Ecclesie Carthaginiensi, et quidem difficillimis temporibus, annis tribus præfuisse scribit Victor laudatus, indeque ipsius obitum anno circiter 457 contigisse colligimus. Festum ejus diem, ut in nota 27 ad Victorem diximus (*Supra col. 191, n. b*), Martyrologium Romanum 22 Martii celebrat; at in calendario Carthaginiensi, quod paulo post ipsius obitum conscriptum est, *nonis Januarii beatissimi hujus antistitis depositio* consignatur.

7. Is erat in Africa rerum status, cum Ætio et Studio consulibus, id est anno 454, Valentinianus Maximus secretis artibus, cujus uxori ipse vim intulerat, impulsus, Ætium sub specie rerum novarum occidit. Hoc tamen facinus Heraclio spadone instigante Augustum admisisse, ex vulgari fama scripsit Prosper in Chronico; sed Heraclii opera utebatur Maximus, ut ex Marcellino comite colligitur, qui Ætio sublato jam neminem sibi adversarum ratus, Valentinianum ipsum sequenti anno interfecit, statimque non solum imperium invasit, verum etiam mortuus, ut refert Procopius, priori sua uxore, Eudoxiam Valentiniani relictam matrimonio, quamvis invitam, sibi copulavit. Inde natum Romanæ reipublicæ excidium, atque ipsius Urbis clades. Nam cum aliquando Maximus Eudoxiæ totam rerum gestarum seriem enarrasset, fassusque esset Valentinianum sua opera interfectum fuisse, ejus, ut inquit, ducendæ desiderio, hæc furore, quem tamen dissimulare conabatur, accensa, maritii necem, quam ab ipsa procuratam nonnulli suspicabantur, quoquo pacto ulcisci constituit. Tum maris impatiens statim ad Gensericum Carthaginem misit barbarum, supplicans ne proditorem homicidam Valentiniani principis optimi, quem vivum inter amicos habuerat, cæde gaudere impune sineret, sub cuius tyrannide ipsa quoque cum toto imperio gemebat; cuncta se illi proditorem pollicita, si sibi hac in rerum angustia opem ferre vellet.

8. Eudoxiæ consiliis facile aurem accommodavit Gensericus, vir suo genti-que totius vitio avarissimus, oblatamque Italiæ ac Urbis ipsius diripiendæ occasione ambabus, ut aiunt, manibus arripiens, copias quas ad piraticam exercendam, repentinasque expeditiones habere consueverat, congregatis, et ingenti classe brevi comparata, in Italiam transmisit. Romam statim profectus, neminem ibi sibi resistentem inveniens, Urbe simul et palatio potitus est. Jam enim antea Maximus, qui audita barbarorum adventus fama fugam capessierat, a populis regiisque administris interfectus, et in partes dissectus fuerat. Quam fæda tunc fuerit senatus populique Romani facies, nemo est qui possit verbis exprimere, quamvis ab incendiis et cædibus Gensericum Leonis papæ precibus motum abstinuisse scripserit Prosper, qui his verbis tam ingentem cladem deploravit, ad annum æræ vulgaris 455, quem Valentiniani viii et Anthemii consulu designavit: *Ut autem*, inquit, *hoc parricidium*, Valentiniani nempe Augusti cædes, *perpetratum est*, *Maximus vir gemini consulatus et patriæ dignitatis sumpsit imperium... Augustam anisionem viri lugere prohibitam intra paucissimos dies in conjugium suum transire coegit. Sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem, nuntiato ex Africa Gensericus regis adventu, multaque nobilibus ac popularibus ex Urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet 225 abscedere, a famulis [edit. Can., forte reginæ] regis alivniatus est, et membratim dejectus in Tiberim. se-*

A putura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, et Urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente eibi extra portas sancto Leone episcopo, cujus supplicatio ita eum, Deo agente, lenivit, ut cum omnia in potestate ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen et cæde atque supplicii abstineret. Per quatuordecim igitur dies secuta et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est, multaque millia captivorum, prout quique aut etate, aut arte placuerunt, cum regina et filiabus ejus Carthaginem abducta sunt. Hæc Prosper, cui cum ceteri auctores qui de eadem Romana clade scripsere consentiant, ipsorum verba referre supervacaneum foret. Infelicem Petronii Maximi sortem, qui non sustinuit dominus esse, cum antea non sustinuerat esse sub domino, luget Sidonius Apollinaris lib. II, epist. 45.

9. At Evagrius Urbem a Gensericis incenari fuisse scribit libro II Historiæ, cap. 7 quem aurum, argentum, cæterasque regias gazas navibus impositas Carthaginem revexisse assererat Procopius libro I de Bello Vandalico, ex quibus unam simulacris onustam naufragio periisse, fama attestante, refert. Denique idem auctor asserit nihil quod al cuius momenti in regia domo fuerit, a barbaro intactum remansisse: *Ne res quidem, inquit, aut quidquam aliud unde pretium fieri posset in palatio reliquerat. Diripuerat et Capitolium, Jovis templum, tegularumque partem abstulerat alterum, quæ ex ære purissimo factæ, auroque largiter oblitæ, magnificam plane mirandamque speciem præbent. In his vero spoliis ex eodem auctore discimus, libro II, ea fuisse quæ olim captis Jerosolymis Romam pertulerat Titus Vespasianus, quæ serculo sequenti Justinianus imperator, recuperata Carthagine, Jerosolymis restituit. Sed et ipse Justinianus in constitutione de officio præfecti prætorio Africae, inter alia quæ a Gensericis Roma capta, in Africam delata fuisse commemorat, recensit imperialia ornamenta, quæ item capto Gilmere Constantinopolim adrecta sunt.*

10. Fama est apud vulgatos auctores, maxime posterioris ævi, recepta, Gensericum in tribus præcipuis Romæ basilicis pepercisse, quam indulgentiam Leonis papæ precibus et monitis acceptam voluit. Quin et addit auctor libri pontificum, vasa ab imperatore Constantino variis locis sacris Romæ consecrata, in tres memoratas basilicas delata, communem cladem evasisse, ex quibus sanctissimus pontifex, cæteras ecclesias, quæ barbarorum manibus direptæ ac labefactæ fuerant, restauravit. Certe ob liberatam a barbaris Urbem, Romæ festivitatem publicam institutam fuisse testis est ipsemet sanctus Leo sermone 81. qui inscribitur de Octava sanctorum apostolorum Petri et Pauli. In eo autem conqueritur sanctus pontifex quod ista celebritas, ad quam antea ob diem castigationis, inquit, et liberationis nostræ cunctus fidelium populus ad agendas Deo gratias confluebat, ita eo anno quo sermonem hunc habuit fuisse neglecta, ut pauci admodum ad eam convenissent. Hæc autem contra Baronium, qui eo loco de Attiliana irruptione Leonem Magnum sermonem habere censet, de Urbis sub Gensericis direptione omnino intelligenda esse probat Quesnellus ex ipso totius sermonis contextu. Et quidem Leo hanc Urbis liberationem, non solum ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ deputat, qui corda furentium barbarorum 226 mitigare dignatus est; sed et sanctorum curæ attribuit, quæ Urbem reformavit saluti, a captivitate eruit, a corde defendit: quæ quidem verba Attilianæ minus recte, Gensericus vero irruptioni optime congruunt. Favet etiam temporis a sancto Leone designati circumstantia. Quippe cum in die octava festivitatis apostolorum de neglecta Urbis libertate commemoratione conquestus sit, patet hanc circa illud tempus Romæ celebrari solitam fuisse. At hoc ipso tempore Urbem a Gensericis tyrannide liberatam fuisse inde colligitur, quod occiso pridie idus Junii Maximo, tertia die sequenti

Genesericus Romam invaserit, quam tandem per quatuordecim dies direptam et expilatam, ut ex Prospero diximus, demum reliquit, in Africam transmissurus. Nec obest quod eo in sermone ludis circensibus, qui nequaquam mense Junio celebrabantur, magis quam sanctorum cultui addictos fuisse Romanos dicat sanctissimus pontifex: cum ex ipsius verbis inferri non possit, ipso tempore quo hæc loquebatur, ejusmodi ludos celebratos fuisse.

11. Cæterum Genesericus Carthaginem redux Eudoxiam juniorem Hunerico filio suo uxorem dedit; Placidiam vero ipsius sororem, quæ Olybrio desponsata fuerat, cum Eudoxia Augusta earum matre Constantinopolim ad Leonem imperatorem direxit, ut sæpe laudatus Procopius narrat. Evagrius tamen lib. II, cap. 7, eas Marciano redditis a Geneserico fuisse scribit, ut eum placaret, ira exandescentem tum ob Urbis incendium, tum quod Augustæ tanta contumelia affectæ fuissent. Procopio consentit Chronici Alexandrini seu Paschalis auctor, qui *Valentiniano Augusto VIII et Anthemio consulibus*, refert has principes feminas a Leone imperatore et Geneserici captivitate redeemptas fuisse. Sed tunc temporis vivebat adhuc Marcianus. Eudoxiam anno sexto Leonis imperatoris Constantinopolim remissam fuisse scribit Idatius in Chronico, postquam scilicet per aliquot annos in Africa a Geneserico detenta fuisset. Hæc tamen opinionum varietas ita componi potest, ut Marciano ob tantam injuriam imperatoricæ familiæ illatam exandescenti, Augustas dimittere pollicitus fuerit, quamvis id, extincto paulo post Marciano, non nisi post aliquot annos sit executus. Certe jam supra, cap. scilicet 4, num. 8, ex Theodoro lectore observavimus Marcianum adversus Vandalis exercitum comparasse, quamvis ejus conatus morte interveniente irriti fuerint. Genesericus interea, uti testis est idem Procopius, ut sibi Africam contra Romanorum insultus assereret, omnes, excepta Carthagine, illius urbes ac oppida muovita, maria prorsus nudavit, eo scilicet consilio, non solum ut Afri qui nova moliri vellent, carerent confugio, sed etiam ut ne ii qui forte mitterentur ab imperatoribus, spem ullam quidquam tentandi in Vandalos haberent.

12. Verum gravior fuit ejus in homines quam in urbium muros persecutio. Etenim quos, uti prosequitur idem auctor, *fama aut opibus egregios noverat, cum agris simulque pecunia omni, velut mancipia, filiis Honorio et Gensoni tradebat. . . . Aliis Afrorum plurimos optimosque suos ademisse. . . quorum veteribus dominis, liberis quidem, sed egestate pressis, abire quo vellet licebat. . . . Deteriores terras veteribus relinquebat dominis, sed tanto sub tributo, ut illis de suo nihil rediret. Hinc, inquit, factum ut fugerent multi, multi et interficerentur criminibus variis, uno frequentissimo, quod pecunias occultare dicerentur. Ita omnis Africa gravissimis calamitatibus implicata est.* Persecutionem hanc fusius describit Victor Vitensis libro I, a num. 9 usque ad libri finem; ubi etiam quorundam martyrum agones refert, qui in variis provinciis consummato martyrio claruerunt. Sed hæc ex ipso Victore repetenda sunt, quæ videsis supra pag. 8 (col. 193) et sequentibus.

13. Non minus autem extra Africam sæviebat Genesericus, ut testatur idem auctor, qui libro laudato, num. 17, tredecim provincias recenset in quibus crudelissimus ille ty. annus acerbissimam persecutionem commovit. *Quæ vero, inquit, in Hispania, in Italia, Dalmatiâ, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Venetia, Lucania, Epiro Veteri vel Heliada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugendo narabunt.* Non enim sese continebat intra Africæ terminos barbari regis sævitia. Singulis sæpe annis piraticam exercens, Siciliam, Italiam, cæterasque Romanorum provincias, quas præsidio desitutas languente imperio sciebat, depopulabatur. De hæc re conqueritur Sidonius Apollinarius carmine

A 2 in Panegyrico Anthemii imperatoris, his verbis:

Hinc Vandalus hostis
Urget, et in nostrum numerosa classe quotannis
Militat excidium, conversoque ordine fati
Torrída Caucasos infert mihi Byrsa furores

14. Ejusdem rei testem luculentissimum habemus Procopium, qui libro I de Bello Vandalico, ejusmodi irruptiones post Valentiniani obitum frequentiores fuisse refert; cum nempe præter Alanos Mauri quoque sese Vandalis in his expeditionibus adiungere. Genesericus, inquit, *Maurorum auxilium validior factus, postquam Valentinianus satis concesserat, quoties redierat, nunc Siciliam, nunc Italiam populabundus vexabat, oppida alia in servitium trahens, diruens, alia cuncta rapinis exhauriens, donec inde ipsa vastitate locorum rerumque penuria fugatus ad Orientis imperatoris subditu se vertit, Illyricumque omne et Peloponnesum, eique adjacentes insulas, atque Græci nominis invadit. Inde Italiam Siciliamque repetens, si quid nuper relictum fuerat, diripit.* Certe Mauros simul cum Vandalis commistos in Italiam irrupisse memorat supra laudatus Sidonius Apollinarius carmine 5; ubi Majoriano Augusto gratulatur ob Victoriam in istas gentes barbaras relatum:

..... Campanam flantibus austris
Ingrediens terram, securum milite Mauro
Agricolam aggreditur, pinguis per transtra sedebat
Vandalus, oppertens prædam quam jusserat illic
Captivo capiente trahit; sed vestra repente
Iuter utrumque hostem dederat sese agmina planis.

Magnam hæc occasione cladem Vandalis illatam describit idem auctor, dissipato penitus et fugato barbarorum exercitu, cui a Geneserico præfectus fuerat sororis suæ maritus. Ingentem quoque victoriam sub Avito in Vandalos relatum memorat Idatius in Chronico, ubi magnam eorum multitudinem a Ricimere circumventam cæsamque fuisse asserit, qui cum sexaginta navibus *ad Gallias vel Italiam moverant.* Id in Corsica insula contigisse articulo sequenti testatur.

15. Cæterum Majoranus omnes, inquit Procopius, qui antea Romanis imperaverant, virtute superans, Africæ damnum nunquam leviter perferre potuit, nihilque non audere paratus erat **228** ut partem hæc terrarum orbis imperio Romano restitueret. Eo animo in Africam mutato habitu transmeasse dicitur, Geneserici vires aliaque per semetipsum, priusquam bellum susciperet exploraturus. *Aliquantas etiam naves, ut in Idatii Chronico legitur, in Hispania præparari curaverat ad transitum, hucque in Africam statim transmissurus jam properabat, cum illos Vandalis per proditores communiti corripere; sicque imperator re infecta in Italiam reversus est; quæ duobus Augustis, Leone scilicet et Majoriano, consulibus, id est anno Christi 458, contigisse Cassiodorus tradit.* Verum etsi tanto classis suæ damno percussus fuisset Majorianus, ab incepto tamen opere minime deterritus est, qui nunquam propositum Africæ recuperandæ abiecit, Romanis idipsum ex imperatoris virtute sperantibus: cum econtrario Genesericus nihil non moveret ad pacem ab eo impetrandam, quam per legatos paulo post ereptas quas supra memoravimus naves, postulasse ab imperatore observat Idatius. Verum cum huic expeditioni totus incumberet Majorianus, *repentino viscerum morbo assumitur, inquit Procopius, vir in subditos moderatus, in hostes terribilis.* Eum tamen a Ricimero interfectum fuisse Latini auctores produnt, quorum potior, ut ait Papius Massonus in Historia calamitatum Gallicæ, hæc in parte debet esse auctoritas. Et quidem his favet, præter locorum viciniam, ipsa temporum circumstantia. Id tunc quippe, qui id diserte habet, sicut Ennodius Ticinensis, et Cassiodorus, eodem quo Majorianus tempore vivebant. Locum indicant comes Marcellinus et Marius Aventinensis seu Lausannensis episcopus in Chroniciis, cum

Jornande in libro de rebus Geticis cap. 45, ubi Majoriani mortem Dertonæ ad Iram annem contigisse testantur. Hanc porro Genserici artibus ipsi accessitam fuisse mihi verisimillimum reddit ipsa hominis improbiissimi nequitia, qui multo plura fraudulentis molitionibus quam virtute bellica aut magnitudine animi ausus est. Cæterum post Majoriani necem, quæ Degalaifo et Severino consulis, hoc est anno vulgaris æræ 461 contigit, paulatim republica ad interitum vergente, nihil adversus Vandalos ipsius successores susceperunt, quos ne vix quidem nomine sibi notos fuisse fatetur Procopius, cum, inquit, nec diuturnum ipsis, nec rebus gestis insigne fuerit imperium.

16. Cum itaque Gensericus nullum jam haberet sibi resistantem, impune Romani imperii provinciam devastabat, quem illo *piratam et latronem* appellat Sidonius, qui plura locis a me supra laudatis de Vandalorum depredationibus habet. Tantus autem erat Genserici Vandalicique nominis terror, ut nulla imperii provincias se ab ejus insultibus tutam esse putaret. Narrat auctor Vitæ sancti Danielis Stylitæ cap. 33, apud Surium die 11 Decembris, samam tunc temporis per universas imperii provincias vulgatam fuisse Gensericum cum ingenti classe adversus Romanos brevi venturum, cujus belli præmium ipsa foret Alexandria civitas. Insolens est quod de eo habet Procopius, nempe ferum illum principem, cum aliquando e Carthaginiis portu solvisset, a nauta interrogatum quo vellet inferre bellum, respondisse, *In eos quibus iratus est Deus. Ita nullis de causis, subijcit idem auctor, in quosvis hostiliter incurrebat.* Vandalos ideo *repentinum et sævum hostem* appellat Theodoricus rex apud Cassiodorum libro 1 Variarum, epist. 4, quod absque causa et vana belli indictione provincias quasque, 229 prout ipsis placebat, depopulandas aggredierentur.

17. Ad aliquam porro ex his annis barbarorum excursionibus revocare conantur nonnulli auctores celebre illud Paulini Nolani episcopi factum, quod a Gregorio Magno in lib. III Dialogorum, capite 1 relatum est. Ibi sanctissimus pontifex narrat se a senioribus accepisse, beatum Paulinum, cum in redimendis captivis egenisque sublevandis res suas omnes prorsus consumpsisset, a paupere quadam vidua sollicitum fuisse de pretio quo filium suum a Vandalis Campaniam devastantibus captum, atque in Africam deportatum redimere posset. Cui cum nihil erogandum superesset, sese ipsum pro viduæ filio in servitutem commutandum dedisse. Verum cum hæc omnia, aliisque quæ ibi narratur sancti Paulini gesta cum eo tempore de quo hic agimus componi prorsus non valeant, alia salvandæ hujus narrationis via quaerenda est. Paulinum a barbaris Campaniam devastantibus vexatum fuisse scribit sanctus August. lib. 1 de Civ. Dei, cap. 10. Cum enim illi Nolam, cui beatus Paulinus præerat episcopus, devenissent, comprehensum variis tormentis affecere, ut locum ubi opes suas reconditas haberet ab eo extorquerent. Sed cum ille ex immensis quas olim possederat divitiis nihil omnino sibi reservasset, hic vocibus, uti loco laudato refert Augustinus, Deum deprecabatur: *Domine, non extruere propter aurum et argentum, ubi enim sint omnia mea tu scis.* Sed hoc eo tempore quo Gothi post captam sub Alarico Urbem per varias Italiae provincias diffusi omnia depopulabantur, contigisse consentiunt universi; quem tamen historiam narrationi a sancto Gregorio tanquam ex vetusta seniorum traditione relatæ locum præbuisse existimarem, nisi multa quæ ibi a sanctissimo pontifice referuntur de Vandalis, ab hac sententia me dimoverent. Et quidem Baronius Paulinum annis in Africam abductum fuisse sub Gautoari Genserici fratre contendit ad annum 431. Sed hunc ipsum regem in Hispania occisum fuisse supra diximus, antequam Vandali in Africam transmitterent. De ista Paulini captivitate fuisse agunt Chiffletius in libro cui titulus est *Paulinus illustratus*, Peraldus in præfatione

A in poema Gallicum de eodem sancto Paulino, et auctor qui novam ejusdem sancti viri operum editionem, anno 1685, Parisiis procuravit, quos aliosque qui de hac controversia fusius egerunt, consulas si vacat.

18. Laudat Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiae die 25 Maii, *Sentium*, seu *Sensium*, aut, ut alii scribunt, *Senziam*, quem cum Mamuliano presbytero ac tribus monachis, *Covuldeo, Istochio et Infante*, a Genserico Campaniam Italianam devastante in Africam deportatum fuisse refert. At nil de iis sanctis cerri habetur, uti videri potest ex his quæ Godefridus Henschenius observavit ad diem 25 Maii, ubi ejusdem sancti Sentii acta proferuntur, sed quæ nullius sunt auctoritatis. Id unum constat, Sentium Bleræ, vulgo *Bieda*, in Etruria, uti præcipuum loci patronum colli: sacre autem ipsius reliquæ Spolet in ecclesia sanctimonialium ordinis Servorum, magno populi concursu celebrantur.

B 19. Iisdem Genserici temporibus Majorii, qui Tiburtini ejusdem nobilitatis viri servus erat, martyrium contigisse, mihi aliquandiu verisimile visum est, quamvis apud Petrum Equilium episcopum in Catalogo lib. IX, cap. 104, et Ferrarium in Catalogo generali sanctorum Italiae 24 die Octobris, dicatur in persecutione 230 Vandaliæ sub Hunerico rege comprehensus. Hunericus quippe Tiburi nullam unquam habuit potestatem. Varios cruciatus quibus in eum barbari sevirere produnt illi auctores. Primum, inquit, *ustibus diu mactatus, trocleis deinde in altum pluries elevatus, et deorsum celeriter demensus super stipes corruerat. Tum lapidibus illi plagæ usque adeo confricantur, donec nudata viscera cernerentur et diffluerent. Quibus in supplicii nihil de constantia remittens, quin etiam cum in fidei catholice confessione constantior appareret, novissime gladio cæsus nobile martyrium absolvit nono kalendas Novembris. Cujus corpus ibi (Tibure) sepultum adhuc perseverat.* Hæc illi: sed cum hæc verba exscriberem, mihi in mentem venit apud istos auctores non alium hic indicatum quam *Servum* Tuburbii Majoris in Africa martyrem, quem revera sub Hunerico passum laudat Victor Vitensis initio libri quinti, ut jam in notis ad hunc locum præmonuimus. Et quidem si quis illorum verba cum Victoris textu comparare voluerit, facile intelliget eundem reipsa esse martyrem, quem ob *Tuburbii et Tiburi* nominum similitudinem Ferrarius, Petrum incaute secutus, Catalogo suo sanctorum Italiae inseruit. Cautius egit cardinalis Baronius, qui *Servum* hunc a Victore memoratum, absque ulla usquam Majorii Tiburtini martyris mentione, die 7 Decembris celebravit in Martyrologio Romano. Ex hoc tamen aliisque similibus locis intelligere possumus quo pacto ejusmodi auctores, ob levem quandoque conjecturam, martyres alienis locis aut temporibus consignarint, vera cum falsis permiscendo, ut conjectationes suas faciant verisimiles. Hinc perturbata historia; et martyrum gesta, quæ alias sinceriora erant, auctoritate sua excidunt.

D 20. Sed et aliud ejus rei exemplum proferre libet. Hoc enim ad nostrum pertinet institutum ut res gestas martyrum qui sub Vandalorum persecutionibus passi dicuntur, pro modulo nostro illustrare satagamus. Idem Petrus Equilinus lib. XI Catalogi sanctorum, cap. 59, vitæ compendium refert sancti *Habedeum* martyris, quem Lunensem episcopum huiusce asserebat. Inde Ughellus tomo I Italiae Sacre, col. 892, primum inter ejusdem Ecclesie antistes *Habedeum* recenset. Cujus festivitatem eo nomine Ecclesia Sarzanensis, in quam Lunensis episcopi palis sedes translata est, celebrat singulis annis die 17 Februarii; qua item die pariter istius sancti memoriam Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiae, et Bollandiani recolunt, hæc de ipso, Petro auctore, referentes: *Habedeum episcopus Lunensis et martyr, tempore Vandaliæ persecutionis in Italia martyrium passus est, qui dum Arianae professioni resisteret, primo*

in exsilium relegatus est. Deinde ipsum Vandali revocantes, obturato eidem ore, ipsum aqua more Ariamorum rebaptizarunt, putantes ex hoc ejus consensum violare: sed dum adhuc illis fortius resisteret, ab eisdem capite cæsus est. Frustra autem sese torquent Ferrarius et Bollandiani in adiuveniendum hoc Habeldeo, quem divinant unum fuisse ex iis episcopis qui tempore Vandaliæ persecutionis ex Africa profugi aut pulsati in Italiam confugerunt, quemque ab Arianis in Italia ob catholicæ fidei defensionem occisum suspicantur. Hic enim, ut mihi quidem certum videtur, alius non est ab Habeldeo episcopo qui, referente Victore Vitiensi libro v, num. 12, in Tamallumensem urbem relegatus, ibi ab Antonio rebaptizatus, eademque passus est quæ Petrus Equilinus de suo Luneasi martyre narrat. Hinc dubio procul Habeldeus Luneasi nullum **231** in Romano Martyrologio locum invenit. Ex eadem Petri officina proliit Victor Carthaginensis episcopus, quem ille auctor in Catalogo sanctorum, libro iv, cap. 70, floruisse scribit Anastasii imperatoris temporibus, eique attribuit universa opera quæ Gennadius a Victore Cartennensi in Mauritania episcopo edita fuisse commemorat. Porro etsi nihil hoc errore turpius sit, Victorem tamen Carthaginensem inde recentiores aliquot suis martyrologiis inseruere. Vide admonitionem in Victorem Viteusum num. 7. Falluntur denique qui putant iisdem quoque Vandalarum incursionibus Lirinensem insulam cum celeberrimo sancti Honorati monasterio a Genserico direptam fuisse. Qui enim Porcariam abbatem, innumerosque istius insule monachos, ea occasione martyrium pertulisse asserunt, fabulas venditant, ad quos refellendos, si quis argumenta cupit, adeat Bar-nium ad annum 453, aut certe Mabilonium tom. III Actorum sanctorum ordinis nostri Benedictini, pag. 525 et 526. Jam ad id unde divertit, orationem revocemus.

21. Leo imperator tot cladum, quas quotidie a Genserico variis provinciis illatas accipiebat, pertasus, his tandem imperii calamitatibus remedium adhibere volens, ingentes copias adversus Vandalos parat, quos terra marique simul aggredi constituit. Jam Marcellianus in Occidente patricius eos e Sardinia insula penitus expulerat; jam Heraclius alter belli dux, qui ex urbe regia in Africanam Tripolim ab imperatore missus fuerat, agentes ibi Vandalos commisso prælio vicerat, suosque recta ducebat Carthaginem, brevi eam occupaturus: cum Basilisci, qui imperatoriæ mille et centum navium classi præerant, socordia aut, ut aliis placet, proditione, tam præclara initia foedissimum exitum habuerunt. Rem sic evenisse tradunt auctores Græci. Basiliscus, Verinæ Augustæ frater, ob impietates et hæresim Eutychianam, quam fovebat, celebris, cum Aspare et Ardaburio ducibus militum Arianzæ sectæ addictissimis foedus occultum iniit sub his conditionibus, ut scilicet Aspar et Ardaburius, qui erant cæteris ducibus eminentiores, Basilisco procurarent imperium, quo ille adepto eis rependeret, ut Arianis suam ipsorum sectam liceret tuto propagare. Addunt nonnulli imperium Basilisco promissum fuisse ea lege ut Genserico, cui, ut pole Arianzæ sectæ acerrimo defensori, occulte favebant Aspar et Ardaburius, imperatoriam classem proderet: quamvis communior opinio fuerit Basiliscum Genserici pecunia corruptum id fecisse, ut aperte declarat Theodorus lector libro I Excerptorum Historiæ. Ut ut sit de variis istis rumoribus, id unum apud omnes constat, Basilisci culpa Romanorum classem Carthagini jamjam imminentiem perisse, quod ille diutius, Genserici vel corruptus pecunia, vel dolo deceptus, anceps cunctatus fuisset, cum alioqui, si recta perrexisset Carthaginem, eam absque dubio, omni tunc Vandalorum præsidio destitutam, facile occupasset. Classe itaque dissipata, Gensericus, qui paulo antea videbatur animo concidisse, terrestris Romanorum exercitus milites, e sua spe putandæ Carthaginiæ plane dejectos, partim dolo

A circumventos cecidit, partim vi eiecit ex Africa, ut fusius narrat Procopius lib. I de Bello Vandalico. Sicque Leonis expeditio irrita fuit.

22. Haud feliciores fuere Anthemii conatus, cui, uti testatur idem Procopius, Leo ad capessendum Occidentis imperium auctor fuerat, **232** ut ejus opera contra Vandalos uteretur. Primum Anthemii adversus illos conatum, statim atque ad imperium evectus est, inutilem fuisse *metabolarum commutatione atque importunitate navigationis*, testatur Idatius in Chronico. Vandalos tamen circa illud tempus in Sicilia furos atque fugatos fuisse sub duce Marcellino ex eodem Idatio discimus; sed victoriam hanc postea sædavit Marcellini cædes, quem ab ipsis Romanis occisum fuisse tradit Marcellinus comes, cum iisdem Carthaginem properantibus opem ferre contenderet: quod in Sicilia contigisse, Anthemio in consule, id est anno 468 Cassiodorus scribit. Sed et postea ipse Anthemius Festo et Marciano consulibus, id est, anno 472 a Ricimere sublatus est: nec deinceps aliquid ulterius adversus Vandalos Occidentis imperatores aggressi sunt.

23. Hinc animo elatus Gensericus, magis etiam quam antea, inquit Procopius, res Romanas raptabat. Iniquo animo eum tulisse scribit idea auctor, quod Anthemius, rejecto Olybrio, a Leone præfectus imperio Occidentali fuisset. Olybrius quippe Gensericus multis precibus multoque studio commendarat, ob necessitudinem quam cum eo habebat per Placidiam Valentiniani III filiam, Eudoxia Himerici uxoris sororem, quæ Olybrio nupserat, ut jam supra observavimus. Hanc itaque repulsam passus Gensericus, in imperii provincias atrocius sævire cepit, vir alias ad rapinas semper paratus. Horrendum est quod de ejus crudelitate narrat idem auctor sub libri primi finem. Cum enim aliquando idem tyrannus Peloponneso inhians Tænarum appulisset, indeque multis suorum occisis fuisset ejectus, paulo post Zacynthum venit, et multis quos ibi repererat interfectis, quingentis vero primorum in servitutem abductis solvit e littore: sed cum jam medum teneret Ionium, omnium istorum corpora in frusta consensa projici in mare imperavit. Hæc in speciem Genserici crudelitatis Procopius refert. Cum vero tam sævi hostis irruptiones continuas impedire non posset Zeno, qui tunc temporis imperium administrabat, ad pacem tandem, inquit Procopius, cum Genserico venit, *sædusque perpetuum sanxit, ne quid unquam hostile Vandali in Romanos ceptarent, aut a Romanis paterentur*; quod sædus usque ad Justiniani tempora, ut subjungit idem auctor, perseveravit. Hic enim suscepto adversus Vandalos bello, Africam ab eorum servitute liberavit. Cæterum Theodoricus Gothorum rex in Italia a Cassiodoro laudatur in Chronico, quod, inter alia præclare in reipublicæ bonum gesta, Siciliam a Vandalorum continuis depredationibus liberaverit. Cujus rei alium quoque testem habemus locupletissimum Ennodium Ticinensem episcopum, in panegyrico quem eidem Theodorico regi dixit, ubi sic eum alloquitur: *Quid castigatas Vandalorum, ventis parentibus eloquar depredationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia affinis esse meruerunt, quia obedire non abnuunt.* Sed id multo post Genserici obitum contigit, anno scilicet 491, Olybrio consule. Cæterum pacti foederis intuitu Gensericus, supplicante per patricium Severum Zenone, ut scribit Victor libro I, n. 17, pacem utcumque Ecclesiæ restituit. Reserata quippe est ecclesiæ Carthaginensis, ut idem auctor testatur, quam antea, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca presbyteris et ministris, claudi jusserat; et sic universi ab exsilio redeunt.

233 CAPUT VII.

Genserico Hunericus succedit; sub quo multi clarescere

martyres et confessores, hi potissimum qui præcisâ A lingua loquebantur.

1. Paulo post initam cum Zenone imperatore pacem, Gensericus, post multarum provinciarum clades, inquit Victor Tunnonensis in Chronico, et Christiani apud Africam populi spolia utque neces, e visis excessit, anno, ut auctor est Procopius, post captam Carthaginem trigesimo septimo, nempe quadragesimo regni sui anno, Olybrio et Rustico consulibus, id est, æræ vulgaris anno 464, ut scribit Victor Tunnonensis loco laudato: sed utrumque a vero aberrasse nemo ambigit; tametsi eundem errorem secutus est Isidorus in brevi Vandalorum Historia, ubi Victoris verba descripsit: in hoc etiam falsus, quod Romæ excidium Augustarumque captivitatem post Majoriani imperatoris mortem contigisse existimavit. Rei veritas ex Historia Victoris Vitensis potius est repetenda, qui in fine libri I Gensericum in regno annis triginta septem et mensibus tribus durasse testatur, post captam scilicet Carthaginem, ut ex Procopio jam observavimus; alias sane Zenone nondum imperante defunctus fuisset, quod nemo unquam dixerit. Itaque cum ex omnium consensu Carthaginis excidium anno 439, mense Octobris contingerit, recte colligitur Gensericum anni 477 initio e visis abisse. Quin et cum in veteri fragmento quod Prosperi Chronico subjungitur in codice Augustano apud Canisium tomo I Antiquæ Lectionis, dies sex supradicto numero addantur, aliundeque, ut diximus cap. 5, num. 4, certum sit Carthaginem XIV kalendas Novembris captam fuisse, recte Genserici obitus a V. C. Ilencio Norisio anno 477, die 25 Januarii consignatus est lib. II Historiæ Pelag., cap. 21.

2. Genserico Hunericus ex ipsius filiis natu maximus successit, ob ipsius in orthodoxos, potissimum Ecclesiarum antistites, crudelitatem famosus. Hoc quippe solo nomine apud auctores notus est, quippe quem nec res in bellis præclarè gestæ, nec ulla magnarum rerum expeditio, ut in patre contigerat, illustrem fecerunt. Sic brevi inter alios ejus vitam compendio concludit Procopius libro I de Bello Vandalico: *Fuit hic Honoricus, inquit, in Africam habitantes Christianos omnium qui unquam fuere sævissimus iniquissimusque. Vi enim in Arianorum eos placita pertrahere volens, quos sibi obvientes repererat, flamma aliisque cruciatibus enecabat. Multis et linguas excindebat: et faucibus, qui mea etiam aetate Byzantii ambulabant, integro ulentes sermoni, nihilque de veterè pœna pensantiscentes: e queis duo, postquam se prostituti pudoris feminis miscuerant, loqui desiere. Octo ille annos regni cum expressset, morbo exemptus est rebus humanis.*

3. Africanos istos confessores qui lingua excisa recte loquebantur, alii quoque auctores, etiam Procopio antiquiores, celebrarunt; ex quibus fuere Victor Vitensis episcopus, et Æneas Gazensis, qui Zenone imperatore floruerunt. Victoris verba ex quinto ejus historiæ libro; num. 6, repetenda sunt, ubi testatur hoc ipso tempore quo scribebat, unum adhuc ex illis confessoribus, nomine Reparatum, subdiaconum, superstitem fuisse, quem in Zenonis palatio commorantem, ob hoc miraculum regina summo opere venerabat. Cætera quæ de hac re habet iste auctor, videsis supra p. 43 (Nobis col. 249) Haud minoris est auctoritatis Æneæ 234 testimonium. Quæ enim in Africa contigerant refert Victor; iste vero quæ Constantinopoli probe noverat, scripti commendavit in libro de Immortalitate animæ et corporum resurrectione; in dialogo scilicet qui *Theophrastus* inscribitur, ubi poquam de *Magna Libya*, sic Africanos Græci appellabant, nonnulla præmisisset, quam ait *dura præmi tyrannide*, hæc postea subjungit: *Tyrannus criminis in loco ducit eorum qui ejus imperio subsunt, pietatem; jubeique illud tam præclarum et bonum dogma sacerdotes abnegare; iis qui non obtemperant, pro scelus! eorum Deo linguam excindit.... Illi vero ipsius naturæ*

Conditorum implorant, qui recentiorum eis naturam die tertiam post largitur, non dato quidem ulterius linguæ, sed facultatis sine lingua articulate, quam unquam antea, quod vellent eloquendi munere. Tantum porro miraculum non vulgari rumore, aut ex aliorum quorumpiam relatione accipisse se dicit iste auctor; sed rem a seipso diligentissime exploratam fuisse testatur, ne ullus remaneret dubii, aut forte suspicionis locus. Ipse ego, inquit, eos viros vidi, et loquentes audivi, et vocem adeo articulatam esse posse miratus sum: instrumentum vocis inquirebam, et auribus non ac edens, oculis judicandi minus remis; atque ore aperto linguam totam radicitus evulsam vidi, ac stupefactus mirabar, non sane quo pacto vocem conformarent, sed quomodo conservati essent. Dicit medicorum doctrina, constat etiam et natura, quia lingue incisio, interfectio est ejus a quo inciditur. Idem testatur Eusebius occasione sancti Romani, ut a nobis observatum est in Actis Martyrum sinceris pag. 381. Et forte ex hoc Eusebii loco Æneas medicorum plerumque a se laudatum didicerat. Porro Æneas, philosophiæ Platoniciæ sectator, ex istorum confessorum miraculo argumentum deducebat ad probandam corporum futuram resurrectionem; quin et exinde se didicisse testatur Deum ita esse universæ naturæ Dominum, ut nihil earum quæ videntur rerum firmum ac fixum existimare debeamus, si id Deus loco suo movere voluerit.

4. Rem majori adhuc admiratione dignam narrat Marcellinus comes in Chronico, puerum scilicet catholicum qui ante mutus erat, præcisâ lingua recte exinde locutum fuisse. Integrum ejus auctoris locum referre juverit, quippe qui paucis hanc Africanam persecutionem attingit, et res a se visas scribit. Inl. vii, *Theodoro et Venantio, ross.*, id est, æræ Christianæ anno 484, *totam per Africam crudelis Hunerici Vandalorum regis in nostros catholicos persecutio importata est. Nam exsulatis diffugatisque plusquam 334 Orthodoxorum episcopis, ecclesiisque eorum clausis, plebs fidelium variis subacta suppliciis, beatum consummavit agonem. Nempe tunc idem rex Hunericus, unius catholici adolescentis, vitam a nativitate sua sine ullo sermone ducentis, linguam præcepit excidi, idque mutus, quod sine humano auditu Christo credens fide didicerat, mox præcisâ sibi lingua locutus est, gloriamque Deo in primo vocis suæ exordio dedit. Denique ex hoc fidelium contubernio aliquantos ego religiosissimos viros, præcisâ linguâ, manibus truncatis, apud Byzantium integræ voce conspexi loquentes. Hæc Africanorum crudelitas in religiosos Christi cultores, suprascriptis consulibus, mense Februarii cepit infligi. Quod scilicet conventus Carthaginensis ad diem calend. Februariarum indictus esset, unde ansam cepit tyrannus orthodoxos antistites gravius affligendi.*

5. His denique tantum miraculi testibus adjiaciendus est Gregorius Magnus, 235 cujus, etsi ea tantum narret quæ ab aliis didicerat auctoritas spernenda non est. Hic vero lib. II Dialogorum, cap. 32, se, cum apud Constantinopolim moraretur, seniores quendam episcopum cognovisse refert, attestantem se aliquot ex his antistitibus Africanis olim vidisse qui absque lingua loquebantur, et quorum numero unus in carnis peccatum lapsus, hoc dono privatus illico fuerat. Sed hos antistites ea pœna affectos fuisse scribit in persecutione Africana quæ Justiniani imperatoris temporibus a rege Vandalorum excitata fuerat, quod lapsu memoriæ a sancto Gregorio dictum fuisse volunt nonnulli. Et quidem e prioribus, quos Hunerici temporibus passos fuisse certum est, aliquos sua ætate, id est imperante Justiniano, superstites fuisse scribit Procopius, uti supra diximus. Et ipsemet Justinianus imperator in constitutione de officio præfecti prætorio Africae lib. I cod. Justiniani, tit. 27, se vidisse testatur *hos venerabiles viros, qui absque radicitus linguâ pœnas suas miserabiliter loquebantur. Quam Justiniani Augusti constitutionem laudat Evagrius l. iv, c. 14; ubi suæ Historiæ ea ipsa*

inseruit quæ ex Procopio de his sanctis viris supra retulimus.

6. Eisdem confessores Constantinopoli sepultos fuisse scribit Victor Tunnonensis in Chronico sub consulatu Zenonis Augusti, ubi ait, *quod linguis abscissis perfecte finem ad usque locuti sunt, urbs regia attestatur, ubi eorum corpora jacent.* Et sub finem Chronici idem auctor testatur Theodorum Cabarsutanum, episcopum Africanum, qui cum ipso ob causam trium capitulorum in exsilium missus fuerat, tuncque in urbe regia agentem post mortem, *juxta confessores quibus Ugnericus Vandalorum rex linguas abscideret*, sepultum fuisse. Ipsorum vero, quos sexaginta numero fuisse aiunt, memoriam celebrant Græci, tum in menologio, quam in magnis, ut loquuntur, menæis ubi, *λογύβατοι* appellantur. In menologio quod e versione cardinalis Sirleti Canisius tomo II Lertionis Antiquæ inseruit, complures simul memorantur apud Carthaginem partim interfecti, partim amputatis linguis in exsilium ejecti sub Hunerico rege. Sic res ibi narratur: *Eodem die, 7 scilicet Decembris, sancti trecenti martyres in Africa gladio consummati sunt, sub Zenone imperatore et Hunerico Ariano rege, propter orthodoxæ fidei confessionem apud urbem Carthaginem obturcati, cum Arianis sententia non passi. Sacerdotibus autem majora excogitantes supplicia, duos incenderunt, sexaginta vero eloquentioribus linguis exciderunt, qui dispersi per omnem Romanorum regionem, Dei ipsius vim in efficiendis miraculis maximam sine lingua prædicabant, ita distincte et aperte, et articulata verba proferentes, ut hæc videntes et audientes obstupescerent: ex quibus unus quispiam post gratiam confessionis Christi lapsus in peccatum carnis divinam gratiam a se ipso fecit diacedere.*

7. Veram etsi apud auctores etiam antiquos, inter confessores qui post præcisam linguam expedite loquebantur, potissimum laudentur episcopi qui hoc immani supplicio affecti fuerunt, adeo ut vix ceterorum mentio fiat (quod contigisse putamus, vel quod isti ob dignitatem magis essent conspicui, vel quod postea in variis imperii Romani provincias dispersi, notiores cæteris fruerent, potissimum in urbe regia, ubi eorum plerique commorabantur); multos tamen alios fuisse etiam promiscui sexus, quibus hoc supplicium illatum est, indubium videtur. Hujus rei testem habemus omni exceptione majorem Victorem Vitensem, qui libro v, num. 6, refert plebsque Typasitanæ urbis cives in Hispaniam aufugisse, cum Ariano episcopum suæ civitati ordinatum fuisse accepissent; cæteris vero qui residui fuerant, quod mysteria divina catholico more celebrassent, linguas simul et dexteræ manus amputatas fuisse. *Quod cum factum fuisset, inquit ille, sanctissimi illi confessores, præstante Spiritu sancto, ita locuti sunt et loquuntur, quomodo antea loquebantur.*

8. Fœrent et alii plurimi confessores qui vel in Africa martyrium consummarunt, aut certe ex patria sponte, vel persecutorum violentia extorres facti, per varias orbis plagas absque certis sedibus vagari coacti fuerunt. Quin et complures item fuisse certum est qui in ipsa Africa dura captivitate mancipati, gloriosum certamen inierunt pro Christi divinitatis defensione, ut colligere licet ex variis Victoris Historiæ locis. Laudatur in Vita sancti Fulgentii, cap. 4, Faustus episcopus, qui propter fidei catholicæ confessionem non longe a sua cathedra relegatus, monasterium in ipso exsilii sub loco construxerat. Qua occasione observat idem Fulgentii Vitæ auctor, multos alios Africæ episcopos ejusmodi exsilio tunc temporis punitos fuisse, quod hæc persecutores Ariani sanctos illos antistites variis incommodis facilius divexandis, et ad veram fidem abnegandam inducendos crederent: cum alias id difficillimum esset, si illi extra Africæ terminos transmigrantes, inter catholicos versarentur. *De multis enim sacerdotibus, inquit ille, hoc Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam pro-*

priam peregrinationis incommodum sustinentes, ad negandum Deum facile flecterentur. Quod autem his in exsilis ab hæreticorum vexationibus minime securi fuerint sancti illi viri, declarat idem auctor, cum postea, capite scilicet 8, de eodem Fausto subjungit, ipsum, recrudescente persecutione, *per diversas latebras commigrasse*, ne barbarorum insultibus pateret. Unde mirum non est si plerique maluerint apud exteros pauperem vitam quiete transigere, quam in patria tot subesse calamitatibus. Ex istis indubie fuit Rulnianus, Byzacenæ provinciæ episcopus, quem ex Africana persecutione fuga elapsum in Siciiliæ vicina insula monachi vitam agentem visitavit sanctus Fulgentius, ex ejus Vita, capite 13.

9. Persecutionem itaque ab Hunerico motam acerbissimam fuisse ea quæ jam protulimus satis probant, quod et ex aliis item auctoribus qui de hoc argumento scripserunt, constat. De hæc Isidorus Hispalensis in brevi Vandalorum Historia sic loquitur: *Hunerico Ariano suscitatus furore catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur. Ecclesias tollit, sacerdotes et cunctos sacri ordinis clericos exsilio mittit, monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegavit. Martyres facit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis usque ad finem perfecte locuti sunt.* Eandem persecutionem Victor Tunnonensis, Isidoro antiqui r, in Chronico duobus locis commemorat; sed perurbat temporum ordinem, cum illam prima vice revocat ad tertium Leonis Augusti consulatum, id est, ære vulgaris annum 467, decennio scilicet et amplius antequam Hunericus patri successerit. Ibi tamen Hunericum Ariano furore suscitatum catholicos præpatre persecutum fuisse scribens, hæc subjungit: *Christianorum 237 ecclesias tollit, sacerdotes exsilio mittit.* At aliquot post annis eandem persecutionem jam plane effervescentem in cæteros etiam orthodoxos sæviisse narrat; cujus verba proferre operæ pretium duximus, cum ibi loca quædam, in quæ sancti confessores relegati fuerunt, recenseantur, quæ alias nobis ignota erant. Sic vero habet: *Zenone Augusto consule, id est, anno Christi 479, nam hic Victor de tertio Zenonis Augusti consulatu agit. Hunericus Vandalorum rex persecutioni per totam Africam nimis insistens, Tibunnis, Macri et [al. Nippii] Nippii, aliisque eremi partibus catholicos, jam non solum sacerdotes, et cuncti ordinis clericos, sed et monachos atque laicos, quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegat, et confessoribus ac martyres facit, confessoribusque linguas abscidit, etc.* Tunc Latius Neptensis Ecclesiæ episcopus gloriosus martyrio coronatur ix kalendas Octobris, et Eugenius episcopus Carthaginensis Ecclesiæ, post diva eremi exilia, plurimis afflictionibus sævisque clarus habetur. Hæc vero omnia in ami Hunerici persecutoris exitu concludit, quæ inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in catholicos exercebat, octavo regni sui anno, interioribus cunctis effusis, ut Arium patrem ejus miseritiam finisse narrat, quæ verba Isidorus supra laudatus ex hoc Victori loco exscripsit. Porro fragmentum Tyronis Chronico assutum, quod ex Canisii editione jam non semel laudavimus, hanc Hunerici persecutionem anno regni ejus septimo consignat his verbis. *In fine anni 7 regni sui catholicæ Ecclesiæ persecutionem fecit, omnesque ecclesias clausit, et cunctos Domini sacerdotes cum Eugenio Carthaginensi episcopo exsilio relegavit. Qui Dei judicio scatenis verbis vitam finivit.*

10. At tota persecutionis ab Hunerico motæ series repetenda est ex Victori Vitenis Historia, ubi illius initium, variaque incrementa et diligenter observavit, et accurate descripsit. Incepit pau post Eugenii Carthaginensis episcopi ordinationem, quæ anno 481, ut cap. sequenti dicemus, celebrata est. Cum nempe, uti narrat laudatus auctor libro n, num. 3, Eugenii fama ubique celebris esset, Ariarum episcopi tyranno suggererent ut beatum antistitem po-

pulo verbum facere non pateretur, aliaque ab eo exigeret quæ religioni nostræ contraria erant. *Hinc, inquit, Hunerici persecutio doloris atque parturitionis nostræ sumpsit initium.* Postea edixit ut *nemo in palatio mil taret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Ariano mil fecisset*; tum eos qui ea occasione militiam abjecerant, in Siciliam et Sardiniam relegavit, ut habetur num. 7. Ibidem contumelias virginibus sacris illatas, aliaque Vict'ri describit, quibus tyrannus *semitam nitebatur invenire per cujus aditum publicam fieret persecutionem.* Num. seq. ad. 13 egregie describit iter infinitorum propemodum confessorum qui tyranni jussu in exsilium deportati sunt. Sed hæc prædialia fuere majus persecutionis. *Cogitabat quippe Hunericus, inquit Victor num. 13, acriora adversus Ecclesiam Dei; ut qui membra aliqua absciderat, totum laniano perderet corpus.* Ea de causa universos Africæ episcopos Carthaginem evocat ad collationem de rebus fidei catholicis inter et Arianos anno sequenti habendam. Datum est autem edictum mense Maio, anno septimo Hunerici, qui anno vulgaris æræ 483 respondet.

11. Anno itaque 484 Eugenius cum cæteris orthodoxæ fidei defensoribus ad diem 238 venit præstitutum, ut cum Arianis conferret. Verum tyrannus, qui in suo edicto pollicitus catholicis fuerat omnia tuta, fidem statim infringit, iis qui bona fide venerant manum injiciendo; dei deo in doctissimos potissimum sævit, eorumque nonnullos necat, e quibus celebris est Lætus, qui hac occasione martyrium felici agone complevit, ut dicitur num. 18. Alios item recenset Victor num. 16, quos fustibus cæcos jam antea in exsilium detrudi jusserat. Nec tamen his injuriis fracti animo fuere episcopi catholici, sed qui superstities remanserant ad locum convenienti, collationem de rebus fidei habere parati. Quod cum in ferre non possent Ariani, tumultu concitato catholicos catummiis variis affecere; *Tuncque, inquit Victor, universi Ecclesie catholicæ filii qui aderant, centenis fustibus tundii jubentur.* Orthodoxi itaque nihil verbis se facturos advertentes, fidei bellum, quem antea scripserant, protulerunt, sicque finita est collatio. Nam Arianis, qui suam vicissim edere debuissent fidei professionem, cum se victos fuisse eos puderet, clamarunt omousianos, sic catholicos appellabant, seditiosos esse et procaces, idque suo Hunerico ita persuasere, ut ille deinceps iniquissimo semper animo adversus orthodoxos fuerit. Jubet itaque tyrannus ecclesiis catholicis claudi in universa Africa, atque eorum episcoporumque bona suis attribui imperat, edicens adversus orthodoxos quæcumque a catholicis imperatoribus adversus hereticos variorum temporum statuta fuerant. Edictum integrum refert Victor lib. iv. Nec his contentus, episcopos omnes qui Carthaginem conveniant in exsilium pelli jubet, qui statim in hospitibus, ubi debebant, exspoliati foras muros propelluntur, cum vetitum fuisset sub gravissimis pœnis ne eos quisquam aut hospitio reciperet, aut alieni cibum præberet, ut narrat idem Victor lib. iv, num. 3.

12. At generaliter in Africa persecutionem ab Hunerico mutam fuisse, etiam priusquam episcopi pellerentur, diserte scribit laudatus auctor libro v; ubi num. 1 refert, *per universas Africane terræ provincias uno tempore tortores crudelissimos fuisse destinatos... ut nulli ætati, nulli parceretur sexui, nisi illi qui eorum succumberent voluntati.* Hos fustibus, illos suspendio, alios ignibus tortos fuisse commemorat: tum varia in diversis provinciis sanctorum martyrum certamina describit, quæ ex eo repetenda sunt a num. scilicet 2 ad 15. Multos etiam hæreticorum violentiam declinantes, in desertis et speluncis fame aut frigore iisdem temporibus necatos fuisse testatur. Sed paulo post tyrannus in suo peccato mortuus est, cum sol tantam crudelitatem, u. Gregorii Turonensis verbis utar, exhorruisset. De hac porro eclipsi quam tunc temporis sol passus est, consulendus

A V. C. Henricus Norisius lib. II Historiæ Pelag., cap. 21; et potissimum in emendandis quæ ad calcem operis habentur.

13. Porro tantis Africanæ Ecclesie calamitatibus Felicem pontificem Romanum condoluisse discimus ex Evagrio, qui libro II Historiæ ecclesiasticæ, cap. 20, litteras Felicis papæ ad Zenonem imperatorem scriptas laudat, quibus eum commonebat de persecutione quæ in Africa excitata fuerat ab Hunerico. Sed exciderunt pontificiæ illæ litteræ, quibus tamen paruisse imperatorem inde conjicimus, quod Uranius Zenonis ad Hunericum legatus, apud Victorem lib. v, num. 7, *sese pro defensione catholicarum ecclesiarum Carthaginem venisse jactitavit.* Sed quantum in ta legatio 239 apud Hunericum profuerit, ex eodem Victore discendum est. *Ut enim, inquit, illi ostenderet tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est, ascendenlo ad palatium et descendendo transire, ad opprobrium videlicet ipsius Reipublicæ, etc.*

CAPUT VIII.

De sancto Eugenio episcopo Carthaginensi, aliisque nonnullis confessoribus et martyribus qui sub Hunerici persecutione vexati fuerunt.

1. Multa licet in Victoris Vitensis Historia de beato Eugenio Carthaginensi episcopo habeantur, visum est tamen operæ pretium de eo seorsim agere, quod multa, et quidem non levis momenti, in aliis auctoribus de ejus gestis passim occurrant, quæ prætermittere non licet. Tanta enim fuit apud omnes sanctissimi hujus confessoris fama, ut paucos reperias istius ævi auctores qui cum scriptis suis non celebraverint. Laudandus est ob eam rem in'er alios Gregorius Turonensis abistes, qui initio libri II Historiæ Francorum observat jam sua ætate martyrum aut confessorum Africanorum qui in Vandaliæ persecutione claruerant, *passiones conscriptas fuisse, quarum aliquot se legisse testatur, ex quibus nonnulla excerptis suæ Historiæ inferenda.* At sane melius hac in re consulisset posteritati, si excerptis minime contentus, tam pretiosa monumenta integra scriptis commendasset. Etenim aliud a se visum fuisse præter Victoris Vitensis Historiam, vel ex eo solo evinci potest, quod ex paucis quæ ex istis passionibus a se delibata commemorat, complura occurrant quæ in Victoris libris desiderantur. Unde etiamsi aliquando hæc in Victoris Historia existerint, ut nonnulli suspicantur, qui Victoris opus ad nos integrum non pervenisse voluit; non minus tamen nobis utilia forent ad supplendos saltem istos Victoris Historiæ hiatus. Verum ut ut sit de rebus istis, id unum nobis persuasum est, ea scilicet quæ a Gregorio narratur de illis sanctis viris, pro certis et indubitatis haberi posse, ut pote quæ ab auctoribus Eugenio cœqualibus scripta fuisse nemo potest inficiari. Cum enim Eugenius ipse atque Gregorius eodem sæculo excesserint e vita, iste scilicet sæculo sexto labente, hic ineunte: fieri non potest ut passionibus martyrum, quas jam scriptas invenerat Gregorius priusquam Historiam suam scriberet, initio saltem sui sæculi editæ non fuerint. Quin et, si conjecturis indulgere liceat, verisimile est tam pretiosa monumenta ab Eugenio ejusque sociis in Gallias allata fuisse, patrum scilicet suorum hac in re, sicut et in persecutionum tolerantia exemplum imitantibus, qui sæculo tertio in exsilium pro fide detrusi, præclaræ sancti Cypriani confessionis acta præ manibus semper habebant, ut eorum lectione ad martyrium erudirent, quod jam observavimus in Actis Martyrum sinceris pag. 195. Et quidem Eugenii epistolam ad suos, cum in exsilium deportaretur, scriptam aliunde non habuisse existimamus. Hinc patet nihil adversus horum gestorum veritatem concludi posse, quod Gregorius in recensendis Vandalorum regum nominibus lapsus fuerit. Ille enim ex proprio

fando, cætera vero quæ de Eugenio aliisque confessoribus Africanis profert, ex antiquioribus atque certis monumentis hauserat. Cæterum ea omnia quæ de hac persecutione tam in **240** Historia Francorum quam in libro de Gloria Martyrum refert, suo loco inferius exhibebimus, cum nonnulla præmiserimus quæ de illis sanctissimis confessoribus alii auctores habent.

2. De Eugénii ordinatione sic loquitur Victor Tunnonensis episcopus in Chronico: *Viviano V. C. et Basilio consulibus Carthagenensis Ecclesiæ post Capreolum, Quodvultdeus, Eugenius episcopus ordinatur.* Annus his consulibus designatus apud Victorem æræ Christianæ anno 463 respondet, quo sane Eugénii ordinatione consignari nequit. Etenim ex alterius Victoris, Vitensis scilicet Historia, certum est Eugénium huic Ecclesiæ præfectum fuisse sub Hunerico rege, cum nimirum iste barbarus ad Zenonis imperatoris Placidieque Olybrii relictæ preces, catholicis Carthagenensibus permisisset episcopi electionem, ut susus narrat ille auctor libri II initio. At anno 462 Gensericus Hunerici pater et præcessor adhuc in vivis agebat, et Zeno his temporibus nondum conscenderat imperialem thronum, uti certum est, et ex ipso Victoris Tunnonensis Chronico probari potest. Sane ex aliis compluribus Victorini hujus Chronici locis certum est hunc auctorem, cum episcopos diversarum sedium recenset, simul in unum annum plures congressisse quos tamen variis et plurimum dissitis temporibus ordinatos fuisse nemo inficiabitur. Sic paulo inferius Hilarium, Simplicium et Felicem pontifices Romanos in unum congerit, sicut et Gennadium, Anatolium et Acacium episcopos Constantinopolitanos, et, ut cæteros tacem, Alexandrum, Martyrium et Julianum Antiochenos. Adde Victorem eo loci nullam Deogratias episcopi fecisse mentionem: quem tamen inter Quodvultdeum, qui pro fide in exsilium pulsus est, et Eugénium Ecclesiæ Carthagenensi præfuisse constat. At Eugénii ordinationis tempus ex longe certioribus argumentis colligere licet, ex iis scilicet quæ supra cap. 6, num. 6, de beato Deogratias ejus decessore observavimus. Cum enim ex his pateat Deogratias anno circiter 457 ad superos abiisse, aliundeque ex Victore Vitensi lib. II, num. 4, certum sit Ecclesiam Carthagenensem annis 24 post ipsius obitum episcopo destitutam mansisse; patet quoque Eugénii ordinationem, qui, ut ex eodem auctore discimus, beato Deogratias successit, anno circiter 481 debere consignari. Et quidem hoc anno nondum aperta erat gravis illa persecutio qua Hunericus postea tam graviter Africanam turbavit Ecclesiam, ut supra cap. præcedenti num. 40 et sequenti exposuimus.

3. Porro Victor Tunnonensis loco laudato observat Eugénium *post dira eremi exsilia plurimis afflictionibus penitus, ut clarum apud omnes fuisse*, quod ex aliorum etiam ejusdem ævi illustriorum scriptorum testimoniis confirmari potest. De his quæ ab Antonio Tamallumensi Aratorum episcopo in exsilio apud eum constitutum pertulit, non alium quærimus testem præter Victorem Vitensem, quem consulere licet lib. 7, num. 11. Animi vero ipsius magnitudinem plurimum commentat Gelasius papa in epistola 13 ad episcopos Dardanæ, quibus Eugénii collegarumque illius exemplum ante oculos ponit, ut e re sacerdotum esse ostendat, principum conatibus obistere, cum regia auctoritate firmare nituntur ea quæ adversus justitiæ leges fiunt. *Ecce, inquit, nuper Hunerico regi Vandalicæ nationis, vir magnus et egregius sacerdos et Eugenius Carthagenensis episcopus, multi- que cum eodem catholici sacerdotes 241 constanter resisterunt scævienti, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt.* Eundem sanctissimum antistitem confessoris publici titulo exornat Gennadius Massilienus in Catalogo scriptorum ecclesiarum, quem vivente adhuc Eugénio scribebat: ibi enim, cap. 97, Eugénium *adhuc ad Ec-*

clesiæ confirmacionem vivere asservit. Locum integrum referre ab re non erit ex quo discimus tanti viri elucubraciones quibus Ecclesiam catholicam illustravit. Sic autem habet in vetustissimo nostræ bibliothecæ Sancti Germani codice manuscripto, litteris Franco-Gallicis, sive Merovingicis, ab annis circiter centum supra mille, ut jam diximus, exarato: *Eugenius Carthagenis Africæ civitatis episcopus, et confessor publicus, petitus a Chunerico Vandalorum rege, catholice fidei expositionem et maxime verbi orationis rationem, consensu omnium Africanorum et Maurorum, Sardinia et Corsicæ episcoporum et confessorum qui in catholica permanserunt fide, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum, sed et Patrum testimoniis communitum; et per collegas confessionis sæcæ porrexit ad portandum. [Editi porrexit. Jam vero asportandus] pro fidelis linguæ remuneratione in exsilium, vice sui communitoria fidei, et unius sacri et conservandi baptismatis ovibus suis, quasi pastor sollicitus dereliquit. Altercationes quoque quas contra Arianos præsules per intermunitos habuit, conscripsit; et legendas per majorem domus Chunerico direxit. Similiter et preces pro quiete Christianorum eidem velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur.* Ex his autem Eugénii opusculis a Gennadio recensitis, præter fidei Confessionis librum, qui in Victoris Historiæ insertus est, et *suggestendam* Hunerico regi oblatam, apud eundem auctorem, unica superest ejus epistola, quam in exsilio abripiendus ad suos cives Carthagenenses conscripsit, ut eos in fide catholica confirmaret. Hanc porro cum aliis similibus hac voce *commonitoria*, seu, ut editi habent, *epistolæ* designari dubium non est. Eamdem infra ex Gregorio Turonensi, qui nobis illam conservavit, exhibebimus ad aliquot manuscriptos codices collatam.

4. Cardinalis Baronius, ad annum 495, contendit Eugénium a Guntabundo Hunerici successore vario exagitatum, et tandem extra Africam ejectum in Gallias appulisse, atque ibi apud Albigensem Aquitanicæ civitatem hoc ipso anno quomodo etiam regi Guntabundo extremum fuisse dicit, e vivis excessisse. At V. G. Henricus Norisius, lib. II Historiæ Pelagianæ, cap. 21, Eugénii obitum nonnisi decennio post contigisse existimat. Et merito quidem. Nam Victor Tunnonensis antistes in Chronico, qui jam antea, ut diximus, Eugénium *post diversa eremi exsilia, plurimis afflictionibus et pœnis clarum fuisse dixerat*, disertis verbis asserit eundem sanctum virum sub Theodori consulari, id est vulgaris æræ anno 505, mortuum fuisse. En ejus verba: *Theodoro V. C. consule Eugenius Carthagenensis episcopus confessor moritur.* Nec ibi res plures in unum commiscuisse Victor accusari potest, ut supra de eo dicebamus: cum nempe hic de solo Eugénii obitu verba faciat, superius autem res multas variis temporibus gestas in unum quasi fasciculum congesserit. Sed et Victoris testimonio alterius etiam antiqui scriptoris auctoritatem adjungit idem Norisius, fragmenti scilicet vetustissimi, quod Tyronis Chronico subjunctum est apud Canisium tomo I Lectionis Antiquæ, ubi Guntabundo ita Eugénius acceptus fuisse dicitur, ut ab eo rege non solum ipse ab exsilio fuerit **242** revocatus, sed et cæteris quoque antistitibus orthodoxis Eugénii precibus integra libertas fuerit restituta. *Guntamundus*, inquit ille auctor, *tertio anno regni sui cæmeterium sancti martyris Agilei apud Carthagenem catholicis dare præcepit, Eugenio Carthagenensi episcopo, jam de exsilio revocato.* Tum subjungit: *Decimo autem anno regni sui ecclesias catholicorum aperuit, et omnes Dei sacerdotes, petente Carthagenensi episcopo, de exsilio revocavit.* Idem quoque testatur posterioris ævi auctores, inter quos Hermannus Contractus in Chronico laudati fragmenti verba exscripsisse videtur; testatus Guntabundum decimo regni sui anno catholicos omnes episcopos, persuadente Eugénio episcopo, ab exsilio revocasse. et diu clausas ecclesias pace reddidit

aperuisse. Neque dicas Guntabundum post id clementiæ tempus in sævitiam tandem declinasse. Etenim fragmenti auctor, qui altero post hanc generalem exsilio relaxationem anno Guntabundum interiisse scribit, nullam facit persecutionis mentionem. Unde conijcere licet nullam revera ab eo rege excitatam fuisse; proindeque alterum Eugenii exsiliū potius ad Trasamundi tempora esse revocandum: quem quidem regem gravissimam adversus orthodoxos persecutionem commovisse nemo est qui nesciat. Certe Gelasius pontifex Romanus, qui epistolam ad episcopos Dardanæ jam a nobis superius laudatam, *Victore* seu potius *Viatore V. C. consule*, id est anno 495 conscripsit, testatur eo adhuc tempore quo scribebat Eugenium cum cæteris Africanis episcopis persecutoribus restitisse; quod sane de Eugenio in Gallis agente non dixisset.

5. Celebris est beati Eugenii memoria in martyrologiis tam recentioribus quam antiquis, in quibus ipsius festivitas die 13 Julii celebratur, adjunctis ipi cæteris cleri Carthaginensis confessoribus quos in Hunerici persecutione passos fuisse Victor Vitensis commemorat. Cæteris brevius rem exprimit Florus: *Apud Africam, inquit, natale sanctorum confessorum Eugenii Carthaginensis episcopi, fide et virtutibus ac miraculis gloriosus, et universi cleri ejusdem Ecclesie. Quibus verbis Ado sequentia subjungit: Qui cade inediaque macerati, fere quingenti vel eo amplius: inter quos quamplurimi erant lectores (et) infantuli gaudentes in Domino; procul exsilio crudeli extrusi sunt.* Tum Salutarem et Murittam ex Victoris Historia notissimos laudat; que quidem omnia apud Usuardum et Notkerum totidem verbis referuntur, sicut et in hodierno Martyrologio Romano. Notkerus tamen post hanc vocem *confessorum*, habet, *imo et victoriosorum martyrum*. Huic vero *infantuli* adjungit conjunctivam *que*, ne aliquis existimet eosdem *lectores fuisse et infantulos* qui hic commemorantur. Hoc autem observare visum est, quod Baronius ita apud Usuardum legendum monuerit in Martyrologii Romani notis ad hanc diem, quam quidem illustrissimi cardinalis conjecturam Notkeri auctoritate fultam esse deprehendimus; quanquam fatendum est in Usuardi autographo dilucide scriptum, *lectores infantuli*: quæ verba ex Victoris Vitensis lib. v, num. 9, desumpta sunt. Recentiorum martyrologiorum verba singillatim proferre supervacuum foret. Galesinius pro Eugenio, *Eusebium Carthaginensem episcopum* habet.

6. Cæterum etsi tanta auctorum nubes in hoc conveniat, ut pro Eugenii festo, die 13 Julii celebrando, omnes consentiant: inde tamen colligere non licet hunc fuisse sancti hujus viri depositionis diem: siquidem in vetustissimo calendario Africano, quod certe paulo post ipsius 243 mortem conscriptum est, *Nonis Januarii depositio sanctorum episcoporum Deograsias et Eugenii* celebratur. Ejus vero in Gallias adventum commemorat Andreas Saussayus in corollario martyrologii Gallicani die 1 Januarii, his verbis: *Albigæ in Aquitania adventus sancti Eugenii episcopi Carthaginensis et martyris*, quæ ex veteri Albigenis Ecclesie traditione, ut videtur, desumpsit; at ea quæ postea subjungit, Eugenium scilicet a Guntabundo Vandalorum rege iterato exsilio damnatum ac fragili rati impositum in Gallias advenisse, aliæque ejusmodi non pauca, ex Baronio aliisque recentioribus, aut etiam ex proprio fundo hausit.

7. Sed verum Eugenii obitus diem certius forte ex ejusdem Ecclesie Albigenis traditione, quam ex quocunque alio instrumento repeti posset. Cum enim ibi fato functus fuerit sanctissimus ille pontifex, ejusque sacræ reliquiæ ibi semper venerationi habitæ fuerint, verisimile est festum ejus diem hunc ipsum esse institutum, qui aliquando ei supremum fuerat. Hic vero dies est sextus mensis Septembris, quo beati Eugenii festivitas in Albiensi Ecclesia etiam nunc sub ritu duplici celebratur, idque ex veteri multorum sæculorum traditione, ut patet ex veteri ms. codice

A bibliothecæ Colbertinæ, in quo Passioni sancti Eugenii ex Gregorio Turonensi desumptæ, quam infra exhibebimus, præmittitur hic titulus: *Incipit Vita sancti Eugenii episcopi, qui obiit in vico Viancio viii idus Septembris*. De ejusdem vero obitu hæc in Albiensi Breviario habentur: *Eugenius.... in Galliam pulsus, in Albigensi pa o ad Veram amnem, juxta sepulcrum Amaranthi martyris consedit; ubi ædificato monasterio tot laboribus ærumnisque perfunctus, mortuus est, ejusque sepulcrum gloriosum fuit. Cætera ex Victore Vitensi et ex Gregorio Turonensi excerpta sunt.*

8. Est autem Viancium vicus haud procul ab urbe Albiensi, quem Pontius comes Tolosanus Amelio Albiensi episcopo et canonici Sanctæ Cæcilie dedit habente sæculo decimo, ut patet ex ejusdem Pontii charta apud Catellum libro 1 Historiæ Comitum Tolosanorum, qua Pontius vicum Viancii *salvum fore in posterum* decernit ad honorem sancti confessoris Christi Eugenii, et sancti Amerandi martyris, et cæterorum sanctorum qui ibi requiescunt. *Data est.... rege Lothario defuncto, anno secundo quo filius ejus Ludovicus cepit regnare; atque in ea laudantur Adalarius abbas Viancii, Aynerius præpositus, Amelius capiscola, et alii canonici.* Hanc avi sui donationem confirmat Raymundus comes Tolosanus, *Ildefonsi comitis filius*, apud eundem Catellum loco laudato; et hoc pariter in honorem sancti Eugenii et aliorum sanctorum qui in Viancio requiescunt. Sæculo duodecimo contentio orta est inter monachos Auriliacenses et episcopum ac canonicos ecclesie Albiensis, occasione ecclesie Viancii, quam utrique sibi vindicabant. Rem commisit Alexander papa episcopis Ruthenensi et Cadurcensi, ut patet ex ejusdem pontificis epistola, quam ex cod. ms. Colbertino edidit V. C. Stephanus Baluzius libro iv Miscellaneorum, pag. 166. Et quidem Auriliacenses monachos causa cecidisse colligimus ex actis visitationis factæ a Simone de Bello Loco archiepiscopo Bituricensi, apud eundem Baluzium libro laudato. Ibi enim Simon archiepiscopus anno 1286, mense Aprili, Albiensem diocesim visitans, apud *Viancium prioratum ecclesie Albiensis* venisse dicitur, ubi a præposito prædicti loci receptus et procuratus est. Anno 1291 idem antistes rursus 243 Albiensem diocesim visitavit, ubi receptus est ut antea apud *Viancium præposituram de ecclesia Albiensi*. Tandem Ludovicus de Ambesia Albiensis episcopus, *sanctorum Eugenii, Vindemialis, Longini, Amaranthi martyrum et Charissimæ virginis corpora, quæ ab ipsa illorum morte in ecclesia Viancii in territorio Albiensi reposita fuerant, in ecclesiam cathedrallem, sanctæ Cæcilie sacram, transferri curavit, anno 1404, die 29 Septembris, ubi etiam nunc religiosissime asservantur; quanquam translationis istius memoria die 2 Octobris potissimum celebratur, ut ex Breviario Albiensi discimus.*

9. Quæri potest hoc loco quonam jure Trasamundus Eugenium relegaverit in urbem Albiam, in regno Gothorum sitam, atque adeo Trasamundo haud subjectam, ut quæ ab Africa longo terrarum marisque intervallo disjuncta esset. Cur non potius eum in Sardiniam deportari jussit, littora Africa contra sitam? cur non in extremas Africa solitudines? Neque enim verisimile est datum Eugenio fuisse arbitrium exsili; nam si illud ipsi concessum fuisset, non arbitrò prælatorum Italiæ fuisse sedes Gothorum, quos fidei catholice adversarios esse non ignorabat. Nulla vero hujus rei probabilior causa nobis occurrit, quam antiqua Vandalorum cum Gothis affinitas, et eadem secta et religio: quæ ratio Eugenii persecutores induxit ut is a collegis suis distractus, inter Gothos, pertinacissimos videlicet Ariani dogmatis defensores, quibus tunc Africa imperabat, eo miserabiliorum, quo longiorem vitam traheret.

10. Aliam item quæstionem movent nonnulli, utrum scilicet Eugenio martyris titulus debeat? Sed his immorari parum interest. Cum enim Euge-

nus post varios pro Christi nomine superatos labores, post ingentes arumnas, semel et iterum e patri pulsus in exsilio tandem vitam finierit, viderint qui hæc querunt, an ita tumulento martyres appellari possint, qui inter tormenta ad supplicia expirantes martyrium consummarint. Certe si confessoris titulus Eugenio solum concedatur, ipsi tamen martyrii meritum et præmium non desuisse nemo non fatebitur. In veteribus scriptis quæ supra laudavimus, *confessor* dicitur; in hodierno autem Albiensi ecclesie brevuario appellatur *martyr*, sed paulo latiori significatione, quippe cum ei responsorium istud assignetur quod pro iis qui sanguinem suum non fuderunt solet recitari.

11. Præter Eugenium, tres alios confessores commemorat Gregorius Turonensis, Longinum scilicet et Vindemialem episcopos, atque Octavianum archidiaconum, de quibus pauca, deficientibus veteris monumentis, hic dicenda occurrunt. In Notitia Africana, quam post Victoris Historiam (Supra col. 269) exhibuimus, inter alios diversarum provinciarum antistites qui Huneric. mandato ad conventum Carthaginensem occurrerunt, recensetur Longinus Punicaniensis episcopus ex Mauritania Cæsariensi, num. 43, et Vindemialis Capsensis episcopus ex provincia Byzacena, num. 60. Idem Vindemialis in Passione sanctorum monachorum num. 3 (Supra col. 263) sancti titulo donatur, appellaturque *sacerdos egregius et Christi fidelis antistes*. Hos vero ipsos esse qui a Gregorio laudantur, etsi omnino affirmare non audeamus; verisimile tamen nobis videtur. Neque enim alii occurrunt horum nominum antistites in antiquis monumentis, qui cum Eugenio Carthaginensi adversus Hunericum et Cyrillum pio fide Christi decertare 245 potuissent. Eosdem in Galliam cum Eugenio venisse putant Albigenes, qui ipsos apud Viancium sepultos fuisse commemorant. Legimus in brevuario Albiensi ad diem 2 Octobris, sanctorum Vindemialis et Longini martyrium corpora, simul cum sancti Eugeni sacris reliquiis ex vico Viancio in cathedrali ecclesia Albiensem translata fuisse: et quidem in chartis comitum Tolosanorum, quas ex Catelo supra laudavimus, non solum Eugenius et Amaranthus in Viancio ecclesia requiescere dicuntur, sed et alii quoque sancti, quorum nomina reticentur. Vindemialem item et Eugenium episcopos celebrant Itali scriptores, de quibus, cum nonnulli ipsos eosdem esse existimaverint cum Eugenio Carthaginensi, et Vindemiali a Gregorio Turonensi memoratis, accuratius hic agendum est.

12. Tarvisium urbs est in Italia celebris, quæ toti marchie Tarvisinæ nomen tribuit. Ejus incolæ præcipuos patriæ suæ protectores ac patronos colunt sanctos Florentium et Vindemialem episcopos, quorum istum ratione Afrum, atque Eugeni, iidem Africani episcopi, socium fuisse commemorant. Hos laudat Petrus de Natalibus, in eadem marchia Equilinus episcopus, in Catalogo sanctorum lib. iv, cap. 116, ubi eorumdem corpora ex insula Corsicæ, cum a Saracenis devastaretur, Tarvisium a Titiano ejusdem urbis episcopo advecta fuisse scribit. Hujus vero translationis meminit quoque Ughellus tomo V Italiæ sacræ in Tarvisianorum episcoporum catalogo, ubi Titianum anno circiter quadringentesimo huic Ecclesie præfuisse scribit. Sed quantum in designanda hujus antistitis ætate a vero deflexerit, vel ex eo convinci potest quod Vindemialis, cujus Titianus vitam scripsisse dicitur, conventui Carthaginensi cum Arianis, jubente Huneric, habito interfuisse memoretur. Et quidem licet Ughellus Hunericianæ hujus collisionis diserte non meminerit, eam tamen satis designasse videtur, cum Eugenium et Vindemialem Carthaginensi contra Arianos concilio adfuisse, atque eosdem ex Africa persequentibus Arianis in Italiam descendisse scribit.

13. Verum de istius auctoris sensu fusius disputare nihil interest, cum habemus tomo I Martii Lol-

A landiani, die 2 ejusdem mensis, horum antistitum vitam, a Godefrido Henschenio e manuscripto codice Christianæ Sueciæ reginæ erutam, ex qua, cum ab ipso Titiano scripta fuisse dicatur, aliquid forte expiscari licebit, tum de tempore quo idem Titianus Tarvisinæ Ecclesie præfuit, tum de Eugenio et Vindemiali, quos Itali celebrant. Sic vero incipit: *Dum universalis synodus apud Carthaginem ab Huneric rege congregaretur, ex omnibus regnis atque insulis quæ sub ejus regimine tunc temporis degeant, die calendarum Februariarum, sexcenti septuaginta episcopi in unum sunt pariter congregati, pro fide sanctæ et individue Trinitatis certaturi; quos ipse deceptus Ariarum perfidia, omnes exsilio damnare jussit; e quibus Carthaginensis episcopus Eugenio et Vindemialis summe scientiæ summæque sanctitatis inter alios emicuerunt, et fidem sanctæ et individue Trinitatis inviolabiliter constantissima voce edocuerunt. Qua de re a propriis sedibus expulsi, peregrinationis causa ad transmarinam conpararunt, etc.* Hæc in Vita. In opusculo vero de Vindemialis e Florentii translatione ab eodem auctore conscripto, ista leguntur: *Florentii vero atque Vindemialis, licet ortus eorum, vita atque transitus apud illos floruerint, nobis tamen Dominus venerabilia corpora eorum, tempore quo voluit revelavit, etc.* De Florentii vita nihil habet, sed de 246 Vindemiali atque Eugenio sic resumit: *Igitur beatissimi Vindemialis Africano solo ortus, atque nutritus est, sed a beato confessore Christi Appiano episcopo edoctus, et cælesti conversatione, fide ac religione imbutus, presbyteri dignitatem adeptus, in quo digne Deo militans ad episcopatus onus usque pervenit; ubi et in partibus Africæ una cum Eugenio, multa per illos signa magnifica et innumerabilia omnipotens Dominus operari dignatus est. Deinde vero tam peregrinationis causa quam et prædicationis ob amorem Christi, ad insulam Corsicam pervenerunt, ubi dum fidem Domini nostri Jesu Christi prædicarent, etc. Sanctus vero Vindemialis ex præfatis partibus regrediens, maritimæque littora circumiens, procellosis fluctibus ultra progrediens, usque ad castrum Sauvenæ pervenit una cum sanctissimo Eugenio, cum quo et multa miracula in partibus Africæ atque Carthagine egit. Indeque veniens usque ad castrum Vandense, in illis partibus plurimam populi multitudinem sua prædicatione Domino nostro Jesu Christo acquisiverunt. Tum sanctus Eugenio in insula prope Vandense castrum, duobus inde miliaribus distante, vita functus dicitur; ad cujus tumulum, inquit Titianus, multa et innumerabilia omnipotens Dominus dignatus est operari miracula. Sanctus vero Vindemialis a præfato castro recedens, Corsicam properans, ibi in sancto proposito incontaminatum reddidit spiritum. Tum de translatione a se facta sic narrationem prosequitur: *Postquam a Saracenis captam Corsicam, multasque ecclesias Dei a fundamentis destructas relatu multorum comperissemus, ego Titianus sanctæ Tarvisianæ Ecclesie episcopus, nutu divino ad præfatam perveni insulam, ubi tam a nautis quam a loci illius incolis didicimus ubi beatissimi confessorum Christi in sarcophagis posita corpora fuerant, Vindemialis utique ac Florentii episcoporum. Inde corpora eorum levantes, ad Tarvisium solum pervenimus. collocavimus in ecclesia Sancti Joannis Baptistæ.**

B
C
D

14. Hæc autem paulo fusius retulimus, ut pote necessaria ad illustrandam istorum sanctorum historiam. Ex hac quippe Titiani narratione complura colligere licet. Primo ipsummet Titianum sæculi quinti initio, ut Ughellus existimavit, non vixisse: siquidem Vindemialem et Eugenium conventui Carthaginensi qui sub Huneric rege anno 484 coactus est, interfuisse refert. Sed et ejusdem rei aliud præbet nobis argumentum, cum se sanctorum Florentii et Vindemialis corpora suam in urbem transtulisse narrat eo tempore quo post captam a Saracenis Corsicam insulam, diruta erant ecclesie: quæ sane septimo aut octavo sæculo, quibus Saraceni insulam istam aliasque re-

giones vicinas depopulabantur, potius videntur con-
gruere quam quarto aut quinto: quippe cum ea tem-
pore Corsica Romanorum aut certe Vandalorum
dominio subesset. Deinde ex Titiani narratione de-
cimus ipsummet Titianum multa de Eugenio, Vin-
demiali, etc., conscripsisse, quæ non ei satis com-
perta erant, imo et a veritate aliena. Nam ut de
Vindemiali nihil dicam, Eugenium a se laudatum,
ipsum esse putat celebrem, Carthaginensem episco-
pum qui conventui Carthaginensi interfuit; quod ta-
men certis et indubitatis historiæ monumentis re-
pugnat. Legantur quæ de Eugenio Carthaginensis
exilio et ærumnis quas ab Antonio apud Tamallu-
mam passus est, scripsit testis integræ fidei Victor
Vitensis lib. v, n. 11, nemoque non advertet ea cum
iis quæ de suo Eugenio narrat Titianus componi nul-
latenus posse. Deinde Eugenius Carthaginensis ex
Gregorio Turonensi, auctore suppari, atque ob locorum
viciniam minime suspecto, in 247 Albigeni Aquita-
niæ civitate defunctus est, ubi sepulcrum ipsius jam
tunc temporis ob creberrima miracula celeberrimum
erat, quod et ex ejusdem Ecclesiæ continua traditio-
ne, veteribusque instrumentis confirmari potest. Ti-
tianus vero suum Eugenium in insula quadam Italiæ
vicina e vivis excessisse scribit.

15. Cum itaque nobis constet Eugenium et Vin-
demialem a Titiano memoratos alios esse ab iis sanc-
tissimis antistitibus qui apud Victorem et Grego-
rium Turonensem sub iisdem nominibus celebrantur,
nihil nobis de illis dicendum occurrit, nisi quod forte
fuerint ex illorum confessorum numero qui ex Africa
ob Vandalorum persecutionem extorres facti, in Cor-
sicam devenerunt, ubi in Christi divinitatis confes-
sione defuncti, celebres evaserunt. Horum vero re-
liquias post aliquot sæcula nactus Titianus Tarvisia-
nus antistes, eorum vitam, tum ex iis quæ publica
regionis istius fama vulgata erant, tum etiam ex iis
quæ sibi aliunde comperta erant de Eugenio Cartha-
ginensis præclare gestis consarcinavit, vera scilicet
cum falsis, ut fit, incaute permiscens; indeque apud
auctores qui postmodum in istis partibus floruerunt,
invaluit opinio Eugenium et Vindemialem quos vene-
rabantur eosdem esse cum Eugenio Carthaginensi
ac Vindemiali Caspensi episcopis quos tantopere ve-
tere historiæ celebraverant.

16. Eandem fere fortunam expertus est Vin-
demialis in Romano Martyrologio, die 2 Maii. Cum
enim ex antiquis fatis Vindemialis Corsicensis,
absque ullo addito, prædicta die memoraretur; qui
postea Martyrologii Romani editionem curavit, eum-
dem esse hunc Vindemialem cum altero quem Gre-
gorius Turonensis laudat existimantes, Gregorii elo-
gium addiderunt prioris commemorationi; atque ita
unum ex duobus conficientes, neutrum rite recolend-
um proposuere. Sic quippe ibi laudatur: *Sancti Vin-
demialis episcopi*: hæc de Corsicensi dicta erant; ad-
ditum est quod de Vindemiali altero Gregorius scri-
psit, *et martyris, qui una cum sanctis episcopis Eugenio
et Longino, doctrina et miraculis adversu. Arianos de-
certans, ab Hunerico rege obruncari jubetur*. Et quid-
em Ferrarius, quasi nulla hic esset Vindemialis
Corsicensis mentio, ipsum eundem cum Eugenio,
inter sanctos qui in Martyrologio Romano non ha-
bentur recessit in Catalogo die item 2 Maii.

17. Denique eo modo quo Eugenius et Vindemial-
is in Corsica celebres, incaute pro Eugenio Cartha-
ginensi et Vindemiali Caspensi episcopis habiti sunt,
sic Florentius inter Africanos præsules a Maurolico,
Galesinio et Ferrario, aliisque recentioris ævi scri-
ptoribus recensitus est, quod ejus corpus simul cum
Vindemialis Africani reliquiis ex Corsica Tarvisium
translatum fuerit: quamvis Titianus, qui, ut supra
vidimus, translationem hanc curavit, ejusque histo-
riam scriptis edidit, nihil usquam dixerit ex quo vel
levis oriri possit istius opinionis suspicio. Quin et
contrarium omnino innuit Petrus Equilinus lib. iv
Catalogi, cap. 116, ad diem 2 Maii, ubi exposita va-

ria Eugenio et Vindemialis episcoporum Africanorum
fortuna, ex Titiani, ut videtur, narratione accepta,
Vindemialem in Corsicam reversum, ibi defunctum
fuisse testatur et sepultum ubi et olim *sanctus Floren-
tius quiescebat*; nihilque amplius sive Titianus, sive
Petrus de ejusdem Florentii rebus gestis habent.
Hinc, si conjecturis in re tam obscura indulgere licet,
suspiciari possumus Eugenium antiquum Corsicæ
insulæ episcopum fuisse, juxta 248 cujus sepulcrum
forte honoris causa, Vindemialis confessor sepultus
fuerit, sicut Eugenius Carthaginensis, attestante
Gregorio Turonensi, prope beati Amarantii tumu-
lum in Gallis sepulturam meruit. Ejusdem vero sancti
Florentii memoria etiam nunc celebris est in in-
sula Corsica, ob *Sancti Florentii urbem*, sic ab ipsius
Ecclesia dictum, in quam antiqua episcopalis sedes
Nebbiensis urbis, a sancto Florentio medio milliari
distant, postmodum translata fuit. Unde quis conj-
cere posset sanctum Florentium Nebbiensem episco-
pum fuisse; quæ tamen a nobis ita dicta sic accipi
velim, ut inficiari nolumus Florentium hic memoratum,
forte unum esse ex eorum confessorum numero qui
sub Hunerico rege ex Africa in Corsicam relegati
fuerunt. Id fortasse nonnullis eo verisimilius vide-
bitur, quod in Notitia Africana, id est, in catalogo eo-
rum antistitem qui sub Hunerico fidei causa vexati
fuerunt, inter præconularis provinciæ episcopos
Florentinus Uticensis et Florentius Semnensis in Cor-
sicam relegati recensentur, præter alios plures ejus-
dem nominis sanctissimos antistes qui ibi habentur
ex aliis provinciis. Cæterum in Flori martyrologio,
sicut et in antiquo Romano per Florentinum edito,
die 1 Februarii recolitur *Passio sanctorum Vin-
demialis et Eugonii*. Sed quinam ii fuerint, nec illi indi-
cant, nec nobis divinare licet. Certe in Florentii
martyrologio, martyres posterioris ævi persecu-
tionum pauci aut nulli omnino memorantur, ut jam
non semel observavimus. Sed de his satis; superset
ut de Octaviano aliquid dicamus.

18. Octaviani archidiaconi primus mentionem fecit
Gregorius Turonensis, ex quo recentiores nomen
ejus martyrologiis inscripserunt. Hos secutus Baro-
nius ipsius elogium die 22 Martii Romano Martyro-
logio inscripsit his verbis: *Carthagine sancti Octaviani
archidiaconi, et multorum millium martyrum qui ob
fidem catholicam a Vandalis cæsi sunt*. Alterius Car-
thaginensis archidiaconi, nomine Salutaris, memin-
it Victor Vitensis lib. v, num. 9, cui vel successit Octa-
vianus, vel certe ipse Octaviano. Tunc enim unus
erat so ummodo in singulis ecclesiis archidiaconus;
qui vero eum sequebatur *secundus erat in officio mi-
nistrorum*, ut de Muritta loco laudato Victor loquitur.
Sed jam Gregorium Turonensem de Vandalorum in
Africa persecutione loquentem audiamus: cujus quid-
dam fragmentum ad tres manuscriptos codices con-
tulimus: unum scilicet e Regiæ bibliotheca, alterum e
Colbertina, et tertium, quem penes nos habemus, in
quorum duobus posterioribus sub titulo *Passionis
sancti Eugonii* descriptum est: quem titulum retinui-
mus. Habetur vero apud eundem Gregorium Turo-
nensem libro secundo Historiæ Francorum, cap. 2 et
sequentibus.

PASSIO

S. EUGENII CARTHAGINENSIS EPISCOPI ET ALIORUM CONFESSORUM.

(Videsis infra col. 769.)

EPISTOLA

S. EUGENII EPISCOPI CARTHAGINENSIS AD CIVES SEDOS

Pro custodienda fide catholica.

(Hanc epistolam videsis infra col. 769.)

254 CAPUT IX.

De sanctis confessoribus qui sub Vandalorum persecutionibus, regnantibus Gensericco aut Hunerico ex Africa pulsati vel profugi in Italia floruerunt.

1. Complures fidei catholice defensores laudat passim Victor Vitensis qui persecutionibus Vandalorum exagitati Africanam illustravit: de quibus cum nihil dicendum occurrat præter ea quæ aut ab ipso Victore memorantur, aut quæ in notis ad ejusdem Victoris Historiæ textum, vel e capite præcedenti de sancto Eugenio ejusque collegis a nobis observata sunt; de illis potissimum hic nobis agendum incumbit qui ex Africa pulsati, vel propria sponte exsultantes, in Italiam advecti ibi claruerunt; quos quidem, etsi pauca de ipsis ex auctoribus antiquis dicenda supersint, omittere non licuit, ne quis tam præclaros viros, ob fidei confessionem vitæ sanctitatem, ac etiam miracula frequentia celeberrimos, a nobis insper habitos jure conqueratur.

2. Narrat Victor Vitensis libro 1, num. 4, Gensericum post captam Carthaginem, divisa suis Vandalis Africa, præcepisse ut episcopi simul et laici nobis et propriis locis et ecclesiis nudi pellerentur, quos si parere recusarent, in servitutem redigi imperavit. Item colligi potest ex Vita sancti Fulgentii cap. 1. At hinc acerbiora contra Quodvultdeum Carthaginensem episcopum fieri præcepit, ut forte ceteri tali exemplo a vera religione detererentur. Illum nempe, ut narrat idem auctor libro laudato, num. 5, simul et maximam turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque expulsiatos jussit expelli: quos Deus misericordie bonitatis suæ prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem. Hæc Victor, qui ulterius non loquitur de isto sanctissimo antistite, ea procul dubio ratione quod ea tantum quæ intra Africanam contingerant describere voluerit, ut alias aperte dclatet. Etenim Quodvultdei memoriam apud Carthaginenses non excidisse patet ex vetustissimo calendario Carthaginensi, ubi *vi Idus Januarii depositio Quodvultdei episcopi* memoratur. Idem Neapoli in exsilio positus confessor occubuisse dicitur 255 in Martyrologio Romano die 26 Octobris, quo item die celebratur a Ferrario in Catalogo generali sanctorum Italiæ. Ipsius vero sacræ reliquiæ in ejusdem urbis ecclesiâ, sub sancti Gaudioi nomine dicata, religiose asservantur.

3. Gaudiosum inter alios Quodvultdei exsultantis socios recensent vetera ecclesiæ Neapolitanæ monumenta, ejusque memoria in ea urbe cæteris celebrior fuit, ob monasterium quod ab eo constructum fuisse ferunt, in quo postea Agnellus abbas sanctissimus floruit. Id testatur vetus auctor ejusdem Agnelli vitæ, cujus fragmentum Baronius Annalibus ecclesiasticis inseruit, in quo hæc de nostro Gaudio leguntur: *Agnellus abbas electus in monasterio quod beatus Gaudiosus cognomine Septimus Cælius, sanctæ Bitinensis Ecclesiæ pontifex in Africa, condere studuit in hac Parthenopea civitate, eo tempore quo ex Africæ partibus advenit cum sancto Quodvultdeo et cæteris præsulibus, fugiens persecutionem Vandalorum.* Nec mirum est Gaudiosum in terra peregrina exulantem monasterium condidisse. Sic enim erant vitæ monasticæ affecti sanctissimi illi confessores, ut quamprimum in exsilio locum advenissent, ibi monasteria sternerent: quod compluribus exemplis comprobari posset. Sic, ut Faustum præmittamus, qui haud longe a sua cathedra ablegatus monasterium construxerat, Eugenius, ut capite præcedenti diximus, prope Albiensem in Gallia civitatem, monasterium apud Viaticum vicum ædificavit; idem fecerit Fulgentius aliique sancti antistites, qui sub Trasamundo in Sardiniam pulsati fuerunt. Ruliniannus item Africanum episcopum, in insula Sicilia vicina vitam monasticam agentem, invenit idem Fulgentius cum ad loca sacra iter institueret. Jure merito itaque laudatur Gaudiosus apud Ferrarium in Catalogo generali sanctorum Italiæ,

A quod in monasterio a se apud Neapolim constructo vitam coluerit monasticam cum Quodvultdeo et aliis episcopis ex Africa ejectis. Consentit Martyrologium Romanum die 28 Octobris, ubi Gaudiosus in monasterio apud eandem urbem sancto illic quievit dicitur.

4. Exstat etiam nunc Neapoli celeberrimum sacrarium virginum cœnobium cum ecclesia sibi adjuncta, quæ sub beati Gaudiosi nomine Deo sacra est. At illud monasterium ab eo quod Gaudiosus condidit diversum omnino esse contendit Caracciolus in Historia Neapolitana, ubi Gaudiosi monasterium sub sancti Agnelli nomine nunc notum esse arbitratur. Observat noster Mabillonius in Actis sanctorum ordinis S. P. N. Benedicti ad annum 596, ubi de sancto Agnello, beati Gaudiosi monasterium eo in loco olim existisse ubi Dominicani postea ecclesiam semirutam in honorem beatæ Mariæ *de Sanitate* vulgo nuncupatam, erexerunt: quod ex Paulo Regio in Italica sancti Agnelli vita se accepisse ait: *Eandem locum Caput-Trii olim dictum fuisse Ughellus scribit.* Cæterum antiquæ beati Gaudiosi ecclesiæ situm dignoscere possumus ex Joanne diacono, qui apud Ughellum de sancto Nostriano episcopo Neapolitano, qui paulo post sancti Gaudiosi adventum vixit, agens, eum sepultum fuisse refert in *ecclesia beati Gaudiosi Christi confessoris, foris urbem euntibus ad sanctum Januarii martyrem, in porticu sita.* De hac sancti Januarii ecclesia vide Mabillonii Iter Falicum, pag. 114.

5. Gaudiosum Bythinæ urbis episcopum appellat Ughellus tomo VI Italiæ sacræ, quem ibi Timasii Neapolitani episcopi temporibus in Italiam appulisse scribit. Certe *Bythinam* inter alias Africæ 256 urbes commemorat anonymus Ravenensis, quo nomine facile crediderim *Abitinensem* notam urbem designari. Et quidem Gaudiosum vicinæ Carthaginensibus civitati præfuisse verisimile est. Abitina autem urbs erat ex proconulari, et quidem satis celebris, ut liquet ex ejusdem provinciæ antistitem epistula synodica ad Paulum Patriarcham Constantinopolitanum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2, lecta fuit. Ipsi quippe inter alios subscripsit *Augustalis gratia Dei episcopus sanctæ Ecclesiæ Abitinensis.* Abitinensium martyrum, qui antea mendose *Abitinenses martyres* appellabantur ac a protulimus inter alia sincera ad annum 504, pag. 409; ex quibus etiam patet hanc urbem ad proconularem pertinuisse. Antiquam esse episcopi sedem ex concilio Carthaginensi sub sancto Cyrano colligitur, cui inter alios relapsantes interfuit *Saturinus ab Avitinis.* Eandem urbem memorat Augustinus libro in contra epistolam Parmeniani, et alias non semel. Denique Victor ejusdem Ecclesiæ episcopus catholicus, ex iis qui initio absentes fuerant, tandem subscripsit Collectioni Carthaginensi cap. 215, cum jam antea Felix ejus adversarius inter Donatistas cap. 201 comparuisset.

6. Gaudiosi obitum anno 453 contigisse tradit Ughellus post Capacium: sed quo fundamento? Baronius eundem anno circiter 411 floruisse dicit in notis ad Martyrologium Romanum, die 28 Octobris, cui, ut jam diximus, ipsius festività consignatur. Certe anno 439 Gensericus Carthaginem invasit mense Octobri, atque paulo post Quodvultdeum, cujus exsilio socius Gaudiosus fuisse dicitur, expulsi. Ejusdem sancti viri corpus in ipsa, quam supra laudavimus, sanctimonialium ecclesia religiosissime Neapoli asservatur. Hinc ipse distinguendus est, ut monet cardinalis Baronius, ab alio ejusdem nominis sancto antistite cujus reliquiæ apud Salernum in crypta inferiori cathedralis ecclesiæ reconditæ sunt, quamvis acta utriusque a nonnullis auctoribus simul permista fuerint. Gaudiosi Salernitani festività in Romano Martyrologio die 28 Octobris memoratur. Haud tamen arbitramur recte colligi posse diversos fuisse ejusdem nominis sanctos, quod eorum reliquiæ diversis in locis asservari dicantur, cum sæpius contingat aliorum sancti corporis partes in diversis ecclesiis ha-

beri, quæ tamen utrobique *corporis* nomine donantur. Nun: loquendi modum in Ecclesia antiquissimum esse ex Theodoro patet, qui in epistola 130, ad Timotheum episcopum data, sic ea de re, veluti de receptissimo loquendi usu scribit: *Ipsi quoque ad hanc diem cum triumphantium martyrum templa ingredimur, sciscitari solemus quis vocetur qui in theca conditus est: et quibus res nota est respondens, Julianum fortasse martyrem, aut Romanum, aut Timotheum. Et quamvis ne integra quidem ibi sint corpora, sed per exiguæ reliquæ, communi tamen nomine etiam corpus appellamus. Καίτοι πολλάκις οὐδὲ τελείων τῶν σωμάτων κειμένων, ἀλλὰ σμικροτάτων λειψάνων, ἀλλ' ὅμως τῷ κοινῷ ὀνόματι καὶ τὸ σώμα προσαγορευόμεν.* Porro Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 26 Octobris testatur se in vetustissimo Neapolitani suburbii cœmeterio vidisse inter alia insignia sacræ antiquitatis monumenta, inscriptionem sancti Gaudiosi tumulo olim impositam, quam ob vetustatem licet jam pene diminutam descripsit, ex quo nos eam quoque hic exhibemus: **HIC. REQUIESCIT S. GAUDIOSUS. QUI. VIXIT ANN.... DIE. KAL. NOVEMB.... INDICT. VI. 257** De eadem sepulcrali inscriptione agit Capacius et Ughellus. Sed an statim post Gaudiosi obitum sepulcro ipsius imposita fuerit, pronuntiare non licet. Sane præterquam quod Gaudiosus ibi sanctus dicitur, cui *confessoris* titulus melius congruisset, mirum fortasse videbitur nonnullis, quod nulla ipsius episcopalis dignitatis mentio ibi facta fuerit.

7. Antiquam Ecclesiæ Neapolitanæ traditionem occasione ejusdem sancti viri memorant auctores Itali, quam hic prætermittere non licuit. Aiunt nempe Gaudiosum ex Africa extorrem factum, secum inter alias sanctorum reliquias Neapolim attulisse ampullam vitream, concreto sanguine beati protomartyris Stephani repletam, quæ hactenus in ejusdem sancti ecclesiæ asservatur, ubi, inquit Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 3 Augusti, *miraculum hactenus perseverat, ut super altare ampulla posita, dum sacra missarum solemnitas peraguntur, liquecere velut recens effusus sanguis aliquando conspiciatur.* Testatur idem Baronius anno quo auctoritate Gregorii XIII summi pontificis calendarium Romanum emendatum fuit, istud miraculum eo ipso die quo beati Gaudiosi festum fuit celebratum, contigisse, cum antea decimo solummodo die post bujus sancti festivitatem videri soleret: hujusque rei testem affert Franciscum Marianum Tarasium cardinalem, cui tunc temporis apud Neapolim commoranti, et sacrum in ejusdem sancti sacello celebranti, sanguis visus est liquefieri. Certe in libro 1 de Miraculis sancti Stephani, qui sub Evodii nomine inter sancti Augustini opera vulgatus est, cap. 1, mentio habetur ejusmodi ampullæ quæ in Uzalensi proconsularis provincie urbe asservabatur.

8. Ex eodem sancti Quodvultdei Carthaginensis sodalitate Priscum aliosque confessores undecim fuisse post Antonium Caracciolum in sacra Neapoli cap. 26, eosque episcopos non fuisse censet, sed diversorum ordinum clericos, eos scilicet quos Victor Vitensis e Carthaginensis Ecclesiæ clero simul cum suo episcopo vetustæ navi impositos Neapolim appulisse memorat. At hæc sententia aliis non placet. Et quidem si iis quæ nobis supersunt de his rebus monumentis fides aliqua possit adhiberi, stare non poterit Caraccioli opinio, quæ neque recentiorum suffragiis, neque veterum auctoritate stabiliri potest. V. C. Godefridus Henschelius tomo II Februarii Bollandiani, die 11 ejusdem mensis edidit Vitam sancti Castrensis episcopi, unius scilicet ex istorum confessorum numero, ex qua forte nobis aliqua lux affulgere poterit ad illustranda ipsorum gesta. Quamvis enim nævis non careat, atque scripta fuerit ab auctore rerum ante sua tempora gestarum prorsus ignaro, aut certe ab aliquo posteriori vitata, qui Valentis Ariani imperatoris persecutionem cum Vandalica confudit, non tã-

men ei omnis prorsus deneganda fides. Etenim cap. 3, num. 16, nonnulla quæ refert, se *ex relatu quorundam sacerdotum*, qui Castronsi morti proximo aduerant, se accepisse testatur: quæ verba ex antiquo vitæ scriptore fuisse crediderim, quæ vero sequuntur ex interpolatore: *Hæc vero, inquit, quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studimus, ut dum aliquis fidelium alicujus sancti, ex Castrensis scilicet socii, solemnitatem celebrat, pariter de sanctorum triumpho lætetur.* Ibi enim rationem reddit cur in Castrensis Vita, aliorum etiam gesta interseruerit, qui simul cum eo ex Africa pulsus, varias in Italiæ urbes 258 et regiones dispersi, ibique defuncti celebrabantur.

9. Eorundem confessorum nomina recenset idem auctor, cap. 2, num. 8, eo scilicet ordine quo navim ingressi fuerunt. Primus dicitur Rosius; tum Secundinus, qui *secundæ sobolis proles* appellatur: deinde Heraclius, qui *jura Christi in populis audacter consparsit.* Postea Benignus, Priscus, Elpidius, Marcus, Augustinus, Canion, Viudonius; loco undecimo Signifer præceptor Castrensis, cui *puppis arx possidenda* traditur, *ab indole qui statibus imperavit iniquis*; ultimus denique Tammarius, cui *proa navis gubernanda* committitur. Idem habentur in Romano Martyrologio die 1 Septembris, et apud Ughellum tomo VI Italiæ sacræ, ubi de Capuanis archiepiscopis; nisi quod in utroque auctore pro Benigno Adjutor, et pro Augustino Augustus recensentur. Plerosque vero ex ipsis episcopali dignitate illustres fuisse, præter variarum Italiæ Ecclesiarum traditionem, inuit quoque laudatus Vitæ auctor, ubi cap. 2, num. 6, *Castrensis conversus ad confratres et coepiscopos ita est allocutus: Fratres mei et domini, etc.* Quin et jam cap. 1, num. 3, dixerat a tyranno præceptum fuisse ut ex unaquaque provincia sancti Dei vinciti adducerentur. Congregata vero ingenti multitudine, *etiam et sancti viri... summi sacerdotii honore præditi intererant, qui gratianus cum commissis gregibus gradiebantur, putantes se cum martyrii triumpho vitam consequi sempiternam; ex quibus præcipue rutilabant Rosius, Priscus, et Tammarius, seu, ut alius codex habet, Zamorus et Castrensis.*

10. Non solum itaque pastores, sed ipsos quoque greges hæc tempestas involvit, ut idem vitæ auctor fise narrat. Pueros ac senes, mulieresque simul cura viris ad certamen accurrisse scribit cap. 1. Et quidem hæc initio persecutionis: quæ cum postea magis invaluisset, *catervatim ex unaquaque provincia sancti Dei vinciti adducti sunt, qui variis pœnis cruciati fuerunt priusquam mari committerentur, ut dicitur num. 3.* Primo itaque alter ab altero separatim in carcerem retrusi fuerunt, tum simul in unum locum congregati, alii virgibus, alii alapis, lapidibus alii cæsi fuere; cumque variis modis tentati fuissent, et nec minis aut verberibus eorum constantia potuisset frangi, tandem consilio nescio cujus Aristodemi, n. vi vetustissimi impositi fuerunt, ut in mare demersi nihil eorum reliquiarum residuum esset; sed Dei nutu in Campaniam Italicam feliciter appulsi, provinciam istam miraculis et sanctitate vitæ illustrarunt. His consentit Martyrologium Romanum die 1 Septembris, ubi duodecim illi viri sancti, qui cæterorum erant veluti duces et magistri, in Vandalorum persecutione ob fidem catholicam *varie afflicti* dicuntur, et vetustæ navi impositi ex Africa ad Campaniæ littora pervenisse, ubi Christianam religionem in iis locis dispersi, diversisque ecclesiis præfecti mirifice propagaverint. Eorum porro in Italiam adventum anno quarto Vandalicæ persecutionis consignat sæpe laudatus sancti Castrensis Vitæ auctor; sed cum alias tempora prorsus permisceat, nulla toto fides ejus calculo adhiberi potest. Si autem conjecturis indulgere voluerimus, nullus fere erit annus sub Vandalica dominatione ad quem hæc persecutio revocari non possit. Eos tamen ex Quodvult-

dei sodalinitio fuisse non arbitramur, quod istius turmaz Castrensensis signifer et præceptor dicitur, qui titulus Quodvuldeo melius vel ob sedis prerogativam congruisset, cujus tamen ne quidem mentio ulla habebatur. Sed de ipsis singillatim agendum.

259 11. Rosius, seu, ut alii scribunt, *Rosius*, primus inter cæteros confessores recensetur in Vita sancti Castrensensis cap. 1, num. 3; ubi non solum summi sacerdotii dignitate præfulsisse, verum etiam *meritis, et moribus, et sensus decore rutilasse* memoratur. Cur priorem locum obtinuerit ratio redditur cap. 2, num. 8. *Ingreditur prius, inquit satellites, reverenda canitie et sanctitate præditus Rosius.* Quæ verba licet a persecutoribus prolata fuerint, indicant tamen talem ab orthodoxis Rosium habitum fuisse. Res ejus in Italia gestæ nobis ignotæ sunt; sed ipsius festivitatem aliquot martyrologia apud Bollandianos die 16 mensis Maii celebrant. Colitur potissimum Beneventi, ob ipsius sacri corporis translationem in Sanctæ Sophiæ ecclesiam, quam ea in urbe Arechis, unus e Longobardorum ducibus, magnificentissime construxerat. Celebris est etiam in Suessana diocesi Rossii memoria, in qua urbe olim ecclesiam ipsi dicatam fuisse colligimus ex charta Athenulli Capuani episcopi, apud Ughellum tomo VI Italiae sacræ, col. 675, ubi de Suessensibus episcopis.

12. Secundinus aliunde nobis probe notus non est quam ex iis quæ ex sancti Castrensensis vita protulimus. Sancti Secundini episcopi corpus asservatur in majori ecclesia apud Troiam Apuliæ opulentissimam civitatem, cujus festum ibi die 11 Februarii celebratur, huncque nonnulli ab eo quem hic laudamus, alium non esse censent: sed res est incerta. Plura de Secundini Trojani inventione habentur apud Bollandianos die supra memorato. Secundini festum 8 Decembris a; ut Mantuanum celebrari testis est Michael monachus in Sanctuario Capuano, ubi laudat vetustissimum calendarium, in quo 27 mensis Maii festivitas sancti Secundini consignata habetur. Ejusdem sancti memoria in apud Mantuanos olim celebrari fuisse colligit idem auctor ex compluribus ecclesiis, quæ sub ejusdem sancti nomine dicatæ passim in Mantuana diocesi occurrunt. Quin et Sancti item Secundini ecclesia in diocesi Suessana memoratur in charta Athenulli, quam num. superiori laudavimus. Denique Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiae Secundinum et Castum episcopos Sinuessæ commemorat, die prima Julii; quos tamen apud Suessam celebres esse fatetur, vel quod Sinuessæ nomen pro Suessa obreperit, vel quod eversa Sinuessa sacræ eorum reliquiæ Suessam translatæ fuerint, ubi etiam nunc, ipso Ferrario attestante, quiescunt: hunc vero Secundinum, a Trojano alium esse contendit quem alias die 11 Februarii laudaverat. Sancti Secundini Vitam a Benedicto, qui et *Guaiferius* dicebatur, monacho Casinensi scriptam laudat Icterus diaconus in libro de Viris illustribus Casinensibus, cap. 29; quam quidem Vitam e codice ms. Casinensi noster Mabillonius ab aliquot annis in Italiam profectus descripsit. Sed nihil aliud est quam ipsius Secundini Inventionis historia, quam ex manuscripto cardinalis Baronii edidit Bollandus die 11 Februarii, cum alia quam vetustiore putat vir eruditus. Ex his autem discimus, cum Troja civitas Apuliæ super veteris urbis, *Ecana* dictæ, ruinas construeretur, in cœmeterio Sancti Marci inventum fuisse sepulcrum marmoreum cum hac inscriptione, exesis quidem inferioribus lapidis partibus, sed quæ tamen facile legi poterat. *Hic requiescit S. ac venerabilis Secundinus episcopus, qui sanctorum fabricas renovavit, raptus in requiem in Id. Febr.* Porro cum inventi sacri corporis summa per totam civitatem celebrata fuisset, accurrerunt statim omnes ferme urbis incolæ, qui putantes, **260** ut ait Guaiferus, *fas esse quod pium est, cœpere osculari reliquias*, etc. At loci episcopus ut eas coli sineret nonnisi postquam divinitus luit punitus, adduci potuit. Reliquiæ igitur, pro istorum

A temporum usu, ignem projectæ nullatenus potuerunt violari. *Instatur undique flatibus, fit in illis color rubicundus. Saltum tandem ex igne faciunt; nulla in illis combustionis nota invenitur, sicuti qui præsto erant retulerunt.* Aliquot item opuscula in sancti Secundini honorem a Guaiferio edita laudat Petrus diaconus, qui Guaiferium temporibus Alexii et Henrici imperatorum ac Desiderii abbatis vixisse testatur. Sed ipse Guaiferius suam ætatem prodit in Vita laudatæ prologo, quam nempe se Desiderii abbatis jussu scripsisse commemorat. Desiderius vero anno 1086, Gregorio VII summo pontifici defuncto substitutus est, sub Victoris III nomine, cum anno 1059 a Nicolao II cardinalis fuisset creatus. Plura de Guaiferio habet Bollandus loco laudato. Beatum Guaiferium monachum Cassinatem inter sanctos quorum dies natalis ignoratur, celebrant Arnoldus Vion et Hugo Menardus in Appendice martyrologii Benedictini.

13. De Heraclio nihil dicendum occurrit, nisi quod ecclesia ipsius nomini dicata in charta Athenulli laudata memoretur. Heraclium, Maurum et Justum martyres colunt Fulginates Umbriæ populi, apud quos eorumdem martyrum corpora in ecclesia cathedrali asservantur; sed quinam illi fuerint, quove loco aut tempore martyrio coronati fuerint, plane ignorant.

14. Benigni ex Africa exulis nomen in sola sancti Castrensensis Vita legitur. At qui ibi Benignus, ab aliis Adjutor seu Adjutorius, ut jam a nobis observatum est, appellatur. Porro Adjutoris memoria apud Beneventum et Cavam, ubi sacræ illius habentur reliquiæ, celebris est. Quin et prope amplum est oppidum quod sub sancti Adjutoris nomine notissimum est. Ejusdem sancti viri festivitas die 19 Novembris in Catalogo generali sanctorum Italiae a Philippo Ferrario memoratur, ubi de isto sanctissimo confessore agit. At plura de eo habet hæc ipsa die Tanajus Salazar in martyrologio Hispanico, qui eumdem sanctum virum ex Hispania cum Gensericis, in cujus exercitu militabat, in Africam transmeasse scribit. Sed cum ibi Adjutor, uti refert, orthodoxos variis pœnis a rege affligi cerneret, relicta militia apud Habensem civitatem se recepit, cujus postea urbis episcopus factus est; ac tandem sub Trasamundo rege cum aliis confessoribus vetustæ navi impositus, in Campaniam appulit, qua in provincia apud Cavam episcopali munere fungens, excessit e vita. Hæc ille ex variis auctoribus quos laudat, pro more suo sanctos quoslibet ad Hispaniam per fas et nefas pertrahens. Sed antiquum aliquem auctorem harum rerum testem expectamus. Certe apud Victorem Vitensem lib. 1, num. 12, Valerianus Abbenzensis, ab Abensis, ut in nota 41 observavimus, laudatur ob præclaram confessionem; sed in Notitia Africae nec ipse, jam quippe defunctus erat, nec alius quisquam ejusdem sedis episcopus memoratur. Nemo etiam sibi facile persuadebit Adjutorem, quem in Hispania primo militantem, deinde anno 427 in Africam cum Vandalis transmisisse volunt, postmodum sub Trasamundo, qui anno 496 Vandalorum imperium suscepit, episcopum in Italiam pulsum fuisse, in qua etiam regione episcopatum administraverit. Denique Abba aut Abæ urbs erat ad proconsularem pertinentis, ut ex Polybii lib. x cerum est, **261** qui eam haud procul a Carthagine existisse memorat. At ex Victore Vitensi lib. 1, num. 9, constat nullum suo tempore ex proconsulari et Zeugitana provincia episcopis residuum prorsus fuisse, præter tres quos ibi recenset. Scribebat autem anno 487, ut ipsemet attestatur, id est, annis undecim priusquam Trasamundus regnum adeptus fuisset.

15. Priscus præ cæteris celebris fuit. Hunc simul cum Castrensi, ut narratur in istius Vita, cap. 1, num. 3, barbari a cæteris sejunxerant, ut eorum constantiam tentarent, quod iis devictis, cæteros facile cessuros arbitrarentur. Ejusdem Prisci festivitas potissimum in Romano Martyrologio, et apud Ferrarium in Catalogo sanctorum Italiae recolitur die 1 Septembris,

ejus solummodo occasione cæterorum ipsius sociorum nomina videntur recenseri. Michael monachus in Sanctuario Capuano testatur Priaci memoriam ex veteri traditione Capuæ celebrari, quem Mantuæ episcopum fuisse scribit, quare hunc auctorem secutus Ughellus, eidem Prisco locum duodecimum inter Mantuanos episcopos dedit, tomo VI Italiæ sacræ, ubi plura de eo habet, sed prorsus incerta.

16. De Elpidio pauca occurrunt, nihil exploratum. Michael monachus in sæpe laudato Sanctuario Capuano hujus sancti viri festum in *ecclesia Casapuli* die 26 Maii recolit scribit. At alii alium ibi Elpidium a nostro Africano diversum celebrari putant, qui Atellensi Ecclesiæ sæculo quinto præfuisse dicitur. Istius festivitas tum in Ecclesia Beneventana, tum in oppido sancti Elpidii dicto prope Aversa, die 24 ejusdem mensis celebratur. Sed hæc difficultates absque certioribus monumentis dirimi non possunt. Elpidii Atellani reliquias in Ecclesia Salernitana asservari affirmat Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ, quem etiam ab Elpidio Africano distinguit. Plura de hac re habent Bollandiani tomo V, die 24 Maii.

17. Marcus nomine tenus nobis cognitus est. Marcus Bovini in Apulia episcopus celebris est in eadem urbe et apud Beneventum, ubi festivitas ipsius die 14 Junii recolitur. Habetur et alius ejusdem nominis episcopus Ecanæ, cujus festum die 13 Octobris celebratur, ut observat Ughellus tomo VI Italiæ sacræ, ubi de episcopis Capuanis. Sed quinam illi fuerint incertum est.

18. Qui Augustinus dicitur in Vita sancti Castrensis, idem appellatur *Augustus* in Martyrologio Romano, consentientibus Ughello in Italia sacræ, Ferrario in Catalogo generali SS. Italiæ, aliisque auctoribus vulgatis. De cætero Augustinus sive Augustus plane ignotus est, nisi quod ecclesiam ipsius nomini dicatam memorat Michael monachus in Sanctuario Capuano. Fortunatus lib. iv de Vita sancti Martini Augustinum Concordiæ in Italia celebrem laudat, sed quem longe alium a nostro esse putamus. Hunc ipsum Concordiæ episcopum appellat Ughellus. Sed mirari subit quod nec apud Ferrarium in utroque Catalogo, nec apud alios sanctorum Italiæ collectores, quis quidem videre licuit, ipsius memoria occurrat, quamvis jam Fortunati tempore notissimas fuerit, quem nempe inter illustriores urbium Italiæ patronos laudatus auctor recenset his versibus:

*Si petis illud iter, qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus, Basilisque.*

Est et alius Augustinus Aquileiensis episcopus, qui paulo post eversam a Gothis Romam floruit, eo ipso tempore quo alter Augustinus Ecclesiam Africanam illustrabat, ut ex Henrico Palladio 262 observat Norisius in Censura Garnerii, quam V. C. Antonio Magliabeco Magni Etruriæ ducis bibliothecario nuncupavit.

19. Canon celebris est apud Acherontines, qui corpus istius in metropolitana ecclesia religiose asservatum magna devotione venerantur. At si fabulosis quæ illi exhibent actis aliqua fides præbeat, Canon iste longe alius est ab eo de quo hic agimus. Iste quippe sub Diocletiano et Maximiano martyrium consummavit, noster vero nominis sub Vandalica persecutione confessoris titulum adeptus est. Cum tamen Acherontini in istis actis suum Canonem primo in Africa episcopum fuisse dicant indeque in Italiam transmissum, ibi ab Elpidio Atellensi episcopo sepultum fuisse, conjuncti merito Bollandiani alique auctores post Michaelen monachum et Ughellum, unum ab altero distinguendum non esse. De his plura leges, si vacat, apud Bollandianos tomo VI Maii, ad diem 25 ejusdem mensis, quo beati Canonis festum Acherontia potissimum recolitur.

20. Vindonii nullam prorsus memoriam reperire licuit. Mindonii ecclesiam olim foris Capuam ur-

bem exstitisse collegit Ughellus ex charta veteri sanctimonialium sancti Joannis, inquam *Mindonii* pro Vindonii nomen irrepsisse suspicatur.

21. Castrensis inter cæteros turmæ duodenæ confessores celebrior est, imo cæteri fere omnes ex ipsius actis solummodo noti sunt, ut ex his quæ in hoc fere toto capite diximus evidens est. Episcopum illum fuisse priusquam in Italiam transferretur, aperte declarat ejus Vitæ auctor: sed eunam Ecclesiæ præfuerit alium ubique silentium. Ego vero suspicatus sum non semel, Castrensis vocabulo non viri alicujus, sed urbis episcopalis nomen designari, quod ad ipsum episcopum amisso proprio nomine, translatum fuisse. Id persuadere videtur ipsius vocabuli forma, qua locum potius quam hominem indicari prima fronte nemo non existimat. Deinde castri nomen urbibus attributum frequenter in veteribus Africae monumentis legitur, et quidem inter Patres Byzacenæ provinciæ Felix episcopus Castrensis in Notitia Africana editionis Sirmoudi occurrit.

B cum auctores quique, cum recentiores, tum antiqui, sanctum Castrensem constanter appellaverint, ab eis, sine ulla præter conjecturis auctoritate, recedere non licuit. Porro Castrensis in Campaniam apulens Suessam urbem petiit, ubi in suburbano quodam tuguriolo vitam angelicam ducens, miraculis clarus, ut narrat ejus Vitæ auctor cap. 3, excessit et vita die undecima Februarii, qua ipsius festum in Romano Martyrologio celebratur. Sepultus est in Castro-Vulturni, quod tunc ad Capuanos episcopos pertinebat, ibique sacrum ejus corpus sæculo nono adhuc servabatur, ut ex Radalperti episcopi Capuani veteri epitaphio patet, quod ex Michaelæ monacho Henschenis retulit in præmissis ad ejusdem sancti Castrensis Vitam, paragr. 2, num. 6. Postea sæculo duodecimo, excepto capite, translatum est a Guillelmo II cognomento Bono, Siciliae rege, in ecclesiam Montis Realis metropolitanam, quam evocatis e monasterio Cavensi monachis Benedictinis Calunitensis familie, pius iste princeps edificaverat. Cæterum beati Castrensis memoriam per universam Campaniæ regionem celebrem fuisse probant non solum complures ecclesiæ, quas sub ejus nomine Deo dicatas fuisse testantur Michael monachus, Ughellus, et alii passim auctores; sed etiam vetera quæque martyrologia, quæ memoriam ipsius celebrant. Ex 263 his vero aliquot Castrensem *martyrii* titulo exornant, quod scilicet multa pro Christi divinitatis confessione per-tulerit. Certe cultum ipsius vetustissimum esse evinci potest ex calendario ante annum, inquit Godefridus Henschenis, septingentesimum quadragesimum primum exorato, in quo beati Castrensis memoria recollitur. Nomen ipsius legitur etiam in Martyrologio Romano veteri, quod sub sancti Hieronymi nomine vulgatum est, quanquam recentius censei debeat, aut saltem multis sanctorum nominibus auctum. Cætera non recensebo, quæ apud Bollandianos ad diem 11 Februarii videre licet. Laudat Petrus diaconus in libro *De Viris illustribus Casinenibus*, cap. 6, Laurentium quemdam, ex monacho Casinensi incertæ sedis episcopum, qui sæculo circiter decimo *Castrensis episcopi passionem versibus adornavit*. Denique ejusdem sancti cultus ex Italia in Siciliam propagatus est, cum sacræ ipsius reliquæ, uti supra diximus, in Montis Realis ecclesiam translatae fuerint, ubi etiam nunc religiose asservantur a nostris monachis Benedictinis, qui in hac metropolitana ecclesia perseverant.

22. Ultimus ex duodenario confessorum numero recensetur Tammarus, seu, ut alius codex habet, Zammarus, et apud Ferrarium in Catalogo sanctorum Italiæ 11 Februarii, Tomasus. Hunc Ughellus tomo VIII Italiæ sacræ, Viperam secutus, inter episcopos Beneventanos recenset. Alii tamen, quibus videntur accedere Ferrarius in Catalogo laudato de 13 Octobris, Thammarus Beneventanum a nostro diversum esse sentiunt. Prioris festum die 15 Octobris ce-

lebratur Beneventi, in cujus urbis ecclesia metropolitana sacrae ejusdem sancti reliquiae sub majore altari requiescunt. Tammari vero Africani memoriam die 16 Januarii in Capuana diocesi celebrem esse scribit Michael monachus in Sanctuario Capuano, ubi observat eundem sanctum confessorum in vicu de Pontano, olim Sancti Tammari dicto, qui nunc ad Averanam diocesim pertinet, supremum diem obiisse, ibique fuisse sepultum hoc ipso loco ubi etiam nunc ejus tumulus visitur.

25. Haec sunt quae de illis sanctis confessoribus ex Africa in Italiam pulsis observare visum est operae pretium, quorum gesta, etsi rebus incertis et dubiis, aliquando etiam falsis, permista sint, intacta tamen praetermittere non licuit, cum ipsorum memoria in plerisque Italiae urbibus celebratur. Et quidem, licet nos deficeret Victoris auctoritas, neminem esse puto qui inficiari velit, Africa a Vandalis devastata, infinitos propemodum omnis sexus et conditionis homines ex hac regione in varias provincias diffusos esse, potissimum in Italiam, quae caeteris Europae provinciis paulo pacatior erat ob imperatorum praesentiam. Ex istis vero complures episcopos fuisse inde conjicimus, quod jam ante Augustini obitum, ut affirmat Possidius, tres solummodo superstites essent in Africa Ecclesiae quae suos episcopos habent. Deinde barbari episcopos acriter caeteris insequabantur, quod eos scirent praeter alios fidei orthodoxae addictiores: et quidem eos omnes non semel sub Genserici et Hunerici principatu et sedibus pulsos fuisse testatur ipse Victor. Unde licet pauci admodum hic a nobis recensiti fuerint, hinc tamen inferendum non est plures omnino non fuisse, quos omnisimam, vel quod nobis satis non fuerint noti, vel etiam quod non suppetent verisimilia saltem instrumenta quibus res ipsorum gestas illustrare possemus.

264. 24. Ex his in exemplum sit Theonestus, qui ab Hunerico ex Africa pulsus, a Damaso tamen Romano pontifice Aetnensi Ecclesiae praefectus fuisse dicitur. Mirum est autem quantum in exponenda illius sociorumque fortuna varii sint auctores, qui tempora, loca, personas, resque omnes ita perturbant atque confundunt, ut nihil prorsus certi ex eorum scriptis colligi possit. Theonestos alii duos fuisse dicunt, qui in unum conflati sint; alii unicum fuisse propugnant. Inter Theonesti socios celebris est Albanus, qui apud Magontiam, superioris Germaniae urbem, contra Arianos disputans, ab iis occisus dicitur; quam fortunam expertum etiam fuisse Ursum Augustae in Rhætia volunt. Quin et nonnulli ipsummet Theonestum vellemas Arianorum manus sensisse memorant, quem nempe prope Tarvisium Italiae urbem ab illis haereticis furentibus occisum fuisse dicunt, cum aliis duobus sociis, Tabra scilicet et Tabrata. Nonnulli tamen opinantur Albanum et Ursum, atque ipsummet Theonestum, qui Verceilis potissimum colitur, ex Thebaeorum legione milites fuisse, quos incaute a posterioris aevi scriptoribus ad Arianorum tempora sumptos fuisse dicunt. Ita Ferrarius in Vita sancti Eusebii episcopi Vercellensis, qui duos Theonestos distinguit, unum Vercellensem, qui cum sociis suis Urso et Albano ex Thebaeorum legione, sub Maximiano imperatore martyrium complevit; alterum vero Alini episcopum, qui Tabram et Tabratam socios habuit. Eandem opinionem sequitur Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiae, ubi die 20 Novembris Theonestum Vercellensem commemorat, die vero 22 ejusdem mensis Theonestum Alini episcopum. At Moguntini Albanum suum Theonesti episcopi discipulum fuisse volunt, cujus pariter socii fuerunt Tabra et Tabrata, eosque *Tabruamum* et *Tabrothaamum*, quae vocabula Punica putat esse Serarius, appellat. Sed his difficultatibus enodandis, imo potius propemodum, diutius immorari non licet: qui plura cupit, adeat Ferrarii episcopi Vercellensis, viri eruditissimi, librum supra laudatum de Vita sancti Eusebii, pag. 121 et seqq., et Nicolaum Sera-

rium S. J. presbyterum, libro II Rerum Moguntiacarum, capp. potissimum 27 et 28, ubi fuse et erudite disserit de sancto Albano et sociis ejus, sub quorum nomine exstabat olim nobile coenobium ordinis nostri Benedictini apud eandem urbem constructum. Hic tamen observari velim, *Honorii* nomen in Albani vitae Historiam, sicut et in plerisque istius aevum sanctorum vitas, loco *Hunerici* irrepsisse: quod factum esse puto amanuensium inscitia, qui cum Honorii imperatoris nomen magis quam mores scirent, ipsum Hunerico, seu, ut veteres codices plerumque habent, *Hunorico*, non minus furioso Ariano quam impio tyranno, substituerunt. Hinc natae in plerisque istis gestis hae loquendi formulae: *Honorii imperatoris persecutione saviente, etc. Cum Honorius savissimus persecutor*, et aliae ejusmodi, quae occasionem aliis praebuerunt etiam pontificum nomina, aliaque immutandi quae videbant in prioribus gestis non satis Honorii temporibus congruere. Sicque res omnino perturbatae fuerunt, atque gesta illa omni sua auctoritate exciderunt.

25. Haud certiora sunt quae de Possidio Calamensi episcopo, sancti Augustini amico ipsiusque Vita scriptore, narrat cives Mirandulae oppidi in Lombardia, qui se istius sancti viri corpus habere gloriantur. Nihil quippe aliud ea de re compertum est, nisi sancti Possidionii cujusdam presbyteri aut episcopi reliquias hunc in loco saeculo non ex Apulia translatas esse, ut observavit 265 Daniel Papebrochius die 17 Maii Bollandiani, ubi ea de re fuse disserit. Sed nescio quo pacto ipsi irrepsit, ut ibi probaret Possidium a Possidonio diversum esse nomen, observasse Calamensem episcopum in Collatione Carthaginensi *Possidium* appellari, *Possidonium* vero qui cap. 127, cognit. 1, ejusdem collationis recensetur, fuisse episcopum *loci superioris*: quasi istis vocibus aliqua urbs sic appellata indicaretur. Mirum est, inquam, virum eruditum non animadvertisse Possidonium ibi memoratum, Vitalem, Donatum ac caeteros, quos ibi *loci*, aut *civitatis superioris* episcopos appellari observat, fuisse Donatistas, qui *superioris loci* aut *civitatis*, id est, ejusdem cum catholico episcopo, qui proxime antea nominatus fuerat, sedis episcopi suae sectae. Sic ibi *Faustinus episcopus catholicus plebis Sillitensis* a notario recensitus dicit: *Praesto sum*; statimque Possidonium *superioris loci*, id est Sillitensis, ex parte Donati comparuit, et dicit: *Agnosco illum*; nempe Sillitensis episcopus Donatista fassus est se agnoscere episcopum Sillitensem catholicum.

26. Denique sunt et alii confessores qui ex Africa in Italiam tempore Vandalicae persecutionis adventasse dicuntur: sed cum plerique eos ad usque Totitae regis Gothorum tempora pertigisse affirmant, satius visum est eorum exsilium ad Trasamundi persecutionem revocare.

CAPUT X.

De persecutione Vandalorum in Africa sub Guntabundo rege.

1. Exincto Hunerico, Guntabundus, sive, ut alii scribunt, Guntamundus Vandalorum in Africa imperium adeptus est desinente anno 484. Hunericus quippe, qui initio anni 477 patri successerat, annos fere octo integros regnavit. Rem accurate exponit auctor fragmenti jam laudati, quod Prosperi Chronico additum est apud Canisium tomo I Lectonius antiquae, ubi Hunericus annis 7 mensibus 10 et diebus 22 Vandalicum in Africa imperium tenuisse memoratur: quo ex loco patet ipsum idibus Decembris e vita decessisse, siquidem, ut ex eodem fragmento supra cap. 7, num. 1, collegimus, die 25 Januarii patri defuncto successerat. Porro Guntabundum Genserici ex Genezone filio nepotem fuisse scribit Procopius lib. I de Bello Vandalico, quem hunc esse Godagis a Victore Vitensi, lib. II, num. 5, memoratum, nonnulli existimant. Regnum autem obtinuit praeter Hilderico Hunerici filio, quod e Genserici liberis natu

major esset. Gensericus quippe, regni Vandali in Africa conditor, testamento suo, ut jam a nobis observatum est, præceperat ut regnum ad illum semper deberetur qui ex sua agnatione omnium esset natu maximus.

2. Porro lis est in'et auctores utrum iste Guntabundus inter orthodoxorum persecutores debeatur recen-eri, cum non una sit ea de re scriptorum, etiam antiquorum, sententia: Procopius lib. 1 de Bello Vandalico disertis verbis affirmat eo regnante catholicos exagitatos fuisse. *Hic, inquit, Gundemundus multis in Mauros præliis factis, tractatisque pessime Christianis, agro corpore interiit; ex quibus verbis Baronius Guntabundum a Deo e vita hominum abreptum fuisse collegit, quod persecutionem aliquandiu intermissam denuo excitasset, in qua, ut ipse putat, Eugenius Carthaginiensis, episcopus secundo e sede pulsus, in Gallias 266 amandatus est, ubi vivendi finem habuit. Eidem sententiæ suffragari videtur epistola Gelasii papæ ad Dardaniam episcopos, initio anni, uti jam observavimus, 495, proindeque regnante adhuc Guntabundo, data. In ea quippe beatus pontifex sanctum Eugenium laudat, quod cum aliis dignitatis suæ collegis Vandalorum furori pro catholica fidei defensione constanti animo restitisset, et eo ipso tempore quo hanc scribebat epistolam, resisteret; quibus verbis Gelasius, ut evidens est, et ea quæ fecerat Eugenius cum cæteris Africanis episcopis in Collatione Carthaginiensi, et ea quæ tunc regnante Guntabundo patebatur, voluit indicare. Contrariam tamen omnino sententiam amplexus est sanctus Isidorus Hispalensis episcopus, qui in brevi Vandalorum Historia totum Guntabundi regnum æra 51 his verbis concludit: *Unerico succedit Guntamundus, regnans annis duodecim. Qui statim pacem Ecclesiæ reformans, catholicos ab exilio revocavit. Eodem fere modo loquitur Victor Tunnonensis in ipsa Africa episcopus, et Isidoro antiquior, qui hæc in Chronico habet: Hunerico succedit Guntamundus, regnat annis duodecim, qui nostros protinus de exilio revocavit.**

3. Huc etiam revocari potest Felicis papæ epistola, quam ipsemet Baronius laudat, ad episcopos Africanos data, Dynamio et Sulfidio consulibus, id est, Christianæ æræ anno 488. In hac autem epistola pontifex, post deploratam Ecclesiæ Africanæ cladem, in qua non solum vulgus promiscuum, aut inferiorum ordinum clerici, sed ex ipsemet etiam diaconis, presbyteris, et episcopis nonnulli lapsi fuerant, modum et conditiones præscribit quibus ii, qui secundo baptismo ab Arianis polluti fuerant, ad penitentiam reciperentur. Eadem vero epistola jam antea in concilio Romano anno præcedente lecta fuerat; unde cum ejusmodi remedia fervescente persecutione requiri non soleant, verisimile est tunc temporis Ecclesiam Africanam aliqua pace, concedente aut saltem dissimulante Guntabundo, fruiam esse. Et quidem Romano huic concilio quatuor intererant episcopi Africani, qui forte a suis collegis Romam legati fuerant, ut, sicut olim Magnus Cyprianus fecerat, sedis apostolicæ sententiam circa lapsorum restitutionem sciscitarentur. Non enim fortuito huc advenisse putandi sunt. Siquidem in ea synodo nihil fere de alia quapiam re actum est quam de Africanæ Ecclesiæ necessitatibus. Quatuor porro isti antistites Africani in subscriptione bus appellantur Pardalius, Rusticus, Donatus et Victor; at ibi quibusnam Ecclesiis præfuerint, vel ex qua fuerint Africae provincia, non indicatur. Si tamen conjectura uti liceat, cum eos conventui Carthaginiensi sub Hunerico interfuisse verisimile sit, sedes eorum ex Notitia Africana erui poterunt. In ea autem unicus *Pardalius*, qui Macomadiensis Ecclesiæ in Numidia episcopus fuit, recensetur. *Rusticus* vero duplex occurrit, primus Typasensis in Numidia, alter Tectitanus in Byzacena. At vero cum Donati ibidem novemderim, et Victores viginti duo recesserant, quinam ex istis concilio Romano adfuerint, non nisi temere divinari potest.

4. Cæterum etsi variæ auctorum sententiæ quas modo de Guntabundi persecutione protulimus, ita a se invicem dissite videantur, ut difficile fuerit eas componere; eas tamen utcumque tolerari posse arbitrator, si ad ea attendamus quæ 267 de re Guntabundo referuntur in Tyronis Prosperi Chronico, seu potius, ut ipsum appellat Henricus Norisius lib. 1 Historiæ Pelag., c. 21, in nobili fragmento appendicis Chronici Prosperi, quod, ut jam diximus, ex ms. codice Augustano edidit Henricus Canisius tomol. Lectionis antiquæ. Integram porro hujus auctoris locum exhibere opere pretium est cum apertissimum sit ad ea componenda quæ de Guntabundi regno apud auctores antiquos contraria videntur. Sic verum se habet: *Post eum, Hunericum scilicet, regnavit Guntamundus, Gentunis ejusdem Hunerici regis fratris filius, annos undecim menses novem dies undecim: qui tertio anno regni sui cæmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem catholicis dare præcepit, Eugenio Carthaginiensi episcopo, ab eodem jam de exilio revocato. Decimo autem anno regni sui ecclesias catholicorum aperuit, et omnes Dei sacerdotes petente Eugenio Carthaginiensi episcopo, de exilio revocavit. Quæ ecclesiæ fuerunt clausæ annos 11 [lege 10 ut infra] menses 6, dies 5, hoc est ab octavo anno Hunerici, id est, ex die vii idus Februarii usque in decimum annum regis Guntamundi, in diem iv idus Augusti, in quo completi sunt supradicti anni 10 menses 6 dies 5; qui memoratus Guntamundus rex postmodum vixit annos duos mensem unum. Hæc inficiabitur nemo, scripta fuisse ab homine accurato et diligenti, qui certe rebus gestis videtur interfuisse, ut menses et dies ipsos ita studiose designare potuerit. Ex hoc autem fragmento colligitur Guntabundum tertio saltem regni sui anno catholicis fuisse, quibus alias ecclesiam in ipsa urbe regia habere non permisisset; imo et ipsummet Eugenium ei fuisse acceptissimum ex eo patet, quod ipsum longe ante cæteros orthodoxos antistites ab exilio revocaverit; ac postmodum ipsius precibus, cæteris quoque episcopis, post restitutas ipsis ecclesiis, redire permisit in suas sedes. Hinc tamen inferre non licet prioribus Guntabundi regni annis persecutionem in Africa cessasse, quam inchoatam saltem permisisse multo verisimilius est, idque Arianis fidentibus ad multa audendum sufficiebat: imo cum plane revocata non fuerit ante decimum ipsius regni annum, ut ex laudato fragmento colligitur, toto hoc temporis intervallo catholicos ab Arianis pessime habitos, ac multa et gravia pertulisse nemo diliteri potest qui apud Victorem Vitensem legisse meminerit ipsos rege etiam crudeli, scilicet Hunerico, crudeliores fuisse, *Crudelius*, inquit ille libro v, numero 11, *Arianorum episcopi, presbyteri et clerici, quam rex et Vandali saviebant.**

5. Certe ex Fulgentii Vita patet persecutionem Arianorum non semel istis temporibus recruduisse. Cum enim ipse Fulgentius cap. 4 sese recepisset in monasterium quod a beato Fausto episcopo, non longe a sua cathedra relegato, fuerat adificatum in ipso exsilio sui loco; inde abire coactus est, quod nata rursus talis persecutio fidei fuerit, inquit Vitæ auctor capite octavo, *quæ sanctæ memoriæ Faustum episcopum cogeret per diversas latebras commigrare, nec in ipso monasterio jugiter sineret requiescere.* Hanc tamen persecutionem adversus episcopos potissimum commotam fuisse patet ex eo quod Fulgentius paulo post sese in vicinum monasterium cui Felix abbas ipsius amicus præerat, recepisse dicitur, in quo ab Arianorum insultibus plane securus fuit. Unde cardinali Baronio facile sub-cribimus asserenti hanc tempestatem in sacerdotes speciatim fuisse excitatam, quod complures 268 catholicos, qui, urgente savissima Hunerici persecutione, iterato baptismo ab Arianis polluti fuerant, ad penitentiam juxta concilii Romani decretum et Felicis papæ epistolam receperant. Hinc Felix Arianum presbyter Felicem abbatem et Fulgentium acrius persecutus est, quod eos, uti ob-

servat Vitæ auctor cap. 10, ad occulte reconcilian-
tos, quos ipse perverterat, advenisse in suam pa-
triam suspicaretur.

6. Verum eidem Baronio assentiri non possumus,
complurium martyrum necem sub Guntabundi per-
secutione factam referenti, quos nempe anno circi-
ter 490 martyrium pertulisse scribit passim in notis
ad Martyrologium Romanum, incaute hæc in re Pe-
trum Galesinium secutus, qui varios martyres, quos
sub antiquis principum ethnicorum persecutionibus
in Africa passos fuisse longe verisimilius est, ad Van-
dalorum tempora absque legitimo fundamento revo-
cavit. Facum fecit eruditissimo cardinali Galesinio
laudans codicem manuscriptum antiquum in quo san-
ctorum istorum memoria inscripta haberetur in ve-
teri martyrologio : quod quidem negare noluerim ; at
si non me fallit conjectura, nihil aliud præter nuda
martyrum nomina in eo codice habebatur : ex qui-
bus complures, qui in Africa passi laudabantur, Van-
dalicæ persecutioni pro suo arbitrio, conjectationibus
suis plus æquo indulgens, ille auctor attribuit, ut de
nonnullis jam non semel observare Joannes Bol-
landus, ejusque sinceræ eruditionis sacræ amantissi-
mi continuatore. Ex iisdem vero aliquid in exem-
plum hæc proferrè visum est, ne quis, ejusmodi au-
ctorum testimonio fide leviter habita, incaute in
errorem labatur.

7. Die 27 Januarii Galesinius hæc habet : *In
Africa sanctorum martyrum Datii, Reatrii, Emiliani,
Archimini, Armati, Cari, Aviti et Adjuti, qui, Vandalis
Ecclesiam Dei oppugnantibus, pro Christi fide fortiter
dimicatione suscepta, martyrii coronam acceperunt.*
Laudat pro hæc re confirmanda martyrologium vetus
manuscriptum, quod quidem reverè ab ipso visum
fuisse ultro assentiar, sed in quo laudata martyrum
nomina absque ulla persecutionis Vandalicæ men-
tione inscripta erant. Certe in veteri martyrologio
sub sancti Hieronymi nomine vulgato, quod ex com-
pluribus exemplaribus editis et manuscriptis edidit
V. C. Franciscus Maria Florentinus nobilis Lucen-
sis, habentur iidem martyres diebus 26, 27 aut 28
Januarii, paulo tamen mutatis quorundam nomini-
bus ; imo et nonnulli ex iis ibi extra Africam passi
commemorantur. De quibus, si lubet, consule hunc
auctorem, et Bollandum ad 27 Januarii diem. Idem
dicendum est de sanctis *Verulo, Secundino, Servulo
et sociis viginti*, quos 21 die Februarii Adrumeti in
Africa sub Vandalorum persecutione coronam insigniter
donatos fuisse idem Galesinius scribit. Ex istorum
viginti martyrum numero *Siricium, Felicem, Satur-
ninum et Fortunatum* Baronius nominat, qui quidem
recensetur in variis antiquis martyrologiis apud Flo-
rentinum et Bollandianos eadem die, sed absque
ulla temporis nota ex qua conjici possit eos sub
Vandalis potius quam sub aliorum principum perse-
cutionibus occubuisse.

8. Ulterius processit idem Galesinius ad diem 23
Maii, ubi ex cod. ms., ut ipse ait, et ex Victore lau-
dat *Quintium, Lucium et Julianum, qui in persecutione
Vandalica, pro pæate catholica susceptis fortiter con-
certationibus, ut fortissimi Dei milites coronis pro victo-
ria donati sunt.* Eosdem martyres adoptavit Baro-
nius, nisi quod pro Quintio, aut Quinto *Quintianum*
269 substituit, ut istius nominis anti-titem a Vic-
tore Vitensi libro II memoratum inveniret : sed hæc
absque ullo vel probabili fundamento, ut patet ex iis
quæ de istis martyribus Florentinus et Bollandiani
ad eandem diem observaverunt. Cæterum cum pro
asserendis Vandalicæ persecutioni istis martyribus
Galesinius Victorem laudaverit, qui tamen, ut cer-
tum est, nihil prorsus de iis habet, quidni etiam ei
fidem denegemus martyrologium ms. laudanti, quod
a cæteris omnibus adeo discreparet. Mala tamen fide
cum egisse credere nolim, sed quod plus æquo indul-
serit conjectationibus excusari non potest, ut potè
qui adeo levi fundamento martyres, ea solum ratione

A quod in Africa passi dicerentur, ad Vandalicam per-
secutionem revocaverit.

9. Eandem censuram meretur cum die 14 Martii
Petrum et Aphrodisium sub Vandalis in Africa mar-
tyres laudat, apud Victorem Uticensem, ut ipse ait
in adnotationibus, memoratos. De illis enim apud
laudatum auctorem altum ubique sentium. Ex hoc
tamen Galesinii loco Baronius eisdem martyres anno
circiter 490 consummatos fuisse scribit, laudatque
hanc in rem Usuardum. At neque Usuardus, neque
alii martyrologiorum scriptores apud Florentinum
aut Bollandianos, qui istos martyres memorant,
Vandalicæ persecutionis meminere ; imo nec Aphro-
disium seu Eufrosium usquam Petro conjungunt. Sed
istos omnes martyres, quos ex Galesinio aliisque
similibus auctoribus recensimus, ad Vandalicam
persecutionem non pertinuisse, vel ex eo convinci po-
test, quod eorum memoria in vetustissimis martyro-
logiis apud Florentinum laudatis passim habetur :
in istis enim ne unus quidem ex illustrioribus illis
sanctis viris, quos sub Vandalis in Africa claruisse
certo scimus, occurrit. Quis vero sibi persuadeat
Deogratias, Eugenium, Lætum, Maximam, sanctos
monachos septem, duos Frumentios, aliosque ejus-
modi celeberrimos confessores et martyres in iis
ipsis Fastis desiderari, in quibus alii complures ignoti
quos sub eadem persecutione passos putant, admissi
fuisse? Haud certiora sunt quæ de *Florentio*, apud
castrum Tyle sub persecutione Vandalicæ passo, nar-
rat Andreas Saussayus in martyrologio Gallicano,
diebus 23 Maii et 27 Octobri, ubi istum martyrem
*super ingens saxum in flumine positum aratri vomere
truncatum* fuisse scribit, cujus sacrum caput miro
modo in insulam Barbaram prope Lugdunum adve-
ctum, ibi honorifice asservari testatur.

10. Cautius itaque egit illustrissimus cardinalis ad
decimum octavum Februarii diem, ubi *Lucium, Sil-
vanum, Rutulum, Crassicum, Secundinum, Fructulum
et Maximum* Africæ quidem restitutos fuisse dicit ex
sæpius laudato Galesinii codice manuscripto, sed
quos tamen incerto et tempore et loco passos fuisse
confitetur : quamvis Galesinius ipse eosdem, exceptis
Classico, Secundino et Fructulo, de quibus nihil habet,
sub *Vandalica persecutione crudelissime cruciatis,
et tormenta et necem pro catholica fide fortiter subiisse*
indubitanter asseruerit, aliorum etiam eorum dignita-
tibus ; nam tres priores et ricos, Maximum vero mo-
nachum fuisse dicit. Ghinius plus au-us est, qui
omnes omnino eidem attribuit Vandalicæ persecu-
tioni : cum tamen nihil aliud ex antiquis martyrolo-
giis a Bollandianis et Florentino laudatis colligi
possit, quam istos martyres in Africa celebres fuisse.
De his laudatos auctores, si vacat, consule ad
dies 17 et 18 Februarii. Aliud item exemplum profe-
rendum est, 270 ex quo patebit ipsummet Baro-
nium non multum laudato Galesinii martyrologio
adhesisse. In vulgatis martyrologiis die 14 Januarii
commemoratio fit sancti Euphrasii episcopi, de quo
Galesinius, ut alias, fidenter dixit : *In Africa sanctorum
martyrum Euphrasii episcopi, Cyriaci diaconi et
sociorum, qui a Vandalis pro catholice fidei defen-
sione teterrimis excruciatii suppliciis, nobili martyrio
coronati sunt.* In notis vero monet pro Euphrasio
legendum esse *Eustrathium*, ut ipsum cum *Eustratio*,
aut, ut alii scribunt, *Eustachio*, Suffetano episcopo,
qui sub Genserico passus apud Victorem Vitensem
memoratur, confunderet. At Baronius nihil ad textum
aut ad notas Galesinii attendens, Euphrasium hic
laudatum suspicatur hunc esse *Euchratium* cui sanctus
Cyprianus scripsit epistolam 61, quique in con-
cilio Rebaptizantium sub *Thenitani episcopi* nomine
sententiam dixit.

11. Fatendum tamen est alios ante Galesinium
auctores existisse qui martyres aliquot Africanos
Vandalicæ persecutioni absque legitimo fundamento
attribuerunt. In his Petrus de Natalibus episcopus
Equilinus longe antea id commiserat in Catalogo

sanctorum. Cujus rei exemplum habemus in sancto A Aquilino sociisque ejus, de quibus lib. II, cap. 44, sic scribit: *Aquilinus, Geminus, Eugenius, Martianus, Quintus, Theodotus et Tryphon martyres apud Africam sub persecutione Vandalica præclarissimo martyrio coronati sunt die II nonas Januarii, ut dicit Ado.* Quæ verba Galesinius, Maurolicus et Canisius ambabus, ut aiunt, manibus exceperunt. Baronius in notis Adonem pro hac re ex Petro laudat. Sed hæc nusquam, quod quidem sciamus, Ado scripsit. In martyrologiis Florentinii et aliis a Bollandò laudatis, in Africa eorum fieri commemoratio dicitur, sed nec tempus, nec locum passionis indicant. Cæterum nonnulli præter eos quos laudavimus, fortasse occurrunt martyres quos incaute recentiores illi ad Vandalicam persecutionem revocare conati sunt. Sed de his plura scribere supervacaneum existimamus, cum ea quæ protulimus sufficientia ad præmiandos lectores contra inanem horum auctorum conjecturas. De istis autem paulo fusius hic agere visum est, quod ipsorum martyrium Baronius anno circiter 490 passum consignaverit, quos tamen, etsi sub Vandalis passos fuisse constaret, ad Guntabundi tempora non debuisset revocare. Non enim ille ita unquam adversus orthodoxos exarsit, ut ipso regnante tam sæva persecutio excitata fuisse affirmari possit, quem e contrario persecutionem sedasse certo scimus. Et quidem ante annum 490 jam Eugenium ab exilio revocaverat, eique restitui præceperat sancti Agilei cœmeterium.

12. Sed qualiscunque fuerit Guntabundi regis erga catholicos indulgentia, hi tamen non ita ab Ariano- rum insultibus securi erant, ut eorum furorẽ aliquando non fuerint experti. Id patet ex sancti Fulgentii exemplo: cum enim ille et Felix abbas sedem mutare coacti, quod subito barbaricæ multitudinis provincia turbaretur incursum, in pagum Siccensẽ devenissent, ibi a presbytero quodam Ariano contumeliis et verberibus affecti, gloriosæ confessionis coronam obtinere, ut narrat Vitæ Fulgentii auctor. Id vero contigisse cum nulla adversus catholicos commota esset persecutio, saltem aperta, ex eodem Vitæ scriptore facile colligitur, attestante, cap. 11, Carthaginensẽ Arianzæ sectæ episcopum eo animo fuisse, ut Fulgentium vindicare ob acceptas injurias paratus esset, 271 si ipse Fulgentius voluisset ad eum querelas referre adversus presbyterum Ariano: quod sane episcopus Ariano fervente persecutione non fuisset ausus. Sed operæ pretium erit integram hujus confessionis narrationem exhibere ex sæpe laudato Vitæ auctore, ipsiusmet Fulgentii discipulo, postquam pauca de ipso Felice abbate præmiserimus.

13. Felix abbas erat illius monasterii in quod Fulgentius, ut supra diximus, post aliquantam in Fausti episcopi cœnobio moram, sese receperat. Tanta autem erat modestissimi abbatis humilitas, ut Fulgentium, statim atque monasterium ingressus fuit, in sui ipsius locum cæteris præesse voluerit; nec a cœpto destitit, donec Fulgentium saltem socium dignitatis et sollicitudinis participem fecerit, ita ut uterque monasterii abbas esset, ut narrat sæpe laudatus Vitæ auctor. *Igitur, inquit cap. 8, Fulgentium, Felix abbas cum gaudio suscipiens, imparẽque se ejus virtutibus sciens, et nomen et potestatem ei tradidit abbatis. Ille plenus studio humilitatis recusabat privilegium potestatis: et post multa certamina pietatis, ex consensu totius congregationis, passus violentiam curiatis vix consentit esse collega boni consortis. Ita duo viri sanctissimi. . . jugum bonum gubernandæ congregationis excipiunt. . . Unus eorum, beatus videlicet Fulgentius, docendis fratribus peculiariter vacabat, alter in quotidiano ministerio sollicitus laborabat. . . nihil alter sine consensu alterius faciens, etc.* Sed jam utriusque pro lide certamen referendum est.

CONFESSIO

FELICIS ABBATIS ET S. FULGENTII POSTREA RUSPENSIS EPISC.

274 CAPUT XI.

De persecutione Trasamundi Vandatorum regis in Africa.

1. Trasamundus post fratris sui Guntabundi mortem Vandatorum in Africa regnum adeptus est anno 496, ut contendit euditus Norisius libro II Historiæ Pelagianæ, capite 24, qui ex fragmento jam non semel laudato, cujus verba capite præcedenti retulimus, Guntabundum die 24 Septembris anni 496 e vivis abiisse probat; tametsi Baronius, Petavius aliique viri docti, Guntabundi mortem anno præcedenti consignaverunt.

2. Persecutionem a Trasamundo rege adversus orthodoxos excitatam fuisse nemo unquam in dubium revocavit: at quænam illa fuerit, vel quousque progressa, aut quive in ea confessoris vel martyres passi fuerint, non est adeo certum, cum istorum temporum auctores non satis accurate eam descriperunt. Certe Trasamundum, quem alias multis laudabilibus exornat, plus astu quam vi aperta in catholicos egisse tradit Procopius libro I de Bellis Vandalico, ubi hæc habet: *Frater Trasamundus successor, ei, scilicet Guntabundo, sui, forma, ingenio, animique magnitudine excellens, Christianos vero ad patrium sibi dogma transferre cupiens, non vix in corpora incescit, ut priores, sed honores magistratusque ostentans, pecuniæ quoque largus, inobsequentes qui essent nosse dissimulans. Quin et si qui aut consilio, aut fortuna gravibus delictis se implicuerant, his sectam mutantibus impunitatem cœminum dabat.* His Procopii verbis utitur Baronius ad annum 495 ut probet Eugenium Carthaginensẽ episcopum sub Guntabundo in exilium ejectum fuisse, cum verisimile non sit, ut ipse ait, principem quem scriptores catholici tot egregiis dotibus exornatum prædicant, quemque Fulgentius ipse, qui sane Trasamundum probe noverat, regem parente meliorem appellat, auctorem fuisse ut vir sanctissimus in tam longinquis regionibus ejiceretur. At certioribus, ut nobis videtur, momentis supra capite 8 demonstravimus, Eugenium revera a Trasamundo exilio multatum fuisse; nec argumenta quæ ibi protulimus Procopii verbis eleventur, nec ipsis adversatur beati Fulgentii auctoritas. Procopio quippe ignotum non fuit multos confessores a Trasamundo in exilium ejectos fuisse; quod et si ipse ignorasset, id sexcenti alii auctores contestarentur, ut Baronius ipse non inficiatur. Fulgentius vero eo ipso tempore quo Trasamundum laudato elogio donavit, ipse cum cæteris Byzanzæ provinciæ antistitibus e patria et sua sede extorris erat.

3. Porro certum est longe ante annum 508, quo Fulgentii ordinationem celebratam fuisse contendimus, persecutionem adversus catholicos a Trasamundo inchoatam fuisse, cum scilicet edicto vetuisset ne episcopi novi in demortuorum catholicorum sedes promoverentur: nec nisi cum istam legem transgressi fuissent Byzaceni Patres, a rege in exilium abire jussi sunt, 275 Fulgentium vero non statim post promulgatum interdictionis edictum fuisse ordinatum, ex ipso Fulgentii discipulo illius Vitæ auctore discimus, qui cap. 16 sic de illo edicto loquitur: *Tunc regalis auctoritas episcopos ordinari prohibuerat, nec viduatis plebibus providere pastores licebat.* Nec statim ei contradixere catholici antistites. Siquidem, ut idem auctor observat, Fulgentius, quem episcopum habere vicinæ Ecclesiæ vehementer desiderabant, securus hujus interdictionis tempora in monasterio transiebat. Ordinationes quippe celebrare non tentaverunt orthodoxi, dum complures Ecclesiæ viduatae pastoribus fuerant. Postquam, in-

quod idem auctor, sacra turba pontificum qui remanserant, communicato inter se consilio, defini'erunt aduersus præceptum regis in omnibus locis ordinationes celebrare pontificum.... si repente communis assumptio, presbyteros, diaconos, et si quos inueniret lectio, rapere, benedicere, consecrare certatim locis singulis properantibus. Latebit interea Fulgentius, nec in monasterium reuersus est, dum cathedris quam maxime proximis episcopos haberi proprios existinavit. Cum itaque longe ante annum 508 cessaverint ordinationes, quod verisimile non sit intra unius aut alterius anni intervallum tot episcopos e vivis abiisse, ut præsentis periculo novorum ordinatione provideretur; istud interdictionis edictum a Trasamundo regi initio latum fuisse conijcimus. Quin et iuxta Baronii sententiam, qui anno 504 sancti Fulgentii episcopatus initium consignat, Eugenius nomen post declaratam aperte persecutionem in exsilium pulsus dei potest. Nec insolens cuiquam videbitur, Eugenium, quem præ ceteris aversabantur Ariani, Trasamundi jussu exsilio fuisse positum, quod et Gundobondus auctor fuisse catholicos antistes ab exsilio revocandi, et ipse Carthagine catholicam religionem palam profiteretur.

4. Cæterum hanc regis præceptionis transgressio- nem locum et occasionem aperte persecutioni præbuisse innuit sæpe laudatus auctor Vitæ sancti Fulgentii cap. 16. Id qui, pe facinus aggressi sunt episcopi Byzacænæ provincie, quod cogitent, aut regis iracundiam, si qua forsitan existeret, mitigandam, quo facilius ordinati in suis locis vel plebibus viverent; aut si persecutionis violenta nascerentur, coronandos etiam fidei confessione, quos dignos inveniebant promotione; ministerium vero suum facilius impleturos atque inter ipsas tribulationes propriis plebibus solatia præstituros. Sed contrarium omnino eventit. Nam succedente, inquit idem auctor, majore tristitia, versa fuit in publicos lætus ordinationis assumptæ lætitia. Excaudit nempe Trasamundus ob violatam a se latam legem, statimque cunctos antistes exsilio multandos decrevit.

5. Primos iræ conditiæ regis impetus pertulit Victor ipsius provincie Byzacænæ primas, qui omnium prior a regis servis exeuntibus captus Carthaginem adductus est. Sed ne deesset, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 17, fidei catholice contra Arianos fidelissimus prædicator, Deus in tempore tribulationis abscondere noluit vis electionis, sanctum videlicet Fulgentium, quem Ruspenses a Vic ore primatate in itinere constituto petierunt, ut sibi ipsis a vicinis episcopis in antistitem ordinari permitteret, quod annuente Victore statim factum est. anno scilicet 508, et ex ipsius Vitæ auctore colligit Henricus Norisius libro II Historiæ Pelag., c. p. ultimo, quod anno videlicet 533 idem sanctus e vivis excesserit ipsismet Januarii calendis 276 cum Ruspensem sedem per annos viginti et sex obiivisset.

6. Quænam quo fuerint beatissimi hujus viri in episcopatu virtutes, fuse exponit sæpe laudatus Vitæ auctor cap. 18, nec ab re erit eas brevi hic commemorare, cum his sese ad gloriosæ confessionis coronam commaraverit beatissimus antistes. Suscepit episcopatum, inquit Vitæ auctor, sine aliqua ambitione.... nec ita factus est episcopus, ut esse desideret monachus; sed accepta pontificis dignitate, professionis præteritæ servavit integritatem. Servata vero professionis integritas plus ornavit pontificis dignitatem. Nunquam denique pretiosa vesimenta quæsitit, aut quotidiana jejunia prætermisit, aut conditos suaviter cibos, vel inter hospites manducavit, aut discumbendo saltem requiescere, et resolvere rigidum propositum voluit; sed una tantum vilissima tunica, sive per æstatem, sive per hiemem, patienter indutus. Orario quidem, sicut omnes episcopi, nunquam utebatur. pelliceo cingulo tanquam monachus utebatur. Sic.... ambitionem vestium fugiebat, ut nec ipsa calceamenta suscipiens clericorum, aut ultimis caligis in tempore hiemis, aut caligulis in tempore æstatis uteretur. Intra monasterium sane interdum

A solcas accipiebat, frequenter nudis pedibus ambulabat. Casulam pretiosam vel superbi coloris nec ipse habuit, nec monachos suos habere permisit.... Sua autem continentia, Deo teste, fiduciam gerens, in qua tunica dormiebat, in ipsa sacrificabat: et tempore sacrificii multum esse corda potius quam vestimenta dicebat. Huic beatissimo sacerdoti nullus aliquando extorsit in justis generis carnes accipere, sed sola simpliciter olera, pisanas et ova, quandiu fuit juvenis sine oleo; postquam vero senuit, superfuso oleo manducavit, ideo oleum persuasus accipere, ne caligo prævalens oculorum, lectionis impediret officium. A vino autem sanus semper abstinuit.... Antequam vigiliæ nuntiarentur a fratribus, ipse se. per corde et corpore vigilans aut orabat, aut legebat, aut dictabat, aut cuiuscunque spirituali meditationi solus vacabat... Ad agendas cum servis Dei vigiliis interdum descendebat, sed privatas apud se vigilias, studiis quibus dixi, multo laudabilius exercebat. Itæ erant Fulgentii deliciae, quare, uti prosequitur idem auctor cap. 19, in nullo loco visus est unquam sine monachis habitare. Cumque Ruspensi Ecclesiæ fuisset præfectus, hoc primum beneficium a suis civibus impetravit, ut sibi monasterium edificaretur. Idque non longe ab ecclesia conditum fuit, Ruspenses certatim ad hoc ædificium sumptus conferentibus, inter quos potissimum Posthumianus christianissimus et inter suos nobilissimus laudatur, quod agrum ad id opus aptissimum sponte beatorum pontifici obtulerit.

B Cum itaque sanctissimus antistes totus gregi suo pascendo incumberet, ac simul vitæ monasticæ exercitiis ad martyrium erudiretur, repente, inquit Vitæ auctor cap. 20, diriguntur ministri regis furoris, ut detentus etiam ipse cum cæteris in exsilio Sardinie confessor Christi nobilis truderetur. Abductus velociter.... tristitiam gaudio majore vincebat, quod tam gloriose confessionis esse particeps inchoabat. Comitibus ergo monachis simul et clericis, magister egregius utriusque professionis cæti, stentibus omnibus lacris, de cathedra honoris ad locum certaminis properavit. Carthaginem adductus, munera, quæ sibi a fidelibus oblata fuerant, monasterio suo, quod a quo Ruspas construere cœperat, profutura mandavit. Ipse vero navim crucifixo corde et corpore nudus ascendit. Constitutus in exsilio nihil de consueta vivendi severitate remisit, atque eandem quam in monasterio 277 duxerat vitam, quoad licuit, cum paucis monachis, qui ipsum comitati fuerant, studuit exercere; quin et duobus episcopis, Illustri, scilicet et Januario, ut secum habitarent adductis, similitudinem magni ejusdem monasterii, monachis et clericis adunatis, sapienter effecit. Post aliquot vero de strictissima Fulgentii severitate ejus vitæ disciplina sic concludit auctor: Quis illius habitations dignæ expleret laudes? Domus illa tunc Carthagine civitatis oraculum fuit. Illuc enim veniebat afflicti percipere remedium consolationis, ibi gerebantur inter discordantes pacis et concordie pacta fidelia, divinam volentibus audire diligentem lectionem, ministrabat ibi Dominus plenissimæ expositionis ædificationem. Delectabat nobiles viros, si fieri posset, quotidie beatum Fulgentium cernere disputantem, etc. Hæc paulo fusius ex Vita sancti Fulgentii del bare visum est, cum vix quidquam aliud de ista Trasamundi persecutione in aliis auctoribus antiquis habetur. Sed nec tanti viri egregias virtutes prætermittere licuit, quantum, teste ipsius vitæ auctore, vel sola fama tempore persecutionis Carthagine:is Ecclesiæ populus recreabat, et provocabat ad majora gaudia, quod scilicet catholica fides in tanto pontifice, qui cæterorum erat et ingenium et lingua, de hæresi ejusque fantoribus gloriosa triumpharet.

C Hic vero locus esset inquirendi quantus fuerit istorum confessorum numerus qui pro fidei veritate a tyranno hac tempestate exagitati fuerunt. Sexaginta et eo amplius episcopos tunc catena ligatos exsili fuisse refert sæpe laudatus Vitæ auctor, præter monachos et clericos complures, qui, ut ex eodem auctore colligitur, antistes suos in exsilio fuerunt secuti. Et

quidem. *Felicianus*, Fulgentii postea in sede Ruspensi successor, apud Sardiniam cum beato pontifice presbyter exsul habitavit, ut ex Vita prologo patet, quin et ipse Vitae auctor, quem Chiffletius alique viri eruditi Ferrandum, celebrem Ecclesiae Carthagenensis diaconum, esse existimant, non semel indicat se ex eodem confessorum sodalitate fuisse. Caeterum longe plures episcopos quam iste auctor, ex Africa in Sardiniam tunc temporis pulsos fuisse tradunt alii scriptores etiam antiquissimi. Solos enim Byzacena provinciae antistites memorat idem auctor; alii vero eos etiam qui ex aliis provinciis ejecti fuerant recensent. Certe Victor Tunnensis in Africa episcopus, qui vivente Justiniano floruit, desertis verbis affirmat in Chronico, ex omni Africa centum viginti episcopos a Trasamundo in exilium detrusos fuisse. Haec sunt ejus verba: *Trasamundus, Ariana insania plenus, catholicos insectatur, catholicorum ecclesias claudit, et in Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia centum viginti episcopos mittit*. Eadem habet Isidorus in brevi Vandalorum Historia aera 526. Totidem recenset auctor Historiae miscellae, quae vulgo Pauli diaconi nomine inscribitur. Quinque superadjuncti Siebertus et Marianns Scotus. At Hermannus Contractus triginta et ducentos episcopos a Trasamundo in Sardinia variisque insulis afflictos fuisse commemorat. Idem fere habent alii istius aevi scriptores, quos singillatim recensere nihil juvat; at vel ex solo Eugenio Carthagenensis exemplo patet aliarum etiam, praeter Byzacenam, provinciarum episcopos e suis sedibus a Trasamundo ejectos fuisse.

9. Id autem potissimum nos movet, quod tantorum virorum 278 ferne omnium non solum res gestae, sed ipsa etiam nomina prorsus ignota nobis sint. Quae vero de iis colligere licuit ex antiquis Africanæ Ecclesiae monumentis, haec sunt. Primo ex Vita sancti Fulgentii cap. 16 certum est, Victorem totius Byzacena provinciae primatem, omnium primum in exilium trusum fuisse. *Regis*, inquit auctor laudatus, *commota savitia cunctos jam decreverat exilio mancipandos, in ipsum primum ordinatorem, id est primatem, nomine Victorem, procedente sententia, qui jam a servis regis exenitibus captus ducebatur ad Carthaginem*, etc. Hunc Victorem eum ipsum esse tenet Chiffletius qui sub Victoris Vitensis nomine notissimus, persecutionis Africanæ historiam descripsit. Quo id fundamento conjiciat vir eruditus, diximus in admonitione praevia ad eandem Historiam num. 6, ubi etiam observavimus Victorem primatem hic memoratum, quisquis ille tandem sit, in exilio excessisse et vivis. Victori caeterisque Byzacena antistitibus in exilium tradendis paulo post adjunctus est ipse Fulgentius, eaque de causa, ut narrat Vita auctor cap. 20, a ministris regalis furoris detentus Carthaginem adductus est. Duos item ex iisdem sanctis confessoribus episcopos memorat idem auctor capite laudato, illustrem scilicet et Januarium, qui Calari, ut superius a nobis observatum est, communem vitam cum Fulgentio ducebant. His dubio procul accensendus quoque est Quodvultus episcopus, qui in synodo Juncensi (sic quippe scribendum esse ex veteribus codicibus miss. constat, et ex eo quod Juncensis, non vero Vincensis civitas in Byzacena occurrit) Fulgentio priorem locum praeripere conatus est, quem ei vir sanctus postea in consilio Sufetensi ultro cessit. Denique ejusdem Vitae capite ultimo duo item episcopi recensentur, ex confessorum, uti videtur, numero. Ii sunt Dacianus Byzacena primas, et Ponticanus, seu, ut alii habent, Pontianus episcopus Themitanus; cui, cum ad Fulgentii successorem eligendum Ruspas properaret, idem vir sanctus conspicuus visus est, eique suum successorum jam ordinatum esse declaravit. Certe de Daciano nulla videtur esse difficultas; cum enim primatis dignitate in Africa omnium ordinatione seniori episcopo provinciae deferri solet, Dacianus Fulgentio, qui nunquam primas fuit, ordinatione prior esse debuerat, proindeque cum caeteris in Sardiniam re-

legatus. Et quidem is ipse est Dacianus, ni fallor, qui in epistolis monachorum Scytharum quas modo laudabimus, inter Byzacenos Patres primus omnium recensetur. Major est de Ponticano difficultas, nisi beati et sanctitatis tituli, quos huic antistiti, quod alias non solet, tribuit Vita Fulgentii auctor, videantur probare hunc episcopum et Confessorum numero fuisse, et quidem ex iis qui majori sanctitate eminebant, ut ex Vita textu colligitur. *Recole*, inquit auctor ad Felicianum Fulgentii successorem, *visionem fidelissimam beati Ponticani Themitani episcopi*, etc., *cui beatiss. Fulgentius per tempus quietis apparuit, et asfabili, sicut solebat, aspectu salutans amicabilem: Quo, inquit, nunc sanctitas tua velociter ambulat? Cui*, etc.

10. Pontianum item et Byzacena provincia episcopum habemus; qui statim post reditum et Sardinia concilio Juncensi interfuit. Sed an idem ipse sit quum num. praecedenti laudavimus, non satis nobis constat. Sane et ipse Ponticanus nonnunquam appellatur, ut patet ex epistola Bonifacii episcopi Carthagenensis ad Liberatum primatem caeterosque Byzacena provinciae antistites. Baronius 279 ad annum 546 laudat epistolam Pontiani episcopi Africani ad Justinianum Augustum de celebri trium Capitulorum quaestione. Ex qua quidem epistola, quod a Pontiano nomine compulsum episcoporum conscripta fuerit, colligit Chiffletius, ipsum ejus scriptorem provinciae primatem fuisse, et forte hunc ipsum Pontianum, quem ex Fulgentii vita et ex synodo Juncensi laudavimus. Sed etsi id non adeo constat, certum est Pontianum, seu Ponticanum, qui concilio Juncensi interfuit, et confessorum numero fuisse, sicut et Restitutum ejus collegam, qui ambo et laudata synodo ad Carthagenense concilium, quod statim post ordinationem suam convocavit Bonifacius, nomine totius provinciae Byzacena antistitum legati fuerunt. His denique confessoribus certo certius accensendus quoque est Liberatus, ejusdem provinciae Byzacena primas, quo nomine statim post reditum ab exilio saepe laudata synodo Juncensi praefuit. De his vide tom. IV Concil. editionis Labbeanae, col. 1627 et sequentibus.

11. Plures item ex iisdem sanctis confessoribus noti sunt nobis occasione monachorum Scytharum, qui ob nonnullas quaestiones in Oriente exortatas Romam missi, ad Fulgentium caeterosque ipsius in Sardinia exsulantes collegas litteras dedere, ut ipsorum de agitata quaestione sententiam sciscitarentur. Exstat inter opera sancti Fulgentii epistola, seu liber Petri diaconi aliorumque ipsius fratrum ea occasione scripta, in cujus inscriptione septem ex iisdem confessoribus recensentur. Sic se habet: *Dominis sanctissimis, et cum omni veneratione nominandis, Daciano, aliquot editi habent Diacono, Fortunato, Albano, Orontio, Boeto, Fulgentio, Januario et caeteris episcopis et in Christi confessione decoratis, exigui Petrus diaconus, Joannes, Leontius, alius Joannes, et caeteri fratres in causa fidei Romam missi*. His responderunt Africani Patres numero quindecim, id est, praeter memoratos in superiori epistola novem. Nam Albanus in priori recensitus, in ista responsione non habetur, quod fortasse jam fato functus esset. Ii autem hoc ordine descripti sunt: *Dacianus, Fortunatus, Boethus, Victor, Scholasticus, Orontius, Vindicianus, Victor, Januarius, Victorianus, Photinus, Quodvultus, Fulgentius, Felix et Januarius*. Qui omnes, exceptis Fulgentio, Felice et Januario, aliam scripserunt epistolam ad Joannem archimandritam et Venerium diaconum de gratia Dei et humano arbitrio, quanquam mirum sit Fulgentii nomen in istius epistolae inscriptione desiderari, quae, quia ejus esse fetus putatur, inter caetera Fulgentii opera edita est. Haecenus quae ex certioribus Ecclesiae monumentis de istorum ex provincia Byzacena antistitum exsulum nom nibus colligere licuit.

12. Iisdem vero temporibus celebris fuit Possessor Africanus episcopus, sed incertae provinciae, qui Con-

stantinopoli adversus Anastasium imperatorem, Timotheum eju- dem urbis episcopum, aliosque Euy- chianæ hæreseos fautores egregie decernavit. Qua de re exstat ad eundem Possessorem Hormisdæ pontificis Romani epistola, in qua fidem ipsius et constantiam egregie laudat, eumque ut in cæptis perse- veret adhortatur. *Optimam, inquit, vestræ caritatis audientes instantiam, et cognoscentes rectæ vitæ trami- tem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostro gratias persuas, et cæteris quod sequantur tribus exemplum. Ista sunt dona cælestia, ista sunt divinæ retributionis indicia, ista sunt Dei judicia, quæ te a catholico sacer- dote non voluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, presentibus hortamur alloquitur ut in ea con- stantia qua exorsus es perseveres, et augmenta proba- bilibus initiis subministres : quia bonum opus, præci- pue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur imminui. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros futura præmia ponentes apostolica vos admonitione consulimus : Non sunt con- digne passionis hujus temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis, etc. (Rom. viii). Hæc paulo lusius referre visum est, quod vix dubium esse pos- set quin ob fidei catholicæ defensionem Possessor ex Africa ab Arianis extorris factus fuerit. Id affi- mare non dubitat cardinalis Baronius ad annum 517 qui et multa de eodem Possessore habet ad annum 520, ubi ipsius ad Hormisdam et Hormisdæ ad ipsum epistolæ, occasione Joannis Maxentii, monachorum- que Scytharum scriptas profert. Et quidem Byzaceni Patres in epistola inter Fulgentium decima quinta, ad Joannem et Venerium data, Hormisdæ epistolam ad Possessorem scriptam commemorant, ibique eum- dem antistitem appellant sanctum fratrem, consecr- dotemque nostrum Possessorem. Porro idem Baronius ad annum 504 eidem confessorum numero accenset beatum episcopum Primasium antistitem Africanum, cujus expositionem in Apocalypsim laudat Cassiodo- rus Institutionum divinarum cap. 9. *Optatum Sitti- fensem, regali præceptione detentum* memorat Bonifa- cius in concilio Carthaginensi anno 525, sed ibi non declarat cur, cæteris restitutis, huic ad Ecclesiam suam redire fuerit interdictum. Iluc forte revocan- dus quoque eat Maracinus episcopus, qui concilio Toletano ii, anno 531, sub hac forma subscripsit : *Maracinus in Christi nomine episcopus, ob causam fidei catholicæ in Toletana urbe exilio deputatus... interfui, relegi et subscripsi. Iisdem denique temporibus Pomerius, natione, ut observat Gennadius in Cata- logo, Maurus, in Gallis floruit.**

13. Quod si stemus nonnullarum Italianæ Ecclesia- rum traditionibus, aliquot insuper confessores ex Africa extorres sub Trasamundo in Italiam adven- tasse fatendum erit. Cum enim sub Totila Gotho- rum rege in istis regionibus claruisse dicantur, non potest eorum exsilium ad priores persecutiones, quæ ante Trasamundi tempora excitatae sunt, revocari : alius viri illi sancti ante annum 496, qui Guntabundo Trasamundi præcessori supremus fuit, in Italiam ac- cessissent ; et tamen adhuc post quadraginta et amplius annos (Totila quippe ante annum 541 Gotho- rum in Italia regnum non suscepit), variis Ecclesiis præfecti dicerentur : quod nemo, ut arbitror, sibi facile persuasurus est. Ex iis præcipuus est Regulus, qui, ut referunt in Martyrologio Romano die 1 Septembris, ex Africa in Italiam impulsus, Populonii in Umbria sub Totila rege martyrium consummavit. Discipulus ipsius fuisse dicitur Cerbonius, inter Populonii antistites omnium prior ab Ughello tomo III Italianæ sacræ recensitus. Idem auctor tomo I inter Volaterranos episcopos secundum appellat Justum Africanum, qui Vandalorum persecutionem fugiens in Italiam venit, ubi a Volaterranis in episcopum adlectus, a Clemente fratre suo et Octaviano collegis in exercendo pastoralis munere adjunctus est. Iis etiam Felicem episcopum accenset Ferrarius in 281 Cata-

A logo generali eadem die prima Septembris, qua Reguli festum celebrari diximus, tum etiam die 3 ejusdem mensis, quam sub Octaviani nomine sacram esse scribit, qui pariter Justum et Clementem, sed die quinta Junii, celebrat.

14. His adjici possent nonnulli quos Sardi, et potissimum Calaritani apud se sepultos fuisse tradunt : sed quamvis inficiari nolumus ex tanta confessorum multitudine qui in Sardinia insula exilium pertule- runt, multos antèreditum in patriam interiisse, non- dum tamen videre licuit idonea monumenta ex quibus eorum nomina hic recen- eri possent. Certe ex unica inscriptione, quam Papebrochius ad diem 20 Mæii Bollandiani, tomo V, exhibet, facile colligimus ejusmodi instrumenta prorsus incerta esse ac nullius auctoritatis. Sic quippe se habet.

✱ S. JANUARIUS EPP. ET M.
S. LUDOVICUS EPP. ET M.
ET S. EGIDIANUS EPP. ET M.
SUNT AFRICANUS.

Hujus inscriptionis vitia singulatim discutere non vacat, cum vel unum Ludovici nomen, quod tunc nec apud Afros, nec apud Romanos in usu erat, imo nec etiam apud barbaros eo modo scriptum, satis super- que probet hæc monumenta suspectæ omnino fidei esse, utpote vitata, si non plane supposititia. Melioris notæ sunt variæ inscriptiones quæ in Turritanæ ec- clesiæ ruderibus repertæ sunt sæculo superiori a Ga- vino ejusdem loci, seu Sassaritano archiepiscopo : sed nihil prorsus ad illustrandam Africanæ persecu- tionis Historiam conferunt. Eas videsis apud Jacobum Pintum libro ut de Christo crucifixo, titulo 4, loco 12.

15. Verum, ut ad id unde paulo digressa est, re- currat oratio, Symmachus, qui, fervescente in Africa Trasamundi persecutione, apostolicæ sedi præerat, accepto tam sævæ adversus Ecclesiam catholicam tempestatis nuntio, sui esse muneris esse ratus confir- mare fratres suos, in tribulationibus et ærumnis positos, egregiam ad eos epistolam conscripsit, ut eos tum ad æquo animo perferendos exilii labores, tum etiam ad constantiam in defendenda Ecclesiæ causa servandam adhortaretur. Hanc epistolam habemus apud Ennodium libro ii, epist. 14, quam inde descri- ptam huic proferre visum est.

EPISTOLA

SYMMACHI PAPÆ AD EPISC. IN SARDINIAM DEPORTATOS.

(Hanc epistolam edemus cum et Symmachi opera.)

282 16. Ex hoc porro conquirendarum reliquiarum studio quo confessores istos si grasse colligimus ex laudata Symmachi epistola, confirmari potest aliquot Italianæ Ecclesiarum traditio, quæ sanctorum martyrum corpora ex Africa per istos confessores ad hæc, apud se asservari contendant. Ex his fuisse sanctorum Marcelli, Casti, Emilli, et Saturnini martyrum reliquias putat cardinalis Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die sexta Octobris, qua istorum festivitas 283 Capuæ celebratur. Casti, et Cassii episcoporum ibidem celebratum meminit quoque Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italianæ die 7 Novembris. Aliæ in aliis ecclesiis esse dicuntur, sed quas singulatim recensere non est operæ pretium. Et quidem Neapoli, occasione translationis sancti Severini Noricorum apostoli in eam urbem, gratulatur Bar- onius ad annum 496, quod mirificæ civitas illa stud- osa semper fuerit reliquiarum sanctorum martyrum et confessorum ; utpote quæ non satis habuerit et proximo accipere sanctum Januarium, iste fuit Beneventi episcopus, et e longe ex Africa ejusmodi ditari the- suris, nisi etiam e Danubii ripis sacra pignora sancti Severini in Italiam delata a sancto pontifice Gelasio impetraret.

17. Sed inter alia cimelia quæ secum in Sardiniam attulere episcopi Africani, unum certe e pretiosissi-

mis fuit beati Augustini corpus. Cujus quidem translationem etsi nullus istius temporis scriptor memoraverit, tunc tamen factam fuisse ex iis quæ postmodum contingere certissime scimus. Constat quippe sanctissimi doctoris corpus sæculi octavi initio e Sardinia in suburbannum Papiense monasterium, quod Cælum-Aureum jam dicebatur, translatum fuisse a Liutprando rege Langobardorum, cum ea tempestate Sardinia a Sarracenis devastaretur; idque Petri Papiensis episcopi suavis, ut scribit Ferrarius in Catalogo sanctorum Italiae die septima Maii. Porro tunc temporis fama erat ubique recepta, ejusdem sancti doctoris reliquias in istam insulam allatas fuisse a sanctis confessoribus, quos Vandali Ariani ex Africa extorres fecerant. Hujus rei testem habemus Petrum Oldradum episcopum Mediolanensem qui jussu Caroli Magni istius translationis historiam scriptis mandavit. Oldradi epistolam ad eundem imperatorem ea de re datam profert Baronius ad annum 725, ubi hæc habet: Corpus sancti Augustini in Sardiniam translatum est a fidelibus et catholicis episcopis, qui ob Christi fidem ab iniquo Trasamundo rege, una cum Fulgentio Ruspensi episcopo, una cum innumerabilibus Christi fidelibus in eandem insulam relegati fuerant quo tempore Vandali armis Africam vastabant, ne gemma et thesaurus tantus ab immundis spiritibus pollueretur, secum cum nonnullis aliis sanctorum reliquiis deportarunt: ibi multis miraculis claruit. Utriusque etiam translationis meminuit Paulus diaconus libro vi de Gestis Langobardorum, cap. 48. *Luitprandus*, inquit, *audiens quod Sarraceni, depopulata Sardinia, etiam loca illa ubi ossa Augustini propter vastationem barbarorum olim translata et honorifice fuerant condita, facerent, misit eo; et dato magno pretio accepit et transtulit ea in urbem Ticinensem*, etc. His accedit Beda, qui in martyrologio sincero die 28 Augusti hæc habet: *In Africa sancti Augustini episcopi, qui primo de sua civitate propter barbaros Sardiniam translatus, nuper a Luitprando rege Langobardorum Ticinis relatus, et honorifice conditus est*. Celebris fuit, in plerisque ecclesiis hujus translationis memoria, quæ etiam nunc in variis martyrologiis recollitur die 28 mensis Februarii. Contigit vero, ut probat noster Mabillonius in Itinere Italico pag. 221, anno 712. Indeque emendat quod in actis sanctorum ordinis Benedictini scripserat, ubi hanc translationem consignaverat anno 722. Monasterium vero Cælum-Aureum, quod du sub nostro S. P. Benedicti ordine perseveravit, canonicis regularibus sæculo xiii cessit, quibus postmodum adjuncti fuere Augustiniani eremitæ. De his plura Baronius et Mabillonius locis laudatis.

284 18. At vero Symmachus pontifex, cujus epistolam consolatoriam supra retulimus, non voce solummodo aut calamo Christi confessoribus, sed etiam et opere opem tulit. Exempla nempe præcessorum suorum secutus, sanctorum Christi confessorum passionibus communicabat, eis quæ ad victum aut vestitum necessaria erant suppeditando. *Hic*, inquit Anastasius, *omni anno per Africam vel Sardiniam episcopis qui in exsilio erant retrusi, pecunias et vestes ministrabat*. Habemus et alterum hujus rei testem, auctorem nempe Vitæ sancti Aviti Viennensis episcopi, quam e veteri manuscripto codice eruit eruditus vir Philippus Labbens tomo I Bibliothecæ novæ, pag. 693, ubi hæc leguntur: *Hujus, beati Aviti, temporibus gravissima persecutio Vandalorum cæterarumque gentium in Africa excaudit, et Symmachus pontifex per Africam et Sardiniam episcopis qui in exsilio erant, quingentis quinquaginta pecunias et vestes ministravit*. Eisdem beatum Symmachum quotidianam subsidium ministrare non destitisse scribit auctor Historiæ miscellæ sub nomine Pauli Diaconi, lib. xvii. Omitto Adonem in Chronico, Hermannum Contractum, aliosque ævi posterioris scriptores, qui antiquos exscripserunt.

49. Cæterum pulsus pastoribus Trasamundus se absque ullo negotio invasurum greges existimabat,

A nihil non movens ut orthodoxos partim vi, partim promissis, imo etiam et ratiociniis (eloquentia enim et magna loquendi facilitate pollebat) ad suam sententiam adduceret, ut narrat Vitæ sancti Fulgentii auctor, quem fere unicum habemus qui de ea persecutione fusius conscripserit. Interea, inquit cap. 21, *Trasamundi regis adversus religionem catholicam mens implacabilis et ira terribilis, inter asperas persecutiones, subdolasque factiones, quibus æqualem Deo Patri negare Christum, catholicos nunc terroribus cogebat, nunc promissionibus invitabat. Simulare cepit rationem se simplici et inquirere catholicæ religionis; reperiri neminem putans cujus posset in suis erroribus assertione convinci. Proponebat denique multas [al. multas] ineptiarum vendiculus quæstiones, nec si quis ei respondere voluisset aut despiceret aut repellebat, imo quasi patienter audiens, satisfæri sibi non posse jaclabat*. Huc revocari debent quæ supra ex Procopio observavimus, Trasamundum plus astutia quam cruciatibus catholicos persecutum fuisse. Sed nemo non videt persecutionem hanc cæteris multo fuisse periculosiorum. Haud tamen permisit Deus ut his in angustiis fideles orthodoxi necessaria sibi opem destituerentur. Efficiebat enim, ut loquitur idem auctor, plurimos religiosos *audax fidei suæ constantia, per occasiones a Domino præparatas studiosi regis convincere blasphemus*.

20. Sed et nonnulli quibus ad regis aliorumve objecta respondendi facultas deerat, ad episcopos exules litteras dederunt, ut ab eis discerent quæ ratione hæreticorum cavillationes possent refellere. Exstant de hoc argumento complures tractatus apud Fulgentium, quibus absentes in fide confirmabat. Sic in libro de Fide orthodoxa instruit Donatum, quem Ariani, propositis adversus Christi cum Patre æqualitatem variis quæstionibus, a recta fide revocare conabantur. Scripsit et ad Felicem Notarium ut insidias hæreticorum, quibus cum conversari illum oportebat, facilius devitaret. In libro secundo ad Monimum *palmarem*, ut aiebant, referente ad Fulgentium ipso Monimo, hæreticorum **285** interrogationem refutat, *de sacrificio corporis et sanguinis Christi, quod plerique soli Patri exstimabant immolari: Cur, inquit capite 6, ipse Filius sanctificare nequeat sacrificium corporis sui, quod offerimus nos, cum corpus suum ipse sanctificaverit, quod obtulit, ut redimeret nos? Tanta vero erat Fulgentii, etiam absentis auctoritas, ut quicumque, ait illius Vitæ auctor cap. 20, in qualibet sacerdotum exsultantium plebe tentabat inquietus existere, vel episcopi proprii jussa contemnere; beato Fulgentio dictante sic corripiebatur absens, et satisfactionis remedium querens, enavigato mari continuo fieret præsens*.

21. Tanti viri videndi et audiendi desiderio captus Trasamundus, hunc e Sardinia Carthaginem adduci præcepit: cui cum dicta quædam veneno perfidie plena legenda celeriter direxisset, ita plane eis respondit sanctus antistes, ut etsi sapientiam ejus rex laudaret, humilitatem præd caret, tamen obtinata mente veritatem intelligere non meruerit. Cum interea Carthaginensis populus triumpho spiritualis interpres, propositiones regis fuisse convictas lato murmure confiteretur, et catholicam fidem semper esse victricem, conjunctis beati Fulgentii laudibus gloiaretur. Alterum inire prælium paulo postea tentavit rex infidelis, misit ad Fulgentium novis quæstionibus, quibus omni fere meditando, aut describendo facultate sublata, eum nunquam facturum satis existimabat. At quantum a spe sua fuerit dejectus valet ille princeps probant Fulgentii libri tres ad Trasamundum inscripti, quos ea occasione beatus antistes conscripsit. Eadem facilitate Pintam Ariarium episcopum, qui regem devictum vindicare conatus fuerat, confutavit singulari libro adversus eum edito. Mirum est autem quantum tunc catholica religioni profuerit Fulgentius, qui, ut sæpe laudatus testatur auctor ejus Vitæ cap. 21 *Alios jam rebaptizatos errorem suum plan-*

gere docebat, et reconciliabat; alios ne suas animas pro terrenis commodis perderent admonebat; et quos iam perditioni proximis sentiebat, ita blandis sermonibus leniebat, ut propter ejus benevolentiam, verecundarentur cogitatum implere malitiam, reversique velociter agerent poenitentiam. Et confortati alii verbis ejus, et doctrinæ sive conditi, redarguebant Arianos hæreticos cum omni fiducia. Sic mirabili gratia factum fuit... ut per ministerium persecutionis fides catholica incrementum potius quam defectum acciperet. Imo et capite 24 conquærentur Ariani Fulgentii doctrinam ita prævaluisse, ut de sacerdotibus tuis (regem alloquuntur) reconciliat aliquantos. Proinde nisi cito subveniret, religio nostra deficiet, et quicumque a nobis est baptizatus, hominibus iterum prædicabit publice reconciliatus: nec si persecutionem volueris concitare, timeri poterit regalis sævitiæ. Multum quippe confortat stabilisque facit omnes episcopos Fulgentii præsentia.

23. Nihil itaque non movebant Ariani ut Fulgentium Carthagine perellerent; sed iis assentiri non poterat Trasamundus, qui beatum antistitem, sive quod ipsius doctrinam et virtutes reveritus, nihil adversus eum decernere vellet, sive quod eo pacto se victum fuisse palam fateri videretur, intra Carthaginem diutius retinere volebat. Et quidem non nisi magna necessitate constructus, suis ipsi importune suggerentibus, quod alias frustra adversus catholicos laboraret, nihilque suam sectæ suæ proficere posse diligentiam, quando præsens in Africa esset Fulgentius, eum in exilium rursus deportari ægre licet et quasi invitus assensit, ea tamen lege ut id nocte et clam populo fieret. 286 Sed servi sui triumphum publicum esse voluit Deus: stantibus nempe ex adverso ventis, plurimos dies (Fulgentius) in litore transegit, ita ut per dies plurimos omnis pene illuc civitas conveniret, et de manu ejus, valescens, communicaret. Sicque postea fœrente æris serenitate in Sardiniam reportatus, essulantium coepiscoporum lætos animos reddidit... concurrentibus undique cum gaudio Christianis hominibus videre athletam Christi fortissimum, qui certamine singulari sævientis impetum regis fregerat, ad divina castra rediisse insignibus lauribus adornatum. Reversus in exilium Fulgentius, monasterium, permittente Brumatio seu, ut alii scribunt, Primasio, aut Vitalico, Cataritano episcopo, prope sancti martyris Saturnini basilicam, extra urbis muros construxit, ubi congregatis quadraginta et amplius fratribus, disciplinæ cænobialis ordinem custodivit illæsum; ibique vitæ austerioris exemplo, et scriptis, quibus Ecclesiam illustrabat, confessionis suæ gloriam adaugens, usque ad Trasamundi mortem perduravit.

25. Quid vero post Fulgentii ex Africa discessum adversus orthodoxos decreverit Trasamundus, auctores non referunt: quamvis verisimile sit Arianos, sublato tam invictis-imo fidei defensore, regis animum in cæteros exasperasse. Commemorant auctor Vitæ sæpe laudatus, Fulgentium eo tempore Carthaginensis epistolam, sublimi exhortatione præspiciam, ubi pene cunctos dolos et fallacia blandimenta, quibus infelices seducebantur animæ ad mortem, gravissima conquestione digessisse. Vi aperta in orthodoxos savitum fuisse innuit ipse Fulgentius, sive quisvis alius auctor libri qui inter ipsius opera adversus Pintam, tunc temporis Arianum episcopum, inscribitur. Ibi numero 4 fidem tum crevisse probatur: per exilia innocenterum, et proscriptiones miserorum, et tormenta et oppressionem captivorum. Idem colligi potest ex Bonifacii episcopi Carthaginensis epistola ad Missorem Numidiæ primatem, secundo Hilderici anno scripta, ubi sic loquitur: Post gravissimam tribulationis jugem pene molestiam quam communiter universa provinciæ Africanæ toleravit Ecclesia. Eodem fere modo loquitur Felix Zactarensis episcopus, Numidiæ legatus ad concilium Carthaginense sub eodem Bonifacio: Post discrimina exitiata, inquit, quibus perstrictim episcopalis honor subjacebat arctatus. Et sane nemo eum graviter adversus catholicos excanduisse inficiari

A potest, quem constat non viventem solum, sed etiam, quantum ei fas fuit, mortuum in eos salvissse. Morti siquidem proximus, ut post Victorem Tunnonensem, alii quoque auctores asserunt, Hildericum, qui ei erat successurus, sacramento obstrinxit, ne catholicis aut ecclesias redderet unquam, aut restitueret privilegia. Quantum vero infesti essent catholicis tunc temporis Vandali, vel ex uno exemplo colligi potest, quod Procopius, alia Trasamundo plus æquo favens, Historiæ Vandalorum lib. 1 inseruit. Narrat quippe iste auctor loco laudato Vandalis adversus Mauros qui circa Tripolim habitabant bellum illaturos: Prima statim die ut castra posmere, in Christianorum templa inductis equis animantibusque aliis, nullo ludibrio abstinentes libidini indulsisse, et quos nacti erant sacerdotes, alapis multisque in tergum verberibus vexatos coegisse eos ad ministeria quæ servorum vilissimis injungi solent. Nec desinebant per id iter quotidie Vandali eadem peccare. Sed iis aliisque ejusmodi facinoribus Dei vindictam in seipso concitantes, fugati planeque a barbaris victi fuere, atque paulo post Trasamundus mœnore confectus excessit e vita, anno 523, die 28 Mail, uti probat Norisius Historiæ Pelagianæ lib. II, cap. 21.

CAPUT XII.

Pax Ecclesiæ Africanæ restituta.

1. Ex Trasamundi morte mutata est omnino Africanæ Ecclesiæ facies. Mirabilis nempe bonitas, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 28, Hilderici regnare incipientis, Ecclesiæ catholicæ pro Africam constitutæ libertatem restituens, Carthaginensi plebi proprium donavit antistitem, cunctisque in locis ordinationes pontificum fieri clementissima auctoritate mandavit. Bonifacii ordinationem in ecclesia Sancti Agilei apud Carthaginem fieri præcepisse Hildericum in regni sui exordio, restituta omnibus catholicis libertate, testatur vetus auctor fragmenti Tironis chronico subjuncti apud Canisium. At Victor Tunnonensis episcopus in Chronico contendit id ab Hilderico antequam regnum caperetur præstitum fuisse: quod ipse a Trasamundo sacramento fuisset obstrictus, uti supradiximus, ne posteaquam regnum fuisset adeptus, catholicis unquam restitueret libertatem. Hilderic, inquit, qui est Valentiniæ imperatoris filia a Gizerico captivata et Ugneric junctia natus est, regnavit annis 7 mensibus 3. Illic ergo sacramento a decessore suo Trasamundo obstrictus ne catholicis in regno suo aut ecclesiis aperiret, aut privilegia restitueret, priusquam regnaret, nec sacramenti terminos præteriret, præcipit et sacerdotes catholicos ab exilio redire, ecclesias aperire; et Bonifacium cum dogmatibus divinis satis strenuum, ad postulationem totius urbis Carthaginensis Ecclesiæ episcopum consecravit. Idem testatur Isidorus in brevi Chronico Vandalorum æra 555. Porro tam a Hilderico erga catholicos benevolentia non nullis persuasit ipsum catholicam fidem professum fuisse, quam ab Eudoxia matre sua accepisset. Eam tamen mansuetudini ipsi innatæ potius referendam esse alii censent, cum, teste Procopio, nulli unquam, nec catholicis nec aliis gravis fuerit.

2. Devotionem populi Carthaginensis, qua gratu' abundus excepit sanctos confessoris, ac præsertim Fulgentium, ab exilio redeuntes, describit auctor Vita: ejusdem sancti Fulgentii cap. 20: Resonabat, inquit, divina laus ex omnibus linguis. Ad sancti quippe Agilei basilicam sequens populus et præcedens, confessorum beatorum triumphum nobilem celebrabat. Sed singularis erat omnium in beatum Fulgentium affectus. Ubi, inquit Vitæ ipsius auctor, facies Fulgentii apparuit, immensus nascitur clamor, altercantibus omnibus quis primo salutare agnoscendum, quis caput benedicienti supponeret, quis extremis vel saltem digitis mereretur tangere gradientem, quis videre vel oculis procul stantem. Cum vero immensa pluvia eodem tempore supervenisset, impeditus non est populorum concursus; imo tantum fides nobilitum crevit, ut Planetis

suis super beatum Fulgentium graniter expansis repellerent imbres, et novum tabernaculum genis artificiosa caritate componerent. Hic vero observare juvat quanta fuerit beatorum confessorum religio, qui e longa peregrinatione non reduces, ut primum attigerunt littus, e navibus egressi statim ad ecclesiam Sancti Agitei properarunt, gratiarum actiones publicas Deo reddituri: et quidem ut paulo inferius habet auctor Vitæ laudatus, vix appropinquante vespere sanctæ memoria Bonifacio episcopo representati, benedixerunt omnes et laudaverunt communititer Deum.

3. Fulgentius post aliquot dies Ruspas profectus, per omnes itinera proximi vias gaudia majora **288** reperiens, in occursum suum populi undique tendentibus, cum lucernis et lampadibus et a borum frondibus, redentibus gratiam ineffabili Deo... per omnes Ecclesias tanquam proprius episcopus suscipiebatur. Sedi suæ restitutus simul cum suis monachis vixit, ita tamen ut absque abbatis Felicis conscientia quidquam de rebus ad monasterium pertinentibus non ageret. Monachos sæpius ad ecclesiasticam militiam assumpsit; adeo omnia temperans, ut nulla lis aliquando inter monachos et clericos ventitaret. Plura habet idem Vitæ auctor de Fulgentii in plebe regenda sedulitate, variisque libris pro fidei catholice defensione editis. Sed de istis fusius disserere ad nostrum non pertinet institutum. At omittere non licet eximium summæ humilitatis exemplum, quod ab ejus Vitæ auctore refertur cap. 29. Cum enim pro reparanda Ecclesiæ disciplina post reditum ab exilio patres Byzaceni ad concilium Juncense convenissent, Fulgentius Quodvultdeus episcopo, qui se eo priorem existimabat, omnium jurisdictione prælatum est: quod tunc quidem tacite tulit beatus antistes, ne auctoritatem concilii excusando minere videretur. Sed paulo post in synodo Sufletana preces supplices coram omnibus Patriarchis fudit, ut sibi volenti Quodvultdeus anteponeatur, timens propter suum honorem generari fratri scandalum; melius quæ judicans per caritatem se fieri minorem, quam sine caritate majorem. Cum itaque ruins Ecclesiæ suæ reparandis totus insisteret, quod etiam Bonifacius Carthaginensis episcopus generali totius Africae concilio convocato, quod ann. 525 habitum est, per universam Africam fieri procurabat, ad meliorem vitam anhelans, in insulam Circinam cum paucis fratribus majoris perfectioris studio secessit, ubi paulo post ad extremam usque horam sana mente perseverans, inquit Vitæ ipsius auctor, ipsis Januarii calendis, post peractam vespere migravit e vita, anno postquam Ecclesiæ Ruspensi præfectus fuerat vigesimo quinto, ætatis vero suæ sexagesimo quinto: quibus verbis annum æræ vulgaris 553 indicari probat Henricus Norisus libro II Historiæ Pelag., capite ultimo. Fulgentium die 4 Januarii recentiora simul et vetera martyrologia commemorant, quem merito ut sanctissimum doctorem, vigilantissimum antistitem, invictissimumque Christi confessorem Ecclesia catholica veneratur.

4. Cæterum pax ab Hilderico concessa non nisi aliquid veluti prælidium fuit summæ illius tranquillitatis quam Ecclesia Africana post paucos annos consecuta est. Etenim Gelimer Gelliaride Genserici filio natus, cui post Hilderici mortem Vandalorum regnum debebatur, moræ impatiens, pulso Hilderico, anno 551 regnum invasit. Favit ejus rebellionem Hilderici indoles; is nempe adeo timidus erat, ut ne quidem gladii aspectum se re posset. Deinde idem Hildericus Gothorum animos a se alienos fecerat ob Amalafrida Theodorici magni filia necem. Hæc Transmundo nupserrat: at cum post mariti mortem, ut narrat Victor Tunnonensis, ad barbaros fugiens, commisso prælio Capusæ prope arenum intercepta fuisset, paulo post in custodia de uncta est: quod ægre ferens Athalaricus, Theodorici ex Amalasantha filia nepos, qui Ostrogothis in Italia imperabat, ea de re conquestus est apud Cassiodorum lib. IX Variarum, epistola 4, quæ est ad Hildericum data, ubi violentam fuisse Ama-

lafilidæ mortem dicit, minaturque se regiæ ex Amali sanguine exorte eadem armis brevi vindicaturum, nisi ipsi cunctæque Gothorum genti fiat satis. Amalafridam in vinculis detentam, et Gothos omnes **289** a Vandalis interfectos fuisse scribit Procopius libro I Historiæ Vandalicæ, incusatos res novas in regis regniq. perniciem moliri. Non tamen Gothos adversus Hildericum quidquam istis temporibus tentasse legimus, quod forte paulo post Hildericus e solio a Gelimere absque magno negotio fuisse dejectus. Quorum animos tyrannus ille regnum affectans haud dubium placavert. Theodor. cum has injurias ultam non fuisse testatur laudatus Procopius, quod non satis valere se classe ad petendam Africam judicaret. Cæterum Hilderico favebat Justinus Augustus, et, qui paulo post imperium adeptus est, Justinianus, quod ex matre Endoxia genitus Hilderici imperatorum Romanorum affinis esset. Et quidem Justinianus factus imperator, cum Gelimer Hildericum e solio dejecisset, fœdus inter Zenonem et Gensericum regem olim initum abrupit, atque comparato ingenti exercitu, per Belisarium ducem victo captoque Gelimere, qui paulo post Constantino-polim ad triumphum productus est, Africam totam recuperavit, ut fuisse scribit Procopius in libris de Bello Vandalico. Belisarii triumphum egregie representat idem auctor, quia occasione Gelimer illustre rerum humanarum fragilitatis res simul et vix exemplum dedit. Adductus quippe ad circum cum stirpis regie principibus cæterisque primoribus Vandalorum, qui natalibus aut etiam corporis proceritate erant spectabiles, statim atque imperatorem in sublimi sede positum vidit, quod ipse venisset malorum considerans, neque ad lacrymas, neque ad lamenta prolapsus, has in voces erupit ex sacris libris desumptas: *Vanitas vanitatum, vanitas. Recenset Procopius spolia pretiosiora quæ ex Vandalis reportata in triumphum ferebantur. Erant, inquit laudatus auctor, ea quibus solitum ministrare regi Vandalis, sedes aureæ et pilenta, quæ regiam matronam veclaverat, gemmarum præter ea incredibilis splendor, ex auro pocula quæque alia regie mensæ ostentamenta. Tum vero argenti centena aliquot millia pondo, pretiique ingentis alia, quæ Romano quondam palatio direpto Giserichus abstulerat. In his et illa quæ captis olim Jerosolymis Romanis pertulerat Titus Vespasianus. Omnia quoque imperialia ornamenta quæ Gensericus Roma ca;ta in Africam transtulerat, sibi restituta fuisse testatur Justinianus imperator cod. lib. I, tit. 27. Anno sequenti, qui erat vulgaris æræ 555, Belisarius consuetum adeptus, more veterum consulum triumphavit, ac e pavorum humeris portatus, curruque impositus, ut Procopius narrat, inde missilia de Vandalorum spoliis sparsit in vulgus; vase scilicet argentea, zonas aureas, variaque regie luxus instrumenta, quæ plebs cum magnis plausibus recipiebat.*

5. Maximus vero hujus victoriae fructus fuit pax Ecclesiæ Africanæ: persecutionem quippe, quam nonnulli sub Gelimeris tyrannide reperiisse volunt, penitus tunc temporis exstitam fuisse nemo distinetur. Certe Gelimerem catholicis favisse nemo sibi persuadebit, quem scilicet etiam in suos fuisse sævisissimum omnes consentiunt, ut ne quid dicam de Hilderico, optimo principe, quem crudeliter cum aliis ipsius affinibus occidi jussit, ut testatur Victor Tunnonensis in Chronico, ad quartum Justiniani Augusti consulatum: qui auctor non semel observat *multos nobilium Africae* ab eodem rege fuisse interemptos, quorum bona per fas et nefas postea diripiēbat. Eundem vero Arianorum sectæ addictissimum fuisse ex Procopio colligimus, qui libro II de Bello Vandalico refert Gelimerem speciosus **290** in Galatia prædiis, quæ cum propinquis inhabitaret, a Justiniano donatum quidem fuisse, patriciatus vero dignitatem non fuisse adeptum, quod ab Ariiplacius discedere noluit.

6. Recuperata itaque a Romanis fuit Africa indicatione XII, Justiniano Augusto IV et Paulino consula-

libus, id est vulgaris æræ anno 534, post anno scilicet septem supracentum quam a Vandalis occupata fuerat. Simulque restituta fuit imperio Carthagineensis civitas, anno postquam a Gensorio capta fuerat nonagesimo quinto. Publicas ea de re gratiarum actiones Deo Opt. Max. retulit Justinianus Augustus in constitutione de officio præfecti prætorio Africae, quæ habetur in codice Justiniani libro 1, titulo 27; ubi sibi met ipsi de tanto beneficio sibi a Deo concesso gratulatur. Quas, inquit, gratias, aut quas laudes Domino Deo nostro Jesu Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem et antea a D'o meruimus largitates, et innumerabilia circa nos ejus beneficia confitentur, pro quibus nihil dignum nos esse cognoscimus. Præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude, et pro suo nomine demonstare dignatus est, excedit omnia miracula opera quæ in sæculo contigerunt, ut Africa per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque annos a Vandalis captivata; qui animarum fuerant simul hostes et corporum. Nam animus quidem, diversa tormento atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transirebant; corpora vero liberis natalibus clara jugo barbarico durissime subjugabant: ipsas quoque Dei sacras ecclesias suis perfidiis maculabant, aliquas et ex eis stabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros qui abscessis radicibus linguas suas rænas miserabiliter (mallem legere mirabiliter) loquebantur. Alii vero post diversa tormento per diversa dispersi provincias vitam in exilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere volumus, etc. Hac in constitutione imperator Africanam in pristinum statum restitutam, iisdem privilegiis gaudere vult quibus antea perfruebatur. Præter præfectum prætorio, quem Carthagine commorari jussit, cæteros quoque officiales instituit, qui per diversas Africae regiones in majoribus urbibus sedes proprias haberent, eisque omnibus stipendia singillatim assignavit. Diocæsin Africanam septem in provincias partitus est: Tingitanam scilicet, et quæ antea proconsularis vocabatur Carthagine, Byzacium, Tripolim, Numidiam, Mauritaniam, et Sardiniam, quarum priores quatuor a consularibus, tres vero posteriores a præsidibus administrari voluit. In sequenti constitutione, de militaribus officiis ac judicibus agit, assignans loca in quibus militum duces per varias Africae provincias instituti sedes habere debeant.

7. Nec his contentus imperator, ut Africanam pristino splendore restitueret, novas urbes ædificavit, vero muris cinxit, omnem denique regionem magnificentissimis ædificiis, necessariisque munimentis adversus barbaros, et ornavit, et protexit, ut fusius narrat Procopius libro sexto de Ædificiis a cap. 3 usque ad finem. Et his Caput Vadam in Byzacena, et Tucram in proconsulari urbem de novo extractas recenset, Leptim Magnam Tripolitaneæ metropolim pene dejectam muris cinxit, in ea vetus palatium, olim a Severo Augusto, qui ibi natus fuerat, ædificatum, sed penitus fere collapsum restauravit. Carthagine Justinianeam appellari voluit, quo nomine etiam donavit Adrumetum, Byzacii metropolim, olim, ut Plinius observat, Sisam Nigram dictum, quæ civitas adeo a barbaris 291 fuerat neglecta, ut vix antiqui splendoris umbram retineret. Bagam vero in proconsulari urbem, antea vix notam, vere urbem, inquit Procopius, fecit, quam ipsius cives, ne ingrati viderentur, in honorem Theodoræ Justiniani uxoris, Theodoriadem appellarunt. Ex ejusdem Augustæ nomine Theodorianæ balneæ spectatu dignæ, inquit idem auctor, dictæ sunt. Alia in aliis Africae locis publica ædificia ab eodem imperatore constructa videsis apud laudatum auctorem.

8. Cæterum non minus in sacris quam in profanis ædificiis construendis magnificus fuit Justinianus, quem apud solam Leptim Magnam ecclesias quinque construxisse, refert Procopius libro laudato: ex his

una in honorem Deiparæ Virginis sacra præ cæteris eminebat; alteram sub ejusdem beatissimæ Virginis nomine apud Septam, quæ in ora Africae prope alteram Herculis columnam sita est, construxit: Primam, inquit Procopius, ipsi Mariæ Deiparæ dicans consecransque oram imperii, castellum hoc universo hominum generi inextinguibile reddidit. Nobilissimam item ecclesiam apud Sabratam Tripolitaneæ urbem a Justiniano ædificatam memorat idem auctor; duas vero apud Carthagine fieri præcepit, priorem scilicet in palatio Dei Genitrici, alteram extra palatium Sanctæ Primæ, quæ una erat, inquit Procopius, ex sanctis indigenis, sacram. Monasterium per terea intra ejusdem urbis muros ad portum qui i Mandracium appellabatur condidit. Porro ecclesiarum bona quæ barbari invaserant, idem imperator suis quæque locis restitui curavit, aliaque bene multa decrevit in ecclesiarum ac sacrorum ministrorum gratiam, quæ in Novellis aliisque imperatoris constitutionibus habentur. Gaudium auxit novarum aliquot gentium ad Christi fidem converso, barbarorum scilicet qui circa litem Tripolitanum habitabant. Ex his Mauros, cognomento Pacatos, qui Sidamam urbem incolebant, memorat Procopius libro vi de Ædificiis, cap. 5; et Mauros Gadabitanos capite sequenti, quos haud procul ab urbe Lepti Magna habitasse scribit.

9. De functione autem his temporibus Bonifacio episcopo Carthaginiensi, Reparatus in ipsius locum assumptus est, Belisario V. C. consule, id est anno 535, si Victori Tunnonensi credamus. Qui tamen concilium Carthaginense sub Reparato anno 534 habitum fuisse volunt, necessarium est ut ipsius ordinationem eodem anno consignet. Certe Agapeti epistolæ ad Reparatum scriptæ mense Septembri datæ sunt post consulatum Paulini, quo idem 535 annus designatur. Porro Reparatus statim post suam ordinationem, restituta episcopali Carthagini sede apud Fausti basilicam, multis locis completam sanctorum martyrum reliquit, quam Ariani sub Ilnerico per vin occupaverant, concilium generale totius Africae in ea celebravit, ad quod ducenti decem et septem episcopi convenisse dicuntur. Lecti sunt ibi veterum conciliorum canones, multaque decreta fuerunt pro restauranda Ecclesiæ disciplina, quam priorum temporum acerbitas in istis regionibus labefactarat. Missæ sunt etiam ex eadem synodo legationes duæ, ad pontificem Romanum una, altera vero ad Justinianum Augustum. Hac petitum est ab imperatore ut res ecclesiarum quas barbari rapuerant, catholici antistites alique sacri ministri reciperent, quod ab imperatore concessum fuisse jam supra observavimus, idque patet ex novellis 36 et 37; altera vero legatione Patres Africani Romanum pontificem de pace Ecclesiis restituta certiore faciebant, cujus sententiam de recipiendis ad Ecclesiam presbyteris Ariani qui ejurata hæresi redibant, ac de aliis nonnullis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus sciscitabantur. 292 Legati erant Caius et Petrus episcopi, cum Liberato Carthaginensis Ecclesiæ diacono, qui ob scriptum Breviarium celebris fuit. Hos, Joanne II mortuo, Romanum appulso Agapetus ipsi substitutus suscepit. Concilii Carthaginensis acta excidere; at synodicam epistolam ad Joannem papam habemus, sicut et Agapeti responsionem, quam pontifex Reparato, Florentio, Daciano et aliis episcopis inscriptis, quos exinde collegimus fuisse provinciarum primates, Reparatum scilicet Carthaginensem; Florentium Numidicæ, ac Pontianum Byzacenæ. Litteras præterea seorsim Agapetus dedit Reparato Carthaginiensi, qui paulo post legationem missam, accepta ipsius in Joannis locum ordinatione, ei scripserat. In illius pontifex gratulatur de restituta Ecclesiæ Africae libertate, quam gratis Deo omnino enti redditis, ut utilis ac fructifera fiat apprecatur. Et hic erat felix Africae Ecclesiæ status, quæ post tot calamitates tandem barbarorum oppressione liberata, brevi pristinum splendorem recuperavit.

ANNO DOMINI CCCCLXXXII.

SIDONIUS APOLLINARIS

ARVERNORUM EPISCOPUS.

PROLEGOMENA.

EPISTOLA DEDICATORIA.

JACOBUS SIRMONDUS D. RUPIFUCALDIO RANDANO,

S. R. E. cardinali episcopo Silvanectensi.

Destinatum tibi ante annos complures Sidonium nostrum, illustrissime cardinalis, pro voto accidit ut per eosdem fere dies prelo subjicerem, quibus te ab Italia reducem plaudens Gallia privatis publicisque gratulationibus prosequebatur. Nam cum a me itidem ex veteris clientelæ nexu adventorium tibi munus aliquod deberi sentirem, optandum erat profecto ut tale nanciscerem, quod non solum desideria nostra testari, sed tuam quoque gratiam inire ac promereri posset. Nunc vero sua sponte id oblatum est, quod amari abs te, si te amas, probarique necesse sit. Quid enim aliud tibi offero cum Sidonium offero, quam alterum te tibi, hoc est præstantissimum genere, doctrina, virtutis antistitem, iisdem laudibus ornamentisque prædito antistiti? præfecto Galliarum patre natum, Gallicanæ militiæ magistri filio; præfectum urbi Romæ, cardinali tantum non primo in Ecclesiæ Romanæ gradu constituto; episcopum denique Arvernorum Arvernica sedis ejusdem episcopo? Tametsi enim te Arvernus tuis jampridem subduzeris, maluerisque desiderari ab iis præsentiam tuam quam perpetuum illis bonum esse quo fruebantur, hæret tamen vigetque in omnium animis gratissima pontificatus tui recordatio. Neque ulla unquam erit ætas quæ lustra illa quinque non celebret, quibus ad Ecclesiæ Claromontanæ clavum sedens, omnes illi prudentissimi vigilantissimique pastoris numeros reddidisti: cum creditam tibi plebem cælestibus disciplinis, nec verbis tantum ac sermone, sed scriptis etiam voluminibus, veræ pietatis magister erudires; tum vitam ipse, morumque formam omnem sic instrueres, ut quibus successissas, quorumve in cathedra sederes, perpetuo meditari, laudandæque imitationis studio, nunc Austremonii, Illidique sanctitatem, Venerandi atque Eparchii religionem, Quintiani constantiam, Galli modestiam, benignitatemque æmulari viderere: nunc eniti, ut humanarum rerum despicientia Bonitos, sacrorum locorum cultu Genesis, revocandis ad rectam fidem devii Avitos, sublevandis inopum calamitatibus Sidonios, universum denique lectissimorum quondam præsulum senatum, Arvernici suæ virtutum tuarum luminibus exemplisque renovares. Quanquam hæc a me quorsum, qui nec laudes tuas scribere institui, nec si velim, opus habeam præterita retere, cum in promptu sint, ac laudem omnem vincant, quæ in te aut Roma nuper venerata est, aut nunc aula suspicit, aut forte sua læti prædicant Silvanectenses tui? Attamen hinc vides, illustrissime cardinalis, qua fiducia benevolentie approbationisque tuæ vernaculum tibi ac pene domesticum munus exhibeam; ut cum nominis tui studiosorum conatus omnes benigne complecti soleas, præcipuam tamen Sidonio nostro gratiam tot tibi nominibus addicto et consecrato deberi confidam. Itaque ne istam quidem tam læti post tot annos officii tarditatem, ne mihi fraudi sit pertimesco, cum facilem veniam, aut laudem potius, ni fallor, judicio tuo relaturus videar; quem intelliges hac ipsa veteris debiti professione antiquam et constantem in tui veneratione atque obsequio perseverantiam declarare.

H. A. T.

Deditissimus JAC. SIRMONDUS,
Soe. Jesu presb.

NOTITIA IN SIDONIUM APOLLINAREM.

(Ex Galland.)

I. Quæ nunc Clarus Mons, Gallice *Clermont*, appellatur princeps in Aquitania I civitas, olim vocabatur Augustonemetum, moxque dicta est *Arverni*, ut ex Plinio constat (a); atque hoc solo fere nomine passim designata est apud veteres atque in conciliis (b). Illius itaque urbis episcopatum obtinuit Sidonius, Lugduni ortus (c) nonis Novembris (d) circa annum 450, cujus integrum nomen Caius Sollius Apollinaris Sidonius; vir scilicet, ut ait Gregorius Turonensis (e), secundum sæculi dignitatem nobilissimus, et de primis Galliarum senatoribus. Cathedram Arvernensem ascendisse Sidonium anno 475 ex variis ejus epistolis astruere nititur Pagius (f); secus atque duxerat Baronius vir maximus, initium ejus pontificatus illigans præcedenti anno 472 (g): ejusque sententiæ adhærere noscuntur viri doctissimi, Sirmondus imprimis (h), Tillemontius (i) et Sammarthianus (j). Neque enim audiendus Labbeus, qui ab aliquot annis ante 472 ordinatum fuisse Sidonium ex crebris ejus per ea tempora datis ad varios epistolis evinci affirmat (k).

II. Ad episcopatum igitur Icat invitus assumptus, qui prius in excolendis liberalibus disciplinis se pene contriverat, deinceps ad divinas litteras pertractandas animum studiaque omnia conyertit. Porro tanta erat de ejus prudentia existimatio, ut oborta contentione in eligendo metropolitano episcopo Bituricensi, hujusmodi electionem comprovinciales præsules ab ipso pendere voluerunt (l). Magna vero animi demissione prælitum fuisse nostrum antistitem, ex iis potissimum ipsius epistolis quas compluribus episcopis inscripsit, compertum habemus: ut propterea dignus fuerit qui ad sanctitatis culmen a Deo eveheretur (m). Exactis denique in episcopatu Arvernensi octodecim ferme annis, vir non minus litteris quam egregia morum probitate insignis, in cælum ex hac vita emigravit, ejusque nomen in tabulis ecclesiasticis sub die 23 Augusti relatum.

III. At vero de anno sancti Sidonii emortuali, de qua supremo ejus die, haud una est virorum erudi-

torum sententia. Si Pagium audias (n), rem penitus ignoramus. Tillemontius annum 490, diemque 21 Augusti decernit (c). Historiæ Gallicæ litterariæ scriptores Tillemontii placitis quam proxime accedunt (p). Sammarthianus denique, ut alios omittamus, xii cal Septembris anno 482 sancti præsulis obitum consignat (q). Quandoquidem autem viros doctos modo laudatos latuere quæ hac de re scripserit Scaliger, ea hic referre haud otiosum fortasse fuerit. Sic igitur ille (r): « Gregorius Turonensis agens de Sidonio Apollinari Augustonemeti Arvernorum episcopo, ex iis quæ de tempore obitus ejus summi viri memorat, nobis prævit ad annum quo is decessit indagandum. Ait (s) diem proximum ab ejus obitu fuisse dominicam. Jam ex ecclesia Augustonemetensi (Clarum Montem vocant) constat eum decessisse 23 Augusti. Ergo 24 fuit dominica, littera dominicali E. Ex schedio veteri Cluniacensi in quo erat scriptum ejus epitaphium, additum erat obiisse Zenone imperante. Procul dubio igitur hoc contigit anno 480 Christi, cyclo solis xiii (t). Nam non videtur anno 486 cyclo solis xix. Nimium enim remotum est tempus. In schedio igitur ita scriptum fuit epitaphium, quod P. Pithæus noster, vir summa et probitate et eruditione, nobis communicavit (u):

C. SOLLI APOLLINARIS MODESTI SIDONII
Sancti & contiguus sacroque patri
Vixit hic meritis Apollinaris.

Illic Sidonius tibi invocetur.
xii cal. Sept. Zenone imperator.

xii cal. Sept. ponit, cum ecclesia Arvernorum a prima usque antiquitate retinet x cal. Alioqui si obierit xii cal., hoc fuerit anno Christi quidem 482, imperii autem Zenoniani 7. — Obiit igitur Sidonius anno 5 Zenonis Augusti, post consulatum ipsius Zenonis (m), Fl. Basilio juniore V. C. cos., anno secundo Hlodovei, indictione tertia, x Cal. Sept., sabbato. Ilactenus Scaliger.

Paris. 1670.

(l) Sidon. lib. vii, epist. 5, 8, 9.

(m) Baron. ad ann. 472, § 16.

(n) Pagi. ad ann. 484, § 28.

(o) Tillem. Mém. eccl. tom. XVI, pagg. 274 et 755, not. 16 sur saint Sidoine.

(p) Hist. littér. de la France tom. II, pag. 557.

(q) Sammarth. l. c. pag. 233.

(r) Scalig. de Emend. Temp. lib. vi, pag. 613 seq.

(s) Gregor. Turon. Hist. Franc. lib. ii, cap. 23, pag. 75, edit. Ruinart.

(t) Confer Labb. Chronol. techn. part. 1, pag. 114, ad ann. 480.

(u) Integrum epitaphium habes infra, Vitæ Sidoniane a Sirmondo conscriptæ subjectum.

(a) Plin. Hist. nat. lib. xxxiv, cap. 7.

(b) Sammarth. Gall. Christ. nov. tom. II, pag. 222.

(c) Sidon. lib. i epist. 5 et 8, et Sirmond. ad carin. 17.

(d) Id. carm. 20.

(e) Greg. Turon. Hist. Franc. lib. ii, cap. 21.

(f) Pagi. Prolegom. ad Dissert. Hypat., §§ 31 et 52, et ad ann. 472, § 5.

(g) Baron. ad ann. 472, § 14.

(h) Sirmond. ad Sidon. epist. 1, lib. vi, et epist. 12, lib. ix.

(i) Tillem. Mém. eccl. tom. XVI, pag. 749, not. 6 sur saint Sidoine.

(j) Sammarth. l. c., pag. 252.

(k) Labb. Chron. l. hist. part. 1, pag. 514 et lit.

V. Verum, ut cum Bannio loquar (a), et nihil est admodum quod cogat discedere a sententia cardinalis Baronii (b), quam quidem approbavi se et veriore existimavisse Sirmondus videtur (c): nempe Sidonium pervenisse ad annum 484, idque intelligi ex ipsius ad Oresium epistola, in qua se ab exordio religiosæ professionis, poeticae renuntiavisse ac eo in silentio tres jam olympiadas, hoc est annos duodecim, decurrisse scribit (d). Nam verba hæc, ab exordio religiosæ professionis, de initio episcopatus et Baronius et Sirmondus merito intelligunt: siquidem, *Eparchio migrante, Sidonium ex Urbi præfecto substitutum testatur Gregorius Turonensis (e)*: migrationem autem Eparchii Baronius aliique ad annum 472 referunt. Hæc ille. At de his satis.

V. Maxime claruit Sidonium poeticis imaginibus et rhetoricis litteris; quo nomine nulli suæ ætatis secundus: ut proinde viris ea tempestate præstantibus fuerit magno in pretio habitus et summis laudibus auctus. Cujusmodi sunt sancti præsules, Lupus Trecentis, Euphronius Augustodunensis, Principius Suessionensis, Remigius Remensis, Ruricius Lemovicensis, ut alios prætereamus. Claudianus Mamertus, qui suos libros de *Statu animæ auctori nostro tum præfectorio dicavit, in epistola nuncupatoria eum vocat (f) doctissimum et optimum virum, potissimum disertorum, eruditissimum virorum ac veteris eloquentiæ reparatorem*. Et alibi ad ipsum jam episcopum scribens (g): *Cum, inquit, Scripturarum cælestium mysteria rimaris, quo te studiosius imbuis, eo doctrinam cæteris copiosius infundis*. Gennadius autem de eodem Sidonio hæc habet (h): *Sidonius Arvernorum episcopus scripsit varia et grata opuscula, et sanæ doctrinæ. Homo siquidem tam divinis quam humanis ad integrum imbutus, acerbique ingenio.... catholicus pater, et doctor insignis habetur*. Sanctus item Avitus Viennensis de Apollinari Sidonii filio verba faciens, *paternæ facultatibus (Sidonianæ) delicias, et flumina fontium paternorum extollit (i)*. Qui rursus ad ipsum Apollinarem scribens (j): *Hic nunc, inquit, nihil falso, nihil assentatoris me loqui, coram sinceritate vestra imprecor testem Deum, tantum me tuo judicio delectatum, veluti si auribus domini mei patris tui (Sidonii) meditata confessus, cujuscunque laudis momento sub censore donaver*. Gregorius denique Turonensis (k): *Sanctus Sidonius, ait, tantæ facultatibus erat, ut plerumque ex improvviso luculentissime quæ voluisset, nulla obsistente mora componeret*. Neque aliter de antistite nostra

A censuræ sequioris ævi scriptores, Flodoardus, Sigebertus Gemblacensis, Honorius Augustodunensis, Hugo Floriacensis, Petrus Venerabilis, abbas Cluniensis, aliique, quorum præconia proferre neque refert neque libet.

VI. Cæterum quanti habendus sit Sidonius, Sirmondum audire juverit, qui ejus scriptorum dotes probe noverat. Sic igitur ille in ipsius elogio, quod opusculis Sidonianis attextit (l): *et Ingenii monumenta, quamvis alia plurima scripserit, hæc sola quæ restant publici juris esse voluit*. In quibus sane, seu metro vincitis, seu liberis ac solutis, sive narret aut suadeat, sive laudet aut vituperet, et quodcumque argumentum tractet, par in omnibus felicitas et copia, atque ea tum verborum tum sententiarum varietas, ut mira in eo vis ingenii et abundantia quædam doctrinæ statim eluceat.... Neque vero in iis tantum quæ attentius meditabatur et elaborabat, quantum esset ostendit; sed in extemporalibus etiam repentinisque descriptionibus, quarum illi tam prompta facultas erat, ut non pauculos dumtaxat versus non meditato funderet e vestigio.... sed justa interdum utroque orationis genere opuscula pari celeritate pertexeret.... Cæterum cum talis omni ex parte tantusque esset Sidonius, ejusque scripta omnibus mirifice probarentur, ipse unus de se modice sentire ac parum sibi usquequaque satisfacere videbatur. Itaque et multa suppressit, et quædam adorsus, ut Attilæ bellum, operis pertæsus abiecit. Historiam præterea sui temporis ut scriberet hortante Leone Eurici regis consiliario detrectavit, cum diceret historiam scribendæ consilium clericis minime convenire. Huc usque Sirmondus.

VII. Quod superest, eam Sidonianorum editionem, Baunius secuti (m), typis exprimendam tradidimus quam ipsemet Sirmondus summa diligentia recognitam et illustratam evulgavit. Neque tamen eorum ulla prætermisimus, sive quæ in posteriori editione Labbeus ex Sirmondi schedis adiecit, sive quæ Sirmondianorum editor ex compluribus tum regis tum Colbertinæ bibliothecæ mss. codicibus ad Sidonii textum emaculandum eruit. Adjecimus præterea observationes illas quas in idem consilium laudatus editor in præfatione ad tomum I collectionis Sirmondianæ ex variis virorum eruditorum operibus descripsit. Nonnulla denique alicubi adnotavimus, nobis aliunde petita.

(a) Baum. præfat. ad tom. I o, p. Sirmond., § 11 sub fin.

(b) Baron. ad ann. 484, §§ 136, 139.

(c) Sirmond. ad epist. 12, lib. ix.

(d) Sidon. epist. 12, lib. ix.

(e) Greg. Turon. Hist. Franc. lib. II, cap. 21.

(f) Claudian., pag. 417.

(g) Id. epist. 1, pag. 455.

(h) Gennad. de Vir. illustr. cap. 92.

(i) Avit. Vien. epist. 38.

(j) Id. epist. 45.

(k) Greg. Turon. Hist. Franc. lib. II, cap. 22

(l) Sirmond. Vit. S. Sidon., col. seq.

(m) Baum. præfat. ad Sirmond. opp. tom. I, § 11, initio.

VITA S. SIDONII APOLLINARIS

▲ SIRMONDO ADORNATA.

Sidonium nobilissimo inter Gallos genere, ac patre avoque præfectis prætorio Galliarum natum constat. De patria cum alii diversa sentiant, ipse Lugdunensem se non semel nec obscuris verbis significat. Sed crebra in ejus libris Arvernorum mentio, apud quos conjugem primum Aviti imp. filiam, deinde cathedram episcopalem sortitus est, nonnullis ansam dedit ut Arvernum suspicarentur. Lugduni ergo natus, atque optimis, quibus tum adhuc referta erat Gallia, liberalium artium usus magistris, inter quos Eanum in poeticis, Eusebium in philosophicis commemorat, eam in omnibus natura et studio laudem est consecutus, ut eruditorum sui ævi (quod Mamerti Claudiani de isto elegiâ docent) peritissimus ac disertissimus haberetur. Poeticæ imprimis fama clarus, non solum apud æquales amicos, verum etiam apud principes ipsos in pretio fuit. Quorum alterum declarant omnium generum epigrammata e carmina, quæ amicorum rogatu variis de rebus officiosissime scripsit; alterum tres panegyrici, quibus Avitum socerum, Majorianum, et Anthemium Augustos publice laudavit, benevolentiaque a singulis fructum tulit. Nam et Romæ statuam inter poetas sub Avito in fori Trajani bibliotheca meruit, et a Majorano, cum circenses daret Arelate, solenni ejus epulo inter honoratos adhibitus est, atque a Satyræ, cujus insimulabatur, invidia singulari exemplo vindicatus. Ab Anthemio denique, post comitivam aliasque quibus ornatus antea fuerat dignitates, præfectus Urbi creatus, atque patricius, familiam suam, quam præfectoriâ a majoribus acceperat, reddidit patriam. Nec multo post defuncto Arvernorum episcopo Eparchio, in ejus locum, quamvis renitens, et nondum clericus, suffectus est. Quod munus summa cum modestia susceptum, pari cum sanctitate ac vigilantia, turbidissimis temporibus, maximasque inter difficultates tum privatas tum publicas administravit. Primum enim obsessis per Gothos Arvernis, diutinæ acerrimæque oppugnationis molestias pertulit; deinde redacto ex nepotis Aug. fœdere in hostium potestatem oppido, ab his per legationis speciem relegatus aliquandiu exsulare coactus est. Tum suis tandem redditus, cum in officii curam intentus, nullam inter barbaros optimi pastoris partem omitteret, ac singulari in omnes benignitate, præcipua in egenos munificentiâ, neminem ipse lacesseret, æmulatorum tamen, ut mos est, in se odia concitavit: duorum videlicet presbyterorum, qui omni Ecclesiæ suæ potestate per summam contumeliam exutum, in maximas rerum omnium angustias conjecerunt. Sed diurnam eam cladem esse divina ultio passa non est. In integrum ergo restitutus, nec

A diu tamen postea superstes, Aprunculo successori non sine divina præsentione designato, ad cæli præmia evolavit xii kalendas Septembris. Qui dies exinde anniversariæ ipsius memoriæ apud Arvernos dicatus est, et tumulo inscriptus cum epitaphio. Liberos ex Papianilla conjugè ante episcopatum susceptos reliquit Apollinarem filium, et Rosciam ac Severianam filias. Ingenii vero monumenta, quamvis alia plurima scripserit, hæc sola quæ restant publici juris esse voluit. In quibus sane, seu metro vinctis, seu liberis ac solutis, sive narret aut suadeat, sive laulet aut vituperet, et quodcumque argumentum tractet, par in omnibus felicitas et copia, atque ea tum verborum, tum sententiarum varietas, ut mira in eo vis ingeni et abundantia quædam doctrinæ statim oluceat. Quæ opinor fiebat ut doctis etiam ætatis suæ hominibus, velut Ruricio Lemovicensi, obscurior atque interprete egere judicaretur. Neque vero in iis tantum quæ attentius meditabatur et elaborabat, quantus esset ostendit, sed in extemporalibus etiam repentinisque descriptionibus. Quarum illi tam prompta facultas erat, ut non pauculos dumtaxat versus non meditato funderet a vestigio, quale fuit distichum quo Satyræ calumniam deprecatus est apud Majorianum, et alterum reciprocum quo lusit in torrentem, aut tetrastichum quod in Philematii gratiam composuit; sed justa interdum utroque orationis genere opuscula pari celeritate pertexeret. Ejusmodi enim fuit concio Bituricensis, quam paucis horis dictavit, et Anacreonticum carmen, quod Burdegalæ in Petri librum magistri epistolarum subito profertens, cum eximii illius sæculi poetis Domnulo, Severiano atque Lampridio decertavit. Sed nunquam quid in hoc genere posset clarius enituit quam cum subtracto sibi, ut est apud Gregorium Turonensem, inter sacra libello ex quo recitare consueverat, totam nihilominus dicendorum seriem apposite ac luculenter explicuit. Cæterum cum talis omni ex parte tantusque esset Sidonius, ejusque scripta omnibus mirifice probarentur, ipse unus de se modice sentire ac parum sibi usquequaque satisfacere videbatur. Itaque et multa, ut dictum est, suppressit, et quædam adorsus, ut Atiliæ bellum, operis pertæsus, projecit. Historiam præterea sui temporis ut scriberet hortante Leone, Eurici regis consiliario, detractavit, cum diceret historiæ scribendæ consilium clerico minime convenire. Atque hæc fere omnia, multoque etiam plura de Sidonio discere licet ex ipsis operibus Sidonianis. Colitur autem apud Arvernos, ut jam quoque monuimus, stato die rituque sanctorum numero præclari antistitis memoria, religioseque observantur sacra ejus ossa in basilica Genesiana, quo

jam olim ex veteri S. Saturnini ædicula, in qua pri- A porro epitaphium, cujus supra meminimus, ex ve-
mum conditus fuerat, translata commemorant. Ejus teri-codice Cluniacensi depromptum sic habet :

EPITAPHIUM SIDONII.

Sanctis contiguus, sacroque patri
Vivit sic meritis Apollinaris,
Inlustris titulis, potens honore,
Rector militiæ, forique iudex.
Mun li inter tumidas quietus ondas,
Causarum moderans subinde motus,
Leges barbarico dedit furori,
Discordantibus inter arma regna,
Pacem consilio reduxit amplo.
Hæc inter tamen et phiosophando

Scriptis perætuus habenda sæclis.
Et post talia dona gratiarum,
Summi pontificis sedens cathedram,
Mundanos suboli refundit actus.
Quisque hic dum lacrymis Deum rogabit,
Dextrum funde preces super sepulcrum.
Nulli incognitus, et legendus orbi,
Illic Sidonius tibi invocetur.
xu cal. Septemb. Zenone imp.

TESTIMONIA DE SIDONIO APOLLINARI.

MAMERTI CLAUDIANI PRESBYTERI VIENNENSIS.

Exstant Mamerti Claudiani de Statu animæ libri tres ad Sidonium scripti, in quibus illum, inter cætera laudum elogia, potissimum disertorum, eruditissimum virorum, ac veteris eloquentiæ reparatorem appellat. Epistolæ autem, quam operi præfixit, titulus hic est : *Præfactorio patrio doctissimo viro et optimo C. Sollio Sidonio Claudiano S.*

GENNADII PRESBYTERI MASSILIENSIS DE VIRIS ILLUSTRIBUS CAP. XCI.

Sidonius Arvernorum episcopus scripsit varia et

B grata volumina, et sanæ doctrinæ. Homo siquidem tam divinis quam humanis ad integrum imbutus acere ingenio, scripsit ad diversos diverso metro vel prosa compositum insigne volumen, in quo quid in litteris possit ostendit. Verum in Christiano vigore pollens etiam inter barbaræ ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos oppresserat, catholicas pater et doctor habetur insignis. Floruit ea tempestate qua Leo et Zeno Romanis imperabant.

^a C. SOLLI APOLLINARIS SIDONII EPISTOLÆ.

LIBER PRIMUS.

N. B. In editione Sirmondiana notæ post textum separatim editæ sunt. Nos, lectoris commoditati consulentes, sub textum revocavimus. Illarum vero *paginationem*, sicut in Sirmoudi habetur, crassiori charactero expressimus, ut index analyticus in notis postea non sine fructu recudatur. Edit.

EPISTOLA PRIMA.

Sidonius^b Constantio suo salutem.

1. Diu præcipis, domine major, summa suadendi auctoritate, sicuti es in iis quæ deliberabuntur consiliosissimus, ut si quæ litteræ paulo politiores varia occasione fluxerunt, pront eas causa, persona, tem-

* 6. Quodam codices *Modesti* quoque nomen addunt, hoc modo, « C. Sollii Apollinaris Modesti Sidonii, » nec insolens fuit ea ætate, ut quinque unius essent vocabula: cæterum hujus prænominis nulla usquam est mentio apud Sidonium: nisi eo forsitan alludere videatur, cum ad Oresium scribens significat, malle se modestum quam factum existinari. Sidonii vero nomen ultimo loco positum, ut verum et proprium. Quare qui ordine inverso Sidonium Apollinarem vocant, Angelum Politianum et alios quosdam secuti, qui ante centum fere annos ita primi appellarunt, præter morem faciunt sæculi Sidoniani. Eodemque in errore versantur qui Prosperum Tironem scribunt, cum Tiro Prosper dicendus sit, atque ita in antiquis exemplaribus inscribatur.

* Quinque priores notarum paginas, sicut etiam tres ultimas, ad Sidonii operum calcem rejecimus, ubi excusæ sunt sub titulo *Coronidis*, a nostra pag. 717-718 media, ad finem paginae 751-752. Has autem octo paginas crassiori charactero non expressimus, ut pote ad quas lector in iudice non revocetur. Edit.

C pus elicuit, omnes retractatis exemplaribus emendatisque uno volumine includam, Q. Symmachi rotunditatem, C. Plinii disciplinam maturitatemque vestigiis^c præsumptiosius insecutus. Nam^d de Marco Tullio sîere me in stylo epistolari melius puto, quem 2 nec^e Julius Titianus totum sub no-

^b Lugdunensi postea presbytero: cujus exstant libri duo de Vita S. Germani Antisiodorénsis. Hunc eundem multis sæpe laudibus ornat Sidonius, tum in cæteris quas ad ipsum aliove scribit, tum maxime in postrema omnium epistola ad Firminum. Apud Isidorum de Viris illustribus in mentione Paulini episcopus appellatur, sed perperam ni fallor.

^c In aliquibus mss., *præsumptuosus*.

^d Non quod Ciceronis stylum in eo non probet, ut Petrarca et Politianus censuerunt: sed 7 quod superbum ducat Ciceronis imitationem sibi polliceri, quam ne Titianus quidem pro dignitate expresserit.

^e Senior, pater Titiani alterius, quo magistro usus est filius Maximini Aug. Capitolinus: *Oratore usus est Titiano filio Titiani senioris, qui provinciarum*

minibus illustrium feminarum digna similitudine expressit. Propter quod illum cæteri quique a Frontonianorum, utpote consecratorum æmulati, cum veterum dicendi genus imitaretur, oratorum simiam nuncupaverunt. ^b Quibus omnibus ego, immane dictu est, quantum semper iudicio meo cæserim, quantumque servandam singulis pronuntia-verim, temporum suorum meritorumque prærogativam. Sed scilicet tibi parvi, turæque examinationi has non recensendas (hoc enim parum est), sed defæcandas, ut aiunt, limandasque commisi, sciens te immodicum esse factorem non studiosorum modo, verum etiam studiosorum. Quamobrem nos nunc perquam hæsitabundos in hoc deinceps famæ pelagus impellis. Porro autem super huiusmodi opusculo tutius conticuimus, contenti ^c versus felicitas quam peritius editorum opinione, de qua mihi jam pridem in portu iudicii publici, post lividorum latratum scyllas enavigatas, sufficientis gloriæ anchora sedet. Sed si et hisce deliramentis genuinum molarem invidia non fixerit, actutum tibi a nobis volumina numerosiora percipiosis scaturentia sermocinationibus multiplicabuntur. Vale.

EPISTOLA II.

Sidonius ^d Agricolæ suo salutem.

Sæpenumero postulavisti ut, quæ a Theodorici regis Gothorum commendat populis fama civilitatem, litteris tibi formæ suæ quantitas, vitæ qualitas

libros pulcherrimos scripsit, et qui dictus est simia sui temporis, quod cuncta imitatus esset. Julium Titianum utroque nomine vocat etiam Ausonius ad Probum epist. 16; Julium oratorem Cassiodorus lib. 1 Divinarum Institutionum 25. Cujus quidem varia fuerunt opera, quæ ab antiquis scriptoribus commemorantur: ut libri Provinciarum, seu Cosmographiæ, a Capitolino, Servio et Cassiodoro; fabulæ Æsopiæ ab Ausonio; libri de Agricultura a Diomedæ; artis rhetoriæ præcepta ab Isidoro; themata Virgiliana a Servio eodem. Sidonius hoc loco epistolas etiam a Titiano editas significat; non veras, sed fictas nominibus illustrium feminarum, quales sunt Ovidii quæ Ileroidum nuncupantur.

^a Sectatorem Cornelii Frontonis, qui princeps fuit oratorum sui sæculi, τὰ πρῶτα, ut est in Dionis epitome, τῶν τότε Ῥωμαίων ἐν δικαίᾳ φερόμενος. Diversæ enim per singulas ætates fuerunt philosophorum, poetarum, oratorum sectæ et familiæ. Ut igitur poetæ alii Virgiliani, alii Ovidiani, et jurisconsulti alii Cassiani, alii Proculiani: sic oratores ea ætate Frontoniani dicti, qui Frontonis imitationem profitebantur, et Festiani fortasse, qui Postumii Festi. Vetus inscriptio, *Postumio Titiano oratori pronepoti et sectatori M. Postumii Festi oratoris.*

^b Non solum Ciceroni, verum etiam Plinio et Symmacho. Ad illos enim redit, post ea quæ de Frontonianis inseruit. Etsi sentio, inquit, quam impar illis omnibus sim, qui epistolas suas superioribus sæculis ediderunt, tibi tamen parvi, et has meas vel famæ periculo emisi.

^c Hinc apparet poemata Sidonii haud paulo ante epistolas in lucem exisse.

^d Sidonii sororio, Papiantillæ uxoris fratri, ut docet epistola 12, lib. 11.

^e Junioris. Duo enim hujus nominis Vesogothorum in Gallia reges fuerunt: prior Valliæ successor, qui in pugna Catalaunica occubuit: alter ejus filius, post Theodorici fratris cædem, anno a pugna tertio re-

significaretur. Pareo libens, in quantum ³ epistolæ pagina sinit, laudans in te tam delicatæ sollicitudinis ingenuitatem. Igitur vir est et illis dignus agnosci qui eum minus familiariter intuentur: ita personam suam Deus arbiter et ratio, naturæ consummatæ felicitatis dote sociata, cumulaverunt. Mores autem hujuscemodi, ut laudibus eorum ^f nihil ne regni quidem defraudet invidia. Si forma quæretur, corpore exacto, longissimis brevior, procerior, eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in quo paululum a planitie fronti in verticem cæsaries refuga crispatur. Cervix non sedet nervis. Geminos orbis hispidus superciliorum coronat arcus. Si vero cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum niargo prope pervenit. ^g Aurium legulæ, sicut mos gentis est, ^h crinium superjacentium flagelli operiuntur. Nasus venustissime incurvus. Labra subtilia, nec dilatatis oris angulis ampliata. Si casu dentium series ordinata promineat, niveum protinus repræsentat colorem. Pilis infra narium antra fruticantibus quotidiana succisio. Barba concavis hirta temporibus, quam in subdita vultus parte surgentem stipitibus tonsor assiduus genas ad usque forpicibus evellit. Menti, gutturis, colli non obesi, sed succulenti, lactea cutis, quæ propius inspecta juvenili robora suffunditur. Namque hunc illi crebro colorem non ira, sed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente alvo

gnum adeptus. Hujus ergo adhuc superstitiæ formam, mores, actiones omnes graphice describit.

^f Hoc addit, quia rarum est ut principes suis invisii non sint. Seneca Thyeste: *Simul ista mundi conditor posuit Deus, odium atque regnum.* Cicero pro Flacco: *Ætatem civitatum quid est negotii concitare? in eum præsertim qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperii non potuerit?*

^g Notæ sunt ligulæ in mensæ vasculis instar cochlearium. Aliud est cochlear, aliud ligula: sed nos hodie cochlearia vocamus, quæ ligulæ sunt verius. Ab harum similitudine aurium legulas dixit, quia curvæ et cavæ sunt; lolliginum item ligulas eandem ob causam Apuleius: ut contra, lienis regulam alibi Sidonius et Alcimus Avitus dixerunt, patuli et recti. Nec minus eleganter Severianus Galabensis, qui cymbalum auribus tribuit homilia 5 in Hexæmeron *Ἡ ἀκοή ἔχει τὴν χρῆσιν ἔχει τὴν ὄψιν. Τὸ γὰρ περικαίμενον κυμβάλων κοσμεῖ τὸ ζῶον.* Legulam autem pro ligula agnoscunt etiam glossaria, quæ *μυστρὸν* interpretantur.

^h Gothicæ gentis mos fuit cæsariem discriminare, atque implexa crinium flagella in aures et terga demittere. Isidorus Originum 221: *Nonnullæ gentes non solum in vestibus, sed et in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum, granos et cinnabar Gothorum.* Ubi cirros intelligo in nodum coactos: quod proprium Suevorum, qui majorem Germaniæ partem obtinebant, insigne facit Tacitus: granos vero hæc ipsa crinium flagella de quibus et synodus Bracarensis, cum de lectoribus cavet, *ne granos gentili ritu dimittant.* Sic enim legendum recte monuit Garsias Loaysa; sed perperam exposuit de veste laica et oblonga, cum ex ipsis Isidori verbis liqueat granos ad vestes minime pertinere. Crinium porro flagella Francis etiam, regis præsertim stirpe natis, in usu fuisse docent Agathias lib. v, et Gregorius Turonensis lib. vi, cap. 24, et aliis locis.

pectus accedens. Arcam dorsi humilior inter excrementa costarum spina discernitur. Tuberosum est utrumque musculus prominentibus latus. **¶** In succinctis regnat vigor ilibus. Corneum femur, internodia popitum bene mascula. Maximus in minime rugosis genibus honor. Crura suris fulta turgentibus, et qui magna sustentat membra pes modicus. Si actionem diurnam, quæ est forinsecus exposita, perquiras, antelucanos ^a sacerdotum suorum cætus minimo comitatu expetit, grandi sedulitate veneratur: quanquam, si sermo secretus, possis animadvertere quod servet istam pro consuetudine potius quam pro ^b ratione reverentiam. Reliquum mane regni administrandi cura sibi deputat. Circumsistit sellam comes armiger, pellitorum turba satellitum ne abs te admittitur, ne obtrepat eliminatur: sicque **B** pro foribus immurmurat ^c exclusa velis, inclusa cancellis. Inter hæc inponissis gentium legationibus, audit plurima, pauca respondet. Si quid tractabitur, differt: si quid expediatur, accelerat. Hora est secunda? surgit e solio, aut thesauris inspiciendis vacaturus, aut stabulis. Si venatione nuntiata procedit, arcum lateri innectere citra gravitatem regiam iudicat: quem tamen, si cominus avem ferantque aut venanti monstres, aut vianti sors offerat, manui post tergum reflexæ puer inserit, nervo lorove fluitantibus: quem sicut puerile computat gestare theatum, ita muliebri accipere iam tensum. Igitur

^a Suos dixit, Arianns denotans, quales erant omnes Gothi.

^b In poster. edit., religione. Sic et Savaroniana, ac mss. aliqui.

^c Sic et Corippus lib. III, Justinii minoris consistorium describens, protectores extra velum collocat, his versibus:

Nobilitas medios sedes Augusta penates,
Quatuor eximilis circumvallata columnis.

Et post alia:

Vela tegunt postes: onstodes ardua servant
Limina, et indignis intrare volentibus obsant,
Condens numeris fastu nutuque tremendi.

Consistorii regii fores velis prætendebantur: proxima huic statio cancellis septa et clausa erat. Intra velum, hoc est in consistorium ipsum, admissi comites et participes consilii: satellites inter cancellos et vela subsistere. De his cancellis quibus iudicium item omnium secretaria vallabantur, Cassiodorus senator XI Variarum 7 **¶** et glossæ antiquæ: *Caula, cancelli ante iudicem. Extra caula, foris versus atria. Græci κηκλίδας vocant, hoc est, θύρας δικαστηρίων τῶν ἀρχαίων, ἢ δικαστηρίων*, Suida teste.

^d Libro II, epistola ad Serranum, *sericatum toreuma*; et lib. IX, in carmine Anacreontico, *rutilum toreuma bysso*. Quibus omnibus locis toreumata pro toralibus posuit, et voce abusus est, Prudentii exemplum in P-ychomachia:

uda ubi multo

Fulcra mero veterique toreumata rore rigantur.

Et Salviani lib. IV ad Ecclesiam. Toreumata enim proprie sunt thericlea vasa cæлата, quibus nihil commune cum purpura et bysso. At toralia, stragula vestes lectorum tricliniarium: quæ vulgo ex pellibus erant, pro facultatum luxusque modo purpurea fiebant et serica. Cicero Philippica 2: *Conchyliis Cn. Pompeii peristromatis servorum in cellis lectos stratos*

A acceptum modo insinuat e regione capitibus intendit, modo ad talum pendulum nodi parte contraversa, languentem chordæ laqueum vagantis digito superlabente prosequitur: et mox **¶** spicula capit, implet, expellit: quidve cupias percuti, prior admonet: eligis quid faciat, quod elegeris ferit: et si ab alterutro errandum est, rarius fallitur figentis ictus, quam destinantis obtutus. Si in convivium venit, quod quidem diebus profestis simile privato est, non ibi impolitam congeriem viventis argenti mensis cedentibus suspiriosus miniter imponit. Maximum tunc pondus in verbis est: quippe cum illic aut nulla narratur, aut seria. ^d Toreumatum peripetasmatumque modo conchyliata profertur suppellex, modo byssina. Cibi arte, non pretio placent: ^e fercula nitore, non pondere. Scyphorum, paterarumque raras oblationes facilius est ut accuset sitis, quam recuset ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, ^f abundantiam Gallicanam, celeritatem Italiam, publicam pompam, privatam diligentiam, regiam disciplinam. De ^g luxu autem illo sabbatario narrationi meæ supersedendum est, qui nec latentes potest latere personas. Ad coepta redeatur. Dapibus expleto somnus meridianus sæpe nullus, semper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi est, te-seras colligit rapide, inspicit sollicitè, volvit argute, mittit instanter, ^h joculariter compellat, patienter exspectat. In bonis jactibus tacet, in malis ridet, in neutris **¶** *videres*. Martialis lib. III.

Cubitis trudit et inde convitas,
Edulus ostro, sericisque pav' nia.

^e Plerique *pondere* legunt; alii *splendore*, ut Pithæi codex, quod non minus arridet. Eadem enim conjunxit Plinius de Carmanæ murrhinis agens lib. XXXVII, cap. 2: *Splendor his sine viribus, nitorque reverius quam splendor*.

^f Quam in dialogis non semel suggillat Sulpicius Severus: et Francis familiarem testatur Luitprandus Ticinensis lib. I, cap. 6: *Melensis, ait, episcopus cibaria ei multa secundum Francorum consuetudinem ministraret*.

^g Festorum d'orum, per quos publicis privatisque conviviis major luxus: adeo quidem ut cynico dente Antisthenes *ἐορτῶν γαστριμαργίας ἀπορῶν* vocitaret. Quin dies festos intelligat dubium esse non potest. Hos enim profestis opponit, quorum convivia sine luxu fuisse dixit. Sacrarum nempe litterarum more locutus est, quæ festa omnia, quoscunque in dies incidant, sabbata vocant: *σάββατον πᾶσαν ἐορτῆν καλοῦσιν*, ait Isidorus Pelusiotus lib. III, c. 10. Constat quidem Orientales olim in ecclesia etiam sabbatis, perinde ac **D** dominicis, feriari solitos, conventusque sacros agere: quam ob causam Asterius, Amasæ Ponti episcopus, in homilia de repudio *καλὴν τὴν συνωρίδα τοῦ σαββάτου καὶ τῆς κυριακῆς*; et Gregorius Nyssenus in oratione quadam dies illos fratres vocat, luxumque adeo et delicias sabbatarias reprehendit: cum Occidentales contra dominico contenti, sabbati ferias, ut Judæorum proprias, neglexerint. Unde et Tertullianus in Apologetico: *Secun lo 10 loco ab iis sumus, qui diem sabbati otio et luxu discernunt*: id est dominico feriamur, ut illi sabbato. Licet ergo potuerint fortasse Gothi, ut Græcorum disciplinæ alumni, sabbatis quoque Græcorum ritu feriari: aptius tamen est quod diximus, sabbati nomine hoc loco dies festos omnes intelligi.

^h In aliquibus mss., *joculariter*.

irascitur, in utrisque philosophatur. Secundas fastidit vel timere, vel facere: quarum opportunitates spernit oblatas, transit oppositas. Sine motu evaditur, sine colludio evadit. Putes illum et in calculis armare. Sola est illi cura vincendi. **6** Cum ludendum est, regiam sequestrat tantisper severitatem, hortatur ad ludum, libertatem, communionemque. Dicam quod sentio: timet timeri. Denique oblectatur commotione superati: et tunc demum credit sibi non cessisse collegam, cum fidem fecerit victoriae suae blis aliena. Quodque mirere, saepe illa lætitia, minimis occasionibus veniens, ingentium negotiorum merita fortunat. Tunc petitionibus diu ante per patrociniorum naufragia jactatis, absolutiois subitæ portus aperitur. Tunc etiam ego aliquod obsecraturus feliciter vincor, quando mihi ad hoc tabula petit, ut causa salvetur. Circa nonam recrudescit moles illa regnandi. Redeunt pulsantes, redeunt submoventes, ubique litigiosus fremitus ambitus: qui tractus in vesperam, cœna regia interpellante rarescit, et per aulicos deinceps pro patronorum varietate dispergitur, usque ad tempus concubiæ noctis excubaturus. Sane intromittuntur, quanquam raro, inter cœnandum mimici sales, ita ut nullus conviva mordacis linguæ felice feriat. Sic tamen quod illic nec organa hydraulica sonant, nec sub phonusae vocalium concentus meditatum acroama simul intonat. Nullus ibi lyristes, chorales, a mesochorus, tympanistria, psaltria canit: rege solum illis fidibus delinuito, qui-

* Pertinet ad pantomimos cordacistas, qui cordacem, *ἀσχαρὸν καὶ ἀπρεπὴ ὄρχησιν*, saltabant. His enim qui crotalis vel manuum plausu signa dabat, quia in medio choro erat, mesochorus dicebatur, ut docuit nos vetus scholiastes Juvenalis ad satyram 11. Quo spectans Plinius junior lib. 11 epistolas ad Maximum, mesochorum non inepte dixit eum qui in auditorum corona cæteris ad laudandum oratorem conductis plaudendi signum dabat.

^b Lugdunensi Caussidico, de quo lib. v, epist. 17 ad Eriphium ejus generum.

^c Lege Calpurnia sancitum olim fuerat ambitus damnatos *μῆτε ἄρχεῖν, μῆτε βουλευεῖν*, ita ut aditu curiæ honorumque perpetuo arcerentur. Lex Julia cœnam mitigavit, eamque redegit ad quinquennium: auctor Dio lib. xxxvi et lvi. Verum lex Julia, ut Modestinus docet, in Urbe cessavit, postquam magistratus a principe creari cœpti; et poenæ in eos qui apud principem ambirent aliæ postea decretae, ut lib. 1 cod. Theod. ad legem Juliam de ambitu. Quare Sidonius, cum senatu movere leges ambitus dixit, non ad sui, sed ad superiorum temporum morem respexit.

^d De proavo Sidoni ejusque honoribus nihil locum memini. Apollinaris avus prefectus prætorio Galliarum fuerat principe Honorio, pater imperante Valentiniano. Avitus denique socer, et prefectus ñem, et magister utriusque militiæ, ut suis locis ostendetur.

^e Officiis: quæ palatii magistrarii Eumenio rhetori pro scholis Æduorum. Magister officiorum totam palatii disciplinam, omnesque scholarum ordines et officia regebat. Inde nomen illi, vel ab officiis vel ab aula ipsa et palatio. Rutilius Numatianus:

Officiis regerem cum regia lecti magistris,
Armigerasque pui principis excubas.

Græci quoque *τῶν ἡγεμόνων τῶν βασιλείων*, ut Theo-

bus non minus mulcet virtus animum quam cantus auditum. Cum surrexerit, inchoat nocturnas aulicæ gaza custodias, armati regis domus aditibus assistunt, quibus horæ primi soporis vigilabuntur. Sed jam quid meas istud ad **7** partes, qui tibi indicanda non multa de regno, sed pauca de rege promisi? Simul et stylo finem fieri decet: quia et tu cognoscere viri non amplius quam studia personamque voluisti, et ego non historiam, sed epistolam efficere curavi. Vale.

EPISTOLA III.

Sidonius b Philiatio suo salutem.

I nunc, et legibus me ambitus interrogatum ^c senatu move, cur adipiscendæ dignitati hæreditariæ curis pervigilibus incumbam: ^d cui pater, socer, ^e avus, proavus, præfecturis urbanis prætorianisque, ^f magisteriis palatinis militaribusque micuerunt. Et ecce Gaudentius meus hactenus tantum Tribunitius, oscitantem nostrorum civium desidiâ vicariano apice transcendit. Mussitat quidem juvenum nostrorum calcata generositas: sed qui transit derogantes, in hoc solum movetur, ut gaudeat. Igitur venerantur hucusque contemptum, ac subitæ stupentes dona fortunæ, quem consensu despiciebant, sede suspiciunt. Ille obiter stertentium oblata orum aures ranci voce præconis everberat: qui in eum licet stimulis inimicalibus excitetur, scammis tamen amicalibus deputantur. ^g Unde te etiam par fuerit privilegio gaudentem præfecturæ, in ^h quæ participanda de-

doretus lib. v; nunc *ἡγεμόνα τῶν ἐν ἀλλῇ τάξεων*, ut Zosimus lib. 11. Glossæ nostræ, *μάγιστρος ὀρχηκίαν ὄνομα οὐδὲν ἔσται τοῦ ἡγουμένου τῶν αὐλικῶν καταλόγων δεασμαίων*.

^f Vicariæ præfecturæ: qui vicarianus honor, et vicaria dignitas passim, aut etiam vicaria absolute, ut de magisteria dicebimus. Vicarii ergo erant qui pro præfectis **II** prætorio sibi creditas aliquot provinciarum dioceses administrabant: ut præfecti prætorio Italiæ vicarii tres fuerunt, urbis Romæ, Italiæ et Africæ: totidem præfecti prætorio Galliarum vicarii, unus Hispaniarum, alter Britanniarum, tertius septem provinciarum per Gallias, de quo hic agi censeo. Non enim audiendi sunt qui tres vicarios in una Gallia ponunt, cum recte in Notitia scriptum sit vicarios in Occidente sex tantum fuisse; hos numerum quos enumeravimus. Quia igitur vicarii proximo gradu erant a præfectis, Ausonius in Mosella vicarianam secundam præfecturam vocat, vicariosque Italiæ et Britanniarum designat his verbis:

Aut Italum populos, Aquilonigenasque Britannos
Præfecturarum titulo tenuere secundo.

^g Snadet ut præfecturæ assensionem sibi oblatam recipiat, atque hujus muneris privilegio antiquati honoris, alterius fortasse assensionis quam apud vicarium gessera, jacturam resarciat. Assessores consilarii præfectorum præacta militia multis privilegiis ornabantur, ac vicariis denique ipis æquabantur, cod. Theod. de comitibus qui illi tribus assederunt. Quæ præroga iva carebant qui vicariis tantum aut aliis minoribus judicibus assederant. Ideo verendum ait Philenatio, ne si extra præfectorianæ assensionis prærogativam in concilium venerit, reipsa sentiat se nullum fructum ex vicariano assensione cepisse.

^h In poster. edit., *quam participandam*. Sic in aliis libris editis.

posceris, antiquati honoris perneciter sarcire dispen- **A**
dium: ne si extra prærogativam consilarii in con-
cilium veneris, solas vicariorum vices egisse videre.
Vale.

§ EPISTOLA IV.

Sidonius a Gaudenzio suo salutem.

Macte esto, vir amplissime, fascibus partis dote
meritorum: quorum ut titulis apicibusque potiare,
non maternos reditus, non avitas largitiones, non
uxorias gemmas, non paternas pecunias numeravisti:
quia tibi e contrario ^b apud principis domum, inspe-
cta sinceritas, spectata sedulitas, admessa sodalitas
laudis fuere. O terque quaterque beatum te, de cujus
culmine datur amicis ¹ titula, lividis pœna, posteris **B**
gloria; tum præterea vegetis et alacribus exemplum,
desidibus et pigris incitamentum; et tamen si qui
sunt qui te quocunque animo deinceps æmulabuntur,
sibi forsitan, si te ^c nsequantur, debeant; tibi debe-
bunt procul dubio, quod sequuntur. Spectare mihi
videor, honorum pace præfata, illam in invidis
ignaviam superbientem, et illud militandi inertibus
familiare fastidium, cum ^a de-peratione crescendi,
inter bibendum philosophantes, ferias inhonorato-
rum laudant, vitio desidia, non studio perfectionis.
Cujus appetitus, ne adhuc pueris usui foret, majorum
judicio rejiciebatur; sic adolescentum declamatum-
culas panis textilibus comparantes, intelligebant
eloquia juvenum laboriosius brevia produci quam
porrecta succidi. Sed hinc quia ista hæc satis, quod
subest, quæso, reminiscaris, velle me tibi studii **C**
hujusce vicissitudinem reponserare, ⁹ modo me
actionibus justis Deus annuens et sospitem præstet,
et reducem. Vale.

^a Vicario 7 provinciarum, ejus honoris apices co-
dicillosque tunc adeptos

^b Anthemii Aug. vicarii a principe ipso creaban-
tur, non a præfectis. Cassiodorus senator in For-
mula vicarii urbis, *Propria est jurisdictio, que datur
a principe*. Proinde Maximinus ferox ille præfectus
prætorii de quo Marcellinus lib. xxviii, cum vicarium
Doryphoriano delatum cuperet, non eam delatum
ipse, sed a principe impetravit. Secus rectores provin-
ciarum qui a præfectis ipsis mittebantur, remo-
vebanturque sine speciali auctoritate principis, ut
patet ex lib. iii de Officio PP. Orientis et Illyrici, et
lib. ix de Advocatis divers. judicium. Propterea vice
tantum præfectoria judicare dicebantur; vicarii autem
vice sacra, ut qui a principe jurisdictionem habere-
nt. Senator idem, *vice sacra sententiam dicit*. **D**
Et lib. i cod. de officio vicarii, *Vicaria dignitas sacræ
cognitionis habet potestatem, et jurisdictionis nostræ
solet representare reverentiam*.

^c Lugdunum ab Urbe missa, ut duæ præcedentes
ac reliquæ hujus libri omnes præter ultimam. Hæc
vero elegantissimam **12** continet totius itineris Romani
descriptionem.

^d In aliis libris, de.

^e Lugduni, patriæ utrique communis. Ut Rhoda-
nusia Sidonio, sic Araria interdum aliis, quod ad
utriusque fluminis confluentes posita sit. Alias quo-
que urbes ad Rhodanum sitas Rhodanitas dicit in
carmine Anacreontico. Irenæus vero rationem ipsam
tractumque circa Rhodanum *Ῥοδανίτιαν*, Rhodanu-

EPISTOLA V.

Sidonius a Heronio suo salutem.

Litteras tuas Romæ positus accepi, quibus an se-
cundum commune consilium sese peregrinationis
meæ cœpta promoveant sollicitus inquiris. Viam
etiam qualem qualiterque confecerim, quos aut flu-
vios viderim poetarum carminibus illustres, aut
urbes nœnium situ inclytas, aut montes nominum
opinionem vulgatos, aut campos præliorum replicatione
monstrabiles: quia voluptuosum censeas, quæ le-
ctione compereris, eorum qui inspexerint fidelior
didicisse memoratu. Quocirca gaudeo te quid agam
cupere cognoscere; namque hujusmodi studium **D**
ex affectu interiore proficiscitur. Illicet, et si secus
quæpiam, sub ope tamen Dei ordiar a secundis;
quibus primordiis majores nostri etiam sinisteritatum
suarum relationes evolvere auspicabantur. Egresso
mihi ^e Rhodanusia e nostræ nœnibus publicus cursus
usui fuit, ^f utpote sacris apicibus accito, et quidem
per domicilia sodalium propinquorumque: ubi saepe
moram viani non veredorum paucitas, sed amicorum
multitudo faciebat: quæ mihi arcto implicita com-
plexu, itum reditumque felicem certantibus votis
comprecabatur. Sic Alpium jugis appropinquatum:
quarum mihi citus et facilis ascensus, et inter utrim-
que **10** terrenis latera prærupti cavatis in callem
nivibus itinera mollita. Fluviorum quoque si qui non
navigabiles, vada commoda, vel certe pervii pontes,
quos antiquitas a fundamentis ad usque aggerem cal-
cabili silice crustatum crypticis arcibus fornicavit.
^g Ticini cursoriam (sic navigio nomen) ascendi: qua in
Eridanum brevi delatus, et cantatas sæpe comessaliter
nobis Phaethontidas, et commentitias arborei metalli
lacrymas risi Ulvosum Lambrum, cœrum Aduum,

slam appellavit.

^f Alioqui privato veredis publicis uti non licuisset,
cum lex Honorii hoc excepto capite interdicit. *Ne
quis, ait, sibi deinceps cursum publicum privatus
usurpet, nisi cum aut a nobis evocatur, aut a clemen-
tiæ nostræ veneratione discatit*. Mors autem fuisse
ut quos ad se acciret principis, evectonem illis
concederent, indicunt litteræ Constantii Aug. S.
Athanasium evocantis apud Theodoretum lib. ii et Ju-
liani ad Eustochium his verbis, *ἤξε μετῶν ὑποτίτας*.
*Ἄξει δὲ σε δημόσιος δρόμος ὄχηματι χρώμενον ἐν, καὶ
παρίπρω*.

^g Os'endit hic locus cursum publicum non equis
tantum v-hiculisque stetit, sed navigiis etiam ac
dromonibus per flumina, lacus, sinus, ut res tulit,
distribuitis. Quod sane verum est. Nam id satis quo-
que apparet ex tabula itineraria, quæ iter Verona
Ravennam per Hostilias designans, Hostilias Raven-
nam per Padum iter faciendum notat; et ex Senatore
apud quem Theodotius rex dromoniaris Hostilien-
sibus in hunc modum scribit lib. ii Variarum: *Et
ideo comiti sacrarum largitionum nostræ præcepit au-
ctoitas, ut in Hostilensi loco constitui ebeatit: qua-
tenus fiscalis humanitate recreati, excursus cum vere-
darii per Alveum Padi more solito faciatis: ut diviso
labore equis publicis debeant subveniri, quando cursus
vester non alteritur, qui per vias liquidas expeditur*.
Dromonarii remiges erant dromonum: dromones autem,
δρόμωνες, cursoriæ, expediti cursus navigia hinc
rei destinata.

velocem Athesim, pigrum Mincium, qui Ligusticis A
Eganeisque montibus oriebantur, paulum per ostia
adversa subvectus, in suis etiam gurgitibus inspexi:
quorum ripæ torique passim quænis acernisque ne-
moribus vestiebantur. Illic avium resonans dulce con-
centus, quibus nunc in contravis arundinibus, nunc
quoque in juncis pungentibus, nunc et in scirpis
enodibus, nidorum strues imposita nutabat: quæ
cuncta virgulta tumultuam super amnicos margines
soli libuli succo fota fruticaverant. Atque obiter
Cremonam pervectus adveni, ejus olim est Tityro
Mantuano larium suspirata proximitas. Brixillum
dein oppidum, dum succedenti a Æmiliano nauæ
decedit Venetus remex, tantum ut exiremus, intra-
vimus, Ravennam paulo post cursu dexteriore sub-
euntes: quo loci veterem civitatem, novumque por-
tum, ^b media via Cæsaris ambigas utrum connectat,
an separet. Insuper oppidum duplex pars interluit
Padi certa, pars aluit: qui ab alveo principali mo-
lium publicarum d' scerptum objectu, ei ¹¹ per eas-
dem derivatis tramitibus exhaustus, sic dividua
fluente partitur, ut præbeant mœnibus circumfusa
presidium, infusa commercium. Huc cum peroppor-
tuna cuncta mercatui, tum præcipue quod esui com-
peteret deferebatur: nisi quod, cum sese hinc salsum
portis pelagus impingeret, hinc cloacali pulte fossa-
rum discursu lintrium ventilata, et ipse lentati lan-
guidus lapsus humoris nauticis cuspidibus foraminato
fandi glutino sordidaretur, in medio undarum siti-
ebimus: quia nusquam vel aquæ ductuum liquor
integer, vel cisterna defæcabilis, vel fons irriguus,
vel puteus illimis. Unde progressis ad Rubiconem
vatum, qui originem nomini de glarearum puniceo
colore mutuatur: quique olim Gallis Cisalpinis,
c' Italique veteribus terminus erat, cum populis

^a Quemadmodum in viis militaribus statæ mutatio-
nes erant vehiculorum equorumque qui cursui pu-
blico serviebant; sic in fluvii dromonum. De Tici-
nensi et Hostiliensi vidimus: nunc de Brixillensi
docemur. Significat enim Brixilli, quod oppidum in
dextra Padi ripa Æmilie fuit provincie, mutationem
remigum fuisse, ac Venetis Æmiliano successisse;
ita videlicet, ut supra Brixillum supernates dromo-
narii Veneti fuerint; deinceps vero infernates Æmi-
liani.

^b Quæ et ipsa tertii oppidi speciem gessit. Triplex
enim Ravenna Jordanis in Geticis. Prima Ravenna,
ultima Classis, media Cæsarea. Itaque *urbis vetus*
Sidonii est Ravenna, πόλις ἀρχαία Ζωσιμο. *Novus*
portus, Classis, nomen hoc ¹³ a classe nacta quam
Augustus ibi collocavit. *Via Cæsaris*, Cæsarea ipsa,
media inter Urbem et mare. Quod sequitur *oppidum*
duplex, non ad tria hæc membra, sed ad veterem
tantum Ravennam referendum, quam Padi pars in-
fluens duplicem faciebat.

^c Olim Rubico finis Italiae. Cicero in Antonium
Philip. 6: *ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui*
finis est Gallie, educeret. Ita iam enim a Gallia Ci-
salpina dirimebat. Post Augustum, qui Cisalpinam Italiae
adjecit, Italiae finis Alpes tuere, non Rubico. Strabo
lib. v: *Μετὰ δὲ τὴν ὑπόρριον τῶν Ἀλπεων, ἀρχὴ τῆς νῦν*
Ἰταλίας. Post Alpium, inquit, radices initium nunc
Italiae.

^d Aquæ ductus. Cassiodorus in Comitiva Forma-
rum Urbis: *In formis Romanis utrumque præcipuum*

utriusque Adriatici maris oppida divisui fuere. Hinc
Ariminum, Fanumque perveni, illud Juliana rebel-
lione memorabile, hoc Asdrubaliano funere infectum.
Siquidem illic Metaurus, cujus ita in longum felicitas
uno die parta porrigitur, ac si etiam nunc Dalmatico
salo cadavera sanguinolenta decoloratis gurgitibus
inferret. Hinc cætera Flaminie oppida, statim ut in-
grediebar, egressus, lævo Picentes, dextro Umbros
latere transmisi. Ubi mihi seu Calaber Atabulus, seu
pestilens regio Tuscorum, spiritu aeris venenatis
flatibus inebriato, et modo calores alternante, modo
frigora, vaporatum corpus infecit. Interea febris,
sitisque penitissimum cordis medullarumque secre-
tum depopulabantur. Quarum aviditati ¹² non solum
amœna fontium, aut abstrusa puteorum (quanquam
hæc quoque), sed tota illa vel vicina vel obvia
fluente, id est vitrea Fucini, gelida Clitumni, Anienis
cærola, Naris sulphurea, pura Fabaris, turbida Ti-
beris, metu tamen desiderium fallente, pollicebamur.
Inter hæc patuit et Roma conspectui: cujus mihi
^d non solum formas, verum etiam naumachias vide-
bar epotaturus. Ubi ^e priusquam vel pomeria con-
tingerem, triumphalibus apostolorum liminibus affu-
sus, omnem protinus sensi membris male fortibus
explosum esse langorem. Post quæ cælestis experi-
menta patrocinii, conducti diversorii parte susceptus,
atque etiam nunc ista hæc inter jacentium scripti-
tans, quieti pauxillum operam impendo. Neque
adhuc principis, aulicorumque tumultuosis foribus
obversor. Intervenit etenim ^f nuptiis patriciæ Ricime-
ris, cui filia pereunis Augusti in spem publicæ secu-
ritatis copulabatur. Igitur nunc in ista non modo
personarum, sed etiam ordinum partiumque lætitia,
Transalpino tuo latere conducibilis visum: quippe
cum hoc ipso tempore quo hæc mihi exarabantur,

est, ut fabrica sit mirabilis, et aquarum salubritas sin-
gularis. Cum tribus generibus ductus aquæ fiant, au-
ctore Vitruvio, rivis per canales structiles, aut listu-
lis plumbei, seu tubulis scilicet; qui structiles
sunt rivorum canales, Formæ proprie nuncupantur.
Nomen inde, ut apparet, quod subditis formis instrue-
bantur. Qua ratione formacei quoque Afrorum Hispano-
rumque ex terra parietes dicti, quoniam in forma
circumdatis duabus tabulis inferantur, ut docet
Plinius lib. xxxv, cap. 14.

^e Extra pomerium erat divi Petri basilica: nec
clausa fuit ante Leonis pape IV tempora, qui novam
nominis sui urbem mœnibus cuxit, quæ basilicæ
presidio esset adversus Sarracenos.

^f Harum etiam meminit epist. 9 et in Panegyrico
Anthemii: *Sic socer Augustus genero Ricimere beatus.*
Infaustæ nuptiæ: quas ingrato genero exprobrat
Anthemius apud Ennodium in Vita Epiphani. *Quis,*
inquit, hoc veterum retro principum fecit unquam, ut
inter munera quæ pelito Getæ dari necesse erat, pro
quiete communis filia poneretur? Nescinus parcere san-
guini nostro, dum servamus alienum. Anthemii filia
nomen Ascilam non fuisse, ut quidam censuerunt,
monimus in Notis ad Ennodium, simulque erroris
fontem indicavimus ex verbis Gregorii Thonensis.
Et quidem animadverti potuerat barbarum Ascilæ
nomen Græcæ puellæ non convenire, cum Græcorum
mos fuerit patriis et significantibus nominum voca-
bulis uti.

vix per omnia theatra, macena, prætoria, fora, templa, gymnasia, talassio fescenninus explicaretur. Atque etiam e contrario studia sileant, negotia quiescant, iudicia conticescant, differantur legationes, vacet ambitus, et inter scurrilitates histrionum to us actionum seriarius status peregrinetur. Jam quidem virgo tradita est, jam corona sponsus, jam palmata consularis, jam cyclade pronuba, jam toga senator honoratur, jam penulam deponit inglorius: et nondum tamen cuncta thalamorum pompa defremuit, quia necdum ad mariti domum nova nupta migravit. Qua festivitate decursa, cætera tibi laborum meorum molinina reserabuntur, si tamen vel consummata solemnitas aliquando terminaverit istam totius civitatis occupatissimam vacationem. Vale.

EPISTOLA VI.

Sidonius ad Eutropio suo salutem.

Olim quidem scribere tibi concupiscebam, sed nunc vel maxime impellor, id est, cum mihi duceus in Urbem, Christo propitiante, via carpiunt. Scribendi causa vel sola, vel maxima, qua te scilicet a profundo domesticæ quietis extractum ad capessenda militiæ palatinæ munia vocem. His additur, quod munere Dei tibi congruit ævi, corporis, animi vigor integer; dein quod equis, armis, veste, sumptu, familiaritio instructus, solum, nisi fallimur, incipere formidas: et cum sis alacer domi, in aggredienda peregrinatione trepidum te iners desperatio facit: si tamen senatorii seminis homo, qui quotidie trabeat proavorum imaginibus ingeritur, iuste dicere potest semet peregrinatum, si semel et in juvenia viderit domicilium legum, gymnasium litterarum, curiam dignitatum, verticem mundi, patriam libertatis, in qua unica totius mundi civitate soli barbari et

^a Sic libri optimæ notæ. Alii *thalassia*, quod ad rem nihil facit. Talassionis autem et vox et carmen notum in nuptiis.

^b Primi Christiani corona in nuptiis usi non sunt. Nam cum in numinis alicujus tutela coronæ omnes essent, ideo abstinabant, ne profanæ religionis participes viderentur. Tertullianus **14** de Corona militis: *Coronant et nuptiæ sponso: et ideo non nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt* Postquam desiit hoc periculum, pristinum morem amplexi sunt: quem antiquissimum apud Hebræos fuisse testis est Esaias, qui sponsum corona decoratum describit cap. 61. Basilius Seleuciæ in Tecla. *Χορεύσω γὰρ ἐπὶ τῷ σῶ γάμῳ. Κἀγὼ δὲ περιθήσω μὲν σοι, περιθήσω δὲ τῷ νομίῳ τῷ σῶ τὸν πολυεύκτοσ Στέφανον.* Theophanes Chronici auctor in Copronymis. *Ἐξε ξεν Ελοήνην Λέοντι τῷ υἱῷ αὐτοῦ, στέφανος αὐτοῦς ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Στεφάνου τῷ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ γάμου.* Irenæ Leonii filio copulavit, coronans illos in sancti Stephani templo imperii simul ac nuptiarum corona.

^c Ducendæ ad maritum sponsæ primum exemplum, legemque a Deo manasse, qui Evam ad Adamum deduxit, probat Severianus hom. 5 in Hexæmeron: *Καὶ ὄρα τὸν νόμον· πᾶσα γὰρ Θεοῦ φωνὴ ἀρχαία καὶ νῦν ἦν τῆς φύσεως.* *Ἐγένετο ὁ Θεὸς τὴν γυναῖκα πρὸς τὸν ἄδρα καὶ ἔμενον τοῦτο νόμος ἕως σήμερον, τὴν γυναῖκα ἀγαθῆσαι τῷ ἀνδρὶ, οὐ τὸν ἄδρα πρὸς τὴν γυναῖκα.* *Legem in-pice: omnis quippe antiquæ vox Dei regula est naturæ. Duxit Deus uxorem ad Adam: et manet hodi que*

servi peregrinantur. **14** Et nunc (proh pudor!) si relinquere inter busseque rusticanos, subulco-que ronchantes. Quippe si et campum siva tremente proscindas, aut prati floreas opes panda curvus falce populeris, aut vineam palmite gravem cernuus rastris fossor invertas; tunc est tibi summa votorum beatitudo. Quin potius expergiscere, et ad majora se pingui otio marcidus, et innervis animus attollat. Non minus est tuorum natalium viro, personam suam excolere, quam villam. Ad extremum quod tu tibi juventutis exercitium appellas, hoc est otium veteranorum, in quorum manibus effeti enses rubiginosi sero ligone mutantur. Esto, multiplicatis tibi spumabunt musta vinetis, innumeros quoque cumulos frugibus rupta congestis horrea dabunt, densum pecus gravidis uberibus in mulctram per antra olida caulorum pinguis tibi pastor includet: quo spectat tam sæculento patrimonium promovisse compendio; et non solum inter ista, sed, quod est turpius, propter ista latuisse? Non nequiter te concilii tempore, post sedentes densentesque juvenes, inglorium rusticum, senem stantem, nobilem latitandum pauperis honorati sententia premet, cum eos quos esset indignum si vestigia nostra sequerentur, videris dolens antecessisse. Sed quid plura? Si pateris hortantem conatum tuorum socius adjutor, præviis particeps ero. Sin autem illecebrosus deliciarum cassibus involutus, mavis, ut aiunt, Epicuri dogmatibus copulari, qui jactura virtutis admissa, summum **15** bonum sola corporis voluptate determinat, testor ecce majores, testor posteros nostros, huic me noxæ non esse confinem.

EPISTOLA VII.

Sidonius Vincentio suo salutem.

Angit me casus Arvandi, nec dissimulo quin

lex illa, ut ducatur uxor ad virum, non vir ad uxorem.

^d Viro nobili, adhuc quidem privato, postea præfecto prætorio Galliarum, lib. iii, epist. 6.

^e Non veræ militiæ, sed quo sensu militare palatio dicti omnes qui in aula versantur, etiam si arma non tractent, ut notarii, scrinarij, largitionales et cæteri, de quibus titulus de privilegiis eorum qui sacro palatio militant. Quinimo militiam palatinam veræ et armatæ leges opponunt. Tria enim omnino militiæ genera distinguunt: armatam seu militarem, quæ ita vocari cœpit postquam militiæ nomen ad alia translatum; palatinam eorum qui intra palatium merolant; tertiam reliquorum omnium, qui diversis iudicibus potestatibusque apparebant, qualis quæ militia proconsularis aut præfectiana dicebatur. Honorius imp. de diversis officiis et appar.: *Cujuslibet iudicis apparitores, inter quos etiam præfectianos locamus, ad quamcumque aliam militiam vel palatinam vel militarem transierint, retrahendi hos copiam illis quos deseruere tribuimus.*

^f Orhis scilicet Romani, post Antoninum Pium, qui quod Augusto, si Dionii fides, suadebat Mæcnas, re perfectit, ut jus Romanæ civitatis commune fieret omnibus subjectis. Novella 78 Justiniani. Quo factum ut Roma una omnium patria et civitas esset: in qua soli, quod ait Sidonius, peregrini censerentur aut servi, in quos jus illud cadere non poterat, aut barbari qui non parebant imperio.

^g In aliquibus libris orbis.

15 Arvandi hujus præfecti prætorii Galliarum

angari. Namque hic qui que cumulus accedit laudibus imperatoris, quod amare palam licet et capite damnatos. Amicus homini sui, supra quam morum ejus facilitas varietasque patiebantur. Testatur hoc, propter ipsum mihi nuper invidia conflata, cujus me paulo incautiorem flamma deterruit. Sed quod in amicitia steti, mihi debui. Porro autem in natura ille non habuit diligentiam perseverandi: libere queror, non insultatorie: quia fidelium consilia despiciens, fortunæ ludibrium per omnia fuit: denique non cum aliquando cecidisse, sed tam diu stetit plus miror. O quoties sæpe ipse se adversa perpesum gloriabatur! cum tamen nos ab affectu profundiore ruituram ejus quandoque temeritatem miserarerimur, definites non esse felicem, qui hoc frequenter potius esse, quam semper judicaretur. Sed gubernationis suæ ordinem exposcis. Salva fidei reverentia quæ amico etiam afflicto debetur, rem breviter exponam. Præfecturam primam gubernavit cum magna popularitate, consequentemque cum maxima populatione. Pariter onere depressus **16** aris alieni, metu creditorum successuros sibi optimates æmulabatur. Omnium colloquia ridere, consilia rimari, officia contemnere, pati de occurrentium raritate suspicionem, de assiduitate fastidium: donec odii publici molo vallatus, et prius

et judicii quo majestatis Romæ damnatus est ab Anthenio, meminere veteres plerique chronographi, sed nomine interpolato. Cassiodorus, eumque secuti Marianus et Hermannus Aravundum vocant. Paulus diaconus Servandum; quo etiam modo Sigebertus, Utho, Conradus abbas et alii: verum nomen cum integra historia Sidonio debetur.

* Qui in antiqua inscriptione Fl. Eugenius Asellus. Hoc tempore comes erat largitionum: postmodum præfectus Urbi fuit, in eoque magistratu in basilica S. Pauli aræ maximæ tholum cum quadrato circum aram exedræ ambitu reparavit. Vidimus ipsi, cum opus adhuc restaret (nunc enim eversum est), subjectas porphyreticis columnis bases marmoreas, atque in his linas ad utrumque aditum his verbis inscriptas.

FL. EUGENIUS ASELLUS
V. C. PRÆF. URBI
V. S. I. REPARAVIT.

^b Præfectus fuerat prætorii Galliarum. In carmine Pompeptico:

Hic docti invenies patrem Tonanti,
Rectorem columenque Galliarum,
Præsci Ferreolum parem Syagri.

Sed de Ferreolo Sidonii affine plura ad epistolam 12, lib. vii. Nunc satis sit monere falli eos qui hoc loco Tonantium a Ferreolo distinguunt, quasi duo sint, cum unicus sit Ferreolus prænomine Tonantius; sicut Afranius Syagrius non duorum, sed unus est appellatus. Alioqui quatuor ab una provincia legati essent, cum plures quam ternos mitti leges vetent.

* Syagrii consulatum quem Gratiano imperante cum Antonio gessit, fasti omnes loquuntur, Afranii prænomen unus habet Sidonius. Quod vero Postumum Syagrium in commentariis suis appellat Onulfrius, suo nimirum more facit, quo solet vir diligentissimus, nomina quæ semel in uno quopiam conjuncta meminerit, in omnibus copulare quos eorum aliquo affectos videt. Sic enim post aliquot annos Atticum qui collega fuit Cæsarii, Pontium cognomi-

cinctus custodia quam potestate discinctus, captus, destinatusque pervenit Romam: illico tamen, quod prospero cursu procellisum Tusciæ litus enavigasset, tanquam sibi bene conscio ipsa quodammodo elementa famulantur. In Capitolio custodiebatur ab hospite^a Flavio Aselo, comite sacrarum largitionum, qui adhuc in eo semifumantem præfecturæ nuper extortæ dignitatem venerabatur. Interea legati provinciæ Galliæ Tonantius^b Ferreolus præfectorius, ^c Afranii Syagrii consulis e filia nepos, ^d Thaumastus quoque et Petronius, maxima rerum verborumque scientia præditi, et inter principalia patriæ nostræ d. cora ponendi, prævium Arvandum publico nomine accusaturi ^e cum gestis decretalibus insequuntur. Qui inter cætera quæ sibi provinciales agenda mandaverant, interceptas litteras deferebant, quas Arvandi scriba correptus dominum dictasse profitebatur. Hæc ad ^f regem Gothorum charta videbatur emitti, pacem cum Græco imperatore dissuadens, ^g Britannos super Ligerim sitos impuguari oportere demonstrans, ^h cum Burgundionibus jure gentium Gallias dividi debere confirmans, et in hunc ferme modum plurima insana, quæ iram regi feroci, placido verecundiam inferrent. Hanc epistolam læsæ **17** majestatis crimine ardentem jurisconsulti interpretabantur. Me et ⁱ Auxanium, præ-

nat, quia Pontium Atticum per ea tempora virum clarissimum legerat: cum tamen ex laj ide sepulcrati qui Romæ visiur, certum sit Attici hujus consulis cognomen Nonium fuisse, non Pontium. Sic et Mariniani, Asclepiodori collegæ, nomina concinnans, Rufum Prætextatum Mariavianum finxit pro Fl. Avito Mariniano, ut in alio marmore appellatur: et pro Petronio Maximo Sidonii nostri, Anicium Maximum. Eodemque modo in aliis compluribus, **16** quos hic persequi consilium non est. De Syagrío autem dicitur ad librum v.

^d Thaumasto Apollinaris fratri scribit lib. v, epist. 6, Petronio Arelatensi, ut reor, jurisconsulto lib. ii, v et viii.

^e Quæ provincialium decretum de Arvandi accusatione continebant: quod infra provinciale mandatum, pagina decretalis dicitur in concione Bituricensi. Legati enim sine civitatis aut provinciæ a qua missi fuerunt decreti tabulis non audiebantur. L. ii, cod. Theod., de legat. s.

^f Euricum, qui Theodorico fratri, de quo epist. 2 dictum, successerat ante biennium. Græcus autem imperator quocum pacem fieri volebat Arvandus, non est Leo, qui procul a Gothis in Oriente regnabat, sed ^d Anthemius, qui Romæ et Græcia venerat, ideoque ab Arvando Græcus imp. per ludibrium vocatur, ut a Ricimere Galata et Græculus apud Ennodium in Epiphania.

^g Armoricos. Ne quis de Britannia insula cogitaret, notam adjecit qua Britones Gallicos designavit. Horum, cum scripserit Sidonius, rex fuit Rothimus, is quem Euricus, ut Jornandes in Geticis narrat, Anthemio Aug. suppetiis ferentem ad Bituricas profugavit.

^h Ut Britanni in Armoricis, sic Burgundiones in Sequanis et finitimis Galliæ populis sedes fixerant. Rex autem illorum hoc tempore Gundevicus, opinor, seu Gunduicius, Gundobaldi et fratrum parens.

ⁱ Præfectorio patre natum Arvandi verbis mox docuit. Sed Auxanios in Gallia præter hunc insignes duos eadem ætas habuit. Unum episcopum, qui cum Fausto Reicensi Romæ de Hermetis Narbonensis

stantissimum virum, tractatus iste non latuit, qui A
Arvandi amicitias, quoquo genere incursas, inter
ipsius adversa vitare, perfidum, barbarum, ignavum
computabamus. Deferimus igitur nihil tale metuenti
a totam perimachiam, quam summo artificio acres et
flammei viri occulere in tempus iudicii mediabantur:
scilicet ut adversarium incautum, et consiliis soda-
lium repudiatis sibi soli temere fidem professione
responsi præcipitis involverent. Dicimus ergo, quid
nobis, quid amicis secretioribus tutum putaretur.
Suademus nil quasi leve fatendum, si quid ab inimi-
cis etiam pro levissimo flagitaretur: ipsam illam dis-
simulationem tribulosissimam fore, quo facilius per-
suasionis securitatem inferrent. Quibus agnitis, prop-
ripit sese; atque in convicia subita prorumpens:
Abite degeneres, inquit, et præfectoriis patribus in-
B digni, cum hac superforanea trepidatione: mihi,
quia nihil intelligitis, hanc negotii partem sinite cu-
randam. Satis Arvando conscientia sua sufficit: vix
illud dignabor admittere, ut advocati mihi in actioni-
bus repetundarum patrocinentur. Discedimus tristes,
et non magis injuria quam mœrore confusi: quis
enim medicorum jure moveatur, quoties desperatum
furor arripiat? Inter hæc reus noster aream Capito-
linam percurrere alatus: modo subdolis salutationi-
bus pasci, modo crepantes adulationum bullas ut
recognoscens libenter audire, 18 modo serica, et
gemmas, et pretiosa quæque trapezitarum involucri-
rimari, et quasi mercaturus inspicere, prensare, de-
pretiare, devolvere, et inter agendum multum de le-
gibus, de temporibus, de senatu, de principe queri, C
quod se non priusquam discuterent, ulciscerentur.
Pauci medii dies; it in tractatorium frequens senatus;
sic post comperi: nam inter ista discesseram. Pro-
cedit noster ad curiam paulo ante detonsus pumica-
tusque, cum accusatores semipullati atque concreti,
nuntios b a decemviris operirentur, et ab industria
squa idi præripuissent reo debitam miserationem sub
invidia sordidatorum. Citati intromittuntur; partes,

causa legatus Hilari papæ synodo interfuit, ut Hilari
epistolæ testantur. Alterum abbatem, Sidoniani Abra-
hæ apud Arvernos successorem: de quo lib. vii, epist.
47 ad Volusianum.

a Totum susceptæ accusationis ordinem et appa-
ratum. Legati enim, cum duplici actione Arvandum
aggredi liceret, majestatis ob litteras ad Euricum das-
tas, et repetundarum ob notas posterioris præfecturæ
populationes; solam hanc præ se ferebant, de majes-
tate studio dissimulabant, ut incautum in iudicio
imparatumque opprimerent.

b Quidam legendum conjiciunt a quinque viris: quia
scilicet de capite senatoris cum præfecto Urbis judi-
cabant quinque senatores sorte ducti, ex leg. ultima
cod. Theod. 17 de Jurisdictione, et l. xiii de ac-
cusationibus. Quod sane post Sidonii etiam tempora
observatum, prodit iudicium Basilii et Prætextati
apud Cassiodorum 4 Variarum. Sed in decemviris
hoc loco libri omnes consentiunt.

c Esculapii. Triplex itaque in hoc iudicio Arvandi
custodia. Primum enim liberæ custodiæ traditur hos-
piti Asello: quod hominis dignitati tributum est ju-
dicio nondum constituto, ex l. 4 d. de custodia reo-
rum. Reos enim dignitate conspicuos, ut senatores,
ante probationes carceri non addebant. Quo allu-

ut moris est, e regione consistunt. Offerunt præfecto-
riis, ante propositionis exordium, jus sedendi. Ar-
vandus jam tunc infelici impudentia concito gressu
mediis prope jud. cum sinibus ingeritur. Ferreolus,
circumsistentibus latera collegis, verecunde ac leni-
ter in imo subselliorum capite consedit, ita ut non
minus legatum se quam senatorem remiseretur:
plus ob hoc postea laudatus honoratusque. Dum hæc,
et qui procerum defuerant, adfuerunt, consurgunt
partes, legati que proponunt. Epistola, post provin-
ciale mandatum cujus supra mentio facta est, profer-
tur: atque cum sensim recitaretur, Arvandus nec-
dum interrogatus se dictasse proclamat. Respondere
legati, quanquam valde nequiter constaret quod ipse
dictasset. At ubi se furens ille, quantumque caderet
ignarus, bis terque rep. ita confessione transfodit,
19 acclamatur ab accusatoribus, conclamatur a ju-
dicibus, reum læsæ majestatis confitentem teneri.
Ad hoc, et millibus formularum juris id sancientum
jugnabatur. Tum demum laboriosus tarda pœnitentia
loquacitatis impalluisse perhibetur, verò cognoscens
posse reum majestatis pronuntiarum eum qui non
affectasset habitum purpuratorum. Confestim privi-
legiis geminæ præfecturæ, quam per quinquennium
repetitis fascibus rexerat, exauguratus, et plebeix
familix non ut additus, sed ut redditus, publico car-
ceri adjudicatus est. Illud sane ærumnosissimum,
sicut narravere qui viderant, quod quia se sub atratis
accusatoribus exornatum ille, politumque iudicibus
intulerat, paulo post cum duceretur addictus, miser,
nec miserabilis erat. Quis enim super statu ejus nimis
inflecteretur, quem videret accuratum delibutumque
latomiis aut ergastulo inferri? Sed et iudicio vix per
hebdomadem duplicem comperendinato, capite mul-
tatus, in e insulam conjectus est serpentis Epitaurii:
ubi usque ad inimicorum dolorem devenustatus, et a
rebus humanis veluti vomitu fortunæ nauseantis ex-
sputus, nunc d ex vetere senatusconsulto Tiberiano

doms Hieronymus adversus Vigilantium, *Senatorix
videlicet dignitatis sunt, inquit, ut non inter homicidas
tetrico carcere, sed in libera honestaque custodia, in
Fortunatorum insulis, et in Campis Elysiis recludantur.*
Post hæc com. certo jam crimine publico carceri ad-
dicitur. Venuleius d. cod., l. 5: *Si confessus fuerit
reus, donec de eo pronuntietur in vincula publica con-
jiciendus est.* Nunc denique iudicium sententiis dam-
natus in insulam Tiberinam conjicitur, donec ad
principem referatur.

d Quod Tiberii Augusti jussu factum est, ut pœnæ
damnatorum a senatu in decimum semper diem dif-
ferrentur; ut narrat Tacitus in Annal., et Dio lib.
lvii. Verum Arvando pœna non 10, sed 30 dierum
spatio dilata. Quare Justus Lipsius Sidonium memo-
ria lapsus censuit, qui senatusconsulto Tiberiano tri-
buat quod proprium erat legis Theodosianæ *Si vin-
dicari, cod. de pœnis, quæ dies 30 pœnam suspendi
jussit.* Sed nos politissimo viro assentiri res ipsa
vetat. Etenim lex Theodosii, ut verba declarant, so-
lius principis sententias coercuit, senatusconsultum
sola senatus iudicia, ut Dio notat. Arvandi vero iudicium
senatorum fuit, ac proinde ex senatusconsulto,
non ex lege moderandum. Quod igitur 30 dies sena-
tusconsulto ascribit, argumento est: ad dies 10 veteris

triginta dierum vitam post sententiam trahit, unquam et gemonias, et laqueum per horas turbulenti carnicis horrescens. Nos quidem, prout valemus, absentes praesentesque vota facimus, preces supplicationesque geminamus, ut suspensio ictu jam jamque mucronis exserti, pietas Augusta seminecem, quamquam **20** publicatis bonis, vel ^a exsilio muneretur. Illo tamen, seu exspectat extrema quaeque, seu sustinet, infelicis nihil e-^t, si post tot notas inustas contumeliasque, aliquid nunc amplius quam vivere timet. Vale.

EPISTOLA VIII.

Sidonius ^b Candidiano suo salutem.

Morari me Romae congratulari: id tamen quasi facete, et fatigationum salibus admixtis. Ais enim gaudere te, quod aliquando necessarius tuus videam **B** solem, quem utique raro bibitor Ataricus inspexerim. Nebulas enim mihi meorum Lugdunensium exprobras, et diem quereis nobis matutina caligine obstructum vix meridiano fervore reserari. Et tu mihi haec ista Casenatis furni potius quam oppidi verna deblateras? De cuius natalis tibi soli, vel jocunditate vel commodo; quid etiam ipse sentire, dum migras, indicasti: ita tamen quod te Ravennae felicius exsultantem, auribus Padano culice perfossis, municipium ranarum loquax turba circumscilicet. In qua palude indesinenter rerum omnium lege perversa, muri cadunt, aquae stant, turres fluunt, naves sedent, aegri deambulant, medici jacent, algent balnea, domicilia conflagrant, sitiunt vivi, natant sepulti, vigilant fures, dormiunt potestates, ^c fenerantur clerici, Syri **C** pallant, ^d negotiatores militant, milites negotian-

senatusconsulti accessisse postea (quo tempore incertum) dies alios **20**, et tamen eidem senatusconsulto tribulos fuisse, quo more legibus Juliis, aliisque multa quae illis postea adjecta fuerunt, tribui solere juris interpretes observarunt.

^a Hoc Sidonii precibus concessisse videtur Anthemius. Nam Cassiodorus, Paulus diaconus et alii, Arvandum fuisse Anthonii non morte, sed exsilio multatum scribunt.

^b Fuit is Casenas patria, sed domo Ravennas. Ravennam enim migrarat. Huic vero cognominis, et qui per aetatem avus esse potuit, Candidianus alter, qui contra Joannem tyrannum ad Ravennam multa fortiter gessit: de quo inter alios Olympiodorus in excerptis Photii.

18 ^c Procul erant a fenoris quaestu clerici, quos quoquo modo fenerentur ordine moveri, *καθαρισθαι τοῦ κληρικοῦ* canones jubent. At Syrorum ars propria fenerari. Quare Syrorum nomine feneratorum genus omne complexus est, ut Salvianus lib. iv de Providentia: *Consideremus solas negotiatorum et Syricorum omnium turbas, quae majorem ferme civitatum universarum partem occuparunt.*

^d Non solum armata, sed omni prorsus militia negotiatores prohibiti. Cod.: Negotiatores ne militent. Militibus rursus non sola mercatura, sed alia quae privati usus negotia interdicta. Ambrosius lib. i de Officiis: *Et enim si is qui imperatori militat a susceptionibus litium, actu negotiorum forensium, venditione mercium prohibetur humanis legibus; quanto magis qui fidei exercet militiam ab omni usu negotiationis abstinere debet.*

^e Militare eunuchos jure non potuisse arguit lex **4** d. de re militari: et Claudianus in Eutropium, *Arma*

tur, student pila senes, **21** alee juvenes, ^e armis eunuchi, litteris foederati. Tu vide qualis sit civitas, ubi tibi lar familiaris incolitur, quae ^f facilius territorium potuit habere quam terram. Quocirca memento innoxii Transalpinis esse parcendum, quibus caeli sui dote contentis, non grandis gloria datur, si deteriorum collatione clarescant. Vale.

EPISTOLA IX.

Sidonius ^g Heronio suo salutem.

Post nuptias patricii Ricimeris, id est, post imperii utriusque opes eventitatas, tandem reditum est in publicam serietatem, quae rebus actitandis januam campumque patefecit. Interea nos ^h Pauli praefectorii tam doctrina quam sanctitate venerandis lariibus excepti, comiter blandae hospitalitatis officiis excolebamur. Porro non isto quisquam viro est in omni artium genere praestantior. Deus bone, quae ille propositionibus aenigmata, sententiis schemata, versibus commata, digitis mechanemata facit? Illud tamen in eodem studio omnium culmen antevenit, quod habet huic eminenti scientiae conscientiam superiorem. Igitur per hunc primum, si quis quoquo modo aulam gratiae aditus, exploro: cum hoc confero, quinam potissimum procerum spebus valeret nostris optulari. Nec sane multa cunctatio, quia pauci, de quorum eligendo patrocinio dubitaretur. Erant quidem in senatu plerique opibus culti, genere **22** sublimes, aetate graves, consilio utiles, dignitate elati, dignatione communes: sed servata pace reliquorum, duo fastigatissimi consulares, ⁱ Gennadius Avienus, et ^j Caecina Basilius pra-

relinque viris. Foederati autem, quos iterum nominat lib. ii, epistola xiii, militum genus erant e barbaris gentibus, quae pro Romanis principibus militabant. In quibus facile principes Gothi, qui a Constantino primum conducti foederatorum inde nomen sortiti sunt. *Γόθοι ποδοπατοῖ*, in epitome Novellae Graecae 11. Sed foederatos ex aliis etiam gentibus dictos docet Olympiodorus in excerptis Photii, et novella 51 Theodosii, quae Sarracenos foederatos commemorat. Item Procopius i belli Persici.

^k Propter circumfusas paludes, quae terrae partem occupant, ejusque usum negant. Est enim propria terra quae aratur et colitur: territorium quoquo civitatis fines et jura tenduntur.

^l Ad quem scripsit epistolam 5, cuius haec quodam modo succidanea est, reliqua persequens Romanam narrationis, cum praefecturam urbis adeptus jam esset.

^m De hoc Sidonii hospite Paulo quem tantopere laudat, nihil compertum.

ⁿ Collega Valentianiani Aug. septimo ejus consulatu, anno Christi 450. Vetus inscriptio Romae in basilica D. Pauli:

FL.

^o Quinto ante haec anno consul cum Viviano. Fecerat idem et praefectus praet. Italiae per aliquot annos, et patricius, ut testantur novellae Majoriani et Severi. Post hunc autem Basilium, duo alii ejus nominis consules fuere: unus ultimo anno Odoacris, qui ad hujus nostri discrimen Basilium junior dicitur a Cassiodoro, qui et ipse praefectus praetorio Italiae ac patricius fuit: alter anno 15 Justiniani, ordinariorum consulum praetres. — Haec nota ad pag. **19** pertinet. *Enr.*

caeteris conspiciebantur. Ii in amplissimo ordine, A seposita a prerogativa partis armatae, facile post purpuratum principem principes erant. Sed inter hos quoque, quanquam stupendi, tamen varii mores, et genii potius quam ingenii similitudo. Fabor namque super his aliqua succinctus. Avienus ad consulatum felicitate, Basiliius virtute pervenerat. Itaque dignitatum in Avieno iocunda velocitas, in Basilio sera numerositas praedicabatur. Utrumque quidem, si fors laribus egrediebantur, arcebat clientium praevia, pedisequa, circumfusa populositas: sed longe in paribus dispares sodalium spes et spiritus erant. Avienus si quid poterat, in filiis, generis, fratribus provehendis moliebatur; cumque semper domesticis candidatis destringeretur, erga expediendas forinsecus ambientium necessitates minus valenter efficax erat: et in hoc Corvinorum familiae Deciana praeferebatur, quod qualia impetrabat cinctus Avienus suis, talia conferebat Basiliius discinctus alienis. Avieni animus totis, et cito, sed infructuosius; Basilii paucis, et sero, sed commodius aperiabatur. Neuter aditu diffi-

FL. CELERINUS V. D. SCRINIARIUS
INL. PATRICIAE SED'S DEP. ID. NO-
VEMB. D. N. FL. VALENTINIANO
AUG. VII. ET AVIENO V. C. COSS.

Idem, biennio a consulatu, honorifica cum Leone Magno ad Attilam regem 19 legatione functus est, ut ex Prospero Chronico didici: cuius verba hoc loco propterea subiiciam, quod memorabilis et hactenus inaudita rei notitiam continent, cum in vulgatis Prospero editionibus desideretur: sic autem habent in antiquo exemplari:

HERCULANO ET SPORATIO COSS.

Attila redintegratis viribus quas in Gallia amiserat, Italiam ingredi per Pannonias intendit, nihil duce nostro Aetio secundum prioris belli opera prospiciente; ita ut ne clusuris quidem Alpium quibus hostes prohiberi poterant uteretur: hoc solum spei suis superesse existimans, si ab omni Italia cum imperatore iscederet. Sed cum hoc plenum dedecoris et periculi videretur, continuit verecundia metum, et tot nobilium provinciarum latissima everione credita est savitia et cupiditas hostilis expleta. Nihilque inter omnia consilia principis ac senatus populique Romanum salubrius visum est, quam ut per legatos pax truculentissimi regis expeteretur. Suscepit hoc negotium cum viro consulari Avieno, et viro praefectorio Trigetto beatissimus papa Leo auxilio Dei fretus, quem sciret nunquam piorum laboribus defuisse. Nec aliud sanctum quam praesumpserat fides. Nam tota legatione dignanter accepta, ita summi sacerdotis praesentia rex gavisus est, ut bello abstinere praeciperet, et ultra Danubium promissa pace discederet.

a Pars armata est, cui opponitur civilis. In Panegyrico Majoriani, de Petro magistro epistolarum eius:

Qui cum civilis dispenset partis habenas,
Sustinet armati curas.

Vegitius item Rhenus lib 1: Plures mili iam sequentur armatas: necdum enim pars civilis florentiorem abduzerat juventutem. In illa censentur qui arma tractant; in hac qui leges, et reliqua studia pacis. Ut ergo duplicem hoc loco senatum distinguit Sidonius, sic duplicem Maximi imp. aulam Paulinus lib. iii de Vita S. Martini:

Adiuntur lecti proceres, quos regia juxta
Culmina vicini splendor condecorat honoris,
Insignes trabibus, legum armorumque tenentes
Abitrium, vel jura fori, vel classica belli.

cili, neuter sumptuoso: sed si utrumque coluisse, facilius ab Avieno familiaritatem, a Basilio beneficium consequere. Quibus diu utrinque librat, id tractatus mutuus temperavit, ut reservata senioris consularis 23 reverentia, in domum cujus nec nimis raro ventitabamus, Basilianis potius frequentatoribus applicaremur. Illicet dum per hunc amplissimum virum aliquid de legationis Arvernæ petitionibus elaboramus, ecce calendæ Januariæ, quæ b Augusti consulis mox futuri repetendum fastis nomen opperiebantur. Tunc patronus, c Eia, inquit, Soli mens, quanquam suscepti officii onere pressaris, exseras volo in obsequium novi consulis veterem musam, votivum quippiam vel tumultuariis fidibus carminantem. Præbebo admittendo aditum, recitaturaque solatium, recitantiq; suffragium. Si quid experte credis, multa tibi seria hoc ludo promovebuntur. Parui d ergo præceptis: favorem ille non subtraxit injunctis: et impositæ devotionis astipulator invitatus, egit cum consule meo, ut me e præfectum faceret senatui suo. Sed tu, ni fallor, epistolæ perosus

20 b Anthemii, qui jam antea consul fuerat in Oriente, sed privatus, nunc iterum suscepto imperio futurus, ut novis principibus mos erat. Solebat enim novi imperatores proximis post imperii auspicia calendis Januarii consulatum edere, quod fasti omnes ostendunt, et Sidonius de Avito carmine 8:

Principis anterior, nunc consulis iste coruscet
Annus, et merita trabebis diademata crescent.

Plinius quoque junior Trajani moderationem laudat, quod hunc annum qui ejus fascibus de more debeatur, C privatis consulibus credere maluerit: cum ab aliis principibus tanta aviditate ambiretur, ut illum plerique destinatis consulibus præreptum in se transferrent. Illic est quod post tempora Justiniani, cum sublatis consulibus ordinariis, in publicis monumentis imperii simul et consulatus principum notæ jungerentur, anno uno posterior erat æra consulatus, hoc modo: Data kalendis Maii C. P. imperante Augusto Fl. Heraclio, anno ix, et post consulatum ejusdem anno viii; quia imperium Heraclius Martio mense inierat, sequenti deinde Januario consulatum. At in synodo vi, actione 1, Constantini imp. annus 27 cum anno post ejus consulatum 12 comparatur, magno numeri utriusque intervallo, propterea quod in annis imperii omnes ii computantur quibus cum patre superstitibus ante consulatum suum reguaret.

e De panegyrico Anthemii quem Basilii hortatu dictum ait, dicitur suo loco: de more autem novos consules per panegyricos salutandi, lib. viii, epist. 6.

D d In aliquibus libris, ego.

e Hinc liquet Sidonium præfectura Urbis donatum ab Anthemio ii consule, hoc est anno 468. Præfectum Urbis præfectum senatus vocat, quia senatus princeps erat, patres consulebat, de illis judicabat, illorumque jura tuebatur. Senator in formula, Symmachus lib. x. Epist. Numatianus ex præfecto Urbis:

Si non displicui, regerem cum jura Quirini.
Si colui sanctos consulique patres.

Et Sidonius ipse suam hanc præfecturam in Apphico sic describit:

Capiens honorem,
Qui patrum ac plebis simul unus olium,
Jura gubernat.

prolixitatem, voluptuosius nunc ^a opusculi ipsius re-
legendis versibus immorabere, scio; atque ob hoc
carmen ipsum loquax in consequentibus charta de-
portat, quæ pro me interim dum venio diebus tibi
pauculis sermocinetur. Cui si examinis tui quoque
puncta tribuantur, æque gratum mihi, ac si me in
comitio vel inter rostra concionante, ad sophos
meum, non modo lati clavi, sed tribulium quoque
fragor concitare:ur. Sane moneo, præque denuntio,
quisquillas ipsas Clivus tuæ hexametris minime exæ-
ques. Merito enim collata vestris mea carmina, non
heroicorum phaleris, sed epitaphistarum næniis com-
parabantur. At tamen gaude, **24** quod hic ipse pa-
negyricus, et si non iudicium, certe eventum boni
operis accepit. Quapropter, si tamen tetrica sunt
amœnanda jocularibus, volo paginam glorioso, id est,
quasi Thrasoniano sine concludere, Plautini Pyrgo-
polynicis imitator. Igitur cum ad præfecturam, sub
ope Christi, styli occasione pervenerim, jubeas illicet
^b pro potestate cinctuli, undique omnium laudum
convulsatis acclamationibus, ad astra portare, si pla-
ceo, eloquentiam; si displiceo, felicitatem. Videre
mihi videor ut rideas, quia perspicis nostram cum
milit Comico ferocissimo jactantiam. Vale.

EPISTOLA X.

Sidonius ^c Campaniano suo salutem.

Accepi ^d per præfectum annonæ litteras tuas, qui-
bus cum tibi sodalem veterem mihi insinuas judici
æro. Gratias ago magnas illi, maximas tibi, quod
statuistis de amicitia mea, vel præsumere tuta, vel
illæsa credere. Ego vero notitiam viri familiaritatem-
que non solum volens, sed et avidus amplector:
quippe qui non verim nostram quoque gratiam hoc ob-
sequio meo fore copulatiorem. Sed et tu vigilantia
suæ me, id est, famæ meæ statum causamque com-
menda. Vereor autem ne ^e famem populi Romani
theatralis cavæ fragor insonet, et infortunio meo
publica deputetur esuries. Sane hunc ipsum e vesti-
gio ad portum mittere paro, quia comperi naves

^a Panegyrici Anthemiani, quem cum his litteris
mittebat.

^b Mea nimirum præfectoria. **21** Cinctuli, hoc est
cincti erant præfecti, et alii omnes magistratus qui-
bus gladius jus erat, quorum insigne cingulum *οἱ ἀρχόν*
ἀρχουσι μετὰ ξίφους καὶ τελαμώνος, ut loquitur Grego-
rius Nazianzenus epistola ad Africanum: qui honor
cinguli in jure passim. Hinc illa superius, *cinctus Avie-
nus, Basi ius cinctus*; et lib. v, ep. 7, *cin. tis jura,
discinctis pr. vilegia*.

^c Sic veteres libri, non *Campanio*: quomodo et
Julius Ferox Campanianus V. C. præfectus Urbi tempo-
ribus Diocletiani in antiquæ basis inscriptione: et Cam-
panianus vir disertissimus apud Cassiod., l. ix, Var. 4.

^d Erat is sub præfecti Urbis potestate. Quare
Paulo post ad portum Ostiensem mititur a Sidonio,
ut frumentum quod naves Brundusinae advexerant,
per eundem carios in Urbem subvehendum curet. Etsi
enim augere Urbis copias propria erat cura præfecti
annonæ, eadem tamen ad præfectum quoque Urbis
tanquam ad superiorem potestatem pertinebat, l. 1,
cod. de officio Præfecti Urbis. Itaque et Sidonius hoc
loco, et Symmachus lib. x, ep. 48, præfectura urbana
fungentes communem cum præfecto annonæ com-

A quinque Brundusio profectas **25** cum speciebus tri-
tici ac mellis, ostia Tiberina tetigisse. Quorum onera
exspectationi plebis, si quid streuve gerit, raptim
faciet offerri, commendaturus se mihi, me populo,
utrumque tibi. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius ^f Montio suo salutem.

Petis tibi, vir disertissime, Sequanos tuos expeti-
turo satyram nescio quam, si sit a nobis perscripta,
transmitti: quod equidem te postulasse demiror. Non
enim sanctum est, ut de moribus amici cito perperam
sentias. Huic eram themati se licet incubaturus, id
jam agens otii, idque habens ævi, quod juvenem mi-
litantemque dictasse præsumptiosum fuisset, publi-
casse autem periculosam. Cui namque grammaticum
B vel salutanti Calaber ille non dixit:

Si mala condiderit in quem quis carmina, jus est,
Judiciumque?

Sed ne quid ultra tu de sodali simile credas, quid
furril illud, quod me sinistra rumor ac fumus opi-
nionis afflavit, longius paulo, sed ab origine exponam.
Temporibus Augusti Majoriani, venit in medium
charta comitatum, sed carens indice, versuum plena
satyricorum mordacium: sane qui satis invectivaliter
abusi nominum nuditate, carpebant plurimum vitia,
plus homines. Inter hæc fremere Arclatenses, quo
loci res agebatur, et quærere quem poetarum publici
furoris merito pondus urgeret, **26** iis maxime au-
ctoribus quos notis certis auctor incertus exacerbaverat.
Accidit casu, ut ^g Catullinus illustris tunc ab
Arvernibus illo veniret, cum semper mihi, tum præcipue
commilitio recenti familiaris. Sæpe enim cives magis
amicos peregrinatio facit. Igitur insidias nescienti,
tam Pæonius, quam Big rus has tetenderunt, ut plu-
rimis coram tanquam ab incauto sciscitarentur, hoc
novum carmen an recognosceret. Et ille: Si, inquit,
dixeritis. Cumque frustra diversa, quasi per jocosum
effunderent, solvitur Catullinus in risum, intempesti-
voque suffragio clamare cœpit, dignum poema, quod
apicibus perennandum auratis juste ^h tabula ro. tra-
meatus curam gerunt.

^e Querelæ panis, per quos populus ingruente famo
tumultuabatur, præfecti Urbis capiti sæpe immine-
bant, ut Tertulli exemplum docet apud Marcellinum
lib. xix. Hæc autem in theatris maxime circisque au-
diebantur, ubi et populus frequens, et major licentia.
Tacitus v Annal. in Domitii et Scribonis consulatu:
*Iisdem consulibus gravitate annonæ juxta seditionem
ventum: multaque et plures per dies in teatro licentius
efflagitata*. De circensi alio tumultu qui Constantino-
poli accidit, Eunapius in Sopatro: de Romano Zosi-
mus lib. v, quando Heracliano comite Africæ occu-
patos portus tenente feralis illa vox in circo audita:
Pone pretium carni humanæ.

^f Sequano, ut prima statim verba indicant. Scripta
est epistola temporibus Anthemii; sed ea narrat quæ
Majoriano regnante acciderant, anno, ut Severini
consulatus ostendit, 461.

^g In epigraphæ carminis **12** non amplius quam
clarissimus appellatur. Honore igitur aut privilegio
quopiam ornatus postea fuerit quo fieret illustris.

^h Digna, inquit, satyra, quæ in æs incisa pro ro-
stris vel in Capitolio inter legum ac publicorum ino-
numentorum tabulas collocetur.

his acciperet, aut etiam Capitolina. Pæonius exarsit, cui satyricus ille morsum dentis igniti avidius impresserat : atque ad astantes circulatores, Injuriam communis, inquit, jam reum inveni. Videtis ut Catullinus deperit risu? Apparet ei nota memorari. Nam quæ causa compulit festinam præcipitare sententiam, nisi quod jam tenet totum, qui de parte sic iudicat? Itaque Sidonius nunc in Arverno est : unde colligitur auctore illo, isto auditore, rem textam. Itur in furias, inque convicia absentis, nescientis, innocentisque conscientiam; fidei quæstioni nil reservatur. Sic levis turbæ facilitatem, qua voluit, contraxit persona popularis. Erat enim ipse Pæonius populi totus, qui tribunitiis flatibus crebro seditionum pelagus impelleret. Cæterum si requisisses, qui genus, unde domo; non eminentius quam ^a municipaliter natus : quemquem inter initia **27** cognosci, claritas vitrici magis quam patris fecerit. Identidem tamen per fas nefasque crescere affectans; pecuniæque per avaritiam parcus, per ambitum prodigus. Namque ut familiæ superiori per filiam saltim quanquam honestissimam jungeretur, contra rigorem civici moris, splendendam, ut ferunt, dotem Chremes noster Pamphilo suo dixerat. Cumque de capessendo diadematē ^b conjuratio Marcelliana coqueretur, nobilium juventuti signiferum sese in factione præbuerat : homo adhuc novus in senectute, donec aliquando præpter experimenta felicis audaciæ, natalium ejus obscuritati dedit hiantis interregni rima fulgorem. Nam vacante aula, turbataque republica, solus inventus est, qui ad Gallias administrandas, fascibus prius quam codicillis ausus arcingi, mensibus multis tribunal illustrium potestatum spectabilis præfectus ascenderet : anno peracto militiæ extrinsecæ terminum circa vix honoratus, ^c numerariorum more, seu potius advocatorum, quorum cum finiuntur actiones,

^a Cujus nimirum majores publicam nullam dignitatem attigerant, sed intra municipiorum suorum honores ac jura consenserant. Quomodo et Augusti avum municipalibus **22** magistris contentum vixisse narrat Suetonius cap. 2. Cicero pro Sylla : *Est enim ipse a materno genere municipalis*. Eodemque sensu, quia in municipiis humiliora et obscuriora sunt omnia, *municipalem scholam* Ansonius ad Gratianum, et Sidonius lib. IV, 3, *municipales oratores*, in carmine ad Felicem *municipales poetas* dixit ignobiles et obsecuros.

^b Marcelliani patricii, Aetii quondam familiaris; quem auctor est Procopius in Vandalici, cæso Aetio rebus novis in Dalmatia studuisse, potentiamque sibi comparasse utriusque imperio formidabilem. Quod Prisci etiam rhetoris excerpta confirmant. Interregnum vero, ejus occasione nactus Pæonius præfecturam Gallicanam arripuit, non post Maximi cædem cui Avitus mox successit, sed ante Majoriani auspicia, post ereptum Avito imperium. Nam decem amplius mensium fuit intervallum, et turbata Ricimeris factionibus respublica.

^c Numerariorum munus dignitas non est, sed officium dignitatis. Principes tamen numerarii qui in officio præfecti præter militiam deponerent, honoris prærogativam decreverunt. Ac Sidonii quidem ætate tribuni prætoriani fiebant : postea vero Anastasius Aug. eos honore comitivæ dignitatis ornavit, l. ulti-

tunc incipiunt dignitates. Igitur is æsic præfectorius, sic senator (cujus moribus quod præconia competentia non ex asse persolvo, generi sui moribus debeo), multorum plus quam honorum odia commovit adhuc ignoranti mihi, adhuc amico, tanquam sæculo meo canere solus versu valerem. Venio Arelatem, nihil adhuc suspicans : unde enim? quanquam putarer ab inimicis non adfuturus; ac principe post diem visum, in forum ex more descendo; quod ubi visum est illico expavit, ut ait ille, **28** nil fortiter ausa seditio. Alii tamen mihi plus quam deceret ad genua provolvi; alii ne salutarent, ^d fugere post statuas, oculi post columnas; alii tristes, vultuosque junctis mihi lateribus incedere. Illic ego, quid sibi hæc vellet in illis superbiam nimiam, in istis humilitatis formam, mirari, nec ultro tamen causas interrogare, cum sobornatus unus e turba factiosorum dat sese mihi consulandum. Tunc procedente sermone, Cernis hoc? inquit. Et ego, Video, inquam, gestusque eorum miror equidem, nec admiror. Ad hæc noster interpres : Ut satyrographum te, inquit, aut execrantur, aut reformidant. Unde? quando? respondi : quis crimen agnovit? quis detulit? quis probavit? Moxque subridens : Perge, inquam, amice, nisi molestum est, et tumescentes nomine meo consulere dignare, utrumnam ille delator aut index, qui satyram me scripsisse confinxit, et perscripsisse confinxerit : unde forte sit tutius si retractabunt, ut superbiरे desistant. Quod ubi nuntius retulit, protinus cuncti non modeste, neque singuli, sed prope et catervatim oscula ac dexteram mihi dederunt. Solus Curio meus, in transfugarum perfidiam invecus, cum advesperasceret, per cathedrarios servos vespillonibus tetriores donum raptus ac reportatus est. Postridie jussit Augustus ut epulo suo circensibus ludis interessemus. * Primus jacebat cornu sinistro consul

ma eod. de Numerariis. Item judicium de advocatis præfecturæ utriusque, qui post officium expletum dimittebantur cum comitiva consistoriana, l. 8 de Advocatis divers. judicium. Cum his ergo Pæonium comparat, qui præfecturam quam usurparat, codicillos circa finem tantum administrationis acceperat.

^d Quibus videlicet refertum erat forum Arelatense, ut aliarum fere civitatum. Joannes Maxentius in Apologia : *In publicum usque prodire, circa regum etiam statuas inclamantes*. Ad hunc vero morem occultandi se post columnas alludit Basiliius de generatibus agens, quorum occursum declinant debitores : *Ὅσδεις πύλης ὅστω τὰς πηγὰς τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ὑποπέγει, ὡς ὁ δανειζόμενος τοῦ χρηστοῦ τὰς συντυχίας πρὸς κίονας καὶ τοίχους ὑποσκιάζων τὴν κεφαλὴν*. Et Ambrosius Basilii imitatione lib. de Tobia, cap. 7 : *Ille gressus delatoris singulos numerat, aucupatur deflexus : iste continuo post columnas caput obumbrat*.

* Opera pretium est quo quisque loco jaceat observare, ut hoc exemplo doceamur, qui olim accumbendi ordo fuerit in sigmate, hoc est in stibadio seu lecto semitotundo. In sigmate enim fuit epulum Majoriani. Sigmatis porro duo erant extrema velut cornua. Cum igitur in dextro stibadii cornu collocet Majorianum, in sinistro consule Severinum; dubium **23** non est quin primus ille locus habitus sit quem occupat imperator, proximus quem consul. Neque in his opinor est quod miremur. Hi duo etiam

ordinarius Severinus, vir inter ingentes principum motus atque inaequalem reipublicae statum graevae semper aequalis. Juxta eum Magnus, olim ex praefecto, **29** nuper ex consule, par honoribus persona geminatis: recumbente post se Camillo filio fratris, qui duabus dignitatibus et ipse decursis. pariter ornaverat proconsulatum patris, patris consulatum. Pæonius hinc propter, atque hinc Athenius, homo litium temporumque varietatibus exercitatus. Hunc sequebatur Gratianensis omni ab infamia vir sequestrandus, qui Severinum sicut honore post ibat, ita favore praecesserat. Ultimus ego jacebam, qua purpurati laevum latus in dextro margine porrigebatur. Edulium multa parte finita, Caesaris ad conulem sermo dirigitur, isque succinctus: inde devolvitur ad consularem, cum quo saepe repetitus, quia de litteris factus, ad virum illustrem Camillum ex occasione transfertur, in tantum ut diceret princeps, Vere habes patrum, frater Camille, propter quem me familiaritatis consulatum unum gratuler contulisse. Tunc ille, qui simile aliquod optaret, tempore invento, Non unum, inquit, Domine Auguste, sed primum. Summo fragore, ut nec Augusti reverentia obsideret, excepta sententia est. Inde nescio quid Athenium interrogans superjectum Pæonium compellat Augusta praeterit, casu an industria, ignoro. Quod cum tur-

apud nos primi et eximii accubitus. Summa cornua Juvenco lib. III:

Si vis quisque vocat cœnæ convivia prænans,
Cornibus in summis evitat ponere membra
Quisque sapit.

Id novum potius videri queat, et ab usu nostro remotas, quod tertius, quartus ac reliqui deinceps. **C** ilium ordine subsequantur qui primus est in cornu sinistro. Nam post Severinum consulem sequitur Magnus ex consule, tum Camillus, Pæonius, Athenius, Gratianensis, ultimusque Sidonius ad dextrum cornu vergens, in quo jacebat Majorianus. Itaque in pleno stibadio ultimus primo proximus erat, a primo eodem remotissimus ex adverso secundus. Nec alius ordo fuit in Maximi convivio cui interfuit S. Martinus, apud Sulpicium Severum et alios. In dextro enim cornu Maximus Aug. in sinistro consul Evodius, dein comites Maximi frater ac patruus, et reliqui ordine proceres describuntur, atque inter hos medius presbyter Martini: extra stibadium vero in sella Martinus ad dextram Maximi. Paulinus lib. III de Vita Martini, cum proceres commemorasset,

Hos inter medius, qua sigma flectitur orbe,
Presbyter accubuit: dextra lævaque potentum
Ordo ducum, membris super læva fulcra locatis
Pressit subjectum pretiosi velleris ostrum
Ad dextram regis sancto venerabilis ore
Consedit senior.

Quo profecto ad dextram Maximi sedere non poterat, nisi Maximus in dextro cornu accumberet. H. notatissimus ergo stibadii locus cornu dextrum, ut diximus, proximus sinistram. Quare apud Gregorium Turon. I. Mirac. LXXX, Arianus ille qui dextræ partis cornu occupat, et catholicum sacerdotem hospitem suum in sinistro statuit, ludibrio illum hac etiam in re ut in cæteris habet. Sed admonet nos stibadii mentio et ordo accumbentium, ut de Christi quoque Domini suprema cœna disquiramus*, quam in stibadio itidem strato celebratam constat *ἐπι στίβαδος*,

* Sunt et duæ in eadem rem epistolæ Sirmondii Josepho Mariae Suaresio inscriptæ: exstantque inter opp. Sirmondiana tom. IV, pag. 665 seqq., ubi quoque Cœnæ

apud Pæonium ægre tulisset, quod fuit turpius, compellato tacente respondit. Subisit Augustus, ut erat auctoritate servata, cum se communioni dedisset, joci plenus: per quem cachinnum non minus obtigit Athenio vindictæ, quam contigisset injuriæ. Colligit itaque sese a trebacissimus senex, et ut semper intrinsecus æstu pudoris excoquebatur, cur sibi Pæonius anteferreretur, Non miror, inquit, Auguste, **30** si mihi standi locum præripere conetur, qui tibi invadere non erubescit loquendi. Et vir illustris Gratianensis, Multus, inquit, satyricis hoc jurgio campus aperitur. Hic imperator, ad me b cervice conversa, Audio, ait, c comes Sidoni, quod satyram scribas. Et ego, inquam, hoc audio, domine princeps. Tunc ille, d sed ridens, parce vel nobis. At ego, inquam, quod ab illicitis tempero, mihi parco. Post quæ ille: Et quid faciemus his, inquit, qui te læcesunt? Et ego: Quisquis est iste, domine imperator, publice accuset. Si redarguimur, debita luamus supplicia convicti: cæterum objecta si non improbabiliiter cassaverimus, oro ut indultu clementiæ tuæ, præter juris injuriam, in accusatorem meum quæ volo scribam. Ad hoc ipse Pæonium conspicatus, nutu cepit consilere nutantem, placeret ne conditio. Sed cum ille confusus reticuisset, princepsque consuleret erubescenti, ait, Annuo postulatis, si hoc ipsum e vestigio

ut loquitur Chrysostomus homilia 27 in I ad Corinthios; sive in lectulo, ut Tertullianus de Corona. Agnoscam, inquit, *necesse est et recumbentem in lectulo Christum*. Recubuisse autem in ea Christum, non in medio stipantibus latera hinc inde apostolis, ut nostri vulgo pictores representant, sed dextro in cornu, quo loco Maximum, Majorianumque jacentes vidimus, tum alia in libris tabulisque antiquis monumenta ostendunt, tum musivum Capuæ opus, **24** a desiderio Casinensi abbate, qui Victor II postea fuit, dedicatum. Quæquidem si ad veram imaginem expressa sunt (nec certe apparet cur videri non debeat), haud difficile fuerit intelligere cur aut Joanne, qui per ætatem fortasse ultimus erat, Christo proximus in ejus sinu accubuerit, aut Petrus, qui remotior inuisse Joanni dicatur ut Christum de proditore interrogaret.

a Exercitatusissimus. Supra de eodem, *homo litium temporumque varietatibus exercitatus*. Vox Græcæ originis ab eo quod est *τρίβαξ*: qua ratione Demosthenes Aeschinem *περίτριμμα τῆς ἀγρῆς* appellavit, qui in foro versatus usque tritus esset. Quo sensu et Martialis lib. VII de Pompeio Avito:

Jure madens, varioque togæ limatus in usu.

D Neque alia est notio τῶν trebaciter lib. IX, epist. 11, *malui factum confiteri simpliciter, quam trebaciter suffleri*, hoc est callide et astute. Ut ergo legula superius pro ligula, sic trebacissimus nunc item pro tribacissimus; facilis enim harum litterarum permutatio.

b Reflexa. Ambrosius in Lucam cap. XVI: *Nonne tibi videtur Christum cœcidisse in collum Joannis, quando erat Joannes in sinu Jesu cervice recumbens reflexa?*

c Ex eo genere comitum, ut opinor, qui honorarunt tantum et sine administratione fuerunt, Constantini Aug. vetere instituto, ut docet Eusebius in Vita ejus lib. IV.

d In ms., *subridens*.

Domini, nec non convivii apud Simeonem Pharisæum typi comparent, quos in ipsius Sirmondii scriptis reperit Cl. Baunius.

versibus petas. Fiat, inquam : retorsumque conversus, tanquam aquam poscerem manibus, tantumque remoratus quantum stibadii circulum celerantia ministeria percurrunt, cubitum toro reddidi. Et imperator : Sponderas te licentiam scribendæ satyræ versibus subitis postulaturum. Et ego :

Scribere me satyra qui culpat, maxime princeps,
Hanc rogo decernas, aut probet aut timeat

Secutus est fragor, nisi quod dico jactantia est, par Camillano : quem quidem non tam carminis dignitas, quam temporis brevis meruit. Et princeps, Deum testor et statum publicum, me de **31** cætero nunquam prohibiturum quin quæ velis scribas, quippe cum tibi crimen impatiens probari nullo modo possit ; simul et perinjurium est sententiam purpurati tribuere privatis hoc simultatibus, ut innocens ac **B** securâ nobilitas propter odia certa crimine incerto periclitetur. Ad hanc ipse sententiam cum verecunde, capite demisso, gratias agerem, concionatoris mei cæperunt ora pallere. in quæ paulo ante post

iram tristitia successerat ; nec satis defuit quin gelarent, tanquam ad exsertum præbere cervices jussa mucronem. Vix post hæc alia pauca, surreximus. Paululum ab aspectu imperatoris processeramus, atque e iannum chlamydis inducibamur, cum mihi consul ad pectus, præfectorii ad manus cadere, ipse ille meus amicus crebro et abjecte miserantibus cunctis humiliter : ita ut timerem ne mihi invidiam supplicando moveret, quam criminando non concitaverat. Dixi ad extremum, pressus oratu procerum conglobatorum, sciret conatibus suis versu nil reponendum, derogare actibus meis si tamen in posterum pepercisset ; etenim sufficere debere, quod satyræ oblatio famam mihi parasset, sibi infamiam. In summa pertuli quidem, domine major, non assertorem **B** columniæ tantum, quantum murmuratorem. Sed cum mihi sic satisfactum est, ut pectori meo, pro reatu ejus, tot potestatum dignitatumque culmina et jura submitterentur, fateor exordium contumelæ talis tanti fuisse, cui finis gloria fuit. Vale.

LIBER SECUNDUS.

32 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius a Edictio suo salutem.

Duo nunc pariter mala sustinent Arverni tui. Quenam ? inquis : præsentiam ^b Seronati, et absentiam tuam. Seronati, inquam, de cujus ut primum etiam nomine loquar, sic mihi videtur quasi præscia futurorum lusisse fortuna, sicuti ex adverso majores nostri prælia quibus nihil est sædus, bella dixerunt : quique etiam pari contrarietate, fata, ^c quæ non parcerent, Parcas vocitavere. Rediit ipse Caillina **33** sæculi nostri, nuper ^d Aturribus, ut sanguinem fortunasque miserorum, quas ille ibi ex parte propinaverat, hic ex asse misceret. Scitote in eo per dies spiritum diu dissimulati furoris aperiri : aperte invidet, abjecte fingit, serviliter superbit : indicit ut

^a Sororio suo : sic enim appellat carmine 20 Papiantillæ scilicet uxoris fratrem, Aviti Aug. filium : qui primum sub Anthemio comes et magister militum fuit in Gallia, deinde patricius creatus est a Nepote. Verum ejus nomen Edidius : quo modo in codice et in epistolis Juliani, Ἐδιδίω πρόρχω Διγύπτου. Sic et Alcimus Edidius episcopus Viennensis. Quin recte quoque Edidius hic ipse appellatur et scribitur apud Gregorium Turonensem lib. II, cap. 24, truncata voce Decius apud Jornandem.

^b Hujus patriæ pestis solus omnium meminit Sidonius : ex quo tamen non facile deprehendas quemnam gesserit magistratum. Publicis tributis præfuisse constat, iisque indicendis vel exigendis in provincialium viscera sævisse. Quo nomine aliisque delatus ab Arvernibus, Romæ tandem capitis damnatus est, ut scribit lib. VII, epist. 7. Contrarium Seronato nomen est Citonatus apud Gregorium Magnum.

^c In aliquibus libris, quia.

^d **25** Recte ex manuscriptis hanc lectionem asseruit Joannes Savaro V. C. ; nos enim fugerat emendatio. Sunt autem, ut idem docuit, Aturres in Novempopulis ad Aturram fluvium qui Adures postea dici cæperunt : quo etiam modo Aduris legitur in verbis Aniani post auctoritatem Alarici, quæ codici

dominus, exigit ut tyrannus, addicit ut iudex, calumniatur ut barbarus, toto die a metu arriatus, ab avaritia jejunos, a cupiditate terribilis, a vanitate crudelis ; non cessat simul furta vel punire, vel facere ; palam et ridentibus convocatis ruat inter cives pugnas, inter barbaros litteras : epistolæ, ne primis quidem apicibus sufficienter initiatus, publice a jactantia dictat, ab impudentia emenda ; totum quod concupiscit quasi comparat, nec dat pretia contemnens, nec accipit instrumenta desperans ; in consilio tacet, in concilio jubet, in ecclesia jocatur, in convivio prædicat, in cubiculo damnat, in quæstione dormitat ; implet quotidie silvas fugientibus, villas hospitibus, altaria reis, carceres clericis ; exsultans Gothis, insultans Romanis, illudens præfectis, colludensque numerariis ; ^e leges Theodosia-

Theodosiano præfixa est. Cæterum Aturres, seu Adures, nomen primum fuit populi, non oppidi. Oppidi enim Aturrensium nomen Vicus Julius, cujus mentio apud Gregorium Turonensem lib. IX, cap. 7 et 20, et de Gloria confessorum cap. 52. Quare Rusticus Vicojulienensis episcopus, qui concilio Maticœnensi subscribit, episcopus est Adurensis : videique judicium in Vita S. Philiberti, cum a Vici Julii civibus expetitus dicitur. Sed ut in eadem Novempopulania, quæ Cossio Vassatum olim erat, Vassates postea de gentis nomine nuncupata est : sic Vicus Julius Aturres. Erant autem Aturres hoc tempore cum tota veteri Aquitania in potestate et imperio Gothorum. Itaque a Gothis redibat Seronatus.

^e Theodosianæ leges sunt Romanæ redactæ in codicem Theodosianum, qui tum vigeat : Theodoricianæ Gothicæ, a Theodorico regibus Gothorum. Quanquam enim Anthemii temporibus, cum hæc scriberet Sidonius, Gothis in Gallia præfuit Euricus Theodorici fratris successor, Theodoricianas tamen dicere maluit ob paronomasiam cum Theodosianis. Ex his porro conjectura est, cum Euricus in Isidori Chronico legum instituta Gothis primus tradidisse dicitur, non sic esse accipiendum, quasi ante Euricum leges Gothicæ nullæ fuerint : sed quod earum

nas calcans, Theodoricianasque proponens veteres A
culpas, nova tributa perquirat. Proinde moras tuas
citus explica, et quidquid illud est quod te retentat,
incide. Te expectat palpitantium civium extrema
libertas. Quidquid sperandum, quidquid desperan-
dum est, fieri te medio, te præsule, placet. Si nulla
a republica vires, nulla præsidia, si nulla quantum
rumor est. Atheniis principis opes : statuit te
auctore nobilitas, a seu patriam dimittere, seu cap-
illos.

34 EPISTOLA II.

Sidonius b Domitio suo salutem.

Ruri me esse causaris, cum mihi potius queri
suppetat te nunc urbe retineri. Jam ver decedit
æstati, et a per lineas sol altatus extremas, in axem
Seythicum radio peregrinante porrigitur. Hic quid
de regionis nostræ climata loquar? cujus spatia
divinum sic tendit officium, ut magis vaporibus
orbis occidui subiceremur. Quid plura? Mundus in-
canduit, glacies Alpina deletur, et hiulcis arenarum
rimarum flexibus terra perscribitur, squal t glareas
in vadis, limus in ripis, pulvis in campis, aqua ipsa
quæcunque perpetuo labens, tractu cunctante lan-
guescit. Jam non solum calet unda, sed coquitur; et
nunc dum in carbaso sudat unus, alter in bombyce,
tu endromidatus exterius, interius fasciatus; insuper
et concava d municipii Camerini sede compressus,
discipulis non æstu minus quam timore pallentibus,
exponere oscitabundis ordiris, *Samia mihi mater
fuit.* Quia tu mage, si quid salubre tibi cordi, raptim
subduceris anhelantibus angustiis civitatis, et con-
turbatio nostro aventer insertus, fallis clementis-
simo recessu inclementiam canicularum? Sane si
placet, quis sit agri in quem vocaris, situs accipe.
* Avitaci sumus; nomen hoc prædio: quod quia

corpus et codicem primus collegerit Euricus: quod
perspue docent verba Isidori ejusdem in Leuvi-
gildo.

a Ant spontaneum exsilium subire, aut clericatum.
Iloc malebat videlicet Arverna nobilitas, quam Go-
thorum partibus, si in illorum potestate veniret,
militare. Clerici enim a militia immunes. Porro qui
clerici fiebant, tondebantur, ut notum est: interdum
vero dimittere capillos dicebant non tondere, sed
demittere et prolixos nutrire, ut Gregorius Turon.
non semel. Quo more si loqui placeat Sidonium, ita
quoque deditionem Gothicam intelliget, quia Gothi
ciniti.

b Grammatico doctore: de cujus doctrina et censo-
ria severitate in carmine Propemptico:

Ac primum Domini larem severi

Intrabis, trepidantibus Camoenis.

c Cum vergit ad tropicum solstitii æstivi: quo
spectant etiam illa Plutarchii ad principem indoctum:
Εἰς ὅταν ὑψώμα λάβῃ μέγιστον, ἀκαρθεὶς ἐν τοῖς βορείοις.

26 d Abest a nonnullis codicibus vox *Camerini*:
in quibusdam aliis expungitur: ut addita videri
possit, tanquam glossema municipii. Sunt in quibus
legatur *Amerini*, ut jam suspicari liceat a glossogra-
pho scriptum fuisse municipii Arverni. De Arverno
quippe oppido agi videtur.

e Ita scribunt antiqui libri fere omnes. Nomen ab
Avito ductum, Papiamillæ prædii dominæ patre; ut
apud Ausonium Pauliacus et Lucaniacus a Paulo et

uxorium patrio mihi dulcius. Hæc mihi cum meis,
præsule Deo, nisi quid tu fascinum verere, concor-
dia. 35 Mons ab occasu quanquam terrenus, ardens
tamen inferiores sibi colles tanquam gemino fomite
effundit, quatuor a se circiter jugerum latitudine
abductos. Sed donec domicilio competens vestibuli
campus aperitur, mediam vallem rectis tractibus
prosequuntur latera clivorum, usque in marginem
villæ, quæ in Boream Austrumque conversis frontibus
tenditur. Balneum ab Africo radicibus nemorosa:
rupis adhærescit; et si cædua per jugum silva trun-
cetur, in ora fornacis lapsu velut spontaneo, deciduis
strutibus impingitur. Hinc aquarum surgit cella co-
cutium; quæ consequenti unguentariæ spatii parilitate
conquadrat, excepto solii capacis hemicyclio: ubi et vis
ferventis undæ per parietem foraminatum fissilis plumbi
meatibus implicita singulat. Intra conclave succensum
solidus dies, et hæc abundantia lucis inclusæ, ut vere-
cundos quosque compellat aliquid se plus putare quam
nudos. Hinc frigidaria dilatatur, quæ piscinas publicis
operibus exstructas non impudenter æmularetur. Primum
tecti apice in conum cacuminato, cum ab angulis quadri-
fariam concurrentia dorsa cristarum tegulis interjacentibus
inubicarentur; ipsa vero convenientibus mensuris
exactissima spatioitate quadratur: ita ut ministeriorum
sese non impediendo famulatu, tot possit recipere sellas,
f quot solii sigma personas. Fenestras e regione conditor
binas confinio cameræ pendens admovit, ut suspicientium
visui fabricatum lacunar aperiret. Interior parietum
facies 36 solo lævigati cæmenti candore contenta est.
Non hic per nudam pictorum corporum pulchritudinem turpis prostat
historia; quæ sicut ornat artem, sic devenustat artifice-
m. Absunt ridiculi vestitus et vultus histriones,
pigmentis multicoloribus e Philistionis supellectilem
Lucano. Eodemque modo ex antiquis exemplaribus
restituimus carmine 18.

Si quis Avitacum dignaris visere nostram.

Hujus autem prædii, quod elegantissime copiosissime-
meque describitur a Sidonio, reliquæ aliquando
credite sunt exstare ad Serlievam lacum, qui a munici-
pio Arvernorum modico spatio aberat. Verum is
paucos ante annos derivatis quæ illic stagnabant
aquis penitus exhaustus, opinionis hujus vanitatem
ostendit. Sunt qui Papiamillæ lacum de Cambonensi
accipiant: verisimilius aliquanto. Sed ne huic quidem,
mea sententia, satis congruit Sidoniana descriptio.

f Ita prorsus legendum, non quot solet, ut in
vulgatis hæctenus. Cyprianus epist. 76 ad Magnum:
Et solio et piscina opus sit, quibus ablui et mundari
corpusculum possit. Sermo enim est, non de signæ
seu stibadio, sed de solio cellæ caldarie, quod paulo
ante solii hemicyclium dixit, nunc eodem sensu solii
sigma a figura semicirculari: a qua et tori accubitales
seu stibadia sigmata nuncupantur: quemadmodum
porticus Constantinopolitana Juliani apud Zosimum
lib. III, sigma quoque dicta est a semicirculari figura.
In balneis qui lavabant, a cella caldaria ejusque
solio transibant ad frigidariam, ibique in sellis
considebant. Tot igitur in frigidaria sellas esse oportebat,
quot persanis locus erat in caldaria.

g Præter mimographi, γελωτοποιῶν, ridiculi, ipso in

mentiontes. Absunt lubrici, tortuosique pugillatu et uexibus palæstritæ: quorum etiam uiventum luctas, si involvuntur obscenius, casta confestim^a gymnasiarchorum virga dissolvit. Quid plura? nihil illis paginis impressum reperitur, quod non vidisse sit sanctius. ^b Pauci tamen versiculi lectorem adventitium remorabuntur, minime improbo temperamento; quia eos nec r. legisse desiderio est, nec perlegisse fastidio. Jam si marmora inquiras, non illic quidem Parcs, Carystos, ^c Proconissos, Phryges, Numidæ, Spartiata, rupium variatarum posuere crustas; neque per scopulos Æthiopicos, et abrupta purpurea genuino lucata conchylio, sparsum mihi saxa furfurum mentiuntur. Sed etsi nullo peregrinarum cautium rigore ditamur, habent tamen tuguria seu mapalia nostra civicum frigus. Quin potius quid habeamus quam quid non habeamus ausculta. Huic basilicæ appendix piscina forinsecus, seu si græcari mavis, baptisterium ab Oriente connectitur, quod viginti circiter modiorum millia capit. Huc elutis e calore venientibus triplex medii parietis aditus per

A arcuata intervalla reseratur: nec pilæ sunt medicæ, sed columnæ, quas architecti peritiores^d ædificiorum purpuras **37** nuncupavere. In hanc ergo piscinam ^e fluentum de supercilio montis elicatum, canalibusque circumactis per exteriora natatoriarum ^f latera curvatum, sex fistulæ prominentes leonum simulatis capitibus effundunt; quæ temere ingressis veras dentium crâtes, meros oculorum furores, certas cervicum jubas imaginabuntur. Hic si dominum seu domestica, seu hospitalis turba circumstet, quia præ strepitu caduci fluminis, mutæ vocum vices minus intelliguntur, in aurem sibi populus confabulatur: ita sonitu pressus alieno ridiculum affectat publicis sermo secretum. Hinc egressis frons triclinii matronalis offertur; cui continuatur viciniate textrino cella penuria, discriminata tantum pariete castrensi. Ab ortu lacum porticus intuetur, magis ^g rotundatis fulta ^h collyriis, quam ⁱ columnis invidiosa monubilibus. A parte vestibuli longitudo ^j tecta interius patet, mediis non interpellata parietibus: quæ quia nihil ipsa prospectat, et ^k si non hypodromus, saltem cry-

risu mortui, ut refert Suidas. Eusebius in Chronico sub Tiberio, *Philastio mimographus natione Magnesianus, Romæ clarus habetur*. Mimorum inventorem facit Cassiodorus lib. xiv Variarum ultima. Epiphanius de Maicharis: *Τὰ δὲ ἄλλα σκεῖν τις οὐκ ἂν ἠδύσταν; ὡς τάχα τὰ τοῦ Φιλαστιῶνος εἶναι ἀναγκαῖστερα, ἢ τὰς τοῦτου μυθολογίας. Cætera sine risu quis commemoret? cum verisimiliora quodam modo videantur, quæ Philastion, quam quæ hic fabulis suis commentus est.*

^a Βάτων γυμνασιάρχος in marmore Anconitano. De virga autem Servius in *Æneidos*: *Hodieque tam athletarum, quam gladiatorum certamina virga dirimuntur*. Sed lanistarum virga, qua gladiatoribus modum adhibebant, rudis proprie dicta. Glossæ veteres: *Rudis βάβδος, ἡ τῶν ἐπιστατῶν τῶν μονομάχων.*

^b **27** Tetrasticum nempe hujus piscinæ foribus impositum, quod inter Sidonii carmina exstat. Tit. 19:

Intrate algentes post balnea torrida fluctus, etc.

^c Res exigit ut Proconnesos scribatur. *Προκόννησος*, insula maris Ægæi, candidi marmoris fodina celebris, ut auctor est Strabo lib. xiii.

^d Ornamenta. Sicut enim vesti affert lumen clavus purpuræ, ut Fabii verbis utar, sic ædibus columnæ. Purpuræ nomen scriptores ad omnia transferunt, quæ orna um decorumque significant. Sidonius infra epist. 10: *Omnes nobilium sermonum purpuræ*. Cicero in Oratore: *Quos numeros cum quibus tanquam purpura misceri oporteat*. Lucianus in Hippia de membris balnei: *Ὁ δὲ ἔνδον οἶκος κάλλιστος, φωτὸς τε πολλοῦ ἀνάμικτος, καὶ ὡς πορφύρα διαπυρρῶν. In onyche demum gemma quam Baronii cardinalis optimi beneficentiæ debemus, artificis manu sculpta hæc legitur, ΕΥΤΥΧΕΙ, ΜΑΚΕΔΟΝ, Η ΠΟΡΦΥΡΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ. Sis felix, Macedo, purpura, hoc est decus et gemma, fratrum.*

^e In aliquibus libris *fluvium*.

^f In aliquibus libris *littora*.

^g Collyria quid sint hoc loco non capio. Scriptum crediderim a Sidonio *coluriis*. Intelligit enim pilas ex pluribus saxis in orbem accisis exstructas: quas ideo columnis opponit, ut paulo superius *nec pilæ sunt medicæ, sed columnæ*; quia columnæ ex unico fiunt lapide, pilæ e multis. Saxa autem in orbem cæsa non poterant aptius appellari quam rotundata coluria. Colura enim dicuntur quæ extrema sui parte truncantur, et *κολουραϊαν πύργων* interpretatur Suidas

e Callimacho *κοίλων κεκαμμένην ἢ στρογγύλην*: et *κολουραϊαν* Hesychius *ἀποτορῖαν*. Par pilarum columnarumque, sed conversa antithesis Natali 10 Paulini:

Nam steterant vasto deformibus agmine pilæ,
Nunc meliore datis eadem vice fulta columnis
Et spatii cepere et luminis incrementum.

^h *Coluriis*.

ⁱ Insignibus: quales adhiberi solent in monumentis. Cyprianus diaconus in Vita S. Cæsarii lib. 1, sub finem: *Et ut conferret sacris virginibus quas congregaverat curam necessariam sepulturæ, monubiles arcas corporibus humanis de saxis ingentibus noviter fecit excidi.*

^j In quibusdam libris, *intrinsecus*.

^k Certa emendatio, quam libri omnes scripti asserunt, pro quo mendose vulgati exhibent hippodromum, id est circum. Non enim circum intelligit, qui quorsum in ædium vestibulo, aut quid habet cum cryptoporticu commune; sed tectam ut dicit longitudinem, et clausum undequaque deambulacrum: qualia sunt in vestibulis magnatum, aut qualia quæ stadia opara vocat Tertullianus **28** in libello ad martyres. Hypodromus autem ex eo dictus, quod sub eo incedatur, sicut peridromis in xysto hypæthra ambulatio a circumitu, et diadromis a transitu: balnei membrum in Hippia Luciani. Non latuit ea vox Angelum Decembrium, qui lib. v hypodromum distinguit ab hippodromo: nec sæculi sui eruditissimum Aldelæum, apud quem in libro de Virginitate Babylas martyr ad palatinas ducitur zetas, et imperialis vestibuli hypodromum. In quibus verbis imaginem vides porticus Sidonianæ: et si suam Sidonius, quia nihil prospectabat, cryptoporticum appellare malit. Plinius vero junior, a quo vocem hanc laud dubie mutuatus est, in descriptione Tuscanicæ villæ suæ lib. v, epist. 6, hypodromum vocat nativam porticum, consertis inter se ac reflexis arborum fruticumque ramis contextam; quales quæ in hortis natura vel arte fieri solent, et qualem in Voroango Apollinaris sui prædio depingit Sidonius in Proptemtico. Talis et vitea porticus Cypriano in epistolam ad Donatum. *Dant, inquit, secussum vicina secreta: ubi dum erratici palmitum lapsus nexibus pendulis per arundines bajulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerunt*. Plinii verba interpretatione non egent: ascribam tamen, ut ex ista statim liquet, jure illi per Sidonium reddendam esse vocem

proporticus meo mihi jure vocitabitur. Hæc tamen aliquid spatio suo in extimo deambulacri capite defrudans, efficit membrum bene frigidum, ubi publico lectisternio exstructo, clientarum sive nutricum loquacissimus chorus receptui canit, cum ego meique dormitorium cubiculum petierimus. A cryptoporticu in biemale triclinium venit, quod arcuatili camino sæpe ignis animatus pulla fuligine infecit. Sed quid hæc tibi, quem nunc ad focum minime invito? quin potius ad te, tempusque pertinentia loquar. Ex hoc trichio fit in dietam **38** sive cœnatiunculam transitus, cui fere totus lacus, quæque tota lacui patet. In hæc stibadium, et nitens abacus: in quorum aream, sive suggestum, a subjecta porticu seasim, non breviatis angustatisque gradibus ascenditur. Quo loci recumbens, si quid inter edendum vacas, prospiciendi voluptatibus occuparis. Jam si tibi ex illo conclamantissimo fontium decocta referatur, videbis in calicibus repente perfusis nivalium maculas ac frusta nebularum; et illam lucem lubricam poculorum, quadam quasi pinguedine subiti algoris hebetatam. Tum respondentes poculis potiones, quarum rigentes cyathi siticulosi cuique, ne dicam tibi granditer abstemio, metuerentur. Hinc jam spectabis ut promoveat alnum piscator in pelagus; ut stataria retia suberinis corticibus extendat, aut signis per certa intervalla dispositis, tractus funium librentur hamati: scilicet ut nocturnis per lacum excursibus rapacissimi a salares in consanguineas agantur insidias. Quid enim hic congruentius dixerim, cum piscis pisce decipitur? Edulibus terminatis, excipiet te diversorium, quia minime æstuosum, maxime æstivum. Nam per hoc, quod in aquilonem solum patescit, habet diem, non habet solem, interjecto consistorio perangusto, ubi somnolentiæ cubiculariorum dormitandi potius quam dormiendi locus est. Hic jam quam volupe est auribus insonare cicadas meridie concrepantes, ranas crepusculo incumbente

quam ex ejus scrinio deprompserat. Nam apud Plinium quoque hippodromus inepte legitur pro hypodromo. Sic igitur habent. *Hanc dispositionem amenitatemque tectorum longe lateque præcedit hypodromus. Medius patescit, statimque intrantium oculis totus offertur. Platanis circumitur: illæ hedera vestiuntur, æque summæ suis, ita imæ alienis frondibus virent. Hedera truncum et ramos pererrat, vicinasque platanos transitu suo copulat. Has buxus interjacet: exteriores buxos circumvenit laurus, umbræque platanorum suam confert. Rectus hic hypodromi limes. In extrema parte hemicyclo frangitur, mutatque faciem: cupressis ambitur et tegitur, densiore umbra opacior nigriorque.* Ac hujusmodi porticum Plato κατάστερον δρόμον dicere videtur in Euthydemo, εἰσελθόντι δὲ, inquit, περιπατήσῃ ἐν καταστήμῳ δρόμῳ. Porro autem ut hypodromus in his locis pro hypodromo, sic apud Plinium alterum lib. v, cap. 32, *Hippius mons*, et apud Ptolemæum in descriptione Bithyniæ Ἰππίος ποταμός, *Hippius fluvius* perverse legitur pro *Hypium*. De Prusa enim urbe agunt, quæ duplex erat in Bithynia; una sub Olympo monte, altera ad Hypium fluvium. Sic enim scribendum hoc nomen docet inscriptio veterum nummorum L. Veri et Diadumeniiani ΠΡΟΥΣΙΩΝ ΠΡΟΣ ΥΠΙΩ, et vetus quoque lapis Romæ in quo distinguuntur ΠΡΟΥΣΑΕΙΣ ΑΠΟ ΟΛΥΜΠΟΥ, et ΠΡΟΥΣΑΕΙΣ

blaterantes, cynos atque anseres concubia nocte clargentes, intempesta gallos gallinacos concinentes, **39** oscines corvos voce triplicata puniceam surgentis auroræ facem consalutantes; diluculo ante philomelam inter frutices sibilantem, ^b prognem inter asseres minurientem? Cui concentui licebit adjungas listulæ septiformis armentalem camœnam, quam sæpe nocturnis carminum certaminibus insomnes nostrorum montium Tityri exercent, inter greges tinnibulatos per depasta buceta reboantes: quæ tamen varia vocum cantuumque ^c certamina, profundius confovendo sopori tuo lenocinabuntur. Porticibus egresso, si portum littoris petas, in area virenti, vulgare quanquam, non procul nemus: ingentes tilia: duæ, connexis frondibus, fomitibus abjunctis, unam ^B umbram non una radice conficiunt: in cujus opacitate, cum me meus Ecdicius illustrat, pilæ vacamus: sed hoc eo usque, donec arborum imago contractior, intra spatium ramorum recussa cohibeatur; atque illic aleatorum lassissimus consumptio sphaeristerio faciat. Sed quia tibi sicut ædificium solvi, sic lacum debeat, quod restat agnosce. Lacus in Eurum defluus meat, ejusque arenis fundamenta impressa domicilii, ventis motantibus æstuans humectat alluvio. Is quidem sane circa principia sui, solo palustri voraginosus, et vestigio inspectoris inadibilis est: ita limi bibuli pinguedo coalescit, ambientibus sese fontibus algidis, littoribus algosis. Attamen pelagi mobilis campus cymbulis late secatur pervagabilibus, si flabra torsuere. Si turbo Austrinus insorduit, immane turbescit; ita ut arborum comis quæ margini **40** insistant, superjectæ asperginis fr. gor impluat. Ipse autem secundum mensuras quas ferunt nauticas, in decem et septem stadia procedit. Fluvio intratur, qui salebratim saxorum obicibus affractus spumoso c. nescit impulsu, et nec longum scopulis præcipitibus exemplus, lacu conditur: quem fors suat, an incurrat, an faciat, præterit certe, coactus per cola sub-

ΑΠΟ ΥΠΙΟΥ.

^a Hujus piscis meminit Ausonius in Mosella:
Purpureisque salar distinctus tergora guttis.

Quo indicio purpurearum notarum, et quia ex salare farionem, ex farione salmonem fieri docet, salares tractas esse multi conjiciunt, quo salmonatæ vocantur, **29** et in salmonem transire creduntur. Alanus ab Insulis de planctu naturæ: *Illic tractula sinus marinos ingrediens in æquore baptizata salmonis nomine censebatur.*

^b Minuriunt hirundines Sidonio, Spartiano in Geta palumbes. Scite utrumque: nam minurilio et minorum avium cantum omnem significat, et flebilem, qualis est gemitus palumbium. Ita grammatici Græci *μινυρίζων* exponunt τὸ ἤρημα καὶ λεπτόν εἶναι, ἢ θρηνητικόν. Cicero 1 de Oratore: *Hoc nos*, inquit, *si facere velimus, ante condemnentur ii quorum causas receperimus, quam toties quoties præscribitur præna aut minuritionem citarimus*: duo genera conjunxit, præna, qui concitatoris vocis est cantus, et minuritionem, quæ remissioris. Plutarchus de discrimine adulatores et amici: *Οἱ πολλοὶ βασιλέων οὐκ Ἀπόλλωνος μὲν ἂν μινυρίζωσι. Διόνυσος δὲ ἂν μέγιστος ᾖ, Ἑρακλῆς δὲ ἂν πικραιώσι.*

^c In aliquibus libris, *modulamina*.

terraeque deliquari, non ut fluctibus, sed ut piscibus A
pauperaretur : qui repulsi in gurgitem pigriorem, carnes rubras albis abdominibus extendunt. Ita illis nec redire valentibus, nec exire permissis, quemdam vivum et circumlatitium carcerem corpulentia facit. Lacus ipse qua dexter, incisus, flexuosus, nemorosusque; qua laevus, patens, herbosus, aequalis. Æquor ab Africo viride per littus, quia iu undam fronde porrecta, ut glareas aqua, sic aquas umbra perfundit. Huiusmodi colorem ab Oriente par silvarum corona continuat : per Arctoum latus, ut pelago natura, sic species; a Zephyro plebeius et tumultuarius frutex, frequenterque lemborum superlabentum ponderibus inflexus. Hunc circa lubrici scirporum cirri plicantur simulque pingues ulvarum paginæ nant, salicumque glaucarum fota semper dulcibus B
aquis amariudo. In medio profundi brevis insula, ubi supra molares naturaliter aggeratos, per impactorum puncta remorum navalibus trita gyris meta protuberat, ad quam se jocunda ludentum naufragia collidunt. Nam moris istic fuit senioribus nostris a
agonem Drepanitanum Trojanæ superstitionis 41 imitari. Jam vero ager ipse (quanquam hoc supra debitum), diffusus in silvis, pictus in pratis, pectorosus in pascuis, in pastoribus peculiosus. Sed non amplius moror, ne, si longior stylo terminus, relegente te autumnus inveniat. Proinde mihi tribu veniendi celeritatem, nam redeundi moram tibi ipse præstabis : daturus hinc veniam, quod brevitatem sibi debitam paulo scrupulosior epistola excessit, dum totum ruris situm sollicita rimatur, quæ tamen submovendi fastidii studio nec cuncta perstrinxit. Quapropter bonus arbiter, et artifex lector non paginam quæ spatia describit, sed villam quæ spatiosa describitur, grandem pronuntiabunt. Vale.

EPISTOLA III.

Sidonius b Felici suo salutem.

Gaudeo te, domine major, amplissimæ dignitatis infulus consecutum. Sed id mihi ob hoc solum destinato tabellario nuntiatum non minus gaudeo. Nam licet impræsentiarum sis potissimus magistratus, et in lares Philagrianos patricius apex tantis post sæculis, tua tantum felicitate remeaverit: invenis tamen, vir amicitiarum servantissime, qualiter honorum tuorum crescat communione fastigium, raroque genere exempli altitudinem tuam humiliter sublimas. Sic quondam Q. Fabium magistrum equitum dictatorio rigori, et Papirianæ superbix favor publicus prætulit. 42 Sic et Cn. Pompeium super æmulos extulit nunquam fastidita popularitas. Sic invidiam Tiberianam pressit universitatis amore Germanicus. Quocirca nolo sibi de successibus tuis principalia beneficia plurimum blandiantur; quæ nihil

a Ludricam naumachiam, qua Æneas ad Drepanum Siciliæ, patri parentavit, de qua Eneid. v.

b Magno Felici, Magni exconsulis filio. Hæc enim a Philagrio patricio oriundos diserte scribit Propemptico, ut Avitum quoque Augustum in panegyrico. Sed de Felice plura carmine 9, quod totum illi dicatum est. Amplissima porro dignitas quam Felici gra-

tibi amplius conferre potuerunt, quam ut si id noluissemus, e transiremus invitati. Illud peculiare tuum est, illud gratiæ singularis, quod tam qui te æmulentur non habes, quam non invenis qui sequantur. Vale.

EPISTOLA IV.

Sidonius Syagrio suo salutem.

Vir clarissimus Projectus domi nobilis, et patre patruoque spectabilibus, avo etiam præstantissimo sacerdote conspicuus, amicitiarum tuarum, n' si respuis, avidissime sinibus infertur : et cum illi familiæ splendor, probitas morum, patrimonii facultas, juventutis alacritas, in omne decus pari lance conquarent; ita demum sibi tamen videbitur ad arcem fastigatissimæ felicitatis evectus, si gratiæ tuæ sodalitate potiatur. Optantii clarissimi viri nuper vita functi filiam (quod Deo prosperante succedat) licet in conjugium petierit, obtinueritque a matre pupillæ; parum tamen votorum suorum promotum censet effectum, nisi assensum tuum super his omnibus, seu sedulitate sua, seu precatu nostræ intercessionis adipiscitur. Namque ipse quantum ad institutionem spectat puellæ in 43 locum mortui patris curarum participatione succedis, conferendo virgini parentis affectum, patroni auctoritatem, tutoris officium. Quocirca quia dignus es ut domus tuæ celeberrimam disciplinam, etiam procul positorem petat ambitus, sicut decet bonarum partium viros, benignitate responsi proci supplicis verecundiam munerare; et qui ita expetitus deberes illi expetere pollicendam, C securus permittite promissam : quia sic te conditioni huic meritorum ratio præfecit, ut nec superstiti Optantio in liberos suos decuerit plus licere. Vale.

EPISTOLA V.

Sidonius Petronio suo salutem.

Joannes familiaris meus inextricabilem labyrinthum negotii multiplicis incurrit, et donec suarum merita chartarum, vel vestra scientia, vel si qua est vestræ, si tamen est ulla, similis inspexerit, quid respuat quidve optet ignorat. Ita se quodam modo bipertitæ litis forma confundit, ut propositio sua, quem actionis ordinem propugnatura, quem si impugnatura, non noverit. Pro quo precem sedulam fundo, ut perpectis chartulis suis, si quid jure competit instruat; quæ qualiterve sint objicienda, quæ refellenda monstrantes. Non enim verebimur, quod cauæ istius cursus, si de vestri manaverit fonte consilii, ulla contrastantium derivatione tenuetur. Vale.

44 EPISTOLA VI.

Sidonius Pegasio suo salutem.

Proverbialiter celebre est sæpe moram esse me-

tulatur, non est consulatus, ad quem Felix nunquam pervenit; sed patriciatus, cujus præterea testis est Gennadius in Fausto.

e Fuit tamen postea patricius et ipse Sidonius, ut patet ex epist. 16 ad Papiamillam, lib. v, et ex Mamerti Claudiani dedicatoria ad Sidonium.

hunc, sicuti et nunc experti sumus. Menstruanus **A** amicus tuus longo istic tempore inspectus, meruit inter personas nobis quoque caras devinctasque censeri: opportunus, elegans, verecundus, sobrius, parens, religiosus, et his morum dotibus præditus, ut quoties in boni cuiusque asciscitur amicitias, non amplius consequatur beneficii ipse quam tribuat. Ilæc tibi non ut ignorantii, sed ut iudicio meo satisfacerem, scripsi. Quamobrem triplex causa lætandi: tibi prima, cui amicos sic aut instituere, aut eligere contingit; Arvernensis secunda, quibus hoc in eo placuisse confirmo, quod te probasse non ambigo; illi tertia, de quo boni quique bona quæque iudicaverunt. Vale.

EPISTOLA VII.

Sidonius Explicio suo salutem.

Quia iustitia vestra iure sit universitati per complura recti experimenta venerabilis, idcirco singulas quasque personas id ipsum efflagitantes in examen vestrum libens et avidus emitto, quamprimum ambiens, me discussionis, illos simultatis onere laxari: quod demum ita sequetur, si non ex solido querimonias partium verecundus censor **45** excludas: quanquam et hoc ipsum, quod copiam tui iurgantii us difficile concedis, indicium sit bene iudicaturi. Quis enim se non ambiat arbitrum legi, aut pretio aliquid indulturus, aut gratia? Igitur ignosce ad tam sanctæ conscientie prærogativam raptim perniciterque properantibus: quandoquidem sententiam tuam, nec victus ut stolidus accusat; nec victor ut argutus irridet; veritatisque respectu dependunt tibi addicti reverentiam, gratiam liberati. Proinde impense obsecro, ut inter Alethium et Paulum, quæ veniunt in disceptationem, mox ut utrinque fuerint opposita, discingas. Namque, ni fallor, supra decemvirales, pontificalesque sententias, ægri udini hujus prope interminabilis iurgii, sola morum tuorum temperantia solita iudicandi salubritate medicabitur. Vale.

* Pro Philematia. Priscum et verum nomen erat Philematium: quomodo a Luciano scribitur in dialogo Charmidis et Tryphænæ, quem claudit his verbis: *Φιλεμάτιον δὲ πολλὰ χαιρέτω*. Dicta enim Philematium ὑποκοριστικῶς ab osculo: quod inuit Lucretius illo versu lib. iv:

Simula *οὐλοφῆ* ac satyra est, labiosa *φιλία*:

eodem forma qua Chelidonium, Eustochium, Glycerium, Musarium, Cymbalium, et alia seu vera seu ficta nomina mulierum: quæ post rior ætas aliter inflexit, ut Phlematia, Chelidonia, eodemque modo ceteræ appellarentur. Sed pro Phlematia Filimatia, et pro Philematio Filimatius tandem scribi cœpit, retento Græcæ vocis sono, non orthographia et quantitate. Ita enim Filimatius in codice Theodosiano legitur comes sacrarum largitionum sub Gratiano: item apud Sidonium lib. 1, epist. 3, et lib. v, epist. 17, ubi Filimatii mentio est hujusce, opinor, Filimatiz nostræ patris. Jam vero non solum Philematium apud veteres femina dicebatur, verum etiam Philematio. Sicut enim Venuleia Philematium, sic

* De isto Abgario regio juvene cuius epitaphium hic exhibet Sirmondus, videsis quæ coniecerit eruditus Frauci-

EPISTOLA VIII.

Sidonius Desiderato suo salutem.

Mœstissimus hæc tibi nuntio. Decessit nudius tertius, non absque iustitia, a matrona Filimatia, morigeræ conjux, domina clemens, utilis mater, pia filia: cui debuerit domi forisque persona minor obsequium, major officium, æqualis affectum. Ilæc cum esset unica jamdiu matri amissæ, facile diversis blandimentorum generibus effecerat, ne patri adhuc juveni sobole, sexus alterius desideraretur. Nunc autem per subita suprema virium cœlibatu, patrem orbitate confodit. His **46** additur, quod quinque liberum parens immaturo exitu reddidit infortunatam fecunditatem. Qui parvuli, si matre sospite perdidissent jamdiu debilem patrem, minus pupilli existimarentur. Hanc tamen, si quis hæud incassum honor cadaveribus impenditur, non vespillonum sandapiliariorumque ministeria ominosa tumulavere: sed cum Libitina ipsam flentes omnes externi quoque prensitarent, remorarentur, exoscularentur, sacerdotum propinquorumque manibus excepta, perpetuis sedibus dormienti similior illata est. Post quæ, precatu parentis orbat, nœniam funebrem, non per elegos sed per hendecasyllabos, marmori incisam, planctu prope calente dictavi. Quam si non satis improbas, ceteris epigrammatum meorum voluminibus applicandam mercenarius bibliopola suscipiet. Si quid secus, sufficit saxo carmen saxum contineri. Ille enim epitaphium est:

Occasi celeri feroque raptam
Natis quinque, patrique, conjugique,
Hoc flentis patriæ manus locarunt
Matronam Philematiam sepulcro,
O splendor generis, decus mariti
Prudens, casta, decens, severa, dulcis,
Atque ipsis senioribus sequenda:
Discordantia quæ solent putari,
Morum commoditate copulasti.
Nam vitæ comites bonæ fuerunt,
Libertas gravis, et pudor facetus.
Hinc est quod decimam tuæ salutis
Vix ætam trieteridem dolemus,
Atque in temporibus vigentis ævi,
b Injuste tibi justa persoluta.

Aelia **30** Philematio in antiquis lapidibus reperitur, et Titia Philematio in hoc Uccenciensi,

TITIA
PHILEMATIO
VIVA SIBI
ET SUIS FECIT.

Utriusque autem exemplum exstat in altero lapide pervertusto, nostra memoria in urbe ad portam Salariam effosso: in quo exsculpti sunt duo conjuges coliberti, et sub utraque effigie singula epitaphia rudi opere incisa. Muliebris autem hoc est initium:

AURELIA L. L. PHILEMATIO.

Viva Philematium sum Aurelia nominata,
Casta, pudens, volgei necia, fida viro.

b Communis hæc querimonia in morte immatura sublatis. Hinc illa in antiquis monumentis, *Mule judicantibus fatis*, et, *Sublata est oculis fato dictante iniquo*. Elegans in hoc genere Abgari regii juvenis epitaphium, quod Romæ paucis abhinc annis ad D. Pauli basilicam erutum meminimus, dignumque vi-

sus Wise in epistola ad V. C. Joannem Masson de nummo Abgari regis, edita Oxoniæ 1736, pag. 21.

47 Placeat tibi carmen nec ne, tu propera, civitatemque festinus invise. Debes enim consolationis officium duorum civium domibus afflictis. Quod ita solvas, Deum quaeso, ne unquam tibi redhibeatur.

EPISTOLA IX

Sidonius a Donidio suo salutem.

Quæris cur ipse jam pridem Nemausum profectus vestra serum ob adventum desideria producam. Reddo causas redivit tardioris, nec moras meas prodere moror, quia quæ mihi dulcia sunt, tibi quoque. Inter agros amœnissimos, apud humanissimos dominos Ferreolum et Apollinarem tempus voluptuosissimum exegi. Prædiorum iis jura contermina, domicilia vicina, quibus^b interjecta gestatio lassat peditem, nec sufficit equituro. Colles ælibus superiores exercent vinitori et olivitori. Aracynthum et Nysam, celebrata poetarum carminibus iuga, censeas. Uni domui in plana patentiaque, alteri in nemora prospectus; sed nihilominus dissimilis situs similiter oblectat. Quamquam de prædiorum quid nunc amplius positione, cum restat hospitalitatis ordo reserandus? Jam primum agacissimis in hoc exploratoribus destinatis, qui redditus nostri iter aucuparentur, domus utraque non solum tranites aggerum publicorum, verum **48** etiam calles compendiis tortuosos, atque pastoraria divitacula insedit, ne quo casu dispositis officiorum insidiis elateremur. Quas incidimus, fateor, sed minime inviti: jusquejurandum confestim præbere compulsi, ne priusquam septem dies evolverentur, quidquam de itineris nostri continuatione meditaremur. Igitur mane quotidiano, partibus super hospitibus prima et grata contentio quam potissimum anterieus edulibus nostris culina fumaret: nec sane potestur quod huc loco intexatur. Est ergo hujusmodi:

Ἔχτον ἐπ' εἰκοστῶν πλήτας ἔτος Ἀβγαρος, εἴθα
Ταρχύθη, μοιρῶν ὡς ἐπέκλωσα μίτος.
Ἄ φθόνος ὡς ἀδικός τις ἀπέσβασεν ἀρχόμενον φῶς,
Λυπήσας τὸ γένος καὶ φίλιους ἑτάρους.
Τύμβον δὲ Ἀντωνίου ἐπὶ θέτο τοῦτον ἀδελφῶ,
Ὅσιν ὁ πρὶν βασιλεὺς Ἀβγαρος ἦν γενέτης.

Qui sex, hisque decem compleverat Abgarus annos,
Parcarum duro est hic situs imperio.
Primævam exstinxit lucem cui livor iniquus,
Mœrore afficiens et genus et socios.
Germano hunc tumulum fratri dedit Antonius,
Abgarus oli.n rex quis genitor fuerat.

* Viro spectabili, civique Arverno, ut conjectura est ex epist. 5, lib. III. Hæc autem scripta est in agro Nemausensi, e villis Apollinaris et Ferreoli, quas describit.

^b Nunc locus et spatium in quo gestari licet: sicut in Romana inscriptione, IN HOC POMARIO GESTATIONIS PER CIRCUITUM QUINQUIENS EFFICIT PASSUS MILLE. Alias gestatio est ipsa exercitatio, qua gestamur aut vehimur, e quo, lectica, vel quovis genere vehiculi. Sed Sidonius præterea transfert etiam ad ambulationem, cum alii distinguant. **31** Seneca epist. 55. *A gestatione cum maxime redeo, non minus fatigatus quam si tantum ambularem, quantum sedi: labor enim est diu ferri.* Et Plinius lib. XXVII: *Imprimis vero prodest ambulatio, gestatio, et ea pluribus modis.*

* Lib. IX, epist. 11: Athenæi subsellia curcata.

A rat ex æquo divisioni lancem ponere vicissitudo, licet uni domui mecum, alteri cum meis vinculum foret propinquitatis: quia Ferreolo, præfectorio viro, præter necessitudinem sibi debitam, dabat ætas et dignitas primi inviatis prærogativam. Licet a deliciis in deliciis rapiebamur. Vix quodcumque vestibulum intratum, et ecce huc spheristarum contrastantium paria inter rotantes catastropharum gyros duplicabantur, huc inter alea oriarum vocum competitiones, frequens crepitantium fritillorum tesserarumque strepitus audiebatur. Huc libri affatim in promptu: videre te crederes aut grammaticales pluteos, aut Athenæi cuneos, aut armaria exstructa bibliopolarum. Sic tamen quod qui inter matronarum cathedras codices erant, stylus iis religiosus inveniebatur: qui vero per subsellia patrumfamilias, in cothurno Latialis eloqui nobilitabatur. Licet quæpiam volumina quorumpiam auctorum servarent in causis disparibus dicendi parilitatem. Nam similis scientiæ viri, hinc Augustinus, hinc Varro; **49** hinc Horatius, hinc Prudentius lectitabantur. Quos inter Adamantius Origenes, Turranio Rufino interpretatus, sedulo fidei nostræ lectoribus inspiciebatur. Pariter et prout singulis cordi diversa censesentes sermocinabantur, cur a quibusdam protomystarum, tanquam sævus cavendusque tractator improbaretur: quamquam sic esset^d ad verbum sententiamque translatus, ut nec Apuleius Phædonem sic Platonis, neque Tullius Ctesiphontem sic Demosthenis in usum regulamque Romani sermonis exscripserint. Studiis **C** hisce dum nostrum singuli quique prout libuerat, occupabantur, ecce et ab archimagiro adventans, qui tempore instare curandi corpora moneret: quem quidem nuntium^e per spatia clepsydre horarum

Fuit autem Athenæum publicum urbis gymnasium litterarum, quod Hadriano Aug., ut Aurelius Victor tradit, Græco ritu constituit. Qua in urbis parte non indicat: fortasse in regione 8 fori Romani. Nam eo sane loco ludos litterarios collocat P. Victor et manet illo in tractu ad radices Aventini scholæ Græcorum nomen in æde S. Mariæ: ubi et S. Augustinum docuisse ferunt, quem in Athenæo Romano rethoricam profectum fuisse obscurum non est. Athenæi autem meminit inter cæteros Dio apud Xiphilinum de Diocletiano Juliano: *Συναγωγῶν ἡμᾶς εἰς τὸ Ἀθήναιον, καλούμενον ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῷ παιδευομένων ἀσχέσεως.* Nos consul, inquit, in Athenæum convocat: cui loco nomen est ab exercitatione eorum qui in ipso erudiuntur.

^d Origenes plurima interpretatus est Rufinus. Cujus versionem mirum est tantopere a Sidonio laudari; cum Hieronymus de libris *Περὶ ἀρχῶν* testetur multa ab illo interpolata, detracta, addita, infamemque eam interpretationem appellet in epitaphio Marcellæ. Sed mirari desino, cum redit in mentem nostros fere Gallos et Occidentales omnes in Rufinum propensiores fuisse.

^e Geminum antiqui moris vestigium, clepsydra et horæ inæquales. Horarum ex aqua, id est clepsydram Romanis primus fecit Nasicæ Censor, ut notat Censorinus: nominat iterum Sidonius epist. 15 ad Serranum. Cassiodorus in ea quam pro Theodorico rege scripsit ad Gundobaldum. *Horologium aliud, inquit, ubi solis meatus sine sole cognoscitur, et aquis guttuntibus horarum spatia terminantur.* Aquatile vocat in divinis Institutionibus. Græci *ἕδρα ὀροσκοπεία*, ut Hero Alexandrinus *πνευματικῶν*: *Ἀπόλλωνος εἶναι νο-*

in remota servantem, i robabat competenter ingres-
sum a quinta digrediens. Prandelamus breviter,
copiose, senatorium ad morem, quo insitum institu-
tumque, multas epulas paucis paropsidibus apponi :
quavis convivium per edulia nunc assa, nunc juru-
lenta varietur. Inter d' bendum narratiunculae, qua-
rum cognitu hilararemur institueremurque, quia
eas hifariam orditas, lætitiæ peritiæque comitabantur.
Quid multa? Sancte, pulchre, abundanter accipiebamur.
Inde surgentes, b si Voroangi eramus, (hoc uni
prædio nomen) ad sarcinas, b si Prusiani (sic fundus alter nuncupa-
batur) Tonantium cum fratribus, lectissimos æquæ-
vorum nobilium principes, stratis suis ejiciebamus,
quia nec facile 50 crebro cubilium nostrorum in-
strumenta circumferabantur. Excusso c torpore me-
ridiano, paulisper equitabamus, quo facilius pectora
marcida cibis cœnatoriæ fami exacuereamus. Balneas
habebat uterque hospes in opere, in usu neuter : sed
cum vel paucillulum bibere desiisset assecularum
meorum famulorumque turba (compotrix, quorum
c-rebris hospitalis crateræ nimium immersa: d-
minabantur, vicina fonti aut fluvio raptim scrobs
fodiebatur, in quam forte cum cumulus lapidum am-
bustus demitteretur, antro in hemispherii formam
corylis flexilibus intexto, fossa inardescens operie-
batur : sic tamē ut superjectis Cilicum velis, paten-
tia intervalla virgarum, lumine excluso, tenebrantur,
vaporem repulsura scientem, qui undæ ferventis
aspergine flammatis silicibus excuditur. Hic nobis
trabebantur horæ, non absque sermonibus salsis
jocularibusque; quos inter halitu nebulæ stridentis
oppletis, involutisque saluberrimus sudor eliciebat-
ur; quo prout libuisset effuso, coctilibus aquis inge-
rebamur, harumque fotu cruditatem nostram tergente
resoluti, aut fontano deinceps frigore, putealique,
aut fluviali copia solidabamur. Siquidem domibus
medius it Vvardo fluvius, nisi cum deflua nive past s
iupallioit flavis ruber glareis, et per alveum perspi-
cuis, quietus, calculosusque, neque ob hoc minus
piscium ferax delicatorum. Dicerem et cœnas, et
quidem uctissimas, nisi terminum nostræ loquaci-

luti quem verecundia non adhibet, charta posuisset.
Quarum quoque replicatio 51 feret amœna narratu,
nisi epistolæ tergum madidis sordidare calamis cru-
besceremus. Sed qui et ipsi in procinctu sumus, te-
que sub ope Christi acutum nobis invisere pleret,
expeditius tibi cœnæ amicorum in mea cœna tuæque
commemorabuntur : modo nos quamprimum hebdo-
madis exactæ spatia completa votivæ restituant esu-
ritioni : quia disruptum ganea stomachum nulla
sarcire res melius quam parcimonia solet. Vale.

EPISTOLA X.

Sidonius d Hesperio suo salutem.

Amo in te quod litteras amas, et usquequaque
B præconiis cumulatissimis excolere contendo tantæ
diligentiæ generositatem per quam nobis non solum
initia tua, verum etiam studia nostra commendas.
Nam cum videmus in hujusmodi disciplinam junio-
rum ingenia succrescere, propter quam nos quoque
subduximus ferolæ manum, copiosissimum fructum
nostri laboris adipiscimur. Illud appone, quod tan-
tum increbuit multitudo desidiosorum, ut nisi vel
paucissimi quique meram Latiaris linguæ propieta-
tem de trivialium barbarismorum rubigine vindica-
veritis, eam brevi abolitam defleamus interitamque :
sic omnes nobilium sermonum purpuræ per incuriam
vulgi decolorabuntur. Sed isthæc alias. Interea tu
quod petis accipe. Petis autem ut si qui versiculi
mihî fluxerunt, 52 postquam ab alterutro dis-essi-
mus, hos tibi pro quadam morarum mercede pernu-
merem. Dicto pareo, Nam præd tus esse, quanquam
juvenis, hac animi maturitate, ut tibi etiam natu
prioris gerere morem concupiscamus. * Ecclesia
nuper extracta Lugduni est, quæ studio papæ Pa-
tientis summum cœpti operis accessit, viri sancti,
strenui, severi, misericordis, quique per uberem
munificentiam in pauperes humanitatemque, non mi-
nora bonæ conscientie culmina levet. Hujus igitur
ædis extimis, rogatu præfati antistitis, tumultuarium
carmen inscripsi trochæis triplicibus, adhuc mihî
jamque tibi perfamiliaibus. Namque ab hexametris

μῦθας τῆ τῶν ὕδρων ὀροσκοπέων ἔξει, ἢ τις ἡμῖν ἐν
τετρασι βιβλίῳ προαναγράφεται.

* Hoc est undecima nostra. Horarum apud veteres
us erat inæqualium : quæ duodenæ in dies singulos
ab exortu solis ad occasum numerabantur, totidem
in singulas noctes. Quo fiebat ut pro dierum modo
vel noctium inæquales essent, nunc breviores, nunc
longiores. Quod spectans Augustinus de Vera Reli-
gione, Hora, inquit, brumalis æstivæ comparata mi-
nor est. Criterum quia sexta illorum hora in meridiem
terminabatur, eo fiebat ut quinta undecimæ affinis
semper esset. Hanc igitur eandem denotat Persius
s 1. 5, quinta dum linea tangitur umbra : in solariorum
32 scilicet heliotropio scioterico, in quo ejus-
modi horæ notabantur. Quinta autem hora prandii.
Martialis lib. viii :

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, et tu
Jam coariva mihî, Cæciliane, venis.

Ausonius in Ephemeride :

Sosia, prandendum est : quartam jam totus in horam
Sol calet, ad quintam flectitur umbra notam.

b Prædium id Apollinaris. In Propemptico : Las-
sum te Voroangus odinebit. Nostrum hic invenies Apol-
linarem. Prusianus erat Tonantii Ferræoli. Ut aque
villa ad Wardonem fluvium, qui per Volcas Areco-
micos evolvitur in Rhodanum, vetusto ponte et aquæ-
ductu structuræ Romanæ nobilis : quorum adhuc
reliqua sunt vestigia.

c Supra lib. i, e; ist. 2 de Theodorico : Dapibus
expleto somnus meridianus semper exiguus, sæpe nul-
lus. Meridiationem appellant : de qua intelligendus
est Juliani locus ad Libanium. Ἀνίστατον χθὲς τὸν λόγον
πρὸ ἀρίστου σχεδόν. Ἀριστίστας δὲ, πρὶν ἀναπαύσασθαι,
τὸ λοιπὸν ἀποδίδωκα. Hesternum, inquit, die orationem
legi ante prandium prope integram : post prandium
vero, ante somnum quod deerat absolvi.

d Is videtur quem lib. iv, epist. 22, virum magni-
ficum appellat, gemmam amicorum litterarumque.
Huic ergo Hendecasyllabos mittit, quos de basilica
Lugduni extracta condiderat.

* Quænam illa fuerit incertum est. Nam quo minus
S. Irenæi basilica videatur, facit quod ab Arari præ-

eminentium poetarum • Constantii et Secundini viciniantia altari basilicæ Lateræ clarescunt : quos in hanc paginam admitti nostra quam maxime verecundia vetat, quam suas otiositates trepidanter edentem meliorum carminum comparatio premit. Nam sicuti novam nuptiam nihil minus quam pulchrior pronuba decet : et sicuti si vestiatur albo quisque fuscus, sit nigror : sic nostra, quantulacunque est, tubis circumfusa potioribus stipula vilescit : quam mediam loco, infamam merito, despicibilem pronuntiarum. non imperitia modo, sed et arrogantia facit. Quap̄pter illorum justus epigrammata micant, quam ista hæc, quæ imaginarie tantum et quodam modo umbratili er effingimus. Sed quorsum ista? qu' n̄ potius paupertinus flagitata cantilenæ culmus immurmuret.

53 Quisquis pontificis patriſque nostri
Collaudas Patientis hic laborem,
Voti compote supplicatione
Concessum experiere quod rogabis.
Ædes celsa nitet, nec in sinistrum
Aut dextrum trahitur, sed arcu frontis
b Ortum prospicit æquinoctialem.
Intus lux micat, atque tracteatum
Sol sic sollicitatur ad lacunar,
Fulvo ut concolor erret in metallo.
Distinctum vario nitore marmor,
Percurrit cameram, solum, fenestras :
Ac sub versicoloribus figuris
Vernans herbida crusta sapphiratos
Flecti per prasinum vitrum lapillos.
Huic est porticus applicata triplex
c Fulmentis Aquitanicis s̄ perba :
Ad ejus specimen remotiora
Claudent atria porticus secundæ :
Et campum medium procul locatas
Vestis saxea silva per columnas.
Hiac agger sonat, hinc Aræ resultat.

cul absit, parumque ei conveniat situs ecclesiæ Sidonianæ. Papius Massonus de S. Stephani ecclesiâ quæ metropolitana sedes olim fuit, interpretatur. Quæ cum inter Ararim aggeremque publicum posita sit, Sidonii descriptionem facile recipiet, si exstructa constet a Patiente, a quo sane multas plurimis locis fundatas restituisseque testis est epistola ultima lib. vi.

a Constantius notus est ex epistola 1 et al is passim. Secundini ut poetæ meminit iterum lib. v, epist. 8.

b Christianorum ædes sacræ ab exordio in Orientem converti solitæ. Clemens lib. ii Constitutionum, Ὁ οἶκος ἐστὼ ἐπιμήκης, κατὰ ἀνατολᾶς τετραμῆνης. Paulinus epistola 42 ad Severum, *Prospectus basilicæ non, ut usitatio mos est, Orientem spectat.* Quod si quid interpellaret, altare saltem eo dirigebant : quo situ Romæ plurima visuntur. Ideo non aui quondam ὡς ἰδιονόμοι Antiocheni, quod ab usitato ritu discederent. **33** Socrates lib. v, cap. 21 : Ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς Συρίας ἡ ἐκκλησία ἐντιστροφήν ἔχει τὴν θέσιν ὃ γὰρ πρὸς ἀνατολᾶς τὸ ὑσιμαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὄρα. Judæorum vero templum ad obeuntem cæli plagam spectabat : quod divinæ litteræ docent, observatque inter alios Theodoretus. Nec repugnat Aristæus et Josephus, qui γὰρ πρὸς τὴν ἑω καὶ τὴν ἀνατολὴν τετράφθαί, ad auroram, et Orientem conversum fuisse scribunt : quia de vestibuli non de frontis prospectu loquuntur.

c Columnis e marmo e Aquitanico in Pyrenæi jugis cæso : quarum etiam mentio in Vita Hilari papæ, in qua nominantur columnæ Aquitanicæ, Tripolitæ et porphyreticæ. Aliud est scriptoribus Græcis marmor Ἀνατανόν, ut Theophani et Cedreno de funere Anastasii Aug. ab Acyio Sporadam una.

d Dum nautæ, inquit, alleluia decantant, id ipsum

hinc sese pedes, atque eques reflectit,
Stridentum et moderator essedorum :
Curvorum hic chorus helciarorum,
d Responsantibus alleluia ripis.
Ad Christum levat amicum celeuma.
Sic sic psallite, nauta, vel viator :
Nanque iste est locus omnibus petendus
Omnes quo via ducit ad salutem.

54 Ecce parvi tanquam junior imperatis. Tu modo fac memineris multiplicato me fenore remunerandum : quoque id facilius possit voluptuosiusque, opus est ut sine dissimulatione lectites, sine sine lecturis. Neque patiaris, ut te ab hoc proposito propediem conjux domum feliciter ducenda deflectat : sisque oppido meminers, quo olim Martia Hortensio, Terentia Tullio, Ca'purnia Plinio, Pudentilla Apuleio, Rusticiana Symmacho legentibus meditantibusque candelas et candelabra tenerunt. Certe si præter rem oratoriam, contubernio feminarum poeticum ingenium, et oris tui linam frequentium studiorum cotibus expolitam, quæreris otundi, reminisce et quod sæpe versum Corinna cum suo Nasone complevit, Lesbia cum Catullo, Cæsennia cum Grætico, Argentaria cum Lucano, Cynthia cum Propertio, Delia cum Tibullo. Proinde liquido claret, studentibus discendi per nuptias occasionem tribui, desideribus excusationem. Igitur incumbe, neque apud te litterariam curam turba depretiet imperitorum : quia natura comparatum est ut in omnibus artibus hæc sit scientiæ pretiosior pompa, quo rarior. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius • Rustico suo salutem.

C Si nobis pro situ spatiusque regionum vicinarum

echo in ripa resonat. Et cantici ergo lemma expressit, et voce usus est propria. Est enim proprie celeuma carmen nauticum ; quod proinde qui canunt nautæ, κελύοντες Longo dicuntur lib. iii Ποιμνικόν ; ubi et celeuma elegantissime describit, et echo in proxima valle ut Sidonius in ripis, celeusmati responsantem. Sed celeumatis Sidoniani argumentum, Alleluia et Dei laudes erant. Quo more veteres Christiani modulus suos et cantica in Christi sanctorumque honorem sæpe vertebant. Ac ne a nautis discudamus, Paulinus de reditu Nicetæ :

Navitæ læti solitum celeuma
Concennat versis modulis in hymnos,
Et piis ducent comites in æquor
Vocibus auras

Item Asterius Amasæ episcopus in Phocam martyrem. Ναῦται δὲ καὶ πλωτῆρες οἱ πανταχοῦ, τὰ συνθήματα κελύσματα, οἷς τοῦ πλοῦ πόνον προσωπαταύουσι, εἰς κοινὴν τοῦ μαρτύρου μεταβαλὼν εὐφημίαν. Καὶ διὰ γλώττης ἰστίην ὄλωρ ὁ φωνᾶς αὐτοῖς ἐπαδόμενος. *Nautæ, inquit, et remiges ubique gentium consueta celeumata, quibus navigationis tedium consolantur, ad communem martyris laudem transferunt, unoque prorsus omnium ore Phocas decantatur.* Augustinus de Cantico novo : *At sit nostra tutela Christi gratia, celeuma nostrum dulce cantemus Alleluia, ut læti ac securi ingrediamur sempiternam ac felicissimam patriam.*

e Burdegalensi. Lib. viii, epist. 11. Sed alii præterea ejus nominis in Gallia paulo ante Sidonium illustres vixerunt, ut Decimus Rusticus, de quo lib. v, epist. 9 et Rusticus episcopus Narbonensis, ad quem Leo papa tribuit. Quorum utri, an alii potius cupiam Rustico tribuenda sit epistola ad Eucherium, quæ in codice Corbeiensi post ejus Quæstiones in Scripturam subjicitur epistolis Salviani et Hilarii ad Euche-

nec a se præsentiâ mutua vasti itineris longinquitate discriminaretur, nihil apicum raritati licere **55** in cœptæ familiaritatis officia permitterem : neque jam semel missa fundamenta certantis amicitiae, diversis honorum generibus exstruere cessarem. Sed animorum conjunctioni separata utrinque porrectioribus terminis obsistit habitatio, equidem semel devinctis parum nocitura pectoribus. Sed tamen ex ipsa communium municipiorum discretione procedit, quod cum amicissimus, raritate colloqui de proluxa terrarum interjectione venientem, in reatum volumus transferre communem, cum de naturalium rerum difficultate nec culpa nos debeat manere nec venia. Domine illustris, gerulos litterarum de disciplinae institutione formatos, et morum herilium verendum præferentes, opportune admisi, patienter **B** audiui, competenter explicui. Vale.

EPISTOLA XII.

Sidonius a Agricolaë suo salutem.

Misisti tu quidem leambum mobilem, solidum, lecti capacem, jamque cum piscibus. Tum præterea gubernatorem longe peritum, remiges etiam robustos expeditosque, qui scilicet ea rapiditate prætervolant amnis adversi terga, qua defluit. Sed dabis venia n,

riam eundem, nescio. Hoc tamen **34** loco, ne diutius lateat, non ingratum, ut spero, lectori embolum producenda putavi.

EPISTOLA RUSTICI AD EUCHERIUM.

Domino vere sancto papæ Eucherio Rusticus. *Transcriptis exsultanter ac raptim quæ deprecante me exemplanda misisti, illico ad beatitudinem vestram volumen utrumque direxi. Unica vero illa ac sine comparatione doctrina, quæ ex utroque Testamento magnorum ænigmata absolutissime aperiens quæstiones, amoto velamine oculis cordis verum spiritalis intelligentiæ lumen infundit, quam admirationi mihi fuerit, manifestius declarasse non potui, quam ut eum a me fœlear non digne posse laudari. Quanquam quid ego ad attellendum quæ edidisti solum me esse impari dicam? Pace dictum sit omnium qui sunt optime his quæ liberalia appellant studia instituti, nec ab his quidem mira librorum tuorum præconia satis digne excoli posse existimo. Quia licet facilius esse decernam judicare quam dicere, mihi tamen adeo persuasum est non esse hoc facile, ut merito desiniam, quod nemo rectius iam præclari operis prædicatore existeret, quam ejus inventor et cognitor; quia quod nemo sic potuit invenire, utique nemo sic laudare. Sed dum hæc tacitus mecum volvo, occurrit mihi quod in bibliotheca studiosi sæcularium litterarum puer quondam, ut se ætatis illius curiositas habet, prætereundo legissem. Nam cum supra memoratæ ædis ordinator ac dominus, inter expressas lapillis aut ceris discoloribus, formatasque effigies vel oratorum, vel etiam poetarum, specialia singulorum autotypis epigrammata subdidisset; ubi ad præjudicati eloquii venit poetam, hoc modo orsus est :*

Virgilium vatem melius sua carmina laudant,
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet,
Semper bonus, nomenque tuum, laudesque manebunt.

Et vere, dummodo orationibus tuis culpa non teneat, quod inter sacros apices commemorationesque sanctorum mundalium a me scripturarum ponuntur exempla, merito mihi dominum Eucherium mente recolenti memoratum in memoriam opus recurrit. Nam dum crunt superius comprehensa, omnium Christianorum ore et amore celebrabitur, prædicandum in posterum.

PATROL. LVIII

A quod invitandi tibi in piscationem comes venire dissimulo. Namque me multo decumbentibus nostris validiora mœroris retia tenent; quæ sunt anicis quoque et externis indolescenda. Unde te quoque puto, si rite germano moveris affectu, quo temporis puncto paginam hanc **56** sumpseris, de reditu potius cogitaturum. Severiana sollicitudo communis, inquietata primum lentæ tussis impulsu, febribus quoque jam fatigatur, iisque per noctes ingravescentibus : propter quod optat exire in suburbanum : litteras tuas denique cum sumerem, egredi ad villulam jam parabamus. Quocirca seu tu venias, seu moreris, preces nostras orationibus juva, ut ruris auram desideranti salubriter cedat ipsa vegetatio. Certe ego, vel tua soror, inter spem metumque suspensi, credidimus ejus tædium augendum, si voluptati jacentis obstatissemus. Igitur ardori civitatis atque torpori, tam nos quam domum totam, prævio Christo, pariter eximimus : simulque mediocrum consilia vitam assidentum dissidentumque; qui parum docti et satis seduli languidos multos officiosissime occidunt. Sane contubernio nostro jure amicitia **B** Justus adhibebitur, quem, si joculari liberet in tristibus, facile convincerem, **C** Chironica magis in-

dum doces posteros. Ora pro me, vere sancte atque amice Dei, et mihi in Christo omni cultu suscipienda papa.

A Ad quem libri 1, epist. 2 Papiantillæ fratrem conjicere licet ex his verbis : *Ego vel tua soror, quibus intelligit Papiantillam. Severiana vero Sidonii filia, de qua, aut altera cognomine, Alcimus Avitus ad Fuscianam sororem.*

B **35** Admonet Justus hujus medici commemoratio perantiqui et elegantis epitaphii L. Primigenii medici *περιόδουτος*, hoc est circumforanei, quod Iguvii apud Umbros ante biennium hoc effossum est. Ejus porro exemplum, quod ex Urbe ad nos misit Petrus Marionus, præstanti juvenis ingenio et doctrina, sic habet :

L. SABINUS L. L.

PRIMIGENIUS

ORTUS ABIGUVIO MEDICUS FORA

MULTA SECUTUS

ARTE FEROR NOTA NOBILIORE FIDE.

ME CONSURGENTEM VALIDA FORTUNA

JUVENTA

DESTIVIT RAPIDIS IMPOSITQUE ROGIS.

GLUSINO CINERES FLAMMÆ CESSERE

SEPULCRO

PATRONUS PATRIO CONDIDIT OSSA SOLO.

C Uterque insignis : ac Chiron quidem adeo præstans medicus, quod Junius Philargyrius observat, ut Æsculapium ipsum docuisse dicatur. Quare Sidonius de Chironis arte nihil detrahit : sed ut imperitiam Justo medici notet, jocum captat ex altera notatione vocis *χειρῶν*, qua deterioreni significat, et multis sæpe similes argutias præbuit. Ita enim Diogenes Cynicus, auctore Laertio, *Ἰδὼν ποτὲ δύο κενταύρους κάκιστα ἐξωραγμίνους, ἕτη, Πότερος τούτων χειρῶν; Conspicatus aliquando duos centauros pessime pictos, Uter, inquit, horum est Chiron? hoc est pejor et ineptior : non centauri nomen, sed picturæ vitium designans. Par etiam, et Sidoniano propior Aristidis rhetoris jocus oratione in Asclepiadas, quos sit a patre Æsculapio medicinam edoctos. Nec enim opus fuisse ut in Chironis disciplinam traderentur, cum domi magis rum haberent, quo Chiron juxta nomen*

stitutum arte quam Machaonica. Quo diligentius postulandus est Christus obsecrandusque ut valetudini cujus curationem cura nostra non invenit, potentia superna medeatur. Vale.

EPISTOLA XIII.

Sidonius Serrano suo salutem.

Epistolam tuam nobis ^a Marcellinus Togatus exhibuit, homo peritus, virque amicorum : quæ primoribus verbis salutatione libata, reliquo sui **57** tractu qui quidem grandis est, patroni tui ^b Petronii Maximi imperatoris laudes habebat. Quem tamen tu pertinacius aut amabilius quam rectius veriusque felicissimum appellas, propter hoc quippe, cur per amplissimos fascium titulos fuerit evectus usque ad imperium. Sed sententiæ tali nunquam ego assentior, **B** ut fortunatos putem, qui reipublicæ præcipitibus ac lubricis culminibus insistent. Nam dici nequit quantum per horas fert in hac vita miseriarum vita felicium istorum, si tamen sic sunt pronuntiandi, qui sibi ^c hoc nomen, ut Sylla, præsumunt : nimirum qui supergressi jus fasque commune ; summam beatitudinem existimant, summam potestatem : hoc ipso satis miseres, quod parum intelligunt inquietissimo se subjacere famulatu. Nam sicut hominibus reges, in a regibus dominandi desideria dominantur. Vix si omittamus antecedentium principum casus,

suum longe inferior erat. Sed Aristidem ipsum audiamus : *Γενομένους δὲ αὐτοὺς τρέφει ὁ πατήρ ἐν ὑγείας κήποις. Καὶ ἐπειδὴ εἰδέχεται ἡ ἡλικία, οὐκ ἐδιδάξατο τὴν τέχνην λατρικῆν, ἀλλ' ἐδιδάξεν αὐτὸς· οὐ γὰρ ἔτι ἐν Χείρωνος εἶδει βαδίζων, ἔχοντας οἴκοι ἐπιστάτην· οὐ πολὺ δὴ κατ' ἐπωνυμίαν χείρων ἦδη ἦν δεύτερος.*

^a Caussidicus, advocatus : ut lib. iv, epist. 3, de advocatis Arelatensibus : *Togatorum illic perorantium peritiam consulere perrexit.* In antiquo marmore quod ad Ennodium produximus, *Pettilius Processius V. S. togatus illustri præfecti prætorio* : et togati prætorianæ atque urbariæ præfecturæ in codice passim. Quomodo et toga ipsa pro advocacione et caussidicina. Constantius in Vita Germani : *Tribunalia præfecturæ professione advocacionis ornavit. Togæ præconiis præminentem protinus republica ad honorum præsumpsit insignia.* Fuit autem Marcellino **36** patria Narbo-Marius. Quare inter claros Narbonenses laudatur carmine 23.

^b Qui casu Placido Valentiniano imperii sedem invasit anno Christi 455. Res nota ex omnibus historicis. Sed quod vulgari hæcenus scriptoribus intactum, filium quoque Cæsarem habuit Maximus nomine Palladium. Quod uni debemus Idatio nostro integro. Nam quod Idatii titulo excusum est Chronicum, Idatii Chronici tantum est brevium. In nostro igitur exemplari, post Valentiniani Aug. eadem hæc leguntur : *Post quem mox Maximus ex consiliibus 43 Romæ Augustus appellatur. Qui cum imperator factus relicta Valentiniani sibi duxisset uxorem, et filio suo ex priori conjugate Palladio quem Cæsarem fecerat, Valentiniani filiam in conjugium tradidisset, magnorum motuum quos verebatur, perturbatione distortus, et quia in occisorum per Valentinianum, et in ipsius interitum Valentiniani, ambitu regni consilia scelestæ patrata contulerat, cum imperium deserere vellet et Romam, vix quatuor regni sui mensibus expletis, in ipsa Urbe tumultu populi et seditione occiditur militari.*

^c Jussit enim se Felicem appellari. Plutarchus, *ἐκέλευσεν ἑαυτὸν εὐτυχῆ προσκαγορεύεσθαι. Τοῦτο γὰρ ὁ*

vel secutorum, solus iste peculiaris tuus Maximus, maximo nobis ad ista documento poterit esse : qui quanquam ^d in arcem præfectoriam, patriciam, consulariæque intrepidus ascenderat, eosque quos gesserat magistratus, ceu recurrentibus orbitis inexpleret iteraverat : cum tamen venit omnibus viribus ad principalis apicis abruptum, quamdam potestatis immensæ vertiginem sub corona patiebatur, nec sustinebat dominus esse, qui non sustinuerat esse sub domino. Denique require in supradicto vitæ prioris gratiam, potentiam, diuturnitatem, æque diverso principatus ^e paulo amplius quam bimestris originem, turbinem, finem : **58** profecto invenies hominem beatiorem prius fuisse, quam beatissimum nominaretur. Igitur ille cujus antea epulæ, mores, pecuniæ, pompæ, litteræ, fasces, patrimonium, patricina florebat, cujus ipsa sic denique spatia vitæ custodiebantur, ut per horarum dispositas clepydras explicarentur ; is nuncupatus Augustus, ac sub hac specie palatinis liminibus inclusus, ante crepusculum ingemuit, quod ad vota pervenerat. Cumque mole curarum pristina quietis tenere dimensum prohiberetur, veteris actutum regulæ legibus renuntiavit, atque perspexit pariter ire non posse negotium principis et otium senatoris. Nec fefellerunt futura mœrentem. Namque cum cæteros aulicos honores tranquillissime percurrisset, ipsam aulam turbulen-

ἤλιξ μάλιστα βούλεται δηλοῦν. Quo nomine Sullam exagitarunt multi : sed ad Sidonii mentem Paternus lib. ii : *Felicis nomen assumpsit : quod quidem usurpasset justissime, si eundem et vivendi et vivendi finem habuisset.* Non enim est felix qui non semper felix. Boetius de Consolatione i :

Quid me felicem : toties iactastis, amici ?
Qui cecidit stabili non erat ille gradu.

^d Præfecturæ urbariæ, quam pene adhuc adulescens anno et sex mensibus Honorio regnante gessit, testis est, præter statuæ Petronianæ inscriptionem, hæc altera brevior, quæ Romæ in basilica S. Mariæ majoris extat, sed a paucis observatur :

PETRONIUS
MAXIMUS V. C.
PRÆF. URBI
CURAVIT.

Prætorianam quam sub Valentiniano principe iteravit, et patriciatum indicat novella Valentiniani ejusdem 31, quæ inscribitur Maximo ii præfecto prætorii et patricio. Consulatum denique indices sunt Fasti ad annos Christi 453 et 443. Itaque in Tironis Prosperi Chronico Pithæano Maximus vir dicitur gemini consulatus et patriciæ dignitatis. Præter hæc omnia, novum et **37** privatis inusitatum honoris genus Petronio Maximo tributum a Valentiniano vidimus in nummo æreo prægrandi, in quo antica facies Valentiniani vultum exhibet cum solita inscriptione, D. N. PLA. VALENTINIANUS P. F. AUG. ; altera Maximum senatorio habitu in sella sedentem, et vultum in ejus dextera, in lava scipionem cum aquila, nomine hinc inde ascripto, PETRONIUS MAXIMUS V. C. CONS.

^e Pene trimestris. Chronicum anonymum Cuspidiani : *Post interitum Valentiniani imp. levatus est Maximus imp. xvi cal. Aprilis ; et occisus est prid. idus Junias.* Tres ergo pene menses : recteque Marcellinus comes tertio tyrannidis mense membratim disceptum scribit : male Cassiodorus, qui intra duo menses, et Idatius, qui quarto expleto.

tissime rexit, inter tumultus militum, popularium, A
 foederatorum, quod et exitus prodidit novus, celer
 acerbus : quem cruentavit fortunæ diu lenocinantis
 perfidus finis, quæ virum, ut scorpius, ultima sui
 parte percussit. Dicere solebat vir litteratus, atque
 ob ingenii merita quæstorius, partium certe bona-
 rum pars magna, ^a Fulgentius, ore se ex ejus fre-
 quenter audisse, cum perosus pondus imperii, vete-
 rem securitatem desideraret, Felicem te, Pamocles,
 qui non uno longius prandio regni necessitatem tole-
 ravisti. Iste enim, ut legimus, Damocles provincia
 Siculus, urbè Syracusanus, familiaris tyranno Diony-
 sio fuit : qui cum nimis laudibus bona patroni, ut
 cætera, scilicet inexpertus, efferret : Vis, inquit
 Dionysius, hodie saltem in hac mensa bonis meis
 pariter ac malis uti? ⁵⁹ Libenter, inquit. Tum ille
 confestim lætum clientem, quanquam et attonitum,
 plebeio tegmine erepto, muricis Tyrii, seu Tarentini,
 conchyliato diat indutu : et ridentem gemmis,
 margaritisque aureo lecto, serico toque toreumati
 imponit. Cumque pransuro Sardanapalicum in mo-
 rem, panis daretur e Leontina segete confectus, in-
 super dapes cultæ ferculis cultioribus apponerentur,
 spumarent falerno gemmæ capaces, inque crystallis
 calerent unguenta glacialibus : hinc suffita cinnamo
 ac thure cœnatio spargeret peregrinos naribus odo-
 res, et madescerent nardo capillos circumfusa florum
 sarta siccarent : cœpit supra tergum sic recumben-
 tis repente vibrari mucro districtus e lacunaribus,
 qui videbatur in jugulum purpurati jam jamque rui-
 turus : nam filo equinæ seicæ ligatus, et ita pondere
 minax, ut acumine gulam formidolosi Tantaleo fre-

nabat exemplo, ne cibi ingressi per ora, per vulnera
 exirent. Unde post mixtas fletibus preces atque multi-
 moda suspiria, vix⁷ absolutus emicatimque præsi-
 liens, illa refugit celeritate divitias deliciasque re-
 gales, qua solent appeti : reductus ad desideria
 mediocrium timore summorum, et satis cavens, ne
 beatum ultra diceret duceretque, qui septus armis ac
 satellitibus, et per hoc raptis incubans opibus, ferro
 pressus, premeret aurum. Quapropter ad statum hu-
 jusmodi, domine frater, nescio an constet tendere
 beatos : patet certe miseros pervenire. Vale.

60 EPISTOLA XIV.

Sidonius Maurusio suo salutem.

Audire industriae tuæ votisque communibus, ube-
 riore proventu quam minabatur sterilis annus, re-
 spondere vindemiam. Unde et in ^b pago Vialoscensi,
 qui Martialis ætate citeriore vocitatus est propter
 hiberna legionum Julianarum, suspicor diuturnius
 te moraturum. Quo loco tibi cum ferax vinea est,
 tum præterea prædium magno non minus domino,
 quod te tuosque plurifaria frugum mansionumque
 dote remoretur. licet si horreis apothecisque, seu
 penu impleta, destinas illic usque ad adventum hi-
 rundineum, vel ciconinum, Jani Numæque ninguidos
 menses in otio fuliginoso, seu tunicata quiete trans-
 mittere, nobis quoque parum in oppido fructuosas
 protinus amputabuntur causæ morarum; ut dum
 ipse nimirum frueris rure, nos te fruamur, quibus
 ut recognoscis, non inagis cordi est aut voluptati
 C ager cum redditibus amplis, quam vicinus æqualis
 cum bonis moribus. Vale.

^a Qui sacri palatii quæstor fuerat. Quæstura autem,
 quia litteratos postulat, dignitas dicta est litterarum,
 a Senatore e Variar. 12.

^b Ita libri omnes, quos vidimus. Cæterum vici hujus
 nomen hodiernum adhuc incertum. Cum autem si-

gnificet antiquum illius nomen fuisse Vialoscum,
 postea ob hiberna Julii Cæsaris dictum fuisse Martia-
 lem, non aspernanda est Savaronis conjectura, qui
 Martiacum esse putat, vicum agri Ricomagensis,
 Volvico finitimum.

LIBER TERTIUS.

61 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius a Avito suo salutem.

Maltis quidem vinculis caritatis ab inennte pueri-
 ta, quidquid venimus in juventutem, gratiæ sese mu-
 tuæ cura nexerat. Primum quia matribus nostris
 summa sanguinis juncti necessitudo. Dein quod ipsi
 D iisdem temporibus nati, magistris usi, artibus insi-
 tuti, lusibus otiosi, principibus evecti, stipendiis per-
 functi sumus : et quod est ad amicitias ampliandas
 his validius efficaciousque, in singulis quibusque per-

sonis, ⁶² vel expetendis æqualiter vel cavendis, ju-
 dicii paritate certavimus. Propter quæ omnia, præ-
 ter conscientiam quæ interius tibi longe præstantior
 eminentiorque, multum voluntates nostras copula-
 verat decursarum forinsecus actionum similitudo.
 Sed quod fatendum est, diu erectis utriusque amoris
 machinis, ipse culmina pretiosa posuisti, ecclesiam
^b Arverni municipioli, cui præpositus etsi immerito
 videor, peropportuna oblatione locupletandó : cujus
 possessioni plurimum contulisti Cuticiacensis prædii

^a Consobrino, ut videtur : cui gratias agit de Cuti-
 ciacensi prædio suburbano, quod ille Arvernorum
 Ecclesiæ cujus episcopus jam erat Sidonius, ex so-
 roria hereditate donaverat

^b Quæ urbs Arverna epist. 12, oppidum Arvernum
 lib. vi epist. ultia. et lib. vii, epist. 5. Sic etiam
 Gregorius Turon. urbem Arverniam vocat. Jornan-
 des urbem Arvernalem, et civitatem Arvernam, omnes
 cum adiecto. Arvernam absolute, ut Romam, quo-

modo nunc a quibusdam usurpari cœpit, veterum,
 opinor, nemo dixit, sed Arvernos in agro gentis vo-
 cabulo, ut Parisios, Petrocorios, Remos, postquam
 usus invaluit, ut princeps cujusque populi et civita-
 tis oppidum communi ejus nomine ornaretur. Ita
 enim Plinius, Marcellinus, Orosius, Paulinus, Noti-
 tia Occidentis et alii Arvernorum urbem, quam Cla-
 rum Montem dicimus, Arvernos appellat, Arver-
 num nunquam.

suburbanitate, non minus nostræ professionis fraternitatem loci proximitate dignatus ditare, quam reditu. Et licet sororiæ hæreditatis duo consortes esse videamini, exemplo tamen fidei tuæ, superstes germana commota est ad boni operis imitationem. Itaque tibi cœlitus jure reddibetur tui facti meritum, alieni incitamentum. Quo fit ut reperire dignissimus, quem divinitas inusitato successionum genere sublimet : quæ tamen nec diu distulit religiosam devotionem centuplicatis opulentare muneribus : quæque ut confidimus, nihilo segnius cœlestia largietur, cum terrena jam solverit. Nicetiana namque, si nescis, hæreditas Cuticiaci supernum pretium fuit. Quod restat exposcimus, ut sicut Ecclesiæ nostræ, ita etiam civitatis æque tibi sit cura communis : quæ cum olim, tum debet ex hoc præcipue tempore, ad tuum patrociniū vel ob tuum patrimonium pertinere. Quod cujus meriti esse possit, quippe si vestra crebro illud præsentia invidet, vel ^a Gothis credite, qui sæpenuerō **63** etiam ^b Septimaniam suam fastidiunt vel refundunt, modo invidio-i hujus anguli etiam desolata proprietate potiantur. Sed fas est, præsule Deo, vobis inter eos et rempublicam mediis, animo quietiora concipere. Quia etsi illi, veterum finium limitibus effractis, omni vel virtute vel mole, possessionis turbidæ metas in Rhodanum Ligerinque proterminant : vestra tamen auctoritas pro dignitate sententiæ sic partem utramque moderabitur, ut et nostra discat, quid debeat negare cum petitur, et poscere adversa desinat, cum negatur. Vale.

EPISTOLA II.

Sidonius c Constantio suo salutem.

Salutat te populus Arvernus, cujus parva tuguria magnus hospes implesti, non ambitus comitatu, sed

^a Quæ de Vesogothorum in Gallia motibus **38** sparsim a Sidonio sequentibus libris commemorantur, ea fere pertinent ad Julii Nepotis imperium, hoc est ad annum Christi 474, quo tempore Arverni ab Eurico rege obsessi. Euricus enim, ut Jornandes narrat, cum paucis annis crebras principum Romanorum mutationes videret, rei bene gerendæ spem adeptus, continuo in eorum fines irrupit. Missus est a Nepote Aug. legatus Epiphanius episcopus Ticiensis qui pactione cum Eurico feliciter, ut videbatur, inita rediit ad Nepotem. Acta legationis persequitur Ennodius in Vita Epiphanii. Verum Euricus, rupto mox fœdere, cum imperium in Rhodanum Ligerinque promovere stauisset, interectas gentes armis aggressus, earum episcopos odio catholice partis homo barbarus et Arianus partim exsilio, partim ferro multat. Arvernos, qui reliqui erant in Romanorum fide obsidet, fortiter propugnante Ecdicio comite et magistro militum, Sidonii sororio. Soluta jam ob idione hostes in hiberna discesserant : cum Licinianus quæstor ad Gothos Roma missus, Arvernos ex pacto dedi jubet, Sidonio frustra reclamante, qui solum vertere coactus aliquandiu abfuit a suis. Ecdicius ad Burgundionum reges se contulit. Euricus Victorium comitem Arverni imposuit. Hæc Sidonius epistola 1, 3, 4, 7, hujus libri ; et lib. vii, epist. 1, 6, 7, 17 ; lib. viii, epist. 9 ; lib. ix, epist. 2.

^b Imperii sui fines. Gothorum in Gallia primæ sedes in Septimania. Quo nomine primum dictus est pagus et ager Biterrensis. Nam ut Arelate Sextano-

A ambiendus affectu. Seus bone! quod gaudium fuit laboriosis, cum tu sanctum pedem semirutis mœnibus intulisti? quam tu ab omni ordine, exu, ætate stipatissimus ambiebare? quæ salsi erga singulos libra sermonis? quam te blandum pueri, comem juvenes, gravem senes metiebantur? Quas tu lacrymas, ut patrens omnium, super æles incendio prorutas et domesticilia semilusta fudisti? quantum doluisti campos sepultos ossibus insepnltis? quæ tua deinceps exhortatio, quæ reparationem suadentis animositas? Illis adjicitur, quod cum inveneris civitatem non minus civica simulate, quam barbarica incursione vacuatam, **64** pacem omnibus suadens, caritatem illis illos patriæ reddidisti. Quibus tuo monitu non minus in unum consilium, quam in unum oppidum revertentibus, muri tibi debent plebem reductam, plebs reducta concordiam. Quocirca satis te toti suum, satis se toti tuos æstimant : et, quæ gloria tua maxima est, minime falluntur. Quæversat etenim per dies mentibus singulorum; quod personæ ætate gravis, infirmitate fragilis, nobilitate sublimis, religione venerabilis, solius dilectionis obtentu, abruptisti tot repagula, tot objectas veniendi difficultates : itinerum videlicet longitudinem, brevitatem dierum, nivium copiam, penuriam pabulorum, latitudines solitudinum, angustias mansionum, viarum voragine, aut humore imbrium putres, aut frigorum siccitate tribulosas : ad hoc aut aggeres saxi asperos, aut fluvios gelu lubricos, aut colles ascensu salebrosos, aut valles lapsuum assiduitate derasas : per quæ omnia **C** incommoda, quia non privatim commodum requirbas, amorem publicum retulisti. Quod restat, Deum precamur, ut ævi metis secundum vota promotis, bonorum amicitias indefessim expectas, capias, referas : sequaturque te affectio, quam relin-

rum, et Forum Julium Octavanorum cognomen tulerunt a militaribus coloniis sextæ vel octavæ legionis; sic Biterræ seu Biterre Septimanorum, Plinio teste, et subditis urbi ager Septimanicæ. Atque hoc sensu Aphrodisium Biterrensiem in Septimania primum episcopum memorant antiqua martyrologi, et Vita Ludovici Pii Vadalam monasterium in Septimania. Porro Gothos in eo primum provinciæ Narbonensis tractu consedissee, nec desunt qui scribant, et fidem faciunt quæ de illis narrat Olympiodorus Thebæus apud Photium. Quare hæc primum fuit Septimania Gothorum : postea nomen ad totam primam Narbonensem transfusum est, quam hodieque Linguadociam a Gothis dici volent, quasi La-gothiam. In testamento Caroli Magni : *Partem Burgundie cum provincia, et Septimania sive Gothia, usque ad Hispaniam Pippinus accipiet.* Ita et Gregorius Turonicus, Jonas Aurelian. Nithardus, Joannes VIII, epi. t. III, et alii, Septimaniam perpetuo sumunt pro prima Narbonensi.

^c Lugdunensi, ut adnotatum est lib. i, epist. 1. Scripta post obsidionem urbis Arvernæ, cum ea Constantius Lugduno venisset. Quare iter asperum quod describit, illud est quod **39** Lugdunum et Arvernos interjacet : quod qui'em in Tabula Peutingeriana, sed longiore, ut in viis militaribus mos est, antracta designator hoc modo : *Lugduno, Foro Segusianorum xvi, Mediolano xv, Raidomo xxi, Arelolica xii, Vorogio xiv, Aquis Calidis viii, Auustorome xxi.*

quis : et initiatæ per te ubicunque gratiæ, longum tibi redhibeantur quam fundamenta, tam culmina. Vale.

65 EPISTOLA III.

Sidonius a Ecdicio suo salutem.

Si quando, nunc maxime Arvernus meis desideraris, quibus dilectio tui inmane dominatur, et quidem multiplicibus ex causis. Primum quod summas in affectu partes jure sibi usur, at terra quæ genuit. Dein quod sæculo tuo solus ferme mortalium es, qui patriæ non minus desiderii nasciturus, quam gaudii natus feceris. Astipulantur assertis materni quondam puerperii tempora, quæ proficiente conceptu concordantibus civium votis numerabantur. Omitto illa communia quidem, sed quæ non mediocria caritatis incitamenta sunt, istius tibi reptatas cespitis glebas. Præterea quod hæc primum gramina incessu, flumina natatu, venatu nemora fregisti. Omitto quod hic primum tibi pila, pyrgus, accipiter, canis, equus, arcus ludo fuere. Mitto istic ob gratiam pueritiæ tuæ undique gentium confluisse studia litterarum, tuæque personæ quondam debitum, quod sermonis Celticiquamam depositura nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc etiam camænalibus modis imbuebatur. Illud in te affectum principaliter universitatis accendit, quod quos olim Latinos fieri exegeras, barbaros deinceps esse vetuisti. Non enim potest unquam civicis peccoribus elabi, quem te, quantumque nuper omnis ætas, ordo, sexus e semirutis murorum aggeribus conspiciantur, cum interjectis æquoribus in adversum perambulas, et vix ^b duodeviginti **66** equitum sodalitate comitatus, aliquot millia Gothorum; non minus die quam campo medio (quod difficile sit posteritas creditura) transisti. Ad nominis tui rumorem personæque conspectum, exercitum exercitissimum stupor obruit : ita ut præ admiratione nescirent duces partis inimicæ, quam se multi, quamque te pauci comitariantur. Subducta est tota protinus acies in supercilium collis abrupti : quæ cum prius applicata esset oppugnationi, te viso non est explicata congressui. Interea tu cæsis quibusque optimis, quos, novissimos agmini non ignavia, sed aulacia fecerat, nullis tuorum certamine ex tanto desideratis, solus planitie quam patentissima potiebare, cum tibi non daret tot pugna socios, quot solet mensa convivis. Hinc jam per otium in urbem reduci, quid tibi obviam processerit officiorum, plausuum, fletuum, gaudiorum, magis tentant vota conjicere, quam verba reserare. Siquidem cernere erat referis capacissimæ domus atrii, illam ipsam felicissimam stipati reditus tui ovationem : dum alii oculis pulverem tuum rapiunt, alii sanguine ac spumis pingua lupata suscipiunt, alii sellarum eque-

strium madefacta sudoribus fulcra resupinant, alii de concavo tibi cassidis exituro flexitium laminarum vincula diffibulant, alii explicandis ocrearum nexibus implicantur, alii hebetatorum cæde gladiatorum latera dentata pernumerant, alii cæsim atque punctim foraminatos circulos loricarum digitis livescensibus metiuntur. Hic licet multi complexibus tuorum tripudiantes **67** adhærescerent, in te maximus tamen lætitiæ popularis impetus congerebatur : tandemque in turbam inermem quidem veneras, sed de qua te nec armatus evolveres : ferebasque nimirum eleganter ineptias gratulantum; et dum irruentium tumultuoso diriperis amplexu, eo conditionis accesseras, piissimus publici amoris interpres, ut necesse esset illi uberiolem referre te gratiam, qui tibi liberiorum fecisses injuriam. Taceo deinceps collegisse te privatis viribus publici exercitus speciem, parvis extrinsecus majorum opibus adjunctum, et inferiores hostium ante discursus castigatis coercuisse populatibus. Taceo te aliquot superventibus cuneos multas turmas, e numero tuorum vix binis ternisve post prælium desideratis : et tantum calamitatis adversæ partis inopinatis certaminibus inflictum, ut oculere cæcorum numerositatem consilio deformiore meditarentur. Siquidem quos humari nox succincta prohibuerat, decervicatis liquere cadaveribus : tanquam minoris indicii foret, quam villis agnosci crinitum, dimisisse truncatum. Qui postquam luce revoluta, intellexerunt furtum ruinæ suæ crudeli villitate patuisse; tum demum palam officii exsequialibus occupabantur, non magis cladem fraude quam fraudem festinatione celantes : sic tamen, quod nec ossa tumultuarii cespitis mole tumulabant : quibus nec elutis vestimenta, nec vestitis sepulcra tribuebant, juste sic mortuis talia justa solventes. Jacebant corpora undique locorum plaustris convectarantibus : quæ quoniam percussis **68** indesinenter incumberes, raptim successis conclusa domicilii culminum superlabantium rogatibus fragmentis funerabantur. Sed quid ego ista hæc justo plusculum garrio? qui laborum tuorum non ex asse historiam texere, sed pro parte memoriam facere præsumpsi, quo magis crederes votis tuorum; quorum expectationi ægrescenti nulla salubrius ocusque, quam tui adventus remedia medicabuntur. Igitur si quid nostratum precatibus acquiescis, acutum in patriam receptui canere festina, et assiduitatem tuam periculosæ regum familiaritati celer exime; quorum consuetudinem spectatissimus quisque flammaram naturæ bene comparat, quæ sicut paululum a se remota illuminant, ita satis sibi admota comburunt. Vale.

^a Arverno, Aviti imp. filio, ut dictum est lib. II, epist. I. Is comes hoc tempore inagisterque militum Arveruorum urbem a Gothis obsessam propugnarat, multaque adversus Gothos fortiter gesserat, quæ a Sidonio laudantur.

^b Apud Gregorium Turon. decem tantum numerantur. Sic enim de hac ipsa Gothorum fuga scribit

lib. II, cap. 24: *Quem Ecdicius miræ velocitatis fuisse multi commemorant. Nam quadam vice multitudinem Gothorum cum decem viris fugasse perscribitur.*

^c Burgundionum, quibus familiaris erat Ecdicius. Itaque in Burgundiam postea, urbe Gothis delita secessit, in eaque habitavit, ut ostendunt quæ de eo narrat Gregorius loco supra scripto.

EPISTOLA IV.

A

Sidonius Felici suo salutem.

• Gozolas natione Judæus, cliens culminis tui, ejus mihi quoque esset persona cordi, si non esset secta despectui, desert litteras meas, quas granditer anxius exaravi. Oppidum siquidem nostrum, quasi quemdam sui limitis oppositi obicem, circumfusarum nobis gentium arma terrificant. Sic æmulum sibi in medio positi populorum lacrymabilis præda, suspecti Burgundionibus, proximi Gotbis, nec impugnantum ira, nec ^b propugnantum caremus invidia. Sed isthinc alias. Interea si vel penes vos recta sunt, bene est. Neque enim hujusmodi pectore **69** sumus, ut licet apertis ipsi pœnis, propter criminum occulta, plectamur; non agi prospere, vel ubicunque velimus. Nam certum est, non minus vitiorum, quam hostium esse captivum, qui non etiam inter mala tempora bona vota servaverit. Vale.

EPISTOLA V.

Sidonius Hypatio suo salutem.

Si vir spectabilis, morumque vestrorum suspector admiratorque Donidius solam rationem domesticæ militatis habuisset, satis abundeque sufficeret fides vestra commodis suis, etsi nullus intercessor accederet. Sed amore meo ductus est, ut quod ipse per se impetraverat, me faceret postulare. Itaque nunc honori vestro hic quoque cumulus accrescit, quod duo efflicimur debitores, cum tamen unus e nobis beneficium consequatur. • Eborolacensis prædii etiam ante barbaros desolatam medietatem, quæ domus patriæ jura modo respicit, suffragio vestro juri suo optat adjungi. Neque ad hanc nundinationem stimulo cupiditatis, sed respectu avitæ recordationis adducitur. Siquidem fundi ipsius integritas familiæ suæ dominium, usque in obitum vitrici nuper vita decedentis, aspexit. Nunc autem vir alieni non appetens, sui parcus, possessionis antiquæ a se alienatæ non tam damno angitur quam pudore: quam ut redimere conetur, non avaritiæ vitio, sed reverentiæ necessitate compellitur. Tribuere dignare vobis **70** suis, precibus meis, moribus tuis, ut ad soliditatem ruris istius te patrocinante perveniat, cui rem parentum, sibi que non solum notam, verum etiam inter lactentis infantie rudimenta reptatam, sicut recepisse parum fructuosum, sic non emeruisse nimis videtur ignavum. Ego vero tantum obstringar indultis, ac si meæ proficiat peculiariter proprietati, quidquid meus ætate frater, professione filius, loco civis, fide amicus, acceperit. Vale.

• Per quem Felici eidem scribit lib. iv, epistola 5. Narbonensis ergo patria fuit, ut Magnus Felix.

^b Burgundionum item, qui Romanorum in fide steterant post pacem ab Aetio duce datam. Itaque Aetio adfuerant in pugna Catalaunica; et nuper sub Anthemio Riothimum regem reipublicæ fœderatum, a Gothis acie fusum fugatumque exceperant: ut hoc etiam bello Arvernus auxilio fuisse mirum non sit. Propterea Euricus gentibus ad Rhodanum usque positus, mox Burgundiones quoque armis appetiit, teste Jornande.

• Eborolium hodie oppidulum Arvernorum ad Si-

EPISTOLA VI.

Sidonius ^d Eutropio suo salutem.

Si veteris commilitii, si deinceps innovatæ per dies gratiæ bene impræsentiarum fides vestra reminiscitur, profecto intelligitis ut vos ad dignitatum, sic nos ad desideriorum culmina ascendere. Ita namque fascibus vestris gratamur omnes, ut erectam per illos non magis vestram domum quam nostram amicitiam censeamus. Testis est ille tractatus, in quo exhortationis meæ non minimum incitamenta valuerunt: quibus vix potuistis adduci, ut præfecturam philosophiæ jungeretis, cum vos consecrati vestri Plotini dogmatibus inhærentes, ad profundum intempestivæ quietis otium Platonico palæstra rapuisset: ejus disciplinæ tunc fore astruxi liberam professionem, cum nil familiæ debuisset. Porro autem desidiæ vicinior putabatur contemptus ille militiæ, ad quam jactitant **71** lividi, bonarum partium viros non posse potius quam nolle conscendere. Igitur quod loco primore fieri par est, agimus gratias uberes Christo, qui statum celsitudinis tuæ, ut hactenus parentum nobilitate decorabat, ita etiam nunc titulorum parilitate fastigat: simul et animorum spebus erectis fas est de cætero sperare meliora. Certe creber provincialium sermo est, annum bonum de magnis, non tam fructibus quam potestatis æstimandum. Qua de re vestrum est, domine major, expectationem nostram competentibus dispositionibus munerari. Nam memor originis tuæ nobilium sibi persuasit universitas: quandiu nos Sabini familia rexerit, Sabiniani familiam non timebimus. Vale.

EPISTOLA VII.

Sidonius Felici suo salutem.

Longum a litteris temperatis. Igitur utriusque nostrum mos suus agitur: ego garrigo, vos taciturni. Unde etiam, vir ad reliqua fidei officia insignis, genus reor esse virtutis, tanto te otio non posse lassari. Ecquid? nunquamne respectu movebere familiaritatis antiquæ, ut tandem a continuati silentii proposito pedem referas? aut nescis, quia garrulo non respondere convicium est? Tu retices, vel bibliothecarum medius, vel togarum; et a me officium paupertini sermonis expectas, cui scribendi, si bene perspicias, magis est facilitas quam facultas. Certe vel metus noster materiam tuo stylo **72** faciat. mementoque viatorum manus gravare charis, quatenus amicorum cura relevetur: et indicare festina, si quam prævio Deo, • quæstor Licinianus trepida-

caulam fluvium, vetusto Benedictinorum cœnobio notum. Hinc oriundus erat Donidius, tunc clericus, et incola urbis Arvernæ. Ideo Sidonius episcopus loco civem, professione filium dicit.

^d Viro nobili et philosophiæ studiis dedito, nunc præfecto prætorio Galliarum. Hanc enim illi dignitatem gratulatur. Et quia eundem ipsum ad militiam palatinam et honores capessendos hortatus antea fuerat lib. i, epist. 6, ejus hic epistolæ meminit, et exhortationis tractatum appellat.

• Quem a nepote Augusto legatum ad Euricum regem supra monuimus. Ex hac autem epistola tum

tigni mutæ januam securitatis aperuit. Persona siquidem est, ut perhibent, magna expectatione, major adventu, relatu sublimis, inspectione sublimior, et ob omnia felicitatis naturæque dona monstrabilis. Summa censura, par comitas, et prudentia fidesque misso mittentique conveniens. Nihil affectatum simulatumque, ponderique sermonum vera potius severitas quam severitatis imitatio; et non ut plurimum, qui cum credita diffidenter allegant, volunt videri egisse se cautius. Sed neque ex illorum, ut ferunt, numero, qui secreta dirigentium principum ventilantes, ambiunt a barbaris bene agi cum legato potius quam cum legatione. Hunc nobis morum viri tenorem secundus rumor invexit. Mandate perneciter, si vero dicta conquadrant; ut tantisper a pervigili statione respirent, quos a muralibus excubiis non dies ninguidus, non nox illunis et turbida receptui canere persuadent: quia etsi barbarus in hiberna concedat, magis differunt quam relinquunt semel radicatum corda formidinem. Palpate nos prosperis, quia nostra non tam procul est a vobis causa, quam patria. Vale.

73 EPISTOLA VIII.

Sidonius a Eucherio suo salutem.

Veneror antiquos, non tamen ita ut qui æquævorum meorum virtutes aut merita postponam. Neque si Romana respública in extrema hæc miseriarum defluxit, ut studiosos sui nunquam remuneretur, non idcirco Brutus Torquatosque non pariunt sæcula mea. Quorsum ista hæc? inquis. De te ad te mihi sermo est, vir efficacissime, cui debet respública, quod supradictis solum laudat historia. Quapropter ignari rerum temeraria judicia suspendant, nec perseverent satis aut suspicere præteritos, aut despiciere præsentés: quandoquidem facile clarescit, respúblicam morari beneficia, vos mereri. Quanquam mirandum granditer non sit, natione feneratorum non solum incivilliter Romanas vires administrante, verum etiam fundamentaliter eruente, si nobilium virorum militariunque, et supra vel spem nostræ, vel opinionem partis adversæ bellicosorum, non tam defuerint facta quam præmia. Vale.

EPISTOLA IX.

Sidonius c Riethamo suo salutem.

Servatur nostri consuetudo sermonis; namque miscemus cum salutatione querimoniam: non omnino huic rei studentes, ut stylus noster 74 sit officiosus in titulis, asper in paginis; sed quod ea semper eveniunt, de quibus loci mei aut ordinis hominem

venisse liquet, cum Gothi ab obsidione Arvernorum in hiberna concessissent. De Liciniano iterum scribet lib. v, epistola 16 ad Pappianillam.

40 a Virum illustrem vocat in concione Bituricensi, senatorem Gregorium Turon. Hunc enim esse conjicio Eucherium senatorem, quem a Victorio duce fictis calumniis oppressum, necatumque narrat lib. II, cap. 20.

b In aliquot mss., moderari.

c Britonum regi, ut opinor: quem Euricus Anthemio cum 12 millibus suppetias ferentem in pago Biturico, ut Jornandes in rebus Geticis refert, collatis

constat inconciliari, si loquatur; peccare, si taceat. Sed et ipsi sarcinam vestri pudoris inspiciamus, cujus hæc semper verecundia fuit, ut pro culpis erubesceretis alienis. Gerulus epistolarum, humilis, obscuro, despiciabilisque etiam usque ad damnum innocentis ignaviæ, mancipia sua, Britannis clam sollicitantibus, abducta deplorat. Incertum mihi est an sit certa causatio: sed si inter coram positos æquanimitè objecta discingitis, arbitror hunc laboriosum posse probare, quod objicit: si tamen inter argutos, armatos, tumultuosos, virtute, numero, contubernia contumaces, poterit ex æquo et bono solus, inermis, abjectus, rusticus, peregrinus, pauper audiri. Vale.

EPISTOLA X.

Sidonius Tetradio suo salutem.

Plurimum laudis juvenes nostri moribus suis applicant, quoties de negotiorum meritis ambigentes ad peritorum consilia decurrunt: sicuti nunc vir clarissimus Theodorus, domi quidem nobilis, sed modestissimæ conversationis opinione generosior, qui per litteras meas ad tuas litteras, id est ad inerracissimum scientiæ fontem, laudabili aviditate proficiscitur, non modo reperturus illic ipse quod discat, sed et forsitan relaturus inde quod doceat. Cui contra potentes factiososque, si vestra 75 peritia abundanter non opitularetur, prudentia consulta sufficeret. Respondete, obsecramus, nisi vobis tamen utriusque nostrum sociæ preces oneri fastidive reputabuntur, iudicio suo, testimonio meo; et substantiam causamque supplicis fluctuantem medicabilis responsi salubritate fulcite. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius d Simplicio suo salutem.

Etsi desiderium nostrum sinisteritas tanta comitatur, ut etiam nunc nostris invidearis obtutibus: non idcirco is es, virorum optime, de cujus nos moribus lateant celsa memoratu. Ita cuncti nostrates, iidemque summates viri, optimarum te exactissimarumque partium præstantissimum patremfamilias consono præconio prosequuntur. Astipulatur huic de te sententiæ bonorum, vel sic electus gener, vel educta sic filia: in quorum copula tam felicem tibi controversiam vota pepererunt, ut ambigas, utrum iudicio, an institutione superaveris. Sed tamen hinc vel maxime parentes ambo venerabiles este securi: idcirco cæteros vincitis, quod vos filii transierunt. Igitur dona venia litteras primas; quas ut necdum mittere desidia fuerat, ita vereor ne sit misisse gar-

signis profligavit. Nec vero mirum est regem non appellari Riethamum, sive, ut Jornandes scribit, Riethimum, cum nec Gunduicium Hilarus papa, nec Chilpericum Sidonius reges vocent; quorum tamen uterque rex fuit Burgundionum.

d Illi ipsi fortasse, qui paucis post annis Sidonio designante creatus est episcopus Bituricensis. Juvat conjecturam quod de Simplicio hujus filius ait: Vos filii transierunt: de Simplicio episcopi filius in concione, Quibus comparatus pater felicior inde incipit esse quod vincitur.

ruitas. Carebit sane nostrum nævo loquacitatis officium, si exemplo recurrantis alloquii, impudentiam paginæ præsentis absolveris. Vale.

76 EPISTOLA XII.

Sidonius a Secundo suo salutem.

Avi mei, proavi tui tumulum hesterno, proli dolor! die manus profana pene temeraverat: sed Deus aufuit, ne nefas tantum perpetraretur. Campus autem ipse dudum refertus tam bustualibus favillis quam cadaveribus, nullam jamdiu scrobem recipiebat! Sed tamen tellus, humatis quæ superducitur, redierat in pristinam distenta planitiem, pondere nivali, seu diurno imbrium fluxu sidentibus acervis. Quæ fuit causa ut locum auderent, tanquam vacantem, corporum bajuli rasiris funebribus impiare. Quid plura? Jam niger cespes ex viridi; jam supra antiquum **B** sepulcrum glebæ recentes, cum forte pergens urbem ad Arvernam, publicum scelus e supercilio vicini collis asperi; meque equo effuso tam per æquata quam per abrupta propiciens, et moræ exiguæ sic quoque impatiens, antequam pervenirem, facinus audax prævio clamore compescui. Dum dubitant in crimine reperti, dilaberentur an starent, superveni. Confiteor errorem; supplicia captorum differre non potui: sed supra ipsum senis nostri opertorium torsi latrones, quantum sufficere possit superstium curæ, mortuorum securitati. Cæterum nostro quod sacerdoti nil reservavi; meæ causæ, suæque personæ præsciis, in commune consului; ne vel hæc justo clementis vindicaretur, vel illa justo severius vindicaret. **77** Cui cum tamen totum ordinem rei, ut **C** satisfaciens ex itinere mandassem; vir sanctus et justus iracundiæ meæ dedit gloriam, cum nil amplius ego veniam postularem, pronuntians more majorum reos tantæ temeritatis jure cæsos videri. Sed ne quid in posterum casibus liceat, quos ab exemplo vitare debemus, pæneo ut actutum, me quoque absente, tua cura, sed meo sumptu resurgat in molem sparsa con-

^a Fratris filio: ad quem mittit Apollinaris avi sui epitaphium, quod nocte proxima exararat; mandatque ut in marmore incisum ejus tumulo imponat: atque hæc se quoque absente, id est ante reditum suum, ut curet hortatur. Cum igitur ad urbem Arvernam pergens ex itinere hæc scribat, consequens est tumulum Apollinaris avi non Arvernorum urbi vicinum fuisse, sed Lugduno: unde digressus in sepulcri violatores ipso itineris initio incidere. Non enim procul Lugduno abfuisse tumulum hinc patet, quod cum de multatis reis ad episcopum retulisset, illico responsum in ipso itinere accepit. Sacerdotem itaque suum appellat Patientem episcopum Lugdunensem, et in epitaphio Apollinaris patriam Lugdunum.

^b Lapidicidæ. Cod. de excusat. artif. l. 1: *Quadratarii, quos Græco vocabulo λεθοδικτας appellant: et saxorum quadratarii, Cassiodorus in psalmos. Ars quadrataria in Agone SS. Coronatorum, et in fragmento vetusti lapidis Romæ in æde S. Hagnes.*

^c De præfectura Apollinaris avi, et de tyrannus quos eo tempore passa est Gallia, dicendum lib. v, epistola 9, ad Aquilinum.

^d In baptismo, quem primus et familia sua suscepit: unde patet error Beati Rhenani, qui Sidonio nostro tribuit, quod ejus avo debebatur. Huc autem facit antiquum urbis epigramma, quod reliquis e biblio-

A geries, quam lævigata pagina legat. Ego venerabili Gaudentio reliqui pretium lapidis, operisque mercedem. Carmen hoc sane quod consequetur, nocte proxima feci, non expolitum, credo, quod viæ non parum intentus: quod peto, ut tabulæ quantumcunque est, celeriter indatur. Sed vide ut vitium non faciat in marmore lapidicida: quod factum sive ab industria, seu per incuriam, mihi magis quam quadratario, lividus lector ascribat. Ego vero, si pio studio rogata curaveris, sic agam gratus, quasi nil tibi quoque laudis aut gloriæ accedat, quem patruo tuo, id est me remoto, solida præsentis officii sollicitudo mansisset pro gradu seminis. Vale.

Sernm post patruos, patremque carmen
Haud indignus avo nepos dicavi:
Ne fors tempore postumo, viator,
Ignorans reverentiam sepulti,
Tellurem tereres inagratam.
^c Præfectus jacet hic Apollinaris,
Post prætoriam recta Galliarum,
Mærentis patriæ sinu receptus.

78 Consultissimus, utili simusque,
Ruris, militiæ, forique cultor,
Exemploque aliis periculoso,
Liber sub dominantibus tyrannis.
Hæc sed maxima dignitas probatur:
Quod frontem cruce, ^d membra fonte purgans,
Primus de numero patrum suorum
Sacris sacrilegis renuntiavit.
Hoc primum est decus, hæc superba virtus,
Spe præcedere, quos honore jungas.
Quique hic sunt titulis pares parentes,
Hos illic meritis supervenire.

Novi quidem auctoris nostri non respondere doctrinæ epitaphii qualitatem; sed anima perita musicas non refutat inferias. Tibi quoque non decet tardum videri, quod hæres tertius quartusque dependimus: cum tot annorum gyro voluto magnum Alexandrum parentasse manibus Achillis, et Julium Cæsarem Hæctori, ut suo, justa persolvisse didicerimus. Vale.

EPISTOLA XIII.

Sidonius e Apollinari suo salutem.

Unice probo, gaudeo, admiror quod castitatis

thea Palatina vulgatis addi licet ex codice S. Maris Virduensis.

41 Ad ecclesiam S. Laurentii in Damaso, quæ alio nomine appellatur in Prasino.

Ad Fontem.

Iste salutare fons continet inclitus undas,
Et solet humanam purificare luem.
Munia sacra quæ sint vis scire liquoris?
Dant regnatricem flumina sancta fidem.
Abiue fonte sacro veteris contagia vitæ,
O nimium felix, vive renatus aqua!
Hunc fontem quicumque petit, terrena relinquit,
Subjicit et pedibus cæca ministeria.

^e Quidam codices ascribunt filio. Patris enim est ad filium parænesis, et Apollinarem Sidonii filio nomen fuisse, docet tum epist. 9, lib. v, tum 1, lib. ix; et Ruricius lib. ii, epist. 25. Apollinaris autem hic videtur, quem Mediolani S. Victoris ope custodia solutum narrat Gregorius Turon. i Mirac. 45. Vocladensi dein prælio cum Arvernus interfuisse lib. ii histor. 37, non tamen occubuisse, quod de suo quidam addunt. Nam eundem postea in episcopali Arvernorum cathedra mortuum, idem alibi, ut censeo, testis est Gregorius. Apollinaris porro ex Placidiana uxore filius Arcadius: de quo scribit idem lib. ii,

affectu contubernia fugis impudicorum; præsertim A quibus nihil pensi, nihil sancti est, in appetendis garrendisque turpitudinibus: quique quod verbis inverecundis aurium publicarum reverentiam incessant, granditer sibi videntur facitari: **79** cujus vilitatis esse signiferum gnathonem patriæ nostræ vel maximum intellige. Est enim hic gurges de autoribus fabularum, de concinnatoribus criminum, de sinistrarum opinionum duplicatoribus; loquax ipse, nec dicax, ridiculusque, nec lætus, arrogansque, nec constans, curiosusque, nec perspicax, atque indecenter affectato lepore, plus rusticus: tempora præsentia colens, præterita carpens, futura fastidiens. Beneficii, si rogaturus est, importunus petendi, derogator negati, æmulator accepti, callidus reformandi, querulus flagitati, garrulus restituti; at si rogandus, simulator parati, dissimulator petiti, venditor præstiti, publicator occulti, calumniator morati, inficiator soluti: osor jejuniorum, sectator epularum; laudabilem proferens non de bene vivente, sed de bene pascente sententiam. Inter hæc tamen ipse avarissimus, quemque non pascit tam panis bonus quam panis alienus: hoc solum comedens domi, si quid e raptis inter alaparum procellas præmisit obsoniis. Sed nec est sane prædicabilis viri in totum silenda frugalitas; jejunit quotiens non vocatur; sed sic quoque levitate parasitica, si invitetur excusans, si vitetur explorans, si excludatur exprobrans, si admittatur exsultans, si verberetur expectans. Cum discubueris, fertur actutum, si tarde comedat, in rapinas; si cito saturetur, in lacrymas; si sitiatur, in querelas; si inebrietur, in vomicas; si fatiget, in contumelias, si fatigetur, in furias: fetulentia omnino par cloacali, quæ quo plus commota, plus **80** fetida est. Ita vivens paucis voluptati, nullis amori, omnibus risui est: vesicarum ruptor, fractorque fularum; bibendi avidus, avidior detrahendi, rabido pariter ore spirans cœnum, spumans vinum, loquens venenum, facit ambigi puditor, temulentior, an facinorosior existimetur. Sed dicis, animi probra vultu colorat, et deprecatur ineptias mentis qualitas corporis. Elegans videlicet homo pervenustusque, cujusque sit spectabilis persona visentibus. Enim vero illa sordidior atque deformior est cadavere rogali, quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue tortium devolutum, reddere pyræ jam fastidiosus pollinctor exhorret. Præter hæc, lumina gerit idem lumine carentia; quæ Stygiæ vice paludis, volvunt lacrymas per tenebras. Gerit et aures immanitate barrinas; quarum fistulam biforem pellis ulcerosa circumvenit, saxeis nodis et tofosis humore

verrucis per marginem curvum protuberantibus. Portat et nasum, qui cum sit amplus in foraminibus, et strictus in spina, sic patescit horri, quod angustatur olfactui. Præterdit os etiam labris plumbeum, rictu ferinum, gingivis purulentum, dentibus luteum; quod spurcat frequenter exhalatus e concavo molarium computrescentium mephiticus odor, quem supercumulat esculenta ructatio de dapibus besternis et redundantium sentina cœnarum. Promit et frontem, quæ sædissimo gestu contem plicat, supercilia distendit. Nutrit et barbam, quæ jam senectute canescens, fit tamen morbo nigra Syllan. **81** Tota denique est misero facies ita pallida, veluti per horas umbris mœstificata larvalibus. Taceo reliquam sui molem, vinctam podagra, pinguedine solutam. Taceo cerebrum crebra vibice peraratum; quod parum amplius tegi constat capillis quam cicatricibus. Taceo præ brevitate cervicis, occipiti supinato scapularum adhærere confinia. Taceo quod decidit honor humeris, decor brachiis, robur lacertis. Taceo chirurgicas manus unctis cataplasmatum pannis, tanquam cæstibus involutas. Taceo quod alarum specubus hircosis atque acescentibus latera captiva vallatus, nares circumsedentium ventilata duplicit Ampsaneti pecto funestat. Taceo fractas pondere arvinæ jacere mammæ, quasque sædum esset in pectore virili vel prominere, has ut ubera materna cecidisse. Taceo ventris inflexi pendulos casses partium genitalium, quia debilibus pudendæ, turpibus rugis turpius præbere velamen. Jam quid hic tergum, spinamque commemorem? de cujus licet internodiorum fomiibus erumpens arcem pectoris texat curvatura costarum; tota nihilominus hæc ossium ramosa compago sub uno velut exundantis abdominis pelago latet. Taceo lumborum corpulentiam, cliniumque, cui crassitudini comparata censetur alvus exilis. Taceo femur aridum et pandum, genua vasta, poplites delicatos, crura cornea, vitreos talos, parvos digitos, pedes grandes. Cumque distortis horreat ita lniamentis, per quæ multiplicem pestilentiam exsanguis semivivusque, nec portatus sentiat, nec sustentatus incedat, **82** verbis tamen est ille quam membris execrabilior. Nam quanquam pruritu laborat sermonis inhonesti, tum patronorum est præcipue cavendus arcanis; quorum est laudator in prosperis, delator in dubiis: at si ad occulta familiarium publicanda temporis ratio sollicitet, mox per hunc Sparacum quæcunque sunt clausa franguntur, quæque obserata reserantur: ita quod quas domorum nequiverit machinis apertæ simultatis impetere, cuniculis clandestinæ proditionis impugnat. Hoc fabricatu Dædalus

epp. 9, 12, 18. Arcadii filia Placidina, uxor quondam Leontii junioris Burdigalensium episcopi. Ex quibus lucem accipiet Fortunatus, qui Placidinæ hujus originem refert ad Avitum Augustum, lib. 1, carmine 14:

Cogor amore etiam Placidinæ paucæ referre,
Quæ tibi tunc coniunx, est modo cara soror.
Lumen ab Arcadio veniens genitore refulget,
Quo manet Augustum germen, Avite, tuum.

Imperii fastus toto qui rexit in orbe,
Cujus adhuc polleus jura senatus habet.
Humani generis si culmina prima requiras,
Nomine Cæsareo nil superesse potest.

Vere prorsus. Nam abnepcis fuit Aviti ex Papianilla filia et Sidonio. Itaque apud Gregorium corruptus est locus i Mirac. 65, in hunc modum restituendus, *Alcima soror et Placidina conjux Apollinaris episcopi, quod perspicuum est ex lib. III, cap. 2 et 12.*

noster amicitiarum culmen ædificat : qui sicut sodalibus velut Theseus inter secunda sociatur; sic ab iis postmodum velut Proteus inter adversa dilabitur. Igitur ex voto meo feceris, si talium sodalitati ne congressu quidem primore sociere, maxime illorum quorum sermonibus propositis ac theatralibus nullas habenas, nulla præmittit repagula pudor. Nam quibus citra honestatis nitorem factitabundis loquacis face petulantia lingua polluitur infrenis, his conscientia quoque sordidatissima est. Denique facilius obtingit, ut quispiam seria loquens vivat obscene, quam valeat ostendi, qui pariter existat improbus dictis, et probus moribus. Vale.

EPISTOLA XIV.

Sidonius Placido suo salutem.

Quanquam te tua tenet * Gratianopolis, comperi tamen hospitium veterum fido relatu. **83** quod meas

* Nomen inditum a Gratiano. Vetus enim et proprium fuit Cularo. Unde muri Cularonenses hodieque leguntur in antiqua inscriptione portæ civitatis. Nominatur item in Tabula Itineraria Peutingeri, et in Notitia imperii, quæ tribunum cohortis primæ Flavie Cularone stationem habuisse docet. In epistola

A nugas sive confectas opere prosario, seu poetarum stylo cantilenosas, plus voluminum lectione dignere repositurum. Gaudeo hoc ipso, quod recognovi charitulis occupari nostris otium tuum. Sed probe intelligo, quod moribus tuis hanc voluptatem non operis effectus excudit, sed auctoris affectus. Ideoque plus debeo, quia gloriæ punctum quod dictioni negares, das amicitia. De cæteris vero studii nostri derogatoribus, quid ex asse pronuntiem, nondum deliberavi. Nam qui maxime sibi doctus videtur, dictionem sanam et insanam ferme appetitu pari revolvit, non amplius concupiscens erecta quæ laudet, quam despecta quæ rideat. Atque in hunc modum scientia, pompa, proprietates linguæ Latinæ iudiciis otiosorum maximo spectui est : quorum scurrilitati negligentia comes, hoc volens tantum legere quod carpat, sic non utitur litteris, quod abutitur. Vale.

50 Planci ad Ciceronem, quæ est 23 libri x ad Familiares, **42** legendum jam olim censuimus in ultimis verbis, *Cularone in finibus Allobrogum*, non *Civitate*, ut vulgo edi solet. Fines Allobrogum facit Gratianopolim, quia ad Isaram posita est, quæ Allobroges claudit, separatque a Vocontis.

LIBER QUARTUS.

84 EPISTOLA PRIMA.

*Sidonius * Probo suo salutem.*

Soror mihi quæ uxor tibi : hinc inter nos summa et principalis necessitudo, et ea quidem patruelis, non germana fraternitas, quæ plerumque se purius fortius, meracius amat. Nam facultatum inter germanos prius lite sopita, jam qui nascuntur ex fratribus, nihil invicem controversantur : et hinc sæpe caritas in patruelibus major, quia desistit **85** simultas a divisione, nec cessat affectus a semine. Secundus nobis animorum nexus accessit de studiorum paritate, quia idem sentimus, culpamus, laudamus in litteris, et æque nobis quælibet dictio placet improbaturque. Quanquam mihi nimis arrego meum iudicium conferens tuo. Quis enim juvenum nesciat seniorumque, te mihi magistrum fuisse proprium, cum videremur habere communem? et si quid heroicis arduum, comicis lepidum, lyricis cantinelosum, orator matuum, historicis verum, satiricus figuratum, grammaticus regulare, panegyrista plausibile, sophista serium, epigrammista lascivum, commentator lucidum, jurisconsultus obscurum, multifariam condiderunt; id te omnifariam singulis, nisi cui ingenium sibi quis defuit tradidisse? Deus bone! quam sibi hinc patres nostri gloriabantur, cum viderent, sub ope Christi, te docere posse, me discere : et non so-

lum te facere quod posses, sed et velle quod faceres : ideoque te bonum non minus quam peritum pronuntiare? Et vere intra Eusebianos lares talium te quædam moneta susceperat disciplinarum, cujus philosophica incude formatus : nunc varias nobis rerum sermonumque rationes, ipso etiam qui docuerat, probante pandebas : nunc ut Plato discipulus jam prope potior sub Socrate, sic jam tu sub Eusebio nostro, inter Aristotelicas categorias artifex dialecticus atticissabas, cum ille adhuc ætatulam nostram, mobilem, teneram, crudam, modo castigatoria severitate decoqueret, modo **86** mandatorum salubritate condiret. At qualium, Deus bone, quamque pretiosorum!... quæ si quis deportaret philosophaturus, aut ad paludicos Sicambros, aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equimulgas Gelonos, bestialium rigidarumque nationum corda cornea, fibræque glaciales procul dubio emollirentur egelidanturque : neque illorum ferociam stoliditatemque quæ secundum belluas ineptit, brutescit, accenditur, rideremus, contemneremus, pertimesceremus. Igitur quia nos ut affinitas, ita studia junxerunt, precor, quoquo loci es, amicitia jura inconcussa custodias : longumque tibi, et si sede absumus, adsimus affectu : cujus intemperate partes, quantum ad nos spectat, a nobis in ævum, si quid est vitæ reliquum, perennabuntur. Vale.

* Magni Felicis fratri, præstantis doctrinæ ac iudicii viro. Sic enim Felicem alloquitur in carmine 9 :

Germanum tamen ante sed memento
Doctrinæ columen Probum advocare.

Probi vero uxor Eulalia, carmine 24, sub finem. Quare Eulalia Sidonii soror hoc loco, sed soror patruelis. Nam ut frater interdum dicitur non solum germanus, verum etiam patruelis; sic soror tum germana, tum patruelis, aut etiam consobrina.

87 EPISTOLA II.

• *Claudianus Sidonio papæ salutem.*

(Hæc epistolam edidimus Patrologiæ tom. LIII, col. 779, ubi videsis.)

88 EPISTOLA III.

Sidonius Claudiano suo salutem.

(Hæc etiam epistolam videsis Patrol. tom. LIII, col. 731.)

92 EPISTOLA IV.

Sidonius b Simplicio et Apollinari suis salutem.

Ecce, vel tandem adest promissio mea, expectatio vestra, Faustinus paterfamilias domi nobilis, et inter maxima patriæ, jam mihi sibi que communis, ornamenta numerandus. Ille meus frater natalium parilitate, amicis animorum similitudine: sæpe cum hoc seria, sæpe etiam joca miscui, cumque ab hinc retro juvenes eramus, in pila, in tesseriis, in saltibus, cursu, venatu, natatu, sancta semper ambobus, quia manente caritate, contentio. Mihi quidem major hic natu, tantum tamen, ut eum non tam honorari necesse esset, quam delectaret imitari: simul et ipse hinc amplius capiebatur, quod se diligi magis, quam quasi coli intelligebat. Sed propectu ætatis, ex militia clericali, cum esset amabilis prius, cœpit modo esse venerabilis. Per hunc salutem dico, videre vos, sub ope Christi, quam maturissime, si per statum publicum liceat, cupiens. Quocirca nisi desiderium meum videtur onerosum, remeante præfato, flammæ locorum vestrorum et temporum gnarus. Stat sententia eluctari oppositas privatarum occupationum difficultates; et complectendis pectoribus vestris quamlibet longum officium deputare: si tamen, quod etiam nunc veremur, non vis major disposita confundat: quæ vos quoque non **93** perindignum est cum fratre Faustino, prout tempora mœnent, tractatu communicato deliberrare: quem ego quia diligo, tanquam qui me diligit, misi. Si respondet iudicio meo, gratias ago. Porro autem, cum vir bonus ab omnibus censeatur, non est homo pejor, si non est optimus. Valet.

EPISTOLA V.

Sidonius Felici suo salutem.

Iterat portitorem salutationis iteratio. **Gozolas** **D** ves'er (Deus tribuat ut noster) apicum meorum secundo gerulus efficitur. Igitur verecundiam utrique

A eximite communem. Nam si etiamnum silere meditemini, omnes et me cui, et illum per quem scribere debeatis, indignum arbitrabuntur. De temporum statu jam nihil, ut prius, consulo, ne sit moribus tuis overi, si adversa significes, cum prospera non sequantur. Nam cum te non deceat falsa mandare, atque item desint votiva memoratu; fugio quidquid illud inali est, per bonorum indicia cognoscere. Vale.

EPISTOLA VI

Sidonius c Apollinari suo salutem.

Per Faustinum antistitem, non minus mihi veteris contubernii sodalitate quam novæ professionis communionem devinctum, verbo quæpiam **94** cavenda mandaveram: dicto paruisse vos gaudeo. Siquidem **B** prudentibus cordicis insitum est, vitare fortuita: sicut itidem absurdum est, si cœptis audacibus adverteretur eventus, consurgere in querimonias, et inconsultarum dispositionum culpabiles exitus ad informanda casuum incerta convertere. Quorsum ista hæc? ais. Fateor me nimis veritum, ne tempore timoris publici non timeretis, et solidæ domus ad hoc ævi inconcussa securitas, ad tempestuosos hostium incursus pro intempestiva devotione trepidaret, inchoaretque apud animorum matronalium teneritudinem solemnitas expetita vilesce: quanquam in pectoribus earumdem ita sibi sit genuina sanctitas peculiare metata domicilium, ut si quid secus viantibus accidisset, lætaturæ fuerint quoddam se pro martyre tolerasse martyrium. Ast ego cui majorem **C** fidenciam minor innocentia facit, super hoc ambiguo sententiæ cautiori libentius adhæresco, nec difficulter app'icor etiam tuta metuentibus. Proinde factum bene est, quod anceps iter salubriter distulistis, neque intra factum tantæ alexæ status tantæ familiæ fu. Et licet inchoata via potuerit prosperari, ego tamen hujusmodi consilio album calculum minime apponam, cujus temeritas absolvi nequit, nisi beneficio felicitatis. Dabit quidem talia vota divinitas dignis successibus promoveri: licebitque adhuc horumcæ terrorum sub pacis amœnitate meminisse; sed præsentia faciunt cautos, quos videbunt futura securos. Interim ad præsens, apicum **95** oblator damna sibi quæpiam per Genesium vestrum inflictæ suspirat. Si perspicia a vero non discrepare querimoniam, tribui quæso convincenti reformationem, peregrino celeritatem. Si vero calumniam plectibili sufflainmat invidia, in eo jam præcessit vindicta pulsati, quod procax peti-

* Mamertus Claudianus Viennensis ecclesiæ presbyter, Mamerti episcopi frater. Discernendi enim sunt gerinani duo, Mamertus episcopus et Mamertus Claudianus presbyter, cujus est hæc epistola. Utrique commune vocabulum, Mamertus: sed episcopo proprium id nomen fuit, presbytero cognomen: nam proprium et verum hujus nomen, Claudianus.

^b Hos iterum conjungit epist. 12, ad singulos etiam seorsim alias scribit. Videntur fratres fuisse, cum Sidonio necessitudinis vinculo colligati: quod quidem de Apollinari liquet ex epist. 9, lib. II.

* Eidem. Invitati ad martyris apud Arvernorum societatem Simplicius et Apollinaris, ab iustituto

itinere metu hostium destiterant. Factum laudat Sidonius, gaudetque domum, id est familiam, nullis ad id tempus adversis turbatam, hostium incursibus non fuisse expositam. Cave igitur ad arcem Poliniam cum viro docto referas: aut de arce illa tibi persnadeas vel Apollinarium olim fuisse, vel nomen ab Apolline derivasse: quod Gabriel Simeonius, homo Etruscus ingenioso commento sibi visus est divinasse. Nam vetus nomen arcis Podomniacus: quod passim legere est tum in aliis antiquis monumentis, tum in litteris Urbani V papæ ad Carolum regem pro Armando vicecomite, loci domino.

tor sumpti et itinere confectus, temere propositæ A 97
litis exsudat incommoda : atque hoc in ^a maximo
hiemis accentu, summisque cumulis nivium, crustis-
que glacierum : quod tempus, quantum ad sectatores
litium spectat, breve quidem sæpe est audientia, sed
diuturnum semper injuriæ. Vale.

EPISTOLA VII.

Sidonius Simplicio suo salutem.

Solet dicere, currentem mones, qui rogatur ut faci-
at quod facturus fuerat etiam non rogatus. Percun-
ctere forsitan, quo spectet ista præmitti. Bajulus api-
cum sædulo precatur, ut ad vos a me litteras ferat :
cujus a nobis itinere comperto, id ipsum erat utique,
si tacuisset, orandus : namque hoc officium vester
potius amor, quam geruli respectus elicit. Cæterum
hic ipse beneficium se computat meruisse, qui præ-
stitit; quanquam identidem quod poposcit acceperit;
sed quæ nobis amicitiarum jura, minime agnoscens.
Unde, quanquam absens, facile conjecto, quo repente
stupore ferietur, cum intuitu nostri dignanter ad-
missus, intellexerit se paginam meam magis odose
flagitasse 96 quam tradere. Videre mihi videor, ut
homini non usque ad invidiam perfaceto, nova erunt
omnia, cum inevitabitur peregrinus ad domicilium, tre-
pidus ad colloquium, rusticus ad lætitiã, pauper ad
mensam. Et cum apud crudos cepearumque crapulis
esculentos hic agat vulgus, illic ea comitate tractabitur,
ac si inter Apicios epulones et Byzantinos chironomon-
tas hucusque ructaverit. Attamen qualis ipse quantus-
que est, peropiose me officii votivi compotem fecit.
Sed quanquam hujuscemodi sæpe personæ despiciabiles
sunt ferme, in sodalibus tamen per litteras excolendis,
dispendii multum caritas sustinet, et, si ab usu frequen-
tioris alloqui portitorum vilitate revocetur. Vale.

EPISTOLA VIII.

Sidonius b Evodio suo salutem.

Cum tabellarius mihi litteras tuas reddidit, qui te
Tolosam, rege mandante, mox profecturus certis ami-
cis confitebatur; nos quoque ex oppido longe remo-
tum rus petebamus. Me quidem mane primo remora-
tum, vix et tenaci caterva persecutorum paginæ tuæ oc-
casio excussit, ut satisfacere mandato saltem viator,
saltem eques possem. Cæterum diluculo familia præces-
serat, ad duodeviginti millia passuum fixura tentorium,
quo quidem loci sarcinulis relaxandis multa succed-
dunt conducibilia : fons gelidus in colle nemoroso,

A 97 subditus ager herbis abundans, fluvius ante ocu-
los avibus ac pisce multo refertus : præter hæc jun-
ctam habens ripæ domum novam vetus amicus, cu-
jus immensæ humanitati, nec si acquiescas, nec si
recuses, modum ponas. Igitur huc nostris anteceden-
tibus, cum tui causa substitissemus, quo puer ocuis
vel e capite vici remitteretur, e jam duæ secundæ fa-
cile processerant, jam sol adultus roscidæ noctis hu-
morem radio crescente sorbuerat, æstus ac sitis in-
valescebant, atque in profunda serenitate contra
calorem sola quæ tegetet nebula de pulvere. Tum
longinquitas viæ, per virens æquor campi patentis ex-
posita visentibus, quippe ob hoc ipsum sero pransu-
ris, ingemebatur : nam viaturos et si nondum terebat
labore, jam tamen expectatione terrebat. Quæ cuncta
B præmissa, domine frater, huc tendunt, ut tibi pro-
bem, neque animo vacasse me multum, neque cor-
pore, neque tempore, quo postulatis obtemperavi.
Hicet ut ad epistolæ vestræ tenorem jam reverta-
mur, post verba quæ primum salve ferebant, hoc po-
poscisti, ut epigramma transmitterem duodecim ver-
sibus terminatum, quod possit aptari conchæ capaci,
quæ per ansarum latus utrumque in extremum gyri a
rota fundi d senis cavatur striaturis. Quarum puto
destinas vel ventribus pandis singulos versus, vel
curvis, melleo consilio, si id magis deceat, capitibus
inscribere : istoque cultu expolitam e reginæ Ra-
gnahildæ disponis offerre, votis nimirum tuis pariter
atque actibus patrocinium invictum præparaturus.
Famulor 98 injunctis quomodocunque, non ut vole-
bam : sed tuæ culpæ primus ignosce, qui spatii plus
C præstitisti argentario quam poetæ; cum procul du-
bio non te lateret, intra officinam litteratorum car-
minis si quid incus metrica produxerit, non minus
forti et asprata lima poliri. Sed ista vel similia
quorsum? ecce jam canta :

Pistrigero quæ concha vehit Tritone Cytherea,
Hæc sibi collata cedere non dubitet.
Poscimus, inclina paulisper culcitra herile :
Et minus parvum magna patrona cape.
Evodiumque libens non aspernare clientem,
Quem faciens grandem, tu quoque major eris.
Sic tibi, cui rex est genitor, socer atque maritus
Natus rex quoque sit cum patre, postque patrem,
Felicis lymphæ, clausæ quæ luce metalli,
Ora tamen dominæ lucidiora foveat.
Nam cum dignatur regina hic tangere vultus,
Candor in argentum mittitur e facie.

Si tantum amore nostro teneris, ut scribere has

^a Id Græcis θέρους και χειμῶνος ἀκμή. Nova vocis
noto : quam iterum usurpat lib. v, 44 epist. 17,
ab accentu ludi; et lib. vii, plausuum maximo accentu.

^b Quidam libri *Ennodio*, alii *Euhodio*, more anti-
quo. Huic mittit epigramma : quod ejus rogatu scrip-
serat in argentea concha incidendum, quam reginæ
Gothorum Ragnahildæ Eurici conjugii oblaturus erat.

^c Horæ quatuor ab ortu solis. Alteram secundam
dixit in Narbone: *Cum mane exierat novum, et cale-
scens horam sol dabat alteram secundam.* Ea est hora
nostra per ætatem paulo amplius quam nona.

^d Striatam fieri concham oportuit, ut nativam re-
ferret. Sunt enim conchæ marinæ quædam striatæ
Plinio et Apulejo. Striæ porro et striges in columnis

et vasculis quid sint, notum ex Vitruvio. Hic *ventres
pandi* sunt striges, id est canaliculi, quasi sulcus in
aratro; *curva capita* striæ, partes eminulæ, velut
porcæ inter sulcos.

^e Eurici uxori. Hujus enim ut potius existimem
quam Theodorici, facit ratio temporum quibus hæc
scriptæ sunt epistolæ, et quasi sub hujus finem suadet
occuli auctorem epigrammatis, ne videlicet muneris
gratiam deterat si prodatur, quod quidem superstite
Theodorico cui gratus et familiaris erat, non dice-
ret Sidonius. Reginæ igitur nomen uni Sidonio debe-
mus : cui cognominem alteram, Sigivaldi nostratius
uxorem, memorat Gregor. Turon. in Vita Æmiliaui.

nūq̄as non erubescas occulte auctorem, de tua rectus A parte securus. Namque in foro tali, sive Athenæo, plus charta vestra quam nostra scriptura laudabitur.

EPISTOLA IX.

Sidonius Industrio suo salutem.

Interveni proxime Vectio, illustri viro, et actiones ejus quotidianas penitissime et veluti ex otio 99 inspexi. Quas quoniam dignas cognitu inveni, non indignas relatu existimavi. Primore loco, quod jure cæteris laudibus anteponeamus, servat illæsam domino domus par pudicitiam: servi utiles, rustici morigeri, urbani, amici, obediens, patronoque contenti; mensa non minus pascens hospitem quam clientem; humanitas grandis, grandiorque sobrietas. Illa leviora, quod ipse quem loquimur, in equis, canibus, accipitribus instituendis, spectandis, circumferendis, nulli secundus. Summus nitor in vestibus, cultus in singulis, splendor in phaleris; pomposus incessus, animus serius; iste publicam fidem, ille privatam asserti dignitatem; remissio non vitians, correptio non cruentans, et severitas ejus temperamenti, quæ non sit tetra, sed tetrica. Inter hæc sacrorum voluminum lectio frequens; per quam inter edendum sæpius sumit animæ cibum; psalmos crebro lectitat, crebrius cantat, novoque genere vivendi, monachum complet, non sub palliolo, sed sub paludamento, ferarum carnibus abstinet, carnisibus acquiescit: itaque occulte delicateque religiosus venatu utitur, nec utitur venatione. Filiam unicam parvam, post obitum uxoris relictam, solatio cælibatus alit avita teneritudine, materna diligentia, paterna benignitate. Erga familiam suam nec in proferendo alloquio minax, nec in admitendo concilio spernax, nec in reatu investigando persequax, subjectorum

statum conditionemque non dominio, sed judicio regit: putes eum domum propriam non possidere, sed potius administrare. Qua industria viri ac 100 temperantia inspecta, ad reliquorum quoque censui pertinere informationem, si vel summo tenus vita cæteris talis publicaretur. Ad quam sequendam, præter habitum quo interim præsentis sæculo imponitur, omnes nostræ professionis homines utilissime incitarentur. Quia, quod pace ordinis mei dixerim, si tantum bona singula in singulis erunt, plus ego admiror sacerdotalem virum quam sacerdotem. Vale.

EPISTOLA X.

Sidonius Felici suo salutem.

Erumpo in salutationem licet seram, domine meus, annis ipse jam multis insalutatus; frequentiam veteris officii servare non audens, post quam me soli patrii finibus eliminatum peregrinationis adversa frangerunt. Quapropter ignoscere vos quoque decet erubescantibus: siquidem convenit humiliatis tenere constantiam, quibus forte sit improbum plus amoris quam reverentiæ impendere. Propter hoc denique jam diu taceo, vosque tacuisse, cum filius meus Heliodorus huc venit, magis toleranter quam libenter accipi: sed dicere solebas, quanquam fatigans, quod meam quasi facundiam vererere. Excusatio ista hæc, etiam si fuisset vera, transierat: quæ post terminatum libellum qui parum cultior est, reliquis denuo litteras usuali, licet accuratus mihi melior non sit, sermone 101 contexo. Non enim tanti est poliri formulas editione carituras. Cæterum si caritatis tuæ morem pristino colloquiorum cursui reddis, et nos vetustæ loquacitatis orbitas recurremus. Præter hæc avide, prævio Christo, sicuti locorum fueritis, modo

* Alludit ad Romanæ urbis loca, in quibus recitari poemata et orationes solebant. De Athenæo testis Lampridius in Alexandro: *Ad Athenæum*, inquit, *audiendorum et Græcorum et Latinorum rhetorum vel poetarum causa frequenter processit*. Capitolinus item in Pertinace et Gordiano; ac Sidonius ipse lib. ix, epist. 13, ad Burgundionem: *Dignus omnino quem Roma plausibilibus sveret ulnis: quoque recitante crepitantis Athenæi subsellia cuneata quaterentur*. Symmachus denique lib. ix, 34. De Foro Trajano Fortunatus ad Berthramnum episcopi Cenomannensem:

Vix modo tam nitido pomposa poemata cultu
Audit Trojano Roma venerata foro.

De Foro Martis, index vetus adnotatio in codice Apuleiano bibliothecæ Vaticanæ his verbis: *Ego Salustianus legi et emendavi Romæ feliciter, Olibrio et Probrino coss. in foro Martis controversiam declamans oratori Endelechio. Rursus Constantinopoli recognovi Cæsario et Attico coss. Quo ex loco præterea docemur quo tempore cathedra Romæ tenuerit Endelechius rhetor, hoc est, ut interpretor Severus, sanctus Endelechius, orator et poeta Christianus cujus exs at breve 45 carmen de mortibus bonum: quanquam ætatis alterum erat argumentum ex Paulino, qui Endelechii, ut amici sui, meminit in epist. 9 ad Severum.*

† Concha argentea, in qua exarandi erant versus Sidonii.

* Monachorum insigne fuit pallium, ut philosophorum. Nam et ipsam monachorum vitam καὶ ἀσκησιν Græci Patres philosophiam nominarunt. Unde agmina palliata monachorum in funere S. Martini apud Sulpicium Severum. Atque ut philosophos Græci merito ridebant, qui pallio et barba tenus philosopharentur, sic nostri monachos, qui habitu sæculo imponerent, ut ait Sidonius, quibusque φιλοσοφία ἦν τὸ τριβώνιον. Iuliodorus Pelusiotæ epist. 22, οὐκ ἴστιν ἀκησῶς πληροφῶρια τριβώνος καὶ ὑπὸ κνήμης ἐπίδηξις: *Monachi vitam, fratres, non complet pallii et barbæ ostentatio.*

‡ Infra epist. 22: *Ut epistolarum curam terminatis libris earum converteremur ad stylium historiae*. Uterque locus indicat Sidonii epistolaram primam editionem non fuisse, quam Constantio nuncupavit: sed earum aliquot libellos ante Constantianam collectionem in lucem emissos.

* Latino quidem, sed rudi et impolito, qualis tunc in usu vulgo Galliæ. Olim sane Galis sermo peculiaris et diversus a Latino. Unde Varro, Hieronymo teste, Massilienses trilingues vocabat, quod Græcæ, Latine et Gallicæ scirent. Poeta fecit assidua cum Romanis consuetudo, ut Latinum usurparet, sed ut exteris gentibus evenire solet, rudem et incultum, qui proinde magistri studio et industria perpoliri deberet. Ideo laudat Ecclisium Sidonius lib. iii, epist. 3, quod ejus exemplo nobilitas Gallicana Celtici sermonis squama deposita Latinam linguam in scholis accurate perdisceret. Eodemque spectat lib. vii, epist. 2 ad Joannem.

* redux patronus indulgeat, advolaturi, ut rebus amicitia vegetetur, quæ verbis infrequentata torpuerat. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius b Petreio suo salutem.

Ang't me nimis damnus sæculi mei, nuper erepto avunculo tuo Claudiano oculis nostris, ambigo an quempiam deinceps parem conspicaturis. Vir siquidem fuit providus, prudens, doctus, eloquens, acer, et hominum ævi, loci, populi sui ingeniosissimus: quique indesinenter salva religione philosopharetur; et licet crimem barbamque non pasceret, et pallium et clavam nunc irrideret, nunc etiam execraretur, a collegio tamen complatoniorum solo habitu ac fide dissociabatur. Deus bone! quid erat illud, quotiens ad eum sola consultationis gratia conveniebamus? Quam ille omnibus statim totum non dubitans, non fastidians aperiebat? voluptuosissimum reputans, si forte oborta quarumpiam quæstionum insolubilitate labyrinthica scientiæ suæ thesauri eventilarentur. Jam si frequentes consederemus, officium audiendi omnibus, uni solum quem forsitan elegissemus, deputans 102 jus loquendi: viritum, vicissimque, non tumultuatim, nec sine schematis cujuspian gestu artificioso doctrinæ suæ opes erogaturus. Dein quæcunque dixisset, protinus reluctantium syllogismorum contrarietatibus excipiebamus. Sed repellebat omnium nostrum temerarias oppositiones. Itaque nihil non perpensum probatumque recipiebatur. Hinc etiam illi apud nos maxima reverentia fuit, quod non satis ferebat ægre pigram in quibuspiam sequacitatem. Hæc apud eum culpa veniabilis erat: quo sebat, esset ut nobis patientia ejusdem sine imitatione laudabilis. Quis enim virum super abditis consulere invitus, a cujus disputationis communiōne ne idiotarum quidem imperitorumque sciscitatio repudiaretur? Hæc pauca de studiis. Cæterum cætera quis competenti præconio

a Victorious comes Arvernorum, quem suum jure sæculari patronum dicit lib. vii, epist. 17 ad Volusianum.

b Filio sororis Mamerti et Claudiani: ad quem mittit Claudiani avunculi nuper vita functi epitaphium.

c Clavam itidem inter philosophorum insignia cum pallio jungit lib. ix, epist. 9, et carmine 15,

Tetrica nodosæ commendat pallia clavæ

Prudentius in Hamartigenia :

Hinc gerit Herculeam vilis sapientia clavam,
Ostentatque suos vicatim Gymnosophistas.

46 E Græcis Lucianus in Parasito : Εὐλα μὲν ἔχουσι καὶ εἰς βαλαντίον ἀπόντες, καὶ ἐπ' ἄριστον. Libanion Andronicò epist. 136 : τῶν δὲ οὐ φιλοσοφούντων χαίρειν ἰὼν πάγων καὶ τρίβωνα καὶ βακτῆριον. *Philosophantium*, inquit, *valedicere barbæ et pallio et baculo.* Et quod propius ad clavam, Chrysostomus de status xvii : Ποῦ νῦν εἰσὼν οἱ τοὺς τρίβωνα ἀναβεβλημένοι, καὶ βαθὺ γένειον δεκνόντες, καὶ ῥόπαλα τῇ δεξιᾷ φέροντες οἱ τῶν ἔξωθεν φιλόσοφοι : *Ubi nunc sunt qui pallius amittuntur, et promissam barbam ostentant, et clavæ dextra gestant externi philosophi?*

d Paulo superius dixit : *In expositionibus interpretum*, quod eodem referri potest. Tractatores enim dicti, sacrarum litterarum interpretes et doctores. Idcirco authenticis opponit Sidonius lib. vii, epist

A extollat? quod conditionis humanæ per omnia membra, clericos opere, sermone populares, exhortatione moerentes, destitutos solatio, captivos pretio, jejunos cibo, nudos operimento consolabatur. Pariter et super his plura replicare superflue statu. Nam merita sua, quibus divitem conscientiam censu pauperatus locupletavit, spe futuræ retributionis celare plus studuit. Episcopum fratrem majorem natu affectuosissime observans, quem diligebat ut filium, cum tanquam patrem veneretur. Sed et ille suspiciebat hunc granditer, habens in eo consiliarium in judiciis, vicarium in ecclesiis, procuratorem in negotiis, villicum in prædiis, tabularium in tributis, in lectionibus comitem, in expositionibus 103 interpretem, in itineribus contubernalem. Sic utriusque ab alterutro, utque ad invidiam exempli, matura fide germanitatis officia restituebantur. Sed quid dolorem nostrum moderaturi causis potius doloris fomenta sufficimus? Igitur ut dicere institueramus, huic jam, et est illud Maronianum, cineri ingrato, id est gratiam non relatu, næmiam condidimus tristem lectuamque, prope modum laboriose, quia faceret dictandi desuetudo difficultatem: nisi quod animum natura desidiosissimum, dolor fletu gravidus accendit. Ejus hoc carmen est :

Germani decus et dolor Mamerti,
Mirantur unica pompa episcoporum,
Hoc dat cespite membra Claudianus.
Triplex bibliotheca quo magistro
Romana, Attica, Christiana fulsit :
Quam totam monachus virente in sevo
Secreta bibit institutione.
Orator, dialecticus, poeta,
d Tractor, geometra, musicusque.
Doctus solvere vincula quæstionum,
Et verbis gladio secare sectas,
Si quæ catholicam fidem læcessunt.
Psalmorum hic modulatur et phœnacus,
Autè altaria, fratre gratulante,
Instructus docuit sonare classes.
Hic solemnibus annis paravit,
Quæ quo tempore lecta convenirent.
e Antistes fuit ordinis in secundo,

9, et Claudianus ipse de Statu animæ, lib. 1 : *Sed rideo prophetas, evangelistas, apostolos* (hi authentici) *post etiam authenticorum plurimos tractatores suis propriis voluminibus nomina prænotasse.* Similia etiam scribit lib. ii, ubi Hieronymum laudat potissimum tractatorem; et Severus dialogo 1 Originem tractatorem sacrarum litterarum peritissimum. Vox crebra illius maxime sæculi scriptoribus, quo natum videtur innuere Vincentius Lirinensis in commonitorio: *Doctores*, inquit, *qui tractatores nunc appellantur* : quos hic idem *Apostolus etiam prophetas interdum nuncupat, eo quod per eos prophetarum mysteria populi aperiantur.*

D e Episcopus, in ordine et gradu presbyteri. Mamertum, inquit, fratrem episcopum plurimum in rebus ita sublevabat, ut quamvis presbyter tantum esset, episcopus ipse quod in modo videretur. Clericorum primo in ordine sunt episcopi, in secundo presbyteri, in tertio diaconi, itaque ita deinceps. Optatus Milevitanus lib. 1 : *Quid commemorem laicos qui tunc in ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? quid ministros plurimos? quid diacones in tertio? quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Ipsi apices et principes omnium episcopi, etc.* Ordo igitur secundus Sidonio est ordo presbyterorum. Odo Dorobernicus de S. Willfrido, quando factus est presbyter :

Tandem colla jugo subdens defecta petito
Ordinis aptatur cælebs in honore secundi.

104 Fratrem fasce levans episcopali.
Nam de pontificis tenore summi,
Ille insignia sumpsit, hic labore.
At ut quisque doles, amice lector,
De tanto quasi nil viro supersit,
Lidis parce genis rigare marmor;
Meus et gloria non queunt humari.

Ecce quod carmen, cum primum adfui, super unanimi fratris ossa conscripsi. Namque tunc abfui cum funeraretur; nec ob hoc tamen perdidit in totum desideratissimam flendi occasionem. Nam dum forte mediarer, lacrymis habenas anima parturiente laxavi: fecique ad epitaphium, quod alii fecerant ad sepulcrum. Hæc ergo scripsimus tibi, ne forte arbitrare solam nos colere vivorum sodalitatem, rei que tuo iudicio essemus, nisi amicorum vita carentum semper, æque ut incolumium, reminisceremur. Namque et ex hoc, quod vix reservatur imaginaria fides vel superstitibus, non præter æquum opinabere, si perpauos esse conjicias, qui mortuos ament. Vale.

EPISTOLA XII.

Sidonius Simplicio et Apollinari suis salutem.

Deus bone! quantum naufragioso pelago conformis est motus animarum, quippe cum nuntiorum turbinibus adversis quasi propria tempestate confunditur. Nuper ego filiusque communis Terentianæ Hecyræ sales ruminabamus: studentis **105** assidebam naturæ meminers, et professionis oblitus. Quoque absolutius rhythmos comicos incitata docilitate sequeretur, ipse etiam fabulam similis argumenti, id est, ^a Epitrepontem Menandri in manibus habebam. Legebamus pariter, laudabamus, jocabamurque: et C

A quæ vota sunt communia, illum lectio, me ille capiebat; cum repente puer familiaris astitit vultuosus: cui nos, quid ita? et ille lectorem, inquit, Constantem nomine pro foribus vidi a dominis Simplicio et Apollinare redeuntem; dedit, inquit, litteras quas acceperat, sed perdidit quas recepit. Quibus agnitis, serenitas lætitiæ meæ confestim nubilo superducti mœroris insorduit; tantamque mihi bilem nuntii hujusce contrarietas excitavit; ut per plurimos dies illum ipsum hermam stolidissimum venire ante oculos meos inexoratus arcuerim; laturus ægre, si mihi apices, aut quoscunque, aut quorumcunque non redderet; taceam vestros, qui mihi, dum lecti compos animus durat, minime frequentes maxime desiderabiles judicabuntur. At postquam nostra sensim temporis intervallo ira defremuit, percontor num verbo quispiam præterea detulisset. Respondit ipse, quam esset trepidus et sternax, et præ reatu balbutiret ore, cæcutiret intuitu, totum quo instrui, quo delectari valerem, paginis quæ intercidissent, fuisse mandatum. Quocirca recurrite ad pugillares, replicate membranas, et scripta rescribite. Tandiu enim æquanimitè admitto, ut desiderio meo sinister eventus officiat, donec ad vos **106** nostro sermone perveniat, ad nos vestrum non pervenisse sermonem. Valet.

EPISTOLA XIII.

Sidonius ^b Vectio suo salutem.

Nuper rogatu Germanici spectabilis viri Cantillensem ecclesiam inspexi. Est ipse loco sitorum facili primus; quique post tergum cum jam ^c duodecim

Posset ejus generis testimonia innumera proferri: sed omnium instar erit lex nova imp. Theodosii et Valentiniiani, in qua presbyteri secundi sacerdotes nuncupantur. Ea autem in codice pervetusto legitur his verbis:

THEODOSIUS ET VALENTINIANUS AUGUSTI AD VERUM PRÆFECTUM PRÆTORII.

Ademus quidem sermonem facere, solito plus timore capti de sanctia et venerabilibus sacerdotibus, et secundis sacerdotibus **47** vel etiam levitis, et eos cum omni timore nominare, quibus omnis terra caput inclinat. Et post alia: De obnoxiiis vero, si qui ambularent cum episcopo, vel cum presbytero, aut etiam cum diacono, sive in platea, sive in agro, sive in quolibet loco, nullo pacto eos retineri vel adduci jubemus, quoniam in sacerdotibus Ecclesia constat. Data xv kalendas Januariæ, Theodosio xiii et Valentiniانو iii cons.

Ex his, opinor, nemo non videt presbyteros interdum dictos fuisse secundos sacerdotes, aut secundi ordinis sacerdotes: qua nimirum nota distinguebantur ab episcopis, qui primi ordinis erant sacerdotes, et summi sacerdotes appellabantur. Quod vero doctissimo Savaroni venit in mentem, presbyteros olim etiam episcopos fuisse nuncupatos, atque ita Claudianum hoc loco episcopum dici a Sidonio; id, ut paucis dicam, a Sidonii mente et veterum more alienissimum est. Nec mirari satis possum inanem fabulam de primi et secundi ordinis episcopis in quorundam animis tantum fidei obtinuisse, ut in ore scriptisque suis nihil frequentius habeant, quam duos olim, si Deo placet, in singulis cathedris episcopos fuisse. Nera est fabula, ut dixi: neque ad eam astruendam ab illis quidquam affertur, quod non sua sponte dissulat. Etenim Gennadii locum, ubi Claudianum epi-

scopum appellare videtur, corruptum esse jam alii monuerunt. Quorsum enim secum ipse pugnaret, ut episcopum hic diceret quem presbyterum postea vocat? Justus vero, qui in arca sepulchrali quæ in S. Illidii basilica visitur, Arvernæ urbis episcopus inscribitur, non est Justus ille archidiaconus S. Illidii episcopi; sed Justus alter qui reipsa fuit episcopus Arvernorum post Avolum, ante Cæsarium: cujus sane nomen apud Gregorium Turonicum in episcoporum elencho quæri non debet, quia post Gregorium vixit. De Joanne denique archidiacono Cabilonensi par est allucinatio, quam prodest epist. 25.

^a Epitrepontem Menandri fabulam citat Stobæus sermone 87 ex eaque profert hos versus,

Ἐπιτρέπον τὸ καταγέλαστον τὸ δὲ
Ἀλοχὸν ἔστι, τὸ δ' ὀδυρόν ἀνθρώπων.

Idem aliis locis *ἐπιτρέποντας*, καὶ *ἐπιτρόπους*. Alciphron item *ἐπιτρέποντας* inter fabulas Menandri numerat epistola ultima et Athenæus lib. xiv. Meminit et tacito auctoris nomine Quintilianus, Epitrepontis perfectum oratorii iudicii ideam continere docens, lib. x, cap. 1.

^b Viro illustri, cujus supra mentio epistola 9. Cantillensem ecclesiam dicit, a Cantilla vetere castello Arvernorum, **48** cujus mentio in Tabula Itineraria Peutingeri. Annales rerum a Pippino gestarum anno 762: *Aquitaniam ingressus quedam oppida et castella manu cepit: in quibus præcipua fuerunt Burbonium, Cantilla, Ciarus Mons.*

^c Annos 60, ut Juvenalis, quem æmulator satira 8:

Stupet hæc qui jam post terga reliquit
Sexaginta annos, Fontico coniale natus.

lustra transmittat, quotidie tamen habitu cultuque conspicuo non juvenescit solum, sed quodammodo repuerascit. Enim vero vestis astricta, tensus colturnus, * crinis in rotæ specimen accisus, barba intra rugarum latebras mercis ad cutem secta forpibus; ad hoc et munere superno membrorum solida conjunctio, integer visus, amplius in celeri gressu incessu, incorruptæ lactea dentium compage gingivæ. Non illi stomachus nauseat, non vena flammatur, non cor incutitur, non pulmo suspirat, non riget lumbus, non jecur turget, non mollescit manus, non spina curvatur; sed præditus sanitate juvenili, solam sibi vindicat de senectute reverentiam. Propter quæ beneficia peculiaria Dei, quoniam vobis jura amicitia: grandia vigent, quippe vicinis; obsecro ac noneo ut consilio tuo, cui sequendo per conscientiam magnam maximam tribuis auctoritatem, non multum fidat ambiguis, nec nimis nimia credat incolumitati: sed tandem professione religionis arrepta, viribus potius resurgentis innocentia: convalescat, **107** faciat se vetustus annis meritis novum. Et quoniam nemo ferme est qui plectibilibus careat occultis, ipse super his quæ clam commissa reminiscitur, palam fusa satisfactione solvatur. Nam sacerdotis pater, filiusque pontificis, nisi sanctus est, rubo similis efficitur; quem de rosis natum, rosasque parientem, et genitis gignentibusque floribus medium, pungentibus comparanda peccatis dumorum vallat asperitas. Vale.

EPISTOLA XIV.

Sidonius ^b Polemio suo salutem.

C. Tacitus e majoribus unus tuus, Ulpianorum temporum consularis, sub verbis eujuspium Germanici ducis in historia sua retulit dicens: * Cum Vespasiano mihi vetus amicitia, et dum privatus esset, amici vocabamur. Quo respicit, ais, ista præfari? ut scilicet memineris, eo tempore quo personam publicam portas, gratia: te privata: memoriam semper esse oportere. Biennium prope clauditur, quod te præfectum prætorio Galliarum, non nova vestra dignatione, sed nostro affectu adhuc vetere gaudemus. Qui si Romanarum rerum sineret adversitas, ægre toleraremus, nisi singula: personæ, non dicam provincia:, variis per te beneficiis amplificarentur. Et nunc cum id quod possibilitas tua non habet, verecundia non petatur: dicas velim, qualiter fueris futurus humanus in factis, qui perduras avarus in verbis. Nam tuorum peritia: comparatus, **108** non solum Cornelios oratores, sed Ausonios quoque poetas vincere potes. Si

* Utrumque inter prisca cultus delicias, lege cautum Levi ici XIX : Οὐ ποιήσατε σισόνη ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. Οὐδέ θηρεῖτε τὴν ὄψιν τοῦ πάγωνος ὑμῶν. Hoc est, interprete Hieronymo: Non in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam: quemadmodum, inquit Hesychius lib. vi in Leviticum, hi facere consueverunt qui barbaricas student comas.

^b Præfecto prætorio Galliarum, cujus et Araneolæ sponsæ luserat epithalamium carmine 15, in quo quidem, atque in epistola nuncupatoria, de Polemii doctrina philosophandique studio permulta.

* Verba sunt Claudii civilis Bataavorum principis apud Tacitum lib. v Historiarum, sed paulo aliter a

A te baetenus philosophantem, nova sulio ob jurisdictionem gloria capit, ^d et nos aliquid uomenque decusque gessimus. At si videtur humilitas nostra professionis habenda contemptui, quia Christo res humanas vitasque medicaturo nutrium conscientiarum cultro squalens ulcus aperimus: quod et in nostri ordinis viris et si adhuc aliquid de negligentia felet, nihil jam tamen de superbia tumet: noveris volo, non ut est apud præsulem Iori, sic esse apud judicem mundi. Namque ut is qui propria vobis non tacerit flagitia, damnatur; ita nobiscum qui eadem Deo fuerit confessus, absolvitur. Unde liquido patet, incongrue a partibus vestris nimis reum pronuntiarum, cujus causa plus spectat tribunal alienum. Quapropter imminentem querelam nostri doloris nequaquam valebis ulterius effundere; quia succedentibus prosperis, sive obliviscare, sive negligas gratiam antiquam, juxta est acerbum. Proinde si futura magni pensatis, scribe clerico; si præsentia, scribe collegæ. Et hanc in te ipse virtutem, si naturalis est, excole; si minus, ut insititiam appone; quia sodales vetustos nunquam pro consequentum novitate fastidias. Porro autem videbero sic amicis uti quasi floribus, tandiu gratis, donec recentibus. Vale.

109 EPISTOLA XV.

*Sidonius * Elaphio suo salutem.*

Epulum multiplex, et capacissima lectisteria para; plurimis viis, pluribus turbis ad te venit; ita bonorum contubernio sedit: quippe postquam omnibus tempus futura: dedicationis inclaruit. Nam baptisterium quod olim fabricabamini, scribitis jam posse consecrari. Ad quæ festa vos voti, nos ministerii, officii multos, fidei totos causa sollicitat. Si quidem res est grandis exempli, eo tempore a vobis nova ecclesiarum culmina strui, quo vix auderet alius vetusta sarcire. Quod restat, optamus, ut Deo nostro per uberes annos, sicut vota redditis, ita voveatis reddenda: ilque non solum religione celata, sed et conversione manifesta: mitigatoque temporum statu, tam desiderio meo Christus indulgeat, quam Ruthenorum; ut possitis et pro illis offerre sacrificia, qui jam pro vobis offertis altaria. De cætero, quanquam et extremus autumnus jam diem breviam, et viatorum sollicitas aures, foliis toto nemore labentibus, crepulo fragore circumstreperit; inque castellum ad quod invitatis, ut pote Alpibus rupibus iunctum, sub vicinitate brumali difficiliter ascenditur, nos tamen, Deo prævio, per tuorum montium latera

Tacito concepta: *Erga Vespasianum*, inquit, *vetus mihi observantia, et cum privatus esset, amici vocabamur.*

^d Fuerat enim præfectus Urbis: cujus dignitatis ac magisterie militum, par erat prærogativa prætoriana, lib. i cod. Theod. de Præfectis prætorio, sive Urbis, et magistris militum.

* Quidam, *Eriphio*. Rogatus ab Elaphio Sidonio, ut ad dedicandam ecclesiam veniret quam ille in quodam castello Ruthenicæ diocesis extraxerat, operam spondet: quia nimirum episcopus Ruthenicus eo tempore nullus erat, ut docet epistola 6, lib. vii. Ad Elaphium est Ricci epist. 7, lib. ii.

confragosa venientes, nec subjectas cautes, nec superfectas nives expavescemus : quamvis jugorum profunda declivitas aggere cochleatim fracto sæpe redeunda **110** sit : quia etsi nulla solemnitas, tu satis dignus es, ut est ^a Tullianum illud, propter quem Thespiæ visantur. Vale.

EPISTOLA XVI.

Sidonius ^b Ruricio suo salutem.

Accepi per Paterninum paginam vestram, quæ plus mellis an salis habeat incertum est. Cæterum eloquii copiam hanc præfert, hos olet flores, ut bene appareat, non vos manifesta modo, verum etiam fertiva quoque lectione proficere. Quamquam et hoc surtum quod deprecaris, exemplati libelli, non venia tam debeat respicere quam gloria. Quid tu enim facias absque virtute, qui nec ipsa peccata sine laude **B** committis? Ego vero quidquid impositum est fraudis mihi ut pote absentem, libens audio, principalique pro munere amplector, qui quodammodo damnum indemne toleravi. Neque enim quod tuo accessit usui, decessit hoc nostræ proprietati; aut ad incrementa scientiæ vestræ per detrimenta venistis alienæ. Quin potius ipse jure abhinc uberi præconio non carebis; qui magis igneo ingenio naturam decenter ignis imitatus es, de quo si quid demere velis, remanet totus qui transfertur. Unde jam parces trepidare, deque moribus amici plusculum recto secus credere. Namque in hoc facto nos magis vulvus polluit culpæ, si feriat icetus invidiæ. Vale.

111 EPISTOLA XVII.

Sidonius ^c Arbogasti suo salutem.

Eminentius amicus tuus, domine major, obtulit mihi, quas ipse dictasti, litteras litteratas, et gratiæ trifariam rendentis cultu referas : quarum utique virtutum caritas prima est, quæ te coegit in nobis, vel peregrinis, vel jam latere cupientibus, humilia dignari : tum verecundia, cujus instinctu dum immerito trepidas, merito prædicaris; tertia urbanitas, qua te ineptire facetissime allegas, et Quirinalis impletus fonte facundiæ, potor Mosellæ Tiberim ructas : sic barbarorum familiaris, quod tamen nescius barbarismorum; par ducibus antiquis lingua, manuque; sed quorum dextera solebat non minus stylum tractare quam gladium. Quocirca sermonis pompa Ro-

A mani, si qua adhuc uspiam est, Belgicis olim sive Rhenanis abolita terris in te resedit : quo vel incolumi, vel perorante, etsi apud limitem ipsum Latina jura ceciderunt, verba non titubant. Quapropter alternum salve rependens, granditer lætor, saltem in illustri pectore tuo vanescentium litterarum remansisse vestigia : quæ si frequenti lectione continuas, experire per dies, quanto antecellunt belluis homines, tanto anteferri rusticis institutos. De paginis sane quod spiritalibus vis ut aliquid interpret improbus garriam, justus hæc postulabuntur a sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævus, file claris, opere **112** vulgatis, ore promptis, memoria tenacibus, omni denique meritorum sublimium dote potioribus. Namque ut antistitem civitatis vestræ relinquam, consummatissimum virum, cunctarumque virtutum conscientia et fama juxta beatum, multo opportunius de quibuscunque quætionibus tibi interrogantur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis positus in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius : quorum doctrinæ abundant eventilandæ, nec consultatio tua sufficit. Proinde quod super hac precum parte non parvi, benignus quidem, sed et justus ignosce : quia si vos imperitiam fugere par est, me quoque decet vitare jactantiam. Vale.

EPISTOLA XVIII.

Sidonius Lucentio suo salutem.

Oblivisceris quod rogaris, eque contrario, si quid injungas, ex asse meministi repeteri. Perlongum **C** est, de cito reditu quæ tu, tuique promiseritis mihi, meisque : quorum omnium non sunt vel minima completa. Quin potius, cum fugam a nobis machinarem, quo reversuros ad sacrum pascha vos putavimus, nullæ graves sarcinæ ad prædium ex oppido ductæ, nulla serraca, nulla esseda subvehendis oneribus attrahebantur. Utque de matronalium partium nil querar fraude, quas cum expeditis tulstis impedimentis, tuque fraterque communis ^d Volusianus, vix singulorum clientum **113** puerorumque comitatu ambiebamini : per quod sollicitudinem prosequentem vana mox recurrendi spe sefellistis; cerere frater Volusianus, qui forte pergens in prædia Bajocassina, totamque provinciam ^e Lugdunensem se-

^a Libro IV in Verrem : *Praxitelem Cupidinem fecit, illum qui est Thespiis : propter quem Thespiæ visantur. Nam alia visendi causa nulla est.* Idem tradit Strabo lib. IX : *Αἱ δὲ Θεσπιαὶ πρότερον μὲν ἑργωρίζοντο διὰ τὸν Ἐρωτα Πραξιτέλους, ὃν ἔγλυψε μὲν ἐκείνος, ἀνέθηκε δὲ ἡ ἑταῖρα Θεσπιδισί. Πρότερον μὲν γὰρ ἀλόγενοι τινες τὸν Ἐρωτα ἀνέβαινον ἐπὶ τὴν θίαν, ἄλλως οὐκ οὐδὲν ἀξιοδίατον.*

^b Cujus et Iberiæ conjugis epithalamium cecinit carmine II, episcopo postea Lemovicensi. Is enim est cujus paucis abhinc annis ex S. Galli bibliotheca editi sunt duo libri epistolarum, quas partim episcopus, partim ante episcopatum scripsit. In illis sunt aliquot ad Sidonium, atque in his octava, cui Sidonius hoc **49** loco respondet. Eidem et alias scribit lib. V et VII, nondum episcopo.

^c Ex Sidonii verbis docemur Arbogastem stylum inter arma tractasse, domo Belgam fuisse, habitasseque ad Mosellam, non procul ab Auspicio, Tullen-

D sinum videlicet Lemorum episcopo : cujus nuperime ad Arbogastem edita est epistola quæ hæc omnia confirmat. Docet enim Arigii filium sui-se, c. mitem Treverorum, e stirpe Arbogastis alterius Franci, qui comes fuit Valentiniiani junioris. Barbaros ergo quibuscum versabatur, Francos interpretor, qui jam tum in Belgica prima dominabantur; antistitem civitatis episcopum Trevirensis; Lupum vero Tricassinum, ad quem non senel Sidonius.

^d Frater Sidonii : ad quem lib. VII epist. 17.

^e Lugdunenses provinciam Sidonii ævo quatuor erant, totidemque in Notitia imperii describuntur : quæ ad nostram hanc ætatem antiquas retinent metropoles. Primæ caput Lugdunum, de qua lib. V, epist. 7. Secundæ Rothomagus, cui subest civitas Bajocassium hoc loco. Tertiæ Turoni, quæ nominatur in epistola Leonis Bituricensis, aliorumque episcoporum, *Ne clericis expetant secularia judicia,*

caudam pervagaturus, expectationem nostram specie brevioris itineris elusit. Et nunc tu ipse sic multis contra fidem diebus otia abundus, ais tibi, si quas postea luserim metro nugas, mitti oportere. Annuo injunctis, quia dignus es ut talia legas. Nam carmen ipsum quod nunc e manibus elabitur, tam rusticanum est tamque impolitum, ut me non illud ad villam, sed potius e villa mittere putes. * Basilicam sancti pontificis confessorisque Martini, Perpetuus episcopus, dignissimum tanto prædecessore successor, multum priori, quæ fuit hæcenus, capaciorem novavit. Magnum est, ut ferunt, opus nominandumque; quod in honorem talis viri factum, talis vir fecisse debuerit. Hujus me parietibus inscribere supradictus sacerdos hoc epigramma compellit, quod recensabis; ut est in his quæcunque deposcit privilegio caritatis imperiosissimus. Atque utinam molis illius pompam, sive donaria, nil hujus obsequii turpet oblatio: quod secus fore plurimum timeo. Nisi forsitan inter omnia venusta sic epigrammatis istius fœditas placeat, ut niger nævus candido in corpore: qui quidem solet sic facere risum, quod accipere suffragium. Sed quid hinc amplius? pone fistulas ipse pastorias, et elegiæ nostræ, quia pede claudicat, manum porrige.

114 Martini corpus, totis venerabile terris,
In quo post vitæ tempora vivit honor,
Texerat hic primum plebeio machina cultu,
Quæ confessori non erat æqua suo:
Nec desistebat cives onerare pudore
Gloria magna viri, gratia parva loci.
Antistes sed qui numeratur b sextus ab ipso,
Longam Perpetuus sustulit invidiam:
Interum removens modici penetrabile sacelli,
Amplaque tecta levans exteriore domo.
Creveruntque simul, valido tribuente patrono,
c In spatii ædes, conditor in meritis:
Quæ Salomoniaco potis est conflare templo,

ad episcopos provincie Tertiæ. Sic enim ex antiquis exemplaribus ibi legendum est; non Thraciæ, ut vulgo legitur inter epistolas Leonis papæ, quibus hæc parum caute inserta est, cum ejus non sit. Quartæ metropolis Senones, unde Senonia appellatur lib. vii, epist. 5, et in Notitia de Tractu Armoricanico. Cæterum Lugdunenses provincie, cum primum dividi cœperunt, duæ tantum fuerunt: post quatuor factæ, a Theodosio, ut conjicio. Nam a Rufio Festo duæ tantum numerantur, nec plures ab Ammiano Marcellino, qui Turones in secunda Lugdunensi collocat, Senones in prima: ut satis appareat tertiam ex secunda, quartam ex prima natam esse.

* De hac S. Martini basilica quam Perpetuus Turonum episcopus condidit, remota vetere parvula, quam Briccius ædificarat, agit Gregorius Turon. lib. ii, cap. 14, et lib. x in elenco episcoporum. Ejus parietibus Perpetui rogatu varia diversorum poetarum inscripta fuerunt epigrammata: quæ olim collecta, nunc etiam in plerisque Sulpicii Severi codicibus ad Vitæ S. Martini causam adjecta reperiuntur: atque inter alia Sidonianum hoc, quod nobilissimo basilicæ loco, id est in abside, incisum notant, in quam S. Martini corpus fuerat translatum: deinde alterum Paulini Petrocorii, supra ostium basilicæ a parte Ligeris: quod versibus constat 25, hoc modo.

Quisque solo adclinis mersisti in pulvere vultum,

50 et qui sequuntur. Editi enim sunt sub finem librorum vi de Vita Martini, sed sine titulo: de quibus et Paulinus ipse scribit in epistola ad Perpetuum. Sunt præterea ibidem Martini Dumiensis versiculi:

Septima quæ mundo facta mira fuit.
Nam gemmis, auro, argento si splenduit illud,
Istud transgreditur cuncta metalla fide.
Livor abi mordax, abso vantage priores,
Nil novet, aut addat garrula posteritas.
Dumque venit Christus, populos qui suscitavit omnes,
Perpetuo durent culmina Perpetui.

Obtulimus, ut cernis, quod cantilenæ recentis obviam manui fuit; sed nec hoc minus, si morose nectis, astra quætiemus, versibus quoque stereographis, si res exegerit, usuri: quos huic carmini lenitate adæquandos falso putabis. Namque efficacitatis citius, ardentius natura mortalium culpam aliquam, quam laudet. Vale.

115 EPISTOLA XIX.

Sidonius Florentino suo salutem.

Et moras nostras, et silentium accusas: utrumque purgabile est; namque et venimus et scribimus. Vale.

EPISTOLA XX.

Sidonius Domitio suo salutem.

Tu cui frequenter arma et armatum et armatos inspicere jucundum est; quam voluptatem putans mente conciperes, si Sigismerem regium juvenem, ritu atque cultu gentilitio ornatum, ut pote sponsum, seu petiorem, prætorium soceri expetere vidisses? Illum equus quidem phaleris comptus, imo equi radiantibus gemmis onusti antecedeant, vel etiam subsequebantur: cum tamen hoc magis ibi decorum conspiciebatur, quod præcursoribus suis, sive pedisequis, pedes et ipse medius incessit, flavumque cocco, rutilus auro, lacteus sericeo, tum cultui tanto, coma, rubore, cute concolor. Regulorum autem, sociorumque comitantum forma et in pace terribilis: quorum pedes primi perone setoso talos adusque vinciebantur; genua, crura, suræque sine tegmine.

ii scilicet quos super ostium a parte meridiana adjectos postea fuisse auctor est idem Gregorius lib. v, cap. 37.

b Sextum a Martino Perpetuum dixit, quia Justinianum, opinor, et Armentium numerat qui Briccio pulso sedem ejus tenuerunt; quos in episcoporum indiculo præterit Gregorius: proinde quantum illic a Martino statuit Perpetuum. At lib. ii alium calculum secutus quintum facit.

c Hanc ære causam ascribunt, qui antiquis ædificiis nova substituant: quod videre est in Christianis monumentis antiquarum inscriptionum. Nota autem in suburbana S. Felicis ecclesia quam Paulinus episcopus condidit, restant hodieque versus quos Paulini ipsius esse plerique judicant, renovata ab eo, ut est in Natali x, basilica compositos.

Parvus erat locus ante, sacris angustus agendis,
Supplicibusque negas pandere posse manus
Nunc populo spatiosa sacris altaria præbet
Officium, mediis martyris in gremio.
Cuncta Deo renovata placeant, novat omnia semper
Christus, et in cumulum luminis amplifcat
Sic et dilecti solum Felicis honorans,
Et splendore simul protulit et spatia.

d Gothumne, Francum, an Burgundionem, non satis exploratum. Illud certum est, Sigismerem hunc, contra quam viro docto visum sit, diversum esse a Sigismere comite Athalarici regis Italiae, cujus mentio apud Senatorem lib. viii, epist. 2, tum quia loca et tempora discrepant, tum quia comitem illum regis sanguine ortum fuisse nihil est quod suadeat.

Præter hoc vestis alta, stricta, versicolor, vix ap- A hic vagientis infantia lactentia membra formavimus; hic civicarum bajulabare pondus ulnarum. Hinc ^b avus Fronto blandus tibi, sibi severus, qui exemplo esse potuisset his quæ habemus nos in exemplo; hinc avia Auspicia, quæ tibi post tuæ matris orbata decessum, dependit una curam duarum. Sed et mater tera tua hinc, et hinc fuit sanctior sanctis Frontina virginibus, quam verebatur mater, pater venerabatur, summæ abstinentiæ puella, summi rigoris ac fidei ingentis, sic Deum timens, ut ab hominibus timeretur. Hic te imbuendum liberalibus disciplinis, grammatici, theorisque studia florentia monitu certante fovērunt : unde tu non tam mediocriter institutus existis, ut tibi liceat Arvernos vel propter litteras non amare. Taceo ^c territorii peculiarem jocunditatem; taceo illud æquor agrorum, in quo sine periculo quæstuosæ fluctuant in segetibus undæ: quod industrius quisque quo plus **118** frequentat, hoc minus naufragat : viatoribus molle, fructuosum aratoribus, venatoribus voluptuosum; quod montium cingunt dorsa pascuis, latera vinetis, terrena villis, saxosa castellis, apaca lustris, aperta culturis, concava fontibus, abrupta fluminibus; quod denique hujusmodi est, ut semel visum advenis, multis patriæ oblivionem sæpe persuadeat. Taceo civitatem ipsam, tui semper sic amatissimam, ut soli nobilium contubernio præferre nil debeas; cui tu manu injecta feliciter raptus inserebare : sicque omnes præsentis vestræ voluptas, quod tamen nullum satias cepit. Jam quid istic de re familiari tua dicam, cujus hic status est, ut tuam pensam hoc sit facilis toleratura, quod crebris? Nam dominus agricola si laetem hic foveat, sic facit sumptum, quod angat et redditum. Hæc unus tibi omnium, certe honorum civium voto, petito, vice garrigo : qui cum tanto honore te poseant, tanto amore desiderent, intelligi datur, gaudii plus te, dum tribuis quod rogaris, assecuturum. Vale.

EPISTOLA XXI.

Sidonius Apro suo salutem.

Est quidem princeps in genere monstrando partis paternæ prærogativa : sed tamen multum est quod debemus et matribus. Non enim a nobis aliquid exilium fas est honorari, quod pondera illarum, quam quod iterum semina sumus. Sed originis nostræ definiendæ materia vel ratio sit penes physicos : nos unde hæc ista præmisimus persequamur. ^a Heduis pater tibi, mater Arverna est. Primis Heduis deberis : ergo non solis, vel propter illud exemplum nostri Maronis, quo teste Pallas sic habitus Arcas, quod pariter et Samois, in Mezentium movere potuisset, ut peregrinus, arma Hetruscorum, ni mixtus matre Sabella, partem quoque **117** patriæ inde traxisset. Ecce habes magnum maximo auctore documentum, quod patriæ pars computanda sit et regio materna : nisi poetas, et cum ab historia non recedunt, mentiri existimabimur. Igitur Arverni si portionem tui saltim vicissim jure sibi vindicant, patienter admitte querimoniam desiderantum; qui tibi per unius oris mei officium, non unius pectoris profudere secretum. Quos palam et coram dicere puta : Quid in te mali tantum, ingrata, commisimus, ut per tot annos quondam humum altricem nunc velut hosticum solum fugias? Hic incunabula tua fovimus;

^a Hedui Arvernus ut sedibus vicinis, ita multis sæpe privatis publicisque fœderibus conjuncti. Fidem faciunt vetus ara marmorea, quæ Genio Arvernorum a Suavi quondam Æduo posita, in Ricomagi nostræ D suburbano Mauasiacensi cœnobio restat his verbis :

GENIO ARVERNORUM
SEX. ORCVI SUAVIS
ÆDUUS.

^b Hic idem videri potest, quod non facile affirmarim, Fronto comes, gemina legatione functus ad Suevos in Hispaniam, primum sub Valentiniano, deinde sub Avito. Utriusque meminit **51** Idatius noster : prioris anno 41 Martiani, posterioris triennio post, his verbis : *Per Avitum Augustum Fronto comes legatus mittitur ad Suevos : similiter et a rege Gothorum Theuderico, quia fides Romano esset imperio : ut quia uno essent pacis fœdere copulati, jura fœderis promissa servarent.*

^c Inferioris Arvernæ nostræ, quæ peculiari vocabulo Lemane dicta. Hujus ubertatem multis etiam

versibus ornat in panegyrico Aviti. Certat enim Lemanicus agri amœnitatis cum fecunditate. Sed amœnitatis famam testantur Childeberti regis verba, quæ recitat Gregorius, et ipse Arvernus, lib. III, cap. 9 : *Dicere, inquit, erat solitus rex, Velim unquam Arvernam Lemanam, quæ tantæ jocunditatis gratia refulere dicitur, oculis cernere.*

^d Consiliario Eurici regis Gothorum, et velut quæstori : hoc enim significat quæ ad eundem scribit lib. VIII, epist. 5. Quantus præterea vir fuerit eloquentiæ ac poeticæ studiis, jurisque civilis eximia cognitione, multis passim locis prædicat Sidonius. Item Ennodius in Vita Epiphanii, de hujus ægri legatione ad Euricum : *Erat, inquit, ea tempestate consiliorum principis et moderator et arbiter, Leo nomine, quem pro eloquentiæ meritis non una jam declamationum palma susceperat : qui cum summo gaudio adventum pontificis indicavit notitia publicæ.* Sed et superstes Eurico Leo; idem quoque munus obiit in aula Alarici filii : cujus item consiliarius a Gregorio dicitur lib. I Miraculorum, cap. 92.

natis libris earum, converteremus ad stylum historiarum. Reverentia summa, summo et affectu, **119** talem atque tantam sententiam amplector: idoneum quippe pronuntias ad opera majora, quem mediocria putas deserere debere. Sed quod fatendum est, facilius audeo hujusmodi suspicere iudicium, quam suscipere consilium. Res quidem digna quam tu iuberis: sed non minus digna quam faceres. Namque et antiquitus, cum C. Cornelius C. Secundo paria suasisset, ipse postmodum quod injunxit arripuit: idque ab exemplo nunc melius aggredieris: quia et ego Plinio ut discipulus assurgo, et tu vetusto genere narrandi iure Cornelium antevenis; qui sæculo nostro si revivisceret, teque qualis in litteris et quantus habere, conspiceretur, modo verius Tacitus esset. Itaque tu molem thematis missi recte capessis, cui præter eloquentiam singularem, scientiæ ingentis magna opportunitas. Quotidie namque per potentissimi consilia regis, totius sollicitus orbis, pariter ejus negotia et jura, fœdera et bella, loca, spatia, merita cognoscis. Unde quis justius sese ad ista succinxerit, quam ille, quem constat gentium motus, legationum varietates, facta ducum, pacta regnantium, tota denique publicarum rerum secreta didicisse? quique præstanti positus in culmine, non necesse habet, vel suppressere verum, vel concinnare mendacium? At nostra longe conditio dispar, quibus dolori peregrinatio nova, nec usui lectio vetusta: tum religio professioni est, humilitas appetitui, mediocritas obscuritati; nec in presentibus rei tantum, quantum in futuris spei locatum. **120** Postremo languor impedimento; jamque vel sero propter hunc ipsum desidia cordi æquæva. Certe jam super studiis nulla laus curæ, sed ne posthuma quidem: præcipue gloriam nobis parvam ab historia petere fixum; quia per homines clericalis officii temerarie nostra, jactanter aliena, præterita infructuose, præsentia semiplene, turpiter falsa, periculose vera dicuntur. Est enim hujusmodi thema, vel opus, in quo bonorum si facias mentionem, modica gratia paratur; si notabilium, maxima offensa. Sic se ille protinus dicti omni color, odorque satyricus admiscet. Illic scriptio historica videtur ordine a nostro multum abhorrere, cujus inchoatio invidia, continuatio labor, finis est odium. Sed tunc ista proveniunt, clericis si aliquid dicitur auctoribus, qui colubrinis oblatratorum molaribus fixi, si quid simpliciter edamus, insani; si quid exacte, vocamur præsumptiosi. At si tu ipse, cui datum est saltibus gloriæ proterere posse cervices vituperonum, seu supercurrere, materiæ istius libens provinciam sortiare: nemo te celsius scripserit, nemo antiquius, etiam si placeat recentia loqui; quandoquidem ser-

monum copia impletus ante, nunc rerum, non reliquisti cur venenato morsu secere. Atque ideo te in posterum consuli utilitas, audiri voluptas, legi auctoritas erit. Vale.

121 EPISTOLA XXIII.

Sidonius a Proculo suo salutem

Filius tuus, imo communis, ad me cucurrit; qui te relicto deliquisse se mæret, obrutus pœnitendi pudore transfugii. Igitur audito culpæ tenore, corripui latitandum verbis amaris, vultu minaci, et mea quidem voce, sed vice tua: dignum abdicatione, cruce, culco clamans, cæterisque suppliciis parricidalibus. Ad hæc ille confusus irrubuit, nil impudenti excusatione deprecatus errorem; sed ad cuncta convictum cum redarguerem, verecundiæ junxit comites lacrymas, ita profluas ubertimque manantes, ut securæ correctioni fidem fecerint. Rogo ergo sis clemens in se severo: et dondum sequens, non habeas te iudice reum se proficiente damnabilem: quem si inaudita genera pœnarum jubeas inexoratus excipere, non potest amplius per te dolore, quam per se pudore torqueri. Libera metu desperationem suam, libera confidentiam meam, et pietatis paternæ necessitate, si bene interpretor, te quoque absolve, qui conficere occulto, quod filius publico mærorum conficitur: cui fecisse me constat plurimum injuriæ; si tu tamen vel parva feceris: quam certe ut spero non facies, nisi scopulis durior duras, aut adamantibus rigidior perseveras insecabilibus. Ergo si de moribus tuis deque amicitis juste meliora præsumo, excusato propitius indulge: quem **122** reconcilians fore fidelem constanter in posterum spondeo; quoque velociter culpa soluto, ego beneficio ligor: magnopere deposcens, non ut ignoscas modo, verum ut et protinus, et revertentem non domo solum, sed et pectore admittas. Deus magne! quam lætus orietur tibi des, mihi nuntius, animus illi, cum paternis pedibus affusus, ex illo ore læso, ore terribili convicium exspectans, osculum exceperit. Vale.

EPISTOLA XXIV.

Sidonius Turno suo salutem.

Bene nomini, bene negotio tuo congruit Mantuani illud:

D Turne, quod optanti civum promittere nemo Auderet, volvenda dies en atulit ul ro.

Pecuniam pater tuus Turpio, vir tribunitius, mutuum pridem, si recordaris, a Maximo Palatino postulavit, impetravitque; nil quidem loco fiduciæ pignorisque, vel argenti sequestrans, vel obligans prædiorum: sed, ut chirographo facto docetur, cuncta centesima est feneratori: quæ per pilustre producta tempus modum e sortis ad duplum adduxit. Sed cum

* Ejusdem est argumenti cum epistola Plinii 22, lib. III, nisi quod Plinius pro liberto Sabinianum patronum, Sidonius pro filio patrem exorat.

† Ex eorum genere, opinor, qui sacris aut privatis largitionibus militabant, et in provincias a comitibus dirigi solebant, l. 1 cod. Theod. de palatinis sacrarum largitionum et rerum privatarum.

* Usura centesima duodecim nummos singulis annis peragit in centenos. Fuerint ergo centum aurei Turpioni hac lege dati a Maximo: usura in decennium producta cum capite conficiet ducentos vicenos: quæ summa duplum sortis non æquat modo, sed superat. Verum Sidonius, ut viri docti observant, excurrentis supra duplum summæ rationem

pater tuus morti propinquæ morbo incumbente succumberet; atque ob hoc ipsum publica auctoritas male valentem patremfamilias violentius ad reformandum debitum arctaret, nec sustineri valeret improbitas exsecutorum; proficiscenti mihi Tolosam, jam desperatus **123** litteris imperavit, ut me rogantem vester modicis saltem largiretur inducias. Precibus orantis citus annui: quia cum Maximo mihi non notitiæ solum, verum et hospitii vetera jura. Igitur ad amicum libens ex itinere perrexi, quanquam villa non paucis aggere a publico millibus abesset. Ut veni, occurrit mihi ipse, quem noveram antèrurs corpore erectum, grassu expeditum, voce liberum, facie liberalem, multum ab antiquo dissimilis incessu. Habitus viro, gradus, pudor, color, sermo religiosus; tum coma brevis, barba proluxa, tripodas sellæ, cilicium vela foribus appensa, lectus nil habens plumæ, mensa nil purpuræ; humanitas ipsa sic benigna, quod frugi, nec ita carnis abundans, ut leguminibus. Certe si quid in cibis unctius, non sibi, sed hospitibus indulgens. Cum surgeremus, clam percontor astantes, quod genus vitæ de tribus arripuisset ordinibus; ^b monachum ageret, an clericum, pœnitentemue? dixerunt, nuper impacto sacerdotio fungi, quo recusantem factiose ligasset civicus amor. Luce revoluta, dum pueri clientalesque capiendis animalibus occuparentur, secretæ colloquutionis peto copiam. Præstat: amplector nil opinantem, gratularique me primum pro sui status apice confirmo, tum consequentes misceo preces. Turpionis nostri rogata profero, allego necessitates, extrema deploro, quæ duriora mœrentibus amicis hinc viderentur, quod fenore ligatus corpore solveretur: meminisset ergo professionis suæ novæ, **124** sodalitatibus antiquæ, exactorumque circumlatrantum

barbaram instantiam indulgis tantisper induciis moderaretur: et si decessisset æger, tribueret hæredibus annui luctus tempus immune: si, quod optarem, pristinam Turpio salutem recuperasset, indulgeret exhausto per otium facultatem convalescendi. Adhuc rogabam, cum repente vir totius caritatis flere granditer cœpit non moram debiti, sed periculum debitoris; senatoque singulto, Absit a me, inquit, ut hæc repositam clericus ab ægro, quæ vix petissem miles a sospite. Sed et liberos ejus ita diligo, ut etiamsi quid adversum cesserit amico, nil sim ab his amplius postulaurus quam mei officii ratio permittit. Quapropter scribe sollicitis; quoque credant plus litteris tuis, meas junge, quisquis in le fuerit languoris eventus (quem tamen fratri prosperum optamus) quod et annum solutioni spatium prorogabo, et superpositam medietatem quæ per usuræ nomen accrevit, indulgeam, sola simpli restitutione contentus. Egi ad hæc gratias, Deo maximas, hospiti magnas, qui sic amaret tam suam famam quam conscientiam, confirmans amicum præmittere sibi quod dimitteret vobis, atque hinc superna regna mercari, quod beneficia terrena non venderet. Ergo quod restat, enitere, ut auctore te protinus saltem commodata summa solvatur: sic ut ingentes nihilominus gratias agas etiam nomine illorum qui tibi germanitate conjuncti, fors per ætatem sapere non possunt quid muneris consequantur. **125** Non est cur dicere incipias, Habeo consortes, necdum celebrata divisio est; avarius constat me esse tractatum quam cohæredes; frater et soror sub annis adhuc tutelaribus agunt; necdum sorori maritus, fratri necdum curator, curator necdum satisfactor inventus est; quod quidem totum creditoribus bene, sed malis dicitur. At cum habet talis persona contractum, quæ velit medium relaxare,

non habuit, quia sciebat usuras communes supra duplum nec dari, nec exigi posse, l. 26 D. de condit. indeb., et l. 4 D. de fenore nautico. Cujus legis meminit Plutarchus, sed privata, Asianis a Lucullo impositæ: *Τοὺς μακροτόρους*, inquit, *τοῦ ἀρχαίου τόκου ἀπέκοψεν*. Meminit et Diodorus lib. II Antiquit. Ægyptiis olim lata **52** a Clericoride: *Τοὺς μετὰ ἑνυγγραφεῖς δανείσαντας ἐκόλυε διὰ τοῦ τόκου πλεῖον ποιῆν ἢ διπλάσιον*: *Eos qui ex syngrapha fenerarent, vetuit amplius quam duplum sortis usura conficere.*

^a Observare licet in his verbis veterem cultum cleri Gallicani ac totius Ecclesiæ Occidentalis: ubi comam fluentem statim ponebant, qui se militia sacrae accinxerant. Prudentius de sancto Cypriano:

Defusa casaries compescitur ad breves capillos.

Et manent hujus moris vestigia in sacro ritu quo fiunt clerici. Episcopus enim quos cooptat, iis capillorum cinnos hinc inde delibat, quæ prima tonsura nominatur, et tonsi olim ejus gradus clerici. Olim enim revera tondebantur, nec postea integrum erat comam ælere. Synodus Agathensis can. 13: *Clerici qui comam nutriunt, ab archidiacono etiam si noluerint, iuvli detondeantur*. Inde concilii IV Carthaginensis, can. 44: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat, vel ut alii veteres libri legunt, tondet*. Barbam igitur alebant, ut hodieque Græci, et Latini non pauci: ut prorsus non capiunt, quod scribit Gregorius VII ad judicem Caralitanum lib. IX, epist. 10:

Totius Occidentalis Ecclesiæ clerum ab ipsis Ecclesiæ Christi primordiis barbam radendi morem tenuisse. Latini tamen postea barbam perlicque raslarunt. Idque discrimen Græci Latiniq; cleri: quod religioni nostræ nihil officere accurate disserit synodus Lænovicina: in ejus actis diei secundæ recitantur canones synodi Bituricensis, quorum septimus clericos omnes tonsuram ecclesiasticam habere jubet, hoc est barbam rasam et coronam in capite. Adeo variæ hæc etiam in parte vices temporum fuerunt.

^b Facit Sidonii dubitatio, ut intelligamus brevem comam, barbam proluxam, monachis ac pœnitentibus fuisse cum clericis communem. De monachis docet Hilarius Arelatensis in Vita Honorati: *Rediguntur ad breves capillos luxuriantes comæ, transfertur ad nitorem mentis vestium splendor, cervicis luctæ decus palliis rigentibus occupatur*: quibus verbis monachum designat. Item Salvianus lib. VIII: *Intra Carthaginis muros palliatum, et pallidum, et recisis comarum fluentium júbis usque ad cutem tonsam videre populum via poterat*: id est monachum. De pœnitentibus autem, comam itidem tondere solitos constat ex canone 15 synodi Agathensis, et can. 12 synodi III Toletanæ, li. V, capitularium 52. Gregorius Turon. lib. VI, cap. 57: *Caput, inquit, totondit, atque penitentiam accipiens spiritum exhalavit*. Inde est quod in Onirocriticis legitur: *Ἐάν τις ἴδῃ ὅτι ἰκούρευσε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὡς ἐν τύπῳ μοναχοῦ, μετανοῆται οὗτος; ἢ ἀποβάσει λαίψεν*.

cum totum possit evigere; si moram patitur quid- A quid propter mis ricordiam concesserat pie, juste reposit propter injuriam. Vale.

EPISTOLA XXV.

Sidonius a Domnulo suo salutem.

Nequeo differre, quin grandis communiōe te gau- dii festinus impertiam: nimirum nosse cupientem, quid pater noster in Christo, pariter et pontifex Pa- tiens, b Cabillonum profectus, more religionis, more constantiæ suæ fecerit. Cum venisset in oppidum suprascriptum, provincialium sacerdotum prævio partim, partim comitanie collegio, scilicet ut muni- cipio summus aliquis antistes ordinaretur: cujus ec- clesiæ disciplina mutabat, postquam junior episcopus Paulus discesserat decesseratque: exceperunt ponti- ficale concilium variz voluntates oppidanorum, nec non et illa, quæ bonum publicum semper evertunt, studia privata; quæ quidam triumviratus accenderat **126** competitorum: quorum hinc antiquam nata- lium prærogativam reliqua destitutus morum dote ructabat: hic per fragoris parasiticos, culinarum suf- fragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur; hic apice votivo si potiretur, tacita pactione promi- serat ecclesiastica plausoribus suis prædæ prædia fore. Quod ubi viderunt sanctus Patiens et sanctus Euphronius, qui rigorem firmitatemque sententiæ sanioris, præter odium gratiamque, primi tenebant; consilio cum coepiscopis prius clam communicato,

53 a Afro, viro docto, et ob litteras quæstorio: C quorum alterum docent epist. 43 et 45, lib. ix, alterum epistola ad Polemium, quæ præcedit ejus epi- thalamium. Domnulum etiam inter eos qui scriptis suis claruere, numerat auctor Vitæ Hilarii Arelaten- sis. Vox est ὁμοροφρεξία, a domino seu domino. Sal- vianus epistola ad Hypatium: *Ille ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra domnula: cum qua his tot vocabulis quondam indulgentissima pietate luistis.*

b Vetus Ecclesiæ mos erat in episcopis constituen- dis, ut quem clerus Ecclesiæ et utriusque ordinis populus delegisset, hunc sibi collegis que provincialibus qui convenerant, probatum metropolitanus epi- scopum renuntiaret. Leo episcopis Galliæ de electio- ne Ravennii: *Quod ergo, inquit in Arelatensi civitate, defuncto beatæ memoriæ Hilario, virum etiam nobis probatum, fratrem Ravennium, secundum desideria cleri, honoratorum et plebis unanimiter consecratis, bonum fraternitatis vestræ opus nostro iudicio roboramus.* Idem ad episcopos Viennensis provinciæ: *Per pacem et quietem qui præfuturi sunt postulentur. Te- neatur subscriptio clericorum, honoratorum testimo- nium, ordinis consensus et plebis: qui præfuturus est omnibus, ab omnibus deligatur.* Convenerant ergo Patiens metropolitanus Lugdunensi, Euphronius episcopus Augustodunensis, alique provinciales ut rite ex more agerent. Qui cum diversa nacti essent civium studia, ipsi episcopum inter se delegerunt quem populus renuntiatum susciperet.

c Hoc est presbyterum, qui secundi ordinis et proximi post episcopum est gradus, ut dictum est ad

quam palam prodito, strepituque despecto turbæ fu- rentis, jactis repente manibus ardentum, nihilque tum minus quam quæ agebantur optantem suspican- temque, sanctum Joannem, virum honestate, man- suetudine insignem (lector hic primum, sic minister altaris, idque ab infantia; post laborum temporum- que proces- u, archidiaconus; in quo seu gradu, seu ministerio multum retentus propter indu- striam, diu dignitate non potuit augeri, ne potestate posset ab- solvi), attamen hunc e jam secundi ordinis sacerdo- tem, dissonas inter partium voces, quæ differrebant laudare non ambientem, sed nec audebant culpare laudabilem; stupeptibus factiosis, erutescentibus malis, acclamantibus bonis, reclamantibus nullis, collegam sibi consecraverit. Nunc ergo d Jurensia si te remittunt jam monasteria in quæ libenter solitus ascendere, jam cælestibus supernisque præludis habitaculis, gaudere te par est de communium patrum vel patronorum, **127** seu sic sentiente concordia, seu sic concordante sententia. Illius quoque nomine exsulta, quem creaverunt Euphronius testimonio, Patiens manu, ambo iudicio. In quo fecit Euphronius quod conveniret non senectutis modo suæ, verum etiam dignitatis longævitati: fecit et Patiens vir quamlibet magnis par tamen laudibus, quod satis de- cuit facere personam, quæ caput est e civitati nostræ per sacerdotium, provinciæ vero ve træ per civita- tem. Vale.

epistolam 11 de Claudiano. Joannes, inquit, cum diu in archidiaconi gradu detentus fuisset propter indu- striam, jam tamen aucta dignitate presbyter erat, cum electus est in episcopum. Archidiaconorum ordo et gradus olim alius non erat quam diaconorum. Quare cum presbyteri stebant, archidiaconatu defun- gebantur, quod ex antiquis omnibus historiis perspi- cuum est. Ideo canones qui ordines sacros archidia- conis indicunt, non alium quam diaconatum præscri- bunt. Synodus Arvernica Urbani II, can. 3: *Ut nul- lus fiat decanus in ecclesia nisi presbyter, nullus archidiaconus nisi levita.* Laxata exinde disciplina usus obtinuit ut archidiaconatus etiam presbyteris deferretur.

d Quæ in Jura monte crebra. Gregorius Turon. in Vita Lupicini et Romani: *Ille Jurensis deserti secreta, quæ inter Burgundiam Alamanniamque sita Aventicæ adjacent civitati.* Horum facile princeps monasterium S. Eugendi, quod S. Claudii postea nuncupatum. Ut autem hæc Jurensia, sic Jurenses **54** reges Flodoardo in Chronico dicti Rodolphus et Conradus, qui in illo Burgundiæ tractu impera- bant.

e Lugduno, cujus caput Patiens, quia episcopus; per civitatem vero, quia Lugdunum metropolis est provinciæ, idem quoque caput totius provinciæ primæ Lugdunensis. Lugdunum parro civitas et patria Si- donii: ejus episcopus, cum hæc scriberet, Patiens, quem propterea initio epistolæ suum in Christo pa- trem vocat.

LIBER QUINTUS.

128 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius a Petronio suo salutem.

Audito quod lectitandis epistolis meis voluptuosam

a Arelatensis fori togato, quem Romam cum aliis

patientiam impendas. Magnum hoc est, et litterarum viro convenientissimum, cum studiis ipse maxime polleas, ea et in aliis etiam minima complecti. Sed leg tum vidimus in causa Arvandi lib. 1, epist. 7.

ex hoc ipso consummatissima tibi gloria reponderatur, nam satis eminet meritis ingenii proprii, qui fuerit fautor alieni. Commendo Vindictium necessarium **129** meum, virum religiosum, et leviticæ dignitati quam nuper indepius est, accommodatissimum. Qui meis e pugillaribus transferre quæ jusseras non vacans, per quam provinciam fuit, hic vobis aliquid nentiarum munusculi vice detulit: quanquam quæ tua sanctitas, semper grandia litteras nostras præmia putes. Interea necessitatem præfati porritoris insinuo, quem traxit isto negotii oborti bipartita conditio. Siquidem hac definitione perrexit, ut aut ineat litem, aut adeat hæreditatem. Nam patrueli paterno cælibi intestatoque defuncto, per agnationis prærogativam succedere parat; nisi tamen cœptis factiosa vis obviet. Contra quas tamen cunctas difficultates, solus post opem Christi supplicii tuo sufficis: cujus confido, quod si meruerit persona gratiam, consequetur causa victoriam. Vale.

EPISTOLA II.

Sidonius Nymphidio suo salutem.

* Librum de Statu animæ, tribus voluminibus illustrem, Mamertus Claudianus, peritissimus Christianorum philosophus, et quorumlibet primus eruditiorum totis sectatæ philosophiæ membris, artibus, partibusque comere et excolere curavit, novem quas vocant Musas, disciplinas aperiens esse, non feminas. Namque in paginis ejus vigilax lector inveniet veriora nomina Camœnarum, quæ propriam de se sibi pariunt nuncupationem. **130** Illic enim et grammatica dividit, et oratoria declamat, et arithmetica numerat, et geometria metitur, et musica ponderat, et dialectica disputat, et astrologia præno-scit, et architectonica struit, et metrica modulatur. Hujus lectionis novitate lætatus, excitatusque maturitate, raptim recensendam transferendamque, ut videras, petisti, ut petieras impetrasti, sub sponsione citæ redditionis. Nec me falli, nec te fallere decet. Tempus est commodata restitui: quia liber ipse, si placuit, debuit exhibere satietatem, si displicuit, debuit movere fastidium. Tu autem quidquid illud est, fidem tuam celeriter absolve: ne si repetitum libellum serius reddere parus, membranas potius videaris amare, quam litteras. Vale.

EPISTOLA III.

Sidonius Apollinari suo salutem.

Par erat quidem gerrillitatem nostram silentii vestri talione frenari. Sed quoniam perfecta dilectio non tam debet recolere quid officiorum solvat, quam meminisse quid debeat; etiam nunc laxatis verecun-

Illic ergo ut jurisconsulto commendat Vindictium ecclesiæ suæ diaconum, cujus iterum meminuit lib. vii, epist. 4.

* De quo ejusque auctore Claudiano, multa epist. 2 et 3, lib. iv.

^b Ambrosius in re pari, hoc est in auspiciis impac-i episcopatus, lib. 1 de Officiis ministrorum: *Cum jam effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus inposuit sacerdotii necessitudo.* Et post alia: *Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere vos cœpi quod*

dæ habentis obsequium alloquii impudentis ireamus. Cujus improbitas vel hinc maxime dignoscitur, quod taretis. Ergo ne quid tempore hostilitatis ageretis, frater, nosse non merui? Dissimulastis trepido pro vobis amico vel securitatem prodere, vel timorem? Quid est aliud, si requirenti tuas suppressis actiones, **131** quam suspicari eum qui tui sollicitus existat, aut certe non gavisurum compertis prosperis, aut tri-tem, si diversa cesserint, non futurum? Facessat hæc a bonis moribus impietatis opinio, et a candore suo vera caritas nævum tam miseræ suspicionis eliminet. Namque, ut Crispus vester affirmat, idem velle, atque idem nolle, eadem firma amicitia est. Interea si vel vos valetis, bene est. Ego autem infelicis conscientiæ mole depressus, vi febrium nuper extremam salutis accessi; ut pote cui indignissimo tantæ professionis pondus in pactum est: qui miser ante compulsus docere quam discere, et ante præsumens bonum prædicare quam facere, tanquam sterilis arbor, cum non habeam opera pro pomis, spargo verba pro foliis. Quod restat, orate, ut operæ pretium sit, quod ab inferna propemodum sede remeavimus: ne si in præteritis criminibus manserimus, incipiat ad animæ potius mortem pertinere, quod vivimus. Ecce quod agimus indicavimus; ecce adhuc quid agatis inquirimus. Fit a nostra parte quod pium est: vos deinceps facite quod videtur. Illud sane velut Atticis leges ita ære credite incisum, nos sub ope Christi nunquam admissuros amoris terminum, cujus studuimus fundare principium. Vale.

132 EPISTOLA IV.

Sidonius Simplicio suo salutem.

Quod non recepi scripta qui miseram, imputo amicitiae, sed deputo plus pudori. Nam, nisi præter equum autumo, ut salutatio mihi debita dissimularetur, non illud contumacia, sed verecundia fuit. At si ulterius paginæ garrienti forem claudis, pessulum opponis; quieti quidem tuæ non invitus indulgeo, sed non procul a te reos meos inventurum me esse denuntio. Nam totam silentii vestri invidiam verti non injurium est ad superbiam filiorum, qui se diligi sentientes, quoddam patiuntur de nostra sedulitate fastidium: quos monere pro patria auctoritate debetis, ut contractæ apud nos offensæ amaritudinem politis affatibus dulcare non desinant. Vale.

EPISTOLA V.

Sidonius e Syagrio suo salutem.

Cum sis consulis pronepos, idque per virilem suc-

ipse non didici. Itaque factum est, ut prius docere inciperem quam discere.

* Afranii Syagrii olim consulis pronepoti, a quo etiam, sed genere materno, ex filia ortus Touantius, lib. 1, epist. 7. Ad hunc vero iterum scribit lib. viii, epist. 8. Syagrii Lugdunenses fuere. Nam Syagrii consulis sepulcrum Lugduni, epist. 12 hujus libri; et ex eadem gente Syagria, quam Ecclesiæ thesaurum appellat Emodius in Epiphanio, Lugduni florabat sub Gundobaldo rege Burgundionum: apud quos et hic Syagrius in pretio. Itaque quod Symmachus

cessionem (quanquam id ad causam subieiendam A minus attinet); cum sis igitur e semine poetæ, cui procul dubio status dederant litteræ, si trabæ non dedissent : quod etiam nunc auctoris culta versibus verba testantur, a quo studia posterorum, ne parum quidem, quippe in hac parte, degeneraverunt : immane narratu est, quantum 133 stupeam sermonis te Germanici notitiam tanta facilitate rapuisse. Atqui pueritiam tuam competenter scholis liberalibus meminim inbutam, et sæpenumero acriter eloquenterque declamasse coram oratore, satis habeo compertum. Atque hæc cum ita sint, velim dicas, unde subito hauserint pectora tua euphoniam gentis alienæ; ut modo mihi post ferulas lectionis Maronianæ, postque desudatam varicosi Arpinatis opulentiam loquacitatemque, a quasi b de Hilario veterè novus falco promp- B tumpas? Estimari minimè potest, quanto mihi cæterisque sit risui, quoties audio, quod te præsentè formidet facere linguæ suæ barbarus barbarismum. Astupet tibi epistolas interpretanti curva Germanorum senectus, et negotiis mutuis arbitrum te discipulatoremque desumit. Novus Burgundionum Solon in legibus di-serendis; novus Amphion in citharis, sed tricordibus temperandis, amaris, frequentaris, ex-teris, oblectas, eligeris, adhiberis, decernis, audiris. Et quanquam æque corporibus ac sensu rigidi sint indolatillesque, amplectuntur in te pariter et discunt sermonem patrium, cor Latinum. Restat hoc unum, vir facetissime, ut nibilo segnus, vel cum vacabit, aliquid lectioni operis impendas, custodiasque hoc, prout es elegantissimus, temperamentum, ut ista C tibi lingua teneatur, ne ridearis; illa exerceatur, ut rideas. Vale.

lib. i epistolarum Syagrium consulem trans Alpes habitasse significat, de Lugduno intelligendum est.

a Petrus Colvius ex ms. Claromontensi : quasi, de Syagrio veterè novus Franco prorumpis?

b Sic libri plerique : alii varie *harilao* vel *harilio*, ut difficile sit statuere quid potissimum scripserit Sidonius. Sensus est, Ut vidaris mihi ex avi patria in exoticam mutatus, ex Gallica in Germanicam. Pari elegantia Ruricius lib. i, epist. 3 ad Hesperium, ex Arione in Orpheum repente mutari dixit, pro eo quod est, doctum subito fieri ex rustico. 55 Scilicet, inquit, tam consuetudinis meæ immemor, quam rusticitatis oblitus, quasi ex Arione in Orpheum repente mutatus, velim disertissimis auribus tuis ore garrulo non tam officinosam quam injuriosus existere.

c Thaumasti fratri, Sidonii consanguineo.

d Burgundionum regi, Clotidis nostræ, ut reor, patri. Quatuor hoc tempore Burgundionibus reges imperabant, Gundobaldus, Gundegisclus, Chilpericus et Gundomarus, Gundeuci, ut Gregorius, lib. ii, cap. 28, docet, filii, ejus qui post Gundacarium ab Aetio cæsum, regnum obtinuit, cum altero Chilperico fratre : quorum meminit Jornandes in rebus Geticis. Itaque ambigi posset de utro Chilperico agat Sidonius, nisi epistola sequenti tetrarcham appellaret, quatuor fratres designans qui simul regnabant. Jam quod Chilpericum hanc non regem, sed magistrum militum vocat, eo more facit, quo Sigismundum Gundobaldi filium Alcimus Avitus patricium, Hilarus papa Gunducium seu Gundecum, aut, ut est apud J rmandem, Gundicum horum quatuor patrem, ma-

134 EPISTOLA VI.

Sidonius e Apollinari suo salutem.

Cum primum ætas excessit autumnò, et Arver- norum timor potuit aliquantisper ratione temporis temperari, Viennam veni : ubi Thaumastum germanum tuum, quem pro jure vel sanguinis vel ætatis, reverenda familiaritate complector, mœstissimum inveni. Qui quanquam recenti cælibatu granditer afficiebatur, pro te tamen parum minus anxius erat. Timebat enim verebaturque, ne quam tibi calumniam turbo barbaricus, aut militaris concinnaret improbitas. Namque confirmat d magistro militum Chilperico, victoriosissimo viro, relatu venenato quorumpiam sceleratorum fuisse secreto insurragatum, tuo præcipue machinato, e oppidum Vasionense f partibus novi principis applicari. Si quid hinc tibi tuisque suspicionis incutitur, raptim doce recursu familiarium paginarum; ne vobis sollicitudinis aut præsentis meæ opportunitas pereat. Curæ mihi peculiariter erit, si quid tamen cavendum existimabis, ut te faciat aut gratia impetrata securum, aut explorata iracundia cautiorem. Vale.

EPISTOLA VII.

Sidonius Thaumasto suo salutem.

Indagavimus tandem, qui apud e tetrarcham nostrum germani tui, et e diverso partium, novi 135 principis amicitias criminarentur, si tamen fidam sodalium sagacitatem clandestina delatorum non fefelleret vestigia. Hi nimirum sunt, ut idem coram positus audisti, quos se jam dudum perpeti inter clementiores barbaros Gallia genit. Hi sunt quos timent etiam qui timentur. Hi sunt quos hæc peculiariter provincia manet inferre calumnias, deferre personas,

gistrum item militum appellat, in epistola ad Leon- tium episcopum Arelatensem.

e Quod Vasio Vocontiorum Pomponio Melæ et Plinio, *Ὀυασιών* Ptolemæo. Posterior ætas Vasense dixit pro Vasionensi. Sed Vocontiorum fines olim in provincia Viennensi latissime patuerunt. Plinii verba sunt lib. iii, cap. 4 : *Vocontiorum civitatis federatæ duo capita, Vasio et Lucus Augusti : oppida vero ignobilia* 49. At Luci hodie nomen obscurum et jam olim a Fabii Valentis exercitu incendio deformatum narrat Tacitus lib. i Historiæ. Clarior fama urbis Deensis, quæ Colonia Dea Augusti Vocontiorum dicitur in lapide Arelatensi. Fuit et Mons Seleucus inter oppida Vocontiorum, Magnentiana clade nobilis : sed cujus nomen apud omnes ferme depravatam est. Nam apud Socratem *Μαγισσιλευκος* legitur, apud Sozomenum *Μοντισσιλευκος*; alibi *Μούρος Σιλευκος* : vera appellatio quam Historia Tripartita retinet, Mons Seleuci, Lucum inter et fines Vocontiorum, ac Vapincum, ut ex itinerariis Æthici ac Burdigalensi videre est. Tridui plus minus itinere abest Lugduno. Quare ad montem Seleuci referendum est quod Muræ hæc in parte tribuit Socrates lib. ii, cap. 27.

f Non dubium quin novum principem appellet, qui Romæ cæperat imperare : sed quemnam intelligat, in tanta principum quæ tum paucis annis accidit, mutatione et varietate non liquet.

g Chilpericum, qui Lugduni rerum potiebatur, diviso tunc in quatuor regna Burgundionum imperio.

afferre minas, auferre substantias. Hi sunt quorum A. laudari audis in otio occupationes, in pace prædas, inter arma fugas, inter vina victorias. Hi sunt qui causas morantur adhibiti, impediunt prætermisisti, fastidiunt admoniti, obliviscuntur locupletati. Hi sunt qui emunt lites, vendunt intercessiones, deputant arbitros, judicanda dictant, dictata convellunt, attrahunt litigatoros, protrahunt audiendos, trahunt ad dictos, retrahunt transigentes. Hi sunt quos si petas etiam nullo adversante beneficium, piget promittere, pudet negare, poenitet præstitisse. Hi sunt quorum comparationi digitum tollerent ^a Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus et Pallas. Hi sunt qui invident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredaris, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadraplatoribus, B prædia provincialibus, ^b flamoniam municipibus, arcaris pondera, mensuras allectis, salaria tabulariis, dispositiones numerariis, prætorianis sportulas, civitatibus inducias, vectigalia publicanis, reverentiam clericis, originem nobilibus, consessum prioribus, congressum æqualibus, cinctis **136** jura, discinctis privilegia, scholas instituendis, mercedes instituentibus, litteras institutis. Hi sunt qui novis opibus ebrii, ut et minima cognoscas, per utendi intemperantiam produunt imperitiam possidendi. Nam libenter incendant armati ad epulas, albatii ad exsequias, pelliti ad ecclesias, pullati ad nuptias, ^c castorinati ad litanias. Nullum illis genus hominum, ordinum, temporum, cordi est. In foro Scythæ, in cubiculo viperæ, in convivio scurræ, in exactionibus harpyiæ, in colloca- C tionibus statuarum, in questionibus bestiarum, in tractatibus cochlearum, in contractibus trapezitæ; ad intelligendum saxei, ad judicandum lignei, ad succensendum flammæ, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias

56 ^a Cæsariani omnes liberti, pravo ingenio, delationumque infamia clari : Narcissus, Pallas et Licinius Claudii Augusti; Massa, Marcellus et Carus Neronis; Asiaticus Vitellii; Parthenius Domitiani : de quibus Seneca, Persius, Juvenalis, Martialis, Tacitus, Plinius uterque, Suetonius et Dio.

^b Flaminia, flaminum sacerdotia. Flamonii vocem pro flaminio agnoscunt veteres glossæ, et inscriptio Alæ Julis.

L. FL. VALENS
OB HONOREM
FLAMONII
B. P. D.

Id flaminicum munus dicitur in alia inscriptione antiqua. Flamines autem in municipiis fuisse constat, et peculiariter municipiis tributis, ut provinciis sacerdotes. Drepanius Pacatus in panegyrico, *reverendos municipali purpura flamines, insignes apicibus sacerdotes*. Novella Martiani 15, *Ne flamine municipali, sacerdoti provincia liceret habere uxorem ancillam*.

^c Castorina, seu fibrina veste amicti. Isidorus originum XIX : *Fibrinum, inquit, lana castorum, et fibrina vestis, tramam de fibrina lana habens, castorina*. Ambrosius de dignitate sacerdotii : *Castorinas quarimus et sericas vestes : et ille se inter episcopos credit altiozem, qui vestem induerit clariozem*. Eodem spectant latrinæ pelles in Carolo Eginarthi.

^d Sironidi notam in hunc locum contra Savaronem pag. 368.

pardi, ad facetias ursi, ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, ad consumendum minotauri. Spes firmas in rerum motibus habent, dubia temporacertius amant, et ignavia pariter conscientiaque trepidantes, cum sint in prætoris leones, in castris leopardæ, timent foedera, ne discuntur; bella, ne pugnent. Quorum si nares afflaverit uspiam rubiginosi aura marsupii, confestim videbis illic et oculos Argi et manus Briarei, et Sphingarum ungues, et perjuriam Laomedontis, et Ulyssis argutias, et Sinonis fallacias, et fidem Polymnestoris, et pietatem Pygmalionis adhiberi. His moribus obruunt virum non minus bonitate quam potestate præstantem. Sed quid faciat unus undique venenato vallatus interprete? Quid inquam faciat, cui natura cum bonis, vita cum malis est? Ad quorum **137** consilia Phalaris cruentior, Mida cupidior, Ancus jactantior, Tarquinius superbior, Tiberius callidior, Caius periculosior, Claudius socordior, Nero impurior, Galba avarior, Otho audacior, Vitellius sumptuosior, Domitianus truculentior redderetur. Sane quod principaliter medetur afflictis, temperat ^d Lucumonem nostrum Tanaquil sua, et aures mariti virosa susurrorum fræe completas opportunitate salsi sermonis eruderat. Cujus studio scire vos par est; nihil interium quieti fratrum communium apud animum communis patroni ^e juniorum Cibratarum venena nocuisse, neque quidquam (Deo propitiante) nocitura; si modo quandiu præsens potestas ^f Lugdunensem Germaniam ^g regit, nostrum suumque Germanicum præsens Agrippina moderetur. Vale.

EPISTOLA VIII

Sidonius & Secundino suo salutem.

Diu quidem est, quod te hexametris familiaribus inservientem stupentes prædicantesque lectitabamus.

^d Chilpericum regem uxorem. Quia Lucumonis, hoc est Tarquini Prisci, uxor fuit Tanaquil, figurate hæc nomina transfert ad Chilpericum et uxorem : ut paulo inferius, Germanici et Agrippinæ nominibus eisdem designat, quia Agrippina uxor fuit Germanici patris Caligulæ.

^e Qui moribus referant fratres illos Tlepolemm et Hieronem e Cybiris Ciliciæ, quorum opera usus Verres in depraedanda Sicilia. De his Cicero 6 Verrina. Urbis vero nomen corrumpunt, qui aliter scribunt vel enuntiant. Sic enim Cybiratarum ipsorum nummus antiquus, in quo scriptum est ΚΙΒΡΑΤΩΝ, et **D** Cybiratica civitas recte apud Tacitum IV Annalium.

^f Sic appellat Lugdunensem regionem, in qua Burgundiones Germani dominabantur. Nihil Sidonio familiarius quam in Germanorum nomine ludere, cum de Burgundionibus est sermo, qui ex Germania, ut dixi, prodierant. Supra epist. 5, *curva Germanorum senectus*. Carmine 12, *et Germanica verba sustinentem*. Germaniam sane partem illam Galliarum quam Burgundiones **57** occupant, quæ proprio dehinc nomine Burgundia nuncupata est, eo modo dici licuit, quo Britanniam insulam scimus Saxoniam transmarinam a nonnullis scriptoribus interdum vocitatum, ab Anglis qui e Saxonia eo trajecerant.

^g Lugdunensi, cujus ut poetæ jam mentio fuit lib. II, epist. 10.

confirmat Wesselingius ad Vett. Romanorum Itiner.,

Erat siquidem materia jocunda, seu nuptiales tibi thalamorum faces; sive perfossæ regis ictibus feræ describerentur. Sed triplicibus trochæis nuper in metrum hencæsyllabum compaginatis nihil ne tuo quidem iudicio simile fecisti. Deus bone! quid illic inesse^a fellis, leporis, piperatæque facundiæ minime tacitus inspexi? nisi quod ferventis fulmen ingenii, et eloqui salsa libertas, **138** plus personis forte, quam cauis impediabantur: ut mihi non figuratus Constantini domum vitamque videatur, vel pupugisse versu gemello^b consul Ablavius, vel momordisse, disticho tali clam palatinis foribus appenso.

Saturni aurea sæcla quis requirat?
Sunt hæc gemmea, sed Neroniana.

Quia scilicet prædictus Augustus, iisdem fere temporibus, extinxerat^c conjugem Faustam calore balnei, filium Crispum frigore veneni. Tu tamen nihilo segnius operam saltem facietis satyrarum coloribus intrepidus impende. Nam tua scripta, ^d nostrorum

^a In aliquibus mss., *mellis*.

^b Nondum consul fuerat, sed quinto post anno consulatum cum Basso gessit, anno imperii Constantini 25. Crispum autem a patre necatum anno 20 Græci fere ac Latini auctores consentiunt. Ablavii porro versuum in Constantinum unus omnium veterum meminit Sidonius.

^c Ordo præposterus. Nam Crispum prius occidit, deinde Faustam. Veneni autem Crispo dati solus auctor est Sidonius, et post Sidonium Gregorius Turonicus. Cætera fuse, sed quod solet odio Constantini, Zosimus lib. II. Historia Hippolyti et Phædræ fabulis simillima. De qua cum multi varia narrent, haud scio quam exploratum videri possit, quod in collectaneis antiquis *θεαμάτων* urbis Constantinopolitanæ, quæ in multis bibliothecis occurrunt, memini me legere, Constantinum Crispo filio a se interfecto, cum facti errorisque dolore ictus esset, statuam argenteam auro superfusam, capite aereo, cum hoc titulo posuisse, *ΗΑΙΚΙΜΕΝΟΣ ΥΙΟΣ ΜΟΥ, φίλις meus injuria læsus*. (ujus rei vindices laudant Herodotum atque Hippolytum chronographos.

^d Burgundionum. Distriuxerat Secundinus (sic enim nostra est conjectura) satyricum dentem in tetrarchas illos fratres de quibus ante dictum est. Nota autem sunt omnibus tragica funera regis domus: in qua Gundobaldus duorum fratrum sanguine manus imbut, Chilperici et Gundemari, quorum ipse armis regni parte antea fuerat ejectus: Chilperici etiam conjugem Sidonio supra laudatam aquis obruit. Hoc igitur est argumentum, quod comparat cum Constantiano. Scimus ad hæc ex Ennodii Epiphonio, Gundobaldum post hæc facinora Lugduni, Gundegisclum fratrem Genavæ regni solum habuisse.

^e De Apollinaris Sidonii avi præfectura prætorio Galliarum, docuit nos ejus epitaphium lib. III. epist. 12. Rusticus autem Aquilini avus, est Decimus Rusticus is, quem scripserat Renatus Frigeridus, ex magistro officiorum præfectum item ab iisdem tyrannis creatum fuisse post Apollinarem. Ita per utriusque dignitas. De morte, idem Frigeridus apud Gregorium Turon. lib. II. cap. 9: *Iisdem*, inquit, *diebus præfectus tyrannorum Decimus Rusticus, Agræcius ex primicerio notariorum Jovini, multique 58 nobiles, apud Arvernos capti a ducibus Honorianis, et crudeliter interempti sunt* post debellatam Constantini tyrannidem. Idem præterea Rusticus videtur, quem testatur Olympiodorus apud Photium, in nuptiis Placidæ et Ataulfi epithalamium cum Attalo et Phæbadio cecinisse.

^f Qui e Britannia tyrannidem in Gallias transtulit, sedemque lixit Arelate. Inde ad occupandas Hispanias

A vitis proficientibus tyrannopolitarum, locupletabuntur. Non enim tam mediocriter intumescunt, quos nostra iudicia, sæcula, loca, fortunatos putant; ut de nominibus ipsorum quandoque reminiscendis sit posteritas laboratura. Namque improborum probra, æque ut præconia bonorum, immortalia manent. Vale.

EPISTOLA IX.

Sidonius Aquilino suo salutem.

In meo ære duco, vir omnium virtutum capacissime, si dignum tu quoque putas, ut quantas habemus amicitiarum causas, tantas habeamus ipsi amicitias. Avitum est quod reposito: testes mihi impræsentiarum avi nostri super hoc negotio^e Apollinaris et Rusticus advocabuntur; quos laudabili familiaritate conjunxerat litterarum, **139** dignitatum, periculorum, conscientiarum similitudo: cum^f in Constantino inconstantiam, ^g in Jovino facilitatem, ^h in Gerontio perfidiam; singula in singulis, omniaⁱ in Dardano

Constantem filium misit cum Gerontio magistro militum, et Apollinare avo præfecto prætorii. Zosimus lib. VI: *Ἐπὶ τούτοις ὁ Κωνσταντὶς εἰς τὴν Ἱβηρίαν διέβη, στρατηγὸν μὲν Τίραντιον ἔχων, Ἀπολλινάριον δὲ τῆς αὐτῆς ὑπαρχῶν*. Idem Zosimus Apollinarem post hæc a Constantino præfectura spoliatum tradit: quæ fortasse est inconstantia, quam notat Sidonius. Hujus porro Constantini consulatus indicium est in lapide Trevirensi, cujus Græcam inscriptionem protulit Josephus Scaliger lib. V de Emendatione temporum, hoc modo.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΕΥΧΕΒΙΑ ΕΝ ΕΙ
ΡΗΝΗ ΟΥΧΑ ΙΕΡΟΚΩΜΗΤΙC ΑΠΟ
ΚΩΜΗC ΑΔΔΑΝΩΝ ΖΗCΑCΑ ΜΙ
ΚΡΟΝ ΠΡΟΣ ΕΤΩΝ ΙΕ. ΥΠΑΤΕΙΑ
ΟΝΟΡΙΟΥ ΤΟ Η. ΚΑΙ ΚΟΝΣΤΑΝ
ΤΙΝΟΥ ΤΟ Α. ΜΗΝΙ ΠΑΝΕΜΟΥ
ΙΒ. ΗΜΕΡΑ ΚΙ. Β. ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ

^C Quærit Scaliger, et ignorare se fatetur, quis sit iste Constantinus Honorii collega in VIII consulatu. Mihi dubium non est quin hic sit Constantinus tyrannus, qui biennio ante venerat in Gallias, atque his in potestatem redactis, consulatum ediderat, anno Christi 409, collegam se Honorio Augusto consuli ascribens, cum quo, ut Olympiodorus Thebæus scribit, concordiam imperiique societatem affectarat.

^e Qui et ipse purpuram induit, quo tempore Constantinus Arelate obsessus ab Honorii ducibus tenebatur: a quibus itidem cum Sebastiano fratre quem tyrannidis participem fecerat, armis oppressi, Narbone tandem, ut Idatius noster narrat, interfecti sunt.

^h Adversus Constantinum et Constantem. Nam cum Gerontio Constantis Hispaniam commisisset, illi subito mutata voluntate barbaros concitavit Maximumque clientem suum regis insignibus ornatum in Hispania relinquentem, trajecto in Galliam exercitu, Constantem Viennæ captum interfecit. Orosius lib. VII. Sozomenus lib. IX. cap. 13.

^D Claudio Postumo Dardano, præfecto prætorio Galliarum: cujus maxime industria Jovinus tyrannus averso ab **59** ejus societate Ataulfo rege oppressus est, ut Tiro Prosper in Chronico tradit: quod etiam confirmat Olympiodorus. Dardani præfectura testis est Honorii lex 117 cod. Theod. de decurionibus; et vetus inscriptio quæ haurit procul Sistarico provincie Il Narbonensis cernitur in rupe opere humano divisa, quam vulgo Petram scissam vocant.

CL. POSTUMUS DARDANUS V. INL. ET PATRICIÆ DIGNITATIS. EXCONSULARI PROVINCIÆ VIENNENSIS. EX MAGISTRO SCRINI LIB. EXQUÆST. EXPRAEF. PRÆT. GALL.

crimina simul execrarentur. Ætateque media, patres nostri sub uno contubernio, vix dum a pueritia, in totam adolescentiam evecti, principi Honorio a tribunum notariique militavere, tanta caritate peregrinante ut inter eos minima fuerit causa concordie, quod filii amicorum commemorabantur. In principatu Valentiniani imperatoris b unus Galliarum præfuit parti, alter soliditati. Sed ita se quodam modo tituli amborum compensatione fraterna ponderaverunt, ut prior sue sit fascium c tempore, qui erat posterior dignitate. Ventum ad nos, id est, ventum est ad nepotes: quos nil decuerit plus cavere quam ne parentum antiquorumque nostrorum per nos forte videatur antiquata dilectio. Ad hoc in similem familiaritatem, præter hæreditariam prærogativam, multifaria opportunitate compellimur: ætas utriusque non minus juncta quam patria. Unus nos evercuit ludus, magister instituit; una nos lætitia dissolvit, severitas coercuit, disciplina formavit. De cætero, si Deus annuit, in anni jam senectutis initia pulsantibus, si minus, nisi respuis, animæ dux, animus unus; imbutusque liberos invicem diligentes, idem velle, velle, refugere, sectari. Hoc patrum vero jam supra vosa, si per Rusticum Apollinaremque, proavorum prædicabilium, tam reformentur corda quam nomina. Vale.

140 EPISTOLA X.

Sidonius Sapaudo suo salutem.

Si quid omnino Pragmatius illustris, hoc inter reliquas animi virtutes optime facit; quod amore studiorum te singulariter amat, in quo solo, vel maxime animam advertit, veteris peritiæ, diligentiaque resedisse vestigia. Et quidem non injuria tibi fautor est: nam debetur ab eo percipiosus litteris honor. Hunc olim perorantem et rhetorica sedilia plausibili oratione frangentem, socer eloquens ultro in familiam patriciam ascivit: licet illi ad hoc (ut sileam de genere vel censu) ætas, venustas, pudor, patrocina-

ET NEVIA GALLA CLAR. ET INL. FEM. MATERFAM. EJUS LOCO CUI NOMEN THEOPOLI EST VIARUM USUM CÆSIS UTRIMQUE MONTIUM LATERIB. PRÆSTITERUNT. MUROS ET PORTAS DEDERUNT. QUOD IN AGRO PROPRIO CONSTITUTUM TUE TIONI OMNIUM VOLUERUNT ESSE COMMUNE. ADNITENTE ETIAM V. INL. COM. AC FRATRE MEMORATI VIRI CL. LEPIDO EXCONSULARI GERMANIÆ PRIMÆ. EX MAG. MEMORIÆ EXCOM. RERUM PRIVAT. UT ERGA OMNIUM SALUTEM EORUM STUDIUM ET DEVOTIONIS PUBL.: : TITULUS POSS.: : OSTENDI.

Egregium insignis operis monumentum: ex quo non solum Dardani et Nevix Gallæ uxoris nomina didicimus, sed varias præterea ejusdem et Claudii Lepidi fratris dignitates. Dardano item scribunt Hieronymus et Augustinus: sed Augustinus honorum ejus non meminit, Hieronymus duplicem ejus præfecturam commemorat.

* Principis secretarii. qui aditus honorum nobili adolescentiæ. Cassiod. Senator lib. 1 Variar.: *Pater candidati sub Valentiniano principe gessit tribuni et avari laudabiliter dignitatem: honor qui tunc daba-*

rentur. Sed ut comperi, erubescere jam etiam tunc vir serius et formæ dote placuisse; quippe cui merito ingenii suffecisset adamari; et vere optimus quisque morum præstantius pulchritudine placet. Porro autem prætervolantia corporis decorementa currentis ævi profectu defectuque labascunt. Hunc quoque manente sententia, Gallis post præfectus d Priscus Valerianus, consiliis suis tribunalibusque sociavit; judicium antiquum perseverantissime tenens, ut cui scientiæ obtentu junxerat sobolem, jungeret et dignitatem. Tua vero tam clara, tam spectabilis dictio est, ut illi divisio e Palæmonis, gravitas Gallionis abundantia Delphidii, Agræcii disciplina, fortitudo Alcimi, Adelpii teneritudo, rigor Magni, dulcedo Victorii, non modo non superiora, 141 sed vix æquiparabilia scribantur. Sane ne videar tibi sub hoc quasi hyperbolico rhetorum catalogo quippiam gratificatusque, solam tibi acrimoniam Quintiliani pompamque Palladii comparari non ambigo, sed potius acquiesco. Quapropter si quis post vos Latinæ favet eruditioni, huic amicitie gratias agit, et sodalitati vestræ, si quid hominis habet, tertius optat adhiberi. Quamquam quod est gravius, non sit satis ambitus iste fastidium vobis excitaturus, quia pauci studia nunc honorant. Simul et naturali vitio fixum est radicatumque pectoribus humanis, ut qui non intelligunt artes, non mirentur artifices. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius Potentino suo salutem.

Multum te amamus: et quidem hujusce dilectionis non est erroneus aut fortuitus affectus. Namque ut sodalis tibi devinctior fierem, judicavi. Est enim consuetudinis mex, ut eligam ante, post diligam. Quænam, inquis, in me tibi probanda placere? Dicam libenter et breviter: quorum unum fieri gratia, alterum charta compellit. Veneror in actionibus tuis, quod multa bono cuique imitabilia geris. Colis ut qui solertissime, ædificas ut qui dispositissime, ve-

tur egregis, dum ad imperiale secretum tales constet eligi in quibus reprehensionis vitium nequeat inveniri.

b Consularem aut præsidem in aliqua provincia Gallix fuisse oportet patrem Aquilini. Nam Sidonii pater præfectus prætorio toti Gallix præfuit, lib. viii, epist. 6.

c In aliquibus libris, tenore.

d Vir præfectorius. Præfectus enim prætorio Galliarum fuerat, in eoque magistratus a-ssessore usugenero suo Pragmatio. Et jam præfectorius erat Aviti Aug. principatu, ut docet titulus carminis 8.

60 * Horum omnium nihil hodie superest præter declamationes Quintiliani. Palæmonis tamen Hadriani temporum rhetoris meminit Eusebius in Chronico; Gallionis fratris sui Seneca in præfatione Quæstionum naturalium. Atticum Tironem Delphidiumque Ausonius carmine 5 Professorum. Idem etiam Censorium Atticum Agræcium carmine 15. Atticum Hieronymus in Chronico. Adelpii memoria obscurior. Magni oratoris Romani clarior ex epist. 83 Hieronymi, et ex apologia 4 in Rufinum. Victorius fortasse rhetor est Massiliensis, cujus exstant poemata. Palladius is videtur de quo Symmachus tum aliis locis tum epist. 9, lib. 1: *Movet, inquit, novus Athenaci hospes Latiare concilium, divisionis arte, inventionum copia, sensuum gravitate, luce verborum.*

naris ut qui efficacissime, pascis ut qui exactissime, A
jocaris ut qui facetissime, judicas ut qui æquissime,
suades ut qui sincerissime, commoveris ut qui tardi-
dissime, placaris 142 ut qui celerrime, redamas ut
qui fidelissime. Hæc omnia exempla vivendi jam hinc
ab annis puberibus meus Apollinaris si sequitur,
gaudeo : certe, ut sequatur, admoneo. In quo do-
cendo instituendoque, modo sub ope Christi dispo-
sita succedant, plurimum lætor maximam me formul-
lam vitæ de moribus tuis mutuaturum. Vale.

EPISTOLA XII.

Sidonius Calminio suo salutem.

Quod rarius ad vos a nobis pagina meat, non no-
stra superbia, sed aliena impotentia facit. Neque
super his quidquam planius quæras; quippe cum
silentii hujus necessitatem par apud vos metus in-
terpretetur. Hoc solum tamen libere gemo, quod
turbine dissidentium partium sægrege facti, mutuo
minime fruimur aspectu. Neque unquam patriæ sol-
licitis offerri obtulibus; nisi forsitan cum ad arbi-
trium terroris alieni, vos loriceæ, nos propugnacula
tegunt. Ubi ipse in hoc solum captivus adduceris, ut
pharetras sagittis vacuare, lacrymis oculis implere
cogaris; nobis quoque non recusantibus, quod tua
satis aliud molliuntur vota, quam jacula. Sed quia
interdum, et si non per fœderum veritatem, saltem
per induciarum imaginem, quædam spei nostræ li-
bertatis fenestra resplendet: impense flagito, uti nos,
cum maxime potes, assatu paginæ frequentis imper-
tias; sciens tibi in animis 143 obsessorum civium
illam manere gratiam, quæ obliviscatur obsidentis C
invidiam. Vale.

EPISTOLA XIII.

Sidonius a Pannychio suo salutem.

b Seronatum Tolosa nosti redire: si nondum (et
credo quod nondum), vel per hæc disce. Jam Clau-
sentiæ pergunt Evanthius; jamque contractas operas
cogit erudere, si quid forte dejectu caducæ frondis
agger insorduit. Scite si quid voraginosum est, ipse
humo advecta scrobibus oppletis trepidus exæquat,
ut pote belluam suam de valle Tarnis ducaliter ante-
cessurus; musculis similis inter saxosa, vel brevia,
halenarum corpulentiam prægubernantibus. At ille
sic ira celer, quod piger mole, seu draco e specu vix

a Bituricensi, viro illustri, ut est in Concione D
lib. vii.

b De quo superius lib. ii, epist. i. Tunc Aturibus
redibat, nunc Tolosa: utrobique ex aula regis Gotho-
rum, quorum partibus favebat.

c Securitates sunt apochæ: documenta illationum
appellat Symmachus lib. x, epist. 43, syngraphas
nimirum, quas qui tributa solvunt a susceptoribus ac-
cipiunt fiducia causa. Cassiodorus canonicario Veneti-
arum: *Validas contra te apochas invenerunt, invictas
securitates illis dedit calamitas sua: violenter abstulit
quod quærebas.* Hinc, Primiſerinius securitatum in
officio comitis privati.

d Scripti aliquot libri *Calenses*, alii *Calenses* legunt.
Baia sunt aquæ calidæ. Et sunt hodie in Arvernus,
quæ id nomen vico dederunt: nam calidas aquas
patria lingua vocant. In Tabula etiam Peutingeri, ut
supra dictum est, nominantur Aquæ Calidæ in iti-
nere quod ab Augustonemeto Lugdunum ducit.

A evolutus, jam metu exsanguibus Galitanis e proxi-
mo inferitur: quos singulos sparsos, inoppidatos,
nunc inauditis indictionum generibus exhaurit, nunc
flexuosa calumniarum fraude circumrexit; ne tum
quidem domum laboriosos redire permittens, cum
tributum annum datavere. Signum et hoc certum
est imminentis adventus, quod catervatim, quos
cunque converterit, vincti trahuntur vincula tra-
hentes: quorum dolore lætatur, pascitur fame:
præcipue pulchrum arbitratus, ante turpare quam
punire damnandos: crinem viris nutrit, mulieribus
incidit: e quibus tamen, si rara quosdam venia re-
spexerit, hos venalitas solvit, 144 vanitas illos,
nullos misericordia. Sed explicandæ bestię tibi nec
oratorum princeps Marcus Arpinas, nec poeta-
rum Publius Mantuanus, sufficere possunt. Proinde
quia dicitur hæc ipsa perniciēs appropinquare (cujus
proditionibus Deus obviet) præveni morbum provi-
dentia salubritate; contraque lites jurgiosorum, si
quæ moverent, pactionibus consule; e contra tributa
securitatis: ne malus homo rebus honorum vel
quod noccat, vel quod præstet inveniat. In summa
de Seronato vis accipere quid sentiam? Cæteri affligi
per suprascriptum damno verentur; mihi latronis et
beneficia suspecta sunt. Vale.

EPISTOLA XIV.

Sidonius Apro suo salutem.

d Calenses nunc te Baia, et scabris cavernatim
ruelata pumicibus aqua sulphuris, atque jecoris ac
phtisicentibus languidis medicabilis piscina delectat.
An fortasse montana sedes circum castella; et in
eligenda sede per fugii, quamdam pateris ex muni-
tionum frequentia difficultatem? Quidquid illud est,
quod vel negotio vacas, in urbem tamen, ni fallimur,
e rogationum contemplatione revocabere. Quorum
nobis solemnitate primus Mamertus pater et ponti-
fex, reverentissimo exemplo, utilissimo experimento,
invenit, instituit, invexit. Erant quidem prius (quod
salva fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infre-
quentesque, utque 145 sic dixerim, oscitantibus
supplicationes; quæ sæpe interpellantium prandiorum
obscibus hebetabantur, maxime aut imbres, aut seren-
itatem deprecaturæ; ad quas (ut nil amplius dicam)
ligulo pariter atque hortulano non oportuit conve-

e De institutis a Mamerto Viennensi episcopo ro-
gationibus existit homilia Alcimi Aviti ejusdem Ecclē-
siæ antistitis, et consentiunt antiqui omnes scriptores.
Quare frustra laborant, qui propterea quod litaniarum
supplicationes ante Mamertum in Ecclesia existi-
tisse legunt, ideo illum rogationum non primum au-
ctorem, sed restauratorem dici volunt. Frustra, in-
quam. Neque enim quæstio est an primus litaniarum
usum in Ecclesiam invexerit, quem constat multo
antiquiorem fuisse: sed an eas instituerit quæ ante
Ascensionem Domini celebrantur, Rogationesque
propria jam voce nuncupantur. In quo, ut dixi, con-
sentiunt omnes, et Sidonii verba *invenit, instituit,
invexit*, dubitari non sinit. Rogationum ergo primus
auctor Mamertus. Non solum instituit, ut statim ac
solemnis illis diebus supplicationes essent, sed sup-
plicationum formam usitata sanctionem augustiore
que præscripsit.

nire. In his autem quas suprafatus summus sacerdos et protulit pariter et contulit, jejunatur, oratur, psallitur, fietur. Ad hæc te festa cervicium humiliatarum, et sternacium civium suspiriosa contubernia peto: et si spiritalem animum tuum bene metior, modo citius venies, quod non ad epulas, sed ad lacrymas evocaris. Vale.

EPISTOLA XV.

Sidonius Ruricio suo salutem.

Officii sermone præfatus, bibliopolam vestrum non grate, sed judicialiter expertus insinuo: cujus ut fidem in pectore, sic in opere celeritatem, circa dominum te mihi sibi que communem satis abunde probavi. ^a Librum igitur jam ipse deportat Heptateuchi, scriptum velocitate summa, summo nitore; quanquam et a nobis relectum et retractatum. Defert et volumen prophetarum, licet me absente decursum, sua tamen cura manique de supervacuis sententiis erudatam; nec semper ^b illo contra legente, qui promiserat operam suam: credo quia infirmitas fuerit impedimento, quominus pollicita compleret. Restat ut exhortatio vestra, sive sponsio, famulum sic vel studentem **146** placere, vel meritum, gratia competenti remuneretur: quæ utique pro tali labore si solvitur, incipiet vestram respicere mercedem. Sed cum hoc ego de sola gratia precer, vos quid mereatur aspiciate, quem constat affectum domini magis ambire quam præmium. Vale.

EPISTOLA XVI.

Sidonius e Papianillæ suæ salutem.

Ravenna veniens ^d quæstor Licinianus, cum primo teigit, Alpe transmissa, Galliæ solum, litteras adventus sui prævias misit, quibus indicat esse se

61 ^a Ut Pentateuchum veteres appellarunt quinque libros Mosis, ita et Triteuchum tres qui proxime sequuntur, Josue, Judices et Ruth. Sic enim Athanasius ad Marcellinum: utrosque vero simul junctos, Ortateuchum. Ita Cassiodorus cap. 4 Divinarum institutionum, et Græci omnes quorum scripta leguntur *αἱ τῶν Ὁρατάων*. Quia autem Hebræi, ut Euphianus et Hieronymus observant, historiam Ruth unum in librum cum Judicibus compingunt, inde factum est ut Heptateuchum plerique dixerint pro Octateuchum: ut Hieronymus epist. 7 et 28, et Sidonius hoc loco.

^b Vetus adnotatio in codice Martiani Capellæ, quam integram protuli ad Ennodium lib. 1, epist. 19: *Felix rhetor emendabam contra legente Deuterio scholastico discipulo meo*. Qui libros ex collatione meliorum codicum emendat, socinam adhibet qui legat, dum ipse codicem unum inspicit. Is contra legere dicebatur. In alio codice Macrobii Theodosii emendator hanc annotarat: *Aurelius Memmius Symmachus V. C. emendabam Ravennæ cum Macrobio Plotino Eudoxo*: quibus verbis contra legere Eudoxium significat.

^c Aviti Augusti filix, Sidonii uxori ante sacerdotium, nunc sorori, ex canonum præscripto et perpetua consuetudine priore Ecclesiæ: in qua qui ex conjugio ad sacerdotium acciscebantur, ab uxorum toro separati, non aliter deinceps cum illis quam cum sororibus versabantur. Hieronymus epist. 4 ad Pamachiam: *Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in ætrnum pudici*. Faustus Reiensis in epistola non edita: *Perdit gratiam consecrati qui adhuc officium*

^a Hanc epistolam edidimus supra col. 66.

A gerulum codicellorum, quorum in adventu, fratri etiam tuo Ecdicio, cujus æque titulis ac meis gaudes, honor patricius accedit; celerrime, si cogites ejus ætatem; si merita, tardissime. Namque ille jam pridem suffragium dignitatis ineundæ non solvit in lance, sed in acie: ærariumque publicum ipse privatus non pecuniis, sed manubiis locupletavit. Hoc tamen sancte Julius Nepos, armis pariter summus Augustus ac moribus, quod decessoris Anthemii filium, fratris tui moribus obligatam, quo ceterior, hoc laudabiliter absolvit; siquidem iste complevit, quod ille sæpissime pollicebatur. Quo fit, ut deinceps pro republica optimus quisque possit ac debeat, si quid cupiam virium est, quia securus, hinc avidus impendere: quando quidem mortuo quoque imperatore, laborantium devotioni quidquid spoponderit princeps, semper redhibet **147** principatus. Interea tu, si affectum tuum bene colligo, hisce compertis, magnum solatium inter adversa maxima capis: nec animum tuum a tramite communium gaudiorum vicinæ quoque obsidionis terror exorbitat. Novi enim probe, ne meo quidem te, quem ex lege participas, sic honore latatam: quia licet sis uxor bona, soror quoque optima es. Qua de re, propitio Deo Christo, ampliatos prospiciat: titulos ego festinus gratatoris apicibus inscripsi, pariter absolvens sollicitudinem tuam, fratris pudorem: quem nil de propria dignitate indicaturum, si verendum forte nescires, nec sic impium judicares. Ego vero non tantum insignibus vestris, quæ tu hactenus quanto liberius, tanto impatientius præstolabare (quanquam iis quoque granditer) quantum concordia fruor: quam parem nostris, suisque liberis in posterum exopto; votis in

vult exercere mariti. Qua de re ut rationes omittam qui passim occurrunt, præclara existat Lupi Tricasini et Euphronii Augustodunensis episcoporum epistola quæ morem hunc testatur: sed hinc edendæ alius erit locus, Deo adjuvante*. Nunc satis sit exemplum Paulini Nolani, cui Terasia de conjugio facta soror, ut in Chronico loquitur Idatius: Germani Antistiodorensis, de quo in ejus Vita Constantius presbyter: *Uxor in sororem ex conjugio mutatur*: et Leonitii episcopi Burdegalensis, de cujus Placidina idem scribit Fortunatus: denique Urbici Arvernorum episcopi, quem narrat Gregorius lib. 1, cap. 44, multis lacrymis eluisse, quod consuetudinem ecclesiasticam temere aliquando violasset. Quod ergo lege ac more sancitum, prædecessorisque sui factum testatum meminerat Sidonius, id aut ignorare, aut impune contemnere qui potuit? Et tamen sunt qui ex Papianillæ mentione hoc loco fucum fieri posse confidunt; et quia lib. iv, epist. 12, cum Apollinare filio Terentium Menandrumque legit Sidonius episcopus, inde filium **62** jam ephebum, jam Græcæ Latineque linguæ auctoribus initiatum, a patre jam episcopo susceptum contendunt: quem res ipsa docet epistolas omnes Constantianæ collectionis, hoc est librorum vii priorum, quas episcopo dictatas, in ipsis pene pontificatus auspiciis dictasse. Sed quid facias hominibus, qui cum veri nihil dicant, sibi tamen clausis oculis credi volunt?

^d De hujus altero in Galliam adventu jam supra scripsit lib. iii, epist. 7. Nunc de codicillis patriciatus, quos Ecdicio comiti attulit a Nepote Augusto.

commune deprecens, ut sicut nos utramque familiam nostram praefectoriam nacti, etiam patriciam divino favore reddidimus: ita ipsi quam suscipiunt patriciam, a faciant consularem. Roscia te salutat, cura communis: quae in aviae amitarumque indulgentissimo sinu, quod raro nepotibus contingit alienis, et cum severitate nutritur: qua tamen tenerum non infirmatur aevum, sed informatur ingenium. Vale.

148 EPISTOLA XVII.

Sidonius ^b Eriphio suo salutem.

Es, Eriphi meus, ipse qui semper: nunquamque te tantum venatio, civitas, ager avocat, ut non obiter voluptate litterarum tenere: sitque eo studio, ut nec nostra fastidias, qui tibi, ut scribis, musas oleamus. Quae sententia tamen large probatur vero carere: quanquam et apparet, aut ex joco venire, si laetus es, aut ex amore, si serius. Caterum a justo longe resultat, cum mihi assignas, quae vix Maroni, vix aut Homero competenter accommodarentur. Haec relinquamus, idque, unde causa, sermocinemur. Dirigi ad te praecipis versus, quos viri amplissimi soceri tui precibus indulsit: qui contubernio mixtus aequalium, vivit moribus ad jubendum obsequendumque juxta paratis. Sed quia scire desideras et locum et causam, quo facilius intelligas rem peregrinam, tibi potius vitio verte, quod loquacior erit o, ere praefati. Conveneramus ad sancti Justi sepulcrum, sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adesses: processio fuerat ante lucana, solemnitas anniversaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica non caperet, et quamlibet cincta diffusis crypta porticibus. Cultu peracto vigiliarum, quas alterante mulcedine monachi clericique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus; non procul tamen; ut pote ad tertiam praesto futuri, cum sacerdotibus res divina facienda. De loci **149** sane turbarumque compressu, deque numerosis luminibus illatis, nimis anhelis: simul et aestati nox adhuc proxima tacito clausos vapore torruerat; et si jam primo frigore tamen autumnalis aurorae detepescebat. Itaque cum passim varia ordinum corpora dispergerentur, placuit ad ^c conditorium Syagrii consulis civium primis una coire, quod nec impleto jactu sagittae separabatur. Hic pars sub umbra palmitis adulti, quam stipitiibus altatis cancellatimque pendentibus pampinus superducta texuerat; pars cespite in viridi, sed floribus odoro conserderamus. Verba erant dulcia,

^a Re: tus ordo dignitatum. Nam patricius honor medius est inter praefecturam et consulatum, ut docet Cassiodorus in Formula patriciatus. At consulatus omnium dignitatum apex, κορυφή και κεφαλή, ut verbis utar Chrysostomi ex oratione εις την επιγραφην των πραξεων. 'Εν τοις βιωτικοις, inquit, πράγμασιν ειςιν αρχαι πολλαι· ου πάσαι δι της αυτης αξιας· αλλ' αι μεν μειζους, αι δε ελαττους· οιν, ινα απο της κατωτερας τον αριθμον ποιησωμεθο, εστιν ο της πολως εκδικος· εστιν ανωτερος εκεινου, ο του εθνους ηγεμων· εστι μετ' εκεινον ετερος αρχων μειζων· εστι παλιν ο στρατηλατης· εστιν ο υπαρχος· εστιν ανωτερα τουτων αρχη, η των υπατων αρχη. Et post alia: η των υπατων αρχη καθαπερ κορυφη και κεφαλη πασαις επικειται.

A jocosa, fatigatoria: praeterea (quod beatissimum) nulla mentio de potestate aut de tributis; nullus sermo qui proderet, nulla persona quae proderetur. Fabulam certe referre dignam relatu, dignisque sententia quisque potuisset: audiebatur ambitiosissime. Nec erat idcirco non distincta narratio, quia laetitia permixta. Inter haec otio diu Marcidis aliquid aere visum. Mox bipertitis, ut erat aetas, acclamationibus afflagitata profertur his pila, his tabula. Sphaera primus ego signifer sui, quae mihi, ut nosti, non minus libro comes habetur. Altera ex parte, frater meus Domnicus, homo gratiae summæ, summi leporis, tesseras ceperat quatiebatque: quo velut classica ad pyrgum vocabat aleatores. Nos cum caetera scholasticorum lusimus abunde, quantum membra torpore B statarii laboris hebetata, cursu salubri vegetarentur. Illic vir illustris Philematius, ut est illud Mantuani poetae:

Ausus et ipse manu juvenum tentare laborem.

150 Spartiarum se turmalibus constanter immiscuit. Pulchre enim hoc fecerat, sed cum adhuc essent anni minores. Qui cum frequenter de loco statim medii currentis impulsu summo veretur; nunc quoque acceptus in aream, tam pilae coram praetervolantis, quam superjectae, nec intercideret tramitem, nec caveret; ad hoc per catastropham saepe pronatus, ego de ruinoso flexu se recolligeret; primus ludi ab accento sese removit suspiciosus exitis incalescentibus. Namque et jecuseculi fibra tumente pungebant exercitatum crebri dolores. Destiti protinus et ipse, facurus communiōne cessandi rem caritatis, ne verendum lassitudo fraternata pateretur. Ergo ut resedimus, et illum mox aquam ad faciem petere sudor admonuit, exhibita posceti est: pariter et linum villis onustum, quod pridiana squama positum casu sub ipsis aedulae valvis bipatentibus de janitoris erecto trochleatim fune nutabat: quo dum per otium genus siccat. Vellem, inquit, ad panum similis officii, aliquod tetrastichon mihi scribi juberet. Fiat, inquam. Sed quod meum, dixit, et non in metro teneret. Respondi possibilia factu quae poposcisset. Ait et ipse, Dicta ergo. Tunc ego aridens, illico scias Musas moveri, si choro ipsarum non absque arbitris vacem. Respondit ille violenter et perurbane, ut est natura vir flammeus, quidamque facundiae fons inexhaustus: Vide, D domine Solli, ne magis Apollo forte moveatur, quod suas alumnas solus ad secreta sollicitas. Jam post

^b Lugdunensi, genero Philematii: ad quem mittit tetrastichum, quod in soceri ejus gratiam scripserat, cum ad S. Justi basilicam una convenissent. Inculdit autem S. Justi episcopi Lugdunensis anniversaria solemnitas in IV nonas Septembres: hoc est in autumnum principium, ut innuit Sidonius.

^c Sepulcrum et monumentum. Petronius: In conditorium etiam prosecuta est defunctum. Suetonius Augusti xviii: Conditorium et corpus Alexandri magni corona a: rea imposita ac floribus aspersa veneratus est. Et in epitaphio Karoli magni: Sub hoc conditorisum est corpus Karoli magni atque orthodoxi imperatoris: in antiquis inscriptionibus requietorium.

nosse, quem plansom sententia tam repentina, tam A
lepida commoverit. Nec plus **151** moratus, mox suo
scriba qui pugillarem juxta tenebat, ad me vocato,
subditum sic epigramma composui.

Mane novo, sen cum ferventia balnea poscunt,
Seu cum venatu frous calefacta madet.
Hoc foveat pulcher faciem Philematius udam,
Migret ut in bibulum vellus ab ore liquor.

Epiphanius noster vix supra scripta peraraverat,
et nuntiatum est, hora monente, progredi episcopum
de receptorio : nosque surreximus. Da postulata tu
veniam cantilenæ. Illud autem ambo, quod majus
est, quodque me nuper in quemdam dies bonos male
ferentem parabolice, seu figurate dictare jussistis,
quodque expe-litum cras dirigetur, clam recensete;
et si placet, edentes fovele; si displicet, delentes
ignoscitote. Vale.

EPISTOLA XVIII.

Sidonius a Attalo suo salutem.

Hæc civitati te præsidere cœpisse, libens atque
cum gaudio accepi. Lætitiæ causa quadripartita est :
prima, quod amicus; secunda, quod justus es; tertia,
quod severus; quarta, quod proximus. Quo fit, ut
nostris nostrorumque contractibus, plurimum velis,
debeas, possis opitulari. Igitur amplectens in fami-
liari vetusto novum Jus potestatis indeptæ, materiam
beneficiis tuis jam diu quæro. Quibus me tantum fi-
dere agnosce, ut et si non invenio quæ poscam, quæ-
siturus mihi videaris ipse quæ tribuas. Vale.

152 EPISTOLA XIX.

Sidonius Pudenti suo salutem.

Nutricis meæ filiam filius tuæ rapuit : facinus in-
dignum, quodque vos nosque inimicasset, nisi pro-
tinus scissem te nescisse faciendum. Sed conscientia
tuæ purgatione prælata, petere dignaris culpæ calen-
tis impunitatem. Sub conditione concedo, si stupra-
torem ^b pro domino jam patronus originali solvas
inquinatum. Mulier autem illa jam libera est : quæ
tum demum videbitur non ludibrio addicta, sed
assumpta conjugio; si reus noster pro quo precaris,
mox eliens factus e tributario, plebeiam potius inci-
piat habere personam quam colonariam. Nam meam
hæc sola seu compositio, seu satisfactio, vel non me-
diocriter contumeliam emendat : qui tuis votis atque
amicitiis hoc acquiesco, si laxat libertas maritum, ne
constringat pœna raptorem. Vale.

^a Comiti Augustodunensi : hoc enim, opinor, est
quod ait *Æduæ* civitati præsidere cœpisse. Comitatu
Æduensem ante cathedram episcopalem rexit
Gregorius Linguonicus annis 40, ut Turonensis in ejus
Vita refert. Huic nepos fuit Attalus, de quo auctor
idem l. b. III, cap. 45. Ante hos vero Attalus hic alter.

^b Duplex illa distinctio agricolarum, in censitos
sen tributarios, servos et colonos liberos, qui et in-
quiliini, cod. de agricolis, perpetua et constans non
est, ne apud ipsos quidem jurisconsultos. Quare ferri
hoc loco potest Sidonius, qui eundem Pudentis agri-
colam servum, originarium inquilinum, et colonum
facit : et manumitti vult, ut fiat ex domino patronus,
63 ex servo eliens. Sic enim et l. II cod. in quibus
causis coloni dominos accusare possunt, agr. colarum
domini et patroni distinguuntur.

EPISTOLA XX.

Sidonius Pastori suo salutem.

Quod die hesterno tractatu civitatis in concilio de-
fuisi, ex industria factum pars melior accepit; quæ
suspicata est id te cavere, ne tuis humeris onus fu-
turæ legationis imponeretur. Gratulor tibi quod istis
moribus vivis, ut necesse habeas electionem tui ti-
mere : laudo efficaciam, suspicio prudentiam, **153**
prosequor laude felicitatem. Opto denique æqualia
iis, quos æqualiter amo. Multi frequenter quos exse-
crabilis popularitas agit, civium maximos manu pren-
sant, æque consensu publico abducunt, ac sequen-
stratis oscula impingunt, operam suam spondent, sed non
petiti. Uique videantur in negotii communis asser-
tione legati, electionem refundunt, ipsosque sumptus
ultra recusant, et ab ambitu clam rogant singulos, ut
ab omnibus palam rogentur. Sic quoque cum fatigatio
illorum gratuita possit libenter admitti, libentius
tamen atque amabilius verecundi leguntur, idque cum
expensa : tantum impudentia sese ingerentum por-
deris habet, etiam e fasci cum tributarîo nomine
ipsorum nil superfunditur. Proinde quanquam te non
sefellit, quid boni quique meditarentur, redde te
tamen expectantium votis, expectanturque caritatem
proba, qui jam probasti pudorem. Quod defuisti pri-
mum, modestiæ ascribitur : ad ignoviam respicit se-
cunda dilatio. Præterea tibi Arelatum profecturo est
venerabilis in itinere mater, fratres, amantes, redam-
nantisque patriæ solum, ad quod et præter occasio-
nem voluptuose venit : tum domus propria, cujus
auctorem, vineam, messem, olivetum, tectum quo-
que ipsum, vel dum præterveharis, inspicere res
commodi est. Quapropter missus a nobis et tibi per-
venis. Namque erit talis viæ tuæ causæque nostræ
conditio, ni fallor, atque opportunitas, ut pro bene-
ficio civitati posse imputare quindocunque videaris,
quod tuos videris. Vale.

154 EPISTOLA XXI.

Sidonius Sacerdoti et Justino suis salutem.

^a Victorinus patruus vester, vir ut egregius, sic in-
decunque doctissimus, cum cætera potenter, tum
potentissime condidit versus. Mihi quoque semper a
parvo cura musarum. Nunc vos parenti venitis hæ-
redes, quam jure, tam merito. Illicet ego poetæ
D

^c Sic legendum, non *fascium tributario*. Etiam, in-
quit, cum expensam itineris in se ipsos recipiunt, tri-
butorumque oneribus eorum causa nihil accedit. Le-
gatis enim decerni solet viaticum. Arcadius libro de
Muneribus civilibus, D. de muneribus et honoribus :
Legati quoque qui ad sacrarium principis mittuntur,
*viaticum quod legativum dicitur, interdum solent acci-
pere.*

^d Quæri potest, cum tempora non discrepent, an
hic sit Victorius Aquitanus qui Cyclum Paschalem
Hilari archidiaconi, Romani postea pontificis, rogatu
composuit, Constantino et Rufo coss., ut ex ejus ad
Hilarum epistola patet. Victorii autem ex fratre nepotum
Justini et fratris, tacito nomine iterum meminit
in Proœmptico.

proximus flo professione, vos semine. Ergo justissimi A dat, ut jungitur. Ideoque patrimonia tenete, data
mum est, ut die functo sic quisque nostrum succe- carmina. Valete.

LIBER SEXTUS.

155 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius domino a papæ Lupo salutem.

Benedictus Spiritus sanctus et pater Dei omnipotentis, quod tu pater patrum, et episcopus episcoporum, et alter sæculi tui Jacobus, de quadam specula caritatis, nec de inferiori Hierusalem, tota Ecclesiæ Dei nostri membra superinspicis; dignus qui omnes consoleris infirmos, quique merito ab omnibus consularis. Et quid nunc ego dignum dignationi 156 huic putris et fetida reatu terra respondeam? Colloquii salutaris tui, et indigentiam patiens et timorem, recordatione vitæ plectibilis adducor, ut clamem tibi, quod dixit Domino tuus ille collega: *Ezi a me, quia homo peccator sum, Domine (Luc. v, 8)*. Sed si iste B timor non temperetur affectu, vereor ne Gerasenorum detinuar exemplo, discedas a finibus meis. Quin potius illud, quod mihi conducibilius est, colleprosi mei te proposita conditione constringam, ut aiam tibi: *Si vis, potes me mundare (Matth. viii, 2)*. Qua ille sententia non plus de Christo quid peteret prodidit, quam qui crederet publicavit. Ergo ne cum sis procul aobiguo prius omnium toto, qua patet, orbe pontificum, cum prærogativæ subjiciatur, cum censura tuæ attemat etiam turba collegii; cum in gravitatis vestræ comparisonem, ipsa etiam grandævorum corda purascant; cum post desudatas militiæ C Lirinensis excubias, et in apostolica sede e novem jam decursa quinquennia, utriusque sanctorum ordinis quemdam te conclamatissimum primipilarem spiritualia castra venerentur: tu nihilominus hastatorum antesignatorumque paulisper contubernio sequestratus, ultimos calones tuos lixasque non despicias, et ad extimos trahariorum qui per insipientiam suam adhuc ad carnis sarcinas sedent, crucis diu portatæ vexilla circumfers, ac manum linguæ porrigis in conscientia vulneratis. Nosti, ut apparet, ex adversa acie sauciatos, dux veterane, colligere; et

a Episcopo Tricassino. In hunc librum et sequentem congestæ sunt epistolæ ad episcopos scriptæ. Gallicanorum autem ejus ævi pontificum Sidonii iudicio facile princeps Lupus, cum cæteris rebus, tum Britannica legatione, et peccati civibus suis Attilæ gloria clarus.

b Insulanam angelicæ congregationis militiam dixit Faustus Reiensis epistola 5 ad Ruricum, de Lirino eadem loquens, quæ commune tunc erat saculum abdicantibus gymnasium. In ea versatum fuisse Lupum non solum hic locus ostendit, et lib. viii, epist. 14, sed Eucherius quoque ad Hilarium de laude eremi: *Hæc habuit, inquit, reverendi nominis Lupum, qui nobis illum ex tribu Benjamin Lupum retulit: hæc habuit germanum ejus Vincentium, interno genman splendore perspicuam*. Lupi fratrem dicit Vincentium presbyterum, clarissimi nominis scriptorem. Quin horum potissimum meminisse apud Hilarium Arelatensem videtur, quod Hilarii sororem Pimeniolam Lupus in matrimonio quondam habuerat.

peritissimus tubicen ad Christum a peccatis recepti canere; 157 et evangelici pastoris exemplo non amplius lætatis, si permancant sani, quam si non remaneant desperati. Te ergo norma morum, te columna virtutum, te, si blandiri reis licet, vera, quia sancta, dulcedo, despiciatissimi vermis ulcera digitis exhortationis contrectare non piguit: tibi avaritiæ non fuit pascere monitis animam fragilitate jejunam; et de apotheca dilectionis altissimæ, sectandæ nobis humilitatis propinare mensuram. Sed ora, ut quandoque respiscam, quantum meas deprimat oneris impositi massa cervices. Facinorum continuatione miser eo necessitatis accessi, ut is pro peccato populi nunc orare compellar, pro quo populus innocentum vix debet impetrare si supplicet. Nam quis bene medelam æger impartiat? quis febriens d arrotanti tactu pulsum distinguat incollemem? quis desertor scientiam militaris rei jure laudaverit? qui escaulentus absternium competenter arguerit? Indignissimus mortalium necesse habeo dicere quod facere detrecto: et ad mea ipse verba damnabilis, cum imperem quæ non impleo, idem in me quotidie cogor dictare sententiam. Sed si tu inter me et illum cui conerucifigeris, Jesum Christum Dominum nostrum, pro scelerum meorum populo, junior mage quam minor Moses, intercessor assistas; non ulterius descendemus in infernum viventes; nec per carnalium vitiorum incentiva flammatis, ad altare Domini ignem diutius accendimus alienum. Quia quamquam nos, ut pote reos, gloriæ libra non respicit: 158 satis tamen superque gaudebimus, si precatu tuo levare valeamus interioris hominis nostri, et si non integrum ad remunerationem, certe vel cicatricatum pectus ad veniam. Memor nostri esse d gnare, domine papa.

EPISTOLA II.

Sidonius papæ e Pragmatio suo salutem.

Venerabilis f Eutropia matrona, quod ad nos

e Annos 45. Quibus ex verbis cardinalis Baronius æra subducta colligit Sidonium, qui non multo post adeptum episcopatum hanc epistolam scribebat, in episcopali cathedra sedere cœpisse anno Christi 472. Is enim Lupi erat in episcopatu 45.

d In aliquibus libris, *arroganti et ægrolanti*.

64 e Cujus sedis fuerit episcopus, non liquet. Qui enim Augustodunensem fuisse conjiciunt, Euphronii successorem qui interfuit synodo Epaunensi, manifesto argumento revincuntur, quod Epaunorum hoc tempore anistes fuerit Euphronius: cujus nomen una cum Pragmatio subscriptum cum legatur in epistola Fausti ad Lucidum, sequitur ut Pragmatius hic diversus sit ab Epaunensi.

f Vidua Arverna, cujus filius Agrippini filiam duxerat. Hanc etiam levi conjectura S. Eutropiam esse putant, cujus nomen in martyrologium relatum est xvii kalendas Octobris. Liceat autem cum singulari exempli femina alteram componere, cujus egregias sexuique decentissimas virtutes prædicat

spectat, singularis exempli (quæ parcimonia et humanitate certantibus : non minus se jejuniis, quam cibis pauperes pascit, et in Christi cultu pervigil, sola in se compellit peccata dormire) mœroribus orbitatis necessitate litis adjecta, in remedium mali duplicis perfectionem vestræ consolationis expetere festinat, gratanter habitura, sive istud tibi peregrinatio brevis, seu longum computetur officium. Igitur præfata venerabilis fratris mei nunc jam presbyteri Agrippini, ne injuriosum sit dixisse nequitiis, certe fatigatur argutiis : qui abutens imbecillitate matronæ, non desistit spiritalis animæ serenitatem sæcularium versutiarum flatibus turbidare : cui filii, nec post multo nepotis amissi, duæ pariter plagæ recentes, ad diuturni viduæ vulnera adduntur. Tentavimus inter utrumque componere nos maxime quibus in eos novum jus professio, vetustumque faciebant amicitia, aliqua censescentes, suadentes quæpiam, plurima supplicantes, quodque miremini, in omnem concordia statum **159** promptius a feminea parte discessum est. Et quoniam se alius profuturum filia paterna jactaret prærogativa, nurui tamen magis placuit munificentia socrualis oblatio. Jurgium interim semisupitum vestris modo sinibus infertur. Pacificate certantes, et pontificalis auctoritate censuræ suspectis sibi partibus indicite gratiam, dicite veritatem. Sancta enim Eutropia, si quid vadimonio meo creditis, victoriam computat, si vel post damna non litiget. Unde et suspicor vobis unam pronuntiandam domam discordiosam, licet inveniatis utramque discordem. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA III.

Sidonius domino papæ a Leontio salutem.

Etsi nullis hortatibus primordia nostræ professionis epitaphium quod in veteri S. Petri basilica Romæ visebatur. Est autem hujusmodi :

GABINIA GAUDENTIA H. F. IN
QUA FUIT INIMITABILIS CASTI
TAS IN PROBISSIMA VERE
CUNDIA INCOMPARABILIS IN
NOCENTIA PERPETUA QUIE
SCIT IN PACE QUÆ VIXIT ANN.
XVIII. M. XI. D. XXI. VARIUS VI
CTOR CONJUGI B. M. D. XII. KAL.
AUGUST.

* Episcopo Arelatensi. Multa sunt in verbis Sidonii quæ Arelatem designent ; ut quod ait de privilegio loci et de togatis illic perorantibus. Arelatensium autem episcopum his temporibus fuisse Leontium, nulla est dubitatio. Hoc enim ostendunt Hilari papæ epistolæ : ex quibus etiam docemur Leontium sedem inisse anno 462, hoc est decem plus minus annis ante Sidonium. Synodus præterea Arelatensis cujus meminit Faustus, cui præfuit idem Leontius : et Kuricii epist. 15 ad Aeonium, in qua Leontio tunc vita functo Aeonium successisse significat. Leontius Forojuliensis de quo vir doctus suspicatur, Sidonio auctor fuit, Burdegalensis posterior.

† Ennodius Symmacho papæ lib. iv, epist. 22 : *Erigat parvulos implorata coronæ vestrae miseratio. Id est auctoritas tua, miseratio vestra. Ut purpuram interdum pro principe dicimus, sic coronam pro clerico : quia hæc insigne est clerici, ut illa principis. Augustinus Proculiano epist. 147 : Per coronam nostram nos adjurant vestri : per coronam vestram vos adjurant nostri.* Tonsura clericalis ita olim fiebat, ut

nis animatis, neque sitim ignorantia hæcenus sæcularis ullo supernæ rigatis imbre doctrinae ; non ego tamen tantum mei meminens non sum, ut a meis præsumam partibus æquali officiorum lance certandum. Nam cum nostra mediocritas ætate vitæ, tempore dignitatis, privilegio loci, laude scientiæ, dono conscientia vestrae facile vincatur ; nullum meremur, si par expectamus alloquium. Igitur non incusantes silentium vestrum, sed loquacitatem nostram potius excusare nitentes, commendamus apicum portio-rem : cujus si peregrinationem prompto favore fovetis, grandis **160** actionibus illius portus securitatis aperitur. Negotium huic testamentarium est : latent eum propriarum merita chartarum. Togatorum illic perorantium merita peritiam consulere perrexit ; B pro victoria computaturus, si se intellexerit jure superari ; modo ne sibi suisque desidia vitio peperam cavisse culpetur. Hunc eatenus commendare præsumo, ut si eum instruere dignanter advocatio consulta fastidit, auctoritas coronæ tuæ dissimulantibus studeat excudere responsi celeritatem. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA IV.

Sidonius domino papæ Lupo salutem.

Præter officium quod incomparabiliter eminenti apostolatu tuo sine fine debetur, et si absque intermissione solvatur, commendo supplicum bajulorum pro nova necessitate vetustam necessitudinem : qui in Arvernam regionem longum iter, his quippe temporibus, emensi, casso labore venerunt. Namque unam a feminam de affectibus suis, quam forte a Varogorum (hoc enim nomine indigenas latrunculos nuncupant) superventus abstraxerat, isto deductam ante aliquot annos, istique distractam, cum non falso incirculus tantummodo capillorum emerent, instar coronæ. Sic enim describit Gregorius Turon. de Nicetio Trevirorum episcopo : *S. Nicetius, inquit, ab ortu suo clericus est designatus : nam cum partu fuisset effusus, omne caput ejus, ut est consuetudo puerorum, a capillis nudum quidem cernebatur : in circuitu vero mediorum capillorum ordo apparuit, ut putares ab iisdem coronam clerici fuisse signatam.* Hodie apud nos antiquam coronæ formam **65** soli fere monachi retinent, et pueri vocales symphoniæ. Nam brevis ille orbis in vertice quo cleri pars magna utitur, insolens olim atque inusitatus in Ecclesia fuit, ut docet canon 40 concilii IV Toletani.

* De familia propinquam. Paulinus auctor Eucharistici :

Cum mihi plena domus caris affectibus esset.

Et post alia :

jam dudum cunctis affectibus expertis

Prima socru ac matre, debuit et conjugæ functa.

† Sidonius ipse interpretatur indigenas latrunculos. Proprie tamen Vargi dicebantur extorres, et patria expulsi : ut in lege Ripuaria 87 et in Salica 57 : *Si quis corpus jam sepultum exfodierit, et exposuerit, wargus sit, hoc est expulsus de eodem pago.* Nimirum ex profugis exsulis indigenæ fiunt latrones. Non dissimili sensu aliquando dicti sunt et Bagaudæ. Aurelius Victor in Diocletiano : *Excilia manu agresium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant.* Item Scamari, legum Longobardarum titulo 1 apud Jornandem in Geticis. Egyptus in Vita S. Severini : *Istri fluentia prætermeas latrones properanter insequitur, quos vulgus Scamaros appellabat.*

cessionem (quanquam id ad causam subjiendam A minus attinet); cum sis igitur e semine poetæ, cui procul dubio status dederant litteræ, si trabæ non dedissent: quod etiam nunc auctoris culta versibus verba testantur, a quo studia posterorum, ne parum quidem, quippe in hac parte, degeneraverunt: inmane narratu est, quantum **133** stuporem sermonis te Germanici notitiam tanta facilitate rapuisse. At qui pueritiam tuam competenter scholis liberalibus meministi imbutam, et sæpenumero acriter eloquenterque declinasse coram oratore, satis habeo comportum. Atque hæc cum ita sint, velim dicas, unde subito hauserunt pectora tua euphoniæ gentis alienæ; ut modo mihi post ferulas lectionis Maronianæ, postque desultatam varicosi Arpinatis opulentam loquacitatemque, a quasi b de Hilario vetere novus falco prurumpas? c Estimari minime potest, quanto mihi cæterisque sit risui, quoties audio, quod te præsentem formidet facere linguæ suæ barbarus barbarismum. Astupet tibi epistulas interpretanti curva Germanorum senectus, et negotiis mutuis arbitrum te discipulatoremque desumit. Novus Burgundionum Solon in legibus disserendis; novus Amphion in citharis, sed tricordibus temperandis, amaris, frequentaris, expecteris, oblectas, eligeris, adhiberis, decernis, audiris. Et quanquam æque corporibus ac sensu rigidi sint indolatilesque, amplectuntur in te pariter et discunt sermonem patrum, cor Latinum. Restat hoc unum, vir facetissimè, ut nibilo segnius, vel cum vacabit, aliquid lectioni operis impendas, custodiasque hoc, prout es elegantissimus, temperamentum, ut ista C tibi lingua teneatur, ne ridearis; illa exerceatur, ut rideas. Vale.

Hb. i epistolarum Syagrium consulens trans Alpes habitasse significat, de Lugduno intelligendum est.

a Petrus Colvius ex ms. Claromontensi: quasi, de Syagrio vetere novus Franco prorumpas?

b Sic libri plerique: alii varie *haritua* vel *harilio*, ut difficile sit statuere quid potissimum scripserit Sidonius. Sensus est, Ut vidaris mihi ex avi patria in exoticam mutatus, ex Gallica in Germanicam. Pari elegantia Ruricius lib. i, epist. 3 ad Hesperium, ex Arione in Orpheum repente mutari dixit, pro eo quod est, doctum subito fieri ex rustico. **55** Scilicet, inquit, tam consuetudinis meæ immemor, quam rusticitatis oblitus, quasi ex Arione in Orpheum repente mutatus, velim disertissimis auribus tuis ore garrulo non tam officiosus quam injuriosus existere.

c Thaumasti fratri, Sidonii consanguineo.

d Burgundionum regi, Clotildis nostræ, ut reor, patri. Quatuor hoc tempore Burgundionibus reges imperabant, Gundobaldus, Gundegiselus, Chilpericus et Guodomarus, Gundeuci, ut Gregorius, lib. ii, cap. 28, docet, filii, ejus qui post Gundacarium ab Aetio casum, regnum obtinuit, cum altero Chilperico fratre: quorum meminit Jornandes in rebus Geticis. Itaque ambigi posset de utro Chilperico agat Sidonius, nisi epistola sequenti tetrarchiam appellaret, quatuor fratres designans qui simul regnabant. Jam quod Chilpericum hanc non regem, sed magistrum militum vocat, eo more facit, quo Sigismundum Gundobaldi filium Alcimus Avitus patricium, Hilarius papa Gunducium seu Gundecum, aut, ut est apud Jornandem, Gundacum horum quatuor patrem, ma-

134 EPISTOLA VI.

Sidonius e Apollinari suo salutem.

Cum primum ætas decessit autumno, et Arvernorum timor potuit aliquantisper ratione temporis temperari, Viennam veni: ubi Thaumastum germanum tuum, quem pro jure vel sanguinis vel ætatis, reverenda familiaritate complector, moestissimum inveni. Qui quanquam recenti cælibatu granditer afficiebatur, pro te tamen parum minus anxius erat. Timebat enim verebaturque, ne quam tibi calumniam turbo barbaricus, aut militaris concinnaret improbitas. Namque confirmat d magistro militum Chilperico, victoriosissimo viro, relatu venenato quorum sceleratorum fuisse secreto insusurratum, tuo præcipue machinato, e oppidum Vasionense f partibus novi principis applicari. Si quid hinc tibi tuisque suspicionis incurrat, raptim doce recursu familiarium paginarum; ne vobis sollicitudinis aut præsentis meæ opportunitas pereat. Curæ mihi peculiariter erit, si quid tamen cavendum existimabis, ut te faciat aut gratia impetrata securum, aut explorata iracundia cautiorem. Vale.

EPISTOLA VII.

Sidonius Thaumasto suo salutem.

Indagavimus tandem, qui apud e tetrarcham nostrum germani tui, et e diverso partium, novi **135** principis amicitias criminarentur, si tamen fidam sodalium sagacitatem clandestina delatorum non fefelleret vestigia. Hi nimirum sunt, ut idem coram positus audisti, quos se jam dudum perpeti inter clementiores barbaros Gallia gemit. Hi sunt quos timent etiam qui timentur. Hi sunt quos hæc peculiariter provincia manet inferre calumnias, deferre personas,

gistrum item militum appellat, in epistola ad Leonium episcopum Arelatensem.

e Quod Vasio Vocontiorum Pomponio Melæ et Plinio, *Ὀυασιῶν* Ptolemæo. Posterior ætas Vasense dixit pro Vasionensi. Sed Vocontiorum fines olim in provincia Viennensi latissime patuerunt. Plinii verba sunt lib. iii, cap. 4: *Vocontiorum civitatis federatæ duo capita, Vasio et Lucus Augusti: oppida vero ignobilia* 49. At Luci hodie nomen obscurum et jam olim a Fabii Valentis exercitu incendio deformatum narrat Tacitus lib. i Historiæ. Clarior fama urbis Deensis, quæ Colonia Dea Augusti Vocontiorum dicitur in lapide Arelatensi. Fuit et Mons Seleucus inter oppida Vocontiorum, Magnentiana clade nobilis: sed cujus nomen apud omnes ferme depravatum est. Nam apud Socratem *Ματροσάλευκος* legitur, apud Sozomenum *Μοντιοσάλευκος*; alibi *Μούρος Σάλευκος*: vera appellatio quam Historia Tripartita retinet, Mons Seleuci, Lucum inter et fines Vocontiorum, ac Vapincum, ut ex itinerariis Æthici ac Burdigalensi videre est. Tridui plus minus itinere abest Lugduno. Quare ad montem Seleuci referendum est quod Mursæ hac in parte tribuit Socrates lib. ii, cap. 27.

f Non dubium quin novam principem appellet, qui Romæ cœperat imperare: sed quemnam intelligat, in tanta principum quo tum paucis annis accidit, mutatione et varietate non liquet.

g Chilpericum, qui Lugduni rerum potiebatur, diviso tunc in quatuor regna Burgundionum imperio.

afferre minas, auferre substantias. Hi sunt quorum laudari audis in otio occupationes, in pace prædas, inter arma fugas, inter vina victorias. Hi sunt qui causas morantur adhibiti, impediunt prætermisisti, fastidiunt admoniti, obliviscuntur locupletati. Hi sunt qui emunt lites, vendunt intercessionem, deputant arbitros, iudicanda dictant, dictata convellunt, attrahunt litigatoros, protrahunt audiendos, trahunt addictos, retrahunt transigentes. Hi sunt quos si petas etiam nullo adversante beneficium, piget promittere, pudet negare, poenitet præstitisse. Hi sunt quorum comparationi digitum tollerent ^a Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus et Pallas. Hi sunt qui invident tunicatis otia, stipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia provincialibus, ^b flamina municipibus, arcaris pondera, mensuras allectis, salaria tabulariis, dispositiones numerariis, prætorianis sportulas, civitatibus inducias, vectigalia publicanis, reverentiam clericis, originem nobilibus, consessum prioribus, congressum æqualibus, cinctis ¹³⁶ jura, discinctis privilegia, scholas instituendis, mercedes instituentibus, litteras institutis. Hi sunt qui novis opibus ebrui, ut et minima cognoscas, per utendi intemperantiam produnt imperitiam possidendi. Nam libenter incedunt armati ad epulas, albat ad exsequias, pelliti ad ecclesias, pullati ad nuptias, ^c castorinati ad litanias. Nullum illis genus hominum, ordinum, temporum, cordi est. In foro Scythæ, in cubiculo viperæ, in convivio scurræ, in exactionibus harpyiæ, in collo-

A. pardi, ad facetas ursi, ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, ad consumendum minotauri. Spes firmas in rerum motibus habent, dubia tempora certius amant, et ignavia pariter conscientiaque trepidantes, cum sint in prætorii leones, in castris lepores, timent fœdera, ne discantur; bella, ne pugnent. Quorum si nares afflaverit uspiam rubiginosi aura marsupii, confestim videbis illic et oculos Argi et manus Briarei, et Sphingarum ungues, et perjuriam Laomedontis, et Ulyssis argutias, et Sinonis fallacias, et fidem Polymnestoris, et pietatem Pygmalionis adhiberi. His moribus obruunt virum non minus bonitate quam potestate præstantem. Sed quid faciat unus undique venenato vallatus interprete? Quid inquam faciat, cui natura cum bonis, vita cum malis est? Ad quorum ¹³⁷ consilia Phalaris cruentior, Mida cupidior, Ancus jactantior, Tarquinius superbior, Tiberius callidior, Caius periculosior, Claudius socordior, Nero impiorior, Galba avorior, Otho audacior, Vitellius sumpuosior, Domitianus truculentior redderetur. Sane quod principaliter medetur afflictis, temperat ^d Lucumonem nostrum Tanaquil sua, et aures mariti virosa susurronum face completas opportunitate salsi sermonis eruderat. Cujus studio scire vos par est; nihil interim quieti fratrum communium apud animum communis patroni ^e juniorum Cibyatarum venena nocuisse, neque quidquam (Deo propitiante) nocitura; si modo quandiu præsens potestas ^f Lugdunensem Germaniam ^g regit, nostrum suumque Germanicum præsens Agrippina moderetur. Vale.

EPISTOLA VIII

Sidonius & Secundino suo salutem.

Diu quidem est, quod te hexametris familiariter inservientem stupentes prædicantesque lectitabamus.

^d Chilpericum regem uxor. Quia Lucumonem, hoc est Tarquini Prisci, uxor fuit Tanaquil, figurate hæc nomina transfert ad Chilpericum et uxorem: ut paulo inferius, Germanici et Agrippinæ nominibus eisdem designat, quia Agrippina uxor fuit Germanici patris Caligulae.

^e Qui moribus referant fratres illos Tlepoleum et Hieronem et Cybiri Ciliciæ, quorum opera usus Verres in deprædanda Sicilia. De his Cicero 6 Verrina. Urbis vero nomen corrupit, qui aliter scribunt vel enuntiant. Sic enim Cybiratarum ipsorum nummus antiquus, in quo scriptum est ΚΙΒΥΡΑΤΩΝ, et Cybiratica civitas recte apud Tacitum IV Annalium.

^f Sic appellat Lugdunensem regionem, in qua Burgundiones Germani dominabantur. Nihil Sidonio familiarius quam in Germanorum nomine ludere, cum de Burgundionibus est sermo, qui ex Germania, ut dixi, prodierant. Supra epist. 5, *curva Germanorum senectus*. Carmine 12, *et Germanica verba sustinentem*. Germaniam sane partem illam Galliæ quam Burgundiones ⁵⁷ occupant, quæ proprio dehinc nomine Burgundia nuncupata est, eo modo dici licuit, quo Britanniam insulam scimus Saxoniam transmarinam a nonnullis scriptoribus interdum vocitatum, ab Anglis qui e Saxonia eo trajecerant.

^g Lugdunensi, cujus ut poetæ jam mentio fuit lib. II, epist. 10.

⁵⁶ ^a Cæsariani omnes liberti, pravo ingenio, delationumque infamia clari: Narcissus, Pallas et Licinius Claudii Augusti; Massa, Marcellus et Carus Neronis; Asiaticus Vitellii; Parthenius Domitiani: de quibus Seneca, Persius, Juvenalis, Martialis, Tacitus, Plinius uterque, Suetonius et Dio.

^b Flaminia, flaminum sacerdotia. Flaminii vocem pro flaminio agnoscunt veteres glossæ, et inscriptio Alæ Julæ.

L. FL. VALENS
OB HONOREM
FLAMINII
B. P. D.

Id flaminicum munus dicitur in alia inscriptione antiqua. Flamines autem in municipiis fuisse constat, et peculiariter municipiis tributos, ut provinciis sacerdotes. Drepanius Pacatus in panegyrico, *reverendos municipali purpura flamines, insignes apicibus sacerdotes*. Novella Martiani 15, *Ne flaminii municipali, sacerdoti provinciarum liceret habere uxorem ancillam*.

^c Castorina, seu fibrina veste amicti. Isidorus originum XIX: *Fibrinum, inquit, lana castorum, et fibrina vestis, tramam de fibri lana habens, castorina*. Ambrosius de dignitate sacerdotii: *Castorinas quærimus et sericas vestes: et ille se inter episcopos credit altiore, qui vestem induerit clariorem*. Eodem spectant latrinæ pelles in Carolo Eginarbi.

^d Sironi notam in hunc locum contra Savaronem confirmat Wesselingus ad Vett. Romanorum Itiner., pag. 568.

Erat siquidem materia jocunda, seu nuptiales tibi thalamorum faces; sive perfossæ regis icibus feræ describerentur. Sed triplicibus trocheis nuper in metrum henlecasyllabum compaginatis nihil ne tuo quidem iudicio simile fecisti. Deus bone! quid illic inesse^a fellis, leporis, piperatæque facundiæ minime tacitus inspexi? nisi quod ferventis fulmen ingenii, et eloquii salsa libertas, **138** plus personis forte, quam cau- is impediabantur: ut mihi non figuratius Constantini domum vitamque videatur, vel pupugisse versu gemello^b corus Ablavii, vel momordisse, distichio tali etiam palatinis foribus appenso.

Saturni aurea sæcla quis requirat?
Sunt hæc gemmeæ, sed Neroniana.

Quia scilicet prædictus Augustus, iisdem fere temporibus, exstinxerat^c conjugem Faustam calore balnei, filium Crispum frigore veneni. Tu tamen nihilo segnius operam saltem facietis satyrarum coloribus intrepidus impende. Nam tua scripta, ^d nostrorum

^a In aliquibus mss., *mellis*.

^b Nondum consul fuerat, sed quinto post anno consulatum cum Basso gessit, anno imperii Constantini 25. Crispum autem a patre necatum anno 20 Græci fere ac Latini auctores consentiunt. Ablavii porro versuum in Constantinum unus omnium veterum meminit Sidonius.

^c Ordo præposterus. Nam Crispum prius occidit, deinde Faustam. Veneni autem Crispo dati solus auctor est Sidonius, et post Sidonium Gregorius Turonicus. Cætera fuse, sed quod solet odio Constantini, Zosimus lib. II. Historia Hippolyti et Phædræ fabulis simillima. De qua cum multi varia narrent, haud scio quam exploratum videri possit, quod in collectaneis antiquis *θεράπειαν* urbis Constantinopolitanae, quæ in multis bibliothecis occurrunt, memini me legere, Constantinum Crispo filio a se interfecto, cum facit errorisque dolore ictus esset, statuum argenteam auro superfusam, capite aureo, cum hoc titulo posuisse, *ΗΔΙΚΗΜΕΝΟΣ ΥΙΟΣ ΜΟΥ*, *filius meus injuria læsus*. Cuius rei vindices laudant Herodotum atque Hippolytum chronographos.

^d Burgundionum. Distinxerat Secundinus (sic enim nostra est conjectura) satyricum dentem in tetrarchas illos fraires de quibus ante dictum est. Nota autem sunt omnibus tragica funera reginæ domus: in qua Gundobaldus duorum fratrum sanguine manus imbuat, Chilperici et Gundemari, quorum ipse armis regni parte antea fuerat ejectus: Chilperici etiam conjugem Sidonio supra laudatam aquis obruit. Hoc igitur est argumentum, quod comparat cum Constantini. Scimus ad hæc ex Ennodii Epiphonio, Gundobaldum post hæc facinora Lugduni, Gundegisclum fratrem Genavæ regni solum habuisse.

^e De Apollinaris Sidonii avi præfectura prætorii Galliarum, docuit nos ejus epitaphium lib. III, epist. 42. Rusticus autem Aquilini avus, est Decimius Rusticus is, quem scripserat Renatus Frigeridus, ex magistro officiorum præfectum item ab iisdem tyrannidis creatum fuisse post Apollinarem. Ita par utriusque dignitas. De morte, idem Frigeridus apud Gregorium Turon. lib. II, cap. 9: *Iisdem*, inquit, *diebus præfectus tyrannorum Decimius Rusticus, Agræcius ex primicerio notariorum Jovini, multique 58 nobiles, apud Arvernos capti a ducibus Honorianis, et crudeliter interempti sunt* post debellatam Constantini tyrannidem. Idem præterea Rusticus videtur, quem testatur Olympiodorus apud Plotinum, in nuptiis Placidie et Ataulfi epithalamium cum Attalo et Phæbadio cecinisse.

^f Qui e Britannia tyrannidem in Gallias transtulit, sedemque fixit Arclate. Inde ad occupandas Hispanias

A villis proficientibus tyrannopolitarum, locupletabuntur. Non enim tam mediocriter intumescunt, quæ nostra iudicia, sæcula, loca, fortunatos putant; ut de nominibus ipsorum quandoque reminiscendia sit posteritas laboratura. Namque improborum probra, æque ut præconia bonorum, immortalia manent. Vale.

EPISTOLA IX.

Sidonius Aquilino suo salutem.

In meo ære duco, vir omnium virtutum capacissime, si dignum tu quoque putas, ut quantas habemus amicitiarum causas, tantas habeamus ipsi amicitias. Avitum est quod repo-co: testes mihi impræsentiarum avi nostri super hoc negotio^e Apollinaris et Rusticus advocabuntur; quos laudabili familiaritate conjunverat litterarum, **139** dignitatum, periculorum, conscientiarum similitudo: cum^f in Constantino inconstantiam, ^g in Jovino facilitatem, ^h in Gerontio perfidiam; singula in singulis, omniaⁱ in Dardano

Constantem filium misit cum Gerontio magistro militum, et Apollinare avo præfecto prætorii. Zosimus lib. VI: *Ἐπὶ τοῦτοις ὁ Κωνσταντὸς εἰς τὴν Ἱσπανίαν διέβη, στρατηγὸν μὲν Τίραντιον ἔχων, Ἀπολλινάριον δὲ τῆς αἰχμῆς ὑπαρχόν.* Idem Zosimus Apollinarem post hæc a Constantino præfectura spoliatum tradit: quæ fortasse est inconstantia, quam notat Sidonius. Hujus porro Constantini consulatus indicium est in lapide Trevirensi, cujus Græcam inscriptionem protulit Josephus Scaliger lib. V de Emendatione temporum, hoc modo.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΕΥΧΕΒΙΑ ΕΝ ΕΙ
ΡΗΝΗ ΟΥΧΑ ΙΕΡΟΚΟΜΗΤΙΚΗ ΑΠΟ
ΚΩΜΗΣ ΑΔΑΝΩΝ ΖΗΓΑΘΑ ΜΙ
ΚΡΟΝ ΠΡΟΣ ΕΤΩΝ ΙΕ. ΥΠΑΤΕΙΑ
ΟΝΟΡΙΟΥ ΤΟ Η. ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝ
ΤΙΝΟΥ ΤΟ Α. ΜΗΝ ΠΑΝΕΜΟΥ
ΙΒ. ΗΜΕΡΑ ΚΙ. Β. ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ

^C Querit Scaliger, et ignorare se fatetur, quis sit iste Constantinus Honorii collega in VIII consulatu. Mihi dubium non est quin hic sit Constantinus tyrannus, qui biennio ante venerat in Gallias, atque his in potestatem redactis, consulatum ediderat, anno Christi 409, collegam se Honorio Augusto consuli ascribens, cum quo, ut Olympiodorus Thebæus scribit, concordiam imperiique societatem affectarat.

^e Qui et ipse purpuram induit, quo tempore Constantinus Arelate obsessus ab Honorii ducibus tenebatur: a quibus itidem cum Sebastiano fratre quem tyrannidis participem fecerat, armis oppressi, Narbone tandem, ut Iadius noster narrat, interfecti sunt.

^h Adversus Constantinum et Constantem. Nam cum Gerontio Constans Hispaniam commisisset, ille subito mutata voluntate barbaros concitavit Maximumque clientem suum regis insignibus ornatum in Hispania relinquentem, trajecto in Galliam exercitu, Constantem Viennæ captum interfecit. Orosius lib. VII, Sozomenus lib. IX, cap. 13.

ⁱ Claudio Postumo Dardano, præfecto prætorii Galliarum: cujus maxime industria Jovinus tyrannus averso ab **59** ejus societate Ataulfo rege oppressus est, ut Tiro Prosper in Chronico tradit: quod etiam confirmat Olympiodorus. Dardani præfecturæ testis est Honorii lex 417 cod. Theod. de decurionibus; et vetus inscriptio quæ haud procul Sistario provincie II Narbonensis cernitur in rupe opere humano divisa, quam vulgo Petram scissam vocant.

CL. POSTUMUS DARDANUS V. INL. ET PATRICIÆ DIGNITATIS. EXCONSULARI PROVINCIÆ VIENNENSIS. EX MAGISTRO SCRINI LIB. EXQUÆST. EXPRÆF. PRÆT. GALL.

crimina simul exsecrarentur. Ætateque media, patres nostri sub uno contubernio, vix dum a pueritia, in totam adolescentiam evecti, principi Honorio a tribuni notariique militavere, tanta caritate peregrinante ut inter eos minima fuerit causa concordiae, quod filii amicorum commemorabantur. In principatu Valentiniani imperatoris b unus Galliarum praefuit parti, alter soliditati. Sed ita se quodam modo tituli amborum compensatione fraterna ponderaverunt, ut prior sine it fascium c tempore, qui erat posterior dignitate. Ventum ad nos, id est, ventum est ad nepotes: quos nil decuerit plus cavere quam ne parentum antiquorumque nostrorum per nos forte videatur antiquata dilectio. Ad hoc in similem familiaritatem, praeter haereditariam praerogativam, multifaria oportunitate compellimur: actus utriusque non minus juncta quam patria. Unus nos exerceat ludus, magister instituit; una nos laetitia dissolvit, severitas coercuit, disciplina formavit. De cetero, si Deus annuit, in anni-fer senectutis initia pulsantibus, simul, nisi respuis, amicitiae duae, animus unus; imbuamusque liberos invicem diligentes, idem velle, nolle, refugere, sectari. Hoc patrum vero jam supra vosa, si per Rusticum Apollinaremque, proavorum praedicabilium, tam reformentur corda quam nomina. Vale.

140 EPISTOLA X.

Sidonius Sapando suo salutem.

Si quid omnino Pragmaticus illustris, hoc inter reliquas animi virtutes optime facit; quod amore studiorum te singulariter amat, in quo solo, vel maxime animam advertit, veteris peritiae, diligentique resedissee vestigia. Et quidem non injuria tibi fautor est: nam debetur ab eo percopiosus litteris honor. Illic olim perorantem et rhetorica sedilia plausibili oratione frangentem, socer eloquens ultro in familiarum patriciam ascivit: licet illi ad hoc (ut sileam de genere vel censu) aetas, venustas, pudor, patrocinan-

rentur. Sed ut comperi, erubescerat jam etiam tunc vir serius et formae dote placuisse; quippe cui merito ingenii suffecisset adamari; et vere optimus quisque morum praestantius pulchritudine placet. Porro autem praetervolantia corporis decora currentis aevi profectu defectuque labascunt. Illic quoque manente sententia, Gallis post praefectus d Priscus Valerianus, consiliis suis tribunalibusque sociavit; iudicium antiquum perseverantissime tenens, ut cui scientiae obtentu junxerat sobolem, jungeret et dignitatem. Tua vero tam clara, tam spectabilis dictio est, ut illi divisio e Palæmonis, gravitas Gallionis abundantia Delphidii, Agræcii disciplina, fortitudo Alcimi, Adelpii teneritudo, rigor Magni, dulcedo Victorii, non modo non superiora, 141 sed vix æquiparabilia scribantur. Sane ne videar tibi sub hoc quasi hyperbolico rhetorum catalogo blanditus quippiam gratificatusque, solam tibi acrimoniam Quintiliani pompamque Palladii comparari non ambigo, sed potius acquiesco. Quapropter si quis post vos Latinæ favet eruditioni, huic amicitiae gratias agit, et sodalitati vestrae, si quid hominis habet, tertius optat adhiberi. Quanquam quod est gravius, non sit satis ambitus iste fastidium vobis excitaturus, quia pauci studia nunc honorant. Simul et naturali vitio fixum est radicatumque pectoribus humanis, ut qui non intelligunt artes, non mirentur artifices. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius Potentino suo salutem.

Multum te amamus: et quidem hujusce dilectionis non est erroneus aut fortuitus affectus. Namque ut sodalis tibi devinctior fierem, iudicavi. Est enim consuetudinis meae, ut eligam ante, post diligam. Quenam, inquis, in me tibi probanda placere? Dicam libenter et breviter: quorum unum fieri gratia, alterum charta compellit. Veneror in actionibus tuis, quod multa bono cuique imitabilia geris. Colis ut qui solertissime, ædificas ut qui dispositissime, ve-

ET NEVIA GALLA CLAR. ET INL. FEM. MATERFAM. EJUS LOCO CUI NOMEN THEOPO LI EST VIARUM USUM CÆSIS UTRIMQUE MONTIUM LATERIB. PRÆSTITERUNT. MUROS ET PORTAS DEDERUNT. QUOD IN AGRO PROPRIO CONSTITUTUM TUE TIONI OMNIUM VOLUERUNT ESSE COM MUNE. ADNITENTE ETIAM V. INL. COM. AC FRATRE MEMORATI VIRI CL. LEPIDO EXCONSULARI GERMANIÆ PRIMÆ. EX MAG. MEMORIÆ EXCOM. RERUM PRIVAT. UT ERGA OMNIUM SALUTEM EORUM STUDIUM ET DEVOTIONIS PUBL.: : TITULUS POSS.: : OSTENDI.

Egregium insignis operis monumentum: ex quo non solum Dardani et Neviae Gallæ uxoris nomina didicimus, sed varias præterea ejusdem et Claudii Lepidi fratris dignitates. Dardano item scribunt Hieronymus et Augustinus: sed Augustinus honorum ejus non meminit, Hieronymus duplicem ejus præfecturam commemorat.

a Principis secretarii. qui aditus honorum nobili adolescentiæ. Cassiod. Senator lib. 1 Variar.: *Pater candidati sub Valentiniano principe gessit tribuni et notarii laudabiliter dignitatem: honor qui tunc daba-*

tur egregitis, dum ad imperiale secretum tales constet eligi in quibus reprehensionis vitium nequeat inveniri.

b Consularem aut præsidem in aliqua provincia Galliae fuisse oportet patrem Aquilini. Nam Sidonii pater præfectus prætorio totius Galliae præfuit, lib. viii, epist. 6.

c In aliquibus libris, *tenore.*

d Vir præfectorius. Præfectus enim prætorio Galliarum fuerat, in eoque magistratu a assessore usu genero suo Pragmatico. Et jam præfectorius erat Aviti Aug. principatu, ut docet titulus carminis 8.

e Horum omnium nihil hodie superest præter declamationes Quintiliani. Palæmonis tamen Hadriani temporum rhetoris meminit Eusebius in Chronico; Gallionis fratris sui Seneca in præfatione Quaestionum naturalium. Atticum Tironem Delphidium laudat Ausonius carmine 5 Professorum. Idem etiam Censorium Atticum Agræcium carmine 15. Atticum Hieronymus in Chronico. Adelpii memoria obscurior. Magni oratoris Romani clarior ex epist. 84 Hieronymi, et ex apologia 4 in Rufinum. Victorius fortasse rhetor est Massiliensis, cujus exstant poemata. Palladius is videtur de quo Symmachus tum aliis locis tum epist. 9, lib. 1: *Movet, inquit, novus Athenæi hospes Latiare concilium, divisionis arte, inventionum copia, sensuum gravitate, luce verborum.*

cundam pervagaturus, exspectationem nostram specie brevioris itineris elusit. Et nunc tu ipse sic multas contra fidem diebus otia bundus, ais tibi, si quas postea luserim metro nugas, mitti oportere. Annuo injunctis, quia dignus es ut talia legas. Nam carmen ipsum quod nunc e manibus elabatur, tam rusticanum est tamque impolitum. ut me non illud ad villam, sed potius e villa mittere putes. ^a Basilicam sancti pontificis confessorisque Martini, Perpetuus episcopus, dignissimus tanto prædecessore successor, multum priori, quæ fuit hactenus, capaciorem novavit. Magnum est, ut ferunt, opus nominandumque; quod in honorem talis viri factum, talis vir fecisse debuerit. Hujus me parietibus inscribere supradictus sacerdos hoc epigramma compellit, quod recensebis; ut est in his quæcunque deposcit privilegio caritatis imperiosissimus. Atque utinam molis illius pompam, sive donaria, nil hujus obsequii turpet oblatio: quod secus fore plurimum timeo. Nisi forsitan inter omnia venusta sic epigrammatis istius fœditas placeat, ut niger nævus candido in corpore: qui quidem solet sic facere risum, quod accipere suffragium. Sed quid hinc amplius? pone fistulas ipse pastorias, et elegiæ nostræ, quia pede claudicat, manum porrigere.

114 Martini corpus, totis venerabile terris,
In quo post vitæ tempora vivit honor,
Texerat hic primum plebeio machina cultu,
Quæ confessori non erat æqua suo:
Nec desistebat cives onerare pudore
Gloria magna viri, gratia parva loci.
Antistes sed qui numerat ^b sextus ab ipso,
Longam Perpetuus susulit invidiam:
Interiorem removens modici penetrale sacelli,
Amplaque tecta levans exteriori domo,
Creveruntque simul, valido tribuente patrono,
^c In spatii ædes, conditor in meritis:
Quæ Salomoniaci potis est configere templo,

ad episcopos provincie Tertie. Sic enim ex antiquis exemplaribus ibi legendum est; non Thraciæ, ut vulgo legitur inter epistolas Leonis papæ, quibus hæc parum caute inserta est, cum ejus non sit. Quartæ metropolis Senones, unde Senonia appellatur lib. vii, epist. 5, et in Notitia de Tractu Armoricanum. Cæterum Lugdunenses provincie, cum primum dividi cœperunt, duæ tantum fuere: post quatuor factæ, a Theodosio, ut conjicio. Nam a Rufio Festo duæ tantum numerantur, nec plures ab Ammiano Marcellino, qui Turones in secunda Lugdunensi collocat, Senones in prima: ut satis appareat tertiam ex secunda, quartam ex prima natam esse.

^a De hac S. Martini basilica quam Perpetuus Turonum episcopus condidit, remota vetere parvula, quam Briceus ædificarat, agit Gregorius Turon. lib. ii, cap. 14, et lib. x in elenco episcoporum. Ejus parietibus Perpetui rogatu varia diversorum poetarum inscripta fuerunt epigrammata: quæ olim collecta, nunc etiam in plerisque Sulpicii Severi codicibus ad Vitæ S. Martini caecem adjecta reperiuntur: atque inter alia Sidonianum hoc, quod nobilissimo basilicæ loco, id est in abside, incisum notant, in quam S. Martini corpus fuerat translatum: deinde alterum Paulini Petrocorii, supra ostium basilicæ a parte Ligeris: quod versibus constat 23, hoc modo.

Quisque solo adclavis mersisti in pulvere vultum,
50 et qui sequuntur. Editi enim sunt sub finem librorum vi de Vita Martini, sed sine titulo: de quibus et Paulinus ipse scribit in epistola ad Perpetuum. Sunt præterea ibidem Marini Dumiensis versiculi:

Septima quæ mundo fa' rica mira fuit.
Nam gemmis, auro, argento si splenduit illud,
Istud transgrediur cuncta metalla fide,
Livor abli mordax, phso vanturque priores,
Nil novet, aut addat garrula posteritas.
Dumque venit Christus, populos qui susceit omnes,
Perpetuo durent culinina l'erpctui.

Obtulimus, ut cernis, quod cantilenæ recentis obviam manui fuit; sed nec hoc minus, si moras necis, astra quatiemus, versibus quoque s:tiographis, si res exegerit, usuri: quos huic carmini lenitate adæquandos falso putabis. Namque efficacius, citius, ardentius natura mortalium culpam aliquam quam laudet. Vale.

115 EPISTOLA XIX.

Sidonius Florentino suo salutem.

Et moras nostras, et silentium accusas: utrumque purgabile est; namque et venimus et scribimus. Vale.

EPISTOLA XX.

Sidonius Domitio suo salutem.

Tu cui frequenter arma et armatum et armatos inspicere jucundum est; quam voluptatem putamus mente conciperes, si ^d Sigismerem regium juvenem, ritu atque cultu gentilium ornatum, ut pote sponsum, seu petiorem, prætorium soceri expetere vidisses? Illum equus quidem phaleris comptus, imo equi radiantibus gemmis onusti antecedeabant, vel etiam subsequebantur: cum tamen hoc magis ibi decorum conspiciebatur, quod præcursoribus suis, sive pedisequis, pedes et ipse medius incessit, flammis cocco, rutilus auro, lacteus serico, tum cultui tanto, coma, rubore, cute concolor. Regularum autem, sociorumque comitantium forma et in pace terribilis: quorum pedes primi perone setosus talos adusque vinciebantur; genua, crura, suræque sine tegmine.

ii scilicet quos *super ostium a parte meridiana* adjectos postea fuisse auctor est idem Gregorius lib. v, cap. 37.

^b Sextum a Martino Perpetuum dixit, quia Justinianum, opinor, et Armentium numerat qui Briceio pulso sedem ejus tenuerunt; quos in episcoporum indiculo præterit Gregorius: proinde quartum illic a Martino statuit Perpetuum. At lib. ii alium calculum secutus quintum facit.

^c Hanc ræpe causam ascribunt, qui antiquis ædificiis nova substituunt: quod videre est in Christianis monumentis antiquarum inscriptionum. Note autem in suburbana S. Felicis ecclesia quam Paulinus episcopus condidit, restant hodieque versus quos Paulini ipsius esse plerique judicant, renovata ab eo, ut est in Natali x, basilica compositos.

Parvus erat locus ante, sacris angustus agendis,
Supplicibusque negans pandere posse manus
Nunc populo spatiosa sacris altaria præbet
Officium, mediis martyris in gremio.
Cuncta Deo renovata placent, novat omnia semper
Christus, et in cumulum luminis amplificat
Sic et dilecti solum Felicis honorans,
Et splendore simul protulit et spatia.

^d Gothumne, Francum, an Burgundionem, non satis exploratum. Illud certum est, Sigismerem huic, contra quam viro docto visum sit, diversum esse a Sigismere comite Athalarici regis Italiæ, cujus mentio apud Senatorem lib. viii, epist. 2, tum quia loca et tempora discrepant, tum quia comitem illum regis sanguine ortum fuisse nihil est quod suadeat.

Præter hoc vestis alta, stricta, versicolor, vix appropinquans poplitibus exsertis, manicæ sola brachiorum principia velantes, viridantia saga limbis marginata puniceis : **116** penduli ex humero gladii balteis supercurrentibus strinxerant clausa bullatis latera rhenonibus. Eo quo comebantur ornato, muniebantur : lanceis unctis, securibusque missibilibus dextræ refertæ, clypeis lævam partem adumbrantibus, quorum lux in orbibus nivea, fulva in umbonibus, ita censem prodebat, ut studium. Cuncta prorsus hujusmodi, ut in actione thalamorum non appareret minor Martis pompa quam Veneris. Sed quid hæc pluribus? Spectaculo tali sola præsentia tua defuit. Nam cum spectarem quæ tibi pulchra sunt non te videre, ipsam eo tempore desiderii tui impatientiam desideravi. Vale.

EPISTOLA XXI.

Sidonius Apro suo salutem.

Est quidem princeps in genere monstrando partis paternæ prærogativa : sed tamen multum est quod debemus et matribus. Non enim a nobis aliquid exsilium fas est honorari, quod pondera illarum, quam quod isterum semina sumus. Sed originis nostræ definiendæ materia vel ratio sit penes physicos : nos unde hæc ista præmisimus persequamur. ^a Hædus pater tibi, mater Arverna est. Primis Hædus debetur : ergo non solis, vel propter illud exemplum nostri Maronis, quo teste Pallas sic habitus Arcas, quod pariter et Samnis, in Mezentium movere potuisset, ut peregrinus, arma Hetruscorum, ni mixtus matre Sabella, partem quoque **117** patriæ inde traxisset. Ecce habes magnum maximo auctore documentum, quod patriæ pars computanda sit et regio materna : nisi poetas, et cum ab historia non recedunt, mentiri existimabis. Igitur Arverni si portionem tui saltim vicissim jure sibi vindicant, patienter admitte querimoniam desiderantum ; qui tibi per unius oris mei officium, non unius pectoris profudere secretum. Quos palam et coram dicere puta : Quid in te mali tantum, ingrata, commisimus, ut per tot annos quondam humum altricem nunc velut hosticum solum fugias? Illic incunabula tua fovimus ;

^a Hædus Arvernus ut sedibus vicinis, ita multis sæpe privatis publicisque sæderibus conjuncti. Fidem faciat vetus ara marmorea, quæ Genio Arvernorum a Suavi quondam Æduo posita, in Hicomagi nostræ suburbano Mausiacensi cœnobio restat his verbis :

GENIO ARVERNORUM
SEX. ORCIUS SUAVIS
ÆDUUS.

^b Hic idem videri potest, quod non facile affirmarim, Fronto comes, gemina legatione functus ad Suevos in Hispaniam, primum sub Valentiniano, deinde sub Avito. Utriusque meminit **51** Idatius noster : prioris anno 41 Martiani, posterioris triennio post, his verbis : *Per Arimum Augustum Fronto comes legatus mittitur ad Suevos : similiter et a rege Gothorum Theuderico, quia fides Romano esset imperio : ut quia uno essent pacis sædere copulati, jura sæderis promissa servarent.*

^c Inferioris Arvernæ nostræ, quæ peculiari vocabulo Lemane dicta. Hujus ubertatem multis etiam

hic vagientis infantia lactentia membra formavimus ; hic civicarum bajulabare pondus ulnarum. Illic ^b avus Fronto blandus tibi, sibi severus, qui exemplo esse potuisset his quæ habemus nos in exemplo ; hinc avia Auspicia, quæ tibi post tuæ matris orbaia decessum, dependit una curam duarum. Sed et mater tera tua hinc, et hinc fuit sanctior sanctis Frontina virginibus, quam verebatur mater, pater venerabatur, summæ abstinentiæ puella, summi rigoris ac fidei ingentis, sic Deum timens, ut ab hominibus timeretur. Illic te imbuendum liberalibus disciplinis, grammatici, rhetorisque studia florentia monitu certante fovērunt : unde tu non tam mediocriter institutus existis, ut tibi liceat Arvernos vel propter litteras non amare. Taceo ^c territorii peculiarem jocunditatem ; taceo illud æquor agrorum, in quo sine periculo quæstuosæ fluctuant in segetibus undæ : quod in lustris quisque quo plus **118** frequentat, hoc minus naufragat : viatoribus molle, fructuosum aratoribus, venatoribus voluptuosum ; quod montium cingunt dorsa pascuis, latera vinetis, terrena villis, saxosa castellis, opaca lustris, aperta culturis, concava fontibus, abrupta fluminibus ; quod denique hujusmodi est, ut semel visum advenis, multis patriæ oblivionem sæpe persuadeat. Taceo civitatem ipsam, tui semper sic amantissimam, ut soli nobilitatem contubernio præferre nil debeas ; cui tu manu injecta felicitate raptus inserebare : sicque omnes presentis vestræ voluptas, quod tamen nullum satias cepit. Jam quid istic de re familiari tua dicam, cujus hic status est, ut tuam expensam hoc sit facilius toleratura, quod crebrius? Nam dominus agricola si latrem hic foveat, sic facit sumptum, quod auget et redditum. Hæc unus tibi omnium, certe honorum civium voto, petitu, vice garrigo : qui cum tanto honore te poseant, tanto amore desiderent, intelligi datur, gaudii plus te, dum tribuis quod rogaris, assecuturum. Vale.

EPISTOLA XXII.

Sidonius d Leoni suo salutem.

Vir magnificus Hesperius, gemma amicorum litterarumque, nuper urbe cum rediit e Tolosatium, præcipere te dixit, ut epistolarum curam, jam termi-

versibus ornat in panegyrico Aviti. Certat enim Lemani agri amœnitas cum fecunditate. Sed amœnitatis famam testantur Childeberti regis verba, quæ recitat Gregorius, et ipse Arvernus, lib. III, cap. 9 : *Dicere, inquit, erat solitus rex, Velim unquam Arvernam Lemane, quæ tantæ jocunditatis gratia refulere dicitur, oculis cernere.*

^d Consiliario Eurici regis Gothorum, et velut quæstorii : hoc enim significant quæ ad eundem scribit lib. VIII, epist. 5. Quantum præterea vir fuerit eloquentiæ ac poeticæ studiis, jurisque civilis eximia cognitione, multis passim locis prædicat Sidonius. Item Ennodius in Vita Euphrasii, de hujus agris legatione ad Euricum : *Erat, inquit, ea tempestate consiliorum principis et moderator et arbiter, Leo nomine, quem per eloquentiæ meritum non una jam declamationum palma susceperat : qui cum summo gaudere adventum pontificis indicavit notitia publica. Sed et superstes Enrico Leo ; idem quoque munus obiit in aula Alarici filii : cujus item consiliarius a Gregorio dicitur lib. I Miraculorum, cap. 92.*

natis libris earum, converteremus ad stylum historiae. Reverentia summa, summo et affectu, **119** talem atque tantam sententiam amplector: idoneum quippe pronuntias ad opera majora, quem mediocria putas deserere debere. Sed quod fatendum est, facilius audeo hujusmodi suspicere iudicium, quam suscipere consilium. Res quidem digna quam tu iuberis: sed non minus digna quam faceres. Namque et antiquitus, cum C. Cornelius C. Secundo paria suasisset, ipse postmodum quod injunxit arripuit: idque ab exemplo nunc melius aggredieris: quia et ego Plinio ut discipulus assurgo, et tu vetusto genere narrandi jure Cornelium antevenis; qui saeculo nostro si revisceret, teque qualis in litteris et quantus habere, conspiceretur, modo verius Tacitus esset. Itaque tu molem thematis missi recte capessis, cui praeter eloquentiam singularem, scientiae ingentis magna opportunitas. Quotidie namque per potentissimi consilia regis, totius sollicitus orbis, pariter ejus negotia et jura, foedera et bella, loca, spatia, merita cognoscis. Unde quis justius sese ad ista succinxerit, quam ille, quem constat gentium motus, legationum varietates, facta ducum, pacta regnantium, tota denique publicarum rerum secreta didicisse? quique praestanti positus in culmine, non necesse habet, vel suppressere verum, vel concinnare mendacium? At nostra longe conditio dispar, quibus dolori peregrinatio nova, nec usui lectio vetusta: tum religio professioni est, humilitas appetitui, mediocritas obscuritati; nec in praesentibus rei tantum, quantum in futuris spei locatum. **120** Postremo languor impedimento; jamque vel sero propter hunc ipsum desidia cordi aequaeva. Certe jam super studiis nulla laus cura, sed ne posthuma quidem: praecipue gloriam nobis parvam ab historia petere fixum; quia per homines clericalis officii temerarie nostra, jactanter aliena, praeterita infructuose, praesentia semiplene, turpiter falsa, periculose vera dicuntur. Est enim hujusmodi thema, vel opus, in quo bonorum si facias mentionem, modica gratia paratur; si notabilium, maxima offensio. Sic se ille protinus dicti tibi color, odorque satyricus admiscet. licet scriptio historica videtur ordine a nostro multum abhorrere, cujus inchoatio invidia, continuatio labor, finis est odium. Sed tunc ista proveniunt, clericis si aliquid dictetur auctoribus, qui colubrinis oblatratorum molaribus fixi, si quid simpliciter edamus, insani; si quid exacte, vocamur praesumptiosi. At si tu ipse, cui datum est saltibus gloriae proterere posse cervices vituperonum, seu supercurrere, materiae istius libens provinciam sortiari: nemo te celsius scripserit, nemo antiquius, etiam si placeat recentia loqui; quandoquidem ser-

^a Ejusdem est argumenti cum epistola Plinii 22, lib. III, nisi quod Plinius pro liberto Sabinianum patronum, Sidonius pro filio patrem exorat.

^b Ex eorum genere, opinor, qui sacris aut privatis largitionibus militabant, et in provincias a comitibus dirigi solebant, l. 4 cod. Theod. de palatinis sacrarum largitionum et rerum privatarum.

A monum copia impletus ante, nunc rerum, non reliquisti cur venenato morsu secere. Atque ideo te in posterum consuli utilitas, audiri voluptas, legi auctoritas erit. Vale.

121 EPISTOLA XXIII.

Sidonius a Proculo suo salutem

Filius tuus, imo communis, ad me cucurrit; qui te relicto deliquisse se mœret, obrutus poenitendi pudore transfugii. Igitur audito culpæ tenore, corripui latitandum verbis amaris, vultu minaci, et mea quidem voce, sed vice tua: dignum abicatione, cruce, culco clamans, cæterisque suppliciiis parricidalibus. Ad hæc ille confusus irrubuit, nil impudenti excusatione deprecatus errorem; sed ad cuncta convictum cum redarguerem, verecundiæ junxit comites **B** lacrymas, ita profluas ubertimque manantes, ut securæ correctioni fidem fecerint. Rogo ergo sis clementis in se severo: et dondum sequens, non habeas te iudice reum se proficiente damnabilem: quem si inaudita genera poenarum iubeas inexoratus excipere, non potest amplius per te dolore, quam per se pudore torqueri. Libera metu desperationem suam, libera confidentiam meam, et pietatis paternæ necessitate, si bene interpretor, te quoque absolve, qui conficere occulto, quod filius publico mœrore conficitur: cui fecisse me constat plurimum injuriæ; si tu tamen vel parva feceris: quam certe ut spero non facies, nisi scopulis durior duras, aut adamantibus rigidior perseveras insecabilibus. Ergo si de moribus tuis deque amicitiiis juste meliora præsumo, excusato propitius indulge: quem **122** reconcilians fore fidelem constanter in posterum spondeo; quoque velociter culpa soluto, ego beneficio ligor: magnopere deposcens, non ut ignoscas modo, verum ut et protinus, et revertentem non domo solum, sed et pectore admittas. Deus magne! quam lætus orietur tibi dies, mihi nuntius, animus illi, cum paternis pedibus affusus, ex illo ore læso, ore terribili convictum expectans, osculum exceperit. Vale.

EPISTOLA XXIV.

Sidonius Turno suo salutem.

Bene nomini, bene negotio tuo congruit Mantuani illud:

Turne, quod optanti civum promittere nemo
Auderet, volvenda dies en atulit ul ro.

D Pecuniam pater tuus Turpio, vir tribunicius, mutuatam pridem, si recordaris, a Maximo Palatino postulavit, impetravitque; nil quidem loco fiduciae pignorisque, vel argenti sequestrans, vel obligans prædiorum: sed, ut chirographo facto docetur, centsima est feneratori: quæ per bilustre producta tempus modum sortis ad duplum adduxit. Sed cum

^e Usura centsima duodecim nummos singulis annis peragit in centenos. Fuerint ergo centum aurei Turpioni hac lege dati a Maximo: usura in decennium producta cum capite conficiet ducentos vicenos: quæ summa duplum sortis non æquat modo, sed superat. Verum Sidonius, ut viri docti observant, excurrentis supra duplum summæ rationem

pater tuus morti propinquæ morbo incumbente succumberet; atque ob hoc ipsum publica auctoritas male valentem patremfamilias violentius ad reformandum debitum arctaret, nec sustineri valeret improbitas exsecutorum; proficiscenti mihi Tolosam, jam desperatus **123** litteris imperavit, ut me rogantē creditor vester modicas saltem largiretur inducias. Precibus orantis citus annui: quia cum Maximo mihi non notitiā solum, verum et hospitii vetera jura. Igitur ad amicum libens ex itinere perrexi, quanquam vilia non paucis aggere a publico millibus abesset. Ut veni, occurrit mihi ipse, quem noveram antierius corpore erectum; gressu expeditum, voce liberum, facie liberalem, multum ab antiquo dissimilis incessu. Habitus viro, gradus, pudor, color, sermo religiosus; tum a coma brevis, barba proluxa, tripodes sellæ, cilicum vela foribus appensa, lectus nil habens plumæ, mensa nil purpuræ; humanitas ipsa sic benigna, quod frugi, nec ita carnis abundans, ut leguminibus. Certe si quid in cibis unctius, non sibi, sed hospitibus indulgens. Cum surgeremus, clam percontor astantes, quod genus vitæ de tribus arripuisset ordinibus; ^b monachum ageret, an clericum, pœnitentemve? dixerunt, nuper impacto sacerdotio fungi, quo recusantem factiose ligasset civicus amor. Luce revoluta, dum pueri clientæque capiendis animalibus occuparentur, secretæ colloctionis peto copiam. Præstat: amplector nil opinantem, gratularique mihi primum pro sui status apice confirmo, tum consequentes misceo preces. Turpionis nostri rogata profero, allego necessitates, extrema deploro, quæ duriora mœrentibus amicis hinc viderentur, quod fenore ligatus corpore solveretur: meminisset ergo professionis suæ novæ, **124** sodalitatæ antiquæ, exactorumque circumlatrantum

non habuit, quia sciebat usuras communes supra duplum nec dari, nec exigi posse, l. 26 D. de condit. indeb., et l. 4 D. de fenore nautico. Cujus legis meminit Plutarchus, sed privata; Asianis a Lucullo impositæ: *Τὸς μακροτέρους, inquit, τοῦ ἀρχαίου τόκου ἀπέκονεν*. Memini et Diodorus lib. II Antiquit. Ægyptiis olim latæ **52** a Borchoride: *Τὸς μετὰ ἑνυγγραφεῆς δανείσαντας ἐκόλυε διὰ τοῦ τόκου πλείον ποιεῖν ἢ διπλάσιον: Εὐς qui ex syngrapha fenerarent, veluit amplius quam duplam sortis usura conficere.*

^a Observare licet in his verbis veterem cultum cleri Gallicani ac totius Ecclesiæ Occidentalis: ubi comam fluentem statim ponebant, qui se militiæ sacræ accinxerant. Prudentius de sancto Cypriano:

Deflua cæsaries comespicitur ad breves capillos.

Et manent hujus moris vestigia in sacro ritu quo fiunt clerici. Episcopus enim quos cooptat, iis capillorum cinnos hinc inde delibat, quæ prima tonsura nominatur, et tonsi olim ejus gradus clericis. Olim enim revera tondentur, nec postea integrum erat comam alere. Synodus Agathensis can. 15: *Clerici qui comam nutriunt, ab archidiacono etiam si noluerint, inviti detondeantur*. Inde concilii IV Carthagenensis, can. 44: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam radat, vel ut alii veteres libri legunt, tondent*. Barbam igitur alebant, ut hodieque Græci, et Latini non pauci: ut prorsus non capiam, quod scribit Gregorius VII ad judicem Caralitanum lib. IX, epist. 10:

A barbaram instantiam indultis tantisper induciis moderaretur: et si decessisset æger, tribueret hæredibus annui luctus tempus immune: si, quod optarem, pristinam Turpio salutem recuperasset, indulgeret exhausto per otium facultatem convalescendi. Adhuc rogabam, cum repente vir totius caritatis flere granditer cœpit non moram debiti, sed periculum debitoris; frenatoque singultu, Absit a me, inquit, ut hæc repositam clericus ab ægro, quæ vix petissem miles a sospite. Sed et liberis ejus ita dilige, ut etiam si quid adversum cesserit amico, nil sim ab his amplius postula urus quam mei officii ratio permittit. Quapropter scribe sollicitis; quoque credant plus litteris tuis, meas junge, quisquis in te fuerit languoris eventus (quem tamen fratri prosperum optamus) quod et **B** annum solutioni spatium prorogabo, et superpositam medietatem quæ per usuræ nomen accrevit, indulgeam, sola simpli restitutione contentus. Egi ad hæc gratias, Deo maximas, hospiti magnas, qui sic amaret tam suam famam quam conscientiam, confirmans amicum præmittere sibi quod dimitteret vobis, atque hinc superna regna mercari, quod beneficia terrena non venderet. Ergo quod restat, enitere, ut auctore te protinus saltim commodata summa solvatur: sic ut ingentes nihilominus gratias agas etiam nomine illorum qui tibi germanitate conjuncti, fors per ætatem sapere non possunt quid muneris consequantur. **125** Non est cur dicere incipias, Habeo consortes, necdum celebrata divisio est; avarius constat me esse tractatum quam coheredes; frater **C** et soror sub annis adhuc tutelaribus agunt; necdum sorori maritus, fratri necdum curator, curatori necdum satsidator inventus est; quod quidem totum creditoribus bene, sed inalis dicitur. At cum habet talis persona contractum, quæ velit medium relaxare,

Totius Occidentalis Ecclesiæ clerum ab ipsis Ecclesiæ Christi primordiis barbam radendi morem tenuisse. Latini tamen postea barbam plerique rasarunt. Idque discrimen Græci Latinique cleri: quod religioni nostræ nihil officere accurate disserit synodus Lenovicina: in cujus actis diei secundæ recitantur canones synodi Bituricensis, quorum septimus clericos omnes tonsuram ecclesiasticam habere jubet, hoc est barbam rasam et coronam in capite. Adeo variæ hæc etiam in parte vices temporum fuerunt.

^b Facit Sidonii dubitatio, ut intelligamus brevem comam, barbam proluxam, monachis ac pœnitentibus fuisse eum clericis communem. De monachis docet Hilarius Arelatensis in Vita Honorati: *Rediguntur ad breves capillos luxuriantes comæ, transfertur ad nitorem mentis vestium splendor, cervicis lucteæ decus palliis rigentibus occupatur*: quibus verbis monachum designat. Item Salvianus lib. VIII: *Intra Carthaginiis muros palliatum, et pallidum, et recisis comarum fluentiam jabis usque ad cutem tonsam videre populus via poterat*: id est monachum. De pœnitentibus autem, comam itidem tondere solitos constat ex canone 15 synodi Agathensis, et can. 12 synodi III Toletanæ, li. V, capitularium 52. Gregorius Turon. lib. VI, cap. 57: *Caput, inquit, totondit, atque pœnitentiam accipiens spiritum exhalavit*. Inde est quod in Onirocriticis legitur: *Εάν τις ἴδῃ ὅτι ἐκούρευσε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὡς ἐν τύπῳ μοναχοῦ, μετανοήσῃ οὗτος, ἢ ἀποβαλεῖ ῥάτιν.*

cum totum possit evigere; si moram patitur quid- A
quid propter misericordiam concesserat pie, iuste
reposecit propter injuriam. Vale.

EPISTOLA XXV.

Sidonius a Domnulo suo salutem.

Nequeo differre, quin grandis communiōe te gau-
dii festinus impertiam: nimirum nosse cupientem,
quid pater noster in Christo, pariter et pontifex Pa-
tiens, b Cabillonum profectus, more religionis, more
constantiae suae fecerit. Cum venisset in oppidum
suprascriptum, provincialium sacerdotum prae-
vium partim, partim comitan'e collegio, scilicet ut mun-
cipio summus aliquis antistes ordinaretur: cuius ec-
clesiae disciplina nutabat, postquam junior episcopus
Paulus discesserat decesseratque: exceperunt ponti-
ficale concilium variae voluntates oppidanorum, nec
non et illa, quae bonum publicum semper everiunt,
studia privata; quae quidam triumviratus accenderat
126 competitorum: quorum hinc antiquam nata-
lium prerogativam reliqua destitutus morum dote
ructabat: hic per fragores parasiticos, culinarum suf-
fragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur;
hic apice votivo si potiretur, tacita pactione promi-
serat ecclesiastica plausoribus suis praedae praedia
fore. Quod ubi viderunt sanctus Patiens et sanctus
Euphronius, qui rigorem firmitatemque sententiae
sanioris, praeter odium gratiamque, primi tenebant;
consilio cum coepiscopis prius clam communicato,

53 a Afro, viro docto, et ob litteras quaestorio: C
quorum alterum docent epistolae 13 et 15, lib. ix, alterum
epistola ad Polemium, quae praecedit ejus epi-
thalamium. Domnulum etiam inter eos qui scriptis
suis claruere, numerat auctor Vitae Hilarii Arelaten-
sis. Vox est ὑποχρηστική, a domno seu domino. Sal-
vianus epistola ad Hypatium: *Ille ego vestra Palladi-
um, vestra gracula, vestra domnula: cum qua his tot
vocalibus quondam indulgentissima pietate lusistis.*

b Vetus Ecclesiae mos erat in episcopis constituen-
dis, ut quem clerus Ecclesiae et utriusque ordinis
populus delegisset, hunc sibi collegisque provinciali-
bus qui convenerant, probatum metropolitani epis-
copum renuntiarent. Leo episcopis Galliae de electio-
ne Ravennii: *Quod ergo, inquit in Arelatensi civitate,
defuncto beatae memoriae Hilario, virum etiam nobis
probatum, fratrem Ravennium, secundum desideria
cleri, honoratorum et plebis unanimiter consecratis,
bonum fraternitatis vestrae opus nostro iudicio roboramus.* Idem ad episcopos Viennensis provinciae: *Per
pacem et quietem qui praefuturi sunt postulentur. Te-
neatur subscriptio clericorum, honoratorum testimo-
nium, ordinis consensus et plebis: qui praefuturus est
omnibus, ab omnibus deligatur.* Convenerant ergo
Patiens metropolitani Lugdunensis, Euphronius
episcopus Augustodunensis, alique provinciales ut
rite ex more agerent. Qui cum diversa nacti essent
civium studia, ipsi episcopum inter se delegerunt
quem populus renuntiatum susceperet.

c Hoc est presbyterum, qui secundi ordinis et
proximi post episcopum est gradus, ut dictum est ad

quam palam prodito, strepituque despecto turbæ fu-
rentis, jactis repente manibus arietum, nihilque
tum minus quam quae agebantur optantem suscipian-
temque, sanctum Joannem, virum honestate, man-
suetudine insignem (lector hic primum, sic minister
altaris, idque ab infantia; post laborum temporum-
que processu, archidiaconus; in quo seu gradu, seu
ministerio multum retentus propter industriam, diu
dignitate non potuit augeri, ne potestate posset ab-
solvī), attamen hunc e jam secundi ordinis sacerdo-
tem, dissonas inter partium voces, quae differebant
laudare non ambientem, sed nec audebat culpae
laudabilem; stupentibus factiosis, erulescentibus
malis, acclamantibus bonis, reclamantibus nullis,
collegam sibi consecraverē. Nunc ergo d Jurensia si
te remittunt jam monasteria in quae libenter solitus
ascendere, jam caelestibus supernisque praeludis ha-
bitaculis, gaudere te par est de communium patrum
vel patronorum, **127** seu sic sentiente concordia,
seu sic concordante sententia. Illius quoque nomine
exsulta, quem creaverunt Euphronius testimonio,
Patiens manu, ambo iudicio. In quo fecit Euphronius
quod conveniret non senectutis modo suae, verum
etiam dignitatis longaevitati: fecit et Patiens vir
quamlibet magnis par tamen laudibus, quod satis de-
cuit facere personam, quae caput est e civitati nostrae
per sacerdotium, provinciae vero ve tra per civita-
tem. Vale.

epistolam 11 de Claudiano. Joannes, inquit, cum diu
in archidiaconi gradu decens fuisse propter indu-
striam, jam tamen aucta dignitate presbyter erat,
cum electus est in episcopum. Archidiaconorum ordo
et gradus olim alius non erat quam diaconorum.
Quare cum presbyteri fiebant, archidiaconatu defun-
gebantur, quod ex antiquis omnibus historiis perspi-
cium est. Ideo canones qui ordines sacros archidia-
conis indicunt, non alium quam diaconatum praescri-
bunt. Synodus Arvernica Urbani II, can. 3: *Ut nul-
lus fiat decanus in ecclesia nisi presbyter, nullus
archidiaconus nisi levita.* Laxata exinde disciplina
usus obtinuit ut archidiaconatus etiam presbyteris
deferretur.

d Quae in Jura monte crebra. Gregorius Turon.
in Vita Lupicini et Romani: *Ille Jurensis deserti
secreta, quae inter Burgundiam Alamanniamque sita
Aventicae adjacent civitati.* Horum facile princeps
monasterium S. Eugendi, quod S. Claudii postea
nuncupatum. Ut autem haec Jurensia, sic Jurenses
54 reges Flodoardo in Chronico dicti Rodolphus
et Conradus, qui in illo Burgundiae tractu impera-
bant.

e Lugduno, cujus caput Patiens, quia episcopus;
per civitatem vero, quia Lugdunum metropolis est
provinciae, idem quoque caput totius provinciae primae
Lugdunensis. Lugdunum parro civitas et patria Si-
donii: ejus episcopus, cum haec scriberet, Patiens,
quem propterea initio epistolae suum in Christo pa-
trem vocat.

LIBER QUINTUS.

128 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius a Petronio suo salutem.

Audito quod lectitandis epistolis meis voluptuosam

a Arelatensis fori togato, quem Romam cum aliis

patientiam impendas. Magnum hoc est, et litterarum
viro convenientissimum, cum studiis ipse maximis
polleas, ea et in aliis etiam minima complecti. Sed
leg tum vidimus in causa Arvandi lib. 1, epist. 7.

ex hoc ipso consummatissima tibi gloria reponderatur, nam satis eminet meritis ingenii proprii, qui fuerit fautor alieni. Commendo Vindictam necessarium **129** meum, virum religiosum, et leviticæ dignitati quam nuper indepius est, accommodatissimum. Qui meis e pugillaribus transferre quæ jusseras non vacans, per quam provinciam fuit, hic vobis aliquid natiarum munusculi vice detulit: quanquam quæ tua sanctitas, semper grandia litteras nostras præmia putes. Interea necessitatem præfati porritoris insinuo, quem traxit isto negotii aborti bipartita conditio. Siquidem hac definitione perrexit, ut aut ineat litem, aut adeat hæreditatem. Nam patrueli paterno cælibi intestatoque defuncto, per agnationis prærogativam succedere parat; nisi tamen cæptis factiosa vis obviet. Contra quas tamen cunctas difficultates, solus post opem Christi supplici tuo sufficis: cujus confido, quod si meruerit persona gratiam, consequetur causa victoriam. Vale.

EPISTOLA II.

Sidonius Nymphidio suo salutem.

Librum de Statu animæ, tribus voluminibus illustrem, Mamertus Claudianus, peritissimus Christianorum philosophus, et quorumlibet primus eruditorum totis sectatæ philosophiæ membris, artibus, partibusque comere et excolere curavit, novem quas vocant Musas, disciplinas aperiens esse, non feminas. Namque in paginis ejus vigilax lector inveniet veriora nomina Camænarum, quæ propriam de se sibi pariunt nuncupationem. **130** Illic enim et grammatica dividit, et oratoria declamat, et arithmetica numerat, et geometria metitur, et musica ponderat, et dialectica disputat, et astrologia prænoscit, et architectonica struit, et metrica modulatur. Hujus lectionis novitate lætatus, excitatusque maturitate, raptim recensendam transferendamque, ut videras, petisti, ut petieras impetrasti, sub sponsione citæ redhibitionis. Nec me falli, nec te fallere decet. Tempus est commodata restitui: quia liber ipse, si placuit, debuit exhibere satietatem, si displicuit, debuit movere fastidium. Tu autem quidquid illud est, fidem tuam celeriter absolve: ne si repetitum libellum scrius reddere parus, membranas potius videaris amare, quam litteras. Vale.

EPISTOLA III.

Sidonius Apollinari suo salutem.

Par erat quidem garrulitatem nostram silentii vestri talione frenari. Sed quoniam perfecta dilectio non tam debet recolere quid officiorum solvat, quam meminisse quid debeat; etiam nunc laxatis verecun-

Huic ergo ut jurisconsulto commendat Vindictam ecclesiæ suæ diaconum, cujus iterum meminuit lib. VII, epist. 4.

^a De quo ejusque auctore Claudiano, multa epist. 2 et 3, lib. IV.

^b Ambrosius in re pari, hoc est in auspiciis impac i episcopatus, lib. I de Officiis ministrorum: *Cum jam effugere non possimus officium docendi, quod nobis refugientibus imposuit sacerdotii necessitudo. Et post alia: Ego enim raptus de tribunalibus atque administrationis infulis ad sacerdotium, docere vos cæpi quod*

A dæo habentis obsequium alloquii impudentis iteramus. Cujus improbitas vel hinc maxime dignoscitur, quod taretis. Ergo ne quid tempore hostilitatis ageretis, frater, nosse non merui? Dissimulastis trepido pro vobis amico vel securitatem prodere, vel timorem? Quid est aliud, si requirenti tuas suppressis actiones, **131** quam suspicari eum qui tui sollicitus existat, aut certe non gaviurum compertis prosperis, aut trirem, si diversa cesserint, non futurum? Facessat hæc a bonis moribus impietatis opinio, et a caudere suo vera caritas nævum tam miseræ suspicionis eliminat. Namque, ut Crispus vester affirmat, idem velle, atque idem nolle, eadem firma amicitia est. Interea si vel vos valeatis, bene est. Ego autem infelicis conscientie mole depressus, vi febrium nuper extremum salutis accessi; ut pote cui indignissimo tantæ professionis pondus in pactum est: qui miser ^b ante compulsus docere quam discere, et ante præsumens bonum prædicare quam facere, tanquam sterilis arbor, cum non habeam opera pro pomis, spargo verba pro foliis. Quod restat, orate, ut operæ pretium sit, quod ab inferna propemodum sede remeavimus: ne si in præteritis criminibus manserimus, incipiat ad animæ potius mortem pertinere, quod vivimus. Ecce quod agimus indicavimus; ecce adhuc quid agatis inquirimus. Fit a nostra parte quod pium est: vos deinceps facite quod videtur. Illud sane velut Atticæ leges ita ære credite incisum, nos sub ope Christi nunquam admissuros amoris terminum, cujus studuimus fundare principium. Vale.

132 EPISTOLA IV.

Sidonius Simplicio suo salutem.

Quod non recepi scripta qui miseram, imputo amicitia, sed deputo plus pudori. Nam, nisi præter equum autumo, ut salutatio mihi debita dissimularetur, non illud contumacia, sed verecundia fuit. At si ulterius paginae garrienti forem claudis, pessulum opponis: quieti quidem tuæ non invitus indulgeo, sed non procul a te reos meos inventurum me esse denuntio. Nam totam silentii vestri invidiam verti non injurium est ad superbiam filiorum, qui se diligi sentientes, quoddam patiuntur de nostra sedulitate fastidium: quos monere pro patria auctoritate debetis, ut contractæ apud nos offensæ amaritudinem politis affatibus dulcare non desinant. Vale.

EPISTOLA V.

Sidonius e Syagrio suo salutem.

Cum sis consulis pronepos, idque per virilem suc-

ipse non didici. Itaque factum est, ut prius docere inciperem quam discere.

^c Afranii Syagrii olim consulis pronepoti, a quo etiam, sed genere materno, ex filia ortus Touantius, lib. I, epist. 7. Ad hunc vero iterum scribit lib. VIII, epist. 8. Syagrii Lugdunenses fuere. Nam Syagrii consulis sepulchrum Lugduni, epist. 12 hujus libri; et ex eadem gente Syagria, quam Ecclesiæ thesaurum appellat Ennodius in Epiphania, Lugduni florebat sub Gundobaldo reg: Burgundionum: apud quos et hic Syagrius in pretio. Itaque quod Symmachus

cessionem (quanquam id ad causam subieiendam A minus atinet); cum sis igitur e semine poetæ, cui procul dubio status dederant litteræ, si trabæ non dedissent : quod etiam nunc auctoris culta versibus verba testantur, a quo stadia posteriorum, ne parum quidem, quippe in hac parte, degeneraverunt : immane narratu est, quantum **133** stupeam sermonis te Germanici notitiam tanta facilitate rapuisse. Atqui pueritiam tuam competenter scholis liberalibus meministi imbutam, et sæpenumero acriter eloquenterque declamasse coram oratore, satis habeo compertum. Atque hæc cum ita sint, velim dicas, unde subito hauserunt pectora tua euphoniam gentis alienæ; ut modo mihi post ferulas lectionis Maronianæ, postque desudatam varicosi Arpinatis opulentiam loquacitatemque, a quasi b de Hilaro veteri novus falco prurumpas? **B** Estimari minime potest, quanto mihi cæterisque sit risui, quoties audio, quod te præsentem formidet facere linguæ suæ barbarus barbarismum. Astupet tibi epistolis interpretanti curva Germanorum senectus, et negotiis mutuis arbitrum te disceptatoremque desumit. Novus Burgundionum Solon in legibus di-serendis; novus Amphion in citharis, sed tricoloribus temperandis, amaris, frequentiaris, ex-eteris, oblectas, eligeris, adhiberis, decernis, audiris. Et quanquam æque corporibus ac sensu rigidi sint idololatriæque, amplectuntur in te pariter et discunt sermonem patrium, cor Latinum. Restat hoc unum, vir facetissime, ut nibilo segnus, vel cum vacabit, aliquid lectioni operis impendas, custodiasque hoc, prout es elegantissimus, temperamentum, ut ista **C** tibi lingua teneatur, ne ridearis; illa exerceatur, ut rideas. Vale.

134 EPISTOLA VI.

Sidonius e Apollinari suo salutem.

Cum primum astas decessit autumnus, et Arver-norum timor potuit aliquantisper ratione temporis temperari, Viennam veni : ubi Thaumastum germa-num tuum, quem pro jure vel sanguinis vel ætatis, reverenda familiaritate complector, mœstissimum inveni. Qui quanquam recenti cælibatu granditer af-ficiebatur, pro te tamen parum minus anxius erat. Timebat enim verebaturque, ne quam tibi calum-niam turbo barbaricus, aut militaris concinnaret im-probitas. Namque confirmat d magistro militum Chil-perico, victoriosissimo viro, relato venenato quo-rumpiam sceleratorum fuisse secreto insusurratum, tuo præcipue machinatu, e oppidum Vasionense f partibus novi principis applicari. Si quid hinc tibi tuisque suspicionis incurrat, raptim doce recursu fa-miliarium paginarum; ne vobis sollicitudinis aut præsentis meæ opportunitas pereat. Curæ mihi pec-uliariter erit, si quid tamen cavendum existimabis, ut te faciat aut gratia impetrata securum, aut explo-rata iracundia cautiorem. Vale.

EPISTOLA VII.

Sidonius Thaumasto suo salutem.

Indagavimus tandem, qui apud e tetrarcham no-strum germani tui, et e diverso partium, novi **135** principis amicitias criminarentur, si tamen fidam so-dalium sagacitatem clandestina delatorum non fefel-lere vestigia. Hi nimirum sunt, ut idem coram posi-tus audisti, quos se jam dudum perpeti inter clemen-tiores barbaros Gallia gemit. Hi sunt quos timent etiam qui timentur. Hi sunt quos hæc peculiariter provincia manet inferre calumnias, deferre personas,

Hh. i epistolarum Syagrium consulem trans Alpes habitasse significat, de Lugduno intelligendum est.

a Petrus Colvius ex ms. Claromontensi : quasi, de Syagrjo veteri novus Franco prurumpas?

b Sic libri plerique : alii varie *haritao* vel *harilio*, ut difficile sit statuere quid potissimum scripserit Sidonius. Sensus est, Ut viduaris mihi ex avi patria in exoticam mutatus, ex Gallica in Germanicam. Pari elegantia Ruricius lib. 1, epist. 3 ad Hesperium, ex Arione in Orpheum repente mutari dixit, pro eo quod est, doctum subito fieri ex rustico. **55** Sciticeet, inquit, tam consuetudinis meæ immemor, quam rusticitatis oblitus, quasi ex Arione in Orpheum repente muta-tus, velim disertissimis auribus tuis ore garrulo non tam officiosus quam injuriosus existere.

c Thaumasti fratri, Sidonii consanguineo.

d Burgundionum regi, Clotildis nostræ, ut reor, patri. Quatuor hoc tempore Burgundionibus reges imperabant, Gundobaldus, Gundegisclus, Chilpericus et Gundomarus, Gundeuci, ut Gregorius, lib. 11, cap. 28, docet, filii, ejus qui post Gundicarium ab Aetio cæsum, regnum obtinuit cum altero Chilperico fratre : quorum meminit Jornandes in rebus Geticis. Itaque ambigi posset de utro Chilperico agat Sidonius, nisi epistola sequenti tetrarcham appellaret, quatuor fratres designans qui simul regnabant. Jam quod Chilpericum hunc non regem, sed magistrum militum vocat, eo more facit, quo Sigismundum Gundobaldi filium Alcimus Avitus patricium, Hilarus papa Gunduicium seu Gundeucum, aut, ut est apud J rmandem, Gundiaccum horum quatuor patrem, ma-

gistrum item militum appellat, in epistola ad Leon-tium episcopum Arelatensem.

e Quod Vasio Vocontiorum Pomponio Melæ et Plinio, *Ὀυακίων Πτολεμαίου*. Posterior ætas Vasense dixit pro Vasionensi. Sed Vocontiorum fines olim in provincia Viennensi latissime patuerunt. Plinii verba sunt lib. 111, cap. 4 : *Vocontiorum civitatis fæderatæ duo capita, Vasio et Lucus Augusti : oppida vero ignobilia* 19. At Luci hodie nomen obscurum et jam olim a Fabii Valentis exercitu incendio deforma-tum narrat Tacitus lib. 1 Historiæ. Clarior fama urbis Deensis, quæ Colonia Dea Augusti Vocontio-rum dicitur in lapide Arelatensi. Fuit et Mons Seleu-cus inter oppida Vocontiorum, Magnentiana clade nobilis : sed cujus nomen apud omnes ferme deprava-tum est. Nam apud Socratem *Μάτσοειλευκος* legi-tur, apud Sozomenum *Μοντισοειλευκος*; alibi *Μοῦρος Σειλευκος* : vera appellatio quam Historia Tripartita retinet, Mons Seleuci, Lucum inter et fines Vocontio-rum, ac Vapincum, ut ex Itinerariis Æthici ac Burdigalensi videre est. Tridni plus minus itinere abest Lugduno. Quare ad montem Seleuci referen-dum est quod Mursæ hac in parte tribuit Socrates lib. 11, cap. 27.

f Non dubium quin novam principem appellet, qui Romæ cœperat imperare : sed quemquam intelligat, in tanta principum quæ tum paucis annis accidit, mutatione et varietate non liquet.

g Chilpericum, qui Lugduni rerum potiebatur, di-viso tunc in quatuor regna Burgundionum imperio.

afferre minas, auferre substantias. Hi sunt quorum laudari audis in otio occupationes, in pace prædas, inter arma fugas, inter vina victorias. Hi sunt qui causas morantur adhibiti, impediunt prætermissi, fastidiunt admoniti, obliviscuntur locupletati. Hi sunt qui emunt lites, vendunt intercessionem, deputant arbitros, iudicanda dictant, dictata convellunt, attrahunt litigatoros, protrahunt audiendos, trahunt addictos, retrahunt transigentes. Hi sunt quos si petas etiam nullo adversante beneficium, piget promittere, pudet negare, poenitet præstitisse. Hi sunt quorum comparationi digitum tollerent ^a Narcissus, Asiaticus, Massa, Marcellus, Carus, Parthenius, Licinus et Pallas. Hi sunt qui invident tunicatis otia, stipendia palodatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuscula legatis, portoria quadruptatoribus, prædia provincialibus, ^b flamma municipibus, arcaris pondera, mensuras allectis, salaria tabulariis, dispositiones numerariis, prætorianis sportulas, civitatibus inducias, vectigalia publicanis, reverentiam clericis, originem nobilibus, consessum prioribus, congressum æqualibus, cinctis ^c 136 jura, discinctis privilegia, scholas instituendis, mercedes instituentibus, litteras institutis. Hi sunt qui novis opibus ebrii, ut et minima cognoscas, per utendi intemperantiam produnt imperitiam possidendi. Nam libenter incedunt armati ad epulas, albatii ad exsequias, pelliti ad ecclesias, pullati ad nuptias, ^c castorinati ad litanias. Nullum illis genus hominum, ordinum, temporum, cordi est. In foro Scythæ, in cubiculo viperæ, in convivio scurræ, in exactionibus harpyiæ, in collocationibus statuæ, in quæstionibus bestiarum, in tractatibus cochleæ, in contractibus trapezitæ; ad intelligendum saxei, ad iudicandum lignei, ad succensendum flammæ, ad ignoscendum ferrei, ad amicitias

56 ^a Cæsariani omnes liberti, pravo ingenio, delationumque infamia clari: Narcissus, Pallas et Licinius Claudii Augusti; Massa, Marcellus et Carus Neronis; Asiaticus Vitellii; Parthenius Domitiani: de quibus Seneca, Persius, Juvenalis, Martialis, Tacitus, Plinius uterque, Suetonius et Dio.

^b Flaminia, flaminum sacerdotia. Flaminii vocem pro flaminio agnoscunt veteres glossæ, et inscriptio Alkæ Julæ.

L. FL. VALENS
OB HONOREM
FLAMINII
B. P. D.

^d Flaminicum munus dicitur in alia inscriptione antiqua. Flamines autem in municipiis fuisse constat, et peculiariter municipiis tributos, ut provinciis sacerdotes. Drepanius Pacatus in panegyrico, *reverendos municipali purpura flamines, insignes apicibus sacerdotum*. Novella Martiani 15, *Ne flamini municipali, sacerdoti provinciæ liceret habere uxorem ancillam*.

^e Castorina, seu fibrina veste amici. Isidorus originum XIX: *Fibrinum, inquit, lana castorum, et fibrina vestis, tramam de fibrâ lana habens, castorina*. Ambrosius de dignitate sacerdotii: *Castorinas quarimus et sericas vestes: et ille se inter episcopos credit altiore, qui vestem induerit clariores*. Eodem spectant latrinæ pelles in Carolo Eginarthi.

^f Sirmondi notam in hunc locum contra Savaronem confirmat Wesselingus ad Vett. Romanorum Itiner., pag. 368.

A pardi, ad faciatias ursi, ad fallendum vulpes, ad superbiendum tauri, ad consumendum minotauri. Spes firmas in rerum motibus habent, dubia temporaceptius amant, et ignavia pariter conscientiaque trepidantes, cum sint in prætoriiis leones, in castris lepores, timent fœdera, ne discutiantur; bella, ne pugnent. Quorum si nares afflaverit uspiam rubiginosi aura marsupii, confestim videbis illic et oculos Argi et manus Briarei, et Sphingarum ungues, et perjuriam Laomedontis, et Ulyssis argutias, et Sinonis fallacias, et fidem Polymnestoris, et pietatem Pygmalionis adhiberi. His moribus obruunt virum non minus bonitate quam potestate præstantem. Sed quid faciat unus undique venenato vallatus interprete? Quid inquam faciat, cui natura cum bonis, vita cum malis est? Ad quorum **137** consilia Phalaris cruentior, Mida cupidior, Ancus jactantior, Tarquinius superbior, Tiberius callidior, Caius periculosior, Claudius socordior, Nero impurior, Galba avarior, Otho audacior, Vitellius sumptuosior, Domitianus truculentior redderetur. Sane quod principaliter medetur afflictiis, temperat ^d Lucumonem nostrum Tanaquil sua, et aures mariti virosa susurronum face completas opportunitate salsi sermonis eruderat. Cujus studio scire vos par est; nihil interim quieti fratrum communium apud animum communis patroni ^e juniorum Cibyatarum venena nocuisse, neque quidquam (Deo propitiante) nocitura; si modo quandiu præsens potestas ^f Lugdunensem Germaniam ^g regit, nostrum suumque Germanicum præsens Agrippina moderetur. Vale.

EPISTOLA VIII

Sidonius ^h Secundino suo salutem.

Diu quidem est, quod te hexametris familiaris inservientem stupentes prædicantesque lectitabamus.

^d Chilpericum regem uxor. Quia Lucumonis, hoc est Tarquini Prisci, uxor fuit Tanaquil, figurate hæc nomina transfert ad Chilpericum et uxorem: ut paulo inferius, Germanici et Agrippinæ nominibus eisdem designat, quia Agrippina uxor fuit Germanici patris Caligulæ.

^e Qui moribus referant fratres illos Tlepolemem et Hieronem e Cybiris Ciliciæ, quorum opera usus Verres in deprædanda Sicilia. De his Cicero 6 Verrina. Urbis vero nomen corrumpunt, qui aliter scribunt vel enuntiant. Sic enim Cybiratarum ipsorum numerus antiquus, in quo scriptum est ΚΙΒΥΡΑΤΩΝ, et ^d Cybiratica civitas recte apud Tacitum IV Annalium.

^f Sic appellat Lugdunensem regionem, in qua Burgundiones Germani dominabantur. Nihil Sidonio familiaris quam in Germanorum nomine ludere, cum de Burgundionibus est sermo, qui ex Germania, ut dixi, prodierant. Supra epist. 5, *curva Germanorum senectus*. Carmine 12, *et Germanica verba sustinentem*. Germaniam sane partem illam Galliæ quam Burgundiones **57** occupant, quæ proprio dehinc nomine Burgundia nuncupata est, eo modo dici licuit, quo Britanniam insulam scimus Saxoniam transmarinam a nonnullis scriptoribus interdum vocitatum, ab Anglis qui e Saxonia eo trajecerant.

^g Lugdunensi, cujus ut poetæ jam mentio fuit lib. II, epist. 10.

Erat siquidem materia jocunda, seu nuptiales tibi thalamorum faces, sive perfossæ regis ictibus feræ describerentur. Sed triplicibus trochæis nuper in metrum hen-lecasyllabum compaginatis nihil ne tuo quidem iudicio simile fecisti. Deus bone! quid illic inesse^a fellis, leporis, piperatæque fecundiae minime tacitus inspexi? nisi quod ferventis fulmen ingenii, et eloquii salsa libertas, **138** plus personis forte, quam cau- is impediabantur: ut mihi non figuratis Constantini domum vitamque videatur, vel pupugisse versu gemello^b consul Ablavius, vel momordisse, disticho tali clam palatinis foribus appenso.

Saturni aurea sæcla quis requirat?
Sunt hæc gemmea, sed Neroniana.

Quia scilicet prædictus Augustus, iisdem fere temporibus, exstinxerat^c conjugem Faustam calore balnei, filium Crispum frigore veneni. Tu tamen nihilo segnius operam saltem facietis satyrarum coloribus intrepidus impende. Nam tua scripta, ^d nostrorum

^a In aliquibus miss., *mellis*.

^b Nondum consul fuerat, sed quinto post anno consulatum cum Basso gessit, anno imperii Constantini 25. Crispum autem a patre necatum anno 20 Græci fere ac Latini auctores consentiunt. Ablavii porro versuum in Constantinum unus omnium veterum meminit Sidonius.

^c Ordo præposterus. Nam Crispum prius occidit, deinde Faustam. Veneni autem Crispo dati solus auctor est Sidonius, et post Sidonium Gregorius Turonicus. Cætera fuse, sed quod solet odio Constantini, Zosimus lib. II. Historia Hippolyti et Phædræ fabulis simillima. De qua cum multi varia narrent, haud scio quam exploratum videri possit, quod in collectaneis antiquis *θεαμάτων* urbis Constantinopolitanæ, quæ in multis bibliothecis occurrunt, memini me legere, Constantinum Crispo filio a se interfecto, cum facti errorisque dolore ictus esset, statuum argenteam auro superfusam, capite aureo, cum hoc titulo posuisse, *ΔΙΚΗΜΕΝΟΣ ΥΙΟΣ ΜΟΥ, filius meus injuria læsus*. Cuius rei vindices laudant Herodotum atque Hippolytum chronographos.

^d Burgundionum. Distrinxerat Secundinus (sic enim nostra est conjectura) satyricum dentem in tetrarchas illos fratres de quibus ante dictum est. Nota autem sunt omnibus tragica funera regis domus: in qua Gundobaldus duorum fratrum sanguine manus imbut, Chilperici et Gundemari, quorum ipse armis regni parte antea fuerat cjectus: Chilperici etiam conjugem Sidonio supra laudatam aquis obruit. Hoc igitur est argumentum, quod comparat cum Constantiano. Scimus ad hæc ex Ennodii Epiphonio, Gundobaldum post hæc facinora Lugduni, Gundegisclum fratrem Genavæ regni solium habuisse.

^e De Apollinaris Sidonii avi præfectura prætorio Galliarum, docuit nos ejus epitaphium lib. III, epist. 42. Rusticus autem Aquilini avus, est Decimius Rusticus is, quem scripserat Renatus Frigeridus, ex magistro officiorum præfectum item ab iisdem tyrannus creatum fuisse post Apollinarem. Ita par utriusque dignitas. De morte, idem Frigeridus apud Gregorium Turon. lib. II, cap. 9: *Iisdem, inquit, diebus præfectus tyrannorum Decimius Rusticus, Agricinus ex primicerio notariorum Jovini, multique 58 nobiles, apud Arvernorum capti a ducibus Honorianis, et crudeliter interempti sunt post delatam Constantini tyrannidem*. Idem præterea Rusticus videtur, quem testatur Olympiodorus apud Photium, in nuptiis Placidiae et Ataulfi epithalamium cum Attalo et Phæbalio cecinisse.

^f Qui e Britannia tyrannidem in Gallias transtulit, sedemque fixit Arelate. Inde ad occupandas Hispanias

vitiis proficientibus tyrannopolitarum, locupletabuntur. Non enim tam mediocriter intumescunt, quos nostra iudicia, sæcula, loca, fortunatos putant; ut de nominibus ipsorum quandoque reminiscendis sit posteritas laboratura. Namque improborum probra, æque ut præconia bonorum, immortalia manent. Vale.

EPISTOLA IX.

Sidonius Aquilino suo salutem.

In meo ære duco, vir omnium virtutum capacissime, si dignum tu quoque putas, ut quantas habemus amicitiarum causas, tantas habeamus ipsi amicitias. Avitum est quod reposito: testes mihi impræsentiarum avi nostri super hoc negotio^g Apollinaris et Rusticus advocabuntur; quos laudabili familiaritate conjunxerat litterarum, **139** dignitatum, periculorum, conscientiarum similitudo: cum^h in Constantino inconstantiam, ⁱ in Jovino facilitatem, ^k in Gerontio perfidiam; singula in singulis, omnia^l in Dardano Constantem filium misit cum Gerontio magistro militum, et Apollinare avo præfecto prætorii. Zosimus lib. VI: *Ἐπὶ τούτοις ὁ Κωνσταντῆς εἰς τὴν Ἱβηρίαν διέβη, στρατηγὸν μὲν Τέρεντιον ἔχων, Ἀπολλινάριον δὲ τῆς αὐτῆς ὑπαρχόν*. Idem Zosimus Apollinarem post hæc a Constantino præfectura spoliatum tradit: quæ fortasse est inconstantia, quam notat Sidonius. Hujus porro Constantini consulatus indicium est in lapide Trevirensi, cujus Græcam inscriptionem protulit Josephus Scaliger lib. V de Emendatione temporum, hoc modo.

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΕΥΧΕΒΙΑ ΕΝ ΕΙ
ΡΗΝΗ ΟΥΤΑ ΙΕΡΟΚΟΜΗΤΙΚ ΑΠΟ
ΚΩΜΗC ΑΔΑΝΩΝ ΖΗCΑCΑ ΜΙ
ΚΡΟΝ ΠΡΟΣ ΕΤΩΝ ΙΕ. ΘΑΤΕΙΑ
ΟΝΩΡΙΟΥ ΤΟ Η. ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝ
ΤΙΝΟΥ ΤΟ Α. ΜΗΝ ΠΑΝΕΜΟΥ
ΙΒ. ΗΜΕΡΑ ΚΙ. Β. ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ

^C Quærit Scaliger, et ignorare se fatetur, quis sit iste Constantinus Honorii collega in VIII consulatu. Mihi dubium non est quin hic sit Constantinus tyrannus, qui biennio ante venerat in Gallias, atque his in potestatem redactis, consulatum ediderat, anno Christi 409, collegam se Honorio Augusto consuli ascribens, cum quo, ut Olympiodorus Thebæus scribit, concordiam imperiique societatem affectarat.

^e Qui et ipse purpuram induit, quo tempore Constantinus Arelate obsessus ab Honorii ducibus tenebatur: a quibus itidem cum Sebastiano fratre quem tyrannidis participem fecerat, armis oppressi, Narbone tandem, ut Idatius noster narrat, interfecti sunt.

^h Adversus Constantinum et Constantem. Nam cum Gerontio Constant Hispaniam commisisset, ille subito mutata voluntate barbaros concitavit Maximumque clientem suum regis insignibus ornatum in Hispania relinquent, trajecto in Galliam exercitu, Constantem Viennæ captum interfecit. Orosius lib. VII, Sozomenus lib. IX, cap. 43.

^D Claudio Postumo Dardano, præfecto prætorio Galliarum: ejus maxime industria Jovinus tyrannus averso ab **59** ejus societate Ataulfo rege oppressus est, ut Tiro Prosper in Chronico tradit: quod etiam confirmat Olympiodorus. Dardani præfecturæ testis est Honorii lex 117 cod. Theod. de decurionibus; et vetus inscriptio quæ haud procul Sistarico provincie II Narbonensis cernitur in rupe opere humano divisa, quam vulgo Petram scissam vocant.

CL. POSTUMUS DARDANUS V. INL. ET PATRICIÆ DIGNITATIS. EXCONSULARI PROVINCIÆ VIENNENSIS. EX MAGISTRO SCRINI LIB. EXQUÆST. EXPRÆF. PRÆT. GALL.

crimina simul execrarentur. Ætateque media, patres A nostri sub uno contubernio, vix dum a pueritia, in totam adolescentiam evecti, principi Honorio a tribuni notariique militavere, tanta caritate peregrinante ut inter eos minima fuerit causa concordiae, quod filii amicorum commemorabantur. In principatu Valentiniani imperatoris b unus Galliarum praefuit parti, alter soliditati. Sed ita se quodam modo tituli amborum compensatione fraterna ponderaverunt, ut prior sue sit fascium c tempore, qui erat posterior dignitate. Ventum ad nos, id est, ventum est ad nepotes: quos nil decuerit plus cavere quam ne parentum antiquorumque nostrorum per nos forte videatur antiquata dilectio. Ad hoc in similem familiaritatem, praeter haereditariam praerogativam, multifaria oportunitate compellimur: aetas utriusque non minus juncta quam patria. Unus nos exercevit ludus, magister instituit; una nos latitiae dissolvit, severitas coercuit, disciplina formavit. De caetero, si Deus annuit, in anni- jam senectutis initia pulsantibus, si minus, nisi respicis, animae duae, animus unus; imbuamusque liberos invicem diligentes, idem velle, nolle, refugere, sectari. Hoc patrum vero jam supra vota, si per Rusticum Apollinaremque, proavorum praedicabilium, tam reformentur corda quam nomina. Vale.

140 EPISTOLA X.

Sidonius Sapaudu suo salutem.

Si quid omnino Pragmaticus illustris, hoc inter reliquas animi virtutes optime facit; quod amore studiorum te singulariter amat, in quo solo, vel maxime animus advertit, veteris peritiae, diligentique resedisse vestigia. Et quidem non injuria tibi fautor est: nam debetur ab eo percopiosus litteris honor. Illic olim perorantem et rhetorica sedilia plausibili oratione frangentem, socer eloquens ultro in familiam patriciam ascivit: licet illi ad hoc (ut sileam de genere vel censu) aetas, venustas, pudor, patrocina-

rentur. Sed ut comperi, erubescerat jam etiam tunc vir serius et formae dote placuisse; quippe cui meriti ingenii suffecisset adamari; et vere optimus quisque morum praestantius pulchritudine placet. Porro autem praetervolantia corporis decora mentis currentis aevi profectu defectuque labascunt. Illic quoque manente sententia, Gallis post praefectus d Priscus Valerianus, consiliis suis tribunalibusque sociavit; iudicium antiquum perseverantissime tenens, ut cui scientiae obtentu junxerat sobolem, jungeret et dignitatem. Tua vero tam clara, tam spectabilis dictio est, ut illi divisio e Palæmonis, gravitas Gallionis abundantia Delphidii, Agræcii disciplina, fortitudo Alcimi, Adelphii teneritudo, rigor Magni, dulcedo Victorii, non modo non superiora, 141 sed vix æquiparabilia scribantur. Sane ne videar tibi sub hoc quasi hyperbolico rhetorum catalogo blanditus quippiam gratificatusque, solam tibi acrimoniam Quintiliani pompæque Palladii comparari non ambigo, sed potius acquiesco. Quapropter si quis post vos Latinæ favet eruditioni, huic amicitiae gratias agit, et sodalitati vestrae, si quid hominis habet, tertius optat adhiberi. Quanquam quod est gravius, non sit satis ambitus iste fastidium vobis excitaturus, quia pauci studia nunc honorant. Simul et naturali vitio fixum est radicatumque pectoribus humanis, ut qui non intelligunt artes, non mirentur artifices. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius Potentino suo salutem.

Multum te amamus: et quidem hujusce dilectionis nō est erroneus aut fortuitus affectus. Namque ut sodalis tibi devinctior fierem, judicavi. Est enim consuetudinis meae, ut eligam ante, post diligam. Quænam, inquis, in me tibi probanda placere? Dicam libenter et breviter: quorum unum fieri gratia, alterum charta compellit. Veneror in actionibus tuis, quod multa bono cuique imitabilia geris. Colis ut qui solertissime, ædificas ut qui dispositissime, ve-

tur egregitis, dum ad imperiale secretum tales constet eligi in quibus reprehensionis vitium nequeat inveniri.

b Consularem aut praesidem in aliqua provincia Galliae fuisse oportet patrem Aquilini. Nam Sidonii pater praefectus praetorio toti Galliae praefuit, lib. viii, epist. 6.

c In aliquibus libris, *tenere.*

d Vir praefectorius. Praefectus enim praetorio Galliarum fuerat, in eoque magistratu a assessore usu genero suo Pragmatico. Et jam praefectorius erat Aviti Aug. principatu, ut docet titulus carminis 8.

60 Horum omnium nihil hodie superest praeter declamationes Quintiliani. Palæmonis tamen Hadriani temporum rhetoris meminit Eusebius in Chronico; Gallionis fratris sui Seneca in praefatione Quaestionum naturalium. Atticum Tironem Delphidium laudat Ausonius carmine 5 Professorum. Idem etiam Censorium Atticum Agræcium carmine 15. Atticum Hieronymus in Chronico. Adelphii memoria obscurior. Magni oratoris Romani clarior ex epist. 84 Hieronymi, et ex apologia 1 in Rufinum. Victorius fortasse rhetor est Massiliensis, cujus exstant poemata. Palladius is videtur de quo Symmachus tum aliis locis tum epist. 9, lib. 1: *Movet, inquit, novus Athenaci hospis Latiare concilium, divisionis arte, inventionum copia, sensuum gravitate, luce verborum.*

ET NEVIA GALLA CLAR. ET INL. FEM. MATERFAM. EJUS LOCO CUI NOMEN THEOPOLESTI EST VIARUM USUM CAESIS UTRIMQUE MONTIUM LATERIB. PRAESTITERUNT. MUROS ET PORTAS DEDERUNT. QUOD IN AGRO PROPRIO CONSTITUTUM TUE TIONI OMNIUM VOLUERUNT ESSE COMMUNE. ADNITENTE ETIAM V. INL. COM. AC FRATRE MEMORATI VIRI CL. LEPIDO EXCONSULARI GERMANIAE PRIMAE. EX MAG. MEMORIAE EXCOM. RERUM PRIVAT. UT ERGA OMNIUM SALUTEM EORUM STUDIUM ET DEVOTIONIS PUBL: : TITULUS POSS: : OSTENDI.

Egregium insignis operis monumentum: ex quo non solum Dardani et Neviae Gallae uxoris nomina didicimus, sed varias praeterea ejusdem et Claudii Lepidi fratris dignitates. Dardano item scribunt Hieronymus et Augustinus: sed Augustinus honorum ejus non meminit, Hieronymus duplicem ejus praefecturam commemorat.

a Principis secretarii. qui aditus honorum nobili adolescentiae. Cassiod. Senator lib. 1 Variar.: *Pater candidati sub Valentiniano principe gessit tribuni et secretarii laudabiliter dignitatem: honor qui tunc daba-*

naris ut qui efficacissime, pascis ut qui exactissime, A
jocaris ut qui facetissime, judicas ut qui æquissime, s
snades ut qui sincerissime, commoveris ut qui tardis-
sime, placaris 142 ut qui celerrime, redamas ut
qui fidelissime. Hæc omnia exempla vivendi jam hinc
ab annis puberibus meus Apollinaris si sequitur,
gaudeo : certe, ut sequatur, a-lmoneo. In quo do-
cendo instituendoque, modo sub ope Christi dispo-
sita succedant, plurimum lætor maximam me-formu-
lam vitæ de moribus tuis mutuaturum. Vale.

EPISTOLA XII.

Sidonius Calminio suo salutem.

Quod rarius ad vos a nobis pagina meat, non no-
stra superbia, sed aliena impotentia facit. Neque
super his quidquam planius quæras; quippe cum
silentii hujus necessitatem par apud vos metus in-
terpretetur. Hoc solum tamen libere gemo, quod
turbine dissidentium partium sægrege facti, mutuo
minime fruimur aspectu. Neque unquam patriæ sol-
licitis offerris obtutibus; nisi forsitan cum ad arbi-
trium terroris alieni, vos lorica, nos propugnacula
tegunt. Ubi ipse in hoc solum captivus adducaris, ut
pharetras sagittis vacuare, lacrymis oculis implere
cogaris; nobis quoque non recusantibus, quod tua
satis aliud molliuntur vota, quam jacula. Sed quia
interdum, et si non per fœderum veritatem, saltem
per induciarum imaginem, quædam spei nostræ li-
bertatis fenestra resplendet: imperse flagito, uti nos,
cum maxime potes, assatu paginæ frequentis imper-
tias; sciens tibi in animis 143 obsessorum civium
illam manere gratiam, quæ obliviscatur obsidentis C
invidiam. Vale.

EPISTOLA XIII.

Sidonius a Pannychio suo salutem.

ᵇ Seronatum Tolosa nosti redire: si nondum (et
credo quod nondum), vel per hæc disce. Jam Clau-
sentiam pergit Evanthius; jamque contractas operas
cogit erudere, si quid forte dejectu caducæ frondis
agger insorduit. Certe si quid voraginosum est, ipse
humo advecta scrobibus opplētis trepidus exæquat,
ut pote belluam suam de valle Tarmis ducaliter ante-
cessurus; musculis similis inter saxosa, vel brevia,
halanarum corpulentiam prægubernantibus. At ille
sic ira celer, quod piger mole, seu draco e specu vix

ᵃ Bituricensi, viro illustri, ut est in Concione D
lib. vii.

ᵇ De quo superius lib. ii, epist. 1. Tunc Aturribus
redibat, nunc Tolosa: utrobique ex aula regis Gotho-
rum, quorum partibus favebat.

ᶜ Securitates sunt apochæ: documenta illationum
appellat Symmachus lib. x, epist. 45, syngraphas
nimirum, quas qui tributa solvunt a susceptoribus ac-
cipiunt fiduciæ causa. Cassiodorus canonicario Vene-
tiarum: *Validas contra te apochas invenerunt, invictas
securitates illis dedit calamitas sua: violenter abstulit
quod quærebns.* Hinc, Primiserinius securitatum in
officio cœnitis privati.

ᵈ Scripti aliquot libri *Caïenses*; alii *Calenses* legunt:
Baïæ sunt aquæ calidæ. Et sunt hodie in Arvernīs,
quæ id nomen vico dederunt: nam calidas aquas
patria lingua vocant. In Tabula etiam Peutingeri, ut
supra dictum est, nominantur Aquæ Calidæ in iti-
nere quod ab Augustonemeto Lugdunum ducit.

evolutus, jam metu exsanguibus Gabalitanis e proxi-
mo infertur: quos singulos sparsos, inoppidatos,
nunc inauditis indictionum generibus exhaurit, nunc
flexuosa calumniarum fraude circumretit; ne tum
quidem domum laboriosos redire permittens, cum
tributum annum datavere. Signum et hoc certum
est imminentis adventus, quod catervatim, quo se
cunque converterit, vinculi trahuntur vincula tra-
hentes: quorum dolore lætatur, pascitur fame:
præcipue pulchrum arbitratus, ante turpare quam
punire damnandos: crinem viris nutrit, mulieribus
incidit: e quibus tamen, si rara quosdam venia re-
spexerit, hos venalitas solvit, 144 vanitas illos,
nullos misericordia. Sed explicandæ bestię tili nec
oratorum princeps Marcus Arpinas, nec poeta-
rum Publius Mantuanus, sufficere possunt. Proinde
quia dicitur hæc ipsa perniciēs appropinquare (cujus
proditionibus Deus obviet) præveni morbum provi-
dentia salubritate; contraque lites jurgiosorum, si
quæ moventur, pactionibus consule; e contra tributa
securitatibus: ne malus homo rebus bonorum vel
quod noceat, vel quod præstet inveniat. In summa
de Seronato vis accipere quid sentiam? Cæteri affligi
per superscriptum damno verentur; mihi latronis et
beneficia suspecta sunt. Vale.

EPISTOLA XIV.

Sidonius Apro suo salutem.

ᵃ Calenses nunc te Baïæ, et scabris cavernatim
ruelata pumicibus aqua sulphuris, atque jecorosis ac
phtisicentibus languidis medicabilis piscina delectat.
An fortasse montana sedes circum castella; et in
eligenda sede per fugii, quamdam pateris ex muni-
tionum frequentia difficultatem? Quidquid illud est,
quod vel negotio vacas, in urbem tamen, ni fallimur,
e rogationum contemplatione revocabere. Quarum
nobis solemnitate primus Mamertus pater et ponti-
fex, reverentissimo exemplo, utilissimo experimento,
invenit, instituit, invexit. Erant quidem prius (quod
salva fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infre-
quentesque, utque 145 sic dixerim, oscitabundæ
supplicationes; quæ sæpe interpellantur prandiorum
obiciibus hebetabantur, maxime aut imbres, aut seren-
itatem deprecaturæ; ad quas (ut nil amplius dicam)
ligulo pariter atque hortulano non oportuit conve-

ᵃ De institutis a Mamerto Viennensi episcopo ro-
gationibus existit homilia Alcimi Aviti ejusdem Eccle-
siæ antistitis, et consentiunt antiqui omnes scriptores.
Quare frustra laborant, qui propterea quod litaniis
supplicationesque ante Mamertum in Ecclesia existi-
tisse legunt, ideo illum rogationum non primum au-
ctorem, sed restauratorem dici volunt. Frustra, in-
quam. Neque enim questio est an primus litaniarum
usum in Ecclesiam invexerit, quem constat multo
antiquiorem fuisse: sed an eas instituerit quæ ante
Ascensionem Domini celebrantur, Rogationesque
propria jam voce nuncupantur. In quo, ut dixi, con-
sentiunt omnes, et Sidonii verba *invenit, instituit,
invexit*, dubitari non sinit. Rogationum ergo primus
auctor Mamertus. Non solum instituit, ut statæ ac
solemnes illis diebus supplicationes essent, sed sup-
plicationum formam usitata sanctionem augustiorecu-
que præscripsit.

nire. In his autem quas suprafatus summus sacerdos et protulit pariter et contulit, jejunatur, oratur, psallitur, fletur. Ad hæc te festa cervicium humiliatarum, et sternacium civium suspiriosa contubernia peto: et si spiritalem animum tuum bene metior, modo citius venies, quod non ad epulas, sed ad lacrymas evocaris. Vale.

EPISTOLA XV.

Sidonius Ruricio suo salutem.

Officii sermone præfator, bibliopolam vestrum non gratose, sed judicialiter expertus insinuo: cuius ut fidem in pectore, sic in opere celeritatem, circa dominum te mihi sibi que communem satis abunde probavi. ^a Librum igitur jam ipse deportat Heptateuchi, scriptum velocitate summa, summo nitore; quanquam et a nobis relectum et retractatum. Defert et volumen prophetarum, licet me absente decursum, sua tamen cura manumque de supervacuis sententiis eruderatum; nec semper ^b illo contra legente, qui promiserat operam suam: credo quia infirmitas fuerit impedimento, quominus pollicita completeret. Restat ut exhortatio vestra, sive sponsio, fanulum sic vel studentem **146** placere, vel meritum, gratia competenti remuneretur: quæ utique pro tali labore si solvitur, incipiet vestram respicere mercedem. Sed cum hoc ego de sola gratia precer, vos quid mereatur aspiciate, quem constat affectum domini magis ambire quam præmium. Vale.

EPISTOLA XVI.

Sidonius c Papiamillæ suæ salutem.

Ravenna veniens ^d quæstor Licinianus, cum primum teigit, Alpe transmissa, Galliæ solum, literas adventus sui prævias misit, quibus indicat esse se

61 ^a Ut Pentateuchum veteres appellarunt quinque libros Mosis, ita et Triteuchum tres qui proxime sequuntur, Josue, Judices et Ruth. Sic enim Athanasius ad Marcellinum: utrosque vero simul junctos, Octateuchum. Ita Cassiodorus cap. 4 Divinarum institutionum, et Græci omnes quorum scripta leguntur *αἱ τὴν Ὀκτάτευχον*. Quia autem Hebræi, ut Epiphanius et Hieronymus observant, historiam Ruth in librum cum Judicibus compingunt, inde factum est: ut Heptateuchum plerique dixerint pro Octateuchum: ut Hieronymus epist. 7 et 28, et Sidonius hoc loco.

^b Vetus adnotatio in codice Martiani Capellæ, quam integram protuli ad Ennodium lib. 1, epist. 19: *Felix rhetor emendabam contra legente Deuterio scholastico discipulo meo*. Qui libros ex collatione meliorum codicum emendat, socium adhibet qui legat, dum ipse codicem unum inspicit. Is contra legere dicebatur. In alio codice Macrobiani Theodosii emendator hæc annotarat: *Aurelius Memmius Symmachus V. C. emendabam Ravenne cum Macrobio Plotino Eudoxo*: quibus verbis contra legisse Eudoxum significat.

^c Aviti Augusti filix, Sidonii uxori ante sacerdotium, nunc sorori, ex canonum præscripto et perpetua consuetudine priore Ecclesiæ: in qua qui ex conjugio ad sacerdotium asciscabantur, ab uxorum loro separati, non alter deinceps cum illis quam cum sororibus versabantur. Hieronymus epist. 4 ad Pamachium: *Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virginis eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici*. Faustus Reiensis in epistola non edita: *Perdit gratiam consecrati qui adhuc officium*

^d Hanc epistolam edidimus supra col. 66.

gerulum codicellorum, quorum in adventu, fratri etiam tuo Ecdicio, cujus æque titulis ac meis gaudes, honor patricius a cedit; celerrime, si cogites ejus ætatem; si merita, tardissime. Namque ille jam pridem suffragium dignitatis ineundæ non solvit in lance, sed in acie: ærariumque publicum ipse privatus non pecuniis, sed manubiis locupletavit. Hoc tamen sancte Julius Nepos, armis pariter summus Augustus ac moribus, quod decessoris Anthemii filem, fratris tui sudoribus obligatam, quo ceterior, hoc laudabilior absolvit; siquidem iste complevit, quod ille sæpissime pollicebatur. Quo fit, ut deinceps pro republica optimus quisque possit ac debeat, si quid cuiquam virium est, quia securus, hinc avidus impendere: quando quidem moruo quoque imperatore, laborantium devotioni quidquid sponderit princeps, semper redhibet **147** principatus. Interea tu, si affectum tuum bene colligo, hisce compertis, magnum solatium inter adversa maxima capis: nec animum tuum a tramite communium gaudiorum vicinæ quoque obsidionis terror exorbitat. Novi enim probe, ne meo quidem te, quem ex lege participas, sic honore lætatam: quia licet sis uxor bona, soror quoque optima es. Qua de re, propitio Deo Christo, ampliatos prosapiæ tuæ titulos ego festinus gratatoriis apicibus inscripsi, pariter absolvens sollicitudinem tuam, fratris pudorem: quem nil de propria dignitate indicaturum, si verecundum forte nescires, nec sic impium judicares. Ego vero non tantum insignibus vestris, quæ tu hactenus quanto liberius, tanto impatientius præstolabare (quanquam iis quoque granditer) quantum concordia fruor: quam parem nostris, suisque liberis in posterum exopto; votis in

vult exercere mariti. Qua de re ut rationes omittam qui passim occurrunt, præclara exstat Lupi Tricasini et Euphronii Augustodunensis episcopi epistola quæ morem hunc testatur: sed huic edendæ alius erit locus, Deo adjuvante*. Nunc satis sit exemplum Paulini Nolani, cui Terasia de conjuge facta soror, ut in Chronico loquitur Idatius: Germani Antissiodorensis, de quo in ejus Vita Constantius presbyter: *Uxor in sororem ex conjuge mutatur*: et Leonii episcopi Burdegalensis, de cujus Placidina idem scribit Fortunatus: denique Urbici Arvernorum episcopi, quem narrat Gregorius lib. 1, cap. 44, multis lacrymis eluisse, quod consuetudinem ecclesiasticam temere aliquando violasset. Quod ergo lege ac more sancitum, prædecessorisque sui facto testatum meminerat Sidonius, id aut ignorare, aut impune contemnere qui potuit? Et tamen sunt qui ex Papiamillæ mentione hoc loco fucum fieri posse confidunt; et quia lib. iv, epist. 12, cum Apollinare filio Terentium Menandrumque legit Sidonius episcopus, inde filium **62** jam ephæbum, jam Græcæ Latineque linguæ auctoribus initiatum, a patre jam episcopo susceptum contendunt: quem res ipsa docet epistolas omnes Constantianæ collectionis, hoc est librorum vii priorum, quas episcopus dictavit, in ipsis pene pontificatus auspiciis dictasse. Sed quid facias hominibus, qui cum veri nihil dicant, sibi tamen clausis oculis credi volunt?

^d De hujus altero in Galliam adventu jam supra scripsit lib. iii, epist. 7. Nunc de codicillis patriatiis, quos Ecdicio comiti attulit a Nepote Augusto.

commune deposcens, ut sicut nos utramque familiam nostram præfectoriæ nacti, etiam patriciam divino favore reddidimus: ita ipsi quam suscipiunt patriciam, a faciant consularem. Roscia te salutem, cura communis: quæ in aviæ amitarumque indulgentissimo sinu, quod raro nepotibus contingit alienis, et cum severitate nutritur: qua tamen tenerum non infirmatur ævum, sed informatur ingenium. Vale.

148 EPISTOLA XVII.

Sidonius ^b Eriphio suo salutem.

Es, Eriphi meus, ipse qui semper: nunquamque te tantum venatio, civitas, ager advocat, ut non obiter voluptate litterarum tenere: sitque eo studio, ut nec nostra fastidias, qui tibi, ut scribis, musas oleamus. Quæ sententia tamen large probatur vero carere: nunquam et apparet, aut ex joco venire, si lætus es, aut ex amore, si serius. Caterum a justo longe resultat, cum mihi assignas, quæ vix Maroni, vix aut Homero competenter accommodarentur. Hæc relinquamus, idque, unde causa, sermocinemur. Dirigi ad te præcipis versus, quos viri amplissimi soceri tui precibus indulti: qui contubernio mixtus æqualium, vivit moribus ad jubendum obsequendumque juxta paratis. Sed quia scire desideras et locum et causam, quo facilius intelligas rem peregrinam, tibi potius vitio verte, quod loquacior erit ore præfati. Conveneramus ad sancti Justi sepulcrum, sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc adesses: processio fuerat ante lucana, solemnitas anniversaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica non caperet, et quamlibet cincta diffusis clypea porticibus. Cultu peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi clericique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus; non procul tamen; ut pote ad tertiam præsto futuri, cum sacerdotibus res divina faciendæ. De loci **149** sancti turbarumque compressu, deque numerosis luminibus illatis, nimis anhelis: simul et æstati nox adhuc proxima tacito clausos vapore torruerat; et si jam primo frigore tamen autumnalis auroræ detepescebat. Itaque cum passim varia ordinum corpora dispergerentur, placuit ad ^c conditorium Syagrii consulis civium primis una coire, quod nec impleto jactu sagittæ separabatur. Hic pars sub umbra palmitis adulti, quam stipitibus altatis cancellatimque pendentibus pampinus superducta texuerat; pars cespite in viridi, sed floribus odoro consideramus. Verba erant dulcia,

^a Rectus ordo dignitatum. Nam patricius honor medijs est inter præfecturam et consulatum, ut docet Cassiodorus in Formula patriciatus. At consulatus omnium dignitatum ἀρχή, κορυφή και κεφαλή, ut verbis utar Chrysostomi ex oratione εις τὴν επιγραφήν τῶν πράξεων. Ἐν τοῖς βιωτικοῖς, inquit, πραγμασίαι εἰσιν ἀρχαὶ πολλαὶ: οὐ πάσαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας: ἀλλ' αἱ μὲν μείζους, αἱ δὲ ἐλάττους: οἷον, ἵνα ἀπὸ τῆς κατωτέρας τὸν ἀριθμὸν ποιησώμεθα, ἔστιν ὁ τῆς πόλεως ἐκδικος: ἔστιν ἀνώτερος κτείνου, ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμὸν: ἔστι μίτ' ἐκείνον ἑτέρως ἀρχὸν μείζων: ἔστι πάλιν ὁ στρατηλάτης: ἔστιν ὁ ὑπαρχος: ἔστιν ἀνωτέρα τούτων ἀρχή, ἡ τῶν ὑπάτων ἀρχή. Ἐστ' ἄλλ' αἷα: ἡ τῶν ὑπάτων ἀρχή καθάπερ κορυφή και κεφαλή πάσαις ἐπίκειται.

A jocosa, fatigatoria: præterea (quod beatissimum) nulla mentio de potestate bus aut de tributis; nullus sermo qui proderet, nulla persona quæ proderetur. Fabulam certe referre dignam relatu, dignisque sententiis quisque potuisset: audiebatur ambitiosissime. Nec erat idcirco non distincta narratio, quia lætitia permixta. Inter hæc otio diu marcidis aliquid aere visuin. Mox bipertitis, ut erat ætas, acclamationibus afflagitata profertur his pila, his tabula. Sphæræ primus ego signifer fui, quæ mihi, ut nosti, non minus libro comes habetur. Altera ex parte, frater meus Domnicus, homo gratiæ summæ, summi leporis, tesseras ceperat quatiēbatque: quo velut classica ad pyrgum vocabat aleatorias. Nos cum cetera scholasticorum lusimus abunde, quantum membra torpore statarii laboris hebetata, cursu salubri vegetarentur. Illic vir illustris Philematius, ut est illud Mantuani poetæ:

Autus et ipse manu juvenum tentare laborem.

150 Sparistarum se turmalibus constanter immiscuit. Pulchre enim hoc fecerat, sed cum adhuc essent anni minores. Qui cum frequenter de loco stantium medii currentis impulsu summovertetur; nunc quoque acceptus in aream, tam pilæ coram prætervolantis, quam superjectæ, nec intercideret tramitem, nec caveret; ad hoc per catastropham sæpe pronatus, æge de ruinoso flexu se recolligeret; primus luli ab accentu sese removit suspiriosus exiis incalcentibus. Namque et jecusuli fibra tumente pungebant exercitatum crebri dolores. Destiti protinus et ipse, facturus communionem cessandi rem caritatis, ne verecundiam lassitudo fraterna pateretur. Ergo ut resedimus, et illum mox aquam ad faciem petere sudor admouit, exhibita posceti est: pariter et liu'eum villis onustum, quod pridiana squama positum casu sub ipsis ædiculæ valvis bipotentibus de janitoris exerto trochleatim fune nutabat: quo dum per otium genus siccat. Vellem, inquit, ad pannum similis officii, aliquod tetrastichon mihi scribi juberet. Fiat, inquam. Sed quod meum, dixit, et non in metro teneret. Respondi possibilis factu quæ poposcisset. Ait et ipse, Dicta ergo. Tunc ego aridens, illico scias Musas moveri, si choro ipsarum non absque arbitris vacem. Respondit ille violenter et perurbane, ut est natura vir flammeus, quidamque facundia: fons inexhaustus: Vide, domine Solli, ne magis Apollo forte moveatur, quod suas alumnas solus ad secreta sollicitas. Jam potes

^b Lugdunensi, genero Philematii: ad quem mittit tetrastichon, quod in soceri ejus gratiam scripserat, cum ad S. Justi basilicam una convenissent. Incidit autem S. Justi episcopi Lugdunensis anniversaria solemnitas in iv nonas Septembres: hoc est in autumnii principium, ut innuit Sidonius.

^c Sepulcrum et monumentum. Petronius: *In conditorium etiam prosecuta est defunctum.* Suetonius Augusti xviii: *Conditorium et corpus Alexandri magni corona aerea imposita ac floribus aspersis veneratus est.* Et in epitaphio Karoli magni: *Sub hoc conditorio situm est corpus Karoli magni atque orthodoxi imperatoris: in antiquis inscriptionibus requietorium.*

nosse, quem plausum sententia tam repentina, tam **A** lepida commoverit. Nec plus **151** moratus, mox suo scriba qui pugillarem iuxta tenebat, ad me vocato, subditum sic epigramma composui.

Mane novo, sen cum ferventia balnea poscunt,
Seu cum venatu frons calefacta madet.
Hoc foveat pulcher faciem Philematius udam,
Migret ut in libulum vellus ab ore liquor.

Epiphanius noster vix supra scripta peraraverat, et nuntiatum est, hora monente, progredi episcopum de receptorio: nosque surreximus. Da postulatae tu veniam cantilenæ. Illud autem ambo, quod majus est, quodque me nuper in quemdam dies bonos male ferentem parabolice, seu figurate dicere jussistis, quodque expe-litum cras dirigetur, clam recense; et si placet, edentes fovete; si displicet, delentes ignoscitote. Vale.

EPISTOLA XVIII.

Sidonius a Attalo suo salutem.

Heduz civitati te præsidere cœpisse, libens atque cum gaudio accepi. Lætitiæ causa quadripartita est: prima, quod amicus; secunda, quod justus es; tertia, quod severus; quarta, quod proximus. Quo sit, ut nostris nostrorumque contractibus, plurimum velis, debeas, possis opitulari. Igitur amplectens in familiaribus velutis novum jus potestatis indeptæ, materiam beneficiis tuis jam diu quaero. Quibus me tantum fidere agnosce, ut et si non invenio quæ poscam, quaesiturus mihi videaris ipse quæ tribuas. Vale.

152 EPISTOLA XIX.

Sidonius Pudenti suo salutem.

Nutricis meæ filiam filius tuæ rapuit: facinus indignum, quodque vos nosque inimicasset, nisi protinus scissem te nescisse faciendum. Sed conscientia tuæ purgatione prælata, petere dignaris culpæ calentis impunitatem. Sub conditione concedo, si stupratorem ^b pro domino jam patronus originali solvas inquitinatu. Mulier autem illa jam libera est: quæ tum demum videbitur non ludibrio addicta, sed assumpta conjugio; si reus noster pro quo precaris, mox cliens factus e tributario, plebeiam potius incipiat habere personam quam colonariam. Nam ineam hæc sola seu compositio, seu satisfactio, vel non mediocriter contumeliam emendat: qui tuis votis atque amicitiiis hoc acquiesco, si laxat libertas maritum, ne constringat pœna raptorem. Vale.

^a Comiti Augustodunensi: hoc enim, opinor, est quod ait *Æduæ* civitati præsidere cœpisse. Comitatum *Æduensem* ante cathedram episcopalem rexit Gregorius Linguonicus annis 40, ut Turonensis in ejus Vita refert. Huic nepos fuit Attalus, de quo auctor idem l. b. III, cap. 45. Ante hos vero Attalus hic alter.

^b Duplex illa distinctio agricolarum, in censitos seu tributarios, servos et colonos liberos, qui et inquilini, cod. de agricolis, perpetua et constans non est, ne apud ipsos quidem jurisconsultos. Quare ferri hoc loco potest Sidonius, qui eundem Pudentis agricolam servum, originarium inquilinum, et colonum facit: et manumitti vult, ut fiat ex domino patronus, **63** ex servo cliens. Sic enim et l. II cod. in quibus causis coloni dominos accusare possunt, agricolarum domini et patroni distinguuntur.

EPISTOLA XX.

Sidonius Pastori suo salutem.

Quod die hesterno tractatui civitatis in concilio defuisti, ex Industria factum pars melior accepit; quæ suspicata est id te cavere, ne tuis humeris onus futuræ legationis imponeretur. Gratulor tibi quod istis moribus vivis, ut necesse habeas electionem tui timere: laudo efficaciam, suspicio prudentiam, **153** prosequor laude felicitatem. Opto denique æqualia iis, quos æqualiter amo. Multi frequenter quos execrabilis popularitas agit, civium maximos manu pressant, æque consensu publico abducunt, ac sequestratis oscula impingunt, operam suam spondent, sed non petiti. Utque videantur in negotii communis assertionem legati, electionem refundunt, ipsosque sumptus ultro recusant, et ab ambitu clam rogant singulos, ut ab omnibus palam rogentur. Sic quoque cum fatigatio illorum gratuita possit libenter admitti, libentius tamen atque amabilius verecundi leguntur, idque cum expensa: tantum impudentia sese ingerentum ponderis habet, etiam c fasci cum tributario nomine ipsorum nil superfunditur. Proinde quanquam te non fefellit, quid boni quique meditentur, redde te tamen expectantium votis, expectantique caritatem proba, qui jam probasti pudorem. Quod defuisti primum, modestiæ ascribitur: ad ignoviam respicit secunda dilatio. Præterea tibi Arelatensem prefecturam est venerabilis in itinere mater, fratres, amantes, redamantisque patriæ solum, ad quod et præter occasionem voluptuose venit: tum domus prætoris, cujus auctorem, vineam, messem, olivetum, tectum quoque ipsum, vel dum præterveharis, inspicere res commodi est. Quapropter missus a nobis et tibi pervenit. Namque erit talis viæ tuæ causæque nostræ conditio, ni fallor, atque opportunitas, ut pro beneficio civitati posse imputare quidocunque videaris, quod tuos videris. Vale.

154 EPISTOLA XXI.

Sidonius Sacerdoti et Justino suis salutem.

^d Victorius patruus vester, vir ut egregius, sic undecunque doctissimus, cum cætera potenter, tum potentissime condidit versus. Mihi quoque semper a parvo cura musarum. Nunc vos parenti venitis hæd **D** redes, quam jure, tam merito. Ilicet ego poetæ

^e Sic legendum, non *fascium tributario*. Etiam, inquit, cum expensam itineris in suos recipiunt, tributorumque oneribus eorum causa nihil accedit. Legatis enim decerni solet viaticum. Arcadius libro de Muneribus civilibus, D. de muneribus et honoribus: *Legati quoque qui ad sacrarium principis mittuntur, viaticum quod legativum dicitur, interdum solent accipere.*

^d Quæri potest, cum tempora non discrepent, an hic sit Victorius Aquilanus qui Cyclum Paschalem Hilari archidiaconi, Romani postea pontificis, rogatu composuit, Constantino et Rufo coss., ut ex ejus ad illorum epistola patet. Victori autem ex fratre nepotum Justini et fratris, tacito nomine iterum memiit in Proëmptico.

proximus flo professione, vos semine. Ergo justissimi- A dat, ut jungitur. Ideoque patrimonia tenete, date mum est, ut die functo sic quisque nostrum succe- carmina. Valete.

LIBER SEXTUS.

155 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius domino a papæ Lupo salutem.

Benedictus Spiritus sanctus et pater Dei omnipotentis, quod tu pater patrum, et episcopus episcoporum, et alter sæculi tui Jacobus, de quadam specula caritatis, nec de inferiori Hierusalem, tota Ecclesiæ Dei nostri membra superinspicias; dignus qui omnes consoleris infirmos, quique merito ab omnibus consularis. Et quid nunc ego dignum dignationi **156** huic putris et fetida reatu terra respondeam? Colloquii salutaris tui, et indigentiam patiens et timerem, recordatione vitæ plectibilis adducor, ut clamem tibi, quod dixit Domino tuus ille collega: *Exi a me, quia homo peccator sum, Domine (Luc. v, 8).* Sed si iste timor non temperetur affectu, vereor ne Gerasenorum detituar exemplo, discedas a finibus meis. Quin potius illud, quod mihi conducibilis est, colleprosi mei te proposita conditione constringam, ut aiam tibi: *Si vis, potes me mundare (Math. viii, 2).* Qua ille sententia non plus de Christo quid peteret prodidit, quam qui crederet publicavit. Ergo ne cum sis procul ambiguo prinus omnium toto, qua patet, orbe pontificum, cum prærogativæ subjiatur, cum censura tuæ atremat etiam turba collegii; cum in gravitatis vestræ comparationem, ipsa etiam grandævorum corda pu-rascent; cum post desudatas ^b militiæ Lirinensis excubias, et in apostolica sede ^c novem jam decursa quinquennia, utriusque sanctorum ordinis quemdam te conclamatissimum primipilarem spiritualia castra venerentur: tu nihilominus hastatorum antesignatorumque paulisper contubernio sequestrans, ultimos calones tuos lizasque non despicias, et ad extimos trahariorum qui per insipientiam suam adhuc ad carnis sarcinas sedent, crucis diu portatæ vexilla circumfers, ac manum linguæ porrigis in conscientia vulneratis. Nosti, ut apparet, ex adversa acie sauciatos, dux veterane, colligere; et

^a Episcopo Tricassino. In hunc librum et sequentem congestæ sunt epistolæ ad episcopos scriptæ. Gallicanorum autem ejus ævi pontificum Sidonii iudicio facile princeps Lupus, cum cæteris rebus, tum Britannica legatione, et peccati civibus suis Attilæ gloria clarus.

^b Insulanam angelicæ congregationis militiam dixit Faustus Reiensis epistola 5 ad Ruricum, de Lirino eadem loquens, quæ commune tunc erat sæculum abdicantibus gymnasium. In ea versatum fuisse Lupum non solum hic locus ostendit, et lib. viii, epist. 14, sed Eucherius quoque ad Hilarium de laude eremi: *Hæc habuit, inquit, reverendi nominis Lupum, qui nobis illum ex tribu Benjamin Lupum retulit: hæc habuit germanum ejus Vincentium, interno germani splendore perspicuum.* Lupi fratrem dicit Vincentium presbyterum, clarissimi nominis scriptorem. Quin horum potissimum meminisse apud Hilarium Arelatensem videtur, quod Hilarii sororem Pimeniolam Lupus in matrimonio quondam habuerat.

peritissimus tubicen ad Christum a peccatis recepturi canere; **157** et evangelici pastoris exemplo non amplius lætatis, si permaneant sani, quam si non remaneant desperati. Te ergo norma morum, te columna virtutum, te, si blandiri reis licet, vera, quia sancta, dulcedo, despiciatissimi vermibus ulcera digitis exhortationis contrectare non piguit: tibi avaritiæ non fuit pascere monitis animam fragilitate jejunam; et de apotheca dilectionis altissimæ, sectandæ nobis humilitatis propinare mensuram. Sed ora, ut quandoque respiscam, quantum meas deprimat oneris impositi massa cervices. Facinorum continuatione miser eo necessitatis accessi, ut is pro peccato populi nunc orare compellar, pro quo populus innocentum vix debet impetrare si supplicet. Nam quis bene medelam æger impartiat? quis febriens ^d arrogantis tacta pulsus distinguat incolumem? quis desertor scientiam militaris rei jure laudaverit? quis esculentus abstemium competentem arguerit? Indignissimus mortalium necesse habeo dicere quod facere detrecto: et ad mea ipse verba damnabilis, cum imperem quæ non impleo, idem in me quotidie cogor dictare sententiam. Sed si tu inter me et illum cui conerucifigeris, Jesum Christum Dominum nostrum, pro acelerum meorum populo, junior mage quam minor Moses, intercessor assistas; non ulterius descendemus in infernum viventes; nec per carnalium vitiorum incentiva flammati, ad altare Domini ignem diutius accendemus alienum. Quia quanquam nos, ut pote reos, gloriæ libra non respicit; **158** satis tamen superque gaudebimus, si precatu tuo levare valeamus interioris hominis nostri, et si non integrum ad remunerationem, certe vel cicatricatum pectus ad veniam. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA II.

Sidonius papæ e Pragmatio suo salutem.

Venerabilis ^f Eutropia matrona, quod ad nos

^e Annos 45. Quibus ex verbis cardinalis Baronius æra subducta colligit Sidonium, qui non multo post adeptum episcopatum hanc epistolam scribebat, in episcopali cathedra sedere cœpisse anno Christi 472. Is enim Lupi erat in episcopatu 45.

^d In aliquibus libris, *arroganti et ægrolanti.*

⁶⁴ Cujus sedis fuerit episcopus, non liquet. Qui enim Augustodunensem fuisse conjiciunt, Euphronii successorem qui interfuit synodo Epauensi, manifesto argumento revincuntur, quod Aduerum hoc tempore antistes fuerit Euphronius: cujus nomen una cum Pragmatio subscriptum cum legatur in epistola Fausti ad Lucidum, sequitur ut Pragmatius hic diversus sit ab Aduensi.

^f Vidua Arverna, cujus filius Agrippini filiam duxerat. Hanc etiam levi conjectura S. Eutropiam esse putant, cujus nomen in martyrologium relatam est xvii calendas Octobris. Liceat autem cum singularis exempli femina alteram componere, cujus egregias sexuique decentissimas virtutes prædicat

spectat, singularis exempli (quæ parcimonia et humanitate certantibus: non minus se jejuniis, quam cibus pauperes pascit, et in Christi cultu pervigil, sola in se compellit peccata dormire) mœroribus orbitalis necessitate litis adjecta, in remedium mali duplicis perfectionem vestræ consolationis expetere festinat, gratanter habitura, sive istud tibi peregrinatio brevis, seu longum computetur officium. Igitur præfata venerabilis fratris mei nunc jam presbyteri Agrippini, ne injuriosum sit dixisse nequitiis, certe fatigatur argutis: qui abutens imbecillitate matronæ, non desistit spiritalis animæ serenitatem sæcularium versutiærum flatibus turbidare: cui filii, nec post multo nepotis amissi, duæ pariter plagæ recentes, ad diuturni viduæ vulnus adduntur. Tentavimus inter utrumque componere nos maxime quibus in eos novum jus professio, vetustumque faciebant amicitia, aliqua censentes, suadentes quæpiam, plurima supplicantes, quodque miremini, in omnem concordia statum **159** promptius a feminea parte discessum est. Et quamquam se alius profuturum filia paterna jactaret prærogativa, nurui tamen magis placuit munificentia socrualis oblatio. Jurgium interim semisupitum vestris modo sinibus infertur. Pacificate certantes, et pontificalis auctoritate censuræ suspectis sibi partibus indicite gratiam, dicite veritatem. Sancta enim Eutropia, si quid vadimonio meo creditis, victoriam computat, si vel post damna non litiget. Unde et suspicor vobis unam pronuntiandam domum discordiosam, licet inveniatis utramque discordem. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA III.

Sidonius domino papæ Leonio salutem.

Etsi nullis hortatibus primordia nostræ professionis epitaphium quod in veteri S. Petri basilica Romæ visebatur. Est autem hujusmodi:

GABINIA GAUDENTIA H. F. IN
QUA FUIT INIMITABILIS CASTI
TAS IN PROBISSIMA VERE
CUNDIA INCOMPARABILIS IN
NOCENTIA PERPETUA QUIE
SCIT IN PACE QUÆ VIXIT ANN.
XVIII. M. XI. D. XXI. VARIUS VI
CTOR CONJUGI B. M. D. XII. KAL.
AUGUST.

Episcopo Arelatensi. Multa sunt in verbis Sidonii quæ Arelatem designant; ut quod ait de privilegio loci et de togatis illic perorantibus. Arelatensium autem episcopum his temporibus fuisse Leontium, nulla est dubitatio. Hoc enim ostendunt Hilari papæ epistolæ: ex quibus etiam docemur Leontium sedem iniisse anno 462, hoc est decem plus minus annis ante Sidonium. Synodus præterea Arelatensis cujus meminit Faustus, cui præfuit idem Leontius: et Ricici epist. 15 ad Æonium, in qua Leontio tunc vita functo Æonium successisse significat. Leontius Forojuliensis de quo vir doctus suspicatur, Sidonio anterior fuit, Burdegalensis posterior.

Ennodius Symmacho papæ lib. iv, epist. 22: *Erigat parvulos implorata coronæ vestræ miseratio. Id est auctoritas tua, miseratio vestra. Ut purpuram interdum pro principe dicimus, sic coronam pro clerico: quia hæc insigne est clerici, ut illa principis. Augustinus Proculiano epist. 147: Per coronam nostram nos adjurant vestri: per coronam vestram vos adjurant nostri. Tonsura clericalis ita olim fiebat, ut*

nis animatis, neque sitim ignorantia hæctenus sæcularis ullo supernæ rigatis imbre doctrinæ; non ego tamen tantum mei meminens non sum, ut a meis præsumam partibus æquali officiorum lance certandum. Nam cum nostra mediocritas ætate vitæ, tempore dignitatis, privilegio loci, laude scientiæ, dono conscientia vestræ facile vincatur; nullum meremur, si par expectamus alloquium. Igitur non incusantes silentium vestrum, sed loquacitatem nostram potius excusare nitentes, commendamus apicum portitorum: cujus si peregrinationem prompto favore fovetis, grandis **160** actionibus illius portus securitatis aperitur. Negotium huic testamentarium est: latent eum propriarum merita chartarum. Togatorum illic perorantium merita peritiam consulere perrexit; pro victoria computaturus, si se intellexerit jure superari; modo ne sibi suisque desidia vitio perperam cavisse culpetur. Hunc eatenus commendare præsumo, ut si eum instruere dignanter advocatio consulta fastidit, auctoritas coronæ tuæ dissimulantibus studeat excudere responsi celeritatem. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA IV.

Sidonius domino papæ Lupo salutem.

Præter officium quod incomparabiliter eminenti apostolatu sine fine debetur, et si absque intermissione solvatur, commendo supplicum bajulorum pro nova necessitate vetustam necessitudinem: qui in Arvernam regionem longum iter, his quippe temporibus, emensi, casso labore venerunt. Namque unam ^c feminam de affectibus suis, quam forte ^d Vargorum (hoc enim nomine indigenas latrunculos nuncupant) superventus abstraxerat, isto deductam ante aliquot annos, istique distractam, cum non falso incirculus tantummodo capillorum emineret, instar coronæ. Sic enim describit Gregorius Turon. de Nicetio Trevirorum episcopo: *S. Nicetius*, inquit, *ab ortu suo clericus est designatus: nam cum parvulus fuisset effusus, omne caput ejus, ut est consuetudo puerorum, a capillis nudum quidem cernebatur: in circuitu vero mediorum capillorum ordo apparuit, ut putares ab eisdem coronam clericis fuisse signatam. Hodie apud nos antiquam coronæ formam **65** soli fere monachi retinent, et pueri vocales symphoniæ. Nam brevis ille orbis in vertice quo clerici pars magna utitur, insolens olim atque inusitatus in Ecclesia fuit, ut docet canon 40 concilii IV Toletani.*

^e De familia propinquam. Paulinus auctor Eucharistici:

Cum mihi plena domus caris affectibus esset.

Et post alia:

jam dudum cunctis affectibus experta
Prima socru ac matre, dehinc et conjuge functa.

^d Sidonius ipse interpretatur indigenas latrunculos. Proprie tamen Vargi dicebantur extorres, et patria expulsi: ut in lege Ripuaria 87 et in Salica 57: *Si quis corpus jam sepultum exfodierit, et expoliaverit, wargus sit, hoc est expulsus de eodem pago.* Nimirum ex profugis exsulibus indigenæ sunt latrones. Non dissimili sensu aliquando dicti sunt et Bagaudæ. Aurelius Victor in Diocletiano: *Excitum manu agrestium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant.* Item Scamari, legum Longobardarum titulo 1 apud Jornandem in Geticis. Eugyppius in Vita S. Severini: *Isiri fluentia prætermeans latrones properanter insequitur, quos vulgus Scamaros appellabat.*

dicio comperissent, certis quidem signis, sed non recentibus inquisivere vestigiis. Atque obiter hæc eadem laboriosa, priusquam ii adessent, in negotiatoris nostri domo dominique; palam sane venum-dicta defungitur; **161** quodam Prudente (hoc viro nomen, quem nunc Tricassibus degere fama divulgat) ignotorum nobis hominum collaudante contractum; cujus subscriptio intra formulam nundinarum, tanquam idonei astipulatoris, ostenditur. Auctoritas personæ, opportunitas præsentis ætatis, intor coram positos facile valebit, si dignabitur, seriem totius indagare violentiæ. Quæ quod gravius est, eo facinoris accessit, quantum portitorum datur nosse memoratu, ut etiam in illo latrocinio quemdam de numero viantium constat extinctum. Sed quia iudicii v. s. r. i. medicinam expetunt, civilitatemque qui negotium criminale parturiunt; vestrarum, si bene metior, partium pariter et morum est, aliqua indemni compositione istorum dolori, illorum periculo subvenire; et quodam salubris sententiæ temperamento, hæc partem minus afflictam, illam minus ream, et utramque plus facere securam: ne iurgii status, ut sese fert temporis locique civilitas, talem discedat ad terminum, qualem cœpit habere principium. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA V.

*Sidonius domino papæ * Theoplasto salutem.*

Causam meam nesciens agit, qui ad vos a me litteras portat. Nam dum votivi mihi sit gerulus opportunus officii, beneficium præstat, quod se arbitratur accipere: sicuti nunc venerabilis Donidius, **162** dignus inter spectatissimos quosque numerari, cujus clientem puerosque commendo, profectos, seu in patroni necessitatem, seu in domini. Laborem peregrinantium, qua potestis ope, humanitate, intercessione tutamini: ac si in aliquo amico ipse per imperitiam novitateinque publicæ conversationis videbitur minus efficax, vos hoc potius aspiciate, quid absentis causa, non quid præsentis persona mereatur. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA VI.

Sidonius domino papæ ^b Eutropio salutem.

Postquam fœdifragam gentem redisse in suas sedes comperi, neque quidquam viantibus insidiarum parare; nefas credidi ulterius officiorum differre sermonem, ne vester affectus quamdam vitio meo du-

ceret, ut gladius impolitus, de curæ raritate rubiginem. Unde misso in hoc solum negotii gerulo litterarum, quam vobis sit corpusculi status in solido, quamve ex animi sententia res agantur, sollicitus inquiri: sperans ne semel mihi amor vester indultus, aut interjecti itineris longitudine, aut absentis communis diuturnitate tenuerit: quia bonitas conditoris habitationem potius hominum quam caritatem finalibus claudit angustiis. Restat ut vestra beatitudo compunctorii salubritate sermonis avidam nostræ ignorantis pascat esuriam. Est enim tibi nimis usui, ut exhortationibus tuis interioris **163** hominis maciem sæpenumero mysticus adeptus et spiritualis arvina distendat. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA VII.

*Sidonius domino papæ * Fonteio salutem.*

Si aliquid ad inchoandam gratiam compendii posteris tribuat necessitudo præmissa seniorum, ego quoque ad apostolatus tui notitiam pleniorum cum prærogativa domesticæ familiaritatis accedo. Nam sic te familiæ meæ validissimum in Christo semper patronum fuisse reminiscor, ut amicitias tuas non tam expetendas mihi quam repetendas putem. His adjicitur, quod indignissimo mihi impositum sacerdotalis nomen officii confugere me ad precum vestrarum præsidia compellit: ut adhuc ulcerosa conscientis nimis hinc vulnera vestro saltem cicatrice oratu. Quapropter me meosque commendans, et excusans litteras seriores, granditer obsecro, ut intercessione consueta cujus viribus immane polletis, clericalis tirocinii in nobis reptantia rudimenta tueamini: ut si quid dignabitur de morum pravitate nostrorum immutabilis Dei mutare clementia, totum id suffragiorum vestrorum patrocinio debeamus. Memor nostri esse dignare, domine papa.

164 EPISTOLA VIII.

Sidonius domino papæ ^d Græco salutem.

Apicum oblator pauperem vitam sola mercandis actione sustentat: non illi est officium quæstui, militia commodo, cultura compendio: hoc ipsum quod mercenariis prosecutionibus et locatitia fatigatione cognoscitur, fama quidem sua, sed facultas crescit aliena. Sed tamen quoniam illi fides magna est, et si parva substantia, quoties cum pecuniis quorumpiam ^e catapli recentis nundinas adit, creditoribus bene ^d credulis sola deponit morum experimenta pro pi-

* Hujus nomen inter episcopos qui synodo Arelatensi, de qua Faustus, subscripsere.

^b Ad hunc inter alios Gallis episcopos scripta existat epistola Hilari papæ anno 464. Interfuit etiam synodo Arelatensi suprascriptæ. Sunt qui putent Araisicanum episcopum esse cujus mentio in martyrologiis vi cal. Junias.

^c Episcopo Vasionensi. Hoc enim docet epistola 4, lib. vii, ad eundem. Quare idem quoque Fonteinus videtur ad quem et collegas episcopos sunt Leonis magni et Hilari papæ epistolæ. Ex Lucidi etiam presbyteri professione liquet Fonteinum synodo Arelatensi cum cæteris adfuisse.

^d Episcopo Massiliensi, quod docebit epist. 2, lib. vii, et aliæ quas eidem postea scribit pro eodem Aquantio: hoc enim nomen lectori quem commendat.

Subscripsit idem synodo Arelatensi. Et quia novus erat episcopus cum hæc scriberet Sidonius, non inutilis fuerit conjectura si hunc esse Græcum diaconum credamus, ad quem est Fausti Reienensis epistola contra Nestorium.

^e Navium quæ ad portum Massiliensem appulerant. Proprie enim καταπλις dicuntur quæ importantur. Quare in veteribus glossis, *Catapulus est adventus navium*. Utitur iterum ea voce lib. vii, epist. 7. Sic *catapulus Puteolanus* Ciceroni pro Rabirio Postumo, *Niliacus Martiali*; et alio genere, *Lalagæa catapulus Marcellus*, sive ut aliis placet, *Vindiciano in carmine de Medicina*. **66** Contra, cum e portu solvitur, ἀνάπλους dicitur: quo nomine portus erat Constanti-nopolis.

gnore. Inter dictandum mihi ista suggesta sunt, nec A ob hoc dubito audita fidenter asserere : quia non parum mihi intimos agunt, quibus est et ipse satis intimus. Hujus igitur teneram frontem, dura rudimenta commendo : et quia nomen ejusdem lectorum nuper albus accepit, agnoscitis profecturo a civi me epistolam, clerico debuisse formatam. Quem prope diem non injuria reor mercatorem splendidum fore ; si hic ad vestra obsequia festinans, frigoribus fontium civicorum sæpe b fontem mercatoris anteferat. Memor nostri esse dignare, domine papa.

a Epistolam dicit hanc quam dictabat : privatas scilicet litteras, quibus Amanium, ut civem commendaturus erat, etiamsi clericus non fuisset. Formatam, canonicas litteras : quas ideo lectori, ut episcopus debebat, quia sine his peregrinari clericis non licuit, ut concilia omnia passim ostendunt. Sed formatarum, ut de his paulo liberius evagemur, duo genera fuerunt. Nam clerici aut in aliam diocesim transibant, ut in ea manerent; et dimissoriæ dabatur, quas synodus in Trullo xviii, ἀπολυτικὰς proprie vocat; sine quibus inter Ecclesiæ alterius clericos non cooptabantur, μηδένα τῶν ἀπάντων κληρικῶν ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς ἐν ἑτέρᾳ κατὰ πείρασθαί (sic) Ἐκκλησίᾳ. Ejusque generis sunt formatæ omnes, quæ apud Burchardum, Ivonem et Gratianum leguntur. Aut non penitus migrabant, sed ad tempus, privati seu publici negotii causa, ut hic Amanius, et qui ad comitatum ibant; atque his commendatiæ tantum dabantur, quas Græci promiscue nunc συστατικὰς nominant, nunc εἰρηναϊκὰς, id est pacificas. Etsi enim pacificas a commendatiis aliquando distinctas doceat canon 40 synodi Chalcedonensis, constat tamen neglectum ab aliis discrimen id fuisse. Quare Græci ipsi, cum harum litterarum formulas tradunt, de his tantum querere solent, πῶς γράφουσιν οἱ ἀρχιερεῖς συστατικῶν, καὶ πῶς ἀπολυτικῶν γράμματα. C Latini verò utrumque genus formatarum nomine complexi sunt : ita ut formatæ litteræ universim respondeant canonicis, κανονικαῖς ἐπιστολαῖς (quo etiam modo appellantur in synodo Meldensi can. 50, et ab Hincemaro in formatâ ad Æneam episcopum Parisiensem) dividanturque in dimissorias et commendatiis, sicut illæ εἰς ἀπολυτικὰς καὶ συστατικὰς : quanquam dimissorias, quia sine commendatione aliqua pacisque symbolo non fiebant, commendatiis quoque interdum et pacificas appellabant : at non contra dimissorias, quæ commendatiis tantum essent. Ex quo patet rectis fecisse Græcum interpretem synodi Carthaginensis, cum formatam can. 23 vim verbi secutus τετυπωμένην vertit, quam cum ἀπολυτικὴν exposuit : quia de dimissoriis ibi sermo non erat, sed de puris commendatiis. De formatis ergo pleni sunt concilia, ut dixi : et nota est ratio numerorum formatis addendorum, quam ex synodi Nicænæ præscripto edidit Atticus Constantinopolitanus, ex Attico Gratianus, cæterique canonum collectores, qui formatarum etiam exempla subjiciunt. D Nec difficile est cuivis qui modo litteras Græcas et numeros quos singulæ significant, non penitus ignoret, totum illarum artificium collatis præsertim exemplis perspicere. Sed quia corrupta fere antiquiorum vitio ac mutila sunt exempla quæ proferunt, 67 emendari restituique ante omnia debent. Sit ergo nobis exemplum, quod a Gratiano d. 73 posteriori loco producit. Ea est formatâ, non A, ut habent libri vulgati, sed Wolfeonis ep. Constantiensis ad Bernaltum Argentariensem (utraque olim civitas maximæ Sequanor. provincie), non pro Hermanno, sed pro Annone scripta. Quare sic legitur in vet. ms.

II. Y. A. II. Sanctissimo in Christo fratri summaque dulcedine caritatis amplectendo Bernalto Argentariensis

EPISTOLA IX

Sidonius domino papæ Lupo salutem.

Vir jam honestus Gallus, quia jussus ad conjugent redire non distulit, litterarum mearum 165 obsequium, vestrarum reportat effectum. Cui cum pagina quam miseratis, reseraretur, actutum compunctus ingemuit; destinataque non ad me epistolam, sed in se sententiam judicavit. Itaque confestim iter in patriam spondit, adornavit, arripuit. Quem nos propter hanc ipsam pœnitundinis celeritatem, non increpative, sed consolatorie potius compellere curavi-

civitalis episcopo. Wolfeon Constantiensis Ecclesiæ præsul perpetuæ beatitudinis optat in Christo salutem. Y. E. N. Σ. De cætero noverit sancta fraternitas vestra, quod iste clericus nomine Anno, nostra in parçcia instructus ac detonsus, parvitatem nostram rogavit quatenus illi commendatiis litteras conscriberemus. Deinde post alia : Sancta Trinitas vestram beatitudinem ad regimen sanctæ suæ Ecclesiæ perpetualliter bene valere concedat. ϑ', Indictione x. Continet hæc formatâ epistola summam numeri M. CCC. XXV.

Summa numeri adnotata est MCCCXXV recte. Ea enim est quæ ex omnibus, juxta Attici formulam, Græcis litteris et notis, tum communibus, tum propriis in unum collectis conficitur. Communes voco quæ in omnibus formatis reperiuntur ; proprias quæ variant in singulis, hoc modo :

Communes litteræ.

Propriæ.

II. prima Patris . LXXX.

Y: prima Wolfeonis, qui scribit. CCC.

Y. prima Filii . cccc.

E. secunda Bernalti cui scribitur. V.

A. prima Spiritus S. I.

N. tertia Annonis, qui accipit. I.

II. prima Patri. . LXXX.

Σ. quarta Constantiæ, unde scribitur. CC.

ϑ' nota numeri. . xcix.

X. nota Indictionis, x. quæ id temporis erat, cum scripta est Formata.

cui respondet A M II N, id est, I. XL. VIII. L.

Summa DCLXV.

Summa DCLX.

Summa DCLXV.

Summa utriusque MCCCXXV.

Ad hunc modum cujusvis formatæ summam statim erues, si ad DCLX, quem numerum omnibus communem esse vides, alterum adjicias, qui ex propriis cujusque litteris et indictione prodierit. Sunt porro, qui ab his numeris, et quod certa quadam formula texerentur, inde nomen formatis factum putent. Verius est quod alibi observavimus, formatam a sigilli forma dictam, qua muniebatur. Sic enim veteres glossæ Vaticanæ : *Formatam epistolam sigillatam* interpretantur : idque haud dubie sensit qui formatam in concilio Carthaginensi Græce vertit τετυπωμένην. Est enim τυπούν ἐπιστολήν, obsignare : 68 et certum est sigillum apponi solitum formatis. Concilium Cabilonense II, can. 50 : *Litteris in quibus sint nomina episcopi et civitatis plumbo impressa*. Rathodus episcopus Trevirensis in formatâ sua apud Ivonem : *Hanc epistolam Græcis litteris hinc inde munire decrevimus, et annulo ecclesiæ nostræ bullare censuimus. Bullare* illius sæculi verbo usus dixit, ut βουλλεύειν et βούλλος ἐπιβάλλειν. Nicetas Choniates, *Bullam, id est, sigillum, ac τύπον seu formam imprimere*. Bernardus epist. 230, *Exstant litteræ integræ et bullatæ*. Denique sicut imperatorum constitutiones inferioribus sæculis non solum τυπικά, quasi *formales*, sed etiam θεῖοι τύποι, *sacra formæ*, utraque lingua vocata sunt; post etiam Cæsarem et pontificum diplomata bullata vulgo a sigillis nuncupata: sic formatam epistolam a forma dixisse videntur, velut a bulla bullatam.

b Quidam, mediatoris, alii, mediatoris.

mus; quia vicinaretur innocentiae festinata correctio. Neque enim quisquam, etiam sibi bene conscius, plus facere praesumpsit; si quis tamen vestrae correptionis orbitam non reliquit: quippe cum ea ipsa quae legimus, parentis verba censurae, maximae emendationis incitamenta sint. Nam quid potest esse castigationis hujusce tenore pretiosius, in qua forte peccato animus aeger, reperit intrinsecus remedium, cum non valeret extrinsecus invenire convicium? Quod superest, obsecramus, ut crebra oratione per quam vitiis omnibus immane dominamini, nos quoque sicut evangelicos magos remeasse manifestum est, vel jam nunc per aliam viam morum in beatorum patriam redire faciatis. Pene omiseram quod praetereundum minime fuit. Agite gratias Innocentio spectabili viro, qui ut praeeperatis, gnaviter morem gessit iunctis. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA X.

Sidonius domino papae a Censorio salutem.

Gerulum litterarum levitici ordinis honestat officium. Hic cum familia sua deprædationis 166 Gothicæ turbinem vitans, in territorium vestrum delatus est, ipso, ut sic dixerimus, pondere fugæ; ubi in re Ecclesiae cui sanctitas tua praesidet, parvam sementem semiconfecto cespiti advena jejunos iniecit: cujus ex solido colligendæ fieri sibi copiam exorat. Quem si domesticis fidei deputata humanitate foveatis, id est, ut debitum b glebæ canonem non petatur, tantum lucelli praestitum sibi computat peregrini hominis, ut census, sic animus augustus, ac si in patrio solo rusticaretur. Huic si legitimam, ut mos est, solutionem perexiguæ segetis indulgeas, tanquam opi-pare viaticatus, cum gratiarum actione remeabit. Per quem si me stylo solitæ diguacionis impartias, mihi fraternitatique istic sitæ, pagina tua veluti paulo lapsa reputabitur. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA XI.

Sidonius domino papae c Eleutherio salutem.

Judæum præsens charta commendat: non quod mihi placeat error per quem pereunt involuti; sed quia neminem ipsorum nos decet ex asse damnabilem pronuntiare dum vivit. In spe enim adhuc absolutionis est, cui suppetit posse converti. Quæ sit vero negotii sui series, ipse rectius præsentanea D

^a Episcopo Antisiodorensi, ad quem Ruricii epist. 1, lib. II, et Constantii presbyteri altera, in fronte librorum de Vita S. Germani. Sed uterque Censurium vocat.

^b In libri fere omnes, non petatis: ut carmine 23, *Usuram petimurque, reddimusque*. Canonem proprie dixit pensionem, quæ debetur ex prædio emphyteutico, *ἐμψυτευτῶν* munus, onusque *τὴν γῆν γεωργεῖν, καὶ τέλος παρέχειν*. Inde canonicarii, qui canonem publicum exigunt.

^c Incertæ sedis episcopo. Nam Tornacensis Eleutherius de quo quibusdam venit in mentem, Sidonio videtur aliquanto fuisse posterior.

^d Episcopo Lugdunensi, de quo epist. 10, lib. XI, et ultima lib. IV. Is est ad quem Vitam S. Germani scripsit Constantius, cujusque nomen inter alios epi-

coram narratione patefaciet. Nam prudentiæ satis obviat, epistolari formulæ debitam concinnitatem plurifario sermone porrigere. Sane quia secundum vel notitia, vel judicia terrena, solent 167 hujusmodi homines honestas habere causas; tu quoque potes hujus laboriosi, etsi impugnas perfidiam, propugnare personam. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA XII.

Sidonius domino papae d Patienti salutem.

Aliquis aliquem, ego illum præcipue puto suo vivere bono qui vivit alieno: quique fidelium calamitates indigentiamque miseratus, facit in terris opera cælorum. Quorsum ista hæc, inquis? Te sententia quam maxime, papa beatissime, petit; cui non sufficit illis tantum necessitatibus opem ferre quas noveris; quique usque in extimos terminos Galliarum caritatis indage porrecta, prius soles indigentum respicere causas, quam inspicere personas. Nullius obest tenuitati debilitatque, si te expetere non possit: nam prævenis manibus illum, qui non valuerit ad te pedibus pervenire. Transit in alienas provincias vigilantia tua: et in hoc curæ tuæ latitudo diffunditur, ut longe positorum consoletur angustias: et hinc fuit, ut quia crebro te non minus absentum verecundia, quam præsentum querimonia movet, sæpe ter-seris eorum lacrymas, quorum oculos non vidisti. Omitto illa quæ quotidie propter defectionem civium pauperatorum, irrequietis toleras excubiis, precibus, expensis. Omitto te tali semper agere temperamento, sic semper humanam, sic abstemium judicari; ut constet 168 indesinenter regem præsentem prandia tua, reginam laudare jejunia. Omitto te tanto cultu ecclesiam tibi creditam convenustare, ut dubitet inspector melius ne nova opera consurgant, an vetusta reparentur. Omitto per te plurimis locis basilicarum fundamenta consurgere, ornamenta duplicari. Cumque multa in statu fidei tuis dispositionibus augeantur, solum hæreticorum numerum minui: teque quodam venatu apostolico, feras e Photinianorum mentes spiritalium prædicationum cassibus implicare, atque a tuo barbaros jam sequaces, quoties convinctur verbo, non exire vestigio, donec eos a profundo gurgite erroris felicissimus animarum piscator extraxeris. Et horum aliqua tamen cum reliquis forsan communicanda collegis. Illud autem deberi tibi

scopos in epistolis Fausti ac Lucidi, et in martyrologio. Nam a Lugdunensibus suis anniversario die colitur in idus Septembres. Hujus vero Sidonii epistolæ, Patientisque episcopi munificentia, meminit Gregorius Turon. lib. XI, c. 24. Ubi cum famem in Burgundia grassatam scribit, confirmat regem a Sidonio Burgundionum intelligi: Gundobaldum scilicet, quem Lugduni sedem habuisse jam ante monuimus.

^e Arianorum. Hoc enim erant Burgundiones, in quibus ad rectam fidem traducendis laborabat Patientis. Paulianistæ, Photiniani, Bonosiaci, etsi aliquatenus diversos, cognatos tamen cum Arianis errores sectati sunt, aternam Christo generationem detrahentes.

quodam, ut jurisconsulti dicunt, a præcipui titulo, nec tuus poterit ire pudor inficias; quod post Gothicam depopulationem, post segetes incendio absumptas, peculiari sumptu, inopia communi per desolatam Gallias gratuita frumenta misisti; cum tabescentibus fame populis nimium contulisses, si commercio fuisset species ista, non munere. Vidimus angustas tuis frugibus vias; vidimus per Araris et Rhodani ripas, non unum, quod unus impleveras horreum. Fabularum cedant signenta gentilium, et ille quasi in cælum relatus pro reperta spicarum novitate Triptolemus; quem Græcia sua cæmentariis, pictoribus significibusque illustris, sacravit templis, formavit statuis, effligiavit 169 imaginibus. Illum dubia fama conciliat, per rudes adhuc et Dodonigenas populos, duabus vagum navibus, quibus poetæ deinceps formam draconum deputaverunt, ignotam circumtulisse sementem. Tu, ut de mediterranea taceam largitate, victum civitatibus Tyrreni maris erogaturus, granariis tuis duo potius flumina, quam duo navigia complesti. Sed si forte Achaicis Eleusinæ

a Hæc propria et præcipua laus tua, cum 69 cæteris minime communis. Qui testamentum ita condidit, ut rem certam cupiam extra sortem prælegat, per præceptionem legare dicitur, res vero ipsa prælegatum et præcipuum. Glossæ Juris nostræ: Præceptio, τὸ ἐξαιρετικὸν λεγόμενον εἶδος τὸ ἐξῶθεν τῆς κληρονομίας, ὡς ἐν προσήκῃ καταλιπαρόμενον τῷ μερικῷ κληρονομίᾳ. Οἷον ὅταν οὕτως εἴπω, Πρὸς τῷ μέρει τῆς κληρονομίας, ἧς καταλείπων τῷ θεῖνι, βούλομαι αὐτὸν καὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα εἶχειν ἐν ἐξαιρέσει.

b Aliquot, Regenes: quo etiam modo Gregorius Turon. Confessorum 85. Alii Regum vocant, ut legitur apud Gennadium de Scriptoribus ecclesiasticis in Fausto. Nota est civitas provincie Il Narbonensis, cujus cathedram Maximus et Fausus nobilitarunt. Vera et antiqua appellatio fuit, quam Sidonius usurpat in Eucharistico, cum Reios appellat. Hanc enim asserit vetus inscriptio in eadem provincia, ex qua simul discimus Reios Apollinares fuisse cognominatos: quod etiam docet Tabula itineraria Peutingeri: ut dubium esse non debeat quin ad hunc quoque modum emendandus sit corruptus Plinii locus lib. III, cap. 4, de Gallia Narbonensi: *Oppida*, inquit, *Latina Aquæ Sextiæ Salluviorum, Avenio Cavarum, Apta Julia Vulgentium, Alebece Reiorum Apollinarium, Alba Helvorum, Augusta Tricastinorum*: ubi male vulgo, *Alebeciorum Apollinarium*. Sed recta est codicis Vaticani lectio, quam exhibui. Inscriptio autem illa sic habet:

M. SEVERIUS M. F.
FABULATOR FLAM
ROM. ET. AUG. IIII VIR. PONT.
COL. REIOR. APOLLINAR
SIBI ET CAREIÆ CAREI FIL
PATERCLÆ OPTIM. UXORI

Est et alia Nemausi, quæ continet epitaphium POMPEI MATERNI CIVIS REI, et huc etiam referenda est.

c Vivariensis. In Notitia civitatum Gallie, *Civitas Albensium*, nunc *Vivarium*. Qui nunc Vivarienses a

* Verum Hadriani Valesii sententia est in Notitia Gallie pag. 60 Augustam et Neomagum, quas non Sirmondus modo, sed et Jos. Scaliger et Holstenius duas esse urbes diversæ censuerunt, unam eandemque urbem esse, quam Plinius Latino, Ptolemæus Gallico nomine designavit. Plinium enim vero non aliam Tricastinæ urbem præter Augustam ascribere: pariterque Ptolemæum, qui suam

superstitionis exemplis, tanquam minus idoneis, religiosus laudatus offenditur; seposita mystici intellectus reverentia, venerabilis patriarchæ Josephi historiam diligentiam comparemus, qui contra sterilitatem septem uberes annos insecuturam, facile providit remedium quod prævidit. Secundum tamen inoralem sententiam, nihil iudicio meo minor est, qui in superveniente simili necessitate non divinat, et subvenit. Quapropter et si ad integrum conjicere non possum, quantas tibi gratias Arelatenses, b Reicienses, Avennicus, Arausionensis quoque et c Albensis, d Valentiniæque, nec non et e Tricastinæ urbis possessor exsolvat; quia difficile est eorum ex asse vota metiri, quibus noveris alimoniam sine asse collatam. Arverni tamen oppidi ego nomine uberes perquam gratias ago; cui ut succurrere meditare, non te communitio provincie, non proximitas civitatis, non opportunitas fluvii, non oblatio pretii adduxit. Itaque ingentes per me referunt grates, quibus obtigit per panis tui abundantiam, ad sui sufficientiam pervenire. Igitur si mandati officii munia 170 satis

nostris appellantur, dieti olim Helvii fuerunt, et præcipua eorum urbs, Plinio teste, Alba Helviorum: unde et ipsi quoque Albenses nuncupati. In litteris Paschalis II papæ ad Guidonem archiepiscopum Viennensem: *Alba, quæ et Vivarium dicitur*. Jam enim explosus est error eorum qui, Marlianus secuti, Helvius cum Albigenibus confundebant. Helvii quippe, eodem auctore Plinio, et omnibus geographis, in Gallia erant Narb nensi, ab Arvernus seu Vellaunis, qui Arvernus nunc attribuebant, Cebenna tantum monte disclusi, ut tradit Cæsar. Rhodano etiam aluebantur, quod notat Strabo. Quæ quidem omnia Vivariensibus apte conveniunt, non Albigenibus, qui in Aquitania, procul a Rhodano, Arvernisque siti sunt. Gregorius Turon. lib. x, cap. 24: **70** *Vivariensem, Avennicamque urbem graviter lues inguinaria devastavit*. Sidonius Albensem urbem dixisset.

d De Valentia notissima, atque ut Tiro Prosper in Chronico scribit, nobilissima Galliarum civitate, hoc animadvertendum est levi errore duci eos qui Cavarum urbem faciunt, si Plinium auctorem habere se putent, qui Valentiam in agro Cavarum locare videatur lib. III, cap. 4. Plinii enim verba ex emendatis codicibus distingui sic debent, ut in agro Cavarum non Valentia, sed Arausio sita intelligatur: quod verum est. Arausio quippe, ut Avenio, Cavarum erat. Valentia autem non Cavarum, sed Segolaunorum urbs fuit, ut docet Ptolemæus, qui Segolaunos cum Plinio supra Cavaras, inter illos et Allobrogas statuit.

e Tricastini Ptolemæo Segalaunis proximi sunt ad orientem, ex T. Livio noti, et Anniano Marcelino, cum Annibalis iter ex Allobrogibus ad Alpes Cottias describitur per Tricastinos, Vocentios atque Tricorios: ex Notitia item civitatum et conciliis, in quibus civitas Tricastinorum et episcopi Tricastini suis locis nominantur. Horum urbes memorant Plinius Augustam, Ptolemæus Neomagum: cujus nominis vestigia oppidulum in eo tractu retinet, quod Niomum vocant. Hodie vero Tricastinorum caput a S. Paulo nomen habet, ubi sedes episcoporum, cum Tricastinorum cognomento.

genti cuique urbem principem suumque caput assignare consuevit, unam isdem Tricastini urbem Noviomagi attribueret: ambos igitur non aliud gentis caput agnovisse. Nam Tricastinorum, inquit Valesius, gentis exiguæ et humilis duo fuisse capita verisimile non est. — B. unius Sirmond. editor præfat. ad tom. I, § 11.

videor explesse, ex legato nuntius ero. licet scias A volo, per omnem fertur Aquitaniam gloria tua : amaris, laudaris, desideraris, excoleris, omnium pectoribus, omnium votis. Inter hæc temporum

mala, bonus sacerdos, bonus pater, bonus annus es : quibus operæ pretium fuit, fieri famem suam periculo, si aliter esse non poterat tua largitas experimento. Memor nostri esse dignare, domine papa.

LIBER SEPTIMUS.

171 EPISTOLA PRIMA

Sidonius domino a papæ Mamerto salutem.

Rumor est Gothos in Romanum solum castra movisse. Huic semper irruptioni nos miseri Arverni janua sumus. Namque odiis inimicorum hinc peculiaria fomenta subministramus, quia quod necdum terminos suos ab Oceano in Rhodanum Ligeris alveo limitaverunt, solam sub ope Christi moram de nostra tantum obice patiuntur. Circumjacturum **172** vero spatia, tractumque regionum jam pridem regni minacis importuna devoravit impressio. Sed animosifati nostræ tam temerariæ, tamque periculosæ, non nos aut ambustam murorum faciem, aut putrem sudium craterem, aut propugnacula vigilum trita pectoribus confidimus opitulatura : solo tamen invectarum te auctore rogationum palpamur auxilio : quibus inchoandis instituendisque^b populus Arvernus, et si non effectu pari, affectu certe non impari cœpit initiari, et ob hoc circumfusis necdum dat terga terroribus. Non enim latet nostram sciscitationem, primis temporibus harumce supplicationum institutarum, civitas cœlitu tibi credita per cuiusmodi prodigiorum terculamenta vacuabatur. Nam modo^c scenæ mœnium publicorum crebris terræ motibus concutiebantur ; nunc ignes sæpe flammati caducas culminum cristas^c superjecto favillarum monte tumulabant ; nunc stupenda foro cubilia collocabant audacium pavenda mansuetudo cervorum : cum tu inter ista discessu primorum populariumque statu urb's exinanito, ad nova celer veterum Ninivitarum exempla decurristi, ne divinæ admonitioni tua quoque desperatio conviciaretur. Et verè jam de Deo tu minime poteras absque peccato post virtutum experimenta diffidere. Nam cum vice quadam civitas conflagrare cœpisset,

^a Episcopo Viennensi, de quo supra. Mamertus etiam dicitur ab Hilario papa et Lucido, Avito, Gregorio Turon. et aliis. Qui Mamertum scribunt, a libris antiqui discedunt et a vocis origine. Nam a Mamerte Mamertus dicitur, et a Mamerto Mamertinus, non Mamercinus. Cum hac autem epistola comparanda est Alcimi Aviti homilia de Rogationibus, cujus mentio facta est ad epist. 14, lib. v. Sunt enim ut argumento, sic tota narrationis serie simillimæ.

^b Mamerti Rogationes quæ Domini Ascensionem antecedunt, imitati sunt non solum vicini populi Galliæ, ut hic locus ostendit et concilium v Aurelianense, verum etiam ceteræ nationes, atque ipsa tandem Roma, Leonis III auctoritate, ut docent ritualium librorum auctores. Ideo litaniam Gallicanam appellarent, quia ejus institutio e Gallia, et litaniam minorem, ut a majore distinguerent, quæ vii calendas Maii celebratur.

^c **71** Facies exterior : ductum a scena theatri. Sic scenam corporis dixit Tertullianus de anima ; scenam triumphi Eumenius in panegyrico de scholis :

fides tua in illo ardore plus caluit : et cum in conspectu pavidæ plebis, objectu solo tui corporis ignis recessus in tergum fugitivis flexibus sinuaretur, miraculo terribili, novo, inusitato, adfuit **173** flammæ cedere per reverentiam, cui sentire defuit per naturam. Primum igitur et iis paucis nostri ordinis viris indicis jejunia, interdicis flagitia, supplicia prædicis, remedia promittis : exponis omnibus, nec pœnam longinquam esse, nec veniam ; doces denuntiata solitudinis minas orationum frequentia esse amolientas ; mones assiduitatem furentis incendii, aqua potius oculorum quam fluminum posse restingui ; mones minacem terræ motuum conflictationem fidei stabilitate firmandam. Cujus confestim sequax humilis turba consilii, majoribus quoque suis fuit incitamento, quos cum non piguisset fugere, redire non puduit. Qua devotione placatus inspector pectorum, Deus, fecit esse obsecrationem vestram vobis saluti, cæteris imitationi, utrisque præsidio. Denique illic deinceps non fuere vel damna calamitati, vel ostenta formidini. Quæ omnia sciens populus iste Viennensibus tuis et accidisse prius, et non accessisse posterius, vestigia tam sacrosanctæ informationis amplectitur, sedulo petens, ut conscientiæ tuæ beatitudo mittat orationum suarum suffragia, quibus exempla transmisit. Et quia tibi soli concessa est, postavorum memoriam, vel confessorum^d Ambrosium duorum martyrum repertorem, in partibus orbis occidui, martyris • Ferreoli solida translatio, adjecto nostri capite Juliani, quod istinc turbulento quondam persecutori manus retulit cruenta carnificis : non injurium est, quod pro compensatione deprecimus, ut nobis inde veniat pars patrocinii, quia **174** vobis hinc rediit pars patroni. Memor no tri esse dignare, domine papa.

Alium quidem tubarum sonus et strepitus armorum, alium quædam triumphi scena deterreat : quanquam ea vox temere omnia est in vulgatis.

^d De reliquiis SS. Gervasii et Protasii ab Ambrosio Mediolani repertis, Ambrosius ipse epist. 15 et sermone 91 ; Augustinus ix Confessionum, et xxii de D Civitate ; Gregorius Turon. de Gloria martyrum, lib. i, cap. 47.

^e Ferreoli corpus integrum cum capite Juliani, quod ab Arvernensibus Viennam fuerat allatum, humiliori primum ad Rhodani ripam basilica condiderant Viennenses. Mamertus in ampliorem ecclesiam a se ibidem constructam transtulit, cum hac inscriptione :

Heroas Christi geminos hæc continet aula
Julianum capite, corpore Ferreolum.

Hæc Gregorius Turon. hunc quoque Sidonii locum citans, de Gloria martyrum lib. ii, cap. 2. Eadem martyrum lipsana post Saracenicam direptionem Willicarius Viennensium itidem episcopus, proprio intra urbem templo locavit, ut refert Ado in Chronico.

EPISTOLA II.

Sidonius domino papæ Græco salutem.

Oneras, consummatissime pontificum, verecundiam meam multifaria laude cumulando, si quid stylo rusticante peraravero: atque utinam reatu careat, quod apicum primore congressu, quanquam circumscriptus, veritati resultantia tamen et diversa connexui. Ignorantiæ siquidem meæ a callidus viator imposuit. Nam dum solum mercatoris prætendit officium, litteras meas ad formatæ vicem, scilicet ut lector, elicit, sed quas aliquam gratiarum actionem continere decuisset. Namque, ut post comperi, plus Massiliensium benignitate profectus est quam status sui, seu per censum, seu per familiarum forma pateretur. Quæ tamen ut gesta sunt, si quispiam dignus relator evolveret, fierent jocunda memoratu. Sed quoniam jubetis ipse, ut aliquid vobis a me lætum copiosumque pagina ferat; date veniam, si hanc ipsam tabellarii nostri hospitalitatem comicis salibus comparandam, salva vestrarum aurium severitate perstringamus; ne secundo insinuatum non nunc primum nosse videamur. Simul et si moris est regularum, ut ex materia omni usurpentur principia dicendi, cur hic quoque quodcumque mihi sermocinatum materia longius quæratur expectaturque, nisi ut sermone **175** nostro sit ipse pro causa, cui noster sermo erit pro sarcina? Arverni huic patria, parentes natalibus non superbis, sed absolutis, et sicut nihil illustre jactantes, ita nihil servile metuentes; contenti censu modico, sed eodem vel sufficiente, vel libero: militia illis in clericali potius quam in palatino decursa comitatu. Pater isti granditer frugi, et liberis parum liberalis: quique per nimiam parcimoniam juveni filio plus prodesse quam placere maluerit. Quo relicto tunc puer iste vos petiit nimis expeditus; quod erat maximum conatibus primis impedimentum: nihil est enim viatico levi gravius. Attamen primus illi in vestra mœnia satis secundus introitus. ^b Sancti Eustachii qui vobis decessit, actutum dicto lætoque gemina benedictio est: hospitium brevi quæsitum, jam Eustachii cura facile inventum, celestiter aditum, civiliter locatum. Jam primum crebro accursu excolere vicinos, identidem ab iis ipse haud

A aspernanter resalutari. Agere cum singulis, proæ ætatis ratio permetteret; grandævus obsequiis, æquavos officiis obligare; pudicitiam præ cæteris sobrietatemque sectari: quod tam laudandum in juventute quam rarum. Summatibus deinceps, et tunc comitii civitati, non minus opportuni, quam frequentibus excubiis agnosci, innotescere, familiarescere; sicque ejus in dies sedulitas majorum sodalitatibus promoveri: fovere boni quique certatim, votis omnes, plurimi consiliis, privati donis, cuncti beneficiis adjuvare; perque hæc spes opesque istius **176** raptim, saltuatimque cumulari. Forte accidit ut diversorio cui ipse successerat, quædam femina non minus censu quam moribus idonea vicinaretur: ejus filia infantia jam temporibus emensis, necdum tamen nubilibus annis appropinquabat. Huic hic blandus (siquidem ea ætas infantula, ut adhuc deceret), nunc quædam frivola, nunc ludo a ta virgineo scrota donabat; quibus isti parum grandibus causis plurimum virgunculae animus copulabatur. Anni obiter thalamo pares: quid moror multis? Adolescens solus, tenuis, peregrinus, filius familias, et e patria patre non solum non volente, verum etiam ignorante discedens, puellam non inferiorem natalibus, facultatibus superiori, medio episcopo, quia lector, solatio comitis, quia cliens, socru non inspiciente substantiam, sponsa non dispiciente personam, uxorem petit, impetrat, ducit. Conscribuntur tabulae nuptiales: et si qua istic municipioli nostri suburbanitas, matrimonialibus illic inserta documentis, mimica largitate recitatur. Peracta circumscriptione legitima et fraude solemnī, levat divitem conjugem pauper adamatus: et diligenter quæ ad socerum pertinuerant rimatis convasatisque, non parvo etiam corollario facilitatem credulitatemque munificentiae socrualis mungens, receptui in patriam cecinit præstigiator invictus. Quo profecto mater puellæ pro hyperbolicis instrumentis cepit actionem repetundarum velle proponere; et tunc demum de mancipiorum sponsalitiæ donationis **177** paucitate mœrere, quando jam de nepotum numerositate gauderat. Ad hanc placandam noster Hippolytus perrexerat, cum litteras meas prius obtulit. Habetis historiam juvenis eximii: fabulam ^d Milesiæ vel Atticæ per rem.

^a Amantius. Ita enim vocat epistola 7 et 11 hujusce; et supra indicavimus ad lib. vi, 8. Porro non dissimilem, at contrario eventu historiam de Andarchio Massiliensi, qui Ursi civis Arverni filiam uxorem calida fraude appetiit, habet Gregorius Turon. lib. iv, xlv.

^b Massiliensem cathedram ordine rexerant Venerius, Eustathius et Græcus episcopi. Decessit ergo Græco Eustathius, sive ut alii scribunt, Eustasius. Sic enim legitur in epistola Hilari papæ anno 464. Eustathius apud Gennadium de Scriptoribus ecclesiasticis in Museo.

^c Alii per hyperbolicis. Jac. Cajacius, vir magni et exacti iudicii, legendum censet *hypobolici*: quod valde probarem, si alicujus antiqui libri suffragio niteretur. De his enim est sermo. Verum utrovis modo legas, idem est sensus. Nam aut hypobolica dicit instrumenta sponsalitiæ, ut mox vocat, dona-

^d tionis propter nuptias, quam Hypobolium a Græcis appellari docent juris interpretes; aut hyperbolica illa eadem instrumenta, in quibus Amantius multa prædia, non sua sed aliena, hypoboli nomine hyperbolice largitus fuerat: quæ nunc ab ipso frustra scilicet reposebantur. Caterum admonet sponsalitiæ donationis mentio, ut vocem hanc Ennodio nostro restituamus: in Vita Epiphani, ejus oratio describitur **72** ad Gundobaldum regem: *Sit, inquit, filii tui sponsalitiæ largitas, absolutio captivorum: offerat pactæ suæ munus, quod et Christus accipiat.*

^e Nunquam dubitavi quin ita scriptum esset a Sidonio, non *militiæ*, cujus hoc loco aliena est significatio. Milesiorum vero fabula, amatoriae erant, et ἀλόαστοι. Quare Milesiæ dicuntur omnes ejus generis et argumenti, in quo excelluit Aristides. Plutarchus in Crasso, de Surena Seleuciæ triumphante: τὴν δὲ γερουσίαν τῶν Σελυκιῶν ἀπορίσας ἐπέλεγειν ἀλόαστα

Simul et ignoscite præter æquum epistolarem formulam porrigenti : quam ob hoc stylo morante produxi, ut non tanquam ignotum reciperetis, quem civem beneficiis reddidistis. Pariter et natura comparatum est, ut quibus impendimus studium, præstemus affectum. Vos vero Eustachium pontificem tunc ex asse digno hæredè decessisse monstrabitis, si ut propinquis testamenti, sic clientibus patrociniæ legata solvatis. Ecce parui, et obediens officium garrulitate complevi, licet negotium indocto qui prolixitatis injungit, ægre ferre non debeat, si non tam eloquentes epistolas recepit quam loquaces. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA III.

Sidonius domino papæ ^a Megethio salutem.

Diu multumque deliberavi, quanquam mihi animo affectus studioque parendi sollicitaretur, an destinarem, sicuti injungis, contestatiunculas quas ipse dicavi. Vicit ad ultimum sententia, quæ tibi obsequendum desinebat : ergo petita transmissi. Et quid modo dicemus ? grandisne hæc obedientia ? puto grandis est : grandior impudentia tamen. Hac enim fronte poscimus, fluminibus **178** aquas, silvis ligna transmittere : hæc enim temeritate Apellem periculo, cælo Phidiam, malleo Polycletem muneremur. Dabis ergo veniam præsumptioni, papa sancte, facunde, venerabilis, quæ doctissimo examini tuo naturali garrulitate deblaterat. Habet consuetudo nostra pro ritu, ut et si pauca edit, multa conscribat : veluti est canibus innatum, ut et si non latrant, tamen hirriant. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA IV.

Sidonius domino papæ Fonteio salutem.

Insinuare quoscunque jam pæveo, quia commendatis nos damus verba, vos munera : tanquam non principalitas sit censenda beneficii, quod a me peccatore digressis sanctæ communionis portio patet. Testis horum est Vindicius noster, qui segnius donum pro munificentia vestræ fasce remeavit ; quoquo loci est constanter affirmans, cum sitis opinione magni, gradu maximæ, non tamen esse vos amplius dignitate, quam dignatione laudandos. Prædicat sanctas, melleas et floridas, quæ procedunt de temperata communionè, blanditias ; nec tamen ex hoc

βελτία τῶν Ἀριστείδου Μιλησιακῶν. Meminit et Lucianus in dialogo cui titulus Ἐρωτες. Hinc et Milesiæ Punicæ Apuleii dictæ a Severo imp. in epistola, quia Milesiarum genio scriptæ ab auctore Pæno. De his et Hieronymus apologia 1 in Rufinum : *Quasi non cirroratorum turba Milesiorum in schola figmenta decuset.*

^a Episcopo Bellicensi. Numeratur inter episcopos qui synodo Arelatensi interfuerunt.

^b Senoniæ, hoc est provinciæ quartæ Lugdunensis metropolitano : cujus inter sanctos antistites suos festum diem agunt Senonenses filibus Junii. Cave cum Agræcio altero confundas. Cujus nomen in synodo Agathensi legitur, et ad quem scripta exstat epistola synodi Carpenteratensis. Hic enim multo posterior, et alterius sedis fuit episcopus, Antipolitanæ nimirum, in Alpium maritimarum provincia. Quæ Bituricensis episcopi electio cujus gratia Bitu-

A quidquam pontificali deperi e personæ ; quod sacerdotii fastigium non frangitis comitate, sed flectitis. Quibus agnitis sic inardesco, ut tum me sim felicissimum judicaturus, cum mihi coramposito sub divina ope contigerit, tam securum de Deo suo pectus, licet præsumptiosis, **179** arctis tamen fovere complexibus. Accipite contentam : suspicio quidem nimis severos, et imbecillitatis meæ conscius, æquanimitèr fero asperos mihi : sed, quod fatendum est, hisce moribus facilius humilitate submittimur, quam familiaritate sociemur. In summa, viderit qua conscientia dote turgescat, qui se ambientibus rigidum reddidit : ego tamen morum illius æmulator esse prælegerim, qui etiam longe positorum incitare in se affectat affectum. Illud quoque mihi inter maxima granditer cordi est, quod apostolatus vestri patrociniū copiosum verissimis dominis animæ meæ, Simplicio et Apollinari, interminia intercessionè conferre vos comperi. Si verum est, rogo ut non habeat vestra caritas finem : si falsum est, peto ut non differat habere principium. Præterea commendo gerulum litterarum, cui istic, id est, in Vasionensi oppido, quiddam necessitatis exortum sanari vestræ auctoritatis reverentiæ pondere potest. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA V.

Sidonius domino papæ ^b Agræcio salutem.

Bituricas decreto civium petitus adveni : causa fuit evocationis titubans Ecclesiæ status ; quæ nuper summo viduala pontifice, utriusque professionis ordinibus ambiendi sacerdotii quoddam classicum cecinit. Fremit populus per studia divisus : pauci alteros, multi sese non offerunt **180** solum, sed inferunt. Si aliquid pro virili portione secundum Deum consulas veritatemque, omnia incurruunt levia, varia, fucata : et quid dicam ? sola est illic simplex impudentia. Et nisi me immerito queri judicaretis, dicere auderem, tam præcipitis animi esse plerosque tamque periculosi, ut sacrosanctam sedem dignitatemque affectare pretio oblato non reformident : et rem jam dudum in nudinam mitti auctionemque potuisse, si quam paratus invenitur emptor, venditor tam desperatus inveniretur. Proinde quæso ut officii mei novitatem, pudorem, necessitatem, spectatissimi adventus tui ornem contubernio, tuæque auxilio. Nec te, quanquam

D ricas venerat Sidonius, ager postea epistola 9. Ex hac autem et octava, ad Euphronium, quæ in nonnullis exemplaribus huic proxime subjungitur, observare est, moris olim fuisse in constituendis episcopis, ut si quando provincialium episcoporum legitimus numerus deficeret, ex finitimis provinciis alios advocarent. Quos quidem etsi numerus alioqui non deesset, pro arbitrio tamen provincialium episcoporum adhibere ex synodi Nicænæ decretis licuisse, docet epistola synodi Constantinopolitanæ, quam recitat Theodoretus lib. v, cap. 8 : *Περὶ δὲ τῶν κατὰ μέρος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παλαιῶς τε, ὡς ἴσθη, θισμός, κεράτης, καὶ τῶν ἁγίων ἐν τῇ Νικαίᾳ πατέρων ὄρος, καθ' ἑκάστην ἑπαρχίαν τοὺς τῆς ἑπαρχίας, καὶ ἑτέρῳ ἐκείνοι βούλοντο, σὺν αὐτοῖς τοὺς ὁμόρους, πρὸς τὸ συμπέραν ποιῆσαι τὰς χειροτονίας.*

^a Senoniæ caput es, inter hæc dacia subtraxeris intentionibus medendis Aquitanorum : quia minimum refert quod nobis est in habitatione divisa provincia, quando in religione causa conjungitur. His accedit quod de urbibus ^b Aquitanicæ primæ solum oppidum Arvernum Romanis reliquum partibus bella fecerunt. Quapropter in constituendo præfatæ civitatis antistite, provincialium collegarum deficiamur numero, nisi metropolitanorum reficiamur assensu. De cætero, quod ad honoris vestri spectat prærogativam, nullus a me hactenus nominatus, nullus adhibitus, nullus electus est : omnia censuræ tuæ salva, illibata, solida servantur. Tantum hoc mecum duco, vestras invitare personas, exspectare voluntates, laudare sententias : et cum in locum statuinque pontificis quisque sufficitur, ut a vobis præceptum, **181** a me procedat obsequium. Sed si (quod tamen arbitror minime fore) precibus meis apud vos malesuadus obtulerit interpres, poteritis præsentiam vestram potius excusare quam culpam : sicut e diverso, si veniis, ostenditis quia terminus potuerit poni vestræ quidem regioni, sed non potuerit caritati. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA VI.

Sidonius domino papæ ꝛ Basilio salutem.

Sunt nobis, munere Dei, novo nostrorum temporum exemplo, amicitiarum vetera jura : diuque est quod invicem diligimus ex æquo. Porro autem, quod ad communem conscientiam pertinet, tu patronus : quanquam hoc ipsam præsumptuose arroganterque loquar. Namque iniquitas mea tanta est, ut mederi de lapsuum ejus assiduitate vix etiam tuæ supplicationis efficacia queat. Igitur quia mihi est tam patrocínio quam dilectione bis dominus, pariter et quod memini probe, quo polleas igne sensuum, fonte verborum : qui viderim Modaharium civem Gothum, Arianæ hæreseos jacula vibrantem, quo tu

A spiritualium testimoniorum muerone confoderis ; servata cæterorum tam reverentia quam pace pontificum ; non injuria tibi desseo, qualiter ecclesiasticas caulas istius aeris lupus qui peccatis pereuntium saginatur animarum, clandestino morsu necdum **182** intellecti dentis arrodit. Namque hostis antiquus, quo facilius insultet balatibus ovium destitutarum, prius dormitantium incipit cervicibus imminere pastorum. Neque ego ita mei meminens non sum, ut nequaquam me hunc esse reminiscar ; quem longis adhuc abluenda stetitibus conscientia premat ; cujus stercorea tamen, sub ope Christi, quandoque mysticis orationum tuarum rastris eruderabuntur. Sed quoniam supereminet privati reatus verecundiam publica salus, non verebor, etsi carpat zelum in me fidei **B** sinister interpres, sub vanitatis invidia causam prodere veritatis. ^d Evarix, rex Gothorum, quod limitem regni sui, rupto dissolutoque fœdere antiquo, vel tutatur armorum jure, vel promovet, nec nobis peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discutere permissum est. Quin potius si requiras, ordinis res est, ut et dives hic purpura byssoque veletur, et Lazarus hic ulceribus et paupertate feriatur. Ordinis res est, ut dum in hac allegorica versamur Ægypto, Pharaon incedat cum diademate, Israelita cum cophino. Ordinis res est, ut dum in hac figuratæ Babylonis fornace decoquimur, nos cum Jeremia spiritualem Jerusalem suspiriosis plangamus ululatus, et Assur fastu regio tonans sanctorum sancta proculcet. Quibus præsentem ego futurarumque bestitudinum vicissitudinibus inspectis, communia patientius incommoda fero. Primum, quod mihi quæ merear introspectanti, quæcunque adversa provenerint, leviora reputabuntur ; dein **183** quod certum scio, maximum esse remedium interioris hominis, si in hac area mundi variis passionum flagellis trituretur exterior. Sed quod fatendum est, præfatum regem

^a Provinciæ quartæ Lugdunensis, ut observatum est ad epist. 18, lib. iv.

^b Ut lib. iv, epist. 18, *Lugdunensem secundam*. Provinciæ olim, cum simplices essent, pleræque postea principum nutu in plures dividi cœperunt. Hinc orta cognomina, et aliæ primæ dicerentur, aliæ secundæ, tertiæ, et ita deinceps pro numero provincialium. Aquitanicæ igitur duæ fuerunt. Prima, cujus caput Biturige- ; secunda, cujus caput Burdegala. Semper autem **73** divisio provinciis pars illa primæ nomen obtinuit, cui metropolis obligit, quæ totius provinciæ ante divisionem caput erat : ut Narbonensis prima dicta est, in qua Narbo, Lugdunen-sis prima in qua Lugdunum, Aquitania prima in qua Bituriges. Inde est primarum provincialium metropolitanorum primates erant reliquarum ejusdem nominis provincialium. Sicut enim Lugdunensis episcopus, ut liquet ex Gregorii VII epist. 35 et 36, lib. vi. Primas est quatuor Lugdunensium : sic Bituricensis utriusque Aquitanicæ. Atque ita ferme in aliis provinciis, cum ex una plures fiebant, idem mos fuit, ut in ea primas esset quæ prima et antiquissima inter metropoles erat.

^c Aquarum Sextiarum, ut reor, episcopo. Ut ita conjiciamur, quod sub finem epistolæ Basilium urbe medium esse dicit inter Leontium Arelaten-

sem, Faustum Reiorum, et Græcum Massiliæ episcopus : inter has autem urbes medio prope spatio sita est metropolis Aquensium. Basilii autem hujus, tunc adhuc presbyteri, prudens consilium factumque in funere Hilarii episcopi Arelatensis narrat auctor vitæ Hilarii.

^d Euricus, qui et Eoricus, lib. viii, epist. 9. Sic Deudorix apud Strabonem et Theuderis ac Theodericus, unicum est nomen. Hujus vero Euricianæ in catholicos persecutionis, Sidonius epistolæ meminit Gregorius Turon. lib. ii, cap. 25 : *Sidonii, inquit, tempore Evarix rex Gothorum, excedens Hispanum limitem, gravem in Gallis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitati suæ non consentientes, clericos carceribus subigebat ; sacerdotes vero alios dabat exsilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserari scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei. Maxime tunc Novempopulanæ, gemineque Aquitanicæ urbes ab hac tempestate depopulatæ sunt. Exstatque hodie et pro hac causa ad Basilium episcopum nobilis Sidonii ipsius epistola. Hæc ille, Sidonii hærens vestigiis. Nam in Novempopulis sunt Elusani, Vasates, Convenæ, Auscenses : reliqui in duabus Aquitanicis. Sed apud Gregorium mendose legitur : geminæque Germaniæ.*

Gothorum, quamquam sit ob virium merita terribilis, A non tam Romanis mœnibus quam legibus Christianis insidiaturum paveo. Tantum, ut ferunt, ori, tantum pectori suo catholici mentio nominis acet, ut ambigas, ampliusne suæ gentis, an suæ sectæ teneat principatum. Ad hoc, armis potens, acer animis, alacer annis, hunc solum patitur errorem, quod putat sibi tractatum consiliorumque successum tribui pro religione legitima, quem potius assequitur pro felicitate terrena. Propter quod discite cito catholici status valetudinem occultam, ut apertam festinetis adhibere medicinam. Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, ^a Elusani, Vasates, ^b Convenæ, Auscenses, multoque jam major numerus civitatum, summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis, ^c nec ullis deinceps episcopis in de-tunctorum officia suffectis (per quos utique minorum ordinum ministeria subrogabantur), latum spiritualis ruinae limitem traxit. Quam fere constat sic per singulos dies morientum patrum proficere defectu, ut non solum quoslibet hæreticos præsentum, verum etiam hæresiarchas priorum temporum potuerit inflectere: ita populos excessu pontificum orbatos, tristis intercisæ fidei desperatio premit. Nulla in desolatis cura diœcesibus parochiisque. Videas in Ecclesiis aut putres culminum lapsus, aut **184** valvarum cardinibus avulsis, basilicarum aditus hispidorum veprum fruticibus obstructos. Ipsa, prohdolor! videas armenta, non modo semipotentibus jacere vestibulis, sed etiam herbosa viridantium altarum latera depasci. Sed jam nec per rusticas solum solitudo parochias: ipsa insuper urbanarum

^a Nulla est injuria quod Elusanos præponat cæteris Novempopulani. Fuit enim, cum Elusa metropolis esset totius provinciae, et sub ea cum reliquis civitas Ausciorum, quæ nunc metropolis: ut testantur non modo veteres Notitiæ provinciarum, in quibus Novempopulana civitates hoc modo describuntur: *Metropolis civitas Elusatium, civitas Aquensium*, et post alias postrema, *ci. ias Ausciorum*; verum etiam subscriptiones antiquarum synodorum. Agathensi etenim concilio subscripserunt Clarus Elusæ metropolitanus et Nicetius Auscio: um episcopus; Aurelianensi **74** primo Leontius, non Tolosana, ut perperam excusum est, sed Elosana metropolis, et Nicetius idem Ausciorum episcopus. Remensi denique apud Flodoardum lib. II, cap. 5, subscribere itidem Senocus Elosanensis et Audericus Auscensis: eodemque exemplo in aliis, quandiu metropolis fuit Elusa. Nunc enim, quæ rerum vices! sine episcopo in vicum pene redacta est. Eusam ab incolis, sive Eosam dici, recte docuit Scaliger ad Ausonium. Errant vero, et Ammiano Marcellino errorem affingunt, qui in his ejus verbis lib. xv, *In Narbonensi clusa est Narbona et Tolosa*, pro clusa Elusam legi volunt. Elusa enim in Novempopulis est, non in Narbonensi. Nec minus falluntur qui Elusonem Paulini epist. 6, sive Elusionem, ut est in Itinerario Burdegalensi, eandem cum Elusa faciunt: cum Elusio inter Tolosam et Narbonem sita fuerit in Narbonensi, Elusa inter Auscios et Burdegalam, in Novempopulana, ut dictum est. Ad eam quoque pertinet vetus inscriptio Nemausi, quæ continet epitaphium L. Taurini Aurelii civis Elusensis.

^b Qui nunc Comingenses. Narbonensibus proximi

ecclesiarum conventicula rarescunt. Quid enim fidelibus solatii superest, quando clericalis non modo disciplina, verum etiam memoria perit? Equidem cum clericus quisque defungitur, si benedictione succidua non accipiat dignitatis hæredem, in illa ecclesia sacerdotum moritur, non sacerdos. Atque ita quid spei restare pronunties, ubi facit terminus hominis finem religionis? Alius inspicite spiritualium damna membrorum; profecto intelligetis quanti subripiuntur episcopi, tantorum vobis populorum fidem periclitaturam. Taceo vestros ^d Crocum Simpliciumque collegas, quos cathedris sibi traditis eliminatos, similis exsilii cruciat pœna dissimilis. Namque unus ipsorum se dolet non videre, quo redeat: alter se dolet videre, quo non redit. Tu sacratissimorum pontificum Leontii, Fausti, Græci, urbe, ordine, caritate medius inveniris: per vos mala fœderum currunt, per vos regni uriusque pacta conditionesque portantur. Agite quatenus hæc sit amicitia, concordia principalis, ut episcopali ordinatione permissa, populos Galliarum quos lines Gothicæ sortis incluserit, teneamus ex fide, eisi non tenemus ex fœdere. Memor nostri esse dignare, domine papa.

185 EPISTOLA VII.

Sidonius domino papæ • Græco salutem.

Ecce iterum Amantius nugigerulus noster Massiliam suam repetit, aliquid, ut moris est, de manubili civitatis domum reportaturus, si tamen catapultus arriserit: per quem joculariter plura garrire, si pariter unus idemque valeret animus exercere læta et tristia sustinere. Siquidem nostri

ad fontes Garumnæ. Horum olim civitas Lugdunum, *Λούγδουνον Κοινονεών* dicta Straboni et Ptolemæo. At Comingensium hodie caput et sedes episcoporum, civitas S. Bertrandi: quam ipsam Lugdunum esse persuadet situs, ab eo nihil discrepans, quem urbis Convenicæ describit Gregorius Turon. lib. VII, cap. 54. Posita enim est in colle. Lugdunum autem vetere Gallorum lingua est Clarus Mons. Æthici quidem Itinerarium, cum ab Aquis Tarbellicis Tolosam iter assignat per Lugdunum; item cum ab Agenno Lugdunum millia passuum numerat, 65 de Lugduno Convenarum accipi debet.

^e Hoc ipsum in persecutione Vandalica defuit Victor Uticensis, de episcopis agens in exsilium pulsus ab Hunerico: *Quibus, inquit, in exilio positus dum obitus obvenisset, non licebat in eorum civitatibus alios ordinare*. Episcopus ergo morte sublatus cum alii non subrogarentur, per quos presbyteri, diacones cæterique inferiorum ordinum clerici designarentur, summam in Ecclesiis omnibus vastitatem sequi necesse erat.

^d Croco episcopo inter alios inscripta est epistola Lucidi presbyteri. Ex quo liquet illum interfuisse synodo Arelatensi. Episcopus fuit Nemausensis; de Simplicio autem, non liquet.

^e Episcopo Massiliensi, de quo supra. Scripta eo tempore quo ex fœdere pacis a Nepote initæ cum Eurico, Arverni Gothis a quibus vi capi non poterant, dedi jussi sunt ut dictum est ad epistolam I, lib. III. Propterea Sidonius non immerito queritur Arvernorum meliorem fuisse sub bello quam sub pace conditionem.

hic nunc est infelicis anguli status; cujus, ut fama confirmat, melior fuit sub bello quam sub pace conditio. Facta est servitus nostra pretium securitatis alienæ. Arvernorum, prohi dolor! servitus: qui, si prisca replicarentur, audebant se quondam fratres Latio dicere, et sanguine ab Iliaco populos computare. Si recentia memorabuntur, ii sunt qui viribus propriis hostium publicorum arma remorati sunt: cui sæpe populo Gothus non fuit clauso intra mœnia formidini, cum vicissim ipse fieret oppugnantibus positus intra castra terrori. Ii sunt qui sibi adversus vicinorum aciem tam duces fuere quam milites. De quorum tamen sorte certaminum, si quid prosperum cessit, vos secunda solata sunt; si quid contrarium, illos adversa fregerunt. Illi amore reipublicæ a Seronatum, barbaris provincias propinquantem non timere legibus tradere; quem convictum deinceps respublica vix præsumpsit occidere. Hocceine meruerunt inopia, flamma, ferrum, pestilentia, pingues cædibus gladii, 186 et macri jejuniis præliatores? Propter hujus tamen inclytæ pacis expectationem, avulsas muralibus rimis herbas in cibum traximus; crebro per ignorantiam venenatis graminibus infecti, quæ indiscretis foliis succisque viridantia, sæpe manus fame concolor legit. Pro iis tot tantisque devotionis experimentis nostri (quantum audio) facta jactura est: pudeat vos, precamur, hujus fœderis nec utilis nec decori. Per vos legationes meant. Vobis primum, quanquam principe absente, non solum tractata reserantur, verum etiam tractanda committuntur. Veniabilis sit, quæsumus, apud aures vestras veritatis asperitas, cujus convicii invidiam dolor eripit. Parum in commune consulitis: et cum in concilium convenitis, non tam curæ est publicis mederi periculis, quam privatis studere fortunis: quod utique sæpe diuque facientes, jam non primi comprovincialium cepistis esse, sed ultimi. At quousque istæ poterunt durare præstigie? Non enim diutius ipsi majores nostri hoc nomine gloriabuntur, qui minores incipiunt non habere. Quapropter vel consilio, quo potestis, statum concordie tam turpis incidite. Adhuc si necesse est obsideri, adhuc pugnare, adhuc esurire delectat. Si vero tradimur, qui non potuimus viribus obtineri, invenisse vos certum est, quid barbarum suaderetis ignavi. Sed cur dolori nimio frena laxamus? Quin potius ignoscite afflictis, nec imputate mœrentibus.

75^a De quo lib. II, epist. I, et I b. v, epist. XXIII.

^b Episcoporum provincie Arelatensis. Massilia olim provincie fuerat Viennensis: at Sidonii ævo Arelatensi attribuebatur. Jam enim Leonis magni decreto divisa in duas fuerat provincia Viennensis; ita ut pars Vienna cederet metropoli, pars Arelato. Inter Arelatensis autem provincie civitates prima erat Massilia; tum Avenio, Arausio, Carpentorate, Vasio et aliæ. Primi ergo comprovincialium episcopi Massilienses. At nunc, ait Sidonius, reliquis fere civitatibus in Gothorum vel Burgundionum potestatem reductis, jam non primi in ea provincia cœperant esse, sed ultimi.

• Augustodunensi episcopo: ad quem est epist. 2,

A Namque alia regio tradita servitium sperat, Arverna supplicium. Sane si medicari nostris 187 ultimis non valetis, saltem hoc efficit prece sedula, ut sanguis vivat quorum est moritura libertas: parate exsulibus terram, capiendis redemptionem, viaticum peregrinaturis. Si murus noster aperitur hostibus, non sit clausus vester hospitibus. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA VIII.

Sidonius domino papæ c Euphronio salutem.

Quandoquidem me clericalis officii vincula ligant, felicissimum mediocritatis meæ statum pronuntiarum, si nobis haberentur^d quam territoria vicina, tam mœnia. De minimis videlicet rebus coronam tuam maximisque consulere: fieretque actionum mearum quasi cujuscumque fluvii placidissimus cursus atque inoffensus, si e tractatu tuo veluti e saluberrimo fonte manaret. Procul dubio tunc ille non esset aut spumoso per jactantiam, aut turbidus per superbiam, aut cœnosus per conscientiam, aut præceps per juventutem. Quin potius in illo squalidum si quid ac putre sorderet, totum id admixta consilii tui vena dilueret. Sed quod hujuscemodi votis spatia sunt longa interposita præpedimento, sedulo precor, ut consulentem de scrupulo incursum ambiguitatis expedias: et quia^e Simplicium spectabilem virum episcopum sibi flagitat populus Biturix ordinari, quid super tanto debeam negotio facere decernas. Hujus es namque vel erga me dignationis, vel erga reliquos 188 auctoritatis, ut si quid fieri voles (voles autem quidquid æquissimum est), non suadere tam debeas, quam jubere. De quo tamen Simplicio scitote narrari plurima bona, atque ea quidem a plurimis bonis. Quæ testimonia mihi prima fronte colloqui non satis grata, quia satis gratiosa, judicabantur. At postquam æmulos ejus nihil vidi amplius quam silere, atque eos maxime qui fidem fovent Arianorum; neque quippiam nominato, licet necdum nostræ professionis, illicitum opponi: animum adverti exactissimum virum posse censi, de quo civis malus loqui, bonus tacere non posset. Sed cur ego ista hæc ineptus adjei, tanquam darem consilium qui poposci? Quin potius omnia ex vestro nutu, arbitrio, litterisque disponentur, sacerdotibus, popularibus manifestabuntur. Neque enim ita desipimus in totum, ut evocandum te primum, si venire possibile est; deinde si quid secus, certe consulendum. Ii b. IV, et de quo epistola ultima lib. IX. Colitur inter sanctos in nonas Augusti. Subscripsit epistolæ Faustini et synodo Arelatensi. Ante episcopatum vero basilicam S. Symphoriani in urbe sua condidit, ut auctor est Gregorius Turon. lib. II, cap. 15. Hujus et Lupi Trekasini habemus epistolam, cujus ante mentio facta est, de bigamis clericis et iis qui uxores duxerunt; alteram desideramus quam Idatio legato ad Agrippinum comitem scripserat, de prodigiis quæ in Gallia sub Attilæ adventum visa sunt.

^d Arverni Eduos contingunt. Itaque inter utriusque populi dioceses et territoria nihil interjectum, At inter urbes ipsas longa dierum aliquot interposita spatia.

• De quo in concione, post epistolam sequentem.

dum decerneremus, nisi in omnibus obsecuri. A Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA IX.

Sidonius domino papæ a Perpetuo salutem.

Desiderio spiritualium lectionum quarum tibi tam per authenticos quam per disputatores bibliotheca fidei catholicæ perfamiliaris est, etiam illa quæ maxime tuarum scilicet aurium minime digna sunt occupare censuram, noscere **189** cupis. Siquidem injungis, ut orationem quam videor ad plebem Biturigis in ecclesia sermionatus, tibi dirigam : cui non rhetorica partitio, non oratoriæ minæ, non grammaticales figuræ, congruentem decorem, disciplinamque suppeditaerunt. Neque enim illic, ut exacte perorantibus mos est, aut pondera historica, aut poetica schemata, scintillasve controversialium clausularum l. b. uit aptari. Nam cum me partim seditio- nes, studia, varietates, in diversa raptarent; sic dictandi mihi materiam suggererebat injuria, quod tempus occupatio subtrahebat. Etenim tanta turba competitorum, ut cathedræ unius numerosissimos candidatos nec duo recipere scamna potuissent. Omnes placebant sibi, omnes omnibus displicebant. Neque enim valuissimus aliquid in commune consulere, nisi iudicii sui faciens plebs lenita jacturam, sacerdotali se potius iudicio subdidisset : presbyterorum sane paucis angulatum ^b fringulientibus; porro autem palam ne mussitantibus quidem; quia plerique non minus suum quam reliquos ordines pertimescebant. Igitur dum publice totos singuli cavent, factum est ut omnes non aspernante audirent, quod deinceps ambieret expeterent. Itaque paginam sume subditis voluminibus adjunctam : quam duabus vigiliis unius noctis ætivæ, Christo teste, dictatam, plurimum vereor, ne ipsi amplius lectioni quæ hoc de se probat, quam mihi credas. Memor nostri esse dignare, domine papa.

CONCIO.

190 Refert historia sæcularis, dilectissimi, quemdam philosophorum discipulis advenientibus prius

^a Turonum episcopo, tertiæ Lugdunensis metropolitano : cujus provinciæ duatus synodis præfuit, Veneticæ et Turonensi. Huic ergo mittit Sidonius concionem quam ad plebem Bituricam in Simplicii episcopi electione habuerat. De Perpetuo et basilica S. Martini ab eo structa, jam dictum est lib. iv, epist. 18. M. munit ejusdem cum laude aliquot locis Paulinus lib. vi de Vita S. Martini, et in versibus de Nepotulo.

^b Passerum more garrigentibus. Nam passerum est fringulire seu fringutire. Unde Sidonius lib. ix, epist. 2 : *Fringulientes passerum susurros proprie dixit; et passerum genus est fringillus.* Glossæ, *στίνος ὁ στροβός, fringillus.*

^c Quæ de populi suffragiis in episcopis eligendis ad epistolam ultimam lib. iv notavimus, eadem valent in creandi metropolitani comitiis : quibus nimirum præerat qui prærogativa collegis provincialibus antebat. Leo Magnus ad Anastasium epist. 82 : *Metropolitano, inquit, defuncto, provinciales episcopi ad civitatem metropolitanam convenire debent, ut omnium **76** clericorum atque omnium civium voluntate discussa, ex presbyteris ejus Ecclesiæ, vel diaconis optimus eligatur.* Facissent ergo Bituriges ex vetero

lacendi patientiam quam loquendi monstrasse doctrinam : et sic incipientes quosque inter disputantium consecratorum cathedras mutum sustinuisse quinquennium; ut etiam celeriora quorumpiam ingenia non liceret ante laudari quam deceret agnosci. Ita fiebat, ut eosdem post longam taciturnitatem locutos, quisque audire cœperat, non taceret : quia donec scientiam natura combiberit, non major est gloria dicitur quod noveris, quam siluisse quod nescias. At nunc mediocritatem meam manet longe diversa conditio : cui per suspiriosas voragines et flagitiorum volutabra gradienti, professionis hujusce pondus impactum est. Et priusquam ulli honorum reddam discentis obsequium, cogor debere cæteris doctis pudoris; quod mihi peculiariter paginæ decretalis obtatu, ^e pontificis eligendi mandatis arbitrium, coram sacrosancto et pontificatu maximo ^d dignissimo papa : qui cum sit suæ provinciæ caput, sit etiam mihi institutio, facultas, privilegio, tempore, ætate præstantior : ego deque, coramque metropolitano verba facturus, et provincialis, et junior, pariter fero importiti verecundiam, procacis invidiam. Sed quoniam vestro sic libitum errori, ut ipse prudentia carens, prudentem vobis, in cuiusque personam **191** bona multa concurrant, sub ope Christi episcopum exquiram : noveritis hujusmodi assensum multum me honoris, plus oneris excipere. Primore loco, grandem publicæ opinionis sarcinam penditote, quod injunxistis incipienti consummata judicia : atque ab hoc rectum concilii tramitem postulatæ, in quo recolitis adhuc nuper erratum. Igitur quia vobis id fuit cordi, obsecro, ut quales nos fide creditis, tales intercessione faciatis; atque dignemini humilitatem nostram orationibus potius in cælum ferre ^e quam plausibus. Primum tamen nosse vos par est, in quas me obloquiorum scyllas, et in quos linguarum, sed humanarum latratus quorundam vos infamare conantur turbo conjecerit. Est enim hæc quædam vis malis moribus, ut innocentiam multitudinis devenu-

instituto. Sed provincialibus ab Eurico sublatis, vicinarum provincialium evocandi fuerunt episcopi : et populus, cum e magno candidatorum numero incertus esset quem expeteret, communi decreto suffragia sua in unius Sidonii Arvernorum episcopi arbitrio et voluntate constituit. Sidonius Simplicium virum spectabilem delegit.

^d Agræcio Senonensi, quem epist. 5, invitat. Coram hoc ergo metropolitano verba facturus erat de metropolitani Bituricensis electione, ipse provincialis tantum episcopus : quoniam inter comprovinciales Aquitanicæ primæ episcopos principem locum obtinet episcopus Arvernorum.

^e Deprecatur inanem plausum, qui frequens olim ab auditorum corona excitari solebat, etiam in sacris concionibus. Ita et Chrysostomus *Ἀνδριάντων XI : Τί μοι τῶν κρότων ὄφελος τούτων; τί δὲ τῶν ἱπταίνων, καὶ τῶν βορῆων; ἕπαινος ἰμοί, τὸ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς ἐπιδειξάι τὰ λεγόμενα πάντος. Quis mihi fructus plausuum istorum? aut quis laudum et strepituum? Laus mea est, ut ea quæ dicuntur, rebus factisque ipsis omnes exhibeatis.* Quem morem Bernardi etiam temporibus perdurasse nonnullæ ejus homiliæ declarant.

stant scelera paucorum : cum tamen e diverso bonorum raritas flagitia multorum nequeat excusare virtutibus communicatis. Si quempiam nominavero monachorum, quamvis illum Paulis, Antonii, Hilarionibus, Macariis conferendum, sectatae anachoreticos prerogativa comitetur, aures illico meas incondito tumultu circumstrepitas ignobilium pumilionum marmor everberat conquerentium : Hic qui nominatur, inquit, non episcopi, sed potius abbatis, complet officium; et intercedere magis pro animabus apud caelestem, quam pro corporibus apud terrenum iudicem potest. Sed quis non exacerbescat, cum videat sordidari virtutum sinceritatem **192** criminatione vitiorum? Si eligimus humilem, vocatur abjectus; si proferimus erectum, superbire censetur. Si minus institutum, propter imperitiam creditur irridendus; si aliquatenus doctum, propter scientiam clamatur inflatus. Si severum, tanquam crudelis horretur; si indulgentem, facilitate culpatur. Si simplicem, despicitur ut brutus; si acrem, vitatur ut callidus. Si diligentem, superstitiosus decernitur; si remissum negligens iudicatur. Si solertem, cupidus; si quietum, pronuntiatur ignavus. Si abstemium producimus, avarus accipitur; si eum qui prandendo pascat, edacitatis impetitur : si eum qui pascendo jejundet, vanitatis arguitur. Libertatem improbitate condemnant; verecundiam pro rusticitate fastidiunt; rigidus ab austeritate non habent caros; blandi apud eos communione vilescent. Ac si apud eos utrolibet genere vivatur, semper hic tamen bonarum partium mores pungentibus linguis **C** maledicorum veluti bicipitibus hamis inuncabuntur. Inter haec monasterialibus disciplinis aegre subditur, vel popularium cervicositas, vel licentia clericorum. Si clericum dixerit, sequentes aemulantur, derogant antecedentes. Nam ita ex iis pauci, quod reliquorum pace sit dictum, solam clericatus diuturnitatem pro meritis autumant calculandam; ut nos in antisite consecrando, non utilitatem velint eligere, sed aetatem : tanquam diu potius bene vivere, debeat accipi ad summam sacerdotium adipiscendum, pro omnium gratiarum privilegio **193** decoramento, lenocinamento. Et ita quispiam in minuistrando segnes, in obloquendo celeres, in tractatibus otiosi, in seditionibus occupati, in caritate infirmi, in factione robusti, in aemulationum conservatione stabiles, in sententiarum assertione nutantes, nituntur regere Ecclesiam, quos jam regi necesse est per senectam. Sed nec diutius placet propter paucorum ambitus,

* Non est cognomen hoc loco benedictus, sed epithetum quo Christianos viros plerique ornabant. Paulinus epistola 9 ad Severum : *Alius libellus ex his est quos ad benedictum, id est Christianum virum, amicum meum Endelechium scripsisse videor.* Endelechii enim nomina erant, Sanctus Severus Endelechius, ut alibi observatum. Sic benedictus Pascasius Paulino eidem in epistola ad Victricium, benedictus Eleutherus Tertulliano de Praescriptionibus, benedictus papa Cyprianus in epistola cleri Romani ad clerum Carthaginensem, benedictus Paulinus Fausto Reicensi, benedictus Tetradius et benedictus Agricola

A multorum notare personas : hoc solum astruo, quod cum nullum proferam nuncupatum, ille confitetur repulsam qui profitetur offensam. Sane id liberius dico de multitudine circumstantium multos episcopales esse, sed totos episcopos esse non posse; et cum singuli diversorum charismatum proprietate potiantur, sufficere omnes sibi, omnibus neminem. Si militarem dixerit forte personam, protinus in haec verba consurgitur : Sidonius ad clericatum quia de saeculari professione translatus est, ideo sibi assumere metropolitanum de religiosa congregatione dissimulat : natalibus turgel, dignitatum fastigatur insignibus, contemnit pauperes Christi. Quapropter impraesentiarum solvam, quam non tam honorem charitati quam maledicorum suspicioni debeo fidem. Vivit **B** Spiritus sanctus, omnipotens Deus auster, qui Petri voce damnavit in Simone mago, cur opinaretur gratiam benedictionis pretio sese posse mercari; me in eo quem vobis opportunum censisui, nec pecuniae favere nec gratiae; sed statu satis superque trutinato, personae, temporis, provinciae, civitatis, virum cujus in **194** consequentibus raptim vita replicabitur, competentissimum credidisse. * Benedictus Simplicius, hactenus vestri, jamque ab hinc nostri (modo per vos Deus annuat) habendus ordinis comes, ita utrique parti vel actu, vel professione respondet, ut et respublica in eo quod admiretur, et Ecclesia possit invenire quod diligit. Si natalibus servanda reverentia est, quia et hos non omitterendus evangelista monstravit (nam Lucas laudationem Joannis aggressus, praestantissimum computavit, quod sacerdotali de stirpe veniebat, et nobilitatem vitae praedicaturus, prius tamen extulit familiae dignitatem); parentes ipsius, aut cathedris, aut tribunalibus praesederunt. Illustris in utraque conversatione prosapia, aut episcopis floruit, aut praefectis : ita semper hujusce majoribus, aut humanum, aut divinum dictare jus ausus fuit; si vero personam suam tractatu consiliose pensemus, invenimus illam tenere istic **b** inter spectabiles principis locum. Sed dicitis viros Eucherium et Pannichium illustres haberi superiores : quod hactenus eos esto putatos : sed praesentem jam modo ad causam illi ex canone non requiruntur, qui ambo ad **c** secundas nuptias transierunt. Si annos ipsius computemus; habet efficaciam de juventute, de senectute consilium. Si litteras vel ingenium conferamus, certat natura doctrinae. Si humanitas requirenda est, civi, clerico, peregrino, minimo maximoque etiam supra sufficientiam offertur, et suum saepius

Gregorio Turon. Confessorum 86, et lib. III Histor., 16.

b Principes municipii, principales. Glossarium : *Princeps, πρωτοπολίτης.* Jam supra Simplicium virum spectabilem dixit, epist. 8. Ad Eucherium vero et Pannichium scripsit lib. III et lib. V.

c Bigami enim episcopi esse per canones non possunt; ac ne clerici quidem ullius gradus, ex canone primo synodi Valentinae, et aliis passim : quanquam variant in inferioris gradus ordinibus, prout diversus locorum mos fuit.

panem ille potius qui non erat redditurus agnovit. **S**i necessitas **195** arripiendæ legationis incubuit, non ille semel pro hac civitate stetit ante pellitos reges, vel ante principes purpuratos. Si ambigitur, quo magistro rudimentis fidei fuerit imbutus, ut proverbialiter loquar, domi habuit unde disceret. Postremo iste est ille, carissimi, cui in tenebris ergastularibus constituto, multipliciter obserata barbarici carceris divinitus claustra patuerunt. Istum, ut audivimus, ^a tam socero quam patre postpositis, ad sacerdotium duci oportere vociferabimini. Quo quidem tempore plurimum laudis domum retulit, quando honorari parentum maluit dignitate quam propria. Pene transieram quod præteriri non oportuerat. Sub Moyse quondam, sicut psalmographus ait, in diebus antiquis, ut tabernaculi fœderis forma **B** consurgeret, totus Israel in eremo ante Beseleelis pedes, oblatitii symbolum coacervavit impendii. Salomon deinceps, ut templum ædificaret in Solymis, solidas populi vires in opere concussit: quamvis Palæstinorum captivas opes, et circumjectorum regum tributarias functiones, australis reginæ Sabaitis gaza cumulaverit. Hic vobis ecclesiam juvenis, miles, tenuis, solus, adhuc filius familias, et jam pater extruxit. Nec illum a proposita devotione suspendit vel tenacitas senum, vel intuitus parvulorum: et tamen fuit ^b morum factura quæ taceret. Vir est namque, ni fallor, totius popularitatis alienus: gratiam non capiat omnium, sed honorum; non indiscreta familiaritate vilescens, sed examinata sodalitate pretiosus; et **196** bono viratu æmulis suis magis prodesse cupiens quam placere; severis patribus comparandus, qui juvenum filiorum non tam cogitant vota quam commoda. In adversis constans, in dubiis fidus, in prosperis modestus, in habitu simplex, in sermone comis, in contubernio æqualis, in consilio præcellens. Amicitias probatas enixe expetit, constanter retinet, perenniter servat. Inimicitias indictas honeste exercet, tarde credit, celeriter deponit: maxime ambiendus, quia minime ambitiosus, non studet suscipere sacerdotium, sed mereri. Dicit mihi aliquis: Unde tibi de illo tam cito tanta comperta sunt? Cui respondeo, Prius Bituriges noveram quam Biturigas. Multos in itinere, multos in commilitio, multos in contractu, multos in tractatu, multos in sua, multos in nostra peregrinatione cognoscimus. **D** plurima notitiæ dantur et ex opinione compendia: quia non tam parvos terminos posuit famæ natura, quam patriæ. Quocirca si urbium status non tam murorum ambitu, quam civium claritate taxandus est; non modo primum qui essetis, sed ubi essetis agnovi. Uxor illi de Palladiorum stirpe descendit, qui aut littera-

^a Hinc patet Palladium et **77** Eulodium, qui proximi fuerant episcopi Bituricenses, hunc patrem, illum socerum Simpliciæ fuisse. Palladii ergo filia, uxor Simpliciæ. Infra: *Uxor illi de Palladiorum stirpe descendit.*

^b Ita fuerit moribus compositus, ut ecclesiam a se conditam, laudem vitans, silentio premeret. Utitur eadem voce Ruricius epist. **14**: *Equum qualem juss-*

Arum, aut altarium cathedras cum sui ordinis laude tenuerunt. Sane quia persona matronæ verecundam et succinctam sui exigit mentionem, constanter astruxerim, respondero illam feminam sacerdotiis utriusque familiæ, vel ubi educata crevit, vel ubi electa migravit. Filios ambo bene et prudenter instituunt; quibus comparatus pater inde felicior incipit esse, **197** quia vincitur. Et quia sententiam parvitas meæ in hac electione valituram esse jurastis (siquidem non est validius dicere sacramenta, quam scribere), In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Simplicius est, quem provinciæ nostræ metropolitanum, civitatis vestræ summum sacerdotem fieri debere pronuntio. Vos autem de viro de quo loquimur, si novam sententiam meam sequimini, secundum vestram veterem consonate.

EPISTOLA X.

Sidonius papæ c Auspicio suo salutem.

Si ratio temporum regionumque pateretur, non per sola officia verborum amicitias semel initas excolere curarem. Sed quoniam fraternæ quietis voto satis obstreperit conflictantium procella regnorum; saltim inter discretos separatosque litterarii consuetudo sermonis jure retinebitur, quæ jam pridem caritatis obtentu merito inducta veteribus annuit exemplis. Superest ut sollicito veneratori culpam rate occursionis indulgeas: quæ quominus assidue conspectus tui sacrosancta contemplatione potiat, nunc periculum de vicinis timet, nunc invidiam de patronis. Sed de his ista hæc etiam multa sunt. Interim **C** Petrum, tribunitium virum, portitorem nostri sermonis insinuo, qui id ipsum sedulo exposcit; quique quid negotii ferat præsentaneo compendiosius potest intimare memoratu: cui precor, quod in vobis est opis, intuitu paginæ **198** præsentis accedat; manente respectu nihilominus æquitatis, contra quam nec magis familiarium causas commendare consuevi. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA XI.

Sidonius domino papæ Græco salutem.

Invideo felicitati consuetudinarii portitoris, a quo contigit sæpius vos videri. Sed quid de Amantio loquar, cum ipsas quoque litteras meas æmuler, quæ sacrosanctis reserabuntur digitis, inspiciuntur oblutibus? Et ego istic inter semiustas muri fragilis clausus angustias, belli terrore contigui, desiderio de vobis meo nequaquam satisfacere permitto. Atque utinam hæc esset Arvernæ forma vel causa regionis, ut minus excusabiles excusaremur. Sed quod est durius, per injustitiæ nostræ merita conficitur, ut excusatio nobis justa non desit. Quocirca salutatione præfata, sicut mos poscit officii, magnopere depono,

ras destinavi, mansuetudine placidum, membris validum, firmum robore, forma præstantem, factura compositum, animis temperatum.

^c Tullensi Leucorum episcopo. Scripta quo tempore Gothi cum Romanis bellum gerebant, et Burgundiones Arvernensibus, ut dictum est, auxilio erant adversus Gothos.

ut interim remittatis occursionis debitum vel verba solventi. Nam si commeandi libertas pace revocetur, illud magis verebor, ne assiduitas praesentiae meae sit potius futura fastidio. Memor nostri esse dignare, domine papa.

199 EPISTOLA XII

Sidonius a Ferreolo salutem.

Si amicitiae nostrae potius affinitatisque, quam personae tuae tempus, ordinem, statum cogitaremus; iure vobis in hoc opere, quantumcunque est, primae titulorum rubricae, prima sermonum officia dedicarentur. Isset per avitas tibi stylus noster curules; patricias nihilominus infulas enumeraturus; non tacuisset triplices praefecturas, et Syagrio tuo prototies mutatis praeconiibus praeconia non negasset. Patrem inde patrosque minime silendos percurreisset: et quamlibet posset triumphalibus adoreis familiae tuae defatigari; non tamen eatenus explicandis antiquorum stemmatibus exinaniretur, ut ob hoc ad narrandam gloriam tuam fieret obtusior: qui si etiam in scribendis majorum tuorum virtutibus fuisset hebetatus, tuis denuo meritis acuminaretur. Sed salutationem tibi debitam destinaturus, non quid fuisses, sed quid potius nunc esses consideravit. Praetermisit Gallias tibi administratas tunc, cum maxime incolumes erant. Praetermisit Attilam Rheni hostem, Thorismodum Rhodani hospitem, Aetium Ligeris li-

beratorem sola te dispositionum salubritate tollerasse: propterque prudentiam tantam providentiamque, curram tuum provinciales cum plausuum maximo accentu spontaneis subisse cervicibus; quia sic liabenas Galliarum moderare, ut possessor exhaustus tributario jugo releveretur. Praetermisit regem Gothiae ferocissimum, inflexum affatu tuo melleo, gravi, arguto, inusitato: et ab Arelatensium portis, quem Aetius non potuisset praedio, te praedio removisse. Haec omnia praetermisit, sperans congruentius tuum salve pontificum, quam senatorum jam nominibus adjungi: censuitque justius fieri si inter perfectos Christi, quam si inter praefectos Valentiniani constituerere. Neque te sacerdotibus potius admixtum vitio vertat malignus interpretis; nam grandis ordinum ignorantia tenet hinc aliquid derogaturos: quia secuti cum epulum festivitatis publica facit, prior est in prima mensa conviva, postremus ei qui primus fuerit in secunda: sic absque conflictatione praestantior secundum bonorum sententiam computatur honorato maxime, minus religiosus. Vale. Ora pro nobis.

EPISTOLA XIII.

Sidonius Sulpicio suo salutem.

Himerius antistes, filius tuus, notus mihi haecenus parum vultu, satis opinione, quae quidem in bonam partem porrigebatur, Lugdunum nuper a

• Tonantium Ferreolum, Syagrio consulis ex filia nepotem, praefectum praetorio Galliarum fuisse, intelligi licuit ex epist. 7, lib. 1. Ex hac vero docemur eo magistratu functum esse post annum Christi 450, fortasse post Sidonii patrem. In haec enim tempora res Attilae inciderunt, quocum pro Romanis conflixerit Aetius, quem ob liberatos obsidione Aurelianus Ligeris liberatorem vocat, et Thorismodus Gothus, Theoderici regis in acie caesi filius.

• Afranii Syagrii praefecturam commemorat Ambrosius in concilio Aquileiensi. De Syagrio enim accipi debent illa ejus verba de episcopis Orientalibus: Denique etiam praefectus Italiae litteras dedit, ut si vellent convenire, in potestate haberent. Meminit et Ammianus Marcellinus lib. xxviii. At Sidonius triplicem vocat, quia tribus annis eam continuavit, anno videlicet 380, ut docent leges codicis Theodosiani ad Syagrium P. P. Italiae lib. vii, 18; et lib. xi, 30. Tum anno 381, lib. viii, 5 et 7. Anno item 382, quo anno consul etiam fuit, lib. xi, 16; et lib. xii, 4. Ante praefecturam vero, magister officiorum fuerat anno 372. Ad Syagrium eundem complures sunt epistolae Symmachi lib. 1: Ausonii quoque epigramma operis initio praefixum, quod summam utriusque benevolentiam et necessitudinem declarat.

• Thorismodum, qui regnum adeptus Romanis infestior esse crepit: eaque de causa a fratribus suis qui pacem optabant, necatus est. Prosper auctor in Chronico Opilione V. C. consule. *Apuđ Gothos intra Gallias consistentes, inter filios Theodori regis, quorum Thorismodus maximus natu patri successerat, orta dissensio est; et cum rex ea moliretur quae et Romanae pacis et Gothicæ adversarentur quieti, a germanis suis, quod noxiis dispositionibus irrevocabiliter instaret, occisus est.* Thorismodi caedem alii quoque narant, caedis causam hic unus prodidit.

• Arelatensem urbem Gothi, priusquam ea potirentur, non semel frustra tentarunt. Nam triplicem observasse videor obsidionem. Primam a Theoderico magno rege, qui Aetii virtute repulsus

est, ut Prosper in Chronico docet, Theodosio Aug. ii et Valentiniano Caes. consulibus, hoc est anno Christi 425, multo ante Ferreoli praefecturam: proinde ad hunc locum obsidio illa non pertinet. Altera fuit Thorismodi, cujus hic meminit Sidonius, depulsi periculi laudem Ferreolo tribuens: quem ait plus hostem demulcendo potuisse, quam armis praestituros erat Aetius, si adfuisset. Sic enim ad superiorem obsidionem alludit. Tertiam commemorat Paulinus lib. vi de Vita S. Martini, narrans Aegidium comitem, ab hostili exercitu vallatum, facta eruptione, hostem fugasse, non sine caelesti ope S. Martini. Arelatum etsi non nominat, aperte tamen designat his verbis:

Haud alio penitusque ipso rerum ordine venit
Nuntius, illam urbem tanta obsidione solutam,
Praecipitem Rhodanum molli quae ponte subegit,
Et junxit geminas connexo tramite ripas.

Hanc porro ad Theoderici junioris tempora referendam puto, post mortem Aviti, priusquam ille cum Majorano foedus renovaret. Nam Aegidius magister militiae tunc erat, ad Eurici vero tempora non pervenit, a quo tandem occupatam cum Massilia Arelatensem scribant Isidorus et Jornandes.

• Non quod pontifex jam factus esset Ferreolus, sed quia episcopis illum Sidonius admiscebat, qui epistolam ad ipsum missam iis insereret, quae toto hoc libro ad episcopos scriptae sunt. Episcopus certe Arelatensis, quod viro docto visum est, Ferreolus esse non potuit, cum Leontio, qui hoc tempore sedebat, successerit in ea cathedra Aeonius, et Aeonio Caesarius.

• Sulpicii ad quem scripta est epistola, filius Himerii nepos. A S. Lupo institutum et promotum constat: cujus autem loci antistes fuerit, incertum. Nam quod hunc eundem nonnulli faciunt cum Cameliano S. Lupi successore, probari nobis non potest, et multis modis refellitur. Abbatem potius fuisse suspicor quam episcopum. Antistites enim S. Donio etiam abbates dicuntur, ut Abraham epist. 17.

Tricassibus venit : quo loci mihi raptim ac breviter inspectus, sanctum episcopum Lupum, facile principem pontificum Gallicanorum, suæ tam professionis magistrum quam dignitatis auctorem, morum nobis imitatione restituit. Deus bone! quæ viro censura cum venustate, si quid **201** deliberet forte, vel suadeat? Abundat animi sale cum consulitur, melle cum consulit. Summa homini cura de litteris, sed maximæ religiosis, in quibus eum magis occupat medulla sensuum, quam spuma verborum. Tota illi actionum suarum intentio, celeritas, mora; Christus est; quodque mirere vel laudes, nihil otiosum facit, cum nihil faciat non quietum. Jejuniis delectatur, edulibus acquiescit; illis adhæret propter consuetudinem crucis, istis fleclitur propter gratiam caritatis. Summo utrumque moderamine : quia comprimit, quoties prandere statuit, gulam; quoties abstinere, jactantiam. Officia multiplicat propria, vitæ aliena : cumque ipsi vicissim deceat occurri, gratius habet, si sibi mutuus honor debeatur magis, quam rependatur. In convivio, itinere, consessu, inferioribus cedit; quo fit ut se illi voluptuosius turba postponat superiorum. Sermonem maximo temperamento cum colloquente dispensat; in quo non patitur ullam, aut verecundiam externam, aut familiaris injuriam, aut credulus invidiam, aut curiosus repulsam, aut suspiciosus nequitiam : aut peritus calumniam, aut imperitus infamiam. Simplicitatem columbæ in ecclesia servat, in foro serpentis astutiam; bonis prudens, malis cautus, neutris callidus judicatur. Quid plura? Totum te nobis ille jam reddidit : totam tuam temperantiam, religionem, libertatem, verecundiam, et illam delicate mentis pudicissimam teneritudinem jocunda similitudine exscripsit. Quapropter quantum **202** volucris deinceps frui secreto, indulgere secessui, licebit indulgeas : quandoquidem nos in fratre meo Himerio, avum nomine, patrem facie, utrumque prudentia jam tenemus. Vale.

EPISTOLA XIV.

Sidonius Philagrio suo salutem.

Proxime inter summates viros (erat et frequens ordo) vestri mentio fuit. Omnes de te boni in commune senserunt omnia bona, cum tamen singuli quique varia virtutum genera dixissent. Sane cum sibi quispiam de præsentia tua, quasi te magis nos-
 sent, præter æquum gloriarentur, incandui. Quippe cum dici non æquanimitè admitterem, virum omnium litterarum vicinantibus rusticis, quam institutis fieri remotioribus notiozem, processit in ulteriora contentio : et cum aliqui super hoc errore pervacaciter controversarentur (idiotarum siquidem est, sicut facile convinci, ita difficile compesci), constanter asserui, si eloquentibus amicis nunquam agnitio contemplativa proveniat, esse asperum, utcunque tolerabile tamen : quia prævaleant ingenia sua, coram quibus imperitia civica peregrinatur, ad remotarum desideria provinciarum, stylo adminiculante porrige : per quem sæpenumero absentum

duntaxat institutorum tantus colligitur affectus, quantus nec præsentanea sedulitate conficitur. Igitur si ita est, desistant calumniari communis absentia necessitatem, **203** vultuum magis quam inorum prædicatores. Equidem si humana substantia rectius mole quam mente censenda est, plurimum ignoro quid secundum corpulentiam, per spatia quavis porrecta, finalem, in homine miremur, quo nihil æquè miserum destitutumque nascendi conditio produxit : quippe cum præbeat tanquam ab adverso, bovi pilus, apro seta, volucris pluma vestitum : quibus insuper, ut vim vel inferant, vel repellant, cornu, dens, unguis, arma genuina sunt : membra vero nostra in hunc mundum sola censeas ejecta, non edita : cumque gignendis artibus animalium cæterorum multifario natura præsidio, quasi quædam sinu patente mater occurrat : humana tantum corpora effudit, quorum imbecillitati quodammodo noceretur. Nam illud, sicuti ego censeo, qui animum tuum membris duco potiozem, non habet æqualitatem, quod statum nostrum supra pecudes veri falsique nescias, ratiocinatio animæ intellectualis evexit : cujus si tantisper summoveant dignitatem isti, qui amicos ludificabundi non tam judicialiter, quam oculariter intuentur; dicant, velim, in hominis forma quid satis præstans, quid spectabile putent. Proceritatemne? quasi non hæc sæpe congruentius trabibus aptetur; an fortitudinem? quæ valentior in leoniæ cervicis toris regnat; an decorem lineamentorum? quem crebro melius infligit, et argilla simulacris, et cera picturis; an velocitatem? quæ competentius canibus ascribitur; an vigilantiam? cui certat et noctua; **204** an vocem? cui non cesserit asinus claritate; an industriam? cui pro suo modulo comparari nec formica formidat. Sed forsitan præferunt vim videndi : tanquam non sit eminentior visus aquilarem. Præferunt audiendi efficaciam : tanquam sus hispidus non antistet auditu. Præferunt odorandi subtilitatem : tanquam non præcedat vultur olfactu. Præferunt gustandi discretionem : tanquam non plurimum hinc nos cedamus et simio. Quid de tactu loquar, quinto sensu corporis nostri, quem sibi indifferenter tam philosophus quam vermiculus usurpant? Taceo hic de appetitibus illecebris, quos in coitu motui belluino carnis humanæ voluptas inclinata communicat. Ecce quam miseriam præferunt excoluntque, qui mihi, quod eis solo sis obtutu notior, turgidi insultant. Ast ego illum semper Philagrium video, cujus si tacentis viderem faciem, Philagrium non viderem. Unde illud simile vulgatum est, quod ait quidam in causa dispari, sententia pari : *Filium M. Ciceronis populus Romanus non agnoscebat loquentem*. Conclamata sunt namque iudicio universali scientiæ dignitas, virtus : prærogativa cujus ad maximum culmen meritum gradibus ascenditur. Primum etiam bestiale corpus, si jam forte formatum est, dignitate transcendit materiam informem. Deinde formato præponitur corpus animatum. Tertio præcedit animam pecudis

animus humanus; quia sicut inferior est caro vitæ, A
sic vita rationi: cuius assequendæ substantiam no-
stram compotem Deus artifex, ferinam vero impotem
205 fecit. Ita tamen, quod in statu mentis humanæ
pollet bipartita conditio. Nam sicut animæ, huma-
nitas licet ratiocinantes, hebetes tamen pigresque,
prudentum acutarumque calcantur ingenio; ita si
quæ sunt quæ sola naturali sapientia vigent, hæc pe-
riorum se meritis superveniri facile concedunt.
Quorum ego graduum differentiam observans, illum
Philagium cordis oculo semper inspicio, cui me animus
potentialiter, notum morum similitudine facit.
Nam licet bonis omnibus placeas, nemo te plus
valuit intrinsecus intueri, quam qui foris eius affectat
imitari. Sanè qualiter studiorum tuorum con-
sectatus sum, consequa paginæ parte reserabitur. B
Amas, ut comperi, quietos; ego et ignavos. Bar-
baros vitas, quia mali potentur; ego etiamsi boni.
Lectioni adhibes diligentiam; ego quoque in illa pa-
rum mihi patior nocere desidiam. Complex personam
religiosi; ego vel imaginem. Aliena non ap-
petis; ego etiam refero ad quæstum, si propria non
perdam. Delectaris contuberniis eruditorum; ego
turbam quamlibet magnam literaræ artis exper-
tem, maximam solitudinem appello. Diceris esse
lætissimus; ego quoque lacrymas omnes perire de-
finio, quas quisque profuderit, nisi quoties Deo sup-
plicat. Humanissimus esse narraris; nostram quoque
mensulam nullus, ut specum Polyphemi, hospes ex-
lorruit. Summa clementia tibi in famulos esse per-
hibetur; nec ego torqueor, si mei, quo ies pecca- C
verint, non toties torqueantur. Jejunandum alternis
putas? non 206 piget sequi: prandendum? non
pudet prævenire. De cætero, si vos a me videri Chri-
sti munere datur, ita gaudeam, tanquam cui de te
nec minora subtracta sint. Porro autem, quæ sint
in te majera jam satis novi. Propter quæ fieri
facilius potest ut, et si quandoque faciem tuam co-
ram positus inspexero, aliqua de te recens mihi
lætitia potius quam sententia accedat. Vale in
Christo.

* Viennensi, non tamen episcopo: quod augurati
sunt nonnulli ex mentione fratris. Hinc enim con-
jecerunt de Salonio et Verano fratribus, filiis Euche-
rii, ante episcopatum genitis. Atqui Eucherii fi-
lius constat ex Salviani verbis in epistola ad Euche-
rium, patre superstiti, hoc est Sidonio vixdum
puero, magistris ecclesiarum episcopos esse cœ-
pisse. Hos autem fratres Sidonius episcopos fuis- D
e non significat. Alii ergo videntur. Ad Eucherii vero
filios referenda 79 potius epistola Ceretii, Salo-
nii et Verani episcoporum ad Leonem-papam scripta,
quæ exstat inter epistolas Leonis. Fuit postea et Sa-
lonius alter episcopus Genavensis, qui Lugdunensi
concilio Guntramni regis temporibus subscripsit,
centum circiter annis post Sidonium.

^b Fratris nomen addunt libri fere omnes: et fra-
trem appellat Sidonius Volusianum non solum in
hac epistola, verum etiam in 18. lib. iv. Huic autem
mittit epitaphium S. Abrahamæ, Persæ quidem ortu,
sed qui S. Cyrilli abbas fuerat in suburbano Arver-
norum monasterio, ut auctor est in ejus Vita Grego-
rius Turon. et lib. ii Hist., 21.

^c Quem Sidonius comitem, Gregorius Turonensis

PAROL. LVIII.

EPISTOLA XV.

Sidonius ^a Salonio suo salutem.

Quoties Viennam venio, emptum maximo velim,
ut te fratremque communem colonam civitatis ha-
bitatio plus haberet, qui mihi non amore solum,
verum etiam professione sociamini. Sed et ille im-
putationem meam prætextu frequentatæ suburba-
nitatis eludit: per quam esibitur, ut nobis, nec præ-
sens ipse nec reus sit; et tu habes quo te interius
excuses, quia te diu possidet vix recepta possessio.
Quidquid illud est, jam venite; hac deinceps condi-
tione discessum impetraturi, ut aut vicissim redeat-
is, aut serius. Nam quamlibet ruri positi strenuos
impleatis agricolas, tunc vere propriam terram fe-
cundabit, si ecclesiam quamplurimum colitis, plus
B colatis. Vale.

207 EPISTOLA XVI.

Sidonius Chariobaudi abbati salutem.

Facis, o unice in Christo patrone, rem tui pariter
et amaris et moris, quod peregrini curas amici lit-
teris mitigas consolatoriis: atque utinam mei sem-
per sic recorderis, ut sollicitudines ipsas angore
succiduo concatenatas, qui exhortator attenuas, in-
tercessor incidas? De cætero, liberos tuos, causis
quas injuaxeras expeditis, reverti puto; quos in
strenue constat rem peregisse, ut nec egerint adju-
vari; per quos nocturnalem cucullum, quo membra
confecta jejuniis, inter orandum cubanduniquo di-
gnanter tegere, transmissi: quanquam non oportune
species villosa mittatur hieme finita, jamque tem-
poribus æstatis appropinquantibus. Vale.

EPISTOLA XVII.

Sidonius ^b Volusiano fratri salutem.

Jubes me, domine frater, lege amicitia quam ne-
fas lædi, jamdiu desides digitos incedibus officinae
veteris imponere, et sancto Abrahamæ die functo na-
tiam sepulcralem luctuosis carminibus inscribere.
Celeriter injunctis obsecundabo, cum tua tractus
auctoritate, tum principaliter amplissimi viri ^a Vic-
torii comitis devotione præventus; quem jure sa-
ducem vocat Victorium, qui ab Furico rege imposi-
tus Arvernos regebat. Sidonius ergo unius Arver-
niæ, Gregorius multarum quibus præerat civitatum
rationem habuit. Sic enim scribit lib. ii, cap. 20:
*Euricus Gothorum rex Victorium ducem super septem
civitates præposuit: qui protinus Arvernos adveniens,
civitatem addere voluit.* Nam discrimen hoc certum
Gregorii ævo, et inferiore, comitum atque ducum,
quod omnes unius, dux multarum civitatum rectror
erat, quæ singulæ suos comites habent. Idem au-
ctor lib. viii, cap. 18: *Nicetius a comitatu Arverno
submotus ducatum a rege Childeberto expetit; et sic
in urbe Arverna, Ruthena atque Ucetica dux ordinatus
est; et lib. ix, cap. 7: Ennodius cum ducatum
urbium Turonicæ atque Pictavæ ministraret, adhuc et
Vici Juliensis atque Benarnæ urbium principatum ac-
cipit: sed euntibus comitibus Turonicæ atque Pictavæ
urbis ad regem Childebertum, obtinuerunt eum a se
removeri.* Gradus igitur quidam a comitatu ad ducatum.
Fortunatus Sigold comiti:

Rex Childebertus crescens te crescere cogit,
Qui modo dat comiti, det tibi jura ducis.

culari patronum, jure ecclesiastico filium, **203** A
excolo ut cliens, ut pater diligo. ^a Qui satis docuit,
quæ sibi aut qualis erga famulos Christi cura fer-
veret, cum torum circa decumbentis antistitis, non
dignitatem minus quam membra curvatus, ac supra
vultum propriâ morte pallentem, dolore concolor
factus, quid viro vellet lacrymis indicibus ostende-
ret. Et quia sibi maximas humandi funeris parts
ipse præripuit, totum apparatus supercipientis
impendii quod funerando sacerdoti competeret, im-
partiens; saltem ad obsequium, quæ remanserunt,
verba conferimus, nihil aliud exaraturi styli scal-
pentis impressu, quam testimonium mutæ dilectio-
nis. Cæterum viri mores, gesta, virtutes, indignis-
sime meorum dictorum ponderabuntur:

Abraham sanctis merito sociante patronis,
Quos tibi collegas dicere non trespudem
Nam sic præcedunt, ut mox tamen ipse sequere:
Dat partem regni portio martyrii,
Natus ad Euphratem, pro Christo ergastula passus,
Et quinquenniali vincula laxa laxe;
Elapsus ^b regi truculento Susidis oræ,
Occiduum properas solus adusque solum.
Sed confessorem virtutum signa sequuntur:
Spiritusque malis fers, fugitive, fugam.
Quaque venis, Lemurum se clamat redere turba:
Dæmonas ire jubes exsilii in exsilium.
Expeteris cunctis, nec te capit ambitus ullus:
Est tibi delatus plus onerosus honor.
209 Romuleos refugis, Byzantinosque fragores,
Atque sagittifero monia fracta Tlo.
Murus Alexandri te non tenet, Antiochiique;
Spernis Elisæe Bysica te ta domus.
Rura paludicola temnis populosa Ravennæ,
Et quæ lanigero de sue nomen habent.
Angulus iste placet, paupertinasque recessus,
Et casa cui culmo culmina pressa forent.
Ædificas hic ipse Deo venerabile templum,
Ipsæ Dei templum corpore facte prius.
Finiti cursus istic vitæque viaque,
Sudori superest dupla corona tuo.
Jam te circumstant paradisi millia sacri,
Abraham jam te comperegrinus habet.

Inde est quod in legibus Vesogothicis dux provinciæ
dicitur comes civitatis; et quod a divinatorum officio-
rum scriptoribus comparantur cum comitibus epi-
scopi, cum ducibus archiepiscopi; quia episcopi sin-
gularum erant civitatum, archiepiscopi totius provin-
ciæ.

^a De Victorio multa passim scribit Gregorius, quæ
docent illum non semper sui similem fuisse: quippe
qui propter libidinem ab Arvernis profugus, Romæ
 tandem ob eadem flagitia lapidibus obrutus vitam fini-
avit. Hoc enim de eo narrat loco supra scripto. At
 libro de gloria Confessorum cap. 55, Victorium ait,
 cum apud Nicomagnum nostram ad S. Amabilis lipsana
 preces fundere detrectaret, divino miraculo compul-
 sum obtinuisse.

^b Regi Persarum, De regum Persarum in Christia-
 nos per-ecutione, quam exorsi sunt Isdigertes et
 Vararanes, scribit inter cæteros Theodoretus lib. v
 Ilist., cap. 58.

80 ^c Euphratis, Abraham enim Persa erat, na-
 tus ad Euphratem. Beatorum autem sedes significat,
 alludens ad paradisum Edem, ex quo fluere Euphra-
 tem produnt sacre Litteræ. Cæterum Abraham hujus
 epitaphio alterum attestam, nondum opinor editum,
 Augusti presbyteri, quod in S. Hagne basilica Romæ
 olim descriptum retinet codex S. Marie Virdunensis.

EPITAPHIUM AUGUSTI PRESBYTERI.

Hoc, Auguste, quidem, tumulo tua membra teguntur,
 Sed nunquam meritum parvula claudis humis
 Corpus habet tellus, animam celestia regna.
 Sic sedes proprias singula ritæ tenent.

Jam partem ingrediens, sed de qua decidit Adam,
 Jam potes ^c ad fontem fluminis ire tua.

Ecce, ut injunxeras, quæ restant sepulto justa per-
 solvimus; sed si vicissim caritatis imperiis fratres,
 amicos, commilitones obseq. i decet, ad vicem, quæ
 tu quoque, quibus emines institutus, discipulos ejus
 aggredere solari; fluctuantemque regulam fratrum
 destitutorum, secundum ^d statuta Lirinensium pa-
 trum, vel Grinincensium festinus informa: cujus
 disciplinæ si qui rebelles, ipse castiga; si qui sequa-
 ces, ipse collauda. Præpositus illis quidem videtur
 sanctus Auxanius, qui vir, ut nosti, plusculum justo
 et corpore infirmus, et verecundus ingenio, eoque
 parendi quam imperandi promptior, exigit te rogari,
 ut tuo ipse sub magisterio monasterii magister acce-
 B dat: et si quis **210** illum de junioribus spreverit
 tanquam imperitum vel pusillanimum, per te unum
 sentiat utrumque non impune contemni. Quid multa?
 vis ut paucis quid velim agnoscas? quæso ut abbas
 sit frater Auxanius supra congregationem, ^e tu vero
 et supra abbatem. Vale.

EPISTOLA XVIII.

Sidonius Constantio suo salutem.

^f A te principium, tibi desinet: nam petitem mi-
 sinus opus, raptim relectis exemplaribus; quæ ob
 hoc in manus pauca venerunt, quia mihi nihil de li-
 belli hujusce con-criptione meditant, hactenus in-
 custodia nequeunt inveniri. Sane ista pauca, quæ
 quidem et levia sunt, celeriter absolvi, quanquam
 incitatus semel animus necdum scripturire desineret;
 C servans hoc sedulo genus temperamenti, ut epistola-
 rum non produceretur textus, si numerus breviare-
 tur. Pariter et census librum, quem lector delicatis-
 simus desiderares, et satis habilem, nec parum ex-

Devotus Domino vixisti corde fidei,
 Presbyteri officium sub pietate gerens.
 Largus pauperibus, dives tibi, carus amicis,
 Divine legis jussu verenda colens,
 Et felix tanto laudum cumulat honor,
 Perpetuis merito jam fruire bonis.

^d Ita veteres plerique: quod rectius est quam *Grin-
 incensium*. Alciemus Avitus epistola 65 ad Maximum
 episcopum: *Nam monasterii Grinincensibus occupa-
 tus at quoad jam habitaculo civitatis abfueram*. Erant
 enim Grinincenses monachi in Viennensium diocesi,
 quorum mentio in Vita B. Clari abbatis Viennensis:
 etsi vulgata exemplaria Grimanense mendose appel-
 lant, pro *Grinincensibus*. Primis autem illis sæculis, ante
 receptam S. Benedicti regulam, singulorum ferme
 cœnobiolorum propriæ erant leges et statuta.

^e Non ut primarius abbas sit ipse, sed ut curet
 Auxanio abbati ab omnibus præri. Quod enim hic
 rursum vir doctus abbatum duos gradus facit, ut nisi
 sint primarii, alii secundarii; non minus absurdum
 est quam quod supra de primi et secundi ordinis epi-
 scopis refutavimus. Erat quidem in monasteriis sub
 abbate inferioris gradus præpositus: sed Sidonius
 Auxanium monachis abbatem præfectum vult intel-
 ligi, non præpositum.

^f Prima omnium epistola qua opus dedicavit, fuit
 ad Constantium: hæc item ad eundem. Finis hic
 igitur editionis Constantianæ, quæ septem tantum
 libros complexa est; reliqui duo qui sequuntur,
 seorsim postea singuli sunt adjecti.

cusabilem fore; si, quoniam te sensuum structura-
rumque levitas poterat offendere, membranarum
certe fascibus minus onerareret. Commendo igitur
varios iudicio tuo nostri pectoris motus; minime
ignarus, quod ita mens pateat in libro, ^a veluti vultus
in speculo. Dictavi enim quæpiam hortando, lau-
dando plurima, aliqua suadendo, nocendo pauca,
iucundoque nonnulla. Et si me uspiam lectitavisti in
aliquos concitatioem, **211** scias, volo, Christi
dextera opitulante, me nunquam toleraturum animi
scrutitatem, compertissimum tenens bipartitam super

^a Affine est illud Democriti, ἐν μὲν ταῖς εἰσπέρροις
ὁ τῶν ὄψεως, ἐν δὲ ταῖς ὀμιλίαις ὁ τῆς ψυχῆς χαρακτήρ

A iis moribus hominum esse censuram. Nam ut timidi
me temerarium, ita constantes liberum appellant. In-
ter quæ ipse decerno, satis illius jacere personam,
cujus necesse est latere sententiam. Ad propositum
redeo. Interea tu si quid a lectionis sacræ continua-
tione respiras, his licebit nunciis avocere. Nec faciet
inateria, ut immensa, fastidium: quia cum singula
causæ singulis ferme epistolis finiuntur, cito cognitis
in quæ oculum intenderis, ante legere cessabis quam
lecturire desistas. Vale.

ἐλπίζεται. *Speculum cordis hominum verba sunt*, ait
Cassiodorus Senator lib. vi Variar. 9.

LIBER OCTAVUS.

212 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius a Petronio suo salutem.

Tu quidem pulchre: mos hic tuus; et persevera,
viroonium honorem qui uspiam degunt, laude dignis-
sime, quod amicorum gloriæ, sicubi locus, lenocina-
ris. Hinc est quod etiam scrinia Arverna petis even-
tilari: cui sufficere suspicabamur, si quid superiore
vulgatu protulissemus. Itaque morem geremus in-
junctis, actionem tamen styli eatenus prorogaturi,
213 ut epistolarum seriem, nimirum a primordio
voluminis inchoatarum, in extimo fine parvi adhuc
numeri summa protendat, opus videlicet explicitum
quodam quasi marginis sui limbo coronatura. Sed plus
civendum est ne sera propter jam propalati augmenta
voluminis, in aliquos forsitan incidamus vituperone-
nes, quorum fugere linguas rote livoris naturalibus
acuminatas, nec Demosthenis quidem, Ciceronisque
sententia artifices, et eloquia fabra potuere: quorum
anterior orator Demadem, ceterior Antonium tolera-
vere derogatores: qui lividi cum fuerint malitiæ cla-
ræ, dictionis obscuræ, tamen ad notitiam posteriorum
per odia virtutum decurrerunt. Sed qui hortaris,
repetitis laxemus vela turbinibus: et qui veluti maria
transimimus, hoc quasi stagnum pernavigemus. Nam
satis habeo deliberatum, sicut adhibendam in conscrip-
tione diligentiam, ita tenendam in editione constan-
tiam. Demum vero medium nihil est. Namque aut mihi-

81 ^a Viro illustri, Arelatensi togato, ut dictum
est ad epist. 4, lib. v. Ejus rogatu liber hic post su-
periores editus est.

^b Doctori, ut videtur, grammatico in aliqua urbe
Galliæ: qualis et Eusebius, sed philosophiæ profes-
sor, lib. iii, epist. 1, et Lampridius rhetor Burdega-
lensis lib. ix, epist. 13.

^c Eurici regis consiliario: de quo ad epist. 22,
lib. iv, Petieratis a Sidonio exscribi sibi volumen
Philostrati de vita Apollonii Tyanei. Mittit Sidonius,
simulque indicat unde exscriptum sit: nimirum e
codice quem Victorianus recognorat: et hoc amplius
addit, Victorianum e Nicomachi autographo et emen-
datione, Nicomachum a Philostrati ipsius autogra-
pho exscripsisse. Nicomachus ergo et Victorianus
nomina sunt, non auctorum qui Apollonii vitam scrip-
serint, neque scribarum antiquariorum, sed claris-
simorum virorum, qui ab antiquariorum mendose scripta
per otium et animi gratia castigabant. Cujusmodi

B mium ex hisce metuendum est, aut per omnia omnino
conticescendum. Vale.

EPISTOLA II.

Sidonius b Joanni suo salutem.

Credidi me, vir peritissime, nefas in studia com-
mittere, si distulissem prosequi laudibus quod abo-
leri tu litteras distulisti; quarum quodammodo jam
sepultarum suscitator, fautor, assertor, oncebra-
ris; teque per Gallias uno magistro **214** sub hac
tempestate bellorum Latina tenuerunt ora portum,
cum pertulerint arma naufragium. Debent igitur vel
æquævi, vel posterum nostri, universatim ferventibus
votis alterum te ut Demosthenem, alterum ut Tul-
lium, nunc statuis, si liceat, consecrare, nunc ima-
ginibus: qui te docente formati institutique jam sinu
in medio sic gentis invictæ, quod tamen alienæ, ta-
lium vetustorum signa retinebunt. Nam jam remotis
gradibus dignitatum, per quas solebat ultimo a quo-
que summus quisque discerni, solum erit posthac
nobilitatis indicium litteras nosse. Nos vero, ceteros,
supra doctrinæ tuæ beneficia constringunt: quibus
aliquid scribere assuetis, quodque venturi le-
gere possint elaborantibus, saltem de tua s. hola seu
magisterio, competens lectorum turba provehiet. Vale.

EPISTOLA III.

Sidonius c L. oni suo salutem.

Apollonii Pythagorici vitam, non ut Nicomachus

operæ testimonia in antiquis veterum auctorum co-
dicibus obvia sunt: sed quod ad conjecturam no-
stram firmandam, Sidonique locum facere videtur,
plurima exstant T. Livii exemplaria, in quibus Ni-
comachum et Victorianum eandem operam T. Livio
impendisse adnotatum est, his verbis: *Nicomachus*
Dexter V. C. emendavi ad exemplum parentis mei Cle-
mentiani, ab Urbe condita. Victorianus V. C. emenda-
bam domus Symmachis: et alio loco, Emendavi Ni-
comachus Flavianus: V. C. præfectus urbi apud Hen-
nam, ab Urbe condita. Victorianus V. C. emendabam
domus Symmachis. Duo igitur Nicomachi cum fuis-
sent, ideo fortasse Sidonius, ne ambigi posset, sen-
oris notam adjecit. Victorianus autem pro Symmachis
Livium emendat, ut Sidonius pro Leone Philostratum
hoc loco, et pro Ruricio Heptateuchum lib. v,
epist. 15, et Q. Symmachus Livium eundem pro
Valeriano lib. ix, epist. 13. Munus, inquit, totius
Liviani operis quod spondi, etiam nunc diligentia

senior e Philostrati, sed ut Tascius Victorianus e Nicomachi schedio exscripsit, quia iusseras, nisi : quam, dum parere festino, ocleriter eiecit in tumultuarium exemplar, turbida et ^a præceps et opica translatio. Neque mihi rem credito diuturnius elaboratam vitio veritas. Nam dum me tenuit inclusum moia ^b mendum Livianorum (cujus incommodi finem, post opem Christi, tibi **215** debeo), non valebat curis animus ager, saltim saltatim tradenda percurrere, nunc per nocturna suspiria, nunc per diurna officia distractus. Ad hoc et cum me defatigatum ab exçubiis ad diversorium crepusculascens hora revocaverat, vix dabatur luminibus inflexis parvula quies. Nam fragor illico quem movebant vicinantes in pluvio cubico mei dum quæpiam Gettides anus, quibus nihil unquam litigi stus, bibacius, vomaci^{us} erit. Sane cum pri^oum reduci aliquid otii fuit, impositum huic semicrudumque, et, ut aiunt, ^c tanquam musteum librum. plus desiderii tui quam officii mei memor obtuli. Quocirca sepono antisper Pythicas lauros Hippocrenemque, et illos carminum modos tibi uni tantum penitissime familiares; qui tamen doctis, ut es ipse, personis non tam fonte quam fronte sudantur. Suspende perorandi illud quæque celeberrimum flumen, quod non solum gentilitium, sed domesticum tibi, quodque in tuum pectus per succeduas ætates ab atavo Frontone transfunditur. Sepono pauxillum conclamatissimas declamationes, quas ^d oris regii vice conficis : quibus ipso rex inclytus modo corda terrificat gentium transmarinarum; modo de superiore cum barbaris ad Vachalim tremen^{tibus} sædus victor innodat; modo per promotam ^e limitem sortis, ut populos sub armis, sic frontat arma sub legibus. Exuere utcumque continualissimis curis, et otium tuum molibus aulicis motibusque furare. Historiam flagiatam tunc recognoscere oportune **216** competentemque, si cum Tyaneo nostro, nunc ad Caucasum Indumque, nunc ad Æthiopi^{um} gymnosophistas Indorumque braemanas, totius lectioni vacans, et ipse quodammodo peregrinare. Lege virum, fidei catholicæ pace præfata, in plurimis similem tui, id est a divitiis ambitum, nec divitias

emendationis moratur. Non enim existimabant viri docti se officio perfunctos, cum ex codicibus suis librum amico exscribendum curarent, nisi eum opera sua quam emendatissimum redderent.

^a Exscriptio. Sic lib. ix, epist. 16, de exemplari-
bus epistolarum suarum: *rapinam continque transla-
tor festinus exscripsi*; lib. ix, epist. 21. *copia transfe-
rendi*; et Ruricius epist. 8 ad Sidonium nostrum: *Codicem nani-
que, quem de fratre meo Leontio me re-
cipere iussit, transulisse me fateor*; hoc est, ut
ipse post loquitur, *exemplasse*. Vel hic porro locus,
et alter **82** epist. 12, lib. iv, de Menandri Epi-
treponte quem legebat, Sidonium linguæ Græcæ pe-
ritium fuisse probant, eosque redarguant qui contra
sentiant.

^b Livia, castellum in finibus provinciæ Narbonen-
sis, haud procul Carcassone, ut ex Aimoino colligitur
lib. ii Translationis S. Vincentii, cap. 4. Ideam
etiam docet Tabula itineraria Peutingeri, quæ Car-
cassonem inter ac Narbonem locat, sed Livianam
nominat, duodecimo a Carcassone milliario. Ad ca-

A ambientem; cupidum scientiæ, continentem pecu-
niæ; inter epulas abstemium, inter purpuratos lin-
teatum, inter alabastra censorium : concretum, li-
spidum, hirsutum, in medio nationum delibutarum,
atque inter satrapas regum tiaratorum myrrhatos,
punicatos, malobattos venerabili squalore pretio-
sum : cumque proprio nihil esui aut indutui de pe-
cude conferret, reguis ob hoc, quæ pererravit, non
tam suspitioni quam fuisse suspectui; et fortuna re-
gum sibi in omnibus obsecundante, illa tantum be-
neficia poscentem, quæ magis sit suetus oblata præ-
stare quam sumere. Quid multis? Si vera metimur
æstimamusque, fors fuit an philosophi vitæ scriptor
æqualis majorum temporibus accesserit, certe par
sæculo meo per te lector obvenit. Vale.

EPISTOLA IV.

Sidonius e Consensio suo salutem.

Unquamne nos Dei nutu, domino major, una vi-
debit ille ager tuus Octavianus, nec tuus tantum,
quantum amicorum? Qui civitati, fluvio, mari proximi-
mus, hospites epulis, te pascit **217** hospitibus.
Præter hæc, oculis intuentium situ decorus: primore
loco, quod domicilium parietibus attollitur, ad con-
cipientiam scilicet architectonicam fabre locatis: tum
sacratio, portibus ac thermis conspicabilibus late
coruscans: ad hoc agris, aquisque, vineis atque
olivæis, vestibulo, campo, colle amœnissimus. Jam
super penum, vel supellectilem copiosam, thesauri
bibliothecalibus large referunt: ubi ipse dum nun-
minus domo quam vomeri incumbis, difficile diacer-
nitur domini plus ne sit cultum rus, an ingenium.
Hic tu igitur (quantum recordor) citos iam tus, ele-
gos acutos, ac rotundatos hendecasyllabos, et cæ-
tera carmina musicos flores thymumque redolentia,
nunc Narbonensibus cantanda, nunc Biterrensibus,
ambigendum celerius an pulchrius elucubrasti, apud
æquævos gratiam tuam, famam apud posteros au-
pliaturus. Certe quoties mihi tui versus a medita-
tionis incude, tanquam adhuc calidi, deferebantur,
sic videbatur, qui et si non bene scribo, bene judico.
Sed quod fatendum est talibus studiis anterior ætas
juste vacabat, seu quod est verius, occupabatur:

strum hoc post Arvernorum deditionem regebat a
Gothis Sidonius, Leonis potissimum opera liberatum
se proficitur.

^c Rexentem et incoctum, instar musti. Plini ju-
nioris exemplo, qui musteum quoque librum dixera,
l. b. viii, epist. 21, mustaceum Velius Longus. Sic
musteum caseum Plinius aliter, lib. ii Histor., 42; et
mustea pyra, musteum succinum, aliis locis.

^d Leo enim velut quæstor erat Eurici. Quæstor
autem os præcipis. Gentis Trausmariciæ hoc loco
sunt Vandali, qui in Africa mari tantum a Gothorum
Septimania divisi. Barbari ad Vachalim, Franci no-
stri: ut carmine 12.

Delonius Vachalim bit at Sicamber.

Promotæ sortis fines ad imperii Romani fine-
referendus est, in quos pervaserat Euricus; ut supra
dictum ex Ennodio.

^e Narboneusis, viro generè et litteris clarissimo,
Consentii senioris filio, ut reor. Nam duo ejus nomi-
nis fuerunt, ut est in epist. 15 ad Gelasium, lib. ix.
De eodem plura etiam in Narbone.

modo tempus est seria legi, seria scribi, deque perpetua vita potius quam memoria cogitari, nimiumque meminisse, nostra post mortem non opuscula, sed opera pensanda. Quæ quidem ad præsens non ita loquor, quasi tu non utraque laudanda conficias: aut si adhuc durat in sermone lætitia, non custodiatur in actione censura: sed ut qui Christo favente clam sanctus es, jam **218** palam religiosa venerandus iugo salubri colla pariter et corda subdare: invigilet cœlestibus lingua præconiis, anima sententiis, dextra donariis, præcipue tamen dextra donariis; quia quidquid ecclesiis spargis, tibi colligis: ad cuius exercitia virtutis illud vel principaliter te poterit accendere, quod inter opes quasi libet positi (quæ bona stultis falso vocantur) si quid agimus, nostrum; si quid habemus, alienum est. Vale.

EPISTOLA V

Sidonius Fortunali suo salutem.

Ibis et tu in paginas nostras, amicitia: columnen Fortunalis, Ibericarum decus illustre regionum. Neque enim tibi familiaritas tam parva cum litteris, ut per has ipsas de te aliquid post te superesse non deceat. Vivet illicet, vivet in posterum nominis tui gloria. Nam si qua nostis qualitercumque gratia, reverentia, fides chartulis inest, sciat ætas volo postuma, nihil tua fide firmitus, forma pulchrius, sententia justius, patientia tolerantius, colloquio jocundius. Illud quoque supra cætera agnosces, præconia laudibus tuis ex votorum contrarietate venisse. Nam prope est, ut eminentius censeatur, quod probaverunt te adversa constantem, quam si celarent secunda felicem. Vale.

219 EPISTOLA VI.

Sidonius • Nammatio suo salutem.

C. Casarem dictatorem, quo ferunt nullum rem militarein ducaliter administrasse, studia dictandi lectandique sibi merito vindicavere. Et licet in persona unius ejusdemque tempore suo principis viri, castrensium, oratoricæque scientiæ cura certaverit ferme

^a Non liquet an hic sit Nammatius, consocer Ruricii, ad quem et Cerauniam ejus conjugem exstant aliquot epistolæ Ruricii ejusdem.

^b Lugdunensis, ex advocato sedis prætorianæ et assessor, vir spectabilis. Tres autem honoratorum gradus in uno distincti, clarissimum, spectabilitatem, illustratum: de quibus Cassiodorus Variarum lib. vi et vii. Ita in edicto Ilmerici regis apud Victorem Uticensem lib. in designantur *illustres, spectabiles, senatores*, hoc est clarissimi. Et e triplici iudicium gradu provinciales rectores clarissimi erant, vicarii majorum diocesium spectabiles, præfecti prætorio illustres. Nicetium itaque clarissimum fecerat ortu: senatorius: spectabilem diurnæ advocacionis prætorianæ privilegium, ex Novella Valentiniæ de postulando, quæ advocatis post 15 annos jus concedit viri arizæ dignitatis. Illustrem denique merita reddebant.

^c Patris sui nomen Sidonius nusquam prod t. Præfectum prætorio Galliarum fuisse anno 443 declarat **83** Asterii consulatus, qui nomen dedit anno 439. Ob hæc ergo præfecturam prætorio patre natus ab Arvando dictus Sidonius, lib. i, epist. 7, et

A gloria æqui pari; idem tamen nunquam se satis duxit in utriusque artis arce compositum, priusquam vestri Arpinatis testimonio cæteris mortalibus anteferretur. Quod mihi quoque, si parva magnis componere licet, secundum modulum meum, quanquam dissimillimo, similiter accessit. Quæ super cunctos te quamprimum decuit agnoscere, quia tibi est tam gloria mea quam verecundia plurimum curæ. ^b Flavivius Nicetius, vir ortu clarissimus, privilegio spectabilis, merito illustris, et hominum patriæ nostræ prudentia peritiaque juxta maximus, præconio, quantum comperi, immenso præsentis opusculi volumina extollit; insuper prædicans quod plurimos juvenum nec senum paucos, vario genere dictandi militandique, quippe adhuc ævo viridis, ipse sibi supergressus.

Bus. Equidem in quantum fieri præter jactantiam potest, gaudeo de præstantissimi viri auctoritate, si certus est; amore, si fallitur: licet quis provocatus nunc ad facta majorum, non inertissimus, quis quoque ad verba non infantissimus erit? Namque **220** virtutes artium istarum sæculis potius priscais sæculorum rector ingenuit; quæ per ætatem mundi jam senescentis, lassatis veluti seminibus, emedulatae, parum aliquid hoc tempore in quibuscunque, atque id in paucis mirandam ac memorabile ostentant. Hujus tamen ego, et si studiorum omnium caput est literarumque, qui personam semper excolui, vereor sententiam, supra quam veritas habet, affectu ponderatiore prolata. Neque ob hoc inficias ierim, me sæpe luculentis ejus actionibus astitisse. Quorum me (et si mutuum reddere videor) vel ex parte cursimque fieri memorem fas est. Audivi eum adolescens, atque adhuc nuper ex purro, cum ^c pater meus præfectus prætorio Gallicanis tribunalibus præsideret: sub cuius videlicet magistratu, ^d consul Asterius anni sui fores votivum trabeatu aperuerat. Adhærebam sellæ curuli, et si non latens per ordinem, certo non sedens per ætatem: mixtusque turmæ ^e censuallium penulatorum, ^f proxime consuli proximis eram. Itaque ut primum brevi ^g peracta nec brevis spor-

pater Sidonii Galliarum soliditati præfuisse, lib. v, epist. 9 ad Aquilinum. Hinc præterea ducitur epocha ætatis Sidonii, qui se per id tempus adolescentiam ingressum significat.

^d Turcius Rufus Asterius, cum Protogene consul anno, ut jam dixi, 449. De eo nonnulla observavimus ad Ennodium. Nunc addendum est Asterium, teste Idatio, magistrum utriusque militiæ ante consulatum fuisse. Sic enim de illo scribit sub annum 449: *Asterius dux utriusque militiæ ad Hispanias missus Tarraconensium cœdit multitudinem Baccaudarum.*

^e Censuales enim penulis uti jussi, ut cæteri officiales. Cod. Theodos. de habitu quo uti oportet intra urbem.

^f In editione Labbei, *proximis consuli proximus eram.*

^g Solemnia munera, quæ spargi aut mitti solebant in auspiciis consulatus, et aliorum magistratum. Trebellius Pollio de sportula Gallieni: *Matronas ad consulatum suum r'garit iisdemque manum sibi osculantibus quaternis aureos sui nominis dedit.* Symmachus lib. ix, epist. ultima: *Sportulam consulatus mei et amicitia: nostræ et honori tuo debeo. Ilanc in solidâ*

tula, a datique fasti, acclamatum est ab omni Gallie A
 certu primoribus advocatorum, ut festivitate praeven-
 tas horas an elucanas, quae diem serum cum silentio
 praestolarentur, congrua meritorum fascium b laude
 honestarent. Nicetium protinus circumspexere cos-
 specti: qui non sensim singulatimque, sed tumultua-
 tim petitus et cunctim, cum quodam prologo pudoris
 vultum modeste demissus irrubuit. Atque ob hoc illi
 maximum sobros non eloquentia prius 221 quam
 verecundia dedit. Dixit disposite, graviter, ardens,
 magna acrimonia, majore facundia, maxima disci-
 plina; et illam Sarranis ebriam saecis inter crepitan-
 tia segmenta palmatam plus picta oratione, plus au-
 rea convenustavit. Per ipsum fere tempus, ut decen-
 viraliter loquar, c lex de praescriptione tricennii fue-

rat d proquiritata: cujus peremptoris abolita rubricis
 lis omnis in sextum tractu quinquennium terminaba-
 tur. Haec intra Gallias e ante nescitam primus quem
 loquimur, orator indidit prosecutionibus, edidit tri-
 bunalibus, prodidit partibus, addidit titulis, frequente
 conventu, raro sedente, paucis sententiis, multis lau-
 dibus. Praeter ista, per alias vices doctrinam illius
 (qua mores citius homo discitur) inobservatus inpexi,
 tunc cum, quae regit provincias fascibus, Nicetiano
 regeeret praefectura consilio. Quid multa? Nil quod
 non meum vellem, nil quod non admirarer, audivi.
 Propter quae omnia bona in viro sita, laetor ad
 puncta censoris omnium voce concelebrati. Grandi-
 ter enim sua in utramvis de me opinionem sententia
 valet: quae, si f vera comperimus, tantum mihi est

vixi, oans ut benigno animo solemnia officii mei B
 libamenta auscipis. De Iustini quoque Augusti consu-
 latus Corippus lib. iv:

Doma calendarum quorum est ea cura parabant
 Officia, et turris implent felicibus aulam.
 Convectant ru ilum sportisque capacibus aurum.

Ab his enim sportis nomen. Glos. æ nostræ: Sportula,
 ex ἐν σπορίδι διδόμενα ξίνα.

a Tabellæ opinor eburnæ Consulis non inibus
 insculptæ, quas in auspiciis consulatus dari solitas
 indicat Claudianus lib. iii de laudibus Stiliconis:

Tum virides parulos, et cætera colligit Anstri
 Prodigia, immunesque simul Latonia dentes
 Qui secti ferro in tabulas, atroque micantes,
 Inscripti rutilum calato consule nomen,
 Per proceres et vulgus eant.

Ad proceres nimirum et amicos ni tebanur, in vulgus
 spargebantur. Ut fasti autem cum sportulis hoc
 loco, sic lib. i cod. Theodos. de expensis ludorum,
 diptycha cum sportulis conjunguntur: itemque apud
 Symmachum eburnæ pugillares aut diptychum ebur-
 neum cum apophoretis vel canistellis argenteis, id est
 sportulis, lib. ii, epist. 81, et lib. ix, epist. 149, et
 aliis locis. Quare eodem spectare 84 credide-
 rim: atque in diptychis illis insculpta fuisse nomina
 consulum aliorumve magistratum qui solemnes spor-
 tulas dabant. Nam diptychum hujus generis ebur-
 neum insigne videre est in monasterio Compendiensi,
 cum inscripto e, quæ senatus oblatum docet olim
 fuisse a Philoxeno consule orientali anno 520. Sic
 enim se habet: FL. THEODORUS FILOXENUS SOTERICUS
 F LOXENUS VIR ILLUSTR. COM. DOMEST. EXMAGISTRO M.
 VER THRACIA ET CONSUL ORDINAR.

Τουτί τὸ δῶρον τῇ σοφῇ γερουσίᾳ
 Ἰπυτος ὑπάρχων προσφέρει φιλόξενος.

Do to catoque munus hoc senatu
 Consul creatus offero Philoxetus.

85 Ex hoc etiam genere calculi eburnei, in q
 lus conscripta proconsulum Africae nomina fuisse
 docet Prosper, aut quisquis auctor est librorum de
 Promissionibus et Predictionibus Dei: cujus in peo-
 ratione operis hæc sunt verba: In calculus, inquit,
 eburneis nomina proconsulum conscripta Carthagine in
 foro coram populo a praesenti iudice sub certis vocabulis
 citabantur: et erat solemnis dies albi citatio. Illi qui
 acritiam sup rantes temp. fideliter egerant absque
 flagitiis facinoribusque, etiam absentes honorabantur.
 eos vero quos rapacitas vicerat, populus conviciis sibi-
 lisque notabat. Mos memorabilis, et qui facere vide-
 tur ad legem 102 Cod. de officio rectoris provinciae.

b Hujus moris publice laudandorum consulum ca-
 lendis Januarii, quibus magistratum inibant, testes
 sunt pangyrici consulares utraque lingua tum versa,
 tum soluta oratione dicti a Mamertino, Libanio,
 Themistio, Claudiano, Sidonio. Dixit et Augustinus
 in consulatu Bletonis, ut narrat ipse lib. iii contra
 Petilianum, 25: Cum ego Mediolanum ante Bauto-
 nem consulens venerim, eique calendis Januariis laudum
 in conventu conspectuque hominum, pro mea tunc the-
 torica professione recitaverim.

c Ea est novella Valentiniani, de 30 annorum præ-
 scriptione omnibus causis opponenda, quæ ascriptam
 habet hujus anni notam. In qua præisse sibi dicit
 legem Theodosii patris sui, hoc est, ut doctissimus
 Cujacius Observationum lib. xviii, cap. 26, i terpre-
 tatur. Theodosii senioris; ut ego sentio, junioris.
 Nam quod existimavit Cujacius, patrem a Valenti-
 niano dici Theodosium minorem non posse, id fri-
 volem certe est: cum eundem ipsum sine con-
 versia patrem etiam vocet, tum novella 12. De epi-
 scopali iudicio: tum altera: De reddito jure armorum,
 quæ perperam nec sola edita est inter Theodosias: as-
 socerum videlicet auctoremque imperii sui; ut vicis-
 sim Theodosius idem Valentinianum si ium appellat
 novella 4 et 2. Rursum dominum appellat Theodo-
 sium, non divum, quemadmodum divum Honorium,
 quia Theodosius junior e vivis nondum exresserat.
 At novella 12, ubi aut exemptam illa Theodosii lege
 ætatem pupillarem, divæ memoriæ Theodosium in-
 dignitat; quippe biennio jam ante defunctum. Porro
 lex illa Theodosii minoris in utroque codice descripta
 est: l. unica, cod. Theod. de actionibus certo temp.
 fin. et l. 3, cod. de præscript. 30 annorum. In qua et
 eadem est pupillaris ætatis exceptio, et omnibus
 prorsus actionibus opposita præscriptio. Si gula de-
 nique cum Valentiniani novella consentiant: licet
 vox omnia desideretur, quæ, ni fallor, si novellæ tan-
 tum verba spectentur, requirenda non est: et tamen
 in Theodosianæ lege integra esse potuit, cujus exigua
 D est portio quæ restat. Theodosii vero magni de præ-
 scriptione 30 annorum 86 lex nulla memoratur;
 et nullam ipsa se satis probat ipsa Theodosii junioris
 constitutio, in qua se primum (quod tanti viri acumen
 fugisse mirum est) hujus præscriptionis auctorem
 aperte significat.

d Promulgata. Mamertus Claudianus Sidonio:
 Opusculum illud sine auctore proditum, et usquequa-
 que proquiritatum. Vox ducta a Quiritibus.

e Non enim simul hanc legem tulerunt Theodosius
 et Valentinianus. Theodosius Constantinopoli tulit,
 cum interregnum esset in Occidente ob Joannis ty-
 rannidem, Victore con-ule, a quo ad Asterium, ci-
 jus anno lex data est Gallis a Valentiniano, anni fluxe-
 rant 25. Non ergo frustra est quod ait, intra Gallias
 ante necitam.

f In aliquibus edit., veram.

favens securitati, quantum fieret adversa formidini. De cætero fixum apud me stat constitutumque; prout rem ex asse cognovero, vel silentio me lora laxata e, vel stringere frena garrivui. Nam que si supradicti confirmor assensu, Athenis loquacior; si minus, Amyclis ipsi trasciturior ero. Sed de sodali deque me satis dictum. Tu nunc inter ista quid reum? quas mihi ad vivem nosse non **222** minus cordi. Venaris? ædificis? rusticarise? An horum aliquid n-um, an singula vicissim, an pariter cuncta? Sed de Vitruvio, sive Columella, seu alterutrum ambobve scetere, decentissime facis: potes enim utrumque more quo qui opt mo, id est, te cultor aliquis e primis architecto-que. Cæterum ut tibi de venatoris officio quam minimum blandiaris maxime injungo. Namque apros frustra in venabula vocas, quos canibus mi-recordissimis quibus abundas, et quidem solus, movere potiusquam commovere consuesti. Esto, sit indulgentia dignum, quod reformidant catuli tui bestiis appropinquare terribilibus corpulentisque: illud ignoro quomodo excuses, quod capreas pecus simum, pariter et damas in fugam pronos, jacentibus animis, pectoribus erectis, passibus raris, crebris latratibus præse juncunt. Quapropter de reliquo fructuosioribus ca-sibusque scrupreas rupes, atque opacandis habilia lustris clusor statarius nemora circumvenis; ac pudor si quis, temperas cursibus apertis quater campos, et insidiari lepusculis ^a Olarionensibus ¹; quos nec est tanti raro te insectante ^b superandos, copulis palam ductis inquietari; nisi fortisan dum tibi ac patri noster Apollinaris intervenit, rectius **C** fiet ut exerceantur. Exceptis jocis, fac sciam tandem, quid te, quid domum circa. Sed ecce dum jam epistolam quæ diu garrit, claudere optarem, subitus a Santonis nuntius: cum quo dum tui obtentu aliquid horarum sermocinanter extrahimus, constanter asseveravit, nuper **223** vos classicum in classe cecinisse, atque inter officia nunc nautæ, modo militæ, littoribus Oceani curvis inerrare contra ^c Saxonum pandos myoparones, quorum quot remiges videris, totidem te cernere putes archipiratas; ita simul omnes imperant, parent, docent, discunt latrocinari. Unde nunc etiam ut quamplurimum caveas, causa successit maxima monendi. Hostis est omni hoste

trulentior. Improvisus aggreditur, p ævisus elabitur, spernit objectos, sternit incautos. Si sequatur, increpiti; si fugiat, evadit. Ad hæc exercent illos naufragia, non terrent. Est eis quædam cum discrimini-bus pelagi non notitia solum, sed familiaritas. Num quoniam ipsa, si qua tempestas est, hinc securos efficit occupandos; hinc prospici vetat occupaturos; in medio fluctuum, scopulorumque confragororum, spe superventus læti periclitantur. Præterea priusquam de continenti in patriam vela laxantes hostico mordaces anchoras vado vellant, mos est remeatoris decium quæque caprorum per æquales et cruciarias pœnas, plus ob hoc tristi, quod superstitioso ritu, necare; superque collectam turbam periturorum mortis iniquitatem sorti æquitate dispergere. Talibus eligunt votis, victimis solvunt; et per hujusmodi non tam sacrificia purgati, quam sacrilegia polluti, religiosum putant cædis infestæ perpetratores de capite capivo magis exigere tormenta quam pretia. Quamobrem meo multo, suspicor varia: quanquam me e contrario ingentia hortentur. Primum, quod **224** victoris populi signa comitaris; dein quod in sapientes viros quos inter jure censis, minus annuo vivere fortunatis. Tertio, quod pro sodalibus fide junctis, sede discretis, frequenter incunt et tuta mœrorem; quia promptius de actionibus longinquis ambigendisque sinistra quæque metus augurat. Sed dicas, non esse tantum forte curanda quæ perhorresco. Id quidem verum est, sed nec hoc falsum, quod iis quos amplius diligimus, plus time-mus. Unde nihilominus precor, obortum tui causa sensibus nostris quamprimum prospero relatu exime angorem. Neque enim ex integro flecti unquam ad hoc possum, ut de peregrinantibus amicis (quippe quos bellica militarisque tessera terit) donec secunda cognosco, non adversa formidem. Varronem logistoricum, sicut poposceras, et Eusebium chronographum nisi, quorum si ad te lima pervenerit, si quid inter excubiales curas, utpote in castris, saltem sortito vacabis, poteris, postquam arma deterseris, ori quæque tuo loquendi rubiginem submovere. Vale.

EPISTOLA VII.

Si Ionius ^d Audaci suo salutem.

Ubinam se nunc velim dicas gentium abscondunt

^a Quæ hic Olario, Ulianus est Plinio, insula in sinu Aquitanico, e regione Santonum, apud quos Namnatiis.

^b Sic omnino legendum: non ut in vulgatis, *superando scopulis*. Intelligit enim copulas canum venatorum. In Capitulis Caroli Magni, voce jam corrupta: *Ut episcopi et abbaies et abbatissæ cuplas canum non habeant, nec fulcones, nec accipitres*. Copula est ἀλλοι-δων: id est, interprete Suidi, πλόκων γένος περι τὸν τράχηλον, vincula colli. Ovidius: *Copula detrahitur canibus*. Hinc canes copulis juncti.

^c Hegesippus lib. v de Saxonibus iisdem: *Validum genus hominum et præstant ceteris, piraticis tantum myoparonibus, non viribus, nititur*. Saxonos sane vicinus Rheino et mari gentes assiduis incurvationibus infestas olim habuere post tempora Diocletiani. Et

¹ De hoc Sidonii loco aliter ac Sirmondus censuit Scaliger, quem sequitur Papebrochius, uti observa-

D nomen inde littori Saxonico natum in Belgica Il, quam etiam prætervecti, per Nervicanum item et Armoricanum tractum eadem licentia prædas egerunt. Quod præter hanc epistolam indicat altera ad Lampri-dium, et panegyricus Aviti. Nunc quia Aquitanias Il imminebant, res illis cum Gothis, quem victorem populum appellat.

^d Præfecto Urbi sub Nepote: quod docuit nos inscriptio Romana urbani ponderis marmorei, parte utraque notati, hoc modo:

SALVO D. N.
JULIO NEPOTE
PP. AUG. N.

AUDAX V. C.
PRÆFECTUS
URB. FECIT.

Hæc itaque est præfectura quæ Sidonius illi gratulatur. Ejusdem porro testis et altera inscriptio, quæ tum Wesselingio ad *Vet. Romanorum Itinerar.* pag. 453.

qui sæpe sibi de molibus facultatum congregatarum. A deque congestis jam nigrescentis argenti struibus blandiebantur? ubi etiam illerum prærogativa, qui contra indolem juniorum sola **225** occasione præcedentis ætatis intumescabant? Ubi sunt illi, quorum affinitas nullo indicio majore cognoscitur quam similitate? Nempe cum primum bonis acibus locus est, et ad trutiam iudicii principalis appensa tandem non nummorum libra, sed morum; remansere illi qui superbissime opinabantur solo se censu esse censendus: quique sic vitis ut divitis incubantes, volunt vanitatis videri alienam surrexisse personam, eum nolint cupiditatis notari suam crevisse sub tantiam. In qua tamen detrahendi palæstra exercitati, tanquam per oleum, sic per infusa æmulationum venena macerantur. Tu vero inter hæc macte, qui D præfecturæ titulis ampliatu, licet hætenus e prosapia illustris comparare, peculiariter nihilo segnius elaborasti, ut a te gloriosius posteri tui numerarentur. Nihil enim est illo per sententiam boni cujusque generosus, qui quis ingenii, corporis, opum junctam in hoc constans operam exercet, ut majoribus suis anteponatur. Quod superest, Deum pro eo ut te filii consequantur, aut quod plus decet vale, transcendant: et quicumque non sustinet te diligere provecutum, medullas astuantes a semetipso livoris proprii semper exigat pœnas: cumque nullas in te habuerit unquam misericordiæ causas, habeat invidia. Si quidem iuste a sub iusto principe jacet, qui per se minimus, et tantum per sua maximus, animo exiguus vivit, et patrimonio plurimus. Vale.

226 EPISTOLA VIII.

Sidonius b Syagrio suo salutem.

Dic, Gallicanæ flos juventutis, quousque tandem ruralium operum negotiosus urbana fastidis? quando attritas tesserarum quondam jactibus manus contra jus fasque sibi vndicant instrumenta cerealia? Quousque tua te c Taionnacus patriciæ stirpis lassabit agricolam? quousque prati comantis exuvias hibernis novalibus, non ut eque, sed ut bubulcus abscondis? quousque pondus lizonis obtusi nec perfossis antibus ponis? Quid Serranorum æmulus et Camillorum, cum regas stivam, dissimulas optare palmatam? Parce tantum in nobilitatis invidiam rusticari. Agrum si mediocriter colas, possides; si ni-

Audacis quoque reliqua nomina prodit, et nescio D quid operis ab eo Romæ post barbaricam incursionem **87** perfectum indicat his verbis:

CASTALIUS INNO
CENTIUS AUDAX V. C.
PRÆFECTUS URBIS
VICE SACRA JUDICANS
BARBARICA INCURSIONE
SUBLATA RESTITUIT

Hanc ex Joannis de Marca nova collectaneis deprompsimus: qui Romæ olim (nunc enim non exstat) ad ædem S. Mariæ novæ positam fuisse monet.

a Julio Nepote, ut dictum est supra lib. v, epist. 16: *Hoc tamen sancie Julus Nepos, armis pariter summus Augustus et moribus.*

miu. possideris. Redde te patri, redde te patriæ, redde te etiam fidelibus amicis, qui jure ponuntur inter affectus. Aut si te tantum Cincinnati dictatoris vita delectat, d duc ante Raciliam, quæ boves jungat. Neque dixerim sapienti viro rem domesticam non esse curandam, sed eo temperamento, quod non solum, quid habere, sed quid debeat esse consideret. Nam si cæteris nobilium studiorum artibus repudiatis, sola te propagandæ rei familiaris urtica sollicitat: licet tu deductum nomen a trabeis, atque ebortatas curules, et gestatorias bracteatas, et fastos recolas purpurissatos, is profecto inveniere, quem debeat sic industrium, quod latentem, non tam honorare censor, quam census onerare. Vale.

227 EPISTOLA IX.

Sidonius e Lampridio suo salutem.

Cum primum Burdegalam veni, litteras mihi tabelarius tuus obtulit plenas nectaris, florum, margaritarum: quibus silentium meum culpas, et aliquos versuum meorum versusque pascis, qui tibi solent per musicum palati concavum, variata voce tinnientes, quasi tibiis multiforatilibus effundi. Sed hoc tu munificentia regis satis abutens, jam securus post mœnera facis: quia forsitan satyricum illud de satyrico non recordaris;

Satur est, cum dicit Horatius evoc.

Quid multa? Merito me cantare ex otio jubes, quia te jam saltare delectat. Quidquid illud est, pareo tamen; idque non modo non coactus, verum etiam spontaliter facio. Tantum tu utcumque moderere Catonianum superciliosus frontis arbitrium. Nosti enim prope lætium poetarum: quorum sic ingenia moribus, ut pœculi retibus amicitur: et si quid asperum aut triste, non statim se poetica teneritudo a vinculo incursi angoris elaqueat. Necdum enim quidquam de hæreditate socruali, vel in usum teritiæ sub pretio mediæ oblati. Interim tu vi leris quam tibi sit epigrammatis flagitati lemma placitum: me tamen nequaquam sollicitudo permittit aliud nunc habere in actione, aliud in carmine. Illud sane præter justitiam feceris, si impræsentiarum vicissim scripta quasi compares. **228** Ago laboriosum, agis ipse felicem. Ago adhuc exsullem, agis ipse jam civem: et ob hoc inæqualia cano, quia similia posco, et paria non impetro. Quod si quopiam casu ineptias istas

b Ad quem epist. 5, lib. v, quod fastorum sub finem commemoratio confirmat: alud it enim ad Syagrium consulem hujus proavum.

c Vide an referri huc possit Taionnus, quam Tabula itinæria in Ædvis locat, hanc præcul Augustoduno.

d Ita restitui veteris libri vestigia secutus, in quo legebatur *ducant Ercliam*. Racilia enim nomen usori L. Cincinnati apud Livium lib. 11.

e Rhetori Burdegalensi, eximio poetæ, ut est in epistola 11 ad Lupum, et 13, lib. 1x, ad Torantium. Sidonio fuit in intimis: quo t præcipue declarant quæ de illius morte ad Lupum scribit. Aherat is hoc tempore Burdegalæ: quo t Sidonio ad Euricum regem exsilii finem flagitaturus venisset, sequens pœna condidit, oppido elegans, atque ad contuendam aulæ Gothicæ amplitudinem aptissimam.

quas inter animi supplicia conscripsimus, nutu indulgentiore susceperis, persuadebis mihi, quia cautum similes fuerint olorum, quorum modulatio est clangor in pœnis; similes etiam chordæ lyricæ violentius tensæ, quæ quo plus torta, plus musica est. Cæterum si probari nequeunt versus otii aut hilaritatis expertes, tu quoque in pagina quam subter atterui nihil quod placeat invenies. His adhuc adde, quod materiam cui non auditor, sed potius lector obtigerit, nihil absentis auctoris pronuntiatio juvat. Neque enim post opus missum superest quid poeta vel vocalissimus agat, quem distantia loci nec hoc facere permittit, quod solent a chori pantomimorum, qui bono cantu male dictata commendant:

Quid Cyrrham, vel Hyantias Cæcenas,
Quid doctos Heliconidum liquores,
Scalptos alitis hincientis ictu,
Nunc in carmina commovere tentas,
Nostræ, o Lampridius, decus Thaliæ?
Et me scribere sic subinde cogis,
Ac si Delphica Delio tulisses
Instrumenta tuo; novusque Apollo
Cortinam, tripodas, chelym, pharetras,
Arcus, gryps agam, duplexque frontis
Hinc haccas quatiam, vel hinc corymbos.

229 Tu jam, o Tityre, rura post recepta,
Myrtos et platanos pervagatus,
Pulsas barbiton, atque concinentes
Ora et plectra tibi modos resultant;
Chordi, voce, metro stupende psalteria.
Nos istic positos, semelque visos,
Bis jam menstrua luna conspicitur:
Nec multum domino vacat vel ipsi,
Dum responsa petit subactis orbis.
Istic Saxona cœrulum videmus,
Assuetum ante sulc, solum illud:
Cajus verticis extimas per oras,
Non contenta suos tenere morsus,
Alta lamina marginem comarum;
Et sic crinibus ad cutem recessis
Decrescit caput, additurque vultus.
Hic tonso occipiti, senex Sicanber,
Postquam victus es, elicis retrorsum
Cervicem ad veterem novos capillos,
Hic glaucis Herubus genus vagatur,
Iunos Oceani coleus recessus,
Algos prope concolor profunda.
Hic Burgundio septipes frequenter
Flexo poplite supplicat quietem.
Istis Ostrogothus viget patronus,
Vicinosque premens subinde Chunos,
His quod subijtur, hinc superbit illis.

* Habebant enim chorum suum pantomimi, cujus cœrmen apto et composito gestu corporis exponebant. Manib. lib. v Astronom.:

Omnes fortunæ vultus per membra reducet,
Atque biquitque choro cantas.

Cassiodorus senator lib. iv. Variar. ultima: Pantomimo, cum primum in scenam advenerit, assistunt consoni chori, diversis organis eruditi. Aristænetus epist. 26, πρὸς ὀρχηστρίδα. Καὶ οἷα τὸς φάρως πρωτεύς, ἄλλοτε πρὸς ἄλλα μεταβιβῆσθαι δοκεῖς πρὸς τὴν εὐμουσον τῶν ὑπορχηστῶν ὄδη. Augustinus item lib. ii de Symbolo ad catechumenos 2, et vetus poeta lib. iv epigrammatum collectionis Pithœanæ, de pantomimo:

Ingressus scenam populum saltator adorat,
Sotterti pen let proderet verba manu.
Nam cum grata chorus diffundit cantica dulcis,
Quæ resonat cantor, motibus ipse probat.

b 88 Sic libri omnes quos vidi, uno atque altero demptis, quorum lectio depravata. Nec dubium est quia de Eurico rege sit sermo, non de Theoderico. Sub Eurico enim esset fuit Sidonius. Falsum autem est, ut opinor, Euricum Theoderici etiam no-

Illic, Romano, tibi petis salutem:
Et contra Scythicæ plagæ cætervas,
Si quos Parrhas s'ursa fert tumultus,
230 b Eroice, tuæ manus rogantur.
Ut Martem validus per inquit linum
Defenset tenuem Garumna Tibrim.
Ipse hic c Parthicus Arsaces precatur,
Aulæ Susidis ut tenere culmen
Possit, frædere sub stipendiali.
Nam quod paribus arma Bosphoranis
Græci hinc surgere sentit apparatu,
Mostonam Persida jam sonum ad duelli
Ripa Euphratide vix putat tunc dam.
Qui cognata licet sibi astra fingens,
Phœbæa tumeat propinquitate;
Morialem hic tamen implet obsecrando.
Hæc inter, terminus moras iuane.
Sed tu, o Tityre, parce provocare.
Nam non invidens, magisque miror,
Qui cum nil mereor, precæque frustra
Impendo, Melibœus esse cœpi.

R En carmen, quod recensens otia bundus, nostrumque sudorem ac pulverem spectans, veluti jam coronatus auriga de podio. De reliquo non est quod suspiceris par me officii genus repetiturum, etiamsi delectere præsentem, nisi prius ipse destiterim vacuari magis damna quam carmina. Vale.

EPISTOLA X.

Sidonius d Ruricio suo salutem.

Esse tibi usui pariter et cordi litteras grandi er gaudeo. Non stylum vestrum quanta comitetur **231** vel flamma sensuum, vel unda sermonum, liberius assererem, nisi dum me laudare non parum studes, laudari plurimum te veteres. Et quanquam in epistola tua servet caritas dulcedinem, natura facundiam, peritiam disciplinam; in sola materiæ tamen electione **C** peccasti: licet id ipsum possit prædicari in voto, quod videris errasse iudicium. Ingentes præconiorum titulos moribus meis applicas. Sed si pudoris nostri fecisses utramque rationem, Symmachianum illud te cogitare par fuerat: *Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.* Quo loci tamen, si animum vestrum bene metior, super affectum quem maximum ostendis, hoc tu et arte fecisti. Nam moris est eloquentibus viris, ingeniorum facultatem negotiorum probare difficultatibus, et illie stylum peritum, quasi quemdam secundi

mine a quoquam siue vitio appellatum. Quare certa est emendatio.

D Rex Persarum: non quod proprium id ejus nomen fuerit: regnabat enim hoc tempore Perozes; sed quod Arsacæ omnes a primo appellati sint. Strabo lib. xv: Ἀρσάκων καλοῦντο πάντες, ἰδίᾳ δὲ ὁ μὲν Ὀρόδης, ὁ δὲ Φραάτης, ὁ δὲ ἄλλοτε. Arsacæ, inquit, vocantur omnes: privatim autem hic Orodes, ille Phraates, alii alio modo.

d Lemovicum postea episcopo, ut dictum est ad epist. 16 lib. iv, Ruricii ad Sidonium inter alias est epist. 9, lib. i, qua eum mirifice laudat: ut videri ea possit, cui Sidonius hoc loco respondet.

e Non exstat in operibus Symmachii. Fuit tamen in ore multorum. Citatur enim a Casario Arelatensi homilia xiv, et a Pelagio papa epist. ad Sapientiam. *Ea autem, inquit, quæ in nostris laudibus facundia oris vestri disseruit, quanquam vox congruentem vobis rem fecisse manifestum sit; nos tamen nihil nostrorum ex omnibus quæ dicta sunt agnoscentes, verecundiam magis incurrimus, illud doctissimi viri ad animum referentes, Sicut vera laus ornat, sic falsa castigat.* Non dissimile est illud Theophylacti Simocæte in historia occumenica, ἐπιπλαστός ἔπαινος ἀτιμώτερος φήσιν.

pectoris vomerem figere, ubi materiæ sterilis argu- A mentum, velut arida cespitis macri gleba, jejuna. Scaturit mundus similibus exemplis; medicus in desperatione, gubernator in tempestate cognoscitur; horum omnium famam præcedentia pericula extollunt: quæ profecto delitefcit, nisi ubi probatur, invenerit. Sic et magnus orator, si negotium aggredietur angustum, tunc amplum plausibilis manifestat ingenium. M. Tullius in actionibus cæteris cæteros, a pro A. Cluentio ipse se vicit. M. Fronto cum reliquis orationibus eminere, in Pelopem se sibi prætulit. C. Plinius pro Attia Variola plus gloriæ de centumvirali suggestu domum retulit, quam cum M. Ulpio incomparabili principi comparabilem **232** panegyrum dixit. Sic et ipse fecisti, qui dum vis exercere scientiam tuam, non veritus es fore tibi B impedimento etiam conscientiam meam. Quin potius supplicando meis medere languoribus: neque per decipulam male blandientis eloquii ægotantis adhuc animæ fragilitatem gloriæ falsæ pondere premas. Sane cum tibi sermone pulchro vita sit pulchrior, plus mihi indulges, si mei causa orare potius velis quam perorare. Vale.

EPISTOLA XI.

Sidonius Lupo suo salutem.

Quid agunt Nitiobroges, b quid Vesunnici tui, quibus de te sibi alitriusecus vindicando nascitur semper sancta contentio? Unus te patrimonio populus, alter

a M. Tullii oratio optima fertur, quæ maxima, ait Plinius junior de Cluentiana: qui abbi quoque suam pro Variola præcipuam inter omnes habitam scribit. Verum hæc, ut Cornelii Frontonis actio in Pelopem, interdidit, cum cæteris ejusdem quæ laudantur a Charisio, Fulgentio et a Constantii panegyriste, cum hoc elogio, *Fronto Romanæ eloquentiæ non secundum, sed alterum decus.*

b Hunc locum olim, cum quidve Sonnici legeretur, ex conjectura correximus, partim unius codicis ope adjuti, partim ex utriusque populi vicinia. Proximi enim sunt Nitiobrigibus Vesunnici. Ptolemæus: Ἰπὸ τοῖς Καδούρκοις Πετροχώριοι, καὶ πόλις Ὀύσωννα, ὑπὸ Πετροχωρίου παρῆκουσι Νιτιόβριγες, καὶ πόλις Ἄγιννον. *Sub Cadurcis, inquit, sunt Petrocorii, et urbs Vesunna; sub Petrocorii siti sunt Nitiobriges, et urbs Aginnum.* Quam emendationem cum ad doctissimum Petrum Pithæum, ut mos erat, retulissemus, ita probavit, ut mercede muneraretur, antiqua inscriptione nondum tunc edita, quæ Vesunnæ hactenus conservatur, his verbis:

TUTELE AUG
VESUNNÆ
SECUNDUS
SOTER L. D. S. D.

89 Ut ergo Vesunnæ nomen male antea divulgatum restitimus, ita restitui debet in Postumi Augustini nummo inscriptio, in qua HERCULES DEUSONIENSIS a Deosone veterum Francorum trans Rhenum urbe nuncupatur, ad quam cæsos olim Valentiniano regnante a Francis Saxones auctor est in Chronico Hieronymus. Male enim ab Huberto Goltzio divulsa voce lectum atque in Thesauro exaratum est, DEUSONIENSIS. Vidimus et alios tum æneos, tum argenteos, in quibus eadem inscriptio, sed nuda Herculis imago sine templo.

c Latini Pacati Drepanii exstat panegyricus Theodosio Romæ dictus, in quo Transalpinum se Aquitanumque non ob-cure proficitur. Eundem poetam

etiam matrimonio tenet: cumque hic origine, isto conjugio; melius illud, quod uterque iudicio. Te tamen, munere Dei, inter ista felicem: de quo duntius occupando possidendumque, operæ pretium est voliva populorum studia configere. Tu vero utrisque præsentiam tuam disposite, vicissimque partitus, nunc o Drepanium illis, modo istis restituis Anthedonium: et si a te instructio rhetorica poscatur, hi d Paulinum, illi Alcimum non requirunt. Unde te magis miror, quem quotidie multiplici bibliothecæ ventilata lassat egeris, aliquid a me veterum flagitare cantilenarum. Pareo quidem, licet intemptiva videatur recordatio jocorum tempore dolenti. Lampridius orator modo **233** primum mihi occisum agnoscitur: cujus interitus amorem meum summis conficeret angoribus, etiamsi non cum rebus humanis vis impacta rapuisset. Hic me quondam (ut inter amicos joc.) Phœbum vocabat, ipse a nobis vatis Odrysi nomine accepto. Quod eo congruit ante narrari, ne vocabula figurata subditum carmen obscurant. Illic quondam tempore Burdegalam invisens o metatoriam paginam, quasi cum Mura prævia misi. Puto banc tibi liberius offerri quam si aliquid super decedentis casu lugubre componens, qui non placebam per eloquentiam, per materiam displicerem:

*D. Lectæ nimis, et peculiari
Phæbus comminatorium Thaliæ.*

Paulum depositis, alumnæ, plectris

eximium prædicat Ausonius Idyllio 7. Anthedonium quoque poetis annumerat Sidonius in carmine 9 ad Felicem, et in epistola ad Leontium quæ Burgum (carm. 22) antecedit.

C d Alcimus rhetor is videtur quem cum Delphidio in Aquitania florentissime docuisse scribit idem Hieronymus. *Fortitudo Alcimi*, lib. v, epist. 10. De Paulino, quemnam dicat minus exploratum. Nam præter Nolanum, plures alii scriptis etiam suis noti sæculo Sidoniano: ut Paulinus episcopus Biterrensis, cujus epistolam sub annum Christi 420 commemorat Idatius. Paulinus auctor carminis Eucharistici, quem Ausonii ex filio Hesperio nepotem videor ex ejus versibus deprehendisse; Paulinus denique, cujus sunt libri vi de Vita S. Martini, metro item scripti, quem cum vetera exemplaria, Vaticanum et Corbeense, Paulinum Petricordium nominent, Petrocorium fortasse, hoc est Vesunnicum liceat suspicari. Sed Paulinus Sidonii rhetoriæ artis nomine laudatur, non poeticiæ.

e Epistolam quam adventus sui nuntiam præmiserat, quasi diversorium καὶ καταγωγῆν designatam, id enim munus metatorum. Plinius πρόδρομον et præcursoriam dixit lib. iv, epist. 9 et 13. Symmachus præsulem, a præsulibus Saliorum; alibi, prænuntias litteras, ut Sidonius prævias in epist. ad Papiam lib. v, *Licinianus litteras advenus sui prævias misit.* Quo epistolarum genere inter amicos nihil usitatius. At contra, quæ venientibus amicis obviam mittebantur, adventoria dictæ, αἰσπαστικαὶ, Martiali lib. xii in præmio: et Ausonio ad Paulum Santonos adventantem epist. 18.

f Distichum hoc a reliquo poemate sejungi debere tanquam titulum et ἐπιγραφὴν, jam monui ad E-nodium lib. ii, epist. 1. Hujus etiam generis sunt tres primi versus carminis 9 ad Felicem; et primum in aliquot epistolis Ausonii. **90** Item apud Ruriciam in hendecasyllabis ad Sedatum episcopum Neunausensem:

Sancto Ruricius cliens patrono;

Sparsam stringe comam virente villa,
Et rugas tibi syrmatas profundi
Surcingant hederæ expeditiones.
Succos ferre cave, nec ut solebat
Laxo pes natet altus in colurno.
Sed tales crepias ligare cura,
Quales Harpalice, vel illa vixit,
Quæ victos gladio procos cecidit.
Perges sic mellus volante saltu,
Si vestigia fasceata nudi
Per summum digiti regant, citatis
Firmi ingressibus, atque vinculorum
Concurrentibus ausulis, reflexa
Ad crux per cameram catena surgat.

234 Hoc pernix habitu meum memento
Orpheum visere, qui quotidiana
Saxa et robora, corneasque fittas
Mollit dulciloqua canorus arte.
Arpinas modo quem tonante lingua
Dicit, nunc stylus aut Maonianus,
Aut quolu Latium beas, Horati,
Alcæo potior ^b Iyr stes ipso.
E' nunc instat epos tragodiarum,
Nunc comædia temperat jocosa,
Nunc flammant satyra, et tyrannicarum
Declamatio controversiarum.
Dic, Phœbus venit, atque post veredos
Remis velivolum quatit Garumnam.
Occurras jubet, ante sed parato
Acturum hospiti, ^c Leontoque,
Prisco Livia quem dat e senatu,
Dic, jam nunc aderit: satis facetum, et
Solo nomine Rusticum video.
Sed si tecta negant, ut occupata;
Perge ad limina mox episcoporum,
Sancti et Gallicini manu osculata,
Tecti posce brevis variationem:
Ne si destituit domo negata,
Mœrens ad madidas eam tabernas:
Et claudens geminas sub nide nares,
Propter funticas gemmas culinas.
Qua serpylliferis olet catenis
Baccas per geminas ruber hotellus
Ollarum aut nebula vapore juncto

235 Fumant cum crepitantibus patell's.

Seda o monitis parens paternis
Grates concinit, et c. fert salutem.

Commonitorium glossæ nostræ interpretantur *ἐπισηματικὴν προσηγορίαν*, epistolam qua aliquid præcitur, qualis in fronte codicis Theodosiani: *Commonitorium Timotheo V. S. comiti*. In concilio Carthageni vi, cap. 3, *Commonitorium fratri Faustino, et filiis Philippo et Asello pre-byteris, Zosimus episcopo*. Ita enim legi locus hic debet.

^a Lampridium. In his enim versibus figurate, ut prælatum est, Phœbus et Sidonius; Orpheus seu Orysius vates, Lampridius.

^b Ultimam corripit, illorum temporum normam secutus, de qua Martianus Capella lib. iii: *Et in Græcis nominibus brevis est, ut Anchiæes*: eodemque modo Alciden quoque postrema brevi extulit carmine 6.

^c Pontio Leontio Livie filio, Burdegalsi, ad quem est carmen 22 cum epist. de quo etiam ager epist. 12. Ad Rusticum item fuit epist. 11, lib. ii. Gallicini vero episcopi Burdegalsensis conservatam memoriam hinc nisi loco debemus.

^d Plerique manuscripti habent *Eschoicos*, vel aliud quid simile: pro quo, donec aptius quid, iam occurrat, litterula exempta feci *Echoicos*. Echoicos autem elegos ab Echo dicere videtur eos, quorum principii ac finis idem est hemistichium: *ἐναρτοῦς καὶ κύλους* diceret Herinogenes. Tale est Pentadii de adventu veris integrum epigramma, in coque de Echo ipsa hoc distichum:

Per cava saxa sonat pecudem mugitibus Echo,
Voxque repulsa jugis per cava saxa sonat.

Scio in Servii centimetro echoicum versum definiiri, cuius ultima syllaba penultima congruit, ut est hic:

Exercet mentes frateruas gratia rara.

A Hic cum festa dies clere rivos
Cantus creperit, et voluptuosam
Scurrarum querimoniam crepare:
Tunc tunc carmina digniora vobis,
Vinosi hospitis excitus camœna,
Plus illis ego barbarus susurrem.

O necessitas abjecta nascendi, vivendi misera, dura morendi? Ecce quo rerum volubilitatis humane rota dicitur. Amavi fateor satis hominem, licet quibusdam tamen venialibus erratis implicaretur, atque virtutibus minoram miceret. Namque crebro levibus ex causis, sed leviter excitabatur: quod nihilominus ego studebam sententiæ cæterorum noturam potius persuadere quam vitium: astruebamque meliora; quatenus in peccato viri iracundia materialiter regnans, quia nævo crudelitatis fuerat infecta, prætextu saltem severitatis emacularetur. Præterea et si consilio fragilis, fide firmissimus erat, incautissimus, quia credulus; securissimus, quia non nocens. Nullus illi ita inimicus, qui posset ejus extorquere maledictum; et tamen nullus sic amicus, qui posset effugere convicium. Difficilis aditu, cum facilis inspectu; et portandus quidem, sed portabilis. De reliquo, si orationes illius metiaris, acer, rotundus, compositus, excussus; si poemata, tener, multimeter, argutus, artifex erat. Faciebat siquidem versus oppilo exactos, tam pedum mira, quam figurarum varietate: hendecasyllabos lubricos, et enodes; hexametros **236** crepantes, et colurnatos; ^d elegos vero nunc echoicos, nunc ^e recurrentes, nunc ^f per anadiplosim sine principisque connexos.

C sed hoc genus ad Sidonium non facit, qui artificia tractat quæ in elegis cernuntur. Mirum vero non debet videri, echoicos dici elegos Pentadii et cæteros ejusmodi, cum Cæstius rhetor similes in oratione soluta repetitiones echo solitus fuerit appellare. Seneca pater l. vii, controver. 7: *Apud Cæstum quidam auditor hoc modo cepit: « Ut vrbis ducis, vestri scilicet, judices, incipiam, Cavete proditorem, » sic finivit declamationem, ut diceret, « In quibus vitam finit imperator, Cavete proditorem. » Hoc sententiæ genus Cæstius ἠχώ vocabat et dicenti discipulo 91 statim exclamabat, μὴ τὴν ἠχώ, ut in illa suasoria, in qua deliberat Alexander, an oceanum naviget, cum exaudita vox esset, Quousque invicte? ab ipsa voce quidam cepit declamare, et in hac desuit. Ait illi Cæstius desinenti, ἐν σοὶ μὲν ἠχώ, οὐδ' ἄρ' ὄμαί.*

^e Non qui per singulas litteras redeunt, de quibus lib. ix, epist. 14; sed qui per singula verba, quos reciprocos grammatici vocant. Sed reciproci, ut docet Victorinus, vel per singulos versus redeunt, qui ad hunc locum non faciunt, vel per elegum totum: de quo solo genere hic agit Sidonius. Tale est Sidonii ipsius distichum, quo lusit in torrentem, in eadem epistola lib. ix, et hoc Opatiani Porphyrii:

Perpetuis bene sic partiri munera saccis
Sidera dant patriæ et patris imperium.

Quod si recurras, ita legitur:

Imperium patris et patriæ dant sidera saccis
Munera pariter, sic bene perpetuis.

^f Per anadiplosim sunt, ut Diomedes et alii scribunt, cum ultima prioris versus dictio in initio sequentis iteratur, ut:

Sequitur pulcherrimus Astar,
Astar equo fidens.

Quo ex genere constat totum carmen primum Tec-

Hic ut arreptum susserat opus, ^a ethicam dictionem A pro personæ, temporis et loci qualitate variabat; idque non verbis qualibuscumque, sed grandibus, pulchris, elucubratis. In materia controversiali fortis et lacertosus: in satyrica sollicitus et mordax; in tragica sævus et flebilis. In comica urbanus multiformisque; in fescennina vernans verbis, astuans votis; in bucolica vigilax, parcus, carminabundus; in georgica sic rusticans multum, quod nihil rusticus. Præterea quod ad epigrammata spectat, non copia, sed acumine placens; quæ nec brevis disticho, nec longius tetrasticho stuebantur: eademque cum non pauca piperata, mellea multa conpiceres, omnia tamen salsa cernebas. In lyricis autem Flaccum secutus, nunc forebatur in iambico citus, nunc in choiambico gravis, nunc in aleaico fluxuosus, nunc in sapphico inflatus. Quid plura? Subtilis, aptus, instructus; quaque mens stylum ferret, eloquentissimus prorsus, ut eum jure censes post Horatianos et Pindaricos cynos gloriæ pennis evoluturum. Alexæ, sphaeræ, non iuxta deditis. Nam cum tesseris ad laborem occuparetur, pila tantum ad voluptatem; fatigabat libenter, quodque plus dulco, libentius fatigabatur. Scribebat assidue, quanquam frequentius scripturiret. Legebat etiam incessanter auctores, cum reverentia antiquos, sine invidia recentes. Et quod inter 237 homines difficillimum est, nulli difficulter ingenii laudem cedebat. ^b Illud sane non solum culpabile in virò fuit, sed peremptorium; quod mathematicos quendam de vitæ suæ fine consuluit, urbium cives Africanarum; quibus ut est regio, sic animus ardentior: qui constellatione percunctantis inspecta, pariter annum, mensem diemque dixerunt, quos (ut verbo matheseos utar) climactericos esset habiturus: utpote quibus themate oblato, quasi sanguinaræ genituræ schema patuisset: quia videlicet

nopægnii Ausoniani: nisi quod omnia ibi sunt hexametra. Sed si idem fiat in elegis, specimen erit operis Lampridiani. Vetus epitaphium Eurychætis aurigæ:

Invidere meis annis crudelia fata,
Fata quibus nequeas opposuisse manus.

Possent etiam ad anadiplosim referri, quos supra eci oicorum loco protulimus.

^a Male antea et hic additionem. Emendationis jam commonfecimus in notis ad Eubodium. Ethicam dictionem, ἠθικὸν λόγον, rhetores vocant τὸν ἐπόμενον ἐπίστω ἤθε. Sidonius pers: nr, loco, temporis congruentem. Morata oratio dicitur a Latinis, quod mores exprimat. Quo in genere, Varronis iudicio, inter comicos excelluit Terentius. Sic enim de illo scribit apud Nonium: *In argumentis Cæcilius poscit palmam, in ethesin Terentius, in sermonibus Plautus; et inter pictores Aristides, de quo Plinius lib. xxxv, cap. 10: Æqua is, inquit, Apellia Aristides Thebanus. Is omnium primus animam pinxit, et sensus omnes, quos vocant Græci ethe: item perturbationes.* Hæc ethica pictura dici possent. Ethicæ quoque controversias dixit Seneca pater lib. II, contr. 2.

^b Astrorum aspectus mentiuntur astrologi ex intervallo seu diastemate ipsorum inter se. Διαστήρον

amici nascentis anno, quemcunque clementem planetarum siderum globum in diastemate Zodiaco prosper ortus erexerat; hunc iu occasu cruentis ignibus inrubecentes, seu ^b super diametro Mercurius asyndetus, seu super tetragono Saturnus retrogradus, seu super centro Mars apocatasticus exacerbassent. Sed de his qualia, quoque modo sint, quanquam sint maxime ^c falsa, ideoque fallentia, si quid plenius planiusque cohæret, licet et ipse arithmeticæ studeas, et quæ tua diligentia, ^d Vertacum, Thrasybulum; Saturninum sollicitus evolvas, ut qui semper nil nisi arcanum celsumque meditare. Interim ad præsens nil conjecturaliter gestum, nil per ambages: quandoquidem hunc nostrum tenerarium futurorum ariscitatore, et diu frustra tergiversantem, tempus et qualitas prædictæ mortis innexuit. Nam domi pressus strangulatusque servorum manibus, obstructo anhelitu, guttore obstructo, ne dicam Leontoli, Jugurthæ atque Sejani, certe Numantini 238 Scipionis exitu periiit. Hæc in hæc cæde tristia minus, quod nefas ipsum cur auctore facti parricidalis diluculo inventum est. Nam quis ab hominum tam procul sensu, quis ita gemino obtutu eluminatus, qui exanimati cadavere inspecto, non statim signa vitæ colligeret extortæ? Etenim protinus arguente fuerat livida cutis, oculi protuberantes, et in obruto vultu non minora iræ vestigia, quam doloris. Inventa est quidem terra labo madefacta decidua, quia post facinus ipsi latrones ad pavementum conversa defuncti ora pronaverant, tanquam sanguinis eum supercæstus fluxus exinanisset. Sed protinus capto, qui fuerat ipsius factionis fomes, inceptor, antesignanus, cæterisque complicitibus oppressis, seorsumque discussis, criminis veritatem de pectoribus inivitis tormentorum terræ extraxit. Atque utinam hunc finem, dum inconsulte fides vana consultat, non meritis excipere. Nam quisque præsumpserit interdicta, se-

oppositum vocat, qui sit in signo quod est septimum a primo; τρίγωνον triquetrum in quinto; τετράγωνον quadratum in quarto; 92 ἑξάγωνον sextilem in tertio, quæ nulla ejusmodi radiatione junguntur, ea Græcis ἄβλεπτα καὶ ἀσυνδρατα dicuntur. Jam contra, cæli cardines sunt quatuor: ὀρθόστροφος, ortus; μεσουράνημα, meridies; δύσις, occasus; ὑπόγειον, imum cæli: quæ omnia perstringit Sidonius, sed centrum proprie nominat τὸ μεσουράνηον, quia is caput et princeps cardinum.

^e Propterea divinis et humanis legibus vetita matheseos, ut vanissimæ occupationis, περιπρηγία. Tertullianus de idololatria: *Nihil scis, mathematicæ, si nescias te futurum Christianum. Sin scierbas, hoc quoque scire debueras, nihil tibi futurum cum ista professione. Ipsa te de periculo suo instrueret, quæ aliorum climacterica præcavit. Non est tibi pars, neque sors in ista ratione: non potest regna cælorum sperare, cujus digitus aut radius abutitur cælo.*

^d Julianum Vertacum inter mathematicos nominat in epistola ad Polemium carmine 22; itemque Fullonium Saturninum. De Thrasybuli ætate docuit nos Lampridius in Alexandro. Thrasybulus, inquit, mathematicus illi amicissimus fuit: qui cum ei dixisset, necessitatem esse ut gladio barbaro periret, primo lætatus est, quod sibi mortem bellicam et imperatoriam crederet imminere, etc.

^a Ad hunc locum videsis Cotelerianum ad *Recognit. Clement.* lib. x, cap. 11, not. 5.

ercta, vetita rimari, vereor huiusmodi a catholica
fidei regulis exorbitaturum, et effici dignum, in statum
cujus respondeantur adversi, dum requiruntur illi-
cita. Secuta quidem est ultio extinctum: sed magis
prosunt ista victuris. Nam quoties homicida punitur,
non est remedium, sed solatium vindicari. Longius-
cule me progredi amor impulit, cuius angorem steno-
rio exhalare non valui. Tu interim, si quid istis co-
gnitu dignum est, citius Indica: saltem ob hoc scri-
bens, ut animum meum tristitudine gravem lectio
levet. **239** Namque confuso pectori mœror, et qui-
dem jure plurimus erat, cum paginis ista commite-
rem sola. Neque enim satis mihi aliud hoc tempore
manu, sermone, consilio, scribere loqui, volvere
lit et. Vale.

EPISTOLA XII.

Sidonius a Trigetio suo salutem.

Tantumne te Vasatum civitas non cespiti impo-
sita, sed pulveri? Tantum Syrticus ager, ac vagum
solum, et volatiles ventis altercantibus arenæ sibi
possident, ut te magnis flagitatum precibus, parvis
s-paratum spariis, nullis expectatum diebus, attra-
here Bardegalam, non potestates, non amicitiae, non
opimata vivariis ostrea queant? An temporibus hi-
bernis viarum te dubia suspendunt? et quia solet
Bigerrius turbo mobilius aggerum indicia confun-
dere, quoddam vereris in itinere terreno pedestre
naufragium? Ubi, quæsumus, animo tam celeriter
excessit vestigiis tuis nuper subacta Calpis? ubi fixa
tentoria in occidentis fluvibus Gaditanorum? ubi ille
Trigetio meo idem qui Herculi quondam terminus
peregrinandi? Tantumne a te ipso ipse tu discrepas,
ut tota in desideræ jura concesseris; quo peragrante
secreta regionum fabulosarum, prius defuit actio la-
boris quam la flagitationis intentio? Et post hæc
portum Alingium tam piger calcas, ac si tibi nunc esset
ad limitem Danubium contra incursaces Massagesas

^a Illi ipsi, opinor, quem Prosperi fragmentum,
quod lib. 1, epist. 9, produximus, præfectorium vo-
cat, legatumque ad Attilam cum S. Leone et Avieno
missum testatur. Præfectus ergo fuerat. Militarem
quoque administrationem gesserat, ut ex Sidonii ver-
bis colligitur. Prosper idem quarto Valentianiani
consulatu, pacem cum Vandalis per Trigetium factam
docet: quod Pauli quoque diaconi confirmat his-
toria.

^b Nomen oppido manet ad Garumnam in Vasatum
diocesi. Lengonem hodie vocitant: a quo Bardega-
lam secundo flumine brevis est cursus. Meminit huius
loci Paulinus epist. 2 ad Belphidium; iterum ad
Amandum epist. 2. Supra Alingium ergo, in No-
vempopulis est Cossio Vasatum; remotiores ad sal-
tum Pireneum Bigerri, nunc Bigorrenses, a quibus
spirans ventus Vasatum arenas Syrtium more miscet.

^c Strabo lib. xvii de Berenice: 'Εξ ταύτης τῆς
πάλαιος τριακοστῆς περὶ ἡμετέρας τῶν Συρτῶν Μάρ-
κος Κάτων, κατέγραψεν στρατιῶν πλείωνων ἢ μυρίων ἀνδρῶν.
Ex hac urbe N. Cato Syrtem intra diem tricesimum
peragravit, exercitum ductans hominum amplius decem
millium. Rem prodigii similem habitam multi cele-
brarunt. Ipsum etiam Catonis epitaphium:

Avius incerto peragravit tramite Syrtes.

^d Evocatoria principum **93** epistolæ ad quas
alludit, ex dicebantur quibus aut absentes ad conii-

240 proficiscendum; vel si nunc etiam tuæ naves
stagna Nilotidis aquæ per indigenas formidata croco-
dilos transfretarent. Et cum nec duodecim milium
objectu sic retarderis, quid putamus cum exercitu
M. Catonis in Leptitana Syrtis fecisses? Sed quanti-
bet sola hiemalium mensium nomina tremas, tam
clementis est facie cæli, tam tepida, tam suda, et sic
auras magis quam ventos habet, ut te non valeat
enixius retinere tempus, quam invitare temperies.
Sed si ^d epistolam spernis evocatoriam, credo vel
versibus non reluctaberis, impulsoribus blandis, et
desiderii mei, quantum suspicor, strenuis execu-
toribus; quorum in te castra post biduum commove-
buntur. Ecce jam ^e Leontius meus facile primus
Aquitanorum, ecce jam parum inferior parente Pau-
linus, ad locum quem supra dixi, per Garumnam
fluente refluxa, non modo tibi cum classe, verum
etiam cum flumine occurrent. Hic tuas laudes medi-
ficato celeumate, simul inter trastra remiges, gu-
bernatores inter aplustria canent. Hic te ædificatus
culcitis torus, hic tabula calculis strata bicoloribus,
hic te sera frequens elaboratis resultatura pyrgorum
gradibus expectat: hic, ne tibi pendulum tinguat
volubilis sentina vestigium, pandi carinarum vent ex
abiegnarum trahium textu pulpitantur: hic sup-
flexa ^f crate paradarum sereni brumalis infida vita-
bis. Quid delicate pigritiæ tuæ plus poterit impendi,
quam ut te pervenisse invenias, cum venire vix sen-
tias? Quid missitas? quid moraris? Ipse tamen mihi
videntur **241** adventum reptiles cochleæ cum do-
mitibus nativis antecessuræ. Est præterea tibi copio-
sissima penus, aggeratis opipare referta deliciis, m-
do sit ventilando par animus impensio. Quid multa?
Veni, ut aut piscaris, aut pascas: imo quod gratius,
ut utrumque. Veni cum mediterraneo ius reu-
ctus ad debellandos subjugandosque istos Medilicæ suppel-
lectilibus epulones. Hic Atarrius piscis Garumnicis
mugibus insultet: hic ad copias ^g Lapurdensium
tatum evocabant, aut principis ambientibus aspectum
veniendi fiduciam dabant. Nam sine evocatoria ad
comitatum venire omnibus non licebat, l. in C. Theod.
de decurionibus et silentiariis. Utriusque generis for-
nulam proponit Senator lib. vii Variarum; prioris
exemplum est apud Jornandem in evocatoria Zenonis,
qua Theodoricum Constantinopolim venire
iussit.

^e Pontii Leontii matrem Liviam didicimus ex
epist. 11 ex hac filium ejus Paulinum; ex carm. 22
generis principem Pontium Paulinum.

^f Parada sunt integumenta navigiorum, ad arden-
dum solem, frigus, et reliquas cæli injurias. Auso-
nius Theoni epist. 6:

Puppe citus propera, sinuosaque lintea veli
Pande, Medullam te feret aura Noti,
Expositum subter paradus, lectoque jacentem,
Corporis ut tanti non moveatur onus.

^g Baionensium. Quæ enim hodie Baiona est civitas
in Novempopulis, olim erat castrum Lapurdum, in quo
stationem habuit tribunus cohortis Novempopulane,
ut est in Notitia Occidentis. Baionenses item episcopi
in Tabulis antiquis Lapurdenses appellantur. Deni-
que tractus ipse agri Baionensis patriæ indigenarum
lingua integrum Lapurdi nomen retinet. Lapurdenses
ergo locustas, carabos dicit, qui Baionæ ad
Aturri ostia capiebantur.

locustarum, cedat villum turba cancrorum. Tu tamen si cæteris eris in hoc genere pugnandi dimicator, si quid meo iudicio censes acquiescendum (neque enim injustum est credere experto), senatorem nostrum, hospitem muni, conflictui huic facies exsortem: cuius si convivio tectoque succedas, dapes Cleopatricas et ^a loca lautia putes. Nam quamvis super hoc studio tam ipse quam patria confligant, olim lata sententia est, quod ille transcat cæteros cives, licet et illa cæteras civitates. Vale.

EPISTOLA XIII.

Sidonius domino papæ ^b Nonnechio salutem.

Multa in te genera virtutum, papa beatissime, munere superuo congesta gaudemus. Si quidem agere narraris sine superbia nobilem, sine invidia potentem, sine superstitione religiosum, sine jactantia litteratum, sine ineptia gravem, sine studio faciem, sine asperitate constantem, **242** sine popularitate communem. Præterea his hoc præstantissimum bonis fama superaggerat, quod te asserit hæc tot gratias fastigatissimæ caritatis arce transcendere. Fama, inquam, quæ de laudibus tuis cum canat multa, plus reticet. Nam longius constitutis actionum tuarum propositum potest assignare, non numerum. Quarum relatione succensus, ultro primus ut longe inferrem decet, ad solvenda officia procurro; nec vereor garrulitatis aliquando argui, qui potui taciturnitatis hucusque culpam. Commendo Promotum gerulum litterarum, nobis quidem jam ante cognitum, sed nostrum nuper effectum vestris orationibus contribulum: qui cum sit gente Judæus, fide tamen præelegit censi Israelita quam sanguine; et municipatum cælestis illius civitatis affectans, occidentemque litteram spiritu vivificante fastidians, pariter hinc justis præmia proposita contemplan, hinc, nisi faceret ad Christum de circumcissione transfugium, prævidens sese per æterna sæcula æquiterna supplicia passurum: patriam sibi maluit Hierusalem potius quam Hierosolymam computari. Quibus agnitis, adventantem Abraham nunc filium veriore matris ulnis spiritalis Sara suscipiat. Namque ad Agar ancillam pertinere tunc desiit, cum legali observantiæ servitute gratiæ libertate mutavit. De cætero, quæ ipsi fuerit isto causa veniendi, præsentaneo conducibilibus idem poterit explicare memoratu. Nobis vero propter quæ supra scripsi carissimus habetur: quod **243** eo significo, quia is efficacissime quemque commendat, qui meras causas justæ commendationis aperuerit. Memor nostri esse dignare, domine papa.

^a Sic potius a Sidonio scriptum censeo, quam *loca Latia*, atque ita prorsus habuit vetustissimum et probatissimæ notæ exemplar: in quo tamen recentior manus lautia in Latia mutarat. Loca lautia, quæ legatis decerni solita: tectum scilicet epulæque lautiores. Inde ad alia quoque transferre: ut Apuleius lib. III, *Hospitium mihi et loca lautia præbiturum*. Symmachus lib. IV, epist. 56, *Musis in palatio loca lautia tu dedisti*.

^b Nunechius, *Νουνήχιος*, emendatius scribitur in concilio Venetico, cui subscripsit. Fuit alter postea

EPISTOLA XIV.

Sidonius domino papæ ^c Principio salutem.

Jamdiu nobis, papa venerabilis, et si necdum vester vultus aspectus, tamen actus inspectus est. Namque sanctorum diffusa laus meritum stringi spatii non est contenta finalibus. Hinc est quod quia bonæ conscientiæ modus non ponitur, nec bonæ opinioni terminus invenitur. Quæ loquor falsa cense, nisi professioni meæ competens stipulator accesserit, satis in illo quondam cænobio Lirinensi spectabile caput, Luporum concellita Maximorumque, et parcimoniæ saltibus consequi affectans Memphicos et Palæstinos archimandritas. Is episcopus Antiolius: cuius relatu, qui pater vobis, quique qualesque vos fratres, qua morum prærogativa pontificatu maximo ambo fungamini, sollicitus cognoscere studui, et gaudens cognovisse me memin. Cui patri quondam videlicet vos habenti, vix domus Antiochi pontificis antiqui merito compararetur: quem licet primum in medio plebis eremitidis, sanctificationis oleo legiferi fratris dextra perfuderit, filios ejus in similis officii munia vocans; tamen ipsius super Hammar et Eleazaro felicitatem, Nadab et Abiu fulminibus **244** affliti decoloravere: quorum quamlibet interemptum credamus absolvendas animas, punitas tamen scimus esse personas. Vos vero tacturi paginam altaris, nihil, ut audio, offertis ignis alieni: sed comitantibus victimis caritatis castitatisque, fragrantissimum incensum turifu cordis adoletis. Ad hoc quoties jugum legis cervicibus superbientium per vincula prædicationis astringitis, tunc Deo tauros spiritualiter immolatis. Quoties conscientiæ luxuriantis fedore pollutos, ad suavolentiam pudicitæ stimulis correctionis imelitis, hircorum vos obtulisse virulentiam Christus sibi compatat. Quoties hortantibus vobis in quacunque compuncto culpas suas anima pœnaliter recordata suspirat; quis vos ambigat paria turturum, aut binos pullos columbarum, qui duplicem substantiam utriusque hominis nostri tam numero quam genu assignant, mystico litasse sacrificio? Quoties vestro monitu obesum quicumque corpus, æstuantemque turgidi ventris arvinam, crebro jejuniorum decoquendus igne torruerit; nulli dubium est vos tunc simitam frixam in quadam continentis sartagine consecraturus. Quoties aliquem mentis perfidæ signenta ponentem, sanam respondere doctrinam, fidem credere, viam tenere, vitam sperare suadetis; quis vos dubitet in hujus emendatione conversi, qui jam sit

ejusdem nominis Guntramni regis temporibus Nonnechius episcopus Namnetensis. Felicis episcopi consobrini et successor, de quo Gregorius Turon. lib. VI et VIII.

^c Suessionum episcopo, fratri Remigii episcopi Remensis: quem etiam, patremque Æmiliam tacito nomine laudat. De iisdem omnibus Flodoardus lib. I, cap. 40. Antiolius autem, quem olim cum Lepo Tricassino et Maximo Reienti Lirinensem eremum habuisse significat, cuiusnam sedis fuerit episcopus incertum.

liber ab hæresi, liber ab hypocrisi, liber ab schismate, purgatissimum propositionis panem cum sinceritatis et veritatis azymis dedicaturos? Postremo quis nesciat, quidquid legis diebus **245** figuratè immolabatur in corporibus, quod totum id gratiæ tempore manifeste vos offeratis in moribus? Atque ideo grates uberes Deo refero, quod secundum vestræ paginæ qualitatem, facile agnosco antistitem suprafatum de vobis cum magna dixerit, majora tacuisse. Quapropter nemo dubitaverit, qui bonus es cum indicaris, et melior cum legeris, esse te optimum cum videris. Megesthius clericus, vestri gerulus e quii, rebus ex sententia gestis, quia tuorum apicum detulit munera, meorum reportat obsequia: quem saltem juvimus voto, quia re forsitan non valeamus: per quem obsecro impense ut sitim nostram frequenter litteris litteratis, ambo germani, tu frequentius, irriteris. Sed si difficultas itineris intersiti resultat optatis, vel aliquoties pro supplicibus supplicate. Majus est autem, si nobis tribuere dignemini raris intercessionibus salutem, quam si crebris assatibus dignitatem. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA XV.

Sidonius domino papæ a Prospero salutem.

Dum laudibus summis sanctum Anianum, maximum consummatissimumque pontificem, Lupo patrem, Germanoque non impari vis celebrari; fideliumque desideras pectoribus infligi viri talis ac tanti mores, merita, virtutes; cui etiam illud non absque justitia gloriæ datur, quod te **246** successore decessit; exegera mihi ut promitterem tibi Attilæ bellum stylo me posteris intimaturum: quo videlicet Aurelianensis urbis obsidio, oppugnatione, irruptio, nec direptio, et illa vulgata exauditi cœlii sacerdotis vaticinatio continebatur. Cœperam scribere,

94 Epi copo Aurelianensi, cujus extra hunc locum et Belæ martyrologium iv calend. Augusti, mentio apud antiquos vix occurrit. Prosper enim episcopus, qui Carpenteratensi et Vasionensi concilio interfuit, ab hoc diversus est, utpote posterior. Nam synodorum istarum tempore Aurelianorum episcopus erat non Prosper, sed Eusebius vel Leontius. Hinc vero ætate propior, ac plane suppar fuit Prosper Aquitanus, quem alii Reiemsem in Gallia, alii Regiensem in Italia episcopum faciunt. Sed is in ea quidem sententia episcopus nunquam fuit. Reiensis sane (quod multis magnæque viris placuisse video) in provincia Illeccesiæ præesse non potuit, cum certum sit, vel Sidonio auctore, in ea cathedra post Maximum sedisse Faustum: quorum ille Hilarii Arelatensis temporibus (ut ex Reiensis Arausicanæque concilio, atque ex Hilarii ipsius Vita constat) episcopus jam erat, ac prout superstitè adhuc Prospero, qui ultra Hilarii ætatem, hoc est urbem usque a Vandalis captam sua Chronica perduxit. Faustus vero Maximii successor, ut ex Sidonii epistolis liquet, Prospero annos excessit, quem omnes consentiunt ad Anthemii Aug. tempora non pervenisse. Unde sequitur, Prosperum Aquitanum neque ante Maximum, neque post Faustum, Reiemsem cathedram regere potuisse. Sed ut episcopum prorsus non fuisse sentiam, facit veterum omnium auctoritas, Victorii de cyclo Paschali ad Hilarem, Gennadii scriptorum ecclesiasticorum cap. 84, Gelasii papæ de Libris apocryphis,

A sed operis arrepti fasce perspecto, tædè t inchoasse: propter hoc nullis auribus credidi quod primum me censore damnaveram. Dabitur, ut spero, præcætui tuo et meritis antistitis summi, quatenus præconio suo sub quacunque et quidem celeri occasione famulemur. Cæteum tu creditor justus, laudabiliter hoc imprudentiæ temerarii debitoris induleris, ut quod mihi insolubi e videtur, tibi quoque videtur irreproscibile. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA XVI.

Sidonius Constantio suo salutem.

b Sponderam Petronio, illustri viro, præsens opusculum paucis me epistolis expediturum: cujus auribus non peperci, dum tuis parco. Malui namque ut illum correctionis labor, te honor editionis aspiceret, perveniretque in manus vestras volumen istud alieno periculo, obsequio meo. Peracta promissio est: nam peritita tua si coactorum in membranas inspiciat signa titulorum, jam copiosum te, ni fallor, pulsat exemplar, jam ventur ad margines umbilicorum, jam tempus est, **247** ut sartyricus ait, Orestem nostrum vel super terga finire. Non hic ego commentitiam Terpsichorem more studii veteris acervi; nec juxta scauriginem fontis Aganippici, per roscidas ripas et pumices muscidos stylum traxi. Atque utinam hic nil molle, nil fluidum, nil de trivis compitalibus mutuatum reperiretur. Siquidem maturo, ut es ipse, lectori non tantum dictio exossit, tenera, delumbis, quantum vetuscula, torosa et quasi masecula placet. Sed reserventur ista potioribus: mihi sufficit, si cito ignoscas quod sumus tardi. Præterea si vir illustris aliquid insuper ampliuscule scribi depoposcisset, in moras grandes incidissemus. Nam per armariola et zotheculas nostras non remanserunt

Fulgentii ad Monimum lib. 1, cap. 30; Marcellini Comitis in chronico sincero et non vitiatò, aliorumque: qui cum de Prospero alia omnia narrent, de episcopali ejus honore mentionem nullam faciunt. Quare Prosperum, qui inter Regii Lepidi antistites numeratur, alium ab Aquitano fuisse crediderim, fallique eos qui cum Trithemio et Flaminio utrumque confundunt.

b Cui peculiaris hic liber dicitur est epist. 1. *Ut epistolarum, inquit, seriem parvi adhuc numeri summa protenda.*

c Per scrinia et museola. Plinius junior in descriptionem villæ suæ Laurentinæ, lib. 11, epist. 17: *Contra parietem medium zotheca per quam eleganter recedit: quæ specularibus et velis obductis reductivæ, modo adjicitur cubiculo, modo aufertur: lectum et duas cathedras capit.* Item lib. v, epist. 6, in descriptione Tuscanicæ: *Max zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud: lectulus hic et undique fenestræ.* Dubium non est quin vocem hanc mutuatus sit a Plinio. Nunc tamen vulgata Plinii exemplaria, correctorum vitio, quia in toto utriusque epistolæ textu dactylarum zetarumve mentio crebra recurrit, hic etiam duobus in locis dactylam et dactylulam exhibent; sed certa est veterum codicum lectio **95** quam representavi. Ex Plinii autem verbis non difficile est cognoscere, zothecas proprie dictas secretiores aecos et habitaculunculas domus cubiculis adjunctas, in quibus domini diversabantur, privatisque studiis operantur

digna prolato. Unde cognosce, quod etsi tacere necdum cepimus, certe taciturne jam deliberavimus, duplici ex causa : ut si placemus, pauca lectoris incitent voluptatem ; si refutamur, non excitent multa fastidium : quippe in hoc stylo, cui non urbanus lepos inest, sed pagana simplicitas. Unde enim nobis ille loquendi tetricum genus ac perantiquum ? Unde illa verba Salaria, vel Sibyllina, vel Sabinis abusive Curibus accita ? quæ magistris plerumque recitentibus promptius fecialis aliquis, aut flamen, aut veterosus legalium questionum anigmatista pate-

dabant qualia sunt quæ vulgo *studia* aut *cabineta* dicimus. Utitur iterum eadem voce Sidonius lib. ix, 14, exstatque in Tiburtina inscriptione quam Savaro protulit, et in hac Reatina nondum hactenus edita :

T. CLAUDIO AUG. L. FELICI
SCAPULANO D. III. Q. III. QUINQUENNALI
INMUNI TRIPLICARIO BENEFICENTIA
EX CONSENSU DECURIAE UNIVERSÆ

fecerit ? Nos opuscula sermone edidimus arido, exiti, certe maxima ex parte vulgato : cujus hinc honor rarus, quod frequens usus ; hinc difficilis gratia, quæ a facili inventio est. Sane profiteor audenter, sicut istic n. l. acra, nil 248 eloquens ; ita nihil inditum, non ab exemplo. Sed quid hæc pluribus ? Dicitio mea (quod mihi sufficit) placet amicis. In quibus tamen utrumque complector, sive non fallunt examine, seu caritate falluntur : Denique quod restat, in posterum queso, ut secuturi aut fallantur similiter, aut censeant. Vale.

HONORIS CAUSSA ZOTHECAM
PUBLICE DEDERUNT
ATIMETUS L. SUA PECUNIA ADORNAVIT.

B Symmachus lib. iii ad Sibirium : *Si tibi vetustatis tantus est amor, pari studio in verba prisca redentimus, quibus Sallii cuncti, augures avem consulunt, Decemviri tabulas condiderunt.*

LIBER NONUS.

249 EPISTOLA PRIMA.

Sidonius a Firmino suo salutem.

Exigis, domine filii, ut epistolarum priorum limbo irrupto, stylus noster in ulteriora procurrat, numeri supra dicti privilegio non contentus includi. Addis et causas, quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat : eo quod C. Secundus, cujus nos orbitas sequi hoc opere pronuntias, paribus titulis opus epistolare determinet. Quæ jubes non 250 sunt improbabilia : quanquam et hoc ipsum quod pie injungis, arduum existat, ac laudi quantalæcunque jam semel partæ non opportunum. Primum, quod opusculo prius edito præsentis augmenti sera conjunctio est ; deinde quod arbitros ante quoscunque, nisi fallimur, indecentissimum est, materiam simplex principium, triplices epilogos inveniri. Pariter et nescio qualiter fieri veniabile queat, quod coerceri nostra garrulitas nec post denuntiatum terminum sustinet ; nisi quia forsitan qui modus paginis non potest poni ipse amicitias. Quapropter esse te in quadam tuendæ opinionis meæ quasi specula decet, curiosisque facti hujusce rationem manifestare : quidve ad hoc sentiant optimi quique, rescripto quam frequentissimo mihi pandere. Porro autem, si, me garrere compulsio, ipse reticere perseverabis, te quoque silentii nostri talione ad vicem plecti non perinjurium est. Itaque tu primus, maxime

igno-ce negotio quod imponis, ac ministerio. Nos vero, si quod exemplar manibus occurrerit, libri marginibus octavi celeriter addemus : et si Apollinaris tuus, cui studium in cæteris rebus, est in hæc certe negligentissimus : quippe qui perexiguam lectione teneatur, vel coactus, vel voluntarius : quantum tamen mihi videtur, qui patribus iis jungi non recusaverim, quorum studio, voto, timori laudabile aliquid in filiis, licet difficile persuadeatur, difficilior sufficit. Vale.

251 EPISTOLA II.

Sidonius domino sapæ a Euphronio salutem.

Albiso antistes, Proculusque levites, ideo nobis morum magistri pronuntiandi, quia vestri merentur esse discipuli, litteras detulerunt, quarum me sacrosancto donastis affatu ; quæ tamen litteræ plurimum nobis honoris, plus oneris impenunt. Unde et ipsarum sic benedictione lætor, quod injunctio confundor : quippe qui ex asse turbatus, vel ex parte non pareo. Jubetis enim tam diversa quam minima : explicarique decernitis opus, quod ab extremitate mea tam difficile completur, quam impudenter inipitur. Sed si amplitudinem in vobis pietatis expertæ bene metior, plus laborastis ut affectus cordis vestri, quam nostri operis effectus publicaretur. Neque enim cum Hieronymus interpres, dialecticus Augustinus, allegoricus Origenes gravidas tibi spiritualium sen-

^a Arelatensi, viro genere ac pietate illustri. Hunc enim esse conjicio quem in B. Cæsarii Vita laudat Cyprianus, et a quo susceptum Casarium, opibusque adjutum testatur. Ad eundem sunt epistolæ duæ et modii.

^b Plinii epistolarum libros habemus decem ; sed decimum qui totus est ad Trajanum e provincia scriptus, cæteris non annumerat. Eodem modo Symmachi epistolarum libri propriè sunt novem, qui ad privatos : decimus relationes continet ad principes in præfectura Urbi missas. Hunc ipsum porro numerum librorum alii etiam post Sidonium affectarunt, ut

Avitus Viennensis, teste Gregorio Turon. lib. ii, 35. Idem lib. vi, 7, auctor est Ferreolam quoque Uccensem episcopo non libros aliquot epistolarum, quæ Sidonium imitando composuisse : sed librorum numerum non designat.

^c Alii codices diverso sensu, *cujus animus cum in cæteris rebus, tum est in hæc certe negligentissimus.*

^d Augustodunensi episcopo : ad quem epist. 8, lib. vii. Rogatus ab eo Sidonius, ut aliquem sacram Litterarum partem exponeret, modestissime deprecatur.

suum spicas doctrinæ salubris messe parturiant, non scilicet tibi partibus meis arida jejunantis linguæ stipula crepitabit? Hoc more tu et olorinis cantibus anseres rivos, et modificatis lusciniarum querelis improborum passerum fringulientes susurros jure sociaveris. Quid quod quoque arroganter fieret indecenterque, si negotii præcepti pondus aggrededer, novus clericus, peccator antiquus, scientia levi, gravi conscientia? videlicet ut si scriptum quocunque misissem, persona mea nec tunc abesset **252** risui judicantur, cum defuisset obtutui. Ne quæso, domine papa, nimis exigas verecundiam meam, qualitercunque latitantem, cœpti operis hujusce temeritate devenustari: quia tantus est livor derogatorum, ut materia quam mittis, velocius sortiatur inchoata probrum, quam terminata suffragium. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA III.

Sidonius domino papæ a Fausto salutem.

Servat consuetudinem suam tam facundia vestra quam pietas; atque ob hoc granditer, quod disertè scribitis, eloquium suscipimus, quod libenter affectum. Cæterum ad præsens, petita venia prius impetrataque, cautissimum reor ac saluberimum, ^b per has maxime civitates quæ multum situ segrege agunt, dum sunt gentium motibus itinera suspecta, stylo frequentiori renuntiare; dilataque tantisper mutui sedulitate sermonis, curam potius assumere conticescendi. Quod inter obstrictas affectu mediante personas asperrimum quamquam atque acerbissimum est, ^c non tamen causis efficitur qualibuscunque, sed plurimum, certis et necessariis, quarum diversis proficiuntur ex originibus. Quarum ista calculo primore numerabitur, quod custodias aggerum publicorum nequaquam tabellarius transit irrequisitus: qui etsi periculi nihil, ut pote crimine vacans, plurimum sane perpeti **253** solet difficultatis; dum secretum omne gerulorum pervigil explorator indagat. Quorum si

96 ^a Reiensis in provincia Il episcopo ex abbate Lirinensi: quo munere utroque post Maximum functus est: ideo Maximi his successor dicitur in carmine Eucharistico sub sinem. Hunc adhuc abbatem quanti fecerit Hilarius Arelaten-sis, declarat ejus Vitæ auctor his verbis: *In eodem loco tunc temporis S. Faustum, presbyterum pariter et abbatem ita futurorum præcius honoravit, ut inter se et sanctos sacerdotes Theodorum et Maximum medium compelleret residere. Sed de Fausto pluribus alias. Nunc satis sit monere, præter hunc seniores, alterum quoque Faustum in eadem Reiensis ecclesiæ cathedra 80 circiter post annos sedisse. Quod ne penitus ignoraremus, docuerunt nos integræ subscriptiones synodi v Aurelianensis: ubi inter cæteros qui pro episcopis absentibus subscripsere, Claudianus legitur diaconus directus a Fausto episcopo Ecclesiæ Reiensis: is nimirum qui ejusdem postea sedis fuit antistes, Parisiensisque concilio in quo actum est de causa Promoti episcopi Dunensis, interfuit, ut concilii hujus quæ nacti sumus acta testantur.*

^b Assentior Savaroni, scriptam videri hanc epistolam Burdigalæ, cum in ea urbe apud Euricum, ut est in *epist. 9*, lib. viii, exsul ageret Sidonius, post deditos Arvernens, pace cum Romanis iterum turbata.

PATR. LVIII.

^a forte responsio quantumcumque ad interrogata tepidaverit, quæ non inveniuntur scripta, mandata creduntur: ac per hoc sustinet injuriam plerumque qui mittitur; qui mittit, invidiam: plusque in hoc tempore, quo æmulantum invicem sese pridem fœdera statuta regnorum denuo per condiciones discordiosas ancipitia redduntur. Præter hoc, ipsa mens nostra domesticis hinc inde dispendiis saucia jacet. Nam per officii imaginem vel (quod est verius) necessitatem, solo patrio exactus, hoc relegatus, variis quaquaversum fragoribus, quia patior hic incommode peregrini, illic damna proscripti. Quocirca solvere modo litteras paulo politiores aut intempestive petor, aut impudenter aggredior: quas vel joco lepidas, vel stylo cultas alternare, felicitum est. Porro autem quidam barbarismus est morum, sermo jucundus et animus afflictus. Quin potius animam male sibi consciam, et per horas ad recordata pœnalis vitæ debita contremiscentem, frequentissimis tuis illis et valentissimis orationum munerare suffragiis, precum peritus insularum, quas de palæstra congregationis eremitidis, et de senatu Lirinensium cellularum, in urbem quoque cujus Ecclesiæ sacra superinspicis, transtulisti, nil ab abbate mutatus per sacerdotem: quippe cum ^d novæ dignitatis obtentu, rigorem veteris disciplinæ non relaxaveris. His igitur, ut supradixi, precibus efficacissimis **254** obtine ut portio nostra sit Dominus; atque ut acripi turmis contribulium levitarum, non remaneamus terreni, quibus terra non remanet: inchoemusque, ut a sæculi lucris, sic quoque a culpis peregrinari. Tertia est causa vel maxima, exinde scribere tibi cur supersederim: quod immane suspicio dictandi istud in vobis tropologicum genus ac figuratum, limatisque plurifariam verbis eminentissimum, quod vestra, quam sumpsimus, epistola ostendit. Licet enim prædicationes tuas, nunc repentinas, nunc cum ratio poposcisset elucubratas, raucus plosor audierim; tunc præcipue, cum in ^e Lugdunensis ecclesiæ dedicatæ festis hebdoma-

^e Pari elegantia solœcismi vocem ad alia sæpe transferunt optimi auctores. Cicero lib. ii ad Atticum **11**: *Ludos Antii spectare non placet: est enim ὑποσολοικον, cum velim vitare omnem deliciarum suspitionem.* Hieronymus in Helvidium: *Apud Christianos solœcismus est magnus et vitium, turpe quid vel narrare, vel facere.* Sic et Lucianus *περὶ ὀρχήσεως*, Herculem in scena *μονοδιῶν, σολοικίαν* ait videri, cum in Andromache et Hecuba ferri possit. Polemo sophist. de histrione, qui *ῶ ζῶ* dicens, ad terram, et *ῶ γὰ* cum diceret, manum ad cœlum protenderet, *Ὀύτος*, inquit, *τῆ χειρὶ σολοικίαις*, quod narrat in ejus Vita Philostratus.

^d Sunt quibus ex hoc loco elici posse videatur, Faustum ad episcopatum non multo ante provectum fuisse quam hæc scriberet Sidonius. Verum novam dignitatem appellat, non tunc temporis adeptam, et l quæ antiquæ abbatis dignitati successerat. Veteranum enim, hoc est annorum supra 42 episcopum fuisse Faustum, cum hæc scripsit Sidonius, docent Hilari papæ epistolæ, quæ Fausti jam episcopi cum Auxantio Romanam legationem anno 462 peractam commemorant.

^e A Patiente constructæ et dedicatæ lib. ii, *epist. 10*. Sacrarum Fausti concionum meminit iterum Si-

dalibus, collegarum sacrosanctorum rogatu exorare-
 ris ut perorares : ibi te inter spiritales regulas , vel
 forenses medioximum quiddam concionantem, quippe
 utrarumque doctissimum disciplinarum, pariter ere-
 cis sensibus auribusque curvatis ambebanus, hinc
 parum factitantem desiderio nostro, quia judicio
 satisfeceras. His de causis temperavi stylo tempera-
 broque, breviter locutus ut paream, longum taciturus
 ut discam. Sunt de cætero tuæ partes, domine papa,
 doctrinæ salutaris singularisque, victuque operibus
 incumbere satis. Neque enim quisquis auscultat do-
 centem te disputantemque, plus loqui discit, quam
 facere laudanda. Nunc vero, quod restat, donate ve-
 nia paginam rusticantem, vobis obsecundantem : cui
 me quoque auctore, si vestris litteris comparetur,
 stylus infantissimus inest. Sed ista **255** quorsum **B**
 stolidus allego? Nam nimis deprecari ineptias ipsas
 est ineptissimum : in quibus tu merus arbiter, si rem
 ex asse distingas, ridebis plurima, plura culpabis.
 Sed et illud amplector, si pro caritate qua polles,
 non fueris usquequaque censendi continentissimus ;
 id est, si sententia tua quippiam super his apicibus
 antiqnet. Tunc enim certius te probasse reliqua gau-
 debo, si liturasse aliqua cognovero. Memor nostri
 esse dignare, domine papa.

EPISTOLA IV.

Sidonius domino papæ Græco salutem.

Viator noster ac tabellarius terit orbitas itineris
 assueti, spatium viæ regionumque quod oppida no-
 stra discriminat, sæpe relegendo. Quocirca nos quo-
 que decet semel propositæ sedulitatis officia sectari : **C**
 que cum reliquis commeantibus, tum præcipue
 Amantio intercurrente, geminare cum quadam mentis
 intentione debemus : ne forte videatur ipse plus lit-
 teras ex more deposcere, quam nos ex amore dictare.
 Ideo domine papa, vestrorum plus mementote, quos
 inter præsumimus computari : quique sicut vestris
 erigimur secundis, ita deprimimur adversis. Nam
 quod nuper quorumpiam fratrum necessitate multos
 pertuleritis angores, flebili ad fientes relatione per-
 venit. Sed tu, flos sacerdotum, gemma pontificum,
 scientia fortis, fortior scientia, minus undasque
256 mundialium sperne nimborum : quia frequen-
 ter ipse docuisti, quod ad promissa convivia patriar-
 charum, vel ad nectar cælestium poculorum, per
 amaritudinum terrenarum calices perveniretur. Velis **D**
 nolis, quisque contempti mediatoris consequitur re-
 gnum, sequitur exemplum. Quantaslibet nobis anxie-
 tatum pateras vitæ præsentis propinet afflictio,
 parva toleramus, si recordamur quid biberit ad pati-

donius in Eucharistico. Hodie quidem quæ Fausti no-
 men gerant, Homiliæ non exstant : occurrunt tamen
 interdum aliæ in antiquis bibliothecis, **97** cita-
 nturque a Sedulio Scoto in Collectaneis in Mar-
 thæum : ac nisi conjectura fallit, inter eas quæ Eu-
 schii Emisani nomine circumferuntur, Fausti hujus
 sunt nonnullæ.

* Episcopo, non Carpentoratensi, qui aliquanto po-
 sterior interfuit concilio Epaunensi, et per idem fere
 tempus Lugdunensi nondum edito de causa Stephani
 et Palladiæ, sub Sigiswundo rege Burgundionum :

bulum, qui invitat ad cælum. Memor nostri esse
 dignare, domine papa.

EPISTOLA V.

Sidonius domino papæ Juliano salutem.

Etsi plusculum forte discreta, quam communis
 animum optabat, sede consistimus, non tamen mediū
 itineris objectu, quantum ad solvendam spectat offi-
 cium, nostra sedulitas impediretur, nisi per regna
 divisi, a commercio frequentioris sermonis, diversa-
 rum sortium jure revocaremur : quæ nunc saltem,
 post pacis initam pactionem, quia fidelibus animis
 fœderabuntur, apices nostri incipient commeari
 crebri, quoniam cessant esse suspecti. Proinde, do-
 mine papa, cum sacrosanctis fratribus vestris pariter
 Christo supplicaturas jungite præces : ut dignatus
 prosperare quæ gerimus, nostrique domini temperans
 lites, arma compescens, illos muneretur inno-
 centia, nos quiete, totos securitate. Memor nostri
 esse dignare, domine papa.

257 EPISTOLA VI.

Sidonius domino papæ Ambrosio salutem.

Viguit pro dilectissimo nostro (quid loquar, no-
 men, personam? tu recognoscas cuncta) apud Chris-
 tum tua sanctitas intercessionis effectu : de cujus
 facilitate juvenili sæpe nunc arbitris palam ascitis
 conquerebare, nunc tacitus ingemiscebas. Igitur hic
 proxime abrupto contubernio ancillæ propudiosissi-
 mæ cui se totum consuetudine obscena junctus ad-
 dixerat, patrimonio, posteris, famæ, subita sui cor-
 rectione consuluit. Namque per rei familiaris damna
 vacuatus, ut primum intelligere cœpit, et retractare,
 quantum de bonusculis avitis paternisque sumptuo-
 sitas domesticæ charybdis abligurisset ; quanquam
 sero resipiscens, attamen tandem veluti frenos mo-
 mordit, excussisque cervices, atque Ulysseas (ut fe-
 runt) ceras auribus figens, fugit, adversum vitia sur-
 dus, meretricii blandimenta naufragii : puellamque,
 prout decuit, intactam vir laudandus in matrimonium
 assumpsit, tam moribus natalibusque summotem,
 quam facultatis principalis. Esset quidem gloria, si
 voluptates sic reliquisset, ut nec uxori conjugaretur.
 Sed etsi forte contingat ad bonos mores ab errore
 migrare, paucorum est incipere de maximis : et eos
 qui diu totum indulserint sibi, protinus totum et pa-
 riter incidere. Quocirca vestrum est, copulatis obti-
 nere quamprimum prece sedula spem **258** libero-
 rum : et post consequens erit ut filio uno alterove
 susceptis (et nimis dixi) abstineat de cætero licitis,
 qui illicita præsumpsit. Namque et conjuges ipsi,
 quanquam aupti nuper, iis moribus agunt ac vere-

non huic, inquam, quem constat ad Araucanicam etiam
 in tempora pervenisse ; sed Juliano alterius ignotæ
 sedis episcopo, qui et Fausti epistolæ subscribit, et a
 Lucido inter eos numeratur qui ad synodum Arela-
 tensensem convenerunt. Diversus autem, et utroque au-
 thentior videtur Julianus, ad quem cum aliis Galliæ
 episcopis scribit Leo magnus anno 452.

* Episcopo, ad quem Ricuricus lib. II, epist. 43.
 † In aliquibus libris *juvenali*. Videsis notas in Si-
 donii carmen 23, vers. 428.

cunilis, vere ut agnoscas, si semel videris, plurimum A ten acundis fecundare colloquiis, aucupabimur nundinas involantum; et ultro scrinia tua, conniventibus nobis ac subornantibus, effractorum manus arguta populabitur: inchoabisque tunc frustra moveri spoliatus furto, si nunc rogatus non moveris officio. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA VII.

Sidonius domino papæ^a Remigio salutem.

Quidam ab Arvernibus Belgicam petens (persona mihi cognita est, causa ignota, nec refert) postquam Remos advenerat, scribam tuum, seu bibliopolam, pretio fors fuit officiove demeritum, copiosissimo velis nolis declamationum tuarum schedio emunxit. Qui redit nobis atque oppido gloriabundus, quippe perceptis tot voluminibus, quidquid detulerat, quanquam mercari paratis (quod tamen^b utrivis nec erat injustum), pro munere ingessit. Curæ mihi e vestigio fuit, iisque qui student, cum merito lecturiremus, p'urima tenere, cuncta transcribere. Omnium assensu pronuntiatum, pauca nunc posse similia dictari. Etenim rarus aut nullus est, cui mediatiuro par assistat dispositio per causas, positio per litteras, compositio per syllabas. Ad hoc opportunitas in exemplis, fides in testimoniis, proprietates in epithetis, urbanitas in figuris, virtus in argumentis, pondus in sensibus, 259 lumen in verbis, fulmen in clausulis. Structura vero fortis et firma, conjunctionumque perfacetarum nexa cæuris insolubilibus; sed nec hinc minus lubrica et levis, ac modis omnibus erundata: quæque lectoris linguam inoffensam decenter expediat, ne salebrosas passa juncturas, per cameram palati volutata balbutiat. Tota denique liquida prorsus et ductilis, veluti cum crystallinas crustas, aut onychintinas non impacto digitus ungue perlatur: quippe si nihil eum rimosis obicibus exceptum tenax fractura remoretur. Quid plura? Non exstat ad præsens vivi hominis oratio, quam perlitia tua non sine labore transgredi queat ac supervadere. Unde et prope suspicor, domine papa, propter eloquium exundans atque ineffabile (venia sit dicto) te superbire. Sed licet bono fulgeas ut conscientiæ, sic dictionis ordinatissimæ; nos tibi tamen minime sumus refugiendi, qui bene scripta laudamus, etsi laudanda non scribimus. Quocirca desine in posterum nostra declinare judicia, quæ nil mordax nihilque minantur increpatorium. Alioqui si distuleris nostram sterilita-

tem acundis fecundare colloquiis, aucupabimur nundinas involantum; et ultro scrinia tua, conniventibus nobis ac subornantibus, effractorum manus arguta populabitur: inchoabisque tunc frustra moveri spoliatus furto, si nunc rogatus non moveris officio. Memor nostri esse dignare, domine papa.

260 EPISTOLA VIII.

Sidonius domino papæ^c Principio salutem.

Quanquam nobis non opinantibus, desiderantibus tamen, litteras tuas reddidit gerulus antiquus, idoneus inventus cui jure repetita credantur officia, quandequidem prima sic detulit. Igitur affatu secundo, vel potius benedictione donatus, ipse quoque^d repeto alterum salve, obsequia combinans, numeris æquata, non meritis. Et quia, domine papa, modo vivimus junctis abjunctisque regionibus, conspectibusque nutuis frui dissociatæ situ habitationis inlibemur; orate ut optabili religiosoque decessu, vitæ præsentis angoribus atque onere perfuncti, cum judicii dies sanctus obfulserit, cum resurrectione agminibus vestris famulaturi, vel sub Gabaoniticæ servitutis occasione, jungamur; qui secundum promissa cælestia, quæ sponderunt filii et fidei de nationibus congregandos, si nos reos venia soletur, dum vos beatorum gloria manet, etsi per actionum differentiam, non tamen per locorum distantiam dividemur. Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA IX.

Sidonius domino papæ Fausto salutem.

Longum tacere, vir sacratissime, nos in commune dequestus es: cognosco vestræ partis 261 hinc studium, nostræ reatum non recognosco. Namque jam pridem jussus garrere non silui, istas litteras antecurrentibus: quibus etiam recensendis cum Reios advenerant, quia tunc Aptæ fuistis, aptissime defuistis. Idque votivum mihi granditer fuit ac peroptatum ut epistola injuncta nec negaretur scripta amicitiae, nec subderetur lecta censura. Ista omittamus. Mitti paginam copiosam denuo jubes. Parere prope rant adsunt vota, causæ absunt. Nam saluatio, nisi negotium aliquod activa deportet materia, succincta est: quam qui porrigit verbis non necessariis, a regula Sallustiani tramitis detortus exorbitat, qui Catilinam culpam habuisse satis eloquentiæ, sapientiæ

^a Remorum, quæ Belgicæ II metropolis, antistiti, regis Clodovei Francorumque ap. stolo. Hanc vero epistolam cum Sidonii elogio Historiæ suæ intexit Flodoardus lib. 1, cap. 12. Sed declamationes Remigii, quarum eloquentiam Sidonius tantopere commendat, nullæ ad nos pervenerunt; nec recens hæc jactura, cum Hincmarus ipse ac Flodoardus eas penitus ignorasse videntur.

^b In editione Labbei utilius; aliqui libri (quod tamen ejus nec erat, injustum).

^c Episcopo Suessionensi, ut dictum lib. viii, epist. 44, in qua et Megethium clericum nominat, per quem litteras acceperat reddebaturque: quem propterea gerulum antiquum nunc vocat.

^d In aliquibus libris, *rependo*.

^e Non difficilis fuit hujus loci emendatio, pro eo quod legebatur, *qui tunc apte fuistis*. Qui enim anti-

quos codices manibus tenent, sciunt ab antiquariis qui diphthongos negligunt, raro ista distinguunt. Significat ergo Faustum Aptæ in vicina urbe tum fuisse, cum Sidonii litteræ Reios perlatæ sunt: aptissime autem opportunissimeque ait Reios abfuisse, ne litteræ illæ tam cito sub ejus censuram venirent. Sita est Apta Julia Vulgentium (sic enim a Plinio lib. iii, c. 4, appellatur) medio fere spatio Reios inter et Avenionem: quod etiam videre est ex Itinerario Æthici et Tabula Pentingeri. Coloniam fuisse ostendit antiqui lapidis hæc inscriptio Arelate.

JUL. C. F. TERTULLIN
FLAM. COL. APTA
L. VALLIUS ATILAN
NEPOS.

parum. Unde ^a Ave dicto, mox Vale dicimus, orate pro nobis. Sed bene est, bene est, quia chartulam jam jamque complicaturo res fortis accurrat, de qua exprobranda, si diutius vel lætitia sese mea vel ira cohibuerit, ipse me accepta dignum contumelia iudicabo. Venisti, magister, in manus meas, nec exulto tantum, verum insulto, venisti: et quidem talis quietem ab hinc longo jamdiu tempore desideria nostra præstolabuntur. Dubito sane utrum et invitus, at certe similis invito; quippe quo providente, vel (si tamen hoc nimis abnuis) acquiescente, sim tuis libris insatutatus, iisque, quod multo est injuriosius, territorium Arvernum cum præterirent, non solum mœnia mea, verum etiam latera radentibus. An verebare ne tuis dictis invideremus? Sed Dei indulto, vitio nulli minus addicimur: cui si ita ut **262** cæteris a mea parte subjaceretur, sic quoque auferret congregiendi annulationem desperatio consequendi. An supercilium tanquam difficilis ac rigidi plorosis extimescebas? Et quænam est cuiquam peritæ cervix tanta, quive hydrops, ut etiam tepida vestra non ferventissimis laudibus prosequatur? An ideo me fastidendum negligendumque curasti, quia contemneres juniorem? quod parum credo. An quia indoctum? quod magistero; ita tamen, ut qui dicere ignorem, non et audire: quia et qui Circensibus ludis adfuerunt, sententiam de curribus non ferent. An aliquo casu dissidebamus, ut putaremur iis libellis quos edissetis derogari? atqui præsule Deo, tenues nobis esse amicitias, nec inimici fingere queunt. Ista quorsum? inquis. Ecce jam pando, vel quid indigasse me gaudeam, vel quid te celasse succenseam. Legi volumina tua, quæ Riochatus antistes ac monachus, atque istius mundi his peregrinus, Britannis tuis pro te reperit; illo jam impræsentiarum Fausto potius qui non senesci, quippe viventibus non defuturus post sepulturam, fiet per ipsa quæ scripsit sibi superstes. Hic igitur ipse venerabilis, apud oppidum nostrum cum moraretur, donec gentium concitatarum procella defremeret (cujus imaginis hinc et hinc turbo tunc inhorruerat) sic reliqua dona vestra detexit, ut perur-

^a Hinc patet solitos veteres initio epistolæ Ave et Salve scribere, ut in fine Vale. Ausonius Paulino:

98 Quid prohibet Salve atque Vale brevitate parata
Scribere felicesque notas mandare libellis?

Cujus moris vestigia restant in nonnullis principum rescriptis. *Hæc Felix carissime nobis, Salve Cynege K. N.* Ductum id a more usus quotidiani. Nam hisdem formulis in quotidiano congressu digressuque utebantur. Græcis Χαίρει καὶ Ὑγιαίνεις, ut est in Hadriano Dionis. Plutarcho *περὶ ἀδολοσχίας* de Augusto; qui Fulvius, cum temere nescio quid effutisset, venienti postridie ac dicenti, Ave Cæsar, Vale Fulvi, respondit: Ἐλθόντος ἰδέν, ὡς εἶθαι τοῦ Φουλβίου πρὸς αὐτὸν καὶ εἰπόντος, Χαίρει, Καίσαρ, Ὑγιαίνεις, εἶπε, Φούλβιε.

^b Duos libros, ut cardinali Baronio visum est, de Gratia Dei et humane mentis Libero Arbitrio. De his enim loqui hoc loco Sidonium multis astruit tomo VI Annalium ecclesiasticorum. Mihi vero cum opus hoc Fausti bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum themate quadripartitum fuisse affirmet Sidonium, quod neque his duobus neque ulli cuiquam ex aliis qui restant Fausti libris conveniat, reliquum

bane quæ præstantiora portabat operuerit, spinas meas illustrare dissimulans tuis floribus. Sed post duos aut tres amplius menses, sic quoque a nobis cito profectum, cum quipiam prodidissent de **263** viatoribus, mysticæ gazæ clausis involucris clam ferre thesauros, pernicious equis insecutus abeuntem, qui faciles posset itineris pridiani spatia prævertere, osculo in fauces occupati latronis insilui, humano joco, gestu serino; veluti si excussura quemcunque catulorum Parthi collo raptoris pede volatico tigris orbata superemictet. Quid multa? capti hospitis genua completor, jumenta sisto, frena ligo, sarcinis solvo, quæsitum volumen invenio, produco, lectio, excerpo, maxima ex magnis capita defustas. Tribuit et quoddam dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa compendium, qui comprehendebat signis, quod litteris non tenebant. Quibus lacrymis sane maduerimus, mutuo vicissim fletu rigati, tunc cum ab applexu sæpe repetito separaremur, longum est disuisse, nec refert: quod triumphali suffecto gaudio, spoliis onustum caritatis, et spiritualis compotem prædæ me domum retuli. Quæris nunc quid de manibus meis iudicem? nollem adhuc prodere, quo diuturnius exspertatione penderes: plus me enim uliscerer, si quod sensi tacerem. Sed jam nec ipse frustra superbis; ut pote intelligens, tibi inesse virtutem sic perorandi, ut lectori tuo seu reluctanti, seu voluntario, vis voluptatis excludat præconiis necessitatem. Proinde accipe, quid super scriptis tuis et injuriam passi censeamus. ^b Legimus opus operosissimum, multiplex, acre, sublime, digestum titulis, exemplisque congestum, bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum themate quadripartitum. **264** Scripseras autem plurima ardentem, plura pompose; simpliciter ista, nec argute illa, nec callide; gravia mature, profunda sollicitè, dubia constanter, argumentosa disputatorie, quædam severe, quæpiam blande, cuncta moraliter, lecte, potenter, eloquentissime. Itaque per tanta te genera narrandi toto latissimæ dictationis campo secutus, nihil in facundia cæterorum, nil in ingenio facile perspexi juxta poli-

videtur ut opus hoc de quo agitur vel interiisse, vel adhuc usquam latere sentiamus. — Hæc Sirmondus nota sic habet in posteriore Sidonii editione, cui præfuit Labbeus. Cæterum in priorè Sidonii verba, *Legimus opus.... bipartitum sub dialogi schemate*, Sirmondus in notis pag. 162 ex Baronio interpretatus fuerat *duos libros de Gratia Dei et humane mentis Libero Arbitrio*. De his, inquit, loquitur hoc loco Sidonium multis astruit tomo VI Annalium Baronius cardinalis, neque aliud eos in reliquis Fausti operibus videmus cui hæc aptius conveniant. Quid ergo causæ cur a Sionio tot ludibus ornentur, quos constat a Gelasio, Fulgentio, Avito, Cæsario, Facundo et aliis vel damnatos, vel contrariis etiam voluminibus confutatos? At Sidonium difficile non est iudicium alex subducere, qui Fausti in hoc opere ingenium, artem, eloquentiam prædicat, doctrinæ capita sententiasque non attingit. Faustum vero, et si qui tum in Gallia, quod dissimulari non potest, cum eo senserunt, aliquo modo excusare ratio illa videtur, quod ante synodum Arausicanam vixerint, cujus placitis Ecclesia princeps tanquam normæ doctrinæ, adversus Semipelagianorum errores usa est. — BAUXIUS, l. c., quem consulte ibid.

tu. Quæ me vera sentire satis approbas, cum nec
offensus aliter judico. Denique absentis oratio,
quantum opinamur, plus nequit crescere, nisi forsitan
aliquid his addat coram loquentis auctoris vox,
manus, motus, pudor, artifex. His igitur animi litte-
rarumque dotibus præditus, mulierem pulchram, sed
illam Denterononio astipulante nubentem, domine
papa, tibi jugasti: quam tu adhuc juvenis inter hostile
conspicatus catervas, atque illic in acie contrariæ
partis adamatam, nihil per obstantes repulsus præ-
liatores desiderii brachio vincente rapuisti. Philoso-
phiam scilicet, quæ violenter e numero sacrilegarum
artium exempta, raso capillo superflue religionis, ac
supercilio scientiæ sæcularis, amputatisque perve-
tustarum vestium rugis, id est, tristis dialecticæ flo-
xibus, falsa morum et illicita velantibus, mystico
B amplexu jam defæcatis tecum membra conjunxit. Hæc
ab annis vestris jam dudum pedissequa primoribus;
hæc tuo lateri comes inseparabilis, sive in palæstris
exerceretur urbanis, sive in abstrusis macerare so-
litudinibus: hæc athenæi 265 consors, hæc mona-
sterii, tecum mundanas abdicat, tecum supernas
prædicat disciplinas. Huic copulatum te matrimonio
qui accessiverit, sentiet Ecclesiæ Christi Platonis
Academiam militare, teque nobilissimam philosophari.
Primum, ineffabilem Dei Patris asserere cum sancti
Spiritus æternitate sapientiam. Tum præterea non
cursariem pascere, neque pallio aut clava, velut so-
pliæ tunicis insignibus, gloriari, aut affectare de vestium
discretionem superbiam, nitore pompam, squalore
jactantiam: neque te satis hoc æmulari, quod per
C gymnasia pingantur Areopagitica vel Prytæum,
curva cervice Zeusippus, Aratus panda, Zenon fronte
contracta, Epicurus cute distenta, Diogenes barba
comante, Socrates coma cadente, Aristoteles brachio
exserto, Xenocrates crure collecto, Heraclitus fletu
oculis clausis, Democritus risu labris apertis, Chry-
sippus digitis propter numerorum indicia constrictis,
Euclides propter mensurarum spatia laxatis, Cæan-
thes propter utrumque corrosis. Quin potius expe-
rietur quisque conflixerit, Stoicos, Cynicos, Peripa-
teicos, hæresiarchas, propriis armis, propriis quoque

* Juvenalis satira x, de Nestore :

Atque suos jam dextra computat annos.

Dictum ex consuetudine veterum, qui vario flexu
digitorum numeros indicabant: quos supputatorios
digitorum gesticulos appellat Tertullianus. Totam
artem inter Bedæ opera complectitur libellus, qui
D inscribitur de loquela digitorum. Lævæ ergo digitis
usque ad centum numerabant: in centesimo ad dex-
tram transibant. Hieronymus in Jovinianum 1: *Cent-
esimus numerus a sinistra transfertur ad dexteram.*
Faustum igitur grandævum inquit fuisse: non quod
vera centesimum annum attigisset: est enim hy-
perbole, sed multo verecundior quam illam Nicar-
chi poetæ in Colytarianum anam, quam ait annos suos
iterum manu sinistra numerare cœpisse: quod tum
fiat, cum ad decem millia pervenerant. Sic enim
canit:

ἢ φάος ἀθήρησασα ἐλάφου πλέον, ἢ χεῖρ λαῖψ
τῆρας ἀρθμεῖσθαι δεύτερον ἄρξαιμην.

Quæ soles vilit lures quam cervus, et annos

A concuti machiamentis. Nam sectatores eorum,
Christiano dogmati ac sensui si repugnauerint, mox
te magistro ligati, vernaculis implicaturis in reti-
sua præcipites implagabuntur, syllogismis tuæ pro-
positionis uncatibus volubilibus tergiverantem linguam
inclamantibus, dum spiribus categoricis lubricas quæ-
stiones tu potius innodas, acrium more medicorum,
qui remedium contra 266 venena, cum ratio com-
pellit, et de serpente conficiunt. Sed hoc temporibus
istis, sub tuæ tantum vel contemplatione conscientiæ,
vel virtute doctrinæ. Nam quis æquali vestigia tua
insequatur gressu; cui datum est soli, loqui melius
quam didiceris, vivere melius quam loquaris? Quocirca
merito te beatissimum boni omnes, idque supra om-
nes tua tempestate concelebrabant: cujus ita dictis
vita factisque dupliciter inclamavit, ut quandoquidem
tuos a annos jam dextera numeraverit, sæculo præ-
dicatus tuo, desiderandus alieno, utraque laudabilis
actione decedas, te relicturus externis, tua proximis.
Memor nostri esse dignare, domine papa.

EPISTOLA X.

Sidonius domino papæ b Aprunculo salutem.

Reddidit tibi epistolas meas, quem mihi tuas offerro
par fuerat: nam frater noster Cœlestius, nuper ad
te reversus c de Biterrensi, quoddam mihi super
statu injuriosi nostri vinculum cessionis elicit. Quod
quidem scripsi, non minus tua verecundia fractus
quam voluntate. Namque nos ultro vestro pudori
quasi quibusdam pedibus obsequii decuit occurrere.
Quocirca me quoque volente posside indultum, sed
C liberaliter; nec enim, ut suspicor, plus aliquid hæc
genere solatii vel ipse quæsisisti. Quem litteris istis
non commendatoriis minus quam refutoriis, jam
placatus insinuo: sic tamen ut tibi assistat, tibi
pareat, te sequatur; atque 267 ut si permanserit
tecum, neutri nostrum judicetur famulus; si forte
discesserit, quæra ut utriusque fugitivus. Memor nostri
esse dignare, domine papa.

EPISTOLA XI.

Sidonius domino papæ d Lupo salutem.

Propter libellum quem non ad vos magis quam
ad vos missum putastis, epistolam vestram non ad

Jam lævæ rursus computat articulis.

b Andemantuni Lingonum episcopo, cui postea,
cum Arvernos relicta Burgundionum odio pristina
sede migrasset, cathedram suam Sidonius moriens
reliquit.

c Ita etiam id nomen scriptum lib. viii, epist. 4.
Græcis Βαῖτερραι, quod propius accedit ad antiquam
inscriptionem Narbonensem, in qua Septimani Ba-
terrenses hoc modo 99 leguntur:

M. JULIO PHILIPPO
NOBILISSIMO CÆS
PRINCIPI JUVENTUTIS
SEP. BÆTERR.

d Episcopo Tricassino ad quem cum præcedentium
librorum volumen misisset ea lege Sidonius, ut ad
alium postea quemdam episcopum perferretur, que-
stusque hoc nomine Lupus esset, facti culpam hæc
epistola deprecat.

ne magis quam in me scriptam recepi. Ad exprobrata respondeo pro æquitate causæ, non pro æqualitate faciendæ: quanquam quis nunc ego, aut quantus, qui agere præsumam vobis imputantibus innocentem? Quocirca delicto huic, quantumcumque est, inter principia confestim supplico ignosci, diffidentæ tantum, non et superbiæ fassus errorem. Nam cum mihi rigor censuræ tuæ in literis æque ut moribus sit ambifariam contremiscendus, fateor tamen in voluminis ipsius operisque rescriptu, illam mihi fuisse plus oneri, quam prætenditis caritatem. Nec citra justum ista conjicio: quandoquidem mortalium mentibus vis hæc naturalitus inest, ut si quid peperam fiat, minus indulgeant plus amici. Scripseram librum, sicut pronuntiatis, plenum onustumque vario causarum, temporum personarumque congestu: facturus rem videbar impudentissimam, si tantum mihi cuncta placuissent, ut nulla tibi displicitura confiderem. Iluc item, quisquis iudicii eventus **268** foret, vidi partibus meis nequaquam pietatis: ex solido constare rationem, si non saltem vobis esset antea allatum volumen, et si non videretur oblatum: sub hoc videlicet temperamento, ut si forte placuissem, non vos arrogantia præterisse; si secus, non vos improbitas expetisse iudicaretur. Nec sane multo labore me credidi deprecaturum vitatas causas erubescendi. Pariter illud nosse vos noveram, quod auctores in operibus edendis pudor potius quam constantia decet; quodque tetricis puncta censoribus, tardius procacitas recitatoris, quam trepidatio excudit. Alioquin si quis est ille, qui cum fiduciæ prærogativa, thematis ante inauditi operam ^a provulgat: incipit expectationi publicæ, quamvis solverit multa, pura redhibere. Præterea quidquid super hujusce scripti tenore censuris, malui factum confiteri simpliciter, quam trebaciter diffliteri. Dixisset alius, Neminem tibi prætulî, nullas ad ullum peculiare litteras dedi: quem prædatum suspicabare, unius epistolæ forma contentus abscessit, atque ea quidem nihil super præsentî negotio d. f. e. n. t. Tu, qui te quereris omissum, tribus loquacissimis paginis fatigatus, potius in nauseam concitaris, dum frequenter insulsæ lectionis verbis inanibus immoraris. Adde, quia etiam in hoc, quod forsitan non notasti, reverentiæ tuæ meritumque ratio servata est, quod sicut tu antisitum cæterorum cathedris, prior est tuus in libro titulus: illius nomen vix semel tantum, et sibi ascripta pagina sonat: tuo, præter tibi depu-

^a In aliquibus libris *pervulgat*.

^b Autographum exemplar, quod ad te misi. Holographa enim dicuntur, quæ auctoris sui manuscripta, idiographa, archetypa: ut *holographum testamentum*, quod testator ipse perscripsit: *holographa epistola* Hieronymo in Rufinum, auctoris manu exarata. Holographa etiam manu scribere, est sua ipsius manu scribere. In veteri codice Canonum Nicænorum: *Atticus episcopus ecclesie Constantinopolitanæ edidi canones sanctorum Patrum holographa manu a me subscriptos*. Itaque quod in principium rescriptis, atque in privatorum item epistolis, sub finem adjici solet, *et manu divina vel et alia manu*, id perinde

latas, **269** frequenter illustrantur alienæ. Illud his junge, quod si quid ibi vel causaliter placet, ut per consilium meum lectitas: ille quandoque per beneficium tuum; qui munusculi mei incassum pressus invidia, necdum ad facultatem legendi, ut suspicor, venit, cum jam diu ipse perveneris ad copiam transferendi. Aio, tanquam non sit ^b holographas membranas arbitraturus; si tamen quod ante percurras, vel exemplar acceperit: neque enim in iis quæ tractaveris ulla culpabitur aut distinctionum raritas, aut frequentia barbari-morum. Nempe ad extremum palam videtur etiam tibi transmissa proprietatis, cui usus absque temporis fixi præscriptione transmissus est, quique supraddicto landiu potes uti libello, ut cum non amplius zotheca tua, quam memoria includat.

^B Hæc et his plura fors aliquis. Ego vero cuncta prætereo, et malo precari veniam quam reatum, si hoc esse creditur, deprecari. Præsentium quoque negligentiam litterarum nunc nec excuso: primum, quod etsi cupiam, parum cultius scribere queo: dein, quod libellari opere confectò, animus tandem feriaturus, jam quæ propalare dissimulat, excolere detrectat. At tamen cum satis tibi, et quidem merito (quidnam enim simile)? in omnibus cedam, quippe qui in alio genere virtutum, jam per quinquennia decem, non æquævis sacerdotibus tantum, verum et antiquis quoties collatus antelatusque sis; noveris volo, quamvis quæstibus quatiâs astra, atque majorum cineres favillasque in testimonium læsæ caritatis **270** implores, pedem me conflictui tuo, si mutuo super amore certandum est, non retracturum: quia cum in cæteris rebus, tum foedissimum perquam est in dilectione superari. Quæ velis nolis certa professio conviciis tuis illis, cuncta sane blandimentorum mella vincentibus, non præter æquum reponderatur. Ecce habes litteras tam garrulas ferme, quam requirbas: quanquam sunt omnes (si quæ uspiam tamen sunt) loquacissimæ. Namque in audentiam sermocinandi quem non ipse compellas, qui omnium (de me enim taceo) litteratorum, licet oculi affectent, sic ingenia producis, ut solet aquam terræ in visceribus absconditam per atomos bibulos radius extrahere solaris? Cujus lucis aculeo non sola penetratur aut arena subtilis, aut humus sesilis; sed si saxei montis oppressu fontium conditorum vena celetur, aperit arcanum liquentis elementis secretorum celestium natura violentior. Ita si quos, vir sacrosancte, studiosorum senseris, aut quietos, aut verecundos, aut in

sonat atque *holographa manu*: quia in hujusmodi epistolis hæc solum clausula auctoris manu perscriptæ, reliqua a notariis. At holographa epistola, tota ab auctore. Obvia sunt exempla. Ut Novella Valentiniani de episcoporum ordinatione: *Et manu divina: Divinitas te servet per multos annos, parens carissime*. Augustinus epistola xlv ad Armentarium et Riparium: *Et alia manu, Gaudeamus de vobis in abundantia gratia Christi, domini eximii, meritoque honorabiles ac desiderabiles filii*. Sic enim est in optimis manuscriptis. Sed in vulgatis exemplaribus, illa diversæ manus adnotatio, et hoc loco, et in aliis passim apud Augustinum et alios, librariorum temeritate omissa est.

oliscuro jacentis fana recessu delitescentes; hos A eloquii tui caritas, artifice confabulatu dum compellat, et publicat. Sed quorsum ista, quid morarum est? redeamus ad causam, super cuius abundante blateratu, quia pareo, precor ut errata confessum venæ clementis indulta placatus impertias: licet quæ lætitia tua sancta, quæque communio, copiosius h. larere, si meæ culpæ defensio potius tibi scripta feratur quam satisfactio. Memor nostri esse dignare, domine papa.

271 EPISTOLA XII.

Sidonius a Oresio suo salutem.

Venit in nostras a te profecta pagina manus, quæ trahit multam similitudinem de sale Hispano in jugis cæso Tarraconensibus. Nam recensenti lucida et salsa est, nec tamen propter hoc ipsum mellea minus: sermo dulcis et propositi- nibus acer; sic enim oblectat eloquio, quod turbat imperio: quippe qui parum metiens quid ordinis agam, carmina a nobis nunc novat petat. Primum ab exordio religiosæ professionis, huic principaliter exercitio renuntiavi: quia nimirum facilitati posset accommodari, si me occupasset levitas versusum, quem respicere cœperat gravitas actionum. Tum præterea constat omnem operam, si longa intercapedine quiescat, ægre resumî. Quisnam enim ignoret cunctis aut artificibus aut artibus maximum decus usu venire? cumque studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus, ingenia pigrescere in artibus? Unde est et illud, quod sero correptus aut raro, plus arcus manui, jugo bos, equus freno rebellat. Insuper desidiæ nostræ verecundia comes ad hoc sententiam inclinât, ut me, postquam in silentio decurri tres olympiadas, tam pudeat novum poema conficere, quam pigeat. Hoc item nefas, etiam difficilia factu tibi negari, cuius affectum tanto minus decipi decet, quanto constantius nil repulsam veretur. Tenebimus ergo 272 quippiam medium: et sicut epigrammata recentia modo nulla dictabo, ita litteras, si quæ jacebant versu referatæ, scilicet ante præsentis officii necessitatem, mittam tibi: petens ne tu sis eatenus justitiæ prævaricator, ut me opineris nunquam ab hujusmodi conscriptione temperaturum. Neque enim suffragio tuo minus augear, si forte digneris jam modestum potius quam facetum exist mare. Vale.

EPISTOLA XIII.

Sidonius b Tonantio suo salutem.

Est quidem, fateor, versibus meis sententia tua tam plausibilis olim, tam favorabilis, ut poetarum me quibusque lectissimis comparandum putes, certe

a Homini Hispano, ut altera lib. viii ad Fortunalem. Hanc vero scripsit cum in episcopi munere tres jam olympiadas, hoc est annos duodecim decurrisset. Anno ergo Christi, juxta Baronii calculum 484.

b Tonantii Ferreoli filio, in epist. 9 lib. ii, qui doctus Tonantius appellatur in Propemptico, ubi et matrem ejus Papiam illam laudat.

c Apuleio: qui Quæstiones convivales scripserat, teste Macrobio lib. vii, cap. 3: Quæstiones, inquit, convivales proponas vel ipse dissolvas. Quod genus veteres ita lubricum non putarunt, ut et Aristoteles de

compluribus anteponendum. Crederem tibi, si non, ut multum sapis, ita quoque multum me amares. Hinc est, quod de laudibus meis caritas tua mentiri potest, nec potest fallere. Præter hoc poscis, ut Horatiana incude formatos Asclepiadeos tibi quospiam, quibus inter bibendum pronuntiandis exercere, transmittam. Pareo injunctis, liceo si unquam, molo maxime prosario loquendi genere districtus occupatusque. Denique probabis circa nos plurima ex parte metrorum studia refrigescere. Non enim promptum est, unum eundemque probe facere aliquid, et raro.

Jam dudum teretes hendecasyllabos, Atrito calamis pollice lusimus,
 273 Quos cantare magis pro choriambicis Excusso poteras nobilium pede. Sed tu per Calabri tramitis aggerem Vis ut nostra debinc cursitet orbita; Qua Flaccus lyricos Pindaricum ad melos Frenis flexit equos plectripoentibus, Dum metro quatitur chorda Glyonto, Nec non Alcaico, vel Pherecrato, Juncto Lesiaco, sive anapestico, Vernans per varii carminis eclogas, Verborum v.olis multicoloribus. Istud (da ve iam) fingere vatibus Priscis difficile est, difficile et mihi, Ut diversa sonans os epigrammata, Nil crebras titubet propter epistulas, Quas cantu ac modulis luxuriantibus Lascivire vetit mascula dictio. Istud vix Leo, rex Castali chori, Vix hunc qui sequitur La npridius queat, Declamans gemini pondere sub styli, Coram discipulis Burdegalensibus. Hoc me, teque decet, parre, precor, Jocis, Quæso pollicitam servet ad extimum Oratoris opus cura modestiam: Quo nil deterius, si fuerit simul In primis rigidus, mollis in ultimis.

Quinimo quoties epulo mensæ lautioris hilarabero, religiosis, quod magis approbo, narrationibus vaca: bis proferendis confabulatio frequens, his redicendis sollicitus auditus inserviat. Certe si 274 saluberrimis avocamentis, ut qui adhuc juvenis, tepidius inflecteris, a c Platonico Madaurensi saltem formula mutuare convivialium questionum: quoque reddatis instructor, has solve propositas, has propone solvendas, iisque te studiis, et dum otiaris, exerce. Sed quia mentio convivorum semel incidit; tuque sic carmen nobis vel ad aliam causam personamque compositum sedulo exposcis, ut me ejus edendi diutius habere non possis hæsitatorem; suscipe libens, quod temporibus Augusti Majoriani, cum rogatu cujusdam sodalis ad cœnam conveniremus, in d Peri librum magistri epistolarum subito prolatum subito effudi, meis quoque contubernalibus, dum rex convivii circa ordinandum moras nectit oxygarum, e Domnulo, Severiano atque Lampridio paria pangen-

ipsis aliqua conscripserit et Plutarchus, et vester Apuleius. Frontonem addit Joannes Saresberienais, qui Macrobbii verba repetit Polycratici viii, 10.

d Majoriani Augusti: quo 100 legato et interprete Majorianum præsidium militum Lugduno impositum urbe depulit, ut est in panegyrico Majoriani sub finem. Eidem præterea panegyricum ipsum obtulit carmine 3.

e De Domnulo dictum lib. iv, epistola ultima. Severianum iterum laudat epistola 15, et carmine 15 ubi præstantem tuba, hoc est grandiloquum, vocat.

libus (jactanter hoc dixi, imo meliora), quos undique A
urbium ascitos imperator in unam civitatem, invita-
tor in unam cœnam forte contraxerat. Id moræ tan-
tum, dum genera metrorum sorte partimur. Placuit
namque pro caritate collegii, licet omnibus eadem
scribendi materia existeret, non uno tamen epigram-
mata singulorum genere proferri : ne quispiam no-
strum, qui cæteris dixisset exilius, verecundia primus,
post morderetur invidia. Etenim citius agnoscitur in
quocunq; recitante, si quo cæteri metrum canat, an
eo quoque scribat ingenio. Tu vero tunc opportunius
subjecta laudabis, cum totum te socio indulseris. Non
enim justum est, ut censor incipias cum severitate
discutere, quod non potuit amicus cum serietate
dictare.

275 Age convocata pubes,
Locus, hora, mensa, causa,
Jubet ut volumen istud,
Quod et aure et ore discis,
Studiis in astra tollas.
Petrus est tibi legendus,
In utraque disciplina
Satis institutus auctor.
Celebremus ergo, fratres,
Pia festa literarum.
Peragat diem cadentem
Dape, poculis, choreis,
Genialis apparatus.
Rutilum toreuma bysso,
Rutilasque forte blattas,
Recoquente quas ahenò
Melibœa fucat unda ;
Opulentet ut meraco
Bibulum colore vellus.
Peregrina det supellex
Ctesiphontis ac Niphatis
a Juga texta, belluasque
Rapidas vacante panno,
Acuit quibus furorem
Bene ficta plaga cocco,
Jaculoque ceu forante
Cruor incrementus exit.
Ubi torvus, et per artem
Resapina flexus ora,
It equo, reditque telo,
Simulacra bestiarum
Fugiens, fugansque Parthus.
Nive pulchriora lina
Gerat orbis, atque lauris,
Hederisque, pampinisque
Viridantibus tegatur.
Cytisos, crocos, amellos,
Casias, ligustra, calthas,

Julium opino: Severianum, cujus artis rhetoricæ præcepta syntomata leguntur. Lampridium vero rhetorem, cujus obitum luxit epist. 40, lib. viii, cathedram Burdegalæ tenuisse hic locus ostendit.

a Quæ belluata tapetia in Plauti Pseudolo, Ζωωτά Græcis et Ζωδιωτά. Nec abs re Ctesiphontis ac Niphatis mentionem iniecit, ut Babylonica designaret. Babylon enim, auctore Plinio, colores diversos vestium picturæ intexere maxime celebravit, et nomen imposuit. Babylonica vero picturæ argumentum, bella aut venatio. Ammianus Marcellinus rerum gestarum lib. xxiv, Juliani Aug. mansionem in agro Ctesiphontino describens: *Diversorium, inquit, opacum et amœnum, gentiles picturas per omnes œdium parietes ostendens, regis bestias venatione multiplici trucidantis. Nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud, præter varias cœdes et bella.*

b Statius Papinins lacrymis Hetrusci :
.... tu messes Cilicumque Arabumque
Merge rogis.

¹ Barthius *Advers.*, pag. 489, monet se in Trevirensi vetustissimo codice legi se *criminipta succo* : tum, *Quis non videat*, inquit solers criticus, *CARMINA*

Calathi ferant capaces,
Redolentibusque seriis
Abacum, torosque pingant.
Maus uneta succo anomi
Domet hispido capillos,
b Arabumque messe pinguis
Petat alta tecta fumus.
Veniente nocte nec non
Numerosus erigatur
Laquearibus coruscis
Cameræ in superna lychnus ;
Oleumque nescientes,
Adipesque glutinosos,
Utero tumente fundant
Opobalsamum lucernæ.
Geruli caput placentes
Anaglyptico metallo
Epulas superbioris
Humeris ferant onus is.
Patera, scyphi, lebetes,
Societ falerna nardo :
Tripodasque, cantharosque

276 Rosa subtilis coronet.
Juvat ire per corollas
Alabastra ventilantes,
Juvat et vago rotatu
Dare fracta membra ludo,
Simulare vel trementes
Pede, veste, voce Bacchas.
Bimiri remittat urbe
Thymelem, Palenque doctas
Tepidas ad officinas
Citharistris Corinthos :
Digiti quibus canentes,
Pariter sonante lingua,
Vice pectinis fatigent
Animata fila pulsui.
Date et æra fistulata
Satyris amica nudis :
Date c ravulos choraulas,
Quibus antra per palati
Crepulis reslanda buccis.
Gemit aura tibialis ;
¹ Date carminata socco,
Date dicta sub cothurno,
Date quidquid advocati,
Date quidquid et poetæ
Vario strepunt in actu :
Petrus hæc et illa transit.
Opus editum tenemus,
Bimetra quod arte texens,
Iter asperum, viasque
Labyrinthicas cucurrit.
Sed in omnibus laborans
Et ab omnibus probatus,
Rapit hinc et inde palmam.
Per et ora docta fertur.
Procul hinc et Hippocrenen,
Aganippicosque fontes,
Et Apollinæ canorum

Tibullus item lib. iv, in laude Sulpicii :

Cultor odoratæ dives Arabs segetis.

Arabum messis et segres, omnis generis odora-
menta quæ in Arabia nascuntur. Hinc prompta emen-
datio versus Orientii, qui viros doctos exercuit, si
Arabum legas, non arum. Sic enim scribit, de ca-
daveribus quæ aromatibus conduntur :

Non modo quæ tumultis bene condita saxa reservant,
Aut Arabum solidans pulvis odorque tenet.

Arabum pulvis et odor, nota figura, pro pulvere
odorato Arabiæ.

c Qui tibias in choro inflant: quos pulcherrime
itidem describit Cyprianus de spectaculis : *Alter cum
choro et cum hominis canora voce contendens spiritu
suo, quem de visceribus suis superioribus nitens hauserat,
tibiarum foramina modulans, nunc effuso, et nunc intus
recluso ac represso, nunc certis foraminibus emisso,
atque in aerem profuso : item in articulorum sonum
frangens, loqui digitis laborat, ingratus artifici qui lin-
guam dedit.*

APTA socco veram esse lectionem? BAUNIUS Sirmont.
editor. præfat. ad tom. I, § 41.

Comitantibus Camenis
Abigamus, et Minervam
Quasi præsulem canendi
Removete ficta fati,
Deus ista præstat unus.
Stupuit virum loquentem
Diadematis potestas,
Toga, miles, ordo equester,
Populusque Romularis :
Et adhuc sophos volutant
Fora, templa, rura, castra.
Super hæc, fragorem alumnio
Padus, atque civitatum
Dat amor Ligusticarum.
Similis favor resultat
Rhodanitas per urbes,
Imitabiturque Gallos
Feritas Ibericorum.
Nec in hoc moratus axe,
Cito ad arva perget Euri,
Aquilonibusque et Austris,
Zephyrisque perferetur.

277 Ecce dum quæro quid cantes, ipse cantavi.
Tales enim nugæ in imo scrinii fundo muribus perforatas, post annos circiter viginti profero in lucem, quales pari tempore absentes, cum domum rediit, Ulysses invenire potuisset. Proinde peto ut præsentibus ludicris libenter ignoscas. Illud vero nec verecunde, nec impudenter injungo, ut quod ipse de familiaris mei integro libro pronuntiavi, hoc tu quasi sollicitatus exempli necessitate de meo sentias. Vale.

EPISTOLA XIV.

Sidonius a Burgundioni suo salutem.

Dupliciter excrucior quod nostrum uterque lecto tenetur. Nihil enim est durius quam cum præsentes amici dividuntur communiione languoris. Quippe si accidat, ut nec intra unum conclave decumbant, nulla sunt verba, nulla sunt solatia, nulla denique mutui oratus vicissitudo. Itaque singulis mæror ingens, isque plus de altero : nam parum possis, quanquam et infirmus, periclitante quem diligas, tibi timere. Sed Deus mihi, **Al**i amantissime, pro te paventi validissimum scrupulum excussit, quia pristinas incipis vires recuperare. Diceris enim jam velle consurgere, quodque plus opto, jam posse. Me certe taliter consultis, et sollicitudine prope præcoqua quæstionculis litterarum, jam quasi ex asse vegetus exerceo, audire plus ambiens, etsi adhuc æger, Socratem de moribus, **278** quam Hippocratem de corporibus disputantem. Dignus omnino quem plausibilibus Roma foveret ulnis, quoque recitante crepitantis Athenæi subsellia cuneata quate-

* Adolescenti scholastico. Huic per litteras interroganti qui dicantur versus recurrentes, duo eorum genera proponit. Nam aut recurrunt per singulas litteras, cujus generis est Leonis Sapientis quasi distichum, lib. vi Anthologiæ epigrammatum Græcorum, **101** hoc modo :

Σόφος ἔγωγε ἦδη ἄν ἄνω, χαρὰ τῶν ἄνω, γελῶ τὰ κατω, λέγων, ἂν ὃ παραχῶν ἄνω, ἦδη ἔγωγε σοφός.

Hoc enim si retroactio cursu a fine relegatur, non motis loco litteris idem redit. Aut per singula tantum verba : quod genus Diomedes et Victorinus, qui prioris generis non meminerunt, reciprocos vocant. Sed horum rursus duæ sunt species. Nam reciproci (ut ad epistolam 11, lib. viii, observari ceptum), aut per singulos versus redeunt, tum generis ejusdem, ut hic pentameter Porphyrianus :

Ausonice decus, et lux pia Romulidum,

A rentur. Quod procul dubio consequere, si pacis locique conditio permitteret, ut illie senatoriæ juventutis contubernio mixtus erudirere. Cujus te gloriæ pariter ac famæ capacem, de orationis tuæ qualitate conjecto : in qua decentissime te nuper pronuntiante, quæ quidem scripseras extemporaliter, admirabantur benevoli, mirabantur superbi, morabantur periti. Sed ne impudenter verecundiam tuam laudibus nimis ultro premamus, præconia tua justius de te, quam tibi scribimus. Hoc potius, unde est causa sermonis, intronittamus. Igitur interrogas per pugillatorem, quos recurrentes asseram versus, ut celer explicem, sed sub exemplo. Si nimirum sunt recurrentes, qui metro stante, neque litteris loco motis, ut ab exordio ad terminum, sic a fine releguntur ad

B summum. Sic est illud antiquum :

Roma tibi subito motibus ibit amor.

Et illud :

Sole medere pede, ede perede melos.

Nec non habentur pro recurrentibus, qui pedum lege servata, et si non per singulos apices, per singula tamen verba replicantur : ut est unum distichon meum (qualia reor equidem legi multa multorum) quod de rivulo lusi, qui repentino procellarum patius illapsus, publicumque aggerem confragoso diluvio supergressus, subdita culta viæ inundaverat, **279** quanquam depositurus insanam mox abundantiam, quippe quam pluviis appendicibus intumescens, nil superna venæ perennis pondera inflarent. Igitur istic (nam viator adveneram) dum magis ripam quam vadum quæro, tali jocatus epigrammate, per turbulenti terga torrentis his saltem pedibus incesi.

Præcipiti modo quod decurrit tramite flumen,
Tempore consumptum jam cito deficiet.

Hoc si recurras, ita legitur :

Deficiet cito jam consumptum tempore flumen,
Tramite decurrit quod modo præcipiti.

Ecce habes versus, quorum syllabatim mirere rationem. Cæterum pompam quam non habent, non docehant. Sufficere indicasse me suspicor, quod tu requirendum existimasti. Simile quiddam facis et ipse si proposita restituas, æque diverso, quæ repletis expedis. Namque eminet tibi thematis celeberrimi votiva redhibitio, laus videlicet peroranda,

D in pentametrum alterum :

Romulidum pia lux, et decus Ausoniæ.

Tum diversi, ut hic heroicus Porphyrii ejusdem :

Omne genus metri tibi pangens, optime Basse,
in Sotadicum,

Basse optime pangens tibi metri genus omne.

Aut per totum elegum : quale est distichum Sidonii de torrente, et hoc Nicodemi Heracleotæ eodem lib. vi Anthologia :

Πηνελόπη, τότε σοι φῶρος καὶ χλαῖναν Ὀδυσσεύς
ἤνεγκεν, δολιχὴν ἔξανύσας ἀτραπὸν.

Quod ita recurrit :

Ἀτραπὸν ἔξανύσας δολιχὴν, ἤνεγκεν Ὀδυσσεύς
χλαῖναν καὶ φῶρος σοὶ τότε, Πηνελόπη.

quam ediderat, Caesaris Julli. Quæ materia tam **A**
 grandis est, ut studentum si quis fuerit ille copio-
 sissimus, nihil amplius in ipsa debeat cavere, quam
 ne quid minus dicat. Nam si omittantur quæ titulis
 dictatoris invicti scripta ^a Patavinis sunt volumini-
 bus; quis opera Suetonii, quis ^b Juventii Martialis
 historiam, quisve ad extremum ^c Balbi ephemeridem
 fando adæquaverit? Sed tuis ceris hæc reservamus.
 Officii magis nostri est auditoribus scamna compo-
 nere, et præparare aures fragoribus intonaturis:
 dumque virtutes tu dicis alienas, nos moliamur **280**
 tuas dicere. Neque vereare me quospiam judices Ca-
 tonianos advocaturum, qui modo invidiam, modo
 ignorantiam suam fletæ severitatis velamine tegant:
 quanquam imperitis venia debetur. Cæterum quis-
 quis ita malus est, ut intelligat bene scripta, nec **B**
 tamen laudet, hunc boni intelligunt, nec tamen lau-
 dant. Proinde curas tuas hoc metu absolvo: faventes
 audient cuncti, cuncti faventes, gaudiisque quæ
 facies recitaturus, una fruemur. Nam perique lauda-
 bunt facundiam tuam, plurimi ingenium, toti pudor-
 em. Non enim minus laudi feretur, adulescentem,
 vel quod est pulchrius, pene adhuc puerum, de pa-
 lastra publici examinis tam morum referre suffragia,
 quam litterarum. Vale.

EPISTOLA XV.

Sidonius Gelasio suo salutem.

Probas, neque deprecor, me deliquisse: deliqui
 quippe, qui necdum nomine tuo ulla operi meo lit-
 teras junxerim. Sed tamen scribis tum quod erraverim **C**
 veniabile fore: si quod et ipse decantes mittam
 ab exemplo: quia scilicet, Tonantio meo, ad parem
 causam futuras usui litteras bimetas miscrim. Præ-
 ter hoc quoreris paginam meam, si resolvatur in
 lusum, solis hendecasyllabis frequentari. Qua de
 re trochaica garrulitate suspensa, senariolos aliquos
 plus requiris. Servio injunctis: tu modo placidus ac-
 cipias: si veodam hanc ipsam mavis vocare, sive eclo-
 gam. Nam metrum diu infrequentatum durius textitur:

281 Jubes, amice, nostra per volumina
 Modis resultat in itatoribus
 Ferox iambus, et trochæus hactenus,
 Pigrasque bigas et quaterna tempora
 Spondæus addat, ut moram volucripes
 Habeat parum per iusitam trimetria:

^a Nondum enim perierat pars illa operis Liviani: **D**
 de qua et Symmachus lib. iv, epist. 17: *Priacas*
Gallorum memorias deferri in manus tuas postulas:
revolve Patavini scriptoris extrema, quibus res C. Cæsar-
is explicantur.

^b Quidam, *Viventii*. Idem fortasse qui Gargilius
 Martialis: quem inter auctores qui Cæsarem vitas in
 litteras miserunt, numerant Vopiscus in Probo, et
 Lampridius in Alexandro, cujus ætate vixit. Quan-
 quam hic Gargilius quoque Martialis nuncupatur ab
 Æmiliano, Servio et Cassiodoro, qui ejus etiam de
 cura hortorum libros commemorant.

^c Julii Cæsaris de rebus suis Ephemeridem citant
 Plutarchus et Servius ad xi Æneidos. Ad Balbum
 item est Hirtii liber viii, quem ad reliquos vii Comen-
 tatorum Cæsaris adjecit. Balbi autem Epheme-
 ridis quæ C. Cæsaris gesta explicaret, mentio nobis
 extra hunc locum apud veteres non occurrit.

Resonetque mixtus ille pes celerrimus,
 Bene nuncupatus quondam ab arte Pyrrichæ,
 Loco locandus undecunq; in ultimo:
 Spondam daturus et subinde versui,
 Modo in priore parte, nunc in extrema,
 Anapæstus, ipse quanquam et absolutius
 Pronuntietur, cum secunda tertia
 Gemine brevique longa adheret syllabæ.
 Qure te sperare vix callet gregarius
 Poeta, ut ipse cernis esse Sollium.
 In pectine errat, nec per ora concava
 Vaga lingua flexum competentem explicat.
 Epos sed istud aptius paraverit
 Leo, Le n s aut secutus orbitas
 Cantu in Latino, cum prior sit Attico,
 Consentiorum qui superstes est patri,
 Fide, voce, metris, ad fuenta Pegasi
 Cecinisse dictus oritur canticum;
 Quotiesque verba Graia carminaverit,
 Tenuisse celsa junctus astra Pindaro,
 Montemque victor isse per biverticem
 Nulli secundis inter astra Delphica.

At uterque vatium, si lyrae poeticae
 Latiare carmen aptet absque Dorico,

282 Venusina Flacce pleetra ineptus exseras,
 Japygisque verna cynus Auſidi,
 d Atacem tonare cum suis oloribus,
 Cana et canora colla victus ingemas.
 Nec ista sola sunt perita pectora,
 Licet et peritis hæc peritiora sint:
 Severianus ista rhetor altius,
 Afer vaserque Domulus politius,
 Scholasticusque sub rotundioribus
 Petrus c meuis dicitasset acris:
 Epistolaris usquequaque nec stylus
 Virum vetaret, ut stupenda pingeret
 Potuisset ista semper efficacius,
 Huino atque gente cretus * in Ligustide
 Proculus, melodis insonare pulsibus,
 Limans faceta quæque sic poemata,
 Venetam lacessat ut favore Mantuam:
 Homericæque par et ipse gloriae,
 Rotas Maronis arte sectans (compari.
 Ego corde et ore jure despicibilis,
 Quid inter hosce te rogante garriam,
 Loquacitatis impudentiam probans,
 Animique f vota destituta litteris:
 Sed quid negabo, nec pudore territus?
 Amor timere nescit: inde parui.

Ignosce desueta repentini, atque ob impleta quæ
 jusseras, nihil amplius quam raritatis indulgentiam
 præstolatur. Cæterum mihi similia post si jusseris,
 quo queam magis fieri obsequens, curabis ad vicem
 carminis, aut dictare quæ cantem, aut saltare quæ
 rideam. Vale.

283 EPISTOLA XVI.

Sidonius Firmino suo salutem.

Si recordaris, domine filii, hoc mihi junxeras, ut
 hic nonus libellus, peculiariter tibi dictatus, cæteris
 octo copularetur, quos ad Constantium scripsi, vi-
 rum singularis ingenii, salutaris consilii certe in tra-

^d Qui fluvius Narbonem alluit: patriam Leonis et
 Consentii. Fortunatus:

Excipit hinc Narbo, qua littora plana remordens
 Mitis Atax Rhodani molliet intrat aquas.

102 Id est, easdem quas Rhodanus. Cycno se post
 Pindarum comparavit Horatius lib. ii carminum.
 Sidonius ergo Atacem cum Auſido Apuliæ componit,
 Narbonenses hos poetas cum Horatio.

* De hoc, ut monui, Ennodius lib. i carminum, in
 præfatione Proculi nepotibus dicta:

Horum Pindareus fulmina vicit arus.
 Docta Camœnali cecinit qui cæmina plectro,
 Cujus Apollinei nil tacere chori.

f Male hactenus, *vota distent ut a litteris*. Certa et
 necessaria emendatio: in qua tamen divinandum
 fuit, cum manuscripti nihil juvarent. Sensus est
 apertus. Destituta enim litteris vota dicuntur, ejus
 qui velit quidem, sed ob imperitiam non possit.

catibus publicis cæteros eloquentes, seu diversa, A
sive paria decernat, præstantioris facundie dotibus
antecellentem. Sponsio impleta est, non quidem
exacte, sed vel instanter. Nam a peragratis forte
diocesisibus, cum domum veni, si quod schedium te-
nere jacens chartulis putribus ac veterosis conti-
nebatur, raptim coactimque translator festinus
exscripsi, tempore hiberno nil retardatus, quin actu-
tum jussa complerem; licet antiquarium moraretur
insiccabilis gelu pagina; et calamo durior gutta,
quam judicasses imprimentibus digiti non fluere,
sed frangi. Sic quoque tamen comptem officii prius
agere curavi, quam duodecimum nostrum, quem
Numæ inensem vos nuncupatis, Favonius statu te-
poro, pluviisque natalibus maritaret. Restat ut te
arbitro non reposeamus res omnino discrepantissi- B
mas, maturitatem celeritatemque. Nam quotiens
liber quispiam scribi cito jubetur, non tantum ho-
norem spectat auctor a merito, quantum ab obsequio.
De reliquo, quia tibi nuper ad Gelasium virum sat be-
nignissimum missos iambici placuisse pronuntias, per
hos te quoque Mitylenæi oppidi vernulas munerabor.

Jam per alternum pelagus loquendi
Egit au-lacem mea cybala cursum;

284 Nec bipertito timuit fluente
Flectere clavum.

Solvit antennas, legit alta vela,
Palmulam ponit manus, atque transtris
Littori junctus, petit osculandum
Saltus arenam.

Mussians quaquam chorus invidorum
Prodat irritu rabiem canino,
Nil palam sane loquitur, pavetque
Publica puucta.

Verberant puppem, quatiant car nam.
Ventilant syon-las laterum rotundas,
Arborem circa volitant sinistrae
Sibila linguæ.

Nos tamen re tam comite arte proram,

* Hic dioceses posuit pro parochiis: distinxerat
lib. vii, epist. 6: *nulla in desolatis cura diocesisibus pa-
rochiisque*. Ibi enim diocesisim ea notione dixit qua
hodie sumitur, pro tota episcopi jurisdictione. Inter-
dum vero latius porrigitur ad integram provinciam
archiepiscopi, ut Remensis ac Senonensis diocesis
in Chronico Flooardi anno 962. Imo etiam ac prima-
tis administrationem, quæ multas provincias com-
plectitur, ut lib. vi Capitularium, et in epist. Nicolai
papæ ad Michaëlem imp. Nonnunquam etiam con-
trahitur ad curias seu parochias, quæ multæ in una
diocesi, ut hoc loco, et apud Gregorium Turon.,
Britannensis diocesis lib. iv, 13; et dioceses Ruthen-
icæ Ecclesie lib. vii, 58. Sic vicissim parochia
sæpe pro integra diocesi, ut Vivariensis parochia
Adoni Viennensi, et Suessionensis Rothaldo in epi-
stola ad Nicolaum. Capitularium libro eodem: *Unus-
quisque episcoporum habeat suæ parochiæ potestatem*.
Hincmarus Nicolao: *Quia non solum diocesis, verum
etiam parochia mea inter duo regna sub duobus regibus
habetur divisa*: id est, non solum provincia, verum
etiam episcopatus Remensis.

^b Statuæ æreæ, et præfecturæ urbanæ. Illas enim
coronas vocat, ut sequentia declarant.

^c Statnam Sidonio positam fuisse sub Avito Aug.
argumento est, quod status hujus meminit in epi-
grammate ad Priscum Valerianum, quod superstitè
Avito, et calente adhuc panegyrici memoria, scrip-
tum patet; idque miror viros doctos non animad-
vertisse, qui sub Majoriano positam volunt. Præ-
fecturam autem ab Anthemio ii consule adeptus est,

Nil tumescentes veriti procellas,
Sistim s portu, b geminæ potiti
Fronde coronæ:

Quam mihi indulist populus Quirini,
Blattifer vel quam tribuit senatus,
Quam peritorum dehit ordo consors
Judiciorum.

Cum meis poni c statuam perenneum
Nerva Trajanus titulis videret,
Inter auctores utriusque fixam
Bibliothecæ.

Quamque post visus prope posti bilustro
Tempus, ac epi capiens honorem,
Qui patrum ac plebis simul unus olim
Jura gubernat.

285 Præter heroes, joca multi multis
Texti pannis; c legos frequenter
Subditos senis pedibus rotavi
d Conunate bino.

Nunc per undenas equitare suetus
Syllabas, lust celer; atque metro
Sapph co creher ceciui, citato
Rarus ianbo.

Nec recitarii quen quanta quodam
Scripserim primo juvenis calore:
Unde pars major utinam taceri
Possit et abili.

Nam senectutis i ropiore meta,
Quidquid extremis sociamur amnis,
Plus pudet, si quid leve lusst ætas,
Nunc reminisci.

Quod perhorrescens, ad epistolarum
Transuli cultum genus omne curæ:
Ne reus cantu petulantiore,
Sim reus actu.

Neu puter solvi per amœna dicta,
Schema si chartis phalerasque jungam:
Clurici ne quid uia-ulet rigorem
Fama poete.

Denique ad quodvis epigramma i osthac
Non ferar pronus, teneroque metro,
Vel gravi, nullum cito cogar exhuo
Promere carmen.

Persecutorum nisi quæstiones
Forsitan dicam, meritosque colam -
Martyres mortis pretio parasse
Præmia vitæ.

286 E quibus primum mihi psallat hymnus
e Qui Tolosatem tenuit cathedram,
De gradu summo capitol orum
Præcipitatum,

cum Romam iterum venisset, post annos circiter de-
cem, quod est Sidonio, tempus prope post bilustre.
Rursum duplici statu donatum Sidonium, una in
Græca, altera in Latina bibliotheca, censuit elegan-
tissimus Lipsius 103 cap. 10 de bibliothecis. Mihi
auctor est Sidonius, non solum hoc loco, sed in eod-
em etiam carmine ad Valerianum, unicam fuisse:
in porticu nimirum, qua iter ad utramque bibliothe-
cam. Sic enim ait:

Nil vatum prodest adjectum laudibus illud,
Ulpia quod rutilat porticus ære meo.

^d Alioquin vitiosum est pentametrum, nisi duplici
commate constet, quorum parti sit, ut loquitur Te-
rentianus, finis utriusque suus. Idem hunc improbat:
Inter nostros gentilis oberrat equus, quia cola divisa
non habet: et Hephæstion illum Callimachi, *ἵερά νῦν
δὲ διασκορπίδω γενετή*.

^e Saturninum primum Tolosatum antistitem. Sa-
turnini nomen respuebat metri ratio, sed carminis
legem spreuit, ne sancti viri memoriam præteriret.
Quod ipsum in hujusmodi nominibus causati passim
portæ: ut in alio ejusdem nominis Saturnino Pru-
dentiu: in martyres Cæsaraugustanos, in Eriano
Martialis lib. ix, 12, in pariambo Terentianus. Vetus
epitaphium Romæ duplici licentia.

Θ Κ
Φιλίππῳ τῷδε σῆμα κατοικομένην συνομεύων
Ἀβασκαντίε γαμετῆ μνημοσύνης ἕνεκεν.

Hoc est:

Phileto hunc tu nullam defuncto morte mari o
Abascantis con'unx grati amici officio.

Quem negotorem Jovis ac Minervæ,
Et crucis Christi bona conitentem,
Vixit ad tauri latus infungati
Plebs furibunda :
Ut per abruptum bove concitato,
Spargere cursus læværum cadaver,
Cautibus tinctis calida soluti
Pulve cerebri,
Post Saturninum, volo pleetra cantent,
Quos patronorum u reliquos probavi
Anxio duros mihi per labores
Auxiliatos.

Nam ectasi usus est anctor in Phileto, in Abascentide
pleonasmò. Re igitior in Itinerario suo Numatianus,
qui cum Venerii Rufii Volusiani verum nomen, hoc
est ultimum, salvis metri legibus versu complecti non
posset, satis habuit desiderium suum testari :

Hic præfecturam sacræ cognoscimus urbis
Delatam meritis, dulcis amice, tuis.
O larem verum complecti carmine nomen :
Sed quosdam refugit regula dura pedes.
Cognomen versu Veneri carissime Rulli,
Illo te dudum pagina nosstra cauit.

A Singulos quos nunc pia nunciat, alim
Non valent versu cohibere verba,
Quos tamen chordæ nequeunt sonare,
Corda sonabunt.

Redeamus in finem ad oratorium sylum, mate-
riam præsentem proposito semel ordine terminaturi :
ne si epilogis musicis opus prosarium clausimus,
secundum regulas Flacci, ubi amphora cœpit institui,
urceus potius exisse videatur. Vale.

Alloquitur enim, ut dixi, Volusianum, Albini filium,
cujus proprium nomen Volusianus, cognomina Vene-
rius Rufius. Idem paulo superius :

Rufus Albini gloria magna patris,
Qui Volusi antiquo derivat stemmate nomen.

B Urbanæ vero Volusiani præfecturæ, quam ei delatam
gratulatur, testis est Volusiani ipsus P. V. Edictum
adversus Cœlestium hæreticum. Itaque Numatiani Iti-
nerario, nostra quidem conjectura, redintegrandus est
titulus, AD RUFIIUM VENERIUM VOLUSIANUM.

C. S. APOLLINARIS SIDONII CARMINA.

287 CARMEN PRIMUM.

PREFATIO ^a IN PANEGYRICUM DICTUM ANTHEMIO AUGUSTO
BIS CONSULI.

Cum juvenem super astra Jovem natura locaret,
Susciperetque novus regna vetusta deus,
Certavere suum venerari numina numen,
Disparibusque modis par cecinere sophos.

Mars clangente tuba patris præconia dixit,
Laudavitque sono fulmina fulmineo.
Arcas, et arcæniens fidibus strepuere sonoris,
Doctior hic citharæ pulsibus, ille lyræ.

Castalidumque chorus vario modulamine plausit,
Carminibus, canna, pollice, voce, pede.

288 Sed post cœlicolas etiam mediocria fertur
Cantica semideum sustinuisse deus.

Tunc faunus Dryades, Satyrisque Mimallones aptæ,
Fuderunt lapidum rustica turba melos.

Alta cicuticines liquerunt Mænala Panes,
Postque chelyn placuit fistula rauca Jovi.

Hos inter Chiron ad pleetra sonantia saltans,
Flexit inepta sui membra facetus equi :

Semivir audiri meruit, meruitque placere,
Quamvis hinnitum dum canit ille daret.

104 ^a Panegyricorum Sidonii præposterus est
ordo. Recta series erat, ut primo loco appareret
panegyricus Aviti, tum deinde Majoriani, postremo
Anthemii, qui Majoriano post Severum successit,
ἀνθρ, ut Theophanes in Chronico scribit, Χριστι-
ανισσιστος, et qui cum pietate imperium rexit. Ex quo
Damasii vanitatem redarguas, qui in vita Isidori
Ægyptii Anthemium finxit impium, atque ἐλλινότρονον,
ei qui occulta de renovando idololorum cultu consilia
mente agitaret. Quæ autem occasio et causa Sidonio

Ergo sacrum dives et pauper lingua litabat,
Summaque tunc voti victima cantus erat.

C Sic nos, o Cæsar, nostri spes maxima sæcli,
Post magnos proceres parvula thura damus,
Audacter docto ^b coram Victore canentes,
Aut Phœbi, aut vestro qui solet ore loqui.

Qui licet æterna sit vobis quæstor in aula,
Æternum nobis ille magister erit.
Ergo colat variæ te, princeps, hostia linguæ :
Nam nova templa tibi pectora nostra facis.

CARMEN II.

PANEGYRICUS QUEM ROMÆ SIDONIUS DIXIT ANTHEMIO
AUGUSTO LIS CONSULI.

Auspicio et numero fasces, Auguste, secundos
Erigi, et effulgens trabæalis mole metalli
Annum pande novum, consul vetus, ac sine fastu
Scribere bis fastis : quanquam diademate criem

289 Fastigatus eas, humerosque ex more priorum
Includat Sarrana chlamys, te picta togarum
D Purpura plus capiat : quia res est semper ab ævo
Rara, frequens consul. Tuque, o cui laurea Janæ
Annua debetur, religa torpore soluto
Quavis fronde comas, subita nec luce pavescas

fuert panegyrici Anthemiani, docuit nos epist. 9
lib. 1. Ex ea enim Romæ dictum constat calendis
Januariis, cum Anthemius Aug. imperium nuper
adeptus, consulatum alterum (priorem quippe adhuc
privatus Constantinopoli egerat) solemnè principum
more auspicaretur, anno Christi 468. Quare ab hac
iterationum fascium gratulatione laudationis duct
exordium.

^b Alii, doctore, ut vulgati, Sed cum in plerisque
victore legeretur, non dubitavi quin id ejus nomen
esset, qui sacri palatii quæstor fuit Anthemio.

Principis, aut rerum credas elementa moveri.
 Nil natura novat : sol hic quoque venit ab ortu.
 Hic est, o proceres, a petiit quem Romula virtus,
 Et quem vester amor : cui se ceu victa procellis,
 Atque carens rectore ratis, respublica fractam
 Intulit, ut digno melius flectenda magistro,
 Ne tempestates, b ne te, pirata, timeret.
 Te prece ruricola expetiit, te foedere junctus
 Assensu, te castra tubis, te curia plausu,
 Te punctis scripsere tribus, collegaque misit
 Te nobis, regnumque tibi; suffragia tot sunt,
 Quanta legit mundus : fateor, trepidavimus omnes,
 Ne vellet collega pius permittere voto
 Publica vota tuo; credet ventura propago,
 In nos ut possint, princeps, sic cuncta licere,
 Ne te non totum licuit tibi. Facta priorum
 Exsuperas, Auguste Leo; nam regina superstat
 Qui regnare jubet; melius respublica vestra
 Nunc erit una magis, quæ sic est facta duorum.
 Salve sceptrorum columen, regina Orientis,
 c Orbis Roma tui, rerum mihi principe misso,
 Jam non d Eoo solum veneranda quiritti
 Imperii sedes; sed plus pretiosa, quod exstas

A Imperii genitrix. Rhodopem quæ portat et Hemum,
290 Thracum terra tua est, heroum fertilis ora.
 Excipit hic natos glacies, et matris ab alvo
 Artus infantum molles nix civica durat.
 Pectore vix alitur quisquam, sed ab ubere tractus,
 Plus potat per vulnus equum : sic lacte relicto,
 Virtutem gens tota bibit; crevere parumper,
 Mox pugnam ludunt jaenlis; hos suggerit illis
 Nutrix plaga jocos; pueri venatibus apti,
 Lustra feris vacuant; raptò ditata juvenus
 Jura colit gladii; consummatamque senectam
 Non ferro finire pudet : tali ordine vitæ
 Cives Martis agunt. At tu circumflua ponto
 Europæ atque Asiæ, commissam carpis utrinq; e
 Temperiem; nam Bistonis Aquilonis hiatus
 B Proxima e 1 Carchidici sensim tuba temperat Euri.
 Interea te Susa tremunt, ac supplice cultu
 Flectit Achæmenius lunatum Persa tiamam.
 Indus odorifero crinem madefactus amomo,
 In tua lucra feris exarmat guttor alumnis,
 Ut pandum dependat ebur : sic trunca reportat
 Bosphoreis elephas inglorius ora tributis.
 Porrigis ingentem spatiosis moenibus urbem,

* Legationis qua Romani, mortuo Severo, principem
 Leone postularunt, meminit Evagrius lib. II, cap. 16:
 'Εκ προσβείας δὲ τῶν ἑσπερίων Ῥωμαίων Ἀνθίμιος
 βασιλεὺς τῆς Ῥωμαίων ἐκπέμπεται. Theophanes τῆς
 συγκλίτου προσβείαν, senatus legationem vocat. Delatum
 autem a Leone imperium Anthemio testantur
 omnes, et Leo ipse in novella *De bonis vacantibus* C
 ubi et filium **105** suum ea causa, quod purpuræ
 vector illi fuisset, nominat Anthemium. Hinc illa
 utriusque principis concordia, quam toto poemate
 prædicat : cuiusque index aureus nummus, in quo
 Leo et Anthemius consertis inter se manibus, et
 Pacis numen ascriptum.

b De Genserico Vandalorum rege, quem piratam,
 prædonem, latronem appellare solet.

c Constantinus cum urbem a se conditam omnibus
 ornamentis Romæ æquasset, quod reliquum erat,
 sua lege adiecit, ut Constantinopolis nova Roma
 diceretur, ut narrat Socrates lib. I Hist., cap. 12.
 Certant exinde scriptores in utriusque Romæ com-
 paratione. Gregorius Nazianzenus in carmine de Vita
 sua, adeo æqualis facit, ut situ tantum ac loco
 discrepare dicat. Julianus vero Augustus in encomio
 Constantii novam veteri longe postponit. Πόλις τε,
 inquit, ἐπάνωθεν αὐτοῦ κατίστησεν ἐν οὐδὲ ὁμοίᾳ ἔτισι
 δεῖνα, τοσούτω τῶν ἄλλων ἀπασῶν μείζονα, ὅση τῆς
 Ῥώμης ἰλαττοῦσθαι δοκεῖ, ἢ τὸ δεύτερον τετάχθαι
 μείζονα καὶ πρώτην νομίζεσθαι. D

d Hæc vetus et vera lectio, nec aliam patitur
 sensu, aut structura orationis. Nam si *Quirini* legas,
 quod viro docto placuit, sententia corrumptur, et
 t Eoo ἀσυνάρτητος manet. Eoos ergo Quirites vocat
 cives Constantinopolitanos. Sequitur enim, si Con-

stantinopolis nova est Roma, ut incolæ Quirites
 dicantur.

e Byzantiis Euris spirat e proxima Calchedone.
 Calchidicum ergo dixit pro Calchedonio, ut Paulinus
 Natali xi :

Et quo Calchidicis Euphemia martyr in oris
 Signat virgineo sacratum sanguine litus.

Nam Calchedone passam esse S. Euphemia nemo
 nescit. Sic Apollonium Stoicum philosophum, Marcus
 et Lucii Cæsarium magistrum, alii Calchedonium appel-
 lant, ut Capitolinus in Marco, et Eutropius lib. VIII,
 alii Calchidicum, ut Eusebii interpretes Hieronymus
 in Chronico, et Cassiodorus in Fastis. Et Capitolinus
 idem in Antonino Pio Apollonium Calchide acutum
 ait, quod alii dicerent Calchedone. Aliud est Calchi-
 dicum a Calchide Eubœæ; aliud Calchidicum a Cal-
 chide seu Calchedone Bithyniæ. Quam quidem Chal-
 cedonem hodie scribunt omnes, et Græci Χαλκηδὼν,
 quo etiam modo scribendam censuit S. ephanus in
 voce Καρχηδών. Sed qui antiqua monumenta tractant,
 aliam in omnibus scripturam observant. Quarta
 denique ipsa synodus œcumenica in vetustissimis
 exemplaribus non Chalcedonensis, sed Calchedonen-
 sis nuncupatur. Et quod fidem præcipue facit, nun-
 quam aliter veteres nummi. Vidimus sane complu-
 res, **106** tum Cæsarianos, tum antiquiores alios :
 atque in his unum, in quo parte adversa caput est
 Apollinis, cujus templum in ea urbe fuisse testis est
 in Pseudomante Lucianus, in aversa tripus cum in-
 scriptione ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΩΝ, quæ ipsa eadem est in
 omnibus aliis. Calchedoniensium vero plurimi visun-
 tur, quorum alii Mercurium habent impressum, alii
 Lyram, alii Χορεύοντας, alii alia.

Itidem *Cheruci* pro *Ceruchi*. A nummis quoque nullum
 certum argumentum hic sumi potest, cum et in his
 variatum sit. In Thesaurò rei antiquarum Huberti
 Goltzii, in nummo Sabine Tranquillæ habes
 ΧΑΛΚΗΔΟΝΙΩΝ; in alio nummo ΧΑΛΚΕΔΩΝΩΝ; in
 nummo Annæ Faustinae ΚΑΛΚΗΔΟΝΩΝ. In Græcia
 ejusdem Goltzii exstat in duobus numismati us
 ΧΑΛΚΕΩΝΩΝ. Vide Harduini *Nummos antiquos*
 pag. 255. — BUNZIUS Sirmond. editor, præfat. a l
 tom. I, § 11.

1 Sic legendum, non *Chalcidici*, hic monet Sir-
 mondus. At Heribertus Rosweydeus in notis ad
 S. Paulinum, pag. 860. c Receptam, inquit, scri-
 ptionem tuentur omnes scriptores antiqui, et disertè
 Stephanus in Καρχηδών. Nec movere multum debent
 vetusta exemplaria, cum certo constet pleraque
 nomina quæ h adjunctum habent, diversimode scribi,
 et hæ sæpe transponi. Sic invenias etiam in vetustis-
 simis exemplaribus *Chartago* pro *Carthago*; item
Phyton pro *Python*; sic et *Cherintus* pro *Cerintus*;

Quam tamen angustam populus facit :^a itur in æquor
Molibus, et veteres tellus nova contrahit undas.
Namque Dicarchæa translatus pulvis arenæ
Intratis solidatur aquis, durataque massa
Sustinet advectos peregrino in gurgite campos.
Sic te dispositam, spectantemque undique portus,
Vallatam pelago, terrarum comoda cingunt.
Fortunata satis, Romæ partita triumphos.

291 Et jam non querimur, valeat divisio regni :
Concordant lancis partes, dum pondera nostra
Suscipis, æquasti. ^b Tali tu civis ab urbe
^c Procopio genitore micæ : cui prisca propægo
Augustis venit a proavis, quem dicere digno
Non datur eloquio, nec si modo surgat Averno
Qui cantu flexit scopulos, digitisque canoris
Compulsi auritas ad plectrum currere silvas,
Cum starent Hæbi latices, cursuque ligato
Fluminis attoniti carmen magis unda sitiret.
^d Huic quondam juveni reparatio credita pacis

^a De amplitudine ac frequentia urbis Constantinopolitanæ, ejusque ædificiis mari impositis, Zosimus lib. II. Historiæ. Sidonius moles illas pulvere Puteolano congestas fuisse significat, quem ad structuras quæ in aqua fiebant, transferri solitum docet Vitruvius lib. V, cap. 12, e regionibus quæ sunt a Cumis continuatæ ad promontorium Minervæ. Est autem pulvis Puteolanus similis arenæ. Ideo ἄμμον appellat Strabo, et juncta voce ἀμμοκονίον. Noster arenam Dicarchæam, id est Puteolanam. Puteolorum enim vetus nomen, Plinio teste, Dicarchia, Δικαρχία, quod poetis est Dicarchia, Dicarchis Petronio.

^b Constantinopolitanum domo fuisse Anthemium docemur etiam ex libello περὶ κτισμάτων XII. de ædificiis Constantinopolitanis : in quo legitur Anthemium, ædes suas Constantinopoli, cum inde discederet, consecrasse in iisque templum, geroconium et lavacrum condidisse. Sic enim habet : τὰ Ἀνθίμιον, οἶκος ἦν Ἀνθίμιον μαγίστρου ἐν τοῖς χρόνις Μαρκετιανοῦ τοῦ βασιλέως, ὃν ἔστηνεν ἡ πόλις, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην βασιλείᾳ ὁ αὐτὸς δὲ Ἀνθίμιος ἔκτισε τὸν οἶκον αὐτοῦ ναόν, καὶ γυροκομίον ἀντήριον, καὶ λουμα.

^c Patriciæ laudibus patris aviæque materni laudes subjungit. Pater fuit Procopius, regi sanguine oriundus, a Procopio nimirum Cæsar, cui de purpura et imperio cum Valente contentio : quem Juliani Augusti propinquum cognatumque Constantii fuisse, auctor est Marcellinus libro XXVI. At Idatius noster Procopii fratrem, non filium appellat Anthemium : *De Constantinopoli*, inquit, *a Leone Augusto Anthemius frater Procopii cum Marcellino, aliisque comitibus viris electis, et cum ingenti multitudine exercitus, copiosi ad Italiam Deo ordinante directus ascendit.*

^d A Procopio Anthemii patre pacem cum Persis renovatam ait : eundem, mox magistrum militum per Orientem creatum, atque patricium. Pacis descriptio tota est e Claudiano I in Stilicium. Idem enim argumentum. Pacis fœdus cum Persis sanxerat Stilico, sanxit et Procopius. Nam pax per illa tempora bis facta cum Persis. Primum a Theodosio magno cum Artaverxe, sive alius rex fuit, Richomere et Clearcho consulibus, anno Christi 384. Legationis Persicæ qua pacem a Theodosio postularunt, meminere Pacatus in panegyrico, Socrates lib. V, et Marcellinus comes consulibus superscriptis, et alii. Appendix ad Victorem : *Cum Persis quoque petiit pacem pepigit.* Illa est quam Stilico legatus composuit, **107** eleganterque et copiose describit Claudianus. Iterum a Theodosio minore cum Vararane rege, post acere ac multiplex bellum, iuta est Honorio XII Theodosio X^o cass., anno 420, ut adnotant

A Assyriæ : stupuit primis se Parthus in annis
Consilium non ferre senis : conterritus hæsit
Quisque sedet sub rege Satraps ; ita vinxerat omnes
Legati genius ; tremuerunt Medica rura,
Quæque draconigenæ portas non clauserat hosti,
Tum demum Babylon stetit sibi visa patere.
Partibus at postquam statuit nova formula fœdus,
^c Procopio dictante Magis ; juratur ab illis
Ignis et unda deus ; nec non rata pacta futura,
Illic divos testatur avos. Chaldæus in extis
Pontificum de more senex arcana peregit
Murmura ; gemmantem pateram rex ipse retentans,
Fudit thuricremis carchesia cernuus aris.
^e Suscipit hinc reducem duplicati culmen honoris,
Patricius, nec non peditumque equitumque magister,
B Præficitur castris, ubi Tauri claustra coercens,
Æthiopasque vagos belli terrore relegans,
Gurgite pacato famulum spectaret Orontem.
^b Huic socer Anthemius præfectus, consul et idem,

idem Socrates et Marcellinus. De hac loqui Sidonius nulla est controversia, cum Theophanes et Cedrenius Procopio auctore factam confirmant.

^c Vulgati hactenus, *Procopio dictante : magis juratur*, etc., nullo sensu. Locum interpunctione correctimus, nomine Magis reddito. Claudianus de pace Stilicis :

Thuris odorati cumulis, et messe Sa'æa
Pacem conciliant aræ, rituque juvencos
Chaldæo stravere Magi : rex ijse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque Beli
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.

C Magi enim Persarum erant theologi et sacerdotes, divinarum rerum periti et administrari : quod vocem ipsam sonare docet Porphyrius *περὶ ἀποχῆς τῶν ζώων*, lib. III : *Παρά μὲν γὰρ τοῖς Πέρσαις οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοί, καὶ αὐτοῦ θεράποντες, μάγοι μὲν ἰσχυροὶ, τοῦτο γὰρ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον σημαίνει ὁ μάγος.* In penultimo versu Claudiani *Belli restitui, pro belli.* Belum enim intelligit, quem ut deum municipem colebant Chaldæi, ut observant Minucius Felix in Octavio, et Sulpicius Severus Historiæ II.

^f Hos enim pro diis habuisse Persas compertum est. Herodotus Thalia : *Πέρσαις θεὸν νομίζουσαν εἶναι τὸ πῦρ.* Idem etiam eodem libro de aqua testatur, et Strabo lib. XV. Diogenes Laertius in proœmio operis sui. Sed præcipua ignis veneratio. Chrysolomus *Ἀνδριάντων IV* : *Θεὸς ἰσχυρὸς τῶν Πέρσαις νομίζεται τὸ πῦρ, καὶ τιμῶσιν αὐτὸ μετὰ πολλῆς θεραπείας οἱ βάρβαροι.* Inde sacra illorum *πυρσία* ; et apud Socratem et Evagrium in castris Isdigerdæ et Chosroæ regum *σεβαστῶν πῦρ*. Nam ignem in sacris foculis perpetuum circumferabant. Religionis originem ethnici scriptores Persæ ascribunt : nostri Nembrotæ Cham nepoti, ut Marius Victor lib. III in Genesis.

^e Procopius post fœdus Persicum magister utriusque militiæ, ac patricius factus est a Theodosio : quod testatur Theodosii ipsius lex 26 eod. Theod. de Erogatione annonæ militaris, cum inscriptione *Procopio magistro militum per Orientem*. Victore consule data, hoc est biennio post pacem. Magistri militum in Orientali imperio per dioceses a Theodosio magno divisi tres fuerunt per Orientem, per Thracias, per Illyricum. Dioceses Orientis caput Antiochia ad Orontem, fines vero, ut Marcellinus lib. XIV docet, a Tauri montis jugis ripisque Euphratis ad Nilum usque porrigebatur. Quare Æthiopum quoque fines attingebat. **108** Ita nec brevius, nec aptius a Sidonio comprehendi potuit tota administratio magistri militum per Orientem.

^b Maternus Anthemii Aug. avus fuit Anthemius.

292 Judiciis populos atque annum nomine rexit. A Nunc trepidulum tenero jaculum torquere lacerto,
Purpureos fortuna viros cum murice semper
Prosequitur, solum hoc tantum mutatur in illis,
Ut regnet qui consul erat; sed omittimus omnes.
Jam tu ad plectra veni, tritus cui casside crinis
Ad diadema venit; rutilum cui Cæsaris ostrum
Deposito thorace datur, sceptroque replenda
Nucrone est vacuata manus; cunabula vestra
Imperii fulsere notis, et præcæca tellus
Aurea converso promisit sæcula fetu.
Te nascente, ferunt, exorto flumina melle
Dulcatis cunctata vadis, oleique liquores
Ise per attonitas bacca pendente trapetas.
Protulit undantem segetem sine semine campus:

Et sine se natis invidit pampinus uvis.
Hibernæ rubuere rosæ, spretoque rigore
Lilia permixtis insultavere pruinis.
Tale puerperium quotiens Lucina resolvit,
Mos elementorum cedit, regniq; futuri
Fit rerum novitate fides; venisse beatos
Sic loquitur natura deos; cunctantis Iuli
Lambebant teneros incendia blanda capillos.
Astyages Cyro pellendus ¹ forte nepoti,
Iaguinis expavit diffusum vite racemum.
Præbuit intrepido mammæ lupa seta Quirino.
Julius in lucem venit, ^a dum laurea flagrat.
Magnus Alexander, nec non Augustus, habentur
Concepti serpente deo; Phœbumque, Jovemque
Divisere sibi: namque horum quæsiit unus
Cinyphia sub Syrte patrem: ^b maculis genitricis
293 Alter Phœbigenam sese gaudebat haberi,
Pœonii jactans Epidauria signa draconis.
Multos cinxerunt aquilæ, subitumque per orbem
Lasit venturas famulatrix penna coronas.
Ast hunc, egregii proceres, ad scœptra vocari
Jam tum nosse datum est, laribus cum forte patris
Protulit excisus jam non sua germina palmes.
Imperii ver illud erat; sub imagine frondis,
Dextra per arentem florebat omnia virgam.

At postquam primos infans exegerat annos,
Reptabat super arma patris: quanquam arcta terebat
Lamina cervicem, gemina complexus ab ulna,
Livida laxatis intrabat ad oscula cristis.
Ludus erat puero raptas ex hoste sagittas
Festina tractare manu, captosque per arcus
Flexa reluctantes in cornua trudere nervos.

præfectus et consul sub Arcadio: is nimirum, qui post mortem Arcadii totam imperii molem pro Theodosio adhuc impubere suis humeris sustinuit. *Μέγας Ἀθήμιος* Συριεῖο, τῶν τότε ἀνδρῶπων προνομώτατος; Socrati, multis et eximiiis laudibus ornatus a Chrysostomo epist. 147. Consulatum cum Stilicone gessit anno 405. Præfecturam per annos 13 continuavit.

^a De hoc prodigio in Julii Cæsaris ortu, qui præter Sidonium scribat, haud facile reperias. Neque tamen idcirco fidem minuan. Quam multa enim apud Sidonium sunt quæ alibi hodie non leguntur!

^b Hæc verba divelli a superioribus debent, ut cum sequentibus cohaereant, et ad Augustum referantur, uoa ad Alexandrum. De Olympiade enim Alexandri

¹ Veram scripturam esse *sorte*, ait Barthius *Advers.* pag. 874, significari quippe oraculum cujus me-

Inque frementis equi dorsum cum pondere conti
Indutas chalybum saltu transferre catenas,
Inventas agitare feras et fronde latentes
Quærere, deprensas modo claudere cassibus arctis,
Nunc torto penetrare veru; tum sæpe fragore
Laudari comitum, frendens cum bellua ferrum
Ferret, et intratos exirent arma per armos.
Conde Pelethronios, alacer puer et venator
Æacida, titulos: quanquam subjecta magistri
Terga premens, et ob hoc securus lustra pererrans
Tu potius regereris equo; non principe nostro
Spicula direxit melius Pythona superstans
Pæan, cum vacua turbatus pene pharetra,

294 Figeret innumeris numerosa volumina telis.

B Nec minus hæc inter veteres audire sophistas.

Mileto quod crete Thales vadimonia culpas,
Lindie quod Cleobule canis, modus optimus esto,
Ex Ephyra totum meditaris quod Periander,
Attice quodve Solon finem bene respicias ævi,
Priennæe Bia, quod plus tibi turba invalorum est,
Noscere quod tempus, Lesbo sate Pittace, suades,
Quod se nosse omnes vis ex Lacedæone Chilon.
Præterea didicit varias nova dogmata sectas,
Quidquid laudavit Scythiæ Anacharsis in arvis,
Quidquid legifero profecit Sparta Lycurgo,
Quidquid Erichtheis ^c Cynicorum turba volutat
Gymnasiis, imitata tuos Epicure sodales:

Quidquid nil verum statuens Academia duplex
Personat, arroso quidquid sapit ungue Cleanthes,

C Quidquid Pythagoras, Democritus, Heraclitusque

Deflevit, risit, tacuit; quocunque Platonis
Ingenium, quod in arce fuit, docet ordine terno.
Quæ vel Aristoteles partitus membra loquendi,
Argumentosis dat retia syllogismis.

Quidquid Anaximenes, Euclides, Archita, Zenon,
Arcesilas, Chrysippus, Anaxagorasque dederunt,
Socraticusque animus post fatum in Phædone vivus,
Despiciens vastas tenuato in cruce catenas,
Cum tremere mors ipsa reum, ferretque venenum
Pallida securo lictoris dextra magistro.

Præterea quidquid Latiaribus indere libris
Prisca ætas studuit, totum percurrere suetus:

Mantua quas acies, pelagique pericula lussit,

295 Smyrneas imitata tubas: quamcunque loquendi

D Arpinas dat consul opem; sine fine locutus

matre nemo scribit in corpore ejus relictam fuisse maculam a serpente ex quo conceperat. De Attia Augusti matre scripserat Asclepiades Mendesium, ex quo narrat Tranquillus cap. 95.

^c Si utriusque sectæ originem spectes, antiquior Epicuro Antisthenes Cynicorum parens; si dogmata, longe dissimillima, præcipue circa finem honorum. Quomodo ergo Cynici Epicureos sectati? Docet Augustinus 19 de Civitate, fuisse qui cum voluptatem cum Epicureis summum bonum prædicarent; Cynici tamen, quod eorum habitu et consuetudine uterentur, appellari solerent. De his loqui videtur Sidonius, de quibus et Origenes lib. xv in Exodum.

minit Herodotus. — BAUNIIUS Sirmont. editor præfat. ad tom. I, § 11.

Fabro progenitus, spreto cui patre polita
 Eloquii plus lingua fuit; vel quidquid in ævum
 Mittunt Euganeis Patavina volumina chartis:
 Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
 Quo genio Plautus, quo fulmine Quintilianus,
 Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.

His hunc formatum studiis, natalibus ortum;
 Moribus imbutum, a princeps, cui mundus ab Euro
 Ad Zephyrum tunc sceptrum dabat, cui nubilus atque
 Unica purpureos debebat nata nepotes,
 Elegit generum; sed non ut deside luxu
 Fortuna socieri contentus, et otia captans
 Nil sibi deberet: b comitis sed jure recepto
 Danubii ripas, et tractum limitis ampli
 Circuit, hortatur, disponit, discutit, armat.
 Sic sub patre Pius moderatus castra parentis,
 Sic Marcus vivente Pio, post jura daturi,
 Innumeralibus legionibus imperabant.
 Hinc reduci datur omnis honor, et c utrique magister
 Militiæ, consulque micat: conjuncta potestas
 Patricii, celerique gradu privata cucurrit
 Culmina conscenditque senum puer ipse curulem,
 Sedit et emerito juvenis veteranus in auro.

d Jamque parens divos; sed vobis nulla cupido

a Marcianus Augustus. Is enim filiam Anthemio desponderat. Evagrius lib. II, Ὁ Μαρκανὸς ὁ πρῶτος βασιλευσὶ τὴν οὐσίαν κατεγγύησε παῖδα. Ita fere omnes, cum de Anthemii creatione agunt, Marciani generum dicunt. Sidonius Euphemiam infra vocat, eamque unicam patri filiam fuisse docet, quod alii scriptores non produnt.

b Anthemium ait comitivæ insignibus ornatum fuisse, cum ad luendum Danubii litem missus est. Quod quidem non est intelligendum de comitiva Orientis, cui nihil est cum Danubii tractu commune. Sed qualis erat comitum rei militaris, qui cum primi ordinis comitiva militibus copiis prælici a principe solebant, et provinciarum ducibus æquabantur. Theodosius junior cod. de Comitibus rei militaris: *Eos, inquit, qui sub comitivæ primi ordinis dignitate peculiariter ad quamlibet provinciam vel provincias defendendas milite credito auctoritate nostri numinis destinantur, 109 ducibus adæquamus.* Erat is quasi gradus ad militum magisterium, ad quam postea provehebantur. Marcellinus lib. xxvi: *Equitius Illyricano præponitur exercitui, nondum magister, sed comes;* et post alia: *Valentinianus Equitio aucto magisterii dignitate repedare ad Illyricum destinabat.* Quomodo et Constantium, Bonifacium, Aetium, prius comites, deinde magistros fuisse legimus; et Anthemius noster post hanc expeditionem continuo utriusque militiæ magister creatus est.

c Ἀρχαῖως dictum, pro utriusque. Nam vetustissimi, teste Prisciano, omnem genitivum in ius desinentem i etiam littera terminabant. Cæcilius comicus: *Nulli alii rei, nisi amicitia eorum causa.* Afranius in Suscepta: *Adeo ut te satias caperet toti familiæ.* Poterat et utraque dici, antiqua etiam consuetudine, quam secutus est Fortunatus ad Bodegisilum: *de bonitate tua his est regionis utraque.*

d Sic optima exemplaria. Nec dubitandum quin ita scriptum sit a Sidonio. Nam vulgata editio, *paris divos*, ridicula est et nulli rei. Divos parens Marcianus post mortem dicitur, ut divos Julius, et divos Augustinus in nummis, et divos Trajanus in hoc antiquæ inscriptionis fragmento, quod paucis abhinc annis erutum est in agro Ricinensi:

DIVOS TRAJANUS,
 AUGUSTUS

A Imperii: longam diademata passa repulsam.
 Insignem legere virum, quem deinde legemem
 Spernere non posses; soli tibi contulit uni
 Hoc foriuna decus, quanquam te posceret ordo,
 296 Ut lectus princeps mage, quam videre relictus.
 Post socerum Augustum regnas; sed non tibi venit
 Purpura per thalamos, et conjunx regia regno
 Laus potius quam causa fuit; nam juris habenis
 Non generum legit respublica, sed generosum.
 Fallor, bis gemino nisi cardine rem probat orbis.
 Ambit te Zephyrus, rectorem destinat Eurus,
 Ad Boream pugnas, et formidaris ad Austrum.

Ante tamen quam te socium collega crearet,
 Perstrinxisse libet, quos Illyris ora triumphos
 Viderit, excisam quæ se e Valameris ab armis

B Forte ducis nostri vitio deserta gemebat.
 Haud aliter, cæsus quondam cum Cæpio robur
 Deditit Ansonium, subita cogente ruina.
 Electura ducem post guttura fracta Jugurthæ,
 Ultum Arpinatem Calpurnæ fœdera lixam
 Opposuit rabido respublica territa Cimbro.
 Ille primum ut vestras aquilas provincia vidit,
 Desiit hostiles confestim horrere dracones.
 Illic edomiti bello, prædaque carentes,

CONCESSA TUSCILI
 NOMINATI HEREDITATE
 REIPUB. RICINENSI
 BALNEUM ET PLATIAS

Sic infra de Marciano eodem,

.... patrio vestiri murice natam
 Gaudeat Euphemiam sidus divale parentis.

C Jam, inquit, defuncto sine mascula prole Marciano, imperium tibi ob conjugem ejus filiam debebatur. Sed tu regnandi minime cupidus, Leonem tibi præferri passus es, quo ipse postea non generis, sed virtutis prærogativa, in regni societatem vocare. Itacenus ergo gesta superstitis Marciano. Quæ sequuntur, ad Leonis tempora pertinent, ut duplex bellum Anthemii, Gothicum et Hunnicum.

e Belli Gothici auctor fuit Valamer Ostrogothorum rex, is qui cum Theodemire et Vindemire fratribus Attilam bel'o Gallico secutus, post ejus interitum sedes in Pannonia cum annuis numeribus obtinuit a Marciano. Quæ cum lentius deinde præstaretur a Leone, Illyricum pene totum, ut Jornandes in Geticis narrat, populando vastavit. Ideo populatores a Sidonio vocantur, 110 repressique Anthemii viribus dicuntur. Coactus tamen imperator consueta munera largiri, pacis obside Theodemiri filio Theoderico, qui Italiæ postea rex fuit, a Gothis dato, s b annum, ut ex Theoderici ætate quam Jornandes notat, conjicio, 462.

f Non quod dracones inter Romana signa non fuerint, sed quod eorum proprium ac princeps aquila. Nam, ut primum signum, Vegetio Renato teste, totius legionis aquila, sic dracones singularum cohortium. Atque ut in castris aquilifer, qui aquilam portabat, sic draconarii, qui dracones. Themistius oratione 6: Οὐ χρυσοῦς ἀέρος, οὐδὲ δράκοντες λεπτοῦν ὑφασμάτων; et Prudentius de militibus qui Christiani fiebant:

Cæsaris vexilla linquant, eligunt signum crucis,
 Proque ventosis draconum quæ gerebant palliis,
 Proferunt insigne lignum quod draconem subdidit.

Sidonius ipse in panegyrico Majorian:

.... jam textilis anguis
 Discurrit per utraque aciem,
 Romanam et Vandalicam.

Mox ipsi tua præda jaceat : se. I omittimus istos
 Ut populatores : * belli magis acta revolve.
 Quod bellum non parva manus, nec carcere fracto
 Ad gradiaturam tu Spartæ viucte parasti :
 Sed Scythicæ vaga turba plagæ, feritatis abundans,
 Dira, rapax, vehemens, ipsis quoque pœnitibus illic
 Barbara barbaricis, cujus dux Hormidac atque
 Civis erat, queis tale solum est, inurique, genusque.

† Albus Hyperboreis Tanais qua vallibus actus,
 Riphæa de caute cadit, jacet axe sub ursæ
297 Gens animis membrisque minax : ita vultibus

[ipsis

Infantum suus horror inest; consurgit in arcum
 Massa rotunda caput; geminis sub fronte cavernis
 Visus adest oculis absentibus; acta cerebri
 In cameram vix ad refugos lux pervenit orbes,
 Non tamen et clausos : nam fornice non spatioso,
 Magna vident spatia, et majoris luminis usum
 Perspicua in puteis compensant puncta profundis.
 Tum ne per malas exerescat fistula duplex,
 Obtundit teneras circumdata fascia nares,
 Ut galeis cedant. Sic propter prælia natos
 Maternus deformat anior, quia tensa genarum
 Non interjecto sit latior area naso.
 Cætera pars est pulchra viris; stant pectora vasta,
 Insignes humeri, succincta subilibus alvus.
 Forica quidem pediti media est, procerâ sed exstat,
 Si cernas equites, sic longi sæpe putantur,
 Si sedeant. Vix matre carens ut constitit infans,
 Mox præbet dorsum sonipes; cognata reare
 Membra viris, ita semper equo ceu fixus adhæret
 Rector. * Cornipedum tergo gens altera fertur,
 Illic habitat; teretes arcus, et spicula cordi;
 Terribiles certæque manus, jaculisque ferendæ

* Hunnici belli, quod Anthemio ducem adversus
 Hormidacem ad Serdicam in Dacia gestum est, memo-
 ria omnis apud alios auctores interiit. Falluntur
 enim qui cum Carolo S gonio bellum hoc esse putant,
 in quo Arnegisius magister militum cum Attila
 pugnans in Dacia Ripense occisus est, ut Marcellinus
 Comes et Jornandes narrant. Quis non videt de bello
 hic agi in quo dux hostium Hormidac, non Attila;
 magister militum Anthemius, non Arnegisius? Dis-
 crepant etiam tempora. Nam Arnegisius Theodosio
 vivente occubuit, Callepio et Ardabure consulibus;
 Anthemius vero Leone, ut dictum est, regnante hæc
 gesit.

† Comparanda hæc Hunnorum prosopographia
 cum iis quæ de illius gentis origine, forma, moribus-
 que scribunt Marcellinus lib. xxx, Zosimus l. b. iv,
 et omnium accuratissime Jornandes ex Prisco rhe-
 tore, Theodosii ad Attilam legato. Pleraque enim
 sunt Sidonii verbi- similima.

* Pessimè antea vulgati. Sed de hujus loci emen-
 datione jam monui ad epigramma 94 Ennodii. Aliæ,
 inquit, gentes equis subinde uti solent, hæc in illis
 habitat. Adeo enim in iis assidue erant Hunni, ut
 pedites nunquam cernerentur. Zosimus supra: *Ἐπι
 τῶν ἵππων καὶ διατρέμενοι καὶ καθύδοντες*. Marcellinus:
*Equis prope affixi funguntur muneribus consuetis. In
 ipsis quavis in hac natione pernox et perdius emit et
 vendit, cibumque sumit et porum; et inclinatus cervici
 angustis jumentis in altum soporem ad usque varietatem
 effunditur somniorum.*

† Belli aream in Dacia fuisse ostendit **111** ad Ser-

PATR. LVIII.

A Mortis fixa fides, et non peccante sub ictu,
 Edoctus peccare furor. Gens ista repente
 Erumpens, solidumque rotis transvecta per Istrum
 Venerat, et sectas inciderat orbita lymphas.
 Hanc tu directus ^d per Dacia rura vagantem
 Contrahis, aggredieris, superas, includis; et ut te
 Metato spatio castrorum Serdica vidit,

298 Obsidione premis; quæ te sic tempore multo
 In vallo positum stupuit, quod miles in agros
 Nec licitis, nec furtivis excursibus ibat.

Cui deesset cum serpe Ceres, semperque Lyæus,
 Disciplina tamen non defuit; inde propinquo
 Hoste magis timere ducem; sic denique factum est,
 Ut * socius tum forte tuus, mox proditor, illis
 Frustra terga daret, commissæ tempore pugnae :

B Qui jam cum fugeret, flexo pede cornua nudans,
 Tu stabas acie solus, te sparsa fugaci
 Exprobat ductore manus, te Marte pedestri
 Sudantem repetebat eques; tua signa secutus
 Non se desertum sensit certamine miles.

I nunc, et veteris profer præconia Tulli
 Ætas cana patrum, quod pulchro hortamine mendas
 Occulit refugi nulantia fœdera Meti.

Nil simile est, fallique tuum tibi non placet hostem.
 Tunc vicit miles, dum se putat esse juvandum :
 Illic vicit, postquam se comperit esse relictum.
 Dux fugit, insequeris : renovat certamina, vincis ;
 Clauditur, expugnans; elabitur, obruitis; atque
 Sarmaticæ paci pretium sua funera ponis.

Paretur, jussum subiit jam transfuga lethum,
C Atque peregrino cecidit tua victima ferro.

Ecce iterum, si forte placet, conflige vetustas.
 Hannibal ille ferox ad pœnam forte petitus,
 Et si non habuit jus vitæ, sine supremo

dicam urbem, quam a barbaris occupatam obsidione
 cinxit Anthemius. Serdicam Eusebius in Chronico,
 Itineraria, et synodi Nicænæ subscriptiones, Dacia
 urbem cum Sidonio faciunt; Socrates et Hermias
 Sozomeni, ubi de synodo Serdicensi agunt, Illyrici.
 Ptolemæus Thraciæ, quo etiam spectat et vetus in-
 scriptio, in qua Diogenes miles natione *Thrax, civitate
 Serdica*. Quæ quidem vera sunt omnia, quia
 Dacia magni Illyrici pars fuit, ut dicitur ad panegy-
 ricum Majoriani: unde et Serdicam Theodoretus
μητρόπολιν vocat *Δακίας ἐν Ἰλλυριοῖς*. Dacia rursus
 attributa fuit ora Thraciæ, qua Serdica olim conti-
 nebatur. Duplex enim fuit Dacia provincia. Vetus
 Trajani, trans Istrum; altera Aureliani, quam præ
 omnia revocatis cis Istrum militibus, in utriusque
 Mœsiæ et Thraciæ finibus constituit: quæ sola dei
 ceptis appellata est Dacia. Sed hanc porro in duas di-
 visam ex imperii Notitia liquet: Ripensem, quæ per
 prasidem regebatur; et Mediterraneam, in qua Ser-
 dica, quæ per consularem. Paulinus de obitu Nicetæ:

Et Getæ currunt, et uterque Dacus,
 Qui colit terras medio, vel ille
 Divitis tumulo bove pelleatus
 Accola ripæ.

* De transfuga socio Anthemii, qui ad Hunnos in
 ipsa pugna defecit, in tanta illius ætatis scriptorum
 paucitate nihil habemus. Ex Sidonio constat ab ipsis
 barbaris ex pacis fœdere captum fuisse. Ideo enim
 cum Hannibale confert, qui Romanis a Prusia rege
 defendendus erat, nisi veneno supplicium antevertisset.

Certe habuit mortis; quem carcus carcer et uncus,
Et quem spectabat fracturus guttura lictor,
Haudit Bebrycio eon tantior hospite virus.
299 Nam te qui fugit, mandata morte preceptus,
Non tam victoris perit quam iudicis ore.

* Nunc ades, o Pæan, lauro cui gryphas obuncos
Docta lupata ligant, quoties per frondea lora
Flectis penniferos hederis bicoloribus armos;
Huc converte chelyn; non est modo dicere tempus
Pythona extinctum, nec bis septena sonare
Vulnera Tantalidum, quorum tibi funera servat
Ean us, et æterno vivunt in carmine mortes.
Vos quoque, Castalides, paucis quo numine nobis
Venerit Anthemius, gemi i cum fœdere regni,
Pandite: pax rerum misit, qui bella gubernet.

Auxerat Augustus^b naturæ lege Severus
Divorum numerum; quem mox Oenotria casum
Vidit ut aerei de rupibus Apennini,
Pergit carulei vitreas ad Tibridis ædes,
Non galea conclu-sa genas, nec subtilis illi
Sirculus impactis lorica texuit hamis,
Sed nudata caput; pro crine racemifer exit
Plurima per frontem constringens oppida palmes,
Perque humeros teretes, rutilantes perque lacertos
Pendula gemmiferæ mordebant suppara bullæ.
Segnior incedit genio, venerandaque membra
Viticomam retinens bæuli vice flecxit ad ulmum:
Sed tamen ubertas sequitur; quacunque propinquat,
Incessu fecundat iter, comitataque gressum
Læta per impressas rotat vindemia plantas.

* Pars altera panegyrii, quæ imperii auspicia
continet, quam poetico genio pertractat. Fingit enim,
mortuo Severo, Italiam, cum principe careret, ad
Tiberis fontes venisse, ac rogasse ut Romæ persua-
deat, ut ad Auroram pergat, principemque ab ea petat;
Auroram vero Anthemium Romæ precibus concessisse.
Itaque horum omnium personas et congressus
poetico more describit.

^b Libius Severus (sic enim vocant veteres nummi)
post cædem Majoriani, Ricimeris opera imperium
tenuit ex A. D. XIII calend. Decemb. 461; deinde
quarto post anno ejusdem, ut fama erat, Ricimeris
dolo extinctus est XVIII calend. Septemb. Cassiodorus:
*Herminero et Basilisco coss. His consulibus, ut dicitur,
Ricimeris fraude Severus Romæ in palatio veneno
peremptus est. Alii sua morte functum tradunt, ut
Paulus diaconus lib. VI. Quod Sidonius quoque intel-
ligi voluit, cum naturæ legem mortuum ait: sive quod
ita crederet, sive ut Ricimerem Anthemii generum ab
ea nota vindicaret. Incidimus in brevem indiculum,
Justiniani temporibus scriptum, in quo principes
omnes ab Augusto quot annis regnarint, ubi et quo
genere lethi perierint, paucis explicatur. 112 De
Severo autem sic habet: Severus Romæ imperavit an-
nis 4, ibique religiose vivens decessit.*

* Duplex causa cur principem ab Oriente posci
velit. Una quod brevi atque inauspicato regno usi
sint indigenæ omnes, qui superioribus annis regna-
rant, Maximus, Avitus, Majorianus et Severus.
Altera, quod Ricimer, qui post Severi obitum per
interregnum rempublicam moderabatur, Genserico
solus resistere non possit. Quare mirandum ut
illinc imperator renuntietur, quid diu et feliciter regnet
Vandalosque coerceat.

^d Gensericus ex quo Carthaginem cepit, sed post
excessum præcipue Valentiniani, utriusque imperii

A Illic ingreditur Tiberini gurgitis antrum.
Currebat fluvius residens, et arundinis altæ
Concolor in viridi fluitabat silva capillo.

300 Dat sonitum mento unda cadens, licet hispida
[setis

Suppositis multum sedaret barba fragorem.
Pectore ructabat latices, lapsuque citato,
Sulcabat madidam jam torrens alveus alvum,
Terretur veniente dea, manibusque remissis
Remus et urna cadunt: veniæ tum verba paranti
Illa prior: Venio viduatam præsule nostro
Per te si placeat lacrymis inflectere Romam,
Expetat auroræ partes, fastuque remoto
Hoc unum præstet, jam plus dignetur amari.
Instrue quas quærat vires, orbique jacenti

B Quo poscat die orbe caput: quemcunque creavit
* Axe meo natum, confestim fregit in illo,
Imperii fortuna rotas: ^d hinc Vandalus hostis
Urget, et in nostrum numerosa classe quotannis
Militat excidium; conversoque ordine fati
Torrida Caucasos infert mihi Byrsa furores.
Præterea * invictus Ricimer, quem publica fata
Respiciunt, proprio solus vix Marte repellit
Piratam per rura vagum, qui prælia vitans,
Victorem fugitivus agit: quis suserat hostem
Qui pacem pugnamque negat? nam fœdera nul a
Cum Ricimere jactit: quem cur nimis oderit, audi.
Incertum crepat ille patrem, cum serva sit illi
Certa parens: nunc ut regis sit filius, effert
Matris adulterium; tum livet quod Ricimerem

C provincias assiduis incursionibus populari non desiit
tanta sui fiducia, ut interrogante aliquando nauclero,
ecquo vela dari juberet, respondiisse feratur, Quo
Deus impulerit. Ex quo nimirum patet, cur *pi-ata*
vagus Sidonio dicatur, et *hostis repentinus* Theodo-
rico regi apud S-natorem i Variar. 4, et *repentinus*
ejus incursum et fortuita deprædatio, cunctis littoribus
formidanda, Novellæ Valentiniani, quæ est 20 inter
Theodosianos. Quia igitur præter morem est, ut ab
Africa irruant Scythæ, hoc est Vandali et Alani, quos
alibi Caucasigenas vocat, hinc est quod ait:

Conversoque ordine fati
Torrida Caucasos infert mihi Byrsa furores.

Et carmine 23 eadem antithesi, Gensericum dixit:

Africanæ
Telluris Tanaiti unum rebellem.

D * Quod Ricimerem laudat Sidonius, Anthemii qui
generum illum asciverat gratiæ imputandum est.
Alioqui parum causæ habuit eum hominem amare, a
quo Avitum socerum purpura exutum memineral.
Erat is patricius et magister militum: vir, ut Jor-
nandes scribit, egrogus et in re bellica tum prope
singularis, sed qui nimia potentia barbaro ingenio
abusus est. Nam non solum Avitum imperio deiecit,
sed Majorianum occidit, et Severum, si vera fuit
fama, clam sustulit. Anthemium quoque socerum
ipsum bello adortus, Roma capta, necavit: nondum
scilicet a principum sanguine destitutus, nisi quadra-
gesimo ipse post soceri necem die interiisset. Mixtum
illi genus, sed regium utrinque, patre Suevo, matre
Gotha, Valliæ regis filia, eoque nobilior quam Gen-
sericus, qui Gundegiselo quidem rege, sed matre
serva spurcius natus est.

In regnum duo regna vocant : nam patre Suevus,
A genitrice Gethes ; simul et reminiscitur ille,
Quod Tartessiacis ^a avus hujus Vallia terras
Vandalicas turmas, et juncti Martis Alanos

301 Stravit, et occiduum texere cadavera Calpen.
Quid veteres narrare fugas, quid damna priorum ?

^b Agrigentini recolit dispendia campi.

Inde furit, quod se docuit satis iste nepotem

Illius esse viri, quo viso Vandale semper

Terga dabas : nam non Siculi illustrior arvis

Tu Marcelle redis, per quem tellure marique

Nostra Syracusis presserunt arma penates :

Nec tu ^c cui currum Curti superare, Metelle,

Contigit, ostentans nobis elephanta frequentem,

Grex niger albentes tegetet cum mole jugales,

Auctoremque suum celaret pompa triumphi.

^d Noricus Ostrogothum quod continet, iste timetur :

Gallia quod Rheni Martem ligat, iste pavori est.

Quod ^e consanguineo me Vandalus hostis Alano

Diripuit radente, suis hic ultus ab armis.

Sed tamen unus homo est, ne tanta pericula solus

Tollere, sed differre potest : modo principe nobis

Est opus armato, veterum qui more parentum

Non mandet, sed bella gerat ; quem signa moventem

Terra vel unda tremant, ut tandem jure recepto,

Romula desuetas moderentur classica classes.

Audiit illa pater, simul annuit ; itur in Urbem

Continuo ; videt ipse deam, summissus adorat,

Pectus et exertam tetigerunt cornua mammam.

Mandatas fert inde preces, quas diva secuta

Apparat ire viam : laxatos torva capillos

Stringit, et inclusæ laterunt casside turres.

Insula laurus erat : bullis hostilibus asper

Applicat a læva surgentem balteus ense.

302 Inseritur clypeo victrix manus ; illius orbem

Martigenæ, lupa, Tivris, amor, Mars, Illia, complent.

^a Valliæ regis de Vandalis Alanisque ad Tartessum et Calpen victoriæ ab Idatio et Isidoro repetendæ sunt. Narrat enim Valliam sub annum Christi 418 Vandalos Silingos in Bætica delevisse ; Alanos vero sic attrivisse, ut cum Vandalis qui **113** in Gallæcia Gunderico regi parebant, unum postea in regnum coaluerint. Nec dubium quin de his bellis loquatur Sidonius.

^b Cladis Siculæ, qua Genserius ipse a Ricimere in Agrigentino litore profligatus, illum Valliæ Vandalorum quondam victoris nepotem esse sensit, Avito ut reor imperantem. Missum enim ab Avito adversus Vandalos cum exercitu Ricimerem auctor est Priscus in excerptis legat onum. Cesam etiam Ricimeris comitis circumventionem Vandalorum multitudinem, quæ Carthagine cum 60 navibus solverat, inter Aviti res gestas adnotat Idatius.

^c Quidam, *Curium curru* : quod eandem habet sententiam. Primus elephantos de Pyrrho triumphans duxerat Curius Dentatus anno U. C. 427, sed paucos, quatuor duntaxat, ut docet Eutropius. At L. Metellus in triumpho quem de victis in Sicilia Pœnis egit anno U. C. 505, centum duxit et viginti, Livio auctore, ut est in Epitome 19, et Seneca de Brevitate vite cap. 14. *Idem*, inquit, *narrabat Metellum victis in Sicilia Pœnis triumphantem unum omnium Romanorum ante currum 100 et 20 captivos elephantos duxisse*. Vicit ergo Curii currum Metellus ; nec Curii modo, sed aliorum, quotquot postea triumpharunt.

A Fibula mordaci refugas a pectore vestes
Dente capit ; micat hasta minax, quercusque troæpis
Curva tremit, placidoque deam sub fascæ fatigat.

^f Perpetuo stat planta solo, sed fascia primos
Sistitur ad digitos, retinacula bina colurnis
Mittit in adversum vincio de fornice pollex,
Quæ stringant crepidas, et concurrentibus ausis
Vinculorum, pandas texant per crura catenas.
Ergo sicut erat liquidam transvecta per æthram,
Nascentis petiit tepidos Hyperionis ortus.

Est locus oceani, longinquis proximus Indis,
Axe sub Eoo, Nabathæum tensus in Eurum,
Ver ubi continuum est, interpellata nec ullis
Frigoribus pallescit humus ; sed flore perenni
Picta peregrinos ignorant arva rigores.

B Halant rura rosæ, indescritosque per agros
Fragrat odor : violam, cytisum, serpylla, ligus rani,
Lilla, narcissos, casiam, colocasiam, calthas,
Costum, malobatrurn, myrrhas, opobalsama, thura,
Parturiunt campi, nec non pulsante senecta,
Hinc rediviva petit vicinus cinnama phœnix.
Illic domus Auroræ rutilo crustante metallo,
Baccarum præfert læves asprata lapillos.

Diripiunt diversa oculos, et ab arte magistra,
Hoc vincit quodcunque vides ; sed conditur omnis
Sub domina præsentem decor, nimioque rubore
Gemmarum varios perdit, quia possidet, ignes.
Fundebat coma pexa crocos, flexoque lacerto

303 Latea depressus comebat tempora pecten.

Fundebant oculi radios, color igneus illis,

C Non tamen ardor erat : quamvis de nocte r. cussa
Excepti soleant sudorem fingere rores.

Pectora his cingunt zonæ, parvisque papillis

Invidiam facit ipse sinus : pars extrema pepili

Perfert puniceas ad crura rubentia rugas.

Sic regina sedet solio ; sceptri vice ^g dextram

^d Barbarorum terror est Ricimer. Quod enim Ostrogothi per Noricos in Italiam, Franci, aliæque gentes Germanicæ per Rhenum in Gallias non irrumpunt, ejus metu continentur.

^e Alanos unum in gentem cum Vandalis in Hispania coaluisse jam dictum est. Quare una in Africam trajecerunt : quod notat Possidius in Vita S. Augustini ; et Genserius, ac posterius, Vandalorum simul Alanorumque reges appellati : ut apud Victorem Vitensium, in præcepto Hunerici ad episcopos orthodoxos, cujus hæc est inscriptio : *Rex Hunerici Vandalorum et Alanorum universis episcopis homousianis* ; itemque in edicto quod legitur lib. III. Inde ergo videre est, cur consanguineos et juncti Martis Alanos cum Vandalis, Romanæque direptionis socios dicat.

^f Solea. Genus illi colurnorum describit quod in antiquis statuis videre est : in quo, ut Gelli verbis utar, plantarum calces tantum infine teguntur, cætera nuda, et teretibus habenis vincia sunt. Solum ergo pro solea posuit, ut Plautus, Martialis, aliique. Fornicem vero, pro parte dexera, et cavo pedis opposita, quam lib. VIII. epist. 11, cameram dixit, fasceata pariter calceamenta describens, in quibus vinculorum concurrentibus ansulis, *reflexa ad crura per vinculorum concurrentibus ansulis, reflexa ad crura per vinculorum concurrentibus ansulis*. Sunt tamen codices qui non *foruice*, sed *fonuice* legant.

^g **114** Auroræ faciem sceptri vice tribuit : quod ex vetere consuetudine ductum est. Nam cum læva piugebatur : unde *λαμπαδῆρος*, quoque appellata

Lamædis hæta replet : nox adstat proxima divæ,
Jam refugos conversa pedes, ac pone tribunal
Promit lux somnum vix intellecta cacumen.
Ilinc Romam liquido venientem tramite cernens,
Exsiluit propere, et blandis prior orsa loquolis.

Quid, caput o mundi, dixit, mea regna revisis :
Quidve jubes? Paulum illa silens, atque aspera miscens
Mittibus, hæc cœpit : Venio (desiste moveri,
Nec multum trepida) non ut mihi pressus Araxcs
Imposito sub ponte fluat, nec ut ordine priseco
Iudæus Ausonia potetur casside Ganges ;
Aut ut tigrifeq; pharetrata per arva Niphatis
Depopuletur ovans Artaxata Caspia consul.

^a Non Pori modo regna precor, nec ut hisce lacertis
Frangat Hydaspæas aries impactus Erythras.
Non in Bactra feror, nec committentia pugnas
Arsacias non quæro domus, nec tessera castris
In Ctesiphonta datur : totum hunc tibi cessimus axem,
Et nec sic mereor nostram ut tueare senectam?
Omne quod Euphratem Tigrimque interjacet, olim
Sola tenes : res empta mihi est de sanguine Crassi :

304 Ad Carras pretium scripsi, nec inulta remansi,
Aut perit sic emptus ager : si fallo, probasti

^b Ventidio inaciæ Sapor ; nec sufficit istud :
Armenias P. ntumque dedi, quo Marte petitum,
Dicat Sylla tibi ; forsân non creditur uni :
Consule Lucullum. Taceo jam Cycladas omnes.
Acquisita meo servit tibi Creta Metello.
Transcripsi Cilicas : hos Magnus fuderat olim.
Adjeci Syriæ, quos nunc moderaris, Isauros :
Hos quoque sub nostris domuit Servilius armis.
Concessi Ætolos veteres, Acheloiæque arva,
Transfudi Attalicum male credula testamentum.
Epirum retines ; tu scis qui debeat illam
Pyrrhus ; in Illyricum specto te mittere jura,
Ac Macetum terras : et habes tu, Paule, nepotes.
Ægypti frumenta dedi ; mihi vicerat oliin
Leucadiis Agrippa fretis. Judæa tenetur

eoque habitu passim cernitur in antiquis monumen-
tis. Ovidius v Fastorum :

Postera cum roseam pulsus Hyperionis astra
In natut nis lamæada tollet equis.

Et Sidonius ipse carmine 9 Indos dixit :

Auroræ face civica perustes.

^a Sic legendum censui, non *Pharii*, ut in vulgatis.
Regnum Pori ultra Hydaspem erat : in cujus ripa,
ut Curtius lib. viii narrat, victus est, prohibere transi-
tu frustra conatus Alexandrum. Verum Erythras
Jonicas, Bœoticas, Ætolicas legimus : Hydaspæas,
hoc est Indicas, nusquam. Erythraeos enim Bacchi
triumphos Martialis, Erythraeos gemmas et smarag-
dos Claudianus et alia alii, non ab urbe aliqua, sed
ab Erythraeo mari, quod Indiam alluit, nuncuparunt.
At Sidonius urbis nomen esse existimavit, easque
Hydaspæas, sagittiferas, tepidas Erythraeos appellare
solet, ut a cæteris distinguat.

^b Ita libri omnes. Atqui Parthorum regi quem oc-
cidit Ventidius, non Sapor, sed Pacoro nomen fuit.
Sed Sapor Sidonio dici potuit quivis rex Parthorum,
ut Arsaces. Ita enim in Panegyrico Aviti legitur in
optimis mss., *Parthicus ultro restituit mea signa Sa-
por*, cum restituerit Phraates. Pacorus Orodis filius

A Sub ditone tua, tanquam tu miseris illuc
Insignem cum patre Titum. Tibi Cypria merces
Fertur : pugnaces ego pauper laudo Catones,
Dorica te tellus, et Achaici jura tremiscunt,
Tendis et in bimarem felicitia regna Corinthum :
Dic : Byzantinus quis rem tibi Mummius egit?
^c Sed si forte placet veteres sopire querelas,
Anthemium concede mihi ; sit paribus istis
Augustus, longumque Leo ; mea jura gubernet
Quem petii ; patrio vestiri murice natam
Gaudet Euphemiam sidus divale parentis.
Adjice præterea privatam ad publica fœdus.
Sit socer Augustus genero Ricimere beatus ;

305 Nobilitate micant : est vobis regia virgo,
Regius ille mihi ; si concors annuis istud,

B Mox Libyam spectare dabis : circumspice tædas
Antiquas, par nulla tibi sic copula præsto est.
Proferat hic veterum thalamos discrimine parios
Græcia, ni pudor est : reparatis Pisa quadrigis
Suscitet Cœnuomum, natæ quem fraude cadentem
Cerea destituit resolutis axibus obex.

Procedat Colchis prius agnita virgo marito
Crimine, quam sexu ; spectet de carcere circi
Pallentes Atalanta procos, et poma decori
Ippomenis jam non pro solo colligat auro.
Dejanira tuas Acheloiis gymnade pinguis
Illustret tædas, et ab Hercule pressus anhelio
Lassatum foveat rivis rivalibus hostem.
Quantumvis repetam veteris connubia sacelli,
Transcendent hic heroas, heroidas illa.

C Hos thalamos, Ricimer, virtus tibi pronuba poscit
Atque Dionæam dat Martia laurea myrtum.
Ergo age : trade virum non otia pigra soventem,
Deliciisque gravem ; sed ^d quem modo nauticus urit
Æstus, Abydenique sinus, et Sestias ora
Hellepontiacis circumclamata procellis :
Quas pelagi fauces non sic tenuisse vel illum
Crediderim, cui ruptus Aëtos, cui remige Medo

illo ipso die quo ante annos 15 Crassum ad Carras
per Surenam occiderat, a Ventidio ipse cæsus est.
Quare Crassianam cædem Pacori cæde pensatam ait
Florus lib. iv, 9.

^e Pro tot, inquit, Romani juris provinciis, quas
imperio Constantinopolitano transcripsi, principem
mihi Anthemium concede : Euphemiam filiam, ejus
uxorem Augustam videat divus Marcianus : adde et
Ricimeris nuptias cum filia Anthemii. Quæ omnia ex
aliis Sidonii locis nota, præter nomen Euphemie,
quod huic uni loco debemus. De hac tamen Hub.
Goltzius antiqui nummi profert inscriptionem, in qua
Fl. Marciana Augusta vocatur ; quod si verum est,
Fl. Euphemiam Marcianam appellatam oportuit.
Cæterum ex Anthemio et Euphemiam nati sunt, præter
incerti nominis filiam quæ Ricimeri nupsit, tres filii,
Marcianus, Romulus et Procopius, de quibus multa
Theodorus Lector in Collectaneis, Malchus Sophista
in Byzantiacis, et Candidus Isauros lib. ii Historiarum.

^d Significat Anthemium, quo tempore ad imperium
accitus est, Helleponticæ classi **115** præfuisse,
quam in ejus freti portubus habere solebant impera-
tores Orientis. Erant enim et classes aliæ toto illo
mari ad varios usus dispersæ, ut Carpathia. Selen-
cena, Alexandrina, quarum mentio in legibus Au-
gustis.

Tu gita silvosam currebant v'la per Alpem.
 Næc Lucullanis si hæc freta cincta caruis,
 Segnis ad insignem sedit cum Cyzicon hostis;
 Qui cogente fame, cognata cadavera mandens,
 Vixit morte sua. Sed quid inæa vota retardo?
306 Trade magis. Tum pauca refert Titonia conjux:
 Du. age, sancta parens, quanquam mihi maximus

[usus

Invicti summique ducis, dum mitior exstes,
 Et non disjunctas melius moderemur habenas.
 Nam si forte placet veterum meminisse laborum,
 Et qui pro patria vestri pugnaret Iuli,
 Ut nil plus dicam, prior hinc ego Memnona misi.

Finierant: geminas junxit concordia partes,
 Electo tandem potitur quod principe Roma.
 * Nunc aliquos voto simili vel amore, vetustas
 Te legisse crepa, nunquam non invidia summis
 Emeritisque viris. Brenni contra arma, Camillum
 Profer ab exsilio: Cincinnatoque securus
 Expulso Cæsone refer, flentemque parentem
 A rastris ad rostra roga, miseroque tumultu
 Pelle prius quos victa petas; si ruperit Alpes
 Pœnus, ad afflictos condemnatosque recurre.
 Improbus ut rubeat Barchina clade Metaurus,
 Multatus tibi consul agat: qui millia fundens
 Hasdrubalis, rutilum sibi cum fabricaverit ensem,
 Concretum gerat ipse caput; longe altera nostri
 Gratia iudicii est: scit se non læsus amari.

At mea jam nimii propellunt carbasa flatus.
 Siste, Camæna, modos tennes, portumque petenti
 Jam placido sedeat mihi carminis anchora fundo.
 Attamen, o princeps, ^b quæ nunc tibi classis et arma
 Tractentur, quam magna geras, quam tempore parvo,

* Hoc nomine Anthemium opponit et præfert ali-
 quot Romanis ducibus antiquis, quod nulla prius, ut
 illi, læsus injuria ad imperium evectus sit. Nam L.
 Cincinnatus in mœnore ob Cæsionis filii exsiliium ver-
 sabatur, quando ad dictaturam bellumque contra
 Æquos gerendum vocatus est. M. Camillus Ardeæ
 exsulabat ipse, cum adversus Brennum dictator ii
 creatus est. M. Livius Salinator (his enim est qui con-
 sul ii Hasdrubalem Pœnorum ducein ad Metaurum
 vicit et interfecit) ex priore consulatu reus publico
 iudicio damnatus multatusque fuerat. Quæ singula
 exponit Livius lib. iii, 5 et 27.

^b Adversus Vandalos: ut auxilio esset Basilisco,
 quem Leo cum amplissima classe in Africam miserat
 contra Gensericum. Quin Anthemium hoc maxime
 consilio imperatorem designatum, destinatumque Ro-
 manam, auctor est Procopius in Vandalicis lib. i, ubi
 de hac Basilisci expeditione multa. De Anthemianæ
 vero successu Idatius noster his verbis: *Expediit ad
 Africam adversus Vandalos ordinata metabularum com-
 mulatione et navigationis importunitate revocatur.*

* Alterum consulatum optat Ricimeri, qui priorem
 jam gesserat anno 459, tertium Anthemio, qui secun-
 dum tunc inibat.

^d Solemnia publicæ manumissionis, quæ a consuli-
 bus magistratum ineuntibus celebrabantur: quam
 propterea solemnitatem consulatus appellat Honorius
 imp. l. 43 cod. Theod. de Infirmis iis quæ sub ty-
 rannicis gesta sunt; et Cassiodorus in formula consu-
 latus inter alia consulum munia recenset, *solvere
 famulos juço servili.* Ut igitur Anthemium hoc loco
 Sidonius, sic Julianum Libanius, Momeritium Mar-
 cellinus, Honorium atque Eutropium Claudianus,

A Si mea vota Deus produxerit, ordine recto,
 " Aut genero bis mox, aut te ter consule dicam.
 Nam modo ^d nos jam festa vocant, et ad Ulpia poseunt
307 Te fora, donabis quos libertate Quirites,
 Quorum gaudentes exceptant verbera mala,
 Perge, pater patriæ felix, atque omine fan-cto
 Captivos vinciture novos, absolve vetustos.

CARMEN III.

PANEGYRICI * EDITIO AD PETRUM.

Quid faceret lætas segetes, quod tempus amandum
 Messibus, et gregibus, vitibus, atque apibus,
 Ad Mæcenatis quondam sunt edita nomen:
 Hinc, Maro, post audes arma virumque loqui.
 At mihi Petrus erit Mæcenas temporis hujus,
 Nam samæ pelagus sidere curro suo.

B Si probat, emittit: si damnat, carmina celat,
 Nec nos rhonchisono rhinocerote notat.
 I liber, hic nostrum tuatur, crede, pudorem.
 Hoc censore etiam displicuisse placet.

CARMEN IV.

PRÆFATIO PANEGYRICI DICTI ^f MAJORIANO AUG.

Tityrus ut quondam patulæ sub tegmine fagi
 Volveret inflatos murmura per calamos,
 Præstitit afflicto jus vitæ Cæsar et agri,
 Nec stetit ad tenuem celsior ira reum:
 Sed rus concessum dum largo in principe laudat,
 Cælum pro terris rustica musa dedit.

308 Nec fuit inferius Phœbeia dona referre:
 Fecerat hic dominum, fecit et ille deum:

C Et tibi, Flacce, acies Bruti Cassique secuto,
 Carminis est auctor, qui fuit et veniæ.
 Sic mihi diverso nuper sub Marte cadenti,

Heraclianum Honorius lege citata, initio consulatus
 servos manumissis testatur. Marcellinus lib. xxii:
*Mamertino consule calendis Januariis ludos edente,
 manumittendi: ex more inductis per admissionum pro-
 ximum.* Claudianus in Eutropium l. 1:

Libertatemque datorus,
 Quam nondum meruit, scandit sublimæ tribunal.

* Carmen hoc male hactenus Anthemii panegyrico
 adnectebatur, quasi ad illum pertineret; cum perti-
 neat ad panegyricum Majoriani, cujus magistro epi-
 stolarum Petro ejus editionem nuncupat. Quare illi
 præmittitur, sicut carmen ad Priscum Valerianum in
 antiquis libris præponitur panegyrico Aviti, cujus est
 editio. Panegyricus Anthemii editionis epigrammate
 caret, sicut omnes Claudiani.

116 ^f Avito Aug. post aliquot mensium interre-
 gnum successit Majorianus, anno Christi 457. Pro-
 ximo dehinc anno consulatum de more gessit, Alpi-
 nusque aspera bieme cum ingenti exercitu superatis,
 Lugdunum venit, quam urbem paulo ante in potesta-
 tem suam receperat. Adventantem Sidonius hoc pa-
 negyrico excepit, cum veniam ab eo, ut est in præ-
 fatione, hostilis societatis jam impetrasset. Hoc igitur
 est discrimen hujus panegyrici et reliquorum, quod
 alii duo calendis Januariis ad celebranda consulatus
 auspicia dicti: hic vero alia occasione, et sub anni
 finem; cum adhuc tamen consul esset Majorianus.
 ut excusari nequeat Carolus Sigonius, qui biennio
 post dictum scripsit ad annum 460. Nam clare Sido-
 nius:

Imperium, ait, jam consul habet.

Jussisti placido victor ut essem animo,
 Serviat ergo tibi servati lingua poeta,
 Atque meæ vitæ laus tua sit pretium.
 Non ego mordaci fodiam modo dente Maronem,
 Nec civem carpam, terra Sabella, tuum.
 Res minor ingenio nobis, sed Cæsare major :
 Vivcant eloquio, dummodo nos domino.

CARMEN V.

PANEGYRICUS JULIO VALERIO MAJORIANO AUGUSTO DICTUS.

Concipe præteritis, respublica, mente triumphos :
 Imperium jam consul habet, quem purpura non plus
 Quam lorica operit, cujus diademata frontem
 Non lux sed lege tegunt, meritisque laborum
 Post palmam palmata venit : decora omnia regni
 Accumulant fasces, et ^a princeps consule crescit.
 Personat ergo tuum cælo, rure, urbibus, undis,
 Exsultans Europa sophos, quod rector habetis,
 Victor qui fueras : fateor, trepidaverat orbis,
 Dum non vis vicisse tibi, nimioque pudore
 Quod regnum mereare doles, tristisque repulsa

309 Non moderanda subis, quæ defendenda putasti.

^b Sederat exserto bellatrix pectore Roma
 Cristatum turrita caput, cui pone capaci
 Casside prolapsus perfundit terga capillus.
 Lætitiam cen-ura manet, terrorque pudore
 Crescit, et invita superat virtute venustus.
 Ostricolor pepili textus, quem fibula torto
 Mordax dente vorat : tunc quidquid mamma refundit
 Tegminis, hoc patulo concludit gemma recessu.
 Hinc fulcit rutilus spatioso circite lævum
 Umbo latus : videas hic crasso fusa metallo
 Antra Rheæ, semperque lupam, quam fauce relecta
 Blandiri quoque terror erat, quanquam illa vorare

^a In panegyrico Aviti :

Emerita trabecis diademata cresunt.

Imperatores enim, cum cæteras dignitates infra se
 ducerent, consulatus tamen infulus non solum fortunæ
 suæ congruere, sed nomini quoque Augusto, ut
 Valentinianus in Novella ad Sporadium loquitur, decus
 addere existimaverunt. Ideo hunc solum ex omnibus
 assumebant. Claudianus in Eutropium 1 :

Hunc accipit unum
 Aula magistratum : vobis patribusque recurrit
 Hic æternus honos.

Ithanius rhetor in Julianum : *Μόνη γὰρ ἦδε τιμῶν καὶ βασιλείας ἡρμοσα τὴν γῆν.* Julianus ipse in oratione Eusebii Augusti : *Ὅτι ἐιδιώτης, οὕτε βασιλεύς· ἴσθι ἢ γῆσιν, ὅς οὐ ζῆλωτὸν ἐνόμιζεν ὑπάτος ὀνομασθῆναι.* Claudianus idem in Silicium 2 :

Titulumne levem parvique decoris
 Credimus, Augusti quo se decorare latentur?

^b Romæ prosopographia, elegans imprimis, **117**
 et quæ Claudianæ in consulatu Olybrii et Probiti,
 ad cujus exemplum efficta videtur, parum debeat.
 Porro panegyrici hujus partes præcipuæ sunt duæ,
 quarum alteram fere occupat Africa oratio Romanum
 exorantis, ut Majorianus adversus Gensericum ultor
 veniat : alteram poeta ipse suapte ex persona lo-
 quens. In illa Majoriani laudes ex iis ducit quæ imperium
 antecesserunt ; in hac reliqua persequitur ad
 adventum usque Lugdunensem.

A Martigenas et pieta timet ; pars proxima Tibrim
 Exprimit ; hic scabri fusus sub punice topi.
 Proflabat madidum per guttura glauca soporem.
 Pectus palla legit, quam neverat Iliæ conjux,
 Lipienti quæ juncia toro vult murmura lymphis
 Tollere, et undosi somnum servare ariti.
 Ista micant clypeo ; cuspis trabe surgit eburna,
 Ebria cæde virum : propter Berlona tropeum
 Exstruit, et quercum captivo pondere curvat.

Consurgit solium saxi, quæ cæsa rubenti
 Æthiopum de monte cadunt, ubi sole propinquo
 Nativa exustas afflavit purpura rupes.
 Jungitur hic Sinuus, Numadum lapis additur isthic
 Antiquum mentibus ebur : post caute Laconum
 Marmoris herbosi radians interviret ordo.

B Ergo ut se mediam solio dedit, advolat omnis
 Terra simul ; tum quæque suos provincia fructus

310 Exposuit : fert Indus ebur, Chaldæus ammoniam
 Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus,
 Atthis mel, Phœnix palmas, Lacedæmon olivum,
^c Arcas equos, Epirus equas, pecuaria Gallus,
 Arma Chalybs, frumenta Libys, Campanus laccinum,
 Aurum Lydus, Arabs guttam, Panchaia myrrham,
 Pontus castorea, blattam Tyrus, æra Corinthus.
 Sardinia argentum, naves Hispania defert,

^d Fulminis et lapidem ; scopulos jaculabile fulgur
 Fucat, et accensam silicem secunda maritat
 Ira deum : quoties cælum se commovet illic,
 Plus ibi terra valet. ^e Subito flets Africa nigras
 Proculcavit lacerata genas, et cernua fro tem

C Jam male secundas in vertice fregit aristas.
 Et sic orsa loqui est : Venio pars tertia mundi,
 Infelix felice uno, famula satus olim
 Hic prædo, et dominis extinctis, barbara dudum

^c Vulgati, *Argos* ; sed veterum librorum consensus
 Sidonium *Arcas* scripsisse persuadet. Alioqui lau-
 datur etiam equi Argolici, ut Arcadici. Strabo lib. viii :
 "Ἐστὶ δὲ καὶ τὸ γένος τῶν ἵππων κρείττονον τὸ Ἀρκα-
 δικόν, καθάπερ καὶ τὸ Ἀργολικόν." Et Homero *Ἄργος*
ἰππόδοτον dicitur, ἵππιος Ἄργος Euripidi, *aprim equi* :
Argos Horatio.

^d Cerauniam gemmam. Claudianus in laude Serenæ :

Pyreneique sub antris
 Ignea fulmineis legere ceraunia Nymphæ.

Solinus Polyhistoris cap. 36, et Isidorus Originum
 16, non in Pyrenæi jugis, sed in Lusitania legi tra-
 dunt. Duo enim faciunt genera cerauniorum : unum
 quod Carmania mittit, crystalli simile, quod splendet
 tamen cæruleo, et sub dio positum splendorem rapit
 sideram ; alterum e Lusitania Hispaniæ lituoribus,
 cui color est prope rubentis. Alludit Ruricius lib. ii,
 epist. 14 Ceraunia : *Ut possis, inquit, secundum nomen
 suum cum illa beatorum turba vera splendere ceraunia,
 et vocabuli tui auctor existere.* Nomen inde, quod
 alibi quam in locis *κεραυνῶν*, id est fulmine, tactis, non
 inveniatur.

^e Africae icon et oratio, quæ non parum etiam habet
 e Claudiani Gildoniaci. Ibi queritur illa se a Gildone
 oppressam ; hic a Genserico, qui Vandalis in Africa
 imperans, barbara, ut ait, sceptrâ tenebat ; nobilibus
 honoratæque, quod Prosper et Victor observant,
 præcipue infestus. Romam etiam tricanio ante hæc
 captam suis opibus spoliatat.

Sceptra tenet tellure mea, penitusque fugata
 Nobilitate furens, quod non est, non amat hospes.
 O Latii sopite vigor tua moenia ridet
 Insidiis cessisse suis : non concutis bastam ?
 Non pro me vel capta doles ? tua nempe putantur
 Surgere fata malis, et celsior esse ruina.
 Sed melius, quo terror abit : jam vincere restat
 Si pugnas, ut victa soles. ^a Porsenna superbum
 Tarquinium impingens, complexit milite Thusco
 Janiculum quondam ; sed dum perumpere portas
 Obsidione parat, totam te pertulit uno
 Coclitis in clypeo ; presserunt millia solum
 Multa virum, pendente via ; nec ponte soluto
311 Cum caderet, cecidit. Rex idem denique morte
 Admonitus scribæ didicit sibi bella moveri,
 Non solum cum bella forent ; mox pace petita,
 In regnum rediit, non tam feriente fugatus,
 Quam flagrante viro : steterat nam corde gelato
 Scævola, et apposito dextram damanaverat igni,
 Plus felix peccante manu, cum forte satelles
 Palleret, constante reo, tormentaque capti
 Is fugeret, qui tortor erat. Brennum tremisti
 Post melior : quodcumque tuum est, quodcumque vo-

[caris

Jam solus Tarpeius erat ; sed reppulit unus
 Tum quoque totam aciem, Senones dum garrulus anser
 Nuntiat, et vigilat vestrum sine milite fatum.
 Me quoque (da veniam, quod bellum gessimus olim)
 Post Trebiam Cannasque domas : Romanaque tecta
 Hannibal ante meus, quam nostra Scipio vidit.
 Quid merui ? fati cogor tibi bella movere,
 Cum volo, cum nolo : trepidus te territat hostis,
 Sed tutus claudente freto, velut hispidus alta
 Sus prope tesqua jacet, claususque cacuminat albis
 Os nigrum telis gravidum, circumlatrat ingens
 Turba canum, si forte velit concurrere campo :
 Ille per objectos vepres tumet atque superbit,
 Vi tenuis, fortisque loco, dum proximus Eia
 Venator de colle sonet : vox nota magistri
 Lassatam reparat rabiem : tum vulnera cæcus
 Fastidit sentire furor. Quid prælia differs ?

^a Quod Porsennæ, Brenno, Hannibali quondam accidit, ut a Romanis post maximas clades terroresque profligarentur, idem nunc Genserico eventurum spondet, si Majorianus in eum arma convertat : quasi in fati sit illum, quod ait, venturum excidio Libyæ, tertiumque ex ea post Scipiones cognomen relaturum.

^b Urbs est Pannoniæ II, in qua et Sirmium provinciae caput. Acincus eadem, non *Acinthus* scribitur etiam apud Marcellinum, et in itinerariis, atque in Notitia, in qua et Acincenses milites sub magistro equitum per Gallias. Jam hoc quoque certum est, Illyrici nomen p̄terioribus sæculis imperii, **118** non unius in Hadriatici maris ora provinciae finibus, ut olim, clausum fuisse ; sed ad plurimas circumquaque provincias pertinuisse : quod magnum Illyricum est Ausonio epigrammate 1. Festi Rufi ævo 17 provincias complectebatur ; post etiam 19, quarum alix post imperii divisionem quæ in Notitia describitur, hoc est post Arcadii et Honorii tempora, Illyrico Oc-

¹ Barthius *Advers.*, pag. 4626, sic scribi vult : *Germani plus morte (nefas!) nam alioqui absonum dictu esse, plus nefas facere pro majus scelus perpe-*

A Quid mare formidas, pro cujus sæpe triumphis
 Et cælum pugnare solet ? Quid quod tibi princeps
 Est nunc eximius, quem præscia sæcula clamant
312 Venturum excidio Libyæ, qui tertius ex me
 Accipiet nomen ? debent hoc fata labori,
 Majoriane, tuo : quem cur conscendere classem,
 Ac portus intrare meos, urbemque subire,
 Si jubeas, cuplam, paucis ex ordine labor.

Fertur Pannoniæ qua ^b Martia pollet Acincus,
 Illyricum rexisse solum cum tractibus Istri
 Hujus avus ; nam Theodosius quo tempore Sirmi
 Augustum sumpsit nomen, per utramque magistrorum
 Militiam, ad partes regni venturus eoas,
 Majorianum habuit. Latiis sunt condita fastis
 Facta ducis : quoties Scythicis illata colonis

B Classica presserunt Hypanim, Peucemque rigentem
 Monte salutatis irrisit fixa pruinis ?
 Hunc socerum pater hujus habet, vir clarus, et una
 Culmine militiæ semper contentus, ut unum
 Casibus in dubiis junctus sequeretur amicum.
 Non semel oblati tentavit fascibus illum
 Aetio rapere aula suo ; sed perstitit ille
 Major honoratis : cœpit pretiosior esse,
 Sic pretio non capta fides ; erat ille quod olim
 Quæstor consulibus, tractabat publica jure
 Æra suo, tantumque modum servabat, ut illum
 Narraret rumor jam rebus parcere nati.
 Senserat hoc sed forte ^c ducis jam livida coeijux ;
 Angeri famam pueri, suffusaque bili,
 Coxerat internum per barbara corda venenum.

C Illic explorat cælum, totamque vo'ris
 Percurrit mathesim numeris, interrogat umbras,
 Fulmina rimatur, fibras videt, undique gaudens
313 Secretum rapuisse Deo : sic torva Pelasgum
 Colchis in aplustri steterat trepidante marito :
 Absyrtum sparsura patri, ¹ facturaque cæsi
 Germani plus morte nefas, dum funere pugnat,
 Et fratrem sibi tela facit : vel cum obruit ignem
 Taurorum, plus ipsa caleas, textique trementem
 Frigida flamma virum, quem defendente veneno
 Inter flagrantem perhibent alsisse juveneos.

cidentalibus attributæ sunt, ut Noricum, Pannoniæ, Dalmatia : alix Orientali, ut Mœsia superior, Dacia, Macedonia, Epirus et alix, quas in eadem Notitia videre est. Non male ergo Sidonius Pannoniam in Illyrico locat. Sed Majoriani magistri militum potestas extra Illyrici etiam fines porrigebatur. Hypanis etenim fluvius Scythiæ, et Peuce insula Istri ostiis in Mœsia inferiore adjacens, ad Thraciæ dioceseos provincias pertinent, non ad Illyricianas. Nondum videlicet magistri militum a Theodosio divisa fuerat potestas : qui prius, Zosimo teste, lib. iv hanc ita distinxit, ut alius in Illyrico, alius in Thracia militum magister esset, cum unus antea omnibus præesset.

^c Aetii uxor. Nec temere conficta, quæ de illius Majorianum juvenem odio dicuntur, quasi timeret ne is præterito filio principatum consequeretur. Revera enim Gaudentio filio imperium parabat Aetius.

trare. — BAENIUS Sirmond. editor, præfat. ad tom. I, § 41.

Ergo animi dudum impatient, postquam audit isti
Imperium et longum statui, laniata lacertos
Ingreditur qua strata viri, vocemque furem
His rupit. Secure jaces oblite tuorum,
O piger, et mundo princeps (sic sæcula poscunt).
Majorianus erit; clamant hoc sidera signis,
Hoc homines votis: isti quid sidera quero,
Fatum aliud cui fecit amor? nil fortius illo.
Et puer est cupidus nunquam, sed parcus habendi.
Pauper adhuc jam spargit opes, ingentia suadet
Consilia, et sequitur; totum quod cogitat, altum est.
Urget quod sperat: ludum si forte relexam,
Consumpsit, quidquid jaculis fecisse putaris,
Istius una dies: tribus hunc tremuere sagittis
• Anguis, cervus, aper; ^b non sic libravit in hostem
Spicula, qui nato serpentis corpore cincto,
Plus timuit, dum succurrit, dum iactibus iisdem
Interitum vitamque daret, stabilemque teneret
Corde tremente manum, totamque exiret in artem
Spe propiore metus, dans inter membra duorum
Unius mortem: libeat decernere cæstris,
Cessit Eryx Siculus, simili nec floruit arte

314 Sparta, Therapuzæ pugilem cum gymnade pin-
[guem

• Stratus Bebrycis Amycus suspexit arenis.
Qui vigor in pedibus? frustra sibi natus Ophelte
Sicaniam tribuit palmam, plantasque superbas
Haud ita per siccam Nemeen ^d citus extulit Arcas,
Cujus in Ætolo • volitantem pulvere matrem
Horrui Hippomenes, multo qui cespite circi.
Contemptu præmissus erat, cum carceris antro
Enicuit pernix populo trepidante virago,
Nil toto tactura gradu, cum pallidus ille
Respiceret medium post se decrescere campum,
Et longas ad signa vias, flatuque propinquo
Pressus in hostili jam curreret anxius umbra,

* Hæc iterum commemorat carmine 13. exstat-
que de eadem re vetus distichum lib. IV epigram-
matum, quod Pithæus Sidonii ipsius esse conje-
ctabat:

Cervus, aper, coluber, non cursu, dente veneno
Vitarunt ictus, Majoriane, tuos.

^b Alcon hic Cretensis: de quo et Phalero filio Ma-
nilius v Astronomico, et Valerius Flaccus Argonau-
ticon I. Nec minus eleganter Græcus poeta Antholo-
giæ lib. VI, 11.

Παῖδα πατήρ ἄλκων ὁλοῶ σφρυγγθέντα δράκοντι
Ἀθήσας, δειλὴ τόξον ἔκαμψε χειρὶ.
Θηρὸς δ' οὐκ ἀνάμαρτος, διὰ στόματος γὰρ ὁ στός
ἤϊεν τυτθῷ βαιὸν ὑπερβῆ βρέφους.
Πανσάμενος δὲ φόνου, παρά δρυὶ τῆδε παρέτραν
Σῆμα καὶ εὐτυχίης θῆης καὶ εὐστοχίης.

• Contrario sensu vulgati, *stratum Amycum*. Amy-
cus enim is est qui pugilis Therapuzæ, seu Lacedæ-
monii Pollucis vires suspexit, cum ab eo prostratus
esset, qui cæteros vincere solebat.

^d Parthenopæus Atalantæ, de qua mox. filius ex Mila-
nionne. *Arcada Parthenopæum* vocat etiam Statius,
cursuque in Nemea silva victorem facit libro VI The-
baidos: et **119** Apollodoros lib. III belli Thebani
luces enumerans, Παρθενοναῖος Μελανίωνος Ἀρκᾶς:
*Parthenopæus Milanionis filius, Arcas. De quo iterum
post alia, γέννησε δὲ ἐκ Μελανίωνος Ἀταλάντη Παρθε-*

A Donec ad anfractum metæ jam jamque relictus
Concita ter sparsæ fregit vestigia pomo.
Qui videt hunc equitem, Lædæum spernit alumnum,
Ac juvenem Sibeneboæ tuum, cui terga vetustas
Pænnati largitur equi, Lyciamque Chimæram
Quæm superasse refert, vulnus cum sustulit numm
Tres animas: vitam tum si tibi fata dedissent,
Majoriane ferox, vetuisses Castora frenos,
Pollucem cæstus, Alconem spicula nosse,
Bellrophontæis insultaturus opimis.
Si clypeum capiat, vincit Telamone creatum,
Qui puppes inter Græcias, contra Hectoris ignem,
Ipsam etiam insidi classem defendit Ulyxis.
Missile si quanto jaculetur pondere quaris,
Sæpius insertæ trepidans nec fasce Camillæ
B Excussit telum Metabus, pro turbine tanto
Stridula Pelidæ per Troilon exiit ornus:

315 Nec sic heroum tardantem busta Creontem
Atticus Ægides rupit Marathonide quercu:
Nec sic intortum violatæ Phœbados ultrix
In Danaos fulmen jecit, cum Græcia Trojæ
Noctem habuit, similemque facem, fixusque Capharæ:
Cautibus inter aquas flammam ructabat Oifeus.

Parva loquor: quid quod quoties tibi bella genu-
[tur,

Discipulus non miles adest? et fingit alumnum,
Æmulus econtra spectat? quod viceris odit,
Et quos vincis amat: totus dormitat ad isum
Magnus Alexander, patris quem gloria torsit.
Quid faciam infelix? nato quæ regna parabo,
C Exclusa sceptris Geticis, respublica si me
Præterit, et ^f parvus super hoc Gaudentius hujus
Calcatur fati? istum jam Gallia laudat,
Quoque per Europam est: rigidis hunc ablit undis,
Rhenus, Arar, Rhodanus, Mosæ, Matriona, Sequana,
[s Lædus,

νοπαῖον. ὃς ἐπὶ Θήβας ἰσπρατεύσατο. *Genuit ex Mila-
nionne Atalanta Parthenopæum, qui Thebanam expedi-
tionem secutus est.*

* Atalantam. Antea *Martem* legebatur, nullo sensu.
Itaque certa est et necessaria, licet unius tantum et
alterius, nec optimorum codicum, emendatio. Filii
occasione matrem commemorat, ut et Statius eodem
loco:

D Nota parens cursu: quis Mænalæ Atalantæ
Nesciat egregium decus, et vestigia cunctis
Indeprehensa prociis?

^f Filiorum Aetii, quorum quidem memoria exstat,
alter de avi materni nomine Carpilio appellatus est.
Aetii namque uxor incerti nominis, filia fuit Carpi-
lonis ex comite domesticorum, ut auctor est apud
Gregorium Turon. Frigeridus. Sidonius Gothicum
illi regni sanguinis stirpem fuisse significat; alio-
qui exclusam se a sceptris Geticis non quereretur.
Alter Gaudentius, de quo hic sermo, avo item sed
paterno cognominis. Aetio enim pater fuit Gauden-
tius, comes et magister equitum, quem Prosper in
Galliis a militibus occisum notat. Hunnicæ legationis
qua functus est Carpilio filius, testis est Priscus in
excerptis legationum, et Senator i Variar., 4. Gau-
dentium vero hunc Urbe captam in Africam cum Val-
entiniani filibus abductum a Gensericō narrat
Idatius.

^e In hoc elenchō fluviorum Galliæ, quos Majoriani

Clitis, Elaris, Atax, Vachalis, Ligerimque bipe ni
Excisum per frusta bibit; cum a bella timentes
Defendit Turonos, aberas: post tempore parvo
Pugnastis pariter, Francus qua^b Cloio patentes
Atrebatum terras pervaserat: hic coeuntes
Claudebant angusta vias, arcuque subactum
Vicium Helenam, flumenque simul sub tramite longo
Artus suppositis trabibus transmiserat agger.
Illic te posito, pugnabat ponte sub ipso
Majorianus eques: fors ripæ colle propinquo,
Barbaricus resonabat hymen, Scythicisque choreis
Nubebat flavo similis nova nupta marito.

316 Hos ergo, ut perhibent, stravit; crepitabat ad

[ictus

Cassis, et oppositis hastarum verbera thorax
Arcebat squamis, donec conversa fugatus
Hostis terga dedit: plaustris rutilare videre
Barbarici vada festa tori, conjectaque passim
Fercula, captivasque dapes, cirroque madente
Ferre coronatos redolentia sarta lebetes.
Illic increscit Mavors, thalæmque refringit
Plus ardens Bellona faces; rapit esseda victor,
Nubentemque nurum, non sic Pholoetia monstra,
Atque Pelethronios Lapidatas Semeleius Evan
Miscuit, Æmonias dum flammant orgia matres,
Et Venerem Martemque cient, ac prima cruentos
Consumunt ad bella cibos, Bacchoque rotato
Pocula tela putant, cum crudescente tumultu
Polluit Æmathium sanguis Centauricus Othrim.
Nec plus nubigenum celebrentur jurgia fratrum.

expeditionibus lustratos ait, pauci sunt qui non statim agnoscantur. Nam Elaris sine dubio noster est Elaver, Cæsaris Commentariis notissimus, qui per Arvernorum plana decurrens, collectis utriusque aliquot annibus, in Ligerim paulo infra Nivernum evoluit. Ledus in Septimania e Cemmenis montibus per Volcas Arecomicos et Montem Pessulum in mare Gallicum decurrit. De Cliti unica est controversia: in qua plerique Papyrio Massono assentiuntur, qui Clanum Pictonum esse docuit. Olitis certe Theodulfi Aurelianensis, de quo aliis placuit, in hunc locum, nisi luxato versu, recipi non potest.

^a Timebant, opinor, a vicinis Armoricis, qui ad libertatem jam dudum, ut ex Zosimi lib. vi patet, aspirantes, aut Romanos armis appetebant ipsi, aut appetebantur: ut quo tempore bellum adversus illos, Aetio absente, Hunnis auxiliantibus gessit Litorius, ut est in panegyrico Aviti, sub annum, ut ostendimus, 438.

^b Ita liber unus: quod certe aptius videtur **120** quam quod in aliis: *Pugnastis pariter Franci, qua Cloio*. Francicum autem hoc bellum, in quo ab Aetio et Majoriano cum Clodione rege pugnatum est, plerique omnes ad Felicem et Taurum consules, Christianique annum 427 referri volunt; quod eo anno Prosper et Cassiodorus partem Galliarum propinquam Rheno quam Franci occuparant, Aetii comitis armis receptam tradant. Verum qui potuit Majorianus tunc adesse, et tam acriter dimicare, qui 30 post annos in hoc suo consulatu juvenis erat? Deinde prior illa expeditio ad Rhenum, hæc nostra ad Atrebatos et Helenam vicium, cujus nunc quoque in pago Atrebatensi ad Caucium omnem vestigia restant; nam Hedinum Vetus vocant. Certius ergo, hæc gesta videri post annum Christi 445, quo tempore narrant cum

A Hic quoque monstra domat, et rutili quibus arce cerebri
Ad frontem coma tracta jacet, nudaque cervix
Seturum per damna nitet, tum lumine glauco
Albet aquosa acies, ac vultibus undique rasis,
Pro barba tennes perarantur pectine cristæ.
Strictius assutæ vestes proceræ coercent
Membra virum; patet iis altato tegmine poplites,
Latus et angustam suspendit balteus alvum.
Excussisse citas vastum per inane bipennes,
Et plagæ præscisse locum, clypeosque rotare
Ludus, et intortas præcedere saltibus hastas,
Inque hostem venisse prius: puerilibus annis
Est belli maturus amor; si forte premanitur

317 Seu numero, seu forte loci, mors obruit illi s,
Non timor; invicti perstant, animoque supersunt

B Jam prope post animam. Tales te teste fugavit,
Et laudante viros: quisnam ferat? omnia tecum,
Te sine multa facit; ^d pugnant pro principe multi,
Quam timeo ne jam iste sibi; si regna tenebit,
Huic vincis, quodcunque domas; nil fata relinquunt
Illic medium: percussor enim si respuis esse,
Servus eris; certe recto si tramite servat
Sidera Chaldæus; novit si gramina Colchus,
Fulgura si Thuscus, si Thessalus elicit umbras,
Si Lyciæ sortes sapiunt, si nostra volatu
Fata loquuntur aves, doctis balatibus Hammon
Si sanctum sub syrte gemit, si denique verum
Phœbe, Themis, Dodona canis, post tempora nostri
Julius hic Augustus erit. Conjunctus amore

C Præterea est ^e juveni grandis quem spiritus armat

Gregorio et Sigeberto Annales nostri, Clodione e Thoringorum finibus egressum, prostratis Romanis qui cis Rhenum erant, in Carbonariam silvam venisse, Tornacum et Cameracum urbes, aliaque mox omnia ad Somonam usque fluvium occupasse. Constat enim urbes illas Atrebatum agris proximas esse. Quare cum in hos quoque postea pervaderent Franci, ab Aetio inhibitos, et hac quam Sidonius laudat victoria repressos conjicit.

^c Graphica veterum Francorum descriptio; qua non solum oris habitum cultumque omnem persequitur, proceræ corpora, rutilos crines, cæsius oculos, pronas in frontem tonso occipiti comas, tennes raso vultu barbas, vestes strictas et singulos artus exprimentes, nudos poplites, latos balteos; sed propria etiam eorum arma, pugnandique modum, et infractos bellis animos commemorat. Armorum genera Franci eadem tribuit Agathias lib. ii, secures scilicet et breves hastas, quas *anconas* vocabant. Dictæ et secures ipsæ ab eorum usu *franciscæ*, ut notat Isidorus, et Gallici Annales in Clodovæi rebus ostendunt. Bellicam vero Francorum virtutem asserit et Julianus imp., qui bellicosissimos Germanorum Francos et Saxones facit in encomio Constantii, de Magnentio loquens, in cujus castris utriusque militabant: *Ἰκxο-λούθου δὲ αὐτῶ κατὰ τὸ ξυγγενὲς σύμμαχοι προθυμώτατοι φράγχοι καὶ Σάξονες, τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰππὸν καὶ τὴν Ἑσπερίαν θαλάτταν ἰδόντων τὰ μαχημώτατα.*

^d Locus antea obscurus vitio interpunctionum. Pugnans, inquit, omnes pro principe: pro se jam pugnat Majorianus, ut pote princeps futurus. Quod si princeps futurus est, jam illi serviunt omnes viciorum tæ.

^e Ricimeri, Valliæ, ut in Anthemiano dictum est, regis Gothorum ex filia nepoti.

Regis avi : quo te vertas ? ad culmina mundi
Ilic fatum fert, ambo animum : consurge, simul-
[que

Aggredere ignaros ; neutrum mactare valebis,
Si jubeas utrumque mori ; sed nocte dolosas
Blanditias mihi, ferro tamen iste petatur.
Quid loquor incassum ? nihil est quod tanta cavemus,
Ut regnet, victurus erit. Commotus in iras

• Aetius, sic pauca refert : Compece furentis
Impia vota animi ; mortem mandare valebo
Iusontis, taceam nostri ? quisquamne precatur
Ut sine criminibus crimen fiat bene nasci ?
Ad poenam quis fata vocet ? tua viscera ferro

Majoriane petam ? Phœbus si nocte refulget,
318 Luna die, duplex ponto si planstra novatur
Parrhasis, Atlantem Tanais, si Bagrada cernit
Caucason, Hercinii memoris si stipite lintris

Texta Nabathæum pro Rheno suleat Hidaspem,
Si bibit Hispanus Gangem, tepidisque ab Erythris
Ad Tartesiacam venit Indus aquator Iberum :
Si se Pollucia perfundit sanguine Castor :

Thesea Pirithoi, Pyladem si stravit Oreste
Vel furibunda manus, raperet cum Taurica sacra
Matricida pius. Sed ne sprevisse dolorem

Forte tuum videar, vivat, caratque parumper
Militia : heu nobis potuit, nisi triste putasses,
Fortunam debere suam. Sic fatum, et illum
Rure jubet patri suos amare labores,

Fatorum currente rota, quo disceret agro
Quid possessorem maneat, quos denique mores
Jus civile paret, ne solam militis artem
Ferret ad imperium. Suspenderat illicet arma

Emeritus juvenis, sterilis jejunia terræ
Vomere fecundans, sic quondam consule curvo
Vertebas campos, paulum sui pace sequestra
Classica laxasses, fortis cui læva regebat

Stivam post aquilas, humi dum juncta camino
Victoris fumum hiberet palmata bubulci.

• Principis interea gladio lacrymabile fatum
Clauserat Aetius : cujus quo tutius ille
Magna Palatinis conjungeret agmina turmis,
Evocat hunc precibus ; sed non se poena moratur
Sanguinis effusi ; numerum collegerat ergo,

• Quem occidi suadebat uxor, sat's habuit Aetius
Majorianum militia privare, domumque remittere :
121 unde in aulam postea, mortuo Aetio, evocatus
est a Valentiniano. Ita salutem illi fuit, quod ejus exitio
parabatur.

• Cæsus est a Valentiniano Aetius anno 454, se-
quenti anno Valentinianus ipse ab Aetii familiaribus.
Jam tum ergo regnare, inquit, poterat Majorianus.
Sed felicitatis fuit tantisper differri, ne illo regnante
a Vandalis Roma caperetur. Fuit et gloriæ imperium a
Majoriano prius restitui quam suscipi. Nam Cæsares
plerique relictum sibi ab aliis solum occupant, hic
novum quodammodo post varias clades fecit, ut olim
Vespasianus.

• Genserici : quem amplius metuendum negat, ut
qui luxu cum suis, tanquam Hannibal ad Capuam,
jam fractus et enervatus, sola Afrorum militum vir-
tute nitatur. Hoc enim est quod queritur Africa, in se
armari viscera sua, se parere quos patiat. Aliter
aliis visum sentio, qui hæc ad Bonifacii prodigionem

A Non animam populi ; ferri mala crimina ferro
319 Solvit, et in nostram plus concidit ille ruinam
Jam tunc imperium præsentis principis aurea
Volvebant bona fata colu ; sed publica damna
Invidiam fugere viri : quicumque fuerunt

Nomen in Augustum lecti, tenuere relictum
Cæsaribus solum : postquam tu capta laboras,
Ilic quod habet fecit. Trajanum Nerva vocavit
Cum pignus jam victor erat ; Germanicus esset
Ut titulis, meritis fuerat ; res ordine currit,
Ilic ambit famam, quisquis sic incipit. Olim
Post Capreas Tiberi, post turpia numina Cai,
Censuram Claudii, citharam thalamosque Neronis,
Post speculi immanis pompam, quo se ille videbat
Ilic turpis, quod pulcher Otho, post quinta Viteli

B Millia, famosi ventris damnata baratro ;
Ilic titulis princeps lectus, similique labori
Vespasianus erat. • Sed ne fortasse latronis
Me clausam virtute putes, consumpsit in illo

Vim gentis, vitæ vitium : Scythicam feritatem
Non vires sed vota tenent, spoliisque potitus
Immensis, robur luxu jam perdidit omne,
Quo valuit dum pauper erat ; mea viscera pro se

In me nunc armat ; læceror tot capta per annos
Jure suo, virtute mea ; secundaque poenis
Quos patiar pario ; propriis nil conficit armis,
Cætilis, Numidis, Garamantibus, Autololisque

• Arzuge, Marmarida, Pnyllo, Nasamone timetur
Segnis, et ingenti ferrum jam nescit ab auro.
Ipsi autem color exsanguis, quem crapula vexat,

C Et pallens pinguedo tenet, gæuaque perenni
320 Pressus acescentem stomachus non explicat
[auram.

Par est vita suis : non sic Barchæus optimam
Hannibal ad Capuam parit, cum fortia bello
Inter delicias mollirent corpora Baiaæ
Et se Lucrinis qua vergit Gaurus in undas,
Brachia Massylus jactaret nigra natator.

Atque ideo hunc dominum saltim post sæcula tanta
Ultorem mihi redde, precor, ne dimicet ultra
Carthago Italiam contra. Sic fata, dolore
Ingemuit, lacrymisque preces adjuvit obortis.

• Ilic hæc Roma refert. Longas succinge querelas,

D referunt, et ad filios Genserici, quorum jugum alii
quando passura sit. Sed de quibus loquatur, ostendit
Libycarum gentium enumeratio quæ sequitur.

• Arzugum regionem Orosius eandem ait fuisse
cum Tripoli provincia, in qua Leptis est Magna :
Quamvis, inquit, Arzuges per longum Africæ litem
generaliter dicantur. Quod sane verius puto ; cum
Arzuges a Tripolitani perpetuo distingui videam, ut
in synodo Africana can. 16 et 19, et ab Augustino
epist. 48, qui interiores ad meridiem esse docet, hæc
est, in limite ipso Africæ. Publicola Augustino epist.
153 : In Arzugibus, ut auidivi, decurioni qui limiti
præest, vel tribuno solent jurare barbari, jurantes per
dæmones suos, qui ad deducendas bastagas pacti fue-
rint. In Aurelii vero episcopi Carthaginiensis epistola
contra Cœlestium et Pelagium Azuritana provincia
legitur pro Arzugitana.

• Africæ precibus Roma ita respondet, ut ventu-
rum ad ipsam liberandam Majorianum spondeat, sed
visendam ei prius Galliam esse, quæ ab interitu Va-

O devota mihi : vindex tibi nomine divum
Majorianus erit ; sed paucis pauca retexam.
• Ex quo Theodosius communia jura fugato
Reddidit auctoris fratri, cui guttura fregit
Pot in se vertenda manus, mea Gallia rerum
Ignorator adhuc dominis, ignarique servit.
Ex illo nullum perit, quia principe clauso,
Quodquid erat miseri diversis partibus orbis,
Vastari solemne fuit : quæ vita placeret,
Cum rector moderandus erat? contempta tot annos
Nobilitas jacuit : pretium respublica furti
Retulit invidiam. Princeps hæc omnia noster
Corrigit, atque tuum, vires ex gentibus addens,
Ad bellum per bella venit ; nam maximus isse est,
Non pugnasse labor : terminus cur tempora verbis?
Pervenit, et vincit. Tali sermone peractum
Concilium est, verbisque deæ famulante metallo,
Aurea concordēs traxerunt fila sorores.

Hos me, quos cecini, Romæ Libyæque labores
321 Vota hominum docuere loqui ; b jam tempus
[ad illa

Ferre pedem, quæ fanda mihi vel Apolline muto
Pro Masis Mars vester erit. Consenderat Alpes,
Rætorumque jugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alamannus,
• Perque Cani quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum novies dimiserat hostes :
Jamque magister eras, Burconem dirigit illo,
Exigua comitante manu ; sed sufficit istud,
Cum pugnare jubes ; certa est victoria nostris

Valentiniani junioris per annos 66 legitimum principem
nullum viderat : ubi tacite Honorii, et Plac. Valentiniani
sæcordiam insinuat, qui Ravennæ fere mœnibus
inclusi, barbaræ provincias lacerantibus omnia
pessumdederunt, cum alter ob inertiam, alter ob
relaxam moderatoribus egerent.

• Ita superius, et Cl.udianus passim, metri causa ;
vetus inscriptio Constantinopoli supra Auream portam :

Hæc loca Theodosius decorat post fata tyranni.
Aurea sacra gerit qui portam construit auro.

122 Theodosii auctor est Gratianus, a quo imperium
acceperat : auctoris frater Valentinianus, cui
regulam qui fregit Arbogastes, idem sibi postea, cum
Eugenio tyrannum victus a Theodosio, mortem conscivit,
septimo fere post anno quam Valentinianus a
Maximo fugatus imperio per Theodosium restitutus
fuerat. Auctores ergo dicti, qui vel generis, vel
opum et honoris parentes aliis fuissent. Sic Hadriani
auctorem Trajanum appellat Spartianus, Juliani
Constantium Senatus apud Marcellinum lib. xxi per quos
ad imperium evecti fuerant. Sidonius ipse Apollinarem
avum auctorem suum vocat in epistola quæ ejus
epitaphium continet. Panegyristes vetus in Gene-
thiaco Maximiani. *Itidemque, Maximiane, Hercules
laus auctor, cum inter homines esset, terras omnes et
monstra pacavit.* Ita enim legi debet. Auctorem Maxi-
miani Herculeum facit, ut paulo ante Diocletiani Jovem,
quod ab illis orti videri voluerint. Symmachus denique
lib. x, epist. 22 et 57, cum Theodosii ejusdem
auctorem commemorat, ejus patrem intelligit Theodosium
comitem, quem Africanum et Britannicum
ducem nominat, ob bellicas lauros quas ab utraque
gente retulerat. Verum hic generis auctor Theodosio,
imperii Gratianus.

• Hæc pars altera panegyrici, in qua redit ad partes
suas præta, et reliqua Majoriani gesta, postquam

A Te mandasse acies ; peragit fortuna triumphum
Non populo, sed amore tuo ; no'o agmina campo
Quod mittis paucos ; felix te respicit iste
Eventus belli : certatum est jure magistri,
Augusti fato. ^d Nuper post hostis aperto
Errabat lenus pelago ; simul ordine vobis
Ordo omnis regnum dederat, plebs, curia, miles,
Et collega simul. Campanam flantibus austris
Ingrediens terram, securum milite Mauro
Agricolam aggreditur ; pinguis per transtra sedebat
Vandalus, opperieus prædam, quam jusserat illic
Captive capiente trahi ; sed vestra repente
Inter utrumque hostem dederant sese agmina planis,
Quæ pelagus collemque secant, portumque reducto
Efficiunt flexu fluvii. Perterrita primum,
B Montes turba petit, trabibus quæ clausa relictis
Prædæ præda fuit, tum concitus agmine toto,
In pugnam pirata coit : pars lintre cavata
Jam dociles exponit equos, pars ferrea texta
Concolor induitur, teretes pars explicat arcus,
322 Spiculaque infusum ferro latura venenum,
Quæ feriant bis missa semel ; • jam textilis anguis
Discurrit per utramque aciem, cui guttur adactis
Turgescit zephyris ; patulo mentitur hiatu
Iratam pictura famem, pannoque furoræu
Aura facit, quoties crassatur vertile tergum
Flatibus, et nimium jam non capit alvus inane.
At tuba terrisono strepuit grave rauca fragore,
Responsat clamor lituis, virtusque repente
Ignavis vel parva furit ; cadit undique ferrum,

C emersit ex privata fortuna, exsequitur ; ac primum
duplicem ejus victoriam : unam de Alamannia, qui
per Alpes Rætias delapsi nongentos e suis ad prædam
inniserant. Hos Majorianus nondum imperator, sed
jam magister militum, directo in eos Burcone profi-
gavit. Res itaque peracta mense Martio anni 457. Nam
ex incerti chronici auctore patet, Constantino et Rufo
coss., pridie calendis Martias magistrum militum
factum fuisse, purpuram deinde calendis Aprilibus
suscepisse.

• Campi Canini in ea Rætiae ora fuerunt quæ Li-
guriæ contemmina est. Situm docet item Marcellinus
lib. xv : *Ad quem prociuntum imperator egressus, in
Rætias camposque venit Caninos.* Et ne ambigi queat,
iudicio est Bultio, vetus castrum in his campis posi-
tum, hodieque non obscurum. Gregorius X Histor.
iii : *Uto dux ad Biliuionem castrum in campis situm
Caninis importune accedens, jaculo sauciatu cecidit
et mortuus est.*

D Altera Majoriani palma de Vandalis Maurisque,
quos ex Africa in Campaniam advectos Majorianus
jam imperator, non solum præda quam collegerant
spoliavit, sed gravi attritus clade in fugam egit. Pugna
locum ita designat, ut perspicue Sinuessani tractus
planities indicari videatur, quæ a Lyris ostiis ad Vul-
turnum porrecta, hinc mari, illinc Massici montis jugo
clauditur. **123** Mauros ergo, quia a Vandalis sub-
acti fuerant, captivos vocat, et prædam quæ per illos
agebatur, captivo capiente capi argute dixit, ac paulo
post, prædæ prædam fuisse, cum Mauri a Majoriani
copiis fugati et navium aditu exclusi, a Campaniis
ipsis quos ceperant capti sunt.

• Gregorius Nazianzenus orat. i in Julianum :
• *Ὅσατε συνθήματα δρακόντων φοβεροῖς χύμασιν ἰμπέ-
ματα ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρουμένοις, καὶ διὰ τῶν
ὀκλῶν ῥιπιζόμενα φοβίαν ὑφανταῖς καταστίχτων, ἥδιστόν
τε ἰμοῦ καὶ φρικτὸν θέαμα προσπίπτει ταῖς ὄψεσι.*

• Hinc tamen in jugulos. Hunc torta salarica jactu
Præterit, ad mortem vix cessatura secundam :
Hunc conti rotat ictus, equo ruit acilde fossus
Ille, veruque alius; jacet hic simul alite telo,
Absentem passus dextram; pars poplite secto
Mortis ad invidiam vivit; partemque cerebri
Hic galææ cum parte rapit, fortique lacerto
Dissicit ancipiti miserabile sinciput ense.
Ut primum versis dat tergum Vandalus armis,
Succedit cædes pugnae discrimine nullo.
Sternuntur passim campis, et fortia quæque
Fecit iners trepidante fuga; mare pallidus intrat,
Et naves pertransit eques, turpique natatu
De pelago ad cymbam rediit. Sic tertia Pyrrhi
Quondam pugna fuit, cæsis cum millibus illuc
Dentatus premeret; laceræ vix fragmina classis
Traxit in Epirum, qui Chaonas atque Molossos,
Qui Thracum, Macetumque manus per littora nostra
Sparserat, et cujus vires Oenotria pallens,
Ipsaque, quæ peliit, trepidaverat uincta Tarentus.

323 Hostibus expulsis, campum qui maximus exstat
Jam lustrare vacat: videas hic strage sub illa,
Utrorumque animos; nullus non pectore cæsus,
Quisquis vester erat; nullus non terga foratus,
Illorum quisquis; clamant hoc vulnera primi
Prædonum tum forte ducis, cui regis avari
Narratur nupsisse soror, qui pulvere cæco
Clausus, et elisus pilis, vestigia turpis
Gestat adhuc probrosa fugæ; sic agmina vestra
Cum spoliis campum retinent, et Marte fruuntur.

• Interea duplici tæxis dum litore classem
Interno superoque mari, cadit omnis in æquor
Silva tibi, nimiumque diu per utrumque recisus
Apennine latus, navalique arbore dives,
Non minus in pelagus nemorum, quam mittis aqua-
[rum],
Gallia continuis quanquam sit lassa tributis,
Hoc censu placuisse cupit, nec pondera sentit,

• A parte Majoriani. Utrinque, ai', tela jaciebantur, sed quæ ab hac parte, jugulos petebant, et lethales ictus infligebant, non item quæ a Vandalis.

• Sersaonis, ut coniecit Savaro, ex Victore Vitensi, qui eum Genserici regis cognatum vocat.

• De classico in Africam Majoriani apparatu, quem Sidonius sic extollit, ut cum Agamemnonis, Xerxis, Antonii et Cleopatrarum navalibus copiis conferre non dubitet, scribunt Procopius, Idatius et Cassiodorus. Procopius sane maximum exercitum fuisse testatur. At tanti conatus irritus fuit eventus; quia per proditores communiti Vandali, naves in portibus Hispaniæ, priusquam solverent, diripuerunt. Ita frustratus belli Vandalici spe Majorianus. Nec tamen omnino frustratus: quia Gensericus, ut auctor est Idatius, pacem ab eo postea petiit et impetravit.

• Romano et Africano. Sperabat futurum Sidonius ut qui exitus post Actiacam pugnam Cleopatrarum regnoque ejus fuerat, idem nunc esset Genserico, hoc est, ut eo victo cæsoque, Africa in Majoriani potestatem veniret. Inter eadem enim regna, Romanis scilicet Atrisque certamen: par Genserici luxus et Cleopatrarum, nec minor Majoriani virtus quam Augusti.

• Quod supra obscure posuit, vires ex gentibus addens, quid sit explicat barbararum gentium quæ sub Majoriani signis erant enumeratio. In his Barbararum

A Quæ prodesse probat: non tantis major Atrides Carpathium texit ratibus, cum Doricus hostis Sigeas rapturus opes, Rhœteia clausit Pergama; nec tantæ Seston juncturus Abydo Xerxes classis erat, tumidas cum sterneret undas, Et pontum sub ponte daret, cum stagna superbo Irrupit temerata gradu, turmæque frequentes Hellespontico persultavere profundo.

Nec sic Leucadio classis Mareotica portu Actiacas abscondit aquas, in bella mariti Dum venit a Phario dotalis turba Canopo; Cum patrio Cleopatra ferox circumdata sistro, Milite vel piceo fulvas onerata carinas,
324 Dorida diffusam premeret Ptolemeide gaza.
Hoc tu non cultu pugnas, sed more priorum,

B Dite magis ferro, merito cui subjacet aurum Divitis ignavi: tales ne sperne rebelles, Et si non acies, decorant tamen ista triumphos. Nec me Lagæam stirpem memorasse pigebit Hostis ad exemplum vestri: namque auguror^d isdem Regnis fortunam similem, cum luxus in illa Parte sit æqualis, nec pejor Cæsar in ista.

• Illicet aggredieris, quod nullus tempore nostro Augustus potuit: rigidum septemplecis Istri Agmen in arma rapis; nam quidquid languidus axis Cardine Sithonio sub Parrhase parturit ursa, Hoc totum tua signa pavet: Bastarna, Suevus, Pannonius, Neurus, Chonus, Geta, Dacus, Alanus, Bellonothus, Rugus, Burgundio, Vesus, Altes, Bisalta, Ostrogothus, Procustes, Sarmata, Moschus,

C Post aquilas venire tuas; tibi militat omnis Caucasus, et Scythicæ pector Tanaiticus undæ. Quid faciat fortuna viri? quascunque minatur, Has tremuit jam Roma manus: modo principe sub te Ne metuat, prope parva putat, nisi serviat illi, Quod timuit regnante alio. Jam castra movebas, Et te diversis stipabant millia signis:
• Obsequium gens una negat, quæ nuper ab Istro

supra Daciam sedes habuerunt, non procul a Roxolanis, quibus in Tiburtina Æliani inscriptione copulantur: apud Capitolinum item in Marco. Horum coloniam centum millium in Thraciam in Romano solo translata a Probo memorant Vopiscus, et Zosimus lib. 1. Supra hos Neuri, Borysthenis fonte et fabulosa in lupos metamorphosi nobiles. Licentius in carmine ad Augustinum:

Solstitio Neuros, bruma sectaberis Istrum.

Alitæ videntur, quos Plinius Alutas in Illyrico nominat. Bellonotos etiam in castris Attilæ numerat in panegyrico Aviti. Valerio Flacco Ballonoti lib. vi, apud quem et Bisaltæ Scythiæ populi supra Hemiochos. Procustes Attici latronis nomen fuit seu potius cognomen, **124** a re ductum, ut narrat Diodorus lib. v. Rerum Antiquarum. Sidonius gentis nomen facit.

• Hunnorum, opinor, quos triplici nota designat: quod ab Istro profecti, quod in Italiam redeant, quod dominis per bella careant: quæ omnia Hunnis conveniunt: qui in Italiam paucis ante annis cum Attila venerant, et post Attilæ mortem, ut Jornandes in Geticis refert, orta inter Attilæ filios contentione, dum imperare cupiunt omnes, simul imperium perdidere, pulsique a Gepiis et Pannonia, juxta littus

Retulit indomitum solito truculentior agmen,
 Quod dominis per bella caret, po, uloque superbo
 Tuldila plectendas in praelia suggerit iras.
 Hic tu vix armis positus, iterum arma retractas.
 Bistonides veluti Ciconum cum forte pruinas
325 Ogygiis complent thyasis, seu Strimonos arvis,
 Seu se per Rhodopen, seu qua nimbosus in æquor
 Volvit Hyperboreis in cautibus Ismarus Hebrum :
 Dat somno vaga turba, simul lassata quiescunt
 Orgia, et ad biforem reboat nec tibia flatum.
 Vix requies : jam ponte ligant, rotat enthea thyrsuum
 Bassaris, et maculis Erythrææ nebridos horrens,
 Excitat Odrysios ad marcida tympana mystas.
 Tu tamen hanc differis pœnam, sed sanguinis auctor
 Majoris, dum parcis, eras : non pertulit ultra
 Hoc pro te plus cauta manus, vestrumque pudorem
 Sprevit pro vobis ; primi cadit hostia belli,
 Quisque rebellis erat ; prædam quoque dividis illis,
 Mens devota quibus fuerat, quæ terribis servit
 Exemplo, gaudet pretio. Pharsalica Cæsar
 Arva petens, subitas ferro compescuit iras :
 Sed sua membra secans, et causa mole coactus,
 Flevit quos perimit ; vestris hæc proficit armis
 Seditio ; quodcumque jubes, nisi barbarus audit,
 Illic cadit, ut miles timeat. ^a Jam tempore brumæ
 Alpes marmoreas, atque occurrentia juncto
 Saxa polo, rupesque vitri, siccamque minantes
 Per scopulos pluviam, primus pede carpis, et idem
 Lubrica præmisso firmas vestigia conto.
 Cœperat ad rupis medium, quæ maxima turba est,
 Interno squalere gelu, quod colle supino
 Aretatis conclusa viis, reptare rigenti
 Non poterat revoluta solo : fors unus ab illo
 Agmine, canentem cujus rota triverat Istrum,
 Exclamat : Gladios malo, et solemne quieti
326 Quod frigus de morte venit ; mea torpor inert
 Membra rigore ligat ; quodam mihi corpus adustum
 Frigoris igne perit ; sequimur sine fine labori
 Instantem juvenem ; quisquis fortissimus ille est,

A Aut rex, aut populus, castris modo clausus, a reo
 Vel sub pelle jacet : nos anni vertimus usum.
 Quod jubet hic, lex rebus erit ; non flecitur unquam
^b Acceptis, damnunque putat, si temporis iras
 Vel per damna timet ; qua dicam gente creatum,
 Quem Scythia non patior ? cujus lac tigridis infans
 Hircana sub rupe bibit ? quæ sustulit istum
 Axe meo gravior tellus ? en vertice summo
 Argentes cogit turmas, ac frigora ridet,
 Dum solus plus mente calet ; cum classica regis
 Arctoi sequerer, Romani principis arma,
 Cæsareumque larem luxu torpere perenni
 Audieram : dominos nil prodest isse priores,
 Si rex hic quoque fortis erat. Majora parantem
 Dicere, de scopulo verbis accendis amaris.
B Quisquis es, oppositi metuis qui lub ica clivi,
 Frange cutem pendentis aquæ, ^c scalproque levata
 Sit tibi lymphæ gradus, turpes depone querelas ;
 Otia frigus habent : nunquid mihi membra biformis
 Hylæi natura dedit ? num Pegasus alis
 Adjuvit quidquid gradior ? pennasque volanti
 Dat Calais Zetusque mihi, quem ningu da ce nis
 Calcantem jam dorsa jugi ? vos frigora frangunt,
 Vos Alpes ; jamjam studeam pensare pruinas,
 Æstatem sub Syrte dabo. Sic agmina voce
 Erigis, exemploque levas, primusque labores
327 Aggræderis quoscunque jubes ; tum cætera paret
 Turba libens, servit propriis cum legibus auctor.
^d Qui tibi præterea comites, quantusque magister
 Militiæ, vestrum post vos qui compulit agmen,
C Sed non invitum ? dignus qui cederet uni
 Sylla acie, genio Fabius, pietate Metellus,
 Appius eloquio, vi Fulvius, arte Camillus.
^e Si præfecturæ quantus moderetur honorem
 Vir quæras, tendit patulos qua Gallia fines.
 Vix habuit mores similes, cui teste senatu,
 In se etiam tractum commiserat Ulpinus ense.
 Qui dictat modo jura Getis, sub judice vestro
 Pellitus ravum præconem suscipit hostis.

Pontici maris ad Istri ostia consederunt. Horum ergo
 seditionem rebellium corde compressam, dissimilem
 ejus ait fuisse quæ in castris Cæsaris accidit descri-
 biturque a Luciano lib. v Pharsalici, quia Cæsariana
 militum erat Romanorum, quorum interitu ejus vires
 minuebantur : hæc barbarorum, quos obsequium de-
 trectantes ad militum terrorem plecti juvabat. Ita
 Hunnos, tametsi in Majoriani exercitu merebant,
 milites non vocat ; quia milites proprie sunt Romani,
 et a barbaris auxiliariis foederatisque distinguuntur
 : ut novella Valentiniiani de reddito jure armorum
 : *Magister militum Sigisvultus tam militum quam
 foederatorum tuitionem urbibus ac littoribus non desinat
 ordinare*, et Sidonius ipse passim in epistolis.

^a Hinc cognosci potest, quod initio prælati sumus,
 Majorianum consulens anno jam vertente in Galliam
 venisse. Et vero ex ejus novellis constat illum Rave-
 nna non ante idus Novembres discessisse. Quæ
 autem sequitur Scythæ militis ob Cinisii montis (de
 hoc enim sermo) asperum gelu conquerentis incre-
 patio, seu gesta res est, seu ficta in gratiam Majoria-
 ni, eo spectat, ut eximiam in illo imperatoris virtutis
 indolem demonstrat. Quare cum Attila, quem
 Arctonum regem vocat, alisque Scythicis o im duris
 suis, adversus frigora et labores duratis, a Scy-

tha comparatur. At Majorianus delicti barbari igna-
 viam ridens, post hibernas Alpium pruinas, æstivis
 Syrium, quo tendebat ardores, hoc est post summa
 frigora summos calores prædicat.

^b In aliquibus editionibus, *A captis*.

^c Savaro et Labbens, *scalproque fluente*.

^d Principis laudibus trium ejus comitum laudes
 adjungit, magistri militum, præfecti prætorio Gal-
 liarum, et Petri magistri epistolarum : quem solum
 nominat, de aliis quinam fuerint dividendum. De
 magistro enim militum quæri potest, an Ricimerem
 intelligat, quem magistrum militum in Italia fuisse
 docent novellæ Majoriani ; an Nepotianum, qui ma-
 gister militum hoc item anno in Gallia dicitur ab
 Idatio nostro.

^e Qui Basilium præfectum prætorio significari pu-
 tant, non animadvertunt Basilium Italiane præfectum
 fuisse ; hic vero agi de præfecto Galliarum. Certior
 fortasse conjectura **125** fuerit de Magno Narbo-
 nensi, cujus præfectura jam exactæ meminuit lib. 1,
 epist. 11, in epulo Majoriani, hoc est triennio post
 hunc panegyricum. Gothorum vero rex, qui præ-
 fectum hunc reverebatur, Theodoricus junior, de quo
 epistola 2.

Quid loquar hic illum ^a qui scrinia sacra gubernat?
 Qui cum civilis dispensat partis habenas,
 Sustinet armati curas; interprete sub quo
 Flectitur ad vestras gens effera conditiones.
 Quid laudare Petrum parvis temeraria Clio
 Viribus aggredieris? cujus dignatur ab ore
 Cæsar in orbe loqui, licet et quæstore deserto
 Polleat; attamen hic nuper, placidissime princeps,
 Obside percepto, ^b nostræ de mœnibus urbis,
 Visceribus miseris insertum depulit hostem.

Et quia lassatis nimium spes unica rebus
 Venisti, nostris petimus succurre ruinis:
 Lugdunumque tuam, dum præteris, aspice victor.
 Otia post nimios poscit te fracta labores;
 Cui pacem das, redde animum; lassata juvenci
 Cervix deposito melius post sulcat aratro
 Telluris glebam solidæ: bove, fruge, colono,
328 Civibus exhausta est; stantis fortuna latebat
 Dum capitur, væ quanta fuit? post gaudia, princeps,
 Dellectat meminisse mali; populatibus, igni
 Et si concedimus, veniens tamen omnia tecum
 Restituis: fuimus vestri quia causa triumphii,

^a Petrum magistrum epistoliarum Majoriani quanti
 fecerit Sidonius, docuit editio panegyrici et epi-
 stola 13 lib. ix. Scrinia sacra sunt scrinia principis,
 et in glossis nostris *σφραγιάρτοι, οἱ χαρτοφύλακες τῶν*
βασιλικῶν χαρτίων, scrinia Augusta Symmacho lib. ix,
 epist. 55. Alia enim erant scrinia prætoriana, l. 13
 cod. Theod. De indulgentiis debitorum: alia patriciæ
 sedis, ut in antiqua inscriptione, quam protulimus ad
 epist. 9.

^b Ex hoc loco intelligi licet, Lugdunenses, cum
 imperium Majoriani detrectarent, ejus armis sub-
 actos captosque fuisse; præsidium etiam militare
 quod captæ urbi, ut eam in fide contineret, fuerat
 impositum, Petri interventu acceptis obsidibus re-
 motum. Et quia multis incommodis attriti hoc bello
 fuerant Lugdunenses, tributorum laxationem per Si-
 donium postulant; qui et ipse paulo ante veniam
 participatæ defectionis impetrarat. De hac itaque ve-
 nia paulo inferius capiendum est quod ait, *memini*,
cum parcere velles, Hic tibi vultus erat, et illa in præ-
 latione panegyrici:

Sic mihi diverso nuper sub Marte cadenti
 Jussisti placido victor ut essem animo.

^c Sic aliquot mss.; alii *vesties*. Quare aut metri
 legem neglexit, aut conjugationem mutavit, ut *evenat*
 Ennius apud Nonium, et *fodent pro fodient* Fortu-
 natus lib. ix. Versu proximo Cinyphium Bocchum
 figurate dixit Gensericum, qui Mauritaniam quoque
 Bocchi regnum tenebat.

^d Savaro, *An te tamen vicisse, mihi quod lumina*
flectis.

^e Alii, *certum*. Illud potius a Sidonio scriptum vide-
 tur: hoc est recto et irretorto gressu, *ἀκαστροφῶς*:
 ut vere fugiant, qui fugam simulare solent et fugiendo
 jaculari. Panegyrico Aviti:

Aut cum diffugiunt fugiendos tum magis Persas.

Cæterum cassa hæc vota Sidonii, quibus exitus non
 respondit. Majorianus enim biennio partim in Gallia,
 partim in Hispania consumpto, classeeque a Vanda-
 lis, ut dictum est, dissipata, in Italiam reversus, a
 Ricimere imperio spoliatus, ac necatus est vii idus
 Augustas anno 461. Humili conditum sepulchro testa-
 tur epitaphium quod inter Ennodii opera legitur in
 hunc modum:

A Ipsa ruina placet. Cum victor scanlere currum
 Incipies, crinemque sacrum tibi more priorum
 Nectet muralis, vallaris, civica laurus,
 Et regum aspicient capitolia fulva catervas:
^c Cum vestes Romam spoliis, cum divite vera
 Pinges Cinyphii captiva mapalia Bocchi:
 Ipse per obstantes populos raucosque fragores
 Præcedam, et tenui, sicut nunc, carmine dicam,
 Te geminas Alpes, te Syrtes, te mare magnum,
 Te freta, te Libycas pariter domuisse catervas:
^d Ante tamen vicisse mihi. Quod lumina flectis,
 Quodque serenato miseros jam respicis ore,
 Exsultare libet: memini, cum parcere velles,
 Hic tibi vultus erat, mitis dat signa venustas.
 Annue, sic vestris respiret Byrsa tropæis.

B Sic Partus rectum fugiat, Maurusque timore
 Albus eat: sic Susa tremant, positisque phareis
 Exarmata tuum circumstent Bactra tribunal.

CARMEN VI.

PRÆFATIO PANEGYRICI, QUÆM DIXIT AVITO AUGUSTO
 SOCERO SUO ROMÆ.

Pallados armonizæ festum dum cantibus ortum

Cum perstat gravior, hunc um fortuna petitem
 C. nuntit exuviis, Majoræne, tuis.
 Nunc indignis pyramidum fors prospice mole:
 Vilia principibus linque sepulchra piis.

126 Panegyricus Aviti Romæ, ut legenti statim
 liquet, dictus est in auspiciis consulatus, hoc est calen-
 dis Januariis, quæ imperii ejus exordium secutæ sunt
 anno Christi 456. Illas enim fascibus suis dicavit.
 Retinet hactenus Aviti consulis memoriam non solum
 fasti Idutiani, quos commodum nuper nacti sumus,
 sed duo etiam Romæ lapides antiqui: quorum unus
 in basilica Lateranensi, his verbis.

DEP. TIMOTHEA
 IN PACE D. KAL. NOV
 CONS. D. N. AVITI

Alter in æde S. Agnes via Numentana sic habet:

LOCUS GERONTI PRESB
 DEPOSITUS XIV KAL. JUL
 CONS. EPARCHI AVITI

Neque enim de posteriore, quamvis imperii notam
 non habeat, ambigi debet, quin is sit Avitus imp.
 Nam si hunc neges, quis ille alter Eparchius Avitus?
 ut omittam quod character ævo congruit, et Eparchii
 nomen Gallis in usu fuisse docent, tum Eparchius
 episcopus Arvernorum Sidonii decessor, tum Eparchius
 Engolismensium abbas, quorum meminit Gregorius
 Turonensis. Quid ergo causæ esse dicemus
 cur Aviti consulatus apud alios nulla sit mentio, cum
 in Fastis Græcorum, et apud Marcellinum comitem,
 Cassiodorum omnesque antiquos, non Avitus, sed
 Vararis et Joannes hujus anni consules describantur?
 Savaro inde factum putat, quasi Avito post abdicatum
 imperium suffectus sit Varares. Sed hoc refellunt, ut
 aliud nihil dicam, et lapides iidem, qui consulem
 Avitum post relictam purpuram notant: et Martiani
 Aug.

^f Filiam Aviti imp. in matrimonio sibi sociasse
 Sidonium, auctor est Gregorius Turon. lib. ii, cap. 21.
 Inde Sidonius ipse aulam soceri qui nominat car-
 mine 23, et purpureum socerum in Propemptico-
 Avitum designans. Tot igitur indicis testatum habemus,
 non solum Aviti filiam hinc esse Papianillam uxo-
 rem Sidonii, sed nuptias has eo anno quo Avitus
 renavit copulatas videri.

Personat Ismario Thracia vate chelys,
329 Et dum Mœopsi pium stipantur per Marathonem,
 Qui steterant fluvii, quæque ducurrit humus :
 Dulcisonum quatitur fidibus cum pectine murmur,
 Has perhibent laudes laude probasse dram.
 Diva, Gigantæi fedit quam tempore bel i
 Armatus partus vertice dividuo :
 Quam neque Deliacis peperit Latona sub antris,
 Fixura errantem Cyclada pignoribus.
 Nec quæ Cadmæis pariens Alciden in oris,
 Suspendit tripli ci nocte puerperium.
 Nec cujus pluvio turris madefacta metallo est,
 Cum matrem impleret filius aurigena.
 Sed te, cum trepidum spectaret Phlegra tonantem,
 Impulit excussam vertice ruptus apex.
 Cumque deos solæ traherent in prælia vires,
 Confusum valde te sine robur erat.
 Protulit ut innox te patrius sapientia vertex,
 Tum magis vicerunt cum te habuere del.
 Te propter cessit manibus constructa tremendis.
 Jam prope per rutilum machina tensa potum.
 Pindos, Othrys, Pholoe, dextris cecidere Gigantum,
 Decidit et Rhœti jam gravis Ossa manu.
 Sternitur Ægæon Briareus, Ephialta, M masque,
 Arctosæ sueti lambere calce rotas.
 Enceladus patri jacuit, fratricum Typhæus,
 Euboicam hic rupem sustinet, hic Siculam.
 Hinc sese ad totam genitricem transtulit Orpheus,
 Et docuit chordas dicere Calliopen.
 Assurrexerunt Musæ sub laude Sororis,
 Et placuit divæ carmine plus pietas.

Aug. Constitutio eod. de episcopali audientia, in qua Varares cum Joanne Martio mense, hoc est ante Aviti abdicationem, consul appellatur. Unde constat non alios in Oriente toto anno consules fuisse, quam Vararum et Joannem, quos Martianus crearat; nec alium in Occidente quam Avitum. At Consularium chronicorum auctores consulatus Aviti, ut ambigui principis, rationem non habuerunt. Nec alia querenda ratio cur prætermittatur, cum eodem modo alios omnes incertorum principum consulatus omitant. Omnes enim qui purpuram affectarant, et suos ipsi consulatus inibant, et alios suarum partium consules creabant. Quod videre est in libello de præfectis Urbis, quem **127** in lucem protulit Cuspinianus, in quo Magnenti consules eduntur, itemque Maxentii; atrique tamen a Cassiodoro aliisque pari silentio teguntur. Rursum exstat in D. Pauli basilica Dativæ et Basilicæ sororum ep. taphium, in quo depositæ dicuntur CONSULATU JOANNIS AUG., quem nemo indicabitur illum esse qui mortuo Honorio Ravennæ invasit imperium anno Christi 425, tum deinde anno proximo, ut principum mos erat, consulatum. Et tamen Joannem hunc inter consules nulli fasti recipiunt. Quin eodem ex fonte paria consulum interpotari nonnunquam, et uni consuli collegam hic unum, alibi alium copulari videas. Verbi gratia, in Titulo Equitii Romæ Eutyebi ejusdam et Epitaphium, in quo consules comparantur THEODOSIUS AUG. III ET AUG. P. N., id est, ut interpretor, *Eugenius princeps noster*, is nimirum qui occupato Arbogasti factione principatu, in Italia eo anno dominabatur, editoque consulatu collegam se Theodosio Ang. dixerat, cum a Theodosio in Oriente dictus esset Abundantius, quem consulem fasti omnes agnoscunt, de Eugenio tacent. Et in Græca epigrapha Trevicensi, quam ad epistolam 9, lib. v, exposuimus,

A 330 Quod si maternas laudes cantasse favori est,
 Nec valeo priscas æquiparare fides :
 Publicus hic pater est, vovi cui carmen, Avitus :
 Materia est major, si mihi Musa minor.

CARMEN VII.

PANEGYRICUS AVITO AUGUSTO SOCERO DICTUS.

Phœbe, peragrato tandem visurus in orbe,
 Quem possis perferre parem, da lumina cœlo,
 Sufficit hic terris : nec se jam signifer astris
 Jactet, Marmaricus quem a vertice conerit Atlas.
 Sidera sunt isti, quæ sicut mersa nitescunt,
 Adversis sic Roma micat : cui fixus ab ortu
 Ordo fuit crevisse malis, modo principe surget
 Consule. ^b Nempe, patres, collatos cernere fasces
B Vos juvat, et sociam sceptris mandasse curulem.
 Credite, plus dabitis currus : jam necte bifrontes
 Anceps Jane comas, duplicique accingere lauro.
 Principis anterior, jam consulis iste coruscet
 Annus, et emerita trabeis diademata crescut.
 Incassum jam, Musa, paves, quod propulit Auster
 Vela ratis nostræ, pelago quia currere famæ
 Cœpinus, en sidus, quod nos per cærula servet.
^c Forte pater superum prospexit æthere terras,
 Ecce viget, quodcumque videt : mundum reparasse
 Aspexisse fuit, solus sovet omnia nutus.
 Jamque ut convenient superi, Tegeaticus Arcas
331 Nunc plantis, nunc fronte volat; vix contigi-
 [arva.
 Et toto descendit avo; mare, terra, vel aer,
C Indigenas misere deos. Germane tonantis

Honorio viii consuli collega tribuitur, non Theodosius iii, sed Constantinus tyrannus, qui in Gallis tum regnabat, et consulatum eo anno gerebat. Unde in publicis actis monumentisque, in Gallia consules ascribebantur Honorius viii et Constantinus; in reliquis vero provinciis quæ Constantio non parebant, non Constantinus, sed Theodosius iii consul cum Honorio componebatur.

^a Euripides in Ione 1 :

*Ἄτλας ὁ χαλκίοισι νότοις οὐρανὸν
 θεῶν παλαιὸν οἶον ἐκτρέβων.*

^b Significat Avito delatum a Senatu cum imperio fuisse consulatum. Avitus enim, ut Sidonius ipse nar-
D rabit, post mortem Petronii Maximi, vacante aula, imperator, a Gallis primum levatus est, deinde, quod ab Idatii chronico docemur, a Romanis evocatus et susceptus, cum Martiano etiam, ipso annuente, societatem junxit imperii. Idatius : *In Gallis Avitus Gallus civis ab exercitu Gallicano, et ab honoratis, primum Tolosæ, dehinc apud Arelatum Augustus appellatus, Romanus pergit et suscipitur*; et post pauca : **128** *Per Avitum, qui a Romanis et evocatus et susceptus fuerat imperator, legati ad Martianum pronuntiantur imperii*; rursus post alia : *Martianus et Avitus concordem principatu Romani utuntur imperii.*

^c Multa sunt in poematis Sidonii ad exemplum affecta Claudiani, ad eujus imitationem argumentorum similitudinem ducebatur. Hujus generis est prosopopœia urbis Romæ hoc loco. Nam uterque Romanus neglecto atque incompto corporis cultu supplicem Jovi facit. Sed postulationis apud Claud anum summa, ut reprimat Gildonem : apud Sidonium, ut principem concedat.

Prime venis, viridi qui Dorida findere curru
 Suetus, in attonita spargis cito terga serenum.
 Humentes Nymphas Phorcus comitatur; ibique
 Glaucus Glauce venis: vatum et certissime, Proteu,
 Certus eras; longo veniunt post ordine divi,
 Pampineus Liber, Mar- trux, Tiryntius hirtus,
 Nuda Venus, secunda Ceres, pharetrata Diana,
 Juno gravis, prudens Pallas, turrita Cybele
 Saturnus profugus, vaga Cynthia, Phœbus ephēbus,
 Pan pavidus, Fauni rigidi, Satyri petulantes.
 Convenerē etiam cœlum virtute tenentes,
 Castor equo, Pollux cœstu, Perseus harpe,
 Fulmine Vulcanus, Typhis rate, gente Quirinus.
 Quis canat hic aulam cœli, rutilantia cuius
 Ipsa pavimentum sunt sidera? Jam pater aureo
 Tranquillus sese solio locat; inde priores
 Consedere dei; fluvii quoque contigit illo
 Sed senibus residere loco: tibi maxime fluvium
 Eridane, et flavis in pocula fracte Sicambri
 Rhene tumens, Scythiæque vagis equitate catervis
 Ister, et ignotum plus notus Nile per ortum.
 Cum procul erecta cœli de parte trahebat
 P'gros Roma gradus, curvato ceruua collo
 Ora ferens; pendent crines de vertice tecti
 Pulvere, non galea; clypeusque impingitur ægr's
 Gressibus, et pondus, non terror fertur in hasta.
 Utque p' genibus primum est affusa tonantis:

332 Testor, sancte parens, inquit, te, numen et

[il. ud

Quidquid Roma fui, summo satis obruta fato,
 Invideo abjectis: pondus non sustinet anpli
 Culminis arcta domus, a nec fulmen vallibus instat.
 Quid, rogo, bis seno mihi vulture Thuscus aruspex
 Portendit? jaciens primæ cure mœnia genti
 Omnibus jam celsa fui, dum collis Etrusci

* Vu'gati, *flumen*, male: quid enim flumini magis
 insitum quam ut in valles decurrat? At fulmen mon-
 tes ferit, non valles. Seneca choro 4 Hippolyti: *Il-
 munda vallis raras patitur fulminis ictus*.

^b Ita olim restitimus, ms. unius vestigia secuti, et
 Claudianum in Stiliconem 1. *Et Gir*, inquit, *notissi-
 mus annis Æthiopum, simili mentitus gurgite Nilum*.
 Alii cum vulgatis Tagum habent, cui nihil cum Æthio-
 pia commune. Gir vero, Ἰάπ Ptolemæo, Libyæ in
 eioris Æthiopumque fluvius. Item Gira metropolis,
 a qua Giræi seu Girræi populi Claudiano in idyllio
 de Nilo:

Hunc bibit effrenis Garamas, domitorque ferarum
 Girræus, qui vasta colit sub rupibus antra:
 Qui ramos ebeni, qui dentes vellit eternos.

Male enim vulgo *Cirtæus*: nec melius quod substitue-
 bat Scopas, *Caudæus*, cum utraque gens ab his locis
 procul absit.

* Hæc constans veterum librorum lectio. Et qui-
 dem Asiagenes, Ἀσιαγενής, vox Græca et proba. Sed
 quid causæ habuit cur L. Scipionem sic appellare
 mallet, cum versus nihilo minus claudicet, quam si
 Asiaticum scripsisset? Antonius Augustinus de fami-
 lis Romanorum in Cornelia, ex indicis primæ edi-
 tionis Sidonianæ, in qua *Asiæ gentes* legebatur, scri-
 ptum conjecit Asiages: quod ita primum in Græcia
 dictum existimet L. Scipionem; ejusque cognominis
 exstare etiam ait vestigia in nummis, et in antiquis
 exemplaribus Livianis. Mihi vero in Livii libris aliud

A Fundamenta jugis aperis mihi, Romule pauper?
 Plus gladio secura fui, cum turbine juncto
 Me Rutulus, Veiens, pariterque Auruncus, et Æquus,
 Ilernicus et Volscus premerent; sat magna videbar
 Et tibi, dum rumpit vitiatum femina ferro
 Corpus, et ad castum reneas pudor erute vu'nus;
 Jam cum vallatam socio me clausit Etrusco
 Tarquinius: prohi Muti ignes! prohi Coelitis undæ!
 Prohi dolor! hic quonam est, qui sub mea jura rede-
 g' Samnitē gurgēs? Volsci qui terga cecidit
 Martius, et Senones fundens dictator et exsul?
 Fabricii vitam vellem, mortes Deciorum.

Vel sic vincentem, vel sic victos; mea redde
 Principia: heu quo nunc pompæ, ditesque triumphi,
 Et pauper consul? Libycum mea terruit axem

B Cuspis, et infido posui juga tertia Pœno.
 Indorum Ganges, Colchorum Phasis, Araxes
 Armeniæ, ^b Gir Æthiopum, Tanaisque Getarum,
 Tribunalum tremere meum. Me Teutone juncto
 Quondam fracte subis Cimber, gladiisque gravatas
 Ante manus solas jussi portare catenas.

Væ mihi qualis eram, cum per mea jussa juberent
 Sylla, ^c Asiagenes, Curius, Paulus, Pompeius,

333 Tigrani, Antiocho, Pyrrho, Persæ, Mithriblati
 Pacem, regna, fugam, vect' gal, vincla, venenum?
 Sauromatem taceo ac Moschum, solitosque cruentum
 Lac potare Getas, ac pocula tingere venis,
 Vel cum diffugiunt fugiendos tum mage Persas.

Nec terras dixisse sat est: fulgentibus armis
 Tot maria intravi, duce te, longeque remotas

C Sole sub occiduo gentes; victriciæ Cæsar
 Signa Caledonios transvexit adusque Britannos.
 Fuderit et quanquam Scotum, ^d et cum Saxonæ Pi-

[etiam,

Hostes quæsitiv, quem jam natura vetabat

bactenus videre non contigit quam Asiaticus; num-
 morum vero hac in re levissima semper visa est con-
 jectura. Unde enim in nummo Romano et Græcum et
 insolens vocabulum? deinde cum in his, Fulvio Ur-
 sino teste, aut L. SCIP. ASIA. G. excussum sit, aut
 sine interpunctione ASIAG., prius illud ad rem nihil
 facit, posterius nihil habet, unde Asiages potius le-
 gas quam Asiagenes. Potuit tamen, ut viro doctissimo
 visum est, a Sidonio scribi hoc loco Asiages, potuit
 et Asiagenes: quod ea forma pro Asiagenes **129**
 diceretur, quo Eugenes pro Eugene, apud Eumu-
 dium et Senatorem; et Ἐρισθενής pro Ἐρισθής,
 apud Apollinarium.

^d Manifesta prolepsis hoc loco. Sic enim loquitur
 quasi Picti, Saxones et Scoti, Britanniam jam tum
 incolerent, fusique a Cæsare forent, cum Britanniæ
 bellum intulit. At certum est Britannis vicinas quidem
 has gentes tum fuisse, sed illis semper infestas. Quod
 innuens vetus panegyristes Constantii, Britannos ait
 ante Cæsaris adventum, Pictis modo et Hibernis, id
 est Scotis hostibus assuetos. Hiberniam enim olim
 habitabant Scoti, ut Picti Thulen, Saxones Orcadas.
 Unde illa Claudiani de quarto consulatu Honorii:

Maduerunt Saxone fuso
 Orcades, incaluit Pictorum sanguine Thule:
 Scotorum cumulos flevit glacialis Hiberiæ.

Sero tandem, nec uno tempore, sedes in Britanniam
 transtulerunt, prius Picti, tum Saxones, postremum
 Scoti.

Quærere plus homines; vidit te frangere Leucas,
Trux Auguste, Pharon; dum classicus Actia miles
Stagna quatit, profugisque bibax Antonius armis
Incestam vacuat patrio Ptolemæida regno.

Cunq̄ue prius quæreretur stricto de cardine mundi,
Sum limes nunc ipsa mihi. Plus summe deorum,
Sum justo tibi visa potens, quod Parthicus ultro
• Restituit mea signa pavor, positaque tiara
Funera Crassorum flevit, dum purgat, et hinc jam,
Proh dolor! excusso populi jure atque senatus,
Quod timui, incurri: sum tota in principe, tota
Principis, et fœdo lacerum de Cæsare regnum,
Quæ quondam regina fui. Capreasque Tiberi,
Et caligas Caii, Claudii censura secuta est,
Et vir morte Nero tristi. Pisone verendum
Galbam sternis Otho, speculo qui pulcher haberi
Dum captas, ego turpis eram: mihi fœda Vitelli
Intulit ingluvies ventrem, qui tempore parvo
Regnans sero perit; lassam post inclutus armis
334 Vespasianus habet. Titus hinc: post hunc quo-

[que frater.

Post quem tranquillus vix me mihi reddere Nerva
Cœpit, adoptivo factus de Cæsare major.

Ulpius inde venit, quo formidata Sicambria
Agrippina fuit, fortis, pius, integer, acer.
Talem capta precor. Trajanum nescio si quis
Æquiparet, ni fors iterum tu, Gallia, mittas,
Qui vincat. Lacrymæ vocem clausere precantis,
Et quidquid superest luctus rogat. Undique cœli
Assurgunt proceres, Mars, Cypris, Romulus, et qui
Auctores tibi Roma dei: jam mitior ipsa
Flectitur, atque iras veteres Saturnia donat.

• Jupiter ista refert: Fatum quo cuncta reguntur,
Quoque ego, non licuit frangi; sat celsa laborant
Semper, et elatas nostro de munere vires
• Invidit fortuna sibi; sed concipe magnos
Quantquam fracta animos. Si te Porsenna soluto
Plus timuit de ponte tremens, si mœnia capta
Mox Brenni videre fugam; si denique dirum
Annibalem, juncto terræ cœlique tumultu,
Repullimus, cum castra tuis jam proxima muris
Starent, Collina fulmen pro turre cucurrit,
Atque illic iterum timuit natura paventem
Post Phlegram pugnare Jovem; torpentia tolle

• Quidam, ut ante monni, Sapor, ut pro quovis
Parthorum rege ponatur. Restituit enim Phraates.
Morem vero ponendæ tiaræ in supplice cultu regum
tiaratorum expressit etiam Cicero pro Sextio, et
Plutarchus in Pompeio de Tigraue: *καὶ τίλος ὡς πρὸς
αὐτὸν ἦλθε Πομπηῖοι, ἀρελόμενος τὴν κιδάρην ὠρμησαὶ πρὸ
τῶν ποδῶν θείναι.*

• Reliquum poema in Jovis oratione consumitur,
qua Jupiter ipse designati a se principis laudes exse-
quitur, ejusque patriam, genus, institutionem, res
pace belloque gestas; imperii denique a Gallis delati
solemnia describit.

• Alii natura, sed illud rectius puto. Elegans di-
ctum. Magnarum opum eversio alienæ vulgo invidiæ
tribni solet. Apollodorus comicus:

Πρὸς γὰρ τὸ λαμπρὸν ὁ θῆνος θιάζεται,

Ἐράλλει δ' ἐκείνους οὐς ἐν ὑψώσει τύχη.

Sidonius fortunam ipsam sibi invidere, suisque inu-

PATROL. LVIII

A Lumina, detersam mentem caligo re'inquat.

Te mirum est vinci: incipies cum vincere, mirum
Non erit, utque tibi pateat quo surgere tandem
Fessa modo possis, paucis cognosce, docebo.

• Est mihi, quæ Latio se sanguine tollit alumnam,
Tellus clara viris, cui non dedit optima quondam
335 Rerum opifex naturâ parem; secundus ab urbe
Pollet ager, primo qui vix proscissus aratro,
Semina tarda sinit, vel luxuriante juvenco
Arcana exponit piceam pinguedine glebam.
Assurrexit huic, coxit quod torridus Auster,
Niliacum Libycumque solum; collataque semper
Arida Mygdoniæ damnarunt Gargara falces.

Apulus et Calaber cessit: spes unica rerum,
Hanc, Arverno, colens, nulli pede cedit in armis,

B Quosvis vincis equo: testis mihi Cæsaris esto
Illic nimium Fortuna pavens, cum colle repulsus
Gergoviæ, castris miles vix restitit ipsis.

Ilos ego tam fortes volui, sed cedere Avitum
Dum tibi Roma paro; rutilat cui maxima dudum
Stemmata complexum germen; palmata cucurrit
Per proavos, gentisque suæ, te teste, Philagri,
Patricius resplendet apex. Sed portio quanta est
Hæc laudum laudare patres? quos quippe curules
Et præfœderas constat debere nepoti.

Sunt aliis, per quos se posthuma jactet origo,
Et priscum titulis numeret • genus alter, Avite,
Nobilitas tu solus avos. Libet edere tanti
Gesta viri, et primam paucis percurrere vitam.

Solverat in partum generosa puerpera casti

C Ventris onus: manifesta dedit mox signa futuri
Principis, ac totam fausto trepidi patris aulam
Implevi augurio; licet idem grandia nati
Culparet fata, et pueri jam regna videret.

Sed sibi commissum tanto sub pignore cernens
Mundi depositum, ne quid tibi Roma periret,

336 Juvit fortunam studio: lactentia primum
Membra dedit nivibus, glaciemque † irrepere plantis
Jussit, et attritas parvum ridere pruinas.

Surgentes anni Musis formantur, et illo
Quo Cicerone tonas: didicit quoque facta tuorum
Ante ducum; didicit pugnas, libroque relegit
Quæ gereret campo; primus vix cœperat esse
Ex infante puer, rabidam cum forte cruentis

neribus infestam esse sit. Invidiæ ergo imputat, quod
P. Syrus levitati: *Levis, inquit, est fortuna: cito re-
poscit quod dedit.*

• Aviti patria, Arverni. Gregorius Turon. lib. II,
11: *Avitus unus ex senatoribus, et ut valde manifestum
est, civis Arvernus.* In Arvernia duo laudat: soli fertili-
tatem, de qua dictum lib. IV, epist. 21, et bellicam
virtutem, cujus testes etiam Græci, quibus *Ἀρούεροι
ἔθνος μαχιμώτατον*, Arverni gens bellicosissima, dicuntur.
Sidonius argumentum ducit a Gergoviæ obsi-
dione, a qua Cæsarem cum ingenti clade repulerunt,
ut narrat Cæsar ipse lib. VII.

130 • Locus antea depravatus, et sine sensu;
nunc, ut restitutus est, perspicua sunt omnia. Alis,
inquit, decori et gloriæ sint majores: tu majoribus
tuis, quamvis clarissimis, præluces: per te illi nobi-
litantur.

† Savarus et Labbeus, *irrupere*.

Rictibus, atque escas jejuna fauce parantem,
 Plus catulis, stravit (fuerant nam fragmina propter)
 • Arreptam de caute lupam, fractusque molari
 Dissiluit vertex, et saxum vulnere sedit.
 Sic meus Alcides, Nemeæ dum saltibus errat,
 Occurrit monstro vacuus, non robora portans,
 Non pharetras : stetit ira tremens, atque hoste pro-

[pinquo

Consuluit solos virtus decepta lacertos.
 Parva quidem, dicenda tamen : quis promptior isto
 Tensa catenati submittere colla molossi?
 Et lustris recubare feras interprete nare
 Discere non visas, et in aere quærere plantas?
 Jam si forte suam latratibus improbus UMBER
 Terruit, albentes nigro sub gutture lunas
 Frangere ludus erat, colluctantique lacerto
 Vasta per adversas venabula cogere prædas.
 Quam pulchrum, cum forte domum post lustra re-

[vertens

Horrore splenderet apri, virtusque repugnans
 Proderet luvitum per fortia facta pudorem.
 Sic Pandionis castæ Tritonidos arvis,
 Iliopolytus roseo^b sudans radiabat ab ore,
 Sed simul a gemino flagrans cum Cressa furore
337 Transit affectu matres, et fraude novercas.
 Quid volucrum studium, dat quas natura rapaces,
 In vulgus prope cognatum? quis doctior isto
 Instituit varias per nubila jungere lites?
 Alite vincit aves, celerique per æthera plausu
 Hoc nulli melius pugnator militat unguis.
 Nec minus hæc inter civilia jura secutus,

^a Legendum *arrepta*. Sensus enim est lupam, dum sibi et catulis escam quærît, obviam factam Avito, ab eoque, cum arma alia deessent, saxi quod inter vicinæ rupis fragmenta forte oblatum est, ictu prostratum. Itaque *propter* hoc loco adverbii vice positum, ut infra, *rex atque magister propter constitierant*.

^b Savaro alique, *sudum*.

^c Prima hæc Aviti legatio, cum ab Arvernensibus levandi tributum causa missus est ad Honorium Aug. In hujus enim aula Constantius comes, cui nupserat Placidia ejus soror. Quo anno peracta, vel quibus tum cladius fracta fuerit patria, non liquet. Sed legatum oportuit ante annum 421, quia hoc demum anno Constantius in consortium imperii ab Honorio ascitus est.

^d Theodorico seniori, qui Gothorum in Gallia post Valliam rex fuit. Gregorius Turon. Theudonem vocat, Sidonius Theuderim et Theudoridam. Gothicum autem hoc fœdus, in quo dati sunt obsides a Callis; atque in his Theodorus Aviti propinquus, post Arelatensem, ni fallor, obsidionem intelligi debet, cum Theodoricus, ut Isidorus in Chronico scribit, regno Aquitanico non contentus, eam urbem obsedit, donec imminente Aetio liberata est, anno, ut Prosper notat, 425. Dignus enim venia Sigonius, qui mendosum nactus codicem in quo regis nomen deformatum erat, ad Valliam regem qui jam pridem obierat, referri hæc posse censuit.

^e Regis Gothorum. Auctor carminis de Providentia, quod Prosperi operibus insertum :

Quod si forte lupos, lyncasque, ursosque creatos
 Displicet, ad Scythicos proceres, regesque Getarum
 Respice, quæis ostro contempto et vellere serum,
 Eximus decur est tergis horrere ferarum.

A • Eligitur primus, juvenis, solus, mala fractæ
 Alliget ut patriæ, poscatque informe recidit
 Vectigal; procerum tum forte potentior illic,
 Post etiam princeps, Constantius omnia præstat,
 Indole defixus tanta, et miratus in annis
 Parvis grande bonum, vel in ore precantis ephæbi
 Verba senis. Ducis hinc pugnas et fœdera regum
 Pandere, Roma, libet. Variis incussa procellis
 Bellorum, ^d regi Getico tua Gallia pacis
 Pignora jussa dare est : inter quæ nobilis obses
 Tu, Theodore, venis, quem pro pietate propinqui
 Expetis in media ^e pelliti principis aula
 Tutus, Avite, fide; probat hoc jam Theuderis altum
 Exemplum officii : res mira et digna relatu,
 Quod fueris blandus, regi placuisse feroci.

B Ilic te paulatim prælibat sensibus imis,
 Atque animis vult esse suum; sed spernis amicum
 Plus quam Romanum gerere : stupet ille repulsam,
 Et plus inde places : rigidum sic, Pyrrhe, videbas
 Fabricium, ingestas animo cum divite fugit
 Pauper opes, regem temnens, dum supplice censu
 Pignus amicitia vili mendicat ab auro.

^f Aetium interea, Scythico quia sæpe duello

338 Edoctus, sequeris; qui quanquam celsus in ar-

[mia

Nil sine te gessit, cum plurima tu sine illo.

^g Nam post Juthungos et Norica bella, subæcto
 Victor Vindelico, ^h Belgam, Burgundio quem trax
 Presserat, absolvit junctus tibi; vnicitur illi
 Cursu Herulus, Chonus jaculis, Francusque natate,

C Sauromata clypeo, Salius pede, falce Gelonus,

^f Duplex expeditio bellica, in qua utraque Aetio duci comes fuit Avitus. Una adversus Juthungos, altera adversus Burgundiones. Cum Juthungis res gesta sub annum Christi 430, ad quem Prosperi Pithœani verba sunt: *Aetius Juthungorum gentem delere intendit*. Cum his autem Vindelicos jungit et Noricos, qui tunc una fortasse rebellarent. Idem noster: *Juthungi per Aetium debellantur et Nori*; et post pauca de nece Felicis patricii: *Aetius dux utriusque militiæ Noros edomat rebellantes*.

^g Ita ex antiquis correximus, pro Vithungos. Quo etiam modo castigandus videtur panegyricus Constantii **131** Cæs. Nam Vithungorum alibi nulla est mentio. Juthungi autem, ut Marcellinus docet, Alamannorum pars, Rætiis contermini, quæ proinde crebro vexabant. Ambrosius de legatione sua ad Maximum: *In medio Romani imperii sinu Juthungi populabantur Rætiis: et ideo adversus Juthungum Hunnus accitus est*. Oñum etiam inde pulsus a Juliano fuerant per Barhationem comitem, ut idem narrat Marcellinus lib. xvii. Nunc in iisdem oris per Aetium debellati. Fuere tamen etiam inter fœderatos Juthungi, sub duce Syriæ, et sub comite rei militaris per Ægyptum, ut est in Notitia.

^h Hæc memorabilis illa clades qua Burgundionum universa pene gens per Aetium deleta, quarto, ut Prosper et Cassiodorus notant, Valentiniani consulari, anno Christi 435. Idem: *Burgundiones, qui rebellaverant a Romanis, duce Aetio debellantur*. Idem auctor est cæsa in hoc prælio fuisse 20 millia Burgundionum; Gothorum, qui eis auxiliabantur, octo millia. Sidonius vero, cum multas gentes quæ in illorum castris erant enumeret, de Gothis studio dissimula.

Vulnere vel si quis plangit, cui flesse perisse est,
 Ac ferro perarasse genas, vultuque minaci
 Rubra cicatricum vestigia defodisse.
 Illiustri jam tum donatur celsus honore,
 Squameus et rutilis etiamnum livida cristis
 Ora gerens. ^a Vix arma domum sordentia castris
 Rettulerat; nova bella iterum, pugnamque sub ipsis
 Jam patriæ muris periturus commovet hostis.
 Litorius Scythicos equites tum forte, ^b subacto
 Celsus Armerico, Geticum rapiebat in agmen
 Per terras, Arverne, tuas; qui proxima quæque
 Discursu, flammis, ferro, feritate, rapinis
 Delebant, ^c pacis fallentes nomen inane,
 Hujus tum famulum quidam truculentior horum
 Mox feriente feris; ruit ille, et tristia fata
 Commendat domino absentem, partemque futuram
 Vindictæ moriens Stygium spe portat ad amnem.
 Et jam fama viro turres portasque tuenti,
 Intuitu pavidæ plebis perfert scelus actum.
 Excutitur, restat, pallet, rubet, alget et ardet,
 Ac sibimet multas vultum variata per unum
 Ira facit facies; vel qui mos sæpe dolenti,
 Plus amat extinctum; tandem prorumpit, et arma,
339 Arma fremit, pinguisque etiamnum sanguine

[fertur

Lorica, obtusus per barbara vulnera contus,
 Atque sub assiduis dentatus cædibus ensis.
 Includit suras ocreis, capitique micantem
 Imponit galeam, fulvus cui crescit in altum
 Conus, et iratam jaculatur vertice lucem.
 Et jam scandit equum, vulsisque a cardine portis
 Emicat; assistunt socio virtusque dolorque,
 Et pudor; armatas pilo petit impiger alas,
 Pugnando pugnam quærens, pavidumque per agmen
 Multorum interitu compensat, quod latet unus.
 Sic Phrygium Æmathia victorem cuspidè poscens
 Æacides, cæso luctum frenavit amico,
 Per mortes tot, Troja, tuas, jam vilia per se
 Agmina contentus ruere, strictumque per amplos
 Exserere gladium populos: natat obruta tellus
 Sanguine, dumque hebetat turba grave cædua telum.

^a Burgundionico bello successit Gothicum alterum, cum eodem Theodorico: quod cœpit ab obsidione Narbonensi anno 436, Tolosæ peractum est, capto Litorio, et pace composita 439. In hoc bello Hunnorum auxilio usos Romanos testantur Prosper. Cassiodorus, Jornandes et Salvianus lib. vii de Providentia. Horum ergo turmas cum ab Armericis per Arvernos duceret Litorius, atque illi barbara feritate Arverniam vastarent, exortus est Aviti in illos impetus, et singularis cum Hunno equite certamen, quod a Sidonio tanta pompa describitur. Quæ quidem Sigonius in libris de Occidentis imperio, non male ad annum 457 refert: pessime autem direptionem Arverniam, quæ Hunnis tribuenda erat, Gothis imputat; et versus hosce, qui de Avito scripti sunt, ad Theodicum detorquebat.

^b Jam monuimus in panegyrico Majoriani Armericos rebellionis causa crebro a Romanis appetitos. Nunc ergo a Litorio subacti; post decem circiter annos ab Aetio, per Eocharicum regem Alanorum, quem ad eos edomandos inmisit, teste Constantio in Vita S. Germani lib. ii, cap. 5, etsi eo loco mendose

A Absens in cuncto sibi vulnere jam cadit Hector.

Proditus ut tandem, tanti qui causa tumultus,
 Inquit Avitus, Ago, Scythica nutrite sub arcto,
 Qui furis, et cæso tantum qui fidis inermi,
 Congredere armato: multum tibi præstitit ira
 Jam mea, concessi pugnam, jubeoque resistas:
 Certantem mactasse juvat. Sic fatur, et æquor
 Prosilis in medium: nec non ferus advenit hostis.
 Ut primum pectus vel cominus ora tulere,
 Illic ira tremit, ille metu. Jam cætera turba
 Diversis trepidat votis, variosque per ictus
 Pendet ab eventu; sed postquam prima, secunda,
 Tertiaque acta rota est, venit ecce, et celsa cruentum
340 Perforat hasta virum, post et confinia dorsi
 Cedit transfosso ruptus bis pectore thorax:

B Et dum per duplicem sanguis singulat hiatus,
 Dividua ancipitem carpserunt vulnera vitam.

Hæc post gesta viri, temet Styx livida testor,
 Intemerata mihi ^d præfectus jura regebat:
 Et caput hoc sibimet solitis defessa ruinis
 Gallia suscipiens, Getica pallebat ab ira.
 Nil prece, nil pretio, nil milite fractus agebat
 Aetius; capto terrarum damna patebant
 Litorio, in Rhodanum, proprios producere fines
 Theodoridæ fluxum, nec erat pugnare necesse,
 Sed migrare Getis; rabidam trux asperat iram
 Victor, quod sensit Scythicum pro mœnibus hostem,
 Imputat, et nihil est gravius, si forsitan unquam
 Vincere contingat, trepido. Postquam undique nul-

[lum

C Præsidium, ducibusque tuis nil, Roma, relictum est,
 Fœdus, Avite, novas; sævum tua pagina regem
 Lecta domat; jussisse sat est te, quod rogat orbis.
 Credent hoc unquam gentes, populique futuri?
 Littera Romani cassat, quod barbare vincis.

Jura igitur rexit; namque hoc quoque par fuit, ut

[tum

Assertor fieret legum, qui nunc erit auctor;
 Ne dandus populis princeps, caput, iudicator,
 Cæsar et Augustus, solum fera prælia nosset.

Jam præfecturæ perfunctus culmine tandem

Alamannorum rex scriptum est pro Alanorum, quod Erii monachi versus docent.

D ^e De hac auxiliorum Hunnorum perfidia, et hostili grassatione, queritur item Paulinus lib. vi de Vita S. Martini:

Cum subito pavescata metu, graviore periclo,
 Auxiliatores pateretur Gallia Chunos.

132 Nam socium quis ferre queat, qui durior hostis?
 Exstet, et annexum fœdus feritate repellat?

^d Renovatæ cum Theodorico pacis laudem tribuit Avito, tum præfecto prætorio Galliarum. Hujus enim maxime litteris inflexum ad pacem post victoriam suam ait, tum scilicet, cum Litorius comes qui secunda ab Aetio potestate Hunnis auxiliariis præerat, pugna cum Gothis ad Tolosam temere conserta, victus captusque eandem urbem hostium, ut scribit Salvianus, quam eo die victorem se intraturum præsumpsit, captivus intravit, anno, ut jam indicavimus, 439. Quare in eundem incidit Aviti præfectura.

Se dederat ruri; nunquam tamen otia, nunquam
Desidia imbellis, studiumque et cura quieto
Armorum semper; ^a subito cum rupta tumultu
Barbaries totas in te transfunderat arcetos,

341 Gallia; pugnacem Rugum comitante Gelono,
Gepida trux sequitur, ^b Scyrum Burgundio cogit;
Chunus, Bellonotus, Neurus, Basterna, Toringus,
Bructernus, ulvosa quem vel ^c Nicer abluit unda,
Prorumpit Francus; cecidit cito secta bipenui
Hercinia in lintres, et Rhenum texuit alno.

Et jam terrificis diffuderat Attila turmis
In campos se, Delga, tuos; vix liquerat Alpes
Aetius, tenue et rarum sine milite ducens
Robur in auxiliis Geticum male credulus agmen
Lucassum propriis præsumens adfore castris.
Nuntius at postquam ductorem perculit, Hunnos
Jam prope contemptum propriis in sedibus hostem
Expectare Getas, versat vagus omnia secum
Consilia, et mentem curarum fluctibus urget.
Tandem cunctanti sedit sententia, celsum
Exorare virum, collectis que omnibus una
Principibus, coram supplicis sic talibus infit.

Orbis, Avite, salus, cui non nova gloria nunc est,
Quod rogat Aetius; voluisti, et non nocet hostis:

^e Vis? prodest; inclusa tenes tot millia nutu,
Et populis Geticis sola est tua gratia limes.
Inferens semper nobis, pacem tibi præstant.
Victrices i prome aquilas: fac, optime, Chunos
Quorum forte prior fuga nos concusserat olim,
Bis victor prodesse mihi. Sic fatus, et ille
Pollicitus votum, fecit spem. Protinus inde
Advolat, et famulas in prælia concitat iras.
Ibant pellitæ post classica Romula turmæ,
Ad nomen corrente Geta; timet ære vocari

^a Duplex alia legatio Aviti. Prior ad Theodoricum eundem, cum irruente in Galliam Attila Tolosam Aetii rogatu profectus est, ut Gothios in belli Hunnici societatem pertraheret.

^b Vulgati olim, *Scotum*: scripti *Scerum* legunt, aut *Scoerum*, quod pro *Scyro* ab antiquariis scribi solitum, ut *goerum* pro *gyrum* apud Ausonium. *Scyros* autem Scythicam gentem, Alanorum partem fuisse docet Jornandes, eosque post Attilæ mortem in Mœsia consedisse, tum postea Odoacrem in Italiam secutos.

^c Olim, inquit, cum tibi victorem Theodoricum ad pacem hortari libuit, desiit nocere: nunc si vis iterum rogare, proderit huc auxiliis. Sic ergo legendus, et distinguendus hic locus. Nam sententia in vulgatis nulla erat. Nec minus elegans clausula orationis, qua optat Hunnos qui bello Gothico, cum auxiliaries essent, victi nocuerant, cladisque Litorianæ auctores fuga sua fuerant, nunc cum hostes sunt, iterum vinci atque ita bis victos prodesse.

^d Varro apud Censorinum de die natali cap. 17 narrat, audisse se ex Vettio augure, si ita esset, ut traderent historici de Romuli Urbis condendæ auspiciis, ac 12 vulturibus quoniam 120 annos incolumis præterisset populus Romanus, ad 1200 perventurum. Hujus vaticinii memores Romani, Alarico in Italiam irruente, ut Claudianus de bello Getico scribit, Ur-

^e Hadrianus Valesius *Rer. Francie*. lib. v, pag. 221, scribi vult *Vicer*. (Vide infra notam ad cap. 23, v.

A 342 Dirutus, opprobrium non damnum barbarus
[horrens.

Hos ad bella trahit tum jam spes orbis Avitus,
Vel jam privatus, vel adhuc. Sic einnama busto,
Collis Erythræi portans Phœbeius ales,
Concitat omne avium vulgus: famulantia currunt
Agmina, et angustus pennas non explicat aer.

^d Jam prope fata tui bisenas vulturis alas
Complebant (seis namque tuos, seis, Roma, labores)
^e Aetium Placidus mactavit semivir amens
Vixque tuo impositum capiti diadema, Petroni:
Illico barbaries, nec non sibi capta videri
Roma Getis, tellusque suo cessura furori,
Raptores ceu forte lupi, quis nare sagaci
Monstrat odor pinguem clausis ab ovisibus agram,

B Irritant, acuntque famem, portantque rapinæ
In vultu speciem, patulo jejunia rictu
Fallentes; jam jamque tener spe frangitur agnus,
Atque absens avilo crepiat jam præda palato.

Quin et Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat, cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, et assuto glaucum mare findere lembo.
Francus Germanum primum, Belgamque secundum
Sternebat, Rhenumque ferox Alamanne bibebas
Romanis ripis, et utroque superbus in agro
^f Vel civis, vel victor eras. Sed perdita cernens
Terrarum spatia, princeps jam Maximus, unum
Quod fuit in rebus, peditumque equitumque magi-
[strum

Te sibi, Avite, legit: collati rumor honoris

C Invenit agricolam, flexi dum forte ligonis
Exercet dentes, vel pando pronus aratro
343 Vertit in excoctam per pingua jugera glebam,
Sic quondam ad patriæ res fractas pauper arator

bis ruinam metuebant, etsi annorum numerum nondum explerant. Jupiter Sidoniarum augurii eventum sub Aetii et Valentiniiani cædem impendere denuntiat, quo tempore urbs Roma mille ducentos paucis annis excesserat.

^e Tempus notat, causamque delati Avito per Petronium Maximum militiæ magisterii. Cæso enim post Aetii necem Valentiniiano, cum Maximus purpuram induisset, continuo exorti sunt in Gallia varii motus Gothorum, Saxonum, **133** Francorum et Alamannorum. Ad quos sedandos nihil consultius visum Maximo, quam ut Avitum peditum equitumque per Gallias magistrum crearet.

^f Alamannorum enim sedes in Suevia trans Rhenum. Nunc Rheno tracto citiorem quoque Romanorum ripam infestabant. Itaque in hac, id est, in Gallicana victores, in Germanica quam dudum incolebant, cives erant. Sed non multo post in Gallicanam quoque immigrarunt, totamque illam Maximæ Sequanorum partem occuparunt quæ a Rheno ad Juram usque montem porrigitur: cui et novæ Alamanniæ nomen fecerunt. De qua quidem Cisrhenana seu Gallica Alamannia, tum alii passim, tum Gregorius Turonensis in Vita SS. Lupicini et Romani: *Ille Jurensis deserti secreta, quæ inter Burgundiam Alamanniamque sita, Aventicæ adjacent civitati.*

241.) BAUNUS Sirmond. editor, præfat. ad tom. I, § 11.

Cinnaminate venis, veterem cum te induit uxor
 Ante boves trabeam, dictatoremque salignæ
 Excepere fores, atque ad sua tecta forentem
 Quod non persevit, turpique e fasce gravatæ
 Vile triumphalis portavit purpura semen.

Ut primum ingesti pondus suscepit honoris,
 Legas qui veniam poscant, Alamannæ, furoris.
 Saxonis incursum cessat, ^a Catthumque palustri
 Alligat Albis aqua : vixque hoc ter menstrua totum
 Luna videt, ^b Jamque ad populos et rura feroci
 Tenta Getæ protendit iter, qua pulsus ab æstu
 Oceanus, refluxum spargit per culta Garumnæ,
 In flumen corrente mari : transcendit amarus
 Blanda fluente latex, fluviique impacta per alveum
 Salsa peregrinum sibi navigat unda profundum.
 Illic jam disposito laxantes frena duello

^c Vesorum proceres raptim suspendit ab ira
 Rumor, ^d succincto referens diplomate Avitum
 Jam Geticas intrare domos, positaque parumper
 Mole magisterii, legati jura subisse.
 Obstupere duces pariter Scythicusque senatus,
 Et timere suam pacem ne forte negaret.
 Sic rutilus Phaethonta levem cum carperet axis,
 Jam pallente die, flagrantique excita mundo
 Pax elementorum fureret, vel sicca propinquus
 Sæviret per stagna vapor, limusque sitiret
 Pulvereo ponti fundo ; tunc unica Phœbi
 Insuper clemens exstinxit flamma calorem.

344 Illic aliquis tum forte Getes, dum falce recocta
 Ictibus informat, saxoque cacuminat ense,
 Jam promptus caluisse tubis, jam jamque frequenti **C**
 Cæde sepulturus terram, non hoste sepulto,
 Claruit ut primum nomen venientis Aviti,
 Exclamat : Perit bellum, date rursus aratra.
 Otia si replico priscae bene nota quietis,
 Non semel iste mihi ferrum tulit : o pudor ! o dii !
 Tantum posse fidem ! quid fœdera lenta minaris,

^a Id est Francum. Catthi enim populi Germania ad Rhenum, inter Francicas seu Francici imperii gentes censebantur ; quos etiam Marcomere duce Francorum adversus Arbogastem olim militasse scripserat, Gregorio teste, Sulpicius Alexander libro tertio.

^b Sedatis aliarum gentium motibus, reliqui erant Gothi, ad quos pacandos Avitus ipse profectus est. Hæc posterior, quam dixi, ejus legatio, ad Theodoricum juniorem superioris filium : cujus hortatu, cum Tolosæ una essent, audita Maximi Aug. necesse, imperium suscepit.

^c Vesos dimidiata voce dicit Wisigothos, sive, ut apud veterem Horatii interpretem, Jornandem et alios legitur, Vesogothos, quasi Vesi pars fuerint Gothorum. In panegyrico Majoriani : *Geta, Vesus, Alites*.

^d Brevibus litteris Aviti quas adventus sui nuntias præmiserat per Messianum. Tertullianus Apolog. cap. 24 : *O nuntios tardos ! o somniculosa diplomata, quorum vitio excessum imperatoris non ante Cybele cognovit !* Messianus vero is est quem postea in principatu patricium sibi allegit. Vetus chronicon incerti auctoris : *Captus est Avitus Placentiæ a magistro militum Ricimere, et occisus est Messianus patricius ejus.*

^e Friderico. Hunc enim esse arbitror qui cum Theodrico rego medium Avitum, honoris causa pro-

A In damnum mihi fide meum ? Compendia pacis
 Et præstare jubes nos, et debere : quis unquam
 Crederet ? en Getici reges parere volentes,
 Inferius regnasse putant ; nec dicere saltem
 Pacem fortis amas ; jam parteis sternit Avitus ;
 Insuper et Geticas præmissus continet iras
 Messianus : adhuc mandasti, et ponimus arma.
 Quid restat, quod posse velis ? quod non sumus hostes,
 Parva reor ; prisco tu si mihi notus in actu es,
 Auxiliaris ero, vel sic pugnare licebit.

Hæc secum rigido Vesus dum corde volutat,
 Ventum in conspectum fuerat. Rex atque magister,
 Propter constiterant ; hic vultu erectus, at ille
 Lætitiæ erubuit, veniamque rubore poposcit.

^e Post hinc germano regis, hinc rege retento,
B Palladium implicitis manibus subiere Tolosam.
 Fraud secus insertis ad pulvinaria palmis
 Romulus et Tatiæ fœdus ^f jecere, ^g parentum
 Cum ferro, et rabidis cognato in Marte maritis
 Hersilia inseruit Pallantis colle Sabinas.

345 ^h Interea incautum furtivis Vandalus armis
 Te capit, infidoque tibi Burgundio ductu
 Extorquet trepidas mactandi principis iras,
 Heu facinus ! in bella iterum, quartosque labores
 Perfida Elisææ crudescunt classica Dyrsæ.

ⁱ Nutritis quod fata malum ? Conscenderat arces
 Evandri Massyla phalanx, montesque Quirini
 Marmarici pressere pedes, rursusque revexit
 Quæ captiva dedit quondam stipendia Barche.
 Exsilium patrum, plebis mala, principe cæso
 Captivum imperium ad Geticas rumor tulit aures.
 Luce nova veterum cœtus de more Getarum
 Contrahitur ; stat prisca annis, viridisque senectus
 Consiliis ; squalent vestes, ac sordida macro
 Lintea pinguescunt tergo, nec tangere possunt
 Altatæ suram pelles, ac poplite nudo
 Peronem pauper nodus suspendit equinum.

legit, cum proximus Theodorico ætate fuerit, teste Jornande, a quo Theodorici senioris filii ordine numerantur, Thorismundus, Theodoricus, Fridericus, Euricus, Rotemeris et Himmericus. Thorismundus patri in Manriacensi pugna mortuo successit, tertioque post anno a Theodorico et Friderico fratribus necatus est. Ita **134** regnum inivit Theodoricus, ad quem hæc legatio. Post Theodoricum regnavit Euricus ; quia Fridericus ad quem successionis ordo pertinebat, paulo ante, ut Idatius refert, in Armoricis occubuerat. De hoc ipso Friderico Hilarius papa in epistola ad Leontium Arelatensem.

^f Aliqui libri, *icere*.

^g Parentum nomen ad Sabinas referri debet, quæ bello Sabino Romuli Hersilia duce usæ, ut loquitur Livius, s: inter tela volantia inferre, hinc patres hinc viros orando, diremere infestas acies ducesque ad fœdus faciendum pervenere.

^h Consentiant omnes, Petronium Maximum, nuntiato Genserici adventu, in ipsa fugæ trepidatione occisum : de auctore necis mira scripturum varietas. Prosper ab Eudoxiæ reginæ famulis dilaniatum, Cassiodorus a militibus extinctum, Jornandes ab Urso milite Romano interemptum tradit, Theophanes a suis. Μάξιμος, inquit, θυγή ἐχρήσατο οἱ δὲ συνότες αὐτῷ ἀνέκλιον αὐτὸν. Sidonius Burgundionis alicujus fortasse de schola protectorum ductu casum docet.

ⁱ In editione Wouweren, *nutritis*.

Postquam in concilium seniorum venit honora
 Pauperies, pacisque simul rex verba poposcit :
 Dux ait : * Optassem patriis securus in arvis
 Emeritam fateor semper fovisse quietem,
 Ex quo ^b militiæ post munia trina, superbum
 Præfecturæ apicem quarto jam culmine rexi.
 Sed dum me nostri princeps modo Maximus orbis
 Ignarum, absentem, procerum post mille repulsas,
 Ad lituos post jura vocat, voluitque sonoris
 Præconem mutare tubis, promptissimus istud
 Arripui officium, vos quo legatus adirem.
 Fœdera prisca precor, quæ nunc meus ille teneret,
 Jussissem si forte, senex, cui semper Avitum
346 Sectari erevisse fuit; tractare solebam
 Res Geticas olim : scis te nescisse frequenter
 Quæ suasi, nisi facta. Tamen fortuna priorem
 Abripuit genium; periit quodcumque merebar,
 Cum genitore tuo ^c Narbonem tabe solutum
 Ambierat (tu parvus eras), trepidantia cingens
 Millia, in infames jam jamque coegerat escas;
 Jam tristis propriæ credebat defore prædæ,
 Si clausus fortasse perit; cum nostra probavit
 Consilia, et refugo laxavit mœnia bello.
 Teque ipsum (sunt ecce senes) hoc pectore fotum
 Hæc mentem tenuere manus, si forsitan altrix
 Te mihi, cum nolles, lactandum tolleret. Ecce
 Advenio, et prisci repeto modo pignus amoris.
 Si tibi nulla fides, nulla est reverentia patris,
 I durus, pacemque nega. Prorumpit ab omni
 Murmur concilio: fremitusque et prælia damnans,
 Seditiosa ciet concordem turba tumultum.

Tum rex effatur : ^d Dudum, dux inclyte, culpo
 Poscere te pacem nostram, cum cogere possis
 Servitium, trahere ac populos in bella sequaces
 Ne quæso invidiam patrio mihi nomine inuras :
 Quid mereor, si nulla jubes? suadere sub illo
 Quod poteras, modo veile sat est, solumque moratur,
 Quod cupias, nescisse Getas : mihi Romula dudum
 Per te jura placent : parvumque ediscere jussit
 Ad tua verba pater, docili quo prisca Maronis
 Carmine molliret Scythicos mihi pagina mores.
 Jam pacem tunc velle doces; sed percipe, quæ sit
 Conditio obsequii, forsitan rata pacta probabis.

* Aviti oratio sic efficta, quasi adhuc viveret
 Maximus, de cujus interitu nihil dum cognorat.

^b Cave cum his sentias qui ex hoc loco Avitum ter
 magistrum militum, quater præfectum prætorio fuisse
 augurantur. Neque enim hoc dicit; sed sibi, cum
 triplici jam bello non siue honoris titulo militasset,
 quarto loco præfecturam obtigisset. Qua ratione et de
 magistreria militum dicere nunc poterat, quinto se
 illam culmine adeptum; nec tamen sensus esset Avitum
 quinque magistrum fuisse.

^c Initio belli Gothici, ut dicitur est, anno 436. Neque
 enim obscurum est de ea obsidione agi de qua
 Prosper, Isidorus, Paulus diaconus et alii, cum a Li-
 torio comite famis periculo liberatum Narbonem scri-
 bunt. Avitus consilio suo solutum a Theodorico fuisse
 obsidionem commemorat.

^d Theodoricus Avito non solum pacem, verum etiam
 belli adversus Vandalos societatem spondet, si modo
 se imperatorem, vacante per Maximi eadem aula, de-
 ligi patiatur. Ita enim fore ut Romæ vetus excidium

A 347 Testor, Roma, tuum nobis venerabile numen,
 Et socium de Marte genus, vel quidquid ab ævo,
 (Nil te mundus habet melius, nil ipsa senatu)
 Me pacem servare tibi, vel velle abolere
 Quæ noster peccavit avus, quem fuseat id unum,
 Quod te, Roma, capit : sed dii si vota secundant,
 Excidii veteris crimen purgare valebit
 Ultio præsentis, si tu, dux inclyte, solum
 Augusti subeas nomen. Quid lumina flectis ?
 Invitum plus esse decet ; non cogimus istud,
 Sed contestamur. Romæ sum te duce amicus,
 Principe te miles ; regnum non præripis ulli,
 Nec quisquam Latias Augustus possidet arces :

Qua vacat aula, tua est : testor, non sufficit istud
 Ne noceam, atque tuo hoc utinam diademate fiat

B Ut prosim ! suadere meum est, nam Gallia si te
 Compulerit, quæ jure potest, tibi pareat orbis,
 Ne pereat. Dixit, pariterque in verba petita
 Dat sanctam cum fratre fidem. * Discedis, Avite.
 Mœstus, qui Gallos scires non posse latere,
 Quid possint servire Getæ te principe ; namque
 Civibus ut patuit trepidis, te fœdera ferre,
 Occurrunt alacres, ignaroque ante tribunal
 Sternunt : utque satis sibimet numerosa coisse
 Nobilitas visa est, quam ^f saxa nivalia Cotti
 Despectant, variis nec non quam partibus ambit
 Tyrrheni Rhenique liquor, vel longa ^g Pyrenei
 Quam juga ab Hispano seclusam jure coercent,
 Aggreditur nimio curarum pondere tristem
 Gaudens turba virum ; procerum tum maximus unus,
C 348 Dignus qui patriæ personam sumeret, infit.

Quam nos per varios dudum fortuna labores,
 Principe sub puero, laceris terat aspera rebus.
 Fors longum, dux magne, queri, cum quippe dolentum
 Maxima pars fueris, patriæ dum vulnera lugens
 Sollicitudinibus vehementibus exagitaris.
 Has nobis inter clades ac funera mundi,
 Mors vixisse fuit ; sed dum per verba parentum
 Ignavas colimus leges, sanctumque putamus
 Rem veterem per damna sequi : portavimus umbram
 Imperii, generis contenti ferre vetusti
 Et vitia, ac solitam vestiri murice gentem
 More magis quam jure pati ; promptissima nuper

ab Alarico admissum, Genserici, qui Urbem per eos
 dies iterum spoliavit, vindicta expietur.

^e Ambuisse purpuram Avitum non dissimulat Gre-
 gorius Turon. lib. II, cap. 11, nec abest ab ea sen-
 tentia quod scribit Isidorus, Theodoricum Avito su-
 mendum imperialis fastigii cum Gallis auxilium præ-
 buisse. Hanc ergo labem ut eluat Sidonius, **135**
 imperium mœsto et invito de'atum ingestumque
 affirmat. Jam præfati sumus ex Idatio, Avitum Tolosæ
 primum, deinde Arelati Augustum fuisse appella-
 tum. Quod cum Sidonio cohæret. Tolosæ enim, ut
 patet, acta sunt quæ de Aviti cum Theodorico con-
 gressu, capessendique imperii consiliis hactenus ce-
 cinit; concionem vero Gallicæ nobilitatis, qua in
 reditu exceptus inauguratusque describitur, in Arelatensium
 castro coisse mox docebit.

^f Alpes Cotticæ : sed harum nomine reliquas etiam
 intelligi voluit quæ Galliam ab Italia secludunt.
 Cotticæ autem mediæ sunt inter Graias et Maritimas
^g Alii, Pyrene.

Fulsit conditio, proprias qua Gallia vires
 Exsereret, trepidam dum Maximus occupat urbem;
 Imo oibem potuit, si te sibi tota magistro
 Regna reformasset. Quis nostrum Belgica rura,
 Littus Aremorici, Geticas quis moverit iras,
 Non latet; his tantis tibi cessimus, inclyte, bellis.
 Nunc jam summa vocant; dubio sub tempore regnum
 Non regit ignavus: postponitur ambitus omnīs,
 Ultima cum claros quærunt: post damna Ticini
 Ac Trebiæ trepidans raptim respública venit
 Ad Fabium, Cannas celebres Varrone fugato,
 Scipiadamque etiam turgentem funere Pœnum
 Livius electus fregit; captivus, ut aiunt,
 Orbis in Urbe jacet, princeps perit, hic caput omne
 Nunc habet imperium; petimus, conscende tribunal,
 Erige collapsos; non hoc modo tempora poscunt,
 Ut Romam plus alter amet: ne forte reare

349 Teregno non esse parem; cum Brennica signa
 Tarpeium premerent, scis, tum respública nostra
 Tota Camillus erat, patriæ qui debitus ultor
 Textit fumantes hostili strage favillas.
 Non tibi centurias aurum populare paravit,
 Nec modo venales numeroque asse redemptæ
 Concurrunt ad puncta tribus: suffragia mundi
 Nullus emit; pauper legeris, quod sufficit unum,
 Es meritis dives: patriæ cur vota moraris,
 Quæ jubet, ut jubeas? hæc est sententia cunctis,
 Si dominus sis, liber ero. Fragor atria complet
 a Ugerni, quo forte loco pia turba, senatus
 Detulerat vim, vota, preces. Locus, hora diesque
 Dicitur imperio felix; ac protinus illic
 Nobilium excubias gaudens sollertia mandat.

Tertia lux refugis Hyperiona fuderat astris:
 Concurrent proceres, ac milite circumfuso
 b Aggere composito statuunt, ac torque coronant
 Castrensi mœstum, donantque insignia regni.
 Jam prius induerat solas de principe curas.
 Haud alio quondam vultu Tiryntius heros
 Pondera suscepit cœli, simul atque novercæ,
 Cum Libyca se rupe Gigas abduceret, et cum
 Tutor Herculeo sedisset machina dorso.

Hunc tibi, Roma, dedi, patulis dum Gallia cœmpis
 Intonat Augustum plausu, faustumque fragorem

* Variant exemplaria. Quædam *Thierni* legunt, **D** *περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπτόν λαβών, τῇ κεφαλῇ Ἰουλιανοῦ περιέθηκε.*
 quo nomine appellant hodie vetus castrum et oppidum Arvernorum quod Gregorio Turonensi et aliis est Tigernum. Sed Thierni nomen nec metro, nec loco congruit. In aliis erat *Vierni*, ex quo feci *Ugerni*: quo more contra Bagocasses apud Ausonium scripti, qui Baiocasses. Fuit aut Ugernum, *Ὀυγερνον* Straboni notissimum olim castrum Arelatensium, de quo Gregorius idem lib. viii et ix, et Cyprianus Cæsarii discipulus in ejus Vita. Porro jam docuit nos Idatius, Av. tum Augusti nomen Arelati suscepisse. Quare nemo repugnet quin certa sit emendatio.

b Aggesta terra in speciem tribunalis, quod cespitium tribunal appellat Vopiscus in Tacito. Torque autem diadematis vice coronatos legitimus etiam Julianum Parisiis, et Firmum in Africa, de quibus Marcellinus lib. xx et xxx. Alios item, ut Hypatium Constantinopoli, de quo Marcellinus comes Lampadius et Oreste cons. De Juliano Socratis verba sunt: ὧς δὲ Στέφανος βασιλικός; οὐ παρὸν, εἰς τῶν δορυφόρων ὄν εἰλε

A Portat in exsanguem Boreas jam fortior Austrum;
 Illic tibi restituet Libyen per vincula quarta.
 Et cujus solum amissas post sæcula multa
 c Pannonias revocavit iter, jam credere promptum est,

350 Quid faciet bellis: o quas tibi sæpe jugabit
 Indictis gentes aquilis! qui maxima regni
 Omina privatus fugit, cum forte vianti
 Excuteret præpes plebeium motus amictum.
 Lætior at tanto modo principe, prisca deorum
 Roma parens, attolle genas, ac turpe veterum
 Depone: en princeps faciet juvenescere major,
 Quam pueri fecere senem. Finem pater ore
 Vix dederat, plausere dii, fremitusque cucurrit
 Concilio: felix tempus nevere Sorores
 Imperiis, Auguste, tuis, et consulis anno

B Fulva volubilibus duxerunt sæcula pensis.

CARMEN VIII.

EDITIO PANEGYRICI ^d AD PRISCUM VALERIANUM
 PRÆFECTORIUM.

Prisce, decus semper nostrum, cui principe Avito
 Cognatum sociat purpura celsa genus,
 Ad tua cum nostræ currant examina nugæ,
 Dico, stæte, vagæ, quo properatis? amat.

Districtus semper censor qui diligit exstat:
 Dura fronte legit mollis amicitia,

Nil vatam prodest adjectum laudibus illud,
 Ulpia quod rutilat porticus ære neo
 Vel quod adhuc populo simul et plaudente senatu,
 Ad nostrum reboat concava Roma sophos.

Respondent illæ: Properabimus, ibimus, et nos
C Non retines: tanto judice culpa placet.

351 Cognitor hoc nullus melior, bene carmina
 [pensat,

Contemptu tardo, judicio celeri,
 Et quia non potui temeraria sistere verba,
 Hæc rogo ne dubites lecta dicare rogo.

CARMEN IX.

* EXCUSATORIUM AD V. C. FELICEM.

*Largam Sollius hanc Apollinarius
 Felici domino, pioque fratri,
 Dicit S. donius suus salutem.*

Dic, dic quod peto, Magne, dic amabo,

περιτραχήλιον ἑαυτοῦ στρεπτόν λαβών, τῇ κεφαλῇ Ἰουλιανοῦ περιέθηκε.

c Evectus ad imperium Avitus, Romamque, ut ex Idatio diximus, evocatus, iter, opinor, flexit per Treviros ubi ea contigerunt quæ de Lucii Senatoris conjugis narrat Aimoinus lib. i, cap. 3. Inde in Germaniam et Noricum transgressus, Pannonias a barbaris, ut inuere Sidonius videtur, sine armis recepit. Romæ susceptus imperator consulatum edidit, in cujus auspiciis dictus est panegyricus. Quod de legatis ad Martianum missis Martianique concordia cum Avito subdit Idatius, id post intum ab Avito consularum accipi debet, cum alios in Oriente consules fuisse probaverimus.

d Hoc carmen editio est panegyrici superioris, cui proinde in antiquis libris præponitur, ut monui ad carmen 3. De Valeriano autem, et de statu aenea Sidonii dictum partim epistola 10, lib. v, partim ultimo lib. ix.

136 c Carmen hoc reliquorum quæ sequuntur

Felix nomine, mente, honore, fama,
Natis, a conjuge, fratribus, parente,
Germanis genitoris atque matris,
Et b summo patruelium Camillo,
Quid nugas temerarias amici,
Quas sparsit teneræ jocus juventæ,
In formam redigi jubes libelli?
Ingentem simul et repente fascem
Conflari invidiæ, et perire chartam?
Mandatis famulor, sed ante testor,
Lector quas patieris hic salebras.

Non nos currimus aggerem vetustum,
Nec quidquam invenies, ubi priorum
Antiquas terat orbitas Thalia.

Non hic antipodas, salumque rubrum,
352 Non hic Memnonius canemus Iudus,
Auroræ face civica perustus:
Non Artaxata, Susa, Bactra, Carrhas,
Non coctam Babylona personabo,
Quæ largum fluvio patens alumno,
Inclusum bibit c hinc et inde Tigrim.
Non hic Assyrii Ninum priorem,
Non Medis caput Arbacem profabor:
Nec quam divite, cum refugit hostem,
Arsit Sardanapalus in favilla.
Non Cyrum Astyagis loquar nepotem,
Nutritum ubere quem ferunt canino,
Cujus non valuit rapacitatem
Vel Lydi satiare gaza Croasi:
Cujus nec feritas subacta tunc est,
Cæsis millibus ante cum ducentis.

est proœmium ac veluti præfatio. Rogarat enim Felix Sidonium, ut poemata quæ variis occasionibus scripserat, in unius libri formam redigeret ac publicaret. In quo etsi non ignorabat quam grave foret alieni iudicii aleam subire, amici tamen desiderio deesse non potuit. Itaque editionem suam parendi studio excusat: unde et carmini titulus in libris antiquis: EXCUSATORIUM AD V. C. FELICEM. Felix ergo is est ad quem aliquas epistolas vidimus, Magni consulis ex Majoriani epulo noti filius, a quo et cognomen tulit; nam Magnus Felix appellatus est. Consul tamen non fuit, sed præfectus tantum prætorio et patricius. Prius enim quam ad consulatum perveniret, sæculum reliquit et religiosas vitam amplexus est. Quo tempore insignem ad ipsum, quæ exstat, epistolam scripsit Faustus episcopus Reiensis, qua nuper ἀποταξάμενος penitentia formam tradit. Genadius in Fausto: *Scripsit postea ad Felicem præfectum prætorio, et patriciæ dignitatis virum, filium Magni consulis jam religiosum, epistolam ad Domini timorem hortatoriam, convenientem personis pleno animo penitentiam agere disponentum.* Utriusque præterea distincte meminit in Propemptico.

a Attica nomine. Ea enim videtur de qua Romæ vetus olim erat epigramma in ecclesia S. Laurentii in Damaso, in qua nesciq quid operis suo sumptu construxerat:

Quisquis plena Deo mysteria mente requiris,
Huc accede: domus religiosa patet.
Hæc sunt tecta pio semper devota timori,
Auditumque Deus commodat hic precibus
Ergo lethiferos propra compescere sensus,
Jan propra sacras letus adire fores,
Ut transacta queas deponere crinua vitæ,
Et quidquid scelerum noxijs error habet.

A In vallis Scythicæ coactus artum,
Orbata ad Tomyris veniret utrem.
Non hic Cecropios leges triumphos,
Vel si quo Marathon rubet duello;
Aut cum millia mille concitarent
Inflatum numerositate Xerxen;
Atque hunc fluminibus satis profundis
Confestim ebititis adhuc sitisse;
Nec non Thermopylas, et Helli undas,
Spretis obicibus soli salique,
Insanis equitasse cum catervis,
Admissoque in Athon tumente ponto
Juxta frondiferæ cacumen alpis
Scalptas classibus isse per cavernas.

353 Non prolem Garamantici tonantis,
B Regnis principibusque principantem,
Porrectas Asiæ loquar d paterno
Actam fulmine pervolasse terras.
Et primum Darii tumultuantes
Præfectos satrapasque perculisse:
Mox ipsum solio patrum superbum,
Cognatosque sibi deos crepantem,
Captis conjuge, liberis, parente,
In casus hominis redire jussum.
Qui cum maxima bella concitasset,
Tota et Persidis undique gregatæ
Uno constituisset arma campo,
Hoc solum perhibetur assecutus,
Dormire ut melius liberet hosti.
c Non vectos Minyas loquente silva
C Dicam Phasiaco stetisse portu,

ATTICA FELICIS MAGNI clarissima conjux,
Sumptibus hoc propriis ædificavit opus.

b Hunc Magni consulis fratris filium fuisse docuit epistola ultima, lib. 1. Nos Magni Felicis Ennodii patrem coniecimus ad Ennodii epistolam 25, lib. 1v.
c Imo Eupiratem, ut historiæ omnes tradunt, et Propertius lib. III.

Duxit et Euphratem medium qui condidit arces.

137 Quare Tigrim posuit pro Euphrate.

d Summa celeritate tot gentes debellasse. Apelles Alexandrum μεθυσάμενος, fulmen tenentem, pinxit. Quod etsi ad fabulosam Jovis patris originem referre potuit, constat tamen nulla re unquam aptius illi fulmen convenisse, quam cum ortus obitusque, ut cum Papinio loquar, fulminaret, hoc est, pari pernicitate atque impetu opprimeret. Propterea sacri quoque interpretes nostri Alexandrum Macedonem a Daniele propheta cum pardo alato comparatum docent: quia id genus feræ concitatissimum, et Alexandri victoria, ut Hieronymus notat, nihil fuit velocius.

e Argonautas. Seriem temporum Sidonius etiam in mythicis observat. Nam si ab Argonautis unde oritur, ad Odysseam usque in qua desinit, percurras, eodem omnia narrat ordine quo gesta finguntur. Χρονική ergο μεθόδω usus est. At Lucianus τοπική contentus, in dialogo περί Ὀρχήστως, post ea quæ ad deos spectabant, quæ primo loco commemorat, reliquam omnem mythologiam locis ac regionibus distinxit, Atticam, Thebaicam, Corinthiacam, Æthiopicam, Laconicam, Eliacam, Arcadicam, Thessalicam, et cæteras quæ hoc flo persequitur. Ad Thessalicam autem refert Argonautas, τὴν Ἀργὼν, τὴν λαλοῦ ἐντῆ: τρόπον, *Argo navim et garrulam ejus carinam.*

Forma percita cum ducis Pelasgi
Molliret rabidos virago tauros,
Nec tum territa, cum suis colonas,
Post anguis domiti satos molares,
Armatas tremebundus inter herbas,
Florere in segetem stuperet hostem
Et pugnantis hinc et hinc aristas,
Supra belliferas madere glebas,
Culmosos viridi cruore fratres.

Non hic terrigenam loquar cohortem,
Admixto mage vividam veneno,
Cui præter speciem modo carentem,
Angues corporibus voluminosis
354 Alte squamea crura porrigentes,
In vestigia fauce desinebant.

Sic a formæ triplicis procax juvenus,
Tellurem pede proterens voraci,
Currebat capitum stupenda gressu;
Et cum classica numinum sonabant,
Mox contra tonitrus resibilante
Audebat superos cieri planta.
Nec Phlegræ legis ampliata rura,
Missi dum volitant per astra montes,
Pindus, Pelion, Ossa, Olympus, Othris,
Cum silvis, gregibus, feris, pruinis,
Saxis, fontibus, oppidis, levati
Vibrantur spatiosiore dextra.

b Non hic Herculis excolam labores,
Cui sus, cerva, leo, gigas, Amazon,
Hospes, taurus, Eryx, aves, Lycus, fur,
Nessus, Libs, juga, poma, virgo, serpens,
Geta, Thraces equi, boves Iberæ,
Luctator fluvius, canis triformis,
Portatusque polus polum dederunt.

Non hic Elida nobilem quadrigis,
c Nec notam minus amnis ex amore
Versu prosequar, ut per ima ponti
Alpheus fluat, atque transmarina
In fluctus cadat unda conjugales.

Non hic Tantaleam domum retexam,
Qua mixtum Pelopea per parentem est
Proles facta soror, novoque monstro
Infamem genuit pater nepotem.

355 Nil mœstum hic canitur; nec esulentam
Fletus pangimus ad dapem Thyestæ,
Fratris crimine qui miser voratis

a Forma, si rem spectas, gigantibus duplex; si numerum, triplex: quia pube tenus homines erant, cætera serpentes; sed geminus cuique serpens pro numero pedum. Hinc formæ triplicis dicti Sidonio, et ternæ Pelori gigantis a Marte occisi, animæ Claudiano: *Atque uno ternas animas interficit ictu*: quia binæ in pedibus erant, tertia in reliquo corpore.

b Herculis labores vicenos ternos enumerat, nec pauciores carmine 15. Nam 12 qui celebrantur, præcipui ac legitimi fuerunt, ab Eurystheo imperati: præter hos, quæ *πάρεργα* τῶν ἀθλῶν Græci vocant, plurima. Sed ἀθλοῦ hoc loco 11 tantum commemorat, Augiæ stabulo præterminato, quod ipsum etiam non satis probasse dicitur Eurystheus; *πάρεργα* vero 12, in quibus gigas est Hælyoneus, hospes Busiris, Libs Autæus, juga Calpe et Abyla, virgo Hesionē,

A Vivum pignoribus fuit sepulcrum:
Cum post has epulas repente flexis
Titan curribus occidens ad ortum,
Convivam fugeret, diem fugaret.

Nec Phryx pastor erit tibi legendus,
Decrescens cui Dindymon reciso
Fertur vertice texuisse classem;
Cum jussu Veneris patrocinantis
Terras Ochalias, et hospitales
Raptor depopulatus est Amyclas,
Prædam trans pelagus petens sequacem.
Sed nec Pergama, nec decenne bellum.
Nec sævas Agamemnonis phalangas:
Nec perjuriam persequar Sinoniam,
Arx quo Palladio dicata signo,

B Pellaci reserata proditore,
Portantem pedites equum recepit.

Non hic Mæoniæ stylo camenæ,
d Civis Dulichiique Thessælique
Virtutem sapientiamque narro.
Quorum hic Peliaco putatur antro,
Venatu, fidibus, palæstra et herbis,
Sub Saturnigena sene institutus.
Dum nunc lustra terens puer ferarum,
Passim per Phloenem jacet nivisam,
Nunc præsepibus accubans amatis,
Dormit mollius in juba magistri.

356 Inde Scyriadam datus parenti,
Falsæ nomina pertulisse Pyrrhæ,
Atque inter tetricæ choros Minervæ.

C Occultos Veneri rotasse thyrsos.
Postremo ad Phrygiæ sonum rapinæ
Tractus laudibus Hectoris trahendi.

Ast illum, cui contigit paternam
Quantum post Ithacam redire lustrum,
Nec Smyrnæ satis explicat volumen.
Nam quis continuare possit illos
Quos terra et pelago tulit labores?
Raptum Palladium, repertum Achillem,
Captum præpetibus Dolona plantis,
Et Rhœsi niveas prius quadrigas.
Xanthi quam biberent fluentia, tractas?
Ereptam quoque quem deus patronus,
Philocteta, tibi dedit pharetram?

Ajacem Telamonium furentem,

D Quod sese ante rates agente causam

luctator fluvius Achelous: reliqua sunt notiora.

a Id rectius quam quod in vulgatis, *notam nimis*. Elidem ait non minus notam esse ex fabulosis Alphei et Arethusæ amoribus quam ex ludis Olympicis. Utrorumque meminit etiam Luciano. Sed Alphei amnis fabulam, Ἀλφειοῦ ἔρωτα, καὶ ὕψαλον ἀποδημίαν, non Eliacæ, ut πρώτους τῶν Ὀλυμπίων ἀγωνιστὰς, sed Arradicæ tribuit mythologiæ: eo quod Alpheus, **138** licet Elida præterfluat, fontes tamen primumque cursum ducit ex Arcadia.

d Ulyssis et Achillis. Verum Achilles gesta levius delibat, nec aliud attingit quam ejus sub Chirone Centauro educationem, et latentem inter Lycomedis filias moram, quæ Ἀχιλλῆος ἐν Σκύρω παρθένους διέκτα Luciano. Ulyssis contra historiam fere universam, tum belli tum errorum, accurate persequitur.

Pugnacis tulit eloquens coronam?
 Vitatum hinc Polyphemon, atque Circeen,
 Et Læstrigonii famem tyranni?
 Tum pomaria divitis Calypsus,
 Sirenas pereuntibus placentes,
 Vitatas tenebras, facemque Naupli,
 Et Scyllæ rapidum voracis inguen,
 Vel Taurominitana quos Charybdis
 Ructiaco scopulos cavat profundo?

Non ^a divos specialibus faventes
 Agris, urbibus, insulisque canto,
357 Saturnum Latio, Jovemque Cretæ,
 Junonemque Samo, Rhodoque Solem,
 Hennæ Persephonem, Minervam Hymetto,
 Vulcanum Liparæ, Papho Dionem,
 Argis Persea, Lampsaco Priapum,
 Thebis Evhion, Ilioque Vestam,
 Tymbræ Dellon, Arcadem Lycæo,
 Mariem Thracibus, ac Scythis Dianam:
 Quos fecere deos dicata templa,
 Thus, sal, far, mola, vel superfluarum
 Consecratio cæremoniærum.

^b Non cum Triptolemo verendam Eleusin,
 Qui primas populis dedere aristas
 Pastis Chaonium per illicitum,
^c Non Apin Mareoticum sonabo
 Ad Memphisitica sistra concitari.

^a Municipis deos appellat Minucius Felix qui peculiari cultu in singulis civitatibus vel provinciis consecrati sunt. Horum catalogos texunt etiam Tertullianus Apologeticis cap. 24, Lactantius lib. 1, Prudentius in Symmachum v. Sidonius, qua excellit brevitate, binos singulis versibus conclusit: vetus epigramma singulos singulis, in hunc modum:

Dodone tibi, Juppiter, sacra est,
 Junoni Samos et Mycena Diti,
 Undæ Tænaros æquorisque regi.
 Pallas Cecropias tuetur arces,
 Delphos Pythius orbis umbilicum,
 Creten Delia, Cynthiosque colles,
 Faunus Mænalon, Arcædumque silvas.
 Est tutela Rhodios beata Solis,
 Gades Herculis, humidumque Tibur,
 Cyllene cæleri deo nitosa.
 Tardo gratior æstuosa Lemnos.
 Enææ Cererem nurus frequentant.
 Raptam Cyzicos ostreosa divam,
 Formosam Venerem Cnidos, Paphosque.

^b Cererem. Firmicus Maternus de Erroribus profanarum relig., cap. 7: *Ad Atticæ urbis locum pervenit. Illic hospitio recepta incolis incognitum adhuc triticum dividit. Locus ex patria, et ex adventu mulieris nomen accepit. Nam Eleusin dictus est, quod illuc Ceres relicta Eina venerat.* Sed verendam Eleusin Sidonius dixit non urbem Atticæ, in qua Ceres colebatur, sed Cererem ipsam, Claudianum secutus lib. 1 de Raptu:

Sancatasque faces atollit Eleusin,
 Angues Triptolemi srident.

^c Memphisitarum proprium numen. Clemens Alexandrinus Protreptico, inter *ἄλογα τῶν ζώων* apud Ægyptios *καμηδὸν καὶ κατὰ πόλεις* consecrata, Heliopolitis ichneumonem ascribit, Saitis et Thebæis ovem, Lycopolitis lupum, **139** Cynopolitis canem, hircum Mendesiis, Memphisitibus Apin, id est Ægyptiorum lingua bovem. Tibullus lib. 4, elegia 7, eundem facit ac Osirin.

Te canit, atque suum pubes miratur Osirin
 Barbara, Memphisitem plangere docta bovem.

A Non dicam Lacedæmonis juventam
 Unctas Tyndaridis dicasse luctas,
 Doctos quos patriis Palem Therapnis
 Gymnas Bebyrcii tremittit theatri.
^d Non sortes Lyciasque, Cæritumque,
^e Responsa aut Themidis priora Delphis.
 Nec quæ fulmine Thuscus expiato,
 Septum numina quærit ad bidental.
 Nec quos Euganeum bibens Timavum
 Colle Antenoreo ^f videbat augur
 Divos Thessalicam movere pugnam.
 Nec quos Amphiarus, et Melampus.
 Ex ipsis rapuit deos favillis,
 Per templum male fluctuante flamma,
358 Gaudens lumine perditio Metellus.

B Non hic Cinyphius canetur Ammon,
 Mitratum caput elevans arenis,
 Vix se post ^g hecatombion litatum
 Suetus promere Syrtium barathro.
 Non hic Dindyma, nec crepante buxo
 Curetas Berecynthiam sonantes,
 Non Bacchum trieterica exserentem
 Describam, et tremulas furore festo
 Ire in Bassaridas, vel infulatos
 Aram ad thuricremam rotare mystas.
 Non hic Hesiodea pinguis Ascræ
 Spectes carmina, Pindarique chordas.

Et Apin Osiridis animam esse, ex sacerdote m quoque mysteriis tradit Plutarchus. Ex Osiri porro et Api a Sesostri rege, ut Clemens idem narrat, factus Serapis. Quare Serapis, Osiris et Apis, unus idemque Memphisitarum deus.

^d Lycias sortes, Virgillii exemplo, dixi: aliud genus oraculi, quod per Apollinem in Lycia reddebatur. At Cæritum sortes proprie fuerunt, ut Prænestinæ, Antiatiinæ, Falerinæ, Aponinæ; tabellæ nimirum lignæ, litteris inscriptæ, quas oraculi vice consulebant, *γραμματῖα* vocat Plutarchus, de Falerinis agens in Fabio. Quo genere qui utebantur, sortibus sublatis aliquid agere dicebantur. Antiqua inscriptio Mediolani, SACRO SUSCEPTO, SORTIBUS SUBLATIS. Cicero de Divinatione Deorum II, de Prænestiis: *Ex il' olea arcam esse factam, in eaque conditas, quæ hodie Fortunæ monitu tolluntur.*

^e Quæ prima omnium Delphis vaticinata fingitur, Apollinemque ipsum docuisse. Ophæus in hymno:

Ἡ πρώτη κατέδειξε βροτοῖς μαντήιον ἀγγύη,
 Δελφῶν ἐν κενθμῶν θεμιστεύουσα θεοῖσι
 Πυθῶ ἐν δαπίδῳ, ὅτι Πυθῶ ἐμβασιλευσεν
 Ἡ καὶ πρώτη φῶιδον ἄνακτα θεμιστοσύνας ἰδίδαξε.

^f Cornelius sacerdos, qui pugnae Pharsalicæ imaginem absens, qua hora pugnabatur, repente mota mente conspexisse atque enuntiasse fertur. Lucanus lib. VII; Gellius lib. XV, c. 18; Julius Obsequens cap. 64: *C. Cornelius augur Patavinus eo die, cum aves admitterent, proclamavit rem geri, et vincere Cæsarem.*

^g Sic liber optimæ notæ. Rectum erat ut hecatombæum diceretur, quod est *ἑκατόμβειον*, ut Eubœa, Sthenebœa, Boeotia. Sed in *οὐ διπλήθον*, ut posterioriorem interdum litteram auferri mos est, ut *ποιήμα* poëma, *ποιητής* poeta: sic priorem contra elidi non insolens fuit ævo inferiori. Ita enim solicismum apud Ausonium, et miras infra carmine 15, et meicos in panegyrico Aeduo legimus, quod Græcæ est *σολοικισμός, μοῖραι, μέτρικοι*.

Non hic socciferi jocos Menandri,
 Non læsi Archilochi ferus iambos,
 Vel plus Stesichori graves camenas.
 Aut quod composuit puella Lesbi.
 Non quod Mantua contumax Homero,
 Adjecit Latiaribus loquelis,
 Æ juari sibi met subinde livens
 Busto Parthenopem Maroniano.
 Non quod per satyras epistolarum,
 Sermonumque sales, novumque epodon,
 Libros carminis, ac poeticam artem,
 Phœbi laudibus et vagæ Dianæ
 Conscriptis voluit sonare Flaccus.
 Non quod Papinius tuus, meusque,
 Inter Labdacios sonat furores.
 Aut cum forte pedum minore rhythmo
 Pingit gemmea prata silvularum.
359 ^a Non quod Corduba præpotens alumnis
 Facundum ciet, hic putes legendum.
 Quorum unus colit hispidum Platona,
 Incassumque suum monet Neronem.
 Orchestram quatit alter Euripidis,
 Pictum sæcibus Æschylon secutus,
 Aut plaustris solitum sonare Thespin,
 Qui post pulpita trita sub cothurno
 Ducebant olidæ marem capellæ.
 Pugnam tertius ille Gallicani
 Dixit Cæsaris, ut gener socerque
 Cognata impulerint in arma Romam.
 Tantum dans lacrymas suis Philippis,
 Ut credat Cremeræ levem ruinam,
 Infra et censeat Alliam dolendam,
 Ac Brenni in trutina Jovem redemptum :
 Postponat Trebiam, gravesque Cannas,
 Stragem nec Thrasimenicam loquatur.
 Fratres Scipiadas pudet silendos,
 Quos Tartesiacus retentat orbis :
 Euphratem taceat male appetitum,
 Crassorum et madidas cruore Carrhas,
 Vel quos Spartace consulum solebas
 Victrici gladios fugare sica,
 Ipsum nec fleat ille plus duellum,

^c De iisdem Martialis lib. 1, cap. 62, ad Licinianum :

Duosque Senecas, unicumque Lucanum

140 Facunda loquitur Corduba.

^b Lentuli Gætulici exstant Græca epigrammata in Anthologia. Martialis inter lascivos poetas numerat, Plinius inter viros graves qui ludicra scripsere lib. v, epi-t. 3. Meminit ejusdem Sidonius lib. II, epist. 10. Domitium vero Marsum et Pedonem, epigrammatographis quoque annumerat idem Martialis. Sed Marsi hodie, præter Cicutæ fragmentum, nihil superest; C. Pedonis Albinovani aliquot elegiæ leguntur; Sulpitiæ, quam Martialis quoque laudat lib. x, satira unica de temporibus Domitiani.

^e Fratres fuerunt Vespasianorum temporum poætæ; hic tragicus, ille satiricus, de quibus Martialis lib. XI, cap. 11. Turni e satira distichum profert vetus interpres Juvenalis; Scævæ Memoris Herculeum tragediam citat Fabius Fulgentius de prisco sermone. Stellæ autem poætæ laudes et epithalamium cecinit Papinius. De A. Septimio lyrico Sidonius iterum in epistola ad Potentium carmine 11.

A Quod post Cimbrica turbidus tropæa,
 Et vincetum Nasamonium Jugurtham,
 Dum quærit Mithridaticum triumphum,
 Arpinas voluit movere Syllæ.

^b Non Gætulicus hic tibi legetur,

360 Non Marsus, Pedit, Silius, Tibullus.

Non quod Sulpiciæ jocus Thaliæ
 Scripsit blandiloquum suo Celeno.
 Non Persi rigor, aut lepos Properti,
 Sed nec centimeter Terentianus.

Non Lucilius hic, Lucretiusque est.

^c Non Turnus, Memor, Ennius, Catullus,
 Stella, et Septimius, Petroniusque,
 Aut mordax sine fine Martialis.

Non qui tempore Cæsaris secundi

B Æterno incoluit Tomos reatu.

Nec qui consimili deinde casu.

Ad vulgi tennem strepentis auram,

Irati fuit ^d histrionis exsul.

Non Pelusiaco satus Canopo

Qui ferruginei toros mariti,

Et musa cantit inferos superna.

Nec qui jam patribus fuere nostris

Primo tempore maximi sodales.

^e Quorum unus Bonifacium secutus,

Nec non præcipitem Sebastianum,

Natales puer horruit Cadurcos,

Plus Pandionias amans Athenas.

Cujus si varium legas poema,

Tum Phœbum, vel Hyantias puellas,

C Potato madidas ab Hippocrene,

Tunc Amphiona, filiumque Maïæ,

Tunc vatem Rhodopeium sonare

Collato modulamine arbitreris.

Non tu hic nunc legeris, tuumque fulmen,

361 O dignissime ^f Quintianus alter,

Spernens qui Ligurum solum et penates,

Mutato lare Gallias amasti,

Inter classica signa, pila, turmas,

Laudans Aetium, vacansque libro,

In castris hedera ter aureatus.

^g Sed nec tertius ille nunc legetur,

^d Juvenalis. Ovidium ergo ab exsilii loco designavit; Juvenalem ab auctore calamitatis, Paride pantomimo; Claudianum a patria Ægypto, et Proseipinæ raptu carminis argumento.

^e Cadurci hujus poætæ qui Bonifacio comiti ejusque genero adhæsit, nomen ignotum. Præcipitem autem Sebastianum appellat, ob varia et subita consilia, quæ sæpe variavit. Primum enim, ut auctor est Idatius, post mortem Bonifacii, cui successerat, ab aula per Aetium pulsus ad palatium Orientis navigavit. Inde post aliquot annos, cum res novas moliri cœpisset, fugere coactus, ad Theodoricum Gothorum regem in Galliam venit, Barcinonemque repente hostis factus invasit. Qua ejectus ad Vandalos migravit et Gensericum; a quo tandem haud multo post felicior exitu, quam vita, quia fidei catholicæ odio, ut Victor scribit, necatus est.

^f Diversus hic a Proculo, Liguro item poæta, de quo dictum lib. IX, epist. 15. ad Gelasium.

^g Vide an Merobaudes. Fuit enim hic poæta, et ortu Hispanus, ut tradunt, et Asterii, quo consule Silonii pater præfecturam gessit, gener, et statuis

Bætin qui patrium semel relinquens
Undosæ petiit sitim Ravennæ:
Plosores cui fulgidam Quirites,
Et carus popularitate princeps,
^a Trajano statuam foro locarunt.

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro,
Paulinum, ^b Ampeliuraque, Symmachumque,
^c Messalam ingenii satis profundi,
^d Et nulli modo Martium secundum,
Dicendi arte nova parem vetustis,
Petrum et cum loquitur nimis stupendum,
Vel quem municipalibus poetis.
Præponit bene Villicum senatus.
Nostrum aut quos retinet solum disertos
Dulcem Anthedion, et mihi magistri.

^e Musas sat venerabiles Hoeni:
Acrem Lampridium, catum Leonem,
Præstantemque tuba Severianum.
Et sic scribere non minus valentem,
Marcus Quintilianus ut solebat.

Nos valde sterilis modos Camenæ
Raræ credimus hos, brevique chartæ,
362 Quæ scombros merito piperque portet.
Nam quisnam deus hoc dabit rejectæ,

donatus. Idatius in Chronico: *Asturio magistro utriusque militiæ gener ipsius successor ipsi mittitur Mero-baudes, natu nobilis, et eloquentiæ merito, vel maxime in poematis studio veteribus comparandus: testimonio etiam provecus statuarum.* Hujus est de Christo breve carmen; quod editum est cum aliis Christianorum.

^a Quo in loco et Sidonio ipsi **141** positam didi-cimus ex epistola ultima, et ex carmine 8, aliasque aliis positas docent antiquæ inscriptiones vulgatæ; quibus addi hæc etiam potest non inelegans nondum edita, quam Romæ observavimus in Hortis Montaltii in Exquilino.

FL. PEREGRINO SATURNINO.

A PRIMIS ADULESCENTIÆ SUÆ ANNIS
PACE BELLOQUE IN REPUBLICA DESU
DANTI POST JUGES EXCUBIAS MILITIÆ
TRIBUNO MILITUM COMITI ORDINIS
PRIMI MODERANTI INLUSTREM SACRI
PATRIMONII COMITIVAM SECUNDO URBI
PRÆFACTO. CUI OB TESTIMONIUM MORUM
INTEGRITATIS ATQUE JUSTITIÆ
SINGULARIS INLUSTRIS URBANÆ
PRÆFECTURÆ GEMINAM DIGNITATEM
SACRO JUDICIO ÆTERNI PRINCIPES
DETULERUNT MERITORUMQUE INSIGNIUM
CONTEMPLATIONE AD POSTERITATIS
MEMORIAM DECORANDAM STATUAM SUB
AURO FULGENTEM IN FORO DIVI TRAJANI
ERIGI COLLOCARIQUE JUSSERUNT.

^b L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis exstare Divisione in bibliotheca S. Benigni docuit nos olim P. Pithæus, et præfationem ostendit. Idemne an alius fuerit ab hoc Ampelio non affirmem.

^c Hunc vero dulcem illum poetam esse non dubito quem præterea a generis, honorum, vitæ ac literarum splendore laudat Numatianus, de Tauri Thermis agens, lib. 1 itinerarii:

Hæc quoque Pieris spiracula comparat antris
Carnine Messalæ nobilitatus ager.
Intrautemque esurit, discedentemque moratur

A Ut vel suscipiens bonos odores,
Nardum, ac pinguis nicerotianis
Quæ flagrant alabastra tineta succis,
Indo cinnamon ex rogo petitum,
Quo phœnix juvenescit occidendo,
Costum, malobatrū, rosas, amomum,
Myrrham, thus, opobalsamumque ferveret?
Quapropter facinus meum tuere,
Et condiscipuli tibi obsequentis,
Incautum, precor, asseras pudorem,
Germanum tamen ante sed memento
Doctrinæ columnæ † Probum advocare:
Isti qui valet exarationi
Districtum bonus applicare theta.

Novi sed bene, non refello culpam,
B Nec doctis placet impudens poeta.
Sed nec turgida contumeliosi
Lectoris nimium verebor ora,
Si tanquam gravior severiorque
Nostræ Terpsichores jocum refutans,
Rugato & Cato Tetricus labello
Narem rhinoceroticam minetur.
Non te terreat hic nimis peritus:
Verum si cupias probare, tanta
Nullus scit, mihi crede, quanta nescit.

Postibus affixum dulce poema sacris.
Hic est qui primo seriem de consule ducit,
Uaque ad Publicolas nobilitatus avos.
Hic et præfecti nutu prætoris rexit,
Sed menti et linguæ gloria major inest.
Hic docuit qualem poscat facundia sedem,
Ut bonus esse velit quædam dixerit erit.

Præfecturam ejus prætorianam, quam Theodoro consule sequentique anno gessit, testantur variz leges codicis, et Symmachus aliarum simul ejus laudem astipulator, libro vii, epist. 80 et sequentibus. **142** FL. VALERIUM MESSALAM appellat vetus Romæ inscriptio.

^d In Narbone Martium Myronem commemorat. Sed ille Gallus, hic Romanus. Quare distinguendi sunt. De Villico etiam poeta quærendum. Reliqui enim ex aliis jam locis innotuere. Petrus magister epistolarum Majoriani, Anthedius Vesunnicus, Lampridius rhetor Burdegalæ, Leo Eurici consiliarius, et Julius Severianus auctor præceptorum artis rhetoriæ.

^e Sic legendum. Idem enim huic nomen, quod T. Hoenio Severo consuli sub Antonino Pio, cujus et collegæ consulatus in ara antiqua e marmore Pario Romæ ascriptus est:

SILVANO AVG.
SACRVM
C. IVLIVS
CASTRENSIS
EX VOTO,

Ad latus:

DEDIC. VIII. KAL. IVN.
T. HOENIO SEVERO
M. PEDVCÆO SILOCA COS.

† Eulaliæ maritum, ad quem epist. 1, lib. iv.
^a Veteres lib., tertius. Juvenalis satyra 2, Tertius, e caelo cecidit Cato. Tertius Cato ea proverbia forma dicitur qua Sapientum octavo Horatio, et apud Ansonium, ἡ ἐνάρτη λυρικῶν, Ἀουιδῶν δεκάτη. Nona inter lyricas, Anonidum decima.

363 CARMEN X.

PREFATIO EPITHALAMI RURICIO ET IBERIÆ DICTI.

Flucticolæ cum festa nurus Pagasæa per antra
Rupe sub Æmathia Pelion explicuit;
Angustabat humum superum satis ampla supellex,
Certabant gazis, hinc polus, hinc pelagus.
Ducebatque choros, viridi prope telus amictu,
Ceruleæ pallæ concolor ipse socer.
Nympha quoque in thalamos veniens de gurgite nuda,
Vestiti cœpit membra timere viri.
Tom divum quicumque aderat, terrore remoto,
Quo quis pollebat lusit in officio.
Juppiter emisit tepidum sine pondere fulmen,
Et dixit, melius nunc Cytherea calet.
Pollux tum cæstu laudatus, Castor habenis,
Pallas tum cristis, Delia tum pharetris.
Alcides clava, Mavors tum lusit in hasta,
Arcas tum virga, nebride tum Bromus.
Ilic et Pimpliadas induxerat optimus Orpheus,
Chordis, voce, manu, carminibus, calamis.
Ambitiosus Hymen totas ibi contulit artes:
Qui non ingenio, fors placuit genio.
Fescennina tamen non sunt admissa, priusquam
Intonuit solita noster Apollo lyra.

364 CARMEN XI.

EPITHALAMIUM RURICIO ET IBERIÆ DICTUM.

Inter Cyaneas Ephyræa cacumina cautes,
Qua super Idalium levat Orithion in æthram
Exesi sale montis apex, ubi forte vagantem
Dum fugit, et fixit trepidus Symplegada Tiphis,
Atque recurrentem ructatum ad rauca Maleam,
Exit in Isthmicum pelagus claudentibus alis
Saxorum de rupe sinus; quo sæpe recessu,
Sic tanquam toto coeat de lumine cœli,
Arctatur collecta dies, tremulasque per undas
Insequitur secreta vadi; transmittitur alto
Perfusus splendore latex, miraque relatu
Lympha bibit solem, tenuique inserta fluento
Perforat arenti radio lux sicca liquorem.
Profecit studio spatium; nam Lemnius illic

¶ Jæm monui ad epistolam 16, lib. iv, Rurici-um hunc esse qui postea episcopus fuit Lemovicium; quod de seniore accipiendum est. Duo enim hujus cathedrae antistites Ruricii fuere, quorum alter alteri, hoc est avo nepos successit. Fortunatus lib. iv utrumque uno complexus est epitaphio; in quo hæc post alia:

Ruricii gemini flores, quibus Anticiorum
Juncta parentali culmine Roma fuit.
Actu, mente, gradu, spe, nom.ne, sanguine nexi,
Resultant pariter hinc avus, inde nepos.

Hinc ergo Sidonius, cum uxorem apud Arvernos duceret, nuptiale 143 hoc carmen cecinit. Duxit autem Iberiam, Ommatium nobilis viri filiam: quæ sæculi curis se postea, ut Deo religiosius serviret, una cum Ruricio marito abdicavit, ut docent Faustii Reliensis epist. 6 et 7.

Ἰβερίας. Græcum accentum secutus est, non quantitatem. Æthiopi autem marmoris color est purpureus. In panegyrico Majoriani: *Nativa exustas afflavit purpura rupes*; et *saxa genuino fucata conchylio*, lib.

¶ Barthius in *adversar.*, pag. 1336, legit *ingenii cultu*.

A Cœu templum lusit Veneri, fulmenque relinqueas,
Hic ferrugineus fumavit sæpe Pyramion,
Hic lapis est de quinque locis, dans quinque colores,
Ἰβητιος, Phrygius, Parius, Pœnus, Lacedæmon,
Purpureus, viridis, maculosus, eburnus et albus.
Postes chrysolithi fulvus diffulgurat ardor,
Mirrhina, sardoniches, amethystus, Iberus, iaspis.
Indus, Calchidicus, Scythicus, beryllus, achates,
Attollunt duplices argenti cardine valvas,
Per quas inclusi lucem vomit umbra sinaragdi.

365 Limina crassus onyx crustat, propterque hya-
[cintii

Cæcula concordem faciunt in stagna colorem.
Exterior non compta silex, sed prominet alte
Asper ab assiduo lympharum verbere pumex.

B Interiore loco simulavit Mulciber auro
Exstantes late scopulos, atque arte magistra
Ingenti cultu naturæ inculta sefellit.
Huic operi insistens, quod necdum noverat illa,
Quæ pro Lemniacis damnavit furta catenis.
Squameus huc Triton, duplicis confinia dorsæ
Qua coeunt, supra sinuamina tortilis ælvi,
Inter aquas calido portabat corde Dionem.
Sed premit adjecto radiantis pondere conchæ
Semiferi Galatea latus, quod pollice fixo
Vellit, et occulto spondet connubia tactu.

Tum gaudens torquente joco, subridet amator
Vulnere, jamque suam parcenti pistre flagellat.
Pone subit turmis flagrantibus ægmen Amorum.

Hic cohibet delphina rosis, viridique juvenco
C Hic vectus, spretis pendet per cornua frenis,
Hi stantes motu titubant, plantaque madenti
Labuntur, firmanque pedum vestigia pinnis.
Illa recurvato demiserat ora lacerto
Mollia: marcebant violæ, graviorque sopore
Cœperat attritu florum descendere cervix.
Solutus de numero fratrum, qui pulchrior ille est,
Deerat Amor, dum festa parat celeberrima Gallis,
Quæ socer Ommatius, magnorum major avorum,
Patriciæque nepos gentis, natæ, generoque
Excolit auspiciis faustis: sed fulsit ut ille

ii, ep. 2. Phrygii, hoc est Sinnadici, puniceus et maculosus. Status in Balneo Etrusci:

Purpura sola, cavo Phrygiæ quam Sinnados antro
Ipse cruentavit maculis lucentibus Atys.

Parii albus. In Burgo Leontii: *Candentem jam nolo Paron*. Punci seu Numidici eburneus. Panegyrico eodem:

Nomadum lapis additur istis,
Antiquum menditus ebur.

Laconici viridis. Prudentius in Symmachum 2.

Quæ viridis Lacedæmon habet maculosaque Sinnas.
Starius: *Hic dura Laconum saxa virent*. De iisdem omnibus in Burgo Leontii.

Ἰβηριæ pater, ad quem est Sidonii carmen 17. Hujus nomen Ruricius, ut mos erat, in filio postea renovavit. Filio enim Ommatii nomen imposuit, ut videre est in ejus epistola 18, lib. 1, et 27. lib. ii. Ex quibus hoc etiam colligere est, Ommatium filiorum patre superstiti in clerum allectum, presbyterique gradu ornatum fuisse.

366 Forte dies, matrem celeri petit ipse volatu.
Cujus fax, arcus, a corytus pendebat : at ille
Cernuus, et lævæ pendens in margine palmæ,
Libratos per inane pedes adverberat alis,
Oscula sic matris carpens, somnoque refusæ
Semisopora levi scalpebat lumina penna.
Tum prior his alacer cœpit. Nova gaudia porto
Felicis prædæ, genitrix; calet ille superbus
Ruricius nostris facibus, dulcique veneno
Tactus, votivum suspirat corde dolorem.
Esset si præsens ætas, impenderet illi
Lemniæ imperium, Cressa stamen labyrinthi,
Alceste vitam, Circe herbas, poma Calypso.
Scylla comas, Atalanta pedes, Medea furores,
Hippodame ceras, cycno Jove nata coronam.
Huic Dido in ferrum, simul in suspendia Phyllis,
Evadne in flammam, et Sestias isset in undas.

His hæc illa refert. Gaudemus, nate, rebellem
Quod vincis, laudasque virum; sed forma puellæ est,
Quam si spectasset quondam Sthenebœius heros,
Non pro contemptu domuisset monstra Chimæræ :
Thermodontica vel qui genitrice superbus
Sprevit Gnosiacæ temeraria vota novercæ,
Hæc visa occiderat, fateor, sed crimine vero.
Et si iudicio forsan mihi quarta fuisset,
Me quoque Rhætea damnasset ^b pastor in Ida,
Vincere vel si optas, istam da malo puellam
Dixerat, hanc dederam formam pro munere forinæ :
Tantum honor genusque gemis : collata rubori
Pallida blatta latet, depressaque lumine vultus
367 Nigrescunt victo baccharum fulgura collo,
Te quoque multimodis ambisset Iberia ludis,
Axe Pelops, cursu Hippomenes, luctaque Achelous,
Æneas bellis, spectatus Gorgone Perseus.
Nec minor hæc species, toties cui Juppiter esset
• Delia, taurus, olor, satyrus, draco, fulmen et au-

[rum.
Quare age, jungantur; nam census, forma, genusque
Conveniunt; nil hic dispar tua fixit arundo.
Sed quid vota moror? Dixit, currumque poposcit,
Cui dederant crystallæ jugum, quæ frigore primo
Orbis adhuc teneri, glacies ubi Caucasus auget,
Srinxit Hyperboreis Tanaitica crusta pruinis,
Naturam sumens gemmæ, quia perdidit undæ.
Perforat hanc fulvo formatus teimo metallo :
Miserat hoc fluvius, cujus sub gurgite Nymphæ

^a Duas priores in goryto corripuit, præter etymi rationem. Nam gorytus est γωρυτις, proprie τόξου θήκη, ut pharetra sagittarum, sagina scuti. Homerus Iliad. φ : Δίωτο τόξον αὐτῷ γωρυτῶ. Hic pro pharetra, ut apud Statium : Cælestibus implet gorytum telis; et in Glossis, gorytus βελοθήκη.

^b Paris. Iberiam, inquit, Helenæ prætulisset Paris; istamque sibi, si optio foret, a me dari maluisset.

^c Diana, sive ut in Polemii epithalamio, Dictynna :

Jamque Jovem in formas mutat, quibus ille tenere
Mnemosynem, Europam, Semelem, Ledam, Cynosuram,
Serpens, hoc, fulmen, cyenus, Dictynna solebat.

Quo ex loco patet quoniam hic referri singula debeant, præter Satyrum, qui ad Antiochiam. Græcum

A Mygdonium fovere Midam, qui pauper in auro
Ditavit versis Pactoli flumina votis.
Splendet perspicuo radios tota margine cingens
Marmaricæ de fauce feræ, dum bellua curvis
Dentibus excussis gemit exarmarier ora.
Misit et hoc munus, tepidas qui nudus Erythras
Concolor Æthiopi, vel crinem pinguis amomo
Fluxus odorati vexat venatibus Indus.
Illa tamen pasci suetos per Cyprum olores
Vittata stringit myrto, queis cætera tensis
Lactea puniceo sinuantur colla corallo.

Ergo iter aggressi : pendens rota sulcat inanem
Aera, et in liquido non solvitur orbita tractu.

Hic triplex uno comitatur gratia nexu,
Hic redolet patulo fortunæ copia cornu,

B **368** Hic spargit calathis sed flores Flora perennes.
Hic Cererem Siculam Pharius comitatur Osiris,
Hic gravidos Pomona sinus pro tempore portat,
Hic Pallas madidis venit inter prela trapezitis.
Hic distincta latus maculosa nebride Thyas
Indica Echionio Bromii rotat orgia thyrsos.
Hic et Sigæis specubus qui Dindyma ludit,
Jam sectus recalet Corybas, cui gutture ravo
Ignem per bifores regemunt cava buxa cavernas.

Sic ventum ad thalamos : thus, nardus, balsama,
[myrrhæ

Hic sunt, hic phoenix busti dat cinnama vivi.
Proxima quin etiam festorum afflata calore,
Jam minus alget hiems, speciemque tenentia vernam
Hoc dant vota loco, quod non dant tempora mundo.

C Tum juvenis dextram Paphie dextramque puellæ
Complexens, paucis cecinit solemnia dictis,
Ne facerent vel verba moram; Feliciter ævum
Ducite concordem, sint nati, sintque nepotes,
Cernat et in proavo sibimet quod pronepos optet.

CARMEN XII.

^d AD V. C. CATULLINUM, QUOD PROPTER HOSTILITATEM
BARBARORUM EPITHALMIUM SCRIBERE NON VALERET.

Quid me, et si valeam, parare carmen

Fescenninicolæ jubes Diones,
Inter crinigeras situm catervas,
Et Germanica verba sustinentem,
Laudantem tetrico subinde vultu,

369 Quod Burgundio cantat esculentus,
Infundens acido comam butyro?

D Vis dicam tibi quid poema frangat?

epigramma :

Ζεὺς κύκνος, ταῦρος, σάτυρος, χρύσος δὲ ἔρωτα
Ἀθήης, Εὐρώπης, Ἀντιόπης, Δανάης.

144 ^d Catullinum virum illustrem, et commilitio
sibi familiarem dixit epistola 11, lib. 1. Ab hoc ro-
gatus ut epithalamium scriberet, negat se posse inter
Burgundiones, cum quibus versabatur. Hos ergo
crinigeros vocat, ut reliquos Germanos Lucanus et
Claudianus. Insuaves præterea et asperos eorum can-
tus notat : quales Transrhenanis tribuit item Julianus
in Misopogone : Ἐθισάμην μίντοι τοὺς ὑπὲρ Ῥῶνον βαρ-
βάρους, ἄγρια μῆλα λέξει πεποιημένα παραπλήσια ταῖς
κλαγγαῖς τῶν τραχὺ βοῶντων ὀρνίθων ἀσμενίζοντας, καὶ
ἐπιαινομένους ἐν μέλεσι.

Ex hoc barbaricis abacta plectris
Spernit senipedem stylum Thalia,
Ex quo ^a septipedes videt patronos.
Felicis oculos tuos et aures,
Felicemque libet vocare nasum,
Cui non allia, sordidæque cepæ,
Ructant mane novo decem apparatus.
Quem non ut vetulum patris parentem,
Nutricisque virum, die nec orto,
Tot tantique petunt simul Gigantes,
Quod vix Alcinoi calina ferret.
Sed jam Musa tacet, tenetque habenas
Paucis hendecasyllabis jocata.
^b Ne quisquam satyram vel hos vocaret.

CARMEN XIII.

^c EPIGRAMMA QUO AB IMPERATORE MAJORIANO TRIUM
CAPITUM REMEDIUM POSTULAVIT.

Amphitroniadem perhibet veneranda vetustas
Dum relevat terras, promeruisse polos.
Et licet in nuda torvus confregisse ulna
Ille Cleonæ guttura rauca feræ.
Et quanquam ardenti gladio vix straverit hydram,
Cum duplices pareret vulnere mors animas :
370 Captivumque ferens silva ex Erymanthide
[monstrum

Exarmata feri riserit ora suis.
Collaque flammigenæ dirumpens fumida furis
Tandem directas jusserit ire boves :
Taurus, cerva, gigas, hospes, luctator, Amazon,
Cres, canis, Hesperides sint monumenta viri.
Nulla tamen fuso prior est Geryone pugna,
Uni tergeminum cui tulit ille caput.
Hæc quondam Alcides; at tu Tiryntius alter,
Sed princeps magni maxima cura Dei,
Quem draco, cervus, aper, paribus sensere sagittis,
Cum dens, cum virus, cum fuga nil valuit.
Geryones nos esse puta, monstrumque tributum :

^a *Burgundio septiges*, lib. ix, epist. ad Lampridium. Varro i hebdomadam, modum dixit summum adolescendi humani corporis septem pedes. Einartus tamen justum censuit. Sic enim de Carolo Magno scribit : *Statura fuit eminenti, quæ tamen justam non excederet. Nam septem suorum pedum proceritatem eam constat habuisse figuram.*

^b Ut Pæonius, de quo lib. i epistola 11. Eo enim alludit. Quare Majoriani temporibus hæc scribebat.

^c De hoc duplicis metri acuto, elegantique epigrammate dubium non est quin Majoriano tum oblatum sit cum is Lugdunum post receptam illam urbem venit. Qua de re dictum est in Panegyrico : *Remedia tributorum sunt indulgentiæ. Ennodius in Vita Epiphani : Fessis urbis habitatoribus remedium utilitate prospexit. Nam directa legatione ad Odoacrem quinquennii vacationem fiscalium tributorum imperavit.* Capita quorum remedium quaerit, sunt tributa quæ in singula capita indicebantur. Glossæ veteres, *Tributum capitulare, επικεφάλαιος φόρος.* Panegyristes Æduus : *Septem millia capitum remisisti, quartam amplius partem nostrorum censusum.* Sidonius tria, quæ suo vel suorum nomine debebat, sibi remitti postulat.

^d Illic videre est quinquennalia, d. cennalia, et cætera id genus, non ineunte sed peracto ultimi anni circulo celebrari consuevit. Quod docet etiam locus

A Hic capita, ut vivam, tu mihi tolle tria.

Has supplex famulus preces dicavit,
Responsum opperiens pium ac salubre,
Ut reddas patriam, simulque vitam,
Lugdunum exonerans suis ruinis.
Hoc te Sidonius tuus precatur.
Sic te Sidonio recocta fuco,
Multos purpura vestiat per annos.
Sic ^d lustro imperii perennis acto,
Quinquennalia fascibus dicentur.
Sic ripæ duplicis tumore fracto,
Detonsus Vachalim bibit Sicamber.
Quod si contuleris tuo poetæ,
Mandem perpetuis legenda fastis ;

B Quæcunque egregiis geris triumphis.
Nam nunc Musa loquax tacet tributo,
371 Quæ pro Virgilio Terentioque,
Sextantes legit unciasque fisci,
^e Marsyæque timet munum ac rudentem,
Qui Pliæbi ex odio vetustiore
Nunc suspendia vatibus minatur.

Sidonius t Polemio suo salutem.

Dum post profectionem tuam, mi Polemi, frater amatissime, mecum granditer reputo, quatinus in votis tuis philosophi fescennina cantarem, obrepsit materia, qua decursa facile dignosci et valet, magis me doctrinæ quam causæ tuæ habuisse rationem. Omissa itaque epithalamii teneritudine, per asperrimas philosophiæ et salebrosissimas regulas stylum traxi. Quarum talis ordo est, ut sine plurimis novis verbis quæ, præfata pace plurimorum eloquentum, specialiter tibi et complatonice tuis nota sunt, nugæ ipsæ non valuerint expediri. Videris utrum aures quorundam per imperitiam temere mentionem centri, proportionis, diastematum, climatum, vel ^h mirarum, epithalamio conducibilem non vident. Illud certe consulari viro vere magno, quæstorio viro

Marcellini 15 : *Arelate hiemem agens Constantius, post theatralis ludos atque circenses ambitioso editos apparatu A. D. vi idus Octobres, qui imperii ejus annum 30 terminabat. Designat enim tricennalia. Cæterum 145 Majorianus quintum imperii annum attigit tantum, non absolvit. Quare cassa fuere vota Sidonii.*

^e Marsyæ statua erat in foro Romano, ad quam lites agebantur, de qua Horatius i, Sermonum 6, *obeundus Marsya*; et Martialis ii, 64 :

Fora litibus omnia fervent,
Ipse potest fieri Marsya caudicus.

Scite ergo Marsyam, hoc est vadimonium, sibi poetæ, si tributa differat, metuendum ait, quod poetis propter Apollinem qui victo pelle detraxit, infestus sit Marsyas.

^f Polemio eidem biennium jam præfecto Galliarum postea scripsit epistolam 14, lib. v, ex qua itidem ut ex hac ipsa, Platonicæ philosophiæ studiosum fuisse patet : ut non immerito Sidonius in pangendo ejus epithalamio, dum philosophicum lemma tractat, ejus se doctrinæ potius quam causæ rationem habuisse dicat.

^g Savaro et Labbeus, *valeret.*

^h Vide infra adnotionem ad vers. 66.

Domnulo, spectabili viro Leone ducibus audacter affir- **A** *mo, musicam et astrologiam, quæ sunt infra arithmeti-*
cam consequentia membra philosophiæ, nullatenus
posse sine hisce nominibus indicari. Quæ si quispiam
ut Græca, sicut sunt, et peregrina verba contempserit,
noverit **372** *sibi aut super ejusmodi artis mentione*
super sedendum, aut nihil omnino se, aut certe non ad
assem, Latiari lingua hinc posse disserere. Quod si ali-
quis secus atque assero, rem se habere censuerit, do-
quidem absens obrectatoribus manus; sed noverint sen-
tentiam meam discrepantia sentientes sine Marco Var-
rone, sine ^a Sereno, non Septimio, sed Sammonico,
sine Censorino, qui de die natali volumen illustre con-
fecit, non posse damnari. Lecturus es hic etiam novum
verbum, id est, essentiam: sed scias hoc ipsum dixisse
Ciceronem. Nam ^b essentiam, nec non et indoloriam **B**
nominavit, addens, Licet enim novis rebus nova no-
mina imponere: et recte dixit. Nam sicut ab eo quod
est, verbi gratiâ, sapere et intelligere, sapientiam et
intelligentiam nominamus, regulariter et ab eo quod est
esse, essentiam non tacemus. Igitur quoniam tui amor-
is studio inductus homo Gallus, scholæ sophisticæ in-
tromisi materiam, vel te potissimum facti mei depreca-
torem requiro. Illi Venus, vel Amorum commentitia
pigmenta tribuantur, cui defuerit sic posse laudari.
Vale.

CARMEN XIV.

PRÆFATIO EPITHALAMII POLEMIO ET ARANEOLÆ DICTI.

Prosper connubio dies coruscat,
Quem Clotho niveis benigna pensis,
Albus quem piceis lapillus Indi
Quem pacis simul arbor et juventæ,
373 Æternumque virens oliva signet.
Eia, Calliope, nitente palma,
Da sacri laticis loquacitatem,
Quem fodit pede Pegasus volanti,
Cognato madidus jubam veneno.
Non hic impietas, nec hanc puellam
Donat mortibus ambitus procorum.
Non hic Œnomai cruenta circo

^a Sereni ergo inter scriptores duo. A. SEPTIMIUS SERENUS, lyricus poeta, Vespasianorum ævo clarus. Neque enim, quod in concinnandis veterum poetarum historiis, eorumque fragmentis vulgo fit, Septimius a Sereno distingui debet: cum Sidonius reclamet, et Marius Victorinus lib. III de Ratione carminum, ac Terentianus ipse, qui utroque nomine appellat, rurisque opuscula e Septimio citat, quorum auctorem alii Serenum nominant. Alter Q. SERENUS SAMMONICUS, qui Severi Aug. ætate floruit, et a Caracalla ejus filio, ut Lampridius narrat, necatus est. Cujus quidem libri plurimi olim fuerunt: nunc unicus restat libellus metricè conscriptus de Medicina. Macrobius Sammonici Rerum reconditarum libros laudat lib. III Saturnalium, quos a Sidonio hoc loco intelligi verisimile est. Filium is cognominem reliquit Serenum Sammonicum, præceptorem Gordiani minoris, cui moriens patris sui bibliothecam legavit, quæ ad 62 millia librorum censebatur. Quæ ideo fusius explicanda fuerunt, quod hunc contrario, quam in Septimio Sereno, errore nonnulli cum Sammonico patre confundant.

^b Essentiæ vocabulum M. Tullio asseruit etiam Se-

A *Audit pacta Pelops, nec insequentem*
Pallens Hippomenes ad ima metæ
Tardat Schœnida ter cadente pomo.
Non hic Herculeas videt palæstras
Ætola Calydon stupens ab arce,
Cum cornu fluvii superbientis
Alcides premeret, subinde fessum
Undoso refovens ab hoste pectus.
Sed doctus juvenis, decensque virgo,
Ortu culmina Galliæ tenentes:
Junguntur; cito Diva necte chordas;
Nec quod detonuit camœna major,
Nostram paupericæ silere cogas.
At tædas Thetidis, probante Phœbo,
Et Chiron cecinit minore plectro:
B *Nec risit pia turba rusticantem,*
Quamvis sæpe senex biformis illic
Carmen rumperet hinniente cantu.

374 CARMEN XV.

EPITHALAMII POLEMIO ET ARANEOLÆ DICTUM.

Forte procellosi remeans ex arce Capharei,
Phœbados Iliacæ raptum satis ulta pudorem.
Pallas, Erichthæo Xanthum mutabat Hymetto:
Aurato micat ære caput, majusque serenum
De terrore capit: posito nam fulmine necdum
Cinyphio Tritone truces hilaraverat artus.
Gorgo tenet pectus medium, factura videntem
Et truncata moras: nitet insidiosa superbum
Effugies, vivitque anima pereunte venustas.
C *Alta cerastarum spiris caput asperat atrum*
Congeries; torquet maculosa volumina mordax
Crinis, et irati dant sibila tetra capilli.
Squameus ad mediam thorax non pervenit alvum
Post chalybem pendente peplo; tegit extima ^d limo
Circite palla pedes, qui cum sub veste moventur,
Crispato rigidæ crepitant in syrmate rugæ.
Lævam parma tegit, Phlegræi plena tumultus.
Hic rotat excussum vibrans in sidera Pindum
Enceladus, rapido fit missilis Ossa Typhæo.

neca, ut recte observavit Muretus lib. xv Variarum, extremo. Idem mox non *indoloriam*, sed *indolentiam*, scribendum censet, quod ita Cicero non semel usurparit. Nos cum veteres Sidonii **146** libros complures viderimus, unicum nacti sumus in quo *indolentia* legeretur, in reliquis omnibus *indoloria*: quæ vox apud Ciceronem quoque lib. II de Finibus in quibusdam antiquis exemplaribus existere dicitur, ubi vulgati *indolentiam* legunt.

^e Prima e nobilitate Galliæ. Polemii originem a Cornelio usque Tacito repetiit epistola suprascripta. Araneolæ proavum consulem infra ostendit.

^d Obliquo vestis flexu ac circuitu. Hæc optimi libri lectio, quæ aptior videtur quam si cum aliis *limi* legas. Linus enim genus vestis quale a Servio describitur, ab umbilico ad pedes propendens, non satis convenit Minervæ, nisi forte limum dici quis velit eam ejus pallæ partem quæ sola infra thoracem instar limi apparebat. Circitem autem pro circulo alius etiam locis dixit: ut Marius victor lib. III de Iride.

Effundam radios, et pulchrum circite summo
Arcum curva mihi decorabit Solis imago.

Porphyrion Pangæa rapit, Rhodopenque Adamasthor A
Strymonio cum fonte levat, veniensque superne
Intorto calidum restinguit flumine fulmen.
Hic Pallas Pallanta pctit, cui Gorgone visa
Invenit solidum jam lancea tarda cadaver.

375 Hic Lemnon pro fratre Minas contra ægida
[torquet,

Impulsumque quatit jaculabulis insula cœlum.
Plurimus hic Briareus populoso corpore pugnat,
Cognatam portans aciem, cui vertice ab uno
Cernas ramosis palmas fruticare lacertis.
Nec species solas monstris, dedit arte furorem
Muciber, atque ipsas timuit quas sinxerat iras.
Hastam dextra tenet, nuper quam a valle Aracyuthi
Ipsa sibi posita Pallas protraxit oliva.
Hoc steterat genio, super ut vestigia divæ
Labentes teneat Marathoniam bacca trapetas.

Hic duo templa micant, quorum supereminet unus
Ut meritis, sic sede locus, qui continet alta
Scrutantes ratione viros, quid machina cœli,
Quid tellus, quid fossa maris, quid turbidus aer,
Quid noctis lucisque vices, quid menstrua lunæ
Incrementa parent, totidem cur damna sequantur.
Illicet hic summi resident septem sapientes,
Innumerabilium primordia philosophorum.

Thales Mileto genitus vadimonia damnat,
Lyndie tu Cleobule jubes modus optimus ut sit,
Tu meditans totum decoras Periandre Corinthon,
Atticus inde Solon ne quid nimis approbat unum,
Prieneæ Bia, plureis ais esse malignos,
Tu Mitylene satus cognoscis Pittace tempus,
Noscere sese ipsum Chilon Spartane docebas.
Asserit hic Samius post docta silentia lustris
Pythagoras, solidum princeps quod musica mundum
Temperet, et certis concentum reddat ab astris,
Signaque Zodiacus quæ circulus axe supremo

376 Terna quater retinet, proprio non currere motu,
Æquis inter se spatiis tamen esse locata.

Fixaque signifero pariter quoque cernua ferri,
Præcipuumque etiam septem vaga sidera cantum
Hinc dare, perfectus numerus quod uterque habeatur:
Hoc numero affirmans, hoc ordine cuncta rotari.
Falciferi ^b Cronon ire senis per summa polorum,
Martis contiguum, medio Jove, pergere sidus,
Post hos, jam quarto se flectere tramite solem,
Sic placidam Paphien servare diastema quintum,
Arcadium sexto, lunam sic orbe supremo
^c Ter denas tropico prope currere climate miras.

^a Montis Bœotix: unde Aracynthias dea. Rhianus
ἐν φήμῃ:

Κλυθὶ μοι εὐχάων Ἀρακυνθιάς εὐπατέρεια.

^b φαίνετα κρόνου, id est Saturni stellam.

^c Quædam mæras reponunt, μοίρας: ut apud Censorinum cap. 8. Et quidem ita res exigebat, et Græca diptihongus. Sed de hoc genere scripturæ supra carmine 9 jam dictum est ad *hecatoombion*. Sunt autem μοῖραι et μορία Græcis astronomis, quæ partes signorum, et gradus Latinis. Ambrosius in hexaemeron 4: *In triginta portuunculas, quas μερίδας vocant, unamquamque duodecim illorum distribuunt portionem.*

Si quos ergo chelys, si quos iyra, tibia si quos
Ediderin: cum voce modos, exemplar ad istud
Ponderibus positis, quantum propor io suadet,
Intervalla sequi septeni sideris edit.

Harmoniam dicens etiam, quod quatuor istis
Sic se:leant elementa modis, ut pondere magnis
Sit locus inferior: media tellure quod autem
Perfecte medium est, imum patet esse rotundi,
Hinc fieri, ut terram levior superemictet undas;
Altior his quoque sit, qui purior eminet aer;
Omnia concludat cœlum levitate supremæ,
Pendeat et totum simul hoc ab origine centri.

Thales hic etiam numeris perquirat et astris,
Refectum ut Phœbi, nec non lunæque laborem
Nuntiet antierius; sed rebus inutile ponit
B Principium, dum credit aquis subsistere mundum.
Hujus discipuli versa est sententia, d' cens
Principiis propriis semper res quasque creati.

377 Singula qui quosdam fontes decernit habere
Æternum irriguos, ac rerum semine plenos,
Hunc etiam sequitur qui gignere cuncta putabat
Hunc aerem, pariterque deos sic autumat ortos.
Quartus Anaxagoras Thaletica dogmata servat.
Sed divinum animum sentit, qui fecerit orbem.
Junior huic junctus residet collega; sed idem
Materiam cunctis creaturis aera credens,
Judicat inde Deum faceret quo cuncta tulisse.
Post hos Arcesilas divina mente paratam
Conjicit hanc molem, confectam partibus illis
Quas atomos vocat ipse leves. ^d Socratica post hunc

C Secta micat, quæ de naturæ pondere migrans
Ad mores hominum limandos transtulit usum.
Hanc sectam perhibent summum excoluisse Platona,
Sed triplici formasse modo, dum primus et unus
Physica vel logico, logicum vel jungit ad ethos.
Invenit hic princeps quid prima essentia distet
A summo sextoque bono; cum denique saxa
Sint tantum, penitusque nihil nisi esse pr bentur:
Proxima succedant, quibus esse et vivere promptum
[est,

Addere quis possis nil amplius ardore et herba;
Tertia sit pecorum, quorum esse et vivere motu
Non caret et sensu; mortales quarta deinde
Respiciat factura suos, quibus esse, moveri,
Vivere, cum sensu datur, et supereminet illud

D Quod sapiunt, veroque valent discernere falsum:
Quinta creaturas superas substantia prodat,
Quas quidam dixere deos, quia corpora sumant

^d Secundam produxit, ut Prudentius hymno 10 in
Hippocratica tertiam; quia in Socrates et Hippocrates
easdem prolucebant, Græcum accentum secuti,
Σωκράτης, Ἱπποκράτης. Ita enim et Maximianus ele-
gia 1:

Hoc quoque virtutum quondam certamine magnum
So. ratem palmam promeruisse ferunt.

Et Paulinus auctor Eucharistici: *Dogmata Socratus, et bellica plasmata Homeri.* Hujus generis et alia passim apud Sidonium: ut Æthiops et Euripides penultima longa: Aratus, Phædonis, diastema, mathesis, Heraclitus, sapphirus eadem brevis.

Contemplanda homini, paulo post ipsa relinquunt,
378 Inque suam redeant, si qua est tenuissima,
 [formam :

Sic fieri ut pateat substantia summa creator :
 Sexta tamen, supraque nihil, sed cuncta sub ipso.
 Hoc in gymnasio Polemi sapientia vitam
 Excolit, adjunctamque suo fovet ipsa Platoni.
 Obviet et quamquam totis Academia sectis,
 Atque neget verum, veris hunc laudibus ornat.
 Stoica post istos, sed concordantibus ipsis,
 Chrysippus, Zenonque docent praecepta tenere.
 Exclusi prope jam Cynici, sed limine restant,
 Ast Epicureos eliminat undique virtus.

At parte ex alia textrino prima Minervæ.
 Palla Jovis rutilat, cujus bis coctus abeno
 Serica Sidonium fucabat stamina murex.
 Ebria nec solum spirat conchyliia sandix :
 Insertum nam fulgur habet, filoque rigenti
 Ardebat gravidum de fragmine fulminis ostrum.
 Hic viridis patri Glaucus pendebat amictu :

^a Turbato antea sensu, pater qua consul. Araneolæ proavus, qui et patris avus, Agricola consul fuerat. Optabat illa palmatam patri texens, ut pater item consul fieret, quo illi delincent non abavum solum, sed avum etiam suum consulem cedere possent. Agricola Honorio imperante **147** consul cum Eustathio fuerat anno **421**. Praefecturam idem praetorii Galliarum praecedentibus annis administrarat : quod patet ex edicto ipsius, et Palladii praefecti Italiae de exilio Pelagii ac Cælestii, quod insertum est Annalibus ecclesiasticis; et ex constitutione imperatoria ad Agricolam praefectum Galliarum de agendo singulis annis Arelate conventu 7 provinciarum, quam in lucem primi dederunt Nicolaus de Cusa lib. III Concordiæ catholicæ 35, et Josephus Scaliger in Lectionibus Ausonianis lib. 1, cap. 24, sed falsa uterque inscriptione. Est enim, non Constantini Magni, ut Cusanus censuit, neque Constantini tyranni, ut Scalligero visum est, sed Honorii Augusti, vel Hincmaro teste in epist. 6 et codice antiquo Arelatensi, ex quo integrum constitutionis exemplum, quod V. C. Nicolai Fabricii Pereschii senatoris Aquensis beneficio nactus sum, hoc loco subjiciam, quod in eo non pauca sint, quam in hactenus editis, meliora et auctiora.

MONORIUS ET THEODOSIUS AUGUST. V. I. AGRICOLÆ
 PRAEFECTO GALLIARUM.

Saluberrima magnificentiae tuae suggestione inter reliquas reipubl. utilitates evidenter instructi, observanda provincialibus nostris, id est per septem provincias, mansura in ævum auctoritate decernimus, quod sperari plane ab ipsis provincialibus debuisset. Nam cum propter privatas ac publicas necessitates, de singulis civitatibus, non solum de provinciis singulis, ad examen magnificentiae tuae vel honoratos consuere, vel mitti legatos, aut possessorum utilitas, aut publicarum ratio exigat functionum : maxime opportunum et conducibile judicamus ut, servata posthac annis singulis consuetudine, constituto tempore in metropolitana, id est in Arelatensi urbe, incipiant septem provinciarum habere concilium. In quo plane tam singulis quam omnibus commune consulimus. Primum ut optimorum conventu sub illustri praesentia praefecturae, si id tamen ratio publicae dispositionis obtulerit, saluberrima de singulis rebus possint esse concilia. Tum quidquid tractatum fuerit, et discussis ratiociniis constitutum, nec latere potiores provincias poterit, et parem necesse est inter absentes aequitatis formam justitiaeque servari. Ac plane

A Undabant hic arte sinus, fictoque timore
 Mersabat pandas tempestas texta carinas.
 Amphitryoniadi surgebat tertia vestis :
 Parvulus hic gemino cinctus serpente noverca,
 Inscius arridet monstris, ludumque putando
 Insidias dum nescit amat, vultuque dolentis
 Exstingui deflet quos ipse interficit angues.
 Præterea sparsis sunt hæc subjecta figuris,
 Sus, leo, cerva, gigas, taurus, juga, Cerberus, hydra,
 Hospes, Nessus, Eryx, volucres, Thrax, Cacus,
 Amazon.

Cres, fluvius, Libs, poma, Lycus, virgo, polus, Oete.
 Hoc opus, et si quid superest, quod nomina nescit,
379 Virgineæ posuere manus ; sed in agmine toto
 Inter Cecropias Ephyreidasque puellas

B Araneola micat : proprias conferre laborat
 Ipsa Minerva manus, calathisque evicta recedens,
 Cum tenet hæc telas, vult hæc plus tela tenere.
 Hic igitur proavi trabeas imitata rigentes,
^a Palmatam parat ipsa patri, qua consul et idem

praeter necessitates publicas, etiam humanæ ipsi conversationi non parum credimus commoditatis accedere, quod in Constantina urbe jubemus annis singulis esse concilium. Tanta enim loci opportunitas, tanta est copia commerciorum, tanta illic frequentia commercantium, ut quidquid usquam nascitur, illic commodius distrahatur. **148** Neque enim ulla provincia ita peculiari fructus sui felicitate lætatur, ut non hæc propria Arelatensis soli credatur esse secunditas. Quidquid enim dicitur Oriens, quidquid odoratus Arabs, quidquid delicatus Assyrius, quod Africa fertilis, quod speciosa Hispania, quod fortis Gallia potest habere præclarum, ita illic affatim exuberat, quasi ibi nascentur omnia, quæ ubique constat esse magnifica. Jam vero decursus Rhodani, et Tirreni recursus, necesse est ut vicinum faciant, ac pene continerint, vel quod iste præterfluit, vel ille quod circum. Cum ergo huic serviat civitati quidquid habet terra præcipuum, ad hanc velo, remo, vehiculo, terra, mari, flumine deferatur, quidquid singulis nascitur : quomodo non multum sibi Galliarum rostræ præstitum credant, cum in ea civitate præcipiamus esse conventum, in qua divino quodammodo munere commoditatum et commerciorum opportunitas tanta præstat? Siquidem hoc, rationabili plane probatoque consilio, jam et vir illustri præfectus Petronius observari debere præcepit : quod interpolatum vel incuria temporum, vel desidia tyrannorum reparari solita prudentiæ nostræ auctoritate decernimus, Agricola potens carissime atque amatissime. Unde illustris magnificentia tua et hanc præceptionem nostram, et priorem sedis tuæ dispositionem secuta, id per septem provincias in perpetuum faciet custodiri, ut ab idibus Augusti, quibuscumque mediis diebus, in idus Septembris, in Arelatensi urbe noverint honorati vel possessores, iudices singularum provinciarum, annis singulis concilium esse servandum. Ita ut de Novempopulana et secunda Aquitania, quæ provinciæ longius constitutæ sunt, si earum iudices certa occupatio tenuerit, sciant legatos juxta consuetudinem esse mittendos. Qua provisione plurimum et provincialibus nostris gratiæ nos intelligimus utilitatisque præstare, et Arelatensi urbi, cujus fidei, secundum testimonia atque suffragia parentis patriciæ nostræ, multa debemus, non parum adjicere nos constat ornatui. Sciat autem magnificentia tua quinque auri libris iudicem esse multandum, ternis honoratos vel curiales, qui ad constitutum locum intra definitum tempus venire disulerint. Data xv kal. Maias, accepta Arel. x cal. Junias. DD. NN. Honorio XII et Theodosio VIII Aug. coss.

Agricolam contingat avum, doceatque nepotes
 Non abavi solum, sed avi quoque jungere fasces.
 Texuerat tamen et chlamydes, quibus ille magister
 Per Tartesiacas conspectus splenduit urbes,
 Et quibus ingestæ sub tempore præfecturæ
 Conspicuis, sanctas se reddit præsule leges.
 Attamen in trabea segmento luserat alto,
 Quod priscis illustre toris. Ithacesia primum
 Fabula, Dulichiique lares formantur, et ipsam
 Penelopen tardas texit distexere telas.
 Tænaron hic frustra, bis rapta conjuge, pulsat
 Thrax fidibus, legem postquam temeravit Averni,
 Et prodesse putans, iterum non respicit umbram
 Hic vovet Alceste prælato conjuge vitam
 Rumpere : quam cernas Parcarum vellere in ipso
 Nondum pernetam, fato præstante salutem.
 Hic nox natarum Danaï lucebat in auro,
 Quinquaginta enses genitor quibus impius aptat,
 Et dat concordem discordia jussa furorem.
 Solus Hypermnestræ servatus munere Lynceus
 Effugit, aspicias illam sibi parva paventem,
 Et pro dimisso tantum pallere marito.

Jamque Jovem in formas mutat, quibus ille tenere
380 Mnemosynem, Europam, Semelen, Ledam,

[Cynosuram,

Serpens, bos, fulmen, cygnus, Dictyana solebat.
 Jamque opus in turrem Danaæ, pluviamque metalli
 Ibat, et hic alio stillabat Juppiter auro.
 Cum virgo aspiciens vidit Tritonida verso
 Lumine, doctiseusque spectare libentius artes :
 Commutat commota manus, ac pollice docto
 Pingere a philosophi vetricem ¹ Laida cœplit,
 Quæ Cynici per menta feri, rugosaque colla,
 Rupit odoratam redolenti forcipe barbam.
 Subrisit Pallas, castoque hæc addidit ore :
 Non nostra ulterius ridebis dogmata, virgo
 Philosopho nuptura meo; mage flammea sumens,
 Hoc mater sine texat opus. Consurge sophorum
 Egregium Polemi decus, ac nunc stoica tandem
 Pone supercilia, et Cynicos imitatus amantes,
 Incipias iterum parvum mihi ferre Platona.
 Hærentem tali compellat voce magister;
 Perge libens, neu tu damnes fortasse jugari

Is fuit annus Christi Dionysianus 418. In altero codice Antisiodorensi eadem constitutio factum appellatur, ab Hincmaro edictum. Ex ipsis autem ejus verbis, ut alia desint argumenta, facile est colligere, illam nec ad Constantinum tyrannum referri posse, cum hujus aliorumque tyrannorum desidiâ notet; nec ad Constantinum Magnum, quamvis hic primum Arelatensium urbi Constantinæ nomen imposuerit, cum infra ejus ætatem non solum Petronius et **149** Agricola præfecti, verum etiam septem Gallicæ provinciarum divisio fuerit.

^a Diogenis, a quo Laidem uxorem ductam prodit Lucianus, *Ἀληθοῦς Ἱστορίας* II. *Διογένης μὲν ὁ Συναπῆς τοσοῦτον μετέβαλε τοῦ τρόπου, ὥστε γῆμαι λαῖδα τῆν ἐταίραν, ἀρχεῖσθαι τὴν ὑπὸ μήνης ἀνιστάμενον καὶ παροινεῖν.*

¹ Fabricius *Bibl. Gr.* tom. III, pag. 497, miratur Sirmondum ad hunc Sidorii locum adnotasse Laidem in uxorem ductam a Diogene Cynico ex Luciani

A Quod noster jubet ille senex, qui non piger hausit
 Numina condemnans Anyto pallente venenum.
 Dixerat; ille simul surgit, vultuque modesto
 Tetrica nodosæ commendat pallia clavæ.
 Amborum tum diva comas viridantis oliivæ
 Pace ligat, nectit dextras, ac fœdera mandat,
 Nymphidius quæ cernat avus, probat Atropos omen,
 Fulvaque concordēs junxerunt filia Sorores.

381 CARMEN XVI.

^b EUCHARISTICUM AD FAUSTUM REIENSEM EPISCOPUM.

Phœbum et ter ternas decima cum Pallade Musas,
 Orpheaque, et laticem simulatum fontis equini,
 Ogygiamque chelyn, quæ saxa sequacia flectens
 Cantibus, auritos erexit carmine muros,
B Sperne fides; magis ille veni nunc spiritus oro
 Pontificem dicture tuum, qui pectora priscae
 Intrasti Mariæ, rapiens cum tympana siccus
 Israel appensi per concava gurgitis iret,
 Aggeribus vallatus aquæ, mediasque per undas
 Pulverulenta tuum clamaret turba triumphum.
 Quique manum Judith ferientem colla Holofernis
 Juvisti, exciso jacuit cum gutture truncus,
 Et fragilis valido latuit bene sexus in ictu.
 Expresso vel qui complens de vellere pellem,
 Inficiensque dehinc non tacto vellere terram,
 Firmasti Gedeona, tubis inserte canoris,
 Spiritus, et solo venit victoria cantu.
 Quique etiam assumptum pecorosi de grege ^c Jesse
 Afflasi regem, plastro cum fœderis arcam
C Imponens hostis, nullo moderante bubulum,
 Proderet obscenum turgentis pedice morbum.
 Quique trium quondam puerorum in fauce sonasti,
 Quos in Chaldæi positos fornace tyranni,
 Roscida combusto madefecit flamma camino.
382 Quique volubilibus spatiantem tractibus alvi
 Complesti Jonam, resonant dum viscera monstri
 Introrsum psallente cibo, vel pondera ventris
 Jejuni, plenique tamen vate intemerato,
 Ructat cruda fames; quem singultantibus extis
 Esuriens vomuit suspensio bellua morsu.
 Quique duplex quondam venisti in pectus Elisei,
 Thesbiten cum forte senem jam flammeus axis

D ^b De Fausto Reiorum Apollinarium episcopo dictum ad epist. 3, lib. IX. Ei nunc gratias agit duplici de causa, tum quod germani fratris sui adolescentiam, id est amicam vitii ætatem, disciplinæ suæ commissam fideliter rexit; tum quod seipsum Reios olim profectum amanter exceperit, ad matremque salutandam deduxerit.

^c Memorix lapsus. David enim coram arca cecinit, et saltavit cum illa ex ædibus Abinadab ad Obed-Edon, indeque in urbem deducta est. II Regum, VI. At Philistæi ante Davidis, imo ante Saulis regis inaugurationem, fœdo illo vulnere percussi, arcam plastro sine rectore vectandam imposuerant: quo tempore cum in agro sponte constitisset, illata est in domum Abinadab. I Regum, VI et VII.

Ἀληθοῦς Ἱστορίας lib. II, quasi vere hoc contigisset; cum in iis libris narrationes fictas scripserit Lucianus.

Tolleret, et scissam linqvens pro munere pellem.
 Hispidus ardentis auriga intraret habenas.
 Quique etiam Eliam terris missure secundum,
 Zachariæ justis linguam placate ligasti,
 Dum faceret serum rugosa puerpera patrem,
 Edita significans jussu reticere propheta,
 Gratia cum fulsit, nosset se ut lex taciturnam.
 Quique etiam nascens ex virgine semine nullo,
 Ante ullum tempus Deus, atque in tempore Christus,
 Ad corpus quantum spectat tu te ipse creasti.
 Qui visum cæcis, gressum quoque reddere claudis,
 Auditum surdis, mutis laxare loquelam
 Suetus, ad hoc etiam venisti, ut mortua membra
 Lecto, sandapila, tumulo consurgere possint.
 Quique etiam pœnas suscepta in carne tulisti,
 Sustentans alapas, ludibria, verbera, vepres,
 Sortem, vincla, crucem, clavos, fel, missile, acetum.
 Postremo mortem, sed surrecturus, adisti,
 Eripiens quidquid veteris migraverat hostis
 In jus, per nostrum facinus, cum femina prima
 Præceptum solvens culpa nos perpete vinxit.
 Qui cum te interitu petiit, nec repperit in te

383 Quod posset proprium convincere, perdidit

[omne,

Quod lapsu dedit Eva suo : chirographon illud,
 Quo pervasus homo est, hæc compensatio rupit.
 Expers peccati, pro peccatoribus amplum
 Fis pretium, veteremque novus vice fenoris Adam
 Dum moreris de morte rapis ; sic mortua mors est,
 Sic sese insidiis quas fecerat ipsa, fefellit.
 Nam dum indiscrete petit insontemque reosque,
 Egit ut absolvi possent et crimine nexi.
 Quique etiam justos ad tempus surgere tecum
 Jussisti cineres, cum tectis tempore longo
 Irrupit festina salus, infusaque raptim
 Excussit tumulus solidatas vitæ favillas.
 Da Faustum laudare tuum, da solvere grates
 Quas et post debere juvat. Te magne sacerdos,
 Barbitus hic noster plectro licet impare cantat.

* Lib. II, epist. 2, *hiulcis arentiam rimarum flexibus terra perscribitur*. Quod genus tropi antiquis usitatisimum. Varro Marcipore : *Astrologi non sunt qui conscribunt pingentes cœlum*. Virgilius :

...versa pulvis inscribitur hasta,
 Lycophron : *Πετροῖσι χέρον αἰετὸς διαγράφων*.

† Aut vocandi casu dixit, aut *Anachoronta* legendum : cujus lectionis hærent notæ in quibusdam libris. Anachoronta autem, *ἀναχωροῦντα*, ea forma dicere potuit qua Juvenalis et Sidonius ipse *Chironomonta*.

* Et si non defuere inter Ægypti monachos qui his nominibus censerentur, tamen cum hos cæteris omnibus præponat, dubium non videtur quin Eliam prophetam et Joannem Baptistam designet : quos instituti sui duces ac principes prædicant anachoretæ, ut Hieronymus in Pauli Vita testatur, et Socrates lib. I,

† Hunc Sidonii locum de insula Lerinensi sunt imitati Cæsarius Arelatensis et Ennodius Ticinensis. Ille quidem Homil. 25 (Bibl. PP. Paris. tom. II, pag. 318) : *Beata, inquit, et felix insula Lirinensis, quæ cum parvula et plana esse videatur, innumerabiles*

A Hæc igitur prima est vel causa, vel actio laudum,
 Quod mihi germani, dum lubrica volvitur ætas,
 Servatus tecum domini per dona probatur
 Nec fama titubante pudor ; te respicit istud
 Quantumcunque bonum ; merces debetur illi,
 Ille tibi ; sit laus, si labi noluit, ejus :
 Nam quod nec potuit, totum ad te jure redundat.

Præterea, quod me pridem Reios veniente,
 Cum Procyon fureret, cum solis torridus ignis
 Flexilibus rimis sitientes a scriberet agros,
 Hospite te nostros excepit protinus æstus
 Pax, domus, umbra, latex, benedictio, mensa, cubile.
 Omnibus attamen his sat præstat, quod voluisti
 Ut sanctæ matris sanctum quoque limen adirem.

384 Dirigui, fateor, mihi conscius, atque repente
B Tinxit adorantem pavido reverentia vultum.
 Nec secus intremui, quam si me forte Rebeccæ
 Israel, aut Samuel crinitus duceret Annæ.

Quapropter vel te votis sine fine colentes,
 Affectum magnum per carmina parva latemur.
 Seu te flammæ Syrtis, et inhospita tesqua,
 Seu cœno viridante palus, seu nigra recessu
 Incultum mage saxa tenent, ubi sole remoto
 Concava longævas asservant antra tenebras.
 Seu te præruptis porrecta in rupibus Alpibus,
 Succinctos gelido libantem cespitem somnos,
 Anachoreta tremi, quæ quamquam frigora portet,
 Conceptum Christi nunquam domat illa calorem.

* Qua nunc Elias, nunc te jubet ire Joannes,
 Nunc duo Macarii, nunc et Paphnutius heros,
C Nunc Or, nunc Ammon, nunc Sarmata, nunc Hilarion
 Nunc vocat in tunica nudus te Antonius illa,
 Quam fecit palmæ foliis manus alma magistri.

† Seu te Lirinus priscum complexa parentem est,
 Qua tu jam fractus pro magna sæpe quiete
 Discipulis servire venis, vixque otia somni
 Vix coctos capture cibos, abstemius ævum
 Ducis, et insertis pingis jejunia psalmis.
 Fratribus insinuans, † quantos illa insula plana

12. Quo spectans Gregorius Nazianzenus in Apolozia post reditum, *Ἐλίου, inquit, περιμένουν τὸν Κάρμυλον, καὶ Ἰωάννου τὴν ἔρημον*. **150** καὶ τῶν οὕτω φιλοσοφούντων τὸ ὑπερκόσμιον.

† Notissimæ sunt in mari Gallico insulæ duæ, e regione Antipolis oppidi provinciæ II Narbonensis, **D** Lero et Lerinus. Illa *Λήρων* Straboni, *Ληρώνη* Ptolemæo : hæc Lerina Plinio ; utramque nominant Æthicus in Itinerario, et Ennodius in Vita Epiphani : *Tolosa, inquit, regrediens singula sanctarum habitationum loca visitavit. Medianas insulas, Stachadas, Lerum ipsamque nutricem summorum montium planam Lirinum*. Illi hodie nomen a S. Margaritha, huic a S. Honorato, qui in ea primus celeberrimi olim tota Gallia cœnobii fundamenta jecit ; cui tertius ab Honorato abbas præfuit Faustus, quem propterea priscum Lirini patrem vocat, quia hoc tempore non abbas, sed episcopus erat Reiensis.

tamen montes ad cœlum misisse cognoscitur. Iste vero in *Vit. B. Epiphani Ticin.* (inter opp. Sirmondi tom. I, pag. 1668), *Medianas insulas, ait, Stoechadas, Lerum, ipsamque nutricem summorum montium planam Lirinum adit.*

Miserit in caelum montes : quæ sancta ^a Caprasi
Vita senis, ^b juvenisque Lupi: quæ gratia ^c patrem
Mansit Honoratum; fuerit ^d quis Maximus ille,
Urbem tu cujus monachosque antistes et abbas
^e Bis successor agis : celebrans quoque laudibus illis

385 ^f Eucherii venientis iter, ^g redeuntis Hilari.

Seu te commissus populus tenet, et minor audet

Te medio tumidos majorum temnere mores.

Seu tu sollicitus curas, qua languidus esca,

Quave peregrinus vivat, quid pascat et illum,

Lubrica crura cui tenuat sub compede carcer.

Seu mage funeribus mentem distractus humandis,

Livida defuncti si pauperis ossa virescant

Infestiditum fers ipse ad busta cadaver.

Seu te conspicuis ^h gradibus venerabilis aræ

^a Quem religiosæ vitæ magistrum habuit Honoratus : *tirum, ut in Hilarii Arelatensis Vita scriptum est, angelica in insulis conversatione degentem. Venerabilem, ut Eucherius in libello de Laude eremi ait, gravitate veteribus sanctis parem.*

^b Episcopi postea Tricassini. Eucherius ibidem, de Lirino insula : *Hæc habuit reverendi nominis Lupum, qui nobis illum ex tribu Benjamin Lupum retulit.*

^c Lirinensis monasterii, ut diximus, auctorem. Eucherius de eadem insula : *Digna quæ Honorato auctore fundata sit; quæ tanti instituti tantum nacta sit patrem, apostolici spiritus vigore et vultus honore radiantem : digna quæ illum suscipiens, ita emitteret : ad cathedram scilicet Arelatensem, ad quam ab insulæ præfectura evectus est.*

^d Honorati in monasterii præfectura successor, episcopus inde Reiensis. Eucherius de Honorato : *Hæc nunc successorem ejus tenet Maximum nomine clarum, quia post ipsum meruit ascisci. Faustus de Maximo : Dignus cui primus ille fundator gubernacula Lirinensis navis post se moderanda committeret. Hæc ille in pseudepigrapha Eusebii Emiseni bomilia de S. Maximo, quam ut Fausto vindicandam putem hic ejus locus inter cætera persuadet : Merito, inquit, se vobis impudet beata illa insula ex hoc uno atque unico munere, licet multum erubescat ex altero. Significat enim Lirinum insulam duos Reits episcopos dedisse : Maximum, de quo jure gloriari possit, et Faustum ipsum de quo erubescat. Quæ verba de Fausto præter Faustum ipsum nemo usurpasset.*

^e Successit enim Maximo Faustus, primum in numero abbatis, cum Maximus a Lirinensi præfectura ad Reiensem cathedram ascitus est. Deinde iterum in episcopatu, cum mortuo Maximo Reiorum episcopus ex abbate creatus est. Ita ergo et monachos Maximi, et urbem ejus post illum rexit.

^f **151** Lugdunensis postea episcopi. Lirinensis suæ habitationis testis est Eucherius ipse in libello de Laudibus eremi. *Equidem, inquit, cunctis eremi locis quæ priorum illuminantur recessu, reverentiam debet præcipue tamen Lirinum meam honore complector, quæ procellis naufragii mundi effusus piissimis ulnis receperat venientes.*

^g Episcopi Arelatensis. Innuvit Hilarium Lirinensem insulam bis incoluisse; quod verum est. Primum siquidem Honorati precibus evictus eo secessit, ibique aliquandiu vixit cum Honorato. Quem deinde ad Arelatensem cathedram translatum cum ipsius rogatu relicta insula scutus esset, pristino tandem eremi amore captus, Lirinum rediit, quo tempore Eucherius elegantem de laude eremi libellum Hilario scripsit, qui hæc omnia confirmat : et Hilarius ipse homilia de sancto Honorato.

^h Inde enim sedentes in cathedra tribunali concionari solebant : quod ritualium quoque librorum au-

A Concionaturum ⁱ plebs sedula circumsisit,
Expositæ legis bibat auribus ut medicinam.
Quidquid agis, quocunque loci es, semper mihi
[Faustus,
Semper Honoratus, semper quoque Maximus esto.

CARMEN XVII.

INVITAT ^j OMMATIUM V. C. AD NATALEM DIEM SUORUM.

Quattuor ante dies, quam lux Sextilis adusti

Prima spiciferum proferat orbe caput,

Natalis nostris decimus sextusque coletur,

Adventu felix qui petit esse tuo.

Non tibi gemmatis ponentur prandia mensis,

Assyrius murex nec tibi sigma dabit.

Nec per multiplices abaco splendente cavernas

B ctiores docent. Prudentius de S. Hippolyti ecclesia,
Fronte sub adversa gradibus sublime tribunal
Tollitur, antistes prædicat unde Deum.

Eundem etiam Græcis morem fuisse, et hodiernus eorum mos ostendit, et quod de Chrysostomo a Socrate et aliis, ut peculiare proditum est, illum in ambonem conscendisse ut a pluribus audiretur. Concionabantur ergo pro gradibus aræ, intra cancellos, qui βῆμα seu ἱερατεῖον, hoc est tribunal, sive sacrarium dirimebant a capso, quod illi κών appellabant. Hunc enim locum indicat Gregorius theologus, cum de Constantinopolitanis concionibus suis loquens in oratione ad episcopos 150, cancellos ab auditorum sese impellentium turba vim passos scribit, his verbis : Χαίρετε τῶν ἐμῶν λόγων ἱεραταί, καὶ σύνδρομοι σύνδρομοι, καὶ γραφίδες φανεραί, καὶ λαθάνουσαι, καὶ ἡ βιαζομένη κεντρὴς αὐτῆ τοῖς περὶ λόγον ὠδιζομένοις.

ⁱ Neque hoc prætereundum eam olim fuisse divini verbi reverentiam, ut stantes, non sedentes, quod passim hodie fit, sacras conciones audirent. Auctor imprimis Augustinus, in sermone de honestate clericorum, et homilia 26. Et colligi licet ex libro IV Optati Milevitani, qui populum in ecclesia negat habere sedendi licentiam. Ita et Constantinum Magnum Eusebius libro Vitæ IV, ὄρθιον ἰστώτα, stantem inter cæteros, oranti sibi aureas dedisse testatur, cum æquum diceret, ut stando divina audiantur, ἰστώτα γὰρ ὑπακούειν τῶν θεῶν ὄσων. Nec tamen inficias eundem sua etiam auditoribus sedilia olim fuisse in quibusdam ecclesiis. Hoc enim docet, aptiusque ad attentionem judicat idem Augustinus in libro de Cathizandis tribus, cap. 13. *Longaque, ait, consultius in quibusdam transmarinis ecclesiis, non solum antistites 152 sedentes loquuntur ad populum, sed ipsi etiam populo sedilia subjacent, ne quisquam infirmior stando lassatus a saluberrima intentione avertatur, aut etiam cogatur abscedere.*

^j Ommatium Ruricii socerum docuit nos carmen 11, quo loco Arvernum illum fuisse monuimus. Idem de Ommatio juniore, qui Turonorum antistes fuit, monet Gregorius lib. X Historiæ. Hunc vero Sidonium suorum natalem celebrans invitat pulcherrimo epigrammate : quod quidem Martino Dumiensi olim episcopo ita probatum est, ut triclinio suo, paucis mutatis, describendum curarit in hunc modum.

B. MARTINI DUMIENSIS EPISCOPI. IN REFECTORIO.

Non hic auratis ornantur prandia fuleris,

Assyrius murex nec tibi sigma dedit.

Nec per multiplices abaco splendente cavernas

Ponentur nitidæ codicis arte dapes.

Non scyphus hic dabitur, tutulo cui forte metallo

Crustatum stringat tortilis ansa latus.

Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna,

Quæque Sarapteno palmite missa bibas.

Sed quidquid tenuis non complet copia mense,

Suppleat hoc petimus gratia plena tibi.

Argenti nigri pondera defodiam.
 Nec scyphus hic dabitur, rutilo cui forte metallo
 Crustatum stringat tortilis ansa latus.
 Fercula sunt nobis mediocri, non ita facta,
386 Mensuræ ut grandis suppleat ars pretium.
 Non panes Libyca solitos flavescere Syrte
 Accipiet * Galli rustica mensa tui.
 Vina mihi non sunt ^b Gazetica, Chia, Falerna,
 Quæque Sareptano palmitè missa bibas.
 * Pocula non hic sunt illustria nomine pagi,
 Quod posuit nostris ipse Triumvir agris.
 Tu tamen ut venias, petimus: dabit omnia Christus
^d Hic mihi qui patriam facit amore tuo.

CARMEN XVIII.

* DE BALNEIS VILLÆ SUÆ SUPRA LACUM POSITÆ.

Si quis Avitacum dignaris visere nostram,
 Non tibi displiceat: si quod habes placeat,
 Æmula Baiano tolluntur culmina cono,
 Parque cothurnato vertice fulget apex.
 Garrula Gauranis plus murmurat unda fluentis,
 Contigui collis lapsa supercilio.
 Lucrinum dives stagnum Campania nollet.
 Æquora si nostri cerneret illa lacus.
 Illud panicis ornatur littus echin's,
 Piscibus in nostris hospes utrumque vides,
 Si libet, et placido partiris gaudia corde,

* Id est Celtæ Lugdunensis. De Sidonii enim patria cogor a doctissimo Savarone qui Arvernum facit, dissidere. Cum religio sit aliter sentire quam Sidonius ipse significet, qui se passim Lugdunensem testatur, ut lib. 1. epist. 5 et 8; lib. 19, epist. 25, carmine 5, 13. Apollinaris avi tumulum non in Arvernus, ut eidem videbatur, sed in Lugdunensi agro fuisse jam ostendimus ex epist. 12, lib. III. Nunc Arvernum ortu Sidonium non fuisse hic locus indicat, cum Gallum se nominat, diversam sibi, quam Ommatio Arverno, id est Aquitano, patriam significans. Aquitanos enim a Gallis illa ætas distinguebat. Sulpicius Severus Historiæ II: *Sed in nostris, inquit, id est Aquitanis, Gallis ac Britannis indecens virum.* Ausonius in Arelate,

.... populos alios et moenia ditas:
 Gallia queis fruitur, gremioque Aquitania lato.

Eoque spectat, quod in Æthici Itinerario descriptum iter est de **153** Aquitania in Gallias, a Burdegala Augustodunum. Hoc itaque sensu, Gallum se Sidonium, quia Lugdunensis; Ommatium vero, quia Arvernus erat, Aquitanum quidem, sed non Gallum vult intelligi: quemadmodum apud Severum eundem in dialogis, quidam re ac nomine Gallus, ait se hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum: qui nimirum Aquitani ea quam dixi notione Galli non erant.

^b Gazetum vinum Isidoro, a regione unde defertur, hoc est a Gaza Palæstinae: ut Sareptanum a Sarepta Sidoniorum, quod *Σαραπθίνων οἶνον* appellat Alexander Trallianus. Utrumque celebrant Corippus lib. III et Fortunatus lib. IV de Vita Martini. Gazetum vero Gregorius Turon. de Gloria confessorum 65, et Senator XII Variar. 12.

* De Arvernum vinis non loquitur. Alioqui quomodo in Arvernus vina non essent, quæ Arvernum erant? sed de Lugdunensibus patriæ suæ. Quemnam vero Lugdunensium pagum vinetis celebrem dicat, cui Triumvir nomen imposuit querendum est. Sci-

A Quisquis ades, Baius *in facis hic animo.***387** CARMEN XIX.

TETRASTICHON SUPRA PISCINAM.

Intrate algentes post balnea torrida fluctus,
 Ut solidet calidam frigore lympha cutem.
 Et licet hoc solo mergatis membra liquore,
 Per stagnum nostrum lumina vestra natant.

CARMEN XX.

* AD SORORIUM SUUM ECDICIUM.

Natalis noster nonas instare Novembres
 Admonet: occurras non rogo, sed jubeo:
 Sit tecum conjux, duo nunc properate; sed illud
 Post annum optamus tertius ut venias.

CARMEN XXI.

B DE PISCIBUS NOCTE CAPTIS.

Quattuor hæc primum pisces nox insuit hamis.
 Inde duos tenui, tu quoque sume duos.
 Quos misi sunt majores: rectissimus ordo est.
 Namque animæ nostræ portio major eras.

388 *Sollius Apollinaris Sidonius Pontio Leontio salutem.*

*Dum apud * Narbonem quondam Martium dictum, sed nuper factum, moras necto, subit animum quospiam secundum amorem tuum hexametros concinnare, quibus lectis oppido scires, etsi utriusque nostrum dispa-*

mus enim ex Dionis 46 Lugdunensis coloniam deducendæ triumviros fuisse Silanum, Lepidum et Plan- cum, et multa ab illis potuisse nomina derivari.

^d Apud Arvernos, Alibi ergo natus, qui huc postea migravit. Quare maneat Sidonium ortu Lugdunensem, conjugio et cathedra Arvernum fuisse. Nec indignentur Arverni nostri non totum sibi concedi, qui meliore illius parte potiti sunt cum ea fuerit Sidonii dignitas et splendor, quo non unicam patriam illustrari par erat.

* Avitacum villam, ejusque balneas et piscinam copiose descripsit epist. 2, lib. II.

^f Ecdicii sorore fuit Papiantilla, uxor Sidonii. Sidonii ergo sororius Ecdicius; Ecdicii vero cognatus Sidonius. Sororius enim proprie frater uxoris, cognatus vir sororis. Quare inter se opponuntur, ut in antiquo lapide Brixia: **COGNATUS DULCISSIMUS SORORIO AMANTISSIMO.**

^g Vetus inscriptio nondum vulgata Narbone, in qua singulares litteræ Coloniam Juliam Paternam Narbonem Martium denotant. His enim nominibus in aliis quoque monumentis ornatur:

C. MANLIUS C. F
 PAP RUFUS UMBER EXS
 DECURIA LICTORUM VIATO
 RUM QUÆ EST C. I. P. N. M
 FECIT SIBI ET SUIS

Sed Juliam Paternam de Julii Cæsaris nomine, qui coloniam eo, ut Suetonius narrat, iterum deduxit, appellatam fuisse ambigit nemo. De Martii autem cognomento, qui a Q. Martio, quo consule deducta primum colonia fuerat, derivandum censet, et manifestis, ut alii docuere, rationibus revincuntur, et adversantem habent hoc loco Sidonium, qui non obscure ad Martem refert. Eo enim spectans, Narbonem reipsa Martium nuper factum ait, cum acerrimam Gothorum obsidionem de qua iterum carnine sequenti, fortissime sustinuit.

*ratis æquo plusculum locis lar familiaris incolitur, non
i. circo tam nobis animum dissidere quam patriam.
Habes ergo hic Dionysium inter triumphi Indici ob-
lectamenta marcentem; habes et Phœbum, quem tibi jure
poetico inquilinum factum constat ex numine: illum
scilicet Phœbum, a Anthedii mei per familiarem, cujus
collegio vir præfectus, non modo musicos quosque, ve-
rum etiam geometras, arithmeticos et astrologos dis-
serendi arte supervenit. Siquidem nullum hoc exactius
compertum habere censuerim, quid sidera zodiaci obli-
qua, quid planetarum vaga, quid exotica sparsa præ-
valeant. Nam ita, ut sic dixerim, his membris philoso-
phiæ claret, ut videatur mihi Julium Firmicum, Sam-
monicum, Julianum Vertacum, Fullonium Saturninum,
in libris matheseos peritissimos conditores absque inter-
prete, ingenio tantum suffragante, didicisse. Nos vesti-
gia doctrinæ ipsius adorantes, coram canoro cycno
raucum anserem profiteremur. Quid te amplius moror?
Burgum tuam, quo jure amicum decuit, meam feci:
probe 389 sciens, vel materiam tibi esse placituram,
etiamsi ex solido poema displiceat.*

CARMEN XXII.

c BURGUS PONTII LEONTII.

Bistonii stabulum regis, Busiridis aras,
Antiphatæ mensas, et Taurica regna Thoantis,
Atque Ithaci ingenio fraudatum luce cyclopem,
Portantem frontis campo per concava montis
Par prope transfossi tenebrosum luminis antrum,
Hospes adi, siquis Burgum taciturus adisti:
Et licet in carmen non passim laxet habenas
Phœbus, et hic totis non pandat carbasas fandi;
Quisque tamen tantos non laudans ore penates
Inspectis, inspicieris: resonat sine voce voluntas:
Nam tua te tacitum vivere silentia clamant.
Ergo age, Pierias Erato mihi percute chordas:
Responsent Satyri, digitumque pedemque moventes,
Ludant, et tremulo non rumpant cantica saltu.
Quidquid forte Dryas, vel quidquid Hamadryas un-

[quam

Connexis sibimet festum plausere Napæis,
Dependant modo, Burge, tibi, vel Naidas istic
Nereidum chorus alme doce, cum forte Garumna
Huc redeunte venis, pontumque in flumine sulcas.
Pande igitur causas Erato, laribusque sit ede
Quis genius: tantum non est sine præsule culmen.

Forte sagittiferas Evan populatus Erythras,
Vite capistratas cogeat ad esseda tigres:
Intrabat duplicem qua temo racemifer arcum,
390 Marcidus ipse sedet curru: madet ardua cervix

a Dulcem poetam alibi dixit; hic poetarum collegio
præfectum facit.

b Extra zodiacum posita. Tres enim Sidonio stel-
larum classes: planetæ, qui suis in orbibus vagantur;
sidera zodiaci, quæ duodecim ejus signis continentur;
et reliqua extra zodiacum, quæ propterea exo-
tica nominal, quasi ἔξω τοῦ ζωδιακοῦ.

154 c Burgi Paulinianæ, quam hoc idyllio descri-
bit, nomen antiquum hodie manet; Burgum enim
castrum vocant, ad Duranii fluminis ripam, non pro-

A Sudati de rore meri: caput aurea rumpunt
Cornua, et indigenam jaculantur fulminis ignem.
Sumpserat hoc primum nascens, cum transit olim
In patrium de matre femur; fert tempus utrumque
Veris opes, rutilosque ligat vindemia flores.
Cantharus et thyrsus dextra lævaque feruntur:
Nec tegit exsertos, sed tangit palla lacertos.
Dulce natant oculi, quos si fors vertat in hostem,
Attonitos solum dum cernit inebriat Indos.
Tum salebris saliens quoties se concutit axis,
Passim deciduo perfunditur orbita musto.
Bassaridas, Satyros, Panas, Faunosque docebat
Ludere Silenus, jam numine plenus alumno,
Sed comptus tamen ille caput; nam vertice nudo
Amisos sertis studet excusare capillos.

B Corniger inde novi Ganges sit pompa triumphi.
Cernuus impexam faciem stetit ore madenti, et
Arentes vitreis adjuvit flētibus undas.
Conjectas in vincula manus post terga revinxit
Pampinus; hic sensim captivo humore refusus
Sponte refrondescit per brachia roscida palmes.
Nec non et rapti conjux ibi vinceta mariti
It croceas demissa genas, vetitaque recondi
Lampade, cum solis radiis aurora rubebat.
Aduit hic etiam post perdita cinnama phœnix,
Formidans mortem sibi non superesse secundam.
Succedit captiva cohors, quæ fercula gazis
Fert onerata suis: ebur hic, hebenusque, vel aurum,
Et nivæ piceo raptæ de pectore baccæ
391 Gestantur; quicumque nihil sustentat odoris,
C Mittitur in nexus. Videas hic ipsa placere
Supplicia, et virides violis balare catenas.
Ultima nigrantes incedunt præda elephantii.
Informis cui forma gregi; riget hispida dorso
Vix ferrum passura cutis: quippè improba cratem
Nativam nec tela forant, contracta vicissim
Tensa que terga feris crepitant, usuque cavendi
Pellunt excussis impactum missile rugis.

Jamque iter ad Thebas per magnum victor agebat
Aera, et ad summas erexerat orgia nubes:
Cum videt Aonia venientem Delion arce.
Grypas et ipse tenet: vultus his laurea curvos
Fronde lupata ligant, hederis quoque circumplexis
Pendula lora virent; sensim fera subvolat alces
Aeris terræque vias, ne forte citato
D Alarum strepitu lignosas frangat habenas.
Æternum nitet ipse genas: crevere corymbis
Tempora, et auratum verrit coma concolor axem.
Læva parte tenet vasta dulcedine raucam
Cælato Pithone lyram, pars dextra sagittas

cul ab illius et Garumnæ confluentibus. De Leontio
autem, in cujus gratiam hæc scripsit, dictum epist.
11 et 12 lib. viii. Burgi vocis Græca est origo. Glossa-
rium vetus: Πύργος, turris, burgus. Inde burgos vo-
carunt Romani turres seu turrita propugnacula in
limitibus constituta. Ab his porro, similia omnia mu-
nitiora loca burgorum quoque nomen tulerunt. Neque
ratio alia requirenda cur ita Burgum suam appellarit
Pontius Paulinus conditor, cum hanc ipsam prodatur
tota ejus descriptio.

Continet, atque alio resonantes murmure nervos.
Ibant Pimpliades priter, mediumque noveno
Circumsistentes unbrabant syrmate currum.
Pendet per teretes tripodas Epidaurius anguis,
Diffusus sanctum per colla salubria virus.

^a Hic et crinisatas jungebat Pegasus alas,
Portans doctiloquo facundum crure Creontem.

Ut sese junxere chori, consurgit uterque
Fratris in amplexus; sed paulo segnior Evan,
392 Dum pudet instabiles, si surgat, prodere plantas.
Tum Phœbus: Quo pergis? ait: num forte nocentes
Bacche petis Thebas? te cretus Echione nempe
Abnegat esse deum; linque iis, rogo, mœnia, linque;
Et mecum mage flecte rotas; despexit Agave
Te colere, et nosmet Niobe; riget inde superbum,
Vulnera tot patiens, quos spectat pignora ventris.
Optantemque mori gravius clementia sinit.
Parcere sæpe malum est, sensumque inferre dolori.
Ipsa autem nato occiso Pentheia mater
Amplius ut furiat, nunquid vesana futura est?
Ergo nec Aonios colles habitare valemus,
Cum patris exstincti thalamis potietur adulter,
Fratratorum, conjux genitricis habendus,
Vitricus ipse suus. Cordi est si jungere gressum,
Dicam, qua pariter sedem tellure locemus.

^b Est locus, irrigua qua rupe Garumna rotate,
Et tu, qui simili festinus in æquora lapsu
Exis, curvata Durani muscose saburra,
Jam pigrescentes sensim confunditis amnes.
Currit in adversum hic pontus, multoque recursu
Flumina quas volunt, et spernit et expedit undas.

At cum summotys lunaribus incrementis
Ipse Garumna suos in dorsa recolligit æstus,
Præcipiti fluctu raptim redit, atque videtur
In fontem jam non refluus, sed defluus ire.
Tum recipit laticem, quamvis minor ille, minore
Stagnanti de fratre suum, turgescit et ipse
Oceano, propriasque facit sibi littora ripas.
Ilos inter fluvios, uni mage proximus unde est

393 Æthera mons rumpens, alta spectabilis arce,
Plus celso habiturus heros, veruamque senatum.
Quem generis princeps Paulinus Pontius olim,
Cum Latius patriæ dominabitur, ambiat aliis
Mœnibus, et celsæ transmittit æera turres.
Quarum culminibus sedeant commune micantes
Pompa, vel auxilium; non illos machina muros
Non aries, non alta strues, vel proximus agger,
Non quæ stridentes torquet catapultæ molares,
Sed nec testudo, nec vinea, nec rota currens,
Jam positis scalis unquam quassare valebunt.

Cernere jam videor quæ sint tibi, Burge, futura.
Diceris sic; namque domus de flumine surgunt,
Splendentesque sedent per propugnacula thermæ.
Hic cum vexatur piceis aquilonibus æstus,
Scrupus asprata latrare crepidine punex

^a Rectius alii, *Hic et crinisatas*: tanquam ex ipsis
Pegasi crinibus natas.

155 ^b Topothesia confluentium Duranii et Garumnae, ubi sitam diximus Burgum in ripa Duranii

A Incipit; at fractis saliens e cautibus altum
Excutitur torrens, ipsisque aspergine tectis
Impluit, ac tollit nautas, et sæpe jocoso
Ludit naufragio; nam tempestate peracta
Destituit refluens missas in balnea classes.
Ipsa autem quantis, quibus aut sunt fulta columnis?
Cedat puniceo pretiosus livor in antro
Synnados, et Numadum qui portat eburnea saxa
Collis, et herbosis quæ vernant marmora venis.
Candentem jam nolo Paron, jam nolo Cary-ton.
Vilior est rubro quæ pendet purpura saxo.
Et ne posteritas dubitet, quis conditor exstet,
Fixus in introitu lapis est: hic nomina signat
Auctorum; sed propter aqua, et vestigia pressa

394 Quæ rapit, et fuso deterget gurgite cœnum:
B Sectilibus paries tabulis crustatus ad aurea
Tecta venit, fulvo nimis abscondenda metallo.
Nam locuples fortuna domus non passa latere,
Divitias prodit cum sic sua culinina celat.

Hæc post assurgit, duplicemque supervenit ædem
Porticus, ipsa duplex, duplici non cognita plaustro
Quarum unam molli subductam vertice curvæ
Obversis paulum respectant cornibus alæ.
Ipsa diem natum cernit sinuamine dextro,
Fronte videns medium, lævo visura cadentem.
Non perdit quidquam trino de cardine cœli,
Et totum solem lunata per atria servat.
Sacra tridentiferi Jovis hic armenta profundo
Pharnacis immergit genitor; percussa securi
Corpora cornipedum, certasque rubescere plagas
C Sanguineo de rore putes; stat vulneris horror
Verus, et occisis vivit pictura quadrigis.

Ponticus hinc rector numerosis Cyzicon armis
Claudit; at hinc sociis consul Lucullus opem fert,
Compulsusque famis discrimen summa subire,
Invidet obsesso miles Mithridaticus hosti.
Enatat hic pelagus Romani militis ardor,
Et chartam madido transportat corpore siccam.
Desuper in longum porrectis horrea tectis
Crescunt, atque amplis angustant fructibus ædes
Huc veniet calidis quantum metit Africa terris,
Quantum vel Calaber, quantum colit Apulus acer,
Quanta Leontino turgescit messis acervo,
Quantum Mygdonio committunt Gargara sulco,
395 Quantum, quæ tacitis Cerereis venerata choreis
D Attica Triptolemo civi condebat Eleusin,
Cum populis hominum glandem linquentibus olim
Fulva fruge dati jam sæcula fulva perirent

Porticus ad gelidos patet hinc æstiva triones.
Hinc calor innocuus thermis hiemalibus exit,
Atque locum tempus mollit; quippe illa rigori
Pars est apta magis; nam quod fugit ora leonis;
Inde Lycaoniæ rabiem male sustinet ursæ.
Arcis at in thermas longe venit alior annis,
Et cadit in montem, patulisque canalibus actus,

sive, ut Gregorius ad hodiernum fere sonum lib.
viii nuncupat, Dorononiæ. Nunc enim Dordoniam dicunt.

Circumfert clausum cava per divortia flumen.

Occiduum ad solem, post horrea, surgit opaca
Quæ dominis hiberna domus; strepit hic bona flamma
Appositas depasta trabes; sinuat camino
Ardentis perit unda globi, fractoque flagello
Spargit a lentatum per culmina tota vaporem.
Continuata dehinc videas, quæ conditor ausus
Æmula Palladii textrina educere templis.

Hæc celsi quondam conjux veneranda Leonti,
Qua non ulla magis nurus unquam Pontia gaudet
Illustris pro sorte viri, celebrabitur æde
Vel Syrias vacuasse colus, vel serica fisa
Per cannas torsisse leves, vel stamine fulvo
Prægnantis fusi mollitum nesse metallum.
Parietibus post hinc rutilat quæ machina junctis,
Fert recutitorum primordia Judæorum.

Perpetuum pictura micat, nec tempore longo
Depretiatâ suas turpant pigmenta figuras.
Flecteris ad lævam? te porticus accipit ampla
396 Directis curvata viis; ubi margine summo
l'endet, et arctatis stat saxea silva columnis.

Alta volubilibus patet hinc cœnatio valvis.
Fusilis euripus propter; cadit unda superne
Ante fores pendente lacu, venamque secuti
Undosa inveniunt nantes cœnacula pisces.
Cominus erigitur vel prima, vel extima turris.
Mors erit hic dominis hibernum sigma locare;
Hujus conspicuo residens in culmine, sæpe
Dilectum nostris musis simul atque capellis
Aspiciam montem lauri: spatiabor in istis
Frondebibus, hic trepidam credam mihi credere

[Daphnem.

Jam si forte gradus geminam convertis ad Arcton,
Ut veias in templa dei, qui maximus ille est:
Deliciis redolent junctis apotheca penusque.
Hic multus tu frater eris Jam divide sedem,
Cessurus mihi fonte meo, quem monte fluentem
Umbrat multicavus spatioso circite fornix.
Non eget hic cultu, dedit huic natura decorem.
Nil fictum placuisse placet, non pompa per artem
Ulla, resultanti non comet malleus ictu
Saxa, nec exesum supplebunt marmora tophum.
Hic fons Castaliæ nobis vice sufficit undæ,
Cætera dives habe: colles tua jura tremiscant.

^a Per tubulos nimirum parietibus impressos, ut D
loquitur Seneca epist. 90. Atque ita legendus, intel-
ligendusque Plinius junior lib. 11, epist. 17: *Adhæ-
ret dormitorium membrum, transitu in:erjacente; quod
suspensum et tubulatum, conceptum vaporem salubri
temperamento huc illuc digerit et ministrat.*

^b Ita reposui, pro *Cumas Fl. Sabini*, quod antea
legebatur. Neque dubia emendatio, cum Silvæ Papi-
nianæ lib. 111 argumentum sit Coma Earini: de qua
et Martialis exstat epigramma, lib. 1x.

^c Sidonius Narbonem olim profectus, cum huma-
niter acceptus habitusque esset a Consentio, decre-
verat hospitii suo gratiam suis versibus rependere;
cum prior ille aliquot carminum eclogis Sidonium
provocavit. Tum ergo carmen hoc ad illum misit,
quo Narbonem mirificis laudibus, sed non alia re
magis commendat, quam quod Consentio civis no-

A Captivos hic solve tuos, et per juga Burgi
Læta relaxatæ fiant vineta catenæ.

Confirmat vocem jamjam prope sobrius istam
Silenus, pariterque chori cecinere faventes.
Nysa vale Bronio, Phœbo Parnasæ divertex.
Non illum Naxus, non istum Cyrrha requirat:

397 Sed mage perpetuo Burgus placitura petatur.

*Ecce, quoties tibi liberit pateris capacioribus hila-
rare convivium, nisi quod inter scyphos et amystidas
tuas legas. Subveneris verecundiæ meæ, si in sobrias
auris ista non venerint; nec injuria hoc ac secus atque
æquum est flagito: quandoquidem Baccho meo judi-
cium decemvirale passuro, tempestivius quam convenit
tribunal erigitur. Si quis autem carmen prolixius eate-
nus duxerit esse culpandum, quod epigrammatis exces-
serit paucitatem, istum liquido patet, neque balneas
Etrusci, neque Herculeum Surrentinum, neque ^b comas
Flavii Earini, neque Tybur Vopisci, neque omnino
quidquam de Papinii nostri silvulis lectitasse: quas
omnes descriptiones vir ille præjudicatus, non
distichorum aut tetrastichorum stringit angustiis, sed
potius, ut lyricus Flaccus in artis posticæ volumine
præcipit, multis iisdemque purpureis communium pan-
nis semel inchoatas materias decenter extendit. Hæc
me ad defensionis exemplum posuisse sufficiat, ne hæc
ipsa longitudinis deprecatio longa videatur. Vale.*

B

CARMEN XXIII.

^c NARBO. AD CONSENTIUM V. C. CIVEM NARBONENSEM.

Cum jam pro meritis tuis pararem
Consenti, columen decusque morum,
398 Vestræ laudibus hospitalitatis
Cantum impendere pauperis cutatæ;
Ultro in carmina tu tubam recludens,
Converso ordine, versibus citasti
Suctum ludere sic magis sodalem.
Paret musa tibi; sed impudentem
Multo cautius hinc stylum movebit.
Nam cum carmina postules diserte,
Suades scribere, sed facis tacere.
Nuper quadrupedante cum citato
Ires, ^d Phocida, Sextiasque Baias

et doctissimos tulerit, hunc ipsum ad quem
scribit, et ejus patrem: quorum utriusque meminit
lib. 1x, epist. 15; ad filium autem data est epist. 4,
lib. viii.

^d Massilium et Aquas Sextias. Massiliensium urbem
a Phocænsibus Asiæ populis conditam constat. Aliud
autem fuerunt *Φωκασίς*, Phocænses, a Phocæa urbe
Asiæ; aliud *Φωκίς*, Phocenses, a Phocide, quæ regio
fuit in Hellade. Sed multi, etiam antiqui, Phocenses
et Phocidem nuncuparunt, ex qua orti Massilienses,
vel nomina confundentes, vel historiam. Baias autem
calidas omnes a vas dicebant, ab illis Campanis
omnium, ut Eunapius scribit, toto orbe nobilissimis.
Quare Aquas Sextias, quod in iis thermæ essent, id
etiam nomen obtigit. Sextias autem a Sextio Calvino
dictas, qui primus urbem illam muro cinxit, omnes
consentiunt. Ejus porro colonis quæ metropolis
est provinciæ 11 Narbonensis, egregium hoc

Illustres titulusque prælii-que
 Urbes, per duo consulum tropæa
 (Nam Martem tulit ista Julianum,
 Et Bruto duce nauticum furorem.
 Ast hæc Teutonicas cruenta pugnas,
 Erectum et Marium cadente Cimbro);
 Misisti mihi multiplex poema,
 Doctum, nobile, forte, delicatum.
 Ibant hexametri superbientes,
 Et vestigia juncta, sed minora,
 Per quinos eligi pedes ferebant.
 Misisti et triplicis metrum trochæi,
 Spondæo comitante, dactyloque,
 Dulces hendecasyllabos, tuumque
 Blando fenore Sollium ligasti.
 Usuram petimurque, reddimusque.
 Nam quod carmine pro tuo rependo,
 Ille centesima laudum tuarum est.
 Quid primum veneror, colamque pro te?
399 Ni fallor, patriam, patremque juxta.
 Qui quanquam sibi vindicare summum
 Possit jure locum, tamen necesse est
 Illam vincere, quæ parit parentes.

Salve, Narbo, potens salubritate,
 Urbe et rure simul bonus videri,
 Muris, civibus, ambitu, tabernis,
 Portis, porticibus, foro, theatro,
 Delubris, capitoliis, monetis,
 Thernis, arcubus, horreis, macellis,
 Pratis, fontibus, insulis, salinis,
 Stagnis, flumine, merce, ponte, ponto.
 Unus qui venerere jure divos,
 Lenæum, Cererem, Palem, Minervam
 Spicis, palmitibus, pascuis, trapetis.
 Solis fise viris, nec expetito
 Naturæ auxilio, procul relictis
 Promens montibus altius cacumen,
 Non te fossa patens, nec hispidarum

monimentum exstat Romæ in antiqua basi statuae.

L. ANTONIO
 EPITYNCHANO
 LICTORI DEC. CURIA
 TIÆ QUÆ SACRIS
 PUBLICIS APPARET
 QQ. COLLEGI FABRUM
 TIGNUARIORUM OSTIS
 SEVIRO AUG. IN PROVINC
 NARBONENSI COLONIA
 AQUIS SEXTIS

156 *Testulis in varios colores tinctis, quales in asarotis pavimentis, de quibus Statius in Tiburtino Vopisci, et Plinius lib. xxxvi, cap. 20: *Sosus Pergami statuit quem vocant asaroton æcon, quoniam purgamenta cænæ in pavimento, quæque everri solent, veluti relicta fecerat parvis testulis tinctis in varios colores.*

^b Theodoricus junior, Theodorici Magni filius, de quo epistola 2. Gothi enim cum Ataulfo duce Gallias ingressi Narbonem quoque occupassent, inde submoti sunt a Constantio comite, anno, ut ex Orosio et Idatio colligitur, 416. Post hæc Theodoricus pater, Aquitania non contentus, Narbonem longa illa obsidione ciuitat, quæ hoc loco describitur, sed repulsus

A Objectu sudium coronat agger.
 Non tu marmora, bracteam, vitrumque,
 Non testudinis Indicæ nitorem,
 Non si quas eboris trabes refractis
 Rostris Marmarici dedere barri,
 Figis mœnibus, aureasque portas
 Exornas a asaroticis lapillis.
 Sed per semirutas superbus arces,
 Ostendens veteris decus duelli,
 Quassatos geris ictibus molares,
400 Lat dandis pretiosius ruinis.
 Sint urbes aliæ situ minaces,
 Quas vires humiles per alta condunt,
 Et per præcipites locata cristas
 Nunquam mœnia cæsa gloriantur.
 B Tu pulsate places, fidemque fortem
 Oppugnatio passa publicavit.

^b Hinc te Martius ille rector, atque
 Magno patre prior decus Getarum,
 Romanæ columen salusque gentis,
 Theodoricus amat, sibi que fidum
 Adversos probat ante per tumultus.
 Sed non hinc videre forte turpis,
 Quod te machina crebra perforavit.
 Namque in corpore fortium virorum
 Laus est amplior amplior, cicatrix.
 In castris Marathoniis merentem
 Vulnus non habuisse, grande probrum est.
 Inter Publicolas manu feroces,
 Trunco Mucius eminet lacerto.
 C Vallum Cæsaris opprimente Magno,
 Inter tot facies ab hoste tutas,
 Luscus Scæva fuit magis decorus.
 Laus est ardua dura sustinere.
 Ignavis, timidus, et improbatiss
 c Multum ringitur otiosa virtus.
 Quid quod Cæsaribus ferax creandis,
 Felix prole virum, simul dedisti
 d Natos cum genitore principantes?

est tandem a Litorio, ut dictum est in panegyrico Aviti. Demum vero junior hic Theodoricus prodita sibi per Agrippinum comitem urbe Narbonensi positus est anno, ut ex Idatio eodem patet, 462. Quare post hunc annum, sed ante 466, quo mortuus est Theodoricus, a Sidonio scriptum hoc carmen dici necesse est.

^c In aliis *figitur*. Horatius:
 Paulum sepultæ distat inertis
 Celata virtus.

^d Carinum et Numerianum cum Caro patre. Quamquam de Cari Aug. patria nihil certi fuisse docet Vopiscus, et quod mirere, inter varias opiniones non meminit Narbonis. Sed Narbone genitum, ante Sidonium prodidere e Græcis Eusebius in Chronico, e Latinis Sextus Victor, Eutropius et Orosius. Josephus Scaliger ad Eusebium, quia Carum in Illyrico natum quidam scripserant, ut Fabius Cerilianus, ita rem componit, ut Narbonæ natum affirmet, non in Gallia, sed in Illyrico, ubi Narbonam item oppidum esse contendit nominis ejusdem. Verum Dalmatiæ oppido, quod Scaliger designat, nomen fuit non Narbona, etsi mendose ita legitur apud Ptolemæum, sed Narona, quomodo in epistola Vatinii apud Cice-

Nam quis Persidis expeditionem,

401 Aut victricia castra præteribit
Cari principis, et perambulatum
Romanis legionibus Niphalem :

Tum, cum fulmine captus imperator,
Vitam fulminibus parem peregit ?

His tu civibus, urbe, rure pollens,
a Consenti, mihi gignis alme patrem,
Illum, cui nitidi sales, rigorque
Romanus fuit Attico in lepore.

Hunc Milesius et Thales stupere
Auditum potuit, simulque Lindi est
Notus qui Cleobulus inter arces,
Et tu, qui Periandre de Corinthe es,
Et tu, quem dederat Bias Priene,
Et tu Pittace Lesbium sophistes,
Et tu, qui tetricis potens Athenis
Vincis Socraticas Solon palæstras,
Et tu Tyndareis satus Therapnis
Chilon, legifero prior Lycurgo.

Non hic si voluit, vacante cura,
Quis sit sideribus notare cursus,
Diversas Arato vias cucurrit.

Non hunc cum geometricas ad artes
Mentem composuit, sequi valebat
Euclides spatium sciens olympi.

Non hunc, si voluit rotare rhythmos,
Quidquam proposito virum morari
Chrysippus potuisset ex acervo.

Hic cum Amphionis studebat arti,
Plectro, pollice, voce, tibiaque,

402 Thrax vates, deus Arcas, atque Pæcebus,
Omni carmine post erant, et ipsas
Musas non ita musicas putares.

Hic si syrmatē cultus et cothurno,
Intrasset semel Atticum theatrum,
Cessissent Sophocles et Euripides.

Et si pulpita personare socco
Comædus voluisset, huic levato
Palmam tu digito dares, Menander.
Hic cum senipedem stylum polibat,
Smyrnææ vice doctus officinæ,
Aut cum se historiæ dabat severæ,
Primos vix poterant locos tueri
Torrens Herodotus, tonans Homerus.

Non isto potior fuisset olim,
Qui Pandioniam movebat arte
Orator caveam tumultuosus,
Seu luscum raperetur in Philippum,

ronem appellatur; itemque apud Plinium et Aethi-
cum, et in Tabula Peutingeri.

a Consentium patrem laudat a philosophicis poeti-
cisque disciplinis, tum Græcis, tum Latinis.

157 b Lucanum et Statium. Lucani enim uxor
fuit Polla Argentaria, et mortuo Lucano, Statii, ut
Statius ipse in Silvis docet. Quidam libri pallidat le-
gunt.

c Trabæ et fastorum nomen consulatum denotat

¹ Barthius *Advers.* pag. 489 legit ex antiquo libro,
Quid Celso, Senecas loquar; fuisse enimvero præter

A Causam seu Ctesiphontis ætaret,
Vir semper popularitate crescens,
Et justo residens in arce fandi,
Qui fabro genitore procreatus,
Oris maluit expolire limam.

Quid vos eloquii canam Latini
Arpinas, Patavine, Mantuane?
Et te, comica qui doces, Terenti?
Et te, tempore qui satus severo,
Gratios Plaute sales lepore transis?
Et te multimoda satis verendum
Scriptorum numerositate, Varro?

403 Et te qui brevitate Crispe polles?
Et qui pro ingenio fluente nulli
Corneli Tacite es tacendus ori?

B Et te Massiliensium per hortos
Sacri stipitis, Arbiter, colonum
Hellespontiaci parem Priapo?
Et te carmina per libidinosæ
Notum Naso tener. Tomosque missum;
Quondam Casaræ nimis puellæ
Ficto nomine subditum Corinææ.

¹ Quid celsos Senecas loquar, vel illum
Quem dat Bilbilis alta Martialem,
Terrarum indigenas Hibericarum?
Quid quos duplicibus jugata tædis
Argentaria ^b Polla dat poetas?
Quid multos varii styli retexam,
Arguti, teneri, graves, dicaces?
Si Consentius adfuit, latebant.

C Huic summi ingenii viro, simulque
Summæ nobilitatis atque formæ,
Juncta est femina, quæ domum ad mariti
Prisci ^c insignia transferens Jovini,
Implevit trabeis larem sophistæ.
Sic intra proprios tibi penates,
Consenti, patriæ decus superbum,
Fastis vivit avus, paterque libris.

Hæc per stemmata te satis potentem,
Morum culmine sed potentiozem,
Non possim merita sonare laude :

Nec si me Odrysio canens in autro,
404 Qua late trepidantibus fluentis
Cautes per Ciconum resultat Hebrus,
Princeps instituisset ille vatium,

D Cum dulces animata saxa chordæ
Ferrent per Rhodopen trahente cantu,
Et versa vice fontibus ligatis,
Terras currere cogere anhelas.

Fl. Valentis Jovini, quem Lupicino collega sub Val-
entiniano seniore gessit, cum equitum magister esset
per Gallias, et Alamannos ingenti strage in Catalaunis
profligasset, ut Marcellinus narrat l. xxvii. De quo
etiam scribit Flodoardus i Historiæ 6, et antiquos
versus profert a Jovino positos in S. Agricolaæ basi-
lica quam Remis fundarat. Hujus itaque filiam Con-
sentio seniori nuptam ait. Quæ vero sequuntur, de
juniore Consentio, ad quem scribit, capi debent.

Cornelium, et alios Celsi nomine celebres. — Bau-
nus Sirmont. editor, præfat. ad tom. I, § 11.

Nec non Ismara solibus paterent,
Aurita chelyn expetente silva,
Et nulli resolubiles calori
Curvata ruerent nives ab Ossa,
Stantem aut Strymona Bistonas viderent,
Cum cormen rapidus latex sitiret.
Nec si Peliaco datus bimembri
Ad Centaurica plectra constitissem,
Hinnitum duplicis timens magistri.
Nec si me docuisset ille fari,
Jussus pascere qui gregem est clientis,
Amphrysi ad fluvium, deus bubulcus,
Quod ferrugineos Cyclopas arcu
Stravit sub Liparensibus caminis,
Vibrans plus grave fulmen in sagitta.

Jam primo tenero calentem ab ortu,
Excepere sinu novem sorores,
Et te de genitrice vagientem.
Texerunt vitreae vado Hippocrenes.
Tunc hac mersus aqua loquacis undae,
Pro fluctu mage litteras bibisti.
Tunc tu jam puer aptior magistro,
Quidquid rhetoricæ institutionis,
405 Quidquid grammaticalis aut palestra est,
Sicut jam tener hauseras, vorasti.
Et jam te aula tulit, a piusque princeps
Inter conspicuos statim locavit,
Consistoria quos habent, tribunos:
Namque et purpureus in arce regni
Præesse officiis tuis solebat,
Mores nobilitate quod merebant.
Tantum culminis et decus stupendum
Scripti annalibus indicant honores.
Illic tu militiam secutus amplam,
Castrensem licet ampliare censum
Per suffragia justa debuisses.
Solemnis tamen abstinens lucelli,
Fama plus locuples dum redisti,
Solum quod dederas tuum putando.
Tum si forte fuit quod imperator

^a Plac. Valentinianus, a quo tribunus et notarius in consistorio Consentium creatus est. In consistorio enim principis militabant tribuni et notarii. I. 2 cod. Theod. de Primicerio et notariis. Inscriptio statuæ Petronii Maximi, PRIMÆVUS IN CONSISTORIO SACRO TRIBUNUS ET NOTARIUS MERUIT.

^b Theodosii junioris Aug. filiam Eudoxiam duxerat Valentinianus. Ad Theodosium ergo in Oriente legatum a Valentiniano Consentium ait, et idoneum fuisse qui ad Francos item, Persas, Vandalos aliosque reges mitteretur.

^c Nobilium pantomimorum nomina; quorum alterum, id est Caramallum, laudat etiam Aristænetus epistola 26, et Leontius Scholasticus lib. IV Anthologie 25. Pantomimi, ὀρχηστῆραι, ore tacito gestibus omnia explicabant. Cassiodorus lib. IV: *Orchesterum loquacissimæ manus, linguosi digiti, silentium*

^d Hadrianus Valesius, *Rer. Francic.* lib. V, pag. 221, non *Tuncrum*, flumen omnibus, ut ipse ait, geographis et historicis ignotum, sed *Vicrum* legit. « Est autem *Vicer*, inquit, Franciæ transrhenanæ amnis, opidum sui nominis attingens, vulgo Zuiderseum, hoc

A ^b Eoas soceri venire in aures
Fido interprete vellet et perito,
Te commercia duplicis loquelæ
Doctum solvere protinus legebat.
O, sodes, quoties tibi loquenti
Byzantina sophos dedere regna?
Et te seu latialiter sonantem,
Tanquam Romulea satum suburra,
Seu linguæ Argolicæ rotunditate
Undantem, Marathone ceu creatum:
Plaudentes stupere Bosphorani,
Mirati minus Atticos alumnos.
Hinc si fœdera solverentur orbis,
406 Pacem te medio darent feroces
Chunus, Sauromates, Getes, Gelonus.

B Tu ¹ Tuncrum, et Vachalim, Visurgin, Albin,
Francorum et penitissimas paludes
Intrares, venerantibus Sicambri,
Solis moribus inter arma tutus.
Tu Mœotida, Caspiasque portas,
Tu fluxis equitata Ractra Parthis
Constans intrepidusque sic adires,
Ut fastu posito tumentis aulae,
Qui supra satrapas sedet tyrannus,
Ructans semideum propinquitates,
Lunatum tibi flecteret tiamam.
Tu si publica fata non vetarent
Ut Byrsam peteres, vel Africanæ
Telluris Tanaiticum rebellem:
Confestim posito furore Martis,

C Post piratica damna destituaret
Plenas mercibus institor carinas;
Et per te bene pace restituta,
Non ultra mihi bella navigarent.
Jam si seria forte terminantem
Te spectacula ceperant theatri,
Pallebat chorus omnis histrionum,
Tanquam si Arcitenens, novemque Musæ
Propter pulpita iudices sederent.
Coram te ^e Caramalus, aut Phabaton

clamosus, expositio tacita; et incertus auctor de Pantomimo:

Tot linguæ quot membra viro: mirabilis ars est,
Quæ facit articulos ore silente loqui.

Artis auctores Romæ, Augusti temporibus, Pylades et Bathyllus. Nam cum veteres ipsi canerent et saltarent, hi chorum et fistulam sibi præcinere fecerunt, ut tradunt Lucianus *Περὶ ὀρχήσεως*, Eusebius in Chronico, Zosimus lib. I, et alii. Pantomimorum autem tot erant argumenta quot fabulæ poetarum; nulla enim erat quam non repræsentarent. Itaque Sidonius multas hoc loco recenset; longe plures Lucianus dialogo suprascripto. Cyprianus de spectaculis: *Nulla enim obscenis motibus membra distorquens desaltavit Græcæ libidinis fabulam.*

est paludem Austrinam, dictum; quem a Claudio Ptolemæo in Germaniam inter Rhenum et flumen Amisium positum, vitio exemplarium Vidrum pro Vicro appellari, et hodieque Vectum vocari animadverto.) — BAUNIUS I. C.

Clauis faucibus, et loquente gestu,
Nutu, crure, genu, manu, rotatu,
Toto in schemate vel semel latebit.

407 Sive Ætias, et suos Jason
Inducuntur ibi, ferusque Phasis,
Quis jactos super arva Colcha dentes
Expavit, fruticante cum duello
Spicis spicula mixta fluctuant.
Sive prandia quis refert Thyestæ
Seu vestros Philomela torva plactus,
Discerptum aut puerum, cibumque factum
Jamjam conjugis innocentioris.
Seu raptus Tyrios, Jovemque taurum
Spreto fulmine fronte plus timendum.
Seu turris Danae refertur illic,
Cum multum pluvio rigata censu est,
Dans plus aurea furta quam metalla.
Seu Lædam quis agit, Phrygemque epebum
Aptans ad cyathos, facit tonanti
Succo nectaris esse dulciorem.
Seu Martem simulat modo in catenas
Missum Lemniacas, modo aut repulso
Formam imponit apri, caputque setis.
Et tergum asperat, hispidisque malis
Læve incurvat ebur, vel ille fingit

^a Circensium Plac. Valentiniani nummum vidimus cum Vicennialium ejus nota. Sed ii publici et solemnnes ludi erant, hi vero privati; sicut privatium Elagabali spectaculum, **158** in quo Lampridius narrat junxisse illum camelos quaternos ad currus in circo. In publicis agitare solebant promiscui aurigæ factionum circensium; in privatis nobiles pleurumque ac principes ipsi exercebantur, ut hoc loco juvenes aulici.

^b Sortes in circo ad electionem ducebantur, tum loci, tum quadrigarum. De quadrigarum electione Symmachus testatur, lib. x, 22. *Malo, inquit, fremiturum Murtiæ vallis exponere, atque illam quadrigarum distributionem, in qua sibi cum fortunatus videretur cui electionem mox urna tribuebat par vel potior erat, quem sors fecisset extremum. Quoties sequenti primus invidit? Dubia est enim optio, cum de similibus judicatur.* Ubi aperte optionem sorte datam dicit; sed quadrigas a Theodosio missas adeo præstantes omnes fuisse, ut sors primo nihil conferre videretur, cum illa ambiguum redderet optionem. Sed quadrigarum electio non semper fuit in usu; loci nunquam omnia. Nam apud Homerum Iliad. 23, Sophoclem in Electra, Statium Thebaidos vi, quia Heroes antiqui suos ipsi currus agitant, solius loci sit sortitio. Item apud Virgilium in ludrico navali Æneidos v, *Tum loca sorte legunt.* Loca autem hæc in circo erant ostia ipsa et carceres equorum: ita ut primus, aut secundus locus, nihil aliud fuerit, quam primum aut secundum ostium. Consentius ergo, quem primum urna vocarat, et axem, hoc e-^t quadrigas eligit, et primum ostium ingreditur: post eum reliqui alia deinceps suo quisque ordine. Cur autem in capiendis locis sors adhiberetur causam innuit, non explicat Donatus ad Virgili verba, quæ proxime citavimus: *Non est, ait, idem labor in singulis locis; et inde sors adhibetur, ut fieri consuevit in circo, ne sit in ordinatione contentio.* Cur enim non idem est labor? Ideo nimirum, quia non idem erat a singulis ostiis ad metam spatium: sed a primo rectum ac brevissimum ab ultimo longissimum. Quare quo quis remotior a primo cursu inibat, hoc longiore spatio ferebatur, et visæ ac laboris plus habebat. Ex quo etiam patet, cur in D. oculis agitatoris laude ponat vetus in cripto, quod SUMMA QUÆ-

A Hirtam dorsa feram, repan:ia tela
Attritu assiduo cacuminantem.
Seu Perseia virgo vindicata
Illic luditur harpe conjugali,
Seu quod carmiuis atque fabularum
Clausa ad Pergama dat hilustre bellum.
Quid dicam citharistrias, choraules,
Mimos, schœnobatas, gelasianos,
408 Cannas, plectra, jocos, palem, rudentem,
Coram te trepidanter explicare?
Nam ^a Circensibus ipse quanta ludis
Victor gesseris intonante Roma,
Lætam par fuit exarare musam.

Janus forte suas bifrons calendas,
Anni tempora circinante Phœbo,
B Sumendas referebat ad curules.
Mos est Cæsaris hic die bis uno
(Privatos vocitant) parare ludos.
Tunc cœtus juvenum, sed aulicorum,
Elei simulacra torva campi
Exercet spatiantibus quadrigis.
Et ^b jam te urna petit, cietque raucæ
Acclamatio sibilans coronæ.
Tum qua est ^c janua, consulumque sedes,

DRIGA, ET OSTIO QUARTO MISSUS VICERIT. Nam cum quaterni fere agitare solerent, quatuor tantum primis ostiis utebantur. Unde qui quarto exibat, is summa et ultima quadriga certabat, cujus difficillima erat victoria. Quo etiam sensu dictum sit ab Ovidio in Amorum, 2:

Hoc mihi contingat: sacro de carcere missis
Insistam forti mente vehendus equis.

Idem enim est ac si dicat: Te favente non dubitem vel e sacro, id est ultimo sextoque ostio missus certamen inire, ac palmam sperare.

159 ^a In prima circi fronte janua erat qua ingressus in circum. Januæ latera hinc inde septa carceribus, senis utrinque, quos cryptas vocat, quod absidati essent, pariete in quo carceres erant in fornices inflexo, atque ut loquitur ipse, fornicato. Dicebantur et portæ, januæ, ostia circi, quoniam his ostiis ad cursum mittebantur equi; ut contra, carceres dictos docuit Varro, quod iis coerceantur, ne inde exeant, priusquam mittat magistratus. Portas vocat P. Victor, cum ait circi maximi duodecim portas fuisse. Januas auctor epistolæ de viro perfecto inter pseudepigrapha Hieronymi: *Adhuc, inquit, prior illa astat in januis, cui æque sua spatia debentur;* et Paulinus epist. 2: *Non decurus stadii, sed ingressus; nec ut meta, sed janua est.* Eodemque modo θύρας Græci. Glossæ nostræ: *Carceres, θύραι ἰπποδρόμου.* Πύλας Himerius: *ἐκ πολλῶν εἰς ἑκάστην δρόμον θύραι.* Ostia Senator lib. iii, 51. *Bissenæ ostia ad duodecim signa posuerunt;* et sine controversia Ausonius in epistola ad Ursulum, senarium numerum significans:

Ostia quot pro parte aperit striden ia circus,
Excepto medium quod patet in stadium.

De his enim carcerum ostiis loquitur, non de januis, quas per circi ambitum sibi fingunt interpretes doctissimi. Ostia enim carcerum, ut dictum est, in circo maximo fuerunt omnino 12, sed sena utrinque, quod pro parte dixit Ausonius. Septimum autem ostium quod excipit, ipsa est circi janua, quæ in medio carcerum posita, in mediam circi latitudinem patebat. Supra januam porro, consulum sedes, aliorumve magistratum qui ludis præsidebant. Nam ut consulum sedes hic dicitur, sic *Prætorum sedes* Suetonio, Ne: onis 12,

Ambit quam paries utrinque senis.
Cryptis, carceribusque fornicatus,
Uno e quattuor axe forte lecto,
Curvas ingrederis premens habenas.
Id collega tuus, simulque vobis
Pars adversa facit : ^a micant colores,
Albus, vel Venetus, virens, rubensque :
Vestrae insignia, continent ministri
Ora, et lora manus, jubasque tortas
Cogunt flexilibus latere nodis,
Hortanturque obiter, juvantque blandis.
Ultro plausibus, et voluptuosum
Dictant quadrupedantibus furorem,
Illi ad claustra fremunt, repagulisque

409 Incumbunt simul, ac per obseratas
Transfumant tabulas, et ante cursum
Campus flatibus occupatur absens.
Impellunt, trepidant, trabunt, repugnant,
Ardescunt, saliant, timent, timentur,
Nec gressum cohibent, sed inquieto
Duratum pedo stipitem flagellant.

^b Tandem murmure buccinae strepentis,
Suspensas tubicen vocans quadrigas,
Effundit celeres in arva currus.

et praetoris tribunal eidem, Augusti 45. De qua et Livius lib. XLV : *Ludorum Romanorum die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas descendenti tabellarius reddidisse laureatas litteras dicitur.*

^a Circi factiones tunicarum coloribus distinctae. Erat enim factio albata, russata, prasina, veneta : quomodo nominantur in Dioclis inscriptione : *Οι λευκή, και πυρρά σκευή χρώμιοι, και τη πρασίνων, και ουνετων a Dione; βενέτων, πρασίνων, ρουσιών, λευκών, μίρη και δήμοι*, in Anthologia epigrammatum Graecorum. Ab his diversorum colorum tunicis, ut Plinius junior vocat (*στολάς Dio, πέπλους* vetus epigramma) discolor agmen agitatorum dicitur Ovidio. Utebanturque ut hinc liquet, non solum in publicis ludis, verum etiam in privatis : quod et Commodi atque Heliogabali exempla docent, qui prasino domi aurigantes usi memorantur.

Effossa est paucis ab hinc annis, cum Romae essemus, via Praenestina, tertio ab Urbe lapide, vetus altera duplex inscriptio, quae Polynici et Tatiani filii agitatorum in singulis factionibus palmas enumerat, **160** senis versibus Graecis adjectis, quorum duo tantum primi restant incolomes. Sic enim habent :

M. AUR. POLYNICES NAT. VER
NA. QUI VIXIT ANN. XXIX. MENS
IX. DIEBUS V. QUI VICIT PALMAS
N. DCCXXXIX. SIC. IN RUSSEO N
DCLV. IN PRASINO LV. IN VENE
TO XII. IN ALBO N. XVII. PRÆ
MIA XXXX. N. III. XXX. XXVI. PU
RA. N. XI. OCTOJUG. N. VIII. DEC. N
VIII. SEJUG. N. III.

Pari jugo cum superiore.

M. AUR. MOLLICIUS TATIANUS
NAT. ONE VERNA QUI VIXIT ANN
XX. MENS. VIII. DIEBUS VII. QUI
VIC. PALMAS N. CXXV. SIC. IN RUS
SEO LXXXVIII. IN PRASINO XXIII.
IN VENETO N. V. IN ALBO N. VII.
PRÆMIA XXX. N. II.

Θρήνη πάτηρ Ῥώμῃ κλυτὸς ἠνίοχος Πολυνείκης
Ἰὲ δύο μάκαριν (sic) Τατεκόν τε κάσιν.

A Non sic fulminis impetus trisulci,
Non pulsa Scythico sagitta nervo,
Non sulcus rapide cadentis astri,
Non fundis Balearibus rotata
Unquam sic liquidos poli meatus
Rupit plumbea glandium procella
Cedit terra rotis, et orbitarum
Moto pulvere sordidatur aer.
Instant verberibus simul regentes,
Jamque et pectora prona de covinno
Extensi rapiuntur, et jugales
Trans armos feriunt, vacante tergo :
Nec cernas cito, cernuos magistros
Temones mage sufferant, an axes,
Jam vos ex oculis velut volantes,

B ^c Consumpto spatio patientiore,
Campus clauserat arctus arte factus :
Per quem longam, humilem, duplamque muro
Euripus sibi machinam retendit.

^d Ut meta ulterior remisit omnes,

410 Fit collega tuus prior duobus,
Qui te transierant ; ita ipse quartus
Gyri conditione tum fuisti.
• Curæ est id mediis, ut ille primus

^b Mittendis quadrigis signum dabat magistratus, prolatoque signo, carceres illico simul omnes pandebantur. Id signum Romæ projecta mappa dari mos fuit. At Sidonius mappa omissa, quæ in privatis fortasse ludis locum non habuit, solius tubæ meminit quæ mappam sequebatur : quam solam norant a-tiqui. Sophocles : *χαλκῆς ὑπαὶ σάλπηγγος ἤσαν*. Virgilius,

Inde ubi clara dedit sonitum tuba.

Statius,

Insonuit contra Tyrrhenum murmur.

• Circo figura eadem quæ obelisco jacenti. Itaque prima sui parte qua cursum inibant, latior erat, spatium a carceribus ipsis paulatim decrescente ; circi porro longitudo bifariam, septo seu pariete intersecto, in æqua utrinque latera dividebatur, hinc dextrum, illinc lævum, dextris lævisque ostiis oppositum. Per hæc autem laterum spatia procurrebat Euripus, structillis aquæ fossa per circi gyrum acta, excepta ea parte qua carceres erant, ut describit Dionysius Halicarnassæus lib. III.

^d Meta enim duplex fuit. Ulterior in imo circo, quam anteriorem dixit Statius, *τοχάτην στήλην* Sophocles ; altera ceterior, in prima ejus fronte, non longe ab ostiis : primas metas **161** appellat Tertullianus. Inter utrasque paries ille porrectus qui circi latera dirimebat. Ad primam metam curriculum spatia incipiebant et desinebant, ad ultimam flectebantur ; ideo Græci a flexu illo *καμπτήρα* vocarunt, *campterem* Pacuvius in Atalanta. Sidonius ergo totam Consentiani certaminis scenam hoc modo designat. A primo, inquit, flexu Consentii socius omnes anteibat, proximi ab eo adversarius uterque ; tum denique Consentianus ipse et primo postremus ; sed equos studio inhiens, ac septimo spatio integros reservans. Hoc ordine secundum, tertium, quartum spatium peregerat. Quinto curriculo socius ille fessis equis cursum avertit, ac primum locum cessit adversariis. Qui sextum jam spatium emensi, palmæ proximi videbantur, cum subito citatis equis Consentianus ambo antevertit, et septimo spatio victor evasit.

• Cum in circo initium currendi ducerent a dextro

Pressus dexteriore concitatu,
Partem si patefecerit sinistram,
Totas ad podium ferens habenas,
Curru prætereatur intus acto.
Tu conamine duplicatus ipso
Stringis a quadrijugos, et arte summa
In gyrum bene septimum reservas.
Instabant alii manu atque voce,
Passim et deciduis in arva guttis
Rectorum, alipedumque sudor ibat.
Raucus corda ferit fragor faventum,
Atque ipsis pariter viris equisque
Fit cursu calor, et timore frigus.
Itur sic semel, itur et secundo,
Est sic tertius, atque quartus orbis.
Quinto circite, non valens sequentum
Pondus ferre prior, retorquet axem,
Quod velocibus imperans quadrigis,
Exhaustos sibi senserat jugales.
Jam sexto reditu perexplicato
Jamque et præmia flagitante vulgo,
Pars contraria nil timens tuam vim
Securas prior orbitas terebat;
Tensis cum subito sinu lupatis,
Tensis pectoribus, pede ante fixo,
Quantum auriga suos solebat ille

411 Raptans OEnomaum tremente Pisa,
Tantum tu rapidos teris jugales.

Hic ^b compendia flexuosa metæ
Unus dum premit, incitatus a te

ejus latere, seu dextra serie carcerum, hinc flebat ut
currentibus aurigis ad lævam semper essent metæ, **C**
ad quas, et secundum quas decurrebant: ad dextram
podium et cunei spectatorum. Quare cursus sinist-
rior interior ac brevior erat, dexter exterior, longio-
risque anfractus. Atque hoc cœnsu poetæ dextram in
bis ludis perpetuo damnant. Virgilius:

Quo tantum mihi dexter abis?

Statius:

Spargitur in gyros, dexterque exerrat Arion.
et Consentii adversarij Sidonio:
Dexter sub cuneis nimis cucurrit.

Qui ergo cursu antecedit, si quando ad podium et
cuneos, hoc est ad dextram dellectat, tum curæ, in-
quit, est sequenti æmulo, ut introrsum parte sinistra
succedat et prætervehatur. Quomodo Consentius,
cum adversariis suis posterior esset, utrumque tan-
dem præteriit, et Menelaum Antilochus Homeri, et
Gyam Maronis Cleanthus. Quo spectant et illa, **D**
Successit et vicit, in Dioctis inscriptione.

* Septem gyris circi agon peragebatur; et qui
septimo præibat victor erat, quamvis prioribus ces-
sisset. Quare artis erat lentius principio currere ne
equorum vires ante septimum spatium exhaurirentur.
Iline laudatur ab Ausonio Phosphorus equus Valen-
tiani:

Improperanter agens primos a carcere cursus.

At contra, Siliij Cyrenus ab iis jure damnatur, *quæ*
interior cura et prudentia circi altior, quod primo cer-
tamine habenas effunderet. Quo factum ut lassatis
equis mox præteriretur, sicut hic Consentii collega
cedere coactus,

Quod velocibus imperans quadrigis,
Exhaustos sibi senserat jugales.

A Elatas semel impetu quadrigas
Juncto non valuit plicare gyro.
Quem tu, quod sine lege præteriret,
Transisti remanens, ab arte restans,
Alter dum popularitate gaudet,
Dexter sub cuneis nimis cucurrit.
Hunc, dum obliquat iter, diuque lentus
Sero cornipedes citat flagello,
Tortum tramite transis ipse recto.
Illic te incautius assecutus hostis,
Sperans anticipasse jam priorem,
Transversum venit impudens in axem.
Incurvantur equi, proterva crurum
Intrat turba rotas, quaterque terni
Arctantur radii, repleta donec

B Intervals crepent, volubilisque
Frangat margo pedes: ibi ipse quintus
Curru præcipitatus obruente,
Montem multiplici facit ruina,
Turpans prociduum cruore frontem.
Miscet cuncta fragor resuscitatus,
Quantum non cyparissifer Lycæus,
Quantum non nemorosa tollit Ossa,
Crebras irrequieta per procellas:
Quantum nec reboant volutæ ab austro
Doris, Trinacris, aut voraginoso
412 Quæ vallat sale Bosphorum Propontis.
Hic mox præcipit æquus imperator,
Palinis e serica, torquibus coronas
Conjungi, et meritum remunerari,

^b Præcipuus agitatorum labor et industria, metam
apte circumflectere, quod est *τὸ περὶ τέμνατ' ἐπιστάμεν*
Homero. Artis caput, **INFERIUS FLECTERE**, non spa-
tioso, sed breviori gyro, et proximo metæ: quod
adversarius iste Consentii ab eo incitatus præstare
non potuit. Ovidius.

162 Me miserum! metam spatioso circuit orbe.
Quid facis? admoto proximus axe subi.

Silius Italicus:

Non unquam effusus sinebat devium axem,
Sed lævo interior stringebat tramite metam.

Et pulchre Seneca eo spectans, de Tranquillitate
animi 11: *Non in cursu tantum circique certamine,*
sed in his spatiis vitæ interiori flectendum est, ET ME-
TAM VITARE, ne ad eam hærent, currumve frange-
rent in occursum. Unde evitata rotis meta dicitur Ho-
ratio. Theocritus in Heraclisco.

Ἴππους δ' ἐξέλασθαι ὑφ' ἄρματα καὶ περὶ νόσσαν
Ἀσφαλῆως ἀμπτουτα τροχῶ σὺργγα φυλάξει.

Homerus in Nestoris ad Antilochum proreptico:

λίθου δ' ἀλλέσθαι ἱκαυρῶν,
Μήπω Ἴππους τε τρώης, κατὰ θ' ἄρματα ἄρης.

Et huc pariter alludens Cicero pro Cælio: *In hoc,*
inquit, flexu quasi ætatis, sum adolescentis paulum
hæsit ad metas notitia nova mulieris.

^c Victoria circensis præmia, palmæ et coronæ;
quibus interdum honoris causa fasciolaræ, seu lem-
nisci, e serico vel auro addebantur: unde lemniscatæ
coronæ, aut palmæ dicebantur. De coronis Plinius
lib. xxi: *Accesserunt et lemnisci, quos adjici ipsorum*
coronarum honor erat, propter Etruscas, quibus jungi
nisi aurei non debebant. De palma Ausonius Pau-
linus:

Et quæ jam dudum tibi palma poetica pollet.
Lemnisco ornata est, quo mea palma caret.

Victis ^a ire jubens, satis pudendis,
Villis versicoloribus tapetas.

^b Jam vero juvenilibus peractis
Quem te præbueris sequente in ævo,
Intra ^c aulam soceri mei expetitus
Curam cum moderatus es palati,
Chartis posterioribus loquemur,
Si plus temporibus vacat futuris.
Nunc ^d quam diximus hospitalitatem,
Paucis personet obsequens Thalia.

O dulcis domus, o pii penates!
Quos res difficilis sibi que discors,
Libertas simul excolit pudorque.
O convivia, fabulæ, libelli,
Risus, serietas, dicacitates,
Occursus, comitatus unus idem!
Seu delubra Dei colenda nobis,
Sive ad pontificem gradus f. rendi,
Sive ad culmina Marcii Myronis,
Tecta illustria seu videnda Livi:
Sive ad doctiloqui Leonis ædes,
Quo bis sex tabulas docente juris,
Ultero Claudius Appius taceret,
Claro obscurior in decemviratu.
At si dicat epos, metrumque rhythmis.
Flectat comicis, tonante plectro,
413 Mordacem faciat silere Flaccum;
Quamvis post satiras lyramque tendat
Ille ad Pindaricum volare cycnum.

Seu nos, Magne, tuus favor tenebat,
Multis prædite dotibus virorum,
Forma, nobilitate, mente, censu.
Cujus si varios eam per actus:
Centum et ferrea lasset ora laude.
Constans, ingeniosus, efficaxque,
Prudens arbiter, optimus propinquus,
Nil fraudans genii sibi vel ulli,
Personas, loca tempus intuendo.

Seu nos atria vestra continebant,
Marcelline meus, perite legum;

^a Non solum victori, sed victis etiam præmium aliquod solatii causa dari mos fuit. Ambrosius l. b. 1 de Pœnitentia, cap. 3: *Nam sæpe in hoc athletarum sæculari certamine etiam victos quorum fuerint certamina probata, vulgus hominum cum victoribus coronare consuevit, maxime quos viderit, aut forte dolo aut fraude exclusos victoria.* Ita fingunt in certaminibus suis Homerus, Virgilius, Statius, Silius. Et scenicis ludis Julii Cæsaris, in quibus Laberius et Publius Syrus mimorum poetæ certarunt, cum superatus esset Laberius, Cæsar Syro victori palmam, victo annulum dedit, ut est apud Macrobius lib. II Saturnalium 7.

^b Juvenili ætate. Plane quod sequitur, *sequente in ævo*, satis hanc interpretationem confirmat, doctissimorumque virorum errore redarguit, qui Juvenales ludos hoc loco suspicati sunt; cum meminisse præterea debuerint Juvenalia diversi a circensibus generis ludos fuisse. Juvenalia ergo Sidonio dicuntur juvenilia, juvenilis ætatis studia. Utrumque enim promiscue scribebant antiquarii; et apud Sidonium ipsum lib. 1, epist. 2, *juvenali rubore*, non juvenili; lib. IV, 13, *juvenali sanitate*; **163** lib. IX, 6, *facilitate juvenali scriptum est in libris plerisque.*

A Qui verax nimis, et nimis severus,
Asper crederis esse nescienti;
At si te bene quispiam probavit,
Noscit quid velit ipse judicare.
Nam nunquam metuis loqui quod æquum est,
Si te Sylla premat, ferusque Carbo;
Si tristes Marii, trucesque Cinnæ,
Et si forte tuum caput latusque
Circumstent gladii triumvirales.

Seu nos Limpidii lares habebant,
Civis magnifici, virique summi,
Fraternam bene regulato sequentis;
Seu nos eximii simul tenebat
Nectens officiositas Marini,
Cujus sedulitas sodalitasque

B Æterna mihi laude sunt colendæ;
414 Seu quoscunque alios videre fratres
Cordi utriusque fuit, quibus vacasse
Laudandam reor occupationem.
Horum nomina cum referre versu
Affectus cupiat, metrum recusat.

Hinc nos ad propriam domum vocabas,
Cum mane exierat novum, et calescens
Horam sol dabat alteram secundam.
Hic promens teretes pifas trochosque,
Hic talos crepitantibus fritillis,
Nos ad verbera tractuum struentes,
Tanquam Nauplades repertor artis,
Gaudebas hilarem ciere rixam.
Hinc ad balnea non Neroniana,

C Nec quæ Agrippa dedit, vel ille cuius
Bustum Dalmaticæ vident Salonæ:
Ad thermas tamen ire sed libebat,
Privato bene præbitis pudori.
Post quas nos tua pocula, et tuarum
Musarum medius torus tenebat:
Quales nec statuas imaginesque,
Ære, aut marmoribus, coloribusque
Mentor, Praxiteles, Scopas dederunt:
Quantas nec Polycletus ipse finxit,

^c Aviti imperatoris, cujus curam palatii gessit Consentius, ut Equitius olim Valentis, Constantius Honorii, Aetius Joannis. Quo munere quiungebantur, curopalatae postea summa cum auctoritate dicti sunt in aula Orientis, τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς ὑπεκτείνοντες, ut scribit Evagrius lib. V, 1, et in Francia majores domus. Fredegarius: *Waradonem in Ebroini locum majorem domus constituerunt. Erat Waradoni filius, qui vice patris curam palatii gerebat, nomine Gislemarus.*

^d Hæc enim illi, ut præfatus est, scribendi carminis fuit occasio. Laudibus porro Consentii more suo amicorum elogium breviter adjungit, clarorum civium Narbonensium. Inter quos Leo, Magnus et Marcellinus, ex aliis locis noti sunt; Myronis, Lympidii et Marini, nunc primum nomina celebrantur. Itemque Livii insignis ejus ævi poetæ, quem laudat etiam auctor vitæ Hilarii Arelatensis, cum Hilarii eloquentiam peritissimis ait tunc temporis auctoribus sæculi desperationem intulisse. *In tantum, inquit, ut hujus temporibus Livius poeta et auctor insignis publice proclamaret: Si Augustinus post Hilarium fuisset, judicaretur inferior.*

Nec sit Phidiaco figura cœlo.

Sed jam te veniam loquacitati
Quingenti hendecasyllabi precantur.
Tantum, et si placeat, poema longum est.
Jam jam sufficit, ipse et impeditis,
Multum in carmine perlegens amicum,
Dormitantibus otiosiore.

415 CARMEN XXIV.

* PROPemptICON AD LIBELLUM.

Egressus foribus meis, libelle,
Hanc servare viam precor memento,
Quæ nostros bene ducit ad sodales,
Quorum nomina sedulus notavi.
Antiquus tibi nec teratur agger,
Cujus per spatium satis vetustis
Nomen ^b Cæsareum viret columnis.
Sed sensim gradere, ut moras habendo
Affectum veterem novos amicis.
^c Ac primum Domiti larem severi
Intrabis, trepidantibus cæmenis :
Tam censorius haud fuit vel ille,
Quem risisso semel ferunt in ævo.
Sed gaudere potes rigore docto :
Hic si te probat, omnibus placebis,
Hinc te suscipiet benigna Brivas,
Sancti quæ fovet ossa Juliani :
Quæ dum mortua mortuis putantur,

* Propempticum carmen dixit, quo librum emittit, abeunteque per omnia amicorum domicilia Narbonem usque prosequitur. Hoc enim Græcis est *προπίμπειν*. Tale olim fuit propempticum Pollionis, quod Helvius Cinna scripserat, teste Charisio, et propempticum Ampelii ab Himerio editum. Tale et Metii Celeris propempticum, quod legitur apud Statium lib. III Silvarum.

^b In codice Theodosiano, de itinere muniendo l. 6 : *Absit ut nos instructionem viæ publicæ et pontium, stratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam, inter sordida munera muneremus.* Lapidis seu columnæ quæ in viis publicis millia passuum notabant, aliæ solos miliarium numeros habebant, aliæ titulos etiam et nomina principum, per quos vel quorum ævo viæ resectæ restitutæque fuerant. Hujus generis illam, quam Savaro in originibus Claromontanis edidit, e via militari eruta, quæ Augustonemeto Arvernorum Lugdunum olim ducebat :

TI. CLAUD. DRUSI F.
CÆSAR. AUG. GER.
PONT. MAX. TRIB.
POTEST. V. IMP. XI.
PP. COS. III. DES. IV.
AUG. M. P. XXI.

164 Et hæc altera in finibus Arvernorum Gabalorumque, ante aliquot annos effossa, quæ lucem nondum vidit, sed mendosa, vereor, ad nos pervenit.

IMP. CÆS.
M. CAS. LAT.
POSTUMO
P. F. AUG. COS.
M. P. GABALL. V.

^a Hic Sidonii locus illustratur in *Mémoires de l'Acad. des Inscriptions*. tom. III, pag. 260, dans l'*Hist.*

^b Hadrianus Valesius in *Not. Galliar.* pag. 544, ait,

PATROL. LVIII.

A Vivens e tumulo micat potestas.
Hinc jam dexteriora carpis arva,
Emensusque jugum die sub uno,
Flavum crastinus aspicias Triobrem.
Tum terram Gabalum satis nivosem,
Et quantum indigenæ volunt putari,
416 Sublimem in puteo videbis urbem.

Hinc te temporis ad mei Laconas
Justinum rapies, suumque fratrem,
Quorum notus amor per orbis ora
Calcat Pirithoumque, Theseumque,
Et fidum rabidi sodalem Orestæ.

Horum cum fueris sinu receptus,
Ibis ¹ Trevidon, et calumniosis,
Vicinum nimis heu jugum Rutenis.

B Hic docti invenies patrem Tonanti,
Rectorem columenque Galliarum,
Prisci Ferreolum parem Syagri :
Conjux Papianilla quem pudico
Curas participans juvat labore,
Qualis nec Tanaquil fuit, nec illa
Quam tu, Tricipitine, procreasti,
Qualis nec Phrygiæ dicata Vestæ,
Quæ contra satis Albulam tumentem
Duxit virgineo ratem capillo.

Hinc te Lesora, Caucasum Scytharum
Vincens, aspiciet, citusque Tarnis
Limosum et ² solido sapore pressum

Prior millia passuum ab Augustonemeto numerat : posterior a Gabalis, quos inferior ætas ad morem hodiernum deflectens, Gebaldanenses appellavit, ut in Joannis 8 epistolis videre est.

^c Libello suo decem stativa mansionesque designat. Primam Domitii Grammatici, ad quem epist. 2, lib. II. Secundam Brivatem, quæ hodie duplex est : nova nobili Canonicorum collegio clara, et vetus quam vocant, de qua Sidonius. Tertiam Gabalorum urbem, emenso prius jugo, et Triobre fluvio, qui nunc etiam Trobris vocatur, e jugis Gabalorum defluens in Ruthenos. Quartam Sacerdotis et Justini fratrum ; quorum domicilii sedem retinet : utriusque autem scribit lib. V epistolarum. Quintam Ferreoli præfectorii et Papianillæ ejus, apud Trevidum in finibus Ruthenorum. Sextam Apollinaris, apud Vo-roangum ejus villam, de qua lib. II, epist. 9, ubi Lesoræ vicini montis meminit, Romæ quondam, ut Plinius lib. XI, cap. 42, refert, præcipua casei laude noti, nunc trajectis litteris Loseram nominant. Meminit et Tarnis fluvii auriferi, qui e Cebennis ortus, per Aquitaniam Narbonensisque fines evolvit in Garumnam. Septimam Aviti apud Cottium, ad quem epist. 1, lib. III. Octavam Fiduli, sed quo loco non dicit. Nec Fiduli hujus alibi ulla mentio ; nomen tamen Gallis non ignotum. Floruit enim haud multo post Sidonium, Theodorici regis temporibus, S. Fidulus Arvernus patria, et apud Tricasses abbas, qui eum præcipua veneratione habent, et S. Falum vocant. Nonam Thaumasti, ad Tresvillas. De Thaumasto autem et Apollinare ejus fratre, sæpius dictum in epistolis. Decimam Magni et Felicis ac Probi filiorum. Et Magnum quidem domo Narbonensem fuisse, didicimus ex carmine 23. Probi vero conjugem Eulaliam, Sidonii propinquam ex hoc loco notavimus ad epist. 1, lib. IV.

harum vocum *solido sapore pressum*, tolerabilem sensum nullum esse ; itaque legendum haud dubie, *stolido sapore pressum*. At nobis correctio hæc minus

Piscem perspicua gerens in unda.
 Hic Zeti et Calais tibi adde pennas,
 Nimbosumque jugum fugax caveto,
 Namque est assidue ferax procellæ.
 Sed quamvis rapido ferare cursu,
 Las-um te¹ Voroangus obtinebit.
 Nostrum hic invenies Apollinarem,
 Seu contra rabidi leonis æstus
417 Vestit frigore marmorum penates :
 Sive hortis spatiatur in repostis,
 Quales mellifera virent in Hybla,
 Quales Coricum senem beantes
 Fuscabat piceæ latex Galesi.
 Sive inter violas, thymum, ligustrum,
 Serpyllum, casiam, crocum atque caltham,
 Narcissos, hyacinthinosque flores
 Spernit, quam pretii petitor ampli
 Glebam thurifer advehit Sabæus.
 Seu ficto potius specu quiescit,
 Collis margine qua nemus reflexum
 Nativam dare porticam laborans,
 Non lucum arboribus facit, sed antrum.
 Quis pomaria prisca regis Indi
 Hic nunc comparet, aureasque vites,
 Electro viridante pampinatas,
 Cum Porus posuit crepante gaza
 Fulvo, ex palmitè vineam metalli,
 Gemmarum fluitantibus racemis?

necessaria videtur. Quidni enim illius fluvii pisces laudentur ob carnem *solidam et pressam*, eoque gratioris saporis, cum in multis piscibus sapor diluitor sit ob molliitudinem? Deinde *piscium sapor stolidus*

A Hinc tu Cottion ibis, atque Avito
 Nostro dicis ave, dehinc valetō
 Debes obsequium viro perenne :
 Nam dent hinc veniam mei propinqui,
 Non nobis prior est parens amico.
 Hinc jam te Fidulus decus bonorum,
 Et nec Tetradio satis secundus,
 Morum dotibus aut tenore recti,
 Sancta suscipit hospitalitate.
 Exin tende gradum, Tribusque villis
418 Thaumastum expete, quemlibet duorum :
 Quorum junior est mihi sodalis
 Et collega simul, gradumque frater.
 Quod si fors senior tibi invenitur,
 Hunc pronus prope patrum saluta.

B Hinc ad consulis ampla tecta Magni,
 Felicemque tuum veni, libelle.
 Et te bibliotheca quæ paterna est,
 Qualis nec tetrici fuit Philagri,
 Admitti faciet Probus probatum.
 Hic sæpe Eulaliæ meæ legeris,
 Cujus Cecropiæ pares Minervæ
 Mores, et rigidi senes, et ipse
 Quondam purpureus socer timebant.
 Sed jam sufficit, ecce linque portum,
 Ne te pondere plus premam saburræ.
 Illis in versibus ancoram levato.

haud valde arridet. — BAUNIUS Sirmond. editor. præfat. ad tom. I, § 14.

¹ Vid. l. c. *Mémoires*, pag. 261.

CORONIS SIDONIANA.

De loci prærogativa : quisve interior dicatur, quis exterior ; quid tegere latus, aut μίτρον ἔχειν : dextrane potior, an sinistra.

Studio huc distuli binos versus, quibus avitum Sidonius in Gothica legatione medium inter Theodericum regem et Fridericum regis fratrem incessisse dixit.

Post hinc germano regis, hinc rege retento,
 Palladium implicitis manibus subire Tolosam.

Non quod multis demonstrandum sit honoris causa id factum fuisse, cum ambigat nemo, ubi tres una sint, honoratissimum locum medium esse; sed ut extremo libri spatio liberius evagari, et quæ de interioris exteriorisque loci notione, de lateris protectione, dextræ ac sinistræ in honoris prærogativa discrimine, commentati olim sumus, ac paulo fusius exponere, ac notis hisce vel coronidis saltem loco addere liceat. Parergum enim id fortasse, nec abnuo. Sed operæ non poenitebit si vel extra lineam quid dixero, quod philologis probari, bonisque scriptoribus lucem aliquam afferre possit. Non igitur ex eo quod verbi gratia in Iudicio Circensi, ne ab auctore nostro discedamus, carmine 23 *dexteriolem concitatum* appellavit exteriorem, et *currum intus actum*, qui in sinistram partem actus esset; præterea ex similibus locis colligi statim debet, quod viros doctos fefellisse mirum est, interiorem ubique sinisteriorem esse, aut dexteriolem semper exteriorem: cum certum sit interiorem, prout res ferant, nunc dextrum esse,

nunc sinistrum, eodemque modo exteriorem. In circo sane interior lævus erat, sed ideo quia metæ currentibus ad lævam, et in lævam ad eas flexus. Fac contra in dextram flecti, omnia erunt contraria: jam interior dexter erit, et sinister exterior: ut in illa quadriga evenisse necesse est, quam narrat Solinus cap. 46, excusso auriga, relicto certamine, ad Capitolium prosilisse, Jovemque Tarpeium terna dextratione lusitasse; et in diurno cœli siderumque motu, quæ et ipsa dextro gyro polum, quasi perpetua quadam dextratione, circumagunt, Cynosura Helicæ interior est, et tamen dexterior. Nec aliter in hoc de illa versu e Ciceronis Arato, *Nam cursu interiore brevi convertitur orbe*, interiorem cursum capere possis, quam dexteriolem. Quid multis? nam quotidie videmus in bigis, cum ad vicorum capita flectunt, aut in bubus, cum arant et alternos sulcus ducunt, e duobus vel bubus vel equis, interiorem in flexu esse nunc dextrum, nunc sinistrum. Quodque in his videmus, idem in hominum incessu concessuque æstimare est. Par enim est causa, cum eadem quoque nominum sit ratio. Ut enim in circo flexuque metæ, is dicitur interior qui adversarium inter metamque propius flectit; sic in ingressu, si duo simul ambulent, interior erit qui interiore loco incedet, hoc est medio inter comitem exteriorem et ædes, sive aliud quispiam, quod ejus alterum latus claudat.

Quare non alia, meo quidem sensu, interioris notio A in vulgatissimis versibus Ovidii v. Fastorum, cum seni honorem hunc a junioribus habitum scribit ut si comes illi duo essent, medius incederet; si unus, interior.

Et medius juvenum, non indignantibus illis,
Ibat, et interior si comes unus erat.

Nec alia exterioris, ejusque qui latus tegere dicatur, B Horatio satyra 5, lib. II.

.....Ne tamen illi
Tu comes exterior, si jusserit, ire recuses.
Ut ne tegam spurco Damæ latus?

Quod enim summi ingenii viro Justo Lipsio in mentem venit, ut interiorum eum dici vellet, cui exterior leviter et in parte præiret honoris gratia: aut qui ipse contra (sic enim postea interpretari maluit) alterum antea: vereor ne argute magis et ingeniose fictum sit quam verum. Nam ut non dicam permirum videri ac prope ridiculum, si tres sint, omnes pari jugo ambulare: si comitum recedat unus, alterum mox de suo gradu exsilire, ut senem modice antecedit aut sequatur, perspicuum est, in ea sententia nec latus proprie ab eo tegi qui dicitur exterior, nec quidquam esse cur interior potius dici debeat quam anterior. At in nostra interpretatione plana omnia, certa et expedita. Interior vere qui inter comitem ædesque medius ambulat, exterior plane qui exteriore loco: Idemque latus tegere interioris jure dicitur: ut qui ejus id latus claudit, quod intectum alioqui et nudum foret; cum alterum ab ædibus protegatur. Quo sensu Seneca epist. 22: *Nudum erit latus? incomitata lectica?* Nudum latus dixit, quod exterior comes nullus tegat; et Minucius Felix contra, ejus qui inter duos medius sedeat, protegi ab utroque latera scripsit in Octavio. *Et cum dicto, inquit, ejus assedimus, ita ut me ex tribus medium lateris ambitione protegerent.* Nec vero quærendum, dextram semper teneat interior, ut Lipsio et aliis visum est, an sinistram, ut Nebrissensi: cum satis constet interiorum in incessu, perinde ut cæteris in rebus, nunc dextrum esse, nunc sinistram; neutrumque ad vim nominis pertinere, sed fortuito evenire, prout ad dextram aut lævam id fuerit, cui propior is est qui dicitur interior. Quid ergo, dicit quispiam, si contingat, ut ad lævam sit qui interior ambulat, eumne honestiore loco ambulare dices? Sane, inquam, cum interior sit qui locus honoris: cum exterior sit alter, ejusque latus tegat, quod inferioris et honorem deferentis. Denique, ut paucis complectar, ita censeo. Apud veteres Romanos, ut hodieque apud Gallos nostros et plerasque alias gentes, in incessu consensuque præcipuum ho-

noris locum interiorum semper fuisse, licet is dexter non semper esset. Clare id quidem ac sine exceptione, Ovidius et Horatius, ut frustra sint qui pro dextra tantum, aut pro sinistra pugnare velint. Neque tamen dextræ prærogativam suam detraxerim. Dextræ honori hoc datum liquet. Primum ut quando proximum nihil erat, unde interior alter altero, vel latus ei tegere diceretur, tum dexteram semper sinistræ præferrent: quomodo apud Tranquillum Tiberii cap. 6 prælatus haud dubie Marcellus, qui in Actiæ triumpho pompa dexteriore invecutus est equo, cum Tiberius sinistiore veheretur? Deinde in ipso interioris loci obsequio contendere, quoad fieri posset, ut cum eo loco dextræ simul honor jungeretur, ita ut idem dexter atque interior esset. Quo spectans Helenius Acro, exteriorem in Oratii versu sinistriorem exposuit; et Eutropius lævum incedere, quod Tranquillus de Claudio imperatore scripserat, illum Plautio in Capitolium eunti latus texisse: non quod necessario hæc ita semper conjuncta sint, sed quod plerumque ita fieri mos esset. Cæterum ubi res non ferebat, ut interior dexter esset, tum ad eum plane modum quo solemus in Gallia, interioris potius habuisse rationem: ut cum locum honoratis potius cum læva tribuerent, quam cum dextra exteriorem. Ita et sinistræ suus nonnunquam honos fuit, sed tum scilicet quando interior erat; et dextra nunquam non prælata, nisi cum interior esse non potuit. Interioris autem loci præcipua semper ac perpetua dignitas; non quia dexter aut sinister, sed quia superior, quia prior, quia medius quodammodo: medius, inquam, inter comitem, et illud quidquid est quod alterum latus claudit. Sic enim Græci μέσον ἔχειν, μέσον λαβεῖν, etiam de duobus dicunt, cum alter interiore loco recipitur: ut Plutarchus in Catone Uticensi, quem ait Philostrato, cum una deambularent, exteriorem incessisse ob honorem philosophiæ. φιλοσοφίας, et vetus interpres Juvenalis versum exponens satyræ 3:

Divitis hic servi claudit latus ingenuorum
Filius.

Aut in medium, inquit, servum mittit, aut in sinistra ambulat. Quibus verbis totam præterea sententiam nostram mirifice confirmat. De duobus enim sermo est, ut apud Horatium, ejus umbra hoc loco Juvenalis. Quare duo hæc ita distinguit, ut in medium mittere sit interiorum locum dare, sive læva sive dextra, in sinistra ambulare, tum scilicet quando neuter locus interior est, et solius dextræ honor restat, qui potiori deferatur.

SIRMONDI ELUCIDATIO

DE PROPRIIS NOMINIBUS MEDIÆ ÆTATIS,

UNDE SUMI SOLITA, ET QUID A PRISCO ROMANORUM USU DISCREPARINT.

De nominibus mediæ ætatis jam præfati ad Ennodium sumus, et Romæ post eversam rempublicam, et in provinciis morem obtinuisse, ut cum multis fere nominibus nobilibus uterentur, proprium tamen unum cuique nomen esset, quod postremum semper collocarent. Qua de re iterum nobis, quia Sidonii quoque nomen admonet, fidemque obstrictam meminimus, paulo uberius hoc loco disserendum. Neque enim obscurum est, Sidonii nomen ex hac lege post reliqua ejus omnia positum fuisse, ut proprium. Semper enim proprium nomen posterior ætas cæteris omnibus postposuit. In quo sane a veterum Romanorum usu et consuetudine deflexit. Romanis enim stante republica proprium id nomen fuit quod primum, id est prænomen: quo nimirum fratres ipsi,

D cum cætera nomina communia haberent, inter se distinguebantur: ut P. Cornelius Scipio, et L. Cornelius Scipio fratres, itemque M. Tullius Cicero, et Q. Tullius Cicero fratres. Postea vero non primis, sed ultimis nominibus ut propriis uti ac distingui cœpere: ut Salvius Otho, et Salvius Titianus, item Flavius Vespasianus, et Flavius Sabinus fratres apud Suetonium. Quo spectans Suetonius idem, in Vitelliis fratribus tanquam peculiare notat, solis eos prænominibus distinctos fuisse, quod certe reipublicæ temporibus novum non fuisset: tum quippe fratres, ut dixi, non aliter distinguebantur. Hinc et illa Plutarchi cum Posidonio disceptatio. Quod enim initio vite Marii Posidonium reprehendit Plutarchus, qui proprium Romanis primum nomen fuisse docuerat, cum

ipse tertium dici mallet; ita prorsus accipiendum est, ut Posidonium accommodate ad florentis reip. tempora locutum intelligamus; Plutarchum ad sua, hoc est ad Cæsariana, quibus non jam primum, ut olim, sed ultimum nomen cuique proprium erat. Proprium, inquam, et quo uno (quod ad Ennodium quoque monimus) si quando pluribus abstinere placuisset, unumquemque designabant, quodque unicuique sæpe in fastis, in nummis, in marmoribus, in librorum titulis adnotabant. In fastis enim, ut hoc exemplo utamur, collega Domitiani Aug. in novo ejus consulatu, nunc Rufus tantum, nunc omnibus nominibus, ut ex lapide Romano didicimus, Q. Petilius Rufus scribebatur. Item Philippi collega sub Honorio, nunc Bassus, nunc Anicius Auchenius Bassus. Et Postumi Augusti nummi, alii solum hoc ejus nomen exhibent, alii M. Cassium Latienum Postulum vocant. In lapidum denique, librorumque inscriptionibus, cæterisque antiquis monumentis, eadem est observare. Quanquam de librorum titulis dissimulandum non est nonnihil videri in quibusdam aberratum. Etenim Palladium Rei rusticæ scriptorem tanquam proprio nomine appellamus, qui verius Æmilianus, quomodo eum Isidorus xvii Originum * nominat, appellandus esset; quia ultimum hoc ejus nomen est, cum omnia expromuntur, hoc modo, Palladius Rutilius Taurus Æmilianus. Rursum quem Macrobius dicimus, Avienus in epistola quam Æsopis suis fabulis præfixit, et Boetius Theodosium vocat; nec dubium quin hoc verum ejus nomen fuerit, quod postremum est, cum adjectis cæteris Macrobius Ambrosius Aurelius Theodosius nuncupatur. Quare quod Variarum auctori accidisse constat, ut Cassiodorus pro Senatore ab iis primum vocaretur, qui Senatoris nomen non proprium, sed epithetum esse suspicabantur: id ipsum his duobus et aliis nonnullis, librariorum oscitantia evenisse credendum est, ut cum unicum illorum nomen brevitatis studio ipsorum libris ascribere instituisent, pro ultimo quod proprium erat, id potius quod primo loco occurrebat, imperite diligerent. Sed exploratæ certæque rationi paucorum hic error fraudi esse non debet. Maneat ergo, inferioris ævi hominibus proprium nomen id fuisse quod ultimum, quod illi proinde, ut ex historiæ Augustæ scriptoribus videre est, nunc verum, nunc proprium nomen appellabant; interdum etiam (quod rursus indicio nobis erunt nomina et exempla Sidoniana. Ex his enim doceamus, posterioribus sæculis imponendorum nominum tunc pariter morem fuisse, ut tum propria cujusque, tum adjuncta seu cognomina, seu prænomina (quæ omnia

* Et Cassiodorus Divinarum Lectionum II.

† In editione posthuma, cura Labbei: Q. Fabius Memmius Symmachus, ex quibus Fabii cognomen incertum ex quo Memmii ab avo, etc. At Juretus, qui D

in singulis prope capitibus variabant) a parentibus ut plurimum cognatisque, patribus, patruis, avis, proavis, reliquisque affectibus mutuarentur. Quod sane verum est. Verbi gratia, Fulgentii episcopi nomina fuerunt Fabius Claudius Gordianus Fulgentius, ex quibus Claudius patri, Gordianus avo proprium nomen fuerat. Et Symmachi, oratoris filii, nomina fuerunt Q. Flavianus Memmius Symmachus, ex quibus Flaviani cognomen a patruo, Memmii ab avo materno Memmio Orfito sortitus est. Ita et Apollinaris nomen, quod Sidonii avo proprium fuerat, Sidonio ipsi inter cætera est prænomen. Itemque apud Sidonium, Magno Felici prænomen est, quod Magno patri proprium nomen fuerat; et contra Tonantio nomen, quod Tonantio Ferreolo ejus patri prænomen. Rursum Majorianus et Anthemius materni uterque avi nomen gerit, Himerius vero paterni. Denique non alia in posterioris ævi nominibus norma querenda est. Neque enim certa et stata, ut olim, generis ac familiæ vocabula in usu tunc fuerunt, quæ et fratribus communia essent, et ad posteros transirent: ut cum Cornelii aut Julii omnes dicebantur qui e gente Cornelia aut Julia nati essent; et Scipiones item aut Cicerones, qui in domo et familia Scipionum aut Ciceronum. Sed omnia mox cum occasu reipublicæ mutari sensim ac labi cœperunt. Ut quanquam initio antiqui moris aliqua hæserint vestigia in gentilitiis nominibus quæ a nonnullis familiis retinebantur, sicut in Salvii Flaviisque docent exempla quæ protulimus; postmodum tamen hoc ipsum quoque neglectum sit: adeo ut nullum tandem familiæ, nullum gentis certum nomen fuerit, filii etiam a patribus et fratribus inter se omnibus sæpe nominibus aut fere omnibus discreparint. Quod videre est, ut paucorum exemplo de cæteris fiat conjectura, in Flavio Avio Mariniano, Asclepiodoti collega in consulatu: cujus filius Rufus Prætextatus Postumianus appellatus est, cum et ipse, Sidonio puero, cum Zenone. Item in Q. Clodio Hermogeniano Olybrio, et Faltonio Probo Alypio, qui Theodosii ævo fratres fuerunt: eodemque modo in aliis. Cæterum in hac ipsa diversi nominum usus varietate, hoc nihilominus quod dixi observabatur, ut ea fere omnia, aut pleraque a consanguineis cognatisque desumerent; nonnulla etiam tanquam familiæ usitatoria crebris iterarent. Quo sensu Trebellius Pollio Censorini tyranni familiam Censorini nomine frequentatam scribit, et Cassiodori vocabulum familiæ suæ proprium asserit Senatori Variarum, 2, non quod extra has familias Censorini aut Cassiodori nulli vocarentur, sed quod in his duabus hæc nomina frequentius usurparent. Ut rem paucis concludam, mediæ ætatis nominum duplex quodammodo lex fuit. Una, ut proprium cujusque nomen ultimum in locum conjicerent; altera, ut tum proprium hoc nomen, tum cætera, interdum quidem aliunde pro arbitrio, ut plurimum vero a propinquis affectibus deducta imponerent.

Symmachi epistolas notis illustravit, contendit Symmachi, oratoris filii, nomen fuisse Q. Flavianum Memmii Symmachum.

ANNO DOMINI CCCLXXXII.

PERPETUUS

EPISCOPUS TURONENSIS.

NOTITIA EX CAVE.

Perpetuus, gente Gallus, genere senatorio, patre prædixi ortus, anno 461 vel præcedente, Eutychio

cui sanguis erat propinquus, in sede Turonensi successit. Eodem anno concilio Turonensi I, anno 465

concilio Venetico interfuit. Anno 482, exstructa super sancti Martini sepulcrum basilica admodum splendida et magnifica, episcopos provinciales ad encœnia illius celebranda coegit. Obiit anno 490 vel 491. Exstat *testamentum et epitaphium* ejus apud Acherium Spicileg. tom. V. In Ecclesiæ Turonensis usum jejunia et vigiliis, qualiter per totius anni circulum observarentur, instituit. Ordinem ab eo institutum ex publicis Ecclesiæ Turonensis tabulis exscriptum exhibet Gregorius Turonensis, *Hist. de Gestis Franc.*, lib. x, cap. 30.

TESTAMENTUM PERPETUI^a EPISCOPI.

In nomine Jesu Christi, Amen. Ego Perpetuus peccator, Turonicæ Ecclesiæ sacerdos, abire nolui sine testamento, ne fraudulentur pauperes iis quæ superna gratia mihi non merito liberaliter et amanter contulit; et ne, quod absit, transeant ad alios quam ad Ecclesiæ sacerdotis bona.

Presbyteris, diaconibus et clericis Ecclesiæ meæ pacem Domini Jesu Christi do, lego, Amen. Confirma hoc, Domine, quod operatus es in nobis; nesciant schismata, stabiles in fide permaneant; quicumque regulam Evangelii fuerit secutus, sit benedictus omni benedictione spirituali in supernis per Christum Jesum, Amen. Et Dominus Jesus occidat impium vento oris sui, Amen, Amen. Pax Ecclesiæ, pax populo, in urbe, in agro a Deo et Patre Domini Jesu Christi, Amen. Veni, Domine, et noli sustinere, Amen. Vobis itaque presbyteris, diaconibus et clericis Ecclesiæ meæ cum consilio Agilonis comitis sepeliendum cadaver mortis hujus ubicunque elegeritis, permitto: scio quod Redemptor meus non moritur, et in carne videbo liberatorem meum, Amen. Tamen si indigno mihi feceritis misericordiam, quam supplex postulo, optarem ad domini Martini pedes in diem quiescere iudicii: videritis, iudicabitis, eligeritis; volo, statuo, ratum jubeo quod vobis dominis et fratribus meis placuerit.

Imprimis itaque ego Perpetuus volo liberos esse liberasque homines et feminas quotquot habeo in villa Saponaria, quos emi de mea pecunia, ut et pueros, quos in die discessus mei non manumisero in Ecclesia: ita tamen ut libere serviant, quandiu vixerint, Ecclesiæ meæ, sed absque servitute ad hæredes transmissibili et glebatica.

Do etiam Ecclesiæ meæ agrum quem Aligarius mihi vendidit in dicta villa Saponaria, cum stagno. Item molendina supra Carum prope dictam villam; nec non pecuaria et prata ipsi Ecclesiæ meæ do, lego.

Villam de Bertiniaco cum sylva et omni redditu, ea conditione qua mihi a Daniele diacono vendita est, Ecclesiæ meæ pariter do, lego. Ita tamen, ut de eorum proventibus oleum paretur pro domini Martini sepul-

cro indeficienter illustrando: quod si fuerit neglectum, et voluntas mea, quod non spero, cassa, dicta villa de Bertiniaco cum adjunctis, hæredibus meis innox nominandis cedat, volo, statuo, jubeo.

Quidquid et quoquo in loco, et a quacunque persona fuerit mihi debitum, quo die abcessero, debitoribus ipsis do, lego. Exigere quod dimitto nullus præsumat, volo, statuo.

Tibi fratri et consacerdoti dilectissimo Eufronio thecam ex argento de reliquiis sanctorum do, lego. Illam intelligo quam deferre solebam; nam deauratam aliam quæ est in capsario meo, cum duobus calicibus aureis, et cruce similiter aurea, quam Mabuinus fecit, Ecclesiæ meæ do, lego. Simul et omnes libros meos, præter Evangeliorum librum, quem scripsit Hilarius quondam Pictaviensis sacerdos, quem tibi Eufronio fratri et consacerdoti, dilectissimo cum præfata theca do, lego, volo, statuo. Memor esto mei, Amen.

Ecclesiæ sancti Dionysii de Rambasciaco, calicem argenteum, et crucem similiter argenteam in cujus manubrio est reliquia de eodem S. Dionysio, do, lego.

Ecclesiæ de Proillio similiter calicem argenteum et urceos argenteos do, lego. Similiter et Amalario ibidem presbytero capsulam unam communem de serico, item peristerium, et columbam argenteam ad repositorium, nisi maluerit Ecclesia mea illam qua utitur eidem Amalario transmittere, meam retinere: tibi Ecclesiæ meæ eligendum permitto, volo, statuo.

Sorori meæ Fidiæ Juliæ Perpetuæ crucem parvam auream ex emblasmate, in qua sunt de reliquiis Domini, do, lego. Quam tamen obnixè rogatam velim, ut si forte, jubente Domino, eam contingat migrare ante Dadolenam virginem, Ecclesiæ meæ ei possidendam relinquat. Te etiam rogo, soror Dadolena, si moriens eam Ecclesiæ quæ liberuit addicas, ne veniat ad indignos. Quod si transeat Dadolena ante te, sit tibi liberum, carissima soror Fidia Julia Perpetua, prædictam crucem cui volueris Ecclesiæ relinquere, volo, statuo. Memor esto mei, dilectissima, Amen.

Tibi Agiloni comiti ob egregia tua in Ecclesiam meam, et pauperes filios meos merita, et ut pergas

^a Nobile hoc, ait Acherius, antiquitatis monumentum, quod V. C. Hieronymus Vignierus jam pridem eruit, nulla eget observatione. Concordant universa in eo contenta cum jure Cæsareo pontificioque; concordant cum Fastis consularibus; concordant cum iis quæ de Perpetuo narrat Gregorius Florentinus cap. 6: *Perpetuus de genere et ipse, ut aiunt, senatorio, et*

propinquus decessoris sui: dives valde, et per multas civitates habens possessiones. Et aliis interjectis: Condiditque testamentum, et deputavit per singulas civitates quod possidebat, in eis ipsis scilicet Ecclesiis non modicam et Turonica tribuens facultatem. Sedit autem annos triginta, et sepultus est in basilica Sancti Martini.

corum defensionem robuste suscipere sicut cœpisti, equum meum parabilem, et mulum quem elegeris do, lego. Memor esto mei, filii dilectissime, Amen.

Ecclesiæ S. Petri peristromata quæ ei ad utendum in Natali ejusdem sæpe concessi, omnino et absolute do, lego.

Tibi fratri et consacerdoti carissimo, de quo Dominus providebit regendæ post discessum meum Ecclesiæ nunc meæ, tunc tuæ, aut potius nec meæ nec tuæ, sed Christi, do quidquid ad usum episcopalem de rebus meis volueris eligere in camera et sacrario vicino. Quod nolueris, hæredum meorum nominandorum esto. Presbyterum de Malleio, eumque de Orbona ad gradus unde merito dejecti sunt, nunquam restituere. Sportulam tamen habeant quandiu vixerint super parte reddituum meorum de Preslaio; quod supererit, cum parte illa quam utendam fruendam illis concessi, postquam obierint, et tibi utendum fruendum relinquo: post discessum tuum Ecclesiæ meæ do, lego. At tu, frater et consacerdos carissime, presbyteros, diaconos, clericos, virgines, meos, tuos, ama, exemplo juva, benevolentia præveni; fac ut sciant se tibi filios, non servos; te illis patrem, non dominatorem, rogo, volo, statuo.

At vos viscera mea, fratres dilectissimi, corona mea, gaudium meum, domini mei, filii mei, paupe-

res Christi, egeni mendici, argri, viduæ, orphani; vos, inquam, hæredes meos scribo, dico, statuo. His quæ supra detractis, quidquid in bonis habeo, sive in agris, pascuis, pratis, nemoribus, vineis, mansis, hortis, aquis, molendinis, sive in auro, argento, et vestibus, ceterisque rebus de quibus me disposuisse non constabit, hæredes esse vos jubeo. Et ut omnia per discretionem administrentur, volo ut distrahantur quamprimum obiero, et fieri poterit, et in pecuniam redigantur, cujus tres partes fiant. Hominiibus egenis duæ distribuantur, ut placuerit Agrario presbytero, et comiti Agiloni. Tertia viduis et pauperibus feminis, uti placuerit virgini Dadolenzæ, distribuantur, volo, rogo, statuo.

Testamentum hoc manu propria scriptum relegi et subscripsi ego Perpetuus, calend. Maias post consulatum Leonis Minoris A. Illud tu, Delmati filii, apud te depositum serva; et cum alio simili mea pariter manu scriptum et subscriptum, quod apud Dadolenam deposui, Agiloni comiti coram fratribus meis presbyteris, diaconibus et clericis aperiendum et legendum trades, in nomine Domini volo, rogo, statuo, fixum ratumque sit. Benedic, Domine: veni Christe Jesu.

Ego Perpetuus in nomine tuo, Amen.

EPITAPHIUM PERPETUI EPISCOPI.

Culmina sublimi tollunt quæ vertice cristas

Eximius meritis Perpetuus dederat

Domno Martino, cujus sub marmore pausant

Ossa, veneratur quæ pia plebs precibus.

Hæredem scripsit Christum, atque aurea multa

Sacrando Domini vasa cruore dedit.

Transmisit cœlo, quæ plurima cessit egenis,

Fecit et ante suas scandere divitias.

C Clarus avis, atavisque potens, fuit atque senator:

Clarior at sua dum pauperibus tribuit.

Sed neque Martino soli tam grande sepulcrum

Construxit, tumulum fecit et esse suum.

Et licet ante pedes Martini contumuletur,

In cœlo simili gaudet uterque loco.

Respice de superis super hoc, bone pastor, ovili,

Perpetuusque tuam perpetua patriam.

(Epistolam Sidonii Apollinaris ad Perpetuum videsis supra inter opera Sidonii lib. vii, epist. 9.)

ANNO DOMINI CCCCLXXXV.

CEREALIS

CASTELLENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA EX GENNADIO.

Cerealis episcopus natione Afer, interrogatus a Maximiano Africanorum episcopo si posset vel paucis divinæ Scripturæ testimoniis absque ulla disputationis duntaxat assertionem, fidem catholicam assignare.

Quam ille in nomine Domini suffragante sibi veritate, non paucis testimoniis sicut Maximianus irridens petierat, sed copiosis tam Veteris Testamenti quam Novi approbavit, et libello edidit.

CEREALIS EPISCOPI

CONTRA MAXIMINUM ARIANUM LIBELLUS.

INTRODUCTIO.

Cum Carthaginem Cerealis sanctæ catholicæ fidei Castellensis episcopus venit, et quia vicinior est illis civitatibus quæ Dei furore inarserunt, regales pulsavit aures ejus adventus. Et cum ab eo requirerent, quibus erat injunctum, si vera sint quæ fama jactavit, ex ordine cum enarraret, Maximinus Ariomanitarum episcopus supervenit, et ait episcopo Cereali: Videtis quæ vestra faciunt peccata? ideo deseruit Deus vos. CEREALIS. Quare nos deseruit, et non potius vos, qui animas sub Christiani nominis stylo jugulatis, nec veram fidem tenetis? MAXIMINUS. Si veram fidem tenetis, proponam tibi quæstiones vestræ fidei, ut si veram habes fidem, volo ut ad unam propositionem excludendam duo vel tria testimonia adducas. CEREALIS. Non duo vel tria, sed plura adducam testimonia. MAXIMINUS. Primo doce:

Quia æqualis est Patri Filius.
De unitate; quia unus est Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus.
Quomodo Pater miserit Filium.
Quomodo Pater clarificet Filium.
Quia omnipotens est Filius.
Quare dicit Filius: Pater major me est. Vel quare dictum: quod Pater tradidit Filium.
De libera Filii potestate.
Contra id quod dicunt: Auctor est qui generat, vident principium Patri, etc.
Contra id quod dicunt: Patrem imperasse Filio ut faceret creaturam.
Quia Deus est Spiritus sanctus.
Quia creator est Spiritus sanctus.
Quia vivificator est Spiritus sanctus.
Quia et ipse propriæ potestatis est et voluntatis et omnipotens.
De Trinitate vel unitate.
Quia invisibilis est Filius.
Contra id quod dicunt: Ex Patre Filium, et Spiritu sancto facta omnia.
Contra id quod dicunt: Quare prius Pater, deinde Filius nominatur.
Contra id quod dicunt: Quod Pater subjecit illi omnia.

INCIPIT LIBELLUS.

CAPUT PRIMUM.

CEREALIS. Quia æqualis est Patri Filius, sic docet apostolus Paulus dicens: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (Philip. II).* Qui est in forma Dei Patris, non potest esse minor, qui non rapuit quod non habuit, quia in forma Patris semper fuit. In Evangelio Joannes ait: *Propterea Judæi volebant eum interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo (Joan. V).* Item ipse Dominus dixit: *Qui me videt, videt et Patrem.* Item in Evangelio: *Ego et Pater unum sumus.* Hic unum pro æqualitate dixit, quia æquales sunt, qui unum sunt. Sumus autem

A ideo dixit, quia alius est Filius. Sed unum sunt Pater et Filius. Neque enim dividitur Deus, cum ipse Filius dicat: *Ego in Patre, et Pater in me est.* Quia vero non solum unum sunt Pater et Filius addito Spiritu sancto, subter habes demonstratum, unum autem ad societatem pertinet Patris et Filii, unum autem ad solum Dominum pertinet, quia et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Item ipse Dominus in Evangelio, *Omnia quæ habet Pater, mea sunt.* Item ipse Filius in Evangelio ad Patrem dicit: *Omnia mea tua sunt, et tua omnia mea sunt.* Et iterum: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem.* Item in Evangelio: *Qui me odit, et Patrem meum odit.* Item in Epistola Joannis: *Qui negat Filium, nec Patrem habet; sed qui confitetur Filium, et Filium habet et Patrem.* Item in B Salomone: *Splendor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius (Sap. VII).* Hoc de Filio dicit. Item in Evangelio: *Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Quod autem dicit, *dedit*, genuit intelligitur. Aut si postea dedit vitam jam genito Filio Pater, ergo genitus Filius sine vita erat. Et quomodo dicit ipse in Evangelio: *Ego sum via, veritas, et vita?* Item ad Hebræos sic de Filio dicit apostolus: *Qui cum sit, inquit, splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis suæ (Hebr. I).* Ergo splendor gloriæ, et figura substantiæ ipsius teneat splendorem, id est, veritatem? Figura autem Dei æqualitas dicitur Dei. Item apostolus Paulus ad Colossenses de Filio dicit: *In ipso inhabitat, inquit, omnis plenitudo Divinitatis corporaliter.* Si in Christo habitat omnis plenitudo Divinitatis, et quomodo minor est Filius?

CAPUT II.

Quod unus Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sic docetur. Ipse Dominus in lege dicit: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est.* Et apostolus dicit: *Nullus est Deus, nisi unus.* Item ipse dicit: *unus Deus, una fides, unum baptisma (Eph. IV).* Item apostolus Jacobus dicit: *Tu credis quia unus est Deus, bene facis; et dæmones credunt et contremiscunt (Jac. II).* Hanc fidem contremiscunt dæmones quam veram esse noluerunt. Ipse Dominus dicit: *Ego sum Deus et non est alius præter me.* Item in psalm. XXVII: *Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?* Et ipsi confitentur quia et Filius Deus est. Ostendant mihi quomodo unus est, nisi quia Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est.

CAPUT III.

Quomodo miserit Pater Filium, sic docetur: Missio Filii incarnatio est Filii; testificatur apostolus Paulus et quis missus sit, utrum Filius Dei, an Filius

hominis, dicens : *Misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (Gal. iv). Ergo qui ex muliere factus est, ipse missus qui est, etiam sub lege fuit, sicut dixit; nam Deus condidit legem. Item ipse apostolus dicit de Christo: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens* (Philip. ii). Quando semetipsum exinanivit, tunc semetipsum misit; nam et ipse Filius dicit: *Ego veni quærere et salvare quod perierat*. Hic non dicit, missus sum, sed *veni*. Nam et Spiritus sanctus misit eum, sicut scriptam, ipso docente, est in Isaiâ propheta: *Et nunc, inquit, Dominus misit me, et Spiritus ejus* (Isai. xlviii). Item dicit ipse Filius: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me*, etc. Ergo major est Spiritus sanctus Filio, si major est qui mittit, quia Spiritus sanctus misit Filium Dei. Deus utique ubique est, quia ait: *Cælum et terram ego impleo*. Et alibi dicit: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum*. Quomodo igitur mittitur Filius? aut quomodo mittit Pater, si in cælo et in terra ubique unus est Deus? Item audi ubi non solum æquales ab æqualibus, sed et majores mittantur a minoribus, sicut legimus angelum esse missum a Tobia, et Christus missus est a Pilato ad Herodem. Nunquid humiliavit se angelus, quia perrexit qui missus est a Tobia? aut humiliavit se Christus, qui a Pilato missus est ad Herodem? Vis scire, quia ubique est Filius, nec est ubi mittatur, audi quid dicit ipse Filius: *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo; Filius hominis, qui est in cælo*. Non enim dixit, qui fuit in cælo, sed *qui est in cælo*, et tamen in terra loquebatur; sed et in terra tunc homo fuit et Deus. Nam si Deus non fuit in terra, quomodo angeli illi ministrabant, sicut scriptum est: *Et discessit diabolus, et venerunt angeli, et ministrabant ei* (Joan. xvii).

CAPUT IV.

Quomodo clarificet Pater Filium, sic docetur. Nam et Filius clarificat Patrem, sicut scriptum est in Evangelio dicente ipso Filio ad Patrem: *Ego te clarificavi super terram*. Iterum ipse Filius dicit: *Pater, clarifica Filium tuum, ut et Filius tuus clarificet te*. Et ipse Spiritus sanctus clarificat Filium, quia scriptum est: *Ipsa me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis*. Si ergo clarificat Spiritus sanctus Filium, nunquam major est Filio Spiritus sanctus. Et ipse Filius dicit in psalmo: *Sacrificium laudis honorificabit me*. Ergo sacrificium laudis holocaustum passionis accipitur; in passione ergo clarificatur homo, nam Deus semper est gloriosus. Vis scire quia non solum semper gloriosus fuit Filius, sed et Deus gloriæ fuit et est, apostolus Paulus dicit de Judæis: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Nunc ergo qui mori potuit, ipse et glorificari potuit, homo tantum. Nam audi quid dicat ipse Filius, quomodo se ipse sanctificat: *In veritate, dicens, sanctifico meipsum*.

CAPUT V.

Quod omnipotens est Filius, sic docetur. In Salomone legitur: *Omnipotens sermo tuus, Domine, ex-*

iens a regalibus sedibus tuis, in mediam exterminii terram prosilivit (Sap. xviii). Ergo et rex est qui regales obtinet sedes. Item in Apocalypsi: *Hæc dicit Filius Dei, qui est et qui fuit omnipotens Deus*. In Evangelio: *Omnia quæcunque Pater facit, hæc et Filius similiter facit* (Joan. v). Item in Evangelio: *Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic Filius quos vult vivificavit*. In Isaiâ Filius dicit: *Ecce ego mittam manum meam super vos et deprædabuntur qui deprædaverunt vos, et scietis quia Dominus omnipotens sum, et qui misit me Dominus omnipotens est*.

Jeremias propheta dicit: *Magnus est, et non habet finem, excelsus et immensus hic Deus noster; et non est alius*. Et ut appareat de Christo dici, sequitur: *Postea in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Item Apostolus: *Nos autem, inquit, prædicamus Christum, Dei virtutem, et Dei sapientiam*. Item ipse cum de Judæis loquitur: *Quorum patres, inquit, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Amen.

CAPUT VI.

Quare dixerit Filius: *Pater major me est*, vel quare dictum sit quod Pater tradidit Filium suum, docetur. Scriptum est in psalmo, Filio dicente ad Patrem: *De ventre matris meæ Deus meus es tu* (Psal. cxi). Ergo de ventre matris est Deus ejus Pater, et ideo major est Pater. Item ipse Filius in psalmo dicit: *O Domine, ego servus tuus, ego servus tuus et filius ancillæ tuæ* (Psal. cxv), id est Mariæ. Ipse est servus, et inde major est Pater. Item: *Deus, Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti* (Psal. cxi)? Et iterum: *Salvum me fac ex ore leonis*. Hæc ad hominem pertinent; nam et ipse ait: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam; nemo enim tollit a me, sed ego pono eam a me, et iterum sumo eam* (Joan. xx). In psalm: *Ego dormivi et somnum cepi, et resurrexi, quia Dominus suscepit me*. Et Apostolus, quia se ipse Filius tradidit, sic ait: *Qui me dilexit, inquit, et tradidit semetipsum pro me*. Item ipse Apostolus: *Qui dilexit, inquit, Ecclesiam suam, et tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lavacro aquæ n verbo*. Item in Epistola Paulus ad Ephesios: *Sicut et Christus, inquit, dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis*. Item in psalmo ipse dicit: *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, volui*. Homo dicit in psalmo: *Deus meus, quomodo superius dixit: De ventre matris meæ Deus meus es tu*. Et tamen postea sequitur, quando dicit: *Ut faciam voluntatem tuam, Deus meus, adjunxit, voluit*; quia voluit, fecit: ipse enim est de quo dicitur: *Omnia quæcunque voluit facit*. Ipse nasci voluit, ipse mori voluit, ipse omnia pati voluit, et esurire, et sitire, et lassari, et tamen secundum hominem. Nam vis scire qualis sit Filius Dei? Isaias dicit: *Deus æternus, qui fecit æterna terra, non laboravit neque exuriit, etc.*; de Filio dicit, de quo dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt*. Nam Deus nihil mali, ac laboris pati potuit, cui dicitur in psalmo xx: *Non accedent ad te mala, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*.

CAPUT VII.

De libera Filii potestate sic docetur. In Evangelio dicit: *Pater, volo ut ubi ego sum, et isti sint necum* (Joan. xvii). Non dixit, peto. Non dixit in Evangelio ad leprosum, peto, sed *volo, mundare* (Matth. viii). Item in Evangelio ad Petrum, dum se peteret ut ambularet super aquam, ait Jesus: *Veni. Non rogavit, sed veni dixit.* Item ad Chananæam mulierem dixit: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv). Gentilis erat mulier, tamen quia voluit, præstitit beneficium et sanavit filiam ejus, ad quam se missum non esse dixerat. Non enim ad gentes, sed ad Judæos erat destinatus Christus; tunc dixit: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.* Ad quam se missum non esse dixerat, quare concedebat beneficium ei? Ergo vides quia quæ voluit fecit, non quæ alius imperavit. Item in psalmo de Christo dicit: *Omnia quæcunque Dominus voluit fecit in cælo, et in terra, in mari et omnibus abyssiis.* Non dixit, quæcunque petivit.

CAPUT VIII.

Contra id quod dicit: Major est qui generat, minor est qui generatur. Hæc temporibus cognoscuntur, in Christo autem nulla sunt tempora, per quem omnia facta sunt. Non est enim ex tempore sempiternus, qui ante tempora nascitur generatus, sicut legimus quia Adam a nullo genitus est, et tamen ipse et filius ejus ambo erant pares et æquales, quia ambo erant homines. Major et minor temporibus fiunt, quia unus senescit, et alius crescit. Sed apud Deum nunquam fueunt tempora.

Ipsa enim tempora per Filium facta sunt, et nihil in Deo temporale est. Tolle ergo tempora, et ostende mihi majorem et minorem. Quemadmodum minor sit Filius non solum Patre sur, sed et angelis, apostolus Paulus ad Hebræos de ipso dicit: *Nunc, inquam, modico minus ab angelis minoratum vidimus Jesum.* Quare? Sequitur: *Propter passionem mortis* (Hebr. ii).

CAPUT IX.

Contra id quod dicunt: Auctor est qui generat, vident principium. Patri non est auctoritas, ubi voluntas nulla est. Pater enim nec volens nec nolens genuit, sed natura. Nam si volens genuit, ergo ipsa voluntas Patris Filius est, sicut legimus. Quia ipse est verbum et virtus et sapientia; ipse est et voluntas Patris. Si aliquando non fuit Filius, aliquando non fuit Pater, quia Pater esse non potuit, si Filium non habuisset. Sed sicut Pater æternus est, ita et Filius æternus est, de quo scriptum est: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum; et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum* (Joan. i). Non capitur tempore, non habet initium, nec includitur sæculis. Et in psalmo dicit Filius ad Patrem: *Ego semper tecum sum.* Si enim semper cum Patre fuit Filius, quomodo auctor est Pater, qui ante nunquam fuit? Item de ipso dicitur, *Priusquam fierent montes, et fingeretur terra, et orbis terræ, a sæculo usque in sæculum tu es.* Si igitur voluntas est Patris

A Filius, dicatur mihi quomodo auctor est Pater, sine quo nunquam fuit Filius, quia Pater sine voluntate esse non potuit? Quod dicitur Pater, propter Filium dicitur, et ille Deus dicitur de Deo. Sed quia dixit Filius, et quod dicitur Filius, propter Patrem dicitur. Nam *Ego in Patre, et Pater in me*, non separatur, sed ideo unus est Deus. Sed si minor est Filius a Patre, quare dixit *Pater in me est*? Nunquam majorem potest capere minor.

CAPUT X.

Contra id quod dicunt Patrem imperasse Filio ut faceret creaturam, respondetur. Cum utique et ipse Pater fecerit, nam scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. i). Ubi ostenditur pariter operatos, ut unum Deum esse monstraret. Sequitur Scriptura: *Et fecit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam.* Non dixit fecerunt dii, cum dixisset *faciamus hominem*; sed dixit: *Deus fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam.* Item si Pater non fecit creaturam, et quomodo dicit Filius: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*? Item si Pater non fecit creaturam, et quomodo dicunt apostoli ad Patrem: *Tu es, Domine, qui fecisti cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, qui per os sancti pueri tui David dixisti: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Assiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (Psal. ii). *Convenerunt enim in veritate in civitate ista super sanctum puerum tuum Jesum Christum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus, et toto Israel, et fecerunt sicut manus tua et consilium tuum præfuerat* (Act. iv). Ergo de Christo loquebantur ad Patrem, qui dicebant: *Tu es, Domine, qui fecisti cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt.* Lego in Actibus Apostolorum, et invenies de Filio dici ad Patrem istam sententiam.

CAPUT XI.

Quia Deus est Spiritus sanctus, sic docetur. Petrus ad eum qui subtraxerat de pretio villæ dixit: *Quid est quod implevit Satanas cor tuum mentiri Spiritui sancto?* Et postmodum adjunxit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo* (Act. v). Item in Actibus Apostolorum scribitur, Petro cogitante et hæsitante de visu, dicit Spiritus sanctus: *Ecce viri querunt te; exurge, et descende, et vade cum illis nihil dubitans, quia ego illos misi ad te. Et veniens Petrus ad Cornelium dixit: In veritate scio quia non est personarum Deus acceptor* (Act. x). Ad gentilem enim missus ab Spiritu sancto, quia adhuc gentibus non prædicabatur Evangelium, sed solis Judæis. Item in Evangelio: *Jesus autem Spiritu sancto plenus regressus est a Jordane.* An non est Deus qui implet Deum? Ergo Deus erat in Christo, quo plenus est regressus a Jordane. Item Apostolus: *Nescitis quia corpora vestra templum in vobis est Spiritus sancti?* Secutus est: *Glorificate ergo Deum in corpore vestro.* Item in Salomone: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Item Esaias propheta: *Et Dixit Dominus ad me: Vade, die populo huic;*

Anre audietis, et non intelligetis, etc. Quem dicit Deum A
Essias, ipsum dicit Spiritum sanctum Apostolus. Si
Deus spiritus est, quomodo Spiritus sanctus Deus
non est; si non est Deus Spiritus sanctus, quomodo
dicit apostolus Paulus: *Divisiones autem donationum
sunt, idem autem Spiritus; et divisiones operationum
sunt, unus autem Deus, qui operatur omnia in omni-
bus, qui dividit propria unicuique prout vult (I Cor.
xii)?* Ipse est Spiritus sanctus, de quo dicit propheta
Essias: *Spiritus, inquam, sapientiæ et intellectus,
consilii et fortitudinis, scientiæ et pietatis, et timoris
Domini.*

CAPUT XII.

Quia et creator est Spiritus sanctus, sic docetur.
In Job legimus: *Spiritus divinus est qui fecit me.* In
psalmo: *Emitte spiritum tuum et creabuntur (Psal.
ciii).* In Evangelio: *Inventa est Maria habens de Spi-
ritu sancto. Cui fuerat dictum: Spiritus sanctus su-
perveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi (Matth.
i).* In psalmo: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spi-
ritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxii).* Si in
utero virginis Spiritus sanctus Filium Dei fecit, quid
Deo defuit quod non creavit? In Evangelio: *Si quis
non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest
videre regnum Dei.* Amplius est enim regenerare
quam creare: ecce Spiritus sanctus regenerat, quando
in baptismo renascitur per ipsum.

CAPUT XIII.

Quia vivificator est Spiritus, sic docetur. Apostolus
dicit: *Littera occidit, Spiritus autem vivificat (I Cor.
iii).* Item in Evangelio: *Spiritus est qui vivificat,
caro autem non prodest quidquam (Joan. vi).* In Eze-
chiele ad ossa arida filiorum Israel mandatur et di-
citur, per prophetam: *Dabo Spiritum meum in vobis,
et rivetis.* Item Apostolus dicit: *Si autem Spi-
ritus ejus qui suscitavit Jesum Christum a mortuis
habitat in vobis, vivificabit et mortalia corpora ve-
stru per habitantem Spiritum ejus in vobis (Rom.
viii, 11).* Ergo mortalia corpora vivificantur a Spiritu
sancto.

CAPUT XIV.

Quia et ipse propriæ potestatis et voluntatis sit, et
omnipotens sit Spiritus S. sic docetur. Apostolus di-
cit: *Alii datur manifestatio Spiritus ad utilitatem, alii
datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scienti-
æ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spi-
ritu, alii donatio curationum in uno Spiritu, alii
operationes sanitatum, alii prophetia, alii judicatio spi-
rituum, alii genera linguarum: hæc autem omnia ope-
ratur unus atque idem Spiritus, dividens propria uni-
cuique prout vult (I Cor. xii).*

Ecce quod operatur unus atque idem Spiritus ut
vult, non quæ ei imperantur. Ipse Dominus in Evan-
gelio dicit: *Spiritus ubi vult spirat (Joan. iii).* In
Actibus Apostolorum jubet Spiritus Philippo ut se
eunucho Candacis reginæ conjungeret. Item Spiritus
dicit: *Segregate mihi Barnabam et Paulum in opere
sancto, quo vocavi illos.* Ecce Spiritus sanctus segre-
gat apostolos et vocat. Item de apostolis: *Tentabant*

ire in Bithyniam, et non eos passus est Spiritus sanctus.
Ecce apostolis imperat. Item in Salomone dicit: *Spi-
ritus sanctus mihi Sapientia, id est in Christo. Spi-
ritus S. unicus, multiplex, subtilis, immobilis, incoin-
quinatus, certus, securus, amans bonum, omnia potens,
omnia præsciens, et qui capiat omnes spiritus intelli-
gibiles, mundus subtilis.* Ecce qualis est Spiritus S. Item
in Evangelio: *Et regressus est Jesus in virtute Spiritus
in Galilæam.* In virtute Spiritus ambulat Christus.
Item in Actis Apostolorum legimus: *Quia loqueban-
tur apostoli quemadmodum dabat eis pronuntiatio.
Spiritus dabat apostolis quemadmodum loquebantur.*
Item apostolus Paulus ostendit quæ tribuat Spiritus
sanctus dicens: *Fructus autem Spiritus est, caritas,
gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides,
mansuetudo, continentia (I Joan. iv).* Et legimus in
Joanne apostolo: *Quia Deus caritas est.* Si Deus ca-
ritas, qualis est Spiritus sanctus, cujus est ipsa cari-
tas? Sic enim habes supra: *Quia fructus Spiritus
sancti est caritas (I Joan. iv).*

CAPUT XV.

De Trinitate et Verbi divinitate. Si Trinitas non
est, quare dictum est: *Ite, baptizate omnes gentes,
in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti?* Si unitas
non est, quare in uno nomine dictum est, et non in
nominibus? Si Trinitas non est, quare dicit Domi-
nus: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus
Jacob?* Si unitas non est, quare dicit tertio *Deus,*
et non pariter Deos appellavit? Si Trinitas non est,
quare dicunt in Esaia Seraphim laudantia: *Sanctus,
Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth (Esa. vi).*
Ubi et Trinitatem ostendunt et unitatem, quia *Deum*
dicunt et non deos. Si Trinitas non est, quare dicit
Apostolus: *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt om-
nia.* Aut si Trinitas non est aut unitas, quare sequi-
tur, *ipsi, gloria,* et non ipsis gloria, si plures sunt
dii? Quod si de Patre hoc volunt aliqui accipere,
ergo non calumnientur Filio, quoniam sicut Pater
Filium, sic per Filium facta sunt omnia. Itaque Deus
non numeratur, non augetur, non indiget, quia non
minuitur. Si Deus est utique Filius, non admittit ista
in se, nam ipse dicit ad diabolum tentantem: *Non
tentabis Dominum Deum tuum (Matth. iv).* Et Tho-
mas apostolus dicit, cum palparet loca vulnerum
ejus: *Dominus meus et Deus meus.* Inseparabilis
quippe est Trinitas. Neque enim locutus est ubi non
sit. Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, ubique si-
mul sunt, nec separantur locis, quia non est corpo-
reus Deus, nec numeratur Deus, quia non subjicitur
numeris, Deus igitur noster unus est. Nam cum Pa-
ter, et Filius, et Spiritus sanctus sit, nemo Christianus
tres Deos poterit dicere, quia in nullo a se divi-
na distat natura. Numerus siquidem ordinem sufficit,
æqualitas non amittit, alter enim primum sequitur,
alteri tertius applicatur. Sed cum gradus fieri non
possint ex paribus qui subdi possint quemadmodum
numeratur, unus ergo erit, quia non habet secundum,
secundus quippe minoris ordinem tenet, et minor
alterum facit, alter posteriorem indicat, posterior

imparem signat. Remove distantiam, et quod nomen non habebis. Propheta dicit: *Sapientia ejus non est numerus*. Si sapientia ejus non numeratur, quomodo Filius numeratur, qui est Sapientia Patris, sicut Apostolus dicit? Quare post Patrem secundus dicitur Filius, cum sapientia non numeretur, quia est sapientia Patris.

CAPUT XVI.

Quia invisibilis est Filius, sic docetur: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare*. In Apostolo de Christo scriptum est: *Hic invisibilis primogenitus totius creaturæ*. Item: *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem longanimitatem in formationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam: regi autem sæculorum immortalis, invisibili, soli Deo honor et gloria in sæcula sæculorum*. Invisibilis est ergo Filius, qui venit peccatores salvos facere. Si videtur Filius, videtur et Pater, quoniam scriptum est: *Qui me videt, videt et Patrem*.

CAPUT XVII.

Contra id quod dicunt: ex Patre per Filium in Spiritu sancto esse omnia. Audi quia non solum ex Patre, sed et ex Filio, et Spiritu sancto facta omnia invenies dictum. Apostolus ad Ephesios sic dicit de Filio: *Veritatem autem facientes in caritate augeamur in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus connexum et compactum*. Ecce ex Filio: audi et ex Spiritu sancto: *Si quis non renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei*. Et iterum in Evangelio legitur: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu*.

CAPUT XVIII.

Contra id quod dicunt: Quia Pater perhibet testimonium Filio. Ipse Christus dicit in Evangelio: *Ego sum qui testimonium perhibeo de me*. Ergo ipse testificatur de se. Prophetæ perhibuerunt Filio testimonium, nunquid majores sunt prophetæ Filio? Apostoli perhibuerunt testimonium Filio, nunquid majores sunt apostoli Filio Dei? Sed cum ostenderim quia ipse sibi perhibuit testimonium, non erit quod ab adversariis respondeatur: *Ego sum, inquit Filius, qui testificor de me*.

CAPUT XIX.

Contra id quod dicunt: Quare prius Pater, deinde Filius nominatur. Audi et Filium priorem nominari a Patre. Apostolus dicit ad Galatas: *Non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem*. Item ad Thessalonicenses ipse dicit: *Ipse autem Dominus noster Jesus Christus et Deus Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam, etc*. Ecce prior est Filius nominatus. Audi et Spiritum sanctum priori loco nominari. Apostolus dicit: *Unum corpus et unus Spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, unus Deus, una fides, unum baptisma, unus Deus et Pater omnium*. Ecce prius Spiritum, et postea Patrem nominavit. Sed di-

co, nunquid quia legimus in Levitico proprio loco sub una sententia nominatum Jacob, secundo Isaac, tertio Abraham, ideo dicendum est meliorem fuisse Jacob ab Isaac, aut majorem Isaac Abraham patre suo, sicut enim scriptum est: *Et memorabor testamenti Jacob, dicit Dominus, et testamenti Isaac, et testamenti Abraham*. Hominibus non præjudicatis, taxatio Deo præjudicium cur infert, si forte alicubi prior taxatur Pater a Filio, aut Filius a Spiritu sancto priori loco a Patre taxatum.

CAPUT XX.

Contra id quod dicunt: Pater illi omnia subjecit. Apostolus ad Corinthios dicit de Filio: *Oportet, inquit, illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis (Cor. xv)*. Et ad Philippenses: *Unde etiam exspectamus Dominum Jesum Christum Salvatorem nostrum; qui transfigurabit corpus humilitatis nostræ conformans corpori gloriæ suæ secundum operationem, ut possit sibi subicere omnia (Philip. i)*. Item Apostolus dicit, quia Filius tradet regnum Deo Patri suo; scriptum est enim de Christo: *Cum tradiderit regnum Deo et Patri*. Ergo major est Filius a Patre, quia ipse tradet Patri suo regnum? Hæc sunt quæ tantisper commemorare potui et decerpsi; multa autem prætermissa sunt impedito velocitatis, quæ legens poterit invenire. Hoc tantum lector teneat, Dominum Deum minime numero subjacere, minime separari: quod enim minimum est, Deus non est: sed quod Deus est, Filius, et Spiritus sanctus uterque perfectus [professus] est. Hæc est autem vera perfectio, quam non subicit alterius comparatio, nec remanet quod possit accrescere. Deus spiritus est, non caro; intellectus est, non est globatio; internum lumen est, non materies circumfusa. Ideo non dividitur Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, quia non est talis, qui se paret incidi; et tamen Pater, Pater est; Filius, Filius est; Spiritus sanctus, Spiritus sanctus est; et ubique sine invicem non sunt: quia unus est qui intelligi potest, separari non potest. Non sunt conglobati, quia non sunt velut ærei; non sunt divisi, quia sine invicem non sunt. Hæc est vera et catholica fides, quam Christus docuit et tradidit, apostoli docuerunt, et omnes sancti patriarchæ et prophetæ fideliter cecinerunt. Propositionibus tuis juvante Patre, et Filio, et Spiritu sancto, de Novo et Veteri Testamento respondi, nunc vero pro catholica, quæ ubique est fide, alia testimonia proposui, quibus respondere debeas. In libro Sapientiæ: quia sicut Deus sapientia, quæ est Filius Dei, sic et Spiritus sanctus novit consilia Patris. In eodem libro: quia omnipotens est Filius, per quem facta sunt omnia. In eodem libro: quia Spiritus sanctus etiam Filius, qui dicitur virtus Dei. In eodem libro dicitur de Spiritu sancto, qui incorruptibilis est. In eodem libro: secundum formam susceptæ humilitatis visibilem dicit Christum, secundum formam vero deitatis non visibilem, sed invisibilem pronuntiat. Quod enim videtur, homo, quod non videtur, Deus agnoscitur. In eodem libro dicitur

quia Filius Dei de substantia est Patris. In Cantico A Canticorum, ubi Christum dicit esse Regem, cum ad eum Ecclesia loquitur. In Ecclesiastico : quia innumerabilis est magnitudo Dei. Unde docetur quia blasphemi sunt qui Trinitatem separando, ac gradibus et numeris credunt esse suadendam. In psalmo cxvii similiter de Sapientia, quæ est Filius Dei, sic et Spiritus sanctus novit consilia Patris : *Consilium autem tuum quis scit, nisi tu dederis Sapientiam, et miseris Spiritum de altissimis?* In eodem libro quia omnipotens est Filius, per quem facta sunt omnia : *Non enim, inquit, impossibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit omnia, et orbem terrarum ex materia informi.* In eodem libro : quia Spiritus sanctus etiam Filius est : dispersi per Spiritum sanctum virtutis tuæ persecutionem passi ab ipsis factis suis. In eodem libro de Spiritu sancto quia incorruptibilis est : *Incorruptibilis enim Spiritus tuus in omnibus est.* In eodem libro, ubi secundum formam susceptæ humilitatis visibilem dicit Christum, secundum formam vero deitatis non visibilem, sed invisibilem pronuntiat dicens : *Videntes illum quem olim negabant, Deum agnoverunt verum.* In eodem libro: quia Filius Dei de substantia est Patris : *Pro quibus angelorum esca cibasti populum tuum, et parutum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem; substantiam enim tuam et dulcedinem quas in Filio habeas ostendebas.* In Evangelio secundum Joannem : quia invisibilis est Spiritus san-

ctus : *Spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere, quia mundus non videt eum, nec cognoscit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.* In Canticis Christum dicit esse Regem ; cum Ecclesiam loquitur : *Introduxit me rex in cubiculum suum, exsultemus et jucundemur in te.* Item similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, quousque rex sit in recubitu suo. In Ecclesiastico : quia innumerabilis est magnitudo Dei. Unde docetur quam blasphemi sint in Trinitatem Dei qui separando gradibus ac numeris suadenda æstimant : et quis investigavit magnitudinis ejus imperium, et magnitudinem ejus quis enumeravit? In psalmo xxvii, similiter de Sapientia, quæ est Filius Dei, dictum est : quia sapientiæ ejus non est numerus : *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus.* Propositionibus istis Maximinus Ariovita nihil valens ad respondendum, differebat de die in diem. Cerealis vero dixit illi, qui intererat, cui erat injunctum : Propositionibus ab eo quæstionibus adjuvante Deo respondi, cur in eis propositionibus non respondet? Supra memoratum igitur Maximinum, cui erat injunctum, cum conveniret, tacuit. Et ait Cereali : Vade tibi in propriam Ecclesiam, quia conventus a me Maximinus noluit respondere, hinc intelligitur quia non valuit, ubi tacuit, et tuis propositionibus respondere noluit. Jam inter vos Deus audit.

EODEM TEMPORE.

S. EUGENIUS

CARTHAGINENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA EX CAVE.

Eugenius, gente Afer, anno 480 a catholicis, quibus Hunericus Vandalorum rex Zenonis imp. et Placidia precibus exoratus eligendi episcopi veniam concesserat, episcopus Carthagenensis constitutus, postquam sedes Arianorum sævitia per 24 annos vacaverat. Anno 484, collecta apud Carthaginem ab Hunericis episcoporum Arianorum turba, qui disputationem cum catholicis committerent, Eugenius luculentam fidei professionem regi obtulit, tanta rationis vi munitam, ut hæreticos ad silentium pariter ac rabiem adigeret. Paulo post ab Hunericis Tamallunensem civitatem in confinio Tripolitanae sitam relegatur, et Antonio leci episcopo, hæretico ferocissimo, excrucians committitur. Postea, si Gregorio Turonensi (*Hist. Franc. lib. II, cap. 3*) fides, Albigensem Galliarum urbem asportatus est, ubi anno circiter 495 vel paulo post vitam finisse videtur. De eo enim

C quasi adhuc vivente loquitur Gennadius in Catalogo scriptorum (*cap. 97*), quem isto anno contexit. Exstat libellus seu proluxa *fidei Confessio* nomine episcoporum Africanorum Hunerico regi oblata, apud Victorem Vitensem (cujus integrum librum tertium constituit) *De persecutione Vandalica* lib. III, pag. 33. Ejus enim esse, licet id non dicat Victor, extra omnem controversiam ponit Gennadius loco citato. Habetur Concil. tom. IV, pag. 1128, et in Bibliotheca Patrum tom. VIII, pag. 683. Scripsit præterea, teste eodem Gennadio, quæ interiorerunt, *epistolæ ad plebem suæ curæ commissam paulo ante exsilium missas; altercationes* quas cum Arianorum præsulibus per internuntios habuit, *Hunerico regi nuncupatas; preces* denique pro quiete catholicorum apologiarum ad instar, eidem oblatas.

PROFESSIO FIDEI
EPISCOPORUM CATHOLICORUM AFRICÆ
 AB
EUGENIO CARTHAGINENSI

REDACTA.

(Hanc Professionem fidei, quæ librum tertium historiæ Persecutionis Vandalicæ constituit, videsis supra, col. 219.)

EXCERPTUM EX GREGORIO TURONENSI

DE

S. EUGENIO CARTHAGINENSI

ET ALIIS CONFESSORIBUS QUI SUB HUNERICO REGE PASSI SUNT.

I. Vandali a loco suo digressi cum Gunderico rege A in Gallias ruunt, quibus valde vastatis Hispanias appetunt. Hôs secuti Suevi, id est Alamani, Galliciam apprehendunt. Nec multo post scandalum inter utrumque oritur populum, quoniam propinqui (Colb., ibi) sibi erant..... Post hæc prosequentibus Alamannis usque ad Traductam, transito mari Vandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi.

II. Sed quoniam eorum tempore persecutio in Christianos invaluit, videtur ut aliqua ex his quæ circa Dei Ecclesias intulerunt, vel quemadmodum de regno expulsi sunt, memorarem. Defuncto igitur^a Trasimundo, post scelera quæ in sanctis Dei exercuit, Honoricus mente crudelior Africanum occupat regnum, atque ex electione Vandalorum ipsis præponitur, cujus sub tempore quanti Christianorum populi pro ipso Christi sa- B

cratissimo nomine cæsi sint, ab hominibus non potest comprehendi. Testis est tamen Africa quæ missi, et Christi dextera quæ gemmis immarcessibilibus coronavit. Legimus tamen quorundam ex ipsis martyrum passiones, ex quibus quædam replicanda sunt, ut ad ea quæ spondimus veniamus.

III. Igitur Ciro'a, falso vocatus episcopus, hæreticorum tunc maximus habebatur assertor; cumque ad persequendum Christianos rex per diversa transmitteret, sanctum Eugenium episcopum, virum inenarrabilis sanctitatis, qui tunc ferebatur magnæ prudentiæ esse in suburbano civitatis suæ reperit persecutor. Quem ita violeyter rapuit, ut nec^b ad cohortandum gregem Christi locum habere permetteret. Ille vero cum se videret abduci, epistolam civibus suis pro custodienda fide catholica hoc modo transmisit:

EPISTOLA
S. EUGENII CARTHAGINENSIS

AD CIVES SUOS, PRO CUSTODIENDA FIDE CATHOLICA.

Dilectissimis et in Christi amore dulcissimis filiis et C filiabus Ecclesiæ mihi^c a Deo commissæ, Eugenius episcopus. Regalis emanavit auctoritas, et pro exercenda fide catholica edicto nos^d ad Carthaginem venire præcepit. Et ideo ne abiens a vobis Ecclesiam Dei in ambiguo, hoc est in suspensio dimitterem, aut oves Christi non verus pastor silentio relinquerem; necessarium duxi has pro me vicariis vestræ dirigere sanctitatis, in quibus non sine lacrymis peto, hortor, moneo, et sa-

tis abundeque obtestor per Dei majestatem et per tremendum judicii diem, atque adventus Christi terribilem claritatem, ut fixius teneatis catholicam fidem, asserentes^e Filium Patri esse æqualem, et Spiritum sanctum eandem habere cum Patre et Filio deitatem. Servate itaque unici baptismatis gratiam, custodientes^f Chris-matis unctionem. Nemo post aquam, revertatur ad aquam, renatus ex aqua^g. Nutu enim Dei sal in aqua conficitur, sed si in aquam redactum fuerit, omnis

^a Legendum Genserico.

^b Sic Colb. At edit., ad hortandum gregem Christi nullum abire permetteret. Legendum forte, illum abire, etc. Reg., Christicolam abire permetteret.

^c Sic codex Regius et editi alii; mss. duo, in Domino; ex quibus alter, commissis.

^d Sic mss. 2; editi habent a Carthagine. Baronius ad ann. 484, a Carthagine.

^e Ms. 1, asserentes Patrem, et Spiritum sanctum eandem habere cum Filio deitatem.

^f Salvianus ejusdem ævi auctor lib. III de Gubernatione Dei, bona quæ Christianis Deus assignat, recensens, commemorat sancii baptismatis gratiam, divini chris-matis unctionem, quod chrisma ecclesiasticum paulo post appellat.

^g Colb. addit et Spiritu sancto.

species ejus confestim evacuatur. Unde non immerito Dominus in Evangelio ait : Si sal^a infatuatum fuerit, in quo salietur ? Et utique hoc est infatuari, velle secundo condiri eum semel factum sufficiat. Non audistis Christum dicentem : Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi (Joan. xiii) ? Ideoque, fratres, et filii, filiaque mea in Domino, non vos contristet absentia mea : ^b quia si catholicae disciplinae adhæreatis, ego vos nec longinquitate aliqua obliviscar, nec morte a vobis divellar. Scitote quia ^c quodcumque fecerit me dividi a vobis, mecum est palma. Si ad exilium abiero, beati Joannis evangelistæ exemplum ^d habeo ; si ad mortis exitium, Mihi vivere Christus est, et mori lucrum (Philipp. i, 21). Si rediero, fratres, implebit Deus desiderium vestrum. Attamen sufficit modo, quod vobis non tacui, monui et instruxi quomodo potui, ideoque immunis eum a sanguine omnium pereuntium ; scio quia adversus eos legentur litteræ istæ ante tribunal Christi, cum venerit reddere unicuique secundum opera sua. Si reversus fuero, fratres, videbo vos in hac vita ; si reversus non fuero, videbo vos in futura. Dico tamen vobis, Valet, orate pro nobis, et jejunate : quia jejunium et eleemosyna semper Dominum ad misericordiam deflexerunt. Memento esse scriptum in Evangelio : Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ; timeate autem eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem et animam perdere, et mittere in gehennam (Matth. x, 28).

Explicit Eugenii epistola, ad suam redit thema Gregorius.

IV. Ductus itaque sanctus Eugenius ad regem cum illo Arianorum episcopo, pro fide catholica decertavit. Cumque eum de sanctæ Trinitatis mysterio potentissime devicisset, et insuper multas per eum virtutes Christus ostendisset, in majorem insaniam idem episcopus invidia inflammante succenditur. Erant enim tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi atque sanctissimi, Vindemialis et Longinus episcopi, pares gradu, et virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse, Longinus autem multis infirmis salutem tribuit ; Eugenius quoque non solum visibilium oculorum cæcitate, sed etiam mentium depellebat.

V. Quod cernens ille nequam Arianorum episcopus, vocatum ad se quemdam hominem, ab illo quo ipse vivebat errore deceptum, ait : Non patior quod hi episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cuncti, me neglecto, sequuntur. Acquiesce nunc his quæ præcipio, et acceptis quinquaginta aureis, scde in platea per quam nobis est transitus, et manum super clausos ocu-

^a Apud Matth. v, 13, et Luc. xiv, 34, habetur *evanuerit*; et Marc. xiv, 50, *insulsum*. At Alri legebant *infatuatum*, ut patet ex Augustino de sermone Domini in monte.

^b Sic ex ms. reposuimus. Editi cum Colb., *Quin si catholicae disciplinae adhæreatis, ego vos nec..... obliviscor..... divellor*. Reg., quasi, etc.

^c Sic eidem Colb. At edit cum regio ms., *Quocumque me fecerint dividi agones*. Baron., *agone*.

^d Sic Baron.; sed Colb., *profero*. Aliud ms., *constat exemplum*.

^e Colb., *cogitaverat exclamavit voce magna, tota*

los ponens, me prætereunte cum reliquis exclama in magna virtute, dicens : Te, beatissime Cirola nostræ religionis antistes, deprecor ut respiciens manifestes gloriam ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens, merear lucem videre quam perdidisti. Qui jussa complens, residensque in platea, transeunte hæretico cum sanctis Dei, iste qui Deum irridere ^o cogitabat, exclamat in magna virtute, dicens : Audi me, beatissime Cirola, audi me, sancte sacerdos Dei : respice cæcitate meam. Experiar ego medicamenta quæ sæpe cæci reliqui a te meruerunt ^t, quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui persenserunt. Adjuro te per ipsam virtutem quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia gravi sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat : quia cæcaverat eum cupiditas, et virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam aestimabat.

VI. Tunc hæreticorum episcopus paululum se divertit quasi in virtute triumphaturus, elatus vanitate atque superbia, posuit manum suam super oculos ejus, dicens : Secundum fidem nostram, qua recte Deum credimus, aperiantur oculi tui. Et mox ut hoc verbas erupit, risus mutatur in planctum, et dolus episcopi est patefactus in publico ^s. Nam tantus dolor oculos miseri illius invasisit, ut eos digitis vix comprimeret, ne creparent. Denique clamare cepit miser, ac dicere : Væ mihi misero ! quia seductus sum ab inimico legis divinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, et quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarem. Ad episcopum autem aiebat : Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidisti. Vosque rogo, gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed velociter succurrite pereunti. Vere enim cognovi quia Deus non irridetur (Gal. vi, 7).

VII. Tunc sancti Dei misericordia moti : Si, inquam, credis, omniaabilia sunt credenti. At ille clamabat voce magna : Qui non crediderit Christum Filium Dei et Spiritum sanctum æqualem habere substantiam atque deitatem cum Deo Patre, hodie quæ ego perfero patiar. Et adjecit : Credo Deum Patrem omnipotentem, credo Filium Dei Christum Jesum æqualem Patri, credo Spiritum sanctum Patri et Filio consubstantialem atque coæternum. Hæc illi audientes, et se invicem honore mutuo prævenientes, oritur inter eos sancta contentio, quis oculis ejus signum beatæ crucis imponeret. Vindemialis vero ac Longinus Eugenium ; ille autem e contra eos exorat ut manus imponerent cæco. Quod cum fecissent, et manus suas super caput ejus tenerent, sanctus Eugenius crucem super oculos eæci faciens, ait : In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti veri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confite-

virtute : Audi me, sancte, etc.

^t Colb. addit *accipere*.

^s Simile quid huic rei contigit Leovigildi temporibus in Hispania, uti memorat idem Gregorius Turcensis lib. de Gloria Confessorum, cap. 13. Ubi rege conquerente quod suæ sectæ episcopi nulla ederent miracula sicut apud catholicos fieri solebant, unus ex illis hominem, qui pecunia corruptus cæcum se fingeret, curare simulavit, sed Dei nutu ille revera cæcus effectus dolum patefecit.

mur, aperiantur oculi tui. Et statim ablato dolore, ad pristinam rediit sanitatem^a. Manifestissime autem patuit per hujus cæcitatem, qualiter hæreticorum episcopus oculos cordium misero assertionis suæ velabat amictu, ne veram lucem illis liceret fidei oculis contemplari. O miserum! qui non ingressus per januam, id est per Christum, qui est janua vera, lupus magis gregi quam ejus custos effectus, et pacem fidei quam in credentium cordibus debuerat accendere, pravitate cordis sui conabatur extinguere. Sancti vero Dei alia signa in populis multa fecerunt, et erat vox una populi dicentis: Verus Deus Pater, verus Deus Filius, verus Deus Spiritus sanctus, una fide colendus, nullo timore metuendus, eodemque honore venerandus. Nam ea quæ Cirola asserit, falsa esse cunctis est manifestum.

VIII. Videns autem Honoricus rex assertiones suas per sanctorum fidem gloriosam^b totaliter denudari, nec erigi sectam erroris, sed potius destrui; fraudemque pontificis sui in hoc scelere fuisse detectam: sanctos Dei post multa tormenta, post^c aculeos, post flammam, post unguis, jussit interfici. Beatum vero Eugenium decollari jussit, sub ea specie, ut si in ea hora qua ensis super cervicem ejus incumberebat, non reverteretur ad hæreticorum sectam, non occideretur, ne eum pro martyre excolerent Christiani, sed exilio damnaretur: quod ita factum esse manifestum est. Nam cum imminente morte interrogatus fuisset si mori pro fide catholica^d destinaret, respondit: Hæc enim est sempiterna vita; pro justitia mori. Tunc suspenso gladio, apud^e Albigensem Galliarum urbem exilio deputatus est, ubi et finem vitæ præsentis fecit. Ad cujus nunc sepulcrum multæ virtutes et creberrimæ ostenduntur. Sanctum vero Vindemialem gladio percuti præcepit, quod et^f impletum est in hoc certamine. Octavianus vero archidiaconus et multa millia virorum ac mulierum hanc fidem asserentium, interempta atque^g debilitata sunt. Sed pro amore gloriæ nihil erant hæc supplicia confessoribus sanctis, qui in pacis vexati, in multis bene se noverant disponendos, juxta illud Apostoli (Rom. viii, 18): Quia non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelatur in nobis^h.

IX. Multi tunc errantesⁱ a fide accipientes divitias inseruerunt se doloribus multis. Infelix autem quidam episcopus nomine Revocatus, eo tempore est revocatus a fide catholica. Tunc et sol teter apparuit obscuratus, ita ut vix ab eo pars vel tertia eluceret, credo namque pro tantis sceleribus et effusione sanguinis innocentis. Honoricus vero post tantum fucinus, arreptus a dæmone, qui diu de sanctorum sanguine pastus fuerat,

A propriis se morsibus laniabat, in quo etiam cruciata vitam indignam justa morte finivit. Huic i Childericus successit, quo defuncto Gelisimiris regnum suscepit. Ipse quoque a republica superatus, vitam principatumque finivit, et sic regnum decedit Vandalorum.

X. Huic cryptæ, in qua servabatur sancti Amarandi corpus, sociatur et ille Honorifici næ [Hunericianæ] persecutionis martyr Eugenius, sacerdotalis insule maximum decus, quem in hac urbe detrusum exilio, vel ipsius, vel sociorum ejus passio narrat. Hic cum magnis in sæculo polleret virtutibus, et jam victor de tormentis martyrialibus exsistisset, tempore vocationis suæ, quo accerseretur ad gloriam, Domino revelante cognovit: illud præcipue quod populis occultabatur, manifestum noscens, se martyri Amarando socium esse futurum, ad ejus sepulcrum dirigitur, prostratusque solo diutissime orationem fudit ad Dominum: dehinc expansis per pavimentum brachiis, spiritum cælo direxit, qui a Christianis collectus, in ipsa qua diximus crypta sepulturæ mandatus est. [Tunc^k omnes qui circa eum stabant, sua tundentes pectora, dantes mugitus proclamabant: O mors dira, cur tantos hodie perimis, dum a nobis auferis sancti nostri præsentiam? Longum est enarrare per singula, quanta et qualia inibi sine in-criminatione almi antistitis Eugenii hactenus cernimus coruscure. O quanta miracula et quantam dignitatem Dominus ostendit ad sepulcrum ejus! Ægri veniunt et sanantur, dæmoniacy veniunt et liberantur, leprosi veniunt et mundantur, elingues veniunt et loquuntur, febricitantes veniunt et sanantur.]

XI. Ad cujus festivitatem cum tempore quodam innumeri populi convenissent, negotia multa in atrio protulerunt; puella vero una ex habitatoribus loci stationem adiit, quasi aliquid coemptura, speciemque sibi aptam aspiciens a negotiatore suscepit, et stotim dicto citius porrectam alteri, negat se accepisse. Negotiator vero intente aiebat: Mea eam tibi manu protuli, tuque rimandam sollicitè accepisti. Illaque negante, ait negotiator: Si tibi tanta est pertinacia, avaritia stimulante, negandi, judicet illud beatus^l martyr Eugenius, ad cujus sepulcrum si cum sacramenti interpositione dixeris te non accepisse, damni mihi nihil æstimo quod amisi. At illa pollicita se posse ex hoc exvi sacramento, vadit ocius ad sepulcrum, elevatisque manibus ut juraret, extemplo membrum^m dissolu'tis irriguit, plantæque ejus infixæ sunt pavimento, vox hæsit in gutture, tantum os patulum a sermone nudum hiabat. Quod negotiator cernens cum reliquo populo, ait: Prosit tibi, inquit, virgo, hæc species quam tulisti mihi. Sufficit tibi ultio data per hunc pontificem Eugenium. Et hæc

^a Hanc cæci historiam memorat Hermannus Contractus in Chronico ad annum 485, ubi Longinus episcopus appellatur Longwinus.

^b Sic ms. 1. At. Edit., taliter, et Colb., denudatas.

^c Baron., aculeos.

^d Colb., disponeret.

^e Cod. reg., Albinensem.

^f Mss. 2, impletum est. In hoc autem certamine Octavianus, etc.

^g Ms. 1, necata.

^h Ed., sanctis.

ⁱ Eandem Africanæ Ecclesiæ cladem deplorat Felix papa, ut dicemus infra cap. 10.

^j Colb., Hildericus.

^k Quæ ansulis inclusa sunt, ex cod. Colb. descriptimus.

^l Colb., confessor.

^m Colb., dissolu'ta dirigitur.

dicens a loco recessit. Illa vero in hoc tormento diutissime detenta, tandem martyre jubente locuta; palam confessa est quod clam latere voluerat.

XII. Quid agis, o infelix avaritia! Quid pelendis rebus alienis succumbis mens feminea, non virilis? Ut quid firmam lorica mentis modica transverberas sagitta cupiditatis? Quid congregas, o homo, auri rubiginosi talenta, cum iis arsurus in gehenna? Quid tibi prosunt peritura lucra, quæ æternæ vitæ pariunt detrimenta, juxta illud Domini verbum: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ

A detrimentum patiat? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

XIII. [O fratres dilectissimi, spem in solo Redemptore figite, et ad æternam patriam mente transite. Si enim nihil in hoc mundo amando possidetis, etiam possidendo cuncta reliquistis, ipse nobis gaudia æterna concedat, qui nobis æternæ pacis remedia contulit Jesus Christus Dominus noster, qui cum æterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.]

ANNO DOMINI CCCLXXXV.

SANCTUS FAUSTUS

RHEGIENSIS EPISCOPUS.

PROLEGOMENA.

NOTITIÆ.

(Ex Bellarmin. de Scriptor. eccles.)

Faustus ex monacho Lirinensi factus episcopus Rhegiensis in Gallia, vixit medio tempore inter sanctum Prosperum et sanctum Fulgentium: scripsit de Spiritu sancto, et contra Arianos, et Macedonianos, quæ non exstant; scripsit præterea libros duos de Gratia, et Libero Arbitrio, qui exstant, et quos Gennadius in lib. de Viris illustr. miris laudibus effert; sed Gelasius papa in decreto de libris apocryphis omnino rejicit: ut etiam rejiciunt, et rejellunt sanctus Fulgentius, Petrus Diaconus, Alchimus Avitus, et alii. Ado Viennensis in Chronico ad annum 422 sic loquitur: Faustus ex abbate monasterii Lirinensis apud Regnum Gallie episcopus factus, Pelagianorum dogma destruere conatus, in errorem labitur: unde qui ejus sensus in hac parte catholicos prædicant, sicut Gennadius de Viris illustribus scribens omnino errant. Ita enim liberum arbitrium tam Augustinus quam cæteri catholici in Ecclesia Dei docent, ut illuminatio, virtus, et salus illi a Christo per Christum, et in Christo sit. Faustus vero iste ita liberum Christianorum arbitrium docere conatur, ut illuminatio, virtus, et salus non a Christo, sed a natura sit: contra hunc scribit beatissimus Avitus Viennensis episcopus lucidissima fide, ejus redarguens errorem; similiter et Joannes vir eruditissimus Antiochenus presbyter.

Isidorus de Viris illustribus in Fulgentio, dicit a Fulgentio scriptos libros septem contra Faustum, qui mira calliditate catholicus videri volebat, cum Pelagianus esset. Auctor quoque Vitæ sancti Fulgentii cap. 28 testatur a sancto Fulgentio refutatos libros duos Fausti de Gratia et Libero Arbitrio. Et Petrus diaconus in libro de Incarnatione et Gratia Christi, cap. ultimo anathema dicit libris Fausti. Hæc a monacho volui

B propter aliquos, qui nostro tempore Faustum catholicum fuisse contendunt.

(Ex indice expurgatorio M. S. Palatii.)

Gennadius (quem constat fuisse plurimum Semipelagianis, eosque in suo illo libro de Viris illustribus plurimque laudibus extulisse) opus istud Fausti de Gratia et Libero Arbitrio appellat egregium, quod etiam mirum in modum laudasse reperitur S. Sidonius Apollinaris lib. ix, epist. 9; sed viro sancto atque sincero nondum compertæ fuisse videbantur technæ et imposturæ Fausti. Certissimum enim est Faustum fuisse Semipelagianorum antesignanum, et scriptionem istam ejus hic positam multis Pelagianorum erroribus referatam. Id quod diserte adnotarunt S. Isidorus de Viris illustribus, cap. 14; S. Ado Viennensis episcopus in Chronico anno Domini 492. Scripserunt adversus hoc Fausti opus de Gratia Dei ex professo S. Cæsarius Arelatensis episcopus, S. Fulgentius Ruspensis episcopus, S. Alchimus Avitus Viennensis episcopus, Petrus diaconus. Et ex hæreticis Joannes Maxentius. Porro S. Gelasius primus in decreto de libris sacris, Fausti opera omnia inter apocrypha rejicit. S. Hormisdas etiam Roman. pontifex epist. ad possessorem Africanum episcopum hæc ait: Hinc vero quod vos de Fausti cuiusdam Galli antistitis consultuissis litteris indicastis, his sibi responsum habeant: neque illum, neque quemquam, quos in auctoritatem Patrum non recipit catholicæ fidei, aut Ecclesiasticæ disciplinae, ambiguitate non posse gignere, aut religiosi præjudicium comparare. Tantum ille. Et ex his plene perspectum habeas quam caute scripta ista Fausti sint tibi perlegenda, in quibus in errores multos Pelagiani dogmatis plerumque offendes. Si eos aves collectos inspiciere, consueto Joannem Maxentium in responsione ad epistolam Hormisdæ pa-

pæ ad possessorem. Sciendum tamen epistolam hanc **A** Faustî ad Lucidum presbyterum, approbatam tot episcoporum subscriptione in concilio Arelatensi, et epistolam Lucidi presbyteri ad episcopos congregatos in synodo Lugdunensi, quæ ambæ operi Faustî præmittuntur, sanas esse atque catholicas, iudicio duarum synodorum confirmatas. Neutiquam tamen ullus ob id existimet ab utroque concilio approbatos tres libros Faustî de Gratia, ut ipse mendaciter innuere videtur in ea quæ hic subjicitur præfatoria epistola a Leontium episcopum Forojuliensem. Consule plenius de his omnibus disserentem Baronium tom. VI Annal. eccl. anno Christi 490.

(Ex Canisio.)

Qui scire volet, quis Faustus, quis Ruricius, qui **B** item alii, ad quos scriptæ hæc epistolæ, vel qui ad alios scripserunt, ille videat Sidonium Apollinarem, et Venantium Fortunatum, quem integrum notisque accurate illustratum dedit Christophorus Browerus Societatis Jesu. Videat item illustrissimum Baronium. Nos hic de singulis atterere non volumus. Tantum de Fausto Rhegiensi, qui in ms. appellatur sanctus, hæc notanda videntur quæ Baronius de hoc ipso habet in appendice tomî X ad tomum VI, anno 490 (Col. 1122): « Porro Faustus ipse cum (a) — ibi — miramur ab aliquibus imprudenter sane inscribi Sanctum — his hæc adde — Ista quidem priori editione ex adductis diversorum scriptis affirmasse, non indecens quidem fuit. At vero ex postea cognitâ et adductis, rursus ad iudicium ipsum

(a) Locus tomî sexti quem hic retractat Baronius sic se habet: Porro Faustus ipse, cum ejus fallaciæ detectæ, essent quibus conatus est revellere Pelagianas

revocandum, haud existimamus indignum; cum tamen de ejus scriptis immotæ maneant sententiæ Patrum. Quod enim usque ad hæc tempora nostru eundem Faustum continuuit inter sanctos martyrologium Gullicanum, a quo ipsum Molanus primum expunxit: quod etiam, ut accepimus, Ecclesia Rhegiensis in Gallia, ubi ipse sedit antistes, semper eum ut sanctum coluerit, celebrans ejusdem natalem 17 Januarii; ibique in ejus memoriam antiquitus erecta basilica, ejus nominis titulo insignita, hactenus ejus cultu a fidelibus frequentetur; quodque tot sæculis Christiano orbe spectante, Ecclesia Romana tacente, nemine penitus (quod sciatur) contradicente, ista eidem Fausto exhibita intelligantur, opipari non prohibemur de eodem Fausto accidere potuisse (quod de multis viris sanctis asseritur) quod delinquens erraverit; cum quæstio illa fuerit auctoritate sedis apostolicæ definita, et ejus opinio aliorum Patrum sententia condemnata, ipse suum errorem fuerit scriptis contrariis detestatus, quæ potuerint, ut alia quamplurima, periisse; vel ipsum ante scriptorum factam ab Ecclesia damnationem diem obisse (incertus est enim ejus obitus annus) habentem in animo in his sequi quod sequendum doceret Ecclesia. Ita quidem ipsum compositum animo fuisse, aliisque innotuisse, inde facile potest intelligi, quod semper (ut indicant acta conciliorum Arelatensis et Lugdunensis) communicationem habuit cum sanctissimis orthodoxis Galliarum episcopis. Moneant igitur Fausto integra jura sua, nec ex nostris scriptis sentiat præjudicium: neque privato iudicio novitati liceat convellere antiquitatem. » Hæc Baronius.

scrobes in lapsum simplicium, abalienavit a se animos episcoporum, atque decessit inglorius; quum mirumur ab aliquibus imprudenter sane inscribi SANCTUM. EDIT.

JACOBI BASNAGII ANIMADVERSIONES CRITICÆ DE S. FAUSTO RHEGIENSI,

AN FUERIT SEMIPELAGIANUS ET ANIMAS MATERIALES DOCUERIT; AN VERSIPELLIS, EPISTOLAS LUCIDO ET BINIS CONCILIIIS SUPPOSUERIT, ETC.

I. Diversa gaudet et laborat fama Faustus Rhegiensis, quippe qui a plurimis inter divos recenseatur, suffragante Ecclesia cujus fuit episcopus. Nam in ejus honorem diem festum hactenus celebrat. Nutaverat olim Baronius, qui illum versipellem vulpeculam appellabat. Sed Ecclesiæ Rhegiensis precibus, cujus auctoritati multum detrahebat annalista celeberrimus, impulsus, pristinam mutavit sententiam, ut legitur in præfatione Canisiana, quam hic descripsimus integram (Vide superius in hac ipsa pag.). In varia abeunt tum veteres tum recentiores. Illum laudare videtur Sidonium Apollinaris, in litteris ad ipsum scriptis; sed an jocari voluerit, et nimium Faustî studium circa philosophiam et eloquentiam, quam sectari conabatur, ridere, aut laudare, dicere nolim. Occurrunt

C saltem plurima quæ interpretatione benigna prorsus indigent. Reformidabat Sidonius acerrimum Faustî ingenium, qui ab eo litteras expectabat, et receptas censuræ subiciebat: « Idque votivum mihi granditer fuit ac peroptatum, ut epistola injuncta nec denegaretur scripta amicitiae, nec subderetur lecta censuræ. » Quid sonent illa verba, viderint interpretes. « Quin potius animam male sibi conciam et per horas ad pœnalis vitæ debita contremiscentem frequentissimis tuis illis et ralentissimis orationum numerare suffragiis, precum peritus insularum, quas de palæstra congregationis eremitidæ, et de senatu Lirinensium cellulariorum in urbem quoque, cujus ecclesiæ sacra superinspicis, transulisti, nihil mutatus abbate. » Videtur Sidonius ridere

tum venatam cellulariorum, tum disciplinam monasticam, quam tumido nimis animo Faustus ad dignitatem episcopalem promotus, et inde sacra superinspiciens observabat, ut plebi cæteris, que facilius imponeret, abstinentissimam vitam professus, et non secretam crucem, sed publicam vanitatem jactantia ventosi tumoris exaggerans, quantum potuit venenatam disputationem, velut Indeclinabilis virtutum servator, induxit, inquit *Avitus ep. 4.* Hanc firmat conjecturam controversia, quanquam levissima, inter Sidonium et Faustum nata. Miserat Faustus Riochatum monachum et antistitem ad Britannos, Contribules suos, et ei Libellos duos, in Aquitania celandos, Britannis solum legendos, commiserat. Remansit apud Sidonium Riochatus per bimestre, propter motus tunc temporis in Gallia concitatos; et qui de Fausto sæpius loquebatur, de Scriptis ipsi commissis tacuit penitus. Sed in itinere postmodum Riochatum, inquit Sidonius, cito profectum, cum quipiam de viatoribus prodidissent, mysticæ gazæ clausis involucris clam ferre thesauros, pernicipibus equis insocutus abeuntem, qui facile possept itineris pridiani spatia prævertere, capti hospitis genua complector, jumenta sisto, frena ligo, sarcinas solvo, quæsitum volumen invenio, produco, lectito, magna ex magnis capta destrustans. Inde Sidonii amarissimæ fluxerunt querelæ ad Faustum ipsum, an supercilium tanquam rigidi plosoris extimescebas? an ideo me fastidiendum negligendumque curasti, quia contemneres juniorem? quod parum credo; an quia indoctum? quod magis fero, etc. Hæc strictissimam non sapiunt amicitiam. Intra muros peccatur et extra. Non debuit unicum celare, si Faustus fuit amicissimus, scripta quæ mittebat in Angliam; nec Sidonius festinantis monachi vestigia sequi, ut ea scripta sibi vindicaret. Autumant plerique hæc scripta fuisse duos de *Gratia et Libero Arbitrio* libros; sed *Mauguinus* præses non potuit sibi Sirmundum tanquam suffragantem indicare; quippe qui in notis hæc opera Fausti peritisse tuetur, ea potissimum ratione, quod Sidonius, qui hoc opus operosissimum legerat, bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum themate quadripartitum fuisse affirmet; quæ libris de *Gratia* non conveniunt.

Inter veteres Fausto refragantes recenseri debent *Avitus*, Viennensis præsul, et *Ado* (*Chronicon* ad an. 492), ejusdem urbis episcopus, qui scribit, dum Pelagianum dogma destruere conaretur, in errorem esse lapsus, et ideo liberum arbitrium docuisse, ut illuminatio ejus et salus non sit a Christo, sed a natura. Eum denique virum profundæ calliditatis appellat *Isidorus Hispalensis*.

II. In diversa plane abeunt recentiores, prout partium studio abripiuntur. « Quis æquo animo ferat Faustum vexari passim a multis, traducique tanquam hæreticum? » inquit Sirmundus. Culpam criminis rejicit in *Mazentium*, *Scytham* monachum, qui longas habuit lites circa gratiam, de quibus alibi. Deinde inducit viros, eo tempore celeberrimos, *Hilarium Arelatensem*, *Gennadium*, *Maximum*, et *Hilarium pontificem*. Nec diffidetur tamen ab *Avito Viennensi* et *Fulgentio* plura in scriptis Fausti

notata, et naturæ nostræ ad fidei initium et alia plus aliquanto tribuere visus est quam par erat (*Sirmundi Historiæ prædest. cap. 8*). Sed hujus sententiæ vindices appellat *Patres Græcos*, imo ipsum *Augustinum*, antequam mentem mutasset, ut cætera omittam.

Stat ab altera parte *Mauguinus* præses, vir doctissimus, *Prædestinationæ* fabulæ confutator, qui non modo *Faustum* deprimit, sed in eum invehitur ut versipellem vulpeculam et impostorem, qui *Lucidi* epistolam, et subscriptiones conciliorum finxit, ut aliis facilius illuderet.

III. Mediam tenemus beatorum viam. Peccat Sirmundus, quantumvis eruditissimus, cum *Fausti* patronos, *Hilarium*, *Gennadium*, etc., *Semipelagianos*, laudat. Deinde *Fulgentii* et *Aviti Viennensis* objectiones frivola ratione conatur eludere. Peccat *Mauguinus*, qui multa velut ficticia Fausto tribuat. Miramur tamen *Faustum* inter catholicos et sanctos recenseri.

Primo binos de *Libero Arbitrio et Gratia* libros *Faustus* edidit, quos laudavit *Fulgentius*, et damnavit *Gelasius pontifex*. Initium ducebat a Pelagianis, quos ab exordio confutare ridebatur, sed postmodum, tacito *Augustini* nomine, gratiæ prævenientis et prædestinationis gratiæ assertores vehementius exagitavit. Latebat hæresis, secundum *Baronium*, ut latet anguis sub prominentibus floribus. Et revera hæc habet ipse *Faustus*: « Sicut omni homini manum oculumque donavit Deus, ita similiter omni homini voluntatem, ut eam versaret, indulsit justitia. Ergo in homine non personale, sed generale et publicum munus est. Aditus capessendæ salutis, quasi fons quidam in medium hujus mundi expositus, et in commune concessus ad hauriendum universis patet, ut largiori merito reus sit, qui haurire neglexerit. » Atque nec plus æquo naturæ tribuisse negat Sirmundus.

Altera de materialitate animarum sententia legitur in epistola 16, quam publici juris fecit *Canisius*. Probat scilicet *Faustus* nihil præter Deum infinitum, esse spirituale, et animam esse corporalem, cum sit localis. « Licet enim, inquit, non pronuntiemus nonnullas esse spirituales substantias, ut angeli, archangeli, cæteræque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aer iste subtilis, tamen incorporeæ nullatenus æstimandæ sunt; habent enim secundum se corpus, licet multo incomparabiliter tenuius quam nostra sunt corpora. » Hæc extenuare poterunt *Origenis* cæterorumque *Patrum*, qui talia docuerunt auctoritate, quicumque voluerint. Legatur tamen hic epistola 17, in qua locales et materiales tum animas tum angelos esse vehementer contendit. Nos igitur uni litantis veritati, genuinam Scriptoris mentem elucidamus, et sequimur *Mamertum Viennensem*, qui, tacito *Fausti* nomine, sententiam ejus de animabus, scripto mox edito confutavit, eadem methodo usus, cujus inventor tamen dicitur *Cartesius*.

IV. Fuit igitur *Faustus* *Semipelagianismi* defensor acerrimus, et animas materialis docuit, et lites vehementiores habuit cum *Forojulienis* episcopo, cujus abbas jura sibi vindicabat, et ea ratione damnatus est

ab Arelatensi concilio, ut patebit inferius. Eamdem habuit patriam, Britanniam scilicet, quam Pelagius, et ex ea apud Gallos uterque transfretavit. Philosophicis multum incubuerat studiis, quippe philosophiam ejus pedissequam et lateri comitem inseparabilem appellabat Sidonius Apollinaris. Deinde forenses agitavit causas; nam, ipso Sidonio teste, palæstris exercebatur urbanis; postmodum monasticam professus vitam, Lirinensis monasterii, tunc famosissimi, creatus est abbas, anno 433. Non enim Baronii sequenda hic sunt vestigia, qui circa Fausti tempora plurimum peccavit. Honorato abbati, qui ad sedem Arelatensem promotus est successit Maximus, anno 426. Rexit abbatiam Maximus per annos septem, quibus peractis, ad sedem Rhegiensem translatus est anno 433. Superest igitur ut Faustus, qui Maximo successit, abbas creatus fuerit eodem anno 433. Viginti duo aut circiter annorum spatio, abbatiam Lirinensem gessit, et eo tempore in locum Maximi defuncti episcopus Rhegiensis successit. Ad annum 472 ejus episcopatum refert Baronius; sed errat, ex calculo superius indicato. Debit enim episcopus ordinari anno 455, quippe cum lites de jurisdictione agerentur inter Leontium Arelatensem, et Mamertum Viennensem an. 463, Hilarium pontifex, Faustum et Auxanium, coepiscopos et fratres nostros, iudices et concilii præsidēs delegavit. Lataque ab illis sententia, idem papa eodem anno ab episcopis definita roboravit; inde concluditur multo prius quam Baronius coniecit, episcopum fuisse Faustum. Sed calculus noster ex eo confirmari debet, quod Maximus adfuerit Arelatensi concilio, in quo maxima controversia inter Faustum, abbatem Lirinensem, et Theodorum, episcopum Foro-Juliensem, fuit dijudicata. Oraverunt Patres præsulē ut ad recipienda satisfactionum remedia festinaret, et Faustum abbatem, indulta culpæ venia, in pristina pace, toto caritatis affectu reciperet, et ad insulam ac congregationem ipsi, Deo dispensante, commissam, cum sua gratia et caritate remitteret. Adfuerunt igitur concilio Arelatensi III, tum Maximus, tum Faustus, qui jura Foro-Julienensis episcopi usurpare conabatur, et ideo a societate ipsi commissa segregatus. Dubitant eruditi quo tempore congregatus fuerit illud concilium; sed biennio tantum distant Binius, qui an. 453, et Pagi, qui anno 455 habitum fuisse conjiciunt. Sed potuit anno sequenti diem suum obiisse, et deinde, elapsis aliquot mensibus, Faustus ejus obire vices. Quidquid sit, pugnant omnes adversus Baronium, qui nec audiendus ubi Prosperum Aquitanum, qui nunquam fuit episcopus, Maximi, Faustum vero Prosperi successorem facit. Per triginta quinque annos et ultra sedem episcopalem tenuisse conjici potest, non modo ea ratione quod mirarentur omnes quod Faustus nec senesceret nec obiret, sed quia Gennadius, qui scripsit anno 490 viventem adhuc Faustum referebat, « Viva voce, irquit ille, doctor egregius Faustus creditur et probatur. » Et revera ad hunc usque diem vitam protraxisse patet, quia conciliis Arelatensi et Lugdunensi adfuit, aut saltem eorum jussu, eorum canones et decreta

A scriptis adhuc vindicavit, ut probaturi sumus adversus Gaulminum, ea concilia tanquam a Fausto supposita rejicientem.

V. Epistolas Fausti et Lucidi, tanquam hominis personati, et subscriptiones duodecim episcoporum, quas epistolæ suæ ad Lucidum apposuit Faustus, quinimo Arelatense et Lugdunense concilium, quorum sententiam interpretari jussus erat, fictitia, et ab homine hæretico, aut, ut loquitur Baronius, versipelle vulpula supposita, magnis conatibus contendit vir celeberrimus, et Mauguinus præses autumat, hac ratione posse vindicari facilius causam quam tuetur, Augustinianam, si nullatenus ejurata fuit a Lucido, nec damnata suffragiis episcoporum Gallicanorum. Pendean quantum voluerint alii, et fidem pendere faciant ab hominum auctoritate, fidem historicam violare non patimur, ut suum faciamus posteritati et præsentibus. Nec inde patitur aliquod detrimentum fides quæ ab auctoritate divina pendet.

VI. Hæc sunt præcipua Mauguini argumenta: 1° Gennadius ipse, Semipelagianus, nec Avitus, errori insensus, nec ullus, præter Faustum, de personati Lucidi ejuratione binisque conciliis mentionem fecit. 2° Verisimile non est tot Ecclesiæ Gallicanæ præsulēs celeberrimos Augustini dogmata damnassee, Semipelagianismumque calculo suo probasse. 3° Ex codice ms. quem descriperat Canisius patet illas subscriptiones additas epistolæ Fausti ad Lucidum, et varianti sæpius nomina præsulū subscribentium. 4° Quinimo Leontii nomen, qui præses debuit Arelatensi concilio, abest in codice Hinemari, apud quem Leucadius subjicitur. Denique verum non est Lucidum epistolam, quæ protruditur, exarasse. Argumenta plurimum probantia silentio premimus, ne librum animadversionis loco conficiamus.

VII. Nos Faustum ut tantæ fraudis reum damnare non possumus. Vir profundæ calliditatis, ab Isidoro, et vulpula a Baronio appellari potuit, et Semipelagianismum summa cum calliditate propugnare. Sed quid opus erat illi Lucidum, privatum hominem, ab errore revocatum, in scenam inducere, aut nova concilia fingere? 1° Habetur epistola Fausti, et abnegatio Lucidi, nec ullo possunt argumento rejici. Probabiturne talis conjectura simplici suspitione calliditatis? Quis enim credat episcopum celeberrimum, jam senio proVectum, hanc fraudem incussum finxisse? 2° Episcoporum sigilla non fuerunt primum epistolæ Fausti appositæ, solus enim subscriptus; sed potuerunt ab eo tempore præsulēs rogati eam subsignare, ut tunc temporis sæpius factum est. Hoc verum est, omnes episcopos qui hic memorantur ea ætate vixisse, et fuisse notissimos. Variare possunt nomina in variis codicibus; sed et hoc alibi sæpius evenit incuria vel oscitantia apographorum. 3° Major occurrit difficultas circa bina concilia quæ indicantur; ob silentium tum Gennadii, tum Aviti. Sed nec omnia notantur ab historicis, et argumenta adversantia causæ quam tuetur Avitus, potuit silere præsul Viennensis, binos scilicet cætus paucorum episcoporum, a quibus vulnerata fuit veri-

tas. Quidquid sit, habetur epistola Fausti ad Leontium, Arelatensis concilii præsidem. Quis credat ausum fuisse talia scribere, vivente Leontio? viventibus aliis episcopis, a quibus fraudi et mendacii nota tam facile ipsi potuissent inuri? Hæc autem leguntur in epistola Fausti ad Leontium Arelatensem :

« Quod pro sollicitudine pastoralis, beate Pater Leonti, in condemnando prædestinationis errore, concilium summorum antistitum congregastis, universis Galliarum episcopis consulistis; quod vero ad ordinanda quæ collatione publica doctissime protulistis, operam infirmis humeris curamque mandastis, parum sanctæ existimationi consulistis, et iudicio caritatis vos periculo electionis onerastis. » Et his verbis epistola clauditur : « In quo quidem opusculo, post Arelatensis concilii subscriptionem, novis erroribus deprehensis, aliqua subijci synodus Lugdunensis exegit. » Sic Faustus Leontio, testi oculato, Arelatensis concilii præsidi, et Lugdunensis conscio. Nollem ego tali scripto denegare fidem, nec verisimile sit hunc episcopum, eo tempore philosophicis studiis, ætate et doctrina, quantumvis erronea, celeberrimum, scripsisse tanta cum fiducia, et coætaneo sibi Leontio dixisse, « illum concilium summorum antistitum congregasse ut damnaretur error prædestinationis. » Hæc enim fuit origo controversiarum, quippe qui prædestinationem, quanquam gratuitam, necessitatem actionibus et humanæ voluntati imponere contenderent Semipelagiani. Nec mirum est episcopos Ecclesiæ Gallicanæ eam amplectos sententiam, quam plerique tuentur hodierno die.

VIII. Hactenus de conciliis habitis dum nonagenarium ageret annum Faustus. Nunc de Lucido, quem fidem prætinam abnegasse contendunt plurimi, negant alii.

Hæc nobis verisimilia saltem videntur : 1° Tunc in Aquitania præsules qui e monasterio Lirinensi elicie-

ban'tur, in Semipelagianismum propendere. Unde non mirum videtur concilia non equidem œcumenica, sed provincialia Ecclesiæ Gallicanæ huic errori auctoritatem conciliasse, Faustumque, qui tot annos vixit, ea quæ pollebat subtilitate, conciliorum decreta non modo suffragio, sed et argumentis suis probasse, ut patet ex epistola ad Leontium, quæ negari non potest. Quisquis synodorum genio indulserit, hanc veritatem exemplis plurimis probaturus est. 2° Lucidus presbyter, qui partes Augustini tuebatur, maxima suspitione laborabat, tum apud Faustum versipellem, tum apud cæteros his partibus addictos, ut fieri solet. Ideo timore percussus, et epistola Fausti impulsus, dum mens territa remaneret dubia, quam partem amplecteretur, Fausto obsequi et anathematismis ipsi oblatis subscribere coactus est. De libertate vel coactione sibi imposita iudicium nobis ferre non licet. Hoc unum conijcimus, dejectionem cui subscripsit Lucidus, Fausti manu scriptam fuisse, ut fieri solet ab iis qui triumphos agere volunt adversus fidei prætinæ defensores. 3° Hincmarus erravit, qui hæc concilia anno 451 ascripsit; sed debent in posteriores annos rejici. Sunt qui ad an. 475; Pagi vero ad 490 annum assignant.

Hæc sunt nomina præsumtum qui subscribere debuerunt : Leontius Arelatensis, sed alii legunt Auxanius; Faustus, Paulus, Eutropius, Pragmatius, Patiens, Megetius, Claudius, Leucadius, Julianus, qui omnes se relegisse dicunt, excepto Eufranio, qui addit : Et admiratus sum plenitudinem sanctam. Lucidus vero tanquam abnegator subsignavit. Subijcitur mox epistola Fausti ad Lucidum, quam omiserat Canisius et ex Sirmundo reponitur (Vid. infra col. 837), ut totam rei seriem percipiant lectores. Sed admonitio Fausti hic præmittenda (Illam nos inter sermones edidimus infra col. 887).

(Confer si placet, caput 8 Historiæ prædestinationis, Patrologiæ nostræ tom. LIII, col. 685.)

SANCTI FAUSTI DE GRATIA DEI ET LIBERO ARBITRIO

LIBRI DUO.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Quod Pelagii sensus qui gratiam negavit primo loco necesse sit destrui.

De gratia Dei et tenuitate liberi arbitrii, illuminante sancto Spiritu, juxta evangelicas disciplinas, et apostolicas regulas tractaturi, primo loco Pelagii blasphemias, scilicet jamdudum Ecclesiæ catholice fide proditas, eruditione confusas, auctoritate calcatas, brevi et necessario sermone præstringendas esse credidimus. Pro eo quod inter reliquas dogmatis sui abominaciones, etiam laborem hominis valere posse

D sine gratia, elatione damnabili affirmare conatus est. Et ideo nefarios sensus suos vel ex parte aliqua in medium proferre curabimus, ut sollicitus quisque cognoscat, multo aliud esse salutari gratiæ officium laboris adjungere, aliud vero nudum absque patrocinio gratiæ laborem temeritate una asserere. Hic ergo dum altius humanam fragilitatem, immemor divini timoris, extollit, iudicii sui perdidit sanitatem. Ita ex parte alia cecidit, dum arbitrii libertatem integram prædicat et illæsam, sicut illi qui eam ex toto asserunt fuisse evacuatam. Hoc itaque loco gemini

inter se colluctantur errores, quorum unus solam gratiam, alter solum laborem, relicto tramite atque mensura veritatis, insinuat. Sectarum genere disparēs, sed impietate consimiles. Diverso quidem studio, sed spiritu unius serpentis insibilant. Quorum unus, id est, solius gratiæ prædicator, prima quidem fronte venenum suum sub specie pietatis occultat; alter, id est laboris assertor, protinus exstantem tumorem improba elatione manifestat. Hæc professio, insinuando solum laborem ipso sui titulo detestanda: illa magis sub religioso colore metuenda est. Hæc sacrilegium suum ipsis suis auribus prodit, illa virus suum imis visceribus, pene antequam sentiat, infundit. Duos angustum obsidere fretum scopulorum putes, quorum unus subdeprimitur in profundum, alter minatur in cælum. Unus infestus navigantibus cernitur, alter cæca naufragia improvisus operatur. Ille gratiam loquitur, hic laborem. Utrumque eloquia divina confirmant. Si dissidentes removeas, et dicta conjungas plena fidei sinceritas apparebit. Sed quia velut temerarii remiges sine magistro inexplorato mari vela committunt, ac temperam moderamina nesciunt, et gubernacula tractare non norunt, hic tanquam in Scyllæ male dextrum fertur periculum, ille in lævum Charybdis tendit abruptum. Et quid eos inter hæc facere oporteat, si requiras; provi-
o gubernatore navium fluctibus credant, medium teneant cursum, et ambo flatu dextro perducentur ad portum. Videamus cui impietati geminum hunc errorem assimilare vel conferre possimus. Pari modo in petram scandali offendunt, vel illi qui Christum Dominum solum Deum, vel illi qui solum hominem, amissa discretionis luce, asserere præsumperunt. Pene utraque nimietas, dum discretionem atque discrimen tenere nescit, æquale crimen incurrit. Proinde qui Christum solum hominem dixerit, negavit auctoris potentiam; qui solum Deum, perdidit misericordiam Redemptoris. Ac sic, qui unam in Domino salvatore substantiam confitentur, in hanc constringentur necessitatem, ut aut solum hominem cælo lapsam, aut solum Deum cogantur dicere crucifixum. Sed non ita est. Mortem enim nec solus Deus sentire, nec solus homo superare potuisset. Et ideo eam pro gemina ratione substantiæ, homo suscepit et Deus vicit. Si ergo partibus proprietates suas reddas, et Christum Deum simul atque hominem credas et asseras, perinde est ac si gratiam cum labore conjungas, et ab adjutorio Dei conatum hominis non repellas. Ita tamen, ut adnitentis devotioni, elationis culpam penitus non admisceas. Quia quantum detrimenti est non laborare, tantum periculi de labore præsumere. Dicit ergo Pelagius, quod ad obtinendam salutem natura hominis sibi sola sufficiat. Ita hic pestifer doctor affirmat, quasi adhuc factura conditionis nostræ in statu suo illibata permaneat. Ego arbitror quod libertas arbitrii sibi sola sufficere sine præsidio gratiæ non potuerit, etiam antequam privilegium illius transgressio violaret. Quomodo vero nunc potest sibi sola sufficere, ad cuius arrogantiam dicitur:

A *Quia sine me nihil potestis facere (Joan. xv)?* Ad cuius præsumptionem divinus sermo dirigitur: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam (Psal. cxxvi)?* Quod utique elationi sine gratia perficere denegatur, humilitati vero cum gratia implere conceditur. Prosequitur adhuc Pelagius Adam mortalem factum, qui sive peccasset, sive non peccasset, esset moriturus. Sed cum dicit Apostolus, *Propterea, inquit, sicut per unum hominem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors (Rom. v)*, intelligis quia si peccatum non præcessisset, mors secuta non esset, et donata immortalitas perdurasset, quam utique manifestum est sub proposita lege præstitam, et cum conditione collatam, ut si non recessisset superbus ab obedientia, permaneret æternus in gloria. Nam cum interdictum cælestis sanxisset dicens: *In quacunque die comederitis de ligno scientiæ boni et mali, morte moriemini (Gen. ii)*, inclyti gustus male suasa præsumptio facta est ex accidenti mortis occasio. *Morte, inquit, morieris.* Si nihil largientis contulit gratia, quid est quod abstulit damnantis offensa? Mors itaque, id est, peregrinum et adventitium malum, non est ordo naturæ, sed pœna sententiæ. *Quoniam, inquit, Dominus mortem non fecit (Sap. i).* Æternitatem creditam fuisse homini, livor ipse testatur inimici. Et quia ei immortalitatem dejectus invidit, ideo causam mortis ingessit, dicendo: *In quacunque die comederitis de ligno hoc, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii (Gen. iii).* Si hoc tantum dixisset: *Cum manducaveritis, satietatem de cibi suavitate capietis, usque ad concupiscentiæ carnalis illecebram transgressio pervenisset.* Cum vero hanc prævaricationis proposuerit finem dicendo, *eritis sicut dii, edacitatis culpa usque ad divinitatis ambitum, et usque ad crimen majestatis accessit.* Facti sunt ergo sicut dii, dono gratiæ cælestis exuti et de beatæ stationis culmine proturbati. Ac sic callidus serpens pro superbix malo ejectus e cælo, machinas sibi ad hominem subruendum de casu proprio, lapsuque disposuit, et quomodo cecidit, sic decepit. Quid vero aliud intelligendum est, etiam in ipsa qua homo conditus est, Dei imagine nisi perennitatis insigne? quam perennitatem non solum animæ non adeptam, sed etiam corpori ægnoscis resurrectionis virtute reparatam. Quapropter immortalitatem homini commissam non dubites ante culpam, quam reddi perspicias etiam post ruinam. Assertit ergo Pelagius sive peccasset, sive non peccasset, omnibus modis fuisse moriturum. Et hoc ex ipsa pravitate descendit, quia negat originale delictum. Dum enim affirmare contendit mortalem necessitatem conditionis fuisse, non transgressionis, vult videri originem hujus debiti; non a servo, sed a Domino; non a contemptore, sed ab auctore cœpisse, ut mortis lex ordinationis credatur esse, non criminis. Et hanc lugendam contritionem super humanum genus, non prævaricator putetur transmisisse, sed conditor. Et ubi est illud: *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum (Sap. i).* Dum autem peccatum originis

d negat, tollit omnino causam qua Redemptor adven-
nerit. Videamus utrum per voluntatem Dei an per
hominis pravitatem infelix et deffenda conditio ini-
tium sumpserit. Audi quid tuba personet veritatis
*Propterea, inquit, sicut per unum hominem in hunc
mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, ita
in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes pec-
caverunt (Rom. v).* Dicendo Pelagius Adam mortalem
factum, in primo facturæ ordine constituit mortem,
quam pro noxa prævaricationis tertio gradu constat
impositam. Homo enim opus Dei, peccatum opus
diaboli: mors, pœna peccati. Nam Apostolus non
dixit: voluntas Dei mors, sed *stipendium peccati mors
(Rom. vi).* Dolos ergo ejus in profundo latentes, sol-
licitius inspiciamus. Ideo mortem applicat condi-
tori, de quo potissimum malo initium ducat, non pos-
sit agnoscere; ac sic liberius affirmat infantes nexu
originis non teneri. Quod cum dicit, duplîci impietate
blasphematur, dum et mortem ad auctoris invidiam
revocat, et negando originale vinculum, gratiam
reparatoris evacuat. Itaque ut possit asserere parvu-
los baptismo non egere, generale peccatum negavit.
Quo negato, hic ordo erroris sui fuit, ut unde mors
esset generata nesciret. Quid mirum si arborem il-
lam in fructibus non agnoscat, quam noluit in radice
cognoscere? Quandoquidem causam vulneris suppri-
mit, et abscondit gladium quo vulnus inflictum est.
Stipendium, inquit, peccati mors. Quia intelligere
neglexerit tanti principem mali, ideo ignoravit imposi-
tam mortis conditionem, pedissequam esse peccati.
De qua præfati sumus *stipendium peccati mors.* Di-
gnam secundum tale opus mercedem recepit, tale
stipendium meruit qui diabolo militavit. Unde vas
electionis evidentissime rationem redemptionis ostendit
et prædicat dicens: *Quid enim cum adhuc infirmi
essemus, Christus pro impiis mortuus est? Vix enim pro
justo quis moritur (Rom. v).* Hoc est dicere: Si
abundasset in terris justitia, non fuisset e cœlis trans-
missa medicina. Sed ut adveniret unica sanitas, ge-
neralis exigit infirmitas. Inter hæc cum Pelagius
tantis sacrilegiorum vinculis illigetur, non mirum si
per reprobum sensum multiplici tradatur errori, qui
per solum laborem putat posse salvari. Merito contra
hujus arrogantiae præsumptionem sermo divinus
vim suæ auctoritatis vel increpationis exeruit. *Nemo,
inquit, venit ad me, nisi Pater attraxerit eum (Joan.
vi).* Et iterum: *Non volentis, neque currentis, sed
miserentis est Dei (Rom. ix).* Quod merito ad se dictum
esse reputavit, qui salutem suam cum Pelagio pro-
prio in voluntate ac virtute constituit. Quod utique
illi objici non necesse est, qui non de solo labore
præsumit, sed conatibus suis quotidianam Dei mise-
ricordiam et jugem gratiam implorandam esse cog-
noscit, et auxilium Domini pervigili obsecratione
deposcit.

CAPUT II.

*Contra observationem Pelagii, qua dicit, parvulos ba-
ptismo non egere.*

Attendat etiam hoc Pelagius: Si per baptismi do-

num, inquit, tollitur originale peccatum, de duobus
baptizatis nati, debent hoc carere peccato. Quomodo,
inquit, mittunt ad posteros, quod ipsi in se minime
habuerunt? Quibus facile respondetur duas esse na-
tivate: de quarum una peccatum ex generantis vo-
luptate transmittitur; ex alia autem, sanctificatio de
regenerantis adoptione donatur. Quomodo, inquit,
mittunt ad posteros, quod ipsi in se minime habue-
runt? Quam irrationalis et plena iniquitatis obje-
ctio! Non vis ut transfundant in posteros quod
naturæ est, et vis ut eis possint velut de suo con-
ferre quod gratiæ est? De qua natura Apostolus di-
cit: *Eratis, inquit, natura filii iræ (Eph. ii).* Merito
quasi de proprio dare nequeunt, quod de sursum et
extrinsecus acceperunt. Imprudentissime per paren-
tes filii innocentiae puritatem Pelagius dari credit.
Ad parentum ministerium nativitas secunda non per-
tinet. Officium vult esse hominis quod Dei munus
est, ut velut quodam hæreditario ordine per hominum
currat posteritatem quod extra humanam constat
esse substantiam. Originale autem peccatum, ex
parentibus etiam baptizatis per carnis originem ad
filios transire non dubium est, dicentibus nobis quo-
tidie cum Propheta: *Ecce enim in iniquitatibus con-
ceptus sum, et in delictis peperit me mater mea (Ps. l).*
Sicut et Apostolus istud insanabile piaculum ex uno
in omnes homines pertransisse confirmat. Sed dicit
Pelagius ideo non esse originale peccatum, quia
ipsa concupiscentia generationis ex Deo sit. Unde
autem veniat nexus iste, qui per posteros trahitur,
si requiras? sine dubio per incentivum maledictæ
generationis ardorem, et per illecebrosam utriusque
parentis amplexum. Nam cum illum solum videas ab
originali immunem esse contagione, qui non carne
sed spiritu, nec erubescenda passione, sed stupenda
benedictione conceptus est, agnosce causam mali
originalis de oblectamento natum conceptionis, et de
vicio voluptatis. Propterea etiam Adam et Evam in
origine sua obnoxios conditio ista non tenuit, quia a
duorum ministerio eorum quoque ortus alienus, ille-
cebram in sui nativitate et creatione nescivit. Sed
forsitan requiras, quare in conceptu sit positum
originale delictum. Initium totius ruinae, obedientia
fuit. Primum enim exaltatus homo, postea humili-
tus est et confusus. Et quia *cum in honore esset, non
intellexit, ideo comparatus est jumentis insipientibus,
et similis factus est illis (Psal. xlviii).* Quandiu ergo
circa auctoris obsequium humilitas reverentiam te-
nuit, nuditatem conscientia immaculata non sensit;
cum vero illo animo ut Deus esset, gustum cibi le-
thalis appetiit, et damnandam cupiditatem in ambi-
tu majestatis extendit, immemor legis et manda-
torum legis, rebellis mulctatur in impugnatione
membrorum. Et dum æqualitatem Domini sui præ-
sumit, corporis sui perdidit potestatem. De superbia
namque nata est incontinentia. Nam quid in eo per-
cussus esset ostendit, quando verecunda contexit.
Præcessit elatio, secuta confusio est. Divinitatis an-
bitiosus, libidinis cepit esse captivus. Sed forsitan

dicas : dum hæc asseris nuptias damnare deprehenderis. Non ita est. Ordinatio nuptialis ex benedictione cœpit ; generatio corruptionis ex transgressione cœpit. Interim nuptiarum munus adhuc in paradiso a Creatore concessum, et earum usus extra paradysum jam sumpsit exordium. Peccatum in medio fuit inter generationem et concupiscentiam. Quidquid præceptio divina constituit, hoc laudo, quidquid humana prævaricatio adjecit hoc reprobo. Quo modo si aliquis atro inquinamento candorem nivæ vestis aspergat, non displicet factura, sed macula. Vestimenti non amisit usum, etsi perdidit dignitatem. Futura erat indubitanter casta et sincera generatio, si non intercessisset inimica transgressio. Sed immaculatos thoros caro maledictioni addicta maculavit, et superbix spiritus, simplicem corruptit affectum. Et sicut immortalitatis privilegium, ita donum perdidit puritatis. Non in querelam vocatur nuptialis gratia, sed obscenæ passionis injuria. Non aurum in culpam venit, sed quidquid auro obryzo adulterinum fraus iniquitatis admiscuit, sicut Pelagii spiritum ad meliora studia a Deo conditum, corruptione pestifera nequitix auctor infectit.

CAPUT III.

Contra hoc quod dicunt, quia per solam gratiam omnis homo sine ullo labore salvetur.

Nunc veniendum est ad illos qui, dum gratiam aliis dari, aliis negari asserunt, munus gratix cum Pelagio perdiderunt. Dicunt ergo ad cultum Dei atque famulatum, etiam post baptismi salutare donum devotæ servitutis obedientiam non requiri, sed solam per se gratiam effectum humanæ salutis operari. Totum, inquit, solius est gratix. Istud melius a nobis poterit dici, hoc magis nostris partibus convenit applicari : qui non in partem, sed in totum genus humanum gratix beneficia fatemur extendi : sic tamen ut ei vigilantix humanæ studium per omnia judicemus adjungi. Nam qui negat gratix associandum famulati laboris conatum, subtrahit homini servitutis officium. Nescio ubi aut quando ab opere feriari, quando otio debeat derelinqui, qui etiam in paradiso jubetur operari. In quo (sicut legimus) ita est constitutus, ut operaretur et custodiret illum (Gen. ii).

CAPUT IV.

Contra eum sensum, qui dicendo « Unus ad mortem præordinatus, alter ad vitam prædestinatus est, » rebus ipsis spem intercludit orando.

Cum dixerint : totum gratix Dei est : quis non ad tam reverendum nomen omni cordis inclinetur affectu ? Sed cum responderimus : totum plane gratix est, sed omnibus ea offert atque ingerit ad salutem omnium conditor ac redemptor. Ad hæc illi longè a pietatis tramite recedentes, respondero præsumunt : Non eam Salvator omnibus dedit, quia nec pro omnibus mortuus est. Ecce statim in secundis apparet gratix impugnator, qui imprimis putabatur assertor. Objiciunt nomen gratix, ut abominandum sensum operiant blasphemix. In alterutram itaque

partem subsidia orationis excludunt. Quid enim ultra speret, quem jam gratia suum fecit ? In quo e contrario non desperet, quem præfinitio violenta damnavit. In hoc culpa, in illo gratia locum non habet. Periclitabitur in utroque justitia. Remunerabitur sine fidei merito, assumptus damnabitur sine proprio crimine derelictus. Salus illi ingerenda est non quærenti, huic auferenda laboranti. Sed dicis : Ideo orare debet, quia ex qua parte sit nescit. Quis non putet rationabiliter ac sapienter fuisse responsum ? Sed quid orare homini proderit in una harum duarum conditione omnimodis constituto ? Nam etsi ad quam partem fuerit deputatus ignorat, utramque tamen partem defixam esse et immutabilem non ignorat. Quid refert si nondum noverit locum suum, qui definitissime novit quia nullum jam recipiat vel dextera periculum vel sinistra profectum ? Quod si adhuc tam confusa persuasio orationem necessariam putat, indubitanter agnoscat quia contra definitionem suam et de salute ad perditionem, et de perditione transire poterit ad salutem. Si ergo orandi usum prætermittendum esse non æstimat, studium non excludat operandi. Quid est hoc ? pulsare debere me judicas, et aperiendum mihi esse desperas. Alterutrum ergo faciat, aut fructum orationis neget, aut legem statutz perditionis excludat. Videmus itaque quia hæc plena erroris assertio, dum causam intercludit orandi de luce gratix incipit, et finis ejus in tenebras sacrilegii incurrit ac deficit. Sic diabolus calliditate veteris artificii ac multiformis ingenii, condit blandimenta peccandi. Sic etiam malefici facere solent qui mortiferos herbarum temperant succos in condito, aut aliquo dulci poculo nescientibus propinaturi gustum mentita suavitate componunt, virus amaritudinis obscurant fraude dulcedinis. Provocat primus odor poculi, sed prælocat inclusus sapor veneni. Mel est quod ascendit in labia, fel est quod descendit in viscera. Dicunt quod in alterutro rerum statu illos sibi mors vindicet, istos vita defendat, quæ cum dicunt, qui unum in origine perditum, alterum in prædestinatione affirmat electum, vide quo improba persuasionem declinet. Quid enim aliud dicit, nisi quod adjutorio orationis neuter indigeat ? Nam jam præordinatis ad vitam necessaria non erit, deputatis ad mortem prodesse non poterit. In isto supervacua, in illo infirma judicabitur. Beneficia supplicationis qui in acquisitione prædestinationis est non requirit ; qui vero in perditionis parte, non recipit. Quod si curam impendendam æstimat rationi, indubitanter intelligat ea quæ imminent posse mutari, secundum illud Evangelicum : *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem (Marc. xv)*. Item : *Vigilate itaque omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis (Luc. xii)*. Et iterum : *Hoc genus dæmonii non eicitur nisi per orationem et jejunium (Math. xvii)*. Quod si oratio necessaria non est, cur ipse qui exorandus est, formam orationis instituit et oravit ? In eo ergo qui indoctis auribus solius gratix assertionem blandi-

tur propheticum illud implebitur : *Malignus*, inquit, **A** *Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo (Gal. 11).* Ac sic evacuari opera error impius dixit, sed quæ illa essent dolosa calliditate suppressit. Nunc ergo patieris intelligendi difficultatem, si personarum vel operum intellexeris distinctionem. Ad Judæos enim dicitur : *Non justificabitur ex operibus legis omnis caro.* Ad Christianos vero jam in Christo renatos, ita instructionis sermo dirigitur : *Operamini bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei (Gal. vi).* Et iterum, *Itaque, fratres mei dilecti, stabiles esote et immobiles, abundantes in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino (II Cor. xv)*; ad Christianos, inquam, dicitur : *Sic luceat lux vestre coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis (Math. v)*, id est, ut non tam otio resolvamur, quam de operibus bonis, non in nobis, sed in Domino gloriemur. Ad Christianos dicitur : *In veritate comperi quoniam non est personarum acceptor Deus, in omni gente qui timet illum et operatur justitiam acceptus est illi (Act. x).*

CAPUT V.

Legis opera destruuntur, et gratiæ commendantur, vel contra hoc quod indoctissime testimonia pro solius gratiæ assertionem proponunt.

Legimus, inquit, ad Romanos : *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum (Rom. iv).* Item : *Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum (Ibid.).* Ei autem qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. Addunt etiam : *Si autem gratia non ex operibus, alioqui gratia jam non est gratia (Rom. xi).* Quibus respondendum est, duo esse genera operum, quorum unum post adventum Domini removetur, aliud improbat. Nam dicendo : ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam, aperte fidem legis operibus anteponit. Neque enim apostolorum testimonia compugnantis et contraria sibi esse dicemus, cum alius apostolus dicat : *Fides sine operibus mortua est (Jac. 11).* Et iterum : *Ostende mihi fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi operibus fidem meam. Tu credis quoniam unus Deus est, bene facis; et dæmones credunt et contremiscunt.* Item : *Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.* Sed nec ipse doctor gentium Paulus diversus sibi et contrarius apparebit ita dicens : *In omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus (II Cor. vi).* Et iterum : *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem (I Cor. 11).* Quæ imperitis et indoctis, et his qui veritati obstinato spiritu reluctanter, discordantia videbuntur. Verum juxta catholicam regulam, opera legis evacuatur, quæ secundum litteram sunt, et ea quæ post gratiam comitante gratia gerenda sunt, asseruntur. Videamus si hoc ita esse rebus ipsis approbare valeamus. Opera legis destrui legimus, cum Judæorum comprimit elationem dicens : *Ubi est, inquit, gloriatio tua? exclusa est. Per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis (Rom. 11).* Similiter et ad Galatas dicit : *Scientes, inquit, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Christi Jesu, nos in Christo*

B *coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui est in cælis (Math. v)*, id est, ut non tam otio resolvamur, quam de operibus bonis, non in nobis, sed in Domino gloriemur. Ad Christianos dicitur : *In veritate comperi quoniam non est personarum acceptor Deus, in omni gente qui timet illum et operatur justitiam acceptus est illi (Act. x).*

CAPUT VI.

De eo quod ait, Gratia Dei sum id quod sum.

Audi Apostolum laborem cum gratia humili confessione miscentem : *Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia illius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi : non ego autem, sed gratia Dei mecum (I Cor. xv).* Vide quomodo ad gratiæ donum semper subjungit laboris obsequium : *Non ego autem.* Quia mentionem solius laboris intulerat, cito quasi ad amplexum matris gratiæ recurrit dicens : *sed gratia Dei mecum.* Gratia, inquit, Dei sum. Primas partes solii gratiæ pie subjectus ascripsit, media quæque labori magister obedientiæ deputavit. Utrumque in consummatione moderatus, gratiam laboremque conjunxit. Non dixit ego sine gratia vel gratia sine me, sed gratia Dei mecum.

Quæ prius singillatim distincta protulerat, quam bene in sermonis sine connexuit. Ac sic apud regeneratos, quando gratia sine labore, vel labor sine gratia in Scripturis ponitur, supprimitur non separatur. Cum unum sine alio dicitur, tacetur alterum, non negatur; secundum illam regulam, antistes Augustinus insinuat : Non omnia quæ tacentur negantur. Sed et alio loco dicit Apostolus : *Castigo corpus meum et in servitatem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobos efficiar (I Cor. 11x).* Ecce **B** Apostolus jam Christo acquisitus; jam vas electionis effectus, nequaquam sub nomine prædestinationis et gratiæ : otio manus relaxat, sed cum Dei beneficiis conatus suos jungit, et dicit : *Castigo corpus meum et in servitatem redigo.* Ecce jam partis dextræ miles est, et vide quomodo periclitari meruit jam probatus, quomodo reprobari pertimescit electus. Jam victoriam in manibus habet, et necdum arma deponit. Jam perductus est ad triumphum, et adhuc militiæ pertimescit eventum. Quæ cum ita sint, perspice te non contra infirmam quancunque personam, sed contra

summi Apostoli (*Eph. 11*) doctrinam armis impij A erroris insurgere, et Christo qui intra eum loquitur contradicere. Dumque laboris servitium et orandi causas adimis, januam salutis humano generi intercludere te agnosce. Et dum Pelagij impietatem nescis refugere, ad Manichæorum dogma pestiferum, qui liberum arbitrium totum denegant, te intellige declinare.

CAPUT VII.

Quomodo intelligendum sit: « Gratia, inquit, salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur; » ubi et fides intra opera numeratur, et cibus legis perire, cibus gratiæ manere describitur.

Sicut inter opera legis, et fidei desidia amicus, et discretionis ignarus, ab intelligentiæ tramite deviasti, ita inter duo gratiæ tempora persuasionem tuam pessimum ducem secutus, lucentem catholicæ fidei rem, utam perdidisti. Tempus gratiæ, quo redempti sumus, merita hominum non exspectavit, opera penitus non quæsit, sola Deus fidei nostræ devotione contentus fuit, secundum illud Apostoli: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (Gal. 3)*, sicut et alio loco dicit: *Justus autem ex fide mea vivit, quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ (II-br. x)*; justum eum et ex fide vivere asseruit, quia ei fidem et justitiam quærenti contulisse se meminuit. Sed dicendo: *Quod si subtraxerit se*, cum ad devotius voluntarius declinavit, non perit quasi derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus. Item ad Hebræos: *Credere autem oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator fit.* C Quam bene et Domini officium conjunxit et famuli, dicendo, *et inquirentibus se remunerator fit.* Sicut enim ad Deum largitio remunerandi, ita ad hominem devotio respicit inquirendi. Sed dicis fidem ipsam omnibus posse competere. Non mirum si homini, ad quem denegas opera pertinere, etiam fidem studeas derogare, quam manifestum est inter opera deputari, sicut habemus in Evangelio: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam (Joan. vi)*; ubi cibus, id est, intellectus litteræ perire, cibus vero gratiæ, id est, fides permanere, describitur, et ita continuatus sermo consequitur: *Dixerunt ad eum Judei: Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Jesus et dixit eis: Hoc est opus Dei ut credatis in eum quem misit ille.* Advertit quia nihil in famulatu Dei sine opere geritur, quando et is qui credere videtur operatur? Item in Apostolo. *Neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per caritatem operatur (Gal. v).* Similiter et ad Thessalonicenses secunda, *Dignetur vos vocatione sua Deus et impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in vobis (II Thess. 1).* Et de Abraham in epistola apostoli Jacobi: *Vides quia fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est (Jac. 2).* Geminum hic officium recognosce, et operationis, et fidei. *Gratiæ, inquit, salvi facti estis per fidem (Eph. 2).* Prima itaque vocatio compendium fidei requirit a nobis, sequentia vero temporis gratia redemptis, ablatis, in-

novatis, sedulitatem operis, et curam laboriosæ servitutis indicit, ut quod sine labore accepimus, opitulante adjutorio cum labore servemus, Apostolo commonente, *Videte, inquit, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis (II Cor. vi).* Agnosce distinctos esse gradus vocationis, et consummationis. Fidem exspectat a parvulis, opera etiam cum fide a confirmatis requirit, ita tamen ut credulitatis affectum proficientibus augeat, et laborantibus adjutor quotidianus assistat.

CAPUT VIII.

Contra hoc quod dicunt, liberum arbitrium ex toto fuisse sublatum.

Hujus improbæ persuasionis assertor, hominem intellectu locupletatum, ratione præditum, divinæ imaginis honore decoratum, brutis animantibus et jumentis insipientibus æstimat comparandum, ut ad viam recte nullo suo ductu, sed violento tantum auctoris imperio pertrahatur. Quo genere eum etiam insensibilibus assimilare contendit elementis: ut sicut de ratione terrarum, quæ nihil ubertatis arbitrio suo proferunt, quæ propriæ fecunditatis ignaræ sunt, quibus sensus alicujus nec libertas suppetit, nec voluntas, frugum tamen proventus ex his cultore operante capiuntur: ita ex homine ab omni exercitio virtutis otioso, justitiæ fructus ac bonarum rerum appetitus atque profectus, solo Deo insistente sumantur, et quasi in nullo vel sentiat vel concipiat, ita cum appetierit gesseritve, in nullo ad conatum ejus ac studium pertinere judicentur. Et sicut mare magnum, quod huc atque illuc ventis agitantibus volutatur, ita ad quodcumque bonum vel facinus, siue ullo affectu suo, solo divinæ potestatis impulsu, mens humana versetur. Quæ cum ita sint, si hominem a sinistra mali non revocat intellectus, si ad dexteram boni non excitat ambitus, jam non hominis tenebitur conditio, sed pecudis. Ecce hæreticus sub prætextu gratiæ, qualem vult hominem esse post gratiam. Itaque si liberum arbitrium ex toto perit, quod utique in amore innocentæ, vel operatione justitiæ, vel in corporis sanctificatione consistit, si hoc ex toto in primi hominis prævaricatione sublatum est, quomodo legitur: *Justitiam discite, qui habitatis terram (Esa. xxvi)*; et iterum: *Justus autem ex fide mea vivit (Hebr. x)*; et: *Justi hæreditate possidebunt terram (Ps. xxxv, 44)*; et: *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum (Ps. xxxiii)*? Nunquid penitus interit innocentia, quia in primo ejus gradu possessor ejus stare neglexit? Non opinor, quia scriptum est: *Innocentes et recti adhæserunt mihi (Ps. xxiv).* Et iterum: *Quis stabit in loco sancto ejus? innocens manibus, et mundo corde (Ps. xxiii).* Et iterum: *Dominus non privabit bonis ambulantes in innocentia (Ps. lxxxiii).* Nunquid sanctificatio corporis ex toto amissa esse credenda est, quia membris in servo rebelli suam non servantibus servitutem, discussa est primæ dignitas puritatis? Non utique, quia legitur: *Ut exhibeatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo. Et iterum: Sancti estote, quia ego sanctus sum (Lev. xix).* Ita hoc

genere bonorum, illorum quæ male secutus paradisi incola a benigno auctore susceperat, non perit actio, etsi est amissa perfectio. Non inquam, harum virtutum perit castitas, etsi est temerata virginalis integritas.

CAPUT IX.

Qualiter infirmitas liberi arbitrii intelligenda sit.

Sed interrogas et ais : Quomodo intelligendum est infirmitatem humanæ mentis arbitrium? Attenuata libertas ejus ita gratiæ adminicula plus requirit, sicut homo longa infirmitate confectus, adjuvantiis ac solatiis gressu titubante magis indiget. Igitur sicut post inveteratam luxuriæ consuetudinem, reparatio continentiæ multo labore constabit : et sicut longo temulentæ usu captivata, sobrietas cum violentia rigidiæ crucis vix recipitur, quæ prius cum illæsa teneretur, parvo negotio servabatur (siquidem cum voluptate quadam inviolata conscientia possidetur), et quemadmodum post diversa carnalium blandimentorum, quæ facile prima ætas et tum suum retinens calcare potuisset, cum magno luctamine, velut contra ardui montis ascensum ad virtutis viam reditur, ita humani arbitrii a Deo concessa libertas florem vigoremque gratiæ suæ perdidit, tamen ipsa non perit, ut divina munera non tam interdicta sibi sentiat, quam cum summo labore ac sudore per adjutorii patrocinium sibi repetenda esse cognoscat. Audi legislatorem de voluntatis arbitrio disputantem, cum dicit : *Posui ante faciem tuam vitam et mortem, bonum et malum ; elige vitam ut vivas (Deut. xxx)*. Et iterum : *Viam veritatis elegi : judicia tua non sum oblitus (Psal. cxviii)*. Vides quod neminem hic premit fati, vel impositæ perditionis necessitas, ubi competit eligendi potestas? Neque enim in unam partem trahit prædestinatio, ubi utriusque partis defertur electio. Item : *Fiat manus tua ut salvum me faciat, quia mandata tua elegi (Psal. cxviii)*. hoc est dicere : Sollicitabat me quidem in sinistram partem perniciosam mundi voluptas, sed in dexteram mandatorum tuorum traxit utilitas. Itaque cum gentes ipsæ ad mali bonive judicium insito sibi dirigantur arbitrio, quanto magis moderari ad bonam partem voluntatis suæ libertate potest humilis Christianus, qui possibilitatem suam in Dei adjutoris virtute constituit. Ad quem dicitur : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes (Matth. xix)*. Et iterum : *Vis sanus fieri (Joan. v, 6)*? conscius quantum cordi humano potens factor indiderit, voluntatem ipsius quem est sanaturus interrogat. Nam et alio loco populum ambulantem concessa arbitrii libertate sic arguit : *Educ foras populum cæcum, et oculos habentem, surdum et aures ei sunt (Isai. xliii)*. Hic quod surdus et cæcus est, contumaciæ esse intelligitur, non naturæ. Et in Evangelio aperte ostendit inditum esse homini bonæ voluntatis affectum. *Si quis, inquit, vult post me venire, abneget seipsum sibi, et tollat crucem suam et sequatur me (Luc. ix)*. Hoc est dicere : Meæ miserationis est ut voceris, sed tuæ voluntatis commissum est ut sequaris. Videamus si per otium ad se invitet hominem Deus. *Abneget, inquit, seipsum sibi, id est, qui malus*

A est, bonus esse contendat, et supplicans dicat : et ex voluntate mea confitebor illi. Jubetur unusquisque ex voluntate converti, ne peccator fortasse desperet in melius se posse mutari. *Si quis, inquit, vult post me venire, abneget seipsum sibi, id est, alter efficiatur ex altero. Patientia vincat iracundiam, temperantia refrenet concupiscentiam, humilitas exturbet superbiam, crux conterat voluptatem. Quis hæc sine labore cordis, sine afflictione carnis, sine magno hominis utriusque luctamine dormienti sibi per solam gratiam æstimet conferenda? Abneget seipsum sibi, hoc est dicere : O homo, non putes te ita ab auctore tuo conditum, ut de iniquo justus, de luxurioso castus, de malevolo benignus esse non possis. Quod ut consequi valeas non factura in te est mutanda, sed vita. Nunc ista dicentes, non laborem gratiæ cœquamus, sed omnino gratiam sine comparatione præponimus.*

CAPUT X.

Quomodo intelligendum sit : « Non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei ; » vel illud : « Non veni vocare justos, sed peccatores in penitentiam. »

Sed dicis : In tantum nihil est hominis, sed tantum gratiæ Dei, ut Apostolus dicat : *Non volentis, neque currentis*, sicut sibi arrogat Judæus ex lege, vel Pelagius ex liberi arbitrii præsumptione, sed licet cum hominis servitute, totum tamen *miserentis est Dei, non volentis neque currentis (Rom. ix)*. Hic illum evidenter notat et arguit, qui solum se sibi sufficere, sine manu adjuvantis existimat. Cæterum ad eum qui cum miserantis auxilio conatus suos jungit, non dicit, *non volentis neque currentis*, sed multo aliter ad eum loquitur. *Sic, inquit, currite, ut comprehendatis. Et iterum. Tam bene currebatis, quis vos impeditur veritati non obedire?* Si non est etiam voluntas expectanda currentis, quare dicitur : *Ego igitur sic curro, non quasi in incertum ; et iterum : Cursum consummavi, fidem servavi? Non volentis neque currentis. Ipse sibi obtexit errorum tenebras, qui in Scripturis sanctis vel personam nescit interrogare, vel causas. Hoc loco Apostolus gentium asserens fidem, Judæorum superbiam coercet et comprimit, qui sibi justitiam de legis operibus arrogabant, ac Dei misericordiam et gratiam respuebant, qui suam, ut dicit Apostolus, *querentes statuere justitiam, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. x)*. Quos et alio loco simulata justificatione, et obliqua per ironiam voce condemnat dicens : *Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam (Matth. ix)*, Justos, id est, qui sibi de præsumptione justitiæ blandiuntur. Sicut et alio loco justificantem respuit Phariseum, et accusantem se suscepit publicanum. *Non veni, inquit, vocare justos, sed peccatores ad penitentiam, id est, non veni vocare Judæos ex lege sibi justitiæ privilegia vindicantes, sed potius gentes requiro ex fide peccatorum penitentiam profitentæ. Nam ob ipsorum elationem et alio loco ita dicit : Non est opus sanis medico, sed qui male habent. Judæi autem justos et sanos se jactabant esse, sed non erant. Quis autem sanum de sanc**

corde dicere auderet quando universitas generis humani mo serpentis morsu percussa languebat? Una est ergo spes sanitatis infirmo, si se coram medico agnoscat infirmum. Dignum vero est ut remedio careat, qui ægritudinem suam scire dissimulat. Et propterea magis gaudii erit angelis in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia (*Luc. xv*). Quis non hoc loco vere justos esse credat hos qui non indigent pœnitentia? Sed nemo magis eget salute quam qui se non intelligit indigere. Et ideo magis verus ille pastor exultat super una ove quæ ab errore revocata est, quam super nonaginta novem ovibus quæ non erraverunt. Et quis eo mortiferi erroris malo esse possit immunis cum propheta testatur: *Omnes nos quasi oves erravimus; unusquisque in viam suam declinavit (Isai. lxxv)*? Quam dolenda cæcitas Judæorum viam negato Salvatore perdidit, et errorem suum scire nolebat. Illic ergo sermo divinus sub appellatione justorum, sine præjudicio sensus alterius magis Judæorum notat atque increpat arrogantiam. Nam cum denarius et centesimus numerus justos perfectosque designet, nonus et nonagesimus injustos et peccatores ipsa imperfecti numeri ratione designat. Itaque hoc loco Judæi elationem, qui se ex lege justificans, Redemptoris misericordiam repudiaverat, Apostoli doctrina castigat dicendo: *Non volentis*. Quia in humili Christiano ipsa obedientia et subjectio cursus est et ascensus, in Judæi elatione lapsus est et decursus. *Non, inquit, volentis neque currentis*. Quomodo vox ista pertinere potest ad fidelem et Christi legibus subditum, ad quem dicitur: *Et in lege Domini fuit voluntas ejus*; et quod præfati sumus: *Si quis vult post me venire*; et, *Voluntarie sacrificabo tibi, Domine*; et, *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet illam; et qui perdidit animam suam propter me, inveniet illam?* Vide quam magnum opus et quam arduum perdendæ et inveniendæ animæ etiam in hominis voluntate constituit. Et propterea ita conclusit: *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui, et tunc reddet unicuique secundum opera sua*. Adverte quia dum dicit opera sua, salutem hominis non in prædestinatione factoris, sed operatione famulantis largitor gratiæ collocavit. Ergo hic non conditio hominis, sed conversatio designatur; et ideo alio loco dicit: *Omnes stabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum (Rom. xiv)*. Agnosce hoc loco non aliena generis vel originis mala, sed propria corporis gesta novissimo discutienda judicio. Quapropter ex homine qui in Christo renatus est, non quod natus est, sed quod operatus est. Si ergo actus hominis non est etiam voluntatis, quomodo dicit: *Si volueritis et me audieritis, bona terra comedetis (Is. i, 19)*? Itaque conditor utriusque, id est, exterioris hominis Deus, sicut potentia sua corporis, humani membra disposuit, ita ordinatione sua ministerium usumque membrorum, homini agere ac dispensare permisit. Et sicut dextram in omni

A homine ipse formavit, sed et in potestate hominis posuit, ut eam quo vellet extenderet, et ad diversa conferret, pari modo sensum rationis, et arbitrium voluntatis in unamquamque animam inseruit, inspiravit, infudit, sed eam in manu humani consilii moderandam et exercendam reliquit, ejusque officia juri hominis dominioque commisit, ut si malum depravatus appeteret, in arbitrii libertate permissum sibi sciret, licere nesciret. Si autem bonum cuperet, actionem et perfectionem ejus a Conditore deprecaret, ad mercedem vero illius officiosa devotio pertineret. Et ideo hominis formator et rector, bonæ voluntatis homini deputavit usum, sibi reservavit effectum. Non ergo æquum justumque, uni velle concessit, et alteri denegavit. Sed sicut omni homini manum, oculum, gressumque donavit, ita similiter omni homini voluntatem, ut eam in quamlibet partem versaret, indulsit. Justitia ergo in homine non personale, sed generale et publicum Dei munus, est aditus capessendæ salutis. Quasi fons quidam in medium mundi hujus expositus, et in commune concessus, ad hauriendum universis patet, ut largitori merito reus sit, qui haurire neglexerit. Omnibus itaque oblatum est, quod ab omnibus repositum est. Nam si circa hominis (ut dicunt) salutem specialis est dispensatio, nescio quomodo generalis poterit esse discussio. Sed cum dicat: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Dei*. Non eam ab omnibus terribiliter exigeret, nisi omnibus misericorditer obtulisset. Igitur in procinetu militiæ constitutum ita Apostolus adhortatur: *Laborate quasi bonus miles Christi. Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit. Nam et qui in agone contendit, non coronatur, nisi legitime certaverit (I Cor. ix)*. Et iterum: *Laborantem agricolam oportet primum fructibus accipere (I Tim. ii)*. Audi et alio loco Apostolum non tua otia prædicantem. *De cætero, inquit, fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli, quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in cælestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. Stare ergo succincti lumbos vestros in veritate, induti lorica justitiæ, et calcianti pedes in præparatione Evangelii paciæ; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere (Eph. vi)*. Cum dicat, *ut possitis stare adversus insidias diaboli*; et iterum, *ut possitis resistere in die malo*; et in consequenti, *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere*, aperte ostendit a Deo possibilitatem arbitrii omni homini fuisse concessam, qua ei promptum esset non solum carni suæ resistere, sed etiam diabolo repugnare. De quo et alio loco dicit: *Vigilate, inquit, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret (I Petr. v)*. Si huic adversario jam certos quosque impositos, quomodo asse-

ris, originis necessitas deputasset, non quæreret quos deciperet, nec deputatis vigilare prodesset. Sed non ita est. Nam sicut hostis omnibus admoventur, ita omnibus præsi-lli et adjutorii dextera non negatur, et orantibus ac vigilantibus misericordiæ benignitate succurritur. Quæ utique pulsantibus, magis ex devotione quam ex prædestinatione defertur. Itaque inter ista, qui dicit solam gratiam sine exercitio operis et laboris posse sufficere, nonne tibi videtur in hanc blasphemiam vocem alienata mente prorumpere? Nemo v gilet; nemo jejundet; nemo luxuriæ impugnationem abstinentiæ contritione castiget, nemo bellum vitii mortificatione exteris indicat, nemo interioris curæ plagas salutifera afflictione contendat, nemo libidini contradicat, nemo criminibus remedia per laborem inaceratæ carnis inquirat, nemo hostem illecebris obscenæ voluptatis armatum crucis viribus repercutiat, sed contra ignea inimici jacula nudum pectus exponat, nemo debita æternæ morti obnoxia, eleemosynarum sacrificiis redimat, nemo per opera misericordiæ atque justitiæ curam vulneribus serat, sed integra ea ad dicin judicii perferat. Ecce hic qui paulo ante assertor gratiæ putabatur, intercludendo viam salutis humanæ, impugnat gratiæ, per quam salus ipsa collata est invenitur, et in diaboli transisse consilia adjutor perditionis ostenditur.

CAPUT XI.

Contra hoc quod dicunt, ad malum tantum liberum arbitrium promptum esse homini, ad bonum prorsus non esse.

Ubi est illud prophætæ: *Audite me, qui sequimini quod justum est, et queritis Dominum (Isa. LI).* Vel illud Apostoli: *Nescitis quoniam cui exhibuistis vos ad obediendum, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati ad mortem, sive obediuntis ad justitiam (Rom. vi).* Dum ergo Apostolus ab homine studia meliora deposcit, inesse ei facultatem bonæ voluntatis ostendit, quam cum præferimus, aperte ordinationem atque mirabilem dispositionem sui prædicamus auctoris, quam ad justa officia præparatam idem apostolus demonstrat dicens: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus, sed nec exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo (Rom. vi).* Item: *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem (Ib.).* Nonne hic ipsum eundemque hominem ad bonorum operum studia provocat, quem prius malis delictum fuisse manifestat? Igitur dum liberi interemptor arbitrii in alterutram partem omnia ex prædestinatione statuta et definita esse pronuntiat, etiam suprema remedia pœnitentiæ sensu abruptæ impietatis evacuat. Et quomodo prædicat gratiam qui misericordiam negat? Quomodo videtur asserere Dei donum, cujus tollit auxilium? Quomodo audet de Scripturis præsumere testimonia, qui Scripturarum conatur exclu-

A dere beneficia? Quomodo mihi dicitur: *Declina a malo et fac bonum (Psal. xxxvi)*, si jam malum declinare non possum? Cur Apostolus loquitur: *Mortificate, inquit, membra vestra (Coloss. iii)*; et iterum: *Erutis, inquit, aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino, ut filii lucis ambulate (Eph. v).* Quomodo mihi mutationem mei legis prædicator insinuat, si inimitabilem legem factor imposuit: *Exspoliantes, inquit, vos veterem hominem cum actibus ejus, induentes novum.* Quomodo concretam peccati labem inseparabiliter ad originem et conditionem pertinere contendis, quam deponi et exui posse cognoscis, intellige contrario te spiritu adversus sanctum Spiritum loqui, qui legis et prophetarum sacramenta, qui evangelicam veritatis oracula mundo in adjutorium dedit, et præcepta divina per laboriosæ servitutis officia, gratia cooperante servantibus, regnum cælestis promisit. Quapropter honorem sancti operis ac laboris de præmii magnitudine ac dignitate metire, cujus palmam tu pariter et coronam vicem absque dubio judicas, si eam sine laboriosa contritione apprehendi posse confirmas. Nunquid potest sine magna operis intentione mandatum illud divinæ præceptionis impleri? *Noli, inquit, vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. xii).* Vel illud: *Nolite seduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala (I Cor. xv).* Et quomodo inter hæc asseris acceptum gratiæ donum nullo modo periclitari, cum legas, insitum moribus bonum a malo posse corrumpi? Num qui docuerit ut obtineatur quod Apostolus dicit: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustamur; aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; dejectionemur, sed non perimus (II Cor. iv).* Et quod alio loco dicit: *Mihi autem mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi).* Si hæc atque hujusmodi, quibus Scripturæ sanctæ plenæ sunt, per otium comparantur, cur non ab omnibus obtineantur? Multum et remunerantis gloriæ, et remuneratoris justitiæ derogabitur, si summi et illustres viri per quietem et desidiam coronantur. Et ubi est illud propheticum: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras (Psal. xvi)*? Si procuratio inquirendæ salutis otiosum negotium est, communis, et generalis, et lata est virtutis via, ergo mentiuntur Evangelia quæ dicit: *Quam angusta porta et arcta via est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam.* Si opera cessabunt, honorem merita non habebunt. Si nihil fuerit in labore arduum, nihil erit in virtute pretiosum. Sed hæc ardua via ostendit ignavos, et labor deterret otiosos. Non ergo violentia præscientis, sed inobedientia peccantis in causa est, sicut legimus: *Perierunt propter iniquitates suas velut somnium exsurgentis (Ps. lxxii).* Et iterum: *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem (Ps. vi).* Et alio loco: *Non custodierunt testamentum Dei, et in lege ejus noluerunt ambulare (Ps. lxxvii).* Non ergo impossibilitas ab opere justitiæ hominem revocat, sed iniquitas et voluntas. Cum autem Apostolus dicat: *Peccantem coram omnibus argue (I Tim. v)*, nulla ratio est qua vel arguendus sit vel condemnandus qui delin-

quit invitus. Sed non ita est. Nam per prophetam suum Dominus dicat: *Unumquemque secundum vias suas iudicabo domus Israel*; quicumque succubuit passioni, non præscien:ia urgente superatus est, sed peccato blandiente seductus est. Adhuc negantes conatum laboris humani, testimonium istud opponunt: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam* (Psal. cxxvi). Qui hoc imperite obijciunt, et totam homini denegandum credunt, primum secundum sonum litteræ, intellectum suum expedire non possunt. Nunquid enim Dominus per se tantum velut solitaria procuracione salutem humani generis administrat. Non uti, ue. Sed cum corpus per membra dispositum capitis exsequatur imperium, ædificat domum suam per Ecclesiæ præsules atque pastores, per eos qui dicunt: *Dei enim adiutores sumus* (I Cor. iii, 9). Qui enim curam suscipit salvandi hominis, adiutor est redemptoris. Ædificat ergo domum hanc Dominus per sanctos suos, et sancti per Dominum suum. Ædificatur Ecclesia per eum qui dixit: *Ut sapiens architectus fundamentum posui* (Ibid. 10). Nunquid aliter ædificat et cognoscit Ecclesiam, quam per labores et officia sacerdotum, per ministeria et exempla sanctorum, per apostolorum virtutes et martyrum mortes? Sed inter hæc cum usque ad omnium malorum tolerantiam vitæque facturam laborare debeat famulus, ad Dominum tamen semper est referendus laboris effectus. Qui vero vel initium operis sibi præsumit arrogare, vel finem, ad illum merito dicitur: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant qui ædificant eam*. Cæterum sicut ab homine indefessæ servitutis expectanda devotio est, ita operis consummati Domino est deputanda perfectio, cujus dona ille solus non habuit, qui servare neglexit. Nam et ille servus se accepisse cognovit, qui commissum sibi talentum negotio salutis duplicare contempsit, sed terræ potius otio languente mandavit (Matth. xxv). Sed et Saul (I Reg. ix) gratiam Dei a Samuele unctus accepit, et munificentiam specialem, regalemque potentiam, sub conditione hac, ne a præceptis Dei declinaret, obtinuit. Et qui lucos et fana cum pythonibus suis magistro sacerdote subverterat, defuncto eodem, cum magistro fidem perdidit, et ad pythonissæ postmodum responsa fallentia convolvavit, qui se ad Deum pertinere potuisse idolorum subversione monstraverat.

CAPUT XII.

Contra eum sensum qui dicit quod vas in contumeliam non possit assurgere, ut sit vas in honorem.

Aut vas contumeliæ in vas honoris transire non posse, eo quod dixerit Apostolus: *An non habet potestatem figulus lutæ ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Hoc loco præcedentes causas, quibus vel in honorem, vel in contumeliam homo transeat, conclusa locatione suppressit. Nam cum homo per gratiam esse cœperit vas honoris, invigilandum est ut acceptus honor divina cooperatione servetur, ne acquisitus homo, postmodum in vas contumeliæ culpa existente vertatur. Quod autem dicunt ab ineunte ætate præfinitum, in

A melius non posse mutari deteriorem hominis statum, hoc illic futurum creditur post vitæ hujus excessum, ubi jam nec emendatio, nec mutatio erit apud inferos. Cæterum usque in finem, et ad justitiam transire pessimi, et periculum possunt timere perfecti. Sicut legimus: *Qui glorificant me glorificabo eos; qui autem contemnuunt me erunt ignobles* (I Reg. ii). Quare iste honoratur, et ille despicitur? Propter hoc utique, quia et ille Deum glorificare potuit qui intulit contumeliam, et iste contemnere qui detulit gloriam. Quia placere Domino Deo suo et potuit nolle qui voluit, et potuit velle qui noluit. Nec putat hic naturæ esse distantiam, ipse est qui vult, ipse est qui non vult. Quisque ergo renatus in Christo, nisi prius fuerit vas malitiæ per culpam propriam, vas offensæ et iræ esse non poterit. Et e contrario, ut fiat misericordiæ, prius futurus est vas obedientiæ, ut præcedentibus causis justi iudicis sententia subsequatur. Ostendamus vas contumeliæ in vas honoris adiutorio Dei et studio suo posse transire. Si, inquit, dixero impio: *Morte morieris, et egerit pœnitentiam a peccato suo, feceritque iudiciûm et justitiam, vita vivet et non morietur*. Quid est impius, nisi vas contumeliæ? Ecce per remedium pœnitentiæ subito honoratur candore gratiæ, et induitur decore justitiæ, ut peccatorum sæce detersa, confidenter possit dicere cum Propheta: *Asperges me, Domine, hyssopo, et mundabor; lavabis me, et super nivem dealbabor*. Audi Apostolum quomodo dealbari posse pronuntiat maculas conscientiæ, ut de vase iniquitatis, vas sanctificationis appareat. *In domo, inquit, magna, non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia* (Rom. ix). Quid enim alia sunt vasa in honorem, alia vero in contumeliam? Attolle cor liberum ab immutabili necessitate, humana conditio, et agnoscere circa salutem hominis Domini tui ineffabilem bonitatem. Cum dixisset, *alia qui lem in honorem, alia vero in contumeliam*, manu spei fidelibus aperuit ac dilatavit ita dicens: *Quod si quis se ex his expurgaverit, erit vas in honorem sanctificatum* (II Tim. ii). Vis ergo cordis utriusque r. i capax est, et quod in se ante permisit infundi, facile potest prioris propositi mutatione vacuari, ut ipsum atque idem vas in se et apud se effusa iniquitate permaneat. Itaque vas ad substantiam hominis, quod vero in vase conditur, ad genus ac diversitatem pertinet voluntatis. Et alio loco ostendit Dominum perditum restitui posse, cum dicit: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel*. Et iterum: *Epulari et gaudere oportet, quia hic filius meus mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est*. Non ergo in natura ejus fuerat facta perditio, sed qui recedendo contemptu mortuus fuerat, revixit desiderio revertendi. Nam sicut sui criminis est quod longe pii parenti refugit oculos, ita suæ est devotio-nis, quod per insitum sibi bonum deliberans; et assurgens, ad paternam recurrit amplexus. Sed gratia quæ pulsaverat peregrinantem, ipsa suscepit revertentem. Recedat hinc originalis definitio vel fatalis. Ecce mortuus vivificatur, et perditus invenitur: sicut et

mulier evangelica (*Luc. xv*) quæ amissam in domo A drachinam, id est, rem vel cuiuscunque muneris vel salutis, lucerna inquiri accensa, et ad gratiæ oleum apponit studium suum, et cum Dei adjutorio jungit se requirentis intentio. Ac sic quod intus perdidit, intus invenit. Si quando ergo homo ex bono malus, vel ex malo bonus effici arbitrio mentis admittitur, voluntas quæ libera est, a Deo data corrigitur, non vis prædestinationis operatur. Et quotiescunque in sacris paginis legeris: *In quacunq[ue] die conversus ingemueris, tunc salvus eris (Ezech. xxxiii)*. Et iterum: *Nolo mortem impii, sed ut revertatur impius a via sua et vivat. Convertimini a viis pessimis*. Et iterum: *Impietas impii non nocebit eum, in quacunq[ue] die conversus fuerit ab iniustitia sua*. Et illud: *Auferite vetus fermentum, ut sitis nova conspersio (I Cor. v)*. Et B quoties homo ad meliora, deterioribus repudiatis, gratia juvante convertitur, toties de vase contumeliæ vas honoris efficitur. Ut vero de bonis mali efficiantur, hoc facilius in se recepit humana fragilitas, ut de vase honoris, in vas contumeliæ transeat. Sicut legimus in Abacuc: *Et escæ ejus electæ*. De quibus etiam dicitur: *Aurum ut paleas reputabit*. Jeremias quoque: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus (Thren. iv)*? Sicut et Apostolus dicit: *Tollam ergo membra Christi, et faciam membra meretricis (I Cor. vi)*? Itaque manifesta sententia est, de Christi corpore posse hominem in partem diaboli per culpam propriam commutari. Sicut et alio loco absolutissime docet de optimo pessimum fieri, et templum Dei posse violari, ita dicendo: *Vos estis templum Dei, Spiritus Dei habitat in vobis*. Si quis autem templum Dei, violaverit, disperdet illum Deus (*II Cor. vii*). Ecce jam templum Dei esse dinoscitur, jam a sancto Spiritu possidetur, et tamen per incuriam violari atque corrumpi, et ab indigno hospite occupari posse memoratur. Sicut et propheta increpat animam, Dei gratia sponte vacuatam: *Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum; quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ (Jerem. ii)*? Ecce vineam Deo a nobili radice plantatam, studio cultoris electam, proprio ostendit crimine depravatam. Et ideo de ea in Isaïæ cantico loquitur: *Expectavi ut faceret vineam, fecit autem spinas*. Expectatio increpantis agricolæ ostendit hanc vineam dare fructus potuisse justitiæ. Et cum stantem cadere D testetur posse; cum dicit: *Et qui se existimat stare, videat ne cadat*. Et e contrario, ad jacentem loquitur: *Nunquid qui cadit non resurgit? Potens est enim Deus statuere illum (I Cor. x)*. Aperte ostendit statum hominis in diversa non pro constitutione Dei, sed pro arbitrii libertate posse versari. Sed et Isaïas evidenter affirmat depravata corrigi, et dilui posse immaculata, cum ad peccatores loquitur dicens: *Lavavimus mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*.

CAPUT XIII.

Item, velle et nolle, sicut ad malam, ita etiam ad bo-

nam partem hominis arbitrio patet fuisse commissum.

Inter hæc sollicite nobis apud hæreticos requirendum est, utrum homo bonum non possit an nolit, insita homini bonæ semina voluntatis. Quod evidenter assignat ita dicens: *Si volueris, mandata conservabunt te; et, Noli deficere a disciplina Domini; noli abstinere bene facere egenti; et, Noli fabricare in amicis tuum mala; et, Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus; et, Noli repudiare consilia matris tuæ; et, Noli intendere fallaci mulieri; et, Noli intelligere ut bene ageret; et, Noluerunt accipere disciplinam*. Cui nolle objicitur, velle in promptu fuisse evidenter ostenditur. Et plura similia sunt in eloquiis Veteris Testamenti, quæ omnia ipsam specialiter constringunt, et convincunt voluntatem. In libris etiam novis evangelicis et apostolicis, quid aliud nisi libertas voluntatis ostenditur, ubi dicitur: *Nolite thesaurizare thesauros in terra; et, Nolite eos timere qui occidunt corpus*. *Sobrii estote, justii, et nolite peccare*. Et ad Timotheum: *Noli negligere gratiam quæ in te est, nec bonum tuum velut ex necessitate sit, sed ex voluntate*. Et alio loco: *Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi. Nolite detrahere in alterutrum; et, Nolite errare. Deus non irridetur*. *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Et, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt*. Videmus ergo et in bonam, et in contrariam partem posse humanæ mentis transire consensum. Et ideo alio loco dicit: *Bonum, inquit, facientes, non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes*. Operemur ergo bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. *Nolite, inquit, diligere mundum: nisi ei bonum ad meliora contulisset affectum, mali ei non interdiceret appetitum, et ideo in sinistram crimine suo trahitur, qui a Domino suo vocatur ad dextram*. Et propterea iterum dicit: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Aperte mali necessitate non premitur cui victoria de boni electione promittitur. Non enim in devia lex originis trahit, quem auctor in bivio collocavit, ac sic cui voluntas indita est, ut vincere malum possit, si forte adversarios vocet, si animus ei pugnandi defuit, eventus non defuit obtinendi. Legimus ad Hebræos: *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia*. Secundum hæc, si libertatem arbitrii non habemus, quomodo eum voluntate peccamus? Quæ causa, si reus sit requiras, quia post acceptam notitiam veritatis ad spiritum declinavit erroris. *Post acceptam, inquit, notitiam: intellige eum accepisse gratiam, et per negligentiam perdidisse; et iterum: Irritam faciens legem Moysi sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Cur sub duobus aut tribus testibus accusatur, et quasi proprii criminis reus moritur si jam inevitabili ad peccan-*

dom naturæ lege deprimitur? Sed ideo absque dubio meretur pœnam, quia potuit, et noluit custodire justitiam. Qua vero causa in tanto bono exutus sit si requiras, quia, inquit, *spiritui gratiæ contumeliam fecit*. Agnosce hoc loco quia gratia non tam negata homini defuit, sed hominem prius ab eodem derelicta et contempta, deseruit benignitas dantis. Cum quodam dolore increpat contumeliam respuentis, ac sic cum ad devia voluntarius declinavit, non perit derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtrahit ingratus. Similis effectus illis de quibus Psalmista pronuntiat : *Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis (Ps. cvi)*. Et in sequenti, causas amissæ benedictionis obtendit. *Et seduxerunt, inquit, eos vana ipsorum, et seduxerunt eos in itinere et non in via*. Illic prævaricator mandati ideo apparuit reus, quia ad malum magis seductus est quam coactus. Similiter et ad Galatas transgressionis noxam ad hominis retorquet offensam, ita dicens : *Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui nutra non sunt dii serviebatis (Gal. iv)*. Secundum hanc naturam Deus est Christus, cui servire præcipimur. Sequitur : *Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire nullis?* Non dixit, boni esse non potestis, sed mali esse vultis : nisi in bono potuissent stare correcti, non arguerentur ad deteriora prolapsi. Ad quos iterum dicit : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. Ecce istos qui de fide geniti facti fuerant abortivi, asserit adhuc posse ad Christi imaginem reformari, et dum perditos adhuc filios vocat, prævaricationem sine desperatione condemnat, docens et reparari perdita, et auferri posse collata. Nam cum alio loco hæreticus Apostoli sententiam prædestinationem Dei vel præfinitionem interpretetur esse, cum legitur : *Miserebor cui voluero, et misericordiam præstabo cujus miserebor (Rom. ix)*, interrogandus est, utrum quod vult Deus, ordinatum, an inordinatum, justum, an injustum sit? Cum id, quod necesse est, justum esse responderit, d. cendum est : Puto hic verba esse justitiæ, quia voluntas divina justitia est. Et ita hæc elocutio intelligenda est, *miserebor cui voluero*, id est, quem justum esse cognovero cujus promptam fidem videro, quem præceptis meis obedire perspexero, quem meam facere probavero voluntatem. *Et misericordiam*, inquit, *præstabo cujus miserebor* : quod ita intelligendum est, Qui collatam a Deo misericordiam subdita et sollicita mente servaverit, ampliorem misericordiam consequetur, sicut alio loco dicit : *Qui enim habet, dabitur illi, et superabundabit*, id est, quia acceptum Dei donum cum vigilantia et cordis timore custodit, magis ac magis gratiæ ipsius capiet augmentum, ut ei profectus ipse pariat incrementa profectuum ; sicut alio loco dicit : *Et sanctus adhuc sanctificetur*. Quod autem et illud ad præfinitionem Dei putant esse referendum, quod Apostolus dicit : *Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat : Dicis itaque mihi, quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit?*

A manifeste hic sub interrogantis vel objicientis persona contrarium sensum Apostolus intronmittit, quem ex adverso propositum sequenti increpatione castigat, dicens : *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? An non habet potestatem figulus lutæ ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Illic infidelis curiositatem, argumentis auctoritate compescit ; et cum dicit : *An non habet potestatem?* hic calumniam solam Dei objicit potestatem, convincens eum ratione, qui universos humanos actus divinæ ordinationi indocte et infideliter ascribebat. *An non habet potestatem figulus lutæ ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Inter hæc dum dicit, *ex eadem massa*, quicumque duas humani generis massas esse arbitraris, unam **B** sacra ex lectione cognosce. Duas autem facit pravitas studiorum et diversitas voluntatum. Ita pro earum qualitatibus, non pro impulsu Dei, unusquisque aut contumelias vas, aut honoris efficitur.

CAPUT XIV.

Ubi sibi gratia Dei et voluntas humana testimoniorum assertionem sociantur, et de parvulis inanis calumnia transeundo perstringitur.

Si bene intendas animum, aperte copiosoque cognoscis quomodo per sanctarum paginas Scripturarum nunc asseratur gratiæ virtus, nunc humanæ voluntatis ascensus. Fragilitatem arbitrii demonstramus, cum ad Deum dicimus : *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl)*. Item jubet sermo divinus ut aliquid vigor possit arbitrii, dum ad hominem dicit : *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum (Psal. xxxiii)*. Arbitrium commendat Sapientiæ sermo, cum dicit : *Omni custodia serva cor tuum (Prov. iv)*. Sed Apostolus sine divino adjutorio hoc fieri non posse manifestat cum dicit : *Domine custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu (Philip. iv)*. Asserit in propheta voluntatis propriæ facultatem de semetipso dicens : *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas (Psal. cxviii)*. Sed nihil de solis ejus viribus intelligit præsumendum cum proclamat ad Deum : *Inclina, inquit, cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam*. Propter liberum arbitrium indicitur nobis, *rectos cursus fac pedibus tuis, et vias tuas dirige*. Sed nos ad gratiam confugientes, pro infirmitatis conscientia supplicamus. *Dirige in conspectu tuo viam meam, et perfee gressus meos in semitis tuis (Psal. v)*. Imperat nobis, qui propriæ voluntatis generali dispensatione jus tribuit, illuminare vobis lumen scientiæ. Pro eo vero quod totum ad auctorem gratiæ referendum est, legimus : *Qui docet hominem scientiam (Ps. xciii)*, vel *Domine illuminat cæcos (Ps. cxlv)*, et iterum : *Illumina oculos meos ne unquam dormiam in morte (Ps. xii)* ; et, *beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum*. Apostolus arbitrii prædictor, libertatem ejus ita incitat dicens : *Custodite animas vestras*. Sed misericordiam Dei protestatur, ita commemorans : *Domine custodiat introitum tuum et exitum tuum (Psal. xc)*. Per hæc itaque quibus

modo arbitrii libertas asseritur, modo coelestis largitas demonstratur, nunc homo de concessis viribus admonetur, ne de sola gratia speret otiosus; nunc de gratia sperare præcipitur, ne de solo labore sit securus. Sed dicitis: Si prædestinatio non est, cur in parvulis alii baptizantur, alii sine baptismi sanctificatione rapiuntur? Serpentinae fraudis est, ad tenebrosas cavernas relicta luce transfugere, cum per omnia volumina sacrae litterae evidenter liberum loquantur arbitrium. Quid rationis est ut interrogare velis occulta, cum sollicitudini tuae plenissime videas respondere manifesta? Quid utilitatis est certa omittere, et incerta consulere, de quibus nihil invenis catholica lectione conscriptum? Non intelligis quod in veritatis injuriam persecutaris, quidquid veritas scire te noluit? Materiam de liberi arbitrii ratione proponis, et ad discutiendum infantiae statum pernicioso errore dilaberis, in quo nullum penitus vestigium liberi arbitrii; nullum apparere potest propriae voluntatis indicium.

CAPUT XV.

Contra hoc quod dicunt, eos qui post baptismum pereunt, in baptismum penitus non credidisse.

Hoc loco respondendum est, in quo auctore hoc legis, de quo doctore hoc asserere præsumis? Et cum in baptismo aliter peccatum originale non deneges, et firmum esse baptismum comprobetur, ubi indivisa Trinitas invocatur, da causas quibus baptizatus adhuc intra debitum originale consistat? Et ipsi, inquit, in Adam pereunt, quia in baptismum non crediderunt. Nonne tu paulo ante dicebas, ad capescenda Dei dona studium hominis non requiri? Ecce tu ipse manifestissime profiteris sine accipientis devotione irritam esse munificentiam largientis. Tu, inquam, ipse confirmas sine merito fidei, id est, sine cooperatione voluntatis humanæ, gratiam nihil prodesse, et quomodo dicitis, totum Deus sibi de statu hominis reservavit, et nihil homini dedit? Ecce etiam secundum sententiam tuam nec ipsum sibi regenerationis potest constare mysterium, nisi homo juxta benedictionis donum adhibuerit credulitatis affectum. Cui negas conatum, quid ab illo requiris assensum? Cum autem propheta dicat: *Exibunt aquæ vivæ de Jerusalem (Zach. xiv)*, in quibus vitalis undæ sacramenta designat, quomodo fieri potest ut innovatus homo delectat veteris hominis cautionem secum retineat? quomodo fieri potest ut cum debito Adæ in Christo absolutus resurgat? Quomodo fieri potest ut de sacri fontis irriguo cum adoptivo Dei adhuc mortem vita parturiat, cum dicat Apostolus: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. iii)*? quem utique nullus induere potest, nisi indumenta primæ nativitatis exuerit. Cui autem ad baptismum sponte venienti, baptismum non profuisse poteris edocere, cum etiam hæretico, in Trinitatis nomine regenerato tantum per se virtus ipsa mysterii conferat, ut si postmodum ad Christi fidem transeat, baptismatis iteratione non egeat? Sed ita operante gratia ablutus judicetur, ut tantum benedictione chris-matis indua-

tur. Hunc vero persuasionis tuæ reprobum sensum catholica detestatur Ecclesia. Ideo, inquis, genitali quamlibet unda perfusi munus baptismi non accipiunt, quia ad baptismum infideliter veniunt. Non ita est. Adverte quia hoc ipsum ad baptismum venire, et salutem desiderare, jam fidei est. Quicumque, inquis, post baptismum pereunt, in Adam pereunt, quia in baptismum non crediderunt. Recus diceres ideo eos periisse post baptismum, quia ad gratiæ donum jungere noluerunt laboris officium, quia eos consuetudinis negligentia, cordisque desidia a vigilantia operis, et a sollicitæ servitutis revocavit industria. Quod si culpa incredulitatis causa est perditionis, quid de parvulis sentiemus, quibus in parentum devotione, et in lactentis infantiae simplicitate integræ fidei pervigilia deputantur, qui absque ullo infidelitatis periculo immaculata regenerationis munera consequuntur, et multi eorum processu ætatis in mortis præcipitia demerguntur? Quæ id ratio agit, nisi quia expugnari se patiuntur ignavia resolvente? Et causam cur fracti viderentur exposuit. *Propter incredulitatem, inquit, fracti sunt*, non utique propter præscientiam. Non specialem esse circa credentes Dei munificentiam docet, quando et eos quos incredulitatis arguit, credere potuisse demonstrat. Quo genere etiam infideles copiam fidei accepisse manifestat, et dum de naturalibus fractos dicit, præsumentes salutifera castigatione compressit: *Sed, inquit, naturalibus ramis non pepercit, ne forte nes tibi parcat*. Et subdidit. *Et illi, inquit, si non permanerint in incredulitate, inserentur: potens est Deus iterum inserere illos*. Magnanimitatem itaque hic et humilitatem cordis alloquitur. Humilitatem, ut et qui incertus est frangi timeat; magnanimitatem, ut spem remunerationis, et qui fractus est, non deponat. Sic ovem perditam pastor sedulus inquisivit, et inventam subjectis ad ovile humeris reportavit. Quomodo sequentem relinqueret, qui sequitur etiam relinquentem?

CAPUT XVI.

Contra hoc quod dicunt, Christum non pro omnibus mortuum.

Dominum nostrum Jesum Christum aiunt humanam carnem non pro omnium salute sumpsisse, nec pro omnibus mortuum esse. Hoc omnimodis catholica detestatur Ecclesia. Nam si ita esset, quomodo Apostolus diceret: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur (I Cor. xv)*? Hic dici non potest pro parte totum. Nam sicut pars prima sententiæ, *omnes in Adam moriuntur*, evidenter ostendit sine dubio hoc quod sequitur, *in Christo omnes vivificabuntur*, nihilominus ad omnes in Christo vivificandos, non ex parte, sed generaliter pertinere Apostolus indicavit. Idem etiam impli per virtutem resurrectionis Christi resuscitandi esse creduntur, licet etiam non judicandi, sed puniendi resurgant. Cum autem Apostolus dicat: *Qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium (I Tim. iv)*: quod dixit, *omnium hominum*, ad propositum divinæ bonitatis

aspexit. Quod autem dixit, *maxime fidelium*, illos hoc loco pronuntiavit atque distinxit, qui per fidem, per obedientiam, per subditam voluntatem Redemptoris munera susceperunt. Pro universis autem venisse Christum idem Apostolus declarat: *Caritas*, inquit, *Christi urget nos judicantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (II Cor. v)*. Quia ergo resurrectio generalis ad virtutem pertinet redemptionis, si redemptio non ad omnes pertinet, nec ad omnes resurrectio pertinebit. Et ideo quia sicut *omnes resurgemus, licet non omnes immutabimur*, ita Dominum Redemptorem cum generalis misericordiae beneficio venisse testamur, et si illud infidelitas, quia noluit, non recepit. Nam Deum quolibet tempore qui quaesivit, invenit, et qui invenisse non visus est non quaesivit. Quod si, quemadmodum abrupta blasphemata impietas, alii ad mortem praedordinati, alii praedestinati videntur ad vitam, nullam Christus veniendi causam, nullam moriendi quam pietas ejus invenit, habuit necessitatem. Novum ergo remedium nihil agere potuit si ante saecula res humanae definitio vetusta praefixit. Sed quia fatalis persuasio, quae vim praesentiae cogentis inducit, omnimodis respuenda est, ideo magis et legem dedit, et prophetas mediis temporibus excitavit, quia arbitrium voluntatis humanae attenuatum noverat, non ablatum. Quod si ex toto vigor ejus perisset, quomodo legeretur: *Et in lege Domini fuit voluntas ejus (Ps. 1)*. Et iterum: *Voluntarie sacrificabo tibi, Domine*. Et ad Philemonem: *Ut non ex necessitate, sed voluntarium esset bonum tuum*. Et cum dicat in Evangelio: *Caro mea est quam ego dabo pro mundi vita (Joan. vi)*, dubitare penitus non debemus quod toto mundo se impenderit, qui plus dedit quam totus mundus valebat. Sicut et beatus Joannes Evangelista testatur: *Ipse est enim propitiatio pro peccatis nostris, non oro nostris autem tantum, sed et pro totius mundi (I Joan. v)*. Sed dicis: Quomodo totum mundum redemit? Ecce videmus homines in peccatis suis vivere: quomodo putabimus redemptos, quos videmus permanere captivos? Hoc loco intellectum de proposita similitudine colligamus. Verbi gratia: si legatus aliquis vel sacerdos intercessurus pro civitate captiva largius pretium deserat, et universum captivitatis

meminit corruisse. Quae cum ita sint, dic mihi quem a gratia redemptionis exceperit, qui damnationis auctoris chirographum generale delevit.

CAPUT XVII.

Contra hoc quod evangelicam sententiam imperito et improbo sensu interpretatur.

Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum (Joan. vi). Quis tam immemor salutis suae sit, qui attrahentis misericordiam negare praesumat. Sed ille vere impius est qui eam non omnibus ingeri, non omnibus testatur impendi. Hoc loco attracti salutem attrahentis putat esse violentiam. Apparet illum non nosse nisi catenas obnoxiae servitutis, qui devotae nescit vincula caritatis. Hic autem sermo divinus specialiter increpat hominem de propriis sibi viribus arrogantem, et de labore suo impie praesumentem. Cum inter haec unus totum labori, alter totum gratiae iudicet deputandum, impletur in utroque Graeca sententia: *Nimietates, inquit, et inaequalitates sunt similis improbitas; et par esse probatur impietas, si totum soli gratiae, vel si totum soli ascribatur labori. Quid nos oportet inter ista sentire, nisi ut semper gratiae subjiciamus laborem et semper gratiam cum labore sociemus? Sed ante omnia arrogantiam laboris refugiamus, nec nobis quidquam de ejus meritis vindicemus, ne Pharisaeum imitari mortifera jactantiae praesumptione videamur. Nam cum ille orans indubitanter verum diceret: *Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quaecunque possideo (Luc. xviii)*, evacuavit veri fidem, quia veritati miscuit vanitatem. Non ergo operatio, sed coram elatio declinanda est. *Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater attraxerit eum*. Nunquid velut insensibilis et inepta materies de loco ad locum movendus est et trahendus? Sed assistenti et vocanti Domino famulus manum fidei, qua attrahatur extendit, et dicit: *Credo, Domine; adjuva incredulitatem meam (Marc. ix)*. Et ita se duo ista conjungunt, attrahentis virtus, et obedientis affectus: quos modo si aeger aliquis assurgere conetur, et facultas animus non sequatur, et propterea sibi porrigi dexteram deprecatur. Clamat voluntas, quia sola per se elevari nescit infirmitas. Ita Dominus invitat volentem, attrahit desiderantem, erigit adnitentem. Quid est autem attrahere, nisi praedicare, nisi Scripturarum consolationibus excitare, increpationibus deterrere, desideranda proponere, intentare metuenda, iudicium comminari, praemium polliceri? Audi Dominum non duris nexibus, sed manibus attrahentem, et dilectionis brachiis invitantem, sicut ait propheta: *Attrahi eos in vinculis caritatis (Ose. xi)*. Et illud: *Post te in odorem unguentorum tuorum currimus (Cant. 1)*. Et idem dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi)*, ne ullus excusare se possit exclusus, qui convincitur invitatus. Licet enim non omnes obedientiam exhibituros esse praenosceret, omnibus tamen et velle et posse donaverat. Hoc loco sollicite requiratur utrum quisque attrahi velit an nolit. Si non vult, assolitam attra-*

hientis benevolentiam non meretur. Si autem vult, ecce jam cum des et hominis consensus operatur. Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater attraxerit eum. Quomodo attrahentem vides, cur dissimulas videre venientem? et ideo sicut gratiæ est quod attrahitur, ita obedientiæ probatur esse quod sequitur. Hæc attrahentis Dei misericordia si dignis datur, advertis quia jam et studio humanæ utcumque servitutis impenditur; si vero indignis, consequens est ut etiam reprobis non negetur, et evidenti miseratione bonitas Dei indiscrete, et justis et peccatoribus offeratur. Sed is quem perspicis attrahentem requirit omnimodis præcepta servantein, ut per quamdam voluntatis ansulam, comprehendi et attrahi valeat qui vocatur. Quod si eum putas attrahere nolentes, cœlesti justitiæ iniquitatis pondus imponis. Sed si invenitur attrahere nolentes, quanto magis complectitur desiderantes! Nam etiam qui sine labore videtur attrahi, laboraturus est ut inhæreat attrahenti. Quanti enim venerunt et recesserunt, quia attracti in gratia perseverare desideratore vocante noluerunt? Sicut in Evangelio scriptum est: *Multi ex discipulis ejus audientes, abierunt retrorsum, et jam cum illo non ambulabant* (Joan. vi). Item: *Dixit autem Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? Respondit ei Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, et nos creavimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei* (Ibid.). In utrisque libera fuit voluntas, et in illis ut ingrata mente discederent; et in istis, ut cum libertate filii permanerent.

CAPUT XVIII.

Contra hoc quod dicunt, quia Dei violentia induret hominem ne venire valeat ad salutem.

Si ipse, ut blasphemus vult, obdurat, quomodo ait in psalmo: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra* (Psal. xciv)? Et iterum: *Secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ* (Rom. ii). Item in Jeremia: *Percussisti eos, et non doluerunt; attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti* (Jerem. v). Adhuc causam obdurationis advertit, secundum sententiam sapientissimi Salomonis, qui dicit: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (Prov. xviii), id est, de assiduitate peccandi desperatio nascitur; obduratio vero ex desperatione generatur. Dum dicit Jeremias: *Noluerunt reverti*. Vides quia obduratio cordis crimen est propriæ voluntatis? Inhonestus, cupidus et cruentus, et cujlibet facinoris servus, si peccatis non relictetur. Videamus unde obduratio ista nascatur. Non utique violentia compellentis, sed clementia relaxantis obdurationis occasio est. Dumque ad pœnitentiam sustinet delinquentem infatigabilis bonitas, abutitur benevolentia remittentis elata securitas. Ideo ait beatus Apostolus: *An divitiis bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii*

Dei (Rom. ii). Advertis quod Apostolus dicendo, *secundum duritiam tuam et cor impœnitens*, non Deo, sed homini culpam indurationis cordis ascribit. *Ignoras, inquit, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei*. Agnosce quia non austeritas Dei indurat corda malorum, sed bonitas. Nam quia tribulationum laboribus ac flagellis pro Dei patientia non affliguntur, ideo superbia depravantur. Quod ita esse evidenter et Propheta commemorat dicens: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia* (Psal. lxxii) eorum. Ac sic dum pœna in judicium reservatur, dumque ad emendationem provocat Domini longanimitas, in servo contemptum nutrit impunitas. *Qui reddit, inquit, unicuique secundum opera sua* (Rom. ii). Certe non imponit Deus homini secundum præscientiam peccandi necessitatem, a quo secundum opera sua legitur exacturus esse rationem. *Peccavi, inquit propheta, et quid accidit mihi triste* (Eze. i. v)? hoc est dicere: Certum est Deum nescire peccata, qui non accererat pro ultione supplicia. Et iterum: *Dicit enim in corde suo: Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat usque in finem*. Dum ergo dicit *oblitus est Deus* (Ps. ix), patientiam remittentis, negligentiam judicat ignorantis, et arbitratur oblitum, quod magnanimus dispensator reservat in posterum. Quo genere metuente admonitio Dei castigantis emendat, contemnentem magis lenitis moderantis obdurat, ut putet de Deo impius, quod usque in finem ignorantia obscurante non videat, quidquid ad præsens benevolentia sustinentis punire dissimulat. Et cum probetur ab insultante contemptus, obdurationem putatur operatus. Dum enim iram in ære crebrescentia peccata suspendit, peccatorem insultare permittit.

CAPUT XIX

Contra hoc quod dicunt, Homines voluntate Dei impelluntur.

Si autem, ut dicit hæreticus, per voluntatem Dei trahuntur homines in perditionem, quomodo in lectione Regum mulier loquitur ad David? *Nec vult, inquit, Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abjectus est* (II Reg. xiv). Item et Ezechiel sub verbis Dei ita disserit: *Multo labore sudatum est, et non exiit ab ea nimia rubigo ejus, neque per ignem immunditia tua exsecrabilis: quia mundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis* (Ezec. xxiv). Ecce Deus hominem non solum salvari optat, sed pro ejus purgatione multo labore desudat. Porro pro ratione justitiæ per se effectum medentis cura non peragit, quia voluntatem ejus qui est purgandus exspectat. Item, *defecit sufflatorium, frustra confavit sufflator: malitiæ enim vestræ non sunt consumptæ*. Dum audis sufflatorium, vel conflatoris officium, intellige purum metallum adulterina permixtione corruptum, et e naturali sinceritate vitiatum. Si homo in motum impulsu suo ac voluntate Dei agitur, cur item sub Ezechiele imputans, et velut dolens loquitur: *Quare*

mor' emini, domus Israel; quoni im nolo mortem impii, A dicit Dominus? Revertimini et vivite (Ezech. xxxiii). Et quomodo eos in mortem, ut blasphemias, impellit, quos ad vitam non solum nutu jubentis, sed affectu supplicantis invitat. Item: *Vivo ego, dicit Dominus; nolo mortem impii, sed ut revertatur impius a via sua, et vivat (Num. xiv)*. Reditum se in potestate habere cognoscat, qui a Domino provocatur ut redeat. *Vivo ego, dicit Dominus*. Ne de indulgentia reus dubitat, iudex clementiam suam etiam quadam sacramenti interpositione confirmat. Sed et per apostoli Petri sententiam voluntas benignissimi insinuat actoris. *Non tardat, inquit, Dominus promissum suum, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed ad penitentiam reverti (II Pet. iii)*. Peccanti ingeritur penitentia, ut in conferenda misericordia locum possit habere justitia. *Sed patienter, inquit, agit emendationem hominis, quia impatienter desiderat, patienter expectat*. Item secundum Lucam: *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam dicens: Non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ (Luc. xix)*. Hic constringendi sunt hæretici. Si Dominus perituris salutis intercluserat aditum, ergo falso istorum deflevit exitium. Si autem eorum perditionem vero, (ut manifestum est) mœreore perdidit, non voluntatem suam

homini, sed consensum hominis voluntati suæ defuisse monstravit. Quid mirum si pro salute hominis lacrymas fudit, mox sanguinem profusus? Item in Matthæo: *Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti?* Duas res hic agit sermo divinus. Nam dum dicit: *Quoties volui, et noluisti*, in Deo propositi bonitas, in homine arbitrii est expressa libertas. Dicendo autem: *Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt*, salvare se eos voluisse pronuntiat, cum evidenter proferat causa: per quas salutem eis negare debuerit. Hoc loco duplici genere in servo iniquitatis cruentæ mentis ostenditur. In Domino indulgentia benignissimæ voluntatis aperitur. Si Deus perire vult hominem, quomodo dicit etiam propheta Michæas: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum et quid Dominus requirat a te; utique facere iudicium, et diligere misericordiam et sollicitum ambulare cum Deo tuo (Mich. vi)*. Dum dicit, *et quid Dominus quærat a te, utique facere iudicium*, promptam exercendi boni operis voluntatem non reposceret, si non dedisset. Vides quia sicut Dei est ut provocans adhortetur, ita obedientiæ hominis reservatum est ut sequatur.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Contra hoc quod impie asserunt a Deo induratum fuisse cor Pharaonis.

Illic sensum Scripturæ sanctæ sollicitius perscrutemur, et objicientis animum confundamus, utrum Pharaeo volens, an invitus a Domino fuerit induratus. Si volens, ipsi utique culpam obdurationis assignas; si vero invitus, iniquitatem Dei obdurantis accusas. Quæ etiam justitia erat, si quem ipse obduraverat, ipse puniret? Cum vero Dominus ipse ad eum loquatur et dicat: *Cur non vis dimittere populum meum? vel usquequo non vis subjici mihi (Exod. vii)?* ecce ubi divinis testimoniis liberam fuisse in Pharaone agnoscimus voluntatem. Hac ratione Pharaonem, dicit Dominus, obdurabo, dum eum mihi in decem plagis, quas a Moysæ exoratus removeo, insultare permitto. *Ego, inquit, obdurabo cor Pharaonis*. Sic interdum familiariter etiam apud homines hujus elocutionis vim assumimus, sic interdum contumacibus famulis exprobramus; mansuetudinem nostram, ita dicentes: *Ego patientia mea te pessimum feci, ego remissione mea malitiam tuam superbiamque nutrivit, ego te contumacem indulgentia mea reddidi, ego dissimulatione mea cor tuum, ut contra me obdueretur animavi*. Et hoc modo quod bonitate Domini virtutis est testimonium, in servi improbitate fit vitium. At autem sermo divinus: *Vidensque Pharaeo eo quod data esset requies, ingravit cor suum (Exod. viii)*. Manifestissime hoc loco indulta requies cor Pharaonis indurasse perscribitur. Hoc enim quod

C dicit: *obduravit cor suum*, non passivum est, sed activum. Vis scire quia divina moderatione ob causam induratæ mentis operatur? Idem ipse Pharaeo in decem plagis positus cum percuteretur, mitigabatur; cum laxaretur, ingravabatur. Ac si impium divina severitas inclinabat, bonitas obdurabat, et ut se esse liberi arbitrii demonstraret, castigante Deo populum dimittebat, parcente revocabat. Perspice quomodo rebellem spiritum cœlestis lenitas obdurat. Accedentibus mitioribus et flagellis recentibus insolent. Agnosce rationem obdurationis, et vim propriæ voluntatis. Hebræum populum, quem egredi pro imposita sibi contritione nunc præcipit, et pro plagarum moderatione nunc prohibet, ad extremum incumbentibus plagis etiam festinus perurget et abire compellit. Non ergo induratur in multa Dei potentia, sed contemptor efficitur in multa Dei patientia. Denique inter alternas vices castigationis et remissionis flagellatus humiliatur, exauditus erigitur, liberatus insultat, afflictus obtemperat, et filios Israeliticos post decimam plagam emisisse cognoscitur, ad primam cum emittere potuisse voluntas postrema testatur. Et cum inter medias correptiones profiteatur: *Iustus es, Domine; ego vero et populus meus impii (Exod. ix)*, non se a Deo, sed a voluntate propria depravatam conscientiam suam testis ostendit: et tu Deum circa Pharaonem durum vel iniquum fuisse præsumis asserere, quem circa se justum et pium ipse sacrilegus non potuit abnegare? Imitem Deum Christum esse consequitur, quem

pium etiam impius confitetur. Hoc ergo agit in hominibus cœlestis misericordiæ dispensatio, quod in terris pluvix supervenientis infusio : ad copiosi imbris illapsum cultus et edomitus cespes multiplicatur germinum fetus; verum incultus et crudus inutilibus herbis repletur, et sentibus, ac sic unus idemque imber duas res diversas atque contrarias juxta culturæ aut studium operatur, aut vitium. Sicut legimus : *Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam, illis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo. Proferens autem spinas ac tribulos reproba est et maledictio proxima, cujus consummatio in combustionem* (Hebr. vi). Agnosce terram sub uno eodemque imbre nunc spinas et tribulos germinantem, nunc fructus benedictionibus idoneos proferentem. Eodem modo dum misericordia Dei exspectat et parcat, emendatur obediens, obduratur impœnitens.

CAPUT II.

Quod præscientia Dei nec ad justa, nec ad contraria humanas violenter urgeat voluntates.

Præscientiam et prædestinationem Dei male intelligent astruentes quod inde humanorum actuum causa nascatur. Primum quid ex quo pendeat vel procedat, perspicere debemus. Non propterea homo quodcumque facturus est, quia eum coactura sit præscientis auctoritas, sed magis Deo præsciendi ingerit qualitates libertas præsciti hominis ac voluntas. Ergo non de violentia prævidendi imponitur homini causa peccandi, sed magis de consecuturis hominum meritis ordo exoritur prænoscenti. Generalis itaque præscientia, quæ de statu mundi totius apud Deum manet, de potentia nascitur, sed circa statum hominis qualitates et species prænoscenti, de humani actus inspectione mutuatur. Sed inter ista, Deo respondes et dicis : O Domine, quomodo bonum apprehendere valui, quem tu malum futurum esse præscisti? non ita est. Aliud est quod vult Deus, aliud est quod permittit Deus. Vult itaque bonum, et permittit malum, præscit utrumque : justa bonitate adjuvat, injusta pro arbitrii libertate permittit. De suo est quod dat gratiam, de tuo quod prænoscit offensam. Et inde est quod circa iniquos incessabiliter invenitur prohibere quæ providit. Nunquam prava hominum studia præciperet ad meliora converti, si ea sciret non posse mutari; et ideo respondebit tibi consequenter divina providentia : O homo, non te talem feci qualem te futurum esse præscivi. Bonum te pro justitiæ meæ lege formavi, et ne malum sequereris admodum, malum te pro consecutura voluntatum tuarum iniquitate prævidi. Ubi non compulsio, sed consensio peccandi deprehenditur in querela; non auctor, sed prævaricator in culpa est. Si ad factorem, inquit, o homo, respicit, bonus esse potuisti, si ad præcognitorem, tu me pro gestorum tuorum ordine ut de te malum prænoscerem compulisti. Sed revolvis et dicis : præscientia et prædestinatio humanorum actuum atque meritorum præfigit et excitat causas. Non ita est, magis de ori-

gine voluntatis humanæ genus præscientiæ derivatur. Sed ut aliis cogitationis suæ pravitate ducantur, et actus suos in præscientia æstiment inchoari, hoc de proprio animi vitio, hoc de inemendabili obstinatione procedit, dum simulant passionibus reluctari, et putant se non posse quod nolunt. Legem dicunt esse immutabili mali consuetudinem delinquendi. Sed adhuc dicis quia opera ac voluntates hominum, de nutu et impulsu præscientiæ cœlestis incipiant. Non ita est. Hoc potius agnosce, quod præscientia Dei de materia humanorum actuum sumat exordium. Quid de nobis præscire ac præordinare debeat Deus, quantum pertinet ad futurum, in profectu hominis defectuque consistit. Accipe illud exemplum, quo præscientia Dei pro humana se actione convertit. Ad decumbentem Ezechiam regem mors defertur in verbo tristici, vatis veridici annuntiata responso ita dicentis : *Ordina domum tuam, nam cras morieris* (I Reg. xix). At ille conversus ad fletum, ordinavit domum suam, quia humiliavit animam suam. Propheta quidem exploratæ sanctitatis agnoscit, sed desperatio spe repellitur. Oratio interdicat oraculo, resolvit de præcatio definitionem : fides plena dicti superat veritatem. Inevitabilem denuntiatae mortis causam extrema vivit deflentis infirmitas. Humiliat se fragilitas humana, et vim quamdam patitur divina sententiæ. Sicut ait : *Regnum colorum vim patitur* (Matth. xi). Omnimodis morturus fuisset, nisi territus supplicasset. Elige utrum velis, aut præfixam necessitatem consistere mutata, aut veritatem convince merita.

CAPUT III

Quia aliud est præscire, aliud prædestinare.

Apostolus ait : *Quos præscivit, et prædestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui* (Rom. viii). Aliud est præscire, aliud prædestinare. Præscientia itaque gerenda prænoscit, postmodum prædestinatio retribuenda describit. Illa prævidet merita, hæc præordinat præmia. Præscientia ad potentiam, prædestinatio ad justitiam pertinet. Præscientia de alieno subsistit actu, prædestinatio autem de judicio suo; illa facinus manifestat, ista condemnat; illa testis, hæc judex est. Cum illa pronuntiaverit causam, tunc pronuntiat ista sententiam. A præscientia quæ sunt nostra produntur, a prædestinatione quæ sunt præparantur. Ac sic nisi præscientia exploraverit, prædestinatio nil decernit. Oculi autem vicem præscientiæ virtus exercet, et quod se aspectui obtulerit, hoc videbit. Nunquid fecisse creditur, quod deprehendisse cognoscitur? Cum autem oculi ea videant, non quæ ipsi intrinsecus operantur, sed quæ eis extrinsecus offeruntur, si peccantem quempiam forte conspexerint, non opinor videntis, sed committentis flagitium judicabitur : ita non ad prænoscentis, sed ad præcogniti pertinebit reatum omne delictum. Sic et Deus ea ante diem hominis prævidet, quæ non a se, sed ab homine facienda sunt. Et sicut materia existentis efficit ut eam oculi acies

contempletur, non autem oculus facit ut res vi- A
denda nascatur : ita et præscientia Dei ea quæ de
hominum meritis secutura sunt, non ut eveniant
exigit, sed eventura præcurrit. Et quia sacris elo-
quiis moris est ut per assumptam quamcumque si-
militudinem asserendæ rei aperiant veritatem, sicut
interdum vel grano sinapis, vel fermento mulieris
evangelicæ, vel sagena missæ in mare, et quam
plura talia regnum cœlorum legimus comparari, ita
et nos distinguere cupientes futura, instituti genus
colligitur præsciendi. Quod si præscire compellere
est, qui prævidet peccatorem, ergo ipse causa pec-
cati est? Præscit adulterium Deus, ergo ipse ossa
et medullas ignibus obsceni furoris inflamat?
Præscit Deus homicidam, nunquid ipse bestiales
motus perturbatis sênsibus suggerit? Ipse ad pera-
gendum facinus gladium cruentæ mentis exacuit?
Præscit impium, ergo ipse ad profana sacrificia
spiritum dementis instigat? Itane quarum rerum
ultor est, earum et auctor esse credendus est? et
inter hæc ad malum perurgere judicandus est cap-
tivæ voluntatis assensum, qui nec diabolo com-
pellere permisit invitum? Voluntas est quæ operatur
delictum, voluntas est quæ meretur auxilium. Sed
dicis : Invenio ubi sola gratia sine societate humanæ
voluntatis operetur. Nam in Bethleem omnis inno-
centium populus tam beatam mortem ex sola Dei
prædestinatione consequitur. Non ita est. Nam tum
forsitan solius gratiæ verteretur operatio, si inno-
centis sanguinis non intercessisset effusio. Quod si
una tunc fuit innocentium causa, cur non omnis illic
salvatur infantia? Ab illius enim temporis gloria om-
nis ætas alterius sexus aliena est. Si vis prædesti-
nationis specialem per singulos facit conditionem,
cur hic omnes pueri diversis dierum vel mensium
temporibus nati unam obtinent felicitatem? Si vero
promiscua in genere humano electionis ratio agitur,
cur ab hoc munere omnis status puellaris excipitur?
Hic ergo decreti sorte cessante, mors pueris pro
diaboli infertur furore, mors vero beatissima pro
Dei honore confertur. Non ergo eos prædestinatio
morti addixit, sed causæ occasio consecravit. Hanc
itaque parvulorum interfectionem, non dispositio
Dei, sed impietas ordinavit inimici. Deus autem,
qui etiam malis hominum bene utitur, perempti glo-
riam de scelere perimentis operatur. Contraria quid-
dem malitiæ disponit inventor, sed bonitatis auctor
in melius consilia adversa componit.

CAPUT IV.

*Contra hoc quod dicunt : « In istis misericors est quos
acquiri, in illos justus est quos reliquit, » cum et
circa malos misericors, et circa bonos etiam justus
apparcat.*

Si hominis statum Deus, sicut blasphematur impietas,
non æquitate, sed potestate disponit, ille fortassis
qui pulsavit excluditur, et ille qui non quæsitivè
atrahitur. Ac sic nec circa salvatos misericors fuisse
videbitur, quibus non dedit ut ex officio misericor-
diam mererentur; nec circa perditos æstimari pote-

rit ju- tus qui sine proprio crimine a misericordia
repelluntur. Quod si ambo rei sunt in natura, et in
isto justitia periclitabitur, qui sine merito indignus
eligitur, et in illo misericordia, qui peritioni sine
peccati judicio deputatur. Qua enim misericordia
honoratur otiosus? qua justitia damnatur innoxius?
Itaque dum imperite tollit homini libertatem, imple
Deo probatur negare justitiam. Si dicis quia tantum
misericors in acquisito, et solum justus in perduto
est, in utraque persona abrupte negabis utramque
virtutem. Nam nec in hoc erit æquitas, si eligat non
probatum; nec in illo bonitas, si perdat immeritum.
Nos autem geminum hoc in Dei operibus bonum,
inseparabili consortum fatemur amplexu; sicut legi-
mus : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine*
B (*Psal. c.*). Et iterum : *Misericors Dominus et justus,*
et Deus noster miserebitur (Psal. xiv). Et iterum :
Misericors et miserator, et justus Dominus (Psal.
cxl). Nam misericors est, et in perditos quos in-
quirit et invitat errantes, qui diu sustinet delinquentes.
Et sicut *solem suum oriri facit super bonos et malos,*
et pluit super justos et injustos (Math. iii), ita utros-
que indifferenter lumine rationis implevit, honore
imaginis suæ induit, ad gratiam redemptionis gene-
raliter evocavit. Itane misericors in illo non fuit, in
quem tanta concessit, quem de neglecta et perditâ
misericordia judicavit? Jam illud minoris negotii est,
ut erga acquisitos, sicut misericordem, ita justum
esse doceamus. Justus, inquam, et circa eos quos
suscipit revertentes, quos non deserit laborantes,
quos dignos efficit libertatè, fideliter servientes. Hæ-
reticus autem ideo circa malos negat misericordem,
quia non credit oblatam fuisse salutis copiam his
qui delabuntur in mortem. Ideo circa bonos non as-
serit justum, quia nihil eis æstimat pro humili de-
votione collatum. Misericors ergo est, quia et malis
ingerit rationis intellectum, et bonitatis affectum.
Justus vero, quia obedienti proponit præmium; ju-
stus, quia nullum salvat invitum. Itaque Apostolus
magnifice ad donum gratiæ officium laboris adjungit,
ita dicens : *Laborantem agricolam oportet de fructi-
bus accipere (I Tim. ii).* Ecce quomodo sibi admirabi-
bili commercio divina et humana sociantur. Ad
obedientiam pertinet labor, fructus vero laboris ad
gratiam. Et iterum : *Unusquisque propriam merce-
dem accipiet secundum suum laborem (I Cor. ii);* se-
cundum quod in Evangelio dicit : *Cum feceritis hæc,*
*dicite, Servi inutilles sumus, quod debuimus facere, fe-
cimus (Luc. xvii).* Adverte quia non excludit operis
studium, sed operantis requirit obsequium; nec labo-
rem servitutis recusat, sed humilitatem mentis in-
sinuat. Vitium ergo quo laborem imperitissime refu-
giendum putas, non in opere, sed in corde consistit.
Totis ergo viribus laboro, sed quidquid de superna
largitatè percepero, gratiæ, non industriæ deputabo;
beneficium vocabo, non pretium; donum testabor
esse, non debitum; remunerationem, non retribu-
tionem. Ita cum ex officio aliquid agimus, nequa-
quam nos iuputare Deo possumus, quia solvimus

quod debemus. Tu vero divinæ ne invidias bonitati, si opus quod a me illo adjuvante bene gestum est, vel etiam accepta perdidit? Hoc genere nec converti eos permittunt mala præcedentiæ, nec sanari.

CAPUT V.

Contra hoc quod dicunt : Non tam voluit quam non potuit salvus esse qui periit, juxta quod legimus : Et non poterant credere.

Inter hæc cum Joannes evangelista commemoret : *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iamias : Excæcavit oculos eorum, et induravit eorum cor (Joan. xii; Isa. vi),* hoc loco elocutio conclusa sic resonat, quasi eis non credendi necessitas imponi videatur invitis. Sed ex illis causam vel culpam incredulitatis exortam in consequentibus lectionis ordo manifestat ita dicens : *Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, ut de synagoga non eicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei (Joann. xii).* Absolute hic indicat, sicut et de Simone legimus, etiam infidelibus viam credulitatis fuisse collatam : quibus sicut facultas credendi adfuit, ita voluntas defuit confidendi. Quod credunt, gratiæ largitas est; quod professionem creditis non accommodant, mentis improbitas est; et impletur in eis : *Qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo (Matth. iv).* Ecce quomodo bonum voluntatis et fidei admixta malitia depravavit, sicut alio loco in eodem Evangelio ipse Dominus dicit : *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo est Deo non queritis (Joan. v)?* Vides ergo quia sicut suppressis causis absconditur veritas, ita manifestis removetur obscuritas? quæ in I saxe testimonio densiores paulo nebulas videtur abducere, dum eos quos propria nequitia surdos caecosque reddiderat, a Deo asserit obsecatos, ne forte converso ad Deum corde sanentur. Itaque ut paululum differamus quod Mathæus apertius elocutus est juxta ipsius sermonis rigorem, qui ex verbis prophetae austerius percutit legentis auditum, alius requiramus quare hoc loco nolle putetur Dominus ut sanentur, id est, ne momentanea conversione suscepta collatis beneficiis abutantur, iram, cum probati fuerint, susceptam neglexisse ac respuisse recidiva infirmitate medicinam, sicut ille ad quem ipse Dominus loquitur : *Jam sanus factus es, noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Adverte bonitate sanitatis impium præparari. Sic Phæro insultasse deprehenditur misericordiæ Dei, quem addictus plagarum resipiscentem et convertentem, et humiliantem se, quoties sanare voluit, toties deteriorem esse post humanitatem clementiæ deprehendit. Quare (inquam) istos sanare dissimulat? ne fiant utique illius similes, *qui supra petrosa seminatus est, id est, qui ad momentum cum gaudio suscipit verbum, qui ad tempus credit, et in tempore tentationis recedit (Matth. iv).* Quid est momentaneam suscipere sanitatem, id est, ad tempus credere, et in tempore tentationis pro animi infideli-

tate discedere, et ad levem tentationis æstum infirma radice delicere. Videamus quos sanare tentaverit, et eis parum pro consequenti incredulitate profuerit. Ecce servo illi in Evangelio magnis debitis et animæ languoribus oppresso, decem millia talenta, quæ ei remissa videbantur, per crimen propriæ malitiæ adjectis cruciatibus exiguntur. Ubi et advertendum est quomodo acquisita perduntur, et beneficia jam collata revocantur. Sed et ille depulso a se immundo spiritu ad tempus legitur fuisse sanatus, de quo dicit sermo divinus : *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per loca arida, quærens requiem, et non inveniens; tunc dicit : Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens invenit vacantem, scopis mundatam et ornatam (Luc. xii),* id est, vacuatam virtutibus et vanitatibus adimpletam. *Tunc vadit et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi, et sunt novissima hominis illius pejora prioribus.* Ecce cui sanitatem collatam esse non profuit. In quem multiplicatis malis nocivus languor incubuit et increvit. Sed et alio loco is qui post acceptam notitiam veritatis, id est, post collatam (veritatem) sibi curam salutis, sanguinem testamenti pollutum duxerat, in quo sanctificatus est, id est, in quo sanatus est, graviora mereri supplicia Apostolo attestante perhibetur. Sic itaque gratia in culpam vertitur, nisi custodia subsequatur. Sed in his evangelista Mathæus dum incrassatum cor, obturatas aures, clausosque oculos ad culpam hominis refert, cur non sanarentur apertiore sensu, et dilucidata ratione perdociuit, dum (inquam) dicit : *Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clausurunt.* Nonne tibi videtur velut interrogantibus, cur videntes non videant, et audientes non intelligant, evidentem protinus dedisse rationem de causis propter quas non vident neque intelligant? quia audire et videre, id est, intelligere et obedire noluerunt. Quia (inquit) *non omnes obediunt Evangelio, quia tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem;* sicut etiam per se jam Dominus loquitur : *Filios alui et exalavi, ipsi autem me spreverunt.* Et iterum : *Quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum.* Et in Actibus Apostolorum : *Videntes (inquit) Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes viam Domini (Act. xiii).* Et iterum : *Instabat (inquit) verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicientibus et blasphemantibus excutiens vestimenta sua dixit : Sanguis vester super caput vestrum erit; mundus ego ex hoc jam ad gentes vadam (Act. xviii).* *Contradicientibus (inquit) illis et blasphemantibus.* Vide quomodo remedia ingerit medicus, et recusat ægrotus. Quorum duritiam etiam beatus Stephanus pari auctoritate increpat dicens, *Incircumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui arcto restitistis (Act. vii).* Ecce quare videre non possunt : quia Spiritui sancto resistunt, atque a se clausis sponte oculis lumen veritatis excludunt. Quod ergo in Evangelio sequitur et dicit : *Ne forte oculis*

videant, et auribus audiant, et corde intelligant; convertantur, et sanem eos (Joan. xii), ne possint converti atque sanari, obdurati cordis vitium et pœna peccati est. *Ne, inquit, convertantur et sanem eos.* Non hic sanitatem volentibus denegat, sed contradicentes se sanare nolle; id est, non debere pronuntiat. Ad conferendum remedium promptissima est bonitas medici, sed intemperantia contradicit infirmi. Nam qui ita intelligendum putat, quod eos sanare noluerit, absolvit hominem et damnat auctorem. Nullus ergo excluditur a beneficiis Dei, qui primum de neglectis beneficiis judicandus est.

CAPUT VI.

Quid sit quod ait, Cum enim nondum egissent boni aliquid aut mali.

Illum vero Apostoli sensum intra gentilis decreti arcuare conantur angustias, quod dicit: *Promissionis (inquit) verbum hoc est: Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patrem nostrum. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Rom. ix; Mal. i).* In his verbis hoc vult intelligi gentilitiæ persuasionis impietas, quod Deus absque ullo inter malum et bonum moderatoris examine, non ordine regentis, sed jure dominantis illum affectu dignum recadat, hunc odio, illum recipiat studio, hunc excludat imperio. Et inter duos perditos, nulla consideratio laboris, nulla devotionis habeatur, sed unus sine ratione cessantibus officiis assumatur, alter sine discretione damnetur. Ac sic dum in alterutro nec meriti existit materia, nec delicti, aufertur omnino futuri causa iudicii. Quod si hæc rerum tam indigna confusio etiam a sensu humanæ mentis aliena est, sollicitius requiramus quid divinæ conveniat, Apostolo disserente, justitiæ, inter duos populos constitutus Judæorum doctor et gentium, dum ita ait: *quia major serviet minori (Gen. xxv),* in seniore Judæi arrogantia reprobatur, in juniore fides gentilis eligitur. Itaque ipse sibi obducit ignorantiam nebulas, qui non tam Scripturis sanctis sequaci sensu se accommodat, quam Scripturas sanctas ad intellectum suum violentè attrahere et præsumptive nititur applicare, et id sibi pro captu suo omissa præcedentium vel sequentium ratione persuadet, unde penitus loqui Apostolus non instituit. Quod si ad capituli ipsius de quo agitur recurras exordium, omne absque ulla difficultate declinabis ambiguum. Si magister gentium de genesi hominum tractare cœpisset, et diceret homini totius vitæ cursum origine præfinitum, et magis necessitati subditum, quam libero arbitrio fuisse commissum, eo quod Dominus omnium pro potestatis nutu violento, quo decreto alios relinqueret ad perditionem, alios eligeret ad salutem, tunc forsitan velut per lineas decurrentes, colorem hunc iniqua persuasio possit asserere. Cum vero Apostolus promissiones Dei, et vocationem gentium altius repetitis textat exemplis,

et Judæorum præsumptionem omnimodo comprimere studeat, qui improbe de legis operibus intumescabant, non in origine seniorum Ismaele vel Esau decretum fatale constituit, sed in benedictione Isaac et Jacob electionem populi minoris ostendit, et propterea minorem majori non velut potentia Dei, sed pro justitia prætulit. Perinde enim impietatem Judæorum, sicut obedientiam gentium prævidebat. Quia ergo dicit: *Cum enim nondum egissent boni aliquid aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori,* ex vocante quidem dictum est, non tamen ad compellendos vel repellendos, sed ad credituros et non credituros dictum esse manifestum est, ut divina sibi constante justitia, ad hominis pertineat voluntatem vel renuere, vel observare præcepta. Cum ergo audis, *ex vocante dictum est,* invitentem intellige, non cogentem. Item dum dicit *non ex operibus,* asserit circa eos non legis opera, quæ utique nondum advenerat, sed etiam ante legem divinæ misericordiæ ac munificentiam dona viguisse. *Non ex operibus,* inquit. Audis legis opera destrui, et tu propterea inepto sensu etiam sub gratiæ lege viventes, alios sine operibus gratiæ credis posse salvari, alios etiam cum operibus prohibente naturali nexu et lege fatali janua salutis excludis. *Jacob dilexi, Esau odio habui.* Quomodo hic juxta pravi sensus interpretem circa nondum natos sententia cœlestis exeritur? Nec reus enim esse potest nondum genitus, nec dilectus: nihil enim meretur nondum productus in lucem; sed sicut in futurum adhuc erat eorum reposita conversatio, ita futura præscientis offensio, futura prænuntiatio electio. Nam divina providentia sicut novit judicare de gestis, ita adhuc gerendis scit præjudicare. Nemo itaque putet quod fratribus nondum natis diversorum necessitas sit præfixa meritorum, cum hoc post transactam vitæ militiam de eis Malachias propheta commemoret; et de præterito eorum statu divinum proferat manifesta æquitate iudicium. *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Quid mirum est si justitia diligat innocentiam, et respuat iniquitatem, apud quam etiam futura facta sunt? Quod autem minor majori ex lege præponitur, et Jacob neglecto fratre diligitur, hinc paulo tardioribus obscuritas nascitur; quod prolatum dilectionis vel odii testimonium nondum natis fratribus arbitrantur, dum et evidentes causæ quibus unus displicuerit, alter placuerit supprimuntur. In his ergo duobus non naturæ jura hominibus præfiguntur, sed de fide gentium et infidelitate Judæorum justitiæ statuta narrantur. Non enim hoc loco juxta litteram personæ specialiter germanorum, sed rerum causæ ac mysteria describuntur, dicente Domino: *Dux gentes sunt in utero tuo, et duo populi de ventre tuo dividuntur (Gen. xxv).* Quod si de præfixa lege originis tractaretur, quid opus erat ut majoris et minoris ætatem quod ad rem non pertinebat, insereret, nisi quia apud Judæorum prosapiam semper in duorum vocatione populorum seniori juniorem antefertur. In qua tamen partium diversitate multi et de Judæis reprobis eligun-

mulier evangelica (*Luc. xv*) quæ amissam in domo drachnam, id est, rem vel cuiuscunque muneris vel salutis, lucerna inquit accensa, et ad gratiæ oleum apponit studium suum, et cum Dei adjutorio jungit se requirentis intentio. Ac sic quod intus perdidit, intus invenit. Si quando ergo homo ex bono malus, vel ex malo bonus effici arbitrio mentis adnuitur, voluntas quæ libera est, a Deo data corrigitur, non vis prædestinationis operatur. Et quotiescunque in sacris paginis legeris: *In quacunq[ue] die conversus ingemueris, tunc salvus eris (Ezech. xxxiii)*. Et iterum: *Nolo mortem impii, sed ut revertatur impius a via sua et vivat. Convertimini a viis pessimis*. Et iterum: *Impietas impii non nocebit eum, in quacunq[ue] die conversus fuerit ab injustitia sua*. Et illud: *Auferte vetus fermentum, ut sitis nova conspersio (I Cor. v)*. Et quoties homo ad meliora, deterioribus repudiatis, gratia juvante convertitur, toties de vase contumeliæ vas honoris efficitur. Ut vero de bonis mali efficiantur, hoc facilius in se recepit humana fragilitas, ut de vase honoris, in vas contumeliæ transeat. Sicut legimus in Abacuc: *Et escæ ejus electæ*. De quibus etiam dicitur: *Aurum ut paleas reputabit*. Jeremias quoque: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatum est color optimus (Thren. iv)*? Sicut et Apostolus dicit: *Tollam ergo membra Christi, et faciam membra meretricis (I Cor. vi)*? Itaque manifesta sententia est, de Christi corpore posse hominem in partem diaboli per culpam propriam commutari. Sicut et alio loco absolutissime docet de optimo pessimum fieri, et templum Dei posse violari, ita dicendo: *Vos estis templum Dei, Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem templum Dei, violaverit, disperdet illum Deus (II Cor. vii)*. Ecce jam templum Dei esse dinoscitur, jam a sancto Spiritu possidetur, et tamen per incuriam violari atque corrumpi, et ab indigno hospite occupari posse memorari. Sicut et propheta increpat animam, Dei gratia sponte vacuatam: *Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum; quomodo conversa es in amaritudinem vitis alienæ (Jerem. ii)*? Ecce vineam Deo a nobili radice plantatam, studio cultoris electam, proprio ostendit crimine depravatam. Et ideo de ea in Isaïæ cantico loquitur: *Expectavi ut faceret vineam, fecit autem spinas*. Expectatio increpantis agricolæ ostendit hanc vineam dare fructus potuisse justitiæ. Et cum stantem cadere fructetur posse; cum dicit: *Et qui se existimat stare, videat ne cadat*. Et e contrario, ad jacentem loquitur: *Nunquid qui cadit non resurgit? Potens est enim Deus statuere illum (I Cor. x)*. Aperte ostendit statum hominis in diversa non pro constitutione Dei, sed pro arbitrii libertate posse versari. Sed et Isaïas evidenter affirmat depravata corrigi, et dilui posse immaculata, cum ad peccatores loquitur dicens: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*.

CAPUT XIII.

Item, velle et nolle, sicut ad malam, ita etiam ad bo-

nam partem hominis arbitrio patet fuisse commissum.

Inter hæc sollicite nobis apud hæreticos requirendum est, utrum homo bonum non possit an nolit, insita homini bonæ semina voluntatis. Quod evidenter assignat ita dicens: *Si volueris, mandata conservabunt te; et, Noli deficere a disciplina Domini; noli abstinere bene facere egenti; et, Noli fabricare in amicum tuum mala; et, Nolite fieri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus; et, Noli repudiare consilia matris tuæ; et, Noli intendere fallaci mulieri; et, Noluit intelligere ut bene ageret; et, Noluerunt accipere disciplinam*. Cui nolle objicitur, velle in promptu fuisse evidenter ostenditur. Et plura similia sunt in eloquiis Veteris Testamenti, quæ omnia ipsam specialiter constringunt, et convincunt voluntatem. In libris etiam novis evangelicis et apostolicis, quid aliud nisi libertas voluntatis ostenditur, ubi dicitur: *Nolite thesaurizare thesauros in terra; et, Nolite eos timere qui occidunt corpus*. *Sobrii estote, justi, et nolite peccare*. Et ad Timotheum: *Noli negligere gratiam quæ in te est, nec bonum tuum velut ex necessitate sit, sed ex voluntate*. Et alio loco: *Nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi. Nolite detrahere in alterutrum; et, Nolite errare. Deus non irridet*. *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet. Et, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt*. Videmus ergo et in bonam, et in contrariam partem posse humanæ mentis transire consensum. Et ideo alio loco dicit: *Bonum, inquit, facientes, non deficiamus; tempore enim suo metemus non deficientes*. *Oporemur ergo bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Nolite, inquit, diligere mundum: nisi ei bonum ad meliora contulisset affectum, inali ei non interdiceret appetitum, et ideo in sinistram crimine suo trahitur, qui a Domino suo vocatur ad dextram*. Et propterea iterum dicit: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Aperte mali necessitate non premitur cui victoria de boni electione promittitur. Non enim in devia lex originis trahit, quem auctor in bivio collocavit, ac sic cui voluntas indita est, ut vincere malum possit, si forte adversarios vocet, si animus ei pugnandi defuit, eventus non defuit obtinendi. Legimus ad Hebræos: *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia*. Secundum hæc, si libertatem arbitrii non habemus, quomodo cum voluntate peccamus? Qua causa, si reus sit requiras, quia post acceptam notitiam veritatis ad spiritum declinavit erroris. *Post acceptam, inquit, notitiam: intellige eum accepisse gratiam, et per negligentiam perdidisse; et iterum: Irritam faciens legem Moysi sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Cur sub duobus aut tribus testibus accusatur, et quasi proprii criminis reus moritur si jam inevitabili ad peccan-*

clum naturæ lege deprimitur? Sed ideo absque dubio meretur poenam, quia potuit, et noluit custodire justitiam. Qua vero causa in tanto bono exutus sit si requiras, quia, inquit, *spiritui gratiæ contumeliam fecit*. Agnosce hoc loco quia gratia non tam negata homini defuit, sed hominem prius ab eodem derelicta et contempta, deseruit benignitas dantis. Cum quodam dolore increpat contumeliam respuentis, ac sic cum ad devia voluntarius declinavit, non perit derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus. Similis effectus illis de quibus Psalmista pronuntiat: *Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis (Ps. cvi)*. Et in sequenti, causas amissæ benedictionis obtendit. *Et seduxerunt, inquit, eos vana ipsorum, et seduxerunt eos in invio et non in via*. Illic prævaricator mandati ideo apparuit reus, quia ad malum magis seductus est quam coactus. Similiter et ad Galatas transgressionis noxam ad hominis retorquet offensam, ita dicens: *Sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii serviebatis (Gal. iv)*. Secundum hanc naturam Deus est Christus, cui servire præcipimur. Sequitur: *Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis?* Non dixit, boni esse non potestis, sed mali esse vultis: nisi in bono potuissent stare correcti, non arguerentur ad deteriora prolapsi. Ad quos iterum dicit: *Filii mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. Ecce istos qui de fide geniti facti fuerant abortivi, asserit adhuc posse ad Christi imaginem reformari, et dum perditos adhuc filios vocat, prævaricationem sine desperatione condemnat, docens et reparari perdita, et auferri posse collata. Nam cum alio loco hæreticus Apostoli sententiam prædestinationem Dei vel præsumptionem interpretetur esse, cum legitur: *Miserebor cui voluero, et misericordiam præstabo cujus miserebor (Rom. ix)*, interrogandus est, utrum quod vult Deus, ordinatum, an inordinatum, justum, an injustum sit? Cum id, quod necesse est, justum esse responderit, dicendum est: Puto hic verba esse justitiæ, quia voluntas divina justitia est. Et ita hæc elocutio intelligenda est, *miserebor cui voluero*, id est, quem justum esse cognovero cujus promptam fidem videro, quem præceptis meis obedire perspexero, quem meam facere probavero voluntatem. *Et misericordiam*, inquit, *præstabo cujus miserebor*: quod ita intelligendum est, Qui collatam a Deo misericordiam subdita et sollicita mente servaverit, ampliorem misericordiam consequetur, sicut alio loco dicit: *Qui enim habet, dabitur illi, et superabundabit*, id est, quia acceptum Dei donum cum vigilantia et cordis timore custodit, magis ac magis gratiæ ipsius capiet augmentum, ut ei profectus ipse pariat incrementa profectuum; sicut alio loco dicit: *Et sanctus adhuc sanctificetur*. Quod autem et illud ad præsumptionem Dei putant esse referendum, quod Apostolus dicit: *Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat: Dicis itaque mihi, quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit?*

A manifeste hic sub interrogantis vel objicientis persona contrarium sensum Apostolus intromittit, quem ex adverso propositum sequenti increpatione castigat, dicens: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? An non habet potestatem figulus lutæ ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Illic infidelis curiositatem, argumentis auctoritate compescit; et cum dicit: *An non habet potestatem?* hic calumniantem solam Dei objicit potestatem, convincens eum ratione, qui universos humanos actus divinæ ordinationi indocte et infideliter ascribebat. *An non habet potestatem figulus lutæ ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Inter hæc dum dicit, *ex eadem massa*, quicumque duas humani generis massas esse arbitraris, unam B sacra ex lectione cognosce. Duas autem facit pravitas studiorum et diversitas voluntatum. Ita pro earum qualitatibus, non pro impulsu Dei, unusquisque aut contumeliæ vas, aut honoris efficitur.

CAPUT XIV.

Ubi sibi gratia Dei et voluntas humana testimoniorum assertione sociantur, et de parvulis inanis calumnia transeundo perstringitur.

Si bene intendas animum, aperte copioseque cognoscis quomodo per sanctarum paginas Scripturarum nunc asseratur gratiæ virtus, nunc humanæ voluntatis ascensus. Fragilitatem arbitrii demonstramus, cum ad Deum dicimus: *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl)*. Item jubet sermo divinus ut aliquid vigor possit arbitrii, dum ad hominem dicit: *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum (Psal. xxxiii)*. Arbitrium commendat Sapientiæ sermo, cum dicit: *Omni custodia serva cor tuum (Prov. iv)*. Sed Apostolus sine divino adjutorio hoc fieri non posse manifestat cum dicit: *Domine custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu (Philip. iv)*. Asserit in propheta voluntatis propriæ facultatem de semetipso dicens: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas (Psal. cxviii)*. Sed nihil de solis ejus viribus intelligit præsumendum cum proclamatur ad Deum: *Inclina, inquit, cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam*. Propter liberum arbitrium indicitur nobis, *rectos cursus fac pedibus tuis, et vias tuas dirige*. Sed nos ad gratiam confugientes, pro infirmitatis conscientia supplicamus. *Dirige in conspectu tuo viam meam, et perfice gressus meos in semitis tuis (Psal. v)*. Imperat nobis, qui propriæ voluntatis generali dispensatione jus tribuit, illuminare vobis lumen scientiæ. Pro eo vero quod totum ad auctorem gratiæ referendum est, legimus: *Qui docet hominem scientiam (Ps. xciii)*, vel *Domine illuminat cæcos (Ps. cxlv)*, et iterum: *Illumina oculos meos ne unquam dormiam in morte (Ps. xlii)*; et, *beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum*. Apostolus arbitrii prædictor, libertatem ejus ita incitat dicens: *Custodite animas vestras*. Sed misericordiam Dei protestatur, ita commemorans: *Domine custodiat introitum tuum et exitum tuum (Psal. xc)*. Per hæc itaque quibus

modo arbitrii libertas asseritur, modo cœlestis largitas demonstratur, nunc homo de concessis viribus admonetur, ne de sola gratia speret otiosus; nunc de gratia sperare præcipitur, ne de solo labore sit securus. Sed dicis: Si prædestinatio non est, cur in parvulis alii baptizantur, alii sine baptismi sanctificatione rapiuntur? Serpentina fraudis est, ad tenebrosas cavernas relicta luce transfugere, cum per omnia volumina sacræ litteræ evidenter liberum loquantur arbitrium. Quid rationis est ut interrogare velis occulta, cum sollicitudini tuæ plenissime videas respondere manifesta? Quid utilitatis est certa omittere, et incerta consulere, de quibus nihil invenis catholica lectione conscriptum? Non intelligis quod in veritatis injuriam perscrutaris, quidquid veritas scire te noluit? Materiam de liberi arbitrii ratione proponis, et ad discutiendum infantiaæ statum pernicioso errore dilaberis, in quo nullum penitus vestigium liberi arbitrii, nullum apparere potest propriæ voluntatis indicium.

CAPUT XV.

Contra hoc quod dicunt, eos qui post baptismum pereunt, in baptismum penitus non credidisse.

Hoc loco respondendum est, in quo auctore hoc legis, de quo doctore hoc asserere præsumis? Et cum in baptismo aboleri peccatum originale non deneges, et firmum esse baptisma comprobetur, ubi indivisa Trinitas invocatur, da causas quibus baptizatus adhuc intra debitum originale consistat? Et ipsi, inquis, in Adam pereunt, quia in baptismum non crediderunt. Nonne tu paulo ante dicebas, ad capescenda Dei dona studium hominis non requiri? Ecce tu ipse manifestissime profiteris sine accipientis devotione irritam esse munificentiam largientis. Tu, inquam, ipse confirmas sine merito fidei, id est, sine cooperatione voluntatis humanæ, gratiam nihil prodesse, et quomodo dicis, totum Deus sibi de statu hominis reservavit, et nihil homini dedit? Ecce etiam secundum sententiam tuam nec ipsum sibi regenerationis potest constare mysterium, nisi homo juxta benedictionis donum adhibuerit credulitatis affectum. Cui negas conatum, quid ab illo requiris assensum? Cum autem propheta dicat: *Exibunt aquæ vivæ de Jerusalem (Zach. xiv)*, in quibus vitalis undæ sacramenta designat, quomodo fieri potest ut innovatus homo deletam veteris hominis cautionem secum retineat? quomodo fieri potest ut cum debito Adæ in Christo absolutus resurgat? Quomodo fieri potest ut de sacri fontis irriguo cum adoptivo Dei adhuc mortem vita parturiat, cum dicat Apostolus: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. iii)*? quem utique nullus induere potest, nisi indumenta primæ nativitatis exuerit. Cui autem ad baptismum sponte venienti, baptismum non profuisse poteris edocere, cum etiam hæretico, in Trinitatis nomine regenerato tantum per se virtus ipsa mysterii conferat, ut si postmodum ad Christi fidem transeat, baptismatis iteratione non ageat? Sed ita operante gratia ablutus judicetur, ut tantum benedictione chrismatis indua-

tur. Hunc vero persuasionis tuæ reprobura sensum catholica detestatur Ecclesia. Ideo, inquis, genitali quamlibet unda perfusi munus baptismi non accipiunt, quia ad baptismum infideliter veniunt. Non ita est. Adverte quia hoc ipsum ad baptismum venire, et salutem desiderare, jam fidei est. Quæcunque, inquis, post baptismum pereunt, in Adam pereunt, quia in baptismum non crediderunt. Recusares ideo eos periisse post baptismum, quia ad gratiæ donum jungere noluerunt laboris officium, quia eos consuetudinis negligentia, cordisque desidia a vigilantia operis, et a sollicitæ servitutis revocavit industria. Quod si culpa incredulitatis causa est perditionis, quid de parvulis sentiemus, quibus in parentum devotione, et in lactentis infantiaæ simplicitate integre fidei pervigilia deputantur, qui absque ullo infidelitatis periculo immaculata regenerationis munera consequuntur, et multi eorum processu ætatis in mortis præcipitia demerguntur? Quæ id ratio agit, nisi quia expugnari se patiuntur ignavia resolvende? Et causam cur fracti viderentur exposcit. *Propter incredulitatem, inquit, fracti sunt*, non utique propter præscientiam. Non specialem esse circa credentes Dei munificentiam docet, quando et eos quos incredulitatis arguit, credere potuisse demonstrat. Quo genere etiam infideles copiam fidei accepisse manifestat, et dum de naturalibus fractos dicit, præsumentes saluifera castigatione compressit: *Sed, inquit, naturalibus ramis non pepercit, ne forte nes tibi parcat. Et subdidit. Et illi, inquit, si non permanerint in incredulitate, inserentur; potens est Deus iterum inserere illos.* Magnanimitatem itaque hic et humilitatem cordis alloquitur. Humilitatem, ut et qui incertus est frangi timent; magnanimitatem, ut spem remunerationis, et qui fractus est, non deponat. Sic ovem perditam pastor sedulus inquisivit, et inventam subjectis ad ovile humeris reportavit. Quomodo sequentem relinqueret, qui sequitur etiam relinquentem?

CAPUT XVI.

Contra hoc quod dicunt, Christum non pro omnibus mortuum.

Dominum nostrum Jesum Christum aiunt humanam carnem non pro omnium salute sumpsisse, nec pro omnibus mortuum esse. Hoc omnimodis catholica detestatur Ecclesia. Nam si ita esset, quomodo Apostolus diceret: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur (I Cor. xv)*? Hic dici non potest pro parte totum. Nam sicut pars prima sententiæ, *omnes in Adam moriuntur*, evidenter ostendit sine dubio hoc quod sequitur, *in Christo omnes vivificabuntur*, nihilominus ad omnes in Christo vivificandos, non ex parte, sed generaliter pertinere Apostolus indicavit. Idem etiam impli per virtutem resurrectionis Christi resuscitandi esse creduntur, licet etiam non judicandi, sed puniendi resurgant. Cum autem Apostolus dicat: *Qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium (I Tim. iv)*: quod dixit, *omnium hominum*, ad propositum divinæ bonitatis

aspexit. Quod autem dixit, *maxime fidelium*, illos A hoc loco pronuntiavit atque distinxit, qui per fidem, per obedientiam, per subditam voluntatem Redemptoris munera susceperunt. Pro universis autem venisse Christum idem Apostolus declarat: *Caritas*, inquit, *urget nos judicantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit (II Cor. v)*. Quia ergo resurrectio generalis ad virtutem pertinet redemptionis, si redemptio non ad omnes pertinet, nec ad omnes resurrectio pertinebit. Et ideo quia sicut *omnes resurgemus, licet non omnes immutabimur*, ita Dominum Redemptorem cum generalis misericordiae beneficio venisse testamur, et si illud infidelitas, quia noluit, non recepit. B Nam Deum quolibet tempore qui quaesivit, invenit, et qui invenisse non visus est non quaesivit. Quod si, quemadmodum abrupta blasphematur impietas, alii ad mortem praedeterminati, alii praedeterminati videntur ad vitam, nullam Christus veniendi causam, nullam moriendi quam pietas ejus invenit, habuit necessitatem. Novum ergo remedium nihil agere potuit si ante saecula res humanas definitio vetusta praefixit. Sed quia fatalis persuasio, quae vim praescientiae cogentis inducit, omnimodis respuenda est, ideo magis et legem dedit, et prophetas mediis temporibus excitavit, quia arbitrium voluntatis humanae attenuatum novet, non ablatum. Quod si ex toto vigor ejus perisset, quomodo legeretur: *Et in lege Domini fuit voluntas ejus (Ps. 1)*. Et iterum: *Voluntarie sacrificabo tibi, Domine*. C Et ad Philemonem: *Ut non ex necessitate, sed voluntarium esset bonum tuum*. Et cum dicat in Evangelio: *Caro mea est quam ego dabo pro mundi vita (Joan. vi)*, dubitare penitus non debemus quod toto mundo se impenderit, qui plus dedit quam totus mundus valebat. Sicut et beatus Joannes Evangelista testatur: *Ipsa est enim propitiatio pro peccatis nostris, non oro nostris autem tantum, sed et pro totius mundi (I Joan. v)*. Sed dicitis: Quomodo totum mundum redemit? Ecce videmus homines in peccatis suis vivere: quomodo putabimus redemptos, quos videmus permanere captivos? Hoc loco intellectum de proposita similitudine colligamus. Verbi gratia: si legatus aliquis vel sacerdos intercessurus pro civitate captiva largius pretium deserat, et universum captivitatis D populum de manu ejus recipiat qui belli jura retinebat, et omnis omnino relaxetur lex ac necessitas servitutis, et inter haec si forte illic aliquos de captivis vel oblectatio consuetudinis, vel male blandus praedo sollicitet, gratuitum beneficium unusquisque voluntatis suae servus recuset, nunquid minoravit gratiam pretii contemptus ingrati? Nunquid aliquam benevolentiae redemptoris intulit diminutionem, qui respuit libertatem? Non ita est. Quinimo, sicut redemptoris gratus potest esse, qui rediit, ita de contemptu reus est qui remansit. Volentes enim redemit voluntatum remunerator. Justus enim arbiter Deus voluntarium cupit redire, quem non invitum

meminit corruisse. Quae cum ita sint, dic mihi quem a gratia redemptionis exceperit, qui damnationis antiquae chirographum generale delevit.

CAPUT XVII.

Contra hoc quod evangelicam sententiam imperito et improbo sensu interpretantur.

Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater, qui misit me, attraxerit eum (Joan. vi). Quis tam immemor salutis suae sit, qui attrahentis misericordiam negare praesumat. Sed ille vere impius est qui eam non omnibus ingeri, non omnibus testatur impendi. Hoc loco attracti salutem attrahentis putat esse violentiam. Apparet illum non nosse nisi catenas obnoxiae servitutis, qui devotae nescit vincula caritatis. Hic autem sermo divinus specialiter increpat hominem de propriis sibi viribus arrogentem, et de labore suo impie praesumentem. Cum inter haec unus totum labori, alter totum gratiae judicet deputandum, impletur in utroque Graeca sententia: *Nimietates, inquit, et inaequalitates sunt similis improbitas; et par esse probatur impietas, si totum soli gratiae, vel si totum soli ascribatur labori. Quid nos oportet inter ista sentire, nisi ut semper gratiae subjiciamus laborem et semper gratiam cum labore sociemus? Sed ante omnia arrogantiam laboris refugiamus, nec nobis quidquam de ejus meritis vindicemus, ne Pharisaeum imitari mortifera jactantiae praesumptione videamur. Nam cum ille orans indubitanter verum diceret: *Jejuno bis in sabbato, decimas do omnium quaecunque possideo (Luc. xviii)*, evacuavit veri fidem, quia veritati miscuit vanitatem. Non ergo operatio, sed coram elatio declinanda est. *Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater attraxerit eum*. Nunquid velut insensibilis et inepta materies de loco ad locum movendus est et trahendus? Sed assistenti et vocanti Domino famulus manum fidei, qua attrahatur extendit, et dicit: *Credo, Domine; adjuva incredulitatem meam (Marc. ix)*. Et ita se duo ista conjungunt, attrahentis virtus, et obedientis affectus: quo modo si aeger aliquis assurgere conetur, et facultas animum non sequatur, et propterea sibi porrigi dexteram deprecatur. Clamat voluntas, quia sola per se elevari nescit infirmitas. Ita Dominus invitat volentem, attrahit desiderantem, erigit adnitentem. Quid est autem attrahere, nisi praedicare, nisi Scripturarum consolationibus excitare, increpationibus deterrere, desideranda proponere, intentare metuenda, judicium comminari, praemium polliceri? Audi Dominum non duris nexibus, sed manibus attrahentem, et dilectionis brachiis invitantem, sicut ait propheta: *Attrahi eos in vinculis caritatis (Ose. xi)*. Et illud: *Post te in odorem unguentorum tuorum currimus (Cant. 1)*. Et ille dicit: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos (Matth. xi)*, ne ullus excusare se possit exclusus, qui convincitur iavitatus. Licet enim non omnes obedientiam exhibituros esse praenosceret, omnibus tamen et velle et posse donaverat. Hoc loco sollicito requiratur utrum quisque attrahi velit an nolit. Si non vult, assolitum attra-*

hientis benevolentiam non meretur. Si autem vult, ecce jam cum des et hominis consensus operatur. Nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater attraxerit eum. Quomodo attrahentem vides, cur dissimulas videre venientem? et ilico sicut gratiæ est quod attrahitur, ita obedientiæ probatur esse quod sequitur. Hæc attrahentis Dei misericordia si dignis datur, advertis quia jam et studio humanæ utcuque servitutis impenditur; si vero indignis, consequens est ut etiam reprobis non negetur, et evidenti miseratione bonitas Dei indiscrete, et justis et peccatoribus offeratur. Sed is quem perspicis attrahentem requirit omnimodis præcepta servantem, ut per quamdam voluntatis ansulam, comprehendi et attrahi valeat qui vocatur. Quod si eum putas attrahere nolentes, cœlesti justitiæ iniquitatis pondus imponis. Sed si invenitur attrahere nolentes, quanto magis complectitur desiderantes! Nam etiam qui sine labore videtur attrahi, laboraturus est ut inhæreat attrahenti. Quanti enim venerunt et recesserunt, quia attracti in gratia perseverare desideratore vocante noluerunt? Sicut in Evangelio scriptum est: *Multi ex discipulis ejus audientes, abierunt retrorsum, et jam cum illo non ambulabant* (Joan. vi). Item: *Dixit autem Jesus ad duodecim: Nunquid et vos vultis abire? Respondit ei Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, et nos creavimus et cognovimus quia tu es Christus Filius Dei* (Ibid.). In utrisque libera fuit voluntas, et in illis ut ingrata mente discederent; et in istis, ut cum libertate fidei permanerent.

CAPUT XVIII.

Contra hoc quod dicunt, quia Dei violentia induret hominem ne venire valeat ad salutem.

Si ipse, ut blasphemus vult, obdurat, quomodo ait in psalmo: *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra* (Psal. xciv)? Et iterum: *Secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ* (Rom. ii). Item in Jeremia: *Percussisti eos, et non doluerunt; attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam; induraverunt facies suas supra perirram, et noluerunt reverti* (Jerem. v). Adhuc causam obdurationis advertit, secundum sententiam sapientissimi Salomonis, qui dicit: *Impius cum venerit in profundum malorum, contemnit* (Prov. xviii), id est, de assiduitate peccandi desperatio nascitur; obduratio vero ex desperatione generatur. Dum dicit Jeremias: *Noluerunt reverti*. Vides quia obduratio cordis crimen est propriæ voluntatis? Inhonestus, cupidus et cruenus, et cujuslibet facinoris servus, si peccatis non reluctetur. Videamus unde obduratio ista nascatur. Non utique violentia compellentis, sed clementia relaxantis obdurationis occasio est. Dumque ad pœnitentiam sustinet delinquentem infatigabilis bonitas, abutitur benevolentia remittentis elata securitas. Ideo ait beatus Apostolus: *An divitiis bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii*

A Dei (Rom. ii). Advertis quod Apostolus dicendo, *secundum duritiam tuam et cor impœnitens*, non Deo, sed homini culpam indurationis cordis ascribit *Ignoras*, inquit, *quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et impœnitens cor thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei*. Agnosce quia non austeritas Dei indurat corda malorum, sed bonitas. Nam quia tribulationum laboribus ac flagellis pro Dei patientia non affliguntur, ideo superbia depravantur. Quod ita esse evidenter et Propheta commemorat dicens: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia* (Psal. lxxii) eorum. Ac sic dum pœna in judicium reservatur, dumque ad emendationem provocat Domini longanimitas, in servo contemptum nutrit impunitas. *Qui reddit*, inquit, *uniquæque secundum opera sua* (Rom. ii). Certe non imponit Deus homini secundum præscientiam peccandi necessitatem, a quo secundum opera sua legitur exacturus esse rationem. *Peccavi*, inquit propheta, *et quid accidit mihi triste* (Ecclesi. v)? hoc est dicere: Certum est Deum nescire peccata, qui non accellerat pro ultione supplicia. Et iterum: *Dicit enim in corde suo: Oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat usque in finem*. Dum ergo dicit *oblitus est Deus* (Ps. ix), patientiam remittentis, negligentiam judicis ignorantis, et arbitratur oblitos, quod magnanimus dispensator reservat in posterum. Quo genere metuentem admonitio Dei castigantis emendat, contemnentem magis lenitas moderantis obdurat, ut putet de Deo impius, quod usque in finem ignorantia obscurante non videat, quidquid ad præsens benevolentia sustinentis punire dissimulat. Et cum probeatur ab insultante contemptus, obdurationem putatur operatus. Dum enim iram in eis crebrescentia peccata suspendit, peccatorem insultare permittit.

CAPUT XIX

Contra hoc quod dicunt, Homines voluntate Dei impelluntur.

Si autem, ut dicit hæreticus, per voluntatem Dei trahuntur homines in perditionem, quomodo in lectione Regum mulier loquitur ad David? *Nec vult, inquit, Deus perire animam, sed retractat cogitans ne penitus pereat qui abjectus est* (II Reg. xiv). Item et Ezechiel sub verbis Dei ita disserit: *Multo labore sudatum est, et non exiit ab ea nimia rubigo ejus, neque per ignem immunditia tua exsecrabilis: quia mundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis* (Ezec. xxiv). Ecce Deus hominem non solum salvari optat, sed pro ejus purgatione multo labore desudat. Porro pro ratione justitiæ per se effectum medentis cura non peragit, quia voluntatem ejus qui est purgandus exspectat. Item, *defecit sufflatorium, frustra confavit sufflator: malitiæ enim vestræ non sunt consumptæ*. Dum audis sufflatorium, vel conflatoris officium, intellige purum metallum adulterina permixtione corruptum, et e naturali sinceritate vitiatum. Si homo in mortem impulsu suo ac voluntate Dei agitur, cur item sub Ezechiele imputans, et velut dolens loquitur: *Quare*

mor:emini, domus Israel; quoni im nolo mortem impii, dicit Dominus? Revertimini et vivite (Ezech. xxxiii). Et quomodo eos in mortem, ut blasphemias, impellit, quos ad vitam non solum nutu jubentis, sed affectu supplicantis invitat. Item: *Vivo ego, dicit Dominus; nolo mortem impii, sed ut revertatur impius a via sua, et vivat (Num. xiv).* Reditum se in potestate habere cognoscat, qui a Domino provocatur ut redeat. *Vivo ego, dicit Dominus.* Ne de indulgentia reus dubitat, iudex clementiam suam etiam quadam sacramenti interpositione confirmat. Sed et per apostoli Petri sententiam voluntas benignissimi insinuatur actoris. *Non tardat, inquit, Dominus promissum suum, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed ad pœnitentiam reverti (II Pet. iii).* Peccanti ingeritur pœnitentia, ut in conferenda misericordia locum possit habere iustitia. *Sed patienter, inquit, agit emendationem hominis, quia impatienter desiderat, patienter expectat.* Item secundum Lucam: *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam dicens: Non relinquet in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ (Luc. xix).* Hic stringendi sunt hæretici. Si Dominus perituris salutis intercluserat aditum, ergo falso istorum desilevit exitium. Si autem eorum perditionem vero, (ut manifestum est) mœrore percoluit, non voluntatem suam

A homini, sed consensum hominis voluntati suæ defuisse monstravit. Quid mirum si pro salute hominis lacrymas fudit, mox sanguinem profusus? Item in Matthæo: *Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas, et noluisti? Duas res hic agit sermo divinus.* Nam dum dicit: *Quoties volui, et noluisti, in Deo propositi bonitas, in homine arbitrii est expressa libertas.* Dicendo autem: *Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, salvare se eos voluisse pronuntiat, cum evidenter proferat causam: per quas salutem eis negare debuerit.* Hoc loco duplici genere in servo iniquitas cruentæ mentis ostenditur. In Domino indulgentia benignissimæ voluntatis aperitur. Si Deus perire vult hominem, quomodo dicit etiam propheta Michæas: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum et quid Dominus requirat a te; utique facere iudicium, et diligere misericordiam et sollicitum ambulare cum Deo tuo (Mich. vi).* Dum dicit, et quid Dominus quærat a te, utique facere iudicium, promptam exercendi boni operis voluntatem non reposceret, si non dedisset. Vides quia sicut Dei est ut provocans adhortetur, ita obedientiæ hominis reservatum est ut sequatur.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Contra hoc quod impie asserunt a Deo induratum fuisse cor Pharaonis.

Hic sensum Scripturæ sanctæ sollicitius perscrutemur, et objicientis animum confundamus, utrum Pharaon volens, an invitus a Domino fuerit induratus. Si volens, ipsi utique culpam obdurationis assignas; si vero invitus, iniquitatem Dei obdurantis accusas. Quæ etiam iustitia erat, si quem ipse obduraverat, ipse puniret? Cum vero Dominus ipse ad eum loquatur et dicat: *Cur non vis dimittere populum meum? vel usquequo non vis subijci mihi (Exod. vii)?* ecce ubi divinis testimoniis liberam fuisse in Pharaone agnoscimus voluntatem. Hac ratione Pharaonem, dicit Dominus, obdurabo, dum eum mihi in decem plagis, quas a Moyse exoratus removeo, insultare permitto. *Ego, inquit, obdurabo cor Pharaonis.* Sic interdum familiariter etiam apud homines hujus elocutionis vim assumimus, sic interdum contumacibus famulis exprobramus mansuetudinem nostram, ita dicentes: Ego patientia mea te pessimum feci, ego remissione mea malitiam tuam superbiamque nutrivi, ego te contumacem indulgentia mea reddidi, ego dissimulatione mea cor tuum, ut contra me obduretur animavi. Et hoc modo quod bonitate Domini virtutis est testimonium, in servi improbitate fit vitium. Ait autem sermo divinus: *Vidensque Pharaon eo quod data esset requies, ingravit cor suum (Exod. viii).* Manifestissime hoc loco indulta requies cor Pharaonis indurasse prescribitur. Hoc enim quod

C dicit: *obduravit cor suum, non passivum est, sed activum.* Vis scire quia divina moderatione ob causam induratae mentis operatur? Idem ipse Pharaon in decem plagis positus cum percuteretur, mitigabatur; cum laxaretur, ingravabatur. Ac si impium divina severitas inclinabat, bonitas obdurabat, et ut se esse liberi arbitrii demonstraret, castigante Deo populum dimittebat, parcente revocabat. Perspice quomodo rebellem spiritum cœlestis lenitas obdurat. Accedentibus mitioribus et flagellis recentibus insolens. Agnosce rationem obdurationis, et vim propriæ voluntatis. Hebræum populum, quem egredi pro imposita sibi contritione nunc præcipit, et pro plagarum moderatione nunc prohibet, ad extremum incumbentibus plagis etiam festinus perurget et D abire compellit. Non ergo induratur in multa Dei potentia, sed contemptor efficitur in multa Dei patientia. Denique inter æternas vices castigationis et remissionis flagellatus humiliatur, exauditus erigitur, liberatus insultat, afflicto obiimperat, et filios Israeliticos post decimam plagam emisisse cognoscitur, ad primam cum emittere potuisse voluntas postrema testatur. Et cum inter medias correptiones profiteatur: *Iustus es, Domine; ego vero et populus meus impii (Exod. ix),* non se a Deo, sed a voluntate propria depravatam conscientiam suam testis ostendit: et tu Deum circa Pharaonem durum vel iniquum fuisse præsumis asserere, quem circa se justum et pium ipse sacrilegus non potuit abnegare? Immitem Deum Christum esse consequitur, quem

pium etiam impius confitetur. Hoc ergo agit in hominibus celestis misericordiae dispensatio, quod in terris pluviae supervenientis infusio: ad copiosi imbris illapsum cultus et edonitus cespos multiplicatur germinum fetus; verum incultus et crudus inutilibus herbis repletur, et sentibus, ac sic unus idemque imber duas res diversas atque contrarias jacta culturae aut studium operatur, aut vitium. Sicut legimus: *Terra enim saepe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam, illis a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo. Proferens autem spinas ac tribulos reproba est et maledictio proxima, cuius consummatio in combustionem (Hebr. vi).* Agnosce terram sub uno eodemque imbri nunc spinas et tribulos germinantem, nunc fructus benedictionibus idoneos proferentem. Eodem modo dum misericordia Dei exspectat et parcit, emendatur obediens, obduratur impoenitens.

CAPUT II.

Quod praescientia Dei nec ad justa, nec ad contraria humanas violenter urgeat voluntates.

Praescientiam et praedestinationem Dei male intelligunt astruentes quod inde humanorum actuum causa nascatur. Primum quid ex quo pendeat vel procedat, perspicere debemus. Non propterea homo quodcumque facturus est, quia eum coactura sit praescientis auctoritas, sed magis Deo praesciendi ingerit qualitates libertas praesciti hominis ac voluntas. Ergo non de violentia praevidendi imponitur homini causa peccandi, sed magis de consecuturis hominum meritis ordo exoritur praesciendi. Generalis itaque praescientia, quae de statu mundi totius apud Deum manet, de potentia nascitur, sed circa statum hominis qualitates et species praesciendi, de humani actus inspectione mutuatur. Sed inter ista, Deo respondes et dicis: O Domine, quomodo bonum apprehendere valui, quem tu malum futurum esse praescisti? non ita est. Aliud est quod vult Deus, aliud est quod permittit Deus. Vult itaque bonum, et permittit malum, praescit utrumque: justa bonitate adjuvat, injusta pro arbitrii libertate permittit. De suo est quod dat gratiam, de tuo quod praesciunt offensam. Et inde est quod circa iniquos incessabiliter invenitur prohibere quae providit. Nunquam prava hominum studia praecipere ad meliora converti, si ea sciret non posse mutari; et ideo respondebit tibi consequenter divina providentia: O homo, non te talem feci qualem te futurum esse praescivi. Bonum te pro justitiae meae lege formavi, et ne malum sequereris admonui, malum te pro consecutura voluntatum tuarum iniquitate praevidi. Ubi non compulsio, sed consensus peccandi deprehenditur in querela; non auctor, sed praevicator in culpa est. Si ad factorem, inquit, o homo, respicit, bonus esse potuisti, si ad praecognitorem, tu me pro gestorum tuorum ordine ut de te malum praescerem compulisti. Sed revolvit et dicis: praescientia et praedestinatio humanorum actuum atque meritorum praefigit et excitat causas. Non ita est, magis de ori-

gine voluntatis humanae genus praescientiae derivatur. Sed ut aliqui cogitationis suae pravitate ducantur, et actus suos in praescientia aestiment inchoari, hoc de proprio animi vitio, hoc de inemendabili obstinatione procedit, dum simulant passionibus reluctari, et putant se non posse quod nolunt. Legem dicunt esse immutabili mali consuetudinem delinquendi. Sed adhuc dicis quia opera ac voluntates hominum, de nutu et impulsu praescientiae caelestis incipiant. Non ita est. Hoc potius agnosce, quod praescientia Dei de materia humanorum actuum sumat exordium. Quid de nobis praescire ac praordinare debeat Deus, quantum pertinet ad futurum, in profectu hominis defectuque consistit. Accipe illud exemplum, quo praescientia Dei pro humana se actione convertit. Ad decumbentem Ezechiam regem mors defertur in verbo tristi, vatis veridici annuntiata responso ita dicentis: *Ordina domum tuam, nam cras morieris (I Reg. xix)*. At ille conversus ad fletum, ordinavit domum suam, quia humiliavit animam suam. Propheta quidem exploratae sanctitatis agnoscit, sed desperatio spe repellitur. Oratio interdicti oraculo, resolvit deprecationi definitionem: fides plena dicti superat veritatem. Inevitabilem denuntiatae mortis causam extrema viciit deflentis infirmitas. Humiliat se fragilitas humana, et vim quamdam patitur divina sententia. Sicut ait: *Regnum caelorum vim patitur (Matth. xi)*. Omnimodis morturus fuisset, nisi territus supplicasset. Elige utrum velis, aut praefixam necessitatem confitere mutata, aut veritatem convince mentium.

CAPUT III

Quia aliud est praescire, aliud praedestinare.

Apostolus ait: *Quos praescivit, et praedestinavit, conformes fieri imaginis Filii sui (Rom. viii)*. Aliud est praescire, aliud praedestinare. Praescientia itaque gerenda praesciunt, postmodum praedestinatio retribuenda describit. Illa praevidet merita, haec praedinat praemia. Praescientia ad potentiam, praedestinatio ad justitiam pertinet. Praescientia de alieno subsistit actu, praedestinatio autem de iudicio suo; illa facinus manifestat, ista condemnat; illa testis, haec iudex est. Cum illa pronuntiaverit causam, tunc pronuntiat ista sententiam. A praescientia quae sunt nostra productur, a praedestinatione quae sunt preparantur. Ac sic nisi praescientia exploraverit, praedestinatio nil decernit. Oculi autem vicem praescientiae virtus exercet, et quod se aspectui obtulerit, hoc videbit. Nunquid fecisse creditur, quod deprehendisse cognoscitur? Cum autem oculi ea videant, non quae ipsi intrinsecus operantur, sed quae eis extrinsecus offeruntur, si peccantem quempiam forte conspexerint, non opinor videntis, sed committentis flagitium iudicabitur: ita non ad praescientis, sed ad praecogniti perinebit reatum omne delictum. Sic et Deus ea ante diem hominis praevidet, quae non a se, sed ab homine facienda sunt. Et sicut materia existens effectum efficit ut eam oculi actus

contempletur, non autem oculus facit ut res vi- A
denda nascatur : ita et præscientia Dei ea quæ de
hominum meritis secutura sunt, non ut eveniant
exigit, sed eventura præcurrit. Et quia sacris elo-
quiis moris est ut per assumptam quamcunque si-
militudinem asserendæ rei aperiant veritatem, sicut
interdum vel grano sinapis, vel fermento mulieris
evangelicæ, vel sagnæ missæ in mare, et quam
plura talia regnum cælorum legimus comparari, ita
et nos distinguere cupientes futura, instituti genus
colligitur præsciendi. Quod si præscire compellere
est, qui prævidet peccatorem, ergo ipse causa pec-
cati est? Præcicit adulterium Deus, ergo ipse ossa
et medullas ignibus obsceni furoris inflamat?
Præcicit Deus homicidam, nunquid ipse bestiales
motus perturbatis sensibus suggerit? Ipse ad pera-
gendum facinus gladium cruentæ mentis exacuit?
Præcicit impium, ergo ipse ad profana sacrificia
spiritum dementis instigat? Itane quarum rerum
ultor est, earum et auctor esse credendus est? et
inter hæc ad malum perurgere iudicandus est ca-
pitivæ voluntatis assensum, qui nec diabolo com-
pellere permisit invitum? Voluntas est quæ operatur
delictum, voluntas est quæ meretur auxilium. Sed
dicis : Invenio ubi sola gratia sine societate humanæ
voluntatis operetur. Nam in Bethleém omnis inno-
centium populus tam beatam mortem ex sola Dei
prædestinatione consequitur. Non ita est. Nam tum
forsitan solius gratiæ verteretur operatio, si inno-
centis sanguinis non intercessisset effusio. Quod si
una tunc fuit innocentium causa, cur non omnis illic
salvatur infantia? Ab illius enim temporis gloria om-
nis ætas alterius sexus aliena est. Si vis prædesti-
nationis specialem per singulos facit conditionem,
cur hic omnes pueri diversis dierum vel mensium
temporibus nati unam obtinent felicitatem? Si vero
promiscua in genere humano electionis ratio agitur,
cur ab hoc munere omnis status puellaris excipitur?
Hic ergo decreti sorte cessante, mors pueris pro
diaboli infertur furore, mors vero beatissima pro
Dei honore confertur. Non ergo eos prædestinatio
morti addixit, sed causæ occasio consecravit. Hanc
itaque parvulorum interfectionem, non dispositio
Dei, sed impietas ordinavit inimici. Deus autem,
qui etiam malis hominum bene utitur, perempti glo-
riam de scelere porimentis operatur. Contraria qui-
dem malitiæ disponit inventor, sed bonitatis auctor
in melius consilia adversa componit.

CAPUT IV.

*Contra hoc quod dicunt : « In istos misericors est quos
acquirat, in illos justus est quos relinquit, » cum et
circa malos misericors, et circa bonos etiam justus
apparcat.*

Si hominis statum Deus, sicut blasphemat impie-
tas, non æquitate, sed potestate disponit, ille fortas-
sis qui pulsavit excluditur, et ille qui non quæsit
atrabitur. Ac sic nec circa salvatos misericors fuisse
videbitur, quibus non dedit ut ex officio misericor-
diam mererentur; nec circa perditos æstimari pote-

rit ju- tus qui sine proprio crimine a misericordia
repelluntur. Quod si ambo rei sunt in natura, et in
isto justitia periclitabitur, qui sine merito indignus
eligitur, et in illo misericordia, qui peritioni sine
peccati iudicio deputatur. Qua enim misericordia
honoratur otiosus? qua justitia damnatur innoxius?
Itaque dum imperite tollit homini libertatem, imple
Deo probatur negare justitiam. Si dicis quia tantum
misericors in acquisito, et solum justus in perduto
est, in utraque persona abrupte negabis utramque
virtutem. Nam nec in hoc erit æquitas, si eligat non
probatum; nec in illo bonitas, si perdat immeritum.
Nos autem geminum hoc in Dei operibus bonum,
inseparabili consortum fatemur amplexu; sicut legi-
mus : *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine*
(Psal. c). Et iterum : *Misericors Dominus et justus,*
et Deus noster miserebitur (Psal. xiv). Et iterum :
Misericors et miserator, et justus Dominus (Psal.
cxl). Nam misericors est, et in perditos quos inquirit
et invitat errantes, qui diu sustinet delinquentes.
Et sicut *solem suum oriri facit super bonos et malos,*
et pluit super justos et injustos (Math. iii), ita utrosque
indifferenter lumine rationis implevit, honore
imaginis suæ induit, ad gratiam redemptionis gen-
eraliter evocavit. Itane misericors in illo non fuit, in
quem tanta congegit, quem de neglecta et perditâ
misericordia iudicavit? Jam illud minoris negotii est,
ut erga acquisitos, sicut misericordem, ita justum
esse doceamus. Justus, inquam, et circa eos quos
suscipit revertentes, quos non deserit laborantes,
quos dignos efficit libertate, fideliter servientes. Hæ-
reticus autem ideo circa malos negat misericordem,
quia non credit oblatam fuisse salutis copiam his
qui delabuntur in mortem. Ideo circa bonos non as-
serit justum, quia nihil eis æstimat pro humili de-
votione collatum. Misericors ergo est, quia et malis
ingerit rationis intellectum, et bonitatis affectum.
Justus vero, quia obedienti proponit præmium; ju-
stus, quia nullum salvat invitum. Itaque Apostolus
magnifice ad donum gratiæ officium laboris adjungit,
ita dicens : *Laborantem agricolam oportet de fructi-*
bus accipere (I Tim. ii). Ecce quomodo sibi admira-
bili commercio divina et humana sociantur. Ad-
obedientiam pertinet labor, fructus vero laboris ad
gratiam. Et iterum : *Unusquisque propriam merce-*
dem accipiet secundum suum laborem (I Cor. ii);
secundum quod in Evangelio dicit : *Cum feceritis hæc,*
dicite, Servi inultes sumus, quod debuimus facere, fe-
cinus (Luc. xvii). Adverte quia non excludit operis
studium, sed operantis requirit obsequium; nec labo-
rem servitutis recusat, sed humilitatem mentis in-
sinuat. Vitium ergo quo laborem imperitisime refu-
giendum putas, non in opere, sed in corde consistit.
Totis ergo viribus laboro, sed quidquid de superna
largitate percepero, gratiæ, non industriæ deputabo;
beneficium vocabo, non pretium; donum testabor
esse, non debitum; remunerationem, non retribu-
tionem. Ita cum ex officio aliquid agimus, nequa-
quam nos imputare Deo possumus, quia solvimus

quod debemus. Tu vero divinæ ne invidias bonitati, si opus quod a me illo adjuvante bene gestum est, vel etiam accepta perdiderint? Hoc genere nec converti eos permittunt mala præcedentia, nec sanari.

CAPUT V.

Contra hoc quod dicunt: Non tam voluit quam non potuit salvus esse qui peritit, juxta quod legimus: Et non poterant credere.

Inter hæc cum Joannes evangelista commemoret: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iesus: Excæcavit oculos eorum, et induravit eorum cor (Joan. xii; Isa. vi)*, hoc loco elocutio conclusa sic resonat, quasi eis non credendi necessitas imponi videatur invitis. Sed ex illis causam vel culpam incredulitatis exortam in consequentibus lectionis ordo manifestat ita dicens: *Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, ut de synagoga non eijcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei (Joann. xii)*. Absolute hic indicat, sicut et de Simone legimus, etiam infidelibus vim credulitatis sive collatam: quibus sicut facultas credendi adfuit, ita voluntas defuit confidendi. Quod credunt, gratiæ largitas est; quod professionem creditis non accommodant, mentis improbitas est; et impletur in eis: *Qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo (Matth. iv)*. Ecce quomodo bonum voluntatis et fidei admixta malitia depravavit, sicut alio loco in eodem Evangelio ipse Dominus dicit: *Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo est Deo non queritis (Joan. v)*? Vides ergo quia sicut suppressis causis absconditur veritas, ita manifestis removetur obscuritas? quæ in laicæ testimonio densiores paulo nebulas videtur obducere, dum eos quos propria nequitia surdos cæcosque reddiderat, a Deo asserit obcæcatos, ne forte converso ad Deum corde sanentur. Itaque ut paululum differamus quod Matthæus apertius elocutus est juxta ipsius sermonis rigorem, qui ex verbis prophetæ austerius percutit legis auditum, altius requiramus quare hoc loco nolle putetur Dominus ut sanentur, id est, ne momentanea conversione suscepta collatis beneficiis abutantur, iram, cum probati fuerint, susceptam neglexisse ac respuisse recidiva infirmitate medicinam, sicut ille ad quem ipse Dominus loquitur: *Jam sanus factus es, noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*. Adverte bonitate sanitatis impium prægravari. Sic Pharaon insultasse deprehenditur misericordiæ Dei, quem addictus plagarum resipiscentem et convertentem, et humiliantem se, quoties sanare voluit, toties deteriorem esse post humanitatem clementiæ deprehendit. Quare (inquam) istos sanare dissimulat? ne fiant utique illius similes, qui supra petrosa seminatus est, id est, qui ad momentum cum gaudio suscipit verbum, qui ad tempus credit, et in tempore tentationis recedit (Matth. iv). Quid est momentaneam suscipere sanitatem, id est, ad tempus credere, et in tempore tentationis pro animi infideli-

tate discedere, et ad levem tentationis æstum infirma radice desiccare. Videamus quos sanare tentaverit, et eis parum pro consequenti incredulitate profuerit. Ecce servo illi in Evangelio magnis debitis et animæ languoribus oppresso, decem millia talenta, quæ ei remissa videbantur, per crimen propriæ malitiæ adjectis cruciatibus exiguntur. Ubi et advertendum est quomodo acquisita perduntur, et beneficia jam collata revocantur. Sed et ille depulso a se immundo spiritu ad tempus legitur fuisse sanatus, de quo dicit sermo divinus: *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, perambulat per loca arida, querens requiem, et non inveniens; tunc dicit: Revertar in domum meam unde exivi. Et veniens invenit vacantem, scopis mundatam et ornatam (Luc. xii)*, id est, vacuatam virtutibus et vanitatibus adimpletam. Tunc vadit et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi, et sunt novissima hominis illius pejora prioribus. Ecce cui sanitatem collatam esse non profuit. In quem multiplicatis malis nocivus languor incubuit et increvit. Sed et alio loco is qui post acceptam notitiam veritatis, id est, post collatam (veritatem) sibi curam salutis, sanguinem testamenti pollutum duxerat, in quo sanctificatus est, id est, in quo sanatus est, graviora mereri supplicia Apostolo attestante perhibetur. Sic itaque gratia in culpam vertitur, nisi custodia subsequatur. Sed in his evangelista Matthæus dum incrassatum cor, obturatas aures, clausosque oculos ad culpam hominis refert, cur non sanarentur apertiore sensu, et dilucidata ratione perdocuit, dum (inquam) dicit: *Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clauserunt. Nonne tibi videtur velut interrogantibus, cur videntes non videant, et audientes non intelligant, evidentem protinus dedisse rationem de causis propter quas non videant neque intelligant? quia audire et videre, id est, intelligere et obedire noluerunt. Quia (inquit) non omnes obediunt Evangelio, quia tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem; sicut etiam per se jam Dominus loquitur: *Filios autem et exaliami, ipsi autem me spreverunt. Et iterum: Quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum. Et in Actibus Apostolorum: Videntes (inquit) Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant his quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes viam Domini (Act. xiii)*. Et iterum: *Instabat (inquit) verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicentibus et blasphemantibus excutiens vestimenta sua dixit: Sanguis vester super caput vestrum erit; mundus ego ex hoc jam ad gentes vadam (Act. xviii)*. *Contradicentibus (inquit) illis et blasphemantibus. Vide quomodo remedia ingerit medicus, et recusat ægrotos. Quorum duritiam etiam beatus Stephanus pari auctoritate increpat dicens, *Incircumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto resististis (Act. vii)*. Ecce quare videre non possunt: quia Spiritui sancto resistunt, atque a se clausis sponte oculis lumen veritatis excludunt. Quod ergo in Evangelio sequitur et dicit: *Ne forte oculis***

videant, et auribus audiant, et corde intelligant; convertantur, et sanem eos (Joan. xii), ne possint converti atque sanari, obdurati cordis vitium et poena peccati est. *Ne, inquit, convertantur et sanem eos.* Non hic sanitatem volentibus denegat, sed contradicentes se sanare nolle; id est, non debere pronuntiat. Ad conferendum remedium promptissima est bonitas medici, sed intemperantia contradicit infirmi. Nam qui ita intelligendum putat, quod eos sanare noluerit, absolvit hominem et damnat auctorem. Nullus ergo excluditur a beneficiis Dei, qui primum de neglectis beneficiis judicandus est.

CAPUT VI.

Quid sit quod ait, Cum enim nondum egissent boni aliquid aut mali.

Illum vero Apostoli sensum intra gentilis decreti aretare conantur angustias, quod dicit: *Promissionis* (inquit) *verbum hoc est: Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patrem nostrum. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (Rom. ix; Mal. i). In his verbis hoc vult intelligi gentilitatis persuasionis impietas, quod Deus absque ullo inter malum et bonum moderatoris examine, non ordine regentis, sed jure dominantis illum affectu dignum reddat, hunc odio, illum recipiat studio, hunc excludat imperio. Et inter duos perditos, nulla consideratio laboris, nulla devotionis habeatur, sed unus sine ratione cessantibus officiis assumatur, alter sine discretione damnatur. Ac sic dum in alterutro nec meriti existit materia, nec delicti, aufertur omnino futuri causa iudicii. Quod si hæc rerum tam indigna confusio etiam a sensu humanæ mentis aliena est, sollicitius requiramus quid divinæ conveniat, Apostolo disserente, justitiæ, inter duos populos constitutus Judæorum doctor et gentium, dum ita ait: *quia major serviet minori* (Gen. xxv), in seniore Judæi arrogantia reprobatur, in juniore fides gentilis eligitur. Itaque ipse sibi obducit ignorantiam nebulas, qui non tam Scripturis sanctis sequaci sensu se accommodat, quam Scripturas sanctas ad intellectum suum violentè attrahere et præsumptive nititur applicare, et id sibi pro captu suo ommissa præcedentium vel sequentium ratione persuadet, unde penitus loqui Apostolus non instituit. Quod si ad capituli ipsius de quo agitur recurras exordium, omne absque ulla difficultate declinabis ambiguum. Si magister gentium de genesi hominum tractare cœpisset, et diceret homini totius vitæ cursum origine præfinitum, et magis necessitati subditum, quam libero arbitrio fuisse commissum, eo quod Dominus omnium pro potestatis nutu violento, quo decreto alios relinqueret ad perditionem, alios eligeret ad salutem, tunc forsitan velut per lineas decurrentes, colorem hunc iniqua persuasio possit asserere. Cum vero Apostolus promissiones Dei, et vocationem gentium altius repetitis text exemplis,

et Judæorum præsumptionem omnimodo comprimere studeat, qui improbe de legis operibus intumescabant, non in origine seniorum Ismaele vel Esau decretum fatale constituit, sed in benedictione Isaac et Jacob electionem populi minoris ostendit, et propterea minorem majori non velut potentia Dei, sed pro justitia prætulit. Perinde enim impietatem Judæorum, sicut obedientiam gentium prævidebat. Quia ergo dicit: *Cum enim nondum egissent boni aliquid aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia major serviet minori, ex vocante quidem dictum est, non tamen ad compellendos vel repellendos, sed ad credituros et non credituros dictum esse manifestum est, ut divina sibi constante justitia, ad hominis pertineat voluntatem vel renuere, vel observare præcepta.* Cum ergo audis, *ex vocante dictum est, invitante intellige, non cogentem.* Item dum dicit *non ex operibus*, asserit circa eos non legis opera, quæ utique nondum advenerat, sed etiam ante legem divinæ misericordiæ ac munificentiæ dona viguisse. *Non ex operibus*, inquit. Audis legis opera destrui, et tu propterea inepto sensu etiam sub gratiæ lege viventes, alios sine operibus gratiæ credis posse salvari, alios etiam cum operibus prohibente naturali nexu et lege fatali janua salutis excludis. *Jacob dilexi, Esau odio habui.* Quomodo hic juxta pravi sensus interpretem circa nondum natos sententia cœlestis exeritur? Nec reus enim esse potest nondum genitus, nec dilectus: nihil enim meretur nondum productus in lucem; sed sicut in futurum adhuc erat eorum reposita conversatio, ita futura præscientis offensio, futura prænuntiatur electio. Nam divina providentia sicut novit judicare de gestis, ita adhuc gerendis scit præjudicare. Nemo itaque putet quod fratribus nondum natis diversorum necessitas sit præfixa meritum, cum hoc post transactam vitæ militiam de eis Malachias propheta commemoret; et de præterito eorum statu divinum proferat manifesta æquitate iudicium. *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Quid mirum est si justitia diligat innocentiam, et respuat iniquitatem, apud quam etiam futura facta sunt? Quod autem minor majori ex lege præponitur, et Jacob neglecto fratre diligitur, hinc paulo tardioribus obscuritas nascitur; quod prolatum dilectionis vel odii testimonium nondum natis fratribus arbitrantur, dum et evidentes causæ quibus unus displicuerit, alter placuerit supprimuntur. In his ergo duobus non naturæ jura hominibus præstuntur, sed de fide gentium et infidelitate Judæorum justitiæ statuta narrantur. Non enim hoc loco juxta litteram personæ specialiter germanorum, sed rerum causæ ac mysteria describuntur, dicente Domino: *Duæ gentes sunt in utero tuo, et duo populi de ventre tuo dividuntur* (Gen. xxv). Quod si de præfixa lege originis tractaretur, quid opus erat ut majoris et minoris ætatem quod ad rem non pertinebat, insereret, nisi quia apud Judæorum prosapiam semper in duorum vocatione populorum seniori juniorem antefertur. In qua tamen partium diversitate multi et de Judæis reprobis eligun-

tur, et de electis gentibus reprobantur, ut intelligas in utroque populo justum judicem non decreta observare, sed merita. Sed dicis : *Cum adhuc non egissent aliquid boni aut mali, jam prænitit partibus deputantur.* Quid mirum si quorum actus prævidit, eorum exitus præsignavit? Et ideo sicut eos cursum vivendi pro arbitrio proprio disposituros esse constabat, ita pro Dei potentia præno:centur, pro justitia præordinantur, hoc totum de eis prædicatur, non prænititur. In Jacob ergo fidelis populus describitur, in Esau incredulus designatur, de quibus utrisque ita dicit : *Quid ergo dicemus, quod gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est ; Israel vero sectans legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis (Rom. ix).* Dicitur, *non ex operibus*, vides quia legis opera destruantur, et quod gentibus obedientia viam aperuit ad misericordiam : Judæis vero præcedens iniquitas et incredulitas præparavit offensam? *Non ex operibus* (inquit), *sed ex vocante dictum est.* Non illos dicit propriis operibus vacuos, sed negat ex operibus legis fuisse salvatos. Absit ut proponi hic damnatio originis æstimetur, ubi vocantis benignitas et obtemperantis humilitas prædicatur, et ubi fidei divitias doctrina generalis inculcat, ac lumen credulitatis insinuat. Non ergo se hoc loco iniquitatis assertio, quæ in ipsa conditione partem humani generis damnatum loquebatur, intorserat. Causas vero cur Jacob dilexerit Deus, et Esau odio habuerit, evidenter Genesios expressit historia, quo intelligas non sine operum discussione, nec sine ratione perspicua divinitus pronuntiatum ut Esau odio, Jacob autem dilectione Dei dignus haberetur. Apparuerunt plane in vita Jacob evidentes causæ quæ judicium Domini rectum omnimodis asserant, sicut Cain dicitur : *Sub te erit appetitus ejus et tu dominaberis illius (Gen. iv).* Non superposuit homini peccatum, sub hac ordinationis suæ lege, sed subdidit. Ecce pissimus moderator generosam esse cupiens facturam suam, etiam post ruinam inclinatam, licet hominis voluntatem totius passionis et concupiscentiæ, non famulam jubet esse, sed dominam ; seductoris vel amicitiam vel repulsam in manu hominis posuit, ad quem ejus judicium collocavit. Videtur quidem utriusque operis appetitum electione ipsius permisisse, sed ideo ut mali licentia boni fieret gloria. Sed *sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Nulla peccandi necessitate concluditur, cujus discretionem committitur ut peccato superiore libertate dominetur. Degenat vero animus, qui cum beneficio Dei de peccato potest victoriam consequi, mavult cum offensa Dei servus esse peccati. Quæ cum ita sint, post primi hominis prævaricationem, non mors arbitrii, sed infirmitas ; nec impossibilitas, sed difficultas proposito labore successit. Sed et Abel divinis placere conspectibus, per insitum a Deo generaliter bonum, id est, per propriæ meruit voluntatis affectum. Hic ergo cui cognomen justii immaculatæ vitæ

perfectio dedit, quo crudiente justitiæ sectator existeret, nisi eum lex visceribus inscripta docuisset? aut unde placituras Deo hostias, et per ignem cælitus absumendas de adipibus et primitiis scisset eligere, nisi fide, quæ eum amatorem virtutum fecerat, inspirasset, sicut legimus : *Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit, testimonium perhibente muneribus ejus Deo (Hebr. xi).* Quod nequaquam obtinere potuisset, nisi ad Domini donum famuli accessisset obsequium. Et tu nihil eum ordinatione Dei habere judicas proprium, cujus devotioni Dei perhibet testimonium? Vides bonum credulitatis non novellum esse privilegium, sed vetustum, et inter ipsa mundi coalescentis exordia mentem hominis sicut intellectu atque ratione, ita etiam fide a summo auctore dotatam? Itaque jam tum dedit animæ notitiam suam, quando ei committere dignatus est imaginem suam.

CAPUT VII.

Ad cujus imaginem et similitudinem primus homo sit conditus.

Sed dicis : Quid mihi ad libertatem arbitrii jungis imaginem Dei, cum ille eximius conditor futurus secuturis sæculis et redemptor, ad illam magis imaginem fecerit hominem, quam per virginem erat assumpturus ex homine? Persuasio hæc a plerisque profertur, sed omni ratione nudatur, quia prioris initia imaginem multo posterioris induere nullo modo possunt. Aut quomodo nondum creati similitudinem is qui primus creabatur acciperet. Inter hæc facillius hoc credi possit, ut ad secundum Adam primus Adam imaginem suam, pro ordinis ac temporis ratione transmitteret. Minime autem fieri poterat ut imago nondum existentis substantiæ diceretur is qui ante tot sæcula formabatur : et imprudens assertio probaretur, ut sicut dicunt similitudinis auctorem ex virgine procreandum, antiquissimi protoplasti persona præcederet. Huc accedit quod multum res illa humiliaret in homine primæ innocentie decus, si immaculatus ad exemplar illiusingeretur qui peccaturi erat maculas curaturus ; ut cum transgressio nondum existeret, jam tamen transgressionis culpam futuri intercessoris forma præferret. Consequens itaque non erat consummatum atque perfectum ad imaginem illius, per quem necesse erat perditum reparari, ne sub nomine venturi medici ipso tempore felicis exordii, supplantandi videretur ruina prædici? Id ergo rationi magis congruit, ut in homine, cui in ipsa similitudine a Deo gratiæ res traditur non naturæ, imago hoc potius nuncupetur, quod a prioris et superiore suscipitur. Et de veritate similitudo fuisse collata plenius judicetur, quam tamen cum filio naturali pater jure communicat. Deinde et illud sollicitius advertendum est, quod Dominus noster Jesus Christus in primo tempore de suo meliora contulit. In secundo autem de nostro deteriora suscepit. Et propterea quando ex nibilo nos paravit, imaginem suam factor apposuit. Quando vero nos perditos reparavit, formam servi restitutor assumpsit, sicut ait Apostolus : *Formam servi accipiens in similitudinem*

hominum factus, et habitu inventus ut homo (Philip. II). Quod si ad illam exterioris hominis speciem formati sumus, in cojus membris, visus, auditus, gustus, odoratus et tactus est, quid erit honoris aut gratiæ, si de illa participemus imagine, quam nobis ex parte maxima communem scimus esse cum pecude? Gravis ergo eorum error est qui arbitrantur primum hominem juxta illum qui erat sumendus ex Maria, ab incorporæ Trinitate compositum. Neque enim Pater vel Spiritus sanctus veste carnis et habitu erat hominis induendus, ut ad ejus quasi imaginis suæ speciem ac facturam primi hominis lineamenta disponeret, ac membra plasmaret, ut possit dicere: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (Gen. viii)*, plurali singulare, et singulari plurale permiscens; et iterum: *Et fecit Deus hominem ad similitudinem suam, ad imaginem Dei fecit illum*, toties legis hominem ad imaginem Dei conditum; et qua auctoritate contra divina eloquia præsumis asserere juxta servi formam fuisse compositum? Cum ergo imago hæc a Patre et Filio, et Spiritu sancto conferatur, absque dubio trium personarum una Divinitas primo homini suæ imaginis tribuit dignitatem. Quæ cum ita sint, inesse homini lecta tenuitatem voluntatis propriæ libertatem minime dubitabis, si primam gratiam, qua a Deo est honoratus, inspexeris. Imago ergo Dei dicitur, quia ei indulgenter ac dignanter inseruit veritas justitiam, ratio sapientiam, perennitas æternitatem. De imagine Dei est, quod intelligit, quod rectum sapit, quod inter malum et bonum judicio exanimata discernit. Et cum Dei bonitas, misericordia, patientia atque justitia sit, quanto quisque magis justus ac patiens invenitur, tanto magis Deo similis approbatur. Cujus utique similitudo, non in vultibus, sed in virtutibus possidetur. Et propterea de Deo dicitur, subtilis, simplex, sincerus. Simplex utique, quia nihil illi extrinsecus adjectitium, nihil aliunde collatum, sed in illo virtus, essentia, atque substantia est. Ac sic Deus quod habet, est; homo vero hæc dona nisi acceperit, non habet. Cum ergo Deus justus ac justitia, misericors et misericordia, pius et pietas sit, homo justus esse potest, justitia esse non potest; misericors esse potest, misericordia esse non potest; pius esse potest, pietas esse non potest, quia non naturaliter habet ista, sed largiter. Verbi gratia, ille aurum est, homo vero deauratum vas videri potest; et in homine gratia est, quod in Deo natura est; et in hoc creatum est, quod in illo probatur ingentium. Et ideo juxta hanc rationem magis duplex status hominis apparet, cui hæc ita inseruntur, ut separentur sæpius et auferantur. Errant ergo qui justitiam reliquasque virtutes animæ putant esse

substantiam, sine quibus utcumque potest vitali in natura sua vigore subsistere, sine quibus et diabolus in natura sua manere dignoscitur. Manifeste enim inveniuntur apposita, dum culpis inveniuntibus exuuntur. Solum vero arbitrium et immortalitas, quæ etiam malis insita est, non auferitur, licet dignitas et beatitudo immortalitatis possit auferri. Quantum ergo ad libertatem arbitrii et immortalitatem pertinet, imaginem Dei, licet esse et in se decoloratam, etiam mali habere possunt, similitudinem nisi boni habere non possunt. Quæ cum ita sint, cur homines imagine et similitudine Dei decorati, angeli seu filii Dei meruerint nuncupari, vel paucis adhuc exemplis præstringere nos oportet, quanti ante legem literaræ, erudiente lege nature, quæ prima (ut diximus) Dei gratia est, vestibula salutis intraverint, per Christum ad ipsam vitæ penetralia perducendi. Sed hoc quoque in loco Abel morum ac meritorum similitudine substitutus, unde profana fratris instituta respueret, inde meliora potuisset eligere, nisi eum in viam rectam intellectus et ratio direxisset, qua duce sanctas traditiones et prædicabiles disciplinas velut hæreditarium munus transmisit ad posteros, ut angelorum vel filiorum Dei nomine per multas censerentur ætates? Quis dubitet innumeratas ejus familias Deo placitas, libertate arbitrii præditas, et ex gentibus fuisse salvatas, de quibus pauci admodum, sed clari atque perfecti ad illuminationem sæculi sacris produntur eloquiis? Unde enim Enoch cum Deo ambulare, vel Deo placere potuisset, nisi cum lex visceribus infusa secreto magisterio illuminasset, in tantum, ut nihil terrenum sapiens mirabiliter a terra Deo assumente reperetur? Qui dum fidei merito in prima sæculi illius ætate cæteros antecellit, fidem ipsam cum logo nature sibi traditam fuisse perdocet. Sicut legimus: *Fide Enoch translatus est, ut non videret mortem. Ante translationem enim testimonium habuit placui se Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere autem oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se sit remunerator (Hebr. xi)*. Nisi voluntariam devotionem et intentionem quæreret, remunerationem homini non deferret, et nisi ei aliquid prius unde possit placere tribuisset. Dum autem dicit, *ante translationem enim testimonium habuit, placuisse Deo*, dubium non est quod prius vita examinetur, et sic electio subsequatur. In persuasionem prædestinationis facile declinabit error accedens, si interrogetur causa præcedens. *Inquirentibus se remunerator sit*, cum magno non deest crimine non quærenti, quia dedit unde non possit inquiri. Qualem quantumque homo a Deo legem prima conditione susceperit, perfecta etiam Noë justitia declaravit, quia generalia fidei dona specialia se studio virtutum sectator excoluit. Cujus tempore cum corrupisset omnis caro viam suam super terram, damnatio secuta non esset, nisi prævaricatio ex arbitrio hominis præcessisset. Sicut ergo culpa poenam meretur, ita culpa poenam testatur, quæ pro æquitate moderatoris inferitur. Dum autem

dicit sermo divinus : *Omnis caro corruperat viam suam* (Gen. vi), iniquitates illius temporis non impostæ definitioni, sed voluntariæ imputat pravitati. Legem itaque litteræ absque dubio cælestis dispensatio non dedisset, nisi legem naturæ interpellasset usque ad iram diluvii perducta transgressio. Ideoque hæc lex Moysi, quæ prima creditur, jam secunda est. Opus itaque naturalis legis in cordibus hominum fuisse concripsum, etiam beatissimus pontifex Augustinus doctissimo sermone prosequitur, ita dicens : Utrumque simul currit in isto alveo atque torrente generis humani, malum quod a parente trahitur, et bonum quod a creante tribuitur. Item nullius quippe vitium ita contra naturam est, ut naturæ deleat etiam extrema vestigia. Nam hinc et quod etiam impii cogitant æterna, ac prædicanda etiam in præsentis sæculo jura constituunt, et multa recte reprehendunt, recteque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandem regulis judicant, nisi naturalibus, in quibus vident quemadmodum quisque vivere debeat, etiam si nec ipsi eodem modo vivant? Quod et Apostolus ad Romanos evidentiùs protestatur dicens : *Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem in injustitia deinent, quia quod notum est Dei manifestum est illis. Deus enim illis manifestavit : invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipienti cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis* (Rom. 1). Nisi enim a lege Dei recessisset voluntas, iram Dei non sensisset impietas. Et cum dicat : *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis ; Deus enim illis manifestavit*, evidenter hoc dixerit, per internam doctrinam paginis mentis inscriptam, manifestam illis esse debuisse notitiam Dei, et per creaturæ magnificentiam creatorem potuisse cognosci. Inexcusabiles quippe apud Deum non erent, nisi et extrinsecus et intrinsecus copiam percipiendæ veritatis habuissent, adijciente Apostolo : *Quia, inquit, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt*. Impios ergo et de intellectu quo abusi sunt damnat, quorum injustitiam in contemptum Divinitatis accusat. Famosi autem exundatio vasta diluvii, quid aliud nisi arbitrium humani generis per reatum damnati orbis asseruit? Ac sic Noe perfecta justitia spontaneos sæculi illius et ostendit et condemnavit errores, sicut legimus : *Fide Noe responso accepto de his quæ adhuc non videbantur, metuens, aptavit arcam in salutem domus suæ : per quam salvavit mundum, et instituit, quæ per fidem est, hæres est institutus* (Hebr. xi). Quare condemnavit mundum? quia sequi mundi improbitas justitiæ neglexerit exemplum. Ac sic inobedientis accusat reatum, et placuit per obsequium, et arguit alio placere ni-

hilominus potuisse per studium. Certe nullum in illa ætate fatalis constitutio locum habuit. Nam quia universalis fuerat præmissa transgressio, universalis est secuta damnatio. Quomodo dicis quod assumatur unus et alius relinquatur? Vide quemadmodum excepta justis familia, totus orbis cogente iniquitate deletur. Illud ergo quod asseris speciale decretum, excluditur per generale judicium. Et qui pro improbitate damnatur, bonum facere potuisse convincitur.

CAPUT VIII.

De eo quod naturæ legem in primo homine asserunt interiisse, nec per posteros viguisse, usque ad Salvatoris adventum.

Sed dicis naturalia bona commemoranda non esse, quia ante adventum Christi nequaquam gentes ad salutem pertinuisse manifestum est. Qui naturam in bonis suis negat prædicari debere, nescit profecto ipsum naturæ auctorem esse qui gratiæ est. Hoc qui imprudentissime negat, negat naturæ bonum extra Dei officium, et aut numen quod esse arbitratur aut fatum. Cum vero ipse sit conditor qui reparator, unus idemque in utriusque operis præconio celebratur. Jure itaque utriusque rei munus assero, quia mea scio illi debere quod natus sum, cui debeo quod renatus sum. Et propterea non ideo negabo conditoris dona quia perdidisti, sed priora ideo sequentibus non exæquabo, quia multipliciter in melius reparata suscepisti. Extollam beneficia creantis, sed in immensum præferam redimentis. Nec hoc quidem videbor incautus, si profitear, quod aliquoties in dispositionibus nostris, non quidem in vitæ nostræ primordiis, sed duntaxat in mediis, gratias speciales et ex accedenti largitate venientes, voluntas nostra, Deo ita ordinante, præcedat. Utrum ita sit, sacra interrogemus eloquia. Legimus in Evangelio dicentem Dominum : *Quid tibi vis faciam?* et iterum : *Vis fieri sanus?* Vides quia non tribuitur munus salutis, nisi prius interrogetur desiderium voluntatis. Sed et cum venit ad baptismum, prius accedentis voluntas inquiritur, ut regenerantis gratia subsequatur. Et in centurione Cornelio, quia præcessit voluntas gratiam, ideo prævenit et gratia regenerationem. Nihil hic, ut opinor, redolet præsumptionis, cum et hoc ipsum incessabiliter asseram, quod Deo ipsam debeam voluntatem, præsertim cum in omnibus ejus motibus ad opus gratiæ referam, vel inchoationis initia, vel consummationis extrema. Abraham quoque ex media gentilitate progrediens, non solum cum omni familia sua ad salutem vocatur, sed etiam *pater multarum gentium* testimonio ipsius veritatis efficitur. De Dei bonitate est quod vocatur, de propria voluntate quod promptus ob-equitur. Job quoque sine animi libertate incumbenti in se hosti non potuisse obsistere, sed jungit magnitudinem cordis cum auxilio protectoris. Ac sic justitia remunerantis devotionem pugnantis ostendit. In spiritali bello, ita ad hominis laborem videtur pertinere conflictus, sicut ad Deum refertur eventus. Amicos quoque Job ex gentibus venisse nondum promulgatæ legis ostendit, et dum pro eis-

dem Job præcipiente Domino supplicasse, et exauditus esse memoratur, his quoque ad huc in gentilitate viventibus salus indubitata confertur. Rahab quoque in tantum nationis gentilitatis fuit, ut ex gentibus congregandæ typum præferret Ecclesiæ. Hæc etiam in salutem cum omni domo sua fide operante suscipitur. De qua legimus: *Fide Rahab meretrix non perit cum incredulis*. Unde hic extra legem positi accusantur incredulitatis: nisi quia legem naturæ, cui fides juncta est, servare noluerunt? Unde objicitur incredulitas, nisi quia in promptu fuit credendi facultas? Liberi itaque arbitrii ratio facit ut remuneretur credens et damnetur incredulus. Legimus in libro Geneseos: *Nondum enim completa sunt peccata Amorrhæorum*: prædicat Dominus filios Israel in terra Ægypti humiliandos, atque inde ad perdendas impias nationes et percipiendas promissas sedes in signis et miraculis educendos, sed hoc prius fieri non posse testatur, quam gentes quas eis traditurus erat, peccatorum crescentium magnitudine, flagellis debitis locuta faciant, et extendi in se manuum afflictionis extremæ consummatæ iniquitatis mole compellant. Ubi exspectatur multiplicatio peccatorum, pravitas arguitur voluntatum. Qui gentili absoluto a lege præcepti imponit pro æquitate sententiam, legem naturæ arguit fuisse calcamatam; simulque longanimitas sustinentis justitiam probatur manifestare damnantis. Nemo enim moram ex moderatione præmittit, qui ex prædestinatione punire disponit. *Nondum* (inquit) *impleta sunt peccata Amorrhæorum*. Dum in plenitudine peccatorum commemoratur perditionis causa, auferitur præfixæ necessitatis invidia. Divinæ hoc loco patientiæ agnosce virtutem. Liberandus et subversurus impias gentes, populus Israel interim in servitute retinetur, donec iniquitas gentium compleatur. Tandiu ultionem affert ira iudicii, quandiu crescat in cumulum mensura peccati. Ut concurrente sibi bonitate et severitate sub uno eodemque tempore, hinc absolutio filii, inde contritio exerceatur inimici.

CAPUT IX.

Contra hoc quod dicunt, quia ante gratiæ tempus agnitio unius Dei gentibus concessa non fuerit.

In grandi profundo ignorantiae voluntantur qui dicunt quod unius Dei notitiam habere non potuerint gentes ante Salvatoris adventum, cum Apostolus asserat factorem mundi per facturæ suæ magnificentiam potuisse cognosci, ita dicendo: *Quod notum est Dei, manifestum est in illis; invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitus, ut sint inexcusabiles* (Rom. 1). Quomodo tu excusabiles dicis, eo quod alieni fuerint a cœlestibus donis, quos Deus ex hoc inexcusabiles protestatur, quod abusi probantur acceptis, et opificis sublimitatem sine difficultate scire potuissent, si opus interrogassent? Longe est noc ab omni ratione atque pietate, ut homo ad cognoscendum Deum nuper putetur eruditus, cui universus ab exordio rerum testis est mundus, et ideo

in eadem Epistola dicit: *Cum enim gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt* (Rom. 1). Non ergo recenti magisterio ad comprehendendam legem Dei credatur imbutus, qui id quod naturaliter habet in primum utique hominis conditione percepit. *Immutaverunt*, inquit *Apostolus, gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium* (Rom. 1). Dum imprudens abjecta et indigna veneratur, debuisse se omnimodis cultum dignioribus profiteretur. Dumque lignum adorat et lapidem, in promptu habuit ut saperet adorare terrestrium et cœlestium conditorem. Nam dum homo colendum esse aliquid probat, ipse intellectus colendi crimen conditoris ostendit. Quomodo enim religionis habuit censum? invenisset absque dubio Deum, si inquirendi apponere voluisset affectum, dicente Domino: *Quærite et invenietis*. Cum enim mens humana ad videndum oculos aperuerit, statim se desideranti quæsitæ lux ingerit. Ideoque lex intus incerta docuit venerationem, sed negligentia et contumacia invenire non meruit veritatem. Et propterea dum se mortuis simulacris et figuris insensibilibus figmentum cœlestis prosternit, injuriam non solum factori, sed et in se facturæ suæ intulit, et erubescendis semetipsum contumeliis, propriæ immemor generositatis affectit, atque ex errore voluisset pœnam recepit erroris, sicut ait Apostolus: *Et mercedem quam operituit erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit eos Deus in reprobum sensum* (Rom. 1). Hic rebellis sensus sponte corruptus, non violenter ablatum est. *Sicut* (inquit) *non probaverunt Deum habere in notitiam, tradidit eos Deus in reprobum sensum*. Qui pro causis præcedentibus derelinquitur, non fato premitur, sed iudicio reprobatur. Quod si requiras, uade indoctis nationibus in illa ingenta feritate peccatum? Unde nisi per animi motum mentisque consensus? Denique pecudes et bruta animantia a peccato omnimodis libera sunt, quia discretionis nescia, et rationis ignara sunt. Tu deteriorem pecude hominem facis. Cur enim ei relinquis peccatum, cui tollis arbitrium; aut si eum subdis peccato, noli privare iudicio. Non ergo mentiatur iniquitas sibi, novit quid in occulto homini dederit cognitor occultorum. Et ideo quando ab eo quisque pro malo opere corripitur et condemnatur, bonum facere potuisse convincitur. Magna est ergo vis animi in utramque partem, dum et super honestatem, fundatur, et super inhonestate confunditur. Et ideo dicitur per prophetam: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum, Dominus interrogat justum et impium* (Psal. 1). Quid me iudicis natus interrogat de peccato, si suæ definitionis est quod delinquo. Itaque qui finxit singillatim corda hominum, vias hominum et emerita conscientiarum secretis discussor interrogat. Sed si te et ipse discutias, si quando in sinistram declinare voluisti, nonne trepida conscientia ne peccares admonuit? Nonne te, velut censor occultus, tristis cogitatio castigavit? Ac sic homines seipsos latere non

possunt, *testimonium reddente illis conscientia, et inter se cogitationibus accusantibus aut etiam defendentibus.* Inter hæc si requiras ubi sit libertas arbitrii posita, ubi sit voluntas hominis constituta, et ubi nisi in intellectu, in ratione atque sapientia? Quæ cum ita sint, prius necesse habebis homini negare sapientiam, auferre rationem, ut adimere liberam valeas voluntatem. Quamobrem si quando delictum aliquod anima intra domicilium suum captiva meditator, reclamant ei cogitationum secreta, interdiciunt ei intrinsecus officia sua, sed vires subtrahit resistendi consuetudo peccandi. Sed revolvis, et dicis quod mali et qui ad perditionem trahuntur non acceperint arbitrii libertatem. Primum scire debemus quid libertas arbitrii, duplici ministerio prædita est, nunc ad salutem, nunc ad perditionem sui prompta est. Sed opponis quod voluntatis libertas liberandis competit, et in redemptionis beneficio constitutis. Non ita est. Liberatio ad donum gratiæ et ad propositum consentientis pertinet vitæ: libertas vero arbitrii non est res accedentis munificentiam, sed naturæ. Quærentibus illam, vel tribuitur, vel conservatur, etiam non requiruntibus ista confertur. Illa renascentibus ministratur, ita nascentibus. Libertas ad solam Dei pertinet operationem, liberatio et ad subditi hominis servitutem. Illa bonis confirmata, ista et malis insita est. Illa acquisitis et perseverantibus competit, ista et perditis suppetit. Illa condentis, ista et obedientis est. Illa potentiæ, ista est misericordiæ. Illa originis et generis, ista est muneris et virtutis.

CAPUT X.

Gentes Deum naturaliter sapuisse.

Planus Spiritu sancto propheta Daniel, sciens Deum in sensu hominis appetitum boni malive possuisse, ita Nabuchodonosor alloquitur dicens: *Quamobrem consilium meum placeat tibi, o rex, et peccata tua elemosynis redime, et iniquitates tuas miserationibus pauperum (Dan. iv).* Et peccata, inquit, tuæ elemosynis redime. Præfixum videri non potest quidquid redimi potest. A sanitate itaque non excluditur, cui remedium persuadetur. Simulque ei arbitrium non negatur cujus consensus exigitur. Liberi animi officium non amisit, qui probatur suscipere potuisse consilium. A salute alienus non invenitur, cui materia salutis ingeritur. Et cui offert propheta comparandæ indulgentiæ occasionem, inesse ei voluntatis assensu potestatem. Sed et hoc quod Baltasar gentilis arguitur, dicente propheta: *Laudasti deos argenteos, et aureos, et ligneos, et lapideos, et Deum in cuius manus flatus tuus est non laudasti (Dan. v).* Vides quia hic alienigena Deum et scire potuit et laudare, sed noluit? Inesse homini intellectum Dei pariter et cultum ideo propheta memoravit, quia legem naturæ indiscrete intra omnis hominis sensum vigere cognovit. Et propterea cum præfato Nabuchodonosor regi Daniel vim somni revolasset, Deum se non ignorare quamlibet profanus ostendit, ita dicens: *Vere Deus vester Deus deorum est, et Dominus regum.* Sed et

A Durium quis ita de Deo sentire et eloqui docuit, nisi vis rationis et legis, cum Daniel Deum conversione posse placari edocuit? Unde fuit quod Deum cum conditione cognovit irasci. Non enim magna illa civitas Jonæ eroditione resipuit, nec ejus monitis intellectum petendæ salutis accepit, nec docuit populum propheta, sed terruit: nec misericordiam promisit, sed immutabilem sententiam nuntiavit, et tamen urbs illa (sicut scriptum est) *contra spem in spem credidit (Rom. iv)*, atque ipsa sibi met remedia quodammodo interdicta promisit nullum placitura Deo, etiamsi promissa quæsisset. Quæ quidem remedia, ideo interdum a Domino supprimuntur, ut violentius acquisita serventur. Simulque interposita obtinendi difficultate, dum munificentia absconditur, fides probatur, exerceret ambitus, manifestatur affectus, totumque hoc in homine ignis interior a Deo insitus, et ab homine cum Dei gratia nutritus operatur. Ostendit itaque gens illa ea quæ salutis hominis competent, ipsa ordinatione facturæ Deum intra hominem collocasse, et ante munera Redemptoris, circa rationabilem creaturam semper auctoris dona viguisse; a conditore quidem summo præscita per naturam, sed confirmanda per gratiam. Per gratiam, inquam, in cujus tempore præteritorum salus erat consummanda sæculorum, quia nihil ad perfectum adduxit lex vel litteræ, vel naturæ. Ninivitis ergo evidenter manifestata est clementiæ et bonitatis plena vox Domini ita dicentis: *Repente loquar ad gentem et regnum: ut evellam, et destruiam, et eradicem. Si gens illa penitentiam egerit pro peccato suo, et ego penitentiam agam super malo quod locutus sum ut facerem ei (Jer. xviii).* Optat iudex misericors cælestis decreta consilii pio immutare mendacio, si reus medicinam festinet adhibere peccato, invitus homini pondus damnationis imponit, qui remedium satisfactionis ostendit, et sedulæ obsequium servitutis expectat. Et ideo perfecta illa providentia, quæ in hoc sæculo virtutum exercitiis delectatur, ordinatissimum et sapientia sua dignissimum iudicavit ut hominem conditum ad sacræ imaginis dignitatem hic prius agnibus et conditionibus exploraret, illic vero donis et retributionibus adimpleret: ut cum famulus exhibuisset in labore obedientiam, Dominus ostenderet in remuneratione justitiam; ut cum infirmitas humana obtulisset humilem devotionem, ineffabilem divinæ potentia exerceret largitatem. Jugiter ergo laborandum, sed a gratia non recedendum, et dicendum: *Deus, in adiutorium meum intende (Psalm. lxx).* Ipsum ergo adiutorii vocabulum laborantis requirit officium. Adiutorii itaque sermo duos indicat, operantem et cooperantem, petentem et promittentem, pulsantem et aperientem, quærentem pariter et retribuentem. Hoc solum nostrum est, ut qui pro fragilitate idonei non sumus, saltem quærendi et pulsandi importunitate placeamus. Ubi erit sedulitas miserentis Dei, si cum persona nihil mereatur indigni, et ad hoc desideria accedant otiosi? Et ideo nisi obsequendi studium obedientia indefessa præstulerit, lo-

cui remanendi iustitia non habebit. Et propterea A sermo divinus in spe laboris sui positum describit agricolam, ita dicens; *Ecce agricola exspectat pretiosum terræ fructum, ut recipiat temporivum, et serotinum* (Jac. v). Quid est temporivum? quid serotinum? Temporivi fructus sunt quos stipendiis militiæ præsentia acquirimus. Serotini sunt quos post emeritam servitutem in illius sæculi retributione capiemus. Temporivi sunt fides atque sinceritas cordis, benevolentia, corporis temperantia, contemptus mali, appetitus boni, tranquillitas mansuetudinis, puritas castitatis. Serotini fructus sunt acquisitio rerum immortalium, hæreditas cælestium, proprietates æternorum. De quibus dicitur: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum* (I Cor. ii). De quibus per apostolos et B martyres dicitur: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (Rom. vii). Temporivi itaque fructus in virtutibus sunt, serotini in remuneratione virtutum. Temporivi sunt quos hic opera capiunt in præceptis; serotini quos illic vota consequuntur in præmiis. Quantum ergo delectatur Deus fieri murum, id est, validissimum contra offensam Dei supplicationis obstaculum, sicut fecit ille de quo legimus: *Properavit enim homo sine querela deprecari pro populo, proferens servitutis suæ scutum, restitit iræ et finem imposuit necessitati* (Sap. xv). *Qui staret, inquit, oppositus contra me, propterea, ne disperderem eam* (Ex. xx i). Qui C os'endit quomodo ejus ira separetur, quodammodo placatus irascitur. Inter hæc, quicumque a potentissimo ac iustissimo conditore ita factum hominem dicit, ut unus in sinistras sine proprio crimine, impulsu tantum præscientiæ deperit; alter in dexteram indiscussis meritis attrahatur, hoc aperte asserere deprehenditur, inordinatas vel iniquas esse dispositiones et factoris et judicis. Sed hoc loco sollicitus indat auditor auctori summo, cum hominem plasmare disponeret, auctori, inquam, summo in ministerium et consilium hominis fabricandi, quatuor astitere virtutes. Quæ quatuor? Potentia utique, bonitas, sapientia, atque justitia. Tu vide quam Deo ex his quatuor defuisse præsumas asserere. Itaque ad intellectum evidentius colligendum, proferant, si placet, singulæ istæ virtutes, quasi tractatus et allocutiones suas. Potentia dicat: *Faciamus post cæli D regnum in secundis mirabilem creaturam, ne in imperii nostri possessione, quæ prima sunt, hæc etiam videantur extrema. Istam speciosam mundi machinam consummemus, ut in ea hominem faciamus, et præficiamus per quem mundus ordinetur, possideatur, ornatur. Bonitas dicat: *Fas non est ut sola beneficiis nostris cælestia perfruantur. Faciamus et in terra hominem, circa quem abundantiam gratiæ nostræ exercesimus, circa quem benevolentiam munera dilatemus, in quem pietatis ingenitæ divitias profundamus. Sapientia dicat: *Non solum faciamus, sed etiam sensu rationis ac discretionis honoremus, prudentiæ lumine repleamus, faciamus simplicem.***

faciamus astutum. Simplicem, ne malum callidus inferat; astutum ne incautus incurrat. Insuavemus ei affectum boni, intellectum mali, et juxta gubernationem nostram permittamus eum in manu consilii sui ac proprii in libertate judicii. Tractat inter hæc secum sapientia, cui inest et præscientia. Quid agimus, quod eum arbitrio suo permitimus liberum? In peccati devia prænoscescimus transiturum, et præciosæ dona facturæ conversurum esse prævidemus ad instrumenta nequitie. Et ideo si opus in eo nostrum volumus esse perpetuum, tollamus ei de potestate peccatum. Dicit justitia: Non ita est. Non competit legibus nostris ut in quem a contrariis oportet probari, de viribus suis non possit agnosci. Non competit, inquam, hoc legibus nostris, ut eum quem glorificari etiam ex officio suo volumus, materiam et causam gloriæ denegemus; ut cum quem cupimus numerari per nudam gratiam, faciamus de labore proprio nil mereri. Exerant potius in eo singillatim sociæ istæ germanæque virtutes, exerant partes suas. Potentiæ sit inter cuncta visibilia, præsertim inter hostes habitaturum creare sublimem, sapientiæ ordinare prudentem, bonitatis adjuvare certantem, justitiæ coronare vincentem. Talem ergo hominem pro utilitate sui, ac pro nostri dignitate faciamus, quem in dexteram partem non trahat necessitas, sed voluntas; qui malum ratione intelligat, bonum virtute perficiat. Talem faciamus, cui bonitas in natura, malitia vero extra naturam sit; qui bonum in voluntate, malum habeat in potestate; qui bonum naturaliter velit, malum actualiter possit; qui mandata nostra custodiat voluntarius, et periclitari non possit invitus; cui prima ista sit laudis occasio, ut peccare et possit et nolit. Sufficiat autem, quod in quadrupedibus et brutis subjicienda sunt homini, jam ferimus tale animal, quod dum non est obnoxium culpæ, fructum non potest habere justitiæ. Hunc autem non oportet esse pecudis similem, cui commissuri sumus nostræ imaginis dignitatem. Interrogemus ea quæ peccati nescia, ac rationis ignara, absque ullo prudentiæ honore formavimus. Nunquid proderit pecudis simplicitas sua, aut arbori fecunditas sua? Erga hominem nostrum non poterimus laudi conferre palmam, si volumus necessitati servire naturam. Hunc ergo conditione subditum, discretione liberum, ratione perfectum, ita ordinare nos æquum est sub potestate permissa, et lege proposita, ut custodia præcepti, aditus et causa sit præmii. Nam si mali copiam ac licentiam non habuerit, boni gloriam non habebit. Si juxta benevolentiam nostram non etiam suo studio vel labore prædicabilem tenuerit sanitatem, non erit innocentia, sed inertia; et præterea præmium perit, ubi meritum non præcedit. Bona nostra non potest servare qui nescit acquirere.

Nisi fuerit obedientiæ præmissa devotio, gratiæ vilesit oblatio. Simulque verecundia remunerantis est, si honoretur otiosus, si remuneretur ignavus. Quin potius cooperante adjutorio etiam suo opere fit dignus, et cum bona conscientia sit beatus. Nam nisi

fuerit tribuentis justa liberalitas, non erit accipientis A cum ita sint, non audeat creatura de Creatoris opere
 perfecta felicitas; et nisi prius explorata fuerit in-
 quirentis aviditas, in quo jocundabitur benignitas
 largientis? adhuc cum iustitia verba conserit præ-
 scientia, et ipsa ita dicit: Melius est ut non fiat genus
 humanum, quam ita fieri videatur ut pereat. Respon-
 det bonitas atque iustitia: Non ita est. Propter imp-
 pium Cain Abel pius reus non est? Propter crescen-
 tem malitiam mundus Noe iustitiam non videbit?
 Propter Judam non habebimus Petrum? Propter eos
 qui vitio blandiente vincendi sunt, in vitam non ve-
 nient qui per rigidam magnanimitatem virtutis austeræ
 justo iudicio coronandi sunt? Propter prævaricatorum
 multitudinem, prætermittentur in nihilum
 iustorum sæcula, millia martyrum, regnumque san-
 ctorum? Propter eos quos suo crimine prænosimus
 peccatores, non faciemus eos quos præscimus etiam
 suo merito placituros? Si ita est, plus fraudabit pot-
 tentiæ nostræ præcognita quam consummata malitia. B
 Nocebit siquidem bonis malorum præscita generatio?
 nocebit bonis, qui propterea creandi non erunt, quia
 creata quandoque soli sibi nocere potuisset? Sed dicat
 bonitas: Ita faciamus humanum genus, ut pec-
 care non possit. Cui respondeat et contra circumspic-
 ta iustitia: Quomodo terrestribus dabimus, quod cele-
 stibus indulsimus? Quomodo habebit fragilitas homi-
 num quod natura non obtinuit angelorum? Quæ

cum ita sint, non audeat creatura de Creatoris opere
 disputare. Potentiæ itaque fuit ut immortalẽm ex
 nihilo hominem conderet; sapientiæ, ut capacem ra-
 tionis efficeret; bonitatis, ut ad beatitudinem præpa-
 raret; iustitiæ, ut non ante eligeret quam probaret.
 Sed inter hæc aliquis persistit, et dicit: Si constet
 peccatores in illo sæculo suppliciiis addicendos et
 æternis ignibus mancipandos, sic fieri homo debuit
 ut is omnino peccare non posset. Quid præcurris,
 o homo, auctoris tui dispensationes? quid quæris
 rem immortalitatis in regione mortis? quid quæris
 in malitia quod paretur in gloria? quid ante emeritum
 laborem poscis quæ preparata sunt post labo-
 rem? Dabitur hoc, sed jam in æternum justificato,
 quando id quod collatum fuerit perire non possit.
 Dabitur hoc, sed in tempore beatitudinis, ubi jam
 peccatum nec vincere sit necesse, nec scire; ubi ad
 peccandum non voluntas, non possibilitas erit; ubi
 sancte, integre, pie vivere non erit diligentia, non
 industria, sed natura: dispensante ita divina miseri-
 cordia atque iustitia, ut qui hic studuerit integritati,
 nulla illic ultra possit labe corrumpi. Dignum enim
 esse iudicavit, ut homo peccare qui noluit infirmus,
 non possit æternus. Sed ut labentibus in immensum
 sæculis sine metu gaudium, sine invidio præmium,
 sine hoste sit regnum.

S. FAUSTI RHEGIENSIS EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

SIVE FAUSTI PROFESSIO FIDEI

CONTRA EOS QUI DUM PER SOLAM DEI VOLUNTATEM
 ALIOS DICUNT AD VITAM ATTRAHI, ALIOS IN MORTEM
 DEPRIMI, HINC FATUM CUM GENTILIBUS ASSERUNT,
 INDE LIBERUM ARBITRIUM CUM MANICHÆIS NEGANT.

Domino beatissimo ac reverendissimo Leontio
 papæ, Faustus.

Quod pro sollicitudine pastorali, beate papa Leonti,
 in contemnendo prædestinationis errore concilium
 summorum antistitum congregastis, universis Galli-
 arum Ecclesiis præstitistis. Quod vero ad ordinanda
 ea quæ collatione publica doctissime protulistis,
 operam infirmis humeris curamque mandastis, pa-
 rum, ut reor, tanto negotio, parum sanctæ existi-
 mationi vestræ consulistis, et me iudicio caritatis,
 vos periculo electionis onerastis. Quia ergo et vestram
 laborare personam sub imposito nobis fasce cognos-
 scitis, communem causam hoc loco agitis, si ei quem
 opinioni vestræ imparem cernitis, manum suffragii
 porrigatis, studium asserendæ gratiæ competenter
 et salubriter suscipit qui obedientiam famuli laboris
 adjungit, tanquam si patrono vel domino insepara-
 biliter pedisequus minister inhæreat. Quod si unum

C sine altero erit, aut inhonorus absque servo dominus
 apparebit, aut servus domini locum, conditionis
 immemor, occupabit. Recte ergo inter adjuvantem
 pariter et adnitentem ordo iste servabitur, ut hic
 teneat pleno jure dominatum, et ille tota reddat
 subiectione servitium. Augebitur autem dignitas
 imperantis, si ei semper præsto sit sedulitas obse-
 quenti. Socientur ima summis, sicque socientur, ut
 subjiciantur utique, non æquentur. Sed sicut deesse
 non convenit gubernatori remigenem suum, sacerdoti
 ministrum suum, imperatori militem suum: ita
 oportet gratia alumnæ obedientiæ inseparabili ser-
 vitute connexa sit. Verum quia Pelagius nudum labo-
 rem importunius exaltans, et humanam demens
 infirmitatem sine gratia sibi posse sufficere stulte
 credit, impie prædicavit, elationis turrim in cælum
 conatur erigere, blasphemias ejus brevi sermone
 præstringere et confutare necessarium iudicavimus.
 Ne forte is qui donum laboris, id est, præceptum
 jubentis excludit, asserentibus nobis quod Dei miseri-
 cordia fide et operibus promerenda est, catholicam
 vocem ad Pelagii sensum, discretionis nescius, ap-
 plicaret, et omissa via regia in dexteram cadens, in
 sinistram declinare nos crederet, et dum de labore

servo gratiæ loquimur, offendiculum ante pedes cæci opposuisse videremur. Cum autem mentionem de opere ac labore fecerimus, prophetæ, apostoli, evangelistæ et verbis utemur et sensibus. Quibus si quis contrarie præsumperit, non nostra inventa destruere, sed cœlestia sine dubio jure dissolvere et fidei subruere fundamenta tentabit. Latius utcumque sermonem de præscientia et prædestinatione produximus, ut quæ putabantur obscura, absolutiora tardioribus redderentur. Non autem aliquos qui verborum phaleris delectantur offendant quod testimoniorum virtute contenti, absque sublimitate sermonis, lucem protulimus veritatis. In quo quidem opusculo, post Arelatensis concilii subscriptionem, novis erroribus deprehensis, adjici aliqua synodus Lugdunensis exegit.

EPISTOLA II.

EJUSDEM FAUSTI AD LUCIDUM PRESBYTERUM.

(Hanc epistolam legere est tom. LIII, col. 681, ubi in *Historia prædestinatiana* Jacobi Sirmondi jam pridem recusa est.)

EXEMPLAR EPISTOLÆ LUCIDI PRESBYTERI.

D. muis beatissimis et in Christo reverendissimis Patribus Eufronio, Leontio, Fonteio, Viventio, Mamerio, Patienti, Veriano, Auxanio, Fausto, Paulo, Megethio, Græco, Eutropio, Leontio, Claudio, Marcello, Croco, Baselio, Claudio, Ursicino, Prætextato, Pragmatio, Theoplasto, Leocadio, Viventio, Juliano, Amicali, Joanni, Opillioni et Lycinio episc. Lucidus presbyter.

(Hanc epistolam leges etiam tom. LIII, col. 683.)

ADNOTATIO IN SEQUENTEM EPISTOLAM.

Gennadius de hac epistola loquitur, dum ait: *Legi ejus et adversum Arianos et Macedonianos parvum libellum, in quo coessentialem prædicat Trinitatem. Et alium adversus eos qui dicunt esse in creaturis aliquid incorporeum. In quo divinis testimoniis et Patrum confirmat sententiis nihil credendum incorporeum præter Deum.* Hæc Gennadius, qui duos distinctos libellos facit ex hac una Faustii epistola, cujus prima pars est contra Arianos; alia contra eos qui dicunt esse in creaturis aliquid incorporeum. Neque mirum quod sejunxerit Gennadius. Nam et in Bibliotheca Patrum Margar. 2 edit., tom. IV, fol. 759, illa pars hujus epistolæ de creaturis, quod illis nihil incorporei insit, avulsa est a prioribus, et separatim edita, cum priora lucem, quod ego sciam, nunquam viderint. Nos integram hanc epistolam damus; hæc tamen admonitione: turpem et gravem errorem esse hunc Faustii, eorumque qui Fausto faverunt (ut videtur etiam Gennadius fecisse), negantium nullam creaturam esse incorpoream. Refutavi hunc errorem, imo hanc ipsam partem hujus epistolæ, Claudianus Mamerius Viennæ Galliarum episcopus, tribus libris de Statu animæ, Patricio et Sidonio inscriptis, qui libri exstant. Vide S. Th. 1. q. 51 a, 1. q. 6, de potentia, a. 6; et Baronium tom. VI Annal., et in appendice tom. X ad tom. VI.

EPISTOLA III. a.

INCIPIT EPISTOLA SANCTI FAUSTI b.

Quæris a me, reverendissime sacerdotum, quo-

A modo Arianis respondendum sit, qui blasphemio ore conantur asserere. Non potest, inquit, fieri, nisi ut junior sit genitus ab ingenito. Juxta quæ totum silentium quasi jusus absolvere, non tam pro rei instructione quam pro fidei confessione præsumam. Id primitus observans, ne res per se obscuras studio compositi sermonis involvam, sed quædam pauperis sensus indicia, quæ non tam ornatui quam intellectui videantur servire, depromam.

Respondeo ergo sicut respondere discipuli magistris interrogantibus solent. Itaque ad præceptum beatitudinis vestræ loquor, ut discutiis imperitiam. Contestor, ut deceas. Nam apud eruditissimum si recteam, vix possum scire quid nesciam.

De ingenito locuturi, scire debemus aliud esse rerum substantias, aliud rerum nomina, sicut, verbi gratia, cum aurum atque argentum dixeris, non statim metallum ipsum, sed metalli vocabula protulisti. Etenim aurum aliud est in proprietate generis, aliud in appellatione sermonis. Aliud est, cum illud nominamus, aliud cum tenemus.

Genitus et ingenitus significatio est Deitatis, non ipsa Deitas. Natura est appellatio, non natura ingeniiti, et geniti nuncupatio... Ad hoc valet ut quis ex quo subsistat intelligas, et non Patrem ex Filio, sed Filium ex Patre esse cognoscas principium ex principio, et unum est, et initio caret. Quomodo si dicas: Deus ex Deo, non tamen duo Dii, sed unus dicitur. Genitus ergo, et ingenitus ex utraque procedens, personas indigitat, non naturas. Majestas enim, quæ Patri est indiscreta cum Filio, et Spiritu sancto, distingui nominibus potest; ordinari gradibus non potest.

Hoc loco præsciis oportet intentionem mentis admoveas.

Dicis forsitan: Quia ex illo est, posterior illo est. Age ad hæc intellectum nostrum aliquibus comparationibus nutriamus. Videamus si aliqua res ex alia existat, quæ tamen illa ex qua existit non sit ætate posterior; verbi gratia, hoc ipsum filii nomen ex patris derivari nomine creditur, nec tamen posterius invenitur; quia nisi iste nasceretur, pater ille non diceretur. Ecce nomen, quod absolute cœvum illi est a quo est, et cum filius ex patre sit, patris nomen filius facit; acquirit genitori vocabulum pietatis personæ nascentis; cum hoc ex illo sit, nec hoc posterius, nec aliud probatur antiquius. Et cum brachii nomine sius ex operum virtutibus nuncupetur, ecce brachium procedit ex corpore, et tamen brachii ætas corpus non præcedit. Verbum ex voce profertur, et tamen cum ex ore nascitur, voce esse posterius non probatur. Ignis et calor indivisa societas; sed cum calore indubitanter ex igne esse intelligatur, tamen ignis nequaquam calor suo prior esse dignoscitur. Ecce rem, quæ existere videtur ex illa, et tamen ei de qua existit sine ulla temporis intercessione conjuncta est.

tom. VI.

c Lege, et ingenitus et ex utroque procedens.

a Hæc epistola apud Canisium habet numerum XVI.

b Ita ms., sed vide appendicem tom. X Baronii ad

Cum autem ad Deum venimus, hoc est genitum A dilexisse, et Esau odio habuisse describitur. Contrastari in peccatis nostris et letari dicitur in operibus suis, et affectibus subjacens de se ipse dicit: *Pœnitent me fecisse hominem* (Gen. vi, 7). Et de summa cœli sede pronuntiat: *Saule, quid me persequeris* (Act. ix, 4)? Nam et compatientis ostendere affectum videtur cum dicit: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere* (Matth. xxv, 35), et reliqua hujusmodi quæ memoriæ abundanter occurrunt.

Absque dubio Ariani Salvatorem nostrum negare non audent. Sed dum minorem dicunt, Deum asserere non possunt. Deus enim naturaliter plenitudinis dignitate subsistit, et eorum impietas unum se Deum colere prima confessione testatur. Sed qui juniorem per eum qui putatur senior duos facit, et soliditatem unitatis intersecat. Nam ipsum nomen minoris alterum qui illo sit major ostendit. Quis illo antiquior qui de seipso pronuntiat: *Ego sum alpha et B omega, primus et novissimus* (Isa. xlii; Apoc. i)? Qui es et interrogatus, ita respondit: *Principium, quod et cum Judæis qui loquor vobis* (Joan. viii, 25). Qui veridica per prophetam voce confirmat: *Ante me non fuit Deus, et post me non erit* (Isai. xliii, 10). Si Pater hoc dicit, inferior se post se non coepisse confirmat; si Filius, ante se penitus non fuisse pronuntiat. De hoc propheticus sermo evidenter insinuat: *Hic est Deus noster, et non reputabitur alius ad eum* (Bar. iii, 36). Et post hæc: *inter homines visus est, et cum hominibus conversatus est* (Ibid., 35). Secundum hæc ergo inter genitum et ingentum nec ordo est, quia unus est; nec tempus interest, quia primus est; nec postponendus est, quia solus est; nec minor dicendus est, quia plenus est. Ergo dicitur perfectus, simplicisque naturæ, inæstimabilis et impassibilis, etsi cum secundum carnem passum esse pro nobis veraciter et salubriter confitemur.

Post hæc sequenti loco quæris a me quomodo juxta substantiam Dei in epistola quadam scriptum sit: *Nihil sensit patiente sensu, sed sensit compatiente affectu*.

Primo hoc, quod nec philosophos latuit, scire promptissimum. In homine diversæ affectiones, id est, justitia, misericordia, sanctitas, benevolentia, pietas, res accedentes sunt, et ideo affectus vocantur. Deus vero his non possibiliter afficitur, quia ei inesse jugiter et naturaliter dignoscuntur. Ergo quod in homine affectus ex gratia, in Deo virtus est ex natura. Nam quod dictum est: *Nihil sensit patientis sensu, sed sensit compatientis affectu, cur quisquam illo sensu dicere non præsumat, quod etiam propheticum commemorat: Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripas me* (Psal. vi, 2; xxxvii, 1). Et: *Juravit Dominus, nec pœnitebit eum* (Ps. cix, 4). Et iterum: *Iratus est Dominus populo suo, et abominatus est hæreditatem suam* (Ps. cv). Et item diverso affectu Jacob

dilexisse, et Esau odio habuisse describitur. Contrastari in peccatis nostris et letari dicitur in operibus suis, et affectibus subjacens de se ipse dicit: *Pœnitent me fecisse hominem* (Gen. vi, 7). Et de summa cœli sede pronuntiat: *Saule, quid me persequeris* (Act. ix, 4)? Nam et compatientis ostendere affectum videtur cum dicit: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitiivi, et dedistis mihi bibere* (Matth. xxv, 35), et reliqua hujusmodi quæ memoriæ abundanter occurrunt.

Quomodo ergo, si quisquam sacerdos muli plici linguarum scientia præditus, et in medio diversarum gentium constitutus, Hebræum Hebræo, Græcum Græco, Romanum Romano instructurus aliquo secundum singulorum intellectum verba confirmet, et juxta uniuscujusque sensum oris sui coaptet alloquium, et dissonis unius cordis expectatas pectoris vocis in varios dispenset auditus, ita et Deus cum homine locuturus, assumere dignatur hominis linguam, formam etiam suscepturus humanam per intellectum nostrum sonos ordinationum nostrarum testatur affectus. Nam dum quinq; humanorum sensuum officia describens, ita dicit: *Oculi Domini super justos, et aures ejus ad preces eorum* (Psal. xxxviii, 16). Et iterum: *Os Domini locutum est* (Isai. i, 20). Item: *Et odoratus est odorem suavitatis* (Gen. viii, 21). Et: *Nanus meus fecit hæc omnia. Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. lxvi, 1). Cordibus nostris efficientias insinuat rerum sub significatione membrorum. Unde pro efficiabili ejus circa humanum genus dignatione, servos, amicos ac filios nominare et compellere non despicit, ut homo cum e dem vicissim humano ore et more collocutus.

Cæterum Dei ira justitia est, Dei furor severitatis vigor est, Dei jurasse definitio est, Dei pœnituisse, sententia, tamen sæpe muta; et cum se persequente aliquo, lædi dicit, crimen lædentis ostendit. Intercluditur nobis omnimodis orationis ministerium, omnisque ratio, qua dicitur, vel intelligitur, vel prædicatur, si hæc humani sermonis commercia subtrahuntur. Cur ergo dici inter ista non possit, *sed sensit compatientis affectu*?

Si ergo discutienti magistro simplex et aperta responsio satisfacit, transeamus ad tertiam quæstionem, qua c ut respondeam^d præcipis: Quæ in rebus humanis corporea, quæve incorporea sentienda sint?

Ad hæc aliqua non pro sensus mei præsumptione promam, sed pro sanctorum opinione seniorum. Præsertim cum hæc animum lædere non possint, et ad fidem nutrire possint, et usque ad id, quod Patri Filius æqualis appareat, contra Arianas armare atque regere valeant pravitates. Ergo quando de tractatu altiori collatio est, ad subtiliorem intel-

^a Hoc dictum exstat infra in epist. ad Gratum.

^b Forte *mu ata*.

^c Ab hoc verbo quæ sequuntur, in modum separati libelli seu epistolæ, exstant tom. IV Bibl. PP., 2 edit., fol. 759. Turpis sane error hic Fausti, de quo vide adnotationem in hanc epist.

^d In margine ms. codicis adjuncta erant aliqua quæ hunc sensum videntur reddere (neque enim alio inseri possunt, nisi huc, et quidem signo apposito), ut respondeam, præcipis ventilationem hujus quæstionis minimæ. Quæ, etc.

^e Margar., atque erigere exigi valeant pravitates.

ctum sensus et animus præparandus est. Nonnulli A eruditissimi Patrum alia asserunt esse invisibilia, alia vero incorporea. Quidquid creatum est ^a materia videri, et factori suo comprehensibile et corporeum esse definiunt. Nam et animarum, et angelorum naturam asserunt esse corpoream, pro eo quod initio circumscribantur et spatio. Nam sicut in quodam S. Hieronymi tractatu legimus, globos, inquit, siderum ^b corporatos esse spiritus arbitratur. Et item: Si angeli, inquit, cœlestia corpora ad comparisonem Dei immunda esse dicuntur, quid putas homo æstimandus? sed inter hæc tu animam negas esse corpoream quia juxta aliquorum opinionem nec localis sit, nec ^c qualitate credi debere manifestum est. Legimus enim in quodam receptissimo Patrum tractatu: Ingredi, inquit, et implere omnia, soli est possibile B Trinitati: quæ sicut universæ intellectualis naturæ efficitur penetratrix, ut non solum circumplecti eam atque ambire, sed etiam illabi ei, et velut incorporea corpori possit infundi. Licet enim pronuntiemus nonnullas spirituales esse naturas, ut sunt angeli, archangeli, cæteræque virtutes, ipsa quoque anima nostra, vel certe aer iste subtilis; tamen incorporeæ nullatenus æstimandæ sunt. Habent enim secundum se corpus, quo subsistunt, licet multo et incomparabiliter tenuius, quam nostra sunt corpora, secundum Apostoli sententiam, dicentis, *et corpora cœlestia, et corpora terrestria* (II Cor. xv, 40). Quibus pro manifesto colligitur, nihil esse incorporeum nisi solum Deum. Et ideo ipsi ^d tantummodo per se penetrabiles omnes, atque intellectuales esse substantias. C Quæ cum ita sint, objicit mihi, ideo animam non esse incorpoream, quia, ut dictum est, nec localis sit, nec qualitate aut quantitate subsistat. Quod ^e cujus sit periculi, ita in hac status nostri habita discussione pendebit, ut si nec localis sit, nec qualitati subjaceat, esse eam haud dubie incorpoream concedamus. Si vero demonstravero eam quantitate determinari locove concludi, consequenter eam etiam corpore contineri, nec ipse jam dubites. ^f Quomodo non localis est, quæ inserta membris, et illigata visceribus solis motibus ^g vaga conditione substantiæ tenetur inclusa? Quod si localem non esse animam, ideo assumendum putes, quod per diversa sensibus evagetur, et cogitationibus deferatur, primum intelligendum est, quod aliud sit animæ status, aliud hic qui de D anima nascitur cogitationis ^h affectus, quamobrem ut hoc potius ⁱ æstimandum est, quod si quando sibi aliquid imaginatur, magis cum suis intra semetipsam

motibus, occupatur, et si quid ^j illud est, quod aspicere videtur, ^k magis ei in cordationis speculo describatur. Nam quando absentem suum carum cogitat, nunquid jam velut ipso conspecta desiderio satisfecit? Aut cum, verbi gratia, Petri aut Pauli speciem intra mentis arcana depingit, nunquid statim intimas paradisi sedes, ubi eos esse novimus, pertravit? Aut cum sibi in corde divitis illius flammam ex lectione proposuit, nunquid jam ad ejus tormentorum loca cuivis inaccessibleia inferni profunda descendit? Hæc omnia procul dubio aut secum intra pectoris arcana per varias similitudines fingit; aut certe si extra animæ sedem instabilis cogitatio lubrico motu agitata discurrit, hoc ipsum localiter agit. Et sive urbem, sive quamcumque regionem cogitet, ibi tantum sensu commorante desigitur, quo animi intentione ^l raptatur. Imaginari sibi aliqua potest; complecti omnia simul non potest. Cum ergo anima Alexandriam vel Hierosolimam cogitavit, ^m sive illic tota sui præsentia, ut arbitraris, interfuit, referat nobis situs locorum, vultus hominum, motus actusque populorum. Sed hoc ipsum, quod nunc inter nos commercia sermonum mutua spiritus actione ⁿ scimus, loqui me vobiscum, sed apud conscientiam meam sentio; ad vos me accessisse non sentio. Nam si vere anima cum suis ferri sensibus creditur, et his, quorum reminiscitur ipsa per se suis cogitationibus præsentatur. Ecce per hæc præsentis temporis momenta vos cogito, et animo reminiscente vos video, et quorum omnimodis quid geratis, et utrum quieti, an lectioni, vel orationi vacetis, ignoro. Sed hoc ideo evenit, quia ad vos cordis affectu, non ipsa substantiæ meæ veritate pervenio. Neque enim in suis motibus, quos nunc optimos, nunc pessimos esse sentimus, animæ nostræ natura consistit. Nam si per cogitationes suas constare credenda est, cur eis interdum evanescentibus atque pereuntibus ipsa in sui vigore atque alacritate perdat? Quantæ ergo in nobis frequentissimæ cogitationes et curæ etiam salubriter merentur, et vitæ magis ^o libertati interioris operantur! Si ipsis anima constaret, absque dubio ipsis ^p pereuntibus superesse non posset. Unde hoc magis ipsa conscientia nostris ratio loquitur, quod unaquæque anima aut multiplicia cogitata rerum causis intra se ^q concepta parturiat, aut sensus suos velut quædam officia aut ministeria diversis necessitatibus occupanda dispergat, ipsa vero in conclavi corporis sui semel de eo exitura requiescat. Quamobrem localem esse ipsam, ut denno suf-

^a Margar., *materiam videri.*

^b Margar., *vitiöse, comparatos.*

^c Margar., *nec qualitate nec quantitate subsistat quod de sola Dei majestate credi debere me.*

^d Margar., *tantummodo penetrabiles omnes intellectuales esse substantias.*

^e Margar., *cujusmodi periculi sit ita credere in sensibus demonstrabitur, nunc vero in hoc tractatus nostri statu pendebit ut si nec localis sit, nec qualitati subjaceat anima.*

^f Margar., *Quomodo localis est.*

^g Margar., *vacans.*

^h Margar., *effectus.*

ⁱ Margar., *existimandum.*

^j Margar., *aliud.*

^k Margar., *magis in cordationis.*

^l Margar., *simul raptur.*

^m Margar., *si vero illic.*

ⁿ Margar., *miscemur.*

^o Margar., *libertatem operantur.*

^p Margar., *vitiöse, per ævum.*

^q Margar., *conceptis parturiat, aut quædam officia aut ministeria diversis necessitatibus occupata dispergat.*

sciens proferamus exemplum. Nonne anima Lazari, manente vita, infra corpus fuit; secedente autem vita de habitaculo corporis exsulavit, et rursus in exanimum refusa corpus, illo unde se absentaverat evocata remeavit? Tunc eam tanquam ex hospitii habitatione depulsam, et rursus inter hospitium unde absentaverat restitutam vides; et localem non esse contendis? sed quid ego hæc de corruptibili homine loquar? Cum ille cuius caro non vidit corruptionem, immaculatam quidem animam possederit, sed localem, quam utique intra se habuit, quando affixus est in patibulo, extra se procul dubio emisit, quando jacuit in sepulero: quomodo non est localis, quam caro continet, conjungit vita, mors separavit? Quod si, ut dicis, localem necessitatem animarum natura non recepit, non desunt ergo et de regione paradisi, illæ quæ carcere clauduntur inferni? Dic, quæso, si locales non sunt, quomodo peccatores a cælibus consortisque justorum justum illud chaos tristi interjectione discriminat, ut neque hinc illuc possint accedere, neque inde huc transmeare? Jam illud manifestissimum est, quod quantitate circumscribantur, quæ spatiis continentur. Si agnovisti animam localem, concede corpoream. Dic mihi ane ipsa gloriosi anima Redemptoris nostri reliquit mundum, quando conscendit ad cælum?

Ego autem ne angelos quidem locales esse dubitaverim, quos certum nunc in cælestibus contineri, nunc per aeris vacuum ferri, nunc ad terrena dimitti; quos sermo divinus ascendentes et descendentes in patriarchæ visione describit, utique si locales non essent et ubique essent adesse atque discedere ascensu descensuque non possent. Ipse beatissimus Gabriel, qui se ante Dominum astare testatur, cum cælorum Dominum Mariæ infundendum visceribus nuntiaret, cumque sub Dominicæ oculis genitricis assisteret, sine dubio cælo^b erat, maria non supervolabat, vacua atque diffusa vasti aeris non implebat, sed illum tantum locum in quo erat, occupabat. Quæ cum ita sint, quidquid locum occupat, corpus est, nescio quomodo locali lege non teneatur, qui de loco ad locum mittitur, et velut corpus motu accessit, et transfertur, mole descendit, mobilitate discursat, redit, absentat, descendit. Vel ille, credo, cælestis est, nec se solum localem e se prodidit, qui secum tertiam partem stellarum ex alto proturbatus abstraxit. Dic mihi si corpus non habet, in illa dejectione qui decidit? quid illi negas corporalem naturam, cujus negare non audes ruinam? Et si, ut dicis, corpus non habet, non ardebit; ubi autem nisi in orpore sentiet ignem illum, qui paratus est diabolo et angelis ejus? Jam illud dici superfluum puto, illum in aeris istius conversatione quaquandam crassitudinem et elementorum concretione traxisse. Dic mihi si

^a Margar., respicit.

^b Margar., deerat.

^c Margar., Quæ cum ita sint, qui de loco ad locum

^d Margar., etc.

^e Margar., vitatur.

A corpus non habet ubi inhærere concretio, ubi hæc ipsa nescio quæ colligere se potuit crassitudo, si secum aliquid corporale de illa cælesti arce non detulit? Alienum, ut video, corpus ad tormentum portabit. Corpus itaque esse etiam ex sua assertione recognosce. Corpus est quod inficitur, quod maculatur, quod quacunquæ ex accedenti adjectione^d vertitur. Illic ergo dudum primogenitus angelorum, nunc primus factus est^e tenebrarum, et quasi corporeus pulcher ante nunc degener; dudum cælesti splendore conspicuus, nunc tetro infernalis peccati horrore fœdatus. Corpus, inquam, est quod habet, actione depellitur, quantitate circumscribitur, quantitate mutatur, dolore conficitur: quæ cum ita habeant, quin corporeum dicunt animum? Vide in quam profundum se crimen immergant. Jam primum cum auctor universitatis Deus omnia in numero et pondere fecisse referatur. Ergo anima a materia universæ creaturæ excepta esse creditur: quæ non est corporea, nec localis est, si loco non continetur, ergo ubique diffunditur: omnia intrare, implere et ubique præsens esse dicitur, ac sic creatori suo creatura sociaretur, et fragilitas auctori suo non jam res Dei, sed pars Dei æstimanda jungitur. Vide quo assertores suos ducat alti per lapsus erroris. Equidem nobis ea quæ supra nos sunt, invisibilia sunt; sed omnia illa, sicut e mprehensibilia, ita et corporea sunt, qui ex nihilo fecit omnia, quæ sicut opere instituit, ita et materia corporavit, et rebus omnibus, inter quas et anima censetur, sicut distribuit pondus et numerum, ita et posuit qualitates. Inter hæc si forte, ut dictum est, asserendum aliquis putet, quod illa angelicæ subtilitatis naturæ quadam contagione aeris hujus admixtione collecta, flammis inveniatur obnoxia, ergo in aere solo, prout ait, si aërem est, quod ardebit, non in illo, sed extra illum pœna desæviret, sed absque dubio non aliud est quam substantia corporis, ubi dominari poterit vis doloris. Vide quo tendat imprudens et imperita persuasio, qui incorporeum loquitur, et jam incomprehensibilem constituit: ac sic condito ascribit operi, quod soli competit conditori; ac rebus creatis communicat privilegia majestatis, et indebitam creaturæ potentiam usque ad factoris extendit injuriam. Si bene requiramus ad quos rerum exitus animum referas, hæc vel maxime diabolium crudelitas ex illa beatæ sedis statione devolvit, et propter hoc angeli perdidit dignitatem, dum se Dei præsumit habere naturam. Unus ergo Deus incorporeus, quia et incomprehensibilis, et ubique diffusus; ex nullius enim facturæ corpore materiale sumpsit exordium. Et ideo cœternas Filias Patri, quia ex nullo opere conditus, nullisque iniis circumscribitur; super omnia quæ figulo suo comprehensibilia atque corporea intra mundum corpus operatus est

^e Ab hoc verbo quæ sequuntur non sunt in excuso codice Margarini usque ad illa verba in fine: Unus ergo Deus.

^f Huc usque ms. codex habuit ea quæ in vulgato absunt.

incorporea majestate diffunditur. Ex ingenito genitus, id est, ex Patre, sed semper cum Patre his quæ excitavit ex nihilo, indiscreta sancti Spiritus societate dominatur. Amen.

EPISTOLA IV^a.

FAUSTI RHEGIENSIS GALLIARUM EPISCOPI, AD BENEDICTUM PAULINUM^b.

Admiranda mihi semper tuarum pagina litterarum nunc abundantius gemina eloquii et fidei luce præfulsit, dum super statu animæ cogitans, timore sollicito judicia futura suspirat. Ait quodam loco sermo divinus: Recte interroganti sapientia reputabitur. Quædam enim scientiæ portio est, scire quod nescis, et ea quæ ignoranter non intelligis, prudenter inquirere. Primo loco inquirendum putasti; si incumbentibus extremæ necessitatis angustiis momentanea pœnitentia capitalis inimica persuasionem mentitur, qui maculas longa ætate contractas subitis etiam inutilibus abolendas gemitibus arbiatur: quo tempore confessio esse potest, satisfactio esse non potest. Nam quia *Deus non irridetur*; ipse se decepti qui mortem multis temporibus vicit, et ad quærendam viam jam semivivus assurgit, ut tunc officiosus appareat, quando dominicæ servituti omnia corporis et animæ subrahuntur officia. Circa exsequendam interioris hominis sanitatem, non solum accipiendi voluntas, sed agendi expectatur utilitas. Ita enim legimus; Si (inquit) *peccator pœnitentiam egit pro peccatis suis (egerit, memoravit, non solum dixit, accepit), in sua, inquit, justitiâ quam operatus est virit*. Advertenda quod hujusmodi medicina, sicut ore poscenda, ita opere consummanda est? Insultare Deo videtur qui illo tempore ad medicum noluit venire quo potuit; et illo, tunc incipit velle, quo non potest. Opus itaque est, ut quam in peccando fait abrupta et vegeta ad malum mentis intentio; tanta sit in vulneram curatione devotio. Secundo quæstisti loco, ^d utrum sola proficiat ad salutem unicæ scientiæ Trinitatis. In rebus divinis non solum credendi ratio requiritur, sed placendi. Fides ergo nuda meritis, inanitas et vacua est, sicut Apostolus dicit: *Quid prodest si fidem quis se dicat habere, opera autem non habeat?* Nunquid potest servare eum? Sequitur enim: *Fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Sed dicit quis, Tu fidem habes et ego opera habeo; ostende mihi fidem tuam sine operibus, et ego ostendam tibi ex operibus fidem meam!* Secundum hæc, sufficere per se solam credulitatem non probatur. Nam dum scire et credere etiam diabolus invenitur; sicut idem Apostolus dicit: *Tu credis quod unus est Deus, benefacis, nam et dæmones credunt et contremiscunt: vis autem scire, o homo inanis, quod fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est?*

Hæc epistola apud Canisium notatur XVII.

^b Hæc epistola et sequentia quæ subjiciuntur Fausti opuscula caute legenda, ut pote opera rejecta et damnata a Romana Ecclesia. Cum iudicio lege quæ hic Faustus disserit: nam etsi extremæ necessitate momentanea vera pœnitentia difficile habeatur, ve-

Et ne spem nostram in sola fidei parte ponamus, ita conclusit: *Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est, sine quibus inanem esse hominem dixit. Multum similitum testimoniorum, studio brevitatis omitam. Apostolus Paulus, de cujus pectore quasi de templo suo Dominus loquebatur, nunquid solam fidem sibi iudicavit ad superanda mundi mala posse competere, ita dicens: Corpus meum castigo et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar? Ecce per vitia corporis reprobus fieri pertimescit; jam probatus, per mortifera carnalium contagia passionum, vas contumeliæ fieri metuit, qui jam vas electionis effectus est! Videamus si vitæ suæ prodigum fides sola defendat; et baptizatus (ut dicis) jam perire non possit. Agnosce quomodo mala carnalia, alienum a Deo faciant obscenarum mancipium voluptatum. Ad Galatas ait Apostolus: *Manifesta sunt opera carnis; quæ sunt, fornicatio, immunditia, luxuria, homicidium, ebrietates, comessiones, et his similia; qui talia faciunt, regnum Dei non consequentur*. Item ad Ephesios: *Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus (quod est idolorum servitus) non habebit hereditatem in regno Christi et Dei*. Sine dubio exclusus a regno, inferno et morti est mancipandus; multos autem baptizatos, salva fide diversis generibus in æternum perire manifestum est. Arguit sermo divinus non transgressores fidei, non baptismi violatores, sed eos qui misericordes esse neglexerint, dicens: *judicari sine misericordia eum qui non fecit misericordiam*. Et iterum: *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi et non dedistis mihi bibere; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non operuistis me*. Si hic sinistra gregis numerus donum baptismatis ignorasset, infidelitatem eis et impietatem primitus objecisset; sed, baptizatos licet, ab operibus tamen bonis vacuos, morti deputat et flammis perennibus derelinquit, et severitatem sententiæ ita concludit: *Discedite, inquit, maledicti, a me in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; et rursus: Triticum congregavi in horreum suum, paleas autem combussit igne inexstinguibili*. Similiter (inquam) ibunt in vitam æternam, illi vero in supplicium æternum. Inter hæc videat quisque ne mendacem arguat Deum de pollicitatione præmii, qui dubitat de æternitate supplicii. Non ita est; nam qui novit punire peccata. Tria itaque hæc capitalia; sacrilegium, adulterium, homicidium; nisi hic perfectæ pœnitentiæ fuerint expiata remediis, perennibus illi concremabuntur incendiis. Hos itaque immiseri cordes, a fide et baptismo non legis declinasse, sed perpetuam mortem divina cognoscis auctoritate meruisse. Et hoc etiam animum tuum provida in futurum cura sollicitat; utrum animæ exitæ corpore, sentien-*

ram tamen et legitimam interdum posse tunc contingere nullus unquam orthodoxus dubitavit. V. de Dominic. Soto 4 sent., dist. 19, q. 2, art. 6.

^c Alias rogat et timore.

^d Alias, utrum sola sufficiat ad salutem fides ex unitate scientiæ.... Fides sola non proficit ad salutem.

di et intelligendi vigorem affectumque non exuant. Interrogemus divitem illum ex Evangelio non in terris aureis, ut poetarum deliramenta asserunt, oberantem; sed in inferni carcere, ex illorum numero qui inclusi pœnam expectant, inter flammæ conscientiæ ante diem iudicii constitutum, pro fratrum, qui adhuc in hoc mundo erant, emendatione sollicitum, colloqui cum Abraham, per interjectum chaos vastissimum sedulam obsecrationem miscentem, et vivaci germanorum recordatione pulsatum, ita pro viventibus supplicasse: *Rogo te, inquam, pater Abraham, ut mittas Lazarum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testificentur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum, et si qui ex mortuis ierit ad eos, penitentiam agent* (Luc. xv). Ecce in inferni angustia damnatus, nullum jam de se remedium habens, tamen antiquum in fratres servat affectum; et dum damnatus pro peccatoribus rogat, magnam inter paradisi nemora respirantibus justis, pro carorum suorum commodis curam esse demonstrat. Quod autem requiris: quid mali post finem aut detur aut adimatur iniquis, de quibus legimus, *Desiderium peccatorum peribit.*^a Terrenorum cupiditate honorum et ambitione submota, solum reddendæ rationis pondus, et metus intolerandi examinis; nec auferentur sensus, sed cogitationem alterius sæculi magis expediti alacrisque reddent. Quod autem de ipsa anima, utrum corporea an incorporea sit postulas edoceri. Itaque quod temporibus non includitur nec locorum terminis coercetur (quod soli Deo competit) hoc tantum incorporeum esse cognosce. Sicut unus doctor eximius diserte cuidam sciscitanti ubi esset Deus, respondit ita: Deus non alicubi est, quod alicubi est, continetur loco, quod continetur loco corpus est. Quæ cum ita sint, omnis caro corpus, non omne corpus est caro. Et quia non solum anima, sed etiam angelorum invisibilis cœlestisque substantia, sicut localibus spatiis continetur, ita auctore suo corporea esse et comprehensibilis approbatur. Quid est enim nisi corporeum, quod de supernis sedibus perturbatum loco cessit? quid est quod sensit ruinam? quid est quod æternæ flammæ obnoxium præparatur ad pœnam? Sed et ipse beatus Lazarus post linguas famulantium canum susceptus manibus angelorum, de quo legimus, *Factum est ut moreretur mundicus et portaretur ab angelis in sinum Abraham:* corpoream esse docuit animam suam, dum in sinum Abraham (id est, in remotum beatumque secretum) angelicis inferitur obsequiis. De anima autem sua sanctus propheta pronuntiat, *educ de carcere animam meam*, id est, de hospitii corporalis angustias. Ideo factura ejus, quæ vel peccatorum jaculis vulneratur, vel usque ad divinæ imaginis decus per qualitates mutata provehetur, absque dubio, et Deo et angelis a quibus comprehendi et transferri potest, corporea esse evidenter ostendetur. Requirendum est autem inter ista

A quid illud sit quod cum uterque homo (id est anima et corpus) adhuc in paradisi regione diabolo persuadente deliquit, sola caro per conditionem mortis mulctam transgressionis exceperit, et circa unius pœnam, remanserit culpa communis. Sciendum ergo est quod ideo mors ad animam non pervenerit, quia in ea Dominus imaginem suam et similitudinem collocavit. Nam sicut Deus immortalis, misericors, justus et patiens est, ita horum dona virtutum in faciem nostram interiorem infudit: ut quanto quisque magis justus et magis misericors exstitisset, tanto magis divinæ participationis munere præditus in interiore homine appareret habitare Christum per fidem. Interrogas etiam cur animæ cum carne sua, aliquid pro corporali errore commune sit, sicut originale peccatum, pro unitate corporalis hospitii, utrumque complectitur par, modo uterque in peccatorum societate constringatur. Ita enim in criminum participatione una causa est, sicut in virtutum remuneratione par gloria est. Nunquam enim exterior in baratrum luxuriæ caderet, nisi ei consensum præberet interior. Nos ipsos interrogemus, et inter nos poterimus agnoscere, quod mens dominica exerceat imperium, et caro subjecta famulatur; hæc exhibet ministerium, illa consilium: obedientia a servitate cessaret, nisi voluntas a jubente procederet. Similem necesse est conditionem in damnatione cognoscent, qui contra simul in retributione gaudebunt. Dicis adhuc, quæ est immortalis, quomodo pro mortalibus vitiis torqueatur. Mortalia quidem mala sunt, sed immortalis erit cruciatus malorum, et delictorum cruciatus, vitiis deficientibus, permanebunt. Meliorem materiam ita inferior traditura iudicio est, sicut confari aurum plumbi compellit admixtio. Homo ergo pro mortalibus malis moriturus est Deo, et victurus interno: hæc erit illius mors, ut mori ei in dolore non liceat. Extendis in hoc quoque sollicitudinem tuam, utrum anima et spiritus idem sint, aut quomodo segregentur? Duas tantum in homine, animæ et corporis noverimus esse substantias; spiritus autem nunc naturalis probatur, nunc accelesus invenitur, aliquando virtute intelligitur appetitus et spiritualis affectus. Hoc genere, unus atque idem homo nunc carnalis, nunc etiam et spiritualis est. Carnales sunt de quibus ait Dominus: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (Gen. iii); et Apostolus: *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt* (Rom. viii, 8). Carnalis est qui ventri ei gutturi, et edendi et bibendi nimietate deservit, et vitæ bonum in gulæ ingluvie et voracitate constituit, quando manducandi et bibendi nimietate vitam computat, quando ei ventris dominatur ingluvies. At vero animalis efficitur, quando adhuc purum Deum cogitans, secundum animam sæculari prudentia ad aliquarum rerum scientiam permovetur, quando investigandis rerum latentium causis, aut philosophiæ de-

^a Cave ista omnia quæ hoc loco affert Faustus: absurda illa prorsus et erronea cum ostendere nititur animas humanas esse corporeas.

^b Adversus hanc sententiam scripsit Claudianus Mamertus Viennensis presbyter, lib. ii de Statu animæ.

lectatur studils; unde et Apostolus dicit: *Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei (I Cor. ii, 14)*. Spiritualis esse incipit quando honesta et spiritualia concupiscit, quando ad divini timoris cultum, vigore cordis ascendit, quando ad se spiritum per munditiam corporis et per custodiam castitatis invitat, ut de ea illud Apostoli dici possit, *Vos estis templum Dei et spiritus Dei habitat in vobis (II Cor. xvi)*. Quæ homini non insita per naturam, sed ita sunt adjuncta per gratiam ut separari possint desidia intercedente per culpam, Unde idem Apostolus dicit: *Qui autem templum Dei violaverit, disperdet eum Deus (I Cor. iii, 17)*. Ecce per fidem non solum baptizatus, sed et Dei templum esse videtur, et tamen per diversa flagitia, Dei severitate disperdetur. Hoc loco perditionis vocabulum, æternum perditæ animæ noverimus esse interitum. In baptizatorum numero absque dubitatione censentur, et membra Christi esse dicuntur, et vide quomodo perditis comparantur, quomodo a generositate filiorum, flagitio operante degenerant, dicente Apostolo: *Tollam ergo membra Christi, et faciam membra meretricis (I Cor. xviii)?* Et illi quoque manifestissime dona secundæ nativitatis acceperant, qui etiam charismatum diversitate pollebant, de quibus Dominus in Evangelio dicit: *Multi dicunt mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia egerimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc dicit illis, quia non novi vos, discedite a me, qui operamini iniquitatem (Matth. vii, 22)*. Quis abdicatos non intelligat a salute, qui a conspectu Patris jubentur abscedere? in sortem eos sua mors iudubitanter accipiet, quos vita quæ Christus esse ignorabit. Baptizatos perditioni iradi pro iniquitatibus suis dubitas; cum baptisma ipsum per multa scelera perire cognoscas? Quod autem, sicut pagina continet, sermo tuus de propheta mutuatus ignem animæ simplicis æstimavit, de sola hoc divinitatis substantia dicere convenit, cui nihil appositum, nihil a superiore collatum, nihil constat adjunctum. Justus pariter et justitia vivens et vita, sapiens a que sapientia est virtus et origo virtutum. In principalibus enim bonis suis, hoc est ipse quod possidet. Homo vero duplex intelligi potest, qui vivens et justus et sapiens dici potest: vita autem et justitia dici non potest, quia ita his induitur, ut aliquoties exuatur. Quod homini datum est, Deo insitum est. Homo (verbi gratia) deauratus est, Deus aurum est, in quo hoc est potentia et gloria quod natura. Nam quod subtiliter indicasti, si omnia hæc quæ dominus Marinus interminatur, excipiunt peccatores, quid magis impii mereantur ignoro! Habent sub perennibus malis, et supplicia gradus suos, et gravibus obnoxius peccatis, infinitis (licet tamen utcumque tolerandis), impius vero, inauditis cruciatibus torquetur. Tunc autem baptismi a gratiam habetis, nec posset morte aliquem vindicare, nisi in

^a Al., *Gratia ab æterna morte possit hominem vindicare si in aliquibus, etc.*

^b Al., *contritionibus. Ex ignium æternorum cogi-*

A aliquibus ejus integritas et dignitas non periret. Grave crimen est, quod hæreticus accipere noluit, non minus illud grave, quod Christianus accipit et perdit: Nam et ille qui fiducia baptismi, nuptiale convivium, sacri concilii temerator irruerat, nitore peritatis amisso; de illustri justorum convento expellitur, et in exteriores tenebras perturbatur. Nam credendus est niveum sanctæ generationis possidere candorem, qui inter incestos, veneficos et cruentos, vel præcipitio aut suspensio vitam præciciens, in partem transiit impiorum. Legimus inextinguibiles flammis factis capitalibus præparatas, hominem vero in malis suis viventem, solo baptisate salvatum esse non legimus. Periculosa sibi, quod cælesti Scriptura non legitur, inimica securitas pollicetur, multo periculosior illa non credere quæ veritas comminatur. Aliqua (ut dicitis) beatissimus vir Marinus cum interminatione disseruit; sed sicut illud quod promisit Dominus diligentibus se, etiam testimonio Apostoli pro rei magnitudine in cor hominis non ascendit, ita futurorum immensitas cruciatuum angustias humanæ mentis excedet, quæ mala momentanea penitentiae umbra non removet, quæ fidem sine operibus non repellat, quibus terminum sæculorum labentium cursus in flammis inextinguibilibus statuere non valebit, inter quos inexhaustos vapores tarde se anima corporea et sentiet et videbit. Et ideo, justis, castis et piis operibus diem ultimum præcurramus: et hic timendo ea quæ illic timere nihil proderit, nos declinemus. Hic finem infinitis **b** contentionibus imponamus, et intoleranda incendia nunc salubriter cogitando, ex ipsis ignibus æterna nobis refrigeria comparemus.

^c Certus autem sum de fide vestra, quod falerati composito nitore sermonis acceptiora vobis erunt salutifera sincere testimonia veritatis. Filium meum *Eminentium*, dulce decus nostrum, paterno sospitamus affectu. Dominus noster admirandam mihi magnificentiam suam præsentibus repleat bonis et dignum reddat æternis.

EPISTOLA V.

FAUSTI RHEGIENSIS GALLIARUM EPISCOPI DE POENITENTIA AD FELICEM PP. ET PATRIUM.

Domino piissimo et specialibus officiis excolendo, ut confido, in æternum fratri et per omnino **D** Felici Faustus.

Magnum pietatis et fidei testimonium, quod per tantarum vasta intervalla regionum, et per tot rerum interjecta discrimina, ad nos usque latitudinem vestræ charitatis extenditis. In hac relegatione nostra, artifex Dei nostri misericordia, gemina exercet officia, nostram excutit paterna sedulitate rubiginem, et vestram circa nos dilucidat fidem, vestramque approbat pietatem. Nos elimat benigna solertia, vos producit, nos coangustat salubriter, vos dilatat. Nos arguimur vos proficitis. detrimenta nostra in vestra

tatione præparata sibi æterna refrigeria.

^c Hæc in hac tenus excusis non habentur, sed nunc ex ms. Henrici Canisii accesserunt.

transeunt commoda. Cum feneratores nostri suis, incipitis nostri esse debitores, siquidem causa vestrae devotionis et mercedis vestrae materia sum. Opera vestra, de nobis capiunt lacrum merita vestra, de flagellis nostris mutuunt augmentum. Vestrae sollicitudinis, ad nos affectus ad Deum, pervenit fructus: ac sic duplici modo, et de nostra castigatione, et de vestra retributione, divinis beneficiis obligamur. Pene autem mihi respondendi silentium perfectio vestrae consolationis indixerat. Nam ipsa sollicitudo interrogandi videtur forma vivendi, quam quotidie de domini mei patris vestri S. episcopi ^a Leonii efficacibus doctrinis et praesentibus documentis sufficienter attrahitis; non autem miror si et meum (quamlibet ex superfluo) requiritis institutum, cujus circa vos singularem nostis affectum. Creditis, in adjutorium fidei vestrae, magisterium meum tam perfectum esse quam votum est; sed, licet sermo meus (quem lentiore etiam praesens reddit infirmitas) vestro sufficere vix possit ardori, tamen paucis conversationem vestram non tam instruum, quam revolvam. Magnam sollicitis perhibet evitacionem agnitio peccati, metus iudicii, terror ignis aeterni. Itaque ad immolanda orationum sacrificia, amica sunt fruentibus nocturna silentia, quibus, usque ad horam tertiam lectio moderata succedat, ut exercitium spiritale non desinat desiderare, et semper possit augeri. Utinam provideat Dominus vel duo fida solatia, cum quibus diurnas et nocturnas exigas functiones, et vel biduo in septimana salutantium frueris officiiis. Ardua sunt quae pro interrogantis fervore colloquimur; sed ille laborantium benignus adjutor, tam leve tibi faciat jugum suum, quam jucundum erit praenium suum. Igitur si trepida parum amplius rudimenta permittunt, alternis hiemales dies Jejuniiis transigantur: quae sicut moderari convenit, ita necesse est duplicari: duplicari, inquam; duo enim sunt abstinentiae genera: Unum est, incontinentiae appetitum, a cibo et potu et a diversis carnalium suavitatum illecebris coercere, et vomere crucis terram subjecti exterioris edomare, et necessitati potius quam voluptati temperata moderatione servire, paulum si permittat infirmitas, vel alternis diebus donec vis longae consuetudinis sensim dissuescatur accipere. De usu vero indumentorum, paulatim se gravitas ad inferiora submittat, ne ipsa novitas subitae mediocritatis offendat. Observandum est etiam, ne elatio de nimia humilitate generetur, et vitium de virtute nascatur; quae tamen facile superabitur, si confusibilis illa praeteritae conversationis historia ante oculos adducatur, et rea conscientia trepidis sensibus praesentetur. Ita fiet, ut dum per recordationem praeteritorum malorum a diabolo ingesta praesumptio castigatur, dumque jactantia validis culparum armis victa propellitur: crimina quae generaverant mortem, militare incipiant ad salutem, inque remedium delicta proficiant, et medicina de vulneribus

A producat, et sicut dixit Apostolus, *de peccato elaboremus damnare peccatum*. Alterum abstinentiae genus est multo sublimius multoque pretiosius, motus animi regere; irrationabiles perturbationes et cogitationum inter se colluctantium rebelles tumultus mentis imperio subjugare; malitiae virus, tanquam funestum aliquod maleficium, de penetralibus cordis exspuere, et animam contra diversarum fluctus tentationum, constantiae moderamine gubernare, et contra passiones occultas velut contra domesticos inimicos, rixam quamdam irascentis fidei auctoritate conserere, inanes curas longe repellere, et a noxiis colloquiis ac desideriis quibus diabolus pascitur abstinere; et per mansuetudinem, patientiam, tranquillitatem Dei in vultu exteriori excolere virum

B spiritualia et divina cogitantem, ut tristitia non frangat, laetitia non resolvat, stabilitum in timore Dei pectus ostendat magnanimitatis aequalitas, ut nobis coaptari possit libelli illius insigne principium, *Erat vir unus abstinens se ab omni re mala (Job. 1)*. Vir, inquit, unus; hoc est semper idem: quia nihil erat in eo dubium, nihil duplex, nihil accedens, nihil varium vel diversum, sed eum in statu virtutum suarum, aequali ordine permanentem, tempora non mutabant, nec eum (ut maximis fluctibus mos est) in alternas partes diversa ventorum flabra versabant. Ita et sollicitus Dei famulus, inconvulsa fidei mole fundatus, in hoc tantum (Christo in se operante) mutetur, ut novis semper virtutibus induatur. Ante omnia, in quantum Deo adjuvante possumus, illas in nobis quinque sensuum expugnemus illecebras. Quidquid enim pulchrescit visu, quidquid lenocinatur odoratu, quidquid mollescit attractu, quidquid dulcescit gustu, quidquid blanditur auditu, haec omnia si his abutatur, intentionem de spiritalibus ad terrena devolvunt. Et ideo sicut pater fidei Abraham, quinque illos reges, in trecentis decem et octo, mysterio intra litteram latentis, devicit: ita et nos contra nos principales vitiorum duces, in Jesu nomine et crucis signo (hoc enim utraque ^a ^b exprimit) dimicemus, ut audire mereamur a Domino: *Vincens dabo coronam vitae, et qui vicerit non laedetur a morte secunda (Apoc. 2, 11)*, et quia *regnum caelorum vim patitur, et violenti diripiunt illud (Matth. 11, 12)*. Vim enim sibi factura est anima, ut carnales affectiones spiritui subdat, ut crucem delictis praeferat, ut vigiliis somnis dulcibus anteponat, ut adversarium in membris suis vincat, ut ex alio alter effectus homo ad illam Domini praeproceptionem idoneus inveniat: *Si quis, inquit, vult post me venire, abneget seipsum sibi (Matth. 16, 24)*. Si quis ex iracundo patiens efficietur, continens ex luxurioso, placidus ex cruento, benignus ex invidio, largus ex cupido, toties nos negamus, quoties nos ad meliora convertimus. Et ideo, ut ad hoc assurgamus quod esse debemus, prius studeamus odisse quod fuimus. Oportet ut hic prius mutetur ad vitam, qui illic mutari optat ad gloriam.

^a Al., Leonii.

^b Alias, exprimit.

EPISTOLA VI.

EPUSDEM FAUSTI RHUGIENSIS GALLIARUM EPISCOPI CONTRA NESTORIUM AD G. DIACONUM.

Domino sancto et in Christo devinctissimo fratri a Grato diacono Faustus.

Honoratus officio tuo, honoratus iudicio, provocatus affectu; loquar tecum in humilitate sincera, in libertate benevola, in caritate non ficta, in verbo veritatis. Et licet mihi tacendi causam indicere poteris, dum benigno ac nimis credulo animo tantum pœnæ mihi quantum tibi peritiæ et eruditionis indulges, tamen per interrogandi sollicitudinem, imposuisti mihi respondendi necessitatem, qua cum absente, non sine trepidatione, mihi æstimo colloquendum: quia de rebus tam profundis, et meas ac tuas vires excedentibus, non minus periculi est respondere quam incondito stylo ingentia sacramenta committere: et ideo carum meum, in his quæ nimis temere protulit, tacendo magis castigare debuisses. In tantæ autem rei consultatione, in qua longe viam regiam reliquisti, aliquos expertæ scientiæ viros, eruditione atque ætate seniores, quibus credere facilius possis, interrogare debueras, secundum illud propheticum: *Interroga patrem tuum, et indicabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi* ^b (*Deut. xxxii, 7*). Deinde in his quæ agimus vel quæ dicimus, atque ad extremum scriptis mandare præsumimus, fructum profectumque operis exspectare debemus. In hac autem scripturula quam ad me dirigere dignatus es, non eloquentia, non scientia, non ratio, non ædificatio aliqua ordinati aut compuncti sermonis apparet; sed testimonia confusissime pro memoriæ facilitate congesta temeritate incauti cordis accusant. Novit Dominus quia stupefactus præ studio tuæ salutis hæc eo loquor: sic et te interrogasse, et me respondisse, ad bonum commune proficiat. In scriptis sancti pontificis Augustini, etiamsi quid putatur apud doctissimos viros esse suspectum, ex his quæ damnanda judicasti, nihil noveris reprehensum; sed fidei sensum, maxime de duabus substantiis vel naturis Dei et hominis Domini ac Redemptoris nostri, scito apud catholicam, non solum Patrum auctoritate susceptum, sed etiam apostolicis oraculis consecratum. Proinde verbum hoc quod more prophetico ad te factum dicis; ut certum est, non Dei spiritu, et apud Deum et apud homines valde damnabile est, nisi prior ipse damnaveris. Ergo ut aliis prætermisissis hunc duplicem errorem et de hæresi natum et in pericula hæresis pertrahentem, brevi (quantum absens possum) sermone constringam, cum sanctæ sinceritati tuæ, multorum (non qualis ego sum) necessaria esset præsentia magistrorum: primo loco ignoranter et satis periculose, non dicam, scribitur; sed, cogitatur, suscipi non debere ut homo mater Dei sit: quod de Nestorianæ hæresis impietate descendit; qui pro-

A fano ausu disputare non timuit beatam Mariam tantum matrem fuisse hominis, non etiam Dei; et ideo, pro hoc, catholicæ per omnem mundum Ecclesiæ districtione damnatus est. Non debet (inquit) suscipi, ut homo mater Dei sit! sed ubi est illud propheticum vel evangelicum: *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus* (*Esai. vii, 14*)? Et iterum in Evangelio: *quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Matth. i, 25*). Ubi etiam illud est quod suscepta per omnes insulas et Ecclesias, Patrum signat auctoritas contra Nestorium loquens: *Maledictus, inquit, qui Filium Dei Deum verum de Maria non nuper natum pro nostra salute non confitetur? Secutum est ut diceret Dei et hominis unam esse naturam, hoc modo; unam Dei esse substantiam. Recte dixerat si de sola Trinitate dixisses, ubi una atque eadem est, sub trium personarum distinctione, natura. Cæterum cum ad hominis assumpti incarnationem venit: sicut hominis et Dei unam confitemur esse personam: ita duplicem scimus esse substantiam, Qui autem unius naturæ asserit Deum redemptorem; aut hominem in Divinitate, aut Deum negavit in corpore; cum redemptionem nostram non ex alterutro, sed ex utroque perfectam sit. Hoc autem loco unum sine alio erroris periculo nostræ fidei solius ^c nostri esse naturam. Ergo in substantia majestatis suæ, divinitas crucifixa est! Si unam Dei solius naturam dicis; in substantia sua, majestas mortua vel sepulta est! Quæ omnia Deus non in se, sed in natura suscepti hominis exceptit. Nihil enim Deus ^d sensit cum patientis sensu, sed sensit cum patientis effectu; nihil sensit pro diversitate substantiæ, sed sensit pro unitate personæ. Unitate conjunxit, et consequenter adiecit; nos unum eundemque verum hominem et verum Deum intelligimus: et iteravit, nos verum Deum et verum hominem nullo modo ambigimus confitendum. Accipe etiam in hymno S. antistitis et confessoris Ambrosii, quem in natali dominico catholica per omnes Italiae et Galliarum regiones persultat Ecclesia: *Procede de thalamo tuo geminæ gigas substantiæ. Refuge ergo inter hæc, sancte frater, alterutræ partis errorem: si tantum Dei naturam dixeris, imposuisti Deo conditionem passionis et mortis; si vero tantum hominis naturam dixeris, subtraxisti Deo gloriam redemptionis, subtraxisti auctori potentiam Reparatoris. Audi quomodo sacra eloquia per unam personam explicant utramque substantiam. Juxta divinam naturam loquitur: *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. i, 30*); secundum humanam naturam confitetur quia *Pater major me est*; juxta cœlestem naturam pronuntiat: *Omnia quæ Pater habet mea sunt*; juxta terrenæ naturæ infirmitatem dicit: *Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet*. Quasi homo indicabat,**

^a Alias, Gregorio et Græco.

^b Alias additur, sed absque dubio qui vel qualemcumque requirit ducem, declinare oportet errorem. Deinde, etc.

^c Alias, solius Dei nostri.

^d Ms., sensit patientis sensu, sed sensit compatentis affectu.

Tristis est anima mea usque ad mortem; quasi Deus contestabatur, Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Joan. x, 18). Secundum carnis naturam in cruce pendebat, secundum divinitatis substantiam paradisum et regnum cœlestis donabat. Hoc Ariani obscurato corde, penitus non videntes, quia præsumptio et elatio suffundit mentis intuitum, ad Deum, quæ erant hominis retulerunt, et dentes quod minor loqueretur divinitas, ubi sola hominis demonstrabatur infirmitas. Nullam ponentes inter cœlestis et terrena rationem, dum naturas in Deo et homine duas recipere nolu-nt, Dei substantiam diviserunt; et dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum qui gloriæ plenitudo est, intellectus lumine perdidit. Ac sic, qui Deum Filium hominis credendum denegat, Nestorii impietate maculatur: qui duas substantias in Redemptore non credit, Arii laqueo deceptus involvitur. Nos vero, mi frater carissime, in Christum Deum, ita perfecta et inseparabili distinctione credamus, ut Dei et hominis simplicem personam et duplicem noverimus esse substantiam. Sicut anima et corpus hominem facit, ita divinitas et humanitas unus est Christus. Tu autem quod gemino errore præventus scribendum putasti, sub duarum naturarum conventu suscipi non debere, ut Deus, pater hominis sit, ut homo, mater Dei sit: nos, unam Dei hominisque personam fiducialiter et salubriter asserentes in eo qui erat in principio, et qui sub redemptionis nostræ tempore factus est in similitudinem carnis peccati, id est, in veritate hominis, et similitudine peccatoris: nos (inquam) ita Deum patrem hominis sub personæ unitate testamur, sicut sub ejusdem unitatis amplexu, Matrem Dei hominem constemur, juxta symboli auctoritatem (ut alia prætermittam), quia dicimus: Credo et in Filium Dei Jesum Christum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Qui si talis error est, in Domino Salvatore unam et simplicem credidisse substantiam, qualis error est, duplicem asseruisse personam? Nam si in societate carnis assumptæ, formam famulæ Deus induit, duæ substantiæ non fuerunt. Ergo in homine Deus non fuit, et separata a Deo persona hominis fuit; ac si sub tali sensu videbis subito quartam nescio unde accrevisse personam; et in hunc intellectum pravitate consequentia præcipitaberis, ut jam non Trinitatem necesse sit confiteri. Audi potius quemadmodum S. Esaias, distincto ordine conjunctoque discrimine, Domini nostri ac Redemptoris nativitatem disponat: *Parvulus (inquit) natus est nobis, filius datus est nobis (Isai. ix, 6).* Accipe Filium Dei in extrema parte sæculorum, ex innopta matre, natura ignorante et fide maritante progenitum, superveniente in virginem sancto Spiritu, hominem Deo mirabiliter impletum, et Deum in hominem misericorditer commutatum; nec exinanisse gloriæ magnitudinem, sed per susceptam servi conditionem, Domini ostendisse pietatem. *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis!* Natus est nobis qui sibi erat.

A Datus ergo ex Divinitate, natus ex Virgine, natus qui sentiret occasum, datus qui nesciret exordium. Natus qui et matre esset junior; datus et quo nec pater esset antiquior: natus qui moreretur; datus per quem vita renascetur. Illic dominatur, hic humiliatur; sibi regnat, et mihi militat. *Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis: et factus est principatus super humerum ejus.* Manifestum hominem demonstrat humerus; latentem Deum loquitur principatus. Agnosce duplicem sub personæ unitate substantiam. De nostro est quod apprehendit, de suo est quod donavit, de nostro habuit unde caderet, de suo unde consurgeret. De nostro habuit unde pro nobis solveret; de suo unde penitus in nullo debitor appareret. De nostro unde crucifigeretur, de suo unde glorificaretur. B De nostro dedit peccati hostiam, de suo, indulgentiæ tribuit gratiam. De nostro itaque humiliatio, de suo esse probatur ascensio. De nostro obtulit sacrificium, de suo contulit præmium. Duarum ergo naturarum capax, homo infirmitatibus agnoscitur, Deus virtutibus approbatur. Piget sermonem tam manifestæ rei assertionem producere. Scio quod hæc ipsa breviter strictimque commemorata, temere committo vel meis epistolis vel sensibus tuis. Sed dum te ad interrogationis salubritatem sollicita humilitate submittis, multum mihi de erroris hujus remedio polliceris. Revoca, quæso, ab hoc discrimine pedem tuum, priusquam in profundum irrevocabile elationis torrentis rapiaris: et rectum animi sensum qui multæ elationis pondus non sustinet, nec novit thesaurum scientiæ dispensare, magis laboris occupatione castiga. Tempera immoderatum abstinentiæ rigorem, qui etiam menti generat infirmitatem; quem puto inde nasci, unde scribendi præsumptionem. Regredere ad viam regiam, nutricem elationis refuge sollicitudinem; et quia legimus: *Manducare mel multum, non est bonum (Prov. ii, 5)* (magis enim inflat parum fundatum sensum scientiæ, quam ædificat), ita cave nimiam lectionem, ut cordi parum capaci, tanquam sumpti immoderatus vini periculosam noveris ebrietatem. Nunquam cogitationibus tuis credas, sed magis imitanda legæ quam legenda conscribas; et in mente tua loquaris a Domino, *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (Psal. xviii).* Et si evadere pericula non de foris ingruentia, sed intus concepta desideras, nihil tibi utilius scias quam ut sub alio quocunque probatissimo abbate vitam tuam munias, ac voluntates tuas senioris legibus tradas. Et ut adversarii insidias possis superare, te scripturalem ipsam retinendam, imo supprimendam putavi: ne ultra in alterius alicujus catholici, qui te minus diligeret, manum et conscientiam veniret. Ex hoc autem poteris agnoscere sana esse intima cordis tui, si adhuc quasi liber me culterem tuum humiliter et amabiliter commonentem sollicite et libenter audieris. Ante interrogationem incauta videbitur fuisse persuasio, post responsio enim inexcusabilis apparebit intentio. Quod si inter hæc aliquid mihi, qui austeris magis quam dulcibus sanari animam tuam cupio, credideris imputandum,

memento oculis male blandientis præponi vulnera A caritatis. nec tamen capite suo junior invenitur; ac si Deus noster nec permixtus in personis propriis, nec divinus, una virtus, nec potestate divisa, nec tempore.

EPISTOLA VII. a.

Domino piissimo et in Christo summo mihi honore singulariter excolendo Ruricio filio Faustus.

Licet per quamcumque personam jucundum mihi sit cum individuo pectore ipsius caritatis vocibus colloqui, et sedula vos officiorum ambitione complecti; sed nunc quanto opportunius, tanto avidius pignus animi vestri, ministerio domestici portitoris assumpsi; in cujus merito minus assignavit relatio quam probavit agnitio. Et propterea ad fructum vestrum crevisse gratulatus sum, quod in eo vita melior conditionem primæ nativitatis abolevit, atque in eo nævum generis manumissio religionis abstersit, et in adoptionem Christi personam mancipii fide eman- cipavit et transcripsit. Quomodo autem apud ejus vel apud reliquorum fratrum lacteam sinceritatem agere deberemus, latissimam Apostoli (*Philem. 1*) dispensationem, expedito digessimus alloquio, et cum eorum doctissima pagina minus doctus asserit. Nos tamen in eorum defecatis moribus admirati sumus per donum mansuetudinis et humilitatis, plenitudinem lectionis. Vincit enim largitas gratiæ instituta doctriæ. Nam etsi sub exiguo tempore intra eorum lucida pectora et perspicua penetralia introduxit se morum candida puritas, et præclara simplicitas per quam divinæ imaginis speculum in interioris hominis nitore perfulget; divinæ, inquam, imaginis. Ita enim de Domino legimus: Purus, simplex, subtilis. Sed multo aliud indicat divina illa simplicitas. Siquidem in nobis duplex inest, in spiritu et carne substantia. Nos quod habemus, accepimus; nobis diversa virtutum charismata adjuncta sunt; non innata. Sine dubio apponitur, quod auferri potest: ut boni simus, de auctoris sumus bonitate mutuati. *Ex illo* quidem *virimus*; sed vita, sicut ille est, non sumus. *Jus* i esse *possumus*, justitia esse non posumus. Ille ideo simplex, quia nihil ei ex accedenti largitate collatum est. Qui ex se subsistit, aliunde nihil sumpsit. Deus et vivens pariter et vita; bonus et bonitas; misericors et misericordia; in virtutum suarum gloria, hoc est ipse, quod possidet verbo tenus homo deauratus est. Deus aurum est: quod in homine gratia est, in Deo natura est. Et propterea, quia nihil ei extrinsecus accessit, nihil ei detrahi potest. Detrimentum non recipit, quia nescit augmentum. Ipse et sibi auctor et Filius, quia una origo est et fontis, et fluminis. *Ex his*, quæ absque initio habent, *communio est*, transfusio non est.

Et quia de Filio legimus: *splendor est claritatis Dei*; sicut nunquam Deus sine splendore, ita Pater nunquam fuit sine Filii majestate. Et sicut utriusque æquæva sunt nomina (nisi enim iste nasceretur, Pater ille non diceretur), ita eos sine separatione concitat unius paternitatis antiquitas; ex illo est, sed posterior illo non est: sicut facies de capite nascitur,

^a Hæc epistola apud Canisium notatur V.

^b Locus vitiosus.

Sicut in subsistentia triplex est, quia sibi quisque subsistit, ita in substantia simplex, quia unus seipsum præcedere nesciens, nec posteriorem recipit, nec priorem. Inde et nos de hac accepimus simplicitate, si in nobis nihil sit dissonum, nihil varium, nihil diversum, si semper idem esse probabilibus studiis et fundatis in Christo sensibus enitamur, ut immutabiles in bono, novis tantum in diem profectibus immutemur.

De eo autem, quod quidam provocationis amore consuluit, salutifera et perfecta meditatio est curas animi, partito per plures terrenæ regimine rei, sublevare et post hæc triplici deliberatione tractare quid melius sit locare, vel administrare, vel distrahere propriam portionem.

Primum revera bonum esset, ut Christi famulus Christi pauperis vias ex toto pauper studeret incedere, si perfectam magni alicujus monasterii scholam, vel certe insulam angelicæ congregationis militiam liceret expetere. Nam in medio sæculi institutionem eremiticam profiteri, quanta magnanimitas, tanta est difficultas.

Suis [*Al., senis*] vero vitiiis suæ ponticus imponere, secundum pro animæ revelatione compendium. Sed pervidendum, si aliquis filiorum tam arduo sufficiens esse possit obsequio. ^b Ne forte paterna ejus sonis [*Al., senis*] auctoritas in patrem..... Optimum est in secundo gradu sub noxiis beneficiis administratore consistere, si vel voluntas suppetat, vel facultas necessitatem annuæ pensionis impleverit.

Ter.tium est per fidelium famulorum electa solatia, impositæ procurationis officiis, sub propria ac minore sollicitudine quantitatem reservatæ gubernare substantiæ, et eum per viam regiam tota mediocritate dirigere. Quod cum suadeo, videor vel nostram utilitatem, vel pauperum cogitare. In quo ordine non parum est lucri, si reservato usu, proprietatis distrahatur. Itaque breviter indicantes quid primum, quid secundum, quidve sit ter.tium, electionem iudicio vel possibilitati reservavimus consulentis. Quid magis competat quod promptius possit impleri, ille insinuare dignetur, pro cuius timore et amore consolatio ipsa tractatur. Dominus Deus noster beneficia in nobis sua feliciter placita longævitate multiplicet, domine piissime et in Christo summo mihi honore singulariter excolende filii.

EPISTOLA VIII. c.

Domino devotissimo et tota pietatis virtute singulariter excolendo fratri Ruricio Faustus.

Propitia divinitate in secreto religionis congruo et tranquillissimo in silentio constituti, in quo Dominus ad rubiginem longa securitate contractam salutiferæ lina castigationis admonuit. In hac, inquam, qui et magna, si agnoscamus, vacatione do-

^c Hæc epistola apud Canisium notatur VI.

nati, dum novus civis commercio caritatis acquirimus, dum de acquiritorum salute gaudemus, inter hæc positi bona, præstanti insultamus exilio, et patrem nos non amisisse, sed commutasse cognoscimus. Nam dum fideles famuli Dei in necessitatibus nostris bonitatem suam devotionis exercent, sine sede propria possessores, sine possessione divites sumus. Imo eos qui de nostra fructum accipiunt consolatione, ditamus; miro modo consolatores nostri de pauperculis negotiantur, et de egenis lucra perpetui consequuntur. Ego autem hanc primam munificentiam, Domino largiente, percepi, quod piissimus meus Ruricius post vitæ hujus jactationes ad portum religionis, proram salutis, Excelsi manu gubernante, convertit, quod post umbras seducentium vanitatum et illusiones transvolantium somniorum, mansura et solida concupivit, et despecto tandem sæculo infelici, artem ejus magnam rapuit, felicitatem et lucrum sui de mundo pereunte acquisivit, arte fideli, atque collabentium rerum fuga præteriens, qua opes contemptu suo contulit, quæ jam usu suo conferre nihil poterant. Unde quanta dudum alacritate sæcularibus studiis militavimus, tanta nunc devotione Domino serviamus. Et quia me austerius loqui secum pro peccatorum curatione, pietas vestra constringit, et illius sententiæ non observat invidiam, quæ dicit: *Justus in principio sui est accusator.* (Prov. xviii, 17). Imprimis ergo lapsus oris cordisque vitemus. Sed quod oris diximus, si cordi studueris adhibere custodiam, ori non laborabis imponere disciplinam. Sine difficultate ostium circumstantiæ opponere poterit labiis suis (Ps. cxi, 3). Illud siquidem voce depromitur, quod prius in officina conscientiæ deformatur. Hoc exterior reddit, quod dicitur interior. Mens exercet imperium; lingua famulatur. Et propterea celestibus edocemur colloquiis: *Ex abundantia cordis os loquitur* (Matth. xii, 34). Quod de sermone nasci videtur, prius cogitatione concipitur. Ut oris sonus indigna non proferat, animus justa præcipiat.

Et quia duo sunt jejuniorum genera, unum incontinentiæ appetitum a male blandis deliciarum suavitatibus coercere, ut exterior et terrenus homo vomere crucis edomitus commoda infirmitate macrescat; alterum abstinentiæ genus est multo sublimius, multo pretiosius, cui nulla contradicere possit infirmitas, motus animi regere, et irrationabiles perturbationes vel collectantium inter se erigit tumultus, interioris judicio refrenare, et contra impugnationes occultas, vel contra domesticos inimicos rixam quamdam irascentes, fidei auctoritate conterere, et per benevolentiam, mansuetudinem, patientiam, tranquillitatem, Dei imaginem in facie interioris excolere: cuius decus non in corporis personam, sed in animi formam solertia factoris impressit.

Virum spiritualia et divina cogitationem tristitia non frangat, lætitia non resolvat, stabilitum in timore Dei pectus magnanimitas æqualitatis ostendat, ut et nobis coaptari possit libelli illius insigne principium,

A ubi ille magnificus Helcana, qui possessio Dei interpretatur, vir unus mystico nuncupatur eloquio. *Erat, inquit, vir unus, hoc est, semper idem.* Quia nihil in eo apparebat dubium, nihil duplex, nihil varium, nihil diversum, sed eum in statu virtutum inconcusso ordine permanentem, accedentia in contrarium non commovebant; mutabilia tempora non mutabant; nec eum, ut magnis virtutibus moris est, in alternas partes levia ventorum flabra versabant. Ita et sollicitus Dei famulus vasta mole fidei fundatus, in hoc tantum, Christo in se operante, mutatur, ut novis semper gratis ludatur. In agro pectoris plantentur utilia; noxia succidantur. Et quia militibus suis præcepit sermo divinus. *Cum, inquit, ad bellum processeris, et inter reliquas prædas petieris virginem, B abscondes ungues et crines ejus, et ita eam tibi conjugio copulabis* (Deut. xxi, 12); ita nos ad sanctam, Christi timore præcincti, prudentiam sæculi, quæ simplex, incorrupta, sincera, a Deo facta est, captivam spirituali sapientiæ subjungamus, ac superflua ejus, amputatis vitiis, abscindamus, et pectore casta conjunctione sociemus.

Ante omnia in quantum, adjuvante Deo, possumus, illas in nobis debellare curemus quinque sensuum passionibus. Quidquid enim pulchrescit visa, quidquid blanditur odoratu, quidquid lenocinatur tactu, quidquid dulcescit gustu, quidquid corrumpit auditu, hæc omnia, si his abutamur, intentionem mentis de spiritualibus ad terrena devolvunt. Et ideo sicut pater fidei (Gen. xiv, 14) quinque illos reges in

C trecentis decem et octo, mysterio in..... latente devicit; ita per adiutorium Domini, et per crucem suam has quinque principium vitiorum expugnare studeamus illecebras. Per crucis enim signum, et per sicut Jesu nomen, apud Græcos *Hera* utriusque deputationis imprimitur. Quibus armis carnalia decetamenta superantes merebuntur audire: *Vincenti dabo coronam vitæ.* Et: *Qui vicarit non læditur a morte secunda* (Apoc. ii). Unde ipsa facile terrena despiciat, vel tenerantis more dispensat, dum illud cogitas tempus quo exurentur peccatores sicut fenum, quo æsuantes gelæne furore perpetuo, cuius *funus ascendit in sæcula sæculorum* (Apoc. viii, 7). Ili qui neglexerunt oblata, tali morte puniuntur; ut

D et morti sine fine victuri. Dum illud, inquam, tempus ante oculos tuos provida in futurum mente disponis, de quo legimus: *Introibo in diæmonium tuam cum holocaustis* (Ps. lxxv, 13); id est, quando honorum operum fructu subsarcinatus, et justitiæ insignibus redimitus janquam vitæ cum triumpho evictæ carnis intrabis. De quo legimus: *Adorabunt eum filii Tyri in muneribus* (Ps. xlii, 13), id est, animæ Christo de gentibus acquisitæ, munera non de suo offerent, cum gratiarum actione dicitur: *Ece multiplicavi talentum quod dedisti.* Recipe eam usura, domine, fenus tuum. Erit enim tum quoddam dandi et accipiendi commercium inter hominem et Deum. Homo afferet quod laboravit; et Deus restituet quod pro-

misit. Quo tempore cum sanctus alter pro altero remunerandus, corona duplici pro mutua saluto decorandus, audire mereberis : *Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam ; intra in gaudium Domini tui.*

Tunc usum præsentium in æternorum proprietatem transisse miraberis, et pro datoribus tuis glorificandus, debitorem te ei fieri jocunda rerum mutatione gaudebis.

Individuum filium nostrum Leontium, omnemque domum piis illos cum majoribus pio sospitamus officio. Dominus Deus noster beneficia in vobis sua, felici et placita sibi longævitate multiplicet, domine devinctissime et sola pietatis virtute singulariter excolende frater.

EPISTOLA IX ^a.

Domino devinctissimo, honore præcipuo specialiter excolendo, Ruricio filio Faustus.

Gratias Domino, qui id generali dispensatione largitus est, ut inter eos quos locorum intervalla discriminant, liber ac nullis conclusus absentiae legibus animus commearet, nihilque esset tam impenetrabile, quod mentis aspectibus non pateret ; sed per cordis intuitum inde se invicem cari, gratia intercurrente, conspicerent, ubi caritas ipsa consistit.

Habet siquidem et interior noster oculos suos, quibus se conscientiae testis introspicit ; quibus in se conversus aut erubescenda, aut gaudenda consideret ; quibus diem ultimum pervidet ; quibus vel confusibilem vel, Deo tribuente, laudabilem totius vitae historiam, ante animæ suæ faciem provida in futurum cogitatione disponit, et in præsentiam trepidæ sollicitudinis tempus reddendæ rationis adducit ; et ea quæ paravit Deus diligentibus se (I Cor. II, 9.), in secreta pectoris sui pagina, spe imaginante, depingit. Quos, ut puto, oculos et ipse ad tremendi Judicis thronum semper attollis, ut de te illud propheticum merito dici possit : *Sapientis oculi in capite ejus (Ecl. II, 14).* ^b Inde est, ab eo enim illic filius mater.... ditores tuos. Inde est, inquam, quod præsentium rerum relinquenda subsidia, quasi avidus fenerator ; per pretia capitivorum, in sinu remuneratoris, seminantis more, commendas ; de usu proprietatem facis, et in perennes thesauros peritura convertis. Inde est quod cum fidelissima Sara tua sub uno Christi jugo ad communem tendens coronam, terrenorum despector, et cælestium competitor, sæculi peregrinus, et Paradisi candidatus ; mundo huic, qui jam non habet unde decipiat vel seducat, miles Christi secretus illudis ; cum regni interminabilis sociâ jejuniis, et orationibus, et quadam fidei manu janua vitæ, pia conjuratione, pulsatis, ut duplicem palmam de mutua salute capiat.

Sed inter hæc parum est, quidquid agitur, ut causæ insanabiles hic sanentur, ut inextinguibilis ignis hic exstinguatur, ut ineluctabiles necessitates hic superentur, ut hic peccatorum sagittæ de animæ

^a Hæc epistola notatur VII apud Canisium.

^b Locus vitiosus.

A visceribus evellantur, ut hic vulnera ipsis alte medullis impressa curentur, ut hic maculæ invisibiles diluantur, ut hic æterna gaudia fidelium studiorum labore comparentur. Illic quidem vita præmium istius erit ; sed oportet ut illius ista sit pretium.

Prælati itaque obsequiis, quæso ut cum se facultas opportune præbuerit, gaudere nos de vestra sospitate ac proprietate faciatis. Pro filiis et diaconibus meis uberes refero gratias. Dominam filiam meam religionis speculum, et pietatis exemplum, debito cultu veneratus saluto. Dominus Deus noster magnificandam mihi bonitatem vestram, et præsentibus repleat bonis, et dignam reddat æternis, domine devinctissime et honore præcipuo specialiter excolende filii.

B

EPISTOLA X ^c.

Domino beatissimo et summo mihi honore ante omnes singulariter excolendo, fratri Ruricio episcopo Faustus.

Tanta mihi de animi vestri benignitate fiducia est, ut ex ejus fonte purissimo non jam solus haurire contentus sim, sed alios quoque, qui ejus usu mecum resciantur, invitem. Præsertim cum prorogata hujus largitas in lucrum transeat largientis ; ejusque bono ita muneretur accipiens, ut non minoretur impertiens ; et in morem fenoris sui crescat expensis, domine beatissime et summo mihi honore ante omnes singulariter excolende.

His itaque caritatis inextinguibilem pensionem, quo solventis magis census dilatus, exhibeo, et materiam boni operis ingerere pro laborantium commendatione præsumo. Quia etsi insinuationem meam ad fructum vestrum pertinere confido, et ideo misericordiam, quam miseris ecclesiastica præbere consuevit humanitas, hiarum portitorî, qui in Lugdunensi pertulit captivitatem, negare non potui. Utinam tam possit prompta esse fidelium largitas, quam hujus nimis manifesta necessitas est ! Et quæ in se aliquatenus absolutus, in uxore vel filiorum tenetur servitute captivus, prælati officiis, quæso ut morem benignitatis vestræ, etiam in hujus consolatione teneatis ; et apud ante positos, quo poposcerint, litteris prosequaris.

Conservus, et præcipue admirator vester, frater meus, presbyter Memorius mecum reverentissime sospitant. Dominus Deus noster memorem mei piam beatitudinem vestram Ecclesiæ suæ profectibus felici longævitate conservet, domine beatissime et summo mihi honore ante omnes singulariter excolende frater.

EPISTOLA XI ^d.

Domino beatissimo, debita pietate suspiciendo, atque apostolica sede dignissimo, fratri Ruricio episcopo, Faustus.

Gratias ad vos, dum vobis de patria scribimus, qui nobis patriam in peregrinatione fecistis, qui indefessa liberalitate patriæ desideria temperastis ;

^c Hæc epistola apud Canisium notatur VIII.

^d Apud Canisium notatur IX.

vim quamdivinæ justitiæ succedentibus sibi beneficiis inferentes: ut quod intulerat ad castigationem, converteret ad honorem, conferret ad consolationem, mutaret ad requiem mentis; nostra præmitteret, ut vestra cumularet; debita obliviscens, et lucra vestra multiplicans; apud utrasque partes magnitudinem suæ bonitatis exercens, nos vestro locupletaret obsequio, vos nostro ditaret exsilio. Unde factum est ut jam in præsentibenedictionem, futurorum impatiens, dispensaret, et fidelissimum famulum suum super candelabrum domus suæ, cooperante misericordia, justitia, sinceritate, continentia, benignitate, id est, domesticis suffragatoribus, sublimeret. Ecce quali pretio Ruricius meum summum sacerdotium comparavit. Unde emit, ipsum est quod emit; et testibus propriis acclamantibus, in se honoris causas, refugia honoris exhibuit. Tantum itaque munus scit in Christi nomine custodire qui scivit acquirere.

Harum autem portitorem sanctum presbyterum Florentium mihi jam diu cognitum, et exemplis magistris, et morum floribus adornatum; qui pro germanæ suæ absolute peregrinatur, insinuo, qui mihi opportunum mediator ingressit. Omnem domum nostram, seniores cum junioribus paterno sospitamus affectu. Conservi mei, debitores et admiratores vestri, mecum reverentissime sospitant. Dominus noster magnificandam mihi beatitudinem vestram Ecclesiæ suæ profectibus, nostrisque gaudiis perfecta longævitate conservet, domine beatissime, debita pietate suspiciende atque apostolica sede dignissime frater.

EPISTOLÆ PSEUDONYMÆ

A Fausto ad Ruricium Lemovicensem episcopum sub variorum nominibus scriptæ.

EPISTOLA XII ^b.

Domino religionis honore sublimi ac fidei meritis magnificando filio Ruricio Græcus.

Gratias Domino, quod fidei vestræ meritum sicut proficit devotio, ita crescit et opere. Laborantum necessitate; sollicitudine prævenis, benignitate foves, humanitate sustentas. His enim rebus, juxta Apostolum, *spiritu ferventes, Domino servientes, spe gaudentes* (Rom. xii, 11), divinas vobis æternæ retributiones acquiritis. Sed in sublimitate vestra ista non nova sunt; quia animus vester sicut plenus est Dei timore, ita plenus est caritate; caritate, inquam, quæ solo usu proficit, et largiendo succrescit, et pensum sciens, et detrimenta non sentiens. Dum enim dependitur, non expenditur; sed magis, dum prorogatur, augetur; ejuque gratia ita muneratur, percipiens; et non minoratur impertiens, quæ ad similitudinem Divinitatis dat quod habet, habetque quod dederit.

EPISTOLA XIII ^c.

Domino beatissimo ac reverentissimo atque a me

^a Forte *vestram*.
^b Apud Canisium X.
^c Apud Canisium XI.

A debito cultu singulariter observando in Christo patrono Ruricio episcopo Victorinus.

Cum beatitudinem vestram videre, et brevissimo tempore, et una tantum vice meruerim, ita tamen ad primum vestræ cognitionis contemplationisque congressum sensus meos fonte purissimo benigni pectoris intrastis, ut, quamlibet alloquiorum vestrorum munera pretiosa non capiam, presentiam tamen vestram intra mentis profunda possideam: ut etsi causas desiderii refovendi extrinsecus non accipiam, intra me eas tamen dum gratiæ vestræ remiscor, inveniam. Neque enim fas est, ut bonum illud ex accedentibus tantum requirat adjutoris incrementum, quod medullis constat infusum. Quo fit ut caritas, quæ in visceribus meis jugi recollatione vestri innovata dulcescit, caritatis mihi vestræ vicissitudinem reppromittat. Ac sic affectus erga vos meus vestri mihi animi fidejussor accedit, et quodammodo conscientia interioris mei mutuo mihi vestræ testis dilectionis assistit: quantumcunque mihi de vobis præsumere debeam, mentem meam, quæ toto erga vos amoris ardore flagrat, interrogo. Unde salutationem deferens, et intercessionem deposcens pro harum portitore, insufficientes gratias refero. Et quia infelicem ipsius laborem, quo pro absolute uxoris per diversarum regionum est jactatus exilia, mors redemptæ protinus subsecuta cassavit, et nunc rursus pro filia redemptione anxietas paterna distenditur, vestris eum litteris prosequi pro cumulanda mercedis vestræ ubertate jubeatis.

C Pius Dominus reverendam mihi beatitudinem vestram ad profectum et ornatum Ecclesiæ suæ, et annis multiplicare dignetur et meritis, domine beatissime ac reverentissime, atque a me debito cultu singulariter observande in Christo patrono.

EPISTOLA XIV ^d.

Domino sancto ac beatissimo, et omni mihi cultu atque honore venerando patri, et in Christo Domino patrono Ruricio episcopo ^e Turentius.

Litteræ sanctitatis vestræ me spiritali cibo pastum incitaverunt ad spem futurorum, et verba prophetica claritate radiantia, ad discutiendas errorum tenebras, purissima luce fulserunt. Recognosco plenum caritatis affectum, et sinceritatem piæ castigationis. Amplector eloquentiam in verbis, in exemplis perfectionem, in consilio gratiam, in officio indulgentiam, in veritate constantiam, in admonitione veritatem et scientiam. Probat in dogmate vos antiquos Scripturarum interpretes, et divinorum voluminum tractatores, veneranda mihi nomina, Cyprianum, Augustinum, Hilarium, Ambrosium, sed et illustres alios facundiæ flore vernantes, alios et in revelandis occultioribus spiritalibus, alios mulcendis imperitorum sensibus blandientes, alios in fidei assertionem pugnantes. Præteritæ calumniatur ætati.

^d Apud Canisium XII.
^e Alias, *Turritius, Tureitius, Taurentius*.

quod viros illos admiratione dignissimos hæc sæcula non tulerunt : pro certo doctrinam junioris ambirent, qui ante docuerunt. Ego autem ætatem eam non de canentium putamine capillorum, nec, sicut beatitudo vestra de sæculari auctore mutuata est, de colore barbæ albentis agnosco. Cum etiamsi non essem in computo senescentis, annos decrepitos membrorum per morbi incrementa sentirem. Sed omnium precum humilitate deosco, ut pro correctione morum meorum, pro inspirando mihi desiderio poenitendi, pro Domini nostri propitiatione, in sanctis vestris orationibus supplicetis, ut qui ad vitandum proclive illius viæ in perniciosa vergentis, rectum et cum labore gradiendum iter ostenditis, et ingressum boni operis et piæ emendationis obtineatis effectum, non in fervore disciplinæ, sed in indulgentiæ medicina et misericordiæ lenitate. Hanc quoque vobis conferte mercedem : debetis enim sanus Domino de thesauro, qui fidei vestræ traditus et vobis illo commendante susceptus est.

Acquirite desperantes, arguite negligentes, deditos somno ignavæ securitatis excutite, desides excitate. Decet ovem perditam in humeris suis bonum reportare pastorem, et munitioribus caulis eas quibus lupus insidiatur includere.

Sanctum Augustinum, sicut jusseratis, inveni, quem cum filio communi Rustico presbytero esse credebam. Operæ pretium est ut admiremini studium meum, quod quæ opuscula continebat, hucusque nescivi sane, capitulatim jam librum traditurus insepexi. Chartaceus liber est, et ad ferendam injuriam parum fortis : quia citius charta, sicut nostis, vetustate consumitur; legite si lubet, atque transcribite. Et spero ut postquam vobis bene cognitus fuerit, ad me, cui est incognitus, remittatur; quia corrigere negligentiam meam frequentata membranæ ipsius lectione dispono. Ora pro me.

EPISTOLA XV b.

Domino sancto ac beatissimo et apostolica reverentia suscipiendo, papæ Ruricio Sedatus.

Satis credidi, et quam habere iter vobis laboriosum esset, et vehementer optavi ut ad necessitatem istam, quæ hic nos exhibuit, veniretis vel per occasionem; et benedictionem vestram mererer, et desiderium commune mutuo satiaretur aspectu; et vere posteaquam me præsentix vestræ spes frustrata est, velut de votorum culmine dejectus, et labor, qui incubuit, et absentia domus, et omnia, quibus ægritudo deceptæ spei, et anxietas cumulat in animum meum pariter convenerunt. Et scit Dominus, quod si vires suppeterent, aut parere desiderii, ætatis infirmitas pateretur; aut si essent animalia, quibus tantum tali tempore posset itineris expediri, non prius ego a Tolosa reverterer, quam beatitudinis vestræ et singularis illius caritatis benedictionem desideratissimam promererer. Sed quia hæc quæ supra

dicta sunt, desideriis obsistunt; rogo, et per Christum vos adjuro, ut me vobis vestra semper pietas repræsentet. Nec patiamini ut pro officiorum tarditate caritatem imminuat, aut offuscet oblivio, sed pro me, sicut facere vos certus sum, incessanter oretis; et quoties opportunum fuerit, servum vestrum per colloquia litterarum visitare dignemini.

EPISTOLA XVI c.

Domino sancto ac beatissimo et apostolica reverentia suscipiendo, papæ, et meo speciali apud Dominum patrono Ruricio Sedatus.

Refecit me filius noster, salutem, salutationemque tuam nuntians : per quem ego quas non merui litteras? Dedi ex hoc desiderio meo satisfaciens, si vel officii ad vos pagina perveniret. Saluto itaque plurimum, et rogo per illam caritatem quæ mihi affectum dignationemque tuam nuntiat, ne te pigeat, quoties opportunum, servum tuum litterarum munere visitare. Quia testor Dominum quod post præsentiam tuam nihil mihi dulcius est, quam si colloquium desideratissimæ pietatis, vel litterarum dignationem meruero. Rogo etiam, et omni prece deosco, ut pro me, sicut facere vos certus sum, sine cessatione intercedere et orare dignemini. Filios nostros et venerans et desiderans saluto.

EPISTOLA XVII d.

Domino sancto, meritis beatissimo, papæ, honoris cultu suscipiendo, atque apostolico patri domino Ruricio episcopo Eufrasius.

Tædiosam pietatem vestram esse tenui rumore cognovi; sed harum bajulum destinavi, ut anxietatem meam de acerbitate nuntii celeriter reveletis. Quia scit divina pietas quod et tristitiam et infirmitatem vestram non compatientis, sed perferentis dolore participo. Sic ita concedat divina misersatio, ut mihi permultos annos exterioris vestri vigorem, et alacritatem integræ sanitatis indulgeat. Quia vere tunc reparatum esse me sentio, si de sospitate vestra celerius optata cognovero.

EPISTOLA XVIII e.

Domino sancto meritissimo in Christi luminaria præferendo et plurimum in Christo desiderando piissimo domino Ruricio episcopo Cæsarius episcopus.

Dum nimium tribularetur animum meus, quare ad synodum vestram præsentiam non meruimus obtinere, sanctus et dominus meus Verus episcopus mihi dignatus est dicere, quod per suum diaconum mihi Agate vestras litteras destinasset, quas ego nescio quo casu aut qua negligentia me non retineo suscepisse. Sed tamen sancto et domino meo fratri vestro certissime credo; et malo hoc portitoris negligentix imputare. Sed licet sanctos et desiderabiles vestros apices miseritis, tamen sicut ipsi optime nostis, dignissimum fuerat ut personam dirigeretis quæ ad vicem vestram subscriberet; et quod sancti fratres vestri statuerunt,

^a Forte *Capitula tamen librum*.

^b Apud Canisium XIII.

^c Apud Canisium XIV.

^d Apud Canisium XV.

^e Apud Canisium idem XVIII.

^f Forte a *charitate vestra*.

in persona vestra firmaretur. Sed quia novi quam sancto, ac frequenti, et pio desiderio interesse volueritis omnibus fratribus vestris, votum vestrum et sanctam voluntatem exposui, pro qua re nihil pietati vestrae vel potuimus, vel debuimus imputare. Sed licet desiderabilem vestram praesentiam non habuerimus, orationum tamen vestrarum suffragia nos meruisse pensavimus, et ideo his dictis saluto plurimum affectu et honore, quo dignum est; et rogo ut me sanctis et illustribus precibus simul ac meritis Domino commendatis, simulque indico pietati vestrae, et quia filius vester Eudomius, si potuerit hoc elaborare, desiderat; ut superveniente anno Tolosae synopuni, Christo propitio, habeamus, ubi, etiam si potuerit, Hispanos vult episcopos convenire. Et ideo ^a oro te ut tam sancto desiderio suo Dominus tri-

bueno dignetur effectum.
Sanctum vero et dulcissimum fratrem meum Capillitium presbyterum, amatorem et praedicatorum vestrum, vestrae sanctimoniae, quanta valeo insinuatione commendo; et pro ipso vobis ingentes et uberes gratias ago, quia quantum ipse asseruit, tantum se circa illum impendit pia et sincera benevolentia vestra, ut hoc nullus hominum possit exponere. Nunc ergo quia pro vestro desiderio aetuaus pietatem vestram expellit, dignum judicavi ut per ipsum humilitatis litteras destinarem, quo remeante, si Christus annuerit, apices vestros, quasi caeleste munus desidero promereri. Ora pro me.

EPISTOLA XIX.

^b Domino sancto ac beatissimo et apostolica reve-

^a Forte orate.

^b Epistola ad quam hic respondet Sedatus exstat in Ruricii Epistolarum lib. II, epist. 34, supra col. 110.

^c Codex ms. haec sine ulla distinctione conjungit. Ego sejungo et lacunam noto. Nam ab hoc verbo, *quique etiam*, usque ad finem hujus epistolae, omnia ad verbum sunt Sidonii ad Heodicium lib. II, epist. 4, quae sic incipit: *Duo nunc pariter mala sustinent Arverni tui. Quenam? inquis. Praesentiam Seronati, et absentiam tuam. Seronati, inquam, de cujus ut primum etiam nomine loquar: sic mihi videtur, quasi praescia futurorum lussisse fortuna, sicuti ex adverso majores nostri praedia, quibus nihil est saedius, bella dixerunt: quique etiam pari contrarietate, fata, quia non parcerent, Parcas vocitavere. Rediit, et caetera, quae usque ad finem in ms. sunt. Quomodo autem hic error contigerit, ut pars epistolae Sedati ad Ruriciam, et pars epistolae Sidonii ad Heodicium ab ex-*

scriptore hic perperam sint conjuncta, non facile assequor, nisi scriba incidit in codicem in quo pagellae quaedam exciderunt. Contigisse autem hic talem errorem patet ex epistolarum indice in fronte libri, ubi post hanc epistolam Sedati ad Ruriciam notantur variae epistolae Sidonii, quarum nulla in ms. codice scripta est. Index enim hoc modo habet:

Epistula Sedati ad Ruriciam.
Epistula Sidonii ad Constantium.
Alia Sidonii ad Eucerium.
Alia Sidonii ad Tetradium.
Alia Sidonii ad Asperum.
Al. Sidonii ad Proculum.
Al. Sidonii ad Domnolum.

rentia suscipiendo domino et papae Ruricio episcopo Sedatus episcopus.

Equum quem per fratrem nostrum presbyterum transmisistis, accepi, magnificis verborum vestrorum phaleris honoratum: in via vilem, in epistola pretiosum; moventem se cum foditur calcariibus, aut urgetur verberibus, et nihil penitus promoventem; forma deterrimum, colore vilissimum, molliorem plumis, stautis pigriorem, solida corpora pavescentem, umbras solum, ut credo, de consuetudine non timentem; fugitivum cum dimittitur, immobilem cum caeditur; in planis stantem, in asperis corruentem; qui teneri nesciat, ambulare non possit; queu priusquam viderem, dum epistolas vestras relego, illorum de gente esse credidi quos Dædala Circe:

^B Supposita de matre nothos furata creavit.

Putabam illum calidum animis, acrem cursibus; ignem, cum exhiberetur, elatis naribus efflaturum, concussurum solido cornu campos; celeritate ventos et flumina praecursurum. Talem enim mihi splendidissimus epistolae sermo promiserat. Credebam etiam quod illum manducantem frenos, terentem morsibus ferrum, duo fortiores viri ne evaderet retinerent. Nec me fefellit; nam trahebant eum aliquot; impingebant alii, et plures caedebant. Quem ut sic exhibitum vidi, optavi ut talia qualia erant, non qualia epistola mea continet, semper caris vestris munera mitteretis. Ego tamen quia nihil non reliquistis in transmissi muneris laude quod dicerem ^a ne omnino....

^C ^d Quique etiam pari contrarietate fata, quae quia non parcerent, *Parcas* vocitavere. Rediit ipse Cati

Al. Sidonii ad Nymphidium.

Al. Sidonii ad Simplicium.

Al. Sidonii ad Taumastum.

Al. Sidonii ad Ruriciam.

Al. Sidonii ad Papianillam.

Al. Sidonii ad Patientem

Al. Sidonii ad Lupum episcopum V.

Al. Sidonii ad Censorium.

Alia Sidonii ad Mamertum.

Alia Sidonii ad Agracium episcopum.

Alia Sidonii ad Sulpitium.

Alia Sidonii ad Ruriciam.

Alia Sidonii ad Gothum.

Alia Sidonii ad Principium episcopum.

Alia Sidonii ad Remegium episcopum.

Alia Sidonii ad Faustum episcopum.

Alia Sidonii ad Heresium.

Habet in sequenti epistolarum libros 2 domni Ruricii episcopi.

Deinde epistolarum librum unum domni Desiderii episcopi.

Item epistulas diversorum ad eundem domnum Desiderium.

Nulla epistola Sidonii ex his in codice ms. est, nisi quod fragmento epistolae Sedati ad Ruriciam perperam sine ulla distinctione conjunctum est aliud fragmentum epistolae Sidonii ad Heodicium. Et statim sequuntur duo libri epistolarum Ruricii. Haec monere volui. Nam diu me torserat hic locus. CANSIUS:

^d Quae sequuntur sunt ex epistola Sidonii ad Heodicium lib. II, epist. 4, supra col. 471.

luna sæculi nostri nuper ^a Aturribus, ut sanguinem A fortunamque miserorum, ^b quæ sibi ex parte propinaverat, ex asse misceret.

Socite in eo per dies spiritum diu dissimulati furoris aperiri. Aperte invidet, abjecte fingit, serviliter superbit, ^c indicit ut dominus, exigit ut tyrannus, addicit ut iudex, calumniatur ut barbarus, toto die a metu armatus, ab avaritia jejunos, a cupiditate terribilis, a vanitate crudelis, ^d non cessat simul furta vel facere, vel punire, palam et ridentibus convocatis, ructat inter civis pugnas, inter barbaros litteras. Epistolas, de primis quidem apicibus sufficienter initiatus, publice a jactantia dicitur, ab impudentia emendat; totum quod concupiscit, quasi comparat, nec dat proia, contemnens, nec accipit instrumenta desperans. In concilio jubet, in consilio tacet, in ec-

^a Ita expressis litteris ms. Recte ergo Savaro in epist. 1, lib. II Sidonii ita correxit et notavit. Aturres sunt Novempopulanzæ, ab Aturro fluvio, Aturres, ut ab Astara, Astures, Floro lib. IV, sub finem. De Aturro et Aturricis pisce, vide Sidon. lib. VIII, epist. 12. Civitas Aturensium Not. Provinc. In Novempopulana provincia, quam Itinerarium Antonini Aturram vocat, ubi de Gallia Narbonensi. Et quod maxime facit ad hanc veterem lectionem, et Sidonii mentem, erat tunc temporis Gothicarum partium. Commendatorum Timothei: Anianus vir spectabilis ex præceptione D. N. gloriosissimi hunc codicem de Theodosiani legibus atque sententiis juris vel diversis libris Aduris anno 22 eo regnante edidi atque subscripsi. Vulgo Aire. CANISIUS.

^b Sidonii vulgatus codex, quas ille ibi ex parte propinaverat, hic ex asse misceret. Ex qua phrasi licet conjecturam ducere, hoc fragmentum epistolæ Sido-

nia esse, non Sedati; nam Sidonius de eodem Seronato lib. VII, ep. 7, *Seronatum barbaris provincias propinquantem*. IDEM.
^c Sidonius lib. V, ep. 13, de eodem Seronato, *nunc inauditis indictionum generibus exhaustit*. IDEM.
^d Vulgata editio, *non cessat simul furta vel punire, vel facere palam, et ridentibus*. IDEM.
^e Ms., *hospitibus*. IDEM.
^f Ita et ms., licet in margine sit posita hæc vox, *rifs*. IDEM.
^g Ms. vitiose, *conclaudansque numerariis*. Ita enim in medio hæc vox rasa, et postea nescio a qua manu signo hoc conjuncta est. Vide quæ notat Savaro hic de numerariis. IDEM.
^h Vulg., *citus*. IDEM.
ⁱ Ms., *incidite*. IDEM.
^j Ita lego cum Savaro, nam ms. hic inutile, *Ante. Id.*

B nii esse, non Sedati; nam Sidonius de eodem Seronato lib. VII, ep. 7, *Seronatum barbaris provincias propinquantem*. IDEM.

^c Sidonius lib. V, ep. 13, de eodem Seronato, *nunc inauditis indictionum generibus exhaustit*. IDEM.

^d Vulgata editio, *non cessat simul furta vel punire, vel facere palam, et ridentibus*. IDEM.

^e Ms., *hospitibus*. IDEM.

^f Ita et ms., licet in margine sit posita hæc vox, *rifs*. IDEM.

^g Ms. vitiose, *conclaudansque numerariis*. Ita enim in medio hæc vox rasa, et postea nescio a qua manu signo hoc conjuncta est. Vide quæ notat Savaro hic de numerariis. IDEM.

^h Vulg., *citus*. IDEM.

ⁱ Ms., *incidite*. IDEM.

^j Ita lego cum Savaro, nam ms. hic inutile, *Ante. Id.*

FAUSTI EPISCOPI SERMONES.

SERMO PRIMUS.

Ad monachos.

(Ex ms. domini Chauvelin regiorum sigillorum custodis.)

1. Ad locum hunc, carissimi, non ad quietem, non ad securitatem, sed ad pugnam, ad certamen convenimus, ad agonem huc processimus, ad exercenda cum vitis bella conscendimus. Vita enim nostra hostes nostri sunt, de quibus Scriptura promittit dicens: *Cave ne unquam habeas cum eis sedem*. Necessaria nobis est, fratres, pervigil cura, indefessa custodia, quia conflictus iste sine fine, hostis iste sine pace est. Hostis iste vinci potest, recipi in amicitium non potest. Et ideo prælium istud quod suscepimus, satis durum satisque periculosum est, quia inter hominem geritur, et nisi cum ipso homine non finitur. Ideo nos ad tranquilla hæc secreta et spiritalia castra contulimus, ut quotidie contriti, passionibus nostras infatigabili congressione certemus; ut quotidie moribus nostris quasi famulas voluntates nostras subiciamus, ut cordis nequitias circumcida-

C mus vel linguæ gladium rotundamus. Non solum invicem non inferamus injurias, sed nec ab aliis sentiamus illatas.

2. Peculiariter enim ista ad professionem nostram pertinent, nihil in hac vita consolationis requirere, nihil honoris; præsentium rerum solatia refugere, et ad promissa æternæ remunerationis præmia animum præparare. Subjectione et abiectione gaudere, et paupertatem studio querere; et non solum facultates, sed ipsas voluntates de cordibus eradicare. Nihil enim proprium habere interdum res necessitatis exigit, nihil autem concupiscere res virtutis.

3. Illud etiam scire debemus, quod qui inter nos vitam habere constituimus, aut cum grandi periculo vel diligentes vel etiam negligentes sumus. Unde felix est illa anima quæ, dum bene in congregatione versatur, multorum gaudium est, et plurimi ex ea vel ædificantur vel illuminantur. Bona enim dum multis communicantur, adduntur. Ad quod etiam sapientissimi illius sententia respicit, quæ dicit: *Fili mi, si sapiens fueris, tibi et proximis tuis (Prov.*

xxiii, 15). Itaque si quis in congregatione positus, humilitatem se sequentibus aut patientiam præbuerit, quantum ex se bonum proximis commodat, tantum in se aliorum lucra convertit. Si vero econtrario per inobedientiam vel superbiam quæret, quod pejus est, facilius inveniri solet, ad mali exemplum sive iniquitatis alios attraxerit, quantos destruxerit, de tantis periculum damnationis incurrit, quantis detrimentum fuit, tantis damna contraxit, et peccatum quod ab illo semel recessit, ad eum multipliciter redundabit. Quamobrem sicut ille valde admirandus est atque laudandus est cujus cursus bonus multorum profectus est, ita ille non immerito lugendus est cujus vita multorum ruina est. Ideoque, fratres carissimi, quæ ad ædificationem pertinent, ea in medio positi agere studeamus, ne via nostra aliorum virtutibus noceat, et ne aliorum fervorem tepor noster debilitet; et ne aliorum patientiam nostra iracundia violentet, nec aliorum humilitatem superbia nostra depravet, ne aliorum pulchritudinem fœditas nostra contamine: ne aliorum ardentes extinguamus lampades, si nostras illuminare non possumus. Et quidem illæ fatuæ virgines, quamlibet fatuæ essent, non tamen alienas extinguere lampades, sed suas illuminare cupiebant; et ideo ad istarum similitudinem, si cui nostrum deest pinguissima gratia humilitatis, et si deest ignis fidei, si flamma fervoris, si oleum caritatis, si lumen discretionis, veniat ad eos quos magis abundare prospexerit, gratiam in se a proximis non auferendo, sed imitando transfundat, et bona possessionis alienæ non solum sine damno, sed etiam cum lucro possessoris invadat. Nunquam enim sentit luminis dæmnum plurimis ignis accensus, nec minuit solis lucem considerantium multitudo, quanti ad eum perspexerint, tantis munera sua commodat; et ipse tamen semper integer perseverat.

4. Benedicta illa anima est a Deo cujus humilitas alterius confundit superbiam, cujus patientia alterius extinguit iracundiam, cujus obedientia pigritiam tacite alterius increpat; cujus fervor inertiam alieni teporis exsuscitat, qui proximi sui præ ira turbatum oculum cordis gratia consolationis atque ædificationis illuminat. Melius est huic quam illi qui fratrem paululum ab aliquo contristatum, non tamen solatio suo porrecta manu non sublevat, sed titubantem, sicut parietem inclinatum maleloquiorum impulsu adjuvat ad ruinam, et salubriter pro disciplinæ ratione correctum per sinistra consilia sic incitat, ut allidat; sic armat, ut perimat.

5. Itaque, fratres, cui mala propria non sufficiunt, ille sic agit, ut iudicium etiam alienæ perditionis incurrat. Certi sumus, carissimi, quod nisi caveamus, nisi nostras quotidie passiones reseceamus et circumcidamus, deteriores multum nos effici quam fueramus, dum in hoc sæculo viveremus: ita ut fiant extrema nostra pejora prioribus. Et quidem, caris-

* S. Honorati haud dubium, qui fundavit ac rexit Lerinense monasterium, ad cujus monachos loque-

simi, quandiu quæ ad mundum pertinent, illis actibus et negotiis eramus militantes, in quibus nunc et erubescimus, tunc nobis adversarius non obstat, imo etiam consentiebat, quod circa miserabilem ac perditam vitam nostram non inveniebat in quo exerceret invidiam suam. Delectabantur illum nostra opera, sufficiebantque illi per se nostra crimina et peccata. Quis enim suscipiat bellum contra militem suum, et quis velit impugnare subjectum suum? Sed super omnem infelicitatem erat vita illius cui nocere dedignabatur inimicus. At vero nunc postquam voluptatibus illius renuntiavimus, vidit cultores suos ad actoris pristini rediisse famulatum, vidit in nobis quodam modo idola sua in Dei templum mutari, et frendens et tanquam leo rugiens omnia nocendi aditus pervigil insidiator explorat. De quo leone apostolus bene attestatur: *Vigilate, quia adversarius vester diabolus, ut leo rugiens circuit quærens quem devoret (I Petr. v, 8)*. Beati quos hic leo inquirendos iudicat et sequendos utique virtutum vestigiis et odore meritorum. Non enim ab illo inquiruntur nisi boni, quia se ultro ingerunt mali. Post illos violenter currit. Hos etiam negligenter incurrit. Beati igitur quos hic leo invidia cogitur quæreret, et malitia non permittitur invenire. Terribiliter quidem sonat in auribus nostris dum audivimus *Tanquam leo rugiens*. Sed quia dictum est: *Esce ejus electæ sunt*; quod quærit electionis est; quod rugit desperationis est. Sicut in alio loco legimus: *Dentibus suis frendet et tabescet*. Ita hæc loquitur sermo divinus, ut terrori conjuncta sit consolatio. Cruenti quidem est *frendet*; sed victi quod *tabescit*. Et inter quanta sint illa quæ a Deo præparata sunt homini livor prodit inimici.

6. Hæc itaque, carissimi, cogitantes, et in hoc agone desudantes gloriosi et præclari a patris nostri nos et discipulos meminimus esse et filios. Rapimus unusquisque quod possumus de bonis intestati parentis. Hic de hæreditate assumat fidei olericam gestorum varietatem pretiosam. Hic mansuetudinis ac simplicitatis occupet talentum. Ille decus pectoris benevolentiae ac sapientiæ monile sibi vindicet. Hic margaritam compunctionis et thesaurum castitatis invadat. Licet enim ille locupletissimus Dei amicus, quidquid habuit integrum secum tulerit, et nobis tamen, si volumus, totum reliquit. Ita ergo agamus bona illius sectantes, ut qui in æternam gloriam suscitandus sub fine sæculorum reddetur, nunc Ecclesie prole divina in filiis per merita jam resurgat.

SERMO II.

Ad monachos.

1. Quod supplente et quodam modo cum caritate jubente Deo et vestra fraternitate, qualemcunque sermonem profero; facio hoc non ex aliqua præsumptione, sed ex vera et integra caritate. Et licet

batur S. Faustus et ipse etiam ante episcopatum ejusdem loci monachus.

tam perfecti Deo propitio sitis, ut admonitione nostra minime egeatis; tamen imperante caritate quæ nescit timere, etiam quod optime implere vos novimus suggerere et admonere cum vera humilitate et perfecta caritate præsumimus, non tamen sine verecundia, cum nos necdum idoneos noverimus esse discipulos, et ad opus sanctum videamur excitare magistros. Cum simus tepidi cogimur admonere ferventes; cum simus peccatores, arguimus justos; cum simus imperiti, doctores instruimus; cum simus in pelago hujus mundi nimis fluctibus agitati, ad eos qui ad portum tam feliciter pervenerunt prædictionis verba proferimus. Sed tamen, fratres dilectissimi, quia solent naves superatis et devictis fluctibus pelagi, etiam in portu tutissimo laborare, et nisi grandis cautela fuerit, pene submergi; cum summa humilitate et ingenti reverentia admonemus, ut quia vos Christus capitalibus criminibus tanquam de periculosis liberavit fluctibus, in portu quietis et beatitudinis constituti, parvas negligentias, et quasi minuta peccata, quæ sic in anima confluunt, quomodo per minutissimas navis rimulas in sentina guttæ concurrunt, cum omni vigilantia, Christo adjuvante, exhaurire jugiter festinetis. Nam quomodo navis postea quam pelagi fluctus evaserit, si in portu sentinata non fuerit, de minutis guttis impletur et mergitur: sic et monachus, devictis et superatis mundi hujus criminibus, quasi periculosis fluctibus, cum ad portum monasterii venerit, si subrepentia vitia et minuta et quotidiana peccata de animæ suæ sentina exhaurire neglexerit, in ipso portu naufragii discrimen incurrit. Sed dicit aliquis, quomodo potest anima sentinari? Utique orando, jejunando, vigilando, veram caritatem et veram humilitatem et veram obedientiam exhibendo. Attendite, fratres, quomodo navis sentinatur a situla, sic anima ab operibus malis oratione dominica liberatur, si dicat et verum dicat: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Math. vi, 12)*. Qui enim omnibus in se peccantibus clementer indulserit, nullius peccati vestigium in illius anima remanebit. Attendite, fratres, et considerate quod dixi, qui in se peccanti indulserit, non dixi quod qui in Deo peccaverit, ipsi debeas veniam dare, quod pejus est; aliquoties qui in nobis peccaverit, aut tarde, aut difficile veniam damus; qui in Deo deliquerit, celeriter indulgemus. Sed si volumus juste agere, illi qui in Deo peccaverit, sine severissima districtione non debemus indulgere ne, dum illi per indiscretam pietatem remittitur, exemplum perditionis aliis præbeatur. In suo ergo se unusquisque ostendat clementem, quia Dominus ait: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cælestis peccata vestra (Ibid., 14)*.

2. Quando vero in Deum aliquis peccatum præsumit admittere, districtionem debet monasterialem sustinere. Et hoc bonum pio animo debet fieri, ut spiritali castigatione ita corrigatur in hoc sæculo, ut non pereat in futuro: quia omne peccatum quod in

A hoc mundo non corrigitur, in futuro sæculo punietur. Sic enim de filio, de servo divina Scriptura commemorat: *Tu, inquit, virga eum cædita, et animam illius de inferno liberabis (Prov. xxiii, 14)*. Et ideo, sicut supra suggesti, non solum capitalia crimina caveamus, sed etiam parvas negligentias, [quas] quotidie quasi venena diaboli respiramus. Sunt enim nonnulli qui post religionis professionem, qua videtur exisse de sæculo, nimia securitate solvuntur, et impletur in eis sententia Domini qua dicitur: *Utinam frigidus esses, aut calidus: nunc autem quia tepidus es, incipiam te vomere ex ore meo (Apoc. iii, 15)*. Quid est quod dixit: *Utinam esses calidus aut frigidus?* Nunc autem quia et de sæculo recessisti, et spiritalem fervorem per negligentiam tuam apprehendere noluisti, tepidus effectus es, ex ore Domini vix iterum recipiendus evomeris.

3. Ideoque, fratres carissimi, sententiam divinam Scripturæ diligenter attendite, qua dicitur: *Omni custodia serva cor tuum (Prov. iv, 23)*. Sicut enim gaudendum est de monacho qui in monasterio voluerit mansuetudinem, obedientiam, patientiam mitis et humilis exhibere; ita e contrario lugendum est de illo qui corpore tantum videtur de hoc sæculo exisse, corde tamen in mundo aut remansisse infideliter, aut rediisse infeliciter cognoscitur, et pro humilitate profert superbiam, pro patientia iracundiam, pro obedientia contemptum, pro caritatis medicamento malitiæ effundit venenum. Talibus convenit illa beati Petri vera et multum timenda sententia. *Melius, inquit, illis fuerat non cognoscere viam justitiæ, quam post cognitionem retrorsum converti (II Petr. ii, 20)*. Et iterum: *Canis reversus ad vomitum suum, et sus lota in volutabro luti (Ibid., 21)*. Sed nec de talibus desperandum est, fratres, quia potens est Deus orantibus vobis scintillam compunctionis accendere, et omnem sæculi voluptatem velut spinas et tribulos nequitiae salubri igne consumere, illo utique igne de quo Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut ardeat (Luc. xxi, 49)?*

4. Orate ergo, fratres dilectissimi, non solum ut vobis Deus perseverantiam bonam dignetur tribuere, sed et illi qui negligentes sunt tandem debeant de fovea superbiæ se sublevare, et de laqueis eruere. D Si enim vobis orantibus, et cum caritate consilium dantibus, quicumque sunt tepidi et negligentes fuerint emendati, duplicatum vobis præmium Dominus et de vestra et de illorum correptione recompensare dignabitur. Nam nec illi qui honi sunt, se debent quasi de suis meritis extollere; nec illi qui negligentes sunt, de Dei misericordia desperare: sed illi cum humilitate Dei bona custodiant, et isti cum grandi compunctione celerius ad pœnitentiam vel correptionis medicamenta confugiant: quia qui bonus est, si superbire cœperit, humiliabitur; et qui superbus est, si se humiliaverit, per Dei misericordiam sublevabitur. Tantum est ut se non permittat amplius durissimo jugo præmi, nec nimia et pericu-

losa dissimulatione in peccatis perseverando diutius A obdurari; sed tam cito confugiat ad pietatem Dei, ut in se peccati vestigium non relinquat. Optime calidus adhuc vulneribus malagma vel fibula apponitur: quia si velox fuerit ad coelestem medicum intentio resurgendi, vestigium peccati non poterit remanere cum lapsu, quia sub manu omnipotentis medici et cito perit morbus, et velociter sanatur ægrotus.

5. Iterum atque iterum rogo et admoneo, fratres, ut obedientiam, et humilitatem, et caritatem non solum senioribus et coæqualibus, sed etiam junioribus exhibere jugiter studeatis: quia qualibet bona servus Dei habere contendit, et omnia perniciousiter perdit, si in illo humilitas et caritas vera non fuerit. Nolite murmurare, fratres; scriptum est enim quod murmurantes a serpentibus perierunt. Nolite detrahere, B fratres, quia scriptum est: *Qui detrahit fratri eradicabitur*. Nolite iracundiam in corde servare, quia scriptum est: *Ira enim virtutis Dei non operatur* (Jac. ii, 20). Nolite vos invicem odio habere, propter illud quod scriptum est: *Qui odit fratrem suum homicida est* (I Joan. iii, 15). Sed non opus est ut diutius sanctam caritatem vestram verbis doceamus, quod vos ad Christi gloriam operibus implere et cognoscimus et gaudemus. Hoc solum specialiter petimus, ut quia vos Deus in locum quietis et tranquillitatis collocare dignatus est, pro nobis quos sæculi istius tempestates et innumerabiles fluctus affligunt, abundantius Domino supplicetis: ut si nobis, qui non meremur, gloria non dabitur, saltem vobis orantibus peccatorum venia tribuatur. Amen.

SERMO III.

Ad monachos. De pœnitentia.

Detur pœnitentia sæculari, cujus adhuc cervix sub jugo dependet sæculi, et huic pro immanitate delicti terminetur tempus, cui adhuc tempus servit. Cæterum si abrenuntians sæculo et ejus militiæ, et spondens se cunctis diebus servitutum Deo, cur pœnitentiam mereatur, qui liber effectus, velut ouager sectatur eremi vastitatem, sicut ait Job: *Quis dimisit onagrum liberum in deserto* (Job. xxxix, 8)? A leonibus fortiter caveat, et arentibus herbis et poculo exiguo alatur in eremo. Erigat in aera caput, et flagrantem nimium sitis ardorem Spiritus sancti aura restinguat, ne, dum valde desiderat amœna virentia, nimis deliciis præpeditus periculum salutis incurrat.

Igitur abrenuntianti publica pœnitentia non est necessaria, quia conversus ingemuit, et cum Deo æternum pactum inivit. Ex illo igitur die non memorantur ejus delicta quæ gessit in sæculo, in quo facturum se justitiam de reliquo promiserit Deo. Ergo post chirographum^b de quo se monachus debitum ex tota fide promiserit implere, etsi fidelis factus peccaverit in sæculo, post abrenuntiationem iterum factam dominicum corpus non dubitet acci-

pere, ne occasione humilitatis nimis prolongetur a corpore et sanguine cui se junxit ut unum corpus efficeretur. *Communicare* ergo non desinat qui peccare quievit, tantum de reliquo non peccet. Nam sicut ignis iste visibilis duas in se quasdam efficacitias habet, id est comburere fragilia et illuminare tenebrosa; ita ignium illud dominicum corpus, quando cum metu et reverentia grandi fuerit sumptum, corporis quidem delicta consumit, animæ vero sensum illuminat. Et idcirco maxime frequentius communicare debet. Si vero fuerit, sicut scriptum est, lepra in pelle, immunda erit, id est peccatum in monacho, quia pellem esse monachum Scriptura pronuntiat, mortificantem membra sua super terram, cujus ossibus adhæsit caro, quæ immutatur propter oleum, et a jejuniis infirmatur, et jejuna velut fennum arescit. Ergo si in hac pelle visa fuerit lepra, immunda erit, et nisi fuerit jacintina aut rubra pura, ad ornatum tabernaculi non erit apta.

SERMO IV.

SIVE ADMONITIO NECESSARIA DE DIE JUDICII, ET MALORUM PœNA, VEL BONORUM GLORIA; ET QUOD ETIAM LAICI NON MUTATO HABITU POSSINT ET DEBENT QUOTIDIE PœNITENTIAM AGERE.

Ad monachos.

(Ex ms. Corbeiensi litterarum Merovingicis ante annos mille exarato.)

Rogo vos, fratres carissimi, ut sicut frequenter admonui, diem mortis nostræ et terribile ac metuentium judicium jugiter studeamus cogitare. Admoneo enim peccatorum vulnera nulla invenire possunt utiliora remedia, quam ut unusquisque cogitet horam illam quando erit de hoc sæculo migraturus. Quomodo enim potest fieri ut aliqua peccata præsumat admittere, qui se momentis singulis credit de hac luce migrare. Sic enim Scriptura dicit: *Memento, fili, quod mors non tardat* (Eccli. xiv, 12). Et illud: *Memento novissimorum, et desistes inimicare* (Eccli. xxviii, 6). Qui enim diligenter attendit quam dura erit examinatio ante tribunal Christi, ubi recepturus est unusquisque secundum operam suam, non ei poterunt placere peccata vel crimina propria. Cum ante illum tremendum judicem congregatæ fuerint omnes gentes, quid tunc erit injustis et adulteris atque rapacibus? sletus oculorum, stridor dentium, cum sanctorum multitudine ad dexteram regis æterni, et gloriam segregata, peccati populo in profundo tartari sine ullo miserationis sine aut veniæ demerso, excludi se in tenebris suis a sanctorum beata luce viderit et profundo inferni sine fine descendens, urgere os suum puteo æterna supplicia et perpetua morte non moriturum. Petit frustra extremum Lazari digitum quod ardens refrigeretur, arentibus labiis rogavit apponi. Et ideo, fratres carissimi, dum adhuc licet, consideremus conscientias nostras, et si aliqua crimina vel peccata capitalia necdum eleemosynis et orationi-

^a Hinc patet professionem religiosam esse sæcundum baptismum, quo cuncta in sæculo commissa peccata abluantur, id quod et alii sancti Patres disertè docent.

^b Scripto ergo commendabatur pactum quod monachi perpetuo se Deo servituros devovebant, id quod postea etiam præscripsit S. Benedictus in Regula, cap. 58.

bus purgata in nobis adhuc dominari cognoscamus, portum pœnitentiæ, devictis peccatorum fluctibus, Christo gubernante, festinemus intrare, et si quid in navicula animæ nostræ multis tempestatibus peccatorum, aut per avaritiam, aut per superbiam, aut iniqua cupiditate corruptum esse cognoscemus, componere vel reparare bonis operibus festinemus. Non enim nocent peccata præterita si non placent; sicut nulli justorum sufficit justitia sua, si non perseveraverit usque in finem, ita nulli peccatorum nocere poterit iniquitas sua, si antequam de corpore isto discedat, ad eleemosynarum remedia vel pœnitentiæ medicamenta confugerit. Sed quia quando, vel qua hora de hoc sæculo rapiamur scire non possumus, sine ulla dilatione vel absque mora de sinistra fugiamus ad dexteram. Non enim sanitatem credendum est, non ætatem in remedium salutis suæ semper.... intardus est, quia vitæ suæ super incertus est, quia qui nos securus fecit dicendo peccatori: *In quacunq; die conversus fuerit, omnes iniquitates illius oblivioni tradentur (Ezech. xxxiii, 12); ipse etiam nos cætos voluit esse dicens: Nolite tardare converti ad Dominum, ne differatis de die in diem (Eccli. v, 8).* Sed forte quando generaliter omnes ad pœnitentiam provocamur, aliquis intra se cogitat dicens: Ego juvenis homo uxorem habens, quomodo possum aut capillos minuere, aut habitum religionis assumere? Nec nos hoc dicimus, fratres carissimi, non hoc prædicamus, ut juvenes qui conjugia rationabilia habere videntur, habitum magis quam mores debeant commutare. Quid enim homini uxorem habenti nocet, si mores perditos noluerit habere, et ad opera bona vel honesta convertere, si peccatorum suorum vulnera eleemosynis et orationibus ad sanitatem pristinam revocare? Vera enim conversio sine vestimentorum commutatione sufficit sibi: vestimenta vero religiosa sine bonis operibus non solum remedium habere non poterunt, sed etiam justum Dei iudicium sustinebunt. Convertamur ergo ad meliora dum in nostra sunt potestate remedia. Hic extinguamus mortem moriendo peccatis. Hic vitam vitæ meritis comparemus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

SERMO V *.

Ad monachos. In die sancto Paschæ.

(Ex ms. Morbacensi.)

1. Opportune et congrue sub die insigni solemnitate hodiernæ in voce exsultationis assurgimus, et cum Apostolo dicimus: *Ecce nunc dies salutis (II Cor. vi).* Hodie interfectis Ægyptiis, de luto ac paleis Dei populus, id est de vilissimis ac inanissimis operibus, liberatur. Hodie Agnus ille qui tollit peccata mundi in redemptione humanæ salutis offertur; quando postes domorum sanguine illius jubentur inscribi, id

* Hunc et sequentem sermonem rogatu meo descripsit eruditus vir domnus Remigius Seiller ex congregatione S. Vitoni, ex vetusto codice Morbacensis monasterii, ubi Eusebii Cæsariensis episcopi nomen

A est crucis titulo frons nostra depingi, ne locum angelus exterminator inveniat. Sub hoc tempore excutitur Pharaon cum exercitu ejus in mari Rubro, pereuntibus sacro in fonte peccatis, tanquam in Rubras Ægyptii demerguntur undas, id est Christi sanguine consecratis. Sub hoc reditu pro tempore filii junioris qui perierat et inventus est, id est pro salute gentium saginatus ille vitulus immolatus est; junior autem filius nos sumus, seniore fratre, id est Judæis tardantibus et intrare nolentibus, ad Creatorem nostrum revertimur sub pœnitentiæ peccatorum. Everteramus enim et perdideramus acceptam a Deo patre nostro substantiam; videamus quam substantiam, id est universæ naturæ bona. Dei enim substantia est omne quod vivimus, sapimus, cogitamus: intellectus et ratio ad discretionem boni et mali Dei substantia est; etiam libertas arbitrii quam acceperamus, vel ad declinandam blandimenta peccati, vel ad incitandum liberæ voluntatis affectum in auctoris obsequium, vel ad custodiendam imaginem et similitudinem Dei. Has ergo datas nobis et intus insertas a Creatore divitias in pravos transtuleramus usus, et consumpseramus in exercitia vitiorum, derelicto fonte virtutum, peregre et nimis longe a patre profecti, non locis ab eo et regionibus, sed cordibus et operibus discedentes. Qui enim sequitur proprias voluntates, et per passiones suas rapitur, a Deo exsul efficitur; ad quem suscepta peccatorum agnitione redeuntibus nobis, et quidem redeuntibus non gressu corporis, sed mentis affectu, cum immensa misericordia, cum ineffabili lætitia et consolatione obviam venit; intrat festa convivii; ordinat choros atque symphonias, id est exsultationes cœlestium gaudiorum, quibus angeli exsultant in cœlis super uno peccatore pœnitentiam agentem. Redentibus itaque nobis ad emendationem, hoc convivium quotidie celebratur; quotidie pater filios recipit, semper Christus credentibus immolatur. Hic ergo ille vitulus saginatus quem in Veteri Testamento docemur offerre: vitulus et bubus, id est ex patriarcharum et prophetarum, ex Abrahæ semine descendens: masculus immaculatus; masculus, id est contra omne peccatum robustus et validus: masculini enim et virilis animi est illecebras rupisse peccati, sicut femineæ fragilitatis ignavia est vitii suscepisse lasciviam. Unde et ille typum gerens diaboli Pharaon premens populum Dei, inimicus spiritui, amicus carni, fortitudines præfocabat, concupiscentias nutrebat.

2. Mortuus est ergo Christus propter iniquitates nostras, et sicut ovis ad occisionem ductus est; et sicut agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum (Isai. liii, 7). Hic est ille agnus quem in una domo comedere ex lege præcipimur, succinctis lumbis nostris. Comedere autem caput cum pedibus quid est in una domo? id est in Ecclesiæ unitate carnes ejus ju-

præfert, cum aliis sermonibus, quæ Eusebio Emiseno vulgo tribuuntur, quos viri eruditi Fausto Rhegiensi episcopo restituerunt.

bemur assumere. Ariani ergo et diversæ hæreticorum A
 perversitates non in una illum comedunt domo ; et
 ideo sicut in diluvio non salvatus est nisi qui intra
 arcam Noë fuit inventus, ita diversæ fidei homines
 si extra domum Ecclesiæ sunt, non habent Agnum
 qui Christus est. Quod vero hujus agni caput cum
 pedibus comedere nos debere Scriptura commemorat,
 hoc est ut Deum et hominem pari confessione vene-
 remur. Caput ergo divina, pedes humana substantia
 est. Caput accipiamus de eo quod dicit beatus Joan-
 nes : *In principio erat Verbum (Joan. 1)* ; pedes vero
 de quo Paulus apostolus scribit : *Semetipsum exina-
 nivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum
 factus, et habitum inventus est ut homo (Philip. 11, 7)* ;
 et, *Factus ex muliere, factus sub lege (Gal. 1v, 4)*.
 Oportuit ergo ut hujusmodi agni carnibus succinctis B
 lumbis ; id est mortificatis carnalibus passionibus,
 cum summa cordis et corporis puritate vescamur.
 Caput cum pedibus, id est ex Deo genitum credamus,
 et ex homine procreatum. Quod autem dixi, et ex
 Deo genitum, forte sint aliqui de minus eruditis qui
 dicant in corde suo : Quomodo Deus filium genuit ? Nil
 hic corporeum cogitemus. Quid est enim Deus Deum
 genuit, nisi de igne ignis apparuit, lux de luce pro-
 cessit ? Ergo propter aliquos qui tardi sunt ad intel-
 ligendum, aliquam speciem jam vel comparationem
 de terrenis ac visibilibus assumamus. Verbi gratia,
 si lampas accendatur ex lampade, si una illuminetur
 ex alia, nonne tibi videtur flammam quodammodo
 flamma parturiens splendorem de splendore genuisse ?
 Num tibi videtur inestimabili ratione natum fuisse C
 lumen ex lumine ? Et cum de lampade ad lampadem
 transferatur, licet duæ lampades ardeant, tamen ille
 ignis ipse est utique in secunda qui splendet in pri-
 ma. Nunquid de nihilo aut de aliquo novo initio fa-
 ctus est ille ignis ? sed magis de natura sui splendoris
 effusus est : ergo illa illuminatio quæ de prima lam-
 pade videtur accensa, non quasi ex nihilo in secunda
 esse coepit, sed de cognato splendore processit, qui
 in primi luminis origine jam manebat. Et licet in
 utraque lampade gemina et duplex videatur micare
 flamma, utraque tamen una substantia est ; ita et in
 unigenito Dei Filio etsi personæ species propria est
 generis, tamen natura communis est, non de Patre
 incipiens, sed ex Patre cum Patre subsistens.

3. Omnia de nihilo creata sunt ; ille solus de Deo D
 Deus. Hic ergo cum in forma Dei esset, formam
 servi pro servorum salute suscepit ; et in ligno crucis
 cum vita esset, in ligno appensus est : quasi seipsum
 pensaret in pretio perditorum ; alapis cæsus est, spi-
 nis coronatus est. Quod vero coccinea indutus est
 chlamyde, indumenta Christi merita sanctorum sunt ;
 item tunc itaque martyrum sanguine in illo coccineo
 colore perfunditur. Quod autem Judæi purpurea
 chlamyde indutum flexo adorant genu : velint nolint,
 Regem illum et Dominum confitentur. Quod autem in
 cruce dixit *sitio*, fidem suis requirebat. Sed quia in
 propria venit, et sui eum recipere noluerunt, pro sua-
 vitate fidei acetum ei perfidie propinaverunt. Porri-

gunt acetum malitiæ, quia vinum sapientiæ, quod a
 Christo acceperant, peccando perdidit. Potatur
 acerbitate malorum nostrorum, daturus dulcedinem
 bonorum suorum. Sed et nunc quotidie quando pec-
 catis contristatur et exacerbat, acetum quoddam
 illi potus et cibus fellis ingeritur. Velum templi scin-
 ditur ; velum ornamentum habitaculi est. Coruscante
 igitur gratia, Ecclesia ædificatur, Synagoga destrui-
 tur, veli templum honore nudatur, remoto per ad-
 ventum Christi velamine litteræ ; ut cum Apostolo
 revelata facie legis interiora pandantur. Quod autem
 monumenta aperiuntur, mortis claustra reseruntur,
 resurgunt laxata sede tartarea cum Christo sancti :
 et quem superi non recipiunt, inferi Deum esse co-
 gnoscunt. Unde nos agnoscentes erga nos divinarum
 beneficiorum alta mysteria, respondeamus in quo
 possumus misericordiæ redemptoris : demus illi
 compunctionem de peccatorum emendatione pro spi-
 nis suis ; offeramus illi cor suo timore confixum pro
 clavis suis ; reddamus illi palmam perseverantiæ pro
 alapis suis.

SERMO VI.

Ad monachos. De natali sancti Petri.

(Ex ms. Morbacensi.)

1. Gloriosissimos christianæ fidei principes an-
 nuiis solemnitatibus honorantes, fratres carissimi,
 ipsum Deum ac Dominum nostrum, qui hujus auctor
 est fidei, debita religione veneramur. Apostoli nam-
 que Latino sermone dicuntur missi ; qui ergo hono-
 rant missos, manifestum est eos honorare mitten-
 tem ; cum dignitas quæ defertur ministris, illi sine
 dubio cujus ministri sunt exhibetur, ut ait ipse Sal-
 vator ad discipulos suos : *Qui vos audit me audit, et
 qui vos recipit me recipit (Luc. 1, 16)*. Vere beata
 apostolorum merita, in quibus se Christus et recipi
 prædicat et audiri ; beati nihilominus et illi quorum
 devotio delata apostolis recurrit in Christum. Tene-
 tes itaque, fratres, tantæ hujus promissionis fidem,
 de suppliciis patrum nostrorum, pro Christi confes-
 sione susceptis, fidelibus gaudiis exultemus : quo-
 niam qui de martyrum morte lætatur, martyres non
 dubitat cum Christo regnare post mortem. Nos vero
 Ecclesiarum omnium reverendissimos patres, Petrum
 dico et Paulum, piissimis studiis honoremus, quibus,
 Christi præstante gratia, factus est hodie de morte
 natalis ; quibus finis vitæ vivendi initium dedit ; qui-
 bus, ut ait apostolus Paulus, *vivere Christus erat, et
 mori lucrum*. Erat utique eis Christus vivere, quibus
 vita non erat sine Christo ; erat eis Christus vivere,
 quia totum Christi proficiebat Ecclesiis quod vivebant.
 Erat eis et mori lucrum, quia tali hac morte vitam
 sibi merebantur æternam ; erat eis mori luerum,
 quorum corruptioni incorruptio succedebat, et damna
 præsentium temporum lucra perpetua sequelantur.
 Sed jam necessarium, carissimi, arbitror, ut prop-
 rias eorumque speciales virtutes, prout ariditas lin-
 guæ nostræ ingenique tenuitas patitur, imo ut mise-
 ricors Deus annuit, proloquamur.

2. Illic itaque ille est Petrus qui confitendo Chri-

stum Dominum vivi Dei esse Filium, validissima in victaque nobis credendi fundamenta constituit. Nam percunctanti Domino quis esse ab hominibus diceretur, respondit: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Matth. xvi, 16*); id est, tu, Domine, de carne Virginis factus es Christus, qui vivi Dei Filius es sempiternus; tu, Domine, hominibus natus es homo, qui incogitabili majestate Deus es apud Deum. Tu es Christus, qui pro redemptione nostra ad passionem veniens, impassibilis permanes apud Patrem. Quis igitur unquam in tantum hoc incomprehensæ Deitatis arcanum humani sensus attollere potuisset obtutum, nisi ab ore Petri salutaris hujus fidei veritas radiasset? Quis meritum ejus gloriam quamvis magno æquiparare possit eloquio, a quo nobis adorandæ Divinitatis fides et cœpit et permanet? Quid tanto gloriosius viro, qui B fidem secreti inscrutabilis loquendo edidit, vivendo docuit, patiendo firmavit? Ut autem confessionis hujus quanta esset magnitudo Salvator ostenderet, ait ei: *Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis; Et: Tibi dabo claves regni cœlorum* (*Ibid., 17*). Quis ergo Christum per carnem et in carne natum, omnipotentis Patris esse Filium sentire potuisset, nisi propitius hoc ipse Pater per Petrum nobis revelasset e cœlo? Hæc illi confessio dedit, ut ante claves regni cœlestis acciperet quam cœli januas introiret. Sed ne qua vos, fratres, de creditis Petro clavibus regni more nostrarum clavium cogitatio promoveat, claves cœli lingua est Petri; quia singulorum merita censenda apostolus unicuique regnum cœli aut claudit aut aperit. Non est ergo clavis ista mortalis artificis aptata manu, sed data est a Christo potestas judicandi. Denique ait ei: *Quorum remisistis peccata, remissa erunt; et quorum detinueritis, detenta erunt* (*Joan. xx, 23*). Hic est Petrus, quem Christi esse confidentissimam subjecta vestigiis ejus maria probaverunt. Nam a Domino suo novos sibi dari in fluctibus gressus, ut fidelis poposcit, et ut dilectus emernit: qui ob hoc solum trepidasse visus est, ut fragilitas humana cognosceret quanta esset inter Dominum et servum distantia, dum aggravata peccatis caro mergitur, et immaculati nescit planta desiderare: simul et illud, ne, dum super aquas ambulans Petrus pede intrepido pervenisset ad Christum, Domini forte sui virtutibus æquaretur. Sed quid illum tantopere dicimus trepidasse, cum pia trepidatio sua majorem profecit ad fidem? Ut enim credidit Petrus imperio Domini sui posse se a fluctibus sustentari, ita nihilominus dum mergitur, credidit ipsius Domini sui se virtute salvandum. Vere beati Petri et dum trepidat mirabilis fides, quam nec urgentis periculi potuit turbare forinido: clamando enim dum mergitur, *Domine, libera me* (*Matth. viii, 25*), de se diffusus est, non de Domino dubitavit. Ne quis ergo timorem hunc gloriosissimi Petri ducat in vitium: quoniam timor iste quamvis primam ejus turbaverit fidem, confidentiam tamen in eo reparatæ credulitatis ornavit. Hic est Petrus, cui Christus communionem sui nominis

A libenter indulxit. Ut enim, sicut apostolus Paulus edocuit, *petra erat Christus*; ita per Christum Petrus factus est petra, dicente ei Domino: *Tu es Petrus, et super hanc petram œdificabo Ecclesiam meam* (*Matth. xvi, 18*). Nam sicut in deserto, dominico sipienti populo, aqua fluxit e petra, ita universo mundo perfidæ ariditate lassanti, de ore Petri fons salutiferæ confessionis emersit. Hic est Petrus, cui Christus ascensurus ad Patrem, pascudas oviculas suas agnosque commendat: ut quos ille pietatis miseratione redemerat, hic fidei suæ virtute servaret. Et recte sane ei arbiter occultorum Dei Filius pascendas oves suas tuendasque commisit, cui noverat in nutriendo grege dominico nec studium deesse nec fidem. Hic est Petrus, qui dum ad crucem tanquam crucifixi discipulus duceretur, verso se poscens corpore crucifigi, passionem non renuit, sed æqualitatem crucis dominicæ declinavit; ut ostenderet universis admirandæ scilicet humilitatis virtutem, novique mysterii disciplinam et inter tormenta servasse. Quam securus, carissimi, perrexit Petrus ad crucem; qui repulso timore mortis, morendi ordinem tam acerba in passione quæsit.

3. Quid etiam de gloriosissimo referam Paulo, in quo Dominus fidem nominis sui, dum ipsam persequeretur, elegit? qui dum velut acerrimus persecutor christianam vastat Ecclesiam, inimico adhuc ejus in pectore amicum sibi cor Christus invenit: dumque temporalia cepit Christianos ad supplicia, ipse perpetuum captus ad gratiam, factus est subito pastor ex lupo, ex prædone custos, ex hoste defensor. Unde patuit nec Paulum malignæ mentis proposito plebem dominicam persecutum, nec Christum latuisse quem eligeret in Paulo. Hic est Paulus, qui Christi vocibus inclamatus e cœlo, oculis in se Judaicæ infidelitatis obtusis, videndi aciem non perdidit, sed mutavit. Amisit oculos et recepit, ut uno eodemque tempore et in persequentem cæcitatibus vindicta procederet, et vocantis Dei gratia illuminaret Ecclesiam. Ait namque illi de cœlo Dominus: *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act. ix, 4*)? id est, cur me persequeris, Saule? Quæ mea odium erga me tuum excitavit iniquitas? Nunquid quia illuminavi cæcos, quia sanavi ægrotos, quia fugavi dæmones, quia esurientes populos quinque panibus pavi? An quia de tumultis mortuos suscitavi? an forte magis quia fidelibus meis regnum cœleste promisi? Sed si præstare me posse dubitas quod promitto, aspice, si tamen potes, unde te vel quasi appello. Sed quare me persequeris, Saule, aut quid me persequendo proficis? Nunquid adversus regnantem in cœlo ullum tua persecutio habebit effectum? nunquid nocere mihi quidquam poteris, quem non potes intueri? *Ego enim sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris* (*Act. xxii, 8*); qui terras cœlo, crucem regno, mortem perpetuitate mutavi: de quibus omnibus non te debere cunctari, et ereptus tibi nunc et post paululum redditus suadebit aspectus. At beatissimus Paulus repentina quidem cæcitate coercitus, intellecta tamen

majestatis loquentis e caelo, continuo fidelis effectus, et a persecutione destitit, et novos intuendi Christi oculos acquisivit. Hic est Paulus, qui pro suarum remuneratione virtutum, ultra humana merita tertium raptus ad caelum, caelestia secreta cognovit; ut Ecclesiarum futurus doctor, inter angelos disceret quod inter homines predicaret. Aut quis ei impune ultra non credat, qui de sacramentis dominicis non solum audita loquitur, sed et visa testatur. Quanta hoc, fratres, Dei nostri actum est gratia, quod de caelestibus in apostolatam vocatus est, ut apostolatus ejus consecraretur in caelo? Et post omnia hic est Paulus qui cervices suas, quas adversus Christi nomen superbus erexerat, perfidorum caedendas gladio humillimus pro Christi honore submitit: nec piguit eum pro illo mori quem saepe probaverat vivere et regnare post mortem. Atque ita factum est ut gloriosum Paulum, qui in diversis gentibus pro fide Christi multo certamine dimicando innumera bella peregror, vel victorem mundi Roma susciperet ad triumphum. Hi ergo sunt beatissimi Petrus et Paulus, qui sacramentum caelestis regni uno spiritu predicantes, sub unius passione diei doctrinam suam pio sanguine et morte fortissima consecrarunt; qui etiam tanquam Ecclesiarum omnium principes facti dispensatione caelesti, Romam petentes sacratissima sua corpora in illius urbis arce recondiderunt, quae totius orbis obtinuerat principatum: quatenus potentiam virtutis suae Christus ostendens, ubi mundus caput habebat imperii, ibi regni sui principes collocaret.

SERMO VII.

Ad monachos.

Instruit nos atque hortatur sermo divinus, qualiter nos accingere debeamus ad inquirenda promissa sua, et obtinenda illa bona quae nec visu capi, nec auditu percipi, nec cogitatu comprehendi possunt. *Petite* (inquit), *et dabitur vobis; querite, et invenietis; pulsate, et aperiatur vobis*: id est, ut petamus orando, quaeramus laborando, pulsemus perseverando; et in spem caelestium tanto incitemur studio, tanto inardescamus affectu; ut cum praemiorum dignitate, desideriorum magnitudo concordet. Non vult enim Deus noster bona sua nimia inveniendi facilitate vilescere. Pretiosa et concupiscibilis merx cupidum amatorem, atque avidum negotiatorem requirit. Ergo ille tantorum munerum repromissor non vult in opere suo tepidum, despicit fastidiosum, recusat coactum et ingratum, respicit indevotum. Lentum enim et parum gratum quaerere gratiam divini muneris maxima est injuria Remuneratoris. Ergo totis licet animae et corporis laboribus desudemus, totis licet obedientiae viribus exerceamur; nihil tamen condignum quod merito pro caelestibus bonis pensare et offerre valeamus. Non valent vitae temporalis obsequia aeternae vitae gaudia. Lassescent licet membra vigilis, palleant ora jejuniis; non erunt tamen condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam quae revelabitur in nobis. Pulsemus ergo in quantum possumus, quia non possumus in quantum

A debemus. Futura beatitudo acquiri potest, aestimari non potest. Nisi enim cum aviditate, nisi cum bona voluntate et cum laetitia Dei opera egerimus, Deo nos perire noverimus. Putamus (cari-simi) quod digae quaerat illa anima, et ita pulset ut ei aperiatur; quae ad leve praecipuum senioris respondere praesumit et dicere: Nunquid servi vestri sumus? Jam feci vicem meam: et ille faciat suam. Quomodo hoc dicit, cui praecipuum est: *Nolite quaerere quae vestra sunt*? Et iterum: *Non quae sua sunt singuli desiderantes*; a quo non hoc expectatur ut mercedem suam impleat, sed ut alienas invadat, praecoccupet, rapiat? Putamus quod ita petat ut accipiat, ita quaerat ut inveniat, ita pulset ut ei aperiatur, qui pro aliqua negligentia correptus, et pro disciplinae ordine castigatus, non se ad emendationem, non ad satisfactionem confert, sed magis ad illam proterviam, ut dicat, desero atque discedo, hoc ego ferre non patior, ingenuus homo sum! Jam primum qui ante praepositum vel ablatam, ingenuum se esse jactat, praeterea quod adhuc emptum esse se nesciat. Qui Christianae militiae mancipatus praesumit dicere se ingenuum, pene est ut se neget Christi sanguine comparatum. Quid est hoc aliud quam ipsi Domino clamare: Liber sum, nihil tibi debeo? De talibus dicebat Apostolus: *Cum enim servi essetis inobedientiae, liberi fuistis justitiae* (Rom. vii). Non bene ingenuus appellatur qui misera vitiorum servitute deprimatur. Clamat autem in contumelia disciplinae, in peccato animae suae: *Malo discedere quam emendari, quam satisfacere, quam implere quod praecipis*. Quid est hoc aliud quam jugum Christi rebeli cervice discutere? Isti tales nesciunt quid voverunt, obliti sunt propter quid huc venerunt. Isti tales non bene petunt, si male vitium appetuntur, non fide pulsant, sed infidelitate pulsantur. Quid prodest quod discedis, qui undique astrictus es vinculis passionum? quem hinc atque inde circumvallant vitia sua? Digne aliquis discederet, si illo ire posset, ubi illum diabolus invenire non posset. Nemo se fallat, non fugiat adversarium de loco ad locum, sed de vitio ad virtutem, de passione ad emendationem. Si eum fugiat, sequitur: emenda te, et fugiet a te, sicut ait apostolus: *Resistite diabolo, et fugiet a vobis* (Jac. iv, 6). Non obedire autem et velle discedere, hoc est dupliciter facere diaboli voluntatem, hoc est voluntarie sibi ipsi (etiam in praesenti) damnationem inferre peccati. Illis ipsis qui graviter apud nos delinquant, nullam tristiores, nullam acerbiores possumus invenire sententiam, quam ut a corpore congregationis abscondi sine pace discedat: Et nunquid non amentiae genus est, ut hoc quisquam pro remedio expetat, quod etiam a praeposito nisi pro summo crimine non possit inferri? Intelligamus ergo istas indignitates et contradictiones, inimico cooperante et disponente, provenire. Ille enim qui non potest aliquem absolute de loco salutis excutere, immitit primum occasiones et causas; immitit inobedientiae passionem, quam semper infidelitas comitatur; quae dum captivam illaqueaverit mentem, statim intoleranda atque impos-

sibilia facit etiam illa quæ parva sunt. Et sane dubium non est quod vires inobedientibus divinitus subtrahuntur; et sicut ille qui non habet necessariam fidei devotionem, et quod habebat, *auferetur ab eo* (*Math. xii*); ita et inobedientia obdurat animum quem semel ceperit, ut ad suscipienda præcepta, nec auctoritate, nec ratione, flectatur, sed quod pessimum est, sibi soli credat, et pro omni ratione intentiones suas sequatur, et hoc solum præceptum putet, quod obturato corde concepit, similis ei effectus se quo divinus sermo pronuntiat: *Itinera insipientium recta in conspectu eorum* (*Prov. xii*). Et iterum: *Sunt viæ quæ videntur rectæ hominibus; novissima autem eorum venient in profundum inferi* (*Prov. xvi*). Postremo veniet huiusmodi animabus, quod domui quæ super arenam ædificata est: hæc enim parabola maxime ad inobedientes respicit. Sic enim legimus: *Omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similabitur viro stulto qui ædificavit domum suam super arenam, etc.* (*Math. viii*). Id est, cum influxerint stillicidia passionum, cum advenerint flumina et torrentes atque impetus tribulationum, ex multitudine negligentiarum; cum flaverint venti, illi utique qui per istum aerem volitant, parati ad Christi arcam ventilandam sicubi inveniant paleas quas ad ludibrium suum rapiant atque dispergant; tunc irruent in domum illam quæ sine obedientiæ fundamento inventa est, et fiet ruina illius magna. Sed forsitan dicat aliquis: Nunquid statim de hoc loco discedere, ruina dicenda est? Dico (carissimi) non grandis spes est, si navis in fluctibus constituta (licet ipsa non pereat), tamen jacturam maximam de honore ac mercibus suis faciat, et ad portum vacua perveniat. Sic non grande gaudium est, si aliquis ad sæculi fluctus revertens, nomen atque habitum professionis suæ custodire videatur; anima vero ejus negligentibus tabescat ac defluat. Et quid gravius quando subito tanquam aliquis repentinus eradicarius de loco ad quem te Dominus tuus vocaverat, in quo te primum post mala sæculi quasi in portum de tempestate induxerat, oblivisci subito fraternæ societatis et consolationis; oblivisci loci illius in quo primum dulcissimum immutationis habitum et nomen sæcularis exueris? Aves ipsæ diligunt nidos suos; amant feræ loca in quibus nutritæ sunt, amant cubilia et pascua sua; quamlibet naturali libertate variis partibus rapiantur, sæpius tamen ad cara sibi loca quodam desiderio revertuntur; et tu intellectu præditus, ratione munitus, ita interdum sensu alienus effeceris, ut præferas Dei beneficiis voluntates vel intentiones tuas, et diaboli insinuationes sequaris! Quæ quamlibet ad duros labores, quamlibet ad salutis naufragia atque animæ detrimenta te rapiant, totum hoc præ nimia cordis indignitate non sentis! Tempore enim discessionis, multa promittit inimicus, te illic quo tendis, majorem profectum, multam gratiam atque omnium rerum abundantiam reperiturum, ac te tanquam angelum suscipiendum. Et post hæc; quando anxietate repletus et pace nudatus, profectus tui studium et sacrum ovile

reliqueris, tunc animadvertis (quasi sedata temporis tempestate) inde quid de te male egeris; tunc recognoscis quid periculi incurreris cum de loco ad quem cum gaudio veneras sine pace, cum scandalo discessisti, tunc sera pœnitentia super ruinas suas ponit ac deflet, sicut quædam aves quæ præ dolore super eos quos occiderint flere dicuntur, et hæc omnia animæ detrimenta ex inobedientiæ malo eveniunt. Obedientes autem et humiles animæ, multas tribulationes atque omnes labores prosternunt, atque in compendium mittunt. Sciendum est enim quod quanto humiliores et obedientiores fuerimus præpositis et patribus nostris, in tantum obediet Dominus orationibus nostris. Videamus quam acceptabilia sunt Domino vel opera, vel jejunia eorum qui suis potius quam seniorum voluntatibus obsequuntur. Clamant illi: *Quia jejunavimus, et non aspezisti; humiliavimus animas nostras, et nescisti*; et ille respondet: *Ideo quia in diebus jejunii vestri invenitur voluntas vestra. Videmus ergo per inobedientiam animorum opera non respici, jejunia non audiri, vota non suscipi. Unde nos amplius illius mandata scitemur, quia ad nos e cœlo descendit, non solum ut nos redimeret mortis pretio, sed etiam ut vitæ ædificaret exemplo; et cum illo dicamus: Ego non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem illius qui misit me Patris. Ire autem post voluntates proprias tam perniciosum est, ut hoc Deus jam postmodum iratus, pro damnatione peccati, inobedientibus irroget dicens: Et dimisi illos secundum desideria cordis eorum.*

Quamobrem qui vult opera sua esse recta in conspectu Dei, nihil obedientiæ, nihil præceptis præponat; sive ille junior, sive senior est, tanto plus debet studere ædificationi et perfectioni. Nullum sibi finem faciat proficiendi, nullum terminum constituat acquirendi, cum sibi dici audiat: *Para in exitu opera tua*; Et iterum: *Non verearis usque ad mortem justificari.* Et iterum: *Sapientia in exitu canitur.* Quanto ergo plus proficimus, tanto plus humiliemur; quia quanto plus humiliati fuerimus, tanto amplius proficiemus. Nullus illi senior tam indoctus appareat, ut putet, quod non deceat obedientia, quæ Deum decuit; humilitas enim atque obedientia in junioribus adhuc necessitas, in senioribus jam dignitas est. Ille bene proficit, ille bene consummat, qui quotidie sic agit, quasi semper incipiat. Quamobrem augmenta meritum incitamenta esse perfectorum Scriptura pronuntiat. De his vero qui dum primas negligentias prætermittunt, in alias atque alias semper incurrunt, ita ait: *Peccator adjicit ad peccandum*; de perfecto vero dicitur: *Et sanctus adhuc sanctificetur.* Videamus prius primum, quid est: *Peccator adjicit ad peccandum.* Verbi gratia, cujuslibet, ut puta obrectationis, passio si me impugnare ceperit, si non statim me pœnitudo hujus vitii cœperit, cras tanta mihi hujus vitii facilitas veniet et quædam (ut sic dixerim) suavitas, ut revocare me ab illo et continere non possim. Ita enim evenit, ut qui primo tempore emendare se nolit, incipiat in sequenti nec velle nec posse. Verbi

gratia, superbix acquiescere cœpi, regulam violavi, A
 seniores læsi, juniorem destruxi : si non statim me
 poenituit graviter me fuisse præventum, jam de die
 in diem libentissime me rapiet ipsa violentia consue-
 tudinis et impetus passionis, ut jam nec delinquere me
 intelligam, nec peccare me sentiam : obscurat enim
 atque obruit intellectum delicti assiduitas delinquen-
 di. Etenim ita cor negligentis obduratur, ut hoc ipso
 si non se humiliet, si non satisfaciatur, præposito suo
 nocere se credat. insuper et insultet et dicat : Quam
 constanter illi restiti, quam bene non acquievi, quan-
 ta auctoritate respondi, putabat quod me semper illi
 humiliare deberem ? Quod qui facit, diabolo se tra-
 didisse constat, qui de hominum vitis et passionibus
 et perditione lætatur, et ejusmodi animæ eveniet
 illa sententia : *Peccator adjicit ad peccandum.* Quam
 nos refugientes, illam potius teneamus quæ dicit,
 et sanctus adhuc sanctificetur ; ut quotidie addamus
 merita, nec de nobis aliquid præsumamus, quia Def
 est omne quod sumus. Simus itaque in opere Dei
 indeficientes propter æternam retributionem, et quo-
 tidie ad meliora tendamus. Ipsa enim apprehendendi
 aviditas, ipsa consuetudo proficiendi semper nos ad
 majora provocet, et ubi viderit Deus devotionem
 animæ, ardentiorum insinuabit affectum ; et quanto
 nos arserimus ad studium, tanto ille apponet adju-
 torio ; quanto nos apposuerimus ad diligentiam,
 tanto ille addet ad gloriam. *Qui habet, dabitur illi, et
 superabundabit (Matth. xiii) ;* et alio loco dicit : *Posui
 adjutorium super potentem.* Gratia ergo de gratia na-
 scitur, et profectus profectibus serviunt, lucra lucris
 et merita meritis locum faciunt : ut quanto plus quis
 acquirere cœperit, tanto plus conetur acquirere ; et
 quanto avidius de sapientiæ bonis hauserit, tanto
 plus haurire desideret ? sicut ipsa de se loquitur Sa-
 pientia : *Qui edunt me adhuc esurient (Eccl. xxiv).*
 Urgeamus cursum nostrum, ut crescat in novissimo
 vita nostra. Quæramus usque in finem, unde sine
 fine gaudere mereamur. Sed esto, non possumus
 exercere corporis labores, conferamus nos ad spiri-
 tualium bonorum desiderium, ad compunctionis et
 caritatis augmentum. Si quotidie in cordibus nostris
 disponamus ascensus, nulla infirmitate, nulla ætate
 lassari possunt mentes, ut spiritualibus quibusdam
 gradibus ascendere mereamur ad promissa Domini
 nostri Jesu Christi, cui est honor, virtus et gloria,
 potentia et claritas, et magnificentia, et imperium,
 et nunc, et semper, et in cuncta sæcula sæculorum.
 Amen.

SERMO VIII.

(Ex Henrico Canisio.)

Modo, fratres carissimi, cum divina lectio legere-
 tur, audivimus beatum Apostolum terribiliter nos et
 salubriter admonentem. Sic enim ait : *Omnes mani-
 festari oportet ante tribunal Christi, ut referat unus-
 quisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive
 malum (II Cor. 10).* Quare etiam Dominus in

Evangelio denuntiat, dicens : *Filius hominis ventu-
 rus est in gloria sua, cum angelis suis, et tunc reddet
 unicuique secundum opera sua (Matth. xvi, 17).* Dili-
 genter, quæso, attendite, fratres cari-simi, et me-
 cum pariter expavescite ; quia non dicit quod reddet
 unicuique secundum misericordiam suam, sed *secun-
 dum opera sua.* Illic enim est misericors ; ibi justus.
 Nam quod statim non in peccatores a vin..... patien-
 tia est, non negligentia. Non ille potenti perdit ; sed
 nos ad poenitentiam reservavit. Unde magis timen-
 dum est ne quanto diutius expectat ut cessemus,
 tanto gravius damnet, si emendare noluimus. Cum
 hæc ita sint, scire et intelligere debemus, fratres,
 nihil nobis esse salubrius quam ut damnatis omnium
 præsentium rerum voluptatibus, id potius cogitemus,
 quando erimus de hoc sæculo transituri, vel quando
 tabernaculum nostri corporis, ultimo die superven-
 niente, deposituri, et iterum illud resurrectionis tem-
 pore recepturi, ut cum eodem recipiamus, prout ges-
 simus, sive bonum, sive malum. Et ideo rogo vos,
 fratres, ut cogitemus, quales erimus in die judicii
 purissimis angelorum conspectibus offerendi, et æ-
 terno Judicii rationem de libris conscientix reddi-
 turi. Remotis enim omnibus probationibus, certum
 est in diem illum ipsum ante se hominem consti-
 tuendum, et ipsam sibi animam in cordis speculo de-
 monstrandam, et testes contra eam non aliunde de-
 foris, sed intus de ipsa proferentur, adjicienda erunt
 non aliqua peregrina, sed nimium nota testimonia,
 id est, opera sua, ordinabuntur ante infelicem ani-
 mam peccata vel crimina sua, ut eam confundat pro-
 batio, et confundat agnitio, secundum illud quod
 scriptum est : *Arguam te, et statuam illam ante fa-
 ciem tuam (Psal. xlix, 21).* Quicumque se modo, dum
 licet, emendare neglexerit, ante illum cœlestem popu-
 lum primum excepturus est de confusione supplic-
 cium, et anima, quæ modo per poenitentiam, com-
 pendiosam transactionem, peccatorum putredines cura-
 rare dissimulat, ante illud tribunal metuendum, sine
 ullo remedio in perpetuo vulnerata remanebit. O si
 jam nunc faciem peccatoris animæ liceret oculis cor-
 dis aut corporis intueri, et conscientix nostræ vul-
 tum in oculorum præsentiam permitteremus addu-
 cere ! Quod si licet nec dici potest, quanto studio,
 quantoque metu urgeremus foedata componere, ma-
 culata tergere, vulnerata curare. Ideo quia non pos-
 sumus oculis corporis, inspicimus, in quantum pos-
 sumus, oculis cordis, et unusquisque conscientias
 nostras ante conspectum interioris hominis consti-
 tuamus, ipsi nosmetipsos castigemus, ipsi nos cura-
 tionem de quotidiana conversatione faciamus. Allo-
 quatur se in secretis unaquæque anima, et dicat : Vi-
 deamus si hanc diem sine peccato, sine invidia, sine
 obtreactione, sine murmuratione transegi. Videamus
 si hodie quod ad profectum animæ pertinet
 operatus sum : puto quod hodie mentitus sum, per
 iram, vel concupiscentiam victus sum, nec alicui be-

* Forte vindicta descendit, vel, vindicat, vel aliquid simile.

n feci, nec per timorem æternæ mortis ingemui. A Quis mihi reddat hanc diem, quam inanibus rebus perdidit, quam cogitationibus noxiis pessimisque consumpsi? Ac si, fratres, de omnibus negligentis nostris compungamur, in cubilibus, id est, in cordibus nostris, ipsi nos condemnemus, ipsi nos accusemus Judici nostro quotidie, et dum in hac carne sumus contra ipsam carnem quotidie dicamus, vincamus voluntates et intentiones nostras, dum nobis tempus illud expectatissimum ac beatissimum felice mutatione æternæ vitæ succedit. Quando illud, quod Dominus dixit: *Et erunt similes angelis* (Luc. xx, 36); et iterum: *Tunc justii fulgebunt sicut sol, in regno Patris eorum* (Matth. xiii, 43). Putas qualis tunc erit splendor animarum, quando solis claritatem habebit lux corporum; tunc enim cum ad istam beatitudinem venerimus, nulla erit tristitia, nullus timor, nulla infirmitas, nulla mors, nullus nobis obstat ad serviendum Deo nostro; nulla jam nobis stabit infirmitas, nulla contradicet miseræ carnis adversitas, nulla vel ulterius remanebit pugnandi necessitas. Veniet, inquam, tempus quando nullus desideretur ci-

* Ms., *si caelestis*.

bus, omnisque reflectio, nulla sentiatur jejuniæ lassitudo, nulla timeatur vel de carne inquietudo, vel de hoste tentatio; sed adversario in inferni profunda detruso perfuemur hac primum felicitate, ut incipiamus nec velle ultra peccare, nec posse; cessante omni iniquitate, omni miseria, omni mœrore; totum innocentia, totum felicitas possidebit. Nullam inferior miseriam, nullam felicior timebit invidiam, quia exinanita et penitus extincta transivit. In pectoribus hominum caritas angelorum, quibus admixti homines jam a caelesti recepta carne, sine carnis infirmitate fulgebunt. Et ideo nullum ulterius patientur de sempiterna Domini sui virtute fastidium, nullum sub perenni laudum suarum exultatione defectum. Habemus plenam beatitudinem inter illa immensa beneficia Dei nostri, ut nunquam in referenda gratiorum actione cessemus; cohæredes effecti ejus, qui dicit: *Venite, benedicti; percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Donante ipso qui vivit et regnat in sæcula sæculorum, Amen.

APPENDIX.

SERMONES FAUSTO RHEGIENSI ATTRIBUTI.

EPISTOLA,

SEU SERMO DE RESURRECTIONE HOMINI.

Exsulta, celum, et in lætitia esto, terræ: dies iste amplius nobis ex sepulcro radiavit quam de sole refluxit, etc.

EPISTOLA,

SEU HOMILIA DE CORPORE ET SANGUINE CHRISTI.

Magnitudo cœlestium beneficiorum angustias humanæ mentis excedit, etc.

EPISTOLA,

SEU HOMILIA SUPER EVANGELIUM MATTHÆI.

Sanctus evangelista docet nos necessitatem inopiæ tolerantis, subsidii causa amicum debere perquirere, etc.

(Hos sermones, si placet, leges in operum sancti Hieronymi Mantissa, nostræ Patrologiæ tomo XXX, coll. 215, 271 et 276.)

ANNO DOMINI CCCCLXXXIII-CCCCXCII.

S. FELIX III.

PROLEGOMENA.

(Ex Gu ll. Cave.)

Felix, natione Romanus, Felicis presbyteri filius, anno 483, die 13 Februarii Romanæ sedis pontificatum adeptus est. Episcopus factus, Zenonis imp. Hænoticon anno superiore editum statim aperte rejectit. Aca-cium CP. Peri Mongi communioni renuntiare venuentem missis undique literis exagitavit; quin et tandem anno 484 anathemate percussit. Eodem anno Petrum

D Fullonem, sedis Antiochenæ invasorem et Deum crucifixum esse docentem, habita Romæ 42 episcoporum synodo damnavit. Ad clariorem hujusce rei intelligentiam notandum est, Petrum, arte fullonem, cœnobii Acæmetensis monachum, ob Eutychianismi studium exinde pulsum, mox S. Bassæ apud Chalcedonem presbyterum, anno 471 Zenonis favore subnixum, magnas Antiochiæ turbas excitasse, ac Theopaschitarum

actæ semet adjungentem, Deum crucifixum esse docuisse, addita solemnî Trisagii formulæ hac clausula. Qui crucifixus es pro nobis. Tumultuum pertæsus Martyrius, antistes Antiochenus, anno 472 sedi suæ renuntiavit, quam mox Petrus Fullo tyrannice invasit. Iste vero Leonis imp. edicto statim ejicitur, et in Oasim relegatur, substituto Juliano. Anno 476 a Basilisco sedi Antiochenæ restituitur, Juliano mærore animi confecto. Anno sequente a Joanne, quem episcopum Apamæ ordinarat, deturbatur, et a synodo clandestina damnatus

Post interregnum sex dierum (quibus Basilius præfectus prætorio, Romæ Odoacris regis vices agens, electioni Romani pontificis, prout acta quartæ synodi Romanæ sub Symmacho referunt, sæculares potestates ingerere conatus fuerat), anno Domini 483, octavo die Martii, creatus est pontifex Felix, patria Romanus, atavus Gregorii Magni, prout ipse testatur homilia 38 in Evangelia, et l. iv Dialog., cap. 16. Initio pontificatus sui rejectit, proscriptis et execratus est impiissimi Zenonis Henoticon, id est pacis et reconciliationis unitivum edictum, quo homo laicus in concilio Chalcedonense, in episcopos aliosque orthodoxos anathema intulit, fidei nova decreta sancivit, leges Ecclesiæ præscripsit, doctores Ecclesiæ docere, novumque fidei symbolum ipsis proponere studuit, quo demum claves potestatis ecclesiasticæ suffurans, in non obtemperantes anathema (proh scelus!) intorsit. Hoc impiissimum sacrilegi imperatoris edictum, impietatis seminarium, quod recitat ad verbum Evagrius lib. iii, cap. 14, non tantum pontifex proscriptit, verum etiam subscribentes anathematis sententia condemnavit. Theod. Lector lib. ii Henoticon, id est, unitivum nominavit, ut per hujus professionem et subscriptionem hæretici cum catholicis aliqua saltem specie unirentur. Hujus temporibus Vandalica persecutio, biennio antequam oriretur multis signis præfigurata, auctore Hunerico excitata est in Africa, qua præter alias crudelitates quater mille nongenti sexaginta sex episcopi, presbyteri, diaconi et alii Ecclesiæ clerici in exilium eremi ablegati fuerunt. Victor lib. ii de Persecutione Vandal. Idem Hunericus omnes leges a catholicis imperatoribus contra hæreticos latis per edictum sævissimum in catholicos convertit. Quibusdam catholicis persecutor supra nominatus præcepit linguas et manus dexteræ præscindi, qui nihilominus Spiritu sancto præstante, ita locuti sunt et loquuntur quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, inquit Victor, pergat nunc Constantinopolim, et ibi reperiet unum de illis subdiaconum Reparatum, sermones politos sine ulla offensione loquentem; ob quam causam venerabilis nimium in palatio Zenonis habetur, et præcipue regina mira eum reverentia venerat. Ad cujus rei contestationem omni exceptione majorem, Justinianus imperator in constitutione a se edita, de officio præfecti prætorii Africæ ita ait: Vidimus venerabiles viros qui abscissis radicibus linguis, pœnas suas miserabiles loquebantur. Ne vero tyrannus Arianorum princeps crudelitatem hanc impune ferret, justo Dei vindicæ judicio accidit, ut cum amens sibi de fide catholica prostrata triumphum agendum esse putaret, ebullientibus toto corpore verbibus extinctis, divinam vindictam expertus fuerit. Victor prædicto loco. Gregorius Turonensis Historiæ lib. ii, c. 3.

Cum Eutyehiana hæresis, Alexandriæ et Antiochiæ per ipsarum Ecclesiarum pseudoepiscopos et violentos invasores Fullonem et Moggum, invalesceret, una cum sancti Mathæi Evangelio (quod sua manu descriperat, quo potissimum vera humanitas Christi comprobatur, in opprobrium hæresis tunc invalescentis) corpus sancti Barnabæ apostoli, miraculose inventum fuit. Theod. Lect. lib. ii coll., Nicephorus, Cœdrenus, Sigebertus, etc. Xenaias quidem genere

est. Anno 478 a legitimo episcoporum Orientalium concilio Antiochiæ, ab Acacio Constantinopoli, a Simplicio Romæ damnatus, a Zenone etiam Pityunia deportari jussus. Anno 484 ab imperatore, Acacio id curante, sedi suæ restituitur, eodem licet tempore a Felice damnatus; eamque usque ad annum 486, quo obiit, tenuit. Sed ut ad Felicem redeamus, mortuus iste est die 30 Januarii anno 492.

(Ex libro Pontificali.)

Felix a natione Romanus, ex patre Felice, pre-

Persa, fortuna servus, necdum baptizatus se clericum fingens, primus Iconoclastarum auctor, docuit temporibus hæc venerandas Christi sanctorumque imagines non esse venerandas. Nicephorus lib. xvi, cap. 27. Cyrola episcopus Arianorum ad suam perfidiam miraculo confirmandam cuidam suorum persuaserat ut se cæcæ esse simularet. et ad inclinationem Cyrolæ respiceret: sed accidit, Deo cooperante, ad confusionem perfidiæ, ut vere cæcæ reddiderit, quem illuminare fingebat.

Hujus pontificatu Petrus Fullo Antiochena sede ob hæresim et blasphemias synodali judicio condemnatus inoritur, Deique optimi maximi sententia iterato judicio perstringitur. Anno pontificatus Felicis 6, Acacius Constantinopolitanus episcopus, in anathemate perseverans, homo ambitiosissimus et arrogatissimus, qui suas ipsius viventis imagines in ecclesia dedicari passus est (ut est apud Suidam), a judicio Ecclesiæ ad tribunal Dei max. vocatus est: in locum ejus per summam improbitatem et fraudem succedit Flavius vel Flavianus hæreticus, atque hæreticorum communione pollutus, qui cum non accepisset litteras communicatorias, quas simulata fide catholica a Romano pontifice expetierat, morte repentina post quatuor menses sublatus est. Huic Euphemius subrogatur, qui quanquam in sede Constantinopolitana collocatus fuit, synodus Chalcedonensem approbavit; Petri Alexandrini communioni renuntiavit, ejusque nomen et diptychis expunxit; Felicis papæ ab Acacio extinctum nomen restituit. Et quia necdum nomen Acacii et diptychis abstulisset, non quas per synodicam expetierat litteras pacificas communicatorias, sed tantum communitorias impetravit. Liberatus diaconus cap. 18; Evagrius lib. iii, cap. 23; Niceph. lib. xvi, cap. 49.

Petrus Moggus vastator et prædo Ecclesiæ Alexandrinæ moritur anno decimo tertio occupati episcopatus, qui est Felicis papæ 9, Christi Redempt. 491. Sufficit ei Athanasius Hæreticus in perfidia et turribus successor, tanta sede, tantoque nomine plane indignus. Evagrius, Nicephorus, Liberatus prædictis locis. De his plura in notis epist. et conciliorum infra.

Hunc Felicem tertium atavum sancti Gregorii papæ fuisse, sanctæque Tarsillæ nepti suæ apparuisse, eamque ad cœlestia regna vocasse, martyrologium Romanum a mendis quæ in illud irrepserant emendatum testatur his verbis. Romæ (die vigesima quinta Februarii) natalis sancti Felicis papæ tertii, qui sancti Gregorii papæ atavus fuit: de quo is refert quod sanctæ Tarsillæ nepti apparens, illam ad cœlestia regna vocavit. Verba Gregorii illud referentis hom. in Evag. 3, et Dialog. lib. iv, c. 16, hæc sunt: Tres pater meus sorores habuit, quæ cunctæ tres sacræ virgines fuerunt; quarum una Tarsilla, alia Gordiana, alia Emiliana dicebatur. Et paulo infra: Quadam vero nocte huic Tarsillæ, quæ inter sorores suas virtute continuæ orationis, afflictionis studiosæ, abstinentiæ singularis, gravitate vitæ venerabilis, et honore et culmine sanctitatis excreverat (sicut ipsa narravit) per visionem atavus meus Felix hujus Romanæ Ecclesiæ antistes apparuit, eique mansionem perpetuæ claritatis ostendit, dicens: Veni, quia in hac te lucis mansionem suscipio. Quæ subsequente mox sebris correpta, ad diem pervenit extremum, etc. Sev. Binus.

abeytero, de titulo Fasciola, ^a sedit annos octo, menses undecim, dies ¹ octodecim. Hic ^b fuit temporibus Odoacris regis, usque ad tempora Theodorici regis. Hic fecit basilicam sancti Agapeti juxta basilicam sancti Laurentii martyris. Sub hujus episcopatu iterum venit relatio de Græcia [*lege a parte Græciarum*], Petrum Alexandrinum revocatum [*supple ad communionem*] ab Acacio Constantinopolitano. Tunc venerabilis Felix archiepiscopus sedis apostolicæ urbis Romæ, mittens defensorem cum concilio sedis suæ [*lege ex constituto synodi sedis suæ*], facto concilio, damnavit Acacium cum Petro. ^c Post annos tres iterum venit relatio ab imperatore Zenone, ut pœnitens rediret Acacius. Tunc papa Felix [*supple fecit concilium et ex consensu*] misit duos episcopos, Misenum et Vitalem, ut si invenirent complicem Petri Acacium, iterum damnarent eos; si non, offerrent libellum pœnitentiæ. Qui dum introissent in civitatem

^a Annis nimirum novem, minus 12 diebus. Obiit enim v ca'end. Martii, anno Redemptoris nostri 492. Quare si ad initium et hunc finem pontificatus advertatur, prædictus annorum numerus reperietur. Sev. Binius.

^b Odoacer rex Herulorum a Neptianis in odium Orestis, qui Augustulum filium suum imperatorem appellaverat, in Italiam vocatus, occisis Oreste et fratre ejus Paulo, relegato in Campaniam Augustulo, sublatoque Occidentali imperio, factus est rex Italiae anno Domini 476, sicut illi sanctus Severinus Noricorum apostolus, sanctitate et miraculis clarissimus, futurum prædixerat, dum ab Odoacre vilissimis pelibus induto visitaretur. Regnavit in Italia juxta eisdem sancti Severini vaticinium annis tredecim integris et absolutis, atque a purpura, regalibus indumentis, et a nomine imperatoris abstinuit: ita ut Romanum imperium in Augusto inchoatum, in Augusto, qui per contemptum Augustulus dicebatur, in Occidente defecerit. Hic Odoacer, quantumlibet Arianus esset, nullum quod dignum est memoria rebus sacris negotium fecit: conanti vero illi postea Arianismum in Urben inferre, Gelasius papa magno animo restitit, ut infra dicemus. *Cæterum iste, inquit Evagrius in Vita sancti Severini, potius jam Italia, sancto*

^a Heracleam [*lege Constantinopolim*], corrupti sunt pecunia data suprascripti episcopi, et non fecerunt secundum præceptum apostolicæ sedis. Venientes vero Romam ad sedem apostolicam, ^c venerabilis Felix papa fecit synodum: et facta discussione [*lege concilium, et examinatione facta in concilio*] invenit ambos episcopos (id est, Misenum et Vitalem) reos, et ejecit eos a communionem. Tunc Misenus episcopus non se tacuit corruptum pecunia; cui concilium concessit tempus pœnitentiæ. Illoc factum est tempore Odoacris regis. Hic fecit ordinationes duas in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros viginti octo, diaconos quinque, episcopos per diversa loca triginta unum. Hic sepultus est in basilica beati Pauli apostoli. Et cessavit episcopatus dies quinque. Et ^b post transitum ejus factum est a presbyteris et diaconibus constitutum de omni Ecclesia.

Severino familiares litteras direxit, rogans ut quicquid ab eo vellet, peteret: memor illius præ sagii quo eum quondam prædixerat regnaturum. Quibus sanctis alloquiis invitatus, Ambrosium quemdam exsilio damnatum (illum qui Britanniam a barbaris oppressam liberavit) jussit absolvi. Testatur Ennodius diaconus Ticinensis in Vita sancti Epiphanii episcopi Ticinensis eisdem Epiphanium petiisse pro suis civibus quinquennium indulgentiæ tributurum, quæ Orestes tyrannica potestate imposuerat, ipsumque quæ ab eodem Odoacre petierat impetrasse. A Theodorico Ostrogothorum rege anno regni sui Italici 14 fugatus et Veronæ victus est. Tertio certamine superatus Ravennæ, proditorie ibidem occisus est, anno Domini 493. Post hæc tempora Italia Ostrogothorum regibus paruit ut infra dicemus. Sev. Binius.

De Zenonis obitu infra dicemus in notis ad vitam Gelasii. Sev. Binius.

^c Constat infra ex epistola 6 Felicis, qua continetur sententia in Acacium lata, et ex notis concilii Romani primi et secundi sub Felice infra, hos ante damnationem Acacii deputatos et ablegatos esse. Falsum est igitur, quod scribitur hic, eos triennio post damnatum Acacium Constantinopolim missos fuisse. Sev. Binius.

¹ Cod. Lucensis 490, XV. I.

² Idem cod., Constantinopolim.

³ Idem cod., *Fecit papa Felix concilium, et facta examinatione invenit.*

FELICIS PAPÆ III EPISTOLÆ ET DECRETA.

^a EPISTOLA PRIMA.

^b FELICIS PAPÆ III AD ACACIUM CONSTANTINOPOLITANUM.
Opus sancta synodus Romana ut Zenonem imperatorem inducat ad emendandum sedulo studio ea quæ

^a Hæc epistola est illa synodica quam Patres concilii Romani a Felice pontifice ad Acacium transmittendam esse censuerunt. Qua de re infra in notis ejusdem concilii. Hactenus nusquam edita, nunc primum e penetrabilibus bibliothecæ Baronianæ ejusque Annalibus in lucem emittitur. Exstat in pervetusto codice Cresconianæ collectionis. Hujus et sequentium epistolarum a Felice scriptarum meminit Evagrius

^d *adversus catholicam fidem hactenus perperam egisset.*

Felicis ad Acacium episcopum ^c per Vitalem et Misenum episcopos.

Postquam sanctæ memoriæ decessore meo papa

lib. III, cap. 18, 19 et 25. Item Liberatus in brevuario cap. 18. Sev. Binius.

^b In allegato codice hæc inscriptio his litteris præfigitur. Sev. Binius.

^c Quarum civitatum episcopi hi legati fuerint, nusquam apud aliquem historicum expressum invenitur. *De Miseno tantum, inquit Baronius, in constituto Vigilii Romani pontificis de tribus capitulis repe-*

Simplicio de vitæ curso superna præceptione migrante, ministerii quod regebat ad mezæ humilitatis officium gubernacula pervenerunt; in diversas generalis Ecclesiæ curas, quas ubique terrarum cunctis populis Christianis, summi pastoris voce delegante, beatissimus Petrus apostolus pervigili moderatione dispensat, continuo me sollicitudo maxima, quæ et prædecessorem meum incessanter urgebat, tam Alexandrinæ urbis, quam status fidei totius Orientalis regionis excepit. Hæc nos diebus noctibusque perstringens, ad dominum filium nostrum Christianissimum principem per Vitalem at Misenum fratres et coepiscopos nostros legationem compulsi destinare: quæ vice mea pietati ejus et debita præsentaret officia (et pro fide catholica) majorumque nostrorum servandis constitutionibus supplicaret.

¹ Hæc igitur, illo pergente, par fuit dilectionem tuam dilectis pariter salutare colloquiis, et consequenter hortari ut aliquando tandem patrocinium causæ Domini communis impendas, nec dispiciendum putes, Christi confessione veridica, et universalis ejus Ecclesiæ definitione... vel de pace concorditer... si illius et honore cupis esse clarus et nomine. Fatemur enim secundum apostolicam vocem, *magnam nobis inesse tristitiam et dolorem cordis nostri continuum* (Rom. ix), cogitationibus quas in die procedentibus [*propellentibus*] negotiis sustinemus. Impiis illud, quod dudum ante oculos fere omnium vertebatur, occurrit: cujusnam rei causa videlicet interessit, indica nobis, quod dilectio tua non modo tantis opportunitatibus indesinenter exortis, verum etiam sæpe numero a decessoribus meis litteris invitata [*incitata*], velut obstinato silentio, nunquam super hanc partem aut consulere quidquam voluerit, aut referre. Cumque nos aliquid temere sinistrum (quod absit) de tua mente conveniat opinari, tamen quia venerabilium virorum qui Ecclesiam cui præsidet ante rexerunt, morem formamque destituit, ullo modo possis non esse suspectus.

Certe si (quod non credimus) dedignari. B. apostoli victoriis reverentiam tuis deferre fastuosus affectibus, memor saltem officii pro fidei integritate catholice, pro patrum custodia sanctionum, pro synodi Chalcedonensis constitutione servanda, quæ Nicæni conventus penitus probat articulos; atque pro eis ubique hostibus comprimendis, sicut orthodoxorum urbis illius imitator antistitem, constanter exurgere debuisses: quoniam te aliter inter membra

rimus eum nominatum esse e Cumanum episcopum; sed in scripto perantiquo codice nostræ bibliothecæ, cui est titulus: Concordantiæ canonum, inter alia inest breve compendium historię, complectens tempora ab oriu Nestorii heresis usque ad concilium Romanum sub Felice papa, in quo damnatus est Acacius: quod licet sine auctoris nomine editum reperiat, alicujus qui hoc sacculo vixit, et veritatis studiosus fuit, esse videntur: in hoc, inquam, opere, inter alia habentur hæc de his legatis missis Constantinopolim: Postquam ergo Felix papa litteras prædecessoris sui nihil proficere

¹ Id est, hac legatione. HARDUIN.

A corporis Christi monstrare non possis, nisi nullatenus providere desisteres illis quæ per totum mundum dicuntur obrepisse contagiis.

Proinde adire debes sapius Christianæ mentis Augustum, et causas eidem salutis suæ atque etiam imperii redditurus, et conservandi ejus auxilium frequenter ingerere, unde inimici illius corruerint, et qua via idem surrexerit, nihilominus intimare ei; scripta illa sensibus pietatis ejus offerre, quibus decessorem meum eximia laude extulit, et quod hæreticam catholicæ tyrannidem veritatis assertionem confoderit. Item illa quoque quibus Petrum Alexandrinum ab Alexandrinæ cervicibus excussit Ecclesiæ, et sanctæ memoriæ Timotheum revocavit orthodoxum. Nec illa præterire quibus episcopis et clericis, laicis-

B que per omnem Ægyptum constitutis, quod a divina Christiana professione deviassent, sicut catholicus imperator obstans, nisi intra duos menses ad communionem Timothei redirent, honoribus, ecclesiis, omnibusque in illa regione denunciavit esse privandos. Simul etiam quibus Petri, quem illicite se Alexandrinæ Ecclesiæ injecisse perhibuit, ac Timothei hæretici jam defuncti ordinationes, vel ea quæ secreto per modos dicebant, ita recassavit. Nec non etiam illud adnectere, quod cum Timotheus sanctæ memoriæ catholicusungeretur extremis, divinæ inspirationis instinctu, tam ad ejus pontificis consulta rescribens, quam ad urbis Alexandrinæ clerum, omni providentia mandavit præcavendum, ut si prælatum dominus sacerdotem transire jusserit, non nisi de catholicorum corpore clericorum, et qui orthodoxæ fidei probaretur esse discipulus, omnibusque communicaret Ecclesiis, atque a catholicis ordinatus succederet defuncto pontifici: nimirum sapienter intendens, Petrum, qui aut a nullis, aut ab hæreticis falsi nominis hujus honore jactaretur, super petram [*unde Petrum*] catholicæ Ecclesiæ, e qua ejus temeraria fuerat præsumptione depulsus, nunquam posse penitus præsidere.

Hæc hujusmodi quæ gesta sunt, et dilectionis tuæ conscientiam non latent, convenerat sapius imperitari: præcipue cum in his Christianissimo principi promulgandis, quando ad regiam potestatem Deo comitante remeavit, operam tuam missis huc litteris non tacneris vehementer impensam esse, dignam catholico pontifice; gloriareris omnes qui contra sedem vestram [*nostram*], contraque Chalcedonensem synodum, et contra prædicationem sedis apostolicæ

cognovit, et ludibria quædam in eversionem fidei ab Acacio fieri: tunc Vitalem episcopum Droentium ex regione Ilicena, et Misenum Cumanæ Ecclesiæ episcopum ex regione Campaniæ direxit, etc. Sed pro Droentium legendum est Truentium. Erat enim tunc ea civitas apud fluvium eo nomine nuncupatum Truentum, hodie vulgo Tronto dictum: meminerunt ejusdem civitatis Plinius, Ptolomæus, et alii. Hæc de legatis Constantinopolim missis Bar. anno 483, num. 19. Sev. BINIUS.

¹ Forte affatibus. HARDUIN.

venire tentaverint, fuisse prostratos : quo magis te A pro tua salute et professione ferventius apud clementiæ ejus aures oportuerat talia incessabiliter allegare, ac magnopere deprecari, quo nec suam, quam catholica mente deprompserat, violari ullatenus pateretur cujuslibet subreptione sententiam; nec adversus universalis Ecclesiæ sanctionem per hæreticorum furias, quas, Deo inspirante, pietas ejus eliserat, sineret denuo pullulare, quam manifestissime pervideres; ac tua modis omnibus prædicatione rursum in ea quæ exstiterant ei adversa con-surgeres, atque eadem sine dubitatione firmares : quando huic reluctantia, sicut dudum fuerant sub-versa, jacuissent; ne vel tuæ (quod absit) fidei destitutor, vel perfidiæ dicereris fautor alienæ. Error enim cui non resistitur approbatur, et veritas quæ B minime defensatur opprimitur. Deinde cum tibi, Domino præstante, apud dominum filium nostrum religiosum principem familiaritatem esse noverimus, nullus unquam potuit suaderi dilectionem tuam nequissime gerere, quin potius noluisse. Et ideo quia non impossibilitatis esset, quod taceretur : ipse quoque non ambigis, quid hinc universalis judicare possit Ecclesia.

Ubi est, frater Acaci, labor tuus, quo tyrannidis hæreticæ tempore desudasti? Pateris hoc damno conscientiæ tuæ ejusmodi perire mercedem? Respice Apostoli verba, quæ testantur : *Currebatis bene; quis vos confascinavit (Galat. v)?* Cur eorum, frater, quærere semitas veteres nunc relinquis? Cur irruentibus in ovile dominicum lupis, nulla vigilantia ministerii pastoralis obsistis, sed æquanimiter atque securus commissum gregem aut laniari perspicis, aut necari? Non dicentem recolis Dominum, et animam suam quidem pro ovibus ponere pios pro devotione pastores; mercenarium autem de his curam penitus non habentem, mox ut bestiam forte conspexerit, sine ulla diffugere consideratione testantem? Verum cum tibi fugiendi nulla sit causa (nam nulla formido est), metuo ne septa dominica non tam pavore deserere, quam (quod est detestabilis) sponte videaris sævis dentibus objecisse [*dejecisse*].

Ausculata vocem ejusdem Domini præmonentis : *Qui mecum non est, contra me est; et qui mecum non colligit, dispergit (Luc. xi)*. Et diligenter attende nihil aliud esse non procurare quæ Christi sunt, nisi se palam profiteri ejus inimicum. Non desperemus facere, frater, veram Salvatoris nostri sententiam, qua se usque ad finem sæculi Ecclesiæ suæ non defuturum esse pollicitus est (*Matth. xviii*), nec ab inferi portis eam dixit esse superandam (*Matth. xvi*), et quæ omnia per apostolicæ scita doctrinæ I garentur in terris, nec in cælestibus memoravit absolvi (*Matth. xvi, 18*). Neque putemus, quod quibuslibet sit vallata periculis, unquam pondus vigoris sui,

vel censura beatissimi Petri, vel auctoritas universalis amittat Ecclesiæ : quæ quanto magis cavet ne mundi prosperitatibus intepescat, tanto non frangitur, sed potius erudita divinitus, crescit ¹ adversus.

Unde [*ubi*] perspicendum est ne eam, quæ nullis potest obrui motibus [*molibus*] procellarum, quicunque eam submergere nititur in ipso sæculi pelago fluctuantis, ipse potius a gubernatione salutari in profunda dejectus, illa prævalente, mergatur.

Atque ideo, cum ita sit, moneo, hortor et suadeo, ut quæ commissa sunt corrigas, et sequentibus studiis de te facias meliora sentiri : ² *Negligere quippe, cum possis deturbare perversos, nihil est aliud quam fovere. Non [Nec] caret scrupulo societatis occultæ, qui evidenter [evidenti] facinori desinit obviare.* Unde si contra synodi instituta Chalcedonensis tendere hostilia corda perspicis, quiescis : mihi crede, necie quemadmodum te Ecclesiæ totius asseris esse participem. Ad te oculos præterea non reducis, quia non solum in hac causa adversus omnem catholici dogmatis tendatur unitatem, sed etiam cunctis hæresibus, quæ vel se nobis melius sentire prætendunt, resumendi vires, atque inter usus pristinos resurgendi, latus campus aperitur, si semel quod a nostris majoribus est depositum, qualibet occasione pulsetur.

Unde iterum atque iterum protestamur, ne in abruptum totius Ecclesiæ statuta per audaciam contra synodum catholicam insurgere molientium sinatur abduci. In quo quidem certamine firmum fundamentum Deus statuet, sicut de eo nobis licet sperare; et novit Dominus qui sunt ejus (*II Tim. ii, 19*). Verumtamen, salvo eo, quod in die judicii talem a nobis Ecclesiam, certum est, qualem a patribus accipimus, exigendam; etiam in hac vita se ad eam non pertinere cognoscat, qui non solum plenitudini ejus noxia conatur inferre, sed etiam qui ea quæ eidem congruentia sunt dissimulat providere. Absit ut de tua dilectione taliter nos credamus, quem et dudum pro catholicæ fide viriliter stetisse reminiscimur, et a totius Ecclesiæ corpore nolumus discrepare. Quapropter instantius (qui te sincero diligimus caritatis intuitu) crebro repetitis hortationibus incitamus, ut ipse vicissim ea post hæc devites quæ te ab omni domo Christi ostendant esse disjunctum; nec magis illa secteris quæ ab eadem te faciant esse divisum. Multa vero (quia non opus fuit litteris universa congrere) quæque utilitas negotii præsentis efflagitat, fratribus et coepiscopis apostolicæ sedis legatione fungentibus, vel cum domino filio nostro clementissimo principe, vel cum tua dilectione colloquenda mandavimus : quod æquum est et pro catholicæ fidei observatione prompta mente suscipere, et pro tuæ æstimationis intuitu necessariam apud augustæ mentis benevolentiam suggestionibus adjuvari.

¹ Forte *adversis*. HARDUIN.

² Hic locus citatur in epist. Victoris Carthaginensis in concil. Lateran. sub Martino papa in secr. 2. A

Gratiano XIII, q. 1, tribuitur Anastasio II papæ. HARDUIN.

EPISTOLA II.

* AD ZENONEM IMPERATOREM.

Pro Ecclesia Alexandrina supplicat: quidquid antehac pro defensione ejusdem Ecclesie dixit aut fecit, commemorat, ut posteriorem Joannis Alexandrini episcopi ejactionem, et Petri Moggi restitutionem reprehendat.

Incipit epistolæ exemplum beatissimi papæ Felicis urbis Romæ ad Zenonem Augustum per Vitalem et Misenum episcopos.

Decebat profecto, venerabilis imperator, post sanctæ memoriæ decessoris mei transitum, meque in ejus locum divina gratia subrogatum, clementiæ tuæ litterarum munus offerre: quod vel ea, sicut rerum poscebat ratio, nuntiarem, vel officiositatis meæ primitias exhiberem: quibus tamen rite deponsis, etiam illa pariter neceberentur quæ ad vestri munimen imperii, prosperitatisque ejus suffragia pertinerent; quantoque essent studio majore curanda, tanto dignioribus internuntiis explerentur. Itaque conveniens fuit ut Vitalis et Miseni fratrum et coepiscoporum meorum, et famuli vestri Felicis Ecclesiæ defensoris ad vos necessariam legationem mitterem, qui non tam bajuli specie ista deferrent, quam meam vicem peragentes, me quodammodo vobis facerent esse præsentem. Per hanc igitur, velut cominus honorificentia tuæ junctus colloquii, precor ut supplicationem meam benignis auribus, sicut princeps Christianus, accipias. Nec existimet pietas tua, quod quisquam magis sincera mente te diligit, quam qui te pacem in Deo vult habere perpetuam: quando fidei mente non ambigas, et temporalis culminis potestatem et æternæ vitæ commercia de superna propitiatione pendere.

Ecce jamdiu est quod beati apostoli sedes, datis per beatæ memoriæ decessorem meum ad serenitatem tuam litteris, exspectans, et nullum recepit pro catholica fide, pro ¹ Occidentalium [*Orientalium*] tranquillitate responsum; præsertim cum tuam conscientiam, gloriose princeps, metuendis obstrinxerit illa sacramentis, ne sedes beati evangelistæ Marci a doctrina magistri sui vel communionem permitteres separari. Sed quoniam præfati decessoris mei studium, longa incommoditate faciente, hæc eadem crebrius iterare non potuit; per meæ nunc humilitatis officium sollicitius repetere non quiescit. Rursus ergo apostoli Petri veneranda confessio materna iustat vocibus, et suorum præcipue filiorum compellere non desinens confidentiam tuæ pietatis, exclamat: Christiane princeps, cur me a curriculo caritatis, quo Ecclesia universalis astringitur, permittis incidi? Cur in me rumpis totius orbis assensum?

* Hæc est illa synodica Felicis papæ epistola quam consilio synodi Romanæ dedit ad Zenonem imperatorem: qua occasione, in notis illius synodi dicemus

¹ Vel *Occidentalium*, qui solliciti sunt de Orientalium salute. HARDUIN.

² I.e.g. *serenitatis*, ut infra in hac epistola. HARDUIN.

A Quæro te, fili piissime, ne tunica Domini desuper contexta per totum, qua in unum corpus sancto Spiritu ubique regente, individuam fore Christi figuravit Ecclesiam, ulla partiaris sorte violari; neve cujus inter ipsos qui crucifixerunt Salvatorem, mansit integritas, tuis videatur temporibus esse divisa. Nonne mea fides est, quam solam esse unam, et nulla adversitate superandam Dominus ipse monstravit, qui Ecclesiæ suæ in mea confessione fundatæ portas inferi nunquam prævalituras esse promisit? Hæc te renatum ad regiam sustulit dignitatem, atque ab ejus impugnationibus potestate extrusa, prævalendi tibi denuo viam in ipsius defensione patefecit.

Verum, quæso, propone etiam exempla gestorum, et hanc vicem meis repende beneficiis, ut quæ per rerum examina comprobasti, et periculosa præcaveas, et subsidia recuperatæ a te dignitatis affectes. Hæc rogo, quæ dicta Deus esse voluit per dictæ sedis antistitem, vel per mei ordinis parvitatem, qui tuæ ² securitatis intuitu, hujuscemodi ideo promenda judicavit, ut non tam per ejus qualemcunque vicarium, sed præsentis apostoli velut auctoritate communitus, altius vias et divinæ reverentiæ et humanæ conditionis aspiciens (quod absit) non ingratus existere videaris collatæ felicitatis auctori. Redeat, obsecro, in animi tui integra deliberatione conspectum, quæ inimicos tuos facta dejecerunt, quæ te ad imperiale fastigium Deo comitante revexerunt; qualiter illi cum nefanda dogmatis receptione conciderunt; et quemadmodum gloria tua in hæreticorum fuerit depulsionem reparata: ut illi contra Chalcedonensis synodi venerabilia constituta, et beatissimi papæ Leonis scripta venientes, ipsa sui molitione collapsi sunt; et quibus modis eorum reformationes, ad pristinum ³ remearunt ⁴ tuarum reverentiam principatum.

Liceat, oro, apud te fidenter exponere [*excerere*] quem convenit non tacere. Unicum in te superest prisce nomen imperatoris. Ne, quæso, nobis salutem tuam, pie imperator, videas, ne fiducia pro te minuas supplicandi. Causæ quibus Dominus sit propitius inquirendæ sunt, non quibus ejus indignatio provocetur. Convenio, contestor, obtestor; quoniam metuo, horresco, formido, ne mutatione causarum (quod absit) mutetur eventus. Respice propitius ad decessores tuos augustæ memoriæ Marcianum scilicet et Leonem, et tantorum principum fidem, legitimus eorum successor: amplecti debes illorum in religione consensum, quorum debes memoriæ reverentiam. Absit a tua devotione, absit a tua potestate, ut talium credaris respuisse judicium.

Postremo professionem tuam, conscientiamque recolendam sensibus tuæ pietatis insinuo. Palatii tui

infra. Ex codice Cresconianæ collectionis supradicto in hac editionem Conciliorum nunc recens translata est. SEV. BINIUS.

² *Repararent*. COD. LUC. Forte *revexerunt*. HARDUIN.

⁴ Forte *tua cum reverentia*. In Reg. ms., *tuam*. HARR. UIN.

facito scrinia recenseri, et scripta illa diligenter investigari, quæ ad apicem summæ regrediens potestatis ad decessorem meum pietas tua pro communi gratulatione direxit: his cum semper magna laude prosequeris, quod hæreticam tyrannidem prædicationis catholicæ vigore contriveris, qua utique istius veritatis prædicatione nihil aliud quam de Eutychiano labores errore prorsus abolendo, ejusque sequacibus excludendis. Hæc pro synodi Chalcedonensis definitione servanda, reducendoque sanctæ memoriæ Timotheo rectæ fidei sacerdote, tota sua textus serie pie locuta est. Hæc certe tua mansuetudo cognovit: nec res incognitas tua clementia proferre potuisset, et palam aperteque professa, quod laudum tuarum testificatione firmasti.

Requirantur illa quoque, quæ ad sanctæ memoriæ Timotheum orthodoxum Alexandrinum episcopum serenitatis tuæ paginæ sunt locutæ, atque ex ipsis actibus intueri, nisi Petro ex ea memorata urbe secluso, qui ei Ecclesiæ tunc temporis incubabat, prædictum Timotheum non fuisse revocatum. Vis ad eundem venerandæ recordationis pontificem jam reductum sacras venerabiles mox dedistis, quibus fidei pectore gloriabamini, quod sanctæ Ecclesiæ magnæ civitatis Alexandrinæ providens orthodoxæ fidei, Dominus noster ac Salvator verum restituerit sacerdotem. Ubi manifestum est, quia cum verum dicitis, illum fuisse falsum qui pulsus est, ostenditis; et cum in venerando Timotheo orthodoxo fidem dominum testamini reduxisse, perversam in omnibus in Petro perhibetis refutasse doctrinam, non ob aliud, nisi quia et ille qui orthodoxus pronuntiatur et verus, Chalcedonensi synodo (sicut ejus tunc missa tenet professio) consentiebat; et iste qui falsus et perversus ejicitur, ab ejusdem synodi tramite discrepabat.

Denique cunctos episcopos Ægypti, universosque clericos [forte clericos] increpastis, vestris generaliter apicibus sancientes, ut nisi intra duos menses ab his quæ a principio contra canones, contra Ecclesias Dei, contra orthodoxam fidem cogitaverunt, abstinerent, atque beati Timothei communionem, quam impie reliquerunt, dignæ pœnitentiæ satisfactione remearent; non solum despoliandos honoribus, verum etiam et Alexandrina urbe et omni Ægyptiaca regione carituros: injustum enim videri, sicut Christianus imperator affirmans, ut qui se ad Ecclesiam, quæ ubique terrarum est, segregarent, haberent sacerdotes, aut ullo sacro ministerii nomine censerentur. Vos indigne ferentes ab Alexandrinis seditiones concitatas, eos qui propter ordinem clericalem simili deceptione tenebantur, nisi salutaribus monitis obedirent, tali pœna dignos arbitrabamini.

Vos Petrum speciali notantes elogio, quod illicite se Alexandrinæ injecisset Ecclesiæ, omnes qui tam ab eo quam hæretico Timotheo jam defuncto fuerant ordinati, si infra finita tempore respicerent, ad

A communionem catholici Timothei mandatis recipi (non etiam ad male præsumpti gradus privilegia decreveratis admitti), consequenter addentes cæteros deteriora subituros, si eligere meliora noluisset. Vos cujuslibet post has varias satisfactionis causas cunctis penitus abstulistis, quibus ipsos ab unitatis consortio discedentes, recensuistis tulisse iudicium. Vos de ipsius persona Petri quidquam denuo defricandi, sapienti consideratione tacuistis: quippe quem Ecclesiæ arce dejectum, simul pervasi pontificii videretis honore nudatum; nec ullo modo fieri posse, ut unquam vel orthodoxis præsideret, vel aut a nullis, aut ab hæreticis fuerat institutus, qui recidiva toties temeritate violentus ovile dominicum subdolos et invidiosus intraret.

B Atque ideo quod corrigendis ejus præteadebatur sectatoribus Irrogandum, huic jam quasi magistro sceleris rationabiliter duputabatur inflictum: ut quibus fratres merserat ad ruinam, fieret ipse metuendæ damnationis exemplum: quodque adeo verum est, ut superstare venerando Timotheo legionem sollicitè jusseritis, si eidem humanitas aliquid evenisset. Vos non nisi de catholicorum collegio clericorum et a catholicis consecratum subistis videre pastorem: quia ubique nullo ritu sub vestra serenitate obtulibus hæresis ipse præcipuus Eutychianæ dementia potuit esse vel dici orthodoxi successor antistitis. Quo igitur animo bestiam quam a gregibus Christi duxistis abigendam in eorum denuo patimini sævire perniciem? Certe legibus quas universis imponitis, magis vultis vinci quam promulgare contraria; quanto satius fuerit, intemerata persistere quæ heri pro integritate retinenda totius Ecclesiæ provulstis, quo et tui catholici imperii auctoritas inconvulsa permaneat, et nihil accedat quod actibus apud Dominum vestræ felicitati obsistat.

Cernis enim, venerabilis imperator, quia ut Chalcedonensis synodi indubitata defensio, inimicorum ejus elisio est, sic vicissim manifesta illius impugnatione comprobatur hostium venerandæ ipsius cognitionis [protectionis] evectio. Meministis quemadmodum verba divina nos instruant, *Neque in dextrum neque in sinistrum litem rectæ dispositionis excedere, sed via (ut scriptum est) regia mediaque gradiendo (Deut. xxv)*, hinc atque inde Nestorii Eutychetis sacrilegia condemnata detestans, ita magnæ pietatis prædicans sacramentum, ut omnipotentis Dei Patris consubstantiale sempiternumque Verbum, quod incommutabili deitate et incarnatum est, et ab ipso ineffabilis conceptionis exordio, quam sibi in utero Virginis matris potenter instruxit, unum eundemque Jesum Christum Dominum nostrum, unum eundemque et Dei et hominis Filium, unum eundemque inconfuse, indivise Deum hominemque veraciter permanentem intemerata Patris lege prolatum, in hoc mundo fuisse conspicuum [perspicuum], divina simul humanaque gessisse; mortuum, atque ex mortuis

• Forte ab Ecclesia vel adversus Ecclesiam. HARDUIN.

exurgentem, in Patris dextera residere; itemque inde venturum, ut est visus ire in caelos, eatenus proficerentur, quatenus Librorum memorat traditio divinorum, et Nicæni concilii forma, sicuti cuncti retro prædicavere pontifices: sic eorum tam Ephesino primo competenter inserta conventui, quo beati papæ Cælestini temporibus Nestoriana pestis extincta est, quam datis augustæ memoriæ Leonis sanctæ memoriæ Leonis papæ epistolis capitula subjecta testantur: quibus vir ille consulens etiam totius Orientis¹ episcopis, eorumque responsa, subscriptionesque super synodi Chalcedonensis approbatione suscipiens, ea nullatenus passus est mutari; quo magis Christiana mente perpendit, et hoc esse verum, quod cum divinis assertionibus catholicorum de toto orbe doctorum longe antequam hujusmodi quæstio nasceretur, consonantia ubique dicta concinuerant; et ideo nulla iteratione refodienda, quæ constarent jure damnata: ne non solum causa præsens in omni catholici nominis extendat exitium, sed etiam cunctis residuis publica bella resumendi pandatur occasio, si quolibet modo, quod semel a veteribus universaliter decisum est, retractetur: uti esse jam perviditis Alexandrinæ Ecclesiæ perversorem, funesta diu impunitate grassantem, vestris præceptionibus, quibus merito dudum probatur ejectus, esse nihilominus abigendum.

An non ipse est per triginta annos catholicæ descriptor Ecclesiæ, inimicorumque ejus sectator et doctor, et ad fundendum sanguinem semper velox fuit et promptus? Nunquid ad hanc istam dissimulationem sumus quadam ex conviventia [conviventia] præceptoris? In quo revera non est opus discussione subtili; quia ejus aperta sunt crimina. Dolet certe pietas tua, quod per diuturnis partis alternæ gravesque conflictus multi ex hoc sæculo videantur ablati aut baptismatis aut communionis expertes. Sub hoc ergo præsule ne sint baptizati, et efficiantur hæretici, et sine communionem transeant, ne in perditorum pravitate deficiant: ut quemadmodum scriptum est:

Æ EPISTOLA III.

AD PETRUM FULLONEM, EX SYNODO ROMANA.

Ostendit Petrum Fullonem, alias Cnaphem, non solum in Valentini, Manichæi, Arii, Sabellii, Apollinaris et Eutychetis hæreses, verum etiam in errores gentilitatis plures deos asserentis incidisse. Deinde monet ut resipiscat, et quod in Trisagio, Crucifixus propter nos, addere non oporteat, Ὅτι οὐ δεῖ προσθῆναι ἐν τῷ τρισάγιω Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς.

¹ Felix episcopus Petro episcopo Antiochiæ.

Quis dabit capti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum (Jer. ix)? Qualem autem et dignum fletum adducam animæ meæ, condolens Domini Salvatoris nostri Christi sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ? Ipsa enim plorans ploravit super filios et

A Cæcus cæco ducatum præbens cum eodem mergatur in foveam (Math. xv).

Non est hoc, oro te, acerrimum decrevisse periculum, quando nec sauciis adhibetur firma curatio, et sanis ingeritur miseranda contagio? Nam quomodo aiunt sedari posse, si in futuro furores suos patientur? Quid est illud dicere jam causam nullam superesse certaminis, nisi hæreticis victoria tribuatur? Proinde quibus inferri castigationis aliquid etiam corporalis, ut pater benignus, horrescis; multo clementius eorum animas non patiaris intercipi, sed pia depositione compressos tandem subdi facias catholico sacerdoti, ut veræ generationis effectum et securum sibi met profuturæ communionis auxilium consequantur. Subjecit vobis divina providentia facultatem qua itidem effringatis opera perfidorum. Depulit ille nostræ religionis vastatorem; vos ab ejus Ecclesiæ cervicibus irruptionem deturbate prædonum. Pacavit ille rempublicam (sicut vester quoque sermo testatur) a tyrannide hæretica; libertatem vos ab ipsis hæreseos præceptoribus populos eruentes Christianis restituit. Ille vos aulæ legitimæ restituit imperatoris jure suffulcos; reddite vos magistro discipulum; sedem beati Marci evangelistæ ad communionem beatissimi Petri, de vitæ eorum meritis devotione reduce: ut ipso in vobis opus bonum perficiente, qui cæperit, secure audire mereamini: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Math. x, 24); et ad tuæ gloriæ cunulum, ita vice Dei præsideas, verendus veraciter existens Divinitatis imitator, atque adhuc in rebus temporalibus constitutus, jam experiaris et munus in æternam tibi beatitudinem præparatum.

Quod vero cuncta litteris non potuerunt comprehendere quæ negotii qualitas non sinit præteriri, quædam venerabilibus nostris fratribus et coepiscopis meis, quibus cura legationis injuncta est, proprio apud vos agenda sermone commissa sunt. Precor ut ea quæque et audire benignus, et indifficulter annuere, tum pro catholicæ observantia veritatis, tum etiam pro regni vestri incolumitate, dignemini.

Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς βλεφάροις μου πηγὴν δακρύων (1 Περ. ix); Ποῖον δὲ καὶ ἄξιον ὀδυρμῶν προσοίσω τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, συναγωγῶν τῇ τοῦ δεσπότου καὶ σωτῆρος Χριστοῦ ἀγίᾳ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ; Κλαίουσα ἔκλυσεν αὐτὴ ἐπὶ υἱοῖς, καὶ θυγα-

¹ Hæc est illa synodica epistola quæ missa est a concilio Romano ad Petrum Fullonem, qua post refutatos ejus errores blasphemos prima actione ad

² Forte episcopus. HARDUIN.

³ Hæc et sequens epistola non Felicis, sed Simplicii sunt. Eas supposititias putat Valesius lib. 1 Observ. sacr. ad Evagrium, sed ut genuinos tuetur Pa-

resipiscendum admonitus fuit. Vide quæ diximus ibidem in notis ejusdem concilii.

gius ad an. Chr. 478, n. 9 et seqq., et an. 485, n. 25. Vid. Cl. Maffei prælationem ad Suppl. Acac. infra exhibendam.

filias suas, et non est qui consoletur eam, ex omnibus qui diligunt eam (Thren. 1). Universi tyrauni et hæresiarchæ persequentes ipsam, apprehenderunt eam per te, frater honoratissime, et affligentes ipsam, facti sunt in caput ejus. Omnis decor ipsius, quantum in te est, factus est ad nihilum. Videntes inimici ejus, gavisii sunt super perditione filiorum ejus. Quos enim fovemat, quos enutrierat, quos ad mensuram ætatis produxerat, lacteque paverat, prophetis et apostolicis doctrinis, hos tu uno temporis momento veneno necasti. Quemadmodum enim qui piscationem sectantur, hæmum escam contegunt, et ex improvise capiunt pisces: sic et tu angelicæ laudationi additionem induxisti, et trisigie deprecationi, quasi pictatis obtentu, diram impietatem excogitasti. Ex pluribus enim Orientalibus provinciis litteras suscepimus, significantes nobis quomodo veneratio tua dudum sopitum Valentini dogma resumpsit, et irritatur a vobis Salvatoris incarnatio; quodque in Manichæorum dogma et Arii, et Apollinaris, Paulique Samosatensis incidit. Dicere enim unigenitum Filium et Dominum nostrum Christum Jesum perfectum non esse in deitate, atque in humanitate perfectum, nec ipsum subisse passionem crucis, sed unam Verbi Dei naturam incarnatam, corpusque Domini sine anima et mente, Apollinaris hæresim roborat. Ille enim ignoravit, quod ab ipsis mundi nascentis exordiis primum anima primi parentis nostri mortua est, vel in mortem præcipitata est, atque ita demum corpus. Dictum quippe illi est a Deo: *In quacunque die comederitis de ligno scientiæ boni et mali, morte moriemini (Gen. 2).* Itaque juxta latam in illum a Deo sententiam, in ipsa secundum animam mortuus est. Nam ipsius corporis mors post nonagentos et triginta annos contigit. Itaque donum non dimidiatum fecit, sed totum simul Adam ex utero Virginis sumpsit, ut etiam perditum, totum salvum faceret. Idcirco et Dominus ipse dicebat: *Ego animam meam pro ovibus pono (Joan. 1).* Valentini item et Marcionis, Manichæorumque ac gentilium innovare vis dogmata. Si enim Deus est, qui divisibiliter atque substantialiter est mortuus, similiter sanctus Spiritus Deus, et ipse divisibiliter ac substantialiter invenietur; sicque juxta tuam et illorum rationem, tres dii erunt, ac per hoc plurium deorum invalescet error: quantumque in te est, evacuabitur illud: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est (Deut. 4).* Item quod ait Jeremias: *Hic Deus noster, non reputabitur alius ad eum (Baruch. 3).* Similiter et Dominus: *Ut cognoscant te solum verum Deum (Joan. xvii).* Cumque Scriptura unum Deum, sanctam et indivisam Trinitatem prædicet, tu et hi qui ante te fuerunt hæresiarchæ, tres Deos dogmatizare ausi estis, alium quidem dicentes Deum Patrem præter Filium, et alium Deum Filium præter Patrem; rursusque alium Deum Spiritum sanctum præter Patrem et Filium.

A τράσιν αὐτῆς, καὶ οὐχ ὑπάρχει ὁ παρακαλῶν αὐτήν, ἀπὸ πάντων τῶν ἀγαπῶντων αὐτήν (Θρήν. 1) Ἄπαντες οἱ καταδιώκοντες αὐτήν τύραννοί τε, καὶ αἰριστάρχαι, κατέλαβον αὐτήν διὰ σοῦ, ἀδελφεὶ τιμειτάτε· καὶ οἱ βλίδοντες αὐτήν ἐγένοντο εἰς κεφαλὴν αὐτῆς. Πᾶσα ἡ ἐνυπρίπεια ἐν τῆς, τὸ ὅσον ἐπὶ σοί. ἐγένετο εἰς οὐδὲν. Ἰδόντες οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν τέκνων αὐτῆς· οὗς γὰρ ἐξέθμεψεν, ἐτίθηνήσατο. οὗς εἰς μέτρον ἡλικίας ἀνάγαγε. γαλακτοτροφήσασα προφητικῶς καὶ ἀποστολικῶς δόγμασι, τοὺς ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπή διὰ θαλαττηρίου ἐφώνυσσας. καθ' ὃν γὰρ τρόπον οἱ τῶν ἀλιευτικῆν μετερχόμενοι, βρώμασι τὸ ἄγριον κύνων ἀπρόοπτοι τοὺς ἐχθῆρας ἀγρεύουσιν· οὕτως καὶ σὺ τῇ τῶν ἀγγέλων ὑμνολογίᾳ προσθήκην ἐπέγαγες, καὶ τρισαγία λιτή, ὡς ἐκ προσώπου εὐσεβείας, ἀσέβειαν ἐπεισόσας δεινὴν. Ἐκ πολλῶν γὰρ ἐπαρχιῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολήν γραμμάτια ἐδεξάμεθα, τὰ σημαίνοντα ἡμῖν, ὡς ὅτι ἡ σὴ θεολογία τὸ πάλαι σιωπηθὲν Οὐαλεντινίου δόγμα κατέλαβε, καὶ ἀθετεῖται παρ' ὑμῶν ἡ σωτήριος ἐναυθρόνησις, καὶ ὅτι εἰς τὸ Μανιχαϊκὸν δόγμα Ἀρείου τε, καὶ Ἀπολιναρίου, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατίως περιεσχέθητε. Τὸ γὰρ μὴ λέγετε ἰσογενῆ τὸν Υἱόν, καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι τέλειον ἐν θεότητι, καὶ τέλειον ἐν ἀβρωπότατι, αὐτὸν τε τὸ πάθος τὸ τοῦ σταυροῦ ὑπομεμενηκέναι, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, ἄψυχόν τε καὶ ἄνοον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, τὴν Ἀπολιναρίου αἰρεσιν κρατύνει· ἐκείνος γὰρ μὴ ἐγνωκώς ὅτι κατ' αὐτήν τὴν ἑναρξιν τῆς κοσμοποιΐας πρῶτον ἡ ψυχὴ τοῦ πρωτοπλάστου καὶ προπάτορος ἐθανάτωθη, καὶ εἶθ' οὕτως τὸ σῶμα ἐλίχθη γὰρ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἢ δ' ἂν ἡμέρα φήγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε (Γενεσι. 2). Κατὰ οὖν τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτὸ ἐπεινεχθεῖσαν, ἐν ἡμέρᾳ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκοντος καλὸν καὶ πονηρὸν, ἐν αὐτῇ ἐθανάτωθη ψυχικῶς· ὁ γὰρ τοῦ σώματος αὐτοῦ θάνατος γέγονε μετὰ ἐνεακίσια καὶ τριάκοντα ἔτη. Ὁ τοίνυν Θεὸς οὐχ ἡμετέρες τὸ δῶρον αὐτοῦ ἐποίησεν, ἀλλ' ὄλον ἡμῶν τὸν Ἀδάμ ἐκ μητρός παρθενικῆς ἀνέλαθεν, ἵνα καὶ ὄλον τὴν ἀπολωλότα διασώσῃ· διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Κύριος, Ἐγὼ τὴν ψυχὴν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων (Ἰωάν. 10)· κρατύνει δὲ βουλαὶ καὶ Οὐαλεντινίου, καὶ Μαρκιῶνος, Μανιχαίων τε, καὶ Βασιλειανῶν, εἶτι μὴν καὶ Ἑλλήνων τὰ θρησκευόμενα. Εἰ γὰρ Θεὸς ὁ ἀποθανῶν διαίρετῶς, καὶ οὐσιωδῶς, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Θεὸς, καὶ αὐτὸ διαίρετῶς, καὶ οὐσιωδῶς· εὐρεθήσονται, ὡς κατὰ τὸν σὸν καὶ τῶν ἐκείνων λόγον, τρεῖς Θεοὶ, καὶ διὰ τοῦτο κρατηνθίσεται τῆς πολυθεΐας ἡ πλάνη, καὶ ὅσον ἐπὶ σοί, διεσπένδαται τὸ, Ἄκουε, Ἰσραὴλ. Κύριος ὁ Θεὸς σου, Κύριος εἷς ἐστι (Δευτερ. 14)· καὶ ὅπερ ἔλεγεν ὁ Ἰερεμίας· Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτὸν (Βαρούχ. 3)· ὁμοίως δὲ ὁ Κύριος, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν (Ἰωάν. xvii)· καὶ τῆς θεΐας Γραφῆς, ἕνα Θεὸν τὸν ἅγιον Τριάδα καὶ ἀδιαιρέτον, κληρονομούσαν, σὺ καὶ οἱ πρὶ σοῦ αἰριστάρχαι· τρεῖς Θεοὺς ἐδογματίσατε· ἄλλον μὲν λέγοντες Θεὸν τὸν Πατέρα παρὰ τὸν Υἱόν, καὶ ἕτερον Θεὸν τὸν Υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα· καὶ πάλιν ἄλλον Θεόν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· καὶ τὸν μὲν θνητὸν, καὶ

¹ Græca versio addit *Basilidianos*.

Atque alium quidem mortalem et noviter genitum, alium vero æternum atque immortalem. In his autem noxiis verbis tuis, contraria sentire vis Patribus qui in Nicæa, et qui in Constantinopoli atque Chalcedone convenerunt, qui et consubstantialiam roborant, et unam deitatem Patris et Filii sanctique Spiritus prædicarunt, atque Ariti amentiam confuderunt. At vero tu in ecclesia ausus es dicere, quod unus increatæ atque individue Trinitatis passionem subiiit: et per hoc consubstantialiam quoque solvere niteris, ac Deum subjicere numero. Si enim unus sanctæ Trinitatis et coæternus, qui crucifixus est Deus, hoc [hic] est Filius: sunt autem duo S. Trinitatis, Pater et Spiritus sanctus: dicuntur autem dii, et non (ut habet vera ratio) Deus, sicut tradiderunt nobis, qui ipsi inspexerunt, et ministri fuerunt verbi (Actor. 1), invenimus quoque consubstantialiam colere. Quippe mortale et immortale consubstantialia jam esse non possunt: roborabitur autem sic pluralitas deorum, dum tres dii Christianis acribus ingeruntur. Cum itaque scriptum sit, *Verbum caro factum est, et Deus erat Verbum* (Joan. 1); non alius Deus Verbum præter Patrem invenietur: Verbum non simpliciter, sed Verbum substantiale; et Deus Filius invenietur, ut ex vilitate nostra, identitatem substantiæ Patris et Verbi et sancti Spiritus agnoscamus. Non enim nos alii præter verbum nostrum inveniemur. Quoniam igitur unigenitus Dei Filius, qua ratione Verbum est, in propria substantia non poterit pati, ne ad omnipotentis Dei Patris substantiam passio referatur (est enim una Patris et Filii et sancti Spiritus deitas); patitur autem proprium animatum corpus, quod ipsi substantiæ Dei Verbum ex ipsa sanctæ et intemeratæ Virginis vulva sibi conjungens, ex mulere processit, de qua sancto Spiritu afflato prophetæ cecinerunt: *Deus virtutum convertere, respice de caelo, et vide, et visita vitem istam; et perfice eam, quum plantaverit dextera tua; et super filium hominis, quem confirmasti tibi* (Psal. LXXIX): vitem et filium hominis, quem confirmavit Verbum, ut inferni claustra contereret, et vivificaret eos qui a sæculo mortui sunt, salutarem Verbi incarnationem vocans. Idcirco et Dominus dicebat discipulis suis: *Ego sum vitis, vos autem palmites, et Pater meus agricola est* (Joan. xv); et, *Tradetur Filius hominis in manibus peccatorum* (Math. xxvi). D

νεογενῆ. τὸν δὲ ἀναρχον, καὶ ἀθάνατον. Ἐπὶ τοῦτους δὲ τοῖς βλαβεροῖς σου φρονεῖν, τῶν τε ἐν Νικαίᾳ ἀθροισθέντων, καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐν Χαλκιδόνι, ἁγίων πατέρων, τῶν καὶ ὁμοούσιον κρατυνάντων, καὶ μίαν τῶν θεότητων τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κεκαργότων· κατὰ τῶν Ἀρειοῦ φημιβλάβειαν, καὶ σὺ ἐτόλμασας εἰπεῖν ἐπ' ἐκκλησίᾳ, ὅτι ὁ εἰς τῆς ἀκτίστου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος τὸ πάθος ὑπέμεινα· καὶ διὰ τοῦτο ἰδοκίμασας λέγειν καὶ τὸ ὁμοούσιον, καὶ ἀρεμῶ ὑποβάλλειν τὸ θεῖον. Εἰ γὰρ εἰς τῆς ἁγίας Τριάδος τῆς ἀκτίστου, καὶ συναΐδιος, ὁ σταυρωθεὶς Θεός, λόγος, τοῦτ' ἐστὶν ὁ Υἱός· δύο δὲ τῆς Τριάδος, ὁ Πατὴρ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· λέγονται δὲ Θεοὶ, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν εὐθεῖ λόγον Θεός, καθὼς παραδεδωκένον ἡμῖν οἱ αὐτόπται, καὶ ὑπερέται γενόμενοι τοῦ λόγου (Πράξ. 1), εὐρεθήσεται καὶ οὕτως λυόμενον μὲν τὸ ὁμοούσιον (θητὸν γὰρ καὶ ἀθάνατον ὁμοούσια εἶναι ἐπι δύνανται), κρατυνήσεται δὲ ὁ τῶς πολυθείας λόγος, ἐν τῷ τρεῖς Θεοὺς χριστιανισμῶ καταγγέλλειν. Ὅποτε οὖν γέγραπται, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ γέγονε, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος (Ἰωάν. 1), οὐχ ἕτερος Θεός ὁ Λόγος παρὰ τὸν Πατέρα εὐρεθήσεται· Λόγος οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ Λόγος ἐνυπόστατος· καὶ ὁ υἱὸς εἴρηται, ἵνα ἐκ τῆς ἡμῶν εὐτελείας γνῶμεν τὸ τοῦτον τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Λόγου, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ γὰρ ἡμεῖς οὐχ ἕτερον παρὰ τὸν ἡμέτερον λόγον εὐρεθησόμεθα. Ἐπεὶ οὖν καθὶ Λόγος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐκ ἠδύνατο εἰς ἴδιαν οὐσίαν παθεῖν, ἵνα μὴ ἐς τὴν τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, καὶ Πατρὸς τὸ πάθος λογισθῆ· μία γὰρ θεότης Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· πάσχει τὶ γεγονῆς ἴδιον τοῦ Λόγου ἐμφύχον σῶμα, ὅπερ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατος Λόγος ἐξ αὐτῆς τῆς μητρὸς τῆς ἁγίας καὶ ἀπειρογάμου ἐνώσας ἑαυτῶ, προλήθον ἐκ γυναικὸς· περὶ ἧς προμνησόμενοι οἱ θεηγῶροι ἄνδρες ἔλεγον· Ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἐπίστρεψον δὲ, καὶ ἐπέβλεψον ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε, καὶ ἐπίσκηψαι τὴν ἄμπελον ταύτην, καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου· καὶ ἐπὶ υἴον ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταιώσας ἑαυτῶ (Ψαλμ. LXXIX). Ἄμπελον, καὶ υἴον ἀνθρώπου, ὃν ὁ Λόγος ἐκραταιώσας, συντρίψαι τὰ τοῦ ἄθου κλεῖθρα, καὶ ζωοποιῆσαι τοὺς ἀπὸ τῶν αἰώνων θανόντας, τὴν σωτήριον τοῦ Λόγου ἐνανθρώπησιν καλῶν. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς ἔλεγε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· καὶ, Ὁ Πατὴρ μου ὁ γεωργός ἐστι (Ἰωάν. XV)· καὶ, Ἐμῶν δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν (Ματθ. xxvi). Ὁ γὰρ τοῦ Πατρὸς ἐνυπόστατος, καὶ Θεὸς Λόγος, δι' ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας Παρθένου, μυστικῶς τὴν κυφορίαν ἐργάσατο. Καθὸ τούτων ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁμοούσιος, καὶ εἰς τῆς ἀδιαιρέτου τριάδος, ἄκτιστος, καὶ ἀθάτος, ἐμμεμενῆς ἀπαθῆς, καὶ ἀθάνατος. Τὸ οὖν ἄκτιστον, καὶ ἀθάνατον τῇ κτίσει μὴ σύνταττε, καὶ τὸν τῆς παλυθείας λόγον μὴ κράτυνε, διὰ τοῦ λέγειν θεθνάειν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος. Καθὸ δὲ πάλιν ἐκ γυναικὸς ἐγεννήθη, καὶ ἐστὶν ἡμῖν ὁμογενὴς, καὶ ὁμόφυλος, καὶ ὁμοούσιος, ὄντι ἀμαρτίας, τὸ πάθος ὑπέμεινεν. Ὅτι δὲ οὐ μόνον ὁμοούσιος ἡμῖν ὁ Υἱὸς τὸ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ καὶ συγγενὴς, διδάσκει αὐτὸς ὁ κύριος, ἐν τῷ λέγειν, ποτὶ μὲν ἐν Εὐαγγελίοις, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα (Ἰωάν. XV)· ποτὶ δὲ καὶ ἐν Ψαλμοῖς· Ἄπαγγελοῦ

ipse Dominus, nunc quidem in Evangelio his qui in se crediderant dicens : *Ego sum vitis, vos palmites* (Joan. xv) ; nunc autem in Psalmis : *Annuntiabo nomen tuum fratribus meis* (Psal. xxi). Unde autem tibi tam pessima superbia subrepere potuit, ut te ipsis quoque sanctis angelis intelligentiorem sapientioremq̃ putares? Super his ingemis : *o, in his plango inimicos crucis Christi, quorum finis perditio, et quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum* (Philip. iii). Non cogitasti quod scandalizare vel unum solum ex his qui credunt in Dominum nostrum Jesum Christum, quam gravi cruciatui facit obnoxium? Sed incaute, ut serpens Evæ, tu ipse quoque erroris venena multitudinī fidelium atque anribus infudisti, traditamque ab angelis sanctissimam laudationis formam corrupisti, inserens illi : *Qui crucifixus es pro nobis*. Ergone non advertisti quod Paulum Samosatenum, Photinumque et Artemium impietate transcendis, qui duos Dei filios posuerunt, unum quidem ante sæcula, alterum vero noviter natum, cum ipse quoque Trinitati invexeris pluralitatem, duos Dei filios dicens, unum fortem, alterum crucifixum? Adhæc fidelissimum Christi gregem in Manichæi opinionem præcipitare contendis, qui Spiritum sanctum asserit crucifixum. Nain quod post illud, *sanctus immortalis, quod est Spiritus sanctus, tunc inferis, Qui pro nobis crucifixus es, miserere nobis* ; quaternitatemque, non Trinitatem, populo insinuare videris. Nempe si ex humana traditione manasset hæc laus, non ita incaute crucem insereres laudi, in qua illi appellatio, fortis scilicet, ponitur. Quoniam vero ab angelis nobis laus ista profluxit, qui ante crucem dicebant, *Sanctus, sanctus, sanctus* (Isai. vi) ; sicut respicere Isaias meruit ; post crucem vero cum laude clamabant : *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis*.^a Denique cum terræmotu Constantinopolis quateretur, populusque in campo oraret, infantulum, toto populo spectante cum Proclo civitatis episcopo, in cœlum per unam horam raptus est, ibique hujusmodi Jidiciti hymnum. Rursumque descendens, nuntiavit quæ in æthere audierat, dicens de cœlo quasi de multitudine psallentium, hujusmodi laudes insonuisse auribus suis, dictumque sibi ut eam laudationem populo indicaret. Quam ubi populi incoeperant, civitatem receperunt ; Deoque per hujusmodi laudem proptem facto, ab inimicenti ira liberati sunt. At tu quam temere, ut Scripturas divinas reliquas, ita et angelorum laudem pervertere præsumpsisti? Quis igitur in hujusmodi non ingemiscat? quis non lamentetur? quis dolor similis invenietur, sicut dolor Ecclesiæ Domini et Salvatoris nostri Christi? Conspice te con-

τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου • (Ψαλ. κχι). Πόθεν εἶ καὶ ἡ τοσαύτη κακίστη ἐννοια ὑπεσῆλθεν, ὥστε σεαυτὸν καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων εὐσυνετώτερος καὶ σωφρότερος λογισκῆσαι; Ἐν τούτοις κλαίω, ἐν τούτοις οὐδύρομαι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπολεία, ὧν ὁ Θεὸς ἡ γοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν (Φιλιπ. ΙΙΙ). Οὐκ ἐνενόησας, ὅτι τὸ σκανδαλίσαι καὶ μόνον ἓνα τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀφόρητον ἔχει τὴν ἀγανάκτησιν ἄλλ' οὕτως ἀπαρφυλάκτως, καθάπερ ὁ ὄφις τῇ Εὐκ, καὶ αὐτὸς τὸν υἱὸν τῆς ἀπάτης τῷ πλῆθει τῶν πιστῶν ταῖς ἀποαῖς ἐπέχικας, καὶ τὸν παραδοθέντα ἡμῶν ὑπ' ἀγγέλων τρισάγιον αἶνον ἐνόηστας, ἐνήμιενος ἐν αὐτῷ, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. Ἄρα οὐκ ἐνενόησας ἀσεβέστερον σεαυτὸν ὀρίζομενος Παύλου τοῦ Σαμοσατίως, καὶ Φωτεινοῦ, καὶ Ἀρτεμιᾶ, τῶν δύο υἱοῦς τοῦ Θεοῦ ὀρισαιμένων, ἓνα προκαίωνιον, καὶ ἓνα νεογενῆ ὅτι καὶ σὺ πλεονασμὸν τῇ Τριάδι ἐπέθευ, δύο υἱοῦς τοῦ Θεοῦ εἰπόν, ἓνα ἰσχυρὸν, καὶ ἓνα σταυρωθέντα. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ εἰς ἐννοίαν * οἶσα ἄγειν τὸ πιστότατον Χριστοῦ ποιμῖνον, ὡς ὅτι κατὰ τὸν τοῦ Μάνεντος λόγον, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἱσταυρώθη μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, Ἄγιος ἀθάνατος, ὅπερ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τότε ἐπάγεαι, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐλέησον ἡμᾶς καὶ τετράδα οὐ Τριάδα εὐρίσκη τὸν λαὸν ἐκδιδάσκων καὶ εἰ μὲν ἐξ ἀθρωπίνης παραδόσεως ὑπῆρχεν ὁ αἶνος, καὶ οὕτως μετὰ παραφυλακῆς ἂν ἐν τῷ τρισαγίῳ τὸν σταυρὸν ἔθηκας, ἔθθα ἡ τοῦ υἱοῦ προσηγορία, ἥτις ἐν τῷ τρισαγίῳ, ἰσχυρὸς, εἴρηται. Ὅποτε δὲ ὑπ' ἀγγέλων ὁ τρισάγιος οὗτος αἶνος ἡμῖν ἐξεδόθη, οἱ τινες πρὸ μὲν τοῦ σταυροῦ ἔλεγον, Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος (Ψαλ. vi), ὡς κῆξέθη Ἡσαΐας θεάσασθαι, μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ὑμνολογῶν, Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ὥστε ὁ κομδῆ νῆπιος παῖς, σειομένης τῆς κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῷ κάμπῳ ἰκτευνόντος, ἤρπαγη εἰς τὸν αἶθρα ὡς ἐπὶ ὄρων μίαν, τὸν ὁμοῦ πλῆθους θεωροῦντος, καὶ Πρόκλου τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου κακῆι μεμαθηκῶς τὸν αἶνον, καὶ πάλιν κατενεχθεὶς, ἀπήγγειλεν ἄπερ εἰδιδάχθη ἐν τῷ αἰθέρῳ, εἰπόν, ἐξ οὐρανῶν, ὡς ὑπὸ πλῆθους πολλῶν, φέρεσθαι εἰς τὰ ὄτα αὐτοῦ ταύτην τὴν ὑμνωδίαν, καὶ ὅτι ἐρρήθη αὐτῷ ἐξεπεῖν τῷ λαῷ ταύτην τὴν ὑμνολογίαν... ἥ; ἐναρξάμενοι οἱ λαοὶ τὴν πόλιν κατέλαβον, καὶ τὸν Θεὸν διὰ τῆς τοιαύτης ὑμνωδίας ἐξευμνισάμενοι, ἐλυτρώθησαν τῆς ἐπιτεμιμένης ὀργῆς. Σὺ δὲ ἀφειδῶς κατετίληψας, ὡς τὰς λοιπὰς θείας Γραφὰς, καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑμνωδίαν διαστρέψαι. Τίς οὖν οὐ μὴ θρηνησῆ ἐν τούτοις; τίς οὐ μὴ στενάξῃ; ὅποιον δὲ ἄλλος κατὰ τὸ ἄλλος τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἐκκλησία; εὐρεθήσεται; θεωρῆσαι τὸν ταχθέντα φῶς εἶναι τῶν ἐν σκότει, καὶ παιδευτῆν τῶν ἀφρόνων (Ῥωμ. ΙΙ, 5), μᾶλλον δ' ἀφροσύνης διδάσκαλον, καὶ τὸ φῶς εἰς σκότος μεταποιούοντα ἰ θεωρῆσαι τοὺς λαοὺς τοὺς ἀπαξ φωτισθέν-

^a Hæc de terræmotu et trisagii miraculosa institutione historia contigit anno Christi 446. Meminerunt i lius Marcell. in Chronic., Niceph. lib. xiv, cap. 46. Omnes fere episcopi in epistolis suis quas e synodo Constantinopolitana sub pontificatu Felicis III habita ad Petrum Fullonem miserunt, hanc rem adeo ingentem omnemque captum humanum penitus superan-

tem, magnificentissimis testimoniis confirmarunt. Hoc trisagion in fine actionis primæ decantatum est in concilio Chalcedonensi. Græci totam historiam ex antiquo suo menologio, die quo anniversarium hujus facti memoriam recolunt, in ecclesia publice legunt. Verba menologii recensita exstant supra in notis concilii Chalcedonensis in fine act. 1, verbo Trisagion.

⁴ Ut Ariani apud Theodoretum lib. 1 Hist. eccles. cap. 8. HARBUIX.

stitutum, ut sis lumen his qui in tenebris sunt, et eruditor insipientium (Rom. 11, 5): imo insipientiæ præceptor es, lucem in tenebras transferens. Vide a te populos semel illuminatos, qui bona gustaverunt Dei verba, Dei mandata, Dei prophetias, prædicationes Dei, apostolicas evangelicasque doctrinas, abs te perverti magis, ac doceri non solum crucifigere Filium Dei et ostentui habere, verum et contraria sentire Scripturis divinis, et pacta abnegare quæ accedentes ad sanctum baptismum fecerunt. Nam cum coram cœlestibus virtutibus omnibus, coram apostolicis evangelicisque ordinibus, sancti baptismatis tempore promiserint credere in unum Deum omnipotentem, nunc illos in tres deos credere docuisti. Rursum, cum polliciti sint credere in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei incarnatum, et hominem factum de Spiritu sancto et Maria Virgine; tu eos doces ne dicant Dominum Jesum Christum Filium Dei crucem perpessum esse, qui Deus est secundum sempiternam et impassibilem ex parte generationem, et idem homo secundum eam qua in novissimis diebus ex matre prodiit, secundum quam etiam sustinuit passionem: sed unum Trinitatis mortuum esse, qui est ipsum Dei Verbum. Confessi sunt rursus Spiritum sanctum, vivificum et immortalem, dicentes credere in Spiritum sanctum, dominum et vivificantem; et mortalem esse ponis Spiritum sanctum, cum dicis: Sanctus immortalis, qui crucifixus es pro nobis. Fuge, obsecro, hujusmodi errorem. Corruisti, noli in ruina persistere. Peccasti, jam peccare noli. Exspectat te sancta Dei Ecclesia, cupit amplecti poenitentem in vanis propositionibus tuis, et secum de Christo divina prædicantem, neque negantem ipsius animam incarnationem: secundum quam etiam passus esse memoratur, clamatque tibi per nos: Venite ad me, omnes, qui laboratis, et ego reficiam vos (Matth. 11). Non vult Deus, frater carissime, mortem peccatoris; sed ut convertatur, et vivat (Ezech. xviii). Memor esto, Jesum Christum resurrexisse a mortuis (II Tim. 1), secundum Evangelium. Memento beati Matthæi scribentis: Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. 1). Recordare quid Paulus scribat: Segregatus in Evangelium Dei, quod promiserat ipse Deus in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei (Rom. 1). Memento etiam Joannis clamantis: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, sicut enim est, et Deus erat Verbum (Joan. 1); quodque caro factum est, homine assumpto, et quod Deum nemo vidit unquam (Joan. 1, 18). Ille tibi scripsi una cum præsentate synodo, conveniens te coram Deo et sanctis angelis, ut ea doceas, ea nobiscum sentias; ut illibata fides nostra permaneat in gloriam Dei.

τας, και καλὸν γενησαμένους Θεοῦ ῥήμα, Θεοῦ ἐντάλματα, Θεοῦ προφητικὰ προρρήματα, Θεοῦ ἀποστολικά, και εὐαγγελικά διδάγματα, μᾶλλον ὑπὸ σοῦ διαστρεφόμενους, καὶ ἐκδιδασκομένους, καὶ μόνον ἀνασταυρούν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, και παραδειγματίζεν. ἀλλὰ και ἐναντία φρονεῖν τῶν θείων Γραφῶν ἀπαρνήσασθαι δὲ και τὰς συνθήκας, ἃς συνθέντο αὐτοὶ προσιώντες τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι. Συνθίμενοι γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν χειρουδικῶν δυνάμεων, και τῶν προφητικῶν, και ἀποστολικῶν ταγμάτων, ἐν τῷ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καιρῷ, πιστεύειν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, νῦν εἰς θεοὺς τρεῖς πιστεύειν αὐτοὺς ἐξεπαίδευσας. Πάλιν συνθιμένων πιστεύειν εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα, και ἐνανθρωπήσαντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, και Μαρίας τῆς παρθένου, σὺ ἐκδιδάσκεις αὐτοὺς μὴ λέγειν, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σταυρῶν ὑπομαρμενηκῆναι, ὃς ἴσθι Θεὸς κατὰ τὴν ἐκ Θεοῦ και Πατρὸς προαιώνιον και ἀπαθῆ γέννησιν, και ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐπ' ἐσχάτων γέννησιν, καθ' ἣν και τὸ πάθος ὑπέμεινεν· ἀλλ' ὅτι ὁ εἰς τῆς Τριάδος ἀπέθανεν, ὃς ἴσθι αὐτὸς ὁ Θεὸς Ὁ λόγος. Ὁμολόγησαν πάλιν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ζωοποιόν, και ἀθάνατον, εἰπόντες πιστεύειν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον και ζωοποιόν· και σὺ θνητὸν ὑποτίθεισαι εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τοῦ λέγειν· Ἅγιος ἀθάνατος, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς. Ἀπίστυγε, παρακαλῶ, ταύτην τὴν πλάνην· ἔπεσας, μὴ ἐπιμείνης τῷ πτώματι· ἡμαρτες, μηκέτι ἀμάρταν· ἀναμείνει σε ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, περιπτύσσασθαι σε μετνοοῦντα ἐπὶ τοῖς ματαίαις σου προβλήμασι, και σὺν αὐτῇ θεολογοῦντα τὸν Χριστὸν, και μὴ ἀπαρνούμενον τὴν αὐτοῦ ἐμψυχον ἐνανθρώπησιν, καθ' ἣν, και τὸ πάθος ὑπομείνει λέγεται. και βοᾷ σοι δι' ἡμῶν· εἰθετε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες,· και τὰ ἐξῆς (Ματθ. 11). Οὐ βούλεται ὁ Θεός, ἀδελφεὶ τιμώτατε, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι και ζῆν αὐτόν (1:ζε. XVIII). Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐνηγεμένον ἐκ νεκρῶν (II Τιμοθ. 11), κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον. Μνημόνευε τοῦ μακαρίου Ματθαίου γραφτοῦ· Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ (Ματθ. 1). Μνημόνευε Παύλου ἐπιστελλοτος· Ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὁ προεπαγγεῖλατο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν Γραφαῖς ἁγίαις, λέγων περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος· Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁραθέντος Υἱοῦ Θεοῦ (Ῥωμ. 1). Μνημόνευε και Ἰωάννου βοώντος· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, και ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν (ὡς και ἴσθι), και Θεὸς ἦν ὁ Λόγος (Ἰωάν. 1)· και ὅτι σὰρξ γέγονεν ἐνανθρωπήσας· και ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε (Ἰωάν. 1, 18). Ταῦτα σε γεγράφηκα ἅμα τῇ συνοσίῃ ἐμοὶ ἁγία συνέδω, παρτηγόμενός σε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ και τῶν ἁγίων ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα διδάσκης, και ταῦτα φρονῆς μετ' ἡμῶν, ἵνα ἀνόθευτος ἡ πίστις ἡμῶν διαμείνη εἰς δόξαν Θεοῦ.

EPISTOLA IV.

AD EUNDEM.

Petrus Fullo deponitur et anathematizatur.

Quoniam importabilibus verbis impie garrulasti, et non judicasti celere prædictis sanctis Patribus, qui ornarunt sedem beatæ memorie tuæ triumphan-

Ἐπειδὴ δυστυχῶς ἐξεμαγέθης ἐν ἀσεβείᾳ λόγων, και οὐκ ἔκρινας· εἴξαί τοῖς προτεταγμένοις ἁγίοις ἀνδράσι· τοῖς κατακοσμίσει τῶν θρόνων τοῦ τῆς μακαρίας μνή-

tis Ignatii martyris, cujus tu indignus existens, nescio quomodo insiluisti inchoare novitatem in catholica Ecclesia tuis profanis legibus et impiis dogmatibus, et judicasti non oportere dicere Christum crucifixum propter nos : sed passionem ideo impassibili impie induxisti, et immortalī Patri mortem imponere, et non horruisti ea quæ non suscepisti ex divinis Evangelii et apostolis, probatissimisque et gloriosis Patribus, pessime sophisticatus ipsa intorquere, et propriam pestem sensus imponere simplicioribus, scandalum hujusmodi hæresis, non ut æqualiter prioribus hæresibus vigeat, sed magis multipliciter excellat ; et non statuisti credere veritati, et [Supple binis] litteris nostris ad te scriptis, nunc incepi sententiare contra te : imo ille qui vertex est omnium pastoralium sedium, in sanctis laudibus florens, apostolorum vere optimus Petrus, cujus tu nomine æqualis es, sed non opinione, neque fide, quoniam ab istius recta intentione, et immaculata fide valde declinasti. Et non solum contra te sententio [Alias, sentio], sed et contra eos qui non erubuerunt characteres venerabilium evangelistarum, et apostolorum eos sequentium, ac perfectorum doctorum sermones : et instabili sententia ex tua iniqua expositione firmati sunt : tanquam delictissima circumsequendi in mala opinione, quod vere amarissimum est, et non averterunt hujusmodi impietatem. Dicemus ergo tibi, sicut et contra illos : *Quoniam dilexisti iniquitatem magis loqui quam justitiam, dilexisti super omnia præcipitationis linguam dolosam* [Juxta Græc., omnia verba præcipitationis, linguam dolosam] : propter hoc Deus destruet te in finem (Psal. LI) ; et non solum ab Antiochenæ Ecclesiæ, sed ab omni civitate deponet : et firma sit hæc tua depositio a me, et ab his qui una mecum apostolicum thronum regunt, et ab Acacio Constantinopolitanæ Ecclesiæ pastore, et a venerabilibus episcopis sibi subjectis, quoniam ipsorum monimenta non sustinuisti. Quandoque enim dicis Trinitatem propter nos crucifixam, non Christum ; quandoque autem immortalem Spiritum, manichæizans ; quandoque ab istis diffugiens, meis argumentis reprehensus et sermonibus, dixisti Christum, post immortalem Spiritum, passionem sustinuisse, sicut Samosatenus et Nestorius, unum Filium dividentes in dualitatem filiorum. Quandoque autem et his cessisti non detrectando, et venisti ad pejus, non glorificando cherubicum hymnum, ad Filium referre præstolanti tremore ἀνευδοιάτως venerabiliter similiter Trinitatem, sed totum hymnum ad Filium referre, volens firmare morbum cancri rodentis, quem innocentibus intulisti ; et inde omnis generis hæresium laqueis circumpræcipitatus, a veritate exiens, non prædicas Christum pro nobis crucifixum, nec unigenitum Filium Dei, qui in medio Patris et Spiritus sancti est, pie glorificas. Quid enim isto magis interdictum, Patre a vobis et sancto Spiritu non glorificato ? Nam calumniam seraphim vos infertis, qui Trinitatem non dicitis glorificandam, Sanctus, sanctus, sanctus, sed solum personaliter Filium. Et quæ præcitatatio hæ-

A *της, και πολυθλου Ἰγνατίου τοῦ μάρτυρος, οὗ και ἀνάξιος ὢν, οὐκ οἶδα ὅπως ἐμπεπίδηκας ἄρξαι, και νόμοις σου βιβήλοισ, και ἀσεβείαις δόγμασι καινοτομίαν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐνέκρινας, τοῦ μὴ Χριστὸν σταυρωθῆντα δι' ἡμᾶς δεῖν εἰπεῖν, ἀλλὰ πάθος τῷ ἀπαθεί Θεῷ ἀνόμως ἐπιστάξαι, και τῷ ἀθάνατῳ πνεύματι θάνατον ἐπιθεῖναι. και οὐκ ἐφρικίαςας, ἀ οὐ παρεδέξω ἐκ τε τῶν θείων Εὐαγγελίων, και ἀποστόλων, και τῶν ἀνδραγαθησάντων εὐφήμων πατέρων, κακίστως ἐπισομισάμενος, ταῦτα ἐπιστροβήσαι, και οἰκείας φρονήσεως λῦμην ἐκπαρῆσθαι τοῖς ἀπλουστέροις, και σκάνδαλον τοιαύτης ἀίρεσεως, ὡς οὐδὲ ἴσα ταῖς προτέραις ἀίρεσεσιν ἀθεῖν, ὑπεράγειν δὲ μᾶλλον πολλαχῶς· και οὐχ ὄρησας τῇ ἀληθείᾳ, ἐν τοῖς ἐπὶ δις γράμμασιν ἡμῶν ἐνωτίσασθαι, νῦν ἡρξάμενη ἀποφῆναισθαι κατὰ σοῦ, μᾶλλον δὲ ὁ κορυφαῖότατος τῶν*

B *ποιμαντικῶν θρόνων, ὁ ἐν ἀγίαις εὐφημίαις κοσμῶν, ὁ ἄριστος τῶν ἀποστόλων ἀληθῶς Πέτρος, οὐ τὸ ὄνομα ἐπίσος εἶ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώμῃ, οὐδὲ τῇ πίστει, ὅτι ὑπερέβην ἐκ τούτου ἐκκεκλικῶς εἰ τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ, και τῆς ἀμωμήτου πίστεως· οὐ μόνον δὲ κατὰ σοῦ, ἀλλὰ και κατὰ τῶν οὐκ ἐρυθριασάντων τοὺς τῶν σεπτῶν εὐαγγελιστῶν χαρακτῆρας, και τῶν τούτοις ἐπομένων ἀποστόλων, και τελείων ἀνδρῶν διδασκάλων τοὺς λόγους, ἀστάτῳ γνώμῃ ἐπερειδομένον τῇ ἐκ σοῦ παραμιμουμένη [ἴσ. παρανομουμένη] ἐκθῆσαι· ὡς ἠδύτατα περιπέσθαι ἐπὶ τὸ τῆς κακοδοξίας ὄντως πικρότατον, και οὐκ ἀποστραφέντων τὴν τοιάνδε δυσσεβείαν. Λέξομεν οὖν σοι, ὡς και κατ' ἐκείνων· Ἐπειδὴ ἠγάπησας κακίαν ὑπὲρ τοῦ λαλήσαι δικαιοσύνην, ἠγάπησας πάντα τὰ ῥήματα καταπονητισμοῦ, γλώσσῃσιν δολίαν διὰ τούτου ὁ Θεὸς καθελεῖ σε εἰς τέλος*

C *(Ψαλ. LI), ἀπὸ τῆς οὐ μόνον Ἀντιοχείων ἐκκλησίας, ἀλλὰ και ἀπὸ πάσης πόλεως· καιγε πεπαιγμένη ἔστω ἡ καθ' αἰρέσεις αὐτῆ ὑπ' ἐμοῦ, και τῶν διαπόντων μετ' ἐμοῦ τῶν ἀποστολικῶν θρόνων, και Ἀρχιεῖου τοῦ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν ἐκκλησιᾶς ποιμένος, και τῶν αὐτῶ τιμῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν ἑνορίαν αὐτοῦ ἐπισκόπων, και τῶν αὐτῶν μὴ ἀνασχόμενος ὑπομνημάτων· ὅτε μὲν γὰρ ἔφησ Τριάδα δι' ἡμᾶς σταυρωθῆναι, και οὐχὶ Χριστὸν· ὅτε δὲ τὸ ἀθάνατον Πνεῦμα, μονοχαίρων· ὅτε δὲ ἐκ τούτων φηγόν, διακατελεγχόμενος ὑπὸ τῶν ἐμῶν ὑποθηκῶν και λόγων, Χριστὸν μετὰ τὸ ἀθάνατον Πνεῦμα εἶλεξας ὑπομνηνέικαι, ὡς ὁ Σαμοσατεύς και Νεστόριος, τὸ πάθος, τὸν ἕνα Υἱὸν δικάζοντες εἰς δύο ἀ τῶν ὅτε και ἐπὶ τούτο εἶξας μὴ διασύρεσθαι, ἦκας ἐπὶ τὸ κάλιον, τὸν χειροῦσιν ὕμνον εὐπαρέδρου θρόνου ἀνευδοιάτως, ὡσαύτως τῆς*

D *Τριάδα, μὴ δοξολογεῖν, ἀλλὰ τὸν πάντα ὕμνον εἰς τὸν Ἰῶν ἄγειν, ἐθελῶν ἐνοτήσασθαι ἦν κατὰ τῶν ἀκάμων ἐξήνηγκας νομῆς γάγγραιναν. και παντοίας ἐνετεύθεν ἀγχιόνας ἀίρεσεων μεγίστων περικρημιζόμενος, ἐκνεύον τῆς ἀληθείας τοῦ τὸν Χριστὸν μὴ κηρύττειν δι' ἡμᾶς σταυρωθῆντα, τὴν μονογενῆ Θεοῦ Υἱὸν, τὸν ἐν μέσῳ Πατρὸς, και ἁγίου Πνεύματος εὐσεβῶς δοξολογούμενον. Τί γὰρ τούτου ἀπογορευτικώτερον, Πατὴρσ παρ' ἡμῶν, και ἁγίου Πνεύματος ἀδοξούμενον ; και συκοφαντίαν τοῖς σεραφεῖμ ἡμῶν παραιοφρόντων, ὅτι οὐ τὴν Τριάδα φάσκουσε δοξολογεῖν, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἀλλὰ μονοπροσώπως τὸν Υἱόν. και ποῖα φαραγγίως ἀίρεσων οὕτως ἀπηναισχύντηκεν, ὡς ἡμεῖς ; πλήν και ἐν τούτῳ διατρέχοντες. Ἐτι καινοτέρως ἐπέσθη ταῖς στραγγαλιώδεσι τῶν*

resjum ita confundit, id est impudenter egit, sicut vos? Verumtamen et in isto percurrens adhuc novius [Al., nocentius] ascendistis, et strangulandas infamias a Deo adjicitis, Filium videlicet, Patrem, et sanctum Spiritum, sabellianizantes, simul conjungere judicantes. Trinitatem confiteri negatis, in qua baptizamur, et credimus, et confitemur. Quis ergo non desleret sic dicentes de intemerato trisagio, quod mihi valde convenit refutare, et fletum merito dare in hos animarum simplicium cavillatores, ac impium facinus fugientes: quos et alienos putavimus ab orthodoxa fide et catholica Ecclesia, et a communione ducis nostri gloriosi præcessoris Petri, qui claves regni a Salvatore nostro recepit? Qui autem participes apostoli esse volunt, ducuntur et doctrina ipsius, qui Christum dicit et credit propter nos crucifixum, et hoc non negat, sicut et modo depositus Petrus, ex eo quod non legitime et inclementer in trisagio adinno-
A novavit: *Qui crucifixus est propter nos*; scientes quia non Trinitatem crucifixam ab apostolis suscepistis, non Patrem, non Spiritum sanctum, nisi carne Filium Dei unigenitum solum. Fugite ergo ab hac inclementi communione, et ero vobis communicans, in quantum et vos mihi, dolosa fallacia longe a nostra orthodoxia expulsa. Custodite, Christi discipuli, mei autem filii, traditiones quas a divinis Scripturis accepistis.

* EPISTOLA

EJUSDEM FELICIS PAPÆ III AD PETRUM EPISCOPUM ANTIQCHENUM, VERSIO ANTIQUA.

Petrus Antiochenus deponitur et anathematizatur.

Quoniam pestiferis doctrinis imbutus et impietate verborum non curatis sequi præordinatos sanctos Patres qui sedem beatæ memoriæ Ignatii gloriosi martyris ordinaverunt, quo etiam cum sis indignus, nescio quemadmodum adeptus fueris principatum, et sceleribus tuis profanis, impiisque dogmatibus inferre putaveris Ecclesiæ catholicæ novitatem, ut non propter nos Christum crucifixum dicas, sed passionem impassibili Deo iniquissime intulisti, et immortalis spiritui mortem apponere præsumpsisti. Nec exterritus es, quæ tibi a sanctis Evangelicis et apostolis et viris beatissimis ac probatissimis Patribus tradita non sunt, sed callidis hæc commentis astruere, et sensum proprii languoris, et hujus hæreseos scandalum simplicioribus inculcare, ita ut nec similis prioribus videatur hæresibus, sed multipliciter potius hæc transcendant: nec ambu-

A ὑπὸ Θεοῦ ἀπειπαμένων δυσφημιῶν. τὸν Υἱὸν, Πατέρα, καὶ ἄγιον Πνεῦμα λέγοντες, σαβελλιανίζοντες, καὶ συναλείβειν κρίνοντες, τὴν Τριάδα ὁμολόγως ἀπαρνέσασθε, εἰς ἣν ἐβαπτίσθημεν, καὶ πιστεύομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν. Τίς ἄν οὐκ ἀποδύρεται τοῦς οὕτω φάσκοντας περὶ τοῦ τρισαγίου τοῦ ἀχράντου; ὁ ἔμοι λίαν πρέπει ἀπειπάσθαι, καὶ κλαυθμῶν δοῦναι ἐπαξίως τῶν ἐπὶ τοῦτο διασωλωμένων ἀπλουστέρων ψυχῶν, τῶν τὸ ἀσεβῆς, ὡς εὐσεβῆς δραματουρησαμένων. Οὐς καὶ ἄλλοτρῶς ἠγοῦμεθα τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ ἡμῶν ἠγοῦμένου ἐνδόξου προῖδρου Πέτρου, τοῦ τὰς κλεις τῆς βασιλείας παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰληφότος. Οἱ δὲ τοῦ ἀποστόλου θιλοντες εἶναι κοινωνοὶ ἄγονται καὶ τῇ διδαχῇ τούτου, τὸν Χριστὸν φάσκον, καὶ πιστεύειν δι' ἡμᾶς σταυρωθέντα, καὶ μὴ τούτο ἀπαρνέσασθαι, ὡς καὶ ὁ ἄρτιως καθηρημένος Πέτρος, διὰ τὸ ἄλλοκότως καὶ δυσμενῶς ἐν τῇ τρισαγίᾳ προσκεκαινοτομηκάναι τὸ, Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς· ἐδίotis ὅτι οὐ Τριάδα τῶν ἀποστόλων σταυρωθεῖσαν παρεδίξα-
B σθε, οὐ Πατέρα, οὐ Πνεῦμα ἄγιον, εἰ μὴ σαρκὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ μονώτατον. Φεύγετε τοίνυν ἀπὸ τῆς δυσμενοῦς τούτου κοινωνίας, καὶ ἴσομαι ὑμῶν κοινωνός, καθότι καὶ ὑμεῖς ἐμοί. Τοῦ δολεροῦ φάσματος πόρρω ὑμῶν τῆς ὀρθοδοξίας ἐκπεπηδηκότος. Φυλάξατε, Χριστοῦ μαθηταὶ, ἐμοῦ δὲ υἱοί, τὰς παραδόσεις ἃς παραλάβετε ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν.

lare in veritate; nec nostris duabus epistolis aurem voluisti commodare. Nunc igitur sum exorsus adversum te proferre sententiam (magis autem summus princeps apostolorum Petrus, qui inter sanctorum apostolorum præconia veridicus est), et non solum **C** adversum te (qui ejus nominis, non sententia neque fidei parem te esse cognoscens, quoniam ultra modum ab ejus intentione recta inviolabili fide deviasti), sed etiam adversus eos qui, non erubescentes Evangeliorum venerabiles characteres, neque horum sequacium apostolorum præfectorumque virorum doctorumque sermones, inconstanti sententia iniquis traditionibus tuis incumbunt. Ita ut malæ sectæ delectabiliter revera sequantur amaritudinem, nec hujusmodi execrabilem aversantur impietatem. Dicimus ergo tibi sicut etiam illis; quoniam dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem. Dilexisti omnia verba præcipationis, et linguam dolosam; propterea destruet te Deus in finem, non solum ab Antiochenæ Ecclesiæ sede, sed **D** etiam ab omni civitate. Etenim sit in te hæc fixa

* Ballerini fratres in dissertatione præmissa ad tomum III operum sancti Leonis admonuerunt in collectione quæ Avellana dicitur servata in codice Vati. 4961, exstare ibi versionem veterem hujus epistolæ Felicis ad Petrum diversam ab ea quæ legitur in collectionibus synodorum, eamque exhiberi affirmant a collectoribus Epistolarum Romanorum pontificum tom. I, pag. 326. Hanc ego hic representandam censui tum quod vetustissima sit, cum etiam quod in probatissima Avellana editione contineatur. Addunt insuper in eodem Avellano codice exstare pariter sequentium Græcarum epistolarum versionem diversam ab ea quæ hic in conciliis legitur. Hæc ego pariter versiones libenter mihi descripsissem in

præsentem usum cum Romæ agebam, si per tempus licuisset. — Hæc est tertia epistola Felicis papæ quam e synodo Romana ad Petrum Fullonem transmisit, quaque eum post binas salutare admonitiones, sententia anathematis et depositionis jure meritoque condemnavit. Hanc ordine tertiam ad eum scriptam esse indicant hujus epistolæ verba hæc ex editione quæ habetur tom. I Epist. Rom. pontif. : *Nec ambulare in veritate, nec nostris duabus epistolis aurem voluisti accommodare, nunc igitur sum exorsus adversus te proferre sententiam, etc.* Unde patet quod secunda illa monitoria Felicis papæ ad Petrum transmissa interierit. Sev. BINIUS.

damnatio, a me et ab his qui sub me constituti episcopales sedes gubernare noscuntur, et Acacio Constantinopolitanæ Ecclesiæ pastore, et venerabilibus episcopis ejus juri subjectis tanquam et ipsis minime consentientibus tuis commentis, sic aliquando siquidem dixisti, Trinitatem propter nos crucifixam et non Christum, aliquando vero immortalem spiritum Manichæi secutus errorem, aliquando autem hæc fugiens, nostrorum sermonum pignoribus increpatus, Christum post immortalem spiritum passionem sustinuisse dixisti, sicut Paulus Samosatenus, et Nestorius unum Filium dividentes in dualitate filiorum, et cum hic putasti non immorandum, ad pejora venisti, ut hymni, quos Cherubim cum tremore Trinitatis incessanter emittunt, ad Trinitatem glorificandam non referantur. Sed ut totus hymnus ad Filium dedicatur, confirmare volens sententiam, velut cancer serpentem, quam adversus simplices extulisti, et hinc omnium hæresum laqueis præcipitatus es, a veritate declinando, nec prælicando propter nos Christum crucifixum unigenitum Dei Filium, qui est in medio Patris et sancti Spiritus, qui glorificatur. Quid enim hoc erit damnabilis quam cum a vobis Pater et Spiritus sanctus fiat inglorius, et calumnia seraphin inferatur, quam cum non Trinitatem glorificare credatur, cum dicunt Sanctus, Sanctus, Sanctus, sed solam personam? Quæ infernalis hæresis ita crudeliter ut vos inverecunda fuit. Verumtamen adhuc in ista discurrētes novitate usque ad fundamenta blasphemiarum Dei pertingitis Filium, Patrem et Spiritum sanctum dicentes, Sabellium sectauimini, et confusionem iuducitis, et Trinitatis confessionem

A pariter abnegatis, in qua baptizati sumus, et credimus et fateamur. Quis ergo non lugeat talia dicentes de sancta et inviolabili Trinitate? hoc mihi valde convenit allegare, et planctum sufficienter effundere, cum in hoc simplicium animæ fuerint captivæ, quæ tunc rem impiam velut piam divulgaverunt, quos etiam judicamus extraneos ab orthodoxa fide, Ecclesiæque catholica, et communione gloriosi nostri principis Petri, qui claves regni cælorum a nostro Salvatore percepit. Qui ergo voluerint esse communicatores apostoli, ejus quoque doctrinam sequantur, dicendo et credendo Christum propter nos crucifixum, neque eum negando, sicut Petrus, qui nuper damnatus est eo quod prave et nefarie in hymno trisagion noviter introduxit, qui crucifixus est propter nos, B scientes quia non Trinitatem crucifixam ab apostolis accepistis, neque Patrem, neque Spiritum sanctum, nisi carnem Christi, Filium Dei unigenitum solum, Igitur fugite ab hujus communione sacrilega, et ero vester socius, atque communicator, et vos quoque mei, peste dolosa a vestra rectitudine procul expulsa: custodite, Christi discipuli, mei autem filii, traditiones quas a sacris voluminibus accepistis.

Explicit epistola papæ Felicis ad Petrum Antiochenum damnans eum: quæ epistola ante damnationem Acacii quantum ejus textus indicat comprehenditur scripta; sed quia cum aliorum litteris ad eundem Petrum directis in Græco volumine reperimus de Latino translatas, quas nunc iterum de Græco in Latinum necessitate compulsi transferentes descripsimus propter hæreticorum insidias, et supradictis epistolis ejusdem papæ connectimus.

EPISTOLA V.

AD ZENONEM IMPERATOREM.

Nuntiat imperatori Petrum Fullonem synodali judicio sententia anathematis condemnatum, idcirco ab ejus communione abstinendum esse. Hortatur eundem imperatorem ut Petrum depositum ex Antiochena Ecclesia expellat.

• Gloriosissimo ac serenissimo filio Zenoni Augusto Felix episcopus in Domino salutem.

Convenit clementiæ tuæ rerum ordinem nuntiare gestarum pro tranquillitate imperii serenitatis tuæ, ut oro suscipias precem meam ac si ipse præsens essem, benignis auribus tuis, ut Christianissimus imperator; et nequaquam arbitretur pietas tua illum puro nos corde diligere, quicumque te pacem cum Deo habere non vult. Quoniam vero fideli mente credidisti, nec ambigis et temporalis solii potestatem, et æternæ vitæ retributionem superno ex momento pendere, per nostram etiam parvitatem dignare suscipere venerabilem ac divinam beatissimi Petri confessionem, apostolorum scilicet principis, cui et regni claves a Salvatore traditæ sunt, qui etiam præparabit Christianissimo imperio vestro locum in cælo cum sanctis angelis; quique immutabilem et immaculatam fidem in Dominum nostrum Jesum Christum, Dei Filium unigenitum, primus exponens, a Salvatore ipso beatus est dictus. Nam cum ipse dixisset ad Dominum, *Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. xvi)*, ab

Πρέπει τῇ σῇ ἰκλυρωπία ταῦτα ἂ πρέπει τῶν πραγμάτων ἀπαγγεῖλαι τάξει, ἅπερ καὶ ἀφῆκεν ἀπαγγεῖλαι εἰς ὠφέλειαν τοῦ τῆς σῆς γαληνότητος κράτους· καὶ καθάπερ ὡς ἐγγὺς τυγχάνων, παρακαλῶ τὴν ἐμὴν ἐκκλησίαν διέξασθαι ταῖς φλογαθαῖς ἡμῶν ἀκοαῖς, ὡς Χριστιανικώτατος ὢν βασιλεὺς· μηδαμῶς τε ἡ σὴ εὐσέβεια διανοηθεῖν ἑτερόν τε καὶ μετὰ καθαρᾶς τῆς διανοίης ἡμᾶς ἀγαπᾶν, πλὴν ἐκείνου τοῦ βουλευμένου σε μετὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εἰρήνην ἔχειν. Ἐπειδὴ περ ἐκ πιστῶς ὀρμηθένος τῆς διανοίας, οὐκ ἀμφισβητεῖς τοῦ προσκυρίου θρόνου τὴν ἐξουσίαν, καὶ τῆς ἀ'ωνίου ζωῆς τὴν ἀντιδοσιν ἐκ τῆς ἀνωθεν βοπῆς ἠρτῆσθαι, διὰ τε τῆς ἡμῶν βραχυτάτος διέκασθαι καταξίωσον τὴν σεπτὴν, καὶ θεόφραστον ὁμολογίαν τοῦ μακαριωτάτου Πέτρου, τοῦ πρωτοστάτου τῶν ἀποστόλων, ὅς καὶ τὰς τῆς βασιλείας κλεῖς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος πιστευθεῖς, προεுτρεπισεῖ τῇ φιλοχριστῶ ἡμῶν βασιλείᾳ τὴν ἐν ὑψίστοις μετὰ ἀγγέλων διαγωγῆν· ὅς καὶ τὴν ἀπαράλλακτον, καὶ ἀμόμητον πίστην εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν, πρῶτος ἐχθίμενος,

• Hæc data ad Zenonem post synodum Rom. an. 485.

ἵσο ἀνδρὲς μετρίτ, *Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est: et super ista confessione ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Ibidem)*. Cum ergo Salvator dixerit quod portæ inferi non prævalebunt adversus ipsius Ecclesiam, ut ab ea ipsius denominationem tollant, quæ dicitur Christus Jesus, et Dei omnipotentis Filius; Petrus primogenitus diaboli filius, et qui sanctæ Antiochenæ Ecclesiæ indignissime se ingressit, sanctamque sedem pontificatus Ignatii martyris polluit, qui Petri dextra episcopus ordinatus est, Eusathiique confessoris ac præsentis tunc ætiorum decem et octo Patrum qui in Nicæa convenerunt, ausus est dicere non oportere Christum etiam Dei Filium nominare secundum divinam Salvatoris sanctionem et traditionem divinarum Scripturarum, Patrumque expositionem; sed unum de Trinitate passionem pro nobis pertulisse in substantia deitatis, juxta Arii, Apollinarius, Eunomiique blasphemiam, volens hac voce evacuare salutarem Domini incarnationem, secundum quam Christus et passionem subiit. Dicitur autem et unus ex nobis, ut qui *Abrahæ semen apprehendit (Hebr. 11)*; augere quoque deorum pluralitatem nititur. Quippe sensus eius tres introducit deos, unum mortuum, et duos viventes. Solvit etiam consubstantialis nomen sacratæ abjicit synodos, Nicæam, Constantinopolitanam, et Chalcedonensem; sanctam quoque Mariam Virginem nequaquam admittere deprehenditur. Si enim non ex ea incarnatum Verbum homo factum est, quæ necessitas virginis? et quare ad eam dixisset Gabriel: *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei; et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus (Luc. 11)*? Post hæc autem omnia impia et blasphemiarum suarum præsumpta, et depravationem trisagiarum deprecationis, cum illi addere voluit, Qui crucifixus est pro nobis, multa inconvenientia efficit. Multumque a nobis et in Christo dilectis fratribus nostris qui in Oriente sunt, et a venerabili Acacio vestræ regalis et a Deo amatæ civitatis archiepiscopo admonitus, converti noluit. Quapropter nunc sancta Dei Ecclesia maternis te vocibus, utpote excellentem ipsius filium, alloqui non cessat: O a Christo amate imperator, meæ venerabilitatis vinculum, in quo multitudines fidelium circumstringuntur, dissolvi non permittas; Domini autem Christi et unigeniti Filii Dei laudationem transgredi non permittas, et quæ vestram civitatem periclitantem salvavit: sed tanquam angelorum traditionem indepravatam conserva. Petrum Arianæ superstitionis sequacem, ab Ecclesia Antiochena expelle. Qua ex causa Petrus *scindit vestem meam de super contextam (Matth. xvi)*? Deus et Pater mandavit principi apostolorum quid vocarent Filium. Ejus unigenitus Filius in confessione primi apostolorum fundavit me, sanctus Spiritus quotidie testatus mihi, dicens: *Non judica te scire aliquid, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum (Joan. xix)*. Si autem inimici, increduli, insidiatores, qui extra vitem sunt, et qui unigenitum Filium Dei macclaverunt, lapidave-

Α ἱμακαρίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. Εἰπόντος γὰρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Κύριον· Ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος (Ματθ. xvi), ἀκήκοε παρ' αὐτοῦ· Μακάριος εἶ, Σίμων Βάρ Ἰωῦᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ἐπὶ ταυτῆ σου τῇ ὁμολογίᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς (Ibid.). Τοῦ οὖν Σωτῆρος φήσαντος, ὅτι πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, τοῦ ἐξῆραι ἀπ' αὐτῆς τὴν αὐτοῦ ἐπωνυμίαν, ἥτις εἴρηται, Χριστὸς Ἰησοῦς, καὶ Θεοῦ παντοκράτορος Υἱὸς· Πέτρος ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ διαβόλου, ὁ ἀναξίως εἰσπηθῆσας τῇ Ἀντιοχείων ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ μίας τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης θρόνον Ἰγυστίου τοῦ μάρτυρος, ὃς τῇ δεξιᾷ Πέτρου τὴν ἀρχιερωσύνην ἐδίετα, καὶ Εὐσταθίου τοῦ ὁμολογητοῦ, καὶ προΐδρου τῶν τῆ ἀγίων Β πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ ἀκριβοῦντων, λέγειν ἐτόλμησεν, ὅτι οὐ δεῖ τὸν Χριστὸν, καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἰνομάζειν, κατὰ τὴν θεῖαν τοῦ Σωτῆρος νομοθεσίαν, καὶ τὴν τῶν θείων Γραφῶν παραδασιν, καὶ ἔκθεσιν τῶν πατέρων· ἀλλὰ τίνα ἕνα τῆς Τριάδος τὸ πάθος τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομένειν, εἰς τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν, κατὰ τὴν τοῦ Ἀρείου, καὶ Ἀπολλιναρίου, καὶ Εὐνομίου παράδοσιν· βουλόμενος διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς ἀθετῆσαι μὴ τὴν σωτήριον ἐνανθρώπησιν, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς καὶ τὸ πάθος ὑπέμειν. Λέγεται δὲ καὶ εἰς ἡμῶν, ὡς τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαβόμενος (Ἐβρ. 11)· ἐπαυξήσεται δὲ καὶ τὴν πολυθειαν. Ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ λόγου τρεῖς Θεοὺς περιεόργει, ἕνα τελευτῶτα, καὶ δύο ζῶντας, λύει δὲ καὶ τὸ ἰσοοῦσιον, καὶ τὰς ἀγίας συνόδους ἐξωθεῖται, τὴν τε ἐν Νικαίᾳ, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐν Χαλκηδῶν· ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγίαν Παρθένω Μαρίαν μὴ προσδεχόμενος εὐρεθῆσεται· εἰ γὰρ μὴ ἐξ αὐτῆς ὁ Λόγος σαρκωθεὶς ἐνανθρώπησε, τίς χρεῖα τῆς παρθένου; διὰ τί δὲ ὁ Γαβριὴλ ἔλεγε πρὸς αὐτήν, Τὸ γενόμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ, καὶ δώσει αὐτῷ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (Λουκ. 1); Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς ἀσεβείαι, καὶ βλασφημίαις αὐτοῦ τολμήμασι, καὶ τὴν τρισάγιον λέγειν νοθεῖσαι βουλήθεις, διὰ τοῦ ἐνθῆσαι ἐν αὐτῇ, Ὁ σταυρωθεὶς δεῖ ἡμᾶς, ἡ μύρια ἄτοπα εἰργάσατο· καὶ πολλὰ παρ' ἡμῶν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος ἡμῶν τε, καὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ τοῦ θεοσεβιστάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀκακίου τῆς παρ' ἡμῶν βασιλευμένης, καὶ φιλοχριστοῦ πόλεως, παραινέσεις, ἐπιστρέψαι οὐκ ἠβουλήθη· καὶ διὰ τοῦτο νῦν ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, ταῖς μητρικαῖς αὐτῆς φωναῖς, ὡς πρὸς τὸν ἔξοχον αὐτῆς υἱὸν φεγγομένη οὐ παύεται· Ὡ φιλόχριστε βασιλεῦ, τῆς ἐμῆς τιμωότητος τὴν δεσμὸν, ἐν ᾧ περισφιγγονται τὰ πλῆθη τῶν πιστῶν, μὴ συγχωρήσης διαλυθῆναι τὴν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐπωνυμίαν μὴ συγχωρήσης παραβιασθῆναι· τὴν τρισάγιον ὕμνωδιαν, ἥτις καὶ τὴν ὑμέτεραν πόλιν διέσωσε κινδυνεύουσαν, ὡς ἀγγέλων περιόδοι, ἀνθευτον διαφυλάξιν. Πέτρον τὸν τῇ Ἀρμενικῇ θρησκείᾳ ἐπακολουθήσαντα, τῆς τῶν Ἀντιοχείων ἐκκλησίας ἀπίλασον· τίνος ἕνεκα Πέτρος τὴν ἐμὴν πίστιν ἀθετήσας, ῥηγγύει τοῦ κόσμου τὴν σύνεσιν; τίνος ἕνεκα Πέτρος ῥηγγύει τὴν χιτῶνά μου τὴν ἄνωθεν ὑφαντὸν (Ματθ. xvi); Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐνετείλατο τῷ κορυφαίῳ, τί δόει καλεῖσθαι τὴν αὐτοῦ ἴσιν. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἐθεμελιώσαί με. Τὸ ἄγιον

runt, vestem illius non d'viserunt et Petrus fidei meae vestem dirupit? *Portæ inferi non prævalebunt adversus me* (*Matth. xix*), et Petrus tentat muros meos demoliri? Ego, piissime imperator, te de imperio expulsum rursum introduxi, et malignos ac inobedientes meis divinis dogmatibus dedi pro sepultura tua, viamque potentiae aperui ante te, inimicos tuos percussi una cum iniquo eorum dogmate, antiquam potentiam exquisivi tibi a Deo in altis regnante, ex quo et regnante sumpsisti. Respice ad prædecessorem tuum piissimum imperatorem Marcianum, et illius fidem libenter amplectere: hæreticam tyrannidem Petri quam citissime eradica, Valentini et Eutychetis discipulum expelle a civitate simul et ecclesiastico regimine, et a dignitate hierarchica dejectum esse sancito. Conspecte, sanctissime filii et imperator invictissime, qualis in Chalcedonensi synodo indubitabilis defensus facta fuit, et quibus expugnavit Æschinum [*juxta Græc.*, quæ vindicta in hostem tuum *]; et divulgationes hæreticæ doctrinæ Petri expellas. Hæc legat sancta Dei apostolica et catholica Ecclesia, ut ab ipsa propter prædictas causas depositum, ad communionem non suscipias: sed per divinos apices vestrae serenitatis ab Antiochiæ confinio propellite. Pro ipso autem constituite virum operibus sacerdotium ornantem, custodemque diligentem sanctæ Chalcedonensis synodi, et eorum quæ in ea firmata sunt. Omnipotens Deus custodiat vestram potentiam in pace semper.

τῆς Ἀντιοχίᾳ πόλεως μεθόριον γίνεσθαι παρασκευάσθητε, ἀντ' αὐτοῦ δὲ καταστήσῃτε ἄνδρα ἔργοις τὴν ἱερωσύνην κοσμοῦντα, φύλακά τε ἀκριβῆ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βεβαιωθέντων. Ὁ παντοκράτωρ θεὸς διαφυλάξῃ το ὑμῖν κρᾶτος ἐν εἰρήνῃ διαπαντός.

Ḃ EPISTOLA VI.

AD ACACIUM.

* *Acacium munere sacerdotali et fidelium communione privat.*

† *Fl. x episcopus sanctæ Ecclesiæ catholicæ u bis Romæ, Acacio.*

Multarum transgressionum reperiris obnoxius, et in venerabilis concilii Nicæni contumelia sæpe verus, alienarum tibi provinciarum jura temerarie vindicasti. Hæreticos [*supple et*] pervasores, atque ab hæreticis ordinatos, et quos ipse damnaveris, atque ab apostolica institisti [*id est, petisti*] sede damnari, non modo communioni tuæ recipiendos putasti, verum etiam aliis Ecclesiis, quod nec de catholicis fieri

† *Basiliscum intelligit hostem Chalcedonensis synodi.*

‡ *Hæc epistola synodica est, scripta ex concilio Romano II, continetque eam anathematis et depositionis sententiam quæ post causæ diligentem inquisitionem, omnium decreto lata est in Acacium Constantinopolitanum, quæque ad eundem Constantinopolim transmissa, et ab illo recusata, monachi cujusdam opera suspensa est ad pallium Acacii, dum ad sacra peragenda pergeret. Quo facto eo insanix prorupit, ut Dioscorum Alexandrinum imitatus, nomen Felicis*

† *Hanc epistolam citat Liberatus, cap. 18. HARDUIN.*

‡ *Hanc Felicis in Acacium sententiam putat Valensiam datam in synodo Romana II contra Acacium, sed*

ἄ πνεῦμα ἐν ἑκάστης διαμαρτύρεται μοι, λέγων· Μὴ κρίνης εἶδέναι τε, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον (Ἰωάν. xix). Οἱ ἐχθροὶ ἀπειθεῖς, οἱ ἐπίβουλοι, οἱ ἔξω τοῦ ἀμπελώνος, τὸν μονογενῆ Θεοῦ Υἱὸν σφαγιάσαντες, καὶ λιθοβολήσαντες, καὶ τῷ ξυλῷ τοῦ σταυροῦ προσπέσαντες, οὐ διεῖλον τὸν αὐτοῦ χιτῶνα· καὶ Πέτρος τῆς πίστεώς μου τὸν χιτῶνα διαίρηξαι; αἱ τοῦ ὕδου πύλαι οὐκ ἴσχυσαν κατ' ἐμοῦ (Ματθ. xix), καὶ Πέτρος πειράται τὸ τεῖχος μου καταβαλεῖν· ἐγὼ, εὐσεβέστατῆ βασιλεῦ, ὠθησθέντα σε τῆς βασιλείας ταύτης ἐπανήγγων, καὶ τοὺς πονηροὺς, καὶ ἀπειθεῖς τῶν ἐν ἐμοὶ θείων δογμάτων δίδωσκ ἀντὶ ταφῆς σου, δυνάμει δὲ οὐκ ἠνώγα ἔμπροσθέν σου· τοὺς σοὺς ἐχθροὺς καταβέβηκα μετὰ τοῦ ἀθεμίτου αὐτῶν δόγματος. Τὸ ἀρχαῖον κράτος ἐξητησάμην σοι παρὰ τοῦ ἐν ὑψίστοις βασιλεύοντος Θεοῦ, ἐξ οὗ

καὶ τὸ βασιλεύειν ἔληψας. Ἀπόβλεψον εἰς τὸν προηγνησάμενόν σου εὐσεβέστατον βασιλέα Μαρκιανόν, καὶ τὴν ἐκείνου πίστιν ἀσμένως ἀσπάξου. Τὴν αἰρετικὴν Πέτρου τυραννίδα διὰ τάχαυς ἐκρίξωσκ· τοῦ Οὐαλεντινίου, καὶ Εὐτυχίως μαθητὴν ἀποδιώξωσκ τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, ἅμα τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος κατενεχθῆναι θεσπίσατε. Θωάρωσκ, ὡ γνησιώτατε υἱέ, καὶ ἀήττητε βασιλεῦ, ὅποια τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ ἀναμψισθήτητος ἐκδίκησε γέγονε, καὶ τοῦ σοῦ πολέμιου ἐκδίκησε· καὶ τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας Πέτρου τοὺς δῆμονος ἐκλύτρωσκ. Ταῦτα πρῆσβιῦτε ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἵνα τὸν ὑπ' αὐτῆς καθαιρεθῆντα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, εἰς κοινωνίαν τοῦ λοιποῦ μὴ προσδέξησθε, ἀλλὰ διὰ θεῶν ὑμῶν συλλαβῶν

C poterat præsidere fecisti; autem [*lege atque*] etiam honoribus, quos non merebantur, auxisti. Testatur hoc Joannes, quem a catholicis Apamæ non receptum, pulsumque de Antiochia, Tyriis perfecisti [*Fortè leg. præfecisti*]: et † Humerius, tunc de diaconio dejectus, atque Christiani nominis appellatione privatus, a te etiam in presbyterii proventus officium. Et quasi hæc minora tibi viderentur, in ipsam doctrinæ apostolicæ veritatem ausu superbiæ tuæ [*lege ausus tuos et superbiam*] tetendisti: ut Petrus, quem damnatum a sanctæ memoriæ decessore meo ipse retuleras, sicut testantur annexa, beati evangelistæ Marci sedem te commivente (*lege jubente*), rursus invaderet, et fugatis orthodoxis episcopis et clericis, sui procul dubio simi-

D papæ e sacris diptychis tolleret, atque catholicos episcopos, subrogatis hæreticis et infamibus, sedibus suis exterminaret. Verum non super regnum et imperium inniti sedem apostolicam, sed super Christum Regem regum et Dominum dominantium, ipse suo tandem expertus est danno, quando nomen hominis ambitiosissimi et arrogantissimi, qui suas ipsius viuentis imagines in ecclesia dedicari passus est, e sacris tabulis plane abolitum fuit, ut infra dicemus. Vide Liberat. infr. cap. 18; Niceph. lib. vii, c. 17; Baron. an. 481. SEV. BINIUS.

datam fuisse in prima late probat Pægius ad an. Ch. 485, n. 9 et seq.

† *Fortè Himerius. HARDUIN.*

les ordinaret; pulsoque eo qui illic fuerat regulariter constitutus, captivam teneret Ecclesiam. Cujus tibi adeo grata persona est, et ministri ejus accepti [*lege ministerium ejus acceptum*], ut episcopos et clericos plurimos orthodoxos, nunc [*lege tunc*] Constantinopolim venientes, detegaris affligere, et apocrisarios ejus confovere, atque anathematizantem eundem Petrum Chalcedonensis decreta concilii, et violentam sanctæ memoriæ Timothei sepulturam, sicut ad nos certiores nunc quoque nuntii detulerunt, per Misenum et Vitalem credideris [*lege crederes*] excusandum: nec eum laudare desieris [*lege desineres*], et multis efferre præconiis, ita ut damnationem ipsius, quam ante retuleras, veram non fuisse jactaris [*lege jactares*]. Tantum autem perseveras in hominis versione perversi, ut quondam episcopos, nunc vero honore et communionem privatos, Vitalem atque Misenum, quos ad ejus expulsionem specialiter miseramus, sublatis chartis, custodiæ passus fueris mancipari; et ad processionem quæ tibi cum hæreticis habetur, exinde productos, sicut eorum professione [*lege professionibus*] patefactum est, ad hæreticorum tuamque communionem, contempta, quæ vel gentium jure servari debuit, legatione, pertraxeris, præniisque corruperis, et in læsionem beati Petri apostoli, a cuius sede profecti fuerant, non solum inefficaces redire feceris, sed etiam impugnatores omnium quæ fuerant mandata, monstraris. In quorum deceptione tuam nequitiam prodidisti, et ad libellum [*lege a libello*] fratris et coepiscopi mei Joannis, qui te gravissimis objectionibus impetivit, in apostolica sede secundum canones respondere diffidens, objecta firmasti. Felicem quoque defensorem fidelissimum nobis, necessitate faciente serius subsecutum, indignum tuis censuisti oculis. Eos quoque tecum litteris tuis communicare testatus es, quos constat hæreticos. Quid enim sunt alii, qui post obitum sanctæ memoriæ Timothei ad Ecclesiam sub Petro redeunt, vel qui se ex catholicis eidem tradiderunt, nisi quod Petrus ab universa Ecclesia, atque a te fuerat judicatus? Habe ergo cum his, quos libenter amplecteris, portionem ex sententia præsentis, quam per tuæ tibi direximus Ecclesiæ defensorem: sacerdotali honore, et communionem catholica, nec non etiam a fidelium numero segregatus, sublatum tibi nomen et munus ministerii sacerdotalis agnosce, sancti Spiritus iudicio et apostolica [*supple per nos*] auctoritate damnatus, nunquamque [*lege nec jam unquam*] anathematis vinculis exuendus. Cælius Felix episcopus sanctæ

Ecclesiæ catholicæ urbis Romæ subscripsi. Data v Calend. Augusti (an. Christi 484), Venantio viro clarissimo consule. Simul 67 episcopi absque papa subscripsi, serunt.

• EPISTOLA VII.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS.

Statuit quomodo qui rebaptizati sunt ad Ecclesiam catholicam admitti debeant.

I. Rebaptizatus per pœnitentiam recipiatur.

II. Episcopus, presbyter, diaconus, si rebaptizatus fuerit, laicam communionem accipiat in mortem.

III. Clericus, monachus, puella Dei, laicus, si rebaptizatus fuerit, Nicœni concilii sententiam teneat.

IV. Ætatiore utroque sexu per manus impositionem transeant.

V. Qui rebaptizatus fuerit in clero non recipiatur.

VI. Pœnitentem alterius episcopus non absolvat nec accipiat.

Dilectissimis in Christo Jesu fratribus, universis episcopis ¹ per diversas provincias constitutis ².

Qualiter in Africanis regionibus astutia diaboli sæverit in populum Christianum, atque id in multiplici deceptione proruperit, ut non modo vulgus incautum, sed ipsos quoque in mortis profunda demerserit sacerdote, nullus non orbis genuit, nulla terra rescivit. Unde in gravi [*lege grandi*] mœrore positi, dissimulare non possumus pereuntium atque a nobis exigendarum discrimen animarum. Quapropter competens alibenda est talibus medicina [*lege medela*] vulneribus, ne immatura curandi facilitas mortifera captis peste nihil prosit, sed segnius ³ tracta perniciæ, reatu non legitimæ curationis involvat pariter saucios et medentes.

Imprimis itaque venientis ad vos et remedium postulantis, sollicitè discutienda est professio et persona decepti, ut medela possit congruens exhiberi. Et qui satisfactorius Deo per pœnitentiam, se rebaptizatum legitime doluerit; utrum ad hoc facinus concurrerit [*lege ecurrerit, vel occurrerit*], an impulsus accesserit, requiratur: sciens quod se decipiat ipse, qui fallit (I Petr. v), nihilque per nostram facilitatem tribunalis excelsi iudicio derogari, cui illa sunt rata [*lege recta*], quæ pia, quæ vera, quæ justa sunt; et aliter necessitatis, aliter tractanda est ratio voluntatis. Deterior est autem causa illius, qui forte pretio sollicitatis est ut periret. Nihil enim intentatum relinquit inimicus, cui ne de sua liceat gaudere captivitate, succurrendum est irretitis; et contendendus [*lege conterendus est*] venantis laqueus, ⁴ infucatum

¹ Hæc est illa synodica quæ ex concilio Romano in sub Felice missa est ad universos episcopos, quæque diutius Romæ detenta, consignata est nota consulari anni 483, quo in Africam transmissa fuit.

² Tituli veteres hujus epistolæ ex vetust. cod. Lucen. 490: ex epistola Felicis papæ ad Sicilienses episcopos.

³ In cod. Justelli, per Siciliam.

⁴ Luc. addit *Felix episcopus in Domino servatem.*

⁵ Dionys., tractata. HÆRETIC.

Lecta in consessu Patrum, sententia eorundem approbata fuit: quas constitutiones synodales continent, summam infra in notis præallegati concilii recensui.

⁶ Cod. Luc. sic ista legit: *et conterendus est venantis laqueus, ut infucatum lamentationibus lapsus n* (prima manus posuerat laqueum, sed altera æque antiqua emendat lapsus) *tam justitiæ moderatione, etc., ad causam quam reliquerat, etc.*

lamentantibus tam justitiæ moderatione quam compunctione pietatis ad aulam quam reliquerant sit regressus. Nec pudeat forsitan aut pigeat indictis jejuniis gemituumque temporibus obedire, aut aliis observantiæ salubrioris obtemperare præceptis: quia humilibus datur gratia, non superbis. Sit ergo ruinæ suæ dolore prostratus quisquis in Christo fieri querit erectus, et per dispositionis nostræ ministerium, quod vestram sequi convenit caritatem, nec alicui fas est velle vel posse transcendere causas ejus, qui contra apostolicam doctrinam, ad iterationem se baptismatis nimis infaustam dedidit; vel ejus qui aliquibus argumentis excusandum callide proprium putaverit esse consensum, sacerdotali vigore, et humanitate tractemus, ut in eis fides, quæ nisi est una, jam nulla est, adjutorio Domini Judicis, ad salutem sine nostræ operationis offensione reparetur: quia cum peccatoris a nobis satisfactio protrahitur, non præter laudem nostram atque lætitiā, mens ejus ad veniam purgatio invenitur. Et ideo memineritis, hanc super his nos habere sententiam, ut servata discretione peccantium, non eadem cuncti qui lapsi sunt, lance pensentur: quoniam majoris castigationis exigendus est usura [usuras], cui domus Domini commissa fuerit disciplina.

Ut ergo ab Ecclesiæ summitatibus inchoemus, eos quos episcopos, presbyteros, vel diaconos fuisse constiterit, et seu optantes forsitan, seu coactos lavaeri illius unci salutarisque claruerit fecisse jacturam, et Christum, quem non solum dono regenerationis, verum etiam gratia percepti honoris induerant, exuisse, cum constet neminem ad secundam tinctionem venire potuisse, nisi se palam Christianum negaverit, et professus fuerit se esse pagānum. Quod cum generaliter sit in omnibus execrandum, multo magis in episcopis, presbyteris, diaconibus auditu saltem dictoque probatur horrendum. Sed quia idem Dominus atque Salvator clementissimus est, et neminem vult perire, usque ad exitus sui diem, in pœnitentiā (si respiscunt) jacere conveniet; nec orationi non modo fidelium, sed ne catechumenorum omnimodis interesse, quibus communio laica tantum in morte reddenda est. Quam rem diligentius explorare vel facere probatissimi sacerdotis cura debet.

De clericis autem et monachis, aut puellis Dei, aut sæcularibus, servari præcipimus hunc tenorem quem Nicæna synodus circa eos qui lapsi sunt vel fuerint servandum esse constituit; ut scilicet qui nulla necessitate, nullius rei timore aut periculo, se ut rebaptizentur hæreticis impie dederunt; si tamen eos ex corde pœniteat, tribus annis inter au-

dientes sint; septem autem annis subjaceant inter pœnitentes manibus sacerdotum, duobus autem annis oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed tantummodo sæcularibus [*Lege popularibus*] in oratione societur. Nec confundatur Deo colla submitti, qui non eum timuit abnegare. Quod si, ut pote mortales, intra metas præscripti temporis cæperit vitæ finis urgere, subveniendum est imploranti, et seu ab episcopo qui pœnitentiā dederit, seu ab alio, qui tamen datam esse probaverit, aut similiter a presbytero viaticum abeunti de sæculo non negetur.

Pueris autem quibus quod adhuc impuberes [*Lege imberbes*], a pubertate vocabulum est, seu clericis, sive laicis, aut etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffragatur ætatis, aliquandiu sub manus impositione detentis, reddenda communio est; nec eorum exspectanda pœnitentiā quos excipit a coercionem censura. Quod est a nobis provide constitutum, ne hi quibus in terreni labe contagii plus minusve restat ad vitam, dum adhuc in pœnitentiā sunt, pœnitentiā committant [*Supple forte*]. Quod si ante præfinitum pœnitentiæ tempus desperatus [*Lege despectus*] a medicis, aut evidentibus mortis precesus indicis, recepta quisquam communionis gratia convalescit; servemus in eo quod Nicæni canones ordinauerunt, ut habeatur inter eos qui in oratione sola communicant, donec impleatur spatium temporis eidem præstitutum. Nec catechumenos nostros, qui sub tali professione baptizati sunt, prætermittimus: quia non est causa dissimilis (sicut iidem sancti canones ordinauerunt) ejus qui quolibet modo Christum, quem semel confessus, abjuravit; tribus annis inter audientes sint, et postea cum catechumenis per manus impositionem communionis catholicæ gratiam percepturi, exceptis sane tantummodo episcopis, presbyteris et diaconibus, quos solo mortis suæ tempore reconciliandos esse jam diximus. Cæteros, id est, seu clericos, sive monachos, seu laicos, utriusque sexus personas, quos violentiæ periculis evictos iterationem baptismatis subiisse constiterit, vel qui aliquo commento, cujus se facinoris piaculo dixerint non teneri, his pœnitentiā per triennium durare decrevimus, et per manus impositionem ad societatem recipi eos sacramenti.

Illo per omnia custodito, ne ex eis unquam qui in qualibet ætate alibi quam in Ecclesia catholica aut baptizati, aut rebaptizati sunt, ad ecclesiasticam militiam prorsus non permittantur accedere. Quibus satis esse debeat quod in catholicorum numero sunt recepti: quoniam de suo ordine et communione vi-

¹ Forte *causam*. HARDUIN.

² Dionys., *dispensationis*. HARD. — Ita et Cod. Luc.

³ Cod. Luc., *properationis*.

⁴ Ita et cod. Luc.; sed antiqua manus emendat: *est exigenda usura*.

⁵ Cod. Luc., *laici*.

⁶ Idem cod., *redhibenda*.

⁷ Idem cod., *popularibus*.

⁸ Idem cod., *imberbes*.

⁹ Idem cod. addit *forte*.

¹⁰ Idem cod., *despectus*.

¹¹ Post *catechumenis* sic legit cod. Lucensis: *permittantur orare per manus impositionem communionis gratiam percepturi*.

¹² Cod. Luc., *violentia et periculis*.

¹³ Idem cod., *hujus*.

debitur ferre iudicium quisquis hoc violaverit ¹ institutum, vel qui non removerit eum quem ex eis ad ministerium clericale obrepsisse cognoverit.

Curandum vero maxime, et omni cautela est providendam, ne quis fratrum coepiscoporumque nostrorum, aut etiam presbyterorum, in alterius civitate vel diœcesi pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, aut eum qui reconciliatum se esse dixerit, sine episcopi vel presbyteri testimonio et litteris, ² ad cuius pertinet parochiam, presbyter aut episcopus [*lege* et litteris, aut in parochia presbyter aut episcopus] in civitate suscipiat. ³ Quod si aliqua dissimulatione negligitur, culpa tangit etiam clericum [*lege* clericum] qui in locis in quibus hoc minus curatum fuerit commoratur. Illis itaque rite dispositis, et ad Ecclesiarum vestrarum notitiam nostra deliberatione perlatis, parere vos convenit [*lege* convenerat]: quibus, licet ad animarum reparationem nihil deesse videatur, tamen si cui novi aliquid, et quod præterire nos potuit, fuerit revelatum, secundum beatum apostolum Paulum, *tacente priore*, fideliter [*lege* fidenter] insinuet: quia *Spiritus sanctus, ubi vult, spirat*, maxime cum sua causa tractatur; nec nos pigebit audire, et si quæ sunt omissa, non arroganter abnuere, sed rationabiliter ordinare. Deus custodiat vos, dilectissimi fratres. Data Idibus Martii (an. Christi 483), Dynamio et ⁴ Siphidio viris clarissimis consulibus.

EPISTOLA VIII.

AD ZENONEM ⁵ EPISCOPUM.

Terentianum commendat.

Dilectissimo fratri Zenoni, Felix episcopus.

Filius meus vir clarissimus Terentianus ad Italiam dudum veniens, dilectionis tuæ singularis exstitit, et rædicator, talemque te esse vulgavit, qui ita Christi gratia redundares, ut inter mundi turbinas gubernatione qua Avitus, Pomerius, et Honoratus Massilensis, eidem operi fraudulenter vel saltem ignoranter inserti fuisse scribuntur ab Honorio, in catalogo de viris illustribus. Vide Possevinum in Apparatu sacro, verbo *Gennadius*. Sev. *Binus*.

¹ Cod. Luc., *antistitium*.

² Idem cod., *aut in parochiam presbyter, aut episcopus in civitate suscipiat*.

³ Idem cod., *quod aliqua dissimulatione neglectum culpam tangit etiam clericorum*.

⁴ Dionys., *Sibilo*. HARDUIN. — Cod. Luc., *Simidio*.

⁵ Cod. Just. addit *Spalensem*.

⁶ Epistola quædam Felicis ad Cæsarium Arelatensem exstat apud Baron. anno Domini 488, num. 7, sub Felice III. Hanc a Felice IV scriptam fuisse Baronius in appendice tom. X recognovit, eo ipso quod Arausicanum et aliaque plura concilia, quibus Cæsarius Arelatensis præsedidit vel interfuit, longe post hæc tempora habita fuisse recognoverit; quodque idem Cæsarius annum Domini 554 attigerit; quem, si tempore Felicis III Arelatensis episcopus fuisset, attingere non potuisset. Obstat huic sententiæ quod Gennadius de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 86 hujus Cæsarii, datæque ad eum epistolæ libri eius de gratia approbantis meminuit. Quod fieri non potuisset si ad Felicis IV tempora episcopatum Arelatensem tenuisset. Ea enim quæ Gennadius de Scriptoribus ecclesiasticis scripsit, Gelasii pontificis censuræ subiecit, ut constat ex ejusdem libri cap. 99 et 110, adeoque Felicis IV esse non potest ea epistola, cuius prædicto libro ad Gelasium misso mentionem facit. Nodus iste difficilis est, nisi dicamus, quod ait Suffridius Petri, Cæsarium Gennadiano codici insertum fuisse eadem

tor Ecclesiæ præcipuus appareres. Quapropter, frater carissime, cum ad provinciam commaret, seduloque deposceret nostras ad dilectionem tuam litteras destinari, gratanter annuimus, qui et dignum Deo sermone complecti cuperemus antistitium, et per eum maxime vellemus id fieri, cuius nobis fuerat laudibus intimatus. Quamvis ergo sanctis operibus ex omni parte prædiciam fraternitatem tuam vir præfatus astruxerit, inultumque fiduciæ de tua benevolentia jam teneret, tamen æquum est ut quod desiderabat magnopere consequatur; quatenus qui tuis olim gratus est animis, contemplatione nostri reddatur acceptior, simulque materna et sacerdotali consolatione foveatur, peregrinationisque præsidium pastoralis pietate reperiat, ut vestræ dignitatis affectu appareat apud sinceritatem tuam, nostrum quoque non minimum salutantis valuisse colloquium. Deus te incolumem custodiat, frater carissime.

(*)

MONITUM PHILIPPI LARBEI

IN SEQUEM BREVICULUM.

Anno 1631, opera et studio R. P. Jacobi Sirmondii τοῦ ἀγίου πρίμης prodit in lucem appendix codicis Theodosiani novis constitutionibus cumularum, cum epistolis aliquot veterum conciliorum, quas tomo II a pag. 1194 ad 1186 exhibuimus; necnon trium pontificum Romanorum Felicis III (cui præmisit breviculum Eutylianistarum sive gesta de nomine Acacii cum edicto sententiæ ejusdem papæ), Gelasii atque Vigili. Nos ne quid desit amplissimæ huic collectioni nostræ, eadem omnia in Luparca editione prætermittimus, felicibus auspiciis, suis quæque locis inserta, pro more collocabimus.

7 BREVICULUS 8 HIST. EUTYLIANISTARUM.

Sive,

GESTA DE NOMINE ACACII.

● In causa fidei Christianæ, cui ab exordio sui nunnatione qua Avitus, Pomerius, et Honoratus Massilensis, eidem operi fraudulenter vel saltem ignoranter inserti fuisse scribuntur ab Honorio, in catalogo de viris illustribus. Vide Possevinum in Apparatu sacro, verbo *Gennadius*. Sev. *Binus*.

Narrationis hujus tres sunt editiones, ac singule suo; codices mss. vindicant. Brevissimam dedit Quesnellus in Cod. canonum Ecclesiæ Romanæ, et incipit ab illis verbis *quidam Timotheus*, ac desinit fere cum illis: *miserit Ecclesiæ prævidere*. Quanquam enim post hæc longius aliquanto excurrit, nihil tamen historicum addit. Alteram in fine et in principio auctiorem hic cernimus ex Sirmondo datam. Tertia habet in fine additamentum supra secundam. Porro quod ait Pagius auctorem hujus opusculi ex Liberato accepisse falso revincunt Ballerini, qui hanc narrationem prout edita est a Sirmondo, nacti sunt in cod. Vatic. Regiæ 1977, quem Liberato vetustiorum esse probant. *Mansi*.

Ediderat Sirmondus cum appendice codicis Theodosiani. Auctor Valesio ad Evagrium videtur esse Gelasius papa; sed Tillemontius tom. XVI, p. 659, observat accuratorem esse in historia narranda quam Gelasius esse solet; et Pagius ad an. 496, n. 4, docet priorem hujus libelli partem totidem verbis esse excerptam e Liberato, qui sub Justiniano scripsit, posteriori vero ex Gelasii collectam Epistolis.

quam defuisse probantur inimici, nostro quidem sæculo, sed intervallo temporum, Nestorius et Eutyches non nova dogmata suæ perversitatis, sed nomina prodiderunt. Nam Nestorius ante quinquaginta et octo fere annos, Photini et Pauli Samosatani secutus errorem, Oasitano ^a exsilio meruit relegari, dicendo, sicut ab auctoribus suis didicit, Christum Dominum nostrum hominem tantummodo de Virgine Maria esse progenitum. Contra quem Eutyches, post annos non plurimos, æstimans disputandum, rectum tramitem tenere nesciens, offendit; et in Apollinaris est raptus insaniam, in hæc verba prorumpens, quibus assereret Christum verum hominem non fuisse, nec in eo duas naturas esse credendas, sed unam tantummodo Dei Verbi, verumtamen incarnatam. Quam quidem non esse hominis perhibuit, sed humanam, ut similitudo magis humani corporis quam ipsa veritas suaderetur. Cum catholica fides verum Deum verumque hominem Christum Dei Filium esse fateatur, non unius naturæ, sed unius essentialis atque personæ. Cum ergo Eutychem istum, presbyterum et abbatem Constantinopolitanæ civitatis, Eusebiu Dorylitano episcopo suadere talia reperisset, zelo fidei, quam etiam cum agens in rebus esset ostendit (ipse enim Nestorium quoque in tempore reprehendit in ecclesia res sacrilegas prædicantem), detulit ad Flavianum episcopum, et ad iudicium provocavit. Dicta causa est. Cum partes suas Eutyches videret urgeri, per Chrysaphium spæiarium Theodosii præiudicium principis expetivit. Cuius præcepto Florentinus vir illustris, exconsule, discussioni Eutychem abesse non potuit, et jam in præsentia ipsius vincitur Eutyches atque damnatur. Offenditur imperator, et in Ephesina civitate mandat synodum congregari. Adsunt fere cccxl [cxl] episcopi, principibus Dioscuro Alexandrino episcopo, Juvenali Hierosolymitano, Thalassio Cæsariensi, Eustathio Berytensi, Eusebio Ancyritano, Basilio Isauriæ. Interfuerunt etiam vicarii ab apostolica sede directi, Julius Puteolanus episcopus, Hilarus archidiaconus, quia presbyter ^b Renuis in Delo insula morte præventus est. Adfuit etiam Dulcinius notarius. In quo conventu ^c repudiata est epistola papæ Leonis dogmatica ad synodum Flavianumque directa, et penitus non permittitur recenseri. Tota die, id est vi idus Augusti, nihil aliud nisi quondam Nestorii damnati, id est prioris Ephesinæ synodi gesta releguntur. Simul etiam discutitur, lectis omnibus chartis, iudicium de Eutyche sanctæ memoriæ Flaviani. Interea cum Eutychem ^d blasphemiam relegerentur, ab omnibus acclamatum est hanc

A esse veram fidem, hanc orthodoxam. Dejicitur contradicentibus vicariis Romanis Flavianus, ^e et recipitur Eutyches. Damnatur etiam Eusebius episcopus accusator ejusdem presbyteri, tanquam Nestorianus, qui ante, dum adhuc esset laicus, Nestorii fuerat accusator. Ita enim nihil voluit isti Eutychianistæ inter se esse atque Nestorium, ut quicumque apud eos Eutychianista non fuerit, Nestorianus prorsus habeatur: cum doctrina catholica uniat duas naturas in Christo, non dividat sicut Nestorius fecit. Et isti quidem reperiuntur deteriora garrire. Nam fidentissime dicunt rem ineptam, rem etiam stolidis execrandam, ante unionem, id est Incarnationem, duas dici debere naturas; post vero unam Dei Verbi tantum incarnatam: ut si dicamus aliquid cereatum, aut picatum, aut stagnatum [*lege stannatum*], aut quolibet alio genere coloratum. Jam vero post diem tertium synodi qua dejectus est sanctæ memoriæ Flavianus, dejicitur etiam et dominus Antiochenus. Dioscorus repente discessit, solutusque conventus est. Ducitur in exsiliu ^f Flavianus apud Epipam, quæ est civitas Lydiæ, seu superveniente, seu ingesta morte defunctus ^g est. Tunc temporis Anatolius quidam presbyter Alexandrinus apud Constantinopolim morabatur. Hæc enim consuetudo prædictis est ut ad comitatum vicibus clerici dirigantur, ne quid forte causæ vel necessitatis engerat. Fit ergo iste Anatolius Constantinopoli episcopus, homo partium Dioscori. Exempto anno moritur Theodosius ^h imperator, Chrysaphius punitur ⁱ, Marcianus factus est princeps ^j. **C** ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz}

^a Petrus in Oasitana solitudine deportatus anno 436.

^b Ad eum itaque non dedit epistolam Theodoretus post synodum sed ad Hilarum.

^c Septenta quidem a Dioscuro, sed non lecta.

^d Subdola enim fuit ejus professio et hæc e sim ta-cendo tegebat.

^e Anno 419, die 2 Augusti.

^f Vide Chron. Marcellini comitis.

^g 18 Febr. 410.

^h Julii 28 an. 450.

ⁱ Ad partem Melanthydis.

^j Die 24 Augusti, ante 14 diem ejusdem mensis.

^k Falsum ut ex actis liquet.

^l Augusto mense anni 450, ante damnationem Dioscorig, quæ tantum anno sequenti cum Proterii ordinatione.

^m Hæc Liberatus, cap. 15.

ⁿ Mungu, seu Moggus, id est blasus.

pus suis monitis ad ministeria sua revocare non posset, utrumque damnavit. Mortuo principe Marciano, a collectis turbis hæreticorum, Timotheus et Petrus veniunt Alexandriam, et ordinatur ab hæreticis b Timotheus episcopus. Duo igitur apud Alexandriam episcopi esse cœperunt. Ante triduum Paschæ, quo cœna Domini celebratur, collecta multitudine perditorum occupatur ecclesia, ad quam se sanctæ memoriæ Proterius de more contulerat. Ibi supradicto die c in baptisterio occiditur, laniatur, ejicitur, et funus ejus incenditur, cineresque ipsius sparguntur in ventos. Leo sumit d imperium, ad quem tanti facinoris catholicorum querela pervenit. Contra quos hæretici supplicarunt, petentes ut Chalcedonensis synodus aboleretur; illi autem vindictam tanti sceleris spectabant. Considerans imperator nimis esse grave vexari tantos iterum sacerdotes, quorum plurimos aut ætas, aut infirmitas, aut etiam paupertas hunc laborem subire prohibebat, dirigit magistrianos per totum Orientem: dirigit etiam Anatolius episcopus Constantinopolitanus Asclepiadem diaconum suum. Per quos et omnes illi episcopi qui Chalcedona fuerant congregati, quid Alexandriæ factum fuisset agnoscunt; interrogatique cum suis provincialibus episcopis rescribunt, Chalcedonensem synodum usque ad sanguinem esse defendendam, quia non alteram fidem statuit quam synodus Nicæna. Timotheum non solum episcopum non haberi, sed etiam Christiani appellatione privari. e Quo deposito, fit alter Timotheus f catholicus episcopus Alexandriæ. Vix Timotheus g hæreticus depellitur, fugit Petrus, mittitur in exilium Timotheus Chersona, qui locus est in Ponto abditus. Quandio vixit imperator h Leo, vixit Timotheus episcopus Alexandriæ cum quiete. Sed cum Basiliscus occupasset imperium, i damnare cœpit Chalcedonensem synodum, et catholicos persequi. Tunc denique Timotheus ille damnatus accepta libertate venit Constantinopolim, et damnatos hæreticos locis suis reddidit. Vadit Alexandriam, fugit j Timotheus catholicus, et in monasterio latet. Petrus ille iterum se junxit Timotheo, cum quo fuerat ante damnatus. Redit Zeno imperator ad regnum, Basiliscus opprimitur. Mittitur Alexandriam, ut pulso per viasore Timotheus catholicus redderetur Ecclesiæ. Sed Timotheo damnato morte prævento, Petrus k consors ipsius ab uno hæretico Alexandrinis episcopus ordinatur. Quem nihilominus dejici jussit Christianissimus imperator, et reduci Timotheum catholicum, sicut Acacii Constantinopolitani litteris continetur. Cum plurimi, seu clerici, seu monachi,

A seu sæcularis vitæ homines, ad communionem catholici episcopi Timothei nollent penitus convenire, diversis sacris terruit universos clementissimus imperator. Scripsit ad papam Simplicium Timotheus (dicens Petrum olim in diaconio esse damnatum, nunc etiam Christiana societate semotum: mandans per Esaiam episcopum l), rogans ut scriberetur imperatori de Petro, qui latebat in Alexandrina civitate, et insidiabatur Ecclesiæ, ut, ad longinquum deportaretur exilium. Per ferme triennium sanctæ memoriæ papa Simplicius non desit scribendo ad Acacium episcopum, ut ageret cum imperatore, et fieret de Petro quod Timotheus episcopus postulabat. Scriptum est etiam principi, sed nunquam inde rescriptum est. Post omnia, Joannem m presbyterum œconomum B suum Timotheus ad principem misit, rogans ut si quid humanitas sibi forte contingeret, juberet pietas ejus catholicum a catholicis ordinari. Ad cujus pe ita responsum est, et tam ipsi quam clericis scriptum: atque in iisdem sacris Joannes œconomus multis laudibus prædicatur, ut jam pene omnibus Alexandrinus episcopalis putaretur officii candidatus. Defuncto isto Timotheo episcopo n Joannes œconomus catholicus a catholicis ordinatur episcopus. Qui cum de consuetudine majorum ad apostolicam sedem synodica (per Isidorum presbyterum et Petrum diaconum) scripta misisset, superveniente Uranio subadjuva, et contra Joannem jam episcopum sacra principis deferente, ab episcopatus illius confirmatione papa suspensus est. Et quia in iisdem sacris de restituyendo Petro, quem ipse damnavit, fecerat mentionem, hæc pars omnino est abnegata. Unde videtur clementissimus imperator offensus. Cum ergo sanctæ memoriæ papæ Simplicii nihil toties ad Acacium directa, propter Alexandrinæ Ecclesiæ quietem, et catholicæ fidei integritatem, scripta proficerent, supervenit idem sanctus Joannes episcopus, qui sicut decebat, ab apostolica sede susceptus est. Nam et priores ejus similiter Romanæ Ecclesiæ tempore persecutionis suffugium poposcerunt. Hujus adventus plenius universa patefecit. Cui dum Acacii scripta legeremus quæ de Petro o et Joanne p Antiochenis miserat, excessus Acacii etiam in hac causa gravissimos deprehendit. Illo enim tempore quo de Petro Alexandrino damnato retulerat, non longe post etiam de Petro et Joanne scripserat. Petrum apud Constantinopolim monasterium q gubernasse; sed hoc propter crimina derelicto, Antiochiam fugisse. Ibi pulso (Martyrio) catholico episcopo, per hæreticos sedem ipsius occupasse; continuoque damnatum

a 26 Januarii an. 457.

b Duobus tantum episcopis, Evagr. xi, 8.

c Martii 28 anni 457.

d Die 7 Februarii ejusdem anni.

e Hactenus Liberatus.

f Dictus Salophaciolus sive Albus, anno 458.

g Ælurus.

h Obiit mense Januario anni 474, filius autem ejus Leo junior mense Novembre.

i Anno 476.

l Liberatus, cap. 16.

k Mongus de quo supra.

l Forte Naurat-næ civitatis de quo cap. 22 tertie partis concilii Chalcedonensis.

m Tablennesi-tam cogn. Talajam.

n Anno 482.

o Cnapheo seu Fullone.

p Alias Apamenis non recepto, de quo paulo post plura.

q Liberatus, cap. 18.

a Leone tunc principe ad Oasitanum exsilium esse directum. De quo lapsum Constantinopolim rediisse, ac dedisse fidem, quod nullas ulterius turbas facere prorsus auderet. Sed sicut superius dictum est, Basilisci temporibus a Timotheo a illo damnato, qui Constantinopolim venerat, ad Antiochiam reinssum fuisse, ut iterum illic episcopatum teneret. Quo facto, idem Petrus Joannem quemdam presbyterum, de quo Acacium diximus retulisse, ordinat Apamenis episcopum; a quibus non receptus venit Antiochiam, et Petrum episcopatus sui pellit auctorem et invadit ejus Ecclesiam. Quos iterum damnatos dicit Acacius, petens ab apostolica sede, ut si forte ad eam confugerent, nec visu dignos haberet; et si jam aliquam indulgentiam forsitan impetrassent, irritam esse debere, nec eorum pœnitentiam recipendam esse. B Quod cum præfatus Joannes Alexandrinus episcopus relegisset, tacere non potuit, quod illum Joannem, quem Acacius damnaverat cum Petro, et sine remedio pœnitentiæ fecit ab apostolica sede damnari, post tot damnationes Tyrionum miserit Ecclesiæ præsidere. Postquam ergo non solum nihil profecisse litteras decessoris sui sanctus Felix papa cognovit, et ludibria quædam Acacio fieri in eversionem totius ecclesiasticæ disciplinæ, electis Vitale episcopo Troentinate ex Picena regione, et Miseno Cumanæ Ecclesiæ episcopo ex regione Campaniæ, sub hac instructione direxit, ut Petrus de Alexandrina pellere- tur Ecclesia, et ut libello sancti Joannis episcopi Alexandrini responderet Acacius, atque ipsi denuntiaretur Acacio, ut anathema diceret Petro. Quiquamvis hostili more detrusi in custodiam chartis amiserint, tamen perfidis hæreticis atque damnatis accommodare non debuerant, quæ sola negari potuit, voluntatem. Non solum ergo non egerunt quæ jussa sunt, aut quæ expedire poterant; sed etiam hæreticis communicaverunt, confirmationem Petri episcopatus, ad quem pellendum missi fuerant, deferentes, atque contumelias in episcopum Joannem Acacio dirigente portantes. Quibus rebus habita synodo comotus beatissimus papa, Vitalem et Misenum ab officio et communione suspendit b, Acaciumque damnavit. Cujus audacia deteriora committens, etiam Petrum c Antiochenum, ejecto catholico d Calendione, quem ipse ordinaverat, ad Antiochenam misit Ecclesiam.

ADDITAMENTUM EX TERTIA EDITIONE DESUMPTUM.

Postquam Joannes supervenit episcopus, quem Romana suscepit Ecclesia, sanctus papa Felix legationem (ut dictum est) sicut oportuit ordinavit, quæ apud prædictos omnes quicquid est hostilitatis experta est. Nam detrusa in custodiam prædictis chartis, cum grandi vix remeavit opprobrio, episcopatum Petri, ad quem expellendum missa fuerat confirmatum reportans, quem Romana anathematizavit Ec-

clesia. Ita Felix papa episcopis per Ægyptum, Thebaidem, Libyam et Pentapolim constitutis post alia; Petrus vero, qui se ab Ecclesiæ unitate sub beate recordationis Proterio separavit, et in mortem ipsius parricidæ Timotheo ad persequendos se junxit orthodoxos, nulla tanti nominis, aut honoris permitimus societate lætari, quanto in creatoribus propriis non dissimilibus ipso sui exordio caducum, quod se æstimat reperitur. Est ergo præfatus cunctis anathema, nec ab Ecclesia catholica credatur unquam recipi, qui post cohortationem sæpissimam et per tot annorum spatia in perversitate propria perseverans, locum satisfactionis amisit.

EDICTUM SENTENTIÆ FELICIS PAPÆ PROPTER ACACII EPISCOPI CP. DAMNATIONEM.

B Acacius, qui secundo a nobis admonitus statutorum salubrium non destitit esse contemptor, meque in meis creditis carcerizandum, hunc Deus, cœlitus prolata sententia, de sacerdotio fecit extorrem. Ergo si quis episcopus, clericus, monachus, laicus, post hanc denuntiationem eidem communicaverit, anathema sit, sancto Spiritu exsequente.

EPISTOLA IX.

FELICIS III PAPÆ AD ZENONEM IMPERATOREM.

Conqueritur de violatis ab eo legatis, suadetque ut acquiescat damnationi Petri Alexandrini et Acacii.

Felix Zenoni Augusto.

Quoniam pietas tua, licet profusiore pagina ad mea scripta responderit, suis auribus diligentius intimatam fastidio dignam credidit veritatem: curandum mihi fuit, ut breviter quæ non vultis latius publicari definita concluderem. Itaque officiositate præmissa timere me fateor regno vestro pariter et saluti. Si quidem contra divinam reverentiam probabitur, ut beati apostoli Petri directa legatio, sicut ejus confessio patefecit, tanquam in captivitate redacta teneretur, et chartis quas bajulabat violenter ablatiis, ad communicandum hæreticis, hoc est apocrisiariis Alexandrini Petri, adversum quem ierat, de custodia sit producta. Quapropter (*Nicolaus I papa, epis. 9*) Vitalem quidem et Misenum, cur vel impulsu ad ista consenserint, honore simul et communione apostolica censura privavit. Sed (*Ibid.*) cum apud barbaras etiam nationes, atque ipsius Deitatis ignaras, pro exsequendis negotiis vel humanis, jure gentium legati nis cujlibet habeatur sacrosancta libertas; notum est omnibus, quanto magis ab imperatore Romano et Christiano principe, in rebus præsertim divinis, oportuerit intemeratam servari. Deinde legatione submotâ, quæ apud vos, ut dictum est, nec beati Petri apostoli inviolata esse jam potuit, tranquillitas tua litterarum saltem tenore cognoscat, sedem beati apostoli Petri Alexandrino Petro, olim justequè damnato, ac nihilominus per sententiam synodalem nuper eliso, communionis nunquam vel præbuisse, vel præbituram esse consensum. Quia, ut cætera

a Æturo, anno 476.

b Die Julii 23 anni 484.

c Cnaphœum.

d Qui cum illo Patricio aliisque anno 483 conspiraverat.

nunc omittam, ab hæreticis institutus, contra fas omne catholicæ præsidere non possit Ecclesiæ. Unde quoniam adorationem meam duxistis onerosam, in vestro relinquo deliberationis arbitrio utrum beati apostoli Petri an Alexandrini Petri, cuiquam sit eligenda communio. Qualis autem Alexandrinus exstiterit, vel quemadmodum falsi nominis sacerdotium per unum vix suæ complices pravitatis temerarius usurparit, atque in damnatorum fuerit etiam apud vos dudum sorte numeratus, suffragatoris ejus Acacii litteri ad sanctæ memoriæ decessorem meum dati, quarum exemplaria subdita cernitis, approbate. Utrum vel episcopus dici valeat, quod nomen etiam si a pluribus episcopis accepisset, habere non posset, vel orthodoxis plebibus contra Nicenam synodum, contra observantiam singularem, mereatur imponi, prompta in Deum pietate perpendite. Ubi etiam apparet evidenter Acacium, qui excessus suos sub vestro potius nomine celare voluit quam vobis profutura suggerere, tam salutem vestræ devotionem deferre sinceram, quam fidelem conscientiam circa Patrum regulas, atque ipsum dogma gestaret catholicum. Propterea hunc eundem, ut pote qui multa contra scita veterum nefaria perpetravit, et ejus laudator emergerit, quem asseruit et ipse damnatum, et ab apostolica fecit sede damnari, ac rursus ædificans quæ ante destruxerat, prævaricatorem se ipse constituit; eorum quos sequi maluit portio districtio- nis apostolicæ per Tutum Romanæ Ecclesiæ defen- sorem, juxta deputavit auctoritas, atque a commu- nione et dignitate apostolica, qua se ipse ejus externis sociando monstravit indignum, legitima severitate discrevit. Puto autem quod pietas tua, quæ etiam suis mavult vinci legibus quam reniti, cœlestibus debeat parere decretis: atque ita humanarum sibi rerum fastigium noverit esse commissum, ut tamen ea quæ divina sunt per dispensatores divinitus attributos percipienda non ambigat. Puto quod vobis sine ulla dubitatione sit utile, si Ecclesiam catholicam vestri tempore principatus sinatis uti legibus suis; nec libertati ejus quemquam permittatis obsistere, quæ regni vobis restituit potestatem. Certum est enim hoc rebus vestris esse salutare, ut cum de causis Dei agitur, et juxta ipsius constitutum, regiam voluntatem sacerdotibus Christi studeatis subjere, non præferre, et sacrosancta per eorum præsules discere potius quam docere; Ecclesiæ formam sequi, non huic humanitus sequenda jura præfigere; neque ejus sanctionibus velle dominari, cui Deus voluit clemenciam tuam piæ devotionis colla submittere: ne dum mensura cœlestis dispositionis exceditur, eatur in contumeliam disponentis. Et ex hoc quidem de his omnibus conscientiam meam ante tribunal Christi causam dicturus absolvo. Vestræ mentis intererit magis ac magis cogitare et in rerum præsentium statu sub divina nos examinatione subsistere, ac post hujus vitæ cursum ad divinum consequenter venturos esse

A judicium. *Et alia manu.* Data Calendis Augusti (anno Christi 484), Venantio V. G. consule.

EPISTOLA X.

FELICIS III PAPÆ AD CLERUM ET PLEBEM CONSTANTINOPOLITANAM.

Ne turbentur ob prævaricationem legatorum, atque ut Acacii a sede apostolica damnati communionem devitent.

Felix clero et plebi orthodoxis Constantinopoli constitutis dilectissimis filiis salutem.

Probatam cunctis vestræ fidei firmitatem Vitalis atque Miseni non irrationabiliter opinamur prævaricatione turbatam: qui universa quæ illis mandata sunt, non tantum negligendo, verum etiam impug- nando, fecerunt ut Ecclesia Romana consentire damnatis hæreticis crederetur; quando contra vetitum his qui a Petro illo [Mingo] hæretico, parricidarum socio, olim justeque dejecto, et toties anathe- matizato, directi, atque ab Acacio suscepti sunt, nostrorum immemores mandatorum, communicate convicti sunt, nulla contestatione præmissa, quam tamen, sicut his præceptum fuerat, religio vestra sanctitatis audiret; acumenque est ut, sicuti prædiximus, excessus illorum noster crederetur assensus. Quos et ordinibus suis, et veneranda divini mysterii perceptione privavimus. Nullus ergo vestrum per tale commissum sit immemor sui, nec nos æstimet in apostolicæ traditionis defensione deficere, quos videt fidei contumeliam in proditores et perditos vindicasse. Scire vos quoque decuit Acacii quondam * episcopi varietatem inconstantiamque detectam. Qui cum de Petro isto, sicut probatur adnexis, non ferenda retulerit, atque olim dixerit fuisse damnatum, per legatos nostros multis laudibus prosecutus, contra conscientiam fecit, utrum ei quidquam credendum sit, omnes qui timorem Dei ante oculos constituunt judicabunt. Alienarum quoque provinciarum sibi jura defendens, sanctorum trecentorum decem et octo Patrum canones illicitarum sibi ordinationum præsumptor est conatus evertere. Quorum etiam ob hoc subjacet ultioni; nec Romanæ, id est apostolicæ sedis, qua se ipse privavit, communionem jam gaudet. Quando Petri Eutylianistæ socius et susceptor appa-rens, damnationis ejus se participem indicavit. Quem nostra quoque sententia ministerii episcopalis officio, et sancta communione, vestroque numero, id est Christiano, judicavit alienum, sicut reperitur in adnexis. Filio autem nostro Salomoni presbytero, quem Acacius, ut placeret hæreticis, suo privare putavit gradum, gradum proprium sententia vestra conservet, vel omnes qui forte a memorato propulsi, in locis suis et in nostra communione manere pronuntiet. Quamvis autem zelum vestræ fidei noverimus, monemus tamen ut omnes qui catholicæ fidei volunt esse participes, ab illius se communionem abstin-ent, ne, quod absit, simili subiaceant ultioni.

* Depositi die 23 Julii 483.

EPISTOLA XI.

FELICIS PAPÆ III AD MONACHOS URBIS CONSTANTINOPOLITANÆ ET BITHYNIÆ.

Tutum, Ecclesiæ defensionem, pravicationis causa fuisse damnatum, et quomodo ipsi in suos qui Acacio adhererint animadvertere debeant.

Felix, Rufino, Thalasio, presbyteris et archimandritis, et cæteris monachis circa Constantinopolim et Bithyniam constitutis.

Dialolicæ artis astutias frequentius experimur, sed malignitati ejus, Deo juvante, non cedimus. Nam cum ea quæ toties pro constantia fidei disponuntur fraus ejus vacuare molitur, necesse est ut et viribus quas divina gratia subministrat, conatus ipsius exstirpemus. Acceptis itaque litteris dilectionis vestræ, quarum Basilius fuit lator, inter cætera ^a Tutum, quem ob hoc feceramus defensorem Ecclesiæ de provectionibus intra Ecclesiam clericis, ut quam dirigi non licebat, in Acacium sententiam ipse portaret, se quædam dementia, imo ardore pecuniæ, postquam nostris satisfactum est constitutis, inimicis fidei vendidisse convictus est atque confessus. Lectæ sunt enim literæ ipsius in conventu fratrum, qualiter pacta interposita persona, Marone condemnato, ei cui sententiam portarat inhaerisse creditur: quas proprias esse cognosceas, non potuit diffiteri. Unde eum fidei et sedis apostolicæ proditorem, officio defensoris quod ei ad tempus dederamus exivimus, eumque sacrosancti mysterii communionem privatam præcipitarique cognitionem præcepimus, monentes dilectionem vestram, ut sicut semper fecistis, pro custodia veritatis jugi observatione vigiletis. Et quia non est dubium nonnullos ex monasteriis vestris esse deceptos, atque ad inimicos Dei, seu sponte, seu necessitate transisse, observandum vobis de talibus hoc esse mandamus, ut quisquis cujuslibet loci apud vos, vel sponte se dedit, vel mercede corruptus, collegii vestri sit prorsus alienus. Quia nisi a fidelibus perfidi sint remoti, rerum discretionem sublata, laborabunt suspicionibus innocentes, ut ad vitia facilis hominibus est prolapsus. A probatorum consortio contagia repellenda sunt perditorum: quoniam mores bonos colloquia, sicut scriptum est (*1 Cor. xv, 33*), perversa corrumpunt. Illorum vero aliter causa tractanda est, quos consiterit poenis gravibus ut traducerentur afflictos. Circa quos humaniores vos esse convenit, ut ad cellulas sub districtione poenitentiae revertantur, et fidelioribus lacrymis eorum quod lapsi sunt expietur, donec exclusis inimicis, et perversoribus suis catholica purgetur Ecclesia.

SUPPLEMENTUM ACACIANUM,

Monumenta nunquam edita continens, quæ marchio Scipio Maffei, e vetustissimis Veronensis capituli codd. eruit atque illustravit.

IN FELICIS EPISTOLAM ACACII PROPUGNATORES REFUTANTEM PRÆATIO.

Bibliothecæ Veronensi manuscriptæ, quam haud levibus quidem de causis intra domesticos cancellos

A adhuc continco, Supplementum hocce Acacianæ causæ emittens, particulam aliam demo, ac veluti membro quodam rursus minuo. Cassiodorii complexiones ut ab eo corpore avellerem, paucis abbinne annis concives evicerunt docti atque amicissimi; ut hasce epistolas ab eodem diduci patiar, Nicolai Coleti obtinuit instantia; præclarum quoddam ecclesiasticæ antiquitatis monumentum a me etiam atque etiam exposcentis. ad instructissimam, quam adornat, Conciliorum collectionem augendam atque exornandam. Ut morem gererem, hunc potissime tractatum selegi, quem anno 1713 repertum, exscriptum ac quomodocunque illustratum mihi seposueram. Quanti vero eximium documentum faciendum sit, quove loco habendum, statim arbitror a doctis omnibus perspectum iri, ubi et a Felice III profectum intelligant, cujus epistolæ aliæ eodem prorsus stylo exaratae inter eloquentissimas quæ a Romanis pontificibus emanarint, recenseri solent; et in ea causa versari, qua pauca rejiciantur in ecclesiastica historia nobiliores, et majoribus studiis agitæ ac defensæ. Agit siquidem de Acacii Constantinopolitani episcopi damnatione, illamque apostolicæ sedis sententiam tuetur ac propugnat, ex qua tam acre atque diuturnum cum Orientalibus episcopis ortum dissidium est. Neque vero disceptationis illius, factique omnis historiarum pertexere, atque hic præponere operæ pretium duco: quod omnino supervacaneum esset, cum per celebres Annalium pater, ac plures post illum docti viri, specialibus etiam in id adornatis lucubrationibus, rem omnem amplissime pertractarint.

Epistolam acephalam servat liber in vetustissima canonicorum Veronensium bibliotheca. Majori Romana littera ut inter capitulares quampures alii non commendatur, solo *N* eam forinam reiinente. Elementa partim typographicis, vel quas nunc adhibemus, notis, partim antiquæ celeri scripturioni assimilantur; quod scribendi genus proximiori ævo tribui solet: hunc tamen codicem pervetustum esse, nullius dubito, quod alibi persequar. Ejus figura perfectæ quadratæ propior est cæteris, subflavum atramentum, orthographia antiquior, frustumque, quod habet, catalogi pontificalis in Vigilio desinit, qui sedit medio sæculo sexto. Eadem manu scriptus est totus: lignea palmula, quæ ab una parte reliqua adhuc est, alterius codicis membrana cooperitur, maximis litteris depicta.

Post alia plura epistolarum ac monumentorum ad Acacii causam spectantium eandem collectionem hic liber continet, quæ in Codice canonum visitur edito a Paschasio Quesnello in appendice ad opera S. Leonis: *Ecclesiæ Romanæ Codicem* idem scriptor appellat et putat. Præcedit ergo *Narrationis ordo*, quem Labbeana Conciliorum editio non exhibet, at exhibuit Crabbiana, respondet autem magna ex parte Breviculo historiæ Eutycheianistarum, quem Sirmondo debemus. Sequuntur cætera eodem ordine, consentiente ut plurimum cum editis ms. codice, variis quibusdam non magni momenti lectionibus aut verborum transpositionibus exceptis. At insignis diversitas in ea epistola occurrit, quæ in Conciliis 15 Gelasii est, et in canonum Codice capitulo notatur 51. Columna siquidem 1222 (*Tom. IV*), ubi legitur: *Et ab eadem vos proprio judicio separasse videamini*; pergunt editiones omnes: *e: adhuc dicitis*, vel, *Dicitis etiam synodum in unius hominis persona*, etc. At ms. noster, post verbum *videamini*, duas hasce paginas subdit atque interponit:

Ecce agnoverunt, in eorum professione qui constantissime perdurarunt, quid fidei communionique catholicæ deberetur. Ecce agnoverunt quemadmodum a talibus recedendo, imo talibus contraria moliendo, a fide et communione catholica deviarit Acacius, seque purior cum eodem errori subdiderint. Ecce agnoverunt quam justis ex causis pro fide et communione catholica a que

^a De quo supra, epist. 9.

apostolica, cui et illi qui in ea perstiterant, congruebant, et illi qui perstantibus obviabant, ab eadem docebantur alieni, sedis apostolicæ auctoritate sit remotus Acacius, ejusque pariter quicumque complices existerunt; atque ab illa merito cum his communione discreta, a qua se ipse primum cum suis consortibus a catholicis pontificibus discrepando cognoscitur separasse; jureque sententiam ille damnationis excepit, cæteris consortibus promulgandam, qui solus pro omnibus suis consortibus in communionem se recidisse perfidie ad apostolicam sedem missis litteris est confessus. Cui si communicarant Orientales episcopi, antequam huc referrent, pari utique reatu sine dubio probabantur involvi; jureque per illum transgressionis sententiam susceperunt, tanquam facti cum eodem communionis externæ; qui utique non conuli tanquam nostræ communionis homines jam deberent, sed tanquam in contrario positi consortio refutari. Si vero non communicarant antquam Acacius huc referret, et communicantem non are debuerant, et ipsi de eodem potius huc referre; atque apostolicæ sedis rigore perculsum merito comprobare, cumque sede apostolica tantisque illis catholicis pontificibus magis tenere concordiam. Sed quia ab illorum societate discesserant, et eorum successoribus communicare delegerant, id eo cum sede apostolica minime congruebant; quia in sortem reciderant prævaricatoris Acacii, et illius se sine dubio prævidebant sententia consequenter astringi. Ob hoc eum videri nolebant esse damnatum, quia se cognoscebant in eadem prævaricatione damnatos, in qua hodie manere persistunt. Sed sicut hi simili conditione restricti complices suum non possunt judicare non jure damnatum, neque rei reum possunt competenter absolvere, sic illo jure prævaricatore damnato, isti quoque pari jacent damnatione prostrati, neque nisi resipiscentes inde poterunt pro suis absolvi. Et adhuc dicitur synodum in unius, etc.

Acacianis actis in memorata editione epistola hæc finem imponit; at in Veronensi codice nova, et nunquam hactenus visa subsequitur, quam in præsentia vulgamus. Postquam epistola ad Euphemium seriem claudit, quæ cæteri Gelasii præponi solet: ita ut complementum quodammodo hic appareat ad percelebrem causam pertinentium monumentorum.

Quod ad epistolam nostram attinet, pluribus locis eloquentiæ luminibus nitet; quamvis inficiari nemo possit luxuriant auctorem aliquando, acutumque ac subtile dicendi genus curiose consectari. Ordinem mirabitur aliquis quo utitur, sive quo caret, tum inconnexa quandoque membra, et sententias sæpius repetitas. At præterquam quod adversario fortasse *καταπόδα* in-istit, luxato codici, id ex parte tribuendum suspicor. Mirum sane est quod librarii mendia, quanta, ut videtur, sententiarum corruptione ac perturbatione non uno labore loco: quibus si stylum adjuicias quibusdam locis aliquantulum inplexum, difficultatemque ex interpunctionis atque distinctionis defectu scriptioibus antiquis commuicem, ex creabantur ambages, ut cum extricari vix posse crederem, pœnituerit non semel tam molesto operi manum admovisse, hancque curam abjecturus jam fuerim non semel. Transpositis præcipue d terrebar ac luxatis locis, quod vitium cum alibi deprehenderem, cogebat et alibi suspicari; sed confirmavit id me tandem, atque in proposito retinuit, cum animadvertentem cæteris quoque tum hujus pontificis, tum successoris Gelasii scriptis idem prorsus infortunium veniit fato quodam accidisse: quorum plura monumenta ita perturbata, ni fallor, ad nos pervenerunt, atque intermixta, ut tanquam Sibyllina carmina foliis mandata, rapidis ludibria ventis volitasse aliquando mihi videantur.

A falso titulo epistolæ nostra rem in manuscripto auspicatur: *Exemplum rationis reddendæ beati Gelasii papæ de evitanda communione Acacii, missa ad Orientales episcopos*: habet etiam in fine: *Explicit beati Gelasii de evitanda communione Acacii*. Quo nomine perspicuum est falso inscribi, cum enim vivente Aca-

cio exarata sit, aut nondum certe mortis suæ nuntio Romam perato, Gelasio tribui non potest post annos tres ab Acacii morte inaugurato. Nihilominus Gelasii laudato nomine priores hujus tractatus versus attulit Nicolaus I in epistola ad universos Galliarum episcopos. Sed non hæc tantum Felicis epistola Gelasii nomen præ se tulit in mss. Eodem prefixo nomine inventa est inter alias a Sirmondo, quæ in Labbeana editione 13 est, nec ab editis, ut ego puto, hic omnino abest error: in quem delabi notariis in proclivi fuit, cum ob styli similitudinem ac temporis propinquitatem, tum ob res eisdem esdemque argumenta ab utroque pontifice pertractata. Principio etiam ac sine earentia ex eorumdem monumentis videmus plura: a quo more nostrum licet nequaquam desecere ut pote accephalum conspicimus; etiamsi majori littera, nullaque mutationis nota in ms. incipiat. Depravationis vero luxationeque quas in nostro deprehendo, quædam item ex aliis horride deformasse, ex eo maxime credendum est, quod post præstantium editorum studium ac diligentiam squalleant adhuc ac mæstrorsa sint. Illa autem paulo attentius inspexisse, magnamque in aliquibus perturbationem detexisse, infans, ut opinor, laboris hujus nostri fructus non erit. Quorundam ergo contextum et sententias aliquas summam expendamus.

Præmitti posset a prima ipsa Gelasii ad Euphemianum periodo ænigmata jam prænotari et ad primam paginæ finem luxationes jam portendi. Prior quoque epistolæ 3 sententia ænigmatica est; quæ tamen restituitur modo pro temporibus legas temporum; ita et card. Baronius jam emendaverat; qui etiam Domini sacerdotes probe scripserat. In eadem pagina: *deitate non prorsus assumpta; lege, deitate non prorsus assumpta*. Cum autem 13 Gelasii, quæ huic nostræ magis ætatis est, in Conciliorum collectioe a ms. valde recedentem animadvertentem, multum laboris insumpseram, cum ut interpolaciones excuterem, tum ut discrepantias omnes exciperem. Veruntamen ubi Quænelianam etiam editionem venit in mentem conferre, consentire prorsus cum codice nostro miratus sum; qui eundem quoque titulum in Thuanoe ms. inventum ad calcem epistolæ ostendit. *Explicit rationis reddendæ Acacium a sede apostolica competentem fuisse damnatum, nec posse quemquam sine discrimine animæ suæ ejus communionis participem effici*. Ex his autem, quibus Labbeana editio refundat, frustum illud Gelasii non esse (quamvis in eo iterata interpolatione papa Felix sanctæ memoriæ dicatur) satis patere arbitror, in quo hæc occurrit: *Ecce nuper Hunerico regi Vandalicæ nationis, vir magnus et egregius sacerdos, Eugenius Carthaginensis episcopus, multique cum eo catholici sacerdote, constantiter restitunt sævienti, cunctaque extrema tolerantis, hodieque persecutoribus resistere non omittunt. Nos quoque Odoacri barbaro hæretico regnum Italiæ tunc tenenti, cum aliqua non sciendum præcipere, Deo præstante nullatenus paruisse manifestum est*. Si enim anno, quem exhibet, 495 epistola data esset, non video quomodo nuper evenisse dici possent quæ ante annos saltem 14 contigerant; Hunericus siquidem anno 484, Felicis secundo, decesserat. Neque anno illi ea videntur competere: *hodieque resistere non omittunt*: cum præcedente 494 Gundabundus Hunerici successor episcopus omnes ab exilio revocasset, suisque Ecclesiis jam reddidisset, ut colligitur ex fragmento Augustano apud Henricum Cassium. Pariter quæ postremo de Odoacri habentur, Gelasio minus commode aptantur: nam Gelasii annus primus Odoacris extremus fuit; quo sane tempore Ravennæ obsessus et a vieto Theodorico ad inuitas redactus, nedum Romanum pontificem præcipis suis vexare posset, sed ne regnum quidem tenere amplius vilebatur. Id quoque non dissimulandum: multa ex his quæ ad defensionem pertinent sententiæ in Acacium læ, Gelasio quidem incongruentia dici non possunt; Felicis tamen, recipientibus adhuc atque ferventibus Græco-

rum querimoniis, multo magis conveniunt. Quæ autem suspicio, cum ejusdem epistolæ plures loci huic nostræ, quæ ex toto contextu Felicis asseritur, tam similes sint quam qui maxime.

Verum majora consecutemur, atque ad tractatum de Anathemate nos conferamus. Conveniunt in hoc tum editiones omnes, tum ms. noster; varias enim lectiones, quas ad marginem rerensuit Quesnellus, et in quibus codex ad Labbeanas magis accedit, non magnifacio, ubi tanto potiora animadvertenda erant. Scilicet scriptum istud, aut ego fallor, aut nihil ferre est aliud, quam cento ex diversis fragmentis librorum vitio contextus. Præmittamus eo dirigi tractatum hunc ut illa verba explicarentur ac purgarentur in Acacii damnatione prolata, *nonquamque anathematis vinculo exuendum*. At hoc prætare longe magis Felicis congruebat, cujus ea verba fuerant, quam Gelasio tot annis jam elapsis: quin superflua fuisset omnino hæc Gelasii cura, postquam Felix ipse abunde in epistola quam nunc edimus id jam præstiterat. Quis autem credat Gelasium hanc defensionem adornasse, et valdissimo argumento nonquam adducto; scilicet in dubium revocari non posse quin eorum verborum is vere sensus fuisset, cum Felix ipse, qui pronuntiaverat, ita docuisset. Quis credat a Gelasio eosdem sacre Scripturæ locos in eundem finem adhibitos, nulla unquam Felicis mentione facta? quibus si eadem ferme, ubi agitur de sententia respicientem non afflicte, adicias loquendi formulas, tenoremque orationis ac styli prorsus eundem, a Felice hæc quoque profecta esse, non immerito conjectabis. At quod magis observandum est, abruptum hujus tractatus initium ad ejus argumentum non pertinet, cum frustum sit alterius scripti, in quo de Constantinopolitani episcopi agebatur, honorem secundæ sedis sibi arrogantibus ex quorundam Chalcedonensium Petrum decreto, de quo, dum hæc meditator atque adorno, novus ad me Aloysii Andruccii mittitur liber verba faciens. Hanc materiam prima columna prosequitur usque ad ea: *Peccatori homini*, etc., ubi repente, quamvis tanquam continuata afferantur, in propositum insilit, scilicet quo perpetua damnationis nota removeretur. Per tres columnas idem agit, distinctione quam col. 1229 aspiciamus intempestive posita. Col. 1231 versus decem perperam interseruntur incipientes, *Quod sedes apostolica*; spectant enim ad scriptum id, cujus et initium est. Verbo *hoc tamen* ad argumentum redit, periodum Sphingi reservatam subijciens, quæ nec manuscriptorum ope satis restituitur: procedit tamen usque ad ea, *Quod si hæc tentare formidant*: ubi rursus alterrere videmur, et ex abrupto tractatus alterius fragmentum ingredi, quo ab imperatore Petrum Alexandrinum absolvi non potuisse ostendebatur: perstatque usque ad finem, si postremas periodos excipias, quæ rursus alio referuntur, inter se etiam inconnexæ. Hæc autem omnia a tot viris doctissimis, qui in his monumentis vel ut ederint, vel ut expendere, vel ut adducerent, versati sunt, animadvertens non fuisse, vehementer profecto mirari subit. S. Leonis editor et hujus tractatus caput invenisse, et novis quibusdam lectionibus, novaque partitione reconcinnavisse se existimavit ac restituisse; abruptum tamen adhuc initium est, finis mutilus, confusa series atque intermixta: quod patebit, ut puto, statim ac fragmenta ad disparatas causas spectantia in eo contineri constat. Luxationem hujusmodi valde ab antiquo accidisse, tum e codice quem præ manibus habemus, tum ex Anastasio Bibliothecario discere in promptu est, qui in epistola ad Joannem diaconum *Collectaneis* præfixa sententiam afferens, quæ in priori ejus pagina, alio ut videtur pertinente, visitur, de promptam dicit *ex tomo Gelasii de anathematis Vinculo*. Non deerunt fortasse quibus durus videatur hic sermo, ut in canonicum Ecclesie Romanæ codicem cento, ut ita dicam, receptus fuerit. At quamvis monumentum istud antiquitus luxatum, et a librariis male habitum dixerim,

A non tamen antequam in eum codicem insertum esse, intelligere necesse est. Sed illud insuper animadvertendum, illam canonum collectionem ejusmodi nomine S. Leonis editorem ex proprio judicio donasse; neque in hoc doctorum calculos laborum profecto universos si colligantur: multa enim sunt quæ contrarium suadeant ac ferme evincant.

Quid de Græcis tribus Felicis epistolis dixerimus, quas rejiciunt Valesius, Dupinius, alii, probant Cave, Pagius, aliique? Anastasius quidem secum tam videtur laudasse in epistola paulo ante memorata: unde notandum quod nonnulla quæ Latine fuerunt edita, Latinitas funditus mole oblivionis obruta dilapsa, nisi ex Græcorum post fonte librorum hæc haurita sitibundo pectore resumpsisset; sicut epistolam B. papæ Felicis in Petrum sententiam proferentem Antiochenam damnationis. At interpolatas saltem quis non videt? Tertiam præcipue, quæ sibi non cohæret, neque titulo respondet, neque principio. In Latina prioris versione syllaba ommissa hæresim creat: *dicendum Trinitatem*; ut memini, errorem alium hæresim pariter circa Trinitatem facere, ubi legitur de Filio, *nec genitus est, sed procedens*: iuspecto Græco textu plures facillime errores abstergi possunt, quos ea de causa memoro, ut in nova Conciliorum collectione animadvertantur. Multi sane quoscumque generis in anterioribus editionibus irrepererunt, cursum haud paucos Acaciana monumenta inefficientes in hoc proœmio et in annotationibus obiter emendabo.

Is ergo nunc insistendum est, quæ Acacium respiciunt. Gelasii IV seu communitorium ad Faustum, in quo pariter cum editis consentit ms. codex, non multo depuratus est: ad initium secundæ pagine labat connectio, ad finem perit. Ab his, *illud autem nimis est impudens*, usque ad ea, *in suam traduceret pravitatem*, diversa videtur epistola, et quidem Felicis, a quo Andromachus instructus fuit, ut Acacium cohortaretur. Sequens periodus redit ad anteriora, et subsequens usque ad verba, *Non est mirum*, rursus Felici tribuenda. Neque doctissimi Baronii sufficit interpretatio, ut nempe ex persona apostolicæ sedis Gelasius loquatur: illa enim: *quod ait, si necesse fuerit, veniam postulare; existimans nimirum tunc se peccatam necessariò postulare, si ei concedamus, ne peccare desistat*: Acacium adhuc hac aura vescentem manifesto ostendunt. Cum Græcis deinde, etsi confuse, iterum res est; at ea in fine, *neque plane cum istis non corrigentibus ineunda congressio*, ad supra posita referuntur, nobis nullum fas est inire certamen cum hominibus communionis alienæ. Nullam in his lucem prætulit liber noster, cum editis mire consentiens, nisi eo loco, ubi in extremo vulgatæ pagine 1168 sensus est nullus. Legitur autem in codice: *nec novit, aut se nosse dissimulat, per numerosam sententiam sacerdotum*, etc.; cui sententiæ si verbum constat detras, vel particulam ut addas, locum habebis integre et mutatione quam minima restitutum. Sed de his satis.

Temporis notam, quo epistolam hanc Felix III (quibusdam II, alterum nempe tanquam intrusum cum Liberius superstes exsularet, excludentibus) scripserit, ms. codex exhibet nullam; verum ex ipsius contextu eruitur: scilicet post synodum de lapsis in Africa, anno 487 Romæ coactam, cujus mentio fit, et ante Acacii mortem, quæ contigit anno 489, *Eusebio consule*, ut discimus ex Victore Tunonensi. In Labbeana Conciliorum editione ante Felicis epistolam 12 collocanda hæc esset, primam nempe, quæ post obitum Acacii sit data. Ad certos homines non missa, anonymo enim scripto respondet, in Acacii, Petrique Alexandrini defensionem vulgato, quod etiam an ab uno compactum fuisset, an a pluribus plane ignorasse videtur Felix. Ex hac vero illius scripti confutatione, cum nova hinc inde ad ea argumenta, tum ulteriorem quarundam rerum notitiam, pluraque insuper colligere est, quibus, vel quod in incipiti erat, firmetur, vel quod in obscuro, illustretur plurimum. Nondum tamen, meo quidem judicio

singula, quæ ob eam controversiam acta sunt, apte distinguam, ac in tuto poni, neque ea omnia quæ de hac causa apud antiquos scriptores legimus, satis conciliari possunt : quod corruptis ejus ævi monumentis præcipue imputandum puto.

Verumtamen quod in hac re caput est, quantum Acacius deliquerit, et quam juste exinde Gelasius vel in ejus memoriam invecus sit, abunde hic elucet. Minime profecto intelligo qui fieri potuerit ut Dupinio aliquando exciderit, *videri Acacii errorem omnem eo contineri, ut Romano episcopo displicerit, principique suo nimium adhaerit*. Quod enim Felix et Gelasius in Acacium statuerunt, id successores habuerunt ratum, ea quidem constantia, ut post contentiones acerrimas, inter Orientalem et Occidentalem Ecclesiam pax atque concordia obsignata non fuerit ac restituta, nisi cum anno demum 519, Hormisda sedente, *nomen Acacii de dyptichis est deletum*, ut in Suggestione Dioscori diaconi legitur. Æquitatem autem Romanæ postulationis Græci tandem confessi sunt, Joanne episcopo Constantinopolitano post hæreticum Eutychetem, Dioscorum, Timotheum paricidam, et Petrum Alexandrinum, *Acacium quoque Constantinopolitanæ quondam urbis episcopum compli- eum eorum et sequacem similiter anathematizante*. Inspiciatur Græcorum antistitum epistola, quæ a Bessario recitatur, *Κινδυνούστας σε φαλατium δά τιν παρὶχθασιν τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀκακίου, propter Acacii patris nostri pravificationem*. Quin etiam Acacius in decreto de apocryphis Scripturis post hæreticos recensetur : a Felice in ipsam doctrinæ apostolicæ veritatem tetendisse dicitur : ubi in editis proficitur Gelasius eum a *communione catholica deviasse*, legitur in Veronensi codice a *catholica veritate*; Hormisda Dioscori et Eutychetis dogmate et *communione pot- utum* vocat; in secunda fidei confessione, quam pontifici Agapelo Justinianus imperator obtulit, post Eutychetem cæterosque, *aversamur*, inquit, et *Acacium cohæreticum* scribit Liberatus, quo elogio non semel eum item mactat Nicolaus I. Quin et Basilus Cilix ἀρετικῶν δοξῶν παρὰ πολλοῖς reportasse Acacium tradidit, ut apud Photium legimus. Nec propterea rem mihi esse volo cum viris doctis iis, qui dissertationibus etiam in hoc adhibitis, episcopum illum, etsi juste damnatum, orthodoxum tamen, quod fidem spectat, contendunt fuisse. Indicia quidem haud præclara sunt (præter communicationem de qua aiebat Symmachus in Apologetica, *an communicare non est consentire cum talibus?*) quod orthodoxos episcopus eiecit, et in eorum sedes hæreticos intruserit; quodque cum impius Mongus ἀρετικῶν συστάμενος σὺν ὀδοῦ, concilium Chalcedonense anathemate notavit, Acacium συμπράτορα habuerit, ut libellus synodicus loquitur. Verum ad apostolicum selem purgandam id satis superque est, quod Joannes Constantinopolitanus profitebatur : *quorum quis communionem complectitur, eorum et similem adjudicationem in condem-*

natione consequitur. Quin etiam ea non pro nihil habenda sicut, imperatorem in hæreticorum partes perduxisse; conscribendi et promulgandi Hænotici auctorem fuisse; sedis apostolicæ legatos ablati litteris carcere et pecunia expugnasse, in jurisdictionibus alienas tam temere irruisse, *catholicisque sacerdotibus per Orientem totum violenter exclusis*, perditos ac nefarios homines, et ab ipso antea damnatos subrogasse; sedes Alexandrinam quidem Petro Mongo paricidii socio, Tyriam Joanne ab Apamenis, et Antiochenis rejecto, Antiochenam Petro Fullone synodali judicio exauctorato, temerasse per fas et nefas, atque infecisse? Quid plura? Nonne etiam Felici nomen et sacris tabulis ab eo expunctum docet Theophanes? τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔξῃρον τῶν διατύχων, quod etiam referunt Nicephorus et Cedrenus. Majus quiddam hæc omnia profecto sonant quam episcopo Romano displicuisse.

Quo consilio seu qua methodo hanc editionem intruxerim, paucis admonebo. Textum quidem purgare adnixus sum, verumtamen transformare nolui. Hinc etsi partes male inter se coherescere nonnunquam viderentur, arbitrium non adhibui : eo siquidem uti temerarium fuisset, præcipue ubi constat auctorem ipsum prosilire aliquando, et ad eadem sæp us redire. Semel tantum transpositos sensus aliquo suo loco reddidi, cum reconcinatio in promptu esset, ac perturbatio in aperto. Lacunas, si quæ sint, quarumve in codice nulla unquam nota nos admonet, non explevi; ubi enim eadem reponendi certi non simus, cur nostra auctoribus apphigamus, non video. Emendationum quoque parcum, ac in iis, ni fallor, satis cautum me præstiti : quapropter sententias quandoque minus integras, dictionesque minus correctas non attigi. Quin ubi insignis quedam aut paulo liberior emendatio contigerit, ms. lectionem in adnotationibus afferam, ut quisquis proprio judicio uti possit. Illa vero, cum dictionis ejusdem inflexione mutata, vel particula addita, aut desumpta syllaba sententiam restitimus, quid opus erat admonere? aut quid minuta menda memorare tam frequenter obvi, ex quibus nihil eruat frugi? Animadversiones ad pompam nequaquam concinnavi : congestiones quidem arrepta cujuscumque verbi occasione cumulas, et nihil nisi quod milles audivimus afferentes probare nequaquam soleo. Jam vero illud reliquum est, ut erratis haud codicis quidem, sed meis mibique tantum impudendis humanus eruditusque lector ignoscat.

EPISTOLA SIVE TRACTATUS

FELICIS III PAPÆ.

Quæ pro Acacio offerbantur refellit, eamque ut justè ac rite damnatum, ita nonnisi canonicè restituendum ostendit.

• • • • • post quingentos annos constituta Christi eos velle

Duo priores versus iidem sunt quibus Gratianus decretum primum protulit, post Gelasii tractatus in collectione Conciliorum allatum; quod invenire non erat unde erutum esset, cum nec in laudata ibidem epistola, ex qua secundum decretum excerptum est, nec in aliis Gelasii ea verba conspicerentur. Verumtamen eandem auctoritatem prolixius multo attulit Nicolaus I, ut monuimus, nempe usque ad ea damnatus sit : cuius epistolam ad universos episcopos Gallie cum recenserent Conciliorum editores, priores versus tantummodo, quos apud Gratianum viderant, litteris notarunt Italicis; cum sex item subsequentes ejusdem textus verba continere, et eodem modo in posterum scribendos esse, ex hoc monumento discamus. Mirum est quod item discimus, usque ab ævo Nicolai I non nisi abruptam, et capite carentem in Romanæ quoque Ecclesie serinibus, ut modo et in Veronensis depre-

gnatoribus respondebat hoc loco Felix, male ab ipsis apostolicæ sedis morem potestatemque oppugnari, quæ cum Christiana Ecclesia adolevisset, et quinque jam ferme sæcula viguisset. Ut prima periodus acphala, ita secunda exemplis rem comprobans mutila videtur in ms.; illustratur autem optime ab epistola quæ 13 Gelasii dicitur : *Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes frequenter, ut dictum est, more majorum, etiam sine ulla synodo precedente, et absolvendi quos synodus iniique damnaverit, et damnandi nulla existente synodo quos oportuit, habuerit facultatem : sanctæ memoriæ quippe Athanasium synodus Orientalis addixerat, quem tamen eaz. p. um sedes apostolica, quia damnationi Græcorum non consensit, absolvit; sanctæ memoriæ Joannem Constantinopolitanum synodus etiam catholicorum præsulum certe damnata, quem simili modo sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvit; itemque s. m. Flavianum pontificum congre-*

subvertere, cum triginta annorum lex hominum non possit abrumpi. Sanctum Athanasium ideo non fuisse damnatum a synodo Orientis, quia sedes ista non consenserit: sanctum Joannem Constantinopolitanum, sanctum Flavianum.... Si ergo ea non consentiente sola, qui damnati sunt a synodo Orientis non potuerunt e se damnati, consequens est ^a etiam sine synodo qui eadem sola damnante damnatus fuerit, damnatus sit. ^b Postremo si nulla est ejus scilicet sententia, quid tantopere cupiunt, hanc resolvit.... testimonio Acacii ubi confirmat, Timotheum catholicum de damnatione Petri retulisse ad utramque Romam; ubi, ab hæretico fuisse ordinatum, hoc est complicem insanix suæ, ubi dicit, ut propter hoc

gatione damnatum, pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvit. Opinor et in epistola nostra, et in Nicolai illa, textus consequentiam particulæ tantum addita aliquo modo sic resarciri posse: S. Athanasium ideo non fuisse damnatum a synodo Orientalis, quia sedes ista non consenserit, vel S. Joannem Constantinopolitanum, vel S. Flavianum. SCIP. MAFFEIUS.

^a De universali synodo intelligas. Ut ita intelligamus, et Acacium non sine Italicorum præsulum synodo discussum atque damnatum credamus, plurium monumentorum collatio, sedis apostolicæ illo ævo mos, et invicta propemodum argumenta nos adigunt ac compellunt. Verba ceteroquin si attendimus, et plures locos, nullam omnino præcessisse synodum, et ex tenore concilii Chalcedonensis a summo tantum pontifice cum privato suo presbyterorum cœtu sententiam prolata, quamvis deinde synodo etiam propositam, suspicari quis non injuria possit. Acerbis enim Græcorum querimoniis, sine ulla synodo, et ab uno solo damnationem peractam, nunquam reponit Felix, nunquam Gelasius, in provinciali concilio de Acacio statutum esse, ut paulo post de lapsis in Africa. In epistola quam edimus, illum Felix non s. mel locum urget: *meæ levitatis opprobrium agitur: cur eum sic velitis absolvi, ut in omnibus et conscientiam nostram, et famam facialis exponi? conscientiam, si absolvam, quem totius conditionis auctorem se ipse professus est; famam, totius multatæ sententiæ: legimus forte, famam ob levitatem totius, etc., vel quippiam simile. Ut illud idem, quod Pontifici Romano objiciebatur, peregrisse Acacium Gelasius ostenderet, num, inquit, Joannem exclusit, Petrumque recepit, aliqua synodo saltem illic habita? Exinde: cur tunc non venit in mentem, ut in talibus causis peteretur a principe saltem qualiscumque synodus celebranda? ubi nullam omnino synodum, cum primitus Acacium damnaret a Felice coactam, videtur concedere. Theophanes, ubi Acacii damnationem refert, Felicem tantummodo, qui sententiam scripserit, memorat: *ἡ δὲ καθ' ὅσον αἰτούς (legatos suos) γράφας Ἀκακίῳ καθάριστο v. Idem propterea pontifex, synodo postmodum probatam sententiam sic innuit: Plurimorum in Italia catholicorum congregatio sacerdotum rationabiliter in Acacium sententiam cognovit fuisse prolata. Quidquid autem sit, id plane constat, ob documentorum quorundam interpolationem luxationemque, multis circumfusam e se tenebris synodorum historiam sub Felice; ita ut nihil mirer magis quam singulos eruditos viros qui in his versati sunt, quasi eam omnino extricassent sibi plausisse, anterioribusque scriptoribus rejectis sua velut indubitata attulisse. Acacium sane a duabus synodis damnatum non fuisse, ut Valesius ad Evagrium pugnat, et Pagijs pro certo habet, perspicue patebit infra. SCIP. MAFFEIUS.**

^b Multa præcessisse argui potest. In iis quæ sequuntur, hiatus agnoscimus, integrumque contextum

majoribus suppliciis subderetur. ^c Itaque non ut in sequestris esset, quod nunc prætenditur, sancto, cum obiisset, Timotheo subrogandus; qui pro sceleribus suis, quæ retulit Acacius, suppliciis subditus est: nemo autem ad honorem reservatum dignum asserit esse suppliciis. Imperator Timothei catholici electioni cuncta permisit; necesse est igitur ut sequatur quod ille constituit et dixit catholicum a catholicis ordinatum; falsum est ergo quod in sequestri dicitur constitutus, ut eidem subrogaretur, cui nunquam communicavit; et a quo postulatus est longius debere relegari.

^d Si juraverat Joannes non se futurum episcopum,

^B vix assequimur. Acacii ad Simplicium indicatur epistola qua hæretici Timothei Æluri mortem nuntiat, Petrique Moggi fugam; cujus epistolæ ea verba sunt: *ut propter hoc majoribus suppliciis subderetur.* Obscuræ tamen dictionis aut emendationem, aut sensum etiam ex deductis illis ac vix significantibus verbis erueri est: legitur siquidem in memorata ad Simplicium epistola, ab Alexandrino episcopo Romam ad alterutrum sunt relata: ubi vel reponendum, ut hic legitur, Romam ad utramque, novam et veterem; vel alteruter accipiamus pro utraque, sicut ubi in Columella (*Lib. XII, cap. 1*) legitur: *necessarium fuit alterutrum, fors esse qui, etc., intus qui, etc.* In Vulgata (*Jacobi IV, 11; v. 16*) alterutrum est pro ἀλλήλων. Inferius quoque illum dicit Felix, *huc pariter et Constantinopolim relatum.* SCIP. MAFFEIUS.

^c Inter illa, quæ pro Petro Alexandrino adducta sunt, id auditum non erat, Timotheo catholico sedente expectativam habuisse. Inauditum etiam mihi fallor in hac materia vocabulum in sequestris, sive in sequestri, quod hic quater usurpatur ad futuram successionem significandam. Translatum est a legibus, in quibus sequester est quod custodiendum, reddendumque depositi loco tradebatur: vide L. *proprie d. deposit.* Animadvertendum autem, quamvis hæc pro Petro Alexandrino falso dicerentur, ea tamen ex rei novitate atque insolentia nequaquam rejici a Felice vel dilui: quin subdere videtur, Timotheo catholico successionis electionem permissam fuisse (quod etiam ab hac epistola historice accedit), idque paulo post confirmare, ubi imperatorem dicit eidem Timotheo, *quæ statuisset mansura esse, promississe.* At in Alexandrina ecclesia successores ab episcopis, præsertim extremo morbo decumbentibus, non semel suffragio suo designatos, novimus. Alexander nullum post ejus obitum sibi dari successorem jussit nisi Athanasium, ut S. Epiphanius (*Hæc. 88*) testatur: *Ἀλεξάνδρου δὲ ἐντελευμένου μηδὲν καταστῆναι εἰ μὴ Ἀθανάσιον, etc.* Quin ea Liberati (*Cap. 20*) verba observavi aliquando:

^D *Consuetudo quidem est Alexandriæ, illum qui defuncto succedit, excubias super defuncti corpus agere, manumque dexteram ejus capiti suo imponere, et sepulto manibus suis accipere collo suo beati Marci pallium, et tunc legitime sedere.* Cum enim excubias super defuncti corpus agere debet successor, videri potest ante episcopi mortem electus fuisse. Quod quidem Antiochena synodus improbat, et in concilio Romano sub Hilario papa statutum jam fuerat can. 5, *ut nullus episcopus sibi eligat successorem.* Felix infra ex eodem Timotheo: *nec sibi superstiti sacerdotem superordinare potuit; rursus: nec se exstante pontificem poterat ordinare;* quamvis aliud sit ordinare, aliud designare. Quod ad rem attinet, ostendit hic S. pontifex quam incredibile sit illum a Timotheo designatum, cum quo nec communicabat, quemque, ut videbimus, postulavit longius debere relegari. SCIP. MAFFEIUS.

^d Instabant ianitores Petri Alexandrini, ut Joannes Talaiæ ab Alexandrina sede, quasi eam contra suum jus

quomodo tu mandasti dignum esse cui majora committerentur quæ ad gubernationem Ecclesiæ pertinebant? Supra presbyterum quid est majus ad Ecclesiæ gubernationem nisi episcopatus? Si juraverat, quomodo hoc mandas? et si juraverat, cur illum exposuisti ut fieret contra quod juraverat? Aut si factum est quod mandasti, quid irasceris, quid illum tibi dicis pejerasse, cum factum sit quod se non juraverat esse facturum? cum tu cum hoc fieri debere mandasti, ^a Apocrisarius erat; omnia ad ipsum pertinebant; omnia Ecclesiæ ipse curavit; potior illo inter clericos Alexandrinos nullus habebatur: honore presbyter erat; supra quid ei addideretur ad gubernationem Ecclesiæ? quid ei amplius adjiceretur nisi episcopatus? Tu igitur eum episcopum esse voluisti, qui eum supra quam erat (nec aliud restabat, nisi ut esset episcopus) esse debere mandasti. ^b Miror autem, si necessitatem patitur imperator, ne pellat Petrum, et unum hominem necessitatem perpeti non potuisse contendat, ut fieret quod nolebat invitus: nam et ipse imperator, cum necessitatem præterdit, malum esse definit, quod necessitate facit, docens se hoc nolle facere voluntate, et pati testatur invitus. Si personam Petri excusandam putatis, probamus noxiam, hæreticam atque damnatam; si in sequestri fuisse præterditis ^c propter scandalum, Timotheo catholico subrogandum; nec Acacii hoc scripta testantur, qui dicit evidenter, cur fuerit exclusus; nec imperatoris, qui et Timotheo catholico, quæ statuisset, mansura esse promisit, a cuius fuit Petrus communione discretus, et a quo postulatus est longius debere relegari, atque huc pariter, et Constantinopolim relatus: sicut etiam testatur Acacius, a sancto Proterio in diaconio fuisse damnatum, non Petrum, qui erat hæreticus, tanquam in sequestri positum subrogandum; a quo ordinati nisi ad communionem sancti Timothei revertissent, jussi sunt sine dilatione damnari. Qui si dicitur postea fuisse correctus, interim hoc ipso in errore hætenus jacuisse monstratur; nec debuisse catholicis præfici post errorem, a quibus est de errore correctus. ^d Itaque

jurandum quod in regia civitate dedit arripisset, expelleretur. Id etiam Evagrius refert, sed ex Zacharia Rhetore. Ostendit Felix quam incongruenter hoc objicerent: si enim hoc juramento se obstrinxisset Joannes, nonquam Acacius ita postmodum de eo scripsisset, ut ad episcopatum promovendum innuere. *Quomodo mandasti dignum esse*, etc.: verbum *mandare* ita hodie Gallica lingua usurpatur. SCRIP. MAFFEIUS.

^a Ex apocrisarii sive legati munere plures ad episcopatum evecti fuerunt. *Omnia Ecclesiæ ipse curavit*, sive quia œconomus etiam fuit, ut ex Liberato et Breviculo, sive quod apocrisarius *responsalis erat negotiorum Ecclesiasticorum*, ut loquitur Græco nomine expresso Hieronymus Remensis epist. 5, qua etiam tradit id officii sub Constantino incepisse: imperatore siquidem Constantinopoli residente, *Responsales tam Romanæ sedis quam et aliarum præcipuarum sedium in palatio pro ecclesiasticis negotiis excubabant*; quia etiam de omni ecclesiastica religione vel ordine, nec non etiam de canonice vel monastica altercatione sollicitudinem habebant. SCRIP. MAFFEIUS.

A venia dignus fuerat, non honore; et maxime ab hæreticis ordinatus nullam episcopalis dignitatis prorsus habere substantiam. Quod si negatur, et testimonio vincuntur Acacii, et rerum ratione monstrabitur: quia cum Timotheus hæreticus cum suis complicitibus damnaretur, hic comes ejus fuit, et cum eodem usque in ejus finem perdurans, a Timothei sit sequacibus institutus. Quærendum denique si usque ad diem obitus sui sancto Timotheo communicavit; quod si factum non est, inter eos erit sine dubio quos imperator dixit a communione catholici Timothei discrepantes, nisi ad ejus communionem intra duos menses gratiamque remeasset, in perpetuum esse damnatos. Ridendum autem quod quidam ab eodem Timotheo catholico Petrum asserunt ordinatum: nam vivus illum se superstitute nullatenus ordinavit, ad cujus nunquam communionem prorsus accessit: quem poposcit, ut dictum est etiam longius relegari; nec sibi superstiti sacerdotem superordinare potuerit: ipsi viderint, si illum mortuus ordinavit. Tempore autem quo Petrus invasit Ecclesiam, sanctus Timotheus in Alexandria non erat, nec se exstante pontificem, sicut dictum est, poterat ordinare; sed potius Petrus nefandè omnia agens, superstitute Timotheo legitimo sacerdote, episcopatus sibi ausus est nomen imponere. Nec hoc quilibet catholici tunc fecerunt, qui utique omnes cum Timotheo sentiebant, eique communicabant, sed unus complex insanie Petri, sicut jam ^e testatur Acacius. Nec enim poterant catholici, qui Timotheo hæretico non communicaverant, qui Timotheo catholico communicabant, superstitute, et eo catholico, quem nossent legitimum sacerdotem, vel superducere alium, vel hæreticum consecrare: unde apparet eum ab hæreticis ordinatum, et ideo catholicis Ecclesiæ præsidere non posse; quia prorsus hoc abominandum nefandumque judicetur, ut qui diu in perfidia volutaverit, fidelium cervicibus imponatur. Quod si admittitur, potest et de aliis hæresibus passim similiter permitti, quod nulla unquam exempla, nullæ regulæ, nullæ leges ecclesiasticæ patiuntur imponi. Sed, inquis, eum

^b Addebatur pro imperatore a populo vim passum esse; quod retorquet Felix in excusationem Joannis, qui tanto facilius vim pati poterat. SCRIP. MAFFEIUS.

^c Evitandum. *Infra in diaconio*: erat in ms. a S. Proterio diacono. Emendavi ex Breviculo, in quo **D** habemus: *Petrum olim in diaconio esse damnatum. Liberatus cap. 16: Scribit ad Simplicium Timotheus, Petrum Moggum in diaconatu esse damnatum.* Hujus periodi membra parum apte connectuntur. SCRIP. MAFFEIUS.

^d Felix sibi constat: in epistol. 42 ad Zenonem: *veniam mereri debuit non honorem*; ubi legis, *quos imperator dixit*, vide Felicis epist. 2 ad Zenonem: *denique cunctos episcopos*, etc. SCRIP. MAFFEIUS.

^e Scilicet in epistola ad Simplicium: *uno et solo præsentè, et eo qui conors illius insistebat insanie.* Quantum eo ævo ab ecclesiastico ritu recederet, ut ab uno tantum etiam si catholico piscopi ordinarentur, videre est in concilio Arelatensi can. 20, in Nicæno can. 4, in Regensi can. 2, in Arausicano can. 21. SCRIP. MAFFEIUS.

fuisse correctum : interim , ut supra jam dictum est, hoc ipso hæreticum fuisse monstrabit ; qui etiamsi damnata hæresi se ad fidem catholicam dicitur contulisse , subdi debuit catholicis , a quibus correctus est , non præesse : non est enim discipulus supra magistrum ; satisque erat ut correctionis suæ subiectus præberet exemplum , non post diuturnum errorem , longamque perfidiam , a quibus emendatus est , correctusque dominari . Tum deinde quæro , quid erroris damnaverit , quid rectæ confessionis elegerit , et quam petit esse falsam , quamve veracem fidem : qui si definitam apud Chalcedonem fidem , et catholicam sequitur , cur eis communicat , qui duarum naturarum in Christo nullatenus recipiunt veritatem ? cur Dioscorum , cur Timotheum hæreticum recitari facit ? cur quicumque inde veniunt , synodo Chalcedonensi adversa defendunt ? quibus Petrus sine dubitatione communicat . Si autem magis talium fidem veram esse pronuntiat , apparet satis quam de suo sit errore conversus . ^a Sed non miror correctum dici , cum in sua perversitate permaneat , quando non constat et a quo vel correctus fuerit , vel receptus : siquidem Ecclesiæ regula vetusque traditio nota sit omnibus : ab episcopo enim provinciæ suæ , id est secundæ sedis antistite , eum , vel discuti vel recipi convenisset . Qui tamen Alexandrinus antistes , etiamsi pravitate damnata eum recipiendum esse iudicaret , non prius hoc faceret quam ad sedem apostolicam retulisset . Docent hoc catholici gesta Timothei , aliorumque exempla multorum , qui acceptis libellis hæreticorum , in quibus veterem se damnare profiterentur errorem , non prius receptionem eorum communionemque confirmant , quam ad hanc sedem satisfaciendum gesta dirigerent , atque hinc poscerent , sicut factum est , debere firmari . Quæro , inquam , quis istum discusserit , quisve susceperit , quis vere conciliaverit , quis ad communionem catholicam intrare permiserit ; ubi interim taceo , quia hæc omnia pœnitentis sunt , utpote et hæretici , et ab hæreticis ordinati : quem sine ambiguo et constat errasse , qui nunc perhibetur esse correctus : ^b alia est enim venia sub terrore lapsorum , alia spontaneæ pravitatis electio . Si Acacius hunc recipit , quo jure , qua regula ? cum nec pontificis ipsius esset hoc facere , nec ad me voluerit hæc referre : imo cui , ne id faceret , sæpissime contradictum est , et magnopere delegatum , ut eum longius ab Alexandria faceret sacerdotali , et catholico jure nostra suggestionem depelli . Cur præsumpfit quæ vetui , et quæ sunt injuncta calcavit ? an imperator illum discussit atque suscepti ? Constat inte-

rim illum ecclesiasticis regulis non receptum : ab ecclesiastica igitur regula receptio ejus omnis aliena est . Quod si dixeris : *Sed imperator catholicus est* , ^c salva pace ipsius dixerimus , filius est , non præsul Ecclesiæ : quod ad religionem competit , discere convenit , non docere ; habet privilegia potestatis suæ , quæ administrandis publicis rebus divinitus consecutus est ; et ejus beneficiis non ingratus contra dispositionem celestis ordinis nil usurpet : ad sacerdotes enim Deus voluit , quæ Ecclesiæ disponenda sunt , pertinere , non ad sæculi potestates : quæ si fideles sunt , Ecclesiæ suæ et sacerdotibus voluit esse subjectas . Non sibi vindicet alienum jus , et ministerium quod alteri deputatum est : ne contra eum tendat abrupte , a quo omnia constituta sunt , et contra illius beneficia pugnare videatur , a quo propriam consecutus est potestatem . Non legibus publicis , non a potestatibus sæculi , sed a pontificibus et sacerdotibus omnino Deus Christianæ religionis dominos et sacerdotes voluit ordinari , et discuti , recipere de errore remeantes . Imperatores Christiani subdere debent executiones suas ecclesiasticis præsulibus , non præferre . Nulla ergo , nec certa discussio est , nec manere potest ista susceptio ejus , quem Ecclesia suis legibus , nec ordine competenti , nec discussit omnino , nec communionem restituit ; ideoque potius errori ejus communicavit Acacius , catholicamque fidem ei proposuit , quam illum ad communionem catholicam revocavit : cujus enim non est ordinata receptio , sequitur ut in errore permanserit . Acacium quoque a nostra communionem submovimus , ne per eum etiam nos , Petro nulla Ecclesiæ regula discussa atque suscepto , et ideo in pristino errore duranti , communicasse dignosceremur . Quomodo autem non reus citatur Acacius , communicando ei , quem retulit esse damnatum ? *Nunquid ex eodem foramine manat aqua dulcis et amara* (*Jacob. iii. 11*) ? Nam cum dicat Apostolus : *Si quæ destruxi , hæc eadem reedifico , prævaricatorem me constituo* (*Gal. ii. 18*) ? cum hæc , inquam , dicat tantus Apostolus , vos judicate utrum prævaricator non sit Acacius , qui quod ante damnavit , suo post ore laudavit . *Ex ore tuo* , inquit , *justificaberis , et ex ore tuo condemnaberis : Pax , pax , et non est pax* ^d : pax est enim *caritas de corde puro , et conscientia bona , et fide non ficta* (*I Tim. i. 5*) . Quid horum in Petro ? quid horum docetur esse in Acacio ? ille non legitima nec ecclesiastica regula discussus atque susceptus in sua permanet pravitate , hic permanenti in pravitate sit complex , etiam postquam eum professus est ipse damnatum . *Sed necessaria* ,

^a Videmus quo conatu Acacii factores Petrum quoque Alexandrinum tuerentur , hæreticum hominem ac perditissimum . *Qui tamen Alexandrinus Antistes* , etc . Ita exinde Gelasius epist. 15 ad ea verba : *Cum enim constat semper* . Apparet patriarchas ipsos Orientales ante apostolicæ sedis assensum , ac sine Romani pontificis oraculo , hæreticos reconciliare non consuevisse . SCIP. MAFFEIUS .

^b Petrus siquidem non ob terrorem , sed spontanea pravitate deliquerat . *Pontificis ipsius hoc est episcopi*

sui . *Imo cui* , etc . , ipsi Alexandrino episcopo . MAFF.

^c Aliqua ex his jam protulerat Felix in epist. 9 ad Zenonem : *Regiam voluntatem sacerdotibus Christi studentis subdere , non præferre , et sacrosancta per eorum præules discere potius quam docere* . SCIP. MAFFEIUS .

^d Verba hæc attulit Felix in epistola 13 , ad Flaviam . Ubi in Labbeana editione ad oram præcedentis epistolæ duodecimæ adjectum est , *Euphemius is fuit* , reponendum *Flavia* , ad quem est sequens epistola . SCIP. MAFFEIUS .

inquit, *imperiali communicavit Petro Acacius*. Hoc ipsum sufficit, quia quod necessitate dicitur perpetratum, pravum esse monstratum est. Viderit Acacius, vel qui ista pronuntiat, utrum imperatorem catholicum profiteatur hujus pravitatis auctorem. Nos ista de catholico imperatore non credimus, ut pote cujus sacra retinemus, in quibus catholicam fidem et Chalcedonensis synodi definitionem se tenere testatur; atque ideo etiam ab eodem postulamus, hæreticos debere depelli; pessimeque de eo magis ille sentit, qui ait eum, aut nolle, aut non facere posse quæ sentit: cum nec Divinitati sit aliquid præferendum, et impium sit quæ ad Deum pertinent prompta non exsequi voluntate. Nos, inquam, ista de imperatore non credimus: absit enim ut contra hoc quod palam profitetur, contra decus imperii catholicam fidem impugnare dicatur. Impugnat autem, quod absit, si quemquam in hoc quod inimicum est catholicæ Ecclesiæ, necessitate compellat: hoc ipso autem, sicut dictum est, constat esse perversum, quod dicitur necessitate committi. Sed hæc de imperatore viderint, qui ista prætendunt: nos autem etiam in hac parte imperatoris sacra recitamus, quibus omnia se imperator cum Acacii consilio fecisse promittit, et item Acacii scripta depromimus, quæ laudant imperatorem ista facientem. Nemo quod patitur necessitate, collaudat: nemo suo consilio necessitatem sibi poscit inferri. Si necessitate fecit, fateatur malum esse quod fecit; nolens enim non volens facit; non enim voluntate facit quod necessitate facit: malum autem fatetur, quod nollet fieri, si necessitate non præmeretur. Si malum est quod necessitate facit, cur id laude prosequitur? cur ad aliorum perditionem prædicator rei ejus existit, quam committit invitus? Unde apparet, non necessitatis, sed voluntatis esse, quod facit, cum utique placet, cum laudat, cum præ cæteris retro pontificibus esse promulgat; ^b quippe qui dicit, *nunc Alexandrinam Ecclesiam respirare, et spiritualis alimentis ubertate satiari*; de qua ante dixerat, cum expulsus esset, laetari cum patre, id est cum Timotheo catholico, corda fidelium, id est plebis suæ. Postremo ipse videat si imperatore dicat facere cuncta quæ mala sunt; quando quæ cum necessitate se tolerare prætendit, mala esse profitetur, et non facere voluntate pronuntiat. In tantum ergo hæc mala sunt, ut non vellet hæc facere, si necessitas non urgeret: apud nos quod magnopere prædicat, non necessitate, sed voluntate facere demonstrat. Si autem ut errasse consentiant, sic remedium quærent, petant ordine suo remedium; acquiescant curari vulnera sua; nunquam ægrotus medico conditionis suæ curationes apponit; proinde vulnera sua, imo quæ Ecclesiæ omni suis excessibus inulerunt, ut possint veram recipere sanitatem, sinant curari patienter,

^a In epistola ad Dardaniæ episcopos: ipse Zenon imperator suis litteris proficitur cuncta sese ex Acacii gestasse consilio. SCIP. MAFFEIUS.

^b Verba sunt ex deperdita Acacii epistola pro Pe-

A ea ipsa utique, quæ iidem male commissa esse non abnuunt. *Sed populus*, inquit, *Alexandrinus hoc magnis desideris postulavit, nec Petrum sibi patitur ulla ratione subduci*. Quid si peteret populus Alexandrinus idololatriam debere parari; quid enim interest utrum hæreticus an profanus Ecclesiæ catholicæ permittatur imponi? quid si alterius hæresis cuiuslibet hominem sibi præsumem poscat adhiberi; qui enim fecit hoc de aliqua hæresi, potest et de alia, si id delectat expetere. Si inter hominum mores aliquid perpetrari tentaretur contra leges publicas, nullatenus id bonus imperator annueret: contra Deum poscentibus acquiescit? Si prava cupientibus annuendum est, ubi est imperialis auctoritas? ubi moderatio? ubi legum gubernatio? Si contra catholicam fidem et Ecclesiasticam regulam potentibus concedendum est quod petatur, quomodo catholicus imperator permittat, ne fiat contra hominum voluntatem, fiat contra Deum? ne corripiantur utiliter improba, imo lethalia concipientes ne corrigantur, insana molientes pereant in æternum? Nec boni imperatoris est, nec catholici principis sibi met poscentibus inimica concedere; imo et ipsi de quibus agitur, et omni reipublicæ, et saluti ejus, et regno, quæ contra Deum sunt, non cessasse, salutare est. *Sed non sunt*, inquis, *nec bonis moribus, nec fidei rectæ contraria*. Quomodo non sunt bonis moribus noxia, perfidum ^c parricidii socium, comitem hæreticorum, atque damnatum, rerum administratorem poscere divinarum, quem præfici nefas esset, vel non decebat, nec publicæ dignitati? Quomodo non religioni contrarium est hæreticum damnatumque, ab hæreticis falsum nomen sacerdotis indeptum, catholicæ fidei velle præsidere? *Sed correctus est*, inquis, *et hæc omnes voluerunt, a quibus correctus est, et a quibus cognoscitur approbatus*. Qui tandem isti sint, diligenti examinatione videamus. Ipsi certe quos pariter cum eodem testamini ab errore correctos. Restat ut complices ejus esse non dubium sit: quibus legibus igitur eorum pro quolibet testificatio debet admitti, quos par crimen involvit? *Sed, inquis, qui etiam Timotheo catholico communicare videbantur, nunc Petro communicantes, de eodem similia poposcerunt*. Sunt ergo isti communionis catholicæ prævaricatione notabiles, qui, ut dicitur, a catholici Timothei communionem, quam ad ejus usque obitum servaverunt, post illius transitum in consortium istius reciderunt, cui nunquam Timotheus catholicus communicasse monstratur. Itaque a Timothei catholici, imo a catholica communionem delapsi sunt.² Ecce quomodo Petrus correctus est et probatus, qui vel a compluribus suis, vel a prævaricatoribus catholicæ communionis dicitur postulatus antistes. *Sed Timotheus, inquis, catholicus ideo Petro non communicavit, quia episcopatum illo vivente præsumperat*. Si propter episco-

tro Alexandrino, qua, ut ex Liberato c. 18, miris eum laudibus prosecutus est Acacius, de quo se tanta crimina antea meminerat retulisse. SCIP. MAFFEIUS.

^c Proterii episcopi eadem innuit. SCIP. MAFFEIUS.

patum suffecerat Timotheo Petrum fuisse submotum; **A** quod autem ei non communicavit, non erat episcopatus causa, sed hæresis : communio enim ad fidem pertinet; nam si propter honorem, certe vel laico communicare potuisset, si in illo fides recta mansisset, ^a cur ab eo ordinati ad fidem catholicam regulariter jussi sunt recipi? ubi ostenditur illum communionis catholicæ non fuisse. Deinde si correctus est Petrus, cur ab eo catholici, quicumque sunt vel in Alexandria, vel per Ægyptum, remansere discreti? cur ei non communicant illi catholici, qui usque in diem vitæ suæ catholico communicavere Timotheo? Indeque vere catholici sunt, quia in eadem communione sine ulla ejus temeratione perdurant. Ergo evidenter apparet quia ei communicant illi tantummodo, et eum sibi præsulē poposcerunt, qui ejus, ut dictum est, vel antiquæ sunt complices pravitatis, vel a communione catholica deviantes, in ejus consortium transierunt; atque ideo incessabiliter etiam catholicos persequuntur. Audivimus assidue, et certa relatione cognovimus, qui eidem communicare dicantur, qui ab ejus communione discreti sunt : qui **B** contra fidem catholicam quotidie, et contra ^b apostolicæ sedis prædicationem, et contra Chalcedonensis synodi constituta venire perspicuntur. Quod in tantum verum est, ut testes paternæ vesaniæ ejus, quos hic habemus, filios producamus. Denique omnes Ægyptii qui diversis in hac urbe negotiationibus detinentur, Petroque communicant, synodum Chalcedonensem ejusque definita eatenus audire non possunt, ut nos cur ista tenemus audeant incusare. **C** Apparet igitur ex discipulis quæ doceat hos magister, et ex genitis genitor nefandus agnoscitur. Palam certe solent pronuntiare quod si audiant Petrum Chalcedonensem synodum prædicare, ipsi eum anathematizare non differant; ubi satis apparet cujusmodi eum doctrinam proferre testantur. Quærimus certe de vobis utrum Chalcedonensem synodum sequendam putetis, an non; si non sequendam, quomodo hæc vos litteris vestris tenere profiterini? apparet ergo non solum in catholica neminem vestrum definitione constare, sed ne in sua quidem professione consistere; proinde quemadmodum vobis credemus, fidem catholicam tenere jactantibus, quando etiam ea quæ scripto publicamini non tenetis? Quod si vestra professione constricti, Chalcedonensis synodi constituta vos omnibus modis servare firmatis; simul etiam apostolicæ sedis prædicationem, quæ in illa synodo relecta, tractata, susce-

pta est, vos suscepturos esse dicitis : quæ omnia definita ex omnium retro pontificum qui fuerunt a tempore Domini Salvatoris toto orbe terrarum, beatæ memoriæ papa Leo ad Augustæ memoriæ Leonem subditis epistolæ suæ testimoniis approbavit. Si igitur antiquam fidem, et quæ a SS. Patribus ad nos est transmissa, sectamini; si de Incarnatione Domini Salvatoris hæc nobiscum quæ illi sensere sentitis, et a totius Ecclesiæ doctrina nullatenus deviatitis (quia neque prudentiores majoribus nostris sumus, neque nobis fas est aliter noviter usurpare quam illi et didicere et docuere majores; ipsiusque ^c Nicæni concilii non magis nos intellectores expositoresque eruditiores sumus quam illi tot tantique præsules venerandi, vel intellexere sapienter, vel prædicavere fideliter), hanc omnes sincera mente veroque cordo in commune teneamus, et pax est. Regulas quoque quæ ab eisdem Patribus accepit Ecclesia, intemeratas habeamus et pax est. Sint ergo hæc apud vos certa, sint fixa, et nulla discordia est : quæ si apud vos esse prætenditis, patimini sollicitudinem nostram paulisper ista discutere, quia quanto veriorē pacem habere volumus, tanto certiorē causam pacis desideramus agnoscere. Si hæc apud vos intemerata perdurant, quid est, quod Petrum Alexandrinum ad fidem catholicam correctum dicitis, et receptum? abjecit ergo cuncta, quæ his definitionibus obviant, et in hanc formam doctrinæ catholicæ toto corde transit. Quid sibi isti igitur volunt, quos apud nos quotidie vociferantes agnoscimus, contra Chalcedonensem synodum, contra apostolicæ sedis prædicationem frementes atque frendentes? Qui si correcti sunt, tenent ergo illa quæ superius memorata sunt; si ea tenent, cur vehementer impugnant? si illa profitentur, cur a catholicis qui eadem perseverant tenent professione desciscunt? aut cur illi qui veram fidem profitentur, ab istorum societate dissentiant? Si eos unam fidem secum retinere noverunt, apparet igitur hos qui illa quæ ad fidem catholicam pertinent palam impugnare non dubitant, qui a catholicorum professione dissentiant, catholicos omnino non esse, atque ideo nulla ratione correctos. Quid? his cur communicat Petrus? Si istis in errore durantibus ille fidei veræ examinatione probatus est et receptus, utique si se correxit, ad illa translatus est quæ fidei catholicæ convenirent, non in his remansit quæ ei probantur inimica. Cur talibus ergo communicat? si illa manifesto profitetur, ad quæ errore deposito eum transiisse

^a Idem Felix in epist. 13 provisurum se spondet, ut eorum quos ordinavit vel baptizavit Acacius, salva confessione catholica, pro caritatis Ecclesiæ redintegratione nihil preat. Ita vero arguit, ut si ab eo ordinati speciali indulto egerunt, ut reciperentur, perspicuum sit ordinantem communionis catholicæ non fuisse. SCIP. MAFFEUS.

^b Sic appellat Leonis Magni percelebrem ad Flavianum epistolam, quæ concilii norma quædam fuit, quæve in posterum eorum qui de Incarnationis mysterio recte sentirent, veluti lydius lapis habita est. Testimonia SS. Patrum, quæ in Conciliorum colle-

ctione huic etiam epistolæ adjunguntur, epistolæ ad Leonem Augustum legitur hic a S. Leone addita esse. Testimonia vero hæc longe plura fuisse licet conjicere; si enim ex novem tantummodo aut decem episcopis excerpta fuissent, ea hyperbole non uteretur Felix, ex omnium retro pontificum qui fuerunt a tempore Domini Salvatoris toto orbe terrarum. Traditionis pondus atque usum vides. SCIP. MAFFEUS.

^c Comperitum est Eutychianos, ut impiam doctrinam assererent quæ Christum hominem negabant, Nicænum concilium stulte protulisse, quo damnati fuerant qui Filium negabant Deum. SCIP. MAFFEUS.

cognoscitur, cur ejus communicat inimicis? Itaque luce citius probatur non esse correctum, sed in eadem pestilentia permnere, cujus sequacibus professoribusque communicat. Ecce igitur, etiam hoc ipsum quod correctum vultis, videtur falsum et evidentissime confutatur. Quapropter licet, etiamsi correctus esset, correctoribus suis subdi debuit, non præponi, quibus ab hæreticis ordinatus, nulla potuit præesse ratione; etiam in hac parte vincitur, qui correctus obtenditur, quando his communicare, qui in pravitate perdurant, sine ambiguo reperitur atque a nostra communione omnifariam merito justeque repellitur. Ecce quam nobis justa causa suppeditat, si etiam Acacium qui hunc et juste retulit ante esse damnatum, et post eum nefarie in sua communione suscepit, a nostra communione discrevimus. Cum Acacio enim nobis fuit prisca communio; hæc ut servaretur illæsa, ^a per quinquennium permonuimus; et licet nec rescribere dignaretur, nos tamen, ut catholicam fidem retineret, nunquam destitimus adhortari. Postremo legatis missis terruimus, blanditi sumus, prædiximus comminantes, suadentes, obtestantes, damnationem prætententes, ne communioni cederet perditorum: laborum suorum pro fide catholica primitus impensorum eum meminisse mandavimus; et incitantes ad gloriam, et a periculo deterrentes. Quæ cuncta despiciens circumvenit legatos, ut veluti nobiscum se errare prætenderet, et hæretico atque damnato, quem præcipue ipse retulerat, communionem se miscuit. Donec ista cognoscerem, potuit mihi cum illo pristina manere communio; verum ubi hoc comperi, si non eum continuo a mea communione separassem, videretur mihi, etiam cum jam prævaricator nihilominus manere communi, et que cum catholico fuerat, esse etiam cum eo qui hæreticorum consortium inire maluerat. Quod ne fieret necessarium mihi fuit abruptum communionem ejus, et a meo consortio sequestrare. Ideo quippe necesse fuit hoc facere, quia catholicæ fidei non erat tutum hoc omnino non facere. *Sed imperator*, inquis, *necessitatem cum Petro communicandi imponit Acacio*. De hac necessitate et superius jam multa dicta sunt, et multa dicuntur; quibus appareat, et necessitatem, si vera esset, sacerdotem pro catholica fide contemnere debuisse, et tolerare quicquid adversi est, dummodo ab integritate fidei catholicæ nullatenus devia-ret; deinde manifesta ratione monstretur, sic nullam necessitatem Acacio ab imperatore prorsus ingestam, sicut potius imperatorem satis claret ex Acacii cuncta fecisse consilio. *Etiam ipse imperator*, inquis, *necessitatem habet ista faciendi*. Necessitatis causam

^a Permonuimus: Romani scilicet Pontifices. *Per quinque annos* legitur etiam in *Liberato* (Cap. 18); at Gelasius in 8 epistola, et in 13, *per triennium* dicit. Ita conciliari possunt, ut tres annos Simplicius admonuerit, duos vero Felix. Ilinc in *Breviculo*: *Per ferme triennium S. M. papa Simplicius non desit scribendo*. Videtur autem quinquennium ante missionem legatorum computari, cum addatur, *postremo legatis missis*, etc., quod his expendendum est, qui censent a

A interim non requiro; nulla tamen major est necessitas quam divino cultui et religioni, unde omnia prosperantur, unde necessitas magis omnis absolvitur, et cuncta adversa remouentur, esse subjectum, nec ei aliquid omnino præponere; quia non est utique quod Deo debeat anteponi, cum ei jussi fuerimus nec animas nostras omnino præponere: illo enim despecto nulla potest necessitas expediri, sed nec res quælibet humana constare: unde apparet majorem necessitatem et majorem præ omnibus causam esse cuncta eidem postponendi. Adde, quia nulla necessitas est, sed esse prætenditur; nullus jam non est... De exclusione Petri seditio vana proponitur; quippe cum et Timotheo hæretico pulso nemo ^b resultare tentaverit, et pro Petro consequenter ejecto nullus obstiterit. Falso igitur non fieri posse conflagitur, quod exemplo earundem rerum sine tumultu factum esse jam constat. Pecunie causa non sit, et nulla necessitas est. Tumultus in sancti cæde Proterii hæreticorum irruptione commotus est, nunquam autem per catholicos usus est tumultus excitatus: et convenientes seditiones quorumcumque populorum publica auctoritate compesci. Itaque ut pravorum indulgeatur furori, qui levi metu perterriti conquiescere potuissent, religio divina subvertitur, et Christi Ecclesia laceratur. Postremo hoc ipso quod necessitatem esse prætendit, malum esse pronuntiat quod facit; unde si ei est necessitas contra divina tendendi, mihi id operandi nulla necessitas: cavere deo a malo, quod etiam tu fateris malum, dum necessitate te facere testaris invitum: imo mihi major necessitas est divini timoris et futuri iudicii, ut caveam malum. Cur me in tuum nefas, quod necessitate geris, conaris attrahere, cum id subeundi nulla necessitas sit? Imo ut dictum est, non faciendi sit ^c alia causa majorque necessitas. *Sed corrige me*, inquis, *et noli me a tuo consortio sequestrare*. Relinque malum, convertere ad bonum, revertere ad me, et correctus es, et liberatus a malo, et a me nullatenus separatus. *Sed non possum*, inquis, *et relinquere me non debes*. Tu dolens, ut video, quia tecum ego non peream; se ego doleo quare mecum ipse non salveris: si tantum apud te valet persona Petri ut Deum contemnas, tu videris; me facere, nec oportet omnino, nec libet. *Quod potes fieri*, inquis, *hoc exige*. Et ego tibi dico, *quod potest fieri, hoc me posce*; facilius enim fieri potest ut homo postponatur Deo, ut homo refutetur magis quam Deus: quod si id non potest fieri, multo magis non potest fieri a nobis ut refutato Deo homo eligatur; major nobis est causa qua non possimus hoc facere, quam vobis, ut illud facere nolitis: possumus

Felice statim ab inauguratione legatos missos. *SCRIP. MAFFEIUS*.

^b Sensu obsistendi: ita usurpavit Gelasius in 15: *Subrogantur hæretici [lege subrogabantur] nemo resultabat*. In 13: *Ecce resultantii non institit imperator*: ubi erronea emendatio est, seu varia lectio apposita, *restitit*. Acacius enim imperatori tunc restitit, et resistenti imperator non institit. *SCRIP. MAFFEIUS*.

^c In ms. erat nulla. *SCRIP. MAFFEIUS*.

dicere, dicite omnes anathema Petro; quamdiu vivit, nolite illi communicare, et communicamus vobis; et quam rationem reddidit sumus Deo, si animas quas ille perdit, etiam nobis quodammodo permittentibus, assumat ut perimat? Quo me trahere conaris ad te? cur non potius revertaris ad me? Ibi perditio est, hic salus; ibi præcipitium, hic fida securitas; ibi deceptio, hic monitio; tu ad ista salutaria redire non vis, et me vis ad periculosa descendere. Nescio si vel te iudice debeam ista committere. Sed *Acacius*, inquis, *vi oppressus est, et opprimitur, ut aut ad ista pervenerit, aut ista non corrigat.* Vim quidem non pertulisse multis rationibus comprobatur, imo et docetur: quia si noluisset, non ad ista pervenerat; quin insuper suis litteris confutatur, quod ipsius consilio cuncta sint gesta, eaque velut divinitus inspirata collaudet. Sed etiamsi vim apud imperatorem non per imperatorem insidari legatis, quod nostrorum quoque legatorum professione jam dictum est. Quod si verum est, ille reus est; si falsum, gravamus istos etiam hoc insuper, quod supra prævaricationem tantum addidere mendacium. Sed quia hoc etiam ex litteris Acacii demonstratur, isti hoc non falso dixerunt; ita illius persona gravatur, quæ noluit cum legatis nostris anniti, sed potius nostris est insidiata Certe vel retulisset hoc antequam communicaret, monuissetque illos ne communicarent. Postremo etiamsi vi premitur, vim perferre debuit, non fide et communione calcata prodere perfidis, et se miscere damnatis; sicut fecit sanctæ memoriæ Flavianus, et alii sub persecutoribus imperatoribus, vel hæreticis, vel paganis, et ^a nuper in Africa factum est. Quid enim? vim maximam illi non patiebantur? et ideo vincebant patiendo vim, non violentiæ cedendo. Nunquid sub illis persecutoribus qui negabant Christum, vel in hæresim transibant, a catholicis et Christianis non jure damnabantur? Nunquid erat excusatio, quod vim passi persistere nequissent? Unde ergo, inquis, *lapi remedia sunt provisæ?* Bene: suscipio ergo eum, si placet, more laporum penitentiam agentem tota vita sua, et in fine sumentem, ^b sicut de lapsis legitur constitutum, secundum hujus tenoris formulam ad Ecclesiam revocemus. Nunc autem si curatio Ecclesiæ totius accedat, erit tanti (quia hoc pontificis est sedis apostolicæ, et causa universalis curationis hoc videtur exigere) ut persona Acacii in sacerdotali possit honore revocari. Hoc ipso enim se ostendit non voluntate succubuisse, et animum gessisse catholicum, dum curationi competenter insistit. Quod si vult, et non potest, cur per imperialem personam cæteros opprimit? Si imperator, ut fertur, obediens est Aca-

cio, potest; si obediens ei imperator non est, quamvis eum debuerit, et debeat constanter viriliterque tractare, certe hoc ipso se fateatur contra catholicam succumbere veritatem. Itaque me ei in hoc statu rerum non misceri communionem, manifestum est; non enim si ille premitur, et adesse sibi non potest, ego oppressionis ejus et transgressionis complex esse jam debeo: sed quia donante Deo liber sum, servo saltem me incolumem, ut et si nunc potest, cum Deus jusserit, sit qui valeat pro integritate communionis et fidei illis subvenire, qui integritatem communionis et fidei perdiderunt; alioquin si omnes eam perdamus, quod ab-est, unde postea reparabitur? præcipue si in sedis apostolicæ, quod nunquam Deus fieri sinat, fuerit temerata fastigio. Itaque si Acacius vim hominis sustinet, ut errata non corrigat, major mihi necessitas est divini metus, et tuendæ catholicæ communionis, et fidei, quolibet modo et qualibet conditione in errore positus nulla fieri ratione consortem, sed ab eorum me contagio servare prorsus immunem: quia si ille per vim habet excusationem, ego præstante Domino qui securus sum, ne per hoc quidem excusationem, ullam habere jam poterò, qui nulla præstante Domino, sicut dictum est, vi premor. Dimittantur ergo ista divino iudicio, donec ipse, sicut sæpissime experti sumus, libertatem reddat communioni catholicæ atque fidei Christianæ; et tunc de eis qui in illius sunt errore tractabimus; persona enim Acacii sine curatione totius Ecclesiæ solvi non potest, per quam sauciata est omnis Ecclesia. Sed et tunc, inquit, *Acacius tecum communicabat, quando Timotheus hæreticus, vel iste Petrus sub tyranno Basilisco Alexandrinam tenebat Ecclesiam.* Vere dicis, sed his tunc Acacius minime communicabat, et in mea communione durabat; unde potius si vim patitur Acacius, et nunc talem se debet exhibere qualem se exhibuit sub Basilisco tyranno hæretico persecutore suo. Sed nunc, inquis, *utilitatis interest reipublicæ.* Sed sacerdos allegare debuit, utilitatis interesse potius publicæ, ut divina communio et fides integra servaretur: utilis est reipublicæ religionis eversio, et utilis non erit reipublicæ religionis integritas? nescio si sunt ejusdem religionis qui ista prætendunt, et si ejusdem religionis debeant homines ista prætendere ^c quem vellet de suis, et sibi fidelibus subsistere sacerdotem, excluso Joanne, dummodo catholicum, et communionis nostræ suspectis locis pateretur præsidere pontificem. Nonne evidenter hæc res facit causam Joannis esse meliorem, dum eo excluso et hæretico subrogato, non persona hoc meruisse monstratur, sed expugnatio fidei catholicæ procuratur? ^d Nos non in Acacium ideo

^a Persecutione Vandalica, quæ sub Hunerico sæviviit, nec primis Gundahundi annis quievit, ut ex Procopio de Bel. Vand. lib. 1. Vide cardium Norisium Hist. Pelag. lib. II. SCIP. MAFFEIUS.

^b Quod de lapsis in Africa, sine rehaptizatis, in concilio Romano constitutum est, legitur in epistola septima Felicis: *Usque ad exitus sui diem in penitentia, si resipiscant, jacere conveniat.* SCIP. MAFFEIUS.

^c Imperfecta sententia, contextusque sibi non constans lacunam luxationemque testatur. Forte legatur, *tolerari posset, si quem vellet,* etc. SCIP. MAFFEIUS.

^d Incipit purgatio illa ejus clausula *nunquamque anathematis vinculis exuendus,* de qua diximus in præfatione. Cæterum Felicis mentem et consilium, propensumque in recouciationem animum illud

sententiam tulimus, quia homo est, quia Acacius dicitur, quemadmodum de quolibet hæretico dici potest; sed propterea quia sit persona prævaricatrix. Itaque malefactor est, quod in eo est punitum irrogatione sententiæ: quæ prævaricatio, quod maleficcium si recedat, jam non erit illa persona, in quam sententiam insolubilem proferre sum visus. Remanebit enim homo, et Acacius, quem non damnat in quantum homo est, et hominis nomine censetur, sed in quantum prævaricator et malefactor. Cui sententia mea insolubilis est, jam in eo hæc sententia mea insolubilis, remoto illo cui illata est, locum penitus non habebit: alter enim erit quam ille cui illata sententia est, dum incipiet non esse quod fuit, vel non hoc esse, cui illata sententia est. Sed incipiente esse quod non fuit, vel hoc tantum incipiente esse, cum ea non esset illata sententia, non remanebit omnino ubi stet prolata sententia. Nam quandiu in hoc manet, cui illata sententia est, vere insolubilis est illa sententia cum eo cui illata est insolubiliter; cum autem hoc non erit: etsi in eo non manserit, cum illo maleficcio, cui illata insolubilis est, illa sententia sine dubitatione transibit. In isto ergo erit solubilis, imo nec erit cui illata non est; imo ab hoc erit extranea et aliena, cui eam non constat illatam: quia in Acacio maleficcium, et prævaricatio accepit illam insolubilem sententiam, non quod homo est, non quod Acacius nuncupatur: remoto ab eo maleficcio, erit cum omni vi sua, et causa remota sententia. * In Scripturis autem invenimus et illatam interminabilem sententiam in plerosque peccatores, quibus tamen a peccato discedentibus sit remissa: et quosdam dictos occidi, et vivificari (dum in his dicitur quod fuerunt, et incipiunt esse quod non erant),

etiam prodit in epistola 15: *Unde quod non sine divini iudicii terrore dicendum est, etiam nobis, si requisisset, optantibus, non est permissum absolvi; et in epist. 13: etiam nobis conantibus.* In epistola 6, quæ memoratam clausulam continet, ubi legitur *respondere dissidens, legendum forte dissidens*; ubi vero, et *Humertus tunc de diacono dejectus, est in ms. et merito de diacono dejectos, exinde privatos, et profectos.* SCIP. MAFFEIUS.

* Confirmat exemplis pluribus ex Scriptura sacra decerpitis; ostenditque frequenter in Bibliis veluti peremptorie pronuntiatum esse, ita ut videretur spes omnis prorsus abscindi, et nihilominus pœnitentiæ, ac per eam gratiæ exinde aditum patelactum. At hic loci tenebrosæ ambages in ms. *et inextricabilis error.* Post verba *remota sententia* sequelatur ex abrupto, *ne quando, inquit, etc.* Periodus illa, *In Scripturis autem, etc.*, quæ coagmentationem firmat, ac testimoniis quæ subsequuntur viam sternit, post ea omnia jacebat inutiliter atque intempestive. Illa vero *Triduum, et Ninive, etc.*, usque ad verbum *consequenter*, post tres paginas sententiæ, cui nullatenus committere poterant, inserta inveni, atque intermixta. Re tam implexa ac involuta, insanabilis profecto videbantur loci, compositique omnes ex verbis fortuito congestis. Videor tamen mihi non omnino infeliciter utrosque restituisse, id tantum præstans ut in sedem suam quælibet redirent; neque enim emendationem ullam adhibui, præterquam quod ubi scriptum est in codice, *Nunquid eo inspirante sicut ex iisdem Judæis*, substitui, *Nunquid Deo inspirante non sunt ex iisdem Judæis.* Documentato case potest locus quam

vel everti, et plantari, et talia: *Triduum, et Ninive subvertetur (Jon. iii, 4)*; Item de rege Ezechia, adjectis quindecim annis post denuntiationem mortis ad vitam; Item de ramis fractis et inserendis; et de iisdem ramis, *si non permanserint in incredulitate, misericordiam consequentur. Ne quando, inquit, convertantur, et sanem eos.* Hoc de illis qui cor crassum habebant, et videntes non videbant; et audientes non audiebant. Nunquid Deo inspirante non sunt ex iisdem Judæis de quibus dictum est, *videntes viderunt, audientes audierunt, et corde crediderunt?* sicut apostoli, et tot millia, quas reliquias salvas factas esse testatur Apostolus, qui hunc sensum ita tractat, ubi dicit: *Nam et ego Israelita sum (Rom. xi, 7).* Si vi imperiali premitur Acacius, ut ista faciat quæ facit, primum imperatorem contra fidem catholicam facere, ac per hoc non esse catholicum, ipso profitetur: non est ergo quare a nobis dici persuadeat, quod ipse depromit, vel quod ipse testatur. Deinde hoc ipso quo se vim pati perhibet, malum profitetur esse, quod facit, et contra fidem catholicam se agere demonstrat: cur ergo me hertatur et petit hujus rei complicem esse debere, quam fatetur esse perversam? Si autem malum non esse contendit, restat ut non jam se vim pati ab imperatore persuadeat, cum sponte sui id faciat quod bonum esse confirmat. Cum enim bonum dicit esse quod facit, sponte hoc se facere, tanquam quod putat esse bonum, sine dubitatione designat: non ergo hoc compulsus facit Acacius, quod invitus non facit tanquam malum, sed sponte tanquam bonum. Si enim compulsus, utique invitus; si invitus, utique malum est; non ergo sponte facit, tanquam hoc bonum, sed tanquam malum invitus: si non invitus tanquam ma-

misere deformata ac discerpta plura antiquitatis monumenta ad manus nostras venerint: sive perturbatio ex disjunctis, ant revulsis, et volitantibus foliis ortum duxerit, quæ librarii aliquando transcriberent; sive ex eo quod incuria diffuentes, aliqua interitum emitterent, quæ postmodum animadvertentes, eo loco reponere non dubitarent ad quem tunc pervenerant; perinde ac si sufficeret ne deessent, Quod attinet ad sensum eorum quæ hic a Felice afferuntur, perspicua sunt omnia cum a contextu locorum in Bibliis unde eruta sunt, tum a simili ratiocinatione quam in tractatu de Anathemate percurrero possumus, ab iis incipiendo: *Sic Tyrus et Beritos, etc.* Ibi etiam sacre Scripturæ aperitur sensus atque illustratur. *Ne convertantur, hoc est, ne suis operibus, quibus utique confidebant, etc. Et sanem eos; scilicet, ne eorum quasi meritis propria facultate venientibus salvatrix gratia daretur, etc.* Ad eum locum *Triduum, et Ninive subvertetur*, versionem Græcam auctor amplectitur quam Symmachus et Theodotus ex Hebraico textu emendarunt. Eandem sequitur sanctus Prosper, sive quis alius carminis de Providentiæ auctor fuit. Videsis D. Augustinum de Civ. Dei l. xviii, cap. 44. In iis *videntes viderunt, etc.* sententiam respicit versiculorum octavi et trigesimi primi cap. ii ad Rom., quamvis verba mutet. Item illud *Isaiæ vi, 10, ne forte videant oculis suis, et auribus suis audiant; quod in antiqua versione sic reddebatur: et videntes non videant, et audientes non audiant, etc., ut disco ex tractatu de anathematis Vinculo, ubi is versus adducitur. Verbo si vi imperiali rediit ad pluries citata.* SCIP. MAFFEIUS.

lum, sequitur ut sponte tanquam bonum. Studio ergo A et voto, et voluntate, et iudicio proprio, non coactus; non ergo vim patitur, sed sponte delinquit. *Sed obstinatione vestra, inquit, in periculum causam totius Ecclesiæ adducitis.* Si fides communi-que catholica custoditur, in periculum religio venit, vel periclitatur religio? et si, quod absit, fides communi-que catholica violatur, in periculum religio non adducitur, vel salva religio est? Absit ut hoc quisquam catholicus et apostolicæ fidei filius dicat. *Sed apostolicæ sedis dignitatem ista obstinatione minuitis.* Si fides communi-que catholica servatur, dignitas sedis apostolicæ minuitur? Si illa violatur, sedis apostolicæ dignitas manet? Absit ut hoc Christianus catholicus-que depromat. Si fides catholica et communitio læditur, respública juvatur? et si illa salva sit, respública læditur? Absit ut hoc Christianus et catholicus profiteatur. Si fides catholica et communitio servetur, Imperator læditur? et illis violatis Imperator non læditur? Absit ut hoc Christianus et catholicus Imperator dicat, vel aliquis catholicus Christianus dicat debere fieri: hoc est lædi fidem et communionem deberi catholicam, ne Imperator lædatur, quia si servetur fides catholica atque communitio, Imperator lædatur. Nos Imperatorem tantum amamus, ut velimus eum facere quod pro salute ipsius sit, quod pro anima, pro conscientia ipsius est. ^a Pontificibus catholicis etiam si quæ probatur, relaxetur offensa; ipsius est, quod conscientia, quod animæ suæ, et salutis scilicet prodesse, facere: si non vult, quæ in his sunt utilia facere, ipse viderit. Nos et apud Deum, et apud homines absoluti sumus; nam si apud Deum etiam pro criminosis intervenire pontifices decet, quanto apud Deum magis convenientius est pro sacerdotibus intervenire pontifices? Si pro sacrilegis ipse intervenit, quanto magis pro iis nos intervenire convenit qui, sicut dicit, eum læserunt. Quid me vultis exaggerare prævaricationem Acacii, damnatio-

^a Offensas, quæ catholicis episcopis imputabantur epistola ad Dardaniæ episcopos explicat. *Sed esto: Calendion Imperatoris nomen abstulerit; Joannes Principi mentitus fuisse jactatur.* Interrogandi nota, quæ eo loci in editione Labbeana subsequitur, sensum invertit, neque enim negat S. pontifex, sed affirmat, ob novas causas discussionem novam institui debuisse. SCIP. MAFFEIUS.

^b Aggreditur quod paulo ante cœpit attingere iis verbis, *Quid me vultis exaggerare, etc.*; sed statim familiari luxatione quibusdam interjectis deseruit. Instabant Græci ut legati quoque Vitalis et Misenum absolventur. Respondet Felix absolutionem istorum sine iteratione damnationis Acacii decerni non posse, et eas postulationes pugnare ostendit inter se, *an enim grave videtur semel damnatum Acacium, et bis damnatum non erit grave?* Illic vero liquido constat, quod et infra magis patebit, deceptum esse procul dubio V. C. Henricum Valesium, qui in observationibus ad Evagrium, lib. II, Acacium a duabus synodis damnatum probare contendit, laudatus a cl. Paggio (*ad an.* 484, 485), qui pariter bis damnatum censet. Fundamenta quibus nituntur duo præsertim sunt: alterum scilicet synodica ad clericos et monachos Orientales, quæ plura sane incongrua continet, nec in nostro codice apparet ex pertinentibus ad

nemque firmare, ut magis ac magis videat inconstans, et meæ contrarius esse sententia? Ego si, quod absit, complex mali essem effectus, nunc remedio egerem, non remedium ministrarem; et sedes B. Petri, quod Deus non sinat fieri, aliunde peteret, non præberet ipsa remedium. Quare, quia sententiam tulimus in Acacium indignamini, quod nisi fecissemus catholicam communionem ab hæretica et damnata communionem, cui se hic miscuerat, decernere et tueri, et inviolatam servare nullatenus poteramus? ^b Quomodo nos compellitis, iterata quodammodo constitutione, cum exaggeratione prævaricationis Acacii justam sine dubio firmare et congeninare sententiam? Nunquid Misenum et Vitalis poterunt recipi, nisi dicant anathema Petro Alexandrino et omnibus qui ei post anathema communicaverunt vel communicant? Damnabunt ergo nobis definitibus iterum ipsi consequenter Acacium. Quomodo ergo eum vultis absolvere? An grave videtur semel damnatum Acacium, et his damnatum non erit grave? an vultis sive per vos, sive per nos videri, vel dici sedem apostolicam circumventam fuisse? ^c Ecce poposcimus vos; ecce scripsistis; ecce non dignatus est ille rescribere, nec vobis, nec mihi: videtis obstinatam perniciem pravitatis: nonne et propter religionem, et propter injuriam vestram debetis unanimes esse nobiscum? *Dicite nobis, inquit, utrum Vitalem et Misenum absoluturi sitis, an non.* Respondemus et quærimus et nos a vobis, utrum eos salva fide, et communionem catholica, et sedis apostolicæ reverentia absolvi velitis, an non. Si salvis illis non vultis, non eos hoc modo vel hujusmodi ratione salvemus. *Sed promissis, inquit.* Quod promisi legitur; hoc nunc implere contendo: promisi enim deliberaturum quomodo juste videantur absolvi; hoc etiam nunc sine dubitatione promitto. Scitote ergo deliberationem nostram ad hunc modum esse perductam; ^d quia istos absolvere non

Acacii causam præcipuus recensente; et quæ si recte expendatur, iteratam Acacii damnationem nullam profert: alterum ex iis verbis desumitur in epistola ad Vetricionem, *iterata excommunicatione depulsus est*: quæ tamen facilitate explicantur; postquam enim dixerat Felix a Chalcedonensi synodo Eutychianos damnatos, et consequenter Acacium, subicit: *unde merito prædictus Acacius Apostolicæ sedis, quæ nunc exsecratrix utique sæpe dicti Chalcedonensis concilii pro fide catholica tunc probati non desuit, iterata excommunicatione depulsus est.* Ratione siquidem Chalcedonensis sententia iterata est. In subsequentibus verbis loco reddamus lege reddamur, et marginali notæ in Concilio appositæ a *Idem nunc*, quæ sane particula hic loci non parum refert. SCIP. MAFFEIUS.

^c Hæc prave interposita suspicor, cum alio spectent. Orientales quidam episcopi, a summo Pontifice impulsus, videntur Acacium per litteras admonuisse. Quæ legitur *nec vobis nec mihi*, est in ms. *nec vobis nec regi*: nulla vero quam vilem non inepta interpretatio lectionem illam tueri poterat. SCIP. MAFFEIUS.

^d Cum mens fuerit absolutionem legatorum universali Ecclesiæ tranquillitati conjungere, non aliter eorum sententiam separatum esse se, ac præcibus

valemus, nisi ut juste nostra sententia ante tempus videatur esse laxata, nisi eos exoneremus prævaricationis pondere, curabilioresque reddamus, dignumque sit nostram in eos anticipare sententiam, quos minoris culpæ probaverimus inventos: satisque esso dicamus, ex eo ipso quod aliquid in sua desidia deliquerint, lucusque correctos et a sacra communione submotos. Si autem, ut eos relaxemus, circumventos deceptosque dicimus, sequitur ut quantum istos levamus, tantum opprimamus Acacium; neque enim jam velitis aliud dicere, vel nobis licet aliud astimare, quam illum esse totius prævaricationis auctorem; siquidem id istorum confessio^a synodalibus dixisse teneantur in gestis. Itaque si assertionibus iteratis, et professione geminata, recentique tractatu, atque decreto justam esse sententiam, quæ in Acacium sit prolata, cum totius utique prævaricationis exaggeratione firmemus; vos reperite quomodo postea possit absolvi, quem repelita quodammodo contestatione damnamus. Quemadmodum, inquam, molimur absolvere, totius vinculis prævaricationis obstringimus; et quem levare nitimur, toto pondere damnationis obruimus. Itaque aut isti expectent ut curatione totius Ecclesiæ secundum sententiam liberentur; aut spondete nobis sub iurejurando nunquam de Acacii absoluteione quippiam esse poscendum. Cur enim est ut eum sic velitis ab olvi, ut in omnibus, et conscientiam nostram et famam faciatis exponi? Conscientiam, si absolvam quem totius proditoris auctorem se ipse professus est; famam, totius mutatæ sententiæ. Nec potest dici quod cum in istos, tanquam in auctores malefactorum, fuerit usque ad certum tempus promulgata sententia, ideo ab his retracta sit, tanquam innoxii, ut in Acacio usque ad id tempus, quod his fuerat præstitutum, quia auctor totius est mali, eadem quæ in istos ratio servetur. Quia in Acacium, ut pote in auctorem, insububilem dixi meam fore sententiam, non certo tempore relaxandam: quam si denuo confirmo, definitionis suæ tenore mansura est, ut non possit absolvi: nec enim illic dictum est, *usque ad illud tempus*, sed dictum est, *nunquam* esse solvendam. Sed cum hoc, inquis, jam dixeris, tamen nunc eum moliris absolvere. Sufficit vel semel dictæ sententiæ procurare solutionem: quid eam me vis meo iterare decreto? Si semel latam indignamini, cur geminare contentitis? Si semel prolata absolvi videtur esse difficile, quid faciemus de geminatione sententiæ? Forsitan et illic aliquid minus me cognovisse, quam dictum est, potero in semel prolata e

surum S. pontifex asserit, quam si hujus anticipationis justa quædam ex eorum delicti probata levitate causa appareat. SCIP. MAFFEIUS.

^a Synodo, ut videtur, qua auctor Breviculi opus absolvit. In ea legati malorum omnium auctorem Acacium detexerant. SCIP. MAFFEIUS.

^b Post hæc pergit codex: *Si putatur absolvendus qui in Deum deliquisse convincitur, quanto magis absolvendus est qui in hominem dicitur deliquisse?* Hanc vero sententiam plane intrusam et eo spectantem ubi Joannes Talaia excusatur, ne etiam atque etiam

A sententiæ resolutione tractare: cum eam geminata professione firmavero, quid me remedii vis habere? maxime si etiam eo tempore hanc confirmare demonstrarem, quo nitor absolvere. Sed imperator vim fecit Acacio. Hoc ego dicturus non sum, quia nec verum est, et accusare palam principem omnino non possum: certe vos estote hujus^b accusationis auctores. ^c Per id quod dictum est in prolata tenore sententiæ, cum adnissu principis Christiani, vel populi res esse curandas, hoc minus eorum obstinatione provenit. Si voluerimus causam Miseni Vitalisque tractare, quorum communione et consensione illi obstinati sunt redditi; et istos oneramus quos putamus absolvi, itemque istorum exaggeratione peccati sententia nostra fit irrevocabilis a tempore præstituto. Sic enim de istorum receptione tractandum est, ut conscientia nostra et existimatio quorum interest maxime, in sententiæ suæ revocatione curetur, et juste nos eam ante tempus revocasse, vel remisi se doceamus: ut etiam consolemur eos qui in fide catholica perseverant, de istorum communicatione probantes non nostro eos tunc communicasse mandato, nec eorum communioni præbuisse consensum, et secum nos in fide catholica perdurare. Et ideo ipsi quoque nobiscum nituntur esse constantes; quod si istis sine aliquo colore justitiæ ante præstitutum tempus sententiam relaxatam audierint, ex nostra voluntate eos communicasse credituri sunt. Et hoc, quod suspendere visi sumus, fortasse simulatorium ad excusationis umbram, et nos transgressores merito judicabunt: ipsique aut deficient et illorum communioni se tradent, aut jure nos damnabunt, tanquam communionis alienæ, vel catholice violatores communionis. Quomodo ergo ista curentur, justa ratio est querenda; quæ nulla est alia, nisi ut isti releventur et excusentur quos volumus ante constitutum tempus absolvi; justaque videatur nostra remissio: hoc autem fieri potest, si in Acacium cuncta transgressio transferatur. Quod et illi ipsi qui in fide catholica perseverant, magis fieri ardentem expectant, in illum enim plus sæviunt quam in istos; tantique habebunt istos relaxari, dummodo in illum, tanquam auctorem prævaricationis, omnia audiant malefactorum transferri. Quod cum fuerit, sine dubitatione subsequitur, ut justa sit pœna. ^d Id justa damnatio, quæ ei pro his videatur inflata: quæ damnatio in sui tenore insubibilis esse monstratur. Itaque fit persona irremediabilis Acacii in exaggeratione criminis et conventionne vindictæ: nam si curatione totius Ecclesiæ persona Acacii liberetur,

contextus impicaretur, subduxi. SCIP. MAFFEIUS.

^c Ita et in concilio Romano sub Gelasio, cum Misenus absolutus esset. *Dictum est enim tandiu istos fore suspensos, donec auctore Deo, et annisu catholicorum principum vel populi Christiani, etc.* Per illa verba eo um obstinatione, et infra illi obstinati sunt redditi, videntur aliqui commutari qui ex legatorum errore in errorem prolapsi essent, de quibus alia præcessisse indicium est, quæ non apparent. SCIP. MAFFEIUS.

et isti secundum sententiam nostram erunt modis omnibus absoluti. * Ita hoc genus, quod supra diximus, quia non admittitur imperator aut populus, alterutram partem non expedire poterit, sed gravare: unde nonnisi illo solo modo rebus remedium providendum est, ut prius de absolute agatur Acacii cum totius duntaxat Ecclesiæ sanitate, et sic istis sit suo ordine relaxatum. Si Acacius autem modis omnibus absolvi noluerit, istorum persona illius aggravatione levabitur. Eo magis quod et oblatum sibi Acacius respuisse convincitur, et nostra erit excusata sententia, et de istorum absoluteione ante tempus impensa, et de illius cum exaggeratione criminis damnatione firmata. Ideo illi perstant in fide catholica, qui in Oriente persistunt, quia a me eam defendi vident, et animantur ex me: alioquin aut et illi corruent me faciente, aut si me, quod absit, decedente illi perstabunt, apud Deum hominesque me jure damnabunt. Illi me etiam sub persecutione positi non deseruerunt, ego illos sine persecutione deserturus sum? Quid Deo, quid hominibus inde dicturus? Possum illis dicere; aliter me damnationem in Acacium non firmare potuisse, nisi ut Vitalem et Misenum absolverem illius exaggeratione peccati; ut autem Acacium exaggerato ejus malo potius modum cogar absolvi re, quid ei sum rationis, quid negotii redditurus? Sed si per Acacium curatur omnis Ecclesia, inquis, est tanti unius hominis absoluteio, est tanti quoties tempore, et quandocumque unius hominis absoluteio. Sed meæ interest conscientia, et meæ levitatis opprobrium agitur. Nam si per Acacium cura ut Ecclesia, hoc ipso docetur, quia quæ potuit per hunc curari, id est eo correcto, per hunc etiam lesa videatur, cum potuerit illo non peccante non ledi. Sed si istorum, inquis, pondus in Acacium jaclaveris, istos recte absolvis; cum item Acacius egerit ut curetur Ecclesia, Acacium convenienter absolves. Si in hoc spes est, cur cum damnationis pondere me urgere compellis, quem posse vel debere testaris absolvi? Esto hi absolvi possint Acacii pondere, me quare vis eum onerare, quem nitor absolvi? quia aliter, inquis, istis non potest subveniri: at per hoc, aut illum vis obrui, aut me exponi. Sed privilegia, inquis, vestra hac obstinatione minuitis. Igitur b ne minus juris habeamus, efficiamur hæretici, et ne amittamus ecclesiasticæ privilegia potestatis, amittamus ipsam religionem: ne minor sit dignitas apostolicæ sedis in paucis, erret in multis. Nescio si quis dicat falsitatem sequendam potius esse cum plu-

A rimis, quam veritatem servandam tuendamque cum paucis. Au ideo falsitas non erit falsitas, quia cum multitudine tenetur? Ideo veritas non erit veritas, quia habetur in paucis? Cum veritas non in multitudine, sed in quantacumque sui parte vel portione consistat, religio autem nonnisi in veritate sit fixa, privilegia vero ejus nonnisi in eo consent, ubi est firma ipsa religio. Au veritas si in paucis fuerit, veritas non erit, et falsitas in multis non erit falsitas? Falsitas in multis major est error; veritas in parvo nullum sustinet detrimentum, quia in quantacumque sui parte veritas fixa consistit; et sicut multitudo non efficit ut falsitas non sit falsitas, ita nec parvitas efficit ut veritas non sit veritas. Sunt innumera exempla quibus doceatur, in multis falsitate crassante, in paucis constitisse veritatem. Sed abominamur hoc, inquis. Quid igitur faciemus? Ne veritatem teneamus in paucis, erremus in multis? Absit, inquis. Respiciamus ergo vel cum plurimis falsitatem, dummodo teneamus vel in paucissimis veritatem. Nonne toto mundo falsitatem tenente, in Apostolis ita constabat Ecclesia, sicut mandabat et veritas? nonne toto populo deerrante in septem millibus apud Israelitas mansit Ecclesia? Et si cuncta curramus, invenimus innumera: nonne scriptum est arctam et angustam esse viam quæ ducit ad vitam; latam spatiosamque quæ tendit ad mortem (Matth. vii, 13, 14)? Quid quod illi, inquis, dicunt se tenere quod rectius est? Interim jam falsum erit, quod se fatentur id tenere quod nos, si enim melius tenent, aliud tenent; jam consequens est ut se probent melius tenere quam nos. Si melius tenent, abstineant se a me, qui male teneo: corrigi ad fidem, et sequi quod melius est voluntate debet venire, non vi. Ego illi molestus non sum, ille mihi quare molestus est? Ego ut me corrigat non peto; non petenti quid ingerit, quid se infert invito? Si nullam meam putat esse sententiam, contemnat illam; quid tantopere poscit absolvi? Si poscit absolvi et esse alicujus utique momenti non dubitat, et justæ damnationis esse confirmat, qua se teneri non declinat obstrictum. Itaque fateatur errorem cui est illata sententia; deponat errorem, et vacua sententia est. Si injusta est, tanto eam curare non debet, quanto apud Deum et Ecclesiam ejus neminem potest iniquaggravare sententia. Ita ergo ea se absolvi non desideret, qua se nullatenus perspicit obligatum; si vero ea se judicat obligatum, et poscit absolvi, utique non præterdit injustam, quæ eum potuit obligare, atque ab eadem poscit absolvi, quia

* Supple absoluteionis. Optimam vero Felicis mentem, neque odio in Acacium ullo, neque affectione alia impulsam satis perspicimus, cum instet hic, ut prius de absoluteione agatur Acacii. SCIP. MAFFIUS.

b Inducant verba hæc id etiam allatum ab Orientalibus, ut pontificem expugnarent, nempe rem suam agi; Acacio enim cum sequacibus ab ejus communiōne abscisso, jurisdictionem suam valde minui, et in arctiores limites redigi. Ex quo videtur confirmari eo jam ævo quo incorruptum Ecclesiæ regimen doctores etiam ex heterodoxis fatentur, non dignitate tantum, sed jure ac potestate Romanum episcopum orbi Christiano præfuisse. Idem certe Felix de sede

apostolica, ad quam Flavita legatos miserat, ita loquebatur, per quam largiente Christo omnium solidatur dignitas sacerdotum. Ostendit autem S. pontifex (Epist. 13) hæc privilegia eatenus sibi propugnanda, quoad Christianæ fidei conducatur: interest siquidem christianæ reipublicæ ut caput habeat, cum ecclesiastici regiminis potior pars in unum collata sit, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio, quod D. Hieronymus docuit (Adv. Jov. lib. 1, c. p. 14). Sub finem epistolæ pro his itaque de absolvenda, etc., legendum opinor, Itaque absolvendam justæ obligationem sententiæ. SCIP. MAFFIUS.

non potuit obligare nisi justa. Justa autem si est, non nisi damnato errore justa cognoscitur. Itaque ad solvendam justæ obligationem sententiæ, errorem fateatur: ponat errorem, quo eum ligatum tenet justa sententia: eo sublato obligationis causa resolvitur.

• EJUSDEM FELICIS EPISTOLA

(CUI TITULUS IN EODEM CODICE PRÆFIXUS EST
HUIUSMODI :

Epistola papæ Gelasii ad Succonium episcopum Afrum apud Constantinopolim constitutum, qui persecutionem Arianorum de Africa fugiens Constantinopolim, improvide communicando, in prævocationem Chalcedonensis synodi arguitur corruisse: ut corrigat.

Cum tuæ dilectionis in Christo constantiam ferventemque doctrinam celeberrima loqueretur opinio, dici non potest quantis gaudiis exultavimus in Domino, quod vas egregium belli tempore maxime profuturum divina gratia præparasset; teque votis omnibus ambientes, et quasi cominus constitutum, toto cordis affectu comitabamur absentem. Sed tristi subito rumore percussi, consternata fatemur mente concidimus; hæsimusque diu utrum ad caritatem tuam super his litteras mitteremus, nam loqui prohibebat dolor, tacere Christi affectio non sinebat. Inter ista fluctuantes vicit divina scientia, qua toto Scripturarum corpore perdocemur aliqua tentationum subreptione sic præventis caritate libera permonere. Communicare enim dilectionem tuam in partibus Orientis adversarii veritatis primum fama detulit; deinde plurimorum relatio non spernenda patefecit: quod ne temere credidisse nos arguas, si falsum est, quod optamus, da veniam de te sollicitæ pietati; si verum est, accipe salubria quæso patienter amicorum vulnere castigantium, qui perniciosam subisti amicorum [*lege inimicorum*] oscula blandientium. Itane tu, amantissime et dilectissime, adversaria catholicæ regulæ consortia suscipere potuisti, tantumque nefas in te invenit effectum, quod vel cogitationibus tuis obrepere potuisse non creditur? Itane tu delegisti præsentis temporis ferre jucunditatem, magis quam affligi cum populo Dei? Stupet animus, mens sauciata succumbit, mœrentia corda deficiunt, nec tamen dolori tanto par lamentatio reperitur. Nonne tu ille es qui, spreto regum minis, et sævientium barbarorum feralla jura despiciens, simul patriam, facultates, et honoris sacerdotalis pri-

• In catalogo episcoporum qui Carthagine convenerunt ex edicto regis Hunerici, Sacconius Uzalensis inter primos recitatur ex provinciâ proconsulari. Ad illum epistolam hanc datam esse puto, erutam ex eodem codice, sicut et subsequentem. An vero Succonium legi debeat, ut in eo est, an Sacconius, ut in editis, alii judicent. Ex 484 Africanis episcopis tunc coactis, hunc inter eos 28 fuisse qui fuga se subduxerunt, nunc discimus. At cum anno 484 ea fuga evenerit, cumque non multo post scripta videatur epistola, Felici tribuendam existimo, qui sedit usque ad annum 492, quamvis Gelasii nomine inscripta sit. Locum Jeremiæ: *quis dabit capiti meo aquam*, e c., etiam in epistola 3 a Petrum episcopum Antiochiæ attulit Felix. Hæsitatione tamen quadam locutus

A vilegia posuisti, ut ea perpetua recipere merearis in Christo? Quid igitur nunc agimus? decolorasti gloriam, violasti confessionem, interceptisti victoriam, quantoque apud apostolicam sedem de tuo nomine fiducia, gratiaque crescebat, tanto nunc accedit miseranda confusio. Itane non senseras, quod duobus cornibus præcludendo uno eodemque tempore non minus in Oriente quam in Africa Jesum solvere niterentur Antichristus? cum et illi sic Deum fateantur, ut Deus non sit, et isti sic hominem prædicent, ut hominem vacuare contendant. Inter quæ funesta pericula quid prodest evasisse præcipitium si recedatur in baratrum? Ante oculos non redibat, quod non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, simili damnatione censentur? Væ si eruditionem tuam tantum latuit scelus! væ amplius si non latebat, et gestum est! Nam si nihil aliud, hoc unum dilectioni tuæ potuit ad hæc præcavenda sufficere, ne te illorum communioni misceres, quibus communionem suam beatum Petrum noveras denegasse. Sed cum te Scripturis refertum, et catholica institutione pollentem respicimus, tanto consolationis exitum non habemus, quanto te perpendimus scientem petisse lædera perditorum. *Quis itaque dabit capiti nostro aquam, et oculis nostris fontem lacrymarum (Jerem. ix, f)?* nunc vere de patria conversatione discessus est, nunc verum sentitur exsilium; nam illud salutis causa est, hoc ruinæ. Nec nos inanimiter in te uno perpetui cuncta jactamus; cum secundum Apostolum, et in cujuslibet membri gloria cuncta membra congaudeant, et in quacunque parte corporis convulsa omnis compago vexetur. Et nos quidem pro affectu quem tibi debemus, prudentiæ tuæ cruciatum nostrorum viscerum duximus intinandum. Tuæ conscientiæ intererit, quemadmodum ab his laqueis expediri non renuas. Nobis enim in utroque fructus non vacuus erit, si vel quod desiderii omnibus imploramus, de tuæ salutis, et famæ redintegratione gratulemur; vel si, quod absit, nostra scripta contempseris, adjuvando fratri minime defuisse videamur.

INCIPIE EPISTOLA.

BEATI PAPÆ GELASII AD NATALEM ABBATEM.

Dilectissimo filio Natali abbati Gelasius episcopus. Quamvis pro beati Petri apostoli moderamine divinitus instituto, quo sedis ejus vicarii, etc.

(Hanc epistolam legere est inter opera Gelasii.)

sum, cum omnino absonum non videatur a Gelasio, antequam catholici episcopi restituerentur, potuisse conscribi: obscura siquidem usque ad eam revocationem Gundabundi acta, Victoris Vitensis historia Hunericum non prætergredebat, atque invicem contradicentibus Procopio et Isidoro: ita ut a credibili non abhorreat usque ad Gelasii tempora Succonium exsilium tolerasse. Arianos in Africa et in Oriente Eutychianos grassantes duo Antichristi communia hic auctor vocat, qui meo quidem calculo censentur Felix. Succonium Constantinopoli forte cum Acacio improvide communicavit. Dicitur in argumento, *ut corrigat*; ita in concilio Romano ari ejusdem: *etiamsi forte corrigeret*, quæ verbi acceptio et alibi occurrit. SCIP. MAFFIUS.

EPISTOLA XI.

FELICIS III PAPÆ AD ZENONEM IMPERATOREM.

Laudato ejus studio in ordinatione novi episcopi, hortatur ut in Acacii Petrique nominum damnatione, de qua cleri legati nihil sibi mandatum responderant, cum Ecclesia Romana conveniunt.

Felix Zenoni imperatori.

Dignas referre Deo nostro gratias fateor mens humana non sufficit, quod tantam religionis curam in vestra pietatis sensibus miseratio divina constituit, ut eam et universis negotiis anteponi, et soliditate reipublicæ contineri, quam veraciter Christiano, tam augusto judicio censeretis, quia revera propitiatione cœlesti rerum subsistit universitas. Ex qua mirabili devotione vestrae clementiæ processisse cognosco quidquid pro divini cultus reverentia celebratus tranquillitatis vestrae sermo deprompsit. Ut scilicet firmare catholicæ fidei cupientes unitatem, Ecclesiarumque pacem magnopere roborari, talem studeretis præfici Constantinopolitanis antistitem, qui superno munere prosequente, et morum probitate fulgeret. et præ omnibus orthodoxæ veritatis polleret affectu. Magnam igitur, egregie princeps, capio de utroque lætitiā: cum et in tuæ serenitatis animo, sicut in sæculi fastigio constitutum, ita præcipuum Ecclesia filium Deo factore suscepit: et eum ipsum, de cujus pontificio gloriamini, dum ad beati Petri apostoli sedem suæ referat dignitatis exordium, jam suæ dedisse gaudeo moderationis indicium. Ubi simul et magnanimitas vestra resplendet, quando Ecclesiæ causam, sicut divinitus institutum est, pontificum desiderat ordinatione componi, et qui in sacerdotii perhibetur proventus officium, optat inde fulciri, unde Christo cupiente profuit cunctorum gratia plena pontificum. Cujus etiam litterarum me refovet intentio, qua sicut decet Christo placere nitentem, et summum apostolorum beatum Petrum, et petram fidei esse non tacuit (*Matth. xvi*), et eidem mysteriorum claves creditas fuisse cœlestium prudenter struxit, utque nobiscum circa orthodoxam fidem consentientem haberet assensum, quo amplius unanimis redderetur, expetiit. Gratissimis igitur professionibus hujus, et votis copiosa lectione patefactis, mox ut etiam filios meos sancti propositi monachos pariter venisse conspexi, difficultates omnes quæ primitus obstrepebant, hæc credidi dispositione submotas: atque ideo venientibus clericis eas præter consuetudinem sociatas esse personas, quæ Petro vel Acacio non communicasse viderentur: ut illorum nominibus sequestratis, per quos scandalum contigisset Ecclesiis, sincera deinceps caritas proveniret. Quibus rite perpensis, nihil aliud mihi supererat gratulanti, nisi ut his qui fuerant destinati apostolicæ sedis communicatio traderetur. Sed cum pro catholica fide cautius admonerem, ut suscipientes eam se a consortio retraherent damnatorum, non sibi hoc mandatum omnino dixerunt. Qua rerum diversitate permotum anxium me hæsisse profiteor; cum aliud litteræ, et ipsa rerum ratio demonstraret, et aliud memorato um contineret asser-

PATROL. LVIII.

A tio. Puramque volens cum eo qui pontifex creatus asseritur inire concordiam, gloriæ vestrae suggerere properavi, ut nihil residere patiamini quo denuo quidquam valeat dissensionis oboriri. Quia tum per synodum Chalcedonensem, quam se dudum litteris designavit tua clementia venerari, Eutychem atque Dioscorum constet esse damnatos, et eorum sectatores plurimis illarum partium documentis Timotheus et Petrus exstitisse monstrentur, atque eorum communionem, etiamsi prohibitam, secutus Acacius, quos ipse epistolis suis hæreticos dixerat esse damnatos: sententia illius concilii vincuntur astringi, et in ipsorum pœnam merito recidisse, quorum elegere consortium: sicut in cæteris hæresibus facta semel synodus abjecti cujuslibet erroris cunctos sequaces consequenter involvit. Quæso igitur, gloriosissime, nec in successoribus refovere judicemus quod manifestum est in auctoribus fuisse damnatum; nec Petri putetur legitima provenisse purgatio, quem non secundum morem veterum apostolica sedes, quæ ligavit, absolvit. Scit enim Christiana mens tua, venerabilis imperator, quoniam delicta mortalium secundum conscientiam relaxandi non nisi pontificibus suis ordine competenti superna dederit dispensatio facultatem. Qui Petrus tamen, si vere receptus esset, veniam mereri debuit, non honorem: qui a damnatis atque hæreticis falsum sacerdotii nomen accipiens catholicæ non poterat Ecclesiæ præsidere. Hæc ego, reverentissime princeps, beati Petri qualiscunque vicarius, non auctoritate velut apostolicæ potestatis extorquen, sed tanquam sollicitus pater, salutem prosperitatemque clementissimi filii manere cupiens diuturnam, fideliter imploro. Ecce desideramus, optamus, ambimus Ecclesiam Constantinopolitanam, sicut semper, habere connexam. Exuamur obsecro ab his qui nostri non sunt, et nos quoque volumus esse nobiscum. Postulationes certe gentium barbararum, venerabilis imperator, pro quiete mundi regni publice benignus exaudis. Quanto præstantius quæso te, preces apostolicæ sedis pro sacrarum tranquillitate rerum placatus admittis? Hoc enim hoc expedit, ut si utraque Roma pro mutuo pignore nuncupatur, fiat utraque una fides illa Romanorum, quam per universum mundum prædicari beatus Paulus (*Rom. 1, 8*) testatur apostolus, sicut apud nostros floruit indiscreta majores; et quæ genere concordat ac nomine, non sit religione divisa, per quam etiam discrepantia copulantur. Putasne me, venerabilis imperator, non cum lacrymis ista profundere, et velut presentem ad tuæ pietatis vestigia? Nec enim piget in tali maxime causa imperialibus officiis inclinari, cum se Apostolus (*I Cor. iv, 13*) omnium factum dicat esse perpessum. Hæc diutius tacui, ne aliis contraria suggerentibus irreverentiam meis potius litteris commoverem. Verum nunc facultate percepta, qualiter vigeat in meo corde vestrae pietatis affectus insinuo: quia successus traditæ vobis divinitus potestatis cupio propitiatione constare. Neque, venerande fili, respuas supplicentem, neve meam velis dissimulare perso-

nam. In me enim qualicumque vicario beatus Petrus apostolus, et hæc in illo qui Ecclesiam suam discerni non patitur, ipse etiam Christus exposcit. Absit ut huic quemquam Christiana mens tua vel possit vel debeat anteferre, quem pro te votis omnibus desideras exorari. Præsertim cum tanta sint illa, vel talia, quæ tyrannide delecta pro fide catholica gessisti et geris, ut plena a Deo vestræ conscientiæ experimenta teneamus. De quibus etsi quid fortassis omissum est, non respici nisi perfidi virus Acacii, qui, dum illicitis crescere tendit augmentis, ea quæ rectæ religioni congruerent, vobis inter curas publicas occupatis destitit intimare. Nam pietas tua quomodo non sequendum potius existimaret, quod fecisse conspiceret sacerdotem? Unde divino iudicio nullatenus potuit, etiam cum id mallems, absolvi. Quapropter magis magisque supplicare non desino, ut cum suis nominibus atque personis feralis illa causa transierit: quo nos, annuente Domino nostro, certa perfecta que lætitia nequi valeamus cum præsule nunc creato, beati Apostoli voce dicentis: *Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, omnia facta sunt nova* (I Cor. v. 17). Litteræ certe vestræ catholice fidei prædicant unitatem, pacemque Ecclesiarum regia pietate pronuntiant. Quæ cum debito honore legerentur, qualiter mecum totus ordo Romani presbyterii vitam vobis prosperitatemque continuam promptus exorans, repetitis assidue vocibus acclamavit, et hi qui directi sunt audierunt, et ubique velox tam præclari nuntii legatio putabatur obviare. Necessitati populi Alexandrinæ civitatis magis in ea parte prospiciendum est, ut a pestiferi rectoris retrahatur insidiis. Concurrent omnia, rogamus omnes, ut quemadmodum docet Apostolus (Galat. 1, 12), auferatur de medio qui nos conturbat; et ea quam augustæ memoriæ Leo, pater ernditorque vester, iugiter custodivit, vel vos magnanimiter servare decernitis, Ecclesiarum fida pax, vera sit unitas: quoniam cuicumque personæ paterna fides, et beati Petri communio debet præferri. Atque ad vestram gloriam, sicut imperii vestri felicitas, ita post Deum pertinere doceatur regni cœlestis integritas; ut de conservatis Ecclesiæ suæ legibus tranquillitatis tuæ benevolentiam Christus assumens, et temporalia tibi dona multiplicet, et præstet æterna.

Æ EPISTOLA XIII.

FELICIS PAPÆ III AD FLAVITAM EPISCOPUM
CONSTANTINOPOLITANUM.

Quod legatos ejus a communione propterea suspenderit, quia de Acacii Petricque nominibus nihil sibi mandatum responderint. Hortatur ut et ipse ab his recitandis absteat, et Zenoni id ipsum persuadeat.

Felix Flavitæ episcopo Constantinopolitano.

Multa sunt quæ nobis præbeant de tuæ dilectionis

ordinatione lætitiæ, et sperare divino beneficio cohortentur ecclesiasticæ pacis effectum. Primum quidem, quod, talem te gratia cœlestis elegerit, cujus a puero vita probabilis asseratur, et catholice fidei, quod ante omnia cupimus, prædicetur intentio. Deinde quia inter hæc munera tuæ: Dominus caritati domini quoque nostri gloriosissimi principis votum contulit et favorem: quatenus potestatis fultus, Deo præstante, subsidio, facilius valeas expetere quæ secundum veritatem sapienter intenderis. Postremo quod omnia propemodum, quæ tui sequuntur honoris exordium, tam benevolentiam nobis clementiæ principalis ostendunt, quam tuæ produnt speciem voluntatis. Dum scilicet ad apostolicam sedem regulariter destinatur, per quam largiente Christo omnium solidatur dignitas sacerdotum. Quod ipsæ dilectionis tuæ litteræ apostolorum summum, petramque fidei, et cœlestis dispensatorem mysterii creditis sibi clavibus, beatum Petrum apostolam confitentur. Quod denique, ut amplius esse unanimis valeamus, nobiscum dilectionem tuam orthodoxæ fidei habere velle testantur assensum. Quæ cum non mediocria videantur indicia, quibus de tua mente nobis procedere votiva credamus, ad testimonium majus accessit, ut filii nostri religiosi monachi, rectæ fidei confessione polentes, pariter huc venirent. Quibus utique visis æstimamus non aliter destinatos, nisi nominibus damnatorum, a quorum isti communionem distabant, de Constantinopolitana Ecclesia jam repulsis. Hæcque nihil superesse perspeximus nisi ut hi qui dilectionis tuæ synodica bajulabant, communionis apostolicæ participatione fruerentur. Sed dum cum ipsis sollicitius ageretur, ut si mallet B. Petri apostoli communionem fidei corde suscipere, responderent vel se, vel dilectionem tuam ab Alexandrini Petri, Acacique deinceps recitatione futuram modis omnibus alienam; illi nihil sibi tale mandatum fuisse perhibentes, oblate salubriter gratiæ nostræ consentire noluerunt. Quæ eorum cunctatione permoti, cum litteræ venientes, vel ipsa rerum dispositio aliud promittere videretur, et relatio prædicatorum longe aliter quam sperabatur efferret, communionem quidem nostram contristati distulimus, quam remotis dubietatibus optabamus plenam catholice fidei, et hoc, quod circa orthodoxam fidem consensum nobiscum se habere promisit, arbitramur esse venturam. Alioqui nihil nobis poterit imputari, si complectentibus fœdera caritatis beati apostoli Petri consortio Alexandrini Petri societas præferatur. Erit enim apud Deum hominesque manifestum, talia perpetrantes non nostro vitio, sed suo prorsus arbitrio separari, idemque ante tribunal Christi modis omnibus terribiliter judicandum. Non sumus pertinaces, sed dogmata paterna defendimus: quemadmo-

Æ Codex Viridunensis hanc tribuit Gelasio: at Gelasius hoc tempore pontifex non erat, sed Felix. Liberatus Breviarii cap. 18: *Moritur, inquit, Acacius, et ordinatur post eum Flavitas presbyter, qui fuit a sancta Thecla; qui non consensit sine Romano ponti-*

fice inthronizari, sed transmisit synodicam papæ Romano Felici. Qui modico vivens tempore moritur non accipiens epistolam ipsius. Vide Nicephorum lib. xvi, cap. 19. JAC. SIMONDS.

dum etiam tuæ dilectionis pagina designavit, zelum pro orthodoxis ostendere nos debere. Chalcedonensi concilio, quod universalis sanxit et custodit Ecclesia, Eutyche et Dioscorus non probantur esse damnati? An eorum complices Timotheus atque Petrus instructionibus plurimis convenientibus non docentur, sicut hi quoque quos misit tua dilectio perviderunt? An eorum communionem, frequenter et regulariter interdicens nobis, non est secutus Acacius, quos ipse suis epistolis hæreticos dixerat, olimque damnatos, et male rursus ædificans, quod bene ante ipse destruxerat, secundum Apostolum (Galat. II, 18), prævaricator apparuit? Ideoque juxta præfatæ synodi tramitem, merito illic damnatæ perfidiæ parem cuncti subiere vindictam, qui hujus maluerunt esse participes: quemadmodum contra unamquamque hæresim synodus constituta, cunctos etiam dejectæ similes pravitatis astringit: ne in successoribus omnino reparandum esset, quod in auctoribus joste monstratur esse prostratum. Absolvi autem Petrus nulla ratione potuit sine apostolicæ sedis assensu, qua fuerat mandante seclusus, sicut de recipiendis talibus forma veterum testatur antistitum. Qui etiam Petrus, si de legitima fuisset curatione sanatus, ad indulgentiam suscipi deberet, non ad sacerdotii dignitatem: qui a damnatis atque hæreticis institutus, catholicis plebilus nulla posset ratione præponi. Perspexisti et ipse nobiscum salutaria esse quæ dicimus. Unde etiam in tuis litteris, cum de beati Petri fide loqueris, quod cum tota gratulatione legimus, catholica mente posuisti: *Et qui cum eo sicut vos credunt consona voce gloriantes dispersa colligere valeamus.* Quæro igitur quænam illa sint, vel qua rerum perturbatione dispersa. Nec alia nunc prorsus occurrunt, nisi quæ per Eutychianæ pestis ejusdem sequacium sunt excogitata vesaniam. Dilectio vero tua operam det nobiscum, quatenus possit quæ te quoque fatentē dispersa sunt colligi. Voce utor Apostoli: *Obsecro vos, nihil me læsistis* (Galat. IV, 12). Non hoc velut imperiosus impono, sed ut conscientiam meam convenienter expediā. Ne commissæ vobis divinitus rationabiles oves, non sine vestro discrimine, quod absit, perire sinantur, exhortor. Cogitate simul omnes qui dignitate pastoralis censemini, pro Christiana fide, quæ tunc est Christi si vera est, et vivendum nobis, et si oportuerit sacrosanctæ religionis amore moriendum. Perpendite igitur ipsius vitæ semper tempus incertum: ne repente rapti ad cognitionis illius formidandæ trahamur examen. Unde propensius tanquam præsentem dilectionem tuam jure caritatis vehementer astringimus, ut sortem infelicis Acacii perhorrescens, qui sicut scriptum est, ut iret in locum suum, etiam nobis conantibus, non est permissus absolvi, quo vales tenere contendas, ut catholicorum illius urbis antistitum magis monstreris esse imitator, et dominam filium nostrum gloriosissimum principem

* Sequenti epistolæ titulus in veteri codice præfixus est hujusmodi: *Exemplum epistolæ quam pertulerunt in legationem directi monachi ad Rufinum, Hi-*

A conjugemque ejus, adjuncta tecum mea præce, non desinas suppliciter exorare, ut sicut devoti Ecclesiæ filii, et obsecrationes nostras clementer admittant, et pro sui regni salutisque perpetuæ perfici consideratione discernant. Nec dilatae communionis apostolicæ tua causetur dilectio tarditatem. Nollemus qualicunque difficultate suspendi, nisi respectus catholicæ veritatis obsisteret, cui dilectionem quoque tuam summis viribus inhærere vel opto, vel moneo. Nomen igitur Petri et Acacii tollatur e medio, nec apocrisiaris damnati Petri miscamur aut litteris. Et sicut ait Apostolus: *Abscindantur qui nos conturbant* (Galat. V, 12). Iterumque ut ipse pronuntiat: *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio* (I Cor. V, 7), cum nominibus personisque suis præterita causa deleatur. Nobis Deo inspirante provisuris rationabiliter, ut scripsimus, si cuncta convenerint, ut eorum quos ordinavit vel baptizavit Acacius, salva confessione catholica, pro caritatis Ecclesiæ redintegratione nihil pereat: quatenus pax illa proveniat, quæ fecit utraque unum (Ephes. II): non illa quam propheta condemnat: *Pax, pax, et non erat pax* (Ezech. XIII, 10), et caritas, quam tua dilectio sui. sæpe litteris postulavit, pura succedat, de qua dicitur: *Caritas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta* (I Tim. I, 5). Nihil sit commune luci cum tenebris: quia non possumus nec debemus mensæ Domini participare et mensæ dæmoniorum (I Cor. X): ut tibi creditis oculibus præteritorum congregatione munditis, fiat unus grex, et unus pastor (Joan. X). Scriptum esse meministi: *Si recte offeras, et recte non divides, peccasti* (Gen. IV, 7); et propheta clamat: *Inter mundum et immundum non discernebatis* (Ezech. XXII, 26). Quæ universa summam illa circumspectione perstringimus, ut cordibus salubriter expiatis, tam firmam sine dubitatione quam veram, tam perpetuam quam unitam possimus tenere concordiam. Quæntocius ergo super his tua nos reddat dilectio certiores, ut Deo nostro perficiente quod cæpit, in commage corporis Christi plena valeamus reconciliatione consentire.

• EPISTOLA XIV.

FELICIS III PAPE AD THALASIVM ARCHIMANDRITAM
CONSTANTINOPOLITANVM.

Ne cum Ecclesiâ Constantinopolitana vel illius episcopo. ipse aut monachi ejus ante communicent quam a sede apostolica jussum fuerit.

Felix Thalasio [Thalasio].

Post factas litteras, quas per filios nostros religiosi propositi viros dilectioni tuæ misimus contradendas, ne quid minus pro catholicæ fidei custodia diligentior cura prospiceret, caritatem tuam duximus admonendam ut etiamsi, præstante Deo nostro, nomina damnatorum, id est Alexandrini, Petri et infelicis Acacii, fuerint de ecclesiastica recitatione sublata, ut similes perditionis eorum, sacerdotii non permittantur præsumere dignitatem, non prius tua

lurum et Thalassium, archimandritas Constantinopoli.
JAC. SIMONVS.

dilectio vel congregatio quam gubernas, Constanti- A nopolitanae Ecclesiae, vel quicunque ejus futurus est pontifex, communicandum esse decernat, quam ad notitiam sedis apostolicæ cuncta referantur, vel ipsius litteris qui fuerit creatus episcopus, vel tuæ dilectionis alloquiis. Quia sicut per professionem catholicam sedis apostolicæ formam secutus es ut te a damnata communione suspenderes, ita beati Petri sequi debetis exemplum, ut quando ejus auctoritate fuerit relata communio, tunc eis etiam tuum noveris miscendum esse consortium. Nec quisquam dilectioni tuæ omnino persuadeat jam nostram communionem illis partibus fuisse commissam, cum videas adhuc res in dubio constitutas, et apud nos de illic creato pontifice omnia haberi prorsus incerta. Neque posset cum eo sociari communio, cujus adhuc a nobis nec honor probatur esse susceptus, nec fides atque intentio comprobata. Expectet ergo dilectio tua sedis apostolicæ jussionem, et sic Ecclesiae Constantinopolitanae sacra se communionem conjungat, si in participatione beati Petri et catholice veritatis desiderata permanere. Data calendis Maias, * Probo et Fausto VV. CC. indictione XIII.

EPISTOLA XV.

FELICIS III PAPÆ AD VETRANIONEM EPISCOPUM.

Disidii Ecclesiae Constantinopolitanae causas exponens, hortatur ut Zenonem ad unionem cum Romana instaurandam permoveat.

Felix Vetraniōni episcopo.

Quod unitatis Ecclesiae plena cupimus redintegratione firmari, multorum relatione comperimus dilectionem tuam, et egregiis moribus divina gratia tribuente pollere, et domini filii nostri Christianissimi principis familiaritate subnixam; paratamque fraternitatem tuam catholicæ fidei causam, si manifestius panderetur, libere et prudenter astruere. Quibus de tua mente sumptis indicis, talem te veritatis auctorem [*Legæ auctorem*] esse perpendimus, qualem illic desideravimus invenire. Gratamur igitur quod hæreditatem suam non usquequaque Dominus repulisset, sed in eorum cordibus flammam rectæ confessionis servaret absconditam, qui sive se a communionem confusa penitus abstinerent, sive in eam per ignorantiam recidissent, mallent tamen et declarari quæ recta sunt, et secundum traditionem veterum comprobata sectari. Atque ideo alloqui caritatem tuam nostro modis omnibus sermone curavimus, et de his quæ Ecclesiam Christi fecerint dissidere competenter instruere. In Chalcedonensi itaque synodo, quæ de concilii Nicæni tenore procedens, pro Christianæ confessionis integritate servanda, tam auctoritate sedis apostolicæ quam universalis Ecclesiae est celebrata consensu, Eutychem atque Dioscorum constat fuisse damnatos. Quorum Timotheus et Petrus exstitisse docentur procul dubio sectatores, eorumque se communioni nefariæ miscuisse, etiam cum a nobis

* Scribendum *Longino et Fausto*, an. 490.

prohibitus est (an. 483) Acacius : atque ob hoc, ex forma synodi memoratæ, similem cunctos, quæ præfixa fuerat pravitati, damnationis incidisse sententiam, cujus se elegerunt esse consortes. Unde merito prædictus Acacius apostolicæ sedis, quæ nunc executrix utique sæpe dicti Chalcedonensis concilii pro fide catholica tunc probati non deficit, iterata [die Julii 28 an. 484] excommunicatione depulsus est, ne per eum, quod absit, nos quoque reddamur complices perditorum. Neque Petrum quisquam legitime credat esse purgatum, qui non a beati Petri apostoli sede receptus est, qua fuit mandante dejectus. Bene enim dilectionem tuam nosse non ambigo, quod personam hujusmodi, cum ita ratio postularet, non nisi ecclesiasticæ legis ordine competenti, sicut B divinitus constitutum est, vel possint, vel debeant convenienter absolvere. Quod cum factum non sit, manifestum est Petrum in ea qua pridem fuerat perversitate ac damnatione detineri. Qui etiamsi legitime corrigi voluisset, indulgentiam consequi debuit, non ecclesiasticam dignitatem : quia ab hæreticis damnatisque falsi sacerdotii nomen assumens, Ecclesiae catholice nullis regulis potuit præsidere. Hæc autem quæ de prædictis gesta narravimus, documentis inde venientibus approbantur, sicut Constantinopolitani clerici qui directi sunt, agnoverunt; palamque monstratum est Acacium se eorum fecisse participem quos suis litteris hæreticos, et retulerat ipse damnatos. Perceptis ergo summam dilectio tua quæ videntur Ecclesiarum fecisse dissidium, nosque C perpendens non immerito pro fide catholica exstitisse sollicitos, non solum deinceps se a communionem damnatorum studeat custodire : sed Christi gregem qua valet industria retrahere non quiescat, et domino filio nostro Christianæ mentis Augusto incessabiliter suggerere non omitat, ut operis sui memor, quod fide catholica, inspirante Domino nostro, clementer dicitur executus, plenam temporibus suis pacem, et Christi veritatem sinceram, ut præcipuus sacræ religionis filius, et pia devotione conspicuus, tranquilla dispositione restauret, et de Ecclesia Constantinopolitana Petri Alexandrini nomine Acacique sublato, pro quo tempestas omnis exorta est, intemperatam paternæ traditionis fidei post Dominum benignam efficiat unitatem. Quæ nunquam fuisset utique D tenerata, si hæc imperatori Christianissimo fideliter Acacius insinuare voluisset. Sed dum terminos transferre molitur, et ambitionibus suis prævaricationis aditum impudenter exquirat, nec venerabilia dubitavit decreta calcare, et inter curas publicas occupato principi venerando dissimulavit quæ noverat vera suggerere : talem se conscientiam circa salutem regiam potestatemque gestare demonstrans, qualem in negotio ipsius religionis exhibuit. Unde, quod non sine divini iudicii terrore dicendum est, etiam nobis si requisisset optantibus, non est permissus absolvi. Quomodo autem dominus filius noster venerabilis imperator non hoc sibi judicare

posset faciendum, quod cerneret sacerdotem vel facere vel docere? Quapropter adjuncta secum mea prece, dilectio tua sæpe dictum domnum filium nostrum supplicatione qua potest, et lacrymarum professione deprecetur ut patienter permittat abscondi qui nos conturbant, ne in successoribus hæreticorum reparasse videamur quod in auctoribus eorum certum est fuisse damnatum; priorumque consimiles opprimere non sinat ecclesiasticam dignitatem, quatenus apostolica voce dicamus: *Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova* (I Cor. v, 17). Ecclesiam Constantinopolitanam nobis, sicut semper, unitam sua post Deum placiditate concedat. Quoniam et hoc præsentis felicitatis ejus incrementa desiderant, et consequendæ fructus æternitatis exposcit. Dilectionem vero tuam specialiter commoneo atque contestor in illo nostri Salvatoris examine formidando rationem mihi modis omnibus reddituram, si quæ pro integritate salutis humanæ, pro orthodoxa atque regulari constitutione majorum, et veraci atque sincera totius Ecclesiæ pace reparanda delegavi, quod de tua mente non credimus segnius exsequaris.

(Ex codice Viridunensi.)

Felix Andræe episcopo Thessalonicensi.

Quod plene catholicæ fidei cupimus redintegratione firmari, sollicitudinem dilectionis tuæ, qua ad sedis beati Petri communionem venire desideras, libenter amplectimur; sed eam vellemus, sicut orthodoxæ veritatis cautela deposcit, ex omni fieri parte constantem.

DECRETUM

FELICIS PAPÆ III.

(Ex Gratiano desumptum.)

In ecclesiasticis causis regia voluntas sacerdotibus est postponenda.

Certum est hoc rebus vestris esse salutare, ut cum de causis Dei agitur, juxta ipsius constitutionem, regiam voluntatem sacerdotibus Christi studeatis subdere non præferre; et sacrosancta per eorum præsules potius discere quam docere; ecclesiasticam formam sequi, non huic, humanitus obsequendo, jura præfigere; neque in ejus sanctionibus velle dominari, a cujus clementiæ Deus voluit tuæ piæ devotionis colla submittere: ne, dum mensura cælesti dispensationis exceditur, eatur in contumeliam disponentis.

^a Cui Deus voluit clementiam tuam piæ devotionis colla submittere. Vide supra epl. t. 9, unde hoc decretum a Gratiano aliove decerptum. LABB.

LIBELLUS

A FELICE PAPA DECRETO CONCILII AD ZENONEM IMPERATOREM TRANSMISSUS.

Cum sibi redditam pacem, compressis per vos hæreticis, qui sentiebantur attolli, universalis gauderet Ecclesia, et vestræ pietatis imperium etiam de inimicis suis victoriam reportasset, et per universum orbem pro salute vestræ serenitatis oratio cunctorum oraret ad Dominum sacerdotum; et vestra pietas fidei custos et defensor orthodoxiæ, sub æterni Regis propitiatione regnaret: quando venerandi apices vestri, et Deo proxima currens de sacro pectore frequenter auctoritas, inter gaudia recepti imperii, Petrum conversatum cum hæreticis, et parricidæ illi Timotheo coherentem, a profanis (quia nec ab alijs fieri poterat) Alexandrinæ Ecclesiæ episcopum, quantum sibi existimaverat, ordinatum, acceptissima Deo præceptione dejecerat; et tyranni litteras, quas in eversionem contra fas et sacrosancti Chalcedonensis concilii definitiones mens insana dictaverat, pro regni sui commendatione, evacuavit. Ita deinde illicitas ordinationes ejus, vel etiam Timothei, ut pote hæreticorum, irritas fecit; atque eos, quantum extra Ecclesiam fuerint, judicavit [*Lege* indicavit].

Sed nunc eum, mutatis omnium gaudiis in mœrorem, Ecclesiæ Alexandrinæ cognovimus præsidere. Quod si verum est (ut Christianissimo principi coram Deo fiducialiter est faciendum), divino judicio suggerimus non leviter esse pensandum, nisi certis remediis, quod in contumeliam Dei factum dicitur, fuerit expiatum. Et quia (sicut scriptum est) *unius membri totum corpus patitur passiones* (II Cor. iii), in persona ejus Orientis concutiuntur Ecclesiæ. Quod fratrem et coepiscopum meum Constantinopolitanum respicit sacerdotem, adversus quem in conventu mihi ab eo, cujus sedem præfatus fertur tenere, libellus oblatu est, quem deplorationibus meæ humilitatis annexui; ut idem frater et coepiscopus meus Acarius (sicut ecclesiasticis necesse est, et vestris legibus fieri decet) ad hæc quæ de se pervidet intimari, apud beatissimum Petrum apostolum diluere obedienter procuret, nec ullo modo existimet differendum. Qui si (quemadmodum confidimus) bene conscius est, apostolicum non debet judicium cum consacerdotibus suis et moderationem abjicere; ut sacerdotalibus actibus et comprobatione fidei comprobatus primum Christi Domini nostri, atque omnium sacerdotum, ac deinde pietatis vestræ gratia gloriosus perfruatur.

ANNO DOMINI CCCCXCII.

GENNADIUS

MASSILIENSIS PRESBYTER.

PROLEGOMENA.

(Ex. Guill. Cave.)

Gennadius, gente Gallus, presbyter Massiliensis, non, ut male Jac. Gadius (*De Script. non eccles. tom. I, pag. 222*) et Gadio longe antiquiores Sigebertus (*De Script. eccles. cap. 30*) et Platina (*In Vita Symmachi*), presbyter ac deinde antistes Massiliensis. Claruit anno 485, quo Catalogum suum clausit et librum de Fide ad Gelasium papam misit. De studio illius erga fidem catholicam discrepant tam veterum quam recentiorum iudicia. Viris sanctissimis eum annumerat Hadrianus papa (*Epist. ad Carolum Magnum*); inter Pelagianos

A reponit *Ecclesia Lugdunensis* (*Lib. adr. Joannem Scotum*) ante annos octingentos. Prædestinationis eum quidem inimicum fuisse certo constat, eoque etiam nomine de S. Augustino et Prospero minus bene sensit videtur (*Vide Catalog. cap. 38, 84*) cum ab iis dogma Prædestinationum propugnari male censeret. Pelagianismi tamen nota eximunt libri ab eo contra Pelagianum scripti: nec gratiæ prævenientis necessitatem ab eo sublatam esse (quæ propria erat Semipelagianismi) manifesto liquet: adeo ut scriptoribus catholicis iure accenseri queat.

TESTIMONIA DE GENNADIO.

WALAFRIDUS STRABO.

(De Rebus eccles. cap. 20.)

Gennadius Massiliensis presbyter in dogmate ecclesiastico, quasi inter veteres et juniores medius existens, hujusmodi libramine sententiam suam temperat, ut quotidianam eucharistiæ perceptionem nec laudare nec vituperare se dicat.

ALGERUS.

(De Sacramento euchar. lib. 1, cap. 22.)

Invenitur in libro Gennadii de ecclesiasticis Dogmatibus: « Quotidie eucharistiæ communionem percipere nec laudo nec vitupero, » etc.

PETRUS LOMBARDUS.

(Sentent. lib. 11, dist. 20.)

Gennadius in definitionibus ecclesiasticorum dogmatum ait: « Dæmones per energiam non credimus substantialiter illabi animæ, » etc.

B

THOMAS AQUINAS.

(Quodlib. 12, art. 11.)

Liber de Dogmatibus ecclesiasticis non est Augustini, sed Gennadii, qui claruit sub Anastasio imperatore anno Domini 490 (*Trithemius de Scriptor. eccles. fol. 236.*)

PLATINA.

(In Symmacho PP. 1.)

Hujus tempore Ecclesiam Dei multum juvit Gennadius Massiliensis episcopus, diligens Augustini imitator, qui librum de Dogmatibus composuit, et quid cuique ad salutem necessarium esset, declaravit.

CÆSAR BARONIUS.

(Tom. II Annal. eccles. ad an. Christi 263.)

Gennadius Massiliensis in commentario de Ecclesiasticis dogmatibus, qui interdum sancti Augustini nomine perperam invenitur esse citatus, scriptum reliquit: « Nihil creatum aut serviens, » etc.

GENNADII MASSILIENSIS

LIBER

DE ECCLESIASTICIS DOGMATIBUS.

(Ex editione Elmenhorstii.)

I CAPUT PRIMUM.

Credimus unum esse Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum: Patrem eo quod filium habeat; Filium eo quod patrem habeat; Spiritum sanctum eo

quod sit ex Patre et Filio procedens, Patri et Filio coæternus. Pater ergo principium Deitatis: qui sicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater, a quo Filius natus, a quo Spiritus sanctus non natus

quia non est filius, neque ingenuus; quia non est Pater, neque factus, quia non est ex nihilo, sed ex Deo Patre et Deo Filio Deus procedens. Pater æternus, eo quod æternum habeat Filium, cujus æternus sit Pater. **2** Filius æternus, eo quod sit Patri co-æternus. Spiritus sanctus æternus, eo quod sit Patri et Filio co-æternus. Non confusa in una persona Trinitas, ut Sabellius dicit; neque separata aut divisa in natura Divinitas, ut Arius blasphematur; sed alter in persona Pater, alter in persona Filius, alter in persona Spiritus sanctus. Unus natura in sancta Trinitate Deus pater, et Filius, et Spiritus sanctus.

CAPUT II.

Non pater carnem assumpsit, neque Spiritus sanctus, sed Filius tantum: ut qui erat in divinitate Dei Patris Filius, ipse fieret in homine hominis matris filius; ne filii nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna nativitate filius. Dei ergo Filius factus est hominis filius, natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, et secundum veritatem naturæ ex homine hominis Filius: ut veritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utraque nativitate filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus et verus homo unus filius. Non ergo duos Christos, neque duos filios facemur, sed Deum et hominem unum filium. Quem propterea et unigenitum dicimus, manentem in duabus substantiis, sicut ei naturæ veritas contulit, **3** non confusus naturis, neque immixtus, sicut Timothiani volunt, sed societate unitis. Deus ergo hominem assumpsit, homo in Deum transiit, non naturæ versibilitate, sicut **a** Apollinaristæ dicunt, sed Dei dignatione: ut nec Deus mutaretur in humanam **b** substantiam, assumendo hominem, nec homo in divinam glorificatus in Deum: quia mutatio vel versibilitas naturæ et diminutionem et abolitionem substantiæ facit. Creditur a nobis sine confusione conjuncta sancta Trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo Dei Filius ex homine, et non per hominem: id est, non ex viri coitu, sicut Ebion dicit; sed carnem ex virginis corpore trahens, et non de cælo secum afferens, sicut Marcion, Origenes et Eutyches affirmant. Neque in phantasia, id est, absque carne, sicut Valentinus asserit, **c** neque de thesi, id est, putative imaginatum, sed corpus verum. **d** Non tantum carnem ex carne, sicut Marcianus, sed verus Deus ex divinitate, et verus homo ex carne, **e** unus Dei Filius, in divinitate Verbum Patris et Deus, in homine anima et caro. Anima non absque sensu et ratione, ut Apollinaris, neque caro absque anima, ut Eunomius; sed anima cum ratione

suam, et caro cum sensibus suis: per quos sensus veros in passione, et ante passionem suæ carnis dolores sustinuit.

CAPUT III.

Neque sic est natus **f** ex virgine, ut et divinitatis initium homo nascendo acceperit, quasi antequam nasceretur ex virgine Deus non fuerit, sicut Artemon, et Berillus, et **g** Marcellus, docuerunt: **h** sed æternus et Deus et homo ex virgine natus est, **i** non amittens quod erat, dignatus esse quod non erat.

CAPUT IV.

Nihil creatum aut serviens in Trinitate **j** credamus, ut vult Dionysius fons Arii; **k** nihil inæquale, ut vult Eunomius; nihil inæquale gratiæ, ut vult Aetius; nihil anterius posteriusve aut minus, ut Arius; nihil extraneum aut **l** officiale alteri, ut Macedonius; nihil **m** pervasione aut surreptione insertum, ut Manichæus; nihil corporeum, ut Melito et Tertullianus, nihil corporaliter effugiatum, ut Anthropomorphus et **n** Vadianus; nihil sibi invisibile a creaturis, ut Origenes; nihil creaturis visibile, ut Fortunatus; nihil moribus vel voluntate diversum, ut Marcion; nihil ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum, ut Plato et Tertullianus; nihil officio singulare nec alteri communicabile, ut Origenes; nihil confusum, ut Sabellius; sed totum perfectum, quia **o** totum ex uno, et unum ex toto: non tamen solitarium, ut præsumunt Praxeas et Sylvanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

CAPUT V.

ομοούσιος ergo, id est, coessentialis in divinitate Patri Filius; **ομοούσιος** Patri et Filio Spiritus sanctus; **ομοούσιος** Deo et homini unus Filius, manens Deus in homine suo in gloria Patris, desiderabilis videri ab angelis: sicut Pater et Spiritus sanctus adoratur ab angelis et ab omni creatura; non homo factus præter Deum, **p** vel Christus cum Deo, sicut blasphematur Nestorius, sed homo in Deo, et Deus in homine.

CAPUT VI.

Erit resurrectio mortuorum omnium hominum, sed una et insimul et semel. Non prima justorum, et secunda peccatorum, ut fabula est somniatorum; sed una omnium. Et si id resurgere dicitur, quod cadit, caro ergo nostra in veritate resurgit, sicut in veritate cadit. Et non secundum Origenem immutatio corporum erit, id est, aliud novum corpus pro carne; sed eadem caro corruptibilis quæ cadit tam justorum quam injustorum incorruptibilis resurget, quæ vel

a Ms. cod. Florent., *Tertullianus et Apollinaristæ dicunt.*

b Ms., *sufficiantiam.*

c Ita ms. cod. Florentinus biblioth. D. Marci.

d Ms., *non inæquale, ut Eunomius, nihil per gratiam, cor tamen carnem;* sensu nullo.

e Vox Dei ex ms. est.

f Ms. debet *ex virgine.*

g Vox *Marcellus* deest in ms.

h Ms., *sed æternus ante sæcula Deus, homo, etc.*

i *Non amittens quod erat, dignatus esse quod non erat,* hæc loco suo mox ex ms. reposui.

j Ms., *credendum.*

k *Nihil inæquale gratiæ,* hæc ms. inducit.

l Ms., *difficile.*

m Ita recte ms.; alii *persuasione,* inepte.

n Ms. *Nadicinus,* male. Danæus ad August. de Hæres. cap. 50 legit Audianos.

o Ms., *scd.*

pœnam sufferre possit pro peccatis, vel in gloria A æterna manere pro meritis.

6 CAPUT VII.

Omniū enim hominū erit resurrectio. ^a Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, ut mors ab Adam ^b ducta omnibus filiis ejus dominetur; et maneat illud privilegium in Domino, quod de eo specialiter dicitur. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xvi, 10)* ^c. Hanc rationem maxima Patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt et alii æque catholici et eruditi viri qui credunt, anima in corpore manente, immutandos ad incorruptionem et immortalitatem eos qui in adventu Domini vivi inveniendi sunt, et hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem ^d præsentis vitæ immutatione deponant, non morte: quolibet ^B quis acquiescat modo, non est hæreticus, nisi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in Ecclesiæ lege carnis resurrectionem credere futuram de morte.

CAPUT VIII.

Quod autem dicimus in symbolo, in adventu Domini vivos ac mortuos judicandos, non solum justos et peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed et vivos eos qui in carne inveniendi sunt credimus, qui adhuc morituri ⁷ creduntur; vel immutandi sunt, ut alii volunt, ut suscitati continuo vel reformati cum ante mortuis judicentur.

CAPUT IX.

Post resurrectionem et judicium non credamus restitutionem futuram, quam Origenes delirat; ut dæmones vel impii homines post tormenta quasi suppliciis expurgati, vel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, vel ^e injusti justorum societati donentur: eo quod hoc divinæ conveniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo salvetur. Sed nos credamus ipsi judici omnium ^f retributori justorum qui dixit: *Ibunt impii in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam, ut percipiant fructum operum suorum (Matth. xxv, 46)*. ^g Et iterum: *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Ibid., 41)*.

CAPUT X.

In principio creavit Deus cælum, et terram, et aquam ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, et aqua terram absconderet, facti sunt angeli et omnes cælestes virtutes, ut non esset otiosa Dei bonitas, ⁸ sed haberet in quibus per multa ante spatia bonitatem suam ostenderet: et ita hic visibilis mundus ex materia quæ a Deo facta fuerat, factus est et ornatus.

^a Ms., *Imo quod omnium erit.*

^b Ms., *data.*

^c In editis sequitur *ejus enim caro non vidit corruptionem*, quæ ex ms. delevi.

^d *Præsentis vitæ*, hæc ex ms. adjeci.

^e Ita ms. Alii, *isti*; male.

^f Ita ms. Alii, *omniū et retributori justo.*

^g Et iterum: *Ite in ignem æternum, qui paratus est*

CAPUT XI.

Nihil incorporeum et invisibile ^h in natura credendum, nisi solum Deum, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia ubique est, et omnia implet atque constringit. Ideo et invisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est.

CAPUT XII.

Creatura omnis corporea est, angeli et omnes cælestes virtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quod localiter circumscribuntur, sicut et anima quæ carne clauditur, et dæmones qui per substantiam angelicæ naturæ sunt.

CAPUT XIII.

^B Immortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carent, nec habent quo cadant, ut resurrectione egeant post ruinam ⁱ necessaria.

9 CAPUT XIV.

Animas hominū non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas, nec simul creatas, sicut Origenes fugit; neque cum corporibus per coitum ^j seminatas, sicut Luciferiani, Cyrillus et aliqui Latinorum præsumptores affirmant, quasi naturæ consequentiam servant. Sed dicimus creationem animæ solum Creatorem omnium nosse, et corpus tantum per conjugii copulam seminari, Dei vero judicio coagulari in vulva et compingi atque formari, ac formato jam corpore animam creari et infundi, ut vivat in utero homo ex anima constans et corpore, et egrediatur vivus ex utero plenius humana substantia.

CAPUT XV.

Neque duas animas esse dicimus in uno homine, sicut Jacobus et alii ^k Syrorum disputatores scribunt, unam animaleam qua animetur corpus, et immixta sit sanguini, et alteram spiritalem quæ rationem ministret; sed dicimus unam esse eandemque animam in homine, quæ et corpus sua societate vivificet, et semetipsam sua ratione disponat, habens in se libertatem arbitrii, ut in suæ substantiæ eligat cogitatione quod vult.

10 CAPUT XVI.

Solum hominem credimus habere animam substantiam, quæ exuta corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut Aratus ^l aut Epicurea vanitas assertit; neque post modicum intervallum, sicut Zenon dicit, quia ^m substantialiter vivit, et rationem suam tenet.

CAPUT XVII.

Animalium vero animæ non sunt substantivæ, sed cum carne ipsa ⁿ carnis in nativitate nascuntur, et

diabolo et angelis ejus. Ita ms. cod. Florentinus.

^h Ms. non habet *in*.

ⁱ Ms. delet *necessaria*.

^j *Vulgati, seminantur.*

^k *Syrorum disputa ores*; ita ms. cod. Florentinus.

^l *Hæc aut Epicurea vanitas* ex ms. addidi.

^m Ita ms. cod. Florentinus.

ⁿ Ita ms. Alii. *carnis vivacitate.*

cum carnis morte finiuntur et moriuntur, et ideo nec ratione reguntur, ^a nec vivunt, sicut Plato et Alexander ^b putant, sed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

CAPUT XVIII.

Anima humana non cum carne moritur, ^c quia non cum carne, ut superius diximus, ^d seminatur; sed formato in ventre matris corpore, Dei iudicio creatur et infunditur, ut vivat homo intus in utero, et sic procedat nativitate in mundum.

CAPUT XIX.

Duabus substantiis tantum constat homo, anima et corpore. Anima cum ratione ^e sua, et corpore cum sensibus suis ^f. Quos tamen sensus absque animæ societate non movet ^g corpus. Anima vero et ^h sine corpore rationale suum tenet.

CAPUT XX.

Non est ⁱ tertius in substantia hominis ^j spiritus, sicut Didymus contendit, sed spiritus ipsa est anima pro spirituali natura, vel pro eo quod spiret in corpore spiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, quod ad vivendum vel ad vivificandum animet corpus. Tertius vero qui ab Apostolo (*1 Thess. 1, 22*) cum anima et corpore inducitur spiritus, gratiam Spiritus sancti esse intelligamus, quam orat Apostolus ut integra perseveret in nobis, ne nostro vitio aut minuat, aut fugetur a nobis, quia Spiritus sanctus effugiet fictum (*Sap. 1, 4*).

CAPUT XXI.

Libertati arbitrii sui commissus est homo statim in prima ^k mundi conditione, ut ^l salva vigilantia mentis ^m admittente etiam ⁿ in præcepti custodia perseveraret, si vellet, in eo quod creatus fuerat permanere. Postquam vero seductione serpentis per Evam occidit (*Gen. 3, 6*), naturæ bonum perdidit, pariter et vigorem arbitrii; non tamen electionem, ne non esset suum quod ^o evitaret ¹² peccatum, nec merito indulgeretur quod non arbitrio diluisset. Manet itaque ad quærendam salutem arbitrii libertas, id est, rationalis voluntas, sed admonente prius Deo, et invitante ad salutem, ut vel eligat, vel sequatur, vel agat occasione salutis, hoc est, inspiratione Dei. Ut autem consequatur quod eligit, vel quod sequitur, vel quod occasione agit, Dei esse libere confitemur. Initium ergo salutis nostræ Deo miserante habemus; ut acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est; ut adipiscamur quod acquiescendo admonitioni cupimus, divini est muneris; ut non labamur in

^a Voces *nec vivunt* ex ms. desumptæ.

^b Ms., *disputant*.

^c Ms., *quia nec carnis*.

^d Ms., *semen est*.

^e Hic et infra ms. habet *carne pro corpore*.

^f Ms. addit: *id est visu, auditu, gustu, odoratu, tactu*.

^g Ms., *caro*.

^h Ms., *sine carne rationem suam integram tenet*.

ⁱ Ms., *tertium*.

^j Ita ms. Alii, *spiritum*.

^k Vox *mundi* additur ex ms.

^l Ita ms. Alii, *salva*.

A adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ est et cœlestis pariter adjutorii; ut labamur, potestatis nostræ est et ignaviæ P: non tamen ad obtinendam sine illo, qui quærentes facit invenire, qui pulsantibus aperit, qui petentibus donat (*Matth. vii, 7*). Sicut ergo initium salutis nostræ Deo miserante et inspirante habere nos credimus, ita arbitrium nostræ naturæ sequax esse divinæ inspirationis libere confitemur

¶ Igitur ut non labamur a bono vel naturæ, vel meriti, sollicitudinis nostræ est et cœlestis pariter adjutorii; ut labamur, potestatis nostræ et ignaviæ.

13 CAPUT XXII.

Firmissime credendum est in prævaricatione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem et innocentiam perdidisse: et neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei miserantis erexerit: liberum enim arbitrium ille perperussus, dum suis inconsultius utitur ^r bonis, cadens in prævaricationis profunda, demersus est; et nihil quemadmodum exinde surgere posset invenit, suaque in æternum libertate deceptus, hujus ruina latuisset oppressus, nisi eum post Christi pro sua gratia relevasset adventus, qui per novæ regenerationis purificationem omne præteritum vitium sui baptismatis lavacro purgavit.

CAPUT XXIII.

Neminem esse per semetipsum bonum, nisi participationem sui ille ^s donaverit, qui solus est bonus.

CAPUT XXIV.

C Neminem etiam baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias et ad ^t vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit.

14 CAPUT XXV.

Quod nemo nisi ^u per Christum libero bene utatur arbitrio, idem magister in epistola ad Milevitanum concilium data prædicat, dicens: Adverte tandem, o pravissimarum mentium ^v perversa doctrina, quod primum hominem ita libertas ipsa decepit, ut dum indulgentius frenis ejus utitur, in prævaricationem præsumptione incideret. Nec ex hac potuit erui, nisi ei providentia regenerationis statum pristinae libertatis Christi Domini reformasset adventus.

CAPUT XXVI.

Quod omnia studia et omnia opera ac merita sanctorum ad Dei gloriam laudemque referenda ^x sint,

^m Ita ms. Alii, *admittente, male*.

ⁿ Alii, *præcepti*.

^o Ms., *emendaret*,

^p Ms. addit *id est rationabilis voluntatis*.

^q Hæc videntur abundare et sunt tollenda ut spuria.

^r In collect. Conciliorum Isidori Mercatoris, *donis*.

^s Isidorus, *donet*.

^t Idem, *evincendas*.

^u Idem, *per gratiam Christi*.

^v Ita recte Isidorus.

^x Isidorus, *sunt*.

quia nemo aliunde ei placeat, nisi ex eo quod ipse donaverit: in quam nos sententiam dirigit beatæ recordationis papæ Zosimi regularis auctoritas, cum scribens ad totius orbis episcopos ait: Nos autem instinctu Dei (omnia enim bona ad auctorem suum referenda sunt unde nascuntur), ad fratrum et coepiscoporum nostrorum conscientiam universa retulimus. Hunc autem sermonem sincerissimæ veritatis luce radiantem tanto Afri episcopi honore venerati sunt, ut ita ad eundem virum scriberent: **15** Illud vero quod in litteris quas ad universas provincias curasti esse mittendas posuisti, dicens: Nos tamen instinctu Dei, etc., sic accipimus dictum, ut illos qui contra Dei adiutorium extollunt humani arbitrii libertatem, districto gladio veritatis volut cursum transiens amputaras. Quid enim tam libero arbitrio, quam quod universa in nostræ humilitatis conscientiam retulisti? et tamen instinctu Dei factum esse fideliter sapienterque vidisti, veraciter fidenterque dixisti. Ideo utique, quia præparatur voluntas a Domino. Et ut boni aliqui agant paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorum. *Quotquot enim spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt (Rom. viii, 15)*; ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, et in bonis quibusque voluntatis humanæ singulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium.

CAPUT XXVII.

Ita Deus ex cordibus hominum, atque in ipso libero operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit: quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.

CAPUT XXVIII.

Quicumque dixerit gratiam Dei, qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum, **16** ad solam remissionem peccatorum valere quæ jam commissa sunt, non etiam ad adiutorium gratiæ ut non committantur, anathema sit.

CAPUT XXIX.

Quisquis dixerit gratiam Dei per Jesum Christum propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsum nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, et quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præstari ut quod faciendum cognovimus etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit.

CAPUT XXX.

Obscurationum quoque sacerdotalium sacramenta respiciamus, quæ ab apostolis tradita in toto mundo, atque in omni catholica Ecclesia uniformiter celebrantur, ut legem credendi, lex statuat supplicandi. Cum enim sanctorum plebium præsuales mandata sihi met legatione fungantur apud divinam clementiam, humani generis agunt causam, et tota secum Ecclesia gemitis postulant et precantur ut infideli-

^a Isidorus, *rescriberent*.

^b Isidorus, *fecistis*.

^c Isidorus, *retulistis*.

^d Is do us. *fidelium*.

bus donetur fides, ut idololatræ ab impietati suæ liberentur erroribus, **17** ut Judæis, ablato cordis vulamine, lux veritatis appareat, ut hæretici catholice fidei perceptione respiciant, ut schismatici Spiritum redivivæ caritatis accipiant, ut lapsis penitentiaræ remedia conferantur, ut denique catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cœlestis misericordiae aula reseretur. Hæc autem non perfunctoriæ neque inaniter a Domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus, quandoquidem ex omni errorum genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutas de potestate tenebrarum transferat in regnum Filii caritatis suæ, et ex vasis iræ faciat vasa misericordiarum. Quod adeo totum divini operis esse sentitur, ut hæc efficiente Deo gratiarum semper actio laudisque confessio pro illuminatione talium vel correctione referantur.

CAPUT XXXI.

Illud etiam quod circa baptizandos in universo mundo sancta Ecclesia uniformiter agit non otiosa contemplamur intuitu. Cum sive parvuli, sive juvenes ad regenerationis veniunt sacramentum, non prius fontem vitæ adeant, quam exorcismis et exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur; ut tunc vere appareat quando princeps mundi **18** hujus mittatur foras (*Joan. xii, 31*), et quomodo prius alligetur foris, et deinceps vasa ejus diripiantur (*Matth. xii, 29*), in possessionem translata victoris, *qui captivam ducit captivitatem, et dat dona hominibus (Ephes. iv, 8)*.

CAPUT XXXII.

Omnium honorum affectuum atque operum, et omnium studiorum omniumque virtutum quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum profiteamur auctorem. Et non dubitamus ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri, per quem sit ut aliquid boni et velle incipiamus et facere. Quo utique auxilio et munere Dei non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum. Tanta enim est erga omnes homines bonitas Dei, ut nostra velit esse merita quæ sunt ipsius dona, et pro his quæ largitus est æterna præmia sit donaturus. Agit quippe in nobis ut quod vult et velimus et agamus; nec otiosa esse in nobis patitur quæ exercenda non negligenda donavit: ut et nos cooperatores simus gratiæ Dei, ac si quid in nobis ex nostra viderimus remissione languescere, ad illam sollicito recurramus, *qui sanat omnes languores nostros, et redimit de interitu 19 vitam nostram (Psal. ciii, 3, 4)*; et cui quotidie dicimus: *Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo (Matth. vi, 2)*.

CAPUT XXXIII.

Quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, mor-

^e Isidorus, *in*.

^f Isidorus, *referatur*.

^g Isidorus, *quomodo*.

reretur, in corpore hęc, id est, de corpore exiret, **A** non peccati merito, sed necessitate naturę, anathema sit.

CAPUT XXXIV.

Qui unquę paryulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lavacro regenerat. quis ex-
pietur, unde sit consequens ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. Quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines pertransiit in quo omnes peccaverunt* (Rom. v, 12); nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter **B** hanc enim fidei regulam etiam parvuli, **20** qui nihil peccatorum in a seipsis adhuc committere poterunt, ideo in peccatorum remissionem veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt.

CAPUT XXXV.

Quod ait sanctus Joannes apostolus: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (1 Joan. 1, 8), quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat propter humilitatem non oportere dici, nos non habere peccatum, non quia veritas est, anathema sit. Sequitur enim apostolus et adjungit: *Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus qui remittat nobis peccata et mundet nos ab omni iniquitate*. Ubi satis apparet hoc **C** non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim apostolus dicere: Si dixerimus: Non habemus peccatum, nos ipsos extollimus, et humilitas in nobis non est. Sed cum ait: *Nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est*, satis ostendit eum qui dixerit se non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum.

CAPUT XXXVI.

Quicumque dixerit in oratione dominica ideo dicere sanctos: *Dimitte nobis debita 21 nostra* (Matth. vi, 2), ut non pro seipsis hoc dicant, quia non est eis jam necessaria ista petitio, sed pro aliis qui sunt in suo populo peccatores; et ideo non dicere unumquemque sanctorum, dimitte mihi debita mea, sed dimitte **D** nobis peccata nostra, ut hoc pro aliis potius quam pro se justus petere intelligatur, anathema sit. Sanctus enim et justus erat apostolus Jacobus cum dicebat: *In multis enim offendimus omnes* (Jac. iii, 2). Nam quare additum est, omnes, nisi ut ista sententia conveniret psalmo ubi legitur: *Ne intres in iudicium cum servo tuo, quoniam non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (Psal. cxliii, 3)? Et in oratione sapientissimi Salomonis: *Non est homo qui non peccet* (Eccle. vii, 21). Et in libro sancti Job: *In manu omnis hominis signat, ut sciat omnis homo infirmitatem suam* (Job. xxxvii, 7). Unde etiam Daniel sanctus et

^a Isidorus, *semetipsis*.

A justus, cum in oratione pluraliter diceret: *Peccavimus, iniquitatem fecimus* (Dan. ix, 5), et cętera, quę ibi veraciter et humiliter consistetur ne putaretur, quemadmodum quidam sentiunt, hoc non de suis, sed de populi sui dixisse peccatis; postea dixit: *Cum orarem et confiterer peccata mea et peccata populi mei Domine Deo meo* (Ibid., 20): noluit dicere peccata nostra, sed populi sui dixit et sua, quoniam futuros istos qui tam male ^b intelligerent tanquam propheta pręvidit.

22 CAPUT XXXVII.

Quicumque ipsa verba dominicę orationis ubi dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, ita volunt a sanctis dici, ut humiliter non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, non hominibus **B** sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit quę sibi dimittantur debita non habere.

CAPUT XXXVIII.

Si quis per offensam pręvaricationis Adę non totum, id est, secundum corpus et animam in deterius dicit hominem commutatum, sed animę libertate illęsa durante, corpus tantummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagii errore deceptus adversatur Scripturę dicenti: *Anima quę peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xviii, 4), et: *Nescitis quoniam cui obeditis, et a quo quis superatur, ejus servus adjicitur* (Rom. vi, 16)?

CAPUT XXXIX.

Si quis soli Adę pręvaricationem suam, non etiam **C** ejus propagini asserit nocuisse, aut certe mortem tantum corporis quę pœna peccati est, non autem et peccatum, quod mors est animę, per unum hominem in omne genus **23** humanum transisse testatur, injustitiam Deo dabit, contradicens Apostola dicenti: *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes homines peccaverunt* (Rom. v, 12).

CAPUT XL.

Si quis invocatione humana gratiam Dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere ut invocetur a nobis, contradicit Esaię prophetę, vel Apostolo idem dicenti: *Inventus sum a non querentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant* (Esai. lxxv, 1; Rom. x, 20).

CAPUT XLI.

Si quis ut a peccato purgemur voluntatem nostram Deum exspectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus, per sancti Spiritus infusionem et operationem in nobis fieri consistetur, resistit ipsi Spiritui sancto, per Salomonem dicenti: *Pręparatur voluntas a Domino*; et Apostolo salubriter prędicanti: *Deus est qui operatur in nobis et velle et perficere pro bona voluntate* (Philip. ii, 13).

CAPUT XLII.

Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credi-

^b Isidorus, *intelligent*.

mus qui justificat impium (*Rom. iv, 5*), et ad regenerationem sacri baptismatis **23** pervenimus, non gratiæ donum, id est, per inspirationem Spiritus sancti corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus adversarius approbatur, beato apostolo Paulo dicente: *Confidimus quia qui cœpit in vobis bonum opus perficiet usque in diem Christi Jesu (Philip. 1, 6)*. Et illud: *Vobis datum est pro Christo, non solum, ut in eum credatis, verum etiam ut pro illo patiamini (Ibidem)*. Et: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis: Dei enim donum est (Ephes. ii, 5)*. Qui enim fidem qua in Deum credimus dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab Ecclesia Christi alieni sunt, quodammodo fideles esse definiunt.

CAPUT XLIII.

Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus, nobis misericordiam dicit conferri divinitus, non autem ut credamus, velimus, vel hæc omnia sicut oportet agere valeamus per infusionem et inspirationem sancti Spiritus in nobis fieri confitetur; et aut humilitati aut obedientiæ humanæ subjungit gratiæ adiutorium, nec ut obedientes et humiles simus, ipsius gratiæ **25** donum esse consentit, resistit Apostolo dicenti: *Quid enim habes quod non accepisti (I Cor. iv, 7)? et: Gratia Dei sum id quod sum (I Cor. xv, 10)*.

CAPUT XLIV.

Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, sive salvari, id est, evangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et in credendo veritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis: *Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 6)*. Et illud Apostoli: *Non quod idonei sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est (II Cor. iii, 5)*.

CAPUT XLV.

Si quis alios per misericordiam, alios vero per liberum arbitrium, quod in omnibus qui de prævaricatione primi hominis nati sunt constat esse vitiatum, ad gratiam baptismi posse venire contendit, a recta fide probatur alienus. Ille enim non omnium liberum arbitrium per peccatum primi hominis asserit infirmatum; aut certe ita læsum putat, ut tamen quidam valeant **26** sine revelatione Dei ministerium salutis æternæ per semetipsos posse conquerere. Quod quam sit contrarium ipse Dominus probat (*Joan. vi, 44*), qui non aliquos, sed neminem ad se posse venire testatur, nisi quem Pater attraxerit. Sicut et Petro dicit: *Beatus es, Simon Bar Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est (Math. xvi, 17)*. Et Apostolus: *Nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto (I Cor. xii, 3)*.

CAPUT XLVI.

Arbitrium voluntatis in primo homine infirmatum, nisi per gratiam baptismi non potest reparari. Quod amissum nisi a quo potuit dari non potest reddi. Unde Veritas dicit: *Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis (Joan. viii, 30)*.

CAPUT XLVII.

Natura humana etiamsi in illa integritate in qua est condita permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adjuvante servaret. Unde cum sine Dei gratia salutem non posset custodire quam accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?

CAPUT XLVIII.

Sicut eis qui volentes in lege justificari a gratia exciderunt verissime dicit Apostolus: *Si in **27** lege justitia est, ergo Christus gratis mortuus est (Galat. ii, 21)*: sic eis qui gratiam quam commendat et percipit fides Christi putant esse naturam verissime dicitur: *Si per naturam justitia est, ergo gratis Christus mortuus est. Jam hic enim erat lex, et non justificabat; jam hic erat et natura, et non justificabat: ideo Christus non gratis mortuus est; ut et lex per illum impleretur qui dixit: Non veni solvere legem, sed implere (Math. v, 17)*: et natura per Adam perditam, per illum repararetur qui dixit, venisse se quærere et salvare quod perierat (*Luc. xix, 7*).

CAPUT XLIX.

Secundum supradictas sanctorum Scripturarum sententias, vel antiquorum Patrum definitiones, hoc, Deo propitiante, et prædicare debemus et credere, quod per peccatum primi hominis ita genus humanum sit inclinatum, ut nullus postea aut diligere Deum sicut oportuit, aut credere in Deum, aut operari propter Deum quod bonum est possit, nisi eum gratia misericordiæ divini prævenierit. Unde et Abel justus et Noe, et Abraham, et Isaac, et Jacob, omnique antiquorum sanctorum multitudini illam præclaram fidem, quam in ipsorum laude prædicat apostolus Paulus (*Hebr. xi, 4, 7, 8*), non per bonum naturæ, quod **28** prius in Adam fuerat datum, sed per gratiam Dei credimus fuisse collatam. Quam gratiam etiam post adventum Domini omnibus qui baptizari desiderant, non in libero arbitrio haberi, sed Christi novimus simul et credimus largitate conferri, secundum illud quod jam sæpe dictum est et prædicat Paulus apostolus: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro eo patiamini (Philip. 1, 29)*. Et illud: *Deus qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet usque in diem Domini nostri (Ibid., 6)*. Et illud: *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est (Ephes. ii, 8)*. Et quod de seipso ait Apostolus: *Misericordiam consecutus sum, ut fidelis essem (I Cor. vii, 25)*. Non dixit quia eram, sed ut essem. Et illud: *Quid habes quod non accepisti (I Cor. iv, 7)*. Et illud: *Omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum (Jac. 1, 16)*. Et illud: *Nemo habet quidquam nisi illi datum fuerit desuper (Joan. iii, 27)*.

CAPUT L.

Hoc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod post acceptam baptismi gratiam, omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, **29** adimplere. Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse non solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum mali credere veint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.

CAPUT LI.

In omni opere bono non nos incipimus, et postea per Dei misericordiam adjuvamus; sed ipse nobis, nullis præcedentibus bonis meritis, et fidem et amorem sui prius inspirat: ut et baptismi sacramenta fideliter requiramus, et post baptismum cum ipsius **B** adjutorio ea quæ sibi sunt placita implere possimus. Unde manifestissime credendum est quod et illius latronis quem Dominus ad paradisi patriam revocavit (*Luc. xxiii, 43*), et Cornelli centurionis, ad quem angelus Domini missus est (*Act. x, 3*), Zachæique qui ipsum Dominum suscipere meruit (*Luc. xix, 2*), illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, sed divinæ gratiæ largitate donata.

CAPUT LII.

Baptisma unum est, sed in Ecclesia, ubi una fides est, ubi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur. Et ideo si qui apud illos hæreticos baptizati sunt qui in sanctæ Trinitatis **30** confessione baptizant, et veniunt ad nos, recipiantur quidem ut baptizati, ne sanctæ Trinitatis invocatio vel confessio annulletur; sed doceantur integre et instruantur quo sensu sanctæ Trinitatis mysterium in Ecclesia teneatur: et si consentiunt credere, vel acquiescunt confiteri, purgati jam fidei integritate confirmantur manus impositione. Si vero parvuli sunt vel hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeant pro illis qui eos offerunt juxta **a** morem baptizandi; et sic manus impositione et chrismate communiti, eucharistiæ mysteriis admittantur. Illos autem qui non sanctæ Trinitatis invocatione apud hæreticos baptizati sunt, et veniunt ad nos, baptizari debere pronuntiamus, non rebaptizari. Neque enim credendum est eos fuisse baptizatos, qui non in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti juxta regulam a Domino positam tincti sunt: ut sunt Pauliani, Procliani, Borboritæ, **b** Siphori, qui nunc vocantur Bonosiani; Photiniani, Montanistæ, qui et Priscilliani, et Manichæi, varique impietatis germina; vel cæteræ istorum originis sive ordinis pestes, quæ duo principia sibi ignota introducunt, ut Cer-

A don et Marcion; vel contraria, ut Manichæus; vel **c** tria et barbara, ut Setianus et **d** Theodosius; vel **e** multa, ut Valentinus; vel Christum hominem **31** fuisse absque Deo, ut Cerinthus, Ebion, Artemon, et Photinus. Ex istis, inquam, si qui ad nos venerint, non requirendum ab iis utrum baptizati sint an non, sed hoc tantum, si credant Ecclesiæ fidem, et baptizentur ecclesiastico **f** baptisate.

CAPUT LIII.

Quotidie **e** eucharistiæ communionem percipere nec laudo, nec **h** vitupero. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo et hortor, si tamen mens **i** sine affectu peccandi **i** sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, gravari magis dico eucharistiæ perceptione quam **k** purificari. Et **B** ideo quamvis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero voluntatem, et communicaturus satisfaciatur lacrymis et orationibus; et confidens de Domini miseratione, qui peccata piæ confessioni donare consuevit, accedat ad eucharistiam intrepidus et securus. Sed hoc de illo dico quem capitalia **l** et mortalia peccata non gravant; nam quem mortalia crimina post baptismum commissa præmunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, et ita sacerdotis judicio reconciliatum communioni sociari, si vult non ad iudicium et condemnationem sui eucharistiam **32** percipere. Sed et secreta satisfactione solvi mortalia crimina non negamus, **m** sed mutato prius sæculari habitu, et confesso religionis studio per vitæ correctionem, et jugi **n** imo perpetuo luctu miserante **C** Deo **o** veniam consequatur: ita duntaxat ut contraria pro **p** hi. quæ pœnitentia agat, et eucharistiam omnibus dominicis diebus simplex et submissus usque ad mortem percipiat.

CAPUT LIV.

Pœnitentia vera est, pœnitenda non admittere, et admissa desistere. Satisfactio pœnitentiæ est, causas peccatorum **q** excidere, nec earum suggestionibus adiutim indulgere.

CAPUT LV.

In divinis promissionibus nihil terrenum vel transitorium exspectemus, sicut Melitani sperant. Non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus et Marcion delirant. Non quod ad cibum vel ad potum pertinet, sicut **r**, Papiæ auctore, Irenæus, et Tertullianus, et **D** Lactantius acquiescunt. Neque post mille annos post resurrectionem regnum Christi in terra futurum, et sanctos cum illo in deliciis regnatos speremus, sicut Nepos docuit, qui primam justorum resurrectionem, et **33** secundam impiorum conflavit. Et

^a Ita ms. Alii, nomen.

^b Ms., Symphori, Fortuniani, Montaniæ, qui et Priscilliani vel Maximiani atque Manichæi.

^c Ms., tetra ut Baida, inepte.

^d Ms., Theodotus.

^e Ms., hiulca, male.

^f Ms., id est catholico baptisate.

^g Alii pro eucharistiæ communionem habent eucharistiam.

^h Alii, reprehendo.

ⁱ Ms. pro sine habet non.

^j Ms., insit.

^k Ms., purgari.

^l Ms. non habet et mortalia.

^m Ms., scilicet.

ⁿ Ms., jejunio.

^o Hæc verba, veniam consequatur ex ms. reposita sunt.

^p Ms., iis pro h. s.

^q Ms., eradere.

^r Ita hunc locum emendavi. Ms., Papias; alii, Papiæ; male.

inter has duas mortuorum resurrectiones, gentes ignorantes Deum in angulis terrarum in carne servanda. Quæ post mille annos regni in terra justorum, instigante diabolo movendæ sunt ad pugnam contra justos a regnantes; et Domino pro justis pugnante imbre igneo compescendas, atque ita mortuas, cum cæteris in impietate ante mortuis, ad æterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas e.

CAPUT LXI.

Nullum credimus ad salutem nisi Deo invitante venire; nullum invitatum salutem suam nisi Deo auxiliante operari; nullum nisi orantem auxilium promereri; nullum Dei voluntate perire, sed per seipsum pro electione arbitrii, ne ingenuitatis libertas atque potestas semel homini attributa, ad servilem cogatur necessitatem.

CAPUT LXVII.

Malum vel malitia non est a Deo creata, sed a diabolo inventa, quia et ipse bonus a Deo creatus est. Sed quia libero arbitrio, ut pote rationalis creatura a Deo commissus est, et cogitandi acceperat facultatem, scientiam boni 34 vertit ad malum, et multa cogitando factus est inventor mali; et quod in se peruliderat invidit in aliis, nec contentus solus perire suasit aliis; ut qui esset suæ malitiæ inventor, fieret et aliorum auctor: et ex eo malum vel malitia percurrit in cæteras rationales creaturas.

CAPUT LXVIII.

Unde cognoscimus nihil esse natura immutabile, nisi solum Deum d Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, qui mutari non potest a bono, quia natura possidet bonum, nec potest aliud quid esse quam bonum.

CAPUT LIX.

Angeli vero, qui in illa qua creati sunt beatitudine perseverant, non natura possident bonum, ut non mutarentur cum cæteris, sed arbitrio servantes bonam voluntatem, et bonum conditionis, et fidem suo Domino rependendo. Propter quod et merito ab ipso Domino sancti angeli vocantur, quod tenuerunt arbitrio sanctitatem, nec sociorum exemplo deviaverunt a bono.

CAPUT LX.

Fides vera, quæ est catholica, omnium creaturarum sive spiritualium, sive corporalium 35 bonam confitetur substantiam, et mali nullam esse naturam: D quia Deus, qui universitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Unde et diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male usus est, et in veritate non stetit, non in contrariam substantiam transit, sed a summo bono, cui debuit adhærere, discessit.

CAPUT LXI.

Virtutes angelicæ quæ in divino amore fixæ præ-

a Ms., *rephitiniës*.

b Ms., *mortuis*, pro *ante mortuis*.

c Ms. addit *de istam superstitionem valde devitamus*.

d Ms., *esse perennem*.

e *Sibi sola sufficit*, ita ms. Florentinus.

stiterunt, lapsis superbientibus angelis, hoc unere retributionis acceperunt, ut nulla jam rubigine surripientis culpæ mordeantur: ut et in contemplatione Conditoris sine felicitatis sine permanent, et in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistant.

CAPUT LXII.

Tales creati sunt angeli, ut si, vellent, in beatitudinis lucē persisterent, si autem vellent, etiam labi potuissent. Unde et Satan cum sequentibus legionibus cecidit. Sed post ejus lapsum ita confirmati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere omnino non possent, quia ne omnino jam caderent, virtutem incommutabilitatis acceperunt.

36 CAPUT LXIII.

Bonæ sunt nuptiæ, sed causæ filiorum et compeccandæ fornicationis obtentu.

CAPUT LXIV

Melior est continentia, sed non e sibi sola sufficit ad beatitudinem, si pro solo amore pudicitia f recensatur, sed si et cum e tali effectu causa vacandi Domino eligatur, alioquin divortium magis conjugii videbitur esse quam h appetitio castitatis.

CAPUT LXV.

Virginitas utroque bono præceior est, quia et naturam vincit et pugnam. Naturam, corporis integritatē; pugnam, pace castimoniam, quæ pro solo amore pudicitia in pace est.

CAPUT LXVI.

Bonum est cibum cum gratiarum actione sumere, et quidquid Deus præcepit edendum est. Abstinerere autem ab aliquibus non quasi malis, sed quasi non necessariis non est malum. Moderari vero eorum usum pro necessitate et tempore, proprie Christianorum est.

37 CAPUT LXVII.

Malas vero dicere nuptias, vel fornicationi comparandas aut supro; cibos quoque credere malos, vel i malitias causare percipientibus, non est Christianorum, sed proprie Hierachitarum et Manichæorum.

CAPUT LXVIII.

i Sacratæ Deo virginitati nuptias cœquæ; aut pro amore castigandi corporis, abstinentibus a vino vel carnibus nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Joviniani est.

CAPUT LXIX.

Integra fide credendum est beatam Mariam Dei Curisti matrem, et virginem concepisse, et virginem genuisse, et post partum virginem permansisse. Nec est blasphemiam Helvidii acquiriendum qui dixit: *Fuit virgo ante partum, non virgo post partum*.

CAPUT LXX.

Elementa, id est cœlum et terram, non credamus abolenda per ignem, sed in melius commutanda: si-

f Ita ms. Alii, *retinetur*.

g *Tali affectu*, ita ms.

h Ms., *castitas*, pro *appetitio castitatis*.

i Ms., *mali causas creare*.

j Ita ms. Alii *Sacratæ vero*.

gram quoque mundi, id est imaginem, non substantiam transituram.

38 CAPUT LXXI.

Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius est pro intentione sequendi Dominum ^a insimul donare, et absolutum sollicitudine cum Christo egere.

CAPUT LXXII.

Maritum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum. Neque eum qui unam quidem, ^b sed concubinam non matronam habuit. Nec illum qui viduam, aut repudiatam, vel meretricem in matrimonio sumpsit. Neque eum qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua, vel justo injustove timore superatus, truncaverit. Neque illum qui usuras accepisse convincitur, aut in **B** scena lusisse ^c dignoscitur. Neque eum qui publica poenitentia mortalia crimina desit. Neque illum qui aliquando ^d in furiam versus insanivit, vel afflictione diaboli vexatus est. Nec eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert.

CAPUT LXXIII.

Sanctorum corpora et praecipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra sincerissime **39** honoranda, et basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta divino cultui mancipata, affectu piissimo et devotione fidelissima adendas credimus. Si quis contra hanc sententiam venerit, non Christianus, sed Eunomianus et Vigilantianus ^e creditur.

CAPUT LXXIV.

Baptizatis tantum iter esse salutis credimus. **C** Nul- lum catechumenum, quamvis in bonis operibus defunctum, vitam aeternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur. Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote, et interrogatus respondet: hoc et martyr coram persecutore facit, qui et confitetur fidem suam, et interrogatus respondet. Ille post confessionem vel aspergitur aqua, vel intingitur; ^f martyr vero vel aspergitur sanguine, vel contingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit Spiritum sanctum; hic ^g habitaculum efficitur Spiritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed ^h Spiritus Patris qui loquitur in illo. Ille communicat eucharistiae in commemoratione mortis Domini; hic ipsi Christo commoritur. Ille confitetur se mundi actibus renuntiaturum; hic ipsi **D** renuntiat vitae. Illi peccata omnia dimittuntur; in isto exstinguuntur.

40 CAPUT LXXV.

In eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis falluntur imagine, sed vinum cum

aqua mixtum; quia et vinum fuit in redemptionis nostrae mysterio, cum dixit: *Non bibam amalo de hoc genimine vitis* (Matth. xxvi, 29); et aqua mixtum, non quod post cenam dabatur, sed quod de latere ejus lancea perfosso aqua cum sanguine egressa (Joan. xix, 30, 31), vinum de vera ejus carnis vite cum aqua expressum ostenditur.

CAPUT LXXVI.

Bona est caro nostra, et valde bona, ut pite a bono solo Deo condita; et non est mala, ut volunt ⁱ Sethianus, et Ophianus, et Patricianus; nec mali causa, ut docuit Florianus; nec ex malo et bono compacta, ut Manichaeus blasphematur. Sed cum sit creatione bona, arbitrio ^j animae efficitur nobis vel bona vel mala, non immutatione substantiae, sed executionis mercede. Ipsa enim est quae stabit ante tribunal Christi, in quo perferat anima propria corporis prout gessit sive bonum sive malum (Cor. v, 10).

CAPUT LXXVII.

In resurrectione ex mortuis sexus forma non mutabitur, sed vir mortuus resurget in forma **41** viri, et femina in forma feminae, carens tamen sexu in hac vita conditione, non specie naturali, ne non sit vera resurrectio, si non id resurget quod cadit.

CAPUT LXXVIII.

^k Ante passionem et resurrectionem Domini, omnes animae sanctorum in inferno sub debito praevagationis Adae tenebantur, donec auctoritate Domini, per indebitam ejus mortem a servili conditione liberarentur.

CAPUT LXXIX.

Post ascensionem Domini ad caelos, omnium sanctorum animae cum Christo sunt, et exeuntes de corpore ad Christum vadunt ^l, exspectantes resurrectionem corporis sui, ut ad integram et perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur; sicut et peccatorum animae in inferno sub timore positae, exspectant resurrectionem sui corporis, ut cum ^m ipso diabolo ad poenam ⁿ detrudantur aeternam.

CAPUT LXXX.

Poenitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo vitae spiritali admissorum poeniteat, et publica lamentatione **42** peccata prodantur, quibus propositum Dei, quo decrevit salvare quod perierat (Luc. xix, 7), stat immobile; et ideo quia voluntas ejus non mutatur, sive emendatione vitae, si tempus conceditur, sive ^o supplicii confessione, si continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter praesumatur ab illo qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a perditione poenitendo, et salvatus misericordie Domini vivat (Ezech. xix, 23; et xxxiii, 11).

^a Ms., *semel*.

^b Ms., *non*, pro *sed*.

^c Ms., *probatur*.

^d Nove dictum pro in furorē versus. Ita Vincentius Lirinensis de Haeres. cap. 5 ait: *Sese in furias precipitare*.

^e Ms., *habentur*.

^f Ita ms. Alii, *et hic vero*.

^g Ms., *locatorium*.

^h Ms., *Spiritus sanctus*, pro *Spiritus Patris*.

ⁱ Ms., *Thimoteani et Prisciani*.

^j Ms., *animi*.

^k Ita ms.

^l Ms. addit sicut scriptum est: *Iusto:um animae in manu Dei su: t.*

^m Ita ms.

ⁿ Ms., *convertantur*.

^o Ms., *publica confessione*.

Si quis aliter de justissima Dei pietate sentit, non A Christianus sed Novatianus est.

CAPUT LXXXI.

Internas animæ cogitationes diabolus non videre certi sumus, sed motibus eas corporis ab illo et affectionum indicibus colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille novit ad quem dicitur: *Tu solus nosti corda filiorum hominum* (I Reg. viii, 40).

CAPUT LXXXII.

Non omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrii motu emergunt. Bonæ autem cogitationes semper a Deo sunt.

CAPUT LXXXIII.

Dæmones per *ἐνέργειαν* non credimus substantialiter illabi animæ, sed ^b applicatione 43 et oppressione uniri. Illabi autem menti illi soli possibile est qui creavit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est suæ facturæ.

CAPUT LXXXIV.

Signa et prodigia et sanitates, etiam peccatores in nomine Domini facere, ab ipso Deo didicimus; et cum alios hac præsumptione juvent, sibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent; quia gloriantur in dato falso, non meritis debito.

^a Dæmones per *ἐνέργειαν*. Ita ms.; alii, *energicam operationem*, male.

^b Ms., *inducit*.

CAPUT LXXXV.

Signis et prodigiis clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctum, si intemperatis et asperis moribus agat; temperatis autem et placidis moribus etiam absque signorum efficacia, et sanctum, et perfectum, et Dei hominem fieri, recte credimus.

CAPUT LXXXVI.

Nullus sanctus et justus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse justus, vel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Non enim naturæ humanæ viribus, sed propositi adjumento per Dei gratiam acquirimus sanctitatem. Et ideo veraciter se omnes sancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent 44 quod plangant; et si non reprehensione conscientie certe mobilitate et mutabilitate prævaricantur

B naturæ.

CAPUT LXXXVII.

Pascha, id est, dominicæ Resurrectionis solemnitas, ante transgressum vernalis æquinoctii, et ^c quartæ decimæ lunæ ^d perfectionem, non potest celebrari in eodem mense natæ.

CAPUT LXXXVIII.

Propter novos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicunt, ut quia Deus incorporeus recte creditur, etiam incorporea anima esse credatur, libere constemur imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inveniri.

^c Ms., *sextæ decimæ*.

^d Ms., *initium*.

ELMENDORSTII NOTÆ

AD

LIBRUM DE DOGMATIBUS ECCLESIASTICIS.

97 [Gennadius] Ita rectissime libelli hujus auctorem indignant Walafridus Strabo, Aigerus, Petrus Lombardus, Thomas de Aquino, Platina et ms. codex Florentinus, ut hujus rei oculatus testis, Fridericus Lindenbrogius, vir doctissimus, nobis indicium fecit.

[De ecclesiasticis dogmatibus] Id est, de ecclesiasticis placitis. Augustin. tom. IV, lib. 1 Quæst. Evangel., quæst. 11: *Dogmata sunt placita sectarum*. Diog. Laertius lib. iii in Platone, pag. 217: *δόγμα δὲ ἐκαστέρως καλεῖται, τὸ τε δοξαζόμενον καὶ ἡ δόξα αὐτῆς τούτων δὲ τὸ μὲν δοξαζόμενον, πρότασις ἐστίν, ἡ δὲ δόξα, ὑπόληψις*. Scripserunt autem et ante Gennadium de dogmatibus ecclesiasticis Musanus et Didymus Alexandrinus, quorum lucubratiunculæ cum ipsis perierunt. Hieronym. de *Viris illustribus*.

CAPUT PRIMUM.

Credimus unum esse Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum Exorditur a communi regula fidei, quam velut fundamentum omnibus hæresibus opponit. Nazianz. de Fide orat. 49. Socrates Histor. ecclesiast. lib. ii, cap. 25. Tertullianus de Virgin. velandis cap. 1. Guitmundus de Trinitate tom. IV Biblioth. Patrum. Augustinus Hipponensis Eccles. episcopus tom. III, de Fide et Symbolo cap. 1; de Tempore serm. 195 et 125. Joannes Damascenus de Fide

C orthodoxa lib. 1, cap. 8. Gregorius PP. in decretis part. 1, tit. 1. Athanasius in Exposit. fidei, fol. 394 et seq. Concilium Constantinopol. ii, cap. 7. Concil.

98 Toletanum 1, cap. 21. Concil. Toletan. iv, cap. 1. Concil. Lateranense, cap. 1. Isidorus Hispalensis de Officiis ecclesiasticis lib. ii, cap. 25. Auctor de Fide ad Petrum diaconum, cap. 1, apud Augustin. tom. III. Victor in Exposit. fidei tom. V Biblioth. Patrum, fol. 457. Fulgentius ad Trasimundum regem lib. iii, fol. 54. Ferrandus diaconus Parænet. ad Reginum, fol. 1895, in appendic. Biblioth. Patrum. Edictum Justiniani imp. de Fide, tom. I Juris Græco-Romani, fol. 521. Concil. Arelatense iii, cap. 1. Concil. Wormatiense, cap. 1. Rabanus Maurus de Institut. clericorum lib. ii, cap. 57. Gregor. Turonensis Histor. Francor. lib. 1, cap. 1.

[Unum esse Deum] *Unum esse Deum* dicit ideo, ne quis cum Trithemitis tres, vel cum paganis multicolis plures deos recipiat. Fulgentius episcopus Ruspensis in respons. ad Arianos fol. 30 et 33, ad Donatum fol. 91. Deuteron. vi, 4. Esaiæ xlii, 10; xlii, 8. II Corinth. viii, 6; ad Ephes. iv, 5; ad Timoth. i, ii, 5. Ignatius ad Philadelphens. epist. 5, cap. 23. Justinus Martyr in Exposit. fidei, fol. 292. Damascenus de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 5. Cyrillus in Exposit. symboli Nicæni, fol. 204. Petrus Chrysolog. in symbol. apostol. sermon. 60: *Unum Deum in Trinitate credit Christiana fides: scit Patrem, scit Filium, scit Spiritum sanctum*.

deus nescit. Divinitas in personis trina est, sed una in trinitate est divinitas; personis trinitas distincta est, non est divisa substantiis. Deus unus est, sed trinitate; Deus solus est, sed non solitarius: Divinitas nec trinitate dividitur, nec confunditur unitate. Augustinus de Tempore serm. 3: Deus unus est Pater, Deus unus est Filius, Deus unus est Spiritus sanctus; non tres dii, sed unus est Deus, trinus in vocabulis, unus in deitate substantiæ.

[Patrem eo quod filium habeat] Contra Mahumetistas, qui Deum filio carere dicunt, Alcoran, azoara xi. fol. 57; azoara xx, fol. 70; azoara xxviii, fol. 94; azoara xxxi, fol. 140; azoara xxxiii, fol. 141; azoara xxxv, fol. 144; azoara XLVII, fol. 104; azoara XLIX, fol. 143; azoara cxvii, fol. 788. Joan. Cantacuzenus imp. Constantinopol. orat. 3 in Mahumetem. Saracenicæ Conmelini pag. 2. D. Clemens epistola 4 ad Jacob. fratrem Domini, tom. I Concil., fol. 30: Patrem cum audis, agnosce quod habeat Filium veraciter genitum, sicut possessor dicitur, qui possidet aliquid. Cyrillus Hierosolym. Catechesi 7, illuminat., fol. 85. Augustin. de Tempore 99 sermon. 38. Athanasius orat. 2 contra Arianos, fol. 138. Chrysostomus tom. III de SS. Trinitate. Rufinus in Exposit. symboli apud Hieronym. tom. IX, fol. 74. Nazianzenus in laudem Hieronisi philosophi orat. 23. Hilarius lib. III de Trinitate. Phœbadius contra Arianos. Ambrosius in Exposit. symboli apostolorum cap. 5, fol. 91. Chrysologus serm. 57, 58, 59, 60. Tertull. adversus Praxeam cap. 10. Bæticus de fide.

[Filius eo quod patrem habeat] Beda in Exposit. Epist. Pauli ad Hebræos cap. 1, fol. 1054: Filius Dei secundum hoc dicitur, quod ei pater est, quod habet de quo sit; non secundum hoc quod prior esset pater, et postea filius. Cyrillus Hierosolym. catechesi 11 illuminat., fol. 79. Gregorius Bæticus de fide. Fulgentius contra objectiones Arianorum fol. 27. Nazianzenus orat. 4 de Theologia. Hieronym. in psalm. xvii.

[Spiritus sanctum, quod sit ex Patre et Filio procedens] Sancti Spiritus missionem a Patre esse et Filio, cum Ecclesia Romanâ recte approbat atque credit, contra communem Græcorum errorem, qui Spiritum sanctum a Patre solum procedere affirmant. Psellus in cap. Theolog., pag. 157, cap. 10: Η Αγία και καθολική Εκκλησία τὴν Πατέρα μὲν δογματίζει ἀγίνοντον, τὸν Υἱὸν δὲ γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἔκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ; et Cyrill. de S. Trinitate cap. 10. Jus Græco-Roman. tom. I, fol. 440. Concil. Nicænum. Concil. Constantinop. 1, cap. 7. Epiphani. in fine Ancorati. Anastasius de Dogmatib. fidei, fol. 674. Nazianzen. in S. Lumina. orat. 39. Damascen. de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 9. Theophylact. Bulgar. archiepiscop. in Joan. cap. 3. Vide Concilium Florentinum tom. III Concil., session. 18 et seq. Petrum Lombardum Sentent. lib. 1, cap. 11. Durandum lib. 1, distinct. 11, quæst. 1. Thomam Aquin. part. 1 Summ., quæst. 36, articulo 1. Bonavent. in Sent. Petri Lombardi lib. 1, distinct. 11, quæst. 4. Marcialis episcopus in epist. ad Burdigal. cap. 10: Spiritus Domini non genitus, non factus, non creatus, sed procedens est a Patre et Verbo. Auctor de fide ad Petrum diaconum cap. 11: Firmissime tenete, et nullatenus dubites, Spiritum sanctum qui Patris et Filii unus est Spiritus, de Patre et Filio procedere. Dicit enim Filius, cum venerit Spiritus veritatis, qui a Patre procedit. Ubi suum Spiritum esse docuit, quia ipse est veritas. 100 De Filio quoque procedere Spiritum sanctum prophetica atque apostolica nobis doctrina commendat. Esaias enim dicit de Filio, percutiet terram virga oris sui, et Spiritu labiorum suorum interficiet impium. De quo et Apostolus ait: Quem interficit et Dominus Jesus Spiritu oris sui. Quem etiam ipse unicus Dei Filius Spiritum oris sui esse significans post resurrectionem insufflans in discipulos ait: Accipite Spiritum sanctum. Isidorus Hispaniensis epistol. ad Claudium fol. 694. Cyprianus de Spiritu sancto, fol. 437. Hilarius lib. viii de Trin-

tate. Gregorius Magnus tom. II in Evangelia homil. 26. Beda, homil. æstival. de Tempore fol. 46. De Elementis Philosoph. lib. 1, fol. 515. Hieronym. in Esaiam lib. xvi, cap. 57, et tom. III ad Hædibianum quæst. 9. Concilium Toletanum 1, cap. 21. Concil. Toletanum iv, cap. 1. Corpus Canonicum part. III, distinct. 5 de Consecratione. Concil. Lateranense cap. 1. Rabanus Maurus de Institut. Clericorum lib. II, cap. 57. Auctor de Spiritu et anima cap. 54. Auctor de Speculo cap. 18, apud Augustin. tom. IX. Augustin. de Trinitate lib. xv, cap. 26 et sequent. Tom. V contra sermonem Arianorum cap. 19; de Fide et Symbolo cap. 1. Auctor de Trinitate et Unitate Dei cap. 1, apud Augustin. tom. IV, fol. 673.

[Pater principium Deitatis] Græci et Latini theologi veteres Patrem statuunt principium Filii et fontem totius deitatis, κατὰ τὸ αἰτιῶν, non quod Pater sit prior Filio aut tempore, aut natura. Est enim Filius Patri coæternus et coessentialis, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, ποιητὴς χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνων. Εἰ δὲ λέγομεν τὸν Πατέρα ἀρχὴν εἶναι τοῦ Υἱοῦ καὶ μίσησα, οὐ προτερυνέει αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ χρόνῳ ἢ φύσει ὑποταξάμεν (δι' οὗτου γὰρ οὗτος αἰῶνας ἐποίησεν) οὐδὲ κατὰ ἔσπερον τι, εἰ μὴ κατὰ τὸ αἰτιῶν, τούτῃστιν, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη, καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐπεὶ ὁ Πατὴρ αἰτίος ἐστι τοῦ Υἱοῦ φυσικῶς ὡσπερ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς τὸ πῦρ φάμεν προέρχασθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ πυρὸς τὸ φῶς. Ὅτε οὖν ἀκούομεν ἀρχὴν καὶ μίσησα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τὰ αἰτία νοησώμεν. Καὶ ὡσπερ οὐλόγησεν ἑτέρας οὐσίας τὸ πῦρ, καὶ ἑτέρας τὸ φῶς. οὕτως οὐχ ὅσον τε φάνα ἑτέρας οὐσίας τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἑτέρας, ἀλλὰ μίας καὶ τῆς αὐτῆς. Quoniam vero Filius ex Patre per generationem est, non tribuuntur illi hæc proprietates; quod sit ἀναρχος, ἀνάιτιος vel ἀγεννητός. Cyrill. Hierosolym. catechesi 11, pag. 257. Theodoret. Cyri episcop. dialog. 2, pag. 107 et 111. Hilarius lib. ix de S. Trinitate. Cyrillus Alexand. de S. Trinitate cap. 8, pag. 37 et sequent. Basilium Magnu. lib. 1 contra Eunomium. Joannes Damascenus de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 9. Rabanus Maurus archiepiscopus. Mogunt. in Ecclesiast. lib. vi, cap. 2: Pater origo est divinitatis. Auctor de Spiritu et Anima apud Augustinum tom. III, fol. 635: Pater a nullo est, Filius a solo Patre est, Spiritus sanctus simul a Patre et Filio est. Joan. Theophilus in exposit. symboli Nicæni tom. I Concil., fol. 544. Damascenus contra Manichæos pag. 239, de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 9. Cæsarius Dialog. 4 Nazianz. orat. 39. Clemens epist. 1 ad Jacob fratrem Domini. Procopius Sophista in Esaiam fol. 501. Hilarius lib. vi de Trinitate. Gelasius de Actis concil. Nicæni pag. 117. Ambrosius in symbolum apostolorum cap. 5. Paulinus adversus Felicem Urgelitanum fol. 438, Cyrillus Alexandrinus in Thesaurο lib. 1, cap. 6.

[Ita nunquam non fuit Pater] Arian verba sunt: Οὐκ ἄει ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦν, ἀλλ' ἦν ὅτε Θεὸς μόνος ἦν καὶ ὄπω Πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπεὶ γέγονε Πατὴρ (Athanas. disput. 2 contra Arianos). Testimonium evidentissimum contra Arian blasphemias, qui asserere arrepta impietate præsumpsit Patrem non semper Patrem fuisse. Athanasius tom. I, orat. 2 contra Arian., fol. 144 et sequent.; tom. II, fol. 33. Damascenus contra Manichæos pag. 239, de Fide orthodoxa, l b. 1, cap. 8. 101 Epiphanius contra Sabellianos hæres. 62, in Ancorato fol. 326. Nazianz. orat. 4 de Theologia. Nicephorus Callistus eccles. Histor. lib. viii, cap. 8. Socrates Scholasticus lib. 1, cap. 3. Ilistoria Tripartita lib. 1, cap. 13. Gennadius in Syng. io.

[A quo Filius natus] Cæsarius Dialog. 4, Nazianz. de Fide Nicæna in S. lumina. orat. 39. Augustin. in Quæst. de Trinitate tom. III, fol. 739. Damascenus de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 9; lib. iv, cap. 7.

[Spiritus sanctus non natus] Ambrosius in Exposit. symboli apostolorum, cap. 3, fol. 89: Quod neque natum neque factum est, Pater est, non enim ab aliquo est: Quod natum et factum non est, Filius est, qui a Patre

genitus est. Quod vero neque natum neque factum est, Spiritus sanctus est qui a Patre et Filio procedit. Alcin. de Doctrina fidei in appendice Bibliothec. Patrum, fol. 1924. Quæst. Quare Spiritus sanctus ingenuus vel genitus dici non debet. Respons. Quia si ingenuus diceretur sicut Pater, duo patres; si genitus, duo filii aestimari possent. Nazianzenus de Fide Nicæna. Auctor de Trinitate et Unitate cap. 1, apud Augustinum tom. IV. Gennadius de Viris illustribus, in Isaac. Petrus Lombardus lib. 1 Sententiar., distinct. 13. Durandus lib. 1, distinct. 13, quæst. 3. Augustin. in respons. ad Orosium tom. IV, fol. 431. Damascenus de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 18; lib. IV, cap. 7.

[Pater ingenuus] Græci et Latini Patres passim Deum Patrem appellant ἀπαίτος, ἀναρχος, ἀγέννητος, causæ et principii expertem, immasabilem, ingenuum. Justinus martyr in Exposit. fidei, fol. 292. Basilius Magnus in lib. contra Eunomium. Theodoretus Cyri episcop. dialog. 2, pag. 106, 111. Cyrillus Hierosolym. catechesi 11, fol. 237. Cyrillus Alexandrinus in Quæstion. et Respons., pag. 122, de S. Trinitate cap. 9. Damascenus de Fide orthodox. lib. 1, cap. 9, et in Quæstion., pag. 158. Psellus in Cap. theolog. cap. 1 et 10, quæ voces tamen in S. Scriptura non reperiuntur, sed ex ea colliguntur, ut ait Gregor. Nazianzenus orat. 5 de Theologia. Nicetas in Nazianz. tom. II, fol. 927. Augustinus ad Pascensium epist. 174. Epiphanius contra Aetium hæres. 76. Athanasius in Disputat. contra Arium tom. II, fol. 374, scribit: cum Sabelliana hæresis genitum ex virgine Patrem voluisset asserere, ἀγέννητος contra hanc confitendo Ecclesia tradidit Patrem. In libr. Dialog. de S. Trinitate II, fol. 160, 161, 162 et 164, cum Epiphano contra Semiarianos, hæres. 73, et Ambros. de Incarnat. dominicæ sacram. cap. 8 et 9, verbum ἀγέννητος (ex quo Aetius et Arius probare nitentur, alterius substantiæ esse Patrem, alterius Filium, quod ille ingenuus, ille genitus diceretur) plane rejicit, et Patrem non ingenuum, sed Patrem cum sacra Scriptura dicendum, affirmat.

[Filius Patri coæternus] Fulgentius contra objectiones Ariariorum lib. 27: Quod Pater est, hoc est et Filius, quia de Deo Deus, de perfecto perfectus, de immenso immensus, de omnipotente omnipotens, de æterno Patre natus est Filius coæternus. Vid. Damascenus de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 5, Augustin. tom. VI contra sermon. Ariariorum fol. 454. Auctor de v. hæres. fol. 30. Auctor de Trinitate et unitate cap. 5.

[Spiritus sanctus Patri et Filio coæternus] Augustinus de fide et symbolo tom. III, fol. 102, cap. 9: Spiritus sanctus non de minore natura quam Pater et Filius est, sed ut ita dicam, consubstantialis et coæternus, quia ista trinitas unus est Deus. Vide Joan. Damascenum de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 10 et 18.

[Non confusa in una persona Trinitas, sicut Sabellius dicit] Honorius de Hæres.: Sabelliani unam personam Patris et 102 Filii et Spiritus sancti astruunt. Vincent. Lirinens. contra Hæret. cap. 34. Didymus Alexandrinus in epistolam Joan. 1, cap. 5. Victor de Fide catholica. Cassianus de Incarnat. Christi lib. 1. Vigilii martyr contra Eutychem lib. 1. Epiphanius hæres. 62, 69. Leontius de Sectis pag. 437. Cæsarius frater Nazianz. Dialog. 1. Harmenopolus de Sectis pag. 589. Isidorus Hispanensis Orig. lib. VIII, cap. 5. Philastrius hæres. 54. Joan. Monachus in Canone contra omnes hæreses tom. IV Biblioth. Patrum. Theodoretus lib. II Fabul. hæret. Fulgentius de Fide orthodoxa ad Donatum lib. 94. Faustinus de Fide contra Arianos fol. 770. Bæticus in lib. de Fide. Nicephorus Callistus lib. VI, cap. 25. Leo PP. serm. 4 de Nativitate Domini pag. 37. Ambrosius in Symbol. apostolorum cap. 2.

[Neque separata aut divisa in natura Divinitas, ut Arius blasphematur] Proculus de Fide ad Armenios fol. 413: Fugiamus Arii v. saniam, qui Trinitatem inseparabilem substantiis dividit. Cyrillus in Joan. lib. VII, cap. 10. Athanasius tom. I, fol. 444; de Incarnat.

A Christi fol. 490; orat. 5 contra Arianos fol. 323. Honorius in catalogo de hæres. Cæsarius dialog. Isidorus Origin. lib. VIII, cap. 5. Legatio Manueletis imp. ad Armenios pag. 57 et 89. Epiphanius hæres. 69. Augustin. hæres. 49.

[Alter in persona Filius] Contra hæreticos qui dicuntur κατὰ Ἄσχηνον. Tertullianus Præscription. adversus hæret. cap. 52: Piratam blasphemiam illi, qui sunt κατὰ Ἄσχηνον hanc habent, ut dicant, Christum ipsum esse Filium et Patrem. Vid. Augustin. de Fide et Symbolo cap. 9.

[Sed alter in persona Pater, alter in persona Filius] Lombardus lib. I, distinct. 2: Tenemus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, unum esse naturaliter Deum. Neque tamen ipsum Patrem esse, qui Filius est; nec Filium ipsum esse qui Pater est, nec Spiritum sanctum ipsum esse qui Pater aut Filius est. Una est enim Patris, et Filii, et Spiritus sancti essentia, quam Græci ἐποούσιον appellant, in qua non est aliud Pater, aliud Filius, aliud Spiritus sanctus; quamvis sit personaliter alius Pater, alius Filius, alius Spiritus sanctus. Augustin. ad Maxim. Medicum epist. 66 de Tempore serm. 38. Anastasius de Dogmatibus fidei 103 fol. 676. Tertullian. adversus Praxeam cap. 2. Hilarius lib. I de S. Trinitate. Vincentius Lirinensis de Hæres. cap. 19.

[Alter in persona Spiritus sanctus] Contra Urbicum Potentinum, qui dicebat Spiritum sanctum aut esse Patrem aut Filium, aut certe creaturam. Athanasius Alexandrinus, tom. II, fol. 417.

[Unus natura in sancta Trinitate Deus Pater] Auctor de fide ad Petrum diaconum apud Augustin. tom. III, cap. 1, fol. 149: Principaliter atque indubitanter toto corde retine, Patrem Deum, Filium Deum, et Spiritum sanctum Deum, id est sanctam atque ineffabilem Trinitatem unum esse naturaliter Deum, etc. Athanasius in rescripto ad Liberium PP., fol. 398. Hieronym. de illis quæ Deo in S. Scripturis tribuuntur, tom. IX, fol. 67. Nazianz. in laudem Heronis orat. 23, de Fide orat. 49. Cæsarius Dialog. 1. Damascenus de Fide orthodoxa lib. 1, cap. 11. Cerealis episcopus contra Maximum Ariarum cap. 2. Psellus in cap. Theolog. cap. 1. Augustinus de Tempore sermo. 38.

CAPUT II.

[Non Pater carnem assumpsit] Contra Patripassianos et delirium Praxæ, qui dicebat Patrem descendisse in virginem, ipsum ex ea natum, ipsum passum. Tertullianus adversus Praxeam cap. 1, de Præscriptione adversus hæretic. cap. 53. Rufinus in Exposit. symboli apud Hieronym. tom. IX, fol. 75. Rabanus Maurus de Trinitate cap. 4. Prudent. apotheosi pag. 270 et sequent. Auctor de fide ad Petrum cap. 2, fol. 150, apud Augustin. tom. III, Marius Victorinus adversus Arium lib. 1, fol. 305. Hilarius de Trinitate lib. 1. Joannes Damascenus de Duabus Christi voluntatibus, fol. 488; de Fide orthodoxa lib. IV, cap. 4. Gregor. Turonens. Histor. Francor. lib. V, cap. 45. Petrus Lombardus episcopus Parisiensis Sentent. lib. III, distinct. 1. Vigilii martyr lib. I contra Eutychem in: Susceptæ carnis dispensatio, nec ad Patrem nec ad Spiritum sanctum, sed ad solum pertinet Filium: proprie enim Filius, non Pater de virgine natus est.

[Ipse feret in homine, hominis Filius] Ferrandus diaconus parænet. ad Reginum comitem: Ex homine non est natus secundum carnem Pater, qui Filius nunquam fuit; nec Spiritus sanctus, qui nec Pater aliquando fuit, nec Filius; sed natus est Filius, ut ipse feret filius virginis matris, qui est Filius Dei Patris.

104 [Dei Filius factus est hominis filius] Vid. Joan. Damascenus de Fide orthodoxa lib. IV, cap. 4.

[Non adoptione, non appellatione] Contra Felicem Urgelitanum et Elipandum Toletanum episcopos, qui asserabant, Christum Dei Filium quod ad humanitatem spectat, dicendum esse adoptivum, non proprium ac naturalem. Cæsar Baronius tom. IX Au-

nal. ad ann. Christi 783, fol. 357. Adelmus Benedictin. Franc. reg. Annal. ad annum Domini 792, fol. 399. Hilarius Pictaviensis episcop. de Trinitate lib. v: *Non est Dei Filius Deus falsus, nec Deus adoptivus, nec Deus nuncupativus, sed Deus verus.* Vid. Paulinus Aquil. episcop. adversus Felicem Vegetianum, fol. 435, tom. V Bibliothec. Patrum. Fulgentius ad Monimum lib. III, fol. 26; ad Trasimundum regem lib. III, fol. 54. Cyrillus Hierosolymit. cateches. 11, fol. 80.

[*Non ergo duos Christos neque duos filios*] Impugnat errorem nefandum Nestorii et Pauli Samosatani, qui duos Christos et illos, *unum servum, alterum dominum; unum patibilem, alterum impatibilem*, dicunt. Theodotus Ancyræ episc. sermone contra Nestorium in Actis concilii Ephesini fol. 260. Vigilius martyr lib. II contra Eutychen. Legatio imp. Manuelis ad Armenios pag. 39, 45, 51, 59, 163, 179. Harmenopolus de Sectis, pag. 163. Cyrillus Alexandrinus in Argument. contra Nestorianos pag. 2; de recta fide ad Theodotium imp. in actis concil. Ephesini, fol. 14; in epistola ad Succesum episcop. fol. 262, 270, et tom. IV ad Acacium episcop.; epistola 29 ad Joannem Antiochenum in actis concilii Ephesini, tom. V, cap. 9. Theodorus presbyter de Incarnat. Domini pag. 233. Vincent. Lirinensis contra Hæres. cap. 17 et 18. Elias Cretensis in Nazianz., fol. 1041. Nazianzenus orat. 31, et epistola 1 ad Caledonium fol. 759: *Εἰ τις εἰσάγει δύο υἱούς, ἕνα μὲν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, δεύτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς μητρὸς, ἀλλ' οὐχὶ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, καὶ τῆς υἰοθεσίας ἐκπίσει τῆς ἐπηγγελίας τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι φύσεις μὲν γὰρ δύο Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἔπει καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα· υἱοὶ δὲ οὐ δύο, οὐδὲ θεοὶ· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα δύο ἄνθρωποι, εἰ καὶ οὕτως ὁ Παῦλος τὸ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ ἐκτὸς προσφύροντα: id est, Si quis duos filios, alterum ex Deo et Patre, alterum ex 105 matre, non autem unum atque eundem inducerit, is ab ea quoque filiorum adoptione excidat quæ creditibus promissa est. Quonquam enim Deus et homo duæ naturæ sunt, quemadmodum et anima et corpus, non tamen duo filii nec dii; quemadmodum ne hic quidem duo homines, tametsi Paulus ad hunc modum internam et externam hominis partem appellaverit. Vigilius martyr lib. I contra Eutychen: *Nos unum Deum, eundemque Dei Filium et hominis filium, non duos profitemur; et ita Verbum intra virginis uteri secreta carnis sibi initia consecrasset, ut tamen Verbi natura non mixtaretur in carnem. Item carnis naturam ita per suscipientis mixtionem in Verbi transisse personam, ut non tamen fuerit in Verbo consumpta; manet enim utraque, id est verbi carnisque natura, et ex his duabus hodieque manentibus unus est Christus, unaque persona.* Vide Cyrillum Alexandrinum de recta fide ad Theodos. imp. in actis concilii Ephesini, fol. 17; et Quod Jesus Christus unus sit Dei Filius et Dominus, fol. 59; de recta fide ad Reginas, fol. 70. Augustin. de Verbis apostoli tom. XI, fol. 219, serm. 14.*

[*Unigenitum dicimus*] Damascenus de Fide orthodoxa lib. I, cap. 9: *Λέγεται μονογενής, ὅτι μόνος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς μόνως ἐγενήθη. Οὐδὲ γὰρ ὁμοιοῦται ἑτέρα γέννησις τῆ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γέννησι· οὐδὲ γὰρ ἕσται ἄλλος υἱὸς τοῦ Θεοῦ.* Lib. IV, cap. 8. Chrysostomus de Incomprehensibili Dei Natura tom. V, fol. 988. Theodoretus divinarum decret. Epitome fol. 393. Augustinus de Fide et Symbolo tom. III, fol. 166, de Tempore sermon. 38. Theophylactus in Matthæum cap. 1. Damascus FP. epistola ad Paulinum Antiochen. tom. I Concil., fol. 384. Hilarius de S. Trinitate lib. III et IV. Gregorius Bæticus de Fide. Fulgentius in Respons. contra Arianos fol. 30; ad Trasimundum regem lib. III, fol. 54. Rabanus Maurus de sermon. Proprietat. lib. IV, cap. 10.

[*Non confusus naturæ*] Fulgentius ad Trasimundum Regem lib. III, fol. 58. *In uno eodemque Christo veræ divinitatis veraque humanitatis natura permansit, dum Deus non confusus homini, sed unitus, sic in una per-*

A sona utriusque naturæ permanentis indicia demonstravit, ut verus Deus, et plenus veris divinitatis virtutibus in homine clareret assumpto, et veritas infirmitatis humanæ verum plenumque hominem monstraret in Deo.

— *Dum nostri redemptionis commercium gereretur, pleno veroque homini, plenum verumque Deum decebat uniri, sic tamen ut in unitate personæ, nec in homine Deus, nec homo posset in Deo confundi.* Joannes 106

Damascenus in oratione contra Acephalos fol. 573: *Γίγνεται ἐκ τελείας θεότητος, καὶ τελείας ἀνθρωπότητος, εἰς Χριστὸς, εἰς υἱὸς, ὁ αὐτὸς Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπου, εἰς Κύριος, ὁ αὐτὸς θεὸς τελείως καὶ ἄνθρωπος τελείως, ὁλος θεὸς καὶ ὁλος ἄνθρωπος, ἀσυγχύτως ἐνωθεισῶν τῶν φύσεων ἀλλήλαις καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαίρετως. Ἀσυγχύτως μὲν φυλάττει γὰρ ἐκάστη φύσις τὴν αὐτῆς διαφοράν, τὸ ἄκτιστον ἢ θεότης, τὸ κτιστὸν ἢ ἀνθρωπότης, τὸ ἀπαθὲς ἢ θεότης, τὸ παθὸν ἢ ἀνθρωπότης, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀτρέπτως δὲ, ὅτι μετέμηναν ἐκάστη φύσις ἀναλλοιώτως, οὐ τραπέισα εἰς τὴν ἑτέραν, οὐδὲ μία σύνθετος χρηματισασα φύσις, ἀλλὰ δύο ὑπάρχουσαι καὶ διακρινόμεναι· ἀδιαίρετως δὲ, ὅτι ἕνωται ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν, μίαν ἔχουσαι ὑπόστασιν, τὴν προαιώνιον μὲν, ἀσώματον καὶ ἄπλην, ἐπ' ἰσχύτων δὲ τῶν χρόνων ἐκ τῆς ἁγίας ἁγίας Παρθένου σωματωθεῖσαν ἀμεταβλήτως. Ex perfecta Deitate et perfecta humanitate factus est unus Christus, unus Filius Dei et hominis. idem ipse Deus perfectus, et homo perfectus, totus Deus, totus homo, naturis inter se unitis INCONFUSE, INCONVERTIBILITER, ac INSEPARABILITER. Inconfuse quidem quia quæque natura suam propriam differentiam retinet: divinitas, increatum, impassibile esse; humanitas creatum, passibile esse, et quæ sunt hujusmodi. Inconvertibiliter vero, quia quæque natura inalterabilis permansit, non conversa in alteram, neque una composita natura inde constata, sed duæ veræ sunt, perpetuoque manebunt naturæ. Inseparabiliter vero denique, quia hypostaticè sibi invicem sunt unitæ, unam habentes hypostasin, quæ cum fuerit æterna, incorporea et simplex, novissimis temporibus æ sancta et semper Virgine immutabiliter incarnata*

est; et de Fide orthodoxa lib. III, cap. 3; lib. IV, cap. 9. Petrus diaconus de Incarnat. Domini cap. 2. [Timotheani] Danxus ad Augustinum de Hæres. cap. 90, ex exemplari Gemblensi: Timotheani dicunt Filium Dei verum quidem hominem ex Virgine Maria natum, sed non ita unam reddidisse personam, ut non in unam sit redactus naturam, conslatorium quoddam volentes fuisse interiora virginis, per quod duæ naturæ, id est, Deus et homo, in unam resolutæ et compactæ massam, unam Dei et hominis exhibuerint formam; immutatam videlicet naturarum proprietatem, efficiendarum coalitione. Et ad confirmandam hujusmodi impietatem, quæ Deum asserit 107 a sua versum natura, cogunt evangelistæ testimonium dicentis: Et Verbum caro factum est, quod ita interpretantur, divina natura in humanam conversa est. O abolicum illi inviolatissimam substantiæ. Hujus impietatis initium Timotheus apud Byzantiam Bithyniæ modo exsulans civitatem continentis et religiose vitæ imagine multis illudit. Hujus furori opposuit se olim Samuel Edessenus Ecclesiæ presbyter, ostendens verbum carnem factum, manente verbo in sua substantia, et homine in sua natura, societate non immixtione, unam Filii Dei reddidisse personam, Gennadius Massiliensis. in Catalog. viror. illustr. in Sanele.

[*Deus hominem assumptus*] Id est, ut Augustinus ait de Fide ad Petrum, cap. 2: *Deus Verbum accepit naturam hominis, non personam.* Nam contrarium dicere (scil. quod persona manens in sua personabilitate fuerit assumpta) est error Nestorii, qui posuit in Christo duas personas, vel duas supposita, quo qui adhæret Deo unus Spiritus est: qui error eodemmodus est in synodo Chalcedonensi. Vi. Durandus Sentent. lib. III, distinct. 5, quæst. 4. Petrus Lombardus lib. III Sentent., distinct. 5. Damascenus de Fide orthodoxa lib. III, cap. 1. Fulgentius ad Trasimundum regem lib. III. Isidorus Hispalensis Sentent. lib. I, cap. 14. Augustinus ad Maximum Medicum

epist. 66. Sophronius de Assumptione S. Mariæ apud Hieronym. tom. IX, fol. 49. Petrus diaconus de Incarnat. Domini cap. 5. Rabanus Maurus de Institut. clericorum lib. II, cap. 31. Thomas Aquinas part. III, quæstion. 4, articulo 2 et sequent.

[*Homo in Deum transiit*] Dura locutio, ut et illa Augustini ad Volusianum tom. II, epist. 3, fol. 7: *Deus homini permixtus est*; Et Tertulliani advers. Marcionem lib. II, cap. 27: *Filius arbiter Patris et minister, miscens in semetipso hominem et Deum*.

[*Non naturæ versibilitate sicut Apollinaristæ dicunt*] Apollinaristæ dicebant λόγον Verbum per transmutationem in carnem conversum. Theodorus presbyter de Incarnat. Domini. Vigilus martyr lib. I et II contra Eutychem. Epiphanius ancora. fol. 386. Damascenus de Fide orthodox. lib. III, cap. 3. Athanasius tom. I, fol. 479 et 249. Cyrillus Alexandrinus tom. IV epist. ad Nestorium fol. 29. Nicophorus Callistus eccle. iast. Histor. lib. XII, cap. 4.

108 [*Ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam*] Fulgentius ad Trasimundum regem Vandal. lib. III, fol. 58: *Ab ipso conceptionis virginis exordio sic in Christo personalis unitas mansit, et sic utriusque naturæ inconfusa veritas perduravit, ut nec homo a Deo divelli, nec Deus a suscepto homine possit separari, nec tamen Deus hominem consumeret, nec homo Deum in aliquo permutaret*. Et paulo post: *Sic verus Deus verum suscepti hominem, ut in veritate humanæ susceptionis, veritatem non amitteret deitatis. Et sic dignitas est fieri quod ante non erat, ut non desisteret esse quod semper erat. Sic etiam voluit unam cum homine personam Deus habere; et licet non alius esset Christus Deus, et alius Christus homo, verus tamen Deus permaneret in homine, et verus homo permaneret in Deo: atque ita in uno Christo divinæ humanæque naturæ esset inconfusa pariter et indivisa perfectio*. Vid. Augustin. de Tempore serm. 28. Hormisda PP. in decretis cap. 3.

[*Non ex viri coitu, ut Ebion dicit*] Ebionitæ Christum solum hominem putabant, et communi etiam C nativitate ex viro et femina procreatum. Eusebius eccles. Histor. lib. III, cap. 27. Theodoret. lib. II Fabular. hæret. in epitome divinorum decret., fol. 402. Philastrius hæres. 37. Epiphanius hæres. 30. S. Ignatius epist. 9. Origenes in Lucam cap. 11, homil. 17.

[*Carnem ex corpore virginis trahens*] Vid. Beda in Joh., cap. 26.

[*Carnem non de cælo secum afferens, sicut Marcion, Origenes et Eutyches affirmant*] Marcion, Eutyches, Origenes, Apollinaris et Valentinus, in eum impietatis prolapsi sunt errore, ut non solum Verbi et carnis unam crederent esse naturam, verum etiam Christi carnem non de sanctæ virginis Mariæ corpore assumptam, sed de cælo in virginem descendisse, impio ore assererent. Vigilus martyr lib. I contra Eutychem. Theophilus Alexandrinus in epist. Paschali tom. I Bibliothec. Patrum, fol. 371. Athanasius de Hæres. fol. 852. Theodorus presbyter de Incarnat. Domini pag. 235. Theophylact. Bulgar. in Joan. cap. 3. Suidas in Εὐτὺχῆς. Sedulius in Epist. Pauli ad Romanos cap. 1. Gennadius Massil. presbyter in Leone episcopo Romano. Tertullian. Præscription. adversus Hæret. cap. 49. Cyrillus Hierosolym. κατηγορία. δ' ὑποθέμενον ἐν ἱεροσολύμοις, pag. 77: πιστεὺν **109** ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἡμῶν ἐξ οὐρανόθεν κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς, ἣν ὁμοιοπαθὴ ταύτην ἡμεῖς ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας Παρθένου καὶ ἁγίου Πνεύματος, οὐ δεσπόει καὶ φαντασία τῆς ἐνανθρωπήσεως γειναμένης, ἀλλὰ τῆ ἀληθείᾳ, οὐδ' ὡς περὶ διὰ σωλῶνος διελθὼν τῆς Παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθείς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς, φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, καὶ πινὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. Εἰ γὰρ ἦ ἕκαστα ἢ ἡ ἐνανθρωπήσεις, φαντάσμα καὶ ἡ σωτηρία. *Crede quod hic unigenitus Filius Dei propter peccata nostra de cælo descendit in terram, et earundem affectionum cum nobis assumpsit humanitatem; et natus*

est ex Maria Virgine et Spiritu sancto. Non opinione, non phantasia humanitatem assumpsit, non tanquam per canalem transiens per Virginem, sed vere incarnatus ex ipsa: lacte nutritus vere, vereque comedens sicut et nos. Si enim phantasia erat illa incarnatio, phantasma et salus. Docte Ignatius epist. 2 ad Trallianos et epist. 5 ad Philippenses.

[*Neque in phantasia sicut Valentinus asserit*] Valentinus, Eutyches, Saturninus, Marcion, Basilides, Cerdo et Manichæus, phantasie prædicatores, aiunt Filium Dei Deum, et personam hominis non substantive existitisse, sed actu putativo quodam et conversatione simulasse. Vincent. Lirinensis contra Hæres. cap. 20. Vigilus martyr lib. I contra Eutychem. Gennadius Massil. presbyter de Viris illustr. in Sabathio episcopo. Tertullianus de Anima cap. 17. Præscription. adversus hæret. cap. 49; adversus Marcionem lib. III, cap. 8. Epiphanius hæres. 50. Arethas Cæsariensis. Cappadoc. episcop. in Apocalypsin cap. 8. Nicephor. Callist. eccles. Histor. lib. VI, cap. 31. Socrates lib. I, cap. 17. Fulgentius ad Trasimundum regem lib. I. Theodor. Cyri episc. dialog. 2. Contra Fabul. hæret. lib. IV, fine. Manuclis imp. legat. ad Armenios pag. 181. Optatus Milevitanus adversus Parmen. lib. IV. Damascen. de Hæres. fol. 584. Beda in Lucam lib. VI, cap. 25. Basilus Magnus ad Sozopolitan. epistola 65.

[*Anima non absque sensu et ratione, ut Apollinaristæ*] Honorius de Hæres., Apollinaristæ dicunt Christum corpus tantum sine anima suscepisse, et Deitatem pro anima habuisse. Theodoret. lib. IV Fabul. hæret. in epitome Divinor. Decretor., fol. 402. Vincent. Lirinensis **110** contra Hæres. cap. 17 et 22. Nicephorus Callist. lib. XII, cap. 4. Socrates lib. II, cap. 36. Augustinus de 83 Quæstion., tom. IV, quæstione 80; de Agone Christiano cap. 19. Theodoret. dialog. 2. Rufinus eccles. Histor. lib. XI, cap. 20. Cyrillus lib. VI in Joan. cap. 7. Cassian. lib. I de Incarnat. Domini. Leontius de Sectis pag. 447. Harmenopolus pag. 559. Paulinus epist. 25. Nazianz. epist. ad Cleododum. Athanasius de Incarnat. Domini, tom. I. Suidas in voce Apollinaris. Thomas Aquinas, Summ. III, quæst. 5, art. 3. Manuclis imp. leg. ad Armenios pag. 179 et 185. Theodorus presbyter de Incarnat. Domini, pag. 231. Theophylact. in Joan. cap. I, in Matthæum cap. 2.

[*Caro absque anima ut Eunomius*] Eunomius carnem in deitatem versam prædicabat. Honorius Augustodun. episcop. de hæres.

[*Veros in passione et ante passionem suæ carnis dolores sustinuit*] Contra Mahumetistas, Simonianos, Basilidianos, Marcitas, Cerdonianos, Marcionitas, Apellitas, Docetas et Manichæos, qui licite et putative tantum, non autem vere passum Christum affirmant. Philastrius hæres. 52, 42, 44, 45, 61. Augustin. de Hæres. cap. 1, 4, 14, 20, 23, 46. Sarracenicæ quæ Commelinus edidit ann. MD. DC. XCV. Alcoran σουρα XI, fol. 37. Joan. Cantacuzenus apolog. 2 contra Mahumetistas. Cyrillus Alexandr. anathemat. 12: **D** Εἴ τις οὐχ' ὁμολογῆ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον παθόντα σαρκί, καὶ ἐσταυρωμένον σαρκί, καὶ θανάτου γευσάμενον σαρκί, ἀνάθεμα ἔστω. Interpretatur anathem. illum in libello ad Eyoptium tom. IV, fol. 219. *Frustra dubitat et formidat quisquam, ne passibilem Filii naturam sacramenti sermo declaret, quando dicitur carne pati. Propria enim sunt proprii corporis passionem. Hoc sentire visus est et sanctus Petrus dicens: Christus igitur passus pro nobis in carne. Aliud autem est dicere pati in carne, et aliud simpliciter dicere pati divinitatis naturam. Quia enim idem Deus simul est ac homo, impassibilis quidem quantum ad divinitatis attinet naturam, passibilis vero secundum humanitatem. Quid hic absurdi si dicitur pati in eo quod pati potest, qui mansit impassibilis in eo quod pati non potest. In actis concilii Ephesini tom. I, cap. 5, fol. 57: Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ **111** ἡμῶν σαρκί. καὶ γὰρ ὑπάρχοντος Θεοῦ τοῦ Χριστοῦ, σοφῶς καὶ ἠμρόνως ὁ μακάριος σαρκί πεποθῆναι*

ἡσθη αὐτὸν, ὑπεξέλασεν τοῦ παθεῖν τὴν ἀπόρρητον φύσιν, ἕως ἀλλότριον τὸ παθεῖν. Ἰδία τοίνυν πέποιθε σαρξί, καὶ τοὶ τοῦ παθεῖν ἀμοιρεῖν εἰσακμίνος, ὃ ἐκ Θεοῦ Λόγος. Θεός; οὐν ἄρα Χριστός. θεϊκῶς μὲν ἀπαθής, παθητός δὲ κατὰ τὴν σάρκα. Christo igitur passo pro nobis in carne. Cum Christus sit verus Deus, recte sapienterque discipulus carne illum passum affirmat. Hac enim oratione naturam illum inmensam in quam nulla perpessio cadit ab omni perpessione exemit. Sua igitur carne passus est. Nam Dei Verbum secundum se nullius perpessionis capax est. Christus proind.: Deus est, qui quidem secundum divinam naturam pati minime potest, secundum humanam autem potest. Epist. 10 ad Nestorium fol. 30 : *Confitemur quod idem ipse qui ex Deo patre genitus Filius est ac Deus unigenitus, tametsi secundum propriam naturam sit impassibilis, carne tamen passus sit pro nobis secundum Scripturas, ut proprie carnis passiones in corpore crucifixo impassibilis sibi appropriaverit, et gratia Dei pro omnibus gustaverit mortem proprio illi dato corpore, licet secundum naturam suam ipse vita sit et resurrectio.* In Exposit. symbol. Nicœn. fol. 229, tom. IV : *Impassibile citra omnem controversiam quantum ad suam naturam attinet est Verbum Dei; et nullus tam attonitus est, qui putare possit naturam quæ super omnia passionum capicem. Quia autem factus est homo, propriam carnem fecit, quæ ex sancta Virgine. Hoc igitur modo dispensationis verba sequentes in carne propria passum esse humano more eum qui extra omnem passionem esse ut pote Deum affirmamus.* In actis concil. Ephesini tom. I, cap. 12 : *Christum dicimus passum esse et resurrexisse, non quod Deus Verbum in sua natura passus sit aut plagas, aut clavos transfusionis, aut alia vulnera (Deus namque incorporalis extra passionem est); sed quod corpus illud quod ipsius proprium factum est; ideo hæc omnia pro nobis dicitur passus. Inerat enim in eo corpore, quod patiebatur Deus, qui pati non poterat. Simili modo et mortem ejus intelligimus. Immortale enim et incorruptibile est naturaliter et vita, et vivificans Deus Verbum. Sed quia corpus ipsius proprium gratia Dei, juxta Pauli vocem, pro omnibus mortem gustavit; idcirco ipse dicitur mortem passus esse pro nobis, non quod ipse mortem esset expertus, quantum ad ipsius naturam pertinet. Insania enim est hoc vel sentire vel dicere. De Incarnatione Unigeniti cap. 26 : *Christus patitur et non patitur, secundum aliud et aliud. Patitur autem 112 humana carne, eo quod homo sit; impassibilis autem divine munet ut Deus.* Hæc loca Cyrilli ascripsi ad confusioem illorum hominum qui ipsum Deitati passionem attribuisse improbe garrunt: a quo errore alienissimus fuit. Nam unicum illud dictum, (id est Verbum patiebatur impassibiliter) quod ex lib. de Incarnatione Domini. cap. 27, fol. 261, ad doctrinam suam novam stabilendam afferunt, tam commode ab ipso Cyrillo explicatur, ut nihil eos juvet, et ipsum non esse dogmati cuius accusatur clare demonstrat. Injuriam igitur faciunt innocentissimo viro, dum illum onerant hæresi a qua palam se ipse defendit, et quæ omnino illius non fuit, sed propria plane Apollinaristarum, Theopaschitarum, Arianorum, Armeniorum, Eutychieis, Dioscori et Severi, ut apparet ex Athanasio ad Epictetum contra omnes hæres., fol. 454; Nicephoro Callisto eccles. Histor. lib. xvi, cap. 33; lib. xviii, cap. 52. Nazianz. epistola 1 ad Cleodonium, fol. 740; Joan. Cantacuzeni apolog. 2 contra Mahumetistas; S. Nicone de pessima Religione Armeniorum, tom. I Biblioth. Patrum, fol. 456. Vigilii martyr quoque passionem quæ propria carnis Christi fuit, male refert ad naturæ Verbi proprietatem. Inquit enim contra Eutychem lib. II, fol. 555, 556, 558, tom. V Bibliothec. Patrum : *Passionis injurias etiam divinitas pertulit, — confixa divinitas clavibus, sed ipsa penetrari non potuit. — Apparet Deum Verbum impassibiliter passum. — Divinitas passionis pulsata injuriis est. Sed salubriter hunc errorem postmodum eductur evendasse Vigilii dum ait lib. IV : Ipse**

unus idemque Dei Filius mortuus est secundum formam servi, et non est mortuus secundum formam Dei; et lib. II : *In servili forma universas passionis injurias pertulit. Et Verbum immortale est, et passio secundum carnem est. Unde et Petrus apostolus ait., Christo itaque passo in carne; passio igitur proprie ad carnem pertinet secundum naturam; ad Verbum autem secundum personam, quia et Verbi et carnis una eademque persona.* Orientales et Occidentales episcopi in suis scriptis acerrime diviniæ naturæ ἀπάθειαν propugnant, passiones specialiter ad carnem referentes. Junilius de Partibus diviniæ legis lib. I, cap. 16. Atilicus episcop. Constant. in actis concil. Ephesini tom. II, cap. 28. Acacius episcop. Melitensis in actis concil. Ephesini tom. VI, cap. 11. Nicephorus Constantinopol. episc. in actis concil. Ephesini tom. V, cap. 22. Theodoretus lib. III Dialog. fuse. Tertullianus 113 adversus Praxeam cap. 29. Proculus de Fide ad Armenios, fol. 412. Eusebius Præparat. evang. lib. IV, cap. 13. Isidorus Pelusiota epist. lib. IV, epist. 166 et 179. Leo PP. ad Flavianum epist. 10. Fulgentius ad Trasimundum lib. III, fol. 54, 56, 58, 59, 60. Damascenus de Fide orthodoxa lib. III, cap. 4, 6, 18, 26. Theophylact. Bulgar. archiepiscop. in Joan. cap. 3 et 8. Augustin. de Tempore sermon. 191. Nazianzen. epist. ad Cleodonium, de Fide orat. 49. Philastrius hæres. 91. Paulinus Aquileiensis adversus Felicem Urgelitanum fol. 439. Joan. episcop. Roman. de Duabus naturis adversus Eutychem. Concil. Hispanense II, cap. 13. Fulbertus episcop. Carnotensis in epistola ad Decodatum tom. I Biblioth. Patrum. Joan. Cantacuzeni orat. 3 in Mahumet. Gelasius PP. adversus Nestorium, fol. 475, tom. V Bibliothec. Patrum. Paulus Emisenus episcop. de Incarnat. Christi, apud Cyrillum tom. IV, homil. 7, fol. 104 et 105. Epiphanius contra Ariomanitas hæres. 69; contra Aetium hæres. 76; contra Dimæritas hæres. 77. Gregorius Magnus in Evangel. homil. 25. Auctor de Fide ad Petrum cap. 2. Paulus Emisenus homil. 2 in Nativit. Salvatoris, in actis concil. Ephesini fol. 278 : *Ἐρεκεν οὖν ἡ ἅγια Μαρία τὸν Ἐμμανουήλ, κατὰ μὲν τὴν θεότητα ἀπαθῆ, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα παθητόν. Εἰ γὰρ καὶ οἰκισοῦται τοῦ ἰδίου σώματος τὰ πάθη ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει, ἀλλὰ γε αὐτὸς μετέμηνεν ἐν τοῖς τῆς ἀπαθείας ὁμοῖς. Κἀν ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος, Ἐδωκα τὸν ναῖτόν μου εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγῶνας μου εἰς ραπίσματα, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ἀπέστρεψα ἀπὸ ἀσχυρῆς ἐμπροσθέντων, ἢ μηδὲν αὐτὸν πεπονήθαι εἰς τὴν ἰδίαν ῥύσιν ὑπολάθης, οἰκτιρώσασθαι δὲ μᾶλλον τοῦ ἰδίου σώματος τὰς μάστιγας. Ὁ γὰρ Θεὸς Λόγος μετέμηνεν ἀπαθείς.* Ambrosius in Lucam lib. VI, cap. 7, fol. 103 : *A morte sequestrata divinitas corporalium non subit consortium passionum.* Lib. X, cap. 23, fol. 220 : *Christus ascensus crucem regalia vestimenta deposuit, ut actus quasi hominem passum esse, non quasi Deum; etsi utrumque Christus, quasi hominem tamen, non quasi Deum cruci esse suffixum; et de fide ad Gratianum imp. lib. II, cap. 3 et 4, fol. 136 : *Christus ut homo turbatur, ut homo flet, ut homo crucifigitur. Sic enim et apostolus Paulus dixit, 114 quia Christi carnem crucifixerunt. Et Petrus : Christo passo secundum carnem. Caro igitur est passa, Divinitas mortis libera; passioni corpus humane naturæ lege concessit. Unde illud quod lectum est : Dominum majestatis crucifixum esse, non quasi in majestate sua crucifixum putemus, sed quia idem Deus et homo, per divinitatem Deus, per susceptionem carnis homo Jesus; Christus Dominus majestatis dicitur crucifixus, quia consors utriusque naturæ, id est humane atque divini, in terra hominis subit passionem, ut indiscrete et Dominus majestatis dicitur esse qui passus est, et filius hominis, sicut scriptum est, qui descendit de cælo. Eranistes apud Theodoret. dialog. 3, pag. 273 : *Δύτὸν δὲ Θεὸν Λόγον ἀπαθῶς πεπονήθαι φαμέν. Ὀρθόδοξος : καὶ τίς σαρρρονὸν τῶν καταργημάτων τούτων ἀνάσχει; ἂν γάρην; ἀπαθείς γὰρ πάθος οὐδεὶς ἀκάνη ποτι, οὐδὲ ἀθανάτων θάνατον. Τὸ γὰρ ἀπαθείς οὐ πέποιθε.***

καὶ τὸ πεπονηθὸς οὐκ ἀπαθὲς μείνει ἄν. *Ipsum Deum A* Verbum impatibiler passum dicimus. ΟΡΘΙΟΘ. Quis sana mente præditus serat has deridendas verborum præstigias? Nemo enim auditus unquam aut impatibilem passionem aut mortem immortalem. Nam impatibile non patitur, et patibile non manet passionis expertus et vacuum; et pag. 287: Ὅσπερ τοίνυν καταβεβηκέναι μὲν ἐκ τῶν οὐρανῶν τὴν θείαν φύσιν ἐψηθαι, οὐδὲ δὲ γε ἀνθρώπου κληθῆναι αὐτὴν διὰ τὴν ἐνωσιν εἴρηκας οὕτω προσβληθῆναι μὲν τῷ ἑὐϋ τὴν σάρκα προσήκει λέγειν, ἀχώριστον δὲ ταύτης εἶναι τὴν θείαν φύσιν ὁμολογεῖν, καὶ τῷ σταυρῷ, καὶ τῷ τάφῳ πάθος ἐκείθεν οὐ δεχομένον, ἐπειδὴ πάσχειν οὐ πέφυκεν, οὐδὲ γε θησκαίει, ἀλλὰ ἀθάνατος ἔχει καὶ ἀπαθὴ τὴν οὐσίαν. Ταύτην τοι, καὶ Κύριον δόξης τὸν ἐσταυρωμένον ἀνόμωσεν, τὸ τῆς ἀπαθούς φύσεως ὄνομα τῇ πεπονητῇ προσενεῖται, ἐπειδὴ περ αὐτῆς ἐχηρμάτισε σῶμα. Προσεξετάσωμεν δὲ καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ἔπειν ἀπόστολος, « Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. » Ἐσταύρωσαν τοίνυν ἠνὴ γήθησαν φύσιν, οὐχ ἢν πάμπαν ἠγνόησαν. Εἰ δὲ ἔγνωσαν ἢν ἠγνόησαν, οὐκ ἂν ἐσταύρωσαν ἢν περ ἔγνωσαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν θείαν ἠγνόησαν, τὴν ἀνθρωπείαν ἐσταύρωσαν ἢ οὐκ ἀκήκοας αὐτῶν λεγόντων; « Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάξμεν σε. ἀλλὰ περὶ βλασφημίας ὅτι, ἀνθρώπος ἂν, ποιεῖς αὐτὸν θεόν. » Διὰ δὲ τούτων δηλοῦσεν ὡς ἢν μὲν ἑώραν ἐπεγινώσκον φύσιν, τὴν δὲ γε ἀόρατον παντάπασι 115 ἠγνόουν. Εἰ δὲ κἀκείνην ἐπίγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Sicut descendisse e caelis divinam naturam, filium vero hominis vocari ipsam propter unionem, dixisti, sic convenit dicere ligno quidem affixam esse carnem, confiteri autem non separatam esse ab hac divinam naturam, tam in cruce quam in sepulcro, nec tamen passionis capacem fuisse, quia nec pati nec mori potest, sed immortalem et impatibilem habet essentiam. Sic et Dominum gloriae crucifixum nominavit, impatibilis naturae nomen patibili attribuens, quoniam ipsius corpus erat. Utamur etiam hac rationatione. Divus dixit Apostolus: Si cognovissent, Dominum gloriae non crucifixissent. Crucifixerunt igitur naturam quam cognoverunt, non eam quam omnino ignoraverunt. Si enim cognovissent quam ignorarunt, non crucifixissent quam noverunt. Sed quia divinam ignorabant, humanam cruci affixerunt. An non audis ipsos dicentes: propter nullum bonum opus lapidamus te, sed propter blasphemiam, quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum; et his verbis significantes quod naturam incurrentem in oculis agnoverint, invisibilem vero omnino ignorarint. Si vero hanc agnovissent, Dominum gloriae non crucifixissent. Irenaeus dicit divinam naturam in passione quiescisse. Irenaeus apud Theoret. dialog. 3, pag. 295: Ὅσπερ γὰρ ἢν ἀνθρώπος ἵνα πειρασθῆ, οὕτω καὶ λόγος ἵνα δοξασθῆ, ἢσυχάζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ πειράζεσθαι, καὶ σταυρουθῆναι, καὶ ἀποθνήσκειν, συγγινώσκοντες δὲ τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῷ κελῶν καὶ ὑπομένειν, καὶ χρηστεύεσθαι, καὶ ἀνίστασθαι, καὶ ἀναλαμβάνεσθαι. Sicut homo erat ut tentaretur, sic et Verbum erat ut glorificaretur, requiescente quidem Verbo, ut posset tentari, crucifigi, et mori, et tamen humanitati unito, ut posset vincere, et perferre, et benefacere, et resuscitare, et recreare. Damasus PP. apud Theodoret. lib. III Dialog., pag. 307: Εἰ τις εἴποι, « Ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ πόνον ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, καὶ οὐχὶ ἢ σὰρξ μετὰ τῆς ψυχῆς ἢν ἐπέδυσσας, ἢ τοῦ δούλου μορφή, ἢν ἐαυτῷ ἔλαβε καθὼς εἶρηκεν ἡ Γραφή, » ἀντίθεμα ἔστω.

[Dolores in passione veros sustinuit] Hinc erroris revincitur Hilarius qui nihil doloris in passione Christum sensisse affirmat. Hilarius de S. Trinitate lib. x, pag. 150: Homo Jesus Christus unigenitus Deus per carnem et Verbum, ut hominis filius, ita et Dei Filius, hominem verum secundum similitudinem nostri hominis non deficiens a se Deo, sumpsit: in quo quamvis aut ictus incideret, aut vulnus descenderet, aut nodi concurrent, aut suspensio recrearet, afferrent quidem 116 hæc impetum passionis, non tamen dolorem passionis inferrent: ut telum aliquid aut aquam perforans, aut ignem compungens, aut aera vulnerans.

Omnes quidem has passiones naturæ suæ inferi, ut perforaret, ut compungat et vulneret, sed naturam suam in hæc passio illata non retinet; dum in natura non est vel aquam forari, vel pungi ignem, vel aera vulnerari, quamvis natura teli sit vulnerare et compungere, et forare. Passus quidem Dominus Jesus Christus dum caditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus irruens passio, nec non fuit passio; nec tamen naturam passionis exercuit, dum et penali ministerio illa desavit, et virtus corporis sine sensu pœnæ vim pœnæ in se desavientis excepit. Claudianus Mamert. episcop. de Statu animæ lib. II, cap. 10. Petrus Lombardus episcop. Parisiensis Sentent. lib. III, distinct. 17. Cyprianus quoque in libr. de Idololorum Vanitate, fol. 264, de morte Christi incommode loquitur, et caute legendus est: Prophetarum (inquit) omnium testimonium sic ante præcesserat, oportere Christum pati, non ut sentiret mortem, sed ut vinceret. Magis rectius Fulgent. ad Trasimundum regem lib. III, fol. 54: Impassibilis Deus veram passionem in vera carne sensit; et fol. 61. Passiones et infirmitates voluntarias quidem, sed veras Christus habuit; quia carnis humanæ naturam non in phantasia, sed in veritate suscepit.

CAPUT III.

[Ut divinitatis initium homo nascendo acceperit] Auctor de fide ad Petrum cap. 2, apud Augustin. tom. III.

[Artemon] Purum hominem, id est, absque Deo salvatorem fuisse confirmat. Eusebius Eccles. Histor. lib. v, cap. 28 in Apolog. pro origine, fol. 486. Nicephor. Callist. lib. IV, cap. 21. Theodoret. Cyri episcop. Fabul. hæret. lib. II. Manuensis imp. legatio ad Armenios pag. 181. Augustinus de Hæres. cap. 44. Et hæc est etiam doctrina Carpoeratis. Tertullian. Præscrip. adversus hæret. cap. 48.

[Berillus] Peregrina quædam et aliena a veritate docere cœpit, asserens Dominum et Salvatorem nostrum, neque existitisse ante carnis nativitatem, neque propriam habere deitatis substantiam, sed hoc solum, quod paterna deitas in eo habitaret. 117 Nicephorus Callistus lib. v, cap. 22. Eusebius eccles. Histor. lib. VI, cap. 24.

[Marcellus] Purum tantum hominem præsumpsit dicere Dominum Christum. Historia Tripartita lib. III, cap. 9. Nicephorus lib. v, cap. 22. Marius Victorinus adversus Arium lib. I fol. 294. Socrates eccles. Histor. lib. I, cap. 24. Sozomenus lib. II, cap. 31. Basilus Magnus ad Eustathium epist. 78.

[Et Deus et homo ex Virgine natus] Augustin. tom. X, serm. 1 de Assumpt. Mariæ fol. 880. Christus ex sacratissimo corpore Mariæ carnem a-sumpsit, et divinam naturam humanæ univit, non amittens quod erat: se-a assumens quod non erat: ut Verbum caro, hoc est, Deus homo fieret.

CAPUT IV.

[Nihil creatum et serviens in Trinitate credendum] Nicetas in Nazianz. de S. Baptismo, fol. 881: Nihil in Trinitate servum est aut creatum, aut adventitium: ut pote prius nequaquam existens, deinde autem adveniens. Neque igitur aut Filius Patri defuit unquam, aut Filio Spiritus sanctus, verum immutabilis semper atque alternationis exactus est sancta Trinitas. Cyrillus tom. II, lib. Quod Spiritus sanctus Deus sit, et non creatura. Gregorius Neocesariensis episcop. apud Euseb. lib. VII Eccles. Histor., cap. 25. Harmenopol. de Sectis pag. 559. Athanasius tom. I ad Serapionem. Augustin. ad Bonifacium epistol. 50, de Hæres. cap. 52. Nicephor. Callist. lib. XI, cap. 42. Rabanus Maurus de sermon. Propriet. lib. IV, cap. 10.

[Dionysius fons Arij] Hunc Dionysium falso Ariani-mi insimulatum longa oratione demonstrat Athanasius tom. I, fol. 428 et sequent. Rufinus de Adult. libror. Origenis, apud Hieronym. tom. IX, fol. 153. Vid. Cæsar Baronius Annal. eccles. tom. II, ad ann. Christi 263, fol. 600. Digitized by Google

Nihil inæquale gratiæ ut Aetius] Opinabatur itidem ut Arius, conditum, et ex non existentibus atque inæqualem Patri Filium esse. Nicephorus Callistus Eccles. Histor. cap. 36; lib. xi, cap. 11. Basilius Magnus contra apologet. Eunomii lib. i.

[*Nihil inæquale, ut vult Eunomius*] Dissimilem per omnia Patri asserens filium, et Filio Spiritum sanctum. Augustin. 118 de Hæres. cap. 54. Nicephorus Callistus lib. xi, cap. 11. Ruffin. Eccles. Histor. lib. x, cap. 25. Basilius Magnus contra apologeticum Eunomii.

[*Nihil anterius posteriusve aut minus, ut Arius*] Athanas. tom. II, fol. 14, et de Synodis Arimini et Seleuciæ, tom. I, fol. 681. Casarius dialog. 1: *Non quidquam vel majus vel minus natum, non quidquam prius existens, adventitiumve divina in Trinitate vel ante sæcula fuit, vel est hodie, vel deinceps erit. Nimirum Pater et Filius et Spiritus sanctus Trinitas est, et intelligitur, et adoratur ab iis qui vere non dicis causa vel blasphemæ adorant ut Arius, qui Dei naturam distrahit, ac majus ac minus in divina Trinitate imaginatur.*

[*Nihil extraneum, ut Macedonius*] Macedoniani sanctum Spiritum a substantia Patris Filiique plane discernunt, tanquam ministerium meriti prorsus inferioris. Fulgent. ad Donatum fol. 94. Rufinus Eccles. Histor. lib. x, cap. 2. Nicephorus Callistus lib. ix, cap. 47. Gregorius Magnus Epistol. lib. iv, epist. 32, fol. 795. Damascenus de Duabus Christi Naturis fol. 499. Augustin. de Hæres. cap. 52. Socrates ecclesiast. Histor. lib. II, cap. 55. Theodoretus lib. II, cap. 4. Historia Tripart. lib. v, cap. 41. S. Maximus in lib. de Duabus Naturis Christi Salvatoris. Theophylact. Bulgaricæ archiepiscop. in Joan. cap. 3, 14, 16.

[*Nihil pervasione aut surreptione insertum ut Machæus*] Vide Augustinum de Hæres. cap. 46. Nicephorum Callistum eccles. Histor. lib. vi, cap. 51. Epiphanium episcop. Constantiæ Cypri hæres. 6 i.

[*Nihil corporeum, ut Tertullianus*] Augustin. hæres. 86, *Tertullianus dicit Deum corporeum esse.* Ad Optatum epist. 157 de Genesi ad litteram lib. x, cap. 25. Thomas de Aquino in Epist. Pauli II Corinth., cap. 4, lect. 5. Tertullianus de Pœnitentia cap. 3; de Carne Christi cap. 2; adversus Marcion. lib. II, cap. 16; adversus Praxeam cap. 7.

[*Nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus*] Honorius Augustodunens. eccles. presbyt.: *Anthropomorphi Deum humanæ membra et humanam formam habere autumant, cum Deus sit spiritus et incorporeus.* Hieronym. in psalm. xciii, fol. 120. Origen. in Epist. Pauli ad Roman. lib. I, cap. 4. Cassian. collat. lib. x, cap. 5. 119 Isidor. Origin. lib. viii, cap. 5. Augustin. de Genesi ad litteram lib. x, cap. 25, epist. 3 ad Fortunatian., epist. 157 ad Optatum, Rufinus in vectiva 1 in Hieronym., fol. 164.

[*Vadianus*] Augustin. de Hæres. cap. 50: *Vadianos quos appellant (et Epiphanius schismaticos non hæreticos vult videri) alii vocant Anthropomorphitas, quoniam Deum sibi fingunt cogitatione carnali in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, quod rusticitati eorum tribuit Epiphanius, parcens eis, ne dicantur hæretici.*

[*Nihil sibi invisibile a creaturis, ut Origenes*] Origenes docebat Deum Patrem per naturam invisibilem, etiam a Filio non videri. Vide illum Περὶ Ἀρχῶν lib. II, cap. 4. Hieronymum adversus errores Hierosolymit. Joan. epistola 61, cap. 5; ad Avitum epist. 59, fol. 204. Epiphanium hæresi 54, et in epist. ad Joan. Hierosolym. et Ancorato fol. 381. Papiam in voce *Origeniani*. Honorium de Hæres. Isidorum Hispanens. Orig. lib. viii, cap. 5. Athanasius de Blasphemis Arii tom. I, fol. 681; et Histor. Tripart. lib. I cap. 13 Ario hæc opinionem ascribunt. Etate Servusdei etiam exortii hæretici qui dicerent Christum in hac vita degentem non vidisse carnis oculis suis, Patrem, sed post resurrectionem ex mortuis et ascensionem in cœlis cum translatus est in gloriam Dei Patris, profectum scilicet ei dantis in remunerationem martyrii; in quos

A prædictus episcopus acerrime stylum strinxit, sana disputatione et libello documentis Scripturarum sufficienter facto demonstrans, *quod homo Deus factus, semper Patrem carnis suis oculis viderit, et Spiritum sanctum per speciale et unitam Dei et hominis societatem.* Gennadius de Viris illustribus in *Servusdei*.

[*Nihil moribus et voluntate diversum, ut Marcion*] Vid. Epiphanius hæres. 44. Nicephorus Callistus eccles. Hist. lib. vi, cap. 28.

[*Nihil ex Trinitatis essentia ad creaturam naturam deductum, ut Plato*] Vid. Plato in Timæo. Bata de Elementis Philosophiæ, lib. I, fol. 513. Augustinus de Genesi ad litteram, tom. III, cap. 1, fol. 341: *Creatura omnis intellectualis sive corporalis non de Dei natura, sed a Deo est facta de nihilo, nihilque in ea est quod ad Trinitatem pertinet, nisi quod Trinitas condidit, ista condita est.*

120 [Et Tertullianus] Tertullian. advers. Marcion. lib. IV, cap. 38: *Hominem reddi jubet Creatori, in cuius imagine, et similitudine, et nomine, et materia expressus est.*

[*Nihil officio singulare*] Vide Epiph. in Ancorato. Photii Bibliothec. fol. 5.

[*Non tamen solitarii, sicut Praxeas*] Praxeas et Sylvanus sic unum credebant Deum, ut illi neque Filium, neque Spiritum sanctum annumerare vellent. Tertullian. adversus Praxeam cap. 21. Gregorius Nazianz. de Fide Nicæna, *Non sic Deum unum confitemur ut solitarii, nec eundem qui ipsi sibi Pater sit, ipse et Filius.* Concil. Bracarense I, cap. 1: *Si quis Patrem et Filium et Spiritum sanctum non confiteatur tres personas unius substantiæ et virtutis, ac potestatis, sicut catholica et apostolica Ecclesia docet, sed unam tantum ac solitariam dicit esse personam, ita ut ipse sit Pater qui Filius, ipse etiam sit paracletus Spiritus sicut Sabellius et Priscillianus dixerunt, anathema sit.*

CAPUT V.

C [ὁμοούσιος Patri Filius] Contra Arii blasphemias asserentis, οὗτος ὁ κύριος ξένος μὲν καὶ ἀλλότριός ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, κατὰ ἐπινοίαν δὲ μόνον λέγεται λόγος, καὶ οὐκ ἐστὶ μὲν κατὰ φύσιν καὶ ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ Υἱός, κατὰ θέσιν δὲ λέγεται καὶ οὗτος Υἱός ὡς κτισμῶν. Athanas. tom. I de Sententia Dionysii contra Arianos, fol. 441. Definit Athanasius ὁμοούσιον de S. Trinitate lib. I, fol. 149, *quod eandem essentiam ratione recipit, ut homo ab homine nihil differt, quatenus homo est, et angelus ab angelo; ita et Deus a Deo nihil differt quatenus Deus est.* De hac voce autem apud sæculum prius inter Arianos et catholicos acerrime decertatum. Ariani dicebant novum verbum esse ὁμοούσιον, nec reperiri in sacris Litteris, cum fuisset antiquis omnino ignotum, in synodo Nicæna a catholicis nunc nuper introductum; quos etiam capropter cum Macedonianis ὁμοουσιαστὰς appellabant. Catholici contra affirmant verbum id perantiquum esse, e sacra Scriptura depromptum, a multisque viris sanctis ante synodum Nicænam usurpatum. Athanas. de Decretis synodi Nicænae contra hæres. Arianam fol. 400 et 415 et sequent.; de Synodis Arimini et Seleuciæ fol. 429, 695 et sequent.; 121 de S. Trinitate dialog. 1, fol. 146, 153, 158; dialog. 3, fol. 191, de Fide Nicæna fol. 49 et sequent. Hilarius de Synodis adversus Arianos fol. 241; Gelasius de Actis concil. Nicæni pag. 241. Phœadius contra Arianos fol. 264. Marius Victorinus adversus Arium lib. I, fol. 293 et sequent., et de Homousio recipiendo fol. 361. Psellus in cap. Theolog. cap. 2 et 5. Cyrillus Alexandrinus de Trinitate lib. I. Fulgent. in respons. ad Arianos fol. 35. Histor. Tripart. lib. II, cap. 7. Epiph. contra Arionanitas. hæres. 69. Ambros. de Fide ad Gratian. imp. lib. III, cap. 7. Nicephorus Callistus eccles. Histor. lib. IX, cap. 51.

[*Non homo factus præter Deum, sicut blasphemat Nestorius*] Ἐκεῖνος γὰρ εἶπεν ὅτι οὐχ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἰν τῇ μορῇ τῆς παρθένου οὐκ ἴστας ἐσαρκώθη, ἀλλ' ἀν-

ὁμοίως φέρεται ἐκ τῆς Μαρίας γεννηθείς, ἵστερον ἔσχε τὸν θεὸν παρεπόμενον αὐτῷ. Theophylact. Bulgariae archiepiscop. in Lucam cap. 2, fol. 213; in Joan. cap. 1, fol. 588. Socrates Eccles. Histor. lib. vii, cap. 32. Nicephorus Calli-t. lib. xviii, cap. 49. Jus Graeco-Roman. tom. 1, fol. 459.

[*Filius sicut Pater et Spiritus sanctus adoratur ab angelis et omni creatura*] Testimonium insigne adversus illos fanaticos qui cultum patriæ Christo derogant. Cyrillus Hierosolym. καταχρησ. δ' φωτιζομένων ἐν ἱεροσολύμοις, pag. 12: Χριστὸς σταυρωθείς, ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς οἰκουμένης. Theophylact. in Lucam cap. 24, fol. 377: *Salvator in caelum ipsum praecursor omnium ascendit, ut ostendat conspectui Patris sanctam carnem, et considerat in caelis Patri.* καὶ νῦν προσκυνεῖται ἡ φύσις ἡμῶν ἐν Χριστῷ ὑπὸ πάσης ἀγγελικῆς δυνάμεως. Joan. Cantacuzenus imp. Constantinop. apolog. 2, contra Mahumetistas, fol. 26: Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων Θεὸς ὢν, προσκυνεῖτο σὺν τῷ Πατρὶ αὐτοῦ τῷ Θεῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. καὶ νῦν γενοῦν ἀνθρώπος, πάλιν προσκυνεῖται ὑπὸ αὐτῶν τῶν ἀγγέλων, καὶ μετὰ τοῦ σώματος συμπροσκυνεῖται γὰρ καὶ ὁ ἀνθρώπος, ὃν ἀνέλαβετο ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὼς προσκυνεῖτο καὶ ἐν ἀρχῇ παρὰ τῶν ἀγγέλων. Theodoret. episcop.

122 Cyri dialog. 2: *Δεσποτικὴν σῶμα ἄφθαρτον ἀνίστη, καὶ ἀταλῆς, καὶ ἀθάνατον, καὶ τῆ θείᾳ δόξῃ διδοξαμένην, καὶ παρὰ τῶν ἰουδαίων προσκυνεῖται δυνάμεων. Dominicum corpus incorruptibile resurrexit et impassibile, et immortale, et divina gloria glorificatum, et a caelestibus adoratur potestibus.* Fulgent. in respons. ad Arianos fol. 34: *Filium etiam in forma servi positum, et propter passionem mortis paulo minus ab angelis minoratum, in caelis omnes virtutes et angeli semper adorant.* Cyrillus Alexandrinus tom. IV in epistola ad Nestorium fol. 30: *Christus Jesus Filius unigenitus una adoratione propria cum carne adoratur.* Damascenus de Du-bus Christi Voluntatibus fol. 474: *Una cum Patre et Spiritu sancto Christum incarnatum Dei Filium, et venero, et adoro.* Et de Fide orthodoxa lib. iv, cap. 3 et 2, *Christus adoratur una adoratione cum sua carne ab omni creatura.* Gregorius Magnus tom. II, homilia in Evangelia 8, fol. 543: *Angeli naturam nostram quam prius deseperant, postquam super se assumptam conspiciunt, in caelesti rege venerantur, et adorant hominem Deum.* Vid. Cyrillus in actis concilii Ephesini fol. 24.

[*Erit resurrectio mortuorum omnium*] Gennadius in Tichonio: *Tichonius Afer dicit non duas in carne resurrectiones futuras, unam justorum, aliam injustorum; sed unam et senel omnium, in qua resurgent etiam abortivi deformati.* De abortivorum resurrectione astipulantur Tichonio Augustinus, Philippus presbyter et Beda. Augustin. Enchirid. ad Laurentium cap. 85: *Occurrit de abortivis fetibus quaestio, qui jam quidem nati sunt in uteris matrum, sed nondum ita ut jam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus de his qui jam formati sunt, tolerari potest utcunque quod dicitur. Informes vero abortus quis non proclivius perire arbitretur, sicut semina quae concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, et si affirmare non audeat id acturam resurrectionem, ut quidquid formae defuit, impieatur? atque ita non desit perfectio quae accessura erat tempore: quemadmodum non erunt vitia quae accesserunt tempore, ut neque in eo quod optatum et congruum dies allaturi fuerant, natura fraudetur; neque in eo quod adversum atque contrarium attulerant, natura turpetur, sed integretur quod nondum erat integrum, sicut instaurabitur quod fuerat vitiatum.* Et de Civitate Dei lib. xxii, cap. 15: *Abortivos fetus, qui cum jam vixissent in utero, ibi sunt mortui, resurrecturos, ut affirmare, ita negare non audeo: quamvis* 123 *non videam quomodo ad eos non perlicat resurrectio mortuorum, si non eximuntur de numero mortuorum.* Philippus presbyter in Job, lib. 1, cap. 5; et Beda Exposit. in Job, lib. 1, cap. 3, fol. 614: *Job dicit: Quare non in vulva mortuus sum.*

A *Nunc enim dormiens silerem et somno meo requiescerem, cum regibus et consilibus. Forte exemplum contra eos est qui dicunt non resurrecturos, nisi qui juxta naturae ordinem nati fuerint. Si enim conceptus moritur in utero, necesse est qui vivunt: aut quidquid moritur, haud dubium quia resurgat: et ita quod in membris fuit et vixit, vel natura minus dederit, hoc in resurrectione in integrum reparabitur. Sic enim humani generis in melius instauratio totum reddet quod natura fraudaverat.* Adversantur scholastici theologi dicentes: *Abortivi fetus non resurgent, quoniam non rixerunt.* Bonaventura Sentent. lib. iv, distinct. 49.

[*Non prima justorum et secunda peccatorum*] Excludit errorem dicentium resurrectionem non esse futuram omnium simul, sed primam justorum resurrectionem, secundam fore peccatorum: quae etiam opinio Lactantii fuit et Stephani Gohari. Thomas Aquinas in Epist. Pauli ad Corinth. I cap. 16, lect. 8. Lactant. lib. vii, cap. 29 et 26. In epitome cap. 8. Photius bibliothec. fol. 471.

B [*Non secundum Origenem immutatio corporum erit*] Origenes putabat corporales substantias in resurrectione penitus delapsuras, et futura hoc esse corpora, quod nunc est aether et caelum, et si quod aliud corpus sincerius et purius intelligi possit. Hieronym. ad Avitum epist. 5, fol. 205, adversus error. Joan. Hierosolym. ad Pammachium cap. 9, fol. 219; in Esaiam lib. viii, cap. 14; in Ezechiel. lib. xii, cap. 40, in Amos cap. 5. Epiphani. anacoro fol. 390. Julianus episcop. Toletan. Prognost. lib. iii, cap. 17. In quo errore etiam Eutychius fuit, Ad Viennensium episcop. in Chron. ad ann. Christi 575. Beda in Lucam lib. vi, cap. 23, fol. 510. *Eutychius Constantinopolitanae urbis episcopus scripsit, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria erit impalpabile, ventis aereque subtilius.* Ruffinus praefat. ad Macarium in apolog. Eusebii pro Origene, et Eusebius apolog. pro Origene fol. 489, dicunt invidores Origenis hunc errorem falso viro optimo afflixisse. Et ipse Origenes tom. I, in Matthaeum cap. 25, 124 homil. 9, fol. 291, videtur illorum sententiam reprobare, qui aeternum corpus et paulatim in auras tenues dissolvendum, post resurrectionem introducunt. Gregorius Magnus Exposit. moral. in Job, lib. xiv, cap. 30: *Fatemur carnem nostram post resurrectionem futuram et eandem et diversam: eandem per naturam, diversam per gloriam; eandem per veritatem, diversam per potentiam. Erit itaque spiritualis, quia incorruptibilis; erit palpabilis, quia non amittet essentiam veracis naturae.*

CAPUT VII.

[*Omnium hominum erit resurrectio*] Cyrillus Hierosolym. in 4 cateches. illuminat., pag. 97: Ἄλλὰ τὸ μὴ ἀναστῆναι πάντων ἐστὶν ἀνθρώπων, οὐχ ὅμοια δὲ πᾶσιν ἡ ἀνάστασις. Πάντες μὲν γὰρ αἰώνια λαμβάνομεν τὰ σώματα, ἀλλὰ οὐχ ὅμοια ἅπαντες: οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ ἵνα διακρινόμενοι ἀγγέλους συγχορευώσων· οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ ἵνα ἐκ αἰῶνος τῶν ἀμαρτημάτων ὑπομείνωσι τὴν βασανον. Vid. Damascenus de Fide orthodoxa lib. iv, cap. 28.

D [*Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*] Isidor. Hispanens. de Resurrect. Domini cap. 53. Chrysostom. in psalm. xxxvii. Athanasius Alexandrinus tractat. de definition., fol. 58, tom. II. Fulgentius ad Trasimundum regem, lib. iii, fol. 65. Damascenus de Fide orthodoxa lib. iii, cap. 28.

[*Immutandos ad incorruptionem eos qui in adventu Domini vivi invenendi sunt.*] Vide Hieronym. ad Minnerium et Alexandrum epist. 152. Oecumenium in Epist. Pauli ad Corinth. I, cap. xv. Thomam Aquinat. in epist. ad Thess. I, cap. 4. lect. 2. Petrum Lombard. Sentent. lib. iv, distinct. 45. Cyrillum Hierosolym. catechesi 14. illuminat. fol. 158. Augustin. de Civitate Dei lib. xx, cap. 19. Sixtum Serrens. biblioth. sanctae lib. vi, adnotat. 265. Joannem de Gerson de Articulis fidei part. 2, fol. 25.

CAPUT VIII.

[Diodorus] Diodorus Tarsensis putavit i. corruptionem in futuro iudicio communem omnium futuram, immutationem **125** autem proprie iustorum. Hieronym. epist. 152 ad Minerium et Alexandrum. Auctor lib. de Fide ad Petrum diaconum apud Augustin. tom. III, fol. 153.

[Vivos eos qui in carne inveniendi sunt, credimus] Augustin. de Fide et Symbolo tom. III, cap. 8; in Enchiridio ad Laurentium cap. 55; de 12 Dulciti Quæst., tom. IV, quæstion. 3. Chrysostom. tom. V in Expos. symboli: Viri agnoscuntur qui in corpore erunt in adventu Domini, mortui qui ex hac luce migraverunt.

CAPUT IX.

[Non credamus restitutionem salutarem quam Origenes delirat] Beda exposit. in Salom. Proverb. lib. 1, cap. 2, fol. 881: Origeniani hæreticis, meretricibus, cunctisque flagitiosorum turbis, et insuper ipsi diabolo atque angelis ejus, post innumera licet expleti universalis iudicii tempora, remissionem scelerum, vitamque ac regnum promittunt in cælis: male intelligentes illud *ἔσται*: Et clauduntur ibi in carcere, et post dies multos visitabuntur. Quasi post multa tempora terminati iudicii solvendo ac salvando dixerit impios, cum ille econtrario nullam eis salutem tribuat; sed et eos qui hoc tempore mortui præ enormitate flagitiorum, claudi merentur in carcere pœnarum, tempore resurrectionis ad modicum visitandos significet tantum, ut receptis corporibus in iudicio gravior damnentur, et continuo post iudicium atrocioribus perpetuo recludantur in pœnis. Sic sacerrimus Mahumet *ἦνοι καὶ τοῖς δαίμονας δύνασθαι σωθῆναι διὰ τοῦ Ἀλφωράνου*, Richardus monachus Florent. in confut. le. is Særaen. cap. 1, fol. 88; cap. 9, fol. 124. Joan. Cantacuzenus orat. iv in Mahumetem, fol. 106. Alcoran azoara LXI. Augustin. Retract. lib. 1, cap. 7; in enchiridio ad Laurent. cap. 112; de Civitate Dei lib. XXI, cap. 17; contra Origenist. ad Orosium cap. 4. Gregor. Magnus exposit. in lib. Regum II, cap. 5. Leontius de Sectis pag. 549. Athanas. De communi essentia Patris, Filii et Spiritus sancti, fol. 391; In Quæstion. ad Antiochum quæstion. 101. Joan. monachus in canon. contra omnes hæreticos. Cæsarius di. log. 3. Rufinus invectiva 1 in Hieronym., apud Hieronym. tom. IX. Rabanus Maurus de Institut. clericorum lib. II, cap. 57. Thomas Aquinas in epist. ad Ephesios cap. 4, lection. 3. Theophylact. in Marcum cap. 8; in Lucam. cap. 16. Nicephorus **126** Callistus eccles. Hlistor. lib. v, cap. 33; lib. xvii, cap. 27. Epiphani. in epist. ad Joan. Hierosolymit. Hieronym. adversus error. Joan. Hierosol. epist. 61, cap. 3; in Esaiam lib. viii, cap. 25 et 27; in Daniel. lib. 1, cap. 4. Damascenus de Fide orthodoxa lib. II, cap. 5. Ivonis Carnotensis Chronicon fol. 44. Equidem si vera non fictitia epistola illa, quam Rufinus de Adult. Lib. Origenis. fol. 494, dicit ipsum Origenem adversus illos qui adhuc illo vivente libros ejus adulteraverunt edidisse, nunquam sensisse nec scripsisse credendum est ea quæ hoc loco Gennadius et alii Ecclesiæ doctores ipsi attribuere voluerunt. Inter alia enim dum caros suos Alexandrinos affatur ita inquit: *Quidam eorum qui libenter habent criminari proximos suos, ascribunt nobis et doctrinæ nostræ crimen blasphemie, quod a nobis nunquam audierunt: de quo ipsi viderint, nolentes observare mandatum illud quod dicit, quia maledicti regnum Dei non possidebunt, dicentes patrem maliitiæ ac perditionis, et eorum qui de regno Dei ejiciuntur, id est diabolum me dicere esse salvandum, quod ne aliquis quidem mente motus et manifeste insaniens dicere potest.* In Job lib. 1, fol. 257: *Diabolum, qui est totius iniquitatis auctor, et omnis sceleris pater atque inventor, ad extremum aulam ex qua sponte cecidit, nunquam iterum ascendet, nunquam denovo revertetur.* Et in Matthæum cap. 25, homil. 9, fol. 291, *Diaboli et impiorum credimus aeterna tor-*

Amenta. Erubescant igitur qui et hoc de viro doctiss. non dubitaverunt concinnare signum.

[*Ut daemones vel impii homines post tormenta*] Trithemius in Chron. monast. Hirsaugiens. circa ann. Domini 1315 notat, in civitate Cremensis exortos hæreticos qui Luciferum cum daemonibus suis caelo injuria pulsum, tandem cum omnibus suis beatitudini restituendum assererent.

CAPUT X.

[*In principio creavit Deus cælum et terram ex nihilo*] Contra Seleucianos, Hermogenem, ceterosque materiarios hæreticos, qui Deum ex materia, non ex nihilo operatum cuncta, præsumunt. Tertull. adversus Hermogenem cap. 2 et 25, Theodoretus divinarum decretorum Epitome, fol. 591 et sequent. Anastasius Synaita in hexaem., fol. 1372. Julinius Africanus in Genesis **127** tom. VI Bibl. Patrum. Augustinus de Hæresibus cap. 59. Detestanda blasphemia Mahumetis, qui homines ex umbra, diabolum ex ignis flamma conditum ait. Alcoran azoara LXV, fol. 165.

[*Facti sunt angeli*] Angelos factos ante mundum sensilem putat Chrysostomus de Provident. orat. 1. Clemens Constitut. Apost. lib. viii, cap. 12. Isidorus Hispalens. Sentent. lib. 1, cap. 10. Nazianzenus in Christi Nativitate. orat. 58; in S. Pascha orat. 2. Novatus de Trinitate cap. 1. Damascenus de Fide orthodoxa, lib. II, cap. 5; lib. IV, cap. 14. Aeneas Gazæus in Theophrast. Anastasius Sinaita lib. 1; in Hexaem. Origenes *Ἐπι ἀρχῶν* lib. II, cap. 8; in Genesim homil. 1; in Matthæum cap. 20, tract. 10. Ambros. Hexaem. lib. 1, cap. 5, in præfatione Psalmorum, fol. 649. Beda tom. VIII, quæst. 9, fol. 398. Photius biblioth. fol. 475. Julinius de Partibus divinx legis lib. II, cap. 2. Augustinus lib. uno de Genes. ad litteram cap. 5 et 4; lib. II, cap. 8; in Quæstionibus ad Orosium tom. IV, quæstione 21. Sed de his tamen nihil evidenter in ecclesiastica predicatione profertur. Origenes in proœmio libri *Ἐπι ἀρχῶν* fol. 421: *Est enim illud in ecclesiastica predicatione, esse angelos Dei quosdam, et virtutes bonas, qui ei ministrent ad salutem hominum consummandam; sed quando isti creati sunt, et quomodo sunt, non satis in manifesto distinguitur.* Eusebius in apologia pro Origine tom. IX apud Hieronym., fol. 157. Theodoretus in Genes. quæst. 5. Epiphanius contra Paulum Samosatensem hæresis 65. Athanas. ad Antiochum quæst. 5. Auctor de Incarnat. Verbi, apud Augustin. tom. IV, cap. 4. Petrus Lombardus Sent. lib. II, distinct. 2. Unde Julianus imp. vilis apostata in tribus quos contra sancta Evangelia nomenque Christianum evomuit libris, Moysen maximum et vetustissimum prophetarum inscientiæ arguit, quod non nativitatis angelorum, neque facturæ, neque quomodo producti sint, meminerit. Cyrillus Alexand. contra Julianum lib. II, fol. 32; lib. III, fol. 64.

[*Ut non esset otiosa Dei bonitas*] Joan. Damascenus de Fide orthodoxa lib. IV, cap. 14: *Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ υπεράγαθος Θεὸς, ὁ ὢς ὡς ἀγαθότης, διὰ τὸν υπερέβλλοντα **128** πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος οὐκ ἀνέσχετο μόνον εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἢ τοὺς τῶν ἑαυτοῦ φύσει, ὑπὸ μηδενὸς μετεχόμενον, ἀλλὰ καὶ τούτου χάριν ἐποίησε πρῶτον μὲν τὰς νοεράς καὶ ὑπερνοετίας δυνάμεις, εἶτα τὸν ὄρατὸν καὶ αἰσθητὸν κόσμον, εἶτα ἐκ νοεροῦ καὶ αἰσθητοῦ τὸν ἄνωσπον. Πάντα μὲν οὖν τὰ ὑπὸ αὐτοῦ γενόμενα κοινωνοῦσι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος κατὰ τὸ εἶναι αὐτὸς γὰρ ἔστι τοῖς πάντι τὸ εἶναι, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ εἶσι τὰ ὄντα, οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὰ παρῆγαγεν, ἀλλ' ὅτι ἡ αὐτοῦ ἐνέργεια τὰ ὑπὸ αὐτοῦ γενόμενα συντηρεῖ καὶ συνέχει. Bonus et omnibonus et superbonus Deus, totus existens bonitas, propter superabundantes divinitas bonitatis suæ non passus est solum esse bonum (id est suam ipsius naturam) a nullo participatum. Hujus gratia fecit primum quidem intellectuales et caelestes virtutes, deinde visibilem et sensibilem mundum, mox ex intel-*

lectuali et sensibili natura hominem. Uncti igitur quæ ab ipso facta sunt participant ejus bonitatem secundum esse, quia ab ipso et in ipso sunt omnia: non modo quia ipse ex nihilo illa ad esse deduxit, sed quia sunt ipsius actio, quæ ab ipso factu sunt, conservat et continet. Vide Dionysium Areopagitam *Περὶ τῆς οὐρανίου ἰσραηλίας*, cap. 4. Origenem *Περὶ ἀρχῶν*, lib. II, cap. 9. Joan. Cantacuzenum apolog. 2 contra sectam Musulmanorum.

CAPUT XI.

[*Nihil incorporeum credendum nisi solum Deum*] Damasc. de Fide orthodoxa l. b. I, cap. 17. Cyrillus lib. X contra Julianum, et de S. Trinitate cap. 3. Nazianz. orat. 2 de Theologia. Æneas Gazæus in Theophrasto fol. 91. Ambrosius in symbolum apostolorum. Anastasius de Incircumscrip. Dei essent lib. II, tom. VIII Biblioth. Patr. Auctor de Spiritu et Anima apud Augustin. tom. III, fol. 614, cap. 18: *Nihil invisibile et incorporeum natura credendum est, præter solum Deum, id est, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum. Qui ex eo incorporeus et invisibilis dicitur, quia infinitus et incircumscrip. et simplex, et sibi omnibus modis sufficiens, seipse et idipsum.*

CAPUT XII.

[*Angeli et omnes cælestes virtutes corporeæ.*] Tribuit hic angelis corpora ut et Justinus martyr Quæst. Græc. 129 confut., fol. 157. Cæsarius dialog. 1, fol. 1467. Origenes *Περὶ ἀρχῶν* in prologo, fol. 421; et lib. II, cap. 2. Tertullian. de Carne Christi cap. 6, adversus Marcionem lib. III, cap. 9. S. Macarius eremita homil. 4, pag. 45. Elias Cretensis in apolog. Erezianzenzi fol. 43. Augustin. de Divinit. demonum cap. 3 et 5; de Genesi ad litteram lib. III, cap. 10; in Enchiridio ad Laurent. cap. 59. De 85 Quæstion. I, IV, quæstion. 45; lib. II Retract. cap. 26; ad Fortunan. epist. 111; ad Nebridium epist. 115. Claudianus de Statu animæ lib. III, fol. 718, 719. Beda de Element. Philosophiæ lib. I, fol. 314: *De dæmonibus quaeritur utrum corpora habeant an non, cum sint animalia, et omne animal corpus dicatur; an sint spiritus, ut ait propheta: Qui facit angelos suos spiritus. Inde dicunt quidam quod corpora sint, tamen ita subtilia, quæ sensu percipi non possunt. Unde respectu nostrorum corporum, quæ spissa sunt et grossa, spiritus dicuntur. Quemadmodum aer quamvis corpus sit, tamen propter subtilitatem sui spiritus vocatur. Quod confirmat beatus Gregorius, qui in Moralibus lib. II, cap. 2, de angelis loquens ait, comparatione nostrorum corporum spiritus sunt, sed comparatione illius summi et incircumspecti spiritus, corpora sunt dicenda. Hoc iterum probant auctoritate B. Augustini, qui Enchiridio quoddam ponit capitulum, qualia corpora angeli habeant. Nos autem plus illorum sententiæ concedimus, qui dicunt illos esse spiritus. Quod omnino verum voluit Dionysius Areopagita *Περὶ τῆς οὐρανίου ἰσραηλίας* cap. 4; *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* cap. 4. Nazianz. orat. 2, de Theolog. et orat. 38 de Natali Christi. Chrysostomus orat. 1 de Providentia, et tom. I, homil. de Adam et Eva, fol. 446; et in v cap. Genes. homil. 22. Cyrillus in Joan. lib. IV, cap. 10, fol. 195. Gregorius Nyssenus de Vita Moysis, fol. 125, de Pauperibus amandis orat. 1, fol. 620. Joan. Cantacuzenum apolog. 1, contra Musulmanos, orat. 2 et 3 in Mahumetum. Thomas Aquinas parte I Summ., quæst. 51, articulo 1. De Natura angelorum cap. 18. Basilii Selenciensis orat. 6 in Noemum. Sedulius in Epistolam Pauli ad Philippenses cap. 2. Durandus Sentent. lib. II, distinct. 8, quæst. 1. Bernardus de Considerat. lib. V, cap. 4. Gregorius Magnus Exposit. moralis in Job, lib. IV, cap. 9. Theodoret. in Genesim quæstione 36, orat. 3, contra Græcos fol. 52, et in Epitom. diviner. decret. fol. 395; in Zachar. cap. 1. Damascenus de Fide 130 orthodoxa lib. II, cap. 3, 12 et 17. De Dormitione Mariæ orat. 2, fol. 434. Philo de Plantatione Noæ et de Confusione linguarum, fol. 254: *Ἔστι δὲ καὶ κατὰ τὸν ἀέρα ψυχῶν ἁσωμάτων ἱεράτατος**

ἄχορος, ὁπαδὸς τῶν οὐρανίων· ἀγγέλους γὰρ τὰς ψυχὰς ταύτας εἶθε καλεῖν ὁ θεοπρωτὸς λόγος. Suidas in voce ἀγγελοι non solum incorporeos, sed et incircumscrip. angelos facit. Id falsum esse hoc loco docet Gennadius, et Didymus lib. I de Spirit. sancto, fol. 219. Gregorius Magnus in Evangelia homil. 54. Athanas. ad Antioch. quæst. 26, et ad Serapion., *Spiritum sanctum non esse creaturam*, fol. 365. Durandus Sentent. lib. I, distinct. 57, quæst. 5. Damascenus de Fide Orthodoxa lib. I, cap. 17; lib. II, cap. 2: *Ἄγγελοι περιγραπτοί· ὅτι γὰρ εἰσιν ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐκ εἰσιν ἐν τῇ γῆ, καὶ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ θεοῦ ἔποστελλόμενοι, οὐκ ἐναπομένουσιν ἐν τῷ οὐρανῷ.*

[*Creatura omnis corporea est.*] Hoc et præcedens caput integrum a nostro mutuatus est Auctor libri de Spiritu et Anima apud Augustin. tom. III, fol. 614, cap. 18, et Rabanus Maurus de sermon. Proprietate lib. IV, cap. 10.

CAPUT XIII.

[*Immortales esse credimus intellectuales naturas.*] Vide Cyrillum Alexandrinum in Thesaurio lib. VIII, cap. 2. Ambrosium de Fide lib. 3, cap. 2. Dionysium Areopagitam *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* cap. 6. Haymonem Halberstat. episcop. in Epistol. Pauli ad Timoth. II, cap. 6. Auctorem de Spiritu et Anima cap. 45.

CAPUT XIV.

[*Animas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales creaturas, sicut Origenes fingit.*] Origenes *Περὶ ἀρχῶν* lib. III, fol. 461, dicit: *Animas rationales antequam in corpore nascerentur, aliquid contraxisse culpam in sensibus vel motibus suis, pro qua a prima statim nativitate, imo et ante nativitatem, per divinam providentiam vel boni aliquid vel mali percepti dispensentur.* Similia de ramenta loquitur Plato in Phædone, cui etiam super talibus assensum 131 ædemque accommodant Pythagoras, Philolous, Basilides et Priscillianiste. Vide Clementem Alexandrin. lib. III Stromat., et lib. IV, fol. 217. Theodoretum Cyri Episcop. in Epitome diviner. decretor., fol. 400; contra Græcos orat. 5, fol. 71. Nicephor. Callistum Ecclesiast. Histor. lib. V, cap. 35; lib. XVIII, cap. 27. Augustin. de Peccato originali contra Pelagium lib. II, cap. 51; de peccator. Meritis et Remissione lib. I, cap. 22. Rufinum inectiva 1 in Hieronymum, fol. 16. Leonem PP. 1 epistola ad Turbium Asturicens. episcop., tom. I Concil., cap. 10. Adnotata ad Arnobii lib. I, fol. 16. Cyrillus Hierosolym. κατὰ τὸν δὲ φωτισμένον ἐν Ἱεροσολύμοις, pag. 16: *Μάναται ὅτι πρὶν παραχρῆνται εἰς τὸνδε τὸν νόμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἤμαρτεν, ἀλλ' ἔδιδότες ἀκαρτέρει. τὴν ἐκ προαιρείσεως ἀμαρτάνουσα. Discite quod priusquam in hoc mundo adesset anima nihil peccavit; sed venientes sine peccato, nunc ex nostro arbitrio peccamus.* Concil. Bracarense I, cap. 6: *Si quis animas humanas dicit prius in cælesti habitatione peccasse, et pro hoc in corpora humana in terram dejectas sicut Priscillianus dixit, anathema sit.*

[*Neque cum corporibus per coitum seminantur*] Auctor de Spiritu et Anima cap. 48: *Animæ non per coitum cum corporibus seminantur, sicut Luciferiani, et Cyrillus, et aliqui Latinorum præsumptores affirmant.* Vide Eusebium Pamphil. apologia pro Origeus, fol. 491, apud Origenem tom. I.

[*Luciferiani*] Augustinus de Hæresibus cap. 81: *Luciferiani cum teneant in omnibus catholicam veritatem, in hoc errore stultissimo prolabantur, ut animam dicant ex transfusione generari, eandemque dicunt et de carne, et carnis esse substantiam.*

[*Aliqui Latinorum præsumptores*] Tertullianum designat, qui animam ex traduce esse asserit lib. de Anima cap. 9, 19, 22, 27, 36. Rufinus in epistola ad Anastasium apud Hieronym. tom. IX, fol. 158; tom. II, apolog. 2, fol. 242; et auctor dialogi de Anima apud Hieronym. tom. IX, fol. 244, etiam Lactantium iis annumerant, qui pariter cum corpore per humani seminis traducem animam diffundit pu-

tant. Ambo apertissime falsiloqui, ut apparet ex A et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant, sed ad omnia incitamenta natura dicuntur.

[Dicimus creationem animæ solum creatorem nosse] Auctor de Incarnat. Verbi apud Augustin. tom. IV, cap. 2, fol. 660 : **132** De anima vero utrum ex seminis traduce ducatur, ita ut ratio ipsius v. l. substantia inserta ipsis corporalibus seminibus habeatur; an vero aliud habeat initium, et hoc ipsum initium si est genitum, aut non genitum; vel certe si extrinsecus corpori inditur, necne, non satis manifesta prædicatione distinguitur. Vide Lactantium de Opificio Dei cap. 19. Chrysos. in Genes. cap. 2, homil. 13. Raban. Maurum de Anima cap. 2. Auctorem dialogi de Anima apud Hieronym. tom. IX, fol. 214 et sequent. Bonavent. lib. II, distinct. 18, quæstion. 3, annotata ad Arnobium lib. II, fol. 49.

CAPUT XV.

[Neque duas esse animas in uno homine] Hoc caput habes apud auctorem lib. de Spiritu et Anima cap. 48, et Thomam Aquinam part. I Summ. quæst. 76, artic. 3.

[Sicut Jacobus et alii Syrorum] Jacobi Syri hæresiarum meminit Nicephorus Callistus ecclesiast. Hist. lib. XIX, cap. 52. Timotheus presbyter tom. V Biblioth. Patrum fol. 931. Damascenus de Hæresib. fol. 584.

CAPUT XVI.

[Anima non cum corpore moritur, sicut Aratus asserit] Auctor de Spiritu et Anima cap. 48 : Solum hominem credimus habere animam substantivam, quæ exata corpore vivit, et sensus suos atque ingenia vivaciter tenet, neque cum corpore moritur ut Arabs asserit. Non male pro Aratus Arabs legit. Arabici enim et Tuctopsychitæ dicunt animam cum corpore mori. Isidorus Hispalens. Origin. lib. VIII, cap. 5. Augustin. de Hæresibus cap. 83. Damascenus de Hæresibus fol. 585. Nicephorus Callistus lib. V, cap. 25.

[Epicurea vanitas] Epicurus apud Diogenem Laertium lib. X, pag. 787. Το φρικωδέστατον οὐν τῶν κακῶν ὁ θάνατος. οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ἐπειρήθησαν ὅταν μὲν ἡμεῖς ὄμεν, ὁ θάνατος οὐ κίρριστην ὅταν ὁ θάνατος παρῆ, εὐθὺς ἡμεῖς οὐκ ἴσμεν. Ὅπως οὐν πρὸς τοὺς ζῶντας ἔστιν, ὅτε πρὸς τοὺς τετελευτηκίας. Ἐπειδὴ περὶ οὗς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ' οὐκ ἔστιν. Quod acerbissimum malorum est et horrendum maxime, mors nihil ad nos : quoniam cum nos sumus, mors non adest; cum vero mors adest, nos jam non sumus. Neque **133** igitur ad viventes neque ad mortuos pertinet. Nam iis qui sunt, illa non est, quibus vero adest jam illi non sunt. Isidorus Hispalens. Orig. lib. VIII, cap. 6. Ambrosius epist. 25, fol. 240. Hieronym. in Ecclesiast. cap. 8, fol. 25. Tertull. Præscript. adversus hæret. cap. 7, de Anima cap. 42 et 50.

[Neque post modicum intervallum substantialiter vivit, sicut Zenon dicit] Laertius lib. VII in Zenone : Δοκί τὴν ψυχὴν αἰσθητικὴν, ταύτην δὲ εἶναι τὸ συμφυές ἡμῶν πνεῦμα διὸ καὶ σῶμα εἶναι, καὶ μετὰ θάνατον ἐπιμένειν, φαρτὴν δὲ εἶναι. Opinatur animam sensibilem, eumque esse nobis insitum ingenitumque spiritum, ideo et corpus esse, ac durare post mortem; esse tamen obnoxiâ corruptioni.

CAPUT XVII.

[Animalium animæ cum carnis vivacitate nascuntur, et cum carnis morte finiuntur] Theophrast. Alexand. episcop. apud Theodoretum lib. III Dialog., pag. 316 : Τῶν ἀλόγων οὐκ αἴρονται καὶ τίθενται πάλιν αἱ ψυχᾶι, ἀλλὰ μετὰ τῶν σωμάτων συνδιαφθείρονται, καὶ εἰς χούην ἀναλύονται. Æneas Gazæus in Theophrast. fol. 98. Basilius Magnus homil. 8 in Hexameron. Athanas. tom. II, tract. de Definit., fol. 57.

[Nec ratione reguntur, ut Plato et Alexander putant] Auctor de Spiritu et Anima cap. 48 : Animalium animæ non sunt substantivæ, sed cum ipsa carnis vivacitate nascuntur, et cum carnis morte finiuntur :

et ideo nec ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant, sed ad omnia incitamenta natura dicuntur.

[Nec ratione reguntur] Quoniam in ipsis non est electio, neque ratiocinationis discretio, quæ perpendant agendorum delectum; sed simul imperat natura ad agendum impelluntur. Basilius Seleuciens. episcop. orat. 3 in Adam. Damascenus de Duabus Christi Voluntatibus, fol. 483. Augustin. de Quantitate animæ cap. 27, 28. Auctor de Fide ad Petrum cap. 21.

CAPUT XVIII.

[Anima humana non cum carne moritur] Athanas. ad Antioch. quæst. 17 : Πόθεν [δὲ] ὄλον ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τοῦ θανάτου **134** οὐ συνακολλησκει μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ; τίς γὰρ οὕτω νομίζουσι. ΑΠΟΚ. Ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς καὶ Λόγος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς προφανῶς ἡμᾶς διδάσκει τὸ θνητὸν τοῦ σώματος, καὶ τὸ ἀθάνατον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς λέγων, « Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὰ σώματα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν. » Πρόδηλον ὡς ἀθάνατος καὶ ἀπαθὴς ὑπάρχει. Id est : Unde potest declarari quod tempore mortis, non in i cum corpore moriatur anima quoque? Sic enim quidam opinantur. RESONS. Verbum Christi et Dei nostri clarissime nos docet quod corpus nostrum mortale, et quod immortalis sit anima nostra. Inquit enim Christus : Ne metuatist ab istis qui occidunt corpus, animam vero non possunt occidere : Unde constat quod anima hominis immortalis sit et a Deo existat. Lactant. lib. VII, cap. 12 : Interire prorsus anima non potest, quoniam ex Dei spiritu, qui æternus est, originem cepit.

CAPUT XIX.

[Duabus substantiis tantum constat homo] Contra Apollinariū, qui animarum ponit διαφοράν, καὶ ἐκ τριῶν συγχισθῆναι λέγει τὸν ἄνθρωπον ἔκ σώματος, καὶ ψυχῆς τῆς ζωτικῆς, καὶ αὐ πάλιν ἐκ τῆς λογικῆς, ἣν Νοῦν προσαγορεύει. Ἡ δὲ θεία Γραφὴ μίαν εἶδεν, ὡς δύο ψυχᾶς [Theodoret., Dialog. 2]. Thomas Aquinas in Epist. Pauli ad Thessalon. I, cap. 5, l. c. 2 : Dixerunt quidam quod in homine aliud est spiritus, aliud anima, ponentes duas in homine animas, unam quæ animal, aliam quæ ratiocinatur. Sed hæc sunt reprobata in ecclesiasticis dogmatibus. Origenes Περὶ Ἀρχῶν lib. III, cap. 4. Auctor de Spiritu et Anima cap. 3 et 49. Gennadius in Theodoro, fol. 210, apud Hieronym. tom. IX. Paulinus Aquileiens. episcop. adversus Felicem Urgelitanum fol. 445. Hieronymus in Danielem cap. 3.

CAPUT XX.

[Non est tertius in substantia hominis spiritus] Auctor de Spiritu et Anima cap. 49 : Non est tertius in hominis substantia spiritus, ut Didymus contendit; sed spiritus ipsa est anima pro spiritali natura, vel pro eo quod spiret in corpore spiritus appellatur.

[Sicut Didymus contendit] Vide Didymum de Spiritu sancto lib. III.

[Sed spiritus ipsa est anima] Hieronym. lib. IV in Matth. cap. 27 : Spiritum pro anima intelligimus, sive quod spirituale et vitale **135** corpus facti, seu quod animæ ipsius substantia spiritus sit. Innocentius papa III, serm. 2 post Pascha, fol. 65. Gregorius Magnus lib. XI Moral. cap. 3. Isidorus Hispal. Orig. lib. XI, cap. 4.

[Anima vero ex eo vocatur] Auctor de Spiritu et Anima cap. 49 : Anima ex eo vocatur quod ad vivendum vel vivificandum animet corpus. Tertullianus de Anima cap. 6.

[Tertius qui ab Apostolo inducitur spiritus] Hieronymus ad Hedibiam quæst. 12, epist. 150, fol. 423 : Alii triplicem in homine volunt affirmare substantiam. Spiritus, quo sentimus; anima, qua vivimus; corpus, quo incedimus; sunt qui ex anima tantum et corpore subsistere hominem disserentes, spiritum in eo tertium non substantiam velint intelligi, sed efficientiam, per quam et mens in nobis et sensus, et cogitatio, et animus appellantur : et utique non sunt tot substantiæ.

tiæ quot no nina. Cumque illud eis oppositum fuerit : **A** Benedicite , spiritus et animæ justorum , Domino ; Scripturam non recipiunt dicentes eam in hebraico non haberi. Nos autem in præsentii loco , ut supra diximus , spiritum qui cum anima et corpore integer conservatur , non substantiam Spiritus sancti , quæ non potest intrire , sed gratias ejus donationesque accipimus : quæ nostra vel virtute vel vitio et accenduntur , et extinguuntur in nobis.

CAPUT XXI.

[*Libertati arbitrii*] Hoc caput integrum exscripsit Rabanus Maurus de serm. Propriet. lib. iv , cap. 10 , et Bernardus de Interiori Domo cap. 69 , fol. 1093. Auctor de Spiritu et Anima cap. 48 : *Libertati arbitrii sui commissus est homo ; postquam vero deceptione serpentis per Evam cecidit , naturæ bonum perdidit , pariter et vigorem arbitrii ; non tamen electionem , ne non esset suum , quod emendaret peccatum . Manet itaque ad quærendam salutem arbitrii libertas , id est , rationis voluntas , sed admonente prius Deo et inspirante* **B** *ad salutem . Ut ergo acquiescamus salutari inspirationi , nostræ potestatis est ; ut adipiscamur quod adipisci desideramus , divini est muneri ; ut non labamur adepto s luti munere , nostræ s. llicitudinis est et cælestis adjuvanti ; ut labamur potestatis nostræ est et ignaviae .* Athanasius in orat. ad gentes. Hieronym. adversus hæreses Jovinian. lib. i , cap. 2. Justinus in dialog. cum Tryphone Judæo , fol. 247 et 257 ; in Quæst. et Respons. ad orthodox. quæst. 8 , fol. 310. Tertullianus advers. Marcionem **136** lib. ii , cap. 5 et 6. Epiphanius contra Pharisæos hæres. 16. Origenes *Περὶ ἀρχῶν* lib. i , in proloquio. Gaudentius tract. 13 , de verbis Evangel. : *Nunc judicium est hujus mundi* , etc. Nemesius *Περὶ φύσεως ἀνθρώπου* , cap. 39. Philo in lib. *Quod Deus immutabilis sit*. Auctor de Incarnat. Verbi apud Augustinum tom. IV , cap. 2 , fol. 660.

[*Perdidit vigorem arbitrii , non tamen electionem*] Vid. Chrysostomus in Epist. Pauli ad Hebræos cap. 8 , homil. 16. Faustus de Libero Arbitr. lib. i , cap. 9. Aeneas Gazæus in Theophrasto fol. 78.

[*Initium ergo salutis nostræ*] Docte Gregorius Nazianz. orat. 31 , fol. 715.

Quæ sequuntur capita usque ad cap. 52 , in ms. non exstant. Sunt autem desumpta ad verbum ex decretali epistola Cælestini PP. I ad Galliæ episcop. et ex concil. Milevitano , Africano et Arausicano ii , ut suis locis notavimus.

CAPUT XXII.

[*Firmissime credendam.*] Cælestinus PP. I epistola ad Galliæ episcop. tom. I Concil. cap. 4 , fol. 523.

CAPUT XXIII.

[*Neminem esse per semetipsum bonum*] Cælestinus PP. in Decretis cap. 5.

CAPUT XXIV.

[*Neminem etiam baptismatis gratia renovatum*] Cælestinus PP. in Decretis cap. 6.

CAPUT XXV.

[*Quod nemo nisi per Christum libero bene utatur arbitrio*] Cælestinus PP. in Decret. cap. 7.

[*Idem magister in epistola ad Milevitanum concilium*] Exstat hujus Innocentii PP. I epist. ad Milevitan. concil. tom. I Concil. , fol. 474

137 CAPUT XXVI.

[*Quod omnia studia , opera ac merita*] Cælestinus PP. in Decretis cap. 8. Petrus diaconus de Incarnat. et Gratia Domini cap. 8.

[*Papæ Zosimi regularis auctoris*] Hæc epistola Zosimi papæ edita nondum est ; Augustinus epistol. 457 ad Optatum etiam illius meminit.

CAPUT XXVII.

[*Ita Deus in cordibus hominum*] Cælestinus PP. in

A Decret. cap. 9. Petrus diaconus de Incarnat. Domini cap. 8.

CAPUT XXVIII.

[*Quicumque dixerit gratiam Dei*] Concil. Milevitanum cap. 3 : *Placuit ut quicumque dixerit gratiam Dei , in qua justificamur per Jesum Christum Dominum nostrum , ad solam remissionem peccatorum valere quæ jam commissa sunt , non etiam ad adiutorium , ut non committantur , anathema sit .* Cælestin. PP. in Decret. cap. 10. Corpus Canon. part. iii , cap. 154 , distinct. 4 de consecrat. Burchardus Wormaciensis episcopus decret. lib. ii , cap. 18.

CAPUT XXIX.

[*Quisquis dixerit gratiam Dei per Jesum Christum*] Concil. Milevitanum cap. 4. Burchardus Wormaciensis. decret. lib. xx , cap. 18. Epitome S. Canonum fol. 65.

CAPUT XXX.

[*Obsecrationum quoque sacerdotalium*] Cælestinus PP. epist. 1 ad Galliæ episcopos tom. I Concil. , cap. 11 , fol. 525. Petrus diaconus de Incarnatione Domini cap. 8.

CAPUT XXXI.

[*Illud etiam quod circa baptizandos*] Cælestinus PP. in Decretis cap. 12.

138 [*Non prius fontem vitæ adeant quam exorcismus et exsufflationibus*] Ritus exorcismi et exsufflationis in baptismo antiquissimus est , ut apparet ex Cyrillo Hierosolym. in Præfat. cateches. illuminat. fol. 3 et 5 , et *καταχῆσ. μυσταγωγικῆ β* pag. 196. Gregor. Nazianz. de Baptismo orat. 40 , fol. 637. Auctore lib. Hypognost. fol. 958 , 959 , apud Augustin. tom. VII. Optato Milevitano contra Parmenianum lib. iv , fol. 348. Augustino de Fide et Operibus tom. IV , cap. 6 ; de peccator. Meritis et Remiss. lib. i , cap. 34 ; de Nuptiis et Concupisc. ad Valerium lib. i , cap. 20 , fol. 557 ; lib. ii , cap. 29 , fol. 580 ; de Sybcolo ad catechumenos tom. IX , fol. 752 , 776 ; de Peccato Originali contra Pelagium lib. ii , cap. 40 , fol. 547 ; contra Julianum Pelagian. lib. i , cap. 2 , fol. 641 , 643 ; lib. iii , cap. 3 , fol. 675 , 676 ; lib. vi , cap. 2 , fol. 751 , Leone PP. I in Decretis c. 13. Concilio Bracarensi ii , cap. 1 et 9. Beda in Marcum lib. iv , cap. 16 , homil. æstival. de tempore tom. VIII , fol. 43. Rabano Mauro de Institut. clericorum lib. i , cap. 26. Alcuino de Divinis officiis , fol. 1969. Bonaventura lib. iv , distinct. 6. Durando Sentent. lib. iv , distinct. 6 , quæst. 4. Severo Alexandrino de Ritibus baptisimi , fol. 153 : nullum tamen de eo in SS. Scriptur. exstat mandatum , neque in descriptione baptismatis Justinus martyr et Tertullianus illius meminerunt. Centur. Magdeburgens. Cent. 1 , lib. ii , cap. 6 , fol. 497. Centur. 2 , cap. 6 , fol. 110. Justinus martyr apolog. 2 pro Christian. fol. 73 , 74. Tertullian. de Baptismo tom. III , fol. 459.

CAPUT XXXII.

D [*Omnium bonorum affectuum*] Cælestinus PP. in Decret. cap. 12. Petrus diacon. de Incarnat. Domini cap. 7.

CAPUT XXXIII.

[*Quicumque dicit Adam primum hominem*] Concil. Milevitanum cap. 1. Concil. Africanum cap. 76. Auctor Hypognost. , apud August. tom. VII , articulo 1 , fol. 927. Corpus Canon. distinct. 4. Epitome S. Canonum fol. 65 , ex concil. Carthaginensi , τῷ τῶν Ἀδὰμ ἀρχαίῳ καὶ δίχα τῆς ἀμαρτίας ἐθνῶν ἕταρα μᾶλλοντα , ἀνάθεμα.

139 CAPUT XXXIV.

[*Quicumque parvulos recentes*] Concil. Milevitanum cap. 2. Concil. Africanum cap. 77. Corpus Canon. part. iii , cap. 153 , distinct. 4. Joannes Maxentius in Confessione fidei , fol. 492. Faustus de Libero Arbitrio lib. i , cap. 2. Beda in quæst. tom. VIII , fol.

409. Epitome S. Canon., fol. 65: Τῷ λέγοντι τὰ Ἀ μικρὰ καὶ νεογὰ βαπτίζόμενα, μὴ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν βαπτίζεσθαι, μηδὲ ἔλκεν ἐκ τῆς τοῦ Ἀδάμ ταῦτα προγονικῆς ἁμαρτίας τὸ ὄφειλον καθαρῆσαι, ἀνάθεμα.

CAPUT XXXV.

[*Si dixerimus quia peccatum non habemus*] Concil. Milevitanum cap. 6. Concil. Africanum cap. 81. Cyprianus de Testimon. ad Quirin. lib. III. Augustin. contra duas epistolas Pelagianorum lib. IV, cap. 3. Epitome S. Canon. fol. 65: Τῷ λέγοντι, « Τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τὸ θεολόγῳ ῥηθὲν ἐν ἐπιστολῇ, — Ἐὰν εἰπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἐαυτοὺς ἀπατάμεν, — διὰ ταπεινοφροσύνην, καὶ οὐχὶ κατ' ὀλιβίσαιαν εἴρηται, » ἀνάθεμα.

CAPUT XXXVI.

[*Quicumque dixerit in oratione Dominica*] Concil. Milevitanum cap. 7. Concil. Africanum cap. 82. Auctor de Fide ad Petrum diacon. cap. 4. Augustin. contra Julianum Pelagianum lib. III, fol. 673. Epitome S. Canon. fol. 65: Τῷ λέγοντι τοὺς ἁγίους τὸ, « καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, » οὐχὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν λέγειν, ὡς ὄντων ἀναμαρτήτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πολλῶν, ἀνάθεμα.

CAPUT XXXVII.

[*Quicumque ipsa verba dominicæ orationis*] Concil. Milevitanum cap. 8 Concil. Africanum cap. 83.

CAPUT XXXVIII.

[*Si quis per offensam prævaricationis Adæ*] Concilium Arausicanum II, cap. 1.

140 CAPUT XXXIX.

[*Si quis soli Adæ prævaricationem suam*] Concil. Africanum cap. 2. Chrysostom. tom. I homil. de Adam et Eva, fol. 445. Augustin. in Quæstion. sacræ Scripturæ quæst. 36. Petrus diacon. de Incarnat. et gratia Domini cap. 6. Petrus Lombardus lib. II Sent., distinct. 30.

CAPUT XL.

[*Si quis invocatione humana*] Concilium Arausicanum II, cap. 3.

CAPUT XLI.

[*Si quis ut a peccato purgemur*] Arausicanum concil. II, cap. 4.

CAPUT XLII.

[*Si quis sicut augmentum ita etiam initium fidei*] Concilium Arausicanum II, cap. 5. Faustus de Libero Arbitrio lib. I, cap. 7.

CAPUT XLIII.

[*Si quis sine gratia Dei credentibus*] Concilium Arausicanum II, cap. 6.

CAPUT XLIV.

[*Si quis per naturæ vigorem bonum aliquid*] Concilium Arausicanum II, cap. 7. Faustus de Libero Arbitrio lib. I, cap. 10. Augustinus de Correptione et Gratia tom. VII, cap. 1.

CAPUT XLV.

[*Arbitrium voluntatis in primo homine*] Concilium Arausicanum II, cap. 8.

CAPUT XLVI.

[*Si quis alios per misericordiam*] Concil. Arausicanum II, cap. 13. Augustinus epist. 90.

CAPUT XLVII.

[*Natura humana*] Concilium Arausicanum II, cap. 19.

141 CAPUT XLVIII.

[*Sicut eis qui volentes in lege*] Concilium Arausicanum II, cap. 21.

CAPUT XLIX.

[*Secundum supradictas sanctorum*] Concilium Arausicanum II, cap. 25. Fulgentius ad Monimum lib. I.

CAPUT L.

[*Hoc etiam secundum fidem catholicam*] Concilium Arausicanum II, cap. 25.

CAPUT LI.

[*In omni bono opere non nos*] Concil. Arausicanum II, cap. 25.

CAPUT LII.

[*Baptisma unum est*] Contra Valentinianos, qui duo baptismata dicunt. Hieronym., in Epist. Pauli ad Ephes. lib. II, cap. 4, fol. 178. Sedulius Scotus in collectan. Epist. Pauli ad Ephes. cap. 4, fol. 80. Cyprianus ad Quintum epist. 71, ad Jubaianum epist. 75. *Unum baptismum est, idque in Ecclesia catholica.* Tertullianus de Baptismo cap. 15. Augustin. contra Donatistas lib. I, cap. 3. Epiphian. contra Catharos hæres. 59. Rabanus Maurus de sermon. Proprietate lib. IV, cap. 10. Optatus Milevitanus contra Parmenianum lib. V. Ambros. de Pœnitent. lib. II, cap. 2. Cyrillus Hierosolym. I cateches. Basilius Magnus de Spiritu sancto cap. 14.

[*Ubi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti datur*] Fulgentius ad Trasimundum regem lib. II, fol. 57: *In hoc vel maxime fidei catholicæ veritas cognoscitur, quod recte in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizare consuevit, quoniam omnem Trinitatem ubique pariter adesse credit;* et lib. III, fol. 66. Gregor. Magnus lib. I, epistol. 24. Alcuinus de Divinis Officiis, fol. 1969. Cyrill. Hierosolym. catechesi mystagog. 2, pag. 198. Bernardus abbas ad Balduinum epistola 339. Damascenus de Fide orthodoxa lib. IV, cap. 10. Canones apostolorum cap. 49. Vigilius PP. epistola ad Eleutherium 142 cap. 3. Basilius Magnus de SS. cap. 12. Cyprianus epist. 23 et 73. Clemens Constitut. apostolorum lib. VII, cap. 22. Isidorus de Officiis ecclesiasticis lib. II, cap. 24. Athanasius contra Arianos orat. 3, fol. 118 et sequent. Tertullian. de Baptismo cap. 6. Petrus Lombardus Sentent. lib. IV, distinct. 3. Concil. Toletanum IV, cap. 5. Conspuatur furor Menandri Samaritani, negantis habere posse quemquam salutem, nisi baptismum ejus induerit. Tertullian. Præscription. adversus hæreticos cap. 46, de Anima cap. 50.

[*Ubi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti datur*] Damnat errorem Eunomii, qui contra traditionem apostolorum instituere voluit ut divinus baptismus mersione una perageretur. Nicephorus Callistus eccles. Histor. lib. XI, cap. 11. Sozomenus lib. VI, cap. 26.

[*Si quid apud hæreticos baptizati sunt in sancta Trinitatis confessione, recipiuntur*] Concil. Carthaginens. I, cap. 1. Nicolaus PP. I ad consulta Bulgarorum cap. 15. Capitular. Caroli Magni et Ludovici imp. lib. VII, cap. 319. Corpus Canon. part. III, distinct. 4. Concil. Africanum cap. 15. Ursinus monachus apud Gennadium in catalog. Viror. illustrium. Augustinus contra Donatistas lib. VI, fusc. Walafridus Strabo de Rebus ecclesiasticis. cap. 26: *Celebratur unum*

baptisma verum, non nisi in nomine summæ Trinitatis, quod et Dominus ipse ostendit, et canones apostolorum docent. Unde quicumque vel ab hæreticis in Trinitate baptizantibus, vel ab alio quolibet homine, sub appellatione legitima ejusdem sanctæ Trinitatis fuerit baptizatus, rebaptizari non debet, ne invocatio summæ Trinitatis annullari videatur; sed et chrismate et manus impositione, quod imperfectum erat, perfici debet. Beda tom. XII in homil. æstival. de sanctis fol. 128, et in Joan. cap. 3, fol. 554: *Sive hæreticus, sive schismaticus, sive facinorosus quisque in confessione sanctæ Trinitatis baptizet, non valet ille qui ita baptizatus est, a bonis catholicis rebaptizari: ne confessio et invocatio tanti nominis videatur annullari.* Auctor de Fide ad Petrum diaconum cap. 3: *Sive in catholica fide, sive in hæresi quacunque vel in schismate quisquam in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptismi sacramentum acceperit, integrum sacramentum accepit.* Er-

ravit igitur, imo insanivit Agrippinus (Nicephorus A Callistus Eccles. 143 Histor. lib. vi, cap. 7, perpetuam hujus erroris primum auctorem facit Cyprianum) Carthaginensis episcopus, qui primus omnium mortalium, contra divinum canonem et universalis Ecclesiae regulam, rebaptizandum esse censuit. Quæ ejus præsumptio, non solum hæreticis omnibus formam sacrilegii, sed etiam quibusdam catholicis occasionem præbuit erroris. Nam tempore Cornelii PP. visum est Cypriano cum ferme 80 episcopis suis Africanarum Ecclesiarum, omnem hominem qui extra Ecclesiae catholice communionem baptizatus fuisset, oportere ad Ecclesiam venientem denuo baptizari. Vincentius Lirinensis contra Hæres. cap. 9. Augustinus de Baptismo contra Donatistas lib. 1, cap. 18; lib. III, cap. 12 ad Vincentium epistola 48; contra Crescon. Grammat. lib. 1, cap. 32; lib. II, cap. 38; lib. III, cap. 1. Hieronym. adversus Luciferian. cap. 8. Cyprianus ad Quintum epist. 71, ad Jubaianum epist. 75, ad Magnum epist. 77. Sed quod tanti meriti et tantæ virtutis episcopus de baptismo aliter senserit quam erat inquisita diligentis veritas firmatura, caritatis ubertate compensatum, et passionis falce purgatum est, ut ait Augustin. loco prænotato, et Petr. Lombard. Sentent. lib. IV, distinct. 6.

[*Confermentur manus impositione*] Eusebius PP. I epistol. 4 decretali ad Gallie episcop. tom. I Concil., fol. 209: *Quod significasti quid de conversis hæreticis fieri debuisset; scitote nos eos qui in S. Trinitatis fide baptizati sunt, per impositionem manus suscipere.* Vid. Justin. martyr. in Quæstion. ad orthodox., quæstion. 13, fol. 312.

[*Si parvuli sunt, respondeant pro illis qui eos offerunt*] Augustin. de Verbis Apostoli sermon. 14; de peccatorum Meritis et Remissione contra Pelagian. lib. 1, cap. 34; ad Bonifacium epist. 23, ad Vitalem epist. 107. Walafridus Strabo de Rebus ecclesiast. cap. 25 Rabanus Maurus de Institut. clericor. lib. 1, cap. 25. Petrus Lombardus Sentent. lib. IV, distinct. 6. *Cuncti ad baptismum venientes fidem suam profiterentur, et exponere quid petendum venerint ad ecclesiam. Quod si adultus est pro se respondet se credere in Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Si autem parvulus est, non valens credere vel loqui, alius pro eo respondet.*

[*Manus impositione*] Tertullian. de Baptismo cap. 8. Rabanus Maurus de Institut. clericor. lib. 1, cap. 30.

144 [*Chrysmate communiti*] Cyprianus Carthaginensis episcopus epist. 70. *Ungi necesse est eum qui baptizatus sit, ut accepto chrysmate esse unctus Dei, et habere in se Christi gratiam possit.* Tertullian. de Baptismo cap. 7. Origen. in Ezechiel. cap. 16, homil. 6. Corpus Canon., distinct. 4 de consecrat. Damascenus de Fide orthodox. lib. IV, cap. 10.

[*Eucharistiæ mysteriis admittantur*] Ecclesiastica enim consuetudo non renatis ex aqua et Spiritu non tradit corpus Christi. Beda in Lucam lib. IV, cap. 15, in quæstion. super librum Regum cap. 16; in Joan. lib. 1, cap. 2. Cyprianus epist. 63. Augustin. in Joan. tract. 2 de Baptismo contra Donatistas, lib. II, cap. 14; contra Pelagian. lib. 1, cap. 15. Cyrillus Alexand. in Joan. lib. XII, cap. 50: *Prohibemus a sacramentis catechumenos, quamvis veritatem jam cognoverint, et fidem magna voce confiteantur: quia nondum locupletati Spiritu sancto sunt, qui habitat in iis qui baptismate consummati. Unde cum baptismum receperint, quia Spiritus sanctus habitare in illis creditur, a tactu et communionis salutaris Christi corporis non prohibentur. Idcirco et accedentibus ad benedictionem mysticam ministri mysterii magna voce clamant, Sancta sanctis; solis sanctificatis Spiritu tactum et sanctificationem corporis Christi congrue significantes.* Imo veteres tanti fecerunt hoc sacramentum, ut ne ad inspectionem quidem ejus admitterent nisi fideles et baptizatos. Unde et ante consecrationem exire jubebantur catechumeni, energumemi et pœnitentes. Micrologus de Observat. ecclesiast. cap. 51, tom. IV Bibliothec. Patrum. Maximus monachus in Expositione Liturgiæ cap.

15 et 16. Nicolaus Cabasila Interpr. in divinum sacrificium cap. 23. Germanus archiepiscopus Constantino-pol. rerum ecclesiast. Theoria, fol. 678, 679. Guillelmus Durantus Minatens. Ecclesia: episcop. in Rationali divinor. officiorum lib. IV, fol. 37; lib. VI, fol. 129. Albertus Magnus Ratisbon. episcopus. de Officio Missæ tractat. 3, cap. 23. Albinus Alcuinus præceptor Caroli Magni, de divinis Officiis fol. 1994 et 2015. Thomas Aquinas Sum. III quæst. 80, articulo 4. Dionysius Areopagita *Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*, pag. 133, 221 et 141: *Τοὺς δὲ καταχομένους ἐνεργουμένους τε, καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ ὄντας, ὁ τῆς ἁγίας ἱεραρχίας θεσπὸς ἐπίσκοπος μὲν ἐπακούσει τῆς ψαλμικῆς ἱερολογίας, καὶ τῆς*

145 *ἐυθίου τῶν πανσίων Γραφῶν ἀναγνώσεως: εἰς δὲ τὰς ἐξῆς ἱερουργίας καὶ θεωρίας, οὐ συγκαλεῖται τοὺς, ἀλλὰ τοὺς τελίους τῶν τελειουργῶν ὀφθαλμοῦς. Catechumenos et energumenos, quique in pœnitentiis sunt, sanctæ hierarchiæ mos patitur quidem audire sacram psalmorum modulationem, divinamque sacrarum Scripturarum recitationem; ad sacra autem opera quæ deinceps sequuntur, atque mysteria spectanda, non eos convocat, sed perfectos oculos eorum qui digni sunt.* Notandum autem hoc loco quod olim pueris recens baptizatis data eucharistia. Paulinus episcopus. Nolæ ad Severum epist. 12. Cyrillus Hierosolym. cateches. illuminat. Hierosolym. fol. 23. Cyprianus de Lapsis fol. 222. Augustinus tom. X, serm. 8 de Verbis Apostoli, fol. 197; ad Bonifac. epist. 25; ad Vitalem epist. 106. Contra duas epistolas Pelagian. lib. 1, cap. 22; lib. IV, cap. 4; de peccatorum Meritis ac Remissione lib. 1, cap. 20. Auctor Ilypognost. apud Augustin. tom. VII ad artic. 5, fol. 956: *Quomodo vitam regni cælorum promittitis parvulis non renatis ex aqua et Spiritu, non cibatis carne* (Bellarminus falso unam speciem saltem datam pueris scribit de Eucharistia lib. IV, cap. 24.) *atque non potatis sanguine Christi, qui susus est in remissionem peccatorum. Ecce non baptizatus, vitali etiam cibo, poculoque privatus, dividitur a regno cælorum, ubi fons viventium permanet Christus.*

Et hæc consuetudo perduravit usque ad Caroli Magni ævum. In capitulari enim ejus lib. 1, cap. 161, constitutio legitur, *Ut presbyter semper eucharistiam habeat paratam, ut quando quis infirmaverit, aut parvulus infirmus fuerit, statim eum communicet, et sine communionem moriatur.* Et ejus præceptor Albinus Alcuinus de divinis Officiis, fol. 1971: *Præcavendum est (inquit) ut infantes recens baptizati nullum cibum, accipiant neque lactentur antequam communicent.* Idem sacrum in ordine Romano quem Melchior Hittorpius vulgavit; et observatur etiam nunc a Bohemis et Moravis; et notat Joachimus Vadianus de Sacramento eucharistiæ lib. 1, fol. 11; lib. II, fol. 40. Jacobus Pamelius in adnotat. ad Tertullian. de Baptismo fol. 470, putat hunc morem tum sublatum quando cessavit adutorum baptismus, et certa illa baptizandi tempora amplius observata non sunt, ob periculum irreverentiæ. Ut ut sit, cum secundum monitum S. Pauli I Corinth. cap. XI ad hoc mysterium requiratur sui probatio, 146 et mortis Domini annuntiatio, non video quomodo institutio hujus sacramenti pertineat ad parvulos, qui horum nihil præstare possunt, ratione quippe destituti. Recte igitur censet Joannes de Gerson cancell. Parisiensis, tunc pueris eucharistiam dandam cum ad perfectum usum rationis ac discretionis annos pervenerint. Sic enim de communion. laicor. sub utraque specie part. 1, fol. 17, et in Regulis moralib. part. II, fol. 157, scribit: *Illi pueri sunt idonei suscipere eucharistiam, et ad hoc ligari videntur semel in anno qui secundum leges censentur habiles ad nubendum.*

[*Illos autem qui non in sancta Trinitatis invocatione*] Quoniam nullus est baptismus si in fide S. Trinitatis non datur. Hieronymus in Joelm cap. 2, fol. 86. Didymus de SS. lib. II, fol. 224. Cyrillus Hierosolym. in I Cateches. illuminat. Hierosolym. Firmilianus Cæsar. Cappadocicæ episcopus, apud Cyprian. epist. 75. Damascenus de Fide orthodox. lib. IV,

cap. 10. Fulgentius ad Donatum de Fide orthodoxa fol. 94. *Mysterium redemptionis humanæ nulla ratione perficitur, si in baptismo vel Filii, vel Spiritus sancti vocabulum subtrahitur.*

[Pauliani] Concilium Nicænum cap. 19: *De Paulianistis ad Ecclesiam catholicam confugientibus, definitio prolata est, ut baptizentur omnimodis.* Epitome S. Canonum fol. 47. Concil. Carthaginense vi, cap. 19. Concil. Arelatens. ii, cap. 16. Gelasius de Actis concil. Nicæni pag. 168. Jus Græco-Romanum tom. 1, fol. 378. Isti autem a Paulo Samosateno appellati sunt, qui Christum Deum Dei Filium substantivum, et personalem, et sempiternum, non semper fuisse cum Patre dicit, sed ejus initium, ex quo de Maria natus est, asseverat, nec eum amplius aliquid quam hominem putat. Augustin. de Hæres. cap. 44. Damascenus de Hæres. fol. 580. Philastrius hæres. 61.

[Procliani] Docuerunt Christum non in carne venisse. Augustinus de Hæres. cap. 60.

[Borboritæ] Id est cænosii, propter turpitudinem quam exhibent in suis mysteriis. Vid. Epiphanius hæres. 26. Augustin. hæres. 6. Philastrius hæres. 72. Œcumenius in epistolam Judæ cap. 1. Cod. Theodos. de hæreticis L, 65, Borborianos eos vocat.

147 [Bonosiani, Montanitæ] Bonosianos et Montanitas non rebaptizari, sed post abjectionem pravi et confessionem recti dogmatis, sola manus impositione purgari tradunt Syricus PP. I epistola ad Victorium episcop., tom. I Concil., fol. 456; et concil. Arelatense ii, cap. 17. Timotheus presbyter vero, Jus Græco-Rom. tom. 1, fol. 378; et Thomas de Aquino part. iii Summ., quæst. 66 artic. 9, Bonosianos et Montanitas inter illos ponunt qui rebaptizantur. Illorum sententiæ accedit Gregorius Magnus epist. lib. ix, epist. 61 ad Quirinum episcop., fol. 1087: *Hæretici qui in Trinitatis nomine minime baptizantur, sicut sunt Bonosiani et Cataphrygæ et alii tales, cum ad sanctam Ecclesiam veniunt, rebaptizantur, quia baptismum non sicut, quod in errore positi, in sancte Trinitatis nomine minime perceperunt.*

[Bonosiani] Hi Christum Deum ex Patris substantia ante sæcula negant, illum Dei Filium Dei adoptivum, non proprium asserentes. Honorius hæresi 68. Innocentius PP. I epist. 20 ad Laurentium episcop., tom. I Concil., fol. 464. Gregorius Magnus epist. lib. ix, epist. 61.

[Montanitæ] Dicunt Spiritum sanctum, quem in Evangelio Christus discipulis suis promisit, in Montano et Priscilla redditum. Nuptias prohibent, et de infantis ancilli sanguine eucharistiam funestam faciunt. Augustin. de Agone Christiano cap. 28 de Hæres. cap. 26. Harnenopolus de Sectis. Epiphanius hæres. 48.

[Manichæi] Vid. Epiphanius hæres. 66. Philastrius hæres. 61. Augustinus de Hæres. cap. 46.

[Manichæi et Marcion] Theodorus Studitus epist. ad Naucracionem filium, tom. I Biblioth. Patrum: *Baptizantur Marcionitæ, Tascodrugitæ, Manichæi, et quæ sunt ejusdem ordinis.* Timotheus presbyter de Differentia eorum qui accedunt ad S. fidem, fol. 931. Jus Græco-Roman. tom. 1, fol. 378.

[Quæ duo principia sibi ignota introducunt] Honorius de Hæres., Marcion et Cerdoniani duo principia contraria asserunt. Theodoretus Fabul. hæretic. lib. 1. Epiphanius hæres. 41 et 42. Damascen. de Hæres. fol. 578. Philastrius hæres. 44 et 45. Isidorus 148 Hispalens. Orig. lib. viii, cap. 5. Tertullian. Præscription. adversus hæret. cap. 51; adversus Marcionem lib. 1, cap. 2.

[Contraria principia, ut Manichæus] Epiphanius hæres. 66. Philastrius hæres. 61. Augustinus hæres. 46.

[Tris et barbara, ut Sethianus et Theodosius] Theodoretus lib. 1 Fabul. hæreticar.

[Vel multa, ut Valentinus] Ubertim Tertullianus adversus Præscriptiones, et lib. 1 adversus Marcion. cap. 5. Præscription. advers. hæret. cap. 33 et 49. Epiphanius hæres. 31. Philastrius hæres. 38. Timo-

theus presbyter fol. 931. Augustinus Hæres. cap. 11.

[Cerinthus] Timotheus presbyter fol. 931. *Baptizantur Sabelliani, Cerinthiani, Menandriani, Ebonæi.* Cerinthus autem Christum ex semine Joseph natum proponit, hominem illum tantummodo sine divinitate contendens. Irenæus lib. 1, cap. 25. Augustin. hæres. 8. Epiphanius hæres. 28. Tertullian. Præscription. adversus hæret. cap. 48.

[Photinus] Is Christum tantummodo hominem solitarium asserit, cui principium ascribit ex Maria. Vincentius Lirinensis contra hæres. cap. 16. Marius Victorinus Afer adversus Arium lib. 1, fol. 288, 294. Fulgentius ad Trasimundum regem lib. 1, fol. 37. Augustin. de Hæres. cap. 44. Leo PP. I Serm. 4 de Nativitat. Domini, pag. 37. Ruffin. in Expositione symboli fol. 87. Vigilus martyr lib. 1 contra Eutychem. Epiphanius hæres. 71. Nicephorus Callistus lib. ix, cap. 31. Sozomenus lib. iv, cap. 5. Historia Tripart. lib. v, cap. 5. Philastrius hæres. 65. Theodorus Ancyræ episcop. in Actis concil. Ephesini tom. VI, cap. 10.

CAPUT LIII.

[Quotidie eucharistiæ communionem percipere] In primitiva Ecclesia, cum magna adhuc vigebat fidei devotio, fideles quotidie communicasse, notum ex Actibus Apostolorum, et epistola decretali Analeti papæ tom. I Concil., fol. 56. Mansit ea consuetudo usque ad ætatem Cypriani et Augustini in Africa: Mediolani, Romæ et in Hispania, usque ad Ambrosii et Hieronymi tempora. Cyprianus de Orat. dominica fol. 244. 149 Augustin. ad Bonifac. epist. 23; ad Januarium epist. 118. Ambros. de Sacramentis lib. v, cap. 4. Hieronymus ad Lucinium epist. 28, fol. 38; ad Hedibiam epist. 150, quæst. 2, fol. 416. In apologia ad Pammachium pro lib. adversus Jovinian. cap. 6, fol. 184. Postmodum diminuto fidei ardore et refrigerante caritate, sensim mos ille obsolevit. Thomas Aquinas part. iii Summ., quæstion. 80, art. 10.

Ideoque sancitum a pontificibus Romanis ut si non frequentius, saltem ter (in Natali Domini, Pascha et Pentecoste) aut ad minus semel (in Cæna Domini) in anno eucharistiæ sacramentum seculares susciperent, nisi viventes omnino ab ingressu Ecclesiæ arceri, et mortui Christiana carere vellent sepultura. Concil. Lateranense cap. 21. Concil. Turonens. iii, cap. 50. Concil. Agathense cap. 63. Corpus Canon. distinct. 2, cap. 16. Buchardus Wormaciensis episcop. lib. v, cap. 18. Ivo episcop. Carnotensis part. ii, cap. 27. Capitul. Caroli Magni lib. ii, cap. 45. Bonaventura episcop. Albanensis super Sententias Petri Lombardi lib. iv, distinct. 12, quæstion. 2, num. 82 et sequent. Ludovicus imp. additio. 3 ad Capitulare Caroli Magni cap. 38. Durandus Sentent. lib. iv, distinct. 12, quæstion. 5. Albertus Magnus de Officio Missæ tract. 5, cap. 21. Græci in Orientalibus partibus non quotidie, sed solis diebus festis et dominicis communicant. Athanas. tom. I, apolog. 2, fol. 569, 570. Augustin. de Verbis Domini secundum Lucam tom. X, sermon. 28, fol. 76; et de Sermonem Domini in monte lib. ii, fol. 815, *Plurimi in Orientalibus partibus non quotidie cænæ dominicæ communicant.* Ambrosius de Sacramentis lib. v, cap. 4, *Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis, quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt.* Ipsi quoque sancti Patres non tam inculcant quotidianam et crebram communionem, quam dignam sacramentorum perceptionem. Walafridus Strabo de Rebus eccles. cap. 20: *Genadius Massiliensis presbyter in dogmate ecclesiastico, quasi inter veteres et juniores medius existens, cum adhuc alii dominicis tantum, jam quoque nonnulli quotidianam communicarent diebus, hujusmodi libramine sententiam suam temperat, ut quotidianam eucharistiæ perceptionem nec laudare, nec rituperare se dicat; omni vero dominica communicare, si capitula peccata non prohibeant, et mens in delectatione peccandi 150 posita non est, hortatur.* Apud Græcos quoque illi qui

duas vel tres dominicas sine communione transierint, A
excommunicari dicuntur. Augustin. epist. 118 ad Jan-
narium fol. 360 : Dixerit aliquis non quotidie acci-
piendam eucharistiam. Quæris quare? quoniam, inquit,
eligendi sunt dies quibus purius homo continentiusque
vivit, quo ad tantum sacramentum dignus accedat. Qui
enim manducaverit indigne, iudicium sibi manducat et
bibit. Alius contra, imo, inquit, si tanta est plaga pec-
cati atque impetus morbi, ut medicamenta talia disse-
renda sint, auctoritate antistitis debet quisque ab alla-
rio removeri ad agendam penitentiam, et eadem aucto-
ritate reconciliari. Hoc est enim indigne accipere, si eo
tempore accipiat quo debet agere penitentiam, non ut
arbitrio suo cumlibet, vel auferat se communioni vel
reddat. Ceterum si peccata tanta non sunt, ut excom-
municandus quisquam homo iudicetur, non se debet a
quotidiana medicina dominici corporis separare. Reti-
ctus inter eos fortasse quisquam dirimit litem, qui
monet ut præcipue in Christi pace permaneant. Faciat
autem unusquisque quod secundum fidem suam pie
credit esse faciendum. Neuter enim eorum exhonora- B
t corpus et sanguinem Domini, si saluberrimum sacra-
mentum certatim honorare contendunt. Neque enim liti-
gaverunt inter se, aut quisquam eorum se alteri propo-
suit Zachæus et ille centurio, cum alter eorum gaudens
in domum suam suscepit Dominum, alter dicit : Non
sum dignus ut intres sub tectum meum. Ambo Salvato-
rem honorificantes, diverso et quasi contrario modo,
ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti.
Valet etiam ad hanc similitudinem, quod in primo po-
pulo unicuique manna secundum propriam voluntatem
in ore sapiebat ; sic in ore cuiusque Christiani sacra-
mentum illud quomodo sumatur æstimandum. Nam et
ille honorando non audet quotidie sumere, et ille hono-
rando non audet ullo die prætermittere. Contemptum so-
lum non vult oibus ille, agit manna fastidium. Inde
enim et Apostolus indigne dicit acceptum ab eis qui non
discernunt a cæteris cibis veneratione singulariter de-
bita. Chrysostomus in Epistol. Pauli ad Hebræos
cap. 9, homil. 17, et de non contemnenda Dei Eccle- C
siae et mysteriis : Πολλοὶ τῶν μυστηρίων ἀπαξ μεταλα-
βάνουσι τοῦ ἐπιαιτου, ἕτεροι δὲ δις, ἄλλοι δὲ πολλάκις.
τίνας οὖν τούτων ἀποδεξοµεθα, τοὺς ἀπαξ, ἢ τοὺς πολ-
λάκις, ἢ τοὺς ὀλιγάκις; οὐτε τοὺς ἀπαξ, οὐτε τοὺς πολλά-
κις, οὐτε τοὺς ὀλιγάκις, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδήτορος,
τοὺς μετὰ καθαρᾶς καρδίας, τοὺς μετὰ βίου ἀνεπίληπτου.
οἱ τοιοῦτοι, 151 αἰ προσίτωσαν, οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι,
μηδὲ ἀπαξ, κρίμα γὰρ ἰαντοῖς λαβάνουσι καὶ κατὰ κριµα.
Et de B. Philogonio tom. III, fol. 835 : Multi Chri-
stianorum in talem vecordiam tantumque venere con-
temptum, ut cum innumeris scateant malis, nullam
tamen vitæ suæ curam habeant, sed in diebus festis ne-
gligenter ac temere ad mensam Domini accedant, haud
intelligentes quod communionis tempus non est festum
neque celebritas, sed conscientia pura, vitæque a peccatis
repurgata. Quemadmodum enim qui sibi nullius mali
consciens est, hunc oportet singulis diebus accedere : sic
qui peccatis occupatus est, nec pœnitet, eum ne in festis
quidem accedere tutum est. Neque semel in anno acce-
dere liberat nos a peccatis, si indigne accesserimus ;
quin hoc ipsum potius auget damnationem, quod cum
semel accedamus, ne tunc quidem pure accedamus. Et
homil. 61 ad populum Antiochenum in Epist. Pauli
ad Corinthios I, cap. 10 ; homil. 24 ad Ephesios cap.
2 ; homil. 3 in orat. de baptismo Christi. Anastasius
quæst. 7 in SS., fol. 155. Isidorus de Officiis eccles.
lib. 1, cap. 18. Basilius Magnus de Baptismate lib. 1,
cap. 3 ; lib. II, quæstion. 3. Auctor homil. de Cœna
Domini apud Hieronym. tom. IX. Hieronym. ad Corin-
thios cap. 11. Rabanus Maurus de Institut. cleri-
corum lib. 1, cap. 41 ; de Sacramento eucharistiæ cap.
57. Origenes in psalm. xxxviii, homil. 2 ; in Leviticum
cap. 23, homil. 13. Martialis episcop. ad Burdegalen-
senses cap. 4. Eligius Noviomensis episcop. de Cœna
Domini homil. 8. Augustinus tom. X, serm. 252 de
Tempore. Ambrosius in Epist. Pauli ad Corinth. I,
cap. 11. Bonaventura Sentent. lib. IV, distinct. 9,
num. 42. Algerus de Sacramento eucharistiæ lib. 1,
cap. 22.
[Communicaturus satisfaciat lacrymis] Hæc verba
citat Thomas Aquinas in I Epist. Pauli ad Corinth.
cap. 11, lect. 7.
[Quem mortalia peccata non gravant] Mortalia pec-
cata vocat adulterium, homicidium, sacrilegium, fur-
tum et perjurium. Hieronym. in Ezechielem lib. XI,
cap. 34 ; in Zachar. lib. 1, cap. 5. Cyprian. de Bono
patientiæ fol. 288. Auctor de Rectitudine catholice
conversationi. Apud Augustin. tom. IX, fol. 793.
Tertullian. adversus Marcionem, lib. IV, cap. 9.
[Quem mortalia crimina post baptismum premunt]
Walafridus Strabo de Observat. eccles. cap. 17 : Sa-
cramenta a sanctificatione vel secreta virtute dicuntur.
Unde etiam criminum seditate 152 capitulum a
membris Christi deviantes, ab ipsis sacramentis eccle-
siastice suspenduntur officio. Sciendum a S. Patribus
ob hoc vel maxime constitutum, ut mortaliter peccan-
tes a sacramentis Dominicis arceantur, ne ea indigne
percipientes, vel majori involvantur reatu, ut Judas,
quem post panem a magistro temere susceptum, diabo-
lus dicitur plenus invasisse, ut crimen quod prius
scelerata præmeditatione conceperat jam sceleratissimo
consummaret affectu. Vel (quod Apostolus de Corinthiis
dicit) ne infirmitatem corporis et imbecillitatem, ip-
sumque mortem præsumptores incurran. Ambros.
serm. 6, fol. 9. Vestrum est vetare homicidam an-
quam penitentiam agat, eucharistiam accipere. Concil.
Turonicum I, cap. 7. Homicidis penitus non commu-
nicandum, donec per confessionem penitentia ipsorum
crimina diluantur. Martialis episcop. in epistola ad
Burdegalenses. cap. 4 : Est indignus mensa Domini qui
hominem occiderit. Nam si præsumit eucharistiam,
reus est mortis animæ et corporis sui. Sic Photius pa-
triarcha Basilium imp. Michaelis parricidam ad sa-
cram cœnam admittere noluit. Zonaras tom. III Ann-
nal., fol. 451. Meretricibus quoque publicis, usura-
riis, mimis et histriionibus denegatur communio. Ni-
cephorus confessor tom. I Juris Græco-Romani, fol.
196. Joannes Gerson de Sacramento eucharistiæ
part. 2, fol. 27. Durandus de S. Portiano super Sen-
tent. Petri Lombardi lib. IV, distinct. 4, quæst. 5.
Gregorius PP. in decretis lib. V, tit. 19, cap. 5.
[Hortor prius publica penitentia.] Publicæ peni-
tentia meminere Irenæus adversus hæres. lib. I,
cap. 9. Eusebius Eccles. Histor. lib. V, cap. 28. Ter-
tullian. de Penitent. cap. 9. Ambrosius de Penitent.
lib. II, cap. 10. Nicephorus Callistus lib. XII, cap. 28.
Histor. Tripart. lib. IV, cap. 35. Sozomenus lib. VII, cap.
16. Hieronym. ad Oceanum epist. 30, fol. 85 : Quis
hoc crederet (loquitur de exomologesi Fabiola) ut
post mortem secundi viri in semetipsam reversa (quo
tempore solent viduus negligentes, iugo serviitatis ex-
cusso, agere se liberius, adire balneas, volitare per pla-
teas, vultus circumferre meretricios), saccum indueret
et errorem publice sateretur ; et tota urbe spectante
Romana, ante diem Pasche in basilica Laterani, qui
Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine peni-
tentium, episcopo, presbyteris et omni populo colla-
crymantibus ; sparsum crinem, ora lurida, squalidas
manus et sordida colla submitteret. De ritu illius so-
lemni fuse 153 Gratianus distinct. 50, Bonaventura
lib. IV, distinct. 14, numer. 39. Durandus Sentent.
lib. IV, distinct. 14, quæst. 4. Beatus Rhenanus ad
Tertulliani lib. de Penitent. et in admonit. dogmat.
Tertulliani fol. 557. Imposita autem est pro gravissi-
mis et notoriis sceleribus quæ commoverunt totam
urbem vel totam viciniam ; ut ita qui multorum de-
structione se perdidit, cum multorum ædificatione
se redimat. Ludovicus imp. addition. 2 ad Capitular.
Caroli Magni cap. 25. Durandus loco præallegato.
Auctor de Utilitate penitentia apud Augustin. tom.
IX, fol. 706, cap. 3. Joannes de Gerson. part. II de
Visita. prælatorum, fol. 45 ; de absolvendi Potestate,
pag. 33. Augustin. tom. IX, lib. I de Symbolo ad
catechumenos cap. 6 ; de Animabus defunctorum

tom. X, serm. 4, fol. 894. Martinus Bracarenis A
episcop. in Excerptis capit. Græcor. tom. II Concil.
cap. 25, fol. 224. Bonaventura Sentent. lib. IV, dis-
tinct. 17, numer. 79.

[*Secreta satisfactione*] Albinus Alcuinus de divinis
Officiis, in appendice Biblioth. Patrum, fol. 1952 :
*Secreta satisfactioe solvi mortalia crimina non negamus
; quotidiana vero leviter peccata, sine quibus
hominis vita non ducitur, dominica oratione purgantur.*
Vidend. Martinus Chemnitius theologus eruditissimus
Exam. concil. Trident. part. 2, pag. 381 et
sequent.

[*Quotidie eucharistiæ communionem percipere*] Ra-
banus Maurus de serm. Proprietat. lib. IV, cap. 10 ;
de Institut. clericor. lib. I, cap. 31. Corpus Canon. de
consecrat. distinct. 2, cap. 12. Innocentius PP. III
Mysterior. missæ lib. IV, cap. 42, fol. 394. Wala-
fridus Strabo de Reb. eccles. cap. 20. Algerus de
Sacramento eucharistiæ lib. I, cap. 22. Petrus Lom-
bardus Sentent. lib. IV, distinct. 12.

CAPUT LIV.

[*Pœnitentia vera est*] Gregorius Magnus in Evan-
gelia, homil. 34, fol. 482 ; et epist. lib. IX, epist. 59,
fol. 1069, *Pœnitentiam vere agere, est commissa flere,
et iterum plangenda declinare.* Eligius Noviomensis
episcop. homil. 16. Ambros. serm. 34, fol. 47. Petrus
Lombardus Sentent. lib. IV, distinct. 14. Joannes
Gerson de Sacramento pœnitentiæ part. 2,
fol. 27.

154 [*Satisfactio pœnitentiæ*] Lombardus Sentent.
lib. IV, distinct. 15 : *Satisfactio pœnitentiæ est pec-
catorum causas excidere, nec suggestionibus earum
aditum indulgere.* Rabanus de serm. Proprietat. lib.
IV, cap. 10 ; de Institut. clericor. lib. II, cap. 31.
Bernardus de interiori Domo, fol. 1063. Bachiarius
de Recipiendis Lapsis. Bonaventura lib. III, distinct.
20 ; lib. IV, distinct. 15, quæst. 3. Vid. Martinus
Chemnitius part. 2 Exam. concil. Tridentin., pag.
378 et sequentibus.

CAPUT LV.

[*In divinis promissionibus nihil terrenum*] Vide
Augustinum in Joan. tractatu 32, cap. 7.

[*Non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus*] Cerinthi
hæresis hæc erat, ut affirmaret terrenum futurum
Christi regnum, ac quia ventri, gulæ ac libidini erat
deditus, ea futura decernebat, quæ sibi propria libido
dictabat. Ventris et eorum quæ sub ventre sunt in-
citantia, cibus, potibus, et nuptiis prædicabat ex-
plenda. Eusebius eccles. Histor. lib. III, cap. 28 ;
lib. VII, cap. 23. Theodoret. lib. II Fabul. hæret.
Isidor. Hispal. Orig. lib. VIII, cap. 5. Epiphanius hæ-
res. 28. Nicephorus Callistus eccles. Histor. lib. III,
cap. 14 ; lib. VI, cap. 22. Sic impuratus Mahomet ut
mancipis suis vilissimis et maximis mulierum ama-
toribus Saracenis placeret, illis post fata paradikum
deliciosum, inque eo speciosissimas mulieres ac
longas et securas subnationes pollicitus est. Alcoran
azoara II, LXV, LXVI. Joan. Cantacuzenus orat. 2 in
Mahomet, doctrina Mahumeti ad Sarracenos fol.
197. Anastasius bibliothecarius ad ann. Christi 622.

[*Non quod ad cibum et potum pertinet, sicut, Papiæ
auctore, Irenæus, Tertullianus et Lactantius acquie-
scunt*] Hieronymus in catalogo script. ecclesiast. ad
Dextrum fol. 123 : *Papiæ Joannis auditor dicitur
mille annorum Judaicam edidisse δεινότητων, quem
secuti sunt Irenæus et Apollinaris, et cæteri qui post
resurrectionem dant in carne cum sanctis Dominum
regnaturum. Tertullianus quoque in libro de Spe fide-
lium, et Victorinus Pictaviensis, et Lactantius hæc
opinionem ducuntur.* Et in præfat. in Esaiam lib. XVIII,
155 fol. 213 ; in Ezechiel. lib. IX, cap. 36. Euse-
bius eccles. Histor. lib. III, cap. 39. Nicephorus Cal-
listus lib. III, cap. 20.

[*Irenæus*] Vide illum lib. V, cap. 32 et seq. edition.
Francisci Feu-Arduenti.

PATROL. LVIII.

[*Tertullianus*] In fragmento libri de Spe fidelium,
de Resurrectione carnis cap. 25 adversus Marcionem
lib. I, cap. 29 ; lib. III, cap. 24 ; lib. IV, cap. 29.

[*Lactantius*] Lib. VII, cap. 24 et 26, in Epitome
cap. 8.

[*Sicut Nepos docuit*] Nepos Judaico intellectu de
futuris promissionibus sentiebat, easque corporaliter
exhibendas docebat ; et mille annis in deliciis corpo-
ralibus in hac terra sanctos regnatos esse cum
Christo. Eusebius eccles. Histor. lib. VII, cap. 22.
Theodoretus Fabul. hæret. lib. III. Nicephorus Cal-
listus eccles. Histor. lib. VI. Hieronymus de Viris
illustrib. in Dionysio Alexandrinæ urbis episcopo.

CAPUT LVI.

[*Nullum credimus ad salutem nisi Deo invitante
venire*] Contra. Pelagianos, qui docebant principium
boni operis esse in nobis, sed consummationem ex
Deo. Augustin. ad Vitalem epist. 107 ; ad Sixtum
presbyt. epist. 105 ; contra duas epist. Pelagian. lib.
II, cap. 5 ; de Spiritu et Littera cap. 31. Origenes
Ἐπιτὸ ἀρχῶν lib. III, cap. 1. Auctor Hypognost. apud
Augustin. tom. VII, articulo 3, fol. 952. Fulgentius
episcop. Ruspensis ad Gallam epist. 2, ad Probam
epist. 4, de Prædestinat. ad Monimum lib. I. Ber-
nardus abbas Clarævallensis epistola 224. De modo
bene vivendi serm. 3. Thomas de Aquino in Epist.
Pauli ad Ephes. cap. 1, lectione 1, et in Quodlibet
1, articulo 7.

[*Nullum Dei voluntate perire, sed per seipsum*] En-
sebius in Apolog. pro Origene, apud Orig. tom. I,
fol. 482 : *Habendum est in ecclesiasticis observationi-
bus, quod neque hominum quis a Deo in perditionem
traditus est, sed unusquisque pereuntium sua negligetia
pereat et culpa, qui habens arbitrii libertatem eligere
quod bonum est, et potuit, et debuit.* Origenes in
Epist. Pauli ad Roman. lib. II, cap. 2, fol. 509 :
*Observandum est quod nusquam Deus dicitur aliquem
perdidisse, 156 sed unusquisque ex se patitur hoc
quod perit.*

C *Concilium Arausicum II, cap. 25 : Ali-
quos ad malum divina potestate prædestinatos esse,
non solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum
malum credere velint, cum omni detestatione anathema
illis dicimus.* Augustin. de 3 articulo sibi falso im-
posito tom. VIII, fol. 922 : *Omnium hominum Deus
creator est, sed nemo ideo creatus est ut pereat, quia
alia causa est nascendi, alia pereundi. Ut enim nascan-
tur homines est beneficium, ut pereant prævaricatoris
est vitium.* De peccatorum Meritis et Remission. con-
tra Pelagian., lib. II, cap. 17. In Enchiridio ad Lau-
rent. cap. 103. Ambrosius de Isaac et Anima cap. 7.
Chrysost. de Compunction. cordis fol. 405. Faustus de
Libero Arbitrio lib. I, cap. 19 ; lib. II, cap. 1 et
sequent. Fulgentius de Duplici Prædestinat. ad Mo-
nimum lib. I, fol. 7, 8, 9 et sequent. Hieronym. in
Ezechiel. lib. I, cap. 3. Auctor Hypognost. articulo 6,
fol. 959 et sequent. Damascenus de fide orthodoxa
lib. II, cap. 50 ; lib. IV, cap. 20 et 22. Multimodis
igitur detestanda hæresis quæ impia novitate præ-
sumit asserere, quod Deus majorem partem generis
humani ad hoc creet, ut illam perdat in æternum.

CAPUT LVII.

[*Malum vel malitia non est a Deo creata*] Ambros.
Hexæmer. lib. I, cap. 8, fol. 12 : *Malitia ex nobis
orta, non a Deo creatore condita, morum levitate ge-
neratur, non ullam creaturæ habens prærogativam, nec
auctoritatem substantiæ naturalis, sed mutabilitatis vi-
tium, et errorem prolapsionis. Non enim vita mortem
generat, nec lux tenebras.* Vide Justinum martyrem
quæst. 73 ad orthodox. Hieronym. adversus error.
Jovinian. lib. I, cap. 17. Epiphani. contra Basilidia-
nos, hæres. 24. Gregor. Nyssenum tract. 2 in psal.
LVI. In orat. catechet. cap. 5. Faust. de Libero Arbitr.
lib. I, cap. 1. Damascen. contra Manichæos, pag.
751. Raban. Maurum de sermon. Proprietat. lib. IV,
cap. 10. Augustin. contra Julian. Pelagian. lib. I

cap. 3. In Quæstion. ad Orosium tom. IV, cap. 16. A Petrum Lombardum Sentent. lib. IV, cap. 35.

[*Diabolus bonus a Deo conditus*] Contra Priscillianistas, dicentes quod diabolus nunquam fuerit bonus, nec natura ejus officium Dei sit, sed eum ex chao et tenebris emerisae, scilicet quia nullum **157** sui habeat auctorem, sed omnis mali ipse sit principium atque substantia. Leo PP. I, epist. 91 ad Turbium Asturicens. episcop., tom. I Concil., cap. 13. Tertullian. adversus Marcionem lib. II, cap. 10: *Deus diabolum ex forma operum bonorum instituit bonum; et quidem retro inrituperabilis a die conditionis suæ, a Deo in bonum conditus, ut a bono conditore inrituperabilium conditionum, et excultus omni gloria angelica, et apud Deum constitutus, qua bonus apud bonum; postea vero a semetipso translatus in malum*. Papias in voce *Malum*. Damascenus contra Manichæos fol. 543; de Fide orthodox. lib. II, cap. 4 et 27. Cyrillus Alexand. in Joan. lib. VI, cap. 6. Didymus Alexand. in epist. S. Judæ cap. 1. Ambros. in Lucam lib. IV, cap. 4; lib. VII, cap. 17. Elias Cretensis in orat. Nazianz. 3, fol. 210. Theodoret. Divinor. Decret. Epitome fol. 599. Chrysostom. de Pœnitent. tom. V, fol. 565. Augustin. de Genesi ad litteram lib. XI, cap. 21; de Civitate Dei lib. V, cap. 9.

CAPUT LVIII.

[*Nihil natura esse immutabile nisi solum Deum Patrem*] Nazianzen. de Fide orat. 49: *Nos credimus immutabilem et inconvertibilem, sicut Patrem, ita et Filium Dei, et Spiritum sanctum*. Theodoretus in psalm. CL. Athanas. de Divinitate Christi fol. 559; de Incarnatione Verbi fol. 480. Auctor de Fide ad Petrum cap. 17. Didymus de Spiritu sancto fol. 122. Hieronym. de his quæ Deo in SS. tribuuntur, tom. IX, fol. 67. Isidorus Hispalensis de Summo Bono lib. I, cap. 10; Sentent. lib. I, cap. 1. Rabanus Maurus de sermon. Propriet. lib. IV, cap. 10. Durandus, Sentent. lib. I, distinct. 8, quæstion. 3.

[*Et filium*] Contra Arii furorem, qui dicebat Filium non esse inconvertibilem ut Patrem, sed vertibilem creaturarum modo. Athanas. tom. I, disputat. 2 contra Arianos, fol. 144, et in orat. contra Arianos, tom. II, fol. 30. Socrates Eccles. Histor. lib. I, cap. 3. Histor. Tripart. lib. I, cap. 13. Origene. in Numer. homil. 16, cap. 23. *Ἐπι ἀρχῶν* lib. I, cap. 8. Fulgentius ad Trasimundum regem lib. III, fol. 56. Theodoret. Eccles. Histor. lib. I, cap. 4. Sozomenus lib. I, cap. 14. Rufinus Eccles. Histor. lib. X, **158** cap. 5: *Illos, qui dicunt convertibilem, aut mutabilem esse Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica Ecclesia*.

CAPUT LIX.

[*Angeli non natura possident bonum*] Angeli non naturaliter sancti sunt, sed ad sancti vocabulum fide et placita Deo conversatione atque ipsius Spiritus sancti sanctificatione venerunt. Faustinus de Fide cap. 7. Cyrillus Alexand. in Thesaurio lib. IV, cap. 1. Bæticus de Fide. Didymus Alexand. in epist. Joan. I, cap. 3; de Spiritu sancto lib. I. Origen. *Ἐπι ἀρχῶν* lib. I, capp. 5 et 8. Basilus Magnus concion. 8 in psalm. xxxii; de Spiritu sancto cap. 19. Athanas. dialog. 1. Nazianzenus orat. 44.

[*Sancti angeli vocantur*] Sancti angeli vocantur propter pulcherrimum inculpabileque ministerium quod Deo exhibent. Philo de Gigantibus.

CAPUT LX.

[*Omnium creaturarum bonam confitetur substantiam*] Contra Manichæi furorem, qui duas naturas atque substantias, boni scilicet et mali, sequens alios antiquos hæreticos, opinatus est. Augustin. de Hæres. cap. 45; de Religione Christian. capp. 9, 19, 25; de Moribus Manichæorum lib. II, cap. 8. Soliloquior. lib. I, cap. 1; contra Faustum Manichæum lib. VI, cap. 2; contra Julian. lib. I, cap. 3. Papias in voce *Manichæi*. Epiphanius hæres. 24, 36, 66.

Auctor de Fide ad Petrum diaconum cap. 21. Athanas. contra gentes fol. 2. Damascenus dialog. contra Manichæos pag. 251; de Fide orthodox. lib. IV, cap. 21. Hieronymus in Hieremiam lib. I, cap. 3; in Ezechielum lib. IV, cap. 28; adversus Pelagianos cap. 4. Basilus Magnus homil. 2 in Hexaemeron, et in concione Quod Deus non sit auctor malorum. Gregorius Nazianzen. orat. 40 in S. baptisma, fol. 671: *πιστευε μὴ οὐσίαν τινὰ τοῦ κακοῦ εἶναι, μήτε βασιλείαν ἢ ἀναρχον, ἢ παρ' ἐαυτῆς ὑποστάσαν, ἢ παρὰ τοῦ θεοῦ γινουμένην, ἀλλ' ἡμῖτερον ἔργον εἶναι τοῦτο καὶ τοῦ πονηροῦ, ἐκ τῆς ἀπροσεξίας ἐπεισεθῶν ἡμῖν, ἀλλ' **159** οὐχὶ τοῦ κτισαντος*. Doctæ Hierotheus apud Dionysium Areopagitam *Περὶ θεῶν Ὀνομάτων* pag. 313 et sequent.

CAPUT LXI.

[*Virtutes angelicæ, quæ in divino amore fixæ persistenterunt*] Augustin. Enchiridio ad Laurentium cap. 28; de Correctione et Gratia cap. 10. Auctor de Fide ad Petrum Diaconum cap. 23. Isidorus Hispalensis. Sentent. lib. I, cap. 10. Beda in Job cap. 4. Philippus presbyter in Job lib. I, cap. 6; lib. II, cap. 25. Cæsarius dialog. 1. Nazianzenus orat. 2 in S. Pascha.

CAPUT LXII.

[*Tales creati sunt angeli, ut si vellent in beatitudinis luce persistenterunt*]. Damascenus de Fide orthodoxa lib. II, cap. 3: *Εἶσι τοίνυν φύσις λογικῆ, νοερά τε καὶ ἀνεξέουσις, τρεπτή κατὰ γνώμην, ἥτοι ἐβαλότρεπτος· πᾶν γὰρ κτιστόν, καὶ τρεπτόν· μόνον δὲ τὸ ἄκτιστον, ἀτρεπτόν· καὶ πᾶν λογικὸν ἀνεξέουσις. Ὡς μὲν οὖν λογικὰ καὶ νοερά, ἀνεξέουσις ἴστιν ὡς δὲ κτιστὴ, τρεπτή, ἔχουσα ἐξουσίαν, καὶ μένει, καὶ προκόπτει ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεται. Est ergo natura angelii rationalis, et intellectualis, et libera potestate, arbitrioque fulta; vertibilis secundum propositum, sive voluntate mutabilis. Nam omne creatum vertibile, solum autem increatum invertebile: et omne rationale potestate liberum. Intellectualis ergo natura, ut rationalis potestate libera est; ut creata vero vertibiis, potestatem habens manendi et proficiendi in bono, et in deterius prolabendi*. Athanasius de Trinitate lib. I, fol. 186. Origenes *Περὶ ἀρχῶν* lib. II, cap. 8. Gregorius Magnus Moralium lib. IV, cap. 29. Auctor de Fide ad Petrum diaconum cap. 3. Petrus Lombardus lib. II, distinct. 5. Bæticus de Fide. Cyrillus Alexandrinus de S. Trinitate cap. 2. Cyrillus Hierosolym. in 2 catechesi illuminat. fol. 12.

[*Post lapsum ita confirmati sunt angeli*]. Beda in Quæstionibus super Genesim fol. 122, ex Gregorio: *Tales creati sunt angeli, ut si vellent in beatitudinis luce persistenterunt, si autem nollet, etiam labi **160** possissent. Unde et Satan cum sequacibus legionis cecidit. Sed post ejus lapsum ita confirmati sunt angeli qui perstitierunt, ut cadere omnino non possint*. Philippus presbyter in Joh. cap. 4, fol. 13.

CAPUT LXIII.

[*Bonæ sunt nuptiæ*] Ex traditione Dei, qui illas in primordio creationis connexuit fidei vinculo, gratificavit benedictionis dono, multiplicavit propagationis augmento. Fulgentius ad Probam de Virginitate epist. 3, fol. 77. Genes. I. Martial. episcop. Lemovicensis in epist. ad Tolosanum cap. 9. Ambros. in Lucam lib. I, cap. 1. Arethas in Apocalyps. c. p. 39. Cyrillus Hierosolym. *κατήχησις ἡ φωτισμένη ἐν Ἱεροσολέμοις*, pag. 22. Auctor de Fide ad Petrum cap. 3, apud Augustin. tom. III. Tertullianus adversus Marcionem lib. I, cap. 29. Hieronymus ad Salvinam epist. 9; adversus Jovinianum lib. I, cap. 1. Damascenus de Fide orthodox. lib. IV, cap. 25. Isidorus de Officiis ecclesiast. lib. II, cap. 23. Maximus Taurinensis episcop. homil. 1 in Epiphan. Domini. Junilius episcop. in Genesim fol. 36 et 39. Theodoretus Divinor. Decret. Epitome fol. 413. Augustinus de Julterinis Conjugiis lib. II, cap. 12; ad Cælestinum de Peccato originali lib. II, cap. 23 et sequent. Atha-

nasius contra omnes hæreses tom. I, fol. 853. Epiphanius hæres. 62 et 67. Petrus Lombardus Sentent. lib. iv, distinct. 26. *Quod res bona sit conjugium non modo ex eo probatur quod Dominus legitur instituisse conjugium inter primos parentes, sed etiam quod in Cana Galilee nuptiis interfuit Christus, easque miraculo commendavit, aqua in vinum conversa. Et distinct. 30: Est finalis causa matrimonii contrahendi procreatio prolis, propter hoc enim instituit Deus conjugium inter primos parentes, quibus dixit: Crescite et multiplicamini. Secunda est post peccatum Adæ vitatio fornicationis, unde ait Apostolus: Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam, et unaquæque habeat virum suum.*

CAPUT LXIV.

[*Melior est continentia*] Bernardus de Modo bene vivendi serm. 22, fol. 1268: *Bona est castitas conjugalis, sed melior est 161 continentia vidualis, optima vero integritas virginatis.* Vid. Auctor de Continentia apud Augustin. tom. IV, fol. 703 et sequent. Hieronymus in Epist. Pauli ad Galatas lib. iv, cap. 5. Beda tom. VII, homil. hiemal. de tempore fol. 285.

CAPUT LXV.

[*Virginitas utroque bono præcelsior est*] S. Paulus et omnes Patres unanimi consensu virginitatem præferunt nuptiis. Paulus ad Corinth. I, cap. 7. Chrysostomus tom. I, de Verbis Esaiæ, *Vidi Dominum, etc.*, homil. 3, fol. 1294: *Bonum est conjugium, sed melior est virginitas; nec quoniam melior virginitas, ideo matum est conjugium, sed illud quidem inferius, alioquin bonum et ipsum.* Et de Virgin. tom. V, cap. 11. Damascenus de Fide orthodox. lib. iv, cap. 25. Cyprianus de Nativit. Christi fol. 405. Hieronymus adversus Marcionem lib. v, cap. 15. Isidorus Sentent. lib. II, cap. 48 et 40. Fulgentius de Virginitate ad Proban epist. 3. Gaudent. tractat. 8, fol. 70. Naziarz. de Laude virginit., et orat. 20 in laudem Basilii Magni. Athanas. ad Ammon. monachum, tom. II, fol. 43. Isidorus Pelusiota Epistol. lib. II, epist. 133; lib. III, epist. 353; lib. IV, epist. 115. Sulpitius Severus, lib. II de Vita Martini, Rescriptum episcoporum Telnsium ad Syricum PP. tom. I Concil., fol. 422. Ambrosius epist. 7, fol. 185 et sequent. Julilius episcop. Africanus in Genesis fol. 39. Epiphanius contra Origenianos hæres. 63.

CAPUT LXVI.

[*Bonum est cibum cum gratiarum actione sumere.*] De gratia post cibum Deo agenda homiliam scripsit Maximus Taurinensis episcopus, ut notat Gennadius de Viris illustribus. Sed et ante cibum veteres Christianos nomen Domini invocasse, et cibum potumque signo crucis signasse. Origenes tradit lib. III in Job, fol. 270: *Si cum manducamus et bibimus fidei memores fuerimus, et terribile nomen Domini invocaverimus; si nosmetipsos et cibum vel potum nostrum signo venerabilis crucis Christi signaverimus, si ad cælum oculos nostros levantes dicamus: Qui das escam omni 162 carni, da etiam nobis cum benedictione hunc cibum sumere, etc.* Observo quoque apud Clementem baptizatos non manducasse cum illotis. Ita enim lib. I Recognit., fol. 10, inquit: *Cum hæc dixisset, recessit ut cibum caperet cum suis; me autem seorsim vesci jussit. Et post cibum cum laudem dixisset Deo, et gratias egisset, etiam hujus facti mihi reddidit rationem, et addit dicens: Del tibi Dominus eæquari nobiscum in omnibus ut percepto baptismate possis ad eandem nobiscum convenire mensam.* Et lib. VII, fol. 413: *Sed et illud observamus, mensam cum gentibus non habere communem, nisi cum crediderint, et recepta veritate baptizati fuerint, ac trinu quadam beati nominis invocatione consecrati; et tunc cum eis cibum sumimus. Alioquin etiamsi pater aut mater sint, aut uxor aut filii, aut fratres, non possumus cum eis mensam habere communem.*

[*Abstinere autem ab aliquibus, non quasi malis.*] Christiani abstinent se interdum carnis et vino. non quod hæc tanquam βδελύγματα oderint, ἀλλὰ τὸ μὴ σπριγᾶν περὶ τὰ ἀρροδισία τῆν σάρκα, ut ait Clemens Alexandrinus Στρωματίων lib. VII, fol. 315. Auctor de Fide ad Petrum, cap. 3: *Servi Dei in eo quod a carnis, et a vino abstinent, non tanquam re. immundas refugiant, sed mundioris vitæ insistentia se contentant; et cap. 42: Firmissime tene, servos Dei, qui a carnis et vino abstinent, non tanquam immundi quæ a Deo facta sunt respicere, sed a fortiori cibo et potu, pro sola castigatione corporis abstinere.* Vide Cyrillum Alexandrinum contra Julianum lib. VII, fol. 167 et sequent. Cyrillum Hierosolymitan. κατήχ. δ' φωτιζομένων ἐν Ἱεροσολύμοις, pag. 25. Tertullian. adversus Marcionem lib. II, cap. 18. Bernard. de Modo bene vivendi serm. 24. Petrum Damianum epist. I, adnotata ad Minutium Felicem, fol. 54.

CAPUT LXVII.

[*Malas dicere nuptias Hierachitarum et Manichæorum est*] Illi enim matrimonium ut malum, et impudicitia negotium reprobant, vanissime asserentes, *omnem coitum spurcum esse, nec conjugatos posse regnum cælorum possidere.* Epiphanius hæres. 67. Athanasius contra omnes hæres., fol. 852. Hieronymus ad Celantiam epist. 14, cap. 8; adversus Jovian. lib. I, cap. 1. 163 Irenæus adversus hæres. lib. I, cap. 30 et seq. Joan. Damascenus de Hæres. fol. 581. Tertullian. contra Marcionem lib. I, cap. 29. Augustin. contra Secundin. Manichæum cap. 21, et de Hæres. cap. 46. Vigilius PP. in decret. tom. II Conciliorum. Concil. Gangrense, cap. 1; concil. Bracarense I, cap. 11: *Si quis conjugia humana damnat, et procreationem nascentium perhorrescit, sicut Manichæus et Priscillianus dixit, anathema sit.* Ignatius Antiochiæ archiepiscopus epistola 6 ad Philadelphenses, pag. 34: *Ἐάν τις φθορὰν καὶ μολυσμὸν καλῆ τὴν νόμιμον μίξιν, καὶ τὴν τῶν παιδῶν γένεσιν, ἢ τενα τῶν βρωμάων βδελυκτὰ, ὁ τοιοῦτος ἐνοικον ἔχει τὸν δράκοντα τὸν ἀπυστάτην.*

[*Cibus quoque credere malos*] Cibos quos Deus creavit ad utendum, aversantur et respuunt Tatianus, Encratitæ Jovinianus, Manichæus et Priscillianus. Hieronymus adversus Jovian. lib. I, cap. 1. Epiphanius hæres. 47 et 56. Theodoretus diviner. decret. Epitome, fol. 416, et Hæret. Fabular. lib. I Augustin. hæres. 46. et contra Faustum Manichæum lib. VI, cap. 6. Clemens Constitut. lib. VI, cap. 10 et 25. Nicolaus PP. ad consulta Bulgarorum cap. 43. Bernardus super Cantica serm. 116, fol. 761. Auctor de Fide ad Petrum diaconum, cap. 41. Concilium Bracarense I, cap. 14: *Si quis immundos putat cibos carnis, quos Deus in usum hominum dedit; et non propter afflictionem sui corporis, sed quasi immunditiam putans, ita absteineat ab eis, ut nec olera cocta cum carnis prægustet, sicut Manichæus et Priscillianus docuerunt, anathema sit.*

CAPUT LXVIII.

[*Sacratæ virginitati nuptias coæquare*] Jovinianus hæreticus, Sarmatio et Barbatianus, vaniloqui homines, asserabant *virgines, viduas et maritales, quæ semel in Christo lotæ essent, si non discrepent cæteris operibus, ejusdem esse meriti, nullamque esse distantiam inter abstinentes et simpliciter epulantes.* Hieronymus adversus Jovinian. lib. I, cap. 2. Isidorus Hispalensis Origin. lib. VIII, cap. 5. Augustin. hæres. 82; de peccatorum Meritis et Remissione lib. III, cap. 7. Contra duas epistolas Pelagian. tom. VII, cap. 2. Ambrosius epist. 25, fol. 238. Hieronym. ad Celantiam epist. 14. 164 cap. 8: *Apostolicæ doctrinæ regula nec cum Joviniano æquat continentis opera nuptiarum, nec cum Manichæo conjugia condemnat.* Vide Sulpitium Severum dialog. 2 de Vita Martini.

CAPUT LXIX.

[*Integra fide credendum est beatam Mariam Vir-*

quem concepissee, et post partum virginem mansisse] Expugnat argumentationes Antidicomaritarum, Claudinorum, et Helvidii hæretici, dicentis : S. Mariam Virginem post natiuitatem Salvatoris ex consortio Iosephi filios suscepisse, qui fratres Domini appellati sunt. Hieronym. tom. II, fol. 133 et seq. Bonaventura Sentent. lib. iv, distinct. 30, num. 5. Gennadius de Viris illustr. in Heluidio. Epiphanius hæres. 78.

[Virginem genuisse, et post partum virginem permansisse] Origenes in Matthæum cap. 1, homil. 1 : Virgo sancta genuit Deum, sed intacta permansit; mater effecta est, sed virginitatem non amisit; virgo ergo genuit, et virgo permansit; et in Levitic. homil. 8, cap. 13. Chrysostomus homil. de Joan. Baptista tom. III, fol. 359. Ilfonsus Toletanus de Ililbata Virginitate Mariæ tom. VIII. Bibliothec. Patrum. Augustinus contra Julianum lib. 1, cap. 2, fol. 637; in Joan. tract. 120. Hieronymus de Assumptione Virginis Mariæ part. 2, tract. 4, epist. 56. Cyrillus Alexandrin., in Actis concilii Ephesini, fol. 63.

[Fuit virgo ante partum, non virgo post partum] Hanc nefandam Helvidii hæretici blasphemiam defendere ausi sunt hæretici civitatis Cremensis, dicentes : Maria si virgo mansit post partum, non hominem, sed angelum peperit; virgo igitur post partum non fuit. Iuannes Trithemius in Chronic. Hirsaugiens. fol. 212, circa ann. Domini 1515.

CAPUT LXX.

[Elementa non credamus abolenda per ignem, sed in melius commutanda] Vide Oecumenium in II Epist. D. Petri cap. 4. Damascen. de Fide orthodox. lib. II, cap. 6. Bedam in Apocalypsin cap. 21. Chrysostom. in Epist. Pauli ad Roman. 165 cap. viii, homil. 14. Proculum apud Epiphanius hæres. 64. Philippum presbyt. in Job lib. I, cap. 14. Julianum episcop. Toletan. Prognost. lib. III, cap. 43. Hieronym. in Esaiam lib. XIV, cap. 51. Sixtus Senensem in Bibliotheca sancta lib. VI, adnotat. 340. Thomam Aquinatem, in addit. ad Sum. 3, quæstion. 74, articulo 5 et sequent.

CAPUT LXXI.

[Bonum est facultates pauperibus erogare] Thomas Aquinas, in Epist. Pauli ad Corinth. II, cap. ix, lectione 1. Bernardus in Sententiis, fol. 486. Ambrosius de Nabuthe cap. 7, fol. 554, 555. Hieronymus ad Hedibiam epistola 150, quæst. 1.

CAPUT LXXII.

[Maritum duarum matronarum clericum non ordinandum] Propter eminentiam celebrationis sacramentum, et diâ tō υπεράλλων τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης, non suscipit Ecclesia ad sacerdotium eum qui, defuncta priore conjugæ, ad secunda vota devolutus est. Epiphanius contra Phrygiatas hæresi 48. Contra Catharos hæres. 59, fol. 215. Canon. apostolor. cap. 16. Innocent. PP. I, in decret. cap. 6. Photius Nomocan. tit. 1, cap. 23. Hieronym. lib. II contra Iovinian. cap. 3; de Monogamia ad Ageruch. epist. 2, cap. 2. Chrysost. in Epist. Pauli ad Titum cap. 1, homil. 2. Concil. Toletanum IV, cap. 18. Concil. Epaunense, cap. 2. Concil. Arausicanum I, cap. 25. Justinianus imp. novella 6. Origenes in Lucam cap. XI, homil. 17. Ambrosius epistol. 25, fol. 246 et 282. Gregorius Magnus lib. II, epist. 25, adnotata ad Minutium Felicem, fol. 57.

[Neque eum qui concubinam habuit]. Concil. Anrelianense III, cap. 9 : De his qui sibi concubinas publice crediderint sociandas, id observandum esse censuimus, ne ulterius ordinentur. Canon. apostolor. cap. 16. Hieronym. ad Oceanum de Vita clericorum tom. IX, fol. 255.

[Neque qui viduam, aut repudiatam, aut meretricem suscipit] Canon. apost. cap. 17 : Ὁ χῆραν λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, 166 ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκίτην, ἢ τῶν ἐπισηκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὄμιος τοῦ κατωτέρου τῶ ἱερατικοῦ. Id est : Qui

viduam duxit, aut divorcio separatam a viro, aut meretricem, aut ancillam, aut aliquam quæ publicis mancipata sit spectaculis, episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut denique ex consortio sacerdotali esse non potest. Epitome S. Canon. fol. 17. Concil. Teleuse c. 4. Concil. Gerundiense cap. 8. Isidorus de Offic. ecclesiast. lib. II, cap. 5. Concil. Romanum cap. 2. Corpus Canon. part. 1, distinct. 34. Martinus Bracarenensis in Excerptis synodorum Græcar. tom. II Concil. cap. 26. Gregorius Magnus epist. lib. II, epistol. 25.

[Neque qui semetipsam quolibet corporis sui membro truncaverit] Canon. apostol. cap. 21 : Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, μὴ γίνεσθω κληρικός, αὐτοφρονεῖτης γὰρ ἴσται ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. Id est : Qui sibi ipsi virilia amputavit, clericus non efficitur; sui enim ipsius homicida est, et inimicus creationi Dei. Vid. Photius patriarch. Constantinop. Nomocan. tit. 4, cap. 14. Martinus Bracarenensis episcop. in excerpt. capitul. Græcor. cap. 21, tom. II Concilior. Gelasius PP. in decretis cap. 20. Gelasius de Actis concil. Nicæni, pag. 157. Corpus Canon., part. 1, distinct. 55.

[Neque qui usuras accepisse convincitur] Concil. Carthaginense IV, cap. 67 : Usurarios clericos nunquam ordinandos. Martinus Bracarenensis in excerpt. cap. Græc., tom. II Concil. cap. 63, fol. 226. Gelasius de Actis concil. Nicæni pag. 167. Justinianus imp., novella 123. Concil. Eliberitanum, cap. 20. Basilius Magnus tamen tradit in Epitome S. Canon. fol. 18, eum qui usuras accepit, si lucrum iniustum expenderit, et in posterum usuras accipere desierit, ad sacerdotium posse admitti. Ὁ τόκος (inquit) λαμβάνων, εἰ τὸ ἀδικον κέρδος εἰς πτωχοῦς ἀναλώσει, καὶ τοῦ λοιποῦ πάνσασκε τόκος λαμβάνων, δεκτός εἰς ἱερωσύνην.

[Neque qui in scena lussisse dignoscitur] Canon. apost. cap. 41, Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κύβους σχολάζων καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω. Id est : Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui vel aleæ vel ebrietatibus indulget : vel desinito, 167 vel deponitur. Vid. Photius Nomocan. titulo 9, cap. 27. Petrus Damianus epist. 2, fol. 358.

[Neque eum qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet] Concil. Epaunense cap. 4, Pœnitentiam professi ad clericatum penitus non videntur. Stephanus PP. I epist. ad Hilarium, tom. I Concil., fol. 156. Concil. Agathense, cap. 43. Concil. Toletanum IV, cap. 53. Concil. Arrelatense III, cap. 5. Concil. Arausican. I, cap. 16. Isidor. Hispalensis de Offic. eccles. lib. II, cap. 5. Innocentius PP. I, tom. I Concil., cap. 6. Corpus Canon. dist. 50. Ludovicus imp. addition. 4 ad Capitulare Caroli Magni, cap. 4. Durandus Sentent. lib. IV, distinct. 14, quæst. 5.

[Neque eum qui aliquando insanivit] Canon. concil. Niceni Arabici, quos Francisc. Turrianus vertit cap. 1, Jubemus ut insanus non fiat clericus. Stephanus PP. epist. ad Hilarium, tom. I Concil., fol. 156.

[Vel diaboli afflictione vexatus] Epitome S. Canon. fol. 31, Ὁ δαιμονίων μήτε κληρούσθω, μήτε πιστοῖς συνευχίσθω, καθαρῆσθαι δὲ, εἰ ἀξίος ἑπισκοπῆς ἐστίν. Id est : Qui a demone vexatur neque clericus fiat, neque cum fidelibus preceatur. Mundus autem, si dignus est, admittitur. Gelasius PP. in decretis, tom. I Concil., cap. 21. Photius Nomocan. tit. 4, cap. 15. Concil. Arausican. I, cap. 16. Concil. Eliberitanum cap. 29.

[Neque qui per ambitionem pecuniam offert] Canon. apost. cap. 30 : Εἰ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγχαράτης γίνεσθαι, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτός καὶ ὁ χειροτονίας, καὶ ἐκκοπήσθω τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπὸ ἐμοῦ Πέτρον. Id est, Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus per pecuniam hanc obtinuerit dignitatem, dejiciatur et ipse et ordinator ejus, et a communione modis omnibus abscondatur, sicut Simon Magus a Petro. Photius Nomocanon. tit. 4, cap. 24. Gregorius Magnus epist. lib. IX, epist. 55. Gennadius Constantinop. in epist. ad P. K. tom. Biblioth. Patrum. T. rasius patriarcha Constantinopolit. ad Ha-

drian. PP. in epist. de non faciendis pecunia ordinationibus. Concil. Chalcedon. act. 15, cap. 2; concil. Cahilonense, cap. 16. Symmach. PP. in Decret. tom. I Concil., 168 cap. 2 et 5. Ludovicus imp. ad Capitular. Caroli Magni cap. 14, fol. 1200. Corpus Canon. part. 2, causa 1, quæst. 1. Jus Græco-Roman. tom. I, fol. 187 et sequent.

CAPUT LXXIII.

[Beatorum martyrum reliquias ac si Christi membra] Hieronym. epist. 53, fol. 188, ad Riparium: Nos martyrum reliquias non colimus, non adoramus, ne serviamus creaturæ potius quam Creatori. Honoramus reliquias martyrum, ut eum cuius sunt martyres adoremus. Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum, qui ait, Qui vos suscipit, me suscipit. Vid. Theodoretus Cyri episcop., περὶ τῆς τῶν μαρτύρων Τιμῆς, orat. 8, contra Græcos. Isidor. Pelusiota lib. 1, epist. 55. Isidorus Hispalensis de Offic. ecclesiast. lib. 1, cap. 34. Cyrillus Alexandrinus contra Julianum lib. vi, fol. 140; lib. x, fol. 231. Chrysost. ad populum Antiochen. homil. 66. Ambros. sermone de Petro et Paulo apostol. s, fol. 142; in festo Nazarii et Celsi martyr. fol. 246. Joan. Damascen. de Fide orthodox. lib. iv, cap. 16.

[Eunomianus et Vigilantianus creditur]. Hi enim basilicas martyrum non frequentabant, nec reliquias sanctorum venerabant; Christianos illos qui mortuorum hominum ossa suscipiebant, appellantes cinerarios et idololatrias. Hieronym. ad Riparium presbyt. epist. 53, fol. 188; adversus Vigilant. lib. 1, cap. 5, fol. 191; in Esaiam lib. xviii, cap. 65. Damascenus de Fide orthodox. lib. iv, cap. 16.

CAPUT LXXIV.

[Baptizatis tantum esse iter salutis credimus] S. Patres eos qui regenerationis sacramenta non sunt adepti, omnino a consortio beatorum excludunt, ex illa maxime pronuntiatione Christi Joan. iii, vers. 5. Ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω σοι, εἰ μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, quam etiam trahunt ad infantes non baptizatos. Augustinus de peccatorum Meritis et Remissione contra Pelagian. lib. 1, cap. 24: Optime Punici Christiani, baptismum ipsum nihil aliud quam salutem; sacramentum corporis Christi, nihil aliud quam vitam vocant, sine quibus ad vitam æternam nemo potest pervenire. Auctor lib. de Fide ad Petrum diaconum, cap. 27, apud Augustin. tom. III, fol. 164: Firmissime tene, et nullatenus dubites, non solum homines jam ratione utentes, verum etiam parvulos qui sive in utero matrum vivere incipiunt, et ibi moriuntur, sive cum de matribus nati, sine sacramento sancti baptismatis, quod datur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, de hoc sæculo transeunt, ignis æterni sempiterno supplicio puniendos: quia etsi propria actionis peccatum nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione et nativitate traxerunt. Clemens Recognit. lib. vi, fol. 102. Cyrill. Hierosolymitan. in 3 cateches. illuminat. Hierosolym. fol. 20. Cyrilianus de Testimon. ad Quirinum lib. iii, fol. 342; ad Demetrianum fol. 258; de Mortalitate fol. 272. Casarius Arelatens. episcop. orat. 5 de Pascha. fol. 137. Primasius Afer in Epistolam Pauli ad Roman. cap. 5, pag. 48. Isidorus Hispalensis de Officiis eccles. lib. ii, cap. 24; in Genesis cap. 13. Sentent. lib. 1, cap. 22. Augustinus epist. 26 ad Hieronym., ad Valent. epist. 43, ad Evodium epist. 102, ad Sixtum presbyt. epist. 105, ad Bonifacium epist. 106, ad Optatum epist. 157; de Correctione et Gratia cap. 8, contra Julianum Pelagianum lib. vi, fol. 750 et sequent.; de Baptismo contra Pelagianos tom. X, serm. 14; de Anima et ejus Origine ad Renatum, lib. 1, cap. 9; de Nuptiis et Concupiscentia lib. 1, cap. 20; de Natura et Gratia contra Pelagian. cap. 8. Auctor Hypogost. apud Augustin.

tom. VII, ad articulo. 5, fol. 953 et sequent. Origenes in Lucam cap. 2, homil. 14. Gregorius Nysenus adversus eos qui differunt baptismum, fol. 470. Ambrosius de Vocatione gentium lib. ii, cap. 8; de Abraham lib. ii, cap. 11. Tertullian. de Baptismo cap. 1, 12 et 13. Beda super Genesis fol. 199; in Joan. lib. 1, cap. 2. Alcuinus de Divinis Officiis fol. 1975. Scholastici Theologi, et ipse Augustinus, Nazianzenus, Nicetas et Athanasius, mitissimam penam fore parvulorum non renatorum dicunt; nimirum quod nullam materialis ignis, vel conscientie vermis penam sensuri sint, nisi quod visione Dei in perpetuum carebunt. Petrus Lombardus Sentent. 1 b. ii, distinct. 53, numer. 43 et sequent.; lib. iv, distinct. 4, numero 45. Durandus 170 lib. ii, distinct. 35. quæst. 3. Augustin. contra Julian. lib. v, cap. 8. In Enchiridio ad Laurentium cap. 93; de peccatorum Meritis ac Remissione lib. 1, cap. 16. Gregorius Nazianzen. orat. 40 in sanctum baptismum, fol. 653: Παρὺλι ὄχι βαπτισθῆναι, ἀλλὰ δοξασθῆναι, ἢ καὶ καταστῆναι ἐν τῷ θεοῦ, ὡς ἀσφαλιστοὺς ἐν, ἀπονήρους δὲ, ἀλλὰ παθόντας μᾶλλον τὴν ζημίαν ἢ δρασαντας. οὐ γὰρ ὅστις οὐ κολάσεως ἄξιός ἦδη, καὶ τιμῆς, ὡς περ οὐδὲ ὅστις οὐ τιμῆς, ἦδη καὶ κολάσεως. Nicetas scholiastes Græcus: Tres gradus existunt: unus eorum qui supernis deliciis perfruuntur; alter eorum qui supplicii æterni excruciantur; medius eorum qui nec cælestis regni voluptates sentiunt, nec pœnis ullis torquentur, in quo et parvuli, qui baptismum perfusi non sunt, et qui cum baptismum expeterent, violento tamen aliquo casu impediti, suscipere non potuerunt, constituunt. Athanas. quæst. ad Antioch. 114, fol. 309: Ποῦ ὑπάγουσιν τὰ τελευτόντα νήπια; εἰς κόλασιν, ἢ εἰς βασιλείαν; καὶ ποῦ τὰ τῶν ἀπίστων νήπια; καὶ ποῦ τὰ τῶν πιστῶν ἀβάπτιστα ἀπονήσκοντα τάττονται; μετὰ τῶν πιστῶν ἢ ἀπίστων. ἈΠΟΚΡΙΣΙΣ. Τοῦ Κυρίου λέγοντος, « Ἀρετὴ τὰ παῖδια εἰσελθεῖν πρὸς μὲ, τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » καὶ πάλιν τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος, « Νῦν δὲ τὰ τέκνα ὑμῶν ἄγια ἐστί, ἐ πρόδηλον ὅτι ὡς ἀσπιδὰ καὶ πιστὰ εἰς τὴν βασιλείαν εἰσερχονται καὶ τῶν πιστῶν βαπτισμὸν νήπια, τὰ δὲ ἀβάπτιστα καὶ τὰ ἰθνηκὰ, οὗτε εἰς βασιλείαν εἰσερχονται, ἀλλ' οὗτε πάλιν εἰς κόλασιν. ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἔπραξαν. Quo vadunt pueri orientes? Ad pœnam ne, an ad regnum? Et quo infidelium non baptizati, si decedant? recipiuntur cum fidelibus, an cum infidelibus? Responso: Cum Dominus dicat, Siivite pueros ad me venire, talium enim est regnum cælorum. Item cum Apostolus testetur: Nunc filii vestri sancti sunt; constat incontaminatos et fideles in regnum cælorum ingredi fidelium baptizatos infantes. Ethnici vero et non baptizati neque in regnum ingrediuntur, neque etiam rursus in pœnam, peccatum enim non designarunt. Atquin hanc prædictorum Patrum de non baptizatis infantibus opinionem sequuntur et approbant pontificii, ut patet ex Gregorio de Valentia, tom. IV, fol. 815, et Roberto Bellarmino, de Sacramentis baptismi lib. 1, cap. 4. Nos vero parvulos fidelium absque finctione sacra decedentes 171 non damnari asserimus, quia necessitas baptismi non est absoluta, sed ordinata, nequaquam excludens extraordinariam Dei actionem salvationisque ejus misericordiam, quam non ita legibus communibus traditionis christianæ, et ipsis sacramentis alligavit, ut non absque præjudicio legis ejusdem, in causa necessitatis vel privationis, possit pueros nondum natos extra uterum, inius sanctificare gratiæ suæ baptismum, vel virtute Spiritus sancti, ut ait Joannes de Gerson sermon. in Nativit. Mariæ Virginis part. 3, considerat. 2, fol. 59. Vere igitur scribit Albertus Magnus Ratisbonens. episc. de Sacramento eucharistiæ, distinct. 6, tract. 2, cap. 1: Ille in quo baptismus non contemptus religionis, sed per articulum necessitatis excluditur, non amittit fructum baptismi, sed baptizatus baptismum flammis in Spiritu sancto reputatur. Tunc enim impletur invisibiliter, cum mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Petrus Lombardus Sentent. lib. iv.

distinet. 4. Bernardus abbas Claravall. epist. 77 ad Hugonem de S. Victore. Durandus lib. iv, distinct. 4, quæst. 1. Georgius Cassander de Baptismo infantum, in consult. ad Ferdinandum imp. articulo 9, pag. 61. Joan. Calvinus de Baptismo lib. iv Institut., cap. 15, § 20, cap. 16, § 28.

[Nullum catechumenum vitam æternam habere credimus] Auctor de Fide ad Petrum diaconum cap. 3, fol. 159: *Ex illo tempore quo Salvator noster dixit: Si quis regeneratus non fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei: absque sacramento baptismatis (præter eos qui in Ecclesia catholica sine baptismate pro Christo sanguinem fundunt), nec regnum cælorum potest quisquam accipere, nec vitam æternam.* Cyrillus Hierosolymitan. 3 cateches. illuminat. Hierosolym., pag. 61, Εἴτε; μὴ λάθῃ τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει, πλὴν μόνον μαρτύρων, οἱ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος λαμβάνουσι τὴν βασιλείαν. Si quis non baptizatur, salutem non habet, præter solos martyres qui vel sine aqua regno cælesti potiuntur. Bernardi sententia benignior, magis enim inclinat ad humanitatem. In *majori* (inquit epistola 77 ad Hugonem, fol. 1483) *ante quisquis post vulgatum ubique baptismi remedium renuit jam baptizari, generali originalique macula addit et ex proposito crimen superbiæ, duplicem secum portans justissimæ damnationis causam, si sic de corpore exire contigerit.* Tamen **172** si ante exitum respuerit, et voluerit, et petierit baptizari, sed mortis præoccupatus articulo, forte obtinere nequiverit, dum non desit fides recta, spes pia, caritas sincera, propitius sit mihi Deus, quia ego huic ob solam aquam si defuerit, nequaquam omnino possum desperare salutem, nec vacuam credere fidem, nec confundere spem, nec excidere caritatem, tantum si aquam non convempit, sed sola (ut dixi) prohibent impossibilitus. Accidit Ambrosius de Obitu Valentini imp. adhuc catechumeni, tom. V, fol. 112: *Audiu vos dolere quod non acceperit sacramenta baptismatis. Dirite mihi, quid aliud est in nobis nisi voluntas, nisi petitio. Atqui dudum hoc voti habuit ut initiaretur. Non habet ergo gratiam quam desideravit; non habet quam poposcit: certe quia poposcit, accepit. Unde est illud: Justus quacunq; morte raverentis fuerit, anima ejus in refrigerio est. Solve igitur, pater sancte, munus servo tuo, quod poposcit sanus, robustus, incolumis. Si affectus ægritudine distulisset, tamen non penitus a tua misericordia esset alienus, qui celeritate temporis non voluntate esset fraudatus. Qui habuit Spiritum tuum, quomodo non accepit gratiam tuam? Aut si quia solemniter non sunt celebrata mysteria, hoc movet: ergo et martyres, si catechumeni sunt, non coronentur. Non enim coronantur, si non initiantur. Quod si suo abluunt sanguine, et hunc sua pietas abluvit et voluntas. Zwinglius non solum catechumeni qui in bonis operibus mortui sunt, verum etiam gentilibus qui omnino Christum ignorarunt, vitam æternam pollicetur. Ita enim in Exposit. fidei Christianæ, fol. 559 regem Galliæ alloquitur: *Videbis in æterna societate omnes sanctos, pios, sapientes, fortes, et honestos homines, Adam, Enoch, Noah, Abraham, Petrum, Paulum, Herculem, Theseum, Socratem, Aristidem, Antigonum, Numam, Camillum, Catones et Scipiones.* Hæc mira sunt, hæc nova sunt, hæc falsa sunt. Mira stupemus, nova cavemus, falsa repudiamus. Augustin. contra Julianum Pelagianum lib. iii, cap. 3, fol. 676. Petrus apud Clementem (citante Origene in Matthæum cap. 26, tract. 33, fol. 110): *Opera bona que fiunt ab infidelibus, in hoc sæculo illis prosunt, non et in illo ad consequendam vitam æternam.* Vide Athanasium ad Antiochum quæst. 100, fol. 303. tom. II. Augustinum in psalm. xxxi et lxxvii. Contra Julianum Pelagianum lib. iv, cap. 3; de Gratia Christi contra Pelagium et Cælestinum lib. i, cap. 26. Georgium Cassandrum in Consultat. articulo 3, pag. 38, de Operibus impiorum.*

173 [Excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta complentur] Dogma de baptismo sanguinis ve-

lus est, cujus etiam meminit Clemens Constitut. Apost. lib. v, cap. 5. Tertullianus de Baptismo cap. 16; in Scorpiaco adversus Gnosticos cap. 6. Primasius African. episcop. in Epistol. Pauli ad Roman. cap. 6. Cyrillus Hierosolymitan. cateches. 13 illuminat. Hierosolym., fol. 110. Cyprianus ad Fertuna epist. 73; de Exhortat. martyrii fol. 399; de Siella Magis, fol. 409. Athanas. in quæst. SS. Script. quæst. 103; ad Antiochum principem quæst. 72. Origenes in Joannem tract. 8, fol. 194; in Matthæum tract. 12, c. 20. Ambrosius in ps. cxviii, fol. 891. Haymo episcop. Halberstatt. in Epistolam Pauli ad Roman. cap. 6. Nicetas in orat. Nazianzei de Sanctis Luminibus, fol. 842. Augustin. ad Seleuciam epist. 108. Gennadius hoc loco cum Origene et Prospero, baptismum sanguinis vero baptismo æquat. Origenes in Judicum cap. vi, homil. 7, fol. 218: *Baptisma sanguinis solum est quod nos puriores reddidit quam aquæ baptismus reddidit.* Prosper Tyro, epigram. 88:

B Si mundo moritur, divino fonte renascens,
Fitque novus vita, qui sepelitur aqua.
Fraudati non sunt sacro baptismate Christi,
Fons quibus ipse sui sanguinis unda fuit.
Et quidquid sacri fert mystica forma lavacri,
Id totum implevit gloria martyrii.

Sed hoc falsum est, martyrium enim non proprie et simpliciter, sed per attributionem dicitur et est baptismus, ac proinde ejus efficacia non attingit ad efficaciam veri baptismi, qui proprie et simpliciter unus est, virtutemque habet ex passione Christi, et fit in aqua cum determinata forma verborum, et est sacramentum de quo dicit apostolus Paulus ad Ephes. iv, vers. 5: *Unus Dominus, una fides, unum baptismum.* Vide Christophorum Petarum theologum non vulgaris eruditionis in Jesuitismo novo de Baptismo pag. 90.

[Baptizandus confitetur fidem suam] Apud antiquos gratiam baptismi suscepturi, publice fidelium populo audiente, symbolum reddebant. Rufinus in Exposit. symboli apostolor., fol. 74; **174** apud Hieronym. tom. IX. Ambrosius in Lucam lib. viii, cap. 18. Tertullianus de Baptismo cap. 20. Nazianz. in S. Baptisma, et de Cypriano orat. 18. Concil. Laodicenum, cap. 46. Martinus Bracarensis episcop. in Excerptis capit. Græcorum, tom. II Concil. cap. 49, fol. 226. Cyrillus Alexandrinus contra Julianum imp. lib. vii, fol. 172. Severus Alexandrinus de Ritibus baptismi, fol. 54. Beda in Marcum lib. i, cap. 1. Sic Victorinus rhetor ingressurus baptismum, inemoriter de loco eminentiore, in conspectu sanctæ multitudinis, Romæ fidem profitetur suam. Augustin. Confession. lib. viii, cap. 2, fol. 99.

CAPUT LXXV.

[In eucharistia non debet pura aqua offerri] In sacrificio eucharistiæ sola aqua utebantur ὑδροπαράτεται, quos damnat Cyprianus ad Cæcillum epist. 63, fol. 151 et sequent. Epiphanius hæres. 46 et 47, Philastrius hæres. 77. Epitome S. Canon., fol. 18. Rahanus Maurus archiepiscop. Moguntiensis, de Propriet. sermon. lib. iv, cap. 10.

[Sed vinum cum aqua mixtum] Temperamenti et mixti calicis meminerunt ex veteribus Justinus martyr apologia 2 pro Christian., fol. 76, 77. Irenæus Lugdunens. episcop., contra Hæres. lib. iv, cap. 57; lib. v, cap. 1. Clemens Constitut. apostol. lib. viii, cap. 12. Δευροπυρία quam S. Jacobo ascribunt, fol. 24. Auctor homil. de Corpore et Sanguine Domini, apud Hieronym. tom. IX, fol. 248. Ambrosius de Sacrament. lib. v, cap. 1. Auctor Commentarii in Marcum, cap. 14. Julius PP. i in decret. tom. I Concil. cap. 7. Martinus Bracaren. episcop. in excerptis capit. Græcor., tom. II Concil., cap. 55. Damascenus, de Fide orthodox. lib. iv, cap. 14. Casarius Areiatensis homil. 5 de Pascha, fol. 147. Patres concil. Trullani, canone 32. Concil. Africanum, cap. 4. Concil. Carthaginense iii, cap. 24. Concil. Wormatiense, cap.

4. Concil. Triburiense cap. 24. Walafridus Strabo de Rebus ecclesiasticis cap. 16. Paschasius de Sacramento eucharistiæ cap. 11. Beda in Lucam lib. vi, cap. 22. Micrologus de Observat. ecclesiasticis cap. 10. Aigerus de Sacramento eucharistiæ lib. ii, cap. 4. **175** Eugenius PP. IV in decret. tom. III Concil., fol. 506. Corpus Canon. distinct. 2, de Consecratione. Thomas Aquinas 3 part. Summ., quæst. 74, art. 6. Theophylactus in Joann. cap. 19, fol. 567, execratur Armenios, qui non admiscunt in mysteriis aquam vino. *Ἀρχονίσθωσαν Ἀρμένιοι, οἱ μὴ παρακινῶντες ὕδωρ τῷ οἴνῳ ἐν τοῖς μυστηρίοις.* In epitome S. Canon. fol. 17, sacerdos qui non miscet vinum aqua deponitur: *Εἴ τις ὕδωρ μόνον, ὡς οἱ Ἰδρονπαράστειται, ἢ οἶνον, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, ἀλλὰ μὴ οἶνον ὕδωρ μίγνυς, οὕτω τὴν ἄχραντον προσάγει θυσίαν. καθαιρεῖσθω.* Et pontificii etiam nunc hanc admixtionem acriter urgent. Guilielmus Durantus in Rational. divin. officiorum. lib. v, fol. 70: *Sicut aqua sine vino consecrari non potest, sic nec vinum sine aqua transsubstantiari valet. Illam itaque per oblivionem prætermittens, venialiter peccat, per negligentiam mortaliter, et est graviter puniendus.* Robertus Bellarminus de Sacramento eucharist. lib. iv, cap. 10: *Catholica Ecclesia semper credidit ita necessarium esse aqua utrumque misceri in calice, ut possit id non sine gravi peccato omitti.* Unde quoque Patres Concilii Tridentini cap. 8, canon. 9, omnes qui negant aquam miscendam vino in calice offerendo, anathematis gladio jugulant. Græci hunc morem miscendi non observant, Nicephorus Callistus Ecclesiast. Histor. lib. xviii, cap. 53. Innocentius PP. III Myster. missæ lib. iv, cap. 52, fol. 390. Guilielmus Durantus Minatens. Eccles. episcop. in Rationali lib. iv, fol. 70. Petrus Lombardus Sentent. lib. iv, distinct. 11, Bonaventura Sentent. lib. iv, distinct. 11, numer. 36. Durandus de S. Portiano super Sententias Petri Lombardi lib. iv, distinct. 12, quæst. 5: *Dicitur quod Græci aquam non apponunt, et tamen vere conficiunt; neque enim est de necessitate sacramenti.* Thomas Aquinas 3 part. Summ., quæst. 74, art. 7. Bernardus abbas Claravall. ad Guidonem epist. 69, quoniam non legitur quod in natali calicis Christus vinum aqua mixtum discipulis tradidit rit. Paschasius de Sacram. eucharistiæ cap. 11. Rabanus Maurus de Eucharist. cap. 11. Potest ergo in solo vino hoc sacramentum rite confici propter institutionem Christi, qui omnium princeps in vino vitis hoc sacramentum celebravit. Bonaventura lib. iv Sentent., distinct. 11, numer. 58. Albertus Magnus Ratisbonensis Eccles. episcop., de Sacram. eucharistiæ **176** distinct. 3, tract. 2, cap. 1. Thomas Aquinas 3 parte Summ., quæst. 74, art. 6. Durandus Sentent. lib. iv, distinct. 12, quæst. 5. Joannes Gerson de Sacram. eucharistiæ part. 2, fol. 26.

CAPUT LXXXVI.

[*Caro nostra non est mala, ut volunt Sethianus, Ophianus et Patricianus*] Male hic confundit Gennadius Sethianus, Ophianus et Patricianus, quia unusquisque ex illis sua propria habet dogmata, et errores singulares. Sethiani filium Adami qui vocatur Seth honorant, et ipsum Christum esse opinantur. Ophiani colubrum nutriunt et venerantur, quod hic prior initium nobis scientiæ boni et mali attulerit, Patriciani et Venustiani a lumbis usque ad pedes diabolum fecisse corpus hominis dicunt. Papias in Seth. Philastrius hæres. 4 et 3. Honorius hæres. 31. Epiphanius hæres. 37 et 39. Theodoret. Fabul. hæret. lib. i. Isidorus Hispal. Orig. lib. viii, cap. 5. Damascenus, de Hæres. fol. 578. Tertullianus, Præscription. adversus hæret. cap. 47. Augustinus hæres. 61, adversus Julian. Pelagian. lib. v, cap. 5.

[*Florianus*] Papias: *Floriani hæretici a Floriano quoddam dicit, qui docent Dominum creasse mala, contra id quod scriptum est, Fecit Dominus omnia bona.*

[*Arbitrio animæ efficitur in nobis vel bona vel mala*] Vidend. Ambrosius Mediolanensis episcop. lib. i

A Hexaemer., cap. 5. Theophylactus in Matthæum c. 7, fol. 29. *Ἡ φύσις ἡμῶν ἀγαθὴ ἔσται, ὡς Θεοῦ δημιουργημα, κατὰ δὲ προαίρεσιν πονηρῶν ἔμελλε.* Augustinus in Joan., tract. 42, cap. 8, fol. 214: *Bona est omnis natura, sed vitiosa est hominis natura per voluntatem malam. Quod fecit Deus non potest esse malum, si ipse homo non sit sibi malus.*

CAPUT LXXVII.

[*In resurrectione ex mortuis sexus forma non mutabitur*] Contra Origenem, qui asserit in futuro sæculo feminas redigendas in viros. Hieronym. adversus errores Joannis Hierosolym. epist. 61, cap. 3. Julianus episcop. Toletanus, Prognostic. **177** lib. iii, cap. 24: *Plerique hoc quod dicit Apostolus: Donec occurramus ei in virum perfectum, etc., omnes feminas in virili sexu resurgere credunt, pro eo quod vir ex limo, mulier vero ex latere viri facta sit. Nos autem magistrorum catholicorum sententiis eruditi, hoc credimus, hoc tenemus, quod omnipotens Deus, qui utrumque sexum condidit, instituit ac redemit, utrumque in resurrectione restituit.* Justinus martyr in Quæst. et Responson. ad orthodoxos, quæst. 60. Augustin. de Civitate Dei lib. xxii, cap. 17. Athanasius in Quæstion. ad Antiochum, quæst. 24. Bonaventura Sentent. lib. iv, distinct. 44, art. 2. Clemens Constitut. apostol. lib. v, cap. 6. Isidorus Hispalensis de Officiis ecclesiasticis. lib. ii, cap. 23. Auctor de Fide a Petrum diaconum cap. 3. Hieronym. in epitaph. Paulæ matris ad Eustoch., epist. 27, fol. 79; adversus Jovinianum lib. i, cap. 21, fol. 156. Rabanus Maurus de sermon. Propriet. lib. iv, cap. 10. Thomas Aquinas in addition. part. iii Summ., quæst. 81, art. 3.

CAPUT LXXVIII.

[*Ante passionem et resurrectionem Domini, omne animæ sanctorum in inferno*] Arbitratur Gennadius ex quo peccavit Adami, et clausus est illi paradisi, nullius sancti animam in cælum ascendisse, sed omnes in inferno (posteriores *limbum patrum* dixerunt) detentat, propter quas etiam Christus descendit ad inferos, ut eos liberaret et composes sui faceret. Et hæc est communis opinio multorum Patrum: Cyrilli Hierosolym. *κατηχήσις. δ' ἠρωτιζομένων ἐν Ἱεροσολύμοις*, pag. 41. Tertulliani de Anima cap. 7 et 55. Clementis Alexandrini lib. vi Stromat. Damasceni de Fide orthodox. lib. iii, cap. 29. Augustini de Tempore serm. 181. Gregentii in Disput. cum Herbano Judæo, pag. 178. Hieronymi in psal. xliii, fol. 28; in psal. xv, fol. 15; psal. cxviii, fol. 159; in Daniele lib. i, cap. 3. Gregorii Magni Moral. lib. iv, cap. 27; lib. xii, cap. 17, lib. xii, cap. 16; in S. Evangelia homil. 19, fol. 391; homil. 22, fol. 401. Fulgentii ad Trasimundum regem lib. iii, fol. 54. Auctoris Commentar. in Matthæum cap. iii, homil. v, fol. 557. Apud Chrysost. tom. II. Gaudentii in Exod. tractat. 10, tom. VII Biblioth. Patrum. Nicephori **178** Callisti lib. i, cap. 31. Philippi presbyteri in Job. lib. iii, cap. 38. Procopii Sophistæ in Isaiam, fol. 154. Athanasii de Salutari Adventu Jesu Christi, fol. 506; de Passione et Cruce Domini fol. 802. Hieronymi tom. III, epist. 129, fol. 370; in Epistolam Pauli ad Thessal. cap. iv; in Epistolam ad Ephes. lib. ii, cap. 4. Juliani episcopi Toletani Prognost. lib. ii, cap. 12. Theodori Abucaræ in disputat. cum Eineseno, cap. 7. Remigii Altistodor. episcop. in psal. lxxxv; in Zachariam cap. ix. Bedæ in Job lib. i, cap. 10. Theophili Alexandrini episcop., Allegor. in Joan., fol. 191, tom. IV. Biblioth. Patrum. Ambrosii in Epist. Pauli ad Rom. cap. v. Epiphanius contra Tatianos hæres. 46. Sedulii in Epist. Pauli ad Rom. cap. v. Dionysii Carthusiensis in Epist. Petri I. cap. iii; in Act. apostol. cap. ii. Thomæ Aquinatis 3 part. Summ., quæst. 53, art. 5 et s. q. Ad ejus confirmationem prouincit hæc Scripturæ testimonia: Genes. xxxvii, 35: *Descendam ad filium meum lugens in infernum*; Ecclesiast. xxiv, 4: *Pe-*

metrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Dominum; Zachariæ ix, 11: Tu quoque in sanguine tuo emisisti vinclos tuos de lacu in quo non est aqua; Joh xxxviii, 17: Apertæ sunt tibi portæ mortis, et cæcia tenebrosa vidisti; I Petr. iii, 19: Et iis qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit. Bullingerus in Mathæum cap. xxv. Joan. Calvinus, Institut. lib. ii, cap. 16, § 9. Beza in Acta apostol. cap. ii, in Epistol. Petri I, cap. iii, et in Epist. ad Ephes. cap. iv, aiunt prædicta loca, male a veteribus detorta ad carcerem pœnalem piarum animarum; cum illæ etiam ante Christi adventum et passionem in tranquillitatis sinu, immune a pœna fuerint, expectandæ nimirum resurrectionis solatia carpentes. Illorum assertioni non videtur contradicere Augustinus, dum fateatur se adhuc nescire, quid boni Christi descensus ad inferos contulerit illis justis qui in sinu Abrahamæ erant, a quibus secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis nunquam recessit. Sed loca Augustini ipsa in medium protrahemus ex epist. 99 ad Evodium tom. II, fol. 284: *Quod primum hominem patrem generis humani ex inferno solverit Christus, Ecclesia fere tota consentit: quod eam non inaniter credidisse, credendum est, etiamsi canonicarum Scripturarum hinc expressa non profertur auctoritas. Addunt 179 quidam hoc beneficium etiam antiquis sanctis fuisse concessum, Abel, Seth, Noe, et domui ejus, Abraham, Isaac, et Jacob, aliisque patriarchis et prophetis, ut cum Dominus in infernum venisset, illis doloribus solverentur. Sed quonam modo intelligatur, Abraham in cujus sinum etiam pius pauper susceptus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non video, explicant fortasse qui possunt. Solos autem duos, id est Abraham et Lazarum, in illo memorabilis quietis sinu fuisse antequam Dominus in inferna descenderet, et de istis tantum duobus dictum fuisse illi diviti: inter vos et nos chaos magnum firma um est, etc., nescio utrum quisquam sit, qui non videatur absurdum. Porro si plures quam duo ibi erant, quis audeat dicere, non ibi fuisse patriarchas et prophetas, quibus in Scriptura Dei justitiæ pietatisque tam insignis testimonium perhibetur! Quid his ergo præstiterit, qui dolores solvit inferni, in quibus illi non fuerunt, nondum intelligo: præsertim quia ne ipsos quidem inferos uspiam Scripturarum locis in bono appellatos potui reperire. Quod si nunquam in divinis auctoritatibus legitur, non utique sinus ille Abrahamæ, id est secretæ cujusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est, quanquam in his ipsis tanti verbiæ magistri, ibi ait dixisse Abraham, Inter vos et nos chaos magnum firmatum est. satis ut opinor appareret non esse quamdam partem et quasi membrum inferorum tantæ illius felici atis sinum. Chaos enim magnum quid est nisi quidam hiatus, nullum eni separans inter quæ non solum est, verum etiam firmatus est? Quapropter si in istum sinum Abrahamæ Christus mortuorum venisset sancta Scriptura dixisset, non nominat in inferno ejusque doloribus, miror si quisquam ad inferos eum descendisse, asserere auderet. Sed quia evidentia testimonia et infernum commemorant et dolores, nulla causa occurrit, cur illo credatur venisse Salvator, nisi ut ab ejus doloribus salvos faceret. Sed utrum omnes quos in eis invenit, an quosdam quos illo beneficio dignos judicavit, adhuc requiro. Fuisse tamen eum apud inferos, et in eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitisse non dubito. Unde illis justis, qui in sinu Abrahamæ erant, cum ille in inferna descenderet, nondum quid contulisset inveni, a quibus eum secundum beatificam præsentiam suæ divinitatis nunquam video recessisse. Et de Genesi ad litteram tom. III, fol. 498, lib. xii, cap. 33: *Illud me nondum invenisse confiteor, inferos appellatos, ubi justorum animæ requiescunt. Et Christi quidem animam usque ad ea loca venisse in quibus peccatores cruciantur, ut eos solveret a tormentis, quos esse solvendo occulta sua nobis justitia judicabat, non immerito creditur. Quomodo enim aliter accipiendum sit, quod dictum est: quem Deus**

A suscitavit ex 180 mortuis, etc., non video nisi ut quorundam dolores apud inferos eum solvisse accipiamus, ea potestate qua Dominus est, cui omne genus flectitur, celestium, terrestrium et inferorum; per quem potestatem etiam illis doloribus quos solvit, non potuit teneri. Neque enim Abraham vel ille pauper in sinu ejus, hoc est, in secreto quietis ejus, in doloribus erat, inter quorum requiem et alia inferni tormenta, legimus magnum chaos firmatum, sed nec apud inferos esse dicti sunt. Contigit enim, inquit, mori inopem illum et afferri ab angelis in sinum Abrahamæ; mortuus est autem et dives, et sepultus est, et cum apud inferos esset in tormentis, etc. Videmus itaque inferorum mentionem non esse factam in requiè pauperis, sed in supplicio divitis. Proinde, ut dixi, nondum inventi, et adhuc quæro, nec mihi occurrit, inferos alicubi in bono posuisse Scripturam duntaxat canonicam. Non autem in bono accipiendum sinum Abrahamæ, et illam requiem, quo ab angelis pius pauper ablatus est, nescio utrum quisquam possit audire, et ideo quomodo eum apud inferos credamus esse, non video. Hactenus Augustinus erudite quidem et vere. Illud autem notatu dignum, quod idem vir sanctus in psalmo lxxxv, tom. VIII, fol. 652, duo inferna statuit, inferius et superius: quorum in uno quieverunt animæ justorum; in alio torquentur animæ impiorum. Sed hæc protulisse videtur non afirmando sed opinando. Inquit enim, *Fratres, sive illud sive istud sit, hic me scrutatorem verbi Dei, non temerarium affirmatorem teneatis.* Certe Origenes *Ἐπιπέριον* lib. iv, cap. 2, et Ambrosius in cap. v Epistol. Pauli ad Rom. ante Augustinum hoc dogma proposuerunt in suis scriptis, Gregor. Magnus in Job lib. xii, cap. 9. Beda in psal. lxxxv. Bernard., serm. 2 de Assumpt. Mariæ, fol. 149, repertus qui illorum opinionem probavit. Hos refutat Hieronymus in psal. lxxxv, fol. 108: *Eripuisti animam meam ex inferno inferiori, etc. Non quod duo inferna sint, sed iste superiorem infernum peccatorum dixit, inferiorem vero, qui est verus infernus in quo peccatores damnantur.* Laudat ergo ob hoc misericordiam Domini, quod sit eratus a supplicio inferioris inferni. Scholastici hoc commentum valde placuit. Non enim contenti illis, quæ priores de inferno duplici delirarunt, alia adhuc duo inferna exculperunt, atque ita effecerunt infernum quadruplicem: 1º infernum damnatorum; 2º limbum puerorum; 3º purgatorium; 4º limbum patrum. Bonaventura Albanensis episcop. lib. iv, distinct. 45, num. 12 et 15. Durandus de S. Portiano, Sentent. lib. iii, distinct. 22, quæst. 4: *Sciendum est quod quadruplex est infernus, secundum quadruplex pœnarum genus. Quibusdam enim datur pœna damni, hoc est, perpetua carentia visionis divinæ, et perpetua pœna sensus, ratione peccati actualis, mortalis, in quo decesserunt. Et ii dicuntur esse in inferno damnatorum. Aliis debetur perpetua pœna damni absque pœna sensus, scilicet decedentibus in solo peccato originali, qui dicuntur esse in limbo puerorum. Aliis debetur pœna 181 sensus et damni, non quidem perpetua, sed temporalis, illis scilicet qui decesserunt in gratia, debitores alicujus pœnæ, eo quod in præsentia vita non satisfecerunt plene ad culpas commissas. Et isti dicuntur esse in purgatorio. Aliis vero solum debetur sola pœna damni, absque ulla pœna sensus; et isti dicebantur esse in limbo patrum: qui prohibebantur ante passionem Christi a visione divinæ, eo quod non erat satisfactum pro peccato totius naturæ; quamvis hi non essent obnoxii alicui pœnæ pro peccatis suis personalibus. Viderint Pontificii quemadmodum hæc signata defendant. Nos (qui nihil probamus, nisi quod ecclesiasticum est, quodque conspiret germanæ, et ipso ævo pronatæ prophetice apostoliceque paraturæ) malum dubita: e de occultis quam litigare de incertis, melius ducentes in inscientiæ finibus atque ignorantie pernanere (Melius est enim nescire, quam errare; Augustin. in Joan. tract. 21), simpliciterque imperitiam confiteri, quam inerudita temeritate, sine divinarum Scripturarum auctoritate, nugæ aniles et fabulosæ gentium*

dogmata sub nomine Christiano in Ecclesiam Dei introducere. Tertullianus de Anima cap. 1 et 2. Hieronymus ad Helvidium epist. 150, quæst. 10, fol. 420. Augustinus, ad Optatum epist. 157, de Genesi aditteram lib. viii, cap. 5.

CAPUT LXXIX.

[Post ascensionem Domini ad cœlos, omnium sanctorum animæ ad Christum vadunt] Isidorus Hispalens. Sentent. lib. 1, cap. 14 : Sancti ex tempore resurrectionis Christi statim ut de corpore exeunt, mox ad cœlestem habitationem ascendunt, quod antiquis patribus non dabatur. Nam ante adventum Salvatoris, quamvis sine pœna supplicii, tamen non in cœlo, sed in inferno sanctorum animæ tenebantur, pro quibus absolvendis Dominus in infernum descendit. Gregorius Nazianz. orat. funebri in laudem Cirsarii fratris, fol. 173 : Πείθομαι σοφῶν λόγοις ὅτι ψυχὴ πάσα, καλῆς καὶ θεοφιλῆς, ἐπειδὴν τοῦ συνδεδεμένου λυθεῖσα σώματος ἐνθὺς ἀπαλλαγῆ, εὐθὺς μὲν ἐν συναίσθησει καὶ θεωρίᾳ τοῦ μένοντος αὐτῆν καλοῦ γενομένη, ἅς τοῦ ἐπισκοποῦντος ἀνακαθαρθέντος ἢ ἀποτιθέντος, ἢ οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ λέγειν χρῆ, θαυμασίαν τινὰ ἡθονὴν ἴδεται, καὶ ἀγάλλεται, καὶ ὡς ζωοῖ πρὸς τὸν αὐτῆς δεσπότην, ὡσπερ τι δεσμοῦντιον 182 χαλεπὸν τὸν ἐνταῦθα βίον ἀποφυγοῦσα, καὶ τὰς περιειρημένους ἀποπειραμένην πίδως, ὑπ' ὧν τὸ τῆς διανοίας πτερόν καθέλκετο* καὶ οἷον ἤδη τῇ φαντασίᾳ καρπούται τὴν ἀποκειμένην μακαριότητα* μικρὸν δ' ὕστερον καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον ἀπολαθοῦσα, ὡς τὰ ἐκείθεν συνεπιλοσόφησε, παρὰ τῆς καὶ δούσης καὶ πιστευθείσης γῆς, τρόπον ὃν οἶδεν ὁ ταῦτα συνήσας καὶ διαλύσας Θεός, τούτω συμπληροῦμαι τῆς ἐκείθεν δόξης* καὶ καθάπερ τῶν μοχθηρῶν αὐτοῦ μετέσχε διὰ τὴν συμφύσιαν. οὕτω καὶ τῶν τερπνῶν αὐτῆς μεταδιδόντων, ὅλον εἰς ἐκὺντὴν ἀναλώσασα, καὶ γενομένη σὺν τούτῳ ἐν καὶ πνεῦμα, καὶ νοῦς, καὶ θεός, καταποθέντος ὑπὸ τῆς ζωῆς τοῦ θηπτοῦ τε καὶ πόντος. Id est : Spiritum verbis adducor ut credam pulchram omnem animam et Deo caram, posteaquam corpori vinculis soluta, hinc excesserit, protinus bonum, quod eam manet, persentiantem et contemplantem (ut pote eo quod tenebras offundebat, vel purgato, vel deposito, vel, quo verbo ea res appellanda sit nescio) mirabili quadam voluptate affici et exultare, atque hac vita, tanquam grati quodam ergastulo liberatam, compedibusque illis quibus mentis alæ deprimebantur solutam, summa cum hilaritate ad Dominum suum tendere, ac reconditam beatitudinem jam velut per imaginem et simulacrum percipere; post etiam aliquanto, cum cognatam carnem a terra, quæ et dederat, et in fidem acceperat, receperit (quod quomodo fiet is novit qui ea ante se conjunxit atque dissolvit), tum deum eam quoque ad gloriæ cœlestis hæreditatem secum admissuram, et quemadmodum ob naturæ conjunctionem ærumnarum ipsius particeps fuerat, sic etiam jucunditates suas cum ipsa communicaturam, totum videlicet corpus in seipsum absorbentem, et cum eo unum effectam, et spiritum et mentem, et Deum, absorpto nimirum a vita eo quod mortale et caducum erat. Valde frigidum et frivolum est, quod Gregorius Magnus Dialog. lib. iv, cap. 2o, et Beda tom. VIII in lib. Quæstion., fol. 402, non omnibus justis, sed perfecte justis hoc beneficium tributum dicunt. Quis enim ioterit perfecte justus esse in hac mortalitate, ubi caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Macarius homil. 8, pag. 406. Augustin. de peccatorum Meritiis et Remissione contra Pelagianos lib. ii, cap. 13; contra epistolam Parmeniani lib. ii, cap. 7. Lactantius lib. vi, cap. 15. Hieronym. in psalm. cxiv, fol. 150 : In 183 præsentis sæculo perfectus justus nemo esse potest, neque David, neque apostoli, neque aliquis sanctorum.

A Gennadio manum porrigit Hieronymus in Amos cap 19, fol. 123 : Quando anima vinculis laxata corporeis, volandi quo velit, sive quo ire compellitur, habuerit libertatem, aut ad inferna ducetur, aut ad cœlestia sublevari. Et Augustin. de peccator. Meritis et Remissione cap. 28 : Non est ullus ulli locus medius, ut possit esse, nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Auctor Hypnagogici, articul. 5. apud Augustin. tom. VII, fol. 957 : Primum locum fides catholicorum divina auctoritate regnum credit esse cœlorum. secundum gehennam, tertium penitus ignoramus, imo nec esse in Scripturis sacris inveniemus. Auctor de Rectitud. catholic. conversat., apud Augustin. tom. IX, fol. 797 : Scitote quod anima cum a corpore avellitur, statim in paradiso pro bonis operibus, aut certe pro malis in inferno præcipitatur continuo. Et his longe antiquior Justinus, martyr in. Quæst. et Respons. ad orthodoxos, quæstion. 75, fol. 339 : Ἐνταῦθα μὲν τὰ τῆς ἐνώσεως πάντα κοινὰ ὑπάρχει δικαίων τε καὶ ἀδικῶν, καὶ οὐδέμια ἔστιν ἐν αὐτοῖς διαφορὰ κατὰ τοῦτο, οἷον τὸ γενέσθαι καὶ τὸ ἀποθῆσκειν, καὶ τὸ ὑμναίειν, καὶ τὸ νοσεῖν, καὶ τὸ πλουτεῖν, καὶ τὸ πίνεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτοις ὅμοια* μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον, εὐθὺς γίνεται τῶν δικαίων τε καὶ ἀδικῶν ἡ διαστολή* ἄγονται γὰρ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς ἀξιῶς αὐτῶν τόπους* αἱ μὲν τῶν δικαίων ψυχαὶ, εἰς τὸν παραδεισον, ἐνθα συντυχία τε καὶ βία ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, κατ' ὀπτασίαν δὲ καὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ κατὰ τὸ εἰρημένον, ἡ Ἐκδημοῦντες ἐκ τοῦ σώματος, καὶ ἐκδημοῦντες πρὸς τὴν Κύριον* αἱ δὲ τῶν ἀδικῶν ψυχαὶ, εἰς τοὺς ἐν τῇ ἀθῆ τόπους, κατὰ τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ Ναβουχοδονοσορ βασιλέως Βαβυλωνος, ἡ Ὁ ἀδης κάτωθεν ἐπικράνη συνανήσας σοι, ἡ καὶ τὰ ἐξῆς* καὶ εἰσὶν ἐν τοῖς ἀξιῶς αὐτῶν τόποις φυλαττόμεναι ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναποδόσεως. Id est : In hac vita quæ in unione corporis et animæ obtingunt, communia sunt justorum 184 et injustorum omnia; et nulla est eis, quantum ad hoc pertinet, differentia: sicuti gigni et mori, valere et ægrotare, discere et egere, et alia hisce similia. Post exitum vero animarum e corpore illico justis ab injustis segregantur. Abducuntur enim ab angelis ad condiga sibi loca. Ac justorum quidem animæ in paradysum, ubi consuetudine et aspectu fruuntur angelorum et archangelorum; per visionem autem et ipsius Servatoris Christi, pro eo atque dictum est: Peregre absumus a corpore, et præsentis adsumus apud Dominum. Injustorum autem animæ in ipsius orci loca; pro eo atque dictum est de Nabuchodonosore rege Babylonis: Infernus subter exacerbatu est in occursum adventus tui, etc. Et asservantur quæque in locis se dignis, usque ad resurrectionis et compensationis diem.

CAPUT LXXX.

[Pœnitentia aboleri peccata] Ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς γνησίως καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσιν. Athanasius de Communi Essentia Patris, et Filii, et Spiritus sancti, tom. 1, fol. 392. Alcuinus de Divinis Officiis, fol. 1922 : Oportet ad pœnitentiam accedere cum omni fiducia, et ex fide credere indubitanter, pœnitentia aboleri posse peccata, etiamsi in ultimò vitæ spiritu commissa pœniteat. Chrysost. tom. V, serm. de pœnit., et in Matth. cap. vi, homil. 20. Theodoret. divinor. decret. Epitom. fol. 415. Lactant. lib. vi, cap. 24. Auctor de Fide ad Petr. diacon. cap. 5. Bacharius de Recipiendis Lapsis, fol. 419, tom. I Biblioth. Patrum. Epiphani. hæresi 59. Augustin. de Agoue Christiano cap. 30 et 31. [Novatianus est] Is ducebat, quod post baptismum pœnitentia nemo liceat; et quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit; imo perire Ecclesiam recipiendo peccatores. Pacianus ad Sympronianum epist. 3, fol. 310, tom. I Biblioth. Patrum. Remigius Altisiodorensis episcop. in Joëlem cap. 2, fol. 268 : Athanasius, contra omnes hæreses tom. 1, fol. 853. Nicephorus Callistus, Ecclesiast. Ili-tor. lib. vi, cap. 3, Augustin. tom. IV, in Quæstion. Vet. et Novi Testamenti, quæ

stion. 102; de Hæresib. cap. 58. Eusebius Ecclesiast. A
Histor. lib. iv, cap. 54.

CAPUT LXXXI.

[Internas animi cogitationes diabolum non videre] Exstat hoc caput apud Rabanum Maurum de sermon. Proprietat. 185 lib. iv, cap. 10. Chrysost., in Joan. cap. iii homil. 25: *Humanorum cordium cognitio solius Dei est, qui ea formavit. Tu enim, inquit, cognoscis corda solus.* Athanasius ad Antioch. quæst. 99, fol. 305: *Προγνώστης και καρδιογνώστης μόνος ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι τὰ ἐν καρδίᾳ, ἢ τὰ μέλλοντα ἐπίστανται.* Origenes in Job lib. 1, fol. 237. Theophylact. in Marcum cap. 2. Durandus, Sentent. lib. ii, distinct. 8, quæst. 4. Thomas Aquinas quodlib. 12, articulo. 6.

[Sed motibus eas corporis] Hieronym. in psalm. xvi, fol. 16: *Diabolus in anima intrinsecus nescit quid cogitat homo, nisi per exteriores motus intelligat.* Cassian., Collat. lib. vii, cap. 15, fol. 1057: *Nulli dubium est quod possunt spiritus immundi cogitationum nostrarum attingere qualitates, sed indicium eas sensibilibus forinsecus colligentes, id est, ex nostris dispositionibus, aut verbis, et studiis in quæ propensius conspexerint nos inclinari. Cæterum illas quæ necdum de internis animæ prodierunt, adire omnino non possunt. Ipsas quoque cogitationes, quas ingerunt, utrum susceptæ sint, vel quemadmodum susceptæ sint, non per ipsius animæ naturam, id est, per illum interiore motum in medullis sæpius latitantem, sed ex motibus atque indicium exterioris hominis deprehendunt.* Augustinus Retractat. lib. ii, cap. 50. Thomas Aquinas part. 1 Summ. quæst. 57, articulo. 4.

CAPUT LXXXII.

[Non omnes malæ cogitationes semper diaboli instinctu] Hunc locum imitatus est Beda in Marcum lib. ii, cap. 7, tom. VII; in homil. Quadrages., fol. 358; in lib. Question. tom. VIII, fol. 405: *Omnes cogitationes malæ non semper instinctu diaboli excitantur, sed aliquando ex nostri arbitrii motu emergunt. Bonæ autem cogitationes semper a Deo sunt.* Hieronymus in Matth. lib. ii, cap. 15, fol. 31: *Arguendi qui cogitatione a diabolo immitti putant, et non ex propria nasci voluntate. Diabolus adiutor et incensor malarum cogitationum potest esse, auctor esse non potest. Si autem semper in insidiis positus levem cogitationum nostrarum scribillam suis fomisibus inflammari, non debemus opinari eum cordis quoque occulta rimari, sed ex corporis habitu et gestibus estimare quid versemus intrinsecus; verbi gratia, si pulchrum mulierem nos crebro viderit inspicere, intelligit cor jaculo amoris vulneratum.*

186 [Aliquoties ex nostri arbitrii] Cogitationes tunc bonas, tunc malas gignit ex sese cor. Bonas quidem ex suggestione boni spiritus, malas ex amarulentia dæmonum. Basilius Magnus in Constitut. exercitator. cap. 17. Ambrosius in psalmum cxviii, fol. 966, tom. II. Gregorius Nyssenus homil. 9 in Cantica Cantico. Joan. Gerson. 3 part. operum, pag. 71. Diadochus de Perfect. spirituali cap. 85. S. Antiochus ad Eustoch. de Cogitation. pag. 151. S. Macarius cremita homil. 16. Theodoretus enarrat. in Oream prophet., fol. 107. Athanasius ad Antioch. quæst. 15. Origenes in Lucam cap. 2. homil. 12: *Si tunc cogitationes in corde nostro fuerint, et in animo iustitia pullularit, haud dubium quin nobis loquatur angelus Domini. Si vero mala fuerint in corde nostro versata, loquitur nobis angelus diaboli.* Bernardus in Meditat. cap. xv: *Caro mea de luto est, et ideo lutosas et voluptuosas cogitationes ab illa habeo. Vana et curiosas a mundo, a diabolo malas et malitiosas.*

[Bonæ cogitationes semper a Deo sunt] Hieronym. in Ezechiel. lib. v, cap. 16: *Cogitationes bonæ a Deo hominibus inseruntur.* Bernardus super Cantica serm. 52, fol. 666. *Cum mala in corde versamus, nostra cogitatio est; si bona, Dei sermo est. Vide illum in lib. de interiori Domo, cap. 39 et 40.*

CAPUT LXXXIII.

[Dæmones per eversionem non credimus substantialiter.] Didymus de Spiritu sancto lib. iii: *Animam vel mentem hominis nulla creatura juxta substantiam potest implere, nisi sola Trinitas. Non autem participatione naturæ implet quæritur diabolus, aut ejus habitator efficitur, sed per fraudulentiam, et deceptionem, et malitiam inhabitare in eo creditur quem implevit.* Vide Clementem Alexandrin., Stromat. lib. ii, fol. 177. Cassianum, Collat. lib. vii, cap. 12 et 13. Paschasium diaconum Roman., de Spiritu sancto lib. ii, cap. 1 Bedam, in Acta apostol. cap. 5, fol. 878. Auctorem de Spiritu et Anima apud Augustin. tom. III, fol. 618, cap. 27. Thomam Aquinat., quodlibet. 3, articulo. 8. Bonaventuram lib. ii Sentent., distinct. 8, numero. 48. Petrum Lombardum, Sentent. lib. ii, distinct. 8, ubi integrum hoc caput sub nomine Gennadii citat.

187 CAPUT LXXXIV.

[Signa et prodigia etiam peccatores facere] Fit hoc propter reprobos, ob condemnationem eorum qui faciunt, vel ob utilitatem eorum qui vident et audiunt, ut licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cujus invocationem tanta fiant miracula. Beda, in Acta apostolorum cap. 19, fol. 907, et in Apocal. cap. 13. Oecumenius, in Acta Apost. cap. 19. Auctor Commentar. in Matth., cap. 7; homil. 25, cap. 21; homil. 29, cap. 24; homil. 49. Hieronym. in epist. Pauli ad Galat. cap. 3, fol. 131. Justin. martyr., in Quæst. ad orthodox. quæst. 5, fol. 309. Athanasius ad Antioch., quæst. 110. Anastasius episcop. Nicænus, quæst. 23 in SS. Scripturas.

[Cum alios hac præsumptione juvent, sibi per ambitionem nocent] Ut Sceva illi Judæi principis sacerdotum filii, in quos dum nescio qua vana gloria ducti, non credentes in Jesum, dæmonia expellere volunt) dæmoniacus insiliit, et misere eos afflixit. C Acta apost. xix, 16, et inibi Oecumenius et Beda. Petri Siculi Hist. pag. 57.

CAPUT LXXXV.

[Signis et prodigiis clarum fieri Christianum non sanctum] Cyprianus de Unitat. Eccles., fol. 252: *Prophetæ et dæmonia excludere, et virtutes magnas in terris facere, sublimis utique et admirabilis res est, non tamen regnum cælestis consequitur, quisque in his omnibus invenitur, nisi recti et justii itineris observatione gradiatur.* Chrysostom. tom. V, de Compunct. cordis, fol. 495. Athanas. ad Antioch. quæst. 28. Augustin. de Sermon. Domini in monte, fol. 852. Ambrosius in Epist. I Pauli ad Corinth. cap. 13.

CAPUT LXXXVI.

[Nullus sanctus et justus caret peccato] Ἐπειδὴ τὸ μὲν μὴδὲν ἀμαρτανῶν ἐστὶ Θεοῦ, καὶ τῆς πρώτης καὶ ἀσυνθίτου φύσεως, ut ait Nazianz. de Baptismo, fol. 610. Fæde igitur errant Pelagianistæ, qui asserunt homines, si velint, sine peccato esse posse. Joan. Cassianus de Incarnat. Christi lib. 1. Hieronymus adversus Pelagium ad Ctesiphontem tom. I, fol. 266 et seq. Clemens Alexandrinus Παιδαγωγ. lib. 1, cap. 2. Athanas. ad Antioch. quæst. 156, fol. 559; de Incarnat. Domini, fol. 462. Theodoret. de Select. S. Scriptur. Quæstion., quæst. 9. Augustinus de peccator. Meritis et Remiss. lib. ii, cap. 7; in Enchiridio ad Laurent. c. 63. Bernardus de Nativit. Domini serm. 1. Sozomenus Ecclesiast. Histor. lib. vii, cap. 16. Nicephorus Callistus lib. xii, cap. 24. Tertulianus de Anima cap. 41.

[Ideo veraciter omnes sancti se pronuntiant peccatores] S. Joannes Epist. catholic. I, cap. 1. Job cap. xiv; Ecclesiast. 188 cap. vii. Cyprianus de Orat. dominica, fol. 245. Augustinus de Spiritu et Littera ad Marcellin., cap. 2, tom. X; de Verbis apostoli sermon. 29. Cassianus Collat. 22, cap. 13. Hieronym.

contra Pelagian. lib. III, cap. 5. Lactant. lib. VI, A cap. 13. Isidor. Synonym. lib. I, fol. 312.

CAPUT LXXXVII.

[*Pascha ante transgressum vernalis æquinoctii*] Quo mense ac die celebritas S. Paschæ agi deberet, varie apud veteres disceptatum fuit. Sancti apostoli, Ananias et Occidentales usque ad Oceanum, post æquinoctium vernale: Galli die VIII cal. April. Polycrates Ephesiorum episcopus, Syri, Cilices, Mesopotamii et Asiani cum Judæis 14 luna quacunque die septimanæ, omnimodo observandum Pascha dicebant. Cum igitur hæc tales observationes per singulas provincias tenerentur, non leviter contristati sunt sacerdotes, eo quod a quibus una fides profiteretur, eorum dissentirent jejunia. Pius igitur primus et Victor Romanæ urbis episcopi, huic malo publico mederi cupientes, ordinationem fecerunt, ut die dominico a 14 luna primi mensis, usque ad 21 ejusdem mensis diem, paschalis celebraretur festivitas. Postmodum in plenaria synodo Nicæna orbi universo Christiano persuasum est, ut Pascha recto jure, uno eodemque die et tempore a cunctis catholicis perageretur Ecclesiis. Canon apostol. cap. 8. Eusebius Ecclesiast. Hist. lib. V, cap. 23 et 24; de Vita Constantini imp. lib. III, cap. 5 et 17; lib. VII, cap. 19 et 25; lib. IV, cap. 36 et seq. Socrates Ecclesiast. Hist. lib. I, cap. 16; lib. V, cap. 21. Hieronymus Catalog. viror. illustr. in POLYCRATE. Hist. tripart. lib. IX, cap. 38. Nicephorus Callistus lib. XII, cap. 33. Theodoretus Ecclesiast. Hist. lib. I, cap. 10. Sozomenus lib. XII, cap. 18 et 19. Pius papa I, in epist. ad univers. Christi fideles, tom. I Concil., fol. 85. Victor papa ad Theophilum Alexandriæ episcop.,

tom. I Concil., fol. 95. Ambrosius de Paschali Celebritate tom. IV, fol. 304 et seq. Gregorius Nyssenus orat. in resurrect. Domini. Junilius in Genesis, fol. 35. Corpus canon., part. 3, distinct. 3. De consecrat. cap. 21 et seq. Augustinus in Nov. et Vel. Testament. Quæstion., tom. IV, 189 quæst. 85, fol. 839, et ad Januarium epistol. 119. Beda de Argumentis lunæ fol. 198 et sequent.; de Æquinoct. vernali, tom. II, fol. 346; de Ratipne tempor. cap. 57 et sequent. Epiphanius contra Audeanos hæres. 70. Rabanus Maurus de Institut. clericor. lib. II, cap. 39. Isidor. Hispalens. Origin. lib. VI, cap. 4; de Officiis ecclesiast. cap. 31. Clemens Constitut. lib. V, cap. 16. Gaudent. de Paschæ Observat. fol. 50. Auctor epistolæ de Celebrat. Paschæ apud Hieronym. tom. IX, fol. 98. Athanas. de Synodis Arimini et Selenciæ fol. 672; in epistola ad Africanos episcopos, fol. 718.

CAPUT LXXXVIII.

[*Imaginem in æternitate*] Cæsarius Arelatens. episcop. homil. 12: *In anima et mente ad imaginem Dei facti sumus, secundum carnem vero de limo terræ formati sumus.* Eucherius in Genesis lib. I, cap. 8: *In interiore homine est conditoris sui imago, imago in æternitate, similitudo in moribus.* Bernardus serm. I de Annuntiat. B. Mariæ, fol. 125. Durandus Sentent. lib. I, distinct. 3, quæst. 1. Claudianus Mamerti episcop. de Situ animæ lib. III, fol. 726. Damascen. de Fide orthodox. lib. II, cap. 12. Theodoret. in Genesis quæst. 20. Athanas. de Comuni Essentia Patris, Filii et Spiritus sancti, fol. 393. Augustin. de Genes. contra Manichæos lib. I, cap. 17. Faustus de Libero Arbitrio lib. II, cap. 7. Ambrosius de Dignitate conditionis humanæ, cap. 2.

GENNADII MASSILIENSIS

LIBER

DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS.

(Ex edit. J. Alb. Fabricii.)

PROLEGOMENA.

DE GENNADIO LIBROQUE EJUS DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS
TESTIMONIA.

CASSIODORUS.

(Lib. de Divinis Lectionibus, cap. 17.)

Ecce librum de Viris illustribus S. Hieronymi, ubi diversos Patres atque opuscula eorum breviter et honoravit et tetigit; deinde et alterum Gennadii Massiliensis, qui de scriptoribus legis divinæ, quos studio perquisiverat, certissimus judicavit. Hos in uno corpore sociatos reliquit, ne per diversos codices cognoscenda rei tarditas offeratur.

ISIDORUS HISPALENSIS.

(Lib. VI Originum, cap. 6.)

Hieronymus quoque et Gennadii ecclesiasticos scriptores toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorumque studia in uno voluminis indiculo comprehenderunt.

C

ROBERTUS BELLARMINUS.

(Lib. de Scriptoribus ecclesiasticis.)

Gennadius Massiliensis vixit tempore Gelasii papa, circa annum Domini quadringentesimum nonagesimum. Nam ad ipsum Gelasium se misisse librum suum de Fide testatur ipse Gennadius in extremo capite libr. sui de Viris illustribus, quamvis non in omnibus codicibus liber Gennadii inveniatu completus. Scripsit librum de Ecclesiasticis Dogmatibus, qui existat inter libros S. Augustini; et hic esse creditur liber quem ipse misit ad Gelasium. Scripsit etiam librum de Viris illustribus, in quo suspicionem non parvam reliquit suæ non rectæ fidei. Laudavit enim Cassianum et Faustum, qui Semipelagianii fuerunt, et S. Prosperum depressit, qui

pro gratia Dei contra Pelagium fortissime dimicavit. A extremo capite libri de Viris illustribus; sed ea non Scripsit præterea multa alia quæ ipse commemorat in extant, aut certe ad manus meas non venerunt.

SUFFRIDI PEIRI LEOVARDIENSIS

Præfatio.

Sigebertus Gemblacensis infra in Catalogo suo cap. 30, hunc Gennadium vocat episcopum, sicut et Platina in Symmacho eum appellat episcopum Massiliensem. Walafridus autem cap. 20 de Officiis, Massiliensem presbyterum appellat; sicut et Joannes Trithemius. Quin et ipse Gennadius in Coronide hujus operis, scripta sua recensens, Massiliensem presbyterum se vocat, ideoque et nos hunc illi titulum tanquam genuinum attribuimus, donec solidioribus argumentis nobis de alio fides facta fuerit; nam qui episcopum fuisse scribunt, decepti videntur similitudine nominis episcopi Constantiniopolitani, cui item nomen fuit Gennadius, de quo noster hic Gennadius cap. 90 agit. Plane autem Gennadius hic noster cum judicio legendus est, non solum quod ipse scriptores aliquot hic probet quos reprobavit Ecclesia, verum etiam quod a catholicis quibusdam pro studio nonnulla huic addita sint medelæ gratiâ, quæ ad ipsum Gennadium non pertinent. Ideoque quo cautius eum lector candidus legit, de atroque quod diximus censuram hic subjiciemus præstantissimo viro ac gravissimo theologo, Dn. M. N. Joanni Molano, Lovaniensis pontificii ac regii Librorum censore, quam ille nobis pro suo erga Ecclesiam catholicam studio impartire dignatus est. Quod autem hic Gennadius fuerit factionis Gallorum (inquit) de quibus in epistolis Prosperii et Hilarii præfixis libro de Prædest. Sanctorum et Bono per-secutionis, patet in ejus Catalogo; ut enim omittam quod Ruffinum c. 17 Hieronymo præferat, et Severi dialogum cap. 19 laudet, quem Hieronymus in cap. 36 Ezechielis, et post eum Gelasius reprobatur; expresse damnat librum Prosperii contra Collatorem, et laudat Cassianum; item Faustum in materia gratiæ et liberi arbitrii, cum Gelasius utrumque damnet, laudato Prospero. Sicut Faustum hæreticum ostendit Joan. Maxentius in fine libri sui contra epistolam Possessoris, et Petrus diaconus, cum suis in libello ad Fulgentium misso, qui a Fulgentio approbatur: contra quem Faustum tanquam occulte Pelagianis consentientem scripsisse Fulgentium testatur Vincentius in Speculo historiali, lib. xx, cap. 106. Sane contra Cassianum et Faustum, similesque congregatum videtur Arausicanum concilium secundum, jussu Leonis primi. Isidorus in Catalogo: « Fulgentius scripsit de gratia et libero arbitrio libros Responsionum septem. In quibus Faustus Galliæ Rhegiensis urbis episcopo, Pelagianæ pravitati consentienti adnuitur, eus profundam destruere calliditatem. » Imo Gennadius laudat librum Eulogiarum Pelagii, quem libro 1 contra Pelagianos tanquam hæreticum rejicit Hieronymus. Nam ibi docetur omnes voluntate propria regi, et posse esse hominem sine peccato, et facile mandata Dei cu-

stodire, si velit. Quem Augustinus hæreticum esse ostendit epistola 89 ad Hilarium. Omittimus quod in Evagrius laudet apathiam (a), quem Hieronymus damnatum ab episcopis tanquam Origenistam asserit epistola ad Ctesiphontem, et damnat ejus apathiam. Hactenus ille de pravitatem Gennadii. De iis quæ in Gennadium ab aliis infarta sunt, idem ait, Codex manuscriptus (inquit) in Parco sic concludit Catalogum Gennadii, omisso Honorato, quem nos postremo loco habemus in operibus Hieronymi: « Ego Gennadius Massiliæ presbyter, scripsi adversus omnes hæreses libros 8, et adversus Nestorium libros 6, et adversus Pelagium libros 3, et tractatus de mille Annis, de Apocalypsi B. Joannis; et hoc opus de fide mea misi ad Gelasium urbis Romæ episcopum. » Hic notandum est, ut constet, eum librum qui in antidoto contra hæreses ponitur contra Nestorium, esse Gennadii, non Gelasii; et facilius potuit esse immutatio nominum, quia Gennadius ad Gelasium scripsit: et arbitrator in libro nostro omissum esse Gennadium extremum, et positum Honoratum, quia Honorati fidem approbavit Gelasius, non Gennadii, ut videlicet Honoratus sit positus tanquam medicamentum, sicut medicamenta habet liber de Ecclesiasticis Dogmatibus. Sane cod. ms. in Parco in Catalogo Gennadii habet multa medicamenta; pro eo enim quod Gennadius dicit de Augustino: « Licet enim capacibus dubitationem de abortivis saceret, error tamen illius sermone multo. ut superius dixi, contractus lucta hostium exaggeratus, necdum hæresis quæstionem dedit, » sic habet cod. Parcensis scriptus, omissis istis verbis: « Egregio ingenio et excellenti studio Ecclesiæ serviens Juliani hæretici libris, inter impetum obsidentium Vandalarum in ipso dierum suorum fine respondit, et in defensione Christianæ sapientiæ perseverans, moritur, Theodosio et Valentiniano regnantibus. » Et de Prospero sic adducit scriptus liber, postquam dixit Cassianum et Prosperum sententias contrarias habere de gratia et libero arbitrio: « Hic etiam Prosper post obitum B. Augustini, ejus contra inimicos gratiæ Christi defensor extitit; » et post Faustum sic subditur in libro scripto Parcensium et Bethlehemitarum cap. 86: « Casarius Arelatensis episcopus, vir sancti atque et virtute celesiter, scripsit egregia et grata valde, et monachis necessaria opuscula; de gratia quoque et libero arbitrio edidit testimonia Scripturarum et sanctorum Patrum judiciis munita, ubi docet hominem de proprio nihil agere boni, nisi eum divina gratia prævenit: quod opus etiam papa Felix per suam epistolam roboravit, et in Latinis promulgavit. Floruit eo tempore quo et Faustus, Anastasio remp. gubernante. » Hæc scriptus codex. Hæc non videntur Gennadii sed catholici volentis

(a) Id est, libros Sententiarum, in quibus animalia defenduntur. EDIT.

mederi Gennadio. Hic Cæsarius primus subscripsit in secundo concilio Arausicano, et fit hic mentio Felicis papæ tertiæ. Licet autem Gennadius in Catalogo recensentur in Pomerio, Pomerium disputare de originali peccato, non tamen putandus est Gennadius hoc approbare. Hic enim Pomerius (secundum Isidorum in Catalogo cap. 42) « in secundo sui operis libro Tertulliani erroribus contentens, animam corpoream esse dixit, quibusdam fallacibus argumentis hoc astruere contendens. » Hæc Isidorus. Certum est hoc non approbasse Gennadium. Hæc ille : quibus et nostri codices mss. plerique suffragantur, ut suis locis indicaturi sumus. Nec est ullum præsentius hujus rei argumentum, quam quod cod. ms. quo vetustiores sunt, eo pauciora Gennadio medicamenta addidisse deprehen-

dantur. Honorius certe qui volens utique neminem omisisse videtur (ut pote cum etiam Dionysium Areopagitam Hieronymo conservaverit, quem in Catalogo apud ipsum Hieronymum codices omnes desiderant) Atitum cap. 47, et Pomerium cap. 98, et Honoratum Massiliensem, cap. 99 in Gennadii Catalogo positum, pro Gennadianis non agnoscit. Huc accedit quod in cod. ms. Martiniano satis recenti, ut videtur, quo nos inter cæteros usi sumus, hunc prologum, quem proinde ad verbum hic subjicere placuit, Gennadio præpositum reperimus; qui utique cum ad Gennadium nihil faciat, medelæ gratia ei additus videri debet, ut sinistram Gennadii de Hieronymo censuram, de qua supra dictum est, opportune mitigaret. Prologus ita habet : « Hieronymus noster litteris Græcis ac Latinis. » etc.

EXCERPTUM EX VINDICIIS ALARDI GAZÆI PRO CASSIANO.

Ne lector miretur nos de Massiliensibus dicere potuisse illos olim sine nota schismatis, aut unionis catholicæ injuria, ab Augustino, Prospero, Fulgentio, aliisque recte sentientibus dissentire, donec Ecclesia sententiam definitivam interposuisset; sciat Arausicanum concilium secundum, quod ex sententiis Augustini et Prosperi contra Semipelagianos est concinnatum celebratum fuisse anno quingentesimo vicesimo nono, sub Felice IV papa; et male confundi a multis cum Arausicano primo, quod sub Leone coactum fuit, nec edidit conones de fide, sed de Ecclesiæ duntaxat moribus et libertate. Doctores autem et Pontifices usque ad id tempus Massilienses (qui postea Semipelagiani sunt appellati) toleravisse tanquam catholicos et viros sanctos, et si errore peculiari irretitos, satis constat. Aliter enim multo judicavit Ecclesia Dei de iis qui licet absolutam prædestinationem ab Augustino acerrime defensam negarunt, gratiam tamen prævenientem agnoscerent; aliter de Semipelagianis, qui gratiæ præviæ necessitatem tollerent, et tamen necessitatem gratiæ simpliciter consideratæ confitebantur; aliter denique de Pelagianis, qui gratiam utilem quidem fatebantur, sed necessariam esse negabant. Pelagiani enim expungebantur e catholicorum numero, ecclesiasticis functionibus arcebantur, rescriptis imperatoris damnabantur; Semipelagiani olim pro catholicis habebantur, et in gradibus ecclesiasticis stare permittebantur. Sententia tamen illorum synodali decreto et Romanæ Ecclesiæ auctoritate tandem damnata est: sic tamen ut ipsi Massilienses qui eam ante Arausicanum concilium tenuerant, non damnarentur. Qui vero absolutum decretum prædestinationis contra Augustinum negabant, non modo non damnabantur hæresis, ut Pelagiani, sed nec erroris, ut Semipelagiani; sed permittentur in suo sensu abundare, etsi fortiter eos Prosper et alii Augustini defensores refutarent. Et Pelagianos quidem tunc anathemati subjectos fuisse tanquam hæreticos, non est opus ostendere, nemo enim dubitat. At Massilienses et Gallorum doctores qui cum illis sentiebant, catholica communione propter errorem suum non fuisse privatos, sed in sanctorum fratrum numero habitos, satis constat ex ipso Augustino, qui, in libris contra eos ad Prosperum et Hilarium

scriptis, passim eos fratres vocat, et in illo libro, cap. 17, ab hæretica pravitate excusat, dicens : « Neque enim Pelagiani sunt, ut adversus istam veritatem perspicuam dura et hæretica perversitate contendant; sed hæc, inquit, ut a Deo denetur nobis, fides imperat quæ incipit a nobis. » Et ibidem cap. 24 : « Hoc donum (gloriantur in Domino) Pelagianis optamus ut habeant; isti autem nostris, ut plenius habeant. Non itaque simus in disputationibus prompti, in orationibus pigri : uremus, dilectissimi, uremus ut Deus gratiam det inimicis nostris (Pelagianos intelligi), maximeque fratribus et dilectoribus nostris intelligere, confiteri, post ingentem et ineffabilem ruinam, qua in uno omnes cecidimus, neminem nisi gratia Dei liberari; eamque non secundum merita tanquam debilem reddi, sed tanquam veram gratiam nullis meritis præcedentibus, dari. » Ubi eos qui prævenientem gratiam necessariam negabant, et regenerationis donum, secundum meritum congruitatis dari putabant, nunc nostros, nunc fratres suos appellat. Cum vero dilectores vocat, innuit quod dixerat illi Prosper in epistola cui respondet; Massilienses nimirum (excepto dogmate de præveniente gratia et prædestinatione absoluta) in cæteris Augustinum amare, sequi et admirari. Sic enim Prosper : « Unum eorum præcipuæ auctoritatis et spiritualium studiorum virum, sanctum Hilarium Arelatensem, sciat beatitudo tua admiratorem sectatoremque in aliis omnibus tuæ es e doctrinæ. » Atque hic quidem Hilarius, sanctorum catalogo inscriptus, qui tunc vivebat in maxima auctoritate, ab Augustino dissidebat. Hos ergo, quos Prosper dicebat esse in cartis Augustini admiratores, Augustinus, modestius de se sentendo, vocat suos dilectores. Itaque Augustinus, quamvis eorum errori merito repugnabat, ipsos tamen pro catholicis fratribus agnoscebat. Similiter et Prosper, etsi in eos vehementius invehatur, vocat tamen eos, in epistola ad Augustinum, « meritis atque honoribus claros, egregios in omni virtutum studio viros et apud simpliciores magna de contemplatione probitatis reverentia conspicuos; » imo et sanctos; et in libro contra Collatorem cap. 33, catholicos, dicens : « Quis hæc prædicari a catholicis inter catholicos crederet? » Et in epitogo illius scripti : « Quorum tamen,

dum adhuc non sunt a fraterna societate divisi, toleranda magis est intentio quam desperanda correctio, donec Dominus, per Ecclesiae principes et legitimos iudiciorum suorum ministros, haec, quae per paucorum superbiam et quorundam imperitiam, turbata sunt, componat. Sentit ergo etiam Prosper Cassianum et

alios, etsi ipsius iudicio et re ipsa graver errantes, tamen potuisse ab ipso dissentire sine unionis catholicae jactura, donec Ecclesiae decreto questio terminaretur. Et haec absque praedjudicio ecclesiastici iudicii dicta sunt. Sic fere scriptor Vindictiarum pro Cassiano.

EDITIONES LIBRI DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

Cum Hieronymi libro Basil., 1329, in-4. Sed in hac editione ut quibusdam aliis desunt capita de Caesario Sidonio, Gelasio, Hieronymo et Gennadio.

In pluribus Hieronymi operum editionibus. Tantum hoc loco liceat notare in editione operum Hieronymi Francofurtensi anno 1684, bis exstare Catalogum hunc Gennadii, semel tom. I, pag. 201, atque iterum tom. IV, pag. 127. In Parisiensi vero Joan. Marcianæ 1706, tom. V, exstant variae lectiones ex antiquissimo codice Corbeiensi.

Cum Hieronymi, Isidori, Honorii, Sigeberti et Hen-

rici Gandavensis libris de S. E. et Suffridi Petri, pluribus mss. codd. usi notis, Colon., 1580, in-8.

Separatim ex recensione Joannis a Fuchte, Helmst., 1612, in-4

Cum Hieronymo, Isidoro, Ildelfonso, Honorio, Sigeberto et Henrico Gandavensi de S. E. et scholiis Alberti Miræi, Antwerp., 1639, in-fol.

Separatim cum ejusdem Miræi scholiis et notis brevibus editoris D. Salomonis Ernesti Cypriani, qui con-

tulit cum codice Guelpherbylano et Norimbergensi A, 1703, Jen., in-4.

LIBER

DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS.

• HIERONYMUS noster litteris Græcis ac Latinis Romæ apprime eruditus, presbyter quoque ibidem ordinatus est. Porro ad Bethleem oppidum juvenis advenit: ubi prudens animal ad præsepe Domini sese obtulit permansurum. Inter cætera operum suorum opuscula, usque ad Theodosii XIV imperii annum a beato Petro sumens exordium, usque in semetipsum de Viris illustribus scripsit. Innumeris præterea ^b libris apostolorum prophetarumque constructionibus editis, immobilem catholicæ turrim Ecclesiae contra perfidorum jacula consummavit. Litteris quoque Hebraicis atque Chaldaicis ita edoctus, ut omnes Testamenti Veteris libros, ex Hebræorum scilicet codicibus, verteret in Latinum. Daniele quoque prophetam Chaldaico stylo locutum, et Job justum Arabicum, in Romanam linguam utrumque auctorem perfecta interpretatione mutaverit. Matthæi nihilominus

^a Hoc caput non legit Trithemius de Script. eccles. cap. 188, neque videtur notum fuisse Honorio Augustodunensi, qui librum secundum de Luminaribus Ecclesiae ex Gennadio sublegit; neque habetur in editis ante Marcianæ, neque in mss. libris, nisi tantum in codice ms. vetustissimo Corbeiensi seu Sangermanensi, qui annos, ut aiunt, præfert plus mille, atque scriptus antiquis characteribus Merovingicis. Vide Mabillon, tom. II Anlect., p. 42. Et in ms. Martiniano, ex quo jam A 1580, sub prologi nomine illud vulgavit in epistola ad lectorem Gennadii libro præmissa Suffridus Petri.

^b Suffr. Petri non habet libris.

^c Id., immenso volumine.

^d Id., tenuit, sed tenet de sepulcro intellige.

^e S. Jacobus Nisibenus seu Nisibita, urbis Nisibis episcopus, miraculis et eruditione clarus, fuit unus ex numero confessorum sub persecutione Maximi, qui in Nicæna synodo perveritatem Arii, homousii oppositione, damnarunt: cujus et Alexandri episcopi oratione ipse Arius condignam suæ iniquitatis mer-

Evangelium ex Hebræo fecit esse Romanum. Namque mentis corporisque virginitatem et delictorum pœnitentiam prædicans atque custodiens, solus omnium Romanorum omnes 16 prophetarum commentatus est libros. In sanctis præterea librorum suorum prologis, ita se luculentissimum interpretem, et immensis epistolarum suarum voluminibus nervosum catholicis exhibet lectoribus, ut nec perfidus quandoque pepercisse, nec invidis cessasse videatur. Nonagenarius ferme, ut perhibent, postea in Domino requiavit. Quem Stridon oppidum genuit, Roma inclita erudit, Bethleem alma ^d tenet, spiritum aula celestis suscepit. Claruit maxime sub Theodosio principe et filiis ejus Arcadio et Honorio.

CAPUT PRIMUM.

• Jacobus, cognomento Sapiens, ^f Nisibens nobilis Persarum modo civitatis episcopus, unus ex numero cedem, effusis visceribus, Constantinopoli recepit: ut martyrologii Romani verbis utar. De eodem in menologio Græcorum 21 Octobris agitur. Meminit etiam hujus Theodoretus lib. II Hist. Eccles., cap. 50; et lib. I, cap. 7, ubi ait, Nicæno concilio ipsum interfuisse, et mortuos excitasse. De quo miraculo et reliquis plura desiderantem lectorem remittit ad suum librum Philothei seu Theophili titulo inscriptum, qui est liber nonus de Vita Patrum, editionis Plantiniane. De hoc Nisibita etiam Nicephorus lib. VIII, cap. 14, et lib. IX, c. 28 tractat. Interfuit non solum Nicæno, sed et Antiochæno concilio, ut habetur in actis S. Alexandri episcopi Constantinopolitani. Miræus. — Cum Hieronymi librum de S. E. ederem, dixi, in Corbeiensi codice Gennadii primo statim loco apparere vitam Hieronymi a Gennadio scriptam: quam non duxi repetendam. Nostri codices, omissis Hieronymo, a vita Jacobi Nisibeni exordiantur. ERN. CYPRIANUS.

^f Ms. Corbei., Nisibi urbe nobile episcopus, modo vero Persarum civitatis, unus ex, etc. — Codex Corbeiensis habet: Nisibi urbis nobilis episcopum, modo

sub Maximino persecutore confessorum, et eorum qui in Nicæna synodo Arianam perversitatem, homousii oppositione damnarunt. Hunc virum beatus Hieronymus in libro Chronicon velut magnarum virtutum hominem nominans in Catalogo cur non posuerit, facile excusabitur, si consideremus quod ipsos tres vel quatuor Syros, quos posuit, et in interpretatos in Græcum se legisse testetur. Unde constat eum illo tempore ignorasse. Syram linguam vel litteras, et ideo hunc, qui necdum versus est in aliam linguam, nescisse scriptorem. Comprehendit autem omne opus suum in viginti sex libris, id est, de fide; contra omnes hæreses; de charitate generali; de jejuniis; de oratione; de dilectione erga proximum speciali; de resurrectione; de vita post mortem; de humilitate; de patientia; de pœnitentia; de satisfactione; de virginitate; de sensu animæ; de circumcisione; de acino benedicto, pro quo in Isaia (LXV, 8) legitur, Non est exterminandus botrus; de Christo, quod Filius Dei sit, et consubstantialis Patri; de castitate; adversus gentes; de constructione tabernaculi; de gentium conversatione; de regno Persarum; de persecutione Christianorum. Composuit et chronicon minoris quidem Græcorum curiositatis, sed majoris fiduciam, quia divinarum Scripturarum tantum auctoritate constructum

vero Persarum ciuitatis. Mabillonius tom. II Analect., pag. 44. ERN. CYPRIANUS.

In codice Noribergensi et Guelpherhytano est, Sub Maximiano. Sed retinenda prior lectio, ut Tentzelius probat Exercitationum selectarum part. 1, exercit. 6. ERN. CYPRIANUS.

Id. omousiæ.

Id., nominat.

Bardesanem, Efram, Archelaum.

Negat hoc W. E. Tentzelius ó μακαρίτης quem vide tom. I Diss. select., p. 254, ubi Garnerium oppugnat Gennadio fidem de scriptis a Jacobo vulgaris non dubitatem detrudere, auctar. operum Theodoriti p. 200.

Suffridus Petri hæc adnotat ad h. l. Codex excusus testatur hunc scriptorem comprehendisse omne opus suum libris 25, cui et ms. codex Gembl. suffragatur. Reliqui cod. nostri habent 26 (Corbeiensis teste Marcianzo in 27) libros, sed recensent modo 24. Truth. habet item 25, quos et enumerat, sed ille cod. vitio deceptus ex uno libro 2 fecit. Ille enim liber quem verbis Esaia tribuit plane idem est cum eo quem tribuit azymi benedictioni. Quod quidem esse verum facileprehendit quisquis animadverterit pro azymi legendum esse acini. Sic enim in manuscriptis codicibus, Gemblacensi, et Affliginio, et Viridis Vallis, et Sigebergensi expresse legitur. Et de acini benedictione, verba hæc exstant apud Esa. cap. 65, et botri mentio acinum hic legi oportere satis evidenter arguit: Græcus textus ita se habet, óν τρόπον εἰρηθίσεται ὁ δῶξ ἐν τῷ βότρῳ καὶ ἰρούσει, μή λυμῆν αὐτόν, ὅτι ἐνλογία ἐστὶν ἐν αὐτῷ ubi ὁ δῶξ, acinum uvæ significat, in quo benedictio esse dicitur. Paulo inferius de adventu Christi Sigeberg. legit Antichristi. — Omnes codices habent 26 neque tamen recensent. In Noribergensi de fide contra omnes hæreses unus liber est. Licet autem duos facias, ac chronicon connumeret; non resultant tamen plures quam 24. Hinc in tanto codicum consensu colligere posse videor, ipsum Gennadium non nisi 24 vidisse, licet Jacobum 26 scripsisse traderet. ERN. CYPRIANUS.

Ms. Corbei., pœnitentia de satisfactione, de censu animæ, de virginibus, de circumcisis, de acino benedictionis.

comprimit ora eorum qui præsumptiosa suspiciene de adventu Antichristi, vel Domini nostri, inaniter philosophantur. Moritur hic vir Constantii temporibus, et juxta præceptum patris ejus Constantii juxta muros Nisibe sepelitur, ob custodiam videlicet civitatis. Quod secundum fidem Constantini evenit. Nam post multos annos ingressus Julianus Nisiben, et vel gloriæ sepulti invidens, vel fidei Constantini, cujus ob id domum persequebatur, jussit efferi de civitate sacri corporis reliquias. Et post paucos menses consulendæ licet causa reipublicæ, Jovianus imperator, qui Juliano successerat, tradidit barbaris civitatem, quæ usque hodie Persarum ditioni cum suis subjecta servit.

CAPUT II.

Julius, urbis Romanæ episcopus, scripsit ad Dionysium quemdam de incarnatione Domini epistolam unam, quæ illo quidem tempore utilis visa est adversum eos qui ita duas per incarnationem asseriebant in Christo personas, sicut et naturas; nunc autem perniciose probatur. Fomentum enim est Eutychianæ et Timotheanæ impietatis.

CAPUT III.

PAULINUS presbyter, discipulus B. Ephræm diaconi, homo acris valde ingenii, et in divinis

Ms. Corb., suspicionem.

Miræus: Christi. ERN. CYPRIANUS.

Verba vel Domini nostri desunt in ms. Corbei.

Idem ms., patris Constantini intra muros Nizibe.

Ita nostri codices. Miræus, intra muros. ERN.

CYPRIANUS.

Epistolam ad Dionysium, quam Julio papæ ascribebant Acephali, Julii papæ revera fuisse credidit Gennadius; subdititiam Facundus Hermianensis episcopus lib. i suspiciatur, et Eulogius Alexandrinus orat. 3 apud Photium. Leontius vero Byzantius, qui et epistolæ verba recitat quibus abutebantur Eutychiani, non Julii, sed Apollinaris hæretici eam fuisse docet cap. 8 de Sectis. Quod ipsum affirmat Anastasius in Eclogie χριστοῦ et ante utrumque Hypatius episcopus Ephesinus in collatione cum Acephalis habita Constantinopoli: B. Julii famosam illam epistolam manifeste Apollinaris ostendimus fuisse, scriptam ad Dionysium. Quin et alteram item ad Prodocimum seu Docimum epistolam (cujus testimonio usa est synodus Ephesina) nec ipsam Julii fuisse vult Leontius, sed Timothei, discipuli Apollinaris. sed hanc sine controverso Julio alii quoque asserunt; atque inter cæteros Ephræmius patriarcha Antiochenus, libro III, de Sacri Legibus apud Photium. Sic fere Sirmondus in notis ad Facundum Hermianensem. Cæterum S. Julius eo nomine primus papa, martyrologio Rom. ad 12 Aprilis inscriptus legitur. Anno 536 pontifex creatus, demum an. 552 vivere desiit, succedente Liberio. MIRÆUS.

Verba adversum eos usque ad et naturas, desunt in Corb.

Id., Fomentum est enim Thymotianæ hæreseos impietatis.

Ms. Corb. et Honorius hunc scriptorem Paulonam vocant, cui suffragantur, inquit Suffridus Petri, ex mss. codd. nostris, Viridis Vallis, Gemblacensis et Sigebergensis. Alii Paulonium appellant. — Honorius in Catalogo, et non pauci codices mss. hunc Paulinum vocant Paulonam; alii Paulonium. MIRÆUS. — Cod. Nor., Paulanam habet. ERN. CYPRIANUS.

Corb., Efram.

Corb., in divina Scriptura doctus.

doctus Scripturis, sed vivente magistro clarus in A doctoribus ecclesiasticis fuit, et maxime ex tempore declamator. Post illius autem obitum, amore primatus et nominis, separans se ab Ecclesia, scripsit contraria fidei multa. Illic obituro B. Ephræm astanti sibi dixisse fertur: *Vide, Pauline, ne te submittas cogitationibus tuis, et eleveris.* ^a *Sed cum te ad purum comprehendisse putaveris Deum, crede nec intellexisse.* ^b Præsenferat enim illum ex studiis vel sermonibus nova investigare, et in immensum ^c intellectum tendere. ^d Unde eum frequenter Bardesanem ^e novellum vocabat.

CAPUT IV.

VITELLIUS Afer, ^f Donatianorum schisma defendens, scripsit De eo ^g quod odio sint mundo servi Dei. In quo si tacuisset de nostro ^h velut persecutorum nomine, egregiam doctrinam ediderat. Scripsit et adversum gentes et adversum nos velut traditores, in persecutione, divinarum Scripturarum; et ad regulam ecclesiasticam pertinentia multa disseruit. Claruit sub ⁱ Constante, filio Constantini principis.

CAPUT V.

^j Macrobius presbyter et ipse, ut ex scriptis Optati cognovimus, Donatista et suorum postea in urbe Roma occultus episcopus fuit. Scripsit, cum adhuc in Ecclesia Dei presbyter fuisset, ad confesores et ad virgines librum unum, moralis quidem, sed valde necessariae doctrinae, et praecipue ad custodiendam castitatem aptissimis valde sententiis communitum. Claruit inter nostros primum Africae, et inter suos, id est, Donatianos sive Montenses, ^k postea Romae.

CAPUT VI.

HELIODORUS presbyter scripsit librum de Naturis rerum exordialem, in quo ostendit unum esse prin-

^a Corb., et eleves, sed cum comprehendisse putaveris Deum, crede te intellexisse.

^b Corb., Præsens enim erat illum ex studiis vel sermonibus nova investigare in immensum intellectum tendere.

^c Haec lectio codicis Norib. melior mihi visa est illa Miræi: intellectum hæreseon tendere. ERN. CYPRIANUS.

^d Corb. Norib., Unde et. ERN. CYPRIANUS.

^e Vide quæ de Bardesane ad Hieron. c. 33 de S. E.

^f Ms. Corb., Vitulinus Afer, Donati schism.

^g Ms. Gemblac., quod sit odio mundus Dei servus.

^h Velut persecutorem, nomen egregit doctique ediderat. Corb.

ⁱ Id., Constantio.

^j Ms. Corb., Macrobius presbyter et ipse uti ex Optati scripto cognovimus, Donatista postea in urbe Roma fuit episcopus occultus.

^k Ms. Codex Gemblacensis et Viridis Vallis pro morti dari habent mutandam, ut et Sigebergensi, teste Suffrido Petri, et Guelpherbytanum quem S. E. Cyprianus inspexit.

^l Honorio et Trithemio male *Bachomius*. In libello Coloniae A 1513. impresso de officio rectoris ecclesiae, citantur Pacomii abbatis sententiae, ut notat Suffridus Petri. — S. Pachomius, Tabennensis in Ægypto abbas, scripsit Regulam monachorum, a S. Hieronymo Latine redditam: quæ ad calcem operum Cassiani exstat, in editione Romana, Lugdunensi et Atrebanensi. Regulæ ejusdem brev.arium a Palladio in

capitulum, nec quilibet eorum Deo; nec mali conditorem Deum, sed ita bonorum omnium creatorem, ut materia quæ ad malum versa est post inventam malitiam, a Deo sit facta, nec quidquam materialium absque Deo credatur conditum, aut fuisse alium rerum creatorem præter Deum, qui præsentia sua cum prævideret ^k morti dari naturam, præmonuit de pœna.

CAPUT VII.

^l PACHOMIUS monachus, vir tam in docendo quam in signa faciendo, apostolicæ gratiæ et fundator Ægypti cœnobiorum, scripsit Regulam utriusque generi monachorum aptam, quam angelo dictante percepit. Scripsit et ad collegas præposituræ suæ epistolas, in quibus alphabetum mysticis tectum sacramentis, velut humanæ consuetudinibus ^m excedens intelligentiam, clausit, solis, credo, eorum gratiæ vel meritis manifestatum; unam ad abbatem Syrum, unam ad abbatem Cornelium: ⁿ interim ad omnium monasteriorum præpositos, ut in unum antiquius monasterium, quod lingua Ægyptiaca ^o Baum vocatur, congregati Paschæ diem velut æterna lege celebrent, epistolam unam. Similiter et ad diem Remissionis, ^p quæ mense Augusto agitur, ut in unum præpositi congregarentur, epistolam unam, et ad fratres qui foras monasterium missi fuerant operari, epistolam unam.

CAPUT VIII.

^q THEODORUS presbyter, successor gratiæ et præposituræ supradicti abbatis Pachomii, scripsit ad alia monasteria ^r epistolas, sanctarum Scripturarum sermone digestas. In quibus tamen frequenter meminit magistri et institutoris sui Pachonii, et doctrinae ejus ac vitæ proponit exempla, quæ ille ut doceret, angelo administrante didicerat; simul et

Historia Lausiaca recitatur. Floruit anno 340 estque martyrologio Romano ascriptus a. d. 14 Maii. Ejusdem Pachonii alia non pauca ascetica exstant apud Treveros, in monasterio Benedictinorum ad S. Maximium, et Coloniae Agrippinae in cœnobio canonicorum regularium ad S. Corpus Christi, in codicibus manu exaratis et hoc titulo prænotatis, *Regula Patrum. MIRÆUS.*

^m Ita rectius mss. pro *excedentem*, refertur enim ad alphabetum.

ⁿ Voculam *interim* adjeci e mss. Corbei.

^o Id., Baum. Ac Gemblac. et Viridis Vallis *Bauai*. Sed Baum legitur etiam in codice regularum Benedicti Anianensis quem vulgavit Holstenius.

^p Verba quæ mense Augusto agitur, desunt in Corbei. Mox legit: *ut in unum congregentur fratres*. Haec universa Pachonii scripta Gennadio memorata exstant adhuc et edita sunt Latine a Luca Holstenio in codice Regularum Rom. 1661, et Paris. 1663, in-4.

^q S. Theodorus monachus, hoc capite a Gennadio laudatus, martyrologio Romano ad. 28 Decembris inscriptus legitur. De eodem videri poterit scriptor Vitæ S. Pachonii lib. 1, in Vitæ Patrum, et S. Nilus in lib. de Oratione. Alter S. Theodorus iidem monachus, S. Antonii discipulus, in hujus Vita a S. Athanasio laudatus, in eodem martyrologio a. d. 7 Januarii habetur. MIRÆUS.

^r In eodem Codice Regularum Holsteniano una tantum Theodori hujus brevis exstat epistola quæ inscribitur Ad omnia monasteria de Pascha.

hortatur permanendum in proposito cordis et studii, A et redire in concordiam et unitatem eos qui post abbatis obitum, discessione facta, a cœtu semetipsos diviserant unitatis. Sunt autem hujus exhortationis epistolæ tres.

CAPUT IX.

^a ORESIESIS monachus, æmborum, id est Pachomii et Theodori, collega, vir in sanctis Scripturis ad perfectum instructus, composuit ^b librum divino conditum sale, totiusque monasticæ disciplinæ instrumentis constructum, et ut simpliciter dicam, in quo totum pene Vetus et Novum Testamentum compendiosis dissertationibus, juxta monachorum duntaxat necessitatem, invenitur expositum : quem tamen vice testamenti prope diem obitus sui patribus obtulit.

CAPUT X.

^c MACARIUS monachus ille Ægyptius, signis et virtutibus clarus, unam tantum ad juniores professio-

^a In Corb. post caput de Macario sequitur hoc de Oresiesio, qui Honorio et Trithemio Oresiesis, in quibusdam mss. Orestesis, in codice regularum Holsteano in quo iidem doctrina ejus Latine occurrit, Oresiesius.

^b Oresiesis seu Oriesii liber de Institutione monachorum, exstat tom. IV Bibliothecæ Patrum. Ne quis porro erret, moneo ab isto longe alium esse Orientium seu Orenium, a Sigeberto cap. 54 laudatum. Hic scripsit versu elegiaco commonitorium, quod Mart. Antonius Delrius primus Antuerpiæ, 600 cum notis publicavit; secundo postea editum tom. V Bibliothecæ P. P. editionis postreminæ Coloniensis. MIRÆUS.

^c Antequam de Macariis dicere incipiam, lubet ipsa Suidæ verba in medium producere : Duo, inquit, fuerunt Macarii ejusdem nominis atque decantati propter exercitia studiorum, vitam, mores atque disciplinam. Alter quidem Ægyptius. Qui miracula edebat, ac religiosa cautione in eos qui se conveniebant erat severus. Alter Alexandrinus, per omnia similis Ægyptio, et humanus. Adeo humanus erat erga eos qui se conveniebant, ut lepida humanitate utendo juvenes ad exercitia provocaret. Ita Suidas. Duos porro Macarios fuisse, Palladius hist. c. 19, 20; Niceph. l. ix Hist. eccles. c. 14. Baronius ad martyrol. Rom. 2 Januarii, et alii similiter testantur. Horum alter senior, cognomento Ægyptius, S. Antonii discipulus, Græcè scripsit homilias, quas Joannes Picus, in senatu Parisiensi classium inquisitoriarum præses, anno 1559 Latine reddidit; exstantque Græcè et Latine conjunctim Parisiis 1622 editæ, cum Gregorii Thaumaturgi et Basilii Seleuciensis operibus. Idem Macarius Ægyptius scripsit ad juniores professionis suæ monachos, epistolam sive regulam, quæ sic incipit : *Milites ergo Christi*. Exstat ea manuscripta Brugis in collegio Soc. Jesu, inter reliquias bibliothecæ Pamelianæ. Cæterum hic Macarius, abbas in Ægypto. 15 Januarii; alter Macarius cognomento Alexandrinus, abbas in Thebaidæ, S. Pachomii discipulus, 2 Januarii, tabulis martyrologii Romani leguntur inserti. De his et Græci agunt, sed uno eodemque die, videlicet 14 calendis Februarii. Porro a S. Macarii Ægyptii regula jam dicta prorsus diversa est Serapionis, Macarii, Paphnutii, alterius Macarii, et aliorum 34. Regula, edita ex codice Añigemiensi, ad calcem operum Cassiani, typis Plantinianis, studio Henrici Cucqui, post episcopi Rurmondensis. Ex his Serapion, cognomento Scholasticus, S. Antonio carus, Thimucos in Ægypto epi-

PATROL. LVIII.

nis suæ scripsit epistolam : in qua docet illum perfecte posse servire Deo, qui conditionem creationis suæ cognoscens, ad omnes semetipsum inclinaverit labores, et luctando atque Dei auxilium adversum omne quod in hac vita suave est implorando, ad naturalem quoque perveniens puritatem, continentiam, velut ^d naturæ debitum munus obtinerit.

CAPUT XI.

^e EVAGRIUS monachus, supradicti Macarii familiaris discipulus, divina atque humana litteratura insignis (cujus etiam liber ^f qui attitulatur Vitæ Patrum, s velut continentissimi et eruditissimi viri mentionem facit) scripsit multa monachis necessaria, ex quibus ista sunt : Adversus ^h octo principalium vitiorum suggestiones, quas aut primus advertit, aut inter primos didicit, octo ex sacrarum Scripturarum testimoniis composuit libros; ad similitudinem videlicet Domini, qui tentatori suo semper Scripturarum testimoniis obviavit, ita ut unaquæque species

scopus a S. Athanasio ordinatus fuit. Idem ab Hieronymo c. 99 inter scriptores laudatus, martyrologio Rom. 21 Martii inscriptus legitur. MIRÆUS.

^d Corbei. ms., continentiam velut naturalem.

^e Diversus ab hoc Evagrius Antiochenus episcopus, de quo ad Hieron. c. 125. — Superiori capite ex Suida docui, duos fuisse SS. Macarios abbates, unum cognomento Ægyptium, alterum cognomento Alexandrinum. Horum, ut Suidæ ejusdem verbis utar, Evagrius discipulus factus, philosophiam exercuit, qui prius verbis duntaxat philosophabatur. Qui Constantinopoli a Gregorio theologo in diaconorum ascitus est ordinem; qui etiam in Ægyptum profectus, in prædictos incidit viros, atque illorum vitam emulatus est. Ab hoc libri valde graves et serii conscripti sunt : quorum unus Monachus, sive de vita activa inscriptus est, alter Gnosticus, sive de iis qui cogitationis munere donati sunt. Capita vero ejus libri sunt 50. Tertius Antirrheticus adversus tentantes demones, octo distinctus partibus, secundum numerum 8 cogitationum. Item 600 prognostica problemata, elementaria duo; unum ad monachos in cœnobiis aut contuberniis viventes; alterum ad virginum cœtum. Hactenus ex Suida. De eodem Evagrino (quem a Ponto Euxino, ad quem natus, Ponticum Hyperbortum vocat) multa habet S. Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem contra Pelagianos. Baronius sub finem anni 388 post eumdem S. Hieronymum docet ipsum fuisse Origenistam, et a Gennadio hoc capite aliisque signa ac prodigia ipsi falso ascribi. MIRÆUS.

^f Ista parenthesis male intellecta Honorium Augustodunensem in catalogo, Baronium, Bellarinum, Possevinum, et alios magnos viros in errore induxit ut crederent libri illius qui Vitæ Patrum dicitur, auctorem fuisse Evagrium Ponticum. Id primus observavit Heribertus Rosweidus in prolegomeno 4, 5, ad dictas Vitæ Patrum 1628 a Moreo editas. Dicti porro libri in editione Moretiana secundi et tertii auctor sive interpres fuit Ruffinus presbyter Aquileiensis, ut prolegomeno 10 idem Rosweidus docet. Atque in secundo libro cap. 27 exstat vita Evagrii Pontici : qui ibidem a spiritualium rerum scientia et incredibili abstinentia supra modum commendatur. Quas quidem laudes Evagrium ipsum de se texuisse, non est simile vero.

^g Has Vitæ Patrum infra c. 17 inter Rufini scripta non memorat Gennadius, qui sine nomine auctoris et interpretis eas legisse videtur.

^h Ms. Corb., octo tantum principalium.

^a vel diaboli, vel vitiatæ naturæ suggestionum, contra se haberet testimonium. Quod tamen opus ^b eadem simplicitate, qua in Græco inveni, jussus in Latinum transtuli. Composuit et anachoretis simpliciter viventibus Librum centum sententiarum, per capitula digestum; et eruditus ac studiosus quinquaginta sententiarum, quem ego Latinum primus feci. Nam superiorem olim translatus, quia vitiatum et per tempus confusum vidi, partim reinterpreto, partim emendando, auctoris veritati restitui. ^c Composuit et ^d cœnobitiis et ^e synoditis Doctrinam aptam vitæ communis; et ad virgines Deo sacratas libellum competentem religioni et sexui. Edidit et paucas sententias valde obscuras, et, ut ipse in his ait, solis monachorum cordibus cognoscibiles: quas similiter ego Latinas edidi. ^f Vixit longa ætate, signis et ^g virtutibus pollens.

CAPUT XII.

^h THEODORUS Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, vir scientia cautus, et lingua ⁱ disertus scripsit Adversum Apollinaristas et Eunomianos de Incarnatione Domini libros quindecim, ad quindecim millia versuum continentes. In quibus ratione purissima et testimonii Scripturarum ostendit Dominum Jesum sicut plenitudinem deitatis, ita plenitudinem humanitatis habuisse. Docet et hominem ^j duabus tantum substantiis constare, id est, anima et corpore; sensumque et spiritum non alteram substantiam, sed officia esse animæ ingenta, quibus spirat, quibus rationalis est, quibus sensibile facit corpus. ^k Quartum decimum autem hujus operis librum proprie de increata: et sola incorpore, dominaque omnium sanctæ Trinitatis natura, et de creaturarum ratione disserens, pro sensu cum auctoritate sanctarum Scri-

^a Vel diaboli vitiatæ naturæ suggestio, et contra se habeat testimonium.

^b Eandem simplicitatem qua in Græcum invenire visus sum, in Latinum transtuli.

^c Opposuit habet Miræus. Nostri codices rectius ut opinor, Composuit. — Hæc verba, Composuit et anachoretis, usque ad illa, auctoris veritati restituti, in utroque codice, et Guelpherbyt. et Noribergensi, desiderantur. ERN. CYPRIANUS.

^d Cœnobitiæ sive synoditæ genus monachorum in commune viventium et ab anachoretis quos paulo ante memorat, distinctorum.

^e Synoditis habet Miræus contra codicum fidem. ERN. CYPRIANUS.

^f Al. prodigiis, quod glossema est.

^g Ms. Corb. vitiose, Theodoretus. — Quem Gennadius hic Theodorum presbyterum vocat, alii scribunt fuisse presbyterum in monasterio Rhaitu. Tomo V Bibliothecæ Patrum, editionis postremæ Colonensis, exstat hujus titulo commentarius de Incarnatione Domini, contra Nestorium et Eutychem: cujus et Bellarminus in Catalogo meminit. MIRÆUS.

^h Id., disertissimus.

ⁱ Id., duabus substantiis.

^j Id., quarto decimo libro.

^k Ætatem suam, et quo anno sua sacra poemata Prudentius scripserit, ipse prodidit, consulem indicans quo natus erat, prælatione in Cathemerinon: quam vetera mss. exemplaria ut totius operis Prudentiani prædium; in prima ejus fronte merito locant. Irrepsit subito canities seni, oblitum veteris me Salix arguens sub quo prima dies mihi. Salia cum

pturarum explicuit. Quinto decimo vero volumine totum operis sui corpus, citatis etiam Patrum traditionibus, confirmavit et communit.

CAPUT XIII.

^l PRUDENTIUS ^m vir sæculari litteratura eruditus composuit ⁿ *ἑξαήμερον* de toto Veteri et Novo Testamento personis ^o exceptis. Commentatus est autem in morem Græcorum ^p *Hexæmeron* de mundi fabrica usque ad conditionem primi hominis et prævaricationem ejus. Composuit et libellos, quos Græca appellatione attulavit ^q Apotheosis, ^r Psychomachia, ^s Hamartigenia, id est, ^t de Divinitate, ^u de compugnancia animæ, de origine peccatorum. Fecit et in laudem martyrum, ^v sub aliorum nominibus, invitatorum ad martyrium librum unum, et hymnorum alterum: speciali tamen intentione adversus Symmachum idololatriam defendentem: ex quorum lectione agnoscitur Palatinus ^w miles fuisse.

CAPUT XIV.

AUDENTIUS, episcopus Hispanus, scripsit adversus Manichæos, Sabellianos et Arianos, maxime quoque speciali intentione contra ^x Photinianos, qui nunc vocantur Bonosiaci, librum, quem prætitulavit de Fide adversus hæreticos: in quo ostendit antiquitatem Filii Dei ^y coæternalem Patri fuisse, nec initium deitatis tunc a Deo Patre ^z accepisse, cum de Maria Virgine homo, Deo fabricante, conceptus et natus est.

CAPUT XV.

^{aa} COMMODIANUS, dum inter sæculares litteras etiam no-tras legit, occasionem accepit fidei. Factus itaque Christianus, et volens aliquid studiorum suorum muneri offerre Christo, suæ salutis auctori, scripsit mediocri sermone, ^{ab} quasi versu, librum adversum Paganos. Et quia parum ^{ac} nostrarum attingerat lite-

Philippo anno Christi 348 consul fuit. His addo annos 57 quos egerat Prudentius, reliquum est ut hæc scripserit anno Christi 405. Prudentii opera omnia, studio Theodori Pulmanni et Victoris Giselini ex fide 40 librorum manusccriptorum emendata Plantinus 1564 suis typis publicavit. MIRÆUS.

^l Deest vir in ms. Corb.

^m Id., *trocleum*, vitiose. Sed legendum *ἑξαήμερον*, ex Gisauii emendatione.

ⁿ *Exceptis*. Ita omnes codices mss. Sed Miræus legit *excerptis*. ERN. CYPRIANUS.

^o Corb., *Exæmeron... a conditione primi hominis*.

^p Id., *libros quos gr. a. prætitulavit*.

^q Id., *de diversis*, vitiose.

^r Codices habent *compugnancia animæ*. Miræus habet *animi*. ERN. CYPRIANUS.

^s *Sub aliorum nominibus invitatorum ad martyrium*. Hæc verba omittuntur in nostris mss. et recte quidem. ERN. CYPRIANUS.

^t Non in libris contra Symmachum sed in præf. Cathemerinon hoc tangit Prudentius: *tandem militiæ gradu evectum pietas Principis exultit assumptum propius stare jubens ordine proximo*.

^u Ms. Corb., *Fontinianos*.

^v Id., *coæternam fuisse, non initium D.*

^w Id., *acceperit cum Maria matre*.

^x De Audentio et Commodiano agit quoque Tritheimius lib. de Scripitoribus eccles. MIRÆUS.

^y Ita, recte Suffridus Petri. Licet in Corb. *quasi librum*

^z Al. *nostrorum litteras*. Commodiani librum edidit Rigaltius cum notis, et Henr. Leonardus Schurzleischius Witebergæ A 1705, 4.

rarum, magis illorum destruere potuit dogmata quam nostra firmare. Unde et de divinis repromissionibus adversum illos vili satis et crasso, ut ita dixerim, sensu disseruit, illis stuporem et nobis desperationem incutiens, Tertullianum, et Lactantium et Papiam auctores secutus. Moralem sane doctrinam et maxime voluntariae paupertatis amorem optime prosecutus, studentibus inculcavit.

CAPUT XVI.

FAUSTINUS presbyter scripsit ad personam Flaccillae Reginae^b adversum Arianos et Macedonianos libros septem. His eos maxime sanctarum Scripturarum testimoniis arguens et convincens, quibus illi pravo sensu abutuntur ad blasphemiam. Scripsit et librum, quem Valentiniano et Arcadio imperatoribus, pro defensione suorum, cum Marcellino^c quodam presbytero obtulit. Ex quo ostenditur^d Luciferiano schismati consensisse; quia Hilarium Pictaviensem et Damasum urbis Romae episcopos in eodem libro culpavit, quasi male consuluerint Ecclesiae, quod praevaticatores episcopos in communionem et sacerdotium, pacis recuperandae gratia, recepissent. Quod Luciferianis ita displicuit, recipere episcopos qui in Ariminensi concilio Arianis communicaverant, quomodo Novatianis apostatas poenitentes.

CAPUT XVII.

^e RUFFINUS, Aquileiensis presbyter, non minima

^a Faustinus iste temporibus Damasi I papae vixit, et bis schismaticus fuit: semel in schismate Ursicini contra Damasum, et in schismate Luciferianorum: ut Gennadius hoc capite, et Baronius tom. IX Anналиum, ad annum Damasi primum et Siricii quartum, testantur. Placuit tamen eum in hoc catalogo ponere, quoniam scripsit ad Flaccillam Theodosii imperatoris uxorem, Arcadii et Honorii imp. matrem, libros septem contra Arianos satis eruditos, qui exstant in Bibliotheca veterum Patrum. Ita Belarminus lib. de Scripturis Ecclesiasticis loquitur. Ceterum liber iste de Trinitate seu Fide contra Arianos, etiam sub nomine Gregorii Bætica, ab Hieronymo cap. 100 memorati, totus fuit editus: nisi quod epistola ad Flaccillam esset mutila. MIRÆUS.

^b Ms. Corb., *adversum Arium et Macedonium*. Pro libris, septem capitula rectius dixerit. Faustini opuscula Sirmondus edidit. Vide Paschas. Quesnellum diss. 14 ad Leonem M.

^c Corbei., *quondam presbytero obtulit*.

^d Id., *Luciferiani schisma conscripsisse*.

^e Rufinus, Aquileiensis presbyter et monachus, S. Hieronymi primum amicitia, postea offensione clarior, paulo post Romam ab Alarico Gothorum rege captam, hoc est paulo post annum Christi 410, obiit, ut Baronius censet; Rufini opera tomis duobus Sonnius 1580 Lutetiae excudit: de quibus vide Belarmini iudicium lib. de Scripturis Ecclesiasticis, et Rosweidi in prolegomenis 4 et 5 ad Vitas Patrum. MIRÆUS.

^f Corb., *Doctorum Ecclesiarum*.

^g Id., *et Eusebii Cæsariæ Palestinæ Ecclesiae episcopi Historiam*.

^h Rufinus Xysti Pythagoræi librum, titulo Sixti papae ac martyris, falso edidit. Id constat ex variis S. Hieronymi locis, ut in cap. 22 Jeremiae, ubi eum nomine Grunni perstringit, et in cap. 18 Ezechielis: item ex Augustino l. II Retractat. cap. 40 (qui deceptus antea libro de Nat. et Grat. cap. 61 Sixti pontificis nomine allegavit), et ex ipsa Rufini epistola

A pars fuit doctorum^f Ecclesiae et in transferendo de Græco in Latinum elegans ingenium habuit. Denique maximam partem Græcorum bibliothecæ Latinis exhibuit; Basilii scilicet Cæsariensis Cappadociae episcopi, Gregorii Nazianzeni, eloquentissimi hominis; Clementis Romani Recognitionum libros, et Eusebii Cæsariensis Palestinæ ecclesiasticam Historiam, ^h Xysti Sententias, Evagrii Sententias. Interpretatus est etiam Sententiasⁱ Pamphili martyris adversum mathematicos. Horum omnium quaecumque, praemissis prologis, a Latinis leguntur, a Rufino interpretata sunt; ^j quæ autem sine prologo, ab alio translata sunt, qui prologum facere noluit. Origenis autem non omnia (quia et Hieronymus aliqua) transtulit, quæ sub prologo discernuntur. Proprio autem labore, imo gratia Dei et dono, exposuit idem Rufinus symbolum^k, ut in ejus comparatione alii nec exposuisse credantur. Disseruit et benedictionem Jacob super Patriarchas triplicem, id est, historico, morali et mystico sensu. Scripsit et epistolas ad timorem Dei hortatorias multas, inter quas præeminent illæ quas ad Probam dedit. Historiæ etiam ecclesiasticæ, quam ab Eusebio scriptam et ab ipso interpretatam diximus, addidit^l decimum et undecimum librum. Sed et^m obtrectatori opusculorum suorum respondit duobus voluminibus, arguens et convincens se Dei intuitu et ecclesiae utilitate, auxi-

ad Apronianum, quam interpretationi Enchiridii Sixti præfixit. Hieronymum ipsum in epistola ad Ctesiphontem audianum tonantem contra Rufinum: *Illam autem temeritatem, imo insaniam ejus quis digno possit explicare sermone, quod librum Xysti Pythagoræi hominis absque Christo atque ethnici, immutato nomine, Sixti martyris et Romanæ Ecclesiae episcopi prænotavit?* MIRÆUS.

ⁱ Honorius lib. II, de Script. Eccles., c. 17, Gennadium solitus sublegere, hunc ejus locum corruptit, sic exprimens: *Sixti philosophi sententias adversus mathematicos*. Nec enim Sixtus adversus mathematicos scripsit, sed Pamphilus martyr: ut distincte hic habet Gennadius. Cæterum præter opera hic a Gennadio commemorata, Rufinus insuper scripsit, vel ex Græco Latine reddidit Vitas Patrum, libro secundo et tertio in editione Plantiniana comprehensas: ut Heribertus Rosweidus in prolegomeno 4, § 10, fuse probat. MIRÆUS.

^j Verba quæ autem sine, etc., usque ad quia et Hieronymus aliqua, desunt in Corbei.

^k In eodem Corb. est: *Rufinus symbolum disseruit, et benedictiones Jacob super Patriarchas... mystico sermone. Scripsit et epistulas ad timorem Dei, inter quas eminent, etc.*

^l In venienda Eusebii Historia Rufinus nimia libertate usus fuit, multa addens, demens ac mutans. Dimidium octavi libri omisit, decimum vix attigit. Adeoque ex decem Eusebii libris fecit novem: quibus duos, hic a Gennadio memoratos, de suo adiecit. Hos Græce reddidit, et præfationem suam præfixit Gelasius, Cæsareæ in Palestina episcopus, qui Cyrium Hierosolymorum episcopum habuit avunculum: non ille Cyzicenus, qui res in Nicæno concilio scripsit. De duobus istis Gelasii supra ad Hieronymi cap. 130 egimus. MIRÆUS.

^m Obtrectatorem hunc vocat D. Hieronymum, adversus quem Rufinus edidit invectivarum libros duos, et nota est controversia inter hos ex operibus Hieronymi. Hinc autem patet Gennadium Hieronymo præ-

liante Domino, ingenium agitare; illum vero a amulationis stimulo incitatum ad obloquendum sty'um b vertisse.

CAPUT XVIII.

c TICHONIUS natione Afer, in divinis litteris eruditus, juxta historiam sufficienter, et in sæcularibus non ignarus fuit; in ecclesiasticis quoque negotiis studiosus. Scripsit de Bello intestino libros tres et Expositiones diversarum causarum, in quibus ob suorum defensionem, antiquarum meminit synodorum. E quibus omnibus agnoscitur d Donatianæ partis fuisse. Composuit et Regulas ad investigandam e et inveniendam intelligentiam Scripturarum, septem, quas in uno volumine conclusit. Exposuit et Apocalypsin Joannis f ex integro, nihil in ea carnale, sed totum intelligens spiritale. In qua expositione dixit, angelicam stationem corpus esse. Mille quoque annorum regni in terra justorum post resurrectionem futuri suspicionem tulit; neque tuas in carne g mortuorum resurrectiones futuras, unam justorum, et aliam injustorum, sed unam et semel omnium, in qua resurgent etiam abortivi h deformati, ne quid humani generis animatæ substantiæ intereat, ostendit. Distinctionem sane duarum resurrectionum ita fecit: Primam, quam justorum, Apocalypsis dicit,

ferre Ruffinum, quod in censura supradictum est. Quid vero de Ruffini operibus senserit Gelasius, videat lector distinct. 15, cap. Sancta Romana. Suffridus Petri.

a Corb., æmulum.

b Id., agitavisse.

c Tichonius Afer, in aliquibus dogmatibus Donatista, scripsit volumen regularum: quas S. Augustinus l. III de Doctrina Christiana c. 30, et lib. II Retract. c. 48, item Cassiodorus præfat. in Psalmos et Isidorus l. I de Summo Bono, recensent et examinant. Vixit an. 390. Ita Molanus in ms. bibliotheca sacra. Hos 7 Regularum libros cum mss. collatos And. Schottus tom. XV Bibliothecæ Patrum publicavit. MIRÆUS.

d Ms. Corb., Donatistarum partis.

e Verba et inveniendam desunt in Corbei.

f Id., ad integrum,.... sed tantum intelligens spiritalem. In qua exponens dixit.

g Ms. Corbei., Suspicionem tulit. Neque duas in carne resurrectiones futuras inter justos et inter injustos, sed unam et in semel omnium. In qua resurrectione abortivi deformati resurgant (infra c. 38). Distinctionem sane duabus resurrectionibus, etc.

h Al. reformati, et mox, ne quid humani generis deformatum et animatum substantia intereat, vel animatæ substantiæ intereat.

i Ms. Corb., homines suscitantur. Duo vero genera omnium hominum, justorum et peccatorum. Floruit, etc.

j Theodosio cum filiis suis.

k Severus cognomento Sulpitius, aliis Sulpitius Severus, Paulino Nolano, Greg. Turonensi, aliisque simpliciter Severus, fuit domo Aquitanus, ut ipse dialogo I, c. 20, fatetur. Et quidem a Nitiobrigibus, cum lib. II Historiæ sacræ Phœbadium (qui Agenni Galliarum episcopus fuit, ab Hieronymo in Catalogo cap. 108 memoratus) suum vocet episcopum. Notum autem Agennum esse in Nitiobrigibus. Vixit maxime Elusone, ut Paulinus ep. 6 habet; vel Primuliaci, ut idem ep. 11, 12, tradit. Tolo:æ quoque cum habitasse colligere est ex ipsius Severi ep. ad suorum

A credimus modo in Ecclesiæ incremento agi, ubi justificati per fidem a morticinis peccatorum suorum per baptismum ad vitæ æternæ stipendium i suscitantur, secundam vero generaliter omnis hominum carnis. Floruit hic vir ætate qua jam memoratus Ruffinus, Theodosio l et filio ejus regnantibus.

CAPUT XIX.

k SEVERUS presbyter, cognomento Sulpitius, Aquitanicæ provinciæ, vir genere et litteris nobilis, et paupertatis atque humilitatis amore conspicuus, clarus etiam sanctorum virorum Martini Turonensis episcopi, et Paulini Nolensis notitia, scripsit non contemnenda opuscula. Nam epistolas, ad amorem Dei et contemptum mundi l hortatorias, scripsit sorori suæ m multas, quæ notæ sunt. Scripsit n ad Paulinum prædictum duas, et ad alios alias. Sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur. Composuit et o Chronica. Scripsit et ad multorum profectum vitam B. Martini monachi et episcopi, signis et prodigiis ac virtutibus illustris viri p: et collationem Postumiani et Galli, se mediante et Judice, de conversatione monachorum Orientalium et ipsius Martini habitam, in Dialogi q speciem, tribus incisionibus comprehendit. In quarum priore refert, suo tempore apud Alexandriam in sy-

Bassulam. Fuit autem Eluso, seu Elusio (nunc Lamsun), urbs olim inter Narbonem et Tolosam, in Gallia Narbonensi, sita, ut constat ex itinerario Burdigalensi, quod Pithæus edidit. Estque distinguenda ab urbe Elusa, olim inter Burdigalam et Tolosam, in Aquitania et Novempopulis, sita. Primuliacum non longe distabat ab Elusione, ubi Severus maxime debebat. Paulinus ep. 12 meminit basilicæ a Severo apud Primuliacum conditæ. Cæterum Sulpitius hic noster non fuit Bituricensis episcopus (quod Sigonio, Galeisino, Giselino et aliis multis viris doctis visum), sed presbyter tantum, ut hoc capite Gennadius testatur, nunc Primuliaci, nunc Elusione degens, ut præferunt Paulini Nolani epistolæ variæ. Ab isto nostro Salpicio, S. Martini discipulo, longe alius fuit, et quidem ætate posterior. S. Sulpitius Severus, episcopus Bituricensis, martyr. Roman. 29 Jan. ascriptus; qui Masticonensi in concilio interluit, et cui suam de septem dormientibus historiam Gregor. Turonensis dicavit. Quod ad Severi nostri scripta attinet, historiam sacram elegante stylo ab orbe condito exorsus, eam usque ad S. Tiliconis et Aureliani consulatum, hoc est, Christi 400 annum perduxit. Scripsit item Vitam S. Martini episcopi Turonensis, quo familiariter usus fuit, et tres epistolæ ad eundem episcopi encomium pertinentes. Exstant ejusdem dialogi tres; quorum primus narrat virtutes monachorum Orientalium, duo posteriores exponunt virtutes S. Martini, libro I præteritas. In Dialogis Sulpitius sequitur errorem millenariorum, ut Hieronymus in Ezach. c. 36 movet. Unde Gelasio papæ opuscula Postumiani et Galli apocrypha. MIRÆUS.

l Al. Exhortatorias.

m Ms. Corbei., multum.

n Id., Ad prædictum Paulinum Nolanum tres alias. Sed quia, etc.

o Id., Chronicon.

p Addit mss. Corbei., quam vero postea Postumianus et Gallus insigniter prosecuti sunt. Collationem revo Postum., etc.

q Id., speciem et incisionibus comprehensam.

nodo episcoporum decretum ^a Origenem cautius a sapientibus pro bonis legendum, et a minus capacibus pro malis ^b refutandum. ^c Hic in senectute sua a Pelagianis deceptus, et agnoscens loquacitatis culpam, silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum quod loquendo contraxerat, tacendo ^d poenitens emendaret.

CAPUT XX.

^a ANTIOCHEUS episcopus scripsit Adversus Avaritiam unum et longum volumen. Et in curatione cæci qui a Salvatore illuminatus est, homiliam composuit, compunctione timoris Dei et humilitatis plenam. ^f Moritur Arcadii imperatoris tempore.

CAPUT XXI.

^a SEVERIANUS, ^b Gabalensis Ecclesiæ episcopus, in divinis Scripturis eruditus, et in homiliis declamator admirabilis fuit. Unde et frequenter ab episcopo Joanne et ^c imperatore Arcadio, ad faciendum sermonem Constantinopolim vocabatur. Legi ejus ⁱ expositionem in Epistolam ad Galatas et de baptismo, et Epiphaniæ solemnitate libellum gratissimum. Moritur ^k minore Theodosio imperante.

CAPUT XXII.

NICEAS ^l Romaciænæ civitatis episcopus, composuit simplici et nitido sermone competentibus ad ha-

^a Corb., *Origenistas cautius a sapientibus probis legendum, vitiose.*

^b Hoc est, abjiciendum.

^c Postrema hæc ab aliena manu assuta putat Joan. Clericus tom. XX Bibl. selectæ p. 350. Sed agnoscuntur ab omnibus mss.

^d Sic e mss. Corbei. repositus pro penitus.

^e Ms. Corbei., *Antiochus adversus avaritiam unum et grande volumen in curatione cæci qui a Salvatore curatus est omeliam composuit.* — Alius ab isto fuit Antiochus monachus in Laura S. Sabæ : ejus homiliæ exomologesis itemque liber ad Eustathium de Vitiosis Cogitationibus. a Petro Pantino ex Græco Latine redditus, exstant tom. VII Bibliothecæ Patrum editionis ultimæ Coloniensis. (Tom. XII, Lugd.) De eo Baronius tom. VIII consuli poterit. Ejusdem Antiochi, nisi fallor, liber est, qui in Vaticana bibliotheca ms. exstat, cum hac epigraphæ, S. Antiochi ad Eustathium diversa capita. De ejus ætate Gonzalvus Poncius Leonius in notis ad Physiologum S. Epiphani cap. 22 fuscè disputat. MIRÆUS.

^f Id., *moritur Marciano imperanti.*

^g De Severiano Gabalitano, vel Gavalitano (Suffrid. Petri *Gavellensis*; ms. Gemblac., *Gavillensis* Ecclesiæ) episcopo ita Molanus in ms. bibliotheca sacra : Severianus Gavalitanus episcopus, cui Chrysostomus Ecclesiam suam, cum in exilium mitteretur, commendavit, scripsit sermones varios, quorum aliqui exstant in operibus Chrysostomi et Chrysologi; plurius autem fragmenta in libris veterum. Petavius in rationario temporum dicit ipsum ob æmulationem Chrysostomi minus secundam posteritatis famam meruisse. MIRÆUS.

^h Corbei., *Gabalitanæ.*

ⁱ Imperatori Archadio.

^j Id., *expositionem ad Galatas, et de Baptismo et Epiphania.*

^k Id., *juniore Theodosio filio suo in baptismo, imperante.* — Codex Norib. perinde ut Guelpherbytanus : *Theodosio, filio suo in baptismo, imperante.* ERN. CYPRIANUS.

^l *Romanæ, perperam. In aliis invenire se Romani-*

ptimum Instructionis libellos sex. In quibus continet primus qualiter se debeant habere competentes qui ad baptisimi gratiam cupiunt pervenire. Secundus est de Gentilitatis erroribus : ^m in quo dicit suo pene tempore ⁿ Melodium quemdam patremfamilias ob liberalitatem, et Gadarium rusticum ob ^o fortitudinem ab ethnicis esse inter deos translatos. Tertius liber de Fide unicæ majestatis; quartus adversus Pgenethlogiam, quintus de Symbolo, sextus de Agni paschalis victima. Edidit et ad Lapsam Virginem ^q libellum, pene omnibus labentibus emendationis incentivum.

CAPUT XXIII.

OLYMPIUS, ^r natione Hispanus, episcopus, scripsit librum fidei adversus eos qui naturam et non arbitrium in culpam vocant, ostendens non creatione, sed inobedientia insertum naturæ malum.

CAPUT XXIV.

^a BACHARIUS vir Christianæ ^t philosophiæ, nudus et expeditus vacare Deo disponens, etiam peregrinationem ^u propter conservandam vitæ integritatem elegit. Edidisse dicitur grata opuscula; sed ego ex illis unum tantum de Fide libellum legi, in quo satisfacit pontifici urbis, adversus ^v querulos et infamatores peregrinationis suæ, et indicat se non timore hominum, sed Dei. peregrinationem suscepisse, ut

ciæ testatus est Suffridus Petri.

^m Corbei. ms., *in quo pene tempus Melgidium quemdam patrisfamilias... et Gadarium rusticum, etc.* ⁿ *Melodium.* Ita Norib. At Guelpherb. habet *Meladium*; Miræus *Melchidium.* ERN. CYPRIANUS.

^o Norib. habet *ob fornicationem.* ERN. CYPRIANUS.

^p Al., *Genethlogiam*; nam in Corb. vitiose *genociam.* — Ita Miræus. N., *Genealogiam.* Gu., *Geneologiam.* ERN. CYPRIANUS.

^q Id., *librum humanæ labentibus et incentivum.*

^r Al., *Olympus.* Gemblacensis codex, teste Suffrido Petri, *Opitius.* — Augustinus, lib. I contra Julianum, Olympum vocat, fragmentumque ex quodam ejus sermone ecclesiastico exhibet agens de peccato originali. Itaque non omnia ejus scripta recensent Genadius et Cave, quorum posterior eum circa an. 430 claruisse existimat. Verum quia Augustinus vrum magnæ in Ecclesia et in Christo gloriæ vocabat, cum adversus Julianum scriberet; videtur multo ante claruisse. Obiit enim Augustinus an. 430. ERN. CYPRIANUS.

^s Suffrid. Petri *Baccarius.* Cod. Martiniensis et Corbei., *Bacharius.* Gemblac. et Viridis Vallis, *Bacharius.* Honorius autem *Bachianus* habet vitiose. — Bacharii hujus epistola ad Januarium de recipiendis lapsis exstat in Bibliotheca veterum Patrum. Fuit et a Plantino edita cum opusculis S. Sixti III papæ, studio Jacobi Salvatoris Solanii Murgitani, qui ipsam vocat S. Bracharium. Vide infra cap. 56. MIRÆUS.

^t Corbei., *vir Christianæ disciplinæ expeditus. Pro nudus* V. C. Lud. Antonius Muratorius malit *nudus.* Sed recte se habere puto illud *nudus*, neque vero ad verba quæ præcedunt illud referendum est cum Honorio, sed ad ea quæ sequuntur, et idem plane valet quod expeditus. Patriam et cognationem relictam significans.

^u Al., *pro conservanda vitæ integritate vel ut Corbei., propositi integritate.*

^v Corbei., *querulos.* Cod. Viridis Vallis : *adversus Cerellos.* Sed recte se habet illud *querulos.* Sic infra c. 39 de Orosio : *scripsit adversus querulos et infamatores Christiani nominis.*

exiens a de terra sua cohaeres fieret Abrahæ patriarchæ.

CAPUT XXV.

^b SABRATIUS, Gallicanæ Ecclesiæ episcopus, rogatus a quadam casta et Christo dedicata virgine, Secunda nomine, composuit librum de Fide adversus Marcionem et Valentium ejus ^c auctorem, et adversus Eunomium et ejus magistrum Aetium, ostendens eis ratione et Scripturarum testimoniis, ^d unum esse Deitatis principium, unum esse Deum æternitatis auctorem, et mundi ex nihilo conditorem; simulque et de Christo, quod non in phantasia homo apparuerit, sed veram habuerit carnem, per quam manducando, bibendo, lassando, plorando, moriendo, resurgendo verus probatus est homo. His enim Marcion et Valentinus contrarii exstiterunt, asserentes ^e duo Deitatis esse principia, et Christum venisse in phantasia. Aetio vero et Eunomio discipulo ejus ostendit, Patrem et Filium non duarum esse naturarum et ^f divinitate parium, sed unius essentia (*ὁμοουσιον*), et alterum ex altero, id est, ex Patre Filium, et alterum alteri coæternum: cui credulitati Aetius et Eunomius contradicunt.

CAPUT XXVI.

^g ISAAC scripsit de sanctæ Trinitatis tribus personis et incarnatione Domini librum obscurissimæ disputationis et involuti sermonis, confirmans ita in

^a Corbei., de terra vel cognatione sua ex Genes. xii, 1. Hunc Bachiarii libellum primus edidit cum notis vir eruditissimus Lud. Antonius Muratorius tom. II Anecd. Bibl. Ambrosianæ, Mediolan. 1698, 4, in quo sub init. statim ita loquitur: *Nos patriam etsi secundum carnem novimus, sed nunc jam non novimus, et desiderantes Abrahæ filii fieri, terram nostram cognationemque repulimus.*

^b In Corbei. hoc caput deest. Cæterum fallitur vir doctus Latinus Latinus, qui in Bibl. sacro-profana hunc Sabbatium eumdem habet cum Phœchadio de quo Hieron. c. 108. in Cod. Gemblæ. *Sapatius.*

^c Ita mss. et antiquæ Honori editiones: pro quo alii male auctorem. Sed auctorem dicit pro magistro et hæresos conditore:

^d Codex Sigebergensis quem Suffridus Petri inspexit: unum esse Dominum æternitatis auctorem. — Unum esse Deitatis principium, unum esse Deum æternitatis auctorem. Ita feliciter, ut opinor, locum restitui e codice Noribergense. In Miræo est incongrua lectio: *Unum esse Deitatis auctorem et mundi ex nihilo.* In Gu. etiam est: *Deitatis principium.* ERN. CYPRIANUS.

^e Vocem *Deitatis* non habent nostri codices. ERN. CYPRIANUS.

^f Ita ex Nor. posuimus. Miræi lectio non coheret: et *divinitatis parium.*

^g Hoc quoque caput desideratur in Corbei. Neque vestigium ejus in Trithemio. Isaacus is'æ ex Judæo Christianus fuit, nam libellus ejus in Pithæano codice ita inscribitur, teste Sirmondo: *Fides Isaacis ex Judæo.* A Caveo refertur ad ann. 430, a Suffrido Petri ad 450, Sirmondo, cui assentior, videtur paulo ante an. 400 claruisse. — Isaacus, ex Judæo ad Christum conversi, librum fidei, de S. Trinitate et de incarnatione Domini tractantem, Jacobus Sirmondus, S. J. theologus, cum Leporii presbyteri, Capreoli episcopi Carthaginiensis, et Victorini Afri libellis, Lutetiæ 1630 primus edidit. MIRÆUS.

A una Deitate tres esse personas, ut sit aliquid in singulis proprium, quod non habeat alia. Patrem scilicet hoc habere proprium, quod ipse sit sine origine origo aliorum: filium hoc habere proprium, quod genitus genitore non sit posterior: Spiritum sanctum hoc habere proprium, quod nec factus sit nec genitus, et tamen sit ex altero. De incarnatione vero ita scribit, ut manentibus in ea duabus naturis una credatur Filii Dei persona.

CAPUT XXVII.

^h URSINUS monachus scripsit adversus eos qui rebaptizandos hæreticos decernunt, docens nec legitimum esse, nec Deo dignum, rebaptizari illos qui in nomine Christi, vel in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quamvis pravo sensu, baptizentur; sed post Trinitatis et Christi simplicem confessionem sufficere ad salutem manus impositionem catholici sacerdotis.

CAPUT XXVIII.

ⁱ MACARIUS, alius monachus, scripsit in urbe Roma adversus ^j mathematicos librum, in quo labore, ^k orientalium quæsit solatia Scripturarum.

CAPUT XXIX.

^l HELIODORUS alius, Antiochiæ presbyter, edidit de virginitate egregium et sacris Scripturis instructum volumen.

CAPUT XXX.

^m JOANNES, Hierosolymorum episcopus, scripsit

ⁿ Hic Ursinus in codice Vaticano auctor inscribitur libelli de rebaptizatione hæreticorum, qui sine nomine editus est a Riqualto et a Joanne Felto Oxoniensi episcopo ad calcem operum S. Cypriani. Vide Labbeum tom. I Concil., p. 770.

^o Alius ab eo de quo supra cap. 10. — Macario huic Romano Rufinus Aquilei'ensis apologiam suam pro Origene inscripsit. Hieronymus apologia 2 contra Rufinum: *Ergo, inquit, nisi de Oriente venisses, eruditissimus vir hæreret adhuc inter mathematicos; intelligens nimirum hunc Macarium Romanum, quem Rufinus sibi per familiarem habuit, quemque a mathematicis abstraxit, et Origenis fulgine infecit.* Baronium tom. V ad ann. Christi 317 consule. Diversus est hic Macarius ab altero Macario Romano, qui 23 Octobr. a Græcis in menologio celebratur, et cujus vita exstat tom. I in Vitis Patrum. Quos quidem Macario Baronius ad martyrologium Rom. die 2 Januarii confuderat, ut Rosweidus in notis ad epistolam 36 Paulini Nolani notavit. MIRÆUS.

^p Astrologos Genethlacos. Hujus Macarii opuscula adversus fatum et Mathesin memorat Rufinus inventiva 4 in Hieron.

^q Ejusdem Rufini scriptis adjutum Macarium innuit. Vide Baronium ad martyrolog. 2 Januar., et Tillemontium tom. XII Memor. p. 203 seq.

^r Heliodorus alius ab Helodoro itidem presbytero, quem supra c. 6 ipse Gennadius quoque memoravit. MIRÆUS.

^s Joannes episcopus Hierosolymitanus vixit temporibus S. Hieronymi. Ascribitur Joanni liber ad Caspradium de Institutione monachi: qui in Bibliotheca Patrum et alibi exstat. Sed is videtur scriptus ab aliquo longe posteriore. Sic Bellarminus lib. de Scriptoribus eccles. et Baronius ad annum 444 censent. Carmelitæ tamen, in his Thomas a Jesu Bratiensis, et Petrus Wastelius, priorem sententiam astruere conantur. Cæterum Joannes Hierosolymitanus, Rufinus Aquilei'ensis et Palladius Galata, summi illo ævo fa-

adversus obtractatores studii sui librum ^a, in quo ostendit Origenis se iugenum, non fidem secutum.

CAPUT XXXI.

^b PAULUS episcopus scripsit de poenitentia libellum, in quo dat legem poenitentibus, ita debere dolere de peccatis, ne supra mensuram tristitiæ, immensitate desperationis mergantur.

CAPUT XXXII.

^c HELVIDIUS Auxentii discipulus, Symmachi imitator, scripsit quidem religionis studio, sed non secundum scientiam, librum, neque sermone, neque vera ratione nitidum: in cuius ^d opere ita sanctarum Scripturarum sensum ad suam perversitatem flectere conatus est, ut earum testimoniis asserere voluerit S. Mariam post nativitatem Domini, quæ virgo peperit, Joseph sponso suo junctam, et ex ejus consortio filios ^e suscepisse, qui fratres Domini appellati sunt ^f. Cujus pravitatem Hieronymus arguens libellum documentis Scripturarum sufficienter factum adversum eum edidit.

CAPUT XXXIII.

^g THEOPHILUS, Alexandrinæ civitatis episcopus, ^h scripsit adversum Origenem unum et grande volumen, quo omnia pene ejus dicta ⁱ et ipsum pariter damnat, simul docens, non a se primum eum, sed ab antiquis Patribus, et maxime Heracla, fuisse et a presbyterio ejectum, et de ecclesia pulsum, ^j et de civitate fugatum. Sed et anthropomorphitas hæreticos, qui dicunt Deum humana figura et membris constare, disputatione longissima confutans, et divinaram Scripturarum testimoniis arguens et convincens

tores Origenis fuerunt: quos ideo S. Epiphanius et S. Hieronymus suis scriptis exagitarunt. MIRÆUS.

^a Ad Theophilum Alex. Vide Petri Wastellii vindictias Joannis Hierosol. p. 530 seq., et Tillemontium tom. XII Memor., p. 186 et 197.

^b Codex Gemblacensis et Viridis Vallis hunc vocant Paulinum, teste Suffrido Petri.

^c Ms. Corbei., *Helvidius hæreticus*. Auxentian intelligunt Arianum, Mediolanensem episc. et Symmachum, quem idololatriam defendentem dixit noster supra c. 13.

^d Corbei., *opuscula*.

^e Id., *concepisse*.

^f Post hæc ita codex Corbei.: *Contra cujus impietatem reserandam beatissimus Hieronymus egregium et gratum libellum edidit, in quo ostendit beatissimam Mariam genitricem Domini nostri Jesu Christi sicut virginem ante partum, ita virginem permansisse post partum*.

^g Theophilus, Alexandrinus episcopus, ad S. Hieronymum familiarem suum scripsit epistolas tres paschales, quas ipse Hieronymus ex Græco Latinas fecit; exstantque in Bibliotheca veterum Patrum. Prologus ad Theodosium imp. de sancto Pascha anno 380 est scriptus. Quæ adversus Origenem scripsit et alia hic a Gennadio memorata hodie non exstant. Idem Syneusium Cyrenensem, ex gentili philosopho Christianum, Ptolemaidis episcopum anno circiter 410 constituit. Acerbe S. Joannem Chrysostomum est persecutus: qua de re Baronium in Annalibus consule. De Theophilis, Antiocheno et Cæsariensi, Hieronymus in Catalogo cap. 25 et 43 agit. MIRÆUS.

^h Ab an. 385 ad 412.

ⁱ Verba et ipsum pariter non sunt in Corbei.

eos, ostendit Deum ^k incorruptibilem et incorporeum juxta fidem Patrum, credendum, neque ullis omnino membrorum lineamenti compositum, et ob id nihil ei in creaturis simile per substantiam, neque cuiquam incorruptibilitatem suæ dedisse naturæ, sed esse omnes intellectuales naturas corporeas, omnes corruptibiles, omnes mutabiles, ut ille solus corruptibilis et mutabilitati non subjaceat, *qui solus habet immortalitatem* (I Tim. vi, 16). Paschalem etiam recursum, quem magna apud Nicæam synodus post nonaginta et ^l quinque annos agit in tempore et die et luna secundum suum statum invenerat, additis quibusdam ^m ipsius festivitatis rationibus et expositionibus, Theodosio obtulit. Legi et tres de Fide libros sub nomine ejus titulos; sed quia lingua in consonans est, non valde credidi.

CAPUT XXXIV.

ⁿ EUSEBIUS scripsit de crucis Domini Mysterio et apostolorum, præcipueque ^o Petri constantia, ^p virtute crucis indepta.

CAPUT XXXV.

VIGILANTIUS presbyter, natione Gallus, ^q Hispaniæ Barcelonensis parochiæ ^r ecclesiam tenuit. Scripsit et ipse zelo quidem religionis aliqua; sed seductus humana laude, et præsumens supra vires suas, homo lingua politus, non sensu Scripturarum exercitatus, exposuit pravo ingenio secundam visionem Danielis, et alia locutus est ^s frivola, quæ in catalogo hæreticorum necessario ponuntur. Huic et B. Hieronymus presbyter ^t respondit.

CAPUT XXXVI.

^u SIMPLICIANUS, episcopus Mediolanensis, multis

ⁱ Verba et de civitate fugatum, absunt a Corbei.

^k Vocabulum *incorruptibilem* deest a Corbei.

^l Corbei., 62 annos, vitiose.

^m Tota periodus perobscura est. N. habet: *Festivitatibus, rationibus*. Gu., *Festivitatibus orationibus*. ERN. CYPRIANUS.

ⁿ Fortasse Eusebius episcopus Mediolanensis intelligitur.

^o Ms. Corbei., *Petri constantiam, virtutem crucis indeptam*.

^p Virtute crucis fidei virtute indepta. Ita Noribergerus. ERN. CYPRIANUS.

^q Cod. Gemblac. et Viridis Vallis, *Barcinonensis*.

^r Corbei., *Hispaniæ post Barcillonensium Ecclesiam tenuit*.

^s Cod. Gemblac. et Viridis Vallis, *superflua*.

^t Corbei., *luculentissime respondit*.

^u S. Simplicianus, episcopus Mediolanensis martyrologio Rom. 16 Augusti in scriptis legitur. Exstant ad eum S. Ambrosii (cujus primum adjutor, postea in episcopatu successor fuit) complures epistolæ. Eidem S. Augustinus libros duos de diversis quæstionibus dicavit: quorum lib. II Retract., c. 1, et lib. I de Prædest. sanctorum, c. 4, meminit. Scripsit ad eundem S. Vigilius episcopus Tridentinus libellum de martyrio S. Sisinii ac sociorum. Exstat de eodem epigramma Ennodii Ticinensis num. 78, cujus hoc exordium:

Ambrosius, linquens viduæ munia plebis,

Transtulit ad curam, Simpliciane, tuam.

In Domino obdormivit tertio sui pontificatus anno, sedente Siricio papa; et quiescit Mediolani in templo suo nomini dicato: ut Josephus Ripamontius lib. VI Hist. Mediol. fuse narrat. MIRÆUS.

epistolis hortatus est Augustinum a Iluc ^a presbyterum, agitare ingenium, et expositionibus Scripturarum vacare, ut etiam novus quidam Ambrosius, Origenis ^b ἰεροδιδάκτων, videretur. Unde et multas ad ejus personam absolvit Scripturarum quaestiones. Est et ejus epistola propositionum, in qua ^c interrogando quasi disciturus docet docturum.

CAPUT XXXVII.

^d VIGILIUS episcopus scripsit ad quemdam Simplicianum in laudem martyrum libellum et epistolam continentem gesta sui temporis apud barbaros martyrum.

CAPUT XXXVIII.

^e AUGUSTINUS ^f Afer, Hipponensis oppidi episcopus, vir eruditione divina et humana orbi clarus, fide integer et vita purus, scripsit quanta nec inveniri possunt. ^g Quis enim gloriatur se omnia illius

^a Al., *adhuc presbyter.*

^b Vide ad Hieron. de S. E. c. 56.

^c Corbei., *interrogandum docet doctorem.*

^d S. Vigilus, episcopus Tridentinus, Stilicone consule (ut Usuardus vi cal. Julii tradit) martyrium fecit, hoc est, an. Christi 400 aut 403, quod ex fastis consularibus colligi datur, qui duplicem Stiliconis consulatum notant. Ad hunc exstat lib. iii, epistola 24, S. Ambrosii. Ipse vero S. Vigilus ad Simplicianum episc. Mediolanensem, superiore capite laudatum scripsit libellum de Martyrio S. Sisinii ac sociorum, a Surio a. d. 23 Maii editum. Alterius et quidem aetate posterioris, Vigilii sunt libri quinque contra Nestorium et Eutychem pro Chalcedonensi concilio scripti, qui in Bibliotheca Patrum tom. V exstant. Vixit hic, Zenonis et Anastasii imp. temporibus; et scripsit praeterea, sub nomine Anastasii, libellum contra Sabellium et Photinum, tom. eodem editum. Andreas Schottus tom. XV Bibliothecae Patrum, editionis postremae Coloniensis, in Vigilii operibus quaternionem restituit, qui hactenus desiderabatur. Ceterum historia vitae S. Vigilii a Surio edita correctione indiget. Falso enim in ea narratur, S. Vigilium contra Eutychem, ut pote aetate posteriore, scripsisse et circa annum 700 martyrio coronatum fuisse: cum ex supradictis constet ipsum S. S. Ambrosii et Simpliciani aevi vixisse. Quod et contra Galesii errorem Ph. Ferrarius in Catalogo sanctorum Italiae notavit. MIRÆUS.

^e S. Augustinus. Arbetio et Mavortio Lolliano consulibus (ut ipse lib. 1 de Vita beata et lib. 1 de Ordine tradit), hoc est an. Christi vulgari 353, in Africa natus est. Decessit autem v. calendas Septembris, aetatis 76, episcopatus 36, conversionis 43 anno, quo tempore Vandali Hippoem tertio jam mense obsidebant; ut Possidius in ejus Vita narrat. Opera ejusdem, a theologis Lovaniensibus recognita, primum Plantinus 1577, postea Parisiensis et Coloniensis tomis 16-evulgarunt. De singulorum tomorum libris, qui genuini, suspecti aut supposititii sunt, Bellarminus lib. de Superior. Ecclesiasticis distincte docet. Annis porro superioribus in Fesulana S. Bartholomaei abbata repertus est S. Augustini liber de Gestis Pelagii, cura Scipionis Cobellutti cardinalis et Marci Velseri Augustae Vindelicorum typis primum editus. Horum exemplo Claudius Menardus duos ejusdem S. Augustini libros posteriores adversus Julianum Pelagianum ex mss. codicibus 1616 Lutetiae, et Jacobus Sirmundus ejusdem Sermones novos numero 40, ex diversis antiquis exemplaribus collectos notisque illustratos, eadem in urbe 1631 trini publicarunt. Et vero Augustini sermones qui hactenus latuerint, reperiri novos potuisse non mirabitur, qui ab Augustino ipso, a Possidio, a Victore Uticensi et aliis in-

habere? Aut quis tanto studio legat, quanto me scripsit? ^h Unde et multa loquenti ⁱ accidit, quod dixit per Salomonem Spiritus sanctus: *In multiloquio non effugies peccatum* (Prov. x, 19). Edidit ^j tamen senex quos juvenis coeperat, de Trinitate libros 13; in quibus, ut Scriptura ait, introductus in cubiculum Regis (Esth. ii, 16), et decoratus veste ^k multifaria sapientiae Dei, exhibuit Ecclesiam non habentem maculam aut rugam (Ephes. v, 27) ^l vel aliquid hujusmodi. De Incarnatione quoque Dei idoneam edidit pietatem. De Resurrectione etiam mortuorum simili cucurrit sinceritate; licet minus capacibus dubitationem de ^m abortivis fecerit. Error tamen illius sermone multo, ut dixi, contractus, lucta hostium exaggeratus, necdum haeresis quaestionem ⁿ dedit ^o.

CAPUT XXXIX.

^p Orosius presbyter, ^q Hispanus genere, vir elo-

quentiam ejus tractatum, homiliarumque multitudinem praedicari meminerit. Plura qui volet, postremas operum S. Augustini editiones, Parisiensem et Coloniensem consulat. [Novissima post Miræum vulgata luculentissima, quam monachis Benedictinis congregat. S. Mauri debemus, Paris. 1688 seq. recusa cum auctario Amstel. 1700, vol. 12, curante V. C. Joanne Clerico.]

^f Ms Corbei., *Augustinus discipulus beati Ambrosii Hippone regiae Africae oppidi episcopus, vir eruditione divina et universo orbe clarus.*

^g Sic idem codex pro *quis ergo.*

^h In Corbei desunt verba *unde et multa, usque ad non effugies peccatum.*

ⁱ *Multa loquenti.* Gennadius, ut Semipelagianus, suo hic affectui indulget, sine ratione taxat Augustinum ut polygraphum; nec ullum fere opus sine exceptione probat, praeter libros de Trinitate. MIRÆUS.

^j Id. jam senex,

^k Corbei., *multifariae.*

^l Sequitur in Corbei., caeteris expunctis: *Resurrectionem etiam mortuorum simile cucurrit sinceritate, egregio ingenio et excellenti studio Ecclesiae serviens. Juliani haeretici libris inter impetum obsidentium Vandalorum in ipso dierum suorum fine respondit. Et in defensione Christianae sapientiae perseverans moritur, Theodosio et Valentiniano requantibus.*

^m Abortivos; resurrecturos ut affirmare ita negare non audeat Augustinus xxii, 13, de Civ. Dei.

ⁿ Vitiose al., *quaestionem absolvit.*

^o In fine hujus capituli Miræi editio multa habet quae in nostris codicibus non sunt, nec desiderari debent. Videntur enim a quodam Gennadii lectore in margine scripta, et deinceps a librariis textui inserta. Ita autem habent apud Miræum: *Catholicus permansit tamen, et error illius sermone multo, ut dixi: contractus, lucta hostium exaggeratus, necdum haeresis quaestionem dedit. Egregio ingenio et excellenti studio Ecclesiae serviens Juliani haeretici libris, inter impetum obsidentium Vandalorum, in ipso dierum suorum fine, respondit: et in defensione Christianae sapientiae perseverans, moritur Theodosio et Valentiniano requantibus.* [Eadem haec in codice Martiniensi reperisse se testatur Suffridus Petri, recte observans ea non esse Gennadii, sed alicujus volentis Gennadio meliori.]

^p Corb. *Orosius.* Paulus Orosius presbyter Tarraconensis, hortatu sancti Augustini, historiarum libros 7 usque ad annum Christi 416 scripsit; ab eodem missus in Orientem, reliquias S. Stephani inde sub annum 416 in Africam attulit. Scripsit idem Apologeticum

^q Al., *Hispani generis.*

quens et historiarum cognitor, scripsit * adversum querulos et infamatores Christiani nominis qui dicunt defectum Romanæ reipublicæ Christi doctrina in- vectum, libros septem; in quibus pene totius mundi b temporis calamitates et miserias, ac bellorum inquietudines replicans, ostendit magis Christianæ observationis esse, quod contra meritum suum res Romana adhuc duraret, et pace culturæ Dei pacatum c retineret imperium. Sane in primo libro describit positionem orbis, Oceani d interfusione, et Tanais limitibus intercensam, situm locorum, nomina, numerum, moresque gentium, qualitates regionum, initia bellorum, et tyrannidis exordia finitum sanguine dedicata. Hic est Orosius, qui ab Augustino, pro discenda animæ ratione, ad Hieronymum misus, rediens reliquias. e B. Stephani primi martyris, tunc nuper inventas, primus intulit Occidentis. Claruit f extremo pene Honorii imperatoris tempore.

CAPUT XL.

* MAXIMUS, Taurinensis Ecclesiæ episcopus, vir in divinis Scripturis satis intentus, et ad docendum ex tempore plebem sufficiens, composuit in laudem Apostolorum tractatus, et in Joannis Baptistæ nati- vitatem, et generalem omnium martyrum homi-

Apologeticum contra Pelagium de Libertate arbitrii, opera Joannis Costerii 1538 Lovanii, et postea Coloniae 1572 studio Francisci Fabricii editum. Apologiz huic pannus alienus est assutus, h. e. capita amplius 14, ex libro S. Augustini de Natura et Grata, sunt adjecta. Quæ quidem capita Andreas Schottus segregavit, et tomo XV Bibliothecæ Patrum seorsim edidit. Idem contigit jam olim in Pandectis Pisanis, Itinerario Antonini, Censorino et aliis scriptoribus antiquis. MIRÆUS.

* Sic supra cap. 24, *adversum querulos et infamatores peregrinationis sue.*

b Corbei., *tempora calamitatis.*

c Id., *teneret.*

d Al. *interfuisse*, vitiose.

e Infra, cap. 46, 47.

f Corbei., *extremo Honorii imp. anno.*

* S. Maximus, Augustæ Taurinorum, in Pedemontana nunc ditone, Episcopus, Martyrologio Romæ 25 Junii adscriptus, Mediolanensi synodo, ab Eusebio illius urbis Episcopo habitæ, et Romanæ Synodo, sub Hilario Papa celebratæ, Basilisco et Hermenrico Consulibus, h. e. anno quadringentesimo sexagesimo quinto, interfuit. Labuntur ergo qui scribunt ipsum obiisse Honorio et Theodosio juniore regnantibus: Nam Theodosius junior, Valentiniano VII et Gennadio Avieno Consulibus (hoc est, anno Christi 450) decessit: teste Cassiodoro in Chronico. Cæterum S. Maximus Taurinensis hominæ anno 435 Romæ fuerunt publicatæ. Ex quibus non pauca titulo S. Ambrosii falso sunt edita: ut Costerius et Belarminus observarunt. MIRÆUS.

^b Ita codices mss. et editi ante Miræum. Etiam Marcianæ *ædōsis*. Sed Miræus scripsit Baronium secutus Floruit.

ⁱ S. Petronius, Bononiensis in Italia episcopus, post S. Felicem S. Eusebii successorem, cathedram illam obtinuit. Ex his Eusebii concilio Aquileiensi contra Arianos, Merobaude II et Saturnino coss. (hoc est anno Christi 383) interfuit. At vero S. Petronius vixit temporibus S. Eucherii Lugdunensis episcopi, h. e. anno Domini quadringentesimo qua-

liam. Sed et de Capitulis Evangeliorum, et de Actibus Apostolorum multa sapienter exposuit. Fecit et duos de S. Eusebii Vercellen-^{is} episcopi et confessoris Vita tractatus; et de SS. Cypriani et Laurentii martyrio; et de spiritali Baptismi Gratia librum edidit. De avaritia, de hospitalitate, de defectu lunæ, de eleemosynis, de eo quod scriptum est in Esaia (1, 22): *Caupones tui miscuerunt vinum aqua*; De passione Domini, de jejuniis servorum Dei generali, de jejuniis speciali Quadragesimæ, et quod non sit in eo jocandum; de Juda traditore, de cruce Domini, de sepulcro Domini, de resurrectione ipsius, de accusato et judicato apud Pilatum Domino, de calendis Januarii. Homilias de Natali Domini, homilias de Epiphania, de Pascha et Pentecoste multas; de hostibus carnalibus non imendis, de gratis post cibum Deo agendis, de poenitentia Ninivitarum, et multas alias ejus homilias, de diversis habitis legi, quas nec retinet. ^b Moritur Honorio et Theodosio juniore regnantibus.

CAPUT XLI.

ⁱ PETRONIUS, Bononiensis Ecclesiæ episcopus, vir sanctæ vitæ et monachorum studiis ab adolescentia exercitatus, scripsisse putatur ^k Vitas Patrum monachorum Ægypti, quas velut speculum ac normam professionis suæ monachi amplectuntur. Legi sub no-

dragesimo primo. Ipse Eucherius, in sua epistola parænetica de contemptu mundi ad Valerianum cognatum: c Hilarius, inquit, nuper et in Italia nunc anxia Petronius. Ambo ex illa plenissima, ut aiunt, munere potestatis sede, unus in religionis, alius in sacerdotii nomen ascendit. Quibus ex verbis Baronius, in notis ad martyrologium 4 Octobris, verosimiliter colligit S. Petronium aliquando Prætorii præfecturam administrasse; sicut et Pater ejus Sextus Aucijs Petronius Probus administraverat; qui et consulatum, cum imp. Arcadio, anno quadringentesimo sexto gesserat. Res porro gestas S. Petronii a Surio editas, non Sigonius, sed Galesinius consignavit; licet Sigonii nomen apud Surium præferant. MIRÆUS.

ⁱ Putatur scripsisse Vitas Patrum. Similia habet Honorius Augustodunensis in catalogo 41; Vincentius Bellovacensis in Speculo historiali lib. xx, cap. 25; Mombritius tom. II. De Vitis Sanctorum, et Trithemius in Catalogo. Quo factum est ut nonnulli existimaverint Vitas Patrum, quæ in omnium manibus sunt, a S. Petronio scriptas fuisse. Sed quandoquidem Gennadius dicat, *putatur scripsisse*, non omnino certum est eum Vitas Patrum scripsisse. Et ut aliquas scripserit, certe istas quas habemus ab eo non esse scriptas Rosweidus prolegomeno 4, § 7, sufficienter docuit. At vero Allonsus Ciacconius in suo tractatu de sancti Hieronymi Cardinalatu, hæc citat ex ms. tractatu S. Petronii de Secretis SS. Patrum Apophthegmatibus: *Hieronymus vir in omni doctrinarum genere absolutissimus, cum ab æmulis suis accusaretur, ex voluminibus Origenis innumera in sua transtulisse opera, dixit: Laus quæ debet Origeni offerri, maxima est. Et cum illum in meis operibus imitatus sum, illum imitari proposui, quem nobis et omnibus prudentibus placere minime vereor.* Quæ verba cum in Vitis Patrum, supra in scholiis ad caput ultimum S. Hieronymi, a me laudatis non essent, colligi datur alium aliquem librum de Vitis et Apophthegmatibus Patrum scripsisse S. Petronium: quem ultimum quis profert. MIRÆUS.

^k Illas videtur laudare Gennadius supra cap. 11.

mine ejus de Ordinatione episcopi, ratione et ^a humilitate plenum tractatum : quem lingua elegantior ostendit non esse ipsius, sed, ut quidam, patris ejus, Petronii eloquentissimi viri et eruditissimi in sæcularibus litteris. Nam et præfectum prætorii fuisse se, in ipso tractatu designat. Moritur Theodosio, Arcadii Filio, et Valentiniano regnantibus.

CAPUT XLII.

^b PELAGIUS hæresiarcha, antequam proderetur hæreticus, scripsit studiosis viris ^c, necessarios tres de Fide Trinitatis libros : et pro actuali conversatione ^d Eulogiarum ex Divinis Scripturis librum unum, capitulorum indicibus, ^e in modum S. Cypriani martyris præsignatum. Post hæreticus publicatus scripsit hæresi suæ faventia.

CAPUT XLIII.

^f INNOCENTIUS, urbis Romæ episcopus, scripsit decretum Occidentalium Ecclesiarum et Orientalium ^g adversus Pelagianos datum, quod postea successor ejus papa Zosimus ^h latius promulgavit.

CAPUT XLIV.

ⁱ CÆLESTIUS antequam ^j Pelagianum dogma incurreret imo adhuc adolescens, scripsit ad parentes suos

^a Al., et humanitate.

^b Corbei., *Pelagius Britto hæresiarches*. — Pelagius natione Scotus, ex Britannia oriundus (unde et Brito nuncupatur), monachus in Palestina cum esset, adversus gratiam Christi pestilentissimum dogma, cum discipulo suo Cælestio, concepit animo. Cælestius, qui prior in Africa palam hæresim publicavit anno 412 Carthagine damnatus fuit. Pelagius stylo primum a S. Hieronymo, post ab Augustino perstrictus, demum ab Innocentio I, S. papa anno 417, mense Januario, Ecclesiastica communione, una cum Cælestio privatus fuit. Eodem anno 418 Zosimus, Innocentii in pontificatu successor, damnavit, et suo edicto Honorius imp. percussit. Africani porro episcopi, accepto Zosimi decreto (in plenaria synodo, ut scribit Prosper, episcoporum 213, Carthagine congregata), contra Pelagianam hæresim canones octo condiderunt : qui Milevitane in Numidia synodo secundæ vulgo per errorem attribuantur. MIRÆUS.

^c Al., necessaria.

^d Eulogiæ sive Eclogæ, electæ, selectæ sententiæ. Vide W., Wallii Historiam pædobaptismi Anglice editam, p. 201, ubi de hoc Pelagii libro, sed qui pridem cum libris de Fide Trinitatis est amissus, disserit.

^e Respicit tres libros Testimoniorum S. Cypriani ad Quirinum.

^f S. Innocentius illo nomine primus papa (qui martyrologio Rom. 28 Julii legitur inscriptus) Pelagium ejusque socium Cælestium primus ex pontificibus, anno 417 ecclesiastica communione privavit. Zosimus Innocentii successor, anno 418 damnavit. Utriusque pontificis epistolæ exstant in tomis Conciliorum et alibi. Cæterum res ab Innocentio gestas Baronius per annos digessit, eumque a calumniis Zosimi scriptoris ethnici; Christianis infensissimi, vindicavit. MIRÆUS.

^g Corbei., *adversus Pelagium datum, post quem successor, etc.*

^h Suffridus Petri, *Latinis*.

ⁱ Cælestium hunc, cum magistro suo Pelagio, ab Innocentio et Zosimo pontificibus damnatum fuisse, superiore capite diximus. MIRÆUS.

^j Corbei., *Cælestius antequam Pelagio concurreret.*

A de Monasterio epistolas, in modum ^k libellorum, tres, in omnibus Deum desiderantibus necessarias. ^l Moralisis quidem in eis dictio nil vitii postmodum proditi, sed totum ad virtutis incitamentum tenuit.

CAPUT XLV.

^m JULIANUS, episcopus ⁿ Capuanus, vir acris ingenii, in divinis Scripturis doctus, Græca et Latina lingua scholasticus, priusquam impietatem Pelagii in se aperiret, clarus in doctoribus Ecclesiæ fuit. Postea vero ^o hæresim Pelagii defendere nisus, scripsit adversus Augustinum impugnatores illius libros quatuor et iterum libros septem. Est etiam liber ^p altercationis amborum partes suas defendentium. Hic Julianus elemosynis tempore famis et angustiae indigentibus omnibus suis erogatis, multos miserationis specie, nobilium præcipue et religiosorum, illiciens hæresi suæ sociavit. Moritur Valentiniano et Constantino, filio ejus, imperante.

CAPUT XLVI.

^q LUCIANUS presbyter, vir sanctus cui revelavit Deus, temporibus Honorii et Theodosii Augustinorum, locum sepulcri et ^r reliquiarum corporis S. Stephani martyris primi; scripsit ipsam Revelationem, ^s ad omnium Ecclesiarum personam Græco sermone.

^k Id., in modum libri.

^l Quæ sequuntur desunt in Corbei., et loco eorum leguntur hæc verba : *postea vero hæreticus publicatus a papa Zosimo condemnatus est.*

^m Julianus, Memoriam Capuani episcopi filius et successor, hæresim Pelagianam, ab Innocentio et Zosimo pontificibus damnata: ac pene profligata, patrocinium stolide suscepit. Ob quam hæresim postea sede sua pulsus, cum S. Augustino grande certamen iniit, homo quidem lingua promptus, sed procax et temerarius. MIRÆUS.

ⁿ Sieberg., *Campanus*. Cui lectioni suffragatur Bedæ præf. libr. in Cantica Cantico. ubi meminit *Juliani Celanensis a Campania*. In ms. Corbei. nulla episcopatus mentio, sed tantum legitur : *Julianus vir acer ingenio*. Pro *Celanensi* apud Bedam alii ex Mario Mercatore legunt *Eclanensem*. Vide quæ notata sunt a Benedictinis in præf. ad partem II tomi X S. Augustini.

^o Corbei., *cum hæresim Pelagii defenderet adversus beatum Augustinum impugnatorem illius.*

^p Id., *altercationum*. Non videtur hoc opus diversum fuisse a superiore. Vide Garnerium ad Mercatorem tom. I, p. 387.

^q Lucianus presbyter Hierosolymitanus revelationem corporis S. Stephani protomartyris sibi factam Græce descripsit, eamque Avito presbyter Hispanus, sequenti capite a Gennadio laudandus (alius ab Alcimo Avito, natione Gallo) Latine reddidit; exstatque tomo X operum S. Augustini, in appendice. Hujus operis, præter Gennadium, Bedæ quoque, Usuardi et alii meminuerunt. De ejusdem S. Stephani miraculis, iis ipsis fere temporibus, scripserunt Evodius Reacensis in Africa episcopus, infra a Sieberto c. 15 laudandus, et Severus Balcari-insular episcopus, a Baronio in bibliotheca Vaticana repertus, et ad annum 418 in Annalibus editus. MIRÆUS.

^r Corbei. *reliquias*.

^s Id., *ad omnem Ecclesiæ personam*. Hæc Luciani presbyteri Hierosol. narratio de ἀποκαλύψει reliquiarum S. Stephani protomartyris incipit : *Τὸς κερὶ πάσαν πόλιν καὶ χώραν ἁγιωτάτους*. Latine exstat apud Baron. ad A. C. 415, n. 3 seq., et apud Surium ad 2 August. et in appendice ad tom. VII Augustini

CAPUT XLVII.

^a Avitus presbyter, homo Hispanus genere, ante relatam ^b Luciani presbyteri scripturam in Latinum transtulit sermonem, et addita epistola sua ^c per Orosium Occidentalibus edidit.

ed. t. Benedictin. ex Aviti Hispani presbyteri versione. De reliquiis S. Stephani illo tempore repertis meminit Gennadius etiam supra, cap. 39 in Orosio.

^a De Avito et aliis hujus ævi scriptoribus Hispaniensibus, sic Mariana l. iv, c. 20. Pontius Paulinus, Burdigalensis patria, in Hispania citeriore moram traxit ipse, et uxor Tarasia. Barcinone presbyter factus est, nullius Ecclesie ministerio addictus, novo exemplo ac propemodum singulari. Inde gradus factus ad Nolanum episcopatum, cum ex Hispania in Italiam migrasset. Abundius Avitus presbyter, Tarracone natus, Luciani librum de S. Stephani corporis inventione Latinitate donavit. Licinius Bæticus, Hieronymi amicitia, atque in Hierosolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam insignis. Desiderius et Riparius, Hispani presbyteri, Vigilantium Barcinonensem presbyterum Pompelone natum, sanctorum qui cum Christo regnant in celo honorem cultumque vellicantem, de scripto impugnabant. Sic Mariana.

MIRÆUS.

^b Superiore memoratam capite.

^c Avitus in Epistola ad Falconium Episcopum Bracarensem Luciani narrationi præmissa: *Quomobrem nisi robis per sanctum filium et compresbyterum meum Orosium reliquias, etc.*

^d S. Paulinus, patria Aquitanus, origine ac stirpe Romanus, vir generis nobilitate et doctrina clarissimus, Ambrosii, Martini, Hieronymi, Augustini, Severi Sulpitii, aliorumque scriptis et amicitia mirifice celebratus, anno quadringentesimo tricesimo primo ad meliorem vitam abiit. Nolanus in Campania episcopus factus memorandus sæculis omnibus caritatis ac sui despicientiæ specimen edidit, dum se, ut captivum viduæ cuiusdam filium redimeret, Vandalis in servitutem dedit, ut Gregorius Magnus lib. in Dialog., c. 1, narrat. Monumenta hæc Paulinianæ, prævi magnitudine, modica habemus, eo quod multæ temporum injuria interierint. Opera omnia quæ reperiri poterunt, Antverpiæ typis Plantiniani 1622, in-8°, cum notis Frontonis Ducaei et Heriberti Rosweidi, S. I. theologorum, sunt publicata [Recentior pleniorque editio Jo. Baptistæ Le Brun. Paris. 1685, in-4°. Vide et Petri Francisci Chiffletii Paulinum illustratum, Divisione 1622, in 4°; et V. C. Lud. Antonii Muratorii Anecdota Latina tomo I, Mediolan. 1697, in-4°.

Cæterum Meropius Pontius Anicius Paulinus (hæc fuit tota ejus appellatio) natus est in Aquitanis, seu Burdigalæ, ut Uranius presbyter (apud Sur. t. III) tradit, qui ejus vitæ summam, aut potius mortem in litteras misit; seu Ebromagi, quam ipse Paulinus patriam appellat. Paternum id oppidum erat, haud procul a Burdigala, ad ripam Garumnæ fluminis: quo loco vicus est hodie *Embrax* nomine, infra Burgum et infra Blaviam, ut Elias Vinetus scribit. Ortus est autem sub annum Christi trecentimum quinquagesimum tertium. Adultior factus, sub Decio Magno Ausonio, suo Burdigalæ magistro, ita profecit, ut in oratoria ac poetica facultate docentis gloriam vel adæquavit vel etiam superavit. Exinde matrimonio feliciter inito, Terasia locuples, sapiens ac apprime religiosa conjux Paulino data. Cumque in Hispania agentibus, post longa vota proles tandem virilis obtigisset, ea vitalis non fuit. Itaque sub octavum ab ortu diem raptam Compluti, viam parentibus expedit, ut minime eaducant meritorum posteritatem quærent et invenirent. Pietate sensim in animum admissa, Paulinus Burdigalæ a S. Delphino episcopo baptizatus bivio

A

CAPUT XLVIII.

^d PAULINUS, ^e Nolæ Campaniæ episcopus, composuit versu brevia, sed multa et ^f ad Celsum quemdam, Epitaphii vice, consolatorium libellum super mortem Christiani et baptizati infantis, spe Christiana munitum et ^g ad Severum plures epistolas, et ^h ad Theo-

post Barcinone sacerdos a Lampio episcopo creatus, inde Nolam demum migravit. Terasia porro *de conjugio illi facta est soror*, ut in Chronico Idacius loquitur. De Placidina Leonii Burdigalensis episcopi idem scribit Venantius Fortunatus. Sic et Pappianilla, Aviti Imp. filia, Sidonii Apollinaris, Avernorum episcopi, uxor ante sacerdotium, postea soror fuit, ex canonum sacrorum præscripto et perpetua veteris Ecclesie consuetudine: in qua, qui ex conjugio ad sacerdotium asciscabantur, ab uxorum toro separati, non aliter deinceps cum ipsis quam cum sororibus versabantur.

B Prima porro, secundum Deum, conversionis Paulini gloria S. Felici confessori, aut potius martyri, deberi videtur. Ad ejus sacras corporis reliquias magna id temporis prodigia et plane evidentiæ patrabantur. Quas ob res unidique Nolam ad ejusdem sepulcrum concurrerunt. Adiit et Paulinus, eo opportunius quod paternos circa fundos possideret: quoniam a sæculi æstu fessus, in illo secessu velut in portu conqueescere statuit. Quotannis itaque diem natalem S. Felicis (qui xix kalendas Februarias colitur) novo natalitio carmine, quasi tributum annuum pendens, solitus est honorare.

Ex his carminibus non nisi decem ad nostrum usque ævum prodierant, neque mentio erat, plura a Paulino condita; donec Lutetiæ anno 1608 seorsim et postea 1610 in Bibliotheca Patrum vulgatum est Dungali opusculum: in quo is quindecim numerat, et fragmenta ex iis, quæ non exstant, non exigua promittit. Vixit porro Dungalus sub Ludovico Pio et Lothario ejus filio; quibus librum suum, pro cultu sacrarum imaginum, adversus Claudium Taurinensem, inscripsit [Natalem 11, 12, 13, primus e Mediolanensi edidit et notis eruditissimè illustravit laudatus Muratorius tom. I Anecdotor. Latinor.]. MIRÆUS.

^e Corbei., *Nolanæ*, et mox *versu brevi*.

^f Aptius dixisset Gennadius: *Epitaphium de Cælo pæro composuit*. Exstat illud, numero 15 inter Paulini poemata, hoc titulo: *De obitu Celsi pueri Panegyricus, ad Pneumatium et Fidelem parentes*. MIRÆUS.

^g Sulpitium, supra cap. 19 a Gennadio memoratum, multas epistolas scripsit S. Paulinus quæ in hujus operibus leguntur. MIRÆUS.

^h Anno trecentesimo nonagesimo quinto, die 17 Januarii decesserat Theodosius Senior Augustus: quem cum ethnici scriptores indigne criminarentur, Paulinus monente Endelechio, viro sibi amicitia conjunctissimo, defendendum ex meritis suis ornandumque suscepit; eo maxime consilio, ut in *Theodosio non tam imperatore quam Christi servum, non dominandi superbia, sed fide principem, ut ipsemet Paulinus epistola 9 loquitur, prædicaret*. Laudationem illam Paulinus per Vigilantium, qui tum monachus specie laudandus, postea hæreticus terrimus fuit, ad S. Hieronymum misit in Palæstinam. Ad quam epistolam dum respondet Hieronymus, ita pronuntiat: *Librum tuum, quem pro Theodosio principe prudenter ornatumque compositum transmisisti, libenter legi; et præcipue mihi in eo subdiviso placuit: cumque in primis partibus vincas alios, in penultimis te ipsum superas*. Panegyrici ejusdem et Cassiodorus lib. Sacrar. Lect., c. 21 meminit; sed eum interdidisse nemo non dolet. Quod ad Severum sanctum Endelechium attinet, cujus monitu panegyricum istum Paulinus scripsit, fuit is orator et poetica egregius, et quidem Christianus. Ejus breve carmen de mortibus bonum exstat. Cæterum

do-ium imperatorem, ante episcopatum, prosa Panegyricum ^a super victoria tyrannorum : e) maxime quod fide et oratione plus quam armis vicerit. Fecit et Sacramentarium et Hymnarium ^b. Ad sororem quoque epistolas multas de contemptu mundi dedit. Edidit ^c et ex diversis causis diversa disputatione tractatus. Præcipuus tamen omnium ejus opusculorum est liber de Pœnitentia et de Laude generali omnium martyrum. Claruit temporibus Honorii ^d et Valentiniani, non solum eruditione et sanctitate vitæ, sed et potentia ^e adversum dæmones.

CAPUT XLIX.

^f EUTROPIUS presbyter scripsit ad ^g duas sorores, ancillas Christi, quæ ob devotionem pudicitæ, et amorem religionis ^h exhæredatæ sunt a parentibus, epistolas duas, in modum librorum consolatorias, eleganti et aperto sermone non solum ratione, sed etiam testimoniis Scripturarum munitas.

præter Paulinum Nolanum plures alii, scriptis etiam suis noti, sæculo Sidoniano exstiterunt; ut Paulinus episcopus Biterensis, cujus epistolam sub annum Christi 420 Idacius commemorat : Paulinus auctor carminis Eucharistici, quem Ausonius ex filio Hesperio nepotem videor ex ejus versibus deprehendisse; Paulinus denique, cuius sunt libri sex de Vita S. Martini, metro item scripsit : quem cum vetera exemplaria, Vaticanum et Corbeien-^e Paulinum Petricordium nominent, Petrocorium fortasse, hoc est Vesunnicum liceat suspicari. Sic fere Sirmondus in eruditissimis ad Sidonium notis. **MIRÆUS.**

^a Illic panegyricum in Theodosium magnum, Eugenium et Arbogastis an. 394 victorem, quemadmodum et pleraque alia Gennadio hic memorata interdixisse dolendum est. Panegyricum hic verbis laudat Hieronymus epist. 43 ad Paulin. : *Librum tuum, etc. Felix Theodosius, qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrati purpuras ejus et utilitatem legum futuris sæculis consecrasti. Qui talia habet rudimenta qualis exercitatus miles erit?*

^b Corbei., et hymnorum.

^c Hæc verba Edidit usque ad tractatus, quæ absunt in plerisque editis., restitui e mss. Corbei.

^d Id., Theodosii et Valentiniani.

^e Id., potestate.

^f Eutropium istum, S. Augustini discipulum, cum Eutropio, qui breviarium rerum Rom. ab U. C. usque ad Fl. Valentem Augustum scripsit, eidemque inscripsit, non recte confundunt Plotemæus, Volaterranus, Gesnerus, Ei-engrenius, Zwingerus et Possevinus. Nam scriptor breviariorum non fuit junior Augustino. **MIRÆUS.**

^g Ms. Corbei., sorores suas.

^h Id., exhæreditate.

ⁱ Hoc est alius ab Evagrio Pontico, quem Gennadius supra cap. 11 memoravit. Vide quæ nos supra in scholiis ad cap. 125 Hieronymi diximus de diversis Evagrii. **MIRÆUS.**

^j Non exstat, sicut nec Eugenii Eutropiive scripta superioribus capitibus memorata.

^k Etiam hic Attici ad Flaccillam et Pulcheriam liber intercidit. — De Vigilio diacono et Attico CP. episcopo agit et Trithemius. **MIRÆUS.**

^l Corb., Nestor. — Nestorius, Antiochenus monachus in locum Sisinnii CP. ep. est successus : qui paulo post novam vulgari hæresim, asserens Christum duplici persona constare, et B. Mariam non esse Dei matrem, sed hominis tantummodo Christi. Ad hoc incendium restinguendum præ cæteris accurrit S. Cyrillus ep. Alexandrinus Cœlestini papæ litteris incitatus. Quocirca anno 431 Ephesi congregata fuit synodus; ad quam Cœlestini papæ legati profecti sunt. Episcopi

CAPUT L.

ⁱ EVAGRIUS alter scripsit Altercationem Simonis Judæi, et Theophili Christiani, quæ pene omnibus nota est.

CAPUT LI.

VIGILIUS diaconus composuit ex traditione Patrum, Monachorum Regulam, quæ in cænobio ad profectum fratrum in conventu legitur, breviate et aperto sermone totius monasticæ professionis in se tenentem disciplinam.

CAPUT LII.

^k ATTICUS, Constantinopolitanus episcopus, scripsit ad reginas, Arcadii imperatoris filias, de Fide et Virginitate librum valde egregium, in quo præveniens Nestorianum dogma impugnat.

CAPUT LIII.

^l NESTORIUS, hæresiarches, cum in Antiochena

vero supra 200 interfuerunt. Orientales autem, qui cum Joanne ep. Antiocheno vocati erant, tardius advenerunt. Itaque cum x cal. Julii inchoata esset synodus, ac Nestorius e sede sua depositus, quinto inde die Joannes cum suis advenit : quos inter Theodoretus Cyri ep. eminebat. Ili tumultuario coacto conciliabulo legitima synodi acta resciderunt; Cyrillum ac Memnonem Ephesi ep. damnarunt. Imperatore contra ipsos per calumniam inflammato, Cyrillus ipse in carcere conjicitur. Tandem per fidum hominem (qui mendici habitu Constantinopolim profectus, inclusas arundini litteras catholicorum retulit) certior fit de omnibus imperator; et monachis annitentibus, atque allaborant Pulcheria, Theodosii sorore, synodi acta imp. auctoritate comprobata sunt : ejectoque Nestorio, Maximianus ei subrogatus est. Synodo finita (in qua Pelagianam quoque hæresim damnatam fuisse tradit Prosper) inter Joannem et Cyrillum, et utrique contributos episcopos aliquandiu similitates manserunt : quæ Theodosii studio, et interventu Simeonis Stylitæ, compositæ sunt. Nestorius primo in pristinum suum monasterium S. Euprepii, quod erat Antiochiæ, relegatus; inde (quod multos contagione sua afflaret) in Oasim amandatus est, anno quadringentesimo tricesimo sexto. Ubi postmodum, verminante lingua, miserabilem vitæ sortitus est exitum. Libri ejus, Theodosii imp. edicto flammis addicti sunt. Nestorianæ porro hæresi prelusit Leporius Gallicanus monachus, infra cap. 59 a Gennadio memorandus; qui postea ab Augustino deductus, oblato libello, erroris sui veniam anno 419 aut 42 petiit.

Hactenus de Nestorio : laud abs re fuerit ex mss. commentariis seu relationibus (ut vocant) Leonardi Abelis, ep. Sidoniensis, qui a Gregorio XIII nuntius apostolicus anno 1583 in Orientem missus fuit, de Nestorianis hodieque in Asia degentibus pauca quedam subnectere. *Nestorianorum natio sub duobus patriarchis hodie divisa est : ex quibus alii a nobis Latinis Chaldæi Assyrii Orientales vocantur, alii Nestoriani simpliciter appellantur. Assyriorum Orientalium patriarchæ, Simon Sulca, Abdisu, et Donha Simon, a sede apostolica confirmati fuere : qui quidem etsi titulum ecclesiæ Musal seu Mozal in Babylonia habuerint. hactenus tamen nec ipsi, nec eorum posterit, propter alium patriarcham adversarium, eundem occupantem ac detinentem, illa potiri potuerunt. Sic ut dicti patriarchæ diversis in locis nunc in Caramit, nunc in Seeri, nunc in Zeinabach in confiniis Persiæ residere coacti fuerint. Ex his Simon Sulca, ord. S. Basilii monachus, obedientiam præstitit S. Romanæ Ecclesiæ, temporibus Julii III papæ; atque ab eodem confirmatus cum domum rediisset, archiepiscopus et episcopus quos-*

Ecclesia presbyter, in docendo insignis ex tempore A declinator haberetur, composuit infinitos tractatus diversarum hypotheseon: in quibus etiam tum subtili nequitia infudit postea proditæ impietatis a venena, quæ moralis interdum occultabat b suadela. c Postquam vero, eloquentia ejus et abstinentia commendante, Constantinopolitanæ Ecclesiæ pontificatu donatus est, apertum se hostem Ecclesiæ, quem diu celarat, ostendens, scripsit librum quasi de Incarnatione Domini, sexaginta et duobus divinæ Scripturæ testimoniis pravo sensu suo constructum: d in quo quid asseveraverit, in catalogo hærenicorum monstrabitur.

CAPUT LIV.

* COELESTINUS, urbis Romæ episcopus f, g decretum synodi adversum supradictum Nestorium habi-

dam ordinavit; rejctique jussit invocationem Nestorianam, quæ tunc a diacono fieri solebat. Sed fraude patriarchæ adversarii sui tandem captus est, atque a Turcis occisus. Sulacæ professionem fidei ex Syrico Latinam fecit Andreas Masius Bruzellensis, et typis Plantiniani publicavit. Sulacæ successit Abdesu sive Abdisu ejusdem ordinis S. Basilii, qui venit ad concilium Tridentinum et Romæ obedientiam Pjo IV præstitit; domumque reverens quamplurimos sacerdotes, episcopos et archiepiscopos ordinavit. Cui paucos post annos defuncto successit Aatalla, ejusdem ord., qui non habuit confirmationem apostolicam; quod eandem Romæ non postularit. Aatallæ defuncto successit Donha Simon archiepiscopus de Celu; qui temporibus Gregorii XIII papæ Romanam misit procuratorem suum Hermetem Heliam archiepiscopum. Is nomine patriarchæ sui debitam sedi apostolicæ obedientiam præstitit et confirmatione cum pallio patriarchali obtenta ex urbe anno 1582 discessit. Cæterum ex hisc Chaldæis Orientalibus ditissimi et potentissimi resident in urbe Amit; qui cum prælatis suis unice adjuvantur obedientiam Romanæ sedis conservare atque augere. Potentiores autem et ditiores nationis Nestorianæ, subditi patriarchæ adversario, incolunt arcem Musalet Gezire in Babylonia; qui patriarcha magnum sub se genium numerum habet, et residere solent in monasterio patriarchali S. Hermetis prope eandem urbem Musal, in Babylonia, quæ olim Assur dicta. Andreas Masius putat Musal olim dictam Seleuciam Parthorum ad fluvium Tigrim. Hæresis porro et errores præcipui, qui hodiernis temporibus inter Nestorianos schismaticos versantur, sunt isti. Credunt imprimis naturam humanam in Christo Domino nostro non esse perfectam sine persona humana: idcirco in Christo duas personas esse fatentur, quamvis non negent Christum a prima infantia suæ conceptionis prædictum Deum, effectum esse hominem. Nec etiam B. Virginem appellant Matrem Dei; dicunt enim vocem istam, Deus, continere in se Patrem, Filium et Spiritum sanctum, et ex consequenti, matrem dici omnium trium personarum divinarum. Affirmant tamen matrem esse Dei Verbi et Filii. Colunt Nestorium et damnant Cyrillum Alexandrinum. Non habent primum concilium Ephesinum, multo minus alia concilia universalia, postea celebrata. Matrimonia quoque in gradibus prohibita, sine patriarchæ sui licentia contrahunt. Patriarcham non creant per electionem, sed per renuntiationem de parente in parentem. Nec ad autem peccata sua sacerdoti confitentur. Tam clericis quam laicis sacramentum eucharistiæ in propriis manus administrant: nec scrupulum in conferendis ordinibus simoniace faciunt. Hæc ex Leonardo Abele fere verbotenus hausimus, et nostræ notitiæ episcopatum orbis Christiani, typis Plantiniani 1613 editæ, lib. 1, c. 16, inseruimus. De Nestorianis agunt et Jacob. Vitriacus c. 77 in sua Historia Orientali;

tum volumine describens o ad Orientis et Occidentis Ecclesias dedit, confirmans, duabus in Christo manentibus b perfecte naturis, unam Filii Dei credendam esse personam. Huic enim sententiæ supradictus Nestorius ostensus est esse contrarius. i Similiter etiam Xystus, successor Cælestini, pro eadem re et ad ipsum Nestorium et ad Orientis episcopos, adversum errorem ejus succidendum sententias direxit.

CAPUT LV.

j THEODORUS, Ancyranus Galatiæ episcopus, scripsit adversum Nestorium, adhuc Ephesi positus, librum redargutionis et confutationis, dialectica quidem arte ordinatum, sed auctoritate sacrarum Scripturarum detextum. Multis enim assertionibus usus est, antequam Scripturarum testimonia poneret.

et Th. Bratiensis lib. de Conversione omnium gentium. MIRÆUS.

a Corbei., impietatis ejus.

b Id., moralis conclusio.

c Id., Postquam Ecclesiæ pontifex donatus est, apertum se hostem quem debellabat scripsit libros..... constructos.

d Sic edidit Martianæus, et sic legitur in alijs Gennadii editionibus inter Hieronymi opera vulgatis. In Corbei. est: in quo asseveraverit in catholica lege hæresi monstrari. Aliæ ed. it. habent: in quo quidquid asseveraverit, in Catalogo hærenicorum demonstratur. Ita Suffridus Petri, Miræus, Jo. a Fuchte. De libro Nestorii vide Garnerium ad Mercatorem tom. II, p. 4 et 322, seq.

e S. Cælestinus I papa (cujus nomen Romano martyrologio ad diem 6 Aprilis inscriptum est) concilium œcumenicum Ephesinum anno 431 contra Nestorium celebrari jussit, ac demum III idus Aprilis anno 432 decessit, et successorem habuit Xystum, qui presbyter hæresin Pelagianam acriter oppugnavit. Cælestini papæ epistolæ existant in tomis Conciliorum. Epistolis istis subnecti solent sententiæ quædam de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio. Quæquam autem hæc Cælestini non sint, Cælestino tamen (quisquis earum est auctor) ab antiquis olim scriptoribus tributæ sunt: ut a Petro diacono in libro de Incarnatione et Gratia Christi ad Fulgentium; a Flore magistro in libro adversus Joannem Scotum, qui Ecclesiæ Lugdunensis nomine circumferitur; ab Hincmaro Remensi contra Godescalum; a Grescorio, Ivone et alijs: ut Sirmondus in notis ad tom. I Conciliorum Galliæ notavit. MIRÆUS.

f Pro Cælestino, quem cum codicibus plerisque et edit. melioribus agnoscunt Honorius et Trittenius, Xystum hoc loco habent quædam edit. et præter alios codices ms. Corbei. Sed in hoc postrema hujus capituli de Xysto, a verbis, Similiter etiam Xystus, absunt.

g Al., decreta synodi adversum supradictum Nestorem dictavit, habitum volumen describens. In Corbei. est: decretum synodale adversum Nestorem habitum volumen describens.

h Id., perfectis naturis.

i Hæc verba: Similiter etiam et quæ sequuntur ad finem usque capituli, desunt, ut dixi in ms. Corbei.

j Theodorus Ancyranus hic est cujus homilia contra Nestorium Ephesi habita existit in actis concilii Ephesini, tom. II Concil. edit. Labbei, p. 1024 1028. Hanc enim potius a Gennadio intelligi existimo quam expositionem symboli Nicæni, quam cum Lucæ Holstenii versione vulgavit Franciscus cardinalis Barberinus Rom. 1669 in-8º et cum nova versione sua notisque Franciscus Combetisius Paris. 1675 in-8º.

CAPUT LVI.

* FASTIDIUS, ^b Britannorum episcopus, scripsit ad Fatalem ^c quemdam ^d de Vita Christiana librum unum, et ^e alium de Viduitate servanda, sana et Deo ^f digna doctrina.

CAPUT LVII.

* CYRILLUS, Alexandrinæ Ecclesiæ episcopus, edidit variarum hypotheseon tractatus. Homilias etiam composuit plurimas, quæ ad declamandum a Græciæ Episcopis memoriæ commendantur. Præterea libri

* Fastidius a Joanne Pitseo, doctore theologo, Livordum in Lothæringia decessit, in libro de Illustribus Britannicæ Scriptoribus, vocatur episcopus Londiniensis. Præter Gennadium, Honorius quoque Augustodunensis et Trithemius in Catalogo Fastidii meminerunt, et ipsum anno quadringentesimo vicesimo floruisse tradunt. Ex Fastidii operibus nil hactenus est editum. Idem Pitseus libro citato de Bachario seu Bachario, quem supra cap. 24. Gennadius memoravit, hæc refert: *Bacharius Maccæus, natione Britannus, S. Patricii discipulus, videns patriam suam continuis calamitatibus afflictam, divinam opem imploraturus, longissimis itineribus sacrus peregrinationes suscepit. Sed non desuerunt obtractores, qui levitatis et inconstantiæ hominem accusaverunt. Unde se scripto purgavit; scripsitque ad Leonem I pontificem Romanum (ut ex Gennadio, Honorio, Joanne Capgrave, et aliis colligo) apologiam suæ peregrinationis; de Reparatione Lapsivæ, de Fructu pœnitentiæ, ad Januarium; et de Fide perseverante, et alia: claruitque senex anno quadringentesimo sexagesimo. Sic fere Pitseus. Si divinæ licet, videtur Bacharius subduxisse se ex Britannia, ob variarum nationum incursiones, tunc afflictissima. Nam sub annum quadringentesimum quadragagesimum primum, Angli, Saxones, Jutæ et Frisii, Germanicæ populi (a Procopio, Beda, aliisque vetustis scriptoribus commemorati) in Britanniam transierunt. Tiro Prosper a Pithæo et Canisio tom. I, editus ad annum 18 Theodosii, sic scribit: *Britannia, usque ad hoc tempus variis cladibus eventibusque lacerata, in ditonem Saxonum rediguntur.**

Nec multo ante fortasse ex Hibernia sua venerant Scoti: quorum nomen, æque ac Pictorum, ævo Julii Cæsaris ignotum fuit. Primum sane cujus scripta nunc exstant, Scotos Pictosque nominat panegyrista Constantii Cæsaris; videnturque Picti communi olim Britannorum epitheto, ut proprio tandem a Romanis nuncupati Borealem insulæ partium populi, qui antiqua Britonum (ut Tertullianus vocat) stigmata, picturamque corporis ferro expressam retinebant: cujus picturæ et Herodianus l. III meminit. Scio Gildam et alios rerum Britannicarum scriptores aliter de Pictis sentire. Sed conjecturam hanc non aspernabitur qui Pictorum nomen sub Diocletiani tempora natum, et Caledonios ac Vecturionis, antiquos illius oræ incolas, inter Pictos ab eodem panegyrista et ab Ammiano Marcellino censeri meminerit; adeoque Pictorum gentem vetustam, appellationem novam et in-itiitiam videri. Denique Pictos ab ea pictura dici, aperte nobiscum sentit Claudianus de bello Getico:

Venit et extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scotto dat frena truci ferroque notatas
Perlegit exsanguis, Picto moriente, figuras.

Sic fere Sirmondus in notis ad Sidonianum Aviti panegyricum. De Scottis et Pictis Idem Ammianus lib. xxvii legi poterit. Miræus.

^b Ms. Corbei., *Fastidius Britto scripsit.*

^c *Quemdam* non legitur in Corbei. et mulier est æc vidua ad quam scribit Fastidius.

A ejus sunt ^a de Synagogæ Defectu; ^a de Fide adversum hæreticos; et peculiari intentione ^b adversum Nestorium librum composuit qui attitulatur *Ἐλεγχος*, in quo omnia occulta Nestorii panduntur, et prodiit confutantur ^k.

CAPUT LVIII.

¹ TIMOTHEUS episcopus composuit librum de Nativitate Domini secundum carnem, quam credit in Epiphania factam.

CAPUT LIX.

^m LEPORIUS adhuc monachus, postea presbyter,

^d Vitiose editum in edit. quibusdam contra mss. codicum fidem de Fide.

* Videtur Gennadius ex uno Fastidii libro duos fecisse: nam liber cujus capite ultimo sive 45 de viduitate servanda præcipit, de Vita Christiana inscribitur. Fastidio asseritur ab Holstenio Rom. 1663. B Exstat et in appendice ad tom. VI Augustini edit. Benedictin.

^f Ms. Corbei., *sana et digna doctrina.* Pelagio tamen favere notant Benedictini in præf.

^g S. Cyrillus, Alexandrinus in Ægypto episcopus, post Theophilum avunculum suum, sedere cœpit Honorio IX et Theodosio V consulibus (hoc est, anno Christi 442), ut Socrates lib. vii, cap. 7 tra. lit. Ephesino concilio primo, nomine Cælestini papæ supra cap. 54 laudati, præfuit, et Nestorium hæresiarcham libris primum editis, dein sua etiam auctoritate damnavit. Demum senex anno quadringentesimo quadragesimo quarto, die 9 Junii in Domino obdormivit: quo die Græci ejus memoriam in Menologio celebrant; Latini vero die 23 Januarii, juxta Fastos Romanos. Plurima exstant sanctissimi viri elogia apud veteres, monitum tamen velim lectorem, ne Socrati lib. vii, cap. 13, 14, 15, obloquenti ac detrahenti fidem adhibeat. Nam Novatianæ sectæ addictus homo erga Cyrillum idcirco minus æquus fuit, quod hic statim ut est creatus episcopus, Novatianis, qui ad eam diem tolerati fuerant, acre bellum indixit, ut idem Socrates lib. vii, c. 7, queritur. Opera omnia Cyrilli hujus quæ reperiri potuerunt, post varias editiones, Græco-Latine Parisiis 1638 tomis septem sũnt edita. Qui vero illius sint fetus genuini, Bellarminus lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis et alii explicarunt. Cyrilli hujus (an alterius?) Apologi morales Viennæ in Austria 1631 sunt excusi: qui libellus, titulo Speculi sapientiæ, Parisiis a Joanne Parvo jam olim fuerat publicatus. De S. Cyrillo Hierosolymitano Hieronymus in catalogo c. 112 tractat. Miræus.

^h Cyrilli de Synagogæ Defectu intercedit.

ⁱ Videtur intelligere lib. de Incarnatione tom. V edit. Græco-Lat. Paris.

^j Al., *adversus Nestorem*, et mox *Nestoris*, pro *Nestorji*. Videtur intelligere *ἀντιπῆνον* Cyrilli adversus Nestorium, tom. VII opp.

^k Hæc addit ms. Corbei. *Claruit sub Theodosio juniore.*

¹ Hoc quoque caput in mss. Corbei. desideratur. Et iste Timothei liber nusquam hodie exstat.

^m Leporius presbyter, circa annum quadringentesimum vicesimum, scripsit Libellum Emendationis sive satisfactionis, qui confessionem fidei catholicæ continet, de mysterio incarnationis Christi cum erroris pristini detestatione. Hunc libellum integrum Jacobus Sirmondus, cum Capreoli episcopi Carthaginiensis, Victorini Afri, et aliorum opusculis dogmaticis, Lutetiæ 1630 primus in lucem edidit. Ubi et quam ob causam scriptus sit, præter Gennadium commemorant Cassianus et Facundus Herimianensis: quorum testimonia ex parte, cum Joannis papæ testimonio, ad libelli finem annexa sunt. Sed hunc illi variis nominibus designant. Joannes papa *epistolam*

præsumens de puritate vitæ, quam arbitrio tantum A et conatu proprio, non Dei se adiutorio obtinuisse crediderat, Pelagianum a dogna cœperat sequi. Sed a Gallicanis doctoribus admonitus, et in Africa per Augustinum a Deo emendatus, scripsit Emendationis suæ Libellum: in quo et satisfacit de errore, et gratias agit de emendatione. Simul et quod male tenuerat, de incarnatione Christi corrigens b catholicam sententiam tulit, dicens manentibus in Christo duabus naturis, c unam credi Filii Dei personam.

CAPUT LX.

^d VICTORINUS rhetor Massiliensis, ad filii sui Ethe-rii personam commentatus est in Genesin, id est, a principio libri usque ad obitum patriarchæ Abrahe, e tres diversos edidit libros, Christiano quidem et pio sensu, sed ut pote sæculari litteratura occupatus homo et nullius magisterio in divinis Scripturis exercitatus, levioris ponderis sententiam figuravit. Moritur Theodosio et Valentiniano regnantibus.

CAPUT LXI.

^f CASSIANUS natione Scytha g, Constantinopoli a

vocat, Cassianus *febiles confessionis et planctus litteras*, Gennadius *libellum emendationis*, Fecundus *libellum satisfactionis*. Ad calcem Sirmundus adjecit S. Augustini (ab hoc enim dictatam stylus indicat) collegarumque Africæ præsulum epistolam; quam una cum Leporii libello, ut fidem facerent, miserunt ad episcopos Galliæ. MIRÆUS.

^a Ms. Corbei., *Pelagii dogma*.

^b Id., *catholicis sententiis eludit, dicens*.

^c Id., *Unam Filii Dei personam reddi*.

^d Ms. Corbei., *Victorius rhetor Massiliensis ad filii sui personam commentatur in Genesi*. Victorinus rhetor Massiliensis fuit alius a Victorino Afro, rhetore Romano, quem Hieronymus in Catalogo cap. 10, et Augustinus lib. viii, Confess., cap. 2, laudat. Victorinus Afer Massiliensi longe antiquior, præter duos libellos a Sirmundo, cum dogmaticis scripturum opusculis, Lutetiæ an. 1630 editos, scripsit adversus Arianos de Trinitate libros quatuor, et Machabæis fratribus hymnos tres metricos. Quæ omnia exstant tom. IV Bibliothecæ Patrum postremæ editionis Coloniensis. Victorini porro Massiliensis nihil hactenus vidi. MIRÆUS.

^e Al., *quattuor versuum*, et Corbei., *quattuor versu edidit libros*. Sufriidus vero Petri testatur codices suos mss. constanter habere *tres diversos edidit libros*. Idem notat integrum scriptoris nomen esse *Cl. Marius Victorinus*. Sed Launois diss. de quinque Victorinis p. 59, Massiliensem recte distinguit a Victorino rhetore urbis Romæ, qui ab Hieronymo præf. in Epist. ad Galatas *Caius Marius Victorinus* appellatur, ubi commentarios ejus in Apostolum memorat.

^f Joannes Cassianus, S. Joannis Chrysostomi discipulus, presbyter Massiliensis, scripsit Latine de Institutis cœnobiurum libros 12, Collationes Patrum 24, et de Christi Incarnatione libros septem. Quæ omnia, cum notis et censuris Henrici Cucquii Antverpiæ; Petri Ciacconii Romæ et Lugduni; itemque Alardi Gazæi 1628 apud Atrebatas, sunt edita. Cum censuris, dico: quia multis locis Cassianus caute legendus est; ut iidem illi commentatores, Bellarminus in Catalogo, et alii docent. Vide et prolegomena Gennadio a me præfixa. Cæterum ex collationibus postremæ septem ad monachos qui in Stœchadibus insulis erant, scriptæ sunt, totidem ad Honoratum Arelatensem et Eucherium Lugdunensem episcopos; quorum alter conditor, alter alumnus Lerinensis monasterii fuit. *Stœchades* porro in ora Massiliensi Lerinus seu Lirinus, et Lerus, itidem insulæ, e regione Antipolis sunt sitæ; omnes olim referatæ cœnobiis ac cellulis monachorum, quod Cassiani Collationes abunde testantur.

An vero inter sanctos numerandus sit Cassianus a curiosis disputari solet. In postrema Gazæi editione Atrebantensi, præfixæ leguntur vindicæ tutelares pro sanctitate Joannis Cassiani. Ex iis hæc habet: *Quidam e societate Jesu, a virtute, prudentia, eruditione commendatissimi, adeo juxta fide dignissimi, Massiliam profecti compererunt abbatiam cui præfuit Cassianus, nunc vocari S. Victoris monasterium, prope Massiliam ædificatum, in eoque caput ipsius Cassiani integrum, thecæ ex argento inaurato gemis sive ornata*

inclusum asservari; corpus autem ibidem in crypta, inter multa aliorum sanctorum sacræ ipsana, jacere conditum, in loco marmoreo, quatuor columnis suffulto; deinde vicesimum tertium diem mensis Julii festivæ ipsius memoriæ dictatum esse, cum octava solenni novem lectionum, officio et missa propria: quæ exstant

^B in supplemento sanctorum monasterii Victoriani, Lugduni 1600 edito. In ipso autem officio dicitur: *Notatio Cassianus ab angelis in cœlum evectus est. Porro summa lectionum quæ in nocturnis leguntur, hæc est; nempe S. Cassianum, genere Scytham, Athenis natum (ubi et sodalitiū quoddam instituit), a puero fere Bethleemitem exstitisse cœnobiitum atque in ipso oppido Bethleem aliud postea sodalitiū erexisse; deinde in antrum trium seniorum Charamonis, Nestoris et Josephi se contulisse. Peragrata deinde Ægypto, cum Germano abbate Constantinopolim appulit, et a S. Joanne Chrysostomo creatus diaconus, Romæ vero sacerdotio initiatus fuit. Tandem postquam multa in Oriente præclare egisset, Massiliam profectus, erecto cœnobiū celeberrimo, quinque millium monachorum institutor exstitit; in alio vero sacro parthenone copiosum sanctorum virginum gregem gubernavit. Deinde cum duodecim Institutionum libros, Collationes Patrum, et tractatum de Incarnatione scripsisset, anno ætatis suæ supra nonagesimum septimo, in pace quievit multis claris virtutibus, sub Theodosio et Valentiniano imperatoribus, x calendis Augusti. Neque vero lector mirari debet si post duodecim annorum centurias, ignota plerisque Cassiani sanctitas, nunc demum manifesta e tenebris in lucem emergat. Hoc ipsum in aliis quoque sanctis divina permisit providentia, cuius judicia sunt incomprehensibilia. Certe Luciferum Calaritanum episcopum verebantur, non pauci in schismate defunctum, et in illis instar omnium conditor Annañum Baronius, in gestis anni 368. Verum Luciferum resipuisse, et in sancta Ecclesiæ pace obiisse (verba sunt Cornelii Lapidani, S. 1. theologi, in cap. III Apocalypseo) multis rationibus satis nervosis probare contendit Antiochus Bronchus Calaritanus, scribens in cap. II Apocalypseo, disput. 11, quæst. 2, ac præsertim ex eo quo JSS. Hieronymus, Hilarius et alii Patres eum beatum nomine magnisque laudibus celebrant. Rursus quod Sardi et Yercellenses publice eum ut sanctum colant et invocent, ac in ejus honorem basilicam juxta Calarum erexerint, quæ etiamnum exstat.*

^D De Fausto Regiensi episcopo retractans ea Baronius quæ tomo VI ad annum 490 scripserat, sic fere loquitur tomo X in additionibus ad annum 490: *Ut accepimus, Ecclesia Rhegiensis in Gallia, ubi Faustus sedit antistes, semper eum ut sanctum coluit, celebrans ejusdem natalis 17 Januarii ibique in ejus memoriam antiquitus erecta basilica, ejus nominis titulo insignita, hactenus ejus cultu a fidelibus frequentatur, etc. Maneant igitur Fausto integra sua, nec ex nostris scriptis sentiat prejudicium, neque privato judicio novitati liceat convellere antiquitatem. Hactenus fere ex vindiciis supra memoratis. MIRÆUS.*

^e Imo Patribus anachoretis Ægypti τῶ ἐρημῶ Σκίτων familiaris. Vide Antonium Pagi ad A. C. 401, n. 22 seq.

Joanne Magno episcopo diaconus ordinatus, apud Massiliam presbyter condidit duo monasteria, id est, virorum et mulierum, quæ usque hodie existant, Scripsit, experientia magistrante, litterato sermone, et ut apertius dicam, sensu verba inveniens, et actione linguam movens, res omnium monachorum professioni necessarias: id est, de Habitu monachi, et de canonico orationum modo, atque psalmorum, qui in monasteriis Ægypti die noctue tenetur, libros tres; Institutionum librum unum: de Origine et qualitate ac remediis octo principalium vitiorum libros octo, singulos scilicet de singulis vitiis expediens. Digessit etiam Collationes cum Patribus Ægyptiis habitas, hoc est, de destinatione monachi ac fine, de discretione, de tribus ad serviendum Deo vocationibus; de pugna carnis adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; de natura omnium vitiorum; de nece sanctorum, de mobilitate animæ, de octo principalibus vitiis, de qualitate orationis, de perfectis, de castitate, de protectione Dei, de scientia spiritali, de divinis charismatibus, de amicitia, de

definiendo vel non definiendo, de tribus antiquis generibus monachorum, et quarto nuper exorto, de fide cœnobitæ et eremitæ, de satisfactione pœnitentiæ, de remissione Quinquagesimæ, de nocturnis illusionibus; de eo quod dicit Apostolus, *Non enim quod volo, facio bonum, sed quod nolo malum, hoc ugo* (Rom. vii, 19); de mortificatione. Et ad extremum, rogatus a Leone urbis Romæ episcopo, scripsit aduersum Nestorium de Incarnatione Domini libros septem: et in his scribendis apud Massiliam et vivendi finem fecit Theodosio et Valentiniano regnantibus.

CAPUT LXII.

Philippus presbyter, optimus auditor Hieronymi, commentatus in Job edidit sermone simplici librum. Legi ejus et familiares epistolas, et valde salsas, et maxime ad paupertatis et dolorum tolerantiam exhortatorias. Moritur Marciano et Avito regnantibus.

CAPUT LXIII.

Eucherius, Lugdunensis Ecclesiæ presbyter,

Galla nomine, Eucherius dnos sustulit filios, Saluum et Veranum, ac totidem filias, Consortiam et Tulliam. Ex Salviani Massiliensis epistola ad Eucherium constat Eucherii filios, patre superstitie, magistros ecclesiarum et episcopos esse coepisse. Inter epistolas Leonis Magni papæ legitur epistola a Cerenio, Salonio et Verano episcopis ad Leonem scripta. Exstant item in Bibliotheca Patrum, Salonii commentaria in Proverbia et Ecclesiasten. De duabus Eucherii filiabus deque ejusdem promotione ad episcopatum sic Ado in Martyrologio, 16 Novembris: *Natalis S. Eucherii Lugdunensis episcopi, admirabilis fidei, vitæ et doctrinæ vii: qui ex nobilissimo senatorum ordine ad religiosam vitam habitumque conversus, diu in agro suo, super fluvium Druentiam, intra septa speluncæ sponte conclusus, Christo servivit, jejuniis et orationibus vacans. Defuncto autem Pontifice Lugdunensi, ipsum pari animo: unoque consensu, clerus et populus sibi eligens sacerdotem, in pontificali cathedra solemniter collocavit. Hujus uxor Galla in sancto habitu Deo serviens, speluncam ejus ingressa, omne illic vitæ suæ tempus in studio religionis exegit. Duæ ipsorum filię, quarum una Consortia, altera Tullia vocabatur, virginittis gratia et signorum gloria claruerunt. Hactenus Ado.*

Quod ad alia S. Eucherii opera attinet, Claudianus Mamertus Viennensis Ecclesiæ presbyter, Mauriti Viennensis episcopi frater, in suis de Statu animæ libris testatur ipsum eloquentissimas conciones seu homilias scripsisse; atque eæ quidem fortassis sunt illæ quæ sub nomine Eusebii Emeseni circumferuntur. Tomo V Bibliothecæ Patrum, editionis Coloniensis, itemque in Chronologia Lirinensi et alibi existant varia S. Eucherii scripta: de quibus qui I Bellarmius senserit, ipse in libro suo de Scripturibus eccles. explicat. Joannes Molanus, in sua ms. Bibliotheca sacra, notat in Romana operum S. Eucherii editione, a Galesinio an. 1564 publicata, contineri multa supposititia. Historiam passionis S. Mauriti ac sociorum Thebæorum, a S. Eucherio ad Silvium episcopum, ut volunt, scriptam Petrus Steuartus, doc. or theologi, Ingolstadii 1617 cum notis edidit. Cæterum noster hic S. Eucherius Arausicano I concilio ann. 441 subseripsit; etque alius Eucherius, qui Arausicano II synodo anno 529 interfuit; cujus posterioris Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelatensis, apud Surium, meminit, Mæzus.

Ms. Corbei, pontifex. Editt. Gennadii in Hieronymi operibus, episcopus.

^a Ms. Corbei., *dua id est virorum et puellarum monasteria, quæ hodieque existant.*

^b Id., *res omnino monachis necessarias, id est, de habitu et de canonico ordine... psalmorum modulamine.*

^c In Corbei. desunt verba *de octo principalibus vitiis.*

^d Id., *de qualitate orationum, de jugi oratione.*

^e Id., *cœnobitarum et eremitarum. Al., de fine, pro de fide.*

^f Verba *de satisfactione pœnitentiæ* desunt in Corbei.

^g Corbei., *quod volo facio bonum, et reliqua, et ad extremum.*

^h Id., *Leone tunc temporis archidiacono.*

ⁱ Ita et Corbei., pro quo alii *Nestorem*, ut c. 53, 57, etc.

^j Hoc caput in ms. Corbei. desideratur.

^k Illi commentarii Philippi presbyteri in Jobum existant dicati Nectario episcopo et in libros 3 distincti, sæpiusque editi tamen separatim sub Philippi nomine tum inter Hieronymi et Bedæ opera.

^l Epistolæ hæc intercederunt. Alius Philippus presbyter Agyni in Sicilia, de quo Acta Sanctor. 12 Mai., tom. III, p. 26 seq.

^m S. Eucherius, ex monacho Lirinensi episcopus Lugdunensis, anno Urbis conditæ millesimo octogesimo quinto (hoc est, Christi quadringentesimo tricesimo secundo), ut ipse testatur, cum adhuc esset monachus, scripsit de Contemptu mundi epistolam paræneticam ad Valerianum cognatum suum: quam Moretus 1620 typis Plantinianis, cum brevibus notis Herberti Rosweidi, publicavit. Atque hic quidem lictellus, in postrema editione Coloniensi Bibliothecæ Patrum, non recte inscriptus est de Vita solitaria. Exstat namque alius ejusdem S. Eucherii libellus, S. Hilario episcopo Arelatensi, non Valeriano inscriptus, hoc titulo, de Vita solitaria, sive de Laude eremi, typis itidem Moretianis 1621 editus et a Nicolao Fabro Parisiensi cum mss. collatus. De quo sic Isidorus cap. 15 de Scripturibus ecclesiasticis: *B. Eucherius Franciæ episcopus, elegans sententiis, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem antistitem, eremi deserti petentem, unum opusculum de laude ejusdem eremi luculentissime et dulci sermone dictatum.* Scripsit autem hunc libellum Eucherius eo tempore quo Hilarius, relicto episcopatu Arelatensi, Lirinam rediit, pristino eremi amore captus, ut ex ipsius Hilarii homilia de S. Honorato colligi datur.

Cæterum ex legitima ante sacerdotium conjuge,

scripsit ad Valerianam, propinquum suum, de Contemptu mundi et sæcularis philosophiæ, epistolam unam^b, scholastico sermone et rationabili. Disseruit etiam^c ad personam filiorum Salonii et Veranii, post ea episcoporum, obscura quæque sanctarum capitula Scripturarum. ^d Sed et^e Cassiani quædam opuscula, ^f laico tenso sermone, augusto verbi resolvens tramite, in unum coegit volumen, aliaque tam ecclesiasticis quam monasticis ^g studiis necessaria. ^h Moritur sub Valentiniano et Mariano principibus.

CAPUT LXIV.

ⁱ VINCENTIUS, natione Gallus, in apud monasterium Lirinensis insulæ presbyter, vir in Scripturis sanctis doctus, et notitia ecclesiasticorum dogmatum sufficienter instructus, composuit, ad evitanda hæreticorum collegia, nitido satis et aperto sermone, validissimam disputationem, quam absconso nomine suo ^k titulavit, Peregrini adversus hæreticos. Cujus operis, quia secundi libri maximam in schedulis partem a quibusdam furatam perdidit, recapitulato ejus paucis sermonibus sensu pristino compegit, et uno in libro

^a Ms. Codex Martinianus, teste Suffrido Petri, ad Uranum.

^b Corbei., *rationabili disertoque sermone.*

^c Sic supra, cap. 60, ad filii sui Etherii personam.

^d Baronius in gestis anni 453 de isto Gennadio dicto sic censet: *Hæc Genuidius, ejusdem farinae cum Cassiano: qui ne diceret, erroribus confutatis, Eucherium expurgando contraxisse opera Cassiani, latum sermonem circumcidisse prætulit.* Ita Baronius. Cæterum quia liber quartus de Vitis Patrum, editionis Plantiniane ex Severo Sulpitio et Joanne Cassiano est concinnatus (sunt enim tantum excerpta quædam ex eorum libris, verbis pene eisdem), disputant eruditi quis ea concinnaverit. Sunt qui ab Eucherio Lugdunensi, alii a Victore Martyritano in Africa episcopo (quem Cassiodorus div. n. in l. cap. 29 memorat) id factum existimant. Quæ de Rosweildum consule in Prolegomeno 6 ad Vitas Patrum. MIRÆUS.

^e Corbei., *sancti Cassiani.*

^f Id., *lato tenens loquio.*

^g Vocabulum *studiis* deest a Corbei.

^h Ibid. postrema a verbo *moritur* desunt, et loco illorum exstant hæc: *Floruit ætate qua et beatus Casarius.*

ⁱ S. Vincentius Lirinensis in Gallia monachus, aureum suum adversus hæreses libellum scripsit triennio post œcumenicam synodum Ephesinam (hoc est anno Christi quadringentesimo tricesimo quarto), ut ipsemet testatur. Libellum hunc Joannes Costerius et Bartholomæus Petrus Lintrensis, doctor Th. Duacensis, brevibus notis illustrarunt. Vincentio frater fuit S. Lupus episcopus Tricassinus, Britannica legatione et pacati civibus suis Attilæ gloria clarus. Lupum porro in eadem insula Lirinensi (quæ commune tunc erat sæculum abdicantibus gymnasium) versatum fuisse constat ex Salonii epistola 1, lib. vi, et ex libr. viii, epist. 14; et tunc ex Eucherii Lugdunensis libello de Lau le eremi. Lupi porro et S. Euphronii, Augustodunensis episcopi epistola de bigamis clericis et his qui uxores duxerunt, exstat apud Sirmundum tom. 1 Conc., et Claudium Robertum in Gallia Christiana. Est autem Lirinus in Mediterraneo mari Gallico insula notissima, e regione Antipolis, oppidi provinciæ Il Narbonensis, sita: cui hodie nomen est a S. Honorato, Lirinensis monasterii conditore, post episcopum Arelatensium. Lirino vicinia est alia insula Lerus dicta, cui nunc nomen a S. Margarita. MIRÆUS.

PATROL. LVIII.

estitit. Moritur Theodosio et Valentiniano regnantibus.

CAPUT LXV.

^m SYAGRIUS scripsit de Fide adversum præsumptuosa hæreticorum vocabula, quæ ad destruenda vel ad immutanda S. Trinitatis nomina usurpata sunt, dicentium Patrem non debere Patrem dici, ne in Patris nomine filius ⁿ consonet, sed ingenitum et infectum ac solitarium nuncupandum, ut quidquid extra illum est persona, ^o extra illum sit natura: ostendens et Patrem, qui ejusdem est naturæ, posse dici ingenitum, et Scripturam dixisse, ^p et ex se genuisse in persona Filium, non fecisse, et ex se protulisse Spiritum sanctum in persona, non genuisse neque fecisset. Sub hujus Syagrii nomine septem ^q de Fide ^r et Regulis fidei libros prætitulatos inveni, sed quia ^s linguam variant, non omnes ejus credidi esse.

CAPUT LXVI.

ISAAC, presbyter Antiochenæ Ecclesiæ, scripsit Syro sermone, longo tempore et multa; ^t præcipua tamen cura adversum Nestorianos et Eutychnianos. Ruinam etiam Antiochiæ ^v elegante carmine planxit,

ⁱ Corbei., *apud Lirinensi insula presbyter, vir valde in S. S. d. et notitia dogmatum, etc.*

^k Id., *prætitulavit.* Hoc est celebre illud Vincentii communitarium: quod post Costerium et alios illustravit V. C. Stephanus Baluzius.

^l Corbei., *impebantibus.*

^m Syagrii solus Gennadius mentionem fecit. Argumentum libri prioris hic obscurius traditum Cave part. 1 Hist. Lit. p. 240, ita exprimit: *Scriptis libellum de fide adversus hæreticos nonnullos, qui personas S. Trinitatis nominibus relationem mutuam indicantibus exprimi noluerunt.* Mihi hæreticorum quos confutavit Syagrius meos fuisse videtur, primam Divinitatis personam non esse Patrem dicendam; nec Filium secundam, ne unitas naturæ divinæ convelleretur: Patrem enim et Filium non posse non habere naturas numero distinctas. Si igitur in divinis sit Filius aliquis qui non sit Pater, et Pater qui non sit Filius, necessum esse ut duas, imo tres naturas divinas, admittamus. Ita enim colligebant: Quicumque est extra Patrem persona, is est extra Patrem natura. ERN. CYPRIANUS.

ⁿ Corbei., *sonet.*

^o Male Miræus *extra sit in natura.* ERN. CYPRIANUS.

^p Hæc non sunt in codice Guelpherbytano. ERN. CYPRIANUS.

^q Ita lego ex cod. Norimb. Miræus habet *fide et.* ERN. CYPRIANUS.

^r Al., *vel regulis*

^s Corbei., *in lingua variantur.* Porro hæc Syagrii, quem Gemblacensis codex *Satyrium* appellat, opuscula interciderunt.

^t Gemblac. — *Isaiha.* Duos invenio Isaacos, natione Syros, professione monachos. Ex his senior, hic a Gennadio memoratus, Martiano et Leone imperantibus, hoc est, circa annum quadringentesimum quinquagesimum quartum decessit: alterum usque ad extrema Gothorum tempora supervixisse Gregorius lib. iii Dialogorum testatur. Utriusnam vero sit liber ille de Contemptu mundi, qui tom. VI Bibliothecæ Patrum legitur, incertum est. Possevinus quidem Isaaco seniori attribuit; sed neque Gennadius, neque Trithemius, qui scripta istius Isaaci recensent, hujus libri meminerunt. Unde non minus probabile videri queat librum istum esse Isaaci junioris. MIRÆUS.

^u Corbei., *præcipue tamen adversus Nestorium et Eutychnianos.*

^v Ita idem codex, quod mihi magis probatur quam

" eo auditores imbuens sono quo Ephrem Diaconus A gesimæ, de quibus ego duos legi : de Die Dominico Nic-mediæ lapsus b. Moritur Leone et c Martiano imperantibus. Paschæ, de obedientia, de pœnitentia, de neophytis.

CAPUT LXVII.

d SALVIANUS, e Massiliensis Ecclesiæ presbyter, humana et divina litteratura instructus, et, ut absque invidia loquar, f episcoporum magister, scripsit scholastico et aperto sermone multa : ex quibus ista legi, de Virginitatis bono ad Marcellum s Presbyterum libros tres ; Adversum Avaritiam libros quatuor, de Præsenti Judicio libros quinque, et h pro eorum merito satisfactionis ad Salonium i episcopum librum unum, et Expositionis extremæ partis libri Ecclesiastici ad j Claudium episcopum Viennensem librum unum, k librum Epistolarum unum. Et in morem Græcorum, a principio Genesis usque ad conditionem hominis, composuit versu l hexameron librum unum ; m homilias episcopis factas multas, sacramentorum vero quantas nec recordor. Vivit usque hodie in senectute bona.

CAPUT LXVIII.

n PAULINUS composuit tractatus de Initio Quara-

longo carmine, quod Suffridus Petri ex Honorio pro vitiosa lectione elegiaco carmine restituisse se profitetur. Pro Antiochiæ in Corbei. est Antiochenæ urbi.

a Id., eo auditores imbuens quo Efrem.

b Sic est in omnibus, nec deest aliquid, ut visum vitiose Suffrid. Petri.

c Sigebert., Marino, Corbei., Majoriano.

d Salviauus, Massiliensis presbyter (non autem episcopus), circa annum Christi quadragesimum ad Salonium episcopum, Eucherii Lugdunensis episcopi filium, scripsit libros octo de Providentia et Gubernatione Dei, deque justo ac præsenti ejus Judicio, in quibus vitia Christianorum sui temporis castigat, et Galliæ a barbaris vastatæ statum ac causas graphice depingit. Scripsit inquam sub Christi 440 annum : nam bellum contra Gothos a Litorio gestum vocat proximum. Inter alia Salviauus acriter invehitur in Indos circenses, et id genus spectacula Belgis aliisque Gallis tunc familiaria. Scripsit insuper librum unum Epistolarum ; et Timothei nomine ad Ecclesiam catholicam libros quatuor. Quæ omnia a Petro Pithæo cum mss. codicibus collata Parisienses 1570 et 1608 foras dederunt. Alia ejus opera, a Gennadio hoc capite, ab Adone Viennensi in Breviario Chronicorum, et a Tribemio recensita, perierunt. Natus autem creditur Salviauus Colonia Agrippinæ aut in vicinia, vixitque diu Treviris. Cujus quidem urbis, quarto a Francis, Burgundionibus aliisque barbaris vastatæ, eversionem sub annum 435 suis ipse oculis spectavit ; atque inde Massiliam postea migravit, sede inuperii Treviris Arelatem translata. His de rebus plura si voles, Chronicon nostrum in gestis anni citati et subsequen-

sequentium lege. MIRÆUS.

e Corbei., apud Massiliam presbyter.

f Id., magister episcoporum sanctorum Salonii et Verani. Sic et Martiniensis codex, teste Suffrido Petri. Presbyterum non est in Corbei.

g Id., pro eorum præmio satisfaciendo.

h Codex Martiniensis, episcopum Veronensem. Gemblacensis, Viennensem.

i Al., Claudium infra, c. 85. Sed Claudium etiam Corbei.

k In Corbei. desunt verba librum Epistolarum unum.

l Id., quasi Exameron.

m Id., omelias ad episcopos factas multas.

n Incertum quis hic Paulinus, neque ejus quidquam constat quod sciam.

CAPUT LXIX.

o HILARIUS, Arelatensis p episcopus, vir in sanctis Scripturis doctus, paupertatis amator, et erga inopum provisionem non solum r mentis pietate, sed et corporis sui sollicitus labore fuit. Nam pro reficiendis pauperibus etiam s rusticationem contra vires suas homo genere clarus, et longe aliter educatus, exercuit ; sed nec in spiritalibus neglexit. Nam et in docendo t gratiam habuit, et absque personarum u acceptione omnibus castigatum opus prædicationis ingessit. Ingenio vero immortalis aliqua et parva edidit, quæ eruditæ animæ et fidelis linguæ iudicio sunt : in quibus præcipue, et ad multorum utilitatem, necessario o ere Vitam sancti Honorati prædecessoris sui composuit. Moritur Valentiniano et Martiano regnantibus.

CAPUT LXX.

v Leo, urbis Romæ episcopus, scripsit ad Flaviana-

o S. Hilarius, ex monacho Lirinensi episcopus Arelatensis, concilio Regensi seu Regensi anno 439, et Arausicano, an. 441, interfuit. Scripsit ad Leonem I papam, versu hereticis, Historiarum Geneseos, usque ad septimum caput ; et prosa Vitam S. Honorati, prædecessoris sui, Parisiis studio Gilberti Genebardi 1578 primum, post a Surio editam. Sunt qui ipsi attribuunt epistolam unam ad S. Augustinum de Prædestinatione, ejus occasione idem S. Augustinus libros de Prædestinatione sanctorum et de Bono perseverantiæ scripsit. At Bellarminus in catalogo et alii ceusent illam epistolam non esse S. Hilarii Arelatensis episcopi, sed Hilarii presbyteri cujuspiam. Cæterum S. Hilarius, post annos aliquos in episcopatu transactos, pristino vitæ solitariæ desiderio tactus, Lirinum rediit : ut ipse Hilarius testatur homilia de S. Honorato, et Sidonius in Eucharistico ad Faustum Reensem episcopum : ubi hic inter cætera memorat Eucherii venientis iter, redeuntis Hilarii. Atque eo quidem tempore S. Eucherius elegantem de Laude cremi libellum ad Hilarium scripsit, ut supra cap. 63 docui. Vita porro S. Hilarii Arelatensis (qui an. decimo Leonis I papæ, hoc est, Christi quadringentesimo quadragesimo sexto decessit) apud Barralem in chronologia Lirinensi exstat, cum epitaphio ejusdem S. Hilarii. Quis illius vitæ scriptor fuerit, infra cap. 99 disputabimus. Alius ab isto fuit S. Hilarius Pictaviensis episcopus, cujus operibus communiter adnecti solent nonnulla S. Hilarii Arelatensis opuscula. MIRÆUS.

p Urbis, addit Corbei.

q Id., eruditus, paupertatis etiam amator.

r Id., meritis, pietate.

s Id., rusticationem propriis viribus homo tener et clarus exercuit.

t Id., maximam gratiam.

u Id., acceptionibus, omnibus castigationem ingessit. Studio vero ingenio aliqua parva edidit, quæ eruditæ et fidelibus iudicio sunt. His verbis clauditur hoc caput in Corbei.

v S. Leo I (ab anno 440 ad 461) annis fere 21 Romanam cathedram tenuit, et 11 Aprilis decessit, vir pietate, scientia ac dicendi facultate præstans ut merito Magni cognomen ipsi ad hæserit. Opera ejus omnia, cum operibus S. Petri Chrysologi episcopi Ravennatis (qui circa annum 450 obiit) Parisienses junctim ediderunt. Porro inter opera S. Leonis collocari solet liber de Conflictu virtutum et vitiorum : sed

num, Constantinopolitanæ Ecclesiæ a episcopum, adversus Eutychem presbyterum (qui tunc ambitione episcopatus nova in Ecclesiam moliebatur inducere) epistolam, in qua admonet eum, ut si conlitteret errorem, et polliceretur emendationem, reciperet eum; sin autem b persisteret in incepto, cum sua hæresi damnaretur. Similiter docet in ipsa epistola, et divinis confirmat testimoniis, Dominum nostrum Jesum Christum, sicut et paternæ divinitatis verum Filium, c ita verum humanæ naturæ esse hominem credendum, id est, ex carne Virginis Mariæ carnem traxisse, et non de cælo corpus sibi exhibuisse, sicut Eutyches asserebat. Moritur d Leone et Majoriano imperatoribus.

CAPUT LXXI.

* Mochimus, Mesopotamius presbyter, apud Antiochiam scripsit adversum Eutychem egregium libellum; et alia scribere dicitur quæ necdum legi.

CAPUT LXXII.

TIMOTHEUS, extincto e ab Alexandrinis Proterio episcopo, tumultuante adhuc plebe b aut voluit, aut passus est se ab uno episcopo in locum occisi episcopum fieri. Et ne contra legem factus merito abjiceretur, ad gratiam plebis, quæ Proterium exosum habuerat, omnes quibus ille communicaverat, d Nestorianos esse pronuntiat: et maculam conscientiæ, temeritate abluendam præsumens, scripsit ad Leonem imperatorem libellum valde suasorium, quem pravo sensu Patrum testimoniis in tantum roborare conatus est, ut ad decipiendum imperatorem, et suam hære-

sin i const tuendam, pene Leonem, urbis Romæ pontificem et Chalcedonensem synodum, ac k totos Occidentales episcopos aliorum adminiculo Nestorianos ostenderet. Sed, favente Deo, l a Chalcedonensi concilio hostis Ecclesiæ arguitur et confutatur. Viveo adhuc in exsilio jam hæresiarcha dicitur et habetur. Nunc ipsum libellum noscendi gratia ego, rogatus a fratribus, m in Latinum transtuli, et cavendum prætitulavi.

CAPUT LXXIII.

ASCLEPIUS Afer, in n Baiensi territorio o vici non grandis episcopus, scripsit adversum Arianos, et modo adversum Donatistas scribere dicitur. In dicendo autem ex tempore, p grandi opinione celebratur.

CAPUT LXXIV.

PETRUS Edessensæ Ecclesiæ presbyter, declamator insignis, scripsit q Variarum Causarum tractatum, et more sancti Ephrom diaconi, p almos metro composuit.

CAPUT LXXV.

r PAULUS presbyter, natione, ut ex dictis ejus cognovi, Pannonius, scripsit de Virginitate servanda et contemptu mundi, ac vitæ institutione, vel morum correctione mediocri sermone, sed divino condito sale s libros duos, ad personam cujusdam nobilis et Christo dicatæ virginis Constantiæ nomine: in quibus meminit Joviniani hæretici et voluptatum ac libidinum prædicatoris, cui in tantum contentis vitæ et castæ institutio contraria fuit, t ut inter luxuriosas u epulas animam eructaret.

is liber S. Leonis esse non potest, cum in eo fiat mentio regulæ S. Benedicti. Sic et Inter epistolæ ejusdem S. Leonis num. 96 non recte collocatur epistola Leonis Bituricensis episcopi, qui, una cum Victorio Cenomanensi et Eustochio Turonensi, eam scripsit ad episcopos et presbyteros provinciæ, non Thraciæ (ut inter Leonis epistolæ vulgata est), sed Ægiptiæ: quo nomine Turonica designatur, quæ est tertia Lugdunensis, ut Sirmondus in suis notis ad tom. I Conciliorum Galliæ observavit. MIRÆUS.

a Corbei., Pontificem.

b Id., persisterit pro perstiterit.

c Id., ita humanæ naturæ hominem esse.

d Id., Valentiniano et Majoriano imperantibus. Sed Suffridus Petri, in omnibus, inquit, nostris mss. codicibus erat, moritur Leone et Martino imperatoribus, quem lectionem quoniam commendat Historiæ veritas, reponendam duximus. Sed historica veritas confirmat Leonem Magnum mortuum anno eodem quo occisus Majorianus.

e Corbei., Mozymus, al., Moschimus. Geml., Mochomeus, al. Mesopotamienus presbyter. Nihil hujus scriptoris ad nos pervenit.

f An. 451 Chalcedone generalis synodus 650 Patrum est celebrata, cui Paschasius Lybetanus, cum aliis tribus pontificis Romani legatis, interfuit. In ea damnatus est Dioscorus et Eutyches. In Dioscori pulsi locum Proterius est ordinatus ep. Alexandrinus. Proterio demum an. 455 a furente plebe sive a militibus obtruncato, Timotheus, homo vafer et impurus, sedem illam occupavit. Is deinde, Leone I papa instante, Gangram indeque Chersonam est deportatus, ut Theodoretus, Evagrius et Baronius fuse narrant. Alius ab isto fuit Timotheus Alexandrinus episcopus, qui Theodosii imperatoris ævo vixit, et cujus responsa quedam canonica, una cum commentariis Balsamo-

nis, exstant tom. IV Bibliothecæ Patrum. MIRÆUS.

g Corbei., apud Alexandriam.

h Id., ante voluit, ante passus est... quam synodalia decreta acriterent.

i Id., Nestorianos pronuntiat... conscientiam abluendam: temeritate præsumens.

j Id., contentantiam, al. confortantiam.

k Corbei., totius Occidentis episcopos, al. Orientales, viiiose.

l Corbei., a Chalcedonensi concilio hostis Ecclesiæ coartatus et confutatus est.

m Hic liber Timothei Eutychemiani neque Græce neque ex Latina Gennadii versione ex tat.

n Pro Baiensi (in Numidia) alii codices, ut Corbei., Gabæni, alii, ut Noribergensis et Trithemius, Vagensi.

o Corbei., vicinæ civitatis grandis episcopus.

p Id., grandem opinionem habet. Ex hujus Asclepii scriptis nihil ad nos pervenit.

q De vario argumento, quod alibi dixit variarum hypotheseon tractatum, ut c. 57 et 53. Cæterum hæc Petri Edesseni scripta interciderunt, qui, ut Mochimus supra c. 71 laudatus Syriace scripsit, et psalmos Syriaco metro condidit.

r In Corbei. hoc caput deest. — De Asclepio Afro, Petro Edesseno, et Paulo Pannonio agit etiam Trithemius. Notet tamen lector hunc Paulum ab Honorio et Trithemio vocari Petrum. (Etiam in codice Martinicensi et Noribergensi.) MIRÆUS.

s Ili duo libri Pauli sive Petri Pannonii hodie desiderantur.

t Hæc mihi probabilior visa est lectio. Miræus ridicule, ut inter luxuriosas epistolas eructaret animam. Codex Nor., ut inter luxuriosas epulas animæ repæaret beatitudinem. Ita et Guelpherbytanus. Ean. CRIPRIANUS.

u Mss. Codices quos consuluit Suffridus Petri, anti-

CAPUT LXXVI.

PASTOR episcopus composuit ^a libellum in modum symboli parvum, totam pene ecclesiasticam credulitatem per sententias continentem. In quo inter cæteras dissensionum pravitates quas prætermissis auctorum vocabulis anathematizat, Priscillianos ^b cum ipso auctoris nomine damnat.

CAPUT LXXVII.

^c VICTOR ^d Cartennæ Mauritanæ civitatis episcopus, scripsit ^e adversus Arianos librum unum ^f longum, quem Genserico regi ^g per suos audiendum obtulit, sicut ex præmio ipsius libri didici. Et de Pœnitentia ^h Publicani librum unum, in quo et regulam vivendi pœnitentibus juxta Scripturarum auctoritatem instituit; et ad Basilium quemdam super morte filii, co. solutorium ⁱ librum, spe resurrectionis, perfecta instructione munitum. Homilias etiam composuit multas, quas a fratribus salutis propriæ sollicitis in libros digestas servari cognovi.

CAPUT LXXVIII.

^j VOCONIUS, Castellani Mauritanæ oppidi episcopus, scripsit adversus Ecclesiæ inimicos Judæos et Arianos et alios hæreticos. ^k Composuit etiam Sacramentorum egregium volumen.

CAPUT LXXIX.

^l MUSÆUS, Massiliensis Ecclesiæ presbyter, vir in divinis Scripturis doctus, et in earum sensibus sub-

mæ refutaret beatitudinem. Sed perperam idem epistola pro epulas.

^a Hic quoque Pastoris libellus nusquam hodie exstat.

^b Suffridus Petri edidit: *cum episcopo*. — Non placet hæc lectio Miræi. *Cum ipso* posuimus ex Norrib. ERN. CYPRIANUS.

^c Circa an. Christi 530 Victor episcopus Africanus scripsit de *Ratione fidei Catholicæ*, ad Hunnericum regem Vandolorum. Exstat hic ejus liber in Bibliotheca Patrum tomo IV editionis secundæ. Ita Bellarminus in catalogo. MIRÆUS.

^d Ms. Corbei., *Maurus*.

^e Hic liber intercidit. Vide Tillemont. tom. XVI Memor., p. 611.

^f In codicibus nostris verba *longum quem*, usque ad illa: *Publicani librum unum*, prorsus ommissa sunt. ERN. CYPRIANUS.

^g Id., *Regi Wandalorum*.

^h Id., de *pœnitentia publica*, vitiose; nam exstat adhuc inter S. Ambrósii opera aliquoties editus, et Victori Tunnensi tributus in ms. Remensi.

ⁱ Id., *libellum spe resurrectionis munitum*. Exstat et hic inter S. Basilii et Eucherii opera. Sed hominæ non viderunt lucem quod sciam.

^j Corbei., *Vuconius Castellanzæ Mauritanæ urbis episcopus*. — In codice Guelph. dicitur Buconius; nec aliter vocatur ab Honorio et Trithemio. ERN. CYPRIANUS.

^k Corbei. addit *librum*. Sed ille Voconii liber et alter Sacramentorum nusquam exstat. Pro Voconio *Victorianum Buconium Trithemius* c. 171 de S. E.

^l Massiliensem cathedram ex ordine rexerunt *Venerius, Eustathius et Græcus*. Venerii hortatu *Musæus*, alias *Mussæus*, presbyter Massiliensis, excerptis de divinis Scripturis lectiones totius anni, apud Bernardum Guidonem. Eustathii Sidonius l. vii, epist. 2, ad Græcum episcopum Massiliensem meminit; dicitque

A tilissima quadam exercitatione limatus, lingua quoque scholasticus, hortatu S. Venerii episcopi, excerptis de sanctis Scripturis lectiones totius anni festivis diebus aptas; ^m responsoria etiam Psalmorum capitula temporibus et lectionibus congruentia. Quod opus tam necessarium ⁿ a lectoribus in Ecclesia probatur, ut expetitur et sollicitudinem tollat et moram, plebique ingerat scientiam, ^o celebritatique decorem. Sed et ad personam sancti Eustachii episcopi, successoris supradicti hominis Dei, composuit Sacramentorum egregium et non ^p parvum volumen, per membra quidem pro opportunitate officiorum ^q et temporum, pro lectionum textu, psalmorumque serie et cantatione, discretum, sed supplicandi Deo et contestandi beneficiorum ejus, soliditate sui consentaneum. Quo opere gravissimi sensus et castigatæ eloquentiæ agnovimus virum. Homilias etiam dicitur declamasse, quas et haberi a fidelibus viris cognovi, sed ego non legi. Moritur Leone ^r et Majoriano regnantibus.

CAPUT LXXX.

^s VINCENTIUS presbyter, et ipse natione Gallus, in divinis Scripturis exercitatus, linguam habens usu loquendi et majore lectione politam, commentatus est in Psalmos. Cujus operis legit aliqua homini Dei ^t Cannatæ, me audiente, promittens simul, si Dominus vitam et vires daret, se in toto Psalterio eodem studio laboraturum.

C Græco Eustathium successisse. Id Sirmondus in suis ad Sidonium notis notavit, contra sententiam Claudii Roberti in Gallia Christiana, ubi Massilienses enumerat. MIRÆUS.

^m Corbei, *Responsorii*.

ⁿ Id., *A lectore in Ecclesia comprobatur, ut expeditum*.

^o Id., *Et celebritatem decoris*.

^p Corbei., *parvum et egregium volumen*. Hujus Musæi vel de quo cap. superiore Voconii nonnulla legi in sacramentario Gregorii M. non est a verisimilitudine alienum.

^q Quæ sequuntur a verbis *et temporum usque ad Dicitur etiam et omelias declamasse*, desunt a Corbei.

^r Suffridus Petri e suis mss., *Et Martino*, sed Corbei., *Leone et Majoriano imperantibus*. Rectius, nam Majorianus non Martianus post Leonem imperavit.

^s Errant qui Vicentianus (sic enim appellant) objectiones illas adversus S. Prosperum, S. Augustini scripta defenden em Vincentii Lirinensis, supra cap. 64 a Gennadio laudavi, fuisse existimant: qui non tantum non impugnavit defensores S. Augustini; sed in libro quem scripsit adversus hæreses, cap. 43, magnopere laudavit. Sciendum est itaque eodem sæculo alterum Vincentium in Gallia vixisse, de quo Gennadius cap. 80 scribit: cui potius opus illud tribuendum putarem. Quidquid sit, constat lucubrationes illas esse Pelagiani hominis, nec dignas quæ tribuantur Vincentio Lirinensi, illi qui aureo plane opusculo cum omnes hæreses, tum maxime hæresin Pelagianam cum auctoribus suis impugnât, ut ex cap. 2 et 14 constat. Sic fere Baronius in notis ad martyrologium 24 Maii. (Vide tamen Vossium lib. 1 Hist. Pelag., cap. 9.) MIRÆUS.

^t Al., *Cannati*. Ex hujus Vincentii commentariis in Psalmos nihil tulit ætatem.

CAPUT LXXXI.

^a CYRUS, ^b natione Alexandrinus, arte medicus, ex philosopho monachus, vir dicendi peritus, scripsit adversus ^c Nestorium prius eleganter et fortiter, modo autem dum ^d in illum invehitur nimius, et syllogismis magis quam Scripturis agit, Timotheanum dogma fovere cœpit. Denique ambiguus etiam sui, suspendit animum a consensu Chalcedonensis decreti, nec acquiescendum putat Filium Dei duabus post incarnationem constare naturis.

CAPUT LXXXII.

SAMUEL, ^e Edessensæ Ecclesiæ presbyter, multa adversus Ecclesiæ inimicos Syro sermone construere dicitur, præcipua tamen intentione contra Nestorianos et Eutychianos et Timotheanos novellos, ^f sed sibi diversos hæreticos. Unde et frequenter triforem bestiam ecclesiastica simul sententia cum auctoritate sanctorum Scripturarum summamque ^g ferit, osten-

^a Honorio et Trithemio, itemque in mss. codicibus *Cyrus*; aliis *Cyrrillus*. De Cyro itaque seu Syro Alexandrino, ut et de Samuele Edesseno mox memorando, Trithemius consulatur. MIRÆUS.

^b Al. *generē*. Sed in Corbei. tantum: *Cyrus Alexandrinus*. Pro Cyro *Syrum* habet Suffridus Petri ex codice Martiniensi. Sed idem testatur in codice Viridii Vallis et Sig-bergeni *Cyrum* legi, in Gemblacensi *Cyrrillum*. Ex hujus Cyri scriptis nihil ad nos pervenit.

^c Ita et Corbei., pro quo al. *Nestorem*.

^d Corbei., *Dum in eum magis invehitur syllogismis magis quam scripturis agitatur Timothei dogma*. Pro quo al. *dum illo invenitur nimius*. De Timotheo Eutychiano supra c. 72. Quomodo tamen Timotheania cæteris Eutychianis differrent vide c. 82. — *In illo invenitur nimius*. Ita codex Noribergensis. Guelpherhytanus in una vocula abdidit: *in illo minus invenitur*. Miræi lectio probari non potest: *in illum invehitur nimius*. Quippe Cyrus mysterium incarnationis ad rationis humanæ decem pedem exigebat, ac philosophiæ dicendique artificii nimium deditur Eutychianum errorem amplectebatur. ERN. CYPRIANUS.

^e Corbei., *Edissinae*.

^f Ita et Corbei., pro quo alii, *sive ad diversos hæreticos*. Quæ sequuntur in eodem codice valde corrupta leguntur et pars major plane abest.

^g Ita edidit etiam Joannes a Fuchte in edit. Helmst. 1612, et novissime Martianæus, cum in Suffrido Petri et aliis minus bene esset fecit. — Sic restitui ex Noribergense. *Fecit* habet Miræus, sed incepte, ut palam est. ERN. CYPRIANUS.

^h Codex Gemblacensis hunc scriptorem vocat Claudium. Supra etiam in Salviano c. 67, consensu codicum omnium Claudius dicitur: nos autem, inquit Suffridus Petri, nihil mutamus. Trithemius c. 178 vocat Claudium et nominat episcopum: ab aliis pleno nomine dicitur Claudianus Ecdicus Mamertus Viennensis Ecclesiæ presbyter, quomodo scribitur in frontispicio librorum trium de Statu animæ, qui primum editi Basil. 1520 per Petrum Mosellanum ex codice Cellæ veteris Misnensis qui jam servatur Lapæ in bibl. Paulina, ut notat Daumius p. 356 ad Paulinum Petrocorium. Notis Casp. Barthii eosdem libros quos Fausto Reicensi Claudianus opposuit, illustratos habemus, Cygnæ excusos an. 1655, in-8°. De Claudiano ipso Sirmundus ad Sidonium tom. I opp. p. 929, etc. Tillemontius tom. XVI Memor. Acta Sancto. tom. II Maii, p. 629. — Claudianus Mamertus, seu potius Mamertus Claudianus, Viennensis Ecclesiæ presbyter, Mamerti Viennensis episcopi frater germanus, scripsit ad Sidonium nondum episcopum, libros tres de Statu animæ, in Bibliotheca

A dens Nestorianis, Deum in homine, non purum hominem ex Virgine natum; Eutychianis, veram humani generis carnem a Deo assumptam, et non de cœlo exhibitam, nec crassi aeris substantiam in carne incessisse formatam; Timotheanis, ita Verbum carnem factam, ut manente Verbo in sua substantia, et homine in sua natura, societate, non immixtione, unam Filii Dei reddidisse personam. Vivere adhuc apud Constantinopolim dicitur. Nam initio (an. Christi 465) colla Anthemio imperii et scripta ejus et esse eum in carne cognovi.

CAPUT LXXXIII.

^b CLAUDIANUS, Viennensis Ecclesiæ presbyter, vir ad loquendum artifex et ad disputandum subtilis, composuit tres quasi de Statu, vel de substantia animæ libros, in quibus agit intentione tota, quatenus ostendat aliquid esse incorporeum præter Deum. [1 Scripsit et alia nonnulla, inter quæ et hymnum de

Patrum et alibi editos. Epistolæ autem quam operi præfixit, hic est titulus: *Præfectorio, Patricio, doctissimo viro et optimo, C. Sollio Sidonio Claudianus salutem*. Horum librorum ipse Claudianus meminit in sua ad Sidonium epistola quæ inter Sidonianas lib. iv, numero 2, legitur. Ejusdem Claudiani carmen contra varios errores, seu vanos poetas, exstat inter opera Portarum Christianorum, et in citata Bibliotheca. Claruit autem Claudianus Mamertus anno quadringentesimo quadragésimo tertio; ipsique defuncto Sidonium versu epitaphium scripsit, quod lib. iv epistolarum numero 11 ipse recitat. *Cæterum Mamertus Viennensis episcopus instituit primus Rogationes, quæ Domini Ascensionem antecedunt; ut ex Alcimi Aviti, ejusdem ecclesiæ antistiti, homilia de iisdem Rogationibus constat: cui assentiuntur antiqui omnes scriptores. Quæ frustra laborant qui propterea quod litanias supplicationesque ante Mamertum in Ecclesia extitisse legunt, ideo illi Rogationum non primum auctorem, sed insauratorem dici volunt. Frustra, inquam; neque enim quæstio est an primus litaniarum usum in Ecclesiam inveni, quem constat multo antiquiorem fuisse, sed an eas instituerit quæ ante Ascensionem Domini celebrantur, Rogationesque propria jam voce nuncupantur. In quo, ut dixi, consentiunt omnes, et Sidonii verba lib. v, epist. 14, invenit, instituit, inveniit, dubitari non sinit. Rogationum ergo primum auctor Mamertus fuit. Nec solum instituit, ut stata et solemnes illis diebus supplicationes essent; sed supplicationum formam usitata sanctiorum, augustiorumque præscripsit. Mamerti porro Rogationes imitati sunt non solum vicini Galliæ populi (ut ex ejusdem Sidonii epistolis et concilio Aurelianensi datur intelligi), verum etiam cæteræ nationes, atque ipsa tandem Roma Leonis III auctoritate, ut docent rituum librorum auctores. Ideo Litaniam Gallicanam appellarent, quia ejus institutio e Gallia; et Litaniam minorem, ut a majore distinguerent, quæ vii kalendas Muii celebratur. Sic fere Sirmundus in Notis ad Sidonium lib. v et vi Epistolarum. MIRÆUS.*

ⁱ Ista verba et subsequencia usque ad finem capituli, desiderantur in vulgatis Genadii exemplaribus. Leguntur autem in manuscripto codice cœnobii S. Michaelis de Tumba, apud Britones Aremorios, ut Sirmundus in notis ad Sidonium monet (tom. opp., f. 933).

In eodem ms. codice habentur item aliqua de Sedulio poeta, hactenus ignorata. Obiit vero Sedulius Theodosio juniore (cui opus suum dedicavit) et Valentiniano regnantibus. Sedulii autem versus, post ejus mortem, ex ejusdem scriniis collectos recensuisse dicitur Turcius Rufius Asterius, qui anno 449 cum Protogene consul Romanus fuit. MIRÆUS.

passione Domini, cujus principium est : * *Pange, A lingua, gloriosi.* Fuit autem frater Mamerti Vienne-
nensis episcopi.]

CAPUT LXXXIV.

^b Prosper, homo Aquitanicæ regionis, ^c sermone scholasticus, et assertionibus nervosus, multa composuisse dicitur : ex quibus ego ^d Chronica illius nomine prætitulata legi, continentia a primi hominis conditione, juxta divinarum Scripturarum

^a Hymnum istum *Venantio Fortunato* tribuunt antiqui etiam scriptores et codices, sed stylum in re-
dolet cultiorem, quam Fortunati esse solent. Sirmo-
ndus censet ipsum esse scriptum a *Claudiano Ma-*
merito, et Sidonio lib. iv. ep. 3, ad Claudianum laudari. *In eum*, inquit, *scite cadunt omnia, quæ laudantur a*
Sidonio. Scriptus est *versibus trochaicis, quibus inserti*
aliquando Pyrrichii numeri; commaticus est, crebris
aptisque commatis incisus, sententiis non interruptis,
sed molliter cum versu cadentibus. Denique Claudiano
carmen hoc vindicat non solum vetus Scholiastes, verum
etiam Gennadius, non quidem ut editus est, sed prout
in codice cænobii S. Michaelis de Tumba, vulgatis
æctior in Claudiani mentione legitur. MIRÆUS.

^b Prosper Aquitanus presbyter, non episcopus (si
Victorio itidem Aquitano, Gennadio, Gelasio, Mar-
cellino comiti et Bedæ credimus), *Eusebii tunc in*
seculus, ut Victorii ejusdem vrbis utar. *chronicon*
egregia brevitate composuit, et a mundi inchoatum ex r-
adio, ad Valentiniani Augusti viii et Anthemii consu-
lum (hoc est ad annum Christi 455 vulgarem) *deduxit*,
tertia editione. Primam namque editionem Theodo-
sio xiv et Maximo coss., hoc est anno Christi 433
videtur conclusisse; quandoquidem eo anno priorem
omnium annorum epochas summamque colligat; quod
nonnisi in operum fine fieri consuevit, nisi forte
causa aliqua peculiaris intercurrat, quæ hic nulla
apparet. Secundam vero editionem Prosper 12 annis
auxisse, et ad Valentiniani vi ac Nonii consulatum
(seu vulgarem 445 Christi an.) videtur produxisse;
quo vulgare ejus chronicon Eusebiano et Hieronymian
subnecti solitum, terminavit. Tertia denique et p-
strema editio fuit ea quæ ad captam a Genserico Ur-
bem, sive ad Valentiniani Aug. viii et Anthemii consu-
latum (id est anno Christi 455) protenditur; quam
ex basilicæ cathedralis Spirensis ms. codice Petrus
Franciscus Chiffletius, Societ. Jesu theologus, brevi,
ut spero, publicabit. Similem olim codicem Arnoldus
Pontacus habuit, quem Lodunensis nuncupat; et
nos tertium simile exemplar ms. Autnerpiæ inter
S. Bedas Heriberti Rosweidi vidimus sed mutilum.
Est autem tertia ista editio prioribus duabus non solum
auctor, sed et multo illustrior, ut pote quæ res ab
orbis condito nervosa brevitate commemorat, et consu-
lum insuper fastos ab anno Tiberii 15, usque ad
annum 455 deducit. Pars posterior istius tertiæ
editionis, Eusebii et Hieronymi Chronicis adjungi
solita, juxta mss. codices Jac. Sirmondi et Petri Franc.
Chiffletii emendata atque aucta, existat apud Andr.
Quercetanum tom. I Scriptorum coætaneorum histo-
riæ Francorum. De tribus aut quatuor hujus sæculi
Prosperis, Aurelianiensi, Regiensi, Chronographi et
Tirone Bucherius in commentario ad Victorii cano-
nem c. 6 et 12, item Sirmondus in notis ad Sidonii
librum viii, ep. 15, fuse disputant. Quod ad Tirone
Prosperum attinet, Beda in tit. e libelli de Re Metrica,
dicit ipsum fuisse conjugatum. Cæterum a tempore
quo Prosper desinit, Marius Aventicensis seu Lausa-
nensis episcopus Chronicon suum usque ad annum
vulgaris æræ 581 deduxit: quod ex pervetusto ejus-
dem Chiffletii codice descriptum cit. tomo Querceta-
nus evulgavit. MIRÆUS.

In Corbei. additur, *consiliarius papæ Leonis.*

fidem, usque ad ^e obitum Valentiniani Augusti, et
captivitatem urbis Romæ a Genserico Vandalorum
rege factum. Legi et librum adversus ^f opuscula sub
persona Cassiani, quæ Ecclesia Dei ^g salutaria probat,
^h ille infamat nociva. Quæ enim vere Cassiani et
Prosperi, de Gratia et libero arbitrio sententiæ fue-
runt, in aliquibus sibi ⁱ contrariæ inveniuntur.
I Epistolæ quoque papæ Leonis adversus Eutychem,
de vera Christi incarnatione, ad diversos datæ et
ab ipso dictatæ dicuntur.

^d Id., *chronicam nomine illius prætitulatam.*

^e Id., *usque ad ultimum.*

^f Gennadius non recte Prosperum hic damnat :
adeoque loquitur ut Semipelagianorum seu Massilien-
sium fulgine aspersus. Sic et alibi Rufinum S. Hiero-
nymo præfert; Augustinum multo locum arguit;
Eulogias Pelagii laudat: Fausti Reiensis libros com-
mendat, et alia id genus scribit in favorem Semi-
pelagianorum. MIRÆUS.

^g Speciatim Gallicam. Vide Henr. Noris contra
Neusserum p. 401.

^h Corbei., *illic infamat.* Nova enim vera Cassiani...
sibi inveniuntur contrariæ. Hic etiam Prosper post obi-
tum beati Augustini librorum ejus contra hæreticos ini-
micos gratiæ Christi defensor extetit. Epi-
tulæ quoque, etc. Ita Corbei. Eadem etiam in aliis codicibus re-
perit Suffridus Petri quæ per catholicum aliquem
medicamenti gratia Gennadio adlita non dubitat.

ⁱ Ab aliena manu est, quod post v rba contrariæ
inveniuntur inserit Miræus: *Illic etiam Prosper, post*
obitum beati Augustini, librorum ejus contra hæreticos,
i inimicos gratiæ Christi, defensor extitit t. Quippe nec in
codicibus nostris habetur, nec congruo loco positum
est. Conf. Vossius Hist. Pelag. l. 1, c. 18. ERM. CYPRIANUS.

^j Si ulla epistola S. Leonis est, illa omnino est,
sive stylum sive doctrinam Leonis attendas; non est
autem Prosper; quod nota contra Gennadium. Contra
libri de Vocatione gentium vere Prosperi sunt,
non S. Ambrosii. Liber vero de Providentia Dei non
videtur esse Prosperi, sed alicujus ex factione Semi-
pelagianorum. Ita Bellarminus in Catalogo. Bucherius
et Sirmondus citatis locis consule. *Cæterum*
libri tres de Vita contemplativa, qui inter Prosperi
opera edi solent, eju-que nomine a Gratiano collectore
canonum et aliis passim citantur, revera Prosperi non
esse videntur. Primo, quia Gennadius hoc capite Pro-
speri opera recensens, horum librorum non meminit.
Deinde quia illorum auctor lib. ii, cap. 9, de Hilaro
Ar-latensi (qui æqualis fuit Prosperi) sic loquitur, ut
etate sua superiorum fuisse significet. Denique, ut aliis
argumentis supersedeam, in antiqua collectione cano-
num, codicis Andegavensis, Pomerio ut auctori tri-
buantur; loco citato, qui apud Prosperum lib. ii, c.
6, existat. Et in ms. codice S. Salvæ oris vicecomitis
auctor his libris ascriptus est Julianus Pomerius. Et
Pomerio eisdem Isidorus de ecclesiasticis Scriptoribus,
cap. 12 prorsus asserit. Alios quoque, inquit, tres
libros edidit de futuræ vitæ contemplatione, vel ac-
tuali conversatione, nec non etiam de vitiis et virtuti-
bus. Quibus verbis liquido patet singulorum ejus operis
librorum argumenta describi. Ediderat idem Julianus
Pomerius præterea alios libros octo; quorum etiam
lemmata ibidem sigillatim explicat Isidorus et quorum
testimonio frequenter usus est Jul. Anus alter, Toktaus
antistes, in Prognosticis futuri sæculi.

Fuit porro Pomerius iste Afer Maurasque patria, sed
in Gallia primum rhetor, postea presbyter et abbas
floruit Arelate, ut ex vita S. Cæsarii Arelatensis episco-
pi, et ex Ruricii ad Pomerium epistola colligi datur.
Sic fere Sirmondus in suis notis ad tom. u Concilio-
rum Gallicæ. MIRÆUS.

CAPUT LXXXV.

* Faustus, ex abbate Lerinensis monasterii^b apud Regium Galliarum episcopus factus, vir^c in divinis Scripturis satis intentus, ex traditione symboli occasione accepta, composuit^d librum de Spiritu sancto in quo ostendit eum juxta fidem Patrum et consubstantiali et coeternali esse Patri et Filio, ac plenitudinem^e Trinitatis obtinentem. Edidit quoque opus egregium de Gratia Dei, qua salvamur,^f et libero humanæ mentis arbitrio. In quo opere docet gratiam Dei semper et invitare, et præcedere, et adjuvare voluntatem nostram, et quicquid ipsa libertas arbitrii^g labore piæ mercedis acquisierit non esse proprium meritum, sed gratiæ donum. Legi ejus et adversus Arianos et Macedonianos parvum libellum^h in quoⁱ coessentiali prædicat Trinitatem; et alium^j adversus eos qui dicunt esse in creaturis aliquid incorporatum, in quo et divinis testimo-

* Faustus natione Gallo-Britannus (hoc est ex iis Britannis-Gallis qui supra Ligerim flumen habitant), primum Lirinensis abbas, postea Regiensis seu Reicensis in Gallia episcopus, scripsit de Spiritu sancto et contra Arianos ac Macedonianos; qui libri non existant. Scripsit præterea libros duos de Gratia Dei et humanæ mentis Libero Arbitrio: qui existant quidem et a Gennadio hoc capite laudantur, sed a Gelasio papa in decreto de libris apocryphis rejiciuntur, itemque a S. Fulgentio, Petro diacono, Alcimo Avito et aliis refelluntur. Constat autem Faustum fuisse Semipelagianum; sed vixit ac obiit ante concilium secundum Arausicanum, anno 529 habitum, in quo primum sententia Semipelagianorum fuit damnata. Colitur porro ut sanctus, in sua Reicensi Ecclesia. Vide quæ supra in prolegomenis et in scholiis ad Gennadii cap. 61 diximus. MIRÆUS.

^b Corb., Regio Galliarum urbem. — Hanc lectionem retinendam esse, nullum est dubium. Erasmus et alii a Vossio lib. 1, cap. 8, Historiæ Pelagianæ adducti perperam habent: *apud regnum Galliarum*. ERM. CYPRIANUS.

^c Corb., *Divinarum Scripturarum studio*.

^d Hic liber Fausti intercedit.

^e Ms. Guelpherbyt., *Divinitatis*.

^f Verba et libero humanæ mentis arbitrio desunt in variis edit. et in ms. Corbei.

^g Corb., *pro labore pio mercedis adquisierit*. Libri duo Fausti de Gratia et Libero arbitrio A. C. 475 scripti, editi ab H. Canisio primum, deinde sæpius. Vide Bibl. Patrum tom. VIII, edit. Lugd. p. 525.

^h Falluntur viri docti Miræus, Caveus, aliique qui hunc libellum adversus Arianos et Macedonianos putant periisse; nam existat tom. VII. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 548. Titulo epistolæ, cujus posteriore parte nihil esse in rebus creatis corporeum disputat. Hanc partem pro alio libello Gennadius mox commemoravit.

ⁱ Id., *essentialem*, vitiose.

^j Faustus libellum scripserat adversus eos qui dicunt esse in creaturis aliquid incorporatum, confirmans nil credendum ejusmodi præter Deum. Quem errorem Claudius Mamertinus, supra cap. 83 a Gennadio laudatus, in libris suis de Statu animæ confutavit: quibus propterea præmitti solet Fausti libellus, sed tacito nomine auctoris. Hanc suam sententiam Faustus aspersit etiam epistolæ ad Paulinum. Fuit autem olim multorum error; ut Tertulliani, qui animæ corpus, sed tenuissimum, deputat in libro de Anima: *Siquidem præ ipsa*, inquit, *tenuitate subtilitate de fide corporalitatis periclitatur*. MIRÆUS.

^k Id., *Grecum nomine data*, alii *Gregorium*. Vitiose; conf. Tillemontium t. XVI Memor. Ita lego cum Vossio l. c. et Cavigio part. I Hist. Lit. p. 259. Nori-

anis et Patrum confirmat sententiis, nihil credendum incorporeum præter Deum. Est et ejus epistola in modum libelli, ad diaconum quemdam^k Gratium nomine edita, qui a fide catholica discedens, ad Nestorianam abiit impietatem. In qua epistola admonet eum credere^l sanctam Mariam Virginem non hominem purum genuisse, qui postea divinitatem suscepit, sed Deum verum in homine vero. Sunt vero et alia ejus scripta, quæ, quia necdum legi, nominatim notui. Viva tamen voce egregius doctor et creditur et probatur.^m Scripsit postea ad Felicem præfectum prætorii, et patriciæ dignitatis virum, filium Magni consulis,ⁿ jam religiosum, epistolam ad timorem Domini hortatoriam, convenientem personis pleno animo pœnitentiam agere disponentibus.

CAPUT LXXXVI.

* CÆSARIUS, Arelatensis urbis episcopus, vir san-

bergensis habet: *Græcum*, cujus lectionis et Vossius meminit. Alii *Gregorium* habent. ERM. CYPRIANUS.

^l Id., *sanctam Mariam*.

^m Corbei., *Scripsit et ad Felicem præfecturæ et patriciæ dignitatis*. Hæc ad Felicem epistolæ existat om. VIII Bibl. Patrum Lugd. p. 552. Cæterum duos Faustos distinguit Lupus Ferrariensis epist. 112: *Faustum dirigi postulo, non quem refellit Augustinus (Faustum Manichæum), sed quem notat in decretis Gelasii*. Confer epist. 121.

ⁿ Corbei., *jam religiosus, epistolam convenientem personæ pleno animo pœnitentiam agere disponente*.

* Hoc caput in plerisque Gennadii codicibus et editi, desideratur, et Gennadio additum ab alio fuit. Licet in Gennadii codice illud legit etiam Honorius. Sed ut recte notat Suffridus Petri, et Honorii ætate codices depravati erant. Certe Cæsius A. C. 494 nondum fuit episcopus, cum catalogum hunc Gennadius concinnavit. — S. Cæsius, ex abbate Lirinensi episcopus Arelatensis scripsit regulam ad monachos, et alteram ad sanctimoniales: quæ in Bibliotheca Patrum, et apud Stellartium existant. Cæsarii regula a Gregorio Turonensi lib. ix, cap. 39, 40 et 41, itemque a Venantio Fortunato lib. v, cap. 2, memoratur: *Atque ascitæ sibi servetur ab urbe Genesi regula Cæsarii prævisi alma pii*. Anno 506 Cæsarii concilio Agathensi, et anno 524 Arelatensi iv interfuit, et senex admodum e vivis discessit. Anno 567 ad episcopos in Turonensi ii concilio congregatos S. Radegundis abbatissa Pictaviensis scripsit epistolam, pro tutela et stabilitate congregationis suæ nuper institutæ. In qua inter alia hæc dicit: *Remunerante rege Clotario, monasterium puellarum Pictava urbe constitui: insuper congregationi per me collectæ regulam sub qua S. Cæsaria deguit, quam sollicitudo B. Cæsarii antistitis Arelatensis ex institutione SS. Patrum collegit, asciv.* Notat autem Sirmondus, ejusdem nominis et numeris duas fuisse Cæsarias. Una S. Cæsarii Arelatensis episcopi soror germana fuit, quam Cæsius frater condito a se monasterio abbatissam præfecit, eidemque regulam sub qua cum suis viveret, dedit. Altera posterior, quæ priori (superstite adhuc Cæsario) delecta in abbatissæ munere successit: ut auctor est Cyprianus in Vita S. Cæsarii, quam Cæsaria hujus rogatu composuit. Ab hac eadem Radegundis abbatissa regulam Cæsarii, quam monasterio suo traderet expevit.

Cæterum Eunnodius Cæsius hunc vocat *episcoporum sui sæculi nobilissimum, doctrina, eloquentia, vitæ sanctitate clarissimum*. Is conflictu criminatione ad Theodericum regem delatus, Ravennamque sub custodia pertractus. Angelici cultus aspectu, et innocentie securitate regem ita permovit, ut non solum pacate humaniterque eum exceperit, sed oblati etiam

ciuitate et virtutibus celesiter, scripsit egregia, et grata, et valde monachis necessaria opuseula. ^a De Gratia quoque et Libero Arbitrio edidit testimonia, diuinarum Scripturarum et sanctorum Patrum iudiciis munita, ubi docet ^b hominem nihil de proprio agere boni posse, nisi eum diuina gratia præuenerit. Quod opus etiam papa ^c Felix per suam epistolam roborauit, et ^d in latius promulgauit. Floruit hic eo tempore ^e quo et Faustus, Anastasio reipublicam administrante.

CAPUT LXXXVII.

^f SERVUS DEI episcopus scripsit aduersus eos qui dicunt Christum in hac vita degentem non uidisse carnis suis oculis Patrem ^g, sed post resurrectionem ex mortuis, et ascensionem in caelis, cum translatus est in gloriam Dei Patris, profectum scilicet ei dantis in remunerationem martyrii. In qua scriptura ostendit, et disputatione sua, ac sanctarum Scripturarum testimoniis, Dominum Jesum ab ipso ejus

muneribus honestari. Nec dispari ante aliquot annos eventu, cum Visigothis adhuc pareret Arelate, falsæque proditiōis accusatus apud Alaricum fuisset, eum honore postea dimissus est. Utramque historiam lib. 1 Vitæ Cæsarii complexus est Cyprianus. Cujus etiam liber secundus, qui in Suri editione desideratur, in S. Martini cœnobio Parisiensi exstat, de miraculis S. Cæsarii compositus. Variæ præterea pontificum Romanorum epistolæ ad Cæsarium leguntur tomo I Conciliorum Galliæ. In quibus est illa Felicis IV papæ quæ Baronius et alios viros doctos frustra exeruit, ob deprauatæ subscriptionis suspicionem, quasi post consulatum Bæti scripta dicatur: cum Arelatensis codex manuscriptus diserte habeat *post consulatum Mauricii* qui annus erat Christi quingentesimus vicesimus octauus. Felicis IV papæ secundus, ut Sirmondus in notis ad Ennodium et concilia Galliæ primus observauit. MIRÆUS. — Quamquam Vossius hoc caput Gennadii l. i Hist. Pelag., cap. 14, agnoscit pro genuino, indeque c. 53 summa inius miscet, tamen certum est huic catalogo longe post Gennadium infartam esse Cæsarii Arelatensis vitam, quod erudite probat laudatissimus Ecclesiæ Romanæ cardinalis Henricus de Noris, lib. ii Hist. Pelag., cap. 16. Adde Cæuii verba part. 1, p. 271: *Non me latet quidem, vulgatos Gennadiani catalogi an. 495 scripti codices de Cæsario, quasi sedem Arelatensem tunc gubernante, et quamplurimorum librorum a Felice papa comprobatarum auctore, loqui. Verum ratio temporis prorsus repugnat; nec indiculus Gennadianus, utpote pessimus in fine interpolationes passus, tantæ est auctoritatis, ut hac in re fidem impetret.* ERN. CYPRIANUS.

^a Ille liber Cæsarii Arelatensis interdidit.

^b Miræus habet: *Nihil hominem de proprio aliquid agere boni posse.* Sed rerum Pelagianarum peritis hæc lectio non potest probari. ERN. CYPRIANUS.

^c Felix IV epistola data A. C. 528. Vide infra Scholium Miræi.

^d Codex Gu. habet in *Latina*. ERN. CYPRIANUS.

^e Ino pluribus annis post.

^f Hoc caput in Corbei. desideratur. Liber ipse huius scriptoris Gennadio memoratus interdidit.

^g Dementiam appellat illam sententiam Augustinus qui eam oppugnat auctoris nomine dissimulato epist. 92 edit. novæ (vel 6), et 146 (vel 112), cap. 22, Gennadio non videtur ita improbari. Confer Actu Eruditor. an. 1714, p. 115.

^h Codex Viridis Vallis, Honorius et Trithemius vocant *Victorinum*. Sed Victorinum etiam Sigelberti Codices c. 20. — Victorius, alius Victorinus, non-

conceptu per Spiritum sanctum factu, et partu ex Virgine, quod Deus verus in homine vero ipse quoque Homo Deus factus natus est, semper carnis suæ oculis et Patrem uidisse, et Spiritum sanctum, per specialem et ei unitam Dei et hominis societatem.

CAPUT LXXXVIII.

ⁱ VICTORIUS, ⁱ homo natione Aquitanus, calculator scrupulosus, invitatus a sancto Hilario urbis Romæ episcopo, composuit Paschalem Cursum indagacione cautissima; post quatuor priores qui composuerunt, id est Hippolytum, Eusebium, Theophilum et Prosperum; ^k et protendit annorum seriem usque ad annum quingentesimum trigesimum secundum: ita ut quingentesimo trigesimo tertio anno Paschalis reincipiat solemnitatis, eodem mense et die, eademque ^l luna qua primum passio et resurrectio Domini facta est.

CAPUT LXXXIX.

^m THEODORITUS, Cyri civitatis episcopus (Cyro

nullis Victor, Aquitanus Lemovix, scripsit canonem paschalem, Constantino et Rufo consulibus, ut ipse in prologo tradit, h. c. Christi anno vulgari 457 ad Hilarium, tunc Romanæ Ecclesiæ archidiaconum, post S. Leonis M. in Petri cathedra successorem. Canonem primum in lucem typis Plantiniani 1633 edidit et pereruditio Com. illustravit Ægidius Bucherius. Atrebas S. I. theologus, amicus noster. Fol. MIRÆUS.

ⁱ Corbei., homo Aquitanicus, calculator studiosissimus, al. calculator scripturarum.

^j De Hippolyto Portuensi supra ad Hieron. c. 61, de Eusebio Cæsariensi c. 81, de Theophilo Alexandrino episcopo ad Gennadii c. 33, egimus. Quem Prosperum Gennadius hic designat, fuisse Bucherius in suo citato commentario cap. 6 disputat. Ego S. Prosperum Regiensem in Æmilia episcopum designari puto. MIRÆUS.

^k Id., et pertendit annorum seriem usque ad annos DXXXII.

^l Corbei., Luna quam primum passionis ac resurrectionis Dominicæ facta est. Floruit sub Leone Augusto.

^m Theodoretus, Cyri in Syria episcopus, octingentarum ecclesiarum pastor, æqualis S. Cyrilli episcopi Alexandrini, et aliquando etiam aduersarius (ut ex concilio Ephesino constat), quamvis Nestorio iauerit sub initium controversiæ, postea tamen resipuit, et Nestorium inter hæreticos lib. iv de Fabulis hæreticorum numeravit, et in Chalcedonensi concilio admissus inter catholicos fuit. Ecclesiæ suæ sub annum quadringentesimum vicesimum tertium præesse cœpit, ut Baronius in Annalibus censet. Anno quadringentesimo quadragesimo nono, in conuento Ephesino quem larocinaltem vocant, et cui Dioscorus Alexandrinus praefuit, ab hæreticis depositus atque in ordinem redactus fuit. Quod nota contra Trithemium in catalogo, et Franciscum Horantium l. iii, c. 18 Læcorum communium, qui ipsi an. 350 floruisse scribunt. Theodoretæ opera Latine 1567 et 1573 Birmannus Coloniae foras dedit, Græco-Latina Sirmondus nuper Lutetiæ edenda curauit. Porro quæ contra S. Cyillum scripsit, in quinta synodo generali damnata sunt, una cum scriptis Theodori Mopsuesteni, quem itum Theodoretus l. v suæ Historiæ nimis laudat. Epistola porro quæ Theodoretæ nomine in eadem quinta synodo act. 5, exstat ad Joannem Antiochenum de obitu Cyrilli, prorsus falsa, fictitia ac Theodoretæ indigna, eo magis quia constat Joannem Antiochenum obiisse ante Cyrillum. MIRÆUS.

enim rege Persarum condita ^a servat bodieqne apud A Syriam nomen auctoris) dicitur scripsisse multa; ad meam tamen notitiam ista sunt, quæ venerunt: de Incarnatione Domini ^b adversus Eutychen presbyterum et ^c Dioscorum Alexandriæ episcopum, qui humanam in Christo ^d carnem fuisse negant, scripta fortia, per quæ confirmat et ratione et ^e testimoniis Scripturarum, ita illum veram maternæ substantiæ carnem habuisse, quam ex matre Virgine sumpsit, sicut et veram deitatem, quam ^f æterna nascibilitate a Deo Patre gignente ipse nascendo accepit. Sunt et ejus decem Historiæ ecclesiasticæ libri ^g quos imitatus Eusebium Cæsariensem scripsit, incipiens a sine librorum Eusebii usque ad suum tempus, id est, a Vicennialibus Constantini usque ad imperium Leonis senioris, sub quo et mortuus est.

CAPUT XC.

GENNADIUS, Constantinopolitanæ Ecclesiæ episcopus, vir lingua nitidus, et ingenio acer, tam dives ex lectione antiquorum fuit, ut Danielem prophetam ex integro ad verbum ^h commentatus exponeret.

^a Corbei., *servatque hodie nomen auctoris.*

^b Hoc opus Theodoretii exceptis paucis fragmentis intercedit.

^c Male Dionysium habent quidam codices.

^d Corbei., *naturam.*

^e Id., *titulis.*

^f Corbei., *materna, vitiose.*

^g Theodoriti tantum quinque libri Historiæ eccles. exstant qui desinunt in A. C. 429. Neque plures videtur Theodoretus scripsisse, quoniam ipse in calce libri quinti proficitur se Historiam in morte Theodori Mopsuesteni et Theodoti Antiocheni claudere, et in præfat. proficitur se persecutum res annorum centum et quinque. Igitur necesse est vel errasse Gennadium, ut Valesio videtur, vel in opus Theodoriti ab alio continuatum incidisse. Leo senior imperio præfuit ab A. C. 457 et 474. Theodoritus defunctus A. 458. — Supersunt hodie libri quinque Historiæ ecclesiasticæ, quos ab ortu hæresis Arianiæ incipiens, Theodoretus usque ad tempora Theodosii junioris deducit. In iis nominatim secundæ synodi generalis gesta fusius quam alii historici enarrat. Gennadius hoc capite dicit eum continuasse historiam suam usque ad Leonis imp. tempora, aliis quinque libris adjctis; sed isti hactenus non prodierunt. De stylo Theodoretii Photius cod. 31 ita censet, eum historiæ magis convenire quam istum quo vel Socrates, vel Sozomenus, vel Evagrius Ponticus utitur. MÆRUS. — Quinque posteriore Vossius de Hist. Græc. l. xi, c. 20, perisse putat. Verum Valesius in præfatione suæ editionis negat Theodoritum plures quam quinque scripsisse, cum is Gennadii sententiam in hinc libri v diserte refellens, se historiam suam claudere in obitu Theodori Mopsuesteni, testetur, ac præter Gennadium nemo veterum decem Historiæ ecclesiasticæ libros ei tribuat. Itaque probabile est Gennadium hoc loco allucinatum. Nam omnes codices habent decem. ERN. CYPRIANUS.

^h Puta memoriter, dictando in calamum. Alias mirum non esset eum Danielem ad verbum exposuisse. Fuit autem adeo deditus culturæ memoriæ, ut neminem ordinaret qui Psalterium non secretè memoriter, teste Theodoro Lectore l. i Hist. eccl., p. 554. ERN. CYPRIANUS.

ⁱ Hæc Gennadii Constantinopolitani scripta intercederunt. De aliis vide Tillemontium, t. 16 Memor.

^j Codex Viridis Vallis (notante Suffrido Petri) et

Homilias ^l etiam multas composuit. Moritur Leone seniore imperium tenente.

CAPUT XCI.

^j THEODULUS, presbyter in Cœlesyria, scripsisse multa dicitur, sed ad me liber ^k ejus pervenit, quem de Consonantia divinæ Scripturæ composuit, id est, Veteris et Novi Testamenti, ^l adversum antiquos hæreticos, qui propter differentiam præceptorum vel cæremoniarum, alium Veteris Testamenti, Deum ^m dixerunt, alium Novi. In quo ostendit dispensationis fuisse unius ejusdemque Dei, auctoris utriusque Scripturæ, ut alia per Moysen antiquis daretur lex, in sacrificiorum cæremoniis et Judiciorum animadversionibus; alia nobis per Christi præsentiam in sacris mysteriis et futuris repositionibus; nec diversa credi debere, ⁿ sed uno spiritu et uno auctore dictata, cum illa lex, quæ, si modo secundum litteram observetur, occiderit, eademque ipsa secundum spiritalem intellectum vivificet. Moritur hic scriptor ante triennium, regnante Zenone ^o.

CAPUT XCII.

^p SIDONIUS, Arvernorum episcopus, scripsit varia

Gembi. nec non Honorius Theodorum appellant. — Theodulus, al. Theodolus, Honorio Theodorus, presbyter in Cœlesyria, et postea episcopus, scripsit varia quæ Gennadius hic recenset: an ex iis aliqua exstant, nondum comperi. Sub Theoduli nomine tomo V Bibliothecæ Patrum exstant commentaria in Epistolas D. Pauli. [Sed illa Oecumenii esse constat.] MÆRUS.

^k Hic Theoduli liber hodie non exstat.

^l Corbei., *adversus antiquorum hæreses.*

^m Id., *dicunt.*

ⁿ Corbei., *ut non uno Christo et uno auctore dictata. Aliæ edit., aut non uno spiritu et uno auctore dictata.*

^o Zeno Isaurus imperitavit ab A. C. 474 ad 491, unde non post an. 491 scriptum catalogum a Gennadio constat. MÆRUS.

^p Hoc caput in plerisque editis et mss. codd. desideratur. Legit tamen in suo Gennadio Honorius.

^q Al., *Avernorum.*

^r Al., *volumina.* — C. Sollii Apollinaris Sidonii, Arvernorum episcopi opera Jacobus Sirmondus et Joannes Savaro, uterque Arvernus, nostra ætate recognoverunt, notisque illustrata Lutetiæ ediderunt. Ipsum patre avoque præfectis prætorio Galliarum natum constat. De patria cum alii diversa sentiunt, ipse Lugdunensem se non semel significat. Lugduni ergo ad Rhodanum natus, atque optimis liberalium artium usus magistris (inter quos Hannum in poeticis, Eusebium in philosophicis commemorat), eum in omnibus natura et studio laudem est consecutus, ut eruditorum sui ævi (quod Mamerti Claudiani elogium de ipso docent) peritissimus ac disertissimus haberetur, poetice imprimis fama clarus, non solum apud æquales amicos, verum etiam apud principes ipsos in prælio fuit. Quorum alterum declarant omnium generum carmina quæ amicorum rogatu scripsit; alterum tres panegyrici, quibus an. 457 Avitum socerum, Majorianum et Anthemium Augustos publice laudavit benevolentique a singulis fructum tulit. Nam et Romæ statuam inter poetas, sub Avito, in Fori Trajani Bibliotheca meruit; et a Majoriano, cum circenses daret Arelate, solemnium ejus epulo inter honoratos est adhibitus. Ab Anthemio denique, post comitum et alias quibus ornatus antea fuerat dignitates, præfectus Urbi creatus, atque patricius familiam suam, quam præfecturiam a majoribus acceperat, reddidit patriciam. Nec multo post, defuncto

et grata opuscula ^r, et sanæ doctrinæ. Homo siquidem tam divinis quam humanis ad integrum imbutus, acerque ingenio, scripsit ad diversos diversis metro vel prosa compositum epistolarum ^a insigne volumen: in quo quid in litteris posset ostendit. Verum in Christiano vigore pollens, etiam inter barbararum ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos opprimerat, catholicus pater et doctor habetur insignis. Floruit ea tempestate qua Leo et Zeno Romanis imperabant ^b.

CAPUT XCIII.

^c JOANNES, Antiochenæ parochiæ ex grammatico presbyter, scripsit adversum eos ^d qui in una tantum substantia asserunt adorandum Christum, nec acquiescunt duas in Christo confitendas naturas; docens secundum ^e relationem Scripturarum unam in illo Dei et hominis personam esse, non unam ^f carnis et Verbi naturam. Simul et impugnat aliquas Cyrilli Alexandrini episcopi sententias, dicens incaute ab illo adversus ^g Nestorium prolatas, quæ fomentum et rebur addunt Timotheanis: quod valde inaniter dicit. Vivere adhuc dicitur et ex tempore declamare.

CAPUT XCIV.

^h GELASIUS, urbis Romæ episcopus, scripsit adversus Eutychem et Nestorium grande et præclarum vo-

Arvernorum episcopo Eparchio, in ejus locum, quamvis veniens et nondum clericus an. 472 suffectus est. Quod munus summa cum modestia susceptum, pari cum sanctitate et vigilantia, turbidissimis temporibus administravit. Primum enim obsessus per Gothos Arvernis, diutine acerrimæque oppugnationis molestias pertulit. Deinde redacta ex Nepotis Augusti fœdere in hostium potestatem urbe, ab his per legationis speciem relegatus, aliquandiu exulare coactus est. Tum suis tandem redditus, cum in officii curam intentus, nullam inter barbaros optimi pastoris partem omitteret, æmulorum taken in se odia concitavit. Quibus dum victis, nec diu tamen postea superstes, Aprunculo successore designato, ad cæli præmia evolavit an. 482, XII K. I. Septemb., Zenone imperante. Liberos ex Papianilla conjuge, Aviti imp. filia, ante episcopatum susceptos reliquit. Apollinarem filium, et Rosciam ac Severianam filias. Colitur autem apud Arvernos et alibi stato die rituque sanctorum, et religiose asservantur sacra ejus ossa in basilica Genesiana, quæ jam olim ex vetere S. Saturni ædificula, in primum qua conditus fuerat, translata commemorant. Sic fere Sirmondus. Vide et martyrolog. Rom. 23 Aug. MIRÆUS.

^a Epistolæ Sidonii exstant divisæ in libros 9 ab ipso auctore.

^b Defunctus A. C. 482.

^c Hujus, ut opinor, Joannis Antiocheni nonnulla exstant in actis concil. Ephesini et tom. V opp. Cyrilli.

^d Corbei., qui unam tantum substantiam adorandum.

^e Id., rationem.

^f Id., Personam nostri carnis et Verbi naturam.

^g Al., Nestorem.

^h Etiam hoc caput, quod ab Honorio et codd. plerisque agnoscitur, in nonnullis editis et mss. desideratur. — S. Gelasius I papa, natione Aler, ab anno 492 usque ad annum 496 sedit. Scripsit epistolas varias, quæ in tomis Conciliorum exstant, et alia quæ Bellarminus in Catalogo recenset. Librum de Duabus Christi Naturis, contra Eutychem, qui in Bibliotheca Patrum exstat, non esse Gelasii papæ, sed Gelasii Cyzieni, Cæsariensis in Palæstina episcopi,

et tractatus diversarum scripturarum et sacramentorum, elimato sermone, et adversus Petrum et Acacium scripsit epistolas quæ hodie in Ecclesiâ tenentur catholica. Fecit et hymnos in similitudinem Ambrosii episcopi. Obiit sub Anastasio Augusto.

CAPUT XCV.

HONORATUS, ⁱ Constantinæ Africæ civitatis episcopus, scripsit ad Arcadium quemdam, qui pro confessione fidei catholicæ in partibus Africæ a Genseric rege missus exsulabat, epistolam ad labores pro Christo ferendis hortatoriam, et exemplis præsentibus, et Scripturarum relationibus roboratam, et quod confessionis fidei perseverantia non solum præterita purget peccata, sed et meritum procuret martyrii.

CAPUT XCVI.

^j CEREALIS episcopus, natione Afer, interrogatus a ^k Maximino Arianorum episcopo, si paucis posset vel divinæ Scripturæ testimoniis, absque disputationis duntaxat assertionem, fidem catholicam assignare: quam illo in nomine Domini, suffragante sibi veritate, non paucis testimoniis sicut Maximinus ^l irridens petierat, sed copiosis tam Veteris quam Novi Testamenti indicibus approbavit et ^m libello edidit.

CAPUT XCVII.

ⁿ EUGENIUS, Carthaginiensis Africæ civitatis episcopus

idem Bellarminus l. c. et Baronius in Gestis anno 496 censent. At vero Henricus Spondanus in epitome Annalium Baronianorum ad annum 496 isto de libro arens notulam hanc margini ascripsit: *Ita quidem senserunt et alii plerique hactenus, nimium hunc libellum non esse Gelasii papæ partum. Verum illum S. Fulgentius Ruspensis episcopus, qui eodem tempore vixit, et æque Afer natione fuit, Gelasio papæ absque ulla dubitatione ascribit, multa ex eo citans, resp. 2 ad Ferrandum diaconum. Haud vero ejusdem libelli verba, qua hæretici in suum sensum detorqueant, aliquid obesse catholicæ veritati, multi jam docuerunt. Ita Spondanus: rem totam non aliis exactius discutiendam relinquimus. Idem porro Gelasius papa, convocatis ad se eruditissimis episcopis, insigne decretum edidit de libris canonicis et apocryphis: quod integrum exstat tomo I Conciliorum lib. III, c. 217, apud Buchardum Wormatiensem. Gratianus, prima ejus parte omissa, illud ipsum dist. 15 recitat; et Didacus Covarruvias, episcopus Segobiensis tom. II Variarum Resolutionum, l. IV, notis illustrat. MIRÆUS.*

ⁱ Norimb., Constantiæ. Epistola illa ad Arcadium exstat in Bibl. Patrum, et apud Baron. ad an. 487. Sed auctor non Honoratus dicitur, verum Antonius episcopus Constantinæ civitatis.

^j Cerealis episcopus Castalensis in Africa, scripsit contra Maximinum seu Maximianum librum de Fide, qui in Bibliotheca Veterum Patrum tom. IV exstat. MIRÆUS.

^k Corbei., *Maximo*. Sed idem infra: *Maximinus invidens*.

^l Id., invidens, vitiose.

^m Id., libellum.

ⁿ Carthaginiensis in Africa episcopus ab Honorio Augustodunensi vocatur Eusebius, a Trithemio et aliis Eugenius. Cæterum in vulgaribus Gennadii exemplaribus, post Eugenium Pomerius Maurus et Honoratus Massiliensis subnectuntur; quos tamen duos Honorius in suo catalogo non habet; adeoque videntur ad Gennadii catalogum non pertinere. At vero Isidorus c. 12, et Sigehertus c. 54, Pomerium memorant; Honorati vero Massiliensis neuter meminit.

et confessor publicus, admonitus ab Hunerico Vandalorum rege, catholicae fidei expositionem, et maxime a verbi homousii proprietatem disserere, cum consensu omnium Africae, Mauritaniae et Sardiniae atque Corsicae episcoporum et confessorum qui in catholica permanserunt fide, composuit Librum Fidei^b, non solum sanctarum Scripturarum sententias, sed et Patrum testimoniis communitum, et per collegas confessionis suae porrexit^c. Jam vero asportandus pro fidelis linguae remuneratione in exilium^d, epistolas, velut commonitorias fidei, et unius sacri et conservandi baptismatis, ovibus suis quasi pastor sollicitus dereliquit. Altercationes quoque quas cum Arianorum praesulibus per intervenciones habuit, conscripsit, et relegendas per majorem domum^e Hunerico transmisit. Similiter et preces pro quiete Christianorum eidem, velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiae dicitur.

CAPUT XCVIII.

^f POMERIUS, natione Maurus, ^g in Gallia presbyter ordinatus, interrogantibus Juliano episcopo et Vero presbytero, dialecticorum more respondens arte dialectica, et sermone ingenioque apto, composuit de Natura animae^h et qualitate ejusⁱ et de Resurrectione, et de specialitate ejus in hac vita fidelium, et generali omnium hominum libros octo. Quorum primus continet quid sit anima, vel i qualiter ad imaginem Dei credatur facta; secundus, utrum anima

A corporea an incorporea debeat credi; tertius, unde sit anima primi hominis facta; quartus, utrum anima, quae nascituro corpori infundenda est, nova fiat et sine peccato, an ex substantia^k animae primi hominis velut propago de radice producta, etiam peccatum primae animae secum trahat originaliter; quintus, recapitulationem libri quarti, ^l disputationis et distinctio: is, et quae sit facultas animae, id est, possibilitas, et quod eam ex una et sincera voluntate obtineat; sextus, unde sit iuxta Apostoli dictum adversitas carnis et spiritus; septimus, de differentia vitarum, mortium, resurrectionum carnis et animae; octavus, de his quae sub fine mundi futura praedicta sunt, absolutiones quaestionum quae de resurrectione proponi solent. Memini legisse me olim ejus dictatum ad quemdam nomine Principium, de Contemptu mundi, ac rerum transitarum, hortatorium, et alium de Vitiis^m et virtutibus praetitulatum. Scripsisse dicitur et alia, et adhuc scribere, quae ad meam notitiam non venerunt. Vivit usque hodie conversatione Deo digna, aptaⁿ professione et gradu.

CAPUT XCIX.

^o HONORATUS, Massiliensis Ecclesiae episcopus, vir eloquens, et absque ullo linguae impedimento ex tempore in ecclesia declamator, et quia a puertia in timore Dei crescens etiam in negotiis ecclesiasticis exercitatus est, os suum quasi armarium aperit, et in homiliarum modum ad utilitatem legentium multa

Breviter (quod semel indicasse suffecerit) manuscripta Gennadii exemplaria vetustiora inter se variant: in quibusdam solum Honoratus, in aliis praeterea Pomerius, Caesarius Arelatensis, Sidonius, et Gelasius papa omittuntur. Ne quid tamen a lectione curioso desiderari possit, plenam scriptorum centuriam dabo, ut eam Gennadii titulo Suffridus Petrus Coloniae Agrippinae 1580 publicavit. MIRÆUS.

^a Corbei., verbi homousii rationem, consensu omnium Africanorum et Maurorum Sardiniae et Corsicae.

^b Exstat servata a Victore Vitensi lib. iii de Persecut. Vandalica. Caetera Eugenii hujus periire.

^c Id., Porrexit ad portandum etiam pro.

^d Id., In exilium vice communitoria fidei.

^e Id., Chunerico direxit. Chunericum habet etiam Norimbergensis codex.

^f Hoc quoque caput Gennadio videtur additum, quoniam de Juliano Pomerio velut quem omiserit Gennadii, agunt Isidorus c. 12, et qui Isidori librum non vidit Sigebertus, c. 54. — Julianus Pomerius, Gennadio seu continuatori est Afer sive Maurus; Cypriano in Vita S. Caesarii Arelatensis, est Arelatensis; cui consonat Isidorus Hispalensis, Gallum faciens. Scripsit autem (teste eodem Isidoro) librum de Virginibus instituendis, item libros tres de Vita contemplativa; quos falso hactenus Prospero Aquitano attributos fuisse supra c. 84 docuimus. Item scripsit, per modum dialogi, libros octo de Natura animae: qui videntur excerpti ex libris S. Gregorii Nysseni de Philosophia seu potius ex Nemsii philosophi libris de Anima. Item scripsit Prognosticon tribus libris comprehensum, sed prorsus diversum ab eo quod diu postea scripsit S. Julianus episcopus Toletanus: ut Baronius in notis martyrologii 8 Martii, et Bellarminus in catalogo observant. Pomerium porro Isidorus Hispalensis, c. 12 accusat erroris Tertullianei, eo quod in libris quos scripsit de

C Natura animae, conetur illam corpoream facere. MIRÆUS.

^g Corbei., apud Gallias.

^h Verba et qualitate ejus desunt a Corbei.

ⁱ Id., de Resurrectione vel post resurrectionem libros octo.

^j Id., qualiter condatur ad Dei imaginem.

^k Id., ex substantia primi hominis velut propago ex radice protracta etiam peccato.

^l Al., Disputationes et distinctiones.

^m De vitiis colore virtutum minus cautis inludentibus. Scribere et alia dicitur. Ita Corbei.

ⁿ Al., confessione.

^o Hoc caput apud Honorium non est et in editis quibusdam et mss. desideratur. Videturque medicamento loco additum, stylus certe Gennadium non refert, ita Suffridus Petri. — Dum manuscripta Gennadii exemplaria variis locis advoco, Petrus Franciscus Chiffletius, S. I. theologus, V. C. Joannis Jacobi Chiffletii frater, literis Vesonione 1638, die 11 Maii datis in hanc sententiam ad me scripsit: Gennadii Massiliensis de Scripturis ecclesiasticis habeo librum unum pervetustum, editis non plenior, imo contraactiorem a fine. Pomerium enim nonagesimo quinto eoque ultimo capite recenset; Honoratum Massiliensem praeterit. Sane vitam S. Hilarii Arelatensis, quam auctor Chronologiae Lirinensis huic Honorato inscribit, solo vulgati Gennadii fretus testimonio: Petrus Sazius in pontificio Arelatensi, est manuscripto codice, vindicat Reverentio seu Ravennio Arelatensi episcopo, Hilarii successori. Et sunt alia quae mihi suspectum faciunt illam apud Gennadium Honorati Massiliensis mentionem. MIRÆUS. — Hanc vite Honorati descriptionem ineptissimus quidam homunculus Gennadio supponit. Stylus plane diversus est a Gennadii nostri scripturae genere. Nec est in codicibus nostris. EAM. CYPRIANUS.

• componit, maximeque ad ^b colendam fidei rationem, et revincendam ^c hæreticorum perversitatem. In cujus libera prædicandi constantia non solum vi inarum civitatum sacerdotes et populi delectantur, sed et longe positi, cum ad eos necessario pergit, summam ei docendi in suis ecclesiis rogantes injungunt. Sanctus quoque papa Gelasius, Romanæ urbis pontifex, per scripturam agnoscens ejus fidei integritatem, Rescripto suo ^d probatam judicavit. Sanctorum quoque Patrum Vitas, ad ædificationem posterorum, coaptat ipse legendas, præcipue nutritoris sui Hilarii,

^a Corbei., composuit.

^b Id., inculcandam.

^c Id., hæresum.

^d Al. probatum judicavit.

^e Corbei., inclinandam.

^f Hoc quoque caput abest a pluribus editis et mss. ^g Gennadius Massiliensis presbyter (non autem episcopus, ut Sigebertus et Platina censuerunt) vixit temporibus Anastasii imp. et Gelasii i papæ. Ex variis Gennadii scriptis præter librum de illustribus ecclesiæ Scriptoribus, a Cassiodoro libr. de Divinis Lect. cap. 17 memoratum et a me nunc repræsentatum, exstat liber de Dogmatibus ecclesiasticis; quem Gelasio papæ dedicavit. Hunc librum falso tribui S. Augustino, jam ante 100 amplius annos monuit Clever Lugdunen is, de Godescalci causa, adversus Joannem Eriegenam Scotum, scribens. Gennadium

A Arelatensis episcopi; litanias ad • supplicandam Dei clementiam, cum plebe sibi credita pro viribus agit.

CAPUT C.

^f Ego s GENNADIUS, Massiliæ presbyter, scripsi adversus omnes hæreses libros octo, et Adversus ^b Nestorium libros sex ⁱ, Adversus Pelagium libros tres, et tractatus de Mille Annis et de Apocalypsi beati Joannis, et hoc opus, et ^j epistolam de fide mea mihi ad beatum Gelasium, urbis Romæ episcopum.

porro fuisse Semipetragianum, adeoque multis locis caute legendum, supra in prolegomenis et alibi monuimus. MIRÆUS. — De Gennadio agunt Vossius de Hist. Lat. l. xi, c. 18, p. 235; Hist. Pelag. l. 1, c. 10. Henricus de Noris lib. xi, Hist. Pelagianæ, c. 16, ubi erudite disputat de tempore scripti hujus catalogi a B quo Cæsius p. 1, p. 266, dissentit, siquidem libellum scriptum vult an. Christi 495. ERN. CYPRIANUS.

^h Al. Nestorem.

ⁱ Gu. addit: *Et adversus Eutychem libros 11. Noribergensis vero sic habet: Et adversus Eutychem libros sex.* ERN. CYPRIANUS.

^j An hæc lectio Guelpherbytni codicis doctis placitura sit, nescio. Illud vero liquido apparet ineptum esse quod habet Miræus: *et hoc opus de fide mea.* Mihi hic locus vix alia ratione sanari posse videtur. ERN. CYPRIANUS.

INDICES IN VICTOREM VITENSEM*.

INDEX CHRONOLOGICUS PERSECUTIONIS VANDALICÆ.

Anno 406. Innocentio I papa sedente, Arcadio in Oriente, et Honorio in Occidente imperatoribus, Arcadio Augusto vi et Anicio Probo consulibus, sub finem anni vulgaris æræ. Vandali relicti propriis sedibus in Gallias irruentes a Francis prostrati sunt, qui paulo post Francos Alanorum ope in fugam vertunt; et Godegisili eorum regi in his tumultibus occiso Gundericum ipsius filium substituant, sicque cum aliis barbaris in Gallias subeunt.

Anno 407. Varii martyres hoc anno et sequenti in Gallias passim a Vandalis circumlocati fuerunt.

Anno 408. Paulus Orosius, alique auctores Vandalorum in Gallias irruptionem huic anno consignat. — Theodosius Junior Arcadio patri succedit. — Stilicho Ravennæ ab exercitu interficitur, et Eucherius ejus filius Romæ, cui, etsi gentili, destinaba ur imperium.

Anno 409. Romam obsidet Alaticus. — Eodem anno Vandali, Suevi, alique barbari et Gallias in Hispanias migrarunt, ex Prospero et Idacio.

Anno 410. Attalus Arianus ab Alarico fit imperator, qui paulo post ab eodem abjicitur. — Roma a Gothis sub Alarico eorum rege capta ac direpta.

Anno 411. Alaricus e vita excessit, quem Gotthi in medio alveo Barentini annis prope Consentiam, cum ingentibus opibus sepelierunt, post aquas ad tempus alio derivatis, quas postea in locum suum reduxerunt. — Collatio habita Carthagine inter catholicos et Donatistas, coram Marcellino comite et Notario, jussu Honorii imperatoris.

Anno 412. Cælestii errores in Carthaginiensi synodo proscribuntur.

Anno 413. Marcellinus Tribunus, qui in collatione nomine imperatoris cognitor fuerat, a Marino comite, agentibus Doua istis interfectus est, ob id inter martyres relictus in Mar yrologio Romano die 6 Aprilis.

Anno 415. Athaulfus, cui Placidia Honorii soror in excidio Romano capta nupsit, a Gottho quodam occiditur, quod videretur Romanis s favera.

Anno 416. Concilium Carthaginense contra Pelagii errores, item et aliud Milevi in Numidia contra eosdem hæreticos. — Placidia, post Athaulfi necem Romanis reddita, Constantio nupsit — Reliquiæ sancti Stephani per Orosium presbyterum ex Palestina in Africam allatæ.

Anno 417. Zozimus in Innocentii locum Romanæ Ecclesiæ prædicatur.

Anno 418. Valentinianus, postea imperator, ex Constantio et Placidia nascitur. — Pelagius Romæ damnatur, et iterum Carthagine. — Bonifacius defuncto Zozimo fit Romanus pontifex, contranite Eulalio schismatico.

Anno 419. Quæstio de appellationibus ad sedem apostolicam inter Romanos et Africanos agitur.

Anno 420. Constantius, Valentiniani III pater, Augustus ab Honorio renuntiat. — Sancti Hieronymi obitus.

Anno 421. Cælestis deæ templum Carthagine destruitur, petente Aurelio episcopo. — Constantius imperator moritur.

Anno 422. Casinus magister militum expeditionem contra Vandalos in Hispania suscipit, sed infelici exitu. — Augustinus disputat adversus Maximaum Arianum Gothorum episcopum in Africa.

Anno 423. Cælestinus papa Bonifacio substituitur. — Honorius Placidiam sororem suam cum Valentiniano ejus filio Constantinopolim mittit, quod suspicaretur ab ea secutos fuisse in Italiam barbaros. Idem paulo post moritur, et Joannes primicerius notariorum imperium invadit.

Anno 424. Valentinianus III, Constantii et Placidie filius, Cæsar Constantinopoli creatur a Theodosio Juniore. — Joannes tyrannus Ravennæ occiditur, ejus tamen mortem anno sequenti Cassiodorus consignat.

Anno 425. Valentinianus Augustus renuntiat Ravennæ.

Anno 426. Hoc anno, aut sequenti Gundericus, Godegisili filius, Vandalorum rex in Hispania, interit: cui succedit Gensericus ipsius frater, sed ex concubina matris, qui persecutionem, teste Gregorio Turonensi, in Hispania excitavit.

Anno 427. Bellum adversus Bonifacium, qui ex Africa Romam venire abauerat, nomine publico illatum est, sed ille Vandalos, fœdere cum ipsis inito, in Africam accevit, Hierio et Ardabure cess.

Anno 428. Hoc anno Vandalorum in Africam adventum contigisse scribit nonnulli. — Theodosius Junior edicta adversus hæreticos lata renovavit.

Anno 429. Circa id tempus Darius Comes in Africam missus est, ut bellum sedaret. Bonifacium ad imperatoris obedientiam revocat.

* Cujus opera cum appendicibus excusa sunt ab hujus tom. col. 125 ad col. 450. Erit.

Anno 450. Hipporegius a Vandalis obsidetur, et tertio obsidionis mense Augustinus ipsius antistes, totius vero Ecclesiæ catholicæ doctor egregius, extinctus est.

Anno 451. Concilium Ephesinum, generale III, cui nemo ex Africa interfuit, præter Bessulum Capreoli Carthaginensis episcopi diaconum. — Paulinus Notæ episcopus vir sanctissimus obiit anno ætatis 78. — Sixtus III Romanus pontifex in Cælestini demortui locum assuitur.

Anno 452. Bonifacius comes ex Africa in Italiam redit, at paulo post magister militum factus, ex vulnere quod in prælio adversus Ætium commisso acceperat, defunctus est.

Anno 453. Pax cum Vandalis facta est per Trigelium, Prosper Canisii habet triennium, relicta ipsius Africæ portione ad inhabitandum.

Anno 457. Persecutionis a Genserico motæ initia, in qua Arcadius et socii martyrio coronantur. — Valentinianus Constantinopolim proficiscitur cum Eudoxia Theodosii filia nuptias contra turus.

Anno 458. Siciliam vicinasque insulas piratæ barbari variis irruptionibus vexant.

Anno 459. Gensericus Carthaginem invadit, et Quodvultum episcopum, navi vetustæ impositum, cum maxima cleri parte in exilium trudit; uno verbo Carthaginem pastore, clero, locis sacris et senatu spoliat. — Salvianus Massiliensis presbyter libros de Providentia divina scribit, in quibus multa habentur de Vandalis in Gallia, Hispania et Africa sævientibus.

Anno 460. Sanctus Leo, cognomento Magnus, post Sixti pontificis mortem Romanæ Ecclesiæ prælicitur. — Gensericius in Siciliam irrupit, se l postea metu Sebastiani comitis dimissa Sicilia, Carthaginem revertitur.

Anno 461. Theodosius exercitum adversus Gensericum parat, sed incassum.

Anno 462. Hunni Orientales provincias devastantibus Theodosius exercitum, quem a versus Vandalos miserat, revocare cogitur. — Pax inter Valentinianum et Gensericum renovata. Circa illud tempus, ut videtur, sanctus Leo Pontium legatum in Mauritaniam misit pro restauranda Ecclesiæ disciplina. — Gensericius in sua ditone catholicos persequitur, imo et in suos sævit qui in ipsum conjuraverant.

Anno 463. Manichæi Romæ a sancto Leone detecti, quorum plerique, Africa a Genserico devastata, in Urbem se contulerant.

Anno 464. Attila, occiso Bleda fratre suo, solus Hunni imperat. — Concilium Romæ adversus Manichæos.

Anno 465. Valentinianus III constituto adversus Manichæos data.

Anno 466. Marcianus fit imperator in Oriente, Theodosio Juniore absque filiis defuncto. — Placidia Valentiniani mater obiit v. cal. Novembris.

Anno 461. Attila Hunnorum rex in Gallias ingressus varias urbes devastat, ac demum in agris Catalaunicis prælio commisso fugatur ab Ætio alisque federatis. Ibi Moroveus Francorum, et Theodoricus Wisigothorum reges interfecti sunt. — Synodus generalis apud Chalcedonem contra Eutychetem habita.

Anno 462. Attila in Italiam irrupit, Aquileiam devastat ac Leonis papæ precibus fractus, in Pannonias revertitur.

Anno 463. Attila in Pannonia moritur, cujus tamen interitum anno sequenti Marcellianus comes consignat. — Pulcheria Augusta Marclani uxor vita defungitur, quæ in fastis sacris locum meruit.

Anno 464. Deogratias in episcopum Carthaginensem ordinatur. — Ætius a Valentiniano occiditur.

Anno 463. Petronius Maximus, Valentiniano occiso, imperium invadit, qui paulo post et ipse necatus est. — Gensericus Romam diripit, Augustas cum infinita captivorum multitudine Carthaginem transportat, universam deinde Africam, insulas vicinas, variasque regiones devastat, et suo subiecit imperio. — Eparchius Avitus fit imperator.

Anno 466. Avitus purpuram deponere cogitur a Ricimere, litque episcopus Piacentia.

Anno 457. Deogratias episcopus Carthaginensis a vivis excessit. — Gensericius ecclesiæ Catholicorum claudi imperat, pulso in exilium clero. — Marciano imperatore defuncto, Leo Magnus seu Macelles fit imperator Orientis, et Julius Majorianus Occidentali imperio præficitur, vir melioribus temporibus dignus.

Anno 458. Majorianus adversus Vandalos exercitum parat, sed hujus conatus, ob ereptas a Genserico naves in Hispaniæ litore, irrita fuere.

Anno 461. Majorianus imp. a Ricimere occiditur, a quo Libius Severus creatur Augustus Ravennæ. — Hilarus sancto Leoni papæ succedit.

Anno 463. Severus imp. Ricimeris opera Romæ veneno necatur.

Anno 466. Romani ex Hispanis penitus pulsi ab Evarico Wisigothorum rege.

Anno 467. Post biennii interregnum Flavius Anthemius proclamatur Augustus, ad id a Leone Augusto cum exercitu in Italiam directus. — Simplicius papa Hilari defuncto substitutus est. — Basilicis prodicione Leonis expeditio adversus Vandalos irrita fuit.

Anno 468. Marcellinus patricius a Romanis adversus Vandalos pugnantibus dolo confoditur, eo ipso tempore quo eis opem ferebat. — Fulgentius Telepte in Byzacio nascitur.

Anno 469. Patriciolus, Asparis filius Arianus, Cæsar creatur, reclamantibus catholicis, qui Cæsarem orthodoxorum flagitant.

Anno 471. Aspar et filii ejus Arlaburis et Patriciolus Cæsar, Ariane sectæ fautores, in palatio jussu Leonis interempti sunt, quod factum aliqui anno præcedenti consignant.

Anno 472. Anthemius imperator Romæ interficitur prodicione Ricimeris, cujus opera Anicius Olybrius in thronum ascendit: sed quadragesimo die post hæc factuora perpetrata, referente Cassiodoro, Ricimer defunctus est.

Anno 473. Flavius Glycerius Ravennæ imperium assumit, defuncto Olybrio. — Leo Junior ab avo Augusto appellatur in Oriente.

Anno 471. Julius Nepos pulso Glycerio Augustus appellatur. — Leone imperatore Orientis defuncto, Zeno pro Leone Juniore filio suo, quem ex Ariadna Leonis imp. filia susceperat, imperium administrat, et ab ipso filio paulo post coronatus, Augustus appellatur. Leo Junior statim obiit.

Anno 475. Orestes patricius, exturbato Nepote, imperium tradit Romano Augusto, seu Augustulo filio suo.

Anno 476. Pax inter Zenonem Augustum et Gensericum iniata. — Basiliscus exturbato Zenone imperium viginti mensibus occupat. — Odoacer rex Herulorum occiso Oreste, pulso Augustulo, captaque Roma, imperatoris titulum simul cum pupura et regis insignibus respuens, solo regis nomine contentus, novum Italiæ regnum instituit, sicque Occidentale imperium extinctum est.

Anno 477. Gensericus Vandalorum rex, durum orbis terrarum urbium potentissimarum expugnator, moritur hujus anni initio: cui Hunicus succedit, patre adversus catholicos crudelior. — Zeno Basiliscum fugat et captum in Cappadociam exsulare cogit, ubi tamen concitatur.

Anno 480. Nepos, dudum ab Oreste ex imperio dejectus, occisus est in villa propria haud longe a Salona urbe.

Anno 481. Eugenius Carthaginensis episcopus ordinatur, et paulo post persecutio adversus catholicos incipit.

Anno 482. Zeno Henoricon seu Unionis edictum promulgat.

Anno 483. Felix II papa Simplicio succedit. — Persecutio adversus orthodoxos in Africa ingravescit, in qua inter cæteros Liberatus abbas cum aliis sex monachis gloriosum martyrium Carthagine complevit. — Edictum Hunicum pro conventu apud Carthaginem anno sequenti habendo.

Anno 481. Collatio catholicorum episcoporum cum Arianis Carthagine habita, jubente Hunico. — Fames valida in Africa grassatur. — Hunicus, anno regni sui octavo pene expleto, excedit et vita, cui Guntabundus Gentonis filius succedit.

Anno 486. Sanctus Fulgentius circa hoc tempus monasticam vestem induit.

Anno 487. — Pax Ecclesiæ Africanæ utrunque permissa, Eugenio sedi suæ restituto. — Concilium Romanum sub Felice papa pro lapsis in Africa ad poenitentiam recipiendis. — Victor Vitensis scribit Historiam persecutionis Vandalicæ.

Anno 488. Felix papa ad Africanos episcopos scribit, modum, quo lapsi ad poenitentiam recipiendi essent, præscribens.

Anno 489. Theodoricus rex primo in Italiam subit, big Odoacro devicto. — Theodoricus Odoacrum Ravenna inclusum obsidet.

Anno 490. Vandali a Theodorico rege pace postulata, a Sicilia solitis direptionibus cessantur.

Anno 491. Anastasius Zenoni imperatori succedit.

Anno 492. Gelasius papa Felix succedit.

Anno 493. Odoacer a Theodorico rege interfectus. Hinc Osrogothorum in Italia regni luitia repetenda. Theodoricus Ravennæ regiam instituit.

Anno 494. Guntabundus Ecclesiæ Africanæ reserari, atque episcopos exsules ad proprias Ecclesias redire permisit.

Anno 495. Hoc anno Baronius Eugenium Carthaginensem in exilium pulsum obisse scribit, sed perperam. — Gelasius papa in epistola ad episcopos Dardaniæ, Eugenii cæterorumque Africa episcoporum constantiam laudat.

Anno 496. Obiit Guntabundus Vandalorum rex, cui suc-

cedit Trasamundus ipsius frater.—Anastasius II papa eligitur, defuncto Gelasio.—Clodoveus primus Francorum rex Christianus, Remis a sancto Remigio baptizatur cum plerisque ejusdem gentis primoribus. Inde merito Remigius gentis Francorum, ac speciatim regum nostrorum apostolus dictus est.

Anno 499. Symmachus in Anastasii papæ demortui locum fit Romanus pontifex, adversus quem Laurentius grave schisma excitavit, Theodorici regis auctoritate postea compressum.—Collatio inter catholicos antisites et Arianos apud Sarhaticum, tum Lugduni coram Gundebaldo Burgundionum rege, ubi Ariani, agente potissimum sancto Avito Viennensi episcopo, victi fuerunt.

Anno 500. Theodoricus rex Romam advenit, quo tempore sanctus Fulgentius eum perorantem audivit.

Anno 503. Eugenius episcopus Carthaginensis, apud Albiam in Galliis exsulans, defungitur.

Anno 507. Hoc anno, uti videtur, Byzaceni Patres in unum coacti episcopos in demortuorum sedes contra regis præceptum instituere decreverunt.

Anno 508. Fulgentius fit Ruspensis episcopus. Monasterium in sua urbe ædificat, et paulo post in exsilium abducitur.

Anno 514. Hormisdas Symmacho papæ succedit.

Anno 517. Sigismundus Burgundiorum rex, ejurata Ariarum hæresi, suadente sancto Avito episcopo Viennensi, fit catholicus.

Anno 518. Justinus imperator Anastasio succedit, catholicæ fidei acerrimus defensor.

Anno 519. Pax Orientalem inter et Occidentalem Ecclesiam facta.—Noveri cœpit celebris illa quæstio de propositione, *Unus e Trinitate in carne crucifixus est*, quam monachi Scythæ tuebantur.

Anno 521. Fulgentius et alii episcopi Byzaceni concilium in Sardinia celebrant contra Faustii errores, cujus concilii synodalis epistola habetur inter opera sancti Fulgentii.

Anno 523. Trasamundo defuncto succedit Hildericus Hunerici filius, qui pacem Ecclesiæ Africane restituit, revocatis ab exilio episcopis.—Bonifacius episcopus Carthagi-

nensis ordinatus.—Joannes I pontifex Romanus creatur post Hormisdæ obitum.

Anno 524. Syodus Juncensis in Byzacena sub Liberato primate, ac paulo post Sufetana in eadem provincia.

Anno 525. Concilium Carthaginense sub Bonifacio.—Joannes papa Constantinopolim a Theodorico militum, prius omnium pontificum Romæ a Justino Aug. honorifice susceptus res Ecclesiæ egregie curavit, die sancto Pasche Romano more Latina lingua celebravit. Ravennam reversus a rege in carcerem tristis multis affectus est incommodis.

Anno 526. Joanni papæ in carcere apud Ravennam defuncto Felix III substituitur.—Theodoricus Ostrogotorum rex in Italia moritur.

Anno 527. Jus Iulianus post Justinii obitum Augustus proclamatur.

Anno 529. S. P. Benedictus Sublaco ad montem Casinum migravit, ubi celeberrimum totius orbis monasterium constructum est.

Anno 530. Bonifacius secundus Romanus pontifex Felici successit, adversus quem Dioscorus pontificatum affectans schisma convellit.

Anno 531. Gelimer pulso Hilderico, quem in vinculis tenuit, Vandalorum in Africa regnum invasit.

Anno 532. Joannes, cognomento Mercurius, papa in Bonifacii demortui sedem levatur.

Anno 533. Prima die hujus anni Fulgentius Ruspensis episcopus e vivis excessit.—Gelimer multos etiam et sui nobiles occidit.

Anno 534. Carthagine a Belisario capta, Gelimerque ultimo Vandalorum rege, qui paulo antea Hildericum occiderat, devicto, et in triumphum Constantiopolim missus, Africa imperio restituta est.

Anno 535. Bonifacius episcopus Carthaginensis e vivis excessit, cui Reparatus substitutus statim concilium generale totius Africæ apud Carthaginem in Fausti basilica celebravit.

Agapetus post Joannis obitum Romanæ Ecclesiæ præficitur, qui Reparato et Africæ episcopis de restituta Ecclesiæ libertate gratulatur. Justinianus quoque multa in gratiam Ecclesiæ et populorum Africæ constituit.

INDEX HISTORIÆ PERSECUTIONIS VANDALICÆ .

(*Quem quisquis consuluerit, in hujus Operis paginarum enumerationem, decem numeros irrepsisse duplicatos advertat; hi que sunt 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64.*)

A

Abba, seu Abba urbs, 260.
 Abaradira episc. Præfectianus, 57, 145.
 Abaritana provincia Africæ, 5, 100, 122.
 Abaritanus episc. Felix, 55, 75, 100.
 Abbas subdiacolis postponitur, 96. Sacris debet iniari, *ibid.*
 Abbenza. *Vid.* Abbensis.
 Abbir, 75.
 Abbiritana urbs, 153, episc. Felix Conf. 17, 75, 100.
 Annibonius, Candidus, 75.
 Abbir Germanicianæ episc. Candidus, 137. Succeslus, 75, 137.
 Abbir Majoris episc. Felix, 75.
 Abderæ episc. Fructuosus, 75, 155. Candidus, 157. Victor, 153.
 Abensis, seu Abbenzensis episc. Valerianus, 70, 260. An Adjutor? 260.
 Abr. *Vide* Abbir.
 Abitensis episc. Tertullus, 164, 174.
 Abitna urbs, 256. Episc. Gaudiosus, Augustalis, Saturninus, Victor, Felix, 256.
 Abitineses martyres, *ibid.*
 Aboræ episc. Felix, Trifolius, 101.
 Aboriense oppidum, *ibid.*
 Aboritatum castellum, 100.
 Abramius episc. Circensis, 134.
 Abrotinum urbs, 185.
 Absalon, an episc. Bamaccoræ? 121, 122.
 Absuritana urbs, 106.
 Abundius Thiditanus episc., 56, 124.
 Abus Ficensis episc., 60, 182.
 Abziritani episcopi. *Vid.* Abdera.
 Acarius episc. Cp. An ei dicata Victoris Vitensis historia? 61.
 Accaritana, seu Acharitana urbs, 146. Episc. *Vid.* Agartan.

Acherontia celebris est Canion M., 262.
 Achola seu Acilla, 153. *Vid.* Acolitani.
 Acolitani episc. Restitutus, 57, 153. Quintus, 153.
 Acufdensis episc. Justus, 60, 183.
 Accurræ, seu Accurræ episc. Felix, 122.
 Acilla urbs, 149. *Vid.* Acolitani.
 Acupyræensis episc. Maximianus, 157.
 Admiu presbyter Aranus, 10.
 Adlardus abbas Viancii, 243.
 Adelfius Mactaritanus episc. 57, 145.
 Adelfius Mattaritanus episc., 57, 150.
 Adelfius episc. a Thasbalce, 154.
 Adeodatus episc. Belatensis, 158.
 Adeodatus episc. Benceunensis, 103.
 Adeodatus Fesleitanus episc., 56, 121.
 Adeodatus Idalsensis episc., 56, 123.
 Adeodatus episc. Milevitanus, 140, 184.
 Adeodatus Nababarcarenensis episc., 56, 125.
 Adeodatus Pederodiatensis episc., 57, 149.
 Adeodatus Præcausensis episc., 57, 150.
 Adeodatus Pribatensis episc., 60, 183.
 Adeodatus episc. Satafensis, 178.
 Adeodatus Sistrionianensis episc., 56, 131.
 Adeodatus episc. Simituensis seu Simidicus, 111.
 Adeodatus episc. Vazaritanus, 125.
 Adeodatus Zaradiensis episc., 57, 141.
 Aderius M., 196.
 Adessa, Edessa. *Vid.* Edessa.
 Adiu presbyter Arianus, 70.
 Adjutor seu Benignus, an episc. Abensis, etc., 260. S. Adjutoris oppidum, *ibid.*
 Adutus M., 268.
 Adlumensis urbs, 87.
 Ad Novas oppidum, 166.
 Ado describit martyrium SS. septem monachorum, 50.
 Adquesirensis episc. Honoratus, 172.
 Ad Regias urbs, 170.
 Adrumetum urbs, 59, 107, 147, 155, 159. Diatur Sissa

* In hoc indice revocatur lector ad numeros crassiori caractere expressos: De quibus legere velit que monimus 1° pag. 179-180 ante *Prologum*, 2° col. 275 not. a. Edr.

- Nigra, 85, 200. Ejus episc. Aurelius, 223. Felix, 7, 67, 85.
 Ad Sava municipium, 182.
 Adsiunadensis episc. Caius, 59, 177. An Cyprianus? 177.
A s i m m a r urbs, 101, 176.
 Aedes Memoriae, 36.
 Agarum episc. Eustathius, 217. Nuudinæ, *ibid.*
 Aegidius episc. Remensis, 198.
 Aeliæ urbs in Africa, 160.
 Amilianus conf., 84.
 Amilianus episc. Aggeritensis, 146.
 Amilianus episc. Aradit., 105.
 Amilianus episc. Bennofensis, 142.
 Amilianus episc. Casarum Medianensium, 125.
 Amilianus Culsinatus episc. 53, 85, 109.
 Amilianus M., 268.
 Amilius Asvoremistensis episc., 60, 183.
 Amilius Mediensis episc., 59, 169.
 Aeneas Gazensis, 235.
 Aetius dux Romanus, 201, 214, 222. Africæ cladis causa, 202. Occiditur, 61, 224.
 Africam invadunt Vandali, qua occasione? 202. Quo tempore? 3. Ejus calamitas describitur a Possidio, 206. Quam deplorat S. Cyprianus in caelis, 58 et Salvianus, 215. Casus affert, *ibid.* Ejus portio Vandalis dimittitur, 207, 222. Monasteria virorum, puellarum in Africa, 51. Africæ Ecclesiæ causæ, 35, 54, 61. Africæ urbes muris nudatæ a Genserico, 226. Eam recuperare conatur Majorianus, 228. Fame valida opprimitur, 45, 48. Misera ejus facies, *ibid.* ad 49. Africæ Ecclesiæ pax sub Gunabundo, 266. Sub Hilderico, 227. Sub Justiniano, 290.
 Africæ Ecclesiæ Notitia, 55, 84 Illustratur, 99 *seq.*
 Africæ urbium nomina ineffabilia, 100. Africæ diocesis sub Justiniano, 291. Africæ Primate secundum ordinationis tempus, 166. Africa Ecclesiæ et imperio restituta, 290. Praefecto prætorii et aliis officialibus donatur, 291. Ipsi præfectus Salomon, 155.
 Africani episc. conf. erga vitam monasticam propensissimi, 253. Laudant vers. *Tres sunt*, etc.
 Afri Confessores in Italia celebres, 254 *seqq.*
 Afri exsules sub Trasamundo, 277, 278. Redeunt ab exsilio, 287.
 Africani martyres falso Vandalorum persecutioni attributi, 268, 269.
 Afri erga S. Stephanum devoti, 220. Eorum vitia, 89, 215.
 Afufeniensis episc. Mansuetus, 57, 77, 142.
 Agapetus papa, 292.
 Agarlabre, 152, 157.
 Agarsel locus Africæ, 146.
 Aggar, seu Agar urbs, *ibid.*
 Aggaritani episc. Filioeus, 57, 77, 146, 161. Emilia us, Candorius, 146. Donatus, 58, 146, 161.
 Aggar Selsepte locus Africæ, 146.
 Aggerfel locus Africæ, *ibid.*
 Aggeritensis episc. Vide Aggar.
 Agilei M. cœmeterium catholicis datum, 242, 267.
 Agnellus Abbas, 235.
 Ajurensis episc. Victor, 103.
 Alamanni, id est Suevi, 249.
 Ala Miliaria, 168.
 Alamiariensis episc. Mensius, 58, 168.
 Alani Vandalis sociati, 193, 194. Gallias invadunt, 60. Hispanias et Africam, *ibid.*
 Alaricus rex Gothorum Roman capit, 60, 97. Italiam rastat, 220.
 Alaricus rex Wisigothorum, 244.
 Albanus episc. exsul, 279.
 Albanus M. Maguntia, 264.
 Albiensis Ecclesia S. Cæciliæ sacra, 244. Ipsi Viancii prius subjec us, 215. Episc. Amelius, *ibid.* Ludovicus de Ambesia, 244.
 Albigensis urbs, 241, 252.
 Albinus Octabensis episc., 5, 126, 148.
 Albulas, 174. Albulensis episc. Tacanus, 59, 174.
 Aludovic, 161.
 Alemanni populi, 194.
 Alexander papa, 245.
 Alexander episc. Antiochiæ, 240.
 Alexander illustris, 15.
 Alexandria Genserico timet, 228. Episc. Cyrillus, 207.
 Algerium urbs, et regnum, an Cæsarea vetus? 166.
 Alleluaticum melos die Paschæ, 10.
 Altabensis episc. Avus, 58, 161.
 Altaburitanus. Vide Altaburitanus.
 Altare a Donatistis crucentatum, 181. Altaris pallia, 9
 Altari oblatio imposita, 21.
 Aliteuros urbs, 113.
 Altini episc. Theonestus, 264.
 Altuburitanus episc. Vindemius, 56, 113. Basilius, Augustalis, Victor, Constantinus, 113.
 Alutinenses martyres, 256.
 Alypius episc. Tagastæ, 140, 159, 165.
 Amabu municipium, 168.
 Amacuræ episc. Felix, 122.
 Amalafriada Trasamundi uxor, 288.
 Amaranthus M., 213, 244. Ejus translatio, 214.
 Amarensis episc. Urbanus, 58, 168.
 Ambiani populi, 194.
 Ambibius episc. Ptsitensis, 122.
 Ambiensis provincia, 169.
 Ambiensis episc. Felix, 59, 169.
 S. Ambrosius episc. Mediol., 47.
 Amburensis. Vide Amporensis.
 Amelius Albiensis episc., 245.
 Amelius capiscola Viancii, *ibid.*
 Ammeniarum Turres. Vide Turres.
 Ammonia, 10, 71.
 Annonis urbs, 71.
 Ampelius episc. Neapolis in Africa, 110.
 Ampelius episc. Vagensis, 119, 156.
 Amphorensis episc. Servatus, 121.
 Amporensis episc. Cresconius, 56, 121. An Servatus, et Donatus? 121.
 Ampsaga fluvius, 184. Dicitur Cirtensis, 15, 73.
 Ampullæ sanguine sancti Stephani plensæ, 257.
 Amudarsa urbs, 129.
 Amudarsensis episc. Liberatus, 57, 141. Majus, 144.
 Anastasius Aquenohensis episc., 56, 153.
 Anastasius episc. Beneventi, 103.
 Anastasius imp. 61. 98, 279.
 Anatholius episc. CP., 240.
 Anburensis episc. Donatus, 121. Vide Amporensis.
 Anceusensis episc. Victorinus, 57, 142. Donatus, an Guldudus? 142.
 Andalusia, 200.
 Andiot, seu Anduit Arianus, 70.
 Andreas apostolus, 48. In Africa celebris, apost. et martyr, 89.
 Andreas pastor monast. Tabraceri, 8.
 Angelberga Desiderii regis filia, 218.
 Anianus episc. Aurelianus, 98.
 Anius, Vide Uranus.
 Aniusensis episc. Gududus, 142.
 Annibonius episc. Abbiritensis, 75.
 Annibonius Vadesitanus episc., 57, 137.
 Ansa regina, 218.
 Anticius Medianensis episc., 57, 125, 145, 175.
 Antheus Afrorum rex, 111.
 Anthemius imp. adversus Vandalos movet, 251, 252. Occiditur, 252.
 Antidius M. episc. Bisuntinus, 197.
 Antigonus episc. Madauræ, 150.
 Antiocheni episc. Domnus, 216. Alexander, Martyrius, Julianus, 240.
 Antiquitas defendenda, 206, 207.
 Antonianus episc. Drvensis, 153.
 Antonianus episc. Lamsortensis, 124.
 Antonianus Mustitanus episc., 56, 114, 152.
 Antoninus Honoratus episc. Constantiæ, 208.
 Antonius episc. Carptanus, 108.
 Antonius Fuscalsensis episc., 124.
 Antonius episc. Lamsortensis, *ibid.*
 Antonius episc. Arianus Tamallume, 43, 45, 87, 152, 240, Anullius proconsul, 120.
 Aphrodisius martyr, 269
 Apiarius presb., 74.
 Apocorius Casariensis episc. 58, 100.
 Apostolica sedes. Vid. Romanus Pontifex.
 Aprianus conf. episc., 246.
 Apronianus episc. Mazacensis, 134.
 Apiritanus episc., 155.
 Apts episc. Tigiensis seu Tizie sis, 154, 168.
 Apts episc. Tuzuritanus, 149.
 Apuleii patria, etc., 150. Pudenti'la, 187. Statua Oeæ, *ibid.*
 Apula, ibi Genserici persecutio, 12.
 Aquæ, 152.
 Aquæ urbs Maurit. Cæsar. 167. An Aquitanicæ civitas apud Victorem Vit., *ibid.*
 Aquensis in Maurit. Cæsar. episc. Januarius, 58, 167. Helpidius, Reparatus, 167.
 Aquensis in Byzacena episc. Maximianus, 157.
 Aquensis in Numidia episc. Cresconius, 167. Secundus seu Secundinus, qui dicitur Aquensis, seu Megarritanus episc., 138, 167.
 Aquensis in Arzugibus episc. Victorinianus, 167.
 Aquenses seu Aquit. Galli 167. Ab Aquis sic dicti, *ibid.*

Aquæalbiensis in Sitif. episc. Honorius, 59, 180. Januarius, 150, 180.
 Aquænohensis episc. Anastasius, 56, 153, Felicianna, 1: 5.
 Aquarum Regiarum episc. Liberatus, 58, 157. Maximilianus, 157.
 Aquæ Tibilitanæ an distinguendæ a Tibili? 137. Episc. Marius, Proculus, *ibid.*
 Aquenensis episc. Januarius, 143.
 Aquilabensis episc. Restitutus, 57, 145.
 Aquileiæ episc. Augustinus, 261.
 Aquilinus M. an sub Vantalus? 270.
 Aquiliani populi, 153.
 Aquis, 57, 141.
 Aquisalbeasium episc. in Byzac. Restitutus, 57, 150. An Januarius? 150.
 Aquisirensis episc. Fel x. 59, 172.
 Aquis Regiensis civitas, 40, 86.
 Aquitana urbs, 66. Crescens Aquitanæ Metropolitanus, 6, 66, 167.
 Aquitanæ a barbaris vastatæ, 197.
 Aquitani ab aquis dicti, 167.
 Aradis urbs Sardinæ, 104.
 Araditani episc. Fortunatianus, 55, 104. Emilianus, 105.
 Aradus in Phœnicia, 105.
 Aras urbs, 184.
 Arator Catulensis episc., 59, 169.
 Arcadius imp., 60, 97.
 Arcadius mart., 208.
 Aræla: oppidum, 198.
 Archidiaconus unicus in singulis ecclesiis, 243. Secundus diaconus dictus secundus in officio ministrorum, *ibid.*
 Archimimus mart., 268.
 Archimimus confessor, 11, 71.
 Ardaburius dux Arianus, 231.
 Arechis Langobardorum dux, 259.
 Argentius episc. Lamigenis, 158.
 Argentius Zallatensis episc., 60, 181.
 Argentoratum urbs, 191.
 Arginimus conf., 72.
 Argutus episc. Tabudensis, 127.
 Ariani legibus contra hæreticos dotis abutuntur, 54, 33, 82. Erant crudelissimi, 267. Eorum violentiæ pro rebaptizandis catholicis, 41. Corpus et sanguinem Christi projiciunt, 10. Nihil dicunt contra vers. *Tres sunt*, etc., 80. Refelluntur, 23 et seq. *V. de Trinitas*. Ex his plurimi Manichei, 12.
 Ariana hæresis per Vandalos, etc., in Africam illata, 60.
 Huic Vandalis addictissimi, 205.
 Arminense concilium, 82.
 Ariobinda dux exercitus, 222.
 Aristodemus, 254.
 Arit mors turpis, 90.
 Armatus mart., 268.
 Armeniarum Turres. *Vide Turres*.
 Arinogastes confessor, 10. An comes fuerit? 71.
 Arsennaria urbs, 176.
 Arsicartanus episc. Servus, 127.
 Arsinartanus episc. Philo, 59, 176.
 Arsuritanus episc. Servius, 58, 106, 151. An Fructuosus, Bonifacius? 155.
 Arzigitana provinciæ, 149.
 Asaoremixtensis urbs, 185.
 Asava, 182.
 Ascensionis Domini dies, 19.
 Asclepius A'er episc. Vicuegrantis, 214.
 Asini sepultura, 49, 90.
 Asmunius episc. Tignalensis, 153.
 Aspar Orientalium militum dux, 203. Arianus, 231.
 Aspidius episc. Tacarata, 159.
 Asalabensis urbs, 165. Episc. Sextilius, Martianus, 182.
 Aslafa urbs, 115.
 Aslafensis episc. Vitalis, 60, 182.
 Asleticus episc. Tusuritanus, 167.
 Aslomensalensis episc. Fortunatianus, 105.
 Aslura urbs, 63, 155.
 Aslurritani populi, 152. Episc. Peregrinus, 55, 103. Confessor Victor, Epictetus, Evangelus, Prætextatus, Rogatus, 196.
 Asterius episc. Vicensis, 141.
 Asvoremixtensis episc. Emilius, 60, 183.
 Atellensis episc. Elpidius, 261.
 Athalaricus rex Gothorum, 61, 288.
 Athaulfus Alarici frater, 91.
 Athenius Circinitanus episc., 57, 149.
 Attila rex Hunnorum, 196. Illyricum, etc., vastat, 60, 222. Treas obsidet, etc., in Gallis, 98.
 Atrebatæ populi, 191. Episc. Diogenes, 196.
 Avartille detestatio, 251.

Auboritanus episc., 175.
 Audurns fundus, 126.
 Aulkius Suristensis episc., 60, 184.
 Augustinus Gazaufulensis episc., 56, 116.
 Augustinus Uzippartitanus episc., 58, 115.
 Augurensis episc. Leporius, 56, 126. An Moutanus? 130.
 Augusta Viromanduorum, 197.
 Augustalis episc. Abitinensis, 256.
 Augustalis episc. Altiburitanus, 115.
 Augustinus e. isc. Aquileiæ, 261.
 Augustinus episc. Concordiæ, *ibid.*
 S. Augustinus episc. Hipponeasis, 47. Natus Tagasta, 140. Madauri studet, 150. A Megalio Calamensi ordinatus, 116. Orosium ad S. Hieronymum mittit, 60. Ejus colloquium cum Bonifacio comite, 155. Quid sentit, an pastores gregem deserere possint, 199. Non laudat vers. *Tres sunt*, etc., 80. An scripsit ad Circenses? 134. Ejus mors et ætas, 60, 97. Laudes et opera, 4. Epitaphium, 64. Translatio in Sardiniam, et in de Ticinum, 285.
 Augustinus sen Augustus conf. Afer, 258, 261.
 Aurenensis episc. Gududus, 142.
 Avitus episc. Lamasuensis, 159.
 Avitus presb. Hispanus, 60.
 Avitus mart., 268.
 Avitus imp. sub eo Vandali fugati, 227.
 Avius *Vide Uran* us.
 Aureliani episc. Anianus, 98.
 Aurelius Adruneti episc., 225.
 Aurelius episc. Carthag. 67, 68, 152, 187.
 Aurelius episc. Chullabi, 152.
 Aurelius Clipiensis episc., 55, 112.
 Aurelius Feradimaensis episc., 57, 118.
 Aurelius Macomadæ episc., 122, 123, 155, 167.
 Auriliacenses monachi, 243.
 Ausafæ episc. Salvius, 113, 182.
 Ausaga, an eadem cum Vaga? 119. Episc. Privatus *ibid.*
 Ausaga fluvius, 75.
 Ausanæ episc. Cassosus, 56, 11. Salvius, 113.
 Ausavæ episc. Lucius, 182.
 Ausonius M. Ensolimensis, 198.
 Ausucurtæ episc. Donatus, 56, 122.
 Autacius episc. Medianensis, 145.
 Autemum 129. Episc. Hortensius, 58, 160. Optatus, 160.
 Autisiodorensis episc. Fraternus, 197. S. Germanus, 60. Ejus mors, etc. *ibid.*, 98.
 Auvidarsa, *Vide Amudarsa*.
 Avus Altabensis episc., 58, 164.
 Avus episc. Horreensis, 180.
 Auxilius Gunugitanus episc., 59, 177.
 Auxilius episc. Nurconensis, 177.
 Auxuga. *Vide Ausaga*.
 Auzegerenses episc. Villaticus, 58, 159. Donatus, 159.
 Auziritanus episc. Victorinus, 106.
 Aymericus Præpositus Vianci, 215.
 Azurenensis, seu Ajurenensis episc. Victor, 106.
 Azuritana urbs, 106, 155. *Vide Aquitania*.

B

Baba urbs, 175.
 Babrensis episc. Victorinus, 56, 155.
 Bacanariensis episc. Palladius, 53, 169.
 Baccense monasterium, 140.
 Bada urbs, 119.
 Bades urbs, 138.
 Badensis episc. Dativus, 119.
 Badiensis episc. Pancratius, *ibid.*
 Bactica a Vandalis occupata, 200.
 Baga urbs in Proconsulari, 291.
 Bagaæ episc. Donatus, Maximianus, 119, 120. Donatianus, Felix, 120.
 Baga a, 139.
 Bagaitense territorium, 214. *Vide Vagadensis*.
 Bages. *Vide Vaga*.
 Bagrada urbs, et fluvius Africæ, 159. *Vide Vagrata*.
 Bahannensis episc. Victor, 155.
 Balanensis episc. Bejaris, 153, 175.
 Balense territorium, 214.
 Balesitanus episc. Crescens, 157.
 Baleares insulæ, 188, 189, 201.
 Balens Villenobensis episc., 53, 169.
 Ballanensis episc. Cecilius, 59, 175. Pancratius, 175.
 Ballitanus. *Vide Vall tanus*.
 Balsemii M., 198.
 Bannacoræ episc. Dumvitalis, 56, 121. Cassianus, Donatus, Felix, 121, 122. An Absalon? *ibid.*
 Banensis episc. Januarius, 155.
 Raparensis episc. Vincemalus, 59, 176.

- Maphii Girbitani procurator, 187.
 Baptismatus unitas, 6, 50, 51, 53, 59, 65, 211.
 Baptismus est signaculum Dei, character, 42. Datur die Epiphaniæ, 21. Id vetitum, 77. Susceptor in Baptismo, 41. Datur parvulis, 18. Baptismi delineatio in Genesi, 28. Baptismi sacramentum in Trinitate, 31.
 Baptismalis fontis benedictio, 21. Miraculo repletur, 77.
 Bararus urbs, 128. Municipium, 155. *Vide* Varatus.
 Barbari, qui sic dicti? 88. Eorum mores, 47.
 Barbarianus episc. Creperulensis, 148.
 Barbarus episc. Hierpiniensis, 151.
 Baronius incaute Galesinium secutus, lapsus est, 268.
 Ejus sententia de S. Eugenio exsilio rejicitur, 211.
 Bartimisiensis episc. Victor, 169.
 Basilica mart., 196.
 Basilius episc. Altiburitanus, 113.
 Basilius Concordiæ celebris, 261.
 Basolus abbas, 198.
 Bassianensis episc. Valerianus, 141, 235.
 Bassianus Afrus episc., 225.
 Basus episc. Carpitanus, 109.
 Bazaritanus. *Vide* Vazaritanus.
 Beatus Stephanus Spesindeo episc. Quæstorianensis, 157, 158.
 Bebianus episc. Dusensis, 153.
 Becorrita. *Vide* Bercerita.
 Beda presbyter dictus, 96.
 Bedere castrum, 116.
 Belianus Baianensis episc., 155, 175.
 Belalitenensis episc. Adeodatus, 158.
 Belesasensis episc. Servus, 158.
 Bellianensis episc. Donatus, 175.
 Belisarius in Africam ingressus, 159. Carth. capt., 57.
 Vandalos ex Africa pellit, 61. Triumphat, 289.
 Bellicius episc. Teleptes, 156.
 Bellum non nisi pro pace conficiendum, 201.
 Benadius episc. Hermianensis, 146.
 Benantius Oppidonebensis episc., 59, 172.
 Bencennæ episc. Adeodatus, 103.
 Benedictini habent ecclesiam metrop. Montis Regalis, 262, 263.
 S. Benedictus abbas, 61. Gentiles prope Cassinum convertit, 218.
 Benedictus Gualferius monachus Cassinensis, 259. Est sanctus, 260.
 Benefense litus, 161.
 Benefenses episc. Hortulanus, 57, 85, 142. Guntasius, Anilianus, Maximianus, 142.
 Benenatus episc. Carbitanus, 110.
 Benenatus episc. Hospitensis, 159.
 Benenatus Lamviritanus episc., 56, 123.
 Benenatus Mazacensis episc., 56, 154.
 Benenatus Milevitanus episc., 57, 140.
 Benenatus episc. Naraggaræ, 114.
 Benenatus episc. Semittensis, 111.
 Benenatus episc. Simittensis, *ibid.*
 Benenatus Timidensis episc., 55, 112.
 Benenatus Tuburbitanensis episc., 56, 115.
 Benentum. *Vide* Beneventum.
 Beneventi episc. in Africa Gulosus, 55, 103. Anastasius, 105.
 Beneventi in Italia episc. S. Januarius, 283. An Tamarus? 263. Ibi corpus S. Rossii, 259. Reliquiæ S. Adju-toris, 260.
 Benignus, seu Adjutor, 258. An episc. Habensis? 260. Cavæ floret, *ibid.*
 Berce-ritanus episc. Felix, 56, 116.
 Beroæ episc. Theoctistus, 216.
 Bessula Capreoli diaconus, 207.
 Bestiæ nomen persecutoribus datum, 58, 81.
 Beveregii censura refellitur, 117.
 Bidda municipium, 175.
 Bidensis episc. Campanus, 59, 175. Limes, 175.
 Biguæ monasterium Carthag., 56.
 Binensis episc. Faustus, Cresconius, 175. *Vide* Vi-niensis.
 Bisacutum frumenti genus, 54, 96.
 Bisuntinus episc. Antidius mart., 197.
 Bitensis episc. Pannonius, 59, 175.
 Bitinnensis episc. S. Gaudiosus, 255.
 Bituricensis episc. Simon de Hello Loco, 213.
 Bliadenses episc. Potentius, 119.
 Blera urbs Etruriæ, 229.
 Boanensis episc. Donatus, 58, 155. An Januarius Victor? 155. Beianus, 155.
 Bobba, 171. *Vide* Obba.
 Bucconienses episc. Vitalianus, 56, 70, 121. Donatus, 121.
 Podleiana Notitia, 117.
 Boethus episc. exsul, 279.
 Bofet episc. Hilarus, 150.
 Bolitani episc. Bonifacius, 55, 108.
 Bolitani martyres, 108.
 Bona ecclesiastica et propria a clericis possessa, 1.
 Boncarensis episc. Felix, 171.
 Bonifacium Corsicæ oppidum, 218.
 Bonifacius Ballitanus episc. Donatist. Romæ, 110.
 Bonifacius Bolitanus episc., 55, 108.
 Bonifacius episc. Carthag., 61, 287, 291.
 Bonifacius episc. Cataquensis, 151.
 Bonifacius Filacensis episc., 58, 136.
 Bonifacius Foratianensis episc., 55, 58, 81.
 Bonifacius Frontonianensis episc., 58, 153.
 Bonifacius episc. Gattianensis, 114.
 Bonifacius Gratianensis episc., 55. Primas Byzaceniæ, 81.
 An episc. Vassimassensis? *ibid.*
 Bonifacius episc. Justini, et Maximienensis, 141, 148.
 Bonifacius Maraguensis, seu Maraguinensis episc., 58, 155.
 Bonifacius Masclianensis episc., 57, 142.
 Bonifacius Membrositanus episc., 55, 102. An fuit mem-bresæ, aut membloisæ? 105.
 Bonifacius episc. Pappianensis, 101.
 Bonifacius Rusguniensis episc., 59, 171.
 Bonifacius de Sanafer episc., 60, 188.
 Bonifacius episc. Sasuritanus, 155.
 Bonifacius episc. Telensis, 103.
 Bonifacius episc. Vallitanus, 140.
 Bonifacius episc. Uruginus, 106.
 Bonifacius episc. Utunensis, 104.
 Bonifacius conf. Sibidensis, 59, 84.
 Bonifacius comes, 6, 63, 199. Ejus colloquium cum S. Augustino, 155. Vandalos in Africam accivit, 201, 202. Ejus defectio ab imperatore qualis? 202, 203. Dicitur publicus hostis, 204. Rediit ad imp. obsequium, 204, 205. Ejus gener Sebastianus, 222.
 Bonifacius diaconus mart., 45, 49 *seqq.*, 53.
 Bonustenses episc. Cyprianus, 55, 109. Rufintanus, 109.
 Boseth urbs Numidiæ, 155. Dicta Anforaria, 120, 150.
 Bosetenses episc. Palatinus, Felix, Cresciturus, 150.
 Bovini episc. Marcus, 261.
 Breviarium fideri, 217.
 Briscæ, ibi monasterium puellarum, 218.
 Brumasius episc. Calaris, 296.
 Brutii a Cassiodoro avo servati, 222. Ibi Genserici per-secutio, 12.
 Bubeium natio Africæ, 145.
 Rubelianensis episc. Flavianus, *ibid.*
 Bucconiæ episc. Donatus, 70. *Vide* Bocconia.
 Buchambari urbs, 166.
 Buconitanus. *Vide* Buronitanus.
 Buconius. *Vide* Voconius.
 Buffadensis episc. Cresces, 56, 150.
 Buiza urbs, 165.
 Bulæ campus, 110.
 Bulelianensis episc. Flabianus, 57, 145.
 Bullæ Regiæ episc. Joannes, 56, 114, Felix, Dominicus, Apigonius, 114.
 Bullaria urbs, 115.
 Bullensis carpus, 110.
 Bullensis episc. Felix, 55, 110, 114. Therapius, 110.
 Bulleriensis episc. Mellosus, 115.
 Bullnensis episc. Victor, 110.
 Bulturiensis episc. Reparatus, 59, 173.
 Buluba seu Bulula urbs Africæ, 145.
 Bura an urbs Africæ? 124.
 Burcæ episc. Leontius, 56, 118. An Quietus? 118.
 Burco Vardimissensis episc., 59, 169.
 Burgundiones populi, 194.
 Buritanus episc. Donatus, 70, 75.
 Buronitanus episc. Faustus, 9. Seu Faustinus, 69.
 Burtinitanus. *Vide* Buronitanus.
 Buruch episc. Quietus, 118.
 Buruglatensis episc. Lucianus, *ibid.*
 Busitanus episc. Cresciturus, 70, 150.
 Bithynia urbs. *Vide* Bitinia.
 Byzacena provincia Africæ, 5, 10, 290. Vandalis dimissa, 222. Maurorum incursu vexata, 271, 272.
 Byzaceniæ episc., 57, 141. Quot here exsules in Sardi-nia, 277 *et seqq.* Primates Bonifacius, 81. Victor, 275. An episc. Vitensis? Liberatus, 158. Dacianus, 278. An Pon-tianus? 279.

- Cabsensis urbs. *Vide* Capsensis.
 Cadamuscensis episc. Montanus, 182.
 Cæcilianus episc. Carthag., 103.
 Cæcilius Balianensis episc., 59, 173.
 Cæcilius Minneus episc., 59, 163.
 Cæsarea Mauritaniæ metropolis, 225. Jol dicta, Jubæ regia, 166. An Algerium hodiernum? *ibid.* episc. Apocorius, 58, 166. Deuterius metropolitanus, 60, 166. Emeritus, 60, 127, 166.
 Cæsariensis episc. in Numidia Dominicus, 56, 127.
 Cæsariensis episc. Cresconius, 127.
 Caius mart., 268.
 Caius episc. Afer, 292.
 Calabria, ibi Genserici persecutio, 12.
 Calamenses episc.: Quodvultdeus, 56, 116. Megalius, Crescentianus, Cyprianus, Donatus, 116, 117. Possidius, 116, 265.
 Calamitatum utilitas, 217.
 Calaris urbs, 146. Antiquissima, 189. Sardiniae metropolis, 188. Episc. Lucifer, 60, 188. Alius Lucifer senior, Ambrosius Machinus, 187. Primasius, seu Brumasius, seu Villiateus, 286. Ibi Fulgentius exsulat, 277.
 Calipides Leptimagnensis episc., 60, 185.
 Calipodius episc. Vazaritanus, 125.
 Calladriensis episc. Victor, 59, 172.
 Calumnia, calumniator quid? 12, 75.
 Campaniam Gothi vastant, 229. Et Vandali, 227. Ibi Genserici persecutio, 12. Excipit confessores Africanos, 258.
 Campanus Bidensis episc., 53, 175.
 Campsa urbs, 163.
 Campus Bullensis, 110.
 Canut Vandalus, 15, 75.
 Candidianus Catrensensis episc., 59, 177.
 Candidus episc. patriæ Dicensis, 165.
 Candidus episc. Germaniæ seu Abbir, 75. Seu Abbir-Germanicianæ, seu Abbiritanus, seu Abderitanus, 137.
 Candidus Nobasiensis episc., 56, 127.
 Candidus episc. Siccensis, 74, 113.
 Caudidus episc. Villaregensis, 130.
 Candorius episc. Aggeritensis, 146.
 Candorius episc. Mullitanus, 105.
 Canion conf. Afer. Acheronite, 262. An cum alio confusus? *ibid.*
 Canut Vandalus, 75.
 Cannava, 18. Quid? 75.
 Cape urbs, 52, 187. *Vide* Tacape.
 Capitani martyres, 32.
 Capitolium diripit Gensericus, 225.
 Capra picta eremus, 9.
 Caprensus episc. Primus, 52, 59, 170.
 Caprarie insulæ monachii, 221.
 Capreolus episc. Carth. 66, 68, 206, 210.
 Capsa urbs, 51, 52, 55, 96, 153, 185. Prope erenum, 153. Episc. Vindemialis, 55, 58, 96, 153. Donatus, Fortunatianus, Quintasius, Fortunatus, Celer, Donatianus, 153.
 Capsur rex Maurorum, 9.
 Caput Cillensis episc. Fortis, 58, 168. Lince Caput Cillensis, 169.
 Caput Corsicæ promontorium, 228, 229.
 Capuæ episc. Radalpertus, 262.
 Caput Trilii locus Neapoli, 253.
 Caput Vada urbs, 290.
 Carocciolus refellitur, 257.
 Caralis. *Vide* Calaris.
 Cararus urbs, 153.
 Carcadius Maxulitanus episc., 55, 109.
 Carcabanenses episc.: Simplicius, 58, 157. Victorianus, Donatianus, 157.
 Cardelus Lamiggigensis episc., 57, 147.
 Carianensis episc. Silvanus, 152. *Vide* Casule.
 Carissimus Giripensis episc., 55, 107.
 Caritas fraterna tenenda, 288. Tentationes superat, 272.
 Caro quomodo videt Deum, 210.
 Carolus M. imp., 285.
 Carpis urbs, 108. Episc. Felix, 52, 55, 108. Secundinus, Antonius, Veratianus, Denthadus, Venerius, Bassus, 108, 109.
 Cartanensis. *Vide* Carianensis.
 Carteia urbs, 152. Episc. Lucidus, 59, 169. Victor, 169, 215. Maurus, Rusticus, Rogatus, 170. Vincentius, *ibid.* C.
 Cartericeses martyres, 170.
 Carthaginenses episc. 400, 407. Ex ejus clero circ. D. nacerantur. 41. In exilium pulsati, 42, 86. Ejus senatus et potentia, 64, 216. Proconsulium habet sub Vandalis, 59, 85. A Genserico capta, 5, 64, 214 *seq.* Ejus calamitates 216 *seq.* Edificia publica a Vandalis eversa, 4. Restituitur imperio, 61, 98, 290.
 Carthaginensis ecclesia clausa, 12. Reseratur, *ibid.* Obtinet episcopum, 13. Pax ipsi reddita, 252. Primatus ejus confirmatur, 158.
 Carthaginenses basilicæ S. Agilei, 212. Celerinæ, 4. Ibi monasterium, 51. Dicum biguæ, 56. S. Cyprianus, 5, 57, 65. Fausti, 7, 15, 21, 41, 67, 74, 221, 291. Gratiæ, 1, 108. Majoris seu Majorum, 4. Novarum, 7, 67. Primæ, 291. Restituta, 5, 65, 67.
 Carthaginenses episc. Aurelius, 63 *seq.* Bonifacius, 64 *seq.* Cæcilianus, 105. Capreolus, 66 *seq.* S. Cyprianus, 266. S. Deogratias, 7 *seq.* Eugenius, 13. Dicitur Eusebius, 212. Genethlius, 104, 143 *seq.* Primianus, 75 *seq.* Primosus, 109. Quodvultdeus, 5 *seq.* Reparatus, 67 *seq.* An Thomas? *ibid.* An Victor? 251.
 Carthaginensis concilii suo Genethlio locus emendatur, 145. Item concilii sub Grato, 70.
 Carthaginensis conventus pro ratione fidei reddenda, 19, 22, 237, 238.
 Carthago Spartaria eversa, 201.
 Carthaginensis provincia Hispaniæ, 200.
 Carthæna. *Vide* Cartenna.
 Casensis Calanensis episc. Optantius, 56, 127. Fortunatus, 127, 159.
 Casurum Medianensium episc. Villaticus, 55, 56, 125, 128. Januarius, Amilianus, 125.
 Casennigrensens episc.: Felix, 56, 129. Donatus, Januarius, 129.
 Casapulli ecclesia, 261.
 Cascala civitas, 127.
 Cassianus episc. Bamacoræ, 121, 122.
 Cassianus episc. Usulensis, 151.
 Cassius episc. et mart., 283.
 Cassius episc. a Macomadibus, 155.
 Cassiodorus avus Siciliam servat, 221.
 Cassosus Ausanensis episc., 56, 113.
 Castalanæ episc. Voconius, 214.
 Castellensis episc. Cerealis, 178.
 Castamagæ urbs, 118.
 Castellum, multæ urbes in Africa dictæ, 117 *seq.*
 Castellanus episc. Severinus, 117, 175.
 Castellani in Maurit. episc. Petrus, 59, 175. Voconius, an Cerealis? 175.
 Castellanus in Numidia episc.: Honoratus, 56, 117. An Severinus? 175.
 Castellanus in Sitif. episc. Felix, 59, 181.
 Castellum Aboritanum, 100, 172.
 Castellum Iabaritanum episc. Matasius, 59, 172.
 Castellum Mediani episc. Valentinus, 59, 145, 175.
 Castellum minoritanus episc. Nicetius, 59, 168.
 Castello Ripensis episc. Cerealis, 59, 178.
 Castellum Sinitensis episc. Marcellinus, 151.
 Castellum Tituliani episc. Victorinus, 50, 115, 128. An Cresconius? 128.
 Castellum Tatroportensis episc. Reparatus, 59, 176.
 Castinus magister militum, 199, 203.
 Castra et Castrensis in Byzac. episc. Felix, 143, 262.
 Castrensis episc. in Maur. Cass., 177.
 Castranobensis episc. Vitalis, 59, 175.
 Castraseberianensis episc. Faustus, 59, 175.
 Castra Vetera urbs, 116.
 Castrensis episc. celebris Suesæ, et apud Montem Regalem, 262. Ejus vita, cujus sit auctoritatis, 237.
 Castrum Bedere, 116.
 Castrum Galbæ episc. Lucius, 126.
 Castrum Tutar, 184.
 Castrum Vulturii, 262.
 Castulensis episc. Cerealis, 169, 178.
 Castus episc. et mart., 283.
 Castus, mart., 282.
 Castus episc. Cellensis, 115.
 Castus episc. Siccensis, 74.
 Castus conf. episc. Sinesæ, 259.
 Casula urbs, 152, 169.
 Casulis Carianensis episc. Quintianus, 57, 152. An Silvanus? 152.
 Catabatanus episc. Patera, 59, 176.
 Cathauguritenensis episc. Montanus, 126.
 Cataquenses episc. Bonifacius, Speratus, Paulus, 151. An Pascentius? *ibid.*
 Catholici qui? 45, 88. Dicti Romani, 10, 71. Omousiani, 19, 54, 35. Miraculis cernunt, 251, 252. Eorum fortitudo contra Arianos rebaptizantes, 44 *seq.*
 Catrensensis episc. Candidianus, 59, 177.
 Catus, presbyter, 180.
 Catulensis episc. Arator, 59, 169.
 Catulinus martyr, 67.

- Cava ibisunt reliquæ S. Adjutoris, 260.
 Cavernæ Susis locus sicutius, 105. Inde Cavernense concilium, *ibid.*
 Caunensis episc. Metus, 116, 184.
 Cauria urbs, 201.
 Cedamusensis episc. Montanus, 60, 182.
 Cediensis episc. Secundinus, 165.
 Cediensis episc. Fortis, 164.
 Celer episc. Capsensis, 155.
 Celerina, mart., 65. Ejus Basilica Carthagine, 4, 63, 96.
 Celerinus, martyr, 65.
 Cellæ Picentiuæ, 154.
 Cellas vicus, 154
 Cellenses episc. : Honorius, 115. Castus, *ibid.*
 Cellensis episc. in Procons. Cyprianus, 56, 115, 181.
 Cellensis in Byzac. episc. Fortunius, 154.
 Cellensis in M. Sittif. episc. Cresciturus, 59, 113, 181.
 Cellarita regis, 41.
 Cencullanensis episc. Januarius, 165.
 Censoriensis urbs.
 Centenarienses episc. : Florentius, 56, 126. Cresconius, 126.
 Centum Arbores, locus Africae, 155.
 Centuriensis episc. Januarius, 57, 157. Quodvultdeus, Cresconius, 157.
 Centurionum magistratus, 119. Episc. Firmianus, 56, 118. Januarius, Nabor, 118.
 Ceramunensis episc. Severianus, 185.
 Cerbonius episc. Populouh, 280.
 Cercina insula, 149, 153.
 Cerealis Castellanus episc., 175. Seu Castellensis, 121. Seu Castelloripensis, 59, 178. Seu Castulensis, 169. Seu Castalensis, 178.
 Cericus episc. Uculensis, 151.
 Cernamusensis, seu Cerramusensis episc. Sarmentius, 168.
 Cessitanus episc. Quodvultdeus, 108.
 Cethaquensusa episc. Pascentius, 56, 151.
 Cezas urbs, 164.
 Chalcedonense concilium, 225.
 Chaniacum vicus, 196.
 Character Trinitatis in baptismo, 42.
 Charissima virgo, 244.
 Chezas urbs, 164.
 Choba municipium, 180.
 Chonoricus, 97. *Vide* Hunericus.
 Chisma ecclesiasticum, divinum, 250. Chismatis unctio, *ibid.* Chismatis sancti ampulla, 176.
 Christi duæ naturæ, 21. Divina ejus generatio fusius exponitur, 25 *seqq.* Ejus causa Machabei mortui, 209. In ipso justi fideles Veteris Testamenti, *ibid.*
 Chroco rex, 198.
 Chullabi episc. Aurelius, 152.
 Chuzitanus episc. Elpidophorus, 121.
 Cicisiani episc. Cresces, 53, 108. An Flavosus? etc., 108.
 Cidama urbs, 182, 291.
 Cigisa urbs, 115.
 Cilibiensis episc. Tertullus, 81.
 Cileos urbs, 165.
 Cilio urbs, 154.
 Cilitanus episc. Fortunatianus, 58, 150, 151. Tertiolus, Donatus, 154.
 Cilitanus episc. Donatus, 129, 150.
 Circensis episc. Victor, 56, 154. Abramius, 154. *Vide* Ciria.
 Ciria.
 Circina insula, 288.
 Circinitanus episc. Athenius, 57, 119. Seu Circitanus, 149.
 Circumcelliones, 35.
 Cirola. *Vide* Cyrilla.
 Cirta urbs, 118, 208. Metropolis dieta, 134. Episc. Victor, 56, 134. *Vide* Constantina.
 Cirtensium magistratus, 118.
 Cirtensis fluvius Ampsaga, 15, 75.
 Cirtensis synodi locus emendatur, 118.
 Cissi municipium, 177.
 Cissitant episc. Flavosus, Quodvultdeus, 108.
 Cissitani in Maur. C. episc. Reparatus, 59, 177. Flavosus, Quodvultdeus, 177.
 Clumturbus episc. Germanus, 115.
 Clarentius episc. Tabracæ, 69.
 Clarissimi titulus, 63.
 Clarus conf. episc. a Muscula, 156.
 Classicus mart., 269.
 Claudius Vegaltanus episc., 58, 167.
 Clemens Thamagristensis episc., 60, 185.
 Clemens exsul Afer, 280.
 Clementianus Manichæus, 12.
 Clementinus Neapolitanus episc., 55, 110.
 Clericorum bona ecclesiastica a propriis distincta, 4, 62.
 Clerici Carthag. a Gensericò pulsi, 251.
 Clericorum Arianorum violentiæ, 45.
 Clypea urbs, 110. Episc. Aurelius, 55, 111. Crescens Stephanus, Laodicus, Geminius, 111.
 Coha urbs, 180.
 Cœlestiaci senatoris Carthag. fortuna, 216, 217.
 Cœlestis via Carthagine, 4, 62.
 Colianensis episc. Quodvultdeus, 56, 127.
 Cœlum Aureum monasterium Papiæ, 285.
 Cœmeterium S. Agilæ, 242.
 Coensis urbs, 187. *Vide* Oea.
 Cognitores in conventu Carthag., 22. Qui? 77.
 Collatio Carthagine inter orbodoxos et Arianos, 237, 238.
 Colonicus episc. Thibinstensis, 109.
 Colossitanus episc. Vincentius, *ibid.*
 Colules urbs, 152.
 Columbus episc. Naracatensi, 157.
 Columbus Numidia episc., 156.
 Columnatensis limes, 165.
 Columonatenis episc. Martialis, 58, 165.
 Comites Vandalorum, 15, 17.
 Communicant Carthagenenses manu S. Fulgentii, 285.
 Comparator episc. Maclaritanus, 145.
 Concilia Arimimense, 54, 82. Cluacedonense, 61, 225. Carthag. anni 397, 104. Sub Genethlio, 104. Locus illius emendatur, 145. Item locus concilii sub Grato, 121. Item Carthag. sub Bonifacio, 279, 288. Sub Reparato, 291. Ephesinum, 106. Juncense, 161, 288. Alias Vincense, sed male, 278. Macrianense, 156. Marazanense, 150. Milevitana duo, 140. Romanum sub Felice pro lapsis recipiendis in Africa, 268. Seleucie, 54, 82. Septimunicia, 142. Sufetanum, 144, 278, 288. Sufetulanense, 144. Telense seu Zellense, 105. Thebestinum, 155. Thenitanum, 146. Toletanum, 280. Vasense, 81. Zellense, 105. Zerense, 178.
 Concordia, ibi celestis S. Augustinus ep., 261.
 Concordia. *Vide* Turres.
 Concordius Cululitanus episc., 57, 152.
 Conductores possessionum, 55. Regalium prædiorum, *ibid.*
 Confessores plurimi, 8, 20, 21.
 Confessores plurimi in desertis mortui, 45. Plurimi lingua abscissa loquuntur, 40, 86. Celebres, 253 *seqq.*
 Confessores in Sardinia exsules, 281. Redeuntis primo ecclesiam adeunt, 287.
 Confessores, 26, 40. In exsilium pulsi, 17, 75.
 Confessores Culusitani, 39.
 Consensus necessitas pro peccato, 44.
 Constans cæsar tyrannus, 199.
 Constantina urbs, 116. Episc. Honoratus, Antoninus, 208. Fortunatus, 208. An Xantipus? 125. *Vide* Ciria.
 Constantinæ in Oriente episc. Sofronius, 217.
 Constantinopoli confessoris absque lingua loquentes sepulti, 275. Huc venit Joannes papa, 61. Episc. Acacius, 61, 240. Gennadius, Anatolius, 210. Timotheus, 2, 9.
 Constantinus episc. Aliburitanus, 115.
 Constantinus episc. Heliensis, 150.
 Constantinus episc. Taborensis, 165.
 Constantinus tyrannus, 196, 199.
 Constantius Augustus, 65.
 Constantius Gegitanus episc., 59, 68, 181.
 Constantius episc. Rufubiccariensis, 59, 174.
 Constantius S. Germani discipulus, 98.
 Cornelius Balbus, 145.
 Cornelius papa et mart., 59.
 Corniciano, 164.
 Corniculianensis episc. Syrus, 58, 164.
 Coronius Megalopolitanus episc., 55, 111.
 Corsica insula, 5, 61, 246. Huc complures episcopi releguntur, 57, 55 *seqq.* Ibi Vandali fugati, 227. Ibidem gentiles sæculo sexto, 278. A Sarracenis vastatur, 246.
 Corsicæ episc. Petrus, 218.
 Coviensis episc. Maximus, 59, 179.
 Quodvultdeus monachus confessor, 229.
 Crepedulenses episc. : Felix, 57, 148. Barbarianus, Spes, 148.
 Crescens metropolita Aquitanicæ, 6, 66, 167.
 Crescens episc. Clypeæ, 111.
 Crescens episc. Theostianus, 171.
 Crescens Vagensis episc., 119. *Vide* Cresces.
 Crescentianus episc., 65, 66. An Sabratæ? 66.
 Crescentianus episc. Calamensis, 116.
 Crescentianus Germaniensis episc., 57, 157.
 Crescentianus Marrensis, seu Murensis episc., 179.
 Crescentilianus episc. Lambritanus, 125.

Crescentius Tacaratensis episc., 57, 115, 159.
 Cresces Buffadensis episc., 56, 130.
 Cresces Ciesitanus episc., 53, 108.
 Cresces Satafensis episc., 59, 178, 180.
 Cresces Sestensis episc., 53, 168.
 Cresces Tigabitanus episc., 59, 179. *Vide* Crescens.
 Cresciturus episc. Busitanus, 70. *Seu* Bositanus, 130.
 Cresciturus Cellensis episc., 59, 115, 181.
 Cresciturus Titulitanus episc., 56, 115.
 Cresconius Amporensis episc., 56, 121.
 Cresconius episc. Aquensis, 167.
 Cresconius episc. Baiesitanus, 157.
 Cresconius episc. Binensis, 175.
 Cresconius episc. Casariensis, 127.
 Cresconius episc. Centenariensis, 126.
 Cresconius episc. Centuriensis, 157.
 Cresconius episc. Cuiculi, 121.
 Cresconius alter episc. Cuiculi, *ibid.*
 Cresconius episc. ab Horrea Anniicensi, 180.
 Cresconius episc. Legensis, 151.
 Cresconius episc. Mustitanus *seu* Musertitanus, 152, 175.
 Cresconius Oensis episc., 7, 60, 65, 66, 67, 187.
 Cresconius episc. Pudentianensis, 127.
 Cresconius episc. Siguitanus, 125, 156.
 Cresconius episc. Silemsilensis, 106.
 Cresconius episc. Sinitensis, 151.
 Cresconius Temoniariensis episc., 58, 159.
 Cresconius Tonnouensis episc., 55, 106.
 Cresconius Tharasensis episc., 56, 128, 147.
 Cresconius episc. Tituli, 115, 128.
 Cresconius episc. Tubiniensis, 152.
 Cresconius episc. Uculensis, 151.
 Cresconius episc. Villaregensis, 150.
 Cresconius Zabensis episc., 56, 152.
 Cresconius episc. Zaraitensis, 141.
 Cresconius episc. Zattara, 128.
 Cresconius presb. conf., 45, 88.
 Crescus episc. Cuiculi, 121.
 Criscentinus episc. Leptis, 147.
 Crispina M. Thagarenis, 124. Tebeste passa, 155.
 Crispinus episc. Calamensis, 116.
 Crispinus Tabadcarensis episc., 59, 177.
 Crispulus episc. Volitanus, 108.
 Crucis consignatio, 21. Ea carcus sanatus, 252.
 Cubadus praepositus regni, 21, 76.
 Cufrentensis episc. Heliodorus, 53, 151. Felicianus, 154.
 Cuiculi episc. Victor, 56, 121. Cresconius, 121. Cresces
seu Cresconius, Pudentianus, *ibid.* Elpidophorus, Cuculita-
 nus, *ibid.* *Seu* Cuiculitanus, *seu* Cuisitanus, 108, 121.
 Cuisa urbs. *Vide* Quiza, 165.
 Cuizitanus episc. Elpidophorus, 121.
 Culcitanensis episc. Petrus, 110.
 Culsitanus. *Vide* Culsitanus.
 Cultasius episc. Mattaritanus, 150.
 Culucia urbs, 110.
 Culultani episc. : Concordius, 57, 152. An Restitutus? et Aurelius, 152.
 Culsitana urbs, 59, 110. Ibi plurimi martyres et confesso-
 res, 59. Episc. Amilianus, 55, 85, 109. Nicasius, Vin-
 centius, Marcianus, 109. An Petrus, 110.
 Cunenlana urbs, 58, 163. Episc. Januarius, 163.
 Cuniculari insula, 189.
 Curbis. *Vide* Carabis.
 Curobitensis urbs, 110.
 Curubis episc. Felix, 53, 110. Benenatus, Victor, Porc-
 grinus, 110.
 Custensis, *seu* Custrensis episc. Felix, 57, 145.
 Cydamum urbs, 182.
 Cynips Flucius ac regio, 183.
 Cyprianea, id est festum S. Cypriani, 57. Tempestas Cy-
 prianea, *ibid.*
 Cypriani cultus celebris apud Afros, 57. Homilia de illo,
 58. Natalitia festa, *ibid.* Acta quo in pretio habita, 239.
 Ejus ecclesiae apud Carthaginem, 5, 57, 65. Laudat vers.
Tres anni, etc., 80.
 Cyprianus episc. Afer profugus, 217.
 Cyprianus episc. An Adinnadensis? 177.
 Cyprianus Bonustensis episc., 83, 109.
 Cyprianus Cellensis episc., 50, 115, 181.
 Cyprianus episc. Tuburbiimais, 115.
 Cyprianus episc. Villamagnensis, 183.
 Cyprianus Unuzibirensis episc., 18, 57, 75, 148.
 Cyriacus diaconus, et soc. mart., 270.
 Cyrila episc. Vandalorum, 15, 16, 51, 73, 83. Patriarcha
 dicitur, 22, 78.
 Cyrillus episc. Alexandrinus, 20.
 Cyrus paganus, consul, 218.

D

D et Z indifferenter ab Afris adhibita, 102, 145, 163.
 Dacianus episc. Tanicensis, 179.
 Dacianus episc. Legensis, 154. *Vide* Datianus.
 Dagilæ conf. fortitudo, 41, 86.
 Dagilus conf., 86.
 Dalmatia, ibi Genserici persecutio, 12.
 Dalmatus Tinnisensis episc., 53, 109.
 Damasus papa, 264.
 Damatcorensis episc. Dumvirialis, 56, 121. *Vide* Ba-
 maccora.
 Darius comes, 204.
 Datianus episc., 279.
 Datianus episc. an Legensis? 159.
 Datianus episc. Teleptes, 157, 160.
 Datianus Turreblandis, 159.
 Dativa conf., 59, 81.
 Dativus mart., 268.
 Dativus episc. a Badis, 110.
 David episc. Tadamatensis, 59, 177.
 Decimus Teusitanus episc., 57, 145.
 Decimus, locus prope Carthag., 159.
 Decorianensis episc. Leontius, 57, 145. Paschasius, 145.
 Dedericus. *Vide* Theodericus.
 Defuncti, solemnitas in eorum exsequiis, 5. Pro iis
 missæ, 81.
 Demeritannus Manichæus, 12.
 Demetrius episc. a Leptimianus, 147.
 Deogratias episc. Carthag., 67, 68, 116, 240, 245. Ejus
 ordinatio, 225. Virtutes, 7. Obitus, 7, 67.
 Dertonæ Majorianus occiditur, 228.
 Desiderius abbas Casinensis, postea Victor III papa,
 260.
 Desiderius M. episc. Lingonensis, 197, 198.
 Desiderius rex Langobardorum, 218.
 Detorianensis. *Vide* Decorianensis.
 Deum habet Thelensis episc., 55, 105.
 Deus qui a carne videtur? 210. Ejus potentia in creatu-
 ras, 254.
 Deuterius episc. Gratianopolis, 174.
 Deuterius Simminensis episc., 55, 111.
 Diabensis, *seu* Zabensis in Sitif. episc. Felix, 152, 184.
 Diadocus, *seu* Diaconus episc., 61.
 Diaconus alter episc., 279.
 Diaconi sunt in sacerdotio, 89.
 Diadochus episcopus, 2, 61.
 Diauensis episc. Fidentius, 181.
 Dicensis episc. Candidus, 165.
 Didacus episc., 62.
 Didymus nobilis Hispanus, 196, 198.
 Dio proconsul Numidiae, 127.
 Dioga episc. Leptis Magnæ, 187.
 Diogenes episc. Atrebatensis, 196.
 Dionysia conf., 58. Ejus fortitudo in filio adhortando,
ibid. Ad filii sepulcrum orat., 59.
 Dionysiana urbs, 58, 105. Episc. Pomponius, Fortunatus,
 Victor, 162.
 Dominica dicta Resurrectionis dies, 219.
 Dominicus episc. Bullæ-Regiæ, 114.
 Domitianus Igligitanus episc., 59, 180.
 Domitiosus Tigisitanus episc., 57, 135.
 Domnicus Casariensis episc., 56, 127.
 Domninus Moxoritanus episc., 56, 155.
 Domninus Tarazensis episc., 57, 128, 147.
 Domnus Antiochiæ episc., 216.
 Donatianus episc. conf., 20. Cui urbi præfuit? 76.
 Donatianus episc. Bagaïæ, 120.
 Donatianus episc. Capsensis, 155.
 Donatianus episc. Carabianensis, 157.
 Donatianus episc. Eliensis, 58, 160.
 Donatianus episc. Montensis, 125.
 Donatianus Teglatensis episc., 56, 151.
 Donatianus episc. Teleptes, 156.
 Donatianus Veselitanus episc., 56, 129.
 Donatianus Usinadensis episc., 58, 168.
 Donatianus episc. Zellensis, 105, 151.
 Donatulus episc. a Capse, 155.
 Donatus episc. Afer, 266.
 Donatus Aggaritanus episc., 58, 146, 161.
 Donatus episc. Amburensis, 121.
 Donatus episc. Ancusensis, 142.
 Donatus Ausuccorensis episc., 56, 122.
 Donatus episc. Auzagerensis, 159.
 Donatus episc. Bagaïæ, 119.
 Donatus episc. Bamaccoræ, 121.
 Donatus episc. Balianensis, 175.
 Donatus Boanensis episc., 58, 155.

- Donatus episc. Bucconiensis, 70, 121.
 Donatus episc. Buritanus, 70, 75.
 Donatus episc. Calamensis, 116.
 Donatus episc. a Casis nigris, 120.
 Donatus episc. Cillitanus, 129, 130, 151. An duo Donati, et duæ Cillitanæ urbes? 151.
 Donatus Ermiianensis episc., 57, 146.
 Donatus Frontensis episc., 59, 171.
 Donatus episc. Gervitanus, 126.
 Donatus Gibbensis episc., 57, 136.
 Donatus episc. Ipponizaritensis, 101.
 Donatus Lugorensis episc., 56, 151.
 Donatus episc. Macomadiensis, 133.
 Donatus episc. Madauræ, 150.
 Donatus episc. Mascuitanus, 136, 137.
 Donatus Maximianensis episc., 57, 140.
 Donatus episc. a Medians Zabuniorum, 145.
 Donatus Nobicensis episc., 58, 164.
 Donatus episc. Orreensis, 180.
 Donatus Panatoriensis episc., 58, 165.
 Donatus Rufinianensis episc., 58, 157.
 Donatus Ilusticianensis episc., 56, 130.
 Donatus episc. Sabratensis, 186.
 Donatus episc. Salicinensis in Maur. Caesar., 178.
 Donatus episc. Sayensis, seu Saiensis, seu Suensis, 185.
 Donatus episc. Scillitanus, 128.
 Donatus Silensis episc., 57, 156.
 Donatus Sitifensis episc., 59, 179.
 Donatus Subbaritanus episc., 58, 107.
 Donatus episc. Sucardensis, 165.
 Donatus episc. Tamaecaninensis, 185.
 Donatus episc. Taudustensis, seu Tanudaiensis, 176.
 Donatus episc. Tegulatensis, 131.
 Donatus Ternamunensis episc., 58, 168.
 Donatus Tifiltensis episc., 58, 165.
 Donatus episc. Tigillabensis, 126.
 Donatus episc. Tisillitanus, 124.
 Donatus episc. Tisiditanus, 151, 163.
 Donatus episc. Tubursicensis, 124.
 Donatus episc. Turensis, 152, 145, 146.
 Donatus episc. Vageadeusis, 139.
 Donatus Villadegensis episc., 56, 150.
 Donatus episc. Unizivirensis, 148.
 Donatus Voncariensis episc., 59, 171.
 Donatus episc. Zicensis, 112.
 Donatus diaconus m., 181.
 Donatus a Fulgentio in fide firmatus, 284.
 Donatistæ violant ecclesiam Lemellæ, 181. Eorum furor Tipæ, 176. Factura in urbe Cæsarianensi, 127. Impietas in Eucharistiam, 176. Eorum episcopi quomodo dicti loci superioris in collat. Carth., 265.
 Druensis episc. Antonianus, 153.
 Duassedenal episc. Mannucius, 105.
 Duas-senensal episc., *ibid.*
 Dulcinius episc. Tacapitanus, 187.
 Dulcomensis Pagus, 196.
 Dumvirialis Damatcorensis episc., 56, 121.
 Durensis episc. Quodvultdeus, 58, 153. An Antonianus, Bebianus, aut Paschasius? 153.
 Disensis episc. Bebianus, *ibid.*
 Dositanus episc. Paschasius, *ibid.*
 Dux Tripolitanus, 153.
 Duces militum in Africa a Justiniano instituti, 299.
 Dydritanus episc. Novigius, 149.
- E**
- Ea urbs. *Vide Oea.*
 Ebasis episc. Vicoateriensis, 158.
 Ebusum insula, 5, 189. Ibi nullum animal venenatum, 189, 190. Ejus episc. Optilio, 60, 84.
 Ecana urbs Apuliæ, 259. Episcop. Marcus, 261.
 Ecclesiæ preces, 212.
 Ecclesiæ violator punitus, 202.
 Ecclesiæ in Africa clausæ, 54, 61.
 Ecclesiastica bona clericorum a propriis distincta, 4, 62.
 Eclipsis solis, 238, 253.
 Edessa Macedoniæ urbs, 8, 68.
 Edestæ episc. Ibas, 217.
 Edicta feralia, 54.
 Edictum Hunerici pro episc. Carthagini ordinando, 15.
 Pro conventu Carthaginiensi, 19. Contra catholicos, 33.
 Ederiensis. *Vide Idicra.*
 Efesum an insula? 64.
 Egidianus episc. et mart., 261.
 Egnatensis episc. Fastidiosus, 57, 146.
 Egnilgulitanus episc. Urbicosus, 180.
 Eguizetensis episc. Victor, 181.
 Elefantaria urbs, 176.
 Elefantariensis episc. Vasinius, 53, 176. Niggin, 176.
 Elices seu Elie urbs, 160.
 Elidicus Vandalus, 73.
 Elienses episc.: Fuscinnulus, Constantinus, 160. Donatianus, 58, 160. An in martyrologio memoratus? 76, 77.
 Elpidius conf. Afer, 261. Ejus reliquiæ, *ibid.* Oppidum S. Elpidii, *ibid.* An episc. Atellensis, 261, 262.
 Epidoforus episc. Cuculi, seu Chuzitanus, etc., 121. Seu Cuicitanus, 108.
 Epidoforus apostata, 41.
 Emædius episc., 102.
 Emellus conf., 84.
 Emeritus Macrens episc., 59, 181.
 Emilius mart., 282.
 Emilius Medicus conf., 59, 84.
 Eminentianenses episc. Victor, 59, 181. Marcianus, 181.
 Eminentius episc., 181.
 Emtapius Siccesitatus episc., 59, 174.
 Ennodius episc., 102.
 Enstradius episc. Sufetanus, 144.
 Ephesina synodus generalis, 207.
 Epictetus episc. Assuritan., 106.
 Epidoforus apostata, 86.
 Epigonius episc. Bullæ Regiæ, 114, 125.
 Epinicion hymnus, 80.
 Epiphantorum die baptismus datus, 21. Id vetant pontifices et concilia, 77.
 Epirus Vetus, ibi Genserici persecutio, 12, 72.
 Episcopi sacerdotes dicti, 83, 89. An his liceat gregem deserere tempore belli? 199. Korum rigor pro tuenda iustitia, 240. Ordinationes a tribus episc., 187. Vetitæ in Africa sub Vandalis, 7, 8. Erant in Africa in villis, in fundis, et per agros, 214.
 Episcoporum Africae, etc., libellus fidei, 23.
 Episcopi Proconsularis et Byzaceniæ subscribunt epistolis synodicis temp. S. Martini papæ, *gratia Dei episcopus*, etc., 145 et *passim*.
 Episcopi in Tripoli erant quinque, 187.
 Eptiminensis episc. Victorinus, 147.
 Equeheto urbs, 181.
 Equillius in marchia Tarvisina episc. Petrus, 245.
 Equizotensis episc. Pacatus, 59, 181. Victor, 181.
 Equotensis urbs, 181.
 Eqtame, seu Equitanæ episc., 66.
 Eremus Capensis, 288. Tamalbinienensis, 87. Eremus Tripolitana, 45.
 Ermiianenses episc. Donatus, 57, 146. Facundus, Benadus, Secundinus, Maximianus, 146.
 Evangelus episc. Assuritan., 106.
 Evasius episc. Girbitanus, 188.
 Eubodius Midditanus episc., 57, 142.
 Eucharistia, 10. Ea se munit Mæsczel prælium commissurus, 221. Ipsam canibus fundunt Donatistæ, 176.
 Eucherius Stiliconis filius, 194.
 Euchratus episc. a Thenis, 147, 270.
 Eudæmon nobilis Afer, 217.
 Eudalensis episc. Victor, 56, 115. *Vide Theudala.*
 Eudoxia Valentiniani uxor Maximo nubere cogitur, 224. Genserico urbem prodit, *ibid.* Captiva cum Illiabus Carthaginiem abducitur. An Leoni imp. aut Marziano reddita? 226.
 Eudoxia junior Hunerici uxor, 73, 226. CP. fugit, 76.
 Eudoxius abbas mss. Caprariæ, 221.
 Eufrosius mart., 269.
 Eugenius episc. Carthag., 33, 59, 67, 97, 100, 151, 237, 239 *seqq.* Dicitur Eusebius, 242. Ejus electio, etc., 13. Ordinationis tempus, 240 *seq.* Suggestendam regi offert, 20. Ejus vigor contra Hunericum, 240. Dicitur confessor publicus, *ibid.* Ejus scripta, 241. An a Guntabundo ejectus? *ibid.* Miraculum, 21. Locus ejus exsili, 152. Exsulat in eremo, 43, 87. A Guntabundo revocatus, 267. An ab eodem pulsus in exsilium? 265. Aut a Trasanundo, 274. An martyr dicendus? 244. Ejus obitus, 87, 241. Memoria in fastis Ecclesiæ, 242. Dies mortis quæ? 242, 245. In Gallias adventus, 245. Translatio, 244. Ab altero in Italia celebri distinguendus, 246.
 Eugenius episc. Afer in Italia celebris, 245. Ejus obitus, 246. Alius est a M. Eugenio, 246. Quis sit? 247.
 Eugenius mart., 248.
 Eugenius alius mart., 270.
 Eunomius episc. Marazanæ, 150.
 Euphrasius episc. mart., 270.
 Eusebius Cæsariensis, 47.
 Eusebius episc. Carth., 242.
 Eusebius Tubaltiensis episc., 58, 161.
 Eusebius Obbitanus episc., 59, 170.
 Eusebius Susicaziensis episc., 56, 125.
 Eusebius paganus, 218 *seqq.*

Eustachius episc., 65, 66.
 Eustachius episc. Sufetanus, 114, 270.
 Eustachius et socii mart., 70.
 Eustachius episc. Aegarum, 217.
 Eustratius Sufenatus episc., 51, 57, 66, 114, 270.
 Eustratius et socii mart., 9.
 Eutropia virgo et mart., 196.
 Eutychnus mart., 212. Alias dicitur Eutychnus, *ibid.*
 Evodius episc. Uzalensis, 102.
 Evusi episc. Opilio, 60, 189. *Vide* Ebusum.
 Exemptio monasterii, 81.
 Exitiosus Verensis episc., 53, 107.
 Exsuverius episc. Tolosæ, 195.

F

Fabiola invisit monachos maris Etrusci, 221.
 Facensis. *Vide* Fatensis.
 Facundus episc. Hermaniensis, 116. Non laudat vers. *Tres sunt*, etc., 80.
 Fallabensis episc. Salo, 58, 118.
 Fames in Africa, 45 *seq.*
 Fastidiosus Egnatiensis episc., 57, 146.
 Fatensis episc. Honoratus, 57, 158.
 Faustianus episc. Tamagudæ, 155.
 Faustinus episc. Binensis, 175.
 Faustinus episc. Buroniatius, 69.
 Faustinus Girbitanus episc., 60, 186.
 Faustius episc. Naraggara, 113.
 Faustinus episc. Nationensis, 156.
 Faustinus episc. Sillitensis, 205.
 Faustinus episc. Tambiensis, 145.
 Faustus Buronitanus episc., 9, 69.
 Faustus Castraseberianensis episc., 59, 175.
 Faustus Præsidienis episc., 58, 150. Monasterium in exsiliis loco ædificat, 236. Persecutionem fugit, *ibid.*
 Faustus conf. episc. Timidæ-Regie, 112.
 Faustus episc. Tuborbanus, 115.
 Fausti basilica Carthag., 7, 15, 21, 41, 67, 71, 224, 291.
 Fabianensis episc. Succensianus, 58, 155 an Salustius, 155.
 Felicianus episc. Aquænobensis, 155.
 Felicianus episc. Cufratensis, 154.
 Felicianus episc. Feradi Minoris, 146, 148.
 Felicianus de Giru-Tarasi episc., 57, 141.
 Felicianus Idensis episc., 58, 165.
 Felicianus Metensis episc., 56, 127.
 Felicianus episc. Mustitanus, 152, 145.
 Felicianus episc. Ruspensis, 277.
 Felicianus episc. Utinæ, 101.
 Felicissimus episc. Obbensis, 171.
 Felicitas et Perpetua mart., 113.
 Felix mart., 268.
 Felix papa, 240. Africæ calamitatibus condolet, 278.
 Scribit pro Lapsis in Africa recipiendis, 266.
 Felix episc., 63.
 Felix episc. exsul, 279.
 Felix alius episc., 280.
 Felix Abaritanus episc., 55, 75, 100.
 Felix Abbritanus episc. conf., 17, 75, 100.
 Felix episc. Abbir Maj., 75.
 Felix episc. Abitinensis, 256.
 Felix episc. Aborensis, 101.
 Felix ab Ac ura, sive Acurra episc., 122.
 Felix ab Amacurra, seu a Bamacura, seu Accura, *ibid.*
 Felix episc. Adrumeti, 7, 67, 83.
 Felix Ambiensis episc., 59, 169.
 Felix Aquisirensis episc., 59, 172.
 Felix episc. a Bagai, 120.
 Felix Berceritanus episc., 56, 116.
 Felix episc. Boncarensis, 171.
 Felix episc. Bosetensis, 150.
 Felix Bullensis episc., 55, 110.
 Felix alius episc. Bullensis seu Bulle Regia, 114.
 Felix Carpitanus episc., 52, 53, 108.
 Felix Casennigrens episc., 56, 129.
 Felix Castellanus episc., 59, 181.
 Felix episc. Castrens, 262.
 Felix Crepedulensis episc., 57, 118.
 Felix Curbitanus episc., 55, 110.
 Felix Custrens episc., 57, 145.
 Felix Dibbens episc., 152, 181.
 Felix episc. Ficensis, 182.
 Felix Flenuclensis episc., 59, 171.
 Felix Ferontianensis episc., 53, 135.
 Felix Garbens episc., 57, 138.
 Felix alius episc. Garbensis, 153.
 Felix Gibbens episc., 56, 126, 136.
 Felix episc. a Gurgitibus, 156.
 Felix episc. Idierensis, 122, 176.
 Felix Irpinianensis episc., 57, 151.
 Felix episc. Izirianensis, 129.
 Felix episc. Lambiensis, 125.
 Felix Lamsortensis episc., 56, 121.
 Felix episc. Macrianensis, 156.
 Felix episc. Maxarnelitanus, 158.
 Felix episc. a Marrazana, 150.
 Felix Matharensis episc., 53, 126.
 Felix Maxitensis episc., 59, 177.
 Felix episc. Maxulltanus, 169.
 Felix a Misgirta episc., 107.
 Felix episc. Moptensis, 129, 183.
 Felix Muzoenis episc., 56, 114.
 Felix Nobasarsensis episc., 55, 127.
 Felix episc. Novasinus, 127, 181.
 Felix episc. Novensis, 163.
 Felix episc. Pariensis, 101.
 Felix Piensis episc., 55, 101.
 Felix episc. Putiensis, 122.
 Felix episc. a Rotario, 118.
 Felix Rusubiritanus episc., 58, 106.
 Felix episc. Segermitanus, 159.
 Felix episc. Sefenselitanus, 103.
 Felix episc. Serteanus, 182.
 Felix Suabensis episc., 57, 157.
 Felix episc. Tacapanus, 187.
 Felix episc. Tagaranensis, 147.
 Felix Tebestinus episc., 56, 153.
 Felix Telensis episc., 105.
 Felix episc. Theensis, 147.
 Felix episc. Timidensis, 112.
 Felix de Turribus episc., 60, 189.
 Felix episc. Villaregensis, 150.
 Felix episc. Visitensis, 103.
 Felix episc. Utinensis, 101.
 Felix episc. Uzalensis, 102.
 Felix Zabensis episc., 184.
 Felix episc. Zactara, 128, 286.
 Felicis abbas monasterium, 267. Ejus humilites, 271.
 Ejus Confessio, *ibid.*
 Felix presb. Arianus, 268.
 Felix cæcus visum recuperat, 21.
 Felix notarius, 224.
 Felix procurator domus regis, 11.
 Felix saxo ethnicus, 220.
 Feradimianensis episc. Aurelius, 57, 148. Vincentianus, 148.
 Feradum minus an Peradamiun, 146. Episc. Felicianus, 146, 148. *Vide* Peradamiun.
 Ferialia edicta, 33, 85.
 Ferontianensis episc. Felix, 155.
 Ferov episc. Marrianensis majoris, 186.
 Ferrandus diaconus Carthag. an scriptor vitæ S. Fulgentii? 277.
 Ferrarius incaute sanctos admittit, 229, 230.
 Ferratus Mons, 280.
 Festeitanus episc. Adeodatus, 53, 121.
 Festum Romæ ob liberatam urbem a Genserico, 225.
 Festus Satafensis episc., 59, 178, 180.
 Fezza urbs et regnum, 121.
 Ficaria insula, 189.
 Ficensis urbs, 180. Episc. Abus, 60, 182. Felix, 182.
 Ficus urbs, *ibid.*
 Fidentius Dianensis episc., 184.
 Fidei professio Africæ episcoporum, 25, 95.
 Fitolomeus episc. Onesimus, 58, 165.
 Filacensis episc. Bonifacius, 58, 156.
 Filtiosus episc. Aggaritanus, 77.
 Firnianus Centurionensis episc., 56, 118.
 Firmus episc. Tagastæ, 11.
 Firmus episc. Tipasensis, 151.
 Firmus episc. Tipason, *ibid.*
 Flabianus Ruletianensis episc., 57, 145.
 Flabianus Vicopacensis episc., 57, 141.
 Flavianus episc. Bubelianensis, 145.
 Flavianus Vamallensis episc., 60, 185.
 Flavosus episc. Cissitanus, 108, 177.
 Flenuclensis episc. Felix, 59, 174.
 Florentianus episc., 57, 65. Middlensis, 56, 85, 126. An episc. Vicessabratenus, 66.
 Florentianus episc. Vicopacaensis seu Vicopacensis, 141.
 Florentinianus. *Vide* Florentianus.
 Florentinus mart., 197.
 Florentinus episc. Furnitanus, 64.

- Florentinus episc. Hippensis Zaritorenensis, 102.
 Florentinus episc. a Tubusuptu, 180.
 Florentinus Tuziritanus episc., 57, 149.
 Florentinus Uticensis episc., 55, 107, 248.
 Florentinus presbyter, 125.
 Florentius mart., 269.
 Florentius episc. Centenariensis episc., 56, 126.
 Florentius episc., 245, 246. An Corsicæ? 247. An Nebi-
 biensis? 248.
 Florentius episc. Lamsortensis, 121.
 Florentius Nobagermaniensis episc., 56, 125, 157.
 Florentius episc. Tisiliensis, 151.
 Florentius Tuziritanus, 149.
 Florentius episc. Zentensis, 178.
 Florentius diaconus mart., 196.
 Florianensis episc. Resutatus, 58, 168.
 Florianus episc. Putizensis, 122.
 Flumenpiscensis episc. Victor, 60, 182. Alius Victor,
 182. Januarius, 181, 182, 181.
 Flumenzeritanus episc. Paulus, 58, 118.
 Fluminus Tabudensis episc., 65, 127.
 Fontes baptismales, 67. Forum benedictio, 31.
 Foratiansis episc. Bonifacius, 53, 58, 81, 154. Alias
 Foriansis, 172.
 Formenses episc.: Ponticanus, 57, 154. Mensor, 57,
 158. Justus, 158. Urbanus, 158, 176.
 Fornicatio confessorem sine lingua loquentem mutum
 reddit, 255 *seqq.*
 Fornitana porta, 4, 64, 106.
 Forontonianensis episc. Felix, 58, 155.
 Fortianensis episc. Bonifacius, 154.
 Fortis Caputeillensis episc., 58, 168.
 Fortis episc. Cedensis, 164.
 Fortunatianus Araditanus episc., 53, 101.
 Fortunatianus episc. Assenenalesis, 103.
 Fortunatianus episc. Capsitanus, 155.
 Fortunatianus Cilitanus episc., 58, 150, 154.
 Fortunatianus Leptimianensis episc. 57, 147.
 Fortunatianus episc. Merensis, 127.
 Fortunatianus Naratecatensis episc., 57, 157.
 Fortunatianus episc. Neapolis, 110.
 Fortunatianus Siccensis episc., 112.
 Fortunatianus Tagarbalensis episc., 58, 157.
 Fortunatus mart., 268.
 Fortunatus episc. exsul, 279.
 Fortunatus episc. Capsensis, 155.
 Fortunatus episc. an Casensis Calanensis? 159.
 Fortunatus episc. Cilitanus, 154.
 Fortunatus episc. Dionysianensis, 162.
 Fortunatus episc. Cirtensis, 208.
 Fortunatus Mozoteoritanus episc., 58, 108.
 Fortunatus episc. Puppitanus, 101.
 Fortunatus episc. Rusuccuritanus, 170.
 Fortunatus episc. Siccensis, 74, 174.
 Fortunatus episc. a Tuccabori, 166, 181.
 Fortunatus episc. Vesceritanus, 116.
 Fortunatus episc. Undesitanus, 157.
 Fortunius episc. Cellensis, 154.
 Fortunius Regianensis episc., 57, 75, 156.
 Fortunius episc. Tubursici, 124.
 Forum Trajani, seu Trojani, 188. Episc. Martinianus,
 60, 188.
 Franci Vandalis obsident, 191.
 Fragilitas rerum humanarum, 216.
 Fraternalis episc. Antisiodorensis, 197.
 Frontensis episc. Donatus, 171.
 Frontonianensis episc. Bonifacius, 58, 155.
 Fructulus mart., 269.
 Fructuosus episc. Abderitanus, 75. Seu Abziritanus,
 155.
 Fructuosus de Giru Marcelli, 56, 128.
 Fructuosus Vinensis episc., 175.
 Frumentii duo negotiatores, martyres, 42, 86.
 Frumentius Teleptensis episc., 58, 156.
 Frumentius Tubursicensis episc., 56, 121.
 Fulcolus. *Vide* Fuscus.
 Fulgentius episc. Rusp. 144, 158, 160, 161, 214, 267.
 Ejus humilitas, 288. Erat monachorum exemplar, 272. Fit
 coabbas, 271. Fratribus instruentibus incumbit, *ibid.* Ejus
 confessio, *ibid.* Ejus exercitia in monasterio: orare, le-
 gere, dictare, meditari, disputare, etc., 276, 277. Fit
 episcopus, 275. Et remanet monachus, 276. In ipso trium-
 phat catholica fides, 285. Ejus eloquentia, 275. Episcopum
 Byzacenæ lingua et ingenium, 277. Laudat vers.
Tres sunt, etc., 80. Pellitur in exsilium, 276, 278. Exsul
 absentes scriptis in fide firmat, 284. Ejus auctoritas quan-
 ta? *ibid.* Ab exsilio redit, 287. Obit in Circina iusula, 283.
 Fulgentius Vagadensis episc., 57, 159.
 Fulginate servant reliquias SS. Heraclii, etc., 260.
 Furnitani episc. Florentinus, Sineon, 64. Geminius,
ibid. Furnitanæ ecclesie consecratio, *ibid.*
 Fuscus episc. Eliensis, 169.
 Fuscus conf., 21. Cujus loci episc., 77.
 Fussalæ episc. Melior, 56, 124. Antonius, 124.
 Fussalense territorium, 84.
- G**
- Gabaense territorium, 214.
 Gabes Vicus, 70, 72.
 Gabrensis. *Vide* Garbensis.
 Gadabitani Mauri, 291.
 Gaguaritani episc. Victor, 58, 160. Rogatus, *ibid.*
 Gaius seu Gallus episc. Tacapitanus, 187.
 Gaius episc. Tignatensis, 139.
 Gaius Uzitensis episc., 55, 107.
 Galba urbs, 126.
 Galbis, 70.
 Galesinius falso martyres Afros Vandalicæ persec. tri-
 buit, 268 *seqq.*
 Gallæ a Vandalis, etc., devastatæ, 60, 193 *seqq.*, 249.
 Iterum in eas movent, 237. Ibi martyres sub Vandalis,
 196.
 Gallæciam Vandali occupant, 200.
 Gallus seu Gaius episc. Tacapitanus, 187.
 Gallus episc. Ticensis, 163.
 Gallus fit imp. in Mauge insula, 187.
 Gamalielis inventio, 60.
 Ganuth Vandalus, 75.
 Gaphara an urbs? 185, 186.
 Garapha portus, *ibid.*
 Garbensis episc. Felix, 57, 158. Alius Felix, Victor,
 158. Alius Victor, qui Romam missus est, 158, 140.
 Gardensis. *Vide* Garbensis.
 Garra urbs, 137, 144.
 Garraniensis episc. Secundius, 57, 157, 144. An Victor?
 144.
 Gratianensis seu Gattianensis episc. Victor, Bonifacius.
 An Secundius? 144. Januarius, 145. *Vide* Gratianensis.
 Gaudentius Putiensis episc., 56, 122, 143.
 Gaudentius episc. Tamagodæ, 155.
 Gaudentius episc. Tigititanus, 156.
 Gaudentius episc. Zertensis, 178.
 Gaudiabensis episc. Victor, 57, 156.
 Gaudiosus episc. Afer, cognomento Septimus Cælius,
 episc. Bitinensis, 255. Seu Abitlæ, 256. Monasterium
 Neapoli condit, 255. Ejus obitus, 256. Ab alio ejusdem no-
 minis distinguendum, *ibid.* Inscriptio sepulcralis, 256.
 Gaudiosus alter Salerni celebris, *ibid.*
 Gaudiosus episc. Pupianensis, 104.
 Gavius episc. Turritanus, seu Sassaritanus, 281.
 Gavius episc. Vegesalæ, 129.
 Gaurianensis episc. Januarius, 57, 137.
 Gauvaritani episc. Victor, 58, 160. Rogatus, 160.
 Gazabianensis episc. Saturnius, 156.
 Gazanensis. *Vide* Gratianensis.
 Gazufulæ episc. Augentinus, 56, 116. Salvianus, 116.
 Gazophyla urbs, *ibid.*
 Gedalius Ospitensis episc., 57, 159.
 Gedalius episc. Uticæ, 107.
 Gegetu, 68.
 Geditana urbs, 180. Episc. Quadratus, 68, 112, 181.
 Geditanus episc. in Stif. Constantius, 59, 68, 181. *Vide*
 Gigitanus.
 Gelasius papa, 283. Laudat Eugenium et alios episc.
 Africæ, 240, 266.
 Gellanus Reperitanus episc., 59, 172.
 Gelilaris Genserici filius, 288.
 Gelimor, 75, 253. Regnum Vandalorum invadit, 288.
 Ario addictissimus, 281. An persecutionem movit? 289,
 290. Captus in triumphum ductur, 61, 289.
 Gemelius episc. a Tambels, 145.
 Gemellensis urbs, 183. Episc. Litæus, *ibid.*
 Geminius episc. Clypeæ, 111.
 Geminius episc. a Furnis, 61.
 Geninus mart., 270.
 Generatio in Deo non est ignorabilis, 25.
 Genethlius episc. Carthag., etc., 104.
 Gennadius episc. Constantinop., 240.
 Gennadius episc. Membressæ, 102 *seqq.*
 Gensericius Vandalorum rex, 200 *seqq.* In Africam ingre-
 ditur, 3. Carthaginem invadit, 5, 64, 214. In Aros et po-
 tussimum in Carthaginenses sevit, 254. Siciliam vexat,
 221. Romam capit, 7. Et diripit, 224, 251. Ejus crudelitas,
 205, 252. Statura et mores, 232. Pirata et furo dictus. Ejus
 insolentia, omnes imp. provincias terret, 228. Ejus persec-

cutio sit acrior, 226. Etiam extra Africam, 12, 227. In catholicos et in suos sævit, 225. Majorianum timet, 228. An ejus opera Majorianus occisus? 228. Obiit, 12, 233. Ejus constitutio de successione regni, 14, 75.
 Genson Genserici filius, 226.
 Gentiles adhuc sæculo sexto, 218.
 Gento, seu Genzo, frater Hunerici, 14, 75, 226, 263, 267.
 Genua, ibi Desiderius M., 197, 198.
 Gerastianus episc. Victor, 181.
 Germani urbs, 157.
 Germania urbs, 125. Episc. Crescentianus, 57, 157. Innocentius, an Florentius, et Jambus? 157. Caudidus, 75, 157.
 Germaniæ Novæ episc. Florentius, 137.
 Germanus episc. Antiodori, 60, 105.
 Germanus episc. Ciuntuturbo, 115.
 Germanus conf., 21. Episc., 59. Peradamiensis, 57, 77, 84, 146.
 Germanus episc. Zugabbaritanus, 166.
 Gerra, seu Girba, 186.
 Gersuum insula, 197.
 Gervasius episc. Remensis, 196.
 Gervitanus episc. Vincentius, 186.
 Geta episc. Jubaltianensis, 161.
 Getulia provincia, 5, 222.
 Getulicus episc. a Victoriana, 158.
 Gibbensis episc. Victor, 126.
 Giga Marcellæ urbs, 128.
 Gigitanus episc. Vincentius, 8, 68, 112. *Vide Gegitani.*
 Gibbensis episc. Felix, 56, 126, 156.
 Gibbensis alterius episc. Donatus, 57, 126, 156.
 Gildo rebellis in Africa, 221.
 Gigitanum litus, 180.
 Ginesensis urbs, 107.
 Gipedes populi, 194.
 Girba, 186, 187. Sedes episc. Lotophagites, 186.
 Girbensis in Tripolit. episc. Faustinus, 60. Vincentius, 126, 151, 186. Monnullus, Proculus, Evasius, Quodvultdeus, 186.
 Girbensis in Numidia episc. Urbanus, 6, 126. Donatus, 126.
 Girbitani Baphii procurator, 186, 187.
 Girensis episc. Martialis, 56, 120.
 Girila. *Vide Cyrila*, 141.
 Giru, complures urbes in Africa, 121.
 Giru Marcelli episc. Fructuosus, 5, 128.
 Girumontensis episc. Reparatus, 53, 164.
 Giru Tarasi episc. Felicianus, 57, 148.
 Gispenses episc. Carissimus, 53, 107. Redentus, Meliosus, 107.
 Gispensis Majoris episc. Januarius, *ibid.*
 Giseitensis episc. Quodvultdeus, 108.
 Givirtensis episc. Quodvultdeus, 186.
 Glaudi oppidum, 156.
 Glorius Jaucensis episc., 58, 163.
 Gloriosus episc. Migirpæ, 107.
 Goaris Notula, 117.
 Godagis Gentonis filius, 14. An Guntabundus, 265.
 Godigiscus Vandalorum rex, 199, 202. Occisus, 194.
 Gontharix rex Vandalorum, 202.
 Gor episc. Victor, 144.
 Gordianus S. Fulgentii avus, 215, 216.
 Gorgona insula, 218, 220.
 Gothi Romam diripiunt, 37. S. Paulinum vexant, 229.
 Vandalis affines, 244. Simul Africam vastant, 94.
 Graphara urbs, 185.
 Grassa locus Africæ, 189.
 Gratianenses episc. Bonifacius, 33, 81. Victor, 81.
 Gratianopolis episc. Philadellus, 174.
 Gratianus episc. Metensis, 127.
 Gratiani basilica Carthag., 103.
 Gratianopolitanus episc. Talasius, 59, 174. Publicius, Deuterius, 174.
 Gregorii M. libri Dialogorum, an falsus in historiam S. Paulini, 229.
 Gregorius episc. Tamamallensis seu Tamallensis, 151.
 Gregorius Turon. fallitur in recensendis Vandalis regibus, 200. Habuit passiones martyrum Africæ sub Vandalis, 65, 259.
 Guaiferius monachus Casinensis, 259.
 Gududus episc. Avincensis, seu Aniusensis, seu Ancusensis, 142.
 Guillelmus II bonus rex Siciliæ, 262.
 Guirensis episc. Lucianus, 120, 121.
 Gulosus Beneventensis episc., 53, 103.
 Gulosus episc. Puppatanus, 104.

Gummasis episc. Stephanus, 158.
 Gummenartarum episc. Sabinianus, *ibid.*
 Gummitanus episc. Maximus, 58, 158. Joannes, Anonymus, 158. An Stephanus et Sabinianus, *ibid.*
 Gunaitanus, Gunagitanus. *Vide Gunugi.*
 Gundericus rex Vandalorum, 194, 199, 202, 240. Ejus mors funesta, 201, 202.
 Gunelensis seu Gunelmensis episc. Paschasius, 55, 102.
 Guntabundus Vandalorum rex, 265 *seqq.* Genserici Gersonis nepos, dictus Godagis, an fuit persecutor, 265. Eugenium ab exilio revocat, tum cæteros Africæ episcopos, 242. An S. Eugenium exagitaverit? 241. Pacem restituit, 266, 267. Ejus mors, 274.
 Guntasius episc. Benefensis, 142.
 Gunugitanus episc. Auxilius, 59, 177.
 Gurgaitensis episc. Primiarius, 58, 156. An Felix a Gurgitibus? 156.
 Gurra urbs, 121.

H

Habbensa, seu Habensa urbs, 70.
 Habensis episc. Lucius, 70. Adjutor, 260.
 Habetdeus episc. conf., 43, 47, 63, 84, 87.
 Habetdeus episc. Marazzanæ, 150.
 Habetdeus an Lunensis episc., 250.
 Habetdeus Tamallumensis episc., 57, 151, 152, 250.
 Habetdeus Teudalensis episc., 7, 115, 152.
 Habetdeus diac. Carthag., 75, 150.
 Hæreticorum ecclesiæ catholicis traditæ, 85. Eorum commiseratio rejicienda, 47. Miracula non edunt, 251, 252.
 Hamilcar dux, 101.
 Haran. Cæltensis episc. Januarius, 162.
 Harbir. *Vide Abbir.*
 Hædicus præpositus regni, 15.
 Helephantaria urbs, 176.
 Helias de Majorica episc., 60, 189.
 Hellenensis. *Vide Eliensis.*
 Heliodorus Cufrutensis episc., 58, 154.
 Hellada, ibi Genserici persecutio, 12, 72.
 Helpidius episc. Aquesius, 167.
 Helpidius Tusdritanus episc., 150.
 Helpidoforus apostata, 86.
 Heoa urbs. *Vide Oea.*
 Heraclianus belli dux, 218.
 Heraclius conf. Afer, 258, 260.
 Heraclius, etc., mart., 260.
 Heraclius belli dux, 231.
 Heraclius spado, 224.
 Hercules pugna, 111.
 Hermianensis. *Vide Ermanensis.*
 Hermio urbi, 146.
 Heruli populi, 194.
 Heterius mart., 197.
 Harba maxitanorum rex, 177.
 S. Hieronymus, 47. Presbyter dictus, 96. Ejus ætas et mors, 97. Galliarum cladem plangit, 195. Ejus prologus in quo versus *Tres sunt*, etc., 79.
 Hierpinianenses episc. *Vide Irpinianensis.*
 Hilarense oppidum, 74.
 Hilarinus seu Hilarianus episc. Orreocelensis, 162.
 Hilarianus Trobinianensis episc., 57, 147.
 Hilarius papa, 240.
 Hilarii Pictav. episc. operum codex vetus, 204.
 Hilarius mart., 197.
 Hilarius episc. Hofet., 150.
 Hilarius episc. Sullitanus.
 Hildericus rex Vandalorum, 14, 57, 75. Pacem Ecclesiæ Afic. restituit, 287. E regno dejicitur, 288.
 Hippacritarum civitas, 101.
 Hippon, 147.
 Hippa, Diarytus, 53, 101. Episc. Marianus, 53. M. ryr, Petrus, 101. Victor, *ibid.*
 Hippo Regius urbs, 102, 116, 124, 159. A Vandalis obessa, 4. Et diruta, 206. Ejus episcopus S. Augustinus, 4.
 Hippzaritensis episc. Marianus, 53, 101.
 Hirenensis episc. Tertullianus, 199. Theodorus, *ibid.*
 Hirundinus Mysuens episc., 55, 106.
 Hispalis a Vandalis eversa, 201, 202.
 Hispaniæ a Vandalis, etc., diriptæ, 198, 249. Ibi Genserici persecutio, 12, 227.
 Hiziradensis episc. Vigilius, 56, 129.
 Homiliæ, id est tractatus populares, 5.
 Honoratus episc., 187.
 Honoratus episc. Adquesironsis, 172.
 Honoratus Castellanus episc., 56, 117.
 Honoratus Fatensis episc., 57, 158.
 Honoratus episc. Larensis, 74.

Honoratus Macrianensis episc., 58, 156.
 Honoratus episc. Matharensis, 126.
 Honoratus Tagariatensis episc., 57, 147.
 Honoratus Tagariatanus episc., 57, 147.
 Honoratus Tamascantensis episc., 60, 183.
 Honoratus Thigavensis episc., 172, 199.
 Honoratus Timicitanus episc., 58, 164.
 Honoratus Tiziensis episc., 58, 154.
 Honoratus episc. a Tucca, 184.
 Honoratus episc. Tusdritanus, 149.
 Honoratus Antoninus episc. Constantinæ, 208.
 Honoratus Douatista, 163.
 Honorati in Africa, 3, 65.
 Honoriaci milites, 198 *seq.*
 Honoricus. *Vide* Hunericus. Honorius episc., 123.
 Honorius episc. Cellensis, 63.
 Honorius Aquæ Albensis episc., 59, 181.
 Honorius Benepotensis episc., 59, 169.
 Honorius Oppennensis episc., 58, 157.
 Honorius imp., 97. Ejus nomen pro Hunerico passim legitur, 264.
 Hormisdas papa, 279.
 Horrea urbs Procons., 180.
 Horrensis in Sittif. episc. Victor, 59, 180. Avus, 181.
Vide Orrea.
 Horrea Anninicensis, 180.
 Horrea Cælia urbs, 180. Episc. Tenax, Januarius, 162.
 Hilarianus, *ibid.*
 Horrea Orbita, 180.
 Hortalanus. *Vide* Hortulanus.
 Hortensis Autentesis episc., 58, 160.
 Hortolanus, 63. Episc. Beneiensis, 83.
 Hortulanus Beneiensis episc., 57, 85, 142.
 Hortulanus episc., 57. An Oensis? 66, 67.
 Hospitenses episc. Gedalius, Benenatus, Lucullus, 139.
 Hunericus rex, 11, 72. Dicitur Chonoricus, 97. Eudoxiam juniorem ducit, 226. Patri succedit, 12, 206. Ejus edictum pro episc. Carthagineusi eligendo, 13. Pro conventu Carthag., 19. Aliud adversus catholicos, 33. Abutitur legibus imperatorum, 54, 83. Ejus persecutio, 14 *seq.*, 54, 61, 253. Ejus crudelitas in episcopos, 36. In cæteros catholicos, 38. Etiam in suos, 40. Moritur, 49, 54, 90, 237, 263. Tunc eclipsis solis fuit, 258.
 Hunni Thraciam, etc., devastant, 222.
 Hymnus triumphalis, 81
 Hymni nocturni die Epiphaniarum, 21.
 Hymni solemnnes in sepulturis, 56.
 Ibas episc. Edessæ, 217.
 Icosi urbis nomen unde sumptum, 171. Episc. Victor, 59, 171. Laurentius, Creascens, 171.
 Idacius episc. Lemiscensis, 199. Ipse est auctor librorum contra Varimadum, 213.
 Idacius Clarius, *ibid.*
 Idassensis urbs, 153. Seu Idacensis, 125. Episc. Adeodatus, 56, 125. Rogatianus, 125.
 Idaxius episc. Muzucensis, 148.
 Idenses episc. Subitanus, Felicianus, 58, 165.
 Idephonus comes, 243.
 Idicra episc. Palladius, 56, 122. Marcianus, 122, 159.
 Idicra, 122, 138. Felix, 122, 176.
 Ididi urbs, 142, 165. *Vide* Mididi.
 Idiera, Idirensis, 159.
 Idonius Rusaditanus episc., 59, 172.
 Idutensis urbs, 159.
 Igligili urbs, 180, 182.
 Igligitanum litus, 180.
 Igligitanus episc. Domitianus, 59, 180. Urbicosus, 180.
 Ilocum urbs Hispaniæ, 201.
 Illustris episc. conf., 277, 278.
 Illustris, titulus dignitatis, 4, 13, 35, 62, 85.
 Illustrissimi titulus, 65.
 Illyricum ab Attila vastatum, 222. Et a Vandalis, 227.
 Immolandi locus, 6, 65. Immolatio sacrificii corporis Christi, 283.
 Imperatorum legibus Hunericus abutitur, 54, 82.
 Imperialia ornamenta a Gensericō rapta Romæ, 223. Recuperata, 289.
 Indulgentia reconciliationis, 18.
 Infans monachus conf., 229.
 Infantulus in monasterio nutritus, 56.
 Infantuli confessores, 17, 212. Et lectores, 41. Eorum fortitudo, 42.
 Infantuli fides mira, 44.
 Ingentius Ubahensis episc., 59, 172.
 Innocentius papa, 140.

Innocentius episc. Germaniensis, 137.
 Innocentius episc. Lamigigæ, 138.
 Innocentius Muzucensis episc., 57, 148.
 Innocentius Thebaltensis episc., 134.
 Inscriptio de S. Gaudioso, 256. Sepulcri S. Secundini, 259. Inscriptioes in Sardinia, 281.
 Intercessio sanctorum, 58.
 Inno, an urbs cujus episc. Valentinianus? 161.
 Inventinus Maronanensis episc., 60, 182.
 Ipponizaritensis episc. Donatus, 101.
 Ipponte Diarito, *ibid.*
 Ira fluvius, 228.
 Irenæus episc. ab Ululis, 151.
 Irenses episc. Saturus, 58, 159. An Tertullianus? 159.
 Irinensis episc. Tertullianus, *ibid.*
 Irpinianensis episc. Felix, 57, 151. Barbarus, 151.
 Isaac episc. Utinæ, 194.
 Istochius monachus conf., 229.
 Italiam Gensericus vexat, 227. Confessores Afri illustrant, 255 *seqq.*
 Itensis Lucius episc., 58, 164, 165.
 Izirianensis episc. Felix, 129.

J

Jacobi apost. festum, 89.
 Jacobus Lemelefenis episc., 39, 181.
 Jacobus Arragoniæ rex, 189.
 Jacobi et Mariani acta emendata, 118.
 Jacterenis episc. Januarius, 56, 81, 127, 128. *Vide* Zactara.
 Jader M. episc. a Midila, 126.
 Jambus conf. episc. a Germaniciana, 125, 137.
 Jamsuensis. *Vide* Lamfuensis.
 Jamigginæ. *Vide* Lamigginæ.
 Jamsortensis. *Vide* Lausortensis.
 Januarianus episc. Caserimigrensis, 129.
 Januarianus episc. Marcellianus, 57, 136.
 Januarius episc. et mart., 281.
 Januarius episc. conf. 277 *seqq.*
 Januarius alius episc. exsul, 279.
 Januarius Aquensis episc., 56, 167.
 Januarius episc. Aquæ Albensis, 150, 180.
 Januarius Aquenensis episc., 145.
 Januarius episc. Banensis, 155.
 Januarius Beneventi episc., 283. Ejus ecclesia Neapolis, 233.
 Januarius episc. Casarum Medianensium, 125.
 Januarius episc. Centullianensis, 163.
 Januarius Centuriensis episc., 57, 137.
 Januarius episc. Centurionensis, 118.
 Januarius Flumenepiscensis episc., 181, 182, 184. Mendose dictus Flamen Pistensis, 182.
 Januarius episc. Gratianensis, 143.
 Januarius Gaurianensis episc., 57, 137.
 Januarius episc. Gispensis Rajoris, 107.
 Januarius episc. Haran Celtensis, 162.
 Januarius Jacterenis episc., 56, 81, 127.
 Januarius episc. Lamasæ, 139.
 Januarius episc. a Lambese, *ibid.*
 Januarius Legensis episc., 57, 134, 135.
 Januarius episc. Masculitanus, 129, 136.
 Januarius episc. Mustitanus, 152.
 Januarius episc. Muzulensis, 148.
 Januarius Narensis episc., 145.
 Januarius Nasbincensis episc., 58, 169.
 Januarius episc. Numidensis, 178.
 Januarius Tagastensis episc., 57, 140.
 Januarius episc. Tubulbacensis, 142.
 Januarius episc. Tubursici, 124.
 Januarius episc. Tunudensis, 112.
 Januarius Valesitanus episc., 58, 150, 154.
 Januarius episc. Vici Caesaris, 125.
 Januarius Zattarenis episc., 33, 81. Seu Zociarenis, 128.
 Jerafitanus episc. Victor, 59, 181.
 Jerosolymitana vasa diripit Gensericus, 225. Recuperat Justinianus, 289.
 Joannes papa, CP. venit, 61. Ravennæ obit, *ibid.*
 Joannes II papa, 292.
 Joannes Bullensium Regio episc., 56, 114.
 Joannes episc. Gummitanus, 158.
 Joannes archimandrita, 279.
 Joannes monachus, 7.
 Joannes monachus. Scythia et alter Joannes scribunt ad episcopos Byzac. exsules, 270.
 Joakim regis mors, 90.

Jocundus lector et mart., 196.
 Jocundus episc. Subferulensis, 144.
 Jocundus patriarcha Vandalorum, 11, 15.
 Jocundus presb. Arianus, 10.
 Jol urbs, 125. Seu Caesarea M., 166
 Jona Lapidensis episc., 55, 106.
 Jubæ regis urbs Caesarea, 166.
 Jubaldienensis episc. Restitutus, 161.
 Jubaltianensis episc. Eusebius, 58, 161. Geta, an Restitutus? 161.
 Jubelidienensis episc. Restitutus, *ibid.*
 Judices provinciarum, 56.
 Jughurta rex, 155.
 Jugurenensis episc. Donatus, 151.
 Julia virgo et mart., 218. Ejus passio, 219.
 Julia Caesarea, 123.
 Julianus martyr, 74, 268.
 Julianus martyr. 256.
 Julianus episc., 125, 126.
 Julianus episc. Antiochæ, 240.
 Julianus episc. a Marcelliana, 128. Non a Mascianis, 112.
 Julianus episc. Midlensis, 127.
 Julianus episc. Ruspensis, 160.
 Julianus episc. Senepalitanorum, 105.
 Julianus episc. Tafaltensis, 151.
 Julianus episc. a Telepte, 156.
 Julianus Vararitanus episc., 58, 155.
 Julius papa, 76.
 Julius Vagarmelitanus episc., 57, 154.
 Juncensis in Maur. Caesar. episc. Glorius, 58, 165.
 Juncensis in Byzac. episc. Tertullus, 58, 161. An Numidius? 161. An Valentinianus? *ibid.*
 Juncensis synodus, 161, 278, 288.
 Juncense litus, 142.
 Junianus episc. Lamiggige, 158.
 Junianus episc. Simiueusis, 113.
 Junior episc. Tigillabensis, 56, 126.
 Junius episc. Neapolis in Africa, 110.
 Jurare an liceat? 37.
 Juramentum super corpus et sanguinem Christi, 40, 86.
 Jurata episc. Turro Tamallumensis, 151.
 Juricitanus episc. Mansuetus, 65.
 Justiniani imp. codex promulgator, 61. Visione monitus Vandalos aggreditur, 77. Ob recuperatam Africam gratias agit, 290. Bona ecclesiae a Vandalis rapta restituit, 290. Urbes et ecclesias in Africa construit, 291.
 Justinus Senior imp., 289.
 Justinus episc. Bonifacius, 141, 148
 Justus Acubdensis episc., 60, 185.
 Justus episc. Formensis, 158.
 Justus episc. Nicitensis, 120.
 Justus episc. Volaterranus, 280.
 Justus, etc., mart., 260.
 Juventanus episc. Marovaniensis, 182.

K

Kasulis urbs Africae, 155.

L

Labdensis urbs, 111. Episc. Rufinus, 106.
 Læus episc. et mart., 22, 77. Neptitanus, 57, 113, 237, 238.
 Lamasba, 141. Episc. Secundinus, 57, 159. Avitus, Januarius, Pusillus, 159.
 Lambese urbs, 120, 125, 150, 151, 155. Episc. Januarius, 159.
 Lambiensis episc. Felix, 125.
 Lantrese, seu Lantbridis urbs, 125.
 Lanfactum, 182. A Lamfua distinguendum, 155.
 Lamfua urbs, 182. Episc. Maximus, 57, 155. Safargius, Pontius, 155.
 Lamigeusis episc. Argentius, 158.
 Lamiggiga, duæ urbes hujus nominis, 158. Episc. Maximus, 57, 157. Innocentius, Junianus, Recargentius, 158. Cardelus, 57, 141. An Argentius? 158.
 Lampadius episc. Tisiditanus, 121.
 Lampua. *Vide* Lamfua.
 Lamsortensis episc. Felix, 56, 124. Antonianus seu Antonius, Florentius, 124.
 Lamviritani episc. Benevatus, 56, 125. Crescentianus, 125.
 Læodicius episc. Clypeæ, 111.
 Lapidensis episc. Jona, 55, 106. Rufinus, Victor, 106.
 Lapidienensis episc. Restitutus, 106. Seu Restutus, 171, 89.
 Lapsi quomodo recipiendi, 266.
 Larenensis urbs, 16, 17, 74. Episc. Vitalus, Victorius, Honoratus, 74. An Paulus? *ibid.*
 Laritensis episc. Restitutus, 74.
 Latinus episc. Mugiensis, 114, 153.
 Latonius episc. Teuitanus, 147.
 Laudia urbs, 171.
 Laudunum urbs, 197.
 Laurentius episc. Irositanus, 171.
 Laurentius episc. Usilabis, 151.
 Laurentius monachus Casinensis, 265.
 Lectioni S. Julia vacat, 218.
 Lector martyr, 10, 70.
 Lectores infantuli, 41, 212.
 Legenses episc. Januarius, 57, 154, 153. Dacianus, 154, 159. Cresconius, 154.
 Legiensis episc. Victorinus, 56, 154. *Vide* Legensis.
 Legitima questio, 201.
 Lemelefenensis episc. Jacobus, 59, 181.
 Lemellense castellum, 181. Episc. Primosus, *ibid.*
 Lemfoctæ episc. Vindemius, 60, 124, 181.
 Lemicensis episc. Idacu, 199.
 Leo M. papa, 225. Vetat baptismum in Epiphania, 77. Ejus precibus mitius agit Gensericus, 224 *seqq.* Ejus sermo de liberatione Urbis a Gensericis, 225.
 Leo IX papa Carthaginensem primatem tuetur, 158.
 Leo episc. Moptensis, 121, 183.
 Leo Oppinensis episc., 159, 183. Seu Ospinensis, 157, 183.
 Leo Saharatis episc., 60, 186.
 Leo imp. 98. Vandalos aggreditur, 251. Infauste, *ibid.*
 Leontia conf., 39, 84.
 Leontius Burcensis episc., 56, 118.
 Leontius Decorianensis episc., 57, 115.
 Leontius episc. Mutecitanus seu Musertitanus, 175.
 Leontius episc. Præfidiensis, 156.
 Leontius episc. Rusticianensis, 150.
 Leontius monachus Scythæ, 279.
 Leositana urbs ficta, 171.
 Leges latæ pro barbaris, 8.
 Legibus imp. Hunericus abutitur, 54, 83.
 Leporius Augurensis episc., 56, 126.
 Leporius presb., 96, 158, 167.
 Leptius, 159. Episc. Ciscintinus, 147.
 Leptis, pro Leptis Magna, 186.
 Leptis Magna, 147, 152, 291. Severi Augusti patria, 146, 290. A Justiniano restituitur, 290. An ex tribus uribus constabat, 285. Episc. Calpides, 60, 185. Victorinus, Salvianus, 186. Diog., 187.
 Leptis Minor urbs, 146, 150, 185. Seu Leptis parva, 107. Episc. Fortunatianus, 57, 147. Demetrius, 147. Romanus, Victorinus, 186.
 Leptitanus populi, 153.
 Leradus urbs, 165.
 Lesbli urbs, 181.
 Lesvitanus episc. Vadlus, 57, 181. Romanus, 181.
 Liberatis episc. Miliensis, 142.
 Liberatus Byzacenæ primas, 158, 279.
 Liberatus Amudarsensis episc., 57, 141.
 Liberatus Aquarum Regiarum episc., 58, 157.
 Liberatus Mullitanus episc., 55, 105.
 Liberatus abbas mart., 45, 49 *seqq.*, 55, 56, 96.
 Liberatus diac. Carthag., 292.
 Liberatus medicus conf., 41, 88.
 Libosus episc. a Vaga, 119.
 Libros Gensericus sacerdotibus tollit, 9.
 Licentius episc. Zattaræ, 128.
 Ligula, litus Maxilitanum, 5, 65.
 Lilybætanus episc. Paschasinus, 60, 221.
 Limatæ episc. Purpurius, 149.
 Limes Bidensis, 175. Caput Cilensis, 168. Macomadiensis, 153. Columnatensis, 163. Muticinus, 175. Tablatensis, 171. Teuchitanus, 156. Tripolitanus, 185. Tubusublitanus, 180.
 Linguae incisi-o mors est, 254.
 Lingonensis episc. Desiderius mart., 197, 198.
 Lirinensis insula a Gensericis non vastata fuit, 251
 Litorius episc. Suavenis, an Sugunensis? 157.
 Littæus episc. a Gemellis, 185.
 Lixa Africae, 171.
 Λογιστῶν confessores, 235.
 Longinus episc., 245.
 Longinus Pamariensis episc., 58, 169, 214.
 Lotharius rex, 243.
 Lo:ophagites insula, 186.
 Lucania, ibi Gensericus persecutio, 12.
 Lucianus episc. Burugratensis, 118.
 Lucianus episc. Guirensis, 120.

Lucius Cartennitanus episc., 59, 169.
 Lucius episc. Marcellianæ, 128, 145.
 Lucifer senior episc. Calaris, an sanctus? 188.
 Lucifer alter Calaritanus episc., 10, 188.
 Lucius mart., 74.
 Lucius item mart., 208.
 Lucius alter mart., 269.
 Lucius episc. ab Husava, 182.
 Lucius episc. a Castro Galba, 120.
 Lucius episc. Habensis, 70.
 Lucius episc. Itensis, 5, 164, 168.
 Lucius Maurbensis episc., 59, 175.
 Lucius confessor, episc. a Membresa, 103.
 Lucius episc. Tagaratz, 115.
 Lucius episc. Tamallensis, 151.
 Lucius Tamazucensis episc., 59, 178.
 Lucius episc. a Thebeste, 135.
 Lucius episc. Zabensis, 132.
 Lucullus episc. Hospiensis, 159.
 Ludovicus episc. et mart., 281.
 Ludovicus de Ambesia episc. Albiensis, 244.
 Ludovicus rex, Lotharii filius, 243.
 Lugdunensis provincia, 194.
 Lugdunum clavatum urbs, 197.
 Lugurensis episc. Donatus, 5, 134.
 Luitprandus Langobardorum rex, 283.
 Lunensis episc. an Habetdeus? 250.
 Lupus Tricassinus episc. 60, 68.
 Lusitania a Suevis occupata, 200.

M

Macarius de Minorica episc. 60, 188.
 Mathius episc. Calaritanus, 158.
 Maclianenses episc. Bonifacius, 57, 142. Plutianus, an Tullianus? 142, 143. An Numidius? 143.
 Maconades, tres urbes in Africa, 134, 135.
 Maconades syris, 135.
 Maconades minores, 134, 135.
 Maconiadiensis in Numidia episc. Pardalius, 56, 131.
 Salustius, Proflcentius, Cassius, Donatus, 133. Aurelius, 122, 123, 135, 167.
 Maconiadia Ru-ti-iana, 130. Episc. Proflcentius, 133.
 Macozadiensis limes, 135.
 Macri urbs, 191, 184. Huc conf. relegati, 237.
 Macrenses episc. Emeritus, 50, 181. Maximus, 181.
 Macrianaense concilium, 156.
 Macrianienses episc. Silvanus, Felix, *ibid.*
 Macrianienses in Byzac. episc. Honoratus, 58, 156.
 Macrianiensis Majoris episc. Ferox, Pomponius, 156.
 Macrianiensis in Sitif. episc. Restutus, 60, 182.
 Macriani imp. patria, 174.
 Mactaritani episc. Adellus, 57, 143. Marcus, 145, 150. Comparator, 145. *Vide* Mauri.
 Madassuna urbs, 58, 162. Episc. Primitianus, 162.
 Madaura, 150. Apuleii patria, 150. Ibi studet Augustinus, *ibid.* A Quidia distinguenda, *ibid.* Episc. Pudentius, 53, 150. Antigonus, Placentinus, Douatus, 150.
 Madaurenses martyres, 150.
 Madaunus Murcomensis episc., 59, 177.
 Madensis urbs 114. Et limes, 126. Episc. Petrus, 56, 126.
 Magalia, 10, 71.
 Magarmedianus episc. Julius, Felix, 158. Secundus seu Secumlinus, 138.
 Magontiacum a barbaris excisum, 104.
 Magri urbs, 181.
 Majorianus Vandalos fugat, 227. Ejus laudes, in Africam transit, moritur, 228.
 Majorica insula, 5. Regnum, 189. Episc. Helias, 60, 189.
 Ibi lides cum episcopatu restituta, 189.
 Majoricus martyr, 58, 84, 229.
 Majorus martyr, 229.
 Maius episc. Amudarsæ, 141.
 Malchus episc. Masulitanus, 136.
 Malianenses episc. Vicor, Optatus, 164.
 Malliana urbs, 175.
 Mamida urbs, 174.
 Mamilla urbs, *ibid.*
 Mamma regio, *ibid.*
 Mamma urbs, *ibid.*
 Mammarius et socii mart. an Vagenses? 120.
 Mammarius martyr, *ibid.*
 Mammillensis episc. Paschasius, 59, 174. Vicor, Scren-
 nianus, 174.
 Mamillianus presb., 220.
 Mamma censeritanus episc. Victor, 59, 174.
 Mandasumitanus episc. Primitianus, 162.
 Mandracium portus, 291.
 Mangentius Ticualtensis episc., 58, 159.
 Manichæi ab Hunerico vexati, 12.
 Mannucius Duassedemai episc., 55, 105.
 Mansuetus Afufeniensis episc., 57, 142. Confessor, 21, 77.
 Mansuetus episc. Uricitanus mart., 4, 63, 106.
 Mantua episc. Priscus, 261.
 Mappalia locus, 5.
 Mappaliensis ecclesia, 125.
 Maracinus episc. exsul, 280.
 Maraggaræ episc. Maximinus, 58, 115. *Vide* Naraggara.
 Maraguiensis episc. Bonifacius, 58, 153.
 Marazana, 135. Episc. Vindicianus, 57, 150. Felix Euno-
 mius, Habetdeus, 150. An Saturinus? *ibid.*
 Marazanense concilium, *ibid.*
 Marcellianæ episc. Julianus, Lucius, 128, 142.
 Marcellianus dux, 218, 251.
 Marcellina episc. Julianus, 128.
 Marcellinus episc. Castelli Sinitensis, 131.
 Marcellinus episc. Mullitanus, 105.
 Marcellinus Tasbaltensis episc., 58, 154.
 Marcellinus Vagrutensis episc., 57, 133.
 Marcellinus Vandalos fudit, 252.
 Marcellus martyr, 282.
 Marchia Tarvisina, 245.
 Marcianus episc. Culusitanus, 110.
 Marcianus episc. Eminentianensis, 181.
 Marcianus episc. Idicrensis, seu Idierensis, aut Iduren-
 sis, 122, 159.
 Marcianus episc. Sitifensis, 179.
 Marcianus episc. Tabairarensis, 177. *Vide* Martianus.
 Marcianus imp., 98. Ipsi imperium præ sagitur, 263. Ad-
 versus Vandalos exercitum paravit, 226.
 Marcus Donatista, 129.
 Marcus confess. Afer, 261.
 Marcus Bovini episc., *ibid.*
 Marcus Ecanæ episc., *ibid.*
 Marcus episc. a Mactari, 115. Seu Mattari, 150.
 Masculitanus episc. Januarianus, 57, 156. *Vide* Masula.
 Mardarsuma urbs, 162.
 Margarita insula, 220.
 Margarum urbs, 114.
 Mariæ puellæ fortuna, 217.
 Marianus Hippzaritensis episc., 53, 101.
 Marianus episc. Rufinianensis, 157.
 Mariannus episc. Tulliensis, 154.
 Marianus episc. Utziparitanus, 115.
 Marianus episc. Oensis, 187.
 Marinianus Donatista, 165.
 Martinus episc. ab Aquis Tibilitanis, 131.
 Martinus episc. Taborensis, 163.
 Marivadus diac. Arianus, 11, 72, 215.
 Maronanensis episc. Inventinus, 60. Seu Juveninus Ma-
 rovanensis, 182.
 Maronensis urbs, 182.
 Marrazana episc. Felix, 150.
 Marrensis episc. Crescentianus, 179.
 Martaritanus episc. Victor, 150.
 Martialis Columpnatensis episc., 58, 165.
 Martialis Girensis episc., 55, 120.
 Martialis episc. Idicrensis, 122, 138.
 Martianus mart., 69.
 Martianus alter mart., 270.
 Martianus episc. Afabensis, 182.
 Martianus Murustogensis episc., 58, 167.
 Martianus episc. Sullectinus, 158. *Vide* Marcianus.
 Martilianus mart., 8, 68, 69.
 Martinianus de Foru Trojani episc., 60, 188.
 Martinus episc. Siceestitanus, 174.
 Martinus episc. Taborensis, 163.
 Martyr qui dicendus? 244.
 Martyr quidam tormenta non sentit, 210.
 Martyres sub Vandalis in Gallia, 196, 197. Lingonibus,
 197, 198. Remis, 196.
 Martyr puella in Hispania, 200.
 Martyres plurimi sub Genserico, 8, 10, 312.
 Martyres et confessores in Africa, sub Hunerico, 14, 16,
 19, 212.
 Martyres 300 in Africa, 235.
 Martyres 366, 197.
 Martyres 7 monachi, 43. An capitani di-ti? 52.
 Martyres Afri falso ad Vandalorum persecutionem revo-
 cati, 250, 268.
 Martyres Bolitani seu Volitani, 168.
 Martyres Carterienses, 170.
 Martyres Culusitani, 59, 110.
 Martyres Madaurenses, 150. Digitized by Google

- Martyres Maxulitani, 109.
 Martyres Scillitani, 120.
 Martyres Suburbitæ, 167.
 Martyres Suffectani, 144.
 Martyres Tambaienses, 40.
 Martyres Tundenses, 113.
 Martyres Tuburbitanæ, 115.
 Martyres Vagenses, an Mammarius, et socii, 120.
 Martyritanus episc. Victor, 150.
 Martyrium peccata purgat, 208.
 Martyrius episc. Antiochiæ, 240.
 Martyrum reliquiæ, 195. Miraculo servatæ, 56. In the-
 cis expositæ, 256. Veneranter tractatæ, 51.
 Martyrum multa millia, 218.
 Mascæpi prælium commissurus Eucharistiam recipit,
 221.
 Mascula urbs, 72. Episc. Januarianus, Malchus, Vitalis,
 Clarus confessor, Donatus, 136. Januarius, 129, 136.
 Masculanus an confessor, aut mimus, 11, 72.
 Massanissa rex Numidiæ, 147.
 Massimanensis episc. Possidius, 57, 148.
 Massiniasenses gens Africæ, 182.
 Masylæ episc. Numidius, 143. *Vide* Maxula.
 Masuccabensis episc. Passinatus, 58, 160.
 Mata urbs Africæ, 127.
 Matarianensis episc. Peregrinus, 58, 158.
 Mathareses episc. Felix, 56, 126. Honoratus, 126.
 Mattaritanum oppidum, 145. Episc. Adelfus, 57, 150.
 Cultasius, an Marcus? an Victor? 150.
 Mattasius Castellii Abaritanus episc., 59, 172.
 Matereuse oppidum, 145, 150.
 Mathæus Armenus, 117.
 Maturhensis episc. Lucius, 59, 176.
 Maturianus mart., 69.
 Maurensis urbs, 179.
 Maurentius episc. Tubursici, 124.
 Maurianensis episc. Secundus, 59, 175.
 Mauritania an civitas sic dicta, 66.
 Mauritaniæ dux, 222. Prima, et secunda, 146. Una sub
 Justiniano, 290.
 Mauritaniæ Cæsariensis episc., 58, 165.
 Mauritan a Cyrenensis, 164.
 Mauritania Gaditana, 70.
 Mauritaniæ Sitifensis episc., 59, 179.
 Mauritania Tingitana, 222, 290.
 Maurus cartennæ episc., 169.
 Mauri gentiles, 54. Vandalis sese jungunt, 227. Trasa-
 mundom fugant, 286.
 Mauri pacati, 291. Godahitani, *ibid.*
 Maurus, etc., mart., 260.
 Mauritanus mart., 69.
 Maurivodus Arianus, 72.
 Maxensis urbs, 144. Episc. Rufianus, 114.
 Maxentius Tigamibenus s episc., 58, 168.
 Maxibitarum litus, 5, 65.
 Maxima virgo, ejus confessio, 8, 9, 69.
 Maxima, et sociæ mart., 115.
 Maximianensis in Byzac. episc. Possidius, 148. An Bo-
 nifacius? *ibid.*
 Maximianensis in Numidia episc. Donatus, 57, 140.
 Maximianus episc. Aqueusis seu Aqueusium Regionum,
 157.
 Maximianus conf. episc. Bagaïæ, 110.
 Maximianus episc. Bennenfensis, 142.
 Maximianus episc. Hermianensis, 146.
 Maximianus episc. Serteitanus, 182.
 Maximianus episc. Pudentianæ, 127.
 Maximianus episc. Turensis, 145.
 Maximianus episc. Zugabbaritanus seu Suboabburiten-
 sis, 166. Suburitanus, 167.
 Maximianus caput sectæ Donatist., 152.
 Maximiensis episc. Bonifacius, 141, 142.
 Maximinus Maraggaritanus episc., 56, 113.
 Maximinus episc. Sufetanus, 114.
 Maximinus episc. Tuburbii Minoris, 115.
 Maximianus episc. Turreblandensis, seu Turreblansis,
 159.
 Maximinus episc. Uzabirensis, 148.
 Maximinus Arianus in Sicilia, 221.
 Maximus martyr, 169.
 Maximus Coviensis episc., 59, 179.
 Maximus Gummitanus e. isc., 58, 158.
 Maximus Lamfuensis episc., 57, 155.
 Maximus Lamiggigensis episc., 57, 157.
 Maximus episc. Macrensens, 181.
 Maximus Sillitanus episc., 56, 128.
 Maximus episc. Suensis, 185.
 Maximus Thugusubditanus episc., 59, 180.
 Maximus Tuscamensis episc., 59, 177.
 Maximus mart. monachus, 269.
 Maximus monachus mart., 45. Puer, 49 scq. 55. Ejus
 fortitudo, 56.
 Maximus Grammaticus, 150.
 Maximus tyrannus, 224. Occiditur, 225.
 Maxitanorum rex Hiarba, 177.
 Maxitensis episc. Felix, 59, 177.
 Maxoritanus episc. Dominus, 155.
 Maxula urbs, 65, 109. Episc. Carcadius, 55, 109. Numi-
 dius triplex. Felix, 109. Item numidius, 145.
 Maxulitani martyr, 109.
 Mazacenses episc. Benenatus, 58, 151. Apronianus, 151.
 Mazenses episc. Rufinus, Rufinianus, 114.
 Mazices populi, 177.
 Mazuccabensis episc. Passinatus, 169.
 Medefesa. *Vide* Medefesa.
 Medianæ Zabuniorum episc. Donatus, 145.
 Medianensis episc. Antacius, 57, 125, 175. Seu Antacius,
 145.
 Mediani Castellii episc. Valentinus, *ibid.*
 Medianum monumentum, 175.
 Ad Medias, locus Africæ, 169.
 Mediensis episc. Æmilius, 59, 169.
 Mediolani episc. Petrus Oldradus, 283.
 Medilitanus episc. Eubodius, 142.
 Meensis urbs, 67.
 Megalini Calamensis episc., 116.
 Megalopolis an in Africa? 111, 112.
 Megalopolis. *Vide* Megalopolis.
 Megarmitanus episc. Secundus, 167. Seu Secundinus,
 158.
 Megesela, 129. *Vide* Vegesela.
 Meglapolis episc. Coronius, 55, 112. Romanus, 112. Re-
 paratus, *ibid.*
 Meleum urbs, 118, 158.
 Melicbuza urbs, 182.
 Melior Fossalensis episc., 58, 121.
 Mellosus episc. Bullerianus, 115.
 Mellosus episc. Gispius, 107.
 Memblosæ episc. Theasius, 102, 103. An Bonifacius?
ibid.
 Membressæ episc. Gennadius, 102, 103. Restitutus, Sal-
 vins, *ibid.* An Bonifacius? 103. Victor, *ibid.* Paschasius,
ibid. Confessor Lucius, *ibid.*
 Membrica, *ibid.*
 Membrane. *Vide* Membrosa.
 Membrositanus episc. Bonifacius, 55, 103.
 Memoræ ædes Carthagine, 4, 56, 65.
 Mendacii horror in Firino Tagastensi, 140.
 Meneses, seu Meneges urbs, 129, 152. Episc. Servus,
 57, 152. Mensurius, 152.
 Menica insula. *Vide* Minorica.
 Menius insula, 187.
 Mensius Alamiliariensis episc., 58, 168.
 Mensius Turrensis episc., 57, 145.
 Mensor Formensis episc., 57, 154.
 Mensurius episc. Medefessitanus, 152.
 Mercurialis Thazit., 146.
 Messianus episc. Seleucianensis, 140.
 Metcum Rusucurritanus episc., 59, 170.
 Metenses seu Merenses episc. Felicianus, 56, 127. Gra-
 tianus, 127. Fortunatianus, *ibid.*
 Metropolitanani an dicebantur in Africa? 66. Ibi metropo-
 litanus Aquitaniz, 6. Cæsariensis, 166. Circa metropo-
 lis, 154.
 Metus episc. Tuccanensis, 184. Seu Toccanensis, seu
 Caunensis, 116, 181.
 Mexentius rex crudelis, 47, 88.
 Mididi oppidum, 165. Episc. Eubodius, 57, 142. An Libe-
 ralis? 142.
 Midilæ episc. Florentianus, 53, 83, 126. Martyr Joder,
 Julianus, an Serenianus? 126, 127. Liberalis, 142.
 Meditensis episc. Serenianus, 126, 127, 142, 144.
 Miggin episc. ab Elephantaria, 176.
 Miggin episc. Vagallanus, 118.
 Migirpæ episc. Pascasius, 53, 107. Primus, seu Felix,
 Victor, Gloriosus, Titus, seu Tutos, 107.
 Milevitanæ synodi, 140.
 Milevitan episc. Benenatus, 106, 140. Optatus, Adeo-
 datus, 140, 184. Severus, 140.
 Mileum urbs an alia a Milevi, 140.
 Milia urbs, 159.
 Millianensis episc. Patera, 58, 164. An Victor et Nesto-
 rius? 164.
 Milicus episc. Tagamutensis, 144, 177.
 Millenarii, qui apud Vandalos? 8, 69.
 Millenorum præfecti apud Vandalos, 63.

- Mimianensis, seu Miminensis episc. Secundianus, 58, 55.
 Minensis episc. Secundinus, seu Secundus, 169.
 Mindonius conf., 262.
 Mingin Nobensis episc., 59, 165, 175.
 Ministeria divina, 9.
 Minna villa Marsi, 169.
 Minnesis episc. (Æcilius), 59, 169. Secundus seu Secundianus, 169.
 Minorica insula, 5. Episc. Macarius, 60, 188. Severus, 189.
 Mirandulæ corpus S. Possidonii, 264.
 Miricanensis episc. Saturius, 150, 153.
 Miririta. *Vide* Muritta.
 Miritana urbs, 88.
 Misgirpa. *Vide* Migirpa.
 Missæ sacrificium, 65.
 Missas agere, 15, 19.
 Missæ publicæ, matutinales, quadragesimales, de defunctis, 81.
 M. asor Numidiæ primas, 286.
 Missuæ episc. Hirundinus, 55, 106. Servusdei, 106.
 Misulani civitas, 143.
 Mitana, seu Mizeitana urbs, 88.
 Mactensis urbs, 183. Episc. Leo, *ibid*.
 Modulensis. *Vide* Muzulensis.
 Molicunzensis episc. Romanus, 60, 182.
 Monachi, sancti Dei, 215. Tonsi erant ad eum, *ibid*.
 Ordinati nomine ordinis appellabantur, 96.
 Monachi 7 martyres, 42, 45, 49 *seqq.*, 55. An capitani dicit, 52. Eorum passio, 51. Ex his infansulus, 56.
 Monasterium S. Agnelli Neapoli, 255. S. Albani Moguntia, 264. Baccense, 140. Brixian, 218. Cœlum Aureum, 283. Caprariæ insulæ, 221. Capensis territorii, 50, 55. Carthagine prope basilicam Celerinæ, 51. Biguæ dictum, 56. *Ibidem* alterum a Justiniano edificatum, 291. Dominicanorum B. M. de Sanitate, Neapoli, 255. Fausti quo se Fulgentius recepit, 253, 267. Felicis abbatis, 267. S. Fulgentii in Byzacena, 142. In Sardinia ab eodem conditum, 255. Calari, 265. S. Gaudiosi Neapoli, 255. Gorgonæ insulæ, 220. Juncense, 161. S. Maximæ, 8. Præcisu, 150, 158. Ruspense, 276. Tabracenum, 8. Vianciæ a S. Eugenio constructum, 255.
 Monasteria Africa, 48. Virorum, et puellarum, 54. Passim a confessoribus Afris constructa, 255.
 Monasteriorum privilegia, 81, 140, 158.
 Monasticæ vitæ professio ornat dignitatem pontificis, 276.
 Monnullus episc. a Girba, 186.
 Montanus episc. Cathauguritis, 126.
 Montanus Cædauusensis episc., 60, 182.
 Montenses episc. Valentinus, 56, 125. Donatians, 125.
 Montis Regalis ecclesia metropol. a Benedictinis possessa, 262, 265.
 Mopti municipium, 185. Episc. Leo, Felix, 129, 185.
 Morini extremi hominum, 194.
 Maxoritanus episc. Dominus, 57, 135.
 Moroteoritanus episc. Fortunatus, 158.
 Mortui. *Vide* Defuncti.
 Mozoteoritanus episc. Fortunatus, 58, 158.
 Mozotensis episc. Villaticus, 60, 183.
 Mubai urbs, 152.
 Mugensis episc. Rufinianus, 114. Latinus, *ibid*.
 Mugiensis episc. Latinus, 158.
 Muguis locus in Num dia, 118.
 Mullensis episc. Peregrinus, 57, 138.
 Mulleris fides mira, 17, 44.
 Mullitani episc. Liberatus, 55, 105. Candorius, Marcellinus, Segetius, 105.
 Municipium urbs, 185. Episc. Victor, 56, 129.
 Muranus episc. Bolitanus, 108.
 Murconensis episc. Maddanius, 59, 176. *Vide* Nurconensis.
 Murensis episc. Crescentianus, 179.
 Muritta diac. Carthag. conf., 41, 56, 86, 87, 212, 248.
 Murstagensis episc. Martianus, 58, 167.
 Musertitanus episc. Leontius, 175. An Cresconius? 152, 175.
 Mussubio Horreta, 180.
 Musti urbe, 152.
 Mustensis episc. Rufinianus, 114.
 Mustitani in Proconsul. episc. Januarius, 152. Victorius, 114, 145.
 Mustitani in Numidia episc. Antonianus, 56, 114, 152. Victorianus Felicianus, 152, 145. Januarius, 152. Cresconius, 152, 175.
 Mustitani populi, 152.
 Mustulus episc. Uzalensis, 102.
 Musula urbs, 114.
 Mutectanus episc. Quintasius, 69, 173. An Leontius Cresconius, 175.
 Muticitanus limes, 175.
 Mutigensis episc. Rusticianus, 114.
 Mutua lingua ob lidem excisa loquitur, 254.
 Muzua urbs, 106, 148. Episc. Felix, 56, 114. Rufiniana, 114.
 Muzubensis episc. Rufinianus, *ibid*.
 Muzuences episc. Rufianus, 114. Innocentius, 57, 148.
 Restitutus, Idaxius, an Januarius? 148.
 Muzucha, 148.
 Muzulanorum gens, *ibid*.
 Muzuiensis episc. Januarius, *ibid*.
 Muzutensis episc. Rufinianus, 114.
 Mysteria divina celebrata, 6, 17, 40.
 Mysteria, id est missa, 53, 81.
 Myzentina civitas, 45, 88.
 N
 Nabades natio, 179.
 Nabalensis urbs, 59, 179.
 Nabor episc. Centurionensis, 118.
 Nadagora, 114. *Vide* Naraggara.
 Nados episc. Sabratensis, 186.
 Najurica insula, 189.
 Naroccatensis episc. Columbus, 137.
 Naraggara urbs, 64, 113, 140. Episc. Faustinus, Victorius, Benenatus, 113, 114. Maximinus, 56, 115.
 Naratcatensis episc. Fortunatianus, 57, 157. Columbus, 157.
 Narbonensis provincia, 194.
 Narensis episc. Victor, 57, 145. Januarius, 145.
 Nasbincensis episc. Januarius, 58, 169.
 Natalicus episc. Telensis, 105.
 Natalicus episc. Zellensis, 103, 151.
 Natalis episc. Oenensis, 187.
 Nationenses episc. Pirasina, 58, 156. Faustinus, 156.
 Navigense territorium, 214.
 Navigius episc. Dydritanus, seu Tusdritanus, 149.
 Neapolis in Africa Proc. episc. Clementinus, 55, 110.
 Junius, Fortunatianus, 110. Ampelius, *ibid*.
 Neapolis in Campania, 5, 254. Episc. Nostrianus, Tirrasius, 255.
 Neapolis urbs Tripolitana, 183, 186.
 Nebbiensis urbs, 248. An ejus episc. Florentius? *ibid*.
 Nebbitanus episc. Quodvultdeus, 120, 145.
 Neapolis. *Vide* Meglapolis.
 Nemesianus episc. a Thuburis, 135.
 Nemeto urbs, 194.
 Neptitanus episc. Lætus, 57, 143, 257.
 Nero mala bestia, 84.
 Nibensis urbs alia a Nobensi, 175. Episc. Paulus, 56, 120, 175.
 Nicasius episc. Culusitanus, 109.
 Nicasius mart. episc. Remensis, 196.
 Nicasius an Donatista? 90.
 Nicellus episc. Rusurrensis, 170.
 Nicetius Castellominoritanus episc., 58.
 Nicibensis episc. Justus, 120.
 Nicodemus episc. a Segermis, 159.
 Nippis, huc conf. relegati, 237.
 Nissua urbs, 106.
 Nivellus episc. Ruscuriensis, 170.
 Nobensis episc. Verecundus, 58, 165, 175. Felix, Rogatianus, 165.
 Nobensis item episc. Mingin, 59, 165, 175. Afterutius Felix et Rogatianus, 165. An Paulus? 175.
 Nobahbarensis episc. Adeodatus, 56, 125.
 Nobagermaniensis episc. Florentius, 56, 125, 157.
 Nobas Fusciani urbs, 120.
 Nobalicianensis episc. Rednx, 181.
 Nobasinæ episc. Candidus, 56, 127. *Vide* Novasina.
 Nobasparsensis episc. Felix, 56, 127.
 Nobicensis episc. Donatus, 58, 164.
 Nolæ episc. Paulinus, 229.
 Nostrianus episc. Neapolis, 255.
 Notarius Cyrillæ, 40. Regis, 15, 20. In conventu Carthag., 22.
 Notitia Africana, 62 *seqq.*, 84. Illustratur, 99 *seqq.*
 Notitia Leonis Sapientis Imp., 117. Bodleiana dicta, *ibid*.
 Notkerus describit Martyrium SS. VII monachorum, 50
 Novæ Germaniæ seniores, 125.
 Nova-Liciana urbs, 181.
 Nova-Petra, 185.
 Novasinæ episc. Candidus, 56, 127. Restitutus Felix, 127, 181.

Nova-Sparsa urbs, 185.
 Novarum basilica Carthag., 67. Seu Novorum. *ibid.*
 Novatianus schismaticus, 86.
 Novatus episc. Africanus exsul., 207. An Sitifensis? *ibid.*
 Novatus episc. Sitifensis, 127, 143, 179, 207.
 Novatus a Tamugade episc., 153.
 Novem populi a Barbaris vastati, 194.
 Novitates expugnandæ, 206.
 Numerianus episc. Rugsuntiensis, 171.
 Numidenses episc. Victor, 59, 178. Januarius, 178.
 Numidiæ episc. Columbus, 136.
 Numidia provincia Africæ, 5, 232, 290. Episcopi, 56, 16. Primas Missor., 286.
 Numidius, et alter Numidius episc. Masculitani, 109.
 Numidius Massylitanus episc., 109, 145.
 Numidius episc. Sosianæ-juncis, 161.
 Nundinæ Agarum, 217.
 Nundricus Hunericus, 72.
 Nura in Sardinia, 132.
 Nurcouensis episc. Auxilius, 177. An Maddanius? *ibid.*

O

Obadus præpositus, 76.
 Obbitani episc. Eusebius, 59, 170, 171. Fellicissimus
 Valerianus, Paulus conf., 171.
 Oblatio ad altare, 21.
 Oberitana urbs Maurit. Cæsar., 59, 179. Episc. Petrus, 59, 173.
 Ocea urbs. *Vide Oea.*
 Octabensis in Byz. episc. Albinus, 57, 126, 148.
 Octabensis in Numid. episc. Pascentius, 56, 126, 145.
 Octabiensis episc. Sabnicus, 57, 226. Seu Sabina-nus, 145.
 Octavensis locus Africæ, 126.
 Octavi episc. Victor, *ibid.*
 Octavianus episc. Resanensis, 126, 139.
 Octavianus episc. Ucimajus, 64.
 Octavianus archidiaconus Carthag., 244, 248.
 Octavianus Afer exsul, 280.
 Octavius episc. Utiminensis, 204. An Utinonensis, *ibid.*
 Odeacer Italiæ rex, 65.
 Oea urbs, 66, 185. Episc. Cresconius, 7, 60, 66, 67, 187.
 Natalis Marinianus, 187.
 Oldradus episc. Mediolani, 283.
 Olybrius, 12. Placidiam ducit, 226. Ipsi ad Imperium An-thenium prælati, 252.
 Opooborov, 23, 34, 55.
 Omousiani, id est catholici, 19, 54, 55.
 Onesimus Fidoromensis episc., 58, 165.
 Opidium Novum, 166, 172. Opilio episc. de Evuso, 60, 64, 189.
 Oppennensis episc. Honorius, 58, 137.
 Oppidonebensis episc. Benantius, 59, 172.
 Oppinum urbs, 139. Episc. Leo, 139, 157, 183
 Optantius Casensicalanensis episc., 56, 127.
 Optatus episc. Autentensis, 160.
 Optatus episc. Malianensis, 164.
 Optatus episc. Milevitanus, 140.
 Optatus episc. Rusuccritanus, 170,
 Optatus episc. Sitif., 280.
 Optatus episc. Tamugadensis a Donatistis cultus, 135.
 Optatus episc. Tumicitanus, 164.
 Optatus episc. Tonnonensis, 106.
 Orario episcopi utebantur, 276.
 Ordinationes episcoporum a tribus episc., 187. Eas ve-
 tant Vandali in Africa, 7, 8.
 Oricula martyr, 196.
 Oriculus et socii martyres, *ibid.*
 Orontius episc. exsul, 270.
 Orrea Cælia urbs Byzacænæ, 58, 162.
 Orreensis seu Ortensis episc. Donatus, 180. *Vide*
Horra.
 Ortilanus. *Vide Hortulanus.*
 Ospinensis episc. Leo, 139, 157, 183. Alia urbs est ab
 Ospitensi, 130.
 Ospiteus episc. Gedalius, 57, 159. *Vide Hospitensis.*

P

Paratus Equizotensis episc., 59, 181.
 Paratus Vicoateriensis episc., 58, 158.
 Pacati Mauri, 291.
 Penitentia impositio, 18.
 Pagani adhuc sæculo sexto, 218.
 Palatinus episc. Bosetensis, 150.
 Palladius Bacanariensis episc., 58, 169.
 Palladius Idicrensis episc., 56, 122.
 Palladius episc. Tigabitanus, 172.
 Pallia altaris, 9.
 Palmaria insula, 169.
 Pamariensis episc. Longinus, 58, 169.
 Pampinias, Pampinianus, Pampinius episc., 65.
 Panatorienses episc. Donatus, 58, 164. An Pelagius?
ibid.
 Pancratius episc. Badiensis, 119.
 Pancratius episc. Balianensis, 175.
 Pannonius Bitensis episc., 59, 174.
 Pannonius episc. Puppitensis, 104.
 Pannonii populi, 194.
 Panormum a Gensericò obæssum, 221.
 Papiæ, ibi corpus S. Augustini, 285. Episc. Petrus, 285.
 Papiinianus episc. mart., 4, 65. Seu Papius, aut Papi-
 nus, 65.
 Pappianensis. *Vide Puppian.*
 Papyrius episc., 65.
 Paraclit vox unde derivata, 80. Tribus personis est
 communis, 51.
 Parada urbs, 146.
 Pardalius Macomadiensis episc., 56, 154.
 Pardalius episc. Afer, an Macomadiæ? 266,
 Pariator Scilitanus episc., 65, 129.
 Pariensis episc. Felix, 101.
 Parochia id est diocesis, 275.
 Parteniensis episc. Rogatus, 60, 185.
 Pascasinus Lilybætanus episc., 60, 221.
 Pascasius mart., 212.
 Pascasius Detorianensis episc., 143.
 Pascasius episc. Dusanus, 155, 154.
 Pascasius Gunelensis episc., 55, 102.
 Pascasius Mammillensis episc., 59, 174.
 Pascasius episc. Membressæ, 103.
 Pascasius Migirpensis episc., 55, 107.
 Pascasius Salditanus episc., 60, 185.
 Pascasius Septimunicienis episc., 57, 142.
 Pascasius Tenitanus episc., 57, 146.
 Pascasius episc. Tigitanus, 156.
 Pascasius episc. Tijuensis, 154.
 Pascasius episc. Tuggensis, 125.
 Pascasius episc. Tulanensis, 56, 116.
 Pascasius episc. Turenensis, 145.
 Pascentius Cethaquesusca episc., 56, 151.
 Pascentius Octabensis episc., 56, 126, 145.
 Paschæ die alleluaticum melos, 10.
 Passinatus Musuccabensis episc., 58, 169.
 Passio sanctorum 7 monachorum, 54.
 Ejus auctor, 49, 51.
 Passines mart. Africæ sub Vandalis, 65.
 Passitanus Tigitanus episc., 58, 166, 167.
 Pastinatus Puppitanus episc., 55, 104.
 Patera Catabitanus episc., 59, 176.
 Patera Milianensis episc., 58, 164.
 Patriarcha Vandalorum, 54, 75, 78. Nomen apud bar-
 baros usitatum, 75.
 Patricius comes, 216.
 Patromianus episc. Senemsalis, 105.
 Paullius conf., 212.
 Paulinus Nolæ episc. an in Africa captivus fuit? 229. A
 Gothis vexatus, *ibid.* Ex oculis divitiis nihil sibi reserva-
 rat, *ibid.*
 Paulinus episc. Regensis, 156.
 Paulinus Rubicariensis episc., 59, 174.
 Paulinus episc. Tuggensis, seu Regensis,
 184.
 Paulinus Zurenensis episc., 75.
 Paulus magister gentium, 48.
 Paulus episc. Cataquesis, 13.
 Paulus Flumenzeritanus episc., 58, 168.
 Pauli episcopi visio, 16. An fuit Larenensis episc., 74.
 Paulus Nibeensis episc., 56, 120.
 Paulus episc. Nobensis, seu Nibensis, 276.
 Paulus conf. episc. ab Obba, 171.
 Paulus episc. Siccensis, 74, 112, 175.
 Paulus episc. Sinnaritanus, 8, 68.
 Paulus Sinnarenensis episc., 55, 101.
 Paulus episc. Tabucensis, 127.
 Paulus Turreblandinus episc., 58, 150.
 Paulus episc. Uzittarenensis, 107.
 Pax in bello quaerenda, 204.
 Pax cum Vandalis inita, 207. Africæ Ecclesie reddita
 sub Guntabundo, 266, 267. Sub Hilderico, 287. Sub Justi-
 niano, 288, 289.
 Peccatorum absolutio, 18. Martyrio purgantur, 208.

- Pederodianiensis episc. Adeodatus, 57, 119.
 Pelagius episc. Vanarionensis, 163.
 Peloponnesum Vandali diripiunt, 227. Inde pulsus Genserius, 232.
 Pentasius episc. Turrim Tamulus, 151.
 Pe Athadius e. isc. Carpitauus, 108.
 Peradam um, an Victoris Viensis patria? 81. An idem ac Feradam, 146 Episc. Germanus, 57, 77, 81, 146.
 Perdice urbs, 181. Episc. Victorinus, 60, 181. Silvanus, Rogatus, 184.
 Peregrinus Assuritanus episc., 53, 106.
 Peregrinus episc. Curubitanus, 110.
 Peregrinus Matariensis episc., 53, 158.
 Peregrinus Muliensis episc., 57, 108.
 Peregrinus Pudentianensis episc., 56, 127.
 Peregrinus episc. Sufetanus, 112, 141.
 Peregrinus subdiaconus, 21.
 Perpetua et Felicitas mart., 115. Earum corpora, 4. Acta, 63.
 Persecutio Vandalorum, 238 *et passim*.
 Persecutio Genserici, 14 *seqq.*, 31, 235 *seqq.* Gravissima fuit, 256. Totæ ejus series ex Victore, 257. An persecutio fuerit sub Guntabundo? 265.
 Persecutio Trasamundi, 61. Qualis? 274. Quando cœpit, 274, 275. Qua causa? 275, 286.
 Persecutores dicti bestie, 81.
 Perseverantius episc. Terestinus, 153.
 Petrus, oves ei et agni commisit, 48, 89. Prinnatus, 89, 117.
 Petrus mart., 269.
 Petrus episc. Afer, legatus, 202.
 Petrus Castellanus episc., 59, 173.
 Petrus episc. Corsica, 218.
 Petrus episc. Calciensis, 110.
 Petrus de Natalibus Equitinus in marchia Tarvisina episc., 245. Falso martyres persec. Vandal. tribuit, 270. Eius errata, 229 *seq.*
 Petrus Madensis episc., 56, 126.
 Petrus Oldradus episc. Mediolani, 285.
 Petrus Oboritanus episc., 59, 173.
 Petrus Papiensis episc., 285.
 Petrus abbas, 81, 104, 140, 158.
 Petrus diaconus, 279.
 Philadelphus episc. Gratianopolis, 171.
 Philo Arsonaritanus episc., 59, 176.
 Phlorysa urbs. *Vide* Florianensis.
 Photices episc. Diadocus, 61.
 Photinus episc. exsul, 279.
 Pica urbs, 101.
 Picentina Cella, 154.
 Picensis episc. Felix, 55, 101.
 Pigara urbs, 172.
 Pinta Arianus episc., 285.
 Pirasus Pationensis episc., 58, 156.
 Pisa urbs, 220.
 Pisida urbs, 122, 125.
 Pisitensis episc. Ambiblus, Felix, 122.
 Placentinus episc. Madaura, 150.
 Placidia Valentiniæ filia, 252. Olybrii uxor, 220, 232.
 Olybrii relicta, 12, 75.
 Placidia Augusta Valentiniæ mater, 65, 201.
 Planeta vestis, 287.
 Plinius an episc. Auvidarsæ? 411.
 Plutianus episc. Maclianensis, 112.
 Poequarius Tasaccurensis episc., 59, 177.
 Pomerius Maurus, 280.
 Pompeianus episc. Sucardensis, 165.
 Pompeius episc. Sabratæ, 187.
 Pomponius conf. episc. a Diouysiana, 162.
 Pomponius episc. Macrianensis, 156.
 Porposius episc. Sabratensis, 186.
 Pontanovicus, 265.
 Pontianus seu Ponticanus episc. Ryzacenus, 278. An primas? 279.
 Pontianus seu Ponticanus episc. Thenitanus, 117, 278.
 Ponticanus Formensis episc., 57, 138.
 Pontius episc. Lamfuensis, 15.
 Pontius comes Tolosanus, 243.
 Populares, 55, 85.
 Populonii episc. Cerbonius, 280.
 Populus hymnus nocturnus cantat in ecclesia, 21.
 Porcarius et monachi Lirinensis mart., 251.
 Porphyrius episc. Vullensis, 140.
 Porta Fornitana, 4, 64.
 Possessor episc. Afer, 279, 280.
 Possessor Zaliensis episc., 60, 184.
 Possidius episc. Africanus exsul, 237. An Calamensis? *ibid.*
 Possidius Calamensis episc., 116, 264.
 Possidius Massimaniensis episc., 57, 148.
 Possidonius, seu Possidius Sillitensis episc., 128.
 Possidonius seu Possidius episc. Sillitensis, 128. Quomodo dictus *loci superioris* in Collat. Carthag., 264, 265.
 Possidonius Mirandula cultus, 264.
 Posthumianus Ruspensis, 276.
 Posthumianus episc. Tagorensis, 125.
 Potentius episc., 225.
 Potentius Bladiensis episc., 119.
 Præcansensis episc. Adeodatus, 57, 150.
 Præcisus monasterium, 159, 188.
 Præfectianus Abaradirensis episc., 57, 145.
 Præpositus regni Vandalorum, 15, 23.
 Præsidenses episc. Faustus, 58, 156. Lentius, 156.
 Præsidius Sufetulinensis episc., 21, 57, 77, 144.
 Prætextatus episc. Assuritan., 105.
 Presbyteri dicti seniores, 88, 89.
 Prima ecclesia Carthag., 291.
 Primasius episc. Afer, 280.
 Primasius seu Irumasius episc. Calaris, 285.
 Primatus Ecclesie Rom., 20, 76. S. Petri, 89.
 Primates in Africa, 66. Ordinatione seniores, 166. Senes dicti, 89.
 Primates officiorum, 55.
 Primianus episc. Carthag., 75, 152, 150, 162.
 Primianus Gurgaitensis episc., 58, 153.
 Primosus episc. Carthag., 109.
 Primosus episc. Thiganensis, seu Tigarensis, 172.
 Primulianus episc. Mandasomitanus, 162.
 Primulus episc. Tamagrastensis, 185.
 Primulus episc. Vagensis, 119, 150.
 Primus Caprensis episc., 52, 59, 170.
 Primus a Misgirpa episc., 107.
 Primus diaconus mart., 181.
 Principalis Circensis, 154.
 Prion, locus, 101.
 Priscus episc. Quidiensis, 165.
 Priscus, 257. An fuit episc. Mantua? 261. Alii confessores Afri in Italia. An episcopi fuere? 257. An ex Quodvultdei sodalitate? 258.
 Privatensis episc. Adeodatus, 60, 185.
 Privatianus a Sufetula, 144.
 Privatianus episc. Vegesela, 129, 134.
 Privatus episc. a Sulfibus, 144.
 Privatus episc. Tignalensis, 159.
 Privatus episc. Vagensis, 118.
 Privatus episc. Vegesilitanus, 129.
 Privatus episc. Usilitanus, 151.
 Probatus episc. Trolitanensis, 147.
 Probus mart., 232.
 Proculus episc. ab Aquis Tibullitanis, 151.
 Proculus episc. Girbitanus, 186.
 Proculus episc. Serrensis, 178.
 Proculus Genserici missus ob sacrilegium punitus, 9.
 Proconsulis Africae potentia, 61.
 Proconsul Carthag. sub Vandalis, 59, 85.
 Proconsularis provincia, 5, 280. In ea 164 episcopi, 8. Quot fuerint, 55, 116.
 Procurator Bophii Girbitani, 186, 187.
 Procurator domus regis, 10 *seq.*
 Procuratores possessionum, 55.
 Proficientius episc. Macomadia Rusticiana, 155.
 Proficius Selencianensis episc., 57, 140.
 Proficius Sublectinus episc., 53, 158.
 Proficius Vadensis episc., 57, 118, 140.
 Protasius episc. Tubiniensis, 152.
 Prudentius mart. Lingonensis, 198.
 Pseudunum castrum, 197.
 Publicius episc. Gratianopolis, 174.
 Pudentianensis episc. Peregrinus, 56, 127. Cresconius, Maximianus, 127.
 Pudentilla Apuleii uxor, 187.
 Pudentius Madaurensis episc., 56, 150.
 Pudput urbs, 104, 110.
 Puellæ Hispanæ martyrium, 200.
 Pulpitum, 10.
 Pulpa urbs, 104.
 Pudentianensis. *Vide* Pudentianensis.
 Puppianæ episc. Reparatus, 55, 104. Gaudiosus, Bonifacius? Victor, 104, 125.
 Puppiani episc. Pastinatus, 56, 104. Pannonius, Fortunatus, Galosus, 104.
 Puppitanensis, seu Puppianensis episc. Victor, *ibid.*
 Purpurius episc. a Limata, 140.
 Pusillus episc. Lamasese, non Lambese, 159.
 Putea urbs, 125, 144.
 Puticensis, seu Pisitensis episc. Felix, 122.

Puttensis in Byz. episc. Serbanus, 57, 145.
Puttensis in Numid. episc. Gaudentius, 56, 145. Felix, 123.
Puttensis episc. Florianus, 122.
Putput urbs, 104, 110, 175.
Pyrenæi montes, 196.
Pyliussæ insulæ, 189.

Q

Quadi populi, 194.
Quadratianus episc. Sicilibæ, 84.
Quadratus episc. Gegitanus, 68, 112, 181.
Quæstio legitima, 201.
Quæstorianensis episc. Victorianus, 58, 157. Beatus Stephanus Spesindeo, 157.
Quidia a Madauro distinguenda, 150. Episc. Teberianus, 58, 163. Priscus, 163. An Secundianus? *ibid*
Quietus episc. Burucensis, 118.
Quintasius episc. Capsensis, 155.
Quintasius Mutecitanus episc., 59, 173.
Quintasius episc. Valnsis, 119.
Quintiani episcopi visio, 16, 268. An Siccensis episc. fuit? 74.
Quintianus episc. Casulis Carianensis, 57.
Quintianus episc., 8. An Urcitanus? 68.
Quintianus Urcitanus episc., 53, 63, 64, 106.
Quintinianus episc., 74.
Quintus mart., 268.
Quintus mart., 270.
Quintus episc. Acolitanus, 133.
Quintus Tabuniensis episc., 59, 177.
Quintus episc. Tagarathæ, 113.
Quintus an episc., 75.
Quiritana urbs, *ibid*.
Quizicensis episc. Priscus, 163.
Quizitana urbs, Quiza seu Quida, 88. Episc. Tiberianus, *ibid*.
Quodvultdeus episc. excul, 279.
Quodvultdeus episc., 144. An Fulgentio antiquior? 161, 78, 288.
Quodvultdeus Cælianensis episc., 56, 227.
Quodvultdeus Calamensis episc., 56, 116.
Quodvultdeus episc. Carthag., 63, 65, 68, 215, 223, 210, 234, 258. Cum clero suo in exilium pulsus, 5.
Quodvultdeus episc. Centuriensis, 157.
Quodvultdeus episc. Cessitanus, seu Gissitensis, 108. Cissitanus, 177.
Quodvultdeus Dorensis episc., 58, 153.
Quodvultdeus episc. Givirtensis, seu Girbitanus, 187.
Quodvultdeus episc. Nebbitanus, 120, 143.
Quodvultdeus Respectensis episc., 56, 131.
Quodvultdeus Summulensis episc., 59, 177.
Quodvultdeus Tablensis episc., 59, 171.
Quodvultdeus ad Turres Concordi episc., 57, 135.
Quodvultdeus episc. Verensis, 108.
Quodvultdeus Ullitanus episc., 57, 140.
Quodvultdeus episc. Volitanus, 108.

R

Radalpertus episc. Capuæ, 261.
Ratorium. *Vide* Rotarium.
Raymondus comes Tolosanus, 245.
Reatrius mart., 268.
Rebianensis episc. Felix, 133.
Recargentius episc. Lamiggæ, 138.
Reconciliationis indulgentia per sacerdotes, 18.
Redemptus episc. Gispensis, 107.
Redox Notahclanensis episc., 60, 181.
Regensis episc. Paulinus, 156, 184.
Regia locus in Africa, 50, 70, 170.
Regianensis episc. Fortunius, 77, 70, 156.
Regium urbs duplex, 70.
Regius episc. Victor, 59, 70, 170.
Reginus episc. Tigiblabensis, 126.
Reginus episc. Vegeslitanus, 129.
Reginus Zenonis legatus, 19, 76.
Regulus mart., 280.
Regum libri dicti *Regnorum*, 50, 80.
Reia urbs, 70.
Reliquiæ martyrum, 195. In Thecis servatæ, 236. Reliquiæ exiguæ ejusdem Sancti variis in locis corpus integrum dicuntur, 265. Eas fideles osculantur, 260. In ignem projectæ non violantur, *ibid*. Miraculis clarent, 87, 257. Eas confessores habere appetunt, 282. Complures in basilica Fausti, 67.
Remorum urbs præpotens, 194. Ibi martyres sub Van-

dalis, 196. Episc. Nicastus mart., 196. Gervasius, *ibid*. Egidius, 198.

Reparatus episc. Aquensis, 167.
Reparatus Bulturienis episc., 59.
Reparatus episc. Carthag., 67, 291.
Reparatus Castellii Tartroportensis episc., 59, 176.
Reparatus Cissitanus episc., 59, 177.
Reparatus Girumontensis episc., 58, 164.
Reparatus episc. Meglapolis, 112.
Reparatus Puppianensis episc., 55, 104.
Reparatus episc. Sifaitensis, 164.
Reparatus Siliensis episc., 59, 177.
Reparatus episc. Sufasaritanus seu Sifaitensis, 164, 178.
Reparatus Tipasitanus episc., 59, 86, 151, 176.
Reparatus Tubuniensis episc., 56, 152.
Reparatus episc. Tubarsicuburæ, 124.
Reparatus episc. Vindensis, 175.
Reparatus Utimirensis episc., 55, 101.
Reparatus subd. sine lingua loquitur, 40, 253.
Reperitanus episc. Goltanus, 50, 172.
Reperitana urbs, 172.
Respectensis episc. Quodvultdeus, 151.
Restanenses episc. Vigilus, 56, 126. Octavianus, 126, 159.
Restituta ecclesia Carthag., 5, 65, 67.
Restitutanus episc. Sululitanus, 152, 158.
Restitutus Acolitanus episc., 57, 153.
Restitutus Aquis Albensium episc., 57, 150.
Restitutus Aquiabensis episc., 57, 145.
Restitutus episc. Byzacenus, 279.
Restitutus Florianensis episc., 58, 168.
Restitutus episc. Jubeliddensis seu Jubaliddensis, 161.
Restitutus episc. Lapidensis, 59, 106, 172.
Restitutus episc. Laritensis, 74.
Restitutus episc. Membressæ, 102.
Restitutus episc. Mezucensis, 148.
Restitutus episc. Novasioæ, 127, 156.
Restitutus Segermitanus episc., 58, 159.
Restitutus alius episc. Segermitanus, 159.
Restitutus episc. Simingitensis, 102.
Restitutus episc. Tagorensis, 125.
Restitutus Thagamutensis episc., 57, 114.
Restitutus episc. Tmidæ Regiæ, 112.
Restitutus episc. Vallitanus, 110.
Restitutus episc. Victorianensis, 158.
Restitutus episc. Villensis, 140.
Restitutus Lapidensis episc., 59, 171.
Restitutus Macrianiensis episc., 60, 182. *Fide* Restitutus.
Resurrectionis dies, id est Dominica, 219.
Resurrectio corporum probata, 254.
Ricimer Vandalos fugat, 227. Majorianum interficit, 228.
Et Anthemium, 232.
Rinocorum urbs, 146.
Rodibaldus episc. Valentiniensis, 142.
Rodobium oppidum, 70.
Rogatianus episc. Idassensis, 125.
Rogatianus episc. a Nova, 165.
Rogatianus Vadenianensis episc., 57, 142.
Rogatianus Vannidensis episc., 59, 170.
Rogatianus episc. a Vico Ateri, 153.
Rogatus episc. Assuritan. a Circumcellionibus mutilatus, 104.
Rogatus episc. Cartennæ, 170. Ab eo Rogatistæ Donatistarum secta, *ibid*.
Rogatus episc. Gaguritanus, 160.
Rogatus Parteniensis episc., 60, 185.
Rogatus episc. Perdicensis, 181.
Rogatus Sereddellitanus episc., 59, 175.
Rogatus episc. Zaraitensis, 141.
Rogatus monachus mart., 45, 49 *seq.*, 53.
Roma a Gothis capta sub Alarico, 97. A Genseric capta, 224 *seq.* Ejus excidium, 7, 224. Ejus incola dicti Urbici, 7, 67.
Romæ episc. Donatistæ Victor Garbensis, 158, 140. Bonifacius Ballitanus, 140.
Romana, id est catholica Ecclesia, 76. Caput omnium Ecclesiarum, 20, 76. Ejus primatus, 48, 89. Vindicatur, 117. Hinc Africani addictissimi 266, 291, 292. Inde accersitur presbyter, 9. Romæ Pont. Agapetus, 292. Alexander, 243. Damasus, 264. Felix, 238, 240, 266. Gelasius, 240, 261, 283. Gregorius Magnus, 61. Gregorius VII, 260. Hilarus, 240. Hormisdas, 279. Innocentius, 140. Joannes II, 292. S. Leo, 223. Leo IX, 158. Nicolaus II, 260. Simplicius, 240. Symmachus, 282. Victor III, 260. Romanum pont. consulunt Afri pro lapsis, 266, 291.
Romani, 47, 88. Sic catholici dicti, 10, 71. A Vandalis victi in Hispania, 199, 245.
Romanus mart., 256.

Romanus episc. Leptimianensis, 147.
 Romanus episc. Lesuitanus, 181.
 Romanus episc. Megapolitane, 112.
 Romanus Molicunzensis episc., 60, 182.
 Romanus Sufaritanus episc., 59, 175.
 Romanus episc. Tamadensis, 59, 176.
 Romulus episc. Thebessensis, 155.
 Romulus episc. Ticibus, 165.
 Roesius conf. Afer, 258. Celebris Beneventi, et Suessa, 259.
 Rotarii episc. Felix, 106, 118. Victor, 118.
 Rubicariensis episc. Paulinus, 59, 174.
 Rufensis episc. Stephanus, 160.
 Rufianus episc. Maxensis, 114.
 Rufianenses seu Rufinianenses episc., Donatus, 58, 157, Marianus, 157.
 Rufinianus episc. Afer in insula monasticam vitam ducit, 236, 255.
 Rufinianus episc. Bonustensis, 109.
 Rufinianus episc. Muzuensis, seu Muzutensis, Mussensis, Mazensis, Muzacensis, Maxensis, Mogensis, 114.
 Rufinianus episc. Tuburbii Majoris, 115.
 Rufinianus Vadensis episc. 86, 118.
 Rufinianus Victorianensis episc., 58, 158.
 Rufinianus an episcopus? 157.
 Rufinus episc. Labdensis, 106.
 Rufinus episc. Mazensis, 114.
 Rufinus Tamallumensis episc., 59, 151, 179.
 Rufinus episc. Tuburbii Majoris, 115.
 Rufinus presb., 47.
 Rufinus presb. Midlensis, 127.
 Rufinus Principalis Circensis, 151.
 Rufus Sflasteriensis episc., 59, 170.
 Rusad r., 172.
 Rusaditanus episc. Idonius, 59, 172.
 Rusasus colonia, 172. Episc. Idonius, *ibid.*
 Rusconia colonia, 171.
 Ruscariensis episc. Nicellus, 170.
 Rustensis. *Vide* Ruspensis.
 Ruscunienus episc. Bonifacius, 59, 171. Numerianus, 171.
 Rusicada, 159.
 Rusicibar urbs, 166, 174.
 Ruspis municipium, 168.
 Ruspæ urbs, 141, 151. Episc. Stephanus, 58, 160. Fulgentius, 160 *seq.* Julianus, *ibid.* Felicianus, 277.
 Ruspina urbs, 35, 160.
 Ruspitensis episc. Secundus, 160.
 Rustici locus, 150.
 Rusticiana Macomadia, 150. *Vide* Macomadia.
 Rusticianenses episc. Donatus, 56, 150. Leontius, 150.
 Rusticianus episc. Africanus, 225.
 Rusticianus Mutigensis, 111.
 Rusticianus episc. Tabracæ, 60.
 Rusticus episc. Cartennæ, 170.
 Rusticus Tectitanus episc., 58, 156.
 Rusticus Tipasensis episc. 56, 86, 151, 176.
 Rusticus subdiac. mart. 45, 49 *seqq.*, 55.
 Rustonium urbs, 171.
 Rusubeser, 174.
 Rusubricariensis episc. Constantius, *ibid.*
 Rusubiriana urbs, 174. Episc. Felix, 58, 166.
 Rusubricari urbs, 174.
 Rusubus urbs, 166.
 Rusuccurum urbs, 181. Episc., 59, 170. Fortunatus, Optatus, an Nicellus, seu Nivellus? 170.
 Ruspensis aut Rusurrianensis episc. Nicellus, 170.
 Rutulus mart., 269.

S

Sabana, 41. Quid? 80.
 Sabelliana hæresis, 26.
 Sabi urbs, 184.
 Sabinianus episc. Gummenartarum, 158.
 Sabinianus, seu Sabinicus Octabiensis episc., 57, 126, 145.
 Sabinus episc. Tuncensis, seu Tuccensis, 194.
 Sabrata urbs, 66, 125, 155, 185, 188, 291. Episc. vices, 7, 186. Leo, 186. Nados, 186. Donatus, Pomposius, *ibid.* Pompeius, 187. An Vincens? 66.
 Sabratius episc. Turre Tamallumensis, 151.
 Sacconius Uzalensis episc., 55, 102.
 Sacerdotes, id est episcopi, 88, 89.
 Sacramenta Dei, 10. Sacramentorum volumen, 175.
 Sacrificium corporis et sanguinis Christi immolatur Ffio sicut et Patri, 285. Sacrificii divini ritus, 18. Sacrificium offert S. Fulgentius, 276. Sacrificia s. Irenia, 206

Safargius episc. Lampuensis, 155.
 Sagona urbs Corsicæ, 220.
 Saiensis episc. Donatus, 185.
 Salaphitanum oppidum, 178.
 Saldæ urbs, 189, 181. Episc. Pascasius, 60, 185.
 Salerno, ibi reliquie S. Ehidii, 261.
 Salicinaensis episc. Donatus, 178.
 Sallustius episc. Tibilitanus, 151.
 Salo Tallabensis episc., 58, 168.
 Salomon a Justiniano Africæ præfectus, 155.
 Salustius Ma. omadiensis, 151.
 Salustius episc. Rebianensis, 153.
 Salustius episc. Tibilitanus, 151.
 Salustius episc. Zercensis, 178.
 Salustius orator, 47.
 Salutaris ar. hidiae. Carthag. 42, 56, 86, 87, 241.
 Salvianus mart. episc. Gazantiae, 116.
 Salvianus episc. Leptis Magnæ, 186.
 Salvianus. Massil. Galliarum clades luget, 195. Africæ cladis causas exponit, 215. Alorum vitia carpit, 89.
 Salvius episc. Ausafe, seu Ausacæ, seu Ausanæ, 115.
 Salvius episc. Membræse, 105.
 Samfucius episc. Turrensis, 146.
 Sammeriarum Turres. *Vide* Turres.
 Sanafer episc. Bonifacius, 60, 188.
 Sanaphas urbs, 144, 188.
 Sancti Florentii urbs, 248.
 Sanctorum pro vivis preces, 58. Eorum invocatio 210.
 Sardinia Genserico subdita, 5. Ibi persequitur, 12. Vandalis inde pulsi, 251. A Sarracenis vastatur, 285. Ibidem exsulant episcopi Africani, 189. Byzaceni, 276, 277 *sq.* Erat ex Africæ diocesi, 290. Ejus episcopi, 188.
 Sarmatæ populi, 194.
 Sarmentius episc. Ternamusensis seu Cerummusensis, 168.
 Sarraceni Corsicam vastant, 216. Sardiniam, 285.
 Sarsanensis sedes olim Lunensis, 250.
 Sassarî urbs, 189. Episc. Gavius, 231.
 Sassura vicus, 155.
 Sasuritanus episc. Bonifacius, *i id.*
 Satacensis episc., 178.
 Satafa urbs, 182.
 Satafensis in Maur. Cæsar. episc. Cresces, 59, 178, 180.
 Satafensis in mart. Sittif. episc. Festus, *ibid.*
 Satafensis alterutrius episc. Adeodatus, Urbanus, 178.
 Saturnianus mart., 8, 69.
 Saturninus episc. Miricaniensis, 150, 155.
 Saturnianus martyr, 69.
 Saturninus martyr, 268.
 Saturninus item martyr, 282.
 Saturnini martyr ecclesia Calari, 285.
 Saturninus episc. ab Avitinis, 258.
 Saturninus episc. Gazabianensis, 156.
 Saturninus Sertensis episc., 59, 178.
 Saturninus episc. Tamagrîstenis, 185.
 Saturninus conf. episc. a Thucca, 184.
 Saturninus episc. a Victorianna, 158.
 Saturninus alius episc. Victorianensis, *ibid.*
 Saturninus Vissalsensis episc., 59, 177.
 Saturnus Sociensis episc., 59, 181.
 Saturnus episc. Sitisis, 156, 177.
 Satorius conf., 11, 12. Uxorîs insidias superat, *i id.*
 Satorius Irensensis episc., 58, 159.
 Sauvense castrum, 246.
 Saxones populi, 194.
 Sayensis episc. Donatus, 185.
 Scbastianensis episc. Victorinus, 57, 148.
 Scholasticus episc. exsul, 279.
 Scilita urbs, 121.
 Scillitani mart., 65, 129. Eorum has lica Carthagine, 4. Acta, 65. Episc. pariator, 65, 129. Sculliacius, Donatus, 128.
 Scripturæ divinæ, 19, 34. Earum scientia plena erat Dionysia, 58. Loca a Victore laudata, 91 *seqq.* versio qua Victor usus est, 79.
 Searson Genserici cognatus, 9.
 Sebastianensis episc. Victorinus, 148.
 Sebastianus mart., 65.
 Sebastianus comes, 215. Fuit Bonifacii gener, vana fortuna et mors, 222. Ejus in fide constantia, 6, 65.
 Seberianensis episc. Victorinus, 57, 145.
 Secrepedulensis episc. Spes, 148.
 Secundianus Mimianensis episc., 58, 155.
 Secundianus mart. episc. a Thameis, 85, 115.
 Secundinus mart., 268.
 Secundinus alius, 269.
 Secundinus episc. Car. itanus, 108.

- Secundinus episc. Hemianensis, 146.
 Secundinus episc. a Cedias, 165.
 Secundinus Garrianensis episc., 57, 137, 144.
 Secundinus Lamasuensis episc., 57, 130.
 Secundinus episc. Sinuessæ, 250.
 Secundinus episc. a Tambais, 85.
 Secundinus conf. Afer, 258. Ejus inventio celebris Trojæ, 259. Ubi ejus sepulcrum, *ibid.* Ejus reliquiæ in ignem projectæ illæzæ sunt, 260.
 Secundus episc. Magarinetanus, 158. Dicitur Secundus, seu Secundinus episc. Aqlensis, seu Megarmitanus, 15, 167.
 Secundus, seu Secundinus episc. Minensis, 160.
 Secundus Maurianensis episc., 51, 175.
 Secundus episc. Ruspitensis, 160.
 Secundus episc. Tagasensis, 147.
 Secundus Tamogaziensis episc., 56, 155.
 Secundus primas Tigitanus, 117, 118, 153.
 Securus episc. Tenitanus, 147.
 Securus Timidanensis episc., 59, 171.
 Sedatus episc. Tuburbii, 115.
 Sedunum urbs, ibi passi non sunt Florentinus, etc., 197.
 Segetius episc. Mullitanus, 105.
 Segermitani episc. Restitutus, 58, 159. Alius Restitutus, Felix, Nicomedes, 159.
 Selemselitanus episc. Felix, 105.
 Seleuciæ concilium, 51, 82.
 Seleuciaenses episc. Proficius, 57, 140. Terentius, Mesianus, 140.
 Sementius episc. Uzipparæ, 115.
 Semineuses episc. Florentius, 50, 113, 248. Junianus, 115.
 Semitensis episc. Benenatus, 111.
 Senatores et senatus Carthaginiis, 5, 64.
 Senemalis episc. Fortunatianus, 105. Patronianus, *ibid.*, seu Senepalitanus Julianus, *ibid.*
 Senex, nomen in Africa episcopis datum, 66. Senes dicti primates, 89.
 Seniores seu presbyteri, 88, 89.
 Seniores Novæ Germaniæ, 125.
 Sentius, seu Sensius, seu Senzias conf. 229.
 Septa urbs, 168, 201.
 Septimianus mart., 87.
 Septimuniæ synodus, 142. Episc. Pascasinus, 57, 112.
 Septimus, seu Septimius, aut Septimianus mart., 43, 49 *seqq.*, 55, 87, 96.
 Septum urbs, 168, 201.
 Sepultura mortuorum cum solemnitate, 5. Cum hymnis solemnibus, 56.
 Sepultura asini, 43, 90.
 Serbandus Putiensis episc., 57, 143.
 Sereddeltanus episc. Rogatus, 175.
 Serenianus episc. Midthensis, 126, 143, 144.
 Serotinus episc. Turusitanus, 150.
 Serrensis episc. Proculus, 178.
 Sertclianus episc. Victorinus, 182. Seu Serteitani Victorinus, 60, 182. Maximianus, Felix, 182.
 Sertensis episc. Saturninus, 59, 178.
 Sertertensis episc. Felix, 182.
 Servaudus episc. Putiensis, 143.
 Servatus episc. Amphorensis, 121.
 Servilius conf., 84.
 Servilius Tacapitanus episc., 60, 187.
 Servillus episc. Unuricopolitanus, 161, seu Servitius Unorecopitanus episc., 58, 161.
 Servius Arsiritanus episc., 58, 106, 154.
 Servulus et soc. mart., 268.
 Servus seu Servius, aut Serus, mart., 43, 49 *seqq.*, 53, 67, 96.
 Servus mart. Tuburbii, 39, 84, 85. Dicitur Tiburi passus, 115, 250.
 Servus Arsicitanus episc., 56, 129.
 Servus episc. Arsiritanus, 154.
 Servus Belesasensis episc., 57, 158.
 Servus Menefestitanus episc., 57, 152.
 Servus seu Servusdei episc. Tubursico Buræ, 124.
 Servusdei episc. Misuensis, 106.
 Servusdei Tambaitanus episc., 57, 86, 145.
 Sestensis episc. Cresces, 58, 168.
 Severianus episc. Afer exsul, 207.
 Severianus episc. Ceramunensis, 183.
 Severinus Castellanus episc., 117, 175.
 Severius Noricorum apost. reliquiæ, 283.
 Severus episc. Milevitanus, 140.
 Severus episc. Minoricæ, 189.
 Severus episc. Utimari, 103.
 Se. ori Aug. patria, Leptis Magna, 180.
 Severus patricius, 12, 232.
 Sextilianus episc. Tunelensis, 109.
 Sextilius episc. Assabensis, 182.
 Sfasferiensis episc. Rufus, 170.
 Sibidensis locus, 38, 84.
 Sibrorum insula, 189.
 Sicca, seu Sicca Veneria, urbs, 16, 17, 74, 174. Episc. Candidus, 74, 115. Castus, 74. Fortunatianus, 74, 112. Fortunatus, 74, 174. Paulus, 74, 112, 174. Urbanus, 74. An Quintianus? *ibid.*
 Siccesianus pignus, 270.
 Siccesitani episc. Emptacius, 59, 174. Martinus, 174.
 Sirelia urbs, *ibid.*
 Sicensis episc. Candidus, 113.
 Sicilia a Gensericio vexata, 221, 227. A Cassiodoro avo servata, 222. Gensericio persecuto, 12. A Vandalis Odoacro data, 5. Per Theodoricum liberata, 232.
 Siciliba urbs, 152. Ejus situs, 84. Episc. Quadratianus, *ibid.*
 Sifatensis episc. Reparatus, 164, 178.
 Siga urbs, 172. Colonia seu municipium, 156.
 Signaculum Dei in baptismo, 42.
 Siguesse urbs, 156.
 Sigitanus episc. Cresconius, 123, 156.
 Siguus urbs Numidie, *ibid.*
 Silensianus episc. Cresconius, 103.
 Silen- is urbs, 177. Episc. Donatus, 57, 156.
 Silitensis episc. Possidonius, 128.
 Sillitani episc. Maximus, 60, 128. Faustianus, Possidonius, 123, 263.
 Silvani oppidum, 163.
 Silvanus mart., 269.
 Silvanus episc. Carianensis, 152.
 Silvanus episc. Macrianensis, 156.
 Silvanus episc. Perdicensis, 181.
 Silvanus episc. Zummensis, 177.
 Simoep episc. Furnitanus, 64.
 Simidica urbs, 111. Episc. Adeodatus, *ibid.*
 Simgintensis episc. Restitutus, 102.
 Simitensis episc. Vide Semnenses.
 Simittu urbs, 111. Episc. Adeodatus, *ibid.*
 Simittensis episc. Benenatus, 111.
 Siminensis episc. Deuterius, 55, 111. Junianus, 115.
 Simon de Bello Loeco archiep. Bituricensis, 245.
 Simplicius papa, 240.
 Simplicius Carcabianensis episc., 58, 157.
 Simplicius Tibilitanus episc., 56, 151.
 Simuaritensis. Vide Sinnarensis.
 Sindunum vicus, 196.
 Sinitensis episc. Stephanus, 53, 151. Cresconius, an Marcellinus? 151.
 Sina episc. Victor, 101.
 Sinarenensis seu Sinnaritanus urbs, 176. Episc. Paulus, 8, 55, 63, 101. Stephanus, 101.
 Sinuama urbs, 111.
 Singaritanus Sinuarenensis. Vide Sinnarenensis.
 Sinuessæ episc. Castus, Secundinus, 25.
 Siricius papa vetat baptismum in Epiphania, 77.
 Siricius mart., 268.
 Sissa Nigra urbs, 290. Vide Adrumetum.
 Sistrionianensis episc. Adeodatus, 56, 151.
 Sitenes episc. Reparatus, 59, 177. Saturnus, 156.
 Sittifis urbs, 1-7, 146. Episc. Donatus, 59, 179. Novatus, 127, 145, 179. Marcianus, Opiatus, 179, 289. An alter Novatus? 179.
 Sittifis caput Zabes regionis, 184, 185.
 Sittifensis Maur. provinciæ episc., 59, 179.
 Sittinaritanus, seu Sitmaritanus episc. Vide Sinnaritanus.
 Sociensis episc. Saturninus, 181.
 Solis eclipsis, 90, 238.
 Soleæ, 276.
 Solemius episc. Tigitanus, 156.
 Solencianensis. Vide Seleuciaensis.
 Soper episc. Tambalensis, 145.
 Sophronius episc. Constantinæ, 217.
 Sostianæ juncis episc. Flumidius, 161.
 Zouphappa urbs, 188.
 Spectabilis, titulus dignitatis, 35, 65.
 Speratus episc. Cataquensis, 151.
 Spes episc. Secrepedulensis, 118.
 Spesindeo episc. Quæstorianensis, 157.
 Spiritus sanctus a Patre et Filio procedit, 23, 78. Exponeitur ejus processio, 27 *seqq.* In lideles exsufflatur, 210.
 Aquas baptismi sanctificat ex Genesi, 28. In baptismo conlitendus, 52.
 Splendius, 101.
 Squillacius episc. Scillitanus, 128.

- SS. in X mutatur, 118.**
 Stasimus comes et primas, 216.
 Stephani protomartyris inventio, 97. Reliquiæ in Africa miraculis claræ, 87, 124, 151. Ejus sanguis in ampulla vitrea, certis diebus liquescit, 257.
 Stephanus episc. Clipeæ, 111.
 Stephanus episc. Gummasi, 158.
 Stephanus Rusfensis episc., 58, 160.
 Stephanus Sinitensis episc., 56, 151.
 Stephanus episc. Sinauaritensis, 101.
 Stephanus episc. Talaptensis, 160.
 Stephanus episc. Taracensis seu Taraquensis, 147, 155, 156.
 Stephanus episc. Tuccaboriensis, 166.
 Stephanus Zucabiaritanus episc., 58, 166.
 Stephanus Spesindeo episc. Questorianensis, 157.
 Stílico Vandalos evocat, 194. Semibarbarus ab Hieronymo dictus, 195.
 Suabensis episc. Felix, 57, 157. Litoricus, 157.
 Subbaritanus episc. Donatus, 58, 167. Maximianus, 167.
 Subbulensis locus Africae, 177.
 Subdatius Sucardensis episc., 58, 165.
 Subdiaconi officium, 77.
 Subita urbs, 152.
 Subicarene castellum, 174.
 Subitanus Idensis episc., 58, 165.
 Sublectius episc. Proficius, 58, 158. *Vide Sullecte.*
 Suboabburitensis episc. Maximianus, 166, 167.
 Subur urbs, 167. Suburitanus episc. Maximianus, *ibid.*
 Suburbite martyres, 167.
 Subuttula urbs, 180, 181.
 Sucardensis episc. Subdatius, 58, 165. Pompeianus Donatus, 163.
 Successianus Febianensis episc., 58, 155.
 Successus episc. Ab r Germanicianus, 75, 157.
 Succubar, seu Succabar urbs, 166.
 Suensis episc. Maximus, 183.
 Suessa, ibi reliquæ els. Casti et Secundini, 259. Et celebris S. Castrens, 262.
 Suevi populi, 196, 199. In Hispaniis, 199, 200.
 Sufaritanus episc. Victor, 58, 164.
 Sufaritanus item episc. Romanus, 59, 175.
 Sufasar, 164, 167. Episc. Reparatus, 161.
 Sufetani episc. Eustratus, 7, 57, 144. Privatus, 144. Maximius, *ibid.* Perogrinus, 142, 144. Sufetula urbs, 129. Episc. Præsidius, 21, 57, 77, 144. Privatianus, Jocondus, Titianus, 144.
 Sufetulense concilium, *ibid.*
 Sufara urbs, 164, 188.
 Suffectani martyres, 144.
 Suffectani episc. *Vide Sufetani.*
 Suffegmar fluvius, 75.
 Suli urbs, 171.
 Sogabaritanum municipium, 166.
 Soggerenda ab Eugenio oblata regi, 20.
 Suggitanus episc. Victor, 56, 125, 156.
 Suginensis episc. an Litorius Suavensis? 157.
 Sogus urbs, 125, 156.
 Sulci, seu Sulci in Sardinia, 152, 146. Urbs antiquissima, 189. Ejus episc. Vitalis, 60, 189.
 Sullanis seu Sulanae, 58, 162.
 Sullectini episc. Proficius, 58, 158. Martianus, 158.
 Sullitanus episc. Hilarius, 158. Urbanus, 162.
 Sullitanus episc. Restitutus, 152, 158.
 Summensis episc. Silvanus, 177.
 Summulensis episc. Quodvultdeus, 59, 177.
 Sunnius episc. Tignulensis, 159.
 Sunita urbs Africae, 151.
 Suristensis episc. Aulfidius, 60, 184.
 Susaritanus episc., 164, 175.
 Suscaziensis episc. Eusebius, 56, 125.
 Sylectum oppidum, 159.
 Symmachus papa episcopis exsilibus pecuniam et vestes mittit, 234.
 Syrus Corniculansensis episc., 58, 164.
- T**
- T. Vide Th.**
 Tabalcorenses episc. Crispinus, 59, 177.
 Tabacarense dicitur Victor, Marciianus, 177.
 Tabalta urbs, 135, 154.
 Tablatensis limes, 171.
 Tablensis episc. Quodvultdeus, *ibid.*
 Taborenses episc. Marinus seu Martinus, Victor, 163.
 Taborentensis episc. Victor, 58, 165.
 Tabra, seu Tabraamus mart., 264.
 Tabracæ episc. Victoricus, Rusticianus, Clarentius, 69.
 Tabracenum monasterium, 8.
 Tabrata, seu Tabrothamus mart., 264.
 Tabucensis episc. Paulus, 127.
 Tabudæ episc. Fluminis, 56, 127. Victorianus, Argutus, an Paulus? 127.
 Tabuniensis episc. Quintus, 59, 177.
 Tacanus Albulensis episc., 58, 174.
 Tacape, 52, 153, 149, 152, 154, 157. Episc. Servilius, 60, 187. Dulcitus, Felix, Gaius seu Gallus, 187.
 Tacarata, 154, 147. Adia est a Tacatua, 159. Episc. Crescentius, 57, 115, 159. Terissimus, 159. Aspadius, *ibid.*
 Tacatua urbs, 159.
 Taccanensis episc. Metus, 116, 134.
 Tachora. *Vide Tagura.*
 Tadamata alia est a Thagamuta, 144. Episc. David, 59, 177. An Milicus? 177.
 Tadameensis episc., *ibid.*
 Tænar pulvis Gensericius, 252.
 Tagamaritensis episc. Restitutus, 57, 141. Milicus, 141, 177.
 Tagara urbs, 113, 124.
 Tagariensis episc. Felix, 147.
 Tagarata urbs, 139, 147. Episc. Honoratus, 56, 115. Lucius, Quintus, 115.
 Tagarbalensis episc. Fortunatianus, 58, 157.
 Tagariata urbs, 140. Episc. Honoratus, 57, 147.
 Tagaritanum oppidum, 147.
 Tagasensis episc. Secundus, 147.
 Tagasta S. Augustini patria, 140. Episc. Januarius, 57, 140. Alypius, 140, 159. Firmus 140. An Xantippus? 125.
 Tagesense seu Tagestense oppidum, 147.
 Tagona. *Vide Tagosa.*
 Tagora. *Vide Tagura.*
 Tagosæ episc. Xantippus, 125.
 Tagura urbs, 140, 147. Episc. Timotheus, 56, 125. Pothumianus, Restitutus, an Xantippus? 125.
 Talaptensis episc. Stephanus, 160.
 Talaptulensis episc. Vinitor, 58, 160.
 Talasius Gratianopolitanus episc., 59, 174.
 Talborensis episc. Constantinus, 165.
 Talensis episc. Urbanus, 171.
 Talepta urbs, 157, 160.
 Taleptula urbs, 157. Episc. Stephanus, 160.
 Tamadensis episc. Romanus, 59, 176.
 Tamagristsenses episc. Clemens, 60, 183. Primulus, Saturnianus, 183.
 Tamalbiniensis eremus, 87.
 Tamallenses episc. Gregorius, Lucius, 151.
 Tamallenum urbs, 87. Huc Eugenius relegatus, 55, 100. *Vide Tamalluma.*
 Tamallem Turris, 152.
 Tamalluma urbs, 45, 100. Duplex est, 87.
 Tamallumæ in Byzac. episc. Habedeus, 57. Anonius, 45.
 Tamallumæ Stit. episc. Rufinus, 151, 179. An Gregorius? 151.
 Tamallumensis plebs, 151, 186.
 Tamamallensis episc. Gregorius, 151.
 Tamannuna urbs, 179.
 Tamascantenses episc. Honoratus, 60, 185. Donatus, 185.
 Tamasenus episc. Theodoros, 147, 178, 179.
 Tamazensis seu Tamazucensis episc. Lucius, 59, 178.
 Tambada, seu Tambuda, seu Tambaia, 40. Episc. Secundianus, seu Secundianus, 83. Servusdei, 86.
 Tambalensis episc. Sopater, 145.
 Tambeitanus episc. Servusdei, 57, 145. Martyr Secundianus, Gemelius, 145. Faustinus, Sopater, *ibid.*
 Tambianensis. *Vide Tambaiensis.*
 Tamicensis episc. Ducianus, 179.
 Tammarus confer Afer, 258. An episc. Beneventanus? 265. S. Tammari vicus, *ibid.*
 Tamogada urbs, 153. Episc. Secundus, 56, 153. Novatus, Optatus, Gaudentius, Faustianus, 153. Dicitur Tamogaza, 56, 153. Tamogadi, 150, 153. Tamugadin, 150, 153.
 Tanuda urbs et fluvius, 176.
 Tamulluma, 179.
 Tanuda urbs, 176.
 Tanudaiensis seu Tanudatensis episc. Donatus, 176.
 Taparura urbs, 151.
 Taphara urbs, 185, 186.
 Tapsun urbs, 158, 119, 154. Episc. Vigilus, 58, 161.
 Taracensis, seu Taraquensis episc. Stephanus, 147, 155, 156.
 Taranamusa castra, 168.
 Tarasenses episc. Cresconius, 56, 128, 147. Zozimus, 147.
 Tarasi Giru episc. Felicianus, 141.
 Tarazensis episc. Dominus, 57, 147.
 Tagabolensis. *Vide Tagarbalensis.*

- Targarum urbs, 147.
 Tarvisium urbs, 245. Episc. Titianus, *ibid.*
 Tasaccurensis episc. Pœquarius, 39, 177.
 Tasagora urbs, 177.
 Tasbaltā seu Tasvalta, 154. Episc. Marcellinus, 58, 154.
 Julianus, Adelfus, an Innocentius? 154.
 Tatropontensis castelli episc. Reparatus, 176.
 Teberianus Quidiensis episc., 58, 163.
 Tebestē, 127, 153, 160, 185. Ibi Crispina mart., 135.
 Tebestina synodus, *ibid.* Episc. Felix, 56, 133. Lucius, Romulus, Urbicus, Perseverantius, 133.
 Tebete urbs, *ibid.*
 Tegariatenus. Vide Tegariatanus.
 Tegesis seu Tegessis episc. Paulinus, 184.
 Teglanensis episc. an Donatianus? 76, 77.
 Teglatæ episc. Dationanus, 56, 152. Donatus, 151.
 Tegula urbs Sardiniae, 152.
 Tegulata. Vide Teglatā.
 Tela urbs alia a Zela, 105. Synodus Tellensis, *ibid.* Episc. Deumhabet, 55, 105. Bonifacius, 105. Natalicus. *ibid.* Felix, *ibid.*
 Telepte urbs, 153, 160. Fulgentii patria, 155. Ep. Frumentius, 58, 154. Julianus, Donatianus, Bellicius, 156, 157. Daitanus, 157, 160.
 Telestē urbs, 155.
 Temoniariensis episc. Cresconius, 58, 159. Cresconius, Victorinus, 159.
 Templum locus Africæ, 152.
 Tenæ urbs, 155, 151. Tenitanum concilium, 146. Episc. Pascasius, 57, 143. Eucheratius, 147, 270. Latonius, Securus, Pontianus, 147. Ponticanus, 278. An Felix? 147.
 Tenax episc. ab Horreis Cellæ, 162.
 Tenisa urbs, 109.
 Tennonensis episc. Cresconius, 53, 106. Optatus, 106. Victor, 106, 170.
 Terentianus Tubulbacensis, episc., 57, 142.
 Terentius episc. Seleucianensis, 140.
 Terriamunensis episc. Donatus, 58, 168. Sarmentius, 163.
 Ternisa urbs, 109.
 Tertiolos episc. Cillitanus, 154.
 Tertius conf., 39, 84.
 Tertullianus episc. Hirenensis, 159.
 Tertullus episc. Abitensis, 164, 174.
 Tertullus episc. Cithbiensis, 84.
 Tertullus Juncensis episc., 58, 160.
 Tescitanus episc. Rusticus, 58, 156.
 Teuchitanus limes, 154.
 Teutoricus apostata, 86.
 Teveste urbs, 152.
 Tevitanus episc. Vide Tenitani.
 Th. Vide T sine h.
 Thahanenses populi, 177.
 Thabodeos urbs, 127.
 Theasius episc. Memblosæ, 105.
 Thebaltensis episc. Innocentius, 154.
 Theoctistus episc. Beroeæ, 216.
 Theodericus Genserici filius, 10, 14, 71, 75.
 Theodora Justiniani uxor, 291.
 Theodorias urbs, *ibid.*
 Theodoricus Magnus rex Ostrogothorum, 65. Valhamer rex Italiæ, 88. Si-lliam Vandalis liberat, 232.
 Theodorus Carthaginiensis cladem describit, etc., 216. Pro fugos variis commendat, *ibid.* et seq.
 Theodorus conf., 210.
 Theodorus Cebarsanitanus episc., 235.
 Theodorus episc. Hirinensis, 159.
 Theodorus episc. Tamazenus, 147, 178, 179.
 Theodorus episc. Usulensis, seu Uculensis, 151.
 Theodorus Genserici filius, 71.
 Theodosii Magni obitus, 97.
 Theodosius Junior adversus Gensericum copias perat frustra, 222.
 Theodotus mart., 270.
 Theonestus mart. Vercellis 264.
 Theonestus episc. Alini, *ibid.*
 Therapius a Bulla conf., 110.
 Theucaria, 15, 74.
 Theucarius apostata, 42, 86.
 Theudalæ episc. Habeldeum, 7, 115, 152. Urbanus, 115. An Victor? 152.
 Theudensis Decimus, 145.
 Theozitanus episc. Decimus, 57, 145.
 Thiges urbs, 156.
 Thiniensis episc. Colonicus, 109.
 Thomas, an Carthag. episcopus, 7, 67, 68.
 Thracia ab Hunnis devastata, 222.
 Thunu urbs, 71, 112.
 Thusuros urbs, 150.
 Thydrus urbs, 149.
 Tiberianus episc. Quidiensis, 89, 165.
 Tibilitani episc. Simp'cius, 56, 151. Sallustius, 151.
 Tibunnis conf. relegati, 257.
 Tiburi, an Servus mart. aut Majorinus? 85, 229, 250.
 Tices, seu Ticea urbs, 163. Episc. Gallus, *ibid.*
 Ticibus urbs Byzacenæ, 58, 163. Episc. Romulus, 163.
 Ticinum, ibi corpus S. Augustini, 285. Vide Papiā.
 Tieuatensis episc. Magentius, 58, 159. Asmuuius, seu Sumnius, Gaianus, Privatius, 159.
 Tildidianus episc. Abundius, 56, 124. Vide Tisidiam.
 Tiflensis episc. Donatus, 58, 165.
 Tigabitani episc. Cresces, 59, 172. Palladius, Honoratus, Primosus, 172.
 Tigambinensis episc. Maxentius, 58, 166.
 Tiganensis urbs, 172.
 Tigava castra, 164, 172.
 Tigava municipium, 172. Episc. Honoratus, 199.
 Tigiensis episc. Aptus, 154, 168.
 Tigillabenses episc. Junior, 56, 126. Donatus, 126. Roginus, *ibid.*
 Tigris urbs, 120, 150, 151. Duæ erant, 156.
 Tigris in Numidia episc. Domnicus, 57, 155. Secundus primas, 117, 118, 135, 156. Solemnus, Pascasius, Gaudentius, 156.
 Tigris in Maur. Cæsar., 168. Episc. Passitanus, 156. Passitanus, 52, 118.
 Tigualenses episc. Asmuuius, seu Sumnius, Privatius, Gaianus, 159.
 Tijucensis episc. Pascasius, 154.
 Timasius episc. Neapolis, 255.
 Timiamus episc. Utinensis, 104.
 Timicitani episc. Honoratus, 58, 164. Victor, Optatus, 164.
 Timidenses martyres, 112. Episc. Benenatus, 53, 112. Felix, 112.
 Timidæ Regtæ episc. Faustus, Restitutus, *ibid.*
 Timidanensis episc. Securus, 171.
 Timiruda oppidum, 70.
 Timotheus mart., 256.
 Timotheus episc. C. P., 279.
 Timotheus Tagurenensis episc., 56, 125.
 Tingariensis urbs, 179.
 Tingitana provincia, 290.
 Tinica, 109. Seu Timisa urbs, *i id.*
 Tinicenses episc. Dalmactus, 53, 109. An Valerius? 109. An Colonicus? *ibid.* An Venantius? *ibid.*
 Tinuzuda, 10, 70.
 Tipasa, 86.
 Tipse in Numidia episc. Rusticus, 56, 86, 151, 176. Dirmus, 151.
 Tipse in Mauritania Cæsar. civium in ira fides, 40. Plurimis ibi lingua et manus abscissæ, 40. Ibidem furunt Donatistæ, 170. Episc. Reparatus, 59, 86, 132, 176.
 Tipason episc. Firmus, 151.
 Tiposa urbs, 176.
 Tis ræ oppidum, 150.
 Tisidii episc. Lampadius, Donatus, 124.
 Tisiliensis episc. Florentius, 151.
 Tisilitanus episc. Donatus, 151, 165.
 Tisurus urbs, 149.
 Titianus episc. Subtulensis, 144.
 Titianus episc. Tarvisinus, 215. Transfert corpora SS. Florentii et Vindemialis, 246.
 Titisi, 124.
 Tituli episc. Cræciturus, 20, 115. Victor, Cresconius, 115, 128.
 Titus episc. Migirpæ, 107.
 Tivagas castra, 172.
 Tizica urbs, 154.
 Tiziensis ep. Honoratus, 58, 151. An Pascasius, 151. An Aptus, 154, 168.
 Togiæ municipii episc. Victor, 125.
 Tolosæ episc. Exsuperius, 195. Comes Pontius, 245.
 Tonensis episc. Victor, 170.
 Tonnonensis. Vide Tennonensis.
 Tornacus urbs, 194.
 Totila sub eo mart. Afri in Italia, 280.
 Tractare populo, 15, 75.
 Tractatus populares, id est homilicæ, 5.
 Traditio apostolorum, 32. Evangelicæ et apostolica, 32.
 Traditores; sic catholicos Donatistæ appellabunt, 125.
 Transcellensis mons, 116.
 Trasamundus rex Vandalorum laudatur ab auctoribus, 274. S. Eugenium relegat, 244. Ejus adversus catholicos astutia, 274, 284. Fulgentium accersit, a quo vincitur, 285. Persecutio sub eo rege, 286. Quam moriens successori commendat, 286, 287. Obiit, 286.
 Trasimundus Vandal. rex, 200.

Trecæ urbs præcibus S. Lupi liberata, 98.
Tres sunt, etc., a Patribus laudatur, 79
 Treviri quater excisi, 197. Episc. Valentinus mart., *ibid.*
 Tricassinus episc. Lupus, 60, 98.
 Trifilius episc. Aborenus, 101.
 Trigelius legatus, 207.
 Trinitatis mysterium exponitur, 25 *seqq.* 27. Substantiæ unitas, et personarum distinctio, 25 *seqq.*, 26, 27. Aquilitas, 24. Generatio divina, 25. Non est ignorabilis, 25. Fit sine passionibus, 27. Nominis unitas, 28. Testimonium trium in epist. I Joannis, 29. Creatio communis, 28, 29. Vivificatio, 29. Præsentia, 29. Præsentia ubique, 30.
 Trinitas expressa, 79.
 Tripolitana provincia, 43, 149, 150, 191. Vandalis dimissa, 22. Ejus episcopi, 60, 185. Erant solum quinque, 187.
 Tripolitanus dux, 135.
 Tripolitanus limes, 185.
 Tripolis urbs, 183, 186.
 Tripolius episc. Uclitanus, 64.
 Trisagium, 81.
 Triumphalis hymnus, 81.
 Triumphus de Vandalis, 289.
 Trosinianensis episc. Hilarius, 87, 147, Probanus, 147.
 Troja, ibi celebris inventio S. Secundini, 259.
 Try, hon. mart., 270.
 Tubania. *Vide* Tubuna.
 Tubiensis episc. Felix, 153, 154.
 Tubonis urbs, 179.
 Tubulbacenses episc. Terentianus, 57, 112. Januarius, 142.
 Tubuna urbs, 153, 179.
 Tubunienses episc. Reparatus, 56, 132. Cresconius, Proctasius, Nemesianus, 152.
 Tuburbium urbs, duplex, 81, 85, 115. Episc. alterutrius Benenati, 56, 118. Sedatus, Faustus, 115.
 Tuburbitanæ mart., *ibid.*
 Tuburbium majus, 59, 84, 161. Episc. Rufinianus, seu Rufinus, Cyprianus, 115. An Germanus? *ibid.*
 Tuburbii min. episc. Mascimianus, Victor, 115.
 Tubursici episc. Frumentius, 56, 121. Gortunius, Maurentius, Januarius, 124.
 Tubursico-Buræ episc. Servus, seu Servusdei, Reparatus, Donatus, 124.
 Tubusubditanus limes, 180.
 Tubusuptus episc. Florentinus, *ibid.*
 Tuca urbs, 184. Seu Tuca, nomen quatuor urbium, 183, 184.
 Tuca urbs, a Justiniano extracta, 290.
 Tuca castellum, 184.
 Tuccenus episc. Honoratus, *ibid.*
 Tuccensis Numidiæ episc. Salinus, *ibid.*
 Tuccensis in Sittif. episc. Uzulus, 60, 183. Confessor Saturianus, 181.
 Tuca Terebinthina, *ibid.*
 Tuccabori episc. Fortunatus, 166, 184. Stephanus, 166.
 Tuccanensis episc. Metus, 181.
 Tuggensis episc. Paschasius, 125. Paulinus, 184.
 Tugusubditanus episc. Maximus, 59, 180.
 Tulanensis episc. Paschasius, 56, 116.
 Tulliana eloquentia, 47.
 Tullienus episc. Maranus, 158.
 Tumidensis episc. an Timidensis? 112.
 Tumissa seu Tumsa urbs, 103.
 Tunazada urbs, 70.
 Tuncensis episc. Sabinus, 184.
 Tunes urbs, 109.
 Tuniensis, seu Tuncensis episc. Sextilianus, *ibid.*
 Tuniza urbs, *ibid.*
 Tunnensis. *Vide* Pennouensis.
 Tuuba urbs, 112.
 Tunudensis episc. Jannarius, *ibid.*
 Tondisæ episc. Victorianus, Januarius, *ibid.*
 Tunusidæ episc. Victorianus, 7.
 Tunuzada, *ibid.*
 Turditanus episc. Benerius, 150.
 Tures urbs, 145.
 Turenensis episc. Donatus, 132. *Vide* Turrensis.
 Turitana urbs, 75.
 Turrenses urbes tres, 145, 146.
 Turrensis urbs in Procons., 152.
 Turrenses in Byzac. episc. Mensius, 57, 145. Maximianus, Paschasius, Donatus, 145. Samfacius, 146.
 Turres in Sardinia, 189. Episc. Felix 60, 189. Gavinus, qui inscriptiones detexit, 281.
 Turres Ammeniarum, seu Armeniarum, seu Sammeriarum, 138. Episc. Victor, 57, 158.
 Turreblandinus episc. Paulus, 58, 159. Maximinus, Dactianus, 189.

Turres Concordiæ, seu Concordiæ ejus episc. Quodvult-deus, 57, 155.
 Turris urbs, 132.
 Turris Buconis, 70.
 Turris Libvsonis, seu Byssonis, 189.
 Turris Tamalleni, 152, 157.
 Turris Tamallumæ, 87. Episc. Sabratius, Jurata, 150.
 Turrium, Tamulus episc. Pentasius, *ibid.*
 Turusa urbs, 149, 150.
 Turusitanus episc. Serotinus, 150.
 Turza urbs, *ibid.*
 Turzo urbs, 149, 150.
 Tuscamiensis episc. Maximus, 59, 178.
 Tusdrum, 149. Episc. Honoratus, Navigius, 149. Heli-pidius, 150. An Aptus? 149. An Asselicus episc. Tuzuritanus? *ibid.*
 Tusritanus episc. 167.
 Tutar castrum, 184.
 Tutus episc. Migirpæ, 107.
 Tuziritani episc. Florentianus seu Florentius, 57, 149. An Aptus, 149.
 Tuzurus in Arzigitana urbs, 149. Episc. Aptus, *ibid.* Asselicus, *ibid.*
 Tyle castrum, 259.
 Tyndenses gens Africæ, 182.

U

Ubabensis episc. Ingenus, 56, 172
 Ubada urbs, 172.
 Ubasæ castellum, *ibid.*
 Ubata urbs, *ibid.*
 Ucasius, 90.
 Ucl urbs duplex, 107. Uclitanus episc. Tripolius, 64. An Quintianus? 65, 61.
 Ucimajus urbs Africæ; ejus ep. Octavianus, 64.
 Uciminus urbs, *ibid.*
 Ucrensis episc. Vitalis, 107.
 Uculenses episc. Theodorus, Cericius, Crisconius, 151.
 Ughellus emendatur, 230.
 Ullitanus episc. Quodvult-deus, 57, 140.
 Ululæ episc. Irænxæus, 151.
 Ulusubritanus oppidum, 148.
 Unctio chrisimatis, 250.
 Undesitanus. *Vide* Vadesitanus.
 Unzibiræ episc. Cyprianus, 18, 75.
 Unuca urbs, 161.
 Unuricopolitanus episc. Servitius, seu Servilius, 58, 161.
 Unuzibiræ episc. Cyprianus, 57, 148. Donatus, Maximianus, 148.
 Uranus Legatus, 41, 86, 258. Urbanus episc., 187.
 Urbanus Amaurensis episc., 58, 168.
 Urbanus episc. Formensis, 158, 176.
 Urbanus Girbensis episc., 6, 63, 126.
 Urbanus episc. Sataucus, 178.
 Urbanus episc. Siccensis, 74.
 Urbanus episc. Sullitanus, 162.
 Urbanus episc. Talensis, 171.
 Urbanus episc. Theudalensis, 115.
 Urbanus episc. Vicensis, 141.
 Urbicosus episc. Equiluzilitanus seu Igitgilitanus, 180.
 Urbicus episc. Thebestinus, 153.
 Urbicel, id est Romani, 7, 67.
 Urci urbs, 64. Urcitanus episc. Quintianus, 58, 63, 64, 68, 106.
 Urcitanus episc. Mansuetus mart., 4, 63, 106. An Bonifacius? 106.
 Ursus mart. Augustæ, 264. Ursus tribunus, 65.
 Urugitanus episc. Bonifacius, 106.
 Usallitani populi, 155. Usidanensis. *Vide* Usinada.
 Usilabis episc. Laurentius, 151.
 Usilensis episc. Privatus, *ibid.* Usilla urbs, 151.
 Usinadæ episc. Donatianus, 58, 168.
 Usula seu Usyla urbs, 151. Episc. Victorinus, 57, 151.
 Cassianus, Theodorus, Privatus. An Laurentius? *ibid.*
 Utasius, 80.
 Utica, 102, 107. Episcopi Florentinus, 53, 107, 248; Victor, 107; Gedalius, *ibid.*
 Uticensis, 101. Uticensis campus, 14.
 Ultimari episc. Severus, 103, 104.
 Utimmæ, seu Utinæ, seu Utimminensis episc. Octavianus, 104.
 Utimirensis episc. Reparatus, 53, 103, 104.
 Utina, 109. Episc. Timianus, Felix, 104. Isaac Felicianus, *ibid.*
 Utinensis, seu Utinicensis episc. Valerius, 109.
 Utinonensis episc. Octavius, 104.
 Utina. *Vide* Utina, et Utimira.

Utunnensis episc. Bonifacius, 104.
 Utzipparæ episc. Marianus, 113.
 Uzabirensis episc. Maximinus, 149.
 Uzala, 237. Episc. Socconus, 53. Erodus, Felix, Mutulus, 102.
 Uzinaia episc. an Donatianus? 77.
 Uzipparæ episc. Augustinus, 56, 113. Marianus, 113.
 Sementius, *ibid.*
 Uzitæ Situs, 107, Episc. Gaius, 53, 107. Uzitarensis episc. Paulus, 107.
 Uzulus Thuceensis episc., 60, 183.

V

Vahar urbs, 176.
 Vadeciniensis episc., 142.
 Vadense castrum, 246.
 Vadenses episc. Rufinianus, 56, 118. An Potentius et Panceratus? 119. *Vide* Vagenses.
 Vadensis alterius urbis episc. Proflcius, 57, 118, 140.
 Vadenianensis episc. Rogatianus, 57, 142. An Rodibaldus? 142.
 Vadesitanus episc. Annibonius, 57, 137. Cresconius, Fortunatus, 157.
 Vadus Lesuitanus episc., 59, 181.
 Vagessela locus Africa, 129.
 Vaga urbs, 135. Quatuor sic dictæ in Africa, 119, 120.
 Vagenses mart. an Mammarus et socii? 120. Episc. Libonius, Cræceus, 119. Ampelius, 119, 156. Primulus, 119. Privatus, *ibid.* *Vide* Vadenses.
 Vaga urbs Numidiæ, 130, 134. Ejus situs, 120.
 Vagadensis episc. Fulgentius, 58, 159. *Vide* Bagala.
 Vagrautensis episc. Marcellinus, 57, 133.
 Vaisenses, seu Valaonenses episc. Valentinus, Quintasius, 119.
 Valens episc. Villenobensis, 169.
 Valentinianus Montensis episc., 53, 125.
 Valentinianensis episc. Rodibaldus, an Rogatianus? 142.
 Valentinianus episc. Junonensis, 161.
 Valentinianus episc. Viscensius, 163.
 Valentinianus diaconus Donatista, 122.
 Valentinianus III imp., 5, 7, 97. Pacem facit cum Gensericis, 207. Fam renouat, 223. Occidit, 224.
 Valentinus Castellii Mediani episc., 59, 143, 173.
 Valentinus episc. Valensis, 119.
 Valentinus mart. episc. Trevirensis, 197.
 Valerianus episc., 63.
 Valerianus Abensis, seu Abbenzæ episc., 9, 70, 260.
 Valerianus episc. Bassianensis, 4, 62, 141.
 Valerianus episc. Obbæ, 171.
 Valerius episc., Utinivensis, 109.
 Valerius mart. archidiacon. Lingouensis, 198.
 Vallis urbs, 161.
 Vallitani episc. Bonifacius, alius Bonifacius qui Romæ Victori successit, 140. Restitutus, *ibid.*
 Vallis Ecclesiæ urbs, 189.
 Vamacures, 122. Seu Vamacora *Vide* Bamaccora.
 Vamallensis episc. Flavianus, 60, 185.
 Vamarionensis episc. Pelagius, 163.
 Vandalorum origo, 193. Gothi sunt affines, 244. A Stlicone evocati, 194. In Gallias irrumpunt, 193, *seq.* 249. In Hispanias, 198, 249. Eorum ingressus in Africam, 5, 97, 201. Eorum numerus, 5. Africæ partem obtinent, 207, 222. A Majoriano fugantur, 227. E Sardinia pulsi, 231. Eos visione monitus aggreditur Justinianus, 77. In triumphum C. ducti, 289. Eorum impietas, 286. Arianismo addictissimi, 203. Sævius agunt in res et personas sacras, 3, 4. Heptemius et sævus hostis dicti, 228. Iguari et infirmi hostes, 199.
 Vandalorum reges Gelimer, 288. Gensericus, 3 *sen.* Godigiscus, 191. Gontharis, 202 *seq.* Gundericus, 194. Guntabundus, 265. Hildericus, 287. Humericus, 12 *seq.* Trasimundus : 00. Comites, 15, 17. Præpositus regni, 15.
 Vandalorum regnum cui debebat obtingere, 4.
 Vandali Silingi, 200.
 Vandalusia in Hispania, *ibid.*
 Vangiones populi deleti, 194.
 Vannidensis episc. Rogatianus, 59.
 Vararitana urbs, 123. Episc. Julianus, 59, 155.
 Vardinensis episc. Hurro, 59, 169. Victor 169.
 Varimarus Ariantus, 72, 213.
 Vasensis synodus, 81.
 Vassinassensis urbs, 57, 84, 141.
 Vassinus Elfantariensis episc., 59, 176.
 Vassitanus locus Africa, 141.
 Vastinensis pagus, 197.
 Vastari urbs, 126.
 Vauuden is episc. Rogatianus, 170.

Vazaritani episc. Vitalianus, 56, 125. Calipodius, Adeodatus, 123.
 Vegersalla, 129.
 Vegesela, 134. Duplex erat, 129. Episc. Reginus. Gavius Privatus, *ibid.* Privatus, 129, 154.
 Velesitanus episc. Januarius, 56, 130, 134. *Vide* Veselitanus.
 Venantius episc. Oppidonebensis, 172.
 Venantius conf. episc. a Tinnis, 109.
 Venerius episc. Carpitanus, 108.
 Venerius diaconus, 280.
 Venetia, sibi Gensericis persecutio, 12, 72.
 Vera annis, 243.
 Veratianus episc. Carpitanus, 108.
 Verecundus Nobensis episc., 53, 106, 175.
 Vergersella urbs, 132.
 Veri urbs, 108.
 Verenses episc. Evitiosus, 53, 107. Quodvultdeus, Vitalis, 107, 108. An alius Vitalis? *ibid.*
 Verina Augusta, 231.
 Verulianus Hispanus, 195, 198.
 Verisimus episc. Tacaratæ, 126, 139.
 Verulus mart., 83.
 Verulus mart. an sub Vandalis, 268.
 Vesceitanus episc. Fortunatus, 116.
 Veselitanus episc. Donatianus, 56, 77, 129. *Vide* Vegesela.
 Via cælestis Carthagine, 4, 63.
 Viancium vicus, 243, 244.
 Vibianense exsilium, 20, 76.
 Vicensis episc. Asterius, Urbanus, 141. Vicense litus, 142.
 Vices Sabratenus episc. 7, 66, 186.
 Vici Caesaris episc. Januarius, 125. An est Jol, seu Julia Casarea? *ibid.*
 Vicinigrantis, seu Vicinigrandis, seu Vicinongrandis, seu Vicinæ civilis episc. Asclepius, 214.
 Vicoateriensis episc. Pacatus, 58, 158, Ebasius, Rogatianus, 138.
 Vicopacensis episc. Florentianus. *ibid.*
 Vicopacensis episc. Flavianus, 57, 141. Florentianus, 41.
 Victor III papa, 260.
 Victor episc. Afer, 266.
 Victor episc. exsul, 279.
 Victor alius episc. exsul, *ibid.*
 Victor Byzacæna prius conf., 273, 278. An Victor Vitensis? *ibid.*
 Victor episc. Abitinensis, 256.
 Victor episc. Aliburitanus, 113.
 Victor conf. episc. ab Assuris, 106.
 Victor episc. Azurenis, *ibid.*
 Victor episc. Bahannensis, 135.
 Victor episc. Bartimisiensis, 169.
 Victor Bulensis episc., 110.
 Victor Caladriensis episc., 51, 172.
 Victor Carthæna episc., 169, 215, 251. Ejus opera, 169.
 Victor Carthag episc., 231.
 Victor Circensis episc., 56, 154.
 Victor Cauclitanus episc., 56, 121.
 Victor episc. Carubitanus, 110.
 Victor Eminentianensis episc., 59, 181.
 Victor episc. Equizetensis, 181.
 Victor Endalensis episc., 51, 115.
 Victor Flumenpiscensis episc., 60, 182.
 Victor alter episc. Flumenpiscensis, 182.
 Victor episc. a Garbe, 158. Romæ a Donatistis institutus, 140.
 Victor episc. Gatiensis, 144.
 Victor Gaudiabensis episc., 57, 136.
 Victor Gauvaritanus episc., 58, 160.
 Victor episc. Gibbensis, 126.
 Victor episc. a Gor, 144.
 Victor episc. Gratianensis, 81.
 Victor episc. Hippontiensis, 101, 102.
 Victor Horrensensis episc., 59, 180.
 Victor Icositanus episc., 39, 171.
 Victor Jeralitanus episc., 59, 181.
 Victor episc. Lapidensis, 106.
 Victor episc. Malianensis, 163.
 Victor Manaccenserianus episc., 59, 178.
 Victor Martyritanus, seu Mattaritanus, seu Mattaritavus episc., 150.
 Victor episc. Membresso, 103.
 Victor episc. Migirpæ, 107.
 Victor Municipiensis episc., 33, 129.
 Victor Narensis episc., 37, 143.
 Victor Numideus episc. 178.
 Victor episc. ab Octavo, 120.

Victor Senex Puppianensis, 104, 125. Dictus Putputanensis, 104.
 Victor Regiensis episc., 59, 70, 170.
 Victor episc. Rotarii, 118.
 Victor episc. Sinna, 104.
 Victor Sufaritanus episc., 58, 164.
 Victor Suggitanus episc., 56, 123, 136.
 Victor episc. Tabacarenensis, 177.
 Victor episc. Taborensis, 163.
 Victor Taborentensis episc., 58, 163.
 Victor episc. Tunicitanus, 164.
 Victor episc. Titulitanus, 115, 128.
 Victor episc. Municipii Togæ, 125.
 Victor episc. Tuburbii, Minoris, 113.
 Victor episc. Tunnonensis, 100. Seu Tonensis, 170.
 Victor de Turres Ammeniarum episc., 57, 138.
 Victor episc. Villaregensis, 130.
 Victor Vinensis episc., 175.
 Victor Vitensis episc., 57, 181. An Peradamiensis fuit?
 84. Auctor est Historiæ persec. Africanæ, an primas Byzacenæ, an in sanctorum Catalogum relatus, etc. Vide præfat. Ejus Historia an integra habeatur? 239. An est auctor Passionis SS. 7 monachorum? 49, 51.
 Victor Voncariensis episc., 59, 176.
 Victor episc. Uticæ, 107. Victor presb., 144.
 Victor presb. Sufetanus, 142.
 Victoria Capuæ, 62. Victoria mart., 110.
 Victoriæ conf. fortitudo, 59, 84.
 Victoria vidua mart., 201. Victoria urbs, 158.
 Victorianenses episc. Rufinianus, 58, 153. Saturninus, allus Saturninus, Getulicus, Restitutus, 138. Victoriana villa, *ibid.*
 Victorianus mart., 59, 83.
 Victorianus episc. exsul, 279.
 Victorianus episc. Carcabianensis, 157.
 Victorianus episc. Mustitanus, 114, 132, 145.
 Victorianus Quæstorianensis episc., 58, 157.
 Victorianus ep. Tunudisæ, 112, seu Tuusidæ, 71.
 Victorianus episc. Aqueusis, 167.
 Victorinus episc. a Tabraca, 69.
 Victorinus Ancusensis episc., 57, 112.
 Victorinus episc. Auziritanus, 106.
 Victorinus Babrensis episc., 56, 153.
 Victorinus de Castello Tituliano, 56, 113, 128.
 Victorinus Legensis episc., 56, 134.
 Victorinus Legiensis episc., 56, 131.
 Victorinus episc. Leptis Magnæ, 180.
 Victorinus episc. Leptiminensis, 147, 187.
 Victorinus episc. Nagargaritanus, 113, 114.
 Victorinus de Noba Cæsaris episc., 58, 125.
 Victorinus Perdicensis episc., 60, 184.
 Victorinus Scobatianensis episc., 57, 48.
 Victorinus Seberianensis episc., 57, 115.
 Victorinus Serteitanus episc., 60, 182.
 Victorinus ep. Tabudensis, seu Tabudesenensis, 127.
 Victorinus episc. Temunianensis, 179.
 Victorinus Usulensis episc., 57, 151.
 Victorinus subdiac. Maltianensis, 164.
 Victorinus episc. Larensis, 74. Victorii errores, 62.
 Victrix conf., 84. Vicus, 70.
 Vigiliæ in monasterio, 276.
 Vigilius Hizrzadensis episc., 56, 129.
 Vigilius Restauensis episc., 56, 126.
 Vigilius Tapsitanus episc., 58, 161. An auctor librorum contra Varimadam? 214.
 Villateus episc. Calaris, 283.
 Villadegensis episc. Donatus, 56, 130. Vide Villaregensis. Villa Ecclesiæ urbs, 189.
 Villæ Magnæ episc. Cyprianns, 183.
 Villa Privata, 183. Villas vicus, 135.
 Villaregensis episc. Felix, 150. Victor, 130. Cresconius, Candidus, *ibid.*
 Villaricus Ausegerensis episc., 58, 159.
 Villaticus de Casis Medianensis episc. 53, 56, 123, 128.
 Villaticus Mozotensis episc., 60, 185.
 Villenobensis episc. Balaris, 58, 196.
 Villitanus. Vide Ullitanus.
 Viltensis episc. Restitutus, 140.
 Vincemalus Baparensis episc., 59, 176.
 Vincensis. Vide Juncensis.
 Vincentia virgo et mart., 201.
 Vincentianus episc. Feradinatensis, 148.
 Vincentius episc. Cartennæ, 170.
 Vincentius episc. Colusitanus seu Colossitanus, 109.
 Vincentius Gigitanus episc., 8, 112.
 Vincentius episc. Girbitanus, 126, 151, 152. Seu Gervitanus, 166.
 Vincentius Ziggensis episc., 53, 68, 112.

Vindemialis mart., 248.
 Vindemialis episc. Afer in Italia, 245.
 Vindemialis Capusensis episc., 53, 58, 96, 153, 244, 25.
 Vindemius Altuburitanus episc., 56, 113.
 Vindemius Lemfoctensis episc., 60, 174, 181.
 Vindensis episc. Reparatus, 175.
 Vindicianus episc. exsul, 279.
 Vindicianus Marazianensis episc., 57, 150.
 Vindou us conf. Afer, 262.
 Vinensis episc. Victor, Fructuosus, 175. Vide Binensis.
 Vinitor Talaptulensis episc., 58, 160.
 Virensis episc. Vitalis, 107, 108.
 Virgimum monasterium, 8. Virgines sacræ, 8. Graviter tortæ, 16, 74. Virgines Dei, 193.
 Viricitanus episc. Mausuetus, 63.
 Viromanduorum Augusta, 196. Visalta urbs, 177.
 Visicensis episc. Valentinianus, 163.
 Visigilitana plebs, 129.
 Visiones ante persecutionem, 15.
 Visitensis episc. Felix, 163.
 Vistalsensis episc. Saturinus, 59, 177.
 Vita semp terna, pro justitia mori, 252.
 Vitalianus Boconiensis episc., 56, 70, 121.
 Vitalianus Vancariensis episc., 56, 125.
 Vitalis Assaëusis episc., 60, 182.
 Vitalis Castranobensis episc., 59, 173.
 Vitalis episc. Masculitanus, 126.
 Vitalis Sicilianus episc., 60, 189.
 Vitalis episc. Ucrensis, 107.
 Vitalis episc. Verensium, 108.
 Vitarit notarius, 13, 20.
 Vitensis episc. Victor, 57, 148.
 Vitulus episc. Larensis, 74.
 Voconius Catellanus episc. 214. Ejus opera, 175.
 Vodena urbs, 68.
 Vol urbs, 108. Episc. Crispulus, Quodvultdeus, *ibid.*
 Miranus, *ibid.*
 Volitani martyres, 108.
 Voh Maur. Tingit. populi, *ibid.*
 Volateranus episc. Justus, 280.
 Volubilis urbs, 121. Volusianus imp., 187.
 Voncarienses episc. Donatus, 59, 171. Felix, 171.
 Voncariensis episc. Victor, 59, 176.
 Vosetanus. Vide Bosetanus. Uracitanus. Vide Urcitanus.
 Vullensis episc. Porphyrius, 140.

X

X in SS mutatur, 148.
 Xantippus episc. Tagoræ, seu Thagoræ, seu Tagonæ non Thagastæ, nec Constantiæ, 123.

Y

Yppone Zarestum, 101.

Z

Z et D indifferenter sumuntur, 102, 143, 165.
 Zabes regio, 184. Zabensis episc. Lucius, 152.
 Zabensis in Numidia episc. Cresconius, 56, 152.
 Zabensis in Sitif. episc. Possessor, 60, 184. Felix Diabensis, 184.
 Zahunorum a Medianis episc. Donatus, 145.
 Zactaræ episc. Januarius, 127, 123. Felix, 128, 287.
 Zacyuthi Sæviti Genserico, 232.
 Zaitarensis. Vide Zaitara, Zalapa urbs, 181.
 Zallatensis episc. Argentinus, *ibid.*
 Zama urbs regia, 132.
 Zammarus conf. Afer, 238, 263.
 Zaradantensis episc. Adeodatus, 57, 141. Seu Zaraiter. seu Cresconius Rogatus, 141.
 Zarat urbs, 184. Seu Zaratha, 141.
 Zattaræ seu Zaitaræ episc. Januarius, 53, 81, 127, 128.
 Zilrentius, Cresconius, 128.
 Zela urbs alia a Tela, 105. Ejus episc. Natalicus, Donatianus, *ibid.* Synodus Zellenis, *ibid.*
 Zellenses episc. Donatianus, Natalicus, 151.
 Zenon imp. cum Genserico foelus renovat, 252. Obtinet episc. Carthag., 15. Ecclesiam ibidem pro catholicis, *ibid.*
 Zentensis episc. Florentius, 178.
 Zephirinus papa, 67.
 Zertenses episc. Gaudentius, Salustius, 178. Zertenzæ concilium, *ibid.*
 Zeugitana provincia, 5, 8, 9, 106, 223. Seu Proconularis, 100.
 Zicensis, 163. Episc. Donatus, 112. by Google

Ziggenses episc. Vincentius, 55, 112. An Donatus? 112, 115.
 Ziquensis mons, 16, 45, 74. Civitas, 71, 89.
 Zuzimus episc. a Tharassa, 128.
 Zubedi fundus, 81.
 Zuchabari, seu Zuchabiritanus Stephanus, 58, 166.

Zugabbaritani episc. Maximianus, 166, 167. Germanus, 166.
 Zuzumensis episc. Silvanus, 177.
 Zurenensis episc. Paulinus, 75.
 Zurinatia, seu Zurinata, urbs 17, 75

INDICES IN SIDONIUM.*

INDEX RERUM QUÆ IN TEXTU CONTINENTUR.

A

- Aaronis mystica sacrificia, 214.
 Ablavii dystichum in Constantinum, 158.
 Abrahæ abb. epitaphium, 208.
 Absolutionis in spe adhuc est, qui potest converti, 106.
 Absyrti fabula, 515.
 Accentus hiemis, 93 Ludi, 150. Plausuum, 199.
 Achilles educatio et latrobræ, 556.
 Acticus Pannoniæ opp., 312.
 Actiacum bellum, 523, 355.
 Addua cæruleus, 10.
 Adelphii teneritudo, 140.
 Advocatio consultata, 161.
 Advocatorum cum finiuntur actiones, incipiunt dignitates, 27. Primores, 220.
 Ædua civitas, 151. Æduus, 116.
 Ægyptus allegorica, 182.
 Æthiopum gymnosophistæ, 216.
 Æthiopicum marmor purpureum, 309, 365.
 Aetius Ligeris liberator, 199, 312, 337, 340, 361. Ejus oratio ad Asitum, 540. Mors, 518, 342.
 Affectus propinq., 160, 226.
 Afranius Syagrius cos., 16.
 Africæ prosopop., 310.
 Agricola cos. præfectus et magister milit., 379.
 Agrippina Germanici, 157.
 Agrippina Col. formidata Sicambri, 534.
 Agrippinus presbyter, 158.
 Agrocæli disciplina, 140.
 Alamanni, 521, 342, 515.
 Alanus Caucasigenæ, 80. Vandalis juncti, 300, 301. In castris Majoriani, 324.
 Albensis urbs, 169.
 Albis fluvius, 543, 406.
 Albiso antistes, 251.
 Alcestes fab., 579.
 Alcimus, 252. Ejus fortitudo, 140.
 Alcon sagitt., 314.
 Aleæ ludus, 6. Aleatores, 149. Aleatorium, 39.
 Alethius, 45.
 Alexander serpente genitus, 292. Patris gloria torquetur, 315. Parentat manibus Achillis, 78. Ejus victoriae, 352.
 Alingonis portas, 239.
 Alite pop., 524.
 Allectorum mensuræ, 155.
 Alpes, 9, 321, 323. Alpinae rupes, 109. Alps transmissa, 146. Porrecta in præruptis rupibus, 384.
 Alpheus et Arethusa, 354.
 Amanius lector, 186, 198, 253.
 Ambrosius, duorum martyrum repertor, 175.
 Amicis uti ut florib., 108. Amicorum idem judicium, 62, 85.
 Ampelius, 357.
 Amphion novus in citharis, 153.
 Amychis taciturnior, 221.
 Amysides, 597.
 Anachoresis, 191.
 Anaxagoræ dogma, 377.
 Anianus episc., 245.
 Annus bonus de magnis non tam fructibus, quamolestatibus æstimandus, 71.
 Anthedius, 252, 361, 588.
 Anthemius præf. et cos., 201.
 Anthemius Aug., 146. Græcus imperator, 16. Iterum cos., 25, 288. Procopii filius, 290. A Leone collega lectus, 289, 296. Martiani gener, 295. Magister mil. consul et patricius ab eo creatus, *ibid.*
 Antilius episc., 245.
 Apellem puniculo munerari, 177.
 Apicii epulones, 96. Apiciani plausus, 126.
 Apis Mareoticus, 557.
 Apocharis Sidonii avos PP. Galliarum, eiusque epitaphium, 77, 158. Filius, 79, 139, 142, 222, 250.
 Apollinaris, 47, 105, 179, 416.
 Apollinis icon et pompa, 304.
 Apollonius Pythagor., 214.
 Apostolica sedes episcopi, 156. A, ostolatus, 161, 162.
 Apostolorum limina, 12.
 Appius dissuadet, 327.
 Apuleius, 54. Platonius Madaurensis, 274. Phædonem verit., 49. Ejus convivales quæstiones, 274.
 Aquitania, 170. Aquitani, 180. Aquitania prima, 180.
 Aquitanica fulmenta, 55.
 Arabs guttam, 510. Arabum messes, 275.
 Araneola Polemi, 378.
 Arar, 168, 515. Araricus bibitor
 Arausionenses, 169.
 Arcariorum pondera, 155.
 Arcesilæ dogma, 577.
 Archimagirus, 41.
 Archimandrite Memphitici et Palæstini, 245.
 Architectorica concin., 217.
 Arelate, Arelatenses, 25, 27, 153, 169, 199.
 Arvernorum, 358. Tractus, 512.
 Argentaria Polla, 51, 405.
 Argonautæ Minyæ, 555.
 Aristoteles pingitur brachio exerto, 265. Dat retia syllogismis, 294.
 Arpinas lixa Marius, 296, 539.
 Arpinas varicosus Cicero, 153, 144, 218, 254, 295.
 Arsaces Parthicus, 250. Arsacæ domus, 305.
 Artium propria, 85, 129.
 Arvandi præfecti judicium, 15.
 Arverna urbs, 76. Regio, 160, 186, 198. Legatio, 25. Scrinia, 212.
 Arvernus laus, 119, 534, 555. Arverni, 26, 32, 44, 65, 117. Litterarum studio dediti, 154, 171, 175. Romanorum fratres, 185, 258. Bellicosus, 555. Obsessi a Gothis, 64, 66.
 Arvernum, 26. Municipium, 62. Oppidum, 171, 180. Territorium, 261.
 Arvernus populus, 65, 172
 Arzuges, 319.
 As, ex asse, ad assem, 27, 68, 85, 112, 572 *seq.*
 Asarotici lapilli, 599.
 Asellus comes S. L., 16.
 Asiagenes Scipio, 555.
 Asiaticus lib., 155.
 Asterius cos., 220.
 Astorum varii aspectus, 237.
 Atabulus Calaber, 11.
 Atalanta, 505, 575.
 Atax fluvius, 282, 315.
 Athenæ Atticæ, 91. Athenis loquacior, 231.
 Athenæum, 48, 98, 264, 278.
 Athenius, 29.
 Atrebatæ, 313.
 Atalicum testamentum, 504.
 Attila Rheni hostis, 199, 216. Ejus copiae, 341.
 Aturres, 55.
 Aturricus piscis, 241.
 Auctor, 78, 200.
 Augustinus, 48. Dialecticus, 251.
 Augustus Phœbigena, 212, 355.
 Aurelianus obsidio, 216.
 Auriga coronatus de podio spectans, 250.
 Aurora domus, et icon, 501, 535, 506.
 Auscenses, 185.
 Ausonius poeta, 108.
 Auspicia Frontonis, 117.
 Auspicius episc., 113.

* In his iudiciis revocatur lector ad numeros in textu crassiori caractere expressos. Videsis quæ monuimus 1° ante initium epis. olæ primæ, 2° in ejusdem paginae ora inferiore. Edr.

Autolofæ, 319.
 Auxanius, 17. Abbas, 239.
 Avennicus, 169.
 Avienus consularis, 23.
 Avitacus, 34, 418.
 Aviti Aug. consulatus, 350. Ortus et educatio, 355. Cum Hunno certamen, 359. Præfectura, *ibid.* Legatio ad Theodericum, 340, 342. Magisterium, *ibid.* Inauguratio, 349.
 Avitus alter, 417.

B

Babylon, 291. Coacta, 291, 332
 Babylonici tres pueri, 381.
 Babylonis figurata fornax, 182.
 Bacchi icon et pompa triumphi, 589, 590.
 Bactra, 303, 328, 382, 406.
 Bagrada, 318.
 Baie, 144, 320, 586.
 Baiocassina prædia, 112.
 Balbi ephemeris, 279.
 Balneum Sidonii, 33, 386.
 Baptistarii dedicatio, 109.
 Barbarismus morum, 253.
 Barri, 380. Barrinæ aures, 80.
 Basilius consularis, 22.
 Basterna pop., 220, 341.
 Belga, 341. Belgica, 238. Belgicæ torræ, 111.
 Bellonotus pop., 324, 341.
 Beneficii collati vel accepti vitia, 79.
 Big rricus turbo, 239.
 Bigerrus pr., 26.
 Bisalta pop., 324.
 Biterrenses, 217, 266.
 Bituricæ, 179. Biturigæ, 196. Biturix populus, 187, 189, 196.
 Biatta, 310. Biatifer senatus, 284
 Bonifacius comes, 360.
 Bonoviratus, 193.
 Bracmanes ludorum, 216.
 Brennus, 306, 311, 334. Brenuica signa, 350.
 Britannii Caledonii, 333. Super Ligerim, 16, 74, 262.
 Brivas, 350.
 Brixillum, 10.
 Bructerus, 341.
 Burco pr., 321.
 Burdegala, 227, 233, 239. Burdegalenses, 273.
 Burgundiones, 16, 68, 133, 229, 324. Victi, 358, 341, 343. Eorum mores et forma, 369.
 Burgus c str., 389, 393, 397.
 Byzantini chironomontes, 96. Fragores, 209. Regna, 403.
 Byzantius Mummius, 304.

C

Cabillonum, 125.
 Cadurci, 360.
 Cæsar Hectori parentat, 78. Litteras cum armis tractat, 219. Eius rerum scriptores, 279. In ortu laurus flagrat, 292. In Britanniam trajicit, 333. Gergoviam obsidet, 335. In ejus castris seditio, 323.
 Cæsena opp., 29.
 Caii imp. numina, 319. Calligæ, 533. Caius periculosis, 157.
 Calchidicus, 290, 364.
 Caienses Baiæ, 144.
 Calpurnia Plinii, 84.
 Calumniatorum mores, 135.
 Camerinum municipium, 34.
 Camilla, 314.
 Camillus, 226, 306, 327, 349.
 Camillus V. I., 29. Felicis patruelis, 351.
 Campana terra, 321. Vini ferax, 310.
 Caulicularis inclementia, 34.
 Cæni campi, 321.
 Canon glebæ, 166.
 Cantillenstis Ecclesia, 106.
 Capitolium, 16. Tolosæ, 286. Capitolina area, 17. Tabula, 26.
 Caprasius, 384.
 Caramalus pantom., 406.
 Carminare, 23, 276, 281.
 Carræ opp., 304, 352.
 Carus imp. Narboneusis, 401.
 Carus lib., 133.
 Castorea Pontica, 310.
 Castorinatus, 156.
 Catastrophiæ sphaeristarum, 18, 130.

Cataphus, 161, 185.
 Cathedre litterarum aut altarium, 196.
 Catilina, 261. Sæculi nostri, 53.
 Catonianum supercilium, 227. Catoniani iudices, 290.
 Cato tertius, 362. Upprum subegit, 304. Exercitum ducit in Africa, 240.
 Catullius V. I., 26.
 Catullus, 560.
 Celeuma amnicum, 53, 310.
 Celticus sermo, 65.
 Censorini de die natali volumen illustre, 372.
 Censuales penulati, 220.
 Centrum cæli, 237, 371, 376.
 Cesennia Gætulici, 84.
 Chaldæus, 291. Sidera servat, 317. Amomum fert, 310.
 Chalybs pop., 310.
 Chattus, 332.
 Chilpericus mag. militum, 134.
 Chiron cent., 288, 373. Chironica ars, 56.
 Chironomontes, 95.
 Choraulæ, 6, 276, 407.
 Christi ortus et gesta, 382.
 Chryssippi numeri, 263, 291, 401.
 Chunnus, 324, 341, 406. Jaculis pugnât, 338.
 Cibratæ juniores, 137.
 Cicero, 356, 372. Ciceronis filius, 201.
 Cilicum vela, 50, 123.
 Cincinnatus, 226, 306, 345.
 Cinctus, discinctus, 33, 156. Cinctus, 21.
 Circenses ludi, 28, 262. Describuntur, 408 *seq.*
 Circite, 309, 351, 410.
 Classes numerosæ, 353.
 Claudianus poeta, 360. Presbyter Viennensis, cujus libri de Statu animæ et hymnus laudantur, 129. Ejusdem mors et epitaphium, 101.
 Claudius imp. socors, 137. Ejus censura, 319, 335.
 Clausetia, 143.
 Cleopatra, 325. Ptolemæis in-esta, 333. Cleopatricæ dapes, 211.
 Clepsydra, 49, 58.
 Clitius fluvius, 315.
 Cloio Francus, *ibid.*
 Cocles Horat., 311, 332.
 Coctiæ Alpes, 317.
 Codicelli, 27, 116.
 Cœlestinus, 371.
 Colchis Medea, 303, 313, 386. Colchus gramina, 317.
 Colonaria persona, 152.
 Columella, 222.
 Columnæ milliæres, 413. Monubiles, 37. Purpura ædificiorum, 37.
 Coluria rotundata, 37.
 Comes, 30, 295. Civitatis, 173, 176.
 Commonitorium, 233.
 Conclo pro gradibus aræ, 383.
 Conditorium, 149.
 Confessio sacra, 108.
 Consentius, 281, 397, 401, 403.
 Constans lector, 103.
 Constantinopolis laus, 289.
 Constantinus imp., 139. Tyrannus, 138.
 Constantius comes, 337. Poeta, 52, 83.
 Consulatu princeps ornatur, 311, 330.
 Contra legere, 143.
 Conuena opp., 183.
 Corinna Nasonia, 34, 405.
 Coriathus, 304. Æra fert, 310. Citharistrias, 276.
 Corona sponsi, 12. Clericorum, 160, 187.
 Corpora ordinum varia, 149.
 Correctio festinata vicinatur innocentie, 163.
 Corvinoorum familia, 22.
 Cothurni forma, 233, 302.
 Cottius, 417.
 Covinnus, 409.
 Crassus a Parthis occisus, 303, 333.
 Cremona, 10.
 Crispus veneno sublatu a patre, 138.
 Crocus episc., 184.
 Crotus, 352.
 Cronos Saturni, 376.
 Ctesiphon opp., 275, 303.
 Cura palatii, 412.
 Curetum sacra, 358.
 Curio, 28.
 Curius, 301, 333. Dentatus, 322.
 Cursoria, 9. Cursus public., 9.
 Cures elaboratæ, 226.
 Cutiacense prædium, 62. Digitized by Google

Cycas pronubæ, 15.
Cynici, 265, 294.
Cyrus, 352.
Cyzici obsidio, 303, 304.

D

Dacus, 324. Dacica rura, 297.
Damnnum Iodemue, 110.
Damoelis Syrac. histo ia, 58.
Danaidum fab., 379, 380.
Danubius, 295. Danubinus limes, 239.
Dapes Cleopatricæ, 241. Thyestæ, 353.
Dardanus PP., 139.
Darius victus, 353.
Davidante arcam, 581.
Decemvirales sententiæ, 45.
Decemviri in iudicio senatus, 18.
Deciana familia, 22.
Decocta, 58.
Deformissimi idea, 80.
Delphica instrumenta, 229. Astra, 381.
Delphidii abundantia, 140.
Democritus, 263, 294.
Demosthenes, 295, 402. Patitur æmulos, 212.
Deorum propria insignia et epitheta, 331, 335. Tutela locorum, 337.
Dextra numerat annos, 260.
Dicharchæa arena, 290.
Diæta sive cœnatuncula, 38.
Diæstema zodiacum, 237, 371.
Diogenes barba com., 265.
Domi habet unde discat, 195.
Domitianus truculentior, 157.
Domitius, 415.
Domnicus, 142.
Domnulus Afer poeta, 271. Vir Quæstorius, 371.
Dorica tellus, 304. Hostis, 321.
Dracones signa mil., 236, 322.
Drepanitanus ager, 40.
Drepanius, 232.
Duranius fluvius, 392.

E

Eborolacense prædium, 69.
Ecdicius Sidonii sororius, 39, 146, 387.
Echoici elegi, 236.
Elaris fluvius, 313.
Eleemosynæ utilitas, 218.
Elephantes in triumpho Curii et Metelli, 301 Item Dacchi, 392.
Eleusis Ceres, 357.
Eleusina superstitio, 169.
Elisæus in Eliæ raptu, 332.
Elusani, 186.
Eminentius pr., 111.
Epicurus cute distenta, 263. Ejus dogmata, 11, 294.
Epigrammatis idea, 258. Epigrammatista, 83.
Epiphanius scriba, 131.
Epirus, 304. Equas fert, 310.
Episcopi electio, 123, 190.
Episcopus episcoporum Lupus, 155.
Epistola evocatoria, 239.
Epistolæ affectum conciliant non minorem interdum quam præsentia, 202.
Epitaphistarum nœniæ, 25.
Equitis exarati descriptio, 66.
Erythræ Hydaspæ, 305.
Essentia vocab. Ciceron., 372, 377.
Ethica dictio, 236.
Eucherius sollicitat, 90. Lirinum petit, 385.
Eucherius V. I., 193.
Euclidis mensuræ, 265, 294, 401.
Euhos, Bacchus, 337.
Eulalia Probi, 418.
Euphemia Martiani filia, 305.
Euphrates fluvius, 203, 209, 303.
Euphratis ripa, 230.
Euphronius episc., 126, 127.
Euripus aquæ, 396, 411.
Eusebiant lares, 85.
Eusebius chronographus, 224.
Eustachius episc. Massiliæ, 173, 177.
Eutrophia matrona, 158.
Evan Semeleus, Bacchus, 316.
Evanthius, 143.
Evarix rex Gothorum, 182. Eoricus, 220.

Evectio, 133.
Exemplatus libellus, 110
Exotica sidera, 388.

F

Fabaris fluvii aqua pura, 12.
Fabius mag. equitum, 41, 327, 348.
Fabricius, 332, 337.
Fabula Milesia vel Attica, 177.
Factura morum, 195.
Facundia Quirinialis, 111.
Falco novus de hilario vetere, 153.
Fasti dati, 220. Purpurissati, 226.
Fastigatissimi consulares, 22.
Fastigatissima felicitas, 42. Caritas, 242.
Fatigationum sales, 20.
Fausta Constantini, 138.
Faustinus antistes, 92, 95.
Faustus Reiensis episc., 181, 262, 585.
Febri descriptio, 11.
Felix V. C., 331. Condiscipulus Sidonii, 362, 417. Magnus Felix, 331.
Felix non est, qui non semper, 15.
Feriæ inhonoratorum, 8.
Ferreolus PP. Galliarum, 416. Legatus contra Arvandum, 16, 18. Hospes et affinis Sidonii, 47, 48, 199.
Ferreolus martyr, 175.
Ferularum fractor, 80.
Fescennina, 565, 571.
Fescenninicola Dione, 368.
Fidulus, 417.
Fili cum patre reconciliatio, 121.
Firmicus, 388.
Fisci sextantes et uncie, 570.
Flaminia, 11.
Flamonia municipum, 135.
Fœderati, 21, 58.
Formæ aquarum, 11.
Formata, 164, 174.
Fortunalis pr., 218.
Fragor ingens, 411.
Francorum descriptio, 316, 317. Natatus, 138. Paludes, 403. Belgicam invadunt, 342. In castris Attilæ, 341.
Francus Cloio, 315.
Fringultire, 189, 231.
Frontina, 117.
Fronto, 417. Orator, 213. Ejus in Pelopem actio, 231.
Frontoniani, 2.
Fucinus, 12.
Fulminis lapsus, 310.
Fulgentius Quæstorius, 58.

G

Gabalitani, 143, 185.
Gabales, 350.
Gabaonitica servitus, 260.
Gaditani, 239.
Gædulicus, 54, 359.
Gælia avarior, 157, 333.
Galla, 320. Lassa tributis, 325. Pecuaria Gallus, 310, 327, 334, 310, 347, 349, 373. Gallicana tribuana, 220.
Abundantia in epulis, 5.
Gallicinus episc. Burdeg., 234.
Gallionis gravitas, 140.
Gallus V. H., 161.
Ganges, 305, 318, 332. Captivus, 390.
Garrulo non respondet convitium est, 71.
Garumna, 230, 234, 240, 343, 369, 392. Garumnici mugiles, 241.
Gaudentius Vicarius, 7.
Gaudentius venerab., 77.
Gaudentius Aetii filius, 315.
Gedeon, 381.
Gelasiani, 407.
Gelasius, 283.
Geloni equimulgæ, 86. Falce pugnati, 338. In castris Attilæ, 341, 406.
Gemmarum species variz, 361.
Genesis, 95.
Genituræ sanguinariz schema, 256.
Gensericus pirata, 301. Prædo, 310.
Gepida trux, 341.
Gergovia, 335.
Germanicus, 42, 137.
Germanicus V. S., 100.
Germanus episc., 215.

Gerontius, 139.
 Geryonis pugna, 370.
 Gestatio, 47.
 Gestatoria bracteata, 226.
 Getæ, 300, 323, 332. Sanguinem potant, 333. Getica
 sceptrâ, 315. Gethides anus, 213.
 Gigantomachia, 329, 333.
 Gir Æthiopum, 332.
 Gorgonis caput, 374.
 Gotbi, 62, 66, 67. Criniti, 67, 69, 171, 184, 183. Gotho-
 rum rex, 16, 182, 183. Gothica sors, 184.
 Gozolas Judæus, 68, 93.
 Græca elegantia, 5.
 Græcus episc., 181.
 Gratianensis pr., 29.
 Gratianopolis, 82.
 Grinincenses patres, 209.
 Gryphes in curru Apollinis, 406, 407.
 Gymnas, 303, 313, 337.
 Gymnasarchorum virga, 36.
 Gymnosophistæ Æthiopum, 216.

H

Hannibal, 309, 334. Barchæus, 320. Ejus mors, 298.
 Harpalice, 295.
 Hasdrubal, 306.
 Hecatombion, 338.
 Helciaril, 33.
 Helena vicus, 313.
 Helenæ raptus, 334, 335.
 Heliodorus, 100.
 Hemicyclium solit, 33.
 Hellesponticæ procellæ, 303. Profundum, 323.
 Heptateuchi liber, 143.
 Heraclitus, 283, 291.
 Hercinium nemus, 318.
 Hercules cum Acheloo pugna, 303. Ortus, 329. Labores,
 334, 370, 378. Item, 239, 357, 319, 375.
 Herma stolidissimus, 105.
 Herodotus torrens, 402.
 Herulus glaucis genis, 229. Cursu præcæta, 333.
 Hesiodea carmina, 338.
 Hesperius, 118.
 Hieronymus interpres, 251.
 Hilario ex vetere novus falco, 135.
 Hilarion anachor., 191, 384.
 Hilarius Arelatensis, 384.
 Himerius antistes, 200, 202.
 Hippocrates, 278.
 Hippolytus, 177.
 Hippomenes, 303, 314, 367, 373.
 Hirundineus vel ciconinus adventus, 60.
 Hispania naves, 310.
 Historiæ scribendæ instrumenta, 120. A clerico suscipi
 non debet, *ibid.*
 Hoenius Sidonii magister, 361.
 Holographæ membranæ, 269.
 Homerus, 118, 282, 293, 402.
 Hominis cum belluis comparatio, 203, 204.
 Honoratus Arel., 384.
 Honorius Aug., 139.
 Hora secunda, 4. Quinta prandii, 49. Duxæ secundæ, 97
 Altera faciendæ, 414. Tertia rei divinæ secundæ, 148.
 Horatius, 49, 234, 236, 281, 308, 413. Citatur, 23, 227,
 286. Horatiana incude formati Asclepiadei, 269. Opera,
 338.
 Hormidac dux Hunnorum, 293.
 Hortensius, 34.
 Horti nobiles, 416.
 Hunnorum descriptio, 296, 297.
 Hyantiæ puellæ, 360. Camæna, 228.
 Hydraulica organa, 6.
 Hypanis, 312.
 Hyperbolica instrumenta, 176, 177.
 Hypodromus, 37.

I

Iberia Ruricii, 367.
 Ibericæ regiones, 218. Iberorum fortis, 276.
 Idiotarum est facile convinci, difficile comperci, 202.
 Iliæ Rhea, 302, 309.
 Illyricum, 304, 312.
 Illyris ora, 296.
 India fert ebur, 310. Indi, 290, 318, 332, 332, 367. Indo-
 rum Bracmanes, 216.
 Iudoloria vox Ciccr., 372.

Innocentius V. S., 163.
 Inquinatus originalis, 152.
 Insula serpentis Eridaurii, 19.
 Ister, 312, 323, 331. Septemplex, 323.
 Istia icon, 299. Itala celeritas, 5.
 Itinerarium Lugduno Romanæ usque, 9, 10, 11.

J

Jani laurea, 289, 330.
 Joannes Elias secundus, 382.
 Joannes episc. Cabillonii, 126.
 Joannes Sidonii famil., 43.
 Jonas in ventre ceti, 382.
 Joseph patriarcha, 169.
 Jovinus cons., 403.
 Jovini tyr. facilitas, 139.
 Judæa, 304. Judæorum causæ, 166.
 Judæus conversus, 242. Recutitus, 393.
 Judicium couperendinatum, 19. Bene judicaturi indi-
 cium, 45.
 Judith, 381.
 Julianarum legionum hiberna, 60.
 Julianus martyr, 173, 415.
 Jupiter in cœlum receptus, 287, 288. Deorum concilium
 vocat, 331. Creta tutela, 357. Jovis palla, 378. Amores et
 metamorphoses, 367, 379, 407. Ammonis oraculum, 337.
 Jurensis monasteria, 126.
 Justa injuste persoluta, 46.
 Justus medicus, 36.
 Justi (S.) sepulcrum, 148.
 Justinus, 416.
 Juthungi, 338.
 Juvénalis, 246, 360.
 Juvenilius Martialis, 279.

L

Labyrinthus negotii, 43.
 Labyrinthica insolubilitas, 102.
 Labyrinthicæ viæ, 276.
 Laconicum marmor, 310, 364, 365. Olivum, 310.
 Lacus des riptio, 39.
 Lagæa sirps, 324.
 Laïs philosophi victrix, 380.
 Lambrus ulvæus, 10.
 Lampridius rhetor Burleg., 228, 252, 273, 274, 276.
 Lapurdensæ locustæ, 211.
 Latonæ partus, 329.
 Lector, 126, 174, 176.
 Ledus fluvius, 315.
 Legati prov. Galliæ, 16. Munuscula legatis, 156.
 Leges Atticæ, 131. Theodosianæ et Theodoricianæ, 33.
 Legulæ aurium, 3.
 Lemma epigrammaticæ, 227.
 Lemovices, 183.
 Lemures, 208.
 Leo Ang., 389, 394.
 Leo V. S., 273, 281, 361, 371, 411.
 Leontina seges, 39.
 Leontius episc., 184. Primus Aquitanorum, 234, 240.
 Pontius, 388, 393.
 Leonum capita in canalibus, 37.
 Lesora mons, 416.
 Leucas, 333. Leucadia freta, 304. Portus, 323.
 Levitica dignitas, 129. Ordo, 165.
 Liber trium voluminum, 129.
 Libitina, 46.
 Libys frumenta, 310.
 Licinianus Quæstor, 72, 116.
 Licinus lib., 133.
 Ligeris fluvius, 63, 171, 199, 315.
 Ligures, 361. Ligusticæ civitates, 276. Montes, 10.
 Limpidus Narbon., 413.
 Lingua index conscientiæ, 82.
 Lirius, 384.
 Lirinensis militia, 156. Patres, 209. Canobium, 215. Cel-
 lulani, 233.
 Litorius comes, 338, 340.
 Litteræ litteratæ, 111, 213.
 Litteris abutitur qui legit ut carpat, 83.
 Litteris expertus turba, solitudo, 203.
 Livia pr., 234.
 Liviana mœnia, 214.
 Livius, 293. Alter Na bonensis, 412. Salicator, 318.
 Loca lausia, 211.
 Lucanus, 34, 338.
 Lucilius, 360.

Lucretius, 360.
 Lucrina undæ, 327.
 Lucullus, 304, 308.
 Lugdunum, 200, 327, 370.
 Lugdunensis ecclesie dedicatio, 254.
 Lugdunensium nebula, 20.
 Lugdunensis Germania, 157. Provincia secunda, 113.
 Lupus episc., 112. Princeps pontificum Gallicanum,
 200, 243, 245, 384.
 Luxus sabbatarius, 5.
 Lyciæ sortes, 317.

M

Macetæ, 304, 322
 Machaonica ars, 56.
 Magi, 291.
 Magister epistolarum, 274. Scriinia sacra gubernat, 307.
 Magister utriusque militiæ, 291, 291, 312, 321, 327, 342,
 344, 348, 379.
 Magisterium, 343.
 Magisteria palatina, 7.
 Magni rigor, 140.
 Magnus ex prælecto et consule, 28, 404, 412, 417.
 Majestatis reus etiam qui non affectat purpuram, 19.
 Majorianus mag. militum, 312.
 Majorianus Aug., 25. Ejus epulum et circenses, 28, 274.
 P. megyricus, 307, 312, 313, 314, 315, 317, 320. Julius,
 317. Mag. militum, 321.
 Mamertus episcopus, 144.
 Mantua Veneta, 232.
 Marcelliana conjuratio, 27.
 Marcellinus togatus, 56. Narb., 413.
 Marcellus lib., 133.
 Maria soror Moysis, 381.
 Mar nus pr., 413.
 Marmarida, 319.
 Marmorum varia genera, 56, 309, 310, 364, 393.
 Marouiana lectio, 133.
 Maronianus stylus, 254.
 Marsus poeta, 360.
 Martia Hortensii, 54.
 Martialis, 360, 403.
 Martis pompa, 116. Tuba, 285. Gesta, 407. Thracum tu-
 tela, 357. Astrum, 237.
 Martius jr., 561.
 Martius Myro, 412.
 Marsyas, 571.
 Massa lib., 133.
 Massagetæ incursores, 239.
 Massilia, 183. Phocis, 338.
 Massilienses, 174.
 Materna origo, 116.
 Matres vetita, 237, 514, 588.
 Matrona fluvius, 313.
 Maurus timore albus, 528.
 Maximus episc., 243, 384. Palatinus, 123.
 Mechanemata, 21.
 Medea, 355. Aetias, 407. Colchis, 303, 313, 407.
 Medici languidos officiosissime occidunt, 56.
 Mediolano de sue nomen, 209.
 Medioximum, 254.
 Medulica supellex, 241.
 Megethius clericus, 243.
 Memor poeta, 360.
 Menander socifer, 558. Epitrepon ejus fabula, 105.
 Menstruanus pr., 44.
 Mesochorus, 6.
 Messala profundi ingenii, 361.
 Messianus, 344.
 Metatoria pagina, 233.
 Metaurus fluvius, 11, 306.
 Metelli Numidici triumphus, 301.
 Metellus Creticus, 304. Pius, 327.
 Metius, 298.
 Mida cupidior, 157.
 Milesia fabula, 177.
 Militia palatina, 13. Clericalis et palat., 473.
 Minallones cum satyris, 2-8.
 Mincius piger, 10.
 Minyæ Argon, 333.
 Miræ, 371, 576.
 Mithribates, 533. Pharnacis genitor, 391.
 Modoharius Gothus Arianus, 181.
 Monachus sub paludamento, 99.
 Mora sæpe melior, 44.
 Mortui eluuntur et vestiuntur, 67.

Morum pulchritudine optimus quisque præstantius placet, 140.
 Mosa, 315.
 Moschus, 324, 335.
 Mosella, 111.
 Municipaliter natus, 26.
 Mu-teus liber, 215.
 Myoparous, 223.

N

Nævus niger in candido corpore placet, 113.
 Nar fluvius, 12.
 Narbo Martius, 588. Laudatur, 399 seqq. Obses us a Go-
 this, 346, 400.
 Narbonenses, 217.
 Narcissus lib., 133.
 Nati cum prodigiis, 293.
 Naumachia, 12.
 Nebris Erythraea, 525.
 Nemausus, 47.
 Nepos Aug., 146.
 Nero impurius, 137. Citharædus, 319. Vir morte, 533.
 Nerva, 310, 334.
 Neurus, 324, 341.
 Nicer fluvius, 311.
 Nicerotiani surci, 362.
 Nicetianum consilium, 221.
 Nicetiana hæreditas, 62.
 Nicetius, 219, 220.
 Niconachus senior, 214.
 Nilotis aqua, 214.
 Nilus ortu ignotus, 331.
 Niphates, 275.
 Nitob oges, 252.
 Nobilitatis indicium literas nosse, 214.
 Noricus, 301.
 Norica bella, 338.
 Numerarii, 27, 133.
 Numidæ, 319. Numidicum marmor 309. Pœnum, 364.
 Nuptam novam pulchrior pronuba non decet, 52.
 Nuptiæ occasionem studentibus tribuunt, 54.
 Nymphidius, 380.

O

Octavianus ager, 216.
 Odrysii vates, 233.
 Odrysii mystæ, 325.
 Oenomaus, 305, 373, 411.
 Olarionenses Jepsuculi, 222.
 Olorini cantus, 228, 251.
 Ommatius, 265, 383.
 Onychintinæ crustæ, 259.
 Opera nostra non opuscula post mortem pensanda, 217.
 Opertorium, 78.
 Opjica translatio, 214.
 Optantius, 42.
 Oratorum aliquot propria, 140.
 Ordinis secundi sacerdos, 126. Antistes ordine in secun-
 do, 103.
 Orestes vel post terga fin tus, 247.
 Orgiorum descriptio, 325, 336.
 Origenes Adamantius, 49. Allegoricus, 251.
 Orphei carmen de ortu Palladis, 328. De matris laudi-
 bus, 329. Descensus ad inferos, 379
 Ostrea vivariis opimata, 259.
 Ostrogothus, 229, 301, 324.
 Otho audacior, 137.
 Othonis speculum, 319, 333.
 Otium fuliginosum, 60
 Ovidius, 54, 403.
 Oxygarum, 274.

P

Padanus culex, 20.
 Pæonius, 26. Præfecturam Galliarum usurpat, 27. In
 epulo Majoriani, 28, 29.
 Pagana simplicitas, 247.
 Pale, 276, 337, 408.
 Palæmonis divisio, 141.
 Palladii pompa, 141.
 Palladium stirps, 196.
 Pallas lib., 133.
 Palladis ortus, 328. Icon, 374.
 Palmata consularis, 12, 221, 226. Post palmam, 303.
 Paludatorum salaria, 133. Digitized by Google

- Pannonia, 512, 530.
 Pannonius, 524.
 Pannychius V. I., 194.
 Pantomimorum chori, 228.
 Papa beatissimus, episcopus, 167, 177, 254 *seq.*
 Papiantilla Ferreoli, 416.
 Papinii opera, 538, 597.
 Papiana superbia, 111.
 Paradæ, 240.
 Paries castrensis, 36.
 Pars armata, 22. Civilis, 327.
 Parcimonia stomachum sarcit, 51.
 Parthenius lib., 155. Parthi, 265, 275, 328, 335, 406.
 Paternius, 110.
 Patres filiorum non tam spectant vota quam com-
 moda, 196.
 Patiens episc. Lugduni ecclesiam construit, 52. Episcop-
 um creat i abillon, 125, 127. Frumenta grassante fame
 largitur, 167.
 Patricius apex, 41, 335. Honor, 116. Infusæ, 199,
 292, 295.
 Patruellum caritas sepe major quam fratrum, 84.
 Paulinus provocat, 361, 395. Alter, 252. Leontii F., 334.
 Paulus Præfactorius, 21. Alter, 45. Junior episc. Cabil-
 loni, 125. Anachoreta, 191. Æmilii, 304, 335.
 Pædo poeta, 360.
 Penelope tela, 378.
 Peregrinatio cives magis amicos facit, 26.
 Perpetuus episcopus basilicæ S. Martini conditor, 115,
 114.
 Pero setosus, 115.
 Persæ dum fugiunt timendi, 533.
 Persephone Ennæ, 356.
 Persi rigor, 360.
 Petrocorii, 183.
 Petronius Maximus imper., 57, 312, 318.
 Petronius V. I., 246. Legatus Gallicæ, 16.
 Petronius arbiter, 360.
 Petrus magist. epistolarum, 274, 275, 276. Scholasticus,
 282, 307, 327, 361.
 Petrus Tribunitius, 197.
 Peuce, 513.
 Phabaton pantom., 406.
 Phaeton, 343.
 Phaenonides, 10.
 Phidiam cælo munerari, 177.
 Philagrius, 204, 205.
 Philagriani lares, 41.
 Philematæ epitaph., 45.
 Philematius, 149.
 Phyllion, 368.
 Philosophorum insignia, 101, 205. Sectæ, 294, 375,
 376, 377.
 Philostratus, 214.
 Phocis Massilia, 398.
 Phœbas Cassandra, 515.
 Phoenix, 302, 362, 390.
 Phonascus, 6, 103.
 Photiniani, 168.
 Picti pop., 353.
 Pimpliades Musæ, 391.
 Pindarus, 281.
 Pindaricus cyrenus, 236, 415.
 Piscatio, 36, 53.
 Placidus Valentinianus, 312.
 Planetæ septem, 271.
 Platanon, 229.
 Plato, 265, 294, 577.
 Platonici, 70, 101.
 Plauti genius, 402, 295.
 Plinii duo, 88. Junioris disciplina et maturitas, 1, 51,
 119, 231.
 Plotinus, 70.
 Podium, 250.
 Poetarum ingenia mœroribus Irretiuntur, 217. Genera
 varia, 233, 235.
 Polemii epithalamium, 371, 378, 380.
 Pollinctor, 80.
 Polycletem malleo munerari, 177.
 Polymnestoris fides, 156.
 Polyphemi specus, 205.
 Pompeii popularitas, 42, 333.
 Pontes crypticis arcibus fornicati, 40.
 Pontificales sententiæ, 45.
 Pori regna, 417, 505.
 Porsenna, 310, 554.
 Præcipui titulo, 164.
 Præfectura, 327, 555, 310, 579.
 Præfectus annonæ, 21. Senatus, 25. Prætorio, 107,
 291, 310.
 Præfactoriis jus sedendi in senatu, 18.
 Præscriptionis tricennii lex, 221.
 Prætorianorum sportulæ, 135.
 Pragmatius illustris, 140.
 Principes spectabiles, 191.
 Priscus Valerianus PP. Galliatum, 140, 350.
 Probus Felix frater, 366, 417.
 Procopius Anthemii pater, 291. Magister milit., *ibid.*
 Proculus levites, 231. Poeta Ligur, 282.
 Projectus fr., 42.
 Promoti s. fr., 242.
 Propertii lepos, 560. Cynthia, 54.
 Proquiritala lex, 221.
 Provinciæ Rom. per quos redactæ, 303, 304. Singulæ
 quibus abundent, 310.
 Prudens s. fr., 161.
 Prudentius, 49.
 Prusianus prædium Ferreoli, 49.
 Pudentilla Apuleii, 54.
 Pugillator, 278.
 Purpuratus princeps, 19, 22, 29, 50, 59, 195.
 Purpuræ ædificiorum, 56. Nobilium sermonum, 51.
 Pygmalionis pietas, 156.
 Pyrgus, 63, 149, 240.
 Pyrrhus, 304, 322, 333, 537.
 Pythagoras sentit, 294. In cælo musicam statuit, 270,
 271.
 Python, 295, 279.

Q

- Quadratarius, 77.
 Quadruplatorum portoria, 155.
 Quæstor S. P., 268, 327.
 Quæstor consulis, 420.
 Quinquennialia, 370.
 Quintilianus poeta, 361.
 Quintiliani acrimonia. 111. Flumen, 295. Moratur, 361.
 Quiris Eous, 289.

R

- Ræcilia Cincinnati, 226.
 Ræti pop., 321.
 Ragnahildis regina, 97.
 Ravenna, 10, 20, 146, 209, 361.
 Receptorium, crypta, 151.
 Reciproci et recurrentes versus, 256, 278, 279.
 Redhibere, 147, 268.
 Redhibitio, 130, 279.
 Refusoria litteræ, 266.
 Reii, 261, 585. Relenses, 169.
 Reges pelliti Gothi, 194. Tiarati Persæ, 215.
 Regibus dominandi desideria donuantur, 57. Regum
 consuetudo flammæ similis, 68.
 Regni invidia, 3.
 Religiosus minus præstantior maxime honorato, 200.
 Rhenus, 199, 301.
 Rhenanæ terræ, 111.
 Rhenones, 116.
 Rhodanus, 63, 168, 171, 515.
 Rhodansia, 9. Rhodanides urbes, 276.
 Ricimer patricius, 12, 21, 29, 300.
 Riochanus antistes, 262.
 Rogationes a Mamerto institutæ, 144, 172.
 Roma totius mundi civitas, 14. Capta a Vandallis, 345. A
 Gothis, 346. Romæ icon, 502, 509, 552. Romanæ provinciæ,
 505, 552, 335. Clades bellicæ, 559.
 Romuli et Tatii fœdus, 344.
 Roscia Sidonii filia, 147.
 Rubico, 11.
 Rufinus Origenis interpres, 49.
 Rugus, 324. Pugnax, 341.
 Ruricius, 366.
 Rusticana Symmachi, 54.
 Rusticus, 158, 254. Rusticus nepos, 159.
 Ruteni, 109, 183, 416.

S

- Sabbatarius luxus, 5.
 Sabini et Sabiniani familia, 71.
 Salares rapacissimi, 58.
 Salaria verba, 247.
 Sallustius, 261. Brevitate placet, 295.
 Salius pede, 558.

- Sammoni us, 372.
 Sanctorum invocatio, 12.
 Sandapilarii, 46.
 Santoni, 222.
 Sapientum septem sententiæ, 212, 295, 375.
 Sappho puella Lesbii, 358.
 Sardanapalus, 352. Sardanapalicæ dapes, 59.
 Sardinia argentum, 310.
 Sarmata, 324. Sarmatica pax, 298.
 Sarrani succi, 221.
 Sattus, 118.
 S. Saturninus episc., 286.
 Fullonius Saturninus, 237, 388.
 Satyra Sidonio tributa, 25, 264.
 Sauromata cly, eo, 353, 358, 406.
 Saxones piratæ, 223, 229, 342, 345.
 Scæva luscus, 400.
 Scævola Mutius, 311, 352, 400.
 Scenæ monium, 172.
 Schema, 102, 189, 256, 263, 285, 406.
 Schornobate, 407.
 Scholastici, 149, 282.
 Scientiæ pompa hoc pretiosior quo verior, 31.
 Scripio, 311. Asiagenes, 333. Nuntius, 258. Scipia-
 dæ, 348.
 Scotus, 333.
 Scriptoria sacra, 327.
 Scyllæ obloquitorum, 191.
 Scyrus, 341.
 Scythia in foro, 176.
 Sebastianus præcepit, 360.
 Secundinus poeta, 52.
 Secundus numero et auspicio, 288.
 Securitates, 114.
 Sementa crepitantia, 221.
 Senatorius mos prandendi, 49.
 Senatusconsultum Tiberianum, 19.
 Senecæ duo, 359.
 Senones, 311. Senonia, 180.
 Sensus in bellis acrores quam in homine, 204.
 Septimania, 63.
 Septimius, 360.
 Sequana, 313. Sequani, 25.
 Serdica, 297.
 Sept. Serenus, 372.
 Seronatus, 32, 143, 185.
 Servi cathedrarii, 28.
 Severiana Sidonii F., 56.
 Severinus rhetor, 274, 282, 361.
 Severinus consul, 28.
 Severus Libius Aug., 299.
 Sextus Baia, 398.
 Sibyllina verba, 247.
 Sidonius, 26, 29, 193. Sollus, 23, 150, 281, 598. Sollus
 Apollinaris Sidonius, 351, 370.
 Sidonii patria, 9, 20. Iter Romanum, 9. Comitiva, 30.
 Præectura trii, 25, 284. Patricius, 147. Statua in foro
 Trajano, 350. Versus feliciter editi, 2. Contestationculo,
 176. Cum Theodorico rege familiaritas, 6. Item cum Majoriano,
 30. Uxor Pappianilla Aviti Augusti, 146, 412, 418.
 Episcopatus, 156, 159, 193. Exsilium, 100, 119, 228, 253.
 Febris, 11, 151. Extemporales scriptiones, 30, 189,
 274, 278.
 Sicambri paludicæ, 86, 229, 351, 354, 406.
 Sidera zodiaci, planetarum, exotica, 388.
 Sigismer regius juvenis, 115.
 Sigma, 385, 396. Solii, 33.
 Silius, 360.
 Simplicius episc., 184.
 Simplicius V. S., 187. Creatur episcopus Bituric., 191.
 Simplicius pr., 405.
 Sinnadicum marmor, 309. Phrygium, 364.
 Sirmium, 312.
 Socras dividit, 277, 293, 377, 380.
 Solon novus in legibus condendis, 135, 294, 375.
 Soplus, 23, 221, 276, 287, 308, 330, 405.
 Sortes Ceritum, 337.
 Spartacus, 83, 396.
 Sphæræ ludus, 150. Sphæristæ contra stantes, 48.
 Spousæ et proci veteres, 366, 367, 373, 379.
 Sportula consularis, 220.
 Stadia nauticæ mensuræ, 40.
 Stella, 360.
 Sthenelbæa, 514.
 Stibadium, 28, 29, 38.
 Strangulati, 237.
 Suburbaitas, 176, 206.
 Subarra, 405.
 Suetonius, 279.
 Suevus, 300, 324.
 Sulpitia, 360.
 Susa, 328, 352.
 Susis aula, 250. Ora, 208.
 Syagrius cos., 16, 149, 199.
 Sylla Felix, 57, 304, 527, 533.
 Syllanus morius, 80.
 Symmachi rotunditas, 1, 54, 361. Symmachianum di-
 ctum, 251.
 Syri ferentores, 20.
 Syrma, 255.
 Syrtis Leptitana, 240.
 Syrticus ager, 239.

T

- Tabulæ ludus, 5, 149, 240.
 Tabularii, 135.
 Taciti pompa, 274, 295, 119. Consulatus, 107.
 Taionnacus, 226.
 Talorum ludus, 414.
 Tanais, 296, 318, 352.
 Tanaiticus, 324, 406.
 Tanaquil, 157.
 Tantaleum exemplum, 59.
 Tantalidum vulnera bis septena, 290.
 Tarnis vallis, 143.
 Tarnis fluvius, 416.
 Tarpæus pr., 311, 349.
 Tarquinus Superbus, 137, 310, 352.
 Tarraconenses, 271.
 Tartessiaci campi, 300, 318.
 Terentia Cicero, 54.
 Terentianus, 360.
 Terentiana Hecyræ, 104.
 Terentius, 322, 402.
 Tetradius, 417.
 Tetrarcha, 134.
 Textrinum, 378, 395.
 Thalassio Iescenninus, 12.
 Thales, 58, 294, 375, 376.
 Thaumastus, 16, 134, 417.
 Thema genituræ, 237.
 Themidis oraculum, 317, 357.
 Theodoricus rex Gothorum, 2, 400. Theodoris, 337.
 Theodorida, 340. Theodorus, 74, 357.
 Therapæ, 314, 357.
 Thessalus elicit umbras, 317.
 Theta applicare, 362.
 Thetidis nuptiæ, 362, 375.
 Theodosius, 312, 320.
 Thorismodus, 199.
 Tiracum mores, 230.
 Thrasybulus mathematicus, 237.
 Thymele, 276.
 Thyestæ dapes, 355.
 Tiara lunatus, 290, 405.
 Tiberii Capræ, 319, 353. Calliditas, 137. Tiberiana in-
 vidia, 42.
 Tiberis, 12, in. Ejus icon, 290. Tibrinus, 352. Tiberina
 ostia, 25.
 Tibullus, 54, 360.
 Ticini damna, 348.
 Tigris fluvius, 303, 552.
 Titianus orator, 2.
 Titus imp., 304, 354.
 Togatus, 56, 160.
 Tolosa, 96, 122, 145. Palladia, 341. Urbs Tolosatium,
 118. Tolosæ cathedra, 285.
 Tonantius, 49, 280, 416.
 Toreuma, 5, 39, 275.
 Toringus, 341.
 Torque Castrensis coron. imp., 319.
 Tractor, 49, 105.
 Tractorium, 18.
 Traharri, 156.
 Trajanus Nerva, 284, 319, 334. Trajanum Græm, 361.
 Trapezitarum involucria, 18.
 Trebacissimus, 23.
 Trebaciter, 268.
 Trebia, 311, 348.
 Tres villæ, 406.
 Trevidos, 416.
 Tribuni notarii, 139. Consistor, 405.
 Tribunitius, 7, 122, 197.
 Tributarius fascis, 135. Jugum, 360.
 Tricasses, 161, 200.

Tricastina urbs, 169.
 Tragetius, 259.
 Triobris fluvius, 413.
 Tripodes sellæ, 123.
 Triton Venerem vehens, 363.
 M. Tullius, 1, 49, 51. Persuadet, 110, 133. Patitur æmulo-
 los, 213, 251. Filius dissimilis, 204.
 T. nicata quies, 60.
 Tunicatorum otia, 135.
 Turoni, 315.
 Turpio vir Tribunitius, 122, 123.
 Turnus poeta, 560.
 Tusciæ littus procellosum, 16. Regio pestilens, 11.
 Tuscus fulgura elicit, 317.
 Tyaneus, 216.
 Tyrannopolitæ, 138.

U

Ugernum, 349.
 Ulpia porticus, 530. Fora, 306.
 Ulpianus Trajanus, 231, 327, 334.
 Ulyssis errores, 277, 356, 337. Argutæ, 133. Ulyssææ
 cere, 257.
 Urbium status non tam murorum ambitu quam civium
 claritate taxandus, 196.
 Usura centesima, 122, 398.

V

Vachalis, 215, 315, 370, 406.
 Valamer, 296.
 Valentina urbs, 169.
 Valentinianus, 139, 200.
 Vallia, 330.
 Vandalus, 301, 521, 345. Vandalicæ turmæ, 300.
 Vargl, 160.
 Varro, 48. Logistoricus, 224. Atacinus et Terentius, 88.
 Varronis pondus, 293, 372, 403.
 Vasates, 183, 239.
 Vasionense oppidum, 131, 179.
 Vectius V. I., 98.
 Venatio, 293, 294, 338. Venatu non venatione uti, 99.

Veneris pompa, 116. Icon et cu rus, 364, 363.
 Veredi, 234. Veredariorum viatic, 136.
 Vertacus, 237. Julian. Vertacus, 388.
 Vesicærum ruptor, 80.
 Vespasianus, 319, 334.
 Vespillones, 28, 46.
 Vesunni, 232.
 Vesus, 324, 343, 344.
 Veterinosus, 2, 247, 283.
 Vialoscensis pagus Martialis, 60.
 Viatico levi nihil gravius, 173.
 Victor Quæstor Anthemii, 288.
 Vicarianus apex, 7.
 Victorianus, 214.
 Victorii dulcedo, 140.
 Victorius comes, 207. Poeta, 134.
 Vienna, 134, 206.
 Viennenses, 173.
 Villicus poeta Rom., 361.
 Vindelicus, 338.
 Vindicius levita, 128, 178.
 Virgilius, 108, 116, 122, 141, 148, 282, 294, 307, 308,
 316, 338, 402.
 Visurgis, 406.
 Vitellus sumptuosior, 137. Vitellii quina millia, 319.
 Ingluvies, 333.
 Vitruvius, 222.
 Volusianus, 112, 115.
 Voroangus prædium, 49, 410.
 Wardo fluvius, 50.

X

Xanthus fluvius, 356, 374.
 Xenocrates crure collecto, 263.
 Xerxes copiæ, 323, 352.

Z

Zeno fronte contracta, 265, 294.
 Zeti poudera, 327, 416.
 Zeus-ippus curva cervicæ, 263.
 Zotheclæ, 247, 261.

INDEX RERUM QUÆ IN NOTIS CONTINENTUR.

A

Abgari regii juvenis epitaphium, 50.
 Accummentium in stibadio quis ordo, 22.
 Acincus opp., 117.
 Advocatorum privilegia, 22, 82.
 Aetii com. patet, uxor, filii, 119. Mors, 121.
 Afectus; propinqui, 64.
 Agricola P. P. Galliarum, 146.
 Agræcius episc. Antiochitanus, 72. Senonensis, *ibid.*
 Alamannia duplex, 133.
 Alani Vand. Iul. juncti, 113.
 Albenses Helvii, 69.
 Alexandri Magni fulmen, 136.
 Alleluia veterum Christianorum canticum, 33.
 Ambitus leges, 10.
 Anthemius Aug., 16, 20, 104, 106, 108, 110.
 Anthemius PP., 108.
 Apis deus, 138.
 Apollinaris avi tumulus Lugduno vicinius, 40.
 Apollinaris Sardonii filius, 40.
 Apta Vulgentium, 97.
 Aquæ Sextiæ, 155.
 Aquitani a Gallis distincti, 153, 153.
 Aquitanicæ dux, 72, 75.
 Arbogastes nepos, 47.
 Arcadius Apollinaris filius, 41.
 Archidiaconorum ordo, 53.
 Arelate Constantina, 148. A Gothis ter obsessa, capta ab
 Eurico, 78.
 Arvandus PP. Galliarum, 18.
 Arverni, 58, 51.
 Arvernæ laus, 51, 129.
 Arzuges, 121.
 Asarota, 156.
 Asellus P. V., 15.
 Asiages, 198.
 Assessorum privilegia, 11.
 Asterius cos., 83. Idem mag. militum, 140.

Astrorum aspectus, 91.
 Athenæum, 31, 41.
 Atica Felices, 136.
 Atticus Nonius cos., 15.
 Atures, 25.
 Auctor, 122.
 Audax P. V., 86.
 Ave initio epistolarum, 97.
 Avienus Cos. lega us ad Attilam, 18.
 Augusti presbyteri epitaphium, 80.
 Augustinus Ant., 128.
 Avi I. Aug. consularis, 126. Gesta, 127, 129, 130, 132
 134, 135.
 Auroræ sceptrum fax, 114.
 Auxanii tres, 16.

B

Babylonica, 100.
 Bagaudæ Tarraconenses, 82.
 Baionenses episcopi, Lapurdenses, 93.
 Barouius card., 27, 63, 98, 147.
 Basilii tres cos., 19.
 Basilii Aquarum Sext. episcopus, 73.
 Benedictus Christianorum prænomen, 76.
 Bibliothecæ auctorum magniibus ornatæ, 35, 102, 103.
 Bigami a clero exclusi, 76.
 Bulla, 68.
 Burgundiones, 59, 151, 144. Eorum reges, 16, 53, 57.
 Burgus Paulini, 134.

C

Calchedon, Calchidicus, 105.
 Campi Canini, 123.
 Cancelli et vela consistorii, 9.
 Canon glebæ, 68.
 Caput tributum, 145.
 Caramallus pantom., 137.
 Cari imp. patria, 156.
 Castoria vestis, 56.

Catapulus, 65.
 Cathi sub Francs, 153.
 Celeuma, 55.
 Centrum cœli, 92.
 Ceraunia, 117.
 Christi cœnæ arcumbentium ordo, 23.
 Chironica ars, 53.
 Choraulæ, 100.
 Cingulum magistrat., 20.
 Circensium descriptio, 158 *seqq.*
 Circi figura, 160. Carceres, ostia, 158. Tribunal, *ibid.*
 Sortes, 158. Tuba, 160. Metæ, *ibid.* Dextra et sinistra, 161.
 Flexus metæ, *ibid.* Septem spatia, *ibid.* Præmia, 162.
 Claudianus episc. Reiensis, 96.
 Clepsydra, 51.
 Clericorum coma, barba, 52. Corona, 64.
 Cloio Francus, 120.
 Coluria, 27.
 Comes et dux, 79.
 Comites rei militaris, 108.
 Commonitorium, 90.
 Conciones sacræ ex gradibus aræ, 151. A stantibus auditiæ, *ibid.* Earem plausus, 76.
 Conditorium, 76.
 Copula canum, 86.
 Consentii duo, 82, 153, 156, 157.
 Constantinopolis, 105.
 Constantini Magni luctus ob Crispum, 87.
 Constantini tyranni consulatus, 58. Falsa constitutio, 147.
 Consulatus apex dignitatum, 62. Novorum imperatorum, 20. Tyrannorum, 126. Ornat principes, 116.
 Consules pro locis diversi, 126. Eorum panegyrici, 85.
 Manuins-lones, 115.
 Contra legere, 61.
 Conuenz opp., 74.
 Corona clericorum, 64. Nuptiarum, 13, 14.
 Crispi Cæs. statua argentea, 57.
 Crocus episcopus Neinausensis, 74.
 Cujacius Jac., 71, 83.
 Cura palatii, 16.
 Cursoria, 12.
 Cursus publicus privatis vetitus, 12. Navigiis quoque contabatur, *ibid.*
 Nic. de Cusa, 147.
 Cynici, 108.

D

Dacia multiplex, 111.
 Dardanus PP. Galliarum, 58, 59.
 Dea Vocontiorum, 55.
 Ang. Decembrius, 28.
 Deusoniensis Hercules, 89.
 Digitorum loquela, 98.
 Dignitatum ordo, 62.
 Dii municipes, 158.
 Diœcesis vario sensu, 102.
 Divos parens, 109.
 Domnulus Afer, 53.
 Dracones signa, 110, 125.
 Drepanius, 89.
 Dux et comes, 79.

E

Earini coma, 153.
 Ecclesiæ ad Orientem conversæ, 32, 53.
 Ecdicius comes, 24, 39.
 Echolci versus, 90.
 Elephantum in triumpho, 113.
 Eleusis Ceres, 138.
 Elusa olim metropolis, 75.
 Endelechius rhetor, 44, 76.
 Episcopi primi ordinis sacerdotes, 47. Quomodo eligantur, 55, 72, 75. Ab uxoribus abstinebant, 61.
 Epistola adventoria, 89. Evocatoria, 92. Formata, 66.
 Holographa, 99. Metatoria, 89.
 Erythræ opp., 114.
 Ethica dictio, 91.
 Eucherii Lugdun. laus, 51. Filii episcopi, 78.
 Eugenii Tyr. consulatus, 127.
 Euphemia Marciani filia, 114.
 Euphronius episc. Augustodunensis, 75.
 Euricus rex Gothorum, 16, 25, 73, 88.
 Eutropius PP. Galliarum, 14, 59.
 Exotica sidera, 154.

F

Fasti dati, 87.
 Fausti Reicenses episcopi duo, 96.

Faustus senior, 94, 96, 97, 149, 150.
 Felix Magni filius PP., 29, 156.
 Ferreolus PP. Galliarum, 51, 77.
 Firminus Arelatensis, 96.
 Flagella crinium, 8.
 Flamines municipiorum, 56.
 Flamonium, *ibid.*
 Fœderati, 18, 124.
 Fornæ aquarum, 15.
 Formatarum genera et artificum, 63, 67, 68.
 Forum Martis, 44. Trajani, *ibid.*
 Francorum descriptio, 120.
 Fridericus Gothus, 153.
 Fronto comes, 51.
 Frontoniani, 7.
 Fulminis lapis, 117.

G

Gabinia Grudentia episcopium, 64.
 Gabriel Simeonius, 15.
 Gallis Cæsar, 152.
 Gallorum priscus sermo, 43.
 Garsias Loaysa, 8.
 Gazetum vinum, 155.
 Gensericus rex, 112, 121.
 Geronii perfidia, 58.
 Gestatio, 50.
 Gigantes triformes, 157.
 Gir, Girraeus, 126.
 Gothorum leges, 25.
 Græcus episcopus Massiliensis, 65.
 Grani, 8.
 Gratianopolis, Colaro, 40.
 Grincenses monachi, 81.

H

Hecatomblon, 159.
 Heluii, Vivariensis, 69.
 Heptatenchus, 61.
 Hercules Deusoniensis, 87.
 Herculis agones et parerga, 157.
 Hoenius, 142.
 Holographus, 99.
 Honoratorum tres gradus, 82.
 Honoratus episcopus Arelatensis, 150.
 Honorii Aug. constitutio Constantino tyr. lacteus tributa, 147.
 Horæ inæquales, 51, 44.
 Hubertus Goltzius, 89.
 Hunnorum descriptio, 110, 121. Auxiliarum perfidia, 151.
 Hypobolus, 71.
 Hypodromus, 27.

I

Iheria Ruricii, 145.
 Illyricum duplex, 118.
 Imperatorum novorum consulatus, 20.
 Indoloria, 152.
 Italiae fines, 15.

J

Joannis tyr. consulatus, 127.
 Jovinus consul, 17.
 Jovinus tyrannus, 58.
 Juliani tres episcopi, 97.
 Jurensia monasteria, 55.
 Justus episc. Arvernorum, 47.
 Justus Lipsius, 17.
 Juthungi, 150.
 Juvenales ludi, 162.

L

Lampridius rhetor Burdegalensis, 87.
 Lapides milliares, 163.
 Lapurdum, 95.
 Legatorum viatica, 65.
 Lemane Arvernorum, 51.
 Leo Eurici consiliarius, *ibid.*, 82.
 Leon's papæ cum Avieno et Trigetto legatio ad Attilam, 18.
 Leontius episc. Arelatensis, 61. Burdegalensis, *ibid.*
 Ligula, 8.
 Lirinus, 65.
 Livia, castellum, 82.
 Livia Pontii Leontii, 93.
 Livius præta Gallus, 163.
 Loca lautia, 95.

Lugdunum Convenarum, 74.
Lugdunum colonia a quibus deducta, 153.
Lugdunensis Germania, 57. Primas, 73. Provincia di-
visa in duas, tum in quatuor, 49.
Lupus episc. Tricassium, 63.
Luxus sabbatarius, 9.

M

Magi Persarum, 107.
Magistri militum in Oriente, 107, 118.
Magister officiorum, 10.
Majorianus Aug., 22, 116, 122, 123, 124, 125.
Mamertus episcopus Vieunensis, 60, 70, 71.
Manumisso in auspiciis consulum, 113.
Marcelliana conjuratio, 22.
Martiniani cos. nomina, 15.
Marmorum colores, 143.
Marsyas in foro Rom., 143.
Martini Dumiensis versus, 50, 152.
Massilia, 153.
Massilienses episcopi, 71, 75.
Matheseos vanitas, 92.
Maximi Aug. epulum, 23.
Maximus Reiensis episcopus, 150.
Menandri Epitrepontes, 47.
Merobaudes poeta, 140.
Mesochorus, 10.
Messala PP. poeta, 141.
Milesæ fabulæ, 71.
Militia triplex, 14.
Minuratio, 29.
Monachi palliati, 45. Coma brevi, 52.
Mons Seleucus opp., 53.
Municipaliter natus, 21.
Musteus, 82.
Mythologiæ duplex methodus, 137.

N

Narbo Martius, 151, 156. Obsidetur a Gothis, 131, 134,
156.
Narona Dalmatæ opp., 156.
Nepotianus mag. militum, 124.
Nicius advocatus, 82.
Nicol. Fab. Pereschius, 147.
Nicomachi duo, 81.
Nonnechii episcopi duo, 93.
Numatiani Itinerarium ad quem scriptum, 103.
Numerariorum privilegia, 22.
Numeri per digitos expressi, 98.
Nummus Anthemii, 104, 105. Chalcedonensium, 103.
Cibyratarum, 56. Postumi, 89. L. Scipionis, 128. Libii
Severi, 111. Pl. Valentiniani, 53, 157.

O

Oi diphthongus, 159.
Ommatius, 143, 152.
Onufrius Panvinnius, 45.
Onychis gemmæ inscriptio, 27.
Ordo secundus sacerdotum, 46, 53.

P

Palladius Caesar Petronii Maximi filius, 36.
Pantomorum chorus, 99, 157.
Papianilla Sidonii, 114.
Parada, 95.
Parochia, 102.
Pars armata et civilis, 19.
Patiens episcopus Lugdunensis, 52, 68.
Paulini Nolani uxor facta soror, 61.
Paulinus episc. Biterrensis, 89.
Paulinus auctor Eucharistici, 89. Librorum de Vita Mar-
tini, *ibid.*
Pentameter commaticus, 103.
Perpetuus episc. Turonensis, 49, 73.
Persarum dii aqua et ignis, 107.
Persica pax duplex, 106.
Petronii Maximi honores, 36. Mors, *ibid.* et 154.
Petrus mag. epistolarum, 99.
Philematia, Philematio, 29, 30.
Philonium mimographus, 26.
Philosophorum barba, pallium et clava, 45.
Picti pop. unde dicti, 129.
Pila et columna, 27.
Placidina Leontii, 47.
Poenitentes comam tondebant, 52.
Polemius PP. Galliarum, 48, 143.
Poliataca arx, 43.
Poliitanus (A. g.), 6, 7.

PAFROL. LVIII.

Polynices auriga circ., 160.
Post consulatum in aulis Imp. quid sit, 30.
Præcipuum, 68.
Præfectus annonæ, 21.
Præfectus Urbi, 20, 21.
Præscriptionis 50 annorum auctor Theodosius junior, 83.
Prandium hora quinta, 52.
Presbyteri secundi ord. sacerdotes, 46, 47, 53.
Primum origo, 75.
Primigenii medici epitaphium, 53.
Principes municipii, 76.
Principius episc. Suession. 95.
Priscus Valerianus PP. Galliarum, 59.
Probus Felicis frater, 42.
Procopius mag. militum, 106, 107.
Prosper Aquitanus episcopus non fuit, 94.
Prosperi episcopi duo, *ibid.*
Provincia primæ quænam, 72.
Purpura pro ornatu, 27.
Puteolanus pulvis, 106.

Q

Quadratarius, 40.
Quæstura dignitas litterarum, 57.
Quinquennalia quando, 144.
Quirites Eol, 105.

R

Ragnahilda Eurici regis, 44.
Ravenna triplex, 12.
Reciproci versus, 101.
Recurrentes versus, 91, 101.
Rectores provinciarum a præfectis præ. creati, 11.
Reii Apollinares, 69, 94.
Remigius episc. Remorum, 97.
Rhotamus rex Britonum, 40.
Rhodanusta, 12.
Ricimer mag. militum, 13, 112.
Rogationes a Mamerto institutæ, 60, 70.
Roma patria communis, 14.
Rufino favent Occidentales, 31.
Ruricii Lemovicenses episcopi duo, 142. Senior, 48
142.
Rustici epistola ad Eucherium, 51.
Rusticus mag. officiorum, 37.

S

Sabbata festa omnia, 9.
Sabbatis feriati Orientales, 10.
Salonius episc. Genavensis, 79.
Sapor quis rex Persarum, 114.
Savaro (Joan.), 25, 37, 47, 96, 123, 126, 152, 163.
Scaliger (Jos.), 58, 147, 156.
Scena, 65.
Scrinia sacra, prætoriana, patriciæ sedis, 123.
Scyri, 132.
Securitates, 60.
Sedatus episc. Nemausensis, 90.
Senatusconsultum Tiberianum, 17.
Senonia provincia, 49.
Septimius Serenus, 145.
Serdica Daciæ, Illyrici Thraciæ opp., 111.
Serenus Sammonicus, 145.
Sidonius patria Lugdunensis, 152. Majoribus illustris, 10.
Comes, 24. Aviti Aug. gener, 127. Statua donatus, 102.
Græce doctus, 81. Præfectus Urbi, 20, 48, 102. Creatus
episcopus, 63. Sidonii liberi, 54, 40. Epistolarum editiones
variæ, 45. Lapsus memoriæ, 156, 149.
Sigma solii, 26. In sigmate seu stibadio accumbentium
ordo, 25.
Sigonius (Carolus), 110, 116, 130, 151.
Sinisterior in circo, interior, 161.
Sistaricensis inscriptio, 59.
Solæcisimus morum, 96.
Sororius, 155.
Sortes variæ, 139.
Sponsæ ad viros ducuntur, 13.
Sportula consularis, 85.
Statuæ modus 7 pedes, 144.
Syagrii Lugdunenses, 51.
Syagrii cos. triplex præfectura, 45, 77.

T

Tertia provincia, 49.
Theodosius comes, Africanus et Britannicus, 144.
Theodorici duo Gothorum reges in Gallia, 7, 130, 133.
Theodosius, 121.
Thrasylbulus mathematicus, 92.

Thorismondus rex Gothorum cur occisus, 77
 Titiani senioris opera, 7.
 Toga, togatus, 55.
 Torcuma, torale, 9.
 Torques pro diademate, 155.
 Tractor, 46.
 Trebax, 24.
 Tricastini, 70.
 Trigetius praefectorius legatus, 92.
 Trituchus, 61.

U

Ugernum castrum, 155.
 Usura centesima, 51.
 Usura supra duplum non debentur, 51.

V

Valamer Gothus, 109.
 Valenta Segovellaunorum, non Cavarum, 70.

Valentiniani Plac. lex nova, 46.
 Vallia rex Gothorum, 112.
 Vasio opp., 55.
 Vargi, 65.
 Vesi, Visogothi, 155.
 Vesunni, 88.
 Vicaria secunda praefectura, 10, 11.
 Vicarii a principe creati, 11.
 Vicarius per Gallias unicus, *ibid.*
 Victorianus V. C., 81.
 Victorius comes, 79.
 Vicus Julius Aturensium, 25.
 Virgili laus, 54.
 Vocontiorum oppida, 55.
 Volusianus P. V., 105.
 Volusianus frater Sidonii, 79.

Z

Zothea, 94, 95.

INDEX AUCTORUM

Qui citantur, exponuntur, emendantur in notis.

(Nondum editis anno 1614 praefixus est asteriscus.)

A

Agathias, 120.
 * Alanus, 29.
 Alciphron, 47.
 Alhelmus, 28.
 Alexander Trallianus, 155.
 Ambrosius, 18, 22, 24, 56, 77, 151, 146, 162.
 Apollinarius, 129.
 Apollodorus Comic., *ibid.*
 Apuleius, 8, 93.
 Arcadius I. C., 65.
 Aristænetus, 87, 157.
 Aristæus, 11, 55.
 Aristides, 55.
 * Asterius episc., 9, 55.
 Atticus CP. episc., 67.
 Augustinus, 31, 59, 64, 83, 108, 121, 151, *emend.*, 99.
 Avitus Viennensis, 8, 54, 60, 70, 80, * 55.
 Aurelius Carthag. episc., 121.
 Ausonius, 11, 22, 52, 95, 97, 118, 142, 152, 161, 162.

B

Basilius Cæsar, 22.
 Basilius Seleuciæ, 14.
 Beda, 94, 98.
 Bernardus, 68, 76.
 Boetius, 56.

C

Cæsar, 69, 119, 150.
 Cæsarius Arelat., 88.
 Candidus Isauricus, 114.
 Capitolinus, 7, 44, 105, 125.
 Capitularia regum, 52, 86, 102.
 Cassiodorus *passim*, 7, 12, 31, 59, 60, 87, 115, 119, 157.
 Censorinus, 51, 152.
 Chrysostomus, 25, 46, 76, 107, 108, * 62.
 Cicero, 7, 9, 15, 22, 27, 29, 36, 56, 63, 129, 159, 145, 162.
 Claudianus, 8, 85, 115, 116, 117, 129, 152, 157, 158, *emend.*, 107, 128.
 Claudianus presb., 46, 86, *emend.*, 152.
 Clemens Alex., 52, 158.
 Clerus Romanus, 76.
 Codex Just., 11, 14, 17, 18, 21, 22, 24, 62, 85, 108, 126.
 Codex Theod., 10, 11, 16, 25, 29, 48, 51, 59, 77, 81, 85, 90, 95, 107, 115, 125, 163.
 * Constantinopolis *supra*, 57. *Kyriacus*, 106.
 Constantius presb., 55, *emend.*, 61, 151.
 Corippus, 8, 85.
 Cyprianus, 28, 28, 100, 157.
 Cyprianus diac., 28, 95, 155.

D

Damasius, 104.
 Democritus, 81.
 Demosthenes, 24.
 Dio, 135, 159.
 Diodorus Sic., 51, 119, 124.

Dionysius Halic., 160.
 Donatus, 158.
 Drepanius, 56, 89.

E

Elnartus, 56, 144.
 Ennodius, 15, 26, 51, 57, 64, 102, 144, 150, *emend.*, 150.
 Epigrammata Græca, 98, 100, 118, 145, 158.
 Epigrammata vetera, 87, 118, 158, 157.
 Epiphanius, 26, 61.
 Eucherius, 65, 150, 181.
 Eugippius, 65.
 Eumenius, 40, *emend.*, 74.
 Euripides, 117, 127.
 Ensebius Cæs., 24, 26, 60, 105, 151.
 Eutropius, 105, 156.
 Evagrius, 104, 108, 165.

F

Fasti Idaciani, 126.
 Fanatus Reicensis, 76, 156, 145, 156, * 61.
 Firmicus Mat., 158.
 Flodoardus, 95, 137.
 Fortunatus, 41, 44, 79, 101, 109, 124, *emend.*, 142.
 Frodoardus, 54, 162.

G

Gennadius, 29, 47, 94, 114, 156.
 * Glossæ juris, 10, 69, 85, 90, 125.
 Gregorius Naz., 21, 105, 123, 149, 151.
 Gregorius Nyss., 9.
 Gregorius VII., 52, 75.
 Gregorius Turon., *passim* 25, 25, 59, 51, 52, 61, 79, 122, 153, *emend.*, 41, 57, 75.

H

Hegesippus, 86.
 Hephæstion, 105.
 Hermogenes, 90.
 Hero Alex., 51.
 Herodotus, 107.
 Hieronymus, 17, 51, 48, 59, 61, 72, 80, 96, 98, 105, 150.
 Hilarius Arel., 53.
 Hilarius papa, 40, 64, 96, 154.
 Himerius, 259, 165.
 Hincmarus, 102, 147, 148, * 66.
 Homerus, 117, 145, 161.
 Horatius, 117, 145.

I

* Idacius, 56, 51, 58, 61, 85, 106, 115, 119, 125, 124, 127, 150, 151, 140.
 Inscriptiones antiq., 14, 21, 26, 50, 55, 56, 56, 58, 62, 69, 74, 89, 95, 98, 123, 126, 156, 159, 157, 159, *emend.*, 59.
 Inscriptiones novæ, 7, 18, 27, 30, 34, 36, 41, 50, 51, 64, 80, 86, 95, 105, 109, 121, 126, 127, 142, 154, 156.
 Irenæus, 12.
 Isidorus, 6, 8, 25, 56, 150, 154.

- Istorius Pelusiotus, 9, 45.
 Itinerarium, 55, 74, 93, 111, 152.
J
 Joannes Maxentius, 22.
 Jornandes, 12, 16, 24, 58, 55, 65, 95, 110, 131, *emend.*, 24.
 Josephus, 53.
 Julianus imp., 12, 24, 52, 105, 106, 116, 120, 144.
 Juvenalis, 48, 98.
 Juvencus, 23.
L
 Lactantius, 138.
 Laertius, 35, 107.
 Lampridius, 44, 92, 101.
 Leo papa, 51, 55, 75, *emend.*, 49.
 Libanius, 46, 116.
 Licentius, 125.
 Livius, 70, 115, 115, 128, 159.
 Longus, 35.
 Lucanus, 124, 139.
 Lucianus, 27, 28, 29, 46, 72, 157, 149, 157.
 Lucretius, 29.
 * Lupus episc., 61.
 Lycophron, 149.
M
 Macrobinus, 99, 145, 162.
 Malchus sophista, 114.
 Manilius, 87, 118.
 Marcellinus Ammian., 11, 21, 49, 70, 74, 77, 100, 106, 107, 109, 110, 115, 122, 125, 131, 135, 144.
 Marcellinus comes, 37, 94, 106, 135.
 Marcellus med., 65.
 Marius Victor, 107, 146.
 Martialis, 145.
 Martinus Dumiensis, 49, * 152.
 Maximianus, 146.
 Menander, 47.
 Minutius Felix, 107.
 Modestinus I. C., 10.
 Musæus, 119.
N
 Nicetas Choniates, 68.
 Nicolaus I papa, 102.
 Novellæ cod. Theod., 18, 19, 36, 56, 84, 99, 104, 112.
 Justin., 14, 18.
 Notitia imp., 11, 37, 44, 49, 57, 131.
 Notitia civitatum, 69, 70.
 Numatianus, 10, 105, 111.
O
 Obsequens, 159.
 * Odo Derobern., 46.
 Olympiodorus Thebæus, 17, 58, 58, 59.
 Optatus, 46.
 Orientius, *emend.*, 100.
 Orosius, 121, 156.
 Orpheus, 158.
 Ovidius, 114, 158, 162.
P
 Panegyrici, 100, 119, 145, 156, 160, 161, 165.
 Papinius, 88, 144, *emend.*, 122, 131.
 Paternulus, 56.
 Paulinus Nol., 27, 52, 53, 45, 54, 74, 76, 95, 105.
 Paulinus de Vita S. Mart., 19, 25, 78, *emend.*, 49, 151, * 80.
 Paulinus auctor Eucharistici, 68, 146.
 Pausanias, 119.
 Pelagius papa, 88.
 Pentadius, 90.
 Persius, 51.
 Petronius, 62, 106.
 Philostratus, * 6.
 Planus apud Cic., 41.
 Plinius, 9, 15, 29, 54, 55, 82, 86, 91, 95, 154, 165, *emend.*, 70.
 Plinius Junior, 10, 20, 51, 82, 88, 89, 140, *emend.*, 23, 91, 155.
 Plutarchus, 25, 51, 72, 98, 129, 150, 167.
 Pollio Treb., 83.
 Porphyrius, 107.
 Porphyrius Optat., 91, 101.
 Possidius, 115.
 Priscus rhetor, 22, 115, 119.
 Procopius, 18, 22, 125.
 Propertius, 136.
 Prosper, 59, 70, 78, 150. * Auctor, 19, 77.
 Prudentius, 9, 45, 52, 105, 110, 138, 143, 151.
 Ptolæmus, 29, 70, 74, 111, 128, 152.
 Publicola, 121.
Q
 Quintilianus, 27, 47.
R
 Rathodus episc., 65.
 Rhanus, 116.
 Rothaldus, 102.
 Rufius Festus, 49, 118.
 Ruricius, 41, 48, 51, 64, 68, 81, 88, 90, 117, 145.
 * Rusticus, 54.
S
 Salvianus, 9, 18, 52, 78, 131, 152.
 * Sedulius Scotus, 97.
 Seneca, 51, 60, 115, 162, 165. Rhetor, 90, 91.
 Seneca poeta, 7, 119, 128, 162.
 Servius, 7, 25, 90, 101.
 * Severianus Gabal., 8, 14.
 Sidonius *emendatus*, 14, 26, 27, 28, 62, 72, 86, 88, 91, 97, 103, 109, 110, 115, 114, 117, 120, 128, 150, 152, 155, 157, 142, 146, 153, *et aliis locis passim*.
 Silius Italicus, 160, 161.
 Socrates, 33, 105, 111, 135, *emend.*, 55.
 Solinus, 117.
 Sophocles, 160.
 Sozomenus, 58, 111, *emend.*, 58.
 Spartianus, 29, 122.
 Stephanus, 105.
 Strabo, 15, 27, 48, 69, 74, 88, 92, 106, 107, 117, 135.
 Suetonius, 22, 108, 159.
 Sulpitius Sev., 9, 25, 44, 46, 49, 107, 152.
 Symmachus, 20, 21, 54, 60, 77, 81, 83, 94, 89, 95, 95, 101, 122, 125, 158.
 Synesius, 108.
 Synodus Agathensis, 52, 72, 75. Africana, 121. Aquileiensis, 77. Arausica, 94, 98. Arelatensis, 64. Arvernica, 55. Aurelian., 70 *emend.*, 75, 95. Bracarensis, 8. Cabilon., 68. Chalcedon., 66. Carpenter., 72, 94. Carthagin., 52, 68, 68, *emend.*, 90. Epautensis, 97. Lugdunensis, 78, 97. Matisconen., 25. Meldensis, 66. Nicarna, 72. Reicensis, 94. Sexta, 20. Trullana, 66. Valentina, 76. Vasionensis, 94. Venetica, 95.
 * Synodus Lemovic., 52. Lugdunensis, 97. Parisiac., 96.
T
 Tabula Itin., 12, 39, 44, 48, 69, 82, 87, 97.
 Tacitus, 8, 17, 21, 48, 56.
 Terentianus, 105.
 Tertullianus, 9, 14, 25, 27, 71, 76, 92, 98, 135, 158.
 Themistius, 110.
 Theocritus, 162.
 Theodoretus, 10, 12, 33, 72, 79, 111.
 Theodorus lector, 114.
 * Theophanes, 14, 35, 104, 154.
 Theophylactus Simocates, 88.
 Tibullus, 139.
U
 Urbanus V, 45.
V
 Valentiniani lex, 46.
 Valerius Flaccus, 118, 119, 125.
 Varro, 144, 149.
 Vegetius, 19, 110.
 Venuleius, 17.
 Veteris cod. adnotatio, 44, 49, 61.
 Victor Aur., 51, 65, 106.
 Victor P., 51.
 Victor Utic., 74, 82, 115, 140.
 Victorinus, 91, 101.
 Vincentius Lirin., 46.
 Virgilius, 34, 149, 158, 160, 161.
 Vitruvius, 15, 44, 106.
 Vopiscus, 5, 101, 123, 156.
X
 Xiphilinus, 31.
Z
 Zosimus, 10, 12, 25, 26, 57, 58, 106, 110, 118, 119, 123.

INDICES IN GENNADIUM.

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM.

A

Abortus deformatos etiam resurrecturos putant Tichonius Afer, Augustinus, Philippus presbyter et Beda, 122, 125. Hoc negant scholastici theologi, *ibid.*

Abrahæ sinus, 179, 180.

Abstinentia a carnibus et vino laudabilis, 56, 162.

Adam, si non peccasset, fuisset immortalis, 19. Illo cadente, omnes cecidimus, et secundum corpus et animam in deterius mutati sumus, 23, 139, 140. Neque possumus aliquid boni facere, nisi gratia divinæ misericordiæ nos prævenierit, 27.

Adam in inferno fuit ante Christi nativatem et resurrectionem, 177, 179.

Actius hæreticus, 4. Dissimilem per omnia Patri asserit Filium, et Filio Spiritum sanctum, 117.

Agrippinus Carthaginiens. episc. primus auctor iterandi baptismatis, 145.

Angeli creati ante mundum sensibilem, 127. Ignorant secreta cordis, 184. Circum-scribuntur loco, 150. Illorum natura mutabilis est, 34, 159. Sancti sunt participatione non natura, 158. Post lapsum Satanae ita confirmati sunt, ut cadere jam omnino non possint, 55, 160. Sancti vocantur propter pulcherrimum inculpabileque ministerium quod Deo exhibent, 158. Multi ex veteribus tribuunt illis corpora, verior tamen opinio quæ ἀόρατων eorum naturam statuit, 8, 123. De illorum creatione nihil certi in S. Scriptura profertur, 127. Unde et Julianus apostata Moysen inscientiæ arguit, quod illorum facturæ non expresse meminerit, *ibid.*

Angelica dignitas mortem non recipit, 8, 130.

Anima ex eo vocatur, quod ad vivificandum animet corpus, 11, 135. Incorporea est, 44, 132. Una, non duæ sunt in uno homine, 9, 132. Sine peccato venit in hunc mundum, et nunc ex proprio arbitrio peccat, 131. Per baptismum reviviscit, 61. Non fuit ab initio inter intellectuales creaturas, ut hæretici fingunt, 9, 150, 151. Neque per coitum cum corporibus seminat, *ibid.* Ejus creatio soli Deo nota, 9, 10, 151, 152. Immortalis est, nec moritur cum corpore, ut vane Epicurus et Aratus asserunt, 152, 155.

Animæ sanctorum ante Christi passionem et resurrectionem in inferno tenebantur, 41, 177, 178, 179.

Animæ piorum corporibus exutæ in paradysum ad Deum statim vadunt; impiorum ad diabolum εἰς τοὺς ἐν τῇ ἔσθῃ τόπους, 102, 183.

Animalium animæ cum ipsa carnis nativitate nascuntur, et in carnis morte finiuntur, 10, 155. Non ratione reguntur, sicut Plato et Alexander putant, 155. Sed ad omnia lucidamenta natura ducuntur, *ibid.*

Antidicomaritis negant Mariam post partum virginem permansisse, 146.

Antropomorphitæ Deum corporeum et humanis membris habitum sibi fingunt, 118.

Apellitæ fide tantum Christum passum putant, 110.

Apollinaristæ dicunt λόγον, Verbum per conversionem in Deitatem transmutatum, 5, 107. A Christo nituntur separare animam rationalem, 109. Passionem Deitati tribuunt, 112. Christum non vere sed *κατὰ σάρκα* tantum et putative carnem assumpsisse, et Deitatem pro anima rationali habuisse affirmant, 108, 109.

Aqua sanctificationis, 62.

Aquæ usus in sacramento eucharistiæ, 175, 174. Non est de necessitate sacramenti, 175.

Aquarii hæretici aquam solam offerunt in poculo sacramenti, 174.

Arabici dicunt animam mortalem esse, 152.

Aratus animam cum corpore interire vane credit, 10, 152.

Armenii Deitati passionem assignant, 112. Non utuntur aqua in mysteriis, 175.

Arguendi qui cogitationes a diabolo immitti hominibus putant, 185.

Arius S. Trinitatem profana divisione dirimit, 2, 102.

Ac in ea majus ac minus imaginatur, 118. Patrem non semper Patrem fuisse affirmat, 110. Divinitatem passioni subjicit, 112. ὁμοούσιον Filium Patri negat, 120. Catholicos *κακοδοξαίους* appellat, *ibid.* Christum saltem *πατρὸς* et *κατὰ θεόν* Filium Dei esse blasphemat, *ibid.* Eumque vertibilem inducit creaturam modo, 157. Patrem, per naturam invisibilem, e iam a Filio non videri sacrilege ausus est prædicare, 119.

In his indicibus revocatur lector ad numeros crassiori caractere in nostra editione expressos, a col. 979 ad col. 1054. Edit.

Artemon hæreticus, 4. Purum hominem fuisse Salvatorem nostrum confirmat, 116.

B

Baptisma unum est in Ecclesia catholica, ubi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, datur, 29, 159, 141, 142. Baptismum Punicæ Christiani *salutem* vocant, 169.

Baptismus sanguinis, 157. Eum vero baptismo male Gennadius exæquat, *ibid.*

Baptismus impletur invisibiliter cum eum articulus necessitatis excludit, 171. Nullus est si in fide S. Trinitatis non datur, 142.

Baptizati apud hæreticos in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti, non debent rebaptizari, 142. Non baptizati apud hæreticos in nomine Patris, Filii, et Spiritus sancti, debent baptizari, 146 et *seq.*

Baptizati caste debent vivere, 103

Baptizandus confiteatur fidem suam, 175, 174.

Baptizatis tantum iter salutis esse, 59, 158, 171.

Baptizandi sunt parvuli, ut in eis regeneratione mundetur quod generatione traxerunt, 20.

Baptizati non manducabant cum illotis, 162.

Baptismatis fructu privatur qui baptizari contemnit, non qui non potuit, 171.

Barbatianus nuptias sacratæ Deo virginitati æquat, 165. Basilicæ sanctorum martyrum affectu piissimo adeundæ, 59, 168.

Basilides hæreticus dicit Christum in phantasia hominibus apparuisse, 109. Animas antequam natæ sint, peccasse in celestibus, 131.

Bellarminus falso scribit pueris eucharistiam datam sub una saltem specie, 145.

Berillus Christum non fuisse ante carnis nativatem blasphemem confessus est, 4, 116.

Bimariti non ordinandi clerici, 58, 165.

Blasphemia est Deum ex ea conditione qua Deus est dicere passum, 112 et *seq.*

Bohemi etiam pueris recens natis eucharistiam offerunt, 145.

Bonum est pauperibus facultates erogare, 146.

Bonum est cibum cum gratiarum actione accipere, 161.

Bonum est conjugium, sed melior virginitas, 161.

Bonosiani, 50. Christum Dei filium adoptivum, non proprium esse contendunt, 147.

Borboritæ hæretici impuri, 50, 146.

C

Carere omni peccato solius Dei est, 187.

Caro nostra bona est a Deo condita, 40, 176. Arbitrio animæ efficitur in nobis vel bona vel mala, *ibid.*

Caro nostra incorruptibilis resurget, non tamen amittet essentiali veracis naturæ, 124. In qua perferat anima propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum, 40.

Caro Christi non sensit corruptionem, 6, 124. Est vere humana, 109. Et animata anima rationali, *ibid.* Non confusa cum Deitate, 108. Non apparet et phantastica, 109. Ex sola Maria Virgine, non a viro, assumpta, 9. Adoratur ab angelis et omni creatura, 121, 122.

Carpoerates *κατὰ ἀνθρώπων* esse Christum per blasphemiam dixit, 116.

Castitatem operibus nuptiarum præferunt SS. Patres, 164. Catechumeni, energumini, et penitentes non intersunt mysteriis sacris, 144. Ipsi presentibus non fiebat *επιτίμια*, *ibid.* Damnantur si sine unctione sancta ex hoc mundo decedunt, 171.

Cerdo hæreticus duo principia sibi invicem contraria introducit, 147. Christum non fuisse verum hominem impie asserit, 109. Eumque *κατὰ γενέσθαι* tantum passum affirmat, 110.

Cerinthus mille annorum fabulam, in qua rursus nuptiæ promittuntur, et cibi, et terrænæ voluptates, lymphatico errore fingit, 154. Christum nudum saltem hominem esse impie credit, 148.

Chrisma in baptismo, 50, 144.

Christiani, pro castigatione corporis, abstineant se interdum carnibus et vino, 162.

Christus æternus Dei Filii natura non adoptione, 104. Non sic natus est ex virgine ut initium divinitatis homo nascendo acciperet, 4, 116, 117. Sed æternus ante sæcula Deus, ex virgine homo nature est, *ibid.* Non in phantasia

hominibus apparuit, sed in vera carne, 109. In qua et ante passionem, et in passione veros dolores sustinuit, 3, 115. Caro illius non sensit corruptionem, 6, 124. Adoratur ab angelis et omni creatura, 5, 121. Semper videt carnis suis oculis Patrem, 119. Idem Deus qui homo, et qui Deus idem homo, non confusione naturæ, sed unitate personæ, 108. Non est Deus *θεός* aut *αυτός*, ut Arius blasphematur, 120. In illo unitæ sunt duæ naturæ inconfuse, inconvertibiliter, et inseparabiliter, 106, 108. In humanitate quæ humana sunt sensit, in divinitate impassibilis permansit, 110, 111, 112.

Christus Deus et homo non duo sunt, sed unum *απλοῦς* sive persona, 105.

Christus æternus est in divinitate et temporalis in carne, 4, 103. Non ex viri coitu, sed ex Spiritu sancto natus est, 108. Carnem non de cælo secum attulit, sed ex Maria Virgine assumpsit, 108, 117. Habuit corpus verum et *φυσὴν* *σώματι* cum suis præprietatibus, 109. Homo perfectus et Deus perfectus, 106. Suo adventu homines ab æterno interitu relemit, 13. Vivos et mortuos iudicabit, 6. Descendit ad inferos ut omnes sanctos qui ibi tenebantur compotes sui faceret, 178, 179. In vino vitis sacramentum corporis sui instituit, 175.

Cibus cum gratiarum actione sumere bonum est, 36, 161. Eum crucis signo signarunt veteres Christiani, 161.

Cibos quos Deus ad utendum creavit aversantur et respiciunt Eucratite, Tacianus, Jovinianus, Manichæus et Priscillianus, 163.

Claudini hæretici negant Mariam post partum mansisse virginem, 164.

Clericus esse non potest bimarius, 50. Neque qui concubinam, viduam, repudiatam vel meretricem in matrimonio habuit, 163, 166. Neque qui sibi virilia amputavit, 38, 166. Neque qui usuras accepisse vel in scena lussisse convincitur, *ibid.* Neque qui publicam penitentiam egit, 167. Neque qui insanivit, aut diaboli allicitione vexatus sit, 167. Neque qui pecuniam offert, *ibid.*

Cogitationes animæ internas diabolus ignorat, 42, 181. Non omnes malæ a diabolo excitantur, 42, 185. Ex corde tam bonæ quam malæ procedunt, 186.

Communio quotidiana in primitiva Ecclesia, 148. Refrigescente caritate sublata est, 149. Eam nec laudat nec vituperat Gennadius, 150. Non datur parricidis, mimis, histrionibus, meretricibus et usurariis publicis, 152.

Confessio in baptismo, 143.

Continentiæ bona, 36, 160.

Cordis secreta solus Deus novit, 42, 185.

Corpora angelis tribuunt multi Græci et Latini Patres, 129. Verior tamen illorum sententia qui incorporeos angelos asserunt, 130.

Corpora resuscitata expertia erunt corruptionis, non tamen amittent essentialiam veracis naturæ, 121.

Creaturæ omnes corporales et intellectuales non de Dei natura, sed a Deo facta sunt de nihilo, 119. Nihilque in eis est, quod ad Trinitatis essentialiam pertinet, *ibid.*

Creaturæ omnes bonæ, 33, 158. Omnes corporeæ, 150. Omnes verébiles, 159.

Cruce signarunt cibos veteres Christiani, 167.

Cypriani error de rebaptizandis hæreticis, 143. Excusatur, *ibid.*

Cyrellus dicit animas esse ex traduce, 9.

Cyrellus Alexandrinus falso iucatur quod Deitati passionem tribuerit, 112.

D

Dæmones per substantiam angelicæ naturæ sunt, 8. Corpora habent, sed ita subtilia, ut sensu percipi non possint, 129. Cogitationes cordis ignorant, 185. Per motus substantiæ exteriores eas intelligunt, *ibid.* Non possunt substantiæ mentem hominis implere, 186. In status latitant, 76. Illorum æterna erunt tormenta, 125, 126.

Dæmoniæci ad clericatum non admittuntur, 167.

Debitores sumus Deo, 183.

Descensus Christi ad inferos, 178 et *seq.*

Deus in cruce passionem non sensit, 110, 112.

Deus unus est, 97, 98. Pater dicitur quoniam filium habet veraciter natum, *ibid.*, 98. Solus est non solitarius, 98. Totus bonus et ipsa bonitas, 128. Ex nihilo, non ex præexistente materia, creavit cuncta, 7, 126. Unus est et triplex, 98. Incorporeus, 8, 128. Immutabilis, 34, 156. Invisibilis omnibus creaturis, 119. Ubique est et omnia implet, 8. Nihil ei in creaturis simile per substantiam, 119. Novit solus secreta cordis, 24, 185. Non vult mortem peccatoris, 42, 156. Malum non creavit, 156. Neque est auctor malorum, 158. Neque ullum hominem ad malum prædestinavit, 135, 156.

Deus non confusus homini est, sed unitus, 105.

Deus hominem assumpsit quomodo intelligendum, 107.

Diabolus bonus a Deo conditus est, 33, 157. Malitiam invenit, et mala cogitando malus factus est, 33, 35, 136. Cogitationes cordis ignorat, 42, 185. Ex actibus hominum mentis arcana colligit, *ibid.* Per crucem Christi devictus est, 71. Perpetuo cruciabitur, 126. Eum ex ignis flamma conditum delirat Mahomet, 127.

Didymus tertium inducit in substantia hominis spiritum, 14, 134.

Diodorus hæreticus, 124.

Dionysius falso Arianismi incensatus, 117.

Dioscurus improbe garrit Deitatem passam in cruce, 112.

Docetarum error de passione Christi, 110.

Dogmata sunt placita sectarum, 97. De dogmat. eccles. ante Gennadium scripserunt Musanus et Didymus Alexand., *ibid.*

Dominicis diebus ad ecclesias frequenter communicandum omnibus quibus mens sine affectu peccandi est, 31, 149. Duabus tantum substantiis constat homo, 10, 134.

E

Eblon hæresiarcha dicit Christum ex Viri coitu natum, 3, 108.

Ecclesia Dei, propter eminentiam celebrationis sacrorum, non suscipit ad sacerdotium bimarium, 163.

Elements, id est cælum et terra non omnino peribunt, sed in melius commutabuntur, 164.

Elipandus Toletanus episcop. scribit Christum Dei filium esse adoptione non natura, 104.

Encratitæ respiciunt esum carnium ut immundum, 163.

Epicurus dicit mortem nihil pertinere ad nos, quoniam cum mors adest, nos non sumus, 132.

Eucharistiam in primitiva ecclesia quotidie fideles accipere consueverunt, 31, 148, 149. Hoc Gennadius nec laudat nec vituperat, *ibid.* Singulis tamen diebus dominicis communicandum suadet si mens sine affectu peccandi sit, *ibid.* Olim pueris recens baptizatis etiam data est, 143. Pura mente et sincero corde accipienda, 150, 151. Pueris tunc primum debet dari cum ad discretionis annos et intelligibilem ætatem pervenerint, 140. Est pharmakon immortalitatis, 203. Eam punici Christiani *vitam* vocant, 169.

Eunomius basilicas martyrum non ingreditur, 168. Neque illorum reliquias honorat, *ibid.* Ait Christum carnem sine anima habuisse, 3. Trinitatem inæqualem statuit, 4, 117. Deitatem in carnem versam prædicat, 110. Contra traditionem apostolorum instituit ut S. baptismus unica mersione perageretur, 142.

Eutyches hæreticus, 3. Dicit e cælo descendisse Domini corpus, et per Virginem transisse quasi per caleam, 108. *Φαντασία ψυχῆς καὶ σωματικῆς διακρίσεως ἀπορριπτικῆς* apparuisse Salvatorem commentus est, 109. Deitati ascribit passionem, 112. Post resurrectionem corpora nostra impassibilia asserit futura, 125.

Exorcismus ante baptismum, 17, 138. Ejus ritus antiquissimus est, *ibid.* De quo tamen nullum in S. Scriptura extat mandatum, *ibid.* Neque Justinus martyr et Tertullianus illius in suis scriptis meminerunt, *ibid.*

Ex nihilo creavit Deus cælum et terram, 7, 126.

F

Faciem Dei juxta naturæ suæ proprietatem nulla creatura videre potest, 67, 119.

Felix urgelitanus sacrilego usu dixit Christum esse Dei Filium adoptivum, non proprium et naturalem, 104.

Figura mundi, non substantia, transibit, 37.

Filius Dei æternus, 2, 58. Factus est hominis filius, 103,

114. Corpus ejus animatum fuit anima rationali, 3, 109.

Non est Dei Filius adoptivus, sed naturalis, 104. Neque

κατὰ θεόν, ut Arius blasphematur, sed verus, 5, 120. Patri

est *ὁμοούσιος* et coessentialis, 101, 102. Solus carnem assump-

sit, non Pater et Spiritus sanctus, 103. Unigenitus dicitur,

105. Unus est tantum, non duo, 2, 104. Immutabilis est

sicut Pater, 157. Adoratur cum sua carne ab angelis et

omni creatura, 3, 121, 122. Non homo factus præter Deum,

sed homo in Deo et Deus in homine, 5, 103. Non est con-

fusus carni, sed unitus, 3, 106, 108. Ideo filius dicitur quod

ei pater sit, 99. Antequam nasceretur ex Virgine Deus

fuit, 4, 68. Tertia die resurrexit a mortuis, 58. Ejus oculos

nemo poterit effugere, *ibid.* De illo etiam procedit Spiritus

sanctus sicut a Patre, 99, 100.

Florianus hæreticus docet carnem nostram malam a Deo creatam, 40, 176.

G

Gennadius explodit fabulam *εὐπελαστέρου*, 183. Baptismum sanguinis male vero baptismo exæquat, 173. Arbitratur ante passionem et resurrectionem Christi omnes sanctorum animas in inferno fuisse, 177.

Gratia Dei adjuvat nos ut non peccemus, 15, 137. Gratis nobis concessitur, 25, 28.

Gratiarum actio post sumptum cibum, 161.

Græci non quotidie, sed festis et domiuricis diebus communicant, 149. In mysteriis non admiscunt aquam vino, 174. Et tamen vere efficiunt, *ibid.* Si qui apud illos duas vel tres Jamiucas suæ communione transierint, excommunicantur, 150.

H

Hæreticorum certa nomina. Aëtius, 4. Alexander, 10. Antidicomaritis, 164. Aratus, 10. Arabici, 132. Arius, 2, 4. Artemon, 4, 31. Barbatianus, 165. Basilides, 150. Berillus, 1. Bonosiani, 50, 147. Borboritis, 30, 146. Cerdon, 50. Cenchus, 51, 5. Claudini, 161. Diodorus, 6. Ebion, 3, 51. Eucratius, 165. Epicurus, 10. Eunomius, 5, 4, 39. Eutycheus, 3. Florianus, 40, 170. Fortunatus, 4. Helvidius, 57. Hermogenes, 126. Hierachitis, 57. Hydrophastatæ, 174. Jacobus Syrus, 9, 152. Jovinianus, 57, 156. Luciferiani, 9, 151. Macedoniani, 4. Mahometitæ, 125, 127. Manichæi, 50, 57, 40. Marcellus, 4. Marcianus, 5. Marcion, 5, 4, 50, 52. Melito, 4, 52. Menander, 142. Montanitis, 50, 147. Nestorius, 5. Novatus, 24. Ophianus, 40, 176. Patricianus, 40, 176. Pauliani, 50. Pelagius, 22. Philolaus, 151. Photiniani, 50, 51. Plato, 10, 151. Praxeas, 5. Priscilliani, 50, 154. Proxiani, 50. Sabellius, 24. Sarmato, 165. Seleucus, 126. Sethianus, 50. Siphori, 50. Sylvanus, 5. Tatianns, 163. Theodosius, 148. Timotheani, 5. Vadiani, 4. Valentinus, 50, 159. Venustiani, 176. Vigilantius, 59, 168. Zenon, 10.

Hæretici non baptizati apud hæreticos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, baptizantur a catholicis, 147.

Hæretici qui dicuntur *κατὰ Ἐσχην* aiunt Christum ipsum esse Filium et Patrem, 102.

Hæretici dicunt Christum non vidisse carnis suis oculis Patrem, 119.

Hæretici civitatis Cremensis Lucifero post innumerabilia tormenta pristinam beatitudinem reprimitant, 126. Dicunt Mariam post partum amplius virginem non fuisse, 164.

Helvidius hæreticus perversissime suspicatur S. Mariam alios filios ex consortio Josephi suscepisse, qui fratres Domini dicti sunt, 164. Dicit Mariam virginem fuisse ante partum non post partum, 57, 164.

Hermogenes ex materia ingenua Deum cuncta creasse negatur, 126.

Hierachitis damnant nuptias, et omnem coitum spurcum putant, 57, 162.

Hilarius episcopus, falso putat Christum in passione nullum sensisse dolorem, 115.

Historionibus non est licitum eucharistiam suscipere, 152.

Homicidis non datur eucharistia, 152.

Homo constat ex anima et corpore, 10, 154. Ad imaginem Dei creatus est, 189. Habet liberum arbitrium, 11, 12, 155. Seductione serpentis per Evam cecidit, 11, 155. Atque ita naturæ bonum perdidit, non electionem, 156. Deo prius admonente aliquid boni agit, 12, 156, 152. Non est ad malum divina potestate prædestinatus, 156.

Homo in Deum transivit dura locutio est, 107.

Homines ex umbra Deum creasse furiosus Mahomet delirat, 127.

I

Idioma salva sunt in naturis in Christo unitis, 105, 108, 177.

Immutabilis est solus Deus, 157.

Immutatio in futuro iudicio, 6.

Impiorum hominum æterna erunt tormenta, 7, 126.

Impositio manuum in baptismo, 50, 144.

In Trinitate unitas est, et in unitate Trinitas, 50, 102, 103.

In Trinitate non est gradus, nihilque quod inferius superius dici possit, 4, 117.

In eucharistia non debet para aqua offerri, sed vinum cum aqua mixtum, 174.

In resurrectione ex mortuis sexus forma non mutabitur, 176.

In Christo duæ naturæ unitæ inconfuse inconvertibiliter ac inseparabiliter, 106.

In omni bono opere Deus nos prævenit, 20.

In prævaricatione Adam omnes homines innocentiam perdidit, 15.

In divinis promissionibus nihil terrenum vel transitorium expectemus, 32, 154.

In interiore homine est Conditoris sui imago, 189.

Incircumscriptum esse solius Dei proprium est, et in nulla alia quacunque tandem natura reparitur, 8, 128.

Infantes baptizantur in remissionem peccatorum, ut in eis regeneratione mundetur quod generatione traxerunt,

20, 154. Ipsis in primitiva Ecclesia eucharistia data est usque ad tempora Caroli Magni imp., 145.

Infantes impolluti ad magiam adhibiti, 159.

Infantes fidelium non baptizatos damnari multi ex veteribus theologis putant, 168, 169, 170. Contrarium in notis demonstratur, 171.

Inferna duo statuunt Origenes, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Magnus, Beda et Bernardus, 180.

Infernum quadruplicem esse vane opinantur scholastici theologii, 180.

Infernum nunquam in honore posuit Scriptura, 108.

Initium salutis Deo miserante habemus, 12.

Insanus non debet clericus fieri, 58, 167.

Interrogatio trina in baptismo: *Credis in Deum?* etc., 50.

Invidi mentem Spiritus sanctus derelinquit, 64.

Irenæus perperam assertit sanctos post resurrectionem per mille annos cum Christo in terris regaturos, 154, 155.

J

Jacobus Syrus hæresiarcha duas animas in uno homine ponit, 9, 152.

Jovinianus inter virginitatem et nuptias nullam ait esse distantiam, 57, 165. Esum carniem ut inmundum avversatur, *ibid.*

Judæi propter invidiam Christum de terra sustulerunt, 60, 75.

Judices qui causas audiunt, recte judicare debeat, 52.

Julianus imp. Moysen maximum prophetarum inscientiæ elogio denotat, quod expresse non meminerit natiuitatis et facturæ angelorum, 127.

Iustorum animæ corporibus humanis exute statim ad Deum vadunt, iustorum in ipsius orei loca, 185.

L

Lactantius, 52. Falso credit primam iustorum resurrectionem fore, secundam peccatorum, 125. Post resurrectionem per mille annos Christum cum sanctis regaturam in terris inepte in suis scriptis flagit, 154, 155. Perperam incusatur quod animam per humani seminis traducem cum corporibus propagari dixerit, 151.

Liberi arbitrii conditus est homo, 11, 12, 135. Id in prævaricatione Adæ constat esse vitiatum, 15, 14, 35. Et nisi per gratiam baptismi non potest reparari, 26, 27.

Ligaturarum superstitio valde usitata fuit ethnicis et Christianis, 61. Damatur, *ibid.*

Limbus Patrum, 181.

Limbus puerorum, 181.

Locutiones improprie veterum theologorum de Christo, 107. Augustini, Gennadii, Tertulliani, *ibid.* Hilarii, 115. Cypriani, 116. Vigilii martyris, 152.

Λόγος dicere passum impassibiliter joculari est, 115.

Λόγος corpus humanum et animatum assumpsit, 109. Idque sibi *ὁμοωπία* univit, 5, 109.

Λόγος passus et mortuus est non in semetipso, sed passionem et mortem corporis sibi approprians *ἑωρατος ὁμοωπία*, 110, 111.

Λόγος est æternus et Patri cœternus, 101. Non est Deus *ὁμοούσιος* aut *παρομοίου*, 120. Patri est *ἑωρατος*, *ibid.* Est *ἀπερατος*, 157.

Λόγος accepit naturam hominis, non personam, 107.

Luciferiani dicunt animam esse ex traduce, 151.

Lucifero cum omnibus dæmonibus suis pristinam beatitudinem post innumera cruciamenta promittunt hæretici civitatis Cremensis, 126.

M

Macedoniani orthodoxos vocant *ἑνωμένους*, 120. Spiritum sanctum ministrum Dei abrupta impietate pronuntiant, 118.

Mahomet diabolo per Afcoranum salutem pollicetur æternam, 125. Homines ex umbra, diabolum ex ignis flamma Deum condidisse sacrilego ausu fingit, 127. Negat Deum habere filium, 99. Gulosus suis Sarracenis post facta paradisum deliciosum inque eo speciosissimas mulieres, et longam ac securam libidinem promittit, 154. Fictæ et putative tantum Salvatorem blasphemio ore assertit, 110.

Malum vel malitia non est a Deo creata, sed a diabolo adinventata, 53, 156. Ejus nulla est natura, 158.

Manichæus hæreticus, 4. Nuptias et cibos quos Deus ad utendum creavit, damnat, 57, 162, 163. Duo principia et duas substantias boni scilicet et mali opinatus est, 148, 158. Carnem nostram ex malo et bono compactam mendaciter fingit, 57. In Christo carnis phantasiam maluit credere quam naturam, 110.

Marcellus porum tantum hominem presumpsit dicere Dominum Jesum, 117.

Marcion ait Christum corpus de celo secum detulisse, 5, 108. Non substantive existitisse, sed actu putativo quodam hominem simulasse, 109. Duo principia sibi invicem con-

traria vanissime asserit, 147. Christum in phantasia saltem passum improbo ore conatus est predicare, 110.

Maria fuit virgo ante conjugium, in conjugio, et post conjugium, 37, 164.

Martyres qui pro Christo sanguinem fundunt etiam sine baptismatis sacramento decedentes, salvantur, 171.

Martyrium, 175.

Martyrum reliquiae sincerissime honorandae, non adorandae, 168.

Materiarum haeretici Seleucus et Hermogenes non ex nihilo, sed ex praeexis ente et ingenita materia Deum coelum et terram fecisse perpetram praesumunt, 126.

Matrimonii finalis causa est procreatio prolis, 180.

Mellus est nescire quam errare, 181.

Menander haereticus impuro ore ausus est dicere, neminem posse salutem habere, nisi baptismus ejus suscepisset, 142.

Mendacium ex diabolo est, 14.

Mens munda gratissimum Deo hospitium, 62.

Mentem hominis substantialiter implere potest sola Trinitas, 43, 186.

Meretricibus publicis non datur communicatio, 153.

Merita omnia sanctorum Dei dona sunt, 14, 18.

Missa, 50.

Montanistae, 50. Dicunt Spiritum sanctum in Montano et Priscilla redditum, 147.

Moravi eucharistiam tribuunt pueris sub utraque specie, 145.

Mors corporis poena peccati est, 22.

Mortalia peccata, 151.

Moyse Julianus imp. imperitiae insimulat, quod nativitas angelorum non expresse meminerit, 127.

Mutatio et versibilitas naturae diminutionem substantiae facit, 3.

N

Natura humana sine conditore suo non potest se servare, 26. Bona creata est a Deo, sed vitata est per voluntatem malam, 176.

Naturae duae in Christo unitae, 108.

Nemo per semetipsum bonus est, 13.

Nemo sine peccato est, 185, 187.

Nemo sine Deo miserante salvatur, 153.

Neque primam justorum resurrectionem et secundam impiorum co. finxit, 52. Mille annorum corporale regnum suis scriptis asseverat, 153.

Nestorius dicit Christum hominem factum praeter Deum, 5, 121. In Christo conatus est predicare duas personas, 104. Personam assumptisae personam furiose credit, 107.

Nihil ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum, 4, 119.

Non baptizatus non potest vitam aeternam possidere, 59, 168. Id absolute verum non esse, in notis demonstratur, 169.

Non baptismatis non datur eucharistia, 144.

Non est tertius in substantia hominis spiritus, ut Didymus contendit, 11, 134.

Non privatio sed contemptus sacramenti damnat, 171, 173.

Non tres Dii, sed unus est Deus, trius in vocabulis, unus in Deitate substantiae, 98.

Non sunt duo filii nec dii, nec duo Christi, 104, 105.

Novatus haereticus dicit peccatores per poenitentiam non posse in integrum reparari, 184.

Nullum peccatum irremissibile apud Deum, 184.

Nullus sanctus perfectus est, sed ex aliqua parte peccator, 182.

Nullus a Deo ad malum praedestinatus est, 29, 33, 153, 156.

Nullus ad salutem nisi Deo invitante potest venire, 53, 155.

Nullus est baptismus, si in fide S. Trinitatis non datur, 146.

Nuptiae honestae sunt, 38. Christus praesentia sua majestatis eas sanctificavit, 79, 160. Error est eas sanctae virginitati coequare, 163, 164.

Nuptiae qui damnant draconem illum veterem in se habitantem habent, 163.

O

Oblationes altaris, 52.

Obsecrationes sacerdotales, 16, 137.

Omnium honorum operum Deus auctor est, 18.

Omnium sanctorum animae ante resurrectionem Christi in inferno fuerunt, 41, 177, 178.

Omnes sancti pronuntiant se peccatores, 43, 139.

Omnes homines mortales sunt, 6. Peccant omnes, et necesse habent dicere quotidie *dimitte nobis debita nostra*, 20, 31, 139.

Opusculum, Patri Filius, 3, 120. Id negant Ariani, *ibid.* Apud

veteres, de ista voce varie disputatum fuit, *ibid.* In concilio Niceno probatur, *ibid.*

Opusculum sive consubstantiale quid sit, 120.

Opusculum Ariani et Macedoniani catholicos appellat, *ibid.*

Opera infidelium in hac vita saltem illis prosunt, 172.

Ophiani colubrum venerantur, 176.

Origenis error de Christo, 3, 4, 108, 119. De S. Trinitate, 4. De resurrectione carnis, 3, 123, 176, 177. De salvatione demonum et impiorum hominum, 7, 123. De animarum praesistentia, 9, 130. Ipsi multa falso affligerunt ejus invidioses, 123, 125.

P

Pagani multos deos colunt, 98.

Papias post resurrectionem restituendam auream gemmatamque Hierusalem, et in ea sanctos per mille annos cum Christo regnatos vane somniat, 32, 154. Cujus opinionis etiam fuerunt Iræneus, Apollinaris, Nepos, Tertullianus, Victorinus et Lactantius, 134, 153.

Pascha ante transgressum vernalis aequinoctii non potest celebrari, 44, 188. In concilio Niceno statutum ut omnes Christiani id uno eodemque tempore peragerent, *ibid.*

Passio Christi vera fuit, non *parvasidys* vel *pasidys*, 116.

Pater aeternus Filium habet aeternum, 1, 93. Carnem non assumpsit, 2. Semper pater fuit, 100. A quo Filius natus, 3.

Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus naturaliter Deus, 102, 120.

SS. Patres non tam inculcant quotidianam et crebram communionem, quam dignam sacramentorum susceptionem, 150, 151.

Patriciani haeretici, 103.

Patriciani haeretici, 40, 176.

Pauliani haeretici, 30. Dicunt Christum purum hominem esse, 146.

Paulus Samosatenus duos Christos et filios, unum servum, alterum dominum introducit, 104.

Peccatum est mors animae, 22.

Peccata mortalia, 31.

Pelagius haereticus dicit homines sine peccato esse posse si velint, 187.

Photiniani Christi ex virgine fatentur exordium, 148.

Photius patriarcha Basilium imp. homicidam, ad sacram cenam admittere noluit, 152.

Philolai error de praesistentia animarum, 152.

Plato ait quod aliquid ex Trinitatis essentia ad creaturarum naturam deductum sit, 4. Animas dicit prius in caelesti habitatione peccasse, et pro hoc in corpora ad terram esse dejectas, 135. Brutis animalibus rationem attribuit, 153.

Poenae parvulorum non reatorum mitissima erit, 169.

Poenitentia publica, 31, 41, 152, 153.

Poenitentiam professi non sunt ordinandi clerici, 167.

Poenitentia peccata aboleri certo credendum, 41, 184.

Poenitentia vera est peccatorum causas eradere, 32, 153.

Pontificii damnant pueros non regeneratos, 170. Infernum quadruplicem statuunt, 180, 181. Dicunt mortaliter eos peccare qui in poculo sacramenti non admiscant aquam vino, 175.

Praxeas solitarium Deum inducit, 3, 120. Affirmat Patrem descendisse in virginem, et carnem ex ea sumpsisse, 103.

Precatio ante mensam, 161.

Primitias non degustabant Christiani et ethnici antequam a sacerdote essent libatae, 179.

Principes potestatem a Deo habent, 78.

Priscilliani haeretici, 30. Nuptias damnant, 162. Animam peccasse priusquam in hoc mundo adesset, ineptissime credunt, 131. Esum carniū tanquam immundum respiciunt, 165. Diabolum nunquam bonum fuisse haereticis spiritu asseverant, 156, 157.

Processio Spiritus sancti a Patre et Filio est, 1.

Procliani haeretici docuerunt Christum in carne non venisse, 146.

Pro impiis orandum ut ab ignorantiae nocte resurgant, 81.

Prosper Tiro male baptismum sanguinis vero baptismum aequat, 173.

Publica poenitentia, 31, 152. Ob gravissima peccata imposita fuit hominibus, 153.

Pueri ante discretiōnis annos non debent communicare, 146.

Punici Christiani baptismum *salutem* vocant, eucharistiam *ritam*, 169.

Pythagorei putant animas ante nativitatem in caelo peccasse, et ideo in corpora transmissas ut supplicia luant, 131.

Q

Qui mortalia peccata commisit, communicare nullatenus praesumat, 130, 131.

Qui apud haereticos non in sanctae Trinitatis invocatione baptizati sunt, a catholicis baptizantur, 30, 142.

Qui concubinam, duas matronas, viduam repudiatam, vel meretricem, in matrimonio sumpsit, non potest esse clericus, 53, 163, 166. Neque ille qui semetipsum castravit, *ibid.* Neque qui usuras accepit, *ibid.* Neque qui lussie in scena convincitur, *ibid.*

Qui baptizatus non est, non potest vitam aeternam habere, 168. Id absolute verum non est, 171, 172.

Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, 50. †

Quotidie eucharistiam sumebant fideles in primitiva Ecclesia, 31, 148. Quae consuetudo mansit usque ad Cypriani, Ambrosii, Augustini et Hieronymi tempora, *ibid.* Postmodum refrigerata caritate, sensim cepit extabescere, 119. Ideoque sanctum a PP. Romanis ut si non frequentius, saltem ter, aut ad minus semel in anno saeculares communicarent, nisi vellent omnino ab ingressu ecclesiae arceri, *ibid.*

R

Regula fidei de sancta Trinitate, 1, 97.

Reliquiae martyrum sincerissime honorandae sunt, non adorandae, 59, 168.

Renuntiatio Satanae in baptismo, 39.

Resurrectio erit mortuorum omnium, 5, 122, 124. Una et insimul et semel, *ibid.* Non prima iustorum et secunda peccatorum, ut voluit Lactantius et Stephanus Gobarus, 123. In illa non evacuabitur veritas corporis, 124. Neque sexus forma mutabitur, 40, 176. Sed vir mortuus resurget in forma viri, femina in forma feminae, 177.

Resurgent etiam abortivi deformati, 122.

Resuscitata corpora expertia erunt corruptionis et mortis, propriam vero non amittent naturam, 124.

S

Sabellius haereticus, 1, 4. Trinitatem in unius personae angustias cogit, 101.

Sacerdos qui non miscet vinum aqua in mysteriis, deponitur, 175.

Sacramentis altaris interesse non possunt qui nondum regenerati nascuntur, 144.

Sacerdotes honorandi sunt, 102.

Sacramentum corporis Christi Punici Christiani vitam vocant, 169.

Sacramenta a sanctificatione dicuntur, 151.

Sarmatio haereticus virgines et nuptas ejusdem esse meriti apud Deum dicit, 163.

Satisfactio quid sit, 32, 153.

Saturninus ait Christum in phantasia non vere apparuisse, 109.

Sethianus carnem nostram malam a Deo creatam sacrilege ausus est predicare, 40, 176. Filium Adami qui vocatur Seth honorat, *ibid.*

Severus haereticus Deum in propria natura passum male credit, 112.

Signa possunt etiam peccatores facere, 43, 187.

Signis clarus fieri potest Christianus, non sanctus, 43, 187.

Signo crucis antiqui Christiani cibos signarunt, 161.

Simoniani in phantasia passum Christum contendunt, 110.

Sine Deo nihil boni possumus facere, 15, 25. Neque ministerium salutis aeternae acquirere, 26.

Spiritus pro anima, 11, 154.

Spiritus sanctus a patre et Filio procedit, 1, 99, 100. Non est genitus neque factus, 101. Quare genitus vel ingenuus dicit non debet, *ibid.* Patri et Filio aequalis est et coaeternus, *ibid.* Carnem non assumpsit, sed Filius tantum, 103. Eum Ariani et Macedoniani Patre et Filio esse minore blasphemant, 118.

Stephanus Gobarus ait primam resurrectionem fore iustorum, secundam peccatorum, 123.

Substantiis duabus saltem constat homo, 134.

Suidas male angelos incircumscriptos facit, 159.

Sylvanus Deum statuit solitarium absque Filio, 120.

Symbolum apostolorum nemo debet ignorare, 149.

T

Taelanus immundos putat cibos carnium, 163.

Tertullianus Deum statuit corporeum, 118. In creaturis aliquid esse putat ex Trinitatis essentia deductum, 120.

Animum ex traduce esse asseverat, 131. Per mille annos sanctos regnatos cum Christo in terris vanissime iuxit, 153.

Theologi scholastici dicunt abortivos fetus non resurrecturos, quoniam non vixerunt, 123. Infernum quadruplicem statuunt, 180. Parvulos non regeneratos aeterna beatitudine privant, 169.

Theopaschitas Divinitati passionem ascribunt, 112.

Timothiani aiunt duas naturas in Christo in unam resolutas esse massam, 106.

Tuetopsychitae animam dicunt cum corpore mori, 132.

Trinitatis in essentia nihil divisum aut discretum est, 2, 3, 101, 102. Nihil serviens et creatum, 117. Nihil inaequale, nihil anterius posteriusve, 4, 118. Nihil ex ea ad creaturarum naturam deductum, 119.

Trinitas S. apostolorum dicitur quia omnes tres personae illius sunt ejusdem substantiae, 102, 103.

Tritheitae tres deos colunt, 98.

U

U~~ngenuus~~ haereticus sola aqua utuntur in eucharistia, 174. Una persona duasque naturas in unigenito Dei Filio Christo, 105.

Unigenitus Christus dicitur, 2, 165.

Unus natura in sancta Trinitate Deus pater, Filius, et Spiritus sanctus, 2, 98, 103.

Urbicus Potentinus dicit Spiritum sanctum esse Patrem, aut Filium, aut creaturam, 208.

Usurarius non potest esse clericus, 58, 166. Illi non datur communio, 132.

V

Vadianus dicit Deum humana figura et membris constare, 119.

Valentinus haereticus ait Christum non fuisse verum hominem, sed inane duntaxat spectrum, 3, 109. Verbi et carnis unam credidit esse naturam, 108. Christum corpus secum de caelo detulisse, non a Maria assumpsisse, impio ore garrit, 108. Duo principia et duo baptismata introducit, 141, 148.

Venustiani haeretici dicunt diabolum condidisse corpus hominis, 176.

Verbum caro factum est, manente Verbo in sua substantia et homine in sua natura, 107.

Victorinus rhetor Romae publice eodem profiteatur eam, 174.

Vigilantius haereticus contemnit martyrum reliquias, et Christianos qui eas suspiciant cinerarios et idololatrias appellat, 168.

Vigilius martyr male refert passionem ad naturam Verbi proprietatem, 112.

Vini usus in sacrificio misse, 175.

Virginitas praefertur nuptiis, 56, 161, 164.

Virgo Maria genitalibus integris peperit Salvatorem, 164.

Vivi dicuntur qui in corpore erunt in adventu Domini, 127.

Z

Zenon ait animam durare post mortem, esse tamen obnoxium corruptioni, 10, 133.

Zwinglius etiam illis qui ab Ecclesia Christi alieni sunt, vitam aeternam pollicetur, 177.

INDEX AUCTORUM QUI IN NOTIS LAUDANTUR.

A

Acaeus episcopus, 112.

Acta apostolorum, 148.

Acta concilii Ephesini, 103, 110, 111, 112, 122, 148, 161.

Ado Viennensis episcopus, 123.

Aeneas Gazæus, 127, 128, 133, 136.

Aimoinus monachus, 106.

Albertus Magnus, 144, 149, 171, 175.

Albinus Alcuinus, 101, 138, 141, 144, 143, 153, 169, 181.

Alcoran, 98, 110, 125, 127, 154.

Algerus, 97, 151, 155, 171.

Ambrosius episcopus, 99, 100, 101, 102, 113, 121, 127, 128, 130, 133, 141, 149, 151, 152, 156, 157, 160, 163, 165, 168, 169, 172, 173, 174, 176, 178, 180, 186, 187, 188, 189.

Anacletus PP., 148.
 Anastasius Synaita, 123, 127.
 Anastasius episcop. Nicenus, 99, 128, 187.
 Anastasius Bibliothecarius, 151.
 Antiochus S., 180.
 Arethas episcop., 109, 160.
 Arnobius contra gentes, 131, 152.
 Athanasius Alexand. episcop., 97, 99, 100, 102, 103, 108, 112, 117, 118, 119, 120, 124, 125, 127, 130, 133, 134, 135, 142, 149, 157, 160, 161, 162, 170, 171, 175, 178, 184, 185, 186, 187, 189.
 Atticus episcop. Constantinop., 113.
 Augustinus episcop. Hippon., 97, 98, 100, 101, 103, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 113, 117, 118, 119, 122, 124, 125, 127, 129, 132, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 163, 164, 168, 169, 170, 172, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 185, 184, 185, 186, 187, 188, 189.
 Auctor de fide ad Petrum, 98, 99, 103, 113, 116, 123, 133, 139, 142, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 169, 171, 177, 184.
 Auctor lib. de Speculo, 100.
 Auctor lib. de Trinitate et unitate, 100, 101.
 Auctor lib. de V. Haeresibus, 101.
 Auctor lib. de Spiritu et anima, 100, 130, 151, 152, 154, 155, 186.
 Auctor lib. de Incarnat. Verbi, 151, 156.
 Auctor homil. de Cena Domini, 151, 174.
 Auctor Comment. in Marcum, 174, 187.
 Auctor Comment. in Matthæum, 177.
 Auctor epist. De celebrat. Paschæ, 189.
 Auctor de Rectitud. cathol. conversationis, 151, 183.
 Auctor Hypognostici, 138, 143, 153, 156, 169, 183.
 Auctor de Utilitate poenitentiae, 153.
 Auctor de Anima, 151.
 Auctor de Continentia, 161.

B

Bacharius, 154, 184.
 Bæticus, 99, 102, 105, 158, 159.
 Baronii Annal. eccles., 104, 117, 141, 144.
 Basilii Magnus, 109, 117, 118, 133, 151, 158, 166.
 Basilii Seleuciensis, 129, 133.
 Beatus Rhenanus, 155.
 Beda, 99, 100, 109, 119, 122, 125, 127, 129, 158, 142, 144, 159, 161, 164, 169, 178, 180, 182, 185, 186, 187, 189.
 Bernardus abbas Claraval., 129, 155, 141, 154, 155, 160, 162, 170, 171, 173, 180, 186, 189.
 Bonaventura, 99, 125, 152, 153, 149, 151, 153, 154, 164, 175, 180, 186.
 Bullingerus, 178.
 Burchardus Wormaciensis episcop., 157, 149.

C

Cæsarius Arelatensis episcop., 100, 169, 174, 189.
 Cæsarius frater Nazianzeni, 101, 102, 103, 118, 123, 129, 159.
 Canones apostolorum, 141, 163, 166, 167, 197, 189.
 Caroli Magni Capitulare, 142, 143, 149, 153, 108.
 Cassianus, 102, 110, 118, 185, 186, 187, 188.
 Centuriæ Magdel. theolog., 158.
 Cerealis episcop., 103.
 Christophorus Pelargus, 175.
 Chrysologus, 98, 99.
 Chrysostomus, 103, 121, 123, 127, 129, 152, 156, 140, 150, 151, 156, 157, 161, 164, 165, 168, 184.
 Clemens Alexandrinus, 130, 162, 177, 188, 187.
 Clementis recognitiones, 98, 162, 169.
 Clementis Constitut. apostol., 127, 147, 163, 175, 174, 189.
 Claudianus Mamert. episcop., 116, 189.
 Codex Theodosianus, 146.
 Coelestinus PP. I, 156, 157, 158.
 Concilium Africanum, 138, 139, 140, 142, 174. Agathense, 149, 167. Arausicanum I, 163, 167. Arausicanum II, 140, 141, 158. Arelatense II, 146. Arelatense III, 97, 167. Aurelianense II, 163. Bracarense I, 120, 151, 163. Bracarense II, 158. Cabillonense, 167. Carthaginense III, 174. Carthaginense IV, 166. Carthaginense VI, 146. Chalcedonense, 167. Constantinopolitanum I, 99. Constantinopolitanum II, 97. Eliberitanum, 166, 167. Epsunense, 163, 167. Florentinum, 99. Gangrense, 163. Gerundense, 166. Hispanense II, 113. Laodicenum, 171. Lateranense, 98, 100, 149. Milevitanum, 137, 138, 159. Nicænum, 99, 146. Romanum, 166. Telense, 166. Toletanum I, 98, 110. Toletanum IV, 98, 100, 142, 163, 167. Triburiense, 174. Tridentinum, 175. Trullanum, 174. Turonicum I, 152. Turonicum II, 140. Wormaciense, 98, 174.

Corpus Canon., 100, 157, 158, 142, 144, 149, 153, 166, 167, 168, 175, 188.
 Cyriacus, 100, 116, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 151, 161, 169, 173, 174, 187, 188.
 Cyrillus Alexandrinus, 98, 99, 100, 129, 103, 107, 110, 117, 122, 127, 128, 129, 150, 144, 145, 157, 158, 159, 162.
 Cyrillus Hierosolymitanus, 98, 99, 101, 108, 124, 151, 158, 141, 146, 153, 162, 169, 171, 175, 177.

D

Damascenus, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 115, 118, 124, 126, 127, 128, 130, 152, 153, 140, 144, 146, 156, 159, 161, 168, 174, 177, 189.
 Damasus PP., 103, 115.
 Danaus, 106.
 Deuteronomion, 98.
 Diadochus, 186.
 Didymus Alexandrinus, 97, 102, 150, 154, 146, 157, 158, 186.
 Diogenes Laertius, 97, 152, 153.
 Dionysius Areopagita, 128, 129, 130, 144, 145, 159.
 Dionysius Carthusianus, 178.
 Doxologia vet. Græcorum, 105.
 Durandus, 101, 107, 129, 150, 158, 149, 152, 157, 167, 170, 173, 180, 188, 189.

E

Ecclesiastes, 178.
 Edictum Justiniani Imp. de fide, 94.
 Elias Cretensis, 104, 157.
 Eligius episcop., 151, 153, 109.
 Epiphanius, 101, 102, 108, 108, 109, 113, 118, 120, 121, 123, 126, 127, 150, 141, 146, 117, 148, 154, 158, 100, 161, 162, 103, 164, 163, 174, 178, 189.
 Epitome S. Canonum, 157, 158, 146, 166, 173.
 Eucherius episcop. Lugdunensis, 189.
 Eugenius PP. IV, 175.
 Eusebius episcop., 108, 113, 116, 117, 123, 151, 152, 154, 155, 184, 188.
 Eusebius PP. I, 143.
 Exodus, 107.

F

Faustinus de Fide, 102, 158.
 Faustus, de Lib. Arbitrio, 156, 110, 156.
 Ferrandus diaconus, 98, 103.
 Firmilianus episcop., 146.
 Franciscus Turrianus, 167.
 Fulbertus episcop., 113.
 Fulgentius episcop., 98, 99, 101, 102, 101, 105, 107, 108, 109, 113, 118, 119, 122, 124, 141, 146, 148, 153, 156, 157, 177.

G

Gaudentius, 158, 161, 189.
 Gelasius PP., 115, 167.
 Gelasius de Actis concil. Nicæni, 100, 121, 146, 166.
 Genesis, 160, 178.
 Gennadius Massiliensis presbyter, 101, 103, 107, 108, 109, 119, 154, 164, 167.
 Gennadius Constantinopol. episc., 167.
 Georgius Cassander, 171, 172.
 Germanus archiepiscop. Constantino., 144.
 Gratianus, 153.
 Gregentius episcop., 172.
 Gregorius Magnus, 100, 113, 118, 122, 124, 125, 129, 130, 133, 141, 146, 153, 159, 163, 166, 167, 177, 180, 182.
 Gregorius PP., 151, 166.
 Gregorius Neocesariensis episcop., 117.
 Gregorius Turonicensis, 98, 103.
 Gregorius de Valentia, 170.
 Gregorius Nazianzenus, 97, 99, 104, 110, 112, 115, 120, 127, 128, 129, 156, 158, 157, 158, 159, 169, 173, 181, 182, 187.
 Gregorius Nyssenus, 119, 156, 169, 186, 188.
 Guilielmus Durantus episcop., 144, 175.
 Gutunundus, 97.

H

Harmenopolus, de Sectis, 102, 110, 117, 147.
 Hymno episcop., 150, 173.
 Hieronymus episcop., 100, 103, 118, 119, 123, 121, 125, 126, 131, 133, 151, 153, 141, 143, 146, 149, 151, 152, 154, 156, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 169, 173, 176, 178, 181, 182, 185, 183, 186, 187, 188.
 Hierotheus (S.), 159.
 Hilarius episcop. Pictav., 99, 101, 103, 104, 105, 115, 124.

Historia Tripartita, 101, 117, 119, 121, 148, 152, 157, 188.
Honorius August. episcop., 101, 102, 109, 110, 113, 119,
117, 179.
Hormisdas PP., 108.

I

Ignatius (S.), 98, 108, 109, 163.
Ilfonus, 164.
Innocentius PP. I, 156, 147, 163.
Innocentius PP. III, 153, 153, 173
Irenaeus episcop., 115, 148, 152, 153, 174, 163.
Isaias (S.) propheta, 98.
Isidorus Hispalens., 98, 100, 102, 107, 119, 124, 127,
152, 153, 153, 142, 148, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168,
169, 177, 181, 188, 183.
Isidorus Pelusiota, 115, 161.
Ivo Carnutensis episcop., 149.

J

Jacobus (S.) apostolus, 174.
Jacobus Pamellius, 143.
Joachimus Vadianus, 145.
Joannes episcop. Romanus, 113.
Joannes monachus, 102, 115.
Joannes Theophilus, 100.
Joannes Maxentius, 103.
Joannes (S.) apostolus, 168, 187.
Joannes Trithemius, 126, 164.
Joannes de Gerson, 124, 146, 152, 153, 178, 176, 150.
Joannes Calvinus, 171, 178.
Joannes Cantacruzenus, 110, 119, 121, 123, 128, 129, 134.
Job (S.), 178.
Julius PP. I, 174.
Julianus episcop. Toletan., 125, 165, 177, 178.
Julianus imp. lib. contra Christianos, 127.
Jumilius Africanus episcop., 112, 126, 127, 160, 161, 188.
Jus Graeco-Romanum, 98, 121, 116, 117, 168.
Justinus martyr, 98, 128, 133, 138, 143, 150, 174, 147,
183.

L

Lactantius, 123, 131, 132, 134, 153, 181, 188.
Legatio Manuensis imp., 102, 103, 110.
Leontius de Sectis, 102, 110.
Leo PP. I, 102, 113, 158, 148, 157.
Liturgia S. Jacobi, 174.
Ludovici imp. additiones ad Capitul. Caroli Magni, 119,
183, 167, 168, 182.

M

Macarius eremita, 129, 182, 186.
Marcellus episcop., 99, 151, 152.
Marius Victorinus Afer, 103, 117, 121, 148.
Martinus Chemnitius, 153, 154.
Martinus Bracarens. episcop., 153, 166, 174.
Maximus Taurinens. episcop., 160, 161.
Maximus (S.), 118.
Maximus monachus, 144.
Melchior Hittorpius, 143.
Micrologus, 144, 174.
Minutius Felix, 162, 163.
Musanus, 97.

N

Nemesius episcop., 136.
Nicephorus episcop. Constantinop., 112.
Nicephorus confessor, 152.
Nicephorus Callistus, 101, 102, 107, 109, 110, 112, 116,
117, 118, 119, 121, 126, 130, 132, 143, 148, 152, 154, 175,
178, 184, 187, 188, notatur 142.
Nicetas, 117, 173.
Nicetas in Nazianz., 170.
Nicolaus Cabasila, 144.
Nicolaus PP. I, 142, 163.
Nicon (S.), 112.
Novatus, 127.
Novellae Justiniani imp., 163, 166.

O

Oecumenius, 121, 146, 164.
Optatus Milevitanus, 109, 138, 144
Ordo Romanus, 145.
Origenes Adamantius, 108, 117, 118, 119, 126, 127, 128,
129, 130, 134, 144, 151, 156, 157, 168, 159, 161, 164, 163,
169, 173, 180, 185, 186.

P

Paxianus episcop., 184.

Papias, 157, 158, 176.
Paschasius Cordubens., 174, 175.
Paschasius diacon. Rom., 186.
Paulinus episcop. Aquil., 100, 104, 115, 154.
Paulinus episcop. Nolae, 110, 143.
Paulus (S.) apostolus, 143, 161, 173.
Paulus Emisenus episcop., 115.
Petrus Lombardus, 97, 99, 101, 102, 103, 107, 110, 124
127, 140, 142, 143, 149, 154, 156, 159, 160, 170, 175, 186
Petrus diaconus, 106, 157, 140.
Petrus Damianus, 162, 167.
Petrus (S.) apostol., 172, 178.
Philastrius, 102, 108, 115, 148, 147, 148, 171, 176.
Philippus presbyter, 123, 159, 160, 163, 178.
Philo Judaeus, 130, 156, 158.
Phaedrus, 99, 121.
Photii bibliotheca, 120, 123, 127.
Photii Nomocanon, 163, 166, 167.
Pius PP. I, 188.
Platina, 97.
Plato, 119.
Plinius, 106, 187.
Poenitentiale Romanum, 109.
Primasius Africanus, 169, 173.
Procopius Sophista, 100, 178.
Proculus, 102, 115, 165.
Prosper Tyro, 173.
Prudentius, 103.
Pselli capita theologica, 99.

R

Rabanus Maurus episc. Moguntin., 98, 100, 105, 103, 107,
117, 118, 119, 123, 130, 132, 133, 138, 141, 143, 151, 154,
156, 157, 174, 175, 177, 184.
Remigius episc., 178, 184.
Reascriptum episcop. Telensium, 161.
Richardus monachus Florent., 123.
Robertus Bellarminus, 170, 175, notatur 143.
Rufinus Aquil. presbyter, 99, 103, 110, 117, 118, 119,
123, 125, 126, 130, 181, 148, 157, 173.

S

Samuel Edeasenus presbyter, 107.
Saracenicus Cornelini, 98, 110.
Sedulius, 108, 129, 140.
Servusdei episcop., 119.
Severus patriarcha Alexandrinus, 158, 174.
Severus Sulpitius, 161, 164.
Sixtus Senensis, 124, 185.
Socrates, 97, 101, 109, 110, 117, 118, 121, 157, 188.
Sophronius, 107.
Sozomenus, 117, 142, 148, 152, 157, 187.
Stephanus PP. I, 117.
Suidas, 110, notatur 150.
Symmachus PP., 167.
Syricus PP., 147.

T

Tertullianus, 98, 102, 103, 107, 108, 109, 116, 118, 120,
126, 129, 137, 133, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 152,
133, 157, 160, 162, 163, 169, 173, 181, 187.
Tharadius P. C., 167.
Theodotus episcop., 104, 148.
Theodoretus episcop. Cyri, 102, 103, 108, 109, 110, 111,
115, 116, 122, 128, 127, 129, 130, 147, 157, 160, 163, 168,
176, 184, 186, 187, 188, 189.
Theodorus Abucara, 178.
Theodorus Beza, *ibid.*
Theodorus presbyter, 104, 107, 108, 110.
Theodorus Studitus, 147.
Theophilus Alexand. episcop., 178.
Theophylactus Alexand. episcop., 133.
Theophylactus Bulgaris archiepiscop., 99, 103, 108, 110,
113, 118, 121, 125, 175, 176, 183.
Thomas Aquinas, 97, 99, 107, 110, 118, 123, 124, 125,
129, 132, 134, 144, 147, 151, 155, 165, 175, 176, 177, 178,
183, 186.
Tichonius Afer, 122.
Timotheus presbyter, 132, 157, 148.

U

Ursinus monachus, 142.

V

Victor episcop. Uticensis, 98, 102.

Victor PP., 168.
 Vigilus martyr, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 112,
 114.
 Vigilus PP., 141, 165.
 Vincentius Lirinensis, 102, 103, 104, 109, 143, 148.
 Walafridus Strabo, 97, 142, 145, 149, 151, 153, 174.

Zacharias propheta, 178.
 Zonaras, 152.
 Zosimus PP., 147.
 Zwinglius notatur, 172.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. HILARUS PAPA.

Vita Hilari ex libro Pontificali. 9
 EPISTOLÆ. 11
 EPISTOLA Hilari diaconi Romanæ Ecclesiæ ad Pulcheriam Augustam. *Ibid.*
 EPISTOLA PRIMA (Hilari papæ).—Ad episcopos Tarracoenenses de synodali decreto. 12
 Epistola Tarracoenensium episcoporum ad Hilaram papam. 14
 Epistola altera eorundem ad eundem. 16
 Epist. II.—1° Ut nullus sine consensu metropolitani episcopus ordinetur. 2° Ut nullus episcoporum, relicta propria Ecclesia, ad aliam transeat. 3° Ut Irenæus, remotus a Narconensî Ecclesia, ad propriam revertatur. 4° De removendis episcopis qui illicite ordinati sunt, et ne in una Ecclesia duo episcopi habeantur. 5° De damnatione Irenæi, si ad suam Ecclesiam non revertatur. 17
 Epist. III.—De eodem argumento. 19
 Epist. IV.—Verano et Victuro episcopis Hilarius delegat Ingenui et Auxanii episcoporum controversiam, statuitque ut Camelenensis civitas et Nicæense castellum ad volens episcopi regimen revertantur. 20
 Epist. V.—Hilarius Leontio Arelatensi, de episcopatus suis prinordis. 22
 Epistola Leontii Arelatensis ad Hilaram papam, cui gratulatur pontificatum, rogans ut Ecclesiæ Arelatensis iura tueatur. *Ibid.*
 Epist. VI.—Respondet Hilarius ad litteras Leontii, quas scripserat cum præcedentem Hilari epistolam nondum accepisset. 25
 Epist. VII.—Monet Leontium Hilarius ut relationem mittat de Hermo, qui Ecclesiæ Narbonensis episcopatum temere usurpasse dicebatur. 24
 Epist. VIII (ad episcopos Galliæ).—1° Hermen Narbonensî Ecclesiæ præsidere ita permittit, ut ordinandorum episcoporum careat potestate. 2° Ut concilia quotannis fiant ex quibus provinciis poterunt, et a Leontio convocentur. 3° Ut sine metropolitani litteris episcopi in aliam provinciam non proficiscantur. 4° De parochiis Ecclesiæ Arelatensis, quas repetebat Leontius, iudicium ad episcopos remittit. 5° Ut prædia ecclesiastica non alienentur, nisi apud concilium alienationis causa prius doceatur. *Ibid.*
 Epist. IX (ad Lontium).—De Mamerto episcopo, qui extra suos fines episcopum ordinavit, ut illius causam in concilio examinet. 27
 Epist. X (ad episcopos quosdam Galliæ).—Ne quisquam suos limites transcendat, et ut concilia quotannis a Leontio episcopo convocentur. *Ibid.*
 Epist. XI.—Præceptum Hilari papæ de Ecclesia Deense, ubi episcopus indebite a Viennensî episcopo ordinatus est. 28
 DECRETA HILARI PAPÆ. 31

S. SIMPLICIUS PAPA.

Vita S. Simplicii papæ, ex libro Pontificali. 31
 EPISTOLÆ. 33
 EPISTOLA PRIMA (ad Zenonem Hispanensem).—De commissa illi vice sedis in omnibus Hispaniarum Ecclesiis. Hispanensem episcopum virum optimum, sedis apostolicæ vicarium, constituit. *Ibid.*
 Epist. II.—Reprehendit Joannem Ravennatem Simplicius quod Gregorium adhibita vi episcopum ordinasset, cui ut Mutinensem Ecclesiam, nullam causam cum Joanne habiturus, gubernet præcipit. *Ibid.*
 Epist. III (ad Florentium, Equitium et Severum episc.).—Gaudentius Rufinensis episcopus, ob illicitas ordinationes factas, munere sacerdotali et triplici parte reddituum Ecclesiæ privatur. 37
 Epist. IV.—Rogat Zenonem ut Timotheum Ælurum, qui Alexandrinam sedem iterum occupare et Constantinopoli suas hæreses disseminare conabatur, regia potestate cohibeat. 36

Epist. V.—Scribit Acacio Simplicius ut omni conato obstet Timotheo ne concilium universale, quod ille apud imperatorem agebat, habeatur. 41

Epist. VI.—Commendat Acacium quod Timotheo Æluro nulla ecclesia Constantinopoli patuerit, hortaturque eundem ut imperatorem moneat ne Chalcedonensis concilii statuta violari permittat. 42

Epist. VII.—Clericorum ac monachorum Constantinopoli degentium constantiam commendat, cum Timotheum ad communionem non admiserint, illumque, ut sæpe damnatum, ostendit non audientem. 43

Epist. VIII.—Zenoni imperatori gratulatur Simplicius de recuperato imperio, hortaturque ut Alexandrinum episcopum sedi suæ restituat, et Leonis Chalcedonensisque concilii decreta servari faciat. 44

Epistola Acacii ad Simplicium papam. 46

Epist. IX.—Gratulatur Acacio Simplicius, Timotheum, Alexandriæ episcopum catholicum, suæ Ecclesiæ fuisse restitutum. 47

Epist. X.—Gratias agit Zenoni imperatori, Timotheum Alexandrinæ Ecclesiæ restitutum, eunique rogat ut Petrum, ejusdem Ecclesiæ perturbatorem, expelli jubeat. 48

Epist. XI.—Scribit Acacio Simplicius, Timotheum a se veniam petiisse, quod Dioscori nomen inter altaria, timore ductus, recitasset, et se ad imperatorem litteras dedidisse ut Petrum prociat arceat. 49

Epist. XII.—Hortatur Zenonem imperatorem Simplicius ut Timotheum sedi suæ restitutum protegat, et ut Petrum expelli jubeat. 50

Epist. XIII (ad Acacium).—De eodem argumento cum superiori. 51

Epist. XIV.—Laudat Zenonis imperatoris sollicitudinem Simplicius in his puniendis qui Antiochiæ in episcoporum cædes conspiraverunt. Dolet suas ad Acacium litteras executioni non fuisse mandatas, et Antiochenæ Ecclesiæ antistitis electionem, Nicæni concilii non observato decreto, factam approbat. *Ibid.*

Epist. XV (ad Acacium).—De eodem argumento. 55

Observatio Antonii Pagi. 54

Epist. XVI (ad Acacium).—Calcedoniensis Antiocheni episcopi electionem confirmat. 53

Epist. XVII.—Conqueritur, una cum imperatoris litteris ab Acacio litteras non accepisse, et imperatorem Petrum hæreticum in Alexandriæ episcopum petere, dum ipse paratus esset Joannem confirmare: demum precatur ut imperatorem moneat ne hæretico jam damnato favere velit. 56

Fragmentum epistolæ Simplicii papæ ad Zenonem. 58

Epist. XVIII.—Scribit ad Acacium, mirari se eum de Alexandrinæ Ecclesiæ vexationibus nequaquam se movisse, hortatur autem ut imperatori insinuet ut pax eidem Ecclesiæ reddatur. 59

Epistola Simplicii ad eundem, a Luca Holstenio Romæ edita. *Ibid.*

Observatio Antonii Pagi. 61

SS. LUPUS ET EUPHRONIUS.

Notitia in S. Lupum Trecentum. 61
 SS. LUPUS ET EUPHRONII EPISTOLÆ. 63
 EPISTOLA PRIMA.—S. Lupus scribit Sidonio. *Ibid.*
 Epist. II (Lupi et Euphronii ad Talasium).—De solemnitatibus et de bigamis clericis, et iis qui conjugati assumuntur. 66

RURICIUS.

Jacobi Basnagli in Ruricium observatio. 67
 RURICII EPISTOLARUM LIBER PRIMUS. *Ibid.*
 EPISTOLA PRIMA.—Ad Faustum episcopum. *Ibid.*
 Epist. II.—Ad eundem. 69
 Epist. III.—Ad Hesperium. 70
 Epist. IV.—Ad eundem. 72
 Epist. V.—Ad eundem. *Ibid.*
 Epist. VI.—Ad Nepotianum presbyterum. 75

Ep. st. VII. — Ad Bassulum episcopum.	74
Ep. st. VIII. — Ad Sidonium episcopum.	Ibid.
Ep. st. IX. — Ad eundem.	75
Ep. st. X. — Ad Lupum Tricassianum.	Ibid.
Ep. st. XI. — Ad Fredar.	76
Ep. st. XII. — Ad Celsum.	77
Ep. st. XIII. — Ad Celsum.	Ibid.
Ep. st. XIV. — Ad eundem.	78
Ep. st. XV. — Ad Æonium episcopum.	Ibid.
Ep. st. XVI. — Ad Sidonium Videntem.	79
Ep. st. XVII. — Ad Pomerium abbatem.	Ibid.
Ep. st. XVIII. — Ad Omacium.	80
LIBER SECUNDUS.	81
EPISTOLA PRIMA. — Ad Namacium et Cerauniam.	Ibid.
Ep. st. II. — Ad eosdem.	Ibid.
Ep. st. III. — Ad eosdem.	82
Ep. st. IV. — Ad eosdem.	83
Ep. st. V. — Ad Namacium.	85
Ep. st. VI. — Ad Cronopium.	86
Ep. st. VII. — Ad Elatium.	Ibid.
Ep. st. VIII. — Ad Æonium.	87
Ep. st. IX. — Ad Pomerium.	89
Ep. st. X.	Ibid.
Ep. st. XI. — Ad Præsidium.	91
Ep. st. XII.	92
Ep. st. XIII. — Ad Fœdanium et Villicum presbyteros.	93
Ep. st. XIV. — Ad Cerauniam.	94
Ep. st. XV. — Ad Æonium episcopum.	97
Ep. st. XVI. — Ad Turencium.	98
Ep. st. XVII. — Ad Sedatum episcopum.	99
Ep. st. XVIII. — Ad eundem.	100
Ep. st. XIX. — Rustico.	Ibid.
Ep. st. XX. — Ad Capitulium.	101
Ep. st. XXI. — Ad Eufrasium.	
Ep. st. XXII. — Ad Verum.	102
Ep. st. XXIII. — Ad Constantium.	103
Ep. st. XXIV.	104
Ep. st. XXV. — Ad Apollinarem.	Ibid.
Ep. st. XXVI.	105
Ep. st. XXVII. — Ad Omacium.	Ibid.
Ep. st. XXVIII. — Ad Eufrasium.	106
Ep. st. XXIX. — Ad Eraclianum.	Ibid.
Ep. st. XXX. — Ad Capillotum.	107
Ep. st. XXXI. — Ad Agricolam.	Ibid.
Ep. st. XXXII. — Ad Cæsarium episcopum.	108
Ep. st. XXXIII. — Ad Sedatum episcopum.	109
Ep. st. XXXIV. — Ad eundem.	110
Ep. st. XXXV. — Ad Cæsarium episcopum.	111
Ep. st. XXXVI. — Ad Parthemium et Papiamillam.	112
Ep. st. XXXVII.	Ibid.
Ep. st. XXXVIII. — Ad Eudomium et Melantium.	Ibid.
Ep. st. XXXIX. — Ad Victorinum episcopum.	115
Ep. st. XL. — Ad Apollinarem.	114
Ep. st. XLI. — Ad Leontium.	Ibid.
Ep. st. XLII. — Ad Constantium.	115
Ep. st. XLIII. — Ad Ambrosium episcopum.	Ibid.
Ep. st. XLIV. — Ad Hispanum.	Ibid.
Ep. st. XLV. — Ad Albinum presbyterum.	116
Ep. st. XLVI. — Ad Turencium.	Ibid.
Ep. st. XLVII. — Ad Joannam episcopum Cabillonensem.	117
Ep. st. XLVIII. — Ad Aprunculum episcopum.	118
Ep. st. XLIX. — Ad Cerauniam.	Ibid.
Ep. st. L. — Ad Censurium episcopum.	Ibid.
Ep. st. LI. — Ad Stephanum.	119
Ep. st. LII. — Ad Præsidium.	120
Ep. st. LIII. — Ad Rusticum.	Ibid.
Ep. st. LIV. — Ad Aprunculum episcopum.	Ibid.
Ep. st. LV, LVI, LVII. — Ad eundem.	Ibid.
Ep. st. LVIII. — Ad Severum.	122
Ep. st. LIX. — Ad Storchium.	Ibid.
Ep. st. LX. — Ad Vittamenum.	Ibid.
Ep. st. LXI. — Ad Namacium.	123
Ep. st. LXII. — Ad Vittamenum.	Ibid.
Ep. st. LXIII. — Ad Clarum episcopum.	Ibid.
Ep. st. LXIV. — Ad Volusianum episcopum.	124
EPIGRAPHIUM RURICIORUM EPISCOPORUM CIVITATIS LEMOVICENSIS.	Ibid.

VICTOR VITENSIS.

PROLEGOMENA.	125
Epistola dedicatoria.	Ibid.
P. Fr. Chiffletii Elucidationes in Victorem Vitensem.	127
Sirmondii Præfatio in Historiam Vandalicæ persecutionis.	141
Dissertatio in Victorem Vitensem, cum nova ipsius Vna, Gallice adornante D. Lirou.	151

HISTORIA PERSECUTIONIS AFRICÆ PROVINCIÆ.

Prologus.	179
LIBER I. — Genserici Vandalorum regis in Africa persecutio.	Ibid.
LIBER II. — Initia persecutionis Hunerici.	181
<i>Hunerici regis præceptum Eugenio Carthaginiensi cæterisque episcopis catholicis per universam Africam constitutum directum, ut ad fidei suæ reddendam rationem Carthaginem veniant.</i>	213
<i>Suggerenda Hunerico regi da'a ab Eugenio episcopo Carthaginiensi, ut ad collationem communis fidei habendam etiam Transmarini episcopi vocentur.</i>	214
LIBER III. — Professio fidei episcoporum catholicorum Hunerico regi oblata.	219
LIBER IV. — Hunerici sævitia in episcopos catholicos.	253
<i>Edictum Hunerici regis adversus catholicos.</i>	253
LIBER V. — Persecutio generalis adversus omnes orthodoxos.	244
APPENDIX PRIMA. — Passio sanctorum septem monachorum, qui sub Hunerico apud Carthaginem martyrium consummarunt.	261
APPENDIX SECUNDA. — Homilia de sancto Cypriano, dicta tempore Vandalicæ persecutionis, 265. — Notitia provinciarum et civitatum Africæ, seu nominis episcoporum catholicorum diversarum provinciarum, qui Carthaginem ex præcepto regali venerunt pro reddenda fidei ratione, sub Hunerico rege Vandalorum Ariano.	249
NOTÆ et observationes in notitiâ Ecclesiæ Africanæ.	275—558
APPENDIX TERTIA. — Commentarius historicus de persecutionis Vandalicæ ortu, progressu et fine.	359
CAPUT I. — Vandalorum in Gallias irruptio.	Ibid.
CAPUT II. — Hispaniæ a Vandalis occupatæ et oppressæ.	364
CAPUT III. — Vandalorum in Africam ingressus.	366
CAPUT IV. — Genserici Vandalorum regis persecutio in Italia.	371
<i>Honorati Antonini Constantinæ in Africa episcopi Epistola consolatoria ad Arcadium pro fide exsulantem, sub Genserico Vandalorum rege Ariano.</i>	372
CAPUT V. — Gensericus capta Carthagine in ipsius civis sævit.	374
<i>Passio sanctæ Julię virginis, et martyris.</i>	378
CAPUT VI. — Gensericus Romanum invadit, variasque imperii provincias devastat.	381
CAPUT VII. — Genserico Hunericus succedit, sub quo multi claruere martyres et confessores, hi potissimum qui præcisâ lingua loquebantur.	390
CAPUT VIII. — De sancto Eugenio episcopo Carthaginiensi, aliisque nonnullis confessoribus, et martyribus, qui sub Hunerici persecutione vexati sunt.	396
<i>Passio sancti Eugenio Carthaginiensis episcopi, et aliorum confessorum, qui in Africa sub Hunerico Vandalorum rege passi sunt.</i>	404
CAPUT IX. — De sanctis confessoribus, qui sub Vandalorum persecutionibus, regnantibus Genserico, aut Hunerico, ex Africa pulsî, vel profusi in Italia floruerunt.	405
CAPUT X. — De persecutione Vandalorum in Africa sub Guntabundo rege.	414
<i>Confessio Felicis abbatis, et sancti Fulgentii, po. teni Ruspensis episcopi.</i>	420
CAPUT XI. — De persecutione Trasamundi Vandalorum regis in Africa.	Ibid.
<i>Epistola Symmachii papæ ad episc. confessores in Sardiniam et alias insulas ex Africa deportatos.</i>	426
CAPUT XII. — Pax Ecclesiæ Africanæ restituta.	450

SIDONIUS APOLLINARIS.

Prolegomena.	455
SIDONII EPISTOLÆ.	415
LIBER PRIMUS.	Ibid.
LIBER II.	471
LIBER III.	493
LIBER IV.	507
LIBER V.	551
LIBER VI.	551
LIBER VII.	565
LIBER VIII.	589
LIBER IX.	615
SIDONII CARMINA.	659
CARMEN PRIMUM. — Præfatio in Panegyricum dictum Anthemio Augusto.	Ibid.
CARMEN II. — Panegyricus Anthemii Augusti.	640
CARMEN III. — Panegyrici editio ad Petrum.	658
CARMEN IV. — Præfatio Panegyrici dicti Majoriano Augusto.	Ibid.

CARMEN V. — Panegyricus Julio Valerio Majoriano Augusto dictus.	680
CARMEN VI. — Præfatio Panegyrici quem dixit Avito Augusto, sacerdo suo.	678
CARMEN VII. — Panegyricus Aviti.	678
CARMEN VIII. — Editio Panegyrici ad Priscum Valerianum præfectorium.	694
CARMEN IX. — Excusatio ad V. C. Felicem.	Ibid.
CARMEN X. — Præfatio Epithalamii Ruricio et Iberiæ dicti.	703
CARMEN XI. — Epithalamium Ruricio et Iberiæ dictum.	Ibid.
CARMEN XII. — Ad virum consulem Catullinum, quod propter hostilitatem barbarorum Epithalamium scribere non videret.	708
CARMEN XIII. — Epigramma quo ab imperatore Majoriano trium capitum remedium postulavit.	709
CARMEN XIV. — Præfatio Epithalamii Polemio et Araneolæ dicti.	711
CARMEN XV. — Epithalamium Polemio et Araneolæ dictum.	712
CARMEN XVI. — Eucharisticum ad Faustum Rhegiensem episcopum.	718
CARMEN XVII. — Invitat Ommatium ad natalem diem suorum.	722
CARMEN XVIII. — De balneis villæ suæ supra lacum positæ.	723
CARMEN XIX. — Tetrastichum supra piscinam.	724
CARMEN XX. — Ad sororium suum Ruriciam.	Ibid.
CARMEN XXI. — De piscibus nocte captis.	Ibid.
CARMEN XXII. — Burgus Pontii Leonitii.	725
CARMEN XXIII. — Ad Consentium Narbonensem.	730
CARMEN XXIV. — Propempticum ad libellum.	745
CORONIS SIDONIANA.	747
DE LOCI PRÆROGATIVA.	Ibid.
SIRMONDI ELUCIDATIO de propriis nominibus mediæ ætatis.	749
PERPETUUS.	
Notitia ex Cave.	751
TESTAMENTUM PERPETUI.	753
EPITAPHIUM Perpetui episcopi Turonensis.	755
CEREALIS.	
Notitia ex Gennadio.	755
LIBELLUS contra Maximinum Ariarium.	757
S. EUGENIUS.	
Notitia ex Cave.	767
PROFESSIO FIDEI episcoporum Africae a S. Eugenio episcopo Carthaginiensi redacta.	769
EXCERPTUM ex Gregorio Turonensi, de S. Eugenio et aliis confessoribus qui sub Hunerico rege passi sunt.	Ibid.
EPISTOLA S. Eugentii ad cives suos pro custodienda fide catholice.	Ibid.
S. FAUSTUS RHEGIENSIS.	
Prolegomena.	773
DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO LIBER PRIMUS.	783
CAPUT PRIMUM. — Quod Pelagii sensus, qui gratiam negavit, primo loco necesse sit destrui.	Ibid.
CAP. II. — Contra observationem Pelagii, qua dicit parvulus baptismo non egere.	788
CAP. III. — Contra hoc quod dicunt, quia per solam gratiam omnis homo sine ullo labore salvetur.	789
CAP. IV. — Contra eum sensum qui dicendo « Unus ad mortem præordinatus, alter ad vitam prædestinatus est, » spem interclaudit orando.	Ibid.
CAP. V. — Legis opera destruuntur, et gratiæ commendantur; vel contra hoc quod inductissime testimonia pro solius gratiæ assertionem proponunt.	791
CAP. VI. — De eo quod ait: Gratia Dei sum id quod sum.	792
CAP. VII. — Quomodo intelligendum sit: « Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur; » ubi et fide intra opera numeratur, et cibus legis perire, cibus gratiæ manere describitur.	793
CAP. VIII. — Contra hoc quod dicunt liberum arbitrium ex toto fuisse sublatum.	794
CAP. IX. — Qualiter infirmitas liberi arbitrii intelligenda sit.	795
CAP. X. — Quomodo intelligendum sit: « Non voluntas neque currentis, sed miserentis est Dei, » et illud: « Non vult vocare justos, sed peccatores in penitentiam. »	796
CAP. XI. — Contra hoc quod dicunt, ad malum tantum liberum arbitrium promptum esse homini, ad bonum prorsus non esse.	799
CAP. XII. — Contra eum sensum qui dicit quod vas in contumeliam non possit assurgere: et sit vas in honorem.	801
CAP. XIII. — Item velle et nolle, sicut ad malam, ita etiam ad bonam partem hominis arbitrio patet fuisse commixtum.	803
CAP. XIV. — Gratia Dei et voluntas humana testimoniorum assertionem sociantur, et de parvulis inanis calumnia transeundo perstringitur.	806
CAP. XV. — Contra hoc quod dicunt, eos qui post baptismum pereunt in baptismum penitus non credidisse.	807
CAP. XVI. — Contra hoc quod dicunt, Christum non pro omnibus mortuum.	809
CAP. XVII. — Contra hoc quod evangelicam sententiam imperito et improbo sensu interpretantur.	810
CAP. XVIII. — Contra hoc quod dicunt, quia Dei violentia indurat hominem ne venire valeat ad salutem.	811
CAP. XIX. — Contra hoc quod dicunt: « Homines voluntate Dei impelluntur. »	812
LIBER II.	
CAPUT PRIMUM. — Contra hoc quod impie asserunt a Deo induratum fuisse cor Pharaonis.	Ibid.
CAP. II. — Quod præscientia Dei nec ad justa nec ad contraria humanis violentior urgeat voluntates.	815
CAP. III. — Quod aliud sit præscire, aliud prædestinare.	816
CAP. IV. — Contra hoc quod dicunt, « In istos misericors est quos acquirit, in illos justus est quos relinquit, » cum et circa malos misericors et circa bonos etiam justus appareat.	817
CAP. V. — Contra hoc quod dicunt: Non tantum voluit quam non potuit salvus esse qui periit, juxta quod legitur: <i>Et non poterint credere.</i>	819
CAP. VI. — Quid sit quod ait: <i>Cum enim nondum egissent boni aliqui aut mali.</i>	821
CAP. VII. — Ad cuius imaginem et similitudinem primus homo sit conditus.	824
CAP. VIII. — De eo quod natura legem in primo homine asserunt interisse, nec per posteros viguisse, usque ad Salvatoris adventum.	828
CAP. IX. — Contra hoc quod dicunt, quis ante gratiæ tempus agnitio unius Dei gentibus concessa non fuerit.	829
CAP. X. — Gentes Deum naturaliter sapuisse.	831
FAUSTI EPISTOLÆ.	855-869
FAUSTI SERMONES.	869
SERMO PRIMUS. — Ad monachos.	Ibid.
SERMO II. — Ad monachos.	872
SERMO III. — De penitentia.	875
SERMO IV. — Admonitio de die iudicii, et malorum poena vel bonorum gloria; et quod etiam laici, non mutato habitu, possint et debeant quotidie penitentiam agere.	876
SERMO V. — Ad monachos, in die sancto Paschæ.	877
SERMO VI. — Ad monachos, de Natali S. Petri.	880
SERMO VII. — Ad monachos.	
SERMO VIII. — Admonitio de extremo iudicio.	887
NONNULLI SERMONES Fausto attribuiti.	889
Sermo de resurrectione Domini. — Sermo de corpore et sanguine Christi. — Sermo super Evangelium Matthæi.	Ibid.
S. FELIX III.	
Prolegomena.	889
EPISTOLÆ.	Ibid.
EPISTOLA PRIMA (Ad Acacium). — Optat synodus Romana ut Zenonem imperatorem inducat ad emendandum sedulo studio ea quæ adversus catholicam fidem hæcenus perpetrata egisset.	893
EPISTR. II. — Pro Ecclesia Alexandrina Zenoni imperatori supplicat: quidquid ante hæc pro defensione ejusdem Ecclesiæ dixit aut fecit, commemorat, ut posteriorem Joannis Alexandrii episcopi ejectionem, et Petri Noggi restitutionem reprehendat.	899
EPISTR. III (Ad Petrum Fullonem). — Ostendit Petrum Fullonem, alias Gnapheum, non solum in Valentini, Manichæi, Arii, Sabellii, Apollinaris et Eutychetis hæreses, verum etiam in errores gentilitatis plures deos asserentis incidisse. Deinde movet et respicit, et quod in Trisagio. <i>Crucifixus propter nos addere non oportet.</i>	905
EPISTR. IV (ad eundem). — Petrum Fullonem deponit et anathematizat.	911
Epistola eadem Felicis papæ ad Petrum Fullonem.	
Versio antiqua.	915
EPISTR. V. — Nuntiat imperatori Zenoni Petrum Fullonem synodali iudicio sententia anathematis condemnatum, idcirco ab ejus communione abstinendum esse. Hortatur eundem imperatorem ut Petrum depositum ex Antiochena ecclesia expellat.	917
EPISTR. VI. — Acacium munere sacerdotali et fidelium communione privat.	921
EPISTR. VII (Ad universos episcopos). — Statuit quomodo qui rebaptizati sunt ad Ecclesiam Catholicam admitti debeant.	

Epist. VIII.—Zenoni episcopo Terentianum commenda-	927
BREVICULUS HISTORIÆ EUTYCHIANISTARUM.	928
Abstrahentum ex tertia editione desumptum.	933
Edictum sententiæ Felicis papæ propter Acacii episcopi damnationem.	934
Epist. IX.—Conqueritur Felix apud Zenonem, de violentis ab eo legatis, suadetque ut acquiescat damnationi Petri Alexandrini et Acacii.	<i>Ibid.</i>
Epist. X (Ad clerum et plebem Cp.).—Ne turbentur ob prævaricationem legatorum, atque ut Acacii a sede apostolica damnati communionem devitent.	956
Epist. XI (Ad monachos urbis Cp. et Bithyniæ).—Lutum, Ecclesiæ defensorem, prævaricationis causa fuisse damnatum, et quomodo ipsi in suos, qui Acacio adhaeserint animadvertere debeant.	957
TRACTATUS FELICIS PAPÆ. —Quæ pro Acacio afferrebantur refellit, eumque, ut jus e ac rite damnatum, ita non nisi canonice restituendum ostendit.	961
<i>Epistola Felicis papæ, quæ abbati Gelasio papæ tribuitur.</i>	967
Epist. XII.—Laudato, Zenonis imperatoris studio in ordinatione novi episcopi, ipsum hortatur ut in Acacii Petrique nominum damnatione, de qua cleri legati nihil sibi mandatum responderant, cum Ecclesia Romana consentiat.	969

Epist. XIII (Ad Flavitam episc. Cp.).—Quod legatos eius a communionibus propterea suspendit, quia de Acacii Petrique nominibus nihil sibi mandatum responderint. Hortatur ut et ipse ab his recitantibus abstinent et Zenoni id ipsum persuadeat.	971
Epist. XIV (Ad Thalasium).—Ne cum Ecclesia Cp. vel illius episcopo ipse aut monachi ejus ante communicent quam a sede apostolica jussum fuerit.	974
Epist. XV (Ad Vetraniorem episc.).—Dissidii Ecclesiæ Cp. causas exponens, hortatur ut Zenonem ad unionem cum Romana instaurandam permoveat.	975
DECRETUM FELICIS PAPÆ. —In ecclesiasticis causis regia voluntas sacerdotibus est postponenda.	977

GENNADIUS MASSILIENSIS.

Notitia ex Cave.	979
Testimonia de Gennadio.	<i>Ibid.</i>
LIBER DE ECCLESIASTICIS DOGMATIBUS.	<i>Ibid.</i>
ELMENTORUM NOTÆ in illum præcedentem.	999
LIBER DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS.	1053
PROLEGOMENA.—Testimonia de Gennadio in ordine ad librum de Scripturis.—Suffridi Leovardjensis præfatio.	
—Excerptum ex vindictis Alardi Gazari pro Cassiano.	1053—1079
INCIPIT LIBER.	1086

FINIS TOMI QUINQUAGESIMI OCTAVI.